

7

5

8

5

10797/60-031

-116

Viv simplex non facile
dignit. drosin.

... Institutiones Religiose
... 1660. — In qu
... terra, quae Ornatum
... ut Probris esse non ideat
... in duobus tabris se
... huius calamo necler inspirat
... in
... themis est a sena, simplicitate
... ad Symboli
... Et quae
... sunt
... huius
... unde ab hos
... Calvini
... sunt con
... hoc sane
... ad
... Opus qu
... potuisse, quod
... littera

In pori fuit, aedane, si illa est
muciam a'gin, antiquorum
classis computari cupit. Unde
Junius:

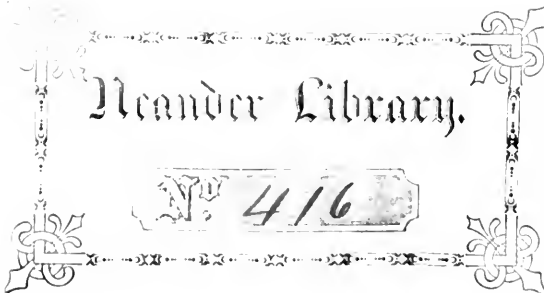
Praeter Aristocraticas rest
parat'is,

hinc res...

videt...

...

...

D. IOANNIS CALVINI,
VIGILANTISSIMI PASTORIS,
ET FIDELISSIMI DOCTORIS
Ecclesię Geneuenſis,

INSTITVTIO CHRISTIA-
NÆ RELIGIONIS, AB IPſO AV-

thore anno 1559. & in libros quatuor digeſta, certisque di-
ſtineta capitibus ad aptiſſimam methodum: & tum
aucta tam magna acceſſione, vt propemodum
ſpūs nouum haberi poſſit.

Cum Indice per locos communes opera N. Col-
ladonis tunc contexto.

Additi ſunt poſtea duo Indices ab Auguſtino Marlorato collecti anno
1562, vt teſtatur eius epiſtola: quorum prior res præcipuas: poſterior,
in ea expoſitos copioſiſſimè ſacræ Scripturæ locos continet.

ACCESSERUNT AVTEM HAC EDITIO:
ne, breues ſummæ in ſingularum ſectionum margine, quoad eius fieri potuit,
& collationes diuerſorum locorum eiusdem Caluini, tum in Inſtitutione, tum
in varijs Commentarijs, ſed præcipuè in opusculis eius compluribus: quæ-
dam etiam annotata tam ex veteribus, quam recentioribus ſcriptoribus.

ET HAEC QUIDEM CONCINNABAT HOC ANNO N. COL-
lado Sacrarum literarum Profeſſor in ſchola Lauſanneniſis: qui &
huius acceſſionis rationem reddidit epiſtola ad doctiſſimum
virum Blaſium Marcuardum Bernenſem Theolo-
gum, duabus authoris epiſtolis ſubiecta
in ipſo libri initio.

L A V S A N N A E,

Excudebat Franciſcus le Preux, Illuſtriſſ. Dominorum
Bernenſium Typographus.

C I O C I L X X V I I

IOANNES CALVINUS
LECTORI.

Ne prima huius nostri operis editione, quia eum quem pro im-
 mensa sua bonitate Dominus successum dedit, minime expe-
 ctabam, leuiter maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri
 solet) de sumptibus eram: verum quum intelligerem, eo piorum se-
 re omnium favore exceptum esse quum nunquam vots expetere,
 nedum sperare ausus fuissim, vt mihi plus multo deferri ex a-
 nimis sentiebam quam esse promeritus, ita magnae ingratitude fore putau-
 nisi adeo propensis in me studijs, ac meam industriam sponte inuitantibus, re-
 spondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neque ul secunda tantum editione
 tentauim, sed quoties diu de excusum fuit opus, nonnulla accensione locupletatum
 fuit. Esti autem laboris tunc impositi me non pœnituit, nauquam tamen mihi
 satisfeci donec in hunc ordinem qui nunc proponitur, digestum fuit. Nunc me
 dedisse confido quod vestro omnium iudicio probetur. Certè quanto studio ad o-
 peram hanc Ecclesie Dei præstaudam incuberem, luculentum testimonium pro-
 ferre licet, quod proxima huius die dum existimabam à febre quartana mortem
 mihi denuntiari quo magis urgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librū
 superfluum relinquerem, qui tam benignæ priorum inuitationi gratiam aliquam
 rependeret. Maluissim equidem citius, verum sat cito, si sat bene. Opportunè au-
 tem prodidisse tunc putabo, vbi sensero vberiorum adhuc quam antehac fructum
 aliquem Ecclesie Dei attulisse: hoc mihi vnum vetum. Et sanè necum malè
 ageretur, nisi vniuersi Dei approbatione contentus, vel stulta & peruersa imperi-
 torum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem.
 Nam quauis Deus & propagandi regni sui, & adiuidandæ publicæ utilitatis
 studio animum meum penitus addiderit: mihi quoque probe conscius sim, ipsum
 & angelos testis habeam, nihil ex quo officium doctoris in Ecclesia suscepi,
 mihi fuisse propositum quàm Ecclesie prodidisse, syncerans putatis doctrinam as-
 ferendo: neminem tamen esse patre que pluribus impetatur, mordetur & la-
 ceretur calumnias. Quum iam sub prelo esset epistola, certo relictui, Augustiæ,
 vbi conuentus ordinum impetu agebatur, sparsim fuisse de mea ad Papatum
 defectione rumore, & cupulum quàm parerati, in aulis principum exceptum.
 Hæc est scilicet eorum gratitudo quos certi non latuit plurima constantiæ meæ
 experimenta, quæ vt calumniam adeo sordidam respiciunt, ita ab ea me apud o-
 mnes & quos & humanos iudices tueri debuerant. Et aliter autem cum tota sua
 caterua Diabolus si me putidus mendacis obruendo, hac indignitate fractorem
 vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immensa sua bonitate daturum
 mihi confidit, vt in eius summa sua vocationis, equabili tolerantia persequerem.
 Cuius rei nouum in hac editione documentum pro lectoribus exhibes. Porro
 hoc mihi in isto labore propositum fuit, sacræ Theologiæ candidatus ad diuinam
 verbi lectionem ita præparari & instruere, vt & faciliem ad eam aditum habe-
 re, & inoffenso in eo gradu pergere queant: siquidem religionis summam vni-
 bus partibus sic mihi complexus esse videor, & eo quoque ordine digressisse, vt si-
 quis eam rectè tenuerit etiam sic difficile statueret & quod prouissimum querere
 in Scriptura, & quum in seipsum quicquid in ea continetur, referre deberet. Ita-
 que, hæc veluti strata via, si quis per hæc Scripturæ enarrationes ediderit, quæ
 non necesse habebit de dogmatibus longas dissertationes instituere, & in locos co-
 gnatos euagare: eas compeditio semper astringam. Et ratione, magna molestia &

Prima huius libri editio.

Secunda editio, & seqq.

Postrema hæc editio authoris.

Ecclesie vniuersi, & Dei approbatio.

Calumnia.

Utilitas libri huius.

fastidio pius lector subleuabitur: modo presentis operis cognitione, quasi necess-
fario instructo promunitus accedat. Sed quia huius instituti ratio in tot meis
commentariis quasi in speculis clarè apparet, re ipsa malo declarare quali sit,
quàm verbis prædicare. Vale amice Lector, & si quem ex meis laboribus si-
-lum percipis, me precibus tuis apud Deum Patrem nostrum adiua. Gen.
Calend. August. A N N O M. D. L I X.

*Quos animus fuerat tenui excusare libello,
Dijcendi studio magnum secrete volumen.*

Augustinus Epist. 7.

Ego ex eorum numero me esse profiteor qui scribunt
proficiendo, & scribendo proficiunt.

P O T E N .

POTENTISSIMO, ILLV-
STRISSIMOQUE MONARCHÆ, FRAN-

cisco, Francorum Regi Christianissimo,
principi suo, Ioannes Calvinus
pacem ac salutem in Chri-
sto precatur.

QUVM huic operi manum primùm admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clarissime, quam scribere quæ maiestati tuæ postea offerrentur. Tantiùm erat animus, rudimenta quædam tradere, quibus formarentur ad veram pietatem qui aliquo religionis studio tanguntur. Atq; hunc laborem Gal-
lis nostris potissimùm desudabam, quorum permultos esurire & sitire Christum intelligebam: paucissimos autem videbam qui vel modica eius cognitione rite imbuti essent. Hæc mihi fuisse propositam rationem liber ipse loquitur, ad simplicem scilicet rudemque docendi formam compositus. Verùm quum perspicerem vsque eò quorundam improborum furorem inualuisse in regno tuo, vt nullus sanæ doctrinæ iste sit locus: facturus mihi operæpretium visus sum si eandem opera & institutionem eis darem, & confessionem apud te eberem. vnde discas qualis sit doctrina in quam tanta rabie exardescunt furiosi illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbât. Neque enim verebor fieri, hinc mesummam ferè eius ipsius doctrinæ complexum esse quam illi carcere, exilio, pro-
scriptione, incendio mulctandam, quam terra marique exterminandam vociferantur. Equidè scio quàm atrocibus delationibus aures animùm que tuum impleuerint, vt causam nostram tibi quamodiosissimam redderent: sed id tibi pro tua clementia perpendendum est, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam fore, si accusasse sufficiat. Sanè si quis faciendæ inuidiæ causa, doctrinam hanc, cuius rationem tibi red-
dere conor, omnium ordinum calculis damnatâ, multis fori præiudiciis confosam iamdudum fuisse causetur, nihil aliud dixerit quàm partim aduersariorū factione & potentia violenter deiectâ: partim mendacis, technis, calumniis, insidiosè fraudulentèq; oppressam. Vis est, quòd in-
dicta causa sanguinatæ sententiæ aduersus illam feruntur: fraus, q; sedi-
tionis & maleficij præter meritum insimulatur. Nequis hæc iniuria nos queri existimet, ipse nobis testis esse potes, Rex nobilissime, quàm men-
dacibus calumniis quotidie apud te traducatur, quòd non aliorum spe-
ctet nisi vt Regibus sua sceptrâ è manibus extorqueat, tribunalia, iudi-
ciâque omnia præcipiter, subuertat ordines omnes & politias, pacem &
quietem populi perturbet, leges omnes abroget, dominia & possessiones dissipet, omnia deniq; sursum deorsum voluat. Et tamen minnam portiunculam audis. Horrèda enim quedam in vulgus sparguntur, quæ si vera essent, meritò illam cum suis authoribus mille ignibus ac cruci-
bus dignam vniuersum mundum iudicet. Quis iam miretur publicum o-
dium in illam accensum esse, vbi iniquissimis illis criminationibus fides
habetur? En cur in nostram ipsorum doctrinæq; nostræ damnationem

Quid ab initio sibi proposuerit autor, cum hunc librum scriberet.

Quid deinde præterea consilij ceperit, flagrate in Gallia piorum sussumma persecutione.

Quid principibus agendum, vbi atrocibus delationibus in odium adducitur Euangelij doctrina.

Vis contra pios. Fraus.

Calumniarum congeris in Euangelium ad principes desertur.

Horrenda mendacia contra Euangelium in vulgus sparguntur.

*Iudicum pro tribu-
nali iniquitas ad-
uersus Euangelium.*

omnes ordines consentiant ac conspirent. Hoc affectu correpti, qui ad iudicandum sedent, praedicta, quae domo attulerunt, pro sententiis pronuntiant: & se rite perfunctos suis partibus putant si neminem ad supplicium trahi iubeant, nisi aut sua confessione aut solidis testimoniis conuictum. At cuius criminis? Damnae (aiunt) istius doctrinae. At quo iure damnae est? Id autem erat defensionis praesidium, non doctrinam ipsam abnegare, sed pro vera tueri. Hic misit nudi quoque facultas praedidit. Quare non inique postulo, Rex inuictissime, ut integram causam istius cognitionem suscipias: quae perturbata haecenus nulloque iuris ordine, & impotenti aestu magis quam legitima grauitate tractata est, vel quoquomodo exagitata. Neque hic me priuatam defensionem mediari exiis, qua saluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tamen quo decet humanitatis affectu prosequor, ut nunc tamen res sunt, ea non moleste careo. Verum in communem piorum omnium, adeoque ipsam Christi causam complector, quae modis omnibus hodie in regno tuo professa ac protreta, velut deplorata iacet, Phariseorum id quidem quorundam tyrannide magis quam tua conscientia. Sed qui id fiat, hic dicere nihil ardet: afflicta certe iacet Hoc enim profecerunt impii, ut Christi veritas, si non *uulgata* dissipata, in erent, certe *ut sepulta & ignobilis lateat*: pauperula vero Ecclesia aut crudelibus caedibus absumpta sit, aut exilus abacta, aut minis ac terroribus perculsa, ne hiscere quidem audeat. Et instant etiam nuni qua solent insania & ferocitate, fortiter in parietem iam inclinatum, & ruinam quam fecerunt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus turis patrocinium suum opponat. Quod si qui veritati maxime fauere videri volunt, ignoscendum esse censent errori & imprudentem imperitorum hominum. Sic enim modesti homines loquuntur, errorum & imprudentiam vocantes quam non ut certissimam esse Dei veritatem imperitos homines, quorum ingenium non adeo despicabile Christo fuisse vident, quin caelestis suae sapientiae mysteriis dignatus sit. Adeo omnes pudet Euangelij. Tuum autem erit serenissime Rex, nec aures, nec animum a tam iusto patrocinio auertere: praesertim ubi de re tanta agitur: nempe quomodo Dei gloriae sua constet in terris incolumitas, quomodo suam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regni Christo sarium relictumque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidem & *verum Regem haec cogitatio facit, agnoscere se in regni administratione Dei ministrum*. Nec iam regnum ille sed latrocinium exercet qui non in hoc regnat ut Dei gloriae feruiat. Porro fallitur qui diuturnam prosperitatem expectat eius regni, quod Dei sceptrum, hoc est, sancto eius verbo, non regitur: quando caeleste oraculum excidere non potest, quo edictum est dissipatum iri populum ubi defecerit propheta. Nec re ab hoc studio abducere debet humilitatis nostrae contempus. Nos quidem quam pauperuli sumus & abiecti hominiones, probe nobis conscius sumus: coram Deo, scilicet, miseri peccatores, in hominum conspectu despectissimi: mundi (si vis) excrementa quaedam & reiectamenta, aut siquid adhuc vilius nominari potest: ut, quo apud Deum a studio cognoscendi gloriemur, nihil restet, praeter unam eius misericordiam, qua in spem aeternae salutis nullo nostro merito asciti sumus: apud homines vero non ita humilitatis, quam in firmitate, quam in multum, praeter nostram infirmitatem, quam vel nutu consistere, summa inter eos ignominia est. Sed doctrinam nostram supra omnem mundi gloriam, sublimem: supra omnem potestatem, inuictam stare oportet: quia non nostra est, sed Dei viuientis, ac Christi eius, quem Pater Regem constituit, ut a mari usque ad mare domineretur, & a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum. Et sic quidem dominetur, ut totam terram, cum ferreo suo atque aereo robore, cum splendore aeterno & argenteo, sola oris

*Pro Euangelione
miserare quidem
licet.*

*Non priuata defen-
sio, sed Communis pro-
rii causa, unum Chri-
sti suscipitur hic.*

*Christi veritas se-
pulta.
Ecclesia minis per-
culsa.*

*Pro posterè fauen-
tus p. 1.*

*Et ubi omnes pu-
det Euangelij, regnum
est principum,
eius causa cognitio-
nem suscipere.*

*Regnum diuturnam
prosperitas.*

*Pro. 29. 18
Contemptibilis pro-
rium conditio, & in-
firmus non debet
principes abducere
a studio cognoscendi
doctrinae, qua nihil
honorificentius, in-
uictum magis.*

sui virga percussam non secus cōminuat quàm figulina vascula: quem
 admodum de magnificētia regni ipsius vaticinantur Propheta. *Recla* *Dan. 2. 52*
 mant quidem aduersarij, falso nos prætere verbum Dei, cuius scele- *Ija. 11. 4*
 ratissimi simus corruptores. Hæc verò quàm sit non modò malitiosa ca- *Psal. 2. 9*
 lumnia, sed insignis quoq; impudentia, ipse, confessionem nostram le- ** Obiectio aduersæ*
 gendo, pro tua prudentia iudicare poteris. Non nihil tamen hic etiam di- *normi, cuius respici-*
 cendum est quod tibi ad lectionem ipsam, vel studium attentionemque *detur.*
 excitet, vel certe viam sternat. Paulus, quum ad fidei analogiam omnem *Rom. 12. 6*
 prophetiam formatam esse voluit, certissimam amissim posuit qua pro *Fideles ex Papa-*
 bari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam si no- *tus erroribus emer-*
 stra exigantur, in manibus est victoria. Quid enim melius atque aptius *vos habere pro se*
 fidei conuenit quàm agnoscere nos omni virtute nudos, vt à Deo vestra *verbum Dei, & ve-*
 mur? omni bono vacuos, vt ab ipso impleamur? nos peccati seruos, vt *ritam eius interpre-*
 ab ipso liberemur? nos cæcos, vt ab ipso illuminemur? nōs claudos, vt ab *tationem, probatur*
 ipso dirigamur? nos debiles, vt ab ipso sustentemur? nobis omnem glo- *lex fidei analogia,*
 riandi materiam detrahere. vt solus ipse gloriosus emineat & nos in *exēplis adductis.*
 ipso gloriamur? Hæc atque id genus reliqua quum à nobis dicuntur in *Homo, peccati ser-*
 terpellant illi, qui tantumque hoc modo subuerti cæcum nescio quod *uus &c. fidei est a-*
 lumen naturæ, fictas præparations, liberum arbitrium, & meritoria sa- *nalogum.*
 lutus æternæ opera, cum suis etiam supererogationibus: quia ferre non *Ergo corruit liberæ*
 possunt integram omnis boni, virtutis, iustitiæ, sapientiæ laudem ac *arbitrium, corruūt*
 gloriam apud Deum resistere. At non legimus reprehensos qui nimium *merita operum, su-*
c fonte aquæ viue hauserint: contra grauitèr obiurgantur qui foderunt *pererogatiōes, &c.*
sibi puteos conuutos, & qui continere aquam non valent. ** Rursum*
 quid fidei conuenientius quàm Deum sibi polliceri propitium Patrem, *Ierem. 15*
 vbi Christus frater ac propitiator agnoscitur: quàm omni laeta ac pro- ** Certa fiducia a-*
 spera securè ab eo expectari, cuius inenarrabilis erga nos dilectio eò *moris Dei propter*
 progressa est vt proprio illo non pepererit quin pro nobis ipsum tra- *Christum fidei est*
 detet? quàm in certa expectatione salutis & vitæ æternæ acquiescere, v- *consuetudine: ergo*
 bi Christus à Patre datus cogitatur, in quo tales thesauri sunt abscondi- *non debet arrogan-*
 ti? Hic nobis manum iniiciunt, & illam fiducia certitudinem arrogan- *tia nominari.*
 tia & præsumptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia *Rom. 8. 32*
 de Deo præsumenda sunt: nec alia ratione vana gloria spoliatur nisi vt *Qua de causa mul-*
 in Domino discamus gloriari. Quis vltro? Percutit, fortissimè Rex, o- *torum publicum o-*
 mnes nostræ causæ partes, & quous sceleratorum hominum genere ne- *dium & persecu-*
 quiores nos existima, nisi planè competias, in hoc nos laborare, & pro- *tionem incurrerit*
 bris affici quia spem reponimus in Deo viuo: quia hanc credimus esse *ij qui Papatu reli-*
 vitam æternam, nosse vnum verū Deum, & quem ille misit Iesum Chri- *gionē sunt sequuti.*
 stum. Propter hanc spem, alij nostrū vinculis constinguntur, alij *1. Tim. 4. 10*
 virgis cæduntur, alij in ludibrium circuducuntur, alij proferibuntur, *Ioan. 17. 3*
 alij scruissimè torquentur, alij fuga elabuntur: omnes rerum angustia *Sacrificorum ordo,*
 premimur, diris execrationibus deuouemur, maledictis laceramur, indi- *non sincere zelo,*
 gnissimis modistractantur. Intuere iam in aduersarios nostros (de or- *sed rel ambitione,*
 dine sacrificorum loquor, quorum nutu & arbitrio alij nobiscum ini- *vel quia illi Deus*
 micitias exercent) & mecum paulisper reputa quo studio ferantur. Verà *rener est, culina*
 religionem, quæ Scripturis tradita est, quæque inter omnes constare de- *religio, persequitur*
 buerat, facile & sibi & aliis ignorare, negligere, despiciere permittunt: pa- *pios desidentes Pa-*
 rùmque referre purant quid quisque de Deo & Christo teneat, vel non *patum.*
 teneat, modò implicita, vt aiunt, si se suam mentem Ecclesiæ iudicio *patum.*
 submittat: nec valde afficiuntur si Dei gloriam manifestis blasphemis *patum.*
 pollui coningat, modò nequis aduersus sedis Apostolicæ primatum & *patum.*
 sanctæ matris Ecclesiæ autoritatem digitum rollat. Cur ergo tanta squi- *patum.*
 ditia & acerbitate pro missa, purgatorio, peregrinationibus, & id genus nu- *patum.*
 gis belligerantur, vt sine eorum explicatissimâ, vt ita dicam, si de saluam

fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei esse probent? Cur nisi quia illis Deus vèter est, culina religio: quibus sublaris, nò modò nò Christianos, sed ne homines quidem futuros se credunt? Tametsi enim alij splendide se ingurgitant, alij tenuibus crustulis victitant, omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ sine illis fomentis non frigeret modò, sed penitus congeliata. Ideo vt quisque eorum pro ventre est maximè sollicitus, ita pro sua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbunt, vel vt regnum incolunt, vel vt ventrem confectum retineant: nemo vel minimum sinceri zeli dat significationem. Nec sic tamen desinunt de vetustate nostram incessere & quibus possunt nominibus criminari & infamare, quò vel iniustam vel suspectam reddant. * Nouam appellat: & nuper natam, dubiam esse & incertam euallantur: rogant quibus confirmata sit miraculis: quæzunt an sit æquum vt contra tot sanctorum Patrum consensum, & vetustissimam conuetudinem obtineat: vrgent vt schismaticam esse fateamur, quæ contra Ecclesiam praelium moueat: vel Ecclesiam multis seculis intermortuam fuisse, quibus nihil tale auditum fuit. Postremò nihil opus esse aiunt multis argumentis: qualis enim sit iudicari à fructibus posse: vt pote quæ tantum sedatam acuerum, tot seditionum turbas, tantam victorum licentiam peperit. Scilicet perquam illis facile est apud credulam imperitiamque multitudinem de se, causæ insultare: verum si nobis quoque mutæ essent dicendi vices, deserueret profectò hæc acrimonia qua sic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impune despumant. * Principio nouam quòd appellant, Deo sunt vehementer iniurij, cuius factum verbum deuiratis insimulari non merebatur. Illis quidem nouam esse minime dubitatis, quibus & Christus nouus est & Euangelium nouum: sed qui illam Pauli concionem veterem esse nouerunt, Iesum Christum mortuum propter peccata nostra, resurrexisse propter iustificationem nostram, nihil apud nos deprehendunt nouum. Quòd diu incognita sepultaque iurur, humanæ impietatis crimen est: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, saltem postliminij iure suam antiquitatem recipere debeat. * Ex eodem ignorantie fonte pro dubia incertaque habent: hoc profectò est quòd Dominus per Prophetam suum conuenitur, Bouem cognouisse possitorem suum, & asinum præ sepe dominorum suorum: se non agnosci à populo suo. Verum vtur in eius incertitudinem ludat, si sua illis proprio sanguine, vitæque dispendio obligaanda esset, liceret spectare quanti ab illis fiat. Longè alia nostra fiducia est, quæ nec mouet retrores, nec adeo ipsum Dei tribunal formidat. * Quòd miracula à nobis postulant, improbè faciunt: non enim recens aliquod Euangelium eulimus, sed illud ipsum retinemus cuius confirmandæ veritati feruiunt omnia quæ vnquam & Christus & Apostoli miracula ediderunt. * At id præ nobis habent singulare, quòd assiduis in hunc vsque diem miraculis fidem suam confirmare possunt. Imò potius allegant miracula, quæ animum aliqui bene compositum labefactare queant: adeo aut friuola sunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiam si valde prodigiosa essent, contra Dei veritatem vilius momenti esse oportebat: quando & nomen Dei sanctificari vbique & semper conuenit, si ue portentis, siue naturali rerum ordine. Speciosior forsitan esse fucus poterat, nisi de sine vsuque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apostolorum prædicationem sequuta sunt, in eius confirmationem edita fuisse docet Marcus: sic & Lucas Dominum sermoni gratie suæ reddidisse testimonium narrat, quum signa & portenta fierent per Apostolorum manus. Cui simillimum est illud Apostoli, Salutem annuntiato Euangelio fuisse confirmatam, confestante Domino

* *Septem capita calumniam, quibus Sacrificiorum orlo renascentem Evangelij doctrinam reddere conatur vel inuisam, vel suspectam: quæ sigillatim refutantur.*

* *Prima calumnia, Nouam esse doctrinam.*

Rom. 4.25

* *Secunda calumnia, esse dubiam, et incertam.*

Isa. 15

* *Tertia calumnia, nullis miraculis esse confirmatam.*

* *Sacrificiorum in etate, ab iduis miraculis gloriantium, nuntiantur.*

Marc. 16.20

. Act. 14.3

Hebr. 2.4

signis

Pfal. 145. 31 esse oportet vt obliuiscatur populum suum & domum patris sui. Quod si tantopere gestiunt *z. ang. opus*, cur non Apostolus potius, quam alios quosuis, Patres interpretantur, à quibus p̄scriptos terminos nefas sit recellere? sic enim interpretatus est Hieronymus, cuius verba in suos canones retulerunt. Quod si eorum, quos intelligunt, fixos voluerit esse terminos: cur ipsi, quoties liber, ad eò licenter transgrediuntur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum nostrum non edere neque bibere: itaque non habere opus calicibus neque discis: alter, sacra aurum non quætere, neque auro placere quæ auro non emuntur. Transgrediuntur ergo limitem quum in sacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, sericis delectantur, nec rite Deum coli putant nisi omnia exquisito splêdore vel potius infano luxu disfluât. Pater erat qui dixit, ideo se libere carnes edere quo die ceteri abstinebant, quia Christianus esset. Itaque fines transiliunt quum diris animam deuouent quæ per quadragesimam carnè gustauerit. Patres erant, quorum vnus dixit, monachû, qui manibus suis non laboret, violento, aut si maus latroni, iudicati æqualem: alter, non licere monachis ex alieno viuere, etiam si assidui sint in contemplationibus, in orationibus, in studiis. Et hûc limitem transgressi sunt, quum otiosos ac deliâres monachorum vêtres in lustris ac fornicibus collocarunt, qui aliena substantia saginatètur. Pater erat qui dixit horrendam esse abominationem, videre depictam vel Christi vel sancti vllius imaginem in Christianorum templis. Neque id hominis vnus voce pronuntiatum est, sed ab Ecclesiastico etiam Concilio decretum, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimum abest quin se intra hos fines contineant, quando non relinquunt angulum imaginibus vacuum. Alius Pater consuluit vt officio humanitatis erga mortuos in sepultura defuncti, si ceremus eos quiescere. Hus limites pertrunsiunt quum perpetuam mortuorum sollicitudinem incutiunt. Ex Patribus erat qui substantiam panis & vini testatur in Eucharistia ita permanere & non desinere, sicut manet in Christo Domino substantia & natura hominis, iuncta diuina. Igitur modum prætereunt qui fingunt desinere substantiam panis & vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac sanguinem transubstantietur. Patres erant qui vti vniuersæ Ecclesiæ vnam duntaxat Eucharistiam exhibebant, atque vt inde arcebant flagitiosos & sceleratos, ita grauissimè damnabâ: omnes eos qui præsentibus ea non communicarent. Hos fines quàm procul submouerunt? quum non templa tantùm, sed etiam priuatas domos Missis suis replent, ad eas spectandas quosuis admittunt, & eo quæque libentius, quo largius quisque numerat, quantumuis impuri sint & scelerati: ad fidem in Christum, & fidem Sacramentorum communionem inuitant neminem: quin potius suum opus pro gratia & merito Christi venditant. Patres erant, quorum vnus ab vsu sacræ Christi Cœnæ in totum submouendus decreuit qui alterius speciei participatione contenti, ab altera abstinebant: alter fortiter pugnat, non denegandum populo Christiano Domini sui sanguinem, pro cuius confessione sanguinem suum effundere iubetur. Hos quoque terminos sustulerant, quum in inuolabili lege id ipsum iusserunt quod ille excommunicatione puniebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui temeritatem esse assuit, de re obscura in vtramvis partem definire sine claris atque euentibus Scripturæ testimoniis. Hunc terminum oblitii sunt quum tot constituciones, tot Canones, tot magistrâles determinationes sine vllò Dei verbo statuerunt. Pater erat qui Montano inter alias hæreses exprobrauit quod prius ieiuniorum leges imposuisset. Hunc quoque terminum longè excellere quum ieiunia strictissimis legibus sanxerunt. Pater erat qui negauit Ecclesiæ ministris

I.
Acacius in lib. 11.
c. 16. tripert. hystor.
Amb. lib. 2. de offi.
cap. 28.

II.
Spiridion tri. hysto.
lib. 1. cap. 10

III.
Trip. hystor. libr. 8.
cap. 1.

Augu. de opere mo.
nach. cap. 17

IIII.
Epiph. epist. ab Hieron. vicia Conc. E.
liber. cap. 36

V.
Amb. li. de. Abra:
1. cap. 8.

VI.
Gelasius Papa in
Conc. Rom. Chryf.
10. 1. Epist.

VII.
Calix. Papa de con
ferrat. distim. 2.

III.
Gela. c. Comperi:
mus de consue. dist.
2. Cyr. epist. 2. lib.
1. de lapsis.

IX.
Augusti. libr. 2. De
poc. mer. cap. 16.

X.
Apoll. de quo Ec-
cl. hyst. lib. 5. c. 12.

ministris interdicendum coniugium, castitatem pronuntiauit, cum pro
pria vxore concubitum. & Patres erant qui eius authoritati assenserūt.
His finibus egressi sunt quum suis sacrificiis cœlibatum seuerè indixerūt.
Pater erat qui censuit vnum Christum audiendum esse, de quo dictum
sit, Ipsum audite: nec respiciendum quid alij ante nos aut dixerint, aut
fecerint, sed quid (qui primus omnium est) Christus præceperit. Hunc
finem neque ipsi sibi præstituerunt, neque aliis præstitutum habere per-
mittunt, dum quo suis potius & sibi & aliis magistros quàm Christū præ-
ficiunt. Pater erat, qui contendit Ecclesiam non debere se Christo præ-
ponere, quia ille semper veraciter iudicet: Ecclesiastici autè iudices, sicut
homines, plerumque fallantur. hoc etiã sine perupto, asserere non dubi-
tãnt totam Scripturæ authoritatem ab Ecclesie arbitrio pendere. * Patres
omnes vno pectore execrati sunt & vno ore detestati, sanctum Dei ver-
bum sophistarum argutis contaminari & dialecticorum rixis implica-
ri. An isti vis limitibus se continent, dum nihil aliud in tota vita moliu-
rur, quàm infinitis contentionibus & plusquam sophisticis iurgis Scri-
pturæ simplicitatem inuoluere & impedire: vt si nunc Patres suscitentur
& huiusmodi iurgandi artem audiant, quam speculatiuam theologiã
appellant isti, nihil minus credant quàm de Deo haberi disputationem.
Verùm latius iustis spatiis sese oratio nostra effunderet, si recensere vel-
lem quàm petulanter isti Patrum iugum, quorum obseruantes filij vide-
ri volunt, excutiant. Menses profecto atque anni me deficerent. Et adeò
perdita sunt, deploratãque impudentia, vt nos castigare ausint quòd ter-
minos antiquos transgredi non dubitemus. * Tam verò quòd nos ad cõ-
suetudinem vocant, nihil efficiunt. In iustissimè enim nobiscum agere-
tur, si consuetudini cedendum esset. Equidem si recta essent hominum iu-
dicia, consuetudo à bonis petenda erat. Verùm longè aliter sæpiuscule
agi contingit, quod enim à multis fieri conspectum est, consuetudinis ius
mox obinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res humanæ vt plu-
ribus placeret meliora. Ergo ex priuatis multorum vitiiis publicus error
plerunq; factus est, vel potius cõmunis vitiorum consensus: què aunc bo-
ni isti viri pro lege esse volunt. Vident qui oculos habent, non vnum ma-
re malorum inundasse, multas fonticas pestes inuasisse orbem, omnia in
præceptis ruere: vt aut profus res humanæ deplorandæ sint, aut tantis ma-
lis iniicienda manus, vel potius vis afferenda. Et abigitur remedium non
alia ratione nisi quia iam pridem malis allueimus. Sed locum sanè ha-
beat in hominũ societate publicus error: in regno tamen Dei sola eius
æterna veritas audienda & spectanda est cui, nulla sanctorum serie, nulla
consuetudine, nulla coniuuratione præscribi potest. Sic quondã electos
Dei docebat Iesaias ne diceret Cõspiratio, ad omnia in quibus populus
dicebat Cõspiratio. hoc est, Ne in sceleratum populi consensum vnà
ipsi conspirarent, neve timorè eius timerent ac formidarent: sed potius
vt Dominum exercituũ sanctificaret, & ipse esset timor eorum & pauor.
Nunc itaq; vt volent, & præterita secula & præsentia exempla nobis ob-
ièctent: si Dominũ exercituũ sanctificauerimus, non valde terrebimur.
Siue enim in similitè impietatè multa seculi consenserint, fortis est qui vl-
tioni in tertiam & quartam generationem faciat: siue totus simul or-
bis in eandè nequitiam conspiraret, experimento docuit quis sit eorum exi-
tus qui cum multitudine de iniquitè, quum vnuersum hominum genus
diluuio perdidit, seruato Noe cum modica familia, qui per suã vnus si-
dem totum orbem condemnaret. Denique praua consuetudo non secus
ac publica quædã est pestis, in qua nõ minus pereunt qui in turba cadũt.
Adhuc expendere decebat quod alicubi dicit Cyprianus, eos qui igno-
ratione peccat, etsi nõ possint omni se culpa eximere, videri tamè posse

XI.
Paphn. Triper. hif.
lib. 1. c. 14

XII.
Cypri. epist. 2. lib. 2:

XIII.
Aug. c. 2. cont. Cre-
scum: grammat.

XIII:
* Calumini de schola
sticis iudiciũ, vide
lib. 2. c. 2. sect. 6
lib. 3. c. 4. sect. 11. &
seq. 7. 15. & seq.
26. 28. 29. lib. 3. ca.
11. 14. f. 35. lib. 4. c.
18. f. 1. & c. 19. f. 2.
1. 10. 11. 12. 15. 16.
17. 22. & seq. 9. 31:
35.

* Quint. acalũnia sa-
cificiorum, consue-
tudinũ piis à Papatu
ad hincram Enã
gelu fide trãseuntibus,

De cr. dist. 8. ca. fin.
Ex de consue.
Ica. 8. 12

Gene. 7. 1
Heb. 11. 7
Epist. 3. lib. 2. & in
Epist. ad Iul. de h. c.
re. bap.

*Sexta calumnia
sacrificiorum.

Mat. 28. 20

Duplex paraloxis-
mus sacrificiorum,
in nomine Ecclesie.
Prorsus datur

2. Reg. 19. 11

Cont. Auxentium.

*Posterior paraloxis-
mus sacrificiorum
in nomine Ecclesie,
resoluitur.

quoquomodo excusabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem quæ
pertinaciter respuant, nihil habere quod obtendant. * Dilemmate suo
non adeo vehementer nos premunt ut fateri adigant vel Ecclesiam suis
se aliquandiu intermortuam, vel nunc cum Ecclesia nobis litem esse.
Vixit sane Christi Ecclesia, & viuet quandiu Christus regnabit ad dexte-
ram Patris, cuius manu sustinetur, cuius praesidio defenditur, cuius virtu-
te suam incolumitatem retinet. Praestabit enim ille indubie quod semel
recepit, se futurum suis usque ad consummationem seculi. Aduersus eam
nulla nunc nobis pugna est: siquidem Deum vnum & Christum Domi-
num vno consensu cum omni fidelium populo, colimus & adoramus:
qualiter semper ab omnibus piis adoratus est. Sed non parum à vero
ipsi aberrant, dum Ecclesiam non agnoscunt nisi quam praesenti oculo
cernant, & eam iis finibus circumscribere conantur quibus minime in-
clusa est. In his cardinibus controuersie nostra vertitur: primum quòd
Ecclesiam formam semper appareat & spectabilem esse contendunt: de
quòd formam ipsam in sede Romanae Ecclesie & Praesulum suorum
ordine constituent. Nos contra asserimus, & Ecclesiam nulla apparente
forma constare posse, nec formam externo illo splendore, quem stultè
admirantur, sed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei praedi-
catione, & legitima sacramentorum administratione. Fremunt nisi Ec-
clesia digito semper ostendatur. Sed quàm saepe in populo Iudeorum sic
deformari contigit, ut nulla species emineret? quam putamus formam
resplenduisse, quum Helias solam se relictum deploraret? quandiu ab ad-
ueto Christi deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, seditionibus,
haereticis sic oppressa est ut nulla parte fulgeret? An si eo tempore vixis-
sent, credidissent vllam esse Ecclesiam? sed audiuit Elias salua esse septem
milia virorum qui non curauerant genu coram Beal. Nec dabium
nobis esse debet quin semper in terris regnauerit Christus ex quo cælum
ascendit. Notabilem verò aliquam formam si cum pijs oculis re-
quisiissent, uonne proutus concedissent animis? Et sane id iam summi
vitijs loco in suo seculo ducebat Hilarius, quòd stulta Episcopalis digni-
tatis admiratione occupati, latentem sub ea larua exteriorem letnam nò
animaduertent. sic enim loquitur, Vnum moneo, caueat Antichristum.
male enim vos parietum amor cepit: male Ecclesiam Dei in tectis adstru-
cissique veneramini: male sub us, pacis nomen ingeritis. Anne ambiguū
est in iis Antichristum esse sensurum? Montes mihi, & syluae, & lacus, &
caecetes, & voragine sunt tutiores: in iis enim Prophetae aut manentes
aut demersi prophetabant. Quod autem hodie in cornutis suis Episcopis
mundus veneratur, nisi quoniam sanctos esse religionis praesules autu-
mat, quos celebribus viribus vider praesidere? Aperte ergo tam stu-
pidam aestimationem. Quin potius permittamus hoc Domino, ut quando
ipse solus nouit qui fut sit, interdum etiam Ecclesie suae exteriorem no-
ritiam ab hominum aspectu auferat. Est, fateor, horribilis illa Dei vindi-
cta super terram: sed si ita metetur hominum impietas, cur iustae Dei vl-
tioni oblitere nitimur? Sic anteaetis seculis Dominus hominum ingra-
titudinem vltus est. nam quia veritati suae obedire noluerant, & lucem
suam extinxerant, eos excaecatos sensu, & absurdis mendacijs ludi, & al-
tistenebris immergi passus est, ut nulla verae Ecclesie facies extaret. in-
terim tamen suos & dispersos & delitescentes, in medijs erroribus & re-
nebris ab exitio seruaauit. Nec mirum: didicit enim seruare & in ipsa cõ-
fusione Babylonis, & flamma fornacis ardentis. * Quòd autem formam
Ecclesie nescio qua vana pompa censeri volunt, id quàm periculosum
sit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationem in immensum
extraham. Põus ex, inquit, quæ sedem Apostolicam tenet, & qui ab eo
anti-

antistites sunt inuncti & consecrati, infulis insigniti sunt, Ecclesiam representant, & pro Ecclesia haberi debent. ideo nec errare possunt. Qui sic? quia pastores sunt Ecclesie, & consecrati Domino. Et Aaron, ceterique prefecti Israel nonne pastores erant? Aaron verò & filij eius iam Sacerdotes designati, errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur secundum hanc rationem, Ecclesiam non representasent quadringenti illi prophetae qui Achab mentiebantur? At Ecclesia stabat à partibus Micha, solius quidem & contemptibilis, sed ex cuius ore verum egrediebatur. Nonne & nomen & faciem Ecclesie præ se se rebant Prophetae, quum vno impetu aduersus Ieremiam insurgerent, & minaces iactarent fieri non posse vt periret Lex à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à propheta? Aduersus totam prophetarum nationem solus Ieremias mittitur, qui à Domino denunciatur fore vt Lex pereat à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à Propheta. Nonne talis splendor fulgebat in eo concilio quod Pontifices, Scribæ & Pharisæi collegerunt, consilia de interficendo Christo captaturi? Eant nunc, & in externa latua hæreant, vt Christum & omnes Dei Prophetas faciant schismaticos: Satanæ rursus ministros faciant Spiritus sancti organa. * Quòd si ex animo loquuntur, respondeant mihi: bona fide, vbi nam gentium ac locorum Ecclesiam rehderet existimant ex quo Basilienis Concilij decreto deiectus & abdicatus est Pontificatu Eugenius, subrogato in eius locum Amadeo? Negare, vel si rumpantur, nequeunt, Concilium quædam ad externos ritus attinet, fuisse legitimum: nec ab vno tantum Pontifice, sed à duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege qui eum eo Concilij dissolutionem admoliti erant. Postea tamen Principum favore subleuatus, solum Pontificatum recepit. * Illa Amadei electio, generalis & sacrosanctæ Synodi authoritate rite peracta, in sumum abiit nisi quod ipse galero cardinalitio, cœu canis latrâs iniecta offa, placatus est. Ex illorum hereticorum rebelliû, pertinacium, gremio prodiit quicquid postea Paparû, Cardinalium, Episcoporum, Abbatû, Presbyterorû fuit. Hic deprehensi hæreant necesse est. Vtram enim in partem Ecclesie nomen conferret? negabuntne Concilium generale fuisse, cui nihil ad exteriorem maiestatem deciat? nempe quòd duobus diplomatibus fore lennitet indictum, præsidente Romanæ sedis Legato consecratum, terû omnium ordine bene compositum, eadem semper dignitate à extremum perseverauit. Farebuntur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, à qua omnes sanctificati sunt? Aut igitur Ecclesie formam aliter definiant: aut quotquot sunt, habebuntur à nobis schismatici, qui scientes volentes ab hæreticis ordinati sunt. * Quòd si nunquam antea competitum fuisset, externis pompis non alligari Ecclesiam, ipsi prolixo documento nobis esse possunt, qui sub specioso illo Ecclesie titulo tandem se orbi superciliosè venditarunt, quum tamen essent exitiales Ecclesie pestes. De moribus non loquor, & tragicis illis faciæoribus, quibus scætet tota eorum vita: quando Pharisæos se esse aiunt, qui sint audiendi non imitandi. Ipsani, ipsam doctrinam, cui id deberi aiunt quòd sunt Ecclesia, exitialem animarum carnificin im, faciem, ruinam, & excidium Ecclesie esse non obscurè cognosces, si legendis nostris aliquarum orij tui decidas. * Postremò non satis candidè faciunt quum inuidiosè commemorant quantasturbas, tumultus, contentiones secum traxerit nostra doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorum culpa indigne in ipsam deriuatur, quæ in Satanæ malitiam torqueri debent. * Est hic diuini verbi quidam quasi genius, vt nunquam emerget, quieto ac dormiente Satana. hæc certissima & in primis fidelis

Exod. 32. 14

1. Reg. 22. 12

Iere. 18. 13

Iere. 4. 9

Ioban. 17. 10

* Scito dilectate, ex sua antihypothesi arguitur ordo sacrificiorum non esse Ecclesie, nec habere à sua parte Ecclesiam.

* Pius Papa licentibus. dem. 13, Syluius antedictus, in Bulla retractationis Eugenio deposito, inquit, Sabaudienfis sufficiens est, & Felix quintus appellatus quem non vt idolum (quod irat)

sed tanquã verum Christi vicariũ uenerati fuimus, nihil ad hæc sinistri putãtes intercessisse &c.

* Ecclesie formam pendere ab externis splendore, apparet in sacrificiorũ doctrina, quæ est exitialis animarũ carnificina.

* Septima calumnia sacrificiorũ aduersus renascentem Euangelij doctrinã, efficitur eam tumultu & discordiã.

* Responsio, Vbi uis gratia hominum oblatione sepultũ logo tempore Dei uerbum resurgit, cõtrã ferocitiam, tum in ore a-

stutia contra iniuriam Satana, nulli Dei uerbi culpa.

nota, qua discernitur à mendacibus doctriinis, quæ se facillè produnt dum æquis omnium auribus recipiuntur, & à mundo plaudente auhantur. Sic seculis aliquot, quibus profundis tenebris submersa fuerunt omnia, huic inondi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus, nec secus ac Sardanapalus aliquis in alta pace desidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quàm risisset ac lussisset, tranquilla ac pacata regni possessio- ne? At verò vbi lux è supernis affulgens tenebras eius aliquantum discul- sit, vbi fortis ille regnum eius turbauit ac perculit, tum verò solitum suū torporem excutere cœpit, & arma corripere. Et primùm quidem homi- num manus concitauit, quibus illucescentem veritatem violèter oppri- meret, per quas vbi nihil profectum est, ad insidias se conuertit: dissidia, & dogmarum contentiones per catapaptistas suos, & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obscuraret, tandè & extringeret. Et nunc vtraque machina ipsam tentate perseuerat. siquidem & verum illud sem- men vi ac manu hominum euellere conatur, & suis zizaniiis (quàm in se est) nititur obcœcare, ne crescat, & fructum reddat. Id tamen ipsum fru- strà, si monitorem Dominum audimus, qui & eius artes multò antè no- bis aperuit, ne incautos deprehenderet, & contra omnes eius machinas satis firmis præsidis armauit. Cæterùm, in ipsum Dei verbum inuidiam conferre, aut seditionum quas improbi & rebelles aut sanctarum, quas impostores contrà excirant, quanta est malignitas? Nouum tamen exem- plum non est. Interrogabatur Elias à nonn is esset qui turbabat Israel. Christus seditiosus Iudæis erat. Apostolis crimen impingebatur commo- tionis populatis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, cõ- tentiones quæ in nos bulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid re- spondendum sit, docuit nos Elias, nos non esse qui vel errores spargimus vel tumultus commouemus: sed eos ipsos qui Dei virtuti obluantur. Ve- rum vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem satis est: ita tur- sum * aliorum imbecillitati occurrendum, quos talibus offendiculis cõ- moueri, & perturbatos vacillare non ratò contingit. Illi verò ne hac per- turbatione labascant, ac de gradu deiiciantur, sciant eadem expertos esse suo seculo Apostolos quæ nunc vsu nobis veniunt. Erant indocti & instabiles, qui ad suam ipsorum perniciem deprauarent quæ à Paulo di- uinitus scripta erant, vt ait Petrus. Erant Dei contemptores, qui quum audiebant abundasse peccatum vt gratia exundaret, statim ingerebant. Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non esse sub Lege, protinus occinebant, Peccabimus, quia non sumus sub Le- ge, sed sub gratia. Erant qui illum mali suaforem arguebant. Subtra- bant multi pseudo. apostoli, qui dirueret Ecclesias quas ipse edificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem, nec sincerè Euangelium prædi- cabant, malitiosè etiam: cogitantes se pressuram suscipere vinculis eius. Alicubi non nullus erat Euangelij profectus. Omnes quæ sua erant, quæ reabant, non quæ Iesu Christi. Alij retrorsum abibant, canes ad vomitū, & sues ad volucrum luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad li- centiam carnis. Insinuabant sese multi fratres, à quibus deinde pijs im- minebant pericula. Inter ipsos fratres variz concertationes suscitaban- tur. Qui hic Apostolis agendum erat à nonn vel ad tempus dissimulân- dum, vel potius omitendū illud Euangelium ac deserendum erat, quod tot litium videbant esse seminatium, tot periculorum materiam, tot scân- dalorum occasionem? At in huiusmodi angustijs succurrebat, Christum esse lapidem offensionis, & petram scandali, positam in ruinam & resur- rectionem multorum, & in signum cui contradiceretur. quæ si luci at- tinenti per omnia tumultuum offensionumque discrimina adzæter pro- grediebantur. Eadè & nos cogitatione sustentati decet, quando hunc per

*Vis aperta perse-
cutio:
Insidia, & furorū do-
gmatum.*

*Vtrunque supera-
mus Deo dante.*

*Veterè hanc effica-
ciam, vt ex prio-
rum seculorum exē-
plis supplicat respo-
sio repellendis ad-
uersariis.*

1. Reg. 18. 18

** Inde et infirmis
succurrere, ne offensi-
onibus cœdant, ostē-
ditur ex Apostolo
rum acate hinc no-
strè in hoc per similit*

2. Pet. 3. 6

Rom. 6. 1. 15

Philip. 1. 15

** Apostolorū pen-
dencia & simplici-
tas in tantis tumul-
tibus, & scâdalis.*

Luce 2. 34

petuum Euangelij genium esse testatur Paulus, vt sit odor mortis in mortem iis qui pereunt: tamen in hunc potius vsus nobis destinatum erat, vt odor esset vitæ in vitam, ac potentia Dei in salutem fidelium. quod ipsum nos quoque certè expetremur, nisi nostra ingratitude coriumperemus hoc tam singulare Dei beneficium, ac in exitium nostrum vertemus quod nobis vnicum salutis præsidium esse debuerat. Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi iniicere nituntur nostri aduersarij. Non aliud hoc nouo Euangelio, (sic enim appellant) captari ac quæri, nisi seditionum opportunitatem ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuisionis Deus noster auctor est, sed pacis: & Filius Dei non peccati minister est, qui venit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accusamur, quatum ne minimam quidem suspicionem vnquam dedimus. Scilicet nos regnorum inuersionem meditamus: quorum nulla vnquam factiosa vox audita est, & vita semper quieta simplèxque cognita fuit, quâ sub te vueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnòque tuo fausta omnia precari non desinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etsi nulla reprehendi possunt, nihil tamen tanta insultatione dignum, nec tam infelicitè (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin istis obrectatoribus vita nostra, castitatis, benignitatis, misericordix, continentix, patientix, modestix, & virtutis cuiusuis exemplum esse possit. Nos sanè Deum sincerè timere & colere re ipsa palàm est, quando tum vita tum morte nostra non mentis sanctificari perimus, & ipsa inuidia coacta est quibusdam nostrum innocentix & cuius integritatis testimonium dare: in quibus id vnum morte plestebatur quod singulari in laude ponèdum erat. Quòd si qui sub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hæctenus aliquos in regno tuo fuisse non competum est) si qui vitiorum suorum licentix, libertatem gratix Dei prætexunt, (quales per multos noui) sunt leges & legum pœnæ, quibus pro meriti grauitèr coerceantur: modò ne interim Euangeliorum Dei obseclestorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, satis multis expositam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in eorum delationes vltra modum credula aure profèdas. Vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iustix pene apologix modum accedit: qua non defensionem texere, sed duntaxat ad ipsam causæ actionem audiendam animus tuum præmollire studui, auersum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: sed cuius gratiam recolligere nos posse cor si simus si hanc nostram confessionem, quam pro defensione apud tuam maiestatem esse volumus, placidus composuissè que semel legeris. Sin verò ita aures tuas occupat maleuolorum susurrus, vt nullus sit tuis pro se dicendi locus: importunè verò illæ fatix, te conuiente, semper vinculis, flagris, equuleis, scælonibus, incendiis sœuiunt, nos quidem, velut oues mactationi destinatae, ad extrema quæque indignemur: sic tamen, vt in patientia nostra possideamus animas nostras, & manum Domini fortem expectemus: quæ indubie tempore adierit, & sese armata exeret: tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiam ad vindicandos qui tanta securitate nunc exultant, contemptores. Dominus, Rex regum thronum tuum iustitia stabiliat, & solium tuum æquitate. Illustrissime Rex. Basileæ. Calend. Augusti, Anno M. D. XXXVI

2. Cor. 2. 16

*Totius præfationis huius conclusio.**Nec seditionū, nec vitiorū culpā Deo aut Christo imputādam.**Seditiones.**Vitiorū impunitas**Vita & mors fidelium.**Excusatio lōgioris hīc sermonis.**Etiam alienis à religione, affatus posses fati fieri, si priorū defensionem audire sustineant.**Quando hoc nō sit patet tamen oportet esse, & D. vno in tēpore affatū.*

DOCTISSIMO VIRO BLA-
SIO MARCVARDO, BERNENSI

Theologo, Symmyſte, & amico
ſingulari, N. Col-
lado S.

RAESTANTISSIMI Theologi & ſancti viri D. Iohan-
nis Caluini Inſtitutionem Chriſtiana religionis com-
mendare Sactarum literarum ſtudioſis viliſ, nō eſt in-
ſtituti noſtri, frater amantiſſime Marcuarde. Eius enim
hominis lucubrationes Eccleſie Dei magis innoſcere
velle inſcripto cuiuſquā nomine, pene ſuperuacuoſ la-
bor eſt: cōſtati autem nouam eis gratiam poſſe, ſiquis in animum in-
ducatur ſuum, ſi ſanē (quod nemo ignorat) multum errarit. Preſertim ve-
rō hoc propemodum primum, & poſtremum, ſcriptorū ipſius. & ab eo
ſepius elaboratū magna eruditione, multo verō maiori Dei gloriæ am-
plificandæ ſtudio, ſinceriffimōque iuandæ ſemper Chriſti Eccleſiæ, ci-
tra vllam ſui oſtentionem, zelo & conatu, quis piorum non audiuit
quis eorum qui Theologica ſtudia capeſſunt non legit, aut etiā relegit
ſæpius? Quia tamen hac etiamnum editione, quædam acceſſere labore
noſtro concinnata, ſic rogante typographo, literariſ verō quibuſdam, &
piis viriſ, eorum qui rebus Theologicis operam nauant valde approban-
tibus, neceſſe mihi fuit huius acceſſionis rationem aliquā reddere: quod
vt faciam rem altius repetere cogor Caluini Chriſtiana religionis Inſti-
tutionem (qualiſ tunc erat) annis ab hinc plus minus 30. legebam apud
meos Bituriges furtim, & ſuccuſſiſ horiſ, inter ſtudia Iuris ciuiliſ, quæ
tum tractabam: nec minus tamen ſtudioſe in ea verſabar, quā ſi ab om-
ni metu liber idipſum fuiſſem profeſſus. Cupidus enim eram, imō cu-
pidiſſimus, ut Deo pro ſua miſericordia fauente, pernoſcendæ rariſ pu-
rioriſ in Chriſtiana religione doctri-næ. Dominum Ieſum Chriſtum, in
quem fueram baptizatus, ſitebam ſanē, & obſitebam. Eum ipſum libriſ
deinde anno 1549. cū ex Papatuſ diſſipatione in haſ Eccleſi-ſ, quaſi diu-
turnæ ſitiſ explendæ gratia, veniſſem, enoluebam accuratè hac in ſcho-
la, vbi hycem tranſlegi auditor deſſimi viri Iohannis Ribitii, cui tum
mandata erat Theologica profeſſio. Poſtea etiam idipſum facere non de-
ſiti Geneuæ quæ ſi ſinebat prouincia docendorum in ſchola puerorum
(nam me ſibi vicariū adiunxerat patre permitteſte, ipſo etiam Calui-
no approbante, noſter Lodoſicus Ericuſ, Geneuenſiſ tum Gymnaſiar-
cha) imō illa ipſa regendæ, & erudiendæ iuuenturiſ laborioſiſſima ſun-
ctio eō etiam me nonnunquam reuocabat Nam & ad Catechiſmum pu-
blicum in Temploſ, priuſtim ipſe, id eſt intra Iudiſ parieteſ, ſtudioſiſ eos
comparare ſolebam, inſtaſte diſ Dominico: & eo ipſo die, quibuſdam
illorum ad me venierit haſ exerto ſole, quos ad ſacram cōſcionem eram
pro mote deductuſ, quæ Caluiniſ ex nouo Teſtamento erat Eccleſiæ
expoſituſ, ea Græcè legebam, & interpretabar Grammaticè quidem, &
voces ipſaſ explicāſ, ſed ita vt de ſententiā aliquod delibarem, & pro pue-
riſ, aut mediocri eorum captu (erat enim adoleſcentali plerique) degu-

standum eis præberem. Hic mihi sanè erat etiam stimulus, ad subinde re-
uisendam hanc Caluini Christianæ religionis Institutionē. quia ibi col-
lecta videbam, & veluti præmansa, quæ in veterum libris variè, & spar-
sim fuissent conquirenda: quod vt facerem neque satis otij suppetebat,
neque erantum ad manum illa mihi veterum scripta. Nunc verò re-
corder etiamnum non sine magna voluptate totum illud tempus: me-
mini quàm mihi labor ille omnis iucundus esset (quia quos docebam,
perinde vt meos diligebam, & complectebam in Domino) memini etiam,
& quotidie sentio, quàm mihi quoque fructuosus sit illis quos dixi, & al-
liis (Deo quidem benignissimè misericordi dante) fortasse non erit inu-
tilis Sed ne extra rem nostra longius euagetur oratio, quam in hoc Cal-
uini scripto, & quibusdam eius Commentariis, variisque opusculis le-
gendis versatus essem non oscitanter: noua tunc occasio, eaque multi-
plex eò rem deduxit, vt & Institutionis & eiusdem Caluini in sacra Com-
mentariorum, Theologicorumque opusculorum legendorum, ac maio-
ri cura versandorum, & excutiendorum quædam velut necessitas impo-
sita etiam fuerit. Optimo viro Laurentio Normandio sororico meo, Cal-
uini amicorum intimo visum est, cui fortasse alij se eiusdem consilij
socios adiunxerant, Caluini opuscula quæ tum non pauca erant (iustum
enim volumen effecerunt etiam minoribus characteribus expressi) in
vnum colligete, & Ioanni Gerardo Typographo excudenda manda-
re. Rogauit idem, quia & diligentia confidebar, & studia nostra excita-
re gestiebat, vt eius voluminis Indices duos (quomodo fieri solet) con-
ficerem. Ego discendi legendique, ac eiusmodi sepius inter se conse-
rendi non minus cupidus, auide illud in me recepi. Et perfecì sanè inde-
fatigabili studio. Vix enim recorder vllum mihi laborem leuiorem
fuisse: tanto ad hec studia totus affectu rapiebat. Nam quannis suntu-
sima hyeme, sub fine anni 1551, quum diurnas horas propemodum om-
nes absumeret lud: literarij administratio nostra, in multam noctem
libentissimè vigilias producebam tanta attentione, vt vix meminerim,
ante mediam noctem mihi illa lucubranti obrepisse somnum: ante
lucanas autem operas summo mane anteuertebam. Tum ergo excu-
sum est Caluini opusculorum volumen (nam antea singula tantum, &
separata extabant eiusmodi scripta in piorum, & studiosorum mani-
bus) cum erudita, & sancta Præfatione doctissimi viri N. Gallasij, qui
Caluino collega erat cum alijs eo tempore in regenda Geneuensi Eccle-
sia. Excusus est autem & Index à me collectis locorum Scripturæ, quos
author interpretatus fuisse reperit omnibus in illis libris. Nam alter-
rum Indicem (qui res ipsas & spatim, & speciatim variis in locis tracta-
tas, in sua singulis summa velerit capitum referet) & si omnia ad eum per-
tinentia collegeram, & descripseram, quia tamen morbo præpetitus
(iucidi enim sub fine hyemis in grauissimam febrem tertianam no-
tham, quæ & toto trimestri me mirum in modum vexauit) non adhuc
plene adnotaram, prætermittente fuit necesse. Nondum expleto postea
anno, initio scilicet anni 1553, cum eidem Normandio recederet Gerardus
Caluini Gallicam institutionem, rogatus, Indicem confectus quibus e-
ius libri non existerat antea. In quo contextendo, Caluini etiam indicio
multis in locis vt me solitum non nego. Imò vt omnia mihi tyroni
adhuc essent faciliora, memini eum aliquando vespere à cæna apud
eundem Normandium, a slampito Indice, qui tum erat in Latino exem-
plari Institutionis suæ, quum calamum poposisset percussisse, & super-
uacua multa, imò perpetua & inepte annotata (vnde fit vt multi ce-
periantur decepti Indicibus librorum) induisse ac deleuisse, vt mihi
meliozem quendam viam quam sequeretur demonstrare. Postea quum

in publicum prodidisset Gallicus ille Index, placuit sanè multis. Eo autem ipso anno, non multò post, mense scilicet Maio vocatus ab hypodidactali præcipui officio ad ministerium Ecclesiasticum, (quod annos quatuor exercui in rure vrbi proximo) quia mihi plusculum orijerat, præter diem Dominicum bistanum in hebdomade conciuiculum habenti: Caluini quædam scripta, inter quæ commentarios in quatuor Evangelistas, ex eius Latino in Gallicum sermonem conuerti. Et si enim iam exierat in Ioannem commentarius, Gallicus factus alterius opera: ita tamen mendosè, quemadmodum nonnunquam fieri solet festinante prelo, & scribentis laborem de eius manibus præproperè rapiente, vt mihi telegendus, & tot menda in eo tam multis litutis corrigenda fuerint, vt haud paulò plus in eo laboris susceperim, quam si de integro vertendum fuisset. Initio verò totius illius temporis digesseram in ordinem Alphabeti quæ restabant absoluenda in opusculorum altero quem dixi Indice: & subinde postea illum adhibere cœpi ad ea que mihi vsui erant & publicè, & priuatim. Nam siue habendæ conciones, quum ex rure in vrhem euocatus, annis quatuordecim ministerio fungerer, siue mandata professione Theologica, docendum in schola: non parum adiumentum mihi fuit, parata illic & prompta ad manum habere, quæ cum variis eiusdem Caluini locis in Institutione, & Commentariis, conferrem ac compararem. Præcipuè verò, quum librum hunc postremò recognouisset Caluinus, & penè nouum methodo quadam accuratioris, ac multa accessione fecisset, creuit etiam hæc industria nostra. Nam quum ille ad nouæ tum futuræ editionis instar, Gallicam Institutionis versionem compararet, & excipiente partim vnico fratre Antonio, partim amanuensi famulo distasset multas paginas etiam ex priori Gallico exemplari impresso inferuisset non paucis in locis: glutinatoribus sanè ei sæpe vtendum fuit, inspectore etiam tandem totius operis omnino res egebat. Immutatio enim, quam plurimis in locis magna facta erat: vt hauris, & additamentis pleraque essent implicita valdè, & lectu obscura, atque etiam mendosa, quemadmodum ab excipientibus nō semper intelliguntur verba distantis. Ego rogatus ab Antonio fratre, cuius sumptibus Ioannes Crispinus, hospes quondam noster, versionem illam Gallicam paulò post erat excusurus (vt Henrico Stephano Latinum exemplar mandabatur) chartas illas omnes, & Latinas, & Gallicas, vt erant in auctoris aduersariis, relegendas, emendandas, & inter se conferendas suscepi, vt operis typographicis omnia essent securiora, explicatiora, & faciliora, minus saltem intricata. Et hæc quidem vtriusque exemplaris veluti prælectio quædam, & collatio non indiligens in gratiam impressoria officina (neque enim leui tantum percurrendi labore defungi volui) eiusmodi fuit, vt non modò magnam inde voluptatem caperem, sed & utilitatem maximam postea etiam reportasse me senserim. Quo factum est vt, quum aliquot post mensibus de Indice conficiendo ageretur (nam aduettebatur id plerosque desiderare emptores, cum primis Francfordiensibus mundanis recens impressi libri promercales habebantur) mihi etiam hoc deulerit ipsius auctoris voluntate Antonius frater. Et hic quidem sic laborasse me confido, vt non multis nostris displicuerint, aliquibus saltem valde sint probata: quod & tu de te confirmasti mihi, doctissime Marcarde, cum ignorares tamen me esse auctorem. Fecit ergo hæc toties legendæ, & telegendæ huius Institutionis imposita quædam necessitas (etsi vltro sanè mihi liber in manibus erat semper) vt & compertissima haberem quæcumque illic tractantur accuratissimè, ac utilissimè: & multa hinc inde ad Caluini sententiam conferrem ex varia, & quotidiana lectione. Addidi enim

& aliorum lectionem tum veterum, tum recēiorum, vt doctissimes ple-
rosq; hæc nostra tuiti ztas, Dei singulari beneficio. Ex hac varia, & mul-
torum annorum nō omgino indiligenti lectione, fieri non potuit, quin
penum aliquam literariam mihi compararem, tum annotatis quibusdā
in margine & aliorum librorum Theologicorum, & huius Institutioni-
nis, tum ex alia etiam priuata scriptioe. Et ea quidem sic cōgeſſi, vt non
ad aliud profere existimarim, quā docendis iis quorū mihi cura man-
dabatur. Neque enim, aliquid vnquam in publicum edere mihi fuit ani-
mus, & quod in tanta scribentium turba nihil opus esse cogitabam, &
quia, quæ est ingenij mei mediocritas, aut potius exiguitas, verbarum tu-
ne quod nouis scriptioibus edendis daretur temporis, tantumdem de-
traheret otij ad ea peragenda quæ ministerij Ecclesiæ Pastorum præci-
pua sunt, vel magis propria. Imò postquam in horti illa curia, Pastoralis
videlicet officij, liberatus in hanc scholam migrans, & tibi, aliisque ho-
nestissimis, & doctissimis viris, publicis professoribus collega adiuuans
fui, vestro quidem & Ecclesiæ Pastorum iussu, clarissimi autem Ber-
nenſis Senatus approbatione, & autoritate: ne tum quidem sententiam
mutauis, nisi nunc tandem auricorum quorundam tantum non cōiuro
etiam, expugnatus. Nam & alij complures, & doctissimi collegæ nostri
Michael Hortius, ac Petrus Nunnius, ipse quoque Ioannes Serranus,
quibuscū de rebus Theologicis nobis est priuatus sermo sepiusculè, ege-
runt necum non semel, vt vel eorum quæ narraui in schola, vel quæ ex
meditatione, & commentatione penes me haberem (de quibus etiam
nonnunquam non minus amicè, quā vt illic diserebatur inter nos)
nonnulla saltem emitterem in lucem. Ergo vt illorum ea in re desyderio
satisfacerem, non tam voluntate mea, quā tentandi causa, ecquid ad-
iumentum hæc nostra Theologiæ (vt ita dicam) candidatis afferre possint:
cœpi aliquid eiusmodi parare, quod & prelo mandarem. Eodem tempo-
re per doctum quædam, amicū cōmunem, interpellor à Typographeo,
vt quoniam Caluini Institutionem minore quadā forma excudere de-
creuerat, si quid annotassem, ei communicarem (quem admodum & Ge-
neuz Typographis perētibus solitus eram, quoties is recudebatur libet)
alia etiam quæ studiosos quosdam requirere confirmabat, elaborarem.
Id verò non inuitus suscepi, minimè quidem quòd oio abundarem, sed
quia (vt ex præcedenti narratione intellexi, mi Marcuarde) quæ ad o-
peris necessaria mihi esse videbantur, iam pleraque in meo codice ante
parata habebam: Quod autem præstiterim Dei gratia, ecquid etiam vtili-
tatis hæc sint allatura, tuum esto, aliorumque bonorum iudicium. Tyto-
nes saltem Theologia, & alios fortasse subleuabit hic noster labor.

¶ *Eiusmodi autem ferè sunt, quæ præter cæteras
priores, affert hæc eiusdem libri editio.*

I. *Ab ipsis duabus autoris epistolis exorsi (qua-
rū posterior, vt longior, multa doctrina est referta)
ad finem vsque libri, vbiq; breuès rerum summas
in margine adscripsimus, quæ vel loci, vel totius se-
ctionis sententiam paucis comprehendunt, quoad
eius fieri potuit. Nam coacti sumus aliquando dua-*

rum, vel plurium sectionum summam simul complecti, quia commodè non poterant separari, quum idem tractarèt: vel, licet plura, mixtim tamè. Sicut & cõtra, vnius sectionis summam in sua quadam mēbra distinximus, & diuisimus, vbi res ita tulit: vt lectorem molestia leuaremus. Ferè autem verbis autoris ipsius vbiq; vsi sumus. Id enim maluimus, quàm alia affectare, aut vsurpare. Hæc verò erit vtilitas, quòd quum multa quibusdam etiam attètè legentibus non satis pateant, alijs non semper ita multum sit otij ad accuratam lectiõnem sectãdam, breui admonitione, & veluti signo in margine posito magnopere adiuuabũtur. Annotatiuncularum in margine positarum hic etiã erit vsus, quòd quibus nõnunquam nõ licet per otij sectiones plures, aut vnã aliquã de eo quod querant integrã legere (vt quibus ad populũ concionẽ habituris breuitas temporis obstat) statim reperient quod volũt, quasi sibi in vsum presentem fuisset sepositum. Denique memoriã in posterum confirmant hæc exigua quedã subsidia, adeòque res easdem longo etiam post tempore requirentem diutius oberrare non sinunt.

2. Locos similes diuersis in libris Institutionis, aut capitibus, vel sectionibus, inter se contulimus vbique, & notauimus, vt alter alteri semper sit adiumento.

3. Item, & quibus in opusculis (nonnunquam etiam Commentarijs) eadem tractentur à Caluino admonuimus.

4. Tum etiam ex præcipuis quibusdã veteribus

scriptoribus locos designauimus, ubi non pauca similia, & obseruatu dignissima reperiuntur.

5. Imò & ex recentioribus nonnulla.

Ex Luthero quidem, propter Pseudolutheranos quosdā, qui precipua nonnulla dogmata (de Prædestinatione, Prouidētia Dei, Libero arbitrio loquor) sic tractant, ut totā sancti viri sententiā non eneruent modò, sed euertāt: nomine tamē ipsius gloriantur, quasi tanti doctōris discipuli. Pudendum certe est, Lutheri auctoritatem obtendere, qui asserunt pro pijs & eius *ὑποτιθεῖς*, dogmata planè illi contraria. quasi verò non extarent in Ecclesijs, & versarentur eius scripta in manibus piorū: studiosèq; ac utiliter legerētur à nostris hominibus, quia cum Iudicio (ut ille sub vitæ finem etiam, sanctissimè mouit epistola primo tomo operum suorū præmissa) aut quasi ipsi una sua præfatione in nouo aliquo scripto, possent memoriā nobis omnem auferre, vel etiam oculos configere, ut quæ quotidie legimus aut lecta antea nobis fuere, piè & ad fidei analogiam scripta apud Lutherum, pro non scriptis & lectis habeantur.

6. Quoniam autem Erasmi auctoritate mouentur multi (ut certè magna est apud doctos, & literis humanioribus excultos omnes) notauit etiam ex eius Epistolis ad Sadoletum & Steuchum quædā, ubi confirmat, nec confessionem auricularem, nec imagines in templis & quædā similia, esse ex Dei verbo, aut usu veteris & verè Apostolica Ecclesiæ. Quæ quidem nostrorum nemini dubia sunt: sed cōsulendū est ijs etiam adducēdis qui aliter sentiunt.

7. *Addidimus autē nonnulla in Indice nostro per locos communes descripto, quæ prætermissa inter legendum animaduvertebamus.*

8. *Errata pauca quedam, quæ in prioribus editionibus reperiebantur, correximus.*

9. *Autorum quos citat Caluinus, locos ubi decant in margine, non paucos reposuimus.*

10. *Postremò notauimus etiam, ubi distinctiones erāt, aut diuisiones in plura mēbra, quæ quodque membrum loco tractetur. Similiter, ubi aduersariorum obiectiones, autoris solutiones, & responsiones.*

Cætērum, quum possem hæc lectori simpliciter inscribere, velut admonendi causa, maiori tamen nomē hic tuum apparere, frater amantissime Marcarde. Quod & cōdonaturum te meo in te amori confido, cuius hoc etiam volui extare, vt in loco illustri, veluti sacrum pignus, & *μνημόσυον*. Idq; eo feci libentius, quod (vt ante dixi) recorder tibi, pro tua humanitate, placuisse illam quæ in componendo huius Institutionis Indice sequuti eramus rationem. Quod si & aliis. plerisq; bonis non dupliciter intelligemus ista, dabimus & aliquando, Deo iuuante, hoc ipsum Caluini opus in typos, siue tabulas contractum: cuius laboris specimen aliquod apud auditores nostros edidimus anno superiore, alia etiā nonnulla amicis quibusdam nostris inspicienda exhibuimus. Imò & Indicē illum in Caluini opuscula ante annos 24. à nobis collectum, additis iis quæ postea scripsit autor, studiosis Theologiæ communicabimus, si Deo volente, vita, & otium suppetet. Siue hæc autem, siue alia in Caluini scriptis à nobis elaborantur, nolim sic à quoquam accipi, quasi in Typographorum gratiam ea interpolate nobis sit propositū, vt vetera vestimenta solent, qui eiusmodi rerum officinam exercent. Iam enim ab initio huius Epistolæ quod sentio, ingenuè sibi testatus, eiusmodi esse Caluini lucubrations, quas non dubitē Ecclesiis Christi fore semper ipsas & vtilēs & gratas. Quod siue cuiusquam aliorum contemptu dictum accipi velim: in omnibus enim Dei dona & agnosco, & veneror atq; etiam in vsum adhibeo meum, vt pat est, sicique decet. Verū antequā finem facio, vehementer à te peto, mi frater, boni vt consulas quod prolixius ista scripsi. Nam apud te breuiori sermone, imò priuata epistola potui defungi: sed cogitandum mihi fuit, vt per multis non tantum quid hic fecerim, sed etiam quare, quando, & quomodo, exponerem. Exit autem Dominus Deus noster, vt omnia cedant ad nominis sui gloriam, & Ecclesiæ vtilitatē. Idem te, charissime frater, & Symmys, Marcarde, cum tuis omnibus conferuet incolumem. spirituq; sui donis magis ac magis locuplerare pergat. Tu vicissim, vt facis, nos ama, & Deo commenda. Vale. Lausannæ v. Idus Augusti 1576.

Tuus ex animo
N. Collado.

quæ Patribus sub Lege primùm , deinde
& nobis in Euangelio patefacta est.

Capita XVII.

- 1 Ad lapſu & defectione, totū humanū genus maledictioni fuiſſe ad-
dictū, & à prima origine degeneraſſe. vbi de peccato originali.
- 2 Hominem arbitrij libertate nunc eſſe ſpoliatum, & miſeræ ſeruituti
addictum
- 3 Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnable prodire.
- 4 Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.
- 5 Obiectionum reſolutio quæ pro defenſione liberi arbitrij afferre
ſolent.
- 6 Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe.
- 7 Legem fuiſſe datam, non quæ populū veterem in ſe retineret, ſed
quæ foueret ſpem ſalutis in Chriſto uſque ad eius aduentum.
- 8 Legis moralis explicatio.
- 6 Chriſtum, quantum ſub Lege Iudæis cognitum fuerit, tamen Euangelio
deinam exhibitum fuiſſe.
- 10 De ſimilitudine veteris & noui Teſtamenti.
- 11 De differentia vnius Teſtamenti ab altero.
- 12 Chriſtum, vt Mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri homi-
nem.
- 13 Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.
- 14 Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant perſonam.
- 15 Vt ſciamus quorſum miſiſ fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis at-
tulerit, tria poſſimum ſpectanda in eo eſſe, munus Propheticum,
Regium, & Sacerdotium.
- 16 Quomodo Redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt nobis ſalutē
acquireret. vbi de morte & reſurrectione eius agitur, & in cœ-
lum aſcenſu
- 17 Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei
& ſalutem.

L I B. III.

De modo percipiendæ Chriſti gratiæ, & qui
inde fructus nobis proueniant, & qui ef-
fectus conſequantur. Capita XXV.

- 1 Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe, arcana operatione Spi-
ritus.
- 2 De fide. vbi & definitio eius ponitur, & explicatur quæ habet propria.
- 3 Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia,
- 4 Quam procul abſit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia gar-
riunt ſophiſtæ in ſuis ſcholis. vbi de confeſſione & ſatiſfactione
agitur.
- 5 De ſupplementis quæ ad ſatiſfactiones adiiciunt, nempe indulgētiis,
& purgatorio.
- 6 De vita hominis Chriſtiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam
nos hortetur Scriptura
- 7 Summa vitæ Chriſtianiæ, vbi de abnegatione noſtri.

8 De cru-

- 8 De crucis tolerantia, quæ pass est abnegationis.
- 9 De meditatione futuræ vitæ.
- 10 Quomodo vtendum præfenti vita eiusque adiumentis.
- 11 De iustificacione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione.
- 12 Ut ferid nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribuual tollendas esse mentes.
- 13 Duo esse in gratuita iustificacione obseruanda.
- 14 Quale initium iustificacionis & continui progressus.
- 15 Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia quàm salutis certitudinem euertere.
- 16 Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papæ.
- 17 Promissionum Legis & Euangelij conciliatio.
- 18 Ex mercede malè colligi operum iustitiam.
- 19 De libertate Christiana.
- 20 De oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.
- 21 De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.
- 22 Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis.
- 23 Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.
- 24 Electionem sanciri Dei uocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum.
- 25 De resurrectione vltima.

LIBRO IIII.

De externis mediis vel adminiculis, quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet. Capita XX.

- 1 De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est.
- 2 Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.
- 3 De Ecclesiæ doctõribus & ministris, eorum electione & officio.
- 4 De statu veteris Ecclesiæ, & ratione gubernandi quæ in usu fuit ante Papatum.
- 5 Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannij de Papatus.
- 6 De primatu Romanæ sedis,
- 7 De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit, quia & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis modè deterior euersa fuit.
- 8 De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitandam omninè doctrinæ puritatem tracta fuit in Papatu.
- 9 De Concilijs, eorumque autoritate.
- 10 De potestate in Legibus ferendis, in qua fæuissimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.
- 11 De Ecclesiæ iurisdictione, eiusque abusu qualis cernitur in Papatu.

- 12 De Ecclesie disciplina, cuius præcipuus usus in censuris & excommunicatione.
- 13 De voris quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit.
- 14 De Sacramentis.
- 15 De Bismifino,
- 16 Pædobaptifinum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.
- 17 De sacra Christi Cœna, & quid nobis conferat.
- 18 De Miffa Papali. quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed iam nihilum redacta.
- 19 De quinque falfo nominatis Sacramentis: vbi sacramenta non esse quinque reliqua, quæ pro Sacramentis hæcenus vulgò habita sunt declaratum: tum quælia sint ostenditur.
- 20 Depofitica administratione.

PRAECI-

**PRAECIPVA CAPITA EO-
RVM QVAE IN HOC INSTITVTIO-
NIS CHRISTIANAE OPERE
CONTINENTUR.**

DE Abnegatione nostri lib. 3, c. 7	lib. 4, cap. 2
de Adæ lapsu lib. 2, cap. 1	de Ecclesiæ disciplina & iurisdictione libro 4, c. p. 11, 12
de Angelis lib. 1, cap. 14	de Ecclesiæ potestate, quoad leges ferendas lib. 4, cap. 6
de Ascensu Christi in cœlum lib. 2, cap. 16	de Ecclesiæ potestate, quoad fidei dogmata lib. 4, cap. 8
de Baptismo lib. 4, cap. 15	de veteris Ecclesiæ statu lib. 4, ca. 4
de Charitate proximi lib. 2, cap. 8	de Electione æterna lib. 3, cap. 21
de Cœlibatu Sacerdotû lib. 4, c. 12	Vocatione sancti æternam Dei electionem lib. 3, cap. 24
de Cœna Christi lib. 4, cap. 17	de Fide lib. 3, cap. 2
de Conciliis, & eorum autoritate libro 4, cap. 9	de Hæreticis & schismaticis libro 4, capite 1
de Confessione Papali, & satisfactione lib. 3, cap. 4	de Hominis creatione lib. 1, cap. 19
de Confirmatione Papali lib. 4, c. 19	de Idolis lib. 2, ca. 11, & 12
de Conscientia lib. 3, cap. 19	de Ieiunio lib. 4, cap. 12
Christus ad quid missus lib. 2, c. 15	de Iesu nomine lib. 2, cap. 15
de Christi diuinitate lib. 2, ca. 14	de Imagine Dei lib. 1, cap. 15
Quomodo Christi persona vna sit in duabus naturis lib. 2, cap. 14	Imaginem Deo affingere nefas esse libro 1, capite 11
de Descensu Christi ad inferos lib. 2, cap. 16	de Impositione manuum lib. 4, c. 19
Quomodo Christus mediator lib. 2, cap. 12	de Indulgentiis lib. 3, cap. 5
Christum nobis meritum esse vitam æternam lib. 2, cap. 17	de Iudicis forensibus lib. 4, cap. 20
Christus Propheta, Rex, & Sacerdos lib. 2, ca. 15	de Iuramento lib. 2, cap. 8
de Crucis tolerantia libro 3, cap. 8	de Iustificatione fidei lib. 3, cap. 1
de Dei notitia lib. 1, cap. 1, & sequentibus.	de Iustificationis initio & progressu lib. 3, cap. 14
cognosci Deum naturaliter ab omnibus lib. 1, cap. 3	de Iustificatione quæ obseruanda de Lege lib. 2, cap. 7
cognitio Dei quorsum tendat lib. 1, cap. 2	de Lege, ipsius sine, officio & vtu lib. 2, cap. 7
Dei cognitio nem suffocari vel inscitia, vel malitia hominum lib. 1, cap. 4	Legis moralis explicatio lib. 2, c. 8
de vnica Dei essentia, & tribus personis lib. 1, ca. 13	de Legibus lib. 4, cap. 20
Impiorû operibus quomodo Deus vtatur lib. 1, cap. 18	de Libero arbitrio libro 1, cap. 15, & lib. 2, ca. 2, & 5
de Diabolis libro 1, ca. 14	de Libertate Christiana lib. 3, ca. 19
de Ecclesiâ libro 4, cap. 1	de Matrimonio lib. 4, cap. 19
Ecclesiæ veteræ & falsæ comparatio	de Mediatore Christo lib. 2, cap. 12
	Ex mercede pœnitentiæ colligi operû iustitiam lib. 3, cap. 28
	de Meritis operum lib. 3, cap. 15
	de Missa Papali lib. 4, cap. 18
	de Monachatu lib. 4, cap. 13

de Morte Christi	lib. 2, cap. 16	stinati	lib. 3, cap. 24
Mundum à Deo conditum, ab eodem foueri, ac gubernari	libro 1, capite 16	de Resurrectione Christi	lib. 2, c. 16
de Mundi gubernatione	lib. 1, c. 6	de Resurrectione vltima	lib. 3, c. 25
de Oratione	lib. 3, cap. 20	de Sacramentis	lib. 4, c. 14
de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ	lib. 4, cap. 19	de falso nominatis Sacramentis	libro 4, cap. 17
de Ordine & ministeriis Ecclesiæ	libro 4, cap. 3	de Sanctorum intercessione	lib. 3, c. 20
de Pædobaptismo	lib. 4, cap. 16	de Satisfactione Papali	lib. 3, cap. 4
de Pastorum electione & officio	lib. 4, cap. 3	de Scandalo	lib. 3, cap. 19
de Peccato in Spiritum sanctum	libro 3, cap. 3	Scriptoræ sacræ authoritas	lib. 1, c. 6
de Peccato originali	lib. 2, cap. 1	Scripturæ doctrinam necessariam nobis esse	lib. 1, cap. 9
de Pœnitentia vera	lib. 3, cap. 3	de Spiritu sancto, & illius officiis	libro 3, cap. 1
de Pœnitentia Papali	lib. 4, cap. 19	de Spiritus arcana operatione	lib. 3, capite 1
de Politica administratione	libro 4, cap. 20	Testamenti veteris & noui similitudo	lib. 2, cap. 10
de Prædeterminatione Dei	lib. 3, ca. 21	de Traditionibus humanis	libro 4, capite 10
Promissionum Legis & Euangelij conciliatio	lib. 3, cap. 17	de Trinitate	lib. 1, cap. 15
de Prouidentia Dei	lib. 1, cap. 26	de Vita hominis Christiani	lib. 3, c. 6
de Purgatorio	lib. 3, cap. 5	de Vitæ futuræ meditatione	lib. 3, c. 9
Redemptor Christus	lib. 2, c. 16	Vita præsentis quomodo vtendum	libro 3, cap. 10
de Regeneratione	lib. 3, cap. 3	Vocatione sanciri æternam Dei electionem	lib. 3, cap. 14
de Romanæ sedis primatu, & Romani Papatus exordio	libro 4, cap. 6, 7	de Vocatione sua diligenter cuique inspicienda	lib. 3, cap. 7
Reprobos sua culpa accersere sibi interitum ad quem sunt præde-		de Votis	lib. 4, cap. 13
		de Vnctione vltima Papali	libro 4, capite 19

Hæc omnia perspicue ac solide in hisce Institutionibus tractantur : & quicquid aduersarij contrà obijciunt, ita confutatur, vt cuiuspiæ lectori ita satisfiat, nequid eum posthac morentur sophistarum fuci.

Annotationum in marginibus adscriptarum errata sic corrigito.

Folio 1, pagina b, erratum, cap. lib. 2. R. utraque, responde. De utraque, 3 b probenditur, ut & b, hic.
 & Ibid. David eos sentire, impios sentire. 7 a contemplatione ad, contemplatio, & ad. 9 a sulceret
 mortalibus sulceret mortalibus 10 b se non alia tamē, se non alio tamen. 11 a gelio, gelio. hic & sic:
 5. 12 a proponit, proponit: hic & sic. 4. ibid. b euehat, argumentū, euehit, arguētā. 13 b Mosē un-
 quā, Mosē unquā. 14 b volunt. Vide, volunt. hic & sic. 2. Vide. 16 b la. 4. & 44. la. 43. & 44. 17
 b niti se obtundunt, obtendūt. 24 a suffurrantur, suffurrantur. 24 b c ere necessitatem, necessitate. 39 a
 probatur ex repa- reparatione corruptæ nature, qua Christus nōs reformat ad imaginem Dei, &
 aliis argumentis. 64 b anima partē frustra, anima partē. Frustra homines, & c debet poni in mar-
 gine sic. 2. 67 a agat. quia illud, illud eius. 75 a quū ibi non nudis, nō de nudis. 79 b rendū pre-
 pararet, prepararet. hic & sic. 2. 82 a formidine exerceat, coerceat 85 a recurrere, & opera, & o-
 pē. 95 a sic. 4. sic. 44. 97 a Mule: cōtra 8. pre, 9. pre. ibid 8 precepto, 9 precepto. ibid. b argumē-
 ta tantum, rudimenta tantū. 101 a Eccle. Lat. precipuē, Eccl. cath. precipuē. 114 b dē, absurdū esse,
 dē, absurdū esse. ibid. dū duas Christo, dū duas in Christo. 117 b apparuit, rectū, apparuit, vñctum.
 120 a mus. ut cū (ut ait, mus, quū (ut ait. 121 a quē gradū occu primum gradum. 122 b nymū. Idem
 Au Item Au. 129 a passim occurrant in. passim occurrunt in 135 b sustinendo, fides se, sustinēdos,
 fides se. 136 a nimis vltionis in im. vñe vltionis. 153 a dū ne qua se curitas, ne qua seruitus. 163 b di-
 tur ita à veteri- dicitur id à veteri 213 a tur Dei quorundā, tur Deus. 215 b nulla impietatis, excessi im-
 pietatis. 228 b smū de se curro, de seruo. 236 b sic. 12. Dei in se prouocare, & euidentius signis: cui-
 dētib⁹ signis. 242 b tam⁹ illud Rous tās illud. 264 a ster. Vñe ex c. 4. Vide & c. 4. ibid. b De Acho-
 lutis, De Acoluthis. 267 b Id quoque episc. Id quoque episc. con. 269 a porū cōcessa principes. prin-
 cipibus. 270 b quēdā curā an quēdā ad curā. 273 a stencus Num 5, Stencus. 287 b ceptio ad so-
 lutionū. solutionem. ibid. aduersariorū Solutio, aduersariorū. Solutio. 294 b bus Propter illas, bus,
 Propter 301 acies apud illud te, apud illas te. 304 a gitate principū, gitate principū. 308 a uinum in
 Instituto, in Instrutio. 309 b Ieiunū tribus re tribus in re. 310 b quod ad ritū de, quod ritū de.
 314 b aliū esse Papiſtici, aliā 359 b ritate, qui Missam, qui Cœnā. ibid. Ipsi tamē veteres videri,
 & c di me rot. em illā a motat: nō quia extrat initio pag 360. 361 b ipsa Missa, ipsa Missa sanctitas.
 362 a re. vide c. 39. sic. cap. 19. sic. 365 a fidei ratione: eius & fidei ratione: cuius & 367 impiam ista
 rū ob, impiā istorū ob. 372 b stratum gesserunt Sancta. stratum gesserunt Sancta. 375 b turalē rese-
 rant. cuius, referantur. 377 a distinatione, distinationes. 157 b Resutatio inepta, inepta.

INSTITUTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS

LIBER PRIMVS.

De cognitione Dei Creatoris.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se coherent. CAPVT I.

IOTA ferè sapientiæ nostræ summa, quæ vera demum ac solida sapientiæ centeri debeat, duabus partibus constat, Dei cognitione & nostri. Cæterum quum multis inter se vinculis connexæ sint, vtra tamen alteram præcedat, & ex se pariat, non facile est discernere. Nam primò, se nemo aspiciere potest quin ad Dei in quo vivit & mouetur, intuitum se assus protinus conuertat: quia minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquã à nobis esse: imò ne id quidem ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiam. Deinde ab his bonis quæ gurgatini è cælo ad nos stillant, tanquam à riualis ad fontem deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius apparet illa, quæ in Deo reside: bonorù infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, non modò vt inde ieiuni & famelici peramus quod nobis deest, sed metu expetescit, humilitatem discamus. Nam vt in homine reperitur quidam miseriarum omnium mundus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu pendenda nuditas immensam probrorum congeriem detegit: propriæ infelicitatis conscientia vnumquenque pungi necesse est, vt in aliquam salutem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantia, vanitatis, inopiæ, insuinitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse veram sapientiæ lucem, solidam virtutem, bonorum omnium perfectam affluentiam, iustitiæ puritatem: atque adeò malis nostris ad consideranda Dei bona excipiamur: nec antè ad illum seriuò aspirare possumus, quàm cæperimus nobisipsis displicere. Qui enim hominum non libenter in se requiescat? quis etiam non requiescit quando sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est cõtentus, & inscius suæ miserie vel inmemor? Proinde vnusquisque sui agnitione non tantum instigatur ad querendum Deum, sed etiam ad reperendum: quasi manu ducitur.

Homo sui agnitione non tantum instigatur ad querendum Deum, sed quasi manu ducitur etiam ad reperendum. Act. 17. 28.

* Vide Calu. Ioan. 4. 10.

Homo nunquã ad puram sui notitiã peruenire potest, nisi prius Dei factis cõtemplatus, id est ex verbo cognoscere, & expèdere cõperit quæ sit & quomodo exalta iustitiæ sapientiæ & virtutis eius perfectio, ad quam nos cõformari oportet.

2 Rursum hominem in puram sui notitiã nunquam peruenire constat nisi prius Dei faciem sic cõtemplatus, atq; ex illius intuitu ad seipsum inspiciendum descendat. Nam (quæ ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapientes, & sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiæ, fæditatis, stultitiæ, & impunitatis nostra conuincamur. Non autem conuincimur, si in nos duntaxat ipsos respicimus: & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendum est istud iudicium. Quia enim ad hypoctilin natura propensius sumus omnes, ideo inanis quædam iustitiæ species pro iustitiâ ipsa nobis abunde satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circum apparet quod non sit plurima obsecratione inquinatum: quod paulò minus fecundum est, pro

purissimo aridet, quando mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus. Non secus atque oculus, cui nihil aliàs obnerfatur nisi nigri coloris, candidissimum esse iudicat quod tamen subobscura est albedine, vel nonnulla etiam fuscedine aspersum. Quin ex corporeo sensu propius adhuc discernere licet quantum in æstimâdis animæ virtutibus hallucinemur. Nam si vel terram despiciamus medio die, vel intuemur quæ aspectui nostro circumcirca patent, validissima perspicacissimâque acie videmur nobis præditi: at ubi in solem suspicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perfiringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud nostrum in considerandis terrenis acumiè, ubi ad solem ventum est, meram esse hebetudinè. Ita & in reputandis spiritalibus nostris bonis contingit quantisper enim extra terram non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchrè contenti, nobis suauissime blandimur, & tunc non semidei videmur, at si semel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expèdere qualis sit, & quàm exacta iustitiæ, sapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amullim cõformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ pretextu ardebat, pro summa iniquitate mox sordescet: quod mirificè imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia scetebit: quod virtutis faciem præ se ferebat, miserima impotentia esse arguetur: adeò diuinæ puritati malè respondet quod videtur in nobis vel absolucissimum.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recit ut perculosos atque afflictos fuisse sanctos, quotiens Dei præsentiam sentiebant. Quum enim eos videamus, qui absente ipso securi firmique consistebant, ipso gloriâ suam manifestante, sic quatenus ac consternari vt mortis horrore concidant, imò absorbeantur, & penè nulli sint: colligendum inde est, hominem humilitatis suæ agnitione nunquam satis tangi & affici, nisi postquam se ad Dei maiestatem comparauit. Eius autem consternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis: adeò vt vox illa in Dei populo vsitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideo & historia Iob ad prosterndos suæ stultitiæ, impotentia, pollutionis conscientia homines, potissimum semper argumentum à diuinæ sapientiæ, virtutis, puritatis descriptione ducit. Neque frustra videmus enim vt Abraham melius se terribi & puluerem agnoscat, ex quo propius ad conspiciendam Domini gloriâ accessit: vt Elias reiecta facie, eius accessum expectare non sustineat: tantum est in aspectu formidinis. Et quid faciat homo, putredò ac vermis, quum ipsos quoq; Cherubim velare, ipso pauore, faciem suam oporteat? Hoc scilicet est quod dicit Propheta Isaias, Erubescet sol, & confundetur luna, quum Dominus exercituum regnauerit: hoc est, vbi claritatem suâ extulerit, ac propius admouerit, lucidissimum quodq; præ illa tenebris obscurabitur. Vtunque tamen Dei nostrique notitia inuicem inter se nexu sint colligita, ordo rectè docendi postulat vt de illa priore distramus loco, tum ad hanc tractandam * postea descendamus.

Quid sit Deum cognoscere, & in quem finem tendat eius cognitio.

CAPVT III.

Sanctissimi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinem manifestant præsentiam & gloriâ suam, horrore & stupore percussi fuerunt.
Iudic. 13. 22.
Isa. 6. 5.
Ezec. 2. 1, & alibi.
Genes 18. 17.
1. Reg 19. 13.

*Isa. 24. 23.
Isa. 2. 10, & 19.*

* Cap. 17. huius libri, & sex primis cap. lib. 2. R. vtiq; aut agut conuictim lib. 2. c. 8. sec. 1. 2. 3.

Dei cognoscere nō est cœcipere tantum esse aliquē Deum, sed tenere quid de cœsire nostra res. vti est in eius gloriâ, & expedit.

IAM verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem esse Deum, sed etiâ tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriâ, quod denique expedit. Neque enim Deum, propriè loquendo cognosci dicemus, ubi nulla est religio nec pietas. Atque hic nondum attingo eam notitiæ speciem, qua homines in se perditici ac maledicti Deum redemptorem in Christo mediatore apprehendunt: sed tantum

tum de prima illa & simplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo si integer stetit Adam. Nam etsi nemo iam in hac humani generis ruina Deum vel patrem, vel salutis autorem, vel vilo modo propitium sentire donec ad eum nobis pacificandum medius occurrat Christus: aliud tamen est sentire Deum factorem nostrum sua nos potentia fulcire, providentia regere, bonitate fouere, omnique benedictionum genere prosequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Christo nobis propositam amplecti. Quia ergo Dominus primum simpliciter Creator tam in mundi opificio, quam in generali Scripturæ doctrina, deinde in Christi facie redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nunc prior tractanda est, altera deinde suo ordine sequetur. Quamquam autem Deum apprehendere mens nostra non potest, quin illi cultum aliquem tribuat: non tamen simpliciter tenere sufficit illum esse unum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omnium bonorum esse: ne quid alibi quam in ipso queramus. Hoc ita accipio, non solum quod mundum hunc, ut semel condidit, sic immensa potentia sustineat, sapientia moderetur, bonitate conseruet, humanum genus præsertim iustitia iudicioque regat, misericordia toleret, præsidio tueatur: sed quia nusquam vel sapientiæ ac lucis, vel iustitiæ, vel potentia, vel rectitudinis, vel sinceræ veritatis gutta reperietur, quæ non ab ipso fluat, & cuius ipse non sit causa: ut hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eique cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutum Dei sensus nobis idoneus est: pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatem voco coniunctam cum amore Dei reuerentiâ, quam beneficiorum eius notitia conciliat. Donec enim sentiant homines, Deo se omnia debere, paternæ se eius cura foueri, cum sibi omnium bonorum esse autorem, ut nihil extra ipsum querendum sit, nunquam ei se voluntaria obseruantia subiciunt: imò nisi solidam in eo felicitatem sibi constituent, nunquam se illi verè & ex animo totos addicent.

*Vide c. 6. sect. 6.

*Lib. 2.

2 Itaque frigiditanti speculationibus ludunt quibus in hac quaestione insistere propositum est, quid sit Deus: quum intersit nostra potius, qualis sit, & quid eius naturæ conueniat. scire. Quis enim attinet, Deum aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura se erio tantum oblectat? Quis denique iuvat Deum cognoscere quocum nihil sit nobis negotij? Quin potius huc valere debet eius notitia, primum ut ad timorè ac reuerentiam nos instruat: deinde ut ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre discamus. Quomodo enim mentem tuam subire queat Dei cogitatio, quin simul ex templo cogites te, quum signum illius sis, eiusdem imperio esse ipso creationis iure addictum & mancipium? vitam tuam illi debere? quicquid instituis, quicquid agis, ad illum referri oportere? Id si est, iam profecto sequitur vitam tuam prave corrumpi, nisi ad obsequium eius componitur: quando nobis viuendi lex esse debet eius voluntas. Rursum nec ad liquidum perspicere ipsam potes, nisi ut bonorum omnium fontem esse & originem agnoscas: vnde & desiderium illi adhaerendi, & fiducia in ipsum nasceretur, si non sua mentem hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nam initio pia mens Deum non quemlibet sibi somniat, sed vnicum & verum duntaxat intuetur: neque illi quodcumque visum fuerit affingit, sed talem habere contenta est, qualem se manifestat ipse, summamque diligentiam semper cauet ne audaci temeritate ultra voluntatem eius egressi, perperam vagetur. Ita cognitum, quia cuncta moderari intelligit, tutorem sibi esse confidit ac protectorem, ideoque in eius fidem totam se confert, quia bonorum omnium intelligit esse autorem: siquid premit, siquid deest, mox se recipit in eius præsidium, opem ab eo expectans: quia bonum & misericordem esse persuasa est, in

Huc valere debet Dei notitia, primum ut ad timorè ac reuerentiam nos instruat: deinde ut ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre discamus.

*Vide cap. 5. sect. 8. & 9. & c.

eum certa fiducia recumbit, nec dubit ut malis suis omnibus semper in eius clementia para um fore remedium: quia dominū ac patrem agnoscit, eum quoq; dignum statuit esse cuius imperiū in omnibus intueri, maiestatem suspicere, gloriam promouendam curare, mandatis obsequi debeat: quia iustum esse iudicem videt, suāq; seueritate armatum, ad vindicanda scelera, eius tribunal semper in cōspēctū sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicij eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiā si quod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum vltorem, quam erga pios beneficium. quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impij & sceleratis apud eum repositam esse pœnam, quam iusti vitæ æternæ mercedem. Præterea non sola vindictæ formidine se coeret à peccando, sed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiā si nulli essent infeti, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanaque religio, nempe fides cum serio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariā reuerentiam in se cōnectat, & secum trahat legitimum cultum quod in Lege præscribitur. Atque hoc diligentius notandum est, quod omnes promiscuè venerantur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbiq; magna est in ceremonijs ostentatio, rara autem cordis sinceritas.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.

Naturaliter ingenitam esse omnibus hanc persuasionem esse aliquem Deū. Idē, vt suo ipsorum iudicio damnetur qui illum non coluerunt.

Cicero de Natura deorum.

Idololatria amplū est documentū Dei: notitiam omnium mentibus naturaliter esse inditam.

Falsi eos qui dicunt paucorum vafritia excogitatum religionem ad continentum in officio simplicem populū.

Quendam inesse humanæ menti, & quidem naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersia poni mus: si qui de, nequis ad igno- rantiæ prætextum confugeret, quandā sui numinis intelligentiā vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriā assidue renouās, nouas sibi de guttas instillat: vt quum ad vnū omnes intelligāt Deum esse, & suū esse opificem, suo ipsorum testimonio dāentur, q̄ non & illum coluerint, & eius voluntati vitā suam consecrānt. Sanē sibi Dei ignorātia queratur, nusquā magis extare posse eius exemplum verisimile est, quā in ter obtusiores populos & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiā, vt Ethnæus ille ait, tam barbara natio, nullā gens tā effrata, cui non inlideat hæc persuasio, Deum esse. Et qui in alijs vitæ partibus minimum videntur à bellis disserre, quod illi tamen perpetuo religionis semen retinent: adeo penitus omnium animos occupauit, adeo tenaciter omnium visceribus inheret cōmunis ista præsumptio. Nulla ergo quum ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carete possent: in eo tacita quadā confessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria huius conceptionis amplum est documentum. Quam enim non libenter se deiciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quā vt nullum putetur habere Deum: cōstat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quæ adeo ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius in naturæ affectum si angustis modum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infimum quæque sponte se demittit, quod Deum reueretur.

Quæ vanillimum est quod à quibusdā dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitata esse religionem, vt hac arte simplicem populum in officio continerent: quum tamen ipsi, qui aliis authores erant Dei cogitandi, nihil minus crederent quā aliquem esse Deum. Fateor quidē plurima in religione cōmentos esse astutos homines, quibus reuerentiam plebæ, & uicij, & terrorem incuterent, quo haberent obsequētiōres eius

eius animos: sed id nunquā obtinuissent, nisi iam prius constanti illa de Deo persuasione imbuti fuissent hominum mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propensio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callide rudiōibus inponebāt, Dei notitia profors vacasse credibile est. Tameñ enim exiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum esse negent: velint tamen nolint, quod nescire cupiunt, subinde sentiscunt. Nemo in audaciorē aut effigatiorē numinis contemptum prorupisse legitur quā * C. Caligula: nemo tamen miserius trepidauit, quā aliquod ita diuinæ indicium se proferebat: ita Deum quem studebat ex professo contemnere, inuites exhorrescebat. Hoc passim eius quoque similibus euenire videas: vt enim quisque est audacissimus Dei contemptor, ita vel ad folij cadentis strepitum maxime perturbatur. Vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione, quæ illorum conscientias eò vehementius percellit, quò magis eam refugere conantur? Omnes quidem latebras respectant, quibus se abdant à Domini præsentia, & eam rursus ex animo suo delectant: sed velint nolint, in reiti semper tenentur. Vt unque interdum videatur euanescere ad momentum aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit: vt si qua illis remissio est à conscientia anxietate, non multum absimilis sit à somno ebriosorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conquiescunt: quia diris & horribis insomnijs, continenter vexantur. Ergo impij quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

3 Hoc quidem re: è iudicantibus semper constabit, in sculprum metibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingentam esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixam esse quasi in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiosi luctando, se tamen extirpare à Dei metu nequeunt. Iocose licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: sublanet Dionysius celeste iudicium: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet conscientia: vermīs cauterijs omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetustate obsolescere et totos, religionem in dies magis crescere & meliorem fieri. Nam inūndus (vt paulo post dicendum erit) omnem Dei noticiam, quantum in se est, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus contempere. Hoc tantum dico, quā stupida, quā impia ad Deum sperendum, cupidè accersunt, durities in eorum animis tabescat, vigere tamen, ac subinde emergere quem maxime extindum cuperent, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinam, quæ in scholis primū discenda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est, & cuius neminem obliuisci natura ipsa patitur, quāuis huc multum in nos omnes intendant. Porro si ea condicione nati sunt omnes ac viuunt, vt Deum cognoscant: Dei autem notitia nisi huc vsque procefferit, fluxa est ac euandare eos omnes à creationis suæ lege degenerare palam est, qui non ad hunc scopum vniuersas suæ vitæ cogitationes actionesque destinant. Quod nec Philosophos ipsos luit. Non enim aliud est quod voluit Plato, dum ita per us docuit summum animæ bonum Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitio, in ipsum tota transformatur. Proinde ita in me quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur dum homines abstrahit, si ab eorum vita semel absit religio, non modo brutis pe. uibus nihil ex illere, sed multis partibus longe esse inferiores, vt qui tot maiorum formis obnoxij, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuo trahant. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos reddat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

* De Atheis quibusdam huius temporis, Calpurnius de Scandalis.

Etiā impij & athei homines coguntur, velint nolint, sentire aliquē Deū esse.

* Suetonius in Caligula cap. 51.

In Phadone & Theaecto.

*Eandem notitiam partim inficitia, partim malitia vel suffocari
vel corrumpi.*

Licet omnes natura sciant aliquem esse Deum, alij tamen in superstitionibus euascent, alij data opera malitiose à Deo desiciunt.

Superstitiosi sunt simplicitas eos non excusat, quia eorum cecitas vanitate, superbia, & contumacia implicitate apprehenditur, vt c. 3.

Rom. 1. 22.

Psal. 14. 1.

*Quo sensu dicat
Dauid eos sentire
non esse Deum.*

Psal. 30. 2.

Psal. 10. 11, & 2. 13.

Sicut autem omnibus indicum esse diuinitus religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autem in quo maturefeat: tantum abest ut fructus appareat suo tempore. Porro siue alij euascent in suis superstitionibus, siue alij data opera malitiose à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit ut nulla in mundo recta maneat pietas. Quod autem errore aliquos in superstitionem labi dixi, non ita accipio quasi sui simplicitas à crimine liberet: quia cecitas qua laborat, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbie coniuncta in eo deprehenditur, quod neque infirmi homines in Deo querendo supra seipsum, ut par erat, concedunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiosè tranfuoiant. Itaque non apprehendunt qualem se offert, sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquaversum pedem moueant, in exitibus præcipites semper ruere necesse est. Quicquid enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso colunt. Hanc prauitatem disertè notat Paulus, infatuatos esse dicens, quum sapientes esse appeterèt. Prius dixerat euasisse in suis cogitationibus: sed nequis eos culpa eximeret, subicit, meritò eos excæcari, quia frobrietate non contenti, sed plus sibi arrogando quam fas sit, tenebris vltro accersunt, imò inani ac peruerso fastu seipsum infatuant. Vnde sequitur, non esse excusabilem eorum stulticiam, cuius causa est non vana modò curiositas, sed libido plus sciendi quam par sit, cum falsa confidentia.

2. Quod autem Dauid impios & vefanos dicit sentire in cordibus suis, non esse Deum, primò ad eos restringitur qui suffocata natura luce, consultò seipsum obstupesciunt, ut paulò post iterum videbimus. Què admodum multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obduruerint, furiosè repellere omnem Dei memoriam, quæ tamen illis sponte à natura sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eorum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum esse, quæuis essentiam illi suam non adimant, sed quia spoliantes cum suo iudicio & prouidentia, otiosum cælo includunt. Nam quum nihil minus Deo conueniat quam abiectionem mundi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum scelera, ut impune lasciuiant: quisquis extincto cælestis iudicij mæu securè sibi indulget, Deum esse negat. Atque hæc iussa Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, ut impij postquam oculos suos clauerunt, videndo non videant. Et Dauid alibi optimus suæ sententiæ est interpres, ubi dicit timorem Dei non esse præ oculis impio rum: item sibi in maleficijs superbè plaudere, quia Deum non aspiciunt, sibi persuadeant. Quinquam ergo coguntur aliquem Deum agnoscere, eius tamen gloriam exinaniunt, potentiam illi detrahendo: sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuò similis manet: ita isti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Ad hæc notandum est, quæuis lucentur cum proprio sensu, & Deum non solum inde excutere, sed in cælo quoque abolere cupiant, nunquam tamen eò vsque inualefcere stuporè, quin retrahat Deus ipsos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter contra Deum ruant: quando illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipsis regnate certum est.

3 Sic inane illud patrociniū quod superstitioni suæ prætexere multi solent, eueritur: purant enim studium qualescunque religionis, quālibet præposterū, satis esse: sed non animaduertunt, veram religionem ad Deum referunt, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari: Deū verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro vniuersusque libidine transformetur. Et sanè videre est quā mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatur est, arripiens quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non dissimulante reicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicunque cultus Deo contentiosus erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari audent, nisi Deum prius nugarum suarum ineptis consentaneum sūxissent. Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignoratiam pronunciat. Quum Deum, inquit, nescieritis, seruebatis ijs qui natura dii non erant. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vniuersi Dei cognitione aberrabant. Nec multū interest, hac saltem in parte, Deū vnum, an plures concipi: quia semper à vero Deo discedis, & deficiis: quo relicto, nihil tibi restat nisi execrabile idolum. Superest ergo vt cum Lactantio constituamus, Nullam esse legitimam religionem nisi cum veritate coniunctam.

Deo gratificari quæ tentat superstitio, mendacibus fucis ei illudit.

*Galat. 4. 8.
Ephes. 2. 12.*

4 Accedit & secundum peccatum, quod neque Dei rationem vnquam habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquāt donec renitentes pertrahantur, nec tum quoque volūtario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerentia fluat, sed tantū seruilis & coacti, quem illis Dei iudicij extorquet: quod quia effugere nequeūt, exhortent, sicut tamen vt etiā abominentur. Siquidē conuenienter in impietatem, atque in hanc solā competit illud Statij, Timorē primū fecisse in orbe deos. Qui animū à Dei iustitia alienū gerunt, tribunal, quod ad vindicandas eius transgressiones stare sciunt, euersum magnopere cupiunt. Quo affectu aduersus Dominum belligerantur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potentiam sibi inuitabilem immemere intelligūt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaque ne vbi que videantur eum cōtemnere cuius maiestas eos urget, qualescunque religionis specie defunguntur: interim tamē non desinunt omni vitiorum genere se polluere, & flagitia flagitijs copulare, donec sanctam Domini Legem omni ex parte violant, & vniuersam eius iustitiam dissipant: vel certè non ita retinentur simulatio illo Dei timore, quā suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blādiantur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quā spiritus sancti fœno eam cohibere. Sed quādo inanis ea est & mendax religionis umbra, vix etiā digna quæ umbra nominetur: hinc rursus facile elicitur quod vultum ab hac cōlusa Dei notitia differat, quæ solis fidelium pectoribus instillat pietas, ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuos circuitus consequi volunt hypocritæ, vt Deo quem fugiunt, propinqui appareant. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita esse debuerat, in cunctis ferè operibus securè illi rebellantes, pauculis tantū sacrificijs placare eum student, vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendū erat, friuolas nugas comminiscuntur, & nihili obseruariunculas quibus eum sibi conciliant. Imò maiore licentia in facibus suis torpent, quia confidunt expiationum ludicris se posse erga illū defungi: deinde vbi in illum defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidūt, eo posthabito. Tandem se tanta errorū congerie implicant, vt scintillas illas quæ micabant ad cernendum Dei gloriam suffocet, ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamē semen illud quod reuelat à radice nullo modo potest, Aliquam esse diuinitatem: sed ipsum adeo

Superstitiosi non appropinquant ad Deū nisi inuiti & serui timore.

*Reprobis necessitas
extorquet confessio
nem aliquem esse
Deum.*

corruptum, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, Naturaliter insculptū esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsi eius confessionem extorquet necessitas. Rebus tranquillis facere illud Deo imò ad extenuandam eius potentiam diceces sunt ac garruli: desperatio si qua eos urget, ad eundem querendum extimulat, diētāque concisas preces, ex quibus pateat non profusignaros fuisse Dei, sed quod citius emergere deberat, fuisse peruicacia suppressum.

*Dei notitiam in mundi fabrica & continuā eius gubernatione
laure.* CAPVT V.

*Dei essentia incom
prehensibilis: sed in
operibus suis cer
tas gloriæ suæ no
tas insculpens vi
sibilem se quodam
modo exhibuit.*

Psal. 104. 2.

AD hęc, quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est: ne cui præclusus esset ad felicitatē aditus, non solūm hominū mentibus indidit illud quod diximus religionis fement: sed ita se patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palām offert, vt aperire oculos nequeant quin aspicerē eū cogantur. Essentia quidem eius incomprehensibilis est, vt sensus omnes hominos procul effugiat eius numerū: verūm singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpsit, & quidem ad eū claras & insignes, vt sublata sit quamlibet rudibus & stupidis ignorantie excusatio. Ideo optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: ac si diceret, cœpisse tunc demum visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit, quibus nunc quoties oculos huc vel illic circumferimus decorus apparet. Ibidem etiam scitē idem Propheta cœlos vt expansi sunt, regio illius territorio comparat, cœnacula dicit contignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorum, ventos & fulgura esse celeres eius nuntios. Et quoniam plenius sursum resurgit potentie & sapientie eius gloriæ, passim vocatur cœlum eius palatium. Ac primū, quaquaeris oculos conijcias, nulla est mundi particula in qua non scintillæ saltem aliquæ gloriæ ipsius emicare cernantur. Amplissimam verò hanc & pulcherrimam machinā, quā late patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vnumenta fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter author Epistolæ ad Hebræos secula nuncupat, inuisibilem rerum spectacula: quod nobis vice speculi sit tam concinna mundi positio, in quo inuisibilem aliqui Deum contemplari liceat. Quæ ratione Propheta cœlestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quod euidentior illic extat diuinitatis testificatio quā vt præterire gentis vllius vel obtusissimæ considerationem debeat. Quod clarius enarrans Apostolus, patefactum esse hominibus dicit quod de Deo cognosci oper. pretium erat: quia inuisibilia eius ad æternam vsque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnū conspiciunt.

Hebr. 11. 3.

Psal. 19. 1.

Rom. 1. 19.

*Dei sapientiam te
stantur non tantū
ea quæ Philosophi
& vnditi homi
nes speculantur in
cælis & terris, sed
etiam quæ plebū
silo oculorum ad
mirum modo percipi
unt.*

2. Mirificam eius sapientiam quæ testetur, innumera sunt tum in cœlo, tum in terris documenta: non illa modò recōditiōra, quibus proprius obseruandis astrologia, medicina, & tota physica scientia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiota aspectui se ingerunt, vt aperti oculi nequeant quin eorum cogantur esse testes. Equidem qui liberales illas artes vel imberberunt, vel etiam degustarunt, earum subsidio a iuti, longè altius prouehuntur ad introspicienda diuine sapientie arcana: nemo tamē earum inscitia impeditur quominus artificij satis superq; peruideat in Dei operibus, vnde in opticiis admirationem prorumpat. Nempe ad disquirendos aëtherum motus, distribuendas sedes, menienda intervalia, proprietates notandas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspicet, vt Dei prouidentia explicatius se profert, ita in eius gloriā conpi.

conspiciendam, animum par est aliquantò sublimius assurgere. Sed quum ne plebeii quidem & rudissimi qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltro se in ista innumerabili, & tamen adeo distincta & disposita cælestis militiæ varietate exerentem: constat neminem esse cui non abundè sapientiam suam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis structura con-

*Libris de resu
partii.*

2. Ac proinde quidam ex philosophis olim hominem non immeritò vocarūt *μικροβασίον*, quia rarum sit potentia, bonitatis & sapientia Dei specimen, satisque miraculorum in se contineat occupandis nostris mentibus, modò ne attendere pigeat. * Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprecèndi, mox procul querendum non esse adiungit, quia scilicet intus singuli cælestem gratiam qua vegetantur, indubiè sentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus non est, quam veniam inerebitur eius focordia, qui vt Deum inueniat, in se descendere grauabitur? Eadem etiam ratio est cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & deus quæ vbi que resulget, statim exclamet, Quid est homo cuius memores sum? Ex ore infantium & lactantium stabilisti robur. siquidem non tantum in genere humano clarum operum Dei speculum extare pronuntiat, sed infantibus dum à matrum vberibus pendent, satis discretas esse linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè opus sit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere nõ dubitat, tanquam validè instructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen pro Diabolica sua superbia extinguerè cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos esse Dei progeniem: quia tanta præstantia nos exornans: se Patrem nobis esse testatus est. Sicuti etiam ex communi sensu & quasi distante experientia profani Poëtæ cum vocarunt hominum Patrem. Neque verò se quisquam vltro & libenter Deo addicet in obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

*Homini creatio
egregium specimen
potentia, bonitatis
& sapientia Dei:
vnde μικροβασί-
ον à quibusdam
Philosophis di-
ctus.*

** Acto. 17. f. 27.
Psal. 8. 5.*

Act. 17. 28.

4. Hic autem detegitur sæda hominum ingratitude, qui dum in se continent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & simul tabernam inestimabili opum copia repletam, quum erumpere deberent in eius laudes, tanto maiore fastu contrà instantur ac turgent. Quàm miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt, quam etiam donorum varietatem ex eius liberalitate possideant, vsu vero docentur. Hæc diuinitatis signa esse, coguntur scire velint nolint: intus tamen supprimunt. Non opus quidem est extra se ipsos egredi, modò ne sibi arrogando quod è cælis datum est, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndum præluceat. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet, qui totum diuinitatis semen in natura humana sparsum conferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quàm detestabilis est, obsecro, hæc reseruit, vt homo in corpore suo & anima centies Deum reprensens, hoc ipso excellentiæ prætextu Deum esse neget: Non dicent se foruitò à brevis animantibus dilincent: tantum obdecto naturæ velo, quæ illis rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in singulis suis membris ab ore & oculis vsq; ad infimos vnguiculis. Hic quoque naturam substituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tam præclaræ facultates, tam rare dotes diuinitatem præ se ferunt, quæ se non patiunt facile celari, nisi Epicurei tau-

*Hominum ingrati-
tudo, qui Dei pro-
videntia signa &
in anima & in cor-
pore sustinetes, Deo
non dant laudem.*

quam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius infertēt. Præne verò ad regendum quinque pedum vermiculum toti cælestis sapientiz thesauri concurrunt? vniuersitas mundi hac prærogatiua carere? Præmò statuere aliquid organicū in anima quod singulis partibus respondeat, ad eò nihil ad obscurandam Dei gloriam facit, vt potius eam illustreret. Respondeat Epicurus, quis atomorum concursus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat vt singulis membris tanta sit industria ad præstandum officium, ac si totidem animæ communi consilio corpus vnum regeret?

Contra eos qui naturæ prætextu Dei prouidentiam & gubernationē negant in animæ mixtis & penè innumeris facultatibus se exercentem.

Sed mihi nunc cum illa porcorum hira negotiū non est: eos magis compello qui præ posteris argutiis dediti, frigidum illud Aristotelis dictum libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quàm ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organica sunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt sine eo non subsistat: naturæ verò elogiis, quantum animæ in functionibus quæ corpori feruiunt, incluse sint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerum stellarum colligas, teneas cuiusq; magnitudinem, scias quo spatio inter se distent, qua celeritate vel tarditate conficiant suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidē esse aliquem Astrologiæ vsum: sed tantum ostendo, in hac tam alta disquisitione rerum cælestium non esse organicam symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere lectoribus promptum erit. Multiplex sanè animæ agilitas, qua cælum & terram perlustrat: præterita futuris coniungit: retinet memoriter quæ pridem audiuit: imò quodlibet sibi figurat: solertia etiam quæ res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabilium artium mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantum se circumagat & versat, sed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hic dicendum est, nisi deleri nō posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis signa? Nunc quæ ratio ferret vt sic homo diuinus, & Creatorem non agnoscat? Nos scilicet iudicio quod nobis inditum est discernemus inter iustum & iniustum, nullus autem erit in cælo iudex? Nobis etiam in somno manebit aliquid residuum intelligentiæ, nullus Deus excubias ager in mundo regendo? Tot artium rerumq; vtilium inuentores censebimur, vt fraudetur Deus sua laude? quum tamen experientia satis doceat disparibus modis aliunde distribui quod habemus. Quod autem de arcana inspiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterant, non modo dilutum, sed omnino profanum est. Placuit illis celebre dictum Virgilij,

Aen. lib. 6.

Principio cælum ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titanique astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudumque genus vitæque volantum,
Et quæ maioreo fert monstra sub æquore pontus,
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo, & c. Nempe vt mundus qui in spectaculum gloriæ Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim, ubi alibi communem Græcis & Latinis sententiam sequutus,
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Æthetios, dixere. Deum nanque ne per omnes
Terrasque tractusque matris, cælumque profundum,
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcellere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri

Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare Syderis in numerum: atq; alio succedere cœlo. Et quid ad gignendam fouédamq; in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa speculatio de vniuersa mente quæ mûdum animat ac vegetat. Quod etiam ex sacrilegis impuri canis * Lucretij vocibus melius liquet, quæ à principio illo deductæ sunt. Hoc verò est, vt procul faceffat verus Deus quæ timeamus & colamus, vmbraile numen facere. Fateor quidem piæ hoc posse dici, modò à pio animo proficiscatur, Naturam esse Deum, sed quia dura est & impropria loquutio, quum potius Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tâti ponderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere confusè Deum cum inferiore operum suorum cursu, noxiom est.

6 Meminerimus ergo, quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deum, qui sic gubernat omnes naturas. vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & authorè negligere qui precario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris speciminibus nos in considerationem sui raptiuisi fortè latere nos potest, cuius sit virtutis, infinitam hanc cœli ac terræ molem suo verbo sustentare: solo nuru, nunc fragore tonitruum cœlum concutere, fulminibus quilibet exutere, fulgetris aërem accendere: nunc variis tempestatum formis conturbare, eundem ipsum statim vbi libuit, vno momento serenare: mare, quod assiduam terræ vastationem minari sua altitudine viderur, quasi in aëte suspensum, coëtere: & nunc horrendum in modum tumultuoso ventorum impetu concitate, nunc sedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinent quæ passim occurrunt potentia Dei elogia ex naturæ testimonio, præsertim verò in libro Iob & apud Isaiam: quæ nunc consultò prætereo, quia commodio rem alibi locum reperient, vbi ex Scripturis de mundi creatione dissertam. Tantum nunc attingere volui, 'exteris & domesticis communem hanc esse viam quærendi Dei, si lineamenta se quantur quæ sursum ac deorsum viam eius effigiem adumbrant. Iam ipsa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternum esse, & à seipso principium habere necesse est vnde omnia trahunt originem. Porro si causa queritur qua & ad creanda hæc semel omnia inductus sit, & nunc ad conseruanda moueatur, solam illi suam bonitatem comperiemus pro causa esse. Quinetiam hæc si vna sit, plus satis tamen sufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quando nulla est creatura, vt Propheta monet, in quam non effusa sit eius misericordia.

7 In secundo quoque genere operum eius, quæ scilicet præter ordinatum naturæ cursum eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt virtutum eius argumenta. Nam in administranda hominum societate ita prouidentiam suam temperat, vt quum sit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficis: apertis tamen ac quotidianis iudiciis, suam piis clementiam, improbis ac sceleratis feruitatem declarat. Non enim dubia sunt quæ de flagitis sumit vltiones: quemadmodum non obscure tutorem, ac etiam vindicem se innocentia esse demonstrat, dum bonorum vitam sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac solatur, calamitates subleuat, saluti per omnia consultit. Neque verò perpetuâ iustitiæ eius regulam obscurare debet, quòd improbos & fontes ad tempus impunitos sapientius exultare finit, probos autem & immerentes multis rebus aduersis iactari, impiorum etiam malitia & iniquitate premi sustinet. Quin potius longè diuersa cogitatio subire mentem debet: quando in flagitium vnum manifesto iræ iudicio anima l-

* Dissputat ille in initio lib. 1. nullam rem gigni à nihilo, sed à certis omnia principis fieri, & propagationis quotidiano & naturali ordine abutitur, vt creationem negat, fateor quidem lib. 5. mundum & natum & interitum esse.

Dei potentia & consideratio in regenda hac mole cœli & terræ, singulariumque quæ in ijs sunt partium.

Psal. 145. 9.

Dei prouidentia sic administrari hominum societatem se liberalis, misericordis, iustum & severum ostendit.

7. id est. 10.

uerit, omnia ipsum odisse: quando multa in ultra prætermittit, aliud forte iudicium quo punienda differunt. Similiter misericordiam suam considerandam quantum materiam nobis suppeditat, dum sepe usum feruorots peccatores indefessam tamen benignitate prosequitur, donec eorum prauitatem benefaciendo stegerit plusquam paterna indulgentia ad se reuocando?

Psal. 107.

Qui cęsentur in uita hominũ fortuiti casus, tam prosperi quã aduersi, sunt rotidę cęlestis prouidentię signa.

8 In hunc finem Propheta commemorans in rebus desperatis repente & mirabiliter ac præter spem Deum miseris ac ferè perditis succurrere, siue per deserta vagantes à feris protegat, & tandem reducat in uiam, siue egētibus ac famelicis victum suppeditet, siue captiuos ex terris foueis & ferreis custodiis emittat, siue naufragi in portum adducat incolumes, siue à morbis sanet femumortuos, siue æstu & siccitate exurat terras, siue occulta irrigatione gratiæ fecundet siue attollat contempnissimum è vulgo, siue proceres deiciat ex alto dignitatis gradu: propositis eiusmodi exemplis colligit, qui cęsentur esse fortuiti casus, contem esse prouidentię cęlestis testimonia, præsertim verò paternę clementię: atque hinc piis dari materiam lætitię, impius uero & reprobis ora obstui. Sed quia maior pars erroribus suis imbuta, in tam illustri teatro cęcat, exclamat rara & singularis esse sapientię, prudenter ex eundem hæc Dei opera quòtum aspectu nihil proficiunt qui alio qui uidentur esse acuti. Et certè quantumuis splendeat Dei gloria, uix contemus quisque uerus est eius spectator. Nihilò magis aut potentia, aut scientia in tenebris latent, quarum altera præterire emergit, dum impiorum ferocia omnium opinione insuperabilis momento vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validissima præsidia, reia & arma minuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & sumptu in mole concidunt, quę supra cęlos se efferebat audacia, in centrum vsque terrę prosterntur: rursum eriguntur humiles et puluere, & inopes è stercore suscitantur: oppressi & afflicti ab extremis angustiis eruuntur: deplorati in spem bonam restituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referunt. Sapientiã uerò ipsa manifestè excellit dum optima vnamquaq; rem opportunitate dispensat: quilibet mundi perspicaciam confundit, deprehendit astutus in astutia suam nihil denique non optima ratione attemperat.

Psal. 113. 7.

1. Cor. 3. 19.

9 Videmus non longa nec laboriosa demoustratione opus esse ad eruenda quę illustranda asserenda que diuine maiestatis seruiunt testimonia: siquidem ex paucis quę delibauimus, quocunq; incidere, ad eò prompta & obuia esse constat, vt oculis designari, ac digitis notari facile queunt. Atque hinc rursus obseruandum est, inuitari nos ad Dei notitiam, non quia inani speculatione contenta in cerebro tantum uolitet, sed quę solida futura sit & fructuosa si ritè percipatur à nobis, radicem que agat in corde. A suis enim virtutibus manifestatur Dominus: quantum vim qua sentimus intra nos, & beneficii fruimur, uiuidius multò hæc cognitione nos affici necesse est quàm si Deum imaginaremur cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus hanc esse reusissimam Dei querendam uiam & apertissimum ordinem: non vt audei curiositate penetrare tentemus ad excutiendam eius essentiam, quę adoranda potius est, quàm scrupulosius disquirenda: sed vt illum in suis operibus contemplemur, quibus se propinquum nobis familiarè reddidit, ac quodã modo communicat. Quò respiciebat Apostolus qui in dicit non longè queritandum esse, quippe qui præsentissima sua uirtute habet in uoquoque nostrum. Et runde Dauid in enarrationem eius magnitudinem antè confessus, postquam ad operum commemorationem descendit, eam ipsam se enarratam professetur. Quare & nos in eam Dei inacti-

Id enim iam traclauit cap. 2. præsentium scilicet.

8. & 9. in suis scilicet.

10.

1. Cor. 13. 27.

1. Cor. 14. 5.

inuestigationem incumbere decet, quæ sic suspensum admiratione ingenium tenet ut efficaci sensu penitus simul afficiat. Et quæ admodum docet alicubi Augustinus, quia illum non possumus capere, velut sub eius magnitudine deficientes, ad opera respicere conuenit, ut eius reficiamur bonitate.

Aug. in Psal. 144.

10 Deinde eiusmodi notitia non modò ad Dei cultum excitare nos debet, sed ad spem quoque futuræ vitæ expereficere, & erigere. Quum enim animi aduertimus quæ Dominus tum clementiæ, tum seueritatis suæ specimina edit, inchoata duntaxat & semiplena esse: haud dubie ad maiora sic ipsum præcludere reputemus oportet, quorum manifestatio plenâque exhibitio in aliam vitam differtur. E conuerso, pios ab impiis quum videamus afflicto omnibus grauari, iniuriis concuti, calumniis opprimi contumeliosis probriisque lacerari: scelestos contra florere, prosperant, quietem cum dignitate obtinere, idque impune: protinus colligendum est, alteram fore vitam, in qua, & sua iniquitati vindicta, & merces iustitiæ reposita sit. Ad hæc, quum obseruamus, Domini ferulis sæpius fideles castigari, eorum certius consistuere licet, multò minus impios eius flagella olim euafuros. Scitum enim est illud Augustini, Si nunc omne peccatum manifesta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur. Rursus si nullam peccatum nunc aperte Deus puniret, nulla esse diuina prouidentia crederetur. Fatendum est igitur, in singulis Dei operibus, præsertim autem in ipsorum vniuersitate, non secus atque in tabulis depictas esse Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in veram plenamque felicitatem inuicatur atque illicitur vniuersum hominum genus. Porrò lucè distinxit quum illic appareant: quorum tamen potissimum spectent, quid valeant, quem in finem à nobis sint repetandæ, tum demum aise iuimur, dum in nos ipsos descendimus, ac consideramus quibus modis sum in nobis vitam, sapientiam, virtutem Dominus exerat: tam iustitiam, bonitatem, clementiam erga nos exerceat. Nam etsi iustè conqueritur Dauid, incredulos delirere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei consilia non expendunt: est tamen hoc verissimum quod idem alibi dicit, admirabam leui Dei sapientiam hæc in parte excedere capillos capris nostris. Sed quia hoc argumētum post hæc suo ordine plenius tractandum erit, nunc omitto.

Dei prouidentia & totius administrationis notitia debet nos expereficere ad spem futuræ vitæ.

Lib. 1. de C. n. a. Dei, cap. 8.

Vide sect. 7.

Ita & sect. 9.

Psal. 92. 7.

Psal. 40. 13.

11 Atqui quantacunque claritate & se & immortale suum regnū Dominus in operum tuorum speculo repræsentet: qui tamen est noster stupor, ad tam perspicuis testificationes s. impet hebecimus, ut sine profectu estuunt. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimam positionem attinet, quotusquisque est nostrum, qui cum oculis vel in cœlum attollit, vel per regiones terræ varias circumfert, mentem ad Creatoris memoriam referat, sic non magis, præterito auctore, in operum aspectu desideat? Quærum verò attinet ad ea quæ præter naturalis decursus ordinem quotidie eueniunt, quotusquisque non magis reputat, cæca potius fortunæ temeritate rotari & velutari homines quàm Dei prouidentia gubernari? Quod si quando istarum rerum ductu ac directione ad Dei cōsiderationem adigimur (quod omnibus euenire necessarium est) tamen ubi temerè diuinitatis alicuius sensum concepimus, exemplo ad carnis nostræ deliria vel praua commenta delibimur, ac puram Dei veritatem nostrâ corrumpimus vanitate. In eo quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatiim aliquid peculiaris erroris accessit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnū omnes ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta deficiamus. Quo morbo non plebeia modò & obrufa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè suam in hac parte stoliditatem ac insulsiatentem

Licet cœli terræq; cōtemplatione administrationis rerū humanarū cōsideratio nos ad Deum colendum sollicitos, effluerent tamen ista sine ver. profectu citâ sapientis Philo-

prodidit tota philosophorum natio? Nam ut aliis parcamus, qui multò absurdius ineptiunt: Plato inter omnes religiosissimus, & maximè sobrius, ipse quoque in rotundo suo globo euanescebat. Et quid aliis non eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis præluere, hallucinarentur & impingant? Similiter, ubi rerum humanarum gubernatio providentiam manifestam arguit quàm ut abnegari queat, nihilo tamè inde plus proficitur, quàm si temeraria fortunæ voluntate crederetur omnia sursum deorsum versari: tanta est nostra in vanitatem & errorem propensio. De excellentissimis semper loquor, non vulgaribus illis, quorum in prophananda Dei veritate processit in immensum infania.

Hinc innumera 12 *Hinc immensa illa errorum colluies, qua totus orbis refertus ac*
Deorum turba, hinc cooperatus fuit: suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est, ut mi-
infinita & contra- rum non sit singularis Gentes in varia commenta diductas esse: neque id
ria inter Philoso- modò, sed singulis propè hominibus propriis fuisse deos. Nàm ut ad in-
phorum sectas opinio- scitiam & tenebras accedit temeritas & lasciuia, vix vnus vnquam reper-
nes de Deo, quod tus est qui non sibi idolum vel spectrum Dei loco fabricaret. Certè non
non seris & cum secus atque ex vasta amplàq; scaturigine aquæ ebulliunt, immensa deo-
vero fructu usurpa- rum turba ab hominum mente profluxit, dum quisque nimis licentiosè
ta fuit Dei cogni- vagando, perperam hoc vel illud de ipso Deo comminiscitur. Neq; ta-
tio ex operibus men hinc superstitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogum tex-
sis. xere necesse est: quia nec vllus esset finis: & ut verbum nullum fiat satis
 ex tot corruptelis apparet quàm horribilis sit humanæ mentis cæcitas.
 Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philosophos qui ratione &
 doctrina penetrare in cælum conati sunt, quàm pudenda est varietas?
 ut quisque altiore ingenio præditus fuit, artèque & scientia limatus, ita
 speciosos colores suæ sententiæ inducere visus est: quos tamen omnes si
 propius inspicias, euanidos esse fucos reperies. Arguè sibi visum fuit di-
 cere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, ne-
 que tamen propterea lacerari vnum Deum. Quasi verò non iam plus
 satis ad vanitatem procliuus simus, nisi multiplex deorum copia nobis
 obiecta, longius & violentius nos in errorem abstraheret. Mystica et-
 iam Aegyptiorum theologia ostendit, sedulò in hoc omnes incubuisse
 ne absque ratione desperare viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid
 tanquam probabile simplicis & incautos deciperet: sed nihil vnquam
 excogitant vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio.
 Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis con-
 temptoribus audaciam addidit ut omnem Dei sensum abiicerent. Nam
 quum prudentissimos quos iuc certare viderent contrariis opinionibus,
 ex eorum dissidiis, & finiola etiam, vel absurda cuiusque doctrina
 colligere non dubitant, frustra & stultè tormenta sibi accersere ho-
 mines ubi Deum qui nullus est, inuestigant. Idque se impunè facere du-
 xerunt, quia præstaret breui compendio prorsus Deum negare, quàm
 fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exi-
 tum. Ac nimis quidem inscitè ratiocinantur illi, vel potius regèda suæ
 impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quid-
 quam decedere minime æquum est. Sed quum fateantur omnes nullam
 esse rem de qua in opere docti simul & indocti dissentiant, hinc collig-
 itur, plusquam hebetes ac cæcas in cælestibus mysteriis esse hominum
 mentes quæ in Dei inuestigatione sic errant. Laudatur ab aliis Simonidis
 responsum, qui rogatus ab Hierone tyrânno quid esset Deus, diem sibi ad
 cogitandû dari petiit. Quum idem quæretet posttridie tyrânus, biduum,
 postulauit: ac sepius duplicato numero dierû, tandem respondit, Quan-
 to diutius considero, tantò res mihi videtur obscurior. Prudenter fauè
 ille sententiam de re sibi obscura suspenderit: hinc tamen apparet, si na-
 turaliter

turaliter tantum edocti sint homines, nihil certum, vel solidum, vel distinctum tenere: sed confusis tantum principiis esse affixos, ut Deum incognitum adorent.

13. Iam tenendum quoque est, quicumque puram religionem adulterant (ut omnibus accidere necesse est opinionum suarum deditis) discessionem facere ab uno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intendunt, vel quid sibi persuadeant, non multum ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronuntiat omnes esse apostatas, qui pro mentis suae caligine daemonia supponunt in Dei locum. * Hac ratione Paulus sine Deo fuisse pronuntiat Ephesios donec euangelio didicissent quid esset verum Deum colere. Neque hoc ad gentem unam duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat euanuisse cultus mortales in suis cogitationibus, postquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Idemque Scriptura ut vero & unico Deo locum faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, falsitatis & mendacium damnat: nec vllum numen relinquit nisi in monte Sion ubi peculiaris vigeat Dei cognitio. Certe inter Gentiles Christi aetate proximè ad veram pietatem accedere vni sunt Samaritae: iudicimus tamè ex ore Christi eos nescisse quid colerent: unde sequitur, vano errore fuisse delusos. Denique etià si non omnes laborauerint crassis vitis, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla tamen pura & probata fuit religio quae tantum in communi sensu fundata esset. Quauis enim pauci quidam non insanierint cum vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendit sapientiam Dei à principibus mundi huius. Quod si excellentissimi quique in tenebris errauerunt, quid de factibus ipsis dicendum erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominum arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in caelestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum cogentem pariat, erroris tamen est mater. Atque ut nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuito adorare Deum incognitum: ut iustamen rei fidei Christi ore quicumque; ex Lege edocti non sunt quem Deum colere oporteat. Et certe non longius progressi sunt qui optimi fuerunt legum mores, quam ut in publico consensu fundata esset religio. Quin etiam apud Xenophontem laudat Socrates Apollinis responsum, quo praecipit ut quisque ritu patrio & pro urbis suae consuetudine deos coleret. Unde autè hoc ius mortalibus ut sua auctoritate definiant, quod mundum longe superat: vel quis ita maiorum placitis, vel populi sentis acquiescere poterit, ut Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi traditum? Potius iudicio quisque suo stabit, quam se alieno arbitrio subiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis vinculum, vel urbis consuetudinem, vel antiquitatis consensum in colendo Deo sequi, testat ut de se testetur è caelo ipse Deus.

14. Ergo si iusta nobis in mundi officio collucet tot accense lampades ad illustrandam aethoris gloriam: quae sicut nos undique irradiant, ut tamen in rectam viam per se nequaquam possint perducere. Et scintillas certe quasdam excitant: sed quae ante praefocantur, quam plenior effundat fulgorem. Quamobrem Apostolus, eo ipso loco, ubi secula, simulachra vocat rerum inuisibilibum: subiungit, per fidem intelligi esse verbo Dei aptata: ita significans, nutribilem diuinitatem representari quidem talibus spectaculis: sed ad illam perspicendam non esse nobis oculos, nisi interiori Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neque Paulus ubi tradit patefieri quod cognoscendum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quae hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non ultra procedere nisi ut reddantur inexausabiles. Idem quoque; tametsi alicubi negat Deum procul

Quicumque puram religionem adulterant, licet antiquitatis consensum vel vrbis alicuius consuetudinem sequantur, discessionem faciunt ab uno vero Deo.

* Ephes. 2. 12.

Rom. 1. 21.

Habac. 2. 18. 20.

Ioan. 4. 22.

1. Cor. 2. 8.

Ioan. 4. 22.

Dei notitia, quae in mundi officio refulget, non posse per se nos perducere in rectam viam, probatur ex Scripturis.

Heb. 11. 3.

Rom. 1. 19.

Act. 17. 27

Act. 14. 17

vestigandum, utpote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quor-
 sam valeat eiusmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus
 permisit Dominus Gentes ingredi vis suis, non tamen seipsum sine tes-
 timonio reliquit, benefaciens è cælo, dans pluuias, & tæpora fructifera,
 replens cibo & læticia corda hominum. Vt cunque ergo non desitua-
 tur testimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines
 in sui cognitionem suauiter allicit: vias tamen suas, hoc est, exitiales er-
 rores, propterea sequi non desinunt.

Et tamè omni nos
 excusatione exclu-
 di.

15 Quinquam autem naturali facultate deficiunt quominus ad pu-
 ram vsque & liquidam Dei cognitionem cõscendere liceat: quia tamen
 hæbetudinis vitium intra nos est, præcisa est omnis tergiuersatio. Neque
 enim ignorantiam sic prætexere licet, quin semper & ignauia & ingra-
 titudinis vel conscientia ipsa nos conuincat. Digna scilicet quæ admit-
 tatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse ob-
 tendat, ad quam enatrandam suppetût mutis creaturis plusquam cano-
 ræ voces: si oculis se nõ posse videre caueatur quod sine oculis creaturæ
 demonstrant: si mentis imbecillitatem excuset, vbi omnes sine ratione
 creaturæ erudiunt. Quare omni prorsus excusatione meritò excludi-
 mur, quòd vagi & palantes aberramus: quò omnia rectam viam demon-
 strent. Sed enim, ut cunq; hominum vitio imputandum sit, quòd semen
 notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus suis inspersum, mox
 corrumpunt, ne ad frugem bonam ac synceram perueniat: verissimum
 tamen est, nuda ista & simplici testificatione, quæ Dei gloriæ à creatu-
 ris magnificè redditur, nequaquam nos sufficienter erudiri. Simul enim
 ac modicum diuinitatis guttum ex mundi speculatione delibauimus:
 vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigi-
 mus: ac iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipso fonte huc
 & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obscuramus aut
 inuertimus præuè æstimando, vt & suam illis gloriam, & auctori debi-
 tam laudem præcipiamus.

Mundi speculationio.

Quotidiana Dei
 facta.

Ut ad Deum creatorem quis perueniat, opus esse scriptura duce
 & magistro.

CAP. VI.

Homines non bene
 Deum agnoscere crea-
 torem, & discernere
 eum à fictis Deis
 ex rerũ creaturarum
 consideratione nisi
 lumine verbi acci-
 dente adiuuentur:
 enimq; ordinem in
 suis crudelis Deũ
 tenuiss, conuersionem
 ex quo Iudæos in
 populum peculiarem
 elegit, sed ab
 imtio et à vrga. A-
 drian, Noë, & ca-
 teros Patres.

ERGO quanquam hominum ingratitude fatis superque omni
 patrocínio spoliatus fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculo-
 rum ingeritur: sicuti Deus vt genus humanũ inuoluat eodem reatu,
 cunctis sine exceptione numè suum delineatum in creaturis proponit:
 aliud tamen & melius adminiculum accedere necesse est quod nos probè
 ad ipsum mundi creatorem dirigat. Itaque non frustra verbi sui lum-
 men addidit, quo innosceret in salutem: atque hæc prærogatiua digna
 tus est quos voluit propius & magis familiariter ad se colligere. Nã quia
 vaga & instabili agitatione circumferri videbat omnium animos, post-
 quam Iudæos sibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circunde-
 dit ne aliorũ more euanescerent, nec frustra eodem remedio nos in pu-
 ra sui notitiæ continet: quia mox alioqui diffugerent etiam qui videntur
 præ altis sumi stare, nempe sicuti senes, vel lippis, & quicunque oculis ca-
 ligan, si vel pulcherrimarum volumen illis obiciatur, quantum agnoscant
 esse aliquid scriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: specul-
 lis autem interpositis adiuti, distinctè legere incipient: ita Scriptura con-
 tufam alioqui Dei notitiã in mentibus nostris colligens, discussa cali-
 gine liquidò nobis verum Deum ostendit. Hoc igitur singulare donum
 est, vbi ad erudiendam Ecclesiã non mutis duntaxat magistris Deus
 vtitur, sed os quoque sacrosanctum referat: neque tantum promulgat
 colera

colendum esse aliquem Deum, sed eum se esse simul pronuntiat qui colendus sit: nec electos docet modo in Deum respicere, sed se quoque exhibet in quem respiciant. Hunc ordinem ab initio ergi Ecclesiam suam tenuit, ut præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet: quæ rectior est & certior ad ipsum dignoscendum nota. Nec dubium est quin Adam, Noë, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem noticiam, quæ illos ab incredulis quodammodo discreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in spem æternæ vitæ, nam ut transirent à morte in vitam, Deum non modo creatorem agnoscere necesse fuit, sed redemptorem quoque: ut certe vtrunque adepti sunt ex verbo. * Ordine enim præcessit illa noticiæ species qua tenere datum fuit quoniam sit Deus ille à quo mundus est conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quæ sola mortuas animas viuificat, quæ Deus non tantum mundi conditor, & omnium quæ sunt vnicus author & arbiter cognoscitur sed etiam redemptor in Mediatoris persona. Cæterum quia nondum ad mundi lapsum & nature corruptionem ventum est, de remedio etiam tractare super se deo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo disserere, quo sibi Deus adopravit Abraham filios: & de illa doctrinæ parte qua propriè segregati semper fuerunt fideles à profanis generibus: quia in Christo fundata fuit: sed tantum quomodo ex Scriptura discete conueniat, Deum qui mundi creator est, certis notis ab omni commentitia deorum turba discerni. Opportunè deinde series ipsa ad Redemptionem nos deducet. Quamquam autem multa ex Nouo testamento testimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi explicitè sit Christi mentio: in hunc tamen finem tendent omnia, Deum mundi opificem nobis patehri in Scriptura, & quid de eo sentiendum sit exponi, ne per ambages incertum aliquod nomen quæramus.

2. Sive autem per oracula & visiones patribus innotuit Deus, siue hominum opera & ministerio suggestit quod deinde per manus posteris tradiderent: indubium tamen est insculptam fuisse eorum cordibus firmam doctrinæ certitudinem, ut persuasi essent, atque intelligerent à Deo profectum esse quod didicerant. Semper enim Deus indubiam fecit verbo suo fidem, quæ omni opinione superior esset. Tandem ut continuo progressu doctrinæ veritas seculis omnibus superstes maneret in mundo eadem oracula quæ deposuerat apud Patres, quasi publicis tabulis consignata esse voluit. Hoc consilio Lex promulgata fuit, cui postea interpretes additi sunt Prophetæ. Et si enim multiplex fuit Legis vis, ut melius videbitur suo loco: præsertim verò Mosis & omnibus Prophetis propolium fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere (* vnde etiam Paulus Christum in vocat finem Legis) iterum tamen repeto, præter doctrinam fidei & pœnitentiæ propriam, quæ Christum Mediatorem proponit, * Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & insignibus ornate, ne misceatur cum falsis deorum turba. Ergo quanuis hominem ferè oculos intendere conueniat ad consideranda Dei opera, quando in hoc splendidissimo theatro locatus est ut eorum esset spectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, ut melius proficiat. Ac proinde mirum non est, magis ac magis in stupore suo obdurescere qui in tenebris nati sunt: quia paucissimi ut se intra metas contineant, verbo Dei se præbent dociles, sed potius exultant in sua vanitate. Sic autem habendum est, ut nobis affulgeat vera religio, exordium à celesti doctrina fieri debere, nec quenquam posse vel minimum gustum recit

* *Ide sup. cap. 2. sect. 1. & hinc sec. 2.*

Tunc per oracula & visiones vel aliorum ministerio Patres habuerunt verbum quod certò persuasi fuerunt esse Dei, quod ipsum agnouerunt verum Deum Creatorem & gubernatorem verum omnium: quod verbum ipse postea, ut in omnes ætates consideret mortalibus, voluit quasi publicis tabulis consignari in Lege & Prophetis.

Rom. 15. 4.

* Tertullianus in Apologetico aduersus Gentes, Quis plerumque impio, quam dispositione eius & virtutes aduocamus, inuestigat: ad recit

sanæque doctrinæ percipere, nisi qui Scripturæ fuerit discipulus: unde etiam emergit veræ intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de se illic testati Dominus voluit. Neque enim perfecta solium, vel numeris suis completa fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari providentia consuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

*Multis de causis
necesse fuisse scri-
ptis mandari ver-
bum Dei.*

3 Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei oblivionem, quanta in omne genus erroris proclivitas, quanta ad confingendas idem novæ & fictitias religiones libido: perspicere licebit quàm necessaria fuerit talis cælestis doctrinæ consignatio, ne vel oblivione deperiret, vel errore evanesceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palam sit, Deum erga eos omnes quos unquam erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quod effigiem suam in pulcherrima mundi forma impressam, patens esse efficacem prouideret: hac recta via contendere **expedit**, si ad syncretismum Dei contemplationem seridè aspiramus. Ad verbum, inquam, est veniendum, vbi probè, & ad vnum, nobis a suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicij nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si desectimus, vt nuper dixi, quamlibet strenua entamur celeritate, quæ tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum est: fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus inaccessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi nisi verbi linea in ipsum dirigamur: vt satius sit in hac via claudicare quàm extra eam celeritè currere. Itaque sæpius Dauid superstitiones è mundo tollendas dicens, quo pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa naturæ gubernatione exercet: sed doctrinam qua sibi legitimum principatum allèrit: quia nunquàm euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

1. Tim. 6. 26.

*Psal. 97. 96. 97.
99. Similibus*

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cælis enarrari, opera manuum enuntiarè à firmamento, ab ordinata diurni nocturnæque serie maiestatem eius prædicari, deinde ad verbi mentionem descendit: Lex inquit, Domini immaculata, cõuertens animas: testimonium Domini si seles, sapientiam præstans patulis: iustitiæ Domini recte, letificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Et si enim al os quoque Legis vsus comprehendit, significat tamen in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuuet cæli terreque inturu, hanc esse peculiarem filiorum Dei scholam. Eodem spectat Psalmus 29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros confingit: in sine tandem subiicit, cæni eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in ære resonant, laudes sunt increduli. Sicut alium Psalmum, vbi descripsit terribiles fluctus maris, ita claudit. Testimonia tua verificata sunt: decor templi tui, sanctitas in longitudine dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nescerit: solos Iudæos Deo verò cultum exhibere. Nam quum humana mens pro sua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat, nisi sacro eius verbo adiuta & subleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

*Psal. 19. 2.
Scripturæ testimo-
nium cõfirmatur, ve-
rum creaturæ confi-
derationi adiungẽ-
dam esse verbi do-
ctrinam, ne euani-
dam Dei notitiam
concipiamus.*

*Psal. 93. 5.
Ierem. 4. 22.*

*Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: ut certa
constet eius auctoritas: atq; inapsum esse conueniens, fidem
eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.* CAP. VII.

VERVM antequam longius progrediar, quædam inferere operæpretium est de Scripturæ auctoritate, quæ non modo animos præparent ad eius reuerentiam, sed omnem dubitationem eximant. Porro ubi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est tam deploratæ audaciæ, nisi foris & sensu cõmuni, & humanitate quoque ipsa destitutus, qui fidem loquenti derogare audeat. Sed quoniam non quotidiana è cœlis redduntur oracula, & Scripturæ solæ extant quibus quoties Dominò suam perpetuæ memoriæ veritatem consecrare: non alio iure plenam apud fideles auctoritatem obtinent, quam ubi statuunt è cœlo fluxisse, ac si v. u. ipsi Dei voces illic exaudirentur. Res sanè dignissima quæ & tractetur fufius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores: si magis respiciam quid ferat operis instituti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requiratur. Inualuit autem apud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantum in eis momentũ quantum illi Ecclesiæ suffragis conceditur: ac si verò æterna inuiolabilisque Dei veritas, hominũ arbitrio niteretur. sic enim magno cum ludibrio Spiritus sancti quærent, *Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo proditisse? Ecquis falsa & inacta ad nostram vsque ætatem peruenisse, certiores reddat? Ecquis persuadeat, librum hunc reuenter excipiendum, alterum numero expungendum: nisi certam istorum omnium regulam Ecclesiæ præscriberet? Pendet igitur, inquit, ab Ecclesiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerentia debeat, & qui libri in eius catalogo censendi sint: Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesiæ prætextu volunt effrana aut tyrannidem inuehere, nihili curant quibus se & alios absurditatibus illaqueent: modò hoc vnum extorqueant apud simplices, Ecclesiam nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris conscientis sit, solidam viæ æternæ securitatem querentibus, si quæcunque extant de ea promissiones, solo hominum iudicio fulcæ, consistant? An accepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursus quibus impiorum sanis subicitur fides nostra, quæ tam apud omnes in suspicionem vocatur, si credatur, hominum beneficio, non secus ac precariam habere auctoritatem?*

2. Sed eiusmo in tabulæ, vel vno Apostoli verbo pulchrè refelluntur. Ecclesiam ille testatur, Prophetarum & Apostolorum fundamento sustineri. Si fundamentum est Ecclesiæ Prophetica & Apostolica doctrina: suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illi extare incipiat. Neque est quod cauillentur, etiamsi inde primum exordium ducit Ecclesia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apostoli sunt adhibenda, nisi iudicium ipsius intercedat. * Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicumque reperietur ea doctrina, Ecclesiam certe præcessit eius approbatio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum est igitur commentum, Scripturæ iudicandæ potestatem esse penes Ecclesiam: ut ab huius nutu illius certitudo pèdet intelligatur. Quare dum illam recipit, ac suffragio suo obsequat, non ex dubio aut alio qui cõtrouersa auctoritatem reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autem rogã, Vnde persuadebimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretũ confugiamus: perinde est ac si quis roget, Vnde discemus lucem discetnere à tenebris: albũ à nigro, suauè ab amaro? Nõ enim obscuriorè veritatis suæ sensũ vltro Scriptura

De vs qui Scripturæ auctoritatem dicunt pendere ab Ecclesiæ iudicio: & quàm malè nobiscum ageretur si ita esset.

*Ephes. 2. 20.
Optime v. scilicet constructum illud ex loco Pauli, Fideles ædificatos sup fundamentũ. Apostolorum & Prophetarum.
* Ephes. 3.*

Locus est eōra epistolam fundamentalem, cap. 5.

Quo sensu Augustinus dicit se non crediturum Euangelio, nisi Ecclesie ipsam moueret auctoritas, quem locum illi calumniose detorqueat ad erroris sui confirmationem.

Eiusdem lib. ca. 4. Coloss. 1.

* Sic lib. 2. de ordine, ca. 9. Ad discendum dupliciter mouemur, auctoritate atque ratione, ut prore auctoritas, et autem ratio prore est, &c. Itaque, quoniam bonorum auctoritas imperit, multitudinē uideatur esse fabulorum, ratio uero aptior eruditior, tamen quia nullus hominū nisi ex imperio pitus sit, &c. euenit ut omnibus bona, magna, occulta discere cupientibus, non aperiat nisi auctoritas, iannam &c. Nam uita prore congregata in eadem sententiam.

* Lib. 32.

Ita si suspent alia multa arguunt, que fidem facere ab impijs etia extrahunt, Scriptura non a Deo prore se, non a Deo tunc quam spiru^o san-

præ se fert, quam coloris sui res albæ ac nigra: saporis, suaues & amaræ
 3 Scio equidem uulgò citari Augustini sententiam, ubi se Euangelio crediturum negat, nisi Ecclesie ipsum moueret auctoritas. Sed quàm perperam & calumniosè citetur in eum sensum, ex cõtextu facile est deprehendere. Negotium illi erat cum Manichæis, qui absque controuersia credi sibi uolebant, quum ueritatem se habere pollicerentur, non ostenderent. Quia uerò ut Manichæo suo fidem astruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi sint si in hominem incidant qui ne Euag. hio quidem credat: quo genere persuasione eum sint in suam sententiam adducturi. Postea subiicit, Ego uerò non crederem Euangelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, non aliter potuisse adduci ut Euangelium amplecteretur pro certa Dei ueritate, quàm Ecclesie auctoritate uictum. Et quid mirum, si quis nondum Christo cognito, hominum respectum habeat? Non ergo illic docet Augustinus funditam esse piorum fidem in Ecclesie auctoritate: nec Euangelij certitudinem inde pendere intelligit: uerum simpliciter nullam fore Euangelij certitudinem in hilibus, ut inde Christo lucrifaciant, nisi Ecclesie consensus eos impellat. Atque id paulo antè non obscurè confirmat, ita loquendo, Quum ego laudauero quod credo, & quod credis utrisque, quid putas nobis esse iudicandum, quid uerè faciendum, nisi ut eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant ut incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod non lum ualimus intueri, ut ipsa fide ualentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus sed ipso Deo intrinsicè mentem nostram firmante atque illuminante? Hæc cerè sunt Augustini uerba: ex quibus cuius colligere promptum est, non hanc sancto uiro fuisse mentem, ut fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitri uerè Ecclesie suspenderet, sed tantum ut indiceret, quod nos quoque uerum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesie reuerentia ad docilitatem induci, ut Christi fidem ex Euangelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesie auctoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelij præparamur. Nam, ut uidemus, piorum certitudinem longè alio fundamento uult esse sustulam. Alioqui non nego quin sæpe Manichæos Ecclesie uniuersæ consensu uirgat, dum Scripturam, quam illi repediabant, uult approbare. * Vnde illa aduersus Faustum exprobratio: quòd se Euangelicæ ueritati non subdat, tam fundatæ, tam stabilitæ, tãta gloria diffamata, & à tempore Apostolorum per certas successiones commendatæ. Sed nusquam eo spectat, ut pendere doceat quam Scripturis auctoritatem deseruimus, ab hominum definitione aut decretorum tantum, quod in causâ plurimum ualebat, uniuersale Ecclesie iudicium profert, in quo aduersarij erat superior. Si quis pleniorē huius approbationem desiderat, libellum eius legat De ueritate credendi: ubi reperies, non aliam credendi facilitatem ab ipso commendari, nisi quæ nobis adiuuam modo præbeat, sitque opportunum inquirendi exordium, ut ipse loquitur: non tamen in opinione acquiescendum esse, sed certa & solida ueritate nitendum.

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè stabiliti doctrinæ fidem, quam nobis indubiè persuasam sit, auctorem eius esse Deum. Paucæ famina Scripturæ probatio passim à Deo loquentis persona sumitur. Non iactant Prophetæ & Apostoli uel iumen suum, uel quæcumque hinc loquentibus conuincunt, neque in silentio rationibus: sed factum Dei nomen profertunt, quo ad obsequium cogatur totus mundus. Nunc uidentium quomodo non opinione tantum probabile, sed liquida ueritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. Iam si conscientie optinè

optimè consultum volumus, ne instabili dubitatione perpetuò circumferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad mininos quosque scrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Verum quidem est, si argumentis agere libeat, multa posse in medium proferti quæ faciliè euincant, siquis est in cælo Deus, Legem, & Prophetias, & Euangelium ab eo mansisse. Imò quauis docti homines & summo iudicio præditi contrà insurgant, & omnes ingenij vires conferant atque ostentent in hæc disceptatione: nisi tamen ad perditam impudentiam obdurerint, extorquebitur illis hæc confessio, manifesta signa loquentis Dei cõspici in Scriptura, ex quibus pateat cœlestem esse eius doctrinam: c paulo post videbimus, omnes scripturæ sacræ libros quibusque aliis scriptis longissimè præcellere. Imò si puros oculos, & integros sensus illuc afferimus, statim occurret Dei maiestas, quæ subacta reclamandi audacia, nos sibi parere cogit. Præposterè tamen faciunt qui disputando conedunt solidam Scripturæ fidem adstruere. Equidem tamen nec summa dexteritate, nec facundia polleo: si tamen mihi certamen esset cum valetimis quibusque Dei contèptotibus, qui in labefactanda Scriptura leites & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obli reperas eorum voces compescere, ac si vtilis in refellendis eorù cauillis flet labor, non magno negotio quas in angulis iactantias mussitant disceutem. Verùm si quis sacrum Dei verbum asserat ab hominum maledictis non protinus tamen quam requirit pietas certitudinem cordibus infiget. Quia opinione tantùm state videtur religio profanis hominibus, nequi, stulte aut leuiter credant, ratione probari sibi cupiunt, ac possunt. Imt Moses & Prophetas diuinitus loquutos esse. Atque testimonium Spiritus omni ratione præstātus esse respondeo. Nam licet Deus solus de se idoneus est testis in suo sermone: ita etiam non antè fidem reperiet sermo in hominum cordibus quàm interiore spiritus testimonio obnignetur. Idem ergo Spiritus qui per os Prophetarum loquutus est, in corda nostra penetrat necesse est, ut persuadeat fideliter protulisse quod diuinitus erat mandatum. Atque hæc connexio aptissimè ab Isaia ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo & seminis tui, in perpetuum non deficient. Bonos quosdam male habet quòd dum impune obmurmurant impij contrà Dei verbum, non ad manum suppetat clara probatio. Quasi verò non ideo vocetur Spiritus & sigillum, & atra ad cõfirmandam piorum fidem, quia donec mentes illuminet, si imper inter multis hæsitaciones fluctuant.

5 Mone it ergo hoc fixum, quos Spiritus sanctus intus docuit, solidè ac quietè in Scriptura, & hanc quidem esse *ἀυτοπιστοι*, neque demonstrationi & rationibus subici eam fas esse: quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus testimonio consequi. Et si enim reuerentiam sui sibi vltiò maiestare cõciliet, tunc tamen demum in sermò non afficit quum per Spiritum obnignata est cordibus nostris. Illus ergo virtute illuminati, iam nõ aut nostro, aut aliorù iudicio credimus, à Deo esse Scripturam: sed supra humanum iudicium, certo certius constituimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic inuenerim) hominù ministerio, ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse. Non argumenta, non verisimilitudines quærimus quibus iudicium nostrum incumbat: sed vi rei extrinsecus firmãdi aleam perire, iudicium ingenij inq, nostri iam subiciamus. Non id quidem qualiter solent inter lum rem incognitam artipere, quæ mox perspecta displicet: sed quia in xpugnabilem nos veritatem tenere, probè nobis confessi sumus. Neque qualiter superstitionibus solent mitteri homines captiuam mentem addicere: sed quia non dubiam vim numi-

ti arcano testimonio vere persuadetur corlib⁹ nostris, Deum esse qui loquitur in lege, Prophetis & Euangelio.

I/a. 51. 10.

nis illic sentimus vigere ac spirare, qua ad parendum, scientes quidem ac volentes, viuimus tamen & efficacius quam pro humilitate aut voluntate, aut scientia trahimur & accendimur. Itaque optimo iure per Isaiam clamat Deus, Prophetas cum toto populo sibi esse testes quia vaticiniis edoceri, indubie tenebant absque fallacia vel ambiguitate In quorum esse Deum. Talis ergo est persuasio quae rationes non requirit: talis notitia, cui optima ratio consistit, nempe in qua securius constantiusque mens quiescit quam in vllis rationibus: talis denique sensus, qui nisi ex caelesti revelatione nasci nequeat. Non aliud loquor quam quod apud se experitur fidelium unusquisque, nisi quod longe infra iustum rei explanationem verba subsidunt. Pluribus nunc super deo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum se offerret: tamen nunc scimus, veram deum esse fidem quam Spiritus Dei cordibus nostris obligat. Imo vna hac ratione contentus erit modestius ac docilis lector: promittit Isaias omnes renouata Ecclesiae filios, Dei fore discipulos. Singulari privilegio illic Deus solos electos designatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnam verum doctrinae initium est nisi prompta a lactibus ad audiendam vocem Dei? atque Deus audiri postulat per os Moysis, sicut scriptum est, Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in caelum: aut quis descendet in abyssum? Ecce sermo est in ore tuo. Si hunc intelligentiae thesaurum nihilis suis reconditum esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tanta inscitia & stupiditas. Vulgus nominò præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiae corpus infuuerint. Adde quod Isaias non extraneis modo, sed iudaeis etiam qui domestici censi volebant, Propheticae doctrinam incredibilem fore admonens, simul causam addit. Quia non reuelabitur omnibus brachium Dei Quoniam ergo nos conturbat credentium paucitas, ex proposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

Isa. 43. 10:

Confirmatur rursum id ipsum pluribus locis ex Isaiâ.

Isa. 54. 13.

Deut. 32. 10.

Isa. 53. 1.

Probat omnes, quatenus fieri humana ratio, satis firmas suppetere ad stabilendam Scripturae fidem. CAP. VIII.

Ordinata diuinae sapientiae dispensatio, nihil terrenum redolens doctrina, pulchra partem omnium inter se consensio, & præcipue contemptibilem verborum humilitas sublimis regni caelestis mysteria loquens, secundaria sunt adiuncta ad stabilendam Scripturae fidem. Quod perferunt præsequitur etiam in Noui testamenti scripturis considerari potest.

HAEC nisi certitudo adit quolibet humano iudicio & superior & vltior, frustra Scripturae auctoritas vel argumentis munietur, vel Ecclesiae consensu stabilitur, vel aliis præiudiciis confirmabitur: siquidem nisi hoc sacro fundamento, suspensa semper manet. Sicut, contra, ubi semel communi sorte exemptam religiose ac pro dignitate amplexi sumus, quae ad eius certitudinem animis vobis inferendam & intelligendam non adeò valent, tunc captissima sunt adiuuicula. Minus enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intèriore studio reputamus quam ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiae dispensatio, quam caelestis ubique & nihil terrenum redolens doctrina, quam pulchra partem omnium inter se consensio, & eiusmodi vel quaerit ad concordandam scriptis maiestatem conuenientiam. Tum vero solidius adhuc confirmantur corda nostra dum cogitamus rerum magis dignitate quam a verborum grativitate eius admiratione nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei providentia factum est, ut sublimia regni caelestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte tradentur: ne splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impij, solam eius vim hic regnare. Nunc quum inculca illa, & tatum non rudis simplicitas maiorem sui reuerentiam excitet quam vllis rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potentiotem Scripturae factae vim veritatis consistere, quam ut verborum auctoritate indigeat? Non ergo absque ratione

Apostolus

Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quod sua inter eos prædicatio, non persuasorij humane sapientiæ verbis, sed ostensione Spiritus & potentiam commendabilis fuisset: siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta prædijis sola ipsa sibi ad se sustinendam sufficit. Hæc autem virtus quam propria sit Scripturæ, inde liquet, quæ ex humanis scriptis quamlibet artificiose expolitis, nullum omnino perinde ad nos efficiendos valet. Lege Demosthenem, ac Ciceronem, lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosvis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, movebunt, rapiunt: verum inde si ad sacram istam lectionem te conferas, velis nolis, ita viuide te afficiet, ita cortum penetrabit, ita medullis infidebit, ut præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philosophorum propè evanescat: ut promptum sit perspicere, diuinum quiddam spirare licet Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto intervallo superent.

2. Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiam splendendum esse dicendi genus: ut profanis scriptoribus non cedat eorum facundia: ac talibus exemplis voluit ostendere Spiritus sanctus non sibi defuisse eloquentiam dum rudi & crasso stylo alibi usus est. Cæterum siue Davidem, Isaiam & similes legas, quibus suavis & iucunda sunt oratio, siue Amos hominem pecuatiuum, Ieremiam & Zachariam, quorum asperior sermo rusticitatem sapit, ubique conspicua erit illa quam dixi Spiritus maiestas. Nec me lateat, ut Satani in multis est Dei æmulus, quò se fallacissimi mendacitatis melius insinuet in animos simplicium, ita impiorum erroribus quibus miseris homines latebat, astute sparsit in cunctis sermonibus & serè bibulato, & sæpe obsoleto loquendi formis usum esse, ut sub hæc lera regeter sitas imposturas: quàm iuavis & putida sit affectatio, videri omnes medio erit sensu præter. 1. Quantum verò ad sacram Scripturam attinet, quam multa arrodere conentur proterui homines, constat tamen sententiam referant esse quæ humanitus concipi non potuerint. Inspiciantur siuguli Prophetarum: nemo reperietur qui non longè excesserit humani modum: ut palato profusus carere censenda sint quibus insipida est eorum doctrina.

3. Tractantur alii hoc argumentum copiosè: quò sit ut pauca tantum delibare in præfatus sufficit: que ad summam totius causæ maxime faciunt. Præterea quæ iam attingi non parum habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nam utcumque Græci scriptores de Aegyptiaca theologia multa tabulerent nulli tamen cuiusquam religionis monumentum extat quod non sit Moisis: solo longe inferius. Neque Moises nouum Deum eo nuntiterunt: quò de æterno Deo longa temporum serie à patribus quasi per manus traditum acceperant Israelites, proponit. Quid enim aliud agis, quàm ut ad torus ipsos reuocet eum Abrahamo intum? Quòd si rem laudatam ataliter nullus erit accessus: sed oportuit libertationem à seruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam esse: ut audita eius mentio protinus omnium animos erigeret. Quam etiam de quadringentorum annorum numero probabile est fuisse eos. Nunc reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto intervallo temporum superat alios omnes scriptores) reperit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate scriptura sacra later alias oñnes emineat.

4. N. si fortè Aegyptiis cedere libeat vetustatem suam extendentibus ad sex annorum nullia ante creatum mundum. Sed quam prophætiæ etiam quibusque semper ludibrio fuerit eorum garulitas, nõ est eorum reuocatio laboreat. Citat autem Iosephus contra Apionem

Item Scripturæ antiquitas: quæ aliarum religionum libri sunt recentiores libris Moysi, qui & meo ipse nuntio Deum non commisit, sed Deum veterum Israelitis proposuit.

testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditam ab vltimis seculis fuisse celebrem, quanuis neque lecta neque verè cognita fuerit. Iam nequa haberet apud malignos suspitio, nequa etiam improbis cauillandi esset ansa, vtrique periculo optimis remedijs Deus occurrit.

Dum refert Moses quid trecentis ferè ante annis ecclesie àtlatu pronuntiaffet Iacob de posteris suis, quomodo tribum suam nobilitatè mo eam notat æterna infamia in persona Leui: Simeon, inquit, & Leui familitatis: in consilium eorum non veniit anima mea, nec in arcum eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud silere, non tantum vt pariti suo parceret, sed ne seipsum cum tota familia aspergeret euidem ignominia parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primum familia qua oriundus erat, authorem Spiritus sancti oraculo deesse bilem fuisse vltro prædicans erat, neque priuatim sibi consulit, neque recusat subire inuidiam apud gentiles suos, quibus haud dubitè hoc molestum erat? Quomodo etiam impium Aatonis germani fratris & Maria sororis murmur commemorat, dicimùsne ex carnis suæ sensu loquar, an parere spiritus sancti imperio? Ad hæc quum summa eius esset auctoritas cur si Lemus summi Sacerdotij non relinquitur filiis suis, sed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantum ex multis delibos: sed in ipsa Lege passim occurrēt multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt abique contouersia Moses quasi Dei Angelus è cælo prodeat.

Gen. 9. 5. 16.
Quid Moses Leui patris sui dedecus, Aaronis fratris & Maria sororis murmur non subicit, proprios filios non euehant, argumēta sunt, in libris eius nihil esse ab homine confictum.

Num. 12. 1.

Item miracula omnia quæ contigerunt tam legis promulgatione, quam toto reliquo tempore.

Exo. 24. 58.

Exo. 24. 29.

Exo. 19. 16.

Exo. 40. 34.

Num. 16 22.

Num. 20 10.

Num. 11. 9.

Miracula ministræ eius in populo edita, cum magice artis sunt magice artis à Mose facta: quæ calumnia firmiter refutata.

Exo. 7. 11.

1. 14. 27. 16.

Exo. 16. 7.

5 Iam verò tot actam insignia quæ refert miracula totidè sunt Legis ab ipso latæ prodita quæ doctrinæ sanctiones. Nam quod nube abreptus fuit in montem: quod illic vsque ad diem quodrag. simum humano contubernio exemptus fuit: quod in ipsa Legis promulgatione facies eius tanquam solaribus radijs fulgebat: quod vndique incubant fulgura, tonitrua & fragores toto aère exaudiebantur: tuba etiam nullo humano ore inflata clangebat: quod tabernaculi ingressus nube opposita excipiebatur à conspectu populi: quod horrendo Core, Dathan & Abnon, totiusque imp. æ factionis exitio tam mirificè v. ndicata fuit eius auctoritas: quod lapis virga percussus flumen protinus erectus: quod Manæ cælo ad eius precationem depluxit: nōne hinc Deus ipsum calitus commendabat tanquam indubium Prophet. m? si quis obijciat, me sumere pro confessis quæ contouersia non careant, huius cauilli facilis est solutio. Nam quum hæc omnia pro concione publicauerit Moses, quis fingent h. locus fuit apud ipsos rerum gestarum oculos testes? Scit et produsset in medium, ac populum infidelitatis, et mutacis, ingratitudinis aliorumque scelerum coarguens, suam doctrinam sub ipsorum conspectu iactasset sancitam fuisse ijs miraculis quæ ipi nunquam vidissent.

6 Nam & hoc notatu dignum, quociens narrat de miraculis simul or. diosè coniungi quæ totum populum stimulare ad reclamationdū poterant si vel minima fuisset occasio: vnde apparet non aliter vt subscriberent fuisset adductos, nisi quia plus satis conuicti erant sua experientia. Certè scriptores, calumnia quoniam res erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum esset negare edita fuisse à Mose miracula, calumniam illis suggestu pater mendicij, et magicis artibus adscribens. Sed qua coniectura magum fuisse insimulant qui tantopere ab hæc superstitioe abhorret, vt lapidibus obiuere iubeat qui tantum cōsuluerit magos & ariolos? Certè nemo impostor prætigijs ludit qui nō obstupescere vulgi animos stud. at captan. læ tam. causa Quid autem Moses se & fratrem Aaronem nihil esse clamans, sed tantum exequi quæ Deus præscripsit, satis abstergit omnē sinistra notam. Iam si res ipse considerantur, quam incantatio fa-

cere potuit vt Man è cælo quotidie pluens, ad populum alendum sufficeret: si uisus iusta mentura repositum haberet, ex ipsa putredine discere, incredulitatem suâ diuinitus puniri? Adde quòd multis seruis probationibus sic examinari passus est Deus seruum suum, vt nunc obstrepando nihil proficiant impiobi. Quoties enim superbe & petulantè nunc surrexit totus populus, nunc quidam inter se conspirando, sanctum Dei seruum euertete conati sunt, eorum fatorem præstigijs eludere quî potuit? et euentus palam docet, hoc modo sanctitâ in omnia secula fuisse eius doctrinam.

7 Adhæc quæ tribui Iuda in persona Patriarchæ Jacob assignat principatû, quis n. get spiritu Prophetico factû esse: præsertim si eam ipsam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subicimus? Finge Mosen primum esse vaticiniij autorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ præteridit, præterente anni quadringenti quibus nulla est in tribu Iuda sceptri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Benjamin residere. Quomodo à Samuele vngitur Dauid, quænam eius transferendæ ratio apparuit? Quis regem sperasset ex plebeia hominis pecuarij domo exiturum? Et quomodo illic septem essent fratres, quis minimo nato honorem destinasset? Quia deinde ratione ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse victionem dicat, ac non potius vaticiniij cælestis complementum esse? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis, obscurè licet prædicat, cum post duo f. r. annorum millia euenerint, an non diuino affatu ipsum locutum esse palam faciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè spirant vt sanis hominibus constet Deum esse qui loquitur. Breuiter, vnum canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

8 In reliquis autem Prophetis multò etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exempli deligam, qui in omnibus colligendis nimius esset labor. Quomodo Isaii tempore pacatum esset regnum Iuda, imò quomodo in Chaldaeis aliquid præsidij sibi repositum putaret, de excidio vrbis populique exilio, concionabatur Isaius. Vt demus nondum satis clarum specimen fuisse diuini instinctus, multò antè prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edit vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrû nominat, per quem subigendi erant Chaldaei, & populus in libertatem alserendus. Elapsi sunt anni pluscentum ex quo ita vaticinatus est Propheta, priusquam n. sceretur Cyrus: nam hic centesimo de mo. anno i. ut citatè post illius mortem natus est. Nemo diuinitè tunc poterat fore alium quem Cyrum, cui cum Babylois bellum futurum esset, qui tam potèti monarchia sub manu suam redacta, sinem Israhelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine villo verborum ornatu, nonne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Isaias loquitur, planè demonstrat? Rursus quomodo Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis f. ptuag. ita finiret tempus captiuitatis, reditumque & libertatem indiceret, nonne à Spiritu Dei gubernati eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis sanctam fuisse Prophetarum auctoritatem, adeoque impletum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio, antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quòd Ieremias & Ezechiel, quomodo tam præcòc effent dissiiti, rament eodem tempore prophetantes in dictis omnibus perinde consentiebant ac si mutuo alter ad alteri d. casset verba. Quid Danielè pannon vsque ad annum f. r. sexcentisimum de rebus futuris prophetias ita contextit, ac si historiam de rebus gestis &

Gen. 49. 10.

Itè quod Moses in Jacob persona loquens, tribui Iuda principatum assignat, & quod vocationem gentium prædicat (cum illud quadringentis post annis, hoc duobus f. r. post amorum millibus contigerit) argumenta sunt, Deû ipsi esse qui in libris Moysi loquitur.

1. Sam. 11. 15.

1. Sam. 16. 13.

Deut. 32.

Quod Isaius prædicit Iudæorû captiuitatem, & eorum redemptionem antè h. r. C. 70. (qui centesimo post illi mor. t. anno natus est) quod Ieremias antequam populus abduceretur, f. r. sexcentis annorum t. p. 70. quod Ieremias & Ezechiel, locis alter ab altero t. r. g. d. s. i. t. u. m. d. i. c. t. i. s. o. i. l. i. s. c. o. n. s. e. n. s. i. t. i. t. quod Daniel prædicit de rebus futuris ad ann. 6. 0. 0. documenta sunt certissima ad stabilicendam auctoritatem Prophetarum antih. r. itatem.

Isa. 45. 1.

Ierem. 25. 11. 12.

U. 72. 8.

passim notis scriberet? Hæc si probè meditata habeant pij homines, ad compefcendos impiorum hominum latratus abundè instructi erunt: clarior enim est ista demonstratio quam vt vltis cauillis sit obnoxia.

Contra prophanos quosdã derisores, qui quarunt, quã sciamus Mosis Prophetarum qstibus sub eorũ nomĩbus legatur: ut Mosen nũquam fuisse aliquem.

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenij sui ostentent. Quærent enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta que sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent, fueritne vnquam aliquis Mose. At quis in dubium reuocet fueritne vnquã vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero quis non colaphus aut flagellis castigadã talem infamiam dicat? Fuit Lex Mosis cœlesti magis prudentia, quã hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit, ex quo ius rex Ionias eam inuenit, per continuas etiam successiones inter manus hominum versata est. Neque verò quã si istam ignoram aut nouam protulit Ionias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erit memoria. Dicam: cum erat templo volumen prototypo: dicitur regis architis descriptũ inde exemplar: tantũ hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierunt, & populus etiã ipse vsitã austeritatem neglexerat. Quis quòd nullum fere seculum præterijt quo non confirmata renouatãque fuerit eius sanctio? In ijs incognitus erat Moses qui Dauidem tractabant: Verũm, vt de omnibus simul loquar, certo certius est ipsorum scripta non aliter peruenisse ad posteritatem quã de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum seruã patribus tradita, qui partim loquentes audiverãt, partim recenti memoria discabant ab auditoribus, fuisse ita locutos.

1 Mach. 1. 55. Aduersus eorũdem querentis vnde ad nos perueniant exemplaria librorũ Scripturæ, quomodo Antiochus iussit omnia conseruari. Et libris admirabili Deprudentia in illis per tot secula conseruandis inter eos hostes & tam feracis persequentiis.

10 Imo quod ex Machabæorum historia obijciunt ad eleuandam Scripturam fidem, tale est vt nihil adeam stabilendam excogitari possit aptius. Primum tamen quem obediunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimur quam in nos machinam erigunt. Quomodo Antiochus, inquiunt, libros omnes iussit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem vicissim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerunt? Constat enim post sedatam seueritatem mox extitisse, & à pijs omnibus qui in eorum doctrina & iucati familiariter eos noverant, sine controversia fuisse agnitos. Quinetiam quomodo omnes impij, quasi facti coniuratione, ludæistam proteruè insulauerunt, nemo vnquam illis obicere ausus est falsam librorum suppositionem. Nam quæ librisque, eorum opinione, sit religio Iudaica, Mosen tamen ipsius esse authorem latentur. Quid ergo aliud quã proteruiam suam phisiquæ canina produnt isti blaterones, dum supposititios libros escrementum, sine controversia vetulas historiarum omnium confusum approbatur? Sed ne repellendis tam putidis calumnijs frustra plus operæ impendant, potius huic reputemus quantum Dominus conseruandi verbi sui curam haberet, quando in sum extitulentia sustulimur tyranni, quasi ex presenti incendio præter spem omnium eripuit: quòd pro Sacerdotes diòlique tanta constantia iustitiam, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispensando, si opus foret, redemptum, ad posterum transmittere: quod acerrima tot prætorum ac satellitum conquisitionem frustratus est. Quis insigne ac mirabile Dei opus non agnoscat, quòd sacra ista monumenta quæ protulit Interijtibus impij persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quæ per totum orbem ea vulgaret. Neque in eo tantũ apparuit miraculum quòd videret sui tabulas Deus à sanguinatij Antiochi edictis vindicatur.

uit, sed quòd inter tam multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox propè ad interuersionem redacta fuit, saluz tamen superstitetque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, sed propè incognita iacebat: & certè, nisi religioni consultum uoluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu desierunt, ex eius seculi Prophetis apparet: quod ideo notatu uile est, quia ex hac computatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutaris doctrinam in Legge & Prophetis comprehensam nobis Deus seruaui, ut Christus suo tempore patefieret? Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos, quos merito Ecclesiæ Christianæ librarios Augustinus ideo appellat, quia nobis subministrarunt lætionem cuius ipsi vsum non habent.

11 Potrò si ad nouum Testamentum uenitur, quàm solidis fulturis nititur eius ueritas? Historiam humili abiectione sermone tres Euangelista recitant: fastidio est multis superbis ista simplicitatis: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendunt, ex quibus colligere facile esset eos supra humanum captum de cælestibus mysteriis disserere. Certè quicumque ingenui pudoris gutta præditi etunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Christi conciones, quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni contemptu eorum scripta facile eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum pernicitiam quolibet fulmine validius prosterne. Prodeant in medium omnes isti nascuti censores, quibus summa uoluptas est Scripturæ reuerentiam ex suis & aliorum cordibus excutere: legant Iohannis Euangelium: uelint ne lint, illic reperient mille sententias quæ saltem eorum socordiam expergefiant: imò quæ eorum conscientis ad cohibendos eorum risus horribile inuicant cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio est, in quorum scriptis quauis maior pars excutiat, ipsa tamen cælestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnum uerò hoc eorum doctrinam supra mundum satis superque attollit, quòd Matthæus ad mensæ suæ quæstum antea alixus, Petrus & Iohannes in nauiculis suis uersati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominum schola quod aliis traderent. Paulus uerò non tantum ex profecto hoste, sed etiam sèquo & sanguinario, conuersus in nouum hominem, subita & insperata mutatione ostendit cælesti impetio se conpulsus, doctrinam quam oppugnauerat, uisitare. Ne gent canes isti Spiritum sanctum super Apostolos del ipsum esse, uel saltem historicè fidem abrogent: res tamen palam clamitat à spiritu fuisse edoctos, qui ante in ipsa plebe contemptibiles, repente de cælestibus mysteriis tam magnificè disserere ceperunt.

12 Adde quòd aliæ quoque sunt optimæ rationes cur pondere suo non careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot seculorum uoluntates constanter in eius obedientiam consensisse: & utunque mitis modis eam uel opprimere, uel euitare, uel inducere profusus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmae superiorem euasisse, & inexpugnabilem persistisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio uel sollicita, uel rhetor olim fuit, qui uim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium uincta terræ potentia se armarunt, & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam ualide uidequaue impetita resistet, non nisi humano freta præsidio? Quin magis hoc ipso à Deo

*Trium Euangelista-
rum sermonis simpli-
tatis cælestis myste-
ria continens, Ioha-
nis oratio grauius
sententis è sublimi-
tonans, in Petri &
Pauli scriptis uelut
cens cælestis maie-
statis, Matthæi in spe-
rata uocatio à mens-
sæ, Petri & Iohannis
& nauiculis ad Eu-
gelii præconiū, Pau-
li hostis conuersio &
uocatio ad Aposto-
latus signa sunt lo-
quentis in ipsis Spi-
ritus sancti.*

*Tot seculorum uari-
variarum gentium,
& tam diuersorum
animorum consensus
in amplectenda scri-
ptura, uari etiam
quorundam pietate
eius auctoritate
apud nos debent
confirmare.*

esse conuincitur, q̄ reluctantibus humanis omnibus studijs, sua tamen virtute vsque emerferit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, nò gens vna in eam recipendam & amplexandam conspirauit: sed quàm longè latèque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta cõspiratione suam auctoritate uadepta est. Porro quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se dissidentium, quando eam non nisi cœlesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

*Item tot martyrii
sanguis qui pro
eius confessione mor
tẽ firmo & sobrio
Dei zelo oppetic
runt.*

13. Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quam tot sanctorum virorum sanguine sanctam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animose & intrepide, atque adeò magna alacritate, oppetere: nos cù tali arrhabone ad nos trãmissam, qui non certa & inconcussa persuasione susciperemus? Non ergo est mediocris Scripturæ approbatio, tot testium sanguine fuisse obfirmatam: praefertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei testimonium oppetiisse, non fanaticam intemperie (qualiter interdum erratici spiritus solent) sed firmo constantique, sobrio tamen, Dei zelo. Aliæ sunt nec pauca nec inualidæ rationes, quibus sua Scripturæ dignitas ac maiestas non modò asseratur pijs pectoribus, sed aduersus calumniatorum technas egregiè vindicetur: sed quæ non satis per se valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cœlestis Pater, suo illic numine patefacto, omni controuersia exinuit. Quare tum verè demù ad saluificam Dei cognitionem Scriptura satisfaciet, vbi interiori Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eã confirmandam humana extant testimonia, sic inania non erunt, si precipuum illud & summum, velut secundaria nostræ imbecillitatis adminicula, subsequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam esse verbum Dei: quod, nisi fide, cognosci nequit. Meritò itaque Augustinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliqui, d homo intelligat.

*De utilitate cre
dendi.*

*Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui posthabita Scripturæ
ad reuelationem transiulant.*

CAPVT IX.

*Contra fanaticos
qui posthabita scri
pturæ lectione, &
doctrina, spiritum
iactant, & ad reu
lationem transu
lant. P. de Caluinũ,
in Instructione ad
uersus libertinos,
cap. 9. & 10.*

PORRO qui repudiata Scriptura, nescio quam ad Deum penetradi vã imaginantur, non tam errore tenei quàm rabie exagitari putandi sunt. Emerserunt enim nuper vertiginosi quidam, qui spiritus magisterium falluosissimè obtinentes, lectionem ipsi omnem respuunt, & eorum irrident simplicitatem, qui emortuam & occidentem, vt ipsi volucant, literam adhuc consecrãtur. Sed velim ab ipsis scire quisnam sit iste spiritus, cuius asilatu eo sublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem despiciere auisint. Nam si Christi spiritum esse respondent, perquam ridicula est eiusmodi securitas: siquidem Apostolos Christi, aliosq; in prima Ecclesia fideles nò alio spiritu illuminatos fuisse, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorũ verbi Dei contemptũ inde didicit, sed vnusquisq; potius maiore reuerentia imbutus fuit, quæ ad modum eorũ scripta luculentissimè testatur. Et sanè sic per os Isaiæ prædictũ fuerat. Neq; enim vbi dicit, [Spiritus meus qui in te est & verba quæ posui in ore tuo, nò discedent ab ore tuo, neq; ab ore feminis tui in perpetuũ] veterem populũ externæ doctrinæ astringit ac li elementarius esset: quin potius veram hanc & plenam sub Christi regno felicitatem nouæ Ec

Isa. 59. 21.

clesiæ

clesiæ fore docet, vt nõ minus voce Dei quàm Spiritu regatur: vnde col-
ligimus, nefando sacrilegio diuelli ab istis nebulonibus quæ inuiolabili
nexu Propheta coniunxit. Huc adde quod Paulus in tertium vsque cæ-
lum raptus, non desistit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: sicuti & Timo-
leum singularis præstanti & doctorem hortatur vt *1. Tim. 4. 13.*
lectioni attendat. Ac memorari dignum est elogium illud quo Scriptu-
ram ornata, vtile esse ad docendum, monendum, arguendum, quod per-
fectè reddantur serui Dei. Quàm diabolici furoris esse caducum vel tem-
poralem Scripturæ usum fingere, quæ ad vltimam vsque metam filios
Dei deduci? Deinde & hoc mihi responderi ab ipsis velim, an aliũ hau-
serint spir. tũ ab eo quem discipulis suis Dominus promittebat. Tameñ
extrema infania vexatur, non tamen eostanta vertigine puto raptari
vt id iactare auisint. Qualem autem fore promittendo denũciabat? nem-
pe qui non à seipso loqueretur, sed suggereret eorum animis & intilla-
ret quæ ipse per verbum tradidisset. Non ergo promissi nobis Spiritus
officium est, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum do-
ctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelij doctrina abducamur:
sed illam ipsam, quæ per Euangelium commendatur, doctrinam mien-
tibus nostris obfignare.

2. Vnde faciliẽ intelligimus, Scripturæ & lectioni & auscultationi ef-
se studiose incumbendum, si quem à Spiritu Dei usum ac fructum perci-
pere libet (sicuti etiam laudat Petrus eorum studium, qui attentis sunt ad
Propheticam doctrinã, quæ tamen videri poterat loco cessisse post exor-
tum Euangelij lucem) contra verò, si quis spiritus, præterita verbi Dei sa-
pientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum merito vanitatis ac menda-
cij suspectum esse debere. Quid enim? quomodo se Satan in Angelum lucis
transiguter, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus, nisi certissi-
ma nota discernatur? Et sanè perspicuè nobis designatus est voce domi-
ni: nisi qui sponte in suum exitium errare affectant miseri isti, dum Spi-
ritum à seipsis potius quàm ab ipso querunt. At verò indignum esse cau-
santur, Spiritum Dei, cui subiicienda sunt omnia, Scripturæ subiicere.
Quasi verò sit hoc ignominiosum Spiritui sancto, sibi esse vbi que patrem
& conformem, sibi per omnia constare, nusquam variare. Equidem si ad
humanam, vel angelicam, vel alienam quãuis regulam exigeretur, cen-
sendus tum esset, in ordinem, adde etiam si placet, in seruitutem redigi:
sed dum sibi ipsi computatur, dum in seipso consistitur, quis i. deo dicit
interrogari ei iniuriam? Atqui ita ad eximen reuocatur, fateor: sed quo fa-
ciat apud nos maiestatem sanciri voluit. Nobis abundè esse debet, simul at-
que se nobis münuat. Verùm ne sub titulo suo Satan & Spiritus obrepit,
in sua imagine quam Scripturis impressis, vult à nobis recognosci. Scri-
pturarum author est: varius dissimilisque esse non potest. Qualem igitur
se illic semel prodidit talis perpetuò maneat, oportet. Hoc contumel o-
sum illi non est: nisi fortè honorificum ducamus à seipso desciscere &
degenerare.

3. Quod verò literæ occidenti nos incubare euillatur, in eo penas *Item quid dicunt*
luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim constat Paulum illic aduersus *literæ occidentis nos*
pseudoapostolos contendere, qui quidem Legem citra Christum com-
mendantes, à noui Testamenti beneficio populum auocabant, quo paci-
fentur Dominus se Legem suam in fidelium viscera insculpturum, & cor-
dibus inscripturum. Emortua est: igitur litera, & suos lectores necat lex
Domini, vbi & à Christi gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tan-
tùm insonat. Verùm si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si *2. Cor. 3. 8.*
Christum exhibet: verbum est vitæ, conuertens animas, sapientiam præ-
stans paruulis, &c. Quinetiã eodem loco prædicationem suam Apostolus

*Refutatio obiectio-
nis ab ipsis allatæ,
Indignum esse, Spi-
ritum Dei, cui sub-
iicienda sunt omnia
Scripturæ subia-
cere.*

2. Cor. 3. 5.

*Mutuo nexu Domini
nus doctrine Spiritus
tusque sui certitudi
nem inter se copu
lauit: itaque non pu
gnare hec duo, Au
thoritatem Scriptu
re confirmari in no
bis Spiritus testi
monio: Non a
gnoscentia Spiritu
esse Dei si distinetur
a Scriptura.
Luc. 14. 27.
1. Theff. 5. 19. 20.*

ministerium Spiritus vocat: nimirum significans, ita sua quam in Scrip
turis expiescit, veritati inherere Spiritum sanctum, ut vni tum deum
suam proferat atque exerat, vbi sua constat verbo reuerentia ac dignitas.
Nec his repugnat quod nuper dictum est, verbum ipsum non valde cer
tum nobis esse nisi Spiritus testimonio confirmetur. Mutuo enim quo
dam nexu Dominus verbi Spiritusque sui certitudinem inter se copula
uit: vt solida verbi religio animis nostris insidat vbi affulget Spiritus qui
nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationi
s timore Spirituum amplexemur, vbi illum in sua imagine, hoc est in
verbo, recognoscimus. Ita est sane. Non verbum hominibus subita o
stentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu
exemplum aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute verbum admi
strauerat, submisit, qui suum opus efficaci verbi confirmatione absol
ueret. In hunc modum Christus discipulis duobus sensum aperiebat: non
vt abiectis Scripturis, per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent. Si
militer Paulus, dum hortatur Theffalonicensis ne Spiritum extinguant,
non sublimiter eos arripit ad inanes sine verbo speculationes: sed con
tinuo subiicit, non spernendas prophetias. Quo proculdubio innuitur,
Spiritum lucem prefocari simul atque in contemptum veniunt proph
etia. Quid ad haec tumidi isti *εὐθουσιασταί* qui hanc vnam reputant ex
ximiam illuminationem, vbi securè orantulo ac valere iussu Dei verbo,
quicquid stertendo conceperint, non minus confidenter quam temerè
arripiunt? Filios certè Dei λόγὸς alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis
luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, verbum esse or
ganum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispensat.
Alium enim Spiritum nesciunt quam qui in Apostolis habitauit & lo
quutus est: cuius oraculis assidue ad verbi audientiam reuocantur.

*Scripturam, vt omnem superstitionem corrigit, verum Deum
exclusimè opponere dicit omnibus Gentium.*

CAPVT X.

*Qualè cæli & ter
re reliquarumque
creaturarum conti
platio Deum nobis
delineat, cum se re
praesentat Scriptu
ras, nempe aternam
plenum bonitatis,
clemèntiam, misericor
diam, iustitiam, iudi
cium, & veritatem si
que non alium in
seipsum.*

SE D enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuersisq;
creaturis non obscure aliqui proponitur, familiarior tamen etiam mi
num & clarius verbo docuimus explicari: iam oportet præteritum est ex
pendere æquid se talem Dominus in Scriptura nobis representet, qualè
in operibus suis delineat, prius visum est. Longa certè materia si quis in
ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem propo
suisse contentus ero, quo monere præmentes, qui potissimum in Scrip
turis de Deo inuestigandum sit, norint, & ad certum eius inquisitionis
scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abra
hæ à reliquis Gentibus distinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in fi
lios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in
ea notitia versamur quæ in mundi creatione subsistit, neque ascendit ad
Christum Mediatorem. Etsi autem paulo post quosdam ex nouo Testa
mento locos citare oportet: tamen erit (sicuti etiam inde & parenti) Dei
Creantis, & prouidentia in primæ naturæ conseruatione probatur) le
ctores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propositum sit, ne si
nes sibi præscriptos transiliant: denique tenere in præsentia sufficiat,
quomodo Deus cæli & terre opifex mundum à se conditum gubernet.
Assimilè verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad benefi
centiam procliuis: & exempla traduntur seueritatis, quæ iustum scelereum
vitorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia sua contra obstinatores
nil proficit.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis proponuntur, quibus εἰδωτικῶς & visenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter cõprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Ichouah, inquit, Ichouah, Deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac verax, qui iusto bis misericordiã in millia, qui auferis iniquitatem & scelera, apud quæ innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatẽ patrũ filijs ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius eternitatẽ καὶ ἀυτουσίαν, magister illo nomine bis repetito, prædicat indeinde cõmemorari eius virtutes, quibus nobis describitur nõ quis sit apud se, sed qualis erga nos, vti ista eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione cõstet. Virtutes porro eas sem hic enumerari audimus, quas notauimus in cælo & terra relucere: elementum, bonitatem, misericordiam, iustitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia sub titulo Elohim continetur. Idem etiam epithetis illum insigniunt Prophete, quum ad plenum volent sanctum eius nomen illustrare Ne multa congerere cogamur in præsentia nobis Psalmus vnus sufficiat: in quo tam exacte summa omnium eius virtutum recensetur, vt nihil omissum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur, quod nõ liceat in creaturis contemplari: sed talem sentimus, experientia magistra, Deum, qualem se verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnosci a nobis velit, descriptionem proponit nõ ita plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc gloriatur, quod me nouerit Dominũ, qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiam in terra. Tria certè hæc aptissime nobis cognita sunt necessaria: Misericordia, qua sola consistit nostræ omnium salus: iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiã eos in æternum exitum: iustitia, qua conseruantur fideles, & benignitatem fouetur. Quibus comprehensiss, te abundè habere vaticinium testatur quo possis in Deo gloriari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut sanctitas, aut bonitas. Quomodo enim constaret, quæ hic requiritur iustitiæ, misericordiæ, iudicij eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terrã iudicio & iustitiã moderari, nisi intellecta eius virtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordia? Si denique vix omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoque & sanctitas cõspicua est. Porro non in alium scopum destinatur, quæ in Scripturis vobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impreta iuter: nempe ad Dei timorem primum, deinde ad fiduciam nos inuocant: quo scilicet & perfecta vitæ innocentia, & non simulata obediẽtia colere illum discamus, tum ab eius bonitate toti dependere.

3 Sed hic summam generalis doctrinæ colligere propositũ est: ac primò quidem obseruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigat discrete excludere ac reiicere Deos omnes Gẽtium, quia seculis terre omnibus patim adulterata fuit religio. Verum quod idem est, vnus Dei nomen vbique fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbam colebant, quoties ex genuit. o natura sensu loquari sunt, ac si vnicò Deo contenti essent, simpliciter vñ sunt Dei nomine, atque hoc prudenter notauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum composuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis testimonijs ostendit vnitatem Dei fuisse omnium cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex conuicini sermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel traditi vel prolapsi sunt ad falsa commenta, atque ita euauerunt eorum sensus, quicquid naturè liter senserunt de vnicò Deo, non vltiã valuit nisi vt essent inexcusabiles. Nam & sapientissimi quoque eorum vatum

*Probat. ex Mo-
se, Davide, Iere-
mia.*

Exod. 34. 6.

Psalms. 145.

Ierem. 9. 23.

*Etiã idololat. v. o-
rumbus seculis na-
turaliter senserunt
vnicum esse Deum:
sed hic sensus non
vltiã valuit nisi
vt essent inexcusa-
biles. Scriptura au-
tem vt ad Deum
verum nos dedu-
cat, discrete exclu-
dit deos oēs Gẽtũ.
* In libro de Idola-*

Inde apud Augustinum epistolā Maximī eiusdē grāmatice Madaurēsis & deos suos factē ridētis, & veram religionē improbantis: August. aut grāve & sanctam ad illum responsionem. Epistola 43. & 44.

Habac. 2. 20.

Impio mendacio corvampi Dei gloriam quōties ei forma vlla affingitur. Idcirco Scripturā ut ad verum Deum nos deducat, excludere idola & simulachra omnia.

Exod. 20. 4.

Maximus Tyrius Platon. Num. 38.

Simpliciter Deo dīstulere omnes statuas & imagines quę sunt ad eum figurandum, probatur testimonijs & rationibus.

Deut. 4. 15.

1. 29. & 43. 9. & 46. 5.

1. 17. 9.

mentis suę errorem p̄lām aperiuunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quod multiplicem Dei naturam imaginando, licet non absurdē quā rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minetua & alijs sentirent, non fuerūt ipsi quęque immunes à Satana fallacijs. ac iam alibi diximus, quęcumque effugia argutē excogitarunt Philosophi, crimen defectiōnis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo suo quęrere iubet, ne alium admittierent fideles quā qui se verbo suo patefecerat.

Dētribuerē visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunq; idola sibi erigunt.

CAP. XI.

VERVM, vt Scriptura rudi crassoq; hominum ingenio consilens, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis præcipue eum opponit: non quod probet quę subtilius & elegantius à Philosophis traduntur, sed quod melius detegat mundi stultitiam, mō amentiam in quærendo Deo, quandiu suis quęque speculationibus adhæret. Excluiua igitur definitio, quę passim occurrit in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione sibi fabricant homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quā hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Deū figuris appeteret, atque ita ex ligno, lapide, auro, argento, aliãue materia & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis est hoc principiu, impio mendacio corvampi Dei gloriam quōties ei forma vlla affingitur. Itaq; Deus in Lege postquam sibi vni asseruit deitatis gloriã, vbi docere vult quem cultum probet, vel repudiet, mox adiungit, Non facies tibi sculpsisti, neque similitudinem vllam: quibus verbis licentiam nostram cõteet, ne ipsum vlla visibili effigie repræsentare tememus: ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cõperat eius veritatē in mendacium conuerrere superstitione. Scimus enim Solem adoratum fuisse à Persis. Quotquot etiam æstra in cœlo cernebat stultæ Gentēs, totidem sibi finxerunt deos. Iam nullū propē animal fuit, quod Agyptiis non esset Dei figura. Græci verò supra alios sapere visi sunt, quod sub humana forma Deum coleret. Atque imagines Deus inter se non comparat quāi altera magis, altera minus conueniat: sed absque exceptione repudiã simulachra omni vpiētias, aliaque signa quibus eum sibi propinquum putarunt: superstitiosi.

Id colligere promptū est ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Mosen, Memento quod Iehouah locutus tibi sit in valle Horeb: vbi eum audisti, corpus non vidisti. obserua ergo ceptum, ne forte deceptus, facias tibi vllam similitudinem &c. Videmus vt aperte vocem suam opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à Deo defecisse quicunq; visibiles eius formas appetunt. Ex Prophetis sufficere vnus Isaias qui in hac demonstratiōne plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictiōne sedari Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simulachro, spiritus inanimata, immensus exiguus ligni, lapidis, aut frustulo assimilatur. In eundem quoque modū ratiocinatur Iulius, Genus quā simus Dei, non existimandum auro, & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuente hominis Diuinum esse simile. Vnde constat, quicquid statuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suę dedecora. Et quid mirum si hæc è cœlo spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem cõfessionem è terra edendam m-

locis illis quos nuper citavi, statuitur, quum vnus sit verus Deus quē colebant Iudæi, perperam & falso conungi visibilis figuræ quæ Deū representent: ac miserē deludi omnes, qui Dei cognitionem indigent. Denique nisi res haberet, fallacem esse & adulterinam quæcumque simulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarent ex Propheta. Saltem hoc habes: quia vanitatem & mendacium eius docemus, quod simulachris Deum fingere homines tentant, nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos refert, quod Propheta tradiderunt.

6 Legantur præterea, quæ de hęc re Lactantius & Eusebius scripserunt, qui pro certo affirmare non dubitant, mortales fuisse omnes quorum simulachra visitant. Nec aliter Augustinus, qui secure pronuntiat nefas esse non modo adorare simulachra, sed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm, pro multis antè annis in Concilio Elibertino decretum fuisse: cuius hoc est tricesimum sextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Augustinus, scilicet quæ subseripione cōstat. Qui primi deorum simulachra induxerunt, eos & meriti dempsit, & errore in addidisse. Hoc si solus Varro diceret, parū fortasse haberet auctoritatis: pudorem tamen nobis merito incurrere deberet, quod homo Ethnicus quasi in tenebris pilpans, ad hanc lucem perueniret, ideo in signas esse Dei maiestate corporæ imagines, quia metum eius dimittunt hominibus, et terroremque augeant. Res certe ipsa testatur verè hoc non minus quàm prudenter fuisse dictum: sed Augustinus à Varrone mutuatus, tanquam ex suo sensu fecerit. Ac primum quidem admonet, primos de Deo errantes, quibus homines sunt impliciti, non cœnisse à simulachris, sed noua in uerba superaddita, creuisse. Deinde deo nomen aut etiam tolli Dei tumorem interpretatur, quia facile possit eius nomen in simulachrorum stultitia ineptæ & absurde signent: conuenit quod secundum ueritatem non tam verum esse experiretur. Quisquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex simulachris discat quod de Deo sciendum est.

7 Quæ res quid frontis habent Papiæ, ne posthac effugio isto uentur, libros esse idiotarum, imagines: quod tam aperte pluribus Scripturæ testimoniis refellitur. Tamen ut hoc illis concedam, ne sic quidem multū profecerint pro idolis suis tendis. Cuiusmodi portenta pro Deo obtudant, notum est. Quis uerò sanctis picturas vel statuas dicant, quid sunt nisi perditissimi luxus & obscenitatis exemplaria? ad quæ si quis forte mare se uellet, fluctuario dignus sit. Equidem lupanaria pudicius & modestius cultas meretrices ostendunt, quàm templi eas quas uolunt censei virginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingunt habitum. Componant ergo sua idola uel ad modicum saltem pudorem, ut paulo uerecundius mentiantur alicuius sanctitatis libros esse. Sed tum quoque respondebimus, non hanc esse in sacris locis docendi fidelis populi rationem: quem longè alia doctrina quàm ista sœnæ illic institui uult Deus. In uerbi sui prædicatione & sacris mysteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iussit: in quam parum sedulo intentum sibi animum esse produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo uocant Papiæ idiotas, quorum ruditas solis imaginibus doceri sustineat? Hos scilicet, quos pro suis discipulis agnosceret Dominus: quos ecclesiæ suæ philosophiæ reuelatione dignatur: quos salutaribus regni sui mysteriis uult erudiri. Fateor quidem, ut res habent, hodie esse non paucos qui talibus libris carere nequeant. Sed unde quæso, isthæc stupiditas, nisi quod ea doctrina fraudantur quæ sola erit ad eos formandos idonea? Neque enim alia de causa, qui præerat Ecclesiæ,

antè G. 227 us Epistola 1. 9. lib. 7. p. 71
deus S. 1000. Mas-
siliensi Epistola 1.
Itum Epistola 9. lib.
9. c. 100.

Concilium Elibertinum.

Lib. 4. de Ciuitate Dei cap. 9. & 31.

Papistarum statua
vel picturae, quibus
sanctis Martyres
& piis uirgines re-
presantant, perditissimi
& similitudo ex ob-
scenitatis exemplaria.
De quo uide etiam
transiit sic 127

Galat. 3.
Ex verbis predicat
ionis & Sacramē
torum ab ministrat
ione multo plus di
scet populus, quā
ex mille crucibus
lignis, &c.

Sep. 14. 15.
Idololatricia vetu
stas & ego, quod
hominis sibi in cre
ditio est ad se. Deū,
nisi carnaliter se
presens exhibeat,
crexerunt signa in
quibus ipsi sibi
pro oculis carnali
ter obuersari cre
dabant

Gen. 31. 19.

Iosue 24. 2.

Exod. 32. 1.

Si uia huiusmodi
in deo redderit si
quatenus pueri a
deū sibi in cre
ditio est ad se. Deū,
nisi carnaliter se
presens exhibeat,
crexerunt signa in
quibus ipsi sibi
pro oculis carnali
ter obuersari cre
dabant

resignarunt idolis docendi vices, nisi quia ipsi muti erant. Christum ve-
 ra Euangelij prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos nostros
 crucifigite statur Paulus. Quorsum igitur attinebat torpissim in tem-
 plis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, si probe & si heli-
 ter illud inculcarent, Christum esse mortuum, ut in cruce inaledictio-
 nem nostram sustineret, peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio,
 sanguinēque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno
 plus discere poterat quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis: nam in
 aureas & argenteas avari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm
 in vlla Dei verba.

8 Porro de idololorum origine, publico ferè consensu receptum est
 quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet existisse eorum aucto-
 res, qui hunc honorem detulerunt mortuis, ut ipsorum memoriam su-
 perstitiōtē colerent. Er sane fateor peruersum hunc morē fuisse vetustis-
 simum: nec facem fuisse nego qua accensus hominum ad idololatriam
 furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fon-
 tem. Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecrandis mor-
 tuorū imaginibus ambirio inualuisset (cuius apud profanos scriptores
 crebra fit mētio) constat ex Mose. Quum Rachelem narrat furatam esse
 patris sui idola, non secus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere
 licet, hominis ingenium perpetuam, ut ita loquar, esse idololorum fabri-
 cam. A diluio quadam erat mundi palingēnia: atqui non multi anni
 fluunt quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, su-
 perstite adhuc sancto Patri archa in idololatriæ deuitas fuisse nepotes ut o-
 culis suis non sine acerbissimo dolore cerneret idolis scædanti terram, cui-
 us corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nā Thare
 & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores ex. ut,
 sicut testatur Iosue. Quum tam cetero descenderet progenies Sem, quid de
 posteris Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerat maledicti? Ita
 est sane. Mens hominis, ut superbia & temeritate est refecta, Deū pro cap-
 tu suo imaginari audeat: ut hebraudine laborat, imò crassissima ignoran-
 tia est obruta, pro Deo vanitatem & inane spectrū concipit. Ad hæc ma-
 la accedit noua improbitas, quod homo qualem intus concepit Deum, ex-
 primate opere tentat. Mens igitur idolum gignit: nauis parit. Hæc esse
 idololatriæ originem, quod homines Deum sibi adesse non crederent nisi car-
 naliter exhibeatis præsentem, prodit Vetus scripturæ exemplum. Nescimus,
 dicebāt, quid isti Moysi contigerit: tunc nobis saluos qui nos præcedant Deū
 quidem esse nouerunt, cum experti virtutem erant in tot miraculis: sed
 propinquum tibi esse non eo si hēbāt nisi oculis cernerent corporeum
 vultus eius seu hominum, quod sibi simoniam eret gubernantis Dei. A
 præcunte ergo imagine verborum cogitare Deum inanis est bene du-
 cem. Id quotidiana experientia docet, inquietam si super illi certem,
 donec fiat simile figmentum nata est in quo se pro Deo imagine inanti-
 ter solet. Omnibus ferè à coudito mundo simulachri tunc cupiditati
 ut obsequerentur homines, crexerunt signa in quibus Deum sibi pro o-
 culis carnalibus obuersari credabant.

9 Tale signum sequitur protinus adoratio: quum enim Deum
 se homines in simonachis intueri obitari ceperunt & ipsum quoque illic
 coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis quod urescere
 ceperunt: & quasi aliquid diuinitatis in esset, obsequere & adorare
 iam conserunt, homines ad simulachrorum cultum non ante prorump-
 pre, quàm et assidue aliqua opinione fiat inbuti: non quidem ut deos
 extulerent, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginan-
 tur. Itaque hæc Deum siue creaturam tibi in simulachro repræsentans,
 ubi

vbi ad venerationem profterneris, iam fuperftitione aliqua fascinatus es. Hic ratione, Dominus non ftatuas modo etigi ad fe effigiandum fa-
bre factas, fed titulos etiam quoslibet & lapides confectari vetuit qui in
adorationem profterent. Eadem quoque ratione in præcepto Legis alte-
ra pars de adoratione fubiicitur. Nam fimulachra que efficta eft Deo vifibi-
lis forma, huc quoque alligatur illius virtus. Ita ftupidi funt homines,
vt Deum affigant vbicunq; affingunt: ac proinde ficti non potest quin
adorent. Neque intereft idolū nne fimpliciter colat, an Deum in idolo:
hæc femper idololatria eft, quum idolo, qualicunq; colore, exhibentur
diuini honores. Et quia fuperftitiole colit nō vult Deus, illi eripitur qui-
quid conferitur in idola. Huc animi aduertant qui ad defenfionem e-
recreabilis idololatriæ, qua multis antehac feculis vera religio fubmer-
fa fubuerfaque fuit, miferos prætextas aucupantur. Non reputant, in-
quint, pro diis imagines. Nec tam profus incogitantes erant Iudæi vt
non memini ille Deum fuiffe cuius manu educti effent ex Ægypto an-
tequam fabricarent vitulum. Quam Aaroni dicenti, illos effe deos à qui-
bus liberati effent è terra Ægypti, intrepide annuebant, non dubia figni-
ficatione, velle fe retinere illum Deum liberatorem, modò præcipientem
in vitulo confpicerent. Nec ita ftupidi fuiffe Ethnicis credendi funt vt nō
intelligerent Deum alium effe quam ligna & lapides. Murabant enim
pro arbitrio fimulachra, deos femper eodem animo retinebant: & mul-
ta erant vni deo fimulachra, nec pro multitudine complures tamen deos
sibi fingebant: præterea noua quotidie confectabant, nec putabant tūc
fe novos facere deos. Legantur excufationes, quas ab idololatriæ fui fe-
culi fuiffe prætextas refert Auguftinus: nempe quum arguerentur, refpon-
debant vulgares, fe non vifibilem id colere, fed nomen quod illic inui-
fibiliter habitabat. Qui verò pugitantiis vt ipfe loquitur, religionis e-
rant, nec fimulachrum nec dæmonium fe colere aiebant, fed per effi-
giem corpoream intueri eius rei fignum, quam colere deberent. *Quid*
ergo? Omnes idololatriæ fuae ex Iudæis, fuae ex Gentilibus, non aliter
quam dictum eft, fuerunt animatis: fpiritualli intelligentia non contenti,
certiorem ac propiorum ex fimulachris impreffum uti fibi putabant,
Postquam femel placuit præpotterata ifta Dei affimulatio, nullus fuis fa-
ctus, donec nouis fubinde prætextis delufi, in imaginibus Deum vim
fuae exerere opinarentur. Nihilominus & Deum genitum Iudæi, vnum
verumque cæli ac terre Dominum, fub talibus fimulachris perfuafi e-
rant fe colere: & Gentes, fuos licet fallos deos, quos tamen in cælo habi-
tare fingerent.

10 Hoc qui antehac factum, & nofta etiam memoria ficti negant,
impudenter mentiuntur. Cur enim coram illis profternuatur? Cui fe fe
ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Siquidem verum
eft quod ait Auguftinus, Neminem orare vel adorare fic intuentem fim-
ulachrum, qui non fic afficitur vt ab eo exaudiri fe patet, vel fibi præ-
ftari quod defiderat, fperet. Cur inter eufdem Dei fimulachra tantum
difcrimen, vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni
folempi honore profequantur? Cur in vifendis fimulachris, quorum ni-
milia domi fuae habent, votiuis peregrinationibus fe fatigant? Cur pro
illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vfque & ftrages digla-
diantur, vt facilius laturi funt vnicum Deum fibi eripi quam fua ido-
la? Et tamen nondum craffos vulgarietores (qui penè in huius mundi, & o-
mnium fei è corda occupant) enumero: tantum in hoc quod ipfi profi-
terentur, quum fe maxime ab idololatriæ purgare volunt. Non vocamus,
inquiant, noftros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabat:
& tamen Prophete paffim illis fornicationes cum ligno & lapide expo-
c. ij.

*Nota contra cruceſ
lignæ lapideas,
&c. quibus præte-
xerunt Chriſti honor
exhibetur.*

*Fide Gregorij E-
piſt. 53. c. 126. d. 2.*

*Contra eos qui ad
defenſionem excreta-
bilis Idololatriæ
prætextant, ſe non
reputare imagines
pro dijs, offeruntur
neque Iudæos vi-
tulum aut vitulos co-
ſtitutos neq; Ethni-
cos fimulachra fibi
fabricantes exiſti-
maſſe illi Deū ſſe,
quos tamen noſtro
excufare ſolent.
In Pſal. 113.*

*Papifſtas nō minde
quam Ethnicos
Idololatrias Iudæo-
rum perſuaſos effe ſo-
Deum ipſum colere
ſub fimulachris
exiſtunt.
In Pſal. 113.*

primùm in ornamentum templorum inserta sunt, quum ministerij sanctitas non nihil degenerasset. Non disputabo equid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei auctores: verùm si atatem cum etate conferras, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imaginibus caruerant. Quidè an passaros fuisse putamus sanctos illos patres Ecclesiam tandiu eare carere, quam vilem ac salutarem esse iudicarent? Ac certè qui s'videbant in ea aut nihil aut minimum utilitatis, plurimum autem subesse periculi, repudiarunt magis consilio & ratione, quàm ignorantia aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus claris verbis testatur, Quum his sedibus locutur, inquit, honorabili sublimitate, ut à precantibus atque immolantibus attenduntur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quavis sensu & animacateant, afficiunt infirmos animos, ut vivere ac spirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorum, ut animus in corpore vivens magis arbitretur sentire corpus, quod suò simillimum videt, &c. Paulo post, Plus valent simulachra ad curandam infælicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulat. Hæc sane videtur causa esse: cur Iohannes non tantùm à simulachrorum cultu, sed ab ipsis quoque simulachris cavere nos voluerit. Et nos horribili infamia, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehic occupavit, plus nîmo sumus experti, simulacra in templis collocantur imagines, quasi signum idolorum erigi: quia sibi temperare nõ potest hominum stultitia, quin protinus ad superstitiosos cultus delabatur. Quòd si nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem usum destinata sint templi, nescio quomodo indignum mihi videtur eorum sanctitate, ut aliis recipiantur imagines quàm vias illas & iconicas, quas verbo suo Dominus consecravimus. Baptisum intelligo & Cœnam Domini cum aliis ceremoniis quibus oculos nostras & studiosius detineri, & viuisus effecti convenit quum ut alias hominum ingenio subreptus requirunt. Enimò comparabilis imaginum bonum, quòd nulla pensatio resuscitari potest, si lapsis creliant.

14. Iam suis multa, quæ in præcedentibus dicat ferat, nisi mirum quòdammodo mihi noceret. Seno Nicola, non tã celebris, quum èdigit Constantinos Martem, sed quæ hinc Imperatris iulii & auspiciis ante annos octingentos habitus est. De re ite enim non habendas modo in templi esse imagines, sed etiam ad stragulas. Quicquid enim dixi, magnè ex aduerso præsidium afferit Seno auctoritas. Eui, ut verù fatear, non tam hoc me morat, quàm ut appareat lectoribus, quot sum eius ferit eorù furor qui in imaginibus magisterunt capti, quàm Christianos decet. Sed hoc primùm expeditur. Quod hodie simulachrorum usum tuentur Nene illius Synodiparròcium allegant. Extrat autem refutatoris liber sub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuisse tempore compositum. Illic Episcoporum sententia, qui concilio interfuerunt, recitantur, & argumenta quibus pugnant. Dixit Iohannes legatus Orientium, Creavit Deas hominem à l'imagini suam: atque iude colligitur habendas igitur esse imagines. Idè commendari nobis putant imagines hac sententia, Ostende mihi faciem tuam, quia speciosus est. Alius, ut probaret collocandas esse in altaribus, hoc testimonium citavit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio. Alius, ut earum aspectum nobis utilem monstraret, adduxit verbum ex Psalmo, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Alius similitudinem hanc attriuit, Sicut Patriarchæ vultus Genesio servientis, ita Christianis habendas esse sanctorum imagines pro idolis Genesum.

Epist. 47.

In Psal. 117.

I. Iob. 41. 5. 24.

Enclaus. et. à. d. c. m. d. c. i. Epistola quoddam ad Galat. 2. v. 1. e. prox. à D. o. g. g. i. s. L. a. e. n. t. i. s. v. b. i. de P. e. s. t. i. f. i. c. i. s. M. a. g. i. s.

S. m. d. N. e. c. e. q. u. e. I. e. a. n. e. I. m. p. e. r. a. t. r. i. c. i. v. e. l. l. i. b. e. r. t. e. s. t. i. c. a. m. e. t. i. s. p. a. t. i. e. t. e. s. t. i. a. t. v. e. s. i. n. p. e. p. i. n. s. t. p. e. d. i. s. i. m. e. m. b. r. i. s. i. n. t. e. m. p. l. i. s. a. n. q. u. a. d. o. r. a. t. i. o. n. e. D. e. q. u. a. v. i. d. e. p. o. l. i. b. r. A. c. a. p. 5. s. e. c. t. o.

Lone circiter 754.

Eodem torserunt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio. Ut audiuimus, ita & vidimus Deum igitur non solo verbi auditu cognosci, sed etiam imaginum aspectu. Simile Theodori episcopi cumen. Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis: At qui tibi habetur, sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulitates, ut eas referte me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione disputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioseph. & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quamquam in hoc postremo non tantum deprauant Scripturæ sensum, sed iripiunt quod nusquam legitur. Tum illa, Adorate scabellum pedum eius. Item, Adorate in monte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis istius admodum & apposite illis videntur probationes. Si quis per ludibrium attribueret imaginum patronis ridiculam personam vellet, possitne maiores & crassiores colligere ineptias? Ac ne qua amplius restaret dubitatio, Theodosius Mirensis episcopus adorandis esse imagines Archidiaconi sui somniis tum seipso confirmat, ac si oraculum cælestis in promptu haberet. Eant nunc simulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vigeant. Quasi verò non omnem sibi silem abrogent venerandi illi patres, Scripturas vel tā pueriliter tractando, vel tam impiè scèdè pre lacerando.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ enomere ausos est mirum est: non fuisse autem illis reclamatum cum summa omnium detestatione. bis mirum. Atque hanc fugitiosam mentiam traduci expedit, ut saltem fœcus antiquitatis quem Papistæ obtendunt, simulachrorum cultui detrahatur. Theodosius Amoti episcopus anathema crepit aduersus omnes qui imagines nesciunt adorari. Alius omnes Græcicæ & Orientis calamitates huic secleri imputat. quæ non fuerint adorata. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apostoli, Martyres, quorum tempore nullæ existerunt? Addunt postea, si imagini imperiali cum sustinet & thymiūm ne obuiam proceditur: multò magis hunc honorem Sanctorum simulachris deberi. Constantius autem Constanti Cypri episcopus se imagines reuenter amplecti profiteretur, cultumque honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis se exhibiturum conficit: at quisquis id in facere reclusuerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionis amandat. Ac ne pœnes priuatam esse vnus hominis sententiam, assentiuntur reliqui. Imò: oïanes legatus Orientalium, calore vlerà prouectus, præstare admonet lupanaria omnia in urbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tandem omnium consensu statuitur, hæreticis omnibus detentores esse Samaritanos: ipsis Samaritanis *ἐκτορεύεσθαι*. Ceterum ne suo solèni Plaudite sàbula careat, additur clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & dulciè distinuitio. quæ Dei & hominum oculos solent perstringere? Nisi concilium sine exceptione tantumdem simulachris ac Deo viuo largitur.

Deum ab idolis discerni, ut solus in soludum colatur.

CAPVT XII.

Quid à superstitione differat & legio esse dicitur ex symonide vocem superstitiois & idogonias, & ceteras.

Diximus autem in initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatione, sed secum trahere eius cultum: ac obiter attigimus quomodo rite colatur: quod aliis locis suis explicandum erit: nunc tantum breuiter repeto, quoties asserit creptua vnicum esse Deum, non putare de nudo nomine, sed hoc etiā præcipere, ne ab oïa fœra ut quicquid in diuinitatem competit: vnde etiam patet quid à superstitione differat

ferat pura religio. *Ev'ōlōia* certe Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse certam regulam, ne præpotterè colatur Deus. Religionis nomen etsi verè sciretque Cicero à relegendo deducit, coacta est tamen, & longè petita *I. de Natura deorum.* quam assignat ratio, quòd probi cultores sæpius relegerent, ac diligenter tractarent quid verum esset. Potius existimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen, quia maior pars mûdi quicquid obuium est temerè arripit, imò etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu consistat, sese intra fines suos relegit: sicuti inde mihi dicta videtur Superstitio, quòd modo & præscripta ratione non contenta, superuacuum rerù inanum congruem accumulè. Cæterùm vt voces omittamus, ætarum omnium consensu receptum semper fuit, viciari peruerstique religionem falsis erroribus: vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quidvis nobis permittimus, fruolum esse quem supersticiosi obrendunt prætextum. Quauis tamen in omnium ore personæ hæc confessio, turpis interim se prodit infecta q̄ neque adherent vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, sicuti ante hæc docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suum vendideret, clamaret se esse æmulum, ac seuerum fore vltorem si cum vlllo Deo fictio misceretur: deinde legitimum cultum d. finit, vt genus humanum sub obsequio contineret. Vt tanquæ complectitur Lege sua, vbi primò sibi addidit fideles, vt illis sit vnus Legislator: d. inde regulam præscribit quare ex suo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex est eius usus ac finis, suo loco differam: nunc partem hinc d. antaxat attingo, strænum illici positum esse hominibus, ne ad vitiosos cultus declinent. Quod autem prior loco posui, tenendum est, nisi in vno Deo resideat quicquid proprium est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, viciarique eius cultum. Atque hic intentiore cura animaduertere conuenit quibus astutijs ludat superstitio. Neque enim ad alienos deos sic desciscit vt videatur summum Deum deserere, vel in aliorum ordinem redigere: sed supremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circumdat, inter quos propria eius officia partitur, ita (licet dissimulante & calidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, dissipatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Genibus, deorum patri & arbitro ingentem illam turbam subdiderunt, quibus communis effectus, pro ordinis ratione, cœli & terræ cum summo Deo administratio. Sic aliquot retrò seculis, Sancti qui hæc vita exceßerant, in Dei societatem euecti sunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuscari quidem putamus Dei maiestatem, quum magna ex parte suppressatur & extinguitur: nisi quòd frigidam retinemus de summa eius potentia opinionem. Interea inuolucris cecepti, diducimur in varios deos.

2. Quæ etiam in hunc finem inventa est latræ & dulæ, quam appellant, diuinitio, quòd impune viderentur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultum deserunt Papistæ, nihil re ipsa differre à Dei cultu palam est. Promiscuè enim & Deum & illos adorant, nisi quòd dum vengerent, exceptione hac euadunt, Deo se illibitum seruare quod suum est, quia latræam illi relinquunt. Atqui de re non de voce quum sit quæstio, quis illis permittat tam securè in re omnium reuaxia ludere: Verum (vt hoc quæ que omittamus) non aliud tandem consequentur sua distinctione, quàm cultum ab ipsis vni Deo præstari, aliis autem se vitium. *Latræia* enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: *Dulæia* vero proprie seruitutem sonat: & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Potrò vt demus esse perpetuū, nempe inquirendum est quid vtrunque valeat, *J. de re* quidem seruitus

Superstitionis astutia, dum vni Deo supremum locum concedens, illi turbam minorum deorum circumdat. De quo vide etiam finem sect. 3.

De distinctione latræie & dulæ: hic & sect. 3. Vide & supra eam sect. 11.

est, λατρεία cultus. Iam quia maius quiddam sit seruire quam colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durum esset se penumerò, quem colere non recusares: ita iniqua esset distributio, Sâctis assignare quod maius est, Deo quod minus est relinquere. At complures ex veteribus hac distinctione vti sunt. Quid tum, si omnes eam perspiciunt non modò impropiam esse, sed penitus friuolam?

Galat. 4. 8. 3 Omissis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priusquam essent illuminati in Dei notitia, dicit eos dulciam exhibuisse iis qui natura non erant dii. Vtunque latrariam non nomet, in ideo excusabilis est eorum superstitio? Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionem damnat, cui nomen

Matt. 4. 10. dulcie imponit, quàm si exprimeret latrariæ nomen. Et quum Christus Satanæ insultum repellit hoc clypeo, scriptum esse, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatum in questionem latrariæ. Satan enim

Apoc. 19. 10. non nisi *προσκύνησι* exigebat. Similiter quum reprehenditur Iohannes ab Angelo, quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Iohannem tam fuisse amentem, vt debium soli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est, *προσκύνησι* ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sepe, adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt aduocati religio autem aliam habet rationem, quæ simulatque coniunctus est cum

Act. 10. 25. cultu, diuini honoris profanationem secum trahit. Idem & iis Cornelio videre licet. Neque enim tam malè profecerat in pietate, quin satantum cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo se coram Petro prostermit, non facit certè hoc animo vt eum adoret loco Dei: seuerè tamen Petrus ne hoc faciat, prohibet. Cur, nisi qui nunquam tam articulatè homines inter Dei & creaturatum cultum discernunt, quin promiscuè transferant ad creaturatum quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deum habere, meminimus ne tantulum quidem ex eius gloria delibandum

Zach. 14. 9. retineat quod sibi proprium est. Itaque Zacharias, vbi de Ecclesie reparatione conlocatur, disertè exprimit non modò vnum fore Deum, se ipsum quoque fore eius nomen: nequid scilicet eum idolis commune habeat. Qualem vtiò cultum exigat Deus, tibi suo ordine videlicet. Nam Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultum quemlibet comminisci. Sed quia non expedit multam secundo ouerari: lectores, partem illam nondum attingo: hoc tenere sufficit, quæcunque pietatis officia aliò transferuntur quàm ad vnicum Deum, sacrilegio non carere. Ac primùm quidem superstitio diuinis honoribus vel Soli & aliis stellis, vel idolis affinxit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spoliis ornando, quæcquid factum erat profanare ausa est. Et quæ noua stabat principium illud colere summum nomen. Genus tamen, dicitur que minoribus, aut heroibus mortuis promiscue sacrificia offerre vti receptum fuit. Ad eò in hoc vitium procluis est lapsus, vt quod sibi vni seuerè vindicat Deus, communicetur cum magna turba.

*Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradita Scripturis, quæ
tres in se personas continet.* CAP. XIII.

*Scriptura tradens
Dei essentiam im-
mutabilem esse
vnicam, vti talis*

QUOD de immensa & spirituali Dei essentia traditur in Scripturis, non modò ad euertendum vulgi delitium, sed etiam ad refutandas profane Philosophiæ argutias valere debet. Scitè sibi vnus ex Veteribus dicere visus est, Denique illic quicquid videmus, & quicquid non videmus.

Atqui

Atqui hoc modo in singulas mundi partes diuinitatem transfusam esse finxit. Et si autem Deus, ut nos in solitudine contineat, parce de sua essentia differat, duobus tamen illis, quæ dixi epithetis tam crassas imaginationes tollit, quam reprimat humana: mentis audaciam. Nam certe eius immensitas terrere nos debet, ne eum sensu nostro metiri contemamus: Spiritus uero natura quicquam de eo terrenum aut carnale speculati uentur. Eodem pertinet quod sapius domiciliū sibi in cælo assignat. Et si enim, ut est incomprehensibilis, terram quoque ipsam implet: quia tamen mentes nostras pro sua tarditate subsidere in terra uidet, merito, ut pigritiam & inertiam excutiat supra mundum nos attollit. Atque hinc condidit Manichæorum error, qui duo principia statuendo, diabolum ferè Deo parem fecerunt. Certe hoc fuit & Dei uiratem abrumperem, & restringere immensitatem. Nam quod abuti testimonio quibusdam ausi sunt, turpis insensæ fuit: sicuti ipse error, execrabilis insanie. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo sibi imaginari, quod os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi sepe ascribit, facillè refutatur. Quis enim uel parum ingeniosus non intelligit Deum ita nobis: cum, ceu nutriticæ solent cum infantibus, quodam modo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimentur qualis sit Deus, quam eius notitia tenuitati nostræ accommodant: quod ut fiat, longè infra eius altitudinem descendere necesse est.

2. Sed alia quoque speciali nota qua propius possit dignosci se designat. Nam ita se prædicat unicuique eorum, ut distinctè in tribus personis considerandum proponat, quas nisi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen sine uero Deo in cerebro nostro uolitat. Ferrò ne quis triplicem Deum somniet, aut putet tribus personis uicerari simplicem Dei essentiam querenda hic nobis erit breuis & facilis definitio que nos ab omni errore expediat. Cæterum quia uocem personæ odiose exigant nonnulli quasi humanitas inuentam, qua uiqua ead faciunt, prius uideandum. Filium Dei Apostolus charactèrem hypostaseos Patris nominans, haud dubiè aliquem Patri substantiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro essentia accipere, sicuti fecerunt quidam interpretes, ac si Christus, uelut sigillo impressi, cera, Patris in se substantiam representaret non durum modo, sed absurdum quoque esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neque portione aut defluxu, sed integra perfectione, improprie uero inepte dicitur eius char. Aer. Sed quia Pater, quauis sua proprietate distinctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suam hypostasin reddidisse in eo conspicuam. Cui apte conuenit quod mox adicitur, esse splendorem gloriæ. Certe ex Apostoli uerbis colligimus propriam esse in Patre hypostasin quæ in Filio resurgat. Unde etiam rursus facillè dicitur Filij hypostasis, quæ eum à Patre distinguit. Idem in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim præbimus, & tamen alium a Patre censeri necesse est. Hæc porro dirimet non est essentia, quam nefas est ficere multiplicem. Ergo si idem obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostases. Idem quæ expresserint Latini Personæ uoce, nimirum satisdignaque: etiam percipere est de re clara iuxta. Si uerbum de uerbo transiente libertatis sententia dicitur. Multi eodem sensu substantiam dixerunt. Nec uerò solis Latini: in usu fuit Personæ nomen, sed Græci inuenerunt, sicuti testantur consensus causa, docuerunt tria προσώπα in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini uerbo inter se differunt: probè consentiunt in re summa.

3. Nunc ut de persona oblatent hæretici, uel quidam nimis morosi oblitescant se non admittere hominū arbitrio constitutum nomen, quum

vulgi deliria, sed etiā prophæta ubi loquens arguit: *Et terra Manichæorum est principis & Anthropomorphitæ de Deo corporeo uentit.*

Larua & simplici Dei essentia tres nobis distinctè considerandas personas siue ut Græci dicunt hypostases.

Heb. 1.

Personæ tres in Deo

*hac materia dam-
nant & reuincunt
propter nouitatē.*

nobis excutere non possint tres dici, quorū quisque insolidum sit Deus, nec tamen plures esse deos: quānam est ista improbitas improbitate verba quæ non aliud explicant quāam quod Scripturis testatum consignatumq; est? Satius foret, inquit, nō modo sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines cōtinere, quāam exoticas voces spargere quæ diffentionum ac iurgiorum seminaria futura sint. Sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altercando amittitur: sic charitas odiole rixando dissoluitur. Si verbum exoticum appellant quod eandem syllabis cōpositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanē legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ contextu non confarcinatur. Sin exoticum illud est quod curicte excogitatum superstitiosè defenditur, quod ad contentionem magis quāam ad edificationē valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pijs aures offendit, quod à verbi Dei simplicitate abstractum: corum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quāam cogitandum sentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus, stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus: petenda cetera ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus quæ scripturi nostro perplexa in Scripturis impediri que sunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religiose & fideliter ipsius Scripturæ veritati sequantur, & parçè modesteq; nec citra occasione vsurpentur? cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autem, vbi Ecclesiam summa necessitate vtgeri ad vsurpandas Trinitatis & Personarum voces cōprobatum fuerit, huius verborum nouitatem tum reprehendar, nonne merito iudicetur lucem veritatis indignè ferre, vt qui tantum hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddat?

4. Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu veniendum aduersus calumniatores afferenda est veritas, qui tergiversando ipsam eludunt: quod hodie plus satis exprimitur, quibus plurimum est negotij in expugnandis puræ sanæque doctrinæ hostibus: ad eò obliquo & volubili flexu lubrici ipsi angues effugiunt, nisi fortiter premantur, & deprehensi vtgeantur. Sic veteres variis prauorum dogmatum certaminibus exagitati, quid sentirēt coacti sunt: exquisita perspicuitate edisserere, ne obliqua subterfugia impijs relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Atrius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia euidētibus oraculis relictū non poterat, & quasi probè defunctus consensum aliquem cum alijs simulabat. At interim non desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse, vt reliquas creaturas. Quò flexilem hominis vilitatem è latebris extraherent veteres, vltra progressi sunt, Christum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patrique consubstantialem. Hic efferebatur impietas, dum nomē *creatus* pessimè odisse & execrari Atrianam cæperunt. Quòd si principio confessi essent sincere & ex animo Deum, non in faciatum essent Patri esse consubstantialem. Quis probos illos viros infectari audeat quasi rixatores & cōrentiosos, quod ob voculam vnam tanto disceptandi furore incaluerint, & Ecclesiæ quietem turbauerint? At vocula illa distingubat inter puræ fidei Christianos & facilligos Atrianos. Surrexit postea Sabellius, qui Patris, Filij, & Spiritus sancti nomina ferè pro nihilo ducebat non distinctionis alicuius causa posita esse disputans, sed diuersa esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habentur. Si in certam ventum esset fatebatur se credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum: sed postea elabi promptum erat, nihil se

aliud

Voces quasi nouas excogitare cogitauerunt sacri doctores, ad asserendam Dei veritatem contra rastos quosdam hominis qui tegeuerunt ipsum vltabant, vt contra Atrianomē expositio, contra Sabellium, pr. pr. actum vel personarum trini. Fidei scilicet.

aliud dixisse quàm si Deum fortem, & iustum & sapientem vocasset. Itaque recinebat aliam cantilenam, Patrem esse Filium, & Spiritum sanctum esse Patrem, nullo ordine, nulla distinctione. Probi doctores, quibus tū pietas cordi erat vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoscendas esse in Deo vno tres proprietates. Atque vt se contra tortuosas versutas aperta simplicique veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo subsistere, seu (quod idem erat) in Dei vnitatem subsistere personarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè non sunt inuenta nomina, cauendum est ne ea repudiando superba temeritatis arguamus. Vtinam quidem sepulta essent, constaret modò hæc inter omnes fides, Patrem, & Filium, & Spiritum esse vnum Deum: nec tamen aut Filium esse Patrem, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadam esse distinctos. Neque verò tam præcisam auferitate, vt ob nudas vuculas digladiari sustineam. Animi aduerto enim veteres, multa alioqui religione de his rebus loquētes, nec inter se, nec singulos etiam secum vbiq; consentire. Quas enim Hilarius formulas à Conciliis vsurpatis excusat? Quò licentiæ interdum profilit Augustinus? Quàm ab similes sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplum vnum sufficiat. Nomen *υποστασις* quum reddere Latini vellent, dixerant Consubstantialem, vnam esse Patris & Filij substantiam indicantes, atque ita substantiam vsurpantes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum, sacrilegium esse dicit, tres in Deo substantias prædicare. Atqui plus centies apud Hilarium reperies, tres esse in Deo substantias. In vocabulo autem Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Vn. num enim subesse suspicatur, quum nominantur tres in Deo hypostaseis. Et si quis pio sensu hic voce vtatur, improprietatem tamen loquutionem esse non dissimulat, si tamen syncerè ita loquutus sit, ac non potius quos oderat Episcopus orientis, sciens ac volens grauiore studuerit iniusta calumnia. Certè hoc parum ingenuè asserit, in omnibus prophanis scholis *ουσιαι* nihil aliud esse quàm hypostasin, quod ex communi tritòque vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus, qui etiam nomen hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouū esse dicit: adè tamen Græcis suam loquendi consuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phrasin Græcam imitati fuerant, placide toletet. Et quod etiam à Socrate de ipsa scribitur libro sexto Historie tripartite, eò tendit, quasi ab imperitis hominibus sit perperam ad hæc rem accomodat. Quum idem Hilarius magno crimini ducit hereticis, quòd eorum improbitate cogatur subicere periculo humani eloquij que mentium religione contineri oportuerat, non dissimulans quin id sit agere illicita, ineffabilia loqui, inconcessa presumere. Paulò pòst multis adhuc excusat quòd audeat præferre noua nomina. Nam vbi posant naturæ nomina, Patrem, Filium, & Spiritum: subnectit, extra significantiam sermonis esse, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ cõceptionem, quicquid vltra queritur. Ac alibi scilicet Gallie Episcopus prædicat, qui aliam nec excussissent, nec recepissent, nec omnino nouissent cõfessionem, quàm vererem illam & simplicissimam quæ ab ætate Apostolorum apud omnes Ecclesias recepta fuerat. Nec ab similis est Augustini excusatio, necessitate extortam fuisse hanc vocem propter humani eloquij in re tanta inopiam, non vt exprimeretur quod est sed ne tacetur quomodo tres sint, Pater, Filius, & Spiritus. Atque hæc sanctorum virorum modestia monere nos debet, ne tam seuerè velut censorio stylo proinus notemus eos qui in verba à nobis concepta iurare nolunt: modo ne aut facta, aut proterua, aut malitioso astu id faciant: sed expendat ipsi vicissim quanta necessitate adacti sic loquamur, vt paulatim vni

De Hieronymi Hilarij & Augustini diuersis sententijs in vsu vocum, Essentiæ, Substantiæ Hypostaseos & vniat.

lib. 5. de trinit. ca. 8, & 9.

lib. 2. de trinit.

De consilio.

loquendi formæ tandem assueſcant. Cauere etiam diſcant, ne, vbi occur-
rendum eſt ex vna parte Atrianis, ex altera Sabellianis, ſum vt ſq; ter-
giuerſandi animam præcidi ſtomachantur, nonnulli in ſuſpicionem in-
iiciant vel Atrij ſe eſſe diſcipulos, vel Sabelli. Dicit Atrius Chriſtum eſ-
ſe Deum: ſed inuſitatæ factum eſſe & initium habuiſſe. Dicit vnum, cum
Patre: ſed etiam in ſuorum aures inſufurrat, vniuſe eſſe vt ceteros ſimiles,
quanquam ſingulari prærogatiua. Dic conſubſtãtialem: detrahit ſe vt
ſipelli laruam, & tamen nihil addis ſcripturis. Dicit Sabellius Patrem,
Filium, & Spiritum nihil in Deo diſtinctum ſonare. Dic tres eſſe, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei eſſentia perſonarũ Tri-
nitatem: dixeris vno verbo quod ſcripturæ loquuntur, & inanem loqua-
citatem comprehenſeris. Porro ſi quos tam anxie conſtringit ſuperſtitio
vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel ſi rumpatur, inſiſtentiæ
poterit, quum vnum audimus, intelligendam eſſe ſubſtãtiæ vnitatem:
quum tres audimus in vna eſſentia, perſonas notari in hac Trinitate.
Quo non fraudulentè conſeſſo, verba nihil moramur. Sed expetius pri-
dein ſum, & quidem ſæpius, quicunq; de verbis pertinaciũs litigant, ſo-
uerit occultum virus: vt magis expediat eos vltro prouocare, quàm in
eorum gratiam obſcuriũs loqui.

*Quid perſonam vo-
co vnum cum de tri-
nitate diſſeritur. Et
de errore ſer-
mone in acceptione
huius vocis ſic, 22.
Ioa. 1, 1.*

6 Cæterum omiſſa de vocibus diſputatione, iam de re ipſa dicere ag-
grediar. Perſonam igitur voco ſubſtãtiã in Dei eſſentia, quæ ad alios
relata, proprietate incommunicabili diſtinguitur. Subſtãtiæ nomine
aliud quiddam intelligi volumus quàm eſſentiam. Si enim Sermo ſim-
pliciter eſſet Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperam di-
xiſſet Iohannes fuiſſe ſemper apud Deũ. Vbi continuo poſt addit, Deum
quoque fuiſſe ipſum Sermonem, ad vnicam eſſentiam nos reuocat. Sed
quia apud Deũ eſſe non potuit quin reſideret in Patre, hinc emergit illa
ſubſtãtia, quæ eſi indiuiduo nexu cum eſſentiã coniuncta eſt, nec po-
teſt ſeparari, ſpecielem tamẽ habet notam qua ab ipſa diſtinguatur. Iam
extremis ſubſtãtentiis vnamquamq; dico ad alias relata proprietate di-
ſtingui. Relatio hic diſertè exprimitur: quia vbi ſimplex ſit Dei mentio
& indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc
quàm ad Patrem. Simul autẽ atq; Pater cum filio conſertur, ſua quæq;
proprietas ab altero diſcernit. Tertio quicquid ſingulis proprium eſt, in-
communicabile eſſe aſſero, quia in Filium cõpetere vel transferri non po-
teſt quicquid ad notã diſcretionis tribuitur Patri. Neq; verò mihi diſpli-
cet Tertulliani diſinitio, modo dextrè ſumatur: eſſe quãdam in Deo di-
ſpoſitionem vel æconomiam, que de eſſentiæ vnitæte nihil metet.

Lib. cõtra Praxid.

*Filius Deitas proba-
tur, qui Patris ver-
bum & ſapientia
& dicitur & cõ.*

7 Triuſquam tamen longius progrediar, probanda erit & Filius & Spi-
ritus ſancti deitas: ſemle, vt inter ſe diſſerant, videbimus. Certè quò Dei
verbum nobis proponitur in ſcriptura, abſiſiſſimum fuerit imaginari
fluxam duntaxat & evanidam vocem, que in ætẽ emiſſa prodeat ex-
tra ipſum Deum: cuiuſmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ om-
nes fuerunt: quum per ætẽ magis Sapiencia indicetur apud Deũ re-
ſidens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim ma-
nus (ſeſte Petro) loqui ſunt Spiritu Chriſti veteres Prophetæ quàm A-
poſtoli, & quicunq; poſtea cœleſtem doctrinam adminiſtrarunt. Quia
verò nondum manifeſtus erat Chriſtus, nec eſſe eſt Sermonem in æli
gere ante ſecula ex Patre genitum. Quod ſi Sermonis fuit ille Spiritus,
cuius organa fuerunt Prophetæ, in lubiẽ colligimus verum fuiſſe Deum.
Atque hoc in mundi creatione latè docet Moſes, Sermonem illum
intermedium ſtatuens. Cui enim diſertè narrat Deum ſingulis operi-
bus creandis dixiſſe, Fiat hoc vel illud, niſi vt imperueſtigibilis Dei glo-
ria in imagine ſua reluceat. Nalutis & g. rruis hoc eludere promptum
eſt,

1. Pet. 1, 11.

Heb. 1, 2.

esset, vocem accipi pro iussu & imperio. sed meliores interpretes Apostoli, qui tradunt per Filium secula esse condita, & portare omnia potentia sua verbo. Hic enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filij accipi, qui ipse æternus & essentialis est Patris Sermo. Nec verò sanis & modestis obscurum est quod dicit Salomon, vbi sapientiam inducit à Deo ante secula genitam, & tertii creationi & cunctis Dei operibus præfidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, stultum ac friuolum esset: quò tunc exerere voluerit Deus si cum æternumq; suum consilium, atq; etiam aliquid occultius. Quò etiam spectat dictum illud Christi, Pater meus & ego vsq; ad hunc diem operamur. Se enim à primo non si exordio assiluum in opere cum Patre fuisse affirmans, aperit quod Ibreiùs attigerat Moses. Sic ergo Deum fuisse loquutum colligimus vt Sermoni in agendo sue essent partes, atq; ita vtriusq; communis esset operatio. Multo autem omnium clarissimè Ioannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium causam simul cum Deo Patre statuit. Nam & solidam permanentemq; Verbo attribuit essentialiam, & aliquid peculiare assignat, & dilucide ostendit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectè reuelationes verbi Dei titulo ritè insigniuntur, ita verbum illud substantiale summo gradu locare conuenit, oraculorum omnium featuriginè, quod nulli varietati obnoxium, perpetuo vnam idemque minet apud Deum, & Deus ipse est.

8 Hæc obstreperant nonnulli canes, qui quum suam illi diuinitatè partem eripere non audent, æternitatè eam suffurantur. Dicunt enim, tum deum in sermonem esse cœpisse, quò Deus in mundi creatione sacrum suum os aperuit. Sed nimis inconsideratè substantiæ Dei nouationem quantum ad se assignant. Nam vt, quæ externum opus respiciunt, Dei nomina attribere incipiunt. Itæ existentia operis ipsius (quale est quod cœli & terræ Creator vocatur) ita nullù nomen agnoscit pietas vel admittit, quod Deo aliquid nouum in seipso accidisse significet. Nam si quid fuisset aduentitium, concideret illud Iacobi, manare defutum omne donum perfectam, & descendere à Patre luminum, apud quem non est transinueratio, vel conuersionis obumbratio. Nihil ergo minus ferendum quàm principij fingere illius Sermonis qui, & Deus semper fuit, & postea mundi opifex. Sed argutè scilicet rotiocinantur, Mosem narrando Deum tunc primam loquutum esse, simul innuere nullum antè in ipso fuisse Sermonem: quo nihil magis est negatorium. Neq; enim quæ manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat, nūquam prius fuisse. Ego vero longè secus cœclado, quum in ipso momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerferit & exierit, ipsam multò antè fuisse. Quum dudum autem si quis inquireret, nullum exordium reperiret. Neque enim certam temporis spatium terminat quum dicit ipse, Pater illustra filium gloria quam apud te initio possedi, antequam iaceretur mundi fundamenta. Neque hoc præterit Ioannes: quia antequam ad mundi creationem descendat, principio Sermonem apud Deum fuisse dicit. Constitimus ergo rursus, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipsam perpetuo reuoluisse: vnde & æternitas, & veritas essentialia, & diuinitas eius comprobatur.

9 Esti autem Mediatoris personam nondum attingo, sed differo vsq; in eum locum vbi de redemptione agitur: quia tamen sine cõrouerfia inter omnes constare debet, Christum esse illum Sermonem carnem inditam. hæc optime cõuenient quæcunq; de irateum Christo auertuntur. Quam dicitur Psalmo 45. Soluum tuum (Deus) in seculum & vsq; æternitatis. Et in eum nomen klorum cõpetere etiam in Angelos &

Prin. 8. 22.

Iohan. 5. 17.

Iohan. 1. 3.

Contra quos sila canes qui æternitatè suam Filio Dei elidit suffurantur, ipsam tunc primam cœpisse esse affirmantes, quum Deus in mundi creatione loquutus est.
Iacob. 1. 17.

Gen. 1. 2.

Iohan. 17. 5.

Maria testimonia Scripturæ que Dei iratem Christum auertunt, & primam cœpisse esse affirmantes.
Mate. 28. 10.

summas potestates. Atqui nusquam extat similis in Scriptura locus, qui thronum æternum creator erigat. Neque enim si simpliciter Deus vocatur, sed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, nisi cū adiectione, qualiter Moyses fore dicitur Pharaoni in Deum. Alij in genitiuo casu legunt, quod nimis inspidum est. Fateor quidem sepe Deum vocari quod singulari præstantia eximium est, sed ex contextu satis liquet durum illud esse & coactum, imò nequaquam qualitate. Verum si non cedat eorū pernicacia, certe non obscure à Iesaja idem Christus induitur & Deus, & summa potentia ornatus, quod vnius Dei proprium est. Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. Oblitrant hic quoque Iudæi, & siclectionem inuertunt. Hoc est nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principē vocari patris. Sed quorū sum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congesta forent, quā & trophet & consilium sit Christū insignibus notis, quæ fidem in eo nostram ædificent, ornare? Quare dubium non est quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, quæ paulò antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Jeremiæ loco quærit potest, hoc fore nomen quo vocabitur germen Dauidis. Iehouah iustitia nostra. Nam quum doceant ipsi Iudæi vltro alia Dei nomina nihil quàm epitheta esse, hoc solum quod ineffabile dicunt, esse substantiuum ad exprimendam eius essentiam: colligimus Filium vnicum esse Deum & æternum, qui alibi pronuntiat se gloriam suam non daturum alteri. Latebras quidem hic capiant, quæ & altari à se extructo nomen istud impofuerit Moyses, & Ezechiel cui tati nouæ Ierusalem. Sed quis nō videt altare extrui in monumentum, quod Deus sit exaltatio Moysi? nec Hierosolymam insigniri Dei nomine, nisi ad testandam Dei præsentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illi die Iehouah ibi. Moyses verò in hunc modum, Edificauit altare, & vocauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed manus seilicet certamen restat ex alio Jeremiæ loco, vbi hoc ipsum elogium ad Ierusalem refertur his verbis. Hoc est nomen quo vocabunt eam, Iehouah iustitia nostra. Atqui tantum abest quin hoc testimonium officiat veritati quæ defendimus, vt magis suffragetur. Quem enim antea Christum esse verum Iehouah testatus esset, vnde fluxu testis, nūc pronuntiat, Ecclesiam Dei hoc vnde uenit senserat, vt nomine ipso gloriari queat. Itaque priore loco sens & causa iustitia ponitur: deinde additur effectus.

Quod si non satisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam statui in Angeli persona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuisse sanctis Patribus dicitur idem sibi nomen æterna Dei vendicari. Si excipiat quæ spiam, personæ quæ non suffinet respectu hoc dici, minime ita soluitur nodus. Neque enim seruus, sacrificium offerri sibi permittens, suum Deo honorem etiperet. Atqui Angelus panem te manducaturum negans, iubet offerri sacrificium Iehouæ. Deinde verò se illum Iehouam esse se ipsa probat. Itaque Manah & eius vxor ex hoc signo non Angelum modò, sed Deum se vidisse colligunt. Vnde vox illa, Memorari quum Deum vidimus. Dum verò respondet vxor Si voluisset nos occidere Iehouah, non suscepisset è manu nostra sacrificium: certe Deū fatetur qui Angelus antè dictus est. Adde quòd ipsa Angeli responsio dubitationem tollit, cum de nomine meo interrogas quod est mirabile? Quo magis detestabilis fuit Seneca impietas, dum asseruit Deū nunquam patens fuisse Abrahæ & alijs Patribus, sed eius loco adoratum fuisse Angelum. Res autem & prudenter orthodoxi Ecclesiæ Doctores Sermonem Dei esse interpretati sunt principem illum Angelū, qui iam nunc præ iudicio quodam fungitur Mediatoris officio. Est enim non-

Exod. 7. 1.

Isa. 9. 6.

Iere. 23. 6.

Isa. 42. 8.

Eze. 48. 36.

Exod. 17. 15.

Iere. 33. 16.

Iudic. 6. 7.

Iudic. 13. 1.

Iudic. 13. 2.

Iudic. 13. 1.

dum erat carne vestitus, descendit tamen quasi intermedius, vt familiaris ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod suum erat, retinuit, vt Deus esset ineffabilis gloriæ. Idem sibi vult Osee is, qui postquam recensuit luctam Iacob cū Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iohouah, memoriale nomen eius. Iterum oggannit Seruetus, Deum gestasse personam Angeli. Quasi verò non confirmet Propheta quod à Mose dictum fuerat, Vt quid interrogas de nomine meo? Et confessio sancti Patriarche satis declarat non fuisse creatum Angelum, sed in quo plena deitas resideret, quum dicit, vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Christum fuisse populi ducem in deserto: quia etsi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen preposuit æternus ille Sermo eius officij cui destinatus erat. Iam si absque contentione expenditur caput Zachariæ secundum Angelus, qui alterum Angelum mittit, idem mox pronūtiatur Deus exercituum & ei summa potentia adscribitur. In numeris testimonia omittere in quibus tuto acquiescit fides nostra, quãuis Iudæos non admodum moueant. Nam quum dicitur apud Isaiam, Ecce Deus noster iste: hic est Iehouah: expectabimus eum & seruabit nos: oculatis patet demonstrati Deum qui in salutem populi denuò exurgit. Et emphaticè demonstrationes bis posite non alio finiunt hoc trahi quàm ad Christum. Aperiore etiamnum & solidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expectebatur, ad templum suum promittit. Certè nõ nisi vni summo Deo sacrum fuit templum, quod tamen Propheta Christo vindicat. Vnde sequitur eundem esse Deum qui semper adoratus fuit apud Iudæos.

II Nouum autem testamentum in numeris testimoniis scatet. Ideo danda est opera vt breuiter petrius seligamus pauca quàm omnia congeramus. Quamuis autem de eo loquuti sint Apostoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducam, probandum eius æternæ deitatis apertè conueniet. In primis istud est singulari animi inductione dignum quod Apostoli, quæ de æterno Deo prædicta erant, in Christo vel iam exhibita, vel olim representanda docent. Nam vbi Isaias Dominum exercituum Iudæis & Israelitis in petram scandali & lapidem offensionis fore vaticinatur, id Paulus asserit in Christo esse impletum. Dominum ergo illum exercituum Christum esse declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes semel sibi ad tribunal Christi, Scriptum est enim. Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Isaiam de se Deus prædicet, Christus re ipsa in se exhibeat: consequitur illum ipsum Deum esse cuius gloria traduci alio non potest. Quod etiam ad Ephesios ex Psalmis citat, in Deum vnicè cõpetere liquet, Ascendens in altum duxit captiuitatem: tum ascensionem eiusmodi adumbratam fuisse intelligens quum insigni aduersus exterarum gentes victoria, potentiam suam exeruit Deus in Christo plenius exhibitam significat. Sic Iohannes gloriam Filij fuisse testatur, quæ Isaiæ per visionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipse Dei maiestatem sibi visam scribat. Illa verò quæ Apostolus ad Hebræos in Filium confert, non obscurum est esse clarissima Dei elogia, Tu in principio, Domine, fundasti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Christum trahit. siquidè quæcunque in fide saluis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille enim fuit qui exurgens miseratus est Sion: ille qui omnium gentium & insularum regnum sibi asseruit. Et cur dubitasset Iohannes Dei maiestatem ad Christum referre, qui præfatus fuerat, verbum semper fuisse Deum? Quid formidasset Paulus Christum in Dei tribunali collocare, tam apertè præ-

*Osee. c. 12. 5.**Gen. 32. 29. 30.**1. Cor. 10. 4.**Isa. 25. 9.**Malach. 3. 1.**Testimonia ex Antico testamento, quibus et illy deitas probatur.**Isa. 3. 14.**Rom. 9. 23.
Rom. 14. 10.**Isa. 45. 23.**Ephes. 4. 8.
Psal. 67. 19.**Iob. 1. 1. 14.**Isa. 6. 1.**Heb. 1. 10. 5. 6.**Iob. 1. 1. 14.**2. Cor. 3. 13.*

conio eius diuinitatem ante prosequutus, vbi dixerat esse Deum in secula benedictum? Atque vt appareat quàm sibi bene in hac parte cõsentiat, alibi etiam Deum in carne manifestatum esse scribit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnẽ gloriã & honorem debent, alio loco idem affirmat. Neq; verò id dissimulat: quin palam clamat, Quum in forma Dei esset, non fuisse ducturum rapinẽ loco si æqualem Deo se præbuisset: sed vtrò seipsum exinaniuisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impij obstrepent, vtrã progreditur Iohannes: Ipse, inquit, est verus Deus, & vita æterna. Quanquam satis superq; nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste qui diserte nobis non plures esse deos asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur, Vt cunq; multi nominentur dii, siue in cœlo, siue in terra: no bis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus Deum in carne manifestatum, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam: quid tecundum Deum imaginamur, quem ille nequaquã agno scit? Et minime dubium est quin idem pum omnibus fuerit sensus. Thomas cerè similiter Dominũ & Deum suum apertè predicando, vnicum illum esse Deum proficitur quem semper adoraerat.

*Filius probatur
Deus ex operibus
quæ illi in Scripturis
ascribuntur.*

Iohan. 5. 17.

Heb. 1. 3.

Isa. 4. 25.

Matth. 9. 6.

Matth. 2. 4.

*Filius deus probatur
ex miraculis &
alijs quibusdã: &
est dicitur de sancto
inter Christa mira
cula edentẽ, et Pro
phetas aut. Aposto
los similia opãti.*

Matth. 10. 8.

*Mar. 13. 15. &
6. 7.*

Act. 3. 6.

Iob. 5. 36. &

10. 37. & 14.

11.

12. Iam si ab operibus eius diuinitatem cõtemus quæ illi in Scripturis adscribuntur, euidentius inde adhuc elucescet. Quum enim se ab initio vnã cum Patre hætenus operari diceret, * Iudei ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam usurpare. Ac propterea (vt Iohannes testet) magis eum quærebant interficere, quòd non sabbatum modò soluebat, sed & Patrem seũ dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Quis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem plane astrui sentiamus? Et sanè prouidentia & virtute mundum administrare, nutũque propriæ virtutis omnia moderari, (quod illi dat Apostolus) non est nisi Creatoris. Neque solam gubernandi orbis prouinciam cum Patre participat, sed alia quoque singula officia, quæ creaturis communicari nequeant. Clamat Dominus per prophetam, Ego sum, ego sum qui deo iniquitates tuas propter me. Secundum hæc sententiam quum iniuriam irrogari Deo Iudei existimarent, eo quod peccata Christus remittebat, hanc potestatem sibi competere nõ tantum verbis asseruit, sed miraculo etiam comprobauit. Ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed potestatem penes ipsum esse conspicimus, quam à se ad alium tranſlaturam Dominus negat. Quid tacitas cordium cogitationes percentari & penetrare, an nõ solius Dei est? At eam quoque habuit Christus: vnde colligitur eius diuinitas.

13. In miraculis autem quàm perspicue luculentèque apparet? Quibus etſi paria & similia tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discriminis, quòd in dona Dei suo ministerio dispensant, ille suam ipsius virtutem exeruit. Vfus est quidem interdum precatore, quò gloriã ad Patrem referret: sed videmus vt plurimum propriam eius virtutem nobis ostensã. Et quomodo non esset verus auctor miraculorum, qui dispensationẽ alijs sua auctoritate committit? Narrat enim Euangelista illum dedisse Apostolis potestatem mortuos suscitandi, leproſos curandi, eiciendi dæmones, &c. Illi autem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt, vt satis ostenderent virtutem non aliunde esse quam à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambula. Non mirum ergo si miracula sua obiecerit Christus, ad remouendam Iudeorum incredulitatem: vt pote quæ virtute eius edita, amplissimum diuinitatis testimoniũ reddebant. Præterea si extra Deum nulla, est salus, nulla iustitia, nulla vita, Christus autem in se hæc omnia conuenet, Deus cerè ostenditur. Neque tibi quispiam obieciat, dissim-

iam

fam à Deo in ipsum vitam aut salutem: non enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo bonus nisi solus Deus, quomodo esset purus homo, non dico bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia? Quid, quòd à primo creationis exordio, teste Euangelistâ, in ipso vita erat: & ipse vita iam tum existens, erat lux hominum? Proinde talibus documentis freti fidem in ipso nostram & spem reponere audemus: quò sciamus tamen sacrilegum esse impietatem si cuius filium in creatoris hereditate. Creditis in Deum inquit, & in me credere. Atque ita Paulus duos istius locos interpretatur, *Quicumque sperat in eo, non pudebit.* Item, *Erit ex radice Isai qui confurget ad regendos populos: in ipso Gentes sperabunt.* Et quid de ea re plura Scripturæ testimonia persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, *Qui credit in me, habet vitam æternam?* Iam quæ ex hinc pendet invocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maiestatis propria est, si quid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, *Quicumque in uocauerit nomen Iehouah, saluus erit.* Alter verò, *Turris fortissima nomen Iehouah: ad ipsam confugiet iustus, & seruabitur.* Atqui in salutem inuocatur nomen Christi: sequitur ergo ipsum esse Iehouah. Porro invocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, *Domine Iesu, suscipe spiritum meum: deinde in vniuersa Ecclesia, quæ admodum Ananias testatur eodem libro, Domine, inquit, scis quanta hic intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant nomen tuum.* Ac quò apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitari, taceat Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ se tulisse quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsum prædicasse. Quale istud quæso, & quantum est Filij dumtaxat nomen annunciari nobis, quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis meram creaturam ipsam iactare ausit, cuius notitia vnica est nostra gloriatio? Huc accedit quòd salutationes Pauli epistolis præfixe eadem à filio precantur beneficia quæ à Patre: quo docemur non modò illius intercessionem ad nos peruenire quæ legitur cælestis Pater, sed potentie communiōne Filij ipsum esse authorem. Quæ practica notitia certior hand dubiè solidior, quæ est qualibet otiosa speculatione. Illic enim pius animus Deum præsentissimum conspicit & pene attingit, ubi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari, ac sanctificari sentit.

14 Quare hisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus asserendam petenda est probatio. Est quidem minimè obsecrum illud testimonium Mosis in creationis Historia, Spiritum Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem: quia ostendit non modò pulchritudinem mundi, quæ nunc cernitur, vigere saluam Spiritus virtute: sed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confusa mole Spiritum fuisse operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium est quòd dicitur apud Isaiam, *Et nunc Iehouah misit me & Spiritus eius: quia summum in mittendis Prophetis imperium cum Spiritu sancto communicat: ex quo relucet diuina eius maiestas: sed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vsu.* Longè enim à creatoris alienum est quòd illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui vbiq; se diffus omnia sustinet, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creaturatum numero eximitur, quòd nullis circūscribitur finibus. Sed suum in omnia vigore transfundendo, essentiam, vitam, & motionem illis inspirare, id vè o planè diuinum est. Deinde si regeneratio in vitam incorruptibilem quauis præsentem vegetatione superior est & multò excellentior, quid de eo celsèdum est cuius ex virtute procedit? Ipsum autè non inuolutio, sed proprio vigore regenerationis esse authorem Scripturæ multis locis docet: neque

*Matth. 19. 17.**Ioh. 1. 4.**Ioh. 1. 1. 4. 1.**Isa. 28. 16. & 11. 10.**Rom. 10. 11. & 15. 12.**Ioh. 1. 6. 47.**Ioc. 2. 32.**Prin. 18. 10.**Act. 7. 59.**Act. 9. 13. 1.**1. Cor. 2. 2.**Ierem. 9. 23.**Testimonia quibus probatur deitas**Spiritus.**Gen. 1. 2.**Isa. 48. 16.**Sic notat Calvinus**Act. 20. 28 illud,**Gregè Dei in quo**eos Spiritus sanctus**posuit Episcopos.*

1. Cor. 2. 10, eius modò, sed futurę quoque immortalitatis. Deniq; in ipsum omnia
 & 16. vt in Filium, conferuntur quę maximè propria sunt Diuinitatis officia.
 1. Cor. 12. 10. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullis est inter creaturas
 Exod. 4. 11. consiliarius, sapientiam & loquendi facultatem largitur: quum tamen
 Dominus Mosi pronuntiet, id facere suum esse solius. Sic per ipsum in
 Dei participationem venimus, vt eius virtutè sentiamus erga nos quo-
 dammodo vniuersam iustificatio nostra eius opus est. ab ipso est poten-
 tia, sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari potest: quoniã
 vnus est Spiritus, à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in
 primis notata est sententia illa Pauli, Quamuis diuersa sint dona, & mul-
 tiplex variãq; distributio, eundem tamen esse Spiritum: quia ipsum non
 modò principium vel originem statuit, sed etiam auctorè. quod etiam
 clariùs exprimitur paulò post his verbis, Omnia distribuit vnus & idem
 Spiritus prout vult. Nisi enim esset aliquid in Deo subsistens, minime ei
 daretur arbitrium & voluntas. Clarissimè ergo Paulus Spiritum insignit
 diuina potentia, & in Deo hypostaticè residere demonstrat.

15 Nec verò quò de ipso Scriptura loquitur, à Dei appellatione ab-
 1. Cor. 3. 16, & stinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit, quia Spiritus e-
 6. 19, & 2. Co- ius habitat in nobis Quod non est leuiter præterendum. siquidè quum
 1. iuth. 6. 16. toties promittat Deus se electurum nos sibi in templum, non aliter im-
 Aug. ad Ma- pletur ea promissio quàm eius Spiritu in nobis habitante. Certè, vt præ-
 ximianũ, Epist. 66. clarè dicit Augustinus, si ex lignis & lapidibus templum Spiritu facere
 Act. 5. 4. inberemus, qui cultus hic soli Deo debetur, clarè esset diuinitatis eius
 1. Ista. 6. 9. argumentum: nunc ergo quanto clariùs illud est, quòd non templum il-
 Act. 23. 25. li facere, sed nos ipsi esse debemus? Et Apostolus ipse nunc templum nos? Dei
 26. esse, nunc Spiritus sancti eodem significato scribit. Petrus verò Ananiam
 reprehendens quod Spiritui sancto mentitus esset, non hominibus men-
 titum esse dicebat, sed Deo. Atque vbi Isaias Dominum exercituum lo-
 quentem inducit, Paulus Spiritum sanctum esse docet qui loquitur. Imò
 quò passim dicant Prophetę, verba quę proferunt, esse Dei exercituum,
 Christus & Apostoli ad Spiritum sanctum referunt: vnde sequitur, verum
 esse Iehouah qui præcipuus est prophetiarum auctor. Rursus vbi: Deus
 se ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Isaias
 1. Ista. 63. 10. Spiritum eius sanctum contristatum scribit. Postremò si blasphemia in
 1. Mat. 12. 31. Spiritum neq; in hoc seculo ne que in futuro remittitur, quum veniam
 1. Mar. 3. 29. obtineat qui in Filium blasphemauit, palàm hunc asseritur diuina eius
 1. Luc. 12. 10. maiestas, quam lædere vel immnuere, cri men inexpiable est. Sciens ac
 volens super sedere à multis testimoniis quibus vsi sunt veteres. Plau-
 1. Psal. 33. 6. sibile illis visum est citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati sunt,
 & Spiritu oris eius omnis virtus eorum, vt probarent non minus Spiritus
 sancti opus esse mundum quàm Filii. Sed quum in Psalmis visitatum
 1. Ista. 11. 4. sit bis idem repetere, & quum apud Isaias Spiritus oris idem valeat at-
 que sermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantum patèe attingere volui,
 quibus solide inniterentur piæ mentes.

16 Quia autem Christi aduentu clariùs se patefecit Deus, ita etiam
 Quæ admodum in tribus personis familiaris innotuit. Sed ex multis testimoniis vnium
 Christi aduentu elu hoc nobis sufficiat. Nam Paulus hæc tria sic connectit, Deum, fidem, &
 vnus se patefecit Baptismum vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nẽpe quia vna est fides, vt
 Deus ita etiam vt inde vnum esse Deum demonstrat: quia vnus est Baptismus, inde quoq;
 in tribus personis vnã esse fidem ostendat. Ergo si in vnus Dei fidem ac religionem mi-
 samiliaris inno- namur per Baptismum, nobis necesse est verum censere Deum in cuius
 tuis. nomen baptizamus. Nec verò dubium est qui hac solenni nuncupatio-
 ne perfectam fidei lucem iam esse exhibitam testari voluerit Christus
 1. Mat. 28. 19. quum diceret, Baptizate eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti.
 siquidem

siquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnus Dei nomen qui solida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè constat in Dei essentia residere tres personas in quibus Deus vnus cognoscitur. Et sanè quum fides non circumspicere huc & illuc debeat, neque per varia discurrere, sed in vnum Deum spectare, in eum confettri, in eo hæretes ex eo facillè constituitur quòd si varia sint fidei genera, plures etiam esse deos oporteat. Iam quia sacramentum est fidei Baptismus, Dei vnitatem nobis cõfirmat ex eo quòd vnus est. Hinc etiam conficitur, vt non nisi in vnum Deum baptizari liceat: quia etus amplectimur fidem in cuius nomen baptizamur. Quid ergo sibi vult Christus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizari præcepit, nisi vna fide in Patrem & Filium & Spiritum credendum essend verò quid aliud est, quàm clarè testari Patrem, Filium, & Spiritum vnum esse Deum? Itaq; quum fixum illud maneat Deum vnum esse non plures, Verbum & Spiritum non aliud esse quàm ipsam Dei essentiam constituimus. Et verò stolidissimè ineptiebant Aritiani, qui Filij diuinitatem confitentes, Dei substantiam illi adimebant. Nec absimilis Macedonianos rabies vexabar, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effusa intelligi volebant. Nam vt sapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipso proficiuntur: ita vnus ipse est sapientia, prudentia, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec secundum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed vtcunq; illæ variè diuidantur, idè tamen & vnus manet, inquit Apostolus.

17 Rursum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu distinctio Scripturis demonstratur: in qua tamen excutienda, quanta religione ac sobrietate versandum sit, ipsa mylterij magnitudo nos admonet. Ac mihi sanè vehementer istud Grægorij Nazianzeni arrideret, *οὐ φθάνω τὸ ἐν νοῦσαι, καὶ τοὺς τρισὶ περιπατοῦμαι· ἑξ ἑνὸς πατρὸς θεοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἐν ἀναζέρματι*: Non possum vnum cogitare, quin trium fulgore mox circumfundat: nec tria possum discernere, quin subito ad vnum referat. Proinde & nos eam personarū Trinitatem ne imaginari in animum inducamus, quæ cogitationem seorsum distrahã deueat, ac non ad illam mox vnitatem reducat. Veram certè distinctionem insinuant Patris, Filij, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta esse putet quibus à suis operibus variè designetur Deus, sed distinctione, non diuisionem. Proprietatem Filio à Patre esse: distinctam ostendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisset apud Deum, nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum alium esse dicit qui testimoniu sibi perhibet Atq; huc tendit quòd alibi dicitur, Patrem per Verbū omnia creasse, quod nõ poterat, nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non descendit Pater in terrã, sed is qui à Patre exiit: nõ mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eo missus fuerat. Neq; ab assumpta carne exordiū habuit hæc distinctio, sed antè quoq; vnigenitū in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim alletere sustineat, eum demum sinum Patris ingressum Filium, quum è cælo descendit ad suscipiendam humanitatem? Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat, Spiritus sancti à Patre distinctionem Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à se ipso autem quoties alium vocat, vt quum aliū consolatorem ab se mittendum denuntiat, & alibi sæpius.

18 Enimvero ad vim distinctionis exprime dam similitudines à rebus humanis mutuati nescio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: sed simul latentur plurimum differre quicquid pro similitudine in medium afferant. quo fit vt omnè audaciam hic reformidem: neq;

1. Cor. 12. 13.

Testimonia Scripturæ quibus demonstratur distinctio Patris à Verbo, et Verbi à Spiritu. In Serm. de Sacro Baptis.

Iohan. 6. 22, & 26, & alibi.

Iohan. 1. 13.

I. I. 17. 34. 6, & 18. 26.

I. I. 17. 34. 16.

*Distigui in Scri-
ptura Patre à 7er
ho & Spiritu, Spi-
ritum etiam ab v-
troque, tam ex or-
dinis obseruatio-
ne, quam ex pro-
prij attributis.*

* Vide August.
quæstione 18. in 83.
quæstionib.

2. Pet. II. 21.

*Distinctioni perso-
narum non impediri
simplicitatē Dei
unitatē & quos se-
sue dicit veteres Pa-
trē Filij esse princi-
pium: & tamē Fi-
lium à seipso Essen-
tiā habere. Dr. Ar-
rio negante Filium
consubstantialē es-
se Patri. Fidelib.
4. cap. 8. sect. 16.*

Iob. 22. 10.

* August. Homil.
de temp. 28. de Tri-
nit. & col. ad P. 2.
secutiō. Epist. 1-3.
Cycl. lib. 7. de Tri-
nit. Idem lib. 3. Dialo.
Aug. in Psal. 109.
& Tract. in Iob.
39. Aug. in Psal.
68.

*Brevis summa co-
rua que de vna-
Dei est tra. & tri-
bit. q. 1. q. 1. cele-
2. 1. spiritus.*

liquid intempestiue productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut ru-
dibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamen Scripturis nota-
tam distinctionem animaduertimus, subtriceri non conuenit. Ea au-
tem est, quod Patri principium agendi, terumque omnium fons &
scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consilium, ipsaque in rebus a-
gendis dispensatio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis. Por-
rò quanquam Patris æternitas, Filij quoque & Spiritus æternitas est,
quando nunquam Deus sine sapientia, virtutēque sua esse potuit, in æ-
ternitate autem non est querendum prius aut posterius: nec est tamen
inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dum primus recensetur
Pater, deinde ex eo Filius, postea ex utroque Spiritus. * Nam & mens
vniuersumque eò sponte inclinatur vt primo Deum consideret, deinde
emergentem ex eo sapientiam, tum postremò virtutem qua consilij
sua decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat existere dicitur Fi-
lius, à Patre simul & Filio Spiritus: multis id quidem locis, sed nus-
quam clarius quàm cap. 8. ad Romanos, vbi scilicet idem Spiritus, nunc
Christi, nunc eius qui suscitauit Christum à mortuis, promiscue voca-
tur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritum Christi fuisse testatur, quo
vaticinatio sunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse
Dei Patris.

19. Porro simplicissimam Dei unitatem adeò non impedit ista di-
stinctio, vt Filium inde probare liceat vnum esse cum Patre Deum, quia
vno simul cum eo Spiritu cõstet: Spiritum autem non aliud esse à Patre
& Filio diuersum, quia Patris & Filij sit Spiritus. Siquidem in vnaquaque
hypostasi tota intelligitur natura, cum hoc, quod subest sua vnicuique
proprietas. Pater totus in Filio est, totus in Patre Filius, quæ idmodum
ipse quoque asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentię diffe-
rentia seiungi alterum ab altero scriptores Ecclesiastici concedunt. His
appellationibus quæ distinctionem denotant(* inquit Augustinus, hoc
significatur quod ad se inuicem referuntur, non ipsi substantia qua v-
num sunt. Quo sensu concilianda sunt inter se veterum sententię, quæ
pugnare alioqui non nihil viderentur. Nunc enim Patrem, Filij princi-
pium esse tradunt: nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam ha-
bere asserunt, adeoque vnum esse cum Patre principium. Eius diuer-
sitas causam bene ac perspicue explicat Augustinus alibi, quum ita lo-
quitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursusque,
Pater ad se Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quod dicitur ad Filium
Pater, non est Filius: quod dicitur Filius ad Patrem, non est Pater: quod
dicitur ad se Pater, & Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine
Patris respectu simpliciter loquimur, bene & proprie ipsum à se esse as-
serimus: & idem vnicum vocamus principium: quum vero à relationem
quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filij principium merito facimus.
In huius rei explicatione quum liber Augustini de Trinitate totus ver-
satur longe vero tutius est in ea quam tradit relatione subsistere, quàm
subtilibus penetrando ad sublime mysterium, per multas euanidas specu-
lationes euagari.

20. Ligo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mensura contenti e-
runt, breuiter quod vtile est cognita accipiant: nepe quum profitemur nos
credere in vnum Deum, sub Dei nomine intelligi vnicam & simplicem
essentiam, in qua comprehendimus tres personas vel hypostases: idēque
quomodo Dei nomen ind. finitè ponitur, non minus Filium & Spiritum,
quàm Patrem designari: vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in me-
dium venit relatio: it, ite distinguimus inter personas. Quia verò pro-
prietates in personis ordinem secum tenent, vt in Patre sit principium
& origo;

& origo: quoties mentio fit Patris & Filij simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur: hoc modo retinetur vnitas essentia, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illum esse quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouah, semper ad vnitatem essentia venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium detestabile est Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomen relationem non admittit, nec potest Deus ad seipsum dici hoc vel illud esse. Iam quod nomen Iehouæ indefinitè sumptum in Christum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogauit Dominum: quia vbi retulit Dei responsum, Sufficit tibi gratia mea, subiicit paulò post, Vt inhabitet in me virtus Christi. Certum enim est nomen Domini pro Iehouah illic esse positum: atque ita restringere ad personam Mediatoris, friuolum esset ac puerile: quando absoluta est oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et scimus ex recepta Græcorum consuetudine Apostolos passim nomen *κύριον* substituere in locum Iehouah Et ne procul querendum sit exemplum, non alio sensu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio ascribitur, aliam esse ratione constabit suo loco: nunc tenere satis est, quum absolutè Paulus Deum rogasset, statim subiicere nomen Christi. Ita & totus Deus à Christo ipso Spiritus nuncupatur. Nihil enim obstat quominus tota spiritalis sit Dei essentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendatur: quod ipsum ex Scriptura planum sit. Nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum sanctum, quatenus est hypostasis totius essentia, audimus dici & Dei esse, & à Deo.

1. Cor. 12. 9.

1. Cor. 2. 6, Ioh. 2. 28

21 Quoniam autem Satan, vt fidem nostram ab ipsis radicibus conuelleret, partim de diuina Filij & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingentes pugnas semper mouit: atque vt omnibus propè feculis impios spiritus excitauit qui doctores orthodoxos hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hic peruersis quorundam delirijs occurrere operæ pretium est. Hastenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentiosis manum conferere maximè proposuimus: nunc autem veritas quæ placidè ostensa fuit, ab omnibus improborum calumnijs asserenda: et si præcipuum studium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles aperitæque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistant. Equidem hinc, si quando alias in reconditis Scripturæ mysterijs, sobriè multatque cum moderatione philosophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltra procedat quàm verbi Dei fines se protendant. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mens humana definit, quæ nondum statuere certo potuit quale sit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conspicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vsque substantiam excutiendam penetret, quæ suam ipsius minimè assequitur? Quare Deo libenter permittamus sui cognitionem. Ipse enim de mum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Permitteremus autem si & talem conciperemus ipsum qualem se nobis patefacit: nec de ipso aliunde se scirebimus quàm ex eius verba. Extant in hoc argumentum homiliae Chrysostami quinque aduersus Anomæos, quibus tamen cohiberi Sophistarum audacia non potuit quin fræna garulitati laxarent. Nihilominus modestius hinc se gesserunt quàm vbique solent. Cuius temeritatis infelicitissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm a-cumine in istarum quaestionem incumbere curæ sit: nec in annum indu-

In doctrina que est de vnica Dei essentia & tribus personis magna moderatione & diligentia cautione opus est, ne aut cogitatio aut lingua vltra verbi Dei fines procedat.

Lib. 1. de Trinit.

cāmus aut Deum vsquā inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquam cogitare nisi præcunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodē verbo sumptum. Quòd si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filij, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingenijs quibusdam plus facessit negotij & molestiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgent: atque ita regi se sustineant cœlestibus oraculis, vt cunquē mysterij altitudinem non capiunt.

22. Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei sinceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenumque inutilitædio: ac hæreticorū plerique crassis diliris totam Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò à pijs hominibus ebullierunt plures sectæ quæ partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est, confunderent. Porro si tenemus quod antè ex Scriptura satis ostensum est, simplicem & indiuiduam esse essentiam vnus Dei quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursum Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Arius tantum & Sabellio, sed alijs vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tempore exorti sunt phrenetici quidam, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigijs omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias discutere operæ proprium est. Serueto nomē Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabilis, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto inf. l. as voces quas ad conuiciandum excogitauit. Hæc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitum induci Deum vbi in eius essentia residere dicuntur tres personæ, Triadēque hæc esse imaginariam, quia cum Dei vnitatem pugnet. Interea Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurè: ac initio quidem nihil in Deo fuisse distinctum, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed ex nouo emerit Christus Deus de Deo, Spiritus etiam alium ex ipso Deum fluxisse. Etsi autem allegorici interdum fucat suas nenas, vt quem dicit Sermonem æternum Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & reluctiam idè: item, Spiritum fuisse deitatis vmbra: postea tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secundum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque eam in lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona blateret, suo loco videbimus. Prodigosum verò hoc commentum. Personam nihil aliud esse quàm visibilem gloriæ Dei speciem, nō longa resurratione indiget. Nam quum Iohannes nondum creato mundo λόγος fuisse Deum pronuntiet, longè ab idea discernit. Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrem, & propria sua gloria apud Patrem insignis fuit, non potuit esse externus esse aut figuratius splendor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasin: quæ in Deo ipso intus resideret. Quamquam autem non si Spiritus mentio nisi in historia creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra, sed essentialis Dei virtus, quum narrat Moses informem quoque illam massam fuisse in eo suffultam. Æternum igitur Spiritum semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit confusam cœli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nondum potuit effigies vel repræsentatio Dei esse, vt somnat Seruetus. Alibi verò suam impietatem apertius detegere cogitur, quod Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. Nam si hoc verum sit, non alia relinquatur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd

Refutatio deliriorū Serueti in doctrina de vnica Dei essentia & tribus personis.

Iohann. 1. 1.

Iohann. 17. 5.

Gen. 1. 8.

quòd spectra illa quæ in locum hypostaseon supponit sic transformat, ut noua accidentia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maxime execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiscuè creaturis omnibus permisceat. Patres enim & partitiones palàm asserit esse in essentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium coaternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substantialem deitatem non tantum hominis animæ, sed aliis rebus creatis assignet.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non dissimile monstrum. Nebulones enim quidam, ut Seruetæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, quorundam nebulonum, Patrè verè & propriè vnicum esse Deum, qui Filium & Spiritum formando suum in eos deitatem transfuderunt.

χϛv Patri interidum adscribi, quia fons est ac principium deitatis: à quo ut notetur simplex essentia vnitas Excipiunt, si verè esse Dei Filium, absurdum esse censeri personæ Filium. Ego vtrunque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nòdum enim de Mediatoris persona nobis sermo est) & tamen explicandi causa habendam esse rationem Personæ, ut nomen Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre: nam si non alium censemus Deum quàm Patrem, non obscure dicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantum conueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui Isaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuisse Christum. Qui etiam per os Isaiæ testatus est se fore in lapidem offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Christum fuisse pronuntiat. Quum per Isaiam clamat, Vni ego: mihi flectetur omne genu, vnicus Deus est: atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu Deus fundasti cælum & terram. Item, Adorem eum omnes Angeli Dei: quæ non nisi in vnicum Deum competunt: quum tamen propria Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quòd Dei proprium est, quia sit relucencia gloriæ ipsius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouæ, sequitur deitatis respectu ex seipso esse. Nam si est Iehouah, negari non potest quin idem sit ille Deus qui per Isaiam alibi clamat, Ego ego sum, & præter me non est Deus. Expendere etiam conuenit illud Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cælum & terram, pereant de terra quæ sub cælo est: quando ex opposito sateri necesse erit Filium Dei eum esse, cuius deitas sepiùs apud Isaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis ènuntiatum à Patre Filium esse dicit, à seipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiam esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita sprobatus sua essentia, titularis solùm erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filij ènuntiator. Ita diuinitas Filij quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedat ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ non nisi Patri propria est, iure non censebitur Spiritus Filij: quòd tamen refellitur Pauli testimonio, vbi communem Christo &

Refutatio erroris quorundam nebulonum, Patrè verè & propriè vnicum esse Deum, qui Filium & Spiritum formando suum in eos deitatem transfuderunt.

Isa. 6. 1. & 6. 12. 41.

Isa. 8. 14. & rom. 9. 31.

Isa. 45. 2. & rom. 1. 4.

11. Heb. 1. 1. & 6.

psal. 1. 2. 26.

psal. 97. 7.

Isa. 44. 6.

1. 2. 10. 11.

Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris persona, in quo à Filio & Spiritu differet, nisi quia solus est ipse Deus? Fateretur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Quj in essentia eam ponunt, manifeste in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse non potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio, nisi propriū aliquid habeat in se quod Filio commune non sit. Quid iam reperiret in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respondeant an non cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia diuidium fabricare Deum nefas esset. Adde quod hoc modo fædè laceraret Dei essentiam. Restat vt tota & in solidum Patris & Filij sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quæ sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantum vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis propt. u quam esse, iuxta illud, Qui est, in se sit me ad vos.

Exo. 5. 14.

Refutatio argumēti
corundē, quoties
Dei mentio fit in
Scripturis, non nisi
Patrem intelligi

24 Fallum quidem esse quod sumunt, quoties absolute fit Dei mentio in Scriptura, non nisi Patrem intelligi, ex multis locis teselle e promptum est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suam incogitantiam, qui illic Filij nomen opponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, idèoque restringi ad Patris personam: ac eorum obiectio vno verbo diluitur. Nisi solus Pater, inquit, verus esset Deus, suus ipse Pater esset. Neque enim absurdum est, propter gradum & ordinem Deum peculiariter vocari qui non solum genuit ex se suam sapientiam, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti plenius suo loco dist. ram. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantum quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam Filium à Dei honoretam audacter excludunt, scire velim, quam pronuntiat nullum esse bonum præter vnum Deum, an se bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit necne. Si negent, satis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo se ipsos iugulant. Quod autem primo intuitu videtur Christus à se remouere nomen Boni, sententiam nostram magis confirmat: nempe quum singulare sit vnius Dei elogium, quatenus ex vulgari more salutat us fuerat bonus, falsum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinam esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus solum Deum esse immortalem sapientem, & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, stultorum & fallacium redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret: non erit sapiens, qui æterna est Dei sapientia: non erit verax ipsa veritas? Quæro præterea, Christum ane adorandum censeant. Si enim hoc iure sibi vendicat, vt flectatur coram ipso omne genu, sequitur illum esse Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter se adorari. De solo Patre si accipi volunt quod apud Iaiam dicitur, Ego sum, ac nemo præter me, hoc testimonium in ipse retorqueo, quando videmus Christo attribui quicquid Dei est. Nec locus est eorum cauillo, Christum in carne fuisse exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu omne imperium illi datum esse in celo & in terra: quia etsi extenditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personam, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus se cum ipse pugnet. Atque hanc controuersiam optimè Paulus tollit, equalem Deo fuisse docens, antequam se exinaniret sub forma serui. Por-

rò æqualitas ista quomodo staret nisi fuisset Deus ille cuius nomen est *Philip. 2.6.7.*
 Ia & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, &
 Rex seculorum? Iam utcumque obstrepāt non potest eripi Christo quod
 alibi dicit Isaias, Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his
 verbis aduentum Dei Redemptoris describit, qui non modo ab exilio
 Babylonico populum reduceret, sed Ecclesiam plenè restitueret omni-
 bus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Christum fuisse
 Deum in Patre suo. Nam etsi fatemur ratione ordinis & gradus princi-
 pium diuinitatis esse in Patre, detestabile tamen esse dicimus commen-
 tum illud, solius Patris essentiam esse propriam, quasi Filij deificator es-
 set: quia hoc modo vel multiplex esset essentia, vel titulo & imagina-
 tione tenus Christum appellant Deum. Si concedant Filium esse Deum,
 sed secundum à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ
 est in Patre ingenita & informis. Scio multis nascitur ludibrio esse quòd
 ex verbis Moïsis personarum distinctionem elicimus, vbi Deum sic lo-
 quentem inducit, Faciamus hominem ad imaginem nostram: vident
 tamen pij Iectores quàm frigidè & que ineptè hoc velut colloquium in-
 duceret Moïses, nisi subessent in vno Deo plures personæ. Iam quos al-
 loquitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatum, exce-
 pto ipso Deo, & quidem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filij &
 Spiritus communem fuisse creandi potestatem, & commune iubendi im-
 perium, sequetur Deum non intus secum ita loquutum esse, sed direxis-
 se ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnus duo simul
 eorum obiecta faciliè expedit. Nam quòd pronuntiat Christus ipse,
 Deum esse Spiritum, ad Patrem solum restringi consentaneum non es-
 set, ac si Sermo ipse non esset spiritualis natura. Quòd si Filio similiter vt
 Patri conuenit nomen Spiritus, sub indefinito Dei nomine Filium com-
 prehendi colligo. Subiicit tamen continuò pòt, non alios probari culto-
 res Patri nisi qui eum in Spiritu & veritate adorant: vnde alterum conse-
 quitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctòris, Dei nomen Pa-
 tri adscribere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos
 ad eam attollat.

*Gen. 1.16.**Iohan. 4.24.*

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua somniant, quo- *Falsum esse quòd*
 rum singula partem obtineant essentia. Atque ex Scripturis docemus v- *idem in Dei essen-*
 num essentialiter Deum esse, ideòque essentiam tam Filij quàm Spiritus *tia somniant indiui-*
 esse ingenitam: sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit *dua quorum singu-*
 suam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur principium & *la partem obtineat*
 fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiam *essentie.*
 personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia
 colligere quaternitatem statui, quia falso & calumniosè cerebri sui com-
 mentum nobis adscribunt, quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna es-
 sentia tres personas: quum ex scriptis nostris liqueat non abstrahere nos
 personas ab essentia, sed quauis in ipsa resideant, distinctionem inter-
 ponere. Si sep iratæ essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset eo-
 rum ratio: sed hoc modo Trinitas esset deorum, non personarum quas in
 se continet vnus Deus. Ita soluitur futilis eorum quæstio, concurratne
 essentia ad constandam Trinitatem: quasi tres deos ex illa descendere i-
 imaginemur. Quòd excipiunt, Trinitatem igitur fore sine Deo, ex e-
 dem insulsiuritate natiuitatis: quia etsi ad distinctionem non còcurrit vt pars
 vel membrum non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pa-
 ter, nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius, nisi
 quia Deus. Deitatem ergo absolutè ex se ipsa esse dicimus, vnde &
 Filium, quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse, sublato personæ re-
 spectu: quatenus vero Filius est, dicimus esse ex Patre: ita essentia eius

principio caret: personę verò principium est ipse Deus. Et quidem orthodoxi scriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantum retulerunt hoc nomen: quando non modò absurdus esset error, in ipsa distinctione completi essentiam, sed nimis crassa impieras. Nam qui volunt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spiritus essentiam exinanire palàm est, alioqui partes inrer se commixtę coinciderent: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si Pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuū esset præter umbram: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnus cum duabus rebus creatis.

Responsio ad eorūdem obiectionem, Christū, si propriè sit Deus, perperam Filium Dei vocari.

Iohan. 17. 3.

26 Quòd obiiciunt, Christum si propriè sit Deus, Filium Dei perperam vocari, iam responsum est, quia sit vnus personę ad alteram comparatio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quatenus deicitis est principium, non essentia, vt fanatici nugantur, sed ratione ordinis. Hoc sensu accipitur Sermo ille Christi ad Patrem, Hęc est vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Nam in Mediatoris Persona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines: neque tamen idèò imminuitur eius maiestas. Nam et si seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quę abscondita fuit coram mūdo, non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus ad Hebræos cap. 2, quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui funduit terram. Tenendum igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc Dei nomine diuinitatem completi, nę ipse quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedi me ascendere ad Patrem, quia Pater maior me est, non secundam diuinitatem tantum sibi tribuit vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cęlesti gloria potitus, fideles colligit in eius participationè, in superiore gradu Patrem locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio, quę in cęlo apparet, ab ea glorię mensurę quę conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnū, vt sit Deus omnia in omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio: sequitur, sub Patris nomine vnica Dei essentiam, quę vtriusque communis est, comprehendere. Et certè idèò ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollendo, simul etiam ad se ipsum attolleret, quatenus vnus est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiue ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neq; rectum est.

Iohan. 16. 7.

quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedi me ascendere ad Patrem, quia Pater maior me est, non secundam diuinitatem tantum sibi tribuit vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cęlesti gloria potitus, fideles colligit in eius participationè, in superiore gradu Patrem locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio, quę in cęlo apparet, ab ea glorię mensurę quę conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnū, vt sit Deus omnia in omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio: sequitur, sub Patris nomine vnica Dei essentiam, quę vtriusque communis est, comprehendere. Et certè idèò ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollendo, simul etiam ad se ipsum attolleret, quatenus vnus est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiue ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neq; rectum est. Nam & hac de causa verum esse Deum asserit Iohannes, ne quis secundo deitatis gradu sublidere putet infra Patrem. Ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri, dum Christum verum Deum confessi, mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus Deus nisi qui vnus est, aut transiua diuinitas non sit nouum aliquid figmentum.

1. Cor. 15. 24.

1. Iohan. 5. 20.

Responsio ad locos quos in erroris sui confirmationem adducit ex Irenęo, vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israhel.

27 Quòd multos locos accunulant ex Irenęo, vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israhel, vel pudenda infertia est, vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negabant illum esse Deum qui per Moysen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus est, vt palàm faciat non alium prædicari in Scriptura Deum quàm Christi Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum si tories concludat non alium fuisse Deum Israhel quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiam nunc, vbi diuerso errori resistendum est, vetè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, nõ alium fuisse quàm Christum.

stum Porro si quis excipiat fuisse Patrem, in promptu erit responsio, dum pro Filij diuinitate pugnamus, nos Patrem minime excludere. Ad hoc Irenæi consilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quintam ex sexto cap. lib. 3. tota lis facile dirimitur, ubi in hoc vnum insistit pius vir, qui absolute & indefinite vocatur in Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christum verò absolute Deum vocari. Meminerimus hunc fuisse disceptationis statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi cap. 46. non vocari Patrem anigmaticè & parabolicè qui verè non sit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuisse Deum contendit à Prophetis & Apostolis. Postea verò deñat quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omnium accepit potestatem: nempe subiectionis respectu, quia humiliatus est vsque ad mortem crucis. Interea paulo post affirmat, Filium esse opificem cæli & terræ, qui Legem tulit per Moysis manum, & Patribus apparuit. Iam si quis blateret, Irenæo solum Patrem esse Deum Israël, regeram quod idè scriptor aperte tradit, Christum vnum & eundem existere: sicuti etiã ad eum refert vaticiniũ Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eodem pertinet quod legitur cap. 9. lib. 4. Ipse igitur Christus cum Patre viuorum est Deus. Et eiusdem libri cap. 12. interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cæli & terræ, & solus Deus sit Christus.

Lib. 3. cap. 9.

Cap. 12. eiusdè lib.

Cap. 16. eiusdè lib.

Cap. 18, & 23. eiusdè libri.

28 Tertullianum nihil verè patronum sibi asciscunt, quia etsi asper per interdum & spinosus est in suo loquendi genere, summam tamen doctrinam quam tuemur, non ambigè tradit: nempe quòd vnus sit Deus, cuius dispensatione tamen vel œconomia esse eius Sermonem: vnicum esse Deum substantiæ vnitatem, & nihilominus vnitatem dispensationis mysterio in Trinitatem disponi: tres esse non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed serie. Dicit quidem se defendere secundum à Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visibilem alicubi Filium dicit: sed postquam in vtranque partem ratiocinatus est, definit inuisibilem esse quatenus est Sermo. Denique Patrem sua persona determinari affirmans, alienissimum se probat ab eo commento quod refellimus. Et quamquam non alium Deum agnoscat quàm Patrem, se ipsum tamen proximo contextu explicans, se non exclusiue loqui ostendit Filij respectu, quia negat alium esse à Patre Deum: ideòque non violari monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuo eius consilio verborum sensum colligere promptum est. Contendit enim aduersus Praxeam, quamuis in tres personas distinctus sit Deus, non tamen fieri plures deos, neque discepi vnitatem. Et quia secundum Praxeam commentum Christus non poterat Deus esse quin idem esset Pater, ideo tanroperere de distinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat portionem totius, etsi dura est locutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantum & œconomiam notat quæ solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pèdet illud, Quos persone tibi videntur, peruersissime Praxea, nisi quot sunt voces? Sic etiam paulo post, Vt credant Patrem & Filium in suis quenque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorum impudentiam qui ex Tertulliani auctoritate facum tentant facere simplicibus.

Responsio ad locos ex Tertulliano qui bus vnicum suum errorem suicare nituntur.

29 Et certè quisquis diligenter veterum scripta inter se conferret, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde sequuti sunt, proditum fuit. Iustus vnus est ex vetustissimis: nobis autem per omnia suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari vnum Deum, Idem Hilarius quoque docet, imò asperius loquitur, xter-

Iustiniũ, Hilariũ, August. contra on-rundi. errorem facis- re hic etiã pro vno-

nitatem esse in Patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? Atqui in eius fidei quam sequimur defensione totus est Nec tamé eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeat Hilarium esse erroris sui patronum. Ignatium quòd obtendunt, si velint quæquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadragesima & similibus corruptelis: nihil n. n. n. illis, quæ sub Ignatij nomine edita sunt, putidius. Quo minus tolerabilis est eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallendum se instruunt. Porro hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arius ex cuiusquam probati scriptoris autoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sunt, quàm sedulò excusserit omnium scripta, & quàm reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere soletur ab illis discedere cogitur. In hoc etiam argumento si quid ambiguum vel obscurum legerit apud alios, non dissimulat. Quam tamen isti oppugnant, doctrinam pro confesso sumit ab vltima antiquitate sine controuersia fuisse receptam. Neque tamen quid autè docuissent alij, ipsum latuisse, vel ex vno verbo constat, vbi dicit in Patre esse vnitatem, lib. De doctrina Christiana primo, in garrigent sui tunc fuisse oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia se purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo est, prudenter scilicet expendens specialiter Patri adscribi Dei nomen, q. nisi ab ipso fiat initium, concipi nequeat simplex Dei vnitas. His etiam demuni, vt spero, agnoscat pius lector omnes calumnias discussas, quibus Satan hæcenus puram doctrinæ fidem peruertere vel obtenebrare molitus est. Denique totiam huius doctrinæ summam fideliter esse explicatam consulo, si quidem modum curiositati imponant lectores, nec molestas & perplexas disputationes cupidius quàm par sit, sibi accersant. Nam quos oblectat speculandi intemperies, minimè placandos suscipio. Certè nihil astutè præterij quod mihi aduersum esse putarem: sed dum Ecclesiæ adificationi studeo, multa non attingere consultius visum est, quæ & parum prodesse, & lectores grauaret superuacua molestia. Quid enim disputare atinet an semper generet Pater, quando stultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo personas substituisse?

In ipsa vltima mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictis.

CAPVT XIII.

*Isa. 40. 21.
Fisti ex rerū creatio-
ne Deus agnosci
debeat, ne tamē ad
Gentium signumta
defluerent fideles,
historia creationis
in scriptura extare
voluit, & tempus
notari.*

Quamquam falsorum deorum cultoribus socordiam meritò exprobrat Isaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu non didicerint quisnam esset verus Deus: quæ tamen est ingenij nostri tarditas & hebetudo, necesse fuit, ne ad Gentium signumta defluerent fideles, expressus illis depingi verum Deum. Nam quem euanida sit quæ apud Philosophos maxime tolerabilis habetur descriptio, Deum mentem esse mundi: ipsum familiarius à nobis cognosci operæpretium est, ne semper in ambiguo vacillemus. Itaque historia creationis extare voluit, cui innixa Ecclesiæ fides non alium Deum quæreret, nisi qui propofitus est à Mose opifex mundi & conditor. Illic primò notatum est tempus, vt continua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent: quæ aptissime utilis est cognitio, non tantum vt prodigiosis fabulis, quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim grassatæ sunt, obuiam eatur, sed etiam vt cognitio mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas, nòsque in sui admirationem magis rapiat.

Neque

Neque verò mouere nos debet profana illa subfannatio, mirum esse cur non citius venerit Deo in mentem, cœlum & terram condere, sed otiosus immensum spatium præterfluere siuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere posset: quum ad sex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimum finem vergentis diturnitas. Nam cur tandiu distulerit Deus neque fas est nobis inquirere, neque expedit: quia si eo vique penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse, vt fidei nostræ modestiam probaret, consultò voluit celatum esse. Ac scitè pius ille senex, quum proteruum quispiam ex eo per ludibrium quæteret quid ante creatum mundum egisset Deus, respon. licet abric. asse. inferos curiosus. Hæc non minus grauis quàm seuera admonitio compescat lasciuiam, quæ multos titillat, adeòque impellit ad prauas & noxias speculationes. Denique meminimus, Deum illum inuisibilem & cuius incomprehensibilis est sapientia, virtus & iustitia, Mosis historiam speculi loco nobis proponere, in quo vicia eius effigies relucet. * Sicut enim nihil distinctè cernunt oculi vel senio obtuli, vel alio vitio hebetes, nisi specillis adiuuentur, ita quæ nostra est imbecillitas, nisi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, statim euanesceamus. Qui vero proteruix suæ indulgent, quia nunc frustra monentur, sero horribili interitu sentient quanto satius fuerit arcana Dei consilia reuerenter suspicere, quàm blasphemias euomere quibus cœlum obscurent Et rectè Augustinus iniuriam Deo fieri conque- ritur, vbi superior eius voluntate flagitatur rerum causa. Idem alibi prudenter admonet, non minus peperam de immensis temporum quàm locorum spatiis questionem moueri. Certè quantumuis late pateat cœlorum circuitus, est tamen aliqua eius dimensio. Nunc si quis cum Deo expostulet, quòd centuplo superet vacuitas, annon piis omnibus detestabilis erit petulantia? Eodem furoris prosiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera secula non condiderit. Vt suæ cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectant: quasi verò in tam ampla cœli & terræ circumferentia, non sauis multa occurrant quæ inæstimabili suo fulgore absorbent sensus omnes nostros: quasi intra sex annorum millia non facis multa documenta ediderit Deus, in quorum assidua meditatione mentes nostræ se exerceant. Ergo libenter inuicemus inclusi his cancellis, quibus nos circumscribere Deus voluit, & quasi mentes nostras contrahere, ne vagandi licentia diffuerent.

2. Eiusdem rationis est quod narrat Moses, non momento sed sex diebus absolutum fuisse Dei opus. Nam & hac circumstantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum Deum qui in sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quauis enim oculi nostri in quancumque partem se vertant, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm cito præteruolent si quæ nos tangant piæ cogitationes. Hic iam obstrepat humana ratio, quasi a Dei potentia aleni fuerint tales progressus, donec subacta ad si dei obsequium quietem illam colere discit, ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerum diligenter considerandus est paterum Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omnino bonorum copia locupletasset. Nam si eum in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum consulere. Nunc vbi solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terram, aquas, aërem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & sedali

Resutat profana subfannatio, Cur non citius Deo uenit in mentem cœlum & terram condere.

Vide cap. 6. sect. 1.

Lib. de Gene. cōtra Manich. lib. 11. de Cinitate Dei.

Est ab omnibus scriptis deis discernatur verus Deus, narrat absolutum fuisse creatiois opus non in momento, sed sex diebus: deimic ordinē describit: nōpe nō ante fuisse creatū. Adū quàm Deus mandauit omni bonorū copia locupletasset. De quo vide sect. 2.

pattis familiās suscipiens, misericordiam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantum delibito, si quisque attentius apud se expendat, constabit Moses certum vnus Dei creatoris testem ac præconem fuisse. Ommitto quæ iam exposui, non de nuda tantum Dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius sapientiam & Spiritum nobis proponi, ne alium Deum somniamus quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

Angelos esse Dei creaturas licet Moses non exprimat in historia creationis.

3 Sed antequam de hominis natura plenius differere incipiam, aliquid de Angelis inferere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis, nisi quæ oculis nostris occurrunt: vbi tamen postea Angelos Dei ministros inducit, colligere facile licet eorum esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quauis ergo Moses populariter loquens, non ita timè à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradimus quæ alibi passim docet Scriptura: quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omittendum est tam præclarum & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mentes ita perstrinxit Angelicæ naturæ præstantia, vt putarent illis iniuriam fieri si vnus Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogentur: hinc illis afflicta diuinitas. Emerisit etiam Manichæus cum sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum: ac Deum quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas, non constaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nam quia nihil magis Dei proprium sit quàm æternitas, & æternitas, id est, à seipso existetia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nonne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? iam vbi omnipotentia Dei, si diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnanter, quicquid voluerit exequatur? Quod autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nisi esse ascribi bono Deo vilius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam esse in mundi vniuersitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio exiit in quo non & sapientia & iustitia sue specimen ediderit Deus. His ergo peruersis commentis vt obuiam eatur, alius animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrent. Quo consilio verisimile est, vbi in simbolo Niceño vocatur Deus omnium conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen quem præscribit pietatis regula tenere curæ erit, ne alius quàm expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certe quum vtiliter semper nos doceat Spiritus, in quibus verò partem est momenti ad glificationem, vel subtrahat profusus, vel leuiter tantum & cursim attingat: nostri quoque officij est, libenter ignorare quæ non conducunt.

De tempore vel ordine quo creati fuerint inquirere non expedit, quando scriptura nihil conuincit, quæ pro regula si qui debent. vide Job 38. 7. Genes. 1.

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussu eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra contouersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, cõsentionem mouere non ne petuicacis magis quàm diligentis est: Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cum omni exercitu eorum, narrat Moses: quid atinet anxie percontari quoto die præter astra & planetas alij quoque magis reconditi cælestes exercitus esse cœperint? Ne longior sum, meminimus hic, vt in tota religionis doctrina, tenendam esse vnani modestiæ & sobrietatis regulam, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scite

etiam

etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, ut in lectione Scripturæ, us continenter quærendis ac meditandis immoremur que id adificationem pertinent: non cur oscitati aut rerum multum studio indulgeamus. Et quia Dominus non in frivolis quæstionibus, sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officibus erudire nos voluit, in ea scientia acquiescamus. Quamobrem, si ritè sapere volumus, relinquenda sunt nobis illa *ματαιωματα*, quæ & ab otiosis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine absque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi, & maiori voluptati esse quàm quæ in usu quotidiano sunt posita. Verum, nisi Christi discipulos esse nos piget, eim quum ipse methodum præscripsit, sequi ne pigeat. Ita fiet ut eius magisterio contenti, à superuacuis speculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abstineamus, sed etiam abhorreamus. Dionysium illum, quicumque fuerit, nemo negauerit multa subtiliter & argute in cœlesti Hierarchy disputasse: verùm si quis propius excutiat, deprehendet maxima ex parte meram esse garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, sed vera, certa, utilia docendo, conscientias confirmare propositum est. Si librum illum legas, putes hominè de cœlo delapsum referre non quæ didicit, sed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cœlum raptus fuerat, non modò nihil talè prodidit, sed testatus quoque est nefas esse homini loqui quæ viderat arcæa. Illa ergo nugatoria sapientia valere iussit, ex simplici Scripturæ doctrina consideremus quod de Angelis suis scire nos Dominus voluit.

5 Angelos esse cœlestes Spiritus, quorum ministerio & obsequio utitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, passim in Scriptura legitur: unde & hoc illis nomen attributum est, quod illos veluti internumeros adhibet Deus ad se hominibus manifestandū. Aliæ etiam quibus inuèniuntur appellationes, ex similitatione sumptæ sunt. Exercitus vocatur, quia ut satellites principem suum circundant, eius maiestatem exornant & conspicuam reddunt, & instar militum ad signum ducis sui semper intenti sunt, & ita parati sunt ac expediti ad capellenda illius iussa, ut simul ac annuerit, operi se accingant, vel potius sint in opere. Talem imaginè throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, quum alij Prophete describunt, tum præcipuè Daniel: ubi mille millia, & decies mille myriadas astitisse dicit, quum Deus tribunal cõscendisset. Quoniam verò vim ac fortitudinem manus sue Dominus per ipsos mirabiliter exercit ac de clarat, inde Virtutes nominantur. Quia vero impetum suum in mundo per eos exercet ac administrat, ideo dicuntur nunc Principatus, nunc Potestates, nunc Dominationes. Postremò, iura in illis quodammodo residet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quamquam de hoc postremo nihil velim asserere: quia diuersa interpretatio vel æquè, vel magis etiam congruit. Verùm hoc nomine omisso, prioribus illis sæpe utitur Spiritus sanctus ad commendandam Angelici ministerij dignitatem. Neque enim æquum est, sine honore præteriri ea instrumenta quibus numinis sui præsentiam specialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non semel dii nuncupantur, quod in suo ministerio, velut in speculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis representent. Tameñ enim mihi non displicet quod veteres scriptores, ubi Scriptura Angelum Dei Abraham, Jacob, Mosi & aliis apparuisse commemorat, Christum fuisse Angelum illi interpretantur: sæpius tamen ubi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet: nam si principibus ac præfectis id honoris datur, quod Dei, qui summus est Rex & Iudex, vices gerunt in sua functione, longè maior causa est cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multò abundantius elucet.

2. Cor. 12. 2.

*Circœlestis Spiritus
utitur cœtur Ange-
li, Exercitus, Virtu-
tis, Principatus,
Potestatis, Domi-
nationes, Throni,
Dij.*

Dan. 7. 10.

*Colos. 1. 16.
Ephes. 1. 21.*

*Gen. 18. 1, & 2. 1,
& 23. Ios. 5. 14. Lu-
dic. 6. 14, & 12. 22
*Vide cap. 15. in
fine scilicet.
Psal. 82. 6.
*Vide cap. 13. se. 7.
10.*

*De Angelis docet
Scriptura, quæ ad
consolationem nostram
fideiq; confirmat. o-
mne videt neq; diu-
ne erga nos benefi-
centie esse diffusa
totis, &que variis
modis Tride Calu-
do vera Eccl. si. ve
formanderatione.*

Psal. 91. 11.

Psal. 43. 8.

Gen. 16. 9.

Ibid. 24. 7.

Ibid. 43. 15.

Exod. 14. 19.

Ex. 23. 20.

Judic. 1. 6.

6. 11. & 13. 10.

Matt. 24. 11.

Luc. 12. 43.

Matt. 23. 5. 7.

Luc. 24. 5. 47.

1. 15.

2. Reg. 19. 35.

isa. 37. 36.

*Nō unitatum. An-
gelis, quæ que n. strū
esse curę. s. domus
vno consilia vige-
lare profante no-
stra. utque super
ruamur. se quare
de no suis cuique
Angelis si. cui 25
strigatus.*

Dan. 1. 13.

20. & 12. 1.

Matt. 18. 10.

Luc. 15. 7.

Luc. 16. 23.

2. Reg. 19. 17.

Act. 12. 15.

6 Quod autem ad consolationem nostram fideiq; confirmationem
facere maximè poterat, in eo docendo plurimum insisit Scriptura: nem-
pe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ dispensatores esse & admini-
istros. Ideo que commemorat pro salute nostra ipsos excubare, suscipere
defensionem nostram, vias nostras dirigere, sollicitudinem gerere nequid
aduersi nobis accidit. Vniuersales sunt sententiæ quæ in primis ad Chri-
stum, Ecclesiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis suis
mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viuis tuis. In manibus portā-
bunt te, ne forte offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus
Domini per circuitum eorum qui timeant eum, & erunt eos. Quis o-
stendit Deüs, sese eorum quos custodiendos suscepit, tutelam Angelis
suis delegare. Secundum hanc rationem Angelus Domini consolatur
Agar fugitiuum, & dominæ suæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham
seruo suo Angelum fore ducem iueneris ipsius. Iacob in benedictione E-
phraim & Manasse precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fue-
rat ab omni malo, prosperari eos faciat. Sic Angelus protegendis Itæ-
litici populi castris præfectus fuit: & quoties voluit Israël in Deo redi-
mere è manu hostium, Angelorum ministerio vindices excitauit. Sic deni-
que (ne plura commemorare necesse sit) Angeli Christo ministrant,
& ei adfuerunt in omnibus angustis. Eius resurrectionem mulieribus,
discipulis gloriosum aduentum nuntiarunt. Itaque quo istud protectio-
nis nostræ munus impleant, contra Diabolum omnèque hostes nostros
depugnant, & vindictam Dei aduersus eos qui nobis infesti sunt, exe-
quantur. Quemadmodum legimus Angelum Dei, vt Ierusalem obdione
ne liberaret, centum octoginta quinque millia in castris regis Assyrii v-
na nocte consecisse.

7 Caterum an singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eo-
rum defensionem, pro certo asserere non ausim. Certe quum Daniel An-
gelum Persarum & Græcorum Angelum inducit, significat certos An-
gelos regnis ac prouincijs quasi præsides destinari. Christus etiam quum
dicit Angelos puerorum semper videre faciem Patris, certos esse Ange-
los, quibus commendata sit eorum salus innuit. Sed ex eo nescio an col-
ligi debeat, vnicuique præ esse suum Angelum. Hoc quidem pro certo ha-
bendum, non tantum vni Angelo vnumqueque nostrum esse curę, sed
omne vno consensu vigilare pro salute nostrâ. Nam de omnibus ange-
lis simul dicitur, q; plus gaudeant super vno peccatore ad respicientiam
cõuerso, quàm super nonaginta nouem iustis qui in iustitia persistunt.
De pluribus etiam Angelis dicitur, quod Lazarus animam in sinu Abra-
he detulit. Nec verò frustra ministro suo monstrat El-fæus tot currus
igneos qui peculi inter illi destinati erant. Vnus est locus qui videtur ad
id confirmandum alius paulò clarior. Nam quum Petrus e carcere edu-
ctus pulsasset fores domus in qua congregati erant fratres, quum suspi-
cari non possent eum esse, dicebant Angelum ipsius. Videtur hoc illis in
mentem venisse ex communi conceptione, q; singulis fidelibus præsides
assignati sint sui Angeli. Quanquam hic quoque respondendi potest, nihil
obitare quominus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Domi-
nus tunc Petri curam mandasset, neque tamen propterea esset perpetuus
eius custos, quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum
& malum, tanquam duos genios, singulis esse attributos. Neq; tamen
operæ pretium est anxie inuestigare, quod seire nostrâ non multum re-
fert. Nam sicut hoc non satisfaciet, omnes cœlestis militæ ordines pro sa-
lute sua excubias agere, non video quid proficere eo possit si intelli-
gat Angelum vnum peculiari custodem sibi datum. Qui vero ad vnū
Angelum restringunt quam de vnoquoque nostrum curam Deus gerit,
magnam

magnam sibi & omnibus Ecclesie membris iniuriam faciunt: ac si de nihilo promissæ essent illæ auxiliares copie, quibus vindicæ cincti & muniti animosius certemus.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, viderint quale habeant fundamentum. Michael, fideor, princeps magnus vocatur apud Dani. Iem. & Arcem angelus apud Iusam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tubæ citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorû gradus inter Angelos statuere, distinguere singulos suis insignibus, locum & stationem cuique assignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertium si addere velis ex historia Tobie, ex significatione videri possunt, pro infirmitatis nostræ captu, Angelis indita: etsi id in medio malo relinquere. Quantum ad numerum, audimus ex ore Christi multas legiones, à Daniele multas myriades ple nos currus vidit Elisæi ministris: & ingentem multitudinem declarat, quæ dicuntur castrametari in circuitu timentium Deum. Forma spiritus carere certum est: & tamen Scriptura pro ingenij nostri modulo Angelos sub Cherubim & Seraphim non frustra nobis claros pingit, ne dubitemus inere libili celeritate semper ad auxilium nobis ferendum præsentibus fore, simul ac res tulerint, ac si salgur ex celo emissum, qua solet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præterea dicitur utroque quæri potest, credamus ex eo esse genere mysteriorum quorum plena reuelatio in vltimum diem differat. Proinde à nimia vel in querendo curiositate, vel in loquendo audacia cauendum meminerimus.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo est habendum, Angelos spiritus esse ministratores quorum obsequio vitur Deus ad suorum protectionem, & per quos tuum sua beneficia inter homines dispensat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Saddæcorum opinio, per Angelos nihil designari, quàm vel motus quos Deus hominibus aspirat, vel etiam edit virtutis suæ specimina. Sed hæc deliramento tot reclamant Scripturæ testimonia, ut maum sitam crassam ignorantem in illo populo ferri potuisset. Vt enim omittam quos superius locis citavi, ubi referuntur millia & legiones Angelorum, ubi gratiam illis tribuitur, ubi narrantur fideles manibus sustinere, eorum animis lesere in quiete, videre faciem Patris, & similia: sunt alij, ex quibus clausime euincitur vera esse spiritus naturæ subliantis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem esse latam in manu Angelorum: & Christus, Electos fore post resurrectionem Angelis similes: Item iudei, ne Angelis quidem esse cognitum: se tunc venturum cum sanctis Angelis: ut maxime torqueatur, necesse erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheum coram Christo & electis ipsius Angelis attestatur ut præcepta sua custodiat, non qualitates aut inspirationes sine substantia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in epistola ad Hebræos legitur, Christum excellentiorem Angelis effectum, illis non esse subiectum orbem terrarum, Christum non ipsorum, sed hominum naturam assumpsisse: nisi beatos esse spiritus intelligamus, in quos cadunt istæ comparationes. Et ipse author epistolæ seipsum declarat, ubi in regno Dei, fidelium animas & sanctos Angelos simul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos puerorum semper videre faciem Dei, eorum præsidio nos defendi, eos læari de salute nostra, mirari multiplicem Dei gratiam in Ecclesia, subesse Christo capiti. Eodem pertinet quod sanctis Patribus toties apparuerunt sub forma hominum, loquuti sunt, excepti etiam fuerunt hospitio. Et Christus ipse ob primatum quem obtinet in persona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiret attingere libuit, ad simplices præmuniendos aduersus illas stultas & absur-

De Angelorum multitudine & ordine querere curiositate erit: definire, & meritatis: & cur, Spiritus eius sint, claros pingat scriptura sub Cherubim & Seraphim

Dan. 12. 1. Iud. 9. 1. Thess. 4. 16. Tob. 12. Matt. 26. 53. Dan. 7. 10. 2. Reg. 6. 17. Psal. 34. 8.

Heb. 1. 14. 2. Cor. 11. 3. Contra Saldæcorum & similes fanaticos, variis testimoniis Scripturæ euincitur, Angelos non esse qualitates, aut inspirationes sine substantia, sed veros spiritus.

Act. 7. 53. Galat. 3. 19. Matth. 22. 30. 24. 37. Ibid. 25. 31. Luc. 22. 26. 1. Tim. 5. 21.

Heb. 1. 4. 2. 16. Ibid. 12. 2.

Malach. 2.

das cogitationes, quæ ante multa secula à Satana excitatæ, subinde re-
pullulant.

*De vitanda in An-
gelis superstitione,
& ne Angelis tri-
buamus quæ Dei so-
lius & Christi sūt.*

10 Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerunque so-
let, vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorum ministros esse ac præ-
bitores. Eò enim protinus delibitur hominis ratio, vt nihil non hono-
ris deferendum illis putet. Ita fit vt quæ solius Dei & Christi sunt, ad ipsos
transferantur. Ita videmus Christi gloriam superioribus aliquot seculis
fuisse multis modis obscuratam, quum immodicis elogijs Angeli præ-
ter Dei verbum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius est vitium ex-
tis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuisse inagnum cer-
tamen cum nonnullis apparet, qui sic Angelos euehebant vt Christum
propemodum in ordinem redigerent. Hinc tanta sollicitudine vrget in
epistola ad Colossenses, Christum non modò Angelis omnibus esse an-
teferendum, sed ipsis quoque bonorum omnium esse auctorem: nè co-
derelicto, ad illos conuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eo-
dem, quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini nominis
refulgeat, nihil est magis procliuè quàm in eorum à lorationem stupore
quodam nos prosternei, & omnia deinde illis tribuere quæ nõ nisi Deo
debentur: quod etiam Iohannes in Apocalypsi fatetur sibi accidisse, sed
simul addit fuisse sibi responsum, Vide ne feceris: conseruus tuus sumt
Deum adora.

Cap. 1. 16, & 20.

Apoc. 19. 10.

*Superstitionem in
Angelis vitauera-
mus, expendendâ,
quod opera illorũ
vritur Deus, nõ fa-
cere necessitatem,
quasi carere illis
nequeat, sed ad so-
laciũ nostræ im-
becillitatis.*

11 At qui hoc periculum bene cauebimus, si expèdamus cur per eos
Deus potius quàm per se sine ipsorum opera potentiam suam declarare,
fidelium salutem curate, suæque beneficentiæ dona ipsis communicare
soleat. Non facit hoc certè necessitate, quasi carere illis nequeat: nõ quo-
ties libet, ipsis præteritis, opus suum vel solo nutu peragit: tantum abest
vt ad leuandam difficultatem sint illi subsidio. Hoc ergo ad sola ium no-
stræ imbecillitatis facit, nequid omninò quod animis nostris vel in bo-
nam spem erigendis, vel in securitate confirmãtis valeat, d. sid. remus.
Illud quidem vnum satis superq; esse deberet, q. Dominus asserit se no-
strum esse protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hostium ge-
neribus nos videmus circumferi: quæ nostra est mollities ac fragilitas,
fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione cõ-
cidamus, nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehendere
nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore promittit,
sed se innumeros habere satellites, quibus procurandam salutem no-
stram mandauerit. Horum præsidio ac tuela quam diu sepi sumus, quic-
quid periculi imminat, nos extra omnem mali aleam esse positos. Per-
peram id quidem fieri à nobis facit, q. post vllum simplicem promissio-
nem de vnius Dei protectione, adhuc circumspectamus vnde veniat no-
bis auxilium. Sed quia Dominus, pro immensa sua clementiã & facili-
tate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantum eius beneficium
negligamus. Eius rei exemplum in puero Elisæ habemus, qui quũ mon-
tem obliuione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vilum effugium
patere, pauore cõsternabatur, quasi actum de se ac domino suo esset. Hic
Elisæ Deum precatus est, vt illius aperiret oculos: ille protinus montẽ
equis ac curribus igneis refertum conspexit, multitudine scilicet Ange-
lorum, à quibus cultodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirmatus
se recepit, & hostes potuit intrepido animo despicere, quorum inspe-
ctu fuerat propè exanimatus.

1. Reg. 6. 17.

*Quicquid de An-
gelorum ministerio
dicitur, nõ referri vo-
portere non vt nos*

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc fi-
nẽ dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortius
stabilietur. Siquidem hæc præsidia ideo nobis à Domino sunt cõparata,
ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret,

sed

sed ad illam Elisæi sententiam confugiamus, plures esse pro nobis quam ipsi à Deo abduci contra nos. Quàm igitur preposterum est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt constituti ut presentiore in eius opem nobis testentur? Abducunt autem, si non restà ad ipsum manu ducunt, ut solū auxiliatorem spectemus, inuocemus ac predicemus: si non ut eius manus à nobis considerantur, quæ nulli ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si non in vno Mediatore Christo nos retinent, ut ab eo prorsus pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hæere ac penitus infixum esse animis nostris debet, Angelos in terrâ ad homines descendere, & ab hominibus in cælum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum: quo indica-

Gen. 28. 12.

tur sola Christi intercessione fieri ut Angelorum ministeria ad nos pertineant, sicut ipse affirmat. Post hæc videbitis cælos apertos & Angelos descendentes ad Filiû hominis. Itaq; seruus Abraham, Angeli custodiæ commendatus, non propterea ipsum inuocat ut sibi adit, sed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petitq; ut misericordiâ suam erga Abrahamû exerat. Quemadmodum enim non idè potentie bonitatisq; suæ ministros facit eos Deus, ut suam cum illis gloriam partiat: ita non opem suam idè in ipsorum ministerio nobis promittit ut nostram inter ipsos & cum si luciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philosophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipsi in hunc finem colendis, quò Deum faciliorem nobis reddant: quam superstitiosi curiosisque homines conati sunt in religionem nostram ab initio inuere, & ad hunc vsque diem perseuerant.

Ioh. 1. 51.

Gen. 24. 7.

Vide Plain Epimede & Cratylus.

13. Quæ de Diabolis Scriptura tradit, eò serè tendût omnia, ut solliciti simus ad præcauendas eorum insidias & molitiones: cum iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum Deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quû fortis armatus, spiritus cui potestas est aeris, leo rugiens dicitur: nõ aliò respiciunt istæ descriptiones nisi ut cauiiores simus & vigilantiores, tû ad pugnam capessendam paratiores. Quod etiam expressis verbis interdu notatur. Nam Petrus postquam diabolum dixit circuire instar leonis rugientis, quærentem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, ut fide fortiter resistamus. Et Paulus, vbi monuit luctam non cum carne & sanguine nobis esse, sed cum principibus aëris, potestatibus tenebrarum, & nequitis spiritualibus, continuò arma induere iubet quæ ad tantum tamque periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, ut hostem, & hostem in audacia promptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus referatissimum, pugnandi scientia expeditissimum nobis assidue imminere premoniti: non socordia vel ignauiâ opprimi nos sinamus, sed ex aduerso erectis excitatisque animis, pedem figamus ad resistendum: & quia hæc militia nõ nisi morte finitur, ad perseuerantiam nos hortemur. Præcipue verò imbecillitatis & ruditatis nostræ nobis conscij, Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus nisi ipso freti: quando ipseus est solius & consilium & robur & animos & arma subministrare.

Quæ de Diabolis extat in Scriptura, eò spectat ut solliciti simus ad præcauendas eorum insidias, & firmis armis nos instruamus ad repellendos insultus. Vide Gal. aduersus Pighium, 1. Pet. 5. 3.

Ephes. 6. 12.

14. Quò autem ad id agendum magis excitemur ac urgeamur, non vnum aut alterum aut paucos hostes, sed magnis esse copias denuntiat Scriptura, quæ nobiscum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuisse à septè dæmonis quibus occupabatur: & illud esse ordinariu testatur Christus, quò si eiecto semel dæmonio locum iterum patefacias, septem spiritus nequiores secum assumit, ac redit in possessionem vacuam. Imò legis tota dicitur hominem vnum obsessissè. Hic ergo do-

Marc. 16. 9.

Math. 12. 43.

Quomodo excitemur ad cauendum nobis à Spiritibus inmundis, denuntiat Scriptura non vnâ aut alterâ vssè, si d

*magis coram co-
pitas qua cetera nos
belli cetera : &
quo sensu diaboli
numero singulari
aliquando pponat.*

Luc. 8. 30.

Matt. 25. 41.

*Ad perpetuum eū
Diaboli certamen
accēdere nos debet
quod aduersarius
Dei & nostri vbi-
que dicitur.*

Matt. 1. 23.

Iohan. 8. 44.

*Diaboli natura
prauus, homicida,
mendax, & omnis
malitiae architectus.*

*Natura Diaboli
malitia ab ex cre-
atione ipsius, non ex
depravatione, unde
Cetera in vestigiis
cetera in vestigiis que
dam in vestigiis.*

Iohan. 8. 44.

*De causa, modo, &
potestate in la-
suis. Angelorum ma-
litiā quaere curio-
siam est, quam Scri-
ptura subleuat.*

cemur, cum infinita hostium multitudine bellandum vobis esse: ne pau-
citate contemp- ta, simus ad prelium remissiores, vel intermissionem ali-
quam dari nobis interdum putantes, desiliere indulgeamus. Quod autem
lingulari numero saepe vnus Satan vel Diabolus proponitur, in eo de-
notatur principatus ille iniquitatis qui aduersatur regno iustitiae. Quem
admodum enim in Ecclesia & sanctorum Societas Christum habet caput:
ita impiorum factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingi-
tur, qui summum impetium illis obtineat. Qua ratione dictum est illud,
Ite maled. sū in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Ange-
lis eius.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum Diabolo certamen accēdere nos
debet, quod aduersarius Dei & nostri vbi-que dicitur. Nam si cordi nobis est
Dei gloria, vt patet, totis viribus aduersus eum eritendum est qui illius
extinctionem molitur. Si ad regnum Christi miserendum animati sumus,
vt oportet, necesse est nobis irreconciliabile cum eo bellum esse qui in
illius ruinam conspirat. Rursus si qua salutis nostrae cura nos tangit, nec
pax, nec inlicitum cum eo nobis esse debent qui in eius perniciē assidue
insidias tendit. Talis autem describitur Genes. cap. 3, vbi hominem ab o-
bedientia, quam Deo debebat, abducit, vt simul & Deum iusto honore
spoliet, & hominem ipsum in ruinam precipiet. Tals etiam in Euange-
listis, vbi inimicus vocatur, & spargere zizania ad corrumpendum vici-
atere semine dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio
fuisse homicidam, mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mé-
daciis enim veritatem Dei oppugnat: lucem tenebris obscurat: hominū
mentes implicat erroribus: odia suscitatur: contentiones ac pugnas accen-
dit: omnia in eum finem, vt Dei regnum euerteret, homines in æternum
interitum secum demergat. Unde constat, ipsam naturam prauam, mali-
gnam ac malitiosam esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei &
hominum salutem impetendam factum est summam prauitatem esse o-
portet. Hoc etiam significat Iohannes in epistola sua, quum scribit cura
ab initio peccare Siqui sem intelligit, ipsum omnis malitiae & iniquita-
tis auctorem, dum eum, architectum.

16 Atqui quum à Deo conditus sit Diabolus, hinc malitiam quam
eius naturam tribuimus, non ex creatione, sed ex depravatione esse me-
muerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapsu sibi
accidit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talem credentes à Deo
prodissis, Deo ipsi idseribamus quod est ab eo alienissimum. Hac ratio-
ne denuntiat Christus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium lo-
quitur: & rationem ponit, quia non stetit in veritate. Certè quum in ve-
ritate persistit, negat, innuit aliquando in ea fuisse: & quum patrem fa-
cit mendacij, hoc illi admittit ne Deo vitium inimici, cuius ipse sibi causa
fuit. Quinquam autem in verbis breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id ra-
tionem abundè sufficientem vt Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur.
Et quid nostri ad sefert, vel plura, vel in alium finem de Diaboli sceleribus.
Fremunt nonnulli quòd non ordine & distinctè ipsam illum sententiam cau-
sam, modum, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia
haec nihil ad nos, melius fuit, si non subiectum totum, at certè leuiter
attingit: quia nec Spiritu sancto dignum fuit, inanis historicis sine fru-
ctu curiositatem pasceret: & videmus hoc fuisse Domino propositum, ni-
hil in factis suis oraculis tradere quod non ad edificationem discere-
mus. Ergo ne superius eius ipsi immoremur, contenti simus hoc breuiter
habere de Diabolorum natura, fuisse prima creatione Angelos Dei: sed
degenerando se perdidisse, & aliis factos esse instrumenta perditionis.
Hoc quia vtile cognitum erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Ange-
lis,

lis, inquit, qui peccauerant, nec seruarant suam originem, sed relique-
rant suum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos, Angelos no-
mans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

17 Quoniam verò ad discordiam & pugnam atinet quam Sata-
næ cum Deo esse dicimus, sic accipere oportet, vt fixum interim illud
maneat, illum, nisi volente & annuente Deo, nihil facere posse. Legi-
mus enim in historia Job illum se sistere coram Deo ad excipiendâ man-
data, nec pergere audere ad facinus aliquid obeundum nisi impetrata
facultate. Sic & quum decipiendus est Achab, recipit se fore spiritum
mendacij in ore omnium Prophetarum: & à Domino amandatus, id
præstat. Hac ratione & spiritus Domini malus dicitur qui torquebat
Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi
scribitur, plagas Aegyptus fuisse à Deo inflictas per angelos malos. Se-
cundum hæc particularia exempla Paulus generaliter testatur excæca-
tionem incredulorum opus esse Dei, quum antea vocasset operationem
Satanæ. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nu-
tu regi vt obsequium reddere ei cogatur. Porro quum dicimus Sata-
nam Deo resistere, & illius opera cum huius operibus discedere, hanc re-
pugnantiam & hoc certamen à Dei permissione pendere simul asseri-
mus. De voluntate iam non loquor, nec etiam de conatu, sed de effectu
tantum. Quanto enim improbus est naturi Diabolus, minime ad obe-
dientiam diuinæ voluntatis propensus est, sed totus ad contumaciam &
rebellionem fertur. Hoc igitur à seipso suaque nequitia habet, vt cupi-
ditate & proposito Deo aduerteret. Hac improbitate extimulatur ad co-
natum earum rerum quas maxime aduersariis esse Deo putat. Sed quia
Deus illum potentia sua fræno vincitum constructumque tenet, ea mo-
dò exequitur que sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo,
velit noli obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocunque il-
le impulerit.

18 Iam verò quia Deus immundos spiritus, prout libitum est, huc
illuc inflat, hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant,
adoriantur insidias, incursionibus sollicitent, ugnando vrgeant, fatigent
eriam sæpe, conturbent, pauesciant, ac interdum vulnerent, sed nun-
quam vincant nec opprimant: impios autem subactos trahant, in eorum
animis & corporibus impetium exercent, ad omnia flagitia velut man-
cipijs abutantur. Quantum ad fideles atinet, quia ab eruzinodi hostibus
inquiuntur, ideo has exhortationes audiunt, Nolite locum dare Dia-
bolo. Diabolus hostes vester vt leo rugiens circuit, qui utrens quem deuo-
ret: cui resistere fortes fideles & similes. Ab hoc genere certaminis se nõ fuis-
se immunem fatetur Paulus, quum scribit ad remedium domandè super-
bæ sibi datam Satanæ Angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo fi-
liis Dei commune est ad exercitum. Quia autem promissio illa de con-
terendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter
perinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Con-
sternantur quidem sepe, sed non exanim incurrunt se recolligunt: con-
cidunt violentia ictuum, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non le-
thaliter: idemque sic labrant toto vitæ curticulo, vt in sine victoriâ obti-
neant: quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta
Dei vindicta, Satanæ permissum fuisse ad tempus Dauidem vt eius im-
pulsu populum numeraret: nec frustra spem veniè reliquit Paulus, etiã
si qui Diaboli laqueis retiti fuerint. Idèd alibi idem Paulus promissio-
nem superius citatam inchoari in hac vita, vbi luctandum est, ostendit:
post luctum adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam cõ-
teret sub pedibus vestris. In capite quidem nostro semper ad plenum

*Hoc à seipso suaque
nequitia habere
Diabolus, vt cupi-
ditate & propo-
sito, aduersari Deo:
sed nihil facere
exequi possit nisi
lente & annuente
Deo.*

Iob 1. 6, & 2. 3.

1. Reg. 22. 20.

1. Sam. 16. 14, &

18. 10.

Psal. 78. 49.

2. Th. 2. 9. 21.

*Deum sic regimen
omne suum ita per-
re, vt Satanæ in a-
nimis fidelium re-
gnum non permit-
tat, qui seaper in
fine vt totum ob-
tineat. Vt etiam qui
busti partem, ac-
tus actibus vulne-
rantur & occidunt
sed impios deusta-
xat: illi gubernados
trahat, vt in cor-
pore animis & corpori-
bus impetio exer-
cat. Vide Caluini
libellus de Præd-
icatione.*

Ephes 4. 27.

1. P. 1. 5. 8.

2. Cor. 12. 7.

Gal. 3. 13.

2. Sam. 24. 1.

1. Tim. 2. 26.

Rom. 16. 20

*Iob. 14. 30.

extitit hæc victoria, *quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundum quam infirmitati obnoxij adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi suscitatur erigiturque regnum Christi, Satan cum sua potestate concidit: quemadmodum ait Dominus ipse, Videbam Satanam quasi fulgur, de celo cadentem. Hoc enim responso confirmat quod de prædicationis suæ potentia retulerant Apostoli. Item, Quum princeps occupat atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet: quum autem superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hunc finem Christus moriendo vicit Satanam, qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copis egit, ne Ecclesie noceret: aboqui centies eam pessundaret singulis momentis. Nam (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ vires) quomodo vel tantillum contra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Non ergo in animos fidelium permittit Deus regnum Satanæ, sed impios duntaxat & incredulos illi gubernandos tradit, quos in suo grege censeri non dignatur. Nam dicitur hunc mundum sine controuersia occupare donec à Christo exturbetur. Item, excurrere omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suum in filiis contumacibus: & merito: sunt enim impij omnes vasa iræ. Ideò cui potius quàm diuinæ vltionis ministro subicerentur? Denique ex parte diabolo esse dicuntur: quia vt in eo filij Dei agnoscuntur fideles quòd imaginè eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius filij propriè censentur.

2. Cor. 4. 4.

Ephes. 2. 2.

Iob. 8. 4 & 1.

Iob. an. 3. 8.

Refelluntur qui nunciantur diabolos in malis, quum malos affectus aut perturbaciones esse: & testimonij Scripturæ enunciantur esse mentes vel Spiritus sensu & intelligentia præditos. Vide Cæcilium aduersus Libertinos.

Iob. 7. 4 & Iob. 3. 10

1. Iohan. 3. 8.

Iud. 9.

Iob. 1. 6, &

2. 1.

Mat. 8. 29

Iob. 25. 41.

2. Pet. 2. 4.

19 Quemadmodum autem superius refutauius nugatorias illam de sanctis Angelis philosophiam, quæ docet nihil esse quàm inspirationes vel motiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: sic & hoc loco refellendi sunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbaciones esse nungantur, quæ nobis ingeruntur à carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturæ testimonia. Primum quum immundi Spiritus vocantur & Angeli apostata, qui ab origine sua degenerarunt, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, sed magis reuera quod dicuntur, mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos. Similiter vbi filij Dei cum diaboli filiam à Christo quàm ab Iohanne conferuntur, nonne inepta esset comparatio si nomen diaboli nihil quàm malas inspirationes designaret? Et Iohannes aliquid etiam nunc apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michælem archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo, certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui responderi id quod legitur in historia Iob, comparasse Satanam cum sanctis angelis coram Deo Clarissimi autem omnium sunt illi loci qui mentionem peccati faciunt, quam sentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipue sensuri sunt in resurrectione, Fili David, cur venisti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum qui preparatus est diabolo & angelis eius. Itè, Si proptus angelis non peccat, itè sed catenas detractos protegit in caligine ad æternam damnationem ferandos, &c. Quum ineptæ locutiones forent, destinatos æterno iudicio diabolus, ignem illis esse præparatum, itè torqueat ipsos & cruciari à Christi gloria, nonnulli essent omnino diabolus & sequoriam hæres disputatione non eget apud eos qui verbo Domini hanc habent, apud istos vero inanes speculatores, quibus nihil placet nisi nouam, Scripturæ testimonij parum proficitur: vi teor mihi fecisse quod volui, vt scilicet illustreret sint præmentes aduersus eiusmodi delinam, quibus inquieti homines te & alios simpliciores turbant.

Fuit

Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere: ne qui illo errore impliciti, dum putant nullum se habere hostem, fiant ad resistendum se-gniores & incautiores

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectatio-
nem capere ex manifestis & obuiis Dei operibus. Est enim hoc (vt alibi *hendamus quod de*
diximus) et si non præcipuum, naturæ tamen ordine primum Fidei do- *Deo scire refert, his-*
cumentum, qua quæuet sum oculos circumferamus, cuncta quæ occur- *storiam creationis*
runt, meminisse Dei esse opera: & simul quem in finem à Deo condita *mûdi operæpretiû*
sint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehédamus quod de *est tenere, qualiter*
Deo scire refert, historiam creationis mundi operæpretiû est in primis à *Mose est tradita,*
tenere, qualiter à Mose breuiter exposita, & à sanctis deinde viris, Babilio *cuius summa capi-*
præsertim & Ambrosio, copiosius illustrata est. Ex ea discemus, Deum *ta breuiter recitantur.*
verbi ac Spiritus sui potentia ex nihilo creasse cælum & terram: hinc *vt. Vide cap. 12.*
omne genus animalia resque inanimatas produxisse, mirabili serie dis- *sect. 10.*
stinx. de innumeram rerum varietatem suam vnicuique generi naturam
indidit, assignasse officia, loca attribuisse & stationes: & quum omnia
sint corruptioni obnoxia, prouidisse tamen vt singulæ species ad diem
extremum saluæ conferuentur. Proinde alias fouere arcanis modis, &
nouum huiusmodi vigorem illis quasi instillare: aliis vim propagandi con-
tulisse, ne suo interitu prorsus intereant. Ita que cælum & terram quàm
fieri potuit absolutissimam rerum omnium copia, varietate, pulchritu-
dine, non secus atque amplam ac spléndidam donum, exquisitissima simul
& copiosissima supellectile instructam ac refertam, mirabiliter exornat-
se. Demum hominem formando, eumque tam specioso decore, totque ac
tantis dotibus insigniendo, præclarissimum in eo suorum operum spe-
cimen edidisse. Verum quoniam mundi creationem enarrare mihi non
est propositum, satis sit hæc pauca iterum in transitu attigisse. Melius
enim est, vt iam monui lectores, ex Mose & aliis qui mundi Historiam
fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, plenam huius loci
intelligentiam petere.

21 Quorsum verò tendere, & quem in scopum referri debeat ope-
rum Dei consideratio, pluribus disputare nihil attinet: quò & alibi ma-
gna ex parte expedita hæc quæstio, & quatum præsentis instituti inter-
est, paucis verbis absolui queat. Sane si pro dignitate explicare libeat
quàm inestimabilis Dei sapientia, potentia, iustitia, bonitas in mundi
compositione reluceat, nullus orationis splendor, nullus ornatus tantæ
rei magnitudini par erit. Nec dubiû quin velit nos Dominus in hac san-
cta meditatione continenter occupari: vt dum illas immensas sapien-
tiæ iustitiæ, bonitiæ, potentia suæ diuitias in omnibus creaturis, velut
in speculis contèplamus, non tantum eas fugiente oculo percurramus,
& euaniolo (vt sic loquat) intuitu: sed in ea cogitatione diu immoremur:
eam serio ac fideliter animis reuoluamus, memoriæque identidem re-
petamus. Verum quia nunc in didactico versamur genere, ab iis superse-
dere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt cem-
pendio studeam, tunc sciant lectores se vera fide apprehendisse quid sit
Deum cæli & terre esse creatorem, si illam primum vniuersalem regu-
lam sequantur, vt quas in suis creaturis Deus exhibet conspicuas virtu-
tes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione transeant: deinde sic ad
se applicare discant quò penitus afficiantur in suis cordibus. Prioris ex-
emplum est, dum reputamus quanti fuerit artificis, hanc stellatam multi-
tudinem que in cælo est, tam disposita serie ordinare & aptare, vt nihil
excogitari possit aspectu speciosius: alias ita inferere & affigere suis sta-
tionibus, vt moueri nequeant: aliis liberiores cursum cõcedere, sed ita
vt errando non ultra spatium vagentur: omnium in motum ita temperare, vt

*Consideratio operû
Dei, creationis re-
sû omnium, ad duas
fines præcipuas de-
bet referri. Primus
fines est, vt quas in
suis creaturis exhibet,
et speciosas virtu-
tes, non ingrata
vel incogitantia, sed
obliuione tunc, et
mus.*

dies & noctes, menses, annos & anni tempora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentum redigere vt nihil confusionis habeat. Sic quoque dum potentiã obseruamus, in sustinenda tanta mole, in tam celeri cœlestis machinæ volutatione gubernanda, & similibus. Hæc enim pauca exempla satis declarant quid sit Dei virtutes in mundi creatione recognoscere. Alioquin si totam rem vidixi, oratione persequi libeat, nullus erit modus: quando tot sunt diuinæ potentie miracula, tot insignia bonitatis, tot sapientie documenta, quot sunt in mundo rerum species, imo quot sunt res vel magna vel exiguæ.

*Alter finis cōside-
rationis perit Dei,
vt eius virtutes,
quis in creatione
rerum omnium cō-
spiciat exhibet, no-
bis ipsis applica-
discedamus, quo no-
ad ipsius fiduciam,
inueniat omni lau-
do, amorem exci-
temus.*

22 Restat altera pars quæ ad fidẽ propius accedit: vt dũ animaduertimus in bonum ac salutem nostram Deũ omnia destinasse, simul in nobis ipsis, & tantis quæ in nos contulit bonis, sentimus ipsius potentiam & gratiam: inde nos ad ipsius fiduciam, inuocationem, laudem, amorem excitemus. Porrò cuncta se hominis causa condere, ipso creandi ordine demonstrauit ipse Dominus, vt paulo antè admonui. Non enim abs re est quòd i mundi fabricam in sex dies distribuit: quum nihil difficile ius esset, vno momento totum opus simul omnibus numeris complectere, quàm eiuſmodi progressionẽ sensim ad completum peruenire. Verum in eo suam erga nos prouidentiam paternamque sollicitudinem commendare voluit: quæ antequam hominẽ fingeret, quicquid vt se illi ac salutare prouidebat fore, id totum preparauit. Quante nunc ingratiudinis foret, dubitare an huc optimo Patri curæ simus, quem videmus de nobis, priusquam nasceremur, fuisse sollicitum? Quam impium esset didicere a regi dare, ne aliquando nos in necessitate destituat eius benignitas, quam videmus nondum nati: cum summa bonorum omnium affluentia fuisse expositam? Ad hæc audimus ex Mose, nobis eius liberalitate subiectum quicquid omnino rerum est in toto orbe, certum est, non idèd fecisse quòd nos ludere inani titulo donationis. Ergo nihil inquam nobis futurum est quoad salutem nostram referet. Denique vt semel finiam, quod ies Deum nominamus cœli & terræ creatorem, simul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, dispensationem in manu ac potestate ipsius esse, nos verò esse ipsius filios, quos alienos & educandos in suam fidem custodiãque receperit: vt bonorum omnium summam ab eo vno excedemus, ac certò speremus illum nunquam passurum nos rebus ad salutem necessariis indigere, ne aliunde spes nostra pendeat: vt quicquid desideramus, ad eum vota nostra respiciant: cuiuscunque rei fructum percipimus, eius esse beneficium agnoscamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ suauitate illecti, ipsum toto pectore amare & colere studeamus.

Gen. 1. 25, & 9. 2.

*Qualis homo sit creatus, vbi de anime & vultatibus, de imagine Dei,
liber ab ipso, & prima natura integritate differunt.*

CAPVT XV.

*Duplex mōdus, cog-
nitio: nō p̄ in pe-
na originis, & post
Adæ lapsum, & con-
hæc illa p̄missa
nō accipiendā in vi-
deamus, & vult o-
p̄ ad Deū naturæ
quæ bonam referat.
Et ad cœlesti ad
quæ p̄ in bonum.*

IAM de hominis creatione dicendum: non modo quia inter omnia Dei opera nobilissimũ ac maximè spectabile est institutum eius, & sapientie, & bonitatis specimen: sed quia vt in initio diximus, non potest liquiddò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat inuena nostri cognitio. Etiam autè ea duplex est, nēpe vt sciamus quales nos primi origine simus conditi & qualis nostra cōditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multũ prodesset creationem nostram tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus quibus sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nisi tamè integre naturæ descriptione contenti erimus. Et sanè antequam ad miseram

istam

istam hominis conditionem, cui nunc addictus est, descendimus, operæpretium est tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum est enim ne præcisè tantùm naturalia hominis mala demonstrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid habet viti, à Deo quodammodo profectum esse: nec dubitat si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpamq; in eum transcribere cuius merito rea agitur. Et qui religiosius loqui de numine videri volunt, libenter tamè excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deum quoque (licet obscurius) fugillare: cuius in contumeliâ recideret, siquid vitij inesse naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnem inhiare subterfugis omnibus, quibus utcumq; deriuari aliò à se malorum suorum culpam existimat, huic malitiæ diligenter obuiandũ est. Itaq; sic tractanda est humani generis calamitas, vt præcidatur omnis tergiverfatio, & iustitia Dei ab omni insimulatione vindicetur. Postcà suo loco videbimus quàm lógè absint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primo tenendum est, quum ex terra & luto sumptus fuit, iniectum fuisse superbix frænum: quia nihil magis absurdum est quàm sua excellentiâ gloriari qui non solum habitant in curium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas lutaceum non modò animare dignatus est, sed etiam domicilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tanta fectoris sui liberalitate gloriari potuit Adam.

2. Porro hominem constare anima & corpore, extra controversiam esse debet: atq; animæ nomine essentiam immortalem, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars est. Interdũ spiritus vocatur. * Etli enim dum simul iunguntur hæc nomina, significatione inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur Spiritus, tantundem valet atque anima: sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc spiritum ad Deum redire qui dedit illum. * Et Christus spiritum suum Patri commendans. Stephanus etiam Christo, non aliud intelligunt, quàm vbi solus ita est à carnis et gallulo anima, Deum esse perpetuum eius custodem. Qui verò animam imaginantur ideò spiritum dici quia flatus sic, aut vis diuinitus infusa corporibus, quæ tamen essentia careat: eos nimis cassè desipere & res ipsa, & tota Scriptura ostendit. Verum quidem est, dum terræ plus iusto affixi sunt homines hebetari, imò, quia à parte luminum alienati sunt, tenebris esse obæcatos, vt se à morte fore superstites non cogitent: interim tamen non ita in tenebris extincta lux est, quin immortalitatis suæ sensu tangantur. Certè conscientia, quæ inter bonum & malum dilectans, Dei iudicio respondet, indubium est immortalis spiritus lignum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus sine essentia, & terrorem sibi ex reitu in euter? Nequæ enim spiritualis pœnæ metu afficitur corpus, sed in solam animam cadit: vnde sequitur, essentia prædã esse. Iam ipsa Dei cognitio satis coarguit, animas quæ mundum transcendunt, esse immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euandus. Denique quum tot præclaræ dotis quibus humana mens pollet, diuina aliquid insculptum ei esse clamant totidè sunt immortalis essentix testimonia. Nã qui brutos animalibus inest sensus, extra corpus non egreditur: vel saltem nõ longiùs se extendit quàm ad res sibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælum & terram, naturæq; arcana perustras & vbi secula omnia int. Hæctũ & memoria complexa est, singula digerens sua serie, futuraq; ex præteritis colligens, clarè demonstrat latere in homine aliquid à corpore separatum. Deum inuilibilem & Angelos intelligentia concipimus, quòd minime in corpore cõpuit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeus lateat, ipse

*Anima sine spiritu
ritu hominis non
esse statum tantum,
sed essentia immor-
talem licet creatã,
probat ex cõscien-
tia, Dei cognitio, &
tot præclaris do-
tibus quibus mens
humana pollet, &
deiq; ex v's quæ in
suo ipso cõcipit: ite
multis argumētis
ex Scriptura peti-
tis. Vide Calu. in
Psychopannychia:
item in Institutio-
ne aduersus liberti-
nos cap. 11. 12.*

* Ecclij. 7.

* Luc. 23. 46.

Act. 7. 59.

hendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominem obstupesciens, vita etiam exuere videtur, non obscurus est immortalitatis testis: quando nō modo earum rerum quæ nunquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurum tempus præfagia. Breuiter hæc attingo quæ profani quoque scriptores splendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: sed apud pios lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentiale quiddam esset à corpore separatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, vt tandè vltimo die reportemus mercedem, prout se quisq; gesserit in corpore. Nam hi certe loci, & similes qui passim occurrunt, non solum manifestè distinguunt animam à corpore, sed hominis nomen ad eam transferendo, præcipuam esse partem indicât. Iam quom hortatur fideles Paulus vt se mudent ab omni inquinamēto carnis & spiritus, duas partes in quibus resident sordes peccati constituit. Petrus quoque Christum vocans animarum pastorem & Episcopum, peiperam loquutus esset nisi essent animæ, erga quas fungeretur hoc officio. Neq; staret quod dicit de æterna animarum salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animam: quod item author Epistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, vt rationē reddant pro animabus nostris: nisi propriam essentiam animæ haberent. Eodem spectat quod Paulus testem inuocat Deū in animā suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quod etiam clariùs exprimitur Christi verbis, dum timere eum iubet qui postquam occiderit corpus animam potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos, patres carnis nostræ à Deo distinguit, qui vnus est Pater spirituum, nō potuit clariùs animarum essentiam asserere. Adhæc, nisi animæ corporum erga stultis solutæ manerent superstitēs, absurdè induceret Christus Lazari animam gaudium fruentem in sinu Abrahæ: & rursum diuini animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem fuit. Ne longior sim in re parum obscura, hoc tantum ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quod spiritus & Angelos esse non crederent.

Probatur animæ immortalitas ex eo quod ad imaginē Dei dicitur creatus homo.

Quid, metam. 1. Quod sit hominum creatio esse ad imaginē Dei: ubi resuscitatus sit h. s. expositiones Osiandri, et aliorum quorundam: ac esset dicitur, quamuis Dei gloria relictat etiam in homine exteriore: quod extendatur ad totā præsentiam: quæ emittat bene: ut nati-

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quod dicitur homo creatus ad imaginem Dei. **QUA**uis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamen imaginis sedem in anima esse dubium non est. Non inficior quidem, externam speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac separat, simul Deo propius adiungere: nec vehementius contendam, si quis censeri velit sub imagine Dei, quod quum prona spectent animalia cætera terram, os homini sublime datum est, cælumque videre iustus, & erectos ad sydera tollere vultus: modò fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conspicitur vel emicat, spiritualis esse. Osiander enim (quem scripta eius testantur in futilibus commētis peruersè fuisse ingeniosum) imaginem Dei promiscuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in homine locare suam imaginem: quia vicunque stetit Adam integer, Christus tamen futurus fuit homo. Ita secundum eum corpus quod destinatum erat Christo, exemplar ac typus fuit corpore: illius figuræ quæ tunc formata fuit. Sed ubi reperit Christum Spiritus esse imaginem? Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique cuertitur inter Filium & Spiritum distinctio, si hoc illum nomen

suam imaginem. Adhuc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam induit, Spiritum sanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius similitudinem. Et quum Filij quoque personæ Sermo ille, Faciamus hominem, &c. communis sit, eum sui ipsius imaginem sequitur esse: quod ab omni ratione abhorret. * Adde quod non nisi ad Christi hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, si recipitur Osiandri figmentum: atque ita idea ex qua sumptus est Adam, fuit Christus, quatenus vestiendus carne erat: quæ Scriptura longè alio sensu docet eum in imagine Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argumenta, qui exponunt, Adam creatum fuisse in imagine Dei, quia Christo, qui vnica Dei imago est, fuerit conformis: sed in ea quoque nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine & similitudine, dum interpres differentiam quæ nulla est, inter duas istas voces quarunt: nisi quod similitudo vice expositionis addita est. Primò scimus Hebræis tri- tas esse repetitiones quibus rem vnã bis explicant: deinde in re ipsa est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo similis est. Vnde ridiculus esse apparet qui subtilius philosophantur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est, imaginem, statuunt in substantia animæ, & Demuth, hoc est similitudinem, in qualitatibus, siue aliud diuersum afferant: quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine sua, quod erat obscurus, exegerit eadem repetit hac particula, Ad similitudinem, quali diceret se hominem facturum, in quo seipsum referat in imagine representaret, propter inculpata similitudinis notas. Itaque Moses paulò post idem recitans, imaginem Dei bis ponit, ommissa similitudinis mentione. Fitiolum autem est quod obicit Osiander, non dici patrem hominis, vel animam cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totum Adam. cui nomen à terra vnde sumptus est, impositum fuit: si uolum, inquam, sani omnes lectores hoc iudicabunt. Nam dum mortalis uocatur totus homo, non ideo morti subiicitur anima: nec rursus vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia cõpetit. Quamuis ergo anima non sit homo, absurdum tamen nõ est, eum animæ respectu uocari Dei imaginem: etsi principium quod nuper posui retineo, patere Dei effigiem ad totam præstantiã, qua eminet hominis natura inter omnes animantium species. Proinde hac uoce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum rectè intelligentia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine temperatos, verèque eximiis dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quamuis primaria sedes diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiusque potentis: nulla tamen pars fuit etiam usque ad corpus, in qua non scintilla aliqua micarent. Certum est in singulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligerelicet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas exollat, & quali separet à vulgo. Neque verò negandum est, Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit, similes illis fieri. Sed non frustra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moses præteritum quum visibiles tantum creaturas homini comparet.

4 Nondum tamen data esse videtur plena imaginis definitio, nisi clarè pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus speculum cense-ri debeat gloriæ Dei. Id verò non aliunde melius quam ex reparatio- ne corruptæ naturæ cognosci potest. Quin Adam, vbi excidit è gradu suo, hæc defectione à Deo alienatus sit minimè dubium est. Quare etsi demus non prorsus exinanitam ac deletam in eo fuisse Dei imaginem, sic tamen corrupta fuit, vt quicquid superest, horrenda sit deformitas, præbatur ex repa-

ra inter omnes ani-
mantiũ species, pri-
mariã tamen eius
sedem in mentis
corde, vel in anima
eiusque potētis esse.
Vide lib. 2. cap. 2.
sect. 1. De Osiandri
figmento, vide
lib. 2. cap. 12. sect.
5. & seq.

* Rom. 8. dicitur
Christus à Patre
missus in similitu-
dine carnis pecca-
trici: nusquã Ad-
dam formatus ad
similitudinem car-
nis Christi futuræ:
etsi sic alibi Ter-
tullianus.

Matth. 22. 38.

Imaginem Dei in
t. o. consp. sua fuisse
in Adam in l. e
mentis, cordis cer-
uicis, & p. uisũ
omnium similitudo.
præbatur ex repa-

Ideoq; recuperãdæ salutis nobis initium est in eâ instauratione quam consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secundus Adam quia nos in veram & solidam integritatem restituit. Quoniam enim viuificantem spiritum quo donantur à Christo filijs, proponens Paulus animam viuentem in qua creatus fuit Adam, uberiorẽ gratiam mentis in regeneratione commendet: non tamen alterum illud ad caput tollit, hunc regenerationis esse finem, vt nos Christus ad imaginem Dei reformet. Itaque alibi nouum hominem renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui respondet illud, Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Iam videndum est quid maxime sub hac renouatione comprehendat Paulus Priore loco agnitionem ponit, altero autem synecram iustitiam, & sanctitatem: vnde colligimus imaginem Dei in luce mentis, in cordis rectitudine, patientiãque omnium sanitate conspicuam fuisse Dei imaginem. Quoniam enim fateor synecdochicas esse loquendi formas, non potest tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuum est, in ipsa etiam creatione tenuisse summum gradum. Eodem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriam Christi speculantes, in eandem imaginem transformari. Videmus nunc vt Christus perfectissima sit Dei imago, ad quam formati sit instauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligentia imaginem Dei gestemus. Quo posito, Oslandica illa de figurâ corporis imaginatio per se facile euanescit. Quod autem vir solus imago & gloria Dei vocatur apud Paulum, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum restricti ex contextu patet. At sub imagine cuius sit mentio, comprehendique quid ad spiritualem & æternam vitam spectat, iam satis probatum esse arbitror. Hoc idem alijs verbis confirmat Iohannes, asserens, vitam quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuisse lucem hominum. Nam quam propositum sit, singularem Dei gratiam qua homo reliquis animalibus præcellit, Iudæis, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem ad eum est vitam, sed coniunctam cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conuersus. Ergo quæ Dei imago sit integra naturæ humanæ præstantia, quæ resoluta in Adam ante deflectionem, postea sic vitata & propè deleta, vt nihil ex ruina nisi confusum & mutum, labæque infectum superfluum nunc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritui regenerati sunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cælis. Vt verosciamus quibus partibus consistet, de animæ facultatibus disserere oportet præsertim est. Nam etiam Augustini speculatio minimè firma est, animam Trinitatis esse speculum, qui in ea resident intellectus, voluntas, & memoria. Neque enim probabilis eorum opinio, qui Dei similitudinem in dominatu ei tradito locant: acti Deum hac necesse solum referret, qui constitutus sit omnium rerum herus ac possessor, quem penes ipsum non extra propriæ querenda sit: imò interius sit anima bonum.

*1. Tr. de Trin. 17.
2. lib. De ciuit.
Dei 11.
1. Tr. de Psychop. et
cõm. 2. 10. Genes.*

Gen. 2. 7

Relatiõem in Ceterum antequam longius progrediar, Manichæorum delirio Manichæorum occurrere necesse est, quod rursus hac arte inuoluerent. Si uerius Seruati, Animæ. Quod dicitur inspirasse Deus in faciem hominis fouaculum vite patet esse traditum animam traducem esse substantiæ Dei: quasi aliqua immense diuinitatis portio in hominem fluxisset. Atqui hic diabolicus error quàm Oribasius, magnum crassas & falsas absurditates secum trahat, breuiter ostendere facile est. Deum hominem non si ex Dei essentia pertranslucem sit anima hominis sequetur, Dei natura agens, sine esturam non solum mutationem esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantiam, insipientiam quoque prauis cupiditatibus, inimitatibus & omne genus vitis. Nihil de Aug. Ep. 123. homine inconstanti, quia eius animam exagitant & variè distrahunt contrari

contrarij motus: subinde per inscitiam hallucinatur: minimis quibusque tentationibus victus succumbit: animam ipsam scimus sordium omnium lacunam ac receptaculum esse: quæ omnia Dei naturæ adscribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorteat? Verè quidem ex arato i ualuis nos dici esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus testificet diuinis nos donibus ornauit. Interea Creatoris essentiam lactare, ut partem quisque possideat, nimis amentia est. Animas ergo, quantum illis insculpta sit imago Dei, creatas esse non minus quam Angelos, certo statuendum est. Creatio autem non transfusio, est, sed essentia ex nihilo exordium. Nec uero si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendum est, ex eius substantia deceptum esse. Arque hæc quoque, in parte Osiander, dum suis illusionibus effertur, improprie errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnosceus sine essentiali iustitia, quasi nos inæstimabili Spiritus sui uirtute conformes sibi reddere nequeat Deus, quin substantialiter Christus in nos se transfundat. Quocumque colore has prestigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent, quin videant respicere Manichæorum errorem. Atque ubi de imaginis infaturatione differt Paulus, ex eius uerbis elicere promptum est, non substantia influxu, sed spiritus gratia & uirtute hominem fuisse Deo conformem. Dicit enim Christi gloriam speculari in eadem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur, ut Deo consubstantiales nos reddat.

Act. 17. 28

2. Cor. 3. 18

6 Animæ definitionem a philosophis petere stultum esset, quorum nemo fere, excepto Platone, substantiam immortalem solidè attulit. Eam quidè alij quoque Socratici attingunt, sed ita ut nemo aperte doceat de quo ipse persuasus non fuit. Inde autè Platoni rectè oris sententia, quod imaginem Dei in anima considerat. Atque eius potentias ac facultates ita præsentis uitæ assignat, ut extra corpus nihil reliquum faciant. Porro ex scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendum est, quantum propriè loco non comprehenditur, corpori tantè inditam illi quasi in domicilio habitare: non tantum ut omnes eius partes auimet, & organa red lat apta & uilia suis actionibus, sed otium ut primatum in regenda hominis uita teneat: nec solum quod officia terrenæ uitæ, sed ut ad Deum colendum simul exciteat. Hoc postremum tametsi in corruptione liquido non cernitur, eius tamen sensu qui in ipsis uitis imptellè manent. Vnde enim tanta fama pura hominibus nisi ex pudore uide autè pudor, nisi ex honestate, & cuius principium & causa est, quod se ad colendam iustitiam nititur esse intelligunt, in quo inclusum est religionis semen. sicut autem istæ hæc conuoluerit ad cælestis uitæ meditationem conditus fuit homo, tra eius notitiam animæ fuisse insculptam certum est. His ac præcipua intelligentia usu careret homo si sua cum latere felicitas, cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse: unde & præcipua animæ actio est ut illic aspiret: ac proinde quò quisque magis ad Deum accedere studeat, eo se probat ratione esse præditum. Qui plures uolunt esse animas in homine, hoc est, sensitiuam & rationalem, etiam uidentur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudiandi nobis sunt, nisi in rebus frivolis & inuilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi non ipsa quodque ratio secum distinet, & eius consilia alia cum aliis non secus ac hostiles exercitus confligat. Sed quum hæc perturbatio sit ex naturæ deprauatione, perperam

De anime immortalitate nemo fere Philosophorum uerè est loquutus: sed eius facultates præsentis uitæ assignat, quæ Scriptura ita præsentis illi in regenda uitæ tribuit, ut ipsa anima exercitia Dei exerceat.

Reliquæ similes religionis impressæ adhuc in ipsis animæ uitis.

De pluribus animabus, præcipua illi in rebus frivolis & inuilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi non ipsa quodque ratio secum distinet, & eius consilia alia cum aliis non secus ac hostiles exercitus confligat.

inde colligatur, duas esse animas, quia facultates quæ decet symmetria inter se non consentiant. Cæterum de ipsis facultatibus subtilius dissertere Philosophis perimmo: nobis ad ædificandam pietatem simplex definitio sufficiet. Vera quidem esse, nec iucunda modo cognita, sed etiam vtilia esse fateor, dextræque ab illis collecta quæ docet: nec verò ab eorum studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto igitur primo loco esse quinque sensus, quos tamen Platoni organa magis vocari placeat, quibus in sensum communem, seu in receptaculum quoddam, objecta omnia insilluntur: sequi phantasiam, quæ à sensu communi apprehensa diiudicat: postea rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremo mentem, quæ defixo quietoque in viciu contemplatur, quæ ratio discurrendo volutate solet. Item menti, rationi, phantasiam, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiam appetitiuas respondere: Voluntatem cuius partes sint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta attingat: Vim concupiscendi, quæ à phantasia sensûque objecta apprehendat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia: iuonia tamen vereor ne magis nos sua obsecuritate inuoluant quàm iuuent, omittenda censeo. Sicuti liber alio modo animæ potentias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametsi rationis experta, rationi tamen obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per se ipsam rationis particeps: non valde reclamo. Nec istud resellere velim, tria esse agendi principia: sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionem potius eligamus infra omnium captum positam, quæ certè à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissime loqui volunt, animam diuidunt in appetitum & intellectum: sed vtunque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus, nullû actionis motum habeat: quam reu ingenij nomine designari putat Cicero: interdum practicum, qui boni malive apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustæque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac *κόρησις* quidè esse quoties rationi appetitus, quem *ἐπιθυμία* appellant, obtemperat: *παθήσις* autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad iratem petiem excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur quæ se rectè moderari queat.

In Theæteto.

Arist. lib. 1. Ethic. cap. vi. Item lib. 6. cap. 2.

Them. in lib. 3. de Ani. cap. 49. De dupl. intellectu. De Fini lib. 5.

Alia diuisio facultatum animæ conuenientior Christiane doctrinæ in intellectu & voluntatis. De qua vide *lib. 2. cap. 2. sect. 2. & 13. in Plat. in Phædr.*

lib. Eth. 6. cap. 2.

lib. 2. capit. 2. ad sect. 12. ad 26.

Ab hac docendi ratione paulùm discedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectu rationis provenit, duos hominis status valde diuersos perperam confundunt. Sic ergo habeamus, subesse duos humanæ animæ partes, quæ quidem præfenti instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sic autem officium intellectus, inter objecta discernere, prout vnumquodque probandum aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dicit mereri, aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hic nos remouentur ille Aristotelis minutæ, nullam esse menti per se motionem, sed electionem esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. Ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectum esse quasi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis delictis expectare. Quia ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu fugam & persequutionem, quale est in mente asinatio aut negatio. Porro quàm certa nunc sit ad dirigendam voluntatem intellectus gubernatio, * alibi videbitur. hinc duntaxat volumus, nullam repetiri posse in anima potentiam, quæ non ritè ad alterum istorum membrorum referatur. Atque hoc modo sensum sub

intelle-

intellectu comprehendimus: quem alij sic distinguunt, quod sensum ad voluptatem propendere dicunt, pro qua intellectus bonum sequatur: inde heri ut appetit. sensus, concupiscentia fit & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum; pro appetitu nominant, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vitiatas est, vitio.

8 Ergo animi hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum vel fugiendum sit, praeiuncte rationis luce videret, vnde partem hanc directivam τὸν νόον, εὐνοον dixerunt philosophi. Hinc adiuncta voluntatem, penes quam est electio. His praeclaris dotibus excellunt prima hominis conditio, ut ratio, intelligentia, prudentia, iudicium non modò ad terrenae vitae gubernationem suppetentia, sed quibus transcendere vtsque ad Deum & aeternam felicitatem. Deinde vti accederet electio, quae appetitus dirigeret, motusque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderatione esset potius consentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vult, adipisci posset aeternam vitam. Hic enim inemptivè quilibet ingreditur de occulta praedestinatione Dei: quia non agitur quid accidere poterit néne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adama vitare si vellet, quando non nisi propria voluntate peccasset, quia in vitamque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad peccatum verandam consuetudo, ideo tam facile lapsus est. Libera tamen fuit electio boni & mali neque id modo, sed in mente & voluntate summa tentado, & omnes organicae partes tunc in obsequium compositae, donec seipsum perdendo bona sua contempnit.

Hinc tanta philosophis obstitit caecitas, quod in ruina ædificium, & in dispersione aptas iuncturas quaerebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi esset libera boni & mali electio. Veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi propter consilio vitam hominis institueret. Probè quidem hæc tenent, si nulla fuisse, in homine naturam, quæ dum ipsos latuit animi miram in cælum terrene mitteret. Qui verò Christi se discipulos esse protulit, in homine perditio & in spirituale exitum demerito libertatem sibi vitam adhuc quaerunt, inter philosophorum placita & celestem actionem partiendo, planè desipiunt, ut nec cælum nec terram attingant. Sed hæc tuo loco melius. Nunc duntaxat illud tenendum est, longe animi prima creatione fuisse hominem quam totam eius posteritatem, quæ originem a corrupto trahens, hæc libertatem libere ab eo non exiit. Nam a rectitudine formata erant singulae animæ partes, & consistabat mentis sanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Si quæ obiciat, quasi in lubrico fuisse positam, quia imbecilla esset facultas, satis ad tollendam excitationem valuit ille gradus: neque enim æquum fuit hac lege Deum constringere, ut hominem faceret vel qui non posset vel nollet omnino peccare.* Præstantior quidem fuisset talis natura, sed præcisè expostulata cum Deo, quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam iniquum est: quando in eius arbitrio sit quantumcunque vellet dare. Cur autem perseverantia virtute eum non sustinuerit, in eius consilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acceperat quidem posse, si vellet, sed non habuit velle quod posset: quia hoc velle sequuta esset perseverantia. Excusabilis tamen non est, qui tantum accepit ut sibi sponte accerteret interitum: nulla verò impossita sui Deo necessitas quim mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, ut ex illius lapsu gloriae suæ materiam eliceret.

*Intellectus & voluntas
voluntatis & appetitus
voluntatis & appetitus
voluntatis & appetitus
voluntatis & appetitus*

*I. bonum arbitrium
liberum in prima
conditione creaturæ
est.*

*Homines lapsu suo
amissi libertatem
arbitrii quod igitur
variant philosophi.*

*Planè desipere quæ
philosophos sequitur
tunc vitantes ad
huc omnium liberum
arbitrium.*

* Lib. 2. cap. 2.

*Flexibilitas liberi
arbitrii vel imbecilla
facultas, quæ
fuit in primo homine,
non excusatur
sua lapsione.*

* Aug. lib. 1. super
Gen. cap. 2. 8. v. de
con. 2. 2. ad I. 1.
en. cap. 11.

Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulis eius partis sua prouidentia regere.

Aliter p̄sanos homines carnis sensu fateri Deum creatorem, aliter nos per fidem: utpote quæ moderatorem etiã omnium esse doceat, nō vniuersali quadam motione, sed singulari quadam prouidentia quæ ad minimum vsq; p̄ferem extenditur.

Heb. 11. 3.

* Vide Calu. aduersus Pighium.

* Matth. 6. 26, & 10. 29.

Psal. 33. 6.

Ibid. 13.

Psal. 107. 27, 28, 29, 30.

Act. 17. 28.

Qui fortunæ aliquid tribuunt, sepe sunt Dei prouidentiam, cuius occulto cōsilio omnes euentus gubernant.

PRO DEUM facere momentaneum creatorem, qui semel duntaxat opus suum absoluerit, frigidum esset ac ieiunum: atque in hoc præcipuè nos à prophanis hominibus differre conuenit, ut non in nūm in perpetuo mundi statu quàm prima eius origine præsentia diuinitatis nobis illuceat. Etenim impiorum quoque animi solo terrene cœlique aspectu ad creatorem surgere coguntur, suum tamen peculiariter modum habet fides, quò solidã creationis laudem Deo assignet. Quò pertinet illud Apostoli quod antè citauimus, nō nisi fide nos intelligere concinnatum esse seculum verbo Dei: quia * nisi ad prouidentiam eius vsq; transimus, nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum esse creatorem: ut cunq; & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis sensus, ubi Dei virtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit: & quom longissimè procedit, nihil aliud quàm in eundo tali opificio, authoris sapientiã, potentiã, & bonitatẽ (quæ sponte sese profertunt, & nolētibus etiã ingerunt) expendit & considerat: in eo autem conseruando & moderãdo generalem quadam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes sustinendas, sufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides altius penetrare debet, nempe ut quem omnium Creatorem esse didicit, statim quoque perpetuum moderatorem & conseruatorem esse colligat: neque id vniuersali quadam motione tam orõis machinam quàm singulas eius partes agitando, sed singulari quadam prouidentia vniuscuique eorum quæ condidit * ad minimum vsq; passetrem sustinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuisse à Deo conditum, statim ad continuum prouidentie terorem descendit, Verbo Iehouæ cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit Iehouah respexit super filios hominum: & quæ in eadem sententiam atexit. Quanquam enim non tam scite ratiocinantur omnes, qui tamen credibile non esset curari à Deo res humanas, nisi esset mundi opifex: nec quisquam ferò credit fabricatum esse mūdum à Deo, quin sibi per suadeat operum suorum curam habere: non absre Dauid optima sententia ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inspiratione vegetari omnes mundi partes & philosophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Intereã eousque non pertingunt quo euehat Dauid, secumq; pios omnes atrollit, dicens, Omnia ad te respiciūt vt des illis escam tempore suo: te dante, colligunt te manum apertente, satiantur bonis: simul atque faciem auerteris, consternantur: ubi reduxeris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rufus emittis spiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quauis Pauli sententia subscribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere: longè tamen absunt à sententia eius quam commendat gratiæ sensus: quia specialem Dei curam, ex qua demum cognoscitur patetius eius fauor, minime gustant.

2 Quo melius pateat hoc discrimen, sciendum est, prouidentiam Dei, qualis traditur in scriptura, fortunæ & calibus fortunæ opponi. Iam quom vulgo persuasum fuerit omnibus seculis, & eadem opinio cunctos ferè mortales hodiè quoque occupet, fortuito contingere omnia: quod de prouidentia tenendū erat, non modò hac praua opinione obnubilari, sed ferè sepeliri certum est. Siquis in latrones incidat, vel feras bestias, si vento repente exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arboris ruina obruatur, si alius per descenda oberrans inueniat pe-

niat penurix suæ remedium, vñdis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à distantia tantum vnus digiti euadat à morte: hos omnes tam prosperos quàm aduersos occurfus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus est Christi ore, capillos omnes capitis sui esse numeratos, causam longius queret, ac statuet quoslibet euentus occulto Dei consilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatis sic habendum est, quantis naturaliter singulis indita sit sua proprietates, vim tamen suam non exerere, nisi quatenus præfenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm instrumenta quibus Deus assidue instillat quantum vult efficacix, & pro suo arbitrio ad hanc vel illam actionem flecit ac conuertit. Nullus creaturæ mirabilior vel illustrior vis est quàm Solis. Præterquam enim quòd totum orbem illuminat suo fulgore, quantum illud est quod animalia omnia suo calore fouet ac vegetat: terræ fecunditatem suis radius inspirat? feminibus in eius gremio tepefactis, herbescentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis suffultam auget ac confirmat, donec in culmos assurgat? quòd perpetuo vapore pascit, donec in florem, & ex flore in frugem adolescat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd arbores similiter & vites ab eo pepescitæ gemmant primum ac frondescent, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? * Ac Dominus, vt solidam horum omnium laudem sibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse quàm Solem crearet. Non ergo Solem faciet pius homo vel principalem vel necessariam eorum causam, quæ ante Solis creationem existerunt, sed instrumentum duntaxat quo vitur Deus, quia ita vult: quum possit, eo præterito, per seipsum nihil difficilius agere. Deinde quum legimus bi duo solem substituisse in vno gradu ad preces Iosue, in gratiam regis Ezechix vmbra eius retrocessit: per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, non sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere, quin ipse ad renouandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet. Nihil magis naturale est quàm ver hyem, veri ætatem, æstati autumnum vicissim succedere. Atqui in hac ferie tanta perspicitur ac tam inæqualis diuersitas, vt facillè appareat singulos annos, menses & dies noua & speciali Dei prouidentia reuiperari.

3 Et sanè omnipotentiæ sibi vendicat ac deferti à nobis vult Deus, non qualem sophistæ fingunt inane, otiosam & ferè sopitam: sed vigilem, efficacem operosam, & quæ in continuo actu versetur, neque vtiã que generale tantum sit principium confusi motus, ac si fluuium per alueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares motus intentã sit. Ideo enim censetur omnipotens, nò quod possit quidem facere, cesset tamen interim & desideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali instinctu contineret: sed quia sua prouidentia cælum & terram gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius consilio accidat. * Nim quum in Psalmo dicitur facere quæcunq; vult, certa & deliberata notatur voluntas. Insuper enim esset philosophico more interpretari Prophete verba, Deum esse primum agens, quia principium & causa est omnis motus: quum pot' us hoc solatio in rebus aduersis se leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mandato: quia sunt sub eius manu. Quòd si Dei gubernatio sic extenditur ad omnia eius opera, peritile cauillum est, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deum sua gloria fraudant quàm seipsum vtilissima doctrina, qui Dei prouidentia conuertant tam angustiis finibus, ac si libero cursu secundum perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine

Math. 10. 30.

Res inanimatae, quauis sua singulis naturaliter indita sit proprietates, vim tamen suã non exerce nisi quatenus præfenti Dei manu diriguntur, ostenditur ex Sole, ante quem & lucẽ extare, & terram omni bonorum genere abundare voluit: quem etiã & biduo substituisse, & decem gradibus ad Dei iussum retrocessisse legimus.

* Gen. 1. & 11.

Iosue. 10. 13.

2. Reg. 20. 11.

Dei omnipotentiã in continuo actu verisari, sic vt ad singulos & particulares motus intentã sit, & nihil nisi eius consilio accidat: quod qui non agnoscent, Deum suã gloria fraudant, & singularum erga vniuersumque eius bonitatem extenuant, nos contra inde duplicem fructum percipiunt.

* 1. sal. 115. 2.

Psal. 8. 3.

miserius, si ad quoslibet cœli, aëris terræ, aquarū motus expositus foret. Adde quod hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnum-
quenque Dei bonitas. Exclamat Dauid infantes adhuc pendentes a ma-
trum vberibus satis lacundus esse ad celebrandam Dei gloriam: quia
scilicet statim ab vtero egressi, cœlesti cura paratam sibi alimoniam in-
veniunt. Est quidem hoc verum in genere, modo non oculos & sensus no-
stros fugiat quod palam experientia demonstrat, alius maribus & lenas
esse mannas & vberes, alius fœr aridas, prout liberalis hunc Deus ale-
re vult, parcis verò alium Qui verò Dei omnipotentia iuram laudem
tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd satis ampla benefi-
cendi facultas penes ipsum sit, in cuius possessione sunt cœlum & terra,
& cuius nutum respiciunt omnes creature, vt se in obsequium addi-
cant: deinde quòd securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio
omnes subiacent, quæ aliunde timeri possunt noxæ, cuius imperio
non secus ac fræno coëctetur Satan cum omnibus suis furis totoq; ap-
paratu, à cuius nutu pendet quicquid saluti nostræ aduersatur * nec ali-
ter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitiosi metus, quos sub-
inde ex periculorum obiectu concipimus. Superstitiosè nos esse timidos
dico, si quoties minantur nobis creature, vel terrorem aliquem inge-
runt, perinde expauescimus ac si quam ex se vim nocendi haberent: ac
potestatem vel temere læderent ac fortuito, vel aduersus earum noxas
non satis esset in Deo auxilij Exempli gratia, verat Propheta nec à stel-
lis & signis cœli metuant nisi Dei, quæ admodum increduli solent. Non
quemlibet certè timorem damnat. Sed quem mundi gubernationem à
Deo ad astra transferat infideles, suam vel felicitatem vel miseriam ab
astrorum decretis & præfagijs, non autem à Dei voluntate pendere sin-
gunt: ita sit vt timor eorum ab vno illo, què respicere debebant, ad stel-
las & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere voler,
memoria semper teneat non erraticam vel potentiam, vel actonem,
vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio ac regi, vt ni-
hil contingat nisi ab ipso sciente & volente decretum.

Terre. 10. 2.
 Non esse metuedū
 à stellis & signis
 cœli (quod faciunt
 increduli) quia est
 sua quædam illis na-
 turaliter indita sit
 proprietatis, vnde ta-
 men si non exce-
 rant nisi quatenus
 presentis Dei manus
 diriguntur. Caldi-
 bell. aduersus. A-
 strologiam iudicia-
 riam. A. g. lib. 2.
 de ordine cap. 15.
 * Gen. 22. 3.
 Dei præsentia
 non tantum specula-
 ti, que piam, sed e-
 ventus omnes mo-
 derari pbat, vnde
 de eucatar signen-
 tum de nuda præ-
 sentia, & de noi-
 uis facta, & iam pro-
 uidentia non error
 Epicureorum & eo-
 rum quæ deo domina-
 tu tibiunt ratione
 supra naturam ac-
 tione generant.
 * Pl. lib. 2. ca. 7.
 It idè idè vero, ge-
 re eucitar e humani
 nari, illud, quid-
 quid est, si non n-
 i. v. e. t. a. t. s. i. a. q. i.
 in duplici vna, s. i.
 v. o. n. i. s. i. l. l. i. a. n. d. a.
 m. s. s. i. b. i. t. i. s. i. s. v. e. l.

4 Principio igitur teneant lectores providentiam vocari, non qua
Deus è cœlo otiosus speculetur quæ in mundo sunt, sed qua veluti cla-
uū tenens, euentus omnes moderatur Ita nō minùs ad manus quàm ad
oculos pertinet. * Nec enim quem filio suo dicebat Abrahā, Deus pro-
uidebit, tantum volebat præscium futuri euentus asserere, sed curam rei
incognitæ in eius voluntatem reicere, qui rebus perplexis & confusis
exitum dare solet. Vnde sequitur, providentiam in actu locari: nimis
enim in seipso nugantur multi de nuda præscientia Non tam crassus est
eorum error qui gubernationem Deo attribuunt, sed confusam & pro-
missam, vnde dixi: nempe quæ orbis machinam cum singulis partibus
generali motu voluat, atque impellat: cuiusq; verò creature actionem
peculiariter non dirigit. Neque tamen nec etiam error tolerabilis est
hac enim providentia quam vniuersalem appellat, nihil impediti tra-
dunt, vel creaturis omnes, quominus contingenter moueantur: vel ho-
minem, quominus libero voluntatis suæ arbitrio huc atque illuc se con-
uertat: atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vnde motum
huic suæ virtute inspiret qua agere possit pro natura sibi indita: ratio-
ne hic autem actiones suas voluntario consilio moderetur Breuius Dei
potentia, sed non destinatione mundum, * res hominum, ipsosq; ho-
mines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peste referus sem, et fuit
mundus) qui Deum otiosum inertemque somniant: aliosque nihilo fa-
miores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam æ-
reæ regionem, vt inferiora fortunæ relinquere: siquidem aduersus tam
eviden-

evidentem insaniam satis clamant mutæ ipsæ creaturæ. Nunc enim sententiam illam quæ vulgò ferè obrinuit, refutare propositum est quæ cæcæ modo nescio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum est illi admittit, vt incõprehensibili sapientia quæque dirigat ac disponat ad suum finem: atque ita verbo tantum non te Deum sicut mundi rectorem, quia moderatione eripit. Quid enim quæso est moderari, nisi ita præesse vt destinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuersali providentia dicitur in totum repudiet: modò vicissim hoc mihi concedatur: mundum à Deo regi, non tantum quia possum à se nature ordines tractare, sed quia peculiarem vniuersi cuiusque ex suis operibus curam gerit. Verum quidem est singulas rerum species arcana nature instinctu moueri, ac si æterno Dei mandato parent, & quod semel statuit Deus, sponte fieri. Atque huc referri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab initio vsque semper fuisse in opere: quod Paulus docet, in ipso nos viuere, moueri, & esse: quod etiam auctor Epistolæ ad Hebræos Christi diuinitatem probare volens, sicut potenti eius nutu sustineri omnia. Sed perperam hoc prætextu argunt & obsecrant quidam speciem providentiam, quæ a Deo certis clarisque Scripturæ testimoniis seruetur, vt mirum si potuisse de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipsi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiarium Dei curæ: sed hoc perperam ad alius tantum particulares restringunt. Quare nobis probandum est, Deum sic art. n. dere ad singulos euentus regendos, & sic omnes illos prouenire à destinato eius consilio, vt nihil fortuito contingat.

5. Si demus, principium motus penes Deum esse, sponte verò vel ea sui omnia ferri quò impellit naturæ incitatione, mutæ dierum & noctium vices, hyemis etiam & æstatis, erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens, certam legem præfixit, nempe si æquabili tenore eundem semper modum seruent, dies qui noctibus succedunt, æstas, autem hiemes mensibus, & anni annis. Quòd autè nunc immodici calores cum siccitate coniuncti quæquid est singum exurent, nunc pluuie intempestiæ fegetes corrumpunt, quòd ex grandinibus & procellis sub tanta iamira accidunt: non est hoc Dei opus si fortè quæ ex æstrorum occurtu, & aliis naturæ alius causis vel nebulæ, vel ferentibus, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei seruari, nec iudicis locus relinquitur. Si Deum humano generi satis beneficium esse dicant, quia cælo & terræ vini ordinantia in sollicita alimeta suppedient, nimis diluor est ac profanum signum: ac si secunditæ anni vnus non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & famines non esset maledictio & viciet. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset, sufficiat ipsius Dei autoritas. In Lege & in Prophetis sæpius pronuntiat, quoties torrens & pluuia terram irrigat, se gratiam suam testari, cælum ob iuricere in illa ferri suo impetio, vt dine & aliis vitis confumit fegetes, grandinibus & procellis, quoties agri ferriuntur, terræ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus, certum est non cadere pluuie gutram nisi certo Dei mandato. Laudat quidem Dauid generalem Dei prouidentiam, quòd etiam miniret pulis coruorum inuocantibus eum: sed quum animalibus Deus ipse famem minatur, nonne satis declarat nunc tenui nunc ampliore demensio, prout visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est, vt iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quum sine exceptione loquatur Christus, nullum ex passerulis nullius pretij cadere in terram sine Patris voluntate. Sæpe si auium volatus cæsto Dei consilio regiatur, fateti

Quandã vniuersalem prouidentiam esse, sed ita ne specialis obferuitur, quæ moderatione non tãto. quæ sita sed omnes particulares actus.
Ioban. 3. 17.
Act. 17. 28.
Heb. 1. 3.

Penes Deum non esse tantum principium motus, est enim autem in ferri actus, autem hiemes mensibus, autem illud benedictionem, hoc maledictionem. Et vniuersum suum vocat legimus.

Psal. 146. 9.

Matth. 10. 29.

Psal. 113. 6.

neceſſe eſt cum Propheta, ſic eum habitare in ſublîmî, vt ſe humiliat ad videndum quæcunq; accidunt in cœlo & in terra.

Iere. 10. 23.
Dei prouidentiam
gubernando mun-
do præcipuè conſi-
derandâ in huma-
no genere, & ſingulorum hominû varia conditione.

Pror. 20. 24.

Pror. 16. 1.

Exo. 21. 13.

Pror. 16. 33.

Pſal. 75. 7.

Exod. 19. 13.

Ionæ 1. 4.

*Etiam in particula-
 rium euentuum di-
 uerſa diſpenſatio-
 ne conſiderandam
 Dei prouidentiam.*

Pſal. 104. 4.

Pſal. 107. 25.
29.

1. Cor. 4. 7.

Haec 1. 11.

Pſal. 127. 3.

6 Sed quia ſcimus humani præcipuè generis cauſa mundum eſſe conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis ſpectandus eſt finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, quia non eſt homini via eius, neque viri vt dirigat grefſus ſuos. * Solomo ait è, A Domino ſunt grefſus viri, & quomodo diſponet homo viam ſuam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri ſecundum naturæ ſuæ inclinationem, ipſum autem conuètere motum quò viſum fuerit. At ſi id verè diceretur, penes hominem foret viarum ſuarum arbitrium. Negabunt forte, quia nihil ſine Dei potentia valeat. At quum Prophetam & Solomonem cõſtet non potentiam modò, ſed electionem quoque ac deſtinationem Deo attribuere, nequaquam ſe expediunt. Atque hanc hominum temeritatem eleganter alibi carpit Solomo, qui ſcopum ſibi præſtituunt ſine Dei reſpectu, ac ſi manu eius non ducerentur. Hominis, inquit, eſt diſpoſitio cordis, & Domini eſt præparatio linguæ. Ridicula ſanè intantia, quòd tanta cere ſine Deo inſtituunt miſeri homines, qui ne profiri quidem poſſunt, niſi quod ille voluerit. Porro quò magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mundo geri niſi ex eius deſtinatione, quæ maxime fortuita videntur, illi ſubiacere oſtendit. Quid enim magis ad caſum referas quàm dum prætereuntem viatorem defraçtus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus qui ſe fatetur eum tradiſſe in manum occiſoris Sortes ſimiliter quis non fortuna cæcitati permittat? Verum Dominus non patitur, qui ſibi vendicat earum iudicium. Non ſua potentia fieri docet vt & in ſinum coniciantur lapilli & extrahantur iſed quod vnum caſui dari poterat, à ſeipſo eſſe teſtatur. Eòdem perinet illud Solomonis, Pauper & ſcenerator occurrunt ſibi: oculos amborum Deus illuminat. Quauis eniu permixti ſint pauperibus diuites in mundo, dum ſingulis diuinitus aſſignatur ſua conditio, admonet Deum, qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia onus ſibi à Deo impoſitum excutere conantur quicunque ſua forte contenti non ſunt. Sic & alter Propheta a protanos homines obiurgat, qui induſtriæ hominum vel fortunæ aſcribunt quod alij iacent in ſordibus, alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neque ab Occaſu, neque à deſerto ſunt exaltationes: quia Deus iudex eſt, hic humiliat & hic eleuat. Quia non poteſt Deus excutere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius conſilio alios excellere, alios manere contemptibiles.

7 Quintiam particulares euentus teſtimonia eſſe dico in genere ſingularis Dei prouidentie, Excitauit Deus in deſerto ventum australem qui populo adueheret copiam iuuium. Quum Ionam voluit in mare pronci, ventum turbini excitando emiſit. Dicent qui non putant Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuiſſe præter communem uſum. At qui mede colligo nullum vnquam ventum oriri, vel ſurgere, niſi ſpeciali Dei iuſſu. Nec verò aliter verum eſſet illud, ventos facere ſuos nuntios, & miniſtros ſuos ignem flammeum, nubes facere vehicula ſua, & equitare ſuper alas venti: niſi & nubes & ventos circumageret ſuo arbitrio, ſingularitèque virtutis ſuæ præſentiam in illis oſtenderet. Sic etiam alibi docemur, quoties ventorum flatu mare ebullit, impetus illos teſtari ſingulari em Dei præſentiam. Præcipit, & excitat ſpiritum procellæ, & in ſublime aſcendit fluctus maris. deinde ſtare facit procellam in ſilentio, vt ceſſent fluctus nauigantiũ: ſicut alibi denuntiat, ventis ventibus ſe ſtelligellatè populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita ſit hominibus, Deus tamen ſpeciali gratiæ vultu ſerri acceptum quod alios relinquit

linquit in orbitate, alios sobole dignatur: nam donum eius, fructus ventris Ideo dicebat Jacob uxori, An ego pro Deo sum, vt tibi dem liberos? Vt semel finiam, nihil magis ordinatum in natura quam nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus non modò terræ prouentum Dei esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana Dei beneficiatio: sicut è conuerso minatur se fracturum panis fulturam. Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi Deus cibum paterna manu nobis fugzeteret. Ideo Prophetæ, vt si Ielibus persuadeat, Deum in ipsis pascendis optimi patris familiaris partes implere, admonet, escam dare omni carni. Denique vbi ab vna parte audimus, Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autem, Oculi Domini super impios, vt perdat è terra memoriam eorum: sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequium adesse, vt eas in quemcunque vult vsu commodet. Vnde colligitur, non tantum generalem eius prouidentiam vigere in creaturis, vt naturæ ordinem continuet: sed in certum & proprium finem aptari, admirabili eius consilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorum, de fato: quod & Augustino exprobratum aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauare Dei veritatem. Dogma verò ipsum falsò nobis ac maliosè obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarum nexu & implicita quadam serie, quæ in natura continetur: sed Deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia, quod decreuit, exequitur. Vnde eius prouidentia non cælum modò ac terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam consilia & voluntates gubernari esse asserimus, vt ad destinatum ab ea scopum rectè ferantur. Quid ergo iniquus: nihilne fortuitò, nihil contingenter accidit? Respondeo, vete à Basilio magno dictum esse, Fortunæ & Casum, Ethnicorum esse voces, quarum significatione piorum mentes occupari non debeant. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet, In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam, quam non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euenum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forfan, Forsitan, Fortasse, Fortuitò: quod tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens, Etenim fortasse quæ vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihil. iue aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: vetum pœnitet me sic nominasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique passim docet, siquid Fortunæ relinquitur temerè viciari mundum. Et quanquam alicubi definit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamen subesse homines & ab ea regi, satis paulò post ostendit, precipium illud sumens, nihil esse absurdum quam fieri quicquam nisi ordinè in te Deo: quia temerè accideret. Qua ratione & contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet, excludit: mox verò clariùs causam esse querendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso

Gen. 30. 2.

Deut. 8. 2.

Isa. 3. 1.

Psal. 136. 25.

Psal. 34. 16.

Ibid. 17.

Contra eos qui calumniantur, hanc doctrinam de Prouidentia Dei esse dogma Stoicorum de Fato.

Lib. ad Rom. 2.

cap. 5. & alibi.

1. Tim. 6. 20.

An aliquid fortuitò vel contingenter accidat, Basilius.

August. 1. Retra. 2. cap. 1.

Lib. 83. Quæstio 2.

*Lib. de Trin. 3. ca-
pit. 4.*

mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, ubi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliqui vult permittere, ubi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset cense-
feri causa.

*Fortuita dici posse
quoad nos, quæ in
natura sua conside-
rata, aut secundum
mentem nostram est
natura ordinata: ap-
parent, sicut in Dei
oculo e. consilio sint
necessaria.*

** Prouidentia Dei
consideratur in re-
bus præteritis.*

Iob. 4. 5.

** Prouidentia Dei
consideratur in re-
bus futuris: sicut
in natura sua, et no-
bis mentem nostram
in rebus præteritis
collegentia.*

1. Sam. 6. 9.

*1. Sam. 23. 26.
27.*

9 Quoniam tamen longè infra prouidentia Dei altitudinem sub-
iit mentis nostræ tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio.
Dicam igitur, vt cunq; ordinentur omnia Dei consilio & certa dispen-
satione, nobis tamen esse fortuita: in quod Fortunam vt patem mun-
do ac hominibus dominari, remereque omnia sursum deorsum volu-
tare (abesse enim à Christiano peccare decet hinc vecordiam) sed quo-
niam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vt plurimum
in Dei consilio lateat, & humana opinione nõ apprehenditur, quasi for-
tuita sunt quæ certum est ex Dei voluntate provenire. Non enim aliam
imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundum
notitiam nostram iudiciũque æ similitæ. * Fingamus, vt exempli gratia,
mercatorum, qui syluam ingressi cum comitatu filiorum hominum,
impiuenter à fociis abertet, ipso errore fera ut in spoliarium, incidat
in latrones, iugulatur. Mors eius non tantum Dei oculo præuisa, sed de-
creto stabilita fuerat. Non enim dicitur prouidisse quantum cuiusque
vita protenderetur, sed terminos constituisse ac fixisse qui præteriri non
poterunt. Quantum tamen mentis nostræ captus apprehendit, omnia
illie fortuita apparent. Quid hic sentiet Christus? nempe quicquid
in morte eiusmodi intercessit, fortuitum in natura, vt est, reputabit, prou-
identiam tamen Dei præfuisse non dubitabit ad fortunam in suũ finem
dirigendam. * Eadem est ratio futurorum contingentia. Futura omnia
vt incerta nobis sunt, ita in suspensio habemus, ac si vt ranus in patrem
propensa foret. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum,
nihil eueniurum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud
Ecclesiasten sæpe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non pe-
netrant homines ad primam causam, quæ procul abscondita est. Et ta-
men nunquam ita delerum fuit ex hominum cordibus quod de occul-
ta Dei prouidentia proditũ est in Scripturis, quin semper micarent in re-
nebris aliquæ scintille. Sic Philistinorum augures, quantum ambigui va-
cillent, Deo tamen partim aduersam casum tribuunt, partim fortunæ.
Siarca, inquit, et inserit per viam illam, scimus Deum esse qui eos
percuissit: in verò per alteram, casus fuit super nos. Scultè quidẽ, ubi eos
sunt diuinatio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos constin-
gi, ne audeant quod infelicitè illis acciderat fortuitum putare. Cæte-
rum quomodo prouidentia suæ fræno euentus quoslibet in quæcunq;
vult partem flectat Deus, insigni exemplo hinc patet. Ecce eodem articu-
lo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irrup-
tionem faciunt Philistini in terram cogitur Saul discedere. Si Deus, salutem
sui consulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quan-
tus repente præter hominum opinionem arma ceperunt Philistini, non
tamen dicemus casu fuisse factum: sed quæ nobis videtur contingentia,
secretum Dei impulsu fuisse agnoscei fides. Non semper quidem ap-
paret finis ratio: sed indubiè sic habendum est, quæcunq; cernuntur
in mundo conuersiones ex secretis manus Dei agitatione prodire. In-
tere, quod statuit Deus, si necesse est euenire vt tamen neq; præcisè ne-
que suapte naturæ necessarium sit, exemplum in Christi ossibus familia-
re occorrit. Quam induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa
nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum
videmus

videmus non temerè in scholis inuenias fuisse distinctiones de necessitate secundum quid, & absoluta: item consequentis & consequentiz quando ossa Filij sui Deus, non à se actura exemerat, fragilitati subiecit, atque ita restrinxit ad consilij sui necessitatem quod naturaliter contingere potuit.

Quorsum et in quibus seipsum referenda sit hec doctrina, ut nobis constet eius utilitas.

CAP. XVI.

PORRO (vt propensa sunt ad vanas argutias hominum ingenia) sic i vix potest quin se perplexis nodis impediunt quicunque non tenent probum rectumque huius doctrinæ usum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari scriptura doceat, breuiter hic attingere experietur. Ac primò quidem notandum est, tam in futurum quàm in præteritum tempus considerandam esse prouidentiam Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omnium, vt nunc medijs interpositis operetur, nunc sine medijs, nunc contra omnia media. Postremò huc tendere vt totum humanum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regendi Ecclesia (quam proprio intuitu dignatur) se excubias agere. Iam & hoc addendum est, quoniam aut patemus Dei fauor & beneficentia, aut iudicij seueritas sæpi in toto prouidentiz cursu reluceat: interdù tamen eorum quæ accidunt occultas esse causas, vt obtepat cogitatio, cæco fortunæ impetu vel iui & rorantes humanas: vel ad obloquendum nos caro sollicitè, ac si Deus homines quasi pilas iactando, ludum exerceat. Verum quidem est, si qui eris & sedatis in entibus ad discendum parati essemus, exito tandem patefieri, Deo constare optimam consilij sui rationem: vel vt suos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & lasciuiam domet, vel ad sui abnegationem subigat, vel experge faciat torporem: tutum vt prosteruat se peccatos, vt impiorum astutiam disceruat, vt dissipet eorum machinationes. Vtque tamen nos lateant ac fugiant causæ, apud eum esse absconditas certò habendù est: tæ proinde cum Dauide exclamandum, Magna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare: si loqui tentò, præualent supra narrationem. Est enim semper in rerum nostris occurrere debet peccata, vt pœna ipsa nos ad penitentiam si licet: videmus tamen vt Christus arcano Patris consilio plus iuris asserrat, quàm vt quæque prout meritus est, castiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: sed vt manifestetur gloria Dei in ipso. Hic enim obstrepit sensus, dum ipsos natales præuenit calunitas, ac si Deus parum clementer immeritos sic affligeret. Atqui in hoc spectaculo fulget gloriam Patris sui restatur Christus, modò puri sint nobis oculi. sed tenenda modestia est, ne ad causam reddendam Deum trahamus: sed ita reuerentiam occulta eius iudicia, vt nobis eius voluntas iustissimè sit rerum omnium causa. Quæ u cælum occupant densæ nubes, exornaturque violenta tempestas, quia & tristis caligo oculis obicitur, & tonitru aures percellit. & sensus omnes terrore obstupescunt, videntur nobis omnia confundi & misceri: eadem interim semper manet in cælo quies & serenitas. Ita statuendù est, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iustitiæ & sapientiæ suæ luce hos ipsos motus optimè composito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et cæterè prodigiosus in hac parte est mulorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad suum calculeum, & arcana eius consilia excurrere, tum etiam de incognitis precipitem ferre sententiam, quàm se mortalium hominum tactis. Quid enim magis præpostitum, quàm erga æquales nostros hæc uti moestitia,

Tria consideranda, vt in rectum sine referatur doctrina de prouidentia Dei, quæ nobis constet eius utilitas.

Tri eorum quæ accidunt cause nobis non apparent, cauendum esse ne vel fortuna impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur: sed ita nos reuerentè oportere eius iudicia occultata, vt nobis eius voluntas insissima sit rerum omnium causa.

Psal. 106.

Iohan. 9. 3.

vt iudicium suspendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obsecris autem Dei iudicis, quæ reuerenter suscipere decebat, proterue insultare?

Contra canes quosdam (qui doctrinam de prouidentia Dei latratu suo hodie impetunt) probatur ex Scriptura, quæ Deus voluntatem suam in Lege et Euangelio, et reuelat, ut suorum mentes illuminet intellectuæ Spiritu, ad mysteria percipiendâ quæ illic continentur, alioqui incomprehensibilia, mundi tamen gubernandi rationem vocant profundâ abyssû: quia dum nos eius causa latent, reuerenter tamen adoranda est.

2 Ergo Dei prouidentiam rite & utiliter nemo expendit, nisi qui sibi cum fictore suo mundique opifice negotium esse reputans, a timore & reuerentiam, qua decet humilitate, se submiserit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hinc virulentis suis moribus, vel saltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipsis dicitur propria ratio. Nos etiam quanta possunt proteruia exagitant, quod non contenti Legis præceptis, quibus comprehensa est Dei voluntas, arcana etiam eius consiliis mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri nostri figmentum sit quod docemus: ac non vbiq; idem diserte pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne suas blasphemias audeant in cælum euomete: quo liberius infiriant, se nobiscum litigare fingunt. Verùm nisi admittant, incomprehensibili Dei consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respondeant quorsum dicat Scriptura, eius iudicia profundam esse abyssum. Nam quum clamet Moses, voluntatem Dei non procul in nubibus, vel in abyssis querendam esse, quia familiariter in Lege exposita sit, sequitur profunda abyssò conferri aliam voluntatem absconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & impetuestigabilis viæ eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut consiliarius eius fuit? Ac verum quidem est, in Lege & Euangelio comprehendit mysteria quæ longè emineant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad capiendâ hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorum mentes intelligentiæ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tantò ambulandum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ consuetudinis veritatis schola. Ad mundi gubernandi admirabilis ratio merito abyssus vocatur: quia dum nos later, reuerenter adoranda est. Pulchre vtrunq; paucis verbis expressit Moyses. Occulta, inquit, Deo nostro: quæ autem hic scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus enim vt non tantùm ad Legem meditantiam studium adiiicere, sed arcanam Dei prouidentiam reuerenter suscipere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Job, quod mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinam sursum & deorsum lustando, magnificè disseruit author de operibus Dei, subiicit tandem, En istæ sunt extremitates viarum eius, & quantum quod auditur in eo? Qui ratione distinguit alio loco inter sapientiam quæ penes Deum residet, & sapientiæ modum quem hominibus præcipit. Nam vbi de naturæ arcana concionatus est, sapientiam dicit soli Deo esse cognitam, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulo post subiicit, vulgatam esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ecce timor Dei est sapientia. Huc spectat Augustini dictum, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in sola bona voluntate nos secundum Legem agere, in aliis verò secundum Legem agi: quia eius prouidentia Lex sit incommutabilis. Ergo quum sibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc sit sobrietatis ac modestiæ lex, ac quiescere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis sit vnica iustitiæ regula, & iustissima causa rerum omnium. Non illa quidem absoluta voluntas de qua garrunt sophistæ, impio profanòque diuidio separantes eius iustitiam à potentia: sed illa moderatrix rerum omnium prouidentia, à qua nihil nisi rectum manat, quanuis nobis absconditæ sint rationes.

Psal. 36. 7.

Deut. 30. 11.

Rom. 11. 33.

Deut. 29. 29.

Iob 26. 14.

Iob 28.

Iob. 83. quæst.

cap. 27.

P. 1. 6. eius, modo

3 Ad hanc modestiam quicumque erunt compositi, neque in præ-

teritum

teritum tempus de rebus aduersis contra Deum fremunt, neque scelere culpam in ipsum regerunt: sicut Homericus Agamemnon, ἄριστος εἶμι, Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα: neque rursus, ut Plautinus ille adolescens, quasi satis abiepti, desperatione se proiciunt in exitium, Instabilis est fors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad scopulū, ut rem istic cum ætate perdam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitijs obediunt. Sic enim Lyconides in altera comædia, Deus impulsor fuit: credo deos voluisse: Nam ni vellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac discunt, ut Spiritu duce illuc nitantur, simul Deum quocunque vocat sequi parati, et ipsa ostendent nihil huius doctrinæ cognitione esse vtilius, quam immeritò exagitant peruersi homines, quod ea quidam perperam abutantur. Stultè cum suis ineptiis tumultuantur profani homines, ut penè cælum terræ, ut dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctum signauit Dominus, effugere non licet: frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quod ergo alius committere se viz non audet, quam periculosam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac pharmacis se fatigat, ut vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lædat imbecillam valetudinem: alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiscunt, assequantur: aut hæc omnia inania sunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere, vel refugere student. Quinetiam orationes fidelium peruersas, nedum superuacuas fore colligunt, quibus petitur ut Dominus prospiciat eis quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in posterum capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentia aduersa, quæ illis non aduocatis quid fieri vellet, decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidentia Dei impunit, ut conuieant ad hominem, quem ipsi designasse constat. Occidit sicutis probum ciuem? exequutus est, inquit, consilium Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus? quia fecit quod prouisum erat à Domino & ordinatum, inquit, est eius prouidentia. Parentis mortem, neglectis remedijs, securus filius expectauit? non potuit Deo obistere, qui sic ab æterno præstituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes faciliè cum Dei prouidentia conciliat Solino. Sicut enim eorum stoliditatem ridet qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, acti eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur, Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus dirigit gressus eius: significans, æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius simul curam apud nos deposuit: eius seruanda rationibus subsidiisque instruxit: periculorum quoque præcios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggessit. Nunc perspicuum est quid sit nostri officij: nempe, si vitam nobis nostram tutandam commisit Dominus, ut eam tueamur: si subsidia offerret, ut iis vitamur: si pericula præmonstrat, ne temerè irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod ineluctabile est remedijs omnibus. Quid autem si ideo fata lia non sunt discrimina, cura iis propulsandis ac superandis remedia tibi Dominus assignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine

homines stultè tumultuantur: si inania de Dei prouidentia verasit, rationes fidelium quibus aliquid in futurum petant, si pericula de rebus futuris consilia, & homines qui aliquid contra Legem Dei aduersum, non peccasse que præcipita vitabunt quicunque in prouidentia Dei consideranda ad veram modestiam æternis compositi.

⁴ Prou. 16. 9.

In rebus futuris Seruatur bene conciliabere humanas deliberationes cum Dei prouidentia probatur: quia æternis eius decretis minimè impedimur quominus sub eius voluntate et prospiciamus nobis. Et omnia nostra dispensemus, cum voluntate enim cauedi, et res instruat, hominibus esse à Domino, quibus prouidentia eius subservimus in rebus propriis conseruatione.

* Cic. de Fato: Re- diuine dispensationis conueniat. ** Tu cauendum non esse periculum*
Et Chrysippus, tam colligis, quia fatale quum non sit, simus etiam citra cautionem euasuri:
fatale est medicum Dominus autem ideo ut caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non
adhibere, quam cō expendunt infanti isti quod est sub oculis, consultandi cauendi que artes
ualefecerit.

inspiraras hominibus esse à Domino, quibus prouidentia eius subseruiant, in uitę proprię conseruatione. Quomodo enim contrā neglectu & suocordia, que illis iniuncta mala, sibi accessunt. Qui sit enim ut vit prouidens, dum sibi consulit, imminetibus etiam malis se explicet, stultus inconsulta temeritate pereat, nisi quodd & st. Alitia & prudentia diuina sunt dispensationis instrumenta in uitam, que partem? Ideo nos celare futura omnia uoluit Deus, utraquam dubus occurramus, ne ue desinamus pirata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omniē curam superauerint. Ideo antē admonui, prouidentiam Dei non semper nudum occurrere, sed prout adhibitis mediis eam Deus quodammodo uelut.

In præteriti tempo 5 Idem præteriti temporis euentus perperam & inconsideratē ad
ris euentibus interce nudam Dei prouidentiam trahunt. Nimi quia ex ea pendent quecunque
dere Dei uolunta contingunt, ergo, inquit, nec furta, nec adulteria, nec homicidia per
tē: nec tamen excu petrantur, quin Dei uoluntas intercedat. Cur ergo, inquit, fur punie
fansi clerū aucto- tur qui eum expilauit quem Dominus paupertate uoluit castigare? Cur
ris: quia propria punietur homicida, qui eum interfecit cui uitam Dominus finierat? Si
cōsueti: an daturā Dei uoluntati seruiuit huiusmodi omnes, cur puniuntur? Sed enim eos
uir, nec Dei uolun Dei uoluntati feruire nego. Non enim qui malo animo fertur. præbere
tati, sed sua cupidi ministerium Deo iubenti dicemus, quum maligne cupiditati statim ob
tati obsequantur sequatur. Paret ille Deo, qui de eius uoluntate edoctus, eō cōtendit quō
Eos quidē diuine ab ea uocatur. Vnde autem edocemur nisi ex eius uerbo? Proinde in re
pron. dente x. issi in bus agendis ea est nobis perspicienda Dei uoluntas quam uerbo suo de
stionemta, sed ita clarat. Id requirit vnum: Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduersus
ut totū malū in se præceptum designamus non obedientia est, sed contumacia & transgress
deprehendant pe- sio. At, nisi uellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc fin
nes Deū autem nō nem, ut ei obsequium præstemus? At nobis ea nequiqui mandant: quin
nisi legitimus mali potius irruimus, non quid ille uelit cogitantes, sed libidinis nostrę intē
tiæ eorū usque ape- perie sic farentes, ut contra ipsum destinato consilio nitamur. Atq; hac
riatur. Vide cap. ratione. male agendo, iustę eius ordinationi seruiimus: quia pro immen
18 scil. 4 ubi idem sa suę sapientię magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis uti
est datur in elisio bene probēque nouit. Ac uide quam insulsa sit eorum argumentatio: im
ne regie Iarobeā, punita esse authoribus suis scelera uolunt quia nonniti Dei dispensatio
deficientibus à do- ne patrantur. * Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos,
mo Dauidis decem diuine esse prouidentię instrumenta, quibus Dominus ipse ad exequen
tribus, eade filio da que apud se constituit iudicia, utitur. At qui eorum malis ullam inde
rum. Achab, & tra excusationem debere nego. Quid enim? An uel eadem secum iniquitate
ditioe Filii Dei. Deum implicabunt, uel suam prauitatem illius iustitia operiet? Neu
* Vide Socratis de trum possunt. Quō minus se purgent, propria conscientia redarguuntur:
accusat tribus dicitū, quō minus Deum insimulent, totum in se malum deprehendunt: penes
apud Platonem in ipsum, non nisi legitimum malitię suę uisum. Sed enim per ipsos opera
. Apologia. Non sic tur. Et uide, quāso, fector in cadauere, quod calore solis tum puni fa
Cicero de Natura ctum, tum reseratum fuerit? Radius solis excitati omnes vident: nemo ta
di eorum lib. 3. men illos fœtere ideo dicit. Ita quū in homine malo subsideat mali ma
 teria & culpa, quid est quōd inquinamentum aliquod contrahere putetur
 Deus, si ad suum arbitrium utatur eius ministerio? Facessat igitur ca
 nina hęc proacitas, que Alacrate quidem eminus Dei iustitiam potest,
 sed non attingere.

Pin. s. o. Laq; prou 6 Verūm has calumnias uel potius phreneticorum deliria
dentis Dei medita scutiet pia tantęque prouidentię meditatio, quam nobis dicitur.

regula, vt optimus & suauissimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Christianum pectus, quum certo certius persuasum sit, omnia Dei dispensatione euenire, nihil formidè contingere: ad illum, velut præcipuam rem causam, oculos semper referre: causas tamè inferiores suo loco intuebitur. Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conseruandum excubare non dubitabit. quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac saluti sibi veritat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum reliquis creaturis in negotiis eam, vtrouique sibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare. Quin iam ad homines attingit, siue boni sint, siue mali, eorum consilia, voluntates, conatus, facultates sub eius manu esse agnosceret, vt flectere quò libuerit. ac quoties libuerit contringere, in eius arbitrio situm sit. Singularem Dei prouidentiam in salutem fidelium excubare plura sunt & luculentissimæ promissiones quæ testentur: Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, nec permitet vt quum fluctuari iustum. Quoniam illi vni sumus. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupilam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus ahenus: aduersariis tibi aduersabor. Etiam si mater obliuiscatur filiorum, non tamen obliuiscerit tui. Quin etiam hic potissimum est scopus in historiis Biblicis, vt docent non vni dulitate vias sanctorum custo siri à Domino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulo antè à nobis explosa sit oram opinio, qui vniuersalem Dei prouidentiam comminiscitur, quæ non speciarim ad curam vniuscuiusque creaturæ se demittat: in primis tamen specilem hanc curam erga nos recognoscere operæpretium est. Vnde Christus, vbi assensit ne vilissimum quidem passerulum in terram decidere sine Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo pluris tumus passeribus, eo propiore cura reputemus Deum nobis prospicere: ac eoque ipsam extendit, vt confidimus capillos capitis nostri numeratos esse. Quod nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus desilire potest nisi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: sed quia Deus Eccliam sibi in domiciliũ elegit, non dubium est quia paternam in ea regenda curam singularibus documentis ostendat.

7. His tum promissis tum exemplis confirmatus Dei seruus, ad unguet testimonium quæ docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorum conciliandi sunt animi, siue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dicit nobis gratiam non apud eos modò qui nobis bene voluit, sed etiam in oculis Ægyptiorum: hostium verò nostrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mentem illis adimit, nequid sani sobriue cõperere queant: qualiter Satan im dimittit, qui mendacio implet os omnium Prophetarum. ad decipiendum Achab: Rechabem iuuenili consilio dementat, vt regio per suam stultitiam spoliatur. Nonnunquam vbi mentem illis concedit, ira absterret & exanimat, ne id quod cõceperant, velint, aut machinentur. Interdum etiam, vbi couari permittit quod libido & rabies suadebat, in perus eorum opportunè abruptis, nec finit ad finem vsque procedere quod instaurat. Sic consilium Achitophel, quod exiti de Davidi futurum erat, a nemerit dissipauit. Sic & creaturis omnes in suorum bonum ac salutem moderari, ei curæ est, ac diabolum etiam ipsum, quem conspiciamus, nihil ausu fuisse tentare aduersum Iob, sine permissa eius ac mandato. Hanc notitiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate patientia, tum etiam in posterum incredibilis securitas. Quicquid ergo prospere atque ex animi sententia eueniet, id totum acceptum Deo referet, siue per hominum ministerium miserit eius beneficentiam, siue ab inanitatis creaturis aditus fuerit. Sic enim

tio, quã dicitur pietatis regula: primum vt certo persuasum nihil fortuito contingere, ad Deum velut præcipuam rem omnium causarum in oculis semper referamus: deinde vt singularem eius prouidentiam pro nobis excubare non dubitemus, in quibus sumendæ ex Scripturis, Dei promissiones quæ id testentur, quã quædam hic inferuntur,

Psal. 55. 23.

1 Pet. 5. 9.

Psal. 91. 1.

Zach. 2. 8.

Isa. 26. 2.

Isa. 29. 15.

Matt. 10. 29.

Ibid. 30.

* Ex. 21. 1. Ro. 22.

22. Ibid. 12. 10. 15.

* 2. Sa. 17. 7. & 14.

Iob 1. 12.

Ad pietatis fructus

sanæ prouidentie Dei

meditatione cõducit

est testimonium Scri

pturæ quæ docent

sub Dei potestate esse

se omnes homines. siue

cõcedit nobis sint

cori animi. siue co-

hibet. tam malitias

stium vniuersi, quod

per ipsum Deus variis

modis facit ne

per interuentionem

illis aduadendo, non

quã, vbi merte illis

cõcedit, absterret, ne

quod cõceperit,

machinetur inter-

duã etiam vbi loc. 13.

benter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre studebit. Denique Deum in acceptis bonis teuerabitur & prædicabit, ut præcipuum autorem: sed homines ut eius ministros honorabit: atque ut res est, intelliget se Dei voluntate iis esse deuinctum per quorum numerum beneficis esse voluerit. Si quid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidem volente factum id apud se statuet, verum sibi quoque imputabit. Si quis morbo absumptus sit, quem quum ex officio curare debuisset, negligentem tractauit: tamen si non ignorat ad terminum peruenisse quem præterire non poterat, peccatum tamen suum inde non eleuabit, sed quia non est defunctus erga eum fideliter suo munere, perinde accipiet ac si negligentem suam culpa permisisset. Multo minus, ubi in designando vel homicidio vel furto fraus & concepti animo malitia intercesserit, eam excusabit sub prætextu diuinæ providentiæ: sed in eodem facinore, Dei iustitiam, hominis nequitiam, ut se utraque manifestè prodit, distinctè contemplantur. In futuris verò potissimum, inferorum huiusmodi causarum rationem habebit. Nam in iudicio Domini benedictiones reponet si non destituerit subsidiis humanis, quibus ad incolumitatem suam utatur: itaque nec in capiendis consiliis cessabit, nec torpescit in ope eorum imploranda, quibus supplicare conspiciet unde iacet: sed à Domino sibi in manu offerri reputans quæcunque commodare sibi aliquid possunt creaturæ, ipsas, tanquam legitima diuinæ providentiæ instrumenta, ad usum applicabit. Ac, quum incertus sit quem sint exitum habitura quæ negotia aggreditur (nisi quæ in omnibus Dominum suo bono prospecturum nouit) ad id studio aspirabit quod sibi expedire ducet, quantum intelligentia mentisque assequi potest. Neque tamen in capiendis consiliis proprio sensu feretur: sed Dei scientiæ se commendabit ac permittet, ut eius ductu in rectum scopum dirigatur. Cæterum non externis subsidiis ita eius fiducia subnitetur, ut adiant, in iis securè acquiescat: si desint, perinde ac destitutus trepidet. Mentem enim in sola Dei providentiâ semper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præsentium rerum consideratione, abduci patietur. Sic Ioab tamen si prælij euentum in arbitrio manûque Dei esse agnoscit, non tamen inertem se dedit: sed quod suæ vocationis est, sedulo exequitur: Domino autem permittit euentum moderari. Stabimus fortes, inquit, pro gente nostra, & viribus Dei nostri: Dominus autem faciat quod bonum est in oculis suis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentiâ exutos ad continuum Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos nostros bona spe fulciet, ut quæ nos circumstant pericula, securè & fortiter despiciere non dubitemus.

10 Hac verò parte se prodit inæstimabilis piæ mentis scilicet felicitas. Innumera sunt quæ vitam humanam obsident mala, quæ totidem ostentant mortes. Ut extrâ non exeamus: quum mille morborum receptaculum sit corpus, imò intus inclusas tenet ac foueat morborum causas, tot ipsum homo ferre non potest quin multas exitiorum suorum formas secum ferat, ac vitam quodammodo cum morte implicitâ trahat. Quid enim aliud dicas, ubi nec friget, nec sudatur sine periculo? tam quocunque te veras, quæ circa te sunt omnia, non modò ambiguae sunt tibi, sed apertè ferè minantur, ac præsentem mortem videntur intentate. Cõscenda nauem, pede vno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis vnus vinitus tua periclitatur. Incede per vias vrbes, quot sunt in tectis tegulæ, tot discriminibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciem armata sunt. Quod si vel hortu bene munito includere te studeas, ubi nihil quàm amœnitas appareat, illic serpens interdum delitescet. Domus

inferiores in rebus vel præteritis vel presentibus siue beneficium à quoquam accepit, siue quid dñi fecit ipse, vel alteri intulit sua negligentia vel imprudentia: multò minus scelera excusabit.

In meditatione potissimum rationem habebit: ita tamen ut in capiendis consiliis proprio sensu non feratur, sed Dei scientiæ se commendet, nec externis subsidiis ita eius fiducia subnitetur, ut in illis securè acquiescat quum adiant, aut trepidet quum desint.

2. Sam. 10. 12.

Miseram anxietatem qua constringi nos necesse est, nisi recubimus in Dei providentiâ, quum tot morbis terreni humani domicili infirmis obnoxios nos reddat, quum in vitis periculis domesticis, in terris, in mari, ab hominibus, à diabolis vitis salusque nostris obsideatur.

assiduè incèdio subiecta. Interdum tibi paupertatem nocti etiam oppressi-
 onem minatur. Ager grandini, pruina, siccitati, aliisque tempestatibus
 expositus quum sit sterilitatem, atque ex ea famem tibi denunciat. Omne
 to veneficia, insidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi
 obsident, pars peregrè consequuntur. Inter has angustias an non oportet
 miserimum esse hominem, utpote qui in ira sensit, cuius anxium & læ-
 gitudum spiritum agrè trahat, non secus ac si imminente, in periculo cer-
 uicibus gladium haberet? Dicit ista rursò euenire, aut certe non semper,
 neque omnia, nunquam verò simul omnia. Fateor sed quom alioquin
 exemplis admonerentur, euenire etiam nobis possent nec nostram magis,
 quam eorum vitam excipi debere: fieri non potest ut non timeamus ac
 formidemus tanquam nobis eueniura. Tali ergo trepidatione quid cala-
 mitosius fingas? Adde, quòd Dei contumelia non caret si dicatur, homi-
 nem ex creaturis nobilissimum prostratuisse ad cæcos & temerarios quos
 libet Fortunæ iustus. Sed hic de misera hominis tanquam liqui propoli-
 tum est, quam sensurus sit si sub imperium Fortunæ redigatur.

*Inestimabilis pie-
 metis felicitas que
 in Dei providentiâ
 recumbit, eleganter
 multisque describi-
 tur exemplis.*

II At ubi lux illa diuinæ providentiæ semel homini pro affulsit iam
 non extrema modo, quam ante premebatur, anxietate & formidine, sed o-
 mnia cura teleatur ac soluitur. Ut enim merito Fortunam hortet, ita se-
 cute Deo sese audet permittere. Hoc, inquam, solatium est, ut intelligat
 Patrem cœlestem sic omnia sua potentia continere, sic imperio nutu-
 que regere, sic sapientia moderari, ut nihil, nisi ex eius destinatione, ca-
 datur in eius potestatem se receptum, Angelorum curæ demandarum, ne-
 que aqua, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi quoad locum
 illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Isaias, Quum à ipse
 liberabitte de laqueo venatoris, & à peste noxia. Sub ala sua protegete,
 atque in pennis eius fiduciam habebis: pro feuto erit veritas eius. Non
 timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volante per diem: à peste per-
 ambulante in caligine, à noxa grassante in meridie, &c. Unde, & illa e-
 mergit in sanctis gloriandi fiducia. Dominus mihi adiutor, non timebo
 quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabor? Con-
 sistant aduersum me castra si ambulauero in medio umbræ mortis, non
 desinam bene sperare. Unde id, quæso, habent, quod nunc nunquam excu-
 titur sua securitas, nisi quia ubi temere mundus volurari in speciem vi-
 detur, Dominum ubique operari sciunt, cuius opus consistit: sibi fore
 salutare? Iam si vel à diabolo, vel à scelertis hominibus impetitur eo-
 rum salus: hic verò, nisi providentiæ recordatione ac meditatione con-
 firmantur, protinus condescere necesse sit. Verum ubi iam memoriâ re-
 uocant, diabolum totumque improborum conortem sic omnibus parti-
 bus manu Dei, tanquam freno cohiberi, ut nec concipere vilam aduer-
 sus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum si ma-
 ximè moliantur, id gitum mouere queant: nisi quantum ille peruenit,
 non nisi quantum mandant: nec compedibus tantum eius tenentur ligatos,
 sed etiam ad obsequia præstanda freno cogi: habent vnde te prolixè cõ-
 solentur. Nam ut Dominus est, eorum furorè armis, & conuertere de-
 sistit: neque quò libuerit: et modum finemque statuere, ne pro sua libi-
 dine licentiose exultent. Quæ persuasione suffultus Paulus, protectionem
 suam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuisse, alibi in Dei
 permissione statuit. Si tantum dixisset obiaculum fuisse à Satana, nimium
 potestatis visus fuisset ei dare, ac si ipsa quoque Dei consilia euertere effet
 in eius manu: nunc verò ubi Deum arbitrum statuit, à cuius permisso-
 ne pendent omnia itinera simul ostendit nihil nisi eius nutu consequi
 Satanam posse quicquid machinetur. Eadem ratione David, quia pro-
 pter varias conuersiones quibus assiduè volucri & quasi rotatur homi-
 num

Psal. 91. 3.

*Psal. 118. 6. &
 27. 3. & 56. 5.
 28. alibi.*

*1. Thess. 2. 1.
 1. Cor. 16. 7.*

num vita, in hoc aylum se recipit, Tempora sua esse in manu Dei. *Pfal. 31. 16.* poterat aut vite cultum, aut tempus in singulis numero ponere: sed temporum nomine exprimere voluit, quantumuis instabilis sit hominum conditio, quæcunque subinde accidunt vices diuini gubernati. *Qua* ratione *Rahin* & *Rex Israël*, quum viribus in extremum Iudæa opulatis, viderentur faces a sperdenda n & absumenda n terram accente, vocantur à Prophetis titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare quæant. Sic *Pharao*, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarum omnibus formidolosus esset, ipse belluæ marinae, copiarum eius piscibus comparatur. *Duces* ergo & exercituum denuntiat Deus se hamo suo capturum, & tricturum quo volet. Denique, ne hic diutius immorer, facile si animaduertas, perspicies, extremum esse omnium miseriarum, prouidentia magnationem: summam beatitudinem in eiusdem cognitione esse sitam.

12 De prouidentia Dei, quantum ad solidam fidelium & eruditionem & consolationem conducit (nam explendæ vanorum hominum curiositati neque satis quicquam esse potest, neque oprandum est vt factitia) satis dictum foret, nisi obstarent pauci quidam loci, qui innuere videntur, contra quàm suprà expositum est, non firmum ac stabile consistere Deo consilium, sed pro rerum inferiorum dispositione mutabile. Primum aliquoties Dei pœnitentia commemoratur, vt quòd illam pœnitentiam hominis creati: *Sauis* in regnum euecti: quod eum pœnitebit mali quod infligere populo suo statuerat, simulac conuersionem eius aliquid senserit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Personam edixerat *Ninuitis*, quadraginta diebus elapsis perituram *Ninuiam*, atque mox eorum pœnitentia ad clementiorem sententiam inflexos est. *Ezechie* mortem per *q. Isaie* pronuntiat: ad quam differendam *lachrymis* eius & precibus commotus est. Hinc argumentantur multi, Deum non a terro decretorum hominum constituisse: sed prout sunt cuiusque merita, vel prout æquum iustum censet, singulos in annos, dies & horas, hoc vel illud deernere. De pœnitentia sic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo sciens ac volens se in pœnitentia necessitate conuertit, Deo pœnitentiam non tribuet, quin aut ignorare dicamus quid futurum sit, aut effugere non posse, aut precipitante & inconsiderate ruere in sententiam, cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest à sensu Spiritus sancti, vt non ipsi pœnitentia mentione, neque Deum pœnitentia duci, quia homo non si quem pœnitere queat. Ac notandum est in eodem capite sic vitæque coniungi vt comparatio speciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quod Deum pœniteat *Sauis* in Regem creati. *Puulo* post additur, non mentietur fortitudo *Israël*, nec pœnitentia flebitur: quia homo nõ est, vt eum pœniteat. Quibus verbis palam absque figura immutabilitatis asseritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentia superiorem esse certum est. Ac ne dubia esset eius constantia, testimonium illi reddere sui quoque aduersarij coacti sunt *Balaam* enim, vel inuitum, in hæc vocem prorumpere oportuit, non esse Deum instar hominis vt mentietur, nec quasi hominis filium vt mutetur: ac fieri non posse vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus sit.

13 Quid ergo sibi vult pœnitentia nomen? Nempe quod alix omnes loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis describunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit nostra infirmitas, quæ nobis traditur

*perpetram inde col-
ligi mutabilitatem
esse in Dei decretis
et inconstantiam.*

eius descriptio, ad caprum nostrum submittenda est, vt à nobis intelligatur. Hæc est porro submittendi ratio, vt se talem nobis figuret, non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Extra omnem perturbationem affectum quum sit, ita sci se peccatoribus testatur. Quemadmodum ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipso motionem, sed reputare potius locutionem hanc à sensu nostro sumptam, quia faciem exardescens ita ique præ se ferat Deus quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere sub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationem: quia soleant homines facta sua mutando, testari sibi displicere. Quoniam ergo mutatio quilibet inter homines, correctio eius est quod displicet: correctio autem ex pœnitentiâ provenit: ideo per Pœnitentiæ nomen significatur quòd Deus in suis operibus mutat: uterum nec consilium illi nec voluntas inuenitur, nec affectus commutatur: sed quod ab æterno prouiderat, probauerat decreuerat, perpetuo tenore prosequitur, ut nunquam appareat subita hominum oculis varietas.

*Isaie 3. 10.
Isa. 38. 5.*

14 Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechie vitam, denuntiati morte, prorogatum: abrogata fuisse Dei decreta ostendit. Qui sic sentiant, in denuntiationibus hallucinantur: que tametsi simpliciter affirmant, tacitam in se nihilominus conditionem continent ex sine ipso intelligitur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinam vrbis prædiceret? Cur per Isaiam mortem indicabat Ezechie? Poterat enim & illos & hunc perdere, sine cladis nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mortis suæ præcijuentem illam eminus cernerent. Nimirum non perditos voluit, sed ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuitem post quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo sic ne tua. Quòd Ezechie spes vitæ longioris prædicitur, ideo sic vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiusmodi comminationibus voluisse ad resipiscentiam expergefacerere quos terrebatur, vt effugerent quod peccatis suis meriti erant iudicium: Id si conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in simplici denuntiatione conditionem tacitam subaudiamus.

Gen. 20. 3.

Quod etiam confirmatur similibus exemplis. Abimelech regem corripit Dominus, quòd Abrahæ suam vxorem sustulisset, his verbis vititur, Ecce tu mortieris propter mulierem quam accepisti: est enim viro inuicta. Postquam autem ille excusauit, in hunc modum loquitur, Restitue vxorem viro: est enim propheta, & orabit pro te vt viuas. Siminus, scio quòd moriendo morieris tu, & omnia que habes. Vides vt primo edicto vehementius eius animum concutiat, quòd factis factio- ni reddat intentum: altero autem voluntatem liquide suam exolice? Quando similis est aliorum locorum ratio, ne ex illis inferas quicquam fuisse priori Domini consilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ suæ ordinationi stetit Dominus, quum peccati denuntiatione, ad resipiscentiam moneret eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne sermone quidem, nisi quòd sellabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum est. Siquidem illud Isaiæ manete verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit dissoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

Isa. 14. 27.

Iere. 50. 25. *Ieremias.* Qua ratione Nabuchodenez vocatur Dei seruus. Clamat passim Deus. s. o sibilu, tubæ suæ clangore, imperio & iussu excitari impios ad bellum: Assyrium vocat virgæ furoris sui, & secutum quam manu sua mouet. Cladem vibis sanctæ & Templi ruinam vocat opus suum.

Iſa. 10. 5. *Dauid* non obstrepsens Deo, sed iustum iudicem agnosceus, ex illo us tamē iussu prouenire maledicta Semeifatecur. Dominus, inquit, misit eum maledicere. Sæpius in sacra historia occurrit, quicquid accidat, pronūciari à Domino sicuti decem tribuum defectionem, interitum filiorum E. & eiusdem generis per multa. *Qui* mediocriter exercitati sunt in Scripturis, vident me ex multis pauca tantum proferre testimonia, vt breuitati consonam, ex quibus tamen satis superque liquet nugari eos & ineptire qui in locum prouidentæ Dei nudam permissionem substituunt, ac si in specula sedens expectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia pendere ab hominum arbitrio.

Pror. 21. 1.

Dei prouidentiam operari in hominum voluntatiu actionibus externis, sed etiam motibus arcane ostenditur ex Pharaonis induratione, & alijs testimonijs.

Ezech. 7. 26.

Leuit. 26. 36.

1. Sam. 26.

Rom. 7. 21.

Exod. 3. 25.

Ibid. 4. 21.

Ios. 11. 20.

Pſal. 105. 25.

Iſa. 10. 9.

*Etiamsi interuenit Satanae opus in multis & cordibus impioru. Deitamen tunc etiam agere, sed suo modo: quia scilicet iustam vindi-
ctam exercet.*

1. Sam. 16. 14.

2. Cor. 4. 4.

Ezech. 14. 9.

2 *Quantum* ad arcane motus spectat, quod de corde Regis prædicat Solomo. sicuti huc vel illuc: prout Deo visum est, ad totum certe humanum genus extenditur, tantundemque valet ac si dixisset, quicquid animis concipimus, arcana Dei inspiratione ad suum finem dirigit. Et certe nisi intus operaretur in mentibus hominum, non rectè dicitur esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudentia auferre cor principibus terræ, vt erent per deuia. Atque huc pertinet quod sæpe legitur, homines esse pauidos, prout emeterrere occupantur eorum corda. Sic Dauid è castris Saulis, nemine sciente egressus est: quia sopor Dei irruerat super omnes. Sed nihil clarius potest desiderari quam vbi totis pronuntiat se excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, sicuti saporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reuocant, ac si deserendo reprobos, à Satana excæcari sineret: sed quum discrete exprimit Spiritus, nullo Dei iudicio in ligentiam & amentiam, nimis fouolus est illa solutio. Dicitur indurasse cor Pharaonis, item aggrauasse, & roborasse. Et dunt in sulso euntio quidam has loquendi formas: quia dum alibi dicitur Pharaonis ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. *Quasi* vero non opime conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominem, vbi agitur à Deo simul tamen agere. Ego autem, quod obuium in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumaciae motus non erit propriè in Pharaone. Porro quam ditutum esset ac nihilidom ita interpretari, ac si tantum Pharaonis se obdurari pillus esset. Adde quòd ansantibus cauilis præcedit Scriptura. Tenebo, inquit, Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moyses pugnantibus fuisse in pugnam, quia roborasset Deus eorum corda. Quod item ab alio Propheta repetitur, Verit cor eorum vt odio haberent populum suum. Similitat apud Isaram contra gentem fallacem missurum. Alios prout inuat, ac præcepta duntum, vt auferant spolia, & diripiant præda: non quia impios & prætractos homines docere veit ad sponte patendum, sed quia flexurus sit ad exequenda sua iudicia, perinde ac si iustia eius animis insculpta gestarent: unde apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidem interpolata Satanae opera sæpe Deum agere in reprobis: sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quicquid datum est. Spiritus nihilis turbat Saulum: ita dicitur esse à Deo: vt sciamus furorem Saulis à iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem Satan excæcare in se huius mentes: sed unde hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendacijs credant qui tenuunt parete veritatis: secundum priorem rationem dicitur, Si Itepheta quispian loquutus fuerit mendaciter, ego Deus illum decepi. Secundum alteram veto dicitur ipse dare

dare homines in reprobam sensum, & proicere in fœdas cupiditates: *Rom. 1. 23.*
quia iustus suæ vindictæ præcipuus est author, Satan verò tantum minister.
Sed quia, vbi * secundo libro disputabimus de libero vel seruo hominis
arbitrio, iterum hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixisse videor
quantum locus postulat. Summa hæc sit, quum Dei voluntas dicitur re-
rum omnium esse causa, prouidentiam eius statui moderatricem in cun-
ctis hominum consiliis & operibus, vt non tantum vim suam exeat in
electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium
cogat.

3 Quando autem hætenus recitavi solum quæ aperte & non ambi-
guè in scriptura traduntur, viderint qui cœlestibus oraculis sinistras ig-
no minime nos asinere non dubitant, quodnam vsurpent censuræ gen-
us. Nam si ex inficitia simulatione laudem modestiæ appetunt, quid fu-
perbius fingi potest, quàm Dei auhoritati verbum vnum opponere?
Mihi secus visæ ut, vel, Hoc attingi non placet. Sin aperte maledicunt,
quidnam proficient cœlum spuis impetendo? Nouum quidem huius pe-
culatoris exemplum non est: quia fuerunt omnibus sculis impij & pro-
fani homines, qui aduersus hanc doctrinæ partem ore rabido latrarent.
Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient ve-
rum esse, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit Dauid ho-
minum ameniam in hac tam effrenâ licentia, quòd ex suo cœno non so-
lum aduersus Deum litigant, sed potestatem sibi arrogant eius damnan-
di. Interca breuiter admonet, quas in cœlum euomunt blasphemias, ad
Deum non pertingere, quin iustitiam tuam, discussis calumniarum ne-
bulis illustret: fides etiam nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, super-
rior est toto mundo) n. balas istas ex sua altitudine dispiciat. Nam quòd

primò obiciunt, si nihil conueniat nisi volente Deo duas in eo contrarias
esse voluntates, quia occulto consilio discernat quæ Lege sua palàm ve-
runt: facile diluatur. An equam tamen respondeam, monitos iterum volo
lectores cauillum hoc non in me, sed in Spiritum sanctum torqueri, qui
ceterè hanc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut D. o placuit ita
factum est: quom spolatus esset à latronibus, in illorum iniuria & ma-
lificio iustum Dei flagellam agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non obtin-
perarunt patri suo filij Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam
al vs propheta, Deum, qui in cœlo residet, quæcūque vult facere. Et iam
satis aperte ostendi, Deum vocari eorum omnium auctorem quæ isti
censores volunt otioso tantum eius permisso contingere. Testatur se
create lucem & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accide-
re quod ipse non fecerit. Dicant obsecro, volens sine an volens iudicia sua
exerceat Atqui sicut docet Moyses, eum qui fortuito secutus lapsu occidi-
tur: diuinitustraditum esse in manum percussoris: ita tota Ecclesia dicit
apud Lucam. Herodem & Pilatum conspirasse, vt facerent quæ Dei ma-
nus & consilium decreuerat. Etiam, nisi Deo volente crucifixus esset
Christus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel secum pugnat,
vel mutatur Dei voluntas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna
& simplex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis nostræ
imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolle fieri & vult, non capi-
mus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit inuestigatum esse abscondi-
tum paulo post adiangit, in ea manifestatam fuisse sapientiam Dei. An quia propter hebetudinem sensus nostri multiplex appa-
ret Dei sapientia (vel multiformis, vt reddidit veteres interpretes). Ideo som-
nanda nobis est in ipso Deo illiqua varietas, quæ vel consilium mutet,
vel à seipso dilideat? Imò vbi non capimus quomodo si vi velit Deus
quod facere vetat, veniat nobis in me notia nostra imbecillitas, & simul

*Superbiæ intolerabilis arguuntur quæ modestiæ prætextu doctrinam prouidentie Dei reuocant: & deluunt eorum ob-
iectiones quædam.*

Psal. 51. 6.

1. Iohan. 5. 4.

*Prima obiectio
duas in Deo contrarias esse voluntates
& eius solutio.*

Iob 1. 21.

1. Sam. 2. 25.

Psal. 115. 3.

Isa. 46. 7.

1. Tim. 3. 8.

Deut. 17. 3.

Act. 4. 28.

Ephes. 3. 10.

1. Tim. 6. 16.
 2. Cor. ad Rom. cap.
 101.

reputemus, lucem quam inhabitat, non frustra vocari inaccessam, quia caligine obducta est. Ergo huic Augustini sententię pijs omnes & modesti facillē acquiescent, interdum bona voluntate hominem velle aliquid quod Deus non vult: velut si bonus filius patrem vult viuere, quē Deus vult mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus: nempe ille vult quod non vult Deus, iste verō vult quod vult & Deus. Et tamen bonę voluntati Dei pietas illius potius consonat, quam vis alius volentis, quā huius idem volentis impietas: tantum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiusque voluntas, vt vel approbetur vel improbetur. Nam Deus quę bene vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulo verō antē dixerat, sua defectione Angelos apostatas, omnēsque reprobos, quantum ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolbat: quantum verō ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuisse: quia dum cōtra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius volūtas: vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates eius: vt miro & ineffabili modo non fiat pręter eius voluntatem quod etiam contra eius sit voluntatem: quia nō fieret si non sūneret: nec vtique nolens sūpit, sed volens: nec sūneret bonus fieri malū, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

Psal. III. 2.

Secunda obiectio,
 Deū esse scelerum
 auctorem: & eius
 solutio.

4 Hoc etiam modo soluitur, imō sponte liquefcit altera obiectio, Si non modō impiorum opera vitur Deus, sed etiam consilia & affectus gubernat, scelerum omnium esse auctorem: ac proinde immeritō damnari homines si exequuntur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtemperant. Perperam enim miscetur cum pręcepto voluntas, quam longissime ab illo distare innumeris exemplis constat. Nam etsi dum stuprauit Absalom patris vxores voluit Deus hoc probro vlcisci Dauidis aulterium: non ideo tamen pręcepit scelerato filio incestum committere, nisi fortē Dauidis respectu, sicut loquitur de conuictis Semei. Nam illum Dei iussū maledicere dum fatetur, minimē commendat obsequiū, ac si Dei imperio pateret proteruus ille canis: sed eius linguam flagellum Dei esse agnoscens, castigati patienter sustinet. Hoc quidem tenendum est, dum per impios peragit Deus quod oculo suo iudicio decreuit, non esse excusabiles, quasi obediunt eius pręcepto, quod data opera pro sua libidine violant. iam quomodo ex Deo sit, & occultata eius prouidentia repatur quod peruersē faciunt homines, illustre documentum est electio regis Iarobeam, in qua scelerē damnatur populi temeritas & amentia, quod ordinem à Deo sancitum peruerterit, ac per hūc deficiunt à familia Dauidis: & tamen scimus voluisse vngi vnde & in verbis Osee quedam apparere repugnantie species, quod vbi conquestus est Deus regnū illud se nesciente & nolente fuisse erectū, alibi predicat se dedisse regem Iarobeam in furore suo. Quomodo hæc conuenient, Iarobeam nō ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse præsum regem? Nempe quia nec desciscere à familia Dauidis potuit populus quia iugū sibi diuinitus impositum excuteret: neque tamen libertas ipsi Deo etiam pra fuit quominus Solomonis ingratitude ita puniret. Videmus ergo vt Deus, per suam nolentē defectionem tamen alio sine iuste veli vnde & Iarobeam pietati spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hæc ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui Solomonis filium exueret regni parte Diligenter vtunque expendat lectores, quia placuerat Deo sub manu vnus Regis gubernari populum: vbi in duas partes scinditur, fieri contra illius voluntatem: & tamen ab eiusdem voluntate in uitam fuisse diuortij. Nam certē quod Iarobeam nihil tale cogitantem Prophetia & voce & vultu mystice ad spem regni sollicitat, non sit hoc vel nescio

2. Sam. 16. 22.
 Ibid. 10.

1. Reg. 12. 2. 3.
 1. Reg. 1. 4.
 1. Reg. 13. 11.

1. Reg. 11. 23.

nescio vel inuito Deo, quita fieri mandauit: & tamen iure damnatur populi rebellio, quod velut inuito Deo à Dauidis posteris descieuerit. Hac ratione etiam subicitur postea, quod Rehabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factum esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum Ahia: serui sui. Ecce vt nolente Deo laceretur sacra veritas, & tamen vt eodem volente alienentur à Filio Solomonis decentibus. Accedat simile quoque aliud exemplum, vbi consentiente populo, inò manus suas præbente, iugulantur filij regis Achab, & exterminatur tota progenies. Vere quidem refert Iehu nihil in terram cecidisse ex Dei sermonibus, sed ipsum fecisse quicquid loquutus fuerat per manum serui sui Elia: Et tamen non abs re ciues Samarie perstringit quod operam suam commodassent, Iustine estis, inquit? Si ego coniuraui contra domitium meum quis hos omnes occidit? Iam antequam loquar, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam se prodatur hominis crimè, quàm resurgat Dei iustitia: & modestè ingenus semper hæc Augustini responsio sufficiet, *Quum Pater tradiderit Filium*, & Christus corpus suum, & Iudas Dominum. cur in hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quam fecerunt, causa non vnus est ob quam fecerunt? Si quos autem magis impudat quod nunc dicimus, nullum esse Dei cum homine consensum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi non liceret: succurrat quod alibi admonet idem Augustinus, *Quis non ad ista iudicia contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum eorum merita?* Et certè in Iudæ perfidia nihil magis fas erit culpam sceleris Deo adscribere, quia Filium suum & tra hii voluit ipse, & tradidit in mortem: quàm redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem scriptor admonet, in hoc examine Deum non inquitere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed quid voluerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas, Quibus hoc asperum videtur, quàm tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitent, dum rem claris Scripturæ testimoniis testatam, quia excedat eorum captum, respuunt, ac vitio vertunt in medium præferri quæ Deus nisi sciuisset vitia esse cognita, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iussisset. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet quàm mansueta docilitate amplecti, & quidem sine exceptione, quicquid in sacris Scripturis traditum est. Qui verò proteruius insultant, quum satis constet eos contra Deum blaterare, longiori refutatione digni non sunt.

1. Reg. 12. 25

2. Reg. 10. 7.

Epist. 48. ad V. ircentum.

Degratia & lib. arbit. ad V. d. v. cap. 20.

fapiendi & agendi metam pertingere liber. Neque me latet quanto plau-
 sibilior sit illa sententia quæ ad reputanda nostra bona potius nos in-
 uuat, quàm ad inspiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miseram
 nostram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil est quod magis
 appetat humanum ingenium quàm blanditijs demulceri: atque idèd,
 vbi dotes suas magnifera audit in hanc partem nimia credulitate pro-
 pender. Quo minus mirum est, hic adèd permittosè fuisse à maxima ho-
 minum parte aberratum. Nam quom si ingenuus vniuersis mortalibus
 plusquam cæcus sui amor, libentissimè sibi persuadet nihil inesse sibi
 quod meritis debeat esse odiosum. Ita sine alieno patrocinio vanissima
 hæc opinio si sem passim obtinet, hominem sibi abundè sufficere ad be-
 ne beatèq; viuendum. Quod si qui modestius sentire volunt, vtcunque
 aliquid Deo concedant, ne sibi arrogate omnia videantur: sic tamè pac-
 tiantur vt nobilissima & gloriæ & fiduciæ materia semper apud se resi-
 deat. Tam si accedit oratio, quæ sponte protrientem in hominis medullis
 superbiam suis illecebris titille, nihil est quod magis arrideat. Proinde
 vt vniuersis ue humane naturæ præstantiam benignissimè suo præco-
 nio extoluit, ita magno seculorū prope omnium applausu fuit exceptus.
 Sed enim quæcunque talis est humanæ excellentiæ commendatio, quæ
 hominem in se acquiscere doceat, nihil aliud quàm suauitate illi sua
 delicias facit: & sic quidem illudat, vt qui istè nutiuntur, eos pessimo exitio
 perdat. Quorsum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare,
 instituerè, ceterè, moliri quæ puran us ad rem pertinere: & defici quid-
 em ac destitui tum sana intelligentia, tum vera virtute inter primos co-
 natus: pergere tamen secute donec in exitium cotruamus? Arqui non
 aliter succedere eis potest qui se aliquid posse propria virtute consunt.
 Talibus ergo magistris, qui repitandis tantùm bonis nostris nos deri-
 nent, si quis auscultet nõ in sui cognitionem proficiet, sed in pessimam
 ignorantem abripietur.

3 Ergo quom in hoc consentiat Dei veritas cum publico omnium
 mortalium sentu, secundam sapientiæ partem in nostri cognitione re-
 positam esse in ipsa tamen cognoscendi ratione magnum est dissidium.
 Tunc enim homo, iudicio carnis, probè sibi exploratus videtur, quom
 & intelligentiæ & integritate sua confusus, iudicium sumit, ac sese inci-
 tat ad virtutis officia: & indico vitis bello, ad id quod pulchrum & ho-
 nestum est toto studio incumbere conatur. Qui autem se ad amussim di-
 uini iudicij inspicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bo-
 nam si luciam erigat: ac quo penitus se excussit, eo magis deiecitur: do-
 nec omni fiduciæ profusè abdicatus, nihil sibi ad vitam rectè instituen-
 dam relinquit. Neque tamen velitis obliuisci Deum primæ nobilitatis,
 quam Adæ patri nostro contulerat, nempe que nos à se iusticiæ bonitati-
 que studio merito exasperare debeat. Non enim possumus aut
 primam nostram originem, aut quorsum non consti sumus cogitare, quin
 à se meditari deam immortalitatem, expetendum ue Dei regnum pun-
 gamur. Sed tantùm abest vt animos nobis faciat ista recognitio, vt potius
 submissis illis, ad humilitatem prosteruat. Quæ enim illa est origo? Nem-
 pe à qua excedimus. Quis ille creationis nostre finis? A quo peccatus au-
 uerit sumus, vt miseræ nostre fortis præsi ingemiscamus: ingemiscen-
 do, ad perditam illam dignitatem suspiremus. Nos autem quæ dicimus
 nihil in se oportere hominè inueneri quod ipsum animosum reddat, in-
 telligimus nihil esse penes ipsum cuius fiducia debeat suspetbere. Quare si
 liber, quam homo sui notitiam habere debet, ita patiamur, vt primo
 loco, quem in finem creatus sit, & donis nõ contemnendis præditus, re-
 putet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationem

excitetur, inde suas facultates, vel certe facultatum inopiam expedita qua perspecta, non secus atque in nihilum redactus, in extrema confusione iaceat. Huc tendit prior consideratio, ut quale sit officium suum agnoscat, altera, quid ad ipsum præstandum valeat. De utraque, pro vi feris docendi poscet, a nobis differetur.

Lapsus Adæ non ex gula intemperie processit, sed ex infidelitate & inobedientia (nam cōtēpto Dei verbo & veritate deflexit ad Satanz mendacia) que ambitum & superbiam amplexa fuit (quibus annexa fuit ingratitude) ambitio contumaciæ mater fuit,

Rom. 5. 19.

4 Quia verò non leue delictum, sed detestabile fuisse scelus oportet, quod tam seuerè vitus est Deus, species ipsa peccati in lapsu Adæ consideranda nobis est, quæ horribilem Dei vindictam accendit in totum humanum genus. Puerile est quod de gula intemperie vulgo receptum fuit. Quasi verò summa & caput virtutum omnium in abstinentia vnius tantum fructus fuerit, quæ vniuersæ vndique affluerent quæcunque appetibiles erant delicia, atque in beata illa terra fecunditate non tantum copia ad laetitias suppeteret, sed etiam varietas. Alius igitur spectandum, quia prohibitio ab arbore scientiæ boni & mali, obedientiæ examen fuit, ut patendo Adam se Dei imperio libenter subesse probaret. Nomen verò ipsum ostendit præcepti non alium fuisse finem, quàm ut sua forte contentus, se improba cupiditate alius non efferret. Promissio autem, qua vitam æternam sperare iussus est quandiu ederet de arbore vitæ: rursus horrida mortis denuntiatio, simulac gustaret de arbore scientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam spectabat. Hinc elicere non difficile est quibus modis ita se prouocauerit Adam iram Dei. Non male quidem Augustinus, dum superbiam dicit malorum omnium fuisse initium: quia nisi hominem alius quàm licebat & quàm fas erat extulisset ambitio, manere poterat in suo gradu: plenior tamen definitio ex tentationis specie, quam describit Moses, sumenda est. Nam dum serpentis captione abducitur per infidelitatem mulier a verbo Dei, iam in ruinæ apparet fuisse inobedientiam. Quod etiam cōfirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuisse perditos docens. Si multamen notandum, defecisse primum hominem ab imperio Dei, quod non tantum Satanz illecebris captus fuerit, sed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter consistit eius maiestas inter nos, nec integer manet eius cultus, nisi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectiois fuit. Hinc autem emerit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitude, quod Adam plus appetendo quàm concessum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè spreuit. Hæc verò prodigiōsa fuit impietas, terræ filio parum videri quod ad similitudinem Dei factus esset, nisi accedat æqualitas. Si sædum & execrabile scelus est apostasia, qua se homo conditoris sui imperio subducit, imò petulenter excutit eius iugum, frustra extenuatur peccatum Adæ. Quamquam non simplex apostasi fuit, sed cum sædis in Deum probris coniuncta, dum Satanz calumniis subscribunt quibus Deum & mendaciæ & inuidiæ & malignitatis insinulat. Denique infidelitas ambitio, iam iam aperuit: ambitio verò contumacia fuit mater, ut homines, abiecto Dei metu, sese proicerent quod ferebat libido. Itaque teste Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: sicuti illis fenestris, dum Satanz paucuerunt, mors admitti fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam, nisi eius verbo incredulus. Optimum scilicet hoc erat frænum ad omnes affectus vite temperandos, nihil melius esse quàm Dei mandatis parendo, colere iustitiam: deinde vltimam felicis vitæ metam esse ab ipso diligere. Diaboli ergo blasphemiis abreptus, quantum in se erat exinanuit totam Dei gloriam.

Adæ lapsu quum

5 Sicut spiritualis Adæ vita erat, manere opitini suo coniunctum & deum-

diuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum si genus suum perfundedit sua defectione qui totum naturę ordinem peruertit in cælo & in terra. * Ingeniunt omnes creaturę, inquit Paulus, corruptioni obnoxie, non volentes Si causa queritur, non dubium est quin partem sustineant eius pœnę quam promeritus est homo, in cuius vltimam conditę fuerant. Quum ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio, quę graßatur per omnes mudi plagas, nihil à ratione alienũ propagata fuerit ad totam eius sobolem. Postquam ergo in eo obliata fuit cęlestis imago, non solus sustinuit hęc pœnam, vt in locum sapientię, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitię (quibus ornamentis vestitus fuerat) reterrimę cederent pestes, caecitas, impotentia, imputitas, vanitas, iniustitia: sed isdem quoque miserius implicuit suam progeniem, ac immerit. Hęc est hæreditaria corruptio, quã Peccatum originale veteres nuncupauerunt: Peccati voce intelligentes naturã antea bonę purã, quę deprauationem. Quæ de te multa fuit illis conceitatio, quum à sensu nihil magis se remotum quã ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri cõmune. Quæ videtur fuisse ratio verusissimis Ecclesię doctoribus cor obscure tantum perstringerent hoc caput: saltem minus dilucide quã prius erat, explicarent. Neque tamen hęc timiditas effecere potuit quin surgeret Pelagius, cuius pie sanum commentum fuit, Adam suo tantum damno peccasse, nihil nocuisse posteros: hac scilicet astutia Satan moibus tegendo, incurabilem reddere tentauit. Ceterum quum euinceretur manifesto Scripture testimonio, peccatum a primo homine transisse in totam posteritatem: cauillabatur transisse per imitationem, non per paginam. Ergo boni viri in hoc elaborarunt (ac præ aliis Augustinus) vt ostenderent nos non aseita nequitia corrumpi, sed ingenitam vitiositatem ab vtero matris afferre. Quod infanciam impudẽtę fuit. Sed Pelagianorum & Celsianorum temeritatem non mirabitur, qui ex illius sancti viri monumentis perspexerit quam fuerint in aliis omnibus perdita fontis bellie. Certẽ non ambiguum est quod confitetur Dauid, se in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptum à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: sed, quod Dei erga se bonita. em melius commendet, proprię peruersitatis confessionem ab ipsa genitura repetit. Quum id Dauidi peculiare non fuisse constet, sequitur communem humani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur infecti: modo, antequam lucem hanc vitę aspiciamus, sumus in Dei conspectu fœdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt est in libro Iob.

6 Audimus ita in filios transmitti parentum immunditię, vt omnes citra vllam exceptionem, s. a origine sint inquinati. Huius autẽ pollutionis non reperietur exordium, nisi ad primum omnium parentem, tanquam ad fontem ascendimus. Ita certẽ habendum est, fuisse Adamũ humanę naturę non progenerẽ modò, sed quasi radicem, atq; ideo in illius corrupti. line merito vitiatum fuisse hominum genus. Quod ex illius & Christi comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodum (inquit) per vnum hominem peccatum intravit in vniuersum mundum, & per peccatum mors: quę in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Christi iustitia & vita nobis restituta est. Quid hic garrunt Pelagiani? peccatum Adę imitatione propagatum? Ergone ex Christi iustitia nihil aliud proficimus, nisi quod exemplum nobis est. ad imitationem propositum? Quis tantum facile legimus? Itaque: Quod si extra controuersiam est, Christi iusticiam cõmunicatque vltimam esse: & ex ea vniuersum conficitur, vt tranq; ita in Adam:

reliqua creatura quodammodo deformate fuerunt, non mirum totum humanũ genus fuisse corruptum, id est à prima origine de generasse, & maledictionis fuisse addictum. Id veteres dixiss. Peccatũ originale: & tamen hoc doctrinę caput minus dilucide quã prius erat explicuiss.

* Rom. 8. 22.

Pelagium grauiterrasse, quum diceret imitatione tantum, non propagatione, peccatum a primo homine transisse in totam posteritatem. probatur rationibus & scripturę testimonio, hic & sic. 6.

Psal. 51. 7.

Iob. 14. 4.

Rom. 5. 12.

fuisse perditam, vt in Christo recuperetur: peccatū verò & mortem ita per Adam obrepisse, vt per Christum aboleantur. Nō sunt obſcura verba iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodum per Adę inobediētiam peccatores fuerant constituti. Ideoq; in re eos dicos hanc esse relationem, quòd hic nos suo exitio inuolutos se cum perdidit: ille nos suagrata in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil longiore vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic & in priore ad Corinthios, quū in resurrectionis fiducia vult pios confirmare, ostendit recuperari in Christo vitam, quę in Adam perditā fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronuntiat, iam iam a peccatē quoque testatur, peccati labe esse implicitos. Neque enim ad eos pertinet damnatio, qui nulla iniquitatis culpa attingeretur. Sed clarius intelligi quid velit, quā ex alterius membri reſtutione, non potest, vbi spem vitę restitutam in Christo docet. Satis autem scitur, illud non aliter fieri quā vbi in illa communicatione iustitię suę vim in nos Christus transfundit: quemadmodum sibi scribitur, Spiritum nobis vitam esse propter iustitiam. Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur, nos in Adam mortuos esse, quā quòd ipse peccādo, non sibi tantum cladem ac ruinam aſciuit, sed naturam quoque nostram in simile præcipitavit exitum. Neque id suo vnus vitio, quòd nihil ad nos pertinet: sed quoniam vniuersum suum semen ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec verò aliter stare illud Pauli, naturam omnes esse irę filios, nisi iam in ipso vtero maledicti essent. Naturam vero illic notari, non qualis à Deo condita est, sed vt in Adam vitata fuit, facile colligitur: quia minimè consentaneum esset, Deum fieri mortis auctorem. Sic ergo se corrupit Adam, vt ab eo transferret in totam sobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cęlestis ipse iudex Christus omnes prauos & vitiosos nasci, vbi docet, quicquid genitum est ex carne, carnem esse, ideoq; omnibus clausam esse vitę ianuam, donec regenti fuerint.

1. Cap. 15. 22.

Rom. 8. 10.

Ephes. 2. 3.

Iob. 3. 6.

Ad intelligendam
peccati originalis
& hereditarię cor-
ruptionis rationē,
et si peccati lues po-
tissimum in anima
residet omnino op-
esse disputatione il-
la, An filij anime
ex radice anime
patris oriatur: quū
nō in substantia car-
nis aut anime cau-
sa habeat cōtagiū,
sed quia à Deo fuit
ordinatum vt que
primo homini cōtu-
lerat dona, illi sibi
suęq; habeat ac-
perditæ. vid. Aug.
epist. 157. & Greg.
epist. 52. lib. 7.
* Doctrinę peccati
originalis nō obsta-
re, quod similitudinē
in fidelium liberi.

7 Neque ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio, quę veteres non parum torſitan filij anime ex radice patris anime oriatur, quòd in ea potissimum lues resideat. Eo nos esse contentos oportet, Dominum, quas voluit humanę naturę collatas dotes, apud Adamum deposuisse. Ideo illum, quum acceptas perdidit, non tantum sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animę radice sit sollicitus, vbi audiat Adamum nobis non minus quā sibi ornamenta illa quę perdidit, accepisse? nō vni homini data illa fuisse, sed vniuersi hominis naturę attributa? Nihil ergo absurdū, si spoliato eo, natura noua inopsque destitutus: si illo per peccatum inquinato, in naturam contagio seſcipit. Proinde à radice putrefacti ramus putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascentes surculos. Sic enim vitati sunt filij in parente, vt neponibus essent tabifici: hoc est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfunderetur. Neque enim in substantia carnis aut anime causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quę primo homini dona cōtulerat, ille tam sibi quā suis haberet simul ac perderet. Quòd autem cauillantur Peligiani, verisimile non esse à parentibus pijs corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate sanctificari debeant, facile refutatur. Nō enim ex eorum regeneratione spiritali descendunt, sed generatione carnali. Proinde, vt ait Augustinus, sine reus infidelis, siue absolutus fidelis, non absolutus uterque generat, sed reos: quia ex vitiosa natura generat. Porro quòd eorum sanctitati quodammodo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quę non facit quomāuis prima illa & vniuersalis gentis humanę maledictio præcedat. Ex

dat. Ex natura enim, reatus: sanctificatio autem ex supernaturali gratia. *Lib. cōtra Pelag. & Calcs.*

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatum originale definiamus, Neque verò singulas, quæ à scriptoribus positæ sunt, definitiones excutere mihi propositum est: sed vnã proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè consentanea. Videtur ergo peccatum originale hereditaria natura nostræ prauitas & corruptio, in omnibus animæ partes diffusa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est propriè quod à Paulo sæpius peccatū nominatur. Quæ verò inde emergunt opera, qualia sunt adulteriũ, scortationes, furta, odia, cædes, comestiones, fructus peccati secundum hanc rationem vocat: quantum & Peccata, cum in scripturis passim, tum etiam ab ipso nuncupantur. Hæc itaque duo distincte obseruanda: nempe, quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitia peruetique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictique corā Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Neque ista est alieni delicti obligatio: quòd enim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios esse factos Dei iudicio: non ita est accipiendum, ac si in fontes ipsi & immerentes culpam delicti eius sustineremus: sed quia per eius transgressionem maledictione iudati sumus omnes, dicitur ille nos obstinxisse. Ab illo tamen non sola in nos pœna grassata est, sed instillata ab ipso lues in nobis residet, cui iute pœna debetur. Quare Augustinus, vt cunq; alienum peccatum sæpe vocet (quò clarius ostendat propagine in nos detruam) simul tamen et proprium vnicuique asserit. Et Apostolus ipse discretissimè testatur, ideo mortem in omnes petuagatã, quòd omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideo infantes quoque ipsi, dum suam secum damnationem à matris utero afferunt, non alieno, sed suo ipsorum vitio sunt obstructi. Nam tamen si suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum iemen: imò tota eorum natura, quoddam est peccati semē: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Vnde sequitur, propriè coram Deo censei peccatum: quia nõ esset reatus absque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc peruetitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assidue fructus parit: ea scilicet quæ antè descripsimus, opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas, efflat, aut scaturigo aquã sine fine egerit. Quare qui peccatum originale definiunt earentiam iustitiæ originalis, quam inesse nobis oportebat, quantum id totum complectantur quod in re est, non tamen satis significanter vim atque energiam ipsius expresseerunt. Non enim natura nostra boni tantum inops & vacua est: sed malorum omnium adeo fertilis & ferax, vt otiosa esse non possit. Qui dixerunt esse concupiscentiam, non nimis alieno verbo vsi sunt, si modò adderetur (quod minime cõceditur, à plebisque) que quid in homine est, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vsque, hæc concupiscentia inquinatum refertumq; esse: aut vt breuius absoluaatur, totum hominem non aliud ex seipso esse quàm concupiscentiam.

9 Quam obrem dixi cõct s animæ partes à peccato fuisse possessas, ex quo à fonte iustitiæ seculi Adam. Neque enim appetitus tantum interior eum illexit, sed arcem ipsam mentis occupauit nefanda impietas, & ad cor incitum penetravit superbia: vt frigidum sit ac stultū, cor rupielam, que inde manauit, ad sensuales tantum, vt vocant, motus restingere: aut fõmitem vocare qui solam partem que illis sensualitas est ad peccatum alliciat, excitet ac irahat. In quo etiam inscitiam detexit Petrus Lombardus, qui sedem quærens & vestigãns dicit in carne esse, re-

Cum alibi sæpe, tñ verò 3, de peccatorum merit. & re. cap 8.

Rom. 5. 12.

Peccatum originale ita esse alienum, id est, Adæ vt etiã sit proprium cuiusque nostrum.

Peccatū originale nõ ad inferiõrẽ tantum appetitum pertinet, sed ad mentem etiã et cor intus, vt nulla sit pars à corruptione immunita. vt de lib. 4. c. 13. sic. 10. 11. 12.

se Paulus, non quidem propriè, sed quia in carne magis apparet. Quæ
verò tantum partem animæ designet Paulus, ac non totam naturam quæ
supernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit,
corruptione docens non in vna tantum parte subsidere, sed nihil à mor-
tifeira eius tabe purum esse, aut sincerum. Nam de vitiosa natura dispu-
tans, non tantum inordinatos qui apparent appetituum motus damnat,
sed præcipuè contendit mentem eicitari, & cor prauum ut additum esse
satis: atque tertium illud ad Romanos eiput nihil aliud est quàm origina-
lis peccati descriptio. Id ex renouitione clarius patet. Nam spiritus, qui
veteri homini: & carni opponitur non modo gratiam notat qua corri-
gitur inferior pars animæ vel sensualis, sed plenam omnium partium
reformationem complectitur. Atque ideo Paulus non tantum crassus
appetitus in nihilum redigi, sed nos spiritus mentis renouari iubet: sic-
cut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis: unde sequi-
tur, partem illam, in qua maximè resulget animæ præstintia & nobili-
tas, non modò vulneratam esse, sed ita corruptam, vt nõ modo sanari,
sed nouam propè naturam induere opus habeat. Quatenus & meas &
cor occupet peccatib, mox videbimus. Hic tantum breuiter attingere vo-
lui, totum hominè quasi diluuiò à capite ad pedes sic fuisse obrutum, vt
nulla pars à peccato sit immunis, ac proinde quicquid ab eo procedit in
peccatum imputari: sicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogita-
tiones, esse inimicitias aduersus Deum, & ideo mortem.

Rom. 8. 7.

*Resistantur qui
Dei suis vitis in-
scribere auctò, quæ
dicimus naturali-
ter vitiosos esse ho-
mines.*

** Prædilectum de
Prædestin.*

10 Eant nunc qui Deum suis vitis inscribere audent, quia dicimus
naturaliter vitiosos esse homines. Opus Dei perperam in sua pollutio-
ne scrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura re-
quirere debuerant. A carnis ergo nostræ culpa, non à Deo nostra peti-
tio est, quòd non alia ratione petiimus, nisi quia degenerauimus à pri-
ma nostræ conditione. * Neque hic obstrepat quispiam, potuisse Deum
nostræ saluti melius prospicere si Adæ lapsui occurrisset. Nam obiectio
ista cum ob nimis audacem curiositatem pirs meritis abominanda est,
tum ad prædestinationis arcanum attinet, quod suo loco postea tracta-
bitur. Quæ reuinã nostram naturæ deprauationi imputandam mēnne
rimus, ne in Deum ipsam naturæ authoritè stringamus accusationè. Ha-
tere quidem exiiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert
accessitne aliunde, an ab origine infederit. Constat autem per pecca-
tum inflictum fuisse. Non est igitur cur conuictamur nisi de nobis ip-
sìs, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesiastes, Hoc
scio, quòd fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæterunt sibi ad-
inventiones multas. Homini tantum suum exitum adhibendum ap-
paret, quum, Deo benignitate testitudinem adeptus, sua se dementia in
vanitatem deliquisset.

1. Cor. 7. 30.

*Ostenditur naturalis
quodam vitiositate
conceptus esse homo-
nem (in quo praua
consuetudine opera-
ri potest) sed quod à
natura non fluxerit
imo sit aduentus et
qualitas, non substã-
tialis ab initio pro-
prietas. Vide Aug.
in quæst. 82. q. 21.*

* Ephes. 2. 3.

11 Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ
à natura nõ fluxerit. A natura fluxisse negamus, vt significemus aduen-
titiã magis esse qualitatem quæ homini acciderit, quàm substantia-
lem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen natura-
lem, ne quis ab vno quoque praua consuetudine comparati poret, quum
hinc licet motu re vniuersos comprehendens teneat. Neque id sine autho-
ritate facimus. Eadem enim causa nos omnes esse natura filios ita docet
Apostolus. * Quomodo creaturæ omnium nobilissimæ in sensus esset
Deus, cui placent iustitia quæque opera sua? Sed operis sui corruptioni
magis in sensus est quàm operi suo. Ergo si ob vitiatam humanam na-
turam nõ in sensu dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, non
etiã ineptè dicitur naturaliter prauus & vitiosus: quemadmodum non
verè ut Augustinus, ratione corruptæ naturæ, naturalia dicere peccata
quæ

quæ in carne nostra necessariò regnant, ubi abest Dei gratia. Ita euangeli-
scit stultum Manichæorum nugamentum, qui quum substantialem in ho-
mine multitudinem imaginarentur, alterum illi conditorem affingere auti
sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare.

* *Hominem arbitrii libertate nunc esse spoliatum, & misere ser-
uituti addictum.*

CAP. II.

* *Vide Calu. ad-
uersus Theologos
Parisenses not. 2.*

POST QUAM visum est peccati Dominatum, ex quo primum homi-
nem sibi obligatum tenuit, non solum in toto genere grassari, sed in so-
lidum etiã occupare singulas animas, nunc proprius excutiendum
restat ex quo in hac seruitute redacti sumus, an omni spoliati sumus
libertate: & si qua particula adhuc viget, quousq; vis eius procedat. Sed
quo facilius nobis huius quæstionis veritas eluceat, scopum obiter præ-
figam, quò tota summa destinenda sit. Hæc autè optima cauèdi erroris
erit ratio, si pericula cõsiderentur quæ vtrinq; imminet. Nam vbi omni
rectitudine abdicatur homo, statim ex eo delicti occasionem arripit: &
quia nihil ad iustitiæ studium valere per se dicitur, illud totum, quali iam
nihil ad se pertineat, usq; deq; habet Rursus vel minutulum tibi quip-
piam arrogari nõ potest quin & Deo præcipiatur suus honor, & ipse ce-
mentaria cõsuetudine labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus,
tenendus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquum tibi esse
edoctus, & miserrima vndiq; necessitate circũseptus, doceatur tamen ad
bonum quo vacuus est, ad libertatè, qua priuatus est, aspirare: & acrius
ab ignaui excitecur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc
secundum quam necessarium sit, nemo nõ videt. De priore video à plu-
ribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra cõtrouersiam posito,
nihil homini de suo adimendum esse, quantum opere interit ipsum falsa
gloriatione deiici, palam cõstare debet. Nam si nec tum quidem hoc ho-
mini cõcessum fuit vt in se gloriaretur, quum Dei beneficentia summis
ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob-
suam ingratiuitudinem ab eximia gloria in extremam ignominiam de-
turbatus est? Pro eo, inquam, tẽpore quo in summum honoris fastigium
euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quod creatus esset ad
imaginem Dei: quo scilicet insinuat, non propriis bonis, sed Dei partici-
patione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum (cuius be-
nificentiæ gratus esse uou potuit, quum diuinitis gratiæ eius afflueret) om-
ni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quem honorum suorum re-
cognitione non glorificauit nunc saltem proptiæ paupertatis confessio-
ne glorificet? Nihilò etiã minus è re nostra est, omnem sapientiæ vir-
tutisq; laudem nobis derogari, quam ad Dei gloriam attinet: vt cum
sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis
largiuntur. Quid enim aliud sit, quum matre nostro docemur conten-
dere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehumur, quo mox con-
fracto decidamus? Quamquam nimis etiamnum commendantur vires
nostre, dum baculo arundineo comparatur. Fumus enim est quicquid
de illis vanis homines commendant: sunt & gariunt. Quare non abs re
soties ab Augustino prædicta ista sententia repetitur, præcipitari magis
à suis defensoribus liberum arbitrium, quàm stabiliri. Hæc præ-
fati necesse sunt propter nonnullos, qui dum audient humanam vir-
tutem funditus euerit, vt Dei virtus in homine edificetur, totam hanc
disputationem pessimè oderunt quasi periculosam, nedum superua-
cuam: quam tamen & in religione necessariam, & nobis utilissimam ef-
fe apparet.

*Non minus è re no-
stra esse, quàm ad Dei
gloriam pertinere,
agnoscere vires o-
mnes nostras bacu-
lum arundineum,
imò fumum esse: in-
ter m cauendum ne-
dum omni rectitu-
dine abdicatur ho-
mo, inde desidiæ oc-
casionem arripia-
mus: quin potius
excitari nos ita cõ-
uenit ad querend-
um in Deo bonum
omne, quo vacuus so-
mus liberum arbi-
trium à suis defen-
soribus magis præ-
cipitari quàm sta-
biliri.*

* *Hæc duo præcipi-
ta notat August.
Epist. 47. et in Eccl.
cap. 12.*

Lib. I. cap. 17. sec. 7. 2 Nunc consideremus, quum paulò antè diximus in mente & cor
 & 8. & inf. sec. 12. de sitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sane
 Philosophi tres a magno consensu rationem in mente considerare fingunt, quæ insit in
 animæ facultates cõ- padis consiliis omnibus prae luceat, & insit in reginæ voluntatem mode-
 stituunt, in illi. **2.** re prae stare, vt optime imperare queat. Sensum contrà torpere & lippitu-
 sensum, & volun- dine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis volucetur,
 tate sine appetitu: nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitum, si rationi pa-
 putatq; humani in rere sustineat, nec sensui subgendam se permittat, ad studium virtutum
 intellectus ratione re- ferri, rectam viam tenere, & in volutatem formari: quòd si in seru totem
 se gubernationi suf- fieri: voluntatè à sensu se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem dege-
 ficere: voluntatè à sensu quidè ad ma- ret. Atque omnino quum ex eorum opinione illa quas supra dixi anti-
 tate quidè ad ma- mæ facultates insideant, intellectus sensus, & appetitus, seu voluntas:
 la sollicitari (ad id) (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepti est) intellectum ratione præ-
 vt cum difficultate ditum asseunt optima ad bene beatèque vivendum moderatrice, ipse
 rationi se subiciat, modò se in sua præstantia sustineat, ac vni sibi naturaliter inditam ex-
 & aliquando variè erant. Inferiorem autem eius morionem, quæ sensus dicitur, qua ad erro-
 distrahatur) sed ta- rem & hallucinationem abstrahitur, eadem esse vt rationis ferula doma-
 men habere liberã ri & paulatim proficari queat. Voluntatem porro inter ratione & sen-
 electione, et nequa- sum mediam locat, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue ratio-
 quã posse impediri ni obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.
 quin ratione ducè
 per omnia sequa-
 tur: denique virtu-
 tes & vitia in no-
 stra esse potestate.

Lib. I. de leg.

Lib. 3. Tuscul.

quest.

Idè apud Arist.
lib. 3. Ethic. cap. 5.

Seneca.

*3. de Naturæ deo-
 rum.*

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experiètia con-
 uicti, quanta cum difficultate rationi apud se regnum homo stabili-
 dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum ima-
 gine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, &
 tanquam funibus, vel ueruis (ut ait Plato) in diuersum abripitur. Qua
 etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinio-
 nibus malisque moribus mox extingui. Vbi vitò semel occupantur in
 animis hominum eiusmodi morbi, impotètius gualtari fatentur quàm
 vt facile coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis cõparare, qui
 exurbata ratione, eos autem excussò, ntemperant et ac sine modo la-
 sciunt. Hoc tamen extra cõtrouersiam ponunt, virtutes & vitia in
 nostra esse potestate: nam si nostræ (inquunt) electionis est hoc aut illud
 agere: ergo & non agere. Rursus si non agere: ergo & agere. Libera au-
 tem electione agere videntur quæ agimus, & ab his abstinere quibus ab-
 stinemus: ergo si quid boni agimus vbi libeat, possumus illi ommittere:
 siquid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quæ etiam cõli-
 centiæ quidam eorum prorupetunt, vt iactantur deorum, quod esse
 munus, quòd vniuersis nostrum vitò, quòd bene sanè etque viuimus: vn-
 de & illud Cicero s in persona Cotta, quia sibi quisque virtutem ac-
 quirunt, neminem ex sapientibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Pro-
 pter virtutem enim iudamur, inquit, & in virtute gloriamur: quòd nõ
 fieret si donum esset Dei, non à nobis. Ac paulo post, Iudicium hoc om-
 nium mortalium est, fortunam à Deo petendam, a seipso sumendam
 esse sapientiam. Hæc ergo philosophorum omnium sententiæ summa
 est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: volun-
 tatem illi subiacentem à sensu quidem ad mala sollicitat, vt liberam
 electionem habet, impediri iniquam posse quin ratione ducem per
 omnia sequatur.

*3. apud Ecclési-
 ast. 1. dicitur: ego sci-
 entiam meam & volun-
 tatem meam ex pec-*

4 Inter scriptores Ecclesiasticos tamen nemo extitit qui non a-
 gnosceret & sanitatem rationis in homine grauius ex peccato vulne-
 tam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicatam esse: multi
 tamen eorum longè plis a quo philosophis accesserunt. Ex quibus ve-
 tetes mihi videntur hoc cõsilio vices humanas sic extulisse, ne si impo-
 tentiam

tentiam discretè essent cōfessi, primùm philosophorum ipsorum cachin-
 nos, quibuscum tunc certamen habebant, exciterent: deinde carni sua-
 pte sponte nimis ad bonum torpentis nouam desidia occasionē præbe-
 rent. Ergo nequid communi hominū iudicio absurdum traderent, Scri-
 pturæ doctrinam cum philosophiæ dogm. tibus similia ex parte con-
 ciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundum illud spectasse, ne
 deidæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. * Habet Chrystosto-
 mus al cubi, Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit,
 electionis liberū depauit arbitriū & inuitis non retinet, sed volentes
 amplectitur. Item, sæpe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: &
 qui bonus, per ignauam excidit, & fit malus: qui liberi arbitrij esse no-
 stram naturam feci. Dominus: nec imponit necessitatem, sed congruis
 remedijs appollis totam iacere in agrotantis sententia finit. Item, Si-
 cut nisi gratia D. rad un, nihil vnquam possumus recte agere: ita nisi
 quod nostrum est auterimus, non poterimus supernam acquirere fa-
 uorem. Dixerat autem prius, V. non totum d. uini sit auxiliij, si nul nos
 aliquid afferre oportet. A loque verbum hoc illi passim familiare est.
 Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. Cui consenta-
 neum quod ait Hieronymus, Nostrum esse incipere, Dei autem perfice-
 re: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus.
 Videt certè his sententijs homini plus quàm par erat ad virtutis studium
 illo esse largitus: quia putabant se non aliter torporem nobis ingeni-
 tum posse expetefacere, quàm si solo ipso nos peccate arguerent. Id au-
 tem quanta d. xeritate ab illis factam sit, postea videbimus. Certè, quas
 retulimus sententijs, esse filiulimas, paulo post constabit. Porrò tamen
 si Græci præ alij, atque inter eos singulariter Chrystostomus, in extol-
 lenda humanæ voluntatis facultate modicam excesserunt, veteres tamen
 omnes excepto Augustino, sic in h. re aut variant, aut vacillant, aut
 perplexè loquuntur, vt cerè ferè nihil ex eorum scriptis referri liceat.
 Itaque enumerandis singulorum sententijs exactius non insistemus:
 sed carpiam ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumen-
 ti explicatio exigere visa fuerit. Qui postea sequuti sunt (dum pro se
 quisque in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat) sensim
 alij post alios in deterris continuò delapsi sunt: donec eo ventum est
 vt vulgo putaretur homo, in usuali tantum parte corruptus, habere
 prorsus incolumem rationem, volūtatem etiã maiori ex parte * Intere-
 rea voluit aut illud in ore omnium, naturalia dona in homine corru-
 pta esse, supernaturalia vero ablika. Sed quorsum tenderet, vix centesi-
 mus quisque leuiter gustauit. Ego certe si dilucidè tradere velim qua-
 lis sit natura corruptela, his verbis facilè sim contentus. Sed magno-
 pere interest attente expendi quid homo & in cunctis naturæ suæ par-
 tibus vitiat, & donis supernaturalibus exutus valeat. Nisi ergo philo-
 sophicè hac de re loquuti sunt qui se Christi iactabant esse discipu-
 los. Nam quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi
 arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius v-
 surpare vocabulum: liquidè ἀντιζουρισ dixerunt, acti potestas sui-
 ipsius penes hominem iussit. Quoniam ergo ad vulgus etiã ipsum
 omnes hoc principio imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio homi-
 nem, nonnulli autem eorum qui eximij volunt videri, quousque id ex-
 tendatur nesciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tum ex Scripturæ
 simplicitate exequamur quid suapte natura homo ad bonum aut ma-
 lum polleat. Liberum arbitrium quid esset, quum in omnium scriptis
 idearidem occurrat, pauci definerunt. Videat tamen Origenes id de
 quo passim inter eos conueniebat, posuisse, quum dixit, Facultatem esse

catu grauitè vul-
 nerata omnis t. n. s.
 philosophicè de hac
 re loquuti sunt. Ne
 teres quidam pri-
 mum ac rem con-
 muni hominū iudi-
 cio absurdum tra-
 dunt: deinde
 peccatè, ac carni
 sua sponte man. ad
 bonum trepenti no-
 uam desidia occa-
 sionem præberent:
 re ostendit ex plu-
 ribus sententijs Chry-
 stost. & Hieron. sic
 ei præ alij, maxi-
 mi. Chrystost. modè
 excedit in extol-
 lenda libero arbi-
 trii oia tamen ve-
 teres in genere om-
 nes, excepto Au-
 gust. variant & va-
 cillant in hoc d. c. a
 ne capite, vt nihil
 serè certi ex eorum
 scriptis referri que-
 at: qui postea vete-
 rioribus deterris a-
 lij post alios fini de
 lapsi. Itè liberi ar-
 bitrij varia defini-
 tiones ex Origene,
 Augustino, Beinar-
 do, Anselmo, &
 Petro Lombardo &
 Thoma.
 * Hom. de prodit.
 Ind. c.
 Hom. 18. in Ge.
 Hom. 59.
 * D. alg. 3. contra
 Pelag.
 * Per lapsion. Adg.
 naturæ dona in
 homine corrupta
 s. s. supernaturalia
 ablika iussit: quous-
 que patet in el-
 tex. vni. vt ad de-
 cta exponitur, s. c.
 12. citatur et j. c. a

rationis ad bonum malūve discernendum: voluntatis ad vtrumuis eligendum. Nec ab eo variat Augustinus, quum docet facultatem esse rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente malum, ea desistente. Obscurius Bernardus, dum vult argute loqui, qui ait esse consensum, ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Nec satis popularis Anselmi definitio, cui tradit esse potestatem seruandi rectitudinem propter seipiam. Itaque Petrus Lombardus & Scholastici Augustini definitionem magis amplexi sunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludit: bat: sine qua voluntatem sibi per se non sufficere videbant. Sua tamen & ipsi afferunt siue quæ meliora esse, siue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principio consentiunt, non enim arbitrij magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala epithetum Liberi, ad voluntatem propter pertinere, quæ ad vtrumque flecti possit. Quare quum libertas proprie voluntati conueniat, homo optime quadam die si liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus sitam esse doceat vim liberi arbitrij, in ratione scilicet & voluntate: nunc quantum vtrique parti tribuatur, breuiter videndum superest.

Lib. 2. sentent. dist. 24.

Partis 1. quæst. 8. art. 3.

Quibus in rebus videtur bene moueri bene arbitrium: & de triplici voluntate hominis.

* *Lib. 1. cap. 2.*

De vulgari distinctione triplicis libertatis.

An in tota seculo primatus seu iustitia bene agendi, & reuerentia adhuc nonnulla lucet in manu: ubi de vulgari distinctione gratia operantis & cooperantis, & quid in ea essentiat.

* *Lib. 2. dist. 16.*

5 Communiter solent res medias, quæ scilicet non habent ad regnum Dei pertinent, sub libero hominis consilio ponere: veram autem iustitiam ad specialem Dei gratiam & spiritualem regenerationem referre. Quod vult ostendere auctor operis De vocatione Genuum, triplicem voluntatem numerat: primam sensitiuam in animalium, tertiam spirituales: quarum priores duas homini liberas esse tradit, quoniam opus esse Spiritus sancti in homine. Quod an veram sit, suo loco tractabitur: nunc enim recensere breuiter aliorum sententias, non refellere propositum est. Hinc sit ut quum de libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles seu externas actiones: sed quid ad diuinam Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam posteriorem questionem sic precipue esse fateor, vt illam arbitrio non profus negligendam. Cuius sententiae ipso me optimam rationem redditurum. Continuit autem in scholis distinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à necessitate primam, secundam à peccato, tertiam à infirmitatibus: quatum prima sic homini naturaliter inueniatur vt nequeat villo modo eripi, dicitur altera per peccatum sint amissa. Hanc distinctionem ego libenter recipio, nisi quod illæ necessitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum sit discriminis, & quum necessitate considerandum alibi apparbit.

6 Hoc si recipitur, extra controuersiam erit, non suppetere ad bona opera liberi arbitrium homini, nisi gratia adiuuetur, & gratia quidem specialis, quæ electi soli per regnæ rationem donantur. Nam phrenicos nihil moror, qui gratiam patitur & promittit expositum esse garrunt. Sed nondum istud liquet, si sine in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, sed pusillam & infirmam: quæ per se quidem nihil possit, opitulante vero gratia, suas ipsa quoque partibus agat. Id dum vult expedire Magister sententiarum, duplicem gratiam necessitatem esse nobis docet, quod reddamur ad bonum opus moueri. Alteram vocat Operantem, quæ sit vt efficaciter vel mus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatem sequitur adiuuans. In qua partitione hoc mihi displicet, quod dum gratia Dei tribuit efficacem boni appetitum, inuit hominē iam superste natura, bonū quodam modo, licet methaciter, appetere, sicut Bernardus bonā quidem voluntatem opus Dei esse asserens, homini tamē hoc concedit, vt motu proprio bonam eiusmodi voluntatem appetat. Sed istud ab Augustini mente procul

De libero arbitrio.

procul abest, à quo tamen sumpsisse partitionem videri vult Lombardus. In secundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruersam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos secundæ Dei gratiæ cooperari, * quod nostrum sit primam gratiam vel respuendo irritam facere, vel obedienter sequendo confirmare. Quod auctor operis De vocatione Gentium sic exprimit, Liberum esse eis qui rationis iudicio videntur, à gratia discere: ut non d. fecisse sit præmium, & ut quod non potest nisi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, ut videas iam lector quàm à sanctoribus Scholasticis dissentiam. Longiore enim intervallo à recentioribus Sophistis differo, quàm scilicet à veritate longius abcesserunt. Vt cum, p. ex hac tamen partitione intelligimus quæ ratione liberum dederint arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lombardus, nō liberi arbitrij ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum per eque polleamus: sed duntaxat quod coactione soluti sumus. *Quæ* libertas non impeditur, etiam si prauissimus, & serui peccati, & nihil quàm peccare possimus.

7 Liberi ergo arbitrij hoc modo dicitur homo, non quia liberam habeat boni æquæ ac mali electionem: sed quia malè voluntate agit, non coactione. Optime id quidem, sed quousum atinebat rem tātulam adeo superbo titulo insignire? Egregiè vero liberis, si homo quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sit tamen est *ἡ ἀποδομιὰς*, ut vincētā teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem *ἀνομιὰς* abominor, quibus frustra Ecclesiā fatigatur: sed religiose censeo cauendas eas voces quæ absurdum aliquid sonant: præsertim vbi perniciosè erratur. Quotus autem quæso, quisq; est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit non statim concepit illum esse & mentis suæ & voluntatis dominum, qui stectere se in vitium partem à seipso possit? Atqui (dicit quispiam) sublimis erit huiusmodi periculum, si de significatione diligenter pl. b. s. admonetur. Atmò verò quum in falsitatem vitio humanum ingenium propendat, citius errorē ex verbulo vno hauriet, quàm veritatem ex proluxa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipso vocabulo, quàm optandum sit, experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermissa, tota fere posteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecti est.

8 Quòd si nos Patrum autoritas mouet: illi quidem assidue in ore habent vocabulum, sed simul declarant quanti faciant illius vsum: in primis Augustinus, qui nō dubitat Seruum appellare. * Alicubi succenset aduersus eos qui liberum negant arbitrium: sed præcipuā rationem declarat, quum ait, Tantum ne audeat: quisquam sic negare voluntatis arbitrium, ut velit excusare peccatum. At certè alibi fatetur sine Spiritu non esse liberam hominis voluntatem, quum cupiditatibus vincientibus ac vincētib; subdita sit. Item, viciū vitio in quod cecidit voluntate, cœpisse carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio male vsum, & se & arbitrium suum perdidisse. Item liberum arbitrium captiuitatem, nequid possit ad iustitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iustitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quasi suis viribus facit: sed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, sed à Deo liberata voluntas obsequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi scribit hominem magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepisse: sed peccando amississe. Itaque alibi, postquam ostendit liberum arbitrium constriui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui sibi illud arrogant sine gratia. Ut quid ergo, inquit, miseri homines aut de libero arbitrio audent super-

* *Vide ea, sic. 16. Lib. 2. cap. 4.*

Lib. 2. sententia, dij. 25.

Quum non alia ratione dici possit homo liberum arbitrium habere, nisi quia voluntate sua malè agit, non coactione: magnè pereinteresse Ecclesiæ nunquam vjparatam esse hanc vice quæ in exitialem confidentiam euecti homines.

Veteres etiā sere declarare quid de vice ipsa sentiant: August. in primis, ex quo plurimi loci citantur vbi viciū eius enervat et eludit, cum seruum arbitrium nominās, tū rē ipsā ut est exponēs plurimò vobis. Lib. 1. cōtra Iulian. Homil. 53. in Lib. Ad. 4. n. 1. epist. 44. De pers. uol. Ezechia. ad Iam. cap. 30.

Li. 3. ad Bor. sic. 3. Lib. 3. ep. 1.

Lib. 1. ad Romifac. cap. 3.
Lib. 2. cap. 7.
Lib. de ver. Apof. lib. 3.
*Lib. de fpiritu & li-
 tera, cap. 30.*
1. Cor. 13. 17.
Iohan. 15. 5.
*De corrupt. et gr. li-
 cap. 13.*

bire, antequam liberentur: aut de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberti arbitrij vti que libertatem sonare. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deus. Actus est, hunc & seruus adactus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant velut de ope proprio? An ita liberti sunt, vt nec serui eius esse velint qui dicit, vne me nihil potestis facere? Quid, quod alio etiam loco vide ut iocose elude vsum eius vocis, quum dicit, liberum quidem esse arbitrium, sed non liberatum: liberum iustitia, seruum peccati? Quam sententiam a tibi quoque repeti & explicat, vbi docet liberum a iustitia non esse hominem, nisi arbitrio voluntatis: peccati autem non fieri liberum nisi gratia filiatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud esse sibi testatur quam emancipationem, vel manumissionem a iustitia, nihil inane nomen videtur bel- le irridere. Itaq; si quis vocis huius vsum non praua intelligens libi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: sed quia sine ingenti periculo non posse retineri censeo, magno contra Ecclesię bono futurum si aboleratur: neque ipse vsurpare velim, & alios, si me consulant, abstinere optarim.

*Tacet veteres scilicet
 E. ch. s. i. s. t. e. c. i.
 m. m. s. i. n. t. i. c. i. a.
 i. n. l. i. b. e. r. a. r. b. i. t. r. i. o.
 e. x. t. r. a. n. d. o. s. & a. m.
 b. i. q. u. e. v. n. q. u. e. m.
 h. a. c. r. e. l. i. q. u. i. s. i. n. t.
 a. p. p. a. r. t. i. t. a. m. o. x.
 q. u. a. m. p. l. u. r. i. m. o. s.
 r. u. m. f. i. c. t. i. t. a. s. i. b. i.
 m. a. n. u. r. i. t. u. t. i. n. i.
 l. i. b. a. n. t. q. u. a. m. m. i.
 n. o. a. s. i. m. u. l. a. t. i. a.
 l. i. b. e. r. a. m. o. m. n. i. u. m.
 l. a. u. d. i. p. r. i. t. a. t. f. o. n.
 d. i. s. d. e. u. l. s. i. s. q. u. a.
 m. a. n. n. o. l. l. i. n. e. u.
 t. r. a. n. s. C. y. p. A. u. g.
 F. a. b. C. i. q. 11.
 f. a. b. l. i. t. e. r. a. l. i. b. e. r.
 o. f. e. c. i. t. a. l. i. b. e. r. a.
 a. l. i. l. i. b. e. r. a. t. i. o.
 n. s. i. b. i. H. o. m. i. l. i. a. n.
 a. d. a. l. i. u. m.*

9 Magnam mihi præiudicium attulisse forsitan videar, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambigue aut varie in hac re loquutos esse cōfessus sum, vt certū quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim perinoc nonnulli interpretabantur quasi à suffragij iure depellere ideo ipsos voluerim, qui multi sunt omnes aduer- sarij. Ego verò nihil aliud spectavi quàm quod volui simpliciter ac bona fide consultum per ingenius: qui si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incertū fluuabunt: a tēd nunc hominem liberi arbitrij viribus spoliatum, ad solam gratiam confugere docent: ut propriis ipsum armis aut instruant, aut videntur intruere. Difficile tamen factū non est, vt appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æstimari totam spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si quasdam enim sententias huc interam quibus id claudetur. * Quid enim tibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriandum: quia nihil nostrum est, nisi vt homo prorsus apud se exinanitus à Deo totus perire discat? Quid illud Augustini & Eucherij dum lignum vix Christum esse exponunt, ad quem qui manus porrexerit viam salutem scientiam boni & in illi voluntatis arbitrium, de quo reliqua gratia Deo gustauerit, meretur? Qui illud Chrysostomi, Quod omnis homo non modo naturaliter peccator, sed totum peccatum est? Non nihil boni nostrum est, si homo à venice ad calcem totus est peccatum, si ne euerit: quidem licet quantum valeat arbitrii facultas: iam inter Deum & hominem. Iudem boni operis partitio beata possit eius, si firmi permulsa ex aliis referretur ne quis cauetur, me si lege & iustitia que euita mea struunt, quæ autem viderentur, calidè perirent, ab hac recitatione abstineo. Audeo tamen hoc asserere, vt cur quæ nunc in erant sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propriis non facile scopus, vt hominem à virtutis sue fiducia peritus ueris in Deo suo fortitudinem tuam repositam liber docant. Nunc ad simplicem veritatis explicationem in consiliandū hominis natura venio.

*Nec est periculum
 in sibi in manu ad-
 ma. h. o. m. a. d. m. a. n.
 d. e. u. a. d. e. u. m.
 l. i. b. e. r. a. t. i. o. n. e. q. u. i. d. s. i.
 b. i. d. e. l. i. b.*

13 Quod tamen in eo habes capis præfatus sum, cogor rursus hic repetere. Vt quæque maxime sua clamant, inopia, nuditas, gnomina: conscientia defectus est: & consternatus, ita optime in sui cognitione proficisse. Non enim periculum est ne sibi nomen adimat homo, dum modo recuperandum in Deo discat quod sibi dedit. At sibi ne tantum lam

tantillum quidem sumere vltra suum potest, quin & inani confidentia se perdat, & diuinum honorem ad se traducens, immanis sacrilegij reus sit. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incescit vt aliquid nostrum habere expectamus, quod in nobis scilicet potius quam in Deo resideat, cogitat onem hanc non ab alio consiliatio sciamus nobis fugeri, quam qui primos parentes induxit vt diis esse similes vellent, scientes bonum & malum. Si verbum diabolicum est, quod hominem in seipso erigit, illo ne locum demus: nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidem est tantum habere propriæ virtutis vt in teipso acquiescas: sed ne ad inanem istam fiduciam deflectamus, deterreant nos rot graues sententiarum, quibus se uere prosternimus: quales sunt, * Maledictum esse qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Item, Non delectatur Deum robore, & iuribus viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lassio vires, & virtute defecto robur auget: qui facit vt fatigentur & laborent adolecentes, iuuenes impingunt: qui autem in ipso vno sperant, roborantur. Quæ omnes cõfidentiam, vt ne quantulacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deum volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursum veniant istæ promissiones. Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item, Omnes sitientes venite ad aquas. Quæ restantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sentiu tanescentes. Nec prætereundum eiusmodi, qualis ista est Itala, Non erit tibi amplius fors ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: d' erit tibi Deus in lucem sempiternam. Solis certe aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab istis etiam quæ habentur eorum opinione excellentissimam luciam eorum procul auocat.

ii Semper mihi sane v. hementer illud Chrysostomi placuit, Fundamentum nostræ philosophiæ esse humilitatem: magis etiam nunc illud Augustini. Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis: respondit pronuntiationem; quid secundum, pro: uinciationem; quid tertium, pronuntiationem: ita si me interrogas de religionis Christianæ præceptis, primum, secundum, & tertium & semper respondeo liberet humilitatem. Porro humilitatem non intelligit, vbi homo aliquantulum virtutis sibi conscius a superbia fastuque absundet: sed vbi talem se vere sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium, quemadmodum alibi declarat. Nemo, inquit, se palpete de suo seruantem est: id vnde beatus est à Deo tantum habet. Quod enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est Iem, Quod tantum de naturæ possibilitate præsumitur: vulnera t. i. uacua, vexata, perditæ est Vera confitio, non falsa, sentio opus habet item. Quando quisque cognoscit quod in seipso nihil est, & adiutori omnia se nullum habere arma, in ipso contacta sunt, bella sedata sunt. Necessè autem est vt contentantur omnia impetantia arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum centum, gesimum, iustitiæ iocundæ remissionis: ueræ, quod Deum in teipsum agnoscimus: ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commendare, vt nos nihil esse sciamus. Seno tantum Dei misericordia, quum à nobis ipsis non nisi mali sumus. Nihil ergo de iure nostro cum Deo contendamus, ac si saluti nostræ decederet quod illi tribuitur. Si uero vt nostram humilitatem, eius est altitudo nostra confessio nostræ humilitatis, misericordiam eius in remedium paratam habet.

Gen. 3. 5.

Verbum est diabolicum, licet nobis dulce, quod hominem in seipso erigit: ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multa graues sententiæ, quæ hominibus seuerè proferunt: item promissiones quæ non alijs gratiam promittunt quam tabescentibus suæ paupertatis sensu.

* Luc. 17. 5.

Psal. 147. 10.

Isa. 40. 29.

* Ia. 4. 6.

Isa. 44. 3.

Idem 55. 1.

Isa. 60. 19.

Quædam egregie dicta de humilitate vera à Chrysost.

Aug. 8.

Hieron. de perf. Euan. Epist. 330. ad Dioc.

Hieron. in Job. 49.

Lib. de natura

gratiæ, cap. 59.

In 17. 45.

Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & si quas facultates habet, ab his animum auertat, quò in veram humilitatem subigatur: sed vt seposito *εἰς αὐτίκας καὶ εἰς οὐρανὸν* morbo (quo exæcatus æquo altius de se sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probe re-
cognoscat.

rupta esse, superna 12 Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumpserunt ex Augu-
turalia ablata: nō stino, mihi placet, naturalia dona fuisse conuicta in homine per pecca-
pe fidem, amorem tum, supernaturalibus autè exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore mem-
Dñi, charitatē er- bro intelligunt tam fidei lucem quàm iustitiam, quæ ad cœlestem vi-
ga proximos, sin- tam æternamque felicitatem ad piscendam sufficerent. Ergo se abdi-
ctitatis & iustitię cons à regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis, quibus in spem
studium, quæ sunt salutis æternæ instructus fuerat: vnde sequitur, ita exulare à regno Dei,
supernaturalia do- vt quæcunque ad beatam animæ viam spectant, in eo extincta sint,
na) perijssit, sed re- donec per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt fides,
turales, mentē scil. amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium.
& cor, esse corru- Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præ-
pta, quia sanitas & cordis rectitudo simul fuerunt ablata: atque hæc est naturalium do-
mentis & cordis ve- norum corruptio. Nam etsi aliquid intelligentiæ & iudicij residuū ma-
ritudo simul fue- ruit vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanā dice-
rent ablata. Itē ra- mus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa: & prauitas volun-
tionem in homine tatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bo-
non penitus fuisse num & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, nō potuit
delecta, sed partim in totū deleri: sed partim debilitata, partim vitata. Sic, vt deformes rui-
debilitatā, partim næ appareant. Hoc sensu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lu-
vitiatam. sic volun- cere, sed à tenebris non comprehendit: quibus verbis vtunque clarè ex-
tatem, quia insepa- primitur, in peruersa & degenerate hominis natura micare adhuc sciunt
rabilis est ab homi- las, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelli-
nis natura, non pe- gencia præ situm sit: & tamen hanc lucem multa ignorantie densi-
rissi, sed partim eu- tate suffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inse-
piditatis) fuisse de- parabilis est ab hominis natura, non perit: sed prauis cupiditatibus de-
uicta. Vide scēt. uincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hęc quidem plena est definitio
4, & 16. sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secundum primam illam
distinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem par-

* Iohann. 1.

* Lib. 1. cap. 15. sic
7, & 8. & supr
scēt. 2.

Intellectum homi- titi sumus, orationis ordo procedat: vni intellectus priore loco excuta-
nis nō ita esse dam- mus. Perpetuæ cæcitatē ita cum damnate, vt nihil intelligentiæ villo in
nandum perpetue genere rerum reliquum facias, non modo verbo Dei, sed sentus etiam
cæcitatē, vt nihil conuincens experimento repugnat. Videmus enim insitum esse huma-
re. Itē, tunc villo in nus ing-nio desidi- ium nescio quod indagande veritatis, ad quam mi-
riū genere si rati- nime aspiraret nisi aliquo eius odore ante percepto. Est ergo iam hæc
quæ) pat. sed nō nul- nonnulla humani intellectus perspicuitas, quod veritatis amore nat-
lam esse eius per- uraliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit cras-
spicuitatē, quod ve- sum absque ratione sensum. Quamquam hæc qualiscunque appeten-
ritatis inquirenda tia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concili-
studio naturaliter dit in vanitate. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam ve-
rapitur. Et tamen stituestandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, &
hanc appetentiam tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tandem in pala-
nox cōdicem in va- lata euanescat: ita veritatem quærendo, quàm sit ad ipsam quærendam
ntatis: quæ mens & inueniendum inepta prodit. Altera deinde vanitate grauius laborat:
hominis præ hebe- quòd in quatuor rerum veram notitiam incumbere expediat se prius nō
timendam) non sunt applicat. discernit se quæ in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula cu-
ritate: aut contemptim & raro desest: studium certè suum vix vnquam
de qua prauitate quum passim conquerantur profani
tel. pto;

scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Solomon, *inuestigandi viam in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequutus, in quibus sibi videtur homines valde sapere, inania tamen esse & frivola pronuntiat.*

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedunt, quin aliquid assequatur, præsertim vbi seipsam ad inferiora ista intèdit. Quin etiam non ita stupida est quin exiguum quiddam & de superioribus de-
libet, ut eun-que negligentius illis percontandis vacet: non id quidem æ-
qua facilitate. Nam quum supra vitæ præsentis spatium euehitur, tum præ-
cipue dum conuincitur suæ imbecillitatis. Quare, ut melius perspiciamus quousque pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctionem nobis proponere operæ pretium est. Sic ergo hæc distinc-
tio, esse aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, illiam verò ce-
lestium Res terrenas voco, quæ ad Deum regnūq; eius, ad veram iusti-
tiam, ad futuræ vitæ beatitudinem: non pertinent: sed cum vita præsentis
rationem relationemque habent, & quodammodo intra eius fines con-
tinentur. Res cælestes, puram Dei notitiam, veram iustitiæ rationem, ac
Regni cælestis mysteria. In priore genere sunt, politica, æconomia, artes
omnes mechanicæ disciplinæque liberales. In secundo, Dei ac Diuinæ
voluntatis cognitio, & vitæ secundum eam formandæ regula. De priori
autem sic fatèdum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali
quoque instinctu, ad fouendam conservandamque eam societatem pro-
pendet: idèo iure civilis cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersalis im-
pressiones inesse omnium hominum animis conspicimus. Hinc fit ut ne-
mo reperitur, qui non intelligat, oportere quosvis hominum cætus le-
gibus contineri, quique non earum legum principia mente complectatur.
Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm singulorum mortalium
in leges consensus, quia infra sunt vniuersis, abique magisterio aut
legislatore, ipsarum semina. Neque morot dissentiones & pugnas, quæ
mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuertum, soluta legū
repugula, libidinem solā pro iure grassari, ut fures & latrones: alij quod
vitium plusquam vulgare est iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis
sancitur: intra, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siqui-
dem illi non idèo leges oderunt, quod ignorant bonas & sanctas esse: sed
præcipue cupiditate fientes, cum manifesta ratione pugnant: & quod
mentis intelligentia præbent, pro sua libidine abominantur. Posteri-
us certamen tale est ut primā illam conceptionem æquitatis non diutius
siquidem de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quin-
dam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certe humanæ
mentis arguitur, quæ etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacil-
lat. Manet tamen illud, inspicuum esse vniuersis semen aliquod ordinis
politici. Atque hoc amplum argumentum est, in huius vitæ constitutione,
nullum desitui luce rationis hominem.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuariæ, quibus discendis, *Item in artibus tū liberalibus tū manuariis: quibus discendis*
quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis hu-
mani acuminis. Quinquam autem non sunt omnes omnibus discendis
idoneis, satis tamen communis energie certum specimen est, quod nemo
propè reperitur cuius in arte aliqua perfectio non se exerat. Neque
sola suppetit ad discendum energia & facilitas: sed ad excogitandum in
vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & excolendum
quod alio præeunte didiceris. Quod ut Platonem perpetam impulset ut
traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationem: ita nos
optima ratione cogitari, esse ingenitū humano ingenio eius
principium, hæc ergo documenta aperte testantur vniuersalem rationis
& intelligentiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter inditam.

Sic vniuersale ho- Sic tamé vniuersale est bonum, vt in eo pro se quisq; peculiarem Dei
nū esse lumen ratio gratiam agnosceat debeat. Ad quam gratitudinem nos abunde exper-
nis & intelligenti- grefacit ipse naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræsen-
ta hominibus, vt tat quibus excellat deus hominis anima, nisi eius lumine perfusa:
porus gratiā sit quod sic naturale inest omnibus, vt profusū gratiū sit erga linguos
erga singulos bene beneficentiæ eius mutus. Ipsarū patro artium inuētio aut mathematica
ficiēt: Dei munus. tra lino, aut interior & præstitior cognitio (que propria est paucorum) non
Quod ostēdit Deus est quidem seledū arguētum cōmuni persequat, ac quia tamen
quod quæstā mō-ri- promiscue cōtingit piis & impiis, iure inter naturales do. es numeratur.
nes & stupidos cre- 15 Quoties ergo in profanos scriptores incidamus, illa, quæ admi-
at: tē dum facit vt tabilis in his affulget, veritas luce, admoneamur, mentem hominis,
hic acumen, aliis quantumlibet ab integritate sua collapsam & peruersam, eximusta-
iudicio, aliis men- men etiam inuim Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnicuique veri-
tis agilitate præ- tatis fontem, Dei spiritum esse repositamque veritatem ipsam, neque res-
ficiēt: dū in ill- spuemus, neque contemnemus, vbi cumque apparebit: nisi velimus in
lat singularis mo- Spiritū Dei consummationem esse: non enim dona spiritus, sine ipsius con-
tus, non solum pro- tempni & opprobrio, vilipenduntur. Quid autem: Veritatem affuluisse
causq; vocatōm, antiquis iuriscōsultis negabimus, qui iusta & iure te ciuilem ordinem
sed etiā pro ratio- & disciplinam prodiderunt: Philosophos excussisse dicemus cum in ex-
ne tēporis aut ei- quisita ista nature contemplatione, tum attingitosa descriptione? Dice-
que agenda est. mus mentem illis defuisse, qui arte dilerendi contraria, nos cum ra-
quod & profiqui- tione loqui docuerunt? Dicemus eos infantile, qui medicinam excu-
tur sect. 17. dendo, lum industriam nobis impenderunt? Quid mathematica omnia?
 * *Aut inuētio,* putabimūsne amentium deliria? Imo ne sine iugenti quidem admira-
methodica tradi- tione, veterum scripta lege te de his rebus poterimus: adiuuamur au-
tionant inuētor & tem, quia præclara, vt sunt, cogemur agnoscere. Porro laudabile ne ali-
positiōis cognitio, quid aut præclarum censuimus, quod non recognoscamus à Deo pro-
quæ in antiquis lu- uenire? Pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non incedunt Eth-
rice cons. philoſophis, nici poëta, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum
medicis, pſanis sa- inuenta esse, confessi sunt. Ergo quum homines istos, quos scriptura *ψυ-*
cent, admonēt: mō- *χιστο*s vocat, vsque eo fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatio-
mentē hōīs quan- ne acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus, quot nature huma-
ta libet ab inuēta næ bona Dominus reliquerit, postquam vero bono spoliata est.

16 Neque tamen interum obliuiscamur hæc præstantissima diuini
Spiritus esse bona, que in publicum generis humani bonum, quibus
vult dispensat. Si enim Beseleel & Ollio intelligentiam & scientiā que
in fabricam tabernaculi in fabricam tabernaculi requirebatur, operantia Spiritu Dei instillari:
non mirum est, si carū non mirum est, si carū rerum que sunt in vita humana præstantissimæ,
cognitio per Spiritum cognitio per Spiritum Dei cōmunicari nobis dicatur. Neq; est cur ro-
get quispiā, Quidnam get quispiā, Quidnam cum Spiritu cōmeti in ipsius, qui sunt à Deo pro-
terius alieni? Nā quod terius alieni? Nā quod dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitat, ad in-
telligendum de spiritu telligendum de spiritu sanctificationis, per quem Deo ipsi in tēpla con-
secramur. secramur. Neq; tamé ideo minus replet, mouet, vegetat omnia eiusdem
Spiritus virtute, idque Spiritus virtute, idque secundum vniuersi cuiusque generis proprietatem,
quam et creationis lege quam et creationis lege attribuit. Quod si nos Dominus impiorum o-
pera & ministerio, pera & ministerio, in phylis, dialecticis, mathematicis & reliquis id ge-
nus voluit adiutos, ea nus voluit adiutos, ea viamur: ne si Deo dona vltro in ipsis oblata ne-
gligamus, deinus iustis gligamus, deinus iustis ignauæ nostræ pœnas. At verò, ne quis homi-
nem valde beatum putet, nem valde beatum putet, quum sub elementis huius mundi tanta veri-
tatis comprehendendæ tatis comprehendendæ energia illi concedatur, simul ad idendum est, to-
tam istam & intelligendi tam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur,
rem esse fluxam & enan- rem esse fluxam & enandam corā Deo, vbi non libet solidū veritatis
fundamētum. fundamētum. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus,
conuicti sūt: Magister conuicti sūt: Magister sententiarum & scholastici) vt gratuita homini do-
 na post

na post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ restabant, corrupta fuisse docet: non quod per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiscuntur: sed quia polluto homini pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.

17. Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspicui naturæ nostræ proprietate et rationem, quæ nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsi sensu differunt à rebus inani natis. * Nam quod nascuntur motiones quædam, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat, quin potius tali spectaculo monemur, quod nobis electum est, Dei indulgentia merito debere ascribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset deus. Quod autem alij præstant acumine, alij iudicio superat, illis mens agitur est ad hanc vel illam actem discendam, in hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne sibi quisquam velut proprium arroget quod ex meta illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præstantior, nisi vt in natura communi eminenti speculis Dei gratia, qui multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat? Adde quod singulares motus pro cuiusque vocatione Deus instillat: cuius rei multa occurrunt exempla in libro iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induisse quos ad regendum populum vocabat. Denique in eximius quibusque factis specialis est instinctus. Qua ratione Sautem sequuti sunt fortes, quorum tetigerat Deus corda. Et quum prædicatur inauguratio in regnum, ita loquitur Samuel, Transibit super te Spiritus Domini & eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis cursum extenditur: sicuti postea narratur de Dauide, quod transierit super eum Spiritus Domini à die illa in posterum. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique distribuit Iupiter, sed *οἷος τῶν ἡμερῶν ἄριστοι*. Et certè experientia ostendit, dum autem sit sæpe hærent qui maxime ingeniosi erant ac solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis momentis regat: qua ratione dicitur auferte sensum prudentibus, vt errant per inuia. Ceterum in hac diuersitate conspiciamus tamen aliquas imagines Dei superflites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis distinguant.

18. Nunc exponendum est quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venit & spiritum. Iam illam perspicientiam: quæ tribus possumum rebus consistit, Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostra consistit: & secundum legis regulam, vitæ rationem. Cum in primis duobus, cum verò in secundo proprie, qui sunt hominum ingeniosissimi, talis sunt ceteros. Equidem non inficit, spatium quædam apud philosophos de Deo legi sunt & apposite dicta: sed quæ vertiginosam quandam imaginationem semper resipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt supra dictum est, exiguum diuinitatis suæ guttum, ne ignorantiam inopie obiscendat: & eos interdum ad dicenda nonnulli impulsit, quorum confessione ipsi conuincerentur: sed ita videntur quæ videbant, vt tali inuicem: ne ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent: qualiter nocturni vulgari conuersionem, qui in medio agro est viator, longè latè que ad momentum videt: sed adeo euanido aspectu, vt ante noctis caliginem resorbatur, quum pedem mouere queat: tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortunò aspergant, quot & quàm potèntiosis mendacis sunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos benevolentie certitudinem (sine qua hominis ingenium in mensa confusione repleti necesse est) ne obsecerant quidem vniquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec conspexit, nec collimat humana ratio, vt in:

distitit vniuersi solido veritatis fundamento.

* Lib. 2. dist. mcl. 25.

Vide eandem Augustini sententiam

sect. 4. & 12.

* Supra sect. 14.

Iudic. 6. 34.

1. Sam. 10. 6.

1. Sam. 16. 13.

Odys. 6.

Psal. 107. 40.

Humanam rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & nos celestes: quos tribus capitibus continentur, Deum nosse, paternum eius erga nos fauorem & secundum legis regulam vitæ rationem: demum stratus in dubiis primis.

Vide lib. 3. cap. 2. sect. 14. 15. 16.

telligat quis sit verus Deus, qualisve erga nos esse velit.

Naturalis ingenii 19 Sed quia falsa perspicacia nostræ opinionone ebrijs, ægerimè no-
viribus nec Deum bis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcam prorsus esse & stu-
cognoscat ab hominibus nec paternum pidam: fatius, opinor, fuerit Scripturæ testimonijs, quàm rationibus id
*eius fauorem, ostenditur ex varijs Scri-
 pturæ testimonijs,* comprobare Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citavi
hic & scilicet. 20, & 21. loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset
 lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non compre-
 hendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari,
 vt nunquam planè vel exigua saltem eius flamma, vel falcem semilla
 destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere.

Iohan. 1. 4.

Ibid. 13.

Matt. 16. 17.

Psal. 36. 9.

1. Cor. 12. 3.

Iohan. 3. 27.

Deut. 29. 2.

Ierc. 24. 7.

Iohan. 6. 44.

Ibid. 13.

Iohan. 1. 18.

Isa. 54. 7.

Cur id? quia eius iocumè, quantú ad Dei notitiam, mera est caligo Quum enim Spiritus homines appellat tenebras, eos simul spoliat omni spiritalis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asserit. Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei est, suscipiat, nisi Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum testatus est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, quòd à Petro agnosceretur.

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse debet) naturæ nostræ deesse quicquid cælestis Pater electis suis per Spiritum regenerationis confert, hic nulli esset hæsitandi materia. Si enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen Idem testatur Apollolus, quum ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptista, stuporem discipulorum videns, exclamat neminem posse accipere quicquam nisi datum illi fuerit desuper. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non cõmuni naturæ dote, inae constat quòd tot verbis, quibus Christum commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conuenit. Video, inquit, verba nihil esse ad mentes hominum de rebus diuinis inbuendas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligentiam dederit. Qui imo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionem, simul tamen notat, non aliter ipsum posse in mysterijs Dei sapere, nisi ipse beneficius. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa potentæque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret si nos vocaret stupentes gratie loco pollicetur se daturum Itraclis cor, vt ab illis cognoscatur: nimirum innuens, tantum hominis mentè syntactice sapere, quantum abs se illustrata fuerit Hoc quoque sua voce dilucide confirmat Christus quum diceret neminem venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. Quid? annon ipse est vna Patris imago, in qua totus eius gloriæ splendor nobis exprimitur? Ergo nõ potuit melius ostendere qualis sit nostra ad cognoscendum Deum fœcitas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculis nobis esse se negat Quid? Annon ideo in terras descendit, vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fuit litera functus est? Ira est sanè: sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animas patefaciat Ergo non veniuit ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edoceri sunt. Quæ ista dicendi & audire di ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & singulari virtute format Ac ne illud nouum videatur, Isaiæ vaticinium erit, vbi dum Ecclesiæ institutionem pronuntiat, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicat Deus, constat non de eo doctrinæ genere ipsum loqui

qui quod impietiam & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressam, nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam, adeoq; prorsus exinaniuit, ita concludit de num, Animalem hominem non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicantur. Quem vocat animale? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in spiritualibus mysteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiam si enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicantur. Quid istud significat? quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: adeò vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se: quin sapientiam humanam, quasi velum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apostolus, infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuimus, quo ad Deum & cœlestis regni adyta penetrare possit? Facessat à nobis tanta recordia.

1. Cor. 2. 14.

1. Cor. 1. 20.

Ephes. 1. 15.

21. Itaque quod hîc detrahit hominibus alibi soli Deo tribuit in pre-catione: Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapientiam & reuelationem esse Dei donum. Quid tum præterea? Illuminatos oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis excutiunt: sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neq; hîc garrat Pelagianus qui spem, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doct: ina eò dirigit mentis intellectum, quòd, sine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legè, in qua quicquid sapientiæ desiderari potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi teregi postulat, vt Legis ipsius mysteria confideret. Qua certè locutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus Dei verbum elucet: verum eos non multum inde consequi, donec oculos vel aederit vel aperuerit ille ipse qui ideò Pater luminum vocatur, quia vbi-cunque Spiritu suo non resplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro ritè & abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligendam Dei mysteria valere: quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit.

Psal. 119. 18.

Iac. 1. 17.

Iob. 14. 26.

22. Restat tertium illud membrum, de cognoscèda vitæ probè instituentiæ regula, quam verè operum iustitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humani esse aliquanto quàm in superioribus acutior. Si quidem testatur Apostolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione priorsus excutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (* de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter

* Rom. 2. 14.

In 3. cap. (vñpe for-manda secundū Legis regulā vitæ rationem non posse) videtur aliquanto esse quàm in superioribus acutior humana ratio, quàm lege naturali ad rectā

vix normam homo ad rectam vitæ normam instituit. Nos verò expendamus, quorsum indi-
instituitur: sed in ta hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quousq;
perfecta est, & nõ illos ad rationis veritatisque scopum deducat. Id quoque ex Pluli ver-
alio valet: in finibus bis liquet, si quis dispositionem obseruet. Dixerat paulo ante eos qui in
notitia non accedunt Lege peccauerunt, per Legem iudicarij sine Lege peccatũ, sine Le-
lis quàm vt reddat g. perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vilo iudicij præce-
tur inexcusabiles, dente Gentes præteant, continuo subicit, si in illis conscientiam esse vi-
ne lumine illo na- ce Legis: adeoque ad iustam eorum damnationem sufficere. Finis ergo
turali veritatem in legis naturæ est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec male hoc modo
singulis rebus cer- definitur, Quod sit conscientia agnitio, inter iustum & iniustum suffi-
niunt, cienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantia prætextum.

Lex naturalis. dum suo ipsorum testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga ipsum
In Protagora. indignitia, vt in malis perpetratis libenter mentem à peccati sensu,
Plat. dictum. Non quoad licet, semper auertat. Quia ratione videtur impulsus fuisse Plato,
peccare homines in vt existimaret non peccati nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter
si ignorantia: item dictum foret, si humana hypocritis tantum in regendis vitis proficere
eorum qui in omnibus ret, vt mens non sibi male conscia esset coram Deo. Sed quum subterfu-
peccatis consultam giens peccator impietatem sibi boni & mali iudicium, illic idem
malitia & prauitate tetrahauret, nec conuictus ita perimitat, quin cogatur, vel t. nolit, ali-
tem int. videri tra- quando aperite oculos: falso dicitur, ipsam ignorantia sola peccare.

dunt impubertibus 23 Verius Themistius, qui intellectam in definitione vniuersali seu
& sect. 2. 23. 25. rei essentia, rarissime falli docet: hallucinationem esse, quum vltra pro-
Plat. in 3. di. ani. greditur: nempe quum ad hypothesin descendit. Homicidium esse ma-
cap. 46. lum, si in genere quaeratur, nemo erit qui non assiet: qui autem con-
Explicatur Themi- spirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Ad alterum in
st. d. cum. Intelle- genere damnabit adulterum suo priuatum sibi blanditur. Ita est igno-
ctum in definitio- rantia, dum homo, vbi ad hypothesin veniunt, eius regule obliuiscit.

ne vniuersali rarif- tur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissime disserit Au-
siue fall. s. d. hallu- gustinus in expositione primi versus Psalmi 57. Quæquam ne istud qui-
cinatiõ esse qui dem est perpetuum: sic enim interdum flagitij turpitudine conscientiam
ad hypothesin def- vtget, vt non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens
condit. in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt istæ voces, - video meliora,
Medea apud Ouid. probòque: Deteriora sequor. Quare mihi scitissime Aristoteles inter in-
Lib. Eth. 7. cap. 3. continentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia
Αρροσία & Αρ- regnat, dicit per affectum perturbatum seu *πάθος* particularem notitiam
ραγία. menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in si-
 milibus cernit: vbi de ferbitur perturbatio, penitentiam exemplo succedere.
 Intemperantiam autem non extinguunt frangi peccati sensu, sed
 contra obtinere in suscepta mali electione persistere.

24 Porro quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimi-
 mine, ne sanum vbiq; & integrum esse putes. Nam si in hunc tantum
 finem, iusti & iniusti delicta imbuta sunt corda hominum ne ignorantia
 excusationem prætexant, minime necessarium est veritatem in sim-
 gulis cernere: sed satis superque est, eatenus intelligere, ne tergiversari
 queant quin teste conscientia conuicti iam tunc ad Dei tribunal hore
 re incipiãt. Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ
 perfecta est iustitiæ exemplar, comperimus quàm multis partibus excu-
 cutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minime assequitur: qua
 li sunt de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude iustitiam, de
 de nominis eius inuocatione, de vero sabbatismo. Quæ vnquam ani-
 ma, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus peccatum esse le-
 gitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum cole-
 re, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamen illic
 relabuuntur. Negant quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis

ostenditur hominis 24
iudicium vniuersa-
le non esse vbiq;
sanum in boni &
mali discrimine:
qui que præcipua
sunt in prima Legis
tabula nõ assequi-
tur, nempe de fidu-
cia in Deum, &c.

fyneritas quo restantur aliquid se concipere de spiritali Dei cultu, que tamen falsis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex prescribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicamne pręstare vlla perspiciam mentem, que nec per se sapere, nec monitionibus diligentę, quo scilicet ad emilis inter homines societatis conseruationem propius accedunt. Quamquam & hic deliquium interdum pati deprehenditur: excellens illimo enim cuiusque ingenio. Obscurissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominationem ferre, siqua modo ratione depellere queat. Nec aliud est iudiciũ humanę rationis, quã seruilis esse abiecti que animi, p̄tuler eam ferre: rursus honesti ingeniuę pectoris, ab excutere. Nec verò in iuriarum vltio pro vitio ducitur, apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis pręstabit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatone perspicentium nostram fugit concupiscentię animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo, vbi cupiditatum suatum morbos recognoscat. Antę suffocatur natura hinc, in quam ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitis notant immoderatos animi motus, illos extrãtes & se ceterioribus signis exerentes intelligunt, que autem placidę titillant animum prauis deideria, nihil reputant.

25. **Quare**, vt supra meritò reprobentis est Plato quòd omnia peccata ignorantę imputaritur, & eorum est repudianda opinio, qui contulit tam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimum enim experimur quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustis iuretur, vt plurimum à certa directione abfit. Quin verò nihil sit curam Domino in cunctis vitę partibus. Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur, aut affectu: sed hoc quoque admittit nobis, ne putemus in mentem venire nobis possẽ quomodo rite quippiam agendum sit. Iam de prauata est omnis industria, perspicentia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat. Nobis nimum qui rationis acumine (quam pretiosissimam dotem reputamus) agrę patimur spoliari, durum id minus videtur: Spiritus autem sancto æquissimum, qui nouit omnes cogitationes sapientem vanas esse: & qui clarę pronũciat, omne figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium nostrum concipit, agit, instruit, molitur, semper malum est, qui in mentem nobis venit instruere quod Deo placeat, cui sola sinceritas & iustitia accepta est: Iti videri est, mentis nostre rationem, quoquò se verrat, esse vanitati miserè obnoxia. Huius imbecillitatis sibi conscius erat David, quum petebat sibi dari intellectum ad mādātā Domini rectē discenda. Inquit enim, suum ingenium nequiquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. Neque id semel facit: sed in vno Psalmo oecies ferè repetit eandē precationem. *Qua repetitione subindicat quantum ad petendum necessitate vigeat. Et quod illi sibi vni petenti, Paulus communiter Ecclesijs precari solet. Non cessamus, inquit, orare pro vobis & postulari vt impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia spiritali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminimus eum simul testari, non esse in hominis facilitate positam. Ad eò autem hunc rationis defectum ad intelligenda que Dei sunt agnouit Augustinus, vt non minus necessariam mentibus illuminationis gratiam putet, quam oculis solis lucera. Nec eo contentus, rem. cap. 5.*

In secunda tabula iudicium vniuersa le hoīs aliquanto plus habere intelligentię, & deliquitatem aliquando pati: vt cũ iudicat ab iurda nimis imperiosam dominationem ferre, & non vltis iniurias: & concupiscentia morbum non agnoscat in vniuersa Legis obseruatione.

Vide ca. 8. sect. 49.

Coram Deo, nihil est rationis nostre acumen in cunctis vitę partibus ostenditur ex Scriptura: & motibus nostris necessariam esse illuminationis gratiam, nõ intellectionem, aut vni aliquo die, sed in singula momenta.

2. Cor. 3. 5.

Psal. 14. 1.

Gen. 6. 3. & 3. 21.

Psal. 119. 34.

Phil. 1. 4. col. 1. 3.

Lib. 2. de pec. mer.

rem. cap. 5.

Loqui autem Apostolum de regeneratis inde constat, quòd ubi dixerat in se bonum nullum habitare, subnectit expositionem, quòd intelligat de carne sua. Ideò que negat se esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitans. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est in carne? Nempe scilicet in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipsam in carne mea nihil boni sperire est. Hinc sequitur illa species excusationis, Non facio malum ipse, sed quòd habitat in me peccatum: quæ solis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iam verò præ subiicitur conclusio totum hoc Itiquidò declarat. Condelector, inquit, Legi secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale disti suu habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circumferat? Proinde Augustinus, quum sermonem illum de hominis natura aliquando haberi parasset, in interpretatione suam, tanquam falsam & malè congruentem, retractavit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quamlibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus, qui respondemus Apostolo, neganti vel ad cogitandum aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Moysen pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum esse? Quum ergo falsi loci vnius sententiam, egerint, non est quòd eorum sententiam moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit peccatum, seruum esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: ita que sub peccati iugo detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacer, ipsam certe voluntatem, que præcipua est eius sedes, a cæcisimis vinculis constringi necesse est. Nec verò aliter constaret illud Pauli, Deum esse qui velle in nobis operatur: si qua voluntas præcederet Spiritus gratiam. Facisset igitur quicquid de præparatione multi negati sunt: quia etiam interdum petunt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequium (sicuti David pluribus locis) notandum tamen est hoc quoque precandi desiderium à Deo esse: quòd ex eius verbis colligere licet: nam quum optet in se cor mundum creari, certè creationis initium sibi non arrogat. Ideò apud nos potius valeat illud Augustini, Præuenit te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Contere ista omnia à Deo te habere: quicquid boni habes esse ab ipso: & te, quicquid est mali. Et paulo post, Nostrium nihil nisi peccatum.

Rom. 7. 22.

Lib. ad Bon. 1. cap. 10, & in retract.

2. Cor. 3. 5.

Gen. 8. 21.

Iohan. 8. 34.

Philip. 2. 13.

Psal. 51. 12.

De verbis Apost. firm. 10.

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnable produce.

CAV T III.

Sed melius homo utraque animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis elogis in medium prodeat, quibus à Scriptura insignitur. Si totus depingitur his Christi verbis, Quòd natum est ex carne, caro est (ut euincere promptum est) valde miserum esse animal conuenitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mortuus est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eò que Legi Dei nec subditur, nec subdici potest. Itane est petue sacra caro, vt toto suo affectu similitatem aduersus Deum exerceat? vt cum Legis diuinæ iustitia consentire nequeat? vt nihil denique parere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: & inde quippiam, si potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad sensualem pertinet tantum, non ad superiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abundè refellitur. Argumentum est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Non secundum corpus renasci præcipit. Animo autem non renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed ubi tota renouatur. Idque confirmat vtroque

Iohan. 3. 6.

Rom. 8. 6.

* Iohan. 3. 6.

Tantum hominè cor
ruptum est vtraq;
sui parte (s. mente
& cordi) sine volū-
tate ph. ture ex ra-
tione. Quis quibus il-
lū des. rib. i. Scr. ptu-
ra, maximi quum
carnè esse dicit: &
ostenditur hanc necesse
non r. fieri tantum
ad sensualitatem, sed
etiā ad superioritatem

*animæ partem fru-
stra homines in sua
natura aliquid bo-
ni requirere. probu-
tur ex Paulo, qui
de vniuersa filiorum
Adæ natione agens,
nec ab eius seculi
deprauatos mores
taxans, sed perpetuam
naturæ corrupcionem
accusans, hominibus
adimit iustitiam, integritatem
& puritatem, deinde
intelligentiã, & postremo
Dei timorem.*

Ephes. 4. 23.

Ibid. 17. 18.

Isa. 60. 2.

Psal. 62. 10.

Ier. 17. 9.

Rom. 3. 10.

Psal. 14. 33

Isa. 39. 7.

loco posita antithesis: sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relin-
quatur medium. Et go quicquid non est spirituale in homine, secundum
eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus nisi per
regenerationem. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verum de
ea re si qui aliàs possit esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi defeci-
pro veteri homine, quem dixerat corruptum à esse concupiscentiis erroris,
iubet nos renouari spiritu mentis nostre. Videseum non ponere felicita-
tas ac prauas cupiditates in parte sensitiua modo, sed in ipsa et amittente:
itaque ideo eius exigere renouationem. Et sanè eam humanæ naturæ
imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos nõ fortunatos
ac perfectos esse ostenderet. Nam quòd Genes omnes scribit ambulare
in vanitate mentis suæ, obtenebratas esse intelligentiã, alienatis à vita
Dei propter ignorantiam quæ in ipsis est, & cæcitate in cordis sui: mini-
mè est dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitu-
dinem suæ tum sapientiæ, tum iustitiæ nõ tam reformauit. Quod etiam
clarius fit ex comparatione mox ad iudicium: vbi fideles admonet quòd nõ
idea di licerint Christum. Siquidem ex istis verbis colligitur, Christi gra-
tiam vnicum eil. remedium quò ab illa cæcitate & malis inde conse-
quentibus liberemur. Nam & ita de regno Christi variatarius erat Isaias,
quum Dominus Ecclesiæ sue fore in lucem sempiternam promitteret:
quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum
in sola Ecclesia exorituram Dei lucem testetur: extra Ecclesiam certè
non nisi tenebras & cæcitate relinquit. Non recensebo sigillatim quæ
in hominis vanitate passim, in Psalmis præsertim & Prophetis habentur.
Magnum est quod scribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipsa
fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes
quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultitiæ, frivoliæ, infantiæ, peruersæ irri-
dentur.

2 Nihilo lenior est cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur
præ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo, contentus ero
vno tantum loco: qui tamen lucidissimè speculat in ista futurum, in quo
totam naturæ nostræ imaginem inueantur Apostolus enim dum huma-
ni generis arrogantiam vult dencere, his testimoniis agit. Quòd non est
iustus quisquam, non est intelligens, aut requirens Deum. Omnes decli-
nauerunt, simul inuiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quid-
dem. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agunt,
venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum,
& amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in
vis quorum contritio & infelicitas: quibus præ oculis non est timor
Dei. His fulminibus non incertos homines, sed in vniversam filiorum
Adam nationem inuehitur. Neque in vnus aut alterius seculi depraua-
tos mores declamat: sed accusat perpetuam naturæ corrupcionem. Siqui-
dem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo
respicant: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes operatose:
qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia pro-
bari non poterat nisi de clade & exitio naturæ constittit, protulit hæc
testimonia, quibus plusquam perditam esse naturam nostram conuinci-
tur. Maneat ergo hoc, non præter duntaxat consuetudinis vitio tales esse
homines quales hic describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando
non aliter stare poterit Apostoli argumentatio, Nullam esse homini salu-
tem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Nò
hic laborabo in approbanda testimoniorum applicatione necui videtur
intempestiuè usurpara. Perinde agam ac si à Paulo primum hæc dicta
forent, non è Prophetis desumpta. Initio adimit homini iustitiam, id est
integro-

integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectus in arguit apostata à D o : quem requirere, primus est sapientie gradus: illud autem necessè est iis euenire qui à Deo defecerunt. Subne-
ctit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam greffus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hereditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra ista in singulorum pectoribus lateat. Nam ut corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiam si nondum ferueat dolor, non dicitur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scaret, sana censetur: quæquam non per omnia quaerat similitudo. In corpore enim quamlibet morbido vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite immerfa, non ex viuis modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neque moror si multi lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt non nihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretij habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tamen si plenus edisseremus vbi agetur de operum meritis, dicendum tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quòd eius infirmitate quidam non modo proximiis facinoribus excelluerat, sed perpetuo timore vitæ honestissimè se gesserunt. Sed hic succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, nõ quæ illam purget, sed iocus cohibeat. Nam si singulorum animos laetis habentis Dominus in libidines quæ sibi exultare permitteret, nemo haud dubie esset qui non re ipsa fidem faceret verissimè in se competere omnia mala quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Tene eorum numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, in mus rapinis & homicidiis fœdatur. gurgura sepulchris paten-
tibus similia, linguæ fraudulentæ, venenata labia, opera inuitia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatur? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apollolus) videmus certè quid futurum sit, si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat: nulla est rabiosi bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum est quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos illos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis iniecto freno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conservandam rerum vniuersitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque suam magna ex parte impuritatem non dissimulant: alij, quia honestam viuendirationem conducere duant, ad eam vtcunque aspirant: alij supra vulgarem sortem emergunt, quo sua maiestate alios contineant in officio. Ita sua prouidentia Deus naturæ peruersitatem refrenat, ne in actum erumpat: sed non purgat intus.

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillū patrem Catilinæ faciamus, conueniat in Camillo habebimus exemplum, na

Diluitur obiectio de profanis quibusdam hominibus, qui quam natura ducunt ad virtutem & honestatis studium fuerint intenti: inmere nos videntur ne hominis naturam in totam vitiosam putemus. Itaque est aditæ naturæ peruersitatem qua vndique pollutus est homo, Deum non quidem purgare intus, quæ factum electis, sed tamen sua prouidentia aliquandò refrenare in incredulis, ne in actum erumpat, & cohibere vniuersitatibus, quatenus expedire non vit ad conservandam rerum vniuersitatem.

Psal. 14. 13.

Ro. 3. 13. 14. 15. & c.

Que legatur in profanis quibusdam

concessit virtutes, curam, si studio excolitur, bonitate non proflus vacare. Ego vero fateor, non esse idonea arguuntur in Camillo fuerunt speciosae dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendata puritatis mandabiles videri, si in se retineantur: sed quomodo naturalis probitatis erunt in ipso documenta? Annon ad animum redeundum erit, & haec ducenda fuerint praecepta? Si homo animalis tali morum integritate praeditus, non deesse utique naturae ad virtutis studium facultatem. Quid autem si non corruptus, animus pravus fuerit & contortus, qui aliud potius quidvis quam rectitudinem sectatus sit? Et talem fuisse non dubium est, si animalem illum hominem concedas. Quam mihi in hac parte praedicabis humanae naturae ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo ut hominem ad virtute non commendaaveris, cuius vitia sub virtutis imagine imponunt: ita humanae voluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quae in ipsa in sua pervertentate defixa est. Quaequam haec certissima est & facillima huius quaestionis solutio: non esse istas communes naturae dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certum modum profanis atque hominibus distribuit. Qui ratione non formidamus in vulgari sermone huc bene natum, illum pravae naturae dicere. Nec tamen utrunque desinimus includere sub universali humanae pravitatis conditione: sed indicamus quid speciales gratiae in alterum Dominus contulerit, quo alterum non sic dignatus. Saulem praeficere regno volens, quasi novum hominem formavit: a quo haec ratio est cur Plato, ad Homerica fabulam alio sensu, Regum filios creati dicat aliqua singulari nota insignes: quia Deus humano generi consulere volens, saepe quos ad imperium designat, heroica natura instruit: atque ex hac officina prodit quicquid innotum ducum celebrant historiae. Item & de privatis hominibus sentendum est. Sed quia ut praestantissimus quisque fuit, eum semper impulit sua ambitio (qua labefactantur omnes virtutes, ut coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignum apparerit in hominibus profanis. Adde quod praecipua pars rectitudinis desinit ubi nullum est illustrande Dei gloriae studium, quo vacati sunt omnes quos spiritu suo non regenuit. Nec vero frustra dicitur apud Iulium, super Christum requiescere spiritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Christo alieni sunt, eodem cetero timore Dei, qui sapientiae incertum est. Quae autem ad virtutes quae inanis specie nos decipiunt, in foro quidem pontico & in communi hominum fama habent laudem: apud caeleste vero tribunal nullius erunt pretij ad iustitiam promerendam.

1. Sam. 10. 5.

Isa. 11. 3.

Psal. 111. 10.

* Iere. 31. 18.

Ex ipso sic hominem amissit non voluntatem, sed voluntatis formam: ut ad bonum nequaquam commoveri se possit, nec dum appetere sed necesse sit in malum trahi: aut vel ad alicuiusmodi necessitatem, sed voluntatem probatur ex. Augustinus. Sed ista voluntas non est voluntas, sed voluntas in malum trahi: aut vel ad alicuiusmodi necessitatem, sed voluntatem probatur ex. Augustinus. Sed ista voluntas non est voluntas, sed voluntas in malum trahi: aut vel ad alicuiusmodi necessitatem, sed voluntatem probatur ex. Augustinus.

5 Quia igitur peccati servitute vincita detinetur voluntas, ad bonum commovere se non potest, nedum applicatere eiusmodi enim motus, convectionis ad Deum principium est, quae Dei gratiae tota in Scripturis tribuitur. Quae admodum precatur à Domino sermone ut se conuertat, si conuertitum velit. Unde Propheta eodem capite, spiritum valem populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptionem de manu fortiorum: nempe significans quam artibus compedibus alligatus est peccator quando à Domino desertus, sub iugo Diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quae propensissima affectione ad peccandum & propensitat & festinet: siquidem non voluntate privatus est homo, quoniam in hunc necessitatem se à se dixit, sed voluntatis sanitate. Neque vero inepte Bernardus, qui velle nobis omnibus inesse docet: sed velle bonum, praefectus: velle malum, debet esse. Porro quod libertate abdicaram voluntatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est si non videatur aspera locutio, quae nec absolum habet quippiam, nec à sanctorum usu aliena est. Offendit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere non sciunt.

sciunt. At si quis eos interroget, Annon Deus necessariò bonus sit: annon
 diabolus nece sario malus: quid respondeant? Sic enim conuexa est Dei
 bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum,
 quàm bonum. Diabolus autem per lapsum sic à boni communionem a-
 lienatus est, vt nihil quàm malè agere possit. * Quòd si quis factilegus
 obganuat, Deo parum laudis, ex sua bonitate debet, ad quam seruandà
 cogitatur: cui non erit prompta responsio, Immensa eius bonitate fieri ne
 malè agere possit, non violenta impulsione? Ergo si liberam Dei volun-
 tatem in bene agendo non impedit, quòd necesse est illum bene agere: si
 Diabolus, qui non nisi malè agere potest, voluntate tamen peccat: quis
 hominem ideo minus voluntarie peccare dicet, quòd sit peccandi neces-
 sitati obnoxius? Hanc necessitatem quam vbique prædicet Augustinus,
 dum etiam inuidiosè Cœlestij causillo vtgeretur, ne tum quidem asserere
 dubitauit, in hæc verba. Per libertatem factum est vt esset homo cum
 peccato: sed iam pœnalis vitiostris subsequuta ex libertate fecit necessita-
 tem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum lo-
 qui de necessaria peccati seruitute. Hæc igitur altitudinis summa ob-
 seruetur, hominem vt viciatus est ex lapso, volentem quidem peccare,
 non iniuriam nec coactam: affecti tunc animi propensissima, non violenta
 coactione: propterea libidinis motu, non ex tanta coactione: quia tamen
 est naturæ prauitate, non posse nisi ad malum moueri & agi. Quòd si ve-
 riù est peccandi certe necessitati subiacere, non obscure exprimitur. Au-
 gustino subscribens Bernardus ita scribit, Solus homo inter animalia li-
 ber: & tamen interueniente peccato, patitur quandã vim & ipse: sed à vo-
 luntate, non à natura, vt ne sic quidẽ ingenua libertate priuetur. Quòd
 enim voluntariũ, etiam liberum. Et paulo post, Ita nescio quo prauo &
 miro modo ipsa lib. voluntas peccato quidẽ in deteriori mutata, necessi-
 tatem facit, vt nec necessitas (quò voluntarij) sit) excusare valeat volun-
 tatem, nec voluntas (quò sit illi) excludere necessitatem. Est enim neces-
 sitas licet quodã modo voluntaria. Postea dicit nos premi iugo, non alio
 tamen quam voluntarij causam seruitutis: deo pro seruitute esse misera-
 biles: pro voluntate inexcusabiles: quia voluntas quò libera esset, ser-
 uam se peccati fecit. Tandem concludit. Ita anima miro quodam & ma-
 lo modo sub hac voluntaria quidã ac male libera necessitate & ancilla
 tenetur & liberata ancilla, propter necessitatem: libera propter voluntatẽ:
 & quod magis mirum magisq; miserum est, ideo rea q; liber: atq; an-
 cilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc centẽ agnoscentẽs
 electores nihil me nouum asserere, quòd olim ex priorum omnium consen-
 su prodidit Augustinus, & mille rere annis postea in claustris monacho-
 rum retentum fuit. Lombardus autem quum necessitatem à coactione
 distinguere nesciret, pernicioso errori materiam dedit.

* *Vide Calu. aduer-
 sus Pighium.*

Lib. de pers. in 1.

*De nat. & grat. c. 9.
 alibi.*

*Serm. super Can-
 tica 81.*

* *Philip 1. 6.*

*Quum Dominus bo-
 num in cordib; no-
 stris & inchoat &
 perficit at, quum o-
 peretur in nobis vel
 le (a bonam volun-
 tatem) quum creet
 cor n. uum auf. ex
 le: p. deu n. d. i. car-
 neum, sequitur pe-
 nitus cor n. uum
 homini voluntate,
 & ubi bonum ha-
 bere.*

6 Ex opposito reparare operæ pretium est quale sit diuine gratiæ re-
 medium, quo naturæ vitiositas corrigitur ac sanatur. Nam iuam Domi-
 nus in opere ferenda, quòd nobis d. est largiatur, vbi constituit quale sit
 in nobis illius opus, quæ sit e conuerso nostra penuria, statim elucescet.
 * Quum dicit Apostolus Philippensis, se conuictete q; qui cepit in ipsis
 opus bonum, perfecturus sit vique in diem Iesu Christi: non dubiũ quin
 per boni operis principium ipsam conuersionis originem, quæ est in vo-
 luntate, designet. Bonum ita in opere inchoat in nobis Deus, ut fructus &
 amorem & desiderium & studium in cordibus nostris excitando: vel (vt
 magis proprie loquamur) corda nostra fluctando, formando, dirigendo
 in iustitiam: perficit autem, ad perseverantiam nos conuincendo. Ne quis
 à Domino bonum inchoari tergiversetur, quòd voluntas, per se infirma,
 adiuuatur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi: re. d. d. Dabo,

Exech. 36. 26. inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneū: & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis voluntatis humanæ infirmitatem dicit subsidio roborati, quo ad boni electionem efficaciter aspires, quam transformari renouarique totam oporteat: si qua est in lapide mollities, quæ admittit tenuior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam. modo gratia Dei quod in eo imperfecta est suppleatur. Verùm si hac similitudine ostendere voluit nisi vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fuerit inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriæ nostræ voluntatis: quod in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis conuersione integrum manet quod primæ est naturæ: creati etiam nouam dico, non vt voluntas esse incipiat, sed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei sumus, eo dem Apostolo teste. Iraque alibi tradit non modo Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facile colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnius gratiæ opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gubernatione disserit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, huiusmodi asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsq; Deum spiritualis vitæ authorem facit: quod idem aliis verbis per ipsos docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi aperte nouam creatiendam quæ aboletur quod communis naturæ est, commendat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quam alibi clarus explicat, vbi docet nos esse Dei facturam, creatos in Christo ad bona opera quæ preparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis boni sit à secunda creatio ne quam in Christo consequimur. Atqui si qua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verum vt nos prorsus eximant, nihil pro merito esse ratiocinatur, quia in Christo cõditum sumus ad bona opera quæ preparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Dei esse figmentum, nequa fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione illum loqui, quæ principiu est spiritualis vitæ. ex contextu patet, vbi continud post sequitur nos esse populum eius, & gregem pascuorum eius. Vidimus autem vt non contentus simpliciter salutis nostræ laudẽ Deo dedisse, diuertit ab omni societate nos excludat: quasi diceret, ne tantillum qui sem restaret homini in quo gloriatur, quia totum à Deo est.

Aid Bon. Epi. 106. Sed erunt forte qui concedent voluntatem à bono suo pre ingenio auertam, sola Domini virtute conuertit: tamen vt preparata, suas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & ad comitante, non ducente: pedissequa, non prius voluntate, quod non malè à sancto viro dictu præposita huc detorqueat Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citauit, quam in aliis locis clarè duo significari cõtendo quod in suis, vna tantum & prauam nostram voluntatem corrigat Dominus, vel potius abolet, vt operanda aut cõ & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratiæ præuenitur, in eo vt pedissequam appelles tibi permitto: sed quia reformata, opus est Domini, hoc perpetuè homini tribuitur, quod gratiæ præuenienti, pedissequa voluntate

luntate obsequatur. * Ideo non rectè à Chrysoſtomo ſcriptū eſt, Nec gra-
 tiam ſine voluntate, nec voluntatem ſine gratia quicquā poſſe operari:
 qualiterò non ipſam quoq; voluntatem operetur gratia, ſicuti ex Paulo
 nuper vidimus. Neque vero Auguſtini conſilium fuit, dum pediffequam
 gratia vocat humanam voluntatem, ſecundas quaſdā à gratia partes illi
 aſſignare in bono opere: ſed quia hoc illi tantum propoſitum erat reſel-
 lere peſſimum Pelagij dogma, quod primam ſalutis cauſam in hominis
 merito ponebat: quod ſatis erat præſenti cauſe, contendit, gratiam omni
 merito eſſe priorem: altera interim quaſtione omiſſa, de perpetuo gratiæ
 effectū, quam tamen alibi egregie tractat. Aliquoties enim dum dicit, Do-
 minum præuenire nolentem vt velit: volentem ſubſequi ne fruſtra velit:
 ipſum boni operis in ſolidum facit autorem. Quoniam clarioreſ de
 hæc ſunt eius ſententiæ quàm vt longam argumentationem deſide-
 rant. * Laborant, inquit, homines inuenire in noſtra voluntate quod no-
 ſtrum ſit, & non ex Deo: & quomodo inueniri poſſit ignoro. Libro autè
 contra Pelagium & Cœleſtium primo, vbi dictum illud Chriſti interpre-
 tatur, Omnis qui auferit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, ſic
 adiuuatur vt non ſolum quid faciendum ſit, ſciat: ſed quod ſciurrit, etiā
 faciat. Atque ita quum Deus docet, nõ per Legis literam, ſed per Spiritus
 gratiam, ita docet vt quod quiſque didicerit, non tantum cognoscendo
 videat, ſed etiam volendo appetat agendõque perficiat.

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam verſamur: agendum, ſum-
 mam rei paucis ac apertiffimis tantum Scripturæ testimoniis probatam
 tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortæ perperam Scriptu-
 ræ inſimulet) oſtendamus neque huius ſancti viri (Auguſtini dico)
 testimonio deſtitui quam ex Scriptura deſumptam aſſerimus veritatem.
 Nam neque expedire cenſeo, vt que in ſententiæ noſtræ confirmatio-
 nem adduci ex Scripturis poſſunt, ordine ſinguli recenſeantur: modò ex
 ſelectiſſimis, que proferentur, via ſternatur ad reliqua omnia, que ſpar-
 ſim leguntur, intelligenda: neque ruruſum intempereſtiue factum iri, ſi pa-
 lâm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire cui plurimum autho-
 ritatis merito deſert priorum conſenſus. Certè boni exordium non a-
 liunde quàm à ſolo Deo eſſe facile & certa ratione liquet: neque enim
 voluntas reperietur ad bonum propenſa niſi in electis. Atqui electionis
 cauſa extra homines quaerenda eſt: vnde conficitur, rectam voluntatem
 non eſſe homini à ſe pſo, ſed ex eod. m beneplacito, quo ante mundi
 creationem electi ſumus, fluere. Accedit altera non abſimilis ratio: nam
 quum bene volendi & agendi principium ſit ex ſe ſe, videndum eſt vn-
 de ſit ipſa fides. Quum verò gratuitum eſſe Dei donum clamet tota Scri-
 ptura, ſequitur ex mera gratia eſſe vbi velle bonum incipimus, qui ad
 malum toto animo ſumus naturaliter propenſi. Ergo Dominus, vbi in
 populi ſui conuerſione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det
 carneum, aperte teſtatur oportere aboleri quod ex nobis eſt, quò ad iuſti-
 tiam conuertamur, quicquid autem in eius locū ſubit, à ſeipſo eſt. Neq;
 id vno loco pronuntiat: dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum,
 & viam vnã, vt timeant me vniuerſis diebus. Paulo poſt, Timorem no-
 minis mei dabo in cor eorum, vt non recedat à me. Ruruſum apud Eze-
 chielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in viſceribus eor-
 um. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum.
 Non poſſet euidentius ſibi vindicare, nobis adimere, quicquid eſt in vo-
 luntate noſtra boni & recti, quàm dum conuerſionem noſtram, creatio-
 nem noui Spiritus & noui cordis eſt: teſtatur: ſequitur enim ſemper, &
 ex voluntate ueſtra nihil prodire boni donec reformata fuerit: & poſt
 reformationem, quatenus bona eſt, à Deo eſt, non à nobis.

ſeiſſa aliquid boni
 agat, ſed quæ illud
 vnum eſt q. recti a-
 more cõcipit volun-
 tas, q. in eiº ſtudiu
 inclinatur, quod ad
 eius ſcãtadi conatu
 incitatur & moue-
 tur, diuine q. ele-
 ctio, ſtudium, cona-
 tus nõ ſatiſcunt ſe l
 ad effectum vſque
 procedunt: poſt eud
 q. homo in illis cõ-
 ſtanter pergit, &
 in finem vſque per-
 ſeuerat.

* Sermone quodam
 de inuentione ſan-
 ctæ cruce.

* Lib. 2. de remi-
 ſſionibus peccati. cap. 13.

Iohan. 6. 45.

Iere. 32. 39.

Ezech. 11. 19.

1. Reg. 8. 58.

Psal. 119. 36.

Psal. 51. 12.

Iohan. 15. 1.

Mt. 6. 1. 13.

1. Cor. 15. 11.

1. Cor. 12. 6.

* Gal. 6.

Psal. 86. 11.

9 Sic & preces sanctorum compositz leguntur. Inclinet cor nostrum ad se Dominus, dicebat Solomo, vt feruimus mandata sua. Peruacaciam cordis nostri ostendit quod in Legis diuinæ rebellionē naturaliter exuliet, nisi flectatur. Idem & in Psalmo habetur. Inclina cor meum ad testimonia tua. Semper enim notanda est anticheus interperuetsum cordis motum quo fertur ad conuaciam, & correctionem hanc qua in obsequium cogitur. Dauid autem quum se directrice gratia ad tempus orbatum fuisse sentiens, Deum rogat vt cor mundum in se creet, Spiritum rectum in nouet in suis uisceribus, an non omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscat, & spiritum obliqua prauitate contrarium munditatem autem quam flagitat, Deo creaturam uocando, at non totam illi acceptam referat? Siquis excipiat, precationem ipsam signum esse post sancti, ue effectus, propria est solutio, quauis iam aliqua ex parte reliquisset Dauid, conferre tamen priorem statum cum illa tristi ruina quam expertus erat. Personam ergo hominis à Deo alienati suscipiens, memo sibi dari petit quæcumque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaque mortuo similis, optat se iterum creati, vt ex mancipio Saranæ sit Spiritus sancti organum. Mira sane & portentosa superbia nostræ libido. Nihil fluens Dominus exigit quàm vt religiosissimè suū sabbatum obseruamus, quiete scilicet ab operibus nostris: à nobis uero nihil magis agere impetratur, quàm vt operibus nostris ualere iussis, Deo operibus uolumen cedamus. Nisi obstat uerocordia, satis luculentum testimonium reddidit gratiis suis Christus, ne malignè suppremerentur. Ego sum, inquit, uitis, uos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi manserit in uite: sic nec uos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quàm reuulsus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non est amplius querendum quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua est ista conclusio, Sine me nihil potestis facere. Non dicit nos esse infirmiores quàm qui nobis sufficimus: sed nos ad nihilum redigendo, omnem uel exiguam facultatū opinionem excludit. Si in Christo insiti fructificamus instar uitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cælesti, tum à solis fomento uergetationis ducit energiam: nihil in bono opere testate nobis uideo, si Deo illibatum seruamus quod suum est. Neque uiam obrenditur friuola argutia, succum iam inclusam esse in palmitibus, & uim proferendi fructus: ideoque non omnia sumere à terra uel à prima radice, quia aliquid suum conferat. Neque enim aliud uult Christus, quàm nos uicium & nihil esse lignum ubi sumus ab eo separati: qui se in nulli sit in nobis bene agenda facultas, sicut alibi quodam inquit, Omnis arbor, quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. Quare Apostolus totam illi summam transcribit in loco committat. Deus est, inquit, qui in uobis operatur & uult: & proficere Prior pars operis boni est uoluntas: altera, ualidus in exequendo conatus: ut uterque auctor est Deus. Ergo Domino surripimus siquid nobis arrogamus: uim uoluntatis autem effectu: Si diceretur Deus operi ferre infirmam uoluntatem, ubi non nihil relinqueretur: sed quum dicitur esse effectus uoluntatis, tum extra nos, quæ quid in ea bonum est locatur. Porro uoluntatem carnis nostræ pondere bonæ etiam uim uoluntas obruitur: in partem subiugetur, et uictus eius pugna difficultatibus, conatus constantiam ad effectum usque admittit. Siquidem nec aliter constare posset quid alibi dicitur, unicum est Deum qui efficit omnia in omnibus, ubi totum spiritus uitalis cuius sum comprehendere ante docuimus. Quæ ratione Dauid postquam uias Dei sibi pate fieri precatus est, ut angelus in eius ueritate, mox adiugit, Uias cor meum ad timendum

dum nomen tuum Quibus verbis significat, etiam qui probè affecti sunt, tot esse distracti- nibus obnoxios vt facile euanescent vel effluant nisi ad constantiam firmentur. Qua ratione alibi, postquam gressus suos dirig ad seruandum Dei sermone[m] precatus est, robur quoque ad bellandum sibi dari postulat. Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniuq[ui]tas. Hunc itaq; in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius sit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsq; procedunt: postremò, quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseuerat.

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: sed illam efficaciter afficiendo. Illud ergo toties à Chryso- stomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volentem trahit: quo insinuat Dominum potestata tantum manu expectare an suo auxilio iuuari nobis adlubescat. Talem fuisse hominis adhuc stantis con- ditionem concedimus vt poiuerit ad alterutram partem inclinare: sed cum suo exemplo docuerit quàm miserum sit liberum arbitrium, nisi Deus in nobis & velit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulùm suam gratiam nobis imperitur? Imò nos ipsi eam obscuramus & extenuamus nostra ingratitude. Non enim docet Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam si accepimus: sed ipsum velle in nobis effi- cere: quod non aliud est n[isi] si Domini cum suo Spiritu cor nostrum diti- gere flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit se daturum electis Spiritum nouum hoc tantum sine vt in præceptis suis ambulate possint, sed vt te ipsa am- bulent. Neque secus accipi sententia Christi potest, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quàm vt efficacem à se ipsa Dei gratiam doceat: quemadmodum & Augustinus contendit. Qua gratia non quoslibet promiscue dignatur Dominus, quem admodum vulgò iactatur illud (non fallor) Occamiticum, eam nemini denegari facienti quod in se est. Docendi quidem sunt homines, expositam esse Dei benignitatem om- nibus, sine exceptione, qui eam querunt: sed quum id demum que- rere incipiant quibus celestis gratia aspirant, nec hæc saltem portiu- cula de eius laude decerpenda erat. Hæc est sine electorum præroga- tiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipsius ductu agantur ac gubernentur. Quare merito Augustinus tam eos deridet qui aliquas volendi par- tes sibi arrogat, quàm reprehendit alios qui putant promiscuè dari om- nibus quod speciale est, gratuita electionis testimonium. Commu- nis (inquit) omnibus est natura, non gratia: vltimum acumen appellans quod mera vanitate splendet vbi ad omnes generaliter extenditur, quod Deus quibus vult confert. Alibi autem, Quomodo venisti? credendo. Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta sit à te via iusta, petas de via iusta. Veni, inquis, libere arbitrio: voluntate propria veni. Quid tur- gescis? vis nosse quod & hoc præstitum est tibi? Ipsum audio vocari em, Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Et circa controuer- siam elicitur ex Iohannis verbis, sic efficaciter gubernari diuinitus pio- rum corda, vt inflexibili affectu sequantur. Qui ex Deo genius est (in- quit) non potest peccare: quia semen Dei in ipso manet. Nam medium quem sophistæ imaginantur motum, cui obsequi vel quæ repellere li- berum sit, aperte excludi videmus vbi asseritur efficax ad perseueran- dum constantia.

11 De persuerantia nihil magis dubium futurum erat omn habenda

Psal. 113. 133

Hic & sect. 11 12: 13. 14. Falsum esse quod multis seculis traditum est, Deū ita volenti vte mo- uere vt nostræ post- ca sit electionis, me- tioni aut obtempera- re aut refragari. a. l.iiij. similes sentē- tias Scripturæ & Augustini autho- ritate prubatur.

Ezech. 11. 19. & 36. 27.

Iohan. 6. 45.

Iib. de prædest. sanct.

De verbis. Ad. 3. 1. Sermon. 1.

Iohan. 6. 44.

I. Iohan. 3. 9.

ellet pro gratuito Dei dono, nisi inualuisset pessimus error, pro hominum merito haec d. sponsari, prout se vnusquisque non ingratum primæ gratiæ præbuert. Sed enim quoniam inde natus est quòd putabant in manu nostra esse respuere vel accipere oblatam Dei gratiam, hac opinione explosa, ille quoque sponte sua corruit. Quamquam hic bifariam erratur: nam præterquam quòd *nostram erga primam gratiam gratitudinem legitimamque vsum posterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam solam gratiam in nobis operari, sed esse tantum nobis cooperatricem. De priore sic habendum est. Dominum, dum in dies locupletat, & nouis suæ gratiæ dotibus cumulat seu uos suos quia opus quod in illis cæpit, gratum acceptumque habet, in illis inuenire quod maioribus gratis præsequatur. Atque huc pertinent sententiæ illæ. Habenti dabitur. Item, Euge serue bone: quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituiam. Sed hic duo sunt cauenda, ne aut remunerari dicatur posterioribus gratis legitimus vsum primæ gratiæ, ac si homo sua ipsius industria redderet gratiam Dei efficacem: aut sic remuneratio censeatur vt desinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam esse fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vsi fuerint superioribus gratis, vt eo maioribus posthac adaugeantur: sed illum quoque vsum à Domino esse dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire: ac sinistrè non minus quàm infeliciter tritam illam distinctionem vsurpant, operantis gratiæ & cooperantis. Hac quidem vsum est Augustinus, sed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem esse gratiam, sed sortiti nomen pro diuerso modo effectus. Vnde sequitur, eum non partiri inter Deum & nos ac si ex proprio vtriusque motu esset mutua concurrentia: sed gratiæ multiplicationem notare. Quòd pertinet quòd alibi dicitur, multa Dei dona præcedere bonam hominis voluntatem, inter quæ est & ipsa. Vnde sequitur, nihil reliquum facere quòd ipsa sibi arroget. Quod & Paulus nominatum expressit. Nam quum dixisset Deum esse qui efficit in nobis & velle & perficere, continuo subdidit, vtrumque facere pro bona voluntate: hac dictione gratuitam esse benignitatem indicans. Ad id autem quòd dicere solent, postquam primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus nostros subsequenti gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligant nos, ex quo semel Domini virtute in iustitiæ obsequium edomiti sumus, vltro pergere, & propensos esse ad sequendam gratiæ actionem, nihil reclamo. Est enim certissimum, vbi gratia Dei regnat, talem esse obsequendi promptitudinem. Vnde id tamen nisi quòd Spiritus Dei vbi que sibi consentiens, quam principiò generauit obedientiæ affectionem, id perseverandi constantiam fouet & confirmat? At si hominem à seipso sumere volunt vnde gratia Dei collaboret, pestilentissimè hallucinantur.

1. Cor. 15. 10.

12. Atque huc falso per incertiam torquetur illud Apostoli, Plus omnibus iis laboraui: non ego, sed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd se præferret omnibus, id quidem corrigere, laudem ad Dei gratiam referendo: sed ita vt se gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc festucam mirum est tot non malos alioque homines impegisse. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se consortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transcribit, ista correctione, Non ego, ait, sum is qui laboraui, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos locutionis ambiguitas: sed magis præpostera versio, in qua vis Græci articuli prætermissa fuit. Nam si ad verbum reddas, non dicit gratiam sibi fuisse cooperatricem: sed gratiam quæ sibi aderat, omnium fuisse effectricem.

Atque

Atque id non obscure, licet breuiter, docet Augustinus, quum ita loquitur. Præcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, sed non omnia. Quæ autem præcedit ipsa in eis & ipsa est. Sequitur deinde ratio: quia scriptum sit, Misericordia eius præuenit me, & Misericordia eius subsequetur me: nolentem præuenit, ut velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. Cui consentit Bernardus, Ecclesiam ita loquentem inducens, Trahe quodammodo inuitam ut facias voluntariam: trahere torpentem ut reddas curentem.

*Psal. 59. 11.**Psal. 23. 6.**Serm. 2. in Can.*

13. Auertamus nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagianæ, nec est, Sorbonici sophistæ totam vetustatem nobis aduersam pro suo more criminantur: in quo scilicet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eadem olim arenam ipse Augustinus protræctus est. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusius exequitur, *Cap. 2.*

quod breuiter, eius tamè verbis referam, Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam si vellet: nobis dari ut velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet: sed non velle ut posset: nobis & velle dari & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multo maiorem, non posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperam Lombardus e tractat) scrupulum hunc paulo post eximit. Tantum quippe, inquit, Spiriti in sancto voluntas sanctorum: ut ideo possint quia sic volunt: ideo velint, quia Deus operatur ut sic velint. Nam si in tanta infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipsis relinquatur voluntas sua, ut adiutorio Dei possint, si velint, nec Deus operetur in illis ut velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipsa succumberet, ideoque perseuerare non possent. Subuenientum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, ut gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur, ideoque quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copiosius quomodo corda nostra Dei affectionibus necessario sequantur motum: ac dicit quidem Dominum homines suis voluntatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini ore restatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tantum à Domino gratiam, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur aut reipuaris: sed ipsam esse quæ in corde & electione in & voluntatem formatur: ut quicquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius ac effectus: nec aliam habeat sibi obsequentem voluntatem nisi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus non nisi gratiam facere.

*2. Cor. 12. 9.**Cap. 14.*

14. Quod autem alibi dicit, non tolli gratia voluntatem, sed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: significat tantum hominem non trahi ut sine motu cordis, quali extraneo impulsu feratur: sed intus ut amict ut ex corde obsequatur. Specialiter gratia quoque electis dari, in hunc modum ad Bonifacium scribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque secundum merita operum dari, neque secundum merita voluntatis, sed gratuita gratia, quibus non datur, scimus iusto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epistola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis subsequenter gratiam reddi putat: quia primam gratiam non respuendo, sed dignè præstitit. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam necessariam esse ad singulas actiones, neque operibus retribuere, quò sit verè gratia. Sed breuiore summa comprehendere res non potest quam ex octavo capite libri ad Valentinum, De correptione & gratia: ubi primum docet, Quod humana voluntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatem: Quod per eandem gratiam impresso delectationis affectu,

*Epist. 105.**Epist. 6.*

Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellēdos: Satanæ alioqui prauos Chalæzorū animos veneratis suis aculeis ad perpetrādum id flagitiū instigat: illi ad iniusticiam furiose ruunt, emniaq; membra scelere obtingunt ac contaminant. Proprie ergo agere dicitur Satan in reprobris: in quibus regnum suū, hoc est nequitia, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quod Satan ipse (instrumentum quoniam sit ira eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ac exequenda eius iusta iudicia. Omitto hic vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustinētur, ita efficacitā quiduis agendi ducunt. De ista special. actione tantum loquor que in vnoquoq; facinore apparet. Idem ergo factus Deus, Satanq; homini assignari videmus nō esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic incolpata Dei iustitia reluceat, Satanq; hominisq; nequitia cum suo opprobrio se prodit.

3 Veteres religiosi interdum simplicem quoque veritatis confessionem in hac parte reformidant, quod verētur ne impietati fenestram de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minime periculosum iudico, si simpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est: quem admodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei, sed ad præsentiam spectare. At istas argutias non recipiant tot Scripturæ locutiones, quæ plus aliquid Dei quam præsentiam interuenire clarè ostendunt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianum 6, longa oratione contendit, non permissionem tantum aut patientiam diuinæ esse peccata, sed etiam potentiam, vt sic priora peccata puniantur. Similiter quod de permissioe afferunt, diluuius est quam vt subsistat. Sapissime excæcare dicitur Deus & inducere reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fofius docui. "Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præsentiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri Si quidem quum sublato eius lumine, nihil quam calige & excitas superit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cecitate eius directione, in obliquitatem contorqueantur: tunc excæcare, inducere, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ in illo propius accedit ad verborum proprietatem, quod ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam & consilia eorum delinat quò vitare eil, & voluantes excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Sehon regem transiitum non dedisse populo, quia indurauerat Deus spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem consilij mox subiungit. Vt daret et in manus nostras iacquit. Ergo quia petdit in Deus volebat, obtinens cordis, diuina fuit ad iuriam preparatio.

4 Secundum priorem rationem istud videtur dictum, Auferri labium à veracibus, & rationem tollit à teutoribus. Auferit cor ab us qui perferunt pop. vt irascere eos facit per inuicem. Item, Quare demeritasti nos Domine, indurasti cor nostrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat, deserendo, quam qualiter opus in ipsis suum peragat. Ac sunt alia testimonia quæ vtrā procedunt; qualia sunt de Pharaonis induratione, Induabo cor Pharaonis, ne vos adiuget, ac dimittat populum. Postea dicit se aggressus eor illius, & rob. rasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quod obstinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit: vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egre ditur populus ex Agypto: procedunt obstruunt infat. regionis, necia: vnde excitant

Hic & sect. 4. ostēditur vt: eos non-nunquā non operatiōe D o tribuisse in impietate, sed præscientiā aut permissiōe, nes. propheta homines occasiōem arripere de Dei operib? irreuerenter obloquendi. Scripturam tamē, vbi Deus dicitur excæcare, inducere, & similia, plus aliquid quam permissiōem mutare. * Libr. de prædest. & gratia.

" Libr. 1. capit. 18. Dubi? modis Deū operari in reprobis: nō pō de seruo sibi-riti, q; suū ab illis nisi cordo: demile etiam tradendo il-les. Satanæ, ne fug-mōstia.

Deut. 2. 10.

Exch. 7. 26.

Psal. 10. 1. 40.

Iob. 32. 20.

Ist. 6. 17.

Exo. 4. 21, & 7. 3.

Exod. 10. 1.

Exod. 3. 9.

hominibus induere diuerfos affectus, dixisset de filio Ioseph (quem profanum esse quempiam Ægyptum putabat) Det vobis Deus inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Ecclesia in Psalmo fateatur, *Psal. 106. 46.* quum eius misereri voluit Deus, mansuetacta ad clementiam ab ipso fuisse crudelium Gentium corda. Rursum quum exarlit in iram Saul vt se ad bellum accingeret, cauta exprimitur, quod eum impulerit spiritus Dei. *1. Sam. 11. 6.* Quis animum Absoloni auertit ab amplexando consilio Achitophel, quod esse vice oraculi solebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili consilio persuaderetur? Quis Genes magnæ pietatis audaciæ peterruit ad Israels aduentum? Id quidem diuinitus fieri confessa est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israels corda, nisi qui in Legge minatus est se daturum illis cor pauidum? *2. Sam. 17. 14. 1. Reg. 12. 10. Iosue 2. 9. Leuit. 26. 36. Deuter. 28. 63.*

7 Excipiet quispiam, esse hæc singulæ exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego vero dico, sufficienter iis probari quod contendo, Deum, quoties vnum facere vult suæ prouidentie, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem, quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quam ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quod te in rebus minime perplexis iudicium & mens sepe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursus in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita interpretor quod ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat, Dominus facit vt iunget. Non enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculiari functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi riuos aquarum, in manu sua tenere, & inclinare quocumque voluerit: sub vna profecto specie totum genus comprehendit. Si cuius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regni voluntati maxime competit, quæ in alius quodammodo regnum exercet: quod si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hic de re insignis extat Augustini sententia, Scriptura, si diligenter inspicatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factis in actus bonos & vitam dirigit æternam: verum illas quæ conferuâr seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quo voluerit, quando voluerit, faciat inclinari vel ad præstânda beneficia, vel ad pœnas infligendas occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo. *Prou. 20. 12. Prou. 21. 1.*

De gratia & Libertate arbitrii ad Iulianum cap. 20.

Humani arbitrii facultas non ab euentu rerum sed à iudicio electi. neque voluntatis afflictione est estimanda.

8 Hic meminerint lectores, ab euentu rerum non esse estimandam humani arbitrii facultatem, quod imperiti quidam præpollere facere solent. Ex eo enim pulchre & ingeniosè sibi videntur humanam voluntatem conuenire seruitutis, quod ne summis quidem monarchis omnia ex seuerâ fluant. Atque facultas ista, de qua loquimur, infra hominem consideranda est, nõ ab extraneo successu mittenda siquidem in liberi arbitrii disputatione non hoc quaeritur, an homini quocumque animo deliberari, petlicere & exequi per externa impedimeta liceat: sed an in te qualibet liberam habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionem, quæ vtrique si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrii Actus Regulus erit, angustis dolij caleati inclusus, quam Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Obiectum res fatatio quæ pro defensione liberi arbitrii afferri solent.

CAPVT V.

DE humani arbitrii seruitute satis dictum videri posset, nisi qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduerso

quasdam rationes obtraherent ad sententiam nostram oppugnandam. Congeunt primò absurda nonnulla, quibus eam in omnium irahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea Scripturæ testimonium cum ea congregiuntur. Vtrisque machinis ordine resutidimus. Si peccatum, ait, necessitatis est, iam delinuit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Hæc Pelagij quæque arma erant ad impetendam Augustini: cuius tamen nomine illos nolimus prægrauari, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum Deo minus debere imputari, quò in necessarium est: nego rursum, consequi quod infertur, vitabile esse, quò voluntarium sit. Si quis enim dicitur à Deo velle, & hoc prætextu iudiciû subterfageat, quomò aliter non poterit: habet paratam responsonem quam tibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptelæ: quod homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prætexerunt impotentia, nisi quòd Adam ultrose diaboli tyrannò draxisset? Hinc ergo vitiositas, cuius vinculi tenemur consueti, quod primus homo defecit à suo epifice. Fluit defectiois si merito rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putèt, in qua ipsa luculentissimam habet damnationis suæ causam. Atque hoc supra clarè explicuimus: in diabolo ipso exemplum proposuit, vnde pateret nõ minus voluntariè peccare quò necessitariò peccat: sicuti rursum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis sit à bono, non delinquit tamè voluntas esse: quod idem Bernardus quoque scitè docet, nõ ideo miserioribus esse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita constringit, vt ferui simus peccati, sicuti antè retulimus. Secundam ratiocinationis membrum vitiosum est: quia à voluntario perpetrati an silit ad liberum: nos autem supra euicimus, voluntariè fieri quod libet tamen electioni non subiaceat.

See. 81 in Cantica.

*Solutur alterorum
rum ductio, & si
ex libera arbitry
electio etiam virtu
tium virtus pro
cedunt, non esset
fontem ut non
m: et pœna infli
gatur, vel pœna in
imputatur.
* In Epist. ad Cle
syloides, & Diu.*

2 Subiiciunt, nisi ex libera arbitry electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse sententiam vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur. Hæc argumentum etsi Aristotelicum est, fateor tamè à Chrysostomo & Hieronymo alicubi usurparum. Pelagianista tamen fuisse latèrante nec ipse Hieronymus dissimulat, ac iporum etiam verba refert, quòd si gratta Dei in nobis agit, illa ergo, nõ nos qui non laboramus coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari, a quibus peccati culpa emanat. Quid enim referit, liberatione iudicio an feruili, modo voluntaria cupiditate peccetur: præteritum quum inde peccato arguatur homo, qui est sub seruitute peccati? Quantum ad iustitiam præmia, magna vero absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm pietatis meritis dependere. Quomones hoc apud Augustinum recurrit, non merita nostra: Deum coronare, sed sua dona: præmia autem vocari, non quia meritis nostris debeantur, sed quæ gratis tibi collatis retribuamur? Acutè sane hoc au maduerunt, nullum non superesse locum meritis: non ex libera arbitry fonte procedit, sed quòd illi tantopere dissentientium ducunt, longe aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quòd ita nefas constituitur: in quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ sunt? Quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatos estolus a peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quòd debetur, puniendus es. Quid ergo sit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donat indebita gratiam. Si vis esse alienus a gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te peccata sunt tua: merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Eodem sensu alibi non gratiam

111. 1. 1. 1. 1.

111. 1. 1. 1. 1.

112

111. 1. 1. 1. 1.

tiam ex merito, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulo post concludit Deum suis donis merita omnia præcedere, ut inde eliciat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit unde saluet. Sed quid longiorem catalogū texere necesse est, quum subinde tales sententiæ in eius scriptis recurrant? At qui melius etiam nū hoc errore liberabit eos Apostolus, si auferant quo ex principio sanctorum gloriæ deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustificauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teste Apostolo, coronantur fideles: Quia Domini misericordis, non sua industria & electi sunt & vocati & iustificati. Facefacto ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita si liberum non stabit arbitrium. Stultissimum enim est ab eo absterri ac refugere quod non Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ut, quid gloriaris, quasi non acciperis? Vides ob id ipsum libero arbitrio adimere eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen, ut inexhausta & multiplex est Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur.

3 Addunt quod ex Chrysofostomo sumptum videti potest, Quod si hæc non sit voluntas nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem nature participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longe abest ab eo quicumque est scriptor ille operis De vocatione Gentium, qui sub Ambrosij nomine circumfertur, dum ratiocinatur neminem unquam à fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinquere, in quo mirum est tantos viros libi excidisse. Quomodo enim Chrysofostomo in nientem non venit electionem Dei esse que inter homines sic discernat? Nos quidem concedere minime formidamus quod Paulus magna cōtentione asserit omnes simul prauos esse & malitiæ deditos: sed cum illo subiicimus, Dei misericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari modo laboremus naturaliter omnes, soli illi conulescunt quibus medicam manum adiuuere Domino placuit. Alij, quos iusto iudicio prætermitit, in sua putredine tabescunt, donec absumantur. Nec aliunde est quod alij id finem perseuerant, alij in cœpro cursu prolabuntur. Si qui tem & ipsa perseuerantia donum Dei est, quod non omnibus promiscuè largitur, sed quibus visum est, impertit. Si causa differentia requiritur, cur alij constantiter perseuerent, alij instabilitate deficiant, non alia nobis constat, nisi quod illos sua virtute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his, quo sint inconstantia documenta, non eandem virtutem administrat.

4 Instat præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionum usum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes peccatorem patere. Similia olim quum obiectarentur Augustino, libellum De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi etsi copiose illa diluit, ad hanc tamen summam aduersarios reuocat, O homo, in præceptione cognosce quid debeat agere: in correptione cognosce tuo te vitio non habet: in oratione cognosce unde accipias quod vis habere. Eiusdem fere argumenti est liber De spiritu & littera, ubi Deum Legis tuæ præcepta non humanis viribus meriti docet, verum ubi iussit quod redum est, gratis dare implendi facultatem suis electis. Nec vero hæc res longæ disceptationis est. Primum non soli sumus in hac causa, sed Christus & omnes Apostoli. Videntur illi quomodo superiores euaident in certamine, quod cum talibus antagonists suscipiunt Christus qui testatur nos sine se nihil posse, an ideo minus reprehendit & castigat eos qui extra se ipsum malè agebant: an ideo minus exhortatur ut quisq. bonis operibus incumbat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur ob

Rom. 8. 29.

2. Tim. 4. 8.

1. Cor. 4. 7.

Homil. 12. in Gene.

Respondetur sermone coruè obiectio: si hoc non sit voluntas nostræ facultas, bonum aut malum eligere, oportet ut homines omnes essent malos, aut omnes bonos.

* Lib. 2. cap. 4.

Rom. 3. 10.

Hic est scilicet s. doctore contra esse aduersarios non fructu sine oratione mis, admittentis, obiurgat. quos licet non sit penes peccatorem patere: quum de opere ut in a. in impus. in in. p. s. p. d. b. u. ostendunt. Iouan. 15. 5.

Rom. 9. 16.

1. Cor. 3. 7.

Ps. 11. 19. 20.

1. Cor. 6. 34.
1. Cor. 15.

charitatis neglectum: Isdem tamen demum charitatem à Domino datur flagitat. Testatur in epistola ad Romanos, non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: non desinit tamen postea & admovere & hortari & corripere. Cur non ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ solus ipse dare potest: ea castigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonet ut parcat in quorum in manu non est velle aut currere, nisi præcunte Dei misericordia, quæ nunc ipsos destituit? Quasi verò non optima doctrina: hæc ratio Domino cõstet, quæ in præcepto se offert religiosius, & ferientibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quàm per se efficiant ad animum immutandum, indicat Paulus dum scribit, neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat solum efficaciter agere. Sic Moyses, seuerè videmus Legis præcepta sancire, & Prophetas acriter instare, & minari transgressoribus: quum tamen fateatur tunc sapere demum homines. vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse, corda circumcidere, & pro lapideis dare carnem: Legem suam inscribere visceribus: denique animas in nouando, facere ut efficax sit doctrina,

5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impiis obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futurae sunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quin etiam iam nunc illorum cõscientiam verberant ac feriunt: quia, vt cuncte irideat proteruissimus quisque, improbare tamen non potest. Sed quid faciat miser homuncio, iniquis, quando cordis mollietis, quæ ad obedientiam necessaria erant, illi denegatur? Imò quid tergiversatur, quum duritiem nulli nisi sibi ipsi imputare quærit: itaque impij libenter eas eludere parati, si liceat, velint nolint, earum virtute prosteruntur. Præcipua autem utilis erga fideles consideranda est: in quibus vt omnia per Spiritum suum agit Dominus, ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Si ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundum illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis ambulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officij sui, ac non potius sinuntur Spiritus directione? cur hortationibus sollicitantur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigantur si quando à via desexerunt, quando nec hæc carnis infirmitate lapsi sunt? O homo, quises qui legem imponas Deo? Si ad recipiendam hæc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pateatur, per hortationem vult nos præparari, quid habes quod in ea æconomia mordeas vel fugiles? Si nihil exhortationes reprehensionis, ut apud pios aliud proficerent nisi vt peccati rearguerent, essent eo ipso reputandæ non prorsus inutiles. Nunc, quum agentibus Spiritu, ad inflummandum boni desiderium, ad discutendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contra autem, ad odium tediumque generandum plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari? Si quis clariorem desiderat responsonem, sic habeat, Bisatiam Deus in electis suis opera videt, per Spiritum: extra, per Verbum. Spiritu, mentes: illuminando, corda in iustitie amore cultumque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expectandam, quærendam, assensendam excitat. Veroque manus sue efficaciam pro dispensationis sue modo exercit. Verbum idem dum reprobis desinat, etiam non in eorum correctionem, in alium tamen vsum valere facit: quo & in præsens cõscientiæ testimonio vigeantur, & in iudicii diem magis reddantur inexcusabiles. Sic Christus, qui vnus pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venite postquam à Patre audierint, & dixerint:

non

non tamen ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulo inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus non otiosam esse doctrinam, quia illis odor est mortis in mortem, suavis tamen odor Deo.

2. Cor. 2.16.

6 In congerendis Scripturæ testimonio valde sunt laboriosissimi: id quod sedulo faciunt, vt quoniam pondere nequeunt, numero saltem nos ad obstruunt. Sed quæ admodum in præliis, vbi ad manus ventum est, imbel-
lis multitudo, quantumlibet pompæ & ostentationis habeat, paucis & tibi
bus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum
sua turba dissuadere. Quia enim in paucissimos scopos coculi loci omnes
quibus aduertum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint,
compluribus vna responsione satisficit: singulis dissoluendis incumbere
necessè non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: que putant fa-
cultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi proba-
tum sit, his præstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percur-
runt, & ex illis virtutum nostrarum modum metiuntur. Aut enim (in-
quunt) insudit nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam,
castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum inimicitiam,
idololatram, impudicentiam, iram, rapinam, superbiam & similia inter-
dicunt: aut ea tantum requirit quæ sunt in nostra potestate. Porro omnia
fere quæ accumulanti præcepta, in tres species distinguere licet. Alia pri-
mam ad Deum conuersionem exigunt: alia simpliciter de Legis obser-
uatione loquuntur: alia perseverare incepta Dei gratia iubent. De om-
nibus in genere differamus, tum descendemus ad formas ipsas. Homi-
num facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem
iamdudum esse ceptum, & nonnullam speciem habet, sed à rudissima Legis ig-
norantia prodit. Nam qui pro ingenii periculo ducunt si dicatur Legis
obseruationem esse impossibilem, validissimo scilicet argumento iusti-
funt, frustra aliàs datam esse Legem. Perinde enim loquuntur ac si nul-
quam Paulus de Lege loquutus esset. Quia enim quæso, ista sibi volunt,
Legem propter transgressionem positam esse, Per Legem esse cognitionem
peccati, Legem peccatum efficere, Subiungit illam esse vt abundaret delictum:
ad nostras vires limitandam finile, ne frustra daretur? Quia potius
longè supra nos positam, quo impotentiam nostram conuinceret.
Certe ex eiusdem definitione finis Legis ac complementum est charitas.
Atqui dum ea Thessalonicentium animos repleti optat, satis fatetur si-
ne profectu in auribus nostris sonare Legem, nisi totam eius summam
cordibus nostris Deus inspiraret.

Rom. 3.20.

Hebr. 7.7.

Gal. 3.19.

Rom. 5.20.

1. Timot. 1.5.

1. Thes. 3.12.

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ
regulam, ad quam studia nostra componere debeamus, ego quoque ci-
tra moram peccatis in eorum sententiam descenderem: sed quum mul-
tiplicem Legis usum diligenter ac perspicue nobis explicet, ex illa potius
interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit.
Quoniam presentis causæ relict, simul ac quid agendum sit nobis præ-
scribit, obedendi virtutem à Dei bonitate esse docet: idque ad preces
inuocat, quibus eam nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium,
nulla promissio, tentandæ essent vires an ad respondendum impetio suf-
ficerent: sed quum simul promissiones connectantur quæ in diuinæ gra-
tiæ auxilio non modo subsidium, sed totam virtutem nobis esse si-
zant eluant, illæ satis superque testantur nos profectus ineros, nedum
impares obseruandæ Legi esse. Quare ne amplius ista virtutum nostrarum
cum Legis præceptis proportio vtgeatur, ac si Dominus quam in Lege
daturus erat iustitiæ regulam, ad modulum nostræ imbecillitatis ex-
gisset. Magis ex promissionibus reputandam quàm finem ipsi à nobis

imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) verisimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem destinasse? Neque si quispiam persuadere molitur. Non enim aut impij laxa sunt aut stuperes, dum a luerfari Deo suas libidines per Legem edocti, suos ipsorum testimonio rei fiunt: aut piij, dum lux impotentie admoniti, ad gratiam confugiunt. Quo pertinet istæ solennes Augustini sententiæ, iubet Deus que non possumus, vt nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum utilitas, si libero arbitrio tantum datur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imo ideo Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per Legem: mox fidem ipsam exigit à nobis Deus, & non inuenit quod exigit, nisi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod vult.

8 Id, recensendis tribus præceptorum formis quas superius attigimus, clarus cernitur. Iubet sapiens Dominus tum in Lege, tum in Prophetis, vt ad se conuertatur. At succinit ex aduerso Propheta, Conuertere me Domine, & conuertatur: postquam enim conuertisti me, egi penitentiam, &c. Iubet vt præputia cordis nostri circuncidamus. At per Moysen denuntiat, istam circuncisionem manu sua fieri, Cordis noui atem passim requirit: sed alibi à se dari testatur. Quod autem promittit Deus, vt Augustinus ait, non facimus ipsi per arbitrium vel naturam: sed facit ipse per gratiam. Atque hæc obsequatio est quam ipse inter regulis Ticonij quinto loco enumerat, vbi bene distinguamus inter Legem & promissiones, vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligunt, Ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam petant, per quam præcepta ipsa adimplentur. Secundi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius voluntati seruire & adherere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumerati sunt loci qui testimonio illius esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in graua Dei permanerent.

Sed vnde illa constantie virtus petenda sit, alio loco idem Paulus tradit. Quo i superest (inquit) fratres, sitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne conuertitis Spiritum Dei, quo obligati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illic exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Thessalonicensibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos habeat eos uocatione sua sancta, & impleat bonum omne propositum bonitatis sue opusque, fideri in illic. Eodem modo in secunda ad Corinthios epistola, de elemosynis tractans bonam & piam eorum voluntatem sapiens commendat: paulo post tamè gratias agit Deo, qui posuit in corde Titij vt exhortationem susciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præstare Titus potuit nisi quatenus suggessit Deus, quomodo alij ad agendam voluntarij fuissent, nisi Deo ipso corda eorum dirigente?

9 Cauillantur hæc omnia testimonia astutiores: quia nihil impedit quominus ipsi cõctamus nostras vires, & infirmis conatibus Deus suppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis, vbi conuersionis nostræ effectus in re Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Quales nobis suppetias Dominus ferat, supra demonstratum est, neque hic opus est repetere. Vnum hoc dixit mihi concedi volo, frustra implere Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus impetret: quando constat omnibus Dei præcepta adimplendis & necessitatem esse gratiam Legislatoris, & nobis promissam: quia inde patet, fuisse plus à uobis exigi quàm sumus soluenti-

In Ench. ad Lau-
rent. de gratia. 2.
lib. arbi. cap. 15. Ho-
mil. 29. in Iohann.
Epist. 24.

Ioel. 2. 12.

Ier. 31. 18.
D. ut. 1. 16.
Ibid. 30. 6.

Ezech. 36. 26.

Ier. 31. 18.

Lib. de doctr.
Christ. 3.

Act. 13. 43.

Ephes. 6. 10.
Ibid. 4. 30.

2. Thess. 1. 11.

2. Cor. 8. 11. 16.

* Tam in præceptis
que primò ad Deum
conuersione exigit
quàm in vna que simpli-
citer de Legi obser-
uatione loquitur,
ut vna qua pefene-
rariis recepta. De
gratia iubet, osten-
datur hic et sic. 9.
Deum qui hæc exi-
git, testatur, gratuita
sua dona esse con-
uersionem peccato-
rum, ut etiam ta-
rè, & persisterad

soluendo. Nec vero vltis cauillis dilui potest illud *Jeremiae*, irritū fuisse pactum Dei percussū cum veteri populo, quia literale tantū erat: non aliter autem sanciri quā vbi accedit Spiritus, qui ad obediendū corda format. Neque eorū errorū astipulatur sententia illa, Conuertimini ad me, & cōuertar ad vos. Siquidē illic Dei conuersio notatur, non qua cor nostrum ad resipiscētiā renouat, sed qua se beneuolū ac propitiū, retum prospicit ite testator: quem admodum rebus aduersis offensionem interdum indicat. Quoniam igitur multis in seriarum & calamitatum formis vexatus populus, auersum à se Deum querebatur: respondet non defuturam illis suam benignitatem si ad vitæ rectitudinem, & ad seipsum, qui est iustitiæ exemplar, redeant. Perperā ergo detorquetur locus, dum eo trahitur vt opus conuersionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eō breuius perstrinximus, quod huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

10 * Secūlus argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegāt promissiones quibus Dominus, cum volūtate nostrā paciscitur: quales sunt, *Querite bonitatem & non malitiam, & viuetis. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: quod si nolueritis, gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutum est. Item, si abstuleris abominaciones tuas à facie mea, non expelleris: si audieris vocem Iehouæ Dei tui, & facias & custodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelsiorem cunctis Gentibus terræ. Et reliquæ similes. Importunè & per ludibrium, quæ Dominus in promissionibus offert beneficii, voluntati nostræ delegiti putant, nisi nostrum sit illa vel stabilire, vel irrita facere. Et sanè rem istam facundis quærimoniis amplificare promptum est: nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem suam à voluntate nostrā pendere denuntiat, si voluntas ipsa nostrū iuris nou est. Egregiam vero fore hanc liberitatem Dei si beneficia sua ita nobis exponat, ne fruendi vlla sit facultas: miram promissionum certitudinem, quæ vt nunquam impleantur, à te impossibili dependeat. De promissionibus eiusmodi quæ conditionem non habent appositam, alibi dicemus: vt palā in futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdū. Quantum ad hunc locum atinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos à beneficiis suis demerenda mutat, quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxta & impiis offerantur promissiones, suam apud utrosque vsum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conscientias pungit Deus, ne sua uiter nimum in peccatis deliciantur, nulla iudiciorū suorum memoria: ita in promissionibus quodammodo eos attestatur, quā indigni sint sua benignitate. Quis enim æquissimum & conuenientissimum esse neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maiestatis autem suæ contemptores pro sua seueritate vlcisci? Rite ergo & ordine agit Deus, dum impiis peccati compeditibus deuinctis, hanc legem in promissionibus dicit. tum demum sua beneficia percepturos si à prauitate discesserint, vel ob hoc solū, vt intelligant se ab his merito excludi que veris Dei cultoribus debentur. Rursum, quia modis omnibus ad implorandam suam gratiam fideles extimulare studet, nequaquam erit absouum, si quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos ostendimus, id quoque promissionibus tenet. De voluntate Dei præceptis edocti, miseriz nostræ admodum, qui sic ab illa toto pectore dissident: simul instigamur ad inuocandum eius Spiritum, per quem in rectam viam dirigamur: sed quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quod autē maiore tenemur iustitiæ desiderio, eo firmus ad quærendam Dei gratiam*

constantiam, neq̄ eorum laudem partem inter Deū & hominem. Vide & sic. n. ite Calu. aduersus Pignum.

* Zach. 1. 3. * Iere. 31. 32.

Amos 5. 14. Iere. 4. 1. Deu. 28. 1.

Leui. 26. 3.

* Promissiones conditionales, Si volueritis, si audieritis, & similes nō prombare liberam audiendi, vel iudicij facultatē esse in homine: neque tamen Deū hominibus illudere, ita cum illis paciscendo: & quis eiusmodi obtestationū sit vsus erga pios, tunc erga impios.

feruentiores Et quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendive liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

Exprobrationes quibus Deus populo denuntiat, per cū duntaxat stetit, quominus ab indulgentia sua omni generis honoris receperit, nō prius antefuisse in hominum potestate, effugere mala quib' relaxati sunt: ubi de eiusmodi exprobrationum vsu tā erga eos qui obstitant in vitio pergit, quam erga deos qui ad peccati tentam conuertuntur.

11 Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per cū duntaxat stetit, quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit. Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananeus ante vos fuit, quoruū gladio corrueritis: eo quod nolueritis acquiescere Domino. Quia vocauit vos, & nō respondistis, factam huic domui sicut feci silo. Item, Hęc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: id eo proiecta est à Domino. Item, Quia indurastis cor vestrū, & nolulistis obedire Domino, hęc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquit, quomodo aduersus eos cōgruerent quibus extēplo respondeat licet, Nobis vero prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quod autem illius adipiscendæ, horum vitandorum causa, Domino non paruimus, nec vocē eius auscultauimus, eō factum est quia peccati dominationi obnoxius liberum non fuit: Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit nostræ potestatis. Sed omissa necessitatis obtentu, in quo infirmum est ac futile patrocinium, rogo possint ne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur conuicti: nō abs re Dominus exprobrat, eorum peruersitate factum esse quominus suę clementiæ fructum sentirent. Respondeant ergo, possint inficiari causam contumaciæ, prauam suam voluntatem fuisse. Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis causis inhiant, ne sibi ipsi fuisse exitij authores videantur? Quod si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficis priuari peccatores, & vltionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt si obitate in vitiis pergant, discant in calamitatibus suam potius nequitiam accusare & detestari, quam Deum iniquæ sceleris infirmum: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum merito miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac id ipsum seria confessione agnoscant quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vsu illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solenni Danielis oratione constat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vsus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miserationum causam enarrare Ieremi iubetur: quum tamen non aliter casurum esset quam Dominus prædixerat, Loqueris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: vocabis eos, & non respondebunt tibi. Quorsum igitur canebatur furdus: vt nolentes ac inuiti intelligerent verum esse quod audiebant: nefarium esse sacrilegium si malorum suorum culpam, quæ in ipsis residet, Deo transferberent. Paucis his solutionibus expedire te facillime possis ab immensa testimoniorum congerie, quam ad erigen tum liberi arbitrij simulachrum hostes gratiæ Dei struere solent, tam ex præceptis quam ex obtestationibus aduersus Legis transgressores. Probrosē de Iudæis in Psalmo refertur, Generatio praua que non direxit cor suum. alio etiam Psalmo hortatur Propheta suæ ætatis homines, ne obdurent corda sua: nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret: sed stulte inde colligitur, cor in vtrinq; partem esse flexibile, cuius præparatio à Deo est. Dicit Propheta, Inclinaui cor meum ad obseruanda præcepta tua: nempe quia libenter & hilari animi propensione Deo se addixerat: neque tamen se inclinationis authorem esse iactat, quam in eodem Psalmo fuitur Dei esse donum. Itaque tenenda Pauli admonitio, dum hi seles iubet operari salutem suā cum timore & tremore, quia Deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis assignat,

* Num. 14. 43.

* Ier. 7. 17.

* Ibidem 7. 28.

* Ibidem 32. 32.

Iere. 7. 27.

Psal. 78. 8.

Psal. 95. 8.

Psal. 119. 12.

Philip. 2. 12.

assignat,

assignat, ne indulgeant carnis torpori: sed metum & sollicitudinem præcipiens, sic eos humiliat, ut meminerint hoc ipsum quod agere iubetur, proprium esse Dei opus, quo discretè exprimit, passivè (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cælo suggeritur facultas, vt nihil sibi prorsus arrogēt. * Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem, non concedit nobis secundas partes quasi separatim quicquam agamus, sed tantum carnis pigritiem expurgat, quæ plerunque suffocatur ipsa fides. Eodem spectat illud Pauli, Spiritum ne extinguas, quia subinde obrepat fidelibus ignavia: nisi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum esse arbitrio fouere oblatam lucem, facillè refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quam requirit Paulus, non nisi à Deo est. Nam & sepe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus sibi vni consecrandi manus vendicat. Denique per concessionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex verbis Iohannis palàm est, Quisquis ex Deo est, seruat seipsum. Vocem hanc arripiunt liberi arbitrij præcones, qui is partim Dei virtutem, partim nostram seruemur: quasi vero hanc ipsam custodiam, cuius Apostolus meminit, non habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Christus vt nos à malo seruet: & scimus pios, dum aduersus Satanam militant, nõ aliis quam Dei armis victoriam consequi. Itaque Petrus vbi animas purificare iussit in obedientia veritatis, mox correctionis vice addit, per Spiritum. Deniq; quam nihil sint omnes humanæ vires in certamine spirituali, breuiter ostendit Iohannes, quum tradit nõ posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semet Dei in illis manet: ac ratione alibi reddit, quòd si les nostra sit victoria, quæ vincit mundum.

12 Citatur tamen de Lege Mosis testimonium, quod solutioni nostræ valde aduersari videtur. Nam ille populum, post Legem promulgatam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, non est occultum, neq; procul positum, neque in cælo situm, sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam est eludere leuis operæ fuerit, quòd hic non de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, non nullum tamen seipulum sic quoq; forsitan relinquēt. Verum omnem nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpres, qui de Euangelij doctrina Mosen hic loquutum esse affirmat. Quòd si quis refractarius contendat, violenter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi possent: quamquam impietate non carebit eius audacia, est tamen quo præter Apostoli auctoritatem sed iugatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moses, vanissima confidentia populum inflabat. Quid enim aliud quam se præcipiant, si Legis obseruationem aggressi forent suis viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruanda ista tam obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præceptum patet accessus? Proinde nihil certius est quam Mosen his verbis misericordix fœdus comprehendisse, quod vnà cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis ante verbis docuerat, circumcidi manu Dei oportere corda nostra, vt ipsum diligamus. Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostram infirmitate peragit, Quinquam nec de præceptis simpliciter intelligendus est locus, sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ ad eò comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non stabiunt vt eam prorsus euertant. Id reputans Paulus, non subdura illa irdua & impossibili conditione salutem in Euangelio proponi, quæ nobiscum Lex agit (nempe vt ipsam ijdemum

Quod agendi partes non nunquam scriptura nobis tribuere videtur, nõ alia ratione facere, nisi vt carnis pigritiæ expurgat.

* 2. Pet. 1. 5.

1. Thess. 5. 19.

2. Cor. 7. 1.

1. Iohan. 5. 19.

Iohan. 17. 15.

1. Petri. 2. 2.

1. Iohan. 3. 9.

Ibidem 5. 4.

Deut. 30. 11.

Quod Moses dicit: Prope est verbum in ore tuo & in corde tuo, & c. nõ inuare liberi arbitrii defectores ostenditur, quum ibi non nullis præceptis, sed de promissionibus Euangelicis agat.

Rom. 10. 8.

Deut. 30. 8.

assequantur qui mandata omnia impleuerint) sed facili, expedita, & expediti accessus hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vendicandam humano arbitrio libertatem.

Nihil facere proli-
ben arbitrii defen-
sonibus locos, vbi
dicitur expectare
& speculari Deus,
quid facturi sint
homines.

¶ Osee 5. 14.

13 Obiectari solent & alij quidam loci quibus ostenditur Deū interdum, reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare quorū sum conuertant sua studia: quilibet est apud Oseam, Vadam ad hunc meum, donec ponant in corde suo, & quærant faciem meam. Ridiculum (aiunt) erat, si consideraret Dominus an Israel faciem suam quæsiturus esset, nisi flexibiles fuissent animi, qui vtrouis suoapte ingenio inclinare possent. Quasi verò istud non sit in Prophetis vltimatissimū Deo, speciem aspernantis ac proicientis populū præ se ferre, donec vitam in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduersarij eliciunt? Si volunt, populū à Deo derelictū conuersionem à seipso posse meditari, rota scriptura reclamante id facient: si necessariam Dei gratiam ad conuersionem fatētur, quid nobiscum litigant? At necessariam ita cōcedunt vt suam homini velint seruatiā facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neque similibus: aliud est enim secedere, e ab homine, & respicere quid sibi permissus reliquū; agat: aliud, vires eius aliquantulas vto modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quispiam, insinuant istæ formulæ? Respondeo perinde valere ac si ita loqueretur Deus, Quam loquidem inueniendo hortando, in repando nihil apud contumacem hunc populū proficitur subducam me paulisper, & eum afflicti tacitus sinam. Videbo an aliquando eum post longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abscedere autem Dominum procul, signū est prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitū & quasi se dissimulantem afflictionibus variis eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quò nos magis humiliter: citius enim cōtunderemur rerum aduersarum flagellis quàm corrigeremur, nisi spiritu suo ad eam docilitatem componeret. Porro vbi Dominus infracta nostra peruicacia offensus & tanquam fatigatus, nos paulisper omittit (submoto scilicet verbo suo, in quo præsentia quandam sui exhibere solet) & experimentum capit quid se absente facturi simus: inde falsò colligitur, aliquas esse liberi arb. trij vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoscendam nostram *condemnationem* nos adigat.

Hic & scilicet. 15. o-
stenditur non face-
re proliberi arbitrii
patronis, quod in
Scriptura bona o-
pera vocantur. Nos-
tra, eorum dicitur
facere quod
est simile placitum
quod Deo, & lum
enim Dei Spiritu
omnes bonos me-
ta opera in no-
stris, uti ac quasi in
tinuit.

14 Pugnāt etiam ex perpetua loquendi ratione quæ tum in Scripturis, tum in hominum sermonibus obseruatur: siquidem bona opera nuncupantur nostra, & quod sanctum placitūque Domino est, non minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quòd si peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certe & in iustis aliquid nobis assignandum eadem ratione erit. Neque enim consentaneum esset rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidum à Deo mouemur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, nostram tamen operam vel secundarias tenere partes illæ loquutiones indicant. Si vnum illud vgeretur, bona opera nostra nuncupari, ego vicissim obicerem, panem nuncupati nostrum quem nobis dari à Deo poscimus. Quid ex possessionis titulo percipienti quàm Dei benignitate ac gratuito munere nostrum hæri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant absurditatē: aut ne pro nihilo habeant quod nostra vocantur bona opera in quibus nihil habemus proprium nisi ex Dei largitate. Atqui istud aliquāto est validius, quòd nos ipsos Deū colere, seruare iustitiam, obedire Legi, bonis operibus studere Scriptura sepe affirmat. Hæc quæ sint propria mentis & voluntatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & simul nobis

nobis tribui, nisi quædam esset studij nostri cum diuina virtute cõmun-
nicatio? His tribus nullo labore nos exoluemus, si ritè modũ reputemus,
quo in sanctis agit Spiritus Domini. Extranea est illa similitudo qua nos
inuidiosè grauantur: quæ enim ita desipit, vt hominis mentionem à iactũ la-
pidis nihil distet autumet? Neque verò quicquam simile consequitur
ex nostra doctrina. In naturales hominis facultates referimus, approba-
re, respuere: velle, nolle: eniti, resistere: nempe approbare vanitatem, re-
spuere solidam bonum: velle malum, nolle bonum: eniti ad nequitiam,
resistere iustitiæ. Quid hic agit Dominus? si eiusmodi prauitate vti vult
tanquam ita suæ instrumento, dirigit ac desinat quò libuerit, vt per vi-
tiosam manum bonum suum opus exequatur. Scelestum igitur homi-
nem, qui Dei potentia sic feruit, dum libidini tantum suæ obsequi studet,
an cum saxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec
sensu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum sit discriminis.
Quid verò in bonis, de quibus præcipua est questio? Vbi regnum in illis
suum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus sursum deorsum raptetur,
pro natura inclinationem, per Spiritum suum cohibet: quò in sanctitatem
ac iustitiam propendeat, ad iustitiæ suæ regulam flectit, componit, for-
mat, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus sui virtute stabilit ac confir-
mat. Quæ ratio ac Augustinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agi-
mus. Imò agis, & ageris: & tunc bene agis, si à bono agaris. Spiritus Dei
qui te agit, agentibus adiutor est, nomen adiutoris præferibit, quòd & tu
aliqui ita agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spi-
ritus sancti motu, qui à natura est voluntas, quæ regitur vt ad bonum
aspicit. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxiliij, posse colligi nos
etiam aliquid agere, non conueniunt ita accipere, quasi seorsum aliquid no-
bis tribuat: sed ne toueat in nobis ignauitiam, sic Dei actione cum nostra
conciliat, vt velle sit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè
dixerat, Nisi Deus nos adiuuet, non modò non vincere, sed neque pu-
gnare poterimus.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen sumitur vbi de regenera-
tione est sermo) esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam
hominis voluntatem. Moderari nõ potest quin corrigat, quin reformet,
quin renouet (vnde dicimus principũ regenerationis esse, vt quod no-
strũ est aboleatur) simul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde
verè dicimus illius in solũ esse omnes quæ in eamã emanãt actiones. Inter-
rum non negamus verisimium esse quod Augustinus docet, non destrui
gratia voluntatem, sed magis reparari: quia vtrunq; optimè cõstat: vt in-
staurari dicatur hominis voluntas, dũ correctã vitiõsitate & peruersitate
ad veram iustitiæ regulã dirigitur: & simul noua in homine voluntas di-
catur creati, quia sic vitiosa corruptãque est, vt nouum penitus ingeniuũ
induere necesse habeat. Nihil iam obstat quomniã ritè agere dicamur
quod ait Spiritus Dei in nobis, etiam si nihil à se ipsa conferat nostra vo-
luntas quod ab eius gratia separetur. Ideo que memoria tenendum quod
alibi ex Augustino citauimus, frustra quoidã satagere vt in hominis vo-
luntate quicquam boni proprium repetiant: quicquid enim mixturæ ex
liberi arbitrij virtute afferre studet homines ad Dei gratiam, nihil aliud
quàm eius corruptio est: perinde ac si quis lutosa & amara aqua vinum
diluerit. Et si autem quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus in-
stinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitum est velle, non
abs re ea agere dicimus quorum laudem sibi iure Deus vèdicat: primũ,
quia nostrum est eius benignitate quicquid operatur in nobis, modo nõ
à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas,
nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur,

Hic & scilicet 17, 18. 16. Quæ præterea hinc inde testimonia contrahunt, mediocribus e-
 19. v. *opponuntur.* *ad* tiam ingenius non multum facessent negotij, quæ superiores modo so-
quot alia Scriptu- lutiones probe imbiberant. * Citant ex Genesi sententia illam, Sub te
ra testimonia, qui- erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretan-
bus gratia Deo ho- tur, ac si Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim supe-
ffes abutuntur ad riorem peccati, si in eo perdomando laborare vellet. Nos autem ma-
stabilendum libe- gis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipitur hoc di-
rum arbitrium. ctum illic enim iniquitatem inuidig, quam in seipsum Cain conceperat,

† *Gen. 4. 7.*

arguere propositum est Deo. id facit duplici ratione: quod frustra medi-
 tabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum. apud quæ nullus est
 honor nisi iustitiae: deinde quod nimium ingratus esset iam acceptio Dei
 beneficio, qui ne subiectum quidem suo imperio fratrem ferre posset.
 Verum ne hanc interpretationem ideo videamus amplexari quod altera
 nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutum fuisse Deum. Si
 ita est aut promittit hoc Dominus, quod denuntiat, aut iubet. Si iubet,
 nullam inde probationem facultatis humanæ sequi iam demonstraui-
 mus: si promittit, ubi promissionis complectum, quando peccato, cui
 dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusum dicet
 tacitam conditionem, ac si diceretur victoriam reportaturum fuisse si cer-
 taret: sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatū refertur ista do-
 minatio, nemo ambigat imperatiuam esse orationem, in qua non defini-
 tur quid possimus, sed quid vel supra potestatem debeamus. Quamquam
 & res ipsa & ratio Grammaticæ postulant, comparationem fieri Cain &
 Abelis: quia primogenitus frater minori posthabitus non fuisset, nisi pro-
 prio scelere deterior.

Rom. 9. 16.

17. Utuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec
 currentis, sed miserentis Dei: ex quo eliciunt, aliquid esse in voluntate &
 conatu, quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospe-
 ro successu non careat. Atqui si sobriè pensitarent quæ illic caufactæ
 sunt à Paulo, ista sententia non adeò incòsideratè abuterentur. Scio eos
 posse Origenem & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores:
 postquam & illis vicissim Augustinū opponere: sed quid illi opinari sine
 nostra nihil refert, si còstat quid voluerit Paulus. Illic docet, is demum
 paratam esse salutem quos sua misericordia Dominus dignetur: ruinam
 & interitum manere quoscumque non elegerit. Reproborum formem sub
 Pharaonis exemplo demonstrauerat: gratuita quoque electis omnis certi-
 tudinem Moïsi testimonio confirmarat, Miserebor cuius miserebor.
 Concludit, non esse volentis aut currentis, sed miserentis Dei. Quod si
 in hunc modum intelligatur, non sufficere voluntatem aut conatum
 quia tantæ molis sint impares: parum conuenienter à Paulo dictū foret.
 Proinde apage istas arguolas. Non est volentis neque currentis: ergo
 est aliqua voluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli,
 Non est voluntas, non est cursus quæ nobis viam ad salutem compa-
 rant: sola est hic Domini misericordia. Non enim aliter hic loquitur
 quam ad Titum, vbi si tibi apparuisse Dei bonitatem & humanitatem,
 non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius mise-
 ricordia. Ne illi quidem ipsi qui arguantur Paulum inuuisse aliquā esse
 voluntatem & aliquem cursum, quia negauerit esse volentis aut curren-
 tis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona
 opera fecisse, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei boni-
 tatem nos assequutos. Quod si vitium in hac argumentatione perspicitur,
 aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent. Firma este-
 tiam ratio illa quæ nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse vol-
 lentis ac neque currentis quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in

*Orig. lib. 7. in epist.
 ad Rom. Hieron. dia-
 log. 1. in Pelagium.*

Tit. 4.

Ps. 107. ad J. 11.

contra-

contrariam partem terroqueri, non esse Dei misericordiz, quia neq; sola illa ageret. Quum hoc secundum sit absurdum, meritò concludit Augustinus, ideo esse hoc dictum quia nulla sit hominis voluntas bona, nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrumque Deus efficit in nobis. Non minus in scitè torquetur à quibusdam illud Pauli. Dei cooperatij sumus, quod ad solos ministros restringi minimò dubium est: cooperarios autem vocati non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorum opera vitur Deus postquam idoneos reddidit in struxitque necessariis dotibus.

18 Ecclesiasticum producut, quem dubiè authoritatis scriptorem esse non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet), quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictum esse in manu consilij sui: data illi esse præcepta, quæ si seruaret, ab illis vicissim seruaretur: ante hoc momentum positam esse vitam & mortem. bonum & malum: quodcunque voluerit, ei datum iri. Esto acceperit homo à sua creatione facultatem adipiscendæ vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Solomoni qui asserit hominem relictum ab initio creatum esse, ipsum sibi ascimisse multas adinventiones: verum quia homo degenerado, & sui & honorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturâ competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicumque tandem sit) respondeo. Si hominem vis instituire vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem querat, tantum non est nobis tua authoritas vt vel minimi præiudicij aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem capere solet: ideoque respondes reſtitutionem homini ind tam fuisse quò ipsum exitij sibi causam esse appareat, libenter assentio: modò mihi tutum tecum hoc conueniat, iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nunc sua culpa esse spoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Christi de viatore, quem semiuuorum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo, calamitatem repræsentari generis humani, scio vulgatissimè esse omnibus penè scriptoribus. Inde argumētum sumunt nostri aduersarij, non ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominē quin superstitēs retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuuus. Vbi enim est illud vitæ dimidium nisi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret? Primum, si nolim locum dare ipsorum allegoriz, quid obsecro facturi sunt? nam præter germanum orationis Domini sensum, à patribus excogitatum fuisse nihil dubium est. Allegoriz ultra procedere non debent quàm præuentem habent scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatis per se sufficiant. Neque de sint rationes quibus possim, si libeat, totum hoc commētum conuellere: neque enim dimidiam homini vitam relinquat Dei verbum, sed prinitus interitile docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuuos dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redemptione: sed quum mortui essemus suscitatos: non semiuuos in clamat ad recipiendam Christi illuminationem, sed dormientes & sepultos: nec fecus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam resurgant. Qua fronte leuem allusionem tot claris sententiis opponerent? Valeat tamen allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamen à nobis extorquebūt? Semiuuus est homo: habet igitur aliquid saluū: nempe

1. Cor. 3. 9.

Eccles. 15. 14

Eccles. 7. 30.

Iuc. 10. 30.

Ephes. 2. 5.

Ibid. 5. 14.

Iob. 10. 25.

habet mentem intelligentiæ capacem: etiam si ad cœlestem spiritualesque sapientiam non penetrat, habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, utcunque veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt: certe non efficiunt ut nobis illud Augustini, communibus etiam scholarum suffragiis approbatum, adimatur. Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde salus dependet: naturalia verò corrupta pollutaque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quæ nullis machinamentis quæ fieri potest. Mentem hominis sic alienatam prorsus à Dei iustitia, ut nihil non impium, concortum, scèdum, impurum si gigniosum concipiat. concupiscit, molitur: cor peccati veneno ita penitus delibutum, ut nihil quàm corruptum scètorem efflaret queat. Quod si quippiam torer dum boni in speciem ostendant, mentem tamen semper hypocrisis & fallaci obliquitate inuolutam, a iunum interiori peruersitate illigatum manere.

Homini perduto quærendam in Christo redemptionem esse.

CAPVT VI.

Inuolens nobis esse gratiam Dei creaturæ, nisi sit, cedat etiam filius ipsi in Christo & Patrem & redemptionem nobis pro peccatis, eam quæ ab æternam ab exultis mundi, eamodus sic hystoriam habuisti inter Dei filios.

QUVM in Adæ persona perierit totum humanū genus, nobis adeò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, ut magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filio sui vni geniti persona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato scèdatos & corruptos pro suo opere non agnoscat. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua differimus, cognitio, nisi succederet etiam fides. Deum in Christo fatem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo ut mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam felicitatem fieret transitus: sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sit sum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Etsi enim multis adhuc modis patetrum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere non licet, vbi non intus urget conscientia, ostenditque iustitiam in peccato abdicacionis causam esse, ne pro filiis nos censcat Deus vel reputet. Accedit & socordia & ingratitude: quia nec mentes nostræ, ut sunt excæcate, quid verum sit cernunt: & ut prauis sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei nõ cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cœli & terre, innumeri miraculis refertum, ex cuius intuitu sapientes Deum cognoscere decebat: sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quamquam ergo humano ingenio non respondet prædicationis crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, si ad Deum opificem nostram & scètorem, à quo saluus alieni, redite cupimus, ut nobis iterum Pater al' incipiat. Certe post lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absque Mediatori: quia non de sua tantum ætate loquitur Christus, sed omnia secula comprehendit, quem dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo scèdior est eorum socordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura passim docet vnicum esse

ianuam

1. Cor. 1. 21.

Isaia 17. 3

ianuam qua in salutem ingredimur. Quòd si quis ad Euangelij promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in promptu refutatio est, quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non posse absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filij iræ. Huc adde quod respondit Christus mulieri Samaritanæ: Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & qui sibi Gentium religionis falsitatis damnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus re temptor sub Lege: unde sequitur, nullum unquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christum respiceret. Unde etiã affirmat Paulus, Gentes omnes absque Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Tam quum doceat Iohannes, vitam ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est: atque ideo Christum, quatenus est propitiator, se vitam esse esse: sit. Et sanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè consentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnigeniti Filij. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christum ex professo differere mihi nondum proprium est, in transcurso attigisse satis fuerit.

Ioh. 4. 22.

Ephes. 2. 12.

Ioh. 1. 4.

Ioh. 1. 12.

2. Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitium, nec spem gratiæ unquam fecit abique Mediatore. Omirro sacrificia Legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, querendam salutem esse. Hoc tantùm dico, beatum & fœlicem Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Nam etsi Deus totam Abraham sobolem in fœdere suo complexus est, prudenter tamen ratiocina ut Paulus, Christum propriè esse semen illud in quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando scimus non omnes qui secundum carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Nam vt de Ismaele & aliis taceam, qui factum est vt ex duobus filiis Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in utero matris conuenerint, vno electo alter repudiaretur? Imò quò factum est vt primogenito reiecto, imior natu solus gradum tenuerit? Unde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite censeri Abraham semen: nec salutem promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Moysen, vulgò tamen piis omnibus fidei notum satis apparet. Nam antequam Rex in populo creatus esset, iam Hanna Samuelis mater de piorum felicitate differens, in suo cantico sic loquitur, Dabit tibi Regi suo Deus, & exaltrabit cornu Messiæ sui. Quibus verbis intelligit Deum Ecclesiæ suæ benedicturum. Cui etiam respondet et aculeum quod paulo post subiicitur, Ambulabit Sacerdos quem constituam coram Christo meo. Nec verò dubium est quin cælestis Pater in Dauide eiusque posteris conspici voluerit viam Christi imaginem. Ideo pios ad Dei timorem hortari volens, iubet osculari Filium: cui scilicet hæc Euangelij sententia responder, Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Itaq; licet decem tribuum defectione collapsum fuerit regnum, fœdus tamen quod pepigerat Deus in Dauide & eius successoribus, stare oportuit, sicut & per Prophetas loquutus est, Non scindam prorsus regnum propter Dauid seruum meum & propter Ierusalem quum elegis: sed filio tuo restabit tribus vnæ: vbi secundò & tertio idem repetitur. Diserte etiam adscribitur, Affligam semen Dauidis: sed non cunctis diebus. Aliquo postea temporis intervallo dictum est, Propter Dauid seruum suum dedit lucernam Deus in Ierusalem, vt

Hic & see 3. & 4.
rarus argumentis
& Scripturæ testi-
monio probatur, se-
licem Ecclesiæ sta-
tū semper in Chri-
sti persona fuisse fon-
datum: quia & pri-
ma electi populi a-
doptio, & Ecclesiæ
conservatio, libera-
tio in periculis, &
inflauratio post dis-
spersionē, à gratia
Mediatoris semper
pendebat inq; alibi
spes omnium piosū
unquam fuit repo-
sita quàm in Chri-
sto.

Galat. 3. 16.

1. Sam. 2. 10.

Psal. 2. 12.

Ioh. 1. 5. 23.

1. Reg. 11. 12. 34.

Ier. 1. 33.

1. Reg. 35. 4.

1. Reg. 11. 34. suscitaret ei filium, & saluam tueretur Ierusalem. Iam quum res ad interitum vergerent, iustus dicitur fuisse, Noluit Deus dispergere Iehudah propter Dauid seruum suum, quia loquutus erat ut daret ei lucernam & filius eius in perpetuum. Huc redit summa, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnum fuisse electum, in quo beneplacitum Dei resideret: sicut dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iehudah. montem Sion quem dilexit. Elegit seruum suum Dauid, ut pasceret Iacob populum suum, hæreditatem suam Israël. Denique sic Ecclesiam suam seruare voluit Deus, ut eius incolunitas & salus à capite illo penderet. Ideoque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi sui, robur salutem Christi sui. Et mox precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: significans Ecclesiæ statum indiuiduo nexu cum Christi imperio coniunctum esse. Eodem sensu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudi nos quo die inuocabimus. Quibus verbis aperte docet, fideles non alia fiducia confugisse ad Dei opem, nisi quia delitescabant sub Regis præsidio, quod ex alio Psalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Iehoua: vbi satis constat reuocari ad Christum fideles, ut se Dei manu saluos fore sperent. Eodem respicit alia precatio, vbi tota Ecclesia Dei misericordiam implorat, Sit manus tua super virum dexteræ tuæ, super filium hominis quem conseruasti (vel aptasti) tibi. Nam etsi populi totius dispersionem deplorat author Psalms, tamen instaurationem flagitat in solo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vastata terra, & rebus in speciem perditis, Ecclesiæ cladem luget Ieremias, præcipue regni interitu spem fidelibus præcisam esse queritur. Christus, inquit, spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, cui diximus, In umbra tua uenimus inter Gentes. Hinc iam satis liquet, quia non potest Deus propitius humano generi esse absq; Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.
3. Porro vbi rebus afflictis solatium promittitur, maxime vbi describitur Ecclesiæ liberatio, fiduciæ & spei vexillum in Christo ipso præfigitur, Egredius est Deus in salutem populi sui cum Messia suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promissionem Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirum, quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quò pertinenti in signe illud responsum Isaiæ. Quum enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosolymæ & presenti salute testatus fuerat, quasi ex abrupto transit ad Messiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium: oblique significans, quauis Rex & populus sua prauitate reiicerent oblatam sibi promissionem, acsi data opera incumberent ad labefactandam Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quum suo tempore veniret redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, ut Deum placabilem ostenderent, semper in medium profere illud Dauidis regnum vnde pendebat & redemptio & æterna salus. Sic Isaias, Statuam vobiscum fœdus, misericordias Dauidis fideles, ecce testis dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo interposito, Deum sibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias ut desperatos erigat, Ecce, inquit, dies veniunt quibus suscitabo Dauidi germen iustum, & tunc seruabitur Iuda. & Israël tunc habitabit. Ezechiel autem, Suscitabo super oues meas pastorem vnum, nempe Dauidem seruum meum. Ego Iehouah illis in Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cum iis fœdus pacis. Item alibi, postquam de incredibili renouatione disseruit, Seruus, inquit, meus Dauid erit Rex eorum, & erit Pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æternum

num percutiam cum ipsis. Pauca ex multis delibo, quia tantum lectores volo admonitos, spem omnium piorum non alibi inquam fuisse repositam quam in Christo. Succinunt etiam alij omnes Prophetæ, sicuti apud Oseam dicitur, Congregabuntur filij Iuda & filij Israël pariter, & ponent sibi caput vnum: quo postea clarius explicat, Reuertentur filij Israël, & inquirent Iehouam Deum suum & Dauidem Regem suum. Michas etiam, de populi reditu verba faciens, d'fertè exprimit, Transibit Rex ante ipsos, & Iehouah in capite eorum. Sic Amos populi renouationem promittere volens, suscitabo, inquit, in die illa tabernaculum Dauid quod collapsum est, & sepiam interruptiones, & subuersiones erigã, nempe quia vnicum illud erit salutaris vexillum, iterum in sublime emergere regiam gloriam in familia Dauidis, quod in Christo impletum est. Itaq; Zacharias, sicuti eius seculum Christi manifestationi propius erat, apertius exclamat, Lætate filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & seruatus. Quod loco Psalmi antè citato responder, Iehouah robur salutarum Christi tui, serua Iehouah: ubi salus à capite ad totum corpus extenditur.

4 His vaticinijs ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petendæ causâ, rectè oculos ad Christum conuerterent. Nec verò quauis turpiter degenerassent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principij. Deum per manum Christi, sicuti Dauidi pollicitus fuerat, fore Ecclesiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos suos adoptauerat. Hinc factum est vt in ore puerorum personaret canticum illud, quum Christus Hierosolymam paulo ante mortem ingressus est Iosanna filio Dauid. Vulgo enim nomen ac celebre fuisse apparet atque ex communi vsu petitum quod canebat vnicum sibi restare misericordie Dei pignus in aduentu redemptoris. Hac ratione Christus ipse discipulos, vt distinctè & perfectè credant Deo, iubet in se credere: Creditis in Deum, & in me credite, inquit. Et si enim propriè loquendo, à Christo fides à Patrem conscendit, significat tamè eam, etiamsi Deo innititur, paulatim euanescere, nisi intercedat ipse medius qui eam in solida firmitate retineat: alioqui altior quoque est Dei maiestas quam vt ad eam penetrent mortales qui tanquam verniculi vsu per terram reptant. Quare illud vulgare dictum sic admitto, "Deum esse fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, non posse in salutem nobis innotescere. Et si autem apud Iudæos falsis commentis obrebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ traderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, non aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ quam Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Christum esse finem Legis: quam tamen verum sit ac cer tū, ex Lege ipsa & Prophetis liquido patet. De si te nōdum dissero, qui talib; oportuno erit locus: hoc modo fixum lectoribus maneat, Primus ad pietatem gradus sit agnoscere Deum esse nobis Patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in æternâ hereditatem regni sub hinc pilam fieri quod nuper diximus, saluificam Dei cognitionem abique Christo non constare: ideo que ab exordio mundi ipsum fuisse propositum omnibus electis in quem respicerent, & in quo acquiesceret eorum fiducia. Hoc sensu scribit Irenæus Patrem, qui immētus est, in Filio esse finitum, quia se ad modulum nostram accommodauit, ne mentes nostras immensitate suæ gloriæ absorbeat. Quod fanatici non repugantes, vt ille sententiam ad impium phantasma detorquent, ac si portio tantum diuinitatis à tota

Ose. 1. 11. & 3. 5.

Mich. 2. 13.
Amos 9. 11.Zach. 6. 9.
Psal. 28. 8.

Mat. 2. 1. 7.

Iohan. 14. 1.

Vide lib. 3. cap. 2.
sect. 1.Vide I. 1. 1. lib. 4. cap. 18.
Coloss. 1. 15.

Rom. 10. 4.

1. Ioh. 1. 23.

perfectione deus in Christo esse: quum nihil aliud vellet quam Deum in Christo solo comprehendere. Omnino verum semper fuit illud Iohannis, **Qui** non habet Filium, neque Patrem habet. Nam etsi olim gloriati sunt multi summum nomen, cælique & terræ opificem se colere: quia tamen nullus illis erat Mediador, fieri non potuit vt Dei misericordiam vere gustarent, atque ita persuasi essent sibi patrem esse. Quia ergo caput non renebant, hoc est Christum, euanda fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factum est vt in crassis fœdâque superstitionibus demum prolapsi, ignorantiam suam proderent, sicuti hodie Turcæ, quanuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem suum esse Deum, substituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum a Christo abhorrent.

Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foueret spiritum salutis in Christo vsque ad eius aduentum.

CAPVT VII.

Toties repetita factoria merito apud Moysen, ut ceremoniarum ratio præscripta in sacrificiis quam in ablutionibus utimus, fuerit in regibus, et Danielem postea lex etiam dicam præcipit per Moysen promulgata, si tunc esset, Legem autem non abrogans, sed in illis non cordibus fuerit spiritus salutis in Christo, vsque ad eius aduentum, et homines ad Christum quem nondum præpararet.

Act. 7. 44.

Heb. 8. 5.

Ex. 25. 40.

1. Cor. 19. 6.

EX continua illa, quam reuelimus, serie colligere licet, Legem non ideo post mortem Abrahamæ quadringentis circiter annis fuisse superadditam, vt electum populum à Christo abduceret: imò vt suspensos teneret animos vsque ad eius aduentum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non solum decem præcepta, quæ pie iustèque viuendi regulam præferunt, intelligo, sed formam religionis per manum Moysi à Deo traditam. Neque enim datus est Moyses legislator qui benedictionem generi Abrahamæ promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hæredes erant: ac si ad illud renouandum missus foret. Id clarissime ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut frivolum quam homines, vt se Deo reconcilient, scædum nidorem ex adipè pecudum offerret: vt sordes suas eluant, ad aquæ vel sanguinis asperionem confugere? Denique totus legalis cultus (si per se reputetur, nec contineat umbras & figuras quibus respõdat veritas) res erit prorsus lusoria. Quare non abs re & in concione Stephani, & in epistola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille, vbi Deus Moysen iubet quæcunque ad tabernaculum pertinent formare secundum exemplar quod ostensum illi fuerat in monte. Nisi enim spirituale aliquid fuisset propositum quò tenderent, non secus in illis operam lusissent Iudæi atque Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nunquam seriò in pietatis studium incubuerunt, non absque fastidio audire sustinent tam multiplices ritus: neque solum mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, sed despiciunt illas ac ridere tanquam pueriles lusus. Nempe quia ad finem non attendunt, à quo si legales figuræ separantur, vanitatis damnari necesse est. Atqui ostendit typus ille, Deum non ideo mandasse sacrificia vt cultores suos occuparet in terrenis exercitiis, sed potius vt altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquido constare potest: quia, vt spiritualis est, non alio quam spirituali cultu oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum sententiæ, quibus Iudæos fœdum arguunt, quòd putent vilius esse apud Deum momenti quævis sacrificia. An quia Legi quæcumque derogare consilium sit? Minimè: sed vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad scopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur legem Christo non fuisse vacuum: huic enim adoptionis finem illis proposuit Moyses, vt essent Deo in regnum sacerdotale: quod assequi nõ poterant nisi maior & præstantior quam ex sanguine pecudum teconci-

liatio

fiatio intercederet. Qui enim minus consentaneum, quàm Adæ filios, qui hereditaria labe nascuntur omnes peccati mæcipia, in regiam dignitatem tolli, & hoc modo fieri glorie Dei consortes, nisi aliunde illis proueniret tam preclarum bonum? Ius quoque sacerdotij quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum sordibus abominabiles Deo erant, nisi consecrati essent in sancto capite? Quare eleganter Petrus illud Moysis dictum conuertit plenitudinem gratiæ, cuius gustum sub Lege per ceperant Iudæi, in Christo exhibitum esse docens. Vos estis genus electum, *1. Pet. 2. 9.* inquit, regale sacerdotium. Huc enim tendit uocum inuatio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euāgelium, quàm illorum patres: quia omnes præditi sine sacerdotali honore & regio, ut Mediatore suo freti, libere in Dei conspectum pro ire audeant.

2. Atque hic obiter notandum est, regnum quod randem erectum fuit in familia Dauidis, esse Legis partem, & cōtineri sub Moysis ministerio: unde sequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in posteris Dauidis Christum oculis veteris populi quàm in duplici speculo fuisse obiectum. Quia, ut nuper dixi, non aliter coram Deo esse poterant vel reges vel sacerdotes, qui & ferui erant peccati ac mortis, & sua corruptione polluti. Hinc uerissimum est patet illud Pauli, Iudæos quàm sub pædagogicustodia fuisse retentos, donec ueniret semen in cuius gratiam data erat promissio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Christus, similes faciunt pueris, quorum imbecillitas nõdum plenam rerum cœlestium scientiam ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Christum fuerint manducti, antè dictum est, & ex pluribus Prophetarum testimoniis melius intelligere licet. Nam etiam nouis quod die sacrificiis ad Deum placandum accedere ipsos oportuit, unico tamen sacrificio scelera omnia expiuntur in promittit Ilias: cui cōcinit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui deliquati sanctuarium ingrediebantur: ut de unico sacerdote semel dictum fuit, iurando diuinitus electum esse qui sacerdos esse: in perpetuum secundum ordinem Melchi-sedech. Erat tunc uisibilis olei uictio, aliam fore Daniel ex uisione pronuntiat. Ac ne pluribus insistam, satis proluxe & dilucide author epistolæ ad Hebræos à quarto cap. ad uindicium usque demonstrat nihil & manes esse ceremonias donec ad Christum uenirem fuerit. Quod uerò ad decem præcepta spectat, tenenda similiter est Pauli admonitio, Christum esse finem Legis in salutem omnium credentis: & altera, Christum esse spiritum qui libertatem per se mortiferam uiuificat. Nam priore quidem significat in uita doceri iustitiam præceptis, donec eam Christus & gratuita imputatione & spiritu regenerationis conferat. Quare merito Christum uocat complementum Legis, uel finem: quia nihil prodesset quid exigat Deus à nobis ferre, nisi sub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppressis Christus succurreret. Alibi Legem propter transgressiones postquam esse docet: nempe ut homines damnationis suæ conuictos humiliaret. Porro quia hæc ad Christum querendum uera & unica est præparatio, quæ cumque diuersis uerbis tradit, probe inter se consentiunt. Sed quia susceptio illi fuit cum peruersis doctoribus, qui Legis operibus iustitiam nos mereri iungebant, ut eorum errorem refutaret, coactus est interdum nudam Legem præcisè accipere: iuxta tamen gratiæ adoptionis scedere alio qui ueluta est.

3. Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles redamur, ut nos ad ueram expectandam reatus solliciter, breuiter cognoscere operæ precium est. Si uerum est perfectionem iustitiæ in Lege nos edoceri: ista etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cœlestem tri

Hic cōf. 1. de mōsitione, ubi ubi sū querendū præparari nos Lege de cōm præceptum:

quia nos peccatis
in nostrorum vultu
que conuictio, ma-
gis inconfabiles
reddit, et ad remi-
ssus expectandam
salutem.

Deut. 30. 19.

bunal censetur ac reputetur. Quare Moses. Lege promulgata, non dubitat contestari celum & terram quod proposuisset Israël vitā & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iustam Legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Kurfum tamen opere pretium est recognoscere eequid eam obedientiam præstemus. cuius merito concipienda sit illius remunerationis si lucia. Quantum enim est, videre in Legis obseruantia positiū vitæ æternæ premium, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte. Legis imbecillitas se profert: nam quia in nullo nostrum illa Legis obseruantia deprehenditur, à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modo, sed quid necessarium sit: quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones, non tamen fructum ex eis aliquem colligere. Hoc ergo vnum testat vt ab earum bono suam miseriam melius æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horribilæ sanctiones, quæ non paucos nostrum, sed omnes ad vnum irretitos constingunt: instant inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus.

4 Itaque si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus quàm animum despondere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitudine quam suis cultoribus proponit, procul arcemur. Ergone inquires, ita nos iudificatur Dominus? Quantum enim à ludibrio abest, spem felicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illi im testati nobis expositam, quum interim præclusus sit & inaccessus ingressus? Respondeo, Etiam si promissiones Legis, quatenus conditionales sunt à perfectâ Legis obedientia dependeant, quam nulli bi re petite est: non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces, nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operû, nos Deus amplectetur, atque ad eò illâ bonitatem, nobis per Euangelium exhibeam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiã cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuito confert vt hoc quoque ad cumululum suæ beneficentiæ adiungat, quod semiplenam nostram obedientiam non respuens, & quod deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promissionum fructum percipere nos facit. Sed hinc questionem, quia in tractanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, non vltiã in præsens prosequemur.

Imp. subli. esse Le-
gis obseruationem,
sicut et Scriptura
vult exponitur
E. de. inter opera
E. de. que est v. 3.
E. de. rem. ad
E. de. que est v. 3.
E. de. que est v. 3.
E. de. que est v. 3.

5 Quòd autem impossibilem Legis obseruationem diximus, id est paucis verbis explicandum simul & confirmandum: solet enim vulgo absurdissima sententia videri: vt Hieronymus non dubitaret anathema illi denuntiare. Quod visum sit Hieronymo, nihil moror: nos quid verû sit inquiramus. Non tamen hic longis ambages de variis possibilitatis generibus. Impossibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in posterum fieri Deorum tonatione ac decreto impo- sse sicut Si ab vltima memoria repetamus, neminem sanctorum extitisse dico qui corpore mortis circumdatus, a seum dilectionis scopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret: neminem rursus qui non concupiscencia laborauit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginemur stulta supersticio, quorum scilicet puritati vix cælestes Angeli respondeant: sed repugnante tum Scriptura, tum experientia ratione. Dico item, neminem posthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam perueniturus sit nisi corporis mole solutus. In hanc rem primùm suppe-

Suppetunt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo iustus super terram qui non peccet, dicebat Solomon. Dauid autem, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clatissime omnium Paulus, quod caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec alia ratione probat, omnes qui sub Lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit, maledictos omnes qui non permanent in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, imò pro confesso assumens, neminem permanent: posse. Quicquid autem Scripturis prædictum est, id pro perpetuo, adeoque pro necessario haberi debet. Eiusmodi argutia vexabant Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si plus iubeat quàm per eius gratiam præstare queant fideles. Ille ut effugeret calumniam, fatebatur posse quidem Dominum, si velles, hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: sed neque fecisset vnquam, nec futurum, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neque ego inficior: sed addo tamen, importunè de potentia Dei disputari contra eius veritatem: ideo cauillis non esse obnoxiam sententiam, si quis dicat fieri non posse quod non futurum Scripturæ pronuntiant. Verum si de verbo disputatur, Dominus rogantibus discipulis quis possit saluus esse, respondet, apud homines id quidem impossibile, apud Deum verò omnia possibile. Validissima etiam ratione id contendit Augustinus, nunquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiam ita sequitur, vt Deum amare nemo perfectè possit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in ænigmate: sequitur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile esse in hac carne Legis implementum, si naturæ nostre impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc ostendetur.

6 Sed quò tota res meliùs pateat, officium vsùmque Legis quam moralem vocat, succincto ordine colligamus. Porro tribus istis partibus, quantum intelligo, continetur: prima est, vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ vnunquique iniustitiæ admo- neatur, certitorem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus est, ætium & ebrium amore sui hominem, ad notitiam simul & confessionem suæ turpitudinis imbecillitatis tum impuritatis adigit: quò modo nisi vanitas eius euidenter redarguatur, insana virium suarum confidentia inflatus est, nec adduci vnquam potest vt de earum tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrii sui modo metitur. At qui simulac eas comparare ad Legis difficultatem cepit, habet illic quod ferociam minuat. Vt quæ e- nim ingentem de iis opinionem præsumpserit, mox tamen eas sub tanto pondere anhelare sentit: deinde titubare ac labascere, tandem concidere etiam ac deficere. Sic Legis magisterio eruditus, exiit illa, qua prius cæcutiebat, arrogantiam. Similiter altero, quo ipsum laborare distulit, superbiæ morbo san- dus est. Quando iudicio suo stante permittitur, hypocrisis adminiscit pro iustitia: qua contentus, factus nescio quibus iustitiis aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam verò ad Legem trutinam examinare vitam suam cogitur, omnia commentum illius iustitiæ præsumptione, immenso spatio se abesse à sanctitate cernit: versus infuitis vitis se abundare, quibus purus antea videbatur. Tanti profundis enim ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ mala, vt hominis aspectum facile fallant. Nec sine causa dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorasse nisi Lex diceret, Non concupisces: quia nisi per illam retegatur ex latetibus suis, occultis miserum hominem perdit quàm id exitiale eius telum sentiat.

1. Reg. 8. 46.

Psal. 143. 2.

Gal. 5. 17. & 1. 3.

Deut. 27. 26.

Lib. de natu. &

grat.

Mat. 19. 25.

De spiritu & lite-
ra, in fine, & sepe
aliàs.

Rom. 8. 3.

Legis moralis vsù
oficiũque, triplex
esse: qu. i. in primũ
exponitur hic &
sect. 7. 8. 9. nempe,
vt Lex iustitias, quæ
soli Deo accepta
est, ostendens, iustis
sit iustitiam speculans,
in quoniam iam impo-
tentiam, tum ex hac
vitiisq. tantis, postre-
mo ex vitiisq. male
ditione, contempe-
mur: nequid in igno-
rantia Legis, si d. in
glor. à temeritate
Dei dicitur, quæ &
auertit, quæ ad
sacrilegum quod tubatur
succurrit, & non fer-
re contra dicit lapsum
nisi, & sic, tam e-
m. & ubi se statim
a. h. & sic, & sic.
Rom. 7. 7.

7 Ira Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremo ex vtraque maledictionem contem-
plamur: quemadmodum oris nostri maculas speculum nobis representat. Quem enim ad sequendam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus necesse est. Peccatum continuo maledictio sequitur. Ideo quo maioris transgressionis deprehensus conuictusq; Lex tenet, eo grauioris simul iudicij reos agit. Huc pertinet Apost. li dictum, quod per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantum notat, cuius experimentum est in peccatoribus nondum regeneratis. Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subingressam vt abundaret peccatum, ac proinde esse administrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubie crescit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientia feritur: quod ad præuicationem tunc aduersus Legislatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: qui nihil per se potest quàm accusare, damnare, & perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si desit Spiritus gratiæ, in hoc tantum adest vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè si voluntas nostra tota in eius obedientiam formata compositaque foret, planè iam ad salutem sufficeret sola ipsius cognitio: at quum natura nostra carnalis & corrupta cum spirituali Dei Lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quæquam emèdetur, superest vt Lex quæ in salutem (si auditores idoneos nacta fuisset) data erat, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius transgressores esse conuincimur, quo iustitiam Dei clarius referat, eo nostram ex aduerso iniquitatem magis detegit: quo vite salutis præmiû iustitiæ repositum certius cõfirmat, eo certiozem iniquorum interitum reddit. Tantum ergo abest quin Legi contumeliosa sine ista elogia, vt ad illustriorem diuinæ beneficiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & præuicatio nos impediri, quominus vitæ beatitudine per Legem in propale posita fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, qua discimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipsum fatigari.

8 Quod autem omnium nostrum iniquitas & damnatio, Legis testimonio consignatur, non ideo fit (si tamen ritè in ea proficimus) vt cõcidamus desperatione, ac desponsis animis in præcipitium cotruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprob: sed ob animi obstinationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finè conuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idè tamen alibi docet, Deum omnes sub incredulitate conclusisse, nõ vt perdat, aut omnes perire sinat, sed vt omnium misereatur. Nempe vt omili, suæ virtutis stolidi opinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, vt nudi & vacui ad eius misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc peritus se abdant, hanc vnã pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est, quicumque eam vera fide & expectant & expectant. Deus enim in Legis præceptis non nisi perleat iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerat: cõ: autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores relucet.

9 De profectu ad implorandam auxiliij gratiam sepe Augustinus: vt quum scribit Ilario, lubet Lex vt facere iusta conati, & in nostra infirmitate

Rom. 3. 20.

Rom. 5. 20.

2. Cor. 3. 7.

Rom. 4. 15.

De corrup. & gra-
tia.

Vide, Ambros. cap.
1. de Inc. & vita
beatæ, cap. 6.

Rom. 3. 19.

Rom. 11. 32.

Epist. 89.

nitate

mitate sub Lege fatigati, a flutorum gratiæ pofcere nouerimus. Item Affellio, Vtilitas Legis eſt vt hominem de ſua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Chriſto eſt, implorare compellat. Item a Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratiæ vires agendi ſubminiſtrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non poſſumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data eſt Lex vt vos reos fieretis: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus veſtris non præſumeretis. Item, Ad hoc data eſt Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iuſtitiæ vires de tuo non habere monſtraret, ac ſi inops, indignus, ac egenus ad gratiam conſagates. Poſteſi ſermonem ad Deum ſitigit, Ita fac Domine, ita fac miſericors Domine: impera quod nõ poſſit impleri: nõ impera quod non ſi pergeat: am tuam poſſit impleri: vt quum homines id implere per ſuas vires ne quauerint, omne os obſtruitur, & nemo ſibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reuſſiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptuſum qui tot teſtimonia congero, quum proprium opus ſcripſerit ſanctus ille vir, cui tituluſ fecit De ſpiritu & littera. Secundum profectum non tam ſignificanter deſcribit, vel q̄ dependere ex illo priorẽ nouerat, vel quòd non ita probe tenebat, vel q̄ verba non habebat quibus rectum alioqui ſenſum ita diſtinctè & perſpicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quosque ipſis primum hoc Legis officium ceſſat. Quum p̄tamen in eorum filiis Dei non hucſque pergunt, vt poſt carnis deiectionem interiorẽ homine renouentur ac reſſeſcant, ſed primo terrore attoniti in deſperatione iacent: pertinet tamen ad manifeſtandam diuini iudicij æquitatem, cuiusmodi fluctibus eorum conſcientias exagitari. Siquidem libenter ſemper cupiunt aduerſus Dei iudicium tergiverſari: nunc illo nondum pateſcit, Legis tamen & conſcientiæ teſtimonio ſic conſternati, in ſeipſis produnt quid meriti ſint.

10 Secundum Legis officium eſt vt qui nulla iuſti recti que cura, niſi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea ſanctiones, coercantur ſaltem pœnitentiam formidine. Coercantur autem, non quòd interior eorum animus permoueatur aut afflictarur: ſed quia tanquam iniecto freno manus ab exteriori opere continent, & ſuam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effuſurẽ erant. Ex eo nec meliores quidẽ ſunt, nõ caput Deum iuſtiores. Nam tamen ſi vel terrore vel pudore impediti exercere non audent quòd animo conceperunt, & ſue libidinis furias palam eſſare, cor tamen non habent compoſitum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis ſeſe retinent, eo fortiùs intus accendantur, ſeuent, bullunt, pariti quid nõ ſaceret, & quouis prorumpere niſi hic terror Legis obſtaret. Nec id ſolum, ſed Legem quoque ipſam peſſimè oderant, & Deum Legiſſi uotem execrantur, vt eum, ſi poſſent maxime vel ne tollere, quem nec reſta iubentem, nec ſue maiẽtatis contemptores vlcẽſcentem ferre poſſunt. Alius quidẽ obſcuris, aliis clariùs, omnibus tamen non tam regeneratiſ hic ſenſus ineſt, vt non voluntaria ſubmiſſione: ſed multi ac reſiſtantes, tantum timoris violentia ad Legis ſtadium trahuntur. Sed tamen hæc coacta expreſſi que iuſtitia, neceſſaria eſt publicæ hominum communitati, cuius hic tranquillitati conſultur, tum cauetur ne omnia permuſſeantur tumultu: quod fieri ſi omnia omnis iſcerent. Quinetiam filius Dei non eſt inutile hac pædagogia exerceri, quum ſper ante uocationem, Spiritu ſanctificationis deſtituti, inſipientiæ carnis laſciuiunt. Dum enim diuinæ vlcionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, utcumque nondum animo domiti parum in præſentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iuſtitiæ iugo vſi ſi non: ne quum uocati fuerint, ſint ad diſciplinã ſeu ad rem incogitant, iudeſ proſus ac nouiti. Hoc officium videtur

Epist. 200.

Epist. 95. Libro de corrup & gratia.

In Pſal. 70.

In Pſal. 113.

Concione 27.

Secundum Legis moralis officium, de quo hic & ſect. 11. nempe, vt pœnitentiæ formidine exercat reprobos, ne effrenati ppetrent, quã ſemper intus alunt & amant pœnitentiam: filius etiã Dei, ante regenerationẽ ab externa petulantia retrahat.

1 Tim. 1. 9.

Apóstolus propriè attigisse, quum tradit Legem non esse iusto positam, sed iniustus & inmorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & profanis, partitidis homicidis, fornicariis, pederastis, plagariis, mendacibus ac periuris: & si quid aliud sine doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

Galat. 5. 24.

17 Ad utrumque verò accommodari potest quod alibi dicit. Legent fuisse Iudæis prædagogum ad Christum: siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christum sui prædologia inducit. Alij (de quibus primo loco diximus) quia propriè aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint examinati. Ergo eos miserè suæ agnitione Lex ad humilitatem subigit, quo ita præparentur ad expectandum quod sibi antea deesse non putabant. Alij opus habent freno quo retineantur, ne ita laxent frenæ carnis suæ lasciuix ut ab omni iustitiæ situ suo prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdum libidines, ut periculum sit ne animam sibi obnoxiam in obliuionem contemptumque Dei demergant: & heret nisi Dominus hoc remedio obuiam tret. Itaque quos ad regni sui hereditatem destinauit, si non itatim regenerat, ad tempus suæ visitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filius esse debet, utili tamen ad hoc ut ad veram pietatem pro suo captu erudiatur. Huius rei tot habemus documenta, ut in nimè opus sit exemplo. Quicumque enim aliquãdiu in ignorantia Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur ut Legis fræno retinerentur in qualicumque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsum amare inciperent.

Tertium Legis officium fideles respicit: quod habet hic officium, illic enim Lex licet in a. d. g. t. d. s. m. l. p. t. a. cordibus, b. l. s. m. a. d. h. u. c. p. r. d. s. t. a. q. u. i. a. c. o. r. d. i. b. u. s. m. e. d. i. t. a. t. o. n. i. s. e. i. g. n. a. n. t. u. r. i. n. i. t. e. l. l. g. e. n. t. i. a. v. o. l. u. n. t. a. t. i. s. D. e. i. e. t. a. d. o. b. i. e. q. u. i. b. u. s. e. x. h. i. t. u. r. s. u. b. i. g. n. a. n. t. q. u. i. e. t. e. r. n. e. i. g. n. a. n. t. d. i. g. e. n. t. e. s. e. n. t.

12 Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finè proprius spectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tamesi digito Dei Legem scriptam & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directiõnem ut obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Legge proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia consistentur. Ut si quis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus ut domino suo se approbet, necesse tamen habet more domini explorare accuratus & obseruare, id quos se componat & accommodet. Nec se quisquam nostrum ab hac necessitate eximat: nemo enim eo sapientiæ adhuc penetravit ut non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque utilitatem ex Lege capiet seruus Dei, ut frequens eius meditatione exortetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendunt, carnis tamen ignorantia temperauerant quominus legitima promptitu sine pergant. Huic carni Lex flagrum est, quo instat inuertis tardique astiti, ad opus urgeatur: immò spirituali homini, qui in pondum carnis mole expeditus est, assiduis aculeus erit qui desit se illam non permittat. Nimitum in hunc vsum respiciebat Dauid, quum insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuerrens animas: iustitiae Domini rectæ, et iustis corda: præceptum Domini luculum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen seminis mei: ac innumera quæ toto illo Psalmo proficitur. Neque vero repugnant ita Paulinis sententiis, quibus ostenditur, non quem regene-

Psal. 19. 8.

Psal. 119. 107.

neratis

neratis vsum Lex præstet, sed quid homini per se conferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis sue lectione erudiat Dominus eos quibus intus obsequendi promptitudinem inspirat: nec sola præcepta arripit, sed rebus annexam gratiæ promissionem, quæ sola facit ut quod amarum est dulcescat. Quid enim Lege minus amabile, si flagitando tantum & minando metu sollicitet animas, & terrore angat? Præsertim verò ostendit Dauid, se in Lege Mediatorem apprehendisse, sine quo nulla est oblectatio vel suauitas.

13. Quod discernere dum impetiri quidam nesciunt, totum Mosæ animose explodunt, duasque Legis tabulas valere iubent: quia scilicet Christianis alienum esse arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis administrationem continet. Facessat longè ex animis nostris profana istæ opinio: pulchrè enim docuit Mosès, Legem, quæ apud peccatores nihil quam mortem generare potest, in sanctis meliorem præstantioremque habere debere vsum. Sic enim mortiturus populo edixit, Ponite corda vestra in omnia verba quæ ego testificor vobis hodie, ut mandetis ea filiis vestris, doceatisque custodire, facere & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine Legis huius, quia non in casum præcepta sunt vobis, sed ut singuli in eis viuerent. Quòd si absolutum in ea iustitiæ exemplar eminare nemo inficietur, aut nullam esse nobis recedè iustitæ viuendi regulam oportet, aut ab ea nefas est discedere. Siquidem non plures, sed vna est perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iusti hominis vitam in Legis meditatione continuâ facit Dauid, id ne ad seculum vnum referamus, quia singulis ad finem mundi ætatibus conuenientissimum est: nec absterreamur ideo, aut refugiamus ab eius institutione quòd exactorem multò sanctitatem præscribat quàm præstatur: sumus dum circumferemus carcerem corporis nostri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur, cui non satisfaciat nisi soluto peccato: sed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demonstrat ad quam nobis tota vita cõtendere non minus vtile est quàm officio nostro consentaneum. In qua contentione si non deficiamus, bene est. Stadium nanque est tota hæc vna, cuius decurso spatio, dabit Dominus vi metam illam, ad quam nunc eminus nituntur nostra studia, teneamus.

14. Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum conscientias maledictione liget, sed quæ pigritiam, subinde instando exutiat, & imperfectionem vellitet: multum volunt significare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam esse Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quòd rectum est, sed duntaxat ne sit illis quòd antea erat, hoc est, ne eorum conscientias perturbando & confundendo, damnet ac perdat. Et sanè talem Legis abrogationem non obscure docet Paulus. A Domino quoque fuisse prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à se dissipanda non trifasset nisi inuauisset inter Iudeos. Quæ autem non potuerit temere sine vilo prætextu, emegete: credibile est, ab eius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natam: qualiter cuncti ferè errores occasione à veritate sumere consueverunt. Nos verò, ne ad eundem impingimus lapidem, accuratè distinguamus quid in Lege sit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Quum testatur Dominus se non venisse ad Legem abolendam, sed ad implendam: nec præteruolunt, donec cælum ac terra transeant, apicem ex Lege quin omnia bant: nihil de obsequantia Legis per suum aduentum detractum iri satis confirmat. Et merito: quando in hunc finem potius venit ut extransgressionibus mœderetur. Manet igitur per Christum inuolabilis Legis doctrina, quæ

Dei. 32. 46.

1. Paul. 1. 2.

Maledictione Legis
abrogatam esse fide-
libus, ne amplius se
cõtra illos exera-
damando ac per-
dend.

Mat. 5. 17.

quantum vltra dilatare, vt nihil iam nobis sit cum illius decretis. Erant enim qui simpliciter de Lege moralis accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis feueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius pensiculantes Pauli verba, perspicunt in Legem ceremoniale propriè competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare vocabulum Decreti: nam ad Ephesios quoque ita loquitur Ipse est *Ephes. 2. 14.* pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis sitam euacians, vt duos conderet in seipso, in vnum nouum hominem. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interstitium vocat, quo Iudæi à Gentibus diffidebant. Quire piores illos ab his iure reprehendi fateor: sed ab his quoque nondum bene explicari mens Apostoli mihi videtur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios quum de sua in societatem Israëlitis cooptione certiores ficere vellent, impedimentum quo arcebantur olim, sublatam docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudæi Domino consecrabantur, eos à Gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysterium attingi quis non videat? Certamen est quidem illic de Mosæicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas controuersiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuocat: ita & hoc loco. Nam si in ritibus nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum attinebat vocari chirographum contrarium nobis? præterea in eorum prope redemptionis nostre summam ponere, vt indueretur? Quare res ipsa clamat, hic aliquid interius reputandum esse. Ego autem confido me germanam intelligentiam assequutum, si tamen mihi verum esse conceditur quod alicubi verissimè ab Augustino scriptum est: imò quod ex claris Apostoli verbis hausit, in ceremoniis Iudæicis confessionem magis delictorum extitisse quàm expiationem. Quid enim sacrificiis aliud agebant quàm se mortis conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata susstuebant? Quid purificationibus, nisi quòd se immundos testabantur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impunitatis suæ chirographum: solutio in illa testificatione non erat. Quare ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, que manebant sub veteri Testamento. Meritò ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiam passim consignabant. Nec obest, quòd illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremoniis quas illic à Christo discernit Apostolus: quoniã Christi gloriam, tum vsurpate, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & appositè vocari chirographa, hominum saluticontraria: quia velut solennia instrumenta erant que ipsorum obligationem testarentur. Illis quum vellent rursus Christianam Ecclesiam astringere pseudoapostoli, non sine causa Paulus altius repetita earum significatione, Colossenses admonuit, quòd relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis exoriebatur Christi beneficium: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata consignanda tantum validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

*Hebr. 7. 9. 10.**Hebr. 9. 15.*

*Ex decē præceptis
Legis discimus ea
dem illa quæ Lege
naturali dicente
conuertantur de-
gestantur in præcepta
voluntatis, & iustitiam.*

Hic decem Legis præcepta, cum breui eorum explicatio, inferere non alicui fore arbitrator: quia & inde melius patebit quod attigi, cuem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis confirmatio, non solum didicisse ex ea Iudæos quænam esse vera pietatis ratio, sed horrore iudicij, cuum se obseruationi viderent impates, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei noticia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi, quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc præcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iustitiæ fiducia exuti: contrà, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primum vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sit ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius rectitudinem ingenium nostrum, vt prauum est & contortum, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonum eneruata, proculiacet) tum impotentem nos, tum iniustitiæ arguit. Porrò hæc ipsa quæ ex duabus tabulis discenda sunt, quodammodo nobis dicitur lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam superius dictum est. Non enim finit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus testis sit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verùm, quia errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo intervallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitio sic turgidus, suisque amore exccæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quò submittere se ac deicere discat, suamque miseriam fateri, Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quòd in lege naturali nimis obsecurum erat, & in mentem memoriàmque nostram, excusso torpore, vidiuis ferret.

*Ex Lege discimus
primum Deo reuerentiam, timorem
amore debere: in
hoc iustitiæ illi placere, iniquitatem
displacere.*

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum Patris & Domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quænetiam nos non esse nostri iuris, vt quocumque animi libido incitaris, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac rectitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationem: idèoque, nisi velimus impia ingratiu line à conditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam, dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec præterdote excusationem licet, quòd facultas desit, & velut exhausti debitores soluendo non sumus. Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate: qualescumque enim sumus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infensus. Quicquid à nobis exigat (quia nò potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequèdum: ne effiras nos manet: quæ autem non possumus, id vitij nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vindictam tenemur,

ne so-

ne soluti simus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem pro defensione caueamus, cuius mali & intra nos est & nobis imputandum.

3 Vbi hucusque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descendere oportet, unde eadem dūo referamus: Primum, iustitiam Legis cum vita nostra comparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: idèoque indignos esse qui locum nostrum teneamus inter eius creaturas, nedum inter filios censeamur. Deinde vires nostras reputando, adimplendæ Legi nō impares modò eas esse, sed propterea nullas. Hinc necessariò sequitur tum propriæ virtutis diffidètia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest cōscientia, quin mox Dei iudicium obuerti tur. Sentiri verò Dei iudicium nō potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentia documentis coacta facere nequit quin protinus in virium suarū desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat: ita fit demum vt homo æternæ mortis iniquitatis suæ merito sibi imminere videt) sensu perterrefactus, ad vnā Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suæ non esse ficultatis sentiens exoluere quod Legi debet, in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam respiret.

4 Sed enim non contentus Dominus iustitiam suam reuerentiam conciliasset: quò etiā eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret. promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mentis nostræ oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsum amandum & expectandum illectare præmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se præmia: nec opem frustra sumpturum qui præceptis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, non tantum esse execrabilem sibi iniustitiam, sed nec impune euasurum: quòd ipse contempnit suæ maiestatis vltor sit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tam vitæ præsentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientia qui mandata sua seruauerint: transgressoribus non minus præsentis calamitates, quàm æternæ mortis supplicium minatur. Illi enim promissio, * Qui fecerit hæc, viuet in illis: item comminatio illi responderit. Anima quæ peccauerit, morietur: ad futuram proculdubio & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectat. Quanquam vbiçunque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa æternitas vitæ, sub hac æternum exitium continetur. Præsentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recensetur. Atq; in functionibus quibus summa Dei puritas, quæ iniquitatē ferre nō potest: in promissionibus verò, præter summam erga iustitiam amorē (quem præmio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quum eius maiestati cum nostris omnibus simus obarrati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit: debiti autem solutio remuneratione digna est. Iure igitur suo decedit quum præmium proponit nostris obsequiis, quæ nō vltro ceu indebita exhibentur. Quid autem ipsæ nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit: satis in præsentia est si tenemus ac reputamus esse in Legis promissionibus non vlgarem iustitiæ commendationem: quò certius constet, quantopere Deo placeat eius observatio: sanè ones in maiorem iniustitiæ execrationem esse positas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratum obliuiscatur.

5 Porro quòd Dominus perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi

1. *Discimus*

ex Lege, vitæ nomen regulam factum, nos indignos esse quos locum nostrum teneamus inter Dei creaturas: & vires nostras reputando, nō modò impares esse adimplendæ Legi, sed prorsus nullas, sed præsertim nullas. Vtraque humilitatē & deiectionē in nobis generat, quæ ad Dei misericordiam recurrere, & operam gratiæ eius exposcere non docet.

Vt iustitiæ amore & iniquitatis odiorum imbueret Deus, nulla præcepta proposuisse nō cōtentus, promissiones subiecit benedictionum tam vitæ præsentis, quàm æternæ beatitudinis, minas etiā tam calamitatum præsentium, quàm mortis æternæ. Minæ summam Dei puritatem, promissiones summam eius erga iustitiam amorē, mirum quoque in homines benignitatem testantur.

* *Leui. 18. 5.*

Exec. 18. 4, & 29.

Leuit. 26. 4.

Deut. 29. 1.

Quidquid bonorum operum ex se in-

genio excogitatio acceptius obedientia. Quod eo diligentius obseruandum est, quo promines, *ambulasti* co- ciliuor est humilitatis mentis lasciuia ad varios identidem excogitandas ram Deo, *si legiti- cultus quibus illum demeretur.* Omnibus enim seculis hæc irreligiosa mium cultum sola religionis affectatio (quia humano ingenio natura hereditaria est) se pro- constare obedientia, didit, ac etiam nunquam prodit: quod homines comparanda iustitiæ ratio- camq; *esse originem,* nem præter Dei verbum semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quæ communiter censentur operibus angustiorum locum tenent Legis *virtutum omnium co- præcepta,* innumera illa humanorum turba totum ferè spatium occupa- *stat ex eo quod Deus* pante. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem colubere stu- *vere iustitiæ regula-* dit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret: Obser- *lam traditurus, om-* uia & audi omnia quæ præcipio tibi, ut bene sit tibi & filiis tuis post te in- *mines et pates ad* sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitum coram Deo *voluntatem suam re-* tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito: non addas, nec minuas. At- *uocauit. Vide Gal.* que antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiã *in verb. Ecclesiæ re-* coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepis- *form. and. a ratione.* set à Domino, subiecerat, Custodi igitur te ipsum & animam tuam solli- *Deut. 12. 28.* citè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne aliquando *Deut. 4. 9.* excidant è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, non quieturos Is- *raëlitas quin recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi se- uerè retinerentur: hic iustitiæ perfectionem esse comprehensam pronũ- tiat: quod validissimum retinaculum esse debebat: nec tamen ab illa tan- to pere verita au. lacia destiterunt. Quid nos eodem cerè dicto constin- gimur: non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo absolutam iu- stitiæ doctrinam Legi suæ Dominus vendicauit: illa tamen non conten- ti, bonis operibus aliis super alia confingendis & cudendis prodigiòse la- boramus. Huic sanando vitio remedium optimum erit si constanter in- seditur hæc cogitatio, Legem nobis esse diuinitus traditam, quæ nos per- fectam iustitiã edoceret: illic non aliam iustitiã doceri nisi quæ ad præscriptum diuinæ voluntatis exigatur: frustra igitur nouas operum for- mas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimum cultus sola constat obedientia. Quin potius quòd extra Dei legem euagetur bonorum ope- rum studium, esse diuinæ veritatisque iustitiæ non tolerandam profanationem. Verissimè quoque Augustinus, qui nunc matrem custodemque virtutum omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo prestatur.*

Deut. 12. 28.
Deut. 4. 9.

Lib. 4 de Ciu. Dei
cap. 12 de bono con-
muni.

Contra aduersarios
Legis & Prophe-
tiam.

Quoniam Deus Le-
gitimus est spiritua-
lis. Ca. annua non

minus quàm corpo-
ri loquitur, Lex e-
rat non ex humana

modo honestatem,
sed interuentione spir-
itus etiamque iustitiæ

requirit. Et plane
Angelicam purita-
tem, quod probatur

hic ex Paulo. Ce-
lestes ex ipsius
Christi iustitiæ qua

tionis, Pharisiarum

6 Verùm ubi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aprius de- mum & maiore cum seuita quod de ipsius officio vsùque antè disserui confirmabitur. Antè verò quàm ad excutienda singula capita ingredi- mur, quæ ad vniuersalem eius notitiam faciunt, modo præcipite operæ- pretium est. Inuicò constitutum sit, non ad externam honestatem modo, sed ad internam spiritualemque iustitiã, hominis vitam in Lege in- formari. Quod quò inficiari nemo queat, paucissimi tamen ritè animad- uertunt. Id sit quia in Legislatorem non respiciunt: à cuius ingenio na- tura quoque Legis est mandata est. Si quis rex edicto scortari, occidere, fu- rari prolubeat: sanctione, fateor, non tenebitur: si quis scortandi, occiden- di, furandi cupiditatem animo conceperit tantùm, nihil eorum perpe- trauit. Nempe quia mortalis Legislatoris prouidentia non nisi ad exteri- nam ciuitatem protenditur, non violantur eius interdicta nisi patra- tum flagitiis. Deus autem (cuius oculus nihil fugit, & qui externam spe- ctem non tam moratur quàm cordis puritatem) sub scortat onis, homici- dij, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, do- lum & quicquid tale est, vetat. Nam quum sit spiritualis Legislator, ani- mæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ira est, ac odium: furtum, mala cupiditas & auaritia: scortatio, libido.

Leges

Leges etiam humanæ (dicit quispiam) consilia & voluntates spectant, non fortuitos euentus. Fateor, sed quæ extrâ emerferunt. Quo animo vnumquodque facinus editum fuerit, expendunt: sed arcanas cogitationes non scrutantur. Proinde illis satisfactum fuerit vbi quis manû duraxat continuauit à transgressionem: contra autem, quia animis nostris lata est Lex cælestis, eorum exercitio ad iustam eius obseruationem in primis necessaria est. At vulgus hominum, etiam dum Legis contemptum fortiter dissimulat, oculos pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obseruationem componit: cor ab omni obedientia alienissimum interim retinet, ac se defunctum putat si probe homines celauerit quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides non mœchaberis non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora sua meretricibus non committent: manus alienis bonis non iniiciunt. Hæc omnia bene hætenus: sed cædes toris animis spirant, seruent in libidinem, omnium bona oculis reuertis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò desit quod præcipuum erat Legis. Vnde quæso tam crassus stupor, nisi quod omisso Legi iure, iustitiam suo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamatione Paulus, affirmans Legem esse spirituales: quo significat, non modò animæ, mentis, voluntatis obsequium exigere, sed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus absterfa, nihil quàm spiritum sapiat.

7 Hunc quum esse Legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, sed Christum sequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Pharisei peruersâ opinione populum imbuissent, Legem persicere qui externo opere nihil aduersus Legem perpessus: hunc periculosissimum errorem arguit: & impudicæ mulieris aspectum, scortationem esse pronuntiat: homicidas testatur quicunq; fratrem oderint: facit enim reos iudicio, qui vel iram animo cœceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offensi animi significationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledictia in apertam iram prostrerint. Hæc qui non viderunt, sine iure Christum alterum Moysen, Legis Euangelicæ latorem, quæ desitum Moisaicæ illius suppleuerit. Vnde illud vulgari axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem veterem lōgo intervallo superet: quod multis modis est perniciosissimum. Nam ex ipso Mose, vbi postea præceptorum summam colligenus, patet quàm indignam contumeliam diuinæ Legi inurat. Patrum certe sanctimoniam non procul ab hypocrisis abuisse insinuat, nosq; ab vna illa & perpetua iustitiæ regula deducit. Facillimam rem est erroris confusio: quod putarunt Christum Legi adiciere, vbi sicut tantum integritati restituit, dum Phariseorum in medijs obscuratam & fermento inquinatam asserit & repurgat.

8 Hæc nobis secunda sit obseruatio, plus inesse semper in præceptis ac interdiciis quàm verbis exprimitur: quod tamen sic temperandum est, ne sit nobis instar Lesbiæ regulæ, qua fieri scripturâ licent. osè contorquentes, quodlibet è quolibet faciant. Faciunt enim quidâ hic immoderata excurrendi libertate, vt apud alios vilescat Legis autoritas, aliis spes intelligentiæ cœcidat. Igitur si fieri potest, ineunda est via alio qua nos ad Dei voluntatem recto ac solido gressu deducat. Querendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non atroxam esse Legi diuinæ ex humanis glossis appendicem, sed purum germanumque Legislatoris sensum fideliter redditum. Sane ad eum in omnibus ferè præceptis manifestè sunt synecdoche, vt de iudicio iure sit futurus qui Legis sensum ad verborum angustias restringere velit. Vltia verba itaque progredi sobriam Legis interpretationem

peruersam expositionem resutantis, qui externam tantum nescio quâ Legis obseruationem urgebant.

Quia semper plus inest in præceptis & interdiciis Legis, quàm verbis exprimitur, ostenditur hic & sic. o. ad vnam & vnam eorum interpretationem expendendum, quæ sit cuiusque ratio, sine fine: deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur, ad

*contrariam ducen-
dam esse ratiocina-
tionem, ut non tan-
tum malū vetari,
sed illi malū contra-
rium bonum impe-
riat intellegamus.*

palam est: sed quovsq; obscurum manet, nisi modus aliquis finiatu-
r. Hunc ergo modum optimum fore censeo, si ad præcepti rationem diri-
gatur: nempe ut in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis
fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatium est, aut prohi-
bitorium. Vtriusque generis veritas statim occurrat si rationem, seu finē,
intuemur: ut præcepti quinti finis est, honorem esse iis reddendum qui-
bus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti summa, rectum esse, Deoq;
placere ut eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus est: con-
tempium & contumaciam aduersus eos, abominationi esse. Primi præ-
cepti ratio est, ut Deus solus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram
pietatem, hoc est numinis sui cultum Deo cordi esse: impietatem abomi-
nari. Sic in singulis præceptis inspiciendum qua de re agatur: deinde que-
rendus finis, donec reperiamus quid propriè illic testetur sibi placere Le-
gissator, vel displicere. Demum ab eo ipso ad contrarium ducenda ratio-
cinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrarium displicet: si hoc
displicet, contrarium placet: si hoc præcipit, contrarium vetat: si hoc ve-
tat, contrarium præcipit.

9 Quod nunc subobscurè attingitur, inter exponenda præcepta cla-
rissimum ipsa exercitatione fiet. Quare sufficit attingisse, nisi quòd postre-
mum membrum (quod vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum,
forsan absonum initio videri posset) sua probatione breuiter confirman-
dum erit. Probatione illud non eget, dum bonum iubetur, vetari quod
cum eo pugnat malum: nemo est enim qui non cõcedat. Imperari quo-
que contraria officia, dum mala vetantur, non ægerimè recipiet com-
mune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduersa vitia dam-
nantur, vulgare est. Sed nos plus aliquid postulamus quàm vulgò signi-
ficent istæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretan-
tur vitij ipsius abstinentiam: nos eam ultrà procedere dicimus, ad officia
scilicet factæque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, sensus
hominum communis nihil aliud considerabit quàm ab omni maleficio
ac malefaciendi libidine abstinendum esse. Ego præterea contineri di-
co, ut proximi vitam quibus possimus subsidiis adiuuemus. Ac ne sine
ratione loquar, ita confirmo, Deus vetat iniuria fratrem lædi aut viola-
ri, quia vitam eius charam nobis esse vult ac pretiosam: simul ergo po-
stulat quæ ad illius conseruationem conferti possunt officia charitatis.
Atque ita videre est ut semper nobis finis præcepti referet quicquid il-
lic facere aut iubemus aut vetanur.

*Cur Deus synecdo-
chicè loquutus sit
in excorpiendis Le-
gibus præcepto-
rum per multis.*

10 Cur autem Deus ita, velut dimidijs præceptis, per synecochas si-
gnificari magis quàm expresserit, quum aliæ quoque ratio-
nes reddi soleant, hæc mihi in primis placet: quia peccatorum sædita-
tem (nisi vbi palpabilis est) diluere, & speciosis prætextibus inducere sen-
per caro molitur, quod erat in vnoquoque transgressionis genere deter-
minatum & selectissimum, exemplaris loco propositum, cuius ad auditum
sensus quoque exhorresceret, quo maiorem peccati cuiuslibet detestatio-
nem animis nostris imprimeret. Hoc nobis imponit sæpius in æstimā-
dis vitis: quòd si tectiora sunt, eleuamus. Has præstigijs Dominus discy-
tit, quum nos assueti ac vniuersam vitiorum multitudinē ad hæc ca-
pita referre, quæ optimè quantum sit in vnoquoque genere abomina-
tionis repræsentant. Exempli gratia, ira & odium non visque ad excorpi-
enda purantur mala quum suis nominibus appellantur: at quum interd-
cuntur nobis sub homicidij nomine, melius intelligimus quanta sint in
abominatione apud Deum, cuius voce in tam horredij flagitij ordinem
reiciuntur: atq; ipsi, iudicio eius permoti, delictorū, quæ prius leuia vi-
debantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

11 Tertio loco considerandum quid sibi velit diuina Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temere sollemnem mentionem aliquoties factam esse omnes sani iudicabunt. Et in promptu causa est, quæ ambiguos nos de hac re manere nō sinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iustitia, Legem suam sic diuisit Deus, & priorem religionis officiis, quæ peculiariter ad numinis sui cultum pertinent, alteram officiis charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primum sanè iustitiæ fundamentum, est Dei cultus: quo euerfo, relicta omnia iustitiæ membra, velut diuulsi collapsiq; ædificij partes, lacera & dispersa sunt. Qualis enim iustitiæ esset, dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, si per sceleratum sacrilegium interim Dei maiestatem sua gloria spoliās? quòd fornicatio ne corpus tuum non conspurcis, si blasphemis tuis prophanas nomen Dei sacrosanctum? quòd hominem non trucidās, si memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Frustra igitur sine religione venditur iustitia: ac nihilo maiore specie quam si truncum abscessit capite corpus ad decorem obtendatur. Neque, modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoque, qua tota ipsa spirat & vegetatur: neque enim citra Dei timorem inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant. Principium ergo & fundamentum iustitiæ vocamus Dei cultum: quòdeo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentia, temperantia homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperant ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerantur, ranquam recti & ini qui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colenda est, nos instituit: altera præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Qua ratione Dominus nosse (vt Euāgelistæ referunt) Legem totam summam in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus, vt proximum amemus sicut nosmetipfos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus destinet.

12 Verùm, quanquam vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen nosse, quo omnem excusationis prætextum tolleret, voluit fusius & explicatius decem præceptis in errare tum quæcunq; ad honorem, timorem, amorem sui spectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorum noscendum malè studium intenditur: modo eius generis rem esse memineris in qua liberum cuiq; iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingendus est, ne quæ positura sumus diuisionem, seu nouam & nuper excogitaram lectiones aut tidant aut mirentur. Legem esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius autoritate sæpius comprobatur, extra controuersiam est. Quare non de numero, sed secandi ratione ambigitur. Qui sic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua septem in secundam reiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel cetè sub primo occultant: quòd mandati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit: decimum vero, de non concupiscendis proximi rebus, ineptè in duo conserpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitã fuisse, mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiscum in prima tabula numerant: sed primi vice, promissionè statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia nisi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Moysen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permitta illis sua opinione, sequar quod magis mihi pro-

De Legis partitione in duas tabulas: eaque nos doceri, primū iustitiæ fundamentum, atque adæ animam, esse Dei cultum.

Matth. 22. 37, Luc. 10. 27.

De diuisione decem præceptorum; quot priore, quot item posteriori tabule assignandæ. Vide ins. s. c. 50.

*Origenes in Exod.
lib. 3.*

*1. 2. quæst. 1. etc.
1. 2. Epist. 11. ad La
m. 11. 110.*

Matth. 19. 19.

bat, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam legem teneat, sequantur deinde præcepta prima quatuor, secundæ tabulæ textus quo recensebuntur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine controuerfia perinde atque passim suo seculo receptam, tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enarratione hunc ordinem seruat, Vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen Domini non in vanum accipiat, quò ante seorsum de umbra ihu Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi atridet, sed ob nimiam leuem causam, quod in numero ternario (si tribus præceptis cõficiatur prima tabula) magis eluceat mysterium Trinitatis. Quoniam nec ille distimulat in ceteris nostram sibi magis placere. Nobiscum præter illos est, au hoc operis imper fecit in Mattheum. Iosaphus, non dubium quin ex communi gratia sue cõsensu, quina præcepta singulis tabulis assignat. Quod cum rationi aduersatur in eo quod religionis & charitatis distinctionem confundit: tum refutatur Dominus auhoritate, qui apud Mattheum in catalogo secundæ tabulæ, mandatũ de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipsum audiamus loquentem suis verbis.

PRÆCEPTVM PRIMVM.

13 Ego sum IEHOVAH, Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis: Nõ habebis deos alienos coram facie mea.

*Præceptorum Dei
explicatio: ubi ostēditur Dominũ in tota
legis ad sanctu
dãcũ in scriptum
triplici argumẽto
vti. Primum sibi
potestãte suprema
& in imperio in
nos vultũ ab, ve
lut necessitate ad
parũdũ trahit:
deinde pmissis
gratiã dulcedinẽ ad
hoc: pũctũ in
actũ acceptũ in
a ratione quã ab
deũtã stimulat.*

Hi. c. sic. 14. 15.

1. 2. 11. 12. 13.

Primum gratiã

deũtã dulcedinẽ ad

hoc: quã ad obediẽtiam

adhibet.

1. 2. 11. 12. 13.

Matth. 23. 2.

Dout. 7. 6. c.

1. 2. 1. 2. 18.

1. 2. 19. 2.

Matth. 1. 6.

Partemne mandati primi facias priorem sententiam, an separatim legas, mihi in medio est, modo ne vice proæmij cuiusdam es: in totã Legem mihi neges. Primum in legibus ferendis curandum est ne contemptu mox abrogenetur. Prouidet ergo in primis Deus ne legis quam laurus est, inactas aliquando in contemptu veniat, ad quam faciendã triplici argumẽto vitur. Potestatem ac ius imperij sibi vendicat, quo electum populũ constringat patendi necessitate. Promissionẽ gratiã proponit, cuius suauitate eundem allicit ad sanctitatis studium. Beneficium cõmemora, quo Iudeos redarguat ingratiuitatis, nisi benignitati sue respondeant. Sub nomine Iehouah imperiũ & legitima dominatio designatur: quod si ab ipso sunt omnia, & in ipso cõsistunt, æquum est vt in ipsum referantur: quem admodum ait Paulus. Abundẽtãque hoc solo verbo subditur: quem maiestatis iugum redigimur, quia portet osum fuerit ab eius ditione velle nos subiuuere extra quem esse non possũmus.

14. Postquam se eum esse ostendit qui ius habeat præcipiendi, cui obediẽtia debeat, tunc sola necessitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deũ se Ecclesiẽ pronuntians. Subest enim locutioni relatio mutua, quã in promissionẽ cõtinetur, Eto illis in Deum, ipsi erũt mihi in populũ. Vnde Abraham, Isaac & Jacob immortalitatẽ ex Christillo cõfirmat, quod Dominus se eorum Deum testatus sit. Quare perinde est ac si loqueretur, Ego vos mihi. delegi in populũ, cui nõ modò in patientiã vitã enefacere, sed vitã quoque fatũt beatitudinem largiret. Quos iam autem istud spectet, variis locis in Lege aũnotatur: nam quum inactã misericordia nos dignatur Dominus vt populo suo in cõfortio recenseat, eligi nos, inquit Moyses, vt sumus sibi in populũ pecuiliarem, in populũ sanctũ, ac custodiamus præcepta sua. Vnde illa cõlocatio, sancti estote, quia sanctus sum. Porro ex his duobus illa que est apud

est apud Prophetam obfestatio ducitur, Filius honorat Patrē, & seruus Dominum Si ego Dominus, vbi timor? si ego Pater, vbi amor?

15 Sequitur commemoratio beneficij quæ eò validior esse debet ad nos commouendos, quò magis detestabile, etiam inter homines, ingratitude flagitium Recētis quidem beneficij tum Israelæ admonebat, sed quod ob mirificam magnitudinem in æternam memorabile, ad pietatem quoque valeret. Ad hæc conuenientissimum est præsentis causæ: innuit enim Dominus, eos è misera seruitute ideo liberatos vt se libertatis auctorem obedientia & obsequendi promptitudine colant. Solent etiam (quò nos in verò sui vniuersi cultu retineat) certis epithetis sese insignite, quibus sacrum suum numen ab omnibus idolis ac diis commēditis disceinit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitatem propensio cum temeritate coniuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circūscribit, ne huc aut illuc euagemur, & temere nobis fingamus nouum aliquem Deum, si derelicto Deo vno, idolum erigamus. Hæc ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare volunt, illum vestiunt & quasi includunt iis notis sub quibus se populo Israelitico manifestauerat.

Neque enim, quum Deus Abrahamæ, vel Deus Israelis vocatur, quum in templo Hierosolymitano collocatur inter Cherubim, istæ & similes loquendi formulæ ipsum vni loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes priorum in illo Deo sistant, qui suo sædere, quod cum Israele pepigit, sese ita representauit vt ab eiusmodi idea delectere nullo modo liceat. Fixum illud tamen maneat, redemptionis fieri mentionem, quò alacrius Iudei se Deo addicant qui sibi iure eos vèdicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Ægyptiacam Israelis seruitutem typum esse spiritualis captiuitatis in qua omnes vincē detinemur, donec brachij sui virtute liberatos in regnum libertatis nos celestis Vindex traducat. Quemadmodum ergo, quum dissipatos olim Israelitas ad cultū nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse profretur, eos omnes iam ab exitiali Diaboli potestate assensit: quæ illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo est cuius animus inflammarī non debeat ad auscultandam Legem, quàm à summo Regē profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita equum est vt finem suum vicissim in ipsum desinent ac dirigant. Nemo, inquam, est qui non rapi debeat ad amplectendum Regulatorem, ad cuius obsecranda mandata peculiariter se delectum esse docetur: à cuius benignitate, cum bonorum omnium affluentiā, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

16 Fundata & stabilita Legis suæ autoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos cor in facie sua. Finis præcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo potari in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet: atque eadem ratione, verò pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id fere sonat: si quidem habere Deum non possumus quin simul complectamur quæ sunt ei propria: quò deo ergo vetat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, alio transferamus. Esti autem qui Deo debemus innumerata sunt, * ad quatuor tamen capita non inepte referentur. Adorationem, cui accedit tanquam

Commemoratio beneficij accepti ad obedientiam stimulum. hinc hic & in fine huius sèct. sup.

Scriptura Deū certis epithetis & notis insignit, non vt vni loco vel populo alligat, sed vt sua crē eius numen ab idolis discernat.

Exod. 3.6.

Amos 1.2.

Habac. 2.18.

Psa. 80.2. & 99.4.

Isa. 37.10.

* Primi præcepti expositio: vbi ostenditur, adorationem, fiduciam, inuocationem gratiarum actionem Deo insolidum cōpetere: coramque ac tantillum quidem alio deum non posse sine ipsius gratia inuocari nisi ut oculis omnia pateat.

* Calu. in Catechismo, item de Necessitate referenda hæc sèct.

appendix spirituale conscientie obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem Adorationem uoco uenerationem ac cultum quem illi reddit quilibet nostrum, ubi se eius magnitudini submisit. Quare non immerito eius partem facio, quod nostras conscientias eius Legi subicimus. Felicitas est, ex uirtutum eius recognitione, acquiescendi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, ueritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos existimamus Inuocato, sit mentis nostrae, quoties urget uilla necessitas. in eius fidem atque receptus opem, tanquam ad unicum praesidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Honorum uero nihil patitur Dominus alio deturari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neque enim satis fuerit ab alieno abstinere Deo, nisi in hoc ipso te contineas: quod nefarii quidam conuēptores solent, quibus summum compendium est religiones omnes ludibrio habere. Atque praecedat oportet uera religio, qua in Deum uiuentem animi referatur: cuius cognitione imbuti, ad suscipiendam, timendam, colendam ipsius maiestatem, ad amplectendam honorum eius communicationem, ad opem ubique requirendam, ad recognoscendam laudisue confessione celebrandam operam magnificentiam, in omnibus uitae actionibus, tanquam ad unicum scopum, aspicientium caueatur praua superstitio, qua animi à uero Deo deflecti huc atque illuc, ceu in uarios diducuntur deos. Proinde si uo Deo firmus contenti memoria repetamus quod antè dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quem unus ille sibi uendicat. Quia ne tantillum quidè ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quaecumque ei propria sunt resideant. Particula quae sequitur, Coram facie mea, indignitate auget: quod Deus ad zelotypiam prouocatur quoties figurata nostra substituumus in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, producto palam ante oculos mariti adultero, eius animum magis uret. Quum ergo praesenti sua uirtute & gratia testatum faceret Deus se populum quem elegerat respicere, quo magis à scelere defectionis deterreat, non posse nouos deos adfiscer admonet, qui uictis sit ac spectator sacrilegij. Huic enim audaciae plurimum impietatis accrescit, quod in suis transiugis Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamatione Dominus, quicquid stitimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectu suum uenire. Pura sit ergo conscientia uel ab occultissimis apostolicae cogitationibus, si religionem nostram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis suae gloriam non externa modo confessione requirit, sed in oculis suis, qui abditissimas cordium latebras intuentur.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi sculptrile, neque similitudinem uillam eorum quae in caelo sunt fursura, uel in terra deorsum, uel in aquis quae sub terra sunt. Non adorabis neque coles.

Secunda praecipitur
expeditio: ubi de
idolis & imaginibus
Nihil plura re-
peritur lib. 1. c. 10. c.
p. 115. c. 12.

Quem admodum proximo mandato Deum se unum esse pronuntiauit, praeter quem nulli alij dij cogitandi aut habendi statuta qualis sit, & quo cultus genere honorandus, apertius etiam nunc edicit: ne quid sibi cauale attingere audeamus. Finis ergo praecipitur est, quod superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non uult profanari. Quare in summa, nos

à carna

à carnalibus obſeruatiunculis, quas ſtola mens noſtra, vbi Deum profu-
 craſſitie cōcepit, comminſci ſolet, in totum reuocat & abſtrahit: ac
 proinde ad legitimum ſui cultum, hoc eſt ſpiritualem & à ſe inſtitutum,
 format. Quod autem eſt in hac tranſgreſſione craſſiſſimum vitium no-
 tat: idololatriam externam. Ac dux quidem ſunt mandati partes: prior
 ſententiam noſtram coerçet, ne Deum, qui incomprehenſibilis eſt, ſub
 ſenſus noſtros ſubiicere, aut vlla ſpecie repreſentare audeamus. Secūda
 vetat ne imagines vllas adoremus, religionis cauſa. Porro formas om-
 nnes breuiter enumerat, quibus ſolebat à prophanis & ſuperſtitioſis
 gentibus figurari. Per ea que in cœlo ſunt, ſolem, lunam, aliaſq; ſtellas
 & fortiſſe aues intelligit: quemadmodum à Deuteronomij quarto expri-
 mens ſuam mentem, tam aues quàm aſtra nomiaat. Quod non anno-
 taſſem, niſi quofdam viderem ad Angelos impetritē referre. Itaque reli-
 qua membra, quia per ſe nota ſunt, prætermittō: ac tam * lib. I ſatis aper-
 tē docuimus, quaſcunq; excogitat homo viſibiles Dei formas, pugna-
 re ex diametro cum eius natura: idēq; ſimulac in medium prodeunt i-
 dola, corrumpi veram religionem & a ſulterari.

Deute. 4. 15.

* Cap. 11, & 12.

18 *Que* ad litur ſanctio non parum ad excutiendam ſocordiam va-
 lere debet. Mimat. *ur.*

Se Iehouam eſſe, Deum noſtrū, ” Deum,
 æmulatorem, qui viſitet iniquitatē patrum
 in filios, in tertiam & quartam generatio-
 nem, in iis qui oderunt nomen ſuum: faciat
 autem miſericordiã in millia iis qui diligūt
 ſe, ac præcepta ſua ſeruant.

” *Et fortis: nam
 hoc Dei nomē à for-
 titudine ductū eſt.*

Hoc verò perinde eſt ac ſi diceret ſe ſolum eſſe in quo hætere de bea-
 mus. Eo vt nos induca, potentiam ſuam prædicat, qua ſe impune con-
 temni vel eluari non patiatur. Ponitur hic quidem nomen E L, quod
 Deum ſignificat: ſed quia à fortitud ne ducitur, quo ſenſum melius ex-
 primerem, hoc quoque reddere non dubitavi, vel cōtextui inferere. De-
 inde æmulatorem ſe vocat, qui conſortem ferre nequeat. Tertio, vindic-
 cem ſe futurum aſſerit ſue maieltatis ac gloriæ, ſiqui eam ad etearuras
 aut ſculptura tranſferant: neque id breui aut ſimplici vindicta, ſed que
 in filios, nepotes & pronepotes ſe protendat, qui ſcilicet paterna impre-
 tatis imitatores erant. Quemadmodum perpetuam quoque in longam
 poſteritatem iis miſericordiam ac benignitatem ſuam exlubet qui ſe di-
 ligunt, ac Legem ſuam cuſtodiant. Perſonam mariti erga nos induere,
 vſtatiffimum eſt Deo: ſiquidem cōiunctio qua nos ſibi deuincit dum
 in Eccleſiæ ſinum recipit, ſacri cuiuſdam coniugij inſtar habet, quod
 mutua fide ſtare oportet Ipſe vt omnibus fidelis ac veracis mariti offi-
 ciis deſungitur, ita viciffim à nobis ſtipulatur amorē ac caſtitem coni-
 ugij ſtem: hoc eſt, ne animas noſtras Satanae, libidini ſœdiſque carnis cu-
 piditatibus ſtuprandas proſtituamus. Vnde quum Iudæorum apoſta-
 ſiam corripit, eos proſcra pudicitia adulteris inquinatos conqueritur.
 Ergo vt maritus, quo ſanctior eſt ac caſtior, eò grauius accenditur ſi v-
 xoris animum ad maleam inclinare viderit: ita Dominus, qui nos ſibi in
 veritate deſponſauit, ædentiffimam zelotypiam ſuam eſſe teſtatur, quo-
 ties, neglecti ſancti ſui coniugij puritate, ſeleftis libidinibus conſpur-
 m. j.

Iere. 2.
 Oſe. 2.

** Quando accipit
de q. Deus visitat
iniquitatē Patrum
in filiis in totam
et quartā genera-
tionē: Et ad talis
vindictā dicitur
Ita dicitur in tra-
ctatū hic 2. et 3.
2. Fals. Ceterū
lib. 3. de Nat. Deo
Ezech. 8. 20.
Num. 14. 8.
Ier. 22. 18.*

caratur, tum verò præsertim dum numinis sui cultum, quem maximè il-
liba. um esse decuerat, alio deriuamus, vel in sicimus aliqua supersticio-
ne: Quando quidem hoc modo non tantum violamus datam in coniu-
gio fidem, sed ipsum nuptialem thorum inductis adulteris, polluimus.
19 * In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visita-
turum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam gene-
rationem. Nam præterquam quod à diuina iustitiæ æquitate al enum
est puenim. alieni delicti ab omne expectere, Deus ipse quoque hoc se
commisissum affirmat, vbi si ius portet iniquitatem patris. Ac qui senten-
tia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auctorum scelera in fu-
tura generationes prorogandis: sic enim sæpius alloquitur eum Moses,
Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam &
quartam generationem. Ieremias similiter, Qui facis misericordiam in
millibus, qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos.
Non uult, dum in soluendo hoc modo agrè desudant, de pœnis dunta-
xat temporariis putant intelligendum: quas si filij sustinent pro patrum
delictis, nõ est absurdum, quãdo sæpè in salutem infliguntur. Quod
verum quidem est: nam Ezechie denũtiab. et filios eius regno ipo-
liandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratũ. Do-
mus Pharaonis & Abimelech ob læsum Abrahamum alicubi inur, &c.
sed quum id ad quæstionem huius solutionem affertur, effugium est ma-
gis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hic & si-
milibus locis quàm intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur ac-
cipiendum est quod iusta Domini maledictio non modò in caput im-
pij, sed in totam quoq; familiam incumbat. Vbi incubuit, quid expectari
potest, nisi vt pater Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè uiuat: filius
ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eadẽ exitij sequatur
viam? Neq; demum & pronepos, hominum derelictum execrabi-
le semen, præcipite post eos tuant?

*Isa. 39. 7.
Gen. 12. 17. &
20. 3.*

Ezech. 18. 20.

20 Primum inspiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dede-
cat. Si vniuersi hominum natura est damnabilis: quos Dominus gra-
tiae suæ communicatione non dignatur, ius paratum scimus esse interitum:
nihilominus propria iniquitate, non iniusto Dei odio intereunt:
nec vlla relinquuntur expostulatio, cur non ab eo: vni exemplo Dei gratia
in salutem adiuuentur. Quum ergo hæc impijs & flagitiosis irrogatur
ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum
priuentur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationem in-
tendat? At Dominus contra pronuntiat, pœnam peccati patrum in fi-
lium non transferat. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu &
assidue multis calamitatibus vexarentur, pro uerbium iactare cœperant,
patres suos comedisse voam aceroam, vnde dentes filiorum obtupesce-
rent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorũ per-
nas ipsi iusti altoqui & immerentes, penderent: implacabili magis Dei
ira cuncta quàm moderata seuentare. Iis denuntiat Propheta, non ita ef-
fe: quia ob propria flagitia plebatur: neque Dei iustitiæ conuenire vt fi-
lius iustus ob seculi patris nequitiam supplicium luat: quod neque in
præsentia sanctorum habetur. Nam si visitatio, de qua nunc sermo est, ad-
impletur quum ab impiorum familia gratiã, lumen suæ veritatis, & re-
liqua salutis abouimenta auferat Dominus: eo ipso quòd ex cæcati & de-
reli: ab ipso filij parentum vitigijs insistant, maledictiones ob pater-
na scelera sustinent. Quod verò de temporariis miseris subiciuntur, &
perpetuo demum exitio, ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed
ob iniquitatem propriam puniuntur.

** De promissione pro-
pagatæ Deum in
mille generationes.*

21 * Alia ex parte offeratur promissio de propaganda in mille ge-
neratio-

nerationes Dei misericordia: quæ etiam frequenter in scripturis occurrit, & in solenni Ecclesiæ fœdere inseritur, Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quod respiciens Solomon, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: non tantum sanctæ educationis ratione (quæ & ipsa certè momentum non minimum habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, quod Dei gratia in famulis piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingès impius terror: nam si post mortem quoque memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, ut maledictio huius & illius benedictio in posteritatem redundet multò magis in ipsis auctorum capitibus residebit. Cæterum nihil obstat quòd impiorum soboles interdum ad bonam frugem se recipiunt, fidelium soboles degenerant: quia non perpetuam hic regulam figere voluit Legislator, quæ iux electioni derogaret. Nam ad consolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanam ipsam aut inefficacem denunciationem, tamen si non semper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis sceleratis infiguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri òlim in omnes peccatores iudicij, tamen si multi impune vsque ad vitæ finem euadant: ita quum exemplum vnum edit Dominus istius benedictionis, ut filium in patris gratiam misericordia & beniguitate sua prosequatur, documētum præbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem semel in filio persequitur, docet quale reprobos omnes iudiciū ob scelera propria maneat: quam certitudinem potissimum hic spectauit. Obiter etiam misericordiæ suæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationis extendis, quum quatuor duntaxat generationes assignarit vindictæ.

Gen. 17. 7.
Præu. 20. 7.

PRAECEPTUM TERTIUM.

22 Non usurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

Finis præcepti est, Quòd nominis sui maiestatem vult nobis esse sacrosanc̄tam. Summa igitur erit, ne ipsam contempnim & irreuerenter habendo profanemus Cui interdicto coheret ex ordine præceptum, ut eam religiosa veneratione prosequi nobis studio & curæ sit. Itaq; sic animis & linguis comparatos esse nos decet, ut nihil de ipso Deo eiusque mysteriis aut cogitemus aut loquamur nisi reuerèter & multa cum sobrietate: ut in æstimandis eius operibus nihil nisi erga ipsum honorificum sapiamus. Hec, inquam, tria obseruare non oscitant conuenit, Ut quicquid mens de ipso concipit, quicquid lingua profatur, ipsius excellentiam respiciat, & sacre nominis eius sublimitati respondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum sit. Sancto eius verbo & adorandis mysteriis ne temere præposterèque abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicra nostra: sed prout impressam gerunt nominis eius dignitatem, suum inter nos honorem ac premium semper habeant. Postremo, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quæ admodum illi cõtumeliosè solent obstrepere miseri homines: sed quicquid ab ipso memoramus factum, cum sapientiæ, iustitiæ, bonitatis elogijs prædicemus. Id est nomen Dei sanctificare: vbi secus sit, vano prauoque abusu polluitur: quia rapitur extra legitimum usum, cui soli consecratus erat: atq; ut nihil aliud, sua tamen dignitate exutum, contemptibile paulatim redditur. Quòd si in hoc temeraria usurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum est mali: multò plus in

Expositio tertij præcepti: quo tria hæc continentur, Ne quid de ipso Deo cogitemus aut loquamur nisi reuerèter, ne quid etiam de eius verbo & adorandis mysterijs, ne quid postremo de eius operibus.

co, si in nefarios vsus conferatur, vt qui ipsum necromantiæ superstitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorcismis, aliisque impiis incantationibus seruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potissimum assumitur, in quo peruersus diuini nominis abusus maxime est detestabilis: quo inde melius absterreamur ab omni in vniuersum eius profanatione. Hic autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate que inter homines colenda est, in de præter quòd deinde in secunda tabula peritium & falsum testimonium damnabit, quo leditur humana societas: superuacua autem esset repetitio si hoc præceptum tractaret de officio charitatis. Iam ipsa quoque distinctio hoc postulat, quæ non frustra Deus, vtdictum est, duas Legi sue tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius suū sibi vindicare, ac rueri nominis sui sanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

Iuramenti definitio: vbi ostenditur esse speciem cultus diuini.

Isa. 19. 18.

Isa. 65. 16.

Ier. 12. 16.

Ier. 5. 7.

Sopho. 1. 5.

Hic & scilicet. 2. 7. tra. 2. Etatur, cauendū ne iuramenta nobilita cōtinuant custumia in nomen Dei, quod sit peccado.

Iou. 19. 12.

Io. 7. 19.

Iohan. 9. 24.

1. Sam. 14. 4. 7.

2. Reg. 6. 1.

2. Cor. 1. 23.

23 Primo loco habendum est quid sit iuramentum. Est autem Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmanda. Quæ enim manita in Deum proba continent execrationes, indignæ sunt quæ inter iuramenta censeantur. Eiusmodi arrestationem, vbi ritè peragitur, speciem esse cultus diuini ostenditur multis locis Scripturæ: vt quum Itanas de Assyris & Aegyptiis in fœderis societatem cum Israele vocandis vaticinatur, Loquentur inquit, lingua Chanaan, & in nomine Domini iurabunt: hoc est, iurando per nomen Domini, confessionem religionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur, Quicumque benedict sibi, in Deo fidelium benedictet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. Ieremias, Si erudit, inquit, docuerint iurare populum in nomine meo, sicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus mee. Et meritò nomen Domini in restum suum inuocando, nostram in ipsam religionem dicimur testari. Sic enim ipsam, æternam esse & immutabilem veritatem confitemur: quem appellamus non modo tanquam præ aliis idoneum veritatis testem, sed etiam ceu eius alicuiorem vnicum, qui abscondita in lacem proferre queat: demum vt eorum cognitorem. Vbi enim desunt hominum testimonia, a Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum est quod in conscientia latet. Quæ ratione amari succenset iis Dominus qui per alios deos derant: ac que id iuratum il genus, argumentum manifestæ defectionis interpretatur. Filij iurati dereliquerunt me, & iurant in iis qui non sunt. Et testis huius grauitatem, pœnam comminatione declarat. D sperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchom.

24 Iam vbi intelligimus, sacramētis nostris Dominum iuisse velle nominis sui cultum eo maiori ahibenda diligētia, ne pro cultu v. l. conuulsiā vel conuulsiā & vilitatem contineant. Cōuulsiā est non leuis si per ipsum peccata: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim restat Domino, vbi tua veritate fuerit spolia us: iam De se esse deities. Sed enim ponitur certè, dum facti iurati & approbatores constituti. Quare solus dum Achan ad confessionem certi adigere vult, Filij mei, da gloriam Domino Israel: inueni scilicet, Dominum grauisiue in honoriari si per eum peccatur. Neque mirum enim sit per nos quum mendacium facti eius nomini quodammodo iuratur. Quam loquutionem vlitam inter Iudæos fuisse: quoties ad sacramentum dicendum quipsum vocatur, constat ex simili obiectiōne qua vtuatur in Euangelio Iohannis Baptistæ. Ad hinc cautionem nos mittunt formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc facti in diu Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animam meam: quæ minuunt Deum aduocate nos non posse orationis nostræ testem quin

quin perituri vltorem nobis imprececur si fallimus.

25 Vile & vlgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur hic quoque in vanum. Quare non satis fuerit à perituro abstinere, ni simul meminimus, iusiurandum non libidininis aut voluptatis, sed necessitatis causa permissum & institutum: ideòq; extra licitum illius vsam egredi qui rebus non necessariis accommodat. Porro non alia pretendi necessitas potest quam vbi vel religioni vel charitati est feruendum. Qua in re nimis licentiosè hodie delinquitur, eòque intolerabilius quòd assuetudine ipsa pro delicto imputari desinit: quod certè apud Dei tribunal non patuo estimatur. Passim enim promiscue tenetur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tanta improbitatis possessione longa & impunita audacia ventum est. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma sanctio: & effectum olim suum obtinebit, quia peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius usurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum sanctos eius versus in iuramentis substituiimus, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Neque enim abs re est, quod specialiter mandato præcepit Dominus iurare per nomen suum: speciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamus. Et Apostolus idem liquide testatur, quum scribit homines in iuramentis superiorem se ipsi appellare: Deum, quia sua gloria maiorem non habebat. per se ipsum iurasse.

Exod. 23. 17.
Deu. 6. 13, et 10. 20.
Hebr. 6. 13.
Math. 5. 34.
Iac. 5. 12.

26 Hac iusiurandi moderatione Anabaptistæ non còtenti, omnia sine exceptione execrantur: quoniam Christi generale sit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sic autem sermo vellet, est, est: non, non: quod vltra est. à malo est. Sed hoc modo inconsideratè in Christum impingunt: dum illum faciunt Patti aduersarium, & qui ad decreta eius ius abroganda in terram descendit. Siquidem Deus æternus in Lege non modo iuramentum, eum rem legitimam, permittit: (quod ipsum abundè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem se asserit vnum esse cum Patre, se non aliud asserre quàm quod Pater mandauerit, doctrinam suam non esse à seipso. &c. Quid ergo? Deum tunc sibi conuictarium facient, qui quod semel in moribus præcipiendo à, prohibet, postea prohibeat: ac damnet? Sed quia in verbis Christi non nihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Illic autem nunquam verum assequemur nisi oculos intendamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est insinuandum, Legem aut laxare, aut relinquiri, sed ad veram ægermanam intelligentiam reducere, quæ falsis Scribarum & Pharisæorum commentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnasse in totum iuramenta: sed ea tantum quæ Legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc caute solutum præter perituria, quum non iis solis, sed manibus quoque ac superuacuis iuramentis Lex in erdicat Dominus ergo, certissimus Legis interpres, nõ modo peierare, sed etiam iurare, malum esse admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autem in lege commendantur iuramenta salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quum mordicus accipiunt particulam Omnino: præ tamen non ad iurandi verbum referunt, sed subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram deierabant, Dei nomen se non putabatur attingere. Ergo post præcipuum prauaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis præcidit: tunc se epantur euasisse si suppressisse Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hic quoq; obiter notandum, quum non exprimat nomen Dei, homines

Contra Anabapti
stas pbatur ex Scri
ptura, nõ omnia iur
amenta nobis inter
dicere, Christi in
Euangelio nihil mu
tasse quoad regulã
iurandi in Le
ge prescriptam.
Exod. 20. 11.
Iohan. 7. 16.
Iohan. 10. 30.

Math. 5. 34.

tamen obliquis formis per ipsum iurare: quemadmodum si per lumen vitale, per panem quo vescuntur, per baptismum suum, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Christus eo loco per cælum & terram & Hierosolymam iurare vetâs, superstitionem corrigi, vt falsò quidam putât: sed eorum potius sophisticam argutiam refellit qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamen insculptum est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi vel mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sic vbi apud prophanas gentes excogitauit adulatione putidam illam formam. Per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apothecis vnius Dei gloriam obscurat & minuit. Verum vbi nihil aliud est propositum quàm ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationem, quanuis id obliquè fiat, in frivolis omnibus iuramentis læditur eius maiestas. Licentiâ hanc vano prætextu spoliât Christus, omnino iurare prohibens. Eodem & Iacobus tendit, illa Christi verba quæ citavi vsurpans: quia semper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, ac si nulla exceptione illicitum esset quoduis iurandum, quosum explicatio quæ mox additur, Neque per cælum, neque per terram, &c? Quibus satis patet, cauillis occurri vnde leuari suum vitium Iudei putabant.

Iohan. 5. 11.

Nō esse illicitū iuramentum probatur ipsius Christi exemplo: nec solum publica, sed priuata etiā iuramenta permissa esse, obseruata moderatē quā

Lex iubet.

* Rom. 1.

2. Cor. 1.

Heb. 6. 16.

27 Itaq; sanis iudicis ambiguum iam esse nequit, Dominum illic iuramenta modò ea improbabè quæ per Legem vetita essent. Nam & ipse, qui perfectionis, quam docebat, exemplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & discipuli, quos magistro suo per omnia patuisse non dubitamus, idem exemplum sequuti sunt. Quis audeat dicere * iuraturum fuisse: Paulum, si iurandum profus inierd etum fuisse? Atqui vbi testis a tulit, sine vllò scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita est questio: quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur: qualia sunt quæ deferente exigenteq; magistratu præstamus: qualia etiam in faciendis fœderibus vsurpare principes solent: vel populus, quum in nomen principis iurat: vel miles, quū sacramento militiæ adigitur, & quæ sunt huiusmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad asserendam Euangelij dignitatem: quando Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè non inficior illa esse tutissimâ, quòd solidioribus Scripturæ testimoniis defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigete testem ad iuramentum, ille vicissim iuramento respondere: & Apostolus ait humanas controuersias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque solidam officij sui approbationem. Quinetiam apud veteres ethnicos obseruare licet, publicum & solenne iurandum in magna religione habitū fuisse: vulgaria, quæ promiscuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verum priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, danare nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione & exēplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & ferâ Deum inter se iudicem appellare licet, multò magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidus: purgare te studebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimen fama tua ob illius obstinaram malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifestet. Minus est testem aduocare, si verba expenduntur. Non video igitur cur hic illicitam asseramus attestatorem. Neque desunt plurius exempla, Si Abraham &

Isaac

Itac sacramentum cum Abimelech publico nomine perititur: at certe *Gen. 21. 24, & 26. 31, & 31. 53.*
 Iacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento factis inter se sanc- *Ruth. 3. 13.*
 ciunt. Priuatus erat Booz, qui promissum coniugium Ruth eodem modo *1. Reg. 10. 10.*
 confirmauit. Priuatus erat Abdias, ut iustus & timens Dei, qui iuramen-
 to assererat quod Eliaz uul. persuadere. Nullam itaque metiorem regu-
 lam habeo, nisi ut iuramenta sic moderemur ne temeraria sint, ne pro-
 missa, ne libidinosa, ne frivola: sed iuste & necessitati feruant, ubi scilicet
 vel Domini gloria uel laudanda, uel promouenda fratris ædificatio: quò
 Legis mandatum spectat.

P R A E C E P T U M Q U A R T U M.

28 Recordare ut diē sabbathi sanctifices.
 Sex diebus operaberis, & facies omnia ope-
 ra tua: septimo autem die sabbathum Ie-
 houæ Dei tui est. Non facies ullum opus in
 eo, &c.

Finis præcepti est ut propriis aff. cibus & operibus emortui, regnum *Expositio 4. præd-
 Dei meditemur, atque ad eam meditationem in te uis ab ipso rationi-
 bus exerceamur. Verum, quoniam habet peculiarem & diuisam à reli-
 quis considerationem, paulo diuisam interpretationis feriem requirit.
 Umbratile veteres nuncupare solent, quòd æternam diē obturationi-
 um continet quæ in Christi aduentu cum reliquis figuris abolita fue-
 rit, quòd uerè quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantum ex parte rem
 attingunt. Quare alijs repetenda est expositio: & dispicendæ tres causæ,
 quibus constare hoc mādātum obseruasse mihi uideor. 1. Voluit enim
 cælestis Leg. illic sub diē septimi quiete populo Israël spiritualem re-
 quietem figurare, qua à propriis operibus feriari debent si leues, ut Deum
 in se operari sinant. 2. Deinde statum diem esse uoluit, quò ad Legem
 audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, uel saltem quom o-
 perum suorum meditationi peculiariter darent: ut hac recordatione ad
 pietatem exercerentur. 3. Tertio, feruis, & his qui sub aliorum degerēt
 imperio, quietis diem indulgendam censuit, quò aliquam haberent à la-
 bore remissionem.*

29 Illam tamen spiritus quietis adumbrationem primariū in sab *Num. 33. 25.
 batho locum tenuisse, multiformem doceamur. Nullus se se liquidem præ-
 cepti obedientiam seuerius Dominus exegit. Quum subuersum omnem
 religionem uul. apud Prophetas significare, posita, uoluit non custo-
 dita, non sanctificata sua sabbatha conuerterentur, quasi, omissio hoc obse-
 quio, nihil amplius restaret in quo posset honorari. Eius obseruantiam
 eximiam encomi s. profecit: unde & fidelis. inter alia oracula, sabbatho
 Nehemias, in solenni congregatione, Ostendisti patribus nostris sabbathum
 tuum sanctū, mandata & ceremonias & Legem dedisti eis per ma-
 num Moysi. Vides ut singulari dignatione habeatur inter præcepta om-
 nia Legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam mysterij dignita-
 tem, quòd à Mose & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in E-
 xodo, Videre ut sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter me
 & uos, in generationibus uestris: ut sciat is quò sum Dominus qui san-
 ctifico uos. Custodite sabbathum: sanctū est enim uobis Custodiant filij
 m. iij.*

*per se ipso, & tres
 cause quibus con-
 stare ipsam, obser-
 uandam est.*

*Exo. 20. 10, & 23:
 8, 29, 23, 38
 1. Cor. 7. 21. 2, et 27
 Isa. 56. 2.
 Nehem. 9. 13.
 Præma causa spiri-
 tualis quietis ad
 sabbathum sanctifi-
 cationis obseruati-
 onem non licet
 nouiss. in sabbatho
 probatur ex varijs
 locis.
 Exo. 31. 13, & 35. 2.*

Ezech. 20. 12. Israel sabbatum, & celebrent illud in generationibus suis: pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signumq; perpetuū. Fuit etiam nomen summa huc redit, esse in signum quo Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorē. Si sanctificatio nostra proprie voluntatis mortificatione constat, iam se profert aptissimi signi externi cum re ipsa interiori analogia. Quiescendū omnino est, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cunctæ eæ carnis cupiditates. Denique feriandum est ab omnibus propriis ingenij munitis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, quemadmodum Apostolus quoque docet.

Heb. 4. 13. &
4. 9.

*Cur septimum diē
assignant De^o sab-
batho, tractatur
hic, & sic. 31.*

30 Perpetuam istam cessationem Iudæis representabat vnus diei ex septenis obseruatiō: quæ vt maiori religione coleretur, eam exēplo suo Dominus commendauit. Non enim ad excitandum hominis studium mediocriter valet vt se ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in septenario numero significatiōnem requirat, quando hic in Scriptura perfectionis est numerus, nō sine causa delictus est ad notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quōd Moses in die quo narrat requieuisse Dominum ab operibus suis, finem describendæ dierum ac noctium successionis facit. Potest & altera probab. his afferri numeri notatio: quōd scilicet designarit Dominus nusquam absolutum fore sabbatum donec vêtum ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietem hic inchoamus, in ea nouos quotidie progressus facimus: sed quia assidua est adhuc cum carne militia, non prius consummabitur quàm implebitur illud Isa. de cōtinuanda neomenia cum neomenia, sabbatho cum sabbatho, nempe quem erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futuram sui sabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspi. raret.

Isa. 66. 23.

1. Cor. 15. 23.

31 Siquis hanc numeri obseruationem ceu nimis argutam fastidia, nihil in medio quominus simplicius accipiat: Dominum certum diem ordinasse: quo ad meditando spiritualis quietis assiduitatem populus sub Legis peragogia exerceretur. Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt proposita exempli sui similitudine, melius populum extimularet: vel certe admoneret non alio spectare sabbatum, nisi vt suo Creatori cōformis redderetur. Parum enim interest: modò mysterium, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua nostrorum operum quiete. Ad quōd contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ, ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Isaiam, Si auerteris à sabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbatum debeatum & sanctum Domini gloriosius: & glouificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur volunras tua vt loquaris sermone: tunc delibaberis super Dominum, &c. Ceterum non dubium quid Domini Christi aduentu, quod ceremoniale hic erat, absolutum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figuræ omnes euanescent: corpus cuius aspectu, vmbra relinquitur. Ipse, inquam, verum sabbathi complementum. Per baptismum illi consecuti, in consortium mortis eius ingressi sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideò sabbatum vmbra fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substantiam, quam illo loco bene explicauit. Et non vno die cōtenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismetipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstitiosa dierum obseruatio.

Isa. 58. 13.

*Partem hanc sab-
bathi, nō sicut
vnum diē absolutū
fuisse Christi ad-
uentu.*

Rom. 6. 4.

Coloss. 2. 16,

17.

32 Enimverò quoniam duæ posteriores causæ veteribus umbris annu-
 m-rati non debent, sed seculis omnibus peræquè conueniunt: abro-
 gato sabbatho, inter nos tamen etiamnum locum istud habet, vt statis
 diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas
 orationes conueniamus: deinde vt feruis & operariis sua detur à labore
 remissio. Vtranque in sabbathi præceptione curè fuisse Domino, procul
 dubiò est. Prior abundè testimonij, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Se-
 cundam signauit Moyses in Deuteronomio, his verbis, Vt requiescat ser-
 uus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memento quòd & ipse seruus est in A-
 gypto. Item in Exodo, Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius an-
 cillæ tuæ. Vtranque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Con-
 uentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas,
 ipsa vitæ experientia, nota satis est. Nisi statim sint, & suos habeant consti-
 tutos dies, quomodo haberi possunt? Omnia decenter & ordine gerenda
 inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest quin decorum
 & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissi-
 ma impendat Ecclesie perturbatio & ruina si dissoluiatur. Quòd si ea-
 dem nobis ne. essitas incumbit, cuius in subsidium Iudæis Dominus sab-
 bathum cõ-stituerat, nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit
 enim prouidentissimus & indulgentissimus Pater noster, nostris, nõ mi-
 nus quàm Iudæorum necessitari prospicere. Cur non quotidie, inquires,
 potius conuenimus, vt ita rollatur dierum discretio? vt in illud qui-
 dem daretur: & sine digna erat spiritalis sapientia, cui quotidie decide-
 retur particula aliqua temporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri
 non potest vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab
 illis exigit non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis vide-
 mus Dei voluntate impositam?

33 Paulò hinc cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum
 tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam qui iran-
 tur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego
 autem respondeo, citra Iudaismum dies istos à nobis obseruari: quia lon-
 go interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniã
 arctissima religione celebramus, qua putemus mysterium spirituale fi-
 gurari: sed suscepimus vt remedium retinendo in ecclesia ordini necessa-
 rium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Chri-
 stianos: quia sit umbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra la-
 borauit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos aliter supersti-
 tiosum esse si quis iudicet inter diem & diem. At quis præter istos dun-
 taxat curiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non
 enim in finem istum politicum & Ecclesiasticum ordinem respiciebãt:
 sed quum, tanquam rerum spiritualium umbras retinerent, tantundem
 obscurabant Christi gloriam & Euangelij lucem. A manualibus operibus
 non ideo feriabantur quòd essent à sacris studiis & meditationibus auo-
 camenta: sed religione quadam, quod feriando, mysteria olim commen-
 data recollere se somniabant. In hanc, inquam, præposteram dierum dis-
 cretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum delectum, qui socie-
 tatis Christianæ præseruat. Siquidem in Ecclesiis ab eo institutis sabbathum
 in hunc usum retinebatur. Illum enim diem præscribit Corinthiis,
 quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligan-
 tur. Si timet superstitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Do-
 minicis, (quos nunc habent Christiani) diebus. Nam quod ad euentendam
 superstitionem expediebat, sublatu est Iudæis religiosus dies: quod de-
 coro, ordini, paci, in Ecclesia retinendis necessarium erat, alter in eum v-
 sum destinatus est.

*Duæ posteriores
 causæ sabbathi, vt
 statim sint dies cele-
 brandis cõuentibus
 Ecclesiasticis, & vt
 feruis detur à labo-
 re remissio, omnib⁹
 seculis conueniunt.*
 Deut. 5. 14.
 Exod. 23. 12.

1. Cor. 14. 40.

*De diei Dominicæ
 obseruatione.*

*Colos. 2. 16.
 Galat. 4. 10. 11.
 Rom. 14. 5.*

1. Cor. 16. 2.

34 Quoniam non sine delectu Dominicum quem vocamus dicunt veteres in locum sabbathi subrogarunt. Nam quum vera illius ueritas, quam uerus sabbathum adumbrabat, in resurrectione Domini finis factae complementum, ipso die, qui umbris finem attulit, aduenerit. Hirsiani ne umbratili ceremoniae inhaerent. Neque sic tamen s. penarium numerum moror, ut eius seruituti Ecclesiam asstringam: neque enim Ecclesias damnauero, quae alios conuentibus suis solennes dies habeant, modo à superstitione abiunt. Quod ritus si ad solam obseruationem disciplinae & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: ut sub figura Iudaistradebatur ueritas, ita nobis sine umbris commendatur: primum, ut perpetuum tota uita sabbathismum meditemur à nostris operibus, quò Dominus in nobis per suum Spiritum operetur: deinde ut pia operum Dei recognitione priuatim se quisque, quoties ueritat, diligenter exercitatum etiam, ut omnes simul legitimum Ecclesiae ordine, ad uerbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad ubi casationes constitutum, obseruemus: terriò ac nobis subditos inhumaniter preamamus. Ita euanescent nuge pseudoprophetarum qui Iusata opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato. Ad uocant sua lingua diei septimae taxationem remanere autem quod morale est, nempe ueritas diei obseruationem in hebdomada. Acquid nihil aliud est quam in Iudeorum contumeliam diem mutare, diei sanctitatem an moeandam retinere: siquidem manet nobis etiamnum per mysterij in diebus significatio quae apud Iudaeos locum habebat. Et sane uidemus quid tali doctrina profecerint: qui enim eorum constitutionibus haerent, calla carnalis sabbathismi superstitione Iudaeos ter superant: ut nihilominus hodie ipsis conueniant oburgationes eorum apud Isaiam leguntur, quam is eos uos sua aetate Propheta increpabat. Ceterum generalis doctrina praecipue tenenda est: ne religio inter nos uel concedat uel languescat, diligenter colendos esse sacros coetus, & externis subsidiis quae ad fouendum Dei cultum ualent operam esse.

PRAECEPTVM QVINTVM.

35 Honora patrem tuum & matrem ut sis longaeuus super terram quam Iehoua Deus tuus daturus est tibi.

*Finis praecipi 5.
& eius finis.*

Finis est, Quoniam in Domino Deo suae dispositionis conseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentis gratiae oportere nobis esse inuolabiles. Summa igitur erit ut quos nobis praefecit Dominus, eos suscipiamus, eosque & honore & obedientia & gratitudine prosequamur. Unde sequitur interdictum, ne quid eorum dignitati, uel contemptu, uel contumacia, uel ingratitude derogemus. Sic enim late patet uocabulum Honoris in Scriptura: ut quum dicit Apostolus, Presbvteros qui bene praesunt, duplici honore dignos esse, non modò reuerentiam iis deberi intelligit, sed quam ministerium eorum remunerationem meretur. Quoniam autem hoc de subiectione praecceptum cum homani ingenij prauitate ualde pugnat (quod, ut est celsitudinis appetentia turgidum, argere se subiecti sustinet) quae natura maximè amabilis est ac minimè inuidiosa superioritas, in exemplar proposita est: quia facilius animos nostros emollite & inflectere ad submissionis consuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam subiectionem ab ea quae facillima est tolerata, nos paulatim affue-

*1 Tim. 5. 17.
Uocabulo hominis
quod uoluit hic praesentat, tres esse eius
partes, reuerentiam,
obedientiam, & gratitudinem. Hic &
scilicet 36.*

assuefacit Dominus: quando est omnium eadem ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam tuendam necesse est, suum cum illis nomen communecat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus, maiestas illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit particeps, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat, vt sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare patet: quia diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui Dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

6 Quapropter ambiguum esse non debet quin hic vnique silem regulam Dominus statuat: nempe pro vt quinquenque nouimus esse nobis eius ordinatione presertim, vt ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officiis prosequamur. Nec interest dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur: nam qualescunque sint tandem, non tamen sine Dei providentia hunc locum assequuti sunt, cuius ratione ipse Legislator eos honorari voluit. Nominatum tamen de parentum reuerentia precepit, qui nos in hanc vitam sustulerunt: ad quam natura ipsa quodammodo instituire nos debet. Monstra enim sunt, non homines qui patriam potestatem contumelia vel pernicacia insurgunt. Ideo cunctos parentibus immotigeros ostrucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognosceant quorum opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verum esse quod annotauimus, tres esse honores de quo hic loquitur partes, reuerentiam, obedientiam, gratitudinem, Primam Dominus sancit dum inter se i precepit qui maledixerit patri aut matri: quandoquidem illi contempitum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immotigeros & rebelles pœnam mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Matth. 15, ex precepto Dei esse vt beneficiamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

Exod. 21. 17.

Ierem. 0. 9.

Prim. 20. 10.

Deut. 21. 18.

Matth. 15. 4.

Ephes. 6. 1.

7 Subnectitur promissio, commendationis vice, quæ magis admo-
neat quam grata Deo sit quæ hic nobis imperatur submissio. Istum enim
sculeum excitando torpori nostro admoet Paulus, quem dicit manda-
tum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula
precepit, non specialis & propria vnus mandatum fuit, sed ad Legem vni-
uersam extendebatur. Poterit sic accipiendi hæc est. Peculiariter Israëli-
tis loquebatur Dominus de terra quam illis promiserat in hæreditatē.
Si ergo diuinæ benignitatis arthabo erat terræ possessio, non miremur si
Dominus testari voluerit suam gratiam, vitæ longitudinem largiendo:
per quam fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficii fructus. Sensus er-
go est, Honora patrem & matrem, quò per longam vitæ spatium frui tibi
diu liceat ea terræ possessione quæ tibi futura est in gratiæ meæ testi-
monium. Cæterum, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentem
vitam inter Dei benedictiones merito reponimus. Quare ad nos simili-
ter spectat istæ promissio, quatenus scilicet diuinæ beneuolentiæ docu-
mentum nobis est presentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promit-
tuntur, aut promissa sunt Iudæis, quasi beatitudinem in se contineret: sed
quia symbolum piis esse solet diuinæ indulgentiæ. Quare si contingat
ante maturam ætatem obsequentem parentibus filium è vita abripi
(quod non raro cernitur) nihilo minus in suæ promissionis complemen-
to constanter Dominus perseverat, quàm si eum centum tertæ ingeribus
muneretur cui vnū modo pollicitus erat. Totum in hoc si um est vt ex-
pendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio est:
benedictionem verò esse quatenus diuinæ gratiæ est documentum: quam

*Promissio adiecta
s precepto, de vitæ
presentis duratio-
ne, & quatenus ad
nos benedictio spectet.
Ephes. 6. 2.*

ipse per mortem infinito vberius & solidius seruis suis testificatur & re ipsa demonstrat.

Quomodo Deus, & quare variis modis vnde dicitur in immortibus parentibus filios exerceat.

38 Adhuc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui patientes qua decet obseruatione coluerint: simul inuuit, omnibus immorigeris ac inobsequētibus certissimam imminere maledictionem, cui ne desit executio, eos per Legem suam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac supplicium de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipse vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominū genere vel in præliis vel in rixis cadat: alij in solitis modis affliguntur: omnes propè comminationem hanc non esse vanam argumentum sunt. Quòd si qui euadunt ad vltimam senectutem: qua in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm misere lauguent, & maioribus in posterum pœnis reseruantur, multum abest quin benedictionis piis filiis promissæ fiant participes. Sed istud etiam obiter annotandū, quòd illis obedire non nisi in Domino iubemur: neque id obsecrum est ex iusto prius fundamento: præsidet enim eo loco in quem euexit eos Dominus, communicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illum Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis transgressionem nos instigant, meritò tum non parentes nobis habendi sunt, sed extranei, qui nos à veri Patris obedientia subducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorum genere habendum. Indignum enim & absouum est vt ad deprimendam Dei celsitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

Parētibus, & alijs non debere obedire nisi in iussu Dei Legi.

Ephes. 6. 1.

P R A E C E P T V M S E X T I V M.

Non occides.

Expositio sexti præcepti, quo non tantum occidis, vel odiū proximi interdicitur, sed conseruatio vitæ illius nobis committitur.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominū genus vnitæ quadam Dominus deuinxit, in columinatem omnium vnicuique debere esse commendatam. In summa ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnia quæ uis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuendam proximorum vitam subsidij est, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: si quo in discrimine sunt, præbere manum auxiliarem. Si Deū Legislatorem sic loqui recordaris, simul cogita uelle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Kidiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, usque præcipue immeratur, ad veram iustitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Legge prohibetur, & præcipitur interior affectus conseruanda fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, sed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus ratrem possis quin noxæ libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud est quàm ira mueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: ubi vel ira vel odium est, illic est maleficus affectus. Si ergi uersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidâ esse qui fratrem in corde suo odit: ore Domini Christi pronuntiatū est reum esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse concilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit futue.

1 Ioh. 2. 15.

Matt. 5. 22.

Ratio si uere præcepti, quia homo caro nostra est imago Dei.

40 Duplicem autem aequitatem Scriptura norat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare, nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctū habere illum: nisi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione &

ne & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad conseruationem eius inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reueremur, & carnem nostram amplectemur. Non ergo euasit homicidij crimen qui à sanguinis effusione sibi temperarit. Siquid opere perpetras, si conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius saluti sit aduersum, homicidij reus tenetis. Nisi rursus illam pro facultate & oportunitate tueri studes, ea quoque immanitate Legem præuaricaris. Quod si tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum studij & operæ salutis animæ debeatur quæ in immensum coram Domino præcellit.

P R A E C E P T U M S E P T I M U M.

Non mœchaberis.

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, faceffere à nobis omnem immuditatem oportere. Summa igitur erit, vt nequa sputicitia, ut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui responderet affirmatiuum præceptum, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemur. scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius sceditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiam maculâ inurit) in libidinis cuiusuis abominatorem nos adducat. Quoniam hac lege conditus est homo vt solitariam vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis addictus est: quantis satis erat, Dominus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius societatem sua auctoritate inita, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra coniugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam coniugilem in necessitatis remedium esse ordinatam, ne in effrenem libidinem prorruamus. Ne ergo nobis blâdiamur, dum adimus non posse vitum cum muliere, sine Dei maledictione, extra coniugium copulati.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accensa post lapsum libidine, mulieris consortio bis obnoxij simus, nisi quos singulari gratia Deus inde exemit: videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis non nisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonij subsidiû se conferant, vt ita in suæ uocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc uerbum, si non proposito concessio per remedio intemperantiæ suæ succutrant, cum Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neque multi quisquam obire pat. (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei enim auxilium non nisi iis adest qui in uis suis ambulant: hoc est in sua uocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidiis, necessitates suas superare eluctantur, qui inani temeritate contendunt. Continentiam singulare est Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in uniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primum enim certum hominum genus facit, quod se castramet propter regnum cælorum, hoc est, vt tolerantius ac liberius vacare regi cælestis negotiis liceat. At ne talem castrationem esse in hominibus potestate quis putet, paulò antè ostenderat non omnes esse capaces, sed quibus peculiariter è cælo datum: si: unde concludit, Qui potest capere capiat. Afferit etiam nunc apertus Paulus, dum

Expofitio septimi præcepti, quo scortationem Deus prohibet. pudicitia & puritate requirit: quæ & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato cibi potu, & usu fouere & conseruare debent. ut est in fine scilicet. 4.

Cōtinentiam singulare esse Dei donum, quod non omnibus, sed quibuslibet dat, idq; nunquam ad tempus. Quibus non est concessum, illi omnino ad cōiugium (quod est in necessitate humana) remedium à Deo sanctum, vt & bebes scilicet. 41) conseruiant. Hic & scilicet. 43.

Psal. 91. 1, & 14. Mat. 19. 12.

1. Cor. 7. 7.

fide perfoluat. Hac ratione populus omnes sibi præfectos in honore habeat, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iustis pareat, nihil detrectet quod proprio Deo ferre possit. Rursum illi plebis suæ curam sustineant, publicam pacem conseruent, bonis sint præsidio, malos coerceant: nec omnia administrent quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationem reddaturi. Ecclesiatarum ministri fideliter verbi ministerio incumbant, nec saluæ doctrinam adulterent: sed puram & synceram populo detrahant. Nec doctrinam solum, sed vitæ exemplo instituant: præ sint denique, vt boni pastores ouibus. Populus vicissim eos pro nunciis & Apostolis Dei suscipiat, cum iis honorem reddat quo summus Magister eos dignatus est: quæ eorum vitæ necessaria sunt præbeat. Parentes liberos, vt liberi à Deo commissos, alendos, regendos, docendos suscipiât: nec scruia eorum animos exasperent, & à se auertant: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personam deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & suam illis obseruantiam à liberis deberi ante dictum est. Iuniores senilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilis esse Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem sua prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vitium ferentur, non asperis clamoribusque infestationibus eos inceffentes, sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem seruise ad obsequium sedulos & morigeros dominis præstent: neque id ad oculum, sed ex animo, tanquam Deo ipsi seruientes. Hæc quoque non morosos se & intractabiles erga seruos gerant, non asperitate nimia diuexent: non contumeliosè accipiant: sed potius agnoscant sibi fratres esse, suosque sub cœlesti Domino conseruos, quos mutuo à amore & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quisque reputet quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc, referenda semper mens ad Legislatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus constitui: quò aliorum commodis atque utilitatibus & tuendis & promouendis studeant.

PRÆCEPTVM NONVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

*Expositio præcepti
noni: quò falsitate
Domini coercet,
quis vel mendacis
vel obiectandi lib-
diu, alium, ueni-
sed omni, aut cimo
d' deo, abimus.*

*Ex d. 23. 1.
Leuit. 19. 16.*

47. Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas est) execratur, veritatem sine furo esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calumniis falsisque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis totum grauemus: denique ne maledicentia & procacitate libidine quempiam ledamus. Cui interdico coheret imperium, vt ueniuique fidelem operari, quoad licet, in afferenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum suarum integritatem. Sensus mandati sui videtur exponere voluisse Dominus Exod. 23, his verbis, Non suscipies vocem mendacii: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modo parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac fustiones in populo: sed ne quis decipiat fratrem suum, vtrunque enim distinctis mandatis cauet. Sine dubium non est quin, vt præcedentibus mandatis cohuiit seui in impudicitiâ, auaritiâ, ita hic falsitatem coerceat: cuius duo sunt membra, quæ prius notauimus, Aut enim malignitate & obiectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo, interdum etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest, solenne & iudicarium testimonium hic no-

Minuti putes, an vulgare, quod in privatis sermonibus fertur. Semper enim eo recurrendum est, ex singulis vitiorum generibus speciem vnam paradigmati loco proponi, ad quam ceteræ referantur: eam autem potissimum diligenda, in qua vitij turpitudo maximè emineat. Quanquam generalis extendere convenit ad calumnias & sinistra obsecrationes, quibus iniquè gratiam proximo: quia fœderis testimonij falsitas nunquam periurio caret. Periuriis autem, quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio satis est obviatum. Prinde legitima præcepti observatio est, ut lingua in afferenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum utilitatibus feruiat. Equitas plerumque manifesta est. Nam si qui bullibet thesauris pretiosius est nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis spoliatur homo. In dissipanda autem eius substantia, non minus interdum falso testimonio, quam in manu rapacitate proficitur.

48 Et tamen mirum est quàm supina securitate passim in hac re peccetur, ut rarissimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborent: adeo venenata quædam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Neque putamus in bonam esse excusationem si sepe a numero non mentimur. Nam qui prohibet mendacii fratris nomen deturpari, vult etiam illibatum conservari, quantum per veritatem licet. Si quidem vicunque illi aduersus mendacium ratum caueat: eo ipso tamen innuit, sibi esse commendatum. Atqui id nobis sufficere debet ad firmam proximo saluam custodiam, Deo eam curæ esse. Quare damnatur proculdubio in vniuersum maledicentia. Porro maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ sit castigandi studio: nõ accusationem aut iudicariam denunciationem, qua remedium malo queritur: non publicam reprehensionem, quæ ad incutendum ceteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestacionem apud eos quorum salutis interest præmonitis fallisse, ne ignorantia periclitentur: sed odiosam criminationem quæ ex malignitate & obsecrandi petulantia nascitur. Quæ huc quoque extenditur mandatum istud, ne sicutilem urbanitate asseremus, & amarissimos intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lausis, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui faciliarum laudem, cum aliorum robore ac etiam gemitu captant: quando ex gratia diuinitatis non leuiter interdum fratres fugillantur. Nunc si ad Legum morem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quàm lingua, pro suo iure dominari: succurreret citè & audiendum obsecrationum auiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdum Ridiculum enim est si quis putet Deum odisse maledicentiam in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledicentis & amarissimis salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus remete mentem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum illis suum honorem candidè seruemus.

Vide supra scilicet. 22. in fine.

Multa contra d. præceptum à nobis peccariis, etiam si nõ mendumur.

Prudenter distinguenda maledicentiam, quæ damnatur d. præcepto, à iudicaria denunciatione, obiurgatione quæ sit castigandi studio & similibus.

PRAECEPTVM DECIMUM.

49 Non concupisces domum proximi tui, &c.

Filius est: Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam, *Expositio 10. præcepti, quæ nõ tantum n. j.*

*Concilium unum in
candi proximo. Cui
superioribus prece-
ptis prohibetur, sed
concupiscentia sine
cupiditas non ad
iustitiam charitati. Ite-
rum de eo. 2. 5.
Differencia inter
cupiscentiam & con-
silia. I. de 2. cap.
2. 2. 1. 1. 2. 4.*

Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepat, quæ noxia & in alte-
rius detrimentum vergente concupiscentia, animos nostros commoueat.
Cui respondet ex aduerso preceptum, ut quicquid concipimus, delibera-
mus, volumus, medicamur, id cum proximorum bono & commoditate
sit coniunctum. Sed hic magna & perplexa, ut videtur, difficultas nobis
occurrit. Si enim vere superius à nobis dictum est, sub scortationis & furti
verbi: superuacuum fuisse videri queat, ut nobis postea seorsum alienorum
honorum concupiscentia interdiceretur. Sed nobis facile nodum istum
expedit distinctio inter consilium & concupiscentiam. Consilium enim,
quod taliter de eo in superioribus preceptis loquuti sumus, est deliberata vo-
luntas consensus, ubi animum libido subiugauit. Cupiditas circa talem
& deliberationem & assensionem esse potest, quum animus vanis peruer-
sisque obiectis pungitur modo, & titillatur. Quemadmodum ergo volu-
tatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hæcenus Dominus
iussit: ita ad eandem nunc dirigimini conceptiones iubet, ne sint vllæ
prauæ & contortæ, quæ animum aliorum extument. Quemadmodum
animum inlecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam,
mendacium vetuit, ita nunc prohibet instigare.

*Veritas tantum ad
doctrinam dilectionis
tantumque necessitate
non Deum a nobis
est. 2. 3. 1.*

50 Neque verò sine causa tantam rectitudinem exigit. Nam quis æ-
quum esse neget, omnes animæ potentias charitate occupari? Si qua au-
tem à charitatis scopo aberret, quis morbosam esse inficietur? Iam verò
vnde fit ut animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ. N. si
quòd neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imburus
animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum er-
go carenus charitate esse oportet, quatenus concupiscentiam recipit. Ob-
iicit quispiam, non tamen consentaneum esse ut phantasæ, quæ teme-
re volitantur in mente, & tandem evanescent, pro concupiscentiis, qua-
rum sedes in corde est, damnentur. Respondeo, hæc quæstionem esse de
eius generis phantasæ quædam mentibus obuersantur, simul animum
cupiditate mordent ac feriunt: quandoquidem nunquam in mentem ve-
nit optare aliquid quin cor excitatum saliat. Mirabilem ergo dilectionis
ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiscentiæ tricus
vult impediri. Animum mirificè compositum requirit, quem ne leuibus
quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc
intelligentiam mihi priusquam aperuit Augustinus, ne graui suffragio
destitui eam putes. Etiam quilibet præua cupiditate interdicare
consilium Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum proposuit quæ
falsa delectationis imagine nos ut plurimum capiunt: nequid cupiditati
protus relinqueret, ubi ab iis rebus retrahit in quas potissimum insanit
& exultat. En secunda Legistabula, in qua facis admonemur quid homi-
nibus debeamus propter Deum, à cuius consideratione pender tota cha-
ritatis ratio. Quare frustra inculcaueris quæcunque in hac tabula docen-
tur officia, nisi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam funda-
mento, subnitatur. Qui duo præcepta quærent in concupiscentiæ prohi-
bitione, peruersa sectione quod vnum erat lacerate, prudens lector me ta-
cente iudicabit. Nec obstat quòd secundo repetitur verbum Non concu-
pisces: quia ubi domum posuit, partes eius enumerat, ab vxore incipens:
vnde clare patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum esse,
ac Deum in summa præcipere, ut quod possidet quisque, maneat saluum
& intactum non modo ab iniuria aut libidine fraudandi, sed à minima
etiam cupiditate quæ animos sollicitet.

*Preceptum non in dicitur
esse, quia de his rebus*

51 Quorsum verò spectet Lex vniuersa, non erit nunc difficile iudi-
cium, nempe in iustitiæ completum: ut hominis vitam ad diuinæ pu-
ritatis

ritatis exemplar formet. Ita enim suum ingenium Deus illic delineavit, ut si iuis factis quicquid illic præcipitur representeret, imaginem Dei quodammodo sit in virtute expressurus. Quamobrem Moyses, quum summam illius reducere Israelitis in mandatum velle, Et nunc Israeli (aicba:) quid petit abs te Dominus Deus tuus, nisi ut timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum ac firmas ei in toto corde, & in tota anima, custodias mandata eius. Nec cessabar ea semel occidere illis quoties indicandus erat Legis scopus. Hæc ita respicit Legis doctrina, ut hominem vitæ sanctitate cum Deo suo coniungat, & (quemadmodum alibi Moyses loquitur) coherere faciat. Porro eius sanctitatis perfectio in duobus iam rebus capitibus sita est. Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, sicut nos ipsos. Ac primum quidem est ut Dominum dilectione anima nostra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltro fluat proximi dilectio. Quod ostendit Apostolus, dum scribit finem præcepti esse charitatem ex conscientia pura, & fide non simulata. Vides, inquam in capite collocari conscientiam, & fidem non simulatam: hoc est, vno verbo veram pietatem inde charitatem deducit. Fallitur ergo si quis autumat rudimenta quædam & primordia iustitiæ duntaxat in Lege tradita, quibus homines ad tyrocinium includentur, non etiã diriguntur ad rectum bonorum operum metam: quandò vltira illà Moyses & hanc Paulus sententiam, ad supremã perfectionem nihil considerare queas. Quò enim quæso, procedere volet, qui illa institutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad spirituales cultum, ad mandatorum obedientiam, ad sequentiam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conscientiaæ suaverã fidem & dilectionem eruditur? Unde cõfirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis vestigat & reperit. Qui enim arida tenuiãque tantum elementa scetãtur, acti dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teste Apostolo, nequaquam tenent.

57. Enimvero quia in communior inda Legis summa interdum Christus & Apostoli præbent ab alii prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verbum ad utranque tabulam trahere volunt. Vocat Christus apud Mattheum præcipua Legis, misericordiam, iudiciam & fidem. Sub fidei vocabulo nihil non est ambiguum quin veritatem erga homines designet. Atque ut sententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: frustra certè: nam Christus de his operibus differit quibus homo se iustum approbare debet. Hanc rationem si obseruemus, deinde in certam mirari cur alibi roganti adulescenti quæ sint in indita quorum obseruatione ad vitam ingredimur, hæc sola respondeat: Non occides. Non mœ. habetis. Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximum tuum sicut teipsum. Si quidem prioris tabule obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferretur. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ assidue incumbabant: at opera charitatis talia sunt ut solidam iustitiam per ea testemur. Hoc verò ita passim occurrit in Prophetis, ut lectori mediocriter exercitato similare esse debeat. Nam fere quoties hortantur ad præteritiam, omissa prioris tabula, fidem, iudiciũ, misericordiam & æquitatem vident. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, sed eius seriam probationem à signis exigunt. Hoc quidem notum est, ubi de Legis obseruatione distat, plerumque insistere in secunda tabula: qui, sicut mixtè perspicitur iustitiæ & integritatis studium. Neque opus est recensere locos: quia per se quisque facillè animaduerteret quod dico.

58. Ergone, inquires, plurius est ad iustitiæ summam, cum hominibus

*Matt. 23. 23.
Hic est fidei, 53. habet, Christus & Apostolus in eam. mota la Legis vnum prætermittere in eadem priorum: butam: non quod plurius sit ad iustitiæ summam, cum hominibus putate Deum honorare: sed quia non ficta charitas vere pietatis est approbata.*

Matt. 17. 18.

innocēter viuere, quàm pietate Deum honorate? Minimè: sed quia nō temere quis charitatem per omnē custodit, nisi Deum tertio timeat: inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad seipsum posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposeit, sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque non sine causa Apollō Iusticiam sanctorum perfectionem in charitate reperit. Nec ipsam alibi abscondē vocat Legem complementum: addens, Legem perfectisse qui diligit proximum. Item, Totam Legem vno verbo cōprehendit. Dilige proximum sicut teipsum. Nō enim aliud docet quàm Christus ipse, cum ait, *Cur conque vultis ut faciant vobis homines, eadem facite illis: hoc est enim Lex & Propheta.* Ceruicū est, in Lege & Prophetis primum locum tenere si ism & quicquid ad legimum Dei cultum pertinet, inferiori loco subidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantum præscribi iuris & acquiratis inter homines obseruandam, qua ad testandum pium eius timorem si quis in nobis est, exercemur.

Psal. 115. 2.

Ephes. 3. 9.

Colos. 3. 14.

Rom. 13. 8.

Galat. 3. 14.

Matt. 7. 12.

*Contra Sphor. 1. 5
quosdam ostenditur
charitatē esse amorē
proximi, non
nostri ipsorum.*

*Vide Augustinum
de Doct. Christ. lib.
1 cap. 23. & sequē
tibus.*

54 Hic ergo hęc reanus, tum optimè ad Dei voluntatem Legisque præscriptam cōpositam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuat quæ carnis suæ cōmodo fiēt, ut aut omittatur sic. Et sanè quando ita nati sunt homines ut in amorē sui plus iusto toti proici fecerant, &, quantumvis a veritate excidant, cum semper retineant nullā fore opus Lege quæ amorem illum spōte sua immodicum magis inflammet. Quod plane perspicuum est, non nostri ipsorum amorem sed Dei & proximi, obseruationem mandatorum esse: optimèque ac sanctissimè cum viuere qui quam minimum fieri potest, sibi viuat. studet: neminem verò eo potius nec iniquius viuere, qui sibi duntaxat viuat & studet, suaque duntaxat cogitat & acquirit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullū habebat vehementiorem aut valdiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensanda est vis locutionis, non enim (quod stolidi somniant: Sopheræ quidam) priores partes τῆ φιλαδελφίας concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectu intrahimus ad nos ipsos, eum ad alios trāsfert. Vnde Apollōlus asserit charitatem non querere quæ sua sunt: Nec pili gētimanda est eorum ratio: Regulatum semper esse inferius sua regula. Siquidem nō regulam statuit in amore nostri Dominus, cui charitas erga alios subesset: sed vni naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostēdit alio iam obuiere diffundere non minoris alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad beneficiendum proximo quàm nobis ipsis.

1. Cor. 13. 5.

Iuc 10. 36.

*Proximi vocabulo
etiam altem si mu
queunque cōtinnu
cum comprehendit.*

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritan: demonstrat alienissimum quemque contineri, non est quòd dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, ut quisque est nobis conuētissimus, ita officii nostri esse familiariter adinuandum, ita enim fert humanitatis ratio: ut cō plura homines inter se officia communicent, quòd in totibus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut vicinæ vicinulis conueniunt. Atque id nulli Dei offensionē, cuius promittitur huc quod immenso adigimur. Sed dico vniuersum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexandum: nullū hic esse discrimen Barbari aut Græci digni v. l. indigui, amici vel inimici: quum in Deo, non in seipsis considerandi sunt: qui inuita eum dilectimus, non mirum est simul et totibus implicamur. Quæ si veram diligētiā hanc tenere libet, non in hominem primum

conuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sæpius quàm amorem exprimeret: sed in Deum, qui amorem, quem sibi d. seruius, ad vniuersos homines diffundi iubet: vt sit hoc perpetuum fundamentum, Quasi seun- que sit homo, diligendum tamen esse, quia diligunt Deus.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantie vel malitiæ fuit, q̄ Scholasticæ ex præceptis de non appetenda vniuersi, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudeis tradita fuerunt, & cum omnibus in cõ- mutæ Christianis tradebantur, consilia fecerunt, quibus parere vel non parere liberum esset. Eorum autem necessitatem obedientiam ad monachos relegarunt. qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quòd vltro se feruandis consiliis obstringerent. Et ratione asserunt, cur ea non recipiant pro legibus: quod non in sola nimium & gratia virtutis, quorum necessitatem Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itaque Legem Dei æternam de diligendo proximo refugere audent? An tale in aliqua Legis pagina discrimen extat: ac non magis passim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissimè exigant: Quasi enim est istud, quod esuriens iubeatur inimicum pascere: eius boues & asinos errantes in viam dirigere, aut orem succulentem fœbulare? Belluifine in eius gratiam beneficiemus, nulla in i. sum beneuolentia? Quid? annon æternam est verbum Domini, Mibi vindictam, & ego retribuam: quod alibi quoque explicatius habetur, Non queras vltionem, nec memor eris iniuriæ cuius in te tuu. Aut hæc obliuerent ex Lege, aut Dominum Legi statorem fuisse agnoscant, non consiliarium fuisse mentiantur.

57 Et quid hæc, quæ sibi volunt, quæ ausi sunt in sulco glossate illudere? Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro persecutoribus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt sitis filij Patris vestri qui est in cœlis. Quis non hic cum Chrysostomo ratiocinetur, ex tam necessaria causa probe constare non esse exhortationes, sed præceptiones? Quid nobis amicus restat, ubi expungitur è numero filiorum Dei? At secum dum eos filij Patris cœlestis erunt soli monachi, soli Deum Patrem audebunt invocare. Quid interim Eccl. si? Eodem iure relegabitur ad Gentiles & publicanos. Dicit enim Christus, Si amicis vestris etis beneuolus, quam integritatem expectatis: in non Gentes & publicanos idem faciatis? Bene verò nobiscum agemus si Christianorum titulus nobis relinquatur, cœlestis regni adimatur hereditas. Nec minus sumum est Augustini argumentum, Quomodo scitari, inquit ille, Dominum vetat, non inimici minus quàm amici uxorem attingere: prohibet: quoniam futurum interdicit, nihil omnino futurum perimitur, siue ab amico, siue ab inimico. Hæc autem duo, Non scitari, & Non scitari, ad dilectionis regulam reuocatur Paulus: imò docet sub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ergo aut falsum Legis interpretem fuisse Paulum oportet, aut necessitudo hinc conficitur, diligendos quoque esse inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Vere itaque se filios Satanæ esse produnt qui commune iugum filiorum Dei excutunt ad eò licentiose. Dubites autem maioris hæc stupiditate an impudentia istud dogma euulgarint. Nemo enim veterum est qui non tanquam de re certa pronuntiet hæc esse mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuisse, ex securæ eius asseueratione liquet: nam citra cõ- troversiam pro præceptis habet. Et quàm stolidè ratiocinantur: Ouis, si sine iniquiunt, esset nimis graue Christianis. Quasi vero grauius quicquid excogitari possit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus: Piz ista Lege nihil nõ facile haberi debere, siue diligendus inimicus, siue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certe

Hic & sect. 57. d. 2

nantur ignorantia

Scholasticæ, qui ex

præceptis de non ap-

petenda vindicta

& de dilectionis ini-

mici consilia fece-

rent, quorum neces-

sariæ obseruationi

soli Monachi se a-

stringerent.

Prout. 25. 21.

Exod. 23. 4.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

nostræ imbecillitati ardua sunt & difficilia, vel ad minimum vsque Legis apicem. Dominus est in quo virtutem facimus: det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub lege gratie esse Christianos, non est esse tanquam sine lege vagari, sed Christo in se esse, cuius gratia à Legis maledictione liberi sint, & cuius spiritu Legem habent in cordibus inscriptam. Hanc gratiam, Legem in proprio vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eam opponebat: isti in nomine Legis de nihilo philosophantur.

Hic & scilicet 59. cõ- 51. Eiusdem est rationis quòd peccatum veniale nuncuparunt, cum
tra permissim occultam interpretem, quæ primæ tabulæ aduersatur rem directam vlti-
phylarum magna mi mandati per euaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatem sine
tionem de peccatis deliberato assensu, quæ nõ diu cordi insideat. Ego autem ne subire quidẽ
venalibus quæ di- posse dico, nisi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Veramur
cũt esse cupiditate alienos habere deos. Quæ mens diffidentur machinis perculsa, alio cir-
sine delibato assen- cunctis, quum subita cupidine aliõ trã ferendæ suæ beatitudinis inces-
su, & nõ diu cordi situr: vnde isti quamlibet euandæ motus, nisi quia est aliquid in anima
insidens, & studi- vacuum ad recipiẽdas eiusmodi tentationes? Ac ne longius argumentũ
tur, & ne peccati protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota
sed leuissima sp- mente, ex tota anima: nisi ergo omnes animæ potentie in Deo: orem
cõcupiscentiã intenduntur iam discessum est à Legis obedientia: quia Deo non bene-
uolenti, & non stabiliunt in conscientia nostra thronum arguent qui illic insurgunt
et de illis in libro aduersus regnum eius hostis, cuiusq; predicti interpellant Mandatum verò
deus, & Deum for- vltimum propriè huc pertinere demonstratum est. Pugnãt nos animi
cordis vobis con- aliquid ad desiderium iam concupiscet, tãtã tenemur, ac si in I constitui-
sequitur Paulus mur Legis transgressores: quia Dominus non tantum deliberat & ma-
lib 3 cap. 4 sec. 2. chin in quod sit in iacturam. Iterius vetat, sed concupiscentia etiam sti-
ut illud neq; ha- mulati & astuare. Legis verò transgressio in maledictio Dei semper in-
ber, nõ esse hoc do- cumbit. Non est igitur quòd vel leuissimas cupiditates iudicio mortis exi-
gma. Statu de pe- mianus. In aut mandis peccatis, inquit Augustinus, non afferamus state-
catõrã, & aucto- rias dolosas, ob appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro
lib. 2. de septac. arbitrio nostro dicentes, hoc grane, hoc leue est: sed afferamus stateram
Dei, ut ap. 6. diuinam de Scripturis factis tanquam de thesauris Dominicis: & in il-
 la quid sit grauius appendamus: nõ non appendamus, sed à Domino
 appensa recognoscimus. Quid aut in Scripturã certè dum Paulus stipea-
 dium peccati mortem vocat, sibi putidam hanc distinctionem incogni-
 tam fuisse ostendit. Quum plus iusto procliuẽs ad hypocritam simus,
 fomentum hoc addi minime oportuit quod torpidas conscientias mul-
 ceret.

Matt. 5. 19.

59. Vtrum repetent quid sibi velit illud Christi dictum, Qui trans-
 gressus fuerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines,
 nullus habebit in regno celorum. An ex eo numero non sunt, dum Le-
 gis transgressionem ita extenuate audent, ac si digna morte nõ esset? At-
 que oportuerat consistere, non simpliciter quid præcipiatur, sed quid nõ
 sit ille qui præcipit, quia in qualicumq; mandato ab eo Legis transgres-
 siunculi eius authoritati derogatur. An illis parum est Dei in astatem
 vlla in re violari? Deinde si sum in Lege voluntatem exposuit Deus,
 quicquid Legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarmatam
 fugent, ut non mortis vindicta protinus consequatur? Neque ipse obscu-
 re pronuntiauit (si vocem eius exaudire in animum potius inducerent,
 quam claram veritatem in spiritibus suis argumentibus obrurbare.) Ani-
 mi inquit, quæ peccauerit, ipsa morietur. Item quod nuper citauimus, Sti-
 pendium peccati, mors. Isti autem quod peccatum esse fatentur, quia ne-
 gare nequeunt mortale tamen non est, contendunt. Sed enim quia plus
 tatis hæcenus infania indullerunt, discant saltem aliquando respicere.

Eccl. 18. 20.

Rom. 6. 13.

17. Quòd si delirare perseverant, illis valere iussis, habeant filij Dei, omne peccatum mortale esse: qui est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram necessariò prouocat: quia est Legis præuaricatio, in quam edictum est sine exceptione Dei iudicium: Si uictorum delicta uenialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia ueniam consequuntur.

Christum, quauis sub lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuisse.

CAPVT IX.

QUA non frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia uoluit se Patrem testari, nec frustra populum electum sibi consecravit: iam tunc haud dubie in eadem imagine cognitus est in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideo Malachias, postquam Iudæos ad Legem Moysi assit attendere, & in eius studio perseverare (quia post eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denuntiat exorturum esse solem iustitiæ. Quibus uerbis admonet, Legem in hoc ualere ut pios in expectatione uenienti Christi contineat: eius tamen aduentu longè plus lucis sperandum esse. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuisse fecundatos & sedulo inquisisse de salute quæ nunc per Euangelium patefacta est: & fuisse illis reuelatam quòd non sibi uel suo seculo, sed nobis ministrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Nò quòd inuicilis fuerit ueteri populo eorù doctrina, uel ipsi etiam nihil profuerit: sed quia thesauro potiti non sunt, quem nobis trãsmisit Deus per eorù manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua testificati sunt: & quum eam modicè delibuerint, uerberior nobis offertur eius fructio. Ideo Christus, qui se testimoniũ à Mose habere asserit, gratiæ tamen mensuram qua Iudæos superamus extollit. Nam discipulos alloquens, Beati inquit, oculi qui uident quæ uidetis: & beate aures quæ audiunt quæ uos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti sunt. Hæc non parua est reuelationis Euangelicæ commendatio, quòd sanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui sententiæ minimè repugnat alter locus: ubi dicitur Abraham uidisse diem Christi, & gudio exultasse. Qui tui obscurior fuit fructus rei proci: remouit: nihil tamen ad bene sperandi certitudinem defuit: unde Ignatia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem usque comitata est. Neque uox illa Iohannis Baptistæ, Deum nemo uidit unquam, unigenitus qui est in sinu Patris enarrauit nobis, pios qui ante mortem fuerat, excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ resurgit in Christi persona: sed illorum sortem cum nostra comparans, mysteria quæ sub umbris obscure tantum speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmodum probè explicat auctor epistolæ ad Hebræos, multifariam & multis modis loquutum fuisse olim per Prophetas, nunc uerò per dilectum Filium. Quauis ergo unigenitus ille, qui nobis hodie est splendor gloriæ & character substantiæ Dei patris, olim Iudæis innotuerit, sicut alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem, uerum tamen est quòd alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit tenebris inenitensplendescere, nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriæ Dei in facie Iesu Christi: quia ubi apparuit in hac sua imagine, quòd immo se fecit uisibilem, præter obscura & umbratilis ante fuerat eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorù ingratiudo ac pernitias, qui hic in meridie cecutiunt. Et ideo mentes eorù à Satana obtenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo uelo interposito, in Euangelio resurgentem.

Sanctos Patres delibuisse gratiam, quæ hodie nobis plena abundantiâ offertur: uelut diem Christi, sicut obscuriore uirtute: cum nunc gloria nullis uelociter posita, in Euangelio resurgit. Hic c. sicut. 2.

Malach. 4. 2.

1. Pet. 1. 12.

Iohann. 5. 46.

Matt. 13. 16.

Luc. 10. 23.

Iohann. 8. 56.

Iohann. 1. 18.

Hebr. 1. 1.

2. Cor. 4. 6.

1 Tim. 4. 6.

*Euangeliū propriè
& specialitè voca-
ri promulgationem
exhibitam Christo
gratiæ non quæ de
peccatorū remissio-
ne apud Prophetas
extant promissio-
nes.*

Matt. 4. 17.

Marc. 1. 1.

2 Tim. 1. 10.

1 Cor. 1. 20.

Ioh. 1. 51.

2 Porro Euangeliū accipio pro clara mysterij Christi manifestatione. Fateor certè, quatenus Euangeliū vocatur à Paulo doctrina fidei, eius patet ceteri quæcunque passim in Lege occurrunt promissiones de gratuita peccatorū remissione, quibus Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus Augur & voxatur conscientia, si ex operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, vocem Euangeliij largitū meo, sub ea comprehendiquæ olim testimoniis Deus misericorditer suæ paternique fauoris Partibus dedit. Verum per excellentiam aptari dico ad promulgationem exhibitam in Christo gratiæ: idque non modo communi vsu receptum est, sed à Christi & Apostolorum auctoritate pendet. Vnde pro, r um hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse Euangeliū regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initiū in Euangeliij Iesu Christi. Nec verò opus est locos colligere quibus probetur res factis superque nota. Sui igitur aduentu Christus vitam & immortalitatem illustrauit per Euangeliū. Quibus verbis non intelligit Paulus dixerit fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: sed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans nouum & insolitum legationis genus fuisse docet, quia Deus quæ pollicitus fuerat præstitit, ut in Filij persona extaret promissionum veritas. Nam etsi semper experiri sunt fideles verum esse illud Pauli, In Christo omnes promissiones esse etiam & amen: quia eorum cordibus fuerunt obsequatæ: quia tamen omnes nostræ salutis numeros in carne sua impluit, vni ipsa retum exhibito in e nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud Christi Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos Dei ascēdentes ac descendentes super Filium hominis. Etsi enim allud re videtur a licalam in visiore ostensam Patriarchæ Iacob, præstantiā tamen aduentus sui commendat hæc nota, quòd ianuam cælorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingressus.

3 Cauendum tamen est à diabolica imaginatione Seructi, qui dum magnitudinem gratiæ Christi extollere vult, vel saltè se velle fingit promissiones in totum aboleri, quæ si finem simul cum Lege acceperint. Obtenndu, fide Euangeliij nobis affecti promissionum omnium complementum. Quasi verò nulla sit inter nos & Christū distinctio. Admonui quidem tæper, Christum nihil reliquum fuisse ex tota salutis nostræ summa: sed ex eo perperam inferitur, beneficiis ab ipso patris nos iam portitæ: si saluum illud Pauli esset, salutem nostram in spe esse absconditam. Fateor quidem nos, in Christum credendo, simul transire à morte in vitam: sed tenendum interea est illud Iohannis, quauis scia vus nos esse filios Dei, nondū tamen apparuisse, donec similes ei erimus: dum scilicet eum videbimus qualis est. Quauis ergo præsentem spiritualium bonorum plenitudinē nobis in Euangelio Christus offerat, fructu tamen sub custodia spei semper late, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promissiones recumbere nos iubet Spiritus sanctus, cuius auctoritas compeccere apud nos debet latratus omnes impurillius canis. Nam teste Paulo, pietas tam futuræ quàm præsentis vitæ promissionem habet: quæ ratione iactat se Apostolum Christi secundum promissionem vti que in ipso est. Et alibi nos e asderi habere promissiones admonet, quibus olim donati fuerunt sancti. Denique hanc felicitatis summam statuit, quòd obsequati simus Spiritu promissionis sancto. Nec verò aliter Christo fruimur, nisi quatenus eum amplectimur promissionibus suis vestitum. Quò fit vt habitet ipse quidem in cordibus nostris, & tamen ab ipso peregrinemur: quia per fidem ambulamus, & non per aspectum. Nec malè inter se conueniūt hæc duo, nos possidere in Christo quicquid ad cælestis vitæ perfectionem spectat,

*Contra Seructi do-
gma quæ eo prætextu
quod fide Euangeliū
habemus promissio-
nū omnium comple-
mentum, ab ipso pro-
misionem ostendit
tatis, orānis præsen-
tiam sper tuatū bo-
norū plenitudinē
nobis in Euangelio
Christi offerat frui-
tionem tamen sub
custodia spei semp-
lternam quauis hic
vnuus, idcirco in
promissiones adhuc
nobis recumbendū.*

Rom. 8. 24.

1 Tim. 4. 8.

1 Tim. 1. 1.

1 Cor. 7. 1.

sp̄at, & tamen fidem esse visionem bonorum eūq̄ non videntur. Tantum in natura promissionum vel qualitate notandū est discrimen: quia Euangelium aiḡto monstrat quod Lex sub typis adumbravit.

4 Hinc etiam conuicitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euāgelio conferunt, q̄ operum merita gratiæ imputationi iustitię. Est quidē hæc antithesis minimē repudianda: quia s̄c̄ Paulus sub Legis nomine regulā iuste viuendi intelligit, quia Deus à nobis exigit quod suum est, nullam vitæ sp̄e faciens nisi omni ex parte obsequimur, & viissim maledictione addita si vel minimū defletemus: nempe vbi disputat gratias nos placere Deo & per veniam iustus censeri, quia nusquam inuenitur Legis obseruatio, cui merces promiss̄a est. Ap̄t̄ igitur Paulus iustitiā Legis & Euangelij facit inter se contrarias. Sed non ita successit Euangelium toti Legi, vt diuersam rationem salutis afferret: quin potius vt sanciret ratūq̄ esse probaret quicquid illa promiserat, & corpus vmbis adiungeret. Neque enim Christus, vbi dicit Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, nisi effugeret non possunt ferri Legis: sed iudicantis tantum imbutos fuisse significat, vt longe subsisteret infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium appellans Dei potentiam in salutem omni credenti, mox addit habere testimonium à Lege & Prophetis. In fine verò eiusdem Epistolę, quanquam præconium Iesu Christi reuelationem esse tradit mysterij temporibus æternis taciti, sententiam hanc addita explanatione mitigat, manifestatum esse docēs per Scripturas Propheticas. Vnde colligimus, vbi de tota Lege agitur, Euangelium respectu dilucide manifestationis tantummodo ab ea differre: ceterum propter inæstimabilem gratiæ affluentiam, quæ nobis fuit in Christo exposita, non abs te eius aduentu dicitur erectum fuisse in terris cælesti Dei regnum.

5 Iam inter Legē & Euangelium interpositus fuit Iohannes, qui medium obtinuit munus, & vniq̄ iustit. Est enim Christū ve can sagnum Dei & vltimam expiandis peccatis, summā Euangelij protulit: quia tamen incōparabilem illam virtutem & gloriam quæ deum emittit in resurrectione, nō explicuit. Iustus Apost. His patē esse negat. Hæc enim significant eius verba, quanuis inter filios maioriū excellat Iohānes, qui tamen minimus est in regno cælorū merito: nō esse quia nō hominum personas illic cōmendat: sed postquam Iohannem præcūlit omnibus Prophetis, Euangelij prædicationē in summū gradum attulit: quā alibi vidimus notari per regnum cælorū. Quod autē se vocem tantum esse Iohannes ipse respondet, quasi Prophetis esset inferior, nō facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi non maiorem esse propriam legationē, sed officio apparitoris se defungi: sicut à Malachia prædictum erat, Et ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto ministerij sui cursu egit quā vt Christo pararet discipulos. Sicuti etiā hoc sibi diuinitus inuentū esse ex Isaia probat. Hoc sensu dictus est à Christo lucerna ardens & lucens, quia nondū illuxerat plenus dies. Nec tamē hoc obstat quominus nuncietur inter Euangelij præcones, sicuti eodē vsus est Baptismo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exortus est, nō nisi Christo in cælestem gloriam recepto liberiore progressu per Apostolos completum est.

De similitudine Veteris & Noui testamenti.

CAPVT X.

EX superioribus liquere iam potest, quoscunque ab initio mundi homines Deus in populi sui sortem cooptauit, eadem lege atque doctrinā eiusdem quæ inter nos viget vinculo fuisse ei fœderatos: sed

Legem Euāgelio operum nunquam vi operum merita gratuita imputat. omni iustitiæ: sed sepe alium esse alterius ad alteram respectum, cum eandem salutis rationem afferant.

Rom. 1. 16.

Iohannē Baptistā habuisse minus meritiū inter Prophetas legis interpretes, & Apostolos Euāgelij præcones.

Matt. 11. 12.

Iohan. 1. 23.

Malach. 4. 5.

Iohan. 5. 35.

De cōcordiā veteris & noui testamenti. Vult Aug. lib. de M. 2. Eccl. 1. et præp. 1. cap. 23.

huic cauillo quod protinus sequitur, Illos eandem nobiscum spiritualem escam manducasse, ac eundem bibisse spirituale potum, quem Christum interpretatur.

John. 6. 31.

6 Obiicitur quidem ad frangendam hanc Pauli sententiam quod ait Christus, Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Qui manducat carnem meam, non morietur in æternum: quæ duo inter se nullo negotio conciliantur. Dominus, quia sermonem habebat ad auditores, qui tantum ventris alimento quærebant saturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum att. impetrat, præsertim vero comparationem mannae & corporis sui pro eorum sensu statuit. Postulabant vt acquirerent sibi authoritatis gratia suam virtutē miraculo aliquo approbare quale ediderat Moses in deserto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant nisi carnalis inediae, qua populus tunc afflictabatur, remedium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, non penetrabant. Christus ergo, vt demonstrat quanto præstantius à se beneficium expectare debeant, quàm quod à Mose collatum patribus suis prædicaret, hanc comparationem format, Si magnum fuit opini. ne vestra, & memorabile miraculum, quod Dominus per Moysen populo suo, ne in deserto fame periret, cælestem cibum subministravit, quo sustentaretur ad modicum tempus: hinc colligite quãto excellentior sit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, præter miserit Dominus, infamam tantum eius vultate notatit. Nempe quoniam Iudei, velut exprobrandi studio, Moysen illi obiecerant, qui populi necessitati mannae remedio opiculatus esset: respondet, se longè superioris gratiæ esse administrũ, præ qua vilescere meritò debeat carnalis populi educatio, quum solam tanti aestimabant. Paulus quia noverat Dominum, quum manna è cælo deplueret, non in ventris duntaxat passum effudisse, sed spiritualis quoque mysterij loco dispensabile ad figurandam quæ in Christo habetur spiritualem v. uificationem, partem itam, quæ consideratione dignissima erat, nõ negligit. Quare certò clarèque conficitur, non easdem modò quibus nos dignatur nunc Dominus, vitæ æternæ ac cælestis promissiones communicatas fuisse Iudeis, sed etiam sacramentis vere spiritualibus obliquatas. Quæ de te copiosè Augustinus aduersus Faustum Manichæum disputat.

Prima similitudo veteris testamenti cum nouo spirituale, scilicet fuisse, & quod cõtineret promissionem vitæ æternæ probatur ex lege et prophetis: primò, quia verbum suum eis commoucauit, quod æternum incorruptibile & vniuersum esse dicunt. I. I. 1. 23. I. I. 40. 6.

7 Quòd si testimonia ex Lege & Prophetis sibi recitari maluit lectores, ex quibus perficiant spirituale fœdus fuisse patribus etiam communè sicuti ex Christo & Apostolis audimus: huic quoque voto obsequar, eoque libentius quòd ita certius conuincuntur aduersarij, ne quid postea tergiversari queant. A que ab ea qui se demonstratione incipiam, quam tamen Anabaptistarum supercilio fidelem & penè ridiculã fore scio, apud dociles tamen & sanos pluriãum valebit: ac pro confesso sumo, eam verbo Dei in se vitæ efficaciam, vt quoscunque Deus participatione eius dignatur, eorũ animis vi uificet. * Valuit semper illud Peccati fœmen esse incorruptibile quod in æternum manet, sicuti etiam ex verbis Itaq; colligit iam quòd hoc sacro vinculo Deus olim sibi deuinxerit fideos, non dubiũ est quin eos segregauerit in spem æternæ vitæ. Nam quòd verbum fuisse amplexos dico, quòd illos Deo propius adiungeret, communicandi rationem intelligo, nõ illam generalem quæ per cælum & terram omnẽsq; mand. creaturas diffunditur (quæ licet vniuersi viuificet pro sua vniquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis necessitate eruit) sed istam specialem qua prorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiusmodi verbi illuminatione quã ad hæserunt Deo, Adam, Abel, Noe, Abraham & reli-

qui pa-

qui patres, dico minimè dubium esse quin illis in regnum Dei immortale fuerit ingressus. Erat enim solida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum esse non potest.

8 Si tamen illud nonnihil implicitum videtur: age, ad ipsam fœderis formulam transeamus: quæ non placidis modò ingenis satisfaciens, sed eorum infirmitate abunde conuergit qui contradicere nituntur. Sic enim semper pepigit cum seruis suis Dominus, * Ero vobis in Deum, & vos eratis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & salutem, & omnem summam beatitudinis comprehendere Prophetæ quoque exponere soliti sunt. Non enim Dauid sine causa sæpius pronuntiat, beatum populum cuius Dominus est Deus: beatam gentem quam in hereditatem sibi elegit: nec terrenæ quidem felicitatis gratia, sed quoniam à morte eripit, perpetuo conseruat, æternamque misericordiam prosequitur quos in populum assumpsit. Quæ admodum est apud alios Prophetas, Tu Deus noster, non moriemur, Dominus, Rex noster, Legislatores noster: ipse saluabit nos. Beatus es Israel, quia in Domino Deo saluatis. Sed ne in te superuacua multitudo laboremus, passim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam adeoque salutis certitudinem deesse, modò nobis Dominus sit in Deum: & meritò si enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus, cuius in hominibus in Deum manifestet, cui non salutis quoque thesauros aperiat? Hac enim conditione Deus noster est ut in medio nostri habitet, quemadmodum per Moysen testabatur. Obtineri autem talis eius præsentia non potest, ut non simul vita possideatur. Atque ut nihil ultra exprimeretur, satis claram habebant vitæ spiritualis promissionem in his verbis, Sum Deus vester. Non enim solis vitæ que corporibus Deum se forte denuntiabat, sed animis præcipuè: animæ autem, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipsa alienæ in morte manet. Adhuc rursus illa coniunctio: perpetuam salutem tecum ducet.

9 Accedit eo, quòd non modò sibi illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat: quòd spes eorum præsentibus bonis non contenta, in æternitate protenderetur. Id porro valuisse apud eos, temporis futuri notationem ostendunt multæ voces, ubi se non in presentibus tantum malis, sed in posterum consolantur fideles: quòd sibi Deus nunquam defuturus esset. Iam verò (quæ pars erat secunda promissionis) ipsos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites etiam se proroganda clariùs etiam confirmabat. Ero Deus feminis vestri post vos. Nam si suam erga mortuos benevolentiam declaraturus erat, benefaciendo posteris: eiga ipsos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim iustarum hominum est Deus, qui suum ideo amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interruptitur eorum facultas, quo minus eis quibus bene volebant impendant sua officia, ac Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ præfectò misericordiam fidei mortuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. Per eius igitur documentum magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare, quum talem describeret que in totam familiam exuberaret. Huius verò promissionis veritatem tum obsequiuit Dominus, & quasi completum protulit, quum Deum se Abraham, Isaac & Iacob longè post eorum mortem appellaret. Quid enim? an non ridicula erat appellatio, si perierat? Perinde enim fuisset acti si foret loquutus, Ego iam Deus eorum qui non sunt. Proinde vno iusto argumento Sadduceos à Christo confutatos fuisse Euangelistæ referunt, ut ne inficiari quidem possent resurrectionem mortuorum à Mose esse testatam, utique qui ex ipso Mo-

Probat. prim. s. s. m. l. i. t. u. d. o. v. e. t. e. r. i. s. t. e. s. t. a. m. e. n. t. i. c. u. n. n. o. u. o. e. x. i. p. s. a. f. o. r. m. u. l. a. e. v. e. r. b. i. s. f. a. e. d. e. r. i. s. E. g. o. D. e. u. s. v. e. s. t. r. e.

* Leu. 26. 12.

Psal. 144. 15.

Psal. 33. 12.

Habac. 1. 12.

Isa. 33. 21.

Deut. 3. 29.

Leu. 26. 11.

Exod. 6. 7.

Probat. prim. s. s. m. l. i. t. u. d. o. v. e. t. e. r. i. s. t. e. s. t. a. m. e. n. t. i. c. u. n. n. o. u. o. e. x. a. l. i. s. v. e. r. b. i. s. f. a. e. d. e. r. i. s. E. r. o. D. e. u. s. f. e. m. i. n. i. s. v. e. s. t. r. i. p. o. s. t. v. o. s.

Gen. 17. 7.

Exod. 20. 6.

Exod. 3. 6.

Matth. 22. 23.

i. n. 2. 32.

Deut. 3. 3.

se didicerunt, omnes sanctos esse in manu illius. Unde inferre prout erat, ne morte qui tam extinguitur, in tutelam custodiam, protectionemq; suam recipiat, qui mortis & vitæ arbiter.

Probatu prima similitudo veteris testamenti cum nouo ex vita facta non patrum in pe. Adam, Abel, Noe, &c. hic ex sicut. n. 12.

13. 14.

Gen. 3. 17.

Gen. 4. 8.

Gen. 6. 22.

Gen. 9. 24.

Gen. 12. 4.

Ex vita Abraham probatur similitudo prima veteris testamenti cum nouo.

Gen. 12. 12.

10. Iam si uis principis est cardo in hac contro-uctia) dispiciamus annon ipsi quoque id les sic insiliu i fuerint à Domino, ut meliorem a libi uiam sibi esse sentirent, et neglecta terrena, illam med tarentur. Pri mum, quod di. nius inuendit. Illis fuit uicem h con sicut, assilidum exercitum, quo ad inuenerunt: ut omn i esse auferimus si in hie modo vita felices essent. A lum, uel sola recollectione perditæ felicitatis infelicissimus, anxius door bus eg: statem suam ægre sustentat: ac ne in solis in tuam laboribus Dei maledictione premitur, unde solatium il li restabat, extremum lucam percipit. Ex duobis filiis alter illi nefando fratris patre medio eripitur: eum habet superstitum cuius aspectu merito detestatur, ac horreat Abel in ipso. etatis si ore crudeli etrucidatis, exemplum est humanæ calamitatis. Noe boni uis uis patrem (dum totus orbis fecerit deliciarum) cum magna fatigatione in a et extruenda detetur. Quod morte effugit, id sit maioribus eius molestius quam si centum mortes obeundæ essent. Nam præterquam quod arca illi est quasi sepulchrum decem mensiu, insuauius nihil esse potest quam in ananiam stercorebus penè immersum tandiu derineri. Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mceroris materiam inci sit: ludibrio se haberi à proprio filio uidet: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex diluio receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur.

11. Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse debet, si spectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, ut filij Dei simus, censi non oportet. Quid uero absurdius quam patrem omnium fidelium esse Abraham, & ne potremum quidem angulum inter illos tenere? At qui ex numero, imò ex gradu apprimè honoifico deiici non potest, quin aboleatur tota Ecclesia. Iam quod ad uite experimenta attinet: ubi primùm uocatur Dei imperio, e patri, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam uite dulcedinem esse purant: ac illam destinato consilio omnibus uitæ oblectamentis spoliare Dominus uellit. Simul ac tert. im ingressus est in qua rubetur habitare, fame inde ex. gatur. Eò ad opem querendam refugit, ubi, quo se incolamen seruet, necesse habet uxorem prostituere: quod incertum an multis morteibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursu n fame expellitur. Quis est felicitas, eam terram incolere ubi totis esuriendum, imò uero in media pereundum, nisi fugias? Simul eodem necessitatis redigitur apud Abimelech, ut caput redime: ractura uxoris opus habeat. Dum huc atq; illuc multos annos incertus uagatur, aliduis seruorum rixis compellitur nepotem, quem sibi loco habebat, se dimittere. Que discessio sine dubio nò aliter ab eo accepta fuit, quam si membrum uisus sectionem p filius foret. Paulo post cap tuum ab hostibus abripi audit. Quo con iur pergat, uicinos reperit: eum in his barbaræ, qui ne ex hostis quid m magni labore puteis aquam bibere sinant. Ne quonum usum redimetet a rege Gerar, nisi ante fuisse prohibitus: Iam ubi ad effectam senectutem uentum est, quod habet ea a tas insuauissimam & acerbissimam orbitate multatum se uidet, donec præter spem siliu relin giat: curus tamen natu item magno redmit, dum S. u. probis sanguatur perinde ac li ancille e contumaciam mouendo, domestice perturbatione sipe causi esset. Nascitur denum Isaac, sed ea mercede ut exturbetur primogenitus Ismael, ac pro derelicto penè hostiliter promeretur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat de seffa boni uiri senectus, paulo post macrare ipsam iu-
beret.

betur. Quid calamitosius excogitet humana mens, quàm patrem fieri filij carnificem? Si morbo abfupus foret, quis nõ putasset miserimum esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multum esset aucta calamitas. Istud vero omnia calamitatis exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt si quis velut in tabula exemplatose vitæ depingere velit, nihil reperiat magis appositum. Neque obicit quispiam eum nõ fuisse profusus infelicem, quod à tot tantisq; tempestatibus prosperè tandem emerferit. Non enim bea vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longam ipsatum laboriose elucet: sed qui, sine maiorum sensu, præteritis bonis placide fruatur.

12 Isaac, qui minoribus malis afficitur, vix tamen minimum suauitatis gustum percipit. Eas ipse quoque vexationes experitur quæ beatorum esse hominem in terra non sinant. Illum fames fugat à terra Chanaan: vxor è sinu illi eripitur: vicini illum subinde exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi suæ à muribus multum molestiarum sustinet: filiorum dissidio angitur; nec mederi tanto malo potest, nisi per exilium eius cui benedixerat. At vero Iacob nihil quàm extremam infelicitatis insigne est exemplar. Pueritiam domi inquietissimè transigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali solo præterquam quod acerbum est exulare, apud Laban auunculum nihilo minus ac humanius accipitur. Parum est durissimam atque austerissimam septem annis seruire seruitutem, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam seruitutem ingrediendum est, vbi totum diem solis æstu torreatur, noctu peruigil virgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantam vitæ asperitatem dum annos viginti sustinet, quotidie nouis soceri iniuriis affligitur. Nec domi suæ quietus est, quàm videt vxorum odiis, iurgijs, æmulationibus distractam ac penè dissipatam. Vbi in patriam iubetur se recipere, abitu captum illi necesse est ignominiosè fugæ similem: nec tamen soceri iniquitatem ita potest effugere quin eius probris ac contumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eum multò sæuior difficultas. Num dum ad fratrem accedit, tot mottes habet in conspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus supramodum discutiatur ac discerpitur quandiu aduentum eius expectat: vbi in conspectum eius prodit, inquam semimortuus ad pedes procombitt, donec placatiorem sentiat quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachel, vni ce dilecta coniuge, primo terre ingtessu priuatur. Postea quem ab ea filium sustulerat, eoque præ aliis amabat, à fera lacertim audit: cuius ex morte quantum maiorem cepert, declarat ipse, quod post diuinas lachrymas solatis omnibus viam obstinate claudit, nihil sibi reliquum faciens nisi vt descendat ad filij lugens in sepulchram. Interim n. ptus & defloratio filij, in his vindicandis filiorum audacia, que illum non fecere in modo fecerit apud omnes regionis incolas, sed præsentissimum inter necionis periculù illi creauerat, præter anxietatis, luctus, & diu cause erant. Sequitur horrendum illud flagitium Rubenim genit. quo nihil grauius accedere poterat. Nam quum inter summa infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum sit vbi à proprio filio perpetratum est id scelus. Aliquauto post altero incestu contumnatur similit. vt constantissimum alioqui & infatigatum calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremù vite, dum suæ ac suorum inedia succurrere quærit, noui infortunii nūtio

Ex vita Isaac & Iacob probatur prima similitudo veteris testamenti cũ nouo, hic cõfect.

13. 14.

Gen. 26. 35.

Gen. 26. 20.

Gen. 28. 5.

Gen. 27. 41.

Gen. 29. 20.

Gen. 31. 40.

Gen. 30. 14. & c.

Gen. 32. 11.

Gen. 35. 16.

Gen. 37. 32.

Gen. 34. 2.

Gen. 35. 22.

Gen. 38. 18.

Gen. 42. 32.

percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Benjamin vnicum suum desiderium permittere alio cogitur. Quis putes in tanta malorum congerie momentum illi datum quo saltem securitē respiceret? Ita iu: ipse optimus de se testis a seuerat Pharaoni, dies viros breues ac malos fuisse super terram. Qui per continuas miserias vitam se transegitse pronuntiat, negat protecto eā prosperitatem se sensisse quā illi a Domino promissa fuerat. Ergo aut magis in gratias; Diu gratia assumator erat Iacob, aut verē se miserum fuisse super certam p. ostendebat. Si vera fuit affirmatio, sequitur nō habuisse ipsam spem in rebus terrenis d. fixam.

13. Si in d. isti Patres (quod vtrique indubitatum est) beatam vitam expectarunt e manu Dei, aliam quā te testis vite beatitudinem & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrime ostendit Apollolus. Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis tanquam aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Iacob confortibus eiusdem hereditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius c. pifex ac conditor Deus. In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul aspicientes, ac credentes, consi. entēque quod hospites & inquilini forent super terram. Quo significant se patriam inquirere: & si desiderio eius quam reliquerant tacti fuissent, erat facultas reuertendi: sed meliorem appetebant, nempe cœlestem. Vnde Deus non erubescit. Vocari eorum Deus: quando parauit illis ciuitatem. Scipitibus enim obtusiones fassent, tam pertinaciter promissiones cōsecrando, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complementum earum alibi expectallent. Ia verō in primis non sine ratione vrget, quod peregrinationem, hanc vitam nuncuparunt: qualiter & Moses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaan, vbi promissio Domini qua illius constituti erant heredes: Manifestē ergo indicat longius spectare quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non acquirerunt nisi in sepulchrum; quo testabantur se sperare fructum promissionis non: nisi post mortem percepturos. Atq; hæc causa est cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot secula transfertus ossa sua, tampridem in cinerem collapsa voluerit.

14. Denique aperte constat, in omnibus vite studiis propositam futuræ vite beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogenituram tantopere ad eē dicit: tamq; periculo ambiisset Iacob, quæ exilium & tantum non abnecauonem. In cōsuetudine erat, boni vero nihil prorsus allatura, nisi ad aliter benedictionem respexisset? Arque eum sibi sententi fuisse declarant ea vocē quam inter vltimos spiritus edidit, Si iutare eum in expectabo Domine. Quam si late n. expectasset, quom intelli pericte animam ex. p. nate, nisi in morte mit um nouæ vite cerneret? Et quid a. sanctis ac filius Dei in se. pramus, quam eiusmodi int. Il gentie gestu ne is quom c. ruenit qui veritatem oppugnare aliqui nitebatur? Quid enim sibi volebat Balaam, quam diceret, Moriarum anima mea morte iustitiam, & sicut nouissima mea similia eorum: nisi quod sentiebat id quod postea Dauid prouidit, Pretiosum esse morē sanctotum in cōsp. ctu Domini: mortem vero impiorum pessimam? Si vltima linea & mea in morte totent, nullū in ea. c. outari posset discrimen iusti & impij: forte, quæ post mortem vtrōsq; diuersa manet, inter se d. tinguntur.

15. *Nandum vlt. C. M. s. f. a. progressi sumus: quæ isti nihil aliud officij ab aliis dicit quā in vita cō. lem populum agri vbertare, rerumque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (nisi quis spōte sciret

Gen. 47. 9.

Ier. 1. 9.

Gen. 47. 9.

I. 47. 5.

Gen. 47. 29.

30.

Gen. 50. 5.

Gen. 49. 17.

Num. 23. 10.

Psal. 113. 15.

Iud. 11. 2.

* De. n. a. s. i. m. l. t. u. l. o.

r. e. t. e. r. i. s. t. a. s. t. a. m. e. n. t.

e. s. t. m. v. p. e. l. l. e. t. u.

e. s. t. h. i. n. c. e. x. a. m. e.

e. s. t. d. i. u. i. n. i. t. a. t. e.

e. s. t. d. i. u. i. n. i. t. a. t. e.

e. s. t. d. i. u. i. n. i. t. a. t. e.

e. s. t. d. i. u. i. n. i. t. a. t. e.

semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam extat spiritualis sceleris declaratio. Quod si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita aeterna & regnum Christi sibi profert. Ac primum David, qui ut tempore alius fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cœlestia mysteria obscurius quàm illi adumbravit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter assumatit testatur hæc sententia, *Aduena hic sum & peregrinus, quæ admodum omnes Patres mei, Vanitas omnis homo uiuens, uelut umbræ quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea Domine spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spectat in Deum firmitatem retinet, alibi reposita sibi familiaritatem contempletur. Ad eam contemplationem fideles reuocare solet, quoties uult eos uerè consolari. Nam alibi, postquam de breuitate fluxaque & euatida imagine humanæ uitæ loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini usque in æternum, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: uelut uestis ueterascens, & sicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipse perstas, & anni tui non deficient. Filij seruorum tuorum habitabunt, & posteri eorum coram te stabiliuntur. Si ob cœli ac terræ interitum non desinunt pij stabiliri coram Domino: sequitur eorum salutem cum Dei æternitate esse cõiunctam. Atqui omnino non potest stare spes ista, nisi in promissione recumbat quæ apud Isaiam exponitur Cœli (inquit Dominus) sicut fumus liquecent: terra sicut uestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: salus autem mea in æternum erit, & iustitia mea non deficiet. Vbi iustitiæ ac salutis tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum resident, sed quatenus ab hominibus sentiuntur.*

16 Neque uerò aliter accipere liceat quæ de fidelium prospero successu passim canit, nisi ut in cœlestis gloriæ manifestationem conferantur. Quæ sunt, Custodit Dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Itè, Iustitia pij manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria: deliderunt peccatorum peribit: Item, Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum uultu tuo. Item, In memoria æterna erit iustus. Item, Redimet Dominus animas seruorum suorum. Siquidem seruos suos Dominus impiorum libidini non uexandos modò, sed lacerandos perdendosque sæpe permittit: in tenebris & squallore languere patitur bonos, dum impij penè inter stellas resurgent: nec illos ita uultus sui serenitate exhilarat ut diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissimulat, si in presentem rerum statum oculos defigant fideles, grauissima tentatione percussum iri, ac si nulla esset innocentia apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas ut plurimum prosperatur ac floret, dum piorum natio ignominia, paupertate, contemptu, omnique crucis genere premitur. Parum, inquit, absuit quin lapsus pes meus, quia effusi fuerint gressus mei, dum uirit me fortuna stultorum, dum improborum prosperitatem uideo. Tandem post narrationem cõcludit, Initituebam cogitationem si possem hæc cognoscere: sed tormentum est spiritui meo, donec ingrediar in sanctuarium Domini, & intelligam nouissimum eorum.

17 Ergo uel ista Davidis confessione discamus, non ignorasse sanctos Patres sub ueteri Testamento quàm rarò uel nunquàm in hoc mundo representet Deus quæ seruis suis pollicetur, atque iteo animos ad Deum sacrarium sustulisse, in quo reconditum habebant quod in presentem uitæ

vobis non apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod quibus oculis
 minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Quia si iuera freti,
 quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non
 dubitabant quo Dei promissiones implerentur. Qualiter istæ voces res-
 tantur, Ego in iustitia contemplanor faciem tuam, fatiabor specie tua.
 Item, Ego sicut oliua viridis in domo Domini. Item iustus vt palma flo-
 rebit, sicut cedrus Libani frondefcet. Plantati in domo Domini, in a-
 tris Dei nostri florebut. Adhuc fructificabunt: in fenestra pingues ac
 virides erunt. Quum paulò ante dixisset, Quàm profundè sunt cogitatio-
 nes tuæ Iehouah. dum florent impij, germinant quasi herba, vt pereant
 in perpetuum. Vbi species ista & decor fidelium, nisi vbi mundi huius
 facies regni Dei manifestatione inuersa fuerit? In illam æternitatem
 quum oculos conuerterent, contempta præsentium calamitatum mo-
 mentanea asperitate, securè in has voces erumpebant, Nò dabis in eter-
 num vt moriatur iustus. Tu verò præcipitabis scelestos in puteum in-
 teritus. Vbi in hoc mundo puteus æterni exitij qui sceleratos abforbeat,
 in quorum felicitate hoc quoq; alibi numeratur, quòd diem extremum
 in puncto sine multo langore claudunt? Vbi tanta sanctorum stabilitas,
 quos ipse Dauid non modò concuti, sed opprimi & conteri prorsus v-
 bique conqueritur? Nempe ob oculos sibi statuebat, non quid ferat in sta-
 bilis & plusquam æstuaris mundi vicissitudo: sed quid facturus sit Do-
 minus quum ad æternam cæli ac terræ constitutionem olim sedebit.
 Quemadmodum alio loco eleganter describit, Nituntur stulti opulen-
 tia sua, ob diuitias multas superbiunt: & tamen nemo, quantaliber ex-
 cellentia polleat, redimere fratrem suum à morte possit, nemo pretium
 redemptionis Deo soluere. Quum autem videant & sapientes mori, per-
 ueros pariter & stultos interire, & alienis relinquere diuitias suas, cogi-
 rant domos sibi permanuras in sempiternum, habitationes in seculis;
 & nomina sua in terra celebrant. At homo in honore nò permanebit:
 similis erit pecudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorum, summa stul-
 titia est: quam tamen posterit cupidè amulantur. Instar gregis apud in-
 feros collocabuntur, mors præsidebit illis. Exorta luce recti dominabun-
 tur illis: forma ipsorum peribit: infernus, ipsorum domicilium. Primum
 illa stultorum irritio, quòd in lubricis & volubilibus mundi bonis ac-
 quiescant, ostendit longè aliam sapientibus querendam esse felicitate-
 tem. Sed illic resurrectionis mysterium euidentius referat, vbi illis per-
 ditis & extinctis priorum regnum erigit. Quem enim, quæso dicemus ef-
 se illum lucis exortum, nisi nouæ vitæ reuelationem, quæ finem præsen-
 tis sequitur?

18 Inde illa nascebatur cogitatio, quam in miseriarum solatium ac
 tolerantia remedium fideles viurpabant. Momentum in indignatione
 Domini, vita in eius misericordia. Quomodo afflictiones momento ter-
 minabant qui per totam ferè vitam affligebantur: vbi tantam videbant
 diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimū gustum delibabāt.
 Si in terra habissent, nihil tale reperire poterant: sed quia cælum intue-
 bantur, agnoscebant punctum esse temporis quo exierunt per cru-
 cem sancti à Domino: miserationes seculi esse, quibus colliguntur, tur-
 bium impiorum, qui per somnium beati ad diem vnum essent, æternum
 ac nunquam finiendum exitum præuidebant. Vnde illæ voces, Memo-
 ria iusti in benedictione erit, nomen autem impiorum putrefcet. Pre-
 tiosa mors sanctorum in conspectu Domini: mors peccatorum pessima.
 Item apud Samuelem, Dominus pedes sanctorum teruabit, & impij in
 tenebris conticecent quæ significant, illos probè cognouisse, vt cun-
 que vanè circumferrentur sancti, vltimum tamen eorum exitum, vitam ac
 salutem.

p. sal. 17. 15.

p. sal. 52. 10.

p. sal. 92. 13.

p. sal. 55. 23. 24.

p. job. 1. 13.

p. sal. 49. 7.

p. sal. 30. 6.

Prou. 10. 7.

p. sal. 116. 15.

p. sal. 117. 22.

1. Sa. 2. 9.

Ez. c. 28. 1. 17.

1. Sa. c. 1. 11.

p. sal. 66. 20.

p. job. 19. 15.

salutem.

salutem: impiorum felicitatem amœnam esse viam qua in mortis voragine paulatim labuntur. Ideo istorum mortem vocabant exitium incircumcisorum, vt quibus resurrectionis spes præcisa esset. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleatur de libro vitæ, & cum iustis non terribantur.

19 Præ aliis vero insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Qui volunt venditare suum acumen, cauillantur non esse hæc intelligenda de vltima resurrectione, sed de primo quoque die quo sibi miroriam fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamen, velint nolint, ad eam spei amplitudinem non potuisse peruenire Iob si cogitatione in terra resedisset. Necessè ergo est fateamur, oculos in futuram immortalitatem sustulisse, qui sibi vel in sepulchro iacenti redemptorem affore conspexerit. Siquidem de præsentis tantùm vitæ cogitantibus mors extrema est desperatio, quæ nec ipsa spem eius abscindere poterat. Etiam si me occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo. Nec mihi obstrepat hic nugator quispiam paucorum fuisse istas voces, vnde minimè probetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam. Respondium enim à me situm accipiet, paucos istos non prodidisse talibus sententiis arcanam aliquam sapientiam, ad quam seorsum ac priuatim excellentia tantùm ingenia admitterentur: sed, vt erant constituti à Spiritu sancto plebis doctores, quæ communiter ediscenda essent Dei mysteria, & popularis religionis principia esse deberent, palàm promulgasse. Quum ergo audiamus publica Spiritus sancti oracula, quibus de spirituali vita tam clarè ac dilucide in Iudeorum Ecclesia disseruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare, vbi solius terræ ac terrestris opulentia fiat mentio.

20 Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro, libere spatium. Nam si in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria: illic multò est facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordie suæ fœdere tenuit Dominus, vt quò propius temporis progressu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initio, quum prima salutis promissio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicauerunt: postea facta accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emerfit, latiusque fulgorem suum protulit: donec tandem nubibus omnibus discussis, Sol iustitiæ Christus veniens terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non est ergo metuendum ne si ad causam nostram comprobandam Prophetarum peramus suffragia, illa nos deficiant: sed quia ingentem materię syluam fore video, in qua diutius multò immorari necesse sit quàm ferat instituti ratio (esset enim opus longi voluminis) simulque vel parum perspicaci lectori viam me strauisse ex superioribus arbitror, qua inoffenso cursu pergere queat, à prolixitate non adeò in præsens necessariam abstinebo: præmonitis tamen lectoribus, vt viam sibi ea clauis expedire meminerint, quàm prius in manum illis dedimus. Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetæ commemorant (cuius vix minima vestigia in præsentis vitæ cernuntur) ad hanc distinctionem confugiant: Dei bonitatem quò melius Prophetæ commédarent, temporariis beneficiis, velut lineamétis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum seculum raperet, atque ad cogitandam futuræ ac spiritualis vitæ felicitatem necessitudo excitaret.

Prima similitudo veteris testamenti cum nouo probatur ex insignibus sententijs Iob.

Iob 13. 15.

Prima similitudo veteris testamenti cum nouo probatur in genere ex Prophetis qui post Dauidem extiterunt.

*Prima similitudo
veteris testam. cum
novo probatur non
minus ex Ezec.
iustissimo.*

Ezech. 37. 4.

Isa. 26. 19.

*Prima similitudo
veteris testam. cum
novo probatur non
minus ex Isa. &
Daniele.*

Isa. 66. 22.

Dan. 12. 1.

*Cœlestis iustitia
statu prima simi-
litudinis veteris te-
stam. cum novo:
vbi iustus ad cam-
pe testimonio que-
rã adducuntur ex
novo testam. libris.*

Matth. 8. 11.

Act. 3. 25.

Matth. 27. 52.

1. Pet. 1. 11.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Israelitæ Babylonem de-
portati, suam dissipationem morti simillimam esse cernerent: dimoueri
ab ea opinione vix poterant quin fabulosum putarent esse quod de sua
restitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd perinde id a stimabāt ac si de-
nuntiasset suscitatum in vitam triputti da cadauera. Dominus: vt osten-
deret nec ea ipsi difficultate se impediri quominus beneficio suo l-
cun faceret, Prophete campum aridis ossibus plenum per visionem ostēdit:
quibus, sola verbi sui virtute, spiritum vigorēque vno momento red-
didit. Seruiebat quidem ad præsentem incredulitatem corrigendam visio:
sed interim Iudæos commonefaciebat quantum vltra populi redu-
ctionem virtus Domini protenderetur, quæ arida & dispersa ossa solo
nutu, ad eò facile vegetaret. Quare sententiam illam cum altera Isaie ri-
tè comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, resurgent. Expergiscimi-
ni & exultate qui habitatis in puluere, quia ros vitridis campi, ros tuus:
& terram gigantum detrahes in ruinam, Vade popule mi, intra in tab-
ernaculo tua: claude ostia tua super te, abscondere paucillum, donec
pettranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt
visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra san-
guinem suum, nec operiet diuitius interfectos suos.

22 Quinquam si quis ad eiusmodi canonem omnia redigere ten-
tet, absurde fecerit: sunt enim aliquot loci qui nullo integramento, futu-
rum, quæ in regno Dei fideles manent, immortalitatē demonstrant: qua-
les nonnullos recitauimus, & quales sunt cum alijs plerique, tum præci-
puè duo isti: alter apud Isaïam, Sicut cœli noui & terra noua, quæ facio
stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, sab-
bathum ex sabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, di-
cit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera vitorum qui præ-
uicati sunt in me, quòd vernis eorum non morietur, & ignis non extin-
guetur: alter verò Danielis, In tempore illo consurget Michael prin-
ceps magnus, qui stat pro filiis populi sui: & veniet tēpus angustię qua-
le non fuit ex quo gentes esse cœperunt Et tūc saluabitur populus tuus
omnis qui inuenus fuerit scriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in
terra puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium
semperernum.

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœ-
deris sui pignus habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam
reposuisse: quia minus controuersiz & plus claritatis habent, non labo-
rabo. Constituamus ergò securè quod nec vllis diaboli machinis reuel-
li queat: veteris Testamētū seu fœdus, quod cum Israelitico populo per-
cussit Dominus, non tebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis eter-
næque vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem omnium
animis impressam oportuit qui in fœdus vere consentiebant. Hanc ve-
ro insaniam ac perniciosam opinionem procul summoueamus, aut Do-
minum nihil aliud proposuisse Iudæis, aut illos nihil quæsiuisse præter
ventris saturitatem, carnis delicias, floentes opes, externam potētiam,
liberorum fecunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet.
Non enim aliud cœlorum regnum hodie pronuntit suis Christus Do-
minus, quàm vbi recumbant cum Abraham, Isaac, & Iacob, ac Iudæos
seculi sui Petrus hæretes esse Euangelicæ gratiæ assererat, quòd filij ef-
sent Prophetatum, comprehēsi in fœdere quod Dominus olim cum sua
gente pepignit. Ac ne id solis verbis restatū esset, Dominus factò quo-
que approbavit. Eo enim quo resurrexit momento multos sanctorum
resurrectionis sue consortio dignatus est, ac visendos in ciuitate præ-
buit: certo attribone ac dato, quicquid fecit ac passus est in æternæ salu-
luti

luti acquisitionem, ad veteris Testamenti fideles nō secus quā ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teste Petro, p̄cedi fuerant. Quam spiritum illum, qui est veluti quedam immortalitatis in nobis scintilla (vnde & aritho hereditatis nostræ alibi vocatur) in illis similiter audivimus habitasse, quomodo illis vitæ hęc reditatem adimere audeamus? Quo magis mirum est eō stuporis olim recidiss̄ Sadducos, vt tum resurrectionem, tum animarum substantiam negarent: quorum vtrunq; tam illustribus Scripturæ testimoniis confirmatum habebāt. Nec minus prod̄giosa hodie foret totius nationis stoliditas in expectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiati Euangelij p̄nā daturus Scripturæ multō antē pr̄dixissent: sic enim iusto Dei iudicio conueniebat mentes cęcitate percurre, quæ oblatum cœli lumen respicendo, tenebras vtro sibi accessuissent. Mosen ergo legunt, & assiduē reuoluunt: sed opposito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu resurgentem: atque ita manebit illis obiectus ac inuolutus, donec ad Christum conuertātur, à quo illum nunc quantum possunt, abducere ac distrahere student.

De differentia vnius Testamenti ab altero.

CAVVT XI.

QUID ergo? (inquies) nullūmne discrimē veteris & noui Testamenti relinquatur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuersissimæ inter se conferuntur? Ego verō libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: sed ita vt nihil constituræ iam vnitati deroget: quæ admodum videre erit vbi eas ordine traquerimus. Sunt autem illæ (quārum animaduertere mihi licuit, & meminisse possum) numero quatuor præcipuē. Quibus si quintam adiūgere libeat, minimè reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostensurum me profiteor, vt ad modum administrationis potius quā ad substantiam pertineant. Hac ratione nihil impediēt quominus eadem maneat veteris ac noui Testamenti promissiones, atque idem ipsarum promissionum fundamentum, Christus. Porro prima est, Quod tamen si olim quoque Dominus populi sui mentes in cœlestem hereditatem volebat collimare, arrectosque esse animos: quō tamen in spe illius melius aletentur, cōtemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius liquidiusque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectā ad eius meditationem, omisso inferiori, quem apud Israelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes nostras dirigit. Hoc consilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conscendisse quā ad illa quæ corpori pronuntiantur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut insigne ad eoque vnicuique Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiunt nihil seuerius Dominum eiusdem Legis transgressoribus interminari quā ab eius terræ possessione expellendos, ac dispergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferē summam recidere quæcunq; vel benedictiones vel maledictiones à Mose denuntiantur. Ex his minimè dubitanter constituunt Iudæos non sua causa, sed aliena fuisse à cæteris populis segregatos: nempe vt imaginem haberet Christiana Ecclesia, in cuius externa specie spiritualium rerum documenta cerneret. Sed quoniam aliquoties Scriptura demonstrat, huc terrena quibus eos prosequeretur beneficia Deum ipsum destinasse, vt ad spem cœlestem ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationē non considerare, nimis imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere status controuersia nobis est, quōd illi possessionē terri-

Quatuor differentia præcipuæ veteris testam. à nouo, quibus quinta adiciere licet. Prima hic tractatur: Secūda scilicet. 4. 5. 6. Tertia scilicet. 7. 8. Quarta scilicet. 9. Quinta scilicet. 11. 12. Prima differentia.

præmia analogiam ac conuenientiam (vt sic loquat) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta seuis horrendisque suppliciis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitius & rariùs multò puniati & parum abest quin ob id diuersos veteris & noui Testamētū deos imaginentur, quod etiā Manichæis accidit. Verùm talibus scrupulis facillè expediemur si animum referemus ad istam quam norauī Dei dispensationem, quòd tum futuræ ac æternæ felicitatis gratiam terrestribus beneficium, tum spiritalis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eotempore voluit, quo Testamentum suum quodāmodo adhuc inuolurum Israëlítico populo tradebat.

4 Alterum veteris & noui Testamenti discrimen statuit in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantum & pro corpore vmbra ostentabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius fere sit mentio vbicunq; veteri Testamento nouum opponitur: fœdit tamen est eius tractatio in epistola ad Hebræos quā in alibi vsquā. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Mosaicæ obseruationis aboleri posse non putabant nisi vt secum traherent religionis totius remanentiam. Quòd hunc errorem refuter, assumit quòd de Christi sacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat: nam quum æternum illi deferatur sacerdotium, certum est aboleri sacerdotium illud vbi alij alius successores quotidie substituebantur. Præuolere autem noui iustis sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea, in e sacerdotij translatione verti etiam Testamenti mutationem. Atque id necellarium fuisse ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionem posset. Tum deinde profectur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iustitias habuerit quæ cultores suos non possent secundum conscientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis nec peccata delet, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbra fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viam rerum effigiem: idèòque non aliud habuisse officij nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hic videndū est qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Testamenta diffidium: sed quum status questionis aliò nos ducat, ed tendendum est vt verum reperiamus Fœdus ergo quòd æternum & nunquam interituum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt statum ratumque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosen præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederē oportere Christo quæ in Lege ordinatæ erant ceremonie. Hæ verò tametsi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi fœderis nomen habent: qualiter & aliis Sacramentis dari solet. Proinde, in summa vetus Testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis comprehensa. In ea quoniam nihil solidum subest, nisi vltorius transeat, oportuisse antiquari & abrogari contendit Apostolus vt Christo potioris Testamenti sponsori ac mediator loci daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones obliteratæ, quæ sub Lege manebant. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quòd vmbra & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolurum tradebatur: idèòque temporarium fuisse, quia veluti in suspensum

*Secunda d'finitio
veteris Testamēti
à nouo, & eius d'finitio
ferentia ratiō.*

*Psal. 110. 4.
Hebr. 7. 11. 19. 29.
9. 9. 10. 10.*

*Veteris Testamēti
definitio.*

Heb. 7. 22.

*Altera quædam d'finitio
veteris Testamēti.*

erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò denum nouum æternumque factum fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitumque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui Testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum vere Dei Testamento suam couflare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obsignatur.

Matt. 26. 28.

Gal. 3. 24. & 4. 1.

Respectu secundæ differentie veteris testam. a nouo. dicitur legis pædagogicæ ad illos fuisse In- dicos ad Christum catequam in carne exhiberetur.

Matt. 23. 13.

Coloss. 2. 9.

Excellentissimos enim Prophetas, et quæ loquuntur Spiritus gratia pallebāt, legi pædagogicæ ad illos fuisse, & non hinc veteribus prophetis ad Christum adductis.

Matt. 13. 17.

Iuc. 10. 24.

1 Pet. 1. 12.

Ierem. 31. 21.

Tertio distinctio veteris testam. a nouo, quod illud literale est, hoc spirituale illud mortificans, hoc vitæ signum, hoc latere hic

et iud. 3.

2. Cor. 3. 6.

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuisse fateatur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Conueniebat enim, Sole iustitiæ intelligendi perspicaciam: Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminus adhuc & obscure cernerent. Ideo hanc intelligentiam tenuitatem Pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obseruationibus, tãquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus, per quem fidelis populi cognitionem adolere oportebat. Hanc distinctionem signauit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ quæ olim ad liquidum manifestanda erat, & procul emicantem præmonstrabāt. Vbi autem digiro potest ostendi Christus, referatum est regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus prope ad ipsa cœli adyta penetratur.

6 Nec obstat quod nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat, qui fidei præstantia sit cum Abraham componendus: quòd ea, vt Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodièque orbem vniuersum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hic queritur: sed quam in populo docendo ordinariã dispensationem sequutus sit: quantum fuisse, & non illis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de rebus longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio. Adhæc, vt cumque mirifica in illis notitia emineret, quum tamen ad communem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postmodò nunquam tanta vllis tunc contigit perspicacia, quæ non seculi obscuritatem aliqua ex parte reserpet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque vestri oculi heari, quia vident: & aures, quia audiunt. Et sanè hac prætergrua Christi præsentiam pollete æquum fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cœlestium mytteriorum reuelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patet factum, nostro maximè seculo vtilem esse eorum operam.

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius sunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: nõ secundum pactum quod pepigi cum Patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos e terra Agypti, pactum quod irritum fecerunt, quantum dominaret eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meam in visceribus eorum, cordibus eorum inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum: omnes enim cognoscant me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus cõparationis huius inter Legem & Euangelium statuendæ, vt illam vocaret literalem, hoc, spiritualem doctri-

doctri-

doctrinam illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ illam damnationis, hoc iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expèdere satis fuerit, vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur de Lege Apostolus quàm Prophetæ: neque id simplici Legis respectu: sed quòd erant nebulones quidam Legis κακοζηλοι, qui peruerso ceremoniarum studio Euàgelij claritatem obscurabant: de Legis natura secundum eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obseruare oportet præteritum erit. Vterque verò quia vetus ac nouum Testamentum per contentionem in te se componit, nihil in Lege considerat nisi quod proprium eius est. Exempli gratia: Lex misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantum tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iustitiæ, poenā transgressoribus inueniat: cordis interim præuicacitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutat aut emendat.

8 Nunc membratim Apostoli collationem explicemus. Vetus Testamentum literale est: quia sine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum spirituale: quod Dominus hominū cordibus spiritualiter insculpsit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuoluere vniuersum hominū genus: Nouum est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiā cum Deo restituit: illud damnationis ministerium est: quia reos peragat iniustitiæ omnes filios Adam: hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuamque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile sædus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit: sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non conferetur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis intra se habebant. Porro differentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est, ac si nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se conuerso: sed per comparationem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelij prædicationem idem Legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ communionem collegit, paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo sædus Domini amplexi sint: qui tamen multi fuerunt, si suo pte numero sine comparatione censentur.

9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim Testamentum Scriptura vocat seruitutis, quòd timorem in animis generet: nouum autem libertatis, quòd in fiduciam ac securitatem eosdem erigat. Sic Paulus ad Romanos octauo, Nō accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore mētes percellat: ad eò, vt ipse quoque Moses expauescat, vbi vox terribilis insonat,

*Quarta differentia
veteris Testamenti
à nouo.*

Rom. 8. 15.

Hebr. 12. 18.

Galat. 4. 22.

quam audire omnes deprecantur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cœlestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom adduximus, breuiter tangit Paulus, fufius explanat ad Galatas, quum ad allegoriam trahit duos Abraham filios, in hunc modum, Quod Agar serua typus sit montis Sinai, vbi Legem recepit populus Israel: Sara libera, figura sit cœlestis Ierusalem, à qua fuit Euangelium. Quod quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat, Saræ liberum cui hæreditas debeat: ita per Legem addicamur in seruitutem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus Testamentum pauorem ac trepidationem incussisse conscientis: noui beneficium fieri vt in letitiam soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quod si ex populo Israelico sancti Patres obiciuntur, quos eodem si se Spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & letitię fuisse participes: respondemus neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & serui conditione premi, & conscientię inquietu sine litigari sentirent, ad Euangelij subsidium confugisse: ideoque peculiarem noui Testamenti fructum fuisse, quod præter communem veteris Testamenti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spiritu fuisse donatos, vt non experti sint aliqua ex parte & timorem à Lege & seruitutem. Vtunque enim illa quam per Euangelij gratiam assequuti erant, prærogatiua fuerentur, erant tamen iisdem obseruationum viuiculis & oneribus cum vulgo obnoxij. Quum ergo ad eas ceremonias sollicitè obseruandas adigerentur, quæ pedagogicè seruituti similis symbola erant, & chirographa quibus se peccati reos fiterentur, ab obligatione non soluerentur: præ nobis sub seruitutis actimosis Testamento fuisse dicuntur, dum respicitur communis illa dispensatio, quæ tunc cum Israelitico populo Dominus agebat.

Act. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

1. Cor. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

1. Cor. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

1. Cor. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

1. Cor. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

1. Cor. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

1. Cor. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

1. Cor. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

1. Cor. 13. 2. Quod
*inuenimus veteris
 Testamenti dispensationem
 & promissionem.*

Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Legis & Euangelij, quæ in illis Lex veteris Testamenti, Euangelium, noui nominè signatur. Prima latius extenditur: comprehendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissiones. Quod autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censendas Augustinus negauit, optimè in eo sentit, nec aliud voluit quàm quod docemus: siquidem ad illas Ieremiz & Pauli sententias respiciebat, vbi vetus Testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernitur. Illud quoque scitissimè eodem loco subiungit, pertinere ab initio mundi ad nouum Testamentum filios promissionis, regeneratos à Deo, si se per dilectionem operante obederunt mandatis. Idque in se non carnalium, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, cœlestium, æternorum bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum sibi administrari, vt beneficerent, & ignosci, quoties peccarent. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit, Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem cōfortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo selectos Scriptura cōmemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hæc interest, quod nostra (secundum illam Christi sententiã, Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat verbi dispensationem distinguit: altera simpliciter Legis debilitatem fecerit ab Euangelij firmitudine. Atque hic quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamento vixisse, vt non illic resisterint, sed aspirarint semper ad nouum, adeoque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim presentibus vmbribus contenti, mentem ad Christum non extenderunt,

Mat. 11. 13.

tenderunt,

tenderunt, eos cæcitatibus ac maledictionibus damnat Apostolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pectore mastrata peccati expiationem sperare? quàm in externa aque irrigatione, animæ purgationem querere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valde oblectetur, velle placare? Ad istam enim omnes absurditates delabuntur qui sine Christi respectu in Legis obseruationibus hærent.

11 Quintum, quod adiungere licet, discretimen, in eo iacet, quod ad Christi vsque aduentum gentem vnã segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distribuebat Altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moses, in possessionem illi cessit populus suus: iacob funiculus hæreditatis eius: Alibi sic populum alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus famen tuis tantummodo adhaesit, amauit eos vt eligeret semen eorum post eos, nempe vos ipsos, è cunctis gentibus Populum ergo illum, veluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solum: fœdus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui numinis illi manifestauit: omnibus prærogatiuis eum honorauit Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi sui communionem sibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Inter ceteras gentes alias, quasi nihil secum haberent rei aut commercij, in vanitate ambulare sinebat: nec vt earum exitio mederetur, quod vnicum erat remedium affereret, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus: alij extraneus: ille cognitus, & in fidem tutelamque susceptus: alij tenebris suis relictus: ille à Deo sanctificatus: alij profanus: ille Dei præsentia honoratus: alij omni propinquitate exclusus. At vbi venit plenitudo temporis, instaurandis omnibus destinata, exhibiturque est ille Dei & hominum conciliator: diruta maceria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, annunciata pax est iis qui procul erant, non secus atque iis qui propè coniuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populum coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi, circuncisionis vel preputij ratio: sed omnia in omnibus Christus, cui datæ sunt gentes in hæreditatem, & terræ in peculium: vt sine discrimine domiteretur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra vetus Testamentum notum excellètia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarum oraculis testata antè fuerat: sed ita vt in regnum Messie eius complementum reuiceretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fuit: sed eò vsque distulit donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris, ac finito humilia-tionis suæ tempore, acciperet à Patre nomen quod est supra omne nomen, coram quo omne genua flecteretur. Vnde mulieri Chananzæ, hac opportunitate nondum expleta, negat se missum nisi ad oues perditas domus Israel: nec Apostolos in prima missione patitur eosdem limites superare. In viam gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini: sed ita potius ad oues perditas domus Israel. Vtunque autem tot testimoniis prodita foret, vbi ramem Apostolis aspicienda fuit, sic noua & insolens illis visa est vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè sanè nec sine reuocatione tandem aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè consentaneum, vt Dominus, qui tot seculis Israelẽm à reliquis gentibus selegerat, quasi repente mutato consilio delectum illum tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: sed non poterat vaticiniis ad eò attentum esse, vt rei nouitate,

Quinta differentia veteris Testamenti à nouo, quod Gentem vnã elegerat Deus, reliquis interrim velut neglectis. Exod. 19. 5.

Deut. 32. 8.

Ibid. 10. 14.

Act. 14. 16.

Galat. 4. 4.

Ephes. 2. 14.

Galat. 6. 15.

Psal. 2. 8.

Psal. 72. 8, 9. tibi.

Gentium vocatio, insignis tessera qua illustratur nouum Testamentum supra vetus.

Philip. 2. 9.

Matt. 15. 24.

Matt. 10. 5.

Gentium vocatio, et adeo incredibilis, vt. Apostolis etiam ipsis in Prophetarum lectione versatis. Spiritu sancto donatis, noua adhuc initiis visa fuerit.

quæ se oculis ingererat, nihil mouerentur. Neque satis ad eos pertinendos valebant quæ iam olim futura Gentium uocationis specimina Deusediderat. Siquidem præterquam quòd paucissimos uocauerat, illos ipsos inferebat quodam modo in familiam Abrahæ, ut populo suo accederent: ista uero publica uocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes, sed uelut in demortuorum locum subire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoscunque Deus autè in corpore Ecclesiæ ascieuerat. Itaque non abs re Paulus mysterium hoc tantopere prædicat absconditum a seculis & generationibus, & quod etiam Angelis mirabile esse dicit.

Celos. 26.

*Cælusio tenus loci
de discrimine uete
ris Testamenti a no
uæ: responsio ad
varias obiectiones
eorum qui hæc ra
tiones pro absur
ditate habent: in
qua tamen dicit
singularis constan
tia Dei.*

*Prima obiectio, &
ansolutio.*

13 His quatuor aut quinque membris totam ueteris & noui Testa
menti differentiam, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit,
puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in guber
nanda Ecclesia uarietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum
ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant: his quo
que respondendum est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id bre
uiter potest, quia non tam firmæ sunt obiectiones ut accurata refutatio
ne opus habeant. Non est, inquit, consentaneum, ut Deus, qui perpe
tuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, ut quod semel iusserat &
commendauerat, postea improbaret. Respondeo, non propterea muta
bilem iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuersis fortunas acco
modauerit, prout cuique expedite nouerat. Si alta hyeme officia, alia æ
state familiæ suæ agricola præstitit, non propterea illum inconstantem
arguimus, aut debilitate putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cum
perpetuo nature ordine coniuncta est. Similiter si quis pater familias ali
ter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, aliter in iuuentute eru
diat, regat, tractet: non propterea dicemus ipsum leuem esse, aut à sua
sententia discedere. Quid ergo inconstantia notam Deo inuimus, quòd
temporum diuersitatem apris & congruenribus notis distinxerit? Poste
rior similitudo penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes faci
cit Paulus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est in
ordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipsis
congruebant: uos si uisore & quasi uiriliori disciplina instruit? Ergo in
eo elucet Dei constantia, quòd eandem omnibus seculis doctrinam tra
didit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requitendo per
feuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non se ostē
dit mutationi obnoxium: sed hominum captiui, qui uariis ac mutabilis
est, eatenus se attemperauit.

Secunda obiectio.

14 Atqui unde (inquiunt) ista diuersitas, nisi quia talem esse Deus uo
luit? nonne tam bene ab initio quàm post Christi aduentum perspicuis
uerbis citra ullas figuras reuelare potuit uitam æternam: paucis & clari
sacramentis suos erudire. Spiritum sanctum largiri, gratiam suam per
orbem uniuersum diffundere? Hoc uero perinde est ac si cum Deo litiga
rent quòd mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quòd al
ternas uices inter hyemem & æstatem, inter diem & noctem esse uolue
rit. Nos uero (quod sentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum est,
sapienter & iuste factum ne dubitemus: etiam si causam sæpe nescimus
cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non cō
cedere Deo ut consilij sui rationes hibeat quæ nos lateant. At mirum
est (inquiunt) quòd nunc pecudum uictimas, & totum illum sacerdotij
Leuitici apparatus respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur.
Quasi uero Deum externa ista & caduca oblectent, aut illo modo affi
ciant tam dictum est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro homi
num salute dispensasse. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo
curet,

Responsio.

*Specialis obiectio,
de pecudum uicti
mis, quæ de non præ
cepti, non uisitas
& responsio.*

curet, in eodem postea iam sine alio curationis genere utatur: num ideo dicemus ipsum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter perstet, rationem ætatis habet. Sic Christum aliis signis & absentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum representari decet. Quòd ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduentu Christi sparsam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largiùs effusas, quis, obsecro, æquum esse neget ut in manu & arbitrio Dei sit libera gratiarum suarum dispensatio, ut quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi sui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ suæ profectum & successum largiatur? nominis sui notitiam, quibus velit seculis, auferat è mundo, propter ipsius ingratitude: quando iterum velit, propter suam misericordiam restituat? Videmus ergo nimis indignas esse calumnias, quibus impij homines hac parte simplicium animos exagitant, ut vel Dei iustitiam vel Scripturæ fidem in dubium vocent.

Responsio de reiectione Gentium olim & eorum noua vocatione.

Christum, ut Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem.

CAPVT XII.

IAM magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem qui Mediator noster futurus esset. De necessitate si queritur, non simplex quidem (ut vulgò loquuntur) vel absoluta fuit: sed manzuit ex cælesti decreto, vnde pendebat hominum salus. Ceterum quod nobis optimum erat statuit clementissimus pater. Quum enim iniquitates nostræ quasi interiecta inter nos & ipsum nube nos à regno cælorum prorsus alienassent, nemo, nisi qui ad eum pertingeret, pacis restituendæ interpres poterat. Quis autem pertigisset? quispiamne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente suo ad conspectum Dei horrebant. Angelorù aliqui? Sed enim illi opus habebant capite, per cuius nexum solidè & indistractè Deo suo cohererent. Quid igitur? deplorata certè res erat nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quando ascendere nostrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Iohannuel oportuit, id est nobiscù Deum: & hac quidem lege, ut mutua coniunctione eius diuinitas & hominum natura inter se coalescerent: alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tantum erat inter nostras sordes & summam Dei munditiam dissidium. Quamuis ab omni labe integer Actisset homo, humilior tamen erat eius conditio àquàm ut sine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo eximali ruina in mortem & inferos demersus, sceleratus tot maculis, cortuptione sua fetidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Christum proponere Mediatorem volens: disertè commemorat esse hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Poterat Deum dicere: poterat saltem & nomen hominis sicut Dei omittere: sed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem nostram nouerat, ut tempestiùs occurreret, aptissimo remedio vsus est, Filium Dei àquam vnum ex nobis familiariter in medio statuens. Ne quis igitur se torqueat vbinam ille querendus Mediator, aut qua via ad ipsum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis esse admonet, quando quidem caro nostra est. Idem certe designat quòd alibi pluribus verbis explicatur, non esse nobis Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, quando sit more nostro, sola peccati exceptione, per omnia tenratus.

Necessitas facit Christum fieri hominem.

Hic ex sect. 2. 3. ostenditur sic Deum statuisse, quia optimum nobis erat: què nemo alius pacis restituendæ interpres inter Deum & nos esse posse, deo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cælestis hereditatè, nemo pro hominis imbecillitate medijs loco obedientiam opponere.

1. Tim. 2. 5.

Hebr. 4. 15.

2 Id etiam clarius fiet si reputemus quàm non vulgare fuerit quòd Mediatori præstandum erat, nempe sic in Dei gratiam nos restituere, ut

faceret ex filiis hominum illius filios: ex hæredibus gehennæ, regni cæle-
 ris hæredes. Quis hoc poterat, nisi Filius Dei fieret idem filius hominis,
 & sic nostrum acciperet, vt transferret ad nos suum? & quod suum erat
 natura, nostrum faceret gratia? Hac ergo artha freti nos esse filios Dei
 confidimus, quia naturalis Dei filius sibi corpus de corpore nostro, carnē
 ex carne nostra, ossa ex ossibus aptauit, vt idem nobiscum esset: quod no-
 bis proprium erat suscipere grauatū non est, vt vicissim ad nos pertine-
 ret quod proprium ipse habebat: atque ita in commune ipse nobiscum
 & Filius Dei esset & filius hominis. Hinc sancta illa fraternitas, quam o-
 te suo commendat, vbi dicit, Ascendo ad Patrem meum & Patrem ve-
 strum, Deum meum & Deum vestrum. Hac ratione certa nobis est reg-
 ni cælestis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in solidum propria
 erat, nos sibi fratres adoptauit: quod si fratres, ergo & hæreditatis con-
 sortes. Adhuc apprimè vtile fuit hæc etiam de causa verum esse Deum &
 hominem qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absor-
 bere: quis hoc poterat nisi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc po-
 terat nisi ipsa iustitia? Eius erat mundi & aëris potestates profligare: quis
 hoc poterat nisi virtus & mundo & aëre superior? Porro penes quem vi-
 ta est, aut iustitia, aut cæli imperium & potestas, nisi penes solum Deum?
 Sese ergo clementissimus Deus in persona vni genitū Redemptorem no-
 strum fecit, dum nos redemptos voluit.

Iob. 19. 20. 17.

Rom. 8. 17.

3 Alterum hoc nostræ cum Deo reconciliationis caput erat, vt ho-
 mo, qui sua se inobedientia perdidit, remedij loco obedientiam oppo-
 neret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodiit ergo
 verus homo Dominus noster, Adæ personam induit, nomen assumpsit,
 vt eius vices subiret Patri obediendo, vt carnem nostram in satisfactio-
 nis pretium iusto Dei iudicio sisteret: ac in eadem carne pœnam quam
 meriti eramus persolueret. Quum deniq; mortem nec solus Deus senti-
 re, nec solus homo superare posset, humanā naturam cum diuina soci-
 auit, vt alterius imbecillitatem morti subiceret, ad expianda peccata: alter-
 rius virtute luctam cum morte suscipiens, nobis victoriā acquireret. Qui
 ergo Christum sua aut diuinitate, aut humanitate spoliaret, eius quidem
 vel imminuunt maiestatem & gloriā, vel bonitatem obscurant. Sed non
 minus altera ex parte hominibus sunt iniuriæ, quorum fidem ita labefa-
 ctant & evertunt: quæ nisi hoc fundamento nixa stare non potest. Adde
 quod sperandus fuit redemptor ille Abr. ihæ Davidisq; filius, quem in Legge
 & Prophetis Deus promiserat: vnde alterum fructum colligunt piæ men-
 tes, quod ipsa originis specie ad Dauidem & Abraham perductæ, certius
 agnoscent hunc esse Christum qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud
 quod nuper exposui, præcipuè tenendum est, communem naturam pi-
 gnus esse nostræ cum Filio Dei societatis: carne nostra vestitum debel-
 lassè mortem cum peccato, vt nostra esset victoriā & triumphus noster:
 carnem quam à nobis accepit, obtulissè in sacrificium, vt facta expiatio-
 ne teatum nostrum deleret, & placaret iustam Patris iram.

Colos. 1. 15.

4 His vt par est considerandis qui sedulo attentus erit, vagas specu-
 lationes facile negliget, quæ leues spiritus & nouitatis cupidus ad se ra-
 piunt: cuius generis est, Christum, etiam si ad redimendum humanū ge-
 nus non fuisset opus remedio, futurum tamen fuisse hominem. Fateor
 redimendum genus equidem, in primo creationis ordine & integro nature
 statu præfectum Angelis & hominibus fuisse caput: quæ ratione dicitur à Paulo primo
 opus remediū, cum genitus omnis creaturæ: sed quum tota Scriptura elamet vestitum fuisse
 dunt futuri fuisse carne, vt fieret redemptor, aliam causam vel aliū finem imaginari nimis
 hominibus multū temeritatis est. Quorsum ab initio promissus fuerit Christus satis notum
 est: vt scilicet instauraret collapsum mundū, & perditis hominibus suc-

curteret. Itaq; sub Lege propofita fuit eius imago in facrificiis, vt fperaretur
 fideles Deum fibi propitium fore, poftquam expiatis peccatis reconcilia-
 tus foret. Certè quæ feculis omnibus, etiam Lege nondum promulga-
 ta, nunquam fine fanguine promiffus fuerit Meffias, colligitur æterno
 Dei confilio purgandis hominum fordibus fuiſſe deftinatum: quia pra-
 culi ſignum eſt fanguinem fundi. Sic de eo concionati ſunt Prophetæ, vt
 recõciliatorem Dei & hominum fore promitterent, ſufficiet pro omni-
 bus vnum illud in primis celebre Iſaie testimoniũ, vbi prædicitur percu-
 tiendum eſſe Dei manu propter scelera populi, vt caſtigatio pacis eſſet
 ſuper eum: & Sacerdotem fore, qui ſe in victimam offerret: ex plagis eius
 fore alius ſanitatẽ: & quia omnes errarunt, & inſtar ouium fuerũt dif-
 perſi: placuiſſe Deo illum affligere, vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad
 opem miſeris peccatoribus ferendam Chriſtum diuinitus proprie addici
 audimus, quiſquis has metas tranſiit, ſtultæ curioſitati nimis indulget.
 Tam vbi prodiit ipſe, hanc aduentus ſui cauſam eſſe aſſeruit, vt placato
 Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem teſtati ſunt de eo Apoſtoli. Sic
 Iohãnes antequam doceat Sermonem factum eſſe carnem, defectionem
 hominis narrat. Sed ipſe ante omnes audiendus eſt de officio ſuo differẽs,
 Sic Deus dilexit mundum, inquit, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt
 quiſquis credit in eum non peccet, ſed habeat vitam æternam. Ite, Venit
 hora vt mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuãt. Ego ſum
 reſurrectio & vita: qui credit in me, quãuis ſit mortuus, viuẽt. Item, Filius
 hominis venit ad ſeruãdum quod perierat. Item, Sanis non opus eſt me-
 dico. Nullus eſſet ſinis ſi omnia referre vellem. Vno quidem cõſenſu ad
 hunc fontem nos reuocant Apoſtoli: & certè niſi ad reconciliandum
 Deum veniſſet, concideret honor ſacerdotij, quando ad deprecandum
 medius ſtatuitur inter Deum & homines Sacerdos: non eſſet iuſtitia no-
 ſtra, quia pro nobis victima factus eſt, vt nobis peccata Deus non impu-
 tet. Denique omnibus elogijs, quibus eum ornatur Scriptura, ſpoliabitur.

Concidit etiã illud Pauli, Quod impoſſibile erat Legi, Deum miſiſſe Filium
 ſuum, vt in ſimilitudine carnis peccati pro nobis ſatisfaceret. Nec ſtabit
 quod alibi docet, in hoc ſpeculo apparuiſſe Dei bonitatẽ & immenſum
 amorem erga homines, dum Chriſtus datus eſt redemptor. Denique non
 alium finem vbiq; aſſignat Scriptura, cur carnem noſtrã ſuſcipere volue-
 rit Dei Filius, & hoc etiam mandatum à Patre acceperit, niſi vt victima
 fieret ad Patrem beneplacandum. Ita ſcriptum eſt, atque ita oportuit
 Chriſtum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam. Propterea dili-
 git me Pater, quia animã meam pono pro omnibus: hoc mandatum dedit
 mihi, ſicut exaltauit Moſes ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari Fi-
 lium hominis. Alibi, Pater ſerua me ex hac hora: ſed propterea veni
 in hanc horã. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem allumpiæ carnis aſſi-
 gnat, vt victima & piaculũ hæc abolendis peccatis. Eudè ratione pronun-
 tiat Zacharias, ſecundũ promiſſionem datam patribus veniſſe: vt illu-
 minet qui in vmbra mortis ſedebant. Hæc omnia meminerimus de Fi-
 lio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes ſcientiæ & ſapientiæ the-
 ſauros abſconditos eſſe teſtatur, & præter quem nihil ſe ſcire gloriatur.

Si quis excipiat, horum nihil obſtare quominus idem Chriſtus
 qui damnatos redemit, teſtari etiam potuerit ſuum erga ſaluos & incolu-
 mes amorem, eorum carnem induendo: breuis reſponſio eſt, quum pro-
 nuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta ſimul hæc duo fuiſſe, vt
 fieret nobis redemptor Chriſtus, & eiufdem naturæ particeps, ſas non eſ-
 ſe longius inquirere. Nam quem titulus plus aliquid ſecundi cupiditas,
 immutabili Dei ordinatione non cõtentus, oſtendit etiam ne hoc quidẽ
 Chriſto, qui nobis in pretium redemptionis datus eſt, ſe cõtentum eſſe.

*niſque oſtenditur,
 qui tota Scriptura
 clamat veſtitũ fuiſſe
 ſe carne vt fieret re-
 demptor, aliã cau-
 ſam vel aliam finẽ
 imaginari nullo eſ-
 ſe tuentis: qui-
 que id faciunt, eos
 impia audacia pro-
 pter ad nouum
 Chriſtum ſingen-
 dum, hic & ſect. 5.
 * Iſa. 53. 45.*

*Iohan. 1. 9.
 Ibid. 1. 14.
 Ibid. 3. 16.
 Ibid. 5. 25.
 Ibid. 11. 25.
 Mat. 16. 11.
 Ibid. 9. 12.
 Hebr. 5. 1.*

*2. Cor. 5. 19.
 Rom. 8. 3.
 Tit. 2. 11.*

*Luc. 24. 26.
 Iohan. 10. 17.
 Ibid. 3. 14.
 Ibid. 12. 27. 28.*

*Luc. 1. 79.
 Colof. 2. 3.
 1. Cor. 2. 4.*

Ephes. 1. 4. 5.

Nec verò Paulus solum recitat, quorsum missus fuerit, sed ad sublime prædestinationis mysterium conscendens, omnem humani ingenij lasciviam & prurium oportuè cõpescit. Elegit nos in Christo Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filios secundum propositum voluntatis suæ, & acceptos habuit in filio dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Hic certè non præsupponitur Adæ lapsus quasi tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostenditur, quum mederi veller humani generis miseræ. Si rursus obiciat aduersarius, consilium hoc Dei pependisse ex hominis ruina quam prævidebat: mihi satis supérque est, impia audacia ad fingendum nouum Christum protumere, quicunque sibi de Christo plus inquirere permittunt vel se se appetunt quàm Deus arcano suo decreto prædestinauit. Ac merito Paulus, vbi de proprio Christi officio ita disseruit, precatur Ephesiis spiritum intelligentiæ, vt comprehendant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ omnem scientiam supereminet: ac si data opera cancellos mentibus nostris circumdaret, ne à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties sic Christi mentio. Quare quum fidelis hic Sermo sit, æste Paulo, Christum venisse vt peccatores saluos faceret: in eo libenter acquiesco. Et quum alibi doceat idem Apostolus, gratiam quæ nunc per Euægelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque

Ephes. 3. 16, 17, 18.

1 Tim. 1. 15.

2 Tim. 1. 9.

Reprehenditur Osiander qui hoc tñ stander, qui hanc questionem à paucis antè leuiter moram, rursus hoc pore cõmentũ illud tempore infeliciter agitauit. Confidentiz eos insinulat qui Filium Dei non negant apparitum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo modo nisi Adæ nunc Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruerquam cecidisset sine curiositati frænum non iniiciat Paulus, vbi de redemptione per Christum parta loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erumenem, & contendit pit quorundam vesania, dum præposterè acuti videri appetunt, vt quæ nulli Scripturæ testimonio ad reputandum id repudiari.

Tit. 2. 9.

1 Cor. 2. 2.

Ephes. 1. 22.

constanter in ea manendum statuo. Huic modestiæ iniquè obstrepit Osiander qui hoc tñ stander, qui hanc questionem à paucis antè leuiter moram, rursus hoc pore cõmentũ illud tempore infeliciter agitauit. Confidentiz eos insinulat qui Filium Dei non negant apparitum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo modo nisi Adæ nunc Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruerquam cecidisset sine curiositati frænum non iniiciat Paulus, vbi de redemptione per Christum parta loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erumenem, & contendit pit quorundam vesania, dum præposterè acuti videri appetunt, vt quæ nulli Scripturæ testimonio ad reputandum id repudiari. Quod pij omnes tanquam detestabile meritò exhorrent, hoc prætextu excuset Osiander quòd nusquam discretè in Scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat Ergo qui alibi Christum prædicat æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoscat cui nullæ redimendi partes iniunctæ sunt.

Refutatur Osiander perceptor, Homine creatum ad imaginem Dei, quia ad exemplum Christi futuri hominis esse dicitur, quia imago Dei qua fuit in Adam, inuenitur etiam in Angelis. Hic cõf. 7.

6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret quem iam Pater carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nunquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quàm istud & nugatorium sit & contortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi: interea primum se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet non solum in dotibus eximis, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus Ego verò vt concedam imaginem Dei Adæ gestasse quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera est ac summè digni ac perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quæredam esse contendò quàm in illis præstantiæ notis quibus Adam Deus insigni uerat præ aliis animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno consensu fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ in sculptura ipsi Adæ fuit, inde manasse quòd per vnigenitum Filium ad opificis sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo, in quo suam gloriã creator ipse conspici quasi in speculo voluit.

Gen. 1. 27.

In hunc

In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti Filij beneficio, sed addo Filium ipsum tam Angelis quàm hominibus commune fuisse caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo Patrem referrent. Quod si tam in Angelis quàm in hominibus representati suam gloriam & in vtraque natura conspicuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse tunc posthabitos hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neque enim præfenti Dei intuitu assidue fuerentur, nisi ei essent similes: nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis sociètur, vt simul inter se coherent sub vno capite. Denique, si Christo creditur hæc vltima erit nostra felicitas, vbi in cælos erimus recepti, conformes esse Angelis. Quod si inferre Osiandro licet, primum imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodè iure contendet quispiam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoque pertinet imago Dei.

Psal. 82. 6.

Colof. 3. 10.

7 Non est igitur carmetuar Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnato decretum fixum & immutabile. Quia etiam si non collapsa fuisset Adæ integritas, similis tamen fuisset Deo cum Angelis: neque tamen propterea necesse fuisset Filium Dei vel hominem vel Angelum. Frustra etiã absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, non vt redemptor, sed vt primus homo, ne à sua prerogatiua excideret: quando iam nonnulli per accidens natus esset, vt scilicet in statu ret perditum genus humanum: vt inde inferat, creatum igitur fuisse ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam aperte docet Scriptura. si similem nobis fuisse factum per omnia, excepto peccato: vnde & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiã velim cur à Paulo Christus vocetur secundus Adam, nisi quia destinata ei fuit humana conditio, vt ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creatione ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiander, quia iam Christus homo præcognitus erat in mente Dei homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, mediam statuit defectionem, ex qua naturæ in pristinum ordinem reformandæ necessitas: vnde sequitur, eandè Filio Dei nascendi fuisse causam vt homo fieret. Interca male & infulse ratiocinatur Osiander. Adam quandiu integer steterit, futurum imaginem fuisse sui ipsius, nõ Christi. Respondet ex opposito, quia etsi nunquam induisset carnem Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis semper apparuit, Christum esse verè caput, & primum tenere in omnibus. Atque ita soluitur inutilis argutio, quam ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite, nisi Deo profosuit fuisset Filium suum carne vestire etiam contra Adæ culpam. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus concedet. Christo non competere primum in Angelos, vt fruatur eo principe, nisi quatenus est homo. Atqui facile elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei Sermo primogenitum esse omnium creaturæ: non quod creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Virumque enim vno & breui contextu considerandum proponit Apostolus, per Filium creatam fuisse omnia, vt Angelis dominetur: & hominem esse factum vt redemptor esse inciperet. Eiusdem inscitie est, quod homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi

Soluitur alia obiectio Osiandri, Christum non nisi per accidens natum esse hominem.

Hebr. 4. 15.

Luc. 3. 38.

1. Cor. 15. 47.

Tertia obiectio Osiandri, Alioquin fuisse imaginem suam, qui Adam futurum fuit, non Dei.

Quarta Osiandri obiectio, carituros fuisse Angelos Christi sic ipse.

Colof. 1. 15.

Colof. 1. 18.

Ibid. 1. 16.

*Quinta Osiandri ob-
iectio, cariturus
fuisse homines reges
Christo.*

homo fuisset. Quasi verò non potuerit consistere regnum Dei, si æternus Dei Filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in societatem cœlestis gloriæ suæ & vite collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi præsumptus facit, Ecclesiâ fuisse ætæ præteritæ futurâ nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina sua virtute preesse hominibus poterit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instar corporis sui, donec in cœlum collecti eadem cum Angelis vita fuerentur. Quis hætenus profuturi enias, pro firmis oraculis ducit Osiander, nempe veterum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos prænas de nihilo efflare sceler. Vnum vero postea dicit longè firmius se afferre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua cœspecta dixit, Hæc nunc es ex ossibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincitur, quæ eundem Sermonem Christus apud Mathæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod continet. Vaticinia in singulis Legis præceptis præerat Osiander, quæ à Deo auctoritate profecta esse constat. Adde quod rudis & terrenus fuisset Christus in literalis sensu subsistens. Quia non de mystica vnione qua Ecclesiâ dignatus est differre, sed tantum de fide coniugali: ob hæc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vniam, ne insolubile illud vinculum quisquam diuortio violare tēret. Hæc simpliciter si Osiandro sordet, Christum reprehendat, quia discipulos ad mysterium non traduxerit, Patris dictum subtilius interpretando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnem de carne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neque enim quo sensu hoc protulerit Adam referre voluit, sed sub figura & similitudine coniugij sacram coniunctionem proponere, quæ nos vnium cum Christo facit: & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesiâ hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugij discernit spiritualem Christi & Ecclesiæ coniunctionem. Quare facile euasescit hæc futilitas, Nec verò mihi necesse arbitror similes quicquillas discutere: quia ex breuissima hæc refutatione deprehenditur omnium vanitas. Hæc quidem sobrietas filius Dei solidè pascendis abundè sufficit, quin venit plerumque temporum, missum fuisse Filium Dei factum ex muliere, factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant, redimeret.

*Sexta Osiandri ob-
iectio, Deū per Ad-
dam dixisse, nunc
es ex ossibus meis,
&c.*

Gen. 2. 23.

Ephes. 5. 30.

Galat. 4. 4.

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.

*Multis firmissimis
Scripturæ testimoniis
probatur Christi
fuisse humanæ carnis
veritas, contra Ma-
thæ. 13. & Marcio
11. 15.*

Gen. 17. 2. 12,

18. 26. 4.

Matt. 1. 1.

Rom. 1. 3.

Ibid. 9. 5.

DE Christi diuinitate, quæ alibi claris & firmis testimoniis probata est, nunc iterum disserere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tam à Manichæis quam à Marcionitis impugnata est: quorum hi quidem spectatum pro Christi corpore sibi fingebant, illi autem cœlesti carne præditum somniabant. Sed vtrisque Scripturæ testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in cœlesti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in semine Abraham & Iacob: neque homini ætæo promittitur thronus æternus, sed Dauidis filio, & fructui vêtis eius: vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abraham: non ideo tantum quod ex Virginis vtero natus sit, in ære autem creatus: sed quia (Paulo interprete) secundum carnem factus sit ex Dauidis semine: sicut alibi docet: idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quomobrem Dominus ipse non contentus hominis nomine, Filium quoque hominis subinde se appel-

lat, et citius exprimere volens se hominem esse ex hominis semine vere progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantaque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enatruerit, quis cogitasset tanta mortales impudentia fore qui officias adhuc spargere auderent? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat: quale est illud Pauli, Deum misisse Filium suum factum ex muliere: & innumera quibus fami, siti, frigori, aliisque naturæ nostræ infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimè quæ animis in vera fiducia edificandis cõtere queant: ut quum dicitur Angelis nequaquam tantum honoris deculisse, ut eorum naturam assumeret: sed nostram assumpsisse, ut in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur in ortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius censeret. Item, debuisse fratribus similem fieri, ut misericors esset ac fidelis intercessor: nos Pontificem non habere qui non possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eòdem pertinet quod paulo ante attigimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi: quod à Paulo clarè assertitur. Accertè ideo ad nos pertinet quicquid Christo contulit Pater, quia caput est ex quo totum corpus per iuncturas connexam simul coalescit. Imò non aliter cõueniet quod dicitur, Spiritum ei datum esse absque mēsurā, ut de plenitudine eius hauriamus omnes: quam io nihil absurdius quam Deum in sua essentia aduentitio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum.

2. Quis vero in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, ubi dilucere conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum indistinctè imaginatur: quæ dicatur alibi in similitudinem hominis factus, & figura competus ut homo. Sed ita minimè extorquebat. pendit quid illic agat Paulus: nõ enim quale sibi corpus surpserit Christus vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exerere posset, nihil præ se tulisse nisi quod erat abiecti contemptique hominis. Nam, ut eius exemplo nos hortetur ad submissionem, ostendit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen iure suo, & sponte seipsum exinanisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hic certe non docet quid fuerit Christus, sed qualiter se gessit. Quinetiam ex toto contextu facillè colligitur, in vera hominis natura exinatum fuisse Christum. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non resplendit diuina gloria, sed tantum in vili & abiecta conditione apparuit humana species? Nec vero aliter constaret illud Petri, mortuum fuisse carne, viuificatū spiritu, nisi si firmus fuisset Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clarè explicat, passam facile attetēs pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet ex illis, quia ostendit nouam gloriā adeptus fuisse dicitur Christus, postquam seipsum exinanuit: quod apte non quadraret nisi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aëreū fabricauit corpus, quia vocetur Christus, secundus ad unum de cælo cælestis. At neque illic essentiam corporis cõstitim dicitur Apóstolos, sed vim spirituale, quæ à Christo diffusa nos viuificat. Porro eam, ut vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separant. Quum potius ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnā haberet nobiscum corporis naturam Christus, in his esset ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus prosequitur, Si Christus resurrexit, nos quoque resurrecturos: si non resurgimus, neque Christum resurrexisse. Quod

Galat. 4. 4.

Hebr. 2. 16.

Ibid. 1. 11. & 17.

Ibid. 4. 13.

Rom 8. 3.

Ephes. 4. 16.

Iob. 1. 16.

Iob. 17. 19.

Exponuntur loci

Scripturæ quos in

erroris sui cõfirma-

tionē Marcion de-

torquebat.

Philip. 2. 7.

1. Pet. 3. 18.

2. Cor. 13. 4.

1. Cor. 15. 47.

Exponitur hic et

sec. 3. loci Scr. p. 119.

quos veteres Mani-

chæi, et hodie nõ-

nulli eorū discipuli

ad errorē suū faci-

dum soliti sunt ad-

ducere. 1. Cor. 15. 17.

buscunque cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recentes eorum discipuli, non se expediūt. Putidum est effugium, quod nugaatur Christum dici Filium hominis quatenus hominibus promissus est: si quidem palàm est, Hebraico more vocari filium hominis verū hominem. Christus verò haud dubie phrasin linguæ suæ retinuit. Quid etiã per filios Adam intelligi conueniat, extra contouersã esse debet. Ac (ne longius abeamus) locus Psalmi octauis, quem ad Christum Apostoli accommodant, abunde sufficit. Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd visitas eum? Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex parte mortali immediatè genitus, origo tamè eius ex Adã fluxit. Nec vero aliter statet quòd iam citauimus, Christum participem factum carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregaret ad obsequium Dei: quibus verbis apertè Christus eiusdem nobiscum naturæ socius & confors statuitur. Quo etiã se suo dicit ex vno esse authorem sanctuatis, & eos qui sanctificãtur. Nam id refertur ad naturæ societatem ex contextu euincitur: quia mox subiicit, Ideo non erubescit eos vocare fratres. Si enim prius dixisset fideles ex Deo esse, in tanta dignitate quænam esset erubescentiæ ratio? Sed quia pro immensa gratia ad fordidus & ignobiles se aggregat Christus, ideo dicitur nõ erubescere. F. ultra autem obiectant, impios hoc modo fore Christi fratres: quia scimus filios Dei non ex carne & sanguine, sed ex Spiritu nasci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit sola caro. Tamen si autem Apostolus hunc honorem assignat solis fidelibus, quòd ex vno sint cum Christo, nõ tamen sequitur quòd minus ex eodem fonte nascautur increduli secundum carnem: quemadmodum vbi dicimus Christum factum esse hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De Primogeniti etiã nomine rixam incitè mouent. Causantur Christum debuisse ex Adam nasci statim ab initio, vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim nõ ad ætatè, sed ad gradū honoris & virtutis eminentiam refertur. Nihil etiã plus coloris habet quæ garriunt Christum hominem assumpsisse, non Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt amplificet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis comparat, qui posthabiti fuerunt hac in parte. Ac, si probè expenditur Moysis testimonium, vbi semen mulieris dicit contritui caput serpentis, litem prorsus decidet. Neque enim de vno dicitur Christo illic Sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronuntiat Deus posteros mulieris superiores fore Diabolo. Vnde sequitur, Christum ex humano genere esse progenitum: quia consilium Dei est eam quam alloquitur, bona spe erigere, ne mærore succumbat.

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahamæ & fructus ventris Davidis vocatur, non minus itelè quàm improbè allegorici inuoluunt. Nam si allegoricè positum esset nomen feminis, Paulus certè hoc non tacuisset, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahamæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est sententiæ, quòd obtundunt non aliter vocari Davidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demum tempore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Davidis nominauit Paulus, continuo post subiiciens, secundum carnem, naturam certè designat. Sic & nono cap. Deum benedictum prædicans, scorsum ponit, secundum carnem ex Iudæis descendere. Iam nisi verè genitus esset ex semine Davidis, quid valebit ista loquutio, Fructum esse ventris eius? Quid promissio ista, Ex lumbis tuis descendet qui manebit in folio tuo? Porro in Christi genealogia, qualis refertur à Matthæo, sophistice luduit: eui enim non recen-

set

Hebr. 2. 14.

Ibid. 2. 11.

Rom. 8. 29.

Heb. 2. 16.

Gen. 3. 15.

Galat. 3. 16.

Rom. 1. 3.

Psal. 132. 11.

fer Mariæ parentes, sed Iosephi: quia tamen de re tunc vulgò comperta verba factis, satis habet ostendere Iosephum ex Dauidis semine ortum esse, quomodo sit, constaret Mariam ex eadem esse familia. Magis etiam vrgget Lucas, salutem à Christo allatam toti generi humano communem esse docens: quia Christus author salutis ex Adami communi omnium patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Christum esse Filium Dauidis, nisi quatenus ex Virgine progenitus est: sed nimis superbè noui Marcionis fidei auctoris erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse euincant, mulieres contendunt esse *ἀσπίρους*: atq; ita euertunt naturæ elementa. Quoniam ita est furtilitas quæ nullo negotio reuelari queat, quæ philosophiæ sunt & artis medicæ non attingant: ac diluere satis erit quæ ex Scriptura obiciunt, nempe Aaron & Iosidab duxisse vxores ex tribu Iehudah, atq; ita confusam tunc fuisse tribuum discretionem, si in esset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est quantum id politicum ordinem spectat, censeri progeniem ex virili semine: neque tamen præstantiam sexus obstat quominus in generando coeat semini mulieris. Hæc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum est eas sub viris comprehendendi. Hac ratione dicuntur scæminæ parere suis maritis, quia familia nomen penes masculos semper residet. Id sicuti virilis sexus præstantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censcantur filij vel ignobiles: ita etiã in seruitute, partus ventrem sequitur, secundum iuris consultos. Vnde colligere licebit ex materia semine solum procreari: & communi gentium vtu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei consentit, quæ perperam aliqui coniugium auunculi cum nepte sua veraret: quia nulla esset constantia. Viri etiam fas est foretorem vterinam in coniugium accipere, modo ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus ita respondeo de illis promiscuè idem prædicari quod de viris. Neque enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidam ex eorum caeterua, excusso pudore, nimis proteruè querunt, an dicere velimus ex semine menstruali Virginis procreatum esse Christum: quia vicissim excipiam, annon coalerit in Matris sanguine, quod fateri cogentur. Aptè ergo ex Matthæi verbis cõsicitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius semine, sicuti quom dicitur Booz genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hic Virginem quasi canalem describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc mirificum generandi motem à vulgari discernit, quod per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadè enim ratione qua Isaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro confesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph.

4. Absurda quibus nos grauare volūt, puerilibus calumniis sunt refferta. Turpe & probrosum Christo esse ducunt si ex hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi lege eximi, quæ totam Adæ sobolem absque exceptione sub peccato includit. Atqui hunc nodum facillè soluit antithesis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnum hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iusticiam vnus hominis abundauit gratia. Cui & altera responderet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secundus è cælo cœlestis. Itaq; alibi idem Apostolus Christum in

Argumentum futile nouorum Marcionitarum, Mulieres esse ἀσπίρους, refutatur.

Quid sit sumunt quod dicitur de Sara Heb. 11. 11.

Leuit. 18.

Galat. 4. 4.

Matth. 1. 15.

Aliud eorundem argumentum, si est verus homo, nõ esse à peccato immunem.

Rom. 5. 13.

1. Cor. 15. 47.

Rom. 8. 3.

Alia enim obiectio, Ergo non esset impurum semine in hebre.

similitudine carnis peccati missum fuisse docens, vt Legi satisfaceret, eū discretē à comuni sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, si ab omni in acula immunitis est Christus, ac per arcane[m] Spiritus operationem genitus fuit ex semine Marię: non esse igitur impurum semen mulieris, sed viri duntaxat. Neque eam immunitem ab omni labe facimus Christum, quia et in hinc ex matre sit genitus absque vitio concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adę lapsum. Ac omnino fixum hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet scriptura, notari veram hominis naturam: qui si superuacuum esset dicere purum esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannes 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adę semen, quanuis nulla ad Christum contagio perueniret: quia hominis generatio per se immunda aut vitiosa non est, sed accidentaliter ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudunt, si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angustio terretre corporis ergatulo inclusum, meta est procecitas: quia est in vniuersam personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è cęlo descendit Filius Dei, vt cęlum tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis gestati, in terris versari, & in cruce pendere voluit, vt semper mundum impleat, sicut ab initio.

Alia obiectio corūdem, absurdū est, Dei Sermonem includi corporis ergatulo.

Quomodo dua natura Mediatoris efficiant personam.

CAPVT XIII.

Iob 1. 14.

Similitudo hominis a conuulsione anime & corporis in vno homine, appositissima ad ostendendum duas Christo naturas efficere vnā Mediatoris personam. Eam similitudinem asserit Augusti Epist. 102. Ex variis locis demonstratur hic & sic. 2. 2. Scripturā tribuere nānunquam Christo quę diuinitati peculiariter competunt, alijs modo quę humane sunt. Quis tropus dicitur conuulsio vniuersum in vnāquam quę vtriusque naturam complectatur, neutri seorsum satis conueniant.

PROPRIO quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelligendum est, quasi vel in carnem versum, vel carni confuse permixtum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantię, sed vnitatis personę. Siquidem ita coniunctam vnitatemque humanitati diuinitatem asserimus, vt sua vtriusque naturę solida proprietates maneant, & tamen ex duabus illis vnus Christus constituitur. Siquid in rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositissima videtur, quem ex duabus substantiis conspiciamus cōstitare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturę suę proprietatem. Neque enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quod in corpus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus, quod nulla ratione animę conueniat: de toto homine, quod nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi in seipso accipi potest. Post, eundem animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam: qui tamen vs constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulę & vnā esse in homine personam ex duobus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quę hanc constituent. Ita & de Christo Scripturę loquuntur: attribuunt illi interdum quę ad humanitatem singulariter referri oporteat: interdum quę diuinitati peculiariter competant: non nunquam quę vtriusque naturam complectantur, neutri seorsum satis conueniant. Atque istam quidem duplicis naturę coniunctionem, quę in Christo subest, tanta religione exprimunt, vt eas quandoque inter se communicent: qui tropus veteribus idiomatōν κοινωσία dicitur est.

2 Hęc parum firma essent nisi plurimę & passim obuę Scripturę phrasēs prebarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum. Quod de se ipse

se ipse dicebat Christus, Antequam Abraham fieret, ego sum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me laetet quo cauillo deprauent locum hunc erroneè scriptus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis quia tã tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum apertè diem manifestationis ab æterna essentia distinguit, & ex protèsto ab antiquitate imperium sibi conciliet, quo excellat sapia Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quod primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui ante omnem extiterit, & per quem omnia consulant: quòd etiam se prædicat gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum conditum, seque vnà cum Patre operari, nihilomagis homini competit. Hæc igitur & similia peculiaritèr diuinitati attribui certum est. Quòd autem terius Patris vocatur, quòd creuit, se narratur aetate & sapientia apud Deum & homines, quòd gloriam suam non querere, nescire diem vltimum: à seipso non loqui, non facere voluntatem suam, visus & palpatus fuisse, dicitur, solius humanitatis id totum est. Si quidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, & omnia propter se operatur, nec quicquam eum laetè: agit omnia pro suæ voluntatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neque tamen hæc humanitatis vniuersæ naturæ forsus adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conueniant. Communicatio autem idionatum suæ proprietatù est quòd dicit Paulus Deum suo sanguine acquisiuit sibi E. I. I. suam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quòd dicit Iohannes, palpatum fuisse Simonem vitæ. Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi potest: sed quoniam is eum verus erat Deus & homo Christus sanguinem suum pro nobis crucifixus fedit, quæ in humana eius natura perfecta sunt, ad diuinitatem improprie, licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, vbi Iohannes docet Deum possidisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietates cum altera natura communicat. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agens, neminem in cælum ascendisse nisi Filium hominis qui in cælo erat, certè tunc secundum hominem & in carne quam induerat non erat in cælo, sed quia ipse idem erat Deus & homo, propter duplicis naturæ vniõnem alteri dabat quòd erat alterius.

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtrunque simul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis ex ante quàm plurimi. siquidem nec deitatis singulare, nec humanitatis sui, sed vtriusque simul quòd illic legitur, potestatem accepisse à Patre remittendi peccata, suscipiendi quos velit, iustitiam, sanctitatè, salutem largiendi: præfectum esse iudicem viuus & mortuus, vt honoretur quænta modum & Pater. Deniq, quòd lux mundi, pastor bonus, vnicum ostium, vniuersa nũcupatur. Huiusmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manifestatus est, præditus fuit: quas etsi ipse vnà cù Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel respectu: & quæ homini qui nihil quàm homo esset, dari non poterat. In eundem quoque sensum accipere conuenit quòd apud Paulum habetur, Christum peracto iudicio redditurum esse regnum Deo & Patri. Regnum anè Filij Dei quòd initium nullum habuit, neque finem habiturum est: sed quo modo sub carnis humilitate deliuit, & seipsum exinaniiuit accèsta serui forma, deposita que maiestatis specie, Patri se obedientem præstitit, ac eiusmodi subiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus est, atque euectus in summum imperium, vt coram ipso stectatur omne genuita tunc & nomen ipsum & coronæ gloriæ, & quicquid à Patre accepit Patri subiiciet, vt sic Deus omnia in omnibus. Quorsum enim

Iohan. 8. 58.
Ad diuinitatẽ tantum pertinetes in Christo sententia.

Colos. 1. 15.
Iohan. 17. 5.

Ad humanitatem tantum Christi sese referentes loci.

Iohan. 5. 17.
Ista. 2. 2. & alijs locis.

Luc. 2. 52.
Iohan. 8. 50.
Marc. 13. 32.

Iohan. 14. 10. & 6. 38.

Luc. 2. 4. 39.
Act. 20. 28.

1. Cor. 2. 6.
2. Iohan. 1. 1.
1. Iohan. 3. 16.
Iohan. 3. 13.

Locutiones quæ vtrunque simul naturam respiciunt in Christo.

Iohan. 1. 29.
Ibid. 5. 21. 22. 23.
Ibid. 9. 5.
Ibid. 10. 9. 11.
Ibid. 15. 1.

1. Cor. 15. 24.

Philip. 2. 8.

Hebr. 2. 7.
Philip. 2. 10.

1. Cor. 15. 28. data ei potestas est, ac imperium, nisi vt per eius manum Pater nos gubernet: Quo etiam sensu dicitur ad Patris dexteram sedere Hoc verò tenentale est, donec presenti diuinitatis aspectu fruamur. Atque hic excutitur non satis obseruasse quaedam dicit de Christò vbi dicitur: *Christi sui nature, eò iunctim Iude Cal epistola ad Polonos aduersus Stat. vñ.* sitinon potest veterum error, qui dum ad Mediatoris personam non attendunt, totus ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, genium obsecrant sensum, scè que implicat multis laqueis. Sit igitur nobis hæc rectè intelligentiæ clauis, neque de natura diuina, neque de humana simpliciter dici quæ ad Mediatoris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex, quatenus pro infinitatis nostræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem cõsortes cœlestis gloriæ Deum videbimus qualis est, tunc perfunctus Mediatoris officio, desinet Patris legatus esse, & ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundũ conditum. Nec alio respectu peculiariter in Christi personam competit Domini nomen, nisi quatenus medium gradum statuit inter Deum & nos.

1. Cor. 8. 6.

Quo pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mandatũ est, donec facie ad faciem conspicua sit diuina eius maiestas: cui adeo nihil decedit, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tũc desinet caput Christi esse Deus, quia Christi ipse deitas ex se ipsa fulgebit, quum adhuc velo quodam sit obsecta.

Ad soluendos plurimos nodos, & vitandos errores Nestoriani & Eutychei, ritalem esse superiorum obseruationem.

4 Atque hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos non paruo vsui futura est, si eam scitè accommodent lectores. Mirum enim quantum Iudes, imò quosdam etiam non prorsus indoctos torqueant eiusmodi formulæ, quas vident Christo attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati vris aptas: quia non considerant eius personam in qua Deus & homo manifestatus est, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre est, quàm pulchre inter se hæreant singula, si modò sobriũ habeant interpretem, qui tanta mysteria qua decet religione examinet. Verũ nihil est quod fatiosi & phrenetici spiritus non perturbent. Arripuat attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem: diuinitatis rursum, ad tollendam humanitatem: quæ verò de vtraque natura sic cõiunctæ dicta sunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtranque. Id verò quid aliud est, quàm contendere Christum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deum, quia homo est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est: Christum ergo, vt Deus est & homo, vnitis, licet nõ confusis, naturis, confians, Dominum nostrum verũq; Dei Filium esse constituimus, etiam secundum humanitatem: etsi non ratione humanitatis. Procul enim abigendus est à nobis Nestoriani error, qui dum naturas distrahere potius quàm distinguere volebat, duplicem Christum ita comminifcebatur: quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filij Dei nomen inditur ei qui de Virgine nascitur, & Virgo ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauendum & ab Eutychiana infania, ne dum volumus personæ vnitatem demonstrare, vtranque naturam destruamus. Tot enim iam citiuimus testimonia, vbi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulò post nonnulla subiiciam quæ figmentum: illud melius discutiant. Nobis in presentia satis erit locus vnus: neque enim templum Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephesina synodo damnatus fuerat Nestorius, ita & postea in Constantinopolitana ac Chalcedonensi Eutyches: quando non magis confundere duas in Christo naturas licet, quàm distrahere.

August. in Enchir. ad Laur. cap. 36.

Nestorius.

Iuc. 1. 32.

Ibid. 43.

Eutycheis.

Iohan. 2. 19.

Ephesina Synodus. Cõstitutio. pol. iana. Chalcedonensis.

Seructi error de Christi humanana

5 Verũ nostro quoq; seculo emerit non minùs exitiale monstrum Michael Seructus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne, & tribus clementis

elementis increatis cōflatum pro Filio Dei supposit. Ac primò quidem negat Christum alia ratione Dei Filium esse, nisi quatenus in vero Virginitis genitus est ex Spiritu sancto. Huc autem tendit vafrities, vt euerfa duplois naturę distinctione, Christus aliquid sit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo censeatur. Toto enim progressu hoc incumbit, antequam patefactus fuerit Christus in carne, vbratiles tantum fuisse in Deo figuratas: quatum tunc demum exiit veritas aut effectus quum verè incepit esse Filius Dei. Sermo ille qui ad hunc honorem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virginitate natus est, propriè esse Dei Filium. Nec verò speculum esse inestimabilis Dei gratiæ hominem Christum, nisi in eum collata esset hæc dignitas vt sit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesię definitio, ceteri Dei Filij, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnio hypostatica naturæ: humanâ suscepit. Porro vnio hypostatica veteribus dicta est, quę personā vnā constituit ex naturis duabus: quę loquutio ad refellendum Nestorij delirium inuenta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitasse in carne, vt non idem ille esset homo. Duplicem nos facere Dei Filium cain imitari Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: ac si aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit antequam homo fieret, ideo nouus esse Deus incepit. Nihilò absurdius est in carne apparuisse Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura hoc semper habuit vt Filius esset. Quod subindicant Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei, ac si diceret Filij nomen, quod obscurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim notum. Cui respondet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filij Dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque sancti Patres habui fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocauerunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus est vnigenitus Dei Filius, clarius innotuit cælestis paternitas, hoc quasi privilegium assignat Paulus Christi regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuisse patrem nisi vnigeniti Filij respectu: præsertim homines, quos propria iniquitas Deo exorsus reddidit, gratuita adoptione esse Filios: qui ille est naturâ. Nec est quod obstrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione, quam Deus apud se decreuerat: quia hic non agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudum ostensa fuit: sed quum res ipsa filij Dei esse non potuerit nisi in capite fundata esset eorum adoptio, deinde here capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Ultra progredior: quam Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pendebat: Christum tamen ordine prætere necessè est qui Patre illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine cõditæ hæc lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtriusq; esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum fuisse caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: tunc mihi colligere videor, filium quoque Dei fuisse ante mundi creationem.

6 Quòd si principium habuit eius filiatio (vt ita loquat) ex quo in carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturæ respectu fuisse. Volunt Seruetus & similes phrenetici Christum, qui in carne apparuit, esse Dei Filium: quia extra carnem non potuit censei hoc nomine. Respondeant nunc mihi, an secundum vtranque naturam & vtriusque respectu sit Filius. Sic quidem garrunt: sed longè aliter docet Paulus. Fatemur quidem Christum in carne humana Filium dici, non vt fideles,

tura refutatur & eius vafrities detegitur: probaturque (quod ille negat) Christum etiã ante quàm in carne sciretur fuisse Dei Filium, quia est Sermo ille ante secula ex Patre genitus.

Rom. 8. 15.

Psal. 82. 6.

Coloss. 1. 15.

Probatur hæc scilicet. 7. Christum verè & propriè esse Dei Filium in carne.

ne, id est natura hu- adoptione duntaxat & gratia, sed verum & naturalem, idcircoque *mana: sed Deitatis* cum: ut hac nota discernatur ab omnibus aliis. Nos enim qui in *tamen respectu, no-* uam vitam suam usque regenti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen ve- *carnis, ut garrit Ser-* ri & vniuersi vni Christo deferat. *uolu.* Quomodo autem: vnicus in tanto

Rom. 1. 1, 2, 3.

1. Cor. 13. 4.

Rom. 9. 5.

Rom. 8. 32.

Luc. 1. 32.

Exponuntur loci
quidam, quos S. y
uetus & S. scriptura
Auctores videntur
virescentem Christum
hominem d. m. m.
factu capiss. esse
Dei Filium.

1. Iohan. 1. 2.

Mich. 1. 2.

* 1. Iob. de caro &
grat. cap. 11.

fratrum numero, nisi quod natura possidet quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris personam, ut verè & proprie sit Filius Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam Patri in cruce obtulit: sed deitatis tamen respectu, sicuti Paulus docet, dam se ait segregatum in Euangelium Dei, quod ante promiserat de Filio suo, qui genus est ex femine Dauid secundum carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur secundum carnem distincte nominans filium Dauidis, seorsum diceret declaratum esse Dei Filium, nisi vellet innuere aliunde hoc pendere quam à carne ipsa? Nam quo sensu alibi dicit passum fuisse ex infirmitate carnis, surrexisset ex virtute Spiritus, ita nunc discrimen statuit vtriusque natura. Certè concedant necesse est, sicuti à matre accepit cuius causa filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius causi sit filius Dei, idque ab humana natura aliud esse ac diuersum. Duplici nomine eum insignit Scriptura, passum vocat nunc Dei, nunc hominis Filium. De secundo his moueri non potest quia ex communi lingua Hebraica vsu hominis dicitur Filius, quia est ex progeie Adæ. Ex opposito contendo deitatis æternæ que essentia ratione vocari Dei Filium: quia non minus consentaneum est ad diuinam naturam referri quod vocatur Dei Filius, quam ad humanam, quod vocatur Filius hominis. Denique eo quæ citavi loco, non aliter intelligit Paulus eum qui secundum carnem genus est ex femine Dauidis, declaratum esse in virtute Filium Dei, quam alibi docet, Christum qui ex Iudæis descendit secundum carnem, esse Deum benedictum in secula. Quod si vtroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei esse naturæ diuinæ respectu, qui secundum carnem Filius etiam est hominis?

7 Tum: tuosè quidem illi erroris sui patrocinium vrgent, quod dicitur Deus proprio Filio non peperisse, quod illum ipsum, qui è Virgine natus esset, Filium Altissimi vocari Angelus præcepit. Verum (ne tam facili obiectione superbiant) expendant paulisper uobiscum quam validè ratiocinentur. Si enim ritè conciditur, à conceptione cœpisse Dei Filium, quia qui conceptus est, filius vocatur: sequetur, esse cœpisse Verbum à sua manifestatione in carne, quia Iohannes tradidit se de Verbo vitæ annunciare, quod manus suæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, parvula es in millibus Iudæ: ex te mihi nascetur dux qui regat populum meum Israel: & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, si talem argumentandi modum sequi volent? Nos enim minime Nestorio suffragari testatus sum, qui duplicem Christum commentus est, quando ex doctrina nostra iure fraternæ coniunctionis nos secum Dei filios Christus fecit, cura in carne quam à nobis sumpsit, ipse vniuersus est Dei filius. Ac prudenter admonet * Augustinus, miræ & singularis Dei gratiæ illustre esse speculum, quod honorem adeptus est, quatenus est homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia etiam secundum carnem ab vtero oriturus fuit Christus, ut Filius Dei esset. Neque tamen in personæ vnitare fingenda est permixtio quæ deitati quod proprium est tollit. Nec verò magis absurdum est, æternum Dei Sermonem, & Christum, vnitis in vnâ personam duabus naturis, vocari diuersis modis Dei Filium, quam secundum varios respectus nunc Filium Dei, nunc Filium hominis dici. Nihilò etiam magis nos grauat alia

Serueti

Serueti calumnia, antequam apparuit in carne Christus, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura: quia etsi obscurior fuit tunc eius descriptio, *Refutatur alia Serueti* tamen iam clare probatum sit, non aliter æternum fuisse Deum, *utici calumnia, An-* nisi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc *tequam apparuit* competere in Mediatoris personam quam suscepit, nisi quia Deus est Christus in carne, in carne manifestatus: neque Deum Patrem ita fuisse vocatum ab initio, *nusquam dicit Dei se* nisi mutua iam tunc fuisset ad Filium relatio, per quem omnis cognatio *liti, nisi sub figura.* vel paternitas censetur in celo & in terra: hinc colligere promptum est, *Ephes. 3. 15.*

sub Lege quoque & Prophetis fuisse Dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia. Quod si de sola voce ceteretur, Solomo de immensa Dei altitudine differens, tam Filium eius, quam ipsum incomprehensibilem affirmat. Dic nomen eius, si potes, inquit, aut Filij eius. Nec me latet apud contentiosus non fore satis ponderis in hoc testimonio: neque etiam eo valde nitor, nisi quod malignè eos cauillari ostendit, qui Filium Dei negant esse Christum, nisi quatenus homo factus est. Adde quod vno ore & consensu vetustissimi quique scriptores hoc idè tam aperte testati sunt, ut non minus ridicula quam detestabilis sit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obicere nobis audent quorum vterque inuisibilem fateatur fuisse Dei Filium, qui postea visibilis apparuit.

8. Etsi autem horrida portenta cumulauit Seruetus, quibus forte alij non subseriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoscent nisi in carne, si propius instet ab illis id concedi animaduertes, non alia ratione nisi quia conceptus est in utero Virginis ex Spiritu sancto: qualiter olim nugati sunt Manichæi, hominem extra duce Dei animam habere: quia legebant Deum inspirasse Adæ vitæ spiraculum.* Num ita mordicus arripunt Filij nomen, ut nullum in æter naturas discrimen relinquat: sed confuse blaterent Christum hominem esse Dei Filium, quia secundum humanam naturam ex Deo genitus est. Scæterna Sapientia genitura, quam prædicat Solomo, aboletur, & nulla habetur deitas ratio in Mediatore: vel iu hominis locum spectrum supponitur. Crassiores Serueti præiugias, quibus se & quosdam fascinoauit (ut hoc exemplo admoniti pij lectores se in sobrietate & modestia contineant) reflexere velle quidem esset: tamen superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factum est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis Dei imago. Nec alium Dei sermonem agnoscit nisi in externo splendore. Hanc fuisse genituram interpretatur, quod Filij generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu se extendit in ipsam creaturam. Spiritum interea miscet cum ipso Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispent. uetit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locum geniturae apud eum obtinet: sed qui tunc per speciem umbratilis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem cui seminis partes attribuit. Vnde sequetur porcos & canes non minus esse Dei filios, quia ex originali semine verbi Dei creati sunt. Et si autem ex tribus increatis elementis Christum constet, ut sit genitus ex essentia Dei, sic tamen primogenitum esse fingit inter creaturas, ut eadè sit essentialis diuinitas lapidibus secundum suum gradum. Ne verò Christum videatur sua Deitate exuere, asserit carnem eius Deo esse *αὐθόρτου*, & sermonem fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum Christum apprehendere non potest Filium Dei, nisi eius caro ex dei essentia prodierit, & in deitatem fuerit conuersa, æternam sermonis hypostasin redigit in nihilum, & Filium Dauidis, qui promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc

Prover. 30. 4.

Detegitur eorū omnium error quicquid que Christi non agnoscent Filij Dei nisi in carne: & summam proponuntur crassiores præiugias Serueti, quibus se & quosdam fascinoauit, euerrens quod puras fides credit de Filij Dei persona. ac inde colligitur, versutis ambagibus impuri illius canis sp̄s silutis propusuisse extinctā.

* *Gene. 2. 7.*

* *Prover. 8. 24.*

repetit, genitum fuisse Filium à Deo, Trinita & prædeterminatione: in-
dem verò hominem factum ex materia illa quæ initio apud Deum ful-
gebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in
nube & columna ignis. Porro quam turpiter secum ipse subinde pugnet:
nimis prolixum esset referre. Ex hoc compendio colligenti sani lectores,
versutis ambagibus impuri canis spem salutis prorsus fuisse extititam.
Nam si caro esset ipsa divinitus designata esse eius templum. Jam nec re-
demptor nobis esse potest nisi qui ex Abrahæ Davidque semine progeni-
tus, verè secundum carnem homo factus sit. Ac perperam in verbis Io-
hannis insisteret, sermonem fuisse factum carnem: quia sicut Nestorij error
occurrit, ita impium hoc commentum cuius author fuit Euryches, nu-
nimè adjuvant, quoniam Evangelistæ non aliud fuerit propositum quàm
personæ unitatem asserere in duabus naturis.

*Et sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis at-
tulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus propheti-
cum, regnum & sacerdotium.*

CAP. XV.

*Ench. ad Laurent.
cap. 5.*

*Hic & sect. 2. pro-
batur, licet peccatis
inter regem intritu*

Filius Dei tribuatur

*Christi elogium, ad
Prophetia tamen*

*ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus consta-
tum esse ut serviri.*

*Quod ad Prophe-
tiam munus, plena*

intelligitur lucem

*semper fuisse expe-
ctatâ advenit Mes-*

*sia: & ipsum cum
apparuit, rectum*

*fuisse Prophetâ non
sibi modo, sed totu*

*suo corpore. ut mi-
sterium non ipse ta-*

*tâ excurreret in sua
persona, sed Eccle-*

sia mandaret.

*Christus agnos-
cendus Prophetâ,*

*Rex, Sacerdos ex
suo & vni, non au-*

tem nomine tenus.

Coloss. 2. 19.

Iohan. 4. 25.

Fla. 55. 4.

Isa. 9. 6.

1. Feb. 1. 1.

Psal. 74. 9.

Dan. 9. 24.

RECTE Augustinus, quanvis heretici Christi nomen prædicent, cõ-
mune tamen illis cum piis fundamentum esse negat, sed manere
Ecclesiæ proprium: quia si diligenter considerentur quæ ad Christum
pertinent, nomine tenus inuenitur Christus apud eos: et ipsa non est.
Sic hodie Papistæ, quanvis in ore ipsorum resonet filius Dei, mundi Re-
demptor: uti tamen inani nominis obtentu contenti, sua virtute & di-
gnitate eum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput nõ tenere.
Ergo ut in Christo reperiat fides solidam salutis materiam, atque ita in
ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus consta-
tum esse ut serviri. re quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Prophetia datus est, &
Rex & Sacerdos: quæquam nomina hæc tenere parum prodesset, nisi ac-
cederet finis & usus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiatur,
sed frigide nec magno eum fructu, ubi nescitur quid in se vnumquod-
dumque contineat. Diximus autem, quoniam Deus Prophetas conti-
nua serie alios alius submittere populum nunquam destituerit utili do-
ctrina, & quæ ad salutem sufficeret: piorum tamen mentes hac persua-
sione semper fuisse imbutas, advenit Messia: demum plenam intelligen-
tiam lucem sperandam esse: adeo, quæ eius rei opinio pervenerat usque ad
Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio: quod pa-
tet ex voce illa mulieris, * Messias quæ venerit, docebit nos omnia. Ne-
que verò hoc iudicium mere præsumpserant animis: sed, ut erant certis o-
culis edocti, ita credebant. Illustis inter alias est Isaia: sententia, * Ec-
ce posui eum testem populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nem-
pe quo modo iam alibi vocauerat * Angelum vel Interpretem magni
consilij. Hac ratione Apostolus perfectionem doctrinæ Euaγγελicæ com-
mendans, ubi dixit, * variè olim & sub figuris multiplicibus Deum lo-
quutum esse Patribus per Prophetas, adiungit, nonissimè nobis loqui-
tum esse per dilectum Filium. Quæ autem commune Prophetis officium
fuit: tenere suspensam Ecclesiam, & simul fulcire usque ad Mediatoris
adventum, ideo conquestos in dissipatione fideles legimus, priuari se or-
dinario illo bono, * Signa nostra non videmus: non est inter nos Pro-
pheta: non est cognoscens amplius. At verò quum iam non longè abes-
set Christus, præfixum fuit * Danieli tempus ad obsignandam visionem
& prophetiam, non solum ut vaticinio de quo illic agitur, certa consta-
ret autoritas: sed ut fideles æquo animo carerent ad tempus Prophe-
tis, quia instaret omnium revelationum plenitudo & clausula.

2. Porro

2 Porro notandum est ad hæc tria munera Christi pertinere elo-
gium : scimus enim sub Lege sacro oleo tam Prophetas quam sacerdo-
tes ac reges fuisse vinctos. Vnde & celebre Messia nomen promisso Me-
diatori fuit impositum. Et si autem fateor peculiari regni intuitu & ra-
tione dictum fuisse Messiam (vt etiam alibi ostēdi) prophetica ramentum &
sacerdotalis vinctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negli-
genda. Prioris expressa fit mentio apud Isaiam, his verbis, Spiritus Do-
mini Iehoua super me, ideo vixit in Iehouah vt prædicarem manufectis, *Iesa. 61. a. 1.*
medelam affectem contritis corde, promulgarem captiuis liberatio-
nem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vinctum Spiritu fuisse
vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à
reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hic
rursus notandum est, non sibi modo vñctionem accepisse, vt fungere-
tur docendi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euangelii præ-
dicatione virtus Spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hæc quæ
attulit perfectione doctrinæ finem impositum fuisse omnibus prophetis:
vt authoritati eius deo ogent qui Euangelio non contenti extraneum a-
liquod assuunt. Nam extra omnium or sinem singulari privilegio eum
euexit vox illa quæ detonuit è cælo, Hic est Filius meus dilectus: ipsum
audite. Ab ipso deinde capite ad membra diffusa est hæc vñctio: sicut à
Ioele prædictum fuerat, Prophetabunt filij vestri, & filij vestræ visiones
videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiam:
& alibi, in eo absconditos esse thesauros omnes scientiæ & intelligen-
tiæ, paulo diuersum sensum habet: nempe extra ipsum nihil esse vtile
cogniti, & quicumque fide percipiunt qualis sit, totam bonorum cæle-
stium immensitatem complexos esse. Quæ ratione alibi scribit, Nihil
scire pretiosum duxi præter Iesum Christum, & huc crucifixum. Quod
verissimum est, quia ultra Euangelij simplicitatem progredi fas non est.
Atq; huc tendit prophetica dignitas in Christo, vt sciamus in summa do-
ctrinæ quæ tradidit, inclusos esse omnes perfectæ sapientiæ numeros.

3 Venio ad regnum, de quo fuit verba fierent nisi prius admoni-
erent lectores spirituales esse eius naturam: quia inde id quid valeat
& quid nobis conferat, totaque eius vis & æternitas colligitur. Æterni-
tas porro, quam apud Danielem Angelus Christi personæ tribuit, meri-
tò Angelus item apud Lucam saluti populi accommodat. Sed hæc quo-
que duplex, aut duobus modis itatuenda est: altera enim ad totum Ec-
clesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem
referendum est quod in Psalmo dicitur, Semel iuravi per sanctitatem
meam Dauidi, non mentiar: semen eius in æternum manebit: solum e-
ius sicut sol in conspectu meo: sicut luna stabilietur in æternum, & re-
stis in cælo fidelis. Neque enim dubium est quin illic promittat Deus se
per manum Filij sui æternum fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. *Dan. 2 g. 44.*
Neque enim alibi quàm in Christo reperietur vaticiniij huius veritas.
quanti quidem statim post mortem Solomonis concidit: maiori ex par-
te regni dignitas, & cum ignominia familiæ Dau. dice ad priuatum
hominem translata est: postea sensim diminuta fuit, vsque dum prorsus
tristi & pudendo interitu deficeret. Eundem habet sensum illa Iesaiæ ex
clamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nim Christum ita à mor-
te superstitem fore pronuntiat vt eum coniungat cum suis membris.
Ergo quoties audimus animari Christum: æterna potestate, meminerimus
hoc præsidio saluti Ecclesiæ perpetuata: em: vt inter turbulentas agita-
tiones, quibus assidue vexatur, inter graues & formidabiles motus qui
inuicem clades minantur, salua tamen maneat. Sic vbi David hostium
audaciam videt qui iugum Dei & Christi eius abrumperè conantur, di-
citurque

*Mat. 3. d. 17.**Ioa. 2. g. 28.**1. Cor. d. 30.**Colos. 2. a. 3.**1. Cor. 2. a. 2.*

*De Christi Re-
gis munere. Spi-
rituales esse eius na-
turam: vnde & æ-
ternitas colligitur,
eiusque duplex.
Prior ad totum Ec-
clesiæ corpus spe-
ctat.*

*Dan. 2 g. 44.**Luc. 1. 3.**Psal. 89. 36.**37. 38.**Iesa. 53. 8.**Psal. 23. 4.*

diciturque reges & populos frustra tumultuari: quia ad frangendos eorum impetus satis fortis est qui in caelis habitat: de perpetua Ecclesiae conseruatione pios certiores reddens, ad bene sperandum animi quoties illam opprimi contingerit. Sic alibi quum dicit in persona Dei. Sede à dextris, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: admoet, utcunq; ad oppugnandam Ecclesiam multi & validi hostes conspiciēt, non tamen suppetere illis vires, quibus aduersus decretum illud immutabile Dei praeualeant, quo Filium suum constituit æternum Regem. Unde sequitur fieri non posse, ut Diabolus cum toto mundo apparatu Ecclesiam vnquam deleat, quæ in æterno Christi folio fundata est. Iam quod ad specialem cuiusque vsam spectat, eadem illa æternitas in spem beatæ immortalitatis erigit, e nos debet. Quicquid enim terrenum est, atque ex mundo, temporales, imò etiam caducum esse cernimus. Ergo Christus ut spem in caelos nostram attollat, regnum suum pronuntiat non esse ex mundo. Denique vbi quisque nostrum spirituale Christi regnum esse audit, hic voce excitatus penetrat ad spem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Christi manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro seculo expectet.

Psal. 110. 1.

Altera æternitas regni Christi, quæ est specialis et propria cuiusque mei bti.

Iohann. 18. 36.

Hic & sect. 5. exponitur quod dictum fuit in his sect. 3. utilitate regni Christi non posse aliter nobis percipi, quam dum spirituale esse agnoscerimus: cumque duabus in rebus consistere: nonne quod nos hanc omnibus ad æternam animam salutem necessarium locupletat: deinde quod robore & virtute inuit aduersus diabolum, omnesque eius vitæ, itaque Christi nobis magis quam sibi regnare: vnde et Christianam non immerito dicunt.

Inc. 17. 21.

Rom. 14. 17.

4 Quòddiximus vim & utilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi quam dum spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, quòd dum toto vitæ cursu militandum sub cruce nobis est, aspera & misera est nostra conditio. Quid igitur nobis prodesset, collectos esse sub regis cælestis impetium, nisi extra terrenæ vitæ statum constaret eius fructus? Ideòque sciendum est quicquid nobis felicitatis in Christo promittitur, non subsistere in externis commodis, ut etiam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, securi simus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere solet caro: sed cælestis vitæ esse propriam. Sicut autem in mundo prosper & optabilis populi status partim bonorum omnium copia & domestica pace, partim validis præfidiis continetur, quibus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat, & virtute munit qua stent inexpugnabiles contra quoslibet hostium spiritualium impetus. Unde colligimus ipsum nobis magis regnare quam sibi, idque intus & extra: ut scilicet donis Spiritus, quibus naturæ vacui sumus, quatenus expedire nouit Deus, refecti, ex iis primitiis sentiamus verè nos Deo coniunctos esse ad perfectam beatitudinem. Deinde ut eiusdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolum, mundum, & quoduis noxæ genus nos semper fore victores. Huc tendit responsum Christi ad Phariseos, quia regnum Dei intra nos est, eum obseruatione non venturum. Probabile enim est, quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat summa Dei benedictio, per ludibrium rogasse ut proferret sua insignia. Ipse verò, ne stultè pompis immoerentur (qui alioqui plus a quo propensius in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet, quia regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto. His breuiter docemur quid nobis conferat Christi regnum, nam quia non terrenum est vel carnale, quod corruptio subiacet, sed spirituale ad æternam nos vsque vitam attollit: ut patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probnis, aliisque molestis transigamus: hoc vno contenti quòd nunquam destituet Rex noster quin necessitatibus nostris subueniat, donec militia nostra per sancti vocemur ad triumphum. quia talis est regnandi ratio ut edicet nobiscum, quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia sua armat & instruit, decore & magnificentia ornatur, opibus locupletatur: hinc nobis suppetit vberissima glorandi materia, atque etiam fiducia suggeritur, ut iatrepidè certenim cum Dia-

bolo,

hilo, peccato, & morte. Denique ut iustitia eius vestiti, omnia mundi opprobria fortiter superemus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos repleat, ita nos vicissim fructus in eius gloriam proferamus.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis proponitur, sed Christus Dei vocatur, quia super eum requieuit Spiritus Sapientie, intelligentie, consilij, fortitudinis, & timoris Dei. Hoc oleum est lætitiæ, quo Psalmus predicat eum fuisse vnctum præ cõ fortibus suis: quia nisi in ipso talis esset præstantia, inopes essemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum est) ipse sibi datus est: sed vt ieiunio & ariis sua abundantia perfunderet. Nam sicut dicitur Pater non dedisse Filio Spiritum ad mensuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gratia. Ex quo fonte manat largitio, cuius meminit Paulus, qua variè distribuitur gratia fidelibus, secundum mensuram donationis Christi. His factis superque confirmatur quod dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis deliciis, vel pompis esse fructum: ac proinde, vt simus eius participes, mundo renũ ciamus esse. Huius sacre vnctionis visibile symbolum in Christi baptis mo ostensum fuit, dum super eum requieuit Spiritus in specie columbe. Spiritum verò eiusque dona vnctionis voce designari, neque nouum est, neque absconditum videri debet: quia non abunde vegetamur: maximè verò quod ad cœlestem vitam spectat, nulli est in nobis vigoris gutta, nisi quam nobis Spiritus Sanctus instillat, qui sedem in Christo delegit, vt inde large ad nos scaruerent cœlestes diuitiæ, quantum ad eum sumus capaces. Quod autem & regis sui fortitudine iuncti stant fideles & spirituales eius iunctiæ in eos exuberant: non immeritò dicuntur Christiani. Cæterum huic, de qua loquimur, eternitati nihil derogat Pauli sententia. Tunc regnum tradet Deo, & patri. Item, Subiicietur Filius ipse, vt sit Deus omnia in omnibus, quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria non talem fore regni administrationem, qualis nũc est. Dedit enim Pater omnem potestatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, sustentet, sub eius tutela nos protegat, nobisque auxilietur. Ita quantisper à Deo peregrinamur, Christus intercedit medi us, qui nos paulatim ad solidam cum Deo coniunctionem perducatur. Et ceterè quod sedet ad Patris dextram, tantundem valet ac si Vocetur Patris legatus, penes quem tota sit imperij potestas: quia Deus mediator, (vt ita loquar) vult in eius persona Ecclesiam regere ac regere. Sicuti etiã interpretatur Paulus primo ad Ephesios, locatum fuisse ad dextram Patris, vt sit Ecclesie caput, quæ est corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet: datum illi fuisse nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd sit in gloria ad dextram Patris. Nam his etiam verbis in Christi regno ordinem commendat presentis nostre infirmitati necessarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per se tunc fore vnicum Ecclesie caput, quia implete erunt Christi partes in Ecclesie defensione. Eadem ratione passim scriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis præfecit Pater, vt suam dominationem per eum exerceat. Licet enim multa doctina celebrentur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, inquit Paulus. Vnde rectè colligitur, eundem esse ipsum Deum, qui per eos Iesum asseruit se Regem esse ac Legislatorem Ecclesie. Nam etsi vbiq; beneficium & donum Patris vocat quicquid habet potestatis: non aliud tamen significat quàm se diuinitus regere, quia idèd Mediatoris indarat personã vt è iura Patris & incomprehensibili gloria descendens, ad nos appropinquaret. Quo iustus est nos omnes vno consensu ad parendum accingi,

*Ies. 11. 2.
Psal. 45. 8.*

*Iohan. 3. 34.
Iohan. 1. 16.*

Ephes. 4. 7.

*Iohan. 1. 32.
Luc. 3. 22.*

1. Cor. 15. 24.

*Act. 17. 31. Regni
Christi nihil deo-
gare quod dicitur
ultimo die traditu-
rum regnũ Deo Pa-
tri simileque sen-
tentias.*

Ibidem. 28.

*Eph. 1. 22.
Philip. 2. 9.*

1. Cor. 3. 9.

Ies. 13. 22.

summaque a lactitare obsequia nostra dirigere ad eius nutum Nam sicut Regis & pastoris officia coniungit erga pios qui se morigeros vltro subiciunt ita ex opposito iudimus sceptrum ferreū gestare, quo frangat ac conterat praefatos omnes, quasi vasa figuli, Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem sibi aduersam prosteruat. Cuius rei quaedam hodie cernuntur exempla: plerū verò de beatitudine extabit vltimo iudicio, quod etiam proprie censeri potest extremus regni eius actus.

Psal. 29.

Psal. 110. 6.

De sacerdotio Christi: vt ad nos perueniat eius efficacia & vtilitas, ostenditur incipit idcirco si à Christi morte hinc sequi. etiam esse de peccatorum, cuius patrem suorum cōsequitur: unde tunc precandi fiducia, et tranquillitas p̄ conscientiam oritur. Postremo ita esse ipsum sacerdotem vt nos ascescat in societate tanti honoris, quo grata sint Deo qua à nobis proueniunt sacrificia precū & laudis.

Psal. 110. 4.

Apoc. 1. 6.

Iob. 17. 19.

Dan. 9. 24.

5. Iam de sacerdotio breuiter sic habendū, finē & vsum eius esse vt sit mediator iustus omni macula, qui sanctitate sua Deum nobis conciliat. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis interitus est: vt nobis fauorem comparat sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, praecipuum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impletet Christus, cum sacrificio in medium prodire oportuit, nam & sub Lege sacerdotij fides non erat sanctuarium ingrediti absque sanguine: vt scirent si leues quantum sacerdos interpolatus esset de peccatorum, non possent tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos, à septimo capite fere ad finem vsque decimi. Summa tamen haec erit, non nisi in Christum competere sacerdotij honorem, quia sacrificio mortis suae reatum nostrum delcuit & satisfecit pro peccatis. Quam verò momenti res sit, ex seicentillo Dei iuramento, quod absque poenitentia prolatum est, moriemur, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sane et enim haud dubie voluit caput illud, in quo praecipuum salutis nostrae cardinalinem verū sciebat, neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiamque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum, & vitiorum arcet immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotij eius efficacia & vtilitas. Hinc sequitur aeternum esse de peccatorum, cuius patrocinio fauorem consequimur. Unde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certòque persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorē consecratum est. Quū verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo facta vltio, vt idem esset hostia qui sacerdos: quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat, nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum offerret. Iam sacerdotis personam sustinet Christus, non modo vt aeterna reconciliationis lege Patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etiā vt nos ascescat in societatem tanti honoris. Nam qui in nobis pollati sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, ecclēstique sanctuarium libere ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei, qua à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atque haec usque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quatenus nos secū Patri dicauit (qui altoqui scetemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam facti, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. Notāda enim est antiq̄thesis inter hanc vnctionem & illam vmbrae, nihil quē tunc in vsu fuerat: ac si diceret Angelus, disculis vmbrae Christi persona clarum torere sacerdotium. Quo magis detestabile est eorum commentum qui nō contenti Christi sacerdotio, seiplos ad eum mactandū ingerere ausi sunt quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi.

Quomodo redemptoris partes impleverit Christus, ut nobis salutem
acquireret: ubi de morte & resurrectione eius agitur: &
in celum ascensu. CAP. XVI.

QUAE haecenus de Christo diximus, ad unum hunc scopum referenda sunt ut in nobis damnati, mortui & petri i, iustitiam in ipso, liberationem, vitam & salutem quaeramus: quem admodum docemur insigni illa Petri sententia, * Non esse aliud nomen sub caelo datum hominibus in quo oporteat salvas fieri. Neque vero temere, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio imposuimus illi fuit nomen Iesu, sed è caelis ab Angelo supremi decreti preconata, ratione etiam addita: quia ad servandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum ut nobis esset Saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad ultimam usque salutem in eam nos perduceret. Itaque simulac vel minimum ab eo deflectimus sensim evanescit salus, quae solida in eo residet: ut se vltio priuent omni gratia quicumque in eo non acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem, sed cibum quoque esse nomen Iesu: Iesum etiam esse, sine quo arduus est omnis animi cibum: saltem esse sine cuius conditura insipidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & simul medicinam: & quicquid disputatur insulsum esse, nisi ubi sonat hoc nomen. Sed hic diligenter expendere convenit quem modo nobis ab ipso parata sit salus: ut non modo ipsum eius auctorem persuasi simus, sed quae ad stabilem fidei nostrae salutem sufficiunt amplexi, repudiemus quaeque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quò enim nemo possit in seipsum descendere ac solo reputare qualis sit, quin Deum sibi iratum insulamque sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxie expetere, quòd satisfactionem exigit, non vulgatis requiritur certitudo: cuius peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper incumbit ira Dei & maledictio, qui ut est iustus iudex, non sinit impunè legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

Verum antequam longius progredimur, in transcurso videndum est quomodo conveniat, Deum, qui nos misericordia sua praevenit, fuisse inimicum, donec per Christum nobis reconciliatus est. Nam quomodo in Filio unigenito singulari amoris sui ignis nobis decessit, nisi iam ante fuisset gratuito fauore complexus? Quoriam ergo hic emergit aliqua repugnantia specis, hunc modum expediám. In hunc ferè modum: Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicum, donec in gratiam Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata esset eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerint in cor in nationem recepti. Huius generis locutiones ad sensum nostrum sunt accommodatae, ut melius intelligamus quam misera sit, & calamitosa exitus nostrum conditio. Nisi enim clatis verbis diceretur, iram ac vindictam Dei, mortemque aeternam nobis incubuisse, minus agnosceremus quam miseri essemus sine Dei misericordia, & beneficio in liberationis minoris a sumarentis. Exempli gratia: audiat aliquis, Site quo tempore adhuc peccator eras, ostendit Deus & te abiecit, ut eras merinus, horribile exitum te manebat: sed quia sponte ac gratuita sua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est: eo periculo sic te liberauit: afflicte ut quidem & sentiet aliena ex parte quantam debeat misericordiae Dei. Verum audiat tantum quod Scriptura

Diligenter respice dum quando redemptoris partes impleverit Christus, ut nobis salutem acquireret: ubi de morte & resurrectione eius agitur: & in celum ascensu.

* Acto. 4. 12.
* Mat. 1. 12.
* Luc. 1. 31.
Bernard. in Cantig.
Serm. 15.

Hic & sic...
4 expiatis quomodo conveniat...
ere dicit fess...
bis in manu, donec per Christum nobis reconciliatus est: quòd daret nobis Christum, confirmandum, non miri non...
mum in...
ne & sim...
re ad us...
ben acced...
qui t...
loqui...
coriat...
...
Rom. 1. 1.
Galat. 3. 10. 13.
Colo. 1. 11.

docet, se alienatum fuisse à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Særane mancipium, sub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio destinatum, & iam implicitum: hic Christum deprecatorem intercessile, penam in se recepisse ac luisse, quæ ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminere mala, quæ Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiisse: hoc piaculo satisfactum ac ritè litatum Deo Patri esse: hoc intercessore iræ eius fuisse placatam: hoc fundamentum pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius ergo ipsos contineri: his nõnne eo magis perimouebitur, quò melius ad viuum repræsentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere, vel qua decet gratitudinem excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore ante præcursus & cõsternatus: sic instituimur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitium nostrum armatam, beneuolentiam eius paternamque charitatem nõn nisi in Christo amplexemur.

3 Atque hoc tametsi pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamè falso. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatem, quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundum corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ respectum in offensione Dei teueti sumus omnes in eius conspectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod suum est in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vt cunque enim peccatores vitio nostro simus, manemus tamen eius creaturæ: vnicunque mortem nobis ascuerimus, ipse tamen nos ad vitam con siderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile dissidium est inter iustitiã & iniquitatem: quando peccatores manemus, suscipere nos totos non potest.

Itaque vt sublata omnis similitudinis materia, nos sibi prorsus reconciliet, proposita in morte Christi expiatione, quicquid in nobis mali est abolet, vt iusti in eius conspectu & sancti appareamus, qui antea in mundi eramus ac impuri. Proinde sua dilectione præuenit ac anteuertit Deus Pater nostram in Christo reconciliationem. Imò quia prius diligit, postea nos sibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec sua morte succurrit Christus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & est corã eo maledicta ac damnata: non ante plenam habemus firmamque cum Deo cõiunctionem quam vbi Christus nos cõiungit. Ad cõque si Deum nobis parcarum ac propitium volumus polliceri, in Christum solum oculos mentisque defigere conuenit: vt reuera per ipsum solum consequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei secum trahit.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mundi creationem complexus est Deus, in Christo cõstituisse fundatum. Hæc perspicua sunt & Scripturæ consentanea, locòsque illos opumè inter se conciliant, vbi dicitur, Deum suam erga nos dilectionem in eo declarasse quod vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuisse inimicum, antequam morte Christi in grauius reductus esset. Verùm quò firmiora sint apud eos, qui veteris Ecclesiæ testimoniũ requirunt, citatio locum Augustini, vbi id ipsum docetur. Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem Filij eius, cepit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum ei vnigenito etiam nos filij eius essemus,

Job. 4. 19.

Eph. 1. 4.

Job. 3. 16.

Rom. 5. 10.

Tract. in Euan.
ge. lib. 110.

antequam omnino aliquid effemus. Quòd ergo reconciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiat quæsi ideo nos reconciliauerit ei Filius, ut iam amare inciperet quos oderat: sed iam nos diligenter reconciliati sumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod utrum verum dicam, attestetur Apostolus. Commendat (inquit) dilectionem suam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores effemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quæsi ipse nõ fecerat: & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoque nostrum & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc sunt Augustini verba.

5 Iam vbi quaeritur quomodo abolitis peccatis dissidiũ Christus inter nos & Deũ sustulerit, & iustitiã acquisierit quæ eum nobis fruente ac beneuolũ redderet: generaliter responderi potest, toto obedientiæ suæ cursu hoc nobis præstitisse. Quod Pauli testimonio probatur, Quæ admodũ vnus in ingressione peccatores multi sunt constituti: sic vnus obedientia iusti constituimur. Et sane alibi causam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totã Christi vitam, Vbi venit plenitudo temporis. mihi Deus Filiũ suũ factum ex muliere, subiectum Legi, ut eos qui sub Lege erant, redimeret. Ita in ipso quoque Baptismo asseruit impleri iustitiæ partẽ, quòd obedienter Patris mandatũ perageret. Denique ex quo induit personã serui, cepit ad nos redimendos pretiũ liberationis soluere. Scriptura tamen quo certius definit modum salutis, hoc mortũ Christi quasi peculiare ac propriũ adscribit. Pronuntiat ipse animã se dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuũ esse propter peccata nostra. Clamabat Iohannes Baptista, ipsum venisse ad tollendũ peccata mũdi, quia agnus Dei esset. Alibi Paulus nos iustificari gratis tradit per redemptionem quæ est in Christo: quia propositus est reconciliator in suo sanguine. Item, nos iustificatos esse in sanguine ipsius, & reconciliatos per mortem. Rursum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus est peccator, ut effemus iustitia Dei in illo. Non omnia persequar, quia immensus esset catalogus, & multa deinde suo ordine citanda erũt. Quãobrem in simbolo fidei, quod Apostolicum vocant, optimo ordine statim à natalibus Christi sic trãssit ad mortem & resurrectionẽ, vbi per factã salutis summa consistit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ quia defunctus est in vita: sicuti Paulus ab initio ad finem vsque totã cõprehendit, quòd seipsum exinanierit, forma serui accepta, & Patri fuerit obediens vsque ad mortem: nõ per mortem crucis. Et sanẽ in ipsi quoque primũ gradum occupat voluntaria subiectio: qui ad iustitiam nihil profuisset sacrificium nisi sponte oblitum. Itaque vbi testatus est Dominus se animã pro omnibus ponere, discretẽ addit, Nemo tollit eã à me: ipso. Quo sentit telas dicere obmutuissẽ, instar agni coram tonsore. Et historici Evangelica refert obuiam prodidisse militibus: & coram Pilato, omnia defensione, stetit ad lubeundum iudicium. Non id quidem absque certamine: quia & infirmitates nostras susceperat: & hoc modo probari oportuit quòd Patri suo prestabat obsequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis specimen, lucrarium cum horribili fornicidine, & inter ditos illos cruciatus abiicere sui curam, ut nobis cõsuleret. Illud quidẽ non tenendum est, non potuisse ruẽ Deo aliter litari quã dũ proprio se affectu abdicans Christus illius se arbitrio subiecit, totũque addidit. Quum ad rem appositẽ testimonium illud Psalmi citat Apostolus, In libro Legis scriptum est de me ut faciam voluntatem tuam Deus,

Rom. 5. 8.

Licet toto obedientiæ suæ cursu, cui est tota vita singularis, que eius partibus) Christus in redemptionem se nostram præstituit: Scriptura tamen, quo certius definit modum salutis, hoc mortũ Christi quasi peculiare adscribere.

* Rom. 5. 19,

Galat. 4. 4,

Mat. 3. 15,

Matt. 20. 28,

Rom. 4. 25,

Ioh. 1. 29,

Rom. 3. 15,

Rom. 5. 9. 10.

2. Cor. 5. 24,

Philip. 2. 7.

In morte Christi quem gradum occupat voluntaria subiectio, ita tamẽ voluntaria, vt nõ absque certamine proprio se affectu abdicauit.

* Ioh. 11. 15,

* Ies. 53. 7,

* Io. 1. 16. 4,

* Matt. 27. 11.

Hebr. 10. 5,

Psal. 49.

In morte Christi eo
sacerdote damnata
est: in qua duo no-
tamus. Christum scilicet
inter iniquos reputatum:
& in se
suis innocentia t. Ipsi
suis ipsius etiam in
dicis ore.

Ios. 53. 5.

Ios. 53. 14.

Ios. 15. 16.

Psal. 69. 5.

Ios. 18. 38.

Ios. 53. 11.

In Christo nota
da mortis specus,
crux scilicet maledi-
cta. ita sa-
cra oportuisti, ut
maledictione, que
nobis incumbat,
in eum tradita, et
suspensa, ac aboli-
ta, nos eximeret, et
suam peccata re-
presentatum Mo-
saei sacrificiis quod
in hoc die dicitur,
quod est ablatio,
et ablatio. Et hoc et
quod est in mui-
tibus.

Ios. 3. 14.

2 Cor. 5. 21.

Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tum dixi, Ecce venio. Ceterum
quia non nisi in sacrificio & ablutione, quibus expiantur peccata, que-
tem reperunt trepidæ conscientie: illuc merito dirigimur, & in morte
Christi statuitur nobis vitæ materia. Porro quia nos maledictio ex reatu
manebat ad cæleste Dei tribunal, primo loco refertur damnatio corâ
Præfide Iudæ & Pontio Pilato: ut sciamus, pœnam, cui etiam obstricti,
fuisse iusto inflictam. Horribile Dei Iudicium effugere non poteramus:
ut inde nos eriperet Christus, coram homine mortali, mo etiam secesso
& profano damnari sustinuit. Neque enim solum ad asserendam histo-
riæ fidem exprimitur nomen præfidei, sed ut discamus quod docet Isaias,
castigationem pacis nostræ fuisse super eum, eiusque huore nos fuisse sa-
natos. Neque enim tollendæ damnationis nostræ causa satis erat quon-
libet obire mortem: sed, quo redemptioni nostræ satisfacere, genus
mortis delgendum fuit, in quo & damnationem ad se traducens, & pia-
culum in se recipiens, utroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus
fuisset, vel tumultuarie cæsus per seditionem vulgi, in eiusmodi morte
nulla satisfactionis species extitisset. Verum ubi reus ad tribunal sistitur,
testimonis arguitur & premitur, ipsius iudicis ore morti addicitur: his
documentis intelligimus ipsum personam fontis & malefici sustinere.
Atque hic duo notanda sunt, quæ & prophetarum vaticiniis prædicta e-
rant, & eximiam fidei consolationem & confirmationem afferunt. Quum
enim Christum audimus à iudicis folio ad mortem dimissum, inter la-
trones esse suspensum: habemus complementum eius prophetiæ, quæ
ab Evangelista citatur, Inter iniquos reputatus est. Cur istud? nempe ut
peccatoris, non iusti aut innocentis vices obiret: quia non innocentie,
sed peccati causa mortem oppetebat. Contrâ ubi audimus eodem quo
damnatus fuit ore absoluitum (nam eius innocentie non semel testimo-
nium palam reddere coactus est Pilatus) in mentem veniat quod est a-
pud alterum Prophetam, Quæ non rapuerat exsoluisse. Atque ita & pec-
catoris sceleratique personam in Christo representatam intuebimur, &
relucens innocentia, conspicuum simul fiet alieno potius quam pro-
prio scelere grauatum. Passus ergo est sub Pontio Pilato, solenni præ-
fidei sententia in cælestorum numerum ita relatus: neque sic tamen quin
iustus ab ipso simul pronuntietur, dum affirmat nullam se in eo inuen-
ire causam. Hæc nostra absolutio est quod in caput Filij Dei translatus
est reatus, qui nos tenebat pœnæ obnoxius. Nam hæc compensatio in
primis tenenda est, ne trepidemus atque anxij simus tota vita: ac si nobis
infligat iusta Dei ultio, quam in se transtulit Dei Iulius.

6. Iam & ipsa mortis species insigni mysterio non caret. Maledicta
crux erat non humana tantum opinione, sed diuina Legis Decreto. In
eam ergo dum tollitur Christus, maledictio eius se obnoxium facit. Atque
ita factum oportuit, ut omni exaceratione, quæ propter iniquitates nostras
nos manebat, vel potius nobis incumbebat, eximeremur, dum in eum
traducitur. Quod etiam in lege adumbratum fuit. Siquidem Abraham
(quo vocabulo peccatum ipsum proprie designatur) vocabantur oblatæ
pro peccatis victimæ & expiatiæ. Quæ nominis translatione innuere
spiritus voluit, iustis peccatoribus ipsas esse: quæ debuit in scelere ibus exe-
crationem suscipere ac sustinere. Quod autem in Mosæi sacrificiis
figurate representatum fuit, id in huius figuratæ archetypo exhibetur.
Quare, ut iusta expiatione defunderetur, animam suam archam impedit,
hinc est satisfactoriam peccati hostiam (ut inquit Prophetia) in quam reie-
cta quod modo macula & pœna, nobis desinat imputari. Apertius
inquit testamur Apostolus, quum docet, eum qui peccatum non mouerat
peccatum pro nobis à Patre factum, quod iustitia Dei efficeretur in illo.

Nam

Nam Filius Dei, omni vitio purissimus, iniquitatum tamen nostrarum probrum ac ignominiam induit, ac sua vicissim puritate nos operuit.

Eodem videtur respexisse, quum tradit de peccato, damnatum fuisse peccatum in eius carne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater, quum in Christi carnem translata fuit eius maledictio. Indicatur itaque hac voce, Christum Patri fuisse in morte pro victima satisfactoria immolatum, ut peccata per eius sacrificium liberatione, iram Dei iam horrere desinamus.

Nunc liquidum est quid tibi velit illud Prophetæ, positus fuisse in eo nostras omnium iniquitates: nempe quod sordes earum abstergeret, iisdem per translationem imputationem obtectus fuit. Eius rei symbolum fuit crux cui affixus est, teste Apostolo. Christus, inquit, redemit nos ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio. Scriptum est enim, Execrabilis omnis qui pendet in ligno: ut in gentes benedictio Abrahæ in Christo perueniret. Eodem respexit Petrus, ubi docet peccata nostra portasse in ligno: quia ex ipso maledictionis symbolo clarior intelligimus, enus quo eramus oppressi, fuisse illi impositum. Neque tamen eâ subivisse maledictionem intelligendum est qua obrutus ipse fuerit: quin subeundo potius, vim eius uniuersam depreffit, infregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione, absolutionem, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs te Paulus triumphum, quem sibi in cruce peperit Christus, magnificè prædicat, ideo eius, quæ plena erat dedecore, cõuersa esset in curram triumphalem. Dicit enim affixum fuisse cruci chirographum: quod erat contritum nobis, & exspoliatos principatus, ac palam traductos. Nec mirum, quia per spiritum æternum (testis alio Apostolo) scriptum obtulit Christus. vnde illa natura rerum conuersio. Sed hæc ut firmam radicem agant in cordibus nostris, & penitus inudeant, semper nobis in mentem veniant sacrificium & ablutio.

Neque enim certo cõfiderere possemus Christum esse *ἀπαλλαγέντον καὶ ἄνθρωπον καὶ ἁμαρτίας*, nisi victima fuisse. Ideo quæ toties sic sanguinis uentio, ubi modum redemptionis ostendit Scriptura. Quinquã nõ modo ad liberationem ualuit effusus Christi sanguis, sed lauacri etiam uice fuit, ad sordes nostras purgandas.

7 Sequitur in Symbolo mortuum fuisse, & sepultum, ubi rursum videre est quomodo in vicem nostram ubique se supposuerit ad soluendum nostræ redemptionis pretium. Moises iugo suo nos obligatos tenebat, in illius se potestatem loco nostro tradidit, quò nos inde eximeret. Hæc intelligit Apostolus, quum scribit eum mortem gustasse pro omnibus. Mortendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem est) morte sua vitam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuersum habuit, quòd morti se velut deglutendum permisit, non ut eius gurgitiibus absorberetur, sed magis ut eam absterberet, à qua mox eramus absorbendum: quòd subigendum ei se permisit, non ut eius potestate opprimeretur, sed magis ut eam prosterneret, quæ nobis imminebat ac iam depressis insulabat. Denique ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, Diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxijerant seruituti. Hunc primum fructum mortis eius nobis protulit. Alterum verò, quòd participatione sui membra nostra terrena mortificat, ne suas in posterum actiones exerceant: veterem que nostrum hominem enecat, ne posthac vigeat ac fructificet. Quæ etiam sepultura eius pertinet: nempe cuius consortes, peccato & ipsi sepehamur. Non enim dum nos in similitudinem mortis Christi inficos esse Apostolus docet, & cum eo sepultos in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum esse mundum, & nos mundo nos illi commortuos esse, ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat nos exhortatur.

q. iij.

Rom. 5. 3.

Ier. 53. 6.

Gal. 3. 13.

Deut. 27. 26.

1. Pet. 2. 24.

Coloss. 2. 19.

Hebr. 9. 17.

7

7

7

7

Tu in morte quæ sepultura Christi duplex beneficium nobis proponi, liberationem scilicet à morte cui participati eramus, et carnis nostre mortificationem.

Hebr. 2. 9.

Vide Calvinum in Ptychoparchia Hebr. 2. 15.

Rom. 5. 5.

Gal. 2. 19. 6. 14.

Coloss. 3. 3.

sed hanc illi inesse efficaciam declarat, quæ in Christianis omnibus apparere debeat, nisi velint mortem ipsam inutilem reddere & infructuosam. Proinde duplex in morte sepulcræque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui mâcipati eramus, & carnis nostræ mortificatio.

Descensum Christi ad inferos, cui maxima mysteriû cõtineret, neque parum momenti ad redemptiõis nostræ efficaciam huius parti de verbe expressiõis affertur, & relinquitur, h. c. et sic. 3.

8 Nec verò descensum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum est momenti. Quamquam enim ex veterum scriptis, particulam quæ legitur in symbolo apparet nõ adeo fuisse olim in Ecclesijs vñtatam, in tractanda tamen doctrinâ summa locû ei dari necesse est: utpote quæ rei maximè vtilis ac minimè spernendum mysterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli, qui eam non prætermittant. Vnde conuicere licet, post aliquantum temporis insertam, non potius, sed sensim Ecclesijs insueuisse. Id certe extra controuersiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumptam: quando nemo est Patrum, qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos commemoret, tamen interpretatiõne diuersa. Verum aut à quibus, aut quo primum tempore inserta fuerit, parum ad rē attinet. Potius hoc in Symbolo animaduertendum, vt plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis constet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petitur. Si quos potè impediat morositas, ne in Symbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti interesse ad redemptionis nostræ summâ, vt ea præterita multum ex mortis Christi fructu depercat. Sunt etiam rursus qui opinentur, nõ aliquid nouû hic dici, sed alijs verbis repeti, quod prius de sepultura dictum fuerat: quandoquidem Verbi vocabulû sæpius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatiõne obtundit, verum esse concedo, nõ rarò pro sepulchro accipi infernum: sed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facillè adducor, vt ab illis dissentiam. Quætenim obicitur fuisse, rem minimè difficilem verbis expeditis & clari demõstratam, obsecrare deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties locutiones duæ rem eandem exprimentes simul connectuntur, posteriorem esse prioris exegesi conuenit. At verò qualis erit ista exegesis si quis ita loquatur, Quod Christus sepultus esse dicitur, significat ad inferos descendisse? Deinde non est verisimile irreperere potuisse superfluum eiusmodi battologiam in compendium hoc, vbi summatis, quàm fieri potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facillè assentiantur quicumque rem ipsam paulò diligentius expenderit.

9 Alij secus interpretantur, quòd Christus descenderit ad animas Patrum qui sub lege mortui erant, vt nuntiu peractæ redemptionis perferret, ac trueret eas ex carcere, vbi incluse tenebantur: & huc perperam trahunt testimonia ex Psalmo, quòd portas æreas & vides ferreos fregit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verum quum Psalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula coniciuntur: Zacharias, autem profundo & arido puteo vel abyssu comparat eadem Babyloniam, in qua demersus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exitum à profundis inferis: nescio quid factum sit vt posteritas locum putaret esse subteraneum, cui affinxit nomen Limbi: * sed hæc fabula tamen magnos authores habet, & hodie quoque à multis serò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula est. Nam concludere in carcerate mortuorû animas puerile est: Christi autè animâ illuc descendere vt eas manumitteret, quid opus fuit: Libenter equidè fateor, Christum ipsis illuxisse virtute sui Spiritus: vt gratiam, quam spe gustauerant duntaxat

*Psal. 107. 16.
Zach. 9. 11.*

* *Vide Iustinum, Ambrosiû, Hieronymum, Idem, Augustinum Epist. 96.*

mundo fuisse tunc exhibitā agnoscerent. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christum venisse, ac prædicasse spiritibus qui in specula erant (carcerem vertunt communire) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant confortes fuisse eiusdem nobiscū gratia: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vsque penetraverit, dum pietatis animæ eius visitationis, quam sollicitè expectauerant præsentis aspectu sunt potitæ: contrā, reprobis clarius patuit se excludi ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, non ita accipiendum est quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantum docere vult communem vtriusque fuisse mortis Christi sensum.

II Verum de Christi descensu ad inferos seposita ratione Symboli, certior expositio quaerenda est: & nobis ex Dei verbo constat non modò sancta & pia, sed plena quoque eximie cōsolationis. Nihil actum erat si corpore tantum in morte defunctus fuisset Christus: sed operæ simul pretium erat vt diuinæ vltionis seueritatem sentiret: quòd & ipse ipsius intercederet, & satis faceret iusto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copis æternæque mortis horrore, quasi confectis manibus, luctari. * Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper reculimus, fuisse propter scelera nostrā à Patre percussam: autritum propter nostras infirmitates. Quibus significat, in locum sceleratorum sponsoiē, vadem adeoque instar rei submissum, qui dependeret ac perfolueret omnes, quæ ab illis expectentur erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quom eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis trivola, adeoque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc modo perverti ordinem: quia absurdum est sepulture subici quod præcessit: vbi enim quæ in hominum conspectu passus est Christus exposita fuerunt, oportune subicitur inuisibile illud & incomprehensibile iudicium quod coram Deo sustinuit: vt sciamus non modò corpus Christi in precium redemptionis fuisse traditum: sed aliud maius & excellentius pretium fuisse quòd diros in anima cruciatus damnaati ac perditii hominis pertulerit.

III Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Non simpliciter nominat mortem: sed Filium Dei impliciter fuisse doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. Quantum eam fuisset, secutè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensæ misericordiæ verum fuit specimen, mortem quam à topere horrebat, non fugere. Nec dubium est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebræos, vbi scribit, * Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerentiā alij vertunt vel pietatem, sed quàm parum apte, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquedi forma.) Christus ergo cum lachrymis & clamore valido orās, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeat ut peccator: quia illic personā nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quā sentire te à Deo derelictū & alienatū: & quom inuocaueris non exaudiri: perinde ac si in tuā perniciem ipse conspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectū vt coactus fuerit, vigeat angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Quòd enim nonnulli volunt, ex aliorum potius opinione quàm ex suo sentu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quom ex intimi animi angere deductam fuisse vocem constet. Neque tamen innuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, irasceretur?

* Isa. 53. 5.

* Act. 2. 24.

Expōitio descensu

Christi ad inferos

genum affirmat

verbo Dei sancta,

pia, & plena exi-

mie cōsolationis

(quæ etiam confir-

matur veterum te-

stimonio) Christum

nō tantum corpore

morte defunctum

fuisse, sed etiā diu-

inæ vltionis seueri-

tate sensisse, quo et

ipse ipsius intercede-

ret, & satis faceret

iusto iudicio: itaq;

oportuisse eum cum

inferorū copis eter-

næ, mortis horro-

re quasi confectis

manibus luctari. Ne-

que tamē Deū fuis-

se in quā illi vel ad-

uersarium, vel iratū:

sed diuinæ seue-

ritatis gravitatem

eū sustinuisse, quo-

mā manu Dei per-

cussus & afflictus,

omnia irati & pe-

nitentis Dei signa,

expertus est. hic &

sect. 11.

* Act. 2. 24.

* Hebr. 5. 7.

Epsal. 22. 2.

Matt. 27. 46.

Vide Cyl. alter.

de re. fide. ad Rom.

gno.

aut quomodo Christus Patrem alius sua intercessione placaret, quem **in-**
 tensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis graui-
 tatem eum sustinuisse: quoniam mane Dei percussus & afflicus, omnia
 irati & punitis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descensu hoc
 non esse consequens ratiocinatur vt mox perempta sit. Nec alim locis à
 nostra sententia ablutit: vt quum ait, *Cruis mors, inferi, nostra vita sunt.*
 Item alibi, *Filius Dei in inferis est: sed homo refertur ad cælum.* Et quid
 propterea huius testimonium cito, quum idem Apostolus asserat, hunc
 victoræ fructum commemorans, quod liberati fuerint qui metu mortis
 per totam vitam ot noxijs erant: seruituti? Vincere ergo metum oportuit
 qui na oral ter cunctos mortales assidue angit ac vrget: quod fieri non
 potuit nisi pugnando. Porro fuisse non vulgarem aut leui de causa con-
 ceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum
 mortis horrore, cum infertorum doloribus manum conferendo, factum
 est vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in mor-
 te ea formidemus que Principes noster deglutiuit.

Resistantur nehu-

lonæ qui tam mali

et in h. lib. qu. h. c.

expulsionem ab deo

exagitant, clamant

et Filio Dei: qui

in uiam illigunt

per eam a se, ubi

eius filius cœcitas

est. Itaque contra

eum insistis tibi

et non ostenditur

deus conglan sibi

hæc duo, uerè Chri-

stum intuisse: tur

batu su st. Spiritus

expausse, tentati

fuisse per omnia as-

erit nos: & absque

peccato tamen.

Hebr. 4. 15.

12 Hic nehulones quidam licet indocti, in illitia tamen magis quam
 in scitia impulsu, clamant me atrocem facere Christo iniuriam: quia mi-
 rum è consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calum-
 niam durius exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, qua fidei
 contraria sit. Primum de metu pauoreque Christi, quem tam aperte præ-
 dicant Euangelistæ, controuersia ab his improbè mouetur. Nam ante-
 quam in istat et tempus mortis, turbatus esset spiritu, & affectus mœrore: in
 solo uero congressu cepit expauescere uehementius. Simulationem si
 fuisse dicant, nimis puridum est effugium. Confidenter ergo (vt uerè do-
 cet Ambrosius) profiteri Christi tristitiã conuenit, nisi nos crucis pudeat.
 Et sanè nisi penæ fuisset particeps anima, corporibus tantum fuisset re-
 demptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: a-
 deoque nihil inde cœlesti eius gloriæ decedit, vt hac in parte resurgat
 bonitas nunquam satis laudatã, quòd infirmitates nostras in se suscipere
 grauius non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum,
 quod nobis proponit Apostolus Mediatorem hunc esse expertum ne stas
 infirmitates, vt ad succurrendum miseris propensior sit. Obtendunt, quod
 uitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi uerò supra Spiritum Dei
 sapiant, qui hæc duo simul cœciliat, Christum fuisse tentatum per omnia
 sicut nos, & tamen absque peccato. Non est igitur cur nos terreat infirmi-
 tas Christi, cui vt se subiiceret, non uolentia aut necessitate coactus, sed
 merito amoris nostri, misericordiã que inductus est. Quicquid autem spon-
 te passus est pro nobis, nihil ex eius minuit uirtute. In vno autem fallun-
 tur isti obtrectatores, quòd infirmitatem in Christo omni uitio labèque
 puram & uacua non agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines conti-
 nuant. Nam quia moderatio in naturæ nostræ deprauatione conspici non
 potest, ubi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hæc uita
 perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer esset, in cunctis eius
 affectibus uiguit moderatio, quæ excessum cohiberet. Vnde nobis in do-
 lore, metu & formidine similis esse potuit, vt tamen hac nota differret.
 Coniuncti ad aliud tandem cauillum trar silunt: quanuis mortem timue-
 rit Christus, maledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, nõ
 timuisse. Sed expendant pij lectores quàm honorificum hoc sit Christo,
 molliorem ac magis inuitiosum fuisse quàm plerosque gregarios ho-
 mines. Contumaciter ad mortem properant latrones alique malefici:
 eam multi alto animo despiciunt: alij placidè eam obeunt. Eius horrore
 Filium Dei fuisse percussum & propè attonitum, cuius fuisset constantiæ
 uel magnitudinis? Quod enim prodigiosum censerì vulgo posset, de eo

refertur,

refertur, præ vehementia cruciatus guttas sanguinis ex eius facie fluxisse. Nec verò spectaculum hoc præbuit aliorum oculis, quum in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quòd Angelos, qui iussolita consolatione eum erigerent, è cælo descendere necesse fuit. Quàm pudenda vt dixi, fuisset hæc mollities, eousque totqueri ob communi mortis formidinem, vt sanguineo sudore diffunderet, neq; posset recreari nisi Angelorum conspectu? Quid illa precatio et repetita. Pater, si fieri potest, trahat me calix iste, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduum fuisse Christo certamè quàm cum morte communi? Vnde apparet nugatores istos, cum quibus disputo, audacter garrere de rebus incognitis: quia nūquam serio reputarunt quid sit aut valeat nos redemptores esse à Dei iudicio. At qui hæc nostra sapientia est, probè sentire quæ non constiterit Dei Filio nostra salus. Si nunc roget quispiam, an tunc descenderit Christus ad inferos quum mortem deprecatus est: respondeo hoc fuisse exordium, vnde colligi potest quàm diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, quum se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quamquã autem sese ad momentum occultaui diuina vis Spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: sciendum tamen est ralem fuisse tentationem ex doloris & metus sensu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo imple- rum est quod habetur in concione Petri, non potuissè cum teneri à doloribus mortis: quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à honoris eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit, Deus meus Deus meus, vt quid dereliquisti me? Nam etsi supra modum angitur, non tamen desinit vocare Deum suum, à quo se derelictum exclamat. Porro hinc reseruit tam Apollinaris error quàm eorū qui Monothelitas dicti sunt. Ille Christo fingebat spiritum æternum fuisse animæ vice, vt tantum esset dimidius homo. Quasi verò ex parte peccata nostra potuerit: nisi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ nisi in anima? quã ideo turbat in fuisse scimus, vt nostræ, repudiatione discussa, pacè & quietem obtineant. Ad hæc contra Monothelitas, videmus vt nunc secundum hominem noluerit loqui volebat secundum diuinam naturam. Omisso quòd metum, de quo loquuti sumus, contrario affectu subigat: neque enim obscura est illa repugnantia species, Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maxime rutimur ad nos domandos.

Mat. 26. 39.

Act. 2. 27.

Matt. 27. 47.

Job. 12. 27, 28.

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilum esset quod hætenus diximus. Quando enim in cruce, morte, & sepultura Christi non nisi infirmitas apparet, transibenda sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruarur. Proinde tamen in eius morte habemus solidū salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactum, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamen non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem viuã: quia vt ille resurgendo victor mortis emerisit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum consistit resurrectione. * Quale hoc sit, melius Pauli verbis exprimitur: mortuū enim & cetera propter peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem: facti diceret, morte eius sublatam peccatum, resurrectione instauratam iustitiam. Quomodo enim in moriendo liberare nos à morte poterat, si morti ipse succubuisset? quomodo comparasset nobis victoriam, si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem & resurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iu-

* 1. Pet. 1. 2.

Sine Christi resurrectione mutilum esse quicquid de cruce, morte, & sepultura credimus, si triplicè nos percipere fructū: q. & iustitiã nobis acquisiuit corā Deo, & nobis pignus est future resurrectionis, & eius vita iam nunc regeneramur in vita nouita tem.

* Rom. 4. 25.

sed feliciter quoque moriendū fidelibus sufficere. Et sanè videmus quāto maiorem Spiritus sui abundantiam tum effuderit, quāto magnificentius regnum suum promouerit, quāto maiorem potentiam tum in adiuan-
 dis suis, tum in hostibus denciendis extulerit. In cælum ergo sublatus, regnū suū in hostibus denciendis extulerit. Ita ta-
 corporis sui præsentiam è conspectu nostro sustulit non ut adesse fide-
 libus desineret qui adhuc in terris peregrinarentur, sed ut præsentiore
 virtute & cælum & terram regeret. Quin potius, quod pollicitus est, se fu-
 riturum nobiscum vsque ad consummationem seculi, id sua hac ascen-
 sione præstiterit, quia ut corpus supra omnes cælos eleuatum est, ita virtus
 & efficacia ultra omnes cæli ac terræ fines diffusa propagatæque est. Hoc
 Augustini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortem
 erat Christus ad dextram Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos
 iudicandos: præsentia in dem corporali, secundum sanam doctrinam si-
 dei que regulam. Nam præsentia spiritali cum eis erat venturus post as-
 censionem suam. Et alibi fusius ac clariùs. Secundum ineffabilem & inui-
 sibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce vobiscum sum om-
 nibus diebus vsque ad consummationem seculi. Secundum carnem
 verò quam Verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est,
 secundum id quòd à Iuda is comprehensus est, quòd ligno confixus, &
 de cruce depositus, quòd lintis inuolutus, quòd in sepulchro conditus,
 quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum.
 Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam qua-
 draginta diebus cum discipulis suis, & eis deducentibus videndo, non se-
 quendo, ascendit in cælum, & non est hic: ubi enim sedet ad dexteram Patris,
 & hic est: nō enim recedit præsentia maiestatis. Ergo secundum præsentiam
 maiestatis, semper habebit Christus: secundum præsentiam carnis, rectè di-
 ctū est discipulis. Me autē nō semper habebitis. Habuit enim illū Ecclesia
 secundum præsentiam carnis paucis diebus: uodō fide tenet, oculis nō videt.

15 Quare mox subiicitur, confedisse ad Patris dexteram: similitudine
 scilicet à principibus sumpti, qui suos habent assessores, quibus regendi
 imperandique vices deinandant. Ita Christus, in quo exaltari, & per cu-
 ius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus dicitur, ac si
 ceretur cæli ac terræ dominio inauguratus, commisit sibi administrationis
 possessionem solenniter adiisse: nec semel aditisse tantum, sed in ea
 perstare, donec ad iudicium discedat. Sic enim Apostolus interpretatur
 quū ita loquitur, Constituit illum Pater ad dexteram suam supra omnē
 principatum, & potestatem, & virtutem & dominationem, & omne no-
 men quod nominatur non solum in hoc seculo, sed in futuro: & Omnia
 subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesie supra omnia,
 &c. Vides quorūm pertineat illa sessio, nepe ut eius maiestatem tum cœ-
 lestes tum terrenæ creature suspiciant, manu eius regantur, nutum intue-
 antur, virtuti subiectæ sint. Neque aliud voluit Apostoli quum illam to-
 ties commemorat, quàm ut eius arbitrio, permissa esse vniuersa doceat.
 Quare non rectè illi qui beatitudinem simpliciter designari putant. Por-
 rō nihil refert quòd in Actis Stephanus eum stantem se videre testatur,
 quia non de corporis constitutione sed imperij maiestatis hic agitur: ut
 Sedere nihil aliud sit quàm cœlesti tribuni illi præsidere.

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Do-
 minum suo in cælum ascensu aditum regni cœlestis, qui per Adā præ-
 clusus fuerat, aperuisse. Quando enim in carne nostra quasi nostro no-
 mine eò ingressus est, inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodā mo-
 do in cœlestis iam in ipso considerare, utpote qui cælum non spe nuda
 expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illū non
 sine magno nostro bono apud Patrem residere, Sanctuarium enim non

potentiam ostendit
 tum in adiuan-
 dis suis, tum in hostibus
 suis, tum in hostibus
 denciendis. Ita ta-
 me abesse secundū
 præsentiam carnis,
 ut semper vbiq; sit
 secundum præsentiam
 maiestatis. & cum
 fidelibus secundum
 ineffabilem & inui-
 sibilem gratiam.

Tract. in Euang. 10.

Mat. 28. 20.

Act. 1. 3. & 9.

De Christi sessione
 ad Patris dexteram
 & multiplici fru-
 ctu quem inde col-
 legit fides nostras
 hic & sect. 16.

Marc. 16. 19.

Hebr. 1. 3.

Ephes. 1. 20.

Philip. 2. 9.

1. Cor. 15. 27.

Ephes. 4. 15.

Act. 2. 30. & 3. 21.

1. Cor. 1. 7.

Act. 7. 56.

Primum fructus quod
 colligit fides ex
 Christi ascensu in
 cælum.

August. de fid. &
 Symon. cap. 8.

Secundus.

Ephes. 3.

Heb. 7. 25. & manufactum ingressus, coram facie Patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit vt à peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & accessum nobis sternat ad eius thronum sua intercessione, ipsam gratia & elementa replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horrois futurus erat. Ter. id potentiam eius apprehendit, in qua firmum est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascendens in cœlum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum: ac quotidie spiritu libris diuinis cumulat. In excelsis ergo sedet, vt transfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, vt spiritu suo sanctificet, vt variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, vt protectione sua tutam aduersus omnes nexas conferuet, vt ferocientes crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coerceat, denique vt omnem teneat potestatem in cœlo & in terra: nec inimicos suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiam suam ædificationem consummarit. Atque hic verus est regni eius status, hæc potestas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium adueniens compleat.

Psal. 110. 1.

*Hic & seq. 18 tra-
ctatur de visibili
p̄sentia Christi cū
apparuit supremo
die: de iudicio viuorum
& mortuorum:
mentesq; ad diu-
inus cogitatione re-
uocari: fidē nostrā,
& de egregia con-
solatione que inde
consequitur nostris
oritur.*

Act. 1. 11.

Matt. 24. 30.

Matt. 25. 31.

1. Thiff. 4. 16.

Heb. 9. 27.

1. Cor. 15. 5.

Ibid. 15.

2. Thiff. 4. 16.

Act. 10. 42.

2. Tim. 4. 1.

Matt. 19. 28.

Rom. 5. 35.

17 Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam visibilem illam præsentiam quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma è cœlo descendet, qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum quo agnos segregabit ab hædis, electos à reprobis: nec erit quisquam aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clangor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes, tum quos dies ille superstitēs deprehendet, tum quos iam antea è viuorum consortio mors sustulerit. Sunt qui secus Viuorum & Mortuorum vocabula hic accipiant: & sanè videmus quosdam veterum in particulæ istius expositione hæsitasse: sed ille sensus, vt planus est & dilucidus, ita Symbolo longè conuenientior est, quod populariter scriptum esse constat. Neque repugnat quod Apostolus afferit, omnibus hominibus constitutū semel mori. Nam etsi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali supererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia instar mortis erit, non improprie mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum est, sed immutabuntur omnes. Quid istud est? Interitibus & absorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis nemo negauerit mortem esse: manet tamen interim verum, quodd viuus & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Christo sunt, resurgent puniti: deinde qui reliqui erunt & superstitēs, obuiam Domino cum illis rapientur in ætra. Et certè verisimile est hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas desumptam fuisse, & solenni Pauli ad Timotheum obtestatione.

18 Hinc egregia exoritur consolatio, quodd penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris confortes iam destinauit: tantum abest vt in condemnationem nostram tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populum suum clementissimum princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes pattonus condemnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente nullum prodire posse qui condemnet, multò verius est, Christum ipsum

ipsum

ipsum intercessorem non cōdemnaturum eos quos in fidem clientelam-
que suam recepit. Non modica certe securitas quòd non ad aliud tribu- *Vide Ambr. lib. 1.*
nal sistemur quàm redemptoris nostri, à quo salus sit expectanda: præ- *de lac. cap. 6.*
terea, quòd ille qui per Euangelium nunc æternam beatitudinem pro- *Iohan. 5. 22.*
mitrit, tunc ratam promissionem iudicando facturus est. Ergo in hunc
finem Pater Filium honoravit, omne iudicium illi deferendo, ut ita con-
scientiis suorum, terrore iudicij trepidis, consuluerit. Hactenus symboli
Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capira redem-
ptionis perstringit, vice tabulæ nobis esse potest, in qua distinctè & sigil-
latim perspicimus quæ in Christo attentione digna sunt. Apostolicum
autem nuncupo, de authore interim minimè sollicitus. Apostolis certe
magno veterum scriptorum consensu adscribitur: siue quòd ab illis in
commune conscriptum ac editum existimabant, siue quòd compendiosè
istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum tali elo-
quio confirmandum censuerunt. Neque verò mihi dubium est quin à pri-
ma statim Ecclesiæ origine, adeòque ab ipso Apostolorum seculo, instar
publicæ & omnium calculis receptæ confessionis obtinuerit, vndecun-
que tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo p̄tinatim fuisse
conscripsum verisimile est, quin ab vltima vsque memoria sacrosanctæ
inter pios omnes autoritatis fuisse constet. Quod vnicè curandum est
id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostræ his-
toriam succinctè distinctòque ordine recenseri: nihil autem contineri
quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum. Quo intelle-
cto, de authore vel anxie laborare, vel eum aliquo digladiari, nihil at-
tinet: nisi cui fortè non sufficiat certam habere Spiritus sancti veritatem,
vt non simul intelligat, aut cuius ore enuntiata, aut cuius manu descri-
pta fuerit. *Act. 4. 12.*

19 Quando autem totam salutis nostræ summam ac singulas etiam *Cōclusio totius cap.*
partes videamus in Christo comprehensas, cauendum ne vel minimam *16. in qua summa-*
portiunculam aliò deriuemus. Si salus quæritur, ipso nomine Iesu doce- *tim cōprehenditur*
mur penes eum esse: si Spiritus alia querit dona, in eius vnctiōne reperi- *bona quæ ad nos*
entur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas, in eius conceptione: si in- *redemunt ex iis quæ*
dulgentia, in eius nativitate se profert, qua factus est nobis per omnia si- *de Christo recitan-*
milis, vt condolefcere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, *tur in Symbolo A-*
in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, *postolorum, quod*
in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descen- *rec. int.*
su ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in *1. Cor. 1. 30.*
eius resurrectione: si immortalitas, in eadem: si hæreditas regni cœlestis, *Heb. 2. 17.*
in cœli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & *Galat. 3. 13.*
facultas, in eius regno: si securus iudicij expectatio, in potestate iudican-
di illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quum
fiat, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipso non
contenti feruatur, huc atque illuc in spes varias, etiam si in illum pr-
cipuè respiciunt, eò tamen ipso rectè in viam non tenent quòd aliquam
sue cogitationis partem aliò d'scedunt. Quamquam irre pere diffiden-
tia ista non potest vbi semel abundantia bonorum eius probè cogni-
ta fuerit.

*Rectè & propriè dei Christum nobis p̄meritum esse gratiam Dei
& salutem.*

C A P. XV I I.

HÆC etiam questio vice auctarij expedienda est. Sunt enim homi- *Ostenditur Christi*
nes quidam perperam arguti, qui cū fatentur salutem nos per Chri- *nō instrumētum dī*
stum consequi, nomen tamen Meriti audire non sustinent, quo pu- *ta eas esse vel inuis-*

*strū salutis, sed au-
thorem & princi-
pē: neq; ita loquen-
do obscurari Dei
gratiam, quia non
apponitur meritum
Christi misericor-
diæ Dei, nisi ab ea
dependat, & quæ
subalterna sunt, nõ
pugnant.*

Act. 3. 11.

Lib. 1. de pred.

Sar. cap. 15.

De bono perse. cap.

¶ 11. no.

tant obscurari Dei gratiam : atque ita Christum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministrum, non autorem vite vel ducem & principem, sicuti à Petro vocatur. Equidem fatetur, si quis simpliciter & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promerentimo vt verisimè Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit. Respondeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundum vniuersumque mensuram per cuncta eius membra se diffundit. Ea gratia quisq; ab initio fidei suæ fit Christianus, qua homo ille ab initio suo factus est Christus. Item alibi, Nullum illustrius est prædestinationis exemplum quam ipse Mediator. Qui enim hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum qui nunquam esset iniustus sine vllō merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos qui membra sunt illius capitis, & quæ sequuntur. Quum ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: sed descendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia merito beneplacito Mediatorem statuit qui nobis salutem acquireret. Atque ita inscitè opponitur Christi meritum misericordiæ Dei. Regula enim vulgaris est, quæ subalterna sunt non pugnare: ideòque nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritum quod Dei misericordiæ subicitur. Nostri operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor, quàm Christi obedientia, suo ordine vtrunque: nam Christus non nisi ex Dei beneplacito quicquã mereri potuit. Sed quia ad hoc destinatus erat vt iram Dei sacrificio suo placaret, suæque obedientia deleret transgressiones nostras: in summa, quando ex sola Dei gratia (quæ hunc nobis cõstituit salutis modum) dependet meritum Christi, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iustitiis opponitur.

Iohan. 3. 16.

*Superior distinctio
meriti Christi &
gratiæ Dei pbatur
ex pluribus Scri-
ptura locis.*

Iohan. 4. 10.

1. Ioh. 2. 2.

Coloss. 1. 20.

2. Cor. 5. 19.

Ephes. 2. 13.

2. Ioh. 1. 6.

2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei dilectio, tanquã summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tanquam causa secunda & propior. Si quis excipiat, Christum non nisi formalem esse causam, magis extenuat eius virtutem quàm ferant verba. Nam si hile quæ in ipsam recumbit iustitiam cõsequimur, salutis nostræ materia in eo quærenda: quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit in aipm pro peccatis nostris. Clarè his verbis demonstratur. Deum, nequid suo erga nos amori obstarèt, reconciliandi modum statuisse in Christo. Ac magnum pòdus habet nomen Placationis: quia Deus ineffabili quodammodo, quo tempore nos amabat, simul tamen erat in fensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quòd pertinet omnes istæ sententiæ, ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipsum omnia etga se, pacificans per sanguinem crucis eiu. per ipsum, &c. Item, Erat Deus in Christo mundum sibi reconciliatus, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius mysterij ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquam docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in eodem gratiam esse adeptos. Quo- modo exepi: Deus fauore suo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia aurorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi san-

sanguine? Nam quia Deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quando peccatore est, illum habeat hostem & iudicem. Quare principium amoris est iustitia, qualis à Paulo describitur. Eum qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in ipso. Significat enim, gratuitam iustitiam adeptos Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filij iræ, & per peccatum alienati. Ceterum hæc distinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acqu. fuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quod gratia eius sit, & ab ipso proueniat.

3 Quod autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus Scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro confessio sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si pœnam nobis debitam persoluit, si obediètia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustis passus est: iustitia eius partim nobis saluamur: quod tantundem valet ac promereri. *Atqui teste Paulo reconciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. At qui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensio præcessit. Sensus ergo est. Deum cui propter peccatum eramus exosi, morte Filij sui placatum fuisse, vt nobis sit propitius. Ac diligenter noranda est quæ paulo post sequitur antithesis. Sicuti per transgressionem vnius peccatoris constituti sunt multi sic & per obedientiam iusti constituuntur. Sensus enim est: Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & destinati ad interitum, ita Christi obedientia, nos in fauorem recipi tanquam iustos. Nec futurum verbitè nupus præsentem iustitiam excludit: sicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat *χαρισματα* ex multis delictis esse in iustificationem.

Hic *scilicet* 4. & 5. *asseruntur multa Scripturæ testimonia, ex quibus certè colligitur, Christum sua obedientia verè nobis gratiam apud Patrem acquisisse ac promeritum esse.*

* *Rom. 5. 12.*

Rom. 5. 19.

4 Ceterum quum dicimus Christi merito partam nobis esse gratiam, hoc intelligimus, sanguine eius nos fuisse mundatos, & eius mortem expiationem fuisse pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic sanguis est qui effunditur in remissionem peccatorum. Si hic effectus est fusi sanguinis vt non imputentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfactum esse iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis sacrificijs Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quod figura illius monstrarunt. Scimus autem quid passim dicat Moyses, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur quæ sit mortis Christi vis & efficacia. Et hæc rem Apostolus, dextrè sumpto hoc principio, in Epistola ad Hebræos explicat, quod remissio absq; sanguinis effusione non fiat. Vnde colligit, Christum in abolitione peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item, Oblatum esse: vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per sanguinem proptium semel intrasse in sancta: æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc modum ratiocinatur, Si sanguis vitule sanctificat secundum carnis puritatem, multò magis sanguine Christi purificari cōsentiat ab operibus mortuis: facile patet, nimis extenuari Christi gratiam nisi eius sacrificio vni expiandi, placandi, & satisfaciendi concedimus: quemadmodum paulo post ad Tit, Mediator hic est noui Testamenti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant sub Lege, promissionem æternæ hereditatis accipiant qui vocati sunt. Præsertim verò expendere cōuenit analogiam quæ à Paulo describitur, quòd pro nobis factus sit maledictio, &c. superuacuum enim, adeoque absurdum fuit, onerari Christum maledictione, nisi vt quod alij debebant persoluerent, iustitiam illis

1. Iob. 1. 5.

Luc. 22. 20.

Iohan. 1. 29.

Heb. 9. 22.

Ibid. 12.

Ibid. 13.

Ibid. 15.

Galat. 3. 13.

- Iſa.* 53. 5. acquireret. Clarum est etiam *Iſaiz* testimonium, Quòd castigatio paci-
 nostræ Christo imposta fuit, & luore eius nobis obigit sanitas. Nisi enim
 satisfecisset pro peccatis nostris Christus, non diceretur placasse
 Deum, *pena*, cui eramus obnoxij, in se recepta: cui respondet quod ibi-
 deni sequitur, Propter scelus populi mei percussit eum. Accedat etiam *Pet-*
1. Pet. 2. 14. tri interpretatio, qua nihil ambiguum relinquet, quod peccata nostra
 portauerit super lignum Onus enim damnationis, quo leuari sumus, di-
 cit in Christo esse reiectum.
- 5 Neque obscure pronuntiant Apostoli pretium soluisse quo nos à
 reatu mortis redimeret. Iustificati gratia ipsius per redemptionem quæ est
 in Christo. quem posuit Deus *ἰλασθῆριον* per fidem quæ est in sanguine
Rom. 3. 24. eius. Gratiæ Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis pretium
 dedit in Christi morte: deinde iubet nos confugere ad eius sanguinem,
 ut iustitiam ad præcoram Dei iudicio securi stemus. Idem valet istud *Pet-*
1. Pet. 1. 18. tri, Redempti non auro & argento, sed pretioso sanguine agni immacu-
 lari. Neque enim congrueret antithesis nisi pro peccatis satisfactum esset
 hoc pretio, qua ratione Paulus dicit nos pretiose emptos esse. Non sta-
 ret etiam alterum eius dictum, Vnus mediator qui se dedit *ἀντίλυτρον*,
1. Cor. 6. 20. nisi reiectum eum esset præna quam meriti eramus. Idem idem Apostolus
Colos. 1. 14. redemptionem in sanguine Christi desinit remissionem peccatorum, ac si
 diceret, iustificari nos vel absolui coram Deo, quia sanguis ille in satis-
 factionem respondet. Cui & alter locus consonat, deletum fuisse in cruce
Colos. 2. 14. chirographum quod erat contrarium nobis. Solutio enim vel compen-
 satio notatur quæ nos à reatu absoluit. Magni & his verbis Pauli subest
Galat. 2. 21. pondus. Si iustificamur ex operibus Legis, ergo gratis Christus mortuus
 est. Nam hinc colligimus, à Christo petendum esse quod Lex conferret
 si quis eam impleat: vel (quod idem est) nos consequi per Christi gratiam
 quod Deus operibus nostris in Lege promisit, Qui fecerit hæc, viuet in
Ierit. 18. 5. ipsis. Quod non minus clarè in conclone Antiochiæ habita confirmat,
Act. 13. 38. credendo in Christum iustificari nos asserens ab omnibus à quibus non
 potuimus in Lege Moſis iustificari. Nam si obseruatio Legis iustitia est,
 quis negat Christum, dum hoc onere in se suscepto nos Deo petende cõ-
 ciliat ac si essemus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eò-
 dem soecet quod postea ad Galatas tradit, Deus Filium suum misit legi
 subiectum, ut eos qui sub Lege erant redimeret. Quorsum enim subiectio
 ista nisi quòd iustitiam nobis peperit, suscipiens præstandum cui nos sol-
 uendo non eramus? Hinc illa iustitiæ imputatio sine operibus, de qua
 Paulus dicitur quia scilicet accepta nobis fertur quæ in solo Christo re-
 perta fuit iustitia. Nec certè alia de causa vocatur caro Christi cibus vos-
 ter, nisi quia in eo reperimus vitæ substantiam. Ea porò vis non aliunde
 prouenit nisi quia iniustitiæ nostræ pretium crucifixus fuit Dei Filius.
Ephes. 5. 2. Sicut dicit Paulus quòd seipsum tradiderit sacrificium in odorem bonæ
Rom. 4. 25. fragrantie Et alibi, Mortuus est propter peccata nostra: resurrexit pro-
 pter iustificationem nostram. Inde conficitur, non modò per Christum
 salutem nobis datam esse, sed Patrem nobis eius gratia nunc esse propiti-
 um. Nam solidè in eo impleri non dubium est, quod per *Iſaïam* sub
 figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem seruum
Iſa. 37. 35. meum. Cuius rei optimus testis est Apostolus quom dicit, Remittuntur
1. Iob. 2. 12. vobis peccata propter nomen eius. Nam et si non exprimitur Christi no-
 men *Iehouæ*, tamen suo more sub pronomine *αὐτοῦ* eum designat.
Iobad. 6. 57. Quæ etiam sensu pronuntiat Dominus, sicuti ego viuo propter Patrem,
Rom. 8. 29. ita & vos viuetis propter me Cui respondet quod dicit Paulus, Vobis da-
 tam est propter Christum, *ὡς τὸ ἄξιόν*, non solum ut in eum creda-
 tis, sed etiam ut pro eo peccatiimini.

6 *Querere vero an sibi ipse meruerit (quod faciunt Lombardus & Scultam esse curiosi scholastici) nō minus stulta est curiositas quā temeraria definitio ubi tatem, quæere an hoc idem asserunt. Qui enim opus fuit descendere vnicum Dei Filium aliquid Christus sibi acquireret quicquam noui? Et consilium suum exponens Deus ob ipse meruerit: temerariū verò, asserunt. Non enim Filij utilitati consuluisse dicitur merariū verò, asserunt. Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse: ferere. quia mundum diligeret. Et notandæ sunt loquutiones prophetiæ, Puer Lib. 2. Sen. dist. 18. natus est nobis. Item, Exalta filia sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret Rom. 8. 32. etiam alioquin confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd Iā 9. 6. Christus pro inimicis mortem subierit. Inde enim colligimus rationem Zach. 9. 9. sui non habuisse: si que clarè affirmat, dicens, Pro illis sanctifico me Rom. 5. 10. ipsum. Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ Iob. 17. 19. in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu quòd Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est. Præposterè verò huc trahunt Pauli testimonium, Propterea exaltauit illum Philip. 2. 9; Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim meritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur summo Dei imperio, atque in eo resideret maiestas illa cuius millisimā partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio est, Paulum illic non disserere de causa exaltationis Christi: sed consequentiam duntaxat ostendere vt nobis esset exemplum: nec omnino aliud volunt quàm quod alibi dicitur, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam Patris.*

INSTITUTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER TERTIUS.

De modo percipiendæ Christi gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse arcana operatione Spiritus. CAP. 1.

Nunc videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Spiritum sanctum vinculum esse quo Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vsum, nos sibi efficaciter sed vt inopes egenosque locupletaret. Ac primò habendum est, quando extra nos est Christus, & ab eo sumus diuinit Christus ac separati, quicquid in salutem humani generis passus est, sine eo nobis inutile esse quicquid in salutem generis humani ac fecit, nobis esse inutile nulliusque momenti. Ergo vt non Christus passus oportet. Ideo & caput nostrū vocatur, & primogenitus inter multos fratres: est ac fecit. ites: nos etiam vicissim dicimur in ipsum inseri, & eū induere: quia nihil est ac fecit. ad nos (vt dixi) quæcunq; possidet, donec cum ipso in vnū coalescimus. Rom. 8. 29. Et si autem verum est, hoc fide nos cōsequi: quando tamen videmus non Rom. 11. 17-

- Galat. 3.17* omnes promiscuè amplecti Christi cōmunicatiōem quæ per Euangeliū offertur, altius conscendere ipsa ratio nos docet, ac de arcana Spiritus efficaciam inquirere, quæ sit vt Christo bonisq; eius omnibus fruamur. Differui ante de æterna Spiritus deitate & essentia: nunc speciali hoc capite contenti sumus, Christum ita in aqua & sanguine venisse vt de eo testificetur Spiritus, ne salus per huic parta nobis effluat. Quemadmodum enim tres erant in cælo testes, Pater, Sermo & Spiritus: ita etiã tres in terra, aqua, sanguis & Spiritus. Neq; frustra repetitur Spiritus testimoniū, quod sentimus cordibus nostris sigilli vice insculptum esse. Vnde fit vt ablutio sem & sacrificium Christi obliquet. *Qu* ratione etiã dicit Petrus fideles electos esse in sanctificatione Spiritus, in obedientiã & asperisionem sanguinis Christi. Quibus verbis admonet, ne irrita sit facti illius sanguinis effusio, arcana Spiritus irrigatione animas nostras eo purgari. *Qu*a ratione etiã Paulus de purgatione & iustificatione verba facies, dicit nos fieri triuisque compotes in nomine Iesu Christi & Spiritu Dei nostri. Huc summa redit, spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus. Quo etiã pertinet quæ proximo Libro de eius vnctiōe docuimus.

Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse vt in cælo, nẽpe vt a mundo nos segregaret. Inde dicit Spiritum sanctum. Quæ re nunc Patris nunc Filij Spiritus dicatur: & dicit Spiritum Christi, non modo quatenus Christus est Sermo ille æternus, sed secundum Mediatoris quoq; personam.

** Ioh. 2. 28
Rom. 8. 9*

Ibid. 11

*Ioh. 14. 7. 17
Ephes. 4. 7*

1. Cor. 15. 45

2. Cor. 13. 11

Rom. 5. 5

*Rom. 9. 15
1. Ioh. 5. 6. 7. 8.*

Verum, quò res apprimè digna cognitu certius liqueat, tenendum est Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum: nempe vt à mundo nos segregaret, ac in spẽ colligeret æternæ hereditatis. Hinc Spiritus sanctificationis dicitur: quia non virtute tantum generali, quæ cõspicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos vegetat & fouet, sed radix ac semen est cœlestis vitæ in nobis. Itaq; hoc maxime elogio Christi regnum commendant Prophetæ, quòd vberior Spiritus affluent, tunc floretet. Insignis est patris locis, "Effundam in illa die de Spiritu meo super omnem carnem. Etsi enim videtur dona Spiritus restingere Propheta ad munus prophetandi, sub figura tamen meū significat, Deum illustratione Spiritus sui facturum sibi discipulos qui prius expertes & vacui fuerant cœlestis doctrinæ. Porro quia Deus Pater propter Filium suum Spiritu sancto nos donat, & tamè apud eum totam plenitudinem deposuit, vt suæ liberalitatis minister esset ac dispensator: nunc Patris, nunc Filij Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non estis in carne, sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitauit in vobis: quòd si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Inde verò spem facit plenæ renouationis, quod is qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit mortalia corpora vōstra propter Spiritum eius habitantem in vobis. Nihil enim absurdi est, Patri adscribi donorum suorum eundem, quorū est au hor: & tamen Christo, apud quem deposita sunt Spiritus dona quæ suis largiatur, easdem adscribi partes. Ideo cunctos fidentes ad se inuauit vt bibant. Et Paulus docet singulis distribui Spiritum pro mensura donationis Christi. Ac sciendam est, Spiritum Christi dici, non modo quatenus æternus Sermo Dei est eodem Spiritu cum Patre coniunctus: sed secundum Mediatoris quoque personam: quia nisi hac virtute preclatus, frustra ad nos venisset. Quo sensu vocatur secundus Adam e cælo datus in Spiritum viuificum: vbi Paulus singularem quam suis vitam in Spiritu Filij Dei, vt secum vnum sunt, comparat cum vita animalis quæ reprobitatem cõprensit. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul annectit cōmunicatiōem Spiritus, sine qua nec Paternum Dei fauorem, nec Christi beneficentiam quisquam gustabit sicut etiam sibi dicit, Charitas Dei effusa est in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

Atque hic notare expediet quibus elogiis Spiritum insigniat Scriptura, sibi de exordio totaque institutione salutis nostræ agit. Primo vocatur

vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis testis est gratiæ Dei beneuolentiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus est, vt nobis esset in Patrem, nōsque ad precandi fiduciam animat, imò verba dicit, vt in trepidè clamemus, Abba, Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & sigillum nostræ hereditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è cælo ita viuificat vt certi simus sub fidei Dei custodia salutem nostram in tuto esse: vnde & vita esse dicitur propter iustitiam. Quoniam verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiæ proferenda nos succundat, vocatur sapius aqua, vt apud Isaiam, Omnes sitientes venite ad aquam. Item, Effundam Spiritum meum super sitientem, & flumina super aridam. Quibus respondet Christi sententia quam nuper adduxi, Si quis sitit, veniat ad me. Quoniam autem interdum à purgandi mundandique energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielè, vbi Dominus aquas mundas promittit quibus populum suum à sordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore perfusus in vitæ vigorem restituit ac fouet, inde nomen obinet olei & vntionis. Rursum quia concupiscentiæ nostræ vitia assidue excoquendo & exurendo, corda nostrà incendit amore Dei & studio pietatis, ab hoc quoque effectu merito ignis appellatur. Denique nobis describitur quasi fons, vnde ad nos manant cælestes omnes diuitiæ: vel Dei manus, qua suam potentiam exercet: quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt non iam agamur ipsi à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt si qua sunt in nobis bona, fructus sint gratiæ ipsius: nostræ verò sine ipso doctores, mentis sint tenebræ cordisque peruersitas. Hoc quidem iam clarè expositum est, donec intentæ sint in Spiritum mentes nostræ, Christum iacere quodammodo oriosum: quia frigidè eum extra nos, adeoque procul à nobis speculamur. Scimus autem non alijs prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit sola hæc coniunctio, ne inutiliter, quo ad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quis spectat sacrum illud coniugium quo efficiamur caro de carne eius, & ossa ex ossibus, adeoque vnum cum ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus gratia & virtute efficiamur illius membra, vt nos sub se contineat, vicissimque illum possideamus.

4 Verùm quia si les precipuum est eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimendam passim occurrunt: quia non nisi per eum nos in Euangelij lumen adducit, sicuti docet Iohannes Baptista, datam esse prærogatiuam credentibus in Christum vt sint filij Dei, qui non ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt: vbi Deum opponens carni & sanguini, supernaturale esse donum asserit, quod si recipiât Christum qui alij qui suæ incredulitati dediti manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est: quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud Pauli, Obignatos fuisse Ephesijs Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse doctorem, cuius opera in mentes nostras penetrat salutis promissio, quæ alio quocumque duntaxat vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thersalonicenses dicit electos à Deo in sanctificatione Spiritus & fidei veritatis: quo contextu breuiter adnotat fidem ipsam non aliunde prodire quam à Spiritu. Quo à peccatis tollit Iohannes, Nos scimus quod manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere, & ipsum in nobis, quod dedit nobis ex Spiritu suo. Itaque discipulis suis, vt capaces essent cælestis sapientiæ, promissit Christus Spiritum veritatis, quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, suggerere quæ ipse ore docuerat: quia frustra cæcis

giorum quibus Scri-
ptura insignit Spiritu
tū: vbi agit de exor-
dio, totaq; instaure-
tione salutis nostræ.
Spiritus adoptionis,
Arrhabo & sigil-
lum hereditatis no-
stræ, vita &c.

Galat. 4.6

2. Cor. 1.21

Rom. 8.10

Isa. 55.1, & 44.3

Iohan. 7.37

Ezech. 36.25

Spiritus sanctus di-

citur etiam Oleum

& Punctio, Ignis,

Fons, Dei manus,

1. Ioh. 2.20.27

Luc. 11.16

Iohan. 4.14

Act. 11.21

Ephes. 4.15

Rom. 8.29

Galat. 3.27

Ephes. 5.30

Fidem precipuum

esse opus Spiritus

sancti: propter eaq;

ad eam magna ex

parte referri que

passim occurrunt in

Scriptura ad vim

& efficaciam Spiritus

sancti exprimentam.

Iohan. 1.13

Matt. 16.17

Ephes. 1.13

2. Thess. 2.13

1. Iohan. 3.24

Ibid. 4.13

Iohan. 14.17

lux se offerret nisi Spiritus ille intelliguntur aperiret mentis oculos: ut rite clauem vocare queas qua cœlestis regni thesauri nobis referantur, eiusque illuminationem mentis nostræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commendat ministerium Spiritus: quia sine profectu clamarent doctores, nisi Christus ipse interior magister suo Spiritu ad se traheret quodati sunt à Patre. Ergo sicut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, ut siamus eius participes, baptizati nos in Spiritu sancto & igni, illuminans nos in Euangelij sui fidem, atque ita regenerans ut simus nouæ creaturæ: & prophanis sordibus purgatos in sancta Deo templa consecrat.

2. Cor. 3. 6.
Ioh. an. 6.
Iac. 3. 16.

De fide: ubi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria. CAP. II.

Brevis repetitio præcipuorum quorum hæc capitulum totius prædicationis lib. 2.

VERVM hæc omnia cognita facilia erunt ubi posita fuerit clariores fidei definitio: ut vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quia: Deus nobis per Legem præscribat quid agendum sit, si qua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis aeternæ iudicium nobis incumbere. Rursum, quia non modò arduum sed protus supra vires extatque omnem nostram facultatem est Legem implere ut exigit: si nos duntaxat ipsos intuemur, & quæ meritis nostris digna sit conditio reputamus, nihil bonæ spei esse reliquum, sed à Deo abiectos sub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam esse liberationis rationem quæ nos à tam misera calamitate eruat: ubi apparet Christus redemptor, per cuius manum cœlestis Pater, pro sua imensa bonitate & clementia nostri misertus, succurrere nobis voluit: siquidem & solida fide misericordiam hanc amplectimur, & in ipsa constanti spe acquiescimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis esse hæc fides debeat, per quam regni cœlestis possessionem adeunt quicumque adoptati sunt à Deo in filios:

Reprehenduntur qui quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem patem esse constit. Atque eo maiore cura & studio discernenda est vobis & disquirenda germana fidei proprietates, quò perniciosa hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine, nihil aliud concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ historiæ assensum: imò quum in scholis de Fide disputant, Deum eius obiectum simpliciter vocant, euanida speculatione ad scopum dirigunt. Nam quum Deus lucem inaccessibilem habet, Christum occurrite medium necesse est. Unde & se lumen mundi vocat: & lucis, ad Deum accipit. Ipsi nemo venit: quia solus Patrem cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil se cognitu eximium ducere aserit præter Christum: & Actorum vigesimo se prædicasse refert in Christum: & alibi Christum ita loquentem inducit. Mittam te inter gentes, ut accipiant remissionem peccatorum & fortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriam testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius sicut lucere. Verum quidem est in vnum Deum fide non respicere: sed illud quoque aliud est, ut agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus fueret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnguentum deposuit, ut in eo se patefaceret: ut ipsa bonorum communicatione exprimeret veram gloriæ suæ imaginem.

1. Tim. 6. 16.
Ioh. 1. 8. 12.
Ioh. an. 1. 6.
Luc. 17. 22.
1. Cor. 2. 2.
Act. 2. 17, 18.
2. Cor. 3. 6.

quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem patem esse constit. Atque eo maiore cura & studio discernenda est vobis & disquirenda germana fidei proprietates, quò perniciosa hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine, nihil aliud concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ historiæ assensum: imò quum in scholis de Fide disputant, Deum eius obiectum simpliciter vocant, euanida speculatione ad scopum dirigunt. Nam quum Deus lucem inaccessibilem habet, Christum occurrite medium necesse est. Unde & se lumen mundi vocat: & lucis, ad Deum accipit. Ipsi nemo venit: quia solus Patrem cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil se cognitu eximium ducere aserit præter Christum: & Actorum vigesimo se prædicasse refert in Christum: & alibi Christum ita loquentem inducit. Mittam te inter gentes, ut accipiant remissionem peccatorum & fortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriam testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius sicut lucere. Verum quidem est in vnum Deum fide non respicere: sed illud quoque aliud est, ut agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus fueret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnguentum deposuit, ut in eo se patefaceret: ut ipsa bonorum communicatione exprimeret veram gloriæ suæ imaginem.

ginem. Siquidem, ut dictum est, Spiritu nos trahi oportere ut ad Christum querendum incitemur: ita vicissim monendi sumus inuisibilem Patrem non alibi quam in hac imagine querendum esse. Qua de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo differens, sciendum esse tradit quod sit eundem & quæ: tum continuò post colligit, munitissimam aduersus omnes errores viam esse eundem Deum & hominem. Deum enim esse quò tendimus, hominem qua inuis: utrunque autem non nisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totam suam stabilitatem habet in Christo. Petrus vero aptissimè utrunque connectit, dicens per i-
1. Pet. 1. 21
psum nos in Deum credere.

2 Ergo hoc malum, ut alia innumera, scholasticis acceptum refertur par est, qui velut obducto velo Christum texerunt, in cuius intuitum nisi rectà intenti sumus, per multos labyrinthos semper vagari continget. Præterquam verò quòd caliginosa sua definitione totam viam fidei deterrunt ac ferè exinaniant, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quò nomine crassissimam ignorantiam ornantes, miseræ piebeculæ cum magna pernicie illudunt. Imò (ut verius & apertius dicam quod res est) commentum hoc veram fidem non modò sepelit, sed penitus destruit. Hoccine credere est, nihil intelligere, modò sensum tuum obedienter Ecclesiæ submittas? Non in ignoratione, sed in cognitione sita est fides, atque illa quidem non Dei modo, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem cõsequimur, vel quòd parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesiæ præscripserit, vel quò inquirendi cognoscendique prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscimus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datum. Hac, inquam, cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus. Nam quum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, non satis esse indicat siquis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat, sed explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia.

Lib. 11. de Ciu. Dei
cap. 2.

Impugnatur scholasticorum dogma de fide implicita, quæ fides requirit explicitam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia.

Rom. 1. 16.

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circumsepti) quin plurima nobis implicita nunc sint, & etiam sint futura, donec deposita carnis mole propius ad Dei præsentiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expedit quam iudicium suspendere, animum autem confirmare ad tenendam cum Ecclesiæ vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimè est. *Fides enim in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, ut quiduis, nullo cum defectu, dum sub Ecclesiæ obtuditur titulo, ab imperitiis instar oraculi arripitur, interdum etiam prodigiosissimi errores. Quæ incõsiderata, facilis, quum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab iis tamen excusatur: quia definitè nihil credat, sed apposita conditione: si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantum admonemus lectorem ut ipsa cum nostris conferat: ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc queritur, an implicita sit fides multis ignorantia reliquis, sed definiunt, ritè credere qui in sua inficitia sunt, ad eoque sibi indulgent, modò Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim nõ doceat cum fide coniunctam esse intelligentiam.

*Ioh. 17. 3.

Hic tract. 4. tit. 2.
dicitur, fidem quòd dicitur nostram, quam diu in mundo peregrinamus, implicitam esse multis ignorantia reliquis, & in cunctis semper fidei mixtam incrementatè (curus reò multa exempla notatur in Christi discipulis antiqua ad plenam illuminationem venissent) nihilominus tamen reuersissimum illud esse, semper cum fide coniunctam esse intelligentiam.

¶ Nos verò fidem, quoadiu in mundo peregrinamur, implicitam

*Vide Augustinò

Epist. 102. Si ppter esse concedimus, non solum quia nos multa adhuc latens; sed quia multos siles Christus errorum nebulis circumdaci, non omnia assequimur. Nam perfectissimus cuiusque summa sapientia est proficere, placidaque docilitate longius intelligentia profeniti. Itaque fideles hortatur Paulus, ut siqua de re alij ab alijs differant, sunt ista differere expectent reuelationem. Et sane experientia docet, donec carne sumus re, iure frustam exuti, minus nos assequi quam optandum esset: ac quotidie legendo in Ecclesia laboramus multos obscuros locos incidimus, qui nos ignoranti r coarguunt. Atque hoc frano in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, ut optimus etiam quisque doctore ad discendum paratus sit. Ac insignia huius fidei implicitæ exempla in Christi discipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti essent. Videmus quam difficulter rudimenta ipsa gustent, ut hæsitet in minimis quibusque, ut à Magistri ore pendent, non tamen multum promoueat: quinetiam dum ad monumentum accurrant mulierum admonitu, resurrexerit magistri illis inlata somniet. Quum illis fidei testimonium ante reddidisset Christus, ea prorsus fuisse vacuos dicere fas non est: imò, nisi persuasi fuissent Christum resurrecturum esse, concidisset in illis omne studium. Nec verò superstitio traxit mulieres, ut cadauer hominis extincti aromabus condirent, de cuius vita nulla spes foret: sed quauis si sem haberent eius verbis, quem sciebant veracem esse: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, ut essent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidisse, ubi re ipsa ab ipsis comperita fuit Sermonum Christi veritas: non quod credere inceperint, sed quia occultæ fidei semen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emersit. Vera ergo in illis fuit, sed implicita fides: quia reuerenter Christum pro unico doctore amplexi erant. Deinde ab ipso edocti, staturiebant sibi esse authorem salutis: denique credebant e cælo venisse, ut per gratiam Patris discipulos illum colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio querenda est quàm quòd in cunctis semper mixta est fidei incredulitas.

Quandã esse Christi
fidei obseruant, et
docilitatem eò pro
ficiendi desiderio,
quæ ornatur fidei
titulo, quum tamen
sit tantum præpara-
tio ad fidem: et
eã possi vocari fidem
implicitam ligi ta-
men distat à Pa-
pistaram cimento.
Tide inf. sec. 32. de
Naurian etc.

Ioh. 4. 53
Ioh. 4. 42

2. Tim. 3. 7

5 Vocare etiã fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud est quàm fidei præparatio. Plerosque credidisse Euangelistæ referunt qui tantum miraculis in admirationem rapti, non vltiã progressi sunt quàm Christum esse Messiam qui promissus fuerat: quauis ne tenui quidem Euangelij doctrina imbuti essent. Talis obsequantia, quæ eos subegit ut Christo libenter se subiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen non nisi initiũ fuit. Sic aulicus ille qui de Filij sanatione promissioni Christi credidit, domum reuersus, teste Euangelista, denuo credidit: nempe quia prius inlata oraculi habuit quod audierat ex ore Christi: de inde eius autoritati se addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam sciendum est, ita fuisse docilem et paratum ad discendum: ut tamen verbum credendi prioris loco particularem fidem denoret, secundo loco eum numeret inter discipulos qui nomen Christo dederant. Non ab simile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris Sermoni crediderunt ut feruiddẽ ad Christum accurrerent, qui tamen eo audito sic loquuntur. Iam non credimus ob sermonem tuum, sed eum audiuiimus, & scimus quod Seruator sit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis clementis nondum sunt imbuti, modò ad obediendũ ferantur, vocati Fideles, non quidem propriè, sed quatenus Deus pro sua indulgentia pium illum affectum tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi desiderio longè distat à cæssa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papistis) contenti sunt. Nam si Paulus feruere eos damnat qui semper discetes, nunquam ad scientiã veritatis perueniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil scire?

6 Hæc igitur vera est Christi cognitio, si eum qualis offertur à Patre suscipimus, nempe Evangelio suo vestitum: quia sicuti in scopum fidei nostræ ipse destinatus est, ita non nisi præeunte Evangelio rectâ ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur thesauri gratiæ, quibus clausis, parum nobis Christus proderet. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuertiam comitem addit his verbis, Non ita didicistis Christum: si quidem edocti estis quæ sit veritas in Christo. Neque sic tamen ad Evangelium restringo si lelem, quin fatear à Mose & Prophetis traditum fuisse quod ad eam ædificandam sufficeret: sed quia plenior Christi manifestatio in Evangelio exhibita est, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Quæ etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuisse: hac voce comprehendens nouum & insolitum docendi genus, quo Patris misericordiam magis illustrauit, & de salute nostræ certius testatus est Christus ex quo apparuit magister. Quamquam facilius erit & aptior methodus, si gradatim à genere ad speciem descendimus. Principio admonendi sumus, perpetuam esse fidei relationem cum verbo, nec magis ab eo posse diuelli, quam radios à sole, vnde oriuntur. Ideo apud Isaiam clamat Deus, Audite me, & viuet anima vestra. Et hunc eundem fidei fontem demonstrat Iohannes his verbis, Hæc scripta sunt vt credatis. Propheta quoque hortari volens populum ad fidem, Hodie, inquit, si vocem eius audieritis, & Audire passim accipitur pro credere. Denique non frustra Deus apud Isaiam hac nota discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quòd omnes ei audiet, vt sint ab ipso edocti: quia si promiscuum esset beneficium, cur ad paucos dirigeret sermonem? Cui respondet quòd passim Euangelistæ Fideles & Discipulos ponunt tanquam synonyma, ac præsertim Lucas in Actis Apostolorum sæpius: quinetiam hoc epitheton ad mulierem vsque extendit, Act 9. Quare si ab hoc scopo in quem colimare debet, vel minimum defecit fides, naturam suam non retinet, sed incerta est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum basis est, qua fulcitur & sustinetur: vnde si declinat, corruiat. Tolle igitur verbuni, & nulla iam restabit si les. Non hic disputamus an ad seminandum Dei Sermonem, vnde si les concipiatur, necessarium sit hominis ministeriũ, quod alibi tractabimus: sed verbum ipsum, vt cunq; ad nos deferatur, instar speculi esse dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, siue sola sua virtute opetetur, semper tamen is quos ad se trahere vult, per verbum suum se representat. Vnde & si lelem definit Paulus obedientiam quæ præstatur Evangelio, Rom. 1.5, & alibi obsequium fidei laudat in Philippenis. Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum esse nouerimus, sed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua sit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim scire quis in se sit, tãtũ nostra refert, sed qualis esse nobis velit. Iam ergo habemus si lelem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiã ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de veritate Dei persuasio. Dicitur certitudine, quandiu secum animus tuus disceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius autoritatis erit verbum. Neque etiam sufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri possit, nisi constimas proculdubio, quicquid ab ipso prodit, sacrosanciam esse & inuolabilem veritatem.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc est quid propriè si les in verbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, Mortem morietis. Vox Dei ad Caïm, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: sed quæ nihil per se, nisi fidem quatefacere quæat, tãtũ abest vt stabilindq; sint idoneq;. Nõ negamus interim quin fidei officiũ sit veritati Dei subscribere quoties & quicquid & quocunq; eo respicere Dei

*Veram fidem, sine
Christi cognitionem
esse: quum eũ susci-
pimus qualis à Pa-
tre offertur, nempe
Evangelio suo vesti-
tum: & mutua esse
fidei relationem cum
verbo, quia verbum
basis est fidei, basis
fidei, & speculum in
quo Deus fides in-
tuetur.*

* Ephes. 4. 20

* Rom. 10. 4

Isa. 55. 3

Iohan. 20. 31

Psal. 95. 8

Isa. 33. 13

Act. 6. 1, 2, 7, 9

9. 1. 10. 19. 25. 26.

33. & 11. 26. 29. &

13. 52. & 14. 15. 16

18, 19, 20, 21

Philip. 2. 17

* Gen. 2. 17

Ibid. 10

Fidem, licet omni-

bus partibus ver-

bi Dei subscribat,

propriè tamen in

eo respicere Dei

benevolentiam & misericordiam i. gratia promissionis in Christo fundatis, in quarum intellectu gentia & certitudinem mentes illuminat & corda confirmat Spiritus hodie concluditur fidei definitio.

*Pfal. 40. 11
Pfal. 35. 6
Pfal. 23. 10
Pfal. 117
Pfal. 138. 2*

modo loquitur? sed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi solam indignationem & vindictam contemnit nostra conspiciat, quomodo non trepidabit & exhorrescet? Deum autem quem exhorrescit, quomodo non refugeret? atqui Deum quærit fides debet, non fugere. Constat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque noscitur, pro fide censendum non est. Quid si in locum voluntatis, cuius sepe tritius est nuntius & formidabile præconium, benevolentiam seu misericordiam subiiciamus? Iti certè ad fidei ingenium propius accesserimus: tum enim ad Deum quærendum allicimur postquam didicimus salutem nobis apud eum esse repositam: quod ipsum nobis confirmatur ubi sibi cura studioque eam esse declarat. Proinde gratiæ promissionis opus est, qua nobis testificetur se propitium esse Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare possumus, & in eam solam reclinare cor hominis potest. Hac ratione in Psalmis passim iunguntur hæc duo sicuti inter se cohererent, misericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset, nisi eam sua voce offerret. Veritatem tuam & salutem prædicaui: non celavi bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas custodiant me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua usque ad nubes. Item. Omnes viæ tehouæ clementia & veritas custodientibus fœdus eius. Item. Multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item. Canam nomini tuo super misericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem sententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Temere enim statuemus Deum nobis propitium, nisi de se testetur ipse, nosque sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autem visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odij & iræ signa. Iam quò non multum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatio mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At verò plurimum abest quim mens hominis, vti cæca est & obtenebrata, ad percipiendam usque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vti perpetua hæsitatio fluctuat, securum in ea persuasionem resideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenè apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis cõstabit, si dicamus esse diuinæ gratiæ nos benevolentiam firmam certamque cognitionem, quæ grauitate in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris & cordibus obfirmatur.

*Huius definitionis explanatione, vide scilicet 14. 15. 23. 29. 32. 33. 36.

Refutatur Sophista v. n. d. s. n. d. i. s. fidei formatæ & informis: vnde apparet 23 de singulari Spiritus huius dno nunquam cogitasti. quò fides à pro affertur nullo modo possit distrahi.

8 Verum antequam ultra progrediar, quædam præmia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui afferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tanguntur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliose tamen, tota Scriptura reclamante, persuasionem illam timore Dei vacuum, fidei nomine dignantur. Cum eorù definitione longius conflictari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrando, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperite & insulse de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partem iam attingi, reliqua suo loco deinde subiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdius. Fidem assensum esse volunt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura

profertur. Atqui primò videndum erat, si bñe quisque proprio meritis fidei accesserit: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaq; pueriliter ineptiant, querendo, an eadem sit fides quam superueniens qualitas format: aut vero diuersa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse: quia initium credendi iam in te reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd si expend. rent illud Pauli, corde creditur ad iustitiam: fingere delincent frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis suppeteret ratio, valere deberet ad litem finiendam: assentionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attingit, & tulus iterum repetam, cordis esse magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obediètia vocatur fidei, cui nullum aliud obsequium præstet Dominus: & meritò, quando illi sua veritate nihil est preuolens: quæ a credètibz, quasi subscriptione facta, ob signari Iohannes Bap. tista est testis. Quoniam res minimè dubia est, vno verbo statuimus, eos inepte loqui quum fidem formati dicunt, accessione piæ affectionis ad assensum factæ: quum assensus quoque pia affectione consistit: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed alterum multò clarius argumentum se etiam nunc offert. Quum enim fides Christi unum amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille vero non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offertur, sed in sanctificationem quoque & fontem aquæ viæ. cum haud dubie rite cognoscere nunquam poterit quid sanctificationem Spiritus simul apprehendat. Aut si quis apertus id dictum cupiat. Fides in Christi noticia sita est. Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci nequit. Consequitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distrahendam.

Rom. 10. 10

Rom. 1. 5

Iohan. 3. 25

9 Quòd solent obtundere quod ait Paulus, Si quis scilicet omnem fidem habeat, vt montes transferat, claritatem verò non habeat, eum nihil esse, quòd fides charitate spoliata deformet: non animaduertunt quid eo loco sit Apostolo fides. Quum enim proximo capite differuisset de variis donis Spiritus, in quibus repositæ genera linguarum, virtutes, prophetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex iis meliora, hoc est, vnde plus fructus & emolumentum rediret ad totum Ecclesiæ corpus: subiicit, excellentiorem adhuc se vitam demonstraturum. Eiusmodi dona omnia, vt cunq; per se excellentia sint, nihili tamen æstimanda esse nisi charitati seruiant. Ede enim in Ecclesiæ adificationem data: in eam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum distribuuntur: vtitur, repetens eadem illa quæ superius recensuerat dona, sed aliis nominibus. Pro eodem autem usurpat virtutes, & si lem, nempe pro eorum miraculorum facultate. Quum ergo hæc siue virtus siue fides particulare sit donum Dei, quo impius quispiam & pollere queat & abuti, vt dono linguarum, vt prophetia, vt aliis charismatibus: non mirum si à charitate separetur. Totus autem istorum error in eo est, quòd quum vocabulum fidei sit *πίστις*, significati diuersitate non obseruata, perinde pugnant ac si eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiu. dem erroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. Quamquam verò plures esse fidei formas, docendi causa concedimus, dum volumus ostendere qualis sit in impiis Dei noticia: vnicam tamen piorum si lem, vt Scriptura docet, agnoscimus & prædicamus. Credunt certè plurimi Deum esse, Euangelicam historiam ac reliquas Scripturæ partes veras esse arbitrantur: (quale ferè iudicium esse solet de iis quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præsentibus spectauimus) sunt etiam qui vltra procedunt: nam & Dei Sermonem pro certissimo habent oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vtunq; que commouentur. Tabz quidem fidei testimonium tribuitur, sed per

1. Cor. 13. 2

* 1. Cor. 12. 10

Ibid. 31

Hic & sic. 10. &

13. tractat. ar. fidei

vocabulū diuersas

habere significatio-

nes, & sumi inter-

dum pro facultate

edendorum miracu-

lorū (quo dono Dei

pollent aliquando

impū) aliquando

abusiue pro ea noti-

tia Dei quæ in qui-

busdam impijs cer-

nitur, quæ p. stius

vmbra et imago est

fidei, cuius diuersæ

formæ in ipsi. cer-

nuntur.

ut et reprobi quoniam Dei verbum non impugnant manifesti impietate, vel reuincunt vel contemunt: sed quandam potius obedientiæ speciem præ se ferunt.

10 Verum hoc si lei seu umbra, seu imago, vt nullius est momenti, ita indigna est fidei a pellatione: nam curus solida veritate quam procul ab sit, tamen est mex falsus videbitur, nihil tamen impedit nunc obiter indicari. Credalite dicunt S moti Magus, qui tamen in credulitatem paulo post præterit. Quod si les illi tribuitur, non intelligimus cum quibusdam, simul esse verbis quam in corde nullam haberet: sed potius arbitramur, Euangelij maiestate victum, qualemcunque fidem adhibuisse, atque ira Christi mortis & salutis auctore rem agnouisse, vt liberet illi nomen dare. Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in quibus uerbi sensus, antequam fructificet præfocatur: aut etiam nullis dum actus radicibus atrescit: mox & deperit. Tales non dubitamus quodam modo tibi gustu affectus ipsum uideat artipere, & diuinam eius virtutem persentire: vt fallaci fidei simulatione non hominum oculis modo imponant, sed suis ipsorum animis. Ipsissimam enim pietatem esse sibi per se uident illam quam Dei verbo deserunt reuerentiam, quia nullam esse impietatem reputant, nisi manifestum & confessum eius vel probum vel contemptum. Qualiscunque autem illa est assensus, ad cor ipsum usque minimè penetrat, vt illic defixa resideat, & quanquam radices egisse inter sum videtur, uiuæ tamen illæ non sunt. Tot uanitaris recessus habet tot mendacij latebris feater cor humanum, tam fraudulenta hypocrisis oblectum est, vt seipsum sepe fillat. At uerò qui talibus fidei simulacris gloriantur, intelligant Diabolis nihilo se in hac parte præcellere. Priores certe illi sunt multo inferiores, qui stupidi audiunt & intelligunt, quorum no iria Diaboli contremiscunt: alij in hoc pares sunt, quod qualiscunque sensus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & consternationem.

1. Thef. 2. 19

1. Thef. 1. 4. 5

Reprobis interdum etiam simili ferè sensu atque electos affici, uo tamen solide percipere vim spiritus gratiæ, sed tantum confusè uel ipsum nihilominus esse operatione quamdam spiritus inferiorum: sed longè distare forsem huc à peculiaribus uisum: quo reddet electis. Hic et uisus scilicet.

Heb. 6. 4

1. Cor. 8. 7

Galat. 4. 6

Ita Scio quibusdam durum uideri ubi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fictum electionis esse asserat, qui tamen nodus facile soluitur: quia & si in fidem non illuminantur, nec Euangelij efficacia iam uerè sentiunt, nisi qui præordinati sunt ad salutem: experientia tamen ostendit reprobos interdum simili ferè sensu atque electos affici, ut ne tuo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil absurdi est, quod cælestium donorum gustus ab Apostolo, & temporalis fides à Christo illis adscribitur: non quod vim spiritualis gratiæ solide percipiant ac certum fidei lumen: sed quia Dominus, ut magis conuictos & mexcusabiles reddat, se insinuat in eorum mentes, quatenus sine adoptionis Spiritu gustari possit eius bonitas. Siquis obicit, nihiligit amplius restare fidelibus unde certò adoptionem suam asument: respondeo, quauis magna sit similitudo & affinitas inter Dei electos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamen in solis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, ut pleno ore clament Abba, Pater. Ergo, ut solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, ut nūquam dispareat semen uiræ eorum cordibus insinuita solide in illis obsignat adoptionis suæ gratiam, ut stabilis ac rata sit. Sed hoc minimè obstat quoniam illa inferior Spiritus operatio cuius sum suum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles, sollicitè, & humiliter seipfos excutere, ne pro fidei certitudine obrepac canis securitas. Adde quod reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, ut uibrant potius apprehendant quam solidum corpus: quia peccatorum remissionem Spiritus propriè in solis electis obsignat, ut eam speciali fide in usum suum applicent. Mentè tamen dicuntur reprobi Deum credere sibi proprium: quia donum

Jonum reconciliationis, licet confusè nec satis distinctè, suscipiunt: non quod eiusdem vel fidei vel regenerationis participes sint cum filiis Dei: sed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, sub in-
tegramento hypocritæ. Nec verò nego quin hucusque eorum mères ir-
radiet Deus, ut eius gratiam agnoscant: sed sensum illum à peculiari tes-
timonio quod reddit suis electis, ita distinguit, ut ad solidum effectum,
& fructum non perveniant. Non enim ideo se propitium illis dem-
strat, quia verè ex morte creptos in custodiam suam recipat, sed tantum
illis manifestat præsentem misericordiam. Viva autem fidei radice so-
los electos dignatur, ut in finem usque perseverent. Ita dicitur obiectio
illa, si verè gratiam suam dem-
strat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia
nihil obstat, quominus præsentis gratiæ suæ sensu, qui postea evanescit,
Deus aliquos elusit.

12. Quanquam etiam fides diviniæ erga nos benevolentiæ notitia est,
& certa de eius veritate persuasio: non mirum tamen est divini amoris
sensum in temporariis evanescere, qui licet fidei sit affinis, ab ea tamen
multum differt. Voluntas Dei immutabilis est, fateor: & semper eius
veritas sibi constat. atqui nego hucusque progredi reprobos, ut in arca-
nam illam revelationem penetrant, quam solis electis Scriptura vendi-
cat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, ut est immutabilis: caque, vel
eius veritatem constanter amplecti: quia in sensu evanido subsidunt, si-
cuti arbor non satis altè plantata, ut vivas radices agat, temporis successu
arescit: licet per aliquot annos non flores tantum & folia emittat, sed
etiam fructus. Denique sicut primi hominis defectione deleri potuit
ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non est si quibusdã gra-
tiæ suæ radiis reprobis illuceat, quos postea extingui paritur. Nec verò
quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Evangelij sui notitia,
alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumvis exi-
gua, sicut debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei cetera illis anima
est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri pos-
se eius sculpturam: reprobos verò tali luce aspergi, quæ postea dipe-
reat. Neque tamen fallacem esse Spiritum: quia semen quod iacet in
eorum cordibus, non vivificat, ut semper maneat incorruptibile, sicuti
in electis. Ultra procedo, n. in eum ex Scripturæ doctrinæ, & quoti-
diano usu constat reprobos interdum affici diviniæ gratiæ sensu, quod-
dam inuicem amoris desiderium in illorum cordibus excitari necesse est.
Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, ut Deum amaret, à quo pater-
nè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quæ ad
modum radicatus non hæret in reprobis de paterno Dei amore persua-
sio: ita nõ solide eum redamant ut filij, sed mercenario quodam affectu
ducuntur. Nam soli Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, ut
eum membris suis inhaeret, nec ceterè longius quàm ad electos patet il-
lud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum
qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam, quam supra attrigi, in-
uocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito videmus, Deum mi-
rabiliter irasci filiis suis quos amare non desinit: non quod apud se eos
oderit, sed quia terrete eos vult iræ suæ sensu, ut superbiam carnis humi-
liet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam sollicitet. Itaque eodem tem-
pore & irarum sibi, vel peccatis suis, & propitium concipiunt: quia
non fidè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia
confugiunt. His quidem constat, quosdam non simulare fidem, qui
tamen vera fide carent, sed dum subito zeli impetu feruntur, seipso fal-
sa opinione decipiunt. Nec dubium est, quin ipsos occupet socordia, ne
cor suum probè, ut par erat, examinent, Tales fuisse probabile est quibus

*Non esse fallacem
spiritum, quom le-
uiter tingit interdum
Evangelij notitia re-
probos, & divini
amoris sensu, qui
post evanescit. Alii
quando etiam cor-
dibus eorum excita-
ri inuicem quoddam
erga Deum amoris
desiderium, sed qui
mercenario sicuti nõ
sincerus. Concludi-
tur tamen quosdam
esse qui fidem nõ si-
mulant, qui tamen
vera fide carent.
quod rursus probat
Scripturæ testi-
monium. Vide scilicet
13. eiusmodi sensum
in reprobis non minus
quam extantem non
curi fidem licet ip-
sorum.*

* Rom. 5. 5.

Johan. 2. 24.

Johan. 8. 31.

Tit. 1. 1.

Mat. 15. 13.

Iacob. 2.

1. Tim. 1. 5.

Ibid. 17.

(teste Iohanne) Christus seipsum non credebatur, quoniam tamen in ipsum crederetur, quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quod nisi à communi fide multi exciderent (communem appello, quia magna est similitudo & affinitas fidei temporalis cum uita & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si uos manseritis in sermone meo, uere discipuli mei eritis: & cognoscetis ueritatem: & ueritas uos liberos reddet. Etenim cõpelat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectum fidei, ne torpore suo, lumen quod datum est, extinguant. Ideo Paulus fidem electis peculiariter vindicat, significans multos euanescere, quia uiam ueritatis non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Mattheum, Omnis sibi uobis quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassius est mendacium, quos Deo & hominibus illudere non pudeat. In hoc genus hominum, qui fallaci prætextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non fictam, nisi quia multi sibi audacter arrogint quod non habent, & inani furore, uel alio uel interdum seipsum fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat, in qua custoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

Fidē nonnunquam accipi pro sana pietatis doctrina ut loquitur Iacobus.

1. Tim. 3. 9.

1. Tim. 4. 1.

Ibidem. 6.

2. Tim. 2. 16.

Ibidem. 3. 8.

Tit. 1. 13. 2. 2.

Fidei nomen contra aliquando restringitur ad quod particulare uel cõuictiu

Celsi. 2. 3.

Mat. 9. 2.

Mat. 8. 10.

Fidei nomen aliquando significat Ecclesie ministerium.

1. Cor. 13. 10.

Optima ratione fidei uocari agnitio nem & iustitiam & tamen esse iustitiam modi ueritatis que certitudine magis quam apprehensione consistit. quoniam omnibus modis sit inuictiu quod mens non frustra fide complectitur.

13. Tenenda etiam est ambigua uerbi significatio. sepe enim fides tantumdem ualeat ac sana pietatis doctrina, sicut eõ quem nuper citauimus loquitur, & eadem Epistola ubi Paulus diaconos tenere uult mysterium fidei in pura conscientia. Item, ubi denuntiat quorundam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timotheum uerbis fidei.

Item, ubi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò nominatè scietie in causa esse ut multi à fide discedant: quos alibi reprobos uocat circa fidem. Sicuti rursum, ubi Titus præcipit, Admone eos ut sani sint in fide. Sinitatis uoce nihil aliud intelligit quam doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate fictiliè corrumpitur & degenerat. Nempè quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri scientiæ & sapietiam merito extenditur ad totam cõlestis doctrinæ summam, à qua non potest separari. Contra ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur. Sicuti quum dicit Mattheus Christum fidem eorum uidisse, qui per regulas paralyticum demiserant: & ipse clamat se non inuenisse tantam fidem in Israel quantum sanationem attulerat. Atqui probabile est intentum profuisse ad filij fabricationem, cuius cura occupauerat totum eius animum, sed quia solo Christi nutu & responso contentus corporalem presentiam non flagitat, huius circumstantiæ causa tantopere extollitur eius fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum, quo pollent qui nec Spiritu Dei sunt regeunt, nec eum seruo colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fide instituitur. Nam quum scribit fidem abolendam, non dubium est id referri ad Ecclesie ministerium, quod instituti nostræ hodie uale est. In his quidem loquendi formis constat analogia. Ceterum ubi improprie transferretur nomen fidei ad falsam professionem uel mendacem titulum, nihil asperius uideri debet κατὰ χριστιανισμῶν, quam ubi amor Dei ponitur pro uitioso & peruerso cultu, sicuti quum sepius dicitur in sacra historia, Gentes exteræ quæ in Samariam & uicina loca traductæ fuerant, timuisse deos fictitios & Deum Israel, quod tantumdem ualeat, ac cõlum terre miscere. Sed nunc quærimus quid sit fides, quæ filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus Patrem, qua transimus à morte in uitam, & qua Christus, æterna salus & uita in nobis habitat. Eius autem uim & naturam breuiter & dilucidè explicuissè uideo.

14. Nunc singulas partes definitionis eius de integro perfequamur quibus diligenter excullis, nihil (ut opinor) dubium restabit. Cognitione, dum

dum vocamus, non intelligimus comprehensionem, qualis esse solet earum rerum quæ sub humanum sensum cadunt. Ad eò enim superior est, ut mentem hominis seipsam excedere & superare oporteat, quò ad illà pertingat. Neque etiam ubi pertigit, quod sentit, allequitur: sed dum persuasum habet quod non capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si humanum aliquid sua capacitate perciperet. Quare eleganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminentem cognitioni dilectionem Christi. Vult enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intelligentia longè sublimius. Quia tamen arcanum voluntatis suis, quod à seculis & generationibus absconditum erat, Dominus sanctus patefecit, optima ratione fides subinde in scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò scientia: quum fideles testatur scire se esse filios Dei.

Et sanè certò sciunt: sed diuinæ veritatis persuasionem confirmati magis quàm rationali demonstratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinati: quia per fidem ambulamus, non per aspectum: quibus ostèditur ea quæ per fidem intelligimus: à nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Unde statim, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehensione contineri.

15 Addimus, certam ac firmam, quo solidior persuasionis constantia exprimitur. Nam ut dubia & versatili opinione non est contenta fides: ita nec obscura perplexa quæ conceptione: sed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis esse solet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus nostris incredulitas, & ita ad eam sumus propensi, ut quod ore fatentur omnes, Deum esse fidelem, non absque arduo certamine quisquam sibi persuadeat. Praesertim ubi ad rem veram est, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat.

Nec verò frustra tam insignibus elogiis verbo Dei auctoritatem asserit Spiritus sanctus: sed morbo quem dixi mederi vult, ut Deus in suis promissis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit David) argenteum solum in eximio cauto terra, purgatù sepius. Item, Sermo Iehouæ excoctus, clypeus est omnibus consiliatibus in ipso. Solomo autem idem consummans & ferè iisdem verbis, Omnis sermo Dei excoctus. Sed quia in hoc ferè argumento Psalmus centesimus decimus nonus cõsumitur, plura recitare superuacuum esset. Certè quoties ita suum sermonem commendat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobat: quia non aliò tendit nisi ut peruersas dubitationes cordibus nostris eradiceret. * Sunt etiam permulsi qui Dei misericordiam sic concipiunt, ut quam minimum consolationis inde recipiant: Simul enim misera anxietate constinguntur, dum doliunt an misericors sibi sit futurus: quia illam ipsam de qua persuasissimi sibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita secum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obuiam omnibus & peritiam: sed incertum esse an ad se quoque peruentura sit, vel potius an sint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio cursu resistit, dimidia tantum est. Itaque non tam secura spiritum tranquillitate confirmat, quàm in inquietà hesitatione sollicitat. Longè est alius sensus *ἡ ἀνεπιπίστας*, quæ fidei semper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perspicuè nobis propositam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius suauitatem verè seruiamur, & expectamur in nobis ipsis. Quare Apostolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac iursum au laciam. Sic etiam loquitur, per Christum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ est per fidem illius. Quibus sanè verbis ostèdit,

Ephes. 3. 18.

Colos. 1. 26.

Ibidem. 2. 2.

1. Iohan. 3. 2.

1. Cor. 5. 6.

Fidè non esse contentã dubia opinione aut obscura conceptione, sed plenã fixãq; certitudinẽ requirere, nõque referenda esse tot elogia quibus verbo Dei auctoritatẽ afferit Spiritus sanctus. Vide lib. 2. c. 2. sect. 13.

Psal. 2. 7. 18. 31.

Prou. 30. 5.

* *Hic & sect. 16. tractatur per multo ita miser cordã Dei concipere, ut quã minimum inde consolationis recipiãt, quia dubitat an sibi sit miser: cors futurus: sed longè aliud esse sensum ἡ ἀνεπιπίστας, cuius præcipuus cardo est in promissões gratiæ extranos tantũ veras esse arbitremur, sed potius eas intus complectendo nostras ficiamus, in de colligitur quis verè fidelis dici possit.*

Ephes. 3. 12.

Atqui dixi, Occidere meum est: mutationes dextræ excelsi. * Nam quasi desperatus seipsum exitio adiudicat: nec tantum agitari se dubitatione faceret, sed (quali in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuum: quia Deus ipsum deseruerit, & manū, quæ olim auxiliariis erat, conuerterit ad ipsum perdendum. Quare non abs re animam suam hortatur ut ad quietē suā redeat: qui expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas concussiones priorum corda fides sustentat: verèque palmæ vicem obtinet, ut contra qualibet onera nitatur, sursumque se attollat: sicuti Dauid, quom obrutus videri possit, se tamen increpando se ad Deum surgere non desistit. Qui verò eum propria infirmitate certans, ad fidem in suis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sententia & similibus colligere licet, Expecta Iehouam: fortis esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Se ipsum umbratatis coarguit, & idem bis repetens, se multis agitationibus turbad. obnoxiam facitur esse. Interim non tantum sibi displicet in his vias: sed enixe ad correctionem aspirat. Certè si propriis iusto examine ceu sine eum libeat cū Achaz, reperietur magnam discederem. Mittitur letanus, qui remedium afferat impij Regis & hypocrite anxietati. his verbis cum alloquitur. Siste custodia & quiesce: ne formides, &c. Quid iste? Sicuti prius discū tuerat cor eius fuisse commotū. sicuti quantantur arbores Iylua a vento, licet audita promissione, expauescere non desistit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contemiscere ut in tentatione se à Deo auertat qui sibi ianuam sic non aperit: contra autē fideles, quos meretur & ferè opprimit tentationū moles, constantur, quantum non sine molestia & difficultate emergunt. Et quia sibi propria inbecillitatis sunt cōsej. cū Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbum veritatis: vique valde. Quibus verbis docemur, interdū ipsos obmutescere, ac li prostrat. esset eorum fides: non tamen deficere aut obga vertere, sed certamen suū persequi, & suam segnitiam precando acuerere, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

18 Id quo intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, qua in hac parte lucidissime se profert. Sentit ergo in te diuisionem primum pectus, quod partim ob diuine bonitatis agitationem suauitate perfunditur, partim ob suæ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euāgelij promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quādo nunquam tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur, ut omni diffidentia morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc confitens illi: ubi quæ in reliquis carnis hæret diffidentia ad oppugrandam quæ incertis concepta est, fidem insurgit. Verum si in hac in incertitudine permixta est dubitatione, non enim eo semper recidimus ut fides non certa & liquidus, sed obscura modo & perplexa diuina erga nos voluntatis notitia consistat. Minime vero. Neque enim si variis cogitationibus distrahimur, ideo proximus à fide diuelimur: nec si sursum deortum distentia agitatione vexamur, ideo in eius abyssum demergimur: neque si concutimur, ideo de gradu deturbamur. Stiqui semissius certantibus semper hic huius est, quod fides eius difficultates, quibus ita circumcissa viactur periclitari, tandem eluatur.

19 Summa hæc sit. Vbi primum vel minimè irrita mentibus nostris insuiliata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobisque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, ut sciamus nos minime hallucinari. Quantum deinde propinquamus (ut nos illi luc proficere deceat) quasi progestu facto, in pietorem eius

* Vide Caluinum
In aduersus Pughū
paulo post in. t. i. i. i. i.
Psal. 116. 7.

Psal. 27. 14.

Ista. 7. 1.

Psal. 1. 9. 43.

Describitur confusio
carnis & spiritus
in anima fidei.

Et minima fidei
gutula in hic nihil
lata facit ut Deum
propitium contempla-
ri incipiamus, omni-
nis quod si sed mi-
ni fidei incuitu,
hic est 20. ubi
vtriusque confirma-
ti in Pauli iustitia -
1. 16.

conſpectum cõque certiotem venimus, & ipſa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paula im abſtergitur. Non tamen quædam ignorãdo, aut obſcurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga ſe voluntatis perſpicua notitia fruatur, quod in ſile primas ac potiſſimas partes tenet. Quemadmodum enim ſi quis carcere incluſus, ex anguſtiore fenestra obliquè tantùm, & quaſi dimidiatim emicãtes habeat ſolis radios, libero quidè priuatur ſolis aſpectu, ſplendorem tamen non ambiguum oculis haurit, cuiusque vſum recipit: ſic terre corporis compedibus vincit, vt cunq; multa obſcuritate vndique obſcuremur, luce tamen Dei vel puſillũ ad exerdendam eius miſericordiam irradiante, quantum fatiſ eſt ad ſolidam ſecuritatem illuminamur.

1. Cor. 13. 9.

20 Vtrunq; diuerſis locis Apoſtolus eleganter docet: Quum enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare, viderẽque in ænigmatẽ per ſpeculum tradit, quàm tenuis in præſenti vita illius vere Diuinæ ſapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Eſi enim non ſimpliciter in dicant verba illa imperfẽctam eſſe ſiſem quã iſper gemimus ſub carnis onere, ſed quod neceſſe eſt nobis aſſiduè diſcendo exerceri, ex imperfẽctione noſtra cõtingeret: inuuit tamen modulo noſtro & anguſtiſ quod immenſum eſt non poſſe comprehendere. Atque hoc Paulus de tota Eccleſia prædicat: cuique autem noſtrum ſua ruditas obſtaculũ & remora eſt,

2. Cor. 3. 18.

ne tam prope accedat quàm optandum eſſet. At quàm certo & minimè fallaci ſui gultu nos afficiat vel exigua ſi lei guttula, idem alibi oſtendit quum aſſirmat nos per Euangelium, reuolata facie, nullòque obiecto velimine gloriam Dei tanta efficaciacõtemplari, vt in eandem imaginẽ transformemur. In talibus ignorantia inuolucris plurimum ſimul dubitationis & trepidationis implicari neceſſe eſt: quum præſertim cor noſtrum ſuo quodam naturali inſtinctu ad incredulitatem propendat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ, magno identidem impetu inſiliunt. Ipſa præcipuè conſcientia incumbente peccatorum mole oppreſſa, nunc ſecum querulatur ac gemit, nunc ſe arguit, nunc iacitè fremit, nunc apertè tumultuat. Siue ergo res aduerſe iram Dei præ ſe ferunt, ſiue eius argumentum & materiam conſcientia in ſe repetit, inde tela & machinas ad proſligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc ſcopum perpetuò deſtinatur vt Deum nobis aduerſum & inſenſum eſſe putantes, nec opis ab ipſo quicquam ſperemus, & timeamus cen ab hoſte capitali.

Exemplũ oſtenditur quomodo ad impetum tentationis ſuſtinendo, ſides ſe verbo Domini armat: quum enim, nec ſibi diuinæ miſericordia fiduciã exercuti vnquam patitur perire, quum quædam inſolentia inceditatis eſt diſſidentia reliquæ oppugnetur.

21 Ad hos impetus ſuſtinendos fides ſe verbo Domini armat & munnit. Atque vbi inſultat huiusmodi tentatio, Deum eſſe inimicum quia ſi inſeſtus: contra excipit, eſſe quoque, dum affligit, miſericordem: quia caſtigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hæc cogitatione fertur, Deum eſſe iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator ſe confert. Ita pia mens, vt cunq; iuris modis exagitetur ac diuexetur, ſupra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec ſibi diuinæ miſericordia fiduciam exercuti vnquam patitur. Quin potius quæcunq; diſceptationes eã exercenti & fatigant, in iſtius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento eſt, quòd ſancti, dum vltione Dei maximè vrgeri ſibi videntur, apud ipſum tamen querimonias ſuas deponunt, & dum ſe minimè exaudium iri apparet, eum nihilominus inuocant. Quorſum enim attereret apud eum deplorare à quo ſolatium nullum ſperarent: eum vero inuocare nunquam inducerent in animum, niſi aliquid ſibi opis ab eo paratum crederet. Sic diſcipuli, in quibus fidei puſillitatem Chriſtus

repre;

reprehendit, se quidem perire querebantur, eius tamen auxilium implo-
rabant. Nec verò dum eos ob pusillam fidem castigat, reiecit à suo um or-
dine, vel annumerat incredulis, sed ad vitium excutiendum incit at. Er-
go, quod iam superius dictum est, rursus asserimus, fidei radicem nun-
quam è pio peccatore auelli quin ima in parte defixa hæreat, utcunque de-
cussa hinc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam exingui
aut præfocari quin saltem velut sub fauilla delitefeat. atque hoc docu-
mèto patefieri, verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui simi-
lem producere, cuius germes nunquam arescit ac perit in totum. Siqui-
dem quum hæc sit sanctis extrema desperationis materia, manum Dei
in suum exitium, secundum præsentium rerum æstimationem, sentire:
eoufque tamen progressuram spem suam Iob affirmat, vt si ab eo occida-
tur, non sit propterea desiturus in eum sperare. Ita est sanè, non intus in
cordibus piorum regnat incredulitas, sed foris oppugnat, nec lethaliter
vulnerat suis telis, sed infestat, aut certe sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fi-
des enim, vt Paulus docet, nobis pro scuto est: ea telis opposita, eorū vim
sic excipit vt prorsus depellat, vel saltem frangat, ne ad vitia alia penetret.
Quum ergo concutitur fides, perinde est, ac si violento ictu iaculi, miles
alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulum cedere: quum autem
fauciat fides ipsa, perinde est ac si clypeus fractionem aliquam ex im-
pressionem recipiat, sicutamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens
emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vrbæ mortis,
non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certe in caligine
mortis est terrificum: nec fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudi-
nis habeant, id perhorrescant. Sed quoniam illa cogitatio superat, quòd
Deum habeant præsentem, & suæ saluti consulentem, simul vincitur ti-
mor securitate. Quanta sibi autem machinas (vt Augustinus ait) aduer-
sum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habi-
tat, eiectus est foras. Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantum ab omni
pugna salui euadunt fideles, vt paulo post recepto vigore rursus in arenā
descendere sint parati: sed impletur quod dicit Iohannes, in sua canoni-
ca, Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Neque enim tan-
tum in prælio vno, vel paucis, vel contra aliquem insultum affirmat fo-
re victicem, sed superiore in toto mundo quanuis millies impetatur.

22 Alteri est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeò ni-
hil decedat si lei securitati, vt solidius inde stabilitur. Nempe dum fideles
vel exempla diuinæ visionis aduersus impios edita documentorum vice
sibi esse cogitantes, ne si istem signis itam Dei in se prouocare sibi con-
tingat, sollicitè cauent, vel quum miseriam suam secum recognoscetes,
à Domino toti pendere dicunt, sine quo se quolibet vento fluxos ma-
gis & euanidos esse vident. Nam Apostolus, dum propositis flagellis, qui-
bus in Israeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Co-
rinthiis incurrit ne si in illis malis se ipsos obstringant, eo fiduciam ipso-
rum nihil labefactum: sed torporem carnis modò excurit, quo fides obtui-
magis quàm confirmari solet. Nec dum à Iudeorum casu argumentum
exhortandi sumit, vt qui stat, videat ne cadat, nos vacillare iubet, ac si
nostræ stabilitatis parum certi essemus: sed arrogantiam duntaxat & te-
merariam propriæ virtutis præfidentiam admittit, ne d. pulsus Iudeis Gen-
tes in eorum locum receptæ, ferocius insultent. Quamquam non si leles
tantum illic alloquitur, sed oratione sua hypocritas etiam comprehen-
dit, qui externè duntaxat specie gloriabantur. Neque enim singulos ho-
mines admonet, sed comparatione inter Iudæos & Gentes posita, post-
quã illos ostenderat iustis incredulitatis & ingratitude in se eo pæ-
nas date, quòd reiecti essent, hæc etiam hortatur ne superbiendo ac sese

Math. 8. 25.

Iob 13. 15.

Ephes. 6. 16.

Psal. 23. 4.

1. Iohan. 5. 4.

Hic & sect. 23. agi-
tur de altera tre-
pidationis specie in
pio peccatore cõcepta
vel ex exemplis di-
uinis visionis in in-
pios, vel ex proprie
infirmitatis cõsy-
deratione in suis. r. d.
(nã antea videtur
eam attingisse, quæ
ex præteritis pecca-
tis & eorum sensu
nos torquet) cõsusus
di aut timorẽ adeo
non esse contrariũ
fidei, vt fidelibus
maximè cõmende-
tur, nec mirũ esse,
si simul sint in fide-
li anima paucorũ
fides, quã ex oppo-
sitis simul sint in im-
piis torpor et an-
xietas.

1. Cor. 10. 11.

Ibid. 12.

Rom. 11. 20.

efferendo, gratiam adoptionis nuper ad se translata amittat. Quemadmodum autem in illa ludæorum reiectione supererāt aliqui ex ipsis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant, ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui sine vera fide, tantum stulta carnis confidentia iustarentur, atque ita abuterentur in suam perniciem Dei benigne. Verum etiam si electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo sequatur incommodi. Aliud enim est temeritatem quæ ex carnis peritis interdum sanctis obrepit, reprimere ne mani confidentia laceretur, aliud conscientiam timore percellere, ne plena securitate in Dei misericordia acquiescat.

Philosop. 2. 11.

23 Deinde ubi docet ut cum timore & tremore operemur salutē nostram, non aliud exigit nisi ut in Domini virtutē, cum multa nostri deiectione, suspicere assuescamus. Enimvero nihil tam nos ad fiduciam certitudinēque animi in Dominum reiiciendam experget facit, quam nostri dissidentia, & concepta ex conscientia nostræ calamitatis anxietas. In quem sensum accipiendum est quod est apud Prophetam, In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei misericordię innititur, cum religioso timore coniungit, quo nos affici necesse est quoties in conspectum diuinæ maiestatis procedimus, ex eius splendore, quanta sit nostra obsecrinitas, intelligimus. Verè etiam Solomo dum beatum hominem pronuntiat qui terret assidue cor suum: quoniam induratione in malum corruitur. At terrorem intelligit qui nos cautiore reddat, non autem quo afflicti concedamus: dum scilicet animus in se cōfusus in Deo se recolligit. In illo erigitur, apud seipsum deiectus: diffusus sibi, illius fiducia respicit. Proinde nihil obstat quin simul & terreantur fideles, & securissima consolatione potiantur: prout nunc in suam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatem animi cogitationem referunt.

Psal. 5. 8.

Quomodo (dicit quispiam) in eodem animo sedem habebūt pauor & fides? Nempe sicuti ex opposito torpor & anxietas. Nam quū impij indolentiam sibi accerfant, nequis timor Dei eos sollicitet, vt gettamen eos Dei iudiciū ne assequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quominus suos exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, sub freno modestiæ se cōhibeant. Atque hoc fuisse Apostoli consilium liquet ex cōtextu ubi metus & tremoris causam assignat Dei beneplacitum, quo dat suis & bene velle & strenuè proficere. In hunc sensum accipere conuenit illud prophetæ, Pauebant filij Israel ad Deum & ad bonitatem eius: quia non solum pietas reuerentiam Dei gignit, sed ipsa dulcedo & suauitas gratiæ, hominem in seipso deiectum timore simul & admiratione imbuat vt a Deo pendeat, se que humiliter subiciat eius potentię.

Prout. 28. 14.

24 Neque tamen sic locum facimus pestilētissimæ philosophiæ, quā nonnulli semipapistę eudete hodie in angulis incipiunt. Quia enim crassam illam dubitationem, quæ in scholis tradita fuit, tueri nequeunt, cōfugiunt ad aliud commentum, vt fiduciam incredulitate mixtā faciant. Quoties in Christum respiciamus, fatentur illic nos inuenire plenam bene sperandi materiam: sed quia semper indigni sumus illis omnibus bonis quæ in Christo nobis offerantur, volunt indignitatis nostræ intuitu nos fluctuari & haesitare. In summa, conscientiam sic statuant inter spem & metum, vt per interualla & vices hæc atque illuc. Iternet, spem vero & metum sic inter se conferant, vt illa oriente hæc opprimatur, hoc resurgente, illa rursus concidat. Ita Satan, vbi iam videt aperta machinatio valere, obliquis cuniculis eam labi facere conatur. Quis autē erit illuducta quæ subinde desperationi cederet? Si Christū (inquiunt) confide-

Offe. 3. 5.
Resoluta pestilētissima quorūdam semipapistarū philosophia, qui licet fateantur nos, quoniam in Christum respiciamus, inuenire plenam bene sperandi materiam, volunt tamen nostræ indigentiam intuitu nos fluctuari et haesitare: ostenduntur, nos certum nihil, minus salutē expectare debere, quia mirabili quā illa cōfusa est in Christum, facit nos fluctuari & haesitare in summa, conscientiam sic statuant inter spem & metum, vt per interualla & vices hæc atque illuc. Iternet, spem vero & metum sic inter se conferant, vt illa oriente hæc opprimatur, hoc resurgente, illa rursus concidat. Ita Satan, vbi iam videt aperta machinatio valere, obliquis cuniculis eam labi facere conatur. Quis autē erit illuducta quæ subinde desperationi cederet? Si Christū (inquiunt) confide-

ras, certa salus: si ad ipsum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam spem in animo tuo regnare necesse est. Quasi verò Christū, veluti procul stantem, & non potius in nobis habitātem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipso salutem expectamus, non quia eiminus nobis appareat: sed quia nos corpori suo insitos, non modò suorum omnium bonorum participes faciat, sed sui quoque ipsius. Proinde hoc ipsorum argumentum sic retorqueo, Si ipsum consideras, certa damnatio: sed quoniam Christus tibi cum omnibus suis bonis sic communicatus est, vt omnia eius tua fiant, vt sis eius membrum, adeoque vnum cū ipso: iustitia eius tua peccata obruit, salus eius tuam damnationem abolet: ipse sua dignitate intercedit ne in conspectum Dei veniat tua indignitas. Sic est sanè: Christum à nobis separare, aut nos ab ipso minimè conueniri: sed vtraque manu fortiter retinere oportet eam qua se nobis agglutinanti societatem. Ita nos Apostolus instituit. Corpus quidem (inquit) mortuum est propter peccatum: sed Spiritus Christi qui in vobis habitat, vita est propter iustitiam. Secundū istorum nugamentū dicere debuerat, Christus quidem vitam apud se habet: sed vos, vt estis peccatores, manetis mortis & damnationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim eam quam à nobis meremur damnationem, Christi salute absorptam esse: atque ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solū indiuiduo societatis nexu nobis adhæret, sed mirabili quadam communione, in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiscum sit. Neque tamen inficior, quod nuper dixi, quāsdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc fluctatur. Ita in densa caligine tentationum suffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat, à quaerendi Dei studio non desistit.

Rom. 8.

25 Nec aliter differit Bernardus, quum hoc argumentum ex professo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædā contraria inuenire, si ipsam, prout in se est, & ex se, intueor, de ea nihil verius dicere possum quā ad nihilum esse redactam. Quod modò necesse est singulas eius miseras numerare, quā sit onerata peccatis, offusa tenebris, & tenebra illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne procliuis, postremo ignominie & cōfusionis plena? Nimirum si ipsæ quoque iustitie omnes ad lumen veritatis inspectæ, velut pannus menstruæ inueniuntur, multitudine deinceps quales reputantur? Si lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur sine dubio vanitati similis factus est homo: in nihilum redactus est homo: nihil est homo. Quomodo tamen penitus nihil est quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appositum est cor diuinum? Respirem strates. Et si nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde Dei potest aliquid latere de nobis. O Pater misericordiarum, o Pater miserotū, quomodo apponis et nos cor tuum? Cor enim tuum vbi est thesaurus tuus. Quomodo autem thesaurus tuus sumus, si nihil sumus? Omnes gentes quasi non sint, sic sunt ante te: in nihilum reputantur. Nimirum ante te: non in irate: sic in iudicio veritate istue, sed non sic in assectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non sunt, tanquam sint. & non sunt ergo, quia quæ non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim non sint, quantū ad te, apud te tamen sunt, iuxta illud Pauli, Nō ex operibus iustitiæ, sed ex vocāte. Deinde mirificā esse hanc connexionē dicit vtriusque consilerationis. Certè quæ inter se connexa sunt, se inuicem

Ex Bernardo egregia & cōsolatiuis plenissima descriptio miserarū animæ fidelis confiderate: prout in se est & ex se: & ex operibus: & ex iustitiis eius in Christo, quæ indigentia-tes illius omnes de-

Iesa. 64. 6.

Matth. 6. 29

Rom. 9. 18

non destruant. Quod etiam in conclusione apertius declarat his verbis: Iam si vtraque consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio nostra: sed forsitan magis aucta est, solidata quidem, vt non in nobis sed in Domino gloriemur. Nimitù si cogitamus si deeerit saluare nos, statim liberabimur: in hoc respirare licet. Sed in altiore speculam ascendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus tēplum, quæramus domum, quæramus spōsam. Non oblitus sum: sed cum metu & reuerētia dico, Nos inquam sumus: sed in corde Dei. Nos sumus: sed illius dignatione, non nostra dignitate.

Timorē Domini gemino ex sensu emanare, cum scilicet Deū honoramus tāquam Patrem, timentus vt dominū: nec mirū esse, si vtrunque affectū idē animus recipiat.

Psal. 111. 10.

Prov. 1. 7.

Prov. 15. 23.

Iohan. 8. 18.

Malac. 1. 7.

26 Porro timor Domini cuius testimonium passim defertur sanctis omnibus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tamen si vnus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum ritè colere, & obedientem illi filium se præstare & obsequentem seruum studebit. Obedientiam quæ sibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obsequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & seruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtrunque autem distinguat, vides vt confundat vtū iue simul. Timor ergo Domini, sic nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrunque affectum idem animus recipiat. nam qui secum reputat qualis sit nobis pater Deus: satis habet causæ, etiam si nulli sint inferi, cur eius offensionem qualibet morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio, Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnē iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitiosè viuendo eius iram ad uersum se prouocant.

Alium esse hunc fideliū timorem Dei à timore infidelium, quæ seruilem vulgò vocant.

1. Iohan. 4. 18.

Ephes. 5. 6.

Coloss. 3. 6.

Icit fides in diuina beneuolentia (quæ respicit) præcipue sibi prouocat uitæ æternæ certam expectat on: mercedem tamen promissas uitæ æternæ sentis. fideliūq; horum animos se certatim, sed quilibet verbo perit potest vtrūque sententia testimonio confirmatur.

Psal. 80. 4.

Ephes. 2. 14.

27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniam timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo logè differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timent impij, quòd in eius offensionem incurrere vereantur, siquidē impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque sic timent, quia sibi imminere arbitrantur, quia singulis momentis expectant dum in caput suum corruat Fides autem (vt dictum est) & offensionem plusquam pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, ac si certicibus suis impenderet: sed cautiore redduntur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum si leles alloquitur, Nolite falli, inquit, propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiar. Non minatur in ipsos descensuram, sed admonet vt impijs ob ea quæ recentuerat flagitia iram Domini præparatam cogitēt, ne & ipsi eam experiri veant. Quanquam ratio contingit vt solis & simplicibus animis expergeat reprobi: quin potius iam sua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussit, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò seruilem vocat, & ingenue voluntariò iue opponunt, qui filios decet. Alij mediani speciem subtiliter interferunt: quia seruilis ille & coactus affectus animos in certum subigit vt ad timorem Dei sponte accedant.

28 Iam in diuina beneuolentia quam respicere dicitur si leles, intelligimus salutis ac uitæ æternæ possessiōnem obtineri. Nam si, Deo propitio, nihil boni deesse potest: abunde nobis sufficit, ad salutem certitadinē, vbi suæ dilectionis ipse nos certiores facit. Ostendat faciem suam, inquit Propheta, & saluati erimus. Vnde hanc salutis nostræ summam statuunt.

Sci-

Scripturæ, quòd abolitis inimicitis omnibus in gratiam nos recepit. Quo scilicet innuunt, Deo nobis reconciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene succedant. Quare fides dilectione Dei apprehensa promissiones habet vitæ præsentis & futuræ, solidamque bonorum omnium securitatem: sed qualis è verbo percipi potest. Neque enim vitæ huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes sibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis esse constitutum voluit Dominus) sed hac certitudine contenta est, ut cunque nos multa deficiant quæ ad vitæ huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius securitas in futuræ vitæ expectatione residet, quæ extra dubium per Dei verbum posita est. Quæcunque tamen in terra miseriæ & calamitates eos maneat quos sua dilectione complexus est Deus, impedire nequeunt quin eius benevolentia, plena sit sælicitas. Proinde, quòd summam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam posuimus, è qua scaturigine vniuersæ bonorum species nobis profluunt. Atque id passim obseruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties nõ de æterna modò salute, sed quolibet bono nostro agitur. Quare ratione David canit, diuinam bonitatè, dũ in pro corde sentitur, vita ipsa esse suauiorem & optabiliorem. Denique, si nobis affluat omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti sumus, male dicta erit ac proinde misera nostra sælicitas. Quòd si affulgeat paterna Dei facies, ipsæ quoque miseriæ beatæ erunt, quia vertentur in salutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduersas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non dissiigi: & in suis precautionibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Similiter David cunctis terroribus, quòs conturbant, opponit solum Dei fauorem. Si ambulauero in medio umbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacè suam in ea quærunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Iehouah est Deus, & gens quam elegit in hereditatem sibi.

Psal. 63. 4.

Rom. 8. 35.

Psal. 23. 4.

Psal. 33. 1.

29. Fidei fundamentum facimus gratuitam promissionè, quòd in ipsa propriè fides consistat. Tamen si enim Deum per omnia veracem esse statuatur, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat, siue minetur: iussa etiã eius obedienter excipiat, interdista obseruet, ad minus animaduertat: propriè tamen à promissione incipit, in ipsa constat, in ipsam definit. Vitam enim in Deo querit, quæ non in mandatis aut pœnarum edictis, sed misericordiæ promissione reperitur, eaque non nisi gratuita: quoniam condicionalis, qua ad opera nostra remittitur, non aliter vitam promittit, quàm si perscipiamus esse in nobis sitam. Ergo, nisi fidem tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino, vltro ac liberaliter, potiusque miseriæ nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare Apostolus hoc Euangelio testimonium defert, quòd sit verbum fidei: Legis tum præceptis, tum promissionibus admittit: quãdo nihil est quòd fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelij correlatio, dum Euangelij ministerium sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum, siquidem quòd Euangelium sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinæ erga nos benevolentia testimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbum omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles: sed misericordiæ promissionem fidei in proprii scopi

Fidei, licet verbum omni ex parte amplectatur (hoc est mandatis etiã, & interdicitis ac minis) fundamentum tantum et proprium scopum habere in gratuita, misericordiæ promissione: atque hæc ratione Euangelium dici verbum fidei.

Rom. 10. 8.

Rom. 1. 5. 16. 17.

2. Cor. 5. 18.

destinamus. Quemadmodum iudicem & ultorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam proprie intuentur: quando talis considerandus illis describitur: qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suavis & iuuenis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

Psal. 86. 5. & 103. 8. & 145. 8.

Iacet fides inuitatur gratia: ut nisi cordis promissionem non sequi cauum si dem hac resistit: nec lacerari a nobis, ut impudenter calumniatur Pighius.

Heb. 11. 7.

o Nec verò Pighij aut simulum cauum laceratus moror, dum hanc restrictionem exagitant, quasi fidem lacerando, frustum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectum (vt loquuntur) esse Dei veritatem: siue minetur, siue spem faciat gratiæ. Quare Apostolus fidei hoc addebit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminetis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minè ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum est. sed nos immerito grauant calumniatores, ac si negaremus, fidem habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus, nunquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionem peruenit: cœ inde non aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtunque notatu dignum. Fidem querimus quæ Deum filios à reprobis discernat, & fideles ab incredulis, si quis Deum & iustè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? nihil minus. Firmus ergo fidei status nõ erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Iam quorsum de fide disputamus? nõne vt teneamus viam salutis? Quo modo autem fides saluificet nisi quatenus nos in Christi corpus inseruet? Nihil ergo absurdi si in definitione præcipuum eius effectum ita vigemus & loco differentia subuenimus generi notam illam, quæ fideles ab incredulis separat. Denique nihil habet in hac doctrina maleuoli quod carpant, quin Paulum nobiscum inuoluant in eandem reprehensionem, qui Euangelium propriè appellat fidei sermonem.

Rom. 10. 8.

Fides verbo Dei non minus egere, quam fructus: vna radice arboris, & cum verbo conuogentur a non esse. Tota potentia, considerationem, sine qua illud auri malignè admittet, vel non estimabit in suo patio. Potentia autem effectua lem considerant, id est, ex operibus Dei, & ex beneficiis eius, vel partem exaltibus, vel vultu, et tibi ecclesiæ collatæ.

o Hinc verò rursum colligimus quod antè expositum fuit, non minus verbo opus habere fidem, quam fructu viua radice arboris: quia non alij, teste Davide, sperant in Deo possunt, nisi qui nouerunt nomè eius. Hæc autè cognitio ex cuiusque imaginatione nõ est: sed quatenus Deus ipse suæ bonitatis testis est. Quod idem Propheta alibi confirmat, Salus tua secundum eloquium tuum. Item, Speraui in verbo tuo, saluum me fac, Vbi notanda est fidei ad verbum relatio, deinde salutis consequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu nisi fides sustentet, nunquam Deo tribuet suum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddam aut vulgare referre de Abraham: quòd crederet, Deum, qui benedictum semen ei promiserat, potentem esse. Item alibi de seipso, Scio cui crediderim, & certus sum quòd potens sit depositum meum seruari in diem illum. Verùm si quisque secum expendat quòd identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, satis agnoscat quæ eam magnificiunt, vt digna est, non paruus fecisse progressus in fide. Fatebimur omnes Deum posse quicquid vult: sed dum nos metu consternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palàm est nos derogare potentia Dei, cui præferimus quæ contra eius promissiones minatur Satan. Hæc ratio est cur testas, dum salutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immensa Dei virtute differat. Videtur sæpè, vbi sermonem exorsus est de spe veniæ & reconciliationis, aliò digredi & vagari per longas & superuacuas ambages commemorans quàm mirabiliter Deus cœli & terræ machinam cum toto nature ordine gubernet: nihil tamen est quod non circumstantiæ presenti seruiat: quia nisi virtus Dei, qua potest omnia, oculis nostris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æstimabunt iusto preuò. Adde quòd effectualis potentia hinc notatur: quia pietas, vt alibi

Psal. 9. 11.

Psal. 119. 43.

Rom. 4. 21.

1. Tim. 1. 12.

vjsuum

visum fuit, Dei potentiam semper ad usum & opus accommodat: præ-
 fertim opera Dei sibi proponit quibus se Patrem esse testatus est. Hinc
 illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua discere po-
 terant Israelite, Deum, qui semel author fuerat salutis, æternum fore eius
 cultorem. suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quæ privatim sin-
 gulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in posterum
 valere: non vbi deservisse nos videtur, sensus nostros longius extendere
 conuenit, vt vetusta eius beneficia nos erigant, sicuti alio Psalmo dicitur,
 Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in cunctis operibus
 tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab in-
 itio. Sed quia sine verbo euanidum est quicquid concipimus de potentia
 Dei & operibus: non temere asserimus nullam esse fidem donec gratiæ
 suæ testimonio præluceat Deus. Possit hæc tamen moueri quæstio, quid
 de Sara & Rebecca sentiendum sit, quarum vtraque fidei zelo (vt vide-
 tur) impulsæ, extra verbi fines egressæ est. Sara quum arderet desiderio
 promissæ sobolis, ancillam suam marito suppedit. Quin multis mo-
 dis peccauerit negandum non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd ze-
 lo suo abrepta se intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamen
 est, desiderium illud à se se profectum esse. Rebecca oraculo certior facta
 de electione filij sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat:
 maritum suum gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum co-
 git mendicari: variis fraudibus & imposturis corrumpit Dei veritatem: de-
 niq; in libro exponens illius promissionem, quantum in se est eam
 ab. let. Neque tamen hoc opus, quantumlibet vitiosum & reprehensione di-
 gnum si se vacuum fuit: quia suprare multa offendicula necesse fuit vt
 tantopere appeteret quòd sine spe terrenæ vtilitatis ingentibus molestiis
 & periculis: factum erat. Sicuti sanctam Patriarcham Isaac non omni-
 no si se priuimus, eò quòd admonitus eodem oraculo de honore ad
 minorem filium transfuso, non desinit tamen propensius esse in primo-
 genitum suum Esau. Docent certè hæc exempla, errores sepe fidei esse
 permixtos: sic tamen vt primum semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti
 enim Rebeckæ particularis error non irritum benedictionis effectum
 reddidit, sic neque fides, quæ generaliter dominata est in eius animo,
 principiumque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit
 Rebecca quàm lubricus sit humanæ mentis flexus simulac vel tantillum
 sibi permittit. Et si autem defectus & imbecillitas fidem ob. urat, non tamen
 extinguit: interum nos admonet quàm sollicitè pendere oporteat
 ex ore Dei: & simul confirmat quòd docuimus, fidem nisi verbo sufful-
 ram esse: sicuti & Saræ & Isaac & Rebeckæ euanuissent animi in ob-
 liquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei fræno in verbi obedientia re-
 tenti essent.

Psal. 143.5

Psal. 77.11

Quæstio.

Gen. 16.5

Fideles nonnunquã

ita agere, vt eorum

fidei errores aliqui

sunt permixti, vt

deatur verbi fines

excedi, sic tamẽ vt

illa primum sensu

perteneat, Sara et

Rebeckæ exemplis

ostenditur: quas in

obliquis animi sui

deflexionibus arca-

no Deus fræno in

verbi obedientia re-

tinet: vt & ipsa

Isaac.

Gen. 27

32. Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes conclu-
 dimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus conclu-
 dit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones, in ipso esse Etiam &
 Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo be-
 nevolentiam suam testatur: vt nulla sit eius promissio quæ non sit dile-
 ctionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduæ diuinæ
 largitatis beneficiis dum impij cumulantur, eò grauiori iudicio sese in-
 duent. Quam enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec
 agnoscant, aut si quando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam
 apud se reputent: non possunt inde magis de eius misericordiâ edoceri
 quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalita-
 tis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt. Nihil magis obstat quæ
 destinatas plerumque sibi promissiones respuendo, vltionè hac occasione

Non sine causa in

Christo concludi pro-

missiones omnes:

quæ quilibet pro-

missio sit diuinæ ex-

pressionis dilectionis

testimonium: nemo au-

tem à Deo extra

Christum diligitur,

1. Cor. 2.2

2. Cor. 1.20

eo promiscuè dignatur : sed singulari prouilegio impertit quibus uult. Cuius rei antè citauimus testimonia : quorum fides interpres Augustinus exclamar, Ut Seruator doceret, ipsum quoque Credere doni est non meriti : Nemo, inquit, uenit ad me nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiunt : unus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit, impitet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare uni datum est non alteri? Non me piger dicere, Hoc est profundo crucis. De profundo nescio quo iudiciorum Dei, quæ perferuari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, uideo: unde possum, non uideo: nisi quia hæcenus uideo, à Deo esse. Quare autem illum, & nõ illum multum est ad me: abyssus est: profundum et uis Admiratione exclamare possum: non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, ubi nos in fidem illuminat Spiritus sui uirtute, simul inferere in corpus suum, ut fiamus bonorum omnium participes.

Non satis esse mon
te illumari uedi
intelligentiam sine
maxi in concupum
redierit uel uel
fuerit uel quorum
Vt in Spiritu
perit: qui ppter
ta & Sigillum
Archa & Spiritu
pr. m. f. dicitur
Eph. 1. 13

Eph. 1. 13

1. Cor. 1. 12

Ibid. 5. 5

Et et uariis dubi
tationibus impellit
tur fides, si oportet
non ipsam in exp
re talem ex tentu
t omni quærit, &
quoniam sua uel
mam conseruare.

Psal. 45. 3

Psal. 36

Isa. 3. 15

Psal. 37. 7

Heb. 10. 36

Impugnatur per
uocum. Scholasticu
videtur. Non de
gratia Dei gratia nos
alio statuere non

25 Restat deinde ut quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur: neque enim si in summo cerebro uolatur Dei uerbum, si le perceptum est: sed ubi in imo cor-le talices egit, ut ad sustinendas repellens que omnes tentationum machinis inuictum sic propugnaculum. Quòd si uel tam mentis intelligentiam, eius illuminationem esse uerum est: in tali cordis confirmatone multo euidentius eius uirtus apparet: quo scilicet & maior est cordis diffidentia quàm in mentis cæcitas, & animum securitate in huiusmodi mentem cogitatione imbuti difficilius est. Proinde Spiritus sigilli uice fungitur ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obliuiscendas, quarum certitudinem prius mentibus impotest: atque ad confirmandas & constituendas archæ locum tener. Postquam credidimus (inquit Apostolus) ob signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est archæ hereditatis nostræ. Vides ut Spiritu uelut sigillo, corda fidelium in seculis doceat? Ut hæc ratione appellet promissionis Spiritum, quia tantum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui unxit nos Deus (ait) qui & signauit nos, & dedit archam Spiritus in cordibus nostris. Et alibi, quoniam de fiducia audaciæ que sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus archam.

27 Neque uerò oblitus sum quod ante dixi, & cuius memoriam assidue renouat experientia, fidem scilicet uariis dubitationibus impelli, ut raro sedatæ sint piorum mentes, saltem non semper fruuntur tranquillo statu: sed quibuscunque machinis quantiantur, uel ex ipso tentationum gaugite emergunt, uel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur fidem, ubi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus protectio nostra, auxiliu in tribulatione: ideo non timebimus dum eorum miseret terra, & transilient montes in cor maris. Hæc etiam suauissima quies alibi celebratur, Decubui, & somnum cepi, & surrexi, quia Dominus suscepit me. Non quòd æquabili tenore semper ad laetam hilaritatem compositus fuerit Dauid: sed quatenus Dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despiciere quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari uult, quiescere iubet. Apud Isaiam, In spe & silentio erit fortitudo uestra. In Psalmo, Silete Iehouæ & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad Hebræos, Patientia opus est, &c.

28 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter statuere posse quàm ex cõiecture morali, prout se unusquisque non indignum ea reputat. Equidem si ab operibus estimandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id ne tenuis quidem coniectura posse nos adsequi fateor: sed quum simplici

& gra-

& gratiæ promissionem respondere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac conditione rationemur, Deum esse nobis propitium, modo ita vitæ nostræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinauimus, longius non prosequimur in præsens: quum præsertim abunde liqueat, fidei nihil esse magis aduersum quam vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi æquale. Ac pessime huc detorqueant Ecclesiasticæ testimonia, quod identidem in ore habent. Nemo scit utrum odio dignus sit, an amore. Nam, ut præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendose redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi verbis sibi velit Solomo: nempe, si quis à præsentis rerum statu censere velit quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur, eum frustra laborare ac nullo opere pretio torquetur: quum omnia pariter eueniant iusto & impio, non molantur victimas & non immolant. Unde sequitur, Deum non testari perpetuò animum suum quibus omnia succedere prosperè facit: neque odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idque facit ad vanitatem humani ingenij arguendum: quum in rebus scitu maximè necessariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videret interire. Quis inde inferre velit, sola còiectura nisi quam de animarum immortalitate sententiã tenemus, an non infusus merito habeatur? An igitur sancti sunt isti qui nullam esse gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali terum præsentium aspectu comprehendere possunt?

39 Atqui temeraria presumptionis esse causantur, indubitatam volumatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus ut ingenij nostri tenuitati subiicere vellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed ubi simpliciter cum Paulò dicimus, nos accepisse non spiritum huius mundi, sed spiritum qui ex Deo est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contra oculum gainire possunt, quin spiritum Dei contumeliose incessant? Quòd si ab ipso profectam revelationem vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Christi spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem qui orbis magistris haberi volunt, ut in primis religionis clementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non esset, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos demum filios Dei pronuntiat qui eius spiritu aguntur: hi agi proprio spiritu, diuino autem vacuos esse velunt qui sint filij Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, spiritu talem vocem distante, qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quòd filij Dei sumus: hi tamet à Dei inuocatione non abeunt, spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat qui non agantur spiritu Christi: hi christianismum confingunt spiritu Christi non indigentem. Ille nullã beatæ resurrectionis spem facit, nisi spiritum in nobis residentem sentiamus: hi spem tali sensu vacuã confingunt. Sed respòdebunt forsitan, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, ceterum modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum iubet Corinthios tentare an sint in fide, si met probare an Christum habeant, quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex spiritu autè quem dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine ipsius spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se de-

Ecclesi. 9. 1

* Vide Bernardus
Serm. 2. in die Ascensionis, & Serm. 2. in octaua Paschæ.

Ibid. 39

Miserrime cecitas arguuntur Scholastici, quòd temeritate esse dicant, nos concipere indubitata diuinæ benedictionis notitiam.

1. Cor. 2. 12

Rom. 8. 14

Ibid. 16

Rom. 8. 12

2. Cor. 13. 5

1. Ioh. 3. 24

co promiscuè dignatur: sed singulari priuilegio impetit quibus uult. Cuius rei antè citauimus testimonia: quorum fidus interpres Augustinus exclamat, Ut Seruator doceret, ipsum quoque Credere doni esse non meriti: Nemo, inquit, uenit ad me nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiunt: unus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit, impitet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare uni datum est non alteri? Non me pigeat dicere, Hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo iudiciorum Dei, quæ perferuari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, uideo: unde possum, non uideo: nisi quia hæcenus uideo, à Deo esse. Quare autem illum, & nõ illum? multum est ad me abyssus est: profundum crucis Admiratione exclamare possum: non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christus, ubi nos in se tem illuminat Spiritus sui uirtute, simul inferete in corpus suum, ut fiamus bonorum omnium patricipes.

25 Restat deinde ut quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur: neque enim si in summo cerebro uoluratur Dei uerbum, si se perceptum est: sed ubi in imo cor le radices egit, ut ad sustinendas repellendisque omnimentationum machinis inuictum sit propugnaculum. Quòd si ueram mentis intell gentiam, eius illuminationem esse uerum est: in tali cordis confirmatone multo euidentius eius uirtus apparet: quo scilicet & maior est cordis disti lentia quàm in-entis cæcitas, & animum securitate in se uis quàm mentem cognitione imbui difficilias est. Proinde Spiritus sigilli uice fungitur ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obli uitas, quarum certitudinem prius mentibus impressit: atque ad confirmandas & conser tuendas arthæ locum tenet. Postquam credidistis (inquit Apostolus) ob signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arthæ hæreditatis nostræ. Vides ut Spiritu uelut sigillo, corda fidelium inculpato doceat? Ut hæc ratione appellet promissionis Spiritum, quia raturum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui uixit nos Deus (ai) qui & signauit nos, & dedit artham Spiritus in cordibus nostris. Et alibi, quam de fiducia audaciæ que sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus artham.

27 Neque uerò oblitus sum quod ante dixi, & cuius memoriam assidue renouat experientia, fidem scilicet uariis dubitationibus impelli, ut raro sibi atque sinu piorum mentes, saltem non semper fruuantur tranquillo statu: sed quibuscunque machinis quatiuntur, uel ex ipso tentationum gaugite emergunt, uel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur fidem, ubi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus pterestio nostra, auxiliu in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiscet terra, & transilient montes in cor maris. Hæc etiam suauis sima quies alibi celebratur, Decubui, & somnum cepi, & su rexi, quia Dominus suscepit me. Non quòd xquabili tenore semper ad lætam hilaritatem compositus fuerit Dauid: sed quatenus Dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despiciat quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari uult, quiescere iubet. Apud Isaiam, In spe & silentio erit fortitudo uestra. In Psalmo, Sile Iehoux & expecta illum. Quibus responder illud Apostoli ad Hebræos, Patientia opus est, &c.

33 Hinc iudicet licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter statuere posse quàm ex cõiectura morali, prout se unusquisque non indignum ea reputat. Equidem si ab operibus æstimandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura posse nos affectui fateor: sed quum simplici & gra-

Aug. de uer. Apo. lib. 2

Ioh. 6. 44

Non satis esse mentem illumari uerbi intelligentiam, uultu traxit in concupiscentiam uirtutibus suis fundatur quorum uirtus Spiritus uirtutibus quæ ppteritæ & sigillum cordis & Spiritus in se personaliter.

Eph. 1. 13

1. Cor. 1. 12

Ibid. 5. 5

Et et uariis dubitationibus impellatur fides, impellatur non ipsam in re uirtutibus ex tentationum quæ uirtutibus quæ uirtutibus in cor uirtutibus.

Psal. 45. 3

Psal. 36

Isa. 30. 15

Psal. 37. 7

Heb. 10. 36

Impugnatio per uirtutibus, Scholasticum uirtutibus. Non de gratia Dei erga nos aliter statuere non

& gratiæ promissioni respondere fides de beat, nobis ambigendi locus *posse, quoniam ex eorum*
 relinquatur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac conditione *lectura morali.*
 ratiocinemur, Deum esse nobis propitium, modò ita vitæ nostræ puritas
 mereatur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinavimus, lon-
 gius non prosequemur in præsens: quum præsertim abunde liqueat, fidei
 nihil esse magis aduersum quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam
 dubitationi æquæ. Ac pessime hoc detorquent Eccl. si hæc testimonium,
 quod identidem in ore habent. * Nemo scit uti odio dignus sit, an amo-
 re. Nam, ut præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendose
 redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi ver-
 bis sibi velit Solomo: nempe, si quis à præsentis rerum statu censere velit
 quos alio prosequatur Deus, quos amore complectatur, eum frustra la-
 borare, nullo opere pretio torqueri: quum omnia pariter eueniât iusto
 & impio, immolanti & non immolanti. Unde sequitur, Deum
 non testari perpetuò animum suum quibus omnia succedere prosperò
 facit: neque odium suum in eos semper prodere quos affligit. Id quod facit
 ad vanitatem humani ingenij æquèdam: quum in rebus scitu maximè
 necessariis tanta hebetudine teneatur. *Quemadmodum paulò antè scri-*
pserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecu-
dis, quòd eodem modo videret interire. Quis inde inserere velit, sola cõ-
iectura niti quàm de animorum immortalitate sententiã tenemus, an-
non infans merito habeatur? An igitur sancti sunt isti qui nullam esse
gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præ-
sentium aspectu comprehendì possit?

Eccles. 9. 1
* Vide Bernardum
Serm. 2. in die As-
cenfionis, & Serm.
2. in octava Pas-
che.

Ibid. 39

39 Atqui temeraria præsumptionis esse causantur, indubitata[m] vo-
 luntatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si
 tantum nobis sumeremus ut ingenij nostri tenuitati subiicere vellemus
 incomprehensibile Dei consilium. Sed ubi simpliciter cum Paulò dici-
 mus, nos accepisse non spiritum huius mundi, sed Spiritum qui ex Deo
 est, quo docente sciamus quæ a Deo donata sunt nobis: quid contra o-
 mni ipsò profectam revelationem vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambi-
 guitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudi-
 ne quid delinquimus? Verum hoc quoque non vacare magna temerita-
 te exclamant, quòd de Christi Spiritu sic audemus gloriari. Quis credat
 tantum esse istorum superorum qui orbis magistri haberi volunt, ut in
 primis religionis clementis ad eò rursus impingant? Mihi certè credibile
 non esset, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos demù
 filios Dei pronuntiat qui eius spiritu aguntur: hi ægi proprio spiritu, di-
 uino autem vacuos esse velunt qui sint filij Dei. Ille Deum à nobis Pa-
 trem appellari docet, Spiritum talem vocem distante, qui solus testimo-
 nium reddere potest spiritui nostro quòd filij Dei sumus: hi tametsi à Dei
 inuocatione non arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite
 inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat qui non agantur Spiritu
 Christi: hi Christianismum confingunt Spiritu Christi non indigentem.
 Ille nullã beatæ resurrectionis spem facit, nisi Spiritum in nobis residen-
 tem sentiamus: hi spem tali sensu vacuã confingunt. Sed respõdebunt for-
 san, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, ceterum modestiæ &
 humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum rubet Corin-
 thios tentare an sint in fide, sicut probare an Christum habeant, quem
 nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autè quem
 dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud
 quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine
 ipsius Spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se de-

Miserime cecitas
ti arguuntur Scho-
lastici, quòd temerita-
tis esse dicant, nos
concepere indubita-
tam diuinæ beneuo-
lentis notitiam.
1. Cor. 2. 12

Rom. 8. 14
Ibid. 16

Rom. 8. 14
2. Cor. 13. 5
1. Ioh. 3. 24

Iſa. 34. 3 nuntiauit? Quid, quod Spiritui ſancto iniuri ſumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipſo ſeparamus? Hæc quum prima ſint pietatis atrocitas, miſerum eſt eacitatis arrogantia notari Chriſtianos qui Spiritus ſancti præſentia gloriari audent: ſine qua gloriatio Chriſtianismus ipſe non conſtat. Sed enim exemplo ſuo declarant quàm verè dixerit Chriſtus Spiritum ſuum: mundo incognitum eſſe: ab ipſis modò agnoſci apud quos manet.

Reſutatur Scholaſticorum friuola tergiverſatio, Et tranſi ſecundum præſentem iuſtitiam patiam de gratia. De iudicio nobis ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo, ſi malis perſeuerantia notitiam.

Rom. 8. 33

1 Cor. 10. 12

1. Pet. 5. 6

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diuerſe tentent, aliunde ipſi in adiunguntur: nempe, etiam ſi ſecundùm præſentem iuſtitiam itatum, de gratia Dei iudicium ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo finalis perſeuerantia notitiam. Egregia verò ſalutis fiducia nobis relinquatur, ſi ad præſens momentum nos eſſe in gratia, coniectura morali æſtimamus, quid in caſinum ſit futurum neſcimus. Longè aliter Apoſtolus: Certo, inquit, perſuaſus ſum, quod acque Angelis, nec poteſtates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præſentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Chriſto complectitur. Euadere conatur friuola ſolutio, id habuiſſe Apoſtolum ex ſpeciali revelatione garrantes: ſed præſens conſtringuntur quàm ut effugiant. Si quidem illic quæ in commune vniuerſis fidelibus ex fide proueniunt bona tractat, non quæ ſpecialiter ipſe experiatur. At qui idem nos alibi noſtræ imbecillitatis, & inconstantia mentione detinet. Qui bene ſtat, inquit, videat ne caſat. Verum eſt: at non terrore quo coſternemur, ſed quo diſcimus non ſub potèti manu Dei humiliare, quem admodum Ieremias explicat. Ininde quàm præpoſterum eſt, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proptium eſt, ſuperatis huius vitæ ſpatiis, ad futuram immortalitatem protendi? Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant quod Spiritu eius illuminati, celeſtis vitæ cõtemplatione per fidem fruuntur: adeò procul abeſt ab arrogantia talis gloriatio, ut ſi quem confiteri pudet, eo extremam ingratiitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè ſupprimèdo, quàm modèſtiam aut ſubmiſſionem teſtatur.

Offèditur deſinitio fidei tradita ſec. 7. bene conuenit cum ea qua habetur apud Apoſtolum ad Hebr. eos.

Hebr. 11. 1

Dav. 7. 10

Rom. 8. 14

Homil. in Iob. 79. 95

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perſpicuè fidei natura declarari poſſe videbatur quàm à promiſſionis ſubſtãtia, qua velut proprio fundamento ſic nititur, ut ea ſublata pronus corruat, vel potius euaneſcat: ideo noſtram definitionem inde ſumpſimus, quæ tamen ab illa Apoſtoli vel definitione vel deſcriptione potius, quam ſua diſputationi accommodat, minimè aliena eſt: vbi docet eſſe rerum ſperandarum ſubſiſtentiam, indicem non apparentium. Nam per *υπεροπτατων* (quo vocabulo vtitur) quaſi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Ac ſi diceret fidem ipſam certam quandam eſſe: ac ſecuram poſſeſſionem eorum quæ nobis à Deo promiſſa ſunt: niſi quis *υπεροπτατων* pro fiducia accipere malit: quod non diſplicet: quãquam illud quod receptius eſt amplector. Rurſum ut ſignificaret ad ſuperum uſque diem quo libi aperientur, ſubluniora eſſe, quàm quæ ſenſu noſtro percipi, aut oculis ſpectari, manũve contrectari poſſint: eaque non aliter interim poſſideri à nobis, quàm ſi captum omnem ingenij noſtri excedamus, ac ſupra omnia quæ in mundo ſunt aciem noſtram intendamus, nos denique ipſos ſuperemus: addidit ſecuritatem hanc poſſidendi, eſſe rerum quæ in ſpe iacent, id eodem non videntur. Si quidem euidencia (ut Paulus ſcribit) ſpes non eſt: nec ea quæ videmus, ſperamus: dum verò indicem, aut probationem, aut (ut ſæpe reddidit Auguſtinus) conuictionem appellat rerum non præſentium (nam Græcè eſt *επιχρος*) per inde loquitur ac ſi diceret euidenciam non apparentium rerum, viſionem earum quæ non videntur, perſpicuitatem obſcurarum, præſentiam abſentium, demonſtratio-

strationem occultarum. Myſteria Dei enim, cuiuſmodi ſunt quæ ad ſalutem noſtram pertinent, in ſe, ſuaque (vt dicitur) natura cerni non poſſunt: verum ipſi in eius verbo duntaxat intruemur: cuius veritas ſic perſuaſa eſſe nobis debet, vt pro ſaſto impletoque habendum ſit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis guſtum percipiendum quomodo ſe attollat animus, quin ſimul ad redamandum Deum totus accendatur: Verè enim cognoſci illa ſuauiſſimæ affluentia non poteſt, quam Deus timentibus ſe recondidit, vt non ſimul vehementer afficiat. Quem autem ſemel affecit, penitus ad ſe rapit & effert. Proinde mirum non eſt ſi peruerſum cor & obliquum nunquam ſubit hic affectus, quo in cœlū ipſum traducti, ad reconditiſſimos Dei theſauros admittimur, & ad ſacraſſimam regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingreſſu non decet. Quod enim tradunt Scholaſtici, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe, merum eſt deliramentum: quandoquidem ſola eſt fides quæ in nobis charitatem primū generat. Quanto rectius Bernardus: Teſtimonium, ſi peruerſum cor & obliquum nunquam ſubit hic affectus, quo in cœlū ipſum traducti, ad reconditiſſimos Dei theſauros admittimur, & ad ſacraſſimam regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingreſſu non decet. Quod enim tradunt Scholaſtici, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe, merum eſt deliramentum: quandoquidem ſola eſt fides quæ in nobis charitatem primū generat. Quanto rectius Bernardus: Teſtimonium,

De pecc. merit. & remiſſ. lib. 2. cap. 31.

Teſtimonio Bernardi reſutatur Scholaſticorum deliramentum, Charitatem, Fide, ac ſpe priorem eſſe.

Lib. 2. Sent. Diſtinct. 25. & ſepius Serm. 1. in Annūtiatione. 2. Cor. 1. 12

quid fides ipſa ſit, habere ſufficiat.

42. Iam verò vbiçunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin ſpem æternæ ſalutis comitem ſecum habeat indiuiduam, vel potius ex ſe ſignat & exerat: qua ſublata, quanlibet diſcretè atque ornate de fide diſſeramus, nullam habere conuincimur. Nam ſi fides (vt auditum eſt) certa eſt de veritate Dei perſuaſio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita eſſe queat: qui hanc certitudinem conceperunt, ſimul profeſſo expectant vt promiſſiones ſuas Deus præſtet, quæ eorum perſuaſione nõ niſi verè eſſe poſſunt: vt in ſumma, nihil aliud ſit ſpes quàm eorum expectatio quæ verè à Deo promiſſa fides credidit. Ita fides Deum veracem credit: ſpes expectat, vt in temporis occasione veritatem ſuam exhibeat: fides credit nobis eſſe Patrem: ſpes expectat vt ſe talem erga nos ſemper gerat: fides datam nobis vitam æternam credit: ſpes expectat vt aliquando reueletur: fides fundamentum eſt, cui ſpes incumbit: ſpes fidem alit ac ſuſtinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam poteſt niſi qui prius eius promiſſis crediderit: ita ruruſ ſpei noſtræ imbecillitatem, ne velut feſſa concidat, ſuſtineri ac foueri pauenter ſperando & expectando oportet. Quæ ratione Paulus rite ſalutem noſtram in ſpe collocat. Nam eadum in ſilentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis feſtinando præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promiſſionibus, aut de earum veritate dubitare incipit: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimam illam metam, ne in medio curſu aut etiam in carceribus deficiat. Denique aſſiſuè renouando & inſtaurando, facit vt ſeiſpa ſubinde ad perfeuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quot nominibus neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendā, melius patebit ſi cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi ſunt. Primū Dominus, promiſſiones ſuas diffundendo, diutius ſpe quàm pro votis noſtris, ſuſpenſos animi nos tener: hic officium eſt ſpei,

Ex fide ſemper gignitur ſpes, & hanc illius eſſe comitem indiuiduam, adeo vt qui ſpe caret, fidem etiam nullam habere conuincatur: ut, fides alit ſpe, & confirmari: quæ nec neceſſaria ſunt ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam, quot tentationum formis impetantur.

Rom. 8. 24

Habac. 2. 3

præstare quod iubet Propheta: vt si moram illæ fecerint, expectemus tamen. Interdum non modo languere nos sinit, sed appetam indignationem præ se fert: hic spem multo magis succurrere necesse est, quod, secundum alterius Prophetæ dictum, possimus expectare Dominum, qui abscondit faciem suam à Jacob. Insurgunt etiam illudores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi est promissio aduentus eius, quando, ex quo patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creationis: Imo eadem hæc nobis infusuriant caro & mundus. Hic fidem spei tolerantia suffuliam, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, instar diei vnius reputet.

Isa. 8. 17

2. Pet. 3. 4

Psal. 90. 4

2. Pet. 3. 8

1. Pet. 1. 5

Propter summam af-
finitatem & consue-
tudinem spei cum
fide, Scripturam non
nunquam hæc voca-
bula confundere, ali-
quando simul iun-
geret.

Ibid. 1. 21

Philip. 1. 20

Galat. 5. 5

Refutatur Petri Lō-
bardi error, qui du-
plex fidei funda-
mentum ponit, scilicet
Gratiā Dei, &
Operum meritum.

43 Propter hanc coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem custodiri vsque ad salutis reuelationem: quod spei magis quadrabat fidei tribuit: neque immerito: quando iam docuimus, nihil aliud spem esse quam fidei alimentum & robur. Interdum simul iunguntur, sicuti eadem epistola, quod fides vestra & spes esset in Deo. Paulus verò ad Philippenses ex spe deducit expectationem: quia sperando patienter, vota nostra suspendimus, donec patefacta fuerit Dei oportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citauimus. Paulus alibi, quanuis improprie loquatur, hoc ipsum tamen intelligit, his verbis, Nos spiritu ex se le spem iustitiæ expectamus: nempe quia Euangelij testimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dum palam ostendat Deus quod nunc sub spe est absconditum. Neque iam obscurum est quam insulse Petrus Lombardus duplex spei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius scopus quam fidei esse potest: fidei autem iam clarissime exposuimus vnicum esse scopum, Dei misericordiam: in quam utroque (vt ita loquar) oculo respicere debeat. Sed operæ pretium est auscultare quam viuam afferat rationem. Si quippiam (inquit) sine meritis sperare audeas, non spes illa, sed præsumptio dicenda erit. Quis non merito, amice lector, tales bestias excretur quæ temerè & præsumptuosè fieri pronuntiant si quis Deum veracem esse confidat: Nam quum Dominus nihil non à sua bonitate expectari velit, præsumptionem esse dicunt in ea recumbere & acquiescere. O magis tum talibus dignum discipulis quales in insana tabularum scholis nactus est! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuteri peccatores spem salutis concipere, libenter tantum præsumamus de veritate eius, vt sola eius misericordia freti abiecta operum fiducia, bene sperare audeamus. Non fallit ipse, qui dixit, Secundum fidem vestra fiat vobis.

Mat. 9. 29

Fide nos regenerari vbi de penitentia.

CAP. III.

Penitentia ex Fi-
de nasci, non autē
eam præcedere: re-
suscitantur enim et
hones qui contra
sententiā: hinc
scilicet.

EST etiam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non absque summa Euangelij statuitur in penitentia & remissione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omisso, ieiuna & mutila erit ad quæ propè inuisibilis quælibet de fide disputatio. Iam quum utrunque nobis constitat Christus, & utrunque fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi seris postulat vt de utroque hoc loco discrete incipiam. Proximus autem à fide ad penitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite probe cognouimus, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitia imputatione separetur realis (vt ita loquar) vitæ sanctitatis.

* Peni-

* Pœnitentiam verò non modò fidem continuò subsequi, sed ex ea nasci, extra controversiam esse debet. Quum enim venia & remissio per Euangelij prædicationem ideo offeratur, vt à tyrannide Satanæ, peccati inigo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat: certè Euangelij gratiam nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totumque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentiam quàm ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nunquam viscus fuit cogitatus, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad respicientiam primùm hortantur: deinde regnum cœlorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædicandi mōdum accipiunt Apostolicalem ordinem sequutus est Paulus, quem admodum Lucas refert. Atqui dum in syllabarū contextu superstitione hærent, non animaduertunt quo sensu inter se verba illa cohereant. Nam dum in hunc modum concionantur Christus Dominus & Iohannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum: an non respiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Petinde ergo valent eorum verba acsi dicerēt, Quoniam appropinquauit regnum cœlorum, ideo respiscite. Nā Martineus, vbi sic prædicasse Iohannem narrat, impletum in ipso fuisse Isaia: vaticinium docet de voce in deserto clamante, Parate viam Domini, rectis fuisse semitas Dei nostri. Verùm apud Prophetam illa vox iubetur à consolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quomodo respicientiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod temporis somniamus quo ipsam paraturia: sed ostendere volumus, non posse hominem pœnitentiæ serio studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu ediscentur. Fefellit eos fortè quòd multi cōscientiæ paucibus antè domantur, vel formantur ad obsequium, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ, imò eam gustauerint. Atque hic est initialis timor, quem inter virtutes quidam recensent, quia veræ & iustæ obedientiæ propinquum esse cernunt. Sed non hic agitur quàm vatiè nos Christus ad se trahat, vel praeparat ad pietatis studium: tantum dico, nullam rectitudinem posse inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accipit vt cum membris suis communicaret. Deinde, secūdum illud Psalmi, Apud te est propitiatio vt timearis: nemo vnquam Deum reuerbitur, nisi qui sibi propitium confidet: nemo se ad Legis obseruationem libenter accingit nisi qui persuasus erit ei placere sua obseruatiō: quæ in ignoscendo & tolerandis vitiis indulgentia, signum est paterni fauoris. Quod etiam demonstrat illa Osee exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouam: quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit nos: quia spes veniæ tanquam stimulus additur, ne in suis peccatis torpeant. Omni autem rationis specie caret eorum deliramentum, qui vt à pœnitentiā exordiantur, certos dies suis neophytis præscribunt per quos se in pœnitentiā exerceant: quibus demum transactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: nisi præsertim qui spirituales haberi mirè gaudent, eorumque sodalibus Iesuis, & similibus quisquiliis. Tales scilicet fructus profert spiritus ille vertiginis, vt pœnitentiā, quæ in totam vitam proroganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

3 Cæterum de pœnitentiā docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempus, quum iuxta Scripturæ regulam simpliciter & sincerè loqui vellet, dixerunt constare duabus partibus, mortificatione & viuificatione.

* Vide Caluianum
Ioh. 1. 13

Matt. 3. 2
Matt. 4. 17

Act. 20. 21

Matt. 3. 2
Isa. 40. 3

Fide non dici priore
rem pœnitentiæ, quæ
eam præcedat tempore
interuallo.

* Vide Calu. Act.
20. 11

Psal. 130. 4

Osee 6. 1

De errore Anabaptistarum
quorundam, qui
Iesuitarum, & simi-
lium, qui certos
dies suis neophytis
præscribunt ad pœ-
nitentiā.

De his quos dicit ante
hæc tempus
dixisse pœnitentiæ

partes constituit. *Mortificationem interpretatur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & sensu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse & execrari incipit: tum sibi ipsè ex animo displicet, miserum se & perditum fatetur, & alium se esse optat. A hæc vbi sensu aliquo iudicij Dei tactus est (alterum enim ex altero protinus sequitur) tum verò percussus ac consternatus tacet, humiliatus ac deiectus tremit, animù despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretatur consolationem quæ ex fide nascitur: vbi scilicet homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore percussus, postea in Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutem, quæ est per Christù, respiciens, sese erigit, respirat, animum colligit, & velut è morte in vitam redit. Ac voces quidem istas, si modò rectè consistè interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè exprimit: sed quòd viuificationem accipiunt pro læticia quam recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non assentior: quum potius sanctè pièque viuendi studium significet, quòd oritur ex renascentia: quàm diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere incipiat.*

Alios, duas pœnitentiæ formas, alterà Legalem alteram Euangelicam: & proponuntur vtriusq; exèpla ex Scriptura.

Gen 4.13

1. Sam. 15. 30

Matt. 27. 4

2. Reg. 20. 2

Ist. 38. 1

Ion. 3. 5

2. Sam. 24. 10

2. Sam. 12. 13

Eccl. 15

Act. 2. 37

Matt. 26. 75

Luc. 22. 62

Act. 20. 21

Fora distincta pœnitentiæ ex Scriptura & pœnitentiæ licet à se se pœnitentiæ non possit, debet euenire si agat.

4 Alijs, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqui distinguerent, alterà legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus hæret, nec se explicare potest. Euangelicam alteram, qua peccator grauiet quidem apud se afflictus, alius tamen emittit, & Christum, vulneris sui medicinam, terroris consolationem, miseriz portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla nobis commemorat, intelligit, peccati sui grauitatem agnita, iram Dei timuisse: sed Deum durarè vltorem & iudicem cogitantes, in eo sensu defecisse. Ergo eorum pœnitentia non aliud fuit quàm quoddam inferorum atrium, quò iam in hac vita ingressi, cœperunt a facie iræ maiestatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam videmus in omnibus qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autem misericordiæ Dei erecti, & reuerti, ad Dominum conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nuntio: sed flens orauit, & in Dei bonitatem incuitus, fiduciam recepit. Conturbati sunt Niniui: horribili denuntiatione excidij: sed induci fecerunt cinere statuerunt, sperantes qd conuerti posset Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Confessus est Dauid se nimium peccasse in recensendo populo: sed adiecit, Aufer Domine iniquitatem serui tui. Agnouit adulteri crimen, obiurgante Nathan, & se coram Domino prostrauit: sed veniam simul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad prædicationem Petri compuncti sunt corde: sed Dei bonitate consili, addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit quidem amare, sed sperare non desuit.

5 Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum Pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendum est. Nam quòd fidem sub pœnitentia complectuntur, pugnat cum eo quòd Paulus in Actis dicit, se Iudeis ac Gentibus restitutum in Deum pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem consistere potest? Minime. Verum etsi separari non possunt, distingui tamen debet. Quæmadmodum sine spe filies non est, & tamen filies ac spes varia sunt: ita pœnitentia & fides, quamquam perpetuo inter se vinculo coherent, magis tamen coniungi volunt quàm confundi. Equidem nec me latet, sub Pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuersionem comprehendendū,

curus

cuius pars non postrema fides est: sed quo sensu, facillimè apparebit ubi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à cōuersione vel reditu, Græcis à mentis consiliique mutatione deductum est: nec vtrique etymologiæ res ipsa malè respondet: cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristinam esse, nouam induamus. Quamobrem non malè, meo quidem iudicio, sic pœnitentia definiiri poterit, Esse veram ad Deum vitæ nostræ conuersionem, à sincero seriq̃ue Dei timore profectam, quæ carnis nostræ veterisq̃ue hominis mortificatione & spiritus viuificatione cōstet. In eum sensum accipiendæ sunt conciones omnes quibus vel Prophete quondam, vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnū, vt peccatis suis confusi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo procidere & humiliarentur in quem deliquerat, ac vera resipiscencia in rectam eius viam se reciperet. Ideo hæc promiscuè vsurpantur apud ipsos eodem significatu, Conuerti seu reuerti ad Dominum, Resipiscere, & pœnitentiam agere. Vnde etiã & Sacra historia pœnitentiam dicit agi post Deum, ubi homines qui in suis cupiditatibus, eo posthabito, lasciuiebant, incipiunt verbo eius obsequi: & duci suo prelo sunt ad pergendum quò vocauerit Et fructus pœnitentia dignos profectere dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiusmodi resipiscencia in cunctis actionibus referat ac testetur.

6 Sed antequam vtrà procedimus, definitionem à nobis positam dilucidius enarrare conduceret. In qua tria sunt præcipuè capita consideranda. Primum, quum vitæ ad Deum conuersionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantum externis, sed in anima ipsa: quæ ubi vetustatem suam exuerit, tum demum operum fructus renouationi suæ respondententes ex se pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouum sibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moses sæpius ostensurus quomodo rite ad Dominum conuertentur Israelitæ pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionem videmus à Prophetis subinde repetitam) & cordis circuncisionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere liceat quæ sit germana pœnitentiæ proprietates, quam ex cap. 4. Ieremiæ, Si reuerteris Israel, inquit Dominus, ad me reuertere. Arate vobis aruum, & nolite ferere super spinas. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in studio iustitiæ capefendo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit. Et quò penitus eos afficiat, monet cum Deo esse negotium, apud quem tergiverfando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Isaias, qui externam in ceremoniis resipiscenciam strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos iniquitatis, quibus colligato: tenebant pauperes, dissoluere non curabant. Vbi etiam pulchrè ostendit, in quibus propriè sira sic officiiis pœnitentia non sicit.

7 Secundum caput erat, quòd ex serio Dei timore docuimus: ipsam proficisci. Prius enim quam ad resipiscenciam mentis peccatoris inclinatur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus insederit. Deum aliquando tribunal consensurum ad exigendam omnium dictorum factorumque rationem: miserum hominem interquiescere non sinet, nec punctum temporis respirare quin perpetuò ad meritandum aliud vitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere securè quærat. Quare Scriptura sæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit: vt apud Ieremiam, Ne forte egrediat ut

Matt. 3. 2
1. Sam. 7. 2
Iuc. 3. 8
Rom. 6. 4
Act. 26. 20

Dilucidior enarratio definitionis pœnitentiæ. Vbi primò ostenditur requiri cōuersionem ad Deum, id est transformationem non in operibus tantum externis, sed in anima ipsa.
Ezech. 18. 31

Iere. 4. 1, 3, 4

Isa. 58. 6

Secundò ostenditur pœnitentiam ex serio Dei timore proficisci: ubi etiam agitur de tristitia qua secum dnm est.

Iere. 4. 4

Act. 17. 30 ignis furor meus, & non sit qui extinguat, propter malitiam operum vestrorum. In concione Pauli ad Athenienses, Et tempora quidem huius ignorantix quum hactenus dissimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant: eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate: & alius compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam interrogatis, Deum esse iudicem declarat: quo peccatores secum reputent, peiora sibi imminere nisi maturè respuerint. Exemplum habes Deuteronomij vicesimo nono. Quum iam vero à peccati horrore & odio conuersio inchoatur, ideo tristitiam quæ secundum Deum est, pœnitentiæ causam facit Apollolus. Tristitiam autem secundum Deum appellat, vbi non pœnam modo exhortemur, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo intelligimus, odimus & execramur: nec mirum, quia nisi ueriter pungimur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò non sufficerent eius stupori & socordix punctiões, nisi ferulas exerendo aliùs penetraret Deus. Accedit etiam contumacia, quam velut malleis contundi necesse est. Ergo seueritatem, qua Deus vitur rainando, ingenij nostri prauitas ab eo extorquet: quia dormientes frustra blandè alliceret. Testimonia non recito quæ passim occurrunt. Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium est: quia e si omnibus virtutum numeris absoluta sic hominis vita, nisi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: sed in cœlo mera abominatio erit: quando præcipua iustitiæ pars est, suum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propositum non est subiicere nos eius imperio.

Tertiò explicatur 8 Tertiò loco explicandum restat quale sit istud quod dicimus, pœnitentiam duabus partibus constare: mortificatione scilicet carnis, & spiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi capti simplicitas & ruditas, liquidò tamen exprimunt, quum dicunt, Desine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mundi esto, auferite malum operum vestrorum ab oculis meis. Quiescite agere perueritè, discite benecacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, &c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruersitate referta est. Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuersus carnis affectus simulas sit aduersus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renouationem designant à suis cibus qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Siquidem non fuerit talibus officiis tite defungi, nisi mens primum ipsa & cor iustitix, iudicij, misericordix affectum induerint: id sit quum Dei Spiritus intricatas sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuat, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter sumus auerit à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam in id quod rectum est tendemus. Ideo roties iubemur exuere veterem hominem reuertuntur mundo & carni: concupiscentiis nostris valete iussis, renouari spiritum mentis nostræ.

Psal. 34. 15

Isa. 1. 16

Rom. 8. 4

Nomen porrò ipsum Mortificationis admonet quàm difficile sit oblitum, ei prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formati ad Deum, & pietatis initia discere, nisi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quasi pronuntiare Deus, vt censeamur inter suos filios, opus esse communis naturæ interitu.

Rom. 6. 6

*Et caro mortificata
nonni et Spiritus*

9 Vtrunque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morti eius cõmunicamus, eius virtute crucifigitur vetus noster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio.

Sire-

Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in vitæ nouitate, quæ Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo verbo pœnitentiam interpretor regenerationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per adtransgressionem fœdata, & tantum non oblitterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus, quum ait, "Nos autem reuelata facie gloriæ Domini representantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu Item, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde ita renouatur in Deo iustitiam, Christi beneficio instauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere placet Domino quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem instauratio non vno momento, vel die, vel anno impletur, sed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis suis carnis corruptelas: repurgit eos sordibus, sibi que in templa consecrata, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo se tota vita exerceant in pœnitentia: sciântque huic militæ nullum nisi in morte esse finem. Quo maior est impuri tabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam improbitas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cœlesti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatem & iustitiam veracem. Quali verò vbi res aliqua definitur, nõ querenda sit ipsa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quæ tenus ad Dei similitudinem propius quisque recedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant si leles, stadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus assignat.

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modo, sed infirmitatem quoque suam melius dicant. Atque in ea re omnes sanioris iudicij scriptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali fontem, vnde perpetuò scateant cupiditates quæ ipsum ad peccandum illiciant & extiment. Fatentur etiam, sanctos illo concupiscendi morbo adhuc ita implicari teneri, vt obstare nequeant quin subinde vel ad libidinem, vel ad auaritiã, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus est multum inuestigando laborare quid hic vereres senserint: quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui hideliter magnãq; diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur fumant lectores, siquid de sensu antiquitatis habere certi volent. Porro inter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd. ipse quidem quum fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri concupiscens vt non possint non concupiscere, eum tamen morbum peccatum vocare non audet: sed ad illum designandum inimitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel consensus ad conceptionem vel apprehensionem accedit: hoc est, quãdo primæ appetitioni cedit voluntas: nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quæ aliqua omnino cupiditate contra Legem Dei homo titillatur: imò ipsam prauitatem, quæ eiusmodi cupiditates nois generat, asserimus esse peccatum. Docemus itaque in sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne residet illa concupiscendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen semper à peccati nomine abstinet: sicuti quum dicit, Hoc Peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata, in carnalè scilicet concupis-

uificationem et
Christi participat
tione nobis contingit
re: prore ex mortis
eius, posteriorem ex
resurrectionis cum
municatione. Itaq;
pœnitentiam esse re
formationem in
ginis Dei in nobis,
& instauratiorem
in Dei iustitiâ Christi
beneficio: eamq;
instauratiorem nõ
vno momento im
pleri in nobis.
2. Cor. 3. 18
Eph. 1. 23
Colos. 3. 10
Staphylus.

Manere in sanctis
vibus dum habitant in
mortali corpore, cer
taminis materiam
cum carne iusticijs
sensisse omnes san
iudicij scriptores Ec
clesiasticos: Augu
stinus in primis, qui
hanc malis moribus
& concupiscendi
morbum in electis
vocat infirmitatē,
aliquando etiã pec
catum, & reuera est
se peccatum. Vide
Calu. cõtra Prõbrũ.
Item ad Cœcilium
Trentinum, plu
ribus locis.
* Lib. ad Rom. 1. 4.
Lib. 1. cõtra 2. cõtra 8
Iulianum.

Sermo 6. de verbis
Apost.

centiam. Hoc quantum ad sanctos pertinet, regnum amittit in terra, perit in cælo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij sunt hæc concupiscentiæ carnis, peccati esse reos.

Ephes. 5. 26, 27
Dictū superior. se-
ctione, confirmatur
Pauli testimonio,
ex summa præ-
ceptorū Dio. Quod
autem dicitur Deo
purgare Ecclesiam
ab omni peccato,
ostenditur fieri ad
reatus peccati quā-
ad ipsa peccati ma-
ritia non delinunt
regeneratis sed re-
gnare desunt, licet
non imputetur.

Rom. 7. 6

Rom. 7. 6

11 Quod autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur, quod eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur, & in electis suis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipsam peccati materiam. Præstat hoc quidem Deus, suos regenerando, ut peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtutem enim Spiritus subministrat, qua superiores in certamine victoriseque fiant) sed regnis tantum, non etiam habitare desinit. Proinde sic dicimus veterem hominem crucifixum esse, legem peccati sic abolitam esse in filiis Dei, ut reliquæ tamen superstant: non ut dominentur, sed ut eos suæ inhumanitatis conscientia humilient. Et illas quidem fateatur non imputari, ac si non essent: sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus ut ab hoc reatu liberentur sancti, qui merito aliàs peccatores & reos coram Deo forent. Neque vero hanc sententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eâ temeraria Scripturæ testimonia. Quid enim aperius volumus quàm quod ad Rom. 7. clamat Paulus: Primum, illic eum in hominis regenerati persona loqui, cum eos tibi ostendimus, tum Augustinus firmis rationibus euincit.

Taceo quod Mali & Peccati vocabulis utitur. Ut voces illas cauillari possint qui reclamant nobis volent, quis tamen repugantiâ aduersus Legem Dei, malū esse neget: quis impedimentum iustitiæ neget esse peccatum? quis denique non cœdeat culpam inesse, ubi est spiritualis miseria? Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certâ à Legge demonstrationē, qua breuiter tota hæc quæstio expediri potest. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animæ nostræ partes Dei amore occupari deceat certū est eos percepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionē corde recipere, vel vllam omnino cogitationem animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitate abducat. Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates, subitis motionibus affici, sensu apprehendere, mente concipere? Istæ igitur quum vanis & prauis cogitationibus aditum ad se patefaciunt, annon ostendunt se tantumdem ab amore Dei esse vacuas? Quare qui nō fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò concupiscentiæ morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatum esse neget necesse est.

Hic est sol. 13. o-
stenditur, omnes ho-
minum cupiditates
malas esse, & pec-
cati reos, non qua-
si in naturalibus, sed
quia omnes sunt in
ordinata. Iuxta na-
turam corruptam.
Si quibus suff. Augu-
stinus, si propius
exponitur, confirmatur
ex multis
scriptorū euoluens.
Ad Rom. fac.

12 Si cui absurdum videtur, ita in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ sint naturæ auctore: respondemus, nos nequaquàm eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, ut inde eradicari nisi cum ipsi humanitate non possint: sed tantum insolentes esse necque motus qui eum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeo vitiatæ sint ac corruptæ, ut in omnibus actionibus emineat perpetua stultitia & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt appetitiones, ideo vitiosas esse contendimus. Aut (si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec sinceri prodire potest. Neque verò ab hac doctrina tantum discedit Augustinus quàm in speciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, quæ eum grauare studebant Pelagianis, à peccati nomine interdum abstinet: quum tamen scribit, manente in sanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, satis indicat se non ad eò à sensu nostro abhorrire.

13. Afferemus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regere ratione spiritali, & manet in carne mortali: remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles: manet autem, quia operatur desideria, contra quæ ducuntur & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tanti quoque Apostoli membris era) remittitur in baptismo, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manens solutus est in baptismo reatus, Ambrosius vocavit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus spiritum. Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepultura perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. 5. etiamnum aperitur: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, quæ cor superbum digna animadversione punitur, & causa peccati quum aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedientia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobediētis: & causa peccati defectiōne consentientis, vel contagione nascentis. Vocat hinc sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore, & confirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homin. 41. vbi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si carne fetuis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desiderijs eius. Non ait, non sit fed, non regnet. Quandiu viuus, peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non est: peccatum defendunt, illud Iacobi obricere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intel ligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quod Hignia & praua facinora concupiscentia partus vocat, atque iis ipsis Peccati nomen tribuit, nō protinus sequitur quin concupiscere res mala sit & coram Deo damnabilis.

Rom. 6. 12

Iacob. 1. 15

14. Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem pro spiritali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentie resurrexerunt Dei filios, iam non oportere sollicitos esse de libidine carnis refrenanda: Spiritum ducem subsequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile est: t hominis mentem eō vesaniae prolabi, nisi palam & fastuosè suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei in mendacium vertere animum induxerunt. Iam delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniusti boni & mali, virtutis & vitij tollitur? Tale, inquit, discrimē est ex maledictione veteris Adæ, à qui nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, sinceritatem & astutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem. Spiritus nihil tibi mali impetabit, modo securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obstupescat? Popularis tamen est philosophia apud eos qui libidinum amentia exæcari, sensum communem exuerunt. Sed quem, obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnum spiritum recognoscimus quem Prophetæ commendauerunt, Euangelium exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non est homicidij, scortationis, ebrietatis, superbiz, contentionis, auaritiæ, fraudis, patronus: sed Author dilectionis, pudicitie, sobrietatis, modestiæ, pacis, moderatiōnis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui præcep-

Contra Anabaptistas quosdam, qui phreneticam intemperiam pro spiritali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentie iam resurrexerunt Dei filios, non oportere amplius sollicitos esse de carnis libidine refrenanda, sed tantum spiritum ducem sequendum.

per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentiæ, qua rite inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrenemque licentiam, sed prout licitum ab illicito discriminat, modum moderationemque seruare docet. Quid tamen diutius in refellenda beluina ista rabie laboramus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phantasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis confictum acceperint: sed eius notitiâ à Scripturis religiosè petunt, ubi duo hæc de ipso traduntur: nobis in sanctificationem datum esse, quò ab immunditiis & inquinamentis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducatur: quæ obedientiam constare nequit nisi domiciliis subactis, iuxta cõcupiscentiis, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic nos eius sanctificatione purgatis, ut multis vitiis multaque infirmitate obfideamur quò ad diu inclusi sumus mole corporis nostri. Quò fit ut longo intervallo à perfectione distiti, proficere semper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie seculari necessè habeamus. Vnde etiam consequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse, ne carnis nostræ insidiis incauti circumueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores progressus fecisse quàm Apostolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quò virtus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & spiritus diuisionem in sua carne non sistè representabat.

2. Cor. 12. 15
Rom. 7. 6

2. Cor. 7. 11

*Declaratio septem
causarum, vel effectuum
autem studium, zelus, vindicta
aut afflictionum pœnitentiæ
quas recè sit Paulus.*

* Studium, aut sollicitudo.

15 Quod autem Apostolus in descriptione pœnitentiæ septem eius vel causas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit: sunt autem studium, zelus, vindicta, zelus, vindicta. Nonque absurdum videri debet, quòd sit uete non audeo causæne an effectus censeri debeant: utrunque enim disputari potest. Post sunt etiam vocati afflictiones cum pœnitentiâ coniunctæ: sed quia omnis illis quæstionibus, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione contenti erimus. Dicit ergo ex tristitia quæ secundum Deum est, excitati * sollicitudinem. Nam qui sermo displicentiæ sensu tangitur quòd in Deum suum peccarit, simul extimulatur ad diligentiam & attentionem, ut à Diaboli laqueis penitus se explicet, ut ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritu sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur. Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet: sed purgationem, quæ in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Qualiter filij non reprobj dum errata sua agnoscunt, & confitentur, deprecationem tamen adhibent: a que ut ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abieciisse eam quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non ut se iustos esse ac innocentes probent, sed tãtùm ut veniam obtineant. Sequitur indignatio, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam perueritatem suamque in Deum ingratitude recognoscit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus nostris incutitur, quoties cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit itæ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim iniquitudine tunc nos vexari necessè est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiore in posterum reddit. Quòd si oritur ex timore sollicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se coherant. Desiderium videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio & obsequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quem continuo subiungit: ardorem enim significat quo accendimur ubi aculei illi nobis admouentur: Quod feci? Quò me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subueniret? Postrema est vindicta: quo enim seueriores in nos sumus,

Excusatio.

Indignatio.

Timor.

Desiderium.

Zelus.

Vindicta.

sumus,

sumus, & acriore censura questionem habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium ac misericordem Deum. Et certe fieri non potest quin anima diuini iudicij horrere perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occipet. Sentiunt sanè pœnæ quales sint pudor, confusio, gemitus, displicentia sui, & reliqui affectus qui ex feruæ delictorum recogitatione nascuntur. Meminerimus tamen modum esse tenendum, ne tristitia nos absorbeat: quia nihil magis procliuè est crepidis conscientiis quàm in desperationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoscunque videt metu Dei prostratos, in profundum illum mortoris gurgitem inagis ac magis demergit, ne vnquam assurgant. Non potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem desinit, neque discedit à spe veniæ. Sempet tamen ex Apostoli præcepto cauendum, ne peccator, dum se ad displicentiam sollicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus qui per pœnitentiam nos ad se vocat. Qua de re viliis est etiam admonitio Bernardi, Ne cessarius dolor pro peccatis si non sit continuus. Suadeo reflectere pedem inter dum à molestia & anxia recordatione viarum vestrarum, & euadere ad planiciem serenæ memoriæ beneficiorum Dei. Misceamus absynthio mel, vt salubris amaritudo salutem dare queat: cum immisto dulcore temperata bibetur: & fide vobis in humilitate sentitis, sentire & de Domino in bonitate.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales sint, intelligi potest: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, adhuc in tota vita sanctimonia, ac puritas. Denique quo maiore quisque studio vitam suam exigit ad normam Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ suæ signa edit. Itaque Spiritus sæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad singula Legis præcepta, nunc ad officia secundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis postquam immunditiam damnauit in ipso fonte cordis, deinde ad externa testimonia descendit quæ synceram respicientiam cõmendant. Cuius rei tabulam in descriptione vitæ Christianæ mox subiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis testimonia quibus partim subsannant eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placare, ostenduntque mera esse ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non esse caput pœnitentiæ, quia Deus cor inuetur. Quisquis mediocriter in Scriptura versatus fuerit, per se, absque alterius monitu, intelliget, vbi cum Deo negotium est, nihil agi nisi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non patum valebit. Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Vtrunque etiam breuiter expressum est his Iacobi verbis, Mundate scelerati manus, purgate corda duplices: vbi priori quidem membro accessio ponitur, fons tamen & principium deinde monstratur, nempe abstergendas esse occultas fordes, vt altare in ipso corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatum veluti remediis vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem nostram vtimur: publicè verò ad respicientiæ reificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus: siquidem hæc afflictio animi sunt propria, in squalore, gemitu, lachrymis esse: fugere splendorem & quælibet apparatus, omnibus deliciis se abdicare. Deinde is qui sentit quantum malum sit carnis rebellio, remedia omnia querit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue sit violasse Dei iustitiam, quiescere non potest donec in sua humilitate gloriam dederit Deo. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lætores si dixerò quod sentio: plus equo certè in his mihi videtur,

Modum tenendum esse in eiusmodi re dicta & timore ostenditur ex Paul. lo. & illustratur egregia Bernardi ad monitione.

2. Cor. 2.3

Serm. II. in Cant.

Pœnitentiæ fructus pietas erga Deum, charitas erga homines, sanctitas & puritas in tota vita: sed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde postea externa testimonia emergant. Vbi etiam de externis quibusdam pœnitentiæ exercitiis, quæ plus a quo vrgere videtur vetusti scriptores.

Ioel. 2.31

Iacob. 4.8

2. Cor. 7.12

Ac si quis prudenter expendat, mihi (vt spero) assentietur, dupliciter eos modum excessisse. Nam quum tantopete vrgerent, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam disciplinam, hoc quidem consequentur vt plebs eam maiore studio amplecteretur: sed quod longè maioris momenti esse debet, quod animo obscurabant. Deinde in exigendis castigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Ecclesiastica mansuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

1. Inl. 2. 12
Conuersione cordis ad Deum, precipuè esse pœnitentiæ caput: saccum & cinerem, fletum & ieiunium à veteribus ante Christum sæpe usurpatum, quàm publicè pœnitentiæ indicia: quorum tamen duo posteriora locum adhuc habere possunt ad deprecationem Dei in causa iustis Ecclesiæ temporibus.

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cum alibi frequenter, tum præsertim apud Ioëlem commemorari audiunt, precipuam respicientiæ partem ieiunio & fletu metiuatur, tollenda est eorum hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad Dominum, deque scissione non vestimentorum sed cordis illic dicitur, respicientiæ proprium est: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut necessaria eius effecta subnectuntur, sed specialem habent circumstantiam. Quoniam grauisimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei suadet anteuertere, non tantum respicendo, sed mœrore in dicia præ se ferendo. Qualiter enim promissa habita, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se demittere solet reus ad conciliandam iudicis misericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari oportebat. Quamquam autem cinis & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunij valde oportuum fore inter nos vltum constat, quociens eadem aliquam aut calumitatem nobis minari visus fuerit Dominus. Se enim ad vitionem appetiti & quodammodo armari denūtiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui suos ad fletum & ieiunium, hoc est ad teorum mœritiam cohortatur, de quorum flagitijs constitutam quæstionem paulo antiè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Ecclesiastici pastores, si dum impendentem suorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modo quod est precipuum maiore & interiore cura & opera semper vrgeant, scienda scilicet esse corda, non vestimenta. Extra dubium est, nò semper pœnitentiæ coherere ieiunium, sed calamitosi temporibus peculiariter destinari: vnde & cum luctu coniungitur à Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbati mœrore conficerentur: de solèni ieiunio loquitur. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quædam ieiunij species continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiæ disciplina agetur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur.

Mat. 9. 15

Improprie transferri ad externam illam professionem pœnitentiæ nomen.

*Mat. 11. 21
 Luc. 10. 13*

1. Cor. 11. 31

Celsitas publicè non semper necessaria in peccatis, priuata apud Deum nunquàm emitti potest: in qua non tantum peccata admittuntur, sed

18 Hoc tamen adhuc inferam: quum ad hanc externam professionem transfertur nomen Pœnitentiæ, improprie à genuino illo sensu què possessi dessecti. Neque enim tam est conuersio ad Deum quàm culpe confessio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Si pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est, quàm testari displicentiam, vbi Deus ob graues offensas nobis irascitur. Atque hæc quidem cōfessionis species publica est, qui nos damnantes coram Angelis & mundo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum segnitiem coartuens Paulus qui peccatis suis indulgent, Si iudicarem nos ipsos (inquit) non à Deo iudicaremur. Sed homines tacere palam conscios & testes nostræ respicientiæ, nò semper est necessarium: priuati autè Deo confiteri, pars est veræ pœnitentiæ, quæ omitteri nò potest. Nihil enim minus consentaneum quàm vt peccata ignoret Deus, in quibus nobis ipsi blandimur: & ne in lucem proferat, præteritum quæ quotidie admittimus peccata fateti conuenit: verùm grauiores lapsus longius trahere nos debent: atque in memoriã reuocare quæ vidètur pridè sepulta: quod ex èplo suo nobis

præferibit David. Tactus enim recentis flagitij pudore, seipsum examinat: & ad matris uterum, & agnoscit iam tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe, neque id vi culpam suam extenuet: sicuti multi in turba se occultant, & alios secum inuoluendo, impunitatem captant. Lögè aliter David, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non desierit mala malis cumulare. Alio etiã loco tale præteritæ vitæ examen suscipit, ut adolescentiæ suæ peccatis misericordiam Dei impleret. Et certè tunc demùm foporem nobis esse excussum probabimus si gemendo sub onere, malique nostræ delendo, leuationem à Deo petimus. Notandum præterea est, pœnitentiã cui assidue incubere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effreni licentiã se proiecerant ad peccandum, vel quadã defectionis specie excusserant iugum Dei. Nam Scriptura sæpe dum hortatur ad pœnitentiã, quasi transitu & resurrectione à morte in vitam significat: & dum refert populũ egisse pœnitentiã, ab idololatriã aliisque ciuilibus sceleribus conuersum fuisse intelligit. Quia rati: ne Paulus lustum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiã non egerunt super lasciuia, scortatione & impudicitia, hoc discrimen diligenter obseruandum est, ne ubi paucos audimus ad pœnitentiã citati, nobis supina obrepit securitas, quasi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curã remittente non permittunt quæ nos semper titillant prauæ cupiditates, & quæ subinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentiã quæ à quibusdam tantum a exigitur, quos Diabolus à Deo timore abreptos exitiãlihus laqueis implicuit, ordinariã non tollit, cui per totum vitæ curriculum operã dare nos cogit naturæ corruptio.

19 Porro si verum est quòd clarissimè constat, totã Euangelij summam duobus istis capitibus contineri, pœnitentiã, & peccatorum remissione: non videmus Dominum ideo gratis suos iustificare, quòd eos simul Spiritus sui sanctificatione in veram iustitiã instauraret? Iohannes angelus ante faciem Christi missus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiã agite: appropinquant enim regnum cœlorum. Ad pœnitentiã inuitando, monebat vt se peccatores agnoscerent, suaque omnia coram Domino damnatis, quòd carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem totis votis expeterent. Regnum Dei annuntians, ad fidem vocabat: siquidem per regnum Dei quòd docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat: quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Iohannes predicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Quod quid aliud est, quàm vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspiciat, Appropinquant regnum Dei: pœnitentiã agite, & credite Euangelio. Primum declarat, thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiã exigitur: tum postremo fiduciam erga Dei promissiones. Itaque quum totam Euangelij summam breuiter complecti voluit, dixit se oportuisse prædicari, & resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiã, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli post eius resurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dãdam pœnitentiã israeli & remissionem peccatorum. Prædicatur pœnitentiã in nomine Christi, quum per Euangelij doctrinam audiunt homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta & vitiosa esse: propterea necesse esse vt renascantur, si volunt ingredi in regnum Dei. Remissio peccatorum prædicatur, quum docentur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiã, salutem, & vitam: cuius nomine gratis in Dei conspectu iusti ha-

grauioris lapsus a
licius dissipientia
nos ad præteritã
memoriã reuocã
re debet.

Psal. 51. 7

Psal. 25. 7

De speciali pœnitentiã, quæ à sceleratã & alijs quibusdã exigitur: & de ordinariã, cui Deo Fidus (perfectissimã nos etiã) totã vitam dare operã oportet.

2. Cor. 12. 21

Dominum ideo gratis suos iustificare, quòd eos simul Spiritus sui sanctificatione in verã iustitiã instauraret: propterea Iohannem Christũ & Apostolos prædicasse pœnitentiã & remissionem peccatorum: cuius locutionis vis clarius explicatur.

Matt. 11. 10

Matth. 3. 2

Marc. 1. 4

Luc. 3. 3

Matt. 4. 17

Marc. 1. 15

Luc. 24. 26, 27, 46

Act. 5. 31

1. Cor. 1. 39

beantur & innocentes Vtraque gratia quum si se apprehendatur (vt alibi demonstratum est) quia tamen proprium fidei obiectum est Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter distingui operæpretium fuit.

Christianos perpetuam pœnitentiam meditari debere, et illum plurimū proficisse qui sibi plurimum displicere didicit.

Isa. 61.1

Matt. 11.5

Luc. 4.18

Matt. 9.13

Act. 3.26, &

5.31

Isa. 56.1

Ibid. 59.20

Ibid. 55.6

Act. 3.1

20 Porro vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium est, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui nullis se exhibet nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescunt: ita in pœnitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum prosequi nos oportet, si in Christo consistere volumus. Ad peccatores enim vocados venit sed ad pœnitenti. Missus est ad benedicendum indignis: sed quò se conuertat vnusquisque à nequitia sua. Plena est Scriptura eiusmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remissionem offert Deus, respiscenciam vicissim stitulari ferè solet: inuens suam misericordiam, respiscendi causam: hominibus esse debere. Facite, inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item, Venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob respiscunt à peccatis. Item, Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniuriam cogitationum suarum, & ad Dominum conuertatur: & miseribitur eius. Item, Conuertimini, & respiscite, vt deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emittendæ veniæ fundamentum sit nostra respiscencia: quin potius (quia in hunc finem hominum misereri statuit Dominus vt respiscant) quò sit tendendum indicat si gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcerate corporis nostri habitabimus, assiduè nobis cum naturæ nostræ corruptæ vitis luctandum est, adeoque cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi, meditationem esse mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuum esse studium & exercitacionem mortificandæ carnis donec ea planè intempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum proficisse, qui sibi plurimum displicere didicit: non vt in hoc luto hreat, nec vltà progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspiret: quò morti vitæque Christi insertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè nõ aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet: nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiæ amore captus. Hæc sententia, vt erat simplicissima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè consentire visa est.

Singulare donum Dei esse pœnitentiã, ad quã homines vbi vocat, quò vsq; dicit quò si uare solus veniunt non quã datum est esse vultus asplatis non quã inuisibilis est in pectus a peccatis in spiritibus factum.

1. Cor. 11.18

2 Tim. 2.25, 26

Ephes. 2.17

Isa. 59.20

Isa. 63.17

21 Porro singulare esse Dei donum pœnitentiã, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm vt longum sermonem retexere opus sit. Itaq; beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia q; Gentibus dederit pœnitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum eum incredibilem esse iudicis, Signando, inquit, Deus illis d. pœnitentiam qua respiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes communiter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset create nos homines, quàm proprio Marte induere præstantiorem naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocatur Dei figmentum creati ad bona opera que præparauit vt in illis ambulemus. Quoscuque eripere vult: Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non q; pœnitentia propriè sit salutis causa, sed quia iã visum est inseparabilem esse à fide & misericordia Dei: quando, testis Isaiã, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmum, vbi eum que viget Dei timor, Spiritum in salutem hominis operatum esse. Itaque fideles apud Isaiã, dum queruntur & deplorant à Deo se derelictos,

hoc

hoc quasi reprobationis signum ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, rationem afferit, esse impossibile eos renouari ad pœnitentiam: quia scilicet Deus renouans quos petere non vult, signum ostendit paterni fauoris, & quodammodo radiis sereni & læti vultus eos ad se attrahit: rursus obduratio fulminat contra reprobos, quorum irremissibilis est impietas.

Heb. 6. 6.

Quod genus vindictæ Apostolus denuntiat voluntariis apostatis, qui dū à hęc Euangelij desciunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumeliosè respuunt, profanant ac conculcāt Christi sanguinem: imò quā tum in se est, rursus ipsum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præposterè austeri, voluntariis omnibus peccatis spes veniæ præcidit: sed apostasiam docet omni excusatione indignam esse, vt mirum nō sit Deum inexorabili rigore tam sacrilegum sui contemptum vlscisci. Impossibile enim esse tradit, eos qui semel illuminati fuerint, gustauerint donum cœlestē, participes facti sint Spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutēque venturi sæculi, si prolabantur, rursus renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus post acceptam notitiam veritatis, non vltiā pro peccatis reliqua est hostia, sed formidabilis quædam expectatio iudicii, &c. Hi quoque loci sunt ex quorum praua intelligentia insaniendi materiam olim Nouatiani hauserunt: quorum asperitate offensi boni quidam viui, hanc supposititiā Epistolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apostolicū spiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non est nisi cum iis qui eam amplectantur, facile est ostendere quā nihil ille sententiæ ipsorum sustinentur errori. Primum necesse est, Apostolum cum Magistro suo consentire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum sanctum, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittitur. Hac, inquam exceptione contentum fuisse Apostolum certum est, nisi volumus illum gratiæ Christi aduersarium facere. Vnde confiteamur, nullis singularibus peccatis veniam negari præterquam vni, quod ex desperato furore profectum neque in scemurati ascribi potest, & palām demonstrat hominem à diabolo esse possessum.

Ibid. 10. 29.

Spem veniæ præcidi peccatis in spiritu sanctum, nō autem voluntariis omnibus peccatis: imo pœnitentibus omnibus veniā semper promitti & dari.

Heb. 6. 4.

Ibidem 10. 25.

Mat. 12. 31.

Luc. 12. 10.

Peccati in Spiritu sanctum vera definitio, explicatio et exempla ex scriptura.

2. Vt tamen hoc expediatur, quod sit tam horrendum eiusmodi flagitium quod nullam remissionem habiturum est, quærere conuenit. Quod Augustinus alicubi definit obstinatam ad mortem vsque peruiaciam cum veniæ diffidentia, non satis quadrat ipsis Christi verbis, non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac vita committi potest. Si autem vera est Augustini definitio, non committitur nisi ad mortem vsque perseveret. Quod alij dicunt in Spiritum sanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde sumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmi testimoniis comprobata fuerit, facillè per seipsam omnes alias euerter. Dico igitur in Spiritum sanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringuntur vt ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistūt, in hoc tantam vt resistant. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuò subiungit, Qui dixerit verbum in Filium hominis remittetur ei; qui autem blasphemauerit contra Spiritum, non remittetur. Et Mattheus pro blasphemia in Spiritum, ponit Spiritum blasphemix. Quomodo in Filium quis probum iacere possit quin simul in Spiritum torquetur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudens impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam sibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint esse Christum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic

Mat. 12. 31.

Mat. 2. 29.

Luc. 12. 10.

multi sunt hodie, qui Euangelij doctrinam pessimè execrantur: quam si Euangelij esse scirent, toto corde venerari parati essent. Quorum autè conuicta est conscientia, Dei verbum esse quod repudiunt atque impugnant, impugnatè non desinunt: illi in Spiritum blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem (quæ opus est Spiritus sancti) luctantur. Tales erant ex Iudeis nonnulli, qui quum reuoltere Spiritui per Stephanū loquenti non possent, resistere tamen contendebant.

Act. 6. 10.

Matt. 9. 34. 12. 24.

1. Tim. 1. 13.

Non dubium est quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: sed fuisse alios apparet, qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerēt, hoc est, in doctrinam quam esse à Deo non nesciebant. Tales & ipsi Pharisei, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus sancti virtutem vt discerent, Beelzebub nomine infamabant. Hic ergo esse Spiritus blasphemix, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera profilit.

Quod innuit Paulus, quum doceret misericordiam consequutum, quod ignorans ea per incredulitatem commiserat, quorum merito indignus alioqui fuisse gratia Domini. Si ignorantia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc sequitur non esse veniam locum vbi scientia ad incredulitatem accessit.

Hic & scilicet 24. ostenditur peccatum in spiritum sanctum non esse particularem lapsum vnum aut alterum, sed vniuersalem dissolutionem: cuius descriptio ex Apostolo declaratur, neque mirum esse si ita prolapsi Deo semper sit fut. vno implacabilis: quæ præmittit, vbi tantum veniam præmittat, quod illi nunquam facient. Et licet quibusdam in huiusmodi Scriptura tribuat gemitum & clamorem: ut tamen non fuisse poenitentiam, sed potius cæcæ tormentum ex desperatione.

1. Ioh. 2. 19.

Heb. 6. 4.

Heb. 10. 10.

23. Apostolum verò non de particulari vno lapsu vel altero, sed de vniuersali defectione loqui, quæ se reprobi à salute abdicant, si bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum sentire mirum non est, quos Iohannes in sua Canonica affirmat non fuisse ex electis à quibus exierit. Sermonem siquidem in eos dirigit, qui religionem Christianam se repetere posse imaginabantur, & si semel ab ea defecerant: quos ab hac falsa & perniciofa opinione auocans, dicit quod venissimum est, non patere eis reditum ad Christi communionem, qui eam secentes volentes proiecerunt. Proiciunt autem non qui simpliciter dissoluta vitæ licentia verbum Domini transgrediuntur: sed qui totam eius doctrinam ex professione reiiciunt. Ergo paralogismus est in verbo Protabendi, & Peccandi, quoniam Pro. bi, Nouati ani interpretantur, si quis Lege Domini non furandum, nec fornicandum edocuit, à furto aut fornicatione non abstinere. At contra subesse tacitam antithesin affirmo, in qua reperi debent omnia contraria iis quæ prius dicta fuerant: vt hic non particulare aliquod vitium, sed vniuersalis querisio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apostasia exprimat. Quum ergo dicit, eos qui prolapsi sint, postquam semel illuminati fuerunt gustauerunt donum cælestè, participes facti sunt Spiritus Sancti, gustauerunt etiam bonum Dei verbum, virtutesque venturi seculi: intelligendum est, qui lumen Spiritus deliberata impietate suffocarint, doni cælestis gustum respuerint à sanctificatione Spiritus se alienarint, verbū Dei & seculi venturi virtutes conculcarint. Ac quo magis exprimeret illam impietatis certam destinationem, alio postea loco nominatim adiecit dictionem, Volunt in e. Nam quum dicit nullum fieri reliquam hostiam iis qui volentes post acceptam veritatis notitiam, peccarunt, non negat Christum esse perpetuam hostiam, ad expiandas sanctorum iniquitates, (quod tota fere Epistola disertè clamat, inter explicandam Christi sacerdotium) sed nullam aliā restare dicit vbi ab ea discessum est. Disceditur autem, abnegata ex professo Euangelij veritate.

24. Quod autem nimis durum & à Dei clemètia alienū videtur quibusdam, à remissione vllis omnino depelli qui ad implorandum Domini misericordiam confugiant, id facile diluitur: Non enim denegari veniam dicit si ad Dominum se conuerterint: sed omnino negat posse ad penitentiam surgere: quod scilicet æterna eacitate, ob suam ingratiudinem iusto Dei iudicio percussis sunt. Neque obstat quod idem exemplum Esau

huc

huc postea accommodat, qui frustra lachrymis & eiulatu tentauerit amissam primogenituram recuperare. Nihil etiam magis illa Prophetae comminatio, *Quum clamauerint, non exaudiam*. Neque enim talibus loquendi formalis aut vera conuersio, aut Dei inuocatio designatur: sed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis constricti coguntur respicere quod antea securè negligebant, sibi nihil esse boni, nisi in Domini auxilio. Illud autem non rem implorant, quàm sibi ablatum esse gemunt. Itaque nihil aliud significat Prophetae per clamorem, Apostolus per lachrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex desperatione vitæ & deseruiat. Hoc diligenter notare operæpretium est: quia secum alioqui pugnat Deus, qui per Prophetam clamat, se propitiū fore simulac cōuersus fuerit peccator. Et (quemadmodum iam dixi) animū hominis in melius mutari non nisi prauemente illius gratia certum est. De inuocatione etiam nunquam faller promissio, sed conuersio & precario improprie vocatur cæcum illud tormentum quo distrahuntur reprobi, quum Deum sibi querendum esse vident vt inueniant malis suis remedium, & tamen eius accessum refugiant.

25 *Queritur* tamen, quum neget Apostolus ficta pœnitentia placari Deum, quomodo veniam adeptus sit Achab, & pœnam sibi indictam auerterit: quem tamen non nisi subito pauore fuisse consternatum ex relicto tenore vitæ apparet. In luit quidem sacrum, aspersus est cinere, iacuit homi, & (quemadmodum testimonium illi redditur) humilitatus est coram Deo: sed parum fait vestes scindere, quum maneret cor oblitipum & malicia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clementiam assatur. Respondeo, sic interdum hypocritis parci ad tempus, vt tamen semper illis incumbat ira Dei: idque fieri non tam eorum gratia quàm in commune exemplum. Nam quod mitigata fuit pœna ipsi Achab, quam inde vitæ item consequutus est, nisi vitæ viuus in terra non sentiret? ergo Dei maledictio, quauis remissa, fixam habuit sedem in eius domo: ipse autem in aeternum exitum perrexit. Idem videre est in Esau. et si enim eum pulsam passus est, epotalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis. Sed quia spiritualis hereditas ex Dei oraculo non nisi penes unum ex fratribus velidere poterat, dum praterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatiū hoc quasi homini beluino fuit reūdum, vt pinguedine terræ & rore cœli saginaretur. Atque id est quod nuper dixi ad exemplum aliorū referri debere, quo alacrius ad sinceram pœnitentiam adducere animos & studia nostra discamus: quia minimè dubiandum est verè & ex animo conuersus Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsque extendit, dum aliquid displicentæ præ se ferunt. Eadem etiam opera decemur, quàm horribile iudicium prætractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte non minus quàm corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hunc modum sæpè filius Israël manum porrexit ad leuandas eorum clades, quauis simulati essent eorum clamores, duplexque & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo conqueritur, *Barbam ad ingenium fuisse reuictos*. atque ita voluit tam amica facilitate ad feriam conuersionem adducere, vel reddere inexcusabiles. Neque tamen pœnas ad tempus remittendo, perpetuam sibi legem imponit: quia potius fenetiis interdum contra hypocritas insurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantum opere ei displiceat fictio. Sed quædam (vt iam dixi) exemplum profertur ad dandam veniam propensionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum superbia qui proteruè aduersus stimulum calcitrant.

Zec. 7. 13.

Eze. 13. 20. 21.

1. Reg. 21. 28. 29.

Quoniam ficta pœnitentia non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis conuersione aliqua præ se ferentibus parere ad tempus, non eorum gratia, sed in commune exemplū, vt discamus alacrius ad sinceram pœnitentiam adire animos, ostenditur ex exemplis Achab, Esau, & Israhelitarum.
Gen. 27. 18. 19.
Psal. 78. 35. 37.

Quam procul absit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentiâ
garrunt sophista in suis scholis. vbi de confessione
& satisfactione agitur. CAP. IIII.

Scholasticæ sophi-
stas turpi ter hallu-
cinant in quas as-
signant pœnitentiæ
definitionibus: nihil
lo solutus diuide-
re, dum eâ parti-
tur in contentione
cordis, confessionem
oris, & satisfactio-
nem operis. Vbi de
quibus quibuslibet
quas agitat, ex qui-
bus facile colligi-
tur, eos de rebus si-
bi ignotis garrere
quum de pœnitentiâ
loquuntur. Videli-
bellum de necessi-
tate reformad. Ec-
clesiæ.

Prm. est Gre. &
refert. lib. 4. Sc. Dist.
14. ca. 1. Sec. Am. re-
fert il. & in Dico.
di. 3. de pœ. p. Ter.
Au. refert ca. dist.
c. Am. post. Quæ-
Am. n. dist. 1. c. pœ-
n. c. 1. c. pœnit.

Li. 4. Sc. 16. c. 1.
de pœ. dist. 1. c. per-
f. pœnit.

Nunc venio ad excutienda ea quæ de pœnitentiâ scholastici sophi-
stæ tradiderunt. quæ quam paucissimis fieri poterit percurram.
quia omnia persequi animus non est: ne hic liber, quem ad docē-
di compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem a-
lioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non fu-
turus sit facilis exitus si te paup̄m in eorum fœces immerferis. Princi-
pio, in danda definitione plane ostendunt nunquam se intellexisse quid
eilet pœnitentiâ. Attript̄ enim quædam è libris veterum dictæ, & quæ
vini pœnitentiæ minimè exprimant: Quod pœnitete sit anteacta pecca-
ta desistere, & stenda non committere. Item, quod sit mala præterita plan-
gere, & plangenda iterum non committere. Item, quod sit quædam do-
lens vindicta, puniens in se quod dolet commississe. Item, quod sit dolor
cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisq; cōmissit, vel quibus cō-
fessio sit. Hæc enim vt à Patribus bene dicta concedamus (quod inficari ta-
men contentioso difficile non esset) non tamen in eam partem diceban-
tur vt pœnitentiâ describerent, sed tantum vt suos hortarentur ne in
eadem delicta rursus inciderent à quibus extracti erant. Quod si elogia
istiusmodi omnia in definitiones conuertete placet, alia quoque non
minori iure assuenda erant. Quale est hoc Chrysoſtomi, Pœnitentiâ est
medicamentum peccatorum exanguens, donum cælis datum, virtus ad
mirabilis, gratia vim legum superâs. Adde quod doctrina, quam postea
tradunt, istis definitionibus est aliquanto deterior. Sic enim sunt in ex-
ternis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immensis volumini-
bus colligat quàm pœnitentiâ esse disciplinam & austeritatem, quæ
partim domandæ carnis, partim castigandis puniendisque vitiiis seruat:
de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem secum
trahit, murum silentium. De contritione quidem & attritione multus at-
pud eos sermo: multus serupulis animas torquet: & plurimum molestiæ
& anxietatis ingerunt, sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ce-
remoniatum dispersio totam amaritudinem sanant. Pœnitentiâ rã ar-
gute definitam, in contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem
operis partiuntur, nihil magis dialecticè quàm definierunt: etli videi
volunt totam ætatem in syllogismis cõtendis detriuisse. Verum si quis
a definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos
valet) posse aliquè anteacta peccati desistere, & stenda non committere:
posse præterita mala plangere, & plangenda non committere: posse pun-
nere, quod doletet commississe, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo
modo suam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitēs non con-
fiteretur, pœnitentiâ sine confessione esse potest. Quod si respondeant hæc
partitionem ad pœnitē iam referri quæ non est sacramentū, vel de tota
pœnitentiæ perfectione intelligi quam suis definitionibus non compre-
hendunt, non est vnde accusari sibi, si impudent qui non purius ac dilu-
cidius definiunt. Ego certe pro mea crassitie, quum de re aliqua disputa-
tur, ad ipsam definitionem omnia refero, quæ est totius disputationis car-
do ac fundamentū. Sed sic illa magistralis licentia: iam partes ipsas or-
dine perlustremus. Quod neglectim quasi si uola transilio quæ ipsi gra-
ui suppetilio pro mysteriis venditant, nō facio inficitia: (neque enim mi-
hi valde laboriosum esset excutere quæcūque argute & subtiliter ipsi exi-
stimaat à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talibus ineptis lecto-
res absq; fructu. Certè de rebus ignotis eos garrere, ex quaestionibus quas
mouent

* De contritione ag-
git. dist. 27. de contri-
tione, à scilicet. 25.
25. de satisfactio-
ne. dist. 25.

remouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facile est. quæ illa est. An vnus peccati pœnitentia Deo placeat, vbi in aliis durat obstinatio. Itè, an pœnitentiæ diuinitus inflictæ ad satisfactionem valeant. Itè, in tæpore iterari possit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impèdit finit non nisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. similiter et a se errore valde se torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium. in quo ostendunt se nunquam à bruto stupore euigilasse, vt miseriam vitiolorum suorum suorum partem, vel procul sentirent.

2 Velim autem animaduertant lectores, non hic de asini umbratiam esse, sed rem omnium maximè seriam tractari: nempe de peccatorum remissione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt. compunctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrandam peccatorum remissionem necessaria esse docent. Si quid autem in tota religione scire nostra refert, ad certè refert maxime, nempe intelligere ac probè tenere, quæ ratione, quæ lege, quæ conditione, quæ facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nisi perspicua certaque constet, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut securitatem habere potest conscientia: sed assidue trepidat, fluctuat, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conspectum Dei. Quod si ab his conditionibus pèdet peccatorum remissio quibus eam ipsi asilgant: nihil nobis miserius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt, eamque debitam exigunt, hoc est iustam & plenam: sed interim non constituunt quando securus aliquis esse possit. Et hæc contritio ad iustum modum defunctam esse. E quid in sedulo & acriter instandū esse fateor, vt quisque amare desinendo peccata sua, se ad eorum displicentiam & odium magis accuat. Hæc enim est non pœnitentiæ tristitia, quæ pœnitentiam gignit in salutem: sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpa magnitudinem respondeat, & quæ in trantina appenatur cum fiducia veniæ, hic verò miseræ conscientia miris modis torquentur, & exigitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint se perfoluisse: quod debent. Si dixerint faciemus quod in nobis est, eodè semper reuolumur, quando enim audebit sibi promittere quisquam, omnes se vites contulisse ad lugenda peccata? Vbi ergo diu secum luctata & longis certaminibus exercita conscientia, portum tandem in quo telideant, non inueniunt: vt aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquent, & lacrymas exprimunt, quibus suam contritionem perficiant.

3 Quod si me calumniari aiunt: prodeant sanè & vnum aliquè ostendant qui huiusmodi contritionis doctrina vel nō sic ad desperationem adductus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, nō opposuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obtineat peccatorum remissionem, quod nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare syncerè possunt: sed simul adieciimus, pœnitentiam non esse causam remissionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quod debita præstanda sit. Peccatorem docuimus non in suam compunctionem, neque in suas lachrymas intueri, sed vtrunque oculum in solam Domini misericordiam defigere. Tantum admonuimus, vocari à Christo laborantes & oneratos, quando missus sit ad euangelizandum pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædicandum captiuis remissionem, ac educendos vincetos, consolandos lugentes. Quo excluderetur & Pharisæi, qui sua iustitia saturi, paupertatē suam non agnoscunt, & contēptores, qui securi

*Qui in pœnitentia
illa illa requirit,
compunctio cordis,
oris confessio,
operis satisfactio-
nem, iudicium etiā ne-
cessario alligare pec-
catorū remissionē.
quod si ita est, nihil
nobis miserius, quā
nunquam tranquillitatem
conscientie habere possimus.*

*Quod illa contri-
tione cordis qualē
requirit. Iulianus
aduersus Bullā An-
ticristi a. 7. 6. ostē-
dit nec ex Scriptura,
nec ex sanctis
Patribus loqui,
quæ hæc pœni-
tentiæ partes pœnitē-*

*Multum interesse
inter cuiusmodi con-
tritionis sophisticā
doctrinam, & eam
quam à peccatori-
bus requirit Scri-
ptura, & verè esu-
riant & sitiāt Dei
misericordiam.*

Matt. 11. 23.

Ies. 61. 1.

Luc. 4. 18.

itæ Dei, malo suo remedium non querunt. Tales enim nõ laborant, nec onciai sunt nec contriti corde, nec vincti, ne captiui. Multum verò inter est doceã sine emereri peccatorum remissionem iusta & plena contritione (qua nunquam defungi possit peccator) an eum institutus ad esurendam & sitendam Dei misericordiam, quò per miseriam suam agnitionem, suam æstum, lassitudinem, captiuitatem illi ostendas vbi querere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique doceas in sua humilitate dare Deo gloriam.

De cõfessione auriculari pugna Theologorum scholasticorũ cõtra Committas affirmantes nõ esse ex Dei mandato. Refutatio argumentorum quibus illi pro se continentur: quorũ primũ est, quia Dominus in Euãglio leprosus à se mundatus remisit ad sacerdotes: vbi ostẽditur vera salutis ratio. Erasmus Epistola quadã ad Augustinum Silesiũ. 1531. quãvis aduãtis, pulchre tamẽ hominem videt, qui ex Num. 5. satis probari putat aduersus Lutherum, Confessionẽ auriculare esse à Deo.

Gen 3. 12.

Matt. 3. 4.

Iuc 3. 1. et 17. 14.

Dent. 17. 8.

Heb 2. 12.

Matt. 24. 14.

Matt 10. 18.

Hom. 12 de mure

lu. C. 1. a.

4 De cõfessione semper inges fuit pugna inter Canonistas & Theologos scholasticos: his contendentibus mandari diuino præcepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorserunt, quòd in re suam citabant. Et quando ne sic quidem obtineri posse viderunt quòd postulabant, qui argui volebant præ aliis videri, hoc effugio elapsi sunt confessionem à iure diuino profectam, quãtum ad substantiam: sed formam postea accepisse à iure positiuo. Nẽpe sic qui inter legulicos sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quam dedisti mihi, &c. verique tamen formam à iure civili datam. Sed videamus quibus argumentis confessionem hanc vel formatam vel informem Dei esse mandatum probant. Misit (inquirunt) leprosus Dominus ad Sacerdotes. Quid? misitne ad confessionem? quis vnquam fando audiuit, audiendis confessionibus præfectos Leuiticos sacerdotẽs? Confugiunt ergo ad allegorias: Sancirum erat Lege Mosaica vt sacerdotes discernerent inter lepram & lepram: peccatum spiritualis est lepra: de hac pronuntiare Sacerdotum est. Antequam respondeo, quero obiter si hic locus spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet hoc non est Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis: hanc nobis vñurpemus. Peccatum est lepra spiritualis. Simus & peccati cognitores. Nunc respondeo: Translato sacerdotio, necesse est Legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vñum ius omne & honor sacerdotij translatus est. Si tantopere amant allegorias scẽtari, vñicum sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumuleat: facile id feremus. Ad hæc impotuna est ipsorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter cerimonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes leprosus mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes, ipsam Legem violare, quæ iubebat coram Sacerdote repræsentari à lepra curatum, & oblatio sacrificio expiari: iubet mandatos leprosus facere ea quæ Legis erant. Itẽ, inquit, offendite vos Sacerdotibus: & offerte munus quòd præcepit Moses in Lege, vt sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc: pronuntiauerunt eos leprosus, nunc curatos & rostantiam. Nonne velint, nolunt, coguntur fieri testes miraculorum Christi? Explorandum illis Christus scum miraculum per mittit, diffidens non possunt: quia autem adhuc terguerantur, est illis hoc opus in testimonium. Sic alibi, prædicabitur Euãgelium hoc in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Item, Ante Reges & Præfides dace niri in testimonium ipsis id est, quo in iudicio Dei fortius conuincantur. Quòd si Chrysostomo acquiescere maluerit, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, ne Legis præuicator liberetur. Quãquam in re tam clara suffragium vilius hominis accedere poterit: vbi Christus pronuntiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam profectis

Euangelij hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare ut hanc possessionem retineant Papales sacrifici, partem concedant in eorum partes quos necesse est ut compesci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria, quali multum valeant allegoriae ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant sane, nisi eas ipsas ostendero speciosius à me obtendi, quam ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus discipulis præcepit, ut suscitatum Lazarum factiis soluerent & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, estque multò verisimilius dixisse Iudæis stantibus: quòd citra ullam fraudis suspicionem euidentius fieret miraculò, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tamen, sua sola voce mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor, Dominum, quòd omnem sinistram suspicionem Iudæis tolleret, voluisse illos reuoluerè lapidem, factorem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre, viuentem primos attechare. Atque hæc Chryzostomi sententia est Sed venient hoc dictum discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum de dille Apostolis soluendi potestatem? quantò aptius & magis dextre hæc allegorice tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deum voluisse fideles tuos instruere, ut soluerent à se suscitatos: hoc est ne in memoria peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent, quæ ipse condouisset: ne ubi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent. Certè nihil ad ignoscendum sceleris nos magis debet quam iudicis exemplum, qui se nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent.

6 Iam propiùs manus conferunt, dum apertis (ut sibi videntur) sententiis pugnant. Qui ad Iohannis baptismum veniebant, confitebantur peccata sua: & Iacobus vult ut alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si confitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim ante est, Iohannem prædicasse Baptismum penitentis, baptizasse aqua in penitentiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores confessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscerent? Confitebantur itaque peccata sua, ut baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus ut alij aliis confiteamur. Verùm si animaduertent quod proximè sequitur, intelligerent, parum etiam hoc sibi suffragari. Confitemini, inquit, alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solis sacrificiis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid, quod sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificiis confiteri posse? si quidem dum vult ut mutuo confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint. ἀλλήλους inquit, mutuò, inuicem, vicissim, aut si maluit reciproce. Confiteri autem reciproce nequeunt nisi qui sunt audiendis confessionibus idonei. Quæ prærogatiua quando solos sacrificiis dignantur, nos quoque confitendi munus ad eos solos ablegamus. Facessant igitur hoc genus nugamenta: & ipsam Apostoli mentem recipiamus, quæ simplex est & aperta: nempe ut nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinum deponamus, mutuam consiliū, mutuam compassionem, mutuam inter nos consolationem accepturi Dei, de v. frateris infirmitatibus mutuò confesij, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordis Dei vt:

*Refutatio secundæ
argumenti Theolo-
gicorum scholasticorum
rum pro cōfessione
auxiliaris, Quòd
Dominus præcepit
discipulis vt Laz-
arum suscitatum sus-
citis soluerent & ex-
pedirent, Ioan. 11,
f. 44.*

*Ser. con. Iud. Gen.
& hær.*

Mat. 3. 6.

Iac. 5. 16.

*Vera expositio duo-
rum locorum quibus
fulcitur nititur suā
confessionem: nem-
pe quia qui ad Io-
hannis baptismum
veniebant, confite-
bantur sua peccata
& Iacobus vult vt
alter alteri pecca-
ta confiteamur.*

gemus? Confiteri autem Dei misericordiam nemo potest nisi misericordiam tuam prius confessus. Quin potius anathema esse pronuntiamus, quicunque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominibus peccatorē confessus fuerit. Omnia enim cōclusit Dominus sub peccatum, ut omne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exaltet.

Gala. 3. 22.

Roma. 3. 9. & c. 19.

¶ Fuit ille Papa 183.

Vsum confitendi sacerdoti vetustissimū fuisse: sed liberum, ut politicam disciplinam, non ut legem à Christo vel Apostolis positam. de Nectario Constantino, in politica Ecclesia Episcopo fuisse abrogatū, propter Diaconum quibus præterea matronā comprehenderit, cuius abrogationis testimonia afferuntur ex Chryostomo ipso Constantino politane Ecclesie Episcopo, sicut. 8. Hanc autē tyrannicā legē non fuisse impositā Ecclesie ante Innocentij tertij temporā: non sunt trecenti cuius constitutionis verborū barbaries & ineptia ostenduntur. Expositio autē singularum eius capitulum resutat in sec. 15. & sequentibus usque ad 25.

Tripert. hist. lib. 9.

7 Miror autem qua fronte ausint contendere confessionem de qua loquantur, iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse usum fate mur: sed quem facile euincere possumus olim fuisse liberum. Certe nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentij tertij tempora, eorum quoque annales narrant. Certe si lex illis fuisset antiquior, potius eam arripuissent quàm contenti Lateranensis concilij decreto, pueris quoque ipsis ridiculos se fecissent. Non dubitant in aliis rebus excudere fictiua decreta, quæ vetustissimis conciliis adscribunt, ut ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringant. In hoc eadem talem fallaciā obicere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testibus) nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas. Atque ut de tempore radeam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata faciet homines lepide excipiant hoc præcepto teneti solos hermaphroditos, ad neminem vero spectare qui sit: vel masculus vel femina. Crassior deinde insultus in discipulis se perdidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blareret cōmnes cōducuntij Papæ tabulæ, tenemus neque Cluitem huius legis auctoritatem esse quæ ad enumeranda peccata homines cogitimo fluxisse an nos in ille & ducentos à resurrectione Christi ante, quam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum in eccliam quum extincta pietate & doctrina, sine dilectu quiduis licentia sibi iam sumptissent latuæ Pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historicis, tum apud antiquos alios scriptores, quæ doceant hanc fuisse politicam disciplinam, ab Episcopis institutam, non legem à Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat est multis profertam, quod non obscurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuisse hunc Episcoporum constitutionem diligenter obseruatam in Ecclesiis occidentalibus, præsertim vero Romæ. Quo significat non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum institutum: vnum autem est Presbyteris peculiariter destinatum tulle dicit qui huic muneri præfesset. Quo abunde confutat quod isti de clauibus vniuerso sacerdotali ordini in hunc usum promiscue datus mentiuntur, siquidem non omnium sacerdotum communis erat functio, sed singulares vniuers partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est (quem hodie quoque in singulis cathedralibus Ecclesiis penitentiarium vocant) grauiorum criminum, & quorum censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde eum quoque morem Constantinopoli fuisse, do nec matrona quædam, continentem simulans, ea specie contumeliam quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sanctitate & eruditione clarus, illius Ecclesie Episcopus, confitendi ritum abrogauit. Hic, hic aures aliam ista arrigant. Si lex Dei erat articulata constituto, qui ausus esset Nectarius eam reficere ac conuelleret? Nectarium sanctum Dei hominem, omnibus veterum suffragis probatum, hæreseos & schismatis accusabunt? Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo dissimulatum fuisse, sed ad suam vsque memoriam obsoleuisse affirmat Sozomenus. Imò non Constans-

tinopo;

tinopolitanam, sed Orientales omnes Ecclesias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem (si verum dicunt) legem & Christianis omnibus mandaram neglexerunt.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chrysoſtomus teſtatur, Conſtantinopolitanæ & ipſe Eccleſiæ Præſul, vt mirum ſit iſtos audere contra mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. ſi conſunderis alicui dicere quæ peccaſti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt conſitearis conſeruo tuo, qui exprobrat: Dicito Deo qui curat ea. Peccata tua ſuper ſtratam conſitere, vt ibi ſua mala quotidie conſcientia tua recognoſcat. Item, Nunc aut̄ neque neceſſarium eſt præſentibus teſtibus conſiteri, cogitatione tua ſiat delictorum exquiſitio: ſine teſte ſit hoc iudicium: ſolus Deus te conſitentem videat. Item, Nō te in conſeruorum tuorum theatrum ducō, nō hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conſcientiam tuam, & explica Oſtende Domino, præſtantiſſimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: oſtende ei qui nihil opprobrat, ſed humaniſſimè caret. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobrat. neque enim conſeruo eſt conſitendum, qui in publicum proferat: ſed Domino (qui tui curâ gerit, & qui humanus eſt, & medicus) oſtende vulnera. Poſtea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere teſtes: mihi ſoli dic peccatum tuum priuatim, vt ſanem vlcus. Dicemus ſine Chryſoſtomum eò progredi temeritatis, quum hæc & ſimilia ſcribit, vt conſcientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege conſtringuntur? Minimè verò. ſed quod Dei verbo intelligit nequaquam eſſe præſcriptū, exigere ceu neceſſarium non audet.

9 Verum vt res tota planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus cōfeſſionis verbo Dei nobis traditum ſit: deinde & eorum commenta ſubiiciemus non quidem omnia (quis enim immenſum illud mare exhauriret?) ſed ea diuntaxat quibus ſummâ arcana ſuarum cōfeſſionis complectuntur. Hic commemorare piget quàm frequenter vetus interpres verbum conſiteri reddiderit pro laudare, quod rudis ſimilis idiotis vulgatum eſt: niſi quod eorum audaciâ traduci expedit, cū ad tyrannicum ſuum edictum transferunt quod de laudibus Dei ſcriptū erat. Vt cōfeſſionem probent valere ad exhilarandas mētes, obrudūt illud Pſalmi, In voce exaltationis & cōfeſſionis. Atqui ſi talis metamorphoſis valeat, quodlibet nobis ex quo libet naſceretur. Verum quando ita illos depuduit, meminerint pij lectores iuſta Dei vindicta in reprobamētē fuiſſe cōiectos, quò magis deteſtabilis eſſet eorū audacia. Quod ſi nobis in ſimplici Scripturæ doctrina acquieſcere liber, periculū non erit ne quis talibus fucis nobis illudat. Illic enim vna præſcribitur conſitendi ratio, nepe, quādo Dominus eſt qui peccata remittit, obliuiſcitur, delet: huic peccata noſtra vt cōſiteamur, veniæ obtinēdæ cauſa. Ille medicuſ eſt: vulnera igitur noſtra illi exponamus. Ille lætus eſt & offēſus: ab illo pacē petamus ille eſt cordū cognitor, & cogitationū omniū cōſcius: corā ipſo corda noſtra eſſūdere properemus Ille eſt deniq; qui peccatores vocat: ad ipſum accedere ne moremur, Peccatum meū, inquit Dauid, cognitū tibi feci, & iniuſtitiā meā non abſcondi. Dixi, conſitebor aduerſum me iniuſtitiā meā Domino: & tu remiſiſti iniquitatē cordis mei. Talis eſt altera ipſius Dauidis cōfeſſio, Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauius Domine, peruetſe egimus, impierates fecimus, & rebelles ſumus, declinando à mandatis tuis. Et aliæ quæ paſſim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen ferè implect. Si conſitemur peccata noſtra (inquit Iohannes) fidelis eſt Dominus, vt remittat nobis peccata noſtra. Cui

Homi. 2. in Pſalm. 50.

Serm. de Peccati. cōfeſſ.

Homi. 5. de incomprehenſi. Dei Nat. com. Anomæos.

Hom. 4. de Lazæ.

Quod genus cōfeſſionis nobis verbo Dei traditū ſit: nēape vt Deo conſitemur cordū noſtrum cognitor, et cogitationū omnium. Vide ea. 20 ſect. 9. cōfeſſionē peccatorum ad Deū quā dā eſſe generalis, quā dā ſpecialis. Pſal. 42. 5.

Pſal. 32. 7.

Pſal. 51. 1. Dan. 9. 5.

1. Iohann. 1. 9.

confiteamur ipsi scilicet hoc est, si afflicto & humiliato corde corā ipso
 'procidamus, si apud ipsum nos x aninio accusantes & damnantes, boni-
 tate eius & misericordia absolui petamus.

*Hic conf. 14. tra-
 ctatur de arcana
 confessione quæ fit
 Deo sequi volunta-
 riā apud homines
 confessionem. quoties
 id vel diuinæ gloriæ
 vel humilia-
 tionis nostræ inter-
 est. Et huius secun-
 di generis ordina-
 rium fuisse sub ve-
 teri populo effigū ho-
 die in Ecclesia v-
 sum: sed tamen ex-
 tra ordinem singu-
 larū modo usurari
 debere. si quando po-
 pulum cōmūm al-
 quo delicto obstrin-
 gi contigerit, aut a-
 aliqua calamitate
 affligi. Et de utili-
 tate huiusmodi con-
 fessionis.*

* 2. Sa. 12. 13.

* Leui. 16. 21.

Neh. 1. 7.

* Zac. 5. 16.

*Hic conf. 15. tra-
 ctatur de dubis
 al'is priuatis con-
 fessionibus. in qua
 vni priuati sicut
 fit, cum confitetur
 n. m. a fratribus pe-*

10 Qui animo & coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit :
 habebit iudicium dubiè & linguam ad confessionem paratam, quoties opus
 fuerit apud homines Dei misericordiam predicare: neque tantum vt veni-
 ni & semel & in aurem cordis secretū infusus: sed sepius, sed palam,
 si d toto orbe audiente, ingenuè & suam ignominiam, & Dei magnificen-
 tiam ac decus commemoret. In hunc modum quum David a Nathan ar-
 gaeretur, conscientix aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram
 hominibus confitetur. * Peccavi, inquit Domino, hoc est, lā nihil excu-
 so, non tergiversor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod
 clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis patefiat. Arcanam ergo
 illum confessionem, quæ Deo fit, sequitur voluntaria apud homines
 cōfessio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humilationis nostræ interest.
 Hac ratione instituit Dominus olim in populo Israelitico, vt præunte
 verbo à Sacerdote, " populus suas iniquitates palam in tēplo, confiteretur.
 siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse prouidebat, quo
 vnusquisque melius adduceretur ad iustam sui recognitiouem. Et equū
 est vt miserix nostræ confessione, bonitatem ac misericordiam Dei no-
 strū iniet nos & coram toto mundo illustremus.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinatum esse in Ecclesia con-
 uenit, & tunc extra ordinem singulari modo usurpato, si quando populū
 communi aliquo delicto obstrinigi contigerit. Huius secundi generis
 exemplum habemus in solenni illa confessione, qua populus vnuerfus
 auspiciis ductūque Esdræ & Nehemiæ defringitur. Nam quum exilium il-
 lud diuturnum, vrbs, ac templi excidit, religionis dissipatio, commu-
 nis omnium defectio s fuisset pœna, non poterat liberationis benefi-
 cium vt par erat agnosceie, nisi se ante teos peragerent. Neque refert si
 in vna congregatione pauci aliqui interdum sint infones. quādo enim
 mēbra sunt languidi ac malè affecti corporis non debent sanitatem ia-
 ctare. Imò si non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam
 culpæ sustineant. Ergo quoties vel peste, vel bello, vel sterilitate, vel a-
 lia qualibet calamitate affigimur: si officij nostri est ad luctum, ad ieiun-
 nium, & alia reatus signa confugere: ipsa confessio, ex qua alia omnia
 dependent, minime est negligēda. Ordinarium illam, præterquam quod
 ore Domini commendata est, nemo sanus, expensa eius vtilitate, impro-
 bare audeat. Nam quum in omni sacro coeuentu sistamus nos in cōspe-
 ctum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis nostræ, quàm
 indignitatis nostræ recognitiō? Atqui illa, inquires, sit qualibet peccatiōe:
 quoties enim precamur veniam peccata nostra confitemur. fateor. At
 si consideres quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socor-
 dia, concedes tibi salutem fore institutum, si solenni aliquo confiten-
 di ritu, Christiana plebs ad humiliationem exerceatur. Tametsi enim ce-
 remonia quam Dominus Israelitis præcepit, ex Legis pedagoga erat:
 restantia ipsa ali pro modo ad nos quoque pertinet. Et sane videmus
 hunc motum in Ec. l. s. bene moras cum fructu obseruari, vt singulis
 diebus Dominicis minime formulam confessionis suæ & populū nomi-
 ne conuocet, quæ tunc omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino
 comprecatur. Denique hac clauē tam singulis priuatim, quàm omni-
 bus publicè apertam ad precandum ianua.

12 Duas præterea priuatiæ confessionis formas Scriptura probat. V-
 namque vna est nostra causa sit. * quo pertinet illud Iacobi, vt alter alteri
 peccata confiteamur. scutit enim vt nostras infirmitates alter alteri
 dete-

decentes, consilio & consolatione mutua nos iuueamus. Alteram, quæ in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconciliandum, si qua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobus neminem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, ut ei consitemur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen pastores præ aliis ut plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis eligendi erunt. Dico autem ideo præ aliis appositos, quòd ipsa ministerij vocatione nobis à Domino designantur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum consolationem ex venia fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutua admonitionis & correctionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamen specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuo nos debeamus consolari, & in fiducia diuinæ misericordiae confirmare, videmus tamen ministros ipsos, ut de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores constitui, adeo ut ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Quam audis hoc illis tribui, in usum tuum esse cogita. Ergo id officij sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur, & afflictaur peccatorum sensu, ut se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe ut ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem utatur: ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Euangelicæ doctrina consolari. Verùm ea moderatione semper utendum est, ne vbi Deus nihil certum præscribit, conscientia certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eius modi confessionem liberam esse oportere, ut non ab omnibus exigatur, sed his tantum commendetur qui ea se opus habere intelligunt. Deinde ne hi ipsi qui illa utuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, ut solidum consolationis fructum referant. Hæc Ecclesiis libertatem non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidei Pastores, si volunt & tyrannidem abesse à suo ministerio, & à populo superstitionem.

13 De altera autem loquitur Christus apud Mattheum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priusque reconciliare fratru tuo: & tunc veniens offers munus tuum. Sic enim facienda est charitas quæ nostra culpa defilierit, culpam quam admisimus agnoscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confessio qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam sicanti priuatam vnus hominis offensam æstimat Christus, ut à sacris arce ut eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iusti satisfactione redierint in gratiam: quanto maior est ratio ut qui Ecclesiam læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus est Corinthius ille in communionem, quum se obsequentem correctioni præbuisset. Hæc etiam forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit, Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcoporum & clericorum communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus feruerrimè vetat. Interim quiu sistant se Pastori oues, quoties sacram Communionem participare volunt, adeò non reclamo, ut maximè velim hoc

Matth. 5. 23

2. Cor. 2. 6

vbique obseruari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locum ita præbent, modò semper absittyrannis & superstitio.

Clauium potestatem 14 In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, in tribus supradictis, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam de peccatis confessionis getur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commiseribus locumbabere mune offendiculum peperit, pœnitentiam suam testatur: vel quò is qui recet de fructu qui ob conscientie inquietudinem ope Ministri indiger, suam illi infirmitate inde ad consiliu suum aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia & si tunc redit, quod scilicet à quo, ue conscientie paci consulitur, præcipuus tamen finis est, vt subla Christi legato subito odio inter se vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi ammittari peccato minime hinc inueniendus est, quò libentiùs confiteamur peccata nostra.

Quum remissione 15 Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstet, eam se condoleat, & c. a. f. d. 29. hieitur, vnum refugium habet in Dei misericordia: non vulgare aut lede pœnitentia solen ue iolarium est habere illic præsentem Christi legatum, reconciliationis m, quâ veteris in mandato præditum, à quo denuntiari sibi absolutionem audiat. Hic vt fas Ecclesiis exigitas clauium meritò commendatur, quum ritè, quo ordinae, & qua tebant ab iis qui glaligione decet, illa peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ecclesia quodammodo alienauerat, restituitur in fratrem nam vnitatem accepta venia, quantum beneficium est quòd sibi ab iis ignosci intelligit quibus dixit Christus, Quibuscunque remiseritis peccata in terris, remissa in cælo erunt? Nec minoris efficacis aut fructus est priuata absolutio, vbi ab iis peritur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habent. Accidit enim non rarò vt qui generales promissiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem destinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nondum impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem si Pastori suo secretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vocem peculiariter ad se directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, confide, animum confirmabit ad securitatem, illâque qua prius æstua-bit trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur, semper cauendum est ne facultatem aliquam somniamus ab Euangelij p̄dicatione separatam. Alio iterum loco plenius hæc res explicanda erit, vbi de Ecclesie regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum esse quicquid iuris ad ligandum vel soluendum Christus Ecclesie suæ cõtulit. Hoc tamen in ministerio clauium maxime verum est, cuius tota vis in eo posita est vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publice ac priuatim obfignetur: quòd fieri, nisi sola p̄dicatione, nequit.

Mat. 18. 19.

Ioh. 20. 23.

Matt. 9. 2.

Exp̄ditio legis de confessioni auriculari omnium peccatorum: vbi recitantur

Romanensib; Theologorum vniuersæ sententia de numero et vsu clauium, & de potestate ligandi et soluendi.

e. Omnis vtriusque sexus. De summa Trinitate & fide Catholice doctrine est Innocentio in cõcil. Laterane Rescriptum li. 4. Scote. dist. 34. ca. 2. Ioh. 4. Sent. di.

18. ca. p. 2.

15 Quid Romanenses Theologi? Statuunt vt omnes vtriusque sexus statim atque ad discretionis annos peruenerint, semel ad minimū quotannis consistant omnia sua peccata proprio sacerdoti: nec peccatum dimitti nisi confitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum nisi oblata facultate perisolutum fuerit, iã nullum patere paradisi ingressum. Sacerdotem verò potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluar ac liget, quia non sic iratum Christi verbum, Quodcunque ligaueritis, &c. De hæc verò potestate pugnaciter inter se belligerantur. Alij dicunt, vnicam esse clauem in essentia, scilicet potestatem ligandi & soluendi: scientiam ad bonum quidera vsum requiri, sed tantum instar accessorij esse, non essentialiter coherere. Alij, quia videbant hanc nimiam effignatam licentiam, duas clauas recensuerunt, discretionem & potestatem. Alij rursus, quum tali moderatione cohiberi sacerdotū improbitatem viderent, alias clauas excuderunt, autoritatem discernendi, quia in definiendo vterentur: & potestatem, quâ executione suæ sententie

execerog

exercerent: scientiam accedere velut consiliarium. Istud autem ligare & soluere non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego sum, & non alius præter me: ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed dicunt Sacerdotis esse pronuntiare qui ligati sint aut soluti, & declarare quorum remissa aut retenta sint peccata: declarare autem, vel per cõfessionem, quum absoluit & peccata retinet: vel per sententiam, quum excomunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum, quum intelligit nondum se hoc nodo explicari, quin semper obiecti possit, indignos sæpe ligari & solui à suis Sacerdotibus, qui propterea non ligantur aut solvantur in cælo: quod vltimum refugium est, respondent, collationem clauium cum limitatione accipiendam esse: quod Christus promiserit, apud tribunal suum approbatum iri sacerdotis sententiam, quæ iuste prolata fuerit, secundum quod merita ligati aut soluti postulabāt. Porro hæc clausus omnibus sacerdotibus à Christo datas esse, quæ illis ab Episcopis in promotione conferuntur: sed liberum vsum penes eos duntaxat esse: qui muneribus Ecclesiasticis funguntur: apud excomunicatos & suspensos manere quidem ipsas clausus, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modesti ac sobrii iure videri possint præ aliis, qui sub noua incude nouas clausus fabricati sunt quibus thesaurum Ecclesiæ obferari tradunt: quas postea suo loco excutiemus.

16 Ad singula paucis respondebo. Taceo autem ad præsens quo iure quæve iniuria fidelium animas suis legibus obstringant: quando id suo loco d. spicietur. Quod autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quod peccatum dimitti negant nisi sub conditione, si votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quod nullum superesse ingressum Paradisi garrunt, si facultas confitendi neglecta fuerit: istud verò nullo modo ferendum est. Omnia peccata enumeranda sunt: At Dauid, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confessionem, tamen exclamabat, Errores quis intelliget? Ab oculis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ transeunt super caput meum, & sicut onus graue, grauatae sunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ scelerum facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obrutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circūdederunt me, immeti sum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nunc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum nire non posse?

17 Hæc carnificina plusquam crudeliter diuexatae sunt eorum animæ qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principiò sese vocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorum formulas dissecabant: tum appendebant qualitates, quantitates, circumstantias, atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progressi fuerant, cælum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla statio: quo plura transmiserant, maior semper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altæ moles assurgebāt: nec spes vlla, vel saltem post longas ambages, euadendi apparebat. Hærebant itaque inter saxum & saxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm desperatio. Ibi sæul isti carnifices, vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quæ dā adhibuerunt: vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed nouæ turrimuræ obstrepebāt, imò noui cruciatu excoriabāt miseræ animas: Non satis tēporis impendi, non iusta opera incubui, multa per negligentiam

Matth. 13. 19
Isa. 43. 11, 25

Indignitas singulorum capitum Legis confitendi, & priorum illius, de enumerandis omnibus peccatis.

Psal. 19. 13
Psal. 33. 5

Luclenta descriptio carnificinae quæ per varios circuitus torquebatur vniuersæ conscientia in lege de enumeratione omnium peccatorum. Lutherus dicitur illam Diabolicam esse dicit, & homicidiosissimam.

præterij & obliuio quæ ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggestantur adhuc alia pharimaci quæ eiusmodi dolores demulcebant: Age negligentem tuæ penitentiam, modo supina non sis, condonabitur. Verùm omnia ista creatricem obducere non possunt: nec tam mali sunt leuameta quàm venena melle oblita, ne sua acerbitate & rimum gustum offendat: sed in intima penetrent, antequam sentiantur. Urget ergo semper terribilis illa vox, & auribus insonat, Confitere omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari nisi certo solatio. Hic cogitæ delectores quæ possibile sit ad rationem vocare totius anni acta, & quid singulis diebus peccauit colligere: quando experientia vnum, uenue cõuine tibi ad vesperam excutienda sunt vnus tantum dies delicta, memoriã confundunt: tanta se turba & varietas ingerit. Neque enim de cæcis & stupidis hyperitis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduertis, defunctos se putant, sed de vetis Dei cultoribus, qui postquam se examine peracto obuii vident, addunt etiam illud Iohãnis, Si cor nostrum arguit nos, maior est Deus corde nostro: itaque expauescunt ad iudicis illius conspectum, cuius cognitio sensum nostrum longe superat.

17 Is. 7. 20

Similitudine describitur, quomodo tãta illusioi (legi scilicet de numerandis omnibus peccatis) acquiescerit par orbis non parua I egē illam esse impossibilem, & reddere homines hypocritas: postea ostēditur certissima regula confessionis, proposito publicani exēplo.

18 Quod autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tantum exitiale venenum temperabatur, acquiruit, non id factum est quod Deo satisfactum crederet, aut sibi etiam plane satisfaceret: sed ut, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret a nauigatione, vel quasi fessus & fatiscens viator, in via decumberet. In facienda eius rei file nõ laboro. Sibi enim quisque testis apud se esse potest. Dicam in summa qualis lex illa fuerit. Primum simpliciter est impossibilis: itaque nõ nisi perire, damnare, confundere, in ruinam & desperationem conicere potest. Deinde peccatores, à vero peccatorum suorum sensu abductos, hypocritas facit, Deique ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiscuntur latentem illam vitiorum lernam, occultas suas iniquitates, & interiores sordes, quarum potissimum notitia miseriam suam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tantam mali nostri abyssum agnoscere ac fateri, quæ sensum quoque nostrum superet. Hac regula videmus compositam Publicani confessionem, Domine propitius esto mihi peccatori.

Luc. 18. 13

Quasi diceret, **Quantus quantus sum, totus sum peccator, nec ipsam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua aili: qui possum: abyssus misericordie tue hanc peccati abyssum absorbeat.** **Quid, inquires: ergone confitenda non sunt singula delicta? ergo nulla confessio Deo accepta, nisi duobus istis verbis conclusa, Peccator sum? Imò verò danda potius opera ut quantum in nobis est totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur sed ut tales nos verè & ex animo agnoscamus: quanta sit & quàm vicia peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus: non modò nos immundos, sed qualis sit & quantus, quàmque in multis partibus nostra immundities: non modò debitores, sed quantis debitis grauari, & quor non inibus obstricti: non modò vulneratos, sed quàm multis & lethalibus plagis faucij simus. Hac tamen recognitione quam se totum peccator coram Deo effuderit, ferid ac syncerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus quàm quos penitus excutere possit. Atque adeò exclamet cum Dauide, **Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.** **Iam verò quod affirmant non dimitti peccata, nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam: ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit ut illud eis concedamus. Non enim alia nunc est peccatorum remissio quàm semper fuit, Quotquot remissionem peccatorum a Christo obtinuisse le-****

guntur.

*Psal. 19 13
Resutato dicitur postea notum capitulum de confessionis. Pars ista (vna enim) postea fuerant*

guntur, non leguntur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè *initio sec. 15, et 16* confiteri poterant, vbi nec sacrificuli confessionarij erant, nec ipsa etiam *non dimittit peccata, nisi si voto &c. &c.* confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine *Clauis ess. para* hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longius *dissi partam &c.* discerpemus, verbum Dei apertum est, quod æternum manet, Quotiescunque iugenuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid addet aducere, non peccata ligat, sed Domini misericordiam. * Nisi quod continentur non posse ferri iudicium *Soluitur aduersariorū obiectio, Nō posse ferri iudicium, nisi causa cognita, id est dari absolutionem, nisi enumeratis peccatis.* nisi causa cognita, in promptu est solutio, temerè hoc sibi arrogat qui sunt à seip[s]is iudices creati. Ac mirum est tam securè sibi fabricare principia quæ nemo sanæ mentis admittet. Iactat sibi ligandi & soluendi munus esse mandatum, ac si quædam esset iurisdictio quæstioni adiuncta. Porro hoc ius Apostolis fuisse incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec vetò certò scire soluantur peccator, ad sacerdotem pertinet, sed ad eum à quo petitur absolutio: quando nunquam scire potest qui audit, si ne iusta & integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicandus est restricta. Adde quòd tota soluendi ratio ex fide & penitentia constat: quæ due res cognitionem hominis fugiunt, vbi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligandi & soluendi certitudinem non subici terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes suas rite exequitur, non potest nisi conditionaliter absolueret: sed in gratiam peccatoris hæc dicit, Quorum remiseritis peccata: ne dubitent veniam, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.

19. Nichil ita que mirum si articulare nistam confessionem, rem adò pestilentem tò: que nominibus Ecclesiæ noxiam, damnam. s, ac sublatam è medio cupimus. Quod si per se res esset indifferens, quando tamè nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatis, sacrilegis, erroribus car: sam delit: quis non protinus abolendam censeat? Recensent quidem aliquot vsus, quos vt valde fructuosos vendit: se filios aut ementites, aut nullius prorsus momenti. Vnum tantùm singulari prerogatiua commendant, erubescantiam confitentium grauem esse penam, qua & peccator sic in posterum cautior, & Dei vindictam anteuertit, seipsum puniès. Quasi non satis magna verecundia hominè humiliemus, dum ad summum illud tribunal cælestè, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. Egregiè vetò profectum est si vnus hominis pudore peccare desinimus, Deum non erubescimus habere malæ conscientia: nostræ tellem. Quamquam id quoque ipsam falsissimum est: nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam passim videre est, quàm dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, non feci. Nec toto solum anno fiunt ad peccandum audaciorès, sed in reliquum anni tempus de confessione securi, nunquam ad Deum suspirant, nunquam ad se redeunt: sed peccata peccatis accumulunt, donec omnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi videntur, iudiciùmque à Deo transulisse, quod sacerdoti detulerunt: Deo obliuionem induxisse, vbi consciùm sacerdotem fecerunt. Porro quis confessionis diem letus instare videret? quis ad confendum alacri animo pergret? ac non potius, quasi oborto collo in carcerem trahatur, inuictus ac reluctanti similis veniet? nisi forte ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorù suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicatè oblectant. Non multas chartas in fieri referendis prodigijs abominationibus quibus scatet auricularis confessio. Tantùm dico, si nō incòsultè fecit * sanctus ille vir, qui ob vnum scortationis rumorem, confessio

Nam mirum esse, si auricularem confessionem damnamus & abrogamus: & falso aduersarios hoc ei vtilitatis tribuere, quod erubescantia humiliet peccatorem, qui contra ad peccandi confidentiam armet.

* Nestorius, de quo sect. 7.

ruptis, adulterijs, incestis, lenocinijs, quid factò opus sit admonemur.

mibi data est te absoluedi, si ira sunt tua merita. Videmus igitur quorum spectarint, quum diffinierunt, claves esse auctoritatem discernendi, & executionis potestatem: scientiam accedere consiliarium, & instar consiliarii ad bonum usum esse. Neque libidinosè, licenter, sine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

22 Si excipiat quisquam, legitimos Christi ministros non minùs perplexos fore in suo officio, quia absolutio quæ à fide pendet, semper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidum solacium fore, quia minister ipse, qui idoneus iudex non est eorum fidei, de eorum absolute certus non est: in promptu est solutio. Dicit enim illi, non remittitur à sacerdote peccata nisi quorum ipse est cognitor. ita secundum eos remissio ex sacerdotis iudicio pendet: qui nisi prudenter discernat quinam venia digni sint, tota actio cassa est ac irrita. Denique potestas de qua loquuntur, iurisdicção est examini annexa, ad quod restringitur venia & absolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda est abyssus: quia ubi integra non est confessio, nulla etiam est spes veniæ. deinde sacerdos, ipse suspensus hæretarum necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala: postremò (quæ infirmitas & ruditas sacerdotum est) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior est quàm furor ad agros colendos: alij ferè omnes sibi merito suspecti esse debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de absolute papali, quòd eam fundatam esse volunt à sacerdotis persona: neque id modò, sed à cognitione, ut tantum de rebus delatis, quæ sitis & compertis iudicet. Iam si quis à bonis istis doctoribus querat, reconcilieturne Deo peccator peccatis quibusdam remissis, non video quid respondeant: nisi quòd fateri cogentur infuèctuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationem audierit, quoadiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confidentis, quàm perniciosa anxietas conscientiam deuinctim tenet, hinc pater, quòd dum recumbit in sacerdotis discretione, ut loquantur, nihil ex verbo Dei statueri potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. Conditionalis enim est absolutio ut condidat peccator sibi propitium esse Deum, modò sincere in Christi sacrificio expiationem querat, & acquiescat oblatæ sibi gratiæ. Ita errare non potest qui pro officio præconis, quòd sibi ex Dei verbo dictatum est, promulgat. Peccator verò certam & liquidam absoluteionem amplecti potest, ubi simplex illa conditio apponitur de amplectenda Christi gratia secundum generalem illam magistrum ipsius regulam, quæ impie spreta in Papatu fuit, secundum fidem tuam fiat tibi.

23 Quàm insulse misceant quæ de clivium potestate docet Scriptura promissi in alibi dicturum: & locus erit oportunior in tractando regimine Ecclesiæ, meminerint tamè lectores præposterè ad auriculatam & seccitiam confessionem torqueri quæ partim de Evangelij prædicatione, partim de excommunicatione à Christo dicta sunt. Quare dum obiciuntur soluedi datum esse Apostolis, quòd sacerdotes exercent, peccata sibi agnita remittendo, falsum & frivolum principium sumi pulam est: quia absolutio quæ fidei servit, nihil aliud est quàm testimonium veniæ ex gratuita Evangelij promissione sumptum. altera autem quæ ex disciplina Ecclesiæ pendet, nihil ad seccita peccata, sed ad exemplum maveros Lombardi & similibus in hæc verba: & de modo quæ fabricati sunt, remittendi peccata excommunicatione parva & satis factio

absolutio Sacramentorum in Papatu est incerta, à parte absolutentis, quæ confitentis. Contra in Evangelica absolute, quæ ab hac sua conditioe pendet, si peccator expiationem querat in vno Christi sacrificio. & acquiescat oblatæ sibi gratiæ.

*Mat. 9. 29
Doctores Papisticos dñi pretextunt, rursoluendi datum Apostolis, perperam ad auriculatam confessionem torquere quæ à Christi dicta sunt partim de Evangelij prædicatione, partim de excommunicatione. Errores Lombardi & similibus in hæc verba: & de modo quæ fabricati sunt, remittendi peccata excommunicatione parva & satis factio*

videntur data opera libris adulterinis fuisse additi, quorum prætextu deciperent simplices. Rectè quidem sciuntur, quia pœnitentiam semper comitari solent, nullum propterea vinculum manere viti quibus pœnitentia tactus est, quamvis nondum confessus fuerit: idèoque tunc sacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remissa esse. Quamquam in verbo Declinandi crassum errorem insinuant, ceremoniam subrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem atrox est, in facie Ecclesie ab iis qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestivè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum, quod iam diximus communi disciplina esse destinatum, ubi tollenda est gravioris & notæ culpæ offensio. Sed paulo post moderationem pervertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & satisfactoris, in quo suis sacrificiis utrogant dimidiandi quod Deus ubique infolidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigit partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet ac si sacerdos, tribuni personam sustinens, Deo intercederet, nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi qui ad tribunalium subsellium prostratus iacuerit, illique sit multatus.

Summa eorum que de Confessione a iuridici dicta sunt à scilicet. A bueniq. & quid de ea sentire debiant pu. Vide Calu ad Cœcil Tri dent. Item, in v. r. a Ecclesie reformandæ ratione. Item, epist ad Sadol. Itè, ad uerius Theolog. Paris. Itè, de Scâdal. Item de necessitate reformandæ Ecclesie. Lib. 4. Sin. dist. 10. de e. c. nō sufficit. de pontif. c. med. ca dem dist. c. nullus. eadem dist. De satisfactiōe, cui certum locum assignant Soph. sic in Pœnitentiæ de re tentione pœnæ. cul par. m. ssa. & similibus mēdicis: que corrumpunt opposita gratiā peccatorū remissione per nomen Christi.

24 Tota hæc summa redit: si Deum facere velint confessionis huius ficitæ autorem, eorum vanitatem coargui: sicuti monstrari falsarios in paucis quos citant locis. Quum verò palam sit Legem esse ab hominibus impositam, dico & tyrannicam esse & cum Dei iniuria locum, quò verbo suo conscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quum ad obtinendam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus voluit esse liberam, dico sacrilegium esse minimè tolerabile: quia nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere, in quo nobis sic est salus. Ad hæc ostendi inuictam demum fuisse hanc tyrannidem, quum scda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea legè esse pœnitentiam que vel in desperationem præcipit miseris animas, vbi cunque viget Dei timor: vel, vbi est securitas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Postremò exposui quascunque afferunt mitigationes non aliò tendere nisi vt inuoluat, obicurent ac deprauent puram doctrinam, fucosis autem coloribus impietates tegant.

25 Tertium locum satisfactioni in pœnitentiā assignat, de qua quicquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non sufficere pœnitentiā præteritis malis abstinete, & mores in melius commutare, nisi de iis que facta sunt satisfaciat Deo. Esse autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. His Dominum propitiandum, iis debita iustitiæ Dei persoluenda, iis commensanda delicta, iis veniam emerendam: quamvis enim largitate misericordie culpam remiserit, pœnam tamen retinere disciplina iustitiæ: hanc esse pœnam que satisfactoriis redimenda sit. In hanc tamen summam recidunt omnia, nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, sed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compensetur, quo debita iustitiæ Dei satisfactorio persoluatur. Talibus mendaciis oppono gratiam peccatorum remissionem, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primum, quid est remissio nisi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antepocha testatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, vltro sua beneficentia nomen expungit. Cui deinde Gratis additur, nisi ad tollendam omnem satisfactionis opinionem? Quæ igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine prosternuntur Quid autem? quum Dominus per Isaiam clamat, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non ero memor:

*Isa. 52. 3
Rom. 5. 8
Colos. 3. 14
Tit. 3. 5
Isa. 43. 25*

non aperte denuntiat, causam & fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere: Præterea quum Scriptura vniuersa testimonium Christo deferat, quòd per nomen eius sit accipienda peccatorum remissio, nonne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docent? Neque verò hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipse intercedant quasi subsidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Christi, intelligit nihil nos afferre, nihil nostrum prætere, sed sola Christi commendatione niti: quemadmodum Paulus asserens, quod Deus erat mundum sibi in Christo reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum ratione neque mox subiicit, quia pro nobis factus est peccatum, qui peccati expertus erat.

26 Verum qua sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconciliationem fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgendum esse per satisfactiones: sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per clauas Ecclesie dispensatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam ipsum magister postquam Christum in ligno pœnam peccatorum soluisse, iuxta Petri doctrinam, confessus est: subiuncta illico exceptione sententiam illam corrigit, quòd in Baptismo omnes peccatorum pœne temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longe aliter Iohannes, si quis peccauerit, ait, habemus aduocatum à patre, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostendit quam offensus Deus propitiari placariue possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes quaerite: sed perpetuum facit aduocatum, qui sua intercessione in patris gratiam nos semper restituat: perpetuam propitiationem, qua peccata expiuntur. Est enim illud perpetuò verum, quòd a ter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse non alius: hoc est, quando ipse solus est Agnus Dei, solus, quoque oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscendi propriè competat in Patrem, vbi à Filio distinguitur, vt iam visum est: in altero gradu Christus hic locatur, quòd pœnam nobis debitam in se transfrens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placate tentat suis compensationibus.

27 Ac duo hic perpendere conuenit: vt integer & illibatus suus honor Christo seruetur: vt cõscientiæ de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant. Isaias ait, Patrem posuisse in Filium nostris omnium iniquitates, vt liuore eius sanemur. Quòd aliis verbis repetens Petrus ait, Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne intemptam, quam in hostium datum est, in quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cum horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reiceretur. Hic nequaquam adiunguntur nugamenta illa quòd post initiale in purificationem, passionem Christi efficaciam non aliter in hostium vnusquisque sentiat, quam pro factiõis pœnitentiæ modo: sed ad vnicam Christi satisfactionem in, quoties lapsi

*Lib. 3. Sent. dist. 9.
Hic & sect. 27. refutatur blasphemus error Scholasticorum, Remissionem peccatorum & reconciliationem semel fieri in Baptismo, sed post Baptismum resurgendum esse per satisfactiones: & ostenditur ita Christum suo honore spectari, & conscientiarum pacem turbari, quum nunquam certò statuere possint, sibi remissa esse peccata.*

1. Pet. 2. 24

2. Tim. 1. 9

2. Ioh. 1. 22, & 12

Ioh. an. 1. 36

Ita. 53. 4, & 6

1. Pet. 2. 24

Rom. 8. 3

Galat. 3. 13

fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilentes eorum nequias propone. Grati-
 am Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceci-
 derimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari.
 Hæc si locum habeant, anne quæ Christo superius sunt attributa, illi sal-
 ua manent? Immane quantum hæc differunt, iniquitates nostras potius
 esse in Christo ut in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Chri-
 stum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propi-
 tian- dum. Quod si de pacificanda conscientia agitur: quæ ista erit pacifi-
 catio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satis-
 factionis modus consistere poterit? Ergo semper dubitabit an Deum ha-
 beat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus sa-
 tisfactionibus acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant:
 & parum reputant quanta sit peccati grauitas, ut alibi dicemus. Et ut ip-
 sis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tam-
 en facient ubi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec
 centum vitæ, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quòd loci
 omnes quibus asseritur peccatorum remissio, non ad cathecumenos per-
 tinent, sed ad regenos Dei filios, & qui in Ecclesiæ sinu fuerunt diu nu-
 triti. Legatio illa quam tam splendide extollit Paulus, Obsecro vos
 Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad externos dirigitur, sed ad
 eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iussis,
 ad Christi crucem eos ablegat. Sic quum scribit Colossensibus Chri-
 stum pacificasse per sanguinem crucis quæ sunt in cælo vel in terra,
 non restingit hoc ad momentum quo recipimur in Ecclesiam, sed ad
 totum cursum extendit. Quod facile ex contextu patet, ubi dicit fideles
 habere redemptionem per sanguinem Christi, nempe remissionem pec-
 catorum. Quamquam plures locos congerere superuacuum est qui sub-
 inde occurrunt.

2. Cor. 5. 20

Coloss. 1. 20

*Refutatio ineptia di-
 stinctionis inter pec-
 cata mortalia &
 venialia: & hic ca-
 lumnia aduersario-
 rum, dum dicunt nos
 facere peccata omnia
 æqualia. Fide lib.*

2. cap. 8. sic. 58. 59

Rom. 6. 23

Ezech. 18. 20

Rom. 8. 1

28 Hic in asylum confugiunt ineptæ distinctionis. Peccata quædam
 venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus grauem satisfactionem
 deberi: venialibus facilius remediis purgari, oratione Dominica, aquæ
 benedictæ asperione, absolutione Missæ. Sic cū Deo ludunt & inepti-
 ur. Quum tamen assidue peccatum veniale & mortale in ore hebeant, non-
 dum alterum ab altero discernere poterunt, nisi quòd impietatem & im-
 munditiam cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptu-
 ra iusti & iniusti regula docet) peccati stipendium pronuntiamus esse mor-
 tem. & Animam, quæ peccauerit, morte dignam. Caterum fidelium pec-
 cata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei mise-
 ricordia nulla est condemnatio his qui sunt in Christo Iesu: quia non im-
 putantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostram
 calumnieatur: dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum
 æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincuntur. Quorum e-
 num, non inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio mi-
 nus agnoscent? Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul
 mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipendium peccati mortem esse:
 Legis obedientiam, esse vitæ viam: transgressionem, mortem: hunc sen-
 tentiam eu idere non possunt. Quem ergo satisfaciendi exitum inueni-
 ent in tanto peccatorum cumulo? si vnus dies est satisfactio peccati vnus:
 dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diem nulli præ-
 terititissimum quisque, pro non aliquoties labatur. Ad eorum verò sa-
 tisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumula-
 bunt. Jam præcisa est satisfaciendi fiducia: quid morantur, quomodo ad-
 huc de satisfaciendo cogitare auferent?

Hic & sic. 58. 59.

29

Conantur quidem se expedire: sed aqua (ut dicitur) illis hæret. Fingu-
 guat

ipsum se pro nobis ἀντίστυπον de hisse scribit. Quæ apud Dominum propitiatio est (inquit Augustinus) nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est in morte Christi? Validum autem in primis autem nobis suppeditat quod de expiandis peccatorum noxiis in Lege Mosaica præscribitur. Neque enim illic Dominus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit: sed totam in sacrificiis compensationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentissimè atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Qui sit autem vt nullis profus operibus admitta delicta procurare iubeat, sed sola in expiationem sacrificia requirat, nisi quod ita testari vult vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? Nam quæ tum immolabant sacrificia Israelitæ, non hominum opera censebantur, sed à sua veritate, hoc est vnicò Christi sacrificio, æstimabantur. Qualem autem compensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oseas expressit. Omnè (inquit) tolles iniquitatem ò Deus: eni peccatorum remissio. Et vitulos labotum persolueunt en satisfactio. Scio quidem subtilius adhuc ipsos elaborem, sum inter æternam pœnam & temporales distinguunt: sed quum temporalem pœnam quoduis supplicium esse tradant, quod tam de corpore quàm de anima sumit Deus, excepta modò æterna morte, parum eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci quos citauimus, hoc nominatum volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscendo. Et quoties Dauid aut alii Propheta peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecantur. Imò diuini iudicij sensus huc eos impellit. Rursum, quum à Domino misericordiam promittunt, semper ferè ex professo de pœnis earumque remissione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem se imposturum Babylonico exilio, idq; propter se, non propter Iudeos: gratuitum esse vtrunque satis demonstrat. Denique, si à reatu liberamur per Christum, pœnas quæ inde proueniunt cessate oportet.

Ose. 14. 3

7. Calu ad Cō
cilio Tridentini sess
6. cap. 15.

Exe. 36. 2. 3

2. Sam. 12. 13
De locis quibuslibet
Scripturæ, quibus
Pap. st. errorē suū
cōfirmare nititur,
Culpa remissa pœ
nam retinet, quæ
sit redimenda satis
satisfactionibus ostendi
tur autem duo esse
diuini iudicij gene
ra: primum vt iudicij,
alterum castigationis,
quæ sunt prou
dentia distinguenda.

Dicit. 3. 24

Prou. 16. 6, et

10. 12

1. Pet. 4. 8

Luc. 7. 47

31 Verum quando & ipsi Scripturæ testimoniis sese armant, videamus qualia sint quæ ipsi obtendunt argumenta. Dauid (inquit) de adulterio & homicidio à Propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filij, quem ex adulterio sustulerat, postea plectitur. Tale pœnas, quæ post culpæ etiam remissionem insurgende essent, satisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt elecmofynis peccata redimeret. Et Solomo scribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. At ubi etiam, charitate operti multitudinem peccatorum. Quam sententiam cōfirmat & Petrus Item apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remissa esse illi peccata multa, quia dilexit me multum. Vt peruerse semper & postea facta Dei ælitio. ut! At si obseruauerit (quod minimè prætereundum erat) duo esse diuini iudicij genera: longè aliam in hac Dauidis correptione vidissent pœnæ formam, quàm qua ad vltionem tendere putanda sit. Quoniam autem nostra cōmunitas non mediocriter refert intelligete quodum pertineant Dei castigationes, quibus in peccata nostra animasuerit, & quantum ab exempli differant quibus impios & reprobos cū indignatione persequitur: summam perscringere non abs te, at ubi not, fuerit. Iudicium vniuersi, docendi causæ, vocem vindictæ: alterum, castigationis. Porro iudicio vindictæ sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, vt iram aduersus illos suam exerceat, confundat, dissipet, in nihilum redigat. Id ergo sit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione coniuncta est. Iudicio castigationis non ita sœuit vt irascatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitum. Vnde non est suppli-

cūm

cium propriè aut vindicta, sed correctio & admonitio. Alterum iudicium est, alterum patris. Iudex enim quum facinorosum punit, in ipsum delictum animaduertit, & de facinore ipso pœnam expetit. Pater quum filium seuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulcet, sed magis vt doceat & cautiorem in posterum reddat. Paulo diuersa similitudine Chrysostrum alicubi vitiorum, quæ tamen eodem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus: sed hic vt feruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius disciplina indigens, castigatur. Huic correctio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

32 Vt breuiter & expedite totam teneamus, hæc ex duabus statuatur prima distinctio: vbi quæque pœna est ad vltionem, ibi maledictio & ira Dei se exerit, quam semper à fidelibus continet. Castigatio contrà, & Dei benedictio est & amoris habet testimonium, vt docet Scriptura. Hoc discretum factus Dei verbo passum notatur. Quicquid enim afflictionum in præsentia vita sustinent impij, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde eternam suam damnationem eminus iam conspiciunt: tantumque abest vt inde emendentur, aut fructum aliquem percipiant, vt potius talibus præludiis ad dirissimam, quæ tandem eos manet, gehennam apparentur. * Castigans autem castigat feruos eos Dominus, sed morti non tradit eos: quare eius ferula verberati, bonum id sibi fuisse fatentur ad veram eruditionem. Vt autem sanctos vbi que legimus tales pœnas placido animo suscepisse, ita superioris generis flagella semper vehementer sunt deprecati. Castiga me Domine (inquit Ieremias) sed in iudicio, non in ira tua: ne forte imminuas me. Effunde furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocant. * Dauid autem, Domine ne in futuro tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Neque obest quòd sæpiusculè sanctis suis irasci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Isaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, misericordiam recordaberis. Michas verò, iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non solum nihil obstrictendo proficere qui iuste plectuntur, sed doloris mitigationem suppere fidelibus, consilium Dei reputando. Eadem enim ratione hæreditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt scimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis consilium vel affectum, sed ad vehementem doloris sensum refertur, quòd afficiuntur qui vel qualemcunque eius seueritatem sustinent. Atqui si leues suos non mediocriter tantum austeritate pungit, sed interdum ita vulnerat, vt sibi non longe ab inferorum exitu distate videantur. Siquidem testatur iram suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant, Dei placandi maiore cura tangerantur, & sollicitè ad veniam petendam festinent: sed in eo ipso luculentius interim clementiam quam iræ suæ testimonium profert. Stat enim fœdus in vero nostro Solomon nobiscum percussum, cuius fidem nunquam forte irruam is qui fallere non potest affirmavit Si dereliquerint, inquit, filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum & in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Cuius misericordiam quò nos certiores faceret, virgam, quæ Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorum, & verbera filiorum hominum. Quibus particulis dum moderatione & lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethali que horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentunt. Huius lenitatis quantum habeat rationem in Israele suo castigando, ostendit apud Pro-

Iob. 5. 17

Prou. 3. 11

Hebr. 12. 5

Hic & sec. 3. tra-

ctatur, fideles sem-

per vehementer esse

deprecatos prius il-

lud iudicij diuini

genus: postero aut

placido animo sus-

cepisse, quia amoris

habet testimonium.

Itè quòd irasci dicitur

Deo factis suis,

nò ad punientis consi-

lium vel affectum re-

ferri, sed ad rebe-

mentem doloris sen-

sum quo ipsi affi-

ciuntur simulac vel

qualicumque, eius se-

ueritate sustinent:

hæc, illis expedire,

vt sibi in malis

suis displiceant. Re-

probos contra, dum

flagelli Dei feruntur,

in quòdam modo

decessit iudicio.

Quæ omnia confirmantur

Scripturæ testi-

monij, item Chry-

sostomi & Augu-

stini expositionibus.

* Psal. 118. 18

Psal. 119. 71

Iere. 10. 24

* Psal. 6. 1. & 38. 2

Isa. 12. 1

Habac. 3. 2

Mich. 7. 9

Psal. 80. 31

2. Sam. 7. 14

Iſa. 43. 10

phetam, In igne reputauit te, inquit, ſed non velut argentum: nam & ipſe totus abſumptus eſtes. Quamquam purgationis loco caſtigaciones illi eſſe docet: eas tamen ipſas addit ita ſe temperare, ne plus iuſto per eas deteratur. Idque omnino neceſſe eſt: quia vt quiſque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem ſe addicit, ſic tenerior eſt ad terendum eius iram. Reprobienim quanuis ſub ſtigillis gemant, qui tamen non expendunt cauſam, quin potius tam ſuis peccatis quam Dei iudicio tergum obuertunt, ex ſocordia illa contrahunt duriciem: vel qui tremunt & calcitrant, adeoque tumultuantur contra ſuum iudicem, fortioſis illo impetu amentia & furore eos obſtupefacit. Fideles autem Dei ſerulis admoniti, ſtatim deſcendunt ad reputanda peccata, & metu horroris, que percuſſi, ad deprecationem ſupplices conſugiunt. Hos dolores, quibus ſe cruciant miſeræ animæ niſi leniret Deus, ſuccumbent centies etiam in mediocribus iræ eius ſignis.

33 Sit deinde hæc altera diſtinctio, quod dum ſtigillis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt: & quamquam illis non impune cedit talibus iræ diuinæ documentis non auſcultaffe, non tamen ideo plectuntur quod ad meliorem mentem redeant: ſed tantum vt Deum magno ſuo malo iudicem & vltorem experiantur. Ferulis autem verberantur filij, non vt multam delictorum Deo perſoluant, ſed vt inde ad reſipſcentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius quam in præteritum tempus reſpicere intelligimus. Id Chryſoſtomi verbis malim quam meſis exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis ſumens ſupplicium, ſed ad futura nos corrigens. Sic & Auguſtinus, Quod pateris, vnde plingis, medicina eſt tibi, non pœna: caſtigatio, non damnatio. Noli repellere ſtigillum, ſi nõ vis repelli ab hæreditate, &c. Tota iſta miſeria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis eſt, non ſententia pœnalis, &c. Has ſententias ideo citare placuit, ne cui videretur noua aut minus vſitata loquutio quam poſui. Atque huc pertinent querimonie indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitude, ne expoſtulat, quod perniciter contempſerit omnes pœnas Apud Iſaiam, Ad quid percuterem vos vltra: à planta pedis ad verticem nõ eſt ſanitas. Sed quia talibus ſententiis abundant Propheta, breuiter indicaffe ſatis fuerit, nõ alio cõſilio Deum punire ſuam Eccleſiam, niſi vt ſubacta reſipſcat. Ergo quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vindictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc ſententiã accipiendum eſt quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc eſt, dum nos filij Dei manu cœleſtis Patris affligimur, non hæc pœna eſt qua cõfundamur, ſed caſtigatio dum

In ſerm. de pœnit.
et confeſ.

Iſa. 1. 5

1. Sam. 15. 23

2. Sam. 12. 18

1. Cor. 11. 32

Lib. de pec. meritis
ac ratiſ. 2. c. 33. et

21

Iſa. 40. 2

taxat quia erudiamur. Quia in te planè nobiſcum eſt Auguſtinus: docet enim, pœnas, quibus homines pariter caſtigantur à Deo, varie conſiderãdas eſſe: quia ſanctis ſunt poſt peccatorum remiſſionem certamina & exercitationes: reprobis, ſine remiſſione, ſupplicia iniquitat. Vbi pœnas Dauidi aliſque piis inſectas commemorat, & eò ſpectaſſe dicit vt eorũ pietas huiusmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Iſaias, remiſſam eſſe populo Iudaico iniquitatem, quod plenã accepſſet caſtigationem de manu Domini, à pœnæ ſolutione pendere delictorum veniam arguit: ſed perinde eſt ac ſi diceret: Satis in pœnarum exactionem eſt: iuram ob grauitatem & multitudinem, qui iam diuturno luctu & mœnore conſecti fuiſtis, tempus eſt vt accepto plenæ miſericordie nuntio animi veſtri in lætitiã de J. J. ſine Patrem ſentiant. Nam illic Deus patris induit perſonam, quem iuſtæ quoque ſeueritatis pœnitet, vbi coactus eſt aſperius in filium animaduertere.

34 His cogitationibus fidelem instrui necesse est in afflictionum acerbitate. Tempus est ut iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filij Dei si seueritatem quam sentiant, vltionem eius esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum verò Dei flagellum, ut maledictionem & damnationem detestari: denique se à Deo diligi nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiet ut à ihuc punire velit. Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitis irascentem, sibi autem propitium ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertum conqueritur, Super me transierunt furor et tui Deus: terrores tui oppresserunt me. Item quod scribit Moses, Quoniã defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniã omnes dies nostri recesserunt in ira tua: consumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Contrã verò Dauid de paternis castigationibus, ut illis adiuuari magis fideles quãni opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quẽ tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, ut præstes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè teratio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum scelera dissimulãs rigidior erga suos apparet. Ideoque solatii causa addit Legis admonitionem, qua discant salutis suæ consuli dum reuocantur in viam, impij verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert sitne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilentia, morbi, maledictiones Dei sunt, quãni ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, ut sint aduersus reprobos iræ vindictæque Domini instrumenta.

35 Perspiciunt nunc omnes (ni fallor) quò spectet illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe ut documẽtum esset, grauius Deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tantam offensionem in dilecto & fideli seruo declarasset, ut erudiretur ipse Dauid ne postea tale facinus auderet: non autem ut pœna esset qua compensationem quantum Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehemẽti peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati quiddem noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humilitatem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipsum flagello suo asperrimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnesta men adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti nostro indictæ fuerant, miseria scilicet exercitamentis admoneri nos sentimus quã grauius Deo Legis suæ transgressio displiceat: quo miseræ nostræ sortis conscientia defecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aspiremus. Stultissimus vero fuerit si quis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus ut in malis perseverantes ad penitentiam vocet, offensa penitentia, superflua iã erit pœna. Quare prout vniuscuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicum exprobrat duro & obstinato populo quòd percussus non tamen faciat sinem peccandi. Hoc sensu conuenitur Ephraim esse quasi placentiam ab vna parte torridã, ab altera parte incoctã: quia scilicet non penetrabãtin animos feruẽ, vt

Deum remisso Dauidi adulterio, eũ castigasse cõmunicãtione exemplum, tũ vt ipsum humiliaret: & hac ratio ne fides, quibus propitius est, quotidie iubycere cõmunicibus huius vitæ miseris.

2. S. cor. 24. 15

Homil. 3. de prou. ad Stargirium.

Iere. 5. 3

Osee. 7. 8

vitiis excoctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simul ac quisque respuerit, se mox fore placabilem, sibi que nostra pernicacia exprimi quem exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visam est prudentissimo Patri omnes sine exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem est cur sic in vnum Davidis exemplum oculos coniciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuita peccatorum remissionem licebat contemplari. Legitur publicanus descendisse è templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambrosius, iugimus, satisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge: remittuntur tibi peccata tua: pœna non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur ut absolutiones, gratuita describuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius peti debuerat, quàm ab vnicò illo, quod nescio quid singulare continet.

*Dan. 4. 24. Cùm in-
bitur Nebuchadne-
zer peccata sua re-
dimere iustitia, il-
lud redimere refer-
ri ad homines pot-
ius quàm ad Deum:
Et non causam ve-
niæ illic describit,
sed potius modum
veræ conuersionis.
Idem de quibusdã
alijs Scriptur. slo-
gis.*

Prov. 10. 11

*1. Pet. 4. 8
Prov. 16. 6*

Heb. 13. 16

*Matt. 23. 25
Luc. 11. 39*

*Lucæ cap. 7. 36. Re-
missa sunt illi pec-
cata multa, quia ille*

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnezer vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas miseratione pauperum: non voluit significare iustitiam & misericordiam esse Dei propitiationem & pœnarum redemptionem (absit enim vt alia vnquã fuerit ἀπολύτρωσις: quàm sanguis Christi) sed illud redimere, ad homines potius quàm ad Deum retulit: acsi dixisset, Exercuisti, ò rex, iniustam & violentam dominationem, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populum tuum: pro iniustis exactionibus pro violentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomo charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer versus, Odiù excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo veru, more suo, per antithesin, mala quæ ex odiis nascuntur, cum fructibus charitatis confert in hunc sensum: Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vitio vertunt: at verò qui se diligunt, multa inter se mutuo dissimulant, ad multa coniuuent, multa vicissim condonant: non quod alter alterius vitia prober, sed tolerat, & admonendo medetur, potius quàm insectando exulceret. Eodem sensu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum est, nisi deprauatæ vatæque detortæ scripturæ insimulare eum volumus. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactione peccatus Deus, pœnam quam alioqui erat expetiturus, remittat: sed familiari Scripturæ more indicit quod ipsum sibi propitium repetitum sint qui vitiis ac nequitis prioribus valere iustis, per pietatem & veritatem ad ipsum conuertuntur: acsi diceret nã Domini reside e, ac quiescere eius iudicium vbi à flagitijs nostris, quiescimus. Nec verò causam veniæ, sed potius modum veræ conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophete frustra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentiã, quem oblectat integritas cum officijs charitatis. Sicut etiam admonet auctor Epistola ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem cominendans, eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Phariseos subannans quòd purgandis tantum catinis intentu, cordis munditiam negligenter, iubet eos, quo omnia munda sint, dare elemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantum docet qualis probeatur Deo mundities. De qua loquutione alibi tractatum est.

37 Quantum attinet ad locum Lucæ, nemo, qui parabolas illas à Domino propositam sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Phariseus apud se cogitabat, non cognosci à Domino mulierem quam

quam tanta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim non fuisse admiffurum, si peccatricem, qualis erat, cognouisset. Atque ex eo colligebat non esse Prophetam, qui cum in modum falli posset. Dominus, ut peccatricem non esse ostenderet cui iam remissa essent peccata, parabolam proposuit: Duo debitores erant vni feneratori: alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtrique remissum est debitum: vter maiorem gratiam habet? Respondet Phariseus, Is vtrique cui plus donatum est. Subiicit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multum. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris cui remissa erant quingenta, cui non dixit ideo remissa, quia multum dilexisset: sed ideo multum diligere, quia remissa sint. Atque huc eam similitudinem applicari conuenit in hanc formam: Putas mulierem hanc esse peccatricem: atqui talem non esse agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à signis sequentibus. Quae autem ratione peccatorum remissionem illa obtinuerit, palam Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam testamur.

38 Parum autem me mouent quae in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè loquutos: sed non concedam eos ipsos adeò fuisse rudes & imperitos, vt eo sensu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis leguntur. *Chrysostronus alicubi ita scribit, Vbi misericordia flagitur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudicium non sequit: vbi misericordia petitur, poenae locus non est: vbi misericordia, quaestio nulla: vbi misericordis, cõdonata responsio est. Quae verba vtcunq; torqueantur, cum dogmatibus tamen scholasticis conciliati nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Ecclesiasticis, qui Augustino inscribitur, sic legis, Poenitentiae satisfactio est, causas peccatorum excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque seculis irrisam passim fuisse satisfactionis doctrinam, quae pro amittis delictis rependi diceretur: quam omninem satisfactionem ad cautionem referat se in posterum à peccatis abstinendi. Nolo citare quod tradit idem Chrysostronus, eum nihil à nobis vltra requirere quàm vt delicta nostra cum la chrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sententiae subinde in eius & aliorum scriptis recurrunt. Augustinus quidem alicubi opera misericordiae remedia nuncupat obtinendae peccatorum remissionis: sed ne in verbulo ista quis impingat, ipse alio loco occurrit. Caro Christi, inquit, verum est & vnicum pro peccatis sacrificium, non modò iis quae vniuersa in baptismo delentur, sed quae postea ex infirmitate subrepunt: propter quae vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra. Et remittuntur per singulare illud sacrificium.

39 Vocarunt autem vt plurimum satisfactionem, non compensationem quae Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione multati fuerant quum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua poenitentia certiores. Indicebantur enim illis poenitentibus certa ieiunia, & alia quibus se prioris vitae verè & ex animo pertæsos esse approbarent, vel potiùs priorum memoriam obliterarent: atque ita dicebatur non Deo, sed Ecclesiae satisfacere. Quod etiã his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridio ad Laurentiũ,

Hic & scilicet 39. ostenditur, veteres Ecclesiasticos scriptores non eo sensu loquutos de satisfactionibus quo Papiſtae & intellexisse poenitentes satisfacere Ecclesiae, non Deo. * Homil. 2. in Psalms 50.

Cap. 54.

Hom. 10. in Genes.

Excursus ad Laurentium.

Matt 6. 13.

Cap. 65. Citatur in Decr. ca. in alt. de pœnis. dist. 1. Ex antiquo oritu sumpserunt originem confessiones & satisfactiones quæ hodie in usu sunt. Viperei sane partus, quibus factum est ut ne umbra quidem melioris illius formæ superfit. Scio veteres interdum duriusculè loqui: nec, ut nuper dixi, fortan lapsos esse nego: sed quæ pauculis natis asperserant, dum illos istorum manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et si veterum autoritate pugnandum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum cotyphæus centones suos contexit, ex insulis quorundam monachorum delirio quæ sub Ambrosij, Hieronymi, Augustini & Chrysostomi nomine feruntur, decerpta est: ut in præfenti argumento omnia ferè sumit è libro Augustini de pœnitentia, qui à rhapsodo aliquo inepte ex bonis pariter ac malis authoribus confarcinatus, Augustini quidem nomen præfert, sed quem nemo, vel mediocriter doctus agnoscere pro suo dignetur. Quod autem in eorum ineptiis non tam acutè exquiri, ignoscant lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certe nec valde laborosum, & tamen plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysteriis actarunt: sed quia fructuose docere propositum est, supersedeo.

De supplementis quæ ad satisfactiones adiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio. CAP. V.

*Quod tandem saluta-
constiterint indul-
gentiæ argumento
esse quæ alta erro-
rum nocte aliquot
seculis immergi fue-
rint homines.*

EX hac porrò satisfactiois doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, isti suffici nugantur: atque eò profiliunt in sanæ ut dispensationem esse definiant me ritorum Christi & Martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Et si autem helleboto magis quàm argumentis digni sunt, ut non magnum operæpretium sit tam frivolis erroribus refellendis incumbere, qui multis arietibus percussis sua sponte consensere & ad inclinationem spectato incipiunt: quia tamen imperitis quibusdam vtilis erit brevis refutatio, eam non omittam. Et sanè quòd tandem saluta constiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furiosa lasciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id vero documento esse potest quàm alta errorum nocte immergi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis bulligetulis passim nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretium taxari, nihil gratuitum proflare: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta, in lenones, in commestationes turpiter absumeretur: summos indulgentiarum buccinatores, summos esse cõtemptores: monstrum istud maiori indies licentia grassari ac luxuriari, nec finem ullum fieri, plumbum semper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen summa veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutiùs, existimabant tamen piis esse fraudes, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem ubi orbis aliquantum sibi sapere permisit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelascunt, do nec planè euanescent.

*Quid sint indulgen-
tiæ ex Populorum
doctrina: vnde con-
iungitur esse profa-
nationem sangui-
nis Christi.*

2 Verùm quoniam pluriini, qui sordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus lusetunt hætenus, & nos ludificati sunt indulgentiarum) vident fontem ipsum impietatis non conspiciunt: operæpretium est indicare non solum quales indulgentiæ, sed quid omnino sint omni macula absterse. Thesaurum Ecclésiæ vocant, Christi & sanctorum Apostolorum Martyrumque merita. Huius horrei radicalem custodiam (ut attigi) Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, ut & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem aliis

aliis delegare. Hinc nunc plenitudo indulgentiæ à Papa, nunc ceterorum annorum à Cardinalibus, centum dierum à Episcopis quadraginta Sūt autem illæ (vt genuinè describā) sanguinis Christi profanatio, Satanæq; ludibrium, quo Christianū populum à Dei gratia, à vita quæ est in Christo abducit, & à vera salutis via auertant. Quæ enim poterat fœdius profanari Christi sanguis, quàm dum negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem, nisi velut arefcentis & exhausti defectus aliunde suppleatur & sufficiatur? Christo Lex & Propheta omnes (inquit Petrus) testimonium perhibent, quòd per ipsum accipiendâ sic remissio peccatorum indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Christi emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ sanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem. Christus (inquit Paulus) qui peccatū non nouerat factus pro nobis est peccatum (id est peccati satisfactio) vt iustitia Dei efficeretur in illo: indulgentiæ peccatorum satisfactionem in sanguine Martyrum reponit Clamabat Paulus & Corinthiis testificabatur, solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum esse: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Christum acquisiuit Ecclesiam suo sanguine: indulgentiæ aliud pretium acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione Christus cōsummauit in perperuum sanctificatio, ait Apollolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici sanctificationem, quæ aliqui non sufficeret Iohannes dicit sanctos omnes lauiffe stolas in sanguine Agni: indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum.

Præclarè aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Palæstinos, Quamuis (inquit) multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insonitis occisio propitiatio fuit nisi di. Accipere iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ: singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitum suo sine persoluit: iuum vnus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati. Quam sententiam, vt erat memorabilis, alibi quoque repetiit. Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus appositè Auguſtinus in eandem sententiam, Etsi fratres (inquit) pro fratribus moriuntur, nullius tamen sanguis Martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: neque in hoc quòd imitari remur, sed quòd gratularemur conrult nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Euidem quom tota eorum doctrina exhorrendis sacrilegiis & blasphemis confusa sit, hæc tamen præ aliis prodigiosa est blasphemia. Agnoscant annon hæc sint sua placita, Martyres plus morte sua Deo præstitisse ac meritos esse quàm sibi opus esse: tantamque illis meritorum largitatem super fuisse quæ in alios redundaret. Ne igitur perpetuacuum sit tantum bonum, commiseri eorum sanguinem sanguini Christi, & ex vitroque thesaurum Ecclesie effici ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ defunt passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia. Quid hoc est, nisi Christo nomen relinquere, ceterum vulgarem sanctulum facere, qui in turba vix dignoscatur: Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum respici quum de obtinenda peccatorum remissione, expiatione, sanctificatione agitur. Sed audiamus eorū entymemata. Ne sine fructu effusus

Act. 10. 43

*Eregia antithesis

Christi & indulgē

tiarum Papalium.

1. Iohann. 1. 7

2. Cor. 5. 21

1. Cor. 1. 13

Act. 20. 28

Heb. 10. 14

Apo. 7. 14

Epi. 1. 81.

Psal. 116. 15

Hic & sect. 4. Cor.

Foditur impiū dog-

ma indulgentiarū

egregijs sententijs

Leonis Rom. Episc.

et August ostendi-

tur qd sanguinē Mar-

tyrum nō esse infu-

sum, licet nul-

lum locum habeat

in remissione pecca-

torum.

Epi. 95.

Tract. in Iohā. 84.

Lib. ad Bonif. 4.

cap. 4.

Colo. 1. 24

fit sanguis martyrum, in commune Ecclesie bonum conferatur. Itaque an verò nullus erit fructus glorificare Deum per mortem? veritatis eius suo sanguine subterbere? testificari presentis vite contemptu, meliorem vitam querere? si sem Ecclesie sua constanti confirmate, hostium autem pertinaciam frangere? Sed hoc est scilicet, nullum fructum agnoscent, si solus Christus est propitiator, si solus mortuus est propter peccata nostra, si solus est oblatus pro nostra redemptione. Nihilominus (inquit) coronam victorie adepti essent Petrus & Paulus si in Ierusalem defuncti essent sua morte. Quod autem ad sanguinem vsque certarunt, id sterile, & infructuosum relinquere iustitie Dei non quadraret. Quasi verò pro norum suorum mensura gloriam in seruis suis augere Deus non nouerit. Utilitas autem satis magna in commune ab Ecclesia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

Coloss. 1. 24

4 Quam verò malitiosè Pauli locum detorquent, vbi dicit se supple re in corpore suo ea quæ deerant passionum Christi. Non enim defectum illum supplementumve illud ad redemptionis, satisfactionis, expiationis opus refert, sed ad eas afflictiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes exerceri oportet, quoad in hac carne agent. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quod in seipso semel passus, quotidie in membris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus, vt nostras afflictiones suas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, pro Ecclesia, non intelligit pro redemptione, pro reconciliacione, pro satisfactioe Ecclesie, sed pro edificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, se sustinere omnia propter electos, vt salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu. Et Corinthis scribebat, pro eorum consolacione & salute se perfecte quascunque tribulationes patiebat. Et continuo ibidem seipsum expl. cat, quod addidit se factum Ecclesie ministrum, non ad redemptionem, sed secundum dispensationem quæ illi commissa erat, ad prædicandum Christi Euangelium. Quod si alium quoque interpretem requirunt, audiant Augustinum.

2 Tim. 2. 10

2. Cor. 1. 6

Passiones (inquit) Christi in solo Christo, vt in capite, in Christo & Ecclesia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deest passionibus Christi. Si ergo in membris Christi es, quisquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non sunt Christi membra, deerat passionibus Christi. Passiones verò Apostolorum pro Ecclesia suscipere quorsum tendat, alibi exponit, Christus mihi ianna est, ad vos: quia oves Christi estis, sanguinis eius comparata: agnoscite pretium vestrum, quod à me non datur, sed per me prædicatur. Deinde subnectit, Quomodo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad edificandam pacem, ad fidem afferendam. Hæc Augustinus. Absit autem vt deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi quantum ad omnem iustitiam, salutis ac vite plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui ad eò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Christum tanta largitate effusam, vt omnem vim peccati longè supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non vite aut mortis sue merito, quemadmodum Petrus disertè testatur: vt in Deum & Christum eius contumeliosus fuerit qui vilius sancti dignitate, ætate, quàm in sola Dei misericordia reposuerit. Sed quid hic diutius, perinde atque in te adhuc obscura moror, quum talia prodigia traducere, vincere sic?

In Psal. 16

Tract. in Iob. 47

5 Poterò, vt tales abominaciones prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiani Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelij dispensari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nã Euangelio Christum cum omni affluentia bonorum cœlestium, cum omnibus suis meritis, omni sua iustitia,

Rom. 5. 15

Act. 15. 21

Aut mendax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces indulgentias esse solent.

5 Poterò, vt tales abominaciones prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiani Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelij dispensari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nã Euangelio Christum cum omni affluentia bonorum cœlestium, cum omnibus suis meritis, omni sua iustitia,

Actia,

per am detorquent ad confirmationem sui Purgatorij. quorum illic pœna ex eorum opinione, luitur, culpam in præfenti vita remiffum eſſe non inſiciantur? Ne tamen adhuc nobis obſtrepant, plañiorem habebunt ſolutionem. Quum Dominus ſpem omnem veniæ præcidere vellet tam ſtigitoſe nequitie, non ſatis habuit dicere, nunquã remiffum eſſe: ſed quo magis amplificaret, partitione uſus eſt, quæ & iudicium complexus eſt quod ſentit in hac vita vniuſcuiuſq; conſcientia, & poſtremum illud quod paſſim in reſurrexione feretur: acſi diceret, Vos à malitioſa rebellionẽ non ſecus ac præſentiffimo exitio caute. Nam qui oblatam Spiritus lucem deſtinatõ extinguerẽ conatus fuerit, neq; in hac vita, quæ peccatoribus ad conuerſionem data eſt, veniã conſequetur, nec vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hædiſ ſegregabuntur, & regnũ cœleſte omnibus ſcandalis repurgabitur. Proferunt deinde illã ex Matthæo parabelam, Concordiam habe cum aduerſario tuo: nequando te ille iudici tradat, iudex liſtori, liſtor carceri: vnde non exeas donec perſolueris vltimum quadrantem. Si iudex hoc loco Deum ſignificat, liſſigtor Diabolus, liſtor Angelus, carcer Purgatorium, libenter dabo manus. Verum ſi nulli non conſtat, voluiſſe illic Chriſtum oſtendere quos periculis ac malis ſe obſticiant qui ſummum ius obſtinatẽ pertereant malunt quã n ex æquo & bono agere, quò vehementiũs ad æquam concordiam ſuos exhortaretur, vbi, quæ ſo, reperietur Purgatorium?

Matth. 5. 25

Philip. 2. 10

8 Petunt ex Pauli diſto argumentum, vbi cœleſtium, terreſtium & infernorum genera Chriſto ſecti affirmat. Infernos enim non poſſe intelligi, qui æternæ damnationi additi ſunt, pro cõfeſſo aſſumunt. Proinde ſuper eſt vt ſint animæ in Purgatorio laborantes. Non peſſimè ratiocinantur ſi Apoſtolus verum pietatis cultum, per geniculationem deſignaret: ſed quum ſimpliciter doceat delatam eſſe Chriſto dominationẽ qua ſubiugandæ ſunt vniuerſe creaturæ: quid obitat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui ſanè ad Domini tribunal liſtentur, iudicium ſuum agnitiui, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandem prophetiam Paulus ipſe alibi interpretatur, Omnes (inquit) liſtemur à iudiciali Chriſti. Scriptum eſt enim, Viuo ego, mihi ſectetur omne genu, &c. Atqui in eum modũ interpretari non licet quod in Apocalypſi habetur, Omnem creaturam, quæ in cœlo, & quæ ſuper terram, & quæ ſub terra, & quæ in mari, & quæ in iſſis ſunt, omnia audiui dicentia, Sed eſti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & poteſtas in ſecula ſeculorum. Id quidem facile concedo: ſed quales hie creaturas recenſeri putã? Certo enim certius eſt, & ratione carentes & inanimatas comprehendendi. Quo non aliud affirmatur quã ſingulas orbis partes, à ſummo cœlorũ vertice ad vſque terræ centrum, ſuo modo Creatoris gloriam enarrate.

2. Mach. 12. 43

Cont ſecund. 6. 10

1. Cor. 14. 22

Luc. 24. 44

Quod ex Machabæorum hiſtoria proferunt, reſpõſione non dignabor, ne opus illud videar in ſacrorum librorum catalogum referre. At Auguſtinus pro canonico recepit. Primũ quã certã fide? Scripturã (inquit) Machabæorum non habent Iudæi ſicut Legem, Prophetas, & Pſalmos, quibus teſtimonium perhibet Dominus tanquam teſtibus ſuis, dicens, Oportebat impleri omnia que ſcripta ſunt in Lege, & Pſalmis, & Prophetis de me. Sed recepta eſt ab Eccleſia non inuulter, ſi ſobriè legatur vel audiat, &c. Hieronymus autem ſine dubitatione, minimè valere eius authoritatem ad aſſerenda dogmata docet. Et ex libello illo vetuſto qui ſuo nomine Cypriani de expoſitione Symboli inferibitur, apertè cõſtat locum nullum in veteri Eccleſia habuiſſe. Et quid fruſtra hie contendit? Quasi author ipſe non ſatis oſtendat quantum ſibi deferendum ſit, quum veniam in ſine precatur, ſiquid minus bene dixerit. Certè qui ſcripta ſua indigere veniã ſateret, Spiritus ſancti oraacula non eſſe clamat. Adde quod non alio nomine laudatur Iudæ pietas, niſi quia ſpem

Armana

firmam de vltima resurrectione habuerit, vbi oblatione misit pro mortuis Hierosolymam. Neque enim ad pretium redemptionis trahit Scriptor historię quod ille egit: sed vt consortes æternę vitę essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superstitio ac quidē & præpostero zelo nõ caruit hoc factum: sed plusquã fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsque trahunt: quando aduentu Christi scimus cessare quę in vsu tunc fuerunt.

9 Verũ habent inuictũ cuneum in Paulo, qui non ita facillẽ percelli queat. Si quis super ædificat, inquit, super fundamentum hoc, autum, argentiũ, lapides pretiosos, ligna, scœnum, stipulam: vniuscuiusque opus, quale sit, dies Domini manifestabit: quod in igne reuelabitur. & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit: sed quasi per ignem. Quis (inquirit) ille ignis esse potest nisi purgatorius, per quem peccatorũ sordes absterguntur, quò puri ingrediamur in regnum Dei? At qui alium esse senserũt veterum plerique, nempe tribulationem seu crucem, per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant: idque multò probabilius quã Purgatorium con fingendo. Quanquã nec illis assentire: qui mihi videor certiorẽ multò & lucidiorẽ eius loci intelligentiã assequutus. Antequã tamen eam profero, velim mihi respõdeant, putãtne Apostolis ac sanctis omnibus per hunc ignem purgatorium transẽdũm fuisse. Neg ibunt, scio. nimis enim absonum foret eos purgari oportuisse quorum merita vltra mensuram, ad vniuersa Ecclesię membra redundare somniant. Verũ Apostolus hoc affirmat neque euim dicit, quorundam opus probatum iri, sed omnium. Neque hoc meum argumentum est, sed Augustini, qui sic interpretationem illam oppugnat, Et (quod magis absurdũ est) non dicit transituros ob qualibet opera: sed si Ecclesiam summa fidelitate ædificarint, mercedẽ recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apostolum metaphora vsũ esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignũ, scœnum, & stipulã vocauit Ratio quoque metaphora prompta est: nempe quòd velut lignum. statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neq; illa perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porro eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci neminem latet. Quò igitur filum metaphora prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit examen Spiritus sancti. Perinde enim atque aurum & argentum, quò propiũs ad ignem admoventur, eò certiorẽ probitatis puritate isque probationem referunt: ita Domini veritas, quò exactius spiritali examine expenditur, eò maiore sumit auctoritatis confirmationem. Quæ madmodum scœnum, lignum, stipula igni admotã, corripuntur in subitam consumptionem, ita hominum inuenti, Domini verbo nõ stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeũt quin concidant protinus & dispereant. Denique si commentitię doctrinæ, ligno, scœno, stipulæ comparantur, quòd instar ligni, scœni, stipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur nisi à Domini spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur, cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturę vsu. Dies enim Domini esse dicitur quoties suã presentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verò potissimum facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam euictum est, non alium esse ignem Paulo, quã Spiritus sancti examen. Quomodo autem per ignem illum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Id ipsum intelligere nõ erit difficile, si consideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Ecclesię architectos notat qui retento legitimo fundamentis,

1. Cor. 3. 12-15:

Chry. Aug. et alij.

Enchirid. ad Lat. 68.

disparem materiam superstruunt: hoc est, qui non descedentes à præci-
pui & necessitatibus fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallu-
cinant, commenta sua Dei verbo admiscunt. Tales, inquam, operis
iacturam facere oportet, abolitis eorum committis: ipsi autem salui sūnt
sed quasi per ignem, hoc est, non quòd eorum ignorantia & hallucinatio
eorum. Domino si probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute
ab illa repurgantur. Proinde quicumque auream diuini verbi purita-
tem isto Purgatorij stercore infecerunt, operis iacturam facere neces-
se est.

*Respondeatur ad obie-
ctione Papistarum: ve-
tustissima sūnt Ec-
clesia obsecratione
vt preces fierent pro
defunctis, vbi osten-
ditur ita à veteri-
bus factum sine ver-
bo Dei, peruersa
quoad emulatione,
ne Christiani, si pi-
gri essent in curan-
dis funeribus, vide-
rentur profanis ho-
minibus deteriores.*

Rom. 14. 23.

10 At vetustissima fuit Ecclesie obseruatio. Hanc obiectionem sol-
uit Paulus, dum suam quoque aetatem in ea sententia comprehendit, vbi
denūtiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesie stru-
ctura aliquid fundamento minus consentaneum posuerint. Quum ergo
mihi obiciunt aduersarij, ante mille & trecentos annos vsu recep-
tū fuisse vt preces fierent pro defunctis: eos vicissim interrogo, quo Dei
verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum sit. Neque enim hic Scriptu-
ræ testimonia desunt tantum: sed quæcumque illic leguntur Sanctorum
exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur il-
lic multæ & interdum longè narrationes: de precibus ne minimum qui
dem apicem videas. Atque quòd maioris momenti res est, eò magis de-
buerat commemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebat pro
mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hic se destitui videbant,
Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani passos esse: ideoque ad
imitationem trahendum non esse contendo quod fecerunt. Nisi quò
nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa conscientia, vt Paulus præ-
cipitur oratione potissimum requiritur hæc certitudo. Credibile tamen
est aliqua ratione ad id impulsos: nempe solatium quærebant quo suble-
uarent suum mœrorē: & inhumanū videbatur non edere coram Deo a-
liquod suæ erga mortuos dilectionis testimonium. Ad hunc affectum
quàm sit propensum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiã
instar facis recepta consuetudo, quæ ardorem multorum animis ini-
ceret. Scimus apud cunctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta
mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Et si autem his præ-
stigijs stultos mortales delusit Satan, fallendi tamen occasionem ex re-
cto principio sumpsit: mortem non esse interitum sed transitum ex hac
vita in alteram. Nec dubium est, quin Gentiles etiam ipsa superstitione cõ-
uictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam se credere profi-
tebantur, curam negligerent. Imò ne deteriores essent profanis homini-
bus Christiani, puduit illos nullum mortuis officium præstare, acti peni-
tus extincti forent. Hinc malè consulta sedulitas: quia si pigri essent in
curandis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant se magno pro-
bro expositum iri. Quod autem ex peruersa emulatione fluxerat, nouis
subinde incrementis sic actum est, vt præcipua sanctitas Papatus sit mor-
tuis laborantibus opem afferre. Verum aliud solatium longè melius ac
solidius suppeditat Scriptura, quum beatos mortuos testatur qui in Do-
mino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus
suis. Amori autem nostro nõ debemus eousque indulgere, vt peruersum
orandi morem in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudentia
pollet, facile agnoscit quicquid de hac re legitur apud veteres, publico
mori & vulgi imperitiæ fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in erro-
rem fuerunt: nempe vt inconsiderata credulitas priuare iudicio solet ho-
minum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commen-
dent, lectio ipsa demonstrat Monicam matrem suam in libris confessio-
nũ Augustinus narrat vehementer rogasse vt sui memoria in peragendis
myste-

Apc. 14. 13.

mysteriis fieret ad altare. Antle scilicet votum quod filius nõ exegit ad normam Scripturæ: sed pro naturæ affectu probari alius voluit. Liber autem De cura pro mortuis agenda, ab eo compositus tot hæsitaciones continet, vt suo frigore merito debeat stulti zeli calore extinguere, si quis mortuorum patronus esse appetat. frigidis certe verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant solliciti. Hæc enim vna est fultura, quia inualuit consuetudo vt preces adhibeântur pro mortuis, nõ esse speruendum hoc officium. Cæterum vt concedam vetustis Ecclesiæ scriptoribus pium esse visum suffragari mortuis: regula quæ fallere nõquit semper tenenda est, fas non esse in precibus nostris quicquam afferre proprium, sed vota nostra Dei verbo subiicienda esse: quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem syllaba libertatem suggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei est tentare pluiquam nobis præcipiat, * Verum ne gloriètur aduersarij nostri quasi veterem Ecclesiã erroris sui sociam habeant, dico esse longum discrimen. Agebant illi memoriã mortuorum, ne viderentur omnem de ipsis curam abiicisse: sed simul fatebântur se dubitare de ipsorum statu: de Purgatorio certè adeo nihil asserabant, vt pro re incerta haberent isti quod de Purgatorio somniarunt, pro fidei dogmate haberi sine quæstione postulant. Illi parcè & tantum vt deungerentur, in cõmunione sacræ Cœnæ suos mortuos Deo cõmendabant. Hi mortuorum curam assidue vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile est, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc vsitate erant, manifestè evertunt. Quale est hoc Augustini: quum resurrectionem carnis & æternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ post mortem sequitur, tunc vnumquæque accipere, si dignus est, quum moritur. Itaque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte, beata quiete itur restatur, Si talis est eorum conditio, quid illis, obsecro, contentent nostræ preces? Crasiores illas superstitiones, quibus simplicium animos fascinarunt, omitto: quæ tamè sunt innumere, & plera quæ adeo portentosa, vt nullo honesto colore prætexere ipsas possint. Illas quoque turpissimas nundinationes taceo, quas in tanto mundi stupore sua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus esset finis, & sine commemoratione satias habebunt hic pij lectores vnde conscientias suas stambliant.

De vita hominis Christiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura. CAP. VI.

SCOPVM regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat in ter Dei iustitiam & eorum obsequium symmetria & consensus: atque ita adoptionem continent qua recepti sunt in filios. Etiã autem noui, atem illiam qua imago Dei in nobis instauratur, lex ipsius in se cõtinet, quia tamen tarditas nostra multis, tam stimulis quàm adminiculis opus habet, prodeit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ reformandæ colligere, ne in studio suo aberrent quibus resipiscẽtia cordi est. Porrò dum vitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumẽ explere possit, si numeris suis omnibus ipsam absolue re libeat. Videmus enim in quantã prolixitate distendantur veterum patres de singulis tantum virtutibus cõpotur. Neque id loquacitate nimia. siquidem quancunque virtutem commendare oratione

* Longã esse differẽtiã inter veterũ apsum preces habentium pro defunctis & Papistarum eadem in re pernicacem errorem. Vide August. cap. 11. 16. 24. lib. de Cõnitute Dei, 21. Homi. in Iohã. 49.

Vite formandæ regulam cõtinet lex: sparsim etiã traditũ variis scripturæ locis: nec sine methodo, licet non sit ex quisiã & affectuã ut philosophi.

propositum sit, vltro stylis in eam amplitudinem materie copia deducitur, vt uite disseruisse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quam me traditurum nunc proficeor vitæ institutionem eoulsq; extèdere, vt & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes ex patietur. Ex aliorũ scriptis, præsertim vero ex veterum hominibus hæc petantur. Mihi abũde erit si methodũ ostendero qua vir pius ad rectum construendæ vitæ scopum deducatur, ac regulã quandã vniuersalẽ breuiter finiero, ad quam officia sua non multè exigat. Declamationibus suum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo sum idoneus, relinquam. Amo natura breuitatem & fortè, si copiosius loqui vellem, non succederet. Quòd si maximè plausibilis esset proluxior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præsentis autem operis ratio postulat, vt simplicem doctrinam quanta licebit breuitate perstringamus. Quemadmodum autem certos recti & honesti fines habent Philosophi, vnde particularia officia totũque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam æconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multo certiores. Hoc tantũ interest quòd illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenij dexteritatem ostentarent, sedulo affectarunt: Spiritus verò Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obseruauit, quam tamen dum alicubi ponit satis innuit non esse à nobis negligendam.

*In vitæ formandæ
regula, duo exequi-
tur Scriptura: exci-
tat nos ad iustitiæ
amorem, & normam
prescribit et sequẽ-
dæ Præcipua variis ar-
gumentis & ratio-
nibus facit.*

*• Hæc secũda pars
tractatur. cap. 7.*

Leuit. 19. 1.

1. Pet. 1. 16.

2. Porro duabus potissimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ institutio. Prior est, vt iustitiæ amor ad quem alioquin natura minimè propensi sumus, animis nostris instilletur ac infusetur: altera, vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iustitiæ studio aberrare non sinat. Commendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas suprà diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hinc attingemus. A quo fundamento melius exordiatur quãdum ad inonem nos sanctificari oportere, quia Deus noster Sanctus est: Si quidem quum instar sanctitarum ouium dispersi essemus, ac per mundi labyrinthum dissipati, ipse nos recollegit, vt sibi aggregaret. Quum nostræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus sanctitatem oportere eius esse copulam: non quia sanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quũ potius adherere primò illi oporteat, vt eius sanctitate perfusi sequamur quòd vocit) sed quoniam ad eius gloriã magnopere pertinet, non esse illi consortium cum iniquitate & immunditiã. Quare & hunc vocationis nostræ finem esse docet in quem respicere semper conuenit, si vocanti Deo velimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demeriti eramus, nos etui attingebat, si nobis permittimus tota vita in illis volutari? Ad hæc simul etiam admonet nos, vt in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare: quam vt ipse sibi cõsecrauit, ita incolarum impuritate nefas est profanari. vnde sunt eę voces, Locum ius futuom in Dei tabernaculo qui incedũ sine macula, & iustitiã studet, & c. quia sanctuarium in quo habitat, minimè decet instar stabuli sordibus esse repletum.

Ios. 3. 8. & ali.

Psal. 135. 2. & c. 24.

Rom. 6. 18.

*Scripturam in exci-
tandis nobis ad ius-
titiã. in ore, quod
est presentioris, un-
dameta sume equi-
a per se per se in
omnibus Philoso-
phorum libris.*

Ac quòd melius nos expergeficiat, ostendit Deum Patrem, quem ad modum nos sibi in Christo suo conciliauit, ita in eo nobis imaginem signatã ad quam nos conformari velit. Age præstantiorem æconomiam mihi apud Philosophos reperiant, qui apud eos solos rite atque ordine dispositam putant philosophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egrege volumus adhortari, nihil aliud afferunt, quam vt naturæ conuenienter viuamus: Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationẽ, quum

non modò vitam nostram ad Deum authorem cui obstricta est, referre præcipit: sed postquam degenerasse nos docuit à vera creationis nostræ origine ac lege, subiungit, Christum, per quem in gratiam cum Deo redimus, nobis propositum esse exemplar cuius formam in vita nostra exprimamus. Quid hoc vno efficere requiras? imò quia vita hoc vnum requiras? Hac enim conditione si adopratur in filios à Domino, vt Christum, nostræ adoptionis vinculum, vita nostra repræsentet: nisi nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, non modò à Creatore nostro deficiamus pessima per se, sed ipsum quoque seruatiorem euitamus. Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac linguis salutaris nostræ partibus sumit exhortandi materiam. Ex quo se nobis Patrem Deus exhibuit, extreme ingratit idem nos esse arguendos, nisi vicissim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Christus sanguinis sui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptismum confirmauit, nõ decere, vt nouis sordibus inquinemur. Ex quo nos suo corpori inseruit, solite cauendum ne nobis, qui sumus eius membra, in cuiusdam aut labem vllam atpergamus. Ex quo ipse id in, qui caput est nostrum, in cælum ascendit, cõuenite, vt deposito terræ affectu, illuc toto pectore aspiremus. Ex quo nos Spiritus sanctus templum Deo dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illustretur: nec verò esse committendum vt peccati spurcicia profinemur. Ex quo & anima nostra & corpus cælesti incorruptioni & immarcescibili coronæ destinata sunt, stentue enitendum esse vt pura & incorrupta in diem Domini conferuatur. Hæc, inquam, auspiciatissima sunt bene constituendæ vite fundamenta, quibus nequaquam similia deprehendas apud Philosophos: qui in commendatione virtutis nunquam supra hominis naturalem dignitatem ascendunt.

4 Atque hic locus est cõpellendi eos qui nihil habentes Christi præter titulum ac symbolum, Christiani tamen nominari volunt. Qui tantum deum facio eius nomine gloriantur? Siquidem nihil est commercij cum Christo nisi his qui rectam eius cognitionem ex verbo Euangelij perceperunt. Atqui eos omnes Christum rectè didicisse negat Apostolus, qui non edocti sunt, abiecto veteri nomine, qui corrumptur secundum defideria erroris ipsum esse induendum. Falso igitur atque etiam iniuria Christi cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet diserte interim ac volubilitate de Euangelio garrant. Non enim linguæ est doctrina, sed virtus: nec intellectu memoriaque duntaxat apprehenditur, vt reliqua disciplina, sed tum recipitur demum vbi animam totam possidet, sedemque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo desinat cum Dei contumelia iactare id quod non sunt, aut se non indignos Christo magistro discipulos præsentat. De doctrinâ, qua religio nostra conuenit, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea salus nostra inchoatur. verum ea in pectus transfunditur atque in mores trãfert oportet, ad eoque nos in se transformet vt sit nobis non insinuata. Si iote in eos philologi excaudescunt, eosque probrose à grege suo abigunt, qui quum autem profiteantur quæ magistra vitæ esse debeat, eam in sophisticam loquacitatem conuertunt: quanto meliori ratione nugaces istos sophisticas detestabimur, qui Euangelium in summis labris volutate contenti sunt, cuius efficacia centuplo magis quam frigidæ philosophorum patæneses, in affectus cordis incinos penetrare, animæ insidere, ac totum hominem afficere debuerat.

5 Neque requiro, vt nihil quàm absolutum Euangelium Christiani hominis in otes spurent, quod tamen ipsum & optandû est & conari necesse est. Sed non ita seuerè requiro Euangelicâ perfectionem, vt non sim

Malac. 1. 6.

Ephes. 1.

1. Iohan. 3. 1. 3.

Rom. 6. 1. 2. 3. 4.

1. Cor. 6. 11.

1. Pet. 1. 15. & 19.

1. Cor. 6. 15.

Iohan. 1. 1.

Ephes. 3. 3.

Contra eos qui Christi cognitionem obtendant, quæ vno te & mores eorû Christi doctrinam non referant.

Col. 3. 1.

1. Cor. 3. 16. et 6. 19.

2. Cor. 6. 16.

1. Thes. 5. 23.

Ephes. 4. 22.

* Tunc perfectio optanda esset omnibus, agnoscentibus pro Christianis etiã plerisque qui non ita multum ad huc progressi sunt.

Entendum semper

nobis esse, neque de

sperandum pr. p. r.

successus remanet.

pro Christiano agnitus qui nondum ad eam pertigerit. sic enim ab Eclesia excluderentur nonnes: quando nemo reperitur qui non sit lōgo ad huc interuallo distitit: multi verò parum adhuc progressi sunt, qui tamen immeritò abicerentur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quem solum dirigatur studium nostrum. Præstituatür meta illa, ad quam & enitāmur & contendamus. Non enim ita patitur cum Deo fas est vt ex his quæ tibi eius verbo præscribuntur partem suscipias, partem arbitrio tuo prætercas. Primo enim loco integritatem, tanquã præcipuam cultus sui partem, vbique commendat. quo nomine sinceram animi simplicitatem intelligit, quæ fūco & fīctione careat: cui cor duplex opponitur, ac si diceretur spirituale esse rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus sine fīctione ad sanctitatem & iustitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tātum suppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cursus alacritate festinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiã reptādō modicè promoueant, eam us quisque pro facultatū suæ modo, & inceptum iter prosequamur. Nemo tam infœliciter incedet, quin aliquantum saltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non desinamus, vt aliquid assidue in viã Domini proficiamus: neque successus tenuitatem desperemus. vt cunq; enim successus voto non respondet, non tamen perdita est opera vbi hodiernus dies hesternum vincit: sincera modò simplicitate in scopū nostrum respiciamus, & ad metam aspīremus, non assentatoriè blandientes nobis ipsi, nec malis nostris indulgentes, sed perpetuo conatu in hoc incumbentes, vt meliores nobis ipsis euadamus, donec ad ipsam peruentum fuerit bonitatem: quam quidem toto vitæ spatio quærimus ac sequimur, tum appheudeamus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius consortium recepti fuerimus.

Summa vitæ Christianæ: vbi de abnegatione nostri.

CAPVT VII.

Rom 12. 1.
*Principium formi
 diæ vitæ ad regulã
 in lege præscriptã
 considerare nos nõ
 esse nostris, sed
 Deo consecratos et
 dicatos. Itaque nos
 nobis rationiq; no-
 stræ (quã solã pu-
 tam audiendã Phi-
 losophi) annuntiare
 oportere, vt verbo,
 spiritusq; Domini
 gubernemur. Ad
 hoc caput et tota
 sequentia cõser. Au-
 gustini libri de mi-
 ribus Ecclesiæ Ca-
 tholicæ. Inde et
 Caluini de scã-
 dalis.*

Rom 14. 8.

ET si optimam & aptissimè dispositam constituendæ vitæ methodū habet Lex Domini, visum tamen est cœlesti Magistro, accuratio- re etiamnum ratione ad ipsam quam in Lege præscripserat regu- lam suos formare. Atque huius quidem rationis principū hoc est: quod fidelium officium est, præbere Deo sua corpora hostiam viuentem, sanctam, & illi acceptam: atque in eo situm esse legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figuram seculi huius, sed transfouentur renouatione mentis suæ, vt probent quæ sit voluntas Dei. Tam hoc magna est, nos esse Deo consecratos, ac de dicatos: ne quid post hac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus nisi in eius gloriam. Sactum enim non sine insigni in eum iniuria ad profanos vsus applicatur. Quòd si nostri non sumus, sed Domini: & quis error sit fugiendus, & quorsum dirigendæ sint vitæ nostræ actiones vnuerse, apparet. Nostri non sumus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in consiliis nostris factisque dominetur. Nostri non sumus: ergo ne statuamus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis secundum carnem expedit. Nostri non sumus: ergo quoad licet, obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra omnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur, Dei sumus: cunctis ergo nostris actionibus præsideat sapientia eius & voluntas. Dei sumus: ad illum igitur, tanquam solum legitimum finem, cõtendant omnes vitæ nostræ partes. O quantum ille profecit qui se non suum esse edoctus, dominium regimenque sui propriæ rationi abrogauit, vt Deo asscrat: Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis

pestis, vbi sibiipsis obtemperant, ita vnicus est salutis portus, nihil nec fa-
pere, nec velle per seipsum, sed Dominum praeuentem dūtaxat sequi. Sit
hic itaque primus gradus, hominem à seipso discedere, quò totam inge-
nij vim applicet ad Domini obsequium. Obsequium dico non modò
quod in verbi obedientia iacet, sed quo mens hominis, proprio carnis
sensu vacua, se ad Spiritus Dei nurum tota conuertit. Hanc transfor-
mationē (“quam renouationem mentis Paulus appellat) quā primus sit ad
vitam ingressus, philosophi omnes ignorarunt. Solam enim rationē ho-
mini moderatissime præficiunt, hanc solam purant audiendam, huic de-
nique vni morū imperiū deferunt ac permittunt. at Christiana philoso-
phia illam loco cedere, Spiritui sancto subiici ac subiugari iubet: vt ho-
mo iam non ipse viuat, sed Christum in se ferat viuentem, ac regnan-
tem.

2. Inde cōsequitur & illud alterum, Vt ne queramus quæ nostra sunt, *Itē non querenda
sed quæ & ex Domini sint voluntate, & faciant ad gloriam eius promo-
uendam. Magni & hoc profectus, vt nostri penè obliui, certè ratione non
sed quæ ex Domini
stri posthabita, Deo eiusque mandatis fideliter studium nostrum impen-
mi sunt voluntate, et
dere conemur. Quum enim nos priuatam nostri rationem omittere iu-
ad eius gloriam fa-
bet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentiae affectationem,
ciunt, hanc esse no-
hominum gratiam ex animis nostris eradicat: sed ambitionem quoque & *stri abnegationē, si-
omnem gloriam humanæ appetitum, aliāque secretiores pestes eradicat. ne qua mundus vi-
tiorum recedens est
Ita sanè compositum & comparatum esse conuenit hominem Christia-
num, vt sibi in tota vita negotium cum Deo esse reputet. Hac ratione, in hominis anima,
vt omnia sua ad arbitrium calculūque eius reuocabit, ita totam men-
tis intentionem religiose ad eum referet. Nam qui Deum in omni re a-
tis species praua
genda inuenerit didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hac il-
glorie cupidine vi-
la est nostri abnegatio, quā discipulis suis à primo tyrociniū mandat
tatur.**

tanta diligentia Christus: quæ vbi semel in animo obrinuit, primū *Mat. 16. 24,*
neque superbix, neque saltus, neque ostentatione, deinde neque auaritiæ,
neque libidini, neque luxuriæ, neque mollitiei, neque aliis quæ ex amo-
re nostri generantur, malis vllum locum relinquit. Contra vbicumque
non regnat, illic vel spūcissima vitia sine pudore peruagantur: vel si
qua est virtutis species, praua gloriæ cupidine vitiatur. Ostendit enim
hominem, si potes, qui nisi sibi iuxta Domini in mandatū renuntiarit, gra-
tis exerceat bonitatem inter homines velit. Nā quicumque non fuerunt
hoc sensu occupati, laudis saltem gratia virtutem sequuti sunt. Qui autē
vniquam ex philosophis virtutem propter se expetendam maximè con-
tenderunt, tanta arrogantiā inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud vir-
tutem expetiisse, nisi vt superbiendi haberent materiam. Atqui ad eò nō
oblectatur Deus, neque illis populis auræ captatoribus, nec turgidis il-
lis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo suam recepisse merce-
dem, his propiores regno cælorum faciat meretrices & publicanos. Nec
dum tamen ad liquidum exposuimus quot & quāntis obstaculis impe-
diatur homo à recti studio quandiu seipsum non abnegauerit. Vere e-
nim dictum est olim, Mundum vitiorum esse reconditū in hominis ani-
ma. Nec aliud remedium inuenimus, quā si te abnegato, ac præterita tui
ratione, mentem ad ea querenda totam intendas quæ abs te Dominus
requirit, & id eò tantū querenda quia illi placent.

3. Alibi distinctius idem Paulus singulas vitæ bene compositz partes
quauis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutaris omnibus ho-
minibus, erudiens nos vt ablegata impietate & mundanis concupiscē-
tiis, sobriè & iuste & piè viuamus in presenti seculo, expectātes beatam
spem, & manifestationē gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Chri-
sti: qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purifi-
cauimus in immortaliuitatis,

“ Rom. 12. 2.
Ephes. 4. 23.

Galat. 2. 20.

.. Mat. 6.

Mat. 21. 31.

Ex Pauli loco ad

Ti. ca. 2. 11. partes

vitæ bene composi-

tz gratiæ Dei con-

si. lenatis, abnegatio

impietatis, & inū-

danarum cupidita-

tum sobrietatis, iusti-

tia & pietatis, quo-

reram sanitate

disignat. Ihesus bea-

ta immortalitatis.

carer sibi populū peculiarē, studiosum honorum operū. Postquam enim ad nos animandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum verē colendum viam sternat, duo tollit obſtacula quę maxime impediunt, impietatem scilicet, ad quam natura sumus nimium procliuēs, deinde mundanas cupiditates quę se longius extendunt. Ac sub impietate quatenim nō modo superstitiones norat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat cū setto timore Dei. Mundanę autem cupiditates tamundem valēt atque carnis affectus. Itaque ad vtranque Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dicitur. Iam omnes vitę exactiones ad tria membra restringit, sobrietatem, iustitiā, & pietatem, ex quibus sobrietas haud dubiē tam castitatem & temperantiā quā purum & frugalem tēporalium bonorum vsum, & inopię tolerantiā denotat. Iustitia autē omnia æquitatis officia complectitur, vt reddat vnicuique quod suum est. Sequitur pietas, quę nos à mundi iniquitatibus segregat, vera sanctitate cū Deo coniungit. Hęc vbi in solubili vinculo inter se cōnexa sunt, solidā efficiunt perfectionem. Verū quia nihil magis difficile est, quā ratione carnis valere iussū & domitis cupiditatibus, imō abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terrę sordibus meditari. Paulus, vt animos nostros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad spem beatę immortalitatis: non frustra nos certare admonens: quia vt semel apparuit Christus redemptor, ita vt timo suo aduentu fructum salutis à se partē ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quę nos obnubilant, ne aspiremus vt decet ad cœlestem gloriam: imō docet peregrinandum esse in mundo, ne pereat vel excidat nobis cœlestis hęceditas.

4. Porro in his verbis perspicimus abnegationem nostri partim quidem in homines respicere, partim verō (id quę præcipiunt) in Deum, Quū enim sic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quę tum minimē capax est animus noster, nisi ante naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se esse ferendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non penitentiam, eo fieri, statim animos tollimus: nec tantum intumescimus, sed penē rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulo apud alios, & nobis ipsis leuia minutaque effingimus, blandiendo, imō interdum pro virtutibus osculamur. Eadem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparēt, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac capimus: si qua sunt vitia, leuiter ac si animaduersione ea obseruare nō cōtenti, odiosē amplificamus. Hinc illa insolentia, vt quisque nostrum, ceu communi lege exemptus, supra reliquos velit eminere: neminem verō mortalium non secutē & ferociter contemnat, vel certe tanquam inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebei nobilibus, serui dominis, literatus indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiæ opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regum quoddam gerunt in pectore, sibi enim arrogantes quō sibi placeant, de aliorum ingenis & moribus censuram agunt: si verō ad contentationem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi sanē nonnullam mansuetudinem præ se ferunt quandiu blanda omnia & amabilia expetiuntur: at verō qui eundem seruet modestie tenorem vbi pungitur & iruitur, quoto quisque est? Nec aliud remedium est quā vt reuellitur ex imis visceribus hæc noxiosissima *της ειδωτικης και ειδωτικης* pestis: quę admodum etiam Scripturę doctrina reuellitur. Sic enim institutum, vt quas Deus

nobis

Rom 12. 30.

Phil 1. 3.

Abnegatio nostri, siue iustificatio, partim hominis respicit, partim (& præcipue) Deū. Iubet Scriptura duos erga homines præstare: nempe vt illos nobis anteferamus honore, & procurandis eorum cōmodis, totos nos bona fide impendamus. Quorum prius quomodo faciendum, sit hic docetur, alterū scilicet 5.

nobis largitus est dotes, meminimus non nostra esse bona, sed gratuita Dei dona: quibus liqui superbiant, ingratitude suam produunt.

Quis te præstantiorem reddit? inquit Paulus. quòd si acceperis omnia, *1. Cor. 4. 7.* quid gloriaris ac si tibi data non essent? Deinde assidua vitiòrù nostrorù recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis restabit quo turgeamus: multa verò erit dilectionis materia. Rursus iubemus, quæcunque in aliis respicimus Dei dona, sic reuereri ac suspicere, vt eos quoque honoremus penes quos resident. Nam, quo ipsos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. * Ad vitia autem docemur conuiuere, non e quidem vt adulando foueamus, sed ne illorù causa insultemus iis quos benevolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortalium negotiù nobis sit, nõ tantum moderatè nos & modestè, sed comiter & amice etiam geramus. Quemadmodum ad veram mansuetudinè nunquã alia via peruenies, quàm si & tui dilectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

* Calvin. de sacerdotiis Eccl. Papal. in fine.

¶ Iam in quærenda proximi utilitate officium præstare, quantum habet difficultatis? Nisi à tui consideratione discedas, & te quodammodo exuas, nihil hic efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis esse Paulus docet, nisi tibi renunciaueris, vt aliis totum te addicas? Charitas (inquit) patiens est, benigna, non procax, non fastidiosa, nõ inuidet, non inflatur, non querit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc vnũ si exigatur, ne queramus quæ nostra sunt, non tamen minima vis erit afferenda nature: quæ sic in solâ nostri dilectionem nos inclinât, vt non tam facile patiarur nos ac nostra diligenter trãsire, quò alienis commodis inuigilemus: imò iure nostro spontè cedere, quòd alteri resignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concredatũ, vt in commune Ecclesiæ bonum conferatur, ideò iure legitimum gratiarũ omnium vsum esse, liberalem ac benignam cum aliis communicationè. Nulla nec certior regula, nec validior ad eã tenendã exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei esse deposita, ea lege fidei nostræ commissa, vt in proximorum bonum dispensentur. Sed vltèrius etiã num pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædica sunt humani corporis membra. Nullum membrum suam facultatem sibi habet, nec in priuatum vsum applicat, sed ad socia membra transfundit: nec vllam inde utilitatem capit, nisi quæ ex communi corporis rotius commoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratribus debet posse: sibi non aliter priuatim consulendo quam vt ad communem Ecclesiæ ædificationem intentus sit animus. Hæc itaque sit nobis ad benignitatem beneficentiãque methodus: quicquid in nos Deus contulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos esse æconomos, qui ad reddendam dispensationis rationem astringimur. Eam portò demum restat esse dispensationem, quæ ad dilectionis exigitur regulam. Ita fiet, vt non modo alieni commodi studium cum propriæ utilitatis cura semper coniungamus, sed hanc illi subiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam esse legem rite administrandi quæcunque à Deo dona suscipimus, in minimis quoque benignitatis suæ muneribus eam olim posuit. Primitias enim frugum offerri sibi mandauit, quibus testaretur populus nefas sibi esse aliquid percipere fructum ex bonis non illi antè consecratis. Quòd si ira demum sanctificatur nobis Dei dona postquam ipsi auctori manu nostra ea dedicauimus: impurum esse abusum constat qui non eiusmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum frustra rerum tuarum communicatione locupletare contendas, ad eum igitur quum peruenire benignitatis nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga sanctos

Quomodo nos manum ducat Scriptura ad procurandis proximorũ utilitates.

1. Cor. 13. 4.

1. Cor. 12. 13.

Exod. 22. 29. et 23. 19.

Psal. 16. 3.

eius qui in terra sunt exercenda est: ideoque sacris oblationibus comm-
parantur elemosynæ, vt legalibus illis nunc respondeant.

6 Porro ne beneficièdo faciscamus (quod protinus fieri alioqui ne-
cesse foret) accedere oportet al-
terum illud quod ponit Apollolus, Pati-
tem esse charitatè, nec irritati. Omnibus in vniuersum benefacere Do-
minus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio me-
rito æstimetur: sed hic optima ratione sobuenit Scriptura, quæ docet
non esse respiciendum quid ex se ipsis mereatur homines, sed imaginem
Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectio-
nis debeamus. In domesticis autem fides illam eandem diligentius obser-
uandam, quatenus per Christi Spiritum renouata est & imitaurata. Ergo
quisquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, causam
non habes cur illi te impendere detre-
des. **Dic** exi: aneum est, at Domi-
nus noram illi impressit, quæ familiaris esse tibi debet: qua ratione verat
carnem tuam despiciere. **Dic** contèptibilem ac nihili, at eum Dominus
esse demonstrat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. **Dic** nullis eius
officiis te esse obærum ac eum velut in vicem suam substituit Deus et
ga quem tota ac tanta recognoscas beneficia quibus te sibi deuinxit. **Dic**
indignum esse cuius causa, vel minimè in labores, ac digna est imago
Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. **Quod** si non
modo nihil boni promeritus est, sed iniuriis quoque & maleficijs te pro-
uocauit, ne hæc quidem iusta causa est cur illum & dilectione comple-
cti & dilectionis officijs prosequi desinas. Longè aliter (inquiet) de me
promeritus est. At quid meritus est Dominus? qui dum illi iubet remitti
quicquid in te peccauit, sibi certè vult imputari. Hæc profecto vna via
peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorsus aduersum est, nedum dif-
ficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficijs mala pensemus,
probris benedictiones referamus: si meminermus non hominum ma-
litiã reputandam esse, sed inspicendam in illis Dei imaginem: quæ in-
ductis ac oblitteratis eorum delictis, ad eos iam indos amplexadòsque sua
pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locũ, si cha-
ritatis numeros impleamus. Ille autem impiet non qui omnibus chari-
tatis officijs solummodo defungitur, etiam si nullũ prætermittat: sed qui
ex sincero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluat
quidem ad plenum omnibus quod debet, quã-
um attinet ad externa of-
ficia: interim tamen longe absit à vera exoluèdi ratione. Quosdam enim
videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod
non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exproberent. Atque
huc calamitatis hoc infelici seculo deuentum est, vt nullæ propè elec-
mosynæ, saltè in à maxima parte hominum, sine consumelia portigantur.
Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis esse debuerat: nam à
Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatè in vul-
tu præ se ferant, & verborum comitate amabilia reddant sua officia. Pri-
mũ, eius que in op- sua indigere conspiciunt personam suscipiãt oportet,
ac fortunæ perinde misereantur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerẽt:
vt misericordie ac humanitatis sensu ad ferendas illi supplicas non ali-
ter quàm sibi, ferantur. **Qui** sic animatus ad operam fratibus suis dandã
accedet, nõ modò nulla vel arrogantiã vel exprobratione officia sua cõ-
taminabit: sed nec fratrem, cui bene facit, vel tanquam opis egenum des-
piciet, vel tanquam sibi obligatum subiugabit. nõ magis scilicet quàm
vel ægro membro insultamus, cui refocillando reliquum corpus labo-
rat: vel reliquis membris putamus specialiter obligatum, quia plus opere
ad se traxerit quàm repèderit. Si quidem officiorum inter membra con-
muni-

Heb. 13. 16.

1. Cor. 13. 16.

2. Cor. 9. 5.

1. Cor. 13. 4.

Ne alijs benefici-
do facti sumus pa-
tientia opus esse nec
hominũ indignita-
tem aut alias quali-
tates que nos re-
morari possent attẽ-
dendas, sed Deum
qui iubet, respicien-
dum.

* Galat. 6. 10.

** Ies. 53. 7.

Mat. 5. 14. et 18. 35.

Luc. 17. 2.

Mat. 5. 44.

Et omnes charita-
tis numeros implea-
mus, nõ satis esse se
defungamur omni-
bus charitatis offi-
cijs, sed sincero a-
moris affectu id fa-
ciendũ. In quo pri-
mũ est, vt eius quẽ
ope nostra indigere
conspicimus, perso-
nã suscipiamus. Ita
vitabitur arrogan-
tia reliquæ que cha-
ritatis inquinamẽ-
ta: neque vos gene-
re officij præstato, pu-
tabimus nos libera-
tos.

munificatio nihil gratuitum habere creditur, sed petitis solutio esse eius quod natura lege debitum negare prodigiosum esset. Hac quoque ratio ne fiet ut ne liberatum se puret qui vno genere officij defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri solet, ut diues, postquam aliquid de suo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad se pertinentia, alijs deleger. Sed ita potius secum quisque cogitabit, se, quantum quãtus est, proximis debitorem sui esse: nec alium exercendam erga ipsos beneficentiam statuendũ esse finẽ, nisi quoni facultates deficiunt: quæ quãtũ latẽ extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem, quam diximus in Deum spectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidẽ de ea iã dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerantiamque nos format. Principio igitur in querenda vitæ presentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, ut Domini arbitrio nos nostrãque omnia resignantes, domãdos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honorẽsque expe- tendos, ad ambiendam potentiam, ad cumulãdas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompãque facere videntur, congerẽdas, fuitola est nostra libido, infinita cupiditas. Rursum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odiũ: quibus ad illa modis omnibus amolienda stimulamur. Hinc videre est quã in irriquoieto sint ingenio, quot tentet artes, quibus studiis se fatigent quicunque vitam proprio consilio componunt: quò scilicet adipiscantur quæ vel ambitionis vel avaritiæ fert affectus. rursum quò pauperiem humilitatẽque defugiant. Pijs ergo hominibus ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda est via. Principiò non aliunde prosperandi rationem vel appetant, vel sperent, vel cogitẽt, quã ex Domini benedictione: ideòque in eam se tutò ac confidenter reiciant ac reclinent. Nã utcumque sibi pulchrẽ sufficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores, opẽsque contendit, vel studio emittitur, vel adiuuatur hominum gratia: certũ est tamẽ omnia hæc nihil esse, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, nisi quatenus vtrunque Dominus prosperabit. At è conuerso sola ipsius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, ut nobis in lætum faustumque exitum succedere omnia faciat: deinde ut maxime sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulati) quando tamen ne minimam quidem felicitatis particulam degustant quibus incumbunt Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malẽ nobis vertat, consequemur. Portò nequaquam appetendum quod homines magis miseros facit.

9 Ergo si omnino prosperi successus atque optabilis rationem in sola Dei benedictione credimus esse positam, qua absente miseriam nos omne genus & calamitatis maneat: restat etiã ut ne propria vel ingenij dexteritate, vel sedulitate fieti, nec hominum fauore subnixi, vel inani fortunæ imaginatione cõsili, ad opes honorẽsque cupidẽ contendamus: sed in Dominũ semper respiciamus, ut eius auspicijs ad quancunque ille prouiderit fortem deducamur. *Ita primum fiet ut non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantũm fortunas sequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliãsque nequitie artes, auxiliũ? Nam ut illa nisi purẽ cogitantem ac rectẽ agentẽ non sequitur: ita eos omnes à quibus expectitur ab obliqua cogitatione prauisquẽ facinoribus reuocat. * Deinde iniectum erit nobis frænũ, ne immodica discedendi cu-

Abnegationis nõ sstri, quatenus Deũ respicit, pars est æquanimittas & tolerantia, quã praestabimus, si in querenda vitæ presentis comoditate vel tranquillitate nos Dominò totos resignemus, neque vllam prosperandi rationem appetamus, speremus, cogitemus, quæ ex eius benedictione ne.

Si quod ad presentis vitæ conditionẽ at tinet, à sola Dei benedictione pendemus, tria sequentia præstabimus.

* Primum.

* Secundum.

piditate ardeamus, ne uel honoribus ambitiose inhiemus. Quæ enim frons te quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea cõsequenda quæ contra eius uerbum desiderat? Absit enim ut quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur. Postremò, si pro uoto ac ipse nõ succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detestatione: quod sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores dispensantur. In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinat, nec ea quæ furiose expeti ab hominibus solent, in malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prosperè acciderit, sibi imputat, ac suæ uel sedulitati, uel industriae, uel fortunæ, sed Deo auctori acceptum feret. Quod si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat imò etiam retro delabatur: maiori tamen aequitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocrem successum, qui uoto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatum, in quo tranquillius acquiescat quàm in summo uel opulentiæ uel potentia fastigio: quia ut saluti suæ conducit, ita res suas ordinat à domino reputat. Sic Dauidem fuisse affectu uidentem, qui dum sequitur Deum, seque ei regendum tradit, simile se testatur pacto ablaeto, neque ambulare in rebus altis uel mirabilibus supra se.

Psal. 131. 1.

Fidelis impatientia non in uoluntate posita est ut equo animo se non augetur suis: sed ad omnes et am casus, quibus obnoxia est presens uita extenditur: quoniam Dei Patris sui maiorem moderate contumpe-ri agnoscunt, non autem se humanam.

Neque in hac tantum parte constare pijs animis debet illa tranquillitas & tolerantia: uerum ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est præsens uita, extendatur, necesse est. Ergo nemo se esse abnegauit, nisi qui se totum ita resignauit Domino, ut omnes uitæ suæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui uero sic animo compositus erit, quicquid acciderit, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei inuidia cõqueretur. Quàm uero necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti simus. Alij atque alij morbi nos identidè infestant: nunc scuit pestilentia, nunc belli calamitatis crudeliter vexamur: nunc gelu, nunc grandio, spe anni deuorata, sterilitas inducit, quæ nos ad penuriam redigit: uxor, parentes, liberi, propinqui morte abripuntur: incendio absumitur domus: hæc sunt quorum euentu, uita suæ maledicunt homines, suum natalem detestantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (ut sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis eum & scuitæ accusant. Fidelè uero in his quoque oportet Dei clementiam & uerè paternam indulgentiam intueri. Proinde, siue suas ædes, sublatis propinquis, in solitudinem redactas uideat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem se cõuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adustus pruina segetibus, aut gelu consumptus, aut grandine proculcatus, imminere famiem uideat: non tamen despõdebit animum, nec Deo inuidiam faciet. sed in hac fiducia permanebit. Nos tamen in tutela Domini sumus, & oues in pascuis eius educatæ: ille igitur alimèta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo afficiabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, ut ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo exostulet: sed iusticiam ac lenitatem in Dei fetula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniat, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gratoque animo suscipiet, ne contumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suæque omnia semel permisit. Ecessit imprimis à peccatore Christiani hominis stulta illa & miserima Ethnicorum consolatio, qui ut animum contra res aduersas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quod ἀκατος esset ac temeraria, quæ cæcis oculis merentes simul ac immerentes uulneret.

Psal. 79. 13.

Hæc enim e converso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunæ arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non ruerè inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.

CAPVT VIII.

QUIN altius etiamnum conscendere piam mentē decet: nempe quò discipulos suos vocat Christus, vt suam vnusquisq; crucem tollat. Quoscumq; enim Dominus cooprauit, ac suorum consortio dignatus est, se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimisque ac variis malorum generibus resectam vitam præparare debent. Sic est cælestis Patris voluntas, vt certum de suis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem profequitur: nam quum esset ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obedientiam discere oportuerit ex iisque passus est Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: præsertim quum nostra causa subierit, vt nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filius Dei hunc esse destinatum finem docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperris, quæ aduersæ malæque existimantur, nos Christi passionibus communicare: vt quæ admodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur: sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quòd dum communionem discimus afflictionum eius, simul apprehendimus potentiam resurrectionis: ac dum conformes reddimur mortificis, ita præparamur ad gloriose resurrectionis consortium. Quærum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quò magis rebus aduersis afflictamur, eò certius confirmatur nostra cum Christo societas: cuius communionem passiones ipsæ non modò benedictæ nobis fiunt, sed ad promouendam quoque nostram salutem nulum afferunt adiumentum.

2. Ad id quòd Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandam approbandamque Patri suam obedientiam: nobis verò multis rationibus necesse est sub assidua cruce vitam degere. Primum (vt natura nimium propensi sumus ad omnia carni nostre tribuenda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demonstrata fuerit, facile virtutem nostram supra iustum modum æstimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, cõtra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in stolidam & inanem carnis confidentiam euehimus: qua freti, contumaciter deinde superbumus in Deum ipsum, perinde ac si propriis nobis facultates citra eius gratiam sufficerent. Hinc arrogantiam melius retundere non potest quàm dum experimento nobis cõprobat quanta nõ modò imbecillitate, se lætã fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertas, vel orbatus, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus sustinendis longè impares, quantùm ad nos attinet, mox succubimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutem: quæ sola sub pondere afflictionum consistere nos facit. Quinetiam sanctissimi, vtcunque Dei gratia nõ propriis viribus stare se nouerint, de sua tamen fortitudine &

Matt. 16. 24
Oportet nos ipsos abnegemus ad crucem ferendam: quoniam Deus suos oēs sub cruce vult exercere, à Christo suo primogenito exorsus, quæ cum Christo societas iam magnam patientiæ & consolationis materiam suppeditat. Vide Calu de Scandalis: item in excusatione ad Pseudomcode-mos.

Matt. 3. 17, & 17. 5

Hebr. 5. 8

Rom. 8. 29

1. Cor. 11. 22

Philip. 3. 10

Multis rationibus esse nobis necesse est sub assidua cruce vitam degere: quarum tres præcipue. Primam hic habes, se cundam sect. 4. tertiam sect. 6.

Prima ratio: ad retundendam arrogantiam, & virium nostrarum confidentiam: eoque remedio egere etiam sanctissimi, ostenduntur exemplo Davidis.

Psal. 30. 7

constantia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitenti-
 rem sui noticiam adducar. Hæc fœcordia Dauidi quoque obreptic. Ego
 dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehouah, stabiliheras in be-
 neplacito tuo monti meo robur, abscondisti faciem tuam: sui percussus.
 Factur enim corprote in rebus prosperis obstupescatos fuisse suos sen-
 sus, vt posthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, sibi innixus fuerit
 vt perperuitatem sibi promitteret. Si hoc tanto Prophete accidit, quis
 nostrum non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus trinquillis, maioris
 constantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis hu-
 militati, hypocritis fuisse discunt. Talibus, inquam, documentis admoni-
 ti suorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem: vt praua car-
 nis confidentia exuti, ad Dei gratiam se conferant. Porro vbi se contule-
 runt, diuinæ virtutis præsentiam, in qua satis supèrque præsidij inest, ex-
 petiuntur.

Rom. 5. 3

*Ubi cruce retundi-
 tur arrogantia, &
 virtutum nostrorum
 confidentia, hinc
 fieri vt fiducia no-
 stram Deum confir-
 metur, & spes au-
 geatur.*

3 Atque id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patien-
 tiam, patientia probationem. Nam quod Deus promissit fidelibus se adiu-
 turum in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subli-
 stunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam possent. Patien-
 tia igitur experimentem affert sanctis, quòd Deus, quam pollicitus est o-
 pem, tæ ipsa, dum opus est, exhibeat. Inde spes quoque eorum confirma-
 tur: quando ingratiudinis nimix foret, nò expectare in posterum quam
 constantem ac firmam expecti sint Dei veritatem. Videmus iam quot v-
 no contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim quam falso de propria
 virtute præsumimus opinionem euertens, nostramque hypocritin, quæ
 delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit:
 sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimitur,
 nec succumbamus. Victoriæ autem spes sequitur: quatenus scilicet
 Dominus, quod promissit præstando, suam in futurum veritatem stabili-
 lit. Sanè vt solæ sint istæ rationes, apparet quàm necessaria nobis sit crucis
 exercitatio. Neque enim parui momenti est cæcum tui amorem abster-
 gi: vt imbecillitatis tuæ conscius probè has Imbecillitatis propriæ sensu
 affici, vt diffidere tibi discas. Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transfe-
 ras. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipsius auxilio fretus ad vltimū
 inuictus perseueres. Consistere ipsius gratia, vt veracem esse in suis pro-
 missis intelligis. Certitudinem promissionum eius habete compertam,
 vt spes tua inde roboretur.

*Secunda ratio, pro
 priam quam vtilis est
 nobis sub cruce vi-
 uere.*

4 Alium quoque finem habet Dominus affligendi suos, vt ipsorum
 patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd
 possint illi obedientiam præstare, nisi quam ipse dederit: sed ita placet ei
 præclaris documentis testatas facere ac illustres quas in sanctos contelit
 gratias: ne intus otiose lateant. Ergo tolerandi virtutem ac còstantiam,
 qua seruos suos instruxit, in apertum proferendo, dicitur eorum patien-
 tiam explorare. Vnde illæ sunt loquutiones, quòd tentauerit Deus Abra-
 ham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quòd non detestasset
 proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non secus fidem
 nostram tribulationibus docet probari, quàm aurum in fornace ignis ex-
 aminatur. Quis autem non expedire dicat vt præstantissimum patien-
 tiæ donum, quòd à Deo suo fidelis accepit, in vsum producat, vt cer-
 tum manifestumque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum
 pro merito æstimabunt. Quòd si Deus ipse, ne in obscuro lateant, imò
 inutiles iaceant ac depeant quas fidelibus suis virtutes contulit, iure fa-
 cit, dum illis excitandis materiam suppeditat: optimam rationem habet
 sanctorum afflictiones, sine quibus nulla foret eorum patientia. Ad obe-
 diendum quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum,
 sed

*Gen. 21. 13 & 12
 1. Pet. 1. 7*

sed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, si omnia illis ex sententia fluerent, nescirent quid esset Deum sequi. Atque illud Seneca commemorat *De vitæ be. cap. 13.* fuisse: vetus prouerbiū, quum ad res aduersas tolerandas quempiā hortarentur, Deum sequere. Quo scilicet innuebant, tum verè demū iugum Dei subire hominem, quum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quòd si æquissimum est vt cœlesti Patri nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certè detrectandum, vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assueficiat.

5 Necdum tamen perspiciamus quàm necessaria sit nobis isthæc obedientia, nisi simul reputamus quanta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia, simul atque molliùs aliquantisper atque indulgētius habita est. Idem enim prorsus accidit illi quod equis refractariis, qui si aliquot dies otiosi saginātur, præ ferocitate domari postea nequeunt: nec se ipsum recognoscunt, cuius imperio vteuque autem obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obdusi recalcitremus aduersus eum qui nos aluit & enutriuit. Debat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamādā eius bonitatem allicere: sed quando ea est nostra malignitas vt perpetuò eius indulgentia potius corumpamur: plusquam necessarium est nos aliqua disciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honoribus elati superbiāmus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insoleſcamus, Dominus ipse, prout prouidet expedire, occurrir, & carnis nostræ ferociam crucis remedio subigit ac refrænā, idque variis modis: quantum scilicet vnicuique salubre est. Neque enim aut iisdem morbis peræque grauitè laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre est vt alij alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios leniùs tractet, alios asperioribus remediis purget cœlestis medicus, dum vult omnium sanitati consulere: neminem tamen immunem ac intactū prætermittit: quia omnes ad vnum nouit esse morbosos.

6 Adde quòd non modò infirmitatem nostram præuenire, sed præteritam etiam delicta sepe corrigere necesse habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia cōtineat. Proinde quoties affligimur, subire procius in mentem debet antea vitæ recordatio: ita proculdubio reperiemus, nos admisisse quod dignum eiusmodi castigatione esset. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patientiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè considerationem superdat, quum dicit rebus aduersis nos à Domino corripī, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipsa quoque tribulationum acerbitate, Patris nostri clementiam erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando ne tum quidem definit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, sed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Filii mihi, ne respicias correctionem Domini, neque afficiaris tædio quum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & cum velut pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoscimus, an nostrum non est obedientes potius docilesque filios exhibere, quàm contumacia desperatos homines imitari, qui malefici induruerunt? Perdit nos Deus nisi à se delapsos correptione reuocat: vt rectè ille dicat, nos spurios esse, non filios, si extra disciplinam sumus. Peruersissimi ergo sumus si ipsum ferre non possumus dum hanc nobis beneuolentiam & quam habet de salute nostra curam declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet Scriptura, quòd illi, velut inueteratæ recoſtæque nequitæ mancipia, flagel-

Secundæ rationis necessitas (cruce scilicet explorari participationem nostram, & nos ad obedientiam erudiri) quod tanta sit carnis nostræ lasciuia.
Dent. 32. 15

Tertia ratio, ppter quam salutare est in his, ferre crucem: ut sic Deus præterita delicta corrigat: in quo boni Patris erga nos officio summi agnoscimus: contra, infideles sunt saepe obstinatiores.
1. Cor. 11. 32

Prou. 3. 11

Heb. 12. 8

lis deteriores modò ac obstinatiores sunt : hi, ceu filij ingenuitate præditi, ad pœnitentiã proficiunt. Eligendum nunc viro in numero esse malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum est, contentus breuiter attigisse, finem faciam.

Singularis consolatio, vbi pro iustitia patimur vel ignominiam, vel dânum, vel calamitatē quâuis: que crux maximè est propria fidelium.

7 Porro singularis illa est cōsolatio, vbi pro iustitia persecutionem patimur. Succurrere enim tū debet quāto nos honore dignetur Deus, quæ ita nos peculiari militiæ suæ nota insignit. Persecutionē pati pro iustitia dico, non tantū qui pro Euangelij defensione, sed qui pro quolibet iustitiæ patrociniò laborant. Siue ergo in asserenda aduersus Satanæ mendacia Dei veritate, siue in suscipiēda bonorū atque innocentium contra improborum iniurias tutela, necesse est incurrere in mundi offensiones & obſta, vnde aut vitæ nostræ, aut fortunæ, aut honori periculum imminet: ne graue sit nobis aut molestum eatenus impendere nos Deo, aut ne miseros in his nos putemus, in quibus ipse suo ore nos beatos pronūtiat. Paupertas quidem, si in se ipsa æstimetur, miseria est: similiter exilium, contemptus, carcer, ignominia: mors: denique ipsa extremum est omnium calamitatum. Verū vbi aspirat fauor Dei nostri, nihil est istorum quod non in felicitatem nobis cedat. Contenti ergo potius simus Christi testimonio quàm falsi carnis æstimatione. Ita fiet vt Apostolorum exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro suo nomine contumeliam patiamur. Quid enim? si innocentes ac nobis bene conscij impiorum scelere eximur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: sed verè apud Deum in cœlis diuitiæ ita nobis accrescunt: si penaribus nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam: si vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Christo radices: si probis ac ignominia notamur, eo ampliore loco sumus in regno Dei: si tucidamur, ita nobis ingressus pateſcit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris est mare, quibus tantum pretium Dominus statuit, quàm vmbrales & euandas vitæ presentis illecebras.

8 Quum ergo his & similibus monitis abunde soletur Scriptura quas pro iustitiæ defensione sustinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati sumus nisi libenter atque hilariter eas è manu Domini suscipimus: præsertim quum sit hæc crucis species fidelium maximè propria, qua vult Christus in nobis glorificari: quem admodum & Petrus docet. Quia verò ingenuis naturis acerbis est contumeliam quàm centū mor tes pati, nominatim admonet Paulus non modo persecutiones nos manere, sed etiam probra, quia speramus in Deum viuum. Sicut alibi suo exemplo ambulare nos iubet per infamiã & bonam famam. Neq; verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitalis dolorisq; sensum tollat: alioqui nulli in cruce esset sanctorum patientia, nisi & dolore torquerentur, & angereantur molestia. Si nulla esset in egestate asperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea sũt que dæque habere: at quum vnumquodque ipsorū ingenua sibi amaritudine nostros omnium animos naturaliter mordeat, in eo se profert fidelis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritudinis sensu tentatus, vt cunq; grauer laboret, fortiter tamen obſistendo elucatur: in eo se exerit patientia, si acriter eximulatus, timore tamen Dei restatur, ne in aliquam intemperentiã erumpat: in eo elucet alacritas, si tristitia & mœrore vulneratus, in spiritali Dei consolatione acquiescit.

9 Hinc cōsistit, quem aduersus naturalem doloris sensum sustinent si leles, dum patientiæ ac moderationi student, eleganter descriptit Paulus his verbis, in omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus, at non desistimur: persecutione in patimur, at in ea non deseri-

mur.

Matt. 5. 10

Act. 5. 41

1. Pet. 4. 11

1. Tim. 4. 10

2. Cor. 6. 8

* Hic & sc. 9. ostēditur, non eam esse fideliū patientiã: quæ excreat doloris sensus, sed quæ diuina cōsolatione sustulsa pugnes ad vultus naturalē doloris finem. Itaq; viuendam Stoicorū viã patet. non quæ, vt totum p se esse, habet, vniuersum aut for mulare.

2. Cor. 4. 8

mur: deiciamur, ac non perimus. Vides vt patienti ferre crucem, non sit prorsus obtupescere, & omni doloris sensu priuari: quemadmodū Stoici magnanimum hominem stultè olim deserperunt, qui exuta humanitate, rebus aduersis perinde ac prosperis, tristibus perinde ac lætis afficeretur: imò qui instar lapidis nulla re afficeretur. Et quid ista sublimi sapientia profecerunt? nempe simulachrum patientiæ depinxerunt, quod neque repperitum est vnquam inter homines, neque extare potest. Quin potius dum nimis exactam ac præcisam patientiã habere volunt, eius vim sustulerunt è vita humana. Nunc quoque sunt inter Christianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, sed tristari quoque & sollicitū esse vitiosum est. Atque hæc quidem paradoxa ferè ab oriosis hominibus procedunt, qui speculando magis quàm agendo se exercent, nihil quàm talia paradoxa parere nobis quunt. At nihil nobis cum ferrea ista philosophia, quam Magister ac Dominus noster non verbo tantum, sed exemplo etiam suo damnauit. Nam & suis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit: nec aliter discipulos suos instruit. Mundus, inquit, gaudebit: *Iohan. 17. 20* vos autem lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edito beatos pronuntiauit qui lugent: nec mirum. Nam si improbantur omnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius e corpore sanguinæ lachrymæ distillarunt? Si quælibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorem illum quo non leuiter consternatum fuisse legimus? si omnistristitia displicet, quomodo placebit quòd animam suam faceret effectristem vsque ad mortem?

10 Hæc eò dicere volui vt pios animos à desperatione reuocare, ne studio patientiæ ideo protinus renouent quòd naturalem doloris affectum exuere non possunt. Quod necesse est euenire eis qui ex patientia stuporem, ex homine forti & còstanti stuporem faciunt. Sanctis enim tolerantia laudem deserit Scriptura, dum ita malorum diuitia affligantur vt non frangantur nec concidant: ita amaritudine punguntur, vt simul perfundantur spiritali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respiciant. Interim versatur in eorum cordibus illa repugnantiã, quòd naturæ sensus, quæ sibi sentit aduersa resistit atque horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiã expressit Dominus quòd ita loqueretur Petro, Quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quòd libebat. Quum autem senueris, præcinget te alius, & educet quòd non volēs. Non est sanè verisimile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deum per mortem, inuitum ac resistantem eò tractū esse: alioqui patrum haberet laudis eius martyrium. Verum utcunque cordis summa alacritate diuinæ ordinationi pareret, quia tamen humanitatem nõ exuerat, duplici voluntate distringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quæ erat obiturus, per se reputabat, eius horrore percussus, libenter effugisset: rursus dum succuterebat Dei imperio se ad eam vocari, euidet ac proculcato timore, libenter atque adeo hilariter eam subibat. Hoc ergo studendum est, si Christi discipuli esse volumus, vt tanta Dei obseruantiã atque obedientia imbuatur animi nostri, quæ còtrarias omnes affectiones domare ac subrugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in summis etiã animi angustiis patientiã constantem retineamus. Res enim ipsæ aduersæ habebunt suã asperitatē qua morderantur. Sic morbo afflicti, & ingemiscentes, & inquietabimur, & sanitate expectemus: sic egestate pressis, sollicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur: sic ignominie & contemptus, iniuriæ dolore feriemur: sic in funeribus nostrorū debitas naturæ lachrymas exoluemus: sed hæc semper erit clausula, Atqui Dominus ita voluit: ergo eius voluntatem sequamur, Imò inter ipsas doloris

* Descriptio repugnantiæ illius, quæ generatur in cordibus proximis ex naturæ sensu, qui penitus exui non potest, & pietatis affectu, quo illi subigi & domari oportet. de quo & inquitio sicet 9.

Iohan. 21. 18

punctiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipsa quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

Multū interesse in ter philosophicam patientiam & Christianam quæ pariter doceant, quia sit necesse: Christus, quia iustū, deinde salutare nobis.

11. Quoniam autem præcipuam crucis tolerandę rationem à diuine voluntatis consideratione sumpsimus, paucis definiendum est quid inter philosophicam ac Christianam patientiam inter sit. Equidem paucissimi ex philosophis eò rationis conscenderunt, vt manu Dei nos exercerent: sed illi quoque ipsi non aliam afferunt rationem, nisi quia ita necesse sit. Quid autem istud est dicere nisi cedendum esse Deo, quia frustra contendas obluertari? Nam si Deo tantum paremus quia necesse est: si euadere liceat, parere desinemus. Scriptura autem longè aliud in voluntate Dei considerare iubet, nempe iustitiam primum & æquitatem: deinde salutis nostrę curam. Huiusmodi ergo ad patientiam sunt Christianę exhortationes: Sine paupertas, siue exilium, siue carcer, siue contumelia, siue motus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogitandum nihil istorū accidere nisi nutu ac prouidentia Dei. Porro ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere. * Quid enim? an non innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis castigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon æquissimum est carnem nostram domari, & veluti iugo assuesceri, ne libidine pro suo ingenio ferociat? annon digna est iustitia & veritas Dei cuius causa laboremus? Quòd si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non possumus sine iniquitate vel obmurmurare vel obluertari. Non audimus iam illam frigidam cationem, Cedendum quia necesse est: sed viuidam ac plenam efficacię præceptionem, Obtemperandum, quia resistere nefas est. Patiendum, quoniam impatientia sit aduersus Dei iustitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis est quòd salutis ac bono esse nobis agnoscimus, hæc etiam parte nos consolatur optimus Pater, dum asserit, se eo ipso quòd nos cruce affigit, salutis nostrę consulere. Quòd si salutare nobis tribulationes esse constat, cur non grato placidòque animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferendo non succumbimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Ista, inquam, cogitationes faciunt, vt quantum nostri contrahuntur in cruce, naturali acerbioris sensu, tantum spiritali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio sequitur, quæ nulla sine gaudio esse potest. Quod si laus Domini, & gratiarum actio non nisi ab hilari lætòque pectore emanare potest: nihil autem est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spiritali gaudio temperari.

De meditatione futurę vitæ.

CAP. IX.

Ita miseriis erudi nos à Deo ad præsentis vitæ contemptū, vt serio futurę desideremus: quod varus quoq; exemplis vtorum nostrorum demonstratur. Hic & sic.

QUOCUNQUE autem tribulationis genere premamur, respiciendus semper est hic finis, vt affuescamus ad præsentis vitæ contemptum, indèque ad futurę meditationem excitemur. Quoniã enim optimè nouit Deus quæ optopere in belluinum mundi huius amorem firmiter naturã inclinati, aptissimam rationem adhibet ad nos retrahendos & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhaerescamus. Nemo quidem est nostrū qui non videri cupiat ad cœlestem immortalitatem toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enim nullam te antecellere brutas pecudes: quarum conditio nihilo nostra inferior futura esset nisi spes æternitatis post mortem nobis supersit. Verum si consilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quàm terram.

certam. Inde autem stupiditas, quod mens nostra fulgora inani opum, potentiae, honorum, perstricta hebetatur, ne longius cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine, occupatum degrauiatur, ne altius assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, felicitatem in terra suam quaerit. Huic malo vt occurrat Dominus, assiduis miseriam documētis suos de praesentis vitae vanitate edocet. Ergo ne altam sibi & securam pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrocinis, vel aliis iniuriis inquietari saepe infestarique permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuiciis inhiant, aut in iis quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terrae, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiā eos redigit, aut certe in mediocritate continet. Ne nimium placide in bonis coniugij delibentur: aut vxorum improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbirate affligit. Quod si in his omnibus indulgentior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescant, vel confidentiā exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quā instabilia sint ac euanida quaecunque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se aestimatur inquietam, turbulentam, innumeris modis miserā, nulla ex parte planē beatam esse: omnia quae aestimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multisque admixtis malis vitata esse: atque ex eo simul constituumus, nihil hic quaerendum aut sperandum quā certamen: attolendos in caelum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum est, nunquam seridū ad futurae vitae desiderium ac meditationem erigi animum, quisi praesentis contemptu ante imbutus fuerit.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilesceat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui vinctos nos detineat. Proinde si qua aeternitatis cura est, huc diligenter incumbendum, vt malis istis cōpedibus nos explicemus. Porro quoniam plurimas blanditias habet praesens vita quibus nos pelliciat: multam amoenitatis, gratiae, suauitatis speciem qua nos demulceat: magnopere nostra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac felicitatis concussu hic frueremur: quū assiduis maiorum stimulis non possumus satis expergeri ad repudiandam eius miseriam? Vitam humanam sumi vel vmbrae instar esse, non modò eruditus notum est, sed vulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritum habet: & quia rem esse videbant in primis cognitū vilem, multis insignibus sententiis commendant. Verū nulla ferē res est quam vel negligentius expendamus, vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra constituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuersatur mortis simulachrum, egregie, fateor, de vitae huius vanitate philosophiamur. Quamquam ne id quid in facimus perpetuū: plerumque enim nihil nos afficiunt ista omnia. Verū vbi accedit, momentanea est philosophia, quae, simulatque terga vertimus, euanesceat, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquat: idemque non aliter effluit atque theatralis plausus in incuudo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantū, sed mortalitatis quoque ipsius obliui, ac si nullus vnquam de ea tumor ad nos peruenisset, in supernam terram immortalitatis securitatem reuolumur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal esse ἐν ἄνθρωπον, fatemur id quidem: sed adeo nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis infideat. Quis ergo neget, nobis omnibus summum operae pretium esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimentis conuicti de misera terrestis vitae conditione: quando vix conuicti etiam desinimus praua

Stultaque eius admiratione obstupescere, ac si vltimam bonorum meritam in se contineret? Quod si necesse habet Deus nos etudire: nostri vicissim officij est auscultare vocanti, & corporem nostrum vellicanti: vt contempto mundo, ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

Talem vitæ huius contemptum requiri à nobis, vt neq; eam oderimus, nec aduersus Deum ingrati sumus, cuius clementia ipsa est testimonium fidelibus. De quo habet, & circa finem scilicet. 4.

3 Sed enim ad talem præsentis vitæ contemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratitude. Si quidem hæc vita, vixit que infinitis miseris referta sit, confectur tamè meritò inter non aspernandas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficiij, rei iam sumus nõ parum in Deum ipsam ingratitude. Præsertim verò fidelibus testimonium esse debet diuinæ benevolentiam quando ad salutem eorum promouendam tota est destinata. Prius enim quàm æternæ gloriæ hereditatè nobis palam exhibeat, minoribus documentis se nobis Patrem vult declarare: ea sunt quæ quotidie ab ipso nobis conferuntur bona. Quum ergo nobis feruat vitæ hæc ad intelligendam Dei bonitatem, fastidiemusne eam quasi nullam bonificam in se haberet? Hunc igitur sensum atque affectum induere nos oportet, vt ipsam reponamus inter minimè respuenda diuinæ benignitatis dona. Nam si desent Scripturæ testimonia (quæ plurima sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddendū Domino gratiarum actionem quod in eius lucè nos protulit, quod vsuram nobis concedit, quod omnia ad eam conseruanda necessaria præsidia largitur. Et multò illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriam regni cælestis quodammodo preparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi sunt in cælo, certamina prius in terris obeant, ne triumphent nisi superatis belli difficultatibus, & parata victoria. Deinde altera: quod variis beneficijs diuinæ benignitatis suauitatem delibare in ea incipimus: quòd spes ac desiderium nostrum acuitur ad plenam eius reuelationem expectandam. Vbi constitutum illud fuerit diuinæ clementiæ munus esse quod terrènam vitam viuimus, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores gratosque esse oportet: tum opportunè descendemus ad considerandam miserissimam eius conditionem: quòd scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro natura propendimus.

4 Porro quicquid detrahitur prauo eius amorì, debet melioris vitæ desiderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus visum est optimum non nasci proximum, quàm citissimè aboleri: siquidem Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterant non infansum ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorum mærore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequerentur: sed id faciebant sine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, non videbāt quomodo pijs in bonum cedat quod per se nec beatum nec desiderabile est: itaque iudicium suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in ætternanda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per se quàm miseriam esse, eò alacriores & magis expediti totos se ad futuram illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad hanc comparisonem ventum est, tum verò illa non modò securè negligi potest, sed præ hac penitus contemnenda est ac fastidenda. Nam si cælum patria est, qui aliud terra quam exilium? Si migratio è mundo est in vitam ingressus, quid aliud mundus quàm sepulchrum? in ipso manere quid aliud quàm in morte demersum esse? Si liberari à corpore, est offerri in solidam libertatem, qui aliud est corpus quàm carcer? Si Dei præsentia frui suprema felicitatis summa est, nõne ea carere miserum? Atqui donec è mundo euaserimus, peregrinamur à Domino. Ergo si cum cælesti vita terrena comparatur, non dubiū quin

2. Cor. 5. 6

* Sic contemnenda facillè & contemnenda sit. * Odio certè habenda nunquam est.

est, nisi quatenus nos peccato tenet obnoxios: quanquā ne illud quidem odium propriè in ipsam conuertendum est. Vtunque sit, nos tamen ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finè eius desyderantes, parati quoque simus ad arbitrium Domini in ea manere, quo scilicet tædiū nostrum sit procul ab omni murmure & impatientia. Est enim instar titationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conseruanda quoad ille reuocari. Deserit quidem sortem suam Paulus, quòd voto suo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & suspirat ardenti redemptionis desyderio, nihilominus, vt Dei impetio pareat, paratum se ad verumque profitebatur: quia se id Deo debere agnoscit vt nomen eius vel per mortem vel vitam glorificet: ipsius autem est itatuere quid maxime ad gloriam suam expediat. Itaque si Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque nostræ terminum: sed ita, vt & illius studio flagremus, & in meditatione simus assidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati seruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

5 Hæc verò potenti simile, quòd pro illo mortis desyderio, tãra eius formidine tenentur multi, qui se Christianos esse iactant, vt ad quãlibet eius mentionem cõtemiscant, velut rei penitus ominosæ & infausæ. Equidem non est mirum si naturalis sensus in nobis exhortescat, audientia nostri dissolutione. At istud nullo modo ferendum, non est in peccato Christiano pietatis lumen, quod maiori consolatione qualècunque illud timorem superet ac suppressat. Nam si cogitemus hoc instabile, vitiolum, corruptibile, caducū, emarcidū, putre corporis nostri tabernaculum i deo dissolui vt in firmam perf. ætam incorruptibilem, cœlestem denique gloriã mox iustitietur: annon ardentem fidem expetere coget quod natura reformidat. Si cogitemus per mortẽ ab exilio nos reuocari vt patriã, & cœlestẽ patriã incolamus, an nihil inde solatij cõsequemur? At nihil est quod non permanere appetat. Fateor sane, atque ideo ad futuram immortalitatẽ respiciet. dum nobis cõtendo, vbi stat cõditio obtingat, quæ in terra usquum apparet. Optime enim Paulus fidelis alacriter ad mortẽ pergere docet, nõ quia velint exui, sed quia superindui cupiant. An vero bant animalia, atque adeo in anime ipsæ creaturæ vsque a ligna & lapides præsentis suæ vanitatis sibi cõsuet. in vltimũ reuirtectio- nis diẽ intentæ erunt vt eam sicut Dei à vanitate eximantur. : nos & ingenij luce præ editi, & supra ingeniu, Dei Spiritu illuminati, quã de essentia nostra agitur, nõ attollemus animos vltra hanc terræ putredinẽ? Verum non est huius instituti aut loci contra tantã hanc perversitatẽ agere. Et iã initio professus sum me locorum communium fustorem tractationẽ hic nimis velle suscipere. Ego huiusmodi timidulis animis suaderem vt Cypriani libellum de mortalitate legerẽt, nisi digni essent qui ad philosophos ablegarentur: vt inspecto quenti illi præ se ferunt mortis contẽptu, erubescere incipiant. Hoc tamen habemus constitutũ, neminẽ bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis & vltimæ resurrectionis diũ cum gaudio expectet. Nam & hac nota fideles lauietos describit Paulus, & scripturæ familiaris est quoties solida læuitiæ argumẽ eum proponere vult, eo nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita vestra: appropinquat etiam redemptio vestra. An rationabile, quæso est, vt quod ille tantum valere voluit ad exultationem & alacritatẽ in nobis excitandam, nihil quàm tristitiam ac consternationẽ pariat? Si ita est, quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? Saniores ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modo, sed genuit etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Adueniet

presentem vitam,
vt odio non habeatur.

Rom. 7. 24

Philip. 1. 23

Admonentur hic
Christi qui
bet eius mentionem
cõtemiscant, velut
rei penitus ominosæ
& infausæ.
Equidem non est
mirum si naturalis
sensus in nobis
exhortescat, audi-
entia nostri
dissolutione.
At istud nullo modo
ferendum, non est
in peccato
Christiano pietatis
lumen, quod
maiori consolatione
qualècunque illud
timorem superet
ac suppressat.
Nam si cogitemus
hoc instabile,
vitiolum,
corruptibile,
caducū,
emarcidū,
putre corporis
nostri tabernacu-
lum i deo
dissolui vt in
firmam perf. ætam
incorruptibilem,
cœlestem de-
nique gloriã
mox iustitietur:
annon ardentem
fidem expetere
coget quod
natura reformidat.
Si cogitemus
per mortẽ
ab exilio nos
reuocari vt
patriã, &
cœlestẽ patriã
incolamus,
an nihil inde
solatij cõsequemur?
At nihil est
quod non
permanere
appetat.
Fateor sane,
atque ideo
ad futuram
immortalitatẽ
respiciet.
dum nobis
cõtendo,
vbi stat
cõditio
obtingat,
quæ in terra
usquum
apparet.
Optime enim
Paulus fidelis
alacriter ad
mortẽ
pergere
docet,
nõ quia
velint
exui,
sed quia
superindui
cupiant.
An vero
bant
animalia,
atque
adeo
in anime
ipsæ
creaturæ
vsque
a
ligna
&
lapides
præsentis
suæ
vanitatis
sibi
cõsuet.
in
vltimũ
reuirtectio-
nis
diẽ
intentæ
erunt
vt
eam
sicut
Dei
à
vanitate
eximantur.
: nos
&
ingenij
luce
præ
editi,
&
supra
ingeniu,
Dei
Spiritu
illuminati,
quã
de
essentia
nostra
agitur,
nõ
attollemus
animos
vltra
hanc
terræ
putredinẽ?
Verum
non
est
huius
instituti
aut
loci
contra
tantã
hanc
perversitatẽ
agere.
Et
iã
initio
professus
sum
me
locorum
communium
fustorem
tractationẽ
hic
nimis
velle
suscipere.
Ego
huiusmodi
timidulis
animis
suaderem
vt
Cypriani
libellum
de
mortalitate
legerẽt,
nisi
digni
essent
qui
ad
philos-
ophos
ablegarentur:
vt
inspecto
quenti
illi
præ
se
ferunt
mortis
contẽptu,
erubescere
incipiant.
Hoc
tamen
habemus
constitutũ,
neminẽ
bene
in
Christi
schola
profecisse,
nisi
qui
&
mortis
&
vltimæ
resurre-
ctionis
diũ
cum
gaudio
expectet.
Nam
&
hac
nota
fideles
lauietos
describit
Paulus,
&
scripturæ
familiaris
est
quoties
solida
læuitiæ
argumẽ
eum
proponere
vult,
eo
nos
reuocare.
Exultate
(inquit
Dominus)
&
leuate
capita
vestra:
appropinquat
etiam
redemptio
vestra.
An
rationabile,
quæso
est,
vt
quod
ille
tantum
valere
voluit
ad
exultationem
&
alacritatẽ
in
nobis
excitandam,
nihil
quàm
tristitiam
ac
consternationẽ
pariat?
Si
ita
est,
quid
adhuc
eo
quasi
magistro
gloriamur?
Saniores
ergo
mentem
concupiamus:
atque,
vt
repugnet
cæca
&
stupida
carnis
cupiditas,
non
dubitemus
aduentum
Domini
non
votis
modo,
sed
genuit
etiam
ac
suspiriis,
velut
rem
omnium
faustissimam,
expetere.
Adueniet

2. Cor. 5. 2
Rom. 8. 19

2. Tim. 4. 8
Tit 2. 13
Luc. 21. 28

enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractus, in beatam illam vitam & gloriæ suæ hereditatem inducat.

Rom. 8. 36
1. Cor. 15. 19

6 Sic est sanctorum fidelium nationem, quando in terram inhabitant, oportet esse tanquam ones macerationi destinatas, quo Christo capiti suo conformentur. Deploreatissimi ergo essent, nisi in cælum mente erecta, saperent quicquid in mundo est, & præsentem rerum faciem traicerent. Contrà, ubi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiam si videant florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rectum omnium splendore ac luxu superbire, si deliciis omnibus affluere cernant: si præterea eorum improbitate pulsentur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si auaritia exulentur, si alta quamvis libidine vexentur: non difficulter se in talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorum oculis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, deliciarum suarum in enarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis societate enectet, denique felicitatis suæ participatione dignabitur. Impios vero illos, qui in terra floruerint, in extremam ignominiam prouocet: eorum in deliciis cruciatibus, risum & lætitiæ fluxu stridorque dentium permutabit, pacem diro conscientie tormento inquietabit, molliam plenam igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subiciet. Hæc enim est iustitia (teste Paulo) dare miseris & iniuste afflictis relaxationem, reddere vero afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus de cælo. Hæc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit, despondere animû, aut vanis mundi solatiis, in exitium nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes confitetur, dum in præsentem impiorum prosperitatem reputanda nimium immoratur: neque potuisse aliter consistere, quam dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuenit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, carne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

Isa 25. 18,
apoc. 7. 17

2 Thess. 1. 6

Psal. 73. 2

Quomodo utendum presenti vita, eiusque adiumentis.

CAPVT X.

Hic & sic. 3. tractatur. In usu bonorum huius vite caueda duo vitia, ne vel nimia austeritate astrogamus conscientias, vel laxemus fræcorum hominum interperantiam.

1. Cor. 7. 31

TALIBVS rudimentis probe nos simul instituit Scriptura quis rectus sit honorum terrestrium usus: res in componenda vitæ ratione nimis negligenda. Nam si viuendum est, utendum quoque necessariis vita à luniculis: nec fugere ea quoque possumus quæ videntur oblectationi magis quam necessitati inservire. Modum ergo tenere oportet, ut pura conscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum utamur: eum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, vitam præsentem quandam peregrinationem suis esse, qua in cæleste regnum contendunt. Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus utendum sit eius bonis, ut cursum nostrum iuuent potius quam moerentur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita utendum esse quasi non utamur: eodem animo emendas esse possessiones quo venduntur. Verum quia lubricus est hic locus, & vitæque in partem procliuis ad lapsum, studeamus pedem figere ubi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiam ac luxuriam effragari libidine perpetuo euagari nisi seuerius coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis ut homini permiserunt, quatepus necessitatis in-

tercesset.

teresset. Pium quidem consilium: sed impendit austeriores fuerunt. Nam (quod est valde periculosum) arctiores laqueos induerunt conscientis quam quibus verbo Domini stringerentur. *Necessitas porro illis est, ab omnibus abstinere quibus carere possis: ita secundum eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior austeritas, qualis refertur de Cræte Thebano, qui opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab illis iri putabat. Multi autem hodie dum prætextum quarunt quo in rerum vfu carnis intemperies excusetur, & interim lasciuenti viam sternere volunt, pro confesso assument quod minimè illis concedo, nulla modificatione restringendam esse hanc libertatem, sed permittendum cuiusque conscientie vt vsurpet quantum sibi licere videat. Equidem fateor nec debere nec posse conscientias statim præcisque legum formulis hinc alligari: sed quum Scriptura generales legitimi vsus tradat regulas, secundum illas certè limitandus nobis est.

2 Sit hoc principium, vsus donorum Dei non aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipse creauit ac destinauit: siquidem in bonum nostrum creauit, non perniciem. Quamobrem nemo iter rectius tenebit quam qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam si reputemus quem in finem alimenta creauerit, reperiemus non necessitati modo, sed oblectamento quoque ac hilaritati voluisse consulere. Sic in vestibus, præter necessitatem finisei fuit, decorum & honestas. In herbis, arboribus & frugibus, præter vsus varios, aspectus gratia, & iucunditas odoris: nisi enim id verum eisset, non recenseret Propheta inter beneficia Dei, quod vinum latificat cor hominis, quod oleum splendidam eius faciem reddit. Non commemorarent passim Scripturæ ad commendandam eius benignitatem, ipsum eiusmodi omnia dedisse hominibus. Et ipsæ naturales rerum dotes satis demonstrant quoties & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quæ vltro in oculos incurreret: tantam odoris suauitatem, quæ in olfactum infuere: & necas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quidannon colores sic distinxit vt alios alius faceret gratiores? Quidannon auro & argento, ebori ac marmoribus gratiam attribuit, quæ præ aliis aut metallis aut lapidibus pretiosa redderentur? Denique annon res multas, citra necessarium vsum, commendabiles nobis reddidit?

3 Facessat ergo inhumana illa philosophia, quæ dum nullum nisi necessarium vsum concedit ex creaturis, non tantum malignè nos priuat licito diuinæ beneficentiæ fructu: sed obtinere non potest, nisi hominem cunctis sensibus spoliatum in stiptem redegerit. Sed non minus diligenter altera ex parte occurrendum est carnis libidini: quæ nisi in ordinem cogitur, sine modo exundat: & habet (vt dixi) suos suffragatores, qui sub prætextu concessæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænū illi vnum iniicitur, si statuat, adeo condita nobis esse omnia vt cognoscamus auctorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione profsequamur. Vbi gratiarum actio, si te epulis aut vino ita ingurgites vt vel oblitus escas, vel inutilis redaris ad pietatis curam; vocationis officia: Vbi Dei recognitio, si caro ex nimia abundantia in eandem libidinem ebulliens, mētem impuritate sua ita sicat, nequid recti aut honesti cernas? Vbi in vestibus gratitudo erga Deum si sumptuoso earum ornatu & nos admitemur & alios fastidiamus? si elegantia & nitore ad impudiciam nos contempnemus? Vbi recognitio Dei, si in earum splendorem d. fixa sint mentes? nam totos suos sensus multi sic delicis addicunt, vt mensura breui a ceant: multi marmore, auro, picturis ita delectantur vt marmore si sint, vertantur quasi in metalla, similes sint pictis figuris. Nidor culinæ vel odorum

Deum in vestibus & alimentis, non tantum necessitati nostre, sed etiam oblectationi voluisse consulere.

Psal. 104. 15

suauitas alios obstupefacit, nequid spirituale olfaciant. Id quoque ipsum in reliquis videre est. Quomobrem constat hic iam abutendi licentiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulam, ne carnis cura agamus ad eius concupiscentias, quibus si nimium conceditur, siue modo vel temperie ebulliunt.

Rom. 13. 14

Optimum modum 4 Sed nulla certior aut expeditior via est quam quæ nobis sit à prævidendi bonis huius seuitis vitæ contemptu & cœlestis immortalitatis meditatione. Inde vitæ, proponi nobis num consequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mundo, perinde affecti sint ac si non vterentur: qui vxores ducunt, ac si non ducerent: qui e duabus regulis cõti-
in Scriptura: qui munt, ac si non emerent, quemadmodum Paulus præcipit. Deinde vt nõ
duabus regulis cõti- minus placide ac patienter penuriam, quam moderatè abundantiam fet-
netur. Prior in hinc minus placide ac patienter penuriam, quam moderatè abundantiam fet-
habes: posteriorem minus placide ac patienter penuriam, quam moderatè abundantiam fet-
sect. 5. minus placide ac patienter penuriam, quam moderatè abundantiam fet-

1. Cor. 7. 31

non modò in cibo & potu, gulæ intemperiem: in mentis, ædificiis, vestibus niam mollitiem, ambitionem, superbiam, fastum, morositatem exscindit: sed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediât à cœlestis vitæ cogitatione & excolendæ animæ studio. At qui verè illud olim à Carone dictum est, Cultus magnam curam, magnam virtutis esse incuriam: & veteri prouerbio vsurpatum, Eos qui multum in corporis cura occupantur, ferè animæ esse negligentes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda sit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi subiecta est vt quàm minimum sibi indulgeant: contra, perpetua animi intentione sibi instent ad rescindendum omnem superuacue copię apparatus, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiuuentis sibi faciant impedimenta.

Posterior regula to 5 Altera regula erit, vt quibus res angustæ sunt actenuis, patienter
renda quod ad hu- catere nouerint, ne inmodica earum cupiditate sollicitentur, quam mo-
ius vitæ commodæ. derationem qui tenent, non me liocriter in schola Domini profecerūt.

Quemadmodum vix habere potest quo se discipulum Christi esse probet qui non hac in parte aliquatenus saltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitatur pleræque alia vitia: qui impatienter fert penuriam, contrarium etiam in abundantia morbum utplurimum prodiit. Hoc intelligo q̄ qui sordida veste erubescet, pretiosa gloriabitur: qui tenui cœnula non contentus, lautioris desiderio inquietabitur; intemperanter quoque lautius illis abutetur, si contingant: qui priuatam humilemque cõditionem difficile feret ac inquieto animo, si ad honores conscendat, à fastu haudquam abstinere. Huc ergo cõtendat omnes quibus non fictum pietatis studium est, vt discant, Apostoli exemplo, fatiam & esurire: abundare & penuriam pati. Habet præterea Scriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum vsum modificat: de qua nonnihil dictum est quum precepta christi tractarem. Statuit enim, omnes illas sic esse datas nobis Dei benignitate & in commodum nostrum destinatas, vt sint velut deposita quorum reddenda sit olim ratio. Sic ergo dispensare oportet vt assidue auribus nostris insonet vox illa, Redde rationem villicationis tuę. Simul occurrat à quo eiusmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abstinentiam, sobrietatem, frugalitatem, modestiam tantopere commendauit: luxum, superbiam, ostentationem, vanitatem denique execratur: cui non alia bonorum dispensatio approbatur quam quæ sit cum charitate coniuncta, qui debitas qualibet, quæ à castitate ac puritate hominis animum abstrahunt, vel mentem caligine hebetant, ote suo iam condemnauit.

Philip. 4. 12

Maximè necessariū 6 Postremò est illud notabile, quòd Dominus vnumquenque no-
esse, vnumquæque strum in cunctis vitæ actiõibus, in suam vocationem intueti iubet. No-
strum in cunctis uit enim tanta inquietu line seruet humanum ingenium, quàm de-
uit, et a nobis in sultoria leuitate huc atque illuc feratur, quàm cupida sit, ad res diuersas
simul

Maximè necessariū
esse, vnumquæque
strum in cunctis
uit, et a nobis in

simul amplectendas, eius ambitio. Ergo, ne stultitia & temeritate nostra omnia sursum deorsum miscerentur, distinctis vitæ generibus sua cuique officia ordinavit. Ac nequis temere suos fines transileret, eiusmodi viuedi genera vocationes appellavit. Suum ergo singulis viuendi genus est quasi statio à Domino attributa, ne temere toto vitæ cursu circumagatur. Adeo autem necessaria est ista distinctio, vt actiones omnes nostræ inde corâ ipso æstimentur, ac sepe quidem lôgè aliter quàm pro humanæ ac philosophicæ rationis iudicio. Nullum enim igit præclarum facinus habetur, etiam apud Philosophos, quàm liberare tyrannide patriam: ac qui voce cœlestis arbitrii impetè damnatur qui priuatus manum tyranno intulerit. Verùm nolo in recensendis exemplis immorari: satis est si nouerimus vocationem Domini esse in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui se non referet, nunquam rectam in officii viam tenebit. Poterit fortè interdum non nihil in speciem laudabile defignare: sed illud qualecunque sit in conspectu hominum, apud Dei thronum respuetur: deinde in ipsis vitæ partibus nulla erit symmetria. Proinde tum optimè cõposita erit tua vita, quum ad hunc scopum dirigeretur: quia nec quisquam propria temeritate impulsus, plus tenabit quàm ferat sua vocatio: quia sciet fas non esse trãsire suas metas. Qui obscurus erit priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deserat. Rursum hæc erit curis, laboribus, molestiis, aliisque oneribus non parua leuatio, dum quisque sciet Deum in his omnibus sibi esse ducem. Libentiùs magistratus partes suas obibit: patet similia se ad officium astringet: quisque in suo vitæ genere incommoda, sollicitudines, tædia, anxietates perferet ac vorabit, vbi persuasi fuerint onus cuique à Deo esse impositum. Hinc & eximia consolatio nascetur, quòd nullum erit tam foetidum ac vile opus (in quo modò tuæ vocationi pareas) quod non coram Deo resplendeat & pretiosissimum habeatur.

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione.

CAPVT XI.

IAM mihi satis diligenter exposuisse suprâ videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicum recuperandæ salutis restet in fide sublidium. Rursum quid fides ipsa sit, & quæ in hominem Dei beneficia cõferat, & quos in eo fructus edat. Summa autè hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate datum fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participatione duplicè potissimum gratiã recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliari pro iudice iam proprium habeamus in cœlis Patre: deinde vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam puratèmq; vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ secunda est gratia, dictum fuit quantum sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuè sideo arcta est, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm, & quàm otiosa non sit à bonis operibus fides, qua sola gratuita iustitiam Dei miseriam obtinemus: & qualia sint sanctòrum bona opera, in quibus pars huius quæstionis vertatur. Ergo nunc penitus discutiendæ: & ita discutiendæ vt meminerimus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quò maiorem attentionem curamque afferamus. Nisi enim primùm omnium, quo sis apud Deum loco & quale de te sit illius iudicium, teneas, vt nullum habes stabilitæ salutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed necessarè cognoscendū meliùs ex cognitione ipsa elucet.

2. Porro ne impugnamus in ipso limine (quod fieret si de te incognita disputationem ingrederemur) primùm explicemus quid sibi velint istæ loquutiones, Hominem coram Deo iustificari, Fide iustificari vel ope

*Evans à νακε φεζο
παρωσις κοη que
dicta suere lib. 2.
cap. 5. & si q. tur
etiam ab initio lib.
3 vsque ad hunc lo
cum.*

*Maximi est momò
u caput doctrine
de iustificatione fi
dei.*

*Hic ex sic. 3. et 4.
ostenditur ex Scri
ptura, quid signifi
cat.*

scene ista, Iustificari ex operibus, Iustificari coram Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: si uidem ut Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam, quatenus est peccator & quandiu talis censetur. Proinde ubicunque peccatum est, illic etiam se profert ira & ultio Dei Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eoque nomine consistit coram Dei tribunali, ubi peccatores omnes corruunt. Quem idmodum si reus innocens ad tribunal equi iudicis adducatur, ubi secundum innocentiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicitur in cuius uita reperitur ea puritas ac sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate, respondere & satisficere illius iudicio queat. Contrà iustificabitur ille si se, qui operum iustitiæ exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua uictus in Dei conspectu non ut peccator sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustus habet. Eamque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

§ In huius rei confirmationem exiunt multa & clara Scripturæ testimonia. Principio hanc esse propriam & usitatissimam uerbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, suis sit lectores monuisse: per se enim facile obseruabunt. Paucos tantum producam, ubi hæc, de qua loquimur, iustificationis nominatim tractatur. Primum ubi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & ubi pronūciat Christus sapientiam iustificari à filiis suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quanuis totus mundus eripere conetur: neque hinc etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se hoc habet: sed utraque loquutio tantumdem ualeat, ac laudem Deo eiusque Doctrinæ tribuere quam merentur. Rursus quum Pharisæis exprobrat Christus quod se ipsos iustificent, non intelligit acquirere iustitiam rectè agendo, sed ambitiosè captare iustitiæ quæ uacui sunt, famam. Hunc sensum melius intelligit Hebræicæ linguæ periti: ubi etiam scelesti uocantur non modò qui sibi conscij sunt sceleris, sed qui iudicium damnationis subeunt. Neque enim Bersabe, dum se & Solomone in dicitore scelestos, crimen agnoscit: sed probro se & filium expositum iri conuenitur, ut numerentur inter reprobos & damnatos. Ex contextu tamen facile patet, uerbum hoc, etià dum Latinè legitur, non posse aliter accipi, nempe relativi, non autem ut qualitatē aliquā denotet. Quod uero ad causam præsentem attinet, ubi Paulus ait Scripturam præuidisse quòd ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iustitiam ex fide imputare? item, quum dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quàm ipsorum impietas merebatur? Apertius et. ànum in conclusione, dum sic exclamat, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. Quis condemnabit iustus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim est ac si diceret, Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nihil aliud est, quàm eum qui reus agebatur, tanquàm approbata innocentià à reatu absolueret. Quum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriè innocentiæ approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: ut pro iustis in Christo censeamur, quum nobis non sumus. Sic Actorum 13, in cœctione Pauli, Per hunc uobis annuntiatur remissio peccatorum, & ab omnibus

Luc. 7. 29
Ibid. 35

Luc. 16. 15

R. Reg. 1. 21

Galat. 3. 8
Rom. 3. 26

Rom. 8. 33

Act. 13. 38

nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non ea iustitia cõtentum, quæ nobis obedientia & sacrifici- io mortis Christi par- ta est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quàm qualitate infusa. Hæc enim ratio est, ut tam vehementer contendat, nõ solùm Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etiam ve- rum esse fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habi- randi expendere decebat, nempe quod Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidemus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliò tendit nisi ut simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixtio- nem ingerit, quæ Deus se in nos transfundens quasi partem sui faciat. Nã virtute Spiritus sancti fieri ut coalescamus cum Christo, nobisque sit caput & nos eius mēbra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis mis- ceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, ut dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola Mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiam simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitiz diuinæ confortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

6 Si tantùm diceret Christum nos iustificando, essentiali coniun- ctione nostrum fieri: nec solùm quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque naturæ essentiam in nos diffundi: minore noxa di- citis se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tanta esset excitatio: da cõt- tentio: sed quom principium hoc sit instar sepiæ, quæ egestione atri tur- bidique sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volen- tes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nã in hac tota disputatione no- men iustitiæ & verbum iustificandi ad duas partes extendit, ut iustificari sit non solum reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: ut iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quæ Dei essentia in nobis residens inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Chri- stus sacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipsum esse iusti- tiam nostram, sed ut est Deus æternus, & vita. Ut prober illud primum, Deum non tantùm ignoscendo sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat relinquat quales erant naturâ, nihil ex vitis mutando. Responso perquam facilis est: sicut non potest discerpit Christus in par- tes, ita inseparabilia esse hæc duo, quæ simul & coniunctum in ipso perci- pimus, iustitiam & sanctificationem. Quoscumque ergo in gratiam reci- pit Deus, simul spiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad suâ imaginè. Verùm si Solis claritas non potest à calore separari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari? Hac similitudine ni- hil ad rem præsertim magis accommodum: sol calore suo terram vege- rat ac fecundat, radis suis illustrat & illuminat: hic mutua est ac indui- dua connexio: transferre tamen quod vnius peculiare est ad alterum, ra- tio ipsa prohibet. In hac duplicis gratiæ confusione, quâ obrudit Osian- der, similibs est absurditas: quia enim re ipsa ad colendam iustitiam re- nouat Deus quos pro iustus gratis censet, illud regenerationis donum misceat cum hac gratuita acceptatione, vnũque & idem esse contendit. Atqui Scripturæ, vt unque coniungens, disrinctè tam enumerat, quò multiplex Dei gratia meliùs nobis pateat. Neque enim superuacuum est illud Pauli, datum fuisse nobis Christum in iustitiam & sanctificationè. Et quoties à salute nobis parata, à paterno amore Dei, à Christi gratia ra- tiocinatur nos ad sanctitatem & munditiam vocatos esse, apertè indicat aliud esse iustificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam ventum est, totidem corrumpt locos quot citat. Vbi Paulus dicit repeta- ri fidem ad iustitiam non operatũ, sed credentũ in eum qui iustificat im-
pium,

plum, exponit iustum efficere. Eadem tenentate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem furo inficere quod nuper citauit, *Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat: vbi de re tu & absolutione simpliciter agi palam est, ac ex antithesi pendere Apostoli sensum.* Ergo tam in ratione illa quam in citandis Scripturæ suffragiis nimium futilisprehenditur. Nihilominus etiam rectius de nomine iustitie differit, quod scilicet Abrahamæ reputata fuerit fides in iustitiã postquam amplexus Christum (qui Dei iustitia est & Deus ipse) eximius virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipso vitiose fieri vnum corruptum: neque enim iustitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis cursum pertinet: quin potius testatur Spiritus, quãuis eximia esset præstantia virtutum Abrahamæ, diuine perseverando tandem auxisset, non tamen aliter placuit Deo, nisi quod gratiam in promissione oblatam fide recepit. Vnde sequitur in iustificatione nullum operibus esse locum, sicuti Paulus scite contendit.

7 Quod obiicit, vim iustificandi non inesse fidei ex seipsa, sed quatenus Christum recipit, libenter admitto: nam si per se, vel intrinseca, ut loquuntur, virtute iustificaret fides, ut est semper debilis & imperfecta, non efficeret hoc nisi ex parte: sic manca esset iustitia quæ fructuum salutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, sed proprie loquendo Deum vim iustificare dicimus, deinde hoc idem transferimus ad Christum, quia datus est nobis in iustitiã: fidem verò quasi vali confirmamus, quia nisi exinaniti ad experendam Christi gratiam aperto animæ ore accedimus, non sumus Christi capaces. Vnde colligitur, non detrahenda nos Christo vim iustificandi, dum prius eum fide recipi docemus quàm illum iustitiam. Neque tamen interea tortuosas nuius sophistæ figuras admittit, quum dicit fidem esse Christum: quasi verò olla fictilis sit thesaurus, quæ in ea reconditum sit aurum. Neque enim diuersa ratio est quin fides, etiam si nullius per se dignitatis sit vel pretij, nos iustificet, Christum afferendo, sicut olla pecuniis referta hominem locupietat. Insuper ergo fidem, quæ instrumentum est duratæ percipiendæ iustitiæ, dico misceri cum Christo, qui materialis est causa, tantique beneficij auctor simul & minister. Jam expeditus est ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum Fidei, vbi de iustificatione agitur.

8 In Christi receptione longius prouehitur: nempe verbi externi ministerio verbum in æternum recipi, quo nos à sacerdotio Christi & Mediatoris persona ad æternam eius diuinitatem traducat. Nos quidem Christum non diuidimus, sed eundem, qui in carne sua nos Patri reconcilians iustitiã donauit, esse æternum Sermonem Dei: nec verò ab eo potuisse aliter impleri Mediatoris partes scitemur, & iustitiã nobis acquiri, nisi esset Deus æternus. Sed hoc Osiandri placitum est, quum Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factam nobis esse iustitiã. Atqui si proprie hoc in diuinitatem competit, peculiare non erit Christo, sed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia est vnus quàm alterius iustitiã. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis esse factum. Sed vnde hoc demus, Deum nobis factum esse iustitiã, qui illud quod interpositum est conuenit: factum esse à Deo? Hoc certè peculiare est Mediatoris personæ: quæ etiam in se continet diuinam naturam, hic tamen insignitur proprio elogio, quo seorsum à Patre & Spiritu discernitur. R. diculè verò in verbo vno Ieremiæ triumphant, vbi promittit Iehouã fore nostram iustitiã. Atqui nihil inde aliud eliciet nisi Christum, qui nostra est iustitiã, esse Deum manifestatum in carne. Alibi tetulimus ex concione Pauli, Deum sibi acquisiisse Ecclesiã suo sanguine. Siquis inde inferat, sanguinè quo expiata sunt peccata

Hic & sec. 9. refertur Osiandri commentum, quòd Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ, non humanæ, factum nobis esse iustitiã.

* Iere. 23. 6. & 33.

Act. 20. 28

esse diuinum, & diuinæ naturæ, quis tam scœdum errorem ferat? Atquæ hoc tam puerili cauillæ se omnia ad se putat Osiander, tumer, exultat, multâque paginas farcit suis ampullis: quum tamen simplex sit & expedita solutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit getimen Davidis, fore priorem iustitiam: sed quo sensu, docet Isaias, Cognitione sui iustificabit multos iustus seruus meus. Notemus Patrem loqui, Filio attribue iustificandi partes: causam addere, quòd iustus sit: modum vel medium (vt loquuntur) locate in doctrina qua Christus cognoscitur. Nam vocem *digni* passiuè accipere commodius est. Hinc colligo Christum esse factum iustitiam quando serui speciem induit: secundo nos iustificare quatenus obsequentem se Patri præbuit: ac proinde non secundum diuinam naturam hoc nobis præstare, sed pro dispensationis sibi intente ratione. Est enim solus Deus fons est iustitiæ, nec aliter quàm eius patre patione sumus iusti: qui tamen infœlici dissidio ab eius iustitia alienati sumus, necesse est descendere ad hoc inferius remedium, vt nos Christus mortis & resurrectionis suæ virtute iustificet.

9 Si obiciat, opus hoc sua præstantia superare hominis naturam, ideòque non posse nisi diuinæ naturæ adscribi, prius concedo in hoc secundo dico eum in seite hallucinari. Nam etsi neque sanguine suo animas nostras purgare, neque Patrem suo sacrificio placare, neque à reatu absolueret nos poterat Christus, nec denique munus sacerdotis peragere, nisi verus fuisset Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen est his omnibus perfectum esse secundum humanam naturam.

Rom. 5. 19

Quomodo enim iustificati sumus si queritur, responderet Paulus, Christi obedientia. An verò aliter obediuit quàm assumpta serui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis esse iustitiam. Similiter in aliis verbis (quæ sepius citare quomodo Osiandrum non pudeat valde miror) non alibi statuit iustitiæ fontem quàm in carne Christi. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Iustitiam Dei in fatis buccis attollit Osiander, & triumphum canit, quasi euicerit esse spectrum illud suum essentialis iustitiæ: quum longè alia verba sonent, iustos esse nos expiatione per Christum facta. Iustitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum esse debuerat elementariis: sicuti apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloria. Scio, interdum vocari Dei iustitiam, cuius est ipse auctor, & qua nos donat: sed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Christi piaculo suffultos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente agnoscunt.

Iohann. 12. 43

Neque in vocatanti est momenti, modò nobiscum de hoc consentiat Osiander, nos in Christo iustificati quatenus pro nobis factus est expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iustitiam & salutem quam nobis attulit, obliquare vult Christus, certum eius pignus in carne sua proponit. *Vocat quidem se panem viuum: sed modum explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, & sanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in sacramentis perspicitur: quæ etsi fidem nostram ad totum Christum non diuidium dirigunt, simul tamen iustitiæ & filius materiam in eius carne residere docent: non quòd à seipso iustificet aut viuificet merus homo, sed quia Deo placuit, quod in se absconditum & incomprehensibile erat, in Mediatore palam facere. Vnde soleo dicere Christum esse nobis quasi expositum fontem, vnde hauriamus quod alioqui sine fuctu lateret in occulta illa & profunda scaturigine, quæ in Mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu non inficior Christum, vt est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam hoc opus Patris & Spiritus sancti, denique iustitiam, cuius nos consortes facit Christus, æternam esse Dei æterni iustitiam, modò firmis

*Iohann. 6

& apertis quas citavi rationibus cedat.

10 Porro ne suscauillis decipiar imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos priuari donec Christus noscitur fieri. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, habitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique vno à nobis in summo gradu statuitur: vt Christus noster factus, donorum quibus præditus est nos faciat confortes. Non ergo eum extra nos procul secedant ut vt nobis imputeret eius iustitiam: sed quia ipsum induimus, & in illa sumus in eius corpus, vnum denique nos secum efficere dignatus est: ideo iustitiæ societatem nobis cum eo esse gloriamur. Ita refellitur Osiandri calumnia, fidem à nobis censeret iustitiam: quia si Christum spoliemus iure suo, quomodo dicimus si se nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiam locum demus, quo nos ipse solus impleat. Sed Osiander hac se spirituali coniunctione spiet, crassam mixturam Christi cum fidelibus videt: quæ ideo Zuinglianos odiosè nominat quicunque non subscribunt fanatico errori de essentiali iustitia: quia non sentiant Christum in Cœna: substantialiter comedi. Mihi vero probum hoc auidite ab homine sapientis suisque præstigiis dedito summa gloria est: quæ quam non me selum, sed quos modeste venerari debuerat scriptores orbi satis cognito: perstringit. Mea vero nihil refert, qui priuatam causam non ago: quòd sincerius hanc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quod ergo essentialem iustitiam & essentialem in nobis Christi habitationem tam importunè exigit, huc spectat, primum vt crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicut in Cœna carnalis manducatio ab ipso fugitur, deinde vt iustitiam suam nobis inspiret, qua realiter sumus cum ipso iusti: quando quidem secundum ipsum iustitia hæc tã est Deus ipse quàm vt obitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multum operæ impendendam diluendis quæ ad iucit testimoniis, quæ perperam à cœlesti vita ad statum præsentem detorquet. Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis preciosa & maxima promissa, vt confortes efficiemur diuinæ naturæ. Quasi verò nunc sumus qualis Evangelium fore promittit vltimo Christi aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum visum sicuti est, quia similes ei erimus. Tantum exitem gustum dare volui lectoribus data opera me superesse: dere ab his nugis, non quòd difficile sit eas dilatare, sed quia nolo molestus esse in labore superuacuo.

1. Pet. 1. 4

1. Iohan. 3. 2

11 Ceterum in secundo membro plus veneni latet, ubi nos vnà cum Deo iustos esse docet. Satis iam me probasse arbitror, quanuis non tam pestiferum esset hoc dogma, quia tanten frigidum & ieiunum est, suãque vanitate distillat, sanis & piis lectoribus meritò debere esse insipidum. Verum hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplicis iustitiæ labefactare salutis si luciam, & nos raptare supra nubes, ne gratiam expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridete eos Osiander qui iustificati docent esse verbum forensis: quia oporteat nos ipsa esse iustos: nihil etiam magis respuit quàm nos iustificari gratuita imputatione. Age dum, si nos Deus non iustificat absoluendo & ignoscendo, quid sibi vult illud Pauli? Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primum obtineo, iustos censeret qui Deo reconciliantur: modus inseritur, quòd Deus ignoscendo iustificet: sicuti alio loco iustificatio accusationi opponitur: quæ antithesis clarè demonstrat sumptam esse loquendi formam à forensi vsu. Nec verò quisquam mediocriter in lingua Hebraica versatus (modò idem sedato sit cerebro) inde ortam esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum tendat & quid valeat. Iam verò mihi respondeat Osiander, ubi dicit Paulus describi à Dauide iustitiam sine operibus in his verbis, Beati

1 Cor. 5. 21

* Rom. 8. 33

Rom. 4. 7

R^{ful} 32.1

quorum remiffæ sunt iniquitates: fitne plena hæc definitio, an dimidiatâ. Certe Prophetâ non adducit tectem, ac si doceret partē iustitiæ esse veniā peccatorū, vel ad hominem iustificandum concurrere: sed totā iustitiā in gratuita remissione includit beatum hominem pronuntiās cuius re-
 cta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates & cui transgressiones non imputat: felicitatem eius inde æstimat & censet, quia hoc modo iustus est non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osiander, contumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius cōtrarium, si iustificet qui re ipsa impij manēt.

At qui tenendū memoria est quod iam dixi, non separati iustificati & gratiā à regeneratione. licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati. necesse est longe aliter iustificati quā reformātur in vāq̄ nouitatem. Nā hoc secundum sic inchoat Deus in electis suis, totōq; vitæ curriculo paulatim, & interdum lētē in eo progreditur, vt semper obnoxij fiat apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autē non ex parte, sed vt liberē, quasi Christi puritate indui qui cælis cōpateant. Neq; enim cōscientias pacaret aliqua iustitiæ positio: donec statutū sit nos Deo placere: quia sine exceptione iusti corā ipso sumus. Vnde sequitur peruerti & funditus eueri iustificationis doctrinā: ubi animis iniucitur dubitatio, cōcutitur fiducia salutis, libera & intrepida inuocatio memorā patitur: imō ubi non stabilitur quies & tranquilitas cū spiritali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hereditatē non esse ex Legē: quia hoc modo exinanita esset fides, quæ si operum respectū habeat, labescit: quā solum nemo ex sanctissimis illic reperiet in quo confidat. Hæc discrimen iusti adī & regenerandi (quæ duo confundens Osiander, duplicem iustitiā nominat) pulchre exprimitur à Paulo: nā de reali sua iustitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Osiander titulum imponit essentialis iustitiæ) flebiliter exclamat, Miser ergo, quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iustitiā vtrō confugiēs q; in sola Dei misericordia fundata est, magnifice & vita & morti, & probris, & inedia, & gladio rebūq; omnibus aduersis infuzat. Quis accusabit cōtra electos Dei, quos ipse iustificat? Certō enim persuasum sum q; nihil nos separabit ab amore eius in Christo. Iustitiā sibi esse clarē predicat: quæ sola ad salutem in solidum sufficit coram Deo, vt gloriā dō si lucra non deroget: ac nihil remoræ iniiciat misera ista seruitus: cuius sibi conscius scirem suā paulō antē desiebat. Hæc diuersitas sans nota est: adeō familiaris sanctis omnibus qui sub onere iniquitatum gemunt, & interea victrice si lucra emergunt supra omnes metus. Quod autem obiecit Osiander, dissentaneum esse à natura Dei, in eum recidit: nā etsi dicitur iustitia tanquam pellita veste sanctos vestit: ferri tamen cogitur, sine peccato: non remissione neminem placere Deo. Quod si verū est, saltē concedat secundū ratā partem imputationis (vt loquuntur) iustos censeri qui re ipsa non sunt. Quousq; autem extendet peccator accēptionem hanc gratuitā, quæ subrogatur in locū iustitiæ: ex deinceps, an ex vniā? Ambiguo profectō & vacillans in hanc & in hanc partē pendebit: quia non licet quārum ad si lucra necessarium erit iustitiæ sibi sumere. Bene est q; huius causæ non est arbiter, qui Deo legem velleritq; seruare. Ceterū illud ita bñ fixum, vt iustificetis in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quæntæ autem arrogantiæ est damnate summum iudicem quum gratis absoluit, ne valeat illud responsum, Miserere cuius miserebor? Et tamen Moysis intercessio, quā hac voce cōpescuit Deus, non eō tendebat ne cui parceret, sed vt omnes pariter, abolito reatu, quāuis obnoxij culpe essent, absolueret. Ac nos quidem dicimus idē sepultis peccatis iustificari coram Deo perditos: quia (vt peccatū odio habet) nō potest amare nisi quos iustificat, sed hæc est mirabilis iustificandi

R^{om}. 4. 14
Galat. 3. 13Rom. 7. 24
Rom. 8. 33R^{ful} 31. 6E^{uol} 3. 19

ratio, vt Christi iustitia tecti non exhoireant iudicium quo digni sunt, & cum seipfos merito damnant, iusti extra se censeantur.

12. Monendi sunt tamen lectores, vt ad mysterium, quod se illos celare nolle iactat, sedulo aduertant. Postquam enim diu & prolixè contēdit non sola imputatione iustitiæ Christi nos fauorè cōsequi apud Deū, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt: (vix eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiam: & quauis hæc non nisi in persona Mediatoris reperiri queat, esse tamen non hominis sed Dei iustitiam. Nō colligat nunc suum funiculum ex duabus iustitiis, sed plane iustificandi officium adimit humana Christi naturæ. Opera pretium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapientiam: quod non conuenit nisi aeterno sermone. Ergo nec Christus homo iustitia est. Respondet ideo, vni genitum Dei filium aeternam quidem fuisse eius sapientiam, sed diuerso modo nomē hoc ei attribuit apud Paulum, quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifestauit: & ita non ad essentiam Filij Dei, sed ad vsum nostrum referitur quod dicit Paulus, & *Colos. 2. 3.* humanæ Christi naturæ rite aptatur: quia etsi lux in tenebris lucebat an tequam carnē indueret, erat tamen lux abscondita, donec prodiiit idem Christus in natura hominis, sol iustitiæ: qui se ideo lucem mundi appellat. Stultè etiam ab eo obicitur, iustificandi virtutem iam Angelis, quàm hominibus longè superiorem esse: quando hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam, sed ex Dei ordinatione pēdet. Si Angelis libeat Deo satisfacere, nihil proficiet: quia non sunt ad hoc destinati. homini autem Christo hoc singularitate fuit, qui Legi subiectus est, vt nos à maledictione Legis redimeret. Nisus etiam improbè calumniatur eos qui negant Christum secundum diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnā tantum partem de Christo: & (quod deterius est) facere duos Deos: quia etsi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iustitia Dei. Neque enim si Christum, quatenus mortem subiit vt desisteret cum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, pronus totum ipsum, vt est Deus in carne manifestatus, si audamus hoc honore: sed tantum distinguimus quomodo ad nos perueniat iustitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis sædè lapsus est Osiander. Neque verò negamus, quod nobis in Christo palam est exhiberū, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo pugnamus quin iustitia, quam nobis Christus confert, iustitia Dei sit, quæ ab ipso proficiscitur: sed constanter illud tenemus, nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & vitam. Omitto pudendam illam locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine cōmuni sensu oneravit lectores, vbicunq; sit iustitiæ mentio, debere hanc essentialē intelligi: sicuti vbi Dauid Dei iustitiam adferendas sibi suppetias implorat, quum id faciat plus centies, tot sententias corrumpere non dubitat. Osiander. Nihilò etiā firmius est quod obiecit, iustitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agendum mouemur, solum vero Deum operari in nobis & vel *Philip. 2. 13.* le & perficere. Neque enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed primò videndū est faciātne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filij sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinem deposuit, vt sua abundantia membra in inopia subueniret. Deinde quauis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non tamen sequitur, Christum, qui in carne se propter nos sanctificauit, secundum diuinam naturam nobis iustitiam esse. *Iohan. 7. 19.* Non minus fruolum est quod adducit, Christum ipsum diuina iustitia

fuisse iustum: quia nisi cum voluntas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. Nam & si alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex merito Dei beneplacito, nihil hoc tamé ad phantasma quo suos & simplicium oculos fascinat Ostiander. Quis enim colligere perimitrat, quia fons & principium iustitiæ nostræ Deus est, et sensualiter nos esse iustos, & essentiam iustitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Ecclesia (inquit Iesaias) Deus iustitiam suam induit quasi lorricam. an ut Christum armis spoliaret, quæ dederat, ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta, quàm Deum extra se nihil mutuatum esse, neque fuisse vlllo subsidio adiutum ad nos redimendos.

Isa. 57. 19.

Rom. 3. 25.

Rom. 5. 19.

Quod aliis verbis breuiter signauit Paulus, salutem nobis dedisse in ostensionē suæ iustitiæ. Sed hoc minimè euerit quod alibi docet, nos vnus hominis obedientia iustos esse. Denique quisquis duplicē iustitiam inuoluit, ne queant miseræ animæ in mera & vnica Dei misericordia, Christum implexis spinis per ludibrium coronat.

Contra eos qui iustitiam imaginantur ex fide & operibus constari, ostenditur hic et sec. 14. 15. 16 17. 18. alterastant: alteram necessariò euerit.

Vide Caluini ad Concil. Trident.

et Phil. 3. 8.

* Rom. 10. 3.

Rom. 3. 27.

Rom. 4. 2.

13 Sed quoniam bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus compositam imaginatur, præmonstremus id quoque, sic inter se differt e fidei operum que iustitiam, vt altera stāte necessariò altera eueratur. Dicit Apostolus se omnia pro stercorebus reputasse vt Christum lucrifaceret, & in illo reperiret non habens suam iustitiam quæ est ex Lege, sed quæ est ex fide Iesu Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem. Vides & contrariorum esse hîc comparationem, & indicari propriam iustitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Christi iustitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudeis ruinæ causam fuisse tradit, quod suam volentes iustitiam stabilire, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti Si propriam iustitiā stabiliendo, Dei iustitiam excutimus: vt hanc consequamur, oportet profectò illam penitus aboleri. Idipsum quoque ostendit quum negat per Legem excludi gloriationem nostrā, sed per fidem. Vnde sequitur, quantisper manet quintulacunque operum iustitia, manere nobis nonnullam gloriandi materiam. Iam si fides omnem gloriationem excludit, cum iustitia fidei sociari nullo pacto iustitia operum potest. In hunc sensum tam clarè loquitur 4. cap. ad Rom. vt nullum cauillis aut tergiversationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iustificatus est Abraham, habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Consequens ergo est, non iustificatum esse operibus. Poni deinde alterum argumentum à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, non ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundum gratiam. Ergo id non est ex meritis operum. Valeat igitur eorum somnium qui iustitiam ex fide & operibus constatam comminiscuntur.

14 Subtile effugium habere se putant sophistæ. qui sibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt: nam opera exponunt, quæ literaliter tantum & liberi arbitrij conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondum regeneriti: id verò ad opera spiritualia spectare negant. Ita secundum eos tam fide quàm operibus iustificatur homo, modò ne sint propria ipsius opera, sed dona Christi & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de causa ita loquutum, nisi vt Iudeos vitibus suis freros conuinceret stultè sibi arrogasse iustitiam quum solus Christi Spiritus eam nobis conferat, non studium ex proprio naturæ motu. Atqui non obseruant in antithesi legalis & Euangelicæ iustitiæ, quum alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque obtentur titulo. Docet enim iustitiam Legis hanc esse, vt salutem obtineat qui præstitit quod Lex iubet: iustitiam verò fidei, si credimus Christum esse mortuum, & resurrexisse. Ad hæc, videbimus postea suo loco, diuersa esse Christi beneficia, sanctificationem & iustitiam. Vnde sequitur

Rom. 10. 5. 9.

Galat. 3. 11. 12.

tur ne spiritualia quidem opera in calculum venire, ubi vis iustificandi adscribitur. Nec verò Paulus, ubi negat (quod nuper citavi) Abrahamam habere cur gloriatur apud Deum, quia operibus iustus non est, restringi hoc debet ad literalem & externam virtutum speciem, vel liberi arbitrij conatum: sed quædam spiritualis & ferè Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen suppetere operum merita, quæ illi iustitiam coram Deo acquirant.

15 Crassius paulò Scholastici, qui præparaciones suas miscent: huiusmodi tamen non minus pravo dogmate simplices & incautos imbuunt, sub prætextu Spiritus & gratiæ, misericordiam Dei, quæ sola trepidas animas placare potest, regentes. Nos verò fitemur cum Paulo, iustificari apud Deum legis factores: sed quia à Legis obseruatione longè omnes absumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iustitiam valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis destitumur. Quod ad vulgares Papistas pertinet vel Scholasticos, dupliciter hic falluntur: & quòd fidem appellant conscientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei, non gratuita iustitiæ imputationem, sed Spiritum ad studium sanctitatis adiuuantiem interpretantur. Legunt apud Apostolum, Accedentem ad Deum oportet primùm credere quòd Deus sit, deinde quòd remunerator sit querentibus se. Sed nõ animaduertunt quis sit querendi modus. In nomine verò Gratia eos hallucinari palam fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris, qua iusti efficiuntur: deinde quòd per eandem extinctum est peccatum: quo nos captiuos distinebat Diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per Spiritum sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atque etiã in rectè imitatione multum deflectit: & obscurat, siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeo iniurum in illo erat corrumptum. Scholæ in deterius semper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendam Pelagianismum. Ac ne Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio per omnia recipienda est. Tamen enim egregie hominem omni iustitiæ laude spoliatur, ac totam Dei gratiæ transferunt: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Heb. 11. 6.

Lib. 3. Sentent. dist. 11. c. 1.

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionem tantùm respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratiæ, que bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videri à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à se ipso causam petens cur illi beneficiat, quo l peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, qui de propriis operibus distans, totam salutis suæ summam in ipsius misericordiam reuocatur. Hic est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatū: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sicde quinquam Spiritus Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat. Hæc ubi sigillatim expensa fuerint, perspicuam sententiæ nostræ explicationem reddet. Quamquam alio, quàm proposita sint, ordine melius digerentur. Sed parum interest, modo inter se ita collas-

reant, vt rem totam ritè expositam certòque confirmatam habeamus.

17. Hic memoria repetere conuenit quã prius relationem constitui-
mus inter si lem & Euangelium: quia inde iustificare dicitur fides, quòd
oblatam in Euangelio iustitiam accipit & amplectitur. Quòd autem per
Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum consideratio.
Quòd cum aliàs sæpè, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat.
nam ad Romanos Legem & Euangelium in se conferens, iustitia, in-
quit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, uiuet in ipsis. quæ
autem fidei est, iustitia salutem denunciat: Si credideris in corde tuo, &
ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater illum suscitauit à
mortuis. Vidè sine vt Legis & Euangelij discrimen hoc faciat, quòd illa
operibus iustitiã tribuat, hoc citra operum subsidiũ gratuitam largiatur?
Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intel-
ligamus, eã quæ nobis per Euangelium donatur iustitiã, Legis conditio-
nibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugnantia specie promissio-
nem Legi non semel opponat: Si ex Lege est hæreditas, iam non est
ex promissione: & quæ eodem capite in hinc sententiam habentur. Cer-
tè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euange-
licis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi uelimus fateri ine-
ptam esse collationem. Quale autem istud erit, nisi quòd gratuitæ sunt,
ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum
condicione pendeant? Neque hic obganniar quispiam, repudiari quam
ex proprio Marte & libero arbitrio iustitiam obtrudere Deo uolunt ho-
mines, quando sine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil pro-
desse: quia nemo est qui impleat, non tantum ex vulgo, sed ex perfectis-
simis quibusque. Dilectio certè præcipuum est caput Legis: quum ad eam
nos formet Spiritus Dei, cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quòd in sa-
ctis etiam mutila est, ideò que per se nihil præijmeretur?

18. Secundus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum,
manifestum est. Quia iustus ex fide uiuet, Lex autem non est ex fide: sed
qui fecerit hæc homo, uiuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argu-
mentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus
separanda esse? Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare? Propterea quòd ad il-
lius iustitiam opera requiruntur, ergo ad huius iustitiam sequitur nõ re-
quiri. Ex ista relatione apparet citra operum meritum, imò extra ope-
rum meritum iustificari qui fide iustificantur, quia fides eam quam Euã-
gelium largitur iustitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt,
quòd operibus non alligat iustitiam, sed in sola Dei misericordia collo-
cat. Simile est quòd ad Romanos contendit, Abraham non habere glo-
riandi materiam, quia fides illi in iustitiam sit imputata, ac confirmatio-
nem subicit, quòd tum fidei iustitiæ locus est ubi nulla sunt opera qui-
bus debeatur merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debetur præmium ex-
penditur: quòd datum fidei, gratuitum est. siquidem & uerborum, quibus
illuc utitur, sensus huc quoque pertinet. Quod subnequit aliquando potest,
ideò ex fide nos obtinere hæreditatem, ut se undim gratiam: hinc colligit
gratuitam esse hæreditatem, quia si se percipitur unde id nisi, quia fi-
des sine operum admunculo, tota in Dei misericordiam recubit? Atque
eodem sensu haud dubie alibi docet " iustitiam Dei absque Lege mani-
festatam esse, quia nunc testimonium habet à Lege & Prophetis: quia ex-
clusa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam cõsequi, sed
vacuos accedere ut eam recipiamus.

19. Lam perspicit lector quanta equitate doctrinam nostram ho-
die Sophistæ euidentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari.
Fide iustificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non
audent:

Rom. 10. 3.

Galat. 3. 18.

Rom. 8. 2.

Hab. 2. 4.
Galat. 3. 2.

Rom. 4. 2.

11 Rom. 2. 13.
* Contra suppositas,
omnesque sub-
e- & collationes
probat hic &
f. 1. 2. firmum est
si. v. p. pura a xro
m. Nos sola fide iu-
stificari.

audent: sed quum nusquam exprimitur Sola, hanc adiectionem fieri non sistent. Hanc? sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, vbi *Rom. 4. 2.* contudit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Quibus etiam calumnias eludent quod alibi dicit, in Evangelio Dei iustitiam manifestari? Si manifestari in Evangelio iustitia, certe non lacera, nec dimidia: sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet, nec falsa modo, sed planè ridicula tergiversatione in exclusiua particula consistunt. Annon enim satis solidè soli fidei tribuit omnia, qui operibus admittit? Quid sibi, amabò, volunt istæ loquutiones, Sine lege manifestatam esse iustitiam, Iustificari gratis hominem, & sine operibus Legis? Hic ingeniosum subterfugium habent: quod tamen non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterum sumpserunt, inepossum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi garrunt, non moralia. Sic proficiunt assidue rixando, vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. Aut putant delirare Apostolum dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo viuet in ipsis. Et, Maledictus o- *Gal. 3. 10. 21.* mnis qui non impleuerit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis Nisi iustitiam, non dicent promissam vitam ceremonialium cultoribus, nec denuntiata maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi: non dubium quin à iustificandi potestate moralia quoque operi excludantur. Eò semper spectant istæ rationationes quibus vtitur. Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo *Rom. 3. 20. et 4. 15.* non iustitia. Quia Lex ita operatur, ergo non iustitiam. Quia Lex certam non potest reddere consentiam, ideo nec iustitiam continere valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscessa est *Galat. 3. 21.* gloriatio. Si daretur Lex, quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus conclusit omnia sub peccato, vt promissio daretur creditibus. Nugentur si audeant, in ceremonias ista competere, non in mores. atqui pueri quoque ipsi exploderent tanta impudencia. Maueat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas.

20 Si quis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in promptu est ratio. Si quidem vt tantum restimetur operi, premium à Dei approbatione magis quam à propria dignitate illud habeat. Quis enim operum iustitiam Deo venditare audeat, nisi quam ipse approbat? quis tanquam illis debitam recompensare mercedem, nisi quam ille promissus habent ergo id ex Dei beneficentia, quæ d & iustitiæ titulo & mercede digni habentur, acque ideo hac vna ratione valeat, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operibus non potuisse, allegat, ferre quæ dringentis demum & triginta annis post periculum factæ iustitiæ Legem. Riderent huiusmodi argumentum impetiti, quod iam promulgationem Legis potuerint esse iustitiæ opera: sed quia operibus non nisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum inesse moneant, non ratæ, pro confesso assumptæ, an e Legem vim iustificandi non habuisse. Habemus cur opera Legis nominatione xpiani, dum vult non desistere iustificationem: quia scilicet de illis solis controuersia moueri potest. Quinquam & sine adiectione quælibet intermedium opera excipit, vt quum David s testimonio beatitudinem hominum assignari dicit cui Deus sine operibus imputat iusticiam Facere ergo nullis cavillis possunt quin generalem exclusiui obtineamus. Ac frustra etiam *Rom. 4. 6.* inuolam subtilitate captant, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem *Galat. 5. 6.*

operatur, vt nitatur charitate iustitia Faremur quidem cum Paulo, non aliam fidem iustificare quàm illam charitate efficacem: sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificatur, nisi quia in communicatione iustitiæ Christi nos inducit. Alioquin excideret id totum quod tanta contentione Apostolus virget Et qui operatur (ait) non imputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitum. Et vero qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat in primum, imputatur sua fides ad iustitiam. Poterátne euidentius loqui quàm sic agendo? nullam esse fidei iustitiam, nisi ubi nulla sunt opera, quibus debeatur merces: actum demum fidem imputari in iustitiam, ubi per indebitam gratiam iustitia confertur?

*Hic est scilicet 22. cõ
firmatur Scripturæ
testimonium, iustitia
fidei esse reconcilia
tionem cum Deo, quæ
constat peccatorum
sola remissione, nõ
operum iustorum
imputatione.*

Ier. 33. 7.

Rom. 5. 8.

21 Nunc illud quàm verum sit executimus, quod in finitione dictum est, iustitiam fidem esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constat. Semper ad illud axioma redeundum est vniuersis itam Dei incumbere, quandiu peccatores esse perseverant. Id eleganter significauit Iesaias his verbis, Nõ est abbreviata manus Domini, vt letuare nequeat, neque aggravata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestrae dilididum fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse diuisionem inter hominem & Deum, vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidem alienum est ab eius iustitia quicquam commetij habere cum peccato Vnde Apostolus in mitem esse Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quum ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiã, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciãt. Istud addimus fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus reconciliauit, reperietur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos purõsque esse oportet. Constat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter ficti iustos nisi quod absteris peccatorum remissione maculis purificãtur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

a. Cor. 5. 19.

Ibidem 21.

22 Vtrunque horum pulcherrime liquet ex istis Pauli verbis quæ iã recitauimus. Erat Deus in Christo mundam sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiã & reconciliationem hic promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicium contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet dum nobis delicta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo non Deus iustificet, quum iudis reconciliare nos sibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos, Davidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronũciat hominem cuius remissæ sunt iniquitates, cuius testia sunt peccata, cui Dominus non imputat delicta. Beatitudinem proculdebieo pro iustitia illic ponit. cã quum afferat in remissione peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definitamus. Promde Zachariæ pater Iohannis Baptistæ cognationem salutis in remissione peccatorum positam canit. Quam regulam sequutus Paulus in concione quam de salutis summa apud Antiochenos habuit, conclusit in hunc modum à Luca narratur: Per hunc remissionem peccatorum vobis annuntiat: & ab omnibus iis à quibus non potest iustificari in Legge Moysi, in hunc omnis qui credit, iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cum iustitia vt idem protus esse ostendat. vnde merito ratiocinatur, gratiã esse nobis iustitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque iniustitia videri debet to

Rom. 4. 6.

Psal. 32.

INC. 1. 77.

Acto. 13. 38.

Quirio, iustos non operibus, sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum sic loquantur. Sic enim alicubi Augustinus, Sanctorum iustitia in hoc mundo magis peccatorum remissione confrat quam perfectione virtutum. Cui respondent præclara Bernardi sententia, Non peccare, Dei iustitia est: hominis autem iustitia, Dei indulgentia. Antè autem asseruerat Christum nobis esse iustitiam in absolutione, ideòque solos esse iustos qui veniam ex misericordia consequuti sunt.

23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere ut coram Deo iustificemur. Quod perinde valet, ac si diceretur, hominem non in seipso iustum esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduersione dignum est. Si quidem euanescent nugamentum illud, idèd iustificari hominè fide, quoniam illa Spiritu Dei participat quo iustus redditur. quod magis est conciliarium superiorum doctrinæ quam ut conciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin sit inops propriæ iustitiæ qui iustitiam extra seipsum querere docetur. Id autem clarissimè asserit Apostolus, quum scribit eum qui peccatum non nouerat, pro nobis hostiam peccati expiaticem esse factum, ut efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram: nobis tantum eo iure competere quia Christi sumus participes. si quidem omnes eius diuitias cum ipso possidemus. Nec obsrat quod alibi docet, damnatum esse de peccato peccatum in Christi carne, ut iustitia Legis completeretur in nobis. vbi non aliud complementum designat quam quod imputatione consequimur. Eo enim iure communicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, ut mirabilis quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non sensisse abunde liquet ex altera sententia, quam paulò antè posuerat, quemadmodum per vnus inobedientiam cõstitutus sumus peccatores, ita per obedientiam vnus iustificari. Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostram iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, ac si nostra esset? Quare mihi elegantissimè videtur Ambrosius huius iustitiæ paradigma in benedictione Iacob fratruisse. nempe quemadmodum ille primogenituram à seipso non metuit, habitu fratris occurrat, eiusque veste indutus, quæ optimum odorem spirabat, seipsum inlinuauit patri, ut suo commodo sub aliena persona benedictione acciperet. ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, ut testimoniũ iustitiæ a conspectu Dei referamus. Verba Ambrosij sunt, Quod Isaac odorem vestrum olfecit, forte ille illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et sanè ita res habet. nam quo in salutem coram facie Dei cõpareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obregi ac sepeliri.

Et sermo nobis persuadetur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollenda esse mentes.

CAP. XII.

HAT C omnia tamen luculentis testimonijs verissima esse patet: tamen quæ necessaria sunt, non priuè nobis clarè confiteri, quam ea nobis ob oculos posuerimus, quæ totius disputationis fundamenta esse debent. Principio ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia, sed cœlestis tribunalis sermone esse institutum: ne ad modulum nostrum mettamur, qua operum integritate diuino iudicio

*Fibro de Civitate Dei, cap. 27.
Serm. 23 in Canticis,
Serm. 22.*

Sola intercessione iustitiæ Christi, quæ nobis communicatur imputatione, nos obtinere ut coram Deo iustificemur, probatur pluribus Pauli locis, & confirmatur ex Ambrosio.

2. Cor. 5. 21.

Rom. 8. 3.

Rom. 5. 19.

Lib. 2. de Iacob. & Vita bea, cap. 2.

Ostenditur hęc & scilicet. 2. coram Deo, nihil esse acceptum, nisi omni ex parte integritate & absolutum: cuius tribunalis troncunda mater-

stas describitur ex variis scriptura locis. Et de patet nullis operibus illis esse iustificari: p. 11. s. d. sola Christi iustitia.

fatisfit. Atqui mirū est quanta temeritate & audacia id vulgo definiatur. Quin etiam videre est ut nulli confidentius, & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iustitia garriant, quam qui vel palpabilibus morbis prodigiose laborant, vel intercutibus crepant vitiiis. Id fit, quia Dei iustitiam non cogitant, cuius vel si minimo sensu afficerentur, nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certē ultra modum hoc accipitur, si talis itaque perfecta non agnoscitur ut nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nullāque sordē inquinatum. qualem in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. In hoc est felicitas ac promptum cuiuslibet, in scholarum umbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed ubi in conspectum Dei ventum est, cessant tales deliciae, oportet, quia res illic agitur serio, non ludicra *λογομαχία* exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo cœlesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellæ, cuius robore liquefiunt montes, cuius irata terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iustitiæ nec Angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum semel accensa est, penetrat usque ad inferni nouissima. Sebeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus si nupternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quisquis est. Imò verò facit illa responsio ne quis prodeat. Ex aduerso enim terribilis vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox fit omnibus, ut alibi scribitur, Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur: aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt si Jele, & in angelis suis reperit prauitatem. Quamto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur coram tinea? A mane usque ad vesperam succidentur. Item, Ecce inter sanctos eius nemo est fidelis: & cœli non sunt mundi in conspectu eius. Quamto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quasi aquam, iniquitatem? Fateor quidē in libro Iob mentionem fieri iustitiæ quæ excelsior est obseruatione Legis, atque hanc distinctionem tenere operæpretium est: quia etiam si quis Legi satisficeret, ne sic quidem staret ad examen illius iustitiæ quæ sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Iob bene sibi conscius sit: attonitus tamen obmutescit: quia videt ne angelica quidem sanctitate posse Deum placati, si ad summam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iustitiam illam quam attigi, quia incomprehensibilis est, nunc omitto: sed tantum dico, si exigitur vita nostra ad normam scriptæ Legis, nos esse plusquam fœcordes nisi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergeri voluit Deus: atque inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui nō manserit in omnibus quæ scripta sunt in hoc libro. Denique insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisque reum sistat coram cœlesti iudice, & de sua absolutione sollicitus, vltro se prosternat ac exinaniat.

2 Huc huc attollendi erant oculi, ut trepidare potius disceremus, quam inaniter exultare. Facile quidem est, dum in hominibus subsistit comparatio, ut se quisque habere reputet quod alij continere non debeant: sed ubi ad Deum allurgimus, corrui dicto citius ac deperit fiducia illa. Atque id protus animæ nostræ erga Deum vsu venit, quod erga visibile

Vide præcipuè librum Iob.

Ier. 33. 14.

Psal. 130. 3.
Iob 4. 17.

Iob 15. 35.

Deut. 17. 26.

* Sic lib. 1. cap. 1.
p. 2.

fibile cœlum corpori acies enim oculi, quantisper rebus adiacētibus per
ustrandis insitit, perspicientiæ suæ documenta capit: si in solem dirigi-
tur, nimio eius fulgore perstricta & obstupefacta, non minorem in eius
itritu debilitatem sentit, quàm in rerum inferiorum aspectu robur.

Ne fallamus erga nos vana fiducia, etiamsi reliquis hominibus vel pares
vel superiores nos esse ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium re
uocanda est ista cognitio. Quòd si domari ferocia nostra monitionibus
istis nequit, respondebit nobis quod Pharisæis dicebat, Vos estis qui vos

iustificatis coram hominibus. At quod hominibus altum est, abomina *Luc. 16. 15.*

bile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter homines glorie-
ris, dum illam Deus è cœlo abominetur. Quid autem serui Dei, verè e-
ruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iusti *Psal. 143. 2.*

ficabitur in conspectu omnis viuens. Alter verò, quanquam sensu pau-
lùm diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si voluerit conten-
dere cum eo, non poterit respòdere vnum pro mille. Hic iam ad liqui lū

audimus, qualis sit Dei iustitia, cui scilicet nullis humanis operibus satisfi *1. Cor. 4. 4.*

fiat: cui mille scelerum nos interroganti, vnus purgator afferti non po-
terit. talem nimirum iustitiam bene animo conceperat ele. Quò illud Dei *Pios omnes scripto*
organum Paulus, quum profiteretur se nihil sibi conscium esse, sed non *res ostendere. vbi. s.*
in hoc iustificari. *bi cum Deo nego-*
tium est, vnus con-

3 Nec in factis modò literis extant talia exempli: sed omnes pij scri *scientie asylum ef-*
ptores hunc sibi sensum fuisse demonstrant. Sic Augustinus, Omnium, in- *se in eius gratuita*
quit piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmita *misericordiaz, exclu-*
te gementium vna spes est, quòd Mediatorem vnū habemus Iesum Chri *sa omni operum fi-*
stum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quòd au *temus? si fiducia, demonstra-*
vnica hæc illis spes est, vbi operum fiducia: Solam enim quum dicit, nul- *tur testimonio Au-*
lam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi cuncta sumã que in fir- *gustini & Bernar-*
mis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris: tãtò illic securior di-

habito, quantò potentior est ad saluandum. Frenit mundus, premit cor- *Iib. ad Ro. 3. cap. 5.*
pus, diabolus insidiatur: non cado, quia fundatus sum supra firmam pe- *Sup. can. serm. 61.*
rram. Peccauit peccatum graue. Turbatur conscientia: sed non perturba *In Psal. Qui habit,*

bitur, quia vulnerum Domini recordabor. Postea ex his concludit, Me *serm. 15.*

ritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops, *Ser. 13. in Cantu,*

quandiu non fuerit ille inops miserationum. Quòd si misericordiaz Do- *Serm. 68.*

mini multæ, multus ergo peccata sum in meritis. Nunquid iustitias *meas curabo? Domine meminerò iustitiaz tuæ solius. Ipsa enim est &*

mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totum homi-
nis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum
facit. Similiter vbi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo: Tibi, in-
quit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abi-
ro gloriam profusus: ne si vsurpauero quod meum non est, perdam & ob-
latum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid sollicita sit Ecclesia: cui
de proposito Dei firmior suppetic securiorque gloriandi ratio: Sic non
est quòd queris, quibus meritis speremus bona, præsertim quum audias *Ex ec. 36. 22. 39.*

apud Prophetam, Non propter vos faciã, sed propter me, dicit Dominus.
Sufficit ad meritum scire, quòd non sufficiant merita: sed vt ad meritum
satis est de meritis non præsumere, sic carere meritis satis ad iudiciū est.

Quòd merita liberè vsurpat pro bonis operibus, ignoscendum conse-
tudinì. In fine verò consiliū eius fuit terrere hypocritas, qui pec-
candi licentia contra Dei gratiam proterunt: sicut: mox se explicat,

Fœlix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio abs-
que meritis deest. Habet vnde præsumit, sed non merita. Habet merita,
sed ad promerendum, non præsumendum. Ipsum non præsumere nõ
ne promereri est? Ergo eò præsumit securius quòd nõ præsumit, cui ampla

materies gloriandi est, misericordie Domini multæ.

Comparatio puritatis Dei cum tabularum iustitia, hic scilicet.

4 Ita est sanè. Hoc vnicuique salutis asyllum, in quo respirate tutò possint, sentiunt exercitæ conscientie, vbi cum Dei iudicio negotium est, nam si quæ lucidissimæ videbantur noctu stellæ, splendorem suum perdunt solis aspectu, quid putamus vel rarissimæ hominis innocentie futurum, vbi ad Dei puritatem composita fuerint? Erit enim seuerissimè illud examen, quod in abditissimas quasque cordis cogitationes penetrabit: & quædam odum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abscondita cordium retereget: quod latitantem & resitantem conscientiam proferte coget omnia quæ nunc è memoria quoque nostra elapsa sunt. Urgebit accusator diabolus, conficiens omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illi nihil proderunt externæ bonorum operum pompæ, quæ solæ nunc æstimantur: sola postulabit voluntatis sinceritas. Quæ hypocrisis, non modò qua homo coram Deo sibi male conscius, ostentare se apud homines affectat, sed qua sibi quisque coram Deo imponit (vt sumus ad nos palpandos adulandòsque proclius) confusa concidet, vt cunque nunc plusquam temulenta audacia superbiat. Ad eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulatæ, expergefactis euanescent. Quî autem serio, tanquam sub Dei conspectu, de vera iustitiæ regula quærent, illi certò comperient, omnia hominum opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta esse & sordes: & quæ iustitia vulgo habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatem: quæ integritas ceusetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditijs cæcòve amoris affectu respiciendos descendere ne pigeat. Mirum enim non est si tantopete cæcutiamus in hac parte, quum à pestilenti erga se indulgentia nemo nostrum caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hætere clamet Scriptura. Cuique viro, inquit Solomo, recta est via in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis munde videntur in oculis eius. Quid autem? an ista hallucinatione absolutus? inò vero, (quemadmodum ibidem subiungit) Dominus ponderat corda: hoc est, dum homo ob externam quam pte se fert iustitiæ laruam se demulcet, interim Dominus latentem cordis impuritatem truina sua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adò nò proficiatur, ne illudamus nobis vltro in nostram perniciem. Quò autem nos probè exu iamus necessariò ad Dei tribunal reuocanda est nostra conscientia. Illius enim luce omnino opus est ad deregenda, quæ alioqui nimis profundè latent, prauitatis nostræ inuolucra tum dilacide demum perspiciemus quid ista valeant: longè abesse quin iustificetur coram deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquam aquas iniuitatem. Nam quis poneret mundum, de immundo conceptum semine? ne vius quidem. Tum & idipsum experientur, quod de se Iob dicebat, Si innocentem me ostendere volueris, os meum condemnabit me: si iustum, prauum comprobabit. Ne que enim ad seculum vnum, sed ad omni pertinet, quod Propheta olim de Isaac quererebat, omnes quasi oues errasse, vnumquenque declinasse in viam suam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura esset redemptionis gratia. Atque consueque procedere debet istius examinis rigor, donec in plenâ conseruationem nos subegerit, eoque modo ad recipiendam Christi gratiam comparatit. Fallitur enim qui putat se huius sententie esse capacem, nisi omnem priùs, animi altitudinem deiecerit. Notum est illud, Deum super-

bos con-

1. Cor. 4. 5.

Prov. 11. 2. & 16. 1.

Iob 15. 16.

Iob 14. 4.

Iob 9. 20.

Ier. 4. 53. 6.

bos confundere, humilibus dare gratiam.

6 Quæ autem humiliãdi nostri ratio nisi vt tori inopes ac vacui Dei misericordix locum demus? Non enim humilitatem voco, siquid nobis feliduum esse putamus. Et hæcenus perniciosam hypocritin docuerunt qui hæc simul duo iunxere, Humiliter de nobis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim contra quàm sentimus, cõfitemur coram Deo, improbe illi menrimur. sentire autem non possumus vt decet, quin profus quicquid videtur in nobis esse gloriosum conteratur. Quum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem oculis superbiorum: primum cogita, ad salutem non patere accessum nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquã qua Domino de iure tuo pilũ cedas, (qualiter humiles vocantur coram hominibus qui nec se fastuosè effertunt, nec aliis insultant, quum tamen nonnulla excellenti e conscientia nitantur) sed submissione non si mulatã animi ferio miserix inopiã que suæ sensu consternati. Sic enim vbique verbum Dei describitur. Quũ Dominus apud Sophoniam sic loquitur, Auferam de te exultantem, residuum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & sperabunt in Domino: annon aperte demonstrat qui sint humiles? Nẽpe qui suæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contra superbos vocat exultantes, quod rebus prosperis leti homines soleat exultare. Humilibus verò, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi vt sperent in Domino. Sic & apud Iesaram, Ad quẽ aut respiciam nisi ad pauperculũ & contritum spiritu, ac tementem sermones meos: Itẽ, Excelsus & sublimis, habitans æternitatẽ, & sanctum nomen eius in excelsis & in sancto habitans, & cum contrito humili que spiritu: vt viuificet spiritum humilium, & cor contritorum. Quum audis coties Contritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominẽ humili prostratum at tolli non sinat. Tali contritione vulneratũ esse cor tuũ decet, si velis cum humilibus, iuxta Dei sententiam, exaltari. Id si non sit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus.

7 Ac verbis non contentus optinus Magister, in parabola velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginem nobis representauit, Publicanũ enim profert, qui procul stans nos oculos audẽs in cælũ erigere, cũ multo plauctu orat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestiæ signa, quod cælum non audeat intueri, nec propitius accedere, quod pectus plangendo peccatorem se fatetur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerso Phariseum opponit, qui gratias agit Deo quod non sit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in sabbatho, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta cõfessione agnoscit esse Dei donum quã habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit, discedit à facie Dei ingratus & odiosus Publicanus suę iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quanta sit humiliatiõnis nostræ gratia coram Domino: vt non pateat suscipiendæ eius misericordix pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione profus vacuũ. Hęc vbi occupauit, illi claudit aditum. Quod ne cui dubium foret, cũ hoc mãdato dimissus est Christus à Patre in terram, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatem, clausis apertionem, consolateretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro lactu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundum illud mandarum, non nisi laborãtes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iustos vocandos, sed peccatores.

8 Ergo si Christi vocationi locum dare liber, faceffat procul omnis

1. Pet. 5. 5.

Verã humilitatem
quã à nobis exigit
Deus, non esse, nisi
nos omni bono &
iustitia penitus va
cuos agnoscerimus.
Psal. 18. 28.

Sopbo. 3. 21.

Iesa. 66. 2.
Idem 57. 15.

Veræ humilitatis
exẽplum ostendit
in Publicano.
Luc. 18. 13.

Iesa. 61. 1.

Mat. 11. 28. & 9. 13.
Et Christi vocatio
in locum demus, o
portere à nobis sa
cessire tũ arrogan
tiam securitatẽ.
Ende utraque ori
tur, & quomodo re
pellenda.

à nobis tum arrogantia, tum securitas illa ex stulta propria iustitiæ per-
suasione nascitur, vbi homo se habere aliquid putat, cuius merito apud
Deum commendetur. hæc etiam sine vlla operum persuasione esse potest.
Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati, Dei iudicium non
cogitant, tanquam veteri. o quodam obstupescati iacent, ne aspirent ad ob-
latam sibi misericordiam. At verò non minus excutiendus talis torpor
quam abiicienda quævis nostri confidentia, quò expediti ad Christum fe-
stinemus, quò vacui & ieiuni impleti ipsius bonis queamus. Nunquam
enim illi satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi: nunquam in nobis sa-
tis animos erigemus, nisi prius in nobis deiectos: nunquam in ipso satis
solabimur, nisi in nobis desolati. Gratia ergo Dei apprehendenda ac ob-
tinenda, abiecta quidem profus nostri fiducia, fidei verò sola bonita-
tis eius certitudine, idonei sumus, dum (vt ait Augustinus) nostra meri-
ta oblitæ, Christi dona amplectimur. quia si in nobis merita quæreret. non
veniremus ad eius dona. Cui pulchre succinit Bernardus, seruis in fidei
comparans superbos, qui meritis suis, vel minimum arrogant: quia lau-
dem gratia per se transeuntis improbe retinent, perinde ac si paries ta-
dium se parturire dicat quem suscipit per fenestram. Ne longius hic im-
moremur, habeamus breuè sed generale ceteramque regulam, eam ad par-
ticipandos diuinæ misericordiae fructus comparatum, qui seipsum non
dico iustitia (quæ nulla est) sed vana ventosaque iustitiæ imagine penitus
exinanivit. quia tantum quisque obicit impediementi Dei beneficentiæ,
quantum in seipso acquiescit.

De ver. Apost. c. 8.
Serm. 13. in Cant.

Duo esse in gratua
iustificatione ob-
seruanda. quorum
prius, vt Deo cõflet
illibata sua gloria,
explicatur hic &
scilicet. 2. (posterior
scilicet. 4.) fit autẽ
vbi solus ipse iustus
in Christo iustitiæ,
vt suam ipse demon-
straret. Mox verò
qualis illa sit
demonstratio subiungit,
nempe si solus ille
iustus cognoscatur,
ac iustifi-
cans eum qui est ex
fide Iesu Christi.
Vide iustitiam Dei
non satis illustra-
ti nisi & solus cen-
seatur iustus, &
immerentibus iusti-
tiam gratiam com-
municet. Hac ratio-
ne vult omne os ob-
tutari, & obnoxium
sibi reddi vniuersum
mundum: quia quan-
tis per habet homo
quod in suam defen-
sionem loquatur, Dei
gloriæ non nihil de-
cedit. Sic apud Eze-
chielem docet quan-
to opere ex recogniti-
one nostræ iniquita-
tis nomen suum glori-
ficemus Recordabimini,
inquit, viarum & om-
niũ scelerum quibus pol-
luti estis: & displicebit
vobis in conspectu
vestro, in omnibus mali-
tias quas commisitistis.
Et scietis quia ego
Dominus, quò benefecero
vobis propter nomen
meum: & non secun-
dum scelera vestra
peissima. Si hæc in
vera Dei notitia con-
tinentur, vt propriæ
iniquitatis conscientia
atriti, nobis benefacere
indignis illum reputemus:
quid magno nostro
malo tentamus vel vllam
particulam ex ista gra-
tuita benignitatis lau-
de Domini suscitari? Simi-
liter Ieremias dum
clamat, Ne gloriatur
sapientia in sapientia
sua, aut diues in diuitiis
suis, aut fortis in
fortitudine sua: sed
qui gloriatur, in
Domino gloriatur.
annon inuit de gloria
Dei non nihil deperire
si in semetipso homo
glorietur? In hunc
certè vsu Paulus
verba illa accommodat,
quum omnes salutis
nostræ partes apud
Christum depositas esse
tradit, vt non nisi in
Domino gloriemur.
Significat enim
contra Deum
insurgere & tenebras
obducere gloriæ
eius quisquis
vel tan-

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.

CAP. XIII.

ATQUE omnino quidem duo hic præcipue spectanda sunt, nempe
vt Domino illibata constet ac veluti facta testa sua gloria, con-
scientiis verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena
tranquillitas. Videmus quoties ac quam sollicitè Scriptura nos hortetur
ad reddendam soli Deo laudis confessionem, vbi de iustitia agitur. Atque
adeò hunc finem Domino fuisse testatur Apostolus conferenda nobis
in Christo iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit
demonstratio subiungit, nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustifi-
cans eum qui est ex fide Iesu Christi. Vide iustitiam Dei non satis illustra-
ti nisi & solus censeatur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiam com-
municet. Hac ratione vult omne os obtutari, & obnoxium sibi reddi vniuersum
mundum: quia quantum per habet homo quod in suam defen-
sionem loquatur, Dei gloriæ non nihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quan-
to opere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suum glori-
ficemus Recordabimini, inquit, viarum & omnium scelerum quibus pol-
luti estis: & displicebit vobis in conspectu vestro, in omnibus mali-
tias quas commisitistis. Et scietis quia ego Dominus, quò benefecero vobis
propter nomen meum: & non secundum scelera vestra pessima. Si hæc in
vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia atriti, nobis
benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tentamus vel
vllam particulam ex ista gratuita benignitatis laude Domini suscitari? Simi-
liter Ieremias dum clamat, Ne gloriatur sapientia in sapientia sua, aut diues
in diuitiis suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino
gloriatur. annon inuit de gloria Dei non nihil deperire si in semetipso
homo gloriatur? In hunc certè vsu Paulus verba illa accommodat, quum
omnes salutis nostræ partes apud Christum depositas esse tradit, vt non
nisi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum insurgere & tenebras
obducere gloriæ eius quisquis vel tan-

Rom. 3. 25.

Eze. 20. 42.

Iere. 9. 23.

i. Cor. 1. 30.

vel tantillum de suo se habere putat.

2 Ita est sanè: nunquam in ipso vetè gloriatur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum est catholicum theorema, aduersus Deum gloriari quicumque in se gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundum censet Paulus, dum profus adempta est hominibus quævis gloriandi materia. Proinde Isaias, quum iustificationem Israel in Deo fore denuntiat, addit simul & laudem: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos vt in ipso non alibi gloriantur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuera: nempe vt iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinem nostram. Obserua non exigi simplicem confessionem, sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate desingendum putes. Neque hic causetur quispiam se nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit, talis enim æstimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iustitiæ disputatione finem hunc esse spectandum, vt illius laus penes Dominum solida integræque maneat. Quando quidem in demonstrationem iustitiæ suæ gratiam suã teste Apostolo, in nos effudit, q. sic ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset, Dominum nobis salutem contulisse, quò nominis sui gloriam illustraret, postea, quasi idem repetens, subiicit, Gratia eius saluati, ac Dei dono, non operibus, nequis gloriatur. Et Petrus, dum admonet nos in spem salutis vocatos esse, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum, huius dubiè vult ita perfonare in aures fidelium solas Dei laudes, vt alto silentio obruant omnè carnis arrogantiam. Summa hæc est, non posse hominem sibi vllam iustitiæ vicem sine facitigio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

3 Iam si querimus qua ratione serenari que it coram Deo conscientia, non aliam reperiemus quàm si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis. Quis dicet, Mundavi cor meum? purificatus sum à peccato meo? Nemo est certè qui non infinita colluuiæ obruat. In suam ergo conscientiam descendat vel perfectissimus quisque, & facta sua ad calculeum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conualescet, ac non potius ditis tormentis lacerabitur, quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimetur, residere sentiet? Conscientiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficiamus de iustitia disserendo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio salua sit. Vbi habebit anima nostra quò & intrepida coram Dei vultu appareat, & inconcussa eius iudicium excipiat: tum sciamus demum nos non fictitiam iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tantopere hac parte insilbit Apostolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promissio hereditatis, exinanita est fides, abolita est promissio. Prius infert, exinanitam & euacuam esse fidem, si iustitiæ promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquàm enim in ea securè acquiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est vt certè apud se quisquam statuat se Legi satisfecisse, vt certè nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Cuius rei ne longè petantur testimonia, sibi quisq; testis esse potest, qui se recto oculo iutuere volet. Atque hinc apparet in quàm profundis recessus & tenebricosos hominum mentes defodiât hypocrisis, dum tam securè sibi indulgent vt opponere suas blanditas non dubitent Dei iudicio: quasi iustitiam quoddam illi.

indicerent. Fideles autem, qui sincerè seipfos excutunt, longè alia sollicitudo angit & excruciat. Igitur in omnium animos subiret primùm hæstatio, demum & desperatio: dum pro se quisque subduceret quanta debiti mole adhuc premeretur, quàmque longè distaret ab imposita sibi condicione. In iam opprèssum extinguiturque fidem: non enim h. Quari, variare, sursum deorsum ferri, hæsi ac, suspensum teneri, vacillare, desperare denique, flere est: sed constanti certitudine ac solida securitate animum obfirmare, haberèque vbi recumbas ac pedem figas.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euandam fore promissionem. Si enim eius complementum à nostro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quæntiam secundum istam membrum ex priore consequitur: siquidem non implebitur promissio nisi iis qui fidem illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla vis promissionis reliqua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt secundum gratiam ad itabiliendam promissionem. Abundè enim confirmata est

dum sola Dei misericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ sunt inter se misericordia & veritas, hoc est, quæcumque Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoque præstat. Sic Dauid, antequam salutem sibi ex Dei eloquio postulet, causam primùm statuit in eius misericordia. Veniant, inquit, ad me misericordię tuæ, salus tua secundum eloquium tuum.

Et meritò: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus nisi ex mera misericordia. Itaque hic spem totam sistere conuenit & velut profundè figere, non respectare ad nostra opera, quòd ex illis subsidium aliquid petatur. Sic & Augustinus agendù præcipit: ne hic nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Christus in seruis suis. Hoc promissit Deus, hoc dixit Deus: si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non potest dubitare. Bernardus quoque, Quis poterit saluus esse? dicunt discipuli Christi. At ille, Apud homines impossibile hoc est, sed nò apud Deum.

Hæc tota fiducia nostra, hæc vnica cõsolatio, hæc tota ratio spei nostre: sed de possibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis scit an odio vel amore dignus sit? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hic iam planè fidem nobis subuenire necesse est: hic oportet succurrere veritatem: vt quòd de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur & Spiritus eius testificans persuadeat cordibus nostris quòd filij Dei sumus. Persuadeat autem vocando & iustificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut mediis quidam transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram gloriam. Breuiter sic colligamus, Scriptura non esse firmas Dei promissiones indicat, nisi certa conscientie fiducia arripiantur: vbi cunq; est dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat: rursus nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat si operibus nostris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est, aut ne veniant in considerationem opera, sed sola fides locum habeat, cuius isthæc natura est, aures arrigere, oculos claudere: hoc est, vni promissioni intentam esse, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum suam. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace fuit fideles, quàm post impetratam peccatorum remissionem. Tenenda enim est analogia hæc in Prophetis vbi de Christi regno differunt, externas Dei benedictiones quasi spiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Christus rex pacis & pax nostra vocatur: quia omnes conscientie agitationes sedat. Modus si queritur, ad sacrificium, quo pacatus est Deus, venire necesse est:

quia

Psal. 119. 76

In Psal. 88. Tract. priore.

Ser 5. in d. d. c. tem pli.

*Eccles. 9. 1
1. Cor. 2. 16*

Zach. 3. 9

1. 1. 9. 5

Eph. 3. 2. 14

quia trepidare nunquam desinet quisquis non statuet sol: illa expiatione propitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quam in Christi redemptoris nostri terroribus pax nobis quaerenda.

5 Sed quid obscuriore testimonio utor? Negat ubique Paulus pacem vel tranquillum gaudium relinqui conscientijs, nisi statutum sit iustificari nos fide. Unde autem illa certitudo, simul declarat, quum scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per Spiritum sanctum: ac si diceret non posse aliter sedari animas nostras nisi certo persuasi simus Deo nos placere. Unde etiam alibi exclamat ex piorum omnium persona, *Quis*

nos separabit ab amore Dei, qui est in Christo? quia ad minimam quantque auram trepidabimus, donec appuleamus ad portum illum: securi autem erimus in caligine mortis, quandiu se nobis pastoret Deus ostendet. Ergo quicumque gatriunt nos fide iustificari, quia regonit, spiri-

tualiter viuendo iusti sumus, nunquam gustarunt gratiæ dulcedinem, et Deum sibi propitium fore considerent. Unde etiam sequitur, rite orandi modum nihilo magis eos scire quam Turcas & profanas alias quassibet Gentes. Neque enim, teste Paulo, vera est si les nisi dicitur & suggerat su-

uissimum illum Patris nomen, imò nisi os nobis aperiat proferendo libero clamori, Abba, Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Christo nos ha-

bere audacium & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certe non contingit regenerationis dono: quod ut mutilum semper est in hac carne, ita multiplicem debuit materiam in se continere. Quare ad remedium illud venire necesse est, ut situant fideles non alio iure sperandam sibi esse hereditatem regni caelestis, nisi quia insit in Christi corpore, iusti gra-

tis reputantur. Nam quoad iustificationem res est mere passiva fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

Qualis initium iustificationis & continui progressus.

CAPVT XIII.

Quores dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitæ decursu hominis iustitia, excutiamus: quadruplicem verò facimus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sunt: aut sacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt Christi: aut hypocritæ sunt, qui cordis nequitiam iuanibus fucistegunt: aut Spiritu Dei regenerati, veram sanctimoniam meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus censeudi sunt, à vertice capitis ad plantam usque pedis scintilla boni non reperietur: nisi forte volumus insimulare falsi Scripturam, dum hi ce elo-giis vniuersos filios Adam cõmendat, quod prauo sint & præfracto corde, quod omne figmētum cordis eorum malum sit à primis annis, quod vane sint eorum cogitationes, quod timorem Dei præ oculis non habeant, quod nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quod cato sint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, iræ, rixæ, dissentiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid sceditatis & abominationis excogitari potest. Hæc est dignitas scilicet cuius fiducia superbit debent. Quod si qui inter eos ea morum honestate pollent quæ speciem aliquam sanctitatis habeat inter homines: quia tamen scimus Deum non morari externum splendorem, ad fontem ipsam operum penetrandū est, siquid ipsa valere velimus ad iustitiam. Inspiciendum inquam penitus est, ex quo affectu cordis opera ista prodeant. Quamquam autem latissimus hic

*Diuisa oī Adē p-
genie in quatuor ho-
minū genera, ostēdi-
turnihil eos sancti-
tatis, aut iustiti-
habere Primū aut
in iis qui nulla Dei
agnitione præditi,
in idololatria de-
mersi sunt (in qui-
bus licet nonnunquā
appareant egregiæ
dotes, quæ sūt Dei
dona, nihil t. emē p-
iū) id demonstratur
hic, et sec. 2. 3. 4. 5. 6*

Ier. 17. 9

Gen. 8. 21

Psal. 94. 11, et 14. 2

Gen. 6. 3

Galat. 5. 19

dicendi campus patet, quia tamen paucissimis verbis potest res expediri, sequar quantum licebit in docendo compendium.

2 Principio, non inficior esse Dei dona, quae cunquē in incredulis apparent egregiae dotes. Neque verò sic à sensu communi dissideo, nihil vñ interesse contendam inter Titi & Traiani iustitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulae, vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, suntuam: inter obscenas Tiberij libidines, & Vespasiani hæc in parte continentiam: ac (ne in singularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter iuris legumque obseruationem ac contemptum. Tãtum enim est iusti & iniusti discrimen vt vel in mortuo illius simulachro appareat. Quid enim ordinatum restabit in mundo si hæc inter se confundamus? Itaque eiusmodi distinctionem inter honesta & turpia facinorosa nõ modo singulorum mentibus Dominus insculpsit, sed prouidentie quoque sue dispensatione sæpe confirmat. Videmus enim vt multis præsentis vitæ benedictionibus prosequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficiũ mereatur: sed ita placet illi approbare quãtopere cordi sit sibi vera iustitia, dum externam quoque & simulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde sequitur quod nuper confessi sumus, Dei esse dona qualescunquē istas virtutes aut virtutum potiùs imagines: quando nihil est villo modo laudabile quod non ab ipso proficiatur.

Lib. 4. contra Iud.

3 Atqui nihilominus verum est quod Augustinus scribit, omnes à Dei viuis religione alienos, vteunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, sed magis punitione: quæ pura Dei bona cordis sui pollutione cõtaminant. Et si enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitiam, continentiam, amicitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessimè exequuntur: quia non sincero boni studio, sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipsa cordis impuritate, velur à sua origine corrupta sint, nõ magis inter virtutes ponenda erunt quàm vitia quæ ob aphantiam ac similitudinem virtutis imponere solent. Denique quum perpetuum esse meminerimus recti finem, vt Deo seruiatur: quicquid aliò contendit, iam meritò amittit recti nomen. Quia ergo scopum non respiciunt quem Dei sapientia præscribit: tametsi officio bonum videtur quod agunt, sine tamen peruerso peccatum est. Constituit igitur, omnes Fabricios, Scipiones & Catones in illis suis præclaris facinoribus hoc peccasse, quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsi retulerunt ad quem referre debuerunt: non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non actibus sed finibus pensantur officia.

1. Ioh. 5. 12

4 Præterea si verum est quod Iohannes ait, non esse vitam extra Filium Dei: qui partem in Christo non habent, quales quales sint, quicquid agant, vel moliantur, in exitum tamen æternæ quæ mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundùm hanc rationem illud ab Augustino dictum est, Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit: sine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrè belle idem ipse a libi, dum talium hominum studium erroneo cursui cõparat. Quò enim magis strenuè currit quis extra viam, eo longiùs à scopo recedit, idèò que sit miserior. Quare melius esse contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Postremò malas esse arbores constat, quãdo sine Christi cõmunicatione nulla est sanctificatio: pulchros ergo & aspectu speciosos, gustu etiã suaves fructus generare possunt: bonos nequaquam. Hinc facillè cernimus esse maledictũ, nec modò nullus ad iustitiam pretij, sed certi in damnationem meritũ, quicquid cogitat, meditatatur,

Lib. ad Rom. 3. c. 5.

Præfat. in Psal.

ditatur, perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Et quid
tāquam de re dubia disputamus, quum iam probatum sit testimonio A- *Heb. 11. 6*
postolo, impossibile esse ut sine fide quispiam placeat Deo?

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit si naturali hominis con-
ditioni Dei gratia eregione opponatur. Clamat enim ubique Scriptura,
nihil in homine Deum reperire quo ad beneficiū illum incutetur, sed
gratua sua benignitate illum praeuenire. Quid enim ad vitā possit mor- *Iob. 31. 25*
tuus? Atqui dum sui cognitione nos illuminat, dicitur à morte suscita- *Ephes. 2. 4*
re, ac novam creaturam facere. Hoc si quidem titulo (praesertim apud Apo-
stolum) videmus saepe Dei erga nos benignitatem cōmendari. Deus (in-
quit) qui diues est in misericordia, propter multā charitatem qua dilexit
nos, etiam quum esset mus mortui peccatis, conuiscuit nos in Christo,
&c. Alibi dum sub typo Abrahamae generalē fideliū vocationem tractat, *Rom. 4. 17*
Deus est, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quae nō sunt tanquam
sunt. Si nihil sumus, quid quāso possimus? Quare arrogantiam istam val-
lidē retundit Dominus in historia Iob, in his verbis, Quis prauehit me,
& retribuam ei omnia enim mea sunt. Quam sententiam explicās Pau- *Iob. 41. 2*
lus eō confert, ne putemus nos aliquid ad Dominum afferre praeter merā *Rom. 11. 35*
inopiam & vacuitatis ignominiam. Quare loco supra citato, ut probet so- *Ephes. 2. 10*
la eius gratia, non operibus, in spem salutis nos peruenisse, allegat nos il-
lius esse creaturas, quoniā regenerati sumus in Christo Iesu, ad bona ope-
ra quae praeparauit ut in illis ambulemus. Ac si diceret, Quis nostrū ia-
cet se sua iustitia Deum prouocasse, quum prima nostra ad bene agen-
dum potentia ex regeneratione fluat? Ut enim natura conditi sumus, ci-
tius ex lapide oleum quam ex nobis opus bonum exprimitur. Mirū pro-
fectū si homo, ante ignominiam damnatus, iudet sibi adhuc reliquum al-
iquid facere. Fateamur ergo cum praecelato isto Dei organo, nos à Domi- *2. Tim. 1. 9*
no vocatos vocatione sancta: non secundum opera nostra, sed secundum *Tit. 3. 4*
propositum ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionis quae nos
Saluatoris nostri Dei apparuisse: quia non ex operibus iustitiae quae fecer-
imus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit: ut iustifi-
cati illius gratia, haeretes efficeremur vitae aeternae. Hac confessione, om-
ni iustitia usque ad minimam particulam hominem spoliamus, donec
sola misericordia in spem vitae aeternae regeneratus fuerit: quando, si ali-
quid operum iustitiae ad nos iustificandos confert, falso dicimur gratia
iustificari. Non excedat sanē sibi Apostolus quum gratuitam asseruit *Rom. 11. 6*
iustificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non esse gra- *Matt. 9. 13*
tiam si quid opera valeant. Et quid aliud sibi vult Dominus, quum negat
se venisse ad vocandos iustos, sed peccatores? Si soli peccatores admit-
tuntur, quid per fictitias iustitias aditum quaeramus?

6 Redit eadem mihi subinde cogitatio, peticulum esse ne Dei mise-
ricordiae sim iniurius, qui tanta anxierate in ea asserenda labore, perin-
de ac si dubia obscurāve foret. Sed quoniā ea est nostra malignitas, quae
nunquam nisi validissimē depulsa, concedat Deo quod suum est, cogor
paulō lōgius insistere. Quia tamen satis perspicua est in hac re Scriptura,
eius potius verbis quam meis pugnabo. *Isa. 59. 15*
Isaias, ubi descripsit vniuersale ge-
neris humani exitiū, pulchrē ordinem restitutionis subtextit, Vidit Domi-
nus, & malū apparuit in oculis eius. Et vidit quia nō est vir: & admiratus
est, quia nō est qui intercedat: & salutē posuit in brachio suo, & iustitia
sua se cōfirmavit. Vbi sunt nostrae iustitiae, si verū est quod ait Propheta,
neminem esse qui in recuperanda sua salute Domino opituletur? Sic al- *Os. 2. 19, & 23*
lius Propheta, ubi Dominum de reconciliandis sibi peccatoribus agentē
inducit. Desponsabo, inquit, te mihi in perpetuum in iustitia, iudicio, gra-
tia & misericordia. Dicā misericordiam non cōsequar, Misericordia m

consequuta Etusmodi fœdus, quod primam nobis esse cum Deo cōiur-
 ationem constat, si misericordia Dei nititur, nullum relinquit iustitię
 nostre fundamentum. Et verò intelligere ex iis qui hominem cum ali-
 qui operum iustitia Deo obuiam procedere fingunt, cupiam, an omni-
 no vllatē iustitiam esse putent, nisi quę sit accepta Deo. Id cogitare si in-
 sanum est; quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum o-
 mnibus suis factis auersatur? Omnes, inquam, nos esse capitales ac pro-
 fectos inimicos Dei nostri testatur veritas, donec iustificati quę operum iustitię
 illam præcedent? Ita vt pestilentem illam arrogantiam auertat Iohan-
 nes, diligenter nos monet quomodo non priores eum dilexerimus. Et
 id ipsum iam olim per Prophetam suum Dominus docuerat. Diligam,
 inquit, eos spontanea dilectione: quia cōuersus est furor meus. Operibus
 ceritē non instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed rude
 hominum vulgus nihil id aliud esse putat nisi quodd vt redemptionem
 nostram perageret Christus, nemō pro merito fuerit: vt autē redemptio-
 nis possessionem adeamus, operibus nostris adiuuari. In dō verò, vt cun-
 que à Christo redempti simus, donec tamen vocatione Patris infertimur
 in illius cōmunionem, & tenebrę & mortis hæredes & Dei aduersarij
 sumus. Non enim ab immunditijs nostris purgati nos & ablui Paulus
 docet Christi sanguine, nisi dum purgationem illam Spiritus in nobis ef-
 ficat. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus sanctificationem
 valere in obedientiam, & asperisionem sanguinis Christi. Si Christi san-
 guine in purificationem per Spiritum aspergimur, ne putemus alios nos
 esse ante huiusmodi irrigationem, quā est sine Christo peccator. Ma-
 neat ergo illud, principium nostrę salutis, esse quandam velut à morte
 in vitam resurrectionem: quia vbi propter Christum nobis datum est in
 eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

Rom 5.6
 Coloss 1.2

1. Ioh 4.10

Osai 1.5

1. Cor. 6.11

1. Pet. 1.2

*Hic & scilicet ostē-
 ditur secundus, &
 tertius generis homi-
 num (quod in primo
 demonstratum fuit
 factis) nihil sci-
 licet eos iustitię ha-
 bere qui Sacramen-
 tis imitari, titulo te-
 nus sunt Christiani.
 Nec cum factis ab-
 negantibus: item hy-
 pocritas, qui cordis
 nequitiam manibus
 suis tegunt.*

7 Sub hac ratione, qui secundus & tertius in diuisione suprā posita
 notatus fuit hominum ordo comprehenditur. Conscientię enim impu-
 ritas utrosque nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursus au-
 tem, regenerationem in eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde
 liquet Deo nondum reconciliatos, nondum in eius conspectu iustifica-
 tos: quando ad hæc bona nisi per fidem non peruenitur. Quod pariter
 peccatores à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabiles? Hac quidem sto-
 lida confidentia cum impij omnes turgent, tum præsertim hypocritę,
 quod vt cunque totum cor suum obsecrante scatere norint: si qua tamē
 edunt speciosa opera, digna æstimant quę Deus non aspernatur. Hinc
 perniciosus ille error, quod sceleratę & nefarię mentis conuicti, adigi
 tamen nequeunt vt se iustitia vacuos fateantur: sed iniustos se agnoscent-
 es, quia inficiando non sunt, iustitiam tamen nonnullam sibi arrogāt.
 Hanc vanitatem egregiē Dominus refutat per Prophetam. Interroga, in-
 quit, Sacerdotes dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora
 vestimenti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctifica-
 bitur? Responderunt autem Sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus. Si tetige-
 rit pollutus in anima aliquid horum, nõnne contraminabitur? Respon-
 derunt Sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus: Sic populus iste an-
 te faciem meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuum eorum, &
 omnia quę obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc sententia
 vel plenam fidem posset obunere apud nos, vel memorię præbē infide-
 re. Nemo enim est quantlibet aliqui tota vita flagitiosus, qui per suadere
 sibi sustineat quod hic Dominus clarē pronuntiat. Simulac nequissimus
 quisque vno vel altero Legis officio perfunctus est, non dubitat sibi ius-
 titię loco acceptum ferri: at Dominus reclamatione, nullam inde acquiri san-

Hagg. 2.12

sanctificationem nisi corde prius bene purgato. Neque eo contentus, contaminari cordis impuritate quæcunque à peccatoribus proleant opera, asseuerat. Fac si tu ergo nomen iustitiæ ab his operibus, quæ pollutionis ore Domini damnantur. Et quàm eleganti similitudine illud demonstrat: poterat enim obiectari, sanctum inuolubiliter esse quod Dominus precepisset. Ipse verò contra opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcitia contaminantur: quum sacrum atrectando, immunda manus profanet.

8 Eandem enim ciusam egregiè apud Isaiam persequitur, Ne offeras, inquit, sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Calèdas & solennitates vestras odit anima mea: facta sunt mihi molesta: laboraui sustinens. Quam extenditis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auerte malum cogitationum vestrarum. Quid istuc sibi vult quòd Dominus ita nauseat ad obsequium suæ Legis? Inad verò nihil hic respicit quòd sit ex germana Legis obseruatione: cuius initium esse vbiq; docet, sicutum sui nominis timore. Illo saluato non modò nugæ sunt quæcunque illi offeruntur, sed sordide abominandæ quæ sordes Eant nunc hypocrisis, & inuoluntam corde prauitatem retinentes, Deum operibus stultè leant demereri. Atqui in igis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi sunt in priorum victimæ: sola rectorum oratio accepta est illi. Constituimus ergo extra dubium, quòd vulgatissimum esse debet mediocriter in scripturis exercitatio, quæ velsummo splendore conspicua sunt opera in hominibus nondum verè sanctificatis, tam procul abesse à iustitia coram Domino, vt peccata censeantur. Ac proinde verissimè illi qui non conciliari personæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: sed e conuerso tum placere demum opera vbi persona gratiam prius in Dei conspectu inuenerit. Religiosèque est obseruandus hic ordo ad quem Scriptura nos manu ducit. Respexisse Dominum ad Abel scribit Moses, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propitium designet: nequam ad eorum opera respiciat? Quare purificationem cordis præcedere oportet, vt quæ à nobis prodeunt opera benignè à Deo excipiatur: quia semper viget illa Ieremiæ sententia, oculos Dei respicere veritatem. Porro solam fidem esse qua corda hominum purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit: vnde constat primum esse in vera viuâque fide fundamentum.

9 Inspiciamus nunc quid habeant iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur, dum nos intercedente Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remissione donatos pro iustis habet: cum eiusmodi misericordia cõiunctam simul esse hanc eius beneficentiam, quòd per Spiritum suum sanctum in nobis habitat, cuius virtute concupiscentiæ carnis nostræ magis ac magis indies mortificantur: nos verò sanctificamur, hoc est consecramur Domino in veram vite puritatem, cordibus nostris in Legis obsequium formatis. Vt hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriæ modis omnibus prouehere: enimvero etiam dum sancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, nec tamen nostri obliti animos tollamus, remanet imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant. * Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Quislem ergo iustitiam ex suis operibus etiamnum obtinebunt? Primum dico, quòd optimum ab illis profertur potest, aliqua tamen semper carnis impuritate respectum & corruptum esse, ac tanquam aliquid fæcis admixtum habere. Seligat, inquam, ex tota sua vita sanctus Dei seruus quòd in

*Isa. 1. 13,
Eule cap. 8*

Prou. 15. 8

*Aug. lib. De peccati.
& Greg. cuius verba
inferuntur 3.
quæst. 7.
Gen. 4. 4
Act. 15. 6
Ierem. 5. 3*

** 1. Reg. 8. 46
Hic & sic. 15. 11.
probatur demum,
etiam Dei filios ve
rè Spiritu eius rege
neratos (quod erat
quartum genus ho
minu in diuisione
posita initio capi
tus) non posse vlla
suorum operu iusti
tia estã di iudicio
stare: quia nullum
ab illis profertur po
tèst bonu opus, qd
nò sit aliqua carnis
impuritate respec*

*Sanctasq; dānabi-
le: deinde, si tale aliquid daretur, v-
tum tamen peccatum satis est ad delendam omnem memoriam prioris iustitiae.*

eius cursu maximè eximium se putabit edidisse, bene reuoluit singulas partes: deprehendit proculdubio alicubi quod carnis putredinem esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas. Quinquam non obscuras esse maculas videmus quibus resperfa sint opera sanctorum, sic tamen minutissimos esse neuos duntaxat: sed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne stellæ quidem puræ sunt? Habemus, nec vnum à sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustam opprobrij mercedem.

*Exech. 18. 24
Serm. 3. 10*

10 Deinde etiam si fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutæque opera, vnum tamen peccatum satis est ad delendam extinguendamque omnem memoriam prioris iustitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus consentit, *Qui offendit (inquit) in vno, factus est omnium reus.* Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit aut vacua, quicquid iustitiæ à peccato comparatum foret, id sequentibus identidem peccatis corruptum, oppressum & perditum, in conspectum Dei non veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur. Deniq; vbi de operum agitur iustitia, non opus Legis respiciendum est, sed mandatum. Ideo si ex Lege iustitia queritur, frustra vnum aut alterum opus proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti sumus, peccatorum remissionem non semel (vt multi stolidè opinantur) nobis in iustitiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, postea in Lege iustitiam queramus: quod nihil quàm in spem falsam inductos rideret ac luderet. Quum enim perfectio nulla obtingere nobis possit quandiu hac carne induti sumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iustitiam opere præstiterint: habebit semper quo nos accuset eosque agat, nisi contra occurreret Dei misericordia, quæ assidua peccatorum remissione nos subinde absolueret. Quare id semper constat quod principio diximus, Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamen cum omnibus nostris conatibus & studiis morte & interitu dignos esse.

Rom. 4. 13

11 Duobus his fortiter insistendū, nullum vnquam exitisse pij hominis opus, quod si seuero Dei iudicio examinaretur, non esset damnabile. Ad hæc si tale aliquid detur (quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborate authorem ipsum certum est, viciatum ac inquinatum gratiam perdere: atq; hic præcipuus est nostræ disputationis cardo. Nam de principio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugna est, quin peccator gratuito à damnatione liberatus, iustitiam obtineat, idque per remissionem peccatorum, nisi quod illi sub vocabulo iustificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam: iustitiam verò hominis regenerati sic describunt, quod homo per Christi fidem Deo semel reconciliatus, bonis operibus iustus censeatur apud Deum, & eorum merito sit acceptus. Verum Dominus contra, se fidem imputasse Abraham in iustitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc seruiebat, sed quum multis iam annis vitæ sanctitate excelluisset. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præstiterat quæ ab homine mortali præstari potest: habet tamen adhuc repositam in fide iustitiã. Vnde colligimus, secundum Pauli rationationem, non ex operibus similiter quum apud Prophetam dicitur, Iustus ex fide viuet: non de impijs & profanis habebitur sermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad si leles dirigitur & iis vita pronuntitur ex fide. Paulus quoque omni serupulum soluit, quum pro confirmatione illius sententiæ iussum Davidis vericulum sumat, Beati quorum remissa sunt iniquitates. Certum est

Habac. 2. 4

Rom. 4. 7

Psal. 32. 1

est verò Dauidem non de impiis, sed de fidelibus loqui, qualis ipse erat: quia ex conscientie suæ sensu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem non semel habere, sed tota vita tenere nos oportet. Postremò legationem de gratia cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Proinde non aliã iustitiam ad finem vsque vitæ habent fideles quàm quæ illic describitur. Manet enim perpetuò mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliat: ac perpetua est mortis eius efficacia: nèpe ablutio, satisfactio, expiatio, pei se Æta denique obedientia, qua iniquitates omnes nostræ conteguntur. Nec Paulus ad Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gratia, sed per gratiam saluatos esse, non ex operibus: ne quis glorietur.

12. *Que* ad euadendum subterfugia querunt hîc Scholastici, eos non expediunt. Aium non tanti, esse intrinsicæ dignitate bona opera vt ad iustitiam comparandam sufficiant: sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantum valent. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hîc semper esse imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remissionem peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur, sed delicta quæ committuntur, operibus supererogationis compensari. Acceptantem enim quam vocant gratiam non aliam esse respondeo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur. Pateridum innocentia Christi nos induit, eamque fert nobis acceptam, vt eius beneficio sanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quæ vt vna perfectæ est, ita sola Dei còspèctum sustinere potest) pro nobis susti oportet, ac iudicio representari velut sponsorem. Hac nos instructi assiduum peccatorum remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ nostræ sordes & imperfectionum immunditiæ, non imputantur: sed velut sepulcræ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confectio in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriã cœlestis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

13. Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiososque reddere queunt: ac ne ipsa quidem placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi operatus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet. Non enim certis operibus promissit Deus vitæ mercedem: sed tantum pronuntiat, qui fecerit hæc viturum: maledictionem illam celebrem opponens contra omnes eos qui non perstiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commentum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cœlis quàm integra Legis obseruatio. Neque verò solidius est quod garrere solent de sufficienda per supererogationis opera compensatione. Quid enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi? eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicij concesserit, nimis impudenter pro confessio assumunt. Toties testificatur Dominus nullam se agnoscere operum iustitiam, nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quæ ea deficiamus, ne videamur omni gloria spoliati, hoc est prorsus Deo cassisse, nescio quibus paucorum operum frustulis nos iactare, & quod deest, redimere per alius satisfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dituræ supra fuerunt, vt ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tantum dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res fir coram Deo execrabilis, peccatum: intelligerent enim profectò, totam hominum iustitiam in vnum cumulum coactam, vnius compensationi parem esse non posse. Videmus nauq; hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatû, vt simul omnem recuperandæ fa-

lutis rationem perdidit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certe Deo satisficient: cui nihil gratum acceptumve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porro sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis ante oportet quam ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitam esse peccatorum remissionem: quam secleratè blasphemant qui satisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retro sunt obliuiscetes, ad ea autem pergentes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendentes ad palmam supernæ vocationis.

Philip. 3. 13

Luc. 17. 10

14 Iactate verò supererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptum est, vt quam fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inuitiles, nec plus fecisse quam quod debuimus? Dicere coram Deo, non est simulare aut mentiri: sed quod pro certo habetis apud te constituere. Iubet itaque Dominus nos sincerè sentire, & nobiscum reputare, nulla sibi præstare gratuita officia, sed debitas operas reddere. E. merito: serui enim sumus tot obsequiis defœnerati quod de fungi non possumus, etiam si omnes nostræ cogitationes omniâque membra in Legis officia, verterentur. Idèoque quod ait, Quam feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet ac si plusquam omnes hominum iustitiæ vnus forent. Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustam mensuram? Nec est quod excipiat quispiam, nihil ob stare quominus vltra necessaria officia prodeat eius studium qui à necessariis aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil vobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat, in mentem venire posse, quod non sub Dei Lege comprehendatur. Quòd si pars est Legis: ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi astringimur necessitate.

1. Cor. 9. 1
Ibid. 12

15 Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quòd inter Corinthios iure suo sponte cesset, quod licebat alioqui, si libuisset, vsurpare: nec illis tantum impenderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operam vltra officij finem largitus sit. Atqui animum aduertere conueniebat ad rationem illic signatam, hoc fecisse ne infirmis offerre dicitur foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentique operarij, quò & furorem fonticis suis dogmatibus conciliarent & odium confluent Euangelio: vt necesse Paulo fuerit, vel in periculum accersere Christi doctrinam, vel eiusmodi artibus obuiare. Agedum, si res est homini Christiano media, offendiculum incurrere, quam ab itinere liceat, fateor Apostolum aliquid Dominum supererogasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudenti Euangelij dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiam si talis iusta non apparet, verum tamen semper est illud Chrysostomi, nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum pecuniis, quæ iure suo debentur Domino constat. Neque id dissimulauit Christus in parabola: interrogat enim quam gratiam habituri simus seruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos vesperi rediit. Atqui fieri potest vt maiore industria incubuerit quam ausi fuissimus exigere. Illo: nihil tamen fecit quod non ex conditione seruitutis deberet: quia cum tot i sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt: nugæ enim sunt quas neque ipse vnquam imperauit neque approbat, nec quum reddenda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demum significatione concedemus esse supererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetam dictum est, Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Sed meminerint quid &

Isa. 1. 12

alibi

alibi dicatur de his, Quare appenditis argentum vestrum, & non panibus: laborem veit un laborantis, & non in saturitate? *Ibid. 5.2*
 NO n est quidem valde laboriosum omnis istis rabbinis hæc sub vnbra in mollibus cathedris disputare: it quum firmus ille iad-x pro tribunali sederit, euanescente ventosa huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eustribunal d' sensib' omis fiduciam afferre, non quid in scholis & angulis fabulari possumus.

16 Dux sunt potissimum nobis abigēdæ hac parte ex animis pestes: Dux pestes depellere quid in operum iustitia fiducia ponant, ne quid illis gloriæ adscribāt. *Ibid. ex animis no*
 Fiducia qualibet nos passim depellunt Scripturæ, quum docent iustitias *stris, cum de operi*
 omnes nost' asserere in Dei cōspectu, nisi à Christi innocentia bonum *bus agitur*
 odorem ducant: nihil quàm iritate Dei vltionem posse, nisi misericordiam eius indulgentia sustineantur. Ita porro nihil reliquū nobis faciunt, nisi vt iudicium nostrum deprecemur, cum illa Davidis confessione, Neminem iustificatum int' coram ipso, si rationem à seruis suis reposcat. *Psal. 142.2*
 Vbi autem Iob dicit, Si impiè egiss' v'x mihi: si autem iustè, nec sic erigam *Iob. 10.15*
 caput: quanquam respicit ad summam illam Dei iustitiam, cui ne Angeli quidem respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei iudicium venit, nihil restare cunctis mortalibus nisi vt obmutescant. Non enim eò tantum pertinet quòd cedere vltro malit quàm cum rigiditate Dei periculosè certare: sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quàm quæ primo momento effec' à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum confidentia trepidet à Dei cōspectu? Veniendum ergo quò nos vocat Isaias, vt in Deo laudetur ac glorietur *Isa. 46.26*
 omne semen Israel: quia verissimum est quod alibi dicit, nos plantatione *Isa. 61.3*
 esse gloriæ Dei. Rite ergo cum purgatus erit animus, quum nec in fiducia operum vlla ex parte recumbet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autem & mendacis istius fiduciæ flatum stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant.

17 Verum, si quatuor causarum genera respicimus, quæ in rerū effectum considerat precipuum philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in constituenda salute nostra cōuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis compitandæ causam vbique Scriptura prædicat Patris cœlestis misericordiam, & gratuità erga nos dilectionem: materialem verò, Christum cum sua obedientia, per quam nobis iustitiam acquisiuit: formalem quoque vel instrumentalem quam esse dicemus nisi fidem? Atque tres simul istas vna sententia comprehendit Iohannes, quum dicit, Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Porro finale testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demonstrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres discretis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, *Rom. 3.28*
 Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: iustificantiur autem gratis ipsius gratia: hic habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia complexus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hic habes veluti materiem qua nobis iustitia cōficitur. Per fidem in sanguine ipsius: hic causi instrumentalis ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit, In demonstrationem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Acque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc reconciliationem constare) nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiâ ex mera misericordia: id fieri Christi intercessionem: fide apprehēdi: omnia in hunc *Ephes. 1.6. 12. n.2*
 finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus *1. cor. 4. sanctificatio*

dicitur finis electio omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam
nis & uocationis: operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali
proximus scilicet, controuersiam nobis mouere possunt: vel coniuratiissimi diuinæ gratiæ
non tamen præci- hostes, nisi totam Scripturam abnegare uelint. In materiali & formali
pium. facum faciunt, quasi dimidiatum eam fide Christi, iue iustitia locum ope-
 ra nostrateneant. Sed id quoque Scriptura reclamante, que & Christum
 nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bo-
 num sola sibi possideri.

Hic & sic. 19. 20. 18 Quod autem innocentie integritatisque suæ memoriæ sepius uen-
tractatur, quomo le sancti se confirmant ac consolantur, nec etiam ab ea prædanda in-
do sit accipiendum, terdum abstinent, id sit bifarium: vel quod l bonam suam causam cum
quod aliquando san- mala impiorum causa comparando, securitatem inde uictoriæ concie-
cti se confirmant in piunt, non tam suæ iustitiæ commendatione quam uicta merita iue ad-
nocentie, integritate uerfationu damnatione: uel quod etiam sine aliena comparatione dum
uisq; suæ memoriæ: se coram Deo recognoscunt, nonnullam illis & consolationem & fiducia
ostenditurq; nullo ciam affert propriæ conscientiæ puritas. De priore ratione postea uide-
modo id derogare bimus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quomodo cum eo con-
gratitiæ iustitiæ in ueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio operu si lucia locum
& hysto, habendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hec porro conuenien-
 tia est, quod sancti, quum de fundanda constituendâque salute sua agi-
 tur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt.
 Neque ad eam modo ante omnia, tanquam ad beatitudinis principium,
 se conuertunt: sed tanquam in complemento conuiescunt. Sic funda-
 ta, erecta, stabilita conscientia operum quoque consideratione stabilitur:
 quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnan-
 tis. Quando igitur isthæc operum si lucia locum non habet, nisi totam
 prius animi fiduciam in misericordiam Dei reieceris, non debet illi uide-
 ri contraria unde pendet. Quare dum operum fiduciam excludimus,
 hoc uoluit us duntaxat. ne mens Christiana ad operum meritum, uelut
 ad salutis subsidium, reflectatur: sed penitus relinquit in gratuita iustitiæ
 promotione. Non ueram autem ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis
 hanc fidem falciat & confirmet. Nam si dum memoria repetuntur quæ-
 cunque in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar
 radiorum diuini uultus, quibus illuminemur ad summam illam bonitatis
 lucem contemplandam: multo magis bonorum operum gratia que Spi-
 ritum ad proprius nobis datum commouit.

Pro. 14. 26

Gen. 24. 40

2. Reg. 20. 3

19 Quum igitur à conscientie innocentia fidem suam confirmant
 sancti, & exultandi materiam sumunt, nihil aliud quam à fructibus uo-
 cationis se in filiorum locum à Domino coopratos esse reputant. Quod
 ergo à Solomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatem:
 quod interdum hanc obstinationem sancti usurpant quo exaudiantur à
 Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: lo-
 cum in iaciendo firmandæ conscientie fundamentum nullum habent: sed
 tum demum ualent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor il-
 le qui securitatem plenam offerre queat: & sancti sibi talis integritatis
 conscij sunt cui multæ carnis reliquæ adhuc sunt permixtæ. Sed quoniã
 ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti argumentum
 capiunt, inde se non mediocter ad expectandum in omnibus necessi-
 tatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur.
 Ac ne id quidem possunt, nisi primum Dei bonitatem, nulla alia
 quàm promissionis certitudine obsecratam, apprehenderit. Nam si illã
 æstimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis in-
 nomum: quando quidem si per se opera estimentur, non minus iram
 Dei sua imperfectione arguent, quam uicunque inchoata puritate be-
 nedito.

nevolentiam testantur. Denique sic Dei beneficia prædicant, vt tamen non defleant à gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem sitam esse: quasi diceret, quocumque se vertant piorum sensus, quantumuis altè conscendat, quantumuis longè & latè se extendant, non debere tamen à Christi dilectione egredi quin se in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimensiones in se comprehendit. Ideoque dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum agnoscimus quantum opere nos Christus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei. Sicut alibi dum gloriatur pro in omni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

20 Videmus iam non eam in sanctis si luciam operum esse quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoscant, nò aliter quàm vocationis signa vnde electionem reputent) vel quippiam deroget gratiæ, quã in Christo consequimur, iustitiæ: quando ab ea dependet, nec sine ea subsistit. Hoc ipsi Augustinus paucis verbis, sed eleganter significat, quum scribit, Non dico Domino, Opera manuum mearum ne despicias. Ex qui sui Dominum manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera manuum mearum non commendo: timeo enim ne quum inspexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc solum dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuum videris, coronas. Quia & quæcumque mihi sunt opera bona, abs te sunt. Duas causas ponit cur non auit sua opera Deo vèditare: quia si quid bonorum operum habet, illic nihil videt suum: deinde quia id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit vt plus iadet timoris & confertationis sentiat conscientia, quàm securitatis. Ergo nò aliter Deum intueri vult sua rectè facta quàm vt vocationis suæ gratiam in illis recognoscens, opus quod inchoauit, perficiat.

21 Quod autem præterea bona fidelium opera, Scriptura causas esse ostendit cur illis Dominus beneficiat, id sic intelligendum est, vt stet inconcussum quod antea posuimus, effectum nostræ salutis in Dei Patris dilectione situm esse: materiam, in Filij obedientia: instrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc est fide: finem esse tantæ Dei benignitatis gloriæ. Istis nihil obstat quominus opera Dominus, tanquàm causas inferiores amplectatur: sed vnde id nempe quos sua misericordia, æternæ vitæ hæreditati destinauit, eos ordinaria sua dispensatione per bona opera inducit in erus possessionem. Quod in ordine dispensationis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitæ æternæ deducit: non quòd illis referenda sit accepta: sed quia quos elegit, iustificat vt deum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus est ad sequentem, causam quodammodo facit. At quoties assignanda est vera causa, non ad opera iubet confugere, sed in sola misericordie cogitatione nos retinet. Quale enim istud est quod per Apostolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim rite constatura erat antithesis, quæ ista variatione non nihil abrumptur. Sed Apostolus, id quod erat, exprimere ista comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam non nisi in sola Dei misericordia esse repositam. Denique istis loquutionibus series magis notatur quàm causa: quia Deus gratias gratis cumulando, ex prioribus causam sumit secundas addendi, nequid ad locum plerumque seruos suos omittat: atque ita liberalitatem suam prosequitur, vt tamen gratuitam electionem, quæ fons & initium est, respicere nos

semper velit. Quamquam enim quæ nobis quotidie confert donis, quatenus ex illo fonte prodeunt, amari nostrum tamen est gratiam illam acceptationem tenere, quæ sola fulcire animas nostras potest: quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ ut ei nihil derogent.

Quæ de operum meritis iactantur, non Dei laudem in conferenda iustitia, quam salutis certitudinem excutere.

IAM quod præcipuum est in hac causa expediimus: quia si operibus fulciatur iustitia, corruiere protinus à conspectu Dei necesse sit: sola Dei misericordia, sola Christi communicatione, idèoque sola fide contineri. Præcipuum autem hunc esse causæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modo, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim atque quæritur de si dei operam per iustificationem, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritum coram Deo tribuere videntur: perinde verò ac si eucta foret operum iustificatio, si probatum fuerit alicuius esse apud Deum pretij. Enimvero supra clare ostendimus, in perfecta tantummodo, absolutæque Legis obseruatione consistere operum iustitiam. Vnde sequitur, non iustificari operibus hominem nisi qui ad summum perfectionis euectus, nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Altera igitur & separata est quæstio, Vicunque ad iustificandum hominem minimè sufficiant opera, an non tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

2. Primum de Meriti nomine id mihi præfari necesse est quicumque primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei sinceritati pessimè consuluisse. Equidem à logomachiis libens abstinco, sed cuperem eam seruata fuisse semper in tet Christianos scriptores sobrietatem, ne vsurpare, quum nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animum induxissent quæ inultum parent offensivum, fructus minimum. Quorsum enim obsecro, opus fuit inuechi nomen Meriti, quum pretium bonorum operum significanter alio nomine citra offensivum explicari posset? Quantum autem ipsum offensionis in se contineat, magno cum orbis detrimento patet. Certè ut est fastuosissimum, nihil quàm obscurare Dei gratiam, & homines prava superbia imbuere potest. Vbi sunt (sateor) passim, vetusti Ecclesiæ scriptores, atque vti nunc vobis vniuersi abusu erroris materiã postetis non præbuisse. Quamquam nonnullis ipsi quoque locis testantur, quàm non præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Aug. Humana merita hic conticecãt, quæ perierunt per Adã: & regnet Dei gratia, per Iesum Christum. Item, Meritis suis nihil tribuunt sancti: totum non nisi misericordieque tribuent ò Deus. Alibi, Et quum viderit homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo, viderit id totum quod in eo laudatur, non de suis meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides ut adempta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatem prosterнат. Chrysostomus autem. Nostra siquæ sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo Omisso tamen nomine, rem potius cernamus. Citavi quidem antea ex Bernardo sententiam, ut ad meritum satis est de meritis non præsumere: sic carere meritis, satis est ad iudicium. Sed continuo addita interpretatione, duritiem vocis satis molliit, quum dicit, Proinde merita habere cutes: habita, data noueris: fructum speres Dei misericordiam: & omnino periculum equalitatis, paupertatis, ingratitude, præsumptionis. Felix

Meriti nomen quicumque primus bonis operibus coram Dei iudicio aptauit, male illum fidei sinceritati consuluisse. Et eo quidem vsus veteres, sed ita ut multis locis ostenderint, salutem se non tribuere operibus.

*De prædest. sancti.
In Psal. 139*

In Psal. 33

Homi. 33, in Genes.

Supra Cant. c. Sermones 68.

ecclesia cui nec merita sine praesumptione, nec praesumptio sine meritis deest. Et paulò antè abundè ostenderat quàm pio sensu uteretur. Nam de meritis, inquit, quid sollicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmior securiorque existit gloriandi ratio? Non potest se ipsum negare Deus: faciet quod promissit. Si non est quod quaeras, quibus meritis speremus bona? Praefertim quum audias. Non propter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quòd non sufficiant merita.

Ezech. 36. 22. 33

3 Quod promereantur omnia opera nostra, Scriptura ostendit, quum Dei conspectum ferre posse negat quia immunditiae sint plena: quid deinde promeritura sit perfecta Legis observatio (si qua reperiri possit) quum praecipit ut nos inutiles servos reputemus quum fecerimus omnia quae praecipuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus Domino, sed debitis obsequiis tantum defuncti simus, quibus non est habenda gratia.

Luc. 17. 10

* Dominus tamen, quae in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantum accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animosque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine prosequi Gratiam Dei esse non dubium est quicquid in operibus est quod laudem meretur: nullam esse guttam quam proprie nobis adscribere debeamus: id si re vera serioque agnoscimus, evanescit quaelibet meriti non fiducia tantum, sed opinio. Bonorum, inquam, operum laudem non (ut sophistae faciunt) inter Deum & hominem partimur: sed totam, integram ac illibatam Domino servamus. Tantum hoc homini assignamus quòd ea ipsa quae bona erant, sua impuritate polluit & cõtaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumvis perfecto, quod non sit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quae in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscat, hominis verò dedecus & probum. Placent itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt infuutaosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia divina benignitas hoc illis esse seipsa pretium statuit. Quae autem ista est malignitas, nõ contentos illa Dei largitate, quae nihil tale merentia opera indebitis pretiis muneratur, sacrilega ambitione ultra contedere, ut operum meritis videatur rependi quod divinae totum est munificentiae? Hic sensum communem vniuscuiusque appello. Si is qui vsum fructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vendicat: annon huiusmodi ingratitudine eam ipsam quam tenebat possessionem amittere meretur? Similiter si manumissus à Domino servus, dissimulata libertinae conditionis humilitate, pro ingenio se vendiderat: annon dignus est qui in pristinam redigatur servitutem? Hic enim legitimus demum est fruendi beneficii usus, si nec plus arrogamus nobis quàm datum est, nec boni auctorem sua laude fraudamus: quin potius sic nos gerimus ut residere quod ammodo apud eum videatur quod in nos transiit. Haec moderatio si erga homines praestanda est, videant singuli & reputent qualis Deo debeatur.

* Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera Nostra? illis remunerationem promissit.

4 Scio sophistas abutilocis quibusdam, vnde probent Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Ecclesiastico sententiam: Misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum. Ex Epistola autem ad Hebræos, Beneficentiae & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In repudianda Ecclesiastici autoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod scripsit Ecclesiasticus, quicumque fuerit ille scriptor: sic enim habet Graecum exemplar, *ὡς ἂν ἐλεημοσύνη πείνηται τὸ πέν. ἐνα-
στος ἄρκατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ὑποτίει.* Omni misericordiae faciet locum;

Eccles. 16. 14

Hebr. 13. 2

Exponuntur loci quidam, quibus solum
sophistae probare nituntur, Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri.

vnusquisque enim secundum opera sua inueniet. Atque hanc esse germanam lectionem quæ in Latina versione deprauata sit, cum ex solo verborum istorum complexu, tum ex longiore superioris orationis contextu liquet. In Epistola ad Hebræos non est cur decipulas in verbulo vno nobis tendant: quando in Græcis Apostoli verbis nihil aliud habetur quam tales hostias placere acceptasque esse Deo. Id vnum abunde sufficere debeat ad compescendam retundendamque nostræ superbix insolentiam, ne quæ operibus dignitatem ultra Scripturæ formulæ affingamus. Porro Scripturæ doctrina est, aspersa esse perpetuo sordibus multis bona nostra opera, quibus merito Deus offendarur, ac nobis succenseat: tantum abest vt vel conciliate illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro sua indulgentia non iute summo examinat, prinde accipere acti purissima essent, idèq; licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum presentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac piis viris positam distinctionem recipio, meritoria esse bona opera earum quæ nobis in hac vita conferuntur gratiarum: solius fidei præmiū esse æternam salutem. Mercedē enim laborum & certaminis coronā in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operum merito sic tribuere, vt gratiæ adimatur quod aliis super aliis gratis à Domino cumulatur, est cōtra Scripturæ doctrinā. Tamen si enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa constitutum tri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamē alibi ostendit incrementa fidelium esse gratiæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitientes venite ad æquas: & qui non habetis argētum venite, emite absque argento & absque vlla commutatione vinū & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculū piis confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia: tamen & in hęc & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionem suę magnitudinem, non modò nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur.

*Brevis summa sum
damenti doctrina
Christiane ex Paul
lo.*

1. Cor. 3. 11

1. Cor. 1. 30

Ephes. 1. 4

Col. 1. 14, &

20

1. Thim. 2. 12

Mat. 28. 18

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestaque essent antea ceteris seculi, nunquam tantum turbatū ac dissensionum ortum esset. Paulus autem architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud ponit quærit: id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est? an quod initium nobis salutis fuit, vt complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantum per quā ipsi nostro Marte pergeremus? Minime verò, sed quomodo paulò antè posuerat, illū dum agnoscimus nobis datum esse in iustitia. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus nullum esse quod ad iustitiā consequendam nos iuuat: sed vt ipse sit nostra iustitia. Nimirum quia in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuini beneplaciti propositum: quod eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quod in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quod per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quod illi in custodiam dati, pereundi excidendique periculo eximimur: quod illi ita inserti, iam vitæ eternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Nec dum finis: quia talem eius participationem adepti, vtunque sumus adhuc in nobis sulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: vt peccatores sumus, ipse nobis iustitia: vt immundi sumus, ipse nobis puritas: vt infirmi sumus, vt inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc

adhuc nobiscum circumferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quòd omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum edificari nos conuenit, si volumus in templum Domini sanctum crescere.

6 At longè alter iam pridem institutus est orbis: reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddantur homines an tequam Christo inferantur. Quasi verò mentiatur Scriptura quòd dicit, in morte esse omnes qui Filium non possederint. Si in morte sunt, quomodo vitæ materiam generant? Quasi nihil illud valeat peccatò esse quicquid sit extra fide, quasi arboris malæ possint extare boni fructus. Christo verò ubi suã virtutem exerat quid pestilentissimi Sophistæ reliquerunt? Aiunt meruisse nobis primam gratiã, hoc est occasionem merendi: esse iam nostrarum partiũ, occasione oblata non deesse. O proiectam impietatis impudentiã! quis expectasset vt Christi nomen professi, illũ ita deudatum suã virtute, tantũ non proculcare auderent? Hoc testimonium illi passim redditur, quòd iustificati sint quicumque in eũ credunt: isti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docent nisi vt singulis ad seipos iustificandos aperta sit via. Vtinam verò gustarent quid sibi velint istæ sententia: Vitam habere quicumque Filium Dei habeant: Quicumque credit, transiisse à morte in vitam: Iustificatos esse nos illius gratia, vt hæredes efficiemur vitæ æternæ. Fideles Christum habere in se manentem, per quem Deo adhaereant: participes vitæ eius, federũ eũ ipso in cælestibus: traductos esse in regnum Dei, & salutem consequutos & similes innumera. Non enim aut comparanda iustitiæ, aut salutis tantum acquirendæ facultatem fide Christi obtingere significant, sed vtrunque nobis donari. Proinde simul atq; per fidem insertus es Christo, iam filius Dei factus es, cælorum hæres, iustitiæ particeps, vitæ possessor: ac (quòd melius eorum mendacia corrigantur) nõ adeptus merendi oportunitatem, sed omnia Christi merita: liquidem tibi communicantur.

7 Ita Sorbonicæ scholæ, errorum omnium matres, iustificationem fidei: quæ pietatis est totius summa, nobis susulerunt. Farentur quidem verbo iustificari fide formari hominem, sed id postea interpretantur, quoniam à se habent bona opera vt ad iustitiam valeant: vt penè per ludibriũ videantur nominare si tem, quia sine ingenti inuidia sine non poterat, quòd toties à Scriptura repetatur. Necdum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo suffragantur quòd ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendũ bona opera, ac ne merita quidem propriè vocari, si diuinæ gratiæ fructus censentur: ex vi liberi arbitrij ea eliciunt, oleum scilicet ex lapide. Ac principalem quidè causam in gratia esse non negant: sed eo tamen contendunt non excludi liberum arbitrium, per quòd sit omne meritum. Neque id tradunt posteriores modò Sophistæ, sed eorum Pythagoras Lombardus: quem si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Miræ profectò cæcitate fuit quum Augustinum toties in ore haberet, non vidisse quanta sollicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio disputatio esset, recitauimus aliquot in hanc rem ipsius testimonia, quibus similia identidem in eius scriptis recurrunt: vt quum vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritum nostrum non nisi à gratia esse, non parati per nostram sufficientiam, sed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturæ lucem cæcutisse, minus mirum: in qua non ita feliciter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen desiderari possit aduersus eum & eius discipulos clariùs isto Apostoli verbo: interdicta enim Christianis omni gloriatione, rationè cur gloriari

Hic & scilicet. 7. sal sum esse ostenditur, Sophistarũ cõmentum de moralibus operibus, quib' gratiosi Deo reddantur homines &c. Item Christum meruisse nobis primã tantũ gratiam: postea nos operibus nostris mereri. Vnde & cap. 17. scilicet. 4. 1. Iob. 5. 12 Rom. 14. 23 1. Iohan. 5. 12 Iohan. 5. 24 Rom. 3. 24 1. Iohan. 3. 23 Ephes. 2. 6 Coloss. 1. 13

Lib. 2. Sen. dist. 28

*In Psal. 14. 2
Eph. 1. 10*

Ephes. 2. 10 nefis sit, subiungit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quæ ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autem nostra, tota citra exceptionem, Dei sit: non est cur vnciam nobis in bonis operibus vendicemus. Postremò dum assiduè inculcant bona opera, sic interim conscientias instituunt, vt confidere nunquam audent Deum se propitium ac fauentem suis operibus habere. Nos autem cont. à, nulla meriti mentione, singulari tamen consolatione fidelium animos nostra doctrina erigimus, dum eos docemus in suis operibus Deo placere, indubièque acceptos esse. Quæ etiam hic exigimus vt nullum quisquam opus tentet aut aggrediarur sine fide: hoc est nisi certa animi fiducia prius de suauit Deo placiturum.

Fundamētis illis doct. 8 *Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos*
doctrina Christiana *ne latum quidem vnguem potuimus: quo iactò, sapientes deinde archi-*
itecto, de quo sic. 5. *recti recti: atque ordine superædificant. Nam si: doctrina & exhorta-*
sapientes archite- *tionem opus est, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit vt dissoluat*
ctos recti, atq; or- *opera Diaboli: ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere præteritum tempus*
dine superædifica- *implendis Gentium desiderijs: electos Dei vasa esse misericordie selecta*
re, sine doctrina & *in honorem, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel di-*
exhortatio sit pro *cuntur, quum ostenditur quòd tales velit Christus discipulos, qui se ipsi*
monda, sine consola- *abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsum sequantur. Qui se ipsum abnegauit,*
tio adhibenda. *malorum omnium radicem excucit, ne amplius quærat quæ sua sunt.*

1. *Ioh. 3. 8*

1. *Pet. 4. 3*

2. *Tim. 2. 20*

1. *Luc. 9. 23*

2. *Cor. 4. 18*

* *Consolationis materia ex fundamentis doctrinae Christianae.*

2. *Tim. 2. 11*

Philip. 3. 10

Rom. 8. 29

Ibid. 39

2. *Pet. 1. 10*

Qui crucem suam sustulit, ad omnem patientiam ac mansuetudinem se comparauit. At Christi exemplum & hæc & alia omnia pietatis ac sanctitatis officia complectitur. Ille se Patri obedientem præstitit ad mortem vsque: ille totus fuit in operibus Dei perficiendis: ille Patris gloriam toto pectore spirauit: ille animam suam pro fratribus posuit: ille hostibus suis bene & fecit & precatus est. * Quòd si consolatione opus fuerit, misericordiam afferent consolationem: quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deiciimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circumferentes, vt vita Iesu manifestetur in nobis: quòd si commortui sumus, & conuiuemus: si compatimur, & contugnabimus: quòd ita configuramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinem: quando Pater prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui, quos in ipso elegit, vt sit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præsentia, neque futura separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo: quin potius in bonum ac salutem cedent omnia. Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, transeant in regnum iustitiæ, atque hoc testimonio certam facere suam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari,

*Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauate
 conantur Papistæ.*

CAP. XVI.

HOC vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines, quum dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri: deinde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratulata peccatorum remissione ipsam iacere docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio procliues, ad peccandū allicere. Hæc, inquam, calumniæ vno illo verbo satis refutantur: breuiter tamen
 respon

respondebo ad utranque. * Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Super se deo dicere quales sint bonorum operum zelorum qui ita nobis obtruncant. Liceat illis tam impunè conuiciari quàm licentiosè vitæ suæ obscenitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excidere suo gradu. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidem somniamus bonis operibus vacuum, aut iustificationem quæ sine iis constet: hoc tantum interest, quòd quum fidem & bona opera necessariò inter se coherentem fateamur, in fide tamen non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione, facile explicare promptum est si ad Christum modò conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vni Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & sanctificationem simul apprehendas. Darusest enim nobis in iustitiam, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuo & individuò nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantum quæstio est, in iis sistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabiliter tamen utranque Christus in se continet. Vis ergo iustitiam in Christo adipisci? Christum antè possideas oportet: possidere autem nò potes quin fias sanctificationis eius particeps: quia in frustra discipi nò potest. Quam ergo hæc beneficia, non nisi seipsum erogando, fruenda nobis Dominus concedat, utrunque simul largitur: aliterum nunquam sine altero. Ita liquet quàm verum sit nos non sine operibus, neque tamen per opera iustificari: quoniam in Christi participatione, qua iustificamur, non minus sanctificatio continetur quàm iustitia,

2 Illud quoque falsissimum est, abduci hominum animos ab effectu bene agendi quum illis metendi opinionem tollimus. Obiter hinc monendi sunt lectores insulse eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt postea clariùs explicabo: quia scilicet principium illud ignorant, non minus liberalem esse Deum vbi mercedem operibus assignat, quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in suum locum differre malo. Nunc quàm infirma sit eorum obiectio attingere satis erit: quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullam fore curam bene instituendæ vitæ nisi spe mercedis proposita, tota via errant. Si enim hoc tantum agitur vt homines mercedem spectent quum Deo seruiunt, & illi suas operas locent aut vendât, parum proficitur: gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præcisa omni spe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non desinat. Porrò si incitandi sunt homines, nemo possit acriores admouere stimulos quàm à redemptionis ac vocationis nostræ sine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam esse ingratitude non mutuo redamare eum qui nos prior dilexit: sanguine Christi emundari ab operibus mortuis conscientias nostras, ad seruiendum Deo viuenti: indignum esse factilegium si semel muniti, nouis sordibus nos inquinâtes, sacrum illum sanguinè profanamus. Liberatos esse nos è manu hostium nostrorum, vt sine timore seruiamus illi in sanctitate & iustitia corâ ipso omnibus diebus vitæ nostræ: nos à peccato emancipatos esse, vt libero spiritu iustitiam colamus: crucifixum esse veterem nostrum hominem, vt in vitæ nouitatem resurgamus. Itè, si mortui simus cum Christo (vt decet eius membra) quærenda esse quæ sursum sunt, & in mundo peregrinandum, vt in cælos adspiremus vbi est thesaurus noster. In hoc apparuisse gratiâ Domini vt abnegata omni impietate, & mundanis desiderijs, sobriè, sanctè, & piè viuamus in hoc

* Refutatur calumnia, destrui bona opera per doctrinam iustificationis fidei.

1 Cor. 1. 30

Refutatur hic sect. 3. altera calumnia, abduci hominum animos ab effectu bene agendi, quum illis mercedis opinionem tollimus.

Heb. 9. 14

Luc. 1. 74

Rom. 6. 18

Ibid. 6

Coloss. 3. 1

Tit. 2. 11

1. *Theff.* 5. 9 seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Salutaris. Quæ nos non esse constituit vt iram nobis concitemus, 1. *Cor.* 3. 16 sed vt salutem consequamur per Christum: nos esse templa Spiritus sancti, quæ profanari sic nefas: nos tenebras non esse, sed lucem in Domino, 2. *Cor.* 6. 16 quo vt filios lucis ambulare oporteat: nos non ad immunditiam vocatos, sed ad sinceritatem: quia hæc sic voluntas Dei, sanctificatio nostra, vt nos abstinamus ab illicitis desideriis: vocationem nostram esse sanctam, et non respond. nisi vitæ puritate: in hoc nos esse liberatos à peccato, vt iuste obediamus. An incitari ad charitatem vlllo viuaciori argumeto possumus quam illo Johannis, vt mutuo inter nos diligamus, quem admodum dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filiis diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent illo item Pauli, Nos, si Christo adhaeremus, vnus est: corporis membra que inuicem adiuvant mutuis officis conueniat? An ad sanctitatem fortius precorari, quam dum rursus ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc se esse, sanctificare se ipsos, quoniam Deus eorum sanctus est? Item ex ore Pauli, Vt a temptatione promissione facti mandemus vobis ab omni inquinamento carnis & spiritus? quam dum Christum audimus se nobis exemplar proponentem vt sui vestigia sequamur?

Atque hæc quidem paucula tantum in gustum proposui. Nam si singula persequi esset animus, longum volumen contendum foret. Toti parænesibus, adhortationibus, castigationibus pleni sunt Apostoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum instituant, idque cura meriti mentionem. Quin potius inde potulimas ducunt exhortationes, quod nullo nostro merito, sola Dei misericordia fiet nostra salus. Quen admodum Paulus, vbi tota epistola differuit nullam esse nobis spem vitæ nisi in Christi iustitia, vbi ad paræneses descendit, per illam Dei miserationem qua nos dignatus est obsecrat. Et sanè hæc nobis vna causa satis esse debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quod si sui Dei gloria non adeo vehementer afficiatur, memoria tamen beneficiorum eius sufficientissima est, quæ tales ad beneficiendum incitet. Verum isti quia seruituta forte aliqua coactaque Legis obsequia ingerendis meritis extundunt, sentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia non eadem ingrediamur via. Quia verò talibus obsequiis valde oblectetur Deus, qui proficetur se hilarem datorem diligere, & quicquam dari quasi tristitia aut necessitate vetat. Neque id dico quod id vel tepidam vel negligam adhortationis genus quod Scriptura sæpenumero usurpat, ne vllam omitat nos vndique animandi rationem. Commemoratenim mercedem quam Deus redditurus sit vnicuique secundum opera sua: sed illud vnicui atque etiam in multis præcipuum esse nego. Deinde exordium in lesumendum non concedo. Ad hæc, nihil forte ad erigenda qualia isti predicant merita contendo: quemadmodum postea vi se habemus. Postremo neque vsui esse nisi doctrina illa præoccupauerit: Solo Christi merito, quod per fidem apprehenditur, nos iustificari, nullis autem operum nostrorum meritis: quia nulli ad sanctitatis studium apti esse possunt nisi qui doctrinam hanc prius imbibierint. Quod & Propheta pulchre inuuit, dum sic Deum alloquitur, Apud te est propitiatio Domine, vt timeatis: nullum enim esse Dei colum ostendit nisi agnita eius misericordia, qua sola & fundatur & stabilitur. Quod apud prime nouam dignum est, vt sciamus non modò principium Dei rite colendi esse fiduciam misericordix eius, sed timorem Dei (quem meritorium esse voluit Papis) ideo non posse meriti nomine censeri, quia fundatus est in peccatorum venia & remissione.

4 Longè verò futillissima calumpnia, inuitati ad peccatum homines quum

1. *Theff.* 5. 9
1. *Cor.* 3. 16
Phif. 2. 21, et
5. 8
2. *Cor.* 6. 16
1. *Theff.* 4. 7,
et 3
2. *Tim.* 1. 9

Rom. 6. 8

1. *Ioh.* 2. 11

1. *Ioh.* 2. 3

2. *Cor.* 7. 1

Ioh. 15. 10

Rom. 12. 1

Matt. 5. 16

Chrysof. homil.
in Genes.

1. *Cor.* 9. 7

Ps. 137. 4

quum gratuitam peccatorum remissionem, in qua collocatam dicimus iustitiam, affirmamus. Tanti enim esse dicimus ut nullo nostro bono p̄fari possit: idōque nunquam impetrādam, nisi gratuita foret. Porro nobis quidem esse gratuitam, Christo non item, cui tam magno constitit: nempe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullum satis dignum pretium fuit quod Dei iudicio solueretur. Hæc quum docentur homines, admonentur per ipsos non stare quominus toties sacratissimus ille sanguis effundatur quoties peccant. Ad hoc, discimus eā esse nostram fœditatem, quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nunquā eluatur. Hęc qui audiunt, annon maiore debent concipere horrore peccati, quā si bonorum operū aspersione abitergi diceretur? Et si quid Dei habent, quomodo nō horreant semel purificati, denuō se in lutum prouoluere, quō huius fontis puritatem quantum in se est contubent, & inficiant? Laui pedes meos (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rursum inquinabo illos? Nunc palām est utri & viliorē peccatorum remissionē faciant, & iustitię dignitatē magis prostituant. Illi Deum frivolis suis satisfactionibus, hoc est, stercoreibus, placari nugantur. nos grauiorē asserimus esse peccati noxam, quā quæ tara leuibus nugis expietur: grauiorē Dei offensam quā quæ his nihili satisfactionibus remittitur, proinde hanc solius sanguinis Christi prærogatiuam esse: Illi iustitiam, sicubi deficiat, instaurari dicunt ac reparari satisfactoriis operibus: nos pretiosiorē esse putamus quā ut æquari vlla operum compensatione queat. idē ut restituatur, ad solam Dei misericordiam confugiendū esse. Cetera quæ ad peccatorum remissionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Resoluitur testis calumnia de qua mitis fecit. namis facile iter ad iustitiā sterni quum in grauitate peccatorū remissione p̄nitetur, atque ita inuari homines ad peccandum.

Cap. 33.

Promissionum Legis & Euangelij conciliatio.

CAP. XVII.

NUNc persequamur alia quoque argumenta quibus Satan per suos satellites fidei iustificationem aut diruere aut detere molitur.

“ Illud iam excusum esse puto calumniatoribus, ne nobiscum perinde agant atque bonorum operum inimici. siquidem operibus deirahitur iustificatio, non ut nulla bona fiant opera, aut bona esse negentur quæ fiunt: sed ne illis si famus, ne gloriamur, ne salutē adscribamus. Fiducia enim hæc nostra est, hæc gloria, & vnica salutis anchora, quod Christus filius Dei noster est. ac nos in ipso vicissim filij Dei regniq; cælestis hæredes, Dei benignitate nō nostra dignitate, in spem æternæ beatitudinis vocati. Sed quia aliis præterea machinis, ut dictum est, nos impetunt: age, in illis quoque propulsandis pergamus. “ Primum redeū ad legales promissiones, quas Legis suę cultoribus edidit Dominus: & rogant velim sine irritas esse prorsus an efficaces. Irritas dicere quoniam absonum ac ridiculum fuerit, pro confesso assumunt, alicuius esse efficaciz. Hinc ratiocinantur, non solum fide nos iustificari. Sic enim Dominus loquitur, Erītque si audieris præcepta & iudicia hæc, custodierisque ea, & feceris, custodiet etiā tibi Dominus pactum & misericordiam quā iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Itē, Si bene dirēxeritis vias vestras & studia vestra, nō ambulaueritis post deos alienos, iudicium feceritis inter virum & virum, nec in malitiam recesseritis, ambulabo in medio vestri. Nolo mille eiusdem formæ frustra recitare, quæ quando nihil sensu differunt, istarum solutione explicabuntur. Summa, propositam testatur Moses in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentantur, aut benedictionem istā otiosam instructiuamque fieri, aut non solius esse fidē iustifi-

“ Breuis summa capituli 15. & 16.

“ Hęc & scilicet 2. ostenditur, promissiones Legis venissimas esse, sed nostra prauitate fieri, ne fructū inde vllum sentiamus, donec alia ex fide iustitiā fuerimus adepti. Vnde de lib. 2. c. 7. scilicet. 4. Deut. 7. 13. Jerem. 7. 3. & c. 23. Deut. 10. 2. 6.

* *Ib. 2. cap. 7. scilicet.*
2. timo, & scilicet.
4. 6. 7. 8. 15. et cap.
8. scilicet. 3. et 11. scilicet. 6.

cautionem. Iam * supra ostendimus quomodo si in Lege hzreamus, omni benedictione defectis sola nobis maledictio imminet. quæ vniuersis transgressoribus dicta est. Non enim promittit Dominus quippiam nisi perfectis Legis suæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt saluentur, è potestate Legis exire necesse est, & velut ab eius seruitute in libertatem asserti: non carnalem quidem illam, quæ ab obseruatione Legis nos subducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, velut ruptis repagulis, aut effusis habenis lasciuire permittat: sed spiritualem quæ percussam & constrictam conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens à maledictione, ac damnatione qua illam Lex vincit ac constrictam premebat. Hanc à subiectione Legis liberationem, & vt ita dicam, manumissionem assequimur quum per fidem, misericordiam Dei in Christo apprehendimus, qua securi certique reddimur de peccatorum remissione, quorum fen su pungebat nos Lex ac mordebat.

Gal. 2. 16.

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebantur promissiones, inefficaces forent omnes & irrita, nisi Dei bonitas per Euangelium succurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipse pendent, & à qua demum præstanda sunt, nunquam implebitur Si autem opitulatur Dominus, non partem iustitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex sua indulgentia sufficiens: sed dum vnicum Christum pro iustitiæ complemento assignat Nam Apostolus præfatus se aliòsque Iudæos, sciētētes quòd ex Legis operibus non iustificatur homo, in Iesum Christum credidisse: nationem subiicit, non vt adiuuarentur ad iustitiæ summā, ex fide Christi: sed vt illa iustificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrant, vt in hac iustitiam inueniant, quam abesse ab illa vident: certè iustitiæ Legis renuntiant. Itaque amplifict nunc qui vollet retributiones quæ Legis obseruatorem manere dicuntur, modò simul animaduertat nostra prauitate fieri, ne fructum inde vllum sentiamus donec aliam ex fide iustitiam fuerimus adepti. Sic Dauid vbi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorum recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psalmo etiam 19. 12. magnificè Legis beneficia deprecatur: sed continuo exclamat, Delicta quis intelliget: ab occultis meis munda me Domine. Prorsus hic locus cum superiore congruit: vbi quum dixisset, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem: emittentibus eum: subnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa est enim. Sic & nos recognoscere debemus, expositum quidem esse nobis in Lege Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

Psal. 25. 10.

*Iudicium operibus
 rapendi quæ iusti-
 tiae cultoribus. Le-
 ge sic Dominus pro-
 misit: sed eius rei
 considerandum tri-
 plicem causam.*

*Ierem. 18. 5.
 Ezech. 20. 11.
 Rom. 10. 5.*

3 Quid ergo an data sunt vt sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum non esse id meæ sententiæ dico sanè efficaciam suam ad nos non proferre quandiu ad operum merita respiciunt. quare si in se confiderentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promissionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit viuet in ipsis: nullius momenti esse Apostolus docet si in ea re sistamus, nec pìlo plus profuturam quàm si data non esset: quia ne sanctissimis quidem Dei seruis cõpetit: qui procul omnes absunt à Legis complemento, multis verò transgressionibus sunt circumdati. Sed dum promissiones Euangelicæ substituantur, quæ gratuitam peccatorum remissionem denuntiant, non efficiunt modo vt ipsi Deo acceptissimus, sed vt operibus quoque nostris sit sua gratia, neque hoc tantum, vt ea Dominus grata habeat, sed benedictionibus etiam quæ ex pacto debebantur Legis suæ obseruationi, prosequatur. Fateor

ergo

ergo fidelium operibus rependi quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in Lege sua Dominus promissit: verum in hac retributione, consideranda semper est causa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porro triplicem esse cernimus. ^{* Prima cause.} Prima est, quod Deus aucto à feruorum suorum operibus interitus, quæ probrum magis quàm laudem perpetuò merentur, ipsos in Christo complectitur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidium reconciliat sibi. ^{* Secunda.} Altera, quod operâ, non æstimata eorum dignitate paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit vt alicuius pretij habeat. ^{* Tertia.} Tertia, quod ea ipsa cum venia suscipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quanto opere delusi sint Sophistæ, qui belle se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerent, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerendam, sed ex prædicatione: quia Dominus liberalitate sua tanti æstimauit. At qui nõ obseruabant interim, quæ meritoria opera esse uolebat, quantum abeunt à promissionum conditione, nisi & iustificatio sola fide subnixâ, & peccatorum remissio, per quam à maculis bona quoque opera abstergeri necesse habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus sic vt accepta sint fidelium opera, vnam tantum annotabant: duas, & eas quidem præcipuas, supprimebant.

4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat. In veritate comperio quod non sit personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minimè dubium esse viderur, colligunt, si rectis studiis conciliat sibi homo Deum, non solius esse Dei beneficium quod salutem consequitur. Imò sic pro sua misericordia Deum peccatori succurere, vt operibus ad misericordiam fleatatur. ^{Acto. 10. 34.} Verum Scripturas nullo modo conciliari possis nisi duplicè hominis apud Deum acceptationem obserues. Qualis enim natura est homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinetur, præter vnicam miseriam. Nudum ergo & egenû omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem si constat esse, vbi primum à Deo suscipitur: quam ob dotem, quæ so, dignum illum cœlesti vocatione dicemus? Facebat ergo inanis meritorû imaginatio vbi gratuitam clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & elemosinæ ascendisse in Dei conspectum: pessime detorquetur ab iis, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam, bonorum operum studio. Iam enim Spiritu sapientiz illuminatur fuisse Cornelium oportuit, qui vera sapientia, timore scilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu sanctificatum, qui iustitiz cultor erat: quam illius certissimum esse fructum Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abest vt ad eam recipiendam illis suo Marte se præpararet. Nulla sanè Scripturæ syllaba proferetur, quæ non huic doctrinæ consentiat: non esse aliam Deo causam hominis ad se recipiendi, nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia nõ vult suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus vt ista acceptio non hominis iustitiam spectet, sed putatur ut diuinæ erga miseros, tâtoque beneficio longè indignissimos peccatorum bonitatis documentum.

5 Postquam verò Dominus hominem ex abyfso perditionis redactum, sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam vt nouam creaturam, cum Spiritus sui donis amplectitur. Hæc illa est acceptio cuius meminit Petrus, qua post suam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque respectu

^{* Hic & sect. 5. ostenditur, Duplicem hominis acceptioem apud Deum obseruandam ex Scripturas, quarum posterior licet opera bona fidei lumen respiciat, & ipsa tamen gratuita est misericordia Dei.}

^{Galat. 5.}

quia Dominus non amare & osculari non potest quæ per Spiritum suum in illis efficit bona. Verum id semper memoria repetendum est, non aliter operum ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorum causa & in gratiam, quæque ad bonorum operum contulit, liberalitatem suam auget, sua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, nisi quod Dominus illos, quæ admodum vasa in honoré elegit, ita vult vera puritate exornari? Vnde etiam bona reputantur ac si nihil illis decesset: nisi quod nauis & maculis, quæ illis adhærescunt, veniã benignus parer indulget. In summa nihil aliud significat hoc loco quæ gratos esse Deo & amabiles suos filios, in quibus notas & lineameta velut sui videt. Re generatione enim alibi, imaginis diuinæ reparatione in nobis esse docuimus. Quoniã ergo vbicũque faciẽ suã Deus contẽplatur, & merito amat, & in honore habet: nõ sine causa dicitur illi placere fidelium vita, ad sanctitatẽ & iustitiam composita. Sed quia pij mortali carne circumdati, adhuc sunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neque illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quã in seipsis amplexetur. In hunc modum accipiendi sunt loci qui clementem ac misericordem iustitiæ cultoribus, Deum testantur. Dicebat Moses Israelitis, Dominus Deus tuus custodiens pactum ac misericordiam diligenteribus, & custodientibus præcepta sua, in mille generationes: quæ sententia in frequentem formulam vsurpata postea à populo fuit. Sic Solomo in solẽni prætatione, Domine Deus Israel qui custodis pactum & misericordiam seruistis qui ambulat coram te in toto corde suo. Eadem verba & Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus misericordiæ suæ pactis integritatẽ ac sanctimoniam vitæ vicissim à seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, neue quis inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animæ suæ, ambulans in terim in prauitate cordis suã: ita in fœderis communionem admissos, vult hac via in officio continere, nihilo tamẽ minus fœdus ipsum & grauitum initio feritur, & perpetuũ tale manet. Secundum hanc rationem Dauid quauis prædicet sibi redditam fuisse mercedẽ puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notaui præterit, quod extractus fuerit ab utero, quia Deus eum dilexit: vbi ita commendat causæ suæ bonitatem, vt nihil deroget gratitiæ misericordiæ, quæ dona omnia quorum origo est, præuenit.

6. Atque hic obiter notare profuerit quid distent istæ loquendi forma à Legalibus promissionibus. Legales promissiones appello, non quæ vbique sparsæ sunt in libris Mosaicis: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt): sed quæ propriè ad Legis ministerium pertinent. Eiusmodi promissiones, quocumque nomine vocare libeat sub conditione, si feceris quod tibi præcipitur, paratam esse remunerationem denũtiant. At quem dicitur, Dominũ custodie pactum misericordiæ: is qui se diligit, magis demonstratur quales sunt illius serui, qui bona fide eius fœdus susceperint, quã exprimitur causa cur illis Dominus beneficiat. Hæc porro demonstrationis ratio: Quæ admodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæ omnino misericordiam in Scriptura promissiones habentur, merito ad hunc duntaxat finem, vt reuerentur & colamus beneficiorum authorum. Quoties ergo audimus ipsum benefacere eis qui Legem suam obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuum esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus, huc semper entendendum quo tendit nostra vocatio. Id tamen rursus teneamus, non pendere ab operibus ad ælium complementum misericordiæ Domini:

Deut. 7. 9.

1. Reg. 823.

Neh. 1. 5.

Deut. 29. 18.

1. Sap. 12. 2.

Quæ dicitur Deus bene faceretis qui ipsum diligunt, nõ causa cur illis bene faciat hæc ponitur, sed potius modus et quales ipsi sint Dei gratia.

mini: sed ipsum ideo salutis promissionem adimplere his qui vitæ rectitudine suæ vocationi respondent, quia in illis geminata demum filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc refertur quod est in Psalmo 15, 1 de ciuibus Ecclesiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte sancto? Innocens manibus & mundo corde, &c. Item apud Isaiam, Quis habitabit cum igne deuorâ te? Qui facit iustitiam, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentum quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo in suum consortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos si bi coniungit, eos Spiritu suo purificat, vt sibi regno sue suo reddat conformes. Ergo si prima causa queratur vnde pateat sanctis accessus in Dei regnum, vnde habeant vt consistant in eo ac permaneant, prompta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptauit semel & perpetuo tuetur. Si autem de modo questio est, tum ad regenerationem eit descendendum, eiusque fructus qui Psalmo illo recitantur.

7 At vero plus longè difficultatis esse videtur in his locis, qui & bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis inserunt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, vbi mandatorum obseruationes, iustificationes vocantur seu iustitiæ. Alterius generis exemplum est quod apud Mozen habetur. Erit hæc iustitia nostra, si custodierimus præcepta ista omnia. At si promissionem esse legalè excipias, quæ adnexa cõditioni inpossibit, nihil prober, sunt alia de quibus idem respondere non possis: quale est illud, Eritque id pro iustitia coram Domino, reddere pauperi depositum, &c. Itè quod Propheta dicit, zelû in viuificando Israëlis probro, imputatum fuisse Phinices in iustitiam. Itaque Patres nostri temporis amplam insultandi materiam hîc se habere putant. Nam quum dicamus, erit fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodè iure argumentantur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Vt dem Leg. s præcepta vocati iustitias, nihil mirum. sunt enim vera. Quinquam moneudi sunt Lectores, Græcos parum aptè vocè Hebraicam ΗΥCΑΜ vertisse *δικαιοματά* pro edictis. De voce tamen facillè litem remitto. Neque vero hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iustitiam contineat. Tamen enim, quia debitores sumus omnium quæ præcipit etiam plena eius obedientia defuncti, serui inuites sumus: quia tamen eâ honore iustitiæ Dominus dignatus est, non detrahimus quod ille dedit. Fitemur ergo libenter, absolutam Legis obedientiam esse iustitiam: mandati vniuscuiusque obseruationem, esse iustitiæ partem: siquidem in reliquis etiam partibus tota iustitiæ summima consistit. Sed extare vsquam talem iustitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quod manca per se sit ac mutila: sed quod ob carnis nostræ debilitatem nusquam compareat. Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque san-

Isa. 33. 14.

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera iustitiæ et alia insigniunt, et est illa non esse contrarios doctrinæ iustificationis fidei.

Deut. 6. 25.

Deut. 24. 13.

Psal. 106. 30.

Luc. 1. 6.

eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est.

*Hic & scilicet 9. 10.
n. 12. tractatur quo
sensu dicitur non
quam Scriptura, si
delet iustificari
operibus. Fide &
scilicet 13.*

Galat. 4. 4.

Psal. 106. 31.

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam si dei iustitiã, quam quod de Abraham scribitur, fidem illi suam pro iustitia imputatam fuisse.

Quum ergo editam facinus à Phinees imputatum illi fuisse ad iustitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus rationari. Proinde aduersarij nostri, quasi reuocata, constituunt nos quidẽ sine fide non iustificari: sed neque per eam iustificari solam. opera esse quæ iustitiam nostram impleant. Ego hic pius obiector, vt si veram iustitiæ regulam ex sola Scriptura petendam norunt, mecum religiose & sermò expendant quomodo Scriptura secum ipsa sine cauillis rite conciliari possit. Quum sciret Paulus, fidei iustificationem suffigiam esse his qui propria iustitia deficiunt: iudaster infert, iustitia operam exclusos quoscuque fide iustificatur. Quoniam verò constat omnium illam esse fidelium communem, ex eo pari fiducia constituit operibus naminem iustificari: quin magis contidã, nullo operum adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud quo loco post stabilitam fidei iustitiam habenda sint. Si operibus statuendum est pro dignitate sua pretium, indigna esse dicimus quæ in conspectum Dei prodeant, ideo nihil operum habere hominem quò apud Deum gloriatur, inde omni operum adminiculo exutum, sola fide iustificari. Eam porro iustitiam dehinimus, quòd in Christi communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: idem illius sanguine purgatus, peccatorum remissionẽ obtinet: & iustitia non secus ac propria vestitus, corã cœlesti tribunali securus subsistit. Præposita peccatorum remissione, quæ iam sequuntur bona opera aliã quàm à suo merito æstimatione habent: quia quicquid in illis est imperfectũ, Christi perfectione contegiunt: quicquid nauorum est aut sordium, eiusdem puritate abstergitur, ne in iudicij diuini quæstionem veniat Obliterata igitur omnium transgressionũ culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum proferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fortare solent: quæ sunt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod iacem eit) in iustitiam imputantur.

9 Nunc mihi si quis istud obiecerit ad impugnandam fidei iustitiam: primum interrogabo num homo iustus esseatur ob vnum aut alterum sanctum opus, reiquis vitæ operibus Legis transgressor. Plusquam absurdum quidem est. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, si quidem prauaricationis aliqua in parte reus teneatur. Ne hoc quidem comendare audebit, reclamante Legis sanctione, maledictõs, quæ omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhuc, vltra progrediat. siue vltimum opus quod nullius impunitatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo esset coram us oculis quibus nec stellæ satis mundæ sunt, nec Angeli satis iustitiam nullum exacte bonum opus concedere cogetur quod non & appositis tibi transgressionibus, & sua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitiæ honorem teneat. Quòd si constat à iustificatione si dei proficisci vt opera impura alio qui immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu, nedum amore, iustitiæ imputentur: quid huius iustificatione destruere illam moliantur, quæ si nõ esse, hanc frustra iactarent? Viperũ me partum facere volunt: Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iustificationem, principium, fundamentum, causam, argumentum, substantiam operum iustitiæ esse non possunt iustificari: concludunt tamen fide non iustificari hominem, quòd bona quoque opera in iustitiam reputentur. Omittamus ergo istas ineptias, & quod

Deut. 27. 26.

Iob. 4. 18.

& quod res est fateamur. si à fidei iustificatione dependet qualiscunque tãdem censetur operum iustitia, nõ modò per hanc nihil imminui, sed potiùs confirmari. quò nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam sic putemus commendari post gratuitã iustificationem opera, vt & ipsa in locum iustificandi hominis postea succedant, aut eiusmodi officium cum fide patiuntur. N si enim perpetuo maneat solida fidei iustificatio, illorum immundities detegetur. Nihil autem absonum est, sic fide hominem iustificari vt non ipse modò iustus sit, sed opera quoque eius supra dignitatem iusta censeantur.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iustitiam (quod ipsi aduersarij volunt) sed perinde approbati Deo ac si perfecta absolutãque foret. Sed si meminerimus quo suadãmẽto fulcitur, soluta erit omnis difficultas. Gratium enim opus tunc demum esse incipit, vbi cum venia suscipitur. Porro vnde venia, nisi quia Deus nos & nostra omnia in Christo intuetur? Quemadmodum ergo nos ipsi, vbi in Christum insiti sumus, ideo iusti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur nostrã iniquitates: sic opera nostra iusta sunt & habentur, quia quicquid aliã vitij in ipsis est, Christi puritate sepultum, nõ imputatur. Ita meritò dicere possumus, sola fide non tantum nos, sed opera etiã nostra iustificari. Iã si ista qualiscunque operũ iustitia à fide & gratuita iustificatione pendet, & ab ea efficitur: debet sub eã includi, & tanquam effectus causæ suæ (vt ita loquat) subordinari, tantum abest vt etigi debeat ad illam vel destruendam vel obscurandam. Sic Paulus vt extorqueat, beatitudinem nostram Dei misericordia non operibus constare, vrget maximè illud Davidis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tectã sunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Si quis contrã obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia sunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miseretur pauperis, qui non ambulauit in consilio impiorum, qui suffert tentationem: beati qui custodiunt iudiciũ, immaculati, pauperes spiritu, mites, & misericordes, &c. non efficiunt quominus verum sic quod ait Paulus.

Quoniã enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam sic sunt in homine vt Deo propterea id approbetur, conficitur, miserum semper esse hominem nisi à miseria per veniam peccatorum eximatur. Quoniã ergo vniuersa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinẽ peccatorũ remissione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: sequitur hæc esse nõ modò summam & præcipuam, sed vnicam: nisi fortè velis ab illis enervari, quæ in ea sola consistunt. Multò iam minus rationis est cur nos conturbare debeat appellatio iustorum, quæ fidelibus plerunque tribuitur. Iustos certè à vitæ sanctorum inuentione nuncupari fateor: sed quum in iustitiæ studium magis incumbant quàm iustitiam ipsam impleant, qualemcunque hanc iustitiam, fidei iustificationi cedere par est, vnde habet id quod est.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis restare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuisse iustificatum, & nos quoque omnes operibus iustificari, non sola fide. Quid igitur pertrahent ne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Christi minist. ro habent, sic accipienda est eius sententia, ne à Christo per os Pauli loquente dissentiat. Spiritus per os Pauli asserit, Abrahami fide non operibus iustitiam fuisse consecutum: nos quoque fide docemus omnes sine operibus Legis iustificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abraham & nostram iustitiam operibus, non fide tantum consistere. Spiritum secum non pugnare, certum est. Quæ erit ergo istorum

Rom. 4. 7.

Psal. 32. 1.

Psal. 112. 1.

Prou. 14. 21.

Psal. 1. 1.

Iac. 1. 12.

Psal. 106. 3. & 119.

11.

Mat. 5. 3.

Iac. 2. 12.

concordia? aduersariis abundè est si conuellerint quam nos altissimis radicibus stabilitam volumus fidei iustitiam: suam autem conscientias tranquillitatem reddere non magnæ curæ est. Vnde videas quidem eos fidei iustificationem arrodere, sed nullam interim constituere iustitiæ meram vbi conscientia sustantur. Triumphet ergo vt liber, modò nõ a- liam iactare victoriam possint quàm omnem iustitiæ certitudinẽ se sustulisse. Ac miseram quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce, mendaciorum te- bras offundere illis Dominus permit- tet. Vbi cunq; autem stabit Dei veritas, nihil proficiet Nego itaque la- cobi sententiam, quã assidue tanquam Achillis clypeu nobis obtendunt illis vel tantillu fulfragati. Id quo planu fiat, intuentum primu erat. Apo- stoli scopus: deinde obseruandum vbi hallucinantur. Quoniam tũ erãt plerique (quod malũ in Ecclesia perpetuum esse solet) qui infidelitatem suam manifeste prodebant, quæcunq; proptia sunt fidelium opera ne- gligendo ac omittendo. falso tamen fidei nomine gloriari non desine- bant: solidam talium fiduciam hinc eludit iacobus. Non est ergo illi pro- positum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostendere quàm ine- pre nugatores isti vacuæ eius imagini tantum agerent, vt hac contẽ- ti, securè diffuerent in omnem vitiorum licentiam. Hoc statu cõcepto, facile erit animaduertere vbi peccent nostri aduersarij. Incidunt enim in duplicẽ paralogismum: alterum in Fidei vocabulo, alterum in verbo Iustificãdi. Quod fidei nominat Apostolus, inanem opinionem procul à fidei veritate distat, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demonstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, si quis fide dicat se habere, opera autem non habeat: non dicit, Si fidem quis ha- beat sine operibus: sed, Si iacet. Clariùs etiam paulò post, vbi deterio- rem diabolica notitia per ludibrium facit: postremò vbi mortuam vocat. Sed à definitione sufficenter deprehendas quid velis, Tu credis, inquit, quòd Deus est, sanè si nihil in illa fide continetur nisi vt credatur Deum esse, iam nihil mirum est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi admittit, quicquam derogari putemus fidei Christianæ, cuius longè diuersa est ra- tio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dum nos Christo congluti- nat, vt vnum cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur? non ergo eò iustificat, quòd diuinæ essentia notitiam concipiat: sed quòd in mi- sericordiæ certitudine recumbit.

12 Nondum scopum attingimus, nisi discutiamus & alterum paralo- gismum, siquidem iustificationis partem in operibus iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibi ipsi consentaneum iacobum ficere velis, ne- cessarium est, iustificandi verbum alio significatu accipere quàm apud Paulum. Iustificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iustitiæ no- stræ memoria, iusti reputamur. Eò si spectasset iacobus, præposterè citaf- set illud ex Mose, Credidit Abraham Deo, &c Sic enim contextu, Abraham operibus consequutus est iustitiam quòd filium immolare, iubè e Deo, non dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quæ dicit illum credidisse Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum fuisse sua causa priorem, aut falso testatur Moses eo loco, imputatum fuisse Abrahæ fidem in iustitiam, aut ex ea quam in Isaac offerendo præstitit obediẽtia, iustitiam non fuit promeritus. Nondum concepit Ismaele, quia iam adoleuerat antequam Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abraham, Quomodo igitur dicemus obedientia diu post sequuta iustitiam sibi cõ- parasse? Quare aut perperam ordinem inuenit iacobus (quod cogitare est nefas) aut iustificatum noluit dicere, quasi promeritus sit vt iustus cen- seretur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione, non autem imputatio- ne ipsum loqui apparet. ac si diceret, Qui vera fide iusti sunt, ij suam iustitiam

stitiam obedientia, bonisque operibus probant, non nuda & imaginaria fidei larua. In summa, non disputat qua ratione iustificemur: sed iustitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iustificari contendit: ita hinc iustos haberi non patitur qui bonis careant operibus. Huius scopi consideratio nos omni scrupulo extricabit: nam hinc præcipuè fallunt nostri aduersarii, quòd putant Iacobum iustificationis rationem definire: quum nihil aliud studeat quàm prauam eorum securitatem diruere, qui excusando bonorù operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas sententias expriment. Inane fidei spectrum non iustificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis suam iustitiam declarare.

13 Quod autè ex Paulo in eundem sensum citant minimum eos iuat, Factores Legis non auditores iustificari. Nolo solutione Ambrosij euadere, idèd esse illud dictum quia completum Legis sit in Christum fides. Video enim merum esse cõgium, quo nihil opus est ubi aperta patet via. Illic stolida confidentia Iudæos deiicit Apostolus, qui sola Legis agnitione se venditabant, quum interim summi essent eius contemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopete sibi placerent: admonet, si ex Lege quærat iustitia, nõ eius notitiam sed obseruationem quaerit. Nos certè istud in dubium non vocamus quin Legis iustitia consistat in operibus: ac ne illud quidem, quin consistat in operù dignitate & meritis iustitia. Sed nondum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum ali què proferant qui Legè impleuerit. Non aliud autem sensisse Paulù erit satis amplo testimonio orationis cõtextus. Postquam Gentes ac Iudæos in cõmune iniustitiæ damnauerat, tum ad distributionem descendit, ac dicit eos, qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refertur, qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum est. Porro quoniam illi suis præuaricationibus conuiuentes, sola Lege superbiebant: adiungit quod optimè congruebat, non idèd latà esse Legem, vt audita solummodo eius voce iusti redderètur: sed tum demù si obedirent. ac si diceret, In Lege quaeris iustitiam: ne auditum eius prætexas, qui parui est per se ponderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebantur omnes, sequebatur, Legis gloriatiõne esse spoliatos. Ita que contrarium potius ex mè te Pauli argumentum formandum est, iustitia Legis in operù perfectione sita est. nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse. nulla ergo est à Lege iustitia.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Deo iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Exaudi Deus iustitiam meam. Probasti cor meum, & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Item, Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum repondet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impè defeci à Deo meo. Etero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Iudica me domine, quoniam in innocentia mea ambulauit. Non fedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impijs animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulauit. Dixi suprà de fiducia quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere videntur. Quæ autem hac adduximus testimonia nos non valdè impedient si secundum suam *πρόστασις*, hoc est complexum, vel (vt

Rom. 2. 13.

Quo sensu dicat
Scriptura factores
Legis iustificari,

Exponitur loci quò
dã quibus fideles
iustitiã suã exami
nandã Dei iudicio
audacter offerunt, ac
secundũ eã de se sta
tui cupiunt: & ostẽ
ditur non pugna
re cũ gratuita iustifi
catione fidei.

Psal. 7. 9.

Psal. 17. 1.

Psal. 18. 21.

Psal. 26. 1.

Ibidem 9.

vulgò loquuntur) circumstantiam accipiat. Ea porro duplex est nam nec de ipsis in vniuersum questionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel dānentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferūt: nec diuinæ profectiois respectu, sed ex improborum ac sceleratorum comparatione iustitiam sibi arrogant. Primum quò de homine iustificari loquitur, non tantum quaeritur vt bonam in re aliqua particulari causam habeat: sed perpetuam quamdam tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiam Dei iudicium implorant, non seipso omni noxa solutos & omni ex parte inculpato offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confitentur esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profecto causam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant. Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistant, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura sit, si se uere conquiratur: sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia, nequitia, sinceritatem, iustitiam, simplicitatem, puritatemque suam Deo compertam gratiamque esse norunt: non reformidant, inter se & illos iudicem inuocare. Sic quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicui que secundum iustitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquemque per se examineret ac muneretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocentia præter erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione se iactat quòd bonum habeat conscientia testimonium, se cum simplicitate & integritate verfatū esse in Ecclesia Dei, vult eiusmodi gloriatione apud Deum niti: sed coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem suam, quam diuine indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersus quamlibet hominum male dicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi male conscium, sed non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè transcendere. Vt cum ergo pij cōtra impiorum hypocrisis suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant: vbi tamen cum solo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniquitatis obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item ne ingrediaris in iudicium cum seruis tuis: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. suisque operibus diffisi, libenter canunt, Bonitas tua melior quam vita.

15 Sunt & alij non absimiles superioribus loci, in quibus subsistere etiamnum quis possit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate sua, iustū esse. Item, in semita iustitiæ esse vitā, ac in ea ipsa non esse mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iustitiam tegerit. Nihil eorum vel inficiamur vel obsecramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo est, aut pereant à conspectu Dei oportet, aut ad misericordie asylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus sua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id, nisi quoniam quos in fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur? Quo non tantum intelligimus quod tradunt Scholastici, à gratia acceptante habere opera suum valorem. Illi enim sentiūt, impatris alio iudicio opera ex Legis pacto filii comparanda, in æqualitatis tamè pretium Dei acceptione eueli. Ego autem dico, eam alius transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud valere nisi quòd Dominus veniam vtrisque indulget. quod est, gratiam homini iustitiam largiri. Neque tempestiue hic obtuduntur illæ Apostoli preces, vbi tantam perfectionem fidelibus optat, vt sint inculpati, & irreprehensibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cælestini

1. Sam. 26. 23.

1. Cor. 1. 12.

1. Cor. 4. 4.

Psal. 130. 3. & 143. 2.

Psal. 63. 4.

Præ. 20. 7. et 11. 18.

Excc. 18. 9. 21. & 33. 15.

Ephes. 1. 4.

lestini valde olim exagitabant, ad perfectionem iustitiæ in hac vita asse-
rendam. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinum re-
spondemus: ad hanc quidem metam aspirare pios omnes debere vt im-
maculati aliquando & inculpato appareant coram Dei facie. sed quia o-
ptima & præstantissima vitæ præsentis ratio nihil aliud est quàm profe-
ctus, ad eam metam nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne
exuti, Domino ad plenum adherēbimus. Neque tamen pertinaciter cū
eo litigabo qui perfectionis titulum sanctis tribuere volet: modò eam
quoque Augustini ipsius verbis definiat. Perfectam, inquit sanctorū vir-
tutum quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imper-
fectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

1. Thess. 3. 13. & ali-
bi.

Lib. ad Rom. 3. c. 7.

Ex mercede male colligi operum iustitiam.

CAPVT XVIII.

TRANSEAMVS nunc ad eas sententias, quæ affirmant Deum vni-
cuique redditurum secundum opera sua. cuiusmodi sunt, Vnus-
quisque referet quod gessit in corpore, siue bonū siue malum. Glo-
ria & honor operanti bonum, tribulatio & angustia in omnem animā
operantis malum Et, Ibūt qui bona egerint in resurrectionem vitæ: qui
malè fecerint, in resurrectionem iudicij. Venite benedicti patris mei: esu-
riui, & dedisti mihi cibum: sitim, & potū tribuisti, &c. Atque illis quo-
que eas coniungamus quæ mercedem operum appellant vitam æternā:
quo in genere sunt, Retributio manuum hominis restituetur ei. Qui ti-
met mandatum, remunerabitur. Gaudete, & exultate: ecce merces ves-
tra copiosa est in cælis. Vnusquisque mercedem accipiet secundum la-
borem. Quòd unicuique dicitur redditurus Deus secundū opera, patuo
negotio dissoluitur. Ordinē enim consequentiæ magis quàm causam in
dicat loquitio. Extra dubium autē est, Dominū his misericordix suæ gra-
dibus salutem nostram contummare dū electos ad se vocat, vocatos ius-
tificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia suos in vi-
tam suscipiat: quia tamen in eius possessionem ipsos deducit per bonorū
operum studium, vt quo destituauit ordine suum in illis opus impleat: ni-
hil mirum si secundū opera sua dicuntur coronari: quibus haud dubiè
ad recipiendam immortalitatis coronam preparantur Quin hac ratione
appositè dicuntur salutem suam operari, dum bonis operibus incūben-
do, vitam æternam medicantur. nempe sicut alibi iubentur operari cibū
qui non perit, dum in Christum credendo sibi vitam acquirunt: & tamē
mox additur, Quem Filius hominis daturus est vobis. Vnde apparet O-
perandi verbum nequaquam opponi gratiæ, sed referri ad studium: ac
proinde non sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suæ auctores, vel ab
ipsorum operibus eam emanare. Quid ergo? simulatque per Euangelij
notitiam, & Spiritus sancti illuminationem adsciti sunt in Christi con-
fortium, inchoata est in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus

Mat. 16. 27.

2. Cor. 5. 10.

Rom. 2. 6.

Iohan. 5. 29.

Mat. 25. 34.

Pro. 12. 14. & 13. 13.

Mat. 5. 12.

Luc. 6. 23.

2. Cor. 3. 8.

Rom. 2. 6.

Ibid. 8. 30.

Philip. 2. 12.

Iohan. 6. 27.

Quòd dicitur, & sic

libus redditurus se-

cundū opera, ordi-

nē notat, non cām

& quod dicuntur

operari salutē, refer-

tur ad studium, nō

opponitur gratiæ,

Philip. 1. 6.

Hic & sec. 3. 4. tra-

ctatur, vitā æternā

quum gratis done-

tur, dici tamē mer-

cedē operū, optimis

de causis, sed non

meriti vllius nostra

ratione.

Ephes. 1. 18.

Galat. 4. 30.

2 Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocinemur cau-
sam esse salutis. Principiò istud sancitum sit in cordibus nostris, regnum
cælorum non seruatorum stipendium, sed filiorum esse hæreditatem: quā
soli porientur qui à Domino in filios cooptati fuerint: neque aliam ob
causam quàm ob hanc adoptionem. Non enim erit hætes filius ancillæ,
& sed filius liberæ. Adeoque in iis ipsis locis quibus gloriam æternam mer-
cedem operibus fore pollicetur Spiritus sanctus, hæreditatem nomina-

tim exprimendo, aliunde nobis prouenire demonstrat. Sic Christus ope-
 ra recenset, quæ cæli remuneratione compensat dum in eius possessio-
 nem electos vocat: sed simul adiungit, hæreditatis iure possidendum. Sic
 Paulus iubet, seruos fidei licet agentes quod officij sui est, sperare retribu-
 tionem à Domino, sed addit hæreditatis. Videmus vt quasi præscriptis ver-
 bis diligenter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beatitu-
 dinem, sed Dei adoprioni. Cur ergo simul operum mentionem faciunt?
 Vno Scripturæ exemplo ista quæstio elucescet. Ante natiuitatem Isaac
 promissum erat Abrahami semen in quo benedicendæ erant omnes terræ
 nationes: seminis propagatio quæ æquatur esset stellæ cæli, & arenas
 maris, aliâque similia. Multis post annis, vt erat oraculo iussus, Abraham
 ad filium immolandum se accingit. Ista obedientia defunctus, recipit
 promissionem. Per memetipsum iurauit, dicit Dominus, quia fecisti hanc
 rem, & non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multi-
 plicabo semen tuum sicut stellas cæli & arenas maris: possidebit semen
 tuum portas inimicorum suorum, & benedicetur in semine tuo omnes
 gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Quid audimus? an obedientia sua
 promeritus est benedictionem Abraham, cuius promissionem receperat
 antequam ederetur præceptum? Hic profectò citra ambages tenemus, iis
 bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam antea cogitata
 opera dederat: nihil dum causæ habens cur ipsis beneficeret nisi suam
 misericordiam.

3 Neque tamen frustratur aut ludit nos Dominus quum ait se ope-
 ribus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis ope-
 ribus vult nos exerceri ad meditando eorum quæ promissit exhibi-
 tionem vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt cõtendamus
 ad beatam spem nobis propositam in cælis, ritè & illis assignatur promissio-
 num fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expres-
 sit vtrunque Apostolus, quum diceret officij charitatis studere Colossen-
 ses, propter spem in cælis sibi repositam, de qua antè audierant per ser-
 monem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouisse
 spem sibi in cælis repositam, declarat solo Christo, nullis aut suffultam
 operibus, cui concinit illud Petri, Custodiri pies Dei virtute per fidem, in
 salutem quæ parata est manifestari suo tempore. Dum ipsos ait eius cau-
 si laborare, significat currendum esse fidelibus toto vitæ spatio vt appre-
 hendant. Ne vero putauimus ad meriti modum redigi quam nobis Domi-
 nus mercedem pollicetur, parabolam proposuit, in qua se fecit patrèfa-
 milias, qui quoscunque habet obuios, mittit in vineam suam culturam: alios
 quidem hora diei prima, alios secunda, alios tertia, quosdam etiam vn-
 decima: vesperi repperit omnibus equale pretium. Cuius interpretationem
 breuiter & verè complexus est quicumque sit ille tandè vetustus scriptor
 cuius liber de vocatione Gentium sub Ambrosij nomine fertur. Eius verbis
 potius quam meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus
 multimodæ vocationis varietatis ad vnam gratiam pertinenciam adstru-
 xit: vbi sine dubio qui hora vndecima intronissi in vineam totius diei
 operariis exæquantur, eorum præferunt sortem quos ad commendandam
 gratiam excellentiam, in defectu diei, & conclusionè vitæ, diuina indul-
 gentia munerauit: non labori pretium soluens, sed diuitias bonitatis sug-
 in eos, quos sine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labo-
 re sudarunt, nec amplius quam minimissimi acceperunt, intelligant do-
 num se gratiæ, non operum accepisse mercedem. Postremò hoc quo-
 que notatu dignum est, in his locis, vbi vita æterna in merces operum vo-
 catur, non simpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus
 cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paternam beneuolentiam
 in Chri-

Mat. 25. 34.
Col. 3. 24.

Gen. 1. 5. 5. & 17. 1.
Gene. 22. 3.
Ibidem 17.

Coloss. 4.

1. Pet. 1. 5.

Mat. 10. 1.

Lib. 1. c. 5.

in Christo amplectitur: sed pro beatitudinis possessione vel fruitione, vt vocant, sic etiam sonant ipsa Christi verba, In futuro vitam aeternam. Et alibi, Venite, possidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quae in resurrectione fiet: ac postea interpretatur, redemptionem corporis nostri. Alioquin autem quem admodum alienatio à Deo, æterna mors est, sic quum homo in gratiam à Deo recipit vt communicatione eius fruatur, vnúmque cum eo fiat, trãsfertur à morte ad vitam, id quod fit solius adoptionis beneficio. Et si more suo pertinaciter vrgeant operum mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam aeternam fidei esse mercedem.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum sanctum huiusmodi promissione cõmendare operum nostrorum dignitatem, ac si talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in cõspectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc est vt arrogantiam nostram retundat, nos humilet, deiciat, & prorsus conterat. Verum nostrae imbecillitati sic occurritur: quae statim alioqui collaberetur ac cõcideret, nisi hac se expectatione sustineret ac solatio leniret suae tædiæ. Primum quam durum sit, non modo sua omnia, sed se quoque ipsum relinquere & abnegare, repent pro se quisque singuli. Et timè hoc tyrocinio discipulos suos, hoc est pios omnes, Christus inuitat. Deinde sic per omnem vitam sub cuius disciplina erudit, ne cor adiciat ad bonorum præsentium vel cupiditatem vel fiducia. Breuiter sic ferè tractat, vt quocunq; flectat oculos quam longè hic mundus patet, non nisi desperationem sibi vbique obuersantem habeat. vt Paulus dicat, miserabiliores esse nos omnibus hominibus, si in hoc mundo duntaxat speremus. In his tantis angustiis ne desiciant, adest illis Dominus, qui monet vt altiùs caput exerant, & longius oculos coniciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud se reperiuros. hanc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem vocat: non operum æstimans meritum, sed compensationem esse significans eorum pressuris, passionibus, contumeliis, &c. Quamobrem nihil obest quominus vitam aeternam remunerationem, Scripturae exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus suos ex laboribus in quietem, ex afflictione in prosperum & optabilem statum, ex mortificatiõ in gaudium, ex paupertate in affluentiã, ex ignominia in gloriam recipiat. omnia denique quae perpeffi sunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit in cõmno di si vitæ sanctitatè, existimemus esse vitam: non quidè quæ aditum aperiat in gloriam caelestis regni, sed qua electi à Deo suo in eius manifestationem ducantur, quãdo hæc bona eius volũtas est, glorificare quos sanctificauit. tantum ne correlatiõnem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent Sophistæ, quia istũ quem exponimus finem non considerant. Quam auem præposterum est, vbi in vnum finem vocat nos Dominus, alio sum respicere? Nihil clarus est quàm ad subleuandã aliquo solatio carnis nostrae debilitatem, non autem ad inflãdos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operũ inde colligit, vel appendit in truina opus cum mercede, ad recto Dei scopo longissime aberrat.

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurum olim suis iustitiæ coronam, non tantum cũ Augustino excipio, Cui redderet iustus iudex coronam, si non donasset gratiam misericors Pater? & quomodo esset iustitia nisi præcessisset gratia quæ iustificat impium? quomodo ista debita redderentur nisi prius illa indebita darentur? sed aliud etiã addo, Quomodo iustitiã imputaret nostris operibus, nisi quod in iustitiæ in illis est, absconderet sua indulgentia? Quomodo censeret digna mercede, nisi quod in illis poena dignum est, immensa benignitate

Mar. 10. 30

Mat. 25. 34.

Rom. 8. 18.

1. Pet. 1. 9.

Hic & sect. 6. 7. ostenditur, Deũ, cũ dicit se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, nõ meriti opinione nõ inflare, sed nostrae imbecillitati sic occurere, ne animis fatiscamus.

1. Cor. 15. 19. 1

Rom. 8. 30.

Inde pendere iustitiam bonorum operum quæ fiunt à fidelibus, quod perueniã Deo approbantur. 2. Tim. 4. 8. Aug. ad Valẽ. De gra & libero arbi.

aboleret: Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus repeditur. At Scriptura nos vltimè humiliat & simul erigit. Nam præterquam quòd in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei dona, simul sc̄cibus quibusdam semper inquinata esse docet: vt Deo satisfacere nõ possint, si ad iudicij eius regulam examinentur: sed, ne concidat nobis alacritas, mera venia placere.

Cap. 5.

Etli autem paulo aliter Augustinus quàm nos loquitur: in re tamè non ita dissentire constabit ex eius verbis, libro ad Bonitacium tertio. Vbi quum inter se duos contulisset homines, alterum vitæ vsq; ad miraculum sanctæ & absolutæ: alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeo perfectum quin desiderari in eo multum queat: eadè infert, Nempè iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidem ex qua viuuit & secundum quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, sibi tribuēs ignominiam, illi gloriat: atq; ab ipso sumens & indulgentiam peccatorum & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberat: us, in consortium Christi migrat. Quir, nisi propter fidem? quæ licet sine operibus neminè saluat (ipsa enim est non reprobata fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipsam etiam peccata soluuntur, quia iustus ex fide viuuit. sine ipsa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hic certè non obscure fatetur quòd tantopere contendimus, inde pendere bonorum operum iustitiam quòd per veniam Deo approbantur.

Heb. 12. 4.

Luc. 16. 9.

1. Tim. 6. 17.

6 Superioribus locis proximè sensum habent isti. Facite vobis amicos de mamonâ iniquitatis: vt quum defeceritis: recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius seculi præcipuè nõ tuerbè sapere, neq; sperare in incertis diuitis, sed in Deo viuo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Opibus enim cõparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Respõdeo, nos nõ ad veram eorũ intelligentiam nunquam accessuros nisi oculos in scopum conuertamus quòd sua verba Spiritus dirigit. Si verũ est quòd ait Christus, Ibi animum nostrum residere vbi est thesaurus noster: què admodum filij seculi intenti esse solent ad ea cõparanda quæ ad præsentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndũ est, postquam hanc vitam instar somnij mox euanitutam didicerint, vt ea quibus verè frui volunt, transmittant vbi solidam vitam sunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare instituunt in locum aliqũ, vbi perpetuam vitæ sedem elegerunt, nobis imitandum est. præmittunt illi suas facultates, neq; illis ad tẽpus ægrè carèt: quia se beatiores eò putat quòd plus habent bonorũ vbi diu sunt futuri. Nobis si cœlum patriam esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras conuenit, q̄ hic retinere vbi subita migratione peritura nobis sint. Quomodo autè trãsmitemus? nepe si pauperum necessitatibus cõmunicamus: quibus quicquid erogatur, sibi datum Dominus imputat. Vnde egestia illa promissio, Qui largitur pauperi, Domino feneratur. Item, Qui benignè feminat, benignè metet. Deponunt enim in manũ Domini quæ fratribus ex charitatis officio impediuntur. Ille, vt est bonæ fidei depositarius, olim restituet eũ copioso fœnore. Ergone tãti sunt apud Deũ nostra officia vt sint in eius manu quasi recõditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quũ toties ac tã aperte id testetur Scriptura? Cæterum si quis à meta Dei benignitate trãsilite velit ad operũ dignitatẽ, his testimoniis ad errorem astuendũ nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas nisi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propensionem: quandoquidem quòd nos ad bene faciendum animet, quamlibet vel solo eius intuitu indigna sint quæ illi exhibemus obsequia, nullum tamen amicum perditum sunt.

Matth. 25. 40.

Prov. 19. 17.

2. Cor. 9. 6.

7 Sed magis vrgent Apostoli verba: qui dum Theſſalonicenſes in tribulationibus conſolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iuſtum eſt apud Deum, reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxationē nobiſcum, quum reuelabitur Dominus Ieſus de cælo. Author verò epiſtolæ ad Hebræos, Non eſt, inquit, iniuſtus Deus vt obliuiſcatur operis veſtri, & dilectionis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, quòd miniſtraſtis ſanctis. Ad priorem locum reſpondeo, Nullam illic meriti dignitatem ſignificari: ſed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Chriſto primogenito conformari: ſicut oportuit illum primo pati, & tum demum intrare in gloriam ſibi deſtinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cælorum. Tribulationes ergo dum patimur pro Chriſti nomine, quædam veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis ſui Deus ſignare ſolet. Hac eiſo ratione digni habemur regno Dei, quia ſtigmas Domini noſtri & magiſtri portamus in corpore, quæ ſunt filiorum Dei ſigna. Huc & ille ſententiæ pertinent Nos circumferre mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro: vt vita ipſius manifeſtetur in nobis. Nos paſſionibus eius conformari, vt perueniamus ad ſimilitudinem reſurrectionis ex mortuis. Quæ ſubiicitur ratio, non ad probandam vllam dignitatem, ſed ſpem regni Dei confirmandam pertinet: acſi diceret, Vt iuſto Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis veſtris expectere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietem a vexationibus imperitii. Alter locus, qui ſic iuſtitiam Dei decere tradit ſuorum obſequia obliuioni non mandare, vt propè iniuſtum fore ianuat ſi obliuiſcatur, hanc rationem habet: Deus, quò ſegnitiam noſtram acueret, fiduciam nobis fecit, non iurium fore quem in gloriam nominis ſui ſuſceperimus laborem. Semper meminimus, hanc promiſſionem, vt cætera omnes, nihil fructus nobis allaturam niſi præcederet gratuitum miſericordiæ ſædus, cui tota ſalutis noſtræ certitudo incumberet. Eo autem ſructi, cor fidei ſecurè debemus, obſequiſ etiam noſtris quamlibet indignis non deturum: à Dei liberali atque gratuita. In ea expectatone vt nos confirmet Apoſtulus, Deum aſſerit non eſſe iniuſtum, quin conſtaturus ſi fidei ſemel data Iuſtitia igitur iſta magis ad diuinæ promiſſionis veritatem, quàm ad reddendam debiti æquitatem reſertur: ita quem ſenſum in ſigne eſt dictum Auguſtini: quod vt vit ſanctus repetere ſæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignū iudico quòd aſſidue memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui ſe nobis, fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, ſed omnia pro-

2. Theſſ. 1. 5

Heb. 6. 10

Rom. 8. 29

Luc. 24. 26

Act. 14. 22

Galat. 6. 17

2. Cor. 4. 10

Rom. 8. 29

In Pſal. 32. 109, & In alibi ſæpe.

8 Adducuntur & illæ Pauli ſententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Coloff. 3. 14
Item, Nunc manēt ſpes, fides, charitas: ſed maxima in his charitas. Item, Reſtantur Phariſæi Super omnia habere charitatem, quæ eſt vinculum perfectionis. Ex priſtis noſtræ ætatis, mis duobus contendunt noſtri Phariſæi charitate nos iuſt fieri potiùs quàm fide: virtute nimirum, vt ipſi aiunt potiùs. At nullo negotio diſſoluuntur hæc argutatio. Expoſuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide inter pretamur, qua maiorem eſſe charitatem dicit: non tanquam ſit magis meritoria, ſed quia magis fructuofa eſt, quia latiùs patet, quia pluribus ſeruit, qui ſemper viget: quum fidei vſus ad tempus conſiſtat. Si excellentiam ſpectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hic Sermo Pauli non eſt. Siquidem vnū iſtud vrget, vt mutua charitate nos in Domino viciffim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem dei præcellere: quis tamè ſano iudicio, imò quis omnino ſano cerebro, ſan-

1 Cor. 13. 2, & 13

Coloff. 3. 14

Reſtantur Phariſæi

Super omnia habere charitatem,

quæ eſt vinculum perfectionis.

Ex priſtis noſtræ ætatis,

mis duobus contendunt noſtri

Phariſæi charitate nos iuſt fieri

potiùs quàm fide: virtute nimirum,

vt ipſi aiunt potiùs.

At nullo negotio diſſoluuntur

hæc argutatio.

Expoſuimus enim alibi,

ad veram fidem nihil pertinere

quæ primo loco dicuntur.

Alterum nos quoque de vera fide

interpretamur, qua maiorem eſſe

charitatem dicit: non tanquam ſit

magis meritoria, ſed quia magis

fructuofa eſt, quia latiùs patet,

quia pluribus ſeruit, qui ſemper

viget: quum fidei vſus ad tempus

conſiſtat. Si excellentiam ſpectamus,

meritò Dei dilectio primas teneat:

de qua hic Sermo Pauli non eſt.

Siquidem vnū iſtud vrget, vt

mutua charitate nos in Domino

viciffim ædificemus. Sed fingamus,

modis omnibus charitatem dei

præcellere: quis tamè ſano iudicio,

imò quis omnino ſano cerebro,

ſan-

ex eo ratiocinetur magis iustificare? Vis iustificandi quæ penes fidem est, non in dignitate operis locatur. Sola Dei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quum dum fides apprehendit, iustificare dicatur. Nunc si aduersarios interrogas quomodo sensu iustificationem charitati assignent: respondebunt, Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptione iustivâ nobis impurari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum Fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentum sit quo Christi iustitiam gratis obtinemus. Isti prætermissa Dei misericordia, Christi quæ præterito (vbi summa iustitiæ est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra se selem excellat. Perinde ac si quis aptiorem esse Regem disputet conficiendo calceo quàm sutorem, quia sit infinito præstâtior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholas omnes Sorbonicas ne summis quidem labris degustare quid sit fidei iustificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomen tantulo intervallo apud Paulum variè accipiatur, huius interpretationis nõ levis ratio mihi constat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subint, quia ad cognitionem Dei spectant, ea omnia κατ' ἀνακεφαλαίωσιν sub nomine fidei & spei cõplectuntur: ac si diceret, Et Prophetia, & lingua, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopum, vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem non nisi per spem & fidem in hac vita agnoscimus. Quum ergo fidem & spem nominò, hæc omnia simul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Caritas: hoc est, quantacunque sit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua est caritas, &c. Ex tertio loco inferunt, Si perfectionis vinculum est caritas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est quam perfectio. Primò vt omittam perfectionem illic à Paulo vocari dum probè constituit Ecclesiæ membra inter se bene coherere, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem ipsam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus: indèque inferam, quum omnes à charitatis complemento sint remotissimi, spem omnem illis perfectionis abscissam esse.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonicæ arrepta ex Scripturis temerè (vt quodque primùm obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec commemorare ipse possim, nisi velim haberi meritò ineptus. Ita que fluem faciã, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modum sibi placent. Respondet enim Legiscõsulto roganti quid esset ad salutem necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltra, inquit, volumus, quum ab ipso gratiæ auctore per mandatorum obseruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quasi verò non constet, Christum vis respõsa sua attemperasse quibuscum negotium esse sibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominum inducebat vt sic responderet. Ille persuasionem legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia exercebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus compareretur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mandata, si in operibus vita quaeritur. Atque hæc doctrina cognitu necessaria est Christianis: quomodo enim ad Christum confugetent, nisi se agnoscerent à viuitæ in mortis præcipitium excidisse? Quomodo autem intelligerēt quàm procul aberrarip à viuitæ, nisi prius qualis sit illa intelligant?

Tum

Non pugnare cum gratuita iustificatione fidei, dictum Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

Matt. 19. 17

Tum igitur demum recuperandæ salutis asyllum in Christo esse admo-
nentur, dum cernunt quantum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ
Legis obseruatione continetur, dissidium. Sumit a hæc est, si in operi-
bus salus quaeritur, seruanda esse mandata quibus instituiamur ad perfe-
ctam iustitiam. Sed non est hic hærendum nisi velimus in medio cursu
deficere: nemo enim nostrum seruandis mandatis par est. Quoniam er-
go Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus neces-
se est: nempe ad fidem Christi. Quamobrem vt hic Dominus quem vana
operum conscientia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuo-
cat, vnde discat se esse peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio ob-
noxium: sic alios qui eiusmodi sui notitia iam humiliati sunt, alibi, o-
missa Legis mentione, gratiæ promissione solatur, Venite ad me omnes
qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem
animabus vestris.

Matth. 11. 29

10 Tandem, postquam Scripturam inuertendo defatigati sunt, ad ar-
gutias & sophismata delabuntur. Cavillantur in eo, quòd fides alicubi o-
pus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus oppo-
nere. Quasi verò fides, quatenus obedientia est diuinæ volûtatis, suo me-
rito iustitiam nobis conciliet: ac non potius, quòd Dei misericordiam
amplectendo, Christi iustitiam, ab ea nobis oblatam in Evangelij prædi-
catione, cordibus nostris obsignat. Talibus ineptis diluendis si non im-
moror veniam dabunt lectori: ipsæ enim, sine alieno impetu, suapte de-
bilitate satis franguntur. Obiectionem tamen vnã, quæ speciem habet
aliquam rationis, obiter discutere libet, ne quibus non ad eò exercitatis
negotium faciat. Quum eandem esse contrariorum regulam dicet sen-
sus communis, ac peccata singula iniustitiæ nobis vertantur, consenta-
neum esse aiunt, singulis quoque bonis operibus iustitiæ laudem tribui.
Qui respondent, ab vna fidelitate propriè prodire hominum damna-
tionem, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciunt. Equidem
illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem ef-
se. Est enim prima à Deo deserta, quam sequuntur deinde particulares
contra Legem transgressiones. Sed quòd videntur eandem statuere bo-
norum & malorum operum rationem in æstimanda iustitia vel iniusti-
tia, in eo cogor ab ipsis dist. nute. Iustitia enim operum est perfecta Le-
gis obedientia. Itaque iustus operibus esse non potes nisi hanc velut re-
ctam lineam perpetuo vitæ tenore sequeris. Ab ea vbi primùm deflexi-
sti, in iniustitiam prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex vno aut
paucis operibus contingere, sed ex inflexibili indefessâque obseruatione
diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniustitiæ multò diuersissima est ratio.
Qui enim scortatus est, aut furatus, vno delicto mortis est reus: quia in
Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo nostri isti argutiores, quòd
ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno, factum
omnium reum iam esse: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c.
Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iustum ef-
se vnus cuiusque peccati stipendium: quia iusta Dei indignatione ac vl-
sione digna sunt singula. Sed insulsus eris ratiocinator si ex aduerso in-
feras, vno opere bono conciliari posse hominem Deo, qui multis pecca-
tis eius iram promeretur.

*Fides nõ iustificat
quatenus est opus.*

Iohan. 6. 29

*Vnum bonũ opus,
aut plura non suffi-
cere ad iustitiam eo-
rum Deo, licet vnũ
peccatum sufficiat
ad dñationem: ne
que hic valere axi-
sima, contrariorũ
eandem est regula.*

Iacob. 2. 10

De libertate Christiana.

CAP. XIX.

TRACTANDVM nunc de Christiana libertate: cuius explicatio præ-
termitti minimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinæ
compendio complecti propositum sit. Est enim res apprimè ne-

Quam necessaria cessaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggre-
ditur libertatis Chri- conscientie audent in multis hæſitant & reſiliunt, ſemper variant & tre-
ſtiana cognitio. pidant: præſertim verò appendix eſt iuſtificationis, & ad vim eius intel-
 ligendam non parum valet. Imò qui Deum ſeriò timent, hinc fructum
 incomparabilem percipient eius deſtinz quam impij & Lucianiſi ho-
 mines lepide ſuis diſtictis exagitant: quia in ſpiritali ebrietate, qua cor
 repti ſunt, quævis proteruita illis eſt licita. Quare nunc opportunè in
 medium prodibit: deinde planiorem eius diſputationem (nam leuiter a-
 liquoties ſuprà à nobis atacta eſt) in hunc locum reuicere vtile fuit: quia
 ſimulatque inſerta eſt aliqua mentio Chriſtiane libertatis, ibi aut ſe uet
 libidines, aut inſani motus ſurgunt, niſi maturè obuiam eatur laſciuis
 ingenijs iſt, quæ alioqui optima quæque peſſimè corrumunt. Partim
 enim huus libertatis prætextu omnem Dei obedientiam excutunt, & in
 effrenatam licentiam ſe protipiunt: partim indignantur, putantes om-
 nmem moderationem, ordinem, rerùmque delectum tolli. Quid hic a-
 gamus, talibus anguſtus circumſcripti? An Chriſtiana libertate valere iuſ-
 ſa, huiusmodi periculis opportunitate præcidamus? Atqui, vt dictum
 eſt, niſi ea teneatur, nec Chriſtus, nec Euāgelij veritas, neque interior pax
 animæ rectè cognoscitur. Danda potiùs opera ne ad eò neceſſaria doctri-
 nę pars ſupprimatur, & occurratur tamen interim abſurdis illis obie-
 ctionibus quæ inde enaſci ſolent.

Tribus in partibus 2. Chriſtiana libertas in tribus (vt ego quidem ſentio) partibus ſita
ſitam eſſe Chriſtia- eſt. Prima, vt fidelium conſcientiam, dum fiducia ſuæ coram Deo iuſtifica-
nam libertatē. Pri- tionis quaerenda eſt, ſe ſe ſupra Legem erigant atque efferant, totamque
ma vt fidelium cõ- Legis iuſtitiam obliuiſcantur. Nam quum Lex (vt alibi iam demonſtra-
ſcientiæ, dum fidu- tum eſt) neminem iuſtum relinquat: aut ab omni ſpe iuſtificationis ex-
ciam ſuæ coram Deo cludimur, aut ab illa nos ſolui oportet: ac ſic quidem, vt nulla proſus
iuſtificationis qua- operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum ſe afferre debe-
runt, tota Legis iu- re ad obtinendam iuſtitiam cogitat, non poteſt modum aut ſinem præ-
ſtitiam obliuiſcan- ſigere: ſed debitorem vniuerſæ Legis ſe conſtituit. Sublata igitur Lex
tur. mentione, & omni operum cogitatione ſepoſita, vnam Dei miſericor-
 diam amplecti conuenit quum de iuſtificatione agitur: & aucto à nobis
 aſpectu, vnum Chriſtum intueri. Non enim illic quaeritur quomodo iu-
 ſti ſimus: ſed quomodo, iniuſti licet ac indigni, pro iuſtis habeamur. Cuius
 rei ſi certitudinem aliquam aſſequi volunt conſcientiæ, nullum Legi
 dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus ſu-
 peruacaneam eſſe, quos non ideo docere & exhortari & ſtimulare ad bo-
 num deſinit, tameſi apud Dei tribunal in eorum conſcientiis locū non
 habet. Hæc enim duo vt multò diuerſiſſima ſunt, ita probè diligentèrque
 ſunt à nobis diſtinguenda. Tota Chriſtianorum vita, quædam pietatis
 meditatio eſſe debet: quoniam in ſanctificationem vocati ſunt. In hoc
 ſitum eſt Legis officium, vt eos officij ſui admonendo, ad ſanctitatis &
 innocentie ſtudium excitet. At vbi conſcientiæ ſollicitantur quomodo
 Deum habeant propitium, quid reſponſurę ſint, & qua fiducia conſtatu-
 ræ ſi ad eius iudicium poſtulentur: ibi non ſubducendum eſt quid Lex
 requirat, ſed vnus Chriſtus pro iuſtitia proponendus, qui omnem Legis
 perfectionem ſuperat.

Ephes 1. 4
1. 7. 1. 4. 5

Gal. 3. 13. 5. 1

3. In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolæ ad Galatas ver-
 titur. Nam inſulſos eſſe interpretes qui docent Paulum in ea pro cereimo-
 niarum tantum libertate pugnare, ex locis argumentorum probari po-
 teſt. Quales iſti ſunt, Quòd Chriſtus factus ſit pro nobis execratio, vt nos
 ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Chriſtus nos li-
 berauit, ſtate, & ne ruruſus iugo ſeruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus
 dico, ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Et qui circuncidi-
 tur,

tar, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicumque per Legem iustificamini: à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublimius coninetur quàm ceremoniarum libertas. Euidem fateor Paulum illic de ceremoniis tractare: quia illi cum pseudopapostolis pugna est, qui veteres Legis vmbra, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiam moliebantur. Verùm ad hanc quæstionem expediendam disputandi erant. altiores loci, in quibus tota controuersia posita erat. Primum, quia vmbra illis iudicis obscurabatur Euangelij claritas, ostendit in Christo nos solidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Moais ceremoniis adumbrabantur. Deinde, quia illi impostores pessima opinione imbuebant plebem, quæ hæc scilicet obedientia valeret ad promerendam Dei gratiam: hic plurimum insitit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis elementis, iustitiam se consequi posse coram Deo existiment si leles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersi hominibus aliàs impendet, esse per crucem Christi liberos: vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremo conscientis fidelium suam assentit libertatem, nequa religione in rebus non necessariis obstringantur.

Galat. 4. 30

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet, vt conscientia non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequantur: sed Legis ipsius iugo liberæ, voluntati Dei vtrò obediant. Quoniam enim in perpetui terroribus versantur quandiu sub Legis dominio sunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositæ erunt nisi huiusmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuis & magis perspicuè assequemur quò hæc pertineant. Legis præceptum est vt diligamus Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio sensu & cogitatione est euacuanda, cor omnibus desideriis expurgandū, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ aliis multum progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. Nam et si Deum ex animo diligunt, & sincero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & sistuntur quominus citato ad Deum cursu pergant. Multo quidem conatu contendunt: sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hinc faciant, dum sentiunt: nihil se minus quàm Legem præstare. Volunt, aspirant, conantur: sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum esse vident. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso non omnino malum esse quia imperfectum, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptum esse. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem damnat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum consideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipso transgressionem Legis esse inueniet quia imperfectum est.

Secunda ratio libertatis Christianæ, hinc & sect. 5. 6.

Deut. 6. 5

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiaccnt si ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum se alacriter accingerent ad opus infælicis animæ, pro quo non nisi maledictionem se referre posse considerent? Rursum si ab hac seuera Legis exactione vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant, hilaris & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui Legis iugo astringantur, seruis sunt similes quibus certè in singulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in cõspectum domino: tum venire audent, nisi exactus operatum modus confiterit. Filij verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, ali-

quid etiam vitij habentia offerre, confisi suam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiam si minus exactè fecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui ceitò confisi sumus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatum iri, quantumcumque sint, & quantumuis studia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis cõfirmat, *Maich. 3. 17* Parcari eis, inquit, sicut solet pater filio parcere seruienti sibi: vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia cõnuere positum constat, quum simul obsequij memnerit. Neque hæc fiducia patrum nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur: siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autè qui possit inter illos terrores, vbi dubitatur offendaturne Deus, an colatur nostro opere?

Heb. 11. 3 6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate illustris est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominati quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quum enim fideles hortatus esset ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, nè ex haberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerit tanquam ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contrà obicere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam concupiscentiis, & peccatum in se habitare: subiicit eam consolationem à Legis libertate: ac si diceret, Tametsi nondum extinctum peccatum, necdum iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo deiciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non sumus sub Lege, hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

Tertia ratio libertatis Christianæ, hinc & sect. 8.

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt ἀβίβωτοι, religione coram Deo teneamur: quin eas nunc vsurpare, nunc omittere indifferenter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio perquam nobis necessaria est: quæ si aberit, nulla cõscientiis nostris futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur hodie plerisque inepri qui disceptationem mouemus de libero esu carnum, de libero feriarum vestium que vsu, & similibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgò creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientia, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Si quis dubitare inceperit an sibi in linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio: secum enim volutabit annon sine mantilibus cœnare possit, an non sudariis carere. Sicuti paulò delicatioribus illicitis visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edula tranquillus coram Deo comedit: dum in mentem venit se vilitatibus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientia pace biberit: postmodò nec dulciorem mundiorèmq; aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super transuersam (quod dicitur) festuam incidere nefas ducat. Non enim hic leue certamen inchoatur: sed hoc controveititur ut his aut illis nos vri Deus velit: cuius voluntas cõsiliis nostris ac factis omnibus prære debet. Hinc alios desperatione in confusam voraginem abripi necesse est: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam nõ habeant. Quicumque enim tali dubitatione impliciti sunt, quoquò se vertant præ-

sententia

sentem vbique conscientia: offensionem vident.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipies) nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subicit: modò eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verùm si qua superstitiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura erant, nobis contaminantur. Quare subicit, Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. At qui diiudicat, si egerit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porro quod non est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias quia omnia securè nihilominus audendo, se animosiores ostendunt, nonne se tantundem à Deo auertunt? qui verò aliqueo Dei rimore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere auctante conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, quæ tamen sola nobis omnia in vsum nostrum sanctificari testatur Paulus, intelligi autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum Dei bona esse intelligunt quibus vtuntur, & Deū in operibus suis laudant: sed quum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas nempe vt Dei donis nullo conscientia: scrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt: quæ fiducia & pacem cum eo habeant anima: nostræ, & eius erga nos largitatem agnoscant. Hæc enim comprehenduntur omnes libertæ obseruationis ceremoniæ, nequa necessitate ad eas obseruandas conscientia: astringantur: sed earum vsum Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

9 Est autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualelem esse: cuius tota vis in formidolosis conscientia: coram Deo pacificandis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac sollicitæ siue anxia: sint vtum opera imperfecta & vitiis carnis nostræ inquinata Deo placeant, siue de rerum indifferentiũ vsum torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: vel qui nullam esse putant nisi coram hominibus vsurpata: ideò que in ea vtenda nullam infirmitatem fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur. Nullus ferè est cui sumptuosum esse per facultates liceat, quem non delectet, in cœnatum apparatus, in cultu corporis, in extruendis domibus luxuriosus splendor: qui non omni lauitiarum genere inter alios eminere velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res esse indifferentes: fateor: modò iis indifferentes quis vtatur. Cæterum vbi nimis cupidè appetitur, vbi superbe iactantur, vbi luxuriose effunduntur, quæ per se licita alioqui erant, his vitiis scædari certum est. Inter res indifferentes optimè distinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta est eorũ mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suã habent, qui saturati sunt, qui nunc ridet, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorũ conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ sunt, hominum vsum permissa: imò Dei prouidentia destinata: nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibitum est. Verum istud quidem: sed vbi

Rom. 14. 14

Ibid. 22

1. Tim. 4. 5

Hic & sect. 10. ostenditur, libertatẽ Christianã esse rem spiritualelem: & eã peruersè interpretari quocunq; vel suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vel ea abutuntur cum fratrum infirmitatibus offendiculo.

Tit. 1. 15

Luc. 6. 24

1. Amos 6. 3, 4

Ist. 5. 8

rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se ingurgitare, mentem & animum inebriare præsentibus voluptatibus, nouisque semper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vsu longissimè absumunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & interrogantiam: vt pura conscientia Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi vsus regulam. Desit rursus hæc moderatio, plebeix communisque deliciae nimix sunt. Nam illud vere dicitur, In burto & rudi panno sepe animum purpureum habitare: interdum sub bysso & purpura simplicem humilitatem latere. Ita in suo quisque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel splendè viuat: vt meminerint omnes se à Deo ali vt viuant, nò vt luxuriantur: ac legem hanc Christiane libertatis putent si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, is contenti, esse: si norint & humiles esse & excellere: si docti sint vbique & in omnibus & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati.

Philip. 4. 11

Errant & in eo plerique, quòd perinde ac si sua libertas incolumis ac salua non esset nisi testes liberet homines, promiscuè & imprudenter ea vtuntur. Quæ importuna vsurpatione infimos fratres sæpe numero offendunt. Videas hodie quosdam, quibus sua libertas non videtur consistere nisi per esum carnum die Veneris in eius possessionem venerint. Quòd edunt non reprehendo: sed exigenda est ex animis falsa isthæc opinio: si quidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum consequi in hominum conspectu, sed apud Deum: & tam in abstinento constitutam esse, quam in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt vescantur carnebus an ouis, rubisæ an nigris vestibus induantur: satis superque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiam si posthac carnibus tota vita abstineat, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi sunt. Imò ideo quia liberi sunt, libera conscientia abstinent. Perniciosissimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem uulius pensi habent, quam sic sustineri à nobis decet nequi temerè admittamus eorum offendiculo. Verùm interdum quoque intret, eorum hominibus affecti nostram libertatem. Et hoc fateor: modus tamen summa cautione tenendus est: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendaui, abiciamus.

*Quæ cauenda sint, quæ negligenda scanda-
lala Quid scandalum datum, quid acceptum.*

Dicam hic itaque de scandalis non nihil, quo in discrimine hæbenda sint, quæ cauenda, quæ ite in negligenda: vnde postea statuere liceat quis sint et homines libertati nostræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ scandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ testimonium habet, nec ineptè exprimit quòd significat. Siquid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, nò ordine, nec suo loco facias quo imperiti imbecillè que offendantur, scandalum abs te datum dicitur: quoniam tua culpa factum fuerit vt eiusmodi offensio suscitaretur. Ac omnino scandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipsius profecta est. Scandalum acceptum vocatur, quum res altoqui non improbè nec importunè admittita, maleuolentia aut sinistra quadam animi malignitate in offensionem occasionem rapitur. Non enim hic datum erat scandalum: sed si nostri illi interpres sine causa accipiunt. Priore illo scandali genere non nisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo acerba ingenia & Pharisæica superciliosa. Quare alterum vocabimus scandalum infirmorum, alterum Pharisæorum: ac sic libertatis nostræ vsum temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantix cedere debeat: Pharisæorum austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abunde multis locis ostendit Paulus.

Infirmos,

Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius aliū iudicemus: *Rom. 14. 2*
 verum illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio: *Ibid. 13*
 & multa in eum sensum, quæ ex eo loco peti satius est quam hinc referri.
 Summa est, vt nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium sustineamus, nec placeamus nobis ipsis: sed vnusquisq; nostrūm proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi Sed videte nequo modo facultas vestra offendiculo sit iis qui infirmi sunt. Item, Omnia quæ in macello venduntur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Porro conscientiam dico non tuam, sed alterius. Denique tales estote vt nullum præbeatis offendiculum neque Iudeis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei. Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tātūm ne libertatem vestram detis in occasionem carni, sed per charitatem seruiete vobis inuicem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacatè etiam inter homines viuamus. Pharizæorum autem offensio quācūq; facienda, discimus ex verbis Domini: quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admonuerat discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos, nec curandam esse eorum offensionem. *Matt. 15. 14*

10 Restamen adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habendi infirmi, & qui Pharisei: quo discrimine sublato, non video quis pro his restet inter offensiones libertatis vsus, qui nunquam sine summo periculo foret. Verūm mihi clarissimè definitū videtur Paulus tum doctrinam exempli quatenus vel moderanda sit libertas nostra, vel offendiculis redimenda. Timotheum quum in cōsortium suum assumeret, circumcidit: Titum vt circumcideret adduci nō potuit. Diuersa facta: nulla consilij nec animi mutatio: nempe in circumcidendo Timotheo, quum liber esset ab omnibus, omnibus se in cōspicuum seruū fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæus, vt Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erāt, quasi esset sub Lege, vt eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnina, vt multos serualet, quemadmodum alibi scribit. Habemus iustam libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid respexerit quum Titum circumcidere fortiter abnuī, ipse testatur, sic scribens, Sed neque Titus, qui mecum erat, quum esset Græcus, cōpulsus fuit circumcidi, propter obiter ingressos falsos fratres qui subintroierant ad explorandam libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, quod nos in seruitutem adigerent: quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, vt Euangelij veritas maneret apud vos. Habemus & necessitatem vindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones Pseudoapostolorum, ea infirmis in conscientijs periclitatur. Vbiq; studendum charitati, & spectanda proximi adificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at non omnia expediunt. Omnia mihi licent: at non omnia ædificant. Nemo quod suum est querit, sed quod alterius. Nihil iam hac regula expeditur, quā vtendum libertate nostra, si in proximi nostri adificationem cedat: sin ita proximo non expedit, ea tunc abstinendum. Sunt qui Paulinam prudentiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minus quā in officia charitatis eam conferentes. Sæpe enim quieti vt consulant, omnem libertatis mentionem sepultam optant: quum non minus intersit proximorum libertatem in eorum bonum & ædificationem in eorum vsurpare, quā pro ipsorum commode, eam loco moderati. Præ autem hominis est cogitare, sibi liberam in rebus externis potestatem ideo esse concessam quod sit ad omnia charitatis officia expeditior.

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docuit, ad res medijs & insufficientes referri volo. Nam quæ necessaria sunt sibi, nullius offēdit. *Quod cauere iulem, ne offendiculus.*

*finis infirmis, locū
habere tātum in re
bus inliferitibus:
itaq; hac doctrina
perperā abuti, qui
in infirmoū gra
tiam dicunt se inf
sam addere.*

offendiculi timore omittenda sunt. Quæma Imodum enim charitati subii
cienda est nostra libertas: ut sub fidei puritate subidere vicissim charitas
ipsa debet. Equidem & hic charitatis rationem haberi decet, sed vsque ad
atas: hoc est ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est pro
banda eorum intemperies, qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui per
rumpere omnia in ilunt quā dissuere. At nec audiendi sunt qui quum
in mille impietatis formis duces se præbent, sic sibi agendum fingunt ne
proximis sint offendiculo: quasi non interim proximorum conscientias
in malum ed sciant: præsertim vbi nulla spe exitus in eodem semper hæ
rent luto. Et suavis homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sic institue
dus proximus, aut lacte pascendo esse, quem pessimis exitiālibusque
opinionibus imbuunt. Lactis potus se aluisse Corinthios Paulus com
memorat: sed situm inter eos fuisset Papalismi ssa, an sacrificia ad
præbendum ipsis lactis potus? Minimè: nam lac venenum non est. Men
tiuntur ergo se alere, quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. At
que vt demus, probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem: quo
vsque tandem pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grā
descunt, vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte
fuisse vnquam educatos certum est. Cur nunc acrius cum illis non cou
grediatur, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ
quæ refutentur, quum apud omnes sanos merito fordeant: deinde quia
peculiaribus scriptis hoc abunde præstiti, nolo actum agere. Tantum
hoc teneant lectores, quibuscunque scandalis Satana & mundus auertere
nos molantur: à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præ
scribit, strenuè nihilominus perendum esse: deinde quicquid discrimi
num impendat, non tamen liberum esse vel latum vnguem deflectere
ab eiusdem Dei imperio, nec vilo prætextu fas esse quicquam tentare nisi
quod permittit.

1. Cor. 3. 2

*¶ Vnde Epi l. de su
gredis impiorū illi
citis jacris. Itē E
pil. de abicendis
vel admin. st sacer
dotis &c. Item li
bellum de vitand.
superst. &c.
Hic & scilicet. s. ene
flatur. fideliam cō
scientiam Christi be
neficio libertatem
adip. ut eximi o
nonum hominū po
titate: & quomo
do id intelligendū.*

14. Iam verò quum hæc libertatis prærogatiua, qualem antea descri
psimus, donat v fideles conscientia id Christi beneficio consequuntur, sit
ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur, in quibus eis ef
se liberæ Dominus voluit: omnium hominum potestate exemptas esse
constituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam tantæ suæ libera
licitatis petire aut conscientias ipsis fructum. Neque res leuicula existimā
da nobis est, quam videmus tantī Christo constituisse: vt pote quam non
auro, aut argento, sed proprio sanguine estimauit: vt Paulus non dubitet
dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subie
ctionem tradimus. Si quidem non aliud agit aliquot capitibus Epistolæ
ad Galatas, quàm Christum nobis obscurari, vel potius ex ingu, nisi in
sua libertate stent conscientia nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt
hominum arbitrio legum ac constitutionū vinculis illaqueari. Verūm,
vt res est cognita dignissima, ita longiori magisque perspicua explica
tione indiget. Statim enim ac que de humanarum constitutionum abro
gatione verbum factum est, ingentes turbæ partim à seditionis, partim à
calumniatoribus commouentur: quasi vnuerfa simul tollatur ac sub
uertatur hominum obedientia.

1. Pet. 1. 18
Galat. 5. 13

15. Ad eum ergo lapi leni nequis impingat, primūm animaduerta
mus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia
ad pietatem & ad cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad hu
manitatis & ciuitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo
truditur. Vulgò appellari solent iurisdicctio spiritualis & temporalis, non
improprie nominibus: quibus significatur, priorem illam regimenis
speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ
sunt versari: non quidem in pascendo tantum, aut velticendo, sed in præ
scribendo.

*De regimine spiri
tuali & politico,
& quomodo distin
guenda sit in liber
tate. Christi ore
prælati. ne.*

scribendo.

scribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè, modestèque exigat. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autè externos mores duntaxat componit. Alterù vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendique ab alterius cogitatione animi Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & varix leges præesse possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: ac si minus secundum externum regimen humanis legibus subiicerentur Christiani, quia soluta sunt coram Deo ipsorum conscientia: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundum spiritum liberi sunt. Deinde quia in iis etiam constitutionibus quæ ad spirituale regnum videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiam ipsas discernere oportet quæ legitimæ habendæ sint, vt Dei verbo consentaneæ: quæ rursus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia superse- deo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Ecclesiæ potestate ageatur. Huius autem disputationis hæc sit clausula. *Quæstio (vt dixi)*

per se non adeò obscura vel perplexa, plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientia forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget q̄ Paulus obediendum esse magistrati præcipit, non pœnæ solum metu, sed propter conscientiam: vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quod si ita esset, caderet quicquid paulò antè diximus, ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluarur, primò operæpretium est tenere quid sit conscientia: ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. Nam sicuti quum mente intelligentiaque homines apprehendunt rerum notitiã, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicij, quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicium tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod nouit, sed eousque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit, conscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inelusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini cultus, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, ne quid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientie interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author Epistolæ ad Hebræos, non habere amplius conscientiam peccati: pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nos amplius non arguat.

Distinctio inter externum & conscientia forum. Eadem tractantur lib. 4. cap. 10. sect. 3. 5.

Rom. 13. 1. & 5

Quid sit conscientia, & quo sensu dicat Paulus obediendum esse magistratibus propter conscientiam, tractatur hic & sect. 16.

Rom. 2. 15

1. Pet. 3. 21

Heb. 10. 2

1. Tim. 1. 5

Act. 24. 16

minum cum Deo communicatio: qua sanctorum cœli ingressi, de suis promissis illum coram appellant: ut quod verbo duntaxat annuentei crediderunt non fuisse vanum, ubi necessitas ita postulat, experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur postulare: adeò verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini indicatos fides nostra intuita fuerit. Iam verò quàm necessaria sit & quomodis utilis sit precandi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Non abs re est profectò quòd cœlestis Pater vnicui in sui nominis inuocatione salutis prœdium esse testatur, quæ scilicet præsentiam & prouidentiam eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipsum, ut se nobis præsentem exhibeat, accersimus. Hinc eximia conscientis nostris requies ac tranquillitas nascitur: siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abudè quiescimus, quòd illum nihil malorum nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi sumus.

3 Sed enim, dicit quispiam, annò sine monitore etiam nouit & qua parte urgeamur, & quid nobis expediat: ut superuacuum quodammodo videri queat ipsum precibus nostris sollicitari, perinde atque coniuuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit: Verum qui sic ratiocinantur, quem in finem suos ad orandum instituerit Dominus non animadvertunt: neque enim id tam sua ipsius, quam nostra potius causa ordinauit. Vult quidem, ut æquum est, sibi usum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid experunt homines, & sentiunt ad suam utilitatem facere, idque votis testatum faciunt. Sed huius quoque sacrificij quo ipse colitur utilitas ad nos redit. Itaque sancti patres quò Dei beneficia apud se & alios consententiùs iactant, eò actius ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis satis erit: qui de consilio Deiceret, postquam regi Achab pluuiam nò temerè pollicitus est, anxie tamen inter genua precatur, famulumque seprem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abreget, sed quòd officij sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud Deum deponere. Quare tamen si nobis ad miseras nostras istudis & hebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque succurrit: nò rogatus: nostra tamen plurimum interest assidue ipsum à nobis implorari, ut serio ardeat, que eius semper querendi, amandi, colendi desiderio cor nostrum in se immerat, dum assuescimus ad ipsum, velut ad sacrâ anchoram in omni necessitate confugere. Deinde ut nulla cupiditas, nullumque omnino votum animum nostrum subeat, cuius ipsum testem facere pudeat: dum vota nostra omnia coram eius oculis sinitere, adeòque totum cor effundere discimus. Tum ut ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis provenire nostra precatione admonemur. Ad hæc quod perebamus cõsequuti, votis nostris ipsum respondisse persuasi, hinc ad meditantem eius benignitatem ardentius feramur: & simul maiorem voluptate amplectemur quæ precibus agnoscamus fuisse impetrata. Postremò ut eius prouidentiam animis nostris pro imbecillitatis nostræ modo vsus ipse & experimentum confirmet, dum intelligimus ipsum non modò polliceri, se nunquam nobis defuturum, & aditum vitrò ad se appellandum in ipso necessitatis articulo patrefacere: sed manum semper habere extentam ad suos iuuandos: nec lactare eos verbis, sed præsentis operæ. Hæc opes clementissimus Pater, utcumque nunquam

de serua, et quot modis sit utilis precandi exercitatio, licet Deus nobis non peccantibus non sit cessaturus, nec monotore egent.

Ioel 2.32

1. Reg. 18. 42

Prima utilitas orationis.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpentisq; speciem plerumque prabet, quò ita ad se petendum, rogandum, flagitandum magno nostro bono nos, alioqui defides & ignauos, exerceat. Nimum ergo insulset illi, qui, vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentia, rerum omnium custodia excubantem, frustra nostris interpellationibus fatigari garrunt: quum non frustra Dominus contrà: stetur se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suum in veritate. Nihilominus scius est quod alij augantur, superfluum esse eorum petitionem quæ vltro largiri paratus sit Dominus: quum ea ipsa quæ à spontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus nostris concessa velut agnosci. Quod testatur memorabilis illa sententia Psalmi, cui multe similes respondent, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum: quæ Dei prouidentiam sua sponte curandæ piorum salutis intentam sic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abstergitur socordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum necessitati subueniat: sed vult ipse vicissim audire nostros gemitus, quò suum erga nos amorem melius probeat. Atque ita vt unquam verum est, non dormire neque dormire custodem Israelis, & tamen cessare quasi nostri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

Psal. 145. 19

Psal. 34. 15

Psal. 121. 4

Primo lex vite in-
stituta est orationis,
hic & scilicet.

4 Porro ritè probèque instituendæ orationis esto hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animoque compositi simus. Quod scilicet quantum ad mentem consequemur, si carnalibus curis cogitationibusque expedita, quibus à recto puròque Dei intuitu auocati aut deduci queat, non modo rotundè intendat se in precationem, sed etiam quoad fieri potuerit supra seipsam eleuetur ac feratur. Neque verò mentem hinc requiro ita explicitam, vt nulla solitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate orandi: feruorem in nobis accendi (qualiter sanctos Dei seruos, ingenites cruciatibus nedum sollicitudines videmus testari, quum à profunda abyssu atque è mediis mortis faucibus querulam se ad Dominum efferre vocem dicunt) sed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc vaga ipsa mens circumferatur, & è cælo detracta in terram deprimatur. Supra se verò ipsam eleuari oportere intellego, nequid eorum qua exca & stolidi nostra ratio commentari solet, in Dei conspectum proferat, nec se intra vanitatis suæ modulū restrictam teneat, sed ad puritatem Deo dignam assurgat.

5 Vtrunque notatu apprime dignum, vt quisquis se ad orandum comparat, illuc suos sensus studiòque applicet, neque (vt fieri solet) distrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas testis illa licentiæ nimium lasciuentis & ab omni metu soluta. Quam in te tantò enixius laborandum est quantum magis disticilem experimur: uenio enim sic intentus est ad precandum quin multas obliquas cogitationes obrepere sentiat, quæ orationis cursum vel aberrumpant vel flexu aliquo ac disuerticulo morentur. Hic verò nobis succurrat quàm indignum sit, vbi Deus nos ad familiare colloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, facta profanis miscendis, dum eius reuerentia mentes nostras sibi deuinctas non tenet: sed perinde ac si nobis sermo esset cum homine vulgari, inter orandum, omisso illo, huc vel illuc transuolamus. Sciamus ergo non alios rite probèque se accingere ad orandum, nisi quos afficit Dei maiestas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atque id sibi vult ceremonia eleuationis manuum, vt meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus suos in sublime tollant. Sicut etiam dicitur in Psalmo, Ad te leuaui animam meam. Et sæpius hanc loquendi formam usurpat Scriptura, oratio-

Psal. 121. 1

nem tollere: ne in suis sc̄cibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hęc summa sit, quo liberalius nobiscum Deus agit, comitec nos inuitans vt in sinū suum curas nostras exoneremus, minùs nos esse excusabiles nisi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nòsque ad se trahit, vt studia sensùsque nostros seriò ad orandum applicemus: quod fieri non potest nisi mens cum impedimentis fortiter luctando sussum emergat. Alterum proposuimus, ne petamus nisi quæcum nobis Deus permittit. Etenim iubet nos effundere corda nostra, non tamen stultis ac prauis affectibus indifferenter habendas laxat: & dum promittit se facturum secundùm piorum voluntatem, non eousque procedit indulgentia, vt eorum arbitrio se submittat. Atqui in vtroque passim grauius delinquitur: neque enim modò temerè sine fronte, sine reuerentia Deū pleriq; de suis ineptiis interpellare audent, & quicquid per somniū adhibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: sed tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet, vt spurcissimas quasq; cupiditates obtrudere Deo ausing, quarum conscientios facere homines vehementer pudeat. Audaciam hanc triserūt atque etiã derestati sunt quidam profani homines, vitium tamen ipsum semper regnauit: atque hinc factum est vt ambitiosi Iouem sibi patronū asiscerent, avari Mercurium, Apollinem & Mineruam doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Vererem libidinosi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis suis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quàm si pares cū paribus iocose fabularentur. Atqui non patitur Deus suam facilitatē ita haberi ludibrio, sed ius suū sibi vendicans, vota nostra suo imperio subiicit & freno coercet: ita tenendum est illud Iohannis, Hęc est fiducia nostra, quòd si quid petierimus secundùm voluntatem eius, audit nos. Ceterum quia tantæ perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, querendum est remedium quod subueniat. Quemadmodum mentis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eodem sequi necesse est. Vtrunque verò longe infra subsistit, imò veriùs fatiscunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo vt huic imbecillitati succurrat Deus, Spiritum in precibus nobis dat magistrum, qui dicet quod rectum est, atque affectus nostros moderetur. Quia enim quid orandum sit quemadmodum oportet nescimus, in subsidium ille subit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, non quod ipse re vera vel precetur vel ingeniat: sed fiduciã vota, suspiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam sufficerent naturæ vires. Neq; ab re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos dicit Spiritu emittunt fideles: quia nò ignorant qui verè exercitati sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi vt vix repetiant quid profari expediat: imò dum conantur balbuire, impliciti hæsitant: vnde sequitur singulare eilè rectè orãdi donum. Hęc non eò dicuntur quòd nos ipsi propriæ desidæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quam plus satis sumus proclues (qualiter impiæ quorundam voces audiuntur, oscitantet esse expectandum donec ille mentes nostras a libi occupatas præueniat) sed potius vt nostram ignauiam focordiamque perterat, tale Spiritus adiniculum experiamus. Nec verò Paulus, quum iubet orare in Spiritu, ideo definit ad vigilantiam hortari: significans ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrum minime impediatur vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus expectitū quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

6 Esto & altera lex, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, seriù imò ardentem impetrandi effectum iungamus cum ipsa precatione. Multi

Psal. 61. 9

1. Ioh. 5. 14

Rom. 8. 26

1. Cor. 14. 15

Secund. Alex. rite precandi, hic ex sec. 7.

enim defunctoriè preces ex formula recitant ac si pensum Deo solueret: & quanquam fateantur necessarium suis malis remedium hoc esse, quia Deo quæquam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia in terrore frigent animi, neque expendant quid postulent. Generalis quidem & confusus necessitatis suæ sensus illuc eos ducit: sed non eos sollicitat quasi in te præsentem, ut egestatis suæ leuamen petant. Porro quid odiosius aut etiam Deo magis execrandum putamus hac fictione, ubi quis veniam peccatorum postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitans, aut certe peccatorem esse non cogitans? nempe qua Deus ipse plane ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, ut nuper dixi, refertum est hominum genus, ut defungendi causa permulta sæpe flagrent à Deo, quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iam apud se residere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictum esse videtur, sed neque ipsum tolerabile: ut preces sine meditatione demur mereant quæ tantum hoc principio imbuti sunt, voris litandum esse Deo. Pii autem maxime cauendum ne vana procedant in conspectum Dei quicquam postulaturi, nisi quod & serio animi affectu exardescunt, & ab ipso simul obtinere cupiunt. Quinetiam tamen in usque in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu necessitati nostre consulere, ea tamen non minori desiderij seruitore & vehementia peti conuenit. Ut quæ postcimus nomen eius sanctificari, ardentem (ut ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

Omni tempore orandum esse, omnium malorum omnium tranquillitate, si peccatorum nostrorum recordatione nobis non licet simul esse debere ad id exercitium.

Iacob 5. 13

Psal 36

Ephes 6. 18

7 Si quis obiiciat, non semper æquali necessitate urgeri nos ad precandum, fateor id quidem: atque hæc distinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Tristatur quis inter vos? ore: qui letus est, canat. Ergo dicit ipse communis sensus, quia nimium pigri sumus, prout res exigit, nos accitius à Deo pungi ad strenuè orandum. Et hoc tempus opportunum nominat Dauid: quia (sicuti pluribus aliis locis docet) quo nos diutius premunt molestiæ, incommoda, timores, alique species tentationum, ac si nos Deus ad se accerseret, liberior patet accessus. Interea non minus verum est illud Pauli, omni tempore orandum esse: quia utcumque ex animi nostri sententia res prosperè fluant, & vndique nos circumdet lætitiæ materia, nullum tamen est punctum temporis quo nos ad precandum inopia nostra non hortetur. Abundat quispiam vino & tritico: quando buccella panis nisi assidua Dei gratia frui non potest, non impediunt cellæ vel horrea quominus panem quotidianum postulet. Iam si reputemus quot singulis momentis discrimina immineant, nullum ab orando immune nobis esse tempus docebit metus ipse. Hoc tamen in spiritualibus melius licet cognoscere. Quando enim tot peccata, quorum nobis sumus conscii, nos securos cessare sinent quin suppliciter & culpam & peccatum deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt, quin ad auxilium properemus? Ad hæc tegni Dei & gloriæ studium non per interualla sed assidue nos rapere ad se ita debet ut eadem semper nos inaneat opportunitas. Ergo non frustra toties nobis præcipitur orandi assiduitas. Nondum de perseverantia loquor, cuius postea fiet mentio: sed Scriptura assidue orandum admonens, sicut diam nostram coarguit: quia non sentimus quam necessariam sit nobis hæc cura & sedulitas. Hac regula hypocritis & Deo mentiendi calliditas ab oratione arceatur, imò longè abigitur. Promittit Deus se propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuenturos deponit qui quæserint in toto corde: eò minime aspirant qui sibi placent in suis sordibus. Itaque penitentiam legitima oratio postulat. Vnde illud tritum in scripturis, Deum sceleratos non exaudire, & preces eorum esse execrabiles, sicuti & sacrificia: quia æquum est ut Dei aures clausas inueniant qui obserant corda

corda sua, nec Deum flexibilem feciant qui sua duritie prouocât eius rigorem. Apud Itaiam minatur in hunc modum, Quam multiplicauerit preces vestras, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plene sunt. Item apud Ieremiam, Clamaui & tenuerunt audire: clamabunt ipsi vicissim, & non audiam. quia summi probri loco ducit, iactati scædus suum ab improbis, qui sacrum eius nomen tota vita polluunt. Vnde apud Itaiam conqueritur, quum labijs ad se Iudæi accedat, cor eorum esse longè remotum. Non restringit quidem hoc ad solas preces: sed fictionem in singulis cultus sui partibus se abominati asserit, Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & nō accipitis: quia malè petitis, vt in voluptates vestras infumatis. Verum quidem est (vt paulò pōst iterum videbimus) non inniti dignitati piorū quas fundunt preces: nō tamen superuacua est Iohannis à Imonitio, Siquid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus: quandoquidem mala conscientia ianuam nobis claudit. Vnde sequitur, nec rite precari, nec exauditi nisi synceritos Dei cultores. Displacet igitur in tuis malis quisque se ad orādum cōparat: & (quod sine præsentia fieri nō potest) induat mendaci personam & affectum.

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione se abdicat, omnem dignitatis opinionem exuat, omni denique sui fiducia decedat quisque se coram Deo sinit precandi causa, dans in abiectioe sui gloriam Deo in solitū. ne siquid, vel minimum arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus. Huius submissiois, quæ omnem altitudinem prosternt, frequentia exempla in Dei seruis habemus: quorum vt quisque est sanctissimus, ita quum in Domini conspectum prodit, plurimum prosterntur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipse commendauit, Non in iustitiis nostris dicebat, coram te fundi mus preces: sed in misericordiis tuis magis. Exaudi nos Domine Domine propitius sis nobis. Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter te metipsum: quia inuocatum est nomen tuum super populum tuum, & super locum sanctum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri solet, quasi vnus è populo se turbæ permiscet, quin potius seorsum reatum fateatur, supplexque ad veræ asylum confugit: sicuti desertè pronuntiat, Quum ego confessus essem peccata mea & populi mei. Hanc quoque humilitatem suo exemplo præscribit Dauid, Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur Isaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum est seculum, ideo seruabimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quasi pannus scædatus, omnes iustitiæ nostræ. & emarcuimus nos omnes quasi solum, & iniquitates nostræ quasi ventus dispergunt nos. Et non est qui inuocet nomē tuū: qui se excitet vt apprehendat te. Quoniā abscondisti faciem tuam à nobis, & tæbescere nos fecisti in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noster, nos sumus lutum: tu es formator noster, & nos sumus opus manus tuæ. Ne irascaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En respice, ægedum, nos omnes sumus populustuus. Vide vt nulla profus fiducia nitantur nisi hac vna, quod se Dei esse cogitantes, illi se fore curæ non desperant. Non secus Ieremias, Si iniquitates nostræ responderint contra nos, fac propter nomen tuum. Verissimè enim simul ac sanctissimè scriptum est (à quocumque tandem sit) quod ab incerto auctore scriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima tristis & desolata super magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non secundum iustitias patrum fundimus preces in conspectu tuo, & coram facie tua petimus miseri-

Ier. 1. 1.

Iere. 11. 7. 8. & 11.

Isa. 29. 13.

1. Iohan. 3. 22.

Tertia lex rite precandi, hic conficit.

9.

De. 9. 18.

Ibidem 20.

Psal. 143. 2.

Isa. 64. 5.

Ier. 14. 7.

Baruch. 2. 18.

cordiam, Domine Deus noster: sed quia tu es misericors, miserere nostris; quia peccauimus coram te.

Rite precandi initium 9 Denique rite precandi initium atque etiam preparatio est ueniam deprecatio. Neque enim sperandum est ut quequã à Deo impetret, vel sanctissimus quisque, donec gratis reconciliatus ei sit: nec fieri potest, ut alius Deus sit propitijs, nisi quibus ignoscit. Vnde non mirum si hac clauē ianuam sibi fideles aperiant ad orandum, quod ex compluribus Psalmorum locis discimus. Da uidentim aliud postulant dicit, Peccatorum iuuentutis meae & transgressionum mearum ne memineris: secundum misericordiam tuam tenuiscere mei propter bonitatem tuam Domine. Item, Respice afflictionē meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiã uidemus non satis esse si in singulos dies pro recentibus peccatis nos ad calcūm uocemus, nisi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem in iustā uideri poterat. Nam & idem Propheta alibi scelus vniū graue cōfessus, hac occasione usque ad uerum matris reuoluitur, in quō iam labem contraxerat: non ut culpam ex naturæ corruptela extenuet, sed ut totius uitæ peccata accumulans, quo se ueritior est in se damnando, magis exorabilem Deum repetiat. Etiã autem non semper expressis uerbis peccatorum remissionem postulant sancti, si tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facillè quod dico occurreret, orandi animum sumpsisse ex sola Dei misericordia, atque ita semper exordium fecisse ab eo placando: quia si quisque suam cōscientiam interroget, tantum abest ut audeat familiariter curas suas apud Deum deponere, ut al omnem accessum trepidet, nisi misericordia & ueniam petat. Et quidem & alia specialis confessio, ubi pœnarum leuationem optant, ut simul orent peccata sibi ignosci: quia absurdum esset effectum tolli uelle, inuane causa. Cauendum enim est ne stultos & grotos imitemur, qui de curandis tantum accidentibus solliciti, radicē ipsa morbi negligant. Quin prius danda opera est ut nobis propitijs sit Deus, quàm ut fauorem suum externis signis testetur: quia & hunc ordinem tenere uult ipse, & parum nobis prodesset eum habere beneficium nisi cōscientia placatum sentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiã monemur Christi responso: nam quum paralyticum sanare diceretur esset, Remittuntur (inquit) tibi peccata tua: erigens animos scilicet ad id quod præcipuè oprandum est, ut nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum reconciliationis in ope nobis ferenda proferat. Ceterum præter specialem illam præsentis reatus confessionem, qua fideles pro impetiãda cuiusque culpæ & pœnæ ueniam supplicant, generalis illa præfatio, quæ conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda est: quia nisi in gratuita misericordia fundatæ nunquam Deum exorant. Quod referri potest illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra fidelis est & iustus, ut nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces sub

Psal. 25. 6.

Ibidem 18.

Psal. 51. 7.

Mat. 9. 1.

1. Iohan. 1. 9.

*Quosense accipit
da pro. orationes
9 ca. la. sancti. omni
quibus propria in-
stituta suffragii cito
re uoluntur ad exo-
randum Deum.*

Psal. 86. 2.

Ibid. 38. 2.

2. Reg. 2. 4.

Psal. 14. 16.

10 Quod autem propriè iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum tacitè sancti uidentur (ut quum Dauid dicit, Custodi animam meam, quia bonus sum. Item Ezechias, Recordare Domine obsecro, quod imbulam coram te in ueritate, fecique in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil sibi aliud uolunt, quàm ex ipsa regeneratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitijs recipit. Per Prophetam dicitur (ut iam uisum est) oculos suos super iustos esse, aures suas in preces

preces eorum. Rursus per Apostolū, nos impetraturos quicquid petierimus, si mandata sua obseruemus. Quibus sententiis pretium orationi nō statuit ab operum meritis: sed ita stabilire vult eorum fiduciam qui sibi non fucata integritatis & innocentie probē conscij sunt, quales oportet esse fideles viueros. Siquidem ex ipsa Dei veritate sumpsum est quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, non exaudiri à Deo peccatores: si peccatores modò recepto Scripturæ vsu intelligimus, qui citra iustitiæ desiderium toti suis peccatis indormiunt & acquiescunt: quando nullum cor in synceram Dei inuocationem vnquā prorumpet quod non simul ad pietatem aspiret. Talibus ergo promissis respondēt sanctorum obstinationes, quibus suæ vel puritatis vel innocentie mentionem iniiciunt, quò sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expectandum. Deinde, tum ferè vsi reperiuntur hoc precationis genere dum se coram Domino cum suis hostibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optant. In hac verò comparatione mirum non est si iustitiam suam & cordis simplicitatem protulerunt, quò ex cause ipsius æquitate magis ad fetendas sibi suppētas Dominum promouerent. Id ergo boni pio pectori non prætipimus, quin suæ puritatis conscientia coram Domino fruatur ad se confirmandum in promissionibus quibus veros suos cultores Dominus solatur & fulci: sed impetrādi fiduciam, deposita proptii meriti cogitatione, sola Dei clemētia subniti volumus.

II. Quarta demum vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilo minus certa spe exorandi ad orandum animemur. Res quidem in speciem contrariæ, cum sensu iustæ vltionis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè cōueniunt, si proptiis malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicut enim antè docuimus penitentiā, & fidem socias esse inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamē altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in tēplo Sanctitatis tuæ cū timore. Sub Dei bonitate fidē cōplectitur, timorem interea non excludens: quia non tantum eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiæ & securitatis oblitus sub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quæ solutā omni anxietudinis sensu mentem suauis & perficta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorū est qui rebus cunctis ex voto fluxibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio vrūtur, nullo timore xstuat. Optimus autem ad inuocationem Dei stimulus sanctis est, dū necessitate sua distincti summa irrequietudine vexantur, & tantum non exauiantur in seipsis, donec opportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affluet Dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen fracti, & tolerantie difficultatem subleuent ac solentur, & exitum liberationemque sperent. Ex viroque ergo affectu emergat pij hominis oratio, conuenit, vtrunque etiam contineat & repræsentet: nempe vt malis præsentibus ingemat: & à nouis sibi anxie timeat: tamen confugiat simul ad Deū, minimè dubitans quin auxiliarem ille manū porrigere comparatus. Mirum enim quā diffidentia nostra irritetur Deus, si poscamus à se quā non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis consentaneum precationum naturæ quàm legē hanc illis præscribi & statui ne temere prorumpant, sed fidem præeuntem sequantur. Ad hoc principium nos omnes Christus vocat hac sententia, Dico vobis, quæcūque petitis, credite vos accepturos, & euenient vobis, Idem & alibi confir-

1. Iohan. 3. 22.
Iohan. 9. 11.

Hic & scilicet. 12. 13.

14.

Quar. alex ritè pre
candibz et sec. 12.

13 & 14. de qua

& scilicet. 36. 37. 48.

In precibus concor

vere fidem cum pe

nitentia.

Psal. 5. 8.

118

Mat. 11. 23.

*Mat. 21. 22.**Luc. 1. 3.**Luc. 5. 15.**Rom. 10. 14.*

in it, *Quicquid petieritis in oratione credentes, &c.* Cui cōcinit *Iacobus, Si quis indiget sapientia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autem in fide, nihil hæsitās.* Vbi hæsitationi fidem opponens, vim eius aptissime exprimit. Non minus etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubij inuocant, nec statuerit in animis suis exaudienti sint necne. Quos etiam fluctibus comparat, qui variè mouentur à vento & circumferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus secundum suam cuique fidem se daturum toties affirmet, citra fidem nihil consequi nos posse inuit. Denique fides est que impetrat quicquid orando conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam insipidi homines parum attendunt, *Quomodo inuocabit quisquam in quem non credidit? quis autem credet, nisi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei.* Nam precandi exortium ex fide gradatim deducens, aperte contendit non posse Deum ab aliis syncerè inuocari, nisi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita.

De certitudine fidei, qua statuant fideles Deū sibi esse propitiū, & quomō necessaria sit in inuocatione.

if

Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarij nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere Deum sibi propitiū esse ac beneuolum, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atque si vllum vere precatōnis vsum haberent, intelligerent profectò, sine hinc illo diuinæ beneuolentiæ sensu non posse Deum ritè inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimento eam in corde suo sentit: quid cum huiusmodi hominibus disputando proficias, qui aperte ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quomō necessaria sit illa, quam requirimus, certitudo, ex inuocatione potissimum dicitur, quod qui nō videt, valde stupidam habere se conscientiam prodit. Nos igitur omisso hoc excozum genere, defixa in illa Pauli sententia hæteamus, non posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam sibi paratam esse certò persuasi sunt. Quis enim erit ista oratio? O Domine, ego quidē an exaudite me velis dubius sum: sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurras. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cœlestem cum fiducia, vt gratiam consequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi. Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem (quam & sua voce Dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent) vtraque manutene nos oportet, si cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo est oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præsumptione fidei nascitur, & inrepida spei certitudine fundata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modò fiduciam addidit, sed eam quoque instruxit libertate vel audacia, vt hac nota discerneret à nobis incredulos, qui Deum promiscuè quidem nobiscum orant, sed fortuito. Quæ ratione tota Ecclesia in Psalmo orat: Sit misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiam conditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero, hoc scio quòd Deus mecum. Item, Mane disponam tibi, & speculabor. Ex his verbis elucimus preces in ærem frustra proici, nisi spes sit annexa, vnde velut è specula Deum quieti expectemus. Quibus conuenit series Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in spiritu sollicitet omni tempore cum vigilantia & assiduitate, in primis iubet assumere securum fidei, galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbū Dei.

memento.

*Psal. 33. 22.**Psal. 50. 10.**Psal. 5. 5.**Ephes. 6. 16.*

Memoria porro hic repectant lectores quod antè dixi minimè labefacta
 et fidem, vbi: cum miseria, egestatis, sordiumque nostrarum agnitione
 connectitur. Quinimuis enim graui scelerum mole premi se vel labo-
 rate sentiant hæc, nec modò rebus omnibus vacuos que fauorem cõ-
 ciliare apud Deum queant: sed oneratos multis noxiis quæ eam merito
 formidabilem reddant: non tamen desinunt se offere, neque tetter eos
 hic sensus quominus ad ipsum se conferant: quando non alius est ad
 eum ingressus. Neque enim instituta est oratio qua nos atrox inter co-
 ram Deo effertamus, aut quicquam nostrum magno est memus, sed qua
 reatum nostrum cõfessi æternas nostras apud Deum deploramus: quæ ad
 modum filij apud parentes familiariter querelas suas deponunt. Quin
 potiùs imensa malorum nostrorum congeries calcantibus vel stimulis
 referta esse debet quæ nos ad precandum incitent. qualiter etiam nos
 suo exemplo docet Propheta, Sana animam meam, quia peccavi tibi.
 Fateor quidem in his aculeis mortiferas fore pũctiones: nisi Deus succur-
 reret: verum pro incomparabili sua indulgentia optumus Pater tempe-
 stiuum remedium addidit, quo perturbationem omnem sedans, curas le-
 niens, metus abstergès, comiter nos ad se alliceret, inuò scrupulos omnes
 tollens, nedum obstacula, facilem viam sterneret.

*Nò labefactari cer-
 titudine fidei in p-
 cibus vbi come-
 ditur: cū agnitione
 nò p-remisere.*

Psal. 41. 5.

1) Ac primo quidè orare nos iubens, ipso præcepto nos coarguit
 impiæ contumaciæ, nisi obsequimur. Nihil magis præcisè mandari po-
 terat quàm quod habetur in Psalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed
 quia inter pietatis officia nullum frequentius commendant Scripturæ,
 non est quod longiùs hæc immeret. Petite (inquit Magister) & accipietis:
 pulsate, & aperietur vobis. Quinquam huic præcepto adiungitur etiam
 promissio, vt necesse est, etsi enim præcepto esse obediendum fatentur
 omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocantem, nisi se exorabilem
 ad eò que obuium fore promitteret. His quidem duobus positis, certum
 est quicumque tergiversantur ne recta ad Deum veniant, non modò esse
 rebelles & immorigeros, sed etiam incredulitatis conuinci: quia pro-
 missionibus diffidunt. Quod eò magis notandum est, quia hypocritæ, hu-
 militatis & modestiæ prætextu, tam superbè contemnunt Dei præceptum,
 quàm fidem benignæ invitationi abrogant: imò eum fraudant præcipua
 cuius sui parte. Nam vbi sacrificia repudiavit, in quibus tunc videba-
 tur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ aliis pretiosum
 declarat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit,
 & ad parendi alacritatem nos animat, nulli sunt tam speciosi dubitandi
 colores, qui nos excusent. Quæcumque ergo passim occurrunt in Scri-
 pturis testimonia quibus nobis præcipitur Dei invocatio, totidem ante
 oculos nostros figurant vexilla quæ nobis fiduciam inspirent. Teme-
 ritatis esset prorumperet in Dei conspectum, nisi ipse anteuerteret nos vo-
 cando, itaque viam nobis sua voce patefacit: Dicam illis, Populus meus
 vos: dicent mihi, Tu Deus noster. Videmus vt cultores suos præueniat, ve-
 litque subsequi, ideoque timendum non esse ne parum suavis sit hæc me-
 lodia quam ipse dicat. Inigne præsertim illud Dei elogium nobis in
 mentem veniat, quo facti omnia obstacula nullo negotio superabimus,
 Tu Deus exaudis precationem: ad te vsque omnis caro veniet. Quid
 enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo in diu, qui cer-
 tiores nos reddat nihil magis esse naturæ eius proprium quàm sup-
 licum votis annuere? Hinc Ianuam patere colligit Propheta non paucis,
 sed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hæc voce compellitur, Inuoca
 me in die afflictionis: eruum te, & glorificabis me. Secundum hanc regu-
 lam David promissionem sibi datam obiicit, vt obtineat quod sperat. Tu
 Deus reuelasti in aurè serui tui: propterea inuenit seruus tuus cor suum.

Psal. 50. 15.

*Præcipit Deus vt
 ipsi inuocemus:
 promittit exaudi-
 tum iri. vt, ungue
 omnino necessarium,
 vt in fide precemur
 Mat. 7. 7.*

Zach. 13. 9.

Psal. 65. 4.

*Psal. 50. 15.
 2 Sa. 7. 27.*

Pfal. 145. 19.

vt oraret. Vn se colligimus pauidum fuisse, nisi quatenus eum promissio crederet. Sic alibi generali doctrina se instruit, Voluntatem timentiu se faciet. Imò hæc in Psalmis animaduertere licet, quasi abrupto orandi contextu transitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promissionum. Videri posset intempestiue Dauid sententias illas inferens, preces mutilas reddere: sed vsu & experientia comperit haberi fideles languescere ardorem nisi adhibeant noua fomenta: idè que minime inter precã sum superuacua est tam natura Dei quàm vbi meditando. Atque ita exemplo Dauidis inferere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

Resistantur rariæ
Dei promissiones:
quarũ dulcedine quã
non excitantur ad
precandum, omnimodò
sunt inexcusabiles.

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigide, vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit * relicto aquarum viuentium fonte sibi fodere aridas cisternas, quàm Dei liberalitatem vltro sibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomè Domini, (inquit Solomo) ad eam confugiet iustus, & seruabitur. Ioel verò, postquam de horribili quæ instabat clade vaticinatus est, memorabilem illam sententiam subiicit, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quam scimus propriè ad cursum Euangelij spectare. Vix centesimus quisque mouetur, vt in occursum Deo prodeat. Clamat ipse per Iesaiã, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò antequam clamentur respondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Ecclesiam communiter dignatur: sicuti ad omnia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque ramen (vt iam dixi) locos omnes numerare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis constricta sit nostra ingraticudo, vbi inter tam acres stimulos adhuc pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris semper resonent hæc voces, Propè est Dominus omnibus inuocantibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaiã & Ioel cita uimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, a deo què oblectari quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsa conuicimus. Hunc singularem percipimus promissionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces: sed eius verbo freti, cuius nos alioquin terret maestas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc sua uisissimum nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamètis prædiri, sciamus inde satis esse nobis materiz ad exorandũ: quando preces nostræ nullo meritò nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrandi fundata est in Dei promissionibus, atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia futura, neque sursum huc vel illuc circumspiciat. Itaque cum animis nostris statuendum est, etiamsi non excellimus pari sanctitate quæ laudatur in sanctis Patribus, Prophetis, & Apostolis, quia tamen commune est nobis orandi præceptum, & cõmunis fides, si verbo Dei nitimur, nos in hoc iure eorum esse socios Deus eam (vt antè visum est) se facilem ac propitium omnibus fore denuncians, nisi raris quibusque spem obtinendi quod petierint, facit, atque ideo notandæ sunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantũ a iur cordis sinceritas, displicentia nostri humilitas, & fides: ne hypocrisis nostra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò a se uocite hortatur, sed quibuscunque potest modis sollicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitauimus, En pollicitus es Domine seruo tuo: eã ob eã colligit animum hodie seruus tuus & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus Pater, tu es Deus, & uerba tua uera erunt loquutus es seruo tuo de his beneficiis, incipe ergo & fac. Sicuti etiã alioi,

• Iere. 2. 13.
Prou. 18. 10.
Ioel. 2. 32.
Iesaiã 65. 24.
Psal. 91. 15.
Psal. 145. 18.

2. Sam. 7. 27.
Psal. 117. 6.

Præla

Præsta seruo tuo secundum eloquium tuum. Et omnes simul Israelitæ, quoties se fœderis recordatione muniunt, satis declarant non esse timide orandum, ubi Deus ita præferibit, atque in hoc imitati sunt Patrum exempli, præsertim Iacobi, qui postquã confessus est se inuicem esse tot misericordias quas susceperat à manu Dei, ad maiora tamen postulanda se animari dicit, quia Deus se futurum promiserat. Quos uero verò colores obtendunt increduli, ubi ad Deum non confugiunt quoties vrget necessitas, ipsum non requirunt, nec eius opem implorant, non aliter de fraudant cum legitimo honore, quàm si fabricarent sibi novos deos & idola: siquidem hoc modo Deum sibi honorum omnium autorem esse negant. Contrà nihil validius ad pios omni serupulo liberãdos, quàm armari hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediãt dum inorẽ gerunt Dei mandato, qui obedientia nihil sibi gratius esse pronuntiat.

Hinc rursus quod prius dixi clarius elucescat, probẽ cum metu, reuerentia, sollicitudine quadrare intrepidum precãdi spiritũ, neque verò absurdum esse si prostratos Deus erigat. Hoc modo belle inter se consentiunt quæ in speciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel se prosternere preces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio nostra in conspectu Dei, vt misereatur residuæ plebis sue. Rursus sæpẽ fideles dicunt orationem in leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices suscipiat. Et Dauid precem suam ascendere cupit sicuti incensum. Nempe quauis de paterno Dei amore persuasi in eius fidem se alacriter conferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: non tamen supina eos quasi prostrata fronte securitas atollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen supplices manent in sui deiectione.

15 Hic non vna obiicitur quæstio: nam Scriptura refert votis quibusdam Deum orationem gessisse, quæ tamen ex animo minime sedato vel composito eruperant. Iusta quidem de causa Ioathan incolas Sichẽ clatur quæ postea superuenit deuocionis: sed tamen seruote iracundiæ & vltionis accensus, motem execrationi gerens Deus, videtur impetus malẽ ordinatos prebare. Talis etiam seruor Sampsonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus vt sumam vltionem de incircuncis. Esi enim aliquid fuit probi zeli admixtum, seruida tamen atque ideo vitiosa cupiditas vindictæ illic dominata est. Annuat Deus. Vnde colligi posse videtur, quauis ad verbi præscriptum formatæ non sint preces, effectũ tamẽ consequi. Respondeo, singularibus exemplis non aboleri perpetuum legem: deinde speciales interdum motus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factum est vt dissimilis illorum esset atque vulgi ratio. Notãdum est enim responsum illud Christi, quum discipuli exemplum Eliæ inconsideratẽ emulari cuperent, eos nescire quo spiritu essent præditi. Ceterum vilitatẽ progredi necesse est, non semper placere Deo vota quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis palam fieri quod Scriptura docet, eum scilicet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniuste afflicti opem eius implorant: ideo exequi sua iudicia, dum ad eum surgunt inopum querimonia, quauis indignæ quæ tantillum imperent. Quoties enim de impiorum seuitia, rapinis, violentia, libidine aliisque sceleribus pœnas sumens, compefcens audaciam, & furorẽ, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè quæ precessis se opem ferre testatur est, qui tamen incertum numerum orando actem verberabant? Et Psalmus vnus clare docet non carere effectu preces quæ tamen file in cœlum non penetrant. Colligit enim quas incredulis non nunus quàm piis necessitas extorquet: preces ex natura sensu: quibus tamen Deum propitium esse ex euentu demonstrat.

Gen. 32. 10.

Cũ metu, reuerentia, sollicitudine quadrare intrepidum precãdi spiritũ.

Iere. 42. 9.

Dan. 9. 18.

Iere. 42. 2.

2 Reg. 20. 10.

Psalm. 141. 2.

Obiectio, in qua ex panantur loci quibusdam, quibus videtur Dei quædam precibus annuisse, quæ promissione nulla nitentur.

Iudic. 9. 20.

Iudic. 16. 28.

Luc. 9. 55.

Psalm. 107.

An quia tali facilitate gratas sibi esse restituerint, ut suam misericordiam amplifict vel illustret hac circumstantia, quod ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde ut probos suos cultores ad orandum magis eximulet, dum videt in prophanos emulatos non carere interdum profectu. Non tamen est cur fideles detant à Lege sibi diuinitus imposita, vel inuideant incredulis, quam magnum luctum fecerint. vbi adepti sunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuisse Deum sic à peccatiētia Achab, ut hoc documēto probaret quā sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera affectu conuersio. Id o que in Psalmo cum Iudas exposulū, quod expeitū ipsum votis suis facilem, ad ingenti sui peritiam paulo, oit reuersi sint. Quod etiam ex iudicio hūmana li- quido patet, quoties scilicet fuerunt, et si fallaces erant eorum lachry- mæ, fuisse tamen neptos ex hostiū manibus. Sicut ergo promissuē Deus solem suum producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum con- temnit quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ætumnæ. Interea non magis hos in salutem exaudit, quā bonitatis suæ contemptibus ali- menta suppeditat. Difficilior videtur esse questio de Abrahamo & Samu- ele: quorum alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem pro Saule orauit. Eadē ratio Ieremię, qui vrbis excidium deprecatus est. quanuis enim repulsam passi fuerint, datum tamen videtur eos fide priuare. At qui solutio hæc modestis lecto- ribus, ut spero, satisfacet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indgnos quoque misericordia prosequi, nō prorsus fide caruisse, quanuis in ipia specie frustrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Au- gustinus, Quo modo (inquit) fide orār sancti, ut petant à Deo contra quā decreuit nempe quia secundū voluntatem eius orant, non illam absco- ditam & incommutabilem, sed quam illis inspirat, ut eos exaudiat alio modo: ut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incōprehē- sibili consilio sic conperat eorum euentus, ut non irritæ sint sanctorum preces quæ sine & errore implicite sunt. Neque tamen hoc ad imi- tationem magis valere debet quā sanctos ipsos excusat: quos non in- cōt modum excessisse. Quare vos non extat certa promissio, conditione interposita rogandus sit Deus. Quò pertinent illud Dauidis, Euigila ad nacti: in quod mandasti: quia ad petendum temporale beneficium spe- cialit oraculo se instructum esse admonet.

Hoc etiam uctate operæ pretium est, quæ de quatuor rectè orant di legibus distinet, non ita exigi summo rigore, ut preces repudiet Deus in quibus non inuenit perfectam vel fidem vel penitentiam, vnā cum zeli ardore uotis que rectè compositis diximus, quanuis oratio familia- re sit piorum cum Deo colloquium, seruandam tamen esse reuerentiam & modestiam, ne habenas laxemus quibus libet votis, ac ne concupisca- mus nisi quantum Deus permittit, deinde ne uilescat nobis Dei maiestas, tollenda esse fursum mentes ad puram castamque eius uenerationem. Hoc nemo qua pat fuisse integritate vnquam præstitit. nam (ut de vulgo non loquar) quā multo Dauidis querimoniam intemperem supiūt: non quodd consulto vel exposulare cum Deo uelit, vel eius iudicis ob- stitrepere: sed quia pro uisitate fatiscens non aliud inuenit melius solatum quā si dolores suos in illius sinum coniciat. Quin etiam tole- ratur à Deo nostra balbuties, & inficitur datur uenia, quoties inconfide- rate aliquid nobis excidit: ut certè sine hac indulgentia nulla esset precā di libertas. Ceterum quanuis Dauidi animus esset De se arbitrio totum subuicere, nec minore pietentia quā in imperandi studio oraret: emer- gunt tamen, imo interdum ebulliunt turbolenti affectus, qui à prima quā posuimus lege non parum distant. Maximè ex clausula Psalmi

1. Reg. 21. 30.
Psal. 105.

Gen. 18. 23.
1. Sam. 1.
Iere. 32. 16.

Libro de Ciuitate
Dei 22. c. 2.

Psal. 7. 7.

Quatuor ritē precā
di leges, non ita
pignose exigi
perfecte, quam mul-
tā hūc infirmitates
Deus in impet-
ries in ius tūctis
ex uariis exemplis
comprobatur.
de quibus scilicet. 4.
6. 3. 11.

tricesimi noni conspiciere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modum statueret. Desine (inquit) à me, donec abeam & non sim. Diceres hominem desperatum nihil aliud expetere nisi ut cessante Dei manu in suis malis putrescat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut ut solent reprobi, velit Deum facessere: sed tanquam conqueritur iram Dei sibi esse intolerabilem. In illis etiam tentationibus sæpè effluunt vota non satis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non satis expendunt sancti quid fas sit & expediat. His quidem vitis quæcunque maculatæ sunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiscant sancti, castigent seipfos, & statim ad se redeant, ignoscit Deus. Sic etiam in secunda Lege peccant: quia & cum frigore suo illis sæpè lucendum est, neque sua illos egestas & miseria satis acriter pungit ad seriuò precandum. Iam sæpè contingit eorum mentes dilabi & propè euanescere. Venia igitur hæc quoque in parte opus est, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulsam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominù mentibus, legitimas non esse preces nisi mentibus sursum sublatiis. Hinc ceremonia eleuationis manuum vt ante diximus, quæ omnibus trita fuit, & gentibus trita fuit, sicuti adhuc videt: sed quotusquisque, dum manus leuat, non sibi conscius est tarditatis? quia cor in terra subsidit. Quòd ad petendam peccatorum remissionem spectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, sentiunt tamen qui verè sunt in precibus exercitati, vix decimam eius sacrificij partem se afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum, spiritus assistit. cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Ita semper duplex petenda est venia, quòd & sibi conscij sint multorum delictorum, quorum tamen sensu non ita tanguntur vt sibi quantum oportet displiceant: & quatenus in pœnitentiâ & timore Dei proficere illis datum est, iusto mœtore ob suas offensas prostrati, indicis vindictam deprecantur. Maxime fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat nisi succurreret Dei indulgentia: sed nihil mirum est hunc defectum à Deo ignosci, qui asperis documentis sæpè suos exercet, ac si data opera fidem eorù vellet extinguere. Durissima est hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quousque irasceris super oratione serui tui? ac si preces ipsæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excluit Deus orationem meam, non dubium est violenta perturbatione fuisse concussum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem sanctorum sæpè mixtam fuisse dubitationibus & agitatam, vt credo. lo & sperando aliquid tamen infidelitatis proderent: sed quia non perueniunt quò optandum est, eo magis eniticos oportet vt correctis vitis propius in dies ad perfecta morandi legem accedant, ac interea sentire in quanta malorum profunditate sint demersi qui in ipsis remediis nouos sibi morbos accersunt. quando nulla est oratio quam non metiò falsitiam Deus, nisi ad maculas conuiscat quibus omnes aspersæ sunt. Hæc non ideo commemoro vt sibi quicquam fideles securè condonent, sed vt seipfos seuere castigando contendant superare hæc obstacula: & quanuis omnes vias obstruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominus pertumpant, cetò persuasi, vt cunq; non omnibus reuocis expediti sint, conatus tamen suos Deo placere, votiq; sua probari, modò contendant & nitantur quò non statim pertingunt.

17 Quando verò nemo est hominum dignus qui se Deo repræsentet, ac in eius conspectum prodeat: ipsæ cœlestis Pater, vt nos pudore simul & metu eximeret, qui nostros omnium animos deicere debebant, Filiù nobis suum donauit Iesum Christum Dominù nostrum: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipsum securè ac-

Psal. 51. 19.

*Psal. 80. 5.
Thren. 3. 8.*

*In Christi solius nomine semper orandum esse. Vide sect. 36 37. infra,
1. Tim. 2. 5.
1. Ioh. 2. 1.*

cedimus, tali intercessore confisi, nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri: vt illi à Patre nihil denegari poterit. Atque hoc omnino referri necesse est quicquid antehac de se te docuimus: quia sicut promisso Christo mediatorum nobis cõmẽdat, ita nisi spes impetrãdi eo subnixã sit, orandi beneficio se priuat. Nã si molac in mentẽ venit horribilis Dei maiestas, fieri non potest quin expauescamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Christus, qui solum formidabilis gloriæ in solum gratiæ commutet: sicut etiã docet Apostolus vt cum omni si lucia apparere audeamus, misericordiã consecuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt Lex de inuocando Deo posita est, vt promissio data, exaudiatum iri qui inuocauerint: ita ip nomine Christi inuocare peculiã iter iubemur: & promissionem habemus propositam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hastenus (inquit) non petistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciam, vt glorificetur Pater in Filio. Hinc sine cõtrouersia clarum est, eos qui in alio quãm Christi nomine Deum inuocant, illius iussa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam vero promissionem habere quicquam impetrandi. Siquidẽ, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiam & amen: id est confirmantur & implentur.

Heb. 4. 16.

Iob. 14. 13. et 16. 24

2. Cor. 1. 20.

Nunquã alios suis se exauditos fideles quã precantes in Christi nomine, sed id esse multo illustrius ab eius manifestatione in carne.

Iohan. 16. 26.

Exod. 28. 9. 12. 21.

Psal. 20. 4.

18 Ac diligenter notanda est circumstantia temporis, dum Christus discipulis ad suã intercessionem iubet confugere, postquam in cœlum ascendit, In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certũ quidẽ est ab initio non fuisse exauditos quicunque precati sunt, nisi Mediatoris gratia. Hac ratione instituerat in Lege Deus vt solus sacerdos sanctuarium ingrediens gestaret in humeris nomina tribuum Israel & totidem ante prætus lapides pretiosos: populus autem procul staret in atrio, atque inde vota sua coniungeret cum sacerdote. Quinetiam huc valebat sacrificiũ vt ratæ essent ac firmæ preces. Ergo illa vmbra legis Legem ceremoniam docti atceri nos omnes à facie Dei, idẽ iue mediatoris opus esse, qui nomine nostro appareat, nõsque gesserit in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius persona exaudiamur: deinde sanguinis asperzione preces inundati, quas alioqui nunquam fordibus vacuas esse dictum est. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, spem suã in sacrificiis fundasse: quia sciebant votorum omnium esse sanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocaustum tuũ pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Christi deprecatione fuisse placatum, vt piorum vota susciperet. Cur ergo nouam horam assignat Christus qua in suo nomine orate incipient discipuli, nisi quia hæc gratia, vt est hodie illustrior, ita plus commendationis apud nos meretur? Et hoc eodem sensu paulõ antedixerat. Hastenus non petistis quicquam in nomine meo: petite. Non quod de Mediatoris officio nihil prorsus teneret (quum his rudimentis imbuti essent omnes Iudæi) sed quia nõ dum liquidõ cognouerant, Christum suo in cœlum ascensu certiore quã antè fore Ecclesiæ patronum. Ergo absentie suæ dolorem vt aliquo non vulgari fructu soletur, munus aduocati sibi vendicat, & docet præcipuo hætenus beneficio eos caruisse, quo frui illis dabitur dũ eius patrocinio sulsi liberius Deũ inuocabunt. sicut dicit Apostolus, viã eius recentem eius sanguine dicaram esse. Quo minus excusabilis est nostrã prauitas, nisi tam inestimabile beneficium, quod nobis propriẽ destinatum est, vitroque (vt aiunt) brachio amplectimur.

19 Porro quum sic ipse vnica via ac vnus accessus quo ad Deũ ingte di nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hunc accessum deserunt, iis neque

Heb. 10. 20.

Quã aliter precatur quã in Christi nomine nihil illis reliquũ fieri in throno Dei, præter irã & terrorem. Neque tamen iussi contumaciu officio Mediatoris Christi quã alii pro aliis orare iubemur.

neque via vlla neque accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum sit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce Pater nobis signauerit, qui ab eo villo modo declinat, vel obliquant, conantur quantum in se est notam à Deo impressam delere, & adulterare. Ita vnus statuitur Mediator Christus, cuius intercessione propitijs & exorabilis nobis reddatur Pater. Quamquam interim & suæ sanctis intercessionis relinquuntur, quibus alij aliorum salutem mutuò inter se Deo commendant, de quibus meminit Apoitolum sed tales quæ ab vnica illa dependant: tantum abesse, vt delibent ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu scaturiunt, quo nos vltro citò que amplectimur, seu vnus corporis membrata etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quæ ergo illæ quoque in Christi nomine fiunt, quid aliud quàm testantur, neminem vllis omnino precibus, nisi Christo intercedere, posse adiuuari? Atque vt non obstat sui intercessione Christus quominus in Ecclesiâ precibus alter alteri vicissim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius Ecclesiæ intercessionis in illam vnicam esse dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitude est, quòd Deus indignitati nostræ ignoscat, non tantum singulis pro se orare permittit, sed etiam alios pro alijs admittit deprecatores. Cuius enim superbix effectus vbi Deus Ecclesiæ suæ patronos constituit qui meritò repudiari merentur, si pro se quisque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Christi honorem obscurant?

20 Porro metum est nugamentum quod balbutiunt Sophistæ, Christum esse redemptionis Mediatorem, fideles autem intercessionis. *Quali fari commentum,* verò Christus temporaria mediacione defunctus, æternam & nunquam in æternum duram ad feruos reiecerit. Benignè scilicet illum tractant, *phionis Mediatoris,* qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longe aliter Scripturæ intercessio-
 ptura, cuius simplicitate, omisissis istis impostoribus, contentum esse piū
 hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Si quis peccauerit, ad-
 uocatum nos habere apud Patrem, Christum Iesum: an patronum o-
 lim nobis fuisse intelligit, ac non potius perpetuam illi intercessionem
 assignat? Quid, quòd Paulus sedentem ad Patris dexteram etiam pro no-
 bis intercedere affirmat? Quum verò alibi vnicum Dei & hominum
 Mediatorem illum nuncupat, annon ad preces respicit quarum
 antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus interceden-
 dum præfatus, in eius sententiæ confirmationem mox subnectit, vnum
 esse omnium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter interpre-
 tatur Augustinus, quum sic loquitur, Homines Christiani inuicem se
 commendant orationibus suis Pro quo autem nullus interpellet, sed ip-
 se pro omnibus, hic vnus verusque mediator est. Paulus Apostolus, quan-
 quam sub capite præcipuum membrum: quia tamen membrum erat cot-
 poris Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta san-
 ctorum, sed per expressam & sicam veritatem in interiora cæli ad san-
 ctitatem non imaginariã, sed æternam intrasse maximum & verissimū
 Sacerdotem Ecclesiæ: se orationibus fidelium ipse quoque commendat.
 Nec mediator se facit inter populi & Deum: sed rogat vt omnia cotporis
 Christi membra inuicè pro se orent: quoniam inuicè sollicita sunt mē-
 bra, & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic mēbro-
 rum omnium adhuc in terra laborantium mutux pro se inuicem ora-
 tiones ascendant ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propi-
 tatio pro peccatis nostris. Nam si ille mediator Paulus, essent vtiq-
 & reliqui Apostoli ac sic multi mediatores essent, nec constaret ipsius
 Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & homi-
 num, homo Christus, in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem

1 Tim. 2. 1.

1. Iohan. 2. 1.

Rom. 8. 32.

1. Tim. 2. 5.

Lib. contra Papiæ

mid. 2. c. 8.

Rom. 15. 30.

Ephes. 6. 19.

Colos. 4. 3.

1. Cor. 12. 25.

1. Tim. 2. 5.

Ephes. 4. 5.

In Psal. 94.

fidei in vinculo pacis. Item alibi, Ar verò sacerdotem si re iuras, super cælos est, ubi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduoluum, suppliciter pro nobis deprecari, verùm cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen in sanctuarium cæli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminentis in atrio residentis vota ad Deum deferat.

Contra eos qui sanctos mortuos statuunt sibi apud Deum intercessores, vel Christi intercessionem misceant mortuorum precibus et meritis.

21 Quantum ad sanctos atinet, qui carne mortui in Christo viuunt, siquam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipsis somniamus aliud esse rogandi Dei viam, quàm Christum, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorum preces. Itaque postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christum vnum reuocat, postquam cælestis Pater vult omnia in ipso colligere: numij stuporis fuit, ne dicam infamie, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatum quis neget, hoc licet que vbicumque Papismus viget, factitari: Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorù merita subinde obtruduntur: atque vt plurimùm, Christo preterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annò hoc, quæso est, munus vnicè illius intercessionis quàm Christo supra asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel demon vlli hominum de eiusmodi quàm fingunt ipsorum intercessione syllabam vnquam tenuitauerit in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius comminiscendæ fuit ratio? Cerè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelletur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliud id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde acti hic Christus desideret, aut nimium feuerus foret. Quæ primùm in perplexitate Christum inhonorant, & soliùs mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriam natiuitatis eius obsecrant, cruce euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt, ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod plane abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quo nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso ultit. Ipse, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur: oculus noster, per quem Patrem videmus: dextera nostra, per quam nos Patri offerimus, Quò nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finit hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, scilicet uolum effugium est: quia non minus profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quàm si ea penitus ommissa soli mortui in ore essent. Deinde in suis omnibus hinc, hymnis & profis, ubi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.

Libro de Isaac & Anna.
Stoliditatè in precandis mortuis, ad nulla impetrati merita, & horum da sacrilegia proferuntur.

22 Eò autem vsque progressi est stoliditas, vt hic expressum habeamus superstitionis ingenium, quæ ubi semel se enun excussit, nullum la sciendi flentem facere solet. Nam postquam cæptum fuerat in sanctorum intercessionem respicere, sensim sua cuique procuratio est attributa: vt pro negotij diuersitate nunc hic nunc ille a luocaretur intercessor: tum singulæ peculiates sibi diuos asciuerunt, in quorum, non secus atque

tutelarium deorum fidem se contulerunt. Neque modò (quod olim Israe-
li exprobrabat Propheta) secundum urbium numerum dii sunt erecti,
sed secundum capium multitudinem. Atqui, quum in vnam Dei volun-
tatem desideria sua omnia referant, hanc intueantur, in ea acquiescant:
stolide & carnaliter atque etiam contumeliose de iis cogitat, qui aliam
ipsis orationem assignat, quàm qua Dei regnù aduenire expectant. à quo
longissimè abest, quod illis affingunt, vnumquenque priuato affectu in
suos cultores esse propensioem. Tandem nec ab horrendo sacrilegio ab-
stinuerunt plurimi, non vt suffragatores iam, verùm vt salutis suæ præsi-
des, inuocando. En quò recidant miseri homines, dum à legitima sua
statione, hoc est, Dei verbo, euagantur. Omitto crassiora impietatis mô-
stra, in quibus tamen si Deo, Angelis & hominibus sunt detestabiles, co-
rum tamen nondum ipsos pudet vel piget. * Prostrati ad statuum aut pi-
cturam Barbaræ, aut Cathariæ & similibus demurmurant Pater noster.
Hunc furorẽ tantum abest vt Pastores sanandum vel cohibendum cu-
rent, vt quæstus odore allecti, plausu suo comprobent Verùm vt tam sæ-
di criminis inuidiam a se deriuent, hoc tamen quo colore defendunt, ro-
gari Eligium vel Medardum vt seruos suos respiciant & iuuent e celo?
Sanctam Virginem vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitũ fuit
in Concilio Carthaginensi, ne ad altare directa fieret precatio ad san-
ctos: ac probabile est, quum sancti vitii impetum prauæ consuetudinis
non possent in totam compescere, hæc saltem moderatione adhibui-
se ne hac forma vitarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro no-
bis. Quanto autem longius euasit diabolica coram imponitas,
qui ad mortuos transferre non dubitant quæ Dei & Christi proprium
erat?

23 Quòd autem efficere student vt Scripturæ autoritate videatur
subniti cuiusmodi intercessio, si iusta in eo laborant. Angelorum, inquit,
orationes leguntur sapius, neque id modò: sed in Dei conspectum per
eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verùm si Angelis san-
ctos præseui vita defunctos confere libet, probandum fuit esse admi-
nistratorios Spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostræ
salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnibus viis
nostris, qui nos circumceant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis
excubias agant, quæ omnia illis deferuntur: illis autem minime. Quàm
præpostere Angelis sanctos mortuos inuoluauit, satis superque ex tor di-
uersis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura distinguit. Cau-
dici partibus apud terrenum iudicem fungi nemo audebit nisi admis-
sus: vnde ergo veribus tanta licentia vt Deo patronos obtudant qui-
bus munus iniunctũ nõ legitur? Voluit Deus angelos curandæ nostræ sa-
luti præficere, vnde & sacros cætus frequentant, & Ecclesia illis thea-
trum est, in quo nudentur variam & multiplicem Dei sapientiam.
Quod illis peculiare est, ad alios quitransferunt, certè ordinem à Deo
positum, qui inuolabilis esse debebat, confundunt ac peruertunt.
Eadem dexteritate perigunt in citandis aliis testimoniis. * Ieremiæ di-
cebat Deus, Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea
ad populum istum. Quomodo sic de mortuis (inquunt) loquutus foret
nisi pro viuis intercedere illos nouisset? Ego verò contrà sic colligo:
quum inde appareat neque Mosen neque Samuelẽ intercessisse pro
populo Israehico, tunc nullam fuisse prorsus mortuorum intercessio-
nem, Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendum sit,
cessante Mose, qui alios omnes in hac parte longo intervallo, dum
viuere, superauit? Ergo si uiuentibus istas argutias sectantur, Mortu-
o pro viuentibus intercedunt, quoniam dixit Dominus, Si intercesserint

*Iere. 2. 28. & 11. 17.
* Erasmus epist. ad
Sadoleth. 15. o. li-
cet titubans, & in
clara luce cacu-
tionis, audebant
scribere, Primum cõ-
stat nullum esse lo-
cũ in diuinis volu-
mibus, qui permit-
tat inuocare diuos,
nisi fortasse deo-
rũ, quæ hoc placet,
quod diuus in Euz-
gelica parabola im-
plorat ep̃e Abra-
hæ. Quamquã autẽ
in re tanta nonare
qui quã p̃ter autho-
ritatẽ scripturæ, me-
nio periculosum vi-
deri possit, tamẽ in
uocatione diuorum
nusquam improbo,
&c.*

*Resutantur hęc &
sicut. 24. 25. 26. ar-
gumẽta quibus san-
ctorũ mortuorũ in-
tercessionem confir-
mare nitantur ad-
uersarij. Primò o-
stenditur non vade-
re argumentum ab
angelis ad sanctos
mortuos, quum di-
uersim sit munus.
Heb. 1. 12.*

*Psal. 91. 17.
Psal. 34. 8. 8.
Hebr. 1.*

*1. Cor. 11.
Ephes. 3.*

** Secundum argu-
mentũ intercessio-
nis sanctorũ ex Ie-
rem. 35. 1. & eius re-
solutio.*

ego longe speciosius argumentabor in hunc modum, In extrema populi necessitate Moses non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesserit. Ergo neminem alium intercedere verisimile sit, quum omnes à Mosis humanitate, bonitate & paterna sollicitudine procubassint. Id scilicet cavillando consequuntur, ut iis armis vulnerentur quibus se pulchre munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculū est: quia tantum pronuntiat Dominus populi flagitiis se non parciturum, etiam si Moses aliquis patronus illis contingeret, aut Samuel, quorum precibus se tantopere indulgentem præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissime elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, isti tres in civitate viri, Noha, Daniel, & Iob filios & filias non liberabunt in sua infortunia: sed animas tantum suas liberabunt. Vbi dubium non est quin iudicare voluerit, si renuiscere duos ex illis contingat. nam tertius eorum tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolescentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clare demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quum de Davide loquitur, non docet precibus ipsum iuvare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruisse.

Ex. 14. 14.

Act. 13. 6.

Tertium argumentum intercessionis sanctorum refutatur ubi de statu sanctorum mortuorum et eorum affectu: in quæ nota ipsi esse quæ hic gerantur.

24 Excipiunt rursus, Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitæ decursu quàm pietatem & misericordiam spiraverunt? Equidem, ut curiosius excurrere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita ne quaquam est probabile vatis & particularibus votis huic illuc circumferri: sed porius stata atque immota voluntate in Dei regnū aspirare, quod non minùs impiorum interitu quàm fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum quoque charitatem in communiōe corporis Christi non dubium est contineri, nec latius patere quàm fert communiōnis illius natura. Tam verò tametsi in hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt ut distrahantur in terrenas curas: ac multò minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex eo consequitur quod qui in terris degunt homines, vicissim à j aliorum precibus cōmendare se possunt. Hoc enim alenda in ipsis charitati officium seruit dum suas inter se necessitates veluti partiuntur, & mutuò suscipiunt, Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promissione destituuntur: quæ duo semper in oratione primastentent. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt: quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantum assequi licet coniecturis. Quod si quis causetur, fieri non posse quin eandem erga nos charitatem retineant, ut sunt una nobiscum fide coniuncti: quis tamen eorum longas illis esse aures reuelavit quæ ad voces nostras potirgantur? oculos etiam tam perspicaces qui necessitatibus nostris adiungent? Nugantur quidem in suis vmbribus nescio quid de fulgore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant, verum id affirmare, quæ præsertim confidentia illi audent, quid est nisi per turbulentia cerebri nostri somnia velle in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & percurrere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicam esse pronuntiat: vanitatem nostram in viuertum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vult spectari.

Eccle. 9. 5. 6.

Rom. 8. 6.

Quartū argumentum intercessionis sanctorum mortuorum ex Gene. 48. 16.

25 Quæ verò alia Scripturæ testimonia propugnando huic suo mendacio asciscunt, pessimè contorquent. Sed enim, inquit, Iacob ut suum patrūque Abraham & Isaac nomē super suam posteritatem inuocetur, rogat. Primū, videamus qualis ista sit inuocationis forma: inter Israelitas, non enim patres suos ad ferendas sibi supplicias implorant: sed

se d Deum obtestantur quò seruatorum suorum, Abraham, Isaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad sanctos ipsos sermionem habuerint. Verùm quia stiptes isti, qua sunt heretudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum sit capiunt: non mirum si in ipsa quoque forma sic pueriliter trübant. Loquutio hæc non semel in Scripturis occurrit. Isaias enim virorum nomen inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham super Israelitas, in hoc sita est dum generis sui originem ad eum referunt, eumque pro authore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id faciat Iacob quod sit de propaganda nominis sui celebritate sollicitus: sed quum totam posterorum beatitudinem constare nouerit hæreditate fœderis quod secum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium summum fore videt, comprecatur vt genere suo censeantur. id enim aliud non est quàm fœderis successione[m] ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis inducunt, non ad intercessionem mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationem obiciunt, quò clementissimus Pater illis se propitium ac beneficium fore, in Abrahæ, Isaac & Iacob gratiam recipit. Alioqui quàm parum in Patrum merita sancti reclinauerint, testatur publica vox Ecclesiæ apud Prophetam, Tu pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Isaac ignorauit nos, Tu Domine Pater noster, & redemptor noster. Ac dum sic quidem loquuntur, si nul addunt, Convertere Domine propter seruos tuos. nullam tamen cogitantes intercessionem, sed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Iesum habeamus, in cuius manu non percussum modò, sed cõfirmatum sit nobis æternum misericordiz fœdus: cuius potius nomen in precibus nostris prætendamus? Et quoniam boni isti magistri his verbis Patriarchas volunt statui intercessores, scire ex ipsis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham Ecclesiæ pater. Ex qua collaue sibi aduocatos sumant minimè ignotum est. Abraham, quem Deus aliis omnibus prætulit, & quem euexit in summum honoris gradum, negligi ac supprimi quàm consentaneum sit mihi respondeant. Nempe quum palam esset talem usum veteri Ecclesiæ fuisse inognitum, placuit, occultandæ nouitatis causa de antiquis Patribus silere: ac si nominum diuersitas recentem & adulterum morem excusaret. Quòd autem obiciunt quidam rogari Deum vt in Davidis gratia populi miseretur, ad eò non suffragatur eorum errori, vt ad eius refutationem maxime sit efficax. Nam si expendimus quam personam sustinuerit David: segregatur ab omni sanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, stabiliat. Ita & fœderis potius quàm hominis habetur ratio, & sub figura Christi intercessio vnica asseritur. Nã quod singulare fuit Davidi, quatenus Christi imago fuit, in alios non competere certum est.

*Isa. 4. 1.**Isa. 63. 16.**Cur P. apist. x non sũ
mant. Abrahã, in
tercessorem.*** Psal. 132. 1. 10.*

26 Sed hoc quosdam scilicet mouet quò sanctorum orationes sæpe leguntur exaudiri. Cur? Nempe quia orantur. In te sperauerunt (inquit Propheta) & salui facti sunt: clamauerunt, & non sunt confusi. Ore inus ergo & nos eorum exemplo, vt eorũ instar exaudiamur. Hic verò, eorũ quàm decet, præposterè ratiocinantur, non exauditi iri nisi qui semel exauditi sunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis similis: & precatione precatus est ne plueret, & non pluit super ter tam annos tres & menses sex. Rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid? An singularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, adquam sit nobis confugiendum? Minimè verò, sed

*Quintũ argumen-
tum intercessionis
sanctorum mortuo-
rum.**Psal. 122. 5.**Iacob. 5. 17.*

vim *piæ* *puræ* que orationis perpetuam docet, vt nos ad similiter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, nisi talibus experimentis confirmamur in certiore promissionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinam fore aurem suam pollicetur, sed omnibus qui nomen suum innocauerint. Atque eò minùs excusabilis est inficitia hæc, quòd tot Scripturæ admonitiones videntur quasi ex professo contemnere. Liberatus est sæpius Dauid Dei virtute, an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipse, Me expectant iusti donec rependas mihi. Item, Videbunt iusti, & gaudebunt, & sperabunt in Domino. Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. Multæ in Psalmis sunt eiusmodi preces, quibus ad precandum quod postulat hac ratione Deum prouocat, ne pudeant iusti sed suo exemplo erigantur ad bene sperandum. Vno iam contenti simus, Propterea orabit ad te omnis sanctus in tẽpore opportuno. Quem locum eo libentiùs citauit quòd non puduit tabulas, qui operam linguæ meritorum ad defectionem Papatus locant, eum obtendere ad precandam mortuorum intercessionem. Quasi verò aliud velit Dauid quam fructum ostendere qui ex Dei clementia & facilitate prouenit vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum est, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ matetiã quia Psalmorum lectoribus sponte occurrunt. Hoc idem suo exemplo priùs docuerat Iacob, Minor sum cunctis miserationibus tuis & veritate quam præstitisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum: & nũc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed non solam: quin simul effectum coniungit, quò animosiùs in futurum confidat eundem erga se Deũ fore. Neque enim similis est mortalibus, quos liberalitas sue tædet, vel quotum exhauriat facultas: sed à propria natura æstimandus est, sicut prudenter tacit Dauid, Redemisti me (inquit) Deus verax. Postquam salutis suæ laudem Deo tribuit, adiungit veracem esse: quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudeat, vel nos frustretur..

Necesse est, preces ad similes mortuos dirigere, quæ cultus hic non Deo sed maxime propter intercessionis munus ad solum Christum spectat, quam non tollunt mutuas, vt peccatum peccatis, aut ad mortuos.

27 Summa hæc sit, quæ Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendat vt eum inuocemus (sicuti posthabitis omnibus sacrificiis à nobis hoc peccatis officium exigit) non sine manifesto sacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde etiam in Psalmo dicitur, Si expandimus manus nostras ad deũ alienum, nõnne Deus requirer ista? Deinde quum Deus non nisi ex fide velit inuocari, & diseret ad amulim verbi sui, orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, sit rectæ orationis mater: simulac à verbo deflectatur, orationem ad alterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consultitur tota Scriptura, illic hũc honorem soli Deo vindicari. Quod ad intercessionis munus pertinet, etiam videmus Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse precationem nisi quam Mediator ille sanctificat. Actametiùs fideles vltro citroque preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vniquæ Christi intercessionem derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam se quàm alios Deo commendant. Ad hæc docuimus inficitie hoc trahi ad mortuos, quibus nusquã legimus mandatũ esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officij vices: de mortuis ne syllaba quidem, imò Iacobus hæc duo coniungens, vt confiteamur pec-

Psalm. 44. 1.

Iacob. 5. 16.

catz nostra inter nos, & vicissim alij pro alijs oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde ad hunc errorem dampnandum sufficit vna illa ratio, exordium rite orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulli ficitur intercessionis mentio: quia temerè patronos sibi ascitit superstitionis, qui diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi formis referat sic Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocationis, sine qua in Papatu nulla creditur esse oratio. Adhæc, superstitionem hanc constat ex diffidentia natam esse: quia vel Christo deprecatore contenti non fuerint, vel eum omnino spoli uerint hac laude. Atque hoc posterius ex eorum impudentia facillè coarguitur: quia non alio valido re argumento pugnant, opus nobis esse sanctorum patrocinio, quàm dum obijciunt nos esse indignos familiari ad Deum accessu. Quod nos verissimum quidem esse fatemur, sed inde colligimus nihil eos Christo reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hippolytus, aut similes laræ.

28 Et si autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, tanta est rament inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè sub nomine vno comprehendi queant. Nam quas * Paulus enumerat species, sub prius membrum huius partitionis recidunt. Rogando & precando desideria nostra apud Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illustrandum eius nomè, quàm beneficia quæ vsui nostro conducunt. Gratias agendo, benefacti eius erga nos iusta laude celebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas partes simul complexus est Dauid, inuoca me in die necessitatis: et uam te, & glorificabis me. Vtrunque nobis continenter in vsu esse non abs re præcipit Scriptura: tantam enim nostram esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgeri ac premi, vt satis sit cause omnibus cur assiduè gemant & suspirent ad Deum, supplicèsq; eum implorent. Nam et si à rebus aduersis sint immunes, sanctissimos tamè quosque stimulare debet scelerum suorum culpa, deinde innumeris tentationum insulsius ad expetendum remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia alijs beneficia cumulare, vt nos, quàmuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effusa benefactorum eius largitas nos pene obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, qua quauer sum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarumque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hæc planius aliquanto explicentur, quum sic in Deo spes omnes opèsq; nostræ fixæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque nostra omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assiduè nos ei nostraque omnia oportet cõmendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxiliij eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui sui alteriusve cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius voluntatem, ijs sòque non inuocato, quicquam moliantur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictum sit, iusto eum honore affici vbi bonorum omnium auctor agnoscitur: inde consequitur, sic ex manu eius suscipienda esse illa omnia, vt assidua gratiarum actione prosequamur: nullamq; esse iustam rationem qua eius beneficia vsurpemus, quæ non alio sine ab eius largitate nobis profiunt ac preueniunt, nisi et si in laude eius consistenda & gratis agendis assidui simus. Paulus enim, dum testatur per verbum & orationem sanctificari, simul inuirit, sine verbo & oratione minimè sancta & pura nobis esse per verbum scilicet

Hic & sic. 29. tra
Natur de orationis
speciebus, Petitione,
& Gratiarum
actione: & de assidua
fidelium exercitatione in vtraq;
* 1. Tim. 2. 8

Psal. 50. 15

Iuc. 4. 14
Ips. 30. 1, & 31. 2

1. Tim. 4. 5

- Pfal.* 40. 4 fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid, dum percepta Domini liberalitate, datum sibi in os canticum nouum prædicat: quo tibi licet innuit, in lignum esse silentium, si quod eius beneficium sine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam, Iulias, singularem Dei gratiani prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo sensu ubi Dauid, *Pfal.* 50. 17 Domine labia mea aperies, & os meum annuntiet laudem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc sibi liberationis finem testantur fortissimi canticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem legem Dauid generaliter piis omnibus præscribit. Quid respondam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit? Calicem salutem accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam sequitur Ecclesia alio *Psalmo*, Salues fac nos Deus noster, vt confiteamur nomini tuo, & gloriemur in laude tua. Itè, *Psal.* 102. 18 Respexit ad precem solitarij, & non contempsit preces eorum. Scribitur hoc ad generationem posteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntiet in Sion nomen eius, & laudem eius in Ierusalem. Imò quoties obsecrat Deum fideles vt faciat propter nomen suum, sicum indignos se profitentur qui obtineant quicquam proprio nomine, ita se obligant ad gratias agendas: & huic sibi rectum beneficentiæ Dei usum fore promittunt, vt eius sint præcones. Sic Oseas, de futura Ecclesie redemptione loquens, Anselm inquit iniquitatem ò Deus, & atolle bonitas nos autem vitulos labiorum soluemus. Nec modò linguæ præconum sibi vendicant Dei beneficia, sed amorem sibi naturaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudivit Dominus vocem deprecationis meæ. Item alibi quæ senserat auxilia recitans, Diligam te Deus fortitudo mea. Nec verò vquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris. Quinetiam tenendum est illud Pauli, vota omnia peruersa & vitiosa esse quibus non annexa est gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obsecratione cum gradatam actionem petitionis vestræ innotescant apud Deum. Nam quia multes impellit morositas, tridium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmurmurent, iubet ita temperari affectus, vt fideles, antequam adepti sint quod cupiunt, hilariter nihilominus benedicant Deo. Quòd si hæc copula in rebus ferè contrariis vigere debet, eo sanctiore viuculo nos obstringit Deus ad canendas suas laudes, quoties nos votorum compositiones facit. Sicuti autem docuimus Christi intercessionem consecrari nostras preces, quæ alioqui pollutæ essent, ita Apostolus, iubens nos per Christum offerre hostiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os non satis purum esse admonet, nisi intercedat Christi sacerdotium. Vnde colligitur prodigiòse fascinosos fuisse homines in Papatu, vbi maior pars Christum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio est cur præcipiat Paulus sine intermissione & orare & gratias agere: volens scilicet quanta fieri potest assiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta esse ad Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant, sicuti perpetua laudandi orandi que argumenta nobis offert.

De assiduitate in publicis Ecclesie precibus, de quibus et in fine huius scilicet.

1. Cor. 14. 40

20 Ille autem orandi assiduitas, et si præsertim proprias ac priuatas cuiusque respicit, non nihil tamen ad publicas quoque Ecclesie orationes pertinet. Atqui nec assidua esse possunt, nec aliter etiam fieri debent quam ex polticia quæ communi inter omnes cõsensu conueniunt. Fateor sanè. Ideo enim & certa horæ condicuntur ac præstaurantur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vñibus necessariæ, quò sit omniũ commoditati prospectum, & omnia decenter & cõpositè, iuxta Pauli sententiam, in Ecclesia administrantur, sed enim istud nihil obstat quominus

unaquæque Ecclesia, cum subinde ad frequentiorum precationum usum se extimulare, tum maiore aliqua necessitate admonita acriore studio flagitare debeat. De perseverantia autem, quæ multam cum assiduitate affinitatem habet, erit * circa finem dicendi locus. Porro hæc nihil ad *καταλογίζαν*, quæ interdictum nobis Christus voluit: non enim diu, nec sæpe, nec multo cum effectu insistere precibus vetat: sed ne aliquid à Deo extorquere nos posse confidamus, garrula loquacitate eius aures obtundendo, ac si humano more persuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant sibi negotium esse cum Deo, non secus pompas suas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Pharisæus ille qui gratias Deo agebat, quòd non esset aliis similis, sibi haud dubie plaudebat in hominum oculis, ac si vellet ex precatione captare sanctitatis famam. Hinc *καταλογία* illa quæ hodie simili de causa grassatur in Papatu, dùm alij preculas eisdem iterando tempus frustra tetunt, alij longa verborum congerie apud vulgus se venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum est ab Ecclesia prohiberi, nequid illic personet nisi serium & profectum ex corde intimo. Huic corruptula vicina est & similis altera, quam simul damnat Christus: quòd scilicet hypocritæ ostentationis causa veniant multos testes, ac forum potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipsorum preces. Quando verò hunc esse orationis scopum iam priùs dictum est, ut erecti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mente & animo positas esse: vel potius orationem ipsam, esse propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cordium scrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem (vt iam dictum est) cœlestis magister, quum optimam orandi legem ferre vellet, iussit intrare in cubiculum, ibique ostio clauso orare Patrem nostrum in abscondito, vt Pater noster qui est in abscondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarum exemplo abstraxit, qui ambitiosa precù ostentatione hominù fauorem captabant, simul adiicit quid sit melius: intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpreto) secessum, qui nos eò iuuet vt tota cogitatione in cor nostrum descendamus & ingrediamur penitus, quærete nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa esse debet corpora nostra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: sed esse quiddam secretum ostendit orationem, quæ & in animo potissimum locata sit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis, requirat. Non ergo sine causa ipse quoque Dominus, quum precibus incumbere vehementius vellet, in secessum procul hominum tumultu se conferebat: sed vt suo nos exemplo commonefaceret, non esse negligenda isthæc adminicula, quibus animus noster per se nimium lubricus magis ad serium orationis studium intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, siquando ita tulerat occasio, à precàdo abstinere: sic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò sic habendum est, quisquis in sacro pium conuentu orare detrectat, nescire quid sit orare seorsum, vel in recessu, vel domi. Rursus qui solus & priuatim orare negligit, quantumuis sedulò frequentet cœtus publicos, ventosas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioai defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui essent communes Ecclesiæ preces, eas splendidis elogiis olim Deus ornauit: præsertim vbi templum vocavit domum orationis. Nam & præcipuam cultus sui partem hac voce docuit esse precandi officium: atque vt in eo se fideles vno consensu exercerent, instar vexillij erectum illis fuisse templum. Addita etiam fuit insignis

* Sect. 51. 52

Matt. 6. 7

De b. utologia P. A. pistis etiam nū ho. die familiari.

De vltanda omni ostentatione in precibus, & de secessu querendo.

Matt. 6. 6

Et publicas preces colendas esse, & domi quoque, vel in recessu precandum.

1. Tim. 2. 8

Isa. 56. 7

Psal. 63. 2

promissio, Te expectat Deus, laus in Sion: & tibi vocem reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas esse Ecclesie preces: quia Deus populo suo semper canendi materiam cum gaudio suppeditat. Esti autem celesunt legales vmbrae, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertinet eadem promissio, quam & Christus ore suo sancit, & Paulus petroci vigoris esse docet.

*De Templis Christi
Istoria ad conuen-
tio Ecclesie celebra-
do, & dicenda esse
precibus publicis,
quod pollicetur se facturū quicquid duo aut tres petierint in nomine suo
Fidei lib. 1. cap. 11.
scilicet. 7. 13. de imagi-
nibus in templis. Itē
lib. 2. cap. 4. sic. 8.
& cap. 5. sic. 13. de
modo seruando in
templorum ornatu.*

Matt. 18. 22

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo suo edicit, sic & templa publica ipsis peragendis destinata esse oportet: vbi qui orationem cum Dei populo communicare respiciunt, non est quod isto pretextu adhibeant, cubiculum se ingredi, quo Domini mādato pareant. Ille enim qui pollicetur se facturū quicquid duo aut tres petierint in nomine suo congregatū, palam conceptas preces se minimè aspernari testatur: modò facti sunt ostentatio & humanæ gloriolæ aucupium, modò adit tunc etiam verāque affectio quæ in cordis arcano habitat. Si hic legitimus est templorum vsus (vt certè est) cauendum est rursus ne aut quemadmodum seculis aliquot haberi cœperunt) propria esse Dei habitacula ducamus, vnde propius autem nobis admoueat: aut secretam nescio quam illis as-tingamus sanctitatem, quæ sacratiorum apud Deum orationem reddat.

Ierem. 4. 23

31 Veti enim Dei templa quem finis ipsi, in nobis oramus oportet, si in sancto templo suo Deum volumus inuocare. Illam verò crassam Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de innocuendo, circa loci discretionem, in spiritu & veritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis officendis: sed quo tempore veritas sub talibus vmbis figurata delitebat, quæ nunc ad vnum nobis expressa in nullo materiali templo hætere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus includerent, sed quò ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauius à Iesaja & Stephano reprehensi sunt qui Deum in templis manu factis habitare villo modo putarent.

Isa. 56. 1

32 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cantum (si in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut huiusmodi proficere apud Deum, nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius nam aduersus nos prouocant si è summis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id est sacrosancto eius nomine abuti, ac eius maiestatem detrahi habere: sicuti ex Iesajæ verbis elicimus, quæ etsi latius patent, ad hoc quoque vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, & labiis suis me honorat: cor autem eorum longe est à me: & timeuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupendum: peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorum euanesceat. Neque ramen vocem aut cantum hic damnamus, quin potius valde commendamus, modò animi affectum continentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica est & versatilis, facile remittitur, & in varia distribitur, nisi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri partibus elucere quodammodo debeat, cōuenit præsertim linguam huic ministerio addictam esse ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiari ter ad eum utandam prædicandamque Dei laudem, condita est. Potissimum tamen lingue vsus est in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hæc agitur, vt Deum, quem vno spiritu eademque fide colimus, communi vna voce & veluti eodem omnes ore pariter glorificemus: idque palam, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre, confessionem

*Act. 7. 48
Hic & scilicet. 33. vo-
cem & cantum nihil
habere momenti in
precibus, nisi adfuit
cordis affectus.*

Isa. 29. 13

Matt. 15. 8

*Cantus in Ecclesiis
vtilitas ostenditur
hic & scilicet. 2.*

In precibus priuati non esse semper necessaria linguā.

1. Sam. 1. 13

Geniculatio & capitis detectio in precibus

De immensa Christi bonitate, qui nobis formam etiā orandi præscripserit, & quāta inde ad nos consolatio redeat.

Matt 6. 9

Luc. 11. 2

In Actib. 2. vel De voto.

Rom. 8. 25

Disiunctio orationis Dominice in septem flos in duobus precibus partes. Pule finem scilicet. 43.

Aug. in Enchi. ad Lauron. c. 1. p. 116. Chryso. in 1. cor. 1. imp.

potest. Postremo, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipse ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem secum rapit. Nam et si optimæ interdum orationes voce carent, sæpe tamen vsu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alta in gestulationem sine ambitione erumpat. Inde scilicet incertum istud Hinnæ murmur, cuius simile quiddam sancti omnes perpetuò in se experiuntur, dum in abruptas & concisas voces prosiliunt. Corporis autem gestus inprecatione obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa dicenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cœlestis Pater tradidit: vbi immensam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quòd nos monet atque hortatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vltidem fati nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquum postulare, quid è re nostra esset, huic etiam nostræ ignorantæ occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac suffecit. Præscripsit enim uobis formulam, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram conducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum petendis, quibus concessis pessimè illis sæpius consultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse pronuniat, è veteri Poëta sumptam, iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hicere quidem sine discrimine coram Deo possumus, nisi ad rectam orandi normam nos Spiritus instituat. Quò maiore in pretio venisset apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei Filius verba nobis in os suggerit quæ mentem nostram omni hæsitatione expedit.

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne uis accedam qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersariua dictione interiecta videtur Euangelista duo illa membra voluisse inter se colligere, ac si dixisset, Ne tentatione opprimi nos sinas, quin potius nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesie scriptores: vt iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegerit ad sextam petitionem referendum sit. Tanetsi autem eiusmodi est tota oratio, vt vbiq; gloriæ Dei ratio in primis habenda supiores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinate sunt: quam solam in illis inueneri nos oportet, nullo commodi nostri (vt aiunt) respectu. Tres reliquæ nostri curam gerunt, ac proprie iis quæ ex vsu nostro sunt postulandis sunt assignatæ. Vt quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratiæ aut spe mercedis ametur à nobis, & colatur, nihil tum de nostro commodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est, quam intentis oculis vnã inueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atque hoc quidem ipsum nobis in magnum commodum cedit.

cedit, quòd dum ita vt petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi utilitatem oculi nostri (vt dictum est) cō-
 pinere ac quodammodo cęcutire debent, ne in ipsam omnino respiciāt.
 Vt si omnis spes priuari nostri boni precisa esset, hæc tamen sanctifica-
 tio, & abaque ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus pos-
 tulari non desinant. Vt in exemplis Moysi & Pauli spectetur, quibus gra-
 ue non fuit mentes & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensōque
 zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam &
 regnum Dei promouerent. Rursum quum panem nostrum quotidianum
 nobis dari petimus: tamen si optemus quod est nostri commodi, tamen
 hinc quoque Dei gloriam quaerere præsertim debemus, vt ne petituri qui-
 dem simas nisi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipsam orationis enarra-
 tionem aggrediamur.

Exod. 32. 13
 Rom. 9. 3

Pater noster, qui es in cœlis.

36. Primum in ipso nomine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomine: vt nullo alio nomine illi commendari potest. Nam ex quo Patrem vocamus Deum, nomen certè Christi præterimus: qua enim si lucia Deū aliquid Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vsurparet honorem Filij Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quum verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrum fiat, si tantā beneficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait da-
 sam esse potestatem iis qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac tanta nominis suauitate, omni nos diffidentia exi-
 meas, quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento imensam suam erga nos charitatem testificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipsi-
 verò charitas tanto eiga nos maior præstantiorque est omni parentum nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericor-
 dia superat: vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sen-
 su exuti, filios destituerent: ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam se ipsum negare nõ potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quum mali sitis, nostros bona dare filiis vestris: quanto magis Pater vester qui in cœlis est? Item apud Prophetam, Paterne mater obliuisci filiorum? Et si obliuiscatur, ego tamen non obliuiscar tui. Quòd si filij eius sumus: vt si-
 lius in si lem extranei alieni iue hominis se conferre non potest nisi si-
 mul de patris vel scuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso querere non possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatum inopia, vel scuitia nimiaque austeritate.

Vide supra sec. 17.
 18. 19.

Iohan. 1. 12

*De fiducia quam affert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorū quidem nostrorum conscientia labefactare debet: hic scribit.

1. Iohan. 3. 1
 Psal. 27. 10
 Isa. 63. 16
 2. Tim. 2. 13
 Matt. 7. 11
 Isa. 49. 15

37. Nec causamur, nos merito timidos reddi peccatorum conscientia, que Patrem. quumuis clementem ac mansuetum, tamen nobis offensum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suam apud patrem filius agere potest, nullo meliore interprete perditam eius gratiā sibi conciliare ac colligere, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnosceus, patris misericordiam imploret (non enim tum se patris viscera dissimulare possunt quin ad tales preces com-
 moueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius consolatio-
 nis? annon potius filiorum pro se deprecantium lacrymas & gemitus exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quæuis aliorum patrociniæ: ad quorum subsidium ideo pauidi suffugiunt, non

2. Cor. 1. 3

I. Mc. 15. 20

sine aliqua desperationis species, quia de patris sui mansuetudine ac clementia diffidunt. Hanc paternæ mansuetudinis exuberantiam nobis in parabola pingit ac representat: ubi pater filium, qui ab eo se alienauerat, qui substantiam eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus grauius in eum deliquerat, obuiis vnus amplectitur: nec expectat donec verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit, redeuntem eminus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in homine spectandum proponens, docere nos voluit quàm effusorem expectare debeamus à se, non modò Patre, sed patrum omnium longè optimo ac clementissimo: quâuis ingrati, rebelles ac improbi filii: modò tamen in eius misericordiam nos coniciamus. Ac quò certiores fidem faceret se huiusmodi Patrem nobis esse, si Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster dici voluit: ac si in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoscendum facilitate, nos filij tui te appellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi non alio te esse erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immensitatem non capiunt cordis nostri angustia, nõ modo adoptionis pignus & attha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem nobis dat Spiritum, per quem libera & sonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obstat aliqua cunctatio, petere ab ipso meminimus vt correctæ nostræ timiditate Spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

Galat. 4. 6

Preces pro omnibus (maximè fidei domesticis) fieri nos oportet, id tamen non obstat quominus & pro nobis, & pro certis alijs orare specialiter liceat: hic & sic. 39. Vide & sect. 47.

Matth. 23. 9

38 Quòd autem non ita instituumus vt suum quisque patrem peculiariter nominet, sed potius vt nostrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem misericordiae & gratitæ liberalitatis iure, pariter sumus filij. Nam si vnus omnibus nobis communis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet quod non magna animi alicitate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus postulat. Iam si ita vt par est, vicissim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus, quàm si optimi Patris curæ ac prouidentiae commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sanè hoc ipsum Patri etiam nostro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiars verè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo sumus in hunc cœlestem Patrem studio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem ostendere conuenit, quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij sui vocauerit. Ad hanc igitur legem Christianus homo preces suas exigit, vt communes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neque solum quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est: nisi quod illis optima optare & sperare non minùs pium quàm humanum est. Et si præ alijs in domesticos sibi singulari quodam affectu propensos esse decet: quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa sic debent omnes esse orationes, vt in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit.

Ephef. 1. 24

Col. 3. 10

39 Neque id tamen obest quominus & pro nobis & pro certis alijs orare specialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec descedat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quantumuis singulariter concipiuntur, quia tamen ad eum scopum diriguntur;

tur, communes esse non desinant. Id totum similitudine facillè intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamen obediunt qui in eum finem eorum inopiæ succurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiam si multos prætereunt qui non leuiori necessitate premuntur: vel quia non omnes nosse, vel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc societatem Ecclesiæ spectantes & cogitantes, huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo commendant, quorum necessitatem propius ipsis innotescere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione sunt similia: nam benignitas largiendi exerceri non nisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: inuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longè terrarum intervallo à nobis distici sint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi sunt. Huc referte licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant absque cōtentione: quia diffidum precibus inaniam claudere adinonens, vnanimes vota sua in commune vult conferre.

40 Adscribitur, *Ipsū esse in cælis*. Ex quo non protinus ratiocinandum est, ipsum cæli circūferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & circūscriptum alligari. Si quidem & Solomon confitetur cælos cælorum eum capere non posse. Et ipse per Prophetam ait, cælum suam sedem esse, terram autem scabellum pedum suorum. Quo scilicet significat, non certa aliqua regione se limitari, sed diffundi per omnia. Verum quia aliter inenarrabilem eius gloriam mens nostra pro sua crassitie cōcipere non poterit, nobis per cælum designata est, quo nihil augustius aut maiestatem plenius sub aspectum nostrum venire potest. Quando igitur vbicunque rem quamptiam apprehendunt sensus nostri, attingere illic solent: extra omnem locum Deus statuitur: vt dum quærere volumus ipsum, supra omnem corporis & animæ sensum atollamur. Deinde hac loquendi formula, supra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur: deinde vniuersum orbem complecti & continere, suâque potentia moderari significatur. Quæ hoc perinde est ac si dicitus esset infinitæ magnitudinis aut sublimitatis, incomprehensibilis essentia, immensa potentia, æternæ immortalitatis. Id verò dum audimus, exerenda est alius nostra cogitatio, quum de Deo sermo est: ne quequam terrenum aut carnale de eo somnemus: ne ipsum nostris modulis metiamur, néve eius voluntatem ad nostros affectus exigamus. Simul erigenda est nostra fiducia in ipsum, cuius prouidentia & virtute cælum & terram gubernari intelligimus. Summa sit, sub Patris nomine nobis in medio statui Deum illum qui in imagine sua nobis apparuit, vt certa fide inuocetur: nec modo fiducia aptari familiare Patris nomen, verum etiam ad retinendas mentes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur: sed ab vniuerso Filio ad vniuersum Angelorum & Ecclesiæ Patrem cōscendant: deinde quod solum eius locatur in cælis, ex mundi gubernatione nos commonefieri non frustra ad eum nos venire qui præsentis cura sponte occurrit. Qui ad Deum accedunt (inquit Apostolus) eos primò credere oportet Deum esse: deinde remuneratorem omnibus qui ipsum quærunt. Vtrunq; hic Christus Patri suo asserit, vt in ipso sistatur fides nostra, deinde vt certò persuasi simus salutem nostram ab eo non negligi: quia suam ad nos vsque prouidentiam extendere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad tunc prouidentiam comparat: nam antequam iubeat petitiones nostras coram Deo innotescere, præfatur hoc modo, De nulla re litis soli-

Argumentum à simili: ab elemosynis ad preces.

1. Tim. 2. 8

Quo sensu dicatur Deus esse in cælis.

1. Reg. 8. 37

Isa. 66. 1

Act. 7. 49. & 17.

24

Triplex huius doctrine vtilitas,

Summa doctrinae verborū, Pater noster, qui es in cælis.

Hebr. 11. 6

Philipp. 4. 6
Psal. 33. 18

citi: Dominus propè est. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota sua in animo voluere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei esse super iustos.

Necessitas huius petitionis arguit nos ingratitude, malignitatis, audacię, furiose preterite.
Psal. 48. 11

41 Prima petitio est. *Et sanctificetur Dei nomen*, cuius necessitas magno cum nostro dedecore coniuncta est. Quid enim magis indignum quàm vt Dei gloriam obscuret partim nostra ingratitude, partim malignitas: audacia vero & furiosa proteruita, quantum in se est, delectat? Crepent, licet, omnes impij cù sacrilega sua libidine, et fulget tamen nominis Dei sanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuum Deus, ita laus tua in omnes fines terrarum. Nam vbi cunq; innotuerit Deus, fieri non potest quin se proferant eius virtutes, potentia, bonitas, sapientia, iustitia, misericordia, veritas, quæ in eius admirationem nos rapiant, & incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè sua Deo sanctitas eripitur in tertis, si eam asserere nobis non datur, saltem iubemur eius curam votis suscipere Summa est, vt optemus suum haberi Deo honorem quo dignus est, vt nunquam de ipso loquantur vel cogitent homines sine summa veneratione: cui opponitur profanatio, quæ semper nimirum in mundo vulgaris fuit, vt hodie adhuc grassatur. Atque hinc petitionis necessitas, quam, si mediocri inter nos pietas vigeret, superuacua esse decebat. Quod si Dei nomini sua constat sanctitas, vbi ab aliis omnibus segregatum meram gloriam spirat: hic non tantum petere iubemur vt Deus sacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, sed etiam vt ad eius reuerentiam subigat totum humanum genus. Iam quum Deus partim doctrina, partim operibus se nobis manifestet, non aliter a nobis sanctificatur quàm si vtraque in parte tribuamus ei quod suum est, atq; ita quicquid ab ipso profectum erit, amplemur: nec laudem suam apud nos minus obtineat eius seueritas quàm clementia: quando in multiplici operum diuersitate glorię suę notas inculpfit, quæ confessionem laudis merito ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet vt Scriptura iustam apud nos auctoritatem obtineat, nec vllus euentus impediatur benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi cursu meretur. Huc etiam iursum tendit petitio, vt omnis impietas quæ sanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcunq; hanc sanctificationem obscurent aut diminuunt, tam obtræctationes quàm ludibria faceant: ac dum sacrilegia omnia compefcit Deus, magis ac magis huic clarescat eius maiestas.

42 Secunda petitio, *Et adueniat regnum Dei*: quæ etsi nihil continet nouum, à prima tamen non sine ratione distinguitur: quia si nostram in re omnium maxima somnolentiam expendimus, quod per se notissimū esse debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium est. Postquam ergo Deum rogauit iussi sumus vt agat in ordinem, ac tandem profus delectat quicquid maculam aspergit sacro eius nomini: iam additur alterum simile & ferè idem votum, vt regnum eius adueniat. Etsi autem regni huius definitio antè à nobis posita est, breuiter nunc repeto, Deum regnare vbi homines tam sui abnegatione quàm mundi terrenæque vitæ contemptu illius iustitię se addicunt, vt ad cœlestem vitam aspirent. Ita duę sunt huius regni partes: altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim contra eum belligantur, Spiritus sui virtute corrigit: deinde vt sensus omnes nostros formet ad imperij sui obsequium. Itaque non alij legitimum ordinem tenent in hac prece, nisi qui à seipfis incipiunt, nempe vt purgentur corruptelis omnibus quæ tranquillum regni Dei statum perturbant, & perturbant. Iam quia verbum Dei instat scripti regij est, precari hic iubemur, vt omnium mentes & corda voluntatię eius obedientię subiiciat. Quod sit vbi aereano Spiritus sui instinctu efficaciam

De regno Dei inter homines, duobus modis pariter persequitur. Illud. Et de Cal. Matt. 6.

efficaciam verbi sui exeric, vt emineat in quo metetur gradu honoris. Postea ad impio descendere conuenit, qui per uacaciter & desperato furrote eius impio resistent Regnum ergo suum erigit Deustotum mundum humilia. Sed in multis modis: quia aliorum lasciuia domat, aliorum in domum supbia anfringit. Id quotidie fieri optandum est, vt sicut Deus Ecclesias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propagat atque auget, in suis suis locupletet, legitimum in illis ordinem stabilit ex oppoito proficiat omni sicut doctrina & religionis hostes, d. super eorum in conuulsa, conuulsus tenet. Vnde apparet non frustra nobis preceptum sit inquit quod in pio prestus: quia nonquam tam bene agitur cum rebus in mens, vt in suis inurgat. Iue vitiorum sordibus plena floreat ac vigeat inegotas. Pleniudo autem eius ad vltimum Christi ad ientum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fo

1. Cor. 15. 28

re docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mandati corruptelis, que nos à Deo separant quominus regnum eius in terra nos vigeat: simul accendere studium mortificandæ carnis: postremo ad crucis tolerantiam nos instituere: quando hoc modo vult Deus regnum suum propagari. Nec verò iniquè ferendum est exteriorem hominem corrumpi, modo interior renouetur. Hæc enim regni Dei conditio est, vt dum nos subiicimus eius iustitiæ, gloriæ suæ consortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem suam nouis semper incrementis illustrans, quibus Satanæ regni que eius tenebre ac mendacia euanescent, extinguantur, peteant, suos protegit. Spiritus sui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perseuerantiam confirmat: impias verò hostium conspirationes deiicit, insidias & faudes discurit. occurrit malitiæ, per uacaciam retundit, donec tandem Antichristum spiritus oris sui conficiat, omnemque impietatem illustrat, rione aduentus sui delect.

4. Tertia petitio est, *Vt fiat voluntas Dei in terra sicuti in celo.* Quod tamen à regno eius dependet, neque ab eo potest disungi, non frustra tamen seorsum adicitur propter nostram ruditatem, quæ non facile vel statim apprehendit quid sit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè sumere absurdum non erit: tunc Deum fore regem in mundo ubi se omnes eius voluntati subiicent. Porro non agitur hic de arcana eius voluntate qua omnia modatur & in suum finem destinat. Quæuis enim tumul uosè Satan & homines contra ipsum ferantur, nouit tamen incomprehensibili suo consilio non solum flectere eorum imperus, sed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hæc notatur alia Dei voluntas, nempe cui respondeat voluntarium obsequium: ideòque nominatim confertur cælu in terra: quia Angeli, vt in Psalmo dicitur, sponte obediunt Deo, & intenti sunt ad exequenda eius iussa. Iubemur ergo optare: sicut in celo nihil geritur nisi ex Dei nutu, placidæque Angeli ad omnem rectitudinem compositi sunt, sic terram omni contumacia & prauitate extinctæ, eiusmodi imperio subigi. Atque id quidem postulantes, carnis nostre desideria renuntiamus: qui nisi quis affectus suos Deo resignet ac permittat eis voluntati, quantum in se est, se opponit, quando nihil ex nobis prodit nisi vitiosum. Atque iterum hac precatione ad nostri abnegationem formamur, vt Deus pro suo arbitrio nos regat: neque id solum. sed etiam vt nouas mentes nouosque animos, nostris in nihilum redactis creet, ne quem sentiamus in nobis cupiditatis motum, quàm merum cõsensum cum eius voluntate in summa, nequid ex nobis velimus ipsi se habere Spiritus eius corda nostra gubernet, quo inuis docente discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur vt quicunq; eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. * *En prima tria capita precationis, in quibus poscendis*

De voluntate Dñi arcana: item de altera, cui respondet voluntarium obsequium. Vide infra cap. 24. sect. 17. Psal. 103. 20.

* *Vide sup. sect. 35.*

solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omiffa nostri ratione, nec spectata vlla nostra vtilitate: quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hic tamen à nobis quaerenda nõ est. Hæc autem omnia quanuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, suo nihilominus tempore cuenire oporteat, optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino Patri que debetur) quantum in nobis est studentes, verèque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac studio promouendæ Dei gloriae non petunt vt nomen Dei sanctificentur, vt eius regnum adueniat, vt fiat voluntas eius: ij neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confusionem illis cedent ac interitum.

*Quo sensu petam⁹
à Deo panem quotidianum. Vide &
supra sect. 35.*

1. Cor. 10. 31

44 Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras vtilitates descendimus: non quidem vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectanda est) tantum quaeramus quod nobis expedit: sed hoc discrimen esse admonuimus, quod Deus peculiariter tria vota sibi vindicans, nos ad se totos rapit, vt pietatem nostram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis nostris prospicere, hac tamen lege nequid nobis expetamus nisi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illustrent: quia nihil æquius est quam nos ei viuere & mori. Cæterum hæc in genere omnia, quibus corporis vsus sub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modò quo alamur ac vestiamur, verum etiam quicquid nobis conducere ipse prospicit, vt panem nostrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentia committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. Nõ enim dedignatur optimus Pater corpus etiam nostrum in fidem ac custodiam suam suscipere, vt fidem nostram minutis istis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vsque ad micam panis, & guttam aquæ expectamus.

Deum nõ dedignari corporis etiã nostrum terreni necessitatibus cõsultare: quod hoc non leue esse fidei exercitium.

Nam quum sit nescio qua nostra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quam animæ sollicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, sunt tamen adhuc de carne solliciti, adhuc hesitant quid edant, quid vestiantur: & nisi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis est huius momentaneæ vitæ umbra, quam æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confisi, illam de carnis cura anxietatem semel abiecerunt, simul statim, quæ maiora sunt, etiam salutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue est fidei exercitium, ea de Deo sperare quæ alioqui nos tã opere anxios habent: neque parum profectum est, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum ossibus mordicus hæret, inhielitatem exuimus. Quod porrò de pane super substantiali quidam philosophantur, mihi videtur Christi sententiæ perparum conuenire, imò nisi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritij partes, mutila esset precatio. Ratio quam afferunt nimis est profana: non esse cõsentaneum vt filij Dei, qui spirituales esse debent, nõ modò adiciant animum ad terrenas curas, sed Deum quoque illis secum implicent. Quasi verò nõ refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo scriptum sit pietatem habere promissiones non tantum futuræ vitæ, sed etiam præsentis. Et si autem peccatorum remissio lógè pluris est quam alimenta corporis, quod tamen inferri erat priore loco posuit Christus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriae sunt cœlestis vitæ: in quo tarditati nostræ consuluit. Iubemur autem petere *panem nostrum*, vt contenti simus demerso quod nobis erogare dignatur cœlestis Pater, neque artibus illicitis lucrum captemus. Interea tenendũ est nostrũ fieri donationis titulo, quia nec industria nec labor nec manus nostræ (vt dicitur apud Mosen) nobis

Psal. 4

1. Tim. 4. 23

nobis per se quicquam acquirunt nisi adfit Dei benedictio: imò ne panis *Leuit. 26. 29*
 quidem copia nobis tantillum proficeret nisi diuinitus in alimentū ver-
 teretur. Ac proinde non minùs diuitibus quàm egenis necessaria est hæc
 Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent nisi
 per eius gratiam pane suo fruerentur. Particula *Hodie* vel *Quotidie*, vt est
 apud alterum Euangelistam: item epitheton *Quotidiani*, fixum iniu-
 ciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua solemus præter modū
 ardere, & cui accedunt alia mala: quia si largior suppetit abundantia,
 ambitiosè in voluptatem, delicias, ostentationem, aliàsque luxus species
 profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quantum necessitati no-
 stræ satis est, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodie nutrit cœle-
 stis Pater, neque crastino defuturum. Quantacunque igitur rerum copia
 nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & pl-na cellaria: semper
 tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia cæto tenendum
 est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusi sua benedictione
 Dominus eam continuo progressu fœcundat: quæ etiam in manu no-
 stra est, ne eam quidem nostram esse, nisi quatenus in singulas horas por-
 tiunculam nobis largitur, vsūque permittit. Id quia ægetimè sibi per-
 suaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documen-
 tum se præbuisse testatur Dominus, quum manna in deserto populum
 suum educaret, vt nos commonefaceret, non in solo pane viuere homi-
 nem, sed in verbo potius quod ex ore egreditur. Quo iudicatur, so-
 lam eius virtutem esse qua sustentantur vita & vires: tametsi eam sub
 corporeis instrumentis nobis administrat. Quemadmodum & contra-
 rio documento nos erudite solet, quum robur panis (& vt ipse vocat, ba-
 culum) quoties libet confringit, quo scilicet edentes tabescant fame, &
 bibentes siti arefiant. Qui vetò pane quotidiano non contenti, sed ef-
 fræni cupiditate infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua futuri, & di-
 uitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo sup-
 plicant, nihil quàm ipsum irident. Priores enim petunt quod impetra-
 tum nolent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidia-
 num duntaxat: quantumque possunt, avaritiæ suæ affectum Deo dissi-
 mulant: quum vera oratio totam ipsam mentem & quicquid intus latet,
 apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo
 expectant, nempe quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quod noster
 dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum
 facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum est
 quod etiam attigi, ira designari iusto labore & innoxio partum, non au-
 tem imposturis quaesitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid
 cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significa-
 tur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vnde cunq; nobis adueniat:
 etiam vbi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quaesitus, ac
 manibus nostris comparatus, quando sola eius benedictione efficitur vt
 laboribus nostris rectè succedat.

*Deut. 8. 3**Matth. 4. 4**Leuit. 25. 26*** Circa mediū huius
 ius sectionis.*

45 Sequitur, *Remitte nobis debita nostra*: qua petitione, & proxima, bre-
 uiter amplexus est Christus quicquid ad cœlestem vitam facit: quem ad-
 modum his tantum duobus membris constat spirituale fœdus quod
 Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepigit, Leges meas inscribam cordibus i-
 psorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hic à remissione peccato-
 rum Christus incipit, deinde mox adiungit secundam gratiam, vt nos
 spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, vt inuicti stemus cō-
 tra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat, quòd eorum pec-
 nam debemus, nec satisfacere villo modo possemus, nisi hac remissione
 solueremur, quæ remissa est gratuita misericorsque eius, quum ipse libe-
 re

*Affinitas, & con-
 iunctio huius peti-
 tionis cū sequente.**Iere. 31. 33. & 33. 8**Quo sensu peccata
 dicantur Debita.*

Rom. 3. 24

raliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt, hisque satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi, huic gratiæ condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in suam accusationem subscribunt, adeoque damnationem obsequant suo ipsorum testimonio: fatentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiunt sed magis respiciunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtudunt: sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellunt.

Contra tos qui perfectionem iohannis in hac vita, quæ reuocari potest, necessitatem tollat. vide Gal. 3. 20

Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ nec sollicitatem tollat, discipulos habeant quos autum prurius ad fallacias impellit: modo eripros esse Christo constet quoscuque sibi accipiunt: quando omnes ille ad faciendum reatum instigens nullos admittit nisi peccatores: non quòd blanditus foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè ex carnisturæ vitis sciebat, quin semper maneant Dei iudicio obnoxij. Quotandum videm est atque etiam enixè laborandum vt omnibus officij nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulmur nos esse puros ab omni macula: sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem refringere, vt semper aliquid contagionis in carne nostra relidat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd si Christus pro autoritate sibi à Patre data iubet nos toto vitæ cursu ad reatus depræcationem confingere, quibus tolerabiles erunt noui magistri, qui perfractæ innocentie spectro, simplicium oculos perfringere conantur, vt se ab omni culpa redari posse immunes confidant?

1. Ioh. 1. 10

Quod, teste Iohanne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones isti cæcus Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantum in eo sacrilegi quòd separant res aded coniuetas, sed etiam impij & crudeles quòd miseris animis obruunt desperatione: in seipos quidem & sibi similes perfidi, quòd misericordiam sibi accersunt Dei misericordie ex diametro aduersum. Quòd autem obiciunt, regni Dei aduentum optando simul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile est: quia in priorè orationis tabula summa nobis perfectio, hic autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se conueniunt vt aspirando ad metam, quæ necessitas nostra remedia exigat non negligamus. Petimus demum remissionem nobis fieri, vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam dari us à quocunque vlla in re laesi sumus, aut facti iniquè tractati, aut dicto contumeliosè accepti.

Quo sensu iudicamus nos alijs remittere qui in nos peccauerunt.

Isa. 43. 25

Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit, quod solius Dei est: verum hæc nostra est remissio, iam, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel sunt vel fuerunt. Siqua verò odia animis retinemus, vltiones meditatur, & qua nocemus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam, ipsòtque omni officiorum genere demeteri, nobisque conciliare nitur ut hæc precatio Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim vt nobis faciat quam alijs facimus. Hæc veò est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremò obseruandum est, non hanc conditionè ideo adiici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quòd nostra quam alijs facimus, remissione, eius remissionem

mereamur, ac si notata esset causa: verum hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostrae imbecillitatem: addidit etiam hoc tanquam lignum quo confirmemur tam certo nobis factam à se remissionem peccatorum, quam certo confisus sumus aliis eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatusque est: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum præcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro Patre inuocare ausingant: quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia iurisque & arduis certaminibus Deo paremus, hic petimus nos armis in hosti & præsidio defendi, vt pares simus ad victoriam: quo monemur non tantum nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra incus emolliat, flectat & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanae tam insidias quam violentos cõstitus.

Iam verò multæ sunt ac varix tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis transgressionem nos prouocantes, quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit, vel Diabolus excitat, tentationes sunt: & quæ suapte natura mala non sunt, Diaboli tamen arte tentationes fiunt, quæ nisi oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæc quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quæ plerunque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominum aciem præstringunt, & blanditiis suis incantant, vt talibus præstigijs capti, vt tali dulcedine ebrii, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultatè que offensus animos despondeant, fiducia ac spem abiciant, sensum à Deo profus alienent. His tentationibus vtiturque, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensa, vel Satanae uasicia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat à Deo Patre nostro precamur: verum vt potius manu sua nos sustentet ac erigat: quò eius virtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus firmi stare possimus, quas cuque cogitationes animis nostris immittat: deinde quicquid nobis in vitæ partem proponitur, in bonum vertamus: hoc est, ne inlesemur prospetis, nec aduersis denicemur. Neque tamen hic postulamus ne vllas omnino tentationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellitari, magnopere nobis opus est, ne nimium relidestorpeamus. Neque enim abs re Dauid tentari optabat: nec circa causam electos suos quotidie tentat Dominus: eos per ignominiam, paupertatem, tribulationem, & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus verò, vt suos probando, experimentum de eorum sinceritate sumat, & exercendo robur confirmet: eorum carnem mortificet, excoquat, adurat, quæ nisi in hunc modum coerceretur, lasciuiret, & supra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt sufferre sui patienter possint quicquid illis inimittit. Maligni nomine Diabolum an peccatum intelligamus quam minimum refert. Satan quidem ipse hostis est qui vitæ nostræ insidiat: peccato autem armatus est in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tetationibus vincamur ac obruamur, sed Domini virtute contra omnes aduersas virtutes, quibus oppugnamur, fortes stemus, quòq; est ne succumbere tentationibus: vt in eius custodia ac fide

Sûma 6. petitionis

De varijs tentationibus formis, à concupiscentia nostra vel à Satanae uasicijs: à dextris à sinistris.

Luc. 12. & 14

Mat. h. 4. 1. 3

1. Thess. 3. 5

2. Cor. 6

Psal. 26. 2

Gen. 22. 1

Deut. 8. 2, & 13. 3

Satan tentat, Deus têtat, sed suo modo, planè scilicet alio, de quo vide & finem huius scet.

1. Cor. 10. 13

2. Pet. 2. 9

1. Pet. 5. 3

Sûma 6. petitionis

*Vires in vincēdis
tēstatiōibus nullas
esse nostras, liberi
de arbitrio, sed oēs
& totas à Dei Spi
ritu.*

Psal. 60. 14

*Quomodo Deus di
catur tentare
Iacob. 1. 13
Ibid. 14*

fulcepti, ac protectiōe eius securi, supra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum Diaboli regnum inuicti duremus: quod est à maligno li berari. Vbi etiam diligenter animaduertenda sunt, non nostratum esse virium cum Diabolo tanto bellatore congressi, nec vim eius atque im petum ferre. Altoqui frustra aut per ludibrium à Deo posceretur quod domi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad talem se pugnam compa rant, non satis intelligunt cum quàm pugnatu atque instructo hoste si biles sit Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquam ab ore insani ac rabidi alcius leonis, ita in eius dentibus ac vnguibus discerpenti, eius faucibus degletendi, nisi nos Dominus e media morte eripiat: hoc tamen simul scientes quòd si Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus virtutem. Cōsulant alij vt volent pro priis liberi arbitrii (quas à se habere sibi videntur) facultatibus ac viri bus: nobis satis sit, quòd vna Dei virtute stamus ac valeamus. Plus autem ista precatio completur quàm prima specie præ se ferat: nam si Dei Spi ritus virtus nostra est ad certamen cum Satana depugnandum, victoriã referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis nostræ infir mitatem exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari subinde expetimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & asperum vi detur quibusdam, perì à Deo ne in tentationem nos inducat, quando e ius naturæ contrarium est nos tentare, teste Iacobo. Sed iam ex parte so luta quæstio est, quòd omnium tentationum quibus vincimur, concupiscētia nostra propriè causa est, idèoque culpam sustinet. Neque aliud vult Iacobus, quàm frustra & iniuste in Deum vitia transcribi quæ nobis ini putare cogimur: quia sumus eorum nobis conscij. Ceterum hoc non obstat quominus nos Deus vbi ita visum est Satana mancipet, proniciat in sensum reprobum fœdàsque cupiditates, atque ita in tentationes indu car, iusto quidem iudicio, sæpe tamen occulto: quia sæpe hominibus ab scondita est causa quæ tamen apud eum certa est. Vnde colligitur non esse impropiam loquutionem, si persuasi sumus non absque ratione ip sum toties minari, quum percutientur cæcitate & obduratione cordis reprobi, hæc certa fore vindictæ suæ documenta.

47 Tres istæ precatioes, quibus peculiariter nos ac nostra omnia Deo commendamus, euidenter ostendunt quod * antea diximus, Chri stianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam Ecclesiæ ædi ficationem communionisque fidelium profectum spectare. Non enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verum omnes in commu ne, panem nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tenta tionem, vt à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen appositè hic quædat quàm vt omittenda videatur: nempe quòd eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum Hæc solida tranquillâque est fidei nostræ requies: nam si nostra dignitate nostræ Deo orationes commendandæ essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nunc, vt miserrimi sumus, vt om nium indignissimi, vt omni commendatione vacui nunquam tamè orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria eripi potest. Ad finem additur, A men: quo ardor desiderij exprimitur obueniendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere nō potest. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula. Fac Domi ne propter nomen tuum, non propter nos, aut substantiam nostrâ: qua non

tantū

*De petēdi audacia
sancta, & fiducia
obtinēdi, quæ à Deo
suis concedit. Vide
& sup. scēt. 11. 12.
13. 14. 36. 37.*

tantum finem votorum suorum exprimunt sancti, sed fatentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat: ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiã possumus, descriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis doctorem Pater præfecit, & quem vnum auscultari voluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilij hominibus datus est. Atque adeò numeris omnibus absoluta est hæc oratio, vt quicquid illi extraneum alicuique additur, quod ad eam referri non possit, impiũ sit, & indignum quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit, quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique concedere ipse velit. Quamobrem qui vltra progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo postulare, primum quidem sapientie Dei ex suo addere volunt (quod sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub voluntate Dei non se continent: sed ea contempta, longius cupiditate euagantur. Postmodò nihil vnaquam assumentur, quum sine fide orant. Quin verò omnes eiusmodi orationes citra fidem sicut nihil est dubium: quia hæc abest verbum Dei, quo nisi fides semper nititur, stare nullo modo potest. Qui verò posthabita magistri regula suis votis indulgent, nõ modò verbo Dei carent, sed quantum omni conatu valent, aduersantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes exleges & illicitas esse tacite indicans.

49 Hæc ita nolumus accipi, quasi hæc precandi formula astringamur, vt nec verbum aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab ista longè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum vsus valde utilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assidue suggeruntur, quæ verborum similitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat sic docendo agimus, ne quis omnino aliud querat, expectet, aut postulet, quam quod hæc oratione summam comprehendit: & verbis licet diuersissimis, sensu tamen non variet. Quo modo omnes, & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex pijs pætoribus prodeunt orationes, in hanc cõferri certum est. nullam sanè reperite vsquam liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum superare possit. Nihil hæc omisissum est quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro suis commodis in mentem venire debeat. & adeò quidem exactè, vt omnibus meritò spes ablata sit melius aliquid tentãdi. In summa inuenimus hæc diuinæ sapientie esse doctrinam, quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod necesse fuit.

50 Quãquam autem * suprà iam dictum est, sublatis ad Deum animis semper inspirandum, & sine intermissione orandum: quando tamen ea nostra est imbecillitas quæ multis adminiculis sustentari, is noster torpor qui calcariibus excitari opus habeat: conuenit vt sibi quisque nostrum exercitacionis causa peculiare horas constituat quæ nõ sine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nepe dum manè surgimus, antequàm diurnam operam aggredimur: dum ad pastum discumbimus, dum Dei benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò sit nõ superstitiosa horarum obseruatio quibus, ceu pensum Deo soluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: sed imbecillitatis nostræ pædagogia, qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim sollicitè curandum est, quoties aliqua rerum angustia aut ipsi premimur, aut premi alios videmus: vt ad eũ statim citatis non pedibus sed animis recurramus: deinde ne quam aut nostram aut aliorum prosperitatem præterire sinamus, quin laude ac gratiarum

Dominicã precationem numeris omnibus absolutã, & verè legitimam esse. Matt. b. 17. 5. Isa. 11. 2.

Vide Aug. de orat. ad Probans.

De fuga in persecutõne.

Precationi Dominicæ nihil addendum, nisi alijs verbis vti liberum est in concipiendis precibus.

* sect. 28. 29.

Bonum esse, vt sibi quisque nostram exercitacionis gratia peculiare horas constituat ad precandum, modò sine superstitione obseruatiõne.

Et res aduersæ, & prosperæ, & nostra, & aliorum, totidem sunt stimuli ad preces.

actione manuum eius agnoscere nos testemur. Postremò, hoc in omni oratione diligenter obseruandum est, ne certis circumstantiis Deum al- ligare velimus, nec illi præscribere, quo quid tempore, quo loco, qua ra- tione facturus sit. Qualiter hoc oratione docemur nullam illi legem fige- re, aut conditionem imponere: sed eius arbitrio permittere, vt quæ fa- cturus est, qua sibi ratione, quo tempore, quo loco visum fuerit, faciat.

Proprièta autem quam vllam pro nobis precem concipimus, præsumat, vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati nostram subicimus. quo non secus ac in ietho freno coercita, Deum in ordinem cogere ne præ- sumat, sed cum vocatum omnium suorum arbitrium ac moderatorem statuat.

51 Si animis in hanc obedientiam compositis prouidentia Diuina legibus nos regipatur, facile discemus in oratione perseverare, ac sus- pensis desideris patienter expectare Dominum: certi etiam si minimè apparerit, nobis tamen semper adesse, suo tempore declaraturum quam non habuerit furdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ vi- debantur. Erunt verò isthæc præsentissima consolatio, ne desistamus, ac desperatione concidamus, si quando ad prima nostra vota Deus non re- spondeat. Quemadmodum solent qui dum suo tantummodo se feruntur sic Deum inuocant, vt nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentem ope- mi attulerit, statim iratum sibi infensumque figant, & omni spe exo- randi abiecta, inuocare desinant. Quin potius spem in ostiam benè tempe- rata animi æquitate differendo, in eam perseverantiam insistamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Psalmis frequen- ter videre licet vt Dauid & reliqui fideles, dum precando se relati vi- dentur aere verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei autoritas non asseritur, nisi lo- catur eius fides supra omnes eueritus. Deinde etiam ne Deum tentemus & nostra improbitate fatigatum adursum nos prouocemus, quod mul- tis solenne est, qui non nisi certa conditione cum Deo paciscuntur, & per- inde acti suarum cupiditatum seruis esset, stipulationis suæ legibus adstrin- gunt, quibus nisi extemplo pateat, indignantur, fremunt, obloquuntur, mur- murant, tumultuantur. Talibus ergo sæpe in furore suo iratus concedit quod aliis in misericordia propitius denegat. Documèto sunt filij Israel, quibus satius fuerat non exaudiri à Domino, quam cum carnibus eius indignationem vorare.

52 Quòd si demum nec post longam expectationem assequatur sen- sus noster quid orando profectum sit, nec fructum inde vllum sentiat: si- des tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obrinuisse quod expediebat, quando toties ac tam certo sibi cure so- re molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum de- positæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in affli- ctione consolationem possideamus. Nam vt dicitur, si uult omnia, Deus ta- men nunquam nos deseruet, qui expectationem ac patientiam fuerunt frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in se complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicij, quo te- gnus suum planè manifestabit. Adde quod etià si nobis annuat Deus, non tamen semper ad discretam voti formulam responderet: sed in specie nos su- spendens, modo tamen incognito preces nostras non vanas uultu offen- dit. Hoc tibi uolunt Iohannis uerba, Si nouimus quod au sit nos quæ quid petierimus ab eo, nouimus quod habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta uidetur hæc uerborum superfluitas: sed apte uilis est de- claratio, quòd scilicet Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen nostris facilis est ac propitius, vt spes uerbo eius innixa nunquam

non fru-

*Ne Deum certis cir-
cūstantiis alligare
uelimus, diligenter
cauendum in omni
oratione.*

*De perseverantia,
& patientia in pre-
candi exercitio, sic
et sic. 52.*

Nu. 11. 18. et 33.

1. Ioh. 5. 15.

os frustretur. Hac verò patientia sustentari eousque opus habent fideles, vt non diu constaturi sint nisi in eam recumberent. Non enim leui bus experimentis suos probat Dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæq; sæpe adigit, & adactes, diu in eo luto hæzere sinit, antequã gustum suæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atque, vt ait Hanna, Mortificat & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hic possent nisi in qui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam se 2. Sam. 2. 6. mimortuos hæc cogitatio erigeret se à Deo respici, & sine m praesentibus malis affore: Vt cunque tamen eius spe securitate consistant, orare interea non desinunt, quandoquidẽ, nisi adit in oratione perseuerandi constantia, nihil orando agimus.

De electione aeterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.

CAP. XXI.

IAM verò quòd non apud omnes peræquẽ homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicij altitudo se profert. Nec enim dubium quin aeternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas seruiat. Quòd si palàm est Dei nutu fieri vt aliis vltro offeratur salus, alij ab eius aditu arceantur: hic magnæ & arduæ protinus emergunt quæstiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm si de electione ac prædestinatione constitutũ habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quaestio: quia nihil minus consentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad salutem, alios ad interitum prædestinari. Vt autem perpetuam se ipsi impediant, ex contextu postea liquebit. Adde, quòd in ipsa quæ terret caligine, non modò vtilis huius doctrinæ, sed suauissimus quoque fructus se profert. Nunquam liquidò vt decet persuasi erimus saluẽ enim nostram ex fonte gratiæ misericordiae Dei fluere, donec innotuerit nobis aeterna eius electio: qua hæc comparatione gratiam Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed dat aliis quòd aliis negat. Huius principij ignorantia quãtum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palàm est. At qui quòd ita cognitu necessarium est, cognosci posse negat Paulus, nisi Deus omisso prorsus, operum respectu, quos a iudice decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquæ secundum electionem gratiã salutis fuerunt. Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non esset gratia. Si ex operibus non ex gratia: quandoquidem opus non esset opus. Si ad electionis originem reuocandi sumus, vt constet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis salutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantũ in se est obscurant quòd magnificè ac plenè buccis celebrandum erat. & ipsam humilitatis radicem euellunt. Clarè testatur Paulus vbi residui populi salutem electioni gratiæ adscribitur, tunc demum cognosci, Deum inero beneplacito seruare quos vult, non autem mercedem rependete, quæ nulla deberi potest. Qui fores occludunt nequis ad gustum huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt par est humiliandos quicquam aliud sufficere, nec quàm simus obstricti Deo, ex animo sentiemus. Nec verò alibi solidæ fiduciæ cultura, etiam Christo auctore: qui vt nos inter tot discrimina, insidias & lethales conflictus omni metu liberet, inuictosque reddat, saluum fore promittit quicquid à Patre accepit in custodiam. Ex quo elicimus continua trepidatione miseris fore quicunque se periculum Dei esse ignorant: ac proinde

Necessitas ex totius operis sive tractanda suo loco electionis aeterna.

Suausissimi fructus esse ostenditur doctrinæ prædestinationis cognitio, quæ salutem nostrã ex fonte gratiæ misericordiae fluere ostendit. Eius tres præcipuè utilitates Prima, De gloriæ illustratio in gratiã ipsius gratiã. Secunda vera filiorum Dei humilitas.

Rom. 11. 5.

Iohan. 10. 25.

eos pessimè & sibi & cunctis fidelibus consulere qui ad tres quas notauimus utilitates cæcutiendo, salutis nostræ fundamentum e medio sublatum cuperent. Quod quod nobis inde emergit Ecclesia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non posset inueniri, nec inter creaturas agnosci: quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædeterminationis, & intra massam miseræ damnationis. Sed antequam tempus in ingreditur, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum est. Disputationem de prædeterminatione, quum per se sit aliquantum impedita, valde perplexam acque adeo periculofam reddit hominum curiositas: quæ nullis repagulis cohiberi potest quin & in veritas ambages euagetur, & in sublime se proripiat: nihil, si liceat, artem, quod non sereretur atque euoluat, Deo relicta. In hunc audaciam & improbitatem quum multos videamus passim tuere, & in his quosdam alioqui non malos: oportune admonendi sunt quis sit in hac parte officij sui modus. Primum ergo meminerint, in prædeterminationem dum inquirunt, se in diuinæ sapientiæ adyta penetrare, quò si quis securè ac confidenter prouumpit, nec quo suam curiositatem satiet, assequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum est vt quæ in seipso abscondita esse voluit Dominus, impune homo excutiat: & sapientiæ sublimitatem (quam adorari & non apprehendi veluit, vt per ipsam quoque admirabilis nobis foret) ab ipsa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda censuit voluntatis suæ arcana, ea verbo suo prodidit. Censuit autem, quatenus nostra interesse nobisque conducere prouidebat.

2 Peruenimus in viam fidei, inquit Augustinus, eam constanter teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum Regis, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ absconditi. Nō enim ipse Dominus Christus suis magnis & selectissimis discipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicenda: sed non potestis portare nunc. Ambulandum est, proficiendum est, crescendum est, vt sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modò non possumus. Quòd si nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hic nō potuimus. Hęc cogitatio si apud nos valeat, verbum Domini vnicam esse viam quæ ad inuestigandum quicquid de eo teneri fas est nos deducat, vnicum esse lumen quod ad perspicendum quicquid de ipso conspici oportet nobis præluceat: facillè nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim vbi primum verbi fines excesserimus, nobis extra viam & in tenebris esse cuius in quo errare, labi, impingere identidem necesse sit. Sic igitur primum nobis hoc præ oculis aliam prædeterminationis notitiã appetere, quàm quæ verbo Dei explicatur, non minoris esse insaniz, quàm si quis per inuicem incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re nescire vbi est aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius scientiæ inquisitione abstinemus, cuius est cum stulta, tum periculosa atque adeò exitialis affectatio. Quòd si nos sollicitat ingenij lasciuia, semper illud quo rerundatur, opponere expediet, sicut nimum melis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ nō cedere curiosis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia abstetreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos potest.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubent omnem prædeterminationis mentionem, sane à qualibet eius quaestione, non secus atque à scopulo, refugere docent. Quorum tamen iure in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibata censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parum proficiunt apud humanum ingenium, quod se coerceri non temere patitur. Ergo,

vs hac

Serm. in Can. 78.

Hic & scilicet. 2. ad momenturi, qui curiositate quadam impulsis, hic ultra scripturæ limites prorumpunt in diuinæ sapientiæ adyta.

Augu. hom. in Io. h. 15.

Ioh. in. 16. 12.

Pro. 25. 27.

Hic & scilicet. 4. ad momenturi, qui omnem prædeterminationis mentionem sepeliri iubent.

vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermittum est, scita & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quod scire conducit. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudate Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgari quæ vtile sit villo modo supponi permittamus, inquam, Christiano homini, cū etis qui ad eum diriguntur Dei sermonibus mentem aurēque referare, modo cum hac temperantia, vt quum primum Dominus fuerit os clausit, ille quoque viam sibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeunte semper sequamur Deum sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tanti est quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriam esse Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc pronisue non intelligi, & pietas & sensus communis dicit: querenda vobis distinctio est, ne modestia & sobrietatis prætextu bruta inscitia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis nostris hæc manifestauit. Videmus enim vt studium doctrinæ Legis populo commendet tantum à cœlesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in us cancellis, hac sola ratione, quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere.

Hac in re finis legitimus, & optimus sobrietatis terminus, Scriptura.

Prou. 25. 2.

Deut. 29. 29.

4. Attripiunt subitò fateor, profani homines in prædestinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allarrent, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refractarium ingenium non minùs insolenter se effert, quum audierit res in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec abstinebunt à cachinnis quum intellexerint paulùm supra quinque annorum millia fluxisse à creatione mundi, quærent enim cur tardiu oriosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil denique proferetur quod non ludibriis suis imperat. Quò hæc sacrilegia compefcamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum? an silendo trāsmittenda mundi creatio? Imò verò potentior est & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet, quemadmodum & Augustinus in opusculo de bono perseuerantiè validè contendit. Videmus enim pseudopostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamādo ac criminando, vt cum ipsius puderet. Quod autem piis quoque mentibus periculosa esse dicunt totam hanc disputationem, * quia sit exhortationibus aduersa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipsum conturbet atque exanimet: inane est. Has ob causas redargui se solitum non dissimulat Augustinus quòd prædestinationem nimium liberè prædicaret, sed, quod illi promptum erat, abundè refellit. Nos autem, quia multæ & varix huc ingeruntur absurditates, vnāquæque suo loco diluendam seruate maluimus. Tantum illud in vniuersum obtinere apud eos cupio, vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne scrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimia curiositatis: aut ex altera, ingratitude damnemur. Nam & illud scitè ab Augustino dictum est, nos tutò Scripturam sequi posse, quæ velut materno incessu submisissus graditur, ne infirmitatem nostram deserat. Qui verò tam cauti sunt vel timidi vt prædestinationem obrutā cupiant, ne debiles animas con-

Cap. 15. vsq; ad 20.

* Vide c. 23. scilicet 12

13. 14.

De bono perf. c. 14.

Lib. 5. De Gene. ad literas m.

turbet: quoniam obsecro colore tegent suam arrogantiã, quum obliquè Deum insimulent stulta incogitantie, quasi periculum, cui prudenter occurrere sibi videntur, non præuiderit? Quisquis igitur prædestinationis doctrinam inuidia gauat, appetit maledicere Deo: ac si inconsideratè ei clapsum foret quod est Ecclesiæ noxiũ.

Perperã prædesti-
nationis causã po-
no in præscientiam.

5 Prædestinationem qua Deus alios in spem vitæ adoptat, alios ad iudicium æternæ mortis, nemo, qui velit pius censeri, simpliciter negare audeat: sed ea in multis cauillis inuoluunt, præsertim verò qui præscientiam faciunt eius causam. Ac nos quidem vtraque in Deo statuimus: sed præposterè dicimus alteram alteri subici. Præscientiam quum tribuimus Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuò manere sub eius oculis: ve eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, sed omnia sint præsentia & sic quidem præsentia, vt non ex ideis tantum imaginetur (qualiter nobis obueiantur ea quorum memoriam mens nostra retinet) sed tanquam ante se posita verè intueatur ac cernat. Atque hæc præscientia ad vniuersum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur.

Quid sit præscien-
tia Dei.

Quid prædestina-
tiõ.

Prædestinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed alius vita æterna, alius damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. Hanc verò Deus non modo in singulis personis testatus est, sed specimen eius in tota Abrahamæ sobole edidit, vnde palam fieret, in eius arbitrio esse qualis cuiusque gentis futura sit conditio. Quum diuideret altissimus gentes, & separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israel, funiculus hæreditatis eius. Ante omnium oculos est segregatio in Abrahamæ persona, quasi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: causa verò non apparet, nisi quòd Moyses, vt posteris ansam gloriandi præcidat, gratuito tantum Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc assignat causam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit semen eorum post eos. Expressius alio capite. Non quia reliquas gentes superastis numero, complacuit eis in vobis vt vos eligeret: sed quia dilexit vos. Sæpius eadem apud ipsum admonitio repetitur, En Domini Dei tui cælus est, terra, & quæcunque in ea sunt: & tantummodo complacuit sibi in patribus tuis, & amauit eos, elegitque vos semen eorum. Item illis alibi sanctificatio præcipitur, quòd electi sint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio asseritur esse protectionis causa. Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem nostram, gloriam Iacob quem dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem transcribunt: non modò quia sciebãt nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Patriarcham ea fuisse virtute præditum vt sibi & posteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quò validius conterat omnem superbiam, exprobat nihil tale fuisse promeritos, quum populus sit contumax ac duræ iudicis. Sæpè etiam odioso & probri loco hanc electionem Prophetæ Iudæis obiciunt, quoniam ab ea turpiter desciuerant. Quæquid sit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt attingere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnã aliis omnibus præterri, audiant nullo respectu adductum fuisse Deum, vt in paucos & ignobiles, deinde etiam p̄ueros & immorigeros esset propensior: cum eòne litigabunt, quia tale miseticordie documentum proferte voluit? Atqui neque obsterperis suis vocibus opus eius impediunt, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iustitiam eius fetient aut lædent: quin potius in eorum capita recident. Ad hoc etiam principium gratuiti fœderis

*Prædestinatio-
nis
exemplum in tota
Abrahæ sobole, sa-
liarum gentiũ re-
spectu, confirmatur
multis testimoniis
Scripturæ*

Deut. 32. 8.

Deut. 4. 37.

Deut. 7. 8.

Deut. 10. 14.

Deut. 23.

Psal. 47. 5.

Deut. 9. 6.

Psal. 95. 7. et 100. 5.

reuocantur Israelitæ, ubi vel gratiæ Deo agendæ sunt, vel spes in futurū tempus erigen la. Ipse fecit nos, & non ipsi nos (inquit Propheta) populus eius, & oues pascuorū eius. Non est superuacua negatio, quæ ad nos excludendos aducitur, vt sciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò esse authorem, sed à seipso causam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignum. Mero etiam Dei beneplacito contentos esse iubet, his verbis, Semen Abrahæ, serui eius: sicut Jacob, electus eius. Et postquam continua Dei beneficia recensuit tanquàm electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia recordatus est fœderis sui. Cui doctrina respondet totius Ecclesiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus tui Patribus nostris dedit terram: quia complacuit tibi est in illis. Notandum verò est, ubi fieteræ mentio, symbolum esse visibile arcana fgregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hinc dicitur David, Beatae cuius Iehouah est Deus. Populus quem elegit in hereditatē sibi. Ad bonam spem verò animat Samuel, Non deseret vos Deus propter magnum nomen suum: quando placuit ei vos sibi creare populum, Quomodo & solum David, dum impetrat eius fides, ad pugnam armat: Beatus quem elegisti, habitabit in atrijs tuis. Quia autem electio, in Deo abscondita, tam liberatione prima quàm secunda absque intermedijs beneficijs sancita fuit, illuc transferunt verbum eligendi apud Isaiam. Miserebitur Deus Jacob, & eligit adhuc de Israel. quia futurum tempus designas, collectionem residui populi, quem visis fuerat abdicasse, signum fore dicit stabilis firmæque electionis, quæ simul excidisse visa fuerat. Quam etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: continuum insignis liberalitatis paternæ benevolentiae cursus commendat. Apertius apud Zachariam Angelus, Elegit adhuc Deus Ierusalem. quali eam durius castigando reprobasset, vel exitum fuisset electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non semper appareant signa.

6 Addendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua fuit Dei gratia magis specialis: quando ex eodē genere Abrahæ alios repudiavit Deus, alios in Ecclesia fouendo, se inter filios retinere ostēdit. Ismael parē initio gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spirituale fœdus in eo non minus obligatum fuerat symbolo Circuncisionis. Exciditur ille: deinde Esau: postremò innumera multitudo & totus ferè Israel. In Isaac vocatum fuit semen: eadē vocatio in Jacob durauit. Simile exemplum edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Psalmo magnificè prædicatur, Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda. Quod aliquoties sacra historia repetit, quò melius in ista mutatione admitabile gratiæ Dei arcuum pateat. Vitio suo & culpa, fateor, exciderūt ab adoptione Ismael, Esau, & similes: quia apposita erat cōditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod per fidē violarunt. Fuit tamen hoc singulare Dei beneficium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo. Non ita fecit alijs nationibus, nec iudicia sua manifestauit eis. Ceterum hic duos gradus notandos esse non temere dixi: quia iam in totius gentis electione ostendit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astrictum: sed liberū esse, vt minimè ab eo exigenda sit æqualis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipsam verè esse gratuitam demonstrat. Ideo Malachias Israelis ingratiudinem amplificat, quòd non tantum ex toto genere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculum segregati perfidē & impio demum tam beneficium Patrem spernant. Nonne frater era. Esau Iacob inquit. Atqui Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Sumit enim Deus pro confesso, quum vterque esset progenitus ex sancto patre, & fœderis

Psal. 105. 6.

Psal. 44. 4.

Psal. 33. 12.

1. Sam. 12. 22.

Psal. 65. 5.

Isa. 14. 1.

Isa. 41. 9.

Zach. 2. 12.

Ostenditur etiā specialis predestinatio, qua inter filios Abrahæ, quosdam ab alijs discreuit, hic c. sect. 7.

Psal. 78. 67.

Psal. 47. 20.

Duos gradus electionis esse necessariō notādos: nempe generalē totius Abrahæ seminis, & specialē quorundam in illis semine.
Malach. 1. 2.

successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob nō fuisse vulgariter obstrictos, qui in illam dignitatem ascendi fuerant. sed quum reiecto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hęres factus esse, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuisse recentos.

*De predestinatione
patri & doctrina
scribentē Lutherū
vide, Tom. 1. pag.
86. in fi. & pag. 87.
in fin. Tom. 3. P. sal.
22. versi. 8. Tomo 5.
in c. 17. Ioannis. I-
tem in præfatiōe in
Epistolā ad Roma.
Itē aduersus Eva-
ngelium de securo arbi-
trio. pag. 429. 430.
433. 452. 462. 463.
Item in P. sal. 139.*

7 Quinquam satis iam liquet Deum occulto consilio liberē quos vult eligere, aliis reiectis: nondum tamen nisi dimidia ex parte exposita est gratuita eius electio, donec ad singulas personas ventum fuerit, quibus Deus non modo salutem offert, sed ita assignat vt suspensa vel dubia non sit effectus certitudo. Hi in semine illo vnico censentur cuius meminit Paulus. nam etsi adoptio in manu Abraham fuit deposita, quia tamen multi ex posteris quasi putrida membra resectū sunt: vt efficax & vere stabilis sit electio: necesse est ascendere ad caput in quo electos suos cęlestis Pater inter se colligauit, & sibi insolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abraham enituit quidem liberalis Dei fauor, quem aliis negauit. in Christi tamen membris longē præstantior eminet vis gratiæ: quia capiti suo insiti nunquam à salute excidunt. Scire itaque Paulus ex Malachiz loco quem nuper citauit ratiocinatur, vbi Deus, interposito vitæ æternæ pacto, populum quempiam ad se inuitat: specialem electionis modum in parte subesse, vt non omnes promiscua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolem Patriarchę, quam Propheta illic opponit posteris Esau. Hoc tamē non obstat quominus in persona vnus hominis specimen electionis propositū nobis fuerit, quæ effluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hoc Paulus vocari reliquias non frustra obseruat: quia experientia ostēdit ex magna multitudine plerisque dilabi & euanescere, vt sæpius maneat exigua tantum portio. Quod autem generalis electio populi non semper firma & rata sit, in promptu se offert ratio. quia cum quibus paciscitur Deus, non protinus eos donat Spiritu regenerationis, cuius vitæ usque in finem in scedere perseverant: sed externa mutatio absque in teriori gratiæ efficaciam, quę ad eos retinendos valida esset, medium quiddam est inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorū numeri. Hęreditas Dei vocatus est totus populus Israel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia non de nihilo pepigerat Deus se patrē & redemptorē illius fore, gratuitum suum fauorem potius respicit quā perfidiam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi sibi residuum aliquid seruauit, vocationem eius apparuit esse absque pœnitentiā. Nā quod sibi Deus Ecclesiā subinde ex filiis Abraham potius quā ex profanis gentibus collegit, rationem habuit itē derisui: quod ab ipsa multitudine violatū ad paucos restrinxit, ne prorsus intercideret. Denique communis illa adoptio seminis Abraham, visibi lis quædam imago fuit maioris beneficii quo Deus aliquos ex multis dignatus est. Hęc ratio est cur tam sedulo discernat Paulus filios Abraham secundum carnem à spiritualibus, qui ex p̄lo Isaac vocati sunt: nō quod simpliciter esse Abraham filium res fuerit inanis & infructuosa (quod nō sine scęderis contumelia diceretur) sed quia immutabile Dei consilium, quo sibi prædestinauit quos voluit, efficax demum per se his solis posterioribus in salutem fuit. Doncc autem productis Scripturę locis quid sentiendum sit liqueat, ne in vtriusque partem sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarē ostendit, dicimus, æterno, & immutabili consilio Deum semel constituisse quos olim semel assumere vellet in salutem, quos rursus exitio demouere. hoc consilium quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo humana dignitatis respectu, quos verò damnationi addidit, his iusto quidem &

dem & irreprehensibili sed incomprehensibili ipsius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam vero in electis vocationem statuimus, electionis testimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandæ symbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum exeat, peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Dominus signat, ita reprobos vel à notitia sui nominis, vel à Spiritus sui sanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium istis veluti notis aperit. Multa hic præteribo figmenta, quæ ad euertendam prædestinationem committuntur sunt stulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ simul ac proferuntur, suam ipsa falsitatem abunde redarguunt. In his tantum immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ difficultatem simplicibus adferre possint, vel quæ speciosè ad suggillandam Dei iustitiam prætendit impietas.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis.

CAP. XII.

HÆc omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, *Deiis qui prædesti- natioms causa, a- ccurant præscientiam mentiorum.* maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non potest. Vulgò enim existimant Deum, prout cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere: quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum coopare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic interposito præscientiæ velo electionem non modò obscurant, sed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solus vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos auctores. Quod ingenù fateor, nequis causæ nostræ magnopere obscurum confidat si eorum nomina contra opponantur. Ceterior est enim hic Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum auctoritate. Alij verò neque in Scriptura exercitati, neque vllò suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant, quàm vt tolerabilis sit eorum proceruita. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam, alios præterit, item ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficiet contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit, Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse. Non quæram * vnde aliis posteritas Abrahæ præcelluerit, nisi ex illa dignatione cuius extra Deum causa non inuenitur. * *Hoc attulit c. 21, sect. 5.* magis quàm boues aut asini, quum in manu Dei esset canes ipsos fingere ad imaginem suam formauit. Concedentne brutis animalibus de sua sorte cum Deo expostulare, quasi iniustum sit discrimen? Certe prærogatiua quam nullis meritis adepti sunt, eos potiri nihilo æquius est quàm Deum sua beneficia pro iudicij sui mensura variè distribuere. Si ad personarum similitudinem, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltem ad Christi exemplum debebant expauescere, ne de sublimi hoc mysterio iam seuerè garriant. Concipitur ex semine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuisse dicent vt in ipso vtero fieret caput Angelorum, vni genitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iustitia & salus mundi? Hoc prudenter animaduertit Augustinus, in ipso Ecclesiæ capite lucidissimum est: gratiæ electionis speculum, ne in membris nos conterber, nec iuste viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tantò honore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum confertes. Hic si quis quærat cur non alij quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo intervallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modò vesaniam suam, sed impudentiam suam quoque si-

Deiis qui litè Deo intendunt, quod quosdam auct electis præterent.

Hoc attulit c. 21, sect. 5.

Electio quæ ad generalem, qua genus humanum discernitur a brutis.

Electio specialis in genere humano.

Aug. de corre. & gratia ad Valentinum cap. 5.

Itè de bono perseuerant. cap. viij. Aug. de verbis Ap. Serm. 8.

Ephes. 1. 4.

Coloss. 1. 12.

Ephes. 1. 4.

mul prodeat. Quòd si pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobã di eripere, simul etiam quòd datum est Christo auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet Scriptura operæ pretium est attendere: Iam quidem quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creationem, omnem certæ dignitatis nostræ respectum tollit: petinde enim acti diceret, quoniam in vniuerso Atz semine nihil electione sua dignum reperiatur cœlestis Pater, in Christum solum oculos conuertisse: vti quum ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ confortum sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, i' eo nos in Christo fuisse in cœlestem hereditatem adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriã futuræ vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quod ad eligendos moueatur? Apertius etiam nunquam altera eius sententia quod volo exprimitur. Legit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, secundum beneplacitum voluntatis suæ, vt essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit.

Hic & sect. 1. 4. 5. 6. 7. 11. ostenditur Deum in electione nullã rationem habuisse operis, nec futurorum, sed illius beneplacitum esse causam vniuersam.

2 Quò solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operæ pretium est, quæ simul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium est quin fideles compelleret, sicuti etiam mox allucit. quare nimis sædo commento deprauant nomen illud qui ad præteritatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuisse dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis respectum tollit. Quæ enim discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam patres futuri erant? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnum quæ extra se, sed etiam alios ab aliis segregatos, quando videmus non omnes esse Christi membra, Quod additur fuisse electos, vt essent sancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præscientia deducit, quando te clamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si cauta superior queritur, respondet Paulus Deum ita prædestinasse, & quidem pro voluntatis suæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suæ media. nam & quæcunque ad spirituales vitam beneficia confert Deus, ex vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, & antequam nati essent, gratiã qua dignari eos volebat, seorsum illis repositã habuit.

2. Tim. 1. 9.

3 Vbiunque verò regnat hoc Dei placitum, nulli in considerationem veniunt opera. Antithesin quidem hic non prosequitur, sed subaudienda est, qualis alibi explicatur ab ipomet. Vocauit nos, inquit, vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tempora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur, Vt essemus sancti & immaculati, scrupulum omnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit sanctos, i' deo elegit: & ordinem Pauli inuenies. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt sancti essemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnauit enim inter se hæc duo, habete pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hic cauillum quò subinde confingunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam, futuris tamen concedere. Quum enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas ab electione habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud verbum, quæ ab electione deriuantur, electioni causam dedisse? Id ipsum quod dicitur

dixerat, videtur magis postea confirmare, vbi ait, Secundum propositum voluntatis suae, quod proposuerat in semetipso. siquidem Deum in semet ipso proposuisse, perinde valet ac si diceretur nihil extra se considerasse, *Ephes. 1. 5.* cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus subiicit huc pertinere totam electionis nostrae summam, vt simus in laudem diuinæ gratiæ. Certe Dei gratia non sola prædicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Porro hæc gratuita non erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sint futura cuiusque opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles cõperitur, Non vos me elegistis: sed ego elegi vos. Vbi non præterita tantum merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cur eligerentur, nisi sua misericordia antecurrisset. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult sic Dei bonitatem homines præuenire, vt nihil apud ipsos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

4. Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit aliis, & fufius profequitur, negat omnes esse Israelitas qui progeni sunt ab Israel: quia etiam iure hereditario omnes essent benedicti, successio tamen non ad omnes peræque transibat. Origo huius disputationis erat ex superbia fallaciæque gloriacione Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesiæ nomen assererent, volebant à suo arbitrio pendere fidem Euangelij. Sicuti hodie libenter Papistæ hinc no hoc colore se in Dei locum substituerent. Paulus, quanuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamen extraneos esse in ea plerosque: neque id modò quia dõ generentur fieri ex legitimis adulterinis: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratam illius adoptionem facit. Si alios sua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profecto & absurdè Paulus ad arctam vsque electionem lectores eueheret tam si Dei voluntas (cuius causa extra ipsum neq; apparet, neq; querenda est) alios ab aliis discerneret, vt nõ omnes filij Israel sint veri Israelitæ, frustra cuiusque conditio in seipso initium habere fingitur. Longius deinde rem profequitur sub exemplo Iacob & Esau. nã quum ambo essent filij Abrahæ, pariter inclusi in utero matris, primogenituræ honorè transferri ad Iacob, portento similis fuit mutatio: qua tamen Paulus contendit testatam fuisse electionem vnius, & alterius reprobationem. Queritur origo & causa, quam præscientiæ doctores in hominum virtutibus & vitis expositam esse volunt. Hoc enim illis facile cõpendium est, Deum monstrasse in persona Iacob, se gratia sua dignos eligere: in persona Esau, se repudiare quos præuidet in lignos. Sic quidem audacter illi. Paulus autem quid? Quam nondum nati essent, nec quippiam boni aut mali fecissent, vt secundum electionem propositum Dei maner, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Si quid valeret præsentia in hoc fratrum discrimine, importuna certe fieret temporis mentio. Demus Iacob fuisse electum, quia futuris virtutibus parata ei fuit dignitas: quorsum diceret Paulus nondum fuisse natum? Iam hoc inconsideratè additum foret, nihil um boni fecisse: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atque ita pietatem Iacob coram ipso fuisse præsentem. Si opera conciliant gratiam, suum illis pretium merito iam tunc constare debuit ante natum Iacob, perinde ac si adoleuisset. Atqui in expediendo modo pergit Apostolus, docetque ad præprio. è Iacob, non ex operibus profectum esse, sed ex vocatione Dei. In operibus futurum vel præteritum tempus non interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocationi, vno posito alterum discretè euertere volens. ac si diceret:

considerandū esse quid Deo placuerit, non quid attulerint ex seipsis ho- mines. Postremò certum est Electionis & propositi vocibus, quicūq; uo- comminisci homines solent causas extra arcanum Dei cōsiliū, ab hac causa remoueri.

5 Quidnam ad hæc obscuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione assignāt? Hoc enim est prorsus eludere quod contendit Apostolus, non ex aliqui operum ratione, sed ex mera Dei uocatione pendere fratrum discrimen: quia inter nondum natos constitutum fuerit. Neque verò eum latuisset istorum arguria, si quid solidi habuisset: sed quia optimè nouerat in homine Deū præuidere nihil boni posse, nisi quod electionis suæ beneficio iam prius largiri statuerit: non confugit ad præposterum illum ordinem, ut opera bona causæ suæ præferat. Habemus ex uerbis Apostoli, solius diuinae electionis arbitrio fundatā esse fidelium salutē. neque illū fauorem operibus conciliari, sed ex gratuita uocatione prouenire. Habemus & eius rei propositam quasi ὁμοῦ καὶ ἰσοῦ. Fratres sunt Esau & Iacob, in eodem geniti parentibus, eodem adhuc uero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterū enim assumit, alterum reicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque destinato consilio primogeniturā uidetur semper contempsisse Deus, ut omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Ismaele animū ad Isaac adiecit, Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

6 Quòd si quispiam interpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficiis non statuendum esse de summa futuræ uitæ: ut qui in primogenitura honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cœli hæreditatem cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienū sensum Scripturam detorserit in his testimoniis citandis) Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsus fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimoniis sponte fuisse abusum. Sed uidebat (quod ipsi considerate non sustinent) uoluisse Deum Spiritualem Iacob electionem, quæ apud inaccessum eius tribunal alioquin latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim concessam illi primogenituram ad futurum sæculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incommoda, triste exilium, multaque tristitiæ, & curarum acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum ceineret quam in regno suo spiritualem & minimè caducam seruo suo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terræ Chanaan annexum fuisse cœlestis domicilii pignus: ut dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insimul fuisse in Christi corpus, ut eiusdem uitæ focus esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis diserebat.

Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mosi dictum sit, Mitebor cuius miserebor: & miseratione dignabor quemcunque miseratione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi uult? Nempe clarissimè Dominus pronuntiat, nullam hominibus benefacien. h. rationem in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere. ideoque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuatur, cur ad teipsum descendes? Quum vnā tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decures? Quum tuam cogitationem in sua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem refl. res? Ita præ ad minorem illum populū venire necesse est, quem Paulus tibi

Roma. 9. 15.

Roma. 11. 2.

præcognitum fuisse Deo scribit: non, qualiter isti imaginantur, præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu sæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Christum definito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non speculantem Deum inducit, sed salutis nostræ autorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, propriè exprimit arcanam illam prædestinationem, qua Deus filios sibi quos voluit signavit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quum ubique fixam (vt vulgo loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum auctor est nostræ salutis, non egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodem capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quàm Deum è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantùm oblecti, primas inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abraham: alterum vero inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum conspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde ac si diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obstare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem, & arbitrum facere se volens, præcisè negat se vni potius quàm alteri fore misericordem nisi quia ita lubuerit. quia vbi quæretur misericordia occurrat, etsi repulsam non patitur ille quidem, fauorem tamè, cuius laudem sibi vindicat Deus, aut præuenit, aut ex parte sibi acquirit.

7 Nunc de te tota pronuntiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt medeatur huic scandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hęc enim est voluntas Patris, vt quicquid de dicit mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione sit initium, vt in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hic fortè quispiam circulum atque excipiet, censeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantum laborat Christus, etiam si defectiones ingentium turbatum totum mundum concurrant. firmum tamen cœlisque ipsis stabilius fore consilium Dei ne vnquam labascat electio. Electi dicuntur ante fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo suos facit. Maior inest Christi verbis claritas quàm vt tergiversando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit, & didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiscuè omnes coram Christo genu flexerent, communis esset electio: nunc in paucitate credentium manifesta apparet diuersitas. Itaque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei Patris peculium, paulò post addit, Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Vnde fit, vt totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna non multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis se medium Christus inserat, sibi tamen ius eligendi communiter vèdicat cum

Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: scio quos elegerim. Si quis roget unde elegerit, alibi respondet, Ex mundo, quem à precibus suis excludit ubi discipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendum est, ubi affirmat se scire quos elegerit, speciem aliquam notari in genere humanos: deinde non distingui qualitate suarum virtutum, sed cœlesti decreto. Unde sequitur, nullos proprio Marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit auctorem. Nam quod alibi Judam inter electos numerat, quum diabolus esset, hoc tantum refertur ad munus Apostolicum: quod et si illustre speculum est favoris Dei, (sicuti in sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se continet æternæ salutis. Potuit ergo Judas, quum perfidè Apostelatum gereret, diabolo esse deterior sed quos inseruit semel Christus in corpus suum, eorum neminem perire finiri: quia in cōseruanda eorum salute quod pollicitus est præstabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus est. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dedisti mihi nemo petiit nisi filius perditionis, et si καταχρηστικῶς est loquutus, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa est, Deum gratuita adoptiōe creare quos vult habere filios: eius verò intrinsicam esse in ipso causam: quia arcano suo beneplacito contentus est.

*Cōfirmatur ex Aug.
Augustinus summa sc.
electionis. 3. c. c.
Lib. Retract. 1. c. 31.
¶ Et ad Sixtū 106.*

8 At Ambrosius Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suam gratiam inter homines dispensare prout ea quæ bene vsurum præuident. Adde & Augustinum in ea fuisse aliquando sententia: sed quum melius in Scripturæ cognitione profecisset, non retractauit modò vt euidenter falsam, sed fortiter confutauit. Quum & post retractationem, Pelagianos perstringens, quod in eo errore persistenter: Quis iustum, inquit, ac iustissimum sensum Apostolo defuisse non miratur? Nam quum te stupendam proposuisset de illis nondum natis, & deinde sibi quaestionem obieceret: Quid ergo: nunquid est iniquitas apud Deum? erat locus vt responderet Deum præuidisse vtriusque merita: non tamè hoc dicit, sed ad Dei iudicia & misericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante electionem merita sustulisset: Hic certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præscientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non seipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nam si propterea nos elegisset, quia bonos future præsciuerat: simul etiam præsciuisset quòd eramus eum electuri, & quæ in eam rem sequuntur. Valeat Augustini testimonium apud eos qui libenter in patrum auctoritate acquiescunt.

Homi. in Iohann. 5.

Iohann. 15. 16.

Quanquam non patitur Augustinus se à reliquis disiungi: sed claris testimonis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (libro de Præd. sanct. cap. 19.) Christus quem miseratur vocat: Item si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos. sed Deus quem dignatur vocat: & quem vult, religiosum facit. Si ex Augustino integrum volumen contextere libeat, lectoribus ostendere promptum esset, mihi non nisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipsos non loqui: ad rem ipsam intendamus. Difficilis quaestio: quæ se vno verbo expedire Paulus poterat, si operum respectum obtendisset. Cur ergo id non facit: quin sermonem potius continuat qui in eadem difficultate versetur? Cur, nisi quia non debuit: non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus respondet, Ideo suis electis facere Deum, quia velit: idè misereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miserebor cuius miserebor: & miseratione complectar quem misera-

Exo 33. 12.

misera-

miseratione complectatur: ac si diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augustini *Hom. in Iohan. 38. Epist. 106.* Gratiam Dei non inuenire eligendos, sed facere.

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præscientiam meritum non ex parte quidæ actus prædestinantis, esse prædestinationis causam: ex parte autem nostra, quodammodo sic vocari posse, nempe secundum particularem prædestinationis æstimationem. ut quum dicitur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largitur meritorie gratia dicitur quæ gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione nisi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, si quis plus aliquid percipere hic cupiat, præpostera erit affectatio. Quòd si certare subulitate libeat, non deest quò istam Thomæ argutiolum retundamus. Ipse contendit, gloriam electis quodammodo prædestinati ex meritis: quia gratiam illis prædestinat Deus qua gloriam mereantur. Quid si cõtra excipiam, prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subseruire, esse eius veluti pedilequam? gratiam iis prædestinari quibus gloriæ possessio iam diu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat? Inde enim sequetur prædestinationem gloriæ causam potius esse prædestinationis gratiæ, quàm e conuerso. Sed valeant hæc certamina, ut sunt superuacua inter eos qui satis sapientiæ sibi in verbo Dei esse ducent. verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictum fuit, qui Dei electionem meritis assignant, eos plusquam oportet sapere.

10 Obijciunt nonnulli, Deum sibi fore contrarium, si vniuersaliter omnes ad se inuiter, paucos verò electos admittat. Sic promissionum vniuersitas discretionem specialis gratiæ, secundum eos, tollit, atque ita loquuntur moderati quidam homines, non tam opprimendæ veritatis causa, quàm ut spinosus quæstiones arcuant, ac frangent multorum curiositatem. Laudabilis voluntas: sed consilium minimè probandum: quia nunquam excusabilis est tergiversatio. Eorum verò qui proteruius insultant, certè putidum cauillum, vel nimis pudens error. Quomodo Scriptura hæc duo conciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitentiam & fidem, neque tamen omnibus dari respicietis & fidei spiritum, alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod postulant illis nego, ut duobus modis falsum est. nam qui minatur, dum super vrbem vnam plures, sic item fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi denuntiat, non obstringit se certa lege ut æqualiter vocet omnes. Et qui Paulum vetans in Asia verbum facere, & eundem à Bithynia auertens in Macedoniam trahit, sui iuris esse demonstrat, thesaurum huc quibus visum est distribuere. Per Iesaiam tamen apertius demonstrat quomodo electis peculiariter salutis promissiones destinet. nam de illis tantum non autem indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos. Unde constat perperam quibuslibet prostritui salutis doctrinam, ut efficaciter prosit, quæ solis Ecclesiæ filiis seorsum reposita esse dicitur. Hæc in præsentia sufficiat, quanuis generaliter omnes compelleret vox Euangelij, tamen esse fidei donum. Causam assignat Iesaias, quòd non omnibus pateat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & perversè contemni, quia audire pertinaciter multi recusant, valeret forte hic color de vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ cõsulum est extenuare hominum culpam, vbi excitis fontem esse tradit quòd Deus non dignetur illis brachium suum patefacere: tantum admonet, quia fides singulare donum est, externa doctrina aures frustra verberari. Scire autem ex doctoribus istis velim, solane prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicumque.

Ambrosi. de vocat. Gent. lib. 1. c. 2.

De promissionibus vniuersitis, nec peculiaribus hæc duo, quæ Deus verbi prædicatione multos vocat, paucos tamen dicit donum fidei, quæ peculiariter salutis promissiones electis destinet.

Amos 4. 7. et 8. 12. et 16. 6.

Iesai. 3. 16.

Iesai. 53. 1.

credunt in Filium Dei unigenitum, filios Dei ipsos quoque fieri, non contenta illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ad fidei (in juramento) mutus est cum verbo conf. ut is. nepe ubi-
cunque est fides. Sed semen inter spinas cadere, vel in locis lapidosis no-
uum non est: non solum quia maior pars contumax re ipsa apparet ad-
uersus Deum, sed quia non omnes oculis & auribus sunt præditi. Quo-
modo igitur conueniet, Deum ad se vocare quos sciri non venturos? Res-
pondeat pro me Augustinus. Disputate vis mecum? Mirare mecum &
exultate, O multitudo. Ambo cõstitiamus in pauore, ne in errore peream-
us. Adde quod si est o, teste Paulo, fidei mater est: in eorum caput re-
tor. uero argumen. u, deo non esse generalem fidem, quia specialis est ele-
ctio. Nam à serie causarum & effectuum facile colligitur, ubi dicit Paulus
nos esse repletos omni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus
ante mundi creationem: id est non omnibus esse cõmunes has diuitias,
quia elegit Deus tantum quos uoluit. Hæc ratio est cur alibi fidem ele-
ctorum commendat, ne quisquã putetur fidem sibi proprio motu acqui-
rere, sed penes Deum resideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos
ante elegerat. Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) seorsum audite quibus
& loquitur, Nolite timere posse grex: quia uobis datum est nosse my-
sterium regni cœlorum. Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædesti-
nauit conformes fieri imagini Filij sui. magnum secretum que tenet
consilium. Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, mani-
festatum est hominibus: nec alios sanè dignatur tanti participatione my-
sterij, nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinauit. Paulo post
concludit, Misericordia Dei ab æterno usque ad æternum super timen-
tes eum: ab æterno, ob prædestinationem, in æternum, ob beatificatio-
nem: altera principium, altera finem nesciens. Sed quid Bernardum cita-
re testem opus est, quando ex Magistri ore audimus, non alios videre nisi
qui sunt ex Deo? Quibus uerbis significat, eos omnes qui ex Deo non
sunt regniti, ad splendorem uultus eius obtufoescere? Ac electioni qui-
dem aptè coniungitur fides, modò secundum gradum teneat. Quem or-
dinem clare exprimit alibi Christi uerba, Hæc est uoluntas Patris, ut
non perdam quod dedit. Hæc enim uoluntas eius est ut quisquis credit
in Filium, non pereat. Si omnes uellet saluos, custodem illis præficeret
Filium, & omnes in eius corpus sacro fidei uinculo infereat. Nunc con-
stat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filios quos adoptauit re-
conditum. Ideo Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt
uocem eius: alienum uero non sequi, quoniam non agnoscunt uocem
alienorum. Vnde autem ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt
illis aures? Nemo enim se ouem facit, sed formatur cœlesti gratia. Vnde
& salutem nostri à Domino perpetuò certam & tutam fore docet: quia
insuperabili Dei potentia custoditur. Porro cõcludit, in re quos non
esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus
sibi per Isaiam pollicitus est fore discipulos. Porro quia testimoniis que
citauit exprimitur perseverantia, inflexibilem electionis constantiam si-
mul testantur.

Aug de uer. Apo. Sermon. 11.
Eph. 1. 3.
Tit. 1. 1.
Ad Tho. præposit. Eiusd. s. p. 107.
Iohan. 6. 46.
Ibi: 9.
Iohan. 10. 4.
Ibid. 29.
Ibid. 26.
Ibid. scilicet. 2. & 9.
Rom. 9. 13.

11 Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. Ut enim Iacob, nihil dum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuer-
timus oculos, iniuriam irrogamus Apostolo, quasi id ipsum quod nobis
perspicuum est non uiderit. Porro non uidisse conuincitur, quando
hoc nominatim irget, quum nihil dum boni aut mali designassent, alte-
rum electum, alterum reiectum: ut probet diuinæ prædestinationis funda-
mentum.

mentum in operibus non esse. Deinde ubi obiectionem mouit num iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuit iustitiæ eius patrociniū, non vsurpat, Deum rependisse Esau secundum suam malitiam: sed diuersa solutione contentus est, quod in hunc finem excitentur reprobi ut Dei gloria per illos illustretur. Demum subnectit clausulam Deum cuius vult misereri, & quem vult indurare. Vides ut in solium Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo si non possum rationem assignare cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel misericordia prosequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil causæ querere extra eius voluntatem.

*Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniqui
grauata fuit.*

CAP. XXIII.

HÆC verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruita quin velut ad canticum classici variè & supra modum tu multuetur. Ac multi quidem, ac si inuidiam à Deo repellere vel-
lent, electionem ita fatentur vt negent quenquam reprobari: sed inscitè
nimis & pueriliter: quando ipsa electio nisi reprobationi opposita non
statet. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutem: fortuito alios ad
piscis, vel sua industria acquirere quod sola electio paucis confert, plus
quam in suis dicitur. Quos ergo Deus præterit reprobat: neque alia de
causis nisi quòd ab hereditate quam filius suis prædicitur, illos vult ex-
cludere. Nec verò tolerabilis est hominum proteruita, si Dei verbo fixari
se non sustinet, ubi agitur de incomprehensibili eius consilio quod
Angeli ipsi adorant. Atqui nunc audiuimus indurationem non minus in
manu Dei & arbitrio esse quàm misericordiam. Nec verò Paulus, horum
quos dixi exemplo, anxie laborat vt mendacij patrociniū Deum excu-
set: tantum admonet figmento nefas esse cum fictore suo rixari. Tam qui
non admittit, illos à Deo reprobari, quomodo se expedient ab illa Chri-
sti sententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabi-
tur? Aperte exitio addici & deuoueri audiunt quoscunque cælestis Pater
dignatus non est quasi fictas arbores in agro suo plantare. Si hoc repro-
bationis signum esse negant, nihil est tam liquidū quod illis queat pro-
bati. Quod si obstrepere non desinunt, contenta sibi fidei sobrietatis hac
Pauli admonitione, non esse causam ligandi cum Deo, si ab vna parte
volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in multa
tolerantia & lenitate vasa iræ apparatus in interitum: ab altera autem
notas faciat diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ præparauit
in gloriam. Obseruent lectores, vt ansam suffurris & obtreccationibus
præcidat Paulus, summum dare imperium iræ & potentie Dei: quia in-
quum est calculo nostro subici profunda illa iudicia quæ sensus omnes
nostros absorbet. Quod respondet aduersarij friuolum est, Deum non
propterea reicere quos in lenitate tolerat: sed suspensio manere erga eos
animo, si fortè resipiscant. Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus,
qua eorum conuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interitum.
Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, ubi potentia tolerantie
adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addunt etiā non
abs re vasa iræ dici apparatus ad interitum, vasa autem misericordiæ Deū
præparasse: quia hoc modo salutis laudem Deo adscribit & vèdicat: per
ditionis culpam reicit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi accersunt.
Sed vt illis concedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem le-

Ibid. 18

Contra eos qui electionem ita fatentur, vt negent quenquam à Deo reprobari. Vide Bernardum in die. Ascensionis Serm. 2.

Rom. 9. 20

Matt. 15. 13

Rom. 9. 25

Exceptio aduersariorum resistunt.

*Lib. cont. Iulii s. c. 5
Altera exceptio aduersariorum soluitur.*

nire prioris membri: minimè tamen continerem est, præparationem ad interitum alio transferre quàm ad ærcanum consilium Dei: quod etiam paulo ante in contextu uasseritur, Quòd Deus excitauerit I haraonem, deinde quos uult inducet. Vnde sequitur absconditum Dei consilium obdilatationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, ubi ex lupis Dei s oues facit, gratia potentiore eos reformare, ut dometur eorum durities: proinde obstratos ideo non cõuertit quia potentiotem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre uellet.

I. b. v. de prædest. San. cap. 2.

Hic ex sect. 3. 4. 5. ostenditur, frustra litigare cum Deo reprobos, quia Deus nihil in eis uult reuolui, & ipsi seditionis uisus causas se reperiunt. * Iniquior obiect. 2. & aduersus eum mouentur pie metus sancta Dei reuerentia reuerentia.

Hoc ex Aug. 1. 1. m. pum 1. b. u. de Gen. cor. Manich cap. 3

Profanum è mœntum. Absoluta potentia.

Psal. 51. 6

Obiectio iniquiorum reprobos: & ad eam responsio.

2 Hæc quidem piis & modestis abunde sufficienter, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnã speciem uerulenti isti carnes eo sunt contra Deum, ad singulas, prout res feret, respondemus Miris modis cum Deo litigant stulti homin's, quasi eum teneant suis criminatõibus obnoxium. * Primum ergo interrogat quo iure suis creaturis irascatur Dominus, à quibus nulla antè offensa præuocatus fuerit: nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidinis, quàm legitimæ iudicis sententiæ conuenit. Esse igitur cum Deo expostulente homines, si nullo eius arbitrio cogita proprium meritum in aternã mortem prædestinantur Eiusmodi cogitationes si quando piis hominibus in mentem ueniant, ad frangendosearum impulsus, uel hoc vno satis atinabuntur, si reputent quanta sit improbitatis, causas diuinæ uoluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ sunt, ipsa sit causa, & merito esse debeat. Nam si ullam causam habet, aliquid eam antecedit oportet, cui uoluntati alligetur: quod nefas est imaginari. Ad eò enim summa est iustitiæ regula Dei uoluntas, ut quicquid uult, eo ipso quod uult, iustum habendum sit. Vbi ergo quaeritur cur ita fecerit Dominus, respondendũ est, Quia uoluit. Quòd si ultra pergas rogando cur uoluerit, manus aliquid quaeris & sublimius Dei uoluntate, quod inueniri non potest. Compercat igitur se humana temeritas, & quod non est nequaerit: ut ne forte id quod est non inueniat. Hoc, inquam, si xno bene continebitur quisquis de arcans Dei sui cum reuerentia philosophari uolet. Aduersus impiorum audaciam, qui Deo palàm maledicere non formidant, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrociniò, satis se defendet, quum eorum conscientis omnem tergiversationem adimende, conuictas stringet, reasque peraget Neque tamen commentum ingerimus absolutæ potentiz: quod licet profanum est, ita merito detestabile nobis esse debet.

Non fingimus Deum ex lege, qui sibi ipsi lex est: quia (ut ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem uoluntas non in modo ab omni uicio pura, sed summa perfectionis regula, etiam legum omnium lex est. Verum negamus obnoxium esse reddenda ratione: negamus etiam nos esse idoneos iudices, qui proprio sensu pronuntiemus de hac causa. Quare si tenamus ultra quàm licet, metum incuriat illa comminatio Psalini, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

3 Tacendo potest Deus ita compercere hostes suos. Sed ne illos sacrum nomen suum impune ludibrio habere patiamur arma quoque aduersus eos nobis ex uerbo suo suppeditat. Proinde si quis nos huiusmodi uerbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinatit, qui quum nondum essent, mereri iudicium mortis nondum potuerant: Nos, responsionis loco, uicissim eos rogemus quid Deum homini debere existiment, si eum à natura sua est male uelit. Qualiter peccato uitai sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, idque non tyrandica sanita, sed æquissima iustitiæ ratione. Quòd si iudicio mortis obnoxij sunt omnes naturali cõditione, quos ad mortem Dominus prædestinat, de

de qua, obsecro, eius iniquitate erga se cōquerantur? Veniant omnes filij Adam, cum suo Creatore contendant ac disceptent, quòd æterna illius providentia, ante suam generationem, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersus hanc defensionem poterunt, vbi Deus illos ad sui recognitionem contra vocabit? Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiaccant. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent si æterno eius iudicio morti destinati sint, ad quam à sua ipsorum natura sponte se produci, velint nolint, ipsi sentiunt. Vnde apparet quàm peruersa sit obstrepenti affectatio, quæ data opera supprimunt quam in se agnoscere coguntur damnationis causam, vt Dei pretextus eos liberet. Atqui vt centies Deum esse authorem confitear, quod verissimum est, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conscientia in sculptum subinde eorum oculis recurrit.

4 Rursum excipiunt, Nonne ad eam quæ nūc pro damnationis causa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædestinati ante fuerāt? Quum ergo in tua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipsius prædestinatione lapsus est Adam, ac posteres suos præcipites secum traxit. Annon itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Fateor sanè in hanc qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios Adam: atque id est quod principio dicebam, redeundum tãdem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed non protinus sequitur, huic obrestitutioni Deum subiacere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo, tu quis es qui disceptes cum Deo? Num signum tu dicit ei qui se finxit, Cur me finxisti sic? Annon habet potestatem figulus, vt ex eadem massa faciat vas aliud in honorem, aliud in contumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iustitiam, sed subterfugium caprari, quale habere solent qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hic aliud dici videtur quàm Deo esse potentiam quæ impediri nequeat quorūcumque, prout libitum fuerit, quiduis agat? Verum longè secus est: quæ enim potentior asserti ratio potest quàm dum iubemur cogitare quis sit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admireretur, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si propriè pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustitiã auersatur. Proinde non quasi deprehensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: sed indicauit altiorem esse iustitiã diuinæ rationem quàm vt vel humano modo mensenda sit, vel ingenij humani tenuitate possit comprehendī. Fateor quidem Apostolus, eam subesse diuinis iudiciis profunditatem à qua mentes omnes hominum absorbendæ sint si conentur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignum sit ad eam legem redigere Dei opera, vt simulac eorum ratio nobis non constiterit, improbare audeamus. Notum est dictum Solomonis (quod tamen pauci dextere intelligunt) Magnus creator omnium mercedem reddit stulto, & mercedem transgressoribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio esse pœnam sumere de stultis & transgressoribus, quauis eos Spiritu suo non dignetur. Ac prodigiosus est hominum furor dum ita rationis suæ modulo subiicere appetunt quod immensum est. Angelos qui steterunt in sua integritate, Paulus electos vocat: si eorum constancia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa non potest alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcauo Dei consilio abscondita est.

5 Age, ad sit nunc *Manichæus aliquis aut Cælestinus, diuinæ providentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non esse reddendam, quia magnitudine sua intelligentiam nostram longè superet. Quid

Exceptio impiorum ad superius responsum eorum obiectio: & solutio exceptionis, hic & sec. 5 Vide & non ab similem impiorum obrestitutionem sic. 6. Vide & sect. 9.

Rom. 9. 20

Pro. 26. 10

1. Tim. 5. 25

*Vide sect. 8.

Epist. 106.

mirum? aut quid absurdum? vel sine Dei potentiam sic limitatam esse, ut nequid plus ad agendum valeat quam mens sua capiat? Dico cum Augustino, esse à Domino creatos, quos in exitum itutos sine dubitatione præsciebat: idque ita factum quia sic voluit. Cur autem voluerit, non esse nostrum rationem exigere, qui comprehendere non possumus: neque conuenire, ut diuina voluntas in controuersiam apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine suprema iustitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, ubi iustitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo sic obstruere: ac quoties oblatrare audebunt, identidem repetere, Quinam istis miseri homines, qui Deo accusationem intētatis? & ideo intentatis, quia operum suorum magnitudinem ad ruditatem vestram non attemperat? Quasi verò ideo peruersa sint quia carni sunt occulta. Immensitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota est. Scitis vocari profundam abyssum: nunc ingenij vestri angustias consulite, an quod decreuit apud se Deus, capiant. Quid ego iuuat vesana inquisitione vos demergere in abyssum, quam vobis exitialem fore ratio ipsa dicat? Cur non vos metus aliquis saltem cohibet quod de incomprehensibili Dei sapientia & terribili potentia tam historia Iob quam Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Augustini consilium amplecti. Tu homo expectas à me responsum: & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu quis es? melior est fidelis ignorantia quam temeraria scientia. Quare merita non inuenies nisi pœnam: & altitudo? Petrus negat: Iatro credit: & altitudo? Quæristu rationem? Ego expauescam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum nō peruenio. Requirit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit inuestigabiles eius vias: & tu vestigas? Vltimus procedendo nihil proficiemus: nam nec satis fiet eorum petulantia, nec alia eget defensione. Deminus, quam quæ per Spiritum suum vsus est qui per os Pauli loquebatur: & ipsi dediscimus bene loqui ubi cum Deo loqui desinimus.

Obiectio impiorum
nō valde dissimilis
illi, quæ est sect. 4.

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen nō tam ad Dei suggillationem quam ad peccatoris excusationem rectè à se spectat. Est, qui à Deo damnatur peccator, non nisi cum iudicis ignominia iustificari demum potest. Sic ergo profana linguæ obgannunt. Cur ea vitia Deus imputare hominibus, quorum necessitatem sua prædestinatione imposuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luçarentur? At frustra id facturi sint, quum omnino facere non possint. Non ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædestinatione causa est. Hic abstinere à defensione ad quam ferè scriptores Ecclesiastici recurrunt, non impedire Dei præscientiam quominus homo peccator reputetur: quandoquidem illius mala, nō sua Deus præuideat. Non enim hic subsisteret cavillario, sed potius vrgeret, Deum tamen malis quæ præiuderit potuisse occurrere, si voluisset: quum non fecerit, destinato consilio creasse hominem in eum finem, ut se in terra ita gereret. Quòd si Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus est, ut postea faceret quæcunque facit, non esse illi crimini vertendum quod nec effugere possit, & Dei voluntate constringatur. Ergo videamus quomodo tunc nodus expediri debeat. Primum omnium constare inter omnes debet quod ait Solomon, Deum omnia propter semetipsum condidisse, impium quoque ad diem malum. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nūquæ suo ita ordiat, ut inter homines nascatur, ab vterio certæ morti deuoti,

Obiectionis nodus
expeditur, hic est
sect. 8. 9.

Prov. 16. 4

qui suo exitio ipsius nomen glorificent. Si quis causetur, nullam eis inferri necessitatem ex Dei providentia, sed potius ea conditione ab ipso esse creatos, quoniam futuram eorum prauitatem prævidente: neque nihil dicit, neque torum. Solent quidem interdum hac solutione vti veteres, sed quasi dubitantes. Scholastici verò in ea quiescunt, ac si nihil contra opponi posset. Equidem præscientiam solam nullam inferre necessitatem creaturis libenter concessero, tamen si nō omnes assentiantur: sunt enim qui ipsam quoque causam rerum esse volunt. Verum mihi acutiùs ac prudentiùs videtur perspexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodum exercitatus, qui superuacuum esse hanc cōtentionem ostendit: quoniam & vita & mors diuina magis voluntatis quàm præscientiæ sint actiones. Si hominum euenta prævideret Deus duntaxat, non etiam suo arbitrio disponderet ac ordinaret, tum non abs re ageretur quæstio, ecquid ad eorum necessitatem valeat ipsius prævidentiæ: sed quum non alia ratione quæ futura sunt prævideat, nisi quia ita vt fierent decreuit: frustra de præscientia his mouetur, vbi constat ordinatione potius & nō tu omnia euenire.

7 Disertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo vt defensione periret Adam. Quasi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat: facere quæcunque vult, ambiguo sine conderit nobilissimam ex suis creaturis Liberi arbitrij fuisse dicunt vt fortunam ipse sibi fingeret. Deum verò nihil destinasse nisi vt pro merito eum tractaret. Tam frigidum commentum si recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua secundum arcanum consilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædestinatio, velint nolint, in posteris se profert. Neque enim factum est naturaliter vt à salute exciderent omnes, vnus parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuini de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiversando luderent operam? Cunctos mortales in vnus hominis persona morti æternæ mancipitos fuisse Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adscribi nequeat, ab admirabili Dei consilio profectum esse minimè obscurum est. Bonos istos iustitiæ Dei patronos perplexos hætere in festuca, altas verò trabes superare nimis absurdum est. Iterum quæro, Vnde factum est vt tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia Deo ita visum est? Hic obmutescere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiati tamē nemo poterit quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideo præsciuerit quia decreto suo sic ordinat. In præscientiam Dei si quis hic inuehatur, temerè & inconsultè impingit. Quid enim, quæso, est cur reus agatur cœlestis iudex qui non ignorauit quod futurum erat? In prædestinationem competit siquid est vel iustæ vel speciosæ querimoniæ. Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modò prius hominis casum & in eo posterorum ruinam præuidissè: sed arbitrio quoque suo dispensassè. Vt enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præscium, sic ad potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque questionem Augustinus, vt alias, scite expedit, Saluberrimè consistemur quod rectissime credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creauit omnia bona valdè, & mala ex bonis exitura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere etiam de malis beneficere quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

8 Hic ad distinctionem Voluntatis & Permissiōis recurritur, secun-

Hic & sect. 8. confirmatur August. testimonio & Scripturæ autoritate. Deum nō modò prius hominis casum, & in eo posterorum ruinam præuidissè, aut permisissè, sed arbitrio quoque suo dispensassè. Vide Calu. libellum de Prædestinatione, pluribus in locis.

Enchi. ad Lauren.

Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarum: quod ubique Scriptura negat; ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneam, vel in electione Dei esse meritum respectum. Primum, alio sensu negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quam quo ipsi iudicant: siquidem Personæ vocabulo non hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem, conciliare, vel odium, contemptum, dedecus constare solent. Quæ sunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magistratus, patria, formæ elegantia, & cetera eiusmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, contemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personam acceptorem non esse Dominum docent, quia non discernat inter Iudæum & Græcum, quod solius gentis ratione alterum resquat, impleatur alterum. Sic Iacobus in eodem verbis vitur, dum vult asserere Deum in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo sic loquitur, quod libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationem: proinde nihil repugnantie erit, si dicemus, Deum secundum beneplaciti sui arbitrium, eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamem sic explicari potest, vt plenius sitis fiat. Querunt 'qui fiat vt ex duobus quos nullum meritum discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterum assumat Deus. Ego vicissim rogo, putentne in eo qui assumitur esse aliquid quod Dei animum ad ipsum inclinet. Si nihil forebuntur (quod necesse est) sequetur Deum non hominem intueri, sed à sua bonitate rationem petere cur illi beneficiat. Quod igitur hominem vnum eligat Deus, altero reiecto, id non prouenit ab hominis respectu, sed à sola eius misericordia: cui libertus esse debet profert se & exire vbi & quoties placet Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuisse nobiles, vel sapientes, vel splendidos, vt Deus humiliaret carnis superbiam: tantum abest vt personis deuinctus fuerit eius fauor.

¶ Quare falso & pessimè Deum inæqualis iustitiæ insimulant nonnulli quod non eundem erga omnes tenorem in sua prædestinatione seruat. Si omnes (iniqui) noxios deprehendit, peræque omnes puniat: si infontes, ab omnibus iudicij rigorem abstineat. Atqui perinde cum ipso agunt acti vel interd. Ita illi foret misericordia, vel, dum vult misereri, cogatur in totum iudicio renuntiare. Quid est quod flagitant? si omnes sunt noxij, vt simul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: sed dicimus quibusdam succurrere Dei misericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimas, æquum esse vt puniendo se quoque æquum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quam vel miserandi facultate Deum spoliare conantur, vel hac saltem lege ipsam permittere vt iudicio se protus abdicet? Quare pulcherrimè quadrat istæ Augustini sententiæ, Quum in primo homine vniuersa generis massa in condemnationem defluerit, quæ sunt ex ea vasa in honorem, non proprie iustitiæ, sed Dei misericordie vasa esse. Quod verò alia si int in contumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputandum, &c. Quod Deus iis quos reprobat, debitam pœnam rependit: iis quos vocat, inmeritam gratiam largitur: ab omni accusatione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remittere, ab altero exigere. Potest igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia misericors est: non omnibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdam quod non merentur, gratuitam suam ostendere gratiam: non omnibus dando, quid mereantur omnes declarare. Nam quum Deum scribit Paulus clausisse omnia sub peccato vt omnium miseretur, simul addendum est nemini esse debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum

tionis colligunt, Deum habere acceptio, ne personarum. Vide Caluini libellu de Prædestinatione, pluribus locis. Act. 10. 34

Rom. 2. 10 Galat. 3. 23

Iac. 2. 5

Coloss. 3. 25 Ephes. 5. 9

* Vide Augustinū Epist. 105

Vide Aug. lib. ad Rom. 2. cap. 7 1. Cor. 1. 26

Epi. 105. De præd. & gratia De bono perseuer. cap. 12.

Rom. 11. 32

*Contra porcos, qui
p̄destinationis ob-
sentia securi in vi-
tis suis percuti, &
omnes qui hac do-
ctrina stante dicunt
concedere omne be-
ne agendi studium.*

Hoc quoque ad evertendam p̄destinationem exagitant, quòd ipsa stante conciliet omnis sollicitudo, & bene agendi stadium. Quis enim audiat, inquit, æterno & immutabili Dei decreto sibi fixam esse aut vitam aut mortem, qui in protinus in mentem venit, nihil interesse quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei p̄destinatione? Ita omnes proiciunt se, & deploratum in morem quocumque libido tulerit præcipites ibunt. Et sanè non in vniuersum mentiuntur: sunt enim plerique porci qui p̄destinationis doctrinam impuris istis blasphemis cõspurant, atque hoc etiam obrentu admonitiones & obiurgationes quasi beteludunt, Scit Deus quid de nobis agere semel statuerit: si salutem decreuit, adducet nos ad eam suo tempore: si mortem destinauit, frustra contra tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia & religiose sit de tanto mystetio cogitandum, cum pios in longè diuersum sensum instituit, cum sceleratam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim p̄destinationem eo commemorat vt in audaciam erigamur, & inaccessa Dei secreta excutere nefaria temeritate tentemus: sed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudicium eius tremere, misericordiam suspicere discamus. Ad hunc scopum fideles collimabunt. Ille autem scelus porcorum grunnitus à Paulo rite compescitur. Securos se in vitis percutere dicunt: quia si sint è numero electorum, nihil obfutura sint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. At qui in hunc finem electos esse nos Paulus admonet, vt sanctam ac inculpata vitam traducamus. Si electionis scopus est vitæ sanctimonia, magis ad eam alacriter meditandam expergefaceret & stimulare nos debet, quàm ad delicta prætexum valere. Quantopere enim hæc inter se dissident: à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficit, & electioni propositum esse finem vt in bonorum studium incumbamus? Facillime ergo eiusmodi sacrilegia quæ totum electionis ordinem perperam inuertunt. Quòd autem suas blasphemias longius extendunt, dum eum qui sit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt si innocentia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacij conuincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicumque sunt ex reproborum numero, vt sunt vasa in contumeliam formata, ita non desinant perpetuis flagitijs iram Dei in se prouocare, & euidentius signis confirmare quod iam in se latum est Dei iudicium, tantum abest vt cum ipso frustra contendant.

Ephes. 1. 4

* Hypocritis enim ipsa, & ficta ianctitas, vnum etiam est ex his euidentibus signis.

Contra eos qui dicunt hanc doctrinam evertere omnes ad pie viuendum exhortationes, ostenditur, ex Augustino, cursum iuu habere prædicationis, neque tunc impeditur p̄destinationis cognitio.

*1 Thess. 4. 7
Ephes. 2. 10*

1 Cor. 6. 65

13 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumniantur alij, ac si omnes ad pie viuendum exhortationes euerteret. Quæ de re magnam olim inuidiam sustinuit Augustinus, quam absterfit libro De correptione & gratia ad Valentinum: cuius lectio pios omnes & dociles facile placabit: pauca tamen hic libabo, quæ (vt spero) probis & non cõtentiosis satisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratitæ fuerit Paulus, ante vltimū est: in ideo moriendo & hortando frigidus? Conferant boni isti zelotæ eius vehemēntiam cum sua, glacies in ipsis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principium illud scrupulos omnes tollit, non esse nos vocatos ad immunditiam, sed vt quisque vas suum possideat in honore, &c. deinde nos esse Dei figmentum, creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In summa qui mediocriter exercitati sunt in Paulo, absque longa demonstratione intelligunt quàm aptè conciliet quæ isti fingunt inter se pugnare. Præcipit Christus vt in se credatur: neque tamen vel falsã est eius definitio, vel præcepto contraria, vbi dicit, Nemo potest venire ad me nisi cui datum fuerit à Patre meo. Cursum igitur suum habeat prædicationis, quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in persequantia contineat. Neque

tamen

tamen impediatur prædestinationis cognitio, ut qui obediunt non tanquam de suo superbiant, sed in Domino glorientur. Non abs re dicit *Mat. 13. 9* Christus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui aures præditi sunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod scriptum est, *Isa. 6. 9* Ut audientes non audiant. Cur autem *Lib. De bono per- seu. cap. 15* (inquit Augustinus) illi habeant, illi non? quis cognouit sensum Domini? nunquid ideo negandum est quod apertum est, quia comprehendere non potest quod occultum est? Hæc fideliter ex Augustino retuli: sed quia plus fortè authoritatis habebunt eius verba quam mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipsum leguntur: Nunquid si hoc auditu non ouelli in corpore sequebantur, & à labore proclives ad libidinem post concupiscentias eunt: propterea de præscientia Dei falsum putandum est quod dictum est? Nonne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantumlibet nunc militia versentur? & si malos fore præsciuit, mali erunt, in quantumlibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt vel tacenda? tunc scilicet quando, si non dicantur, in alios itur errores? Alii inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes querere: quantum tamen est hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, ut fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non potest: nobis autem tacentibus, ille qui potest: quid putamus sciendum? nonne potius est dicendum verum, ut qui potest capere capiat: quam tacendum, ut non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intelligentior, ille sit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent? Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timeamus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timeamus ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiam breuius tandem perstringens, clarius etiam confirmat: Quamobrem si Apostoli & qui eos sequuti sunt *Eiuslib. cap. 20* Ecclesie doctores utrunque fecerunt, ut de æterna Dei electione pie differerent, & sub pie vitæ disciplina continerent fideles: quid est quod inuisita conclusi violentia veritatis illi nostri se rectè dicere existimant, non esse populo prædicandum, etsi verum sit, quod de prædestinatione dicitur? Imò prædicandum est profusi: ut qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat: dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat, & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, ut rite colatur Deus: ita & prædestinationis, ut qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se glorietur.

14 Etiam enim ut singulare ædificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri rationem temperat, ut prudenter caueatur quoad licet offensio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem compellet, si non creditis, ideo sit quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quod non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quam doctrina. Tales itaque Augustinus non immeritò tanquam vel insulos doctores, vel sinistros & ominosos Prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo quàm miseretur atque adiuvat qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter abis ut

Sic in hoc præcipue capite doctrinæ, temperandum veri docendi rationem, ut prudenter caueatur, quoad licet, offerat.

dicamus iudicium luti esse non figuli. Item postea, *Quum* homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille, qui quolibet plâcante & irritante ad incrementum? cui volenti saluum facere nullam hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque debeatandum, voluntati De (qui in cælo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsiſ hominû voluntatibus quod vult facit. Item quum vult adducere homines, nunquid corporaliſ vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eôſque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuo subiicit, minime omitti debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimûſ saluos fieri. Ita fiet vt quisquis nobis occurrat, eum studeamus facere pacis confortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & ferua instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præsciuit & prædestinauit.

Electiõem sanciri Dei vocatiõem: reprobos autem sibi accersere iustum, cui d. ſtinati sunt, interitum.

CAP. XXIII.

SED vt res melius eluceſcat, tum de electorum vocatiõem, tum de exſcãtione & induratione impiorum agendum est. Et de priore quidem * iam aliquid diſſerui, eorum errorem refellens quibus generalitas promissionum videatur æquare totum humanum genus. Atqui non absque delectu electiõem, quam in seipſo alioqui absconditam habet, vocatiõem demum sua Deus manifestat: quam ideo appellare propriè licet eius testiſicationem. Nam quos præsciuit, eos & præſciuit eôſformes fieri imaginis Filij ſui: quos autem præſciuit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligendo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem non veniant, nisi dum vocantur: contra vt vocati, quadã iam fruantur electiõis suæ communicatione. Quã ratione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & sigillum, & arthabonem hæreditatis futuræ vocat Paulus: quia felicit eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem ſuo testiſimonio ſtabilic & obſignat. Nã etſi Euangelij prædicatio ex fonte electiõis ſcaturit, quia tamen reprobis etiam communis est, non eſſet per ſe ſolida illius probatio. Deos autem efficaciter electos suos docet vt ad fidẽ adducat: ſicuti citauimus * ante ex verbis Christi. *Qui ex Deo est* hic vidit Patrem, non alium. Item. Manifestauit nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Quum alibi dicat, Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum. *Quum* locum prouident expendit Augustinus: cuius verba ſunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui dicit venit, quisquis non venit, prof. cõd nec didicit. Non est igitur conſequens vt qui potest venire etiam veniat, nisi it voluerit atque fecerit: ſed omnis qui didicit à Patre, non ſolum potest venire, ſed etiam venit: ubi iam & poſſibilitatis proſectus, & voluntatis affectus & actiõis effectus adest. Alibi etiam clarus, *Quod est*. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: nisi nullus est qui audiat & diſcat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, proſectõ omnis qui non venit, non audiuit à Patre nec didicit: nam ſi audisset & didicisset, veniret. Valde renoſa est à ſenſibus carnis hæc ſchola, in qua

Pater

* Cap. 22. ſect. 10.

De vocatiõem effi-
caci, ſine interiori,
quæ electiõis eſt
certum testiſionem,
& à ſola gratuita
Dei miſericordiã
pendet, agitur hic
& ſect. 2.

Rom. 8. 29

Ibid. 35

Ephes. 1. 13, &
ali.

* Cap. 22. ſect. 10.

Iohan. 6. 46

Iohan. 17. 6

Iohan. 6. 44

Lib. I. De gra. Chri.

con. Pelag. & Cæ-

le. cap. 14. & 31.

Iib. De præd. ſan-

cto. cap. 8

Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulò post, hæc gratia quæ occulte humanis cordibus tribuitur, à nullo dato corde recipitur: ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, auferit cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiarum, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio nõ docet: quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Filios ergo sibi designat, ac Patrem se suis destinat Deus quos elegit. Vocando porro, in familiam eos suam asseruit, ac seipsum eis coadunat, vt simul vnum sint. Quam autem electioni vocatio subnectitur, in eum modum Scriptura suis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitam Dei misericordiam. Si enim precitimus quos vocet, & qua ratione respondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum veniunt sola illic misericordia vendicunq; apparet. Atque adeò verè hinc locum habet illud Pauli, Non esse volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Neque id, quem admodum vulgo accipiunt qui inter Dei gratiã, voluntatem, cursumq; hominis parturunt. Exponunt enim, desiderium hominis ac conatum nihil per se quidem habere momenti, nisi Dei gratia prosperentur: sed quò adiuuantur illius benedictione, habere suas quoq; partes in cõparanda salute cõtendunt. Quorum cauillam Augustini verbis refellere quàm meis malo: Si nihil aliud voluit Apostolus, nisi non esse solius volentis aut currentis, nisi adit misericors Dominus: retorquere è conuerso licebit, non solius esse misericordiarum, nisi adit voluntas & cursus. Quod si apertè impius est, non dubitemus Apostolum omnia misericordiarum Domini dare, nostris autem voluntatibus aut studiis nihil relinquere. In hanc sententiam ille sanctus vir. Nec pili æstimo quam inducunt argutiolam, non fuisse id dictum Paulum nisi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Nõ enim quid esset in homine reputauit: sed quum videret quosdam salutis partem hominum industrie assignare, simpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde coram salutis summam Dei misericordiarum vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetarum quàm vt gratuitam Dei vocationem perpetuò deprecarentur?

Rom. 9. 16

Enchirid. Laur. c. 33

2 Ad hæc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demonstrat, quæ non sola verbi prædicatione, sed & Spiritus illuminatione constat. Quibus offerat verbum suum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus sum à non querentibus me: palam apparui eis qui me nõ interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adsum. Ac ne Iudæi ad Genes modò eam clementiam pertinere ducerent, ipsis quoque in memoriam reducit, vnde assumpsit patrem eorum Abraham, quum ipsum sibi conciliare dignatus est: nimirum ex media idololatria, in qua cum suis omnibus demersus erat. Verbi sui lucem iam immerentibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis suæ specimen satis luculentum exhibet. Hic ergo iam se exerit immensa Dei bonitas, sed non omnibus in salutem: quia reprobos manet grauius iudicium, & testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suæ causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest. Quò pertinet illud Iohannis, Inde agnoscimus nos esse eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne gloriatur caro quòd vocanti & vltro se offerenti saltem respõderit, nullus ad audiendum esse aures, nullos ad videndum oculos assermat, nisi quos ipse fecerit. Facere autem non secundum cuiusque gratitudinem, sed pro sua electione. Cuius rei signum habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ conclonem audiunt communiter

Isa. 65. 1

Iohan. 2. 40

1. Ioh. 5. 34

Act. 13. 48

Iudei & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narratur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Quia fronte gratiam esse uocationem negemus, in qua ad ultimam usque partem sola regnat electio?

Contra eos qui in prædestinatione hominem faciunt Deo cooperarium: item qui electionem suspendunt à posterori: à fide, quasi an ea non fuerit electio.

3 Duo autem errores hic cauendi sunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt hominem, ut suffragio suo ratam electionem faciat: ita secundum eos voluntas hominis superior est Dei consilio. Quasi verò Scriptura doceat tantum nobis dari ut credere possimus, ac non potius fidem ipsam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus sancti, nescio tamen qua ratione inducti electionem à posteriori suspendunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obscurum est: elucescere etiam arcinum Dei consilium quod latebat, antè vidimus: modo hoc verbo nihil aliud intelligas quam comprobari quod incognitum erat, & velut sigillo confirmari. Sed falsò dicitur electionem tunc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suumque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis perenda: quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed ubi eam nobis patefecit Deus, aliùs conscendere oportet, ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros perstringi, ut attendere ad electionem recusent? Neque interea inficior, ut certi de salute nostra simus, initium à verbo fieri debere, eoque debere fiduciam nostram esse contentam ut Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidam ut de consilio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, ut Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in æterno verbo, modò ne impediatur carnalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorem obtineat.

Deut 30.14

Electiois nostræ certitudo cognoscenda ex verbo, eo Dei uocatione: nec per rumpendum nobis in æternum Dei consilium.

4 Ergo ut perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem si in quaerenda electionis nostræ certitudine, in iis lignis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculosius fideles percellit Satan, quam dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate sollicitat. Extra viam inquirete uoco, ubi in abditos diuinæ sapientiæ recessus perumpere homuncio conatur, & quò intelligat quid de se sit constitutum apud Deum tributum, ad supremam usque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipiat: tunc innumerus atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abyssu se adobruit. Sic enim æquum est horribili ruina ingenij humani stoliditatem puniri, ubi suo prope Marte asurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eoque exitiosior est hæc tentatio, quòd ad nullam altam propè uotes simus terè omnes. Rarissimus enim est cuius non interdum animus hac cogitatione feriat. Unde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis potè quò tibi reuelatio? Quæ si apud quempiam semel inualuit, aut dicit tormentis miserum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quam illa ipsa experientia: siquidem nullo pestilentiori errore inficere mens possit quam sui erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam dicitur ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, sollicitè ab hoc scopulo cauendam, in quem nunquam sine exitio

exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores. æternum Dei consilium sine verbo percentantur: ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo continetur, exitium inde referunt consolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirendi via, vt exordij sumamus à Dei vocatione, & in ipsam de finamus. Quamquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recondita illa adoptione descendere: sicuti loquuntur apud Isaiam, Fecisti mirabilia: cogitationestuz antiqua, veræ *I/a. 25. 8* & fideles: quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & cæritudinis nobis afferat. Quæ de re appositè Bernardus: postquam enim de reprobis loquutus est, stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorū & dissimulans malū, & remunerans bona: vt nullo modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli peccauit. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit, sic est quasi non fuerit. Et paulo post. O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut dissentans voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Visio ista non terret, sed muleet: inquietam curiositatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hæc verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere quiescere est.

5 Primùm, si paternam Dei clementiam propitiūmque animum querimus, ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regnū cælestis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est, & salutis anchora & regnū cælorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooperti, eius fauore salutē & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimū tamen eius scopū non vltiā tendere intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, non in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo: quia nō nisi in eo amare illos poterat, nec regnū sui hæreditate honorare nisi eius consortes antè factos. Quòd si in eo sumus electi, non in nobis ipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, si nudum illum absquæ Filio imaginamur. Christus ergo speculum est in quo electionem nostram contemplari conuenit, & sine fraude licet. Quam enim is sit cuius corpori inserere destinauit Pater quos ab æterno voluit esse suos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius membra re cognoscit, satis perspicuum firmūque testimonium habemus, nos in libro vitæ scriptos esse si cum Christo communicamus. Porro ille certa sui communione nos donauit, quū per Euāgelij prædicationem testatus est se nobis à Patre datū, vt cum suis omnibus bonis nos ter esset. Illum induere dicimur, in ipsum coalescere vt viuamus: quia ipse viuuit. Toties repetitur hæc doctrina, Filio vnigenito non peperit Pater, vt quisquis credit in eum, nō pereat Qui verò in eum credit, dicitur transisse à morte in vitam. Quo sensu vocat se Panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cælesti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios censamur & hæredes, supra Christum

*Matt 3.17**In Christo solo nos elegit Pater: in eo ergo contemplerur electionis certitudinem iun. 20.**Ephes. 1. 4**Rom. 8. 30**Iohan. 3. 15**Iohan. 5. 24**Iohan. 6 35*

conscendamus licet. Si hæc suprema nobis est meta, quanto opere infan-
mus, extra ipsum querendo quod & in ipso iam cōsequuti sumus, & in
solo ipso inueniri potest. Præterea quum sit æterna Patris sapientia, im-
mutabilis veritas, fixum consilium, non est timendum ne quod suo ser-
mone nobis enarrat, ab illa quam querimus Patris voluntate vel mini-
mum variet: quin potius eam fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit,
ac semper futura est. Huius doctrinæ praxis in precibus quoq; vigere de-
bet. Nam et si ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamē
vota concipimus, eam obtundere Deo præposterum esset, vel hac condi-
tione pacisci, Domine, si electus sum, me exaudias: quando suis promif-
sionibus vult nos esse contentos, neque alibi querere an futurus sit no-
bis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet, si in rectum
vsum accommodate scimus quod recte scriptum est: non autem incon-
sideratè huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

Hæc & sec. 8.9.

*trahatur, Sic in
Christo quærenda
electionis nostra co-
gnitionem, vt inde
etiam certā finis
perseuerantia fidu-
ciam concipiamus.*

*Ioh. 6. 37. 39. &
17. 6. & 12*

Ioh. 10. 3. 15

* Obiectio.

Rom. 8. 30

Matt. 22. 14

1. Cor. 10. 12

Rom. 11. 20

* Responso.

Ioh. 5. 37. 40

Ioh. 10. 10. 27

Matt. 15. 13

1. Ioh. 2. 19

Rom. 8. 38

Phil. 1. 6

Psal. 1. 8. 8

Ier. 22. 32

6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione no-
stra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui co-
gnitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus a seiscit, eos dicitur
in fidem tutelamque suam recipere. Quoscumque autem recipit, ei à Pa-
tre commissi dicuntur ac concediti vt in vitam æternam custodiantur.
Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos
eire velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si tescire libet an
Deo curæ sit nostra salus, queramus an Christo commendaauerit: quem
constituit vnicum suorum omnium saluatorem. Jam si debitamus an-
simus à Christo in fidem custodiamque recepti, ille dubitationi occurrit,
dum se pastorem sponte offert, ac in ouium suarum numero nos fore
pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis ex-
positum, & obuiam prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege
suo recenset, & inter sua septa conclusitenebit. * At subit futuri ita-
tus anxietas: nam vt Paulus vocari docet qui electi antè fuerint: ita Chri-
stus ostendit multos esse vocatos, paucos verò electos. Quinetiam ipse
quoque Paulus alibi à securitate dehortatur, Qui bene stat, inquit, videat
ne cadat. Item, Insuperes in populum Dei? noli superbitre, sed time: potest
enim Deus ruisum succidere, vt alios inferat. Denique ipsa experientia
fatis docemur, parui esse vocationem ac si sem, nisi accedat perseueran-
tia, quæ non omnibus contingit. * Sed enim ista sollicitudine liberauit
nos Christus: nam in posterum certè respiciunt istæ promissiones, Omne
quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venerit ad me non eii-
ciam foras. Item, Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, nequid per-
dam ex omnibus quæ dedit mihi: sed resuscitem ea in nouissimo die.
Item, Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me: Ego cognosco
eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas
quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: &
nemo potest rapere de manu Patris mei. Jam vbi pronuntiat, Omnis
arbor quam non plantauit Pater meus eradicaabitur: ex opposito innuit
nunquam posse à salute euelli qui radicem in Deo habent. Cui consen-
tit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exiissent vtique à nobis. Hinc
etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, presentia &
futura: quam in dono perseuerantiæ fundatam esse oportet. Nec du-
bium est quin ad electos omnes sententiam hanc dirigat. Alibi idem
Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi.
Sicuti etiam Dauid, quum labasceret eius fides, in hanc sulturam recu-
bit, Opus manuum tuarum non deseret. Iam verò neque hoc dubium
est, quum orat Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur
quod Petro, vt nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra pe-
riculum

riculum defectiois esse, quia eorum pietati constantiam postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit Christus, nisi vt confidamus perpetuò nos fore saluos, quia illius semel facti sumus?

7 At quotidie accidit, vt qui videbantur esse Christi, rursum deficiat ab eo & corruant. In id eo ipso loco, vbi asserit neminem periisse ex iis qui sibi à Patre dati fuerant, excipit tamen filium perditionis. Verum est id quidem: sed sequè etiam certum, nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhæsisse qua nobis electionis certitudinem stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, sed è nobis non erant. Si fuissent enim è nobis, permansissent vtique nobiscum. Nec inficior quin habeant vocationis similia cum electis signa: sed illud certum electionis stabilimentum, quod fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis minimè concedo. Quà obrem eiusmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promissionem tranquilli recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos esse sibi omnes à quibus verè fide recipitur: quorum nemo, se custode ac pastore, periturus sit. De Iuda * mox dicitur. Paulus non simplicem securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutam carnis securitatem, quæ fastum, atrogantiam, aliorum contemptum secum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei, acceptæq; gratiæ obliuionem inducat. * Gentiles enim alloquitur, quos docet, non esse ludæis superbi & inhumane insultandum: ideo quia ipsi abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoque requirit, non quo contemnari vacillent, sed qui ad suscipiendam humiliter Dei gratiam nos instituens, nihil ex eius fiducia deriuat: que admodum alibi dictum est. Adde quod non singulos, sed generatim sectas ipsas alloquitur. Nam quum diuisa esset Ecclesia in duas partes, & multatio dissidium pareret, admonet Paulus Gentiles, quod subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, i moris & modestiæ debere illis esse causam. Atqui inter eos multi erant ventosi, quorum vtile fuit in aeni iactantiam retinere. Ceterum alibi vidimus, spem nostram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrarium esse eius naturæ quàm ambigere quod de nobis futurum sit.

8 Illa Christi sententia de multis vocatis, paucis autem electis, pessimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum si tenemus quod debet esse superioribus liquere, duplicem esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad se inuocet Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiam proponit. Est altera specialis, qua vt plurimum solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus infuset. Interdum tamè eos quoque facit participes quos ad tempus duraxat illuminat: deinde suæ ingratiuitatis merito deserit, & maiori percutit cecitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longèq; publicari, à plurimis contemptum haberi apud paucos iusto in pretio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui conuiuium solenne instituens, vocatores suos circumquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impettare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur: vt tandem recusantibus illis cogatur è trinis obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris instar agere, qui circumueat mensas, ad suos hospites comiter excipendos. Quod si quem reperiat veste nuptiali non ornatum, minimè passurum vt conuiuij festiuitatem suis sordibus debeat sterc. Hoc membrum fateor intelligendum

H iij.

Obiectio illius superioris confirmatio.

*Ioban. 17. 12
* Responso ad obiectiois confirmacionem.*

1. Iob. 2. 19

*Iob. 2. 16, & 6. 19
* Sect. 9.*

* Rom. 11. 20

* Idem dici potest de 1. Cor. 10. 12. quod citauerat in obiectioe, sect. 7.

Vocatio duplex, vniuersalis, & specialis. Vide cap. 2, sect. 11. 12.

Matt. 22. 2.

de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur, sed Christi sanctificatione nequaquam induti Talia Ecclesie suæ de honestate, & velut κακίματα non sustinebit perpetuo Deus: sed prout meretur eorum turpitude, extra proiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æstimandam suam electionem. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritum regenerationis, qui est arthabo & sigillum futuræ hæreticitatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. In summa, quibus hypocritæ non secus ac veri Dei cultores, pietatem iactent, pronuntiat Christus electum tandem iri ex loco quem malè occupant: sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio querentium Deum, querentium faciem Dei Iacob. Atque ira ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Ismaélitas sibi misceri in Ecclesia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eiciuntur.

Ephes. 1. 13, 14

Psal. 15. 1

Psal. 24. 6

Ioban. 17. 12

Ioban. 6. 70

Ioban. 13. 18

Homil. 38.

Ezech. 13. 9

* Luc. 10. 20

Psal. 69. 29

Electi ante voca-

tionem non esse

quæ ab aliis et

salu esse qui quæ-

dã somniant, ab ipsa

natiuitate infitum

ess. in cordibus eorũ

semè aliquod elec-

tionis, phatur, re-

nt. ex eplis, et Scri-

ptura testimonij,

hic & scilicet, 11.

9 Eadem est ratio exceptionis nuper adducte, vbi ait Christus neminem peritisse nisi filium perditionis: est quidem impropria loquutio, sed minimè obscura: ille enim non reputabatur inter oves Christi quia verè esset, sed quia locum tenebat. Quod porrò ipsum abbi electum cum Apostolo à se fuisse asserit Dominus, id duntaxat ad ministerium referatur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus est. Nempe in Apostoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in siluam, cum procul ab electorum numero arceat. Non de omnibus loquitur: ego scio quos elegerim. si quis vocabulum Electionis vtrebique confundat, misere se implicabit: si distinguat, nihil est expeditius. Peilimè ergo & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantum nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos: vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc etiam rationem vsurpans, quia etiam si quales hodie simus, sciamus, quales tamen simus futuri nescimus. Verùm eo loco satis declarat quemodo in hunc scopum impègerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem suspendebat, deiciendis animis plus satis illi suppetebat causæ: confirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferbat. Hinc qualem: cunque eius quod in iugio posuimus, gustum habent fideles: prædestinationem, si rite cogitetur, nõ fidei conuulsionem, sed optimam potius confirmationem asserere. Neque tamen inficior, Spiritum ad modulum sensus nostri interdum accommodare sermonem. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, & in catalogo sanctorum meorum non scribentur. Acti Deus scribere inciperet in libro vitæ quos recenser in numero suo: quum tamen sciamus vel teste Christo, * scripta esse filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed simpliciter his verbis eorũ abdicatio notatur qui visi sunt inter electos præcipui: sicut dicitur in Psalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

10 Enimvero electi, nec statim ab utero, nec eodem omnes tempore, sed prout visum est Deo suam illis gratiam dispensare, in ouile Christi per vocationem aggregantur. Antè verò quam ad summum illum Pastorem colligantur, in communi deserto dissipati aberrant: nec ab aliis quicquam differunt, nisi quòd singulari Dei misericordia proteguntur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipsos ergo si respicias, videbis Adæ progeniem, quæ communem massæ corruptionem redolent. Quòd non in extremam & desperatam vsque impietatem ferunt, id non sit aliqua illis ingenua bonitate: sed quia in ipsorum salutem excubat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa natiuitate infitum esse eorum cordibus semen nescio quod electionis somniant,

cuius

cuius virtute semper ad pietatem timoremque Dei sint inclinati, nec Scripturæ auctoritate adiuantur, & ipsa redarguuntur experientia. Exemplum quidem pauca proferunt, unde probent electos ante illuminationem quoque, non fuisse à religione alienos: Paulum in suo Pharisæismo vixisse irreprehensibile: Cornelium elemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo, & si qua sunt similia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari: iam olim tum illuminatum ac regeneratum fuisse apparet, vt nihil illi deesset præter perspicuam Euangelij reuelationem. Sed enim quid pauculis istis exemplis tandem extorquebunt, electosne omnes pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quam si quis demonstrata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & aliorum integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatricæ deseruntur, sanctimoniz & probitatis fuisse studiosos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palam reclamationem, qui enim describitur à Paulo Ephesiorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullum ostendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta seculum mundi huius, iuxta principem aëris, qui nunc agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes versabamur aliquando in concupiscentiis carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filij iræ, sicut & cæteri. Item, Mementote, quod sine spe aliquando fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulare. * At ea forte referri volent ad ignoratiam veri Dei, qua electos antequam vocentur, detineri non negant. * Quamquam hoc esset impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius esse vel mentendum, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille etiã ad Corinthios, vbi quum denuntiaisset, neque scortatores, neque idololatrias, neque adulteros, neque molles, neque prædicatores, neque fures, neque auaros, regni Dei fore hæredes: continuo subiungit, illos istidem flagitiis fuisse, ante Christum cognitum, implicitos: nunc verò & sanguine eius ablutos, & spiritu liberatos. Item alter ad Romanos, Quem admodum præbuistis membra vestra serua immunditiz, & iniquitati ad iniquitatem, nunc ad iuste illa in seruitutem iustitiæ. Quem enim fructum ex illis habuistis, in quibus nunc meritò etubescitis: & cætera.

11 Quale tunc, amabo, electionis semen in iis germinat, qui tota vita multifariam contaminati, quasi desperata nequitia, volubatur in flagitio omnium maxime nefando, & execrabili? secundum eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per quam conseruati essent ne in tantas sceditates prolaberentur. Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum. Contrà autem admonet, suffecisse præteritum tempus Gentium libidinibus consummandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitiæ germen in Rahab meretrice ante fidem? in Manasse, quum Ierusalem intingeretur, & prope immergeretur sanguine Prophetarum? In Iaitone, qui inter vltimos tandem spiritus de resipiscencia cogitauit? Facessant ergo hæc argumenta, quæ sibiipsis homines curiosuli temere sine Scriptura excogitant, Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditionum instar abetrasse, vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est, perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquando etuere Dominus statuit, eos in suam opportunitatem differt: tantum conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

12 Quæ admodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quam eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus consilium de illis suum exequatur. Quos

Philip. 3. 5.
Act. 10. 2.

* Vide lib. 2. cap. 3 sect. 4.

Ephes. 2. 1.

Ibidem 12.

Ephes. 5. 8.

Ephes. 4. 28.

* Obiectio.

* Responsio.

1. Cor. 6. 9, 11.

Rom. 6. 19.

1. Pet. 4. 3.

Iosue. 2. 3.

2. Reg. 21. 16.

Luc. 23. 42.

Ies. 53. 6.

Hucque tractata est pars prior inscriptionis huius

ergo in vite contumeliam & mortis exitium creuit, ut ira sua organa
 potenter, & seueritatis exempla: eos, ut in finem suum perueniant, nunc au-
 diendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis exæcat,
 & obstupefacit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum
 tamen, quod est præ aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter
 annorum nulla ante Christi aduentum effluxerunt, quibus saluiferæ
 doctriinæ lucem cunctis generibus occulauit. Si quis respondeat, tanti be-
 neficii compotes ideo non fecisse quia indignos iudicavit: nihilo erunt
 digniores posterum, cuius rei præter experientiam testis locuples est. Mala-
 chias, qui incredulitatem crassis blasphemias permixtam coartuens, ven-
 turum tamen redemptorem denuntiat. Cur ergo his potius quàm illis
 datur? frustra se torqueat qui hic causam requirat arcano & inscrutabili
 Dei consilio altiore. Nec est timendum ne quis Porphyrii discipulus
 Dei iustitiam impune arrodat, nobis pro ea nihil resyðentibus. Quum
 enim asserimus nullos perire immerentes, & gratiæ esse beneficentia
 Dei quòd nonnulli liberantur, abunde pro illustranda e us gloria di-
 ctum est, ut nostra tergiversatione nequaquam indigeat. Prædestinatio
 nam igitur sua viam facit summus ille arbiter, ubi quos semel reprobaui
 lucis suæ communicatione orbatos, deserit in cæcitate. * Alterius mem-
 bri quum exant quotidiana documenta, cum multa in Scripturis conti-
 nentur. Apud eundem eadem fere habetur conio, vigenti præmpra si-
 det obedientia suscipiunt: alij vel nullius pens habent, vel ridet, vel ex-
 plendant, vel abominantur. si quis respondeat, diuersitatem ex eorū pro-
 uenit malitia & peruersitate, nondum satisfactum fuerit: quia & illo-
 rum ingenium eadem malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate cor-
 rigeret. Ideò que semper implicabimur, nisi succutrat illud Pauli, Quis te
 discernit. Quo significat non propria virtute, sed sola Dei gratia alios a-
 liis præcellere.

13. Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermittit? De illis causam
 reddit Lucas, Quia ad vitam sunt ordinati. De iis ergo quid sentiemus,
 nisi quia sunt vasa ira in contumeliâ? Quare nec cum Augustino loqui
 nos pigeat, Possit (inquit ille) Deus malorum voluntatem in bonum cõ-
 uertere, quia omnipotens est. Possit planè. Cur ergo non facit? Quia no-
 luit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quàm
 oportet. multòque id satius est, quàm tergiversari cum Chrysostomo,
 Quod volentem trahat, & manum porrigentem, ne discrimen in Dei iu-
 dicio, sed solo hominum arbitrio situm videatur. Ad eò quidem non
 situm est in proprio hominis motu accedere, ut piis quoque & Deum
 rimentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpuraria
 Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, ut attenderet doctri-
 næ Pauli, & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum est, sed ut
 sciamus profectum cuiusque in pietate, opus esse arcànum Spiritus. Istud
 quidem in qua sitionem trahi non potest, multis verbum suum Domi-
 num mittere, quorum cæcitate magis velit aggravari. Quos sem enim
 tor mandata deferri iubet ad Pharaonem? an quia sapius repetitis lega-
 tionibus mitigatum iri sperabat? Imò antequam inciperet, exitum & no-
 uerat & prædixerat. Ito (dicebat Moysi) & expone illi voluntatè meã, ego
 autem indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Exechielem suscitauit,
 præmonet se mittere ad populum rebellem & contumacem: ne terreatur
 si fuis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius doctri-
 nam in ignem, ut populum instar stipulæ perdat & dissipet. Sed magis
 etiam innum premit Iesaiæ prophetia. Sic enim à Domino dimittitur, Va-
 de, & dic filiis Israel, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte
 & nescietis. Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos
 eius

capitis 24. Electio
 nem sanctam Dei vo-
 cat: hinc incipit
 postior, Repubes
 sibi accessori iustis,
 cui destinati sunt,
 interitū de qua ad
 finē vsque capitis.
 Malac. 4. 1.

* Quod verbi Dei
 prædicationi alijs
 bidunt, alijs contē-
 nunt cã, vel et ma-
 gis exæciantur &
 induratur, licet id
 fiat horū quibet a,
 & ingratitude, si-
 mul tamen tenen-
 dum diuersitate e
 infirmi p̄dere ex
 arcano Dei consilio,
 quo altiore eam re-
 quirent sit vsq; a
 bes hic, et sic. 13. 14

1. Cor. 4. 7.

Act. 13. 48.

Lib. 2. de Gen. ad li-
 teram, c. 20.

Homil. de conuers.
 Pauli.

Act. 16. 14.

Exod. 4. 21.

Exod. 2. 1. & 12. 1.
 Iere. 1. 10.

Ier. 2. 5. 9.

cius obline: vt ne fortè videat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat, quo conuersus finetur. Ecce vocem ad eos dirigit, sed vt magis obiuertant: lucem accendit, sed vt reddantur caeciores: de cœtinam profert: sed qua magis oblupefcant: remedium adhibet, sed ne sanetur. Atque hanc prophetiam adducens Iohânes, Iudæos Christi doctrinæ nõ potuisse credere afferit, quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti potest, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiant, nisi vt in maiorem hebetudinem tradantur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat, quia his datum sit nosse mysteria regni Dei, vulgo non item. *Matth. 13. 35.*

14 Restat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm est. Si respondeatur, sic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitude sua meriti sunt homines: bene id quidem, & verè dicitur: sed quia nondum patet istius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, illi obdurati persistant: in ea excutienda, necessariò ad illud quod ex Mose annotauit Paulus, transeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitauit Dominus vt ostenderet non in suam in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non obtemperat reprobi, probe id in malitiam prauitatemque cordis eorum reicietur, modò simul adiciatur, idè in hanc prauitatem addictos, quia iusto, sed inexcusabili Dei iudicio suscitati sunt ad gloriam eius sua damnatione illustrandam. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auscultarunt salutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipsorum nequitia profectam esse: verum simul notatur cur in contumacia deserti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta signa fecisset, nemo credidit in eum: vt sermo Iesaiæ impletetur, Domine, quis credidit auditui nostro? Etenim à culpa non liberat peruicaces, contentus est tamen illa ratio ne, quòd insipida sit hominibus Dei gratia, donec Spiritus sanctus saporem afferat. Et Christus Iesaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo, non alio tendit nisi Iudæos esse reprobos & ab Ecclesia extraneos, quia sunt indociles. nec aliam causam affert, nisi quòd ad eos non pertineat Dei promissio. Quod confirmat illud Pauli, Christum, qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, esse vocatis virtutem & sapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nèpe vt alios exasperet, ab aliis spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pietate. Paulò autè quidem nominauerat credentes, sed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum suum negare: quin potius hoc secundum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberent, qui Euangelium amplexi fuerant. Sicut etiam paulò post docet à Deo electos esse. Hæc dum impij audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in seuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus, vt de mille interrogati ne in vno quidè satisfacere queat, cõfiteamur nihil pari reprobos quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum non assequimur, aliquid nescire nõ recusamus, vbi de Dei sapientia in suam sublimitatem attollit.

15 At quoniã obijci solent pauci Scripturæ loci, quibus videtur ne- *Hic & seq. 15*

gate Deus sua ordinatione fieri vt iniqui peccant, nisi quoad se reclamā te ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstre- nus nihil superiori sententiæ aduersari. Profertur Ezechielis locus, quod Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc a totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad respiscen- tiam non sollicitat, quorum animi ad obedientiam magis sunt flexibi- les quam eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis ob- durescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas, teste Christo, Euangelij præ- dicatione & miracula plus fructus attulissent quā in Iudæa. Qui sit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam pa-

Exec. 18. 23.

Matt. 12. 27.

* Bernard. Ser. 5. in
Natali Domini, de
verbis Apostoli Be-
neditus Deus, &c.
pat. misericordia
18, &c. 2. Cor. 1. ci-
tamus illud Rom.
9. Cuius vult miseri-
retur, & quæ vult
indurat item Exec.
18. Nolo mortē pec-
catoris, &c. bonè et
sanctè conciliat hæc
inter se.

ratiōres essent, ianuam penitentia non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, * si Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius consilio, quo electos discernit à reprobis. Nunc si quaeritur genuines Prophetae sensus, tantum spem veniæ respiscen- tibus facere vult. Atque hæc summa est, non esse dubitandum quin Deus paratus sit igno- scere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult penitentiam. Experientia autem docet, ita velle respiscere quos ad se inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vex externa tantum inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur: verè tamen cen- setur testimonium gratiæ Dei quo sibi reconciliant homines. Teneamus ergo Prophetae consilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt con- sistant pij, simulac penitentia tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum veniam: impij verò sentiant duplicari crimen suum, quod tamq̃ Dei ele- mentia & facilitati non respondent. Penitentia igitur semper obuia Dei misericordia accurret: sed penitentia quibus datur, tam omnes Pro- phetae quā Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent.

1. Tim. 2. 4.

16 Adducitur secundò Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes sal- uos fieri: cuius etsi diuersa est quā superioris ratio, aliquid tamen est commune. Respondeo, primum ex contextu palàm fieri quomodo ve- lit, vt unque enim copulat Paulus, quod velit saluos fieri, & ad agnitio- nem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse voluit, vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Moysi, Quæ gens sit tam incluta, vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Quæ factum est vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, quæ alij fuissebatur? Qui factum est vt nūquam pura doctrinæ pietatis cognitio ad quosdam per- uenerit, alij vix obscura quædam rudimenta gustauerint? Hinc iam eli- cere præptum erit quorsum tendat Paulus. Præceperat Timotheo sol- lènes in Ecclesia preces pro regibus & principibus concipere. quæ autem absurdum non nihil videtur orationes ad Deum fundi pro gene- re hominum propè deplorato (quia non tantum à Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimendum totis viribus ente- bantur) subiicit, acceptum id esse Deo, qui velit omnes homines saluos fieri. Quo nihil aliud profecto significat quā nulli hominum ordini viam ad salutem præclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudit se vt nullum eius expertem esse velit. Aliæ sententiæ non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratam denun- tiant omnibus peccatoribus veniam, qui modo se ad eam requirendam conuertit. Nam sitenacius vrgeat quod dicitur, velle misereri omniū, ego contra excipiam quod alibi scribitur, Deum nostrum esse in cælo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor & commiserabor, quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat eam non omnibus impetrat, sed vbi clarè apparet non de singulis ho-

* Rom. 11. 22. quæ
est misericordia eius
vnde affertur, & sol-
uit.

Psal. 115. 3.

Exod. 33. 19.

mini.

minibus, sed de hominum ordinibus illic agi, facessat longior disputatio. Quamquam simul notandum est, Paulum non asserere quid semper & vbi que & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere vt reges tandem & magistratus participes faciat cœlestis doctrinæ, quamuis aduersus eam pro cœcitate sua insaniant. Videntur fortius vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam. Verùm nodi solutio iam mox in secundo verbo occurrit: quæ voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi potest nisi quæ passim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est. an velit omnes conuerrere, interrogetur ipse: dum paucis quibusdam se daturum promittit cor carneum, atq; cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipere paratus esset qui eius misericordiam implorant, concedere illam sententiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. sed dico neminem mortuum ad Deum accedere nisi qui diuinitus prœuenitur. Ac, si in hominis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus. Si fortè det illis pœnitentiam. imò nisi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcauo Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam.

17. Sed enim (inquies) si ita est, parum erit fidei promissionibus Euan-gelicis, quæ vti que de voluntate Dei testantur, eum velle asserunt quod inuolabili eius decreto adærsetur. Minime verò, quamlibet enim vniuersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reprobatorum prædestinatione discrepant: modo in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum esse demum promissiones scimus vbi eas fide recipimus: vbi contra exanimita est fides, simul abolita est promissio. Ea si esset natura ipsa, videremus iam nunquid inter se hæc differant, quòd dicitur ab æterno Deus ordinasse quos amore complecti, in quos itam exercere velit: & quòd salutem omnibus indiscriminatim denuntiat. Equidem di-co optime conuenire. sic enim promittendo, nihil aliud vult quàm omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expectant atque implorant. quod non alij faciunt nisi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prædestinat ad salutem. His (inquam) constat certa & inconcussa promissionum veritas, vt dici nequeat aliquid esse dissentionis inter æternam Dei electionem, & quòd fidelibus offert gratiæ suæ testimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quòd tutius piorum conscientie acquiescant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differentiam, modo adsit fides: impij autem non causentur sibi decisse asylum, quò se à peccati seruitute recipiant, dum oblatù sibi ingrati tudine sua respuunt. Ergo quum vtrisque Dei misericordia per Euāgelium offeratur: fides est, hoc est Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: vt Euāgelij efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructum consequantur. Illu-minatio quoque ipsa electionem Dei æternam pro regula hæbet, * Quætionum hæc quam citant, Ierusalem, Ierusalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluidisti: nihil illis suffragatur. * Fateor Christum nõ tantum in personâ hominis loqui, sed exprobrare quod se vltis omnibus repudiauerint suam gratiam. Sed definienda est illa Dei voluntas de qua agitur. neque enim obicurius est quàm sedulo incubuerit Deus ad retinendum illum populum, & quanta pernicacia à primis ad vltimos vagis suis cupiditatibus dediti collectionem respuerint: sed inde nõ sequitur irritum fuisse consilium Dei hominum malitia Exceptant, nihil minus esse consentaneum Dei naturæ, quàm vt sit duplex in eo voluntas. Quod ego illis concedo, modò dextra sicut interpretes. Sed cur non considerant tot testimonia, vbi Deus humanos affectus induens, infra tuam maiestatem descendit? Dicit se proceras brachijs rebellem populum vo-

Execl. 36. 26.

Zach. 1. 3.

2. Tim. 2. 25.

Iere. 31. 18.

Pœnitentiæ promissionis salutis nõ repugnare doctrinæ probationis: nec tamen sine optima causa concipi vniuersaliter.

Mat. 23. 37.

* Obic. 710.

* Responsio.

* Exceptio aduersus

responsum, vide lib.

1. c. 3. §. 1. 3. et lib.

3. c. 20. §. 43.

1. §. 65. 1.

casse, manè & serò dedisse operam vt eum ad se reduceret. Hæc omnia si Deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ superuacuz contentiones emergent, quas vna hæc solutio componit, quod humanum est ad Deum transferri. Quinquã solutio alibi à nobis adducta abudè sufficit, quanuis multiplex sit Dei voluntas quoad sensum nostrum, non tamen eum hoc & illud in se velle, sed pro sapiècia sua variè multiplici (vt eam Paulus vocat) a tonitos reddere sensus nostros, donec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur esse voluntati eius aduersum. * Cauillia etiam Iudæ, quum Deus omnium sit pater, iniustum esse vt quenquam abdicet nisi qui sua culpa pœnã hanc ante fuerit promeritus. Quasi verò nõ vsque ad furores & canes pateat Dei liberalitas. Quòd si de humano genere agitur, respondeatur cur Deus sese deuixerit vni populo, vt eius esset pater: cur etiam exiguum inde numerum quasi florem decerpserit. Sed conuiciatores istos impedit sua maledicendi libido ne considerent Deum ita solem suũ producere super bonos & malos vt paucis reposita sit hæreditas, quibus olim dicitur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, &c. * Obicitur etiam, Deum nihil odisse eorum quæ fecit, quod vt illis concedam, saluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exosos esse, & quidem optimo iure; quia eius Spiritu destituti nihil proferte queunt quàm maledictionis causam. * Addunt non esse discrimè Iudæi & Gentilis, ideòque indiscriminatim omnibus proponi Dei gratiam: nempe inodò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro suo beneplacito vocare, ita vt nemini sit obstrictus. * Hoc etiam modo quod ex alio loco obtundunt diluitur, Deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium miseretur: nempe quia omnium qui salui fiunt salutem misericordiz suæ; vult adscribi: quanuis nõ omnibus sit commune hoc beneficium. * Porro vbi multa vltro citroque adducta fuerint, sic hæc nobis claufula, ad tantam profunditatem cum Paulo expauescere: quòd si obstrepant petulantes linguæ, non pudeferi in hac eius exclamatione. O homo, tu qui es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contentus, qui iustitiz humanæ modo diuinam metiatur.

Ephes. 3. 10.

* Altera exceptio, seu potius cauillatio: cui duplex responsio opponitur.

Math. 5. 45.

Math. 23. 34.

* Tertia obiectio.

* Quarta obiectio.

Rom. 9. 34.

Rom. 11. 22.

* Quinta obiectio.

* Cœclusio breuissimã, verissimã, sanctissimã.

Rom. 9. 20.

De predestin. & gra. cap. 2.

2 Tim. 1. 10.

Ioh. 5. 24.

Eph. 2. 6. 19.

Hic & sic tractatur, quomã specie & patientia maxime opus habent fideles, ne deficient in vocationis sue cursu: sicut illi in Euangelio professi, qui ad continentiam beatæ resurrectionis meditatione est assuescunt.

* Rom. 8. 28.

* Heb. 11. 2.

2. Cor. 1. 6.

Coloss. 3. 5.

Tit. 2. 12.

1. Petr. 1. 8.

De resurrectione vltima.

CAP. XXV.

ET SI Christus, sol iustitiz, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur transiisse à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici Dei, qui nos cum ipso vniuerso sedere fecit in cœlestibus, vt ad plenam felicitatem nihil desit: ne tamè molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nullius victoriæ à Christo partem fructus constaret, tenendum est quod alibi docetur de spernatura. Quoniam enim speramus quæ nõ apparent, atq; vt alibi dicitur, fides est demonstratio rerum inuisibilium * quando uero carnis erga stultum sumus inclusi, peregrinamur à Domino. * Quæ ratione alibi idem dicit Paulus nos esse mortuos, & vitam nostrã cum Christo absconditã esse in Deo: & quem ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tunc & nos cum ipso apparituros in gloria. Hęc igitur nostra conditio est, vt sobriè & iustè & pie viuendo in hoc seculo, expectemus beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi. Hic patientia non vulgari opus est, ne defatigati vel retrolectamus cursum, vel stationem nostram deseramus. Itaque quicquid hæcenus de salute nostra expositum fuit, mentes in cœlum erectas illustrat, vt Christum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitiã inenarrabili & gloriosa, donec

reporret;

reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Quia ratione Paulus fidem & charitate priorum respicere dicit ad spem quæ in cælo est reposita. Quam ita oculis in Christum defixis è cælo pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad promissam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor nostrum esse vbi est thesaurus noster.

Hinc tam rata in mundo fides, quòd tarditati nostræ nihil magis difficile est quam per innumera obitacula transcèdere pergendo ad palmam supernæ vocationis. Ad ingentem miseriarum cumulum, quò ferè oboritur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur nostræ simplicitas: dum bonorum præsentium illecebris sponte renuntiantes, videmur beatitudinem, quæ nos later, quasi fugitantem vmbra captare. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos tétationes obident, quibus sustinendis, longi essent animi nostri impares, nisi expliciti rebus terrenis, cælesti vitæ, quæ in speciem procul remota est deuincti essent. Quare ille demum solidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem alluefactus est.

2 De summo sine bonorum anxie disputarunt olim philosophi, atque etiam inter se certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit sumum hominis bonum esse eius coniunctionem cum Deo, qualis autem hæc esset, nec obscuro quidem gæsta sentire potuit: nec mirum, vt qui de sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta felicitas in hac quoque terrena peregrinatione nota est: sed quæ sui desiderio corda nostra magis ac magis quotidie accendit, donec plena fructio nos satiet. Ideo dixit ex Christi beneficiis fructum non percipere nisi qui ad resurrectionem animos attollunt. Sicuti huc scopum præfixit Paulus fidelibus, ad quem se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eo perueniat. Quò nos quoque alacrius eodem contendere oportet, ne si mundus hic nos occupet, tristes delicti nostræ pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac nota, quod eorum conuersatio in cælis sit, vnde & seruatorem suum expectant. Ac ne flaccescant animis in hoc cursu: idem illis omnes creaturas adiungit socias Nam qui vbiq; deformes conspiciuntur ruinæ, dicit quæcunq; in cælo & in terra sunt eniti ad renouationem. Nā quò Adam suo lapsu dissipauerit integrum naturæ ordinem, sua creaturis seruitus, cui propter hominis peccatum subiectæ sunt, molesta & grauis est: non quod prædite sint aliquo sensu, sed quia integrum itarum à quo exciderunt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolorem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati sumus, pudeat in nostrâ corruptione tabescere, ac non imitari saltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam sustinent. Quò autem acrius nos punget, vltimum Christi aduentum vocat nostram redemptionem. Verum quidem est, iam completos esse omnes redemptionis nostræ numeros:

sed quia Christus semel oblati pro peccatis, iterum absque peccato conspicietur in salutem: quibus libet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad suum vsque effectum sustineat.

3 Studium nostrum acuet ipsi pondus. nec enim Paulus absque contentis, nisi mortui resurgant, totum Euangelium innane & fallax esse: quia miserior esset nostrâ quàm aliorum mortalium conditio, vt potè qui multorum odii & probrii exposti, in singulas horas periclitamur, imò sumus, quasi oues in cætionem destinatae: ac proinde concederet eius authoritas non vna in parte duraxat, sed in tota summa, quam & ad optum & salutem nostræ effectus completitur. Atque ita in rem maxime omniam feriam timus attentis, vt nulla diuturnitas lassitudinem afferat. Quò consilium etiam in hunc locum distuli, quod de ea breuiter tractandum erat, vt discat lectores, vbi Christum receperint perfectæ salutis au-

1. Pet. 1. 8.

Coloss. 1. 5.

Mat. 1. 21.

Philip. 3. 8.

Ibidem 20.

Rom. 8. 19.

Heb. 9. 28.

Caput de resurrectione vltima continentis doctrinam

ma

qui ponderis, feriam,

et creditu difficili

sè: quæ difficultate

vt suparet p. s. duo

admiracula suppet

ditam in Scriptura

Christi sententia

nem, & Deorum.

potent. anq. etia

clatim hic eiecit.

thorem, *Altius affurgete, sciantque cœlesti immortalitate & gloria vestitum, ut totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiã in eius persona Spiritus sanctus resurrectionis exemplum subinde proponit. Res est creditu difficilis, ubi putredine consumpta fuerint corpora, tandem suo tempore resurrectura esse. Itaque quum multi ex philosophis asseruerint immortales esse animas, carnis resurrectio à paucis probata fuit. in quo etsi nulli fuit excusatio, inde tamen monemur rem esse magis arduam quàm ut hominum sentus ad se trahat. Quo tantum obstaculum superet fides, duo à dminicula Scriptura suppeditata: alterum est in Christi similitudine, alterum verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de resurrectione agitur, occurrat Christi imago, qui in natura quam a nobis sumpserat sic peregrinatum mortalis vitæ ut nunc immortalitatem adeptus, sic nobis pignus futuræ resurrectionis. Nam in miseris qui bus obidemur mortificationem eius circumferimus in carne nostra, ut vitæ eius manifestetur in nobis. Et separate eum à nobis non licet, ac ne possibile quidem est quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: quia scilicet confessum illud principium sumit, Christum non sibi priuatim morti fuisse subiectum, vel de morte adeptum esse victoriam resurgendo, sed inchoatum fuisse in capite quod impleri in omnibus membris necesse est, secundum cuiusque gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem esset. Dicitur in Psalmo, Non perimites manus tuas videre corruptionem. Huius fiduciæ portio etsi ad nos pertinet secundum mensuram donationis, solidus tamen effectus non nisi in Christo apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua sit nobis beatæ cum Christo resurrectionis societas, ut hoc pignore sinuis contenti, disertè confirmat Paulus ideo sedere in cœlis, & venturum vlti mo die iudicem, ut corpus nostrum humiliet, & abiectum configuret corpori suo glorioso. Alibi etiam docet, Deum non suscitasse Filium à morte, ut specimen vnum ederet suæ virtutis: sed eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat. quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem datus est, ut quod in nobis mortale est viuificet. Compendio perscringo quæ & vberius tractari possent, & merentur splendidis ornari: & tamen in paucis verbis satis materiam pios lectores reperituros confido, quod ad fidem eorum ædificandam sufficiat. Resurrexit ergo Christus ut nos haberet socios futuræ vitæ. Suscitatus est à Patre, quatenus erat Ecclesiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suscitatus est virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis est. Denique suscitatus est ut esset resurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc speculo conspicuam nobis esse viuum resurrectionis imaginem, ita sit nobis ad fulciendos animos nostros firma hypostasis, modo ne longioris moræ nostredat vel pigeat: quia nostrum non est proprio arbitrio tempotum articulos metiri, sed patienter quiescere, dum pro sua opportunitate Deus regnum suum instatuet. Quo spectat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Christus, deinde qui Christi sunt: quisque suo ordine. Ceterum ne qua de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omnium, moueretur questio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis statam fecerit. Ridebunt nasuri homines quasi puerile ludicrum, quæ ab Evangelistis refertur historiam. Cuius enim momenti erit nuntius quem paude mulierculæ perferunt & deinde confirmant discipuli ferè exanimæ? Cur non potius in medio templo & foro illustria victoriæ suæ trophæa Christus statuat? Cui non formidabilis prodit in conspectu Pilatæ? Cur non etiam rediuuam se sacerdotibus & toti Hierosolymæ probat? Testes verò quos seligit vix idoneos esse concedunt homines profani.*

Respon-

2. Cor. 4. 10.

1. Cor. 15. 13.

Psal. 16. 10.

Philip. 3. 21.
Rom. 8. 10. 11.

1. Cor. 15. 23.

Respondeo, quanquam in illis exordis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuisse gubernatum: ut qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantum ut oculati essent rei testes, sed ut audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo suspecta erit nobis eorū fides qui tabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem presentem sunt adducti? Totum vero populū, & ipsum praesidem, postquam satis superque conuicti fuerant, nihil mirum est tam Christi aspectu, quā u alius signis fuisse priuatos. Oblignatur sepulchrum, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites iuniores spargunt fuisse à discipulis subreptum. Quali uero vel tutius cogende facultas esset, uel arma suppeterent, uel etiam ad tale facinus audendum exercitati essent. Quod si militibus satis non erat animi ad illos abigendos, cur non persecuti sunt, ut ope plebis aduerti aliquos deprehederent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectionem oblignauit: & qui apposti fuerunt ad sepulchrum custodes, tacèdo uel mētiendo eiusdē resurrectionis praecones facti sunt. Interea personauit uox Angelorum, Surrexit, non est hic. Splendor caelestis non homines sed Angelos esse patiam ostendit.

*Matt. 27. 66. &
26. 11.*

Postea Christus ipse siquid dubitationis adhuc harebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad consummandam fidem nostram profuit. Differuit inter eos de mysteriis regni Dei, tandem ipsis uidentibus ascendit in caelum: nec uidecim modo Apostolis exhibitum fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul uisus est. Iam misso Spiritu sancto, certum documentum edidit non tantum uitae, sed etiam summi imperij: sicuti praedixerat, Expedi uobis ut abeam, alioqui Spiritus sanctus non ueniet. Iam uero Paulus non mortui uirtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potentia pollere sensit. Stephano apparuit in alio sine, ut uitae certitudine mortis timorem uinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentiae est, sed prauae adeoque furiosae obstinationis.

*Lucæ 24. 6.
Ibidem 38.*

*Act. 1. 3. & 9.
1. Cor. 15. 6.
Iohan. 16. 7.
Act. 9. 4.
Act. 7. 55.*

4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oportere dirigi ad immensam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus. Ut corpus nostrum abiectum (inquit) conforme reddat corpori claritatis suae, secundum operationem uirtutis suae, qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minus consentaneum quàm hic respicere quid naturaliter fieri possit, ubi inestimabile miraculum nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen, proposito naturae documento, socordiam eorum coarguit qui resurrectionem negant. Stulte (inquit) quod seminas non uegetatur, nisi prius moriatur, &c. In semete resurrectionis speciem cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec uerò res tam difficilis esset creditu, si ad miracula quae se per omnes mundi plagas oculis nostris ingerunt, attenti ut patet essemus. Ceterum meminimus, neminem de futura resurrectione uerè esse persuasum, nisi qui in admirationem raptus, Dei uirtuti suam dat gloriam. Hac fiducia elatus Isaias exclamat, Uiuent mortui tui: cadauer meū resurget, Expergiscimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deum uita aurohem, penes quem sunt exitus mortis, ut dicitur in Psalmo. Iob etiam cadaueri similior quàm homini, fictus Dei potentia, non dubitat quasi integer ad diē illum se attollere, Scio quòd redemptor meus uiuit: & in nouissimo die surget super puluerem (nepe ut suā potentiam illic exerat) & rursus circundabor pelle mea, & in carnis mea uidebo Deum, uisurus sum ipse, & non alius. nam etsi quidam

Philip. 3. 20.

1. Cor. 15. 36.

Iesa. 26. 19.

*Psal. 68. 21.
Iob 19. 26*

subtillus detorquent locos istos, ac si de resurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sanctorum viri solatium petunt in suis malis quam ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum promissionem reditus Iudæi respuerent, ac obicerent, nihil magis esse probabile sibi aperiri viam quam mortuos exire de sepulchro, visio Prophetæ offertur campi pleni ossibus aridis: ea iubet Deus carnem & nervos recipere. Quamquam sub figura illa populum ad spem reditus erigit, materiam tamen sperandi sumit ex resurrectione: sicuti nobis præcipuum est exemplar liberationum omnium quas sentiunt fideles in hoc mundo. Sic Christus, postquam vocem Euangelij viuificam esse docuit: quia hoc non recipiebant Iudæi, mox addit. Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem Filij Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inret, medias pugnas, quod potens sit qui nobis promissuram vitam, seruare depositum: atque ita glorietur repositam esse nobis coronam iustitiæ, quam reddet nobis iustus iudex. Sic fiet ut quicquid molestiam perpetuatur, ostendat nobis sit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit pendere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniuste affligimur, requiæ, in manifestatione Christi cum Angelis potentia suæ, in flamma ignis. Sed tenendum est quod paulò post adiungit, venturum ut glorificetur in sanctis suis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Refutantur Sadducei, quæ omnes negantes resurrectionem.

Ecclesi. 9. 4.

Eccle. 3. 21.

Marci 12. 18.

Luca 20. 27.

Act. 2. 8.

5 Et si autem hominum mentes in hoc studio assidue occupari decebat: quasi tamen data opera abolere vellent omnem resurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerum omnium, & inuicem hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo, quum dicit canem viuum meliorem esse mortuo leone. Et alibi, *Quis scit an hominis anima ascendet sursum, & anima iumentum descendat deorsum?* Omnibus autem seculis grassatus est hic brutus stupor, adcoque in ipsam Ecclesiam peripuit: quia palam ausi sunt profiteri Sadducei nullam esse resurrectionem, imò animas esse mortales. Sed nequem leuaret crassa hæc ignorantia, ipso naturæ instinctu increduli semper effigiem resurrectionis habuerunt ante oculos. Quorsum enim faceret & inuolabilis mos sepeliendi, nisi ut artha esset nouæ vitæ? Neque excipere licet, ex errore hoc esse natum: quia & sepultura religio apud sanctos Patres semper viguit, & Deus apud Gentes manere voluit eundem morem, ut obiecta resurrectionis effigies, eorum torporem expergeret. Quauis autem profectu cauetur ceteronia illa, vtilis tamen nobis est si prudenter finem spectamus: quia non leuis est incredulitatis refutatio, omnes simul professos esse quod nemo crederet. Atqui non modò obstupescit Satan hominum sensus, ut sepeliret vnâ cum corporibus resurrectionis memoriam: sed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere molitus est, ut tandem intercideret. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: sed paulò post sequuti sunt Chilastæ, qui mille annis finierunt Christi regnum. Ac eorum quidem commentum puerilius est quam ut refutatione vel indigeat, vel dignum sit. Nec illis suffragatur Apocalypsis, ex qua erroris suo colorè induxisse cerè est: quando in millenario numero non agitur de æterna Ecclesiæ beatitudine, sed tantum de variis agitationibus quæ Ecclesiam adhuc in tertis laborantem manebant. Cæterum tota Scriptura clamat finem nullum fore nec electorum beatitudini nec reprobatorum supplicio. Omnium porò rerum quæ & conspectum nostrum fugiunt, & mentis captum longè superant, aut fides ex certis Dei oraculis petenda est, aut proflus abiicienda. Qui mille

1. Cor. 15.

* Refutantur Chilastæ, regnū Christi terminantes mille annis.

Apo. 20. 4.

Annos assignant filis Dei, ad futuræ vitæ hæreditatem fruendam, non animi iduerunt quantum contumeliam inurant & Christo & eius regno. Nam si immortalitate non induentur, ergo nec Christus ipse, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus est. si alique habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Christi, cuius soliditati innititur, temporarium est. Denique aut imperitissimi sunt rerum omnium diuinarum, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Christi que virtutem labefactare moliantur: quarum complementum non aliter constat nisi oblitterato peccato, & absorpta morte, vita æterna ad plenum instauretur. Quum verò stolidè ineptiant, qui timent nimiam Deo scruicium adscribere si æternis pœnis reprobi addicantur, vel cæcis perspicuum est. Scilicet iniurius erit Dominus si regno suo priuauerit, qui eo se insignis per ingratitudinem reddiderint. At peccata eorum *vide Bernardum Epist. 254.* temporaria sunt. Fateor sed Dei maiestas, atque etiam iustitia, quæ peccata violarunt, æterna est. Meritò igitur non perit iniquitatis memoria. At ira pœna modum excedet delicti. Hæc verò est non ferenda blasphemia, dum tam patuo æstimatur Dei maiestas, dum non pluris fit eius cõtempus, quàm animæ vnus exitus. Sed omittamus nugatores istos, ne contrà quàm præfati sumus, videamur eorum delicta refutatione digna iudicare.

6 Duo præter hæc deliria inuenta sunt ab hominibus perperam curiosis. Alij putant, quasi totus homo intereat, animas resurrecturas cum corporibus: alij, quum immortales esse spiritus concedant, nouis corporibus inducum: utriusque negant carnis resurrectionem. De priore quoniã aliquid attingi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterum lecto *resurrecturas cum res quàm belluinus sit error, ex spiritu ad imaginem Dei formato statum corporibus.* euanidum facere, qui in hac tantum caduca vita corpus vrgeret: & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri, in qua maxime resurgit diuinitas, & insignes sunt immortalitatis notæ, hac dote spoliare: vt melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit cū morimur: quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus vnif se quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, *2. Pet. 1. 14.* postquam dixit. Vbi terrestris domus nostra dissoluta fuerit, nobis esse *2. Cor. 5. 1.* ædificium in cœlis: adiungit nos peregrinari à Domino, quandiu manemus in corpore, sed expetere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstitēs essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum præsentem vbi est à corpore separatam? Dubitationem verò tollit Apostolus, *Heb. 12. 22.* dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum. quibus verbis intellegit, nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colunt, vt non possimus esse Christi membra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ corporibus exuta retinerent suam essentialiam, ac beatæ gloriæ capaces essent, non dixisset Christus latroni, *Luc. 23. 43.* die mecum eris in Paradiso. Tam claris testimoniis freti, ne dubitemus *Ibidem 46.* Christi exemplo, morientes Deo commẽdare animas nostras: vel exem *Act. 7. 59.* plo Stephani, tradere Christo in custodiã, qui nõ temere vocatur fidelis *1. Pet. 2. 25.* earum pastor, & Episcopus. Porro de intermedio eorum statu curiosius *De statu animarum à morte ad diũ* inquirere neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando quem locum occupent, & an cœlesti gloria iam fruantur necne. *Ultimum, vide Cabanum & in Pib. christopamychia.* Atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis, aliter inquirere, quàm vnus *in Pib.* Deus nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit, Christum illis præsentem esse, & eas recipere in paradysum, vt consolationem percipiant, *Mat. 17. 8. 26.* reproborum verò animas cruciatus quales meritis sunt perpeti, nõ vltra *Ioh. 11. 12. 32.*

progreditur. quis iam doctor aut magister quod Deus celauit nobis pate faciet? De loco non minus inepta & inutilis est questio: quando scimus non eam esse animæ dimensionem quam corporis. Quod sicut Abrane dicitur beata sanctorum spirituum collectio, nobis abulè est: ex hac peregrinatione excipit ad comunum fideliã Patri, vt nobiscum si te sua fructu communitet. Interea quã Scriptura vbique iubeat pendere ab expectatione aduentus Christi, & gloriæ coronam eousq; dilatare, contenti sumus his finibus diuinitus nobis prescriptis: animis prius in miseræ labore perfundis in beatam quietem concedere, vbi cum fecerit sententia iudicium promissã gloriæ expectanturque ita omnia tenere suspensa donec Christus appareat redemptor Reipublice: vtò eandem esse sortem dubium non est quam Iudas diabolus assignat, victos catenis tenent, donec ad supplicium cui additi sunt, trahantur.

*Iud. 6.
Hic & secti. 8. res-
sellitur eorũ error,
qui imaginantura-
nimis die vitimo
non recepturis cor-
pora, quibus nunc
induta sunt, sed no-
uis & aliis prædi-
ctas fore.*

2. Cor. 7. 1.
2. Cor. 5. 10.
2. Cor. 4. 10.
1. Thess. 5. 23.
1. Cor. 3. 11.
1. Cor. 6. 15.
1. Tim. 2. 8.
1. Cor. 6. 20.

1. Cor. 15. 53.

Rom. 14. 11.

Ies. 49. 18.

Mat. 12. 2.

7. Equè prodigiosus est eorũ error qui animas non recepturis quibus nunc induta sunt corpora, sed nouis & aliis prædicas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidẽ perquam inutilis ratio fuit, motum comen-
taneum esse vt caro quæ immunda est, resurgat. Quasi vero mundificanti maruin immundities: quas tamen à spe cœlestis vitæ non arcebant. Perin-
de igitur fuit ac si dicerent: purgari diuinitus non posse quod peccato la-
be infectum est: nam illud denarium, quod naturaliter immunda esse ca-
ro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantum ostendo, quicquid
nunc cœlo indignum in nobis est, resurrectioni non obitare. At qui pri-
mo quum iubeat Paulus fidelis se mundare ab omni inquinamento
carnis, & Spiritus, inde sequitur quod alibi denuntiat iudicium, vt repor-
ret vnusquisque per corpus siue bonũ siue malũ. Cui consecrate quo iteri-
bit ad Corinthios, vt vita Iesũ Christi manifestetur in carne nostra mor-
tali. Quæ ratione alibi non minus precatur vt Deus integra corpora con-
seruet vsque ad diem Christi, quàm animas & spiritus. Nec miramur: quia
corpora quæ sibi in templa dicauit Deus, in paternam sine spe resurre-
ctionis decidere, absurdissimum esset. Quod quod etiam membra sunt Chri-
sti? Quod quod singulas eorũ partes sibi Deus tan. uificari præcipit? quod
vult linguis nomen suum celebrari, tolli ad se puras minus, facticia of-
ferri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur
cœlestis iudex, cuius amentis est ab homine mortali in puluerem redi-
gi absque vlla tpe instantiationis? Similiter Paulus, quum nos ad feren-
dum Dominum hortatur tam in corpore quàm in anima, quia vt un-
que Dei est: non patitur certe quod Deo tanquam sacrum vendicet, æter-
næ paternam ad iudicium. Nec verò vlla de re clarior sippetit Scripturæ
definitio quàm de carnis quam gestamus resurrectione. Oportet, in-
quit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc
induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, vbi hæc
qualitatis mutatio? si dictum esset, oportere nos renouari, ambigua lo-
quutio forte occasionem cauillo dedisset: nunc vbi corpora, quibus fu-
mus circumdati, digito monstrans, incorruptionem illis pr. unittit, noua
fabricari satis apertè negat. Imò magis expresse (inquit Tertullianus)
non poterat loqui, nisi cutem suam manibus teneret. Nec villo cauillo
effugient quod alibi Christum fore mundi iudicem dicens, Iesux testi-
monium erat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi hæctetur omne genus
quando apertè obnoxios ad rationem vite reddendam quos alloquitur
fore denuntiat. Quod non quadraret si noua corpora ad tribunal sitte-
rentur. Porro in verbis Danielis nihil est perplexum, Multique dot-
rumentum in terra pulueris expergiscetur, hi ad vitam æternam, & il-
li ad opprobria, & ad contemptum sempiternum: quando non ex qua-
tuor elementis nouam materiã ad cõsolidandos homines, sed ex sepulchris
mortuos

mortuos euocat. Atque hoc dicitur aperta ratio. Nam si mors quæ originem habet à lapsu hominis accidentaliter est: instauratio, quam attulit Christus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale esse cepit. Et sanè quod ridet Atheniensis dum assertitur à Paulo resurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino risus ille non parum ad confirmandam fidem nostram valet. Digna etiam obseruatum est Christi sententia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere non possunt: sed eum in morte qui potest & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi causa, nisi supplicio obnoxium esset quod nunc gestamus corpus. Nec verò obscurior est altera eiusdè Christi sententia, Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij. An dicemus animas in sepulchris quiescere, vt illinc Christum exaudiant? ac non potius ad eius imperium corpora in vigorem à quo exciderant reditura? Ad hæc si nouis corporibus donandi sumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Resurrexit Christus: an nouum sibi corpus fingēdozimò vt prædixerat. Destruite templum hoc, & triduo erigam illud. Quod prius gestauerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuisset subrogato nouo corpore, aboleri illud quod in sacrificiū expiationis oblatum fuerat. Tenenda est etiam illa societas quam prædicat Apostolus, nos resurgere, quia Christus resurrexit. quia nihil minus probabile quàm vt priuaretur Christi resurrectione casus nostra in qua circumferimus mortificationem ipsius Christi. Quod quidem illustri documento prouit, dum resurgente Christo multa corpora Sæctorum exierant è sepulchris. Neque enim negari potest, hoc vltimæ quæ speramus resurrectionis præludium fuisse, vel potius arham: qualis ante in Henoch & Elia iam exibat: quos Tertullianus resurrectionis candidatos vocat? quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei custodiam recepti fuerint.

3. Pudet me in te tam clara tantum verborum consumere: sed hanc molestiam placidè mecum vorabunt lectores, nequa tima ad decipiēdos simplices peruersis & audacibus ingenijs pateat. Cerebri sui commentum proferunt volantes spiritus quibuscum nunc disputo: in resurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impuisti sentiant, nisi quæ incredibile illis videtur, calauerim longè redire conuictum posse in pristinum statum redire? Ergo sola illis incredulitas huius sententiæ est mater. Nos contra Spiritus Dei ad sperandum casus nostræ resurrectionem in Scriptura passim hortatur. Hac ratione Baptismus, teste Paulo, signum nobis est futuræ resurrectionis: nec minus sacra Cæna ad eius fiduciam nos inuitat, dum symbola spiritualis gratiæ percipiuntur. Et cetera tota Pauli exhortatio. Vt membra nostra exhibeamus arma in obedientiam iustitiæ, frigeret, nisi accederet quod postea subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra. Quid enim iuuat, applicatæ pedes, manus, oculos, & linguas in obsequiū Dei, nisi fructus & mercedis eius particeps? Quod suis verbis aperte confirmat Paulus, Corous non seortationi, sed Dæmino: & Dominus corpori. Qui verò suscitauit Christum, & nos suscitabit per virtutem suam. Clariora sunt quæ sequuntur, ea esse templi Spiritus sancti, & membra Christi. Interea vt lenius vt resurrectionem cum castitate & sanctimonia coniungat: sicut paulò post pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi consentaneum non esset, Pauli corpus in quo stigmata Christi portauit, & in quo magnificè Christum glorificauit, orbati corporæ præmio. Vnde & illa gloriatio.

- Expectamus redemptorem è cœlis, qui corpus nostrum abiectum, con-
 forme reddet corpori claritatis suæ. Ac si verum est illud, per multas af-
 flictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingressu corpo-
 ra prohibere nulla ratio sustinet, quæ & sub crucis vexillo exercet Deus,
 & victoria laude ornat. Itaque nulla eius rei dubitatio inter sanctos orta
 est quin se Christi comites fore sperarent: qui omnes quibus probamur
 afflictiones in personam suam transfert, vt viuificas esse doceat. Imò &
 sanctos Patres sub lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit.
 Quorsum enim sepeliendi ritus, sicuti ante visum est, nisi vt reconditis
 corporibus scirent pararam esse nouam vitam? Huc atomata quoque, a-
 lia que immortalitatis symbola spectarunt, quibus sub Lege adiuta fuit
 non aliter quàm sacrificiis, doctrinæ obscuritas. Nec morè illum pepe-
 rit superstitio: quando videmus Spiritum in narrandis sepulchris nō mi-
 nus diligenter insistere quàm in præcipuis fidei mysteriis. Et Christus of-
 ficiū hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de causa,
 nisi quia à sepulchri, quod omnia corumpit & abolet, intuiru in specta-
 culum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedula obseruatio cere-
 moniæ quæ laudatur in Patribus, satis comprobatur illis fuisse & præ-
 tiosum fidei adminiculum. Neque enim ad eò sollicitè curasset Abraham
 vxoris sepulchrum, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & vilitas
 mundo superior, nempe vt mortuum vxoris corpus in signibus resur-
 rectionis exornans, suam & familiæ fidè confirmaret. Clarior verò hu-
 ius rei probatio eminet in exèplo Iacob, qui vt postetis teteterit ne mor-
 te quidem spem terræ promissæ animo suo excidisse, iubet ossa sua illuc
 referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nonne ridiculum dedisset
 mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare si qua apud nos
 viget Scripturæ autoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior desidera-
 ri potest probatio. Hoc ipsum pueris sonant Resurrectionis & Suscitandi
 voces. nequæ enim resurgere dicemus quod nunc primum creaturæ
 nec staret, illud Christi. Quicquid dedit mihi Pater non peribit, sed susci-
 tabo illud in nouissimo die. Eodem tendit dormiendi verbum, quod nō
 nisi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impositum. * Super-
 est vt de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia
 Paulus mysterium vocans, ad sobrietatem nos hortatur, vt libetius argu-
 tiusque philosophandi licentiam frænet. Primum tenendum est quod di-
 ximus nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos quoad substan-
 tiam: sed qualitatem aliam fore. sicuti quum eadem Christi caro quæ in
 victimam oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamè dotibus excelluit ac si
 alia prorsus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nā sicut
 humanæ & belluinæ carnis eadem est substantia, non qualitas: stellis om-
 nibus eadem est materia, claritas diuersa: ita quanquam retinebimus
 substantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè præstantior sit
 conditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitetur non peribit nec eua-
 nesceat: sed induet, deposita corruptione, incorruptionem. Quoniam ve-
 rò elementa Deus omnia præstò habet ad suum nutū, nulla eum difficul-
 tas impediet quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur
 ab illis consumptum reddant. Quod etiam, licet non absque figura, Ie-
 saias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt visitet iniqui-
 tatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, neque teget amplius
 interfectos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mor-
 tui fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dor-
 miemus (teste Paulo) sed omnes immutabimur: hoc est, necesse non erit
 distantiam temporis inter mortem & initium secundæ vitæ intercedere,
 quia in puncto tēporis & nictu oculi penetrabit clāgor tubæ qui mor-
 tuos ex-

tuos excitet incorruptibiles. & viuos subita mutatione reformet in eandem gloriã Sic alibi fideles quibus mors obeunda est cõsolatur: quia nõ præterierunt mortuios qui tunc erunt superstites, quin potius resurgent priores qui dormierunt in Christo. Si quis obiiciat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori: facilis solutio est, vbi mutatur naturæ status speciem esse mortis, & appositè sic nominari: ac prouide hæc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exueat mortale corpus: non fore tamen necessarium corporis & animæ disidiũ, vbi erit subita immutatio.

9 Sed hic difficultior quæstio exoritur Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficium. Scimus omnes in Adam morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vitæ: an vt promissuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam sortè iudicij, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum: vt segreget agnos ab hædis. Respondeo, non debere videri tam insolitum, cuius si multitudinem in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis cõmunibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus non solum oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, in a stimabilis eius liberalitas larga copia assidue profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima sit possessio, sed quò magis reddantur inexcusabiles sic Deum impij sæpè experiuntur benefici cum, non vulg tribus documentis, sed quæ omnes protũ benedictiones interdum obsecant, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Si quis excipiat caducis & terrenis beneficiis resurrectionem non aptè cõferri: hic quoque respondeo, vbi primũ alienati sunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus aboleretur: admirabili tamen Dei cõsilio reperitum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihil absurdus videri debet, si accidentaliter est impiis resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem ieculant. Leuis enim esset pœna, morte at sumi, nisi pœnas suæ contumaciæ datur coram iudice silterentur, cuius in se vindictam sine fine & modo prouocarunt. Cæterũm quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confessio apud Felicè continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorũ: sæpius tamè scriptura resurrectionem solis Dei filijs vnã cum cœlesti gloria proponit: quia non venit proprie Christus in mundi exitum, sed in salutem. In deo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ.

10 Quoniam autem tum demum implebitur propheta de absorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna felicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam vtrunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, felicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominatur, à sensu nostro remotissima & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipse facie ad faciem conspiciendam exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autem similes ei erimus, videbimus eum qualis est.

Quamobrem Prophetæ, quia spirituales illam beatitudinẽ in seipsa nullis verbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam fere delinearunt. Quia tamè sursum aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderij

- Gen. 15. 2.* fetuorem oportet, in hoc præcipue cogitando immoremur. Si Deus bonorum omnium plenitudinem, seu fons quidam inexhaustus, in se continet: nihil ultra eum expetendū nisi quia ad summum bonum & omnes felicitatis numeros continent, sicuti pluribus locis docemur. Abrahā, ego merces tua magna valde Cui sententiæ succinit Dauid, Portio mea Iehouah fors mihi præclare cecidit Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Pertus denantiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ hāt confortes naturæ. **Quo modo istud?** Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabitur sicut in his qui crediderūt. Si Dominus gloriam, virtutē, iustitiam suā cū electis participabit, imò scriptum illis fruendū dabit, & quod præstaturus, quodammodo in vnum cum ipsis coalescet: meminimus sub hoc beneficio omne felicitatis genus conueniri. Et quum multū in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamen nos in imis adhuc radicibus subsidere, si mentis noitiæ conceptio cum mysterij huius sublimitate conferatur. **Quo nobis in hac parte magis colenda est sobrietas,** ne moduli nostri memores, quo maiore audacia in sublime transvolabimus, fulgor celestis gloriæ nos obruar. Sentimus etiam vt immo dica cupido plura quam fas est sciendi nos titillet. vnde subinde & frivola & noxiæ questiones scaturiunt. frivolas voco, ex quibus nulla potest elici utilitas. Sed hoc secundum deterius, quod qui sibi in illis indulgēt, perniciosas speculationibus sese implicant. quamobrem voco noxiæ.
- * **Quod scripturæ docent,** ab omni controversia exemptum apud nos esse debet: nempe sicut vanè Deus sua dona sanctis in hoc mundo distribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona sua coronabit Deus. Neq; enim comperit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos estis gloria mea & coroua in die christi. Et illud christi ad Apostolos, Sedebitis iudicantes duodecim tribus israel Sed Paulus (qui sciebat, prout sanctos locupletat Deus spiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorat) (pecuniarum sibi coronam pro laborum ratione repositam esse non dubitat. Christus autem, vt Apostolis dignitatem muneris quo præditi erant commendat, fructum eius admonet in cælo esse reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt ipl. ndor firmamenti: & iustificantes multos, tanquam stellæ in seculum & in æternum. Ac si quis attendit Scripturas consideret: non modo vitam æternam promittunt fidelibus, sed specialiter cuique mercedem. Vnde & illud Pauli. Recipiat illi Deus in illa die. Quod promissio christi confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique sicuti corporis sui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Christus in mundo, & amplificat per suos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

11 Quemadmodum autem hoc vno consensu recipient omnes pij, quia verbo Dei factis testatum est: sic rursus spinosis questionibus, quas sibi obitaculo est, cognoscant, valere iustus, metas sibi propositas non transilient. **Quantū ad me spectat,** non solum priuatim mihi à superuacua rerum multitudine inuestigatione tempero: sed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatē respondendo foueam. **Sciscitantur vanæ scientiæ icium homines** quanta inter Prophetas & Apostolos, rursus quanta inter Apostolos & Martyres futura sit distantia: quot gradibus differant à coniugatis virginibus: tenique nullum cæli angulū ab excutiendo intactum relinquat. Deinde subtilis in mentem quotsum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigebunt filij Dei: sed erunt similes Angelis, quorum in ædia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respondeo, in ipso aspectu tantam fore amicitiam, tantam sine vsu suauitatem in sola noitiā, vt hæc felicitas omnia

* Respondetur ad questionēs quas quidā mouent, de partibus Ecclesie. De p. 11. vsu xci. c. 1. Et de Petrum Martyrem Rom. 8. hanc & similes questionēs ex variis scriptoribus colligentem.

omnia quibus nunciuamur adminicula longè exuperet. Fingamus in opulentissima & ubi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quem non sui morbi ab usu beneficiorum Dei subinde impediunt ac prohibent? cui non sua intemperis cursum saepe abruptum? Vnde cōsequitur liquidam & puram ab omni vitio fruitionem, quanuis nullus sit corruptibilis vitæ usus, felicitatis esse cumulum. Alij se transferant longius, & querunt annon scoria & aliæ corruptela in metallis procul à restitutione abstant, & ab ea distideant. Quod ut illis aliquatenus concedā, expecto cum Paulo vitiorum reparatiōem quæ iunium sumperunt, à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longius iterum progrediuntur, quamam melior cōditio maneat genus humanum, quam sobolis benedictio finem tunc sumptura sit. Facilis est illius quoque nodi solutio. Quod tam magni est eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus assidue naturæ ordinem prouehit ad suam metam: in perfectione verò ipsa aliam rationem esse norum est. Sed quia incautos statim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, ubi sua cuique placita arident, nullus est contentationum modus: hoc sit nobis vice compendium, contentos esse speculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quæ in cælos eundem sit curant: omnes autem quid illic agatur scire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios sibi iam depingunt.

Rom. 8. 29

12. Porro quia diuinæ in reprobos vlcionis grauitatem nulla descriptio æquare potest, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & stridorem dæum, ignem inextinguibilem, vermen sine fine cor ardentem. Talibus enim loquēdi modis certum est Spiritum sanctū voluisse sensus omnes hortore conurbare: ut quum dicitur præparatum esse ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius esse ignem & ligna multa: statum Domini ceu torrentem sulphuris, eam succendere. Quibus ut nos adiuuati oportet ad concipiendam vitæque impiorum miseriam sortem: ita nos in eo potissimū defigere cogitationem oportet, quàm sit calamitosum alienari ab omni Dei societate: neque id modò: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, ut effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primū eius indignatio instat ignis est violentissimi, cuius actu omnia deuoretur & absorbeantur. Deinde illi ad exercendū iudicium sic feruunt omnes creature, ut cælum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione auersum se inflammata, & in perniciem suam armata sensuri sint: quibus iram suam ita Dominus palam faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apostolus, quò dicit infideles daturos poenas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metum corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil futuri tarditate nostra hyperbolicum aiferant, præludia tamen admiscet proteri iudicij in sole & luna totòque mundi opificio. Quare nullam requiem inueniunt infælices conscientiarum, quin diro turbine vexentur ac dissipentur, quin ab infesto Deo se discerpi sentiant, & confixæ mortiferis aculeis læcinentur, quin ad Dei fulmen expauescant, & conterantur onere manus eius: ut abyssos & voragine quaslibet subire leuius sit quàm in illis terroribus stare ad momentum, quale hoc & quantum est, æterna & nusquā defutura illius obsidione vrgeti? Quæ de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiam: quanuis solo aspectu cunctos mortales dissipet ac in nihilum redigat, cultores tamen suos, quò magis sunt timidi in hoc mundo, vrgere, ut cruce oneratos ad properandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus.

De incōprehensibil
grauitate diuinæ vlc
tionis in reprobos.

Mat. 8. 12, et 22. 13

Ibid. 3. 12

Mar. 9. 43

Isa. 66. 24

Isa. 30. 33

2. Th. 1. 9

INSTITVTIONIS CHRIS-
 TIANÆ RELIGIONIS
 LIBER QVARTVS.

De externis medijs vel adminiculis, quibus
 Deus in Christi societatem nos inuitat,
 & in ea retinet.

De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnititas: quia piorum
 omnium mater est. CAP. I.

Ερενις ἀνακτιφα
 λαίωσι: libri super
 vioris, & transitio
 ad hunc.

EDE Euangelij Christum fieri nostrum, & allatæ ab eo salutis æternæ que beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expositum fuit. Quia autem ruditas nostra & segnities (addo etiam ingenij vanitatem) externis subsidijs indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augetur, & suos faciat progressus vsq; ad metam: ea quoq; Deus addidit, quo infirmitati nostræ confuleret: atq; vt vigeret Euangelij prædicatio, thesaurũ hunc apud Ecclesiam deposuit. Pastores instituit ac doctores, quorũ ore suos doceret: eos autoritate instituit: nihil denique omisit quod ad sanctũ fidei consensum & rectum ordinem faceret. In primis sacramenta instituit, quæ nos experimento sentimus plusquam verbis esse adiumenta ad fouendam & confirmandã fidem. Nam quia erga stultum carnem nostræ inclusũ ad gradum Angelicũ nondum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accommodãs, pro admirabili sua prouidencia modum præscripsit quo procul disiuncti ad eum accederemus. Quare postulat docendi ratio vt nunc * de Ecclesia eiusque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tractemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corrupticulis quibus Satan in Papatu adulterauerit quæcunque Deus in salutem nostrã destinauerat. Incipiam autem * ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modò vt eius opera & ministerio alantur quandiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiã materna regantur donec adolescant, ac tandem perueniant ad fidei meram. Hæc enim quæ Deus coniunxit separari fas non est, vt quibus ipse est Pater, Ecclesia etiam mater sit: neque id sub Lege modò, sed etiam post Christi aduentum, teste Paulo, qui nouæ & cælestis Hierosolymæ nos esse filios docet.

Ephes. 4. 11

* Summa eorũ quæ
 hoc libro tractan-
 tur.

* Ecclesiam esse ma-
 trem omnium fide-
 lium. Vt de sec. 4. 5

Marc. 10. 9

Galat. 4. 26

Explicatio illius par-
 tis in cõfessione Fi-
 dei, Credo sanctam
 Ecclesiam catholicã:
 hinc & sect. 3. De
 Ecclesia invisibili:
 ite de visibili, vide
 sec. 3. 4. 7. 8. 9. 10. 11

2 In Symbolo, vbi profiteamur nos credere Ecclesiam, id non solum ad visibilem, de qua nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & Credendi verbum ponitur: quia nullum tæpe discrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari potest. Nam quæ particula in multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem esse vilitatis, & vtilitatis etiam suffragio non destitui: quando & symbolum Nicenum, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex scriptis veterum animaduertere licet, fuisse quorũdam citra cõtrouersiam receptum vt dicerent se Ecclesiam

Ecclesiam credere, non in Ecclesiam. Non enim sic modò loquuntur Augustinus & quisquis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, De symboli expositione: sed disertè quoque annotat loquutionem fore impropiam si præpositio attaxatur: ac suam sententiam ratione non frivola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quòd & in ipsum ut veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit: quod in Ecclesiam non ita conuertet, quemadmodum nec in remissionem peccatorum, aut carnis resurrectionem. Itaque tametsi nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ: quàm formulas affectare quibus res sine causa obscuretur. Finis autem est, ut sciamus, quævis ad diruendam Christi gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eòdem etiam ferantur vesano impetu Dei hostes: non posse tamen extingui, nec sterilem posse reddi Christi sanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus nouit qui sui sint, & sub signaculo (ut loquitur Paulus) inclusos tenet, nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscatur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca reguntur paleæ congerie, soli Deo permittenda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentum est arcana illius electio. Nec verò satis est electorum turbam cogitatione animòque complecti, nisi talem Ecclesiæ vniuersitatem cogitemus in quam nos esse iustos verè simus persuasi. Nisi enim sub capite nostro Christo coadunati simus reliquos omnibus membris, nulla nos manet spes hereditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, seu vniuersalis: quia nò duas aut tres inuenire liceat quin discerpatur Christus: quod fieri non potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt connexi, ut quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coalescant, ea inter se compage coherentes quæ eiusdem corporis membra: verè vnum facti, qui vna fide, spe, charitate, eodem Dei Spiritu simul viuunt. non in eandem modò vitæ æternæ hereditatem, sed in vnius Dei ac Christi participationem etiam vocari. Quauis ergo tristis vastitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam esse Christi mortem, Deumque mirabiliter Ecclesiam suam quasi in latebris seruare. Sicuti Eliz dictum est, Seruauit mihi septem millia virorum qui non flexerunt genua coram Baal.

2. Tim. 2. 19

* Vide Augustinum
Epist. 48.

1. Reg. 19. 18

3. Quamquam articulus symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, ut se quisque nostrum in fraterno consensu cum omnibus Dei filiis contineat; Ecclesiæ deferat quam meretur auctoritatè: denique se ita gerat ut ovis ex grege. Atque ideo adiungitur Sanctorum communicatio: quæ particula licet à veteribus ferè prætermissa sit, non tamen negligenda est: quia Ecclesiæ qualitatem optimè exprimit: quasi dictum esset hæc lege aggregari sanctos in societatem Christi, ut quæcumque in eos beneficia Deus confert, inter se mutuo communicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuersitas: sicuti scimus variè distribui Spiritus dona: neque etiam conuellitur ordo politicus, quo suas unicuique facultates priuatim possidere licet, ut necesse est, pacis inter homines conseruandæ causa, rerum dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur communitas qualem Lucas describit, quòd multitudinis credentium esset cor vnum & anima vna: & Paulus, quum hortatur Ephesios ut sine vnum corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neque enim fieri potest, si verè persuasi sint Deum comunem sibi omnibus Patrem esse, & Christum commune caput, quin fraterno inter se amore cõiuncti, vltro citroque sua communicent. Iam plurimum nostra interest

Ecclesia externa
sine visibilis.Act. 4. 7
Ephes. 4. 4

fitre quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiã, ut certe persuasi sumus nos esse eius membra. Hac enim modo nuntur salus nostra certis solis usque fuleis, ut etiam tota orbis machina libefactetur conuere ipsa & concedere nequeat. Primum stat cum Dei electione, nec nisi com æterna illius prouidentia variare aut deficere potest. Deind. quodammodo conuictus est cum firmitudine Christi: qui non magis patitur à se duelli suos fideles, quam membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quod veritatem, dum in Ecclesia sinu continemur, semper nobis constat. secum sumus. Postremò quod promissiones istas sentimus ad nos pertinere. Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ierusalem: ne vnquam commoueat. Tãtum potest Ecclesia participare ut nos in Dei societate contineat. In ipso quoque nomine Cõmuniois plurimum est consolationis: quod dum ad nos pertinet fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur. Dominus, omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Ceterum ad amplectendam eo modo Ecclesie unitatem, nihil (ut diximus) opus est Ecclesiam ipsam oculis emere, vel manibus palpare: quin potius eo quod in fide sita est, simonemur nobis hominibus cogitandum esse, dum intelligentiam nostram præterquam si palam appareat. Neque ideo deterior est fides nostra quod nec quæram apprehendit: quando hic non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solus non nostrum) sed certò statere in membris nostris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritus sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam possessionem segregatos, ac, quum simus in eorum numero tantæ gratiæ nos esse consortes.

*Ecclesia fidelium
mater.*

4 Verum quia nunc de visibili Ecclesia differere propositum est dicamus vel vno Matris elogio quàm utilis sit nobis eius cognitio, inò necessariat: quando non alius est in vitam ingressus nisi nos ipsa concipiat in vtero nisi pariat, nisi nos alar suis vberibus, donec sub custodia & gubernatione sua nos teneat, donec exuri carne mortali, sinules eminus Angelis. Neque enim patitur nostre infirmitas à schola nos dimittere donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quod extra eius gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nec vita salus. teste Isaiã & Isaiã: quibus suscribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cœlesti vita abdicat. Sicuti ex opposito dicuntur non men suum inferberet inter ciues Hierosolymæ, qui se ad veræ pietatis cultum convertunt. Qua ratione & alio Psalmo dicitur, Memento mei Iherusalim in beneplacitò populi tui: visita me in salute tua, ut videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeã cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare spiritualis vitæ testimonium ad gregem eius restringitur: ut semper exualis sit ab Ecclesia discessio.

Mat. 22. 30

Isa. 37. 32

Isa. 2. 2

Ezech. 13. 9

Psal. 106. 4

Ephes. 4. 11

*De Ministris Ecclesie, & eius necessitate, multiplici-
elique vtilitate.*

5 Ceterum quo huius loci proprium est exequi pergamus. Scribit Paulus Christum, ut impleter omnia, dedisse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem Pastores ac Doctores, ad institutionem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in unitatem fidei & agnitionis Filij Dei, in virum perfectam, in mensuram ætatis plenè a bal.æ Christi. Videmus ut Deus, qui possit momento suos perficere, nolit tamen eos adolefcere in vtilem ætatem nisi educatione Ecclesie. Videmus modum exprimitur quia pastribus in iuncta est cœlestis doctrine prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, ut manucto & docili spiritu regendos se doctoribus in hunc usum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Christi insignierat Isaias, Spiritus meus

Isa. 59. 21

meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo, nūquam discedent neque ex ore tuo, neque ex ore seminis tui & nepotum. Unde sequitur dignos esse qui fame & inedia pereant, quicunque spirituale animæ cibum diuinum sibi per manus Ecclesie porreſcunt respuit. Idem nobis Deus inspirat, sed Euangelij sui organo sic uti admonet Paulus fidem esse ex auditu. Sicut etiam penes Deum sua residet potentia ad seruandum, sed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teste) depromit atque explicat. Hoc consilio voluit olim factos haberi conuentus ad sanctuarium, ut si lei consensum aleret doctrina per os factus dotis prolata. Nec aliò spectat magni sibi illi tituli, ubi templum vocatur legatus Dei, sanctuarium eius domicilium, ubi dicitur sedere inter Cœtubum: quàm ut pretium, iuniorum, reuerentiam ac dignitatem cœlestis doctrinæ ministrio conciliens: quibus alioqui non parum derogaret mortalitatis & contempti hominis spectas. Ergo ut sciamus ex vobis testacens nobis profecti in admirabilem thesaurum. Deus ipse in medium produit, & quatenus huius ordinis author est vult se presentem in tua institutione agnosci. Itaque postquã argutus diuinationibus, artibus magicis necromantia, aliisque superstitionibus veterit dare operam, facit se duntaxat quod pro omnibus sufficere debeat, nempe Prophetarum antiquum deſinitum uti. Sicuti autem veterem populum non obligauit ad Angelos, sed doctores excitauit terra, qui vere prædicarent munus Anglicanica & nos hodie humanitas vult docere. At sicut olim non contentus fuit sola Lex, sed faceret es addidit interpretes, ex quorum labijs populus inquit retet verum illius sentum: hodie non tantum vult nos esse lectio: at tentos, sed magister veterum præficit quorum opera adiuuauerit. Cuius rei duplex est utilitas: nam ab vna parte optimo examine obedientiam nostram probat, ubi eius ministris, non secus atque ipsum, loquentes audimus: ex opposito etiam nostræ infirmitati consulit, dum per interpretes humano more nos mauiat alloqui, ut ad se allicit, quàm tonando à se abigere. Et certe quàm nobis expediat hæc familiaris docenditatio, sentiunt omnes pij ex formidine qua merito illos cõsternat Dei maiestas.

* Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati sunt, conuenit ex naniti doctrinæ autoritas, huiusmodi gratitudinem suam produunt: quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua singularis est, quod dignatur ora & linguas hominum sibi consecrare, vni illis sua vox personet. Quare ne vicissim & nos obedienter amplecti pigeat salutis doctrinam eius mandato & ore propositam: quia etsi externis mediis alligata non est Dei virtus, nos tamen ordinatio docendi modo alligauit: quem dum tecusant tenete fanatici homines, multis se exitibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel superbia, vel fastidium, vel æmulatio, ut sibi persuadeant priuatum legendi & meditando se posse satis proficere, atque ita contemnant publicos cœtus, & prædicationem superuacuum dicant. Quoniam autem facium vnitatis vinculum quantum in se est soluunt vel abrumunt: nemo iustam impij huius diuortij pœnam effugit quin se pestiferis erroribus ac terris delictis fascinet. Quare ut viget apud nos pura fidei simplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis sua institutione monuit esse necessarium, & tantopere commendat. Deo qui aures inuentus esse necesse est, nemo inquam vel ex petulantibus canibus inuentus est: sed omnibus seculis difficile fuit certamen Prophetis & pseudo doctoribus contra impios, quorum peruicacia nunquam iugum hoc subire potest ut ore & ministerio hominum doceantur. Quod perinde est ac Dei faciem, quæ nobis in doctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia de causa faciem Dei in sanctuario querere iussi sunt,

Rom. 10. 17

Psal. 132. 14

Psal. 80. 2

2 Cor. 4. 7

Leuit. 19. 3

* De iis qui hunc discendi modum tenuerunt, Ecclesie scilicet ministerium.

Psal. 105. 4

Ecclesie visibilis iudicium eius loco substituit: quo pro *Ecclesie* membris agnoscamus signa, *syncera verbi* qui & fidei confessione, & vitæ exemplo, & sacramentorum participatio *prædicati, et Sacra* ne eundem nobiscum Deum ac Christum profitentur. Ipsi autem cor- *mëtorum administra* poris notitiam quò magis salutis nostræ necessariam esse nouerat, eo cer- *to. hic & scilicet. 9.* tioribus notis commendauit.

ro. 11.

2. Tim. 13. 20

9 Hinc nascitur nobis & emergit conspicua oculis nostris Ecclesie facies. Vbi enim cunque Dei verbum syncerè prædicati atque audiri, vbi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse Dei Ecclesiam nullo modo ambigendum est: quando eius promissio fallere non potest, Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Sed vt summam huius rei liquido teneamus, his veluti gradibus progrediendum est: Ecclesiam vniuersalem, etie collectam ex quibuscunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum distita & dispersa, in vnam tamen diuinæ doctrinæ veritatè consentit, & eiusdem religionis vinculo colligata est. Sub hac ita comprehendendi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis humanæ ratione dispositæ sunt, vt vnaquæque nomen & auctoritatem Ecclesie, iure obtineat: singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censeantur, etiam si ab Ecclesia sint reuera extranei, ad ipsam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulo diuersa est in priuatis hominibus atque in Ecclesiis æstimanda ratio. Vsu enim venire potest vt quos non omnino putabimus dignos esse piorum consortio, tractare tamen inuita fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter communem Ecclesie consensum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales suffragio nostro non approbamus esse Ecclesie membra: sed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipsa multitud. ne aliter sentiendum est: quæ si ministerium habet verbi, & honorat, si sacramentorum administrationem: Ecclesia proculdubio haberi & censeri mereatur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesie vniuersali suam seruamus vnitatem, quam dissecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua auctoritate fraudamus.

10 Symbola Ecclesie dignoscendæ, verbi prædicationem, sacramentorumque obseruationem posuimus. Nam hæc nusquam esse possunt quin fructificent, & Dei benedictione prosperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: sed nullibi recipi & statim habere sedem, nisi vt suam efficaciam proferat. Vtunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesie apparet facies: cuius vel auctoritatem spernere, vel monita respicere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac eius absumpere vnitatem. Tanti enim Ecclesie suæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis habeat, quicumque se à qualibet Christiana societate, quæ modò verum verbi ac sacramentorum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius auctoritatem commendat, vt dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momenti est, quòd vocatur columna & firmamentum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne intercedat veritas Dei in mudo Ecclesiam esse: si tam eius custodem: quia eius ministerio & opera voluit Deus putam verbi sui prædicationem conferuari, & se nobis ostendere patremfamilias, dum nos spiritualibus alimentis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procerat. Non vulgaris etiam laus, quod electa segregatæque dicitur à Christo in sponsam,

2. Tim. 3. 15

Eph. 5. 27

sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Unde sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse: quod magis à tam scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterendos toto iræ suæ imperu fulminet. Nec vllum atrocius fingi et: men potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum virginis Dei filius contrahere dignatus est.

11 Quare notas illas diliget animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio assememus. Nihil est enim quod magis Satan molliatur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis istis aboliitis & deletis, veram germanamq; tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc vt iniecto earum cōtemptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatione aliquot seculis euauerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, vt illo sublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculosa, imò quàm exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessionem facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tesseræ quibus sufficienter Ecclesiam descriptam Dominus peruenit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad Lydium lapidem, exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non faller: securè illi honorem Ecclesiæ debitum deferamus: rursus verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus præstigijs non minus religiose cauendum, quàm in altera parte temeritas superbiâ sue fugienda.

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrunque exiterit, pro Ecclesia amplectari, vsq; eò valet, vt nusquam abiicienda sit quandiu in illis præstiterit, etiam multis alioqui vitis scateat. Quin etiam poterit vel in doctrinæ vel in sacramentorum administratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim vnius sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognita vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis plicitas: qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesiis controuersa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnū Ecclesiæ dissident, si altera citra contentiones libidinem, citra perniciam asserendi, animas à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil autē definire de loco, ceterùm viuere tamen Domino certò statuat: Verba sunt Apostoli, Quicū que perfecti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessariis, dissidij materiam esse non debere inter Christianos? Primum quidem vt per omnia consentiamus: sed quoniam nemo est qui non aliqua ignorantie nubecula obuolutus sit: aut nullam relinquamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem condonemus in his rebus, quæ & inuolata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hic autem patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiendo & conuiuendo censuram fouendos: sed dico, non temerè ob quilibet dissentium vltas deserendam nobis Ecclesiam, in qua duntaxat ea salua & libere doctrina retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacramentorum usus à Domino institutus custodiatur. Inquit si sinimur emendare quod displicet facimus,

Satan vel abolere molitur Ecclesiæ nos, synecdocha vobis administrationem, & sacramentorū, vel earum contemptum iniicere.

Vbi sunt signa illa Ecclesiæ, ab ea nos societate discessionem facere non debere. Vt ity etiam aliquid obrepere posse in doctrinæ, vel sacramentorū administratione, ppter quod non sit nobis abiicienda Ecclesiæ illius communio.

Philip. 3. 15

1. Cor. 14. 30 id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singulis Ecclesie membris dem indatum publicæ edificationis studium pro mensura gratiæ suæ modo decenter & secundum ordinem: hoc est, ne vel Ecclesiæ communione renuntiemus, vel in ea permanentes pacem & disciplinam rite compositam turbemus.

Ob vitæ imperfectionem, & motum corruptelæ quæ in quibusdã apparet, nõ esse descendendum ab Ecclesiæ comunione. Ideo etiam taxantur. Anabaptistæ, & similes, hic & sic. 14. 15.

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multò longius procedere indulgentia nostra debet, hinc enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinationibus hinc Satan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolute sanctimonie persuasione imbuti, tanquã aëiij quidam demones iam facti essent, omnium hominum confortium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accesserunt) Donatistæ. Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse. Alij sunt qui inconsiderato magis iustitiæ zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangelii annuntiatum, eius doctrinæ non respondere vitæ fructum vident, nullam illi esse Ecclesiã statim iudicant. Iustissima quidem est offensus, & cui plus satis occasionis hoc miserimo seculo præbemus: nec excusare licet maledictam nostram ignauriam, quam Dominus impunitam nõ sine vt iam grauibus flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles cõscientiæ Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quod offensionis suæ modum statuere nesciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omnia illa, toros se immoderate seueritati tradit. Quia enim non putant esse Ecclesiã vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerum odio à legitima Ecclesia discedunt, dum à factione improborum declinate se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctam esse. Verum, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque selguntur donec in littore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona fruge confusus, zizaniis, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aduecta fuerit messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea delitescat, donec vannò & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicij laboraturam Ecclesiam pronuntiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur: frustra nullo nzuò inspersam quærunt.

14 Sed enim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim grassatur. Qui si Apostoli sententia hinc quoque occurrat: Inter Corinthios non pauculi errauerant, sed totum propè corpus labe occupata: non vna erat peccati species, sed plurimæ: neque leuia erant errata, sed horrenda quædam flagitia: non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quis hic sanctus Apostolus, hoc est, cœlestis Spiritus organum, carus testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis querentem eos à Christi regno abiecit an ultimo anathematis fulmine ferit? Non modo nihil horum agit: sed Ecclesiam Christi sanctorumque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, vbi feruent contentiones, scilicet vniuersales: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palam approbatur scelus quod Gentibus ipsi foret execrabile: vbi pecculanti profcinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruiet Euangelium: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati seruiunt: vbi permulta indecentur

Matt. 13. 47
Ibid. 24

Matt. 3. 12

1. Cor. 11. & 13.
& 5. & 6. & 7.
9. & 13. 12

ter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd ministerium verbi & sacramentorum illic non repudiatur: quis audeat Ecclesie titulum eripere iis quibus decima pars istorum criminum impingi nequeat? Qui tanta morositate seuiunt in præfentes Ecclesias, quid quæso Galatis fecissent *In principio epist.* In tantum non Euangelij defensoribus: apud quos tamen idem Apostolus Ecclesias repeur-bat?

15 Obiciunt etiam quòd Paulus grauitè Corinthios obiurgat, quia *1. Cor. 5. 2* flagitiosum hominem in suo contubernio ferant: deinde generalè sententiam ponit, qua nefis esse pronuntiat cum homine probrofe vite vel panem comedere. Hic exclamant, Si vulgare panem comedere nõ licet, panem Domini comedere qui liceat? Fateor certè magnum probum esse, si inter filios Dei locum habeant porci & canes: multo etiam maius si illis prostituatur sacrosanctum Christi corpus. Neque verò, si bene moratæ erunt Ecclesie sceleratos in sinu suo ferent: nec ad sacrum illud epulum dignos simul ac indignos promiscuè admittent. Verum quia non ita sedulo semper aduigilant pastores, interdum etiam indulgentiores sunt quàm oporteat, vel impediuntur quominuseam quã velent seueritatem exercere possint: sic vt non semper submoueantur etiã palàm mali à sanctorum contubernio. Hoc vitium esse fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verum etiam si Ecclesia in officio cesset, non ideo protinus vniuscuiusque priuati erit iudicium separationis sibi sumere. Non equidem nego quin pij hominis sit ab omni priuata improborum consuetudine se subducere, nulla se voluntaria cum ipsis necessitudine implicare: sed aliud est malorum fugere contubernium: aliud, ipsorum odio, Ecclesie communionem renuntiare. * Quod autem sacrilegium esse putant participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multo sunt quàm Paulus. Nam quum ad sanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnusquisque totam Ecclesiam: sed vt singuli se probent. Si cum indigno communicare nefas esset, iuberet certè Paulus nosci: cunspicere annon aliquis in multitudine esset cuius immundicia pollueremur: nunc quum probationem sui ipsorum solùm à singulis requirit, ostendit minimè nobis obesse si qui indigni se nobiscu ingerant. Nec aliò spectat quod postea subicit, Qui indignè manducat, iudicium sibi manducat & bibit. Non dicit aliis, sed sibi. Et meriti: neque enim in singularum arbitrio si um esse: debet qui recipiendi & qui repellendi sint. Totius Ecclesie hæc cognitio est, quæ exerceri sine legitimo ordine non potest, vt futius postea dicitur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accessu nec potest ne debet.

* Vide Caluini libellu de Cæna Domini: item, Instruktionem aduersus Anabaptistas. *1. Cor. 11. 28*

Ibid. 29

16 Quamquam autem ex inconsiderato iustitiae zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam morositate in ex superbia magis & fastu falsaque sanctitatis opinione, quàm ex vera sanctitate veròque eius sit idio nasci. Itaque qui ad faciendam ab Ecclesia deflectionem sunt alius audaciores, & quasi antesignani, vt plurimum nihil aliud cause habent nisi vt omnium cõtempu ostentent se alius esse meliores. Bene ergo & prudenter Augustinus, Quin pia (inquit) ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ unitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat inuicem: quod Apostolus sufferendo inuicem præcipit custodiri, & quo non custodito, medicinæ vindicta non tantùm superflua, sed etiam perniciofa, & propterea iam nec medicina esse conuincitur: illi filij mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio cõtentionum suarum infimas plebes, iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, superbia tumidi, perniciosa vesani, *Lib. 3. cõtra Parm: cap. 4.*

calumniis infidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere ostenduntur, vmbra rigidæ seueritatis obtundunt: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis synceritate, & custodita pacis vnitare, ad corrigenda fraterna vitia, moderatori curatione fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc consilium dat, vt misericorditer corrigant quod possunt: quod non possunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in mille trahat zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pij omnes studeant, ne, dum strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videntur, à regno cælorum (quod est vnicum iustitiæ regnum) descendant. Nam quia in hac externa societate, Ecclesiæ tuæ cõmunionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit, viam ingreditur qua procliuis est à sanctorum comunione lapsus. Cogitent, in magna multitudine complures esse verè sanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aspectum suum fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos esse qui in vitiiis suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed ferio timore Domini identidem expergefacti, ad integritatem maiorem aspirant. Cogitent non ferendum esse de homine iudicium ab vno facto; quando sanctissimi interdum grauissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendam Ecclesiã momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi, quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa tota euanescere queat. Postremò repent, in censenda Ecclesiã pluris esse diuinum quàm humanum iudicium.

Ephes. 5. 25 17 Quod etiam obtundunt non abs re sanctam vocari Ecclesiam, pendere conuenit qua excellat sanctitate: ne, si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verum quidem est quod ait Paulus, Christum seipsum tradidisse pro Ecclesia, vt illam sanctificaret: mundasse lauacro aquæ in verbo vite, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, &c. Nihilò tamen & istud minus verum est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatem. Sic ergo sancta est Ecclesia vt quotidie proficiat, nondum perfecta sit: quotidie procedat, nondum peruenerit ad sanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fassus explicabitur. Quod ergo sanctam fore Ierusalem vaticinantur Prophetae, per quã alieni non sint transiituri: sacrosanctum templum, quò impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde ac si nulli in Ecclesiæ membris neque resideret: sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatem adspirant, mundities illis quam nondum plenè consequuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquã rara sæpius in diebus eiusmodi sanctificationis extant inter homines, statuendum tamen est, nullum fuisse ab orbe cõditotempus quo Ecclesiam suam Dominus non haberet: nullũ etiam fore ad consummationem vsque seculi, quo non sit habiturus. Nam etsi statim à principio vniuersum genus hominum ad peccato corruptum ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat, ne vlla sit ætas quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testium fecit, quales sunt istæ, Ordinaui testamentum electis meis: iuravi Dauid seruo meo. Vsq̃ue in æternum propagabo semen tuum in generatione & generatione edificabo selem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitatione sibi: hæc requies mea in seculum seculi. &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deuet.

Ier. 3. 17
Isa. 35. 8

Psal. 89. 4

Psal. 132. 13

Ier. 31. 35

18 Huius rei Christus ipse, Apostoli, & fere omnes Prophetæ exemplum nobis præbuerunt. Horrendæ sunt illæ descriptiones, quibus Isaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij Ecclesiæ Hierosolymitanæ morbos deplorant. In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsque adeo corrupta erant, vt non dubitet Isaias æquare Hierosolymam Sodomæ & Gomorthæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus passim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes & similia scelera. Neque tamen propterea aut nouas sibi Ecclesias erigebant, aut noua altaria extruebant. Prophetæ, in quibus separata sacrificia haberent: sed qualescunque essent homines, quia tamen reputabant Dominum apud eos vetitum suum deposuisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorum cætu puras manus ad illum extendebant. Certè si putassent aliquid inde contagionis se contrahere, centies potius mortui fuissent quàm passi fuissent illuc se pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus discessionem facerent, quàm seruanda vnitatis studium. Quod si religio sanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima scelera nõ vnus aut alterius hominis, sed propemodum totius populi, se ab Ecclesiæ alienare: nimium nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communionem deficere, vbi nõ omnium mores vel nostro iudicio vel Christi auctori etiam professioni satisfaciant.

19 Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neque tamen impeditur potuit desperata illa Pharisæorum impietas, & quæ tunc passim regnabat dissoluta viuendi licentia, quin iisdem factis cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebant malorum societate minimè pollui qui pura conscientia iisdem factis communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apostoli, ille saltem Christi auctoritati acquiescat. Bene ergo Cyprianus, Et si videntur (inquit) in Ecclesia zania, aut vasa impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum simus. Cæterum fictilia vasa confringere, solius Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquam sibi quod proprium est soli Filio, vendicet, vt ad arcem ventilandam & purgandam paleam sufficiat, zizaniæque omnia humano iudicio segreganda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi fur prauius assumpsit, &c. Fixum igitur vtrunque istorum maneat, nihil excusationis eum habere qui externam Ecclesiæ communionem sponte deserit, vbi Dei verbum prædicatur, & sacramenta administrantur: deinde nihil ob stare vel paucorum vel multorum vitia quominus illic rite ceremoniis à Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate læditur pia conscientia, nec minus pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris atrescunt.

Lib. 3. Epist. 54

20 Vltrà etiam progreditur eorum morositas & fastus: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque næuis putam, imò probis doctoribus succensent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita sub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidem in virgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minus cessandū esse: sed eius si lucia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicum esse commentum dico. Itaque in symbolo Ecclesie peccatorum remissio appositè subnectitur: hanc enim non consequuntur nisi soli illius ciues ac domestici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedete ergo debet ædificatio cœlestis Ierusalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei

** Expofitio illiº paf
tia cõfessionis fides.
Credo remissionem
peccatorum: hic
scilicet 21.*

*scilicet 21.
Ista. 33. 24*

locum habeat, ut quicumque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primum oportere, non quòd Ecclesia sine peccatorum remissione vlla esse queat: sed quia misericordiam suam Dominus non promittit nisi in sanctorum communionem. Est ergo primum nobis in Ecclesiam ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum bestia agri, cum voluere cœli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra: & dormire faciã homines absque terrore. Desponsabo vos mihi in sempiternum Desponsabo (inquam) in iustitia, in iudicio, in misericordia & miserationibus. Videmus qualiter per suam misericordiam nos sibi Dominus reconcilet. Sic & alibi, dum prædicit recolligendum populum, quem in terra dissipauerat, Mundabo (inquirit) eos ab omni iniquitate qua peccaverunt mihi. Quare in Ecclesiæ societatem ablutionis signo initiatur: quo doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum nisi primum eius bonitate sordes nostræ abstergantur.

Osee 2.18

Iere. 33.8

21 Neque verò per peccatorum remissionem nos in Ecclesiam modo semel recipit & cooptat Dominus, sed per eandem uos in ipsa conseruat ac tuetur. Quorsum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vsui futura esset? Irram autem & delusoriam fore Domini misericordiam, si semel dumtaxat obtingeret, vnusquisque piorum sibi testis est: quia ne mo non sibi conficius est per totam vitam multum in infirmitatem, quæ Dei misericordia indigent. Et sanè non frustra suis domesticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec frustra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque ut per totam vitam peccati reliquias circumferimus, nisi assidua in remittendis delictis Domini gratia sustentemur, momentum vnum in Ecclesia vix peristemus. Vocauit autem suos Dominus in æternam salutem: suis ergo illi peccatis veniam semper paratam esse cogitare debent. Quare certò statuendum, diuinam liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sancti ficationem, peccatorum gratiam nobis factam esse ac quotidie fieri, qui in Ecclesiæ corpus asciti & inserti sumus.

Matth. 16.19

Ez. 3.18

Ishaa. 26.23

Claves Ecclesiæ datur esse ad remittenda peccata, nō tantum usque quæ nō committuntur ad Christum, sed fidelibus toto vitæ tempore.

2. Cor. 5.20

1. Ad. 20.20

22 Ad hoc bonum nobis impartendum claves Ecclesiæ datæ sunt. Non enim quum Apostolis mandatum dedit Christus, & potestatem consulit remittendi peccata, hoc tantum voluit eos saluere à peccatis qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis ut hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quum scribit legationem reconciliationis depositam esse apud Ecclesiæ ministros, quò subinde populum nomine Christi exhortentur ad se reconciliandum Deo. Ergo in sanctorum communionem, ipsi Ecclesiæ ministerio nobis assidue remittuntur peccata, quum Presbyteri vel Episcopi, quibus hoc munus commissum est, piis conscientias Euangelicis promissionibus in spe veniæ & remissionis confirmant: idque tam publicè quàm priuatim, prout necessitas postulat. Sunt enim per multi, qui pro sua infirmitate, singulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantum pro communi concione, sed etiam per domos testificatum se refert fidem in Christum, & vnumquenque sigillatim admonuisse de salutis doctrina. Tria igitur hic nobis obseruanda sunt: Primum quantalibet sanctitate polleant filij Dei, hac tamen conditione semper esse, quandiu in mortali corpore habitant, ut sine peccatorum remissione consistere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficium sic esse Ecclesiæ proprium, ut non aliter eo fruamur quàm si permanemus in illius communionem. Tertio, per Ecclesiæ ministros & pastores nobis dispensari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorum administratione: atque hac in parte ma-

te ma;

te maximè eminere clarissimi potestatem quam Dominus fidelium societati contulit. Proinde vnusquisque nosse ùm hoc officij sui esse cogitet, non alibi querere remissionem peccatorum, quàm vbi Dominus eam pofuit. De publica reconciliatione, quæ ad disciplinam spectat, suo loco dicetur.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi spiritus hanc vnicam *Doctrina clauis* salutis anchoram eripere Ecclesiæ conantur: aduersus tam pestilentem *clefæ ad remittenda* opinionem fortius roborandæ sunt conscientiz. Nouatiani olim isto *quædã peccata e-* dogmate Ecclesiæ exagitatunt: sed Nouatianis non multum dissimiles *tiam sanctissimis* nostrum quoque seculum habet quosdam ex Anabaptistis, qui ad eadem *quibusq; cõfirma-* delibamenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Ba- *turbis, & sec. 24.* ptismo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis sordibus vitie- *25. 26. 27. Scriptu-* tur. Quod si post Baptisma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei *re testimoniis &* iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori post acceptam gratiam la- *exemplis, aduersus* pso spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscunt peccatorum *Nouatianis, &* remissionem nisi qua primùm regeneramur. Etsi autem mendacium nul- *quosdam ex Ana-* lum à Scriptura clarius refutatur: quia tamen reperiunt isti quibus impo- *baptistis, qui singu-* nant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores) bre- *Baptismus regenera-* uiter ostendamus quantopere in suam aliorumque perniciem insaniat. *ri Dei populum in* Principiò, quem Domini iussu quotidie sancti repetant hanc ptecem, *Angelicam vitam,* Remitte nobis debita nostra, se nimirum debitores confitentur. Neque *& pteca non su-* frustra petunt: quia Dominus non aliud vbiq; petendum præscripsit *perisse lapsis ve-* vbi quod ipse daturus esset. Imò quum totam orationem exauditum *niam.*

iri à Patre sit testatus, hanc tamen absolutionem peculiari etiamnum *Matt. 6. 12* promissione os signauit. Quid vltà volumus? peccatorum confessionem à sanctis, & eam quidem assiduam, tota vita requirit Dominus, & veniã pollicetur. *Quæ audacia est aut à peccato illos eximere? aut, si impege-* *Matt. 18. 22* rint, à gratia prorsus excludere? Iam quibus vult nos condonare septuagies septies? an non fratribus? Quorsum præcepit nisi vt suam clementiam imitemur? Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorum agnitione conslernati, ad eum suspirant.

24 Atque (vt ab ipsis penè incunabulis Ecclesiæ ordiamur) Patriar- *Gen 37. 13* chæ circumcisi erant, in fœderis participationem allekti, edocti haud du- *Ibid. 28* cò patris diligentia testium & integritatem, quum in fratricidium *Ibid 34. 25* cõspirarunt: scelus erat vel perditissimis latronibus abominandũ Tandem *Ibid. 35 22* mansueti ludæ monitionibus, vendiderunt: hæc quoque intole- *Ibid. 38. 16* rabilis fuit inhumanitas Simon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas seuerunt. Ruben cubile paternum spurcissima libidine cõtaminauit. Iudas dum scortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantũ abest quin expungantur à populo electo, vt potiùs in capita etigantur. Quid porrò Dauid? *2 Sam. 11. 4, & 15* quum pteses sibi iustitiz, quanto cum flagitio, per innocentis sanguinis effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter *Ibid. 12. 13* regeneratos insignibus elogiis Domini ornatus: quod tamen vel inter Gentes horribile est flagitium perpetravit: & veniam tamen est consequutus. Et (ne singularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prophetis erga Israelitas extant diuinæ misericordiz præmilior es, toties cõprobatur Dominum se placabile exhibere populo. li sui offensis. Quid enim *Deut. 30. 2* Mos. s pronuntit fore vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominum? Reducet te Deus à captiuitate, & miseribitor tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde ego te recolligam.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquam finienda esset: pleni enim sunt Prophetæ eiusmodi promissionibus, quæ populo insaniis

sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est flagitium rebellione: diuortium enim inter Deum & Ecclesiam vocatur: *Ier. 3. 13* at hoc Dei bonitate superatur *12* Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si vxor corpus suum adulteris profluierit, cum ea redire in gratiam sustineat? Tuis autem scortationibus omnes viæ pollutæ sunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertete tamen ad me, & ego te suscipiã. Reuertete auerisatrix, non auerit tam à te faciem meam: quia sanctus sum, & non irascor in perpetuum. Et sanè non alius esse affectus eius potest, qui affirmat se nolle mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoque vsum destinabat, vt orationes pro impetranda peccatorum venia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi fili j tui (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint pœnitentiam in corde suo, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua dicentes, Peccauimus, iniquè egimus: & orauerint versus terram quam dedisti patribus eorum, & versus templum hoc sanctum: exaudies in cœlo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit: nisi enim assiduis peccatorum moribus populû suum laborare Dominus præuidisset, nunquam illi constituisset hæc remedia.

26 An aduentu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum est fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant supplicare? ne, si Dominum offenderint, vllam misericordiam consequantur? Quid hoc erit aliud quàm Christum dicere in suorum perniciem venisse, non salutem, si quæ in veteri Testamento assidue sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio sublata dicitur? Quòd si Scripturis fidem habemus disertè clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordix opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpleturi: ne dubitemus quin multò benignior nobis clementia cœlestis Patris exuberet potius quàm abscessa aut decurtata fuerit. Neque verò desunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Christi non esset confessus, ter vna nocte, nec sine execratione, abnegauit: non tamen à venia depellitur. Qui inordinatè viuēbant apud Thessalonicenses, sic castigantur vt inueniuntur ad pœnitentiam. Ne ipsi quidem Simoni mago desperatio iniicitur, quin potius iubetur bene sperare, quum ad preces confugere suadet illi Petrus.

27 Quid quòd totas interdum Ecclesias grauiſſima peccata occupant à quibus tamen eas Paulus clementer potius extricauit quàm earû capita deuoueret? Galatarum delictio non mediocre erat delictum: Corinthiæo minus illis erant excusabiles, q. pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à misericordia Domini excluduntur. Imò illi ipsi qui præ aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiã. Manet enim æternumq. manebit inuiolabile pactum Domini, quod solenniter cum Christo vero Solomone, eiusque membris sanciuit his verbis, Si dereliquerint fili j eius Legem meam, & in iudicis meis non ambulauerint: si iustitias meas profanarint, mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Deniq. ipsa symboli dispositione admonemur perpetuam residere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quòd Ecclesia velut constituta, remissio peccatorum adhuc subiungitur.

28 Quidam aliquantò prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ per-
spicuitate Nouum dogma refutari, non quodlibet delictum irremissibile
faciunt, sed voluntariam Legis transgressiõnem, in quam sciens quis
ac volens impeerit. Porrò sic loquentes peccatum nullum venia digna
tur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quomò Dominus in
Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignoran-
tibus redimendis mandarit offerri sacrificia: quãtò est improbitatis volun-
tario peccato nullum concedere piaculũ? Dico nihil esse apertius quàm
vnicum Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria
peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testa-
tum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tanto pe-
re constat fuisse in Lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret
adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An
fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita male profecer-
ant Corinthij, vt lasciuiam, impuritatem, scortationem, odia, conten-
tiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus igno-
rabat quanti esset magistrum curare? Ergo Dei misericordiz tam beni-
gnè se exer. ni viam nostra malignitate, ne præcludamus.

29 Equidem nõ me lateat veteres scriptores peccata quæ quotidie re-
mittuntur fidelibus interpretatos esse quæ ex infirmitate carnis obrepũt
leuiora errata: pœnitentiam verò solennem, quæ pro grauioribus flagi-
titiis tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quàm in Baptis-
mum, quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipitare in de-
sperationem voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidissent, aut
illa errata eleuare, perinde atq; coram Deo exilia. Sciebant enim infide-
litate sæpius nutbare sanctos, iuramenta superuacua illis iuratum exci-
dere, in iram nõ auquam effeuerere, nõ prorumpere ad manifesta vsq;
conuicia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abomi-
natur: sed ita vocabant, vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum
magno offendiculo in Ecclesiæ cognitionem veniebãt. Quòd autem a
deò difficulter ignoscebant iis qui dignum aliquid animaduersione Ec-
clesiastica perpetrarant, nõ idcò fiebat quòd difficillem illis apud Domi-
num veniam præterit: sed hac seueritate volebant alios detertere ne te-
mere protruerent in flagitia, quorum merito ab Ecclesiæ communione
alienarentur. Quanquam verbum Domini, quod hic pro vnica tegula
nobis esse debet, maiorem certè moderationẽ præscribit. Siquidem eo-
usque intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorbeatũr à tristitia
is cui præcipue consultum oportet: vt fusius suprà disseruimus.

Comparatis falsæ Ecclesiæ cum vera.

C A P. II.

QVANTUM apud nos valere verbi & sacramentorum ministerium,
& quousque procedere eius reuerentia debeat, vt sit nobis perpetua
testera dignoscendæ Ecclesiæ, explicatum est: nempe vbicumq;
integrum extat & illibatum, nullis morum vitis aut motibus impediti
quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde, illud ipsum leuiusculis er-
roribus non vitiatum quominus legitimum æstimetur. Porrò errores qui-
bus talis debeatur venia eos esse indicatum est, quibus præcipua religio-
nis doctrina non lædatur, quibus non opprimantur quæ inter fideles o-
mnes conuenire debent religionis capita: in sacramentis verò, qui legiti-
mam authoris institutionem non aboleant nec labefactent. Atqui si-
mul ac in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessitatẽ do-
ctrinæ inuersa est, sacramentorum vsus corrui: certè Ecclesiæ interitus
consequitur. perinde atque de vita hominis actum est, iugulo transfixo,

*Refutantur & vs
qui voluntaria le-
gis transgressionem
faciunt delictum ir-
remissibile.*

Leuit. 4.

*Quo sensu veteres
scriptores existima-
runt solennem pœ-
nitentiam, quæ pro
grauioribus pecca-
tis tum exigebatur,
non magis iteran-
dam, quàm Baptis-
mum? Idem lib. 3. c.
4. sicet 10, 11, 14. de
publica peccatorum
confessione, & pœ-
nitentiæ iustificati-
one.*

2. Cor. 2.

*Excusis ἀνακεφα-
λαίσις ἐσὶν quæ
dicta sunt capite
superiori.*

** Ibi regnum eccle-
siæ mendacium &
falsitas, illic nõ esse
Ecclesiæ, quod o-
stenditur reperiri
sub Papismo: hinc
& sic. 23, 4.*

Ephes. 2.20. vel præcordiis lethaliter fauciat. Atq; id ex Pauli verbis liquido euincitur, quum docet Ecclesiam fundatam esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarum ipso Christo summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Prophetarum & Apostolorum doctrina, qua salutem suam in vno Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercidit illa religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentum veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occupauit mendacium & falsitas.

1 Tim. 3.15.

2 In eum modum quem res habeat sub Papisimo, intelligere licet quod Ecclesiæ illic suspensio. Pro verbi ministerio peruersa & mendacis constata illiæ regnare gubernatio, quæ purâ lucem partim extinguit, partim suffocat. In locum Cœnæ Domini, scdissimum sacrilegium subiit: cultus Dei varia & non ferenda superstitionum congerie deformatus: doctrina (citra quâ Christianismus non constat) tota sepulta & explosa: publici conuentus, idololatricæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliisque malorum generibus irretiamur: sed potius quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnifice illi quidem suam nobis Ecclesiam commendant, nequa alia in mundo esse videatur: postea, quasi reconstituta, omnes schismaticos esse continent qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viuis qui sana doctrina fundarunt excitanturque Ecclesiæ, doctrinamque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originem ducere Ecclesiæ verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione conseruatam fuisse ne intercederet. Comemorant quanti haec successio ne fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Augustinus, & alij. Quam friuola sint ista & planè ludicra, faciã vt nullo negotio intelligant ij qui mecum ea paululum expendere volent. Equidè eos quoque hortarer vt hic animù seriò aduerterent, siquid docendo proficere me apud eos posse considerem, sed quãdo illis, omnisfa veritatis ratione, hoc vnum propositum est quacunque possunt viam suam agere, pauca tãum dicã quibus sese boni viri & veri studio si ab eorum captionibus expedire queant. Primum ab illis quaero cur non Africam citent, & Aegyptum, & totam Asiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus desit sacra hæc Episcoporum successio, cuius beneficio se Ecclesiæ retinuisse gloriantur. Eò igitur recidunt, se ideo veram habere Ecclesiam, quia ex quo esse cœpit, non fuerit Episcopis desinuta: perpetua enim serie alios aliis successisse. Sed quid si Græciam illis regeram? Quaero igitur iterum ab ipsis cur apud Græcos perisse Ecclesiam dicat, apud quos nunquam interrupta fuit illa Episcoporum successio, vnica eorum opinione, Ecclesiæ custos & conseruatricæ. Græcos faciunt schismaticos. quo iure, quia à sede Apostolica desciscendo, priuilegium perdidissent. Quid? an non multò magis perdere meretur quã Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euandum esse pretextum successionis, nisi Christi veritatem, quàm à patribus per manum acceperint, saluam & incorruptam posteri retineant, ac in ea permaneant.

3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenses, quàm Iudæos olim obtendisse apparet, quum cæcitatibus, impietatis, idololatricæ & Prophanitatis, & Apost.

* Quid sentiendum de continua Episcoporum aliorum post alios successiones, qua gloriantur Papis hic & sec. 2, 4
* De hoc vide sect. 3 in fin.

Comparatur saluã gloriatio Ecclesiæ Romanæ, cū simili tactantia improborum sacerdotum & prophetarum in Iudæorum aduersus Prophetas, & Apost.

phelis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriose iactabant, quibus rebus Ecclesiam, magno, vt sibi videbantur, argumento meriebantur: ita pro Ecclesia externæ quædam larvæ ab his opponuntur, quæ longè sæpè absunt ab Ecclesia, & citra quas Ecclesia optime consistere potest. Quare neque alio argumento testandi nobis sunt, quàm quo aduersus stultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias: nempe ne gloriantur in verbis mendacibus dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quando nihil Dominus vspiam suam agnoscit nisi vbi verbum suum auditur, ac religiose obseruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario se & ret, eam quæ sedem sibi statim fore pollicitus esset ipsis: vbi cultus eius prauis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transmigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuè Dei habitationi consecratum derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deum ita personis aut locis alligatum, & affixum externis obseruationibus, vt manere apud eos oporteat, qui titulum modò & speciem Ecclesiæ habent. Atque hæc est contentio quam habet Paulus in Epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecesimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum viderentur esse populus Dei, Euangelij doctrinam non modò respuebant, sed etiam persequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit, hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos veritatis hostes esse Ecclesiam: vt cunq; eis nihil deesset quod posset ad externam Ecclesiæ formam aliàs desiderari. Ideòque negat quia Christum non amplecterentur. Quia quanto etiam expressius in epistola ad Galatas, vbi Imaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non sunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparisonem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sinai Lex est lata, Euangelium verò ex Ierusalè prodit: sic multi feruenter nati & educati, filios Dei & Ecclesiæ se esse non dubitant iactant: imò superbe despiciunt genuinos Dei filios, quum sint ipsi degeneres. Nos quoque ex opposito, dum audimus semel è cælo pronuntiatum esse, Et ecce ancillam & filium eius, hoc in inuolabili decreto freti fortiter spernamus in tipidas eorum iactantias. Nam si externa professione superbiunt, Ismael quoque circumciscus erat: si antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si causa queritur, eam Paulus assignat, non censeri inter filios nisi qui geniti sunt ex puro & legitimo doctrinæ semine. Secundum hanc rationem negat se Deus impiis sacerdotibus obstrictum esse quia pepigerit cum patre eorum Leui ipsum sibi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retorquet falsam eorum gloriationem, qua solebant iurgere contra Prophetas: quòd scilicet dignitas sacerdotij in singulari preno habenda foret. Hoc ipse liberet admittit, & hac conditione cum ipsis disceptat, quia pactum seruare paratus sit, dum autem ipsi mutò non respondent, repudiari merentur. * En quid valeat successio, nisi imitatio etiam coniuncta sit atque æquabilis tenor: nempe vt posteri, simulac cõiuncti fuerint decessisse à sua origine, omni honore priuentur. Nisi forte quia Caiphas multis piis Sacerdotibus successit (imò ab Aarone vsque ad illum continua fuit series) ideò sceleratus ille cœtus Ecclesiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc fieri posset, vt verus Reipublicæ status dicatur tyrannis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & similibus, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis successerint. Præsertim verò in Ecclesiæ regimine nihil magis friuolũ, quàm omiſsa doctrina successionem in ipsis personis locare. Nec verò quicquam minus sanctis doctoribus, quos factò

Iere. 7. 4.

Eze. 10. 4.

Gal. 4. 23.

Gene. 21. 10.

Rom 9. 6.

Malac. 2.

Non esse magni momenti successionem eorum in terrenis imperiis, nedum in Ecclesia, vbi à virtute priorum degenerant posteriores.

nobis obtudunt, propositum fuit, quàm præcisè quasi hæreditatio iure probate, esse Ecclesias ubi cunque Episcopi alij aliis subrogati fuerant. Sed quum extra controuersiam esset, nihil à principio vsque ad illam ætatem mutatum fuisse in doctrina, sumebant quod omnibus nouis erroribus conficiendis sufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipsis vsque Apostolis constantè & vnanimi consensu retentam. Non est igitur cur fucum amplius facere pergant ex Ecclesiæ nomine, quàm nos vt decet, reuerenter colimus: sed vbi ad definitionem ventum est, non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, sed hæret in suo luto: quia fœtidam meretricem substituunt pro sacra Christi sponsa. Quæ suppositio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Augustini nobis succurrat, nam de Ecclesia loquens, Ipsa est, inquit, quæ aliquando obscuratur, & tanquàm obnubilatur multitudinè scandalorum: aliquando tranquillitate temporis quæta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd sæpius firmissimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latarent.

Ad Vin. epist. 48.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenses, ac imperitos terrefaciunt Ecclesiæ nomine, quum capitales sint Christi aduersarij. Quavis igitur templum, sacerdotiùm, & reliquas huiusmodi larvas obtendant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor, quo simplicium oculi perstringuntur, vt Ecclesiam esse recipiamus vbi verbum Dei non apparet. Hæc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster, *Qui est ex veritate, inquit, audit vocem meam. Item ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequitur me. Paulò autè ante dixerat, Oves pastorem suum sequi, quia nouerunt vocem eius: alienum autem non sequi, sed effugere ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum.*

* Perpetua Ecclesiæ nota, verbum Dei id est sacre scripturæ doctrinæ, & prædicatio.

Iohan. 18. 37.

Iohan. 20. 14.

Ibidem 4.

Quid igitur sponte in censenda Ecclesia insanimus, quum eam minimè dubio symbelo designarit Christus, quod vbiçunque spectatur fallere nõ potest quin illic Ecclesiam certò ostendat: vbi verò abest, nihil restat quod veram Ecclesiæ significationem dare possit. Non enim fides hominum iudicia, non super sacerdotia fundatam esse Ecclesiam, sed super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ierusalem à Babylone, Christi Ecclesia à Satana coniuratione hoc diuinitus dignoscenda est quo eas inter se Christus distinxit: *Qui ex Deo est, inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non estis. In summa, quum Ecclesia regnum sit Christi, regnet autem ille non nisi per verbum suum: an vllis iam obscurum erit quin illa mædacijs verba sint, quibus Christi regnum absque eius sceptro (id est, sacrosancto ipsius verbo) esse fingitur?*

Non esse hæreticos aut schismaticos, quæ à Papatu deficient, probatur ibi & sic. 6.

5 Iam verò quòd reos schismatis & hæreseos nos agunt quia & dissimilem prædicemus doctrinam, & suis legibus nõ pareamus, & seorsum conuentus ad preces, ad Baptismum, ad Cœnæ administrationem, aliàsque factas actiones habeamus: grauissima quidem est accusatio, sed quæ nequaquam lōga aut laboriosa defensione opus habet. Hæretici & schismatici vocantur qui dissidio factò. Ecclesiæ communionem dirimunt. Hæc potè duobus vinculis coninetur, sanæ doctrinæ consensione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & schismaticos hoc discriminis ponit Augustinus, quòd illi quidem falsis dogmatibus fidei sinceritatem corrumpant: ibi autem inter sum etiam in fidei similitudine, societatis vinculum dirumpant. Verum id, quoque notandum est, hanc charitatis coniunctionem sic à fidei vnitæ pendere, vt hæc illius iniuium, finis, vnica denique regula esse debeat. Meminerimus ergo, quoties Ecclesiastica vnitas nobis commendatur, hoc quærit vt dum mentes in Christo

Lib. 9. 2. Eman. sec. Math.

consensu

consentiunt, voluntates etiam nostræ mutua in Christo benevolentia inter se coniunctæ sint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento sumit, vnum esse Deum, vnam fidem. & vnum baptismum. Imò vbiunque *id est eodem sententia, & id est eodem* velle docet, continuo addit, In Christo, vel secundum Christum: significans impiorum esse factionem, non conspirationem fidelium, quæ sit extra verbum Domini.

6 Paulum quoque sequitur Cyprianus totius Ecclesiasticæ concordie fontem ab vnico Christi Episcopatu ducit. postea subiicit, Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur: quo modo solis radij multi, sed lumen vnum: & tami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riuu plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copie largitate, vnitas tamen manet in origine: Auelle radium solis à corpore diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange rami, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præcisus atescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen est quod vbiq; diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimentam indiuiduam illam connexionem quam habet inter se omnia Christi membra. Videmus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non redatur, nec caput quaeritur, nec cœlestis magistri doctrina seruetur. Eart nunc, & clamitèt hæteticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recesserimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autè quod anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipsum satis superque nos absoluit, nisi Apostolos quoque schismatis damnare velint, qui buscum similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt à synagogis propter nomen suum eicerentur. Illæ porò synagoga de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo eiectos esse nos constat, idque propter Christi nomè fuisse factum, parati simus ostendere, de causa certè prius quaerendum est quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definitur. Sed hoc illis, si ita volunt, sponte remitto. abunde enim mihi est, oportuisse nos ab ipsis recedere, vt ad Christum accederemus.

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis esse debeant Ecclesiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, si cum Israelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata est, conferatur. Vera tū extabat apud Iudæos & Israelitas Ecclesia, quum in fœderis legibus perstarent: ea scilicet obinentes Dei beneficio quibus Ecclesia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius ministerium penes sacerdotes erat & Prophetas: Circumcisionis symbolo in religionem initiabantur, aliis sacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competenter in eorum societatem elogia quibus Ecclesiam Dominus honorauit. Postquam deserta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & superstitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim ausit Ecclesiæ titulum illis præcipere apud quos verbi sui prædicationem & mysteriorum obseruatione deposuit Deus? Rursum, quis ausit eum cæcum nulla cum exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbū Domini palàm & impunè conculcatur? vbi eius ministerium, præcipuus neruus, atque ad eò anima Ecclesiæ, dissipatur?

8 Quid ergo? (dicit quispiam) nullane igitur reliqua erat in Iudæis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responso. Primum de co in ipsa def. ctione fuisse gradus quosdam, neque enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israelis, quo primùm tempore

Rom. 4.5.

Philip 2.2. & 5.
De simpli. pr. elat.
Cypriani sanctissimi
sententia, totius
Ecclesiæ, est, eò cõcordie
fontè ab vnico
Christi Episcopatu
ducti, &c.

Iohan. 16.2.

Vt maxime quis
velit extenuare vi-
tiæ Ecclesiæ Papi-
sticæ, nos tamen es-
se melioris eius sta-
tum, quàm fuit in
regno Israhel sub La-
robæan. hic & sec.
8.9.10.

utque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam cum vitulos fabricaret cōtra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum nou licitum dedicaret, religionem profus corrupte. Iudæi prius se impijs moribus, & superstitionis inquinatum, quàm *Astrum* in externa religionis forma perperam mutarent. Quoniam enim sub Rechabeam multas iam peruersas ceremonias vulgò sibi ascuerant, quia tamè Hierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pij tolerabilem Ecclesie statum. Apud Israelitas, vsque ad regnum Achab res minimè in melius restitute, tunc verò etiam in deterius prolapsæ sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquantò meliores esse vellent) exemplum Iarobeam sequuti sunt, omnes autem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variz subinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falsis & commentitijs superstitionibus peruertunt, alij dissipatam religionem instaurant: donec ipsi quoq; sacerdotes templum Dei profanis abominandisque ritibus polluerunt.

9 Age nunc, negent Papistæ si possunt, vt sua vitia maximè extenuet religionis statum ita apud se corruptū vitiatumque esse, vt fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiores: neque in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi forte in hac quoque ipsi magis sint impuri. Deus, imò quicumque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erunt testes, & res etiam ipsa declarat quàm nihil hic amplifcem.

Duo sibi deferri à nobis postulant Ecclesie Papisticæ. Primum hic tractatur, alterū secti. 10.

Iam quum ad Ecclesie suæ communionem adigere nos volumus, duo postulant à nobis: primum, vt precibus, sacrisque, & ceremoniis suis omnibus communicemus: deinde vt quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesie suæ tribuit Christus, id Ecclesie suæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerūt, quæ res illic essent, admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatim habuisse ab alijs ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum quo in templum Solomonis conuocare iubebantur: sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrorum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vicunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod vero caput est totius questionis, ad nullum superstitionis cultum adgebantur: imò nihil suscipiebant quod non esset à Deo institutum. Apud hos autem, Papistas dico, quid simile; Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo non aperta idololatria nos polluat. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quàm nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque id meritò an temere à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum factis interessent, nullas ceremonias vel spectate vel usurpare cogebantur nisi à Deo institutas. Ac, si exemplum omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secundum institutum Iarobeam manebit circūcisio, hebant sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceptarant: sed propter commentitios ac vitiosos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat & dānabat. Cedo mihi Prophetam vnum, vel piūm aliquem vicium, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrum fecerit. Nouerunt enim se id non facturos quum aliquo sicilegō se contaminarent. Habemus ergo, non eos si-

Exo. 29. 9.

1. Reg. 12. 31.

Secundū, quod nos sibi deferre volumus. Reuerentis: non sumus autem saltem Dei honore.

que valere apud pios debere Ecclesie communionem, vt si illa ad profanos pollutōsque ritus degeneraret sequi protinus necesse sit. Verū de altera parte magis euanimū contendim. nā si Ecclesia secundum eum modum consideretur, cuius reuerenti iudicū, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parere, cuius castigatōibus commo-

commoueri, cuius communionem religioſe in omnibus colere oporteat: Eccleſiam illis concedere non poſſumus quin ſubiectionis & obedientiæ neceſſitas nos maneat. Libenter tamen ei concedemus quod Iudæis & Iſraelitis ſui ſeculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari ſtatu, aut etiam meliore illic eſſent. Videmus autem vt paſſim clament profana eſſe conuenticula, quibus non magis conſentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè ſi illæ Eccleſiæ fuerunt, ſequitur ab Eccleſia Dei alienos tuſſe, in Iſraele quidem, Eliam, Michzam, & ſimiles: in Iuda autem Iſaiam, Ieremiam, Oſeam, & reliquos eius notæ, quos pius quibuſuis incircumciſis oderant & execrabantur ſui ſeculi Prophetæ, Saacerdotes, & populus. Si illæ Eccleſiæ, ergo Eccleſia non columna veritatis, ſed firmamentum mendaciæ: non tabernaculum Dei viuentis, ſed idolorum receptaculum. Neceſſe igitur habebant ab eorum cœtuum cõſenſione deſciſcere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduerſus Deum conſpiratio. Eadem ratione ſi quis præſentes cœtus iſololatria, ſuperſtitione, impia doctrina contaminatos pro Eccleſiis agnoſcat, in quãrum plena communionem peiſtandam ſi homini Chriſti ino vſque ad doctrinæ conſenſione, valde erabit. Nam ſi Eccleſiæ ſunt, potetas clauium penes ipſas eſt, atqui clauis indiuiduum habent nexum cum verbo, quod illinc profligatum eſt. Deinde ſi Eccleſiæ ſunt, valet apud eas Chriſti promiſſio, Quodcumque ligaueritis, &c. Contra autem, abdicant à ſua communionem quicumque ſe Chriſti ſeruos nõ fiſtẽ profitentur. Ergo aut euangeliſta eſt Chriſti promiſſio, aut non ſunt, hoc ſaltem inuitæ, Eccleſiæ. Denique pro verbi inſiſtentiõ habent ſcholas impietatis & errorum omne genus ſentiam. Proinde aut Eccleſiæ, ſecundum hanc rationẽ, nõ ſunt: aut nullum reſtabit ſymbolum quo legitimi fidelium cœtus à Turcarũ conuentibus diſcernantur.

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiare quædam Eccleſiæ prærogatiua: nec hodie Papiſtis adimimus quæ ſuperreſſe ex diſſipatione veſtigia Eccleſiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus ſuũ ſemel pepigerat Deus, id ſua magis ipſius firmitate ſubnixum contra eorum impietatem eluctando peiſiſtebat, quàm ab illis conſeruabatur. Quæ ita que certitudo eſt ac conſtantia diuinæ bonitatis, reſidebat illic fœdus Domini, nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita Circumciſio poterat, quin ſimul verum eſſet ſignum & ſacramentum eius fœderis. Vnde liberos qui illis uſcebantur, ſuos Dominus vocabat: qui niſi ſpeciali benedictione, nihil ad eum pertinerent. Sed quũ fœdus ſuum in Gallia, Italia, Germania, Hiſpania, Anglia depoſuerit: ubi illa Prouinciæ Antichriſti tyrãnde oppreſſæ ſunt, quo tamen fœdus ſuum inuiolabile maneret, Baſiſinũ primo illic conſeruauit, fœderis teſtimonium qui eius ore cõſecratus, inuita humana impietate vim ſuam reinet: deinde ſua prouidentia effecit, vt alia quoque reliquiæ extaret, ne Eccleſia proſus interiret. Ac quæ admodum ita ſæpẽ diruuntur adificia & fundamenta & ruina maneat, ita non paſſus eſt Eccleſiam ſuam ab Antichriſto vel à fundamentum ſubuerſi, vel ſolo æquari (vtcumque ad puniendam hominum ingratitudinem qui uerbum ſuum contempſerant, horribilem quaſſationem ac diſſectionem fieri permiſerit) ſed ab ipſa quoq; uaiſitatione ſemirutum adificium ſuperreſſe voluit.

12 Quum ergo Eccleſiæ titulum non ſimpliciter volumus concedere Papiſtis, non idẽo Eccleſiæ apud eos eſſe inuicamur, ſed tãcũ in litigamus de uera & legitima Eccleſiæ conſtitutione, quæ in cõmunionem cõſacrorum, quæ ſigna ſunt profiſſionis, tum uerò potiſſimum doctrinæ requiritur. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurũ prædixit, tũ Daniel & Pau-

Iſa. i. 14.

1. Tim. 2. 15.

Matt. 16. 19. & 18. 18.

Iſa. 47. 20. 23.

Et ſi Papiſtus proprie non poteſt dici Eccleſia, manere tamen Dei benignitate in Papiſtu veſtigia quædam Eccleſiæ, & ita impleri quod ſcriptum ſuit Antichriſtum ſeſſurum in templo Dei: hic & ſeſſi. 12.

Eſa. 16. 20.

Dan. 9. 27.

1. T. 1. 4.

lus: illius scelerati & abominandi regni ducem & antesignanum, apud nos facimus Romanum Pontificem. Quod sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuit, tale fore eius regnum quod nec Christi nec Ecclesie nomen aboleat. Hinc igitur patet nos minime negare quin sub eius quoque tyrannide Ecclesie inueant: sed quas sacrilega impietate profanauit: quas immanni dominatione afflixerit: quas malis & exitiabilibus doctis, seu venenatis potionibus, corruerit, & propemodum enecarit: in quibus semisepulchris lateat Christus, obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia sic sint cōturbata, vt Babylonis potius quam ciuitatis Dei sint & facies illic appareat. In summa, Ecclesie esse dico, quatenus populi sui reliquias, vt cuncte misere dispersas & diductas, illic mirabiliter Dominus conseruat, quatenus permanent aliquot Ecclesie symbola: atque ea præsertim quorum efficaciam nec Diaboli astucia nec humana prauitas destrucere potest. Sed quia conuerso delet & sunt illic notæ quas præcipuè in hac dispersione respicere debemus, dico vnumquemque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesie forma.

De Ecclesia & de Tribus & ministris, eorum electione & officio.

CAPVT III.

Dei, qui solus docere possit Ecclesiam, vel per Angelos, id facere hominū ministerio tribus de causis

Mat. 26. 11.

1. Primæ causæ.

Lege Aug. lib. 1. de doctr. Chr. stiana.

2. Secundæ.

2. Cor. 4. 7.

3. Tertie.

IAM de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernatiuoluit Dominus. Tametsi enim solum ipsum tegere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præstare vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet: quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis suam ore coram declararet, hominum ministerium in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operam, non ad eosius suum honoremque transferendo, sed tantum, vt per os ipsorum suum ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum instrumentum vultur utitur. Quæ iam antè exposui, iterum repetere cogor. Posset id quod vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos faceret: sed complures sunt causæ cur per homines maiet. Hoc enim modo: primùm dignationem erga nos suam declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungantur, quia eorum suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam representent. Sicque experimento comprobatur non vanum esse quod passim nos vocat templa sua, dum ex ore hominū, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac utilissimū ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo asuet facit, vt cunquæ per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiores, predicetur. Si de cælo ipse loqueretur, nihil mirum foret si facta eius oacula omnium auribus atque animis teuerent sine mora exciperentur. Quatenus præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad ipsum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis non immenso isto fulgore confunderetur? Verū ubi homuncio quispiam ex puluere emersit in nomine Dei loquitur, hic nostram erga Deum ipsam pietatem & obseruantiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministerio, quū nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam causâ celestis suæ sapientie thesaurum in vasis agilibus ac luteis abscondit, quod certius experimentum capiat quā tantū a nobis fiat. Adhuc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat, quā hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat, qui verò discipuli esse iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiūt. Si enim sibi quisque sufficeret,

nec in

nec indigeret alterius opera (quæ superbia est humani ingenij) contemneret quisque alios, & ab illis cõteinneretur. Quem igitur firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suã ad strinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, cum Ephesîs scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quem admodum & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma. Vnus Deus, & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quom ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui descendit, idem ille est qui ascendit, vt impletet omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitiois Filij Dei, in virum perfectum in mensuram ætatis plenæ adultæ, vt non amplius simus pueri, qui circumsferamur omni vento doctrinæ: sed veritatem secantes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est caput, nempe Christum. in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commissuram subministratiõis, iuxta actum in mensura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem sui ipsius per charitatem.

2. His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia vitur, præcipuum esse neruum quo fideles in vno corpore cohaerent: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem seruari Ecclesiã posse, quã si his præsidij fulciatur in quibus salutẽ eius reponere Domino placuit. Ascendit Christus in altum (inquit) vt omnia impletet. Hæc autem implendi ratio, quòd per ministros, quibus officium hoc mandauit, & muneris obeundi gratiã contulit, sua dona dispensat ac distribuit Ecclesiæ: seque adeo ipsam præsentẽ quodammodo exhibet, Spiritus sui virtutem in sua hac institutione exercendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instauratione sanctorum peragitur: sic & ædificatur corpus Christi: sic adolescimus per omnia in eũ qui est caput, & inter nos coalescimus: sic redigimur quines in vnitatem Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratã non aspernamur. Ecclesiæ ergo dissipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel adolere studet, vel quati minus necessarium eleuat. Neque enim vel solis lumẽ ac calor, vel cibus ac potustam sunt præsentii vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quam est conseruandæ in tertis Ecclesiæ Apostolicum ac pastorale munus.

3. Proinde supra admonui, Deum quibus potuit elogijs eius dignitatem nobis sæpẽ commendatũ: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetã exclamare, pulchros esse pedes, & beatum aduẽtum annunciantium pacẽ: quum Apostolus lucem mundi & salem terræ nominat. Nec splendidiũ ornari poterat hoc offerum quàm quum dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quã apud Paulum in secunda ad Corinthios, vbi hanc quæstionem velut ex professo tractat. Contendit ergo nihil Euangelij ministerio in Ecclesia magis præclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitæ æternæ. Hæc & similia eò pertinent ne illa gubernandæ ac reti-

Hic et sect. 3. ostenditur in quibus elogijs ornata in scriptura ministerium Ecclesiæ, vt in summo honore ac pretio tanquã res omnium præstantissima apud nos esset, Ephes. 4. 10. Iudem 12.

Iesa. 52. 7.

Mat. 5. 13. 14.

Luc. 10. 16.

2. Cor. 4. 6.

2. Cor. 3. 9.

nendæ per ministròs Ecclesiæ ratio, quam Dominus in perpetuum sanc-
ciuit, apud nos vilescat, ac ipso tandem contemptu obsolescat. Ac eius
quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque de-
clarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis suæ luce, Ange-
lum è cælo misit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad no-
ticiam sui vocare, ac in Ecclesiam inferere vellet, non sua ipsius voce al-
loquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutaris doctrinam & Baptis-
mi sanctificationem percipiat. Si non temere sit quòd Angelus, qui Dei
est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinere, hominem verò
iubet accerseri, qui eam enarraret: quòd Christus vnicus fidelium in igitur,
hominis ministerio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium
cælum rapere, & miracula rerum ineffabilem reuelatione dignari cõ-
stituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi su-
peruacuum præterire, cuius vsus talibus documentis testatum facere Deus
voluit?

¶ Cor. 12. 2.

4 Qui Ecclesiæ regimini secundum Christi institutionem præsumt,
nominantur à Paulo primùm Apostoli, deinde Prophetæ, tertio Euange-
listæ, quartò Pastores, postremò doctores. Ex quibus duo tantum vltimi
ordinarium in Ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Domi-
nus excitauit: & suscitauit etiam interdum prout temporum necessitas po-
stulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat, Ite, prædica-
te Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: sed to-
tus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi: vt Euangelium
vbicumque gentium poterunt spargendo, regnum eius vbique erigant.
Proinde Paulus, quum suum Apostolatam approbare vellet, se non vnã
aliquam urbem Christo acquisiuisse, sed longè latèque propagasse Euan-
gelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed
vbi inauditum fuerat Domini nomẽ, Ecclesias planuisse. Missi ergo sunt
Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent
regnumq; eius vbique; Euangelij prædicatione constituerent: vel, si maui-
s, qui tanquã primi Ecclesiæ architecti, eius fundamẽta in toto mundo iac-
cerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinę voluntatis interpretes,
sed qui singulari reuelatione excellant: quales nunc vel nulli extant,
vel minus sunt conspicui. Per Euangelistas, eos intelligo qui quum
dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, ad e-
quæ vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, &
reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secun-
do ab Apostolis loco Christus designauit. Secundum hanc interpre-
tationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consuetudine videtur)
tres illæ functiones non ideo institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpe-
tuz forent, sed ad id modò tempus quo erigendæ erant Ecclesiæ vbi nul-
læ antè fuerant, vel certè à Mose ad Christum traducendæ. Quanquam
nò nego quin Apostolos postea quoque, vel saltem eorum loco Euange-
listas interdum excitauit Deus, vt nostro tempore factum est. Talibus e-
nim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Mu-
nus tamen ipsum nihilominus extraordinariũ appello, quia in Ecclesiis
ritè constitutis locum non habet. Sequuntur pastores ac doctores, quibus
carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discrimen esse puto,
quòd doctores nec disciplinæ nec sacramentorum administrationi, nec
monitionibus aut exhortationibus præsumt, sed Scripturæ tantum inter-
pretationi: vt sincera sanãque doctrina inter fideles retineatur. Pastora-
le autem munus hæc omnia in se continet.

5 Habemus quæ in Ecclesiæ regimine temporaria ministeria fue-
runt, & quæ ideo instituta vt perpetuo durent. Quod si Euangelistas Apo-
stoli

Act. 10. 3.
Act. 9. 6.

Ephes 4. 11.
De Apostolis, Pro-
phetis, Euangelistis,
Pastoribus, & Do-
ctoribus: & quæ sit
singulorum functio
habes hic & sec. 5.
Mar. 26. 15.
Rom. 15. 19. & 20.

Ephes. 4. 11.

Act. 10. 1.

stolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respōdētia. Quam enim similitudinem habent nostri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit propheticum munus, propter singulare reuelationis donum quo pollebant: sed doctorem officium similem ferè rationem & vnum prorsus finem habet. Item duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouani Euangelij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros antecellerunt. Tamen si eum ex ratione & etymo verbi ritè Apostoli possunt vocari omnes ministri Ecclesiastici, quia à Domino omnes mittuntur, eiusque sunt nuntij: quia tamen magni r. ferebat, certam haberi de eorū missione notitiā, quæ rem nouā & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari titulo ante alios insigniri oportuit. Hæc nom. n. tribuit qui sem. Alicubi Paulus ipse Andronico & Tima, quos licet fuisse insignes inter Apostolos: sed quò proprie loqui vult, non nisi ad primariū illū ordinem refert. Atque hic est cōmunis scripturæ vsus Pastores tamen (excepto quòd certas singuli Ecclesias sibi acerbaturæ regunt) eandem sustinent cum Apostolis prouinciam. Porro quale illud sit, clarius adhuc audiamus.

6 Dominus quem Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut dictum est nuper) de prædicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remissionem peccatorum. Antea autem mandauerat vt sacra symbola corporis & sanguinis sui ad exemplū distribuerent. En sanctim., inuolabilem, perpetuā, que legem impostam iis qui in Apostolorum locum succedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione, & sacramentorum a ministrante. Vnde colligimus, eos qui vtrunque istorum negligunt, fuisse præterere Apostolorum personā. Quid autē Pastores? Paulus non de seipso tantum, sed de omnibus illis loquitur, quū inquit, Sic nos æstimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei item alibi, Oportet Episcopū tenacem esse eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis: vt potens sit exhortari per doctrinā sanam, & contradicentes refellere. Ex his & similibus locis qui passim occurrunt, colligere licet, in pastorum quoque functione has esse duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & sacramenta administrare. Docendi autem ratio non in publicis tantum concionibus consistit, sed ad priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios, quod nihil suffugerit eorum quæ in rem ipsorum erāt, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per singulas domos, test. ficans Iudæis simul ac Græcis penitentiam & fidem in Christum. Item paulò post, Quod non desisterit cum lachrymis monere vnumquemque eorum. Neque tamen præsentis instituti est singulas boni pastoris dotes persequi, sed tantum indicare quid profici eantur, qui se pastores appellant nempe ita se præfesse Ecclesiæ non vt otiosum habeant dignitatem, sed vt Christi doctrinam populum ad veram pietatem instituunt, sacra mysteria administrent, rectam disciplinam conferant atque exerceant. Quicumque enim speculatores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annuat, si quis perignorantiam, eorum negligentia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus requisiturum. In eos quoque omnes competit quod de se ait Paulus, Væ mihi nisi euangelizem, quum dispensatio mihi sit cōmissa. Deniq; quod orbi vniuerso præstititert Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, debet pastor vnusquisque.

7 Esti tum singulis assignamus suas Ecclesias, interim non negamus quin alias Ecclesias inuare is possit qui vni e. alligatus, siue quid incidat curbarum, quod eius præsentiam requirat: siue ab ipso petatur de re aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesiæ pacem

Luc. 6. 13.

Gal. 1. 1.

Rom. 16. 7.

Mat. 10. 1.

Mat. 28. 19.

Luc. 22. 19.

Functionis Apostolorum et pastorum, principis esse partes, Euangelium annuntiare, & sacramenta administrare.

1 Cor. 4. 1.

Tit. 1. 9.

Act. 20. 20.

Ibidem 31.

Eze. 3. 17.

1 Cor. 9. 16.

Pastores suis Ecclesiis ita esse alligatos vt alio migrare non aubeant sine publica auctoritate.

necessaria est ista politia, vnicuique esse propositum quod agat, ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temerè confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine de erant, qui de sua commoditate magis quàm de Ecclesiæ edificatione sunt solliciti; hæc distributio quoad licet obseruari cōmuniter debet, vt suis quiscumque finibus contentus, in alienam prouinciam non irrūpat. Nec humanum est inuentum, sed dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creatis per singulas Lituentiū, Antiochenorum, Iconiū Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit, vt oppidatim Presbyteros constituar. Sic alibi Philippēsum Episcopos, & alibi Archippum Colosseum Episcopum commemorat. Et extat insignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesiæ Ephesinæ. Quisquis ergo Ecclesiæ vnus regimen ac curā susceperit huic diuinæ vocationis legi obligatum se esse sciat: non quod veluti glebæ addictus (vt Iuriscōsulti dicunt) id est micipatus quasi affixus, pedem inde mouere nequeat, si ita publica utilitas postularit, modò id ritè & ordine fiat: sed is qui in vnu locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi commodū putat, querere liberationem. Deinde, si quem expediat aliò transferri, nō tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam auctoritatem.

Episcopus, Presbyteros, Pastores, Ministros vocari promiscuè in Scriptura eos qui Ecclesiis regunt.

Tit. 1. 5.

Philip. 1. 1.

Act. 20. 17.

Rom. 12. 7.

1. Cor. 12. 28.

* Desinat Ecclesiasticus, id est, senioribus qui morū censuræ præsent vnum Episcopis.

Rom. 12. 8.

8 Ceterum quod Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocari qui Ecclesias regunt id feci ex Scripturæ vsu, quæ vocabula ita confundit, quicunque enim verbi ministerio funguntur, iis titulum Episcopatum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est Titus constitucere presbyteros oppidatim, continuo subiicitur, Oportet enim Episcopum esse inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Ecclesia Episcopos salutat. Et in Actis refertur conuocasse Presbyteros Ephesinos, quos ipse Episcopos sua oratione nominat. Hic iam obseruandum est, nos hæc nus non nisi ea officia recensuisse, quæ in verbi ministerio consistunt, nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verum in Epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt potestates, donum sanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæ pretium est in iis immorari. Duo autem sunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperum. * Gubernatores suis se existimo seniores ex plebe delectos, qui censuræ morum & exercendæ disciplinæ vnà cum Episcopis præessent. Neque enim secus interpretari queas quod dicit, Qui præest id faciat in sollicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Ecclesia suum Senatum, conscriptum ex viris piis, grauibus & sanctis: penes quem erat illa, de qua postea loquemur, iurisdicctio in corrigendis vitiis. Porro eiusmodi ordinem non vnus seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur & hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium.

De Diaconis Ecclesiæ, et eorū duobus generibus. Vide c.

4. sect. 5.

* Ibidem.

† Tit. 5. 10.

9 Cura pauperum Diaconis mandata fuit. Quamquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in simplicitate qui miseretur, in hilaritate. quum de publicis Ecclesiæ numeribus eum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iudicium, priore membro Diaconos designat, qui elemosinas administrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis cuiusdam sese dedicauerant, quales erant viduæ, quarum mentionē facit ad Timotheū. Nullū enim aliud publicum officium obire mulieres poterat, quàm si in obsequium pauperum se darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsi curandis Ecclesiæ

clesia seruiant. Tameñ si autem nomen ipsum *δ ιακονίας* latius patet, hos specialiter tamen Diaconos Scriptura nuncupat quos elemosynis dispē sandis gerēdū que pauperum curā praeficit Ecclesia, & velut publici pauperum *πρωτων* oconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatū *Acto. 6. 3.* esset, quod in pauperum ministerio eorum viduz negligenterent. Apostoli excusantes se non posse sufficere vtrique, munerī, & praedicationi verbi & mensarum ministerio, petierunt à multitudine vt eligerentur vi ri probi seprem, quibus id operē demandarent. En quales habuerit Diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat. *1. Cor. 14. 40.*

10. Iam verò quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerenda sint, nihil est in quo id seruari diligentius oporteat, quàm in constituenda gubernatione: quia nusquam maius periculum est si quid inordinatè geritur. Itaque, ne homines inquieti ac turbulentissimi (quod aliàs futurum erat) temere se ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum est ne quis sine vocatione publicū in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo vt quis censetur versus Ecclesiam minister, primò ritè vocatus sit oportet: deinde vt suæ vocationi respondeat, id est, iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sepius licet: qui vbi suum Apostolatam vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister auctoritatem sibi arrogare non audeat vt in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortalium, vtroque vel altero istorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet? Verum quia de obeundi muneris necessitate "superius attigimus, nunc de vocatione tantum agamus.

11. Eius autem tractatio in quatuor versatur: vt sciamus quales & qualiter & à quibus instituti sint ministri, & quo ritu quāue ceremoniā ini tiandi. De externa & solenni vocatione loquor, quæ ad publicum Ecclesie ordinem spectat: arcanam verò illam, cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, Ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quod neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, sed sincero Dei timore, & edificandæ Ecclesie studio oblatum munus recipiamus. Id quidem vnicuique nostrum (vt dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram Ecclesia tamen ritè nihilominus vocatus est qui mala conscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solent enim dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædam sit ad ipsum praeparatio. Quos enim tanto muneri destinauit Dominus, eos prius is armis instruit quæ ad implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsius officiis veller disputare, dona prius recensuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc est "primum ex quatuor capitibus quæ proposui, eò magis pergamus.

12. Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exquitur. Summa tamè huc redit, non esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ & sanæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat auctoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De Diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. Vidēdum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendū, impares sint aut inepti, hoc est, vt instruci sint

Neminē se in Ecclesia ad docendū, vel regendum ingerere debere, sed vocationem requiri.

Hebr. 5. 4.

"sect. 6.

Vocationis ministerium Ecclesie cōsideratio quatuor habet capita. Itē vocationis ministerium quædam arcana, quædam externa & solenni.

Vocationis Ministeriorum tertia acceptio generalior.

1. Cor. 12. 7.

Primum capitulum vocationis Ministeriorum, quales eligende beant.

Itē in Diaconis et Senioribus eligēdis.

Vide e. 4. secti. 10.

11. 12. 13.

Tit. 1. 9.

1. Tim. 3. 1.

is facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessaria. Sic

Lucæ 21. 15. & 24. 49.

Mat. 16. 15.

Act. 1. 8.

* *Secundum caput, qualiter eligendi.*

1. Tim. 5. 22.

Act. 14. 23.

Tertium caput, à quibus sint eligendi Ministri, tractatur hic, & scilicet 14. 15. Apostolorum vocatio aliquid habuit extraordinarium, & æximum.

Acto. 1. 23.

Galat. 1. 12.

Galat. 1. 7.

Acto. 13. 2.

Acto. 1. 23.

Christus quum Apostolo missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterat exornauit. Et Paulus de preta boni ac veti Episcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo, seipsum contamine. Particulam * *Qualiter*, non ad ritum eligendi, verum ad religiosum timorem, qui in electione seruandus est, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent se se agere omnium maxime se riam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & sollicitudine. Potissimum verò incubueunt in preces, quibus Spiritum consilij & discretionis à Deo peterent.

13 Tertium quod in participatione posuimus, erat, à quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ nonnihil habuit à conuentioni reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocati & constitui oportuit qui ipso fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, sed solum Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerunt. Hinc est quod quum alium substituere in locum Iudæ voluit Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in medium producant, vt Dominus forte declaret vtrum ex iis velit succedere. In hunc qui que modum accipere conuenit quod negat Paulus se ab hominibus, vel per hominem creatum fuisse Apostolum, sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministri commune habuit, neque enim potuit quispiam hanc administrationem nitè sustinere nisi qui esset à Deo vocatus: Alterum autem proprium & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantum se habere iactat quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus profert. Quum enim essent apud Galatas qui eius auctoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à primariis Apostolis subrogatum: quò saluam prædicationi suæ dignitatem vendicaret, cui insidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se reliquis Apostolis inferiorem ostendere necessè habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnus Episcopi, delectum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitimæ vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamant illud Pauli, vt dictum est, se non ab hominibus neque per homines fuisse missum: quò de ordinaria ministrorum electione illic non loquitur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quanquã sic Paulum quoque singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiastica vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apostolis dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod selegi eos. Quorsum isthæc segregatio & manus impositio, postquam suam electionem restitutus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiasticæ disciplina in designandis per homines ministris conseruaretur? Nullo igitur illustriore documento eiusmodi ordinè approbare Deum potuit quam dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, eum tamen ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthiæ electione cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apostolicum vt vnum aliquem suo iudicio in eum gradum cooptare non ausing, duos in medio constituit, quorum in alterum fors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia:

15 **Q**uæritur nunc à totâne Ecclesia eligi debeat minister, an à colle-
gis tantum & senioribus qui censuræ præ sunt, an verò vnus authorita-
te constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citât quod
ait Paulus ad Titum, propterea reliqui te in Creta, vt constituas oppida-
rum Presbyteros Item ad Timotheum, Manus nemini cito imposueris.
Sed falluntur. si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnû
exercuisse, vt suo vtique arbitrio omnia disponderet. Præ fuerunt enim
tantum vt bonis & salutariis consiliis populo præterint: non vt soli, ex
clusis aliis omnibus agerent, quod placeret. Ac ne quid fingere videar,
planum id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse
per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum
simul notat, quum dicit factum id esse suffragiis: *χειρὸν τῶν πατρῶν*, in-
quit, *προεβούλευσαν ἑκκλησίαν*. Creabant ergo ipsi duo: sed tota mul-
titudine, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus sublatis declara-
bat quem habere vellet. Nempe sic Romani historici non raro loquun-
tur. Confulent, qui comitia habuerit, creasse nouos magistratus, non a-
liam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit
in eligendo Non est certe credibile Paulum plus concessisse Timotheo,
& Tito quàm sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsam ex populi suf-
fragiis Episcopos creare solent. Sic ergo intelligendi sunt superiores
loci, ne quid de communi Ecclesiæ iure ac libertate imminuant Bene er-
go Cyprianus, dum contendit ex diuina authoritate descendere vt sacer-
dos plebe præsentis sub omnium oculis deligatur, & dignus atque ido-
neus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Si quidem hoc vide-
mus iussu Domini in sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt arte
consecrationem in conspectum populi producerentur. Non aliter ascri-
bitur Maribus Apostolorum collegio, nec aliter septem Diaconi crean-
tur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cypria-
nus, ostendunt sacerdotis ordinatione non nisi sub populi assistentis con-
scientia fieri oportere: vt sit ordinatione iusta & legitima, quæ omnium te-
stimonio fuerit examinata Habemus ergo, esse hæc ex verbo Dei legiti-
mam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione
creantur qui vñ fuerint idonei. Præesse autem electioni debere alios
pastores, nequid vel per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultû
à multitudine peccetur.

16 **S**uperest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedi-
mus. Constat autem Apostolos non alia cerimonia vsos esse, quum ali-
quem ministerio admovebant, quàm manuum impositione. Hunc autem
ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac cõ-
secratum volebant, manuum impositione Deum quasi repræsentabant.
Sic Jacob benedixit Eurus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus im-
posuit. Quod sequutus est Dominus noster, quum super infantes preca-
tionem faceret. Eodem (vt arbitror) significatu Iudæi ex Legis præscri-
pto suis sacrificiis manus imponebant. Quare Apostoli per manuum im-
positionem eum se Deo offerre significabant quem iniuriabant in mini-
sterium. Quinquam " vñ sunt etiam super eos quibus visibiles Spiritus
gratias conferebant. Vtunque sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad
ministerium Ecclesiasticum aliquem vocabant. Sic pastores ac docto-
res, sic Diaconos consecrabant. " Licet autem nullum extet certum
præceptum de manuum impositione: quia tamen fuisse in perpetuo
vñ Apostolis videmus, illa tam accurata eorum obseruatio præcepti vñ
nobis esse debet. Et certè vtile est eiusmodi symbolo cum ministerij
dignitatè populo commendari, tum eum qui ordinatur ad monet, ipsum
iam non esse sui iuris, sed Deo & Ecclesiæ in seruiturè additum. Præterea

*A totâne Ecclesiæ
debeat d. 23. Mimi-
ster. Vide ex ca. 4.
sect. 10. & c. 5. sc.
2. 3. Item Cæliu-
Act. 6. 3.
Tit. 1. 5.
1. Tim. 5. 22.
Acto. 14. 23.
Libr. 1. Epist. 4.
Leuit. 3. 6.
Num. 20. 25.
Acto. 15. & 6. 7.
Quartu caput in vñ
catione Ministroru
que ritu, quæve ce-
remonia sint inti-
andi. Vide cap. 4.
sectio. 14. 15.
Gen 48. 14.
Matt. 19. 15.
Act. 3. 17. et 19. 6.
Manuum impo-
sitione vtiliter pos-
se retineri in vñ-
nandis ministris.
Vide c. 14. sect. 20.
& 19. sect. 31.*

non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutum fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in superstitiosum abusum non vertatur. Hoc postremò habet. dùm est, nõ vniuersam multitudinem manus imposuisse suis ministris, sed solos pastores. Quanquam incertum est an plures semper manus imposuerint necne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdã aliis factum fuisse constat. Sed Paulus ipse alibi se, nõ alios complures, Timotheo manus imposuisse commemorat. Admoueo te (inquit) vt gratiam susceperis quæ in te est per impositionem manuum mearum. Nam quod in altera Epistola de impositione manuum presbyterij dicitur, non ita accipio quasi Paulus de seniorũ collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret, Fac vt gratia quæ per manuum impositionem receperis, quum te Presbyterum crearem, non sit ititica.

Act. 6. 6, 13, 3

2. Tim. 1. 6.

2. Tim. 4. 14.

*De statu veteris Ecclesie & ratione gubernandi quæ
in usu fuit ante Papatum.*

CAP. III.

*Ordinis publici in
veteri Ecclesia cõ-
mendatio, cum ali-
quantula tamẽ ex-
ceptione.*

HACTENVS de ordine gubernandæ Ecclesie, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministeriis vt sunt à Christo instituta, differemus. Nunc quò ista omnia clariùs ac familiaris patiantur, ac melius etiam in animis nostris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Ecclesie formam recognoscere, quæ nobis diuinæ institutionis imaginem quandam oculis representabit. Tamen enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm sacris literis expressum esset: ea tamen cautione totam suam æconomiam composuerunt ad vnicam illam verbis Dei notam, vt facile videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. Verum etiam siquid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamen sincero studio conati sunt Dei institutionem conseruare, & ab ea nõ multum aberrarunt, plurimum conducet hinc breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices ministros nobis commendari in scriptura, ita quicquid ministrorũ habuit vetus Ecclesia, in tres ordines distinxit: Nam ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Pastores ac Doctores: reliqua pars censuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commissa erat cura pauperum & elemosinarum dispensatio. Lectores autem & Acolythi nomina nõ erant certorum munerum: verum quos clericos vocabant, eos ab adolescentia certis exercitiis assuefaciebant ad seruiendum Ecclesie, quo melius intelligerent quorum essent destinati, & paratior in tempore ad officium accederent: vt copiosius mox ostendam. Itaque Hieronymus, vbi quinquæ proposuit Ecclesie ordines, enumerat Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenes: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

*Quidquid Mini-
strorũ habuit vetus
Ecclesia ante Pa-
patum, distinxit in
tres ordines, Pasto-
res, Seniores &
Diaconos.*

*De Archidiaconis vi-
deri fecit. 9. & c.
19. si. 1. 2. 23.*

In Isaiam cap. 9.

*Episcopi nomen in
veteri Ecclesia at-
tributum vni alicui
in singulis ministro-
rum collegiis, politi-
ca causã, non au-
tẽ vt in aliis dimi-
nutione exercebat.*

2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnum eligebant, cui specialiter dabant titulũ Episcopine ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nasceretur. Neque tamen sic honore & dignitate superior erat Episcopus vt dominium in collegas haberet: sed quas partes habet Consul in Senatu, vt referat de negotiis, sententias roget, consulendo, monendo, hortando, aliis præerat, auctoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi consilio fuerit exequatur: id munus sustinebat Episcopus in Presbyterorum cœtu. Atque id ipsum pro temporum necessi-

necessitate fuisse humano consensu inductum fatentur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui Episcopus. Et antequam Diaboli instinctu dissidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi cōsilio Presbyterorum Ecclesiæ gubernabantur. Postea, vt dissensionum semina euellerentur, ad vnum omnis sollicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex Ecclesiæ consuetudine, ei qui præest subiectos: ita Episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere. Alibi tamen docet quàm fuerit antiquum institutum: dicit enim Alexandriæ, à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium, Presbyteros semper vnū ex se electum in excelssiori gradu collocasse, quem Episcopum nominabant. Habebant ergo singulæ ciuitates Presbyterorum collegium, qui Pastores etant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendū, exhortandi, & corrigendi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: & quò semen post se relinquerent, iunioribus qui sacræ militiæ nomē dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesiæ illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tantum & pacis conseruandæ gratia vni Episcopo subebant: qui sic alios dignitate antecedebat vt fratrum cæui subiceretur. Quòd si amplior erat ager qui sub eis episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi munis vbique posset, per ipsum agrum designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiscopos, quòd per ipsam prouinciam Episcopum representabant.

Epist. ad Euagriū

Tit. 1.9

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Episcopum quàm Presbyteros verbi & sacramentorum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandriæ tantum (quoniam illic Artius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9. Tripestitæ historiæ. Quod tamen ipsum Hieronymus libi displicere non dissimulat. Certè instar portentosi habitum esset, si quis se pro Episcopo venditasset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum Episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quile ab ipsis Dominus requirit, adgerentur. Nec vnus tantum ætatis morem refero: siquidem ne Gregorij quidem tempore, quo Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multum ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopum aliquem à concionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiat: quia itam contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundū esse à sanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos cōstringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm conueniret. Quum ne iis quidem pareat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisse putas si quis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primæ Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu edificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

Tam Episcopi, quàm reliquorum Presbyterorum partes fuisse, Ecclesiā edificare publicè ac priuatim sana doctrina, & sacramenta ad ministrare.

Epist. ad Euagriū.

Epist. 2.

*Homi. in Ezech. 1.
Act. 20. 26*

4 Quòd autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat. Quoniam in hac disputatione præteriri non potest quòd rarissimi erat vsus. Ob hanc igitur causam po-

Archiepiscopi & Patriarchæ. Vnde cap. 7. sect. 15.

tissimum instituti sunt illi gradus, ut siquid in Ecclesia qualibet incideret quod non posset bene à paucis expediri, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiorem quoque discussionem postularat, adhibebantur Patriarchæ vnà cum synodis, à quibus non esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli Hierarchyam vocarunt, nomine (ut mihi videtur) improprio: ceterè scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus nequis principatum aut dominationem somniaret, quum de Ecclesie gubernatione agitur. Verùm si rem omisso vocabulo intuemur, reperimus veteres Episcopos non aliam regendæ Ecclesiæ formam voluisse fingere ab ea quam Deus, verbo suo præscriptis.

Hierarchye nomen improprium in Ecclesia.

In vetere Ecclesia idem fuisse Diaconorum munus, quod sub Apostolis. Vnde cap. 3. sect. 9

5 Nec alio tunc fuit Diaconorum ratio quam sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesiæ prouentus recipiebant, ut conferrent in veros vsus, id est, partim ministris, partim pauperibus alendis distribuere: Episcopi tamen arbitrio, cui œconomix suæ rationes quotannis redderent. Nam quòd Canones Episcopum vbiq; faciunt bonorum omnium Ecclesiæ dispensatorem, non ita intelligendum est quasi ipse per se eam sollicitudinem gesserit: sed quia ipsius erat præscribere Diacono qui in publicam Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij sui esset: sic enim in Canonibus quos Apostolis adferunt, legitur, Præcipimus ut in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Si enim animæ hominum preciosiores illi creditæ sunt, multò magis decet eam curam de pecunia agere: ita ut eius potestate omnia pauperibus dispensentur per Presbyteros & Diaconos: ut cum timore & omni sollicitudine ministrarent. Et in concilio Antiocheno decretum est ut coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorum & Diaconorum conscientia res Ecclesiæ pertrahant. Sed de eo non est longiùs disputandum, quum ex plurimis Gregorij epistolis constet, illo quoque tempore quo aliàs Ecclesiæ sicæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, ut Diaconi sub Episcopo pauperum essent œconomi. Hypodiaconos, veritissimè est fuisse initio Diaconis attributos, ut eorum opera circa pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creati tunc cœperunt quum amplitudo facultatũ nouam & exactiorem administrandi rationem postulare: quanquam Hieronymus iam ætate sua fuisse commemorat. Erat autem penes eos summa redituum, possessionum, supellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiatur reatu constructum teneri ipsum, siquid ex bonis Ecclesiæ vel negligentia vel vilius fraude deperierit. Quòd autem Euangelij ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quòd item ad porrigendum in sacra Cœna calicem adhibebantur: id muneri ornandi causa fiebat, quòd maiori religione ipsi obirent, quum admonerentur talibus symbolis nõ esse profanam, aliquid villicationem quam gererent, sed spiritualem & Deo dicatam functionem.

Hypodiaconi, & Archidiaconi, & quando primũ creati cœperunt.

Epist. ad Nepotianum.

Epist. 10. lib. 1.

Quia bonorũ Ecclesiasticorum vsus, et qualis dispensatio in vetere Ecclesia, habes hic, & sec. 7

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum vsus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tum in synodorum decretis, tum apud vetustos scriptores reperias, quicquid possidet Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimonium. Itaq; subinde illic hæc cantilena Episcopis & Diaconis canitur, ut meminerint se non proprias opes, sed pauperum necessitati destinatas attritare: quas si mala fide supprimant aut dilapident, rei sanguinis futuri sint. Vnde admonentur cum summo tremore & reuerentia, velut in conspectu Dei, sine personarum

acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & ille apud Chryso-
 stomum, Ambrosium, Augustinum, & alios similes Episcopos, graues ob-
 testationes, quibus suam integritatem apud populum asseuerant. Quum
 autem equum sit, & Domini etiam Lege sancitum, vt qui suam Eccle-
 siae operam impendant, publicis Ecclesiae sumptibus alantur, & nonnul-
 li etiam eo seculo Presbyteri patrimoniis suis Deo consecratis, volunta-
 rij pauperes facti essentialis erat distributio vt nec ministris decissent ali-
 menta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne
 ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum habe-
 rent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: sed duntaxat quò suam
 inopiam sustinerent. Qui enim bonis parentum sustentari possunt cle-
 rici, inquit Hieronymus, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium
 committunt: & per abusionem eiusmodi, iudicium sibi manducant &
 bibunt.

Refert cap. Cleri-
 cor. 1. & 2

7 Principiò libera & voluntaria fuit administratio, quum sponte fi-
 deles essent Episcopi ac Diaconi, & conscientie integritas vitæq; inno-
 centia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundã cupiditate vel pra-
 uis studiis nascerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda composi-
 ti sunt Canonēs, qui Ecclesiae redditus in quatuor partes diuiserunt, quarum
 vnam assignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris adibus &
 aliis ædificiis factis tenendis, quartam verò tam aduenis quàm indig-
 enis pauperibus. Nam quod hanc postremam Episcopo attribuunt alij
 Canonēs, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neq; enim propriã
 eius esse voluit, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quo liberet profundat,
 sed vt hospitalitati, quum ab ordine illo Paulus exigit, sufficiat. Atq; ita
 interpretantur Gelasius & Gregorius: non enim aliam rationem adducit
 Gelasius cur sibi quicquam Episcopus vendicat, nisi vt captiuus & pere-
 grinus largiri queat. Et clarius etiam num loquitur Gregorius, Mos est, in-
 quit, Apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, vt de omni sti-
 pendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet: Episcopo
 & familiaribus eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero:
 tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo episcopo in
 suum usum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalemque victum
 ac vestitum satis esset. Quòd si quis insolescere cõpisset, vel luxu, vel o-
 stentatione ac pompa, statim à collegis reprimebatur: nisi paruisset, ho-
 nore abdicabatur.

Ecclesiae redditus
 in quatuor partes
 diuiso.

1 Tim. 3. 2
 Cap. Presulum, 16
 qu. est. 3.
 Refert ca. Mo. est,
 12. qu. est. 12

8 Porro quod in ornatum sacrorum conferebant, perquam exiguũ
 primò erant: deinde quum paulò ditior Ecclesia facta esset, seruauerunt ra-
 tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic colloca-
 batur, saluum pauperibus manebat, siqua maior necessitas incidisset. Ita
 Cyrillus, quum fames Hierosolymorum prouinciam occupasset, nec pos-
 set aliter inopiam subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pau-
 perum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Episcopus, quum magna
 Perfarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, &
 habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus
 opus habet, quia neque comedit neque bibit, vasa confluxit vnde miseris
 & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque,
 dum in nimium templorum splendorem inuehitur, honoris causa Exu-
 perium Tholosa Episcopus sui temporis refert, qui corpus Domini in
 canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullum verò pauperẽ
 esurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambrosius de seipso re-
 citat: nam quum illum grauarent Arriani quòd in redemptionem capti-
 uorum sacra vasa cõfregisset, pulcherrima hac excusatione usus est, Qui
 sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum

De Templorum &
 sacrorum ornatum
 veteri Ecclesia. Vt
 de lib. 2. cap. 11. sic.
 7. 13. & lib. 3. cap.
 20. sic 30. & inf.
 cap. 5. sic 18
 Tripart. hist. lib. 5.
 Lib. 11. cap. 16
 Ad Xepotianum,
 Li. 2. De offic. c. 28

habet Ecclesia, non ut seruet, sed ut erogat, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiunt? An ignoramus quantum au-
 ri acoue argenti de templo Domini Aſſyrij ſuſtulerint? Nōne melius
 conſtat ſacerdos propter alimoniam pauperum, ſi alia ſubſidia deſint,
 quā ſacrilegus aſportat hoſtis? Nōne dicturus eſt Dominus, Cur paſ-
 ſus eſt tot inopeſtame emori? & certē habebas aurum vnde miniſtri aſ-
 ſes alimoniam. Cur tot captiui abducti ſunt, nec redempti? Cur tot ab
 hoſte occiſi ſunt? Melius fuerat vt vaſa viuentium ſeruareſ quā me-
 tallorum. His non poteris reſponſum dare: quid enim diceret? Timui
 ne templo Dei ornatus deeſſet. Reſponderet, Aurum ſacramenta non
 queſtunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus ſacra-
 mentorum, redemptio captiuorum eſt. In ſumma, videmus veriſſimum
 fuiſſe quod idem alibi dicit, quicquid tunc Eccleſia poſſederet, ſumptum
 fuiſſe egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non
 eſſet.

Lib. 5. epist. 31, et 32.

9 Hæc quæ tecenſuimus, veteris Eccleſiæ miniſteria fuerunt. Alia e-
 nim, de quibus mentionem faciunt Eccleſiaſtici ſcriptores, magis exerci-
 tia fuerunt & quædam præparationes, quā certa munera. Nam ſancti
 illi viri, vt Eccleſiæ ſeminarium poſt ſe relinquerent, adoleſcentes, qui
 ex parentum conſenſu & authoritate militiæ ſpirituale nomen dabant,
 recipiebant in ſuam fidem ac tutelam, atque etiam diſciplinam: eoſque
 ſic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus ac-
 cederent. Omnes autem qui eiufmodi tyrociniis imbuebantur, generali
 nomine vocabantur Clerici. Vellem equidem aliud nomen magis prop-
 rium inditum illis fuiſſe: hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua
 affectione nata eſt: quum tota Eccleſia clerus, hoc eſt hæreditas Domini,
 à Petro dicatur. Ipſum tamen inſtitutum ſanctum ac ſalutare imprimis
 fuit, vt qui ſe ac ſuam operam Eccleſiæ conſecrare vellent, ita ſub Episco-
 pi cuſtodia educarentur, nequis, niſi bene præformatus, Eccleſiæ mini-
 ſtraret, & qui à prima adoleſcentia tum ſanctam doctrinam imbibiſſet,
 tam ex ſeueritate diſciplina, grauitatis ſanctiorisque vitæ habitum quæ-
 dam induiſſet, tum à curis profanis fuiſſet alienus, cuiſque ac ſtudiis ſpi-
 ritualibus aſſuefactus. Quemadmodum autem militiæ tyrones vmbra-
 tibus pugnis inſtituuntur ad verum ſeriūmque certamen, ſic erant certa
 rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priuſquam ad ipſa munia
 promouerentur. Illis ergo primū aperiendi claudendique templi cutæ
 mandabant, ac eos nominabant Oſtiarios. Poſtea vocabantur Acoluthos,
 qui Episcopo in domeſticis obſequiis adeſſent, cumque perpetuò comi-
 tarentur, primū honoris cauſa, deinde nequa ſuſpicio naſceretur. Præ-
 terea vt ſenſim populo innoteſcerent, & commendationem ſibi acquite-
 rent: ſimul vt diſcerent ferre omnium conſpectum, & coram omnibus
 loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore cōſun-
 derentur, locus legendi ipſi dabatur in ſuggeſtu. In hunc modum gra-
 datim promouebantur, vt ſuam ſedulitatem in ſingulis exercitiis appro-
 barent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantum volo, fuiſſe hæc tyro-
 num rudimenta magis, quā functiones, quæ veris Eccleſiæ miniſteriis
 accenſerentur.

Seminarium Eccle-
 ſiæ Clerici, ſicut ap-
 pellati non ſunt
 propria, diuſi olim.

1. Pet. 5. 3

Oſtiarij.
 Acoluthi.

* Vide ſupra, ſect.
 1. cap. 39. ſec. 22.
 23

Tercerè Eccleſiæ ſe-
 ri obſeruatiſſe præſcri-
 ptū Apoſtolorum,
 in Miniſtrorū voca-
 tione, quantum ad
 prima duo capita,
 de quibus cap. 3.
 ſect. 10. 12.

10 Quod primū & ſecundū in miniſtrorum vocatione eſſe dixi-
 mus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat:
 in eo Pauli præſcriptum & Apoſtolorum exempla vetus Eccleſia ſequu-
 ta eſt. Solebant enim ad eligendos paſtores cum ſumma reuerentia ac
 ſolicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam exami-
 nis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinā ad illam Pauli amul-
 ſim exigebant. Tantum peccarunt, hic non nihil immodica ſeueritate,
 quòd

quod plus requirere voluerit in Episcopo quam Paulus requirat: ac præ-
ferim successu temporis cœlibatum. Verum in cæteris consentanea fuit
ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio
loco posuimus, quia scilicet ministros instituere debeant, nõ vnum
semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum
recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis: vt Cyprianus diligen-
ter excuset quod Aurelium quendam inconsulta Ecclesia lectorem con-
stituerit: quia id præter morem, tamen non sine ratione factum fuerat.

Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos
antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio pon-
derare. Verum quia in minoribus illis exercitiis non multum erat peri-
culum: quod ad diuurnam probationem & non magnam functionem as-
sumerentur, rogari consensus plebis desinit. Postea in reliquis quoque or-
dinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac Presbyteris iudicium de-
lectumque ferè permittit, vt cognoscerent quanam idonei ac digni foret:
nisi forte quum parochiis noui Presbyteri destinabantur: tunc enim loci
multitudinem nominatim consentire oportuit. Nec mirum est quod
retinendo suo iure populus hæc in parte minùs sollicitus fuerit: nemo e-
nim Hypodianaus habebat qui non longum sui experimentum in cleri-
catu, sub ea quæ tunc erat disciplinæ severitate, dedisset. Postquam in eo
gradu probatus fuerat, diaconus constituebatur: inde ad presbyterij ho-
norem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de
quo non reuera multis annis habitum esset sub populi oculis eximium.
Et erant multi Canones ad puniendos eorum vitia: vt Ecclesiæ malis Pres-
byteris aut Diaconis non grauareretur, nisi remedia negligeret. Quanquã
in Presbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus: quod etiam
restatur Canon primus distict. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique om-
nes ordinationes ideo statim anni temporibus fiebant nequis clancu-
lum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testi-
bus promoueretur.

11 In eligendis Episcopis diuina populo libertas fuit conseruata,
nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in cõ-
cilio Antiocheno veritum est, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo pri-
mus diligenter confirmat. Hinc istæ sententiæ, Is eligatur quem clerus &
plebs aut maior numerus postularint. Item, Qui præfaturus est omnibus,
ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficatur,
necesse est vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus,
à plebe expectus fuerit: & à prouincialibus cum metropolitani iudicio
consecratur. Adeo autem cauerunt sancti patres ne villo pacto imminue-
retur hæc populi libertas, vt quum synodus vniuersalis Constantinopo-
li congregata Nestarium ordinaret, id facere noluerit sine totius cleri
& populi approbatione: vt sua ad synodum Romanam epistola testata est.
Proinde quum Episcopus quispiam successorem sibi designaret, non a-
liter ratum erat quam si totus populus scisceret. Cuius rei non modò e-
xemplum, sed formulam quoque habes apud Augustinum in nomina-
tione Eradij. Et Theodoricus, quum refert Petrum ab Athanasio succes-
sorem nominatum, continuo adiungit, sacerdotalem ordinem ratum id
habuisse, magistratum & primores populùmque vniuersum sua accla-
matione approbasse.

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitum in Laodi-
censi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit vt
tot capita vno sensu rem aliquam bene componant: & ferè illud verum
est, Incertum sciendi studia in contraria vulgus. Verum huic periculo
adhibuitur erat optimum remedium. Primum enim soli clerici elige-

In 3. cap. electionis
Ministorum, de quo
cap. 3. sect. 11. 13 nõ
eãdem semper suis
se obseruatione vt
teris Ecclesiæ.
Lib. 2. epist. 5

Cur populus minus
solicitus fuerit in
retinendo suo iure.

Cur omnes ordina-
tiones fieri soleerẽ
statim anni temporibus.

Epist. 90. cap. 2.
Populi libertas in
eligendis olim Epif-
copis, ne quo pacto
imminueretur ca-
uerunt sancti Pa-
tres. Vide Calu.
Act. 14. 23. & cap.
15. 22. & ea 21.
22. & cap. 23. 4.

Epist. 110. Habetur
apud Theodoricum
lib. 4. cap. 20

Cap. 13

Quæ moderatè ob-

seruata fuerit in e- bant: quem elegerat, offerebant magistratui, vel senatui ac primoribus. ligendis Episcopis, illi, habita deliberatione, electionem, si iusta videbatur, consignabant: siue à multitudine si minus, eligebant alium quem magis probarent: tum ad multitudi- incipiebatur. siue nem res leseretur, quæ tamen si præiudiciis illis non alligaretur, minus ad eam eandem res tamen tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantum id desorbatur: habebat ut sciret ut quem potissimum ex peteret: auditis popularium vo- hic, & sic. 13. Pide tis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præ- & sect. 14. circa ficere, nec tamen si altis populi desiderijs obsequi necesse habebant.

medium.

Epist. 87

Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda sunt vota ci- uium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis: aliter (inquit) fieri nulla ratio sinit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicensis, quam ne ab inconsi- derata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potius sua prudentia & grauitate stultas eius cupiditates, si quando opus fuerit, re- primant.

13 Hæc eligenditatio adhuc ætate Gregorij valebat, & verisimile est diu postea durasse. Erant apud eum plurimæ epistolæ quæ luculentum huius rei testimonium dant: quoties enim de creando alicubi nouo Episcopo agitur, scribere solet ad clerum, ordinem & plebem: interdum etiã ad duces, prout est regimen ciuitatis constitutum. Quod si ob incom-

Id quoque episc. cõ- pluribus.

positum Ecclesiæ statum vicino alicui Episcopo inspectionem in ele- ctione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium sub-

Lib. 2. Episc. 69. dist.

13. cap. In nomine.

scriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Episco- pus esset Constantius quidam, & ob incurSIONES barbarorum multi Mediolanensium Genam confugissent: non aliter fore legitimam electio- nem putat quàm si ipsi quoque in commune conuocati assensu fuerint.

Imò nondum anni quingenti effluerunt ex quo Nicolaus Papa de Ro- mani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardina- les Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine recitat illud quod nuper citauit Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quod si ita inualerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vbe e- gredi cogantur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantum Ecclesijs requirebatur, Romana & Constantinopolitana: quòd illic duæ imperij sedes essent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id pro- pter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extra ordinatum fuit. Romæ autem tantum olim valuit imperatoris auctoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis con-

Epist. 5. lib. 1

stitutum esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus. Hoc autem motus fuit vt quum aliquem designassent ordo, clerus, ac po- pulus, ad imperatorem statim referret ille, vt vel scisceret electione sua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini re- pugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum esse vt sublata canonica electione, rex pro- sua libidine Episcopum constituat, & à Metropolitano non esse consecrã- dum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliu tenim est, spo- liare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnus hominis libidinem transfe- ratur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua auctoritate legi- timam actionem confirmet.

Hic, & sect. 15. tra

Actum, quo non veteris Ecclesie ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem

vel consecrationem, Græci *χειροτονία*, interdum etiam *χειροθεσία* vo *postelectionem* ini-
 caruunt: licet *χειροτονία* id genus electionis proprie dicatur vbi declaran-
 tur suffragia in inuicem eleuatione. Extrat autem decretum Niceni concilii *Ministri. Hec*
 liij, vt Metropolitæ cum omnibus prouinciæ Episcopis conueniat ad eum *autẽ erat postremũ*
 qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetu-
 dine, aut alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conue-
 niant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. At-
 que hic Canon quum desuetudine obsoleceret, pluribus deinde syno-
 dis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicumque executionem *ex quatuor. que in*
 non haberent, ideo adesse iuebantur quò grauius de doctrina & mori-
 bus ordinandi haberetur examen: neque enim sine examine res petage-
 batur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post electionem vocari, sed ele-
 ctionem interesse olim solitos: atque in eum finem vt essent quasi mode-
 ratores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. *Vbi enim dixit plebi esse **Vide sect. 11.*
 potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: ali-
 quanto post subiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina at-
 que Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque &
 ferè per prouincias vniuersas teneret) vt ad ordinationes rite celebra-
 ndas, ad eam plebem cui propositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouin-
 ciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsentè.
 Sed quum tardius interdum cohererentur, & periculum esset ne illa mora
 abuterentur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si de-
 signatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum con-
 fecerent.

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus
 inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi conceder-
 et. Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factum est,
 quàm bona aliqua ratione. Nec multò post, aucta iam Romanæ sedis au-
 thoritate, obtrinit altera adhuc deterior consuetudo, vt totius ferè Italiæ
 Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduertente Iacet ex
 epistolis Gregorij. Paucis tantum ciuitatibus, quæ non ita facilè cessa-
 rant, antiquum ius seruatum erat: vt de Mediolano exemplum illic ha-
 betur. Fortassis solè metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebant
 enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi
 conuenire in ipsam primatiam ciuitatem. Cæterum ritus erat *manuum **Vide cap. 19. sect.*
 impositio. Nihil enim præterea ceremoniarum adhibiturum lego: nisi *28. 31.*
 quòd aliquem ornatum in solenni cœtu habebant Episcopi, quò à reli-
 quis Presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & Diaconos sola
 manuum impositione ordinabant: sed suos Presbyteros quisque Episco-
 pus cum Presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem
 agebant omnes: quia tamen præibat Episcopus, & quasi eius auspicijs res
 gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe ha-
 bent, non diffidere alia re ab Episcopo Presbyterum, nisi quia ordinandi
 potestatem non habeat.

*Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide
 Papatus.*

CAP. V.

Nunc ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana
 sedes ac omnes eius satellites, totamq; hierarchiæ illiusquam per-
 petuò in ore habent imaginem ob oculos ponere oportet: ut
 est ac cum illo quem descripsimus, primæ ac veteris Ecclesiæ conferre:
 quò ex comparatione cluceat qualem Ecclesiam habeant qui in hoc solo
 titulo ad nos grauandos vel potius obruendos ferociunt. Præstat autem à

De *Vocatione* in-vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur *vum*, qui *regimen* ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quàm fideliter *Ecclesiæ* haberi se nus suum impleant. Dabimus autem primum locum *Episcopis*: quibus dicunt in *Papatu*: vtinam hoc honori esse possit, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminero in quo scripti genere nunc verfer: nec orationem meam, quæ ad simplicem doctrinam composita esse debet, vltra suas metas diffuere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdidierunt, quales hodie *Episcopi* passim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obsoletum est: quòd si quis habetur doctrinæ respectu, iurisconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimum quenuque fuisse electum qui sacræ doctrinæ aliquid teneret. Supetioribus seculis non ideo patco, quòd multo meliora fuerint, sed quòd de præsentis modò Ecclesia nobis quaestio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut prope modum nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres *Canones* iudicassent. Qui non fuit ebrius, fuit scortator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundum vetustos *Canones* hominem ab *Episcopatu* excludunt. Hoc verò longè absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes, *Papæ* concessione, *Episcopi* sunt facti. Eò impudètiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigiosum flagitium horrerent, quòd ab ipso naturæ sensu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religiosæ fuerint electiones, vbi tam supina negligentia fuit.

Quales *Episcopi*, quoad ad doctrinam, in *Papatu* eliguntur.

Quod ad mores: de quo & in fine sec. 1. & 3.

Pueri quoque sunt *Episcopi* in *Papatu*. Vide sect. 6. 9.

Totum ius populi in *Episcopis* sublatum perperam in *Papatu*, & ad *Canonicos* translatum.

2. Iam in eligendo totum illud ius populi sublatum est. *Vota*, assensus, subscriptiones & omnia eiusmodi euauerunt: ad solos *Canonicos* integra potestas translata est. Illi in quem volunt, conferunt *Episcopatum*: eum mox in conspectum plebis producunt, sed adorandum, non examinandum. Atqui reclamat *Leo*, nullam rationem id sinere, ac violentam impositionem esse pronuntiat. *Cyprianus*, quum fluere ex iure diuino testatur ne fiat nisi ex consensu populi, pugnare diuersum morem cum verbo Dei ostendit. *Tor synodorum* decreta ne secus fiat seuerissimè prohibent: ac, si factum sit, iubent esse irritum. Si hæc vera sunt, nulla hodie neque diuino neque *Ecclesiastico* iure *Canonica* electio in toto *Papatu* superest. Verùm etiam si nihil aliud mali foret, qui tamen hoc

* *Frisiola* excusatio excepti populi sui iuris quæ tamè mendax esse cunctatur. sect. 2. & ostenditur esse tãdè medicina verbo: ipso inuenitur. vide sec. 7.

* *Altera* *frisiolæ* excusatio, quum non minus in leges de excandis *Episcopis* succent *Canonici*, quoniam diuini populi in Dei verbum.

excusare poterunt quòd ita spoliauerint suo iure *Ecclesiæ*? Atqui ita, inquit, exigebat temporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magistratus plura valebant odia & studia in assumendis *Episcopis*, quàm rectum sanumque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit sanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo succurrat? Sed est, inquit, ipsis *Canonicis* exactè præscriptum quid sequi in electione debeant. Sed an dubitamus quin sanctissimis legibus olim plebs se astingi intelligeret, quum videret sibi regulam è verbo Dei propositam, dum ad *Episcopum* eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua describit veram *Episcopi* effigiem, merito plurius esse debebat quàm infinitæ *Canonum* myriades. Sed nihilominus, pessimo affectu corrupta, nullum habebat legis à turpitudinis rationem. Sic hodie et si optimæ scriptæ sunt leges, manent tamè in chartis sepulte. Interim vt plurimum moribus receptum est, & (quasi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebriosi, scortatores, aleones passim ad hunc honorem promouantur: parum dico: vt *Episcopatus* adulteriorum & lenociniorum sint præmia.

præmia. Nam quum venatoribus & aucupibus dantur, præclare res cecidisse existimanda est. Tantam indignitatem vlllo modo excusare, nimis improborum est. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præscribebat Dei verbum, oportere Episcopum esse irreprehensibile, *1. Tim. 3.* doctorem non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi provincia à populo ad istos translata est? Quia scilicet inter populi tumultus & factiones verbū Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab istis rursus nō transferatur, qui non modò leges omnes violant, sed abiectō pudore, libidinose, avarè, ambitiose, humana diuinis commiscēt & confundunt?

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuisse inuentum. *Qua occasione & sæpe in Episcopis eligendis tumultu itas olim fuisse vrbes legimus: nec tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare ausus est. Aliis e-* *quibus gradibus ty-* *ranno tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare ausus est. Aliis e-* *rann s' vsurpata in* *electione Episcopo-* *rum.* ** Ordinatio Episco-* *porum in Papatu,* *merum ludibrium.* ** Nominatio Episco-* *porum concessa prin-* *cipes à Romano* *Pontifice.* *Ordinatio autem nihil aliud est quàm nuerum ludibrium. Species enim ex-* *aminis, quam illic ostentant, adeo inanis est & ieiuna, vt omni etiam Ra-* *mo careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrant principes à Roma-* *nis Pontificibus, vt nominarent ipsi Episcopos, in eo nihil noui damni* *fecit Ecclesia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapue-* *rant, vel certè furati erant, adempta est. Est hoc sanè foedissimum exem-* *plum, quòd ex aula mittuntur Episcopi ad occupandas Ecclesias, & pio-* *rum principum esset à tali corruptela abstinere. Est enim impia Ecclesiæ* *spoliatio, quorū alicui populo ingeritur Episcopus quem non petierit,* *vel saltem libera voce approbat. Verùm inordinatus ille mos qui in Ec-* *clesiis iam pridem fuit, occasionem principibus dedit vt presentationem* *Episcoporum sibi sumerent. Maluerunt enim suum esse beneficium,* *quàm eorum in quos nihilo plus id competebar, & qui non minùs per-* *peram eo abutebantur.*

4 En præclara vocatio, cuius causa Episcopi Apostolorum successo *Quales presbyteri* *res se esse iactant. Presbyteros autem creandi ius sibi solis competere di-* *creentur in Papa-* *cunt. Sed in hoc pessimè corrumunt vetus institutum, quòd non Pres-* *tu: nec presbyteros* *byteros sua ordinatione creant qui populum tegant ac pascant, sed Sa-* *esse sed Sacerdotee* *cerdotes qui sacrificent. Similiter, quū Diaconos consecrant, nihil agunt* *qui sacrificent, tra-* *de vero ac proprio ipsorum officio: sed ad certas modò ceremonias cir-* *statur hic & sic 5.* *ca calicem & panem ordinant. At in Synodo Chalcedonenſi contra* *Distinc. 70. cap. 1.* *fancitum est, ne fiant absoluz ordinationes, hoc est, quin locus simul* ** Decretum Synodi* *assignetur ordinatis vbi munus suum exerceant. Hoc decretum duplici* *Chalcedonenſis du-* *nomine vtilissimum est, Ne oneretur Ecclesiæ superuacuo sumptu, & in* *placiter rule, aludi-* *homines otiosos expendatur quòd erogari pauperibus debet. Deinde vt* *tur multipliciter à* *ij qui ordinantur, cogent non se ad honorem promoueri, sed munus* *Romanensibus.* *sibi mandari ad quod obeundū solenni testificatione obligentur. At Ro-* *manenses magistri (qui nihil in religione curandum putant) præter ven-* *tre) primò titulum interpretantur redditum qui ad alimoniam sufficit:* *siue ex patrimonio sit, siue ex sacerdotio. Itaq; quum Diaconum vel Pres-* *byterum ordinant, nihil solliciti vbi debeant ministrare, ordinem illis* *conferunt, si modò satis diuites sint ad se alendos. Verùm quis hominum* *hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilij decretum, sit annuus pro-* *uentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones Episcopos* *damnabant eorum alimonia, quos sine idoneo titulo ordinasset, quò* *sic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excoꝝgata est* *quæ eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicumq; titulo*

promittit eo se fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione de-
pellitur. Taceo mille fraudes quæ hæc fiunt: vt quum alij inanes sacerdo-
tiorum titulos mentiuntur, vnde quinque asses annuatim conficere ne-
queant: alij sub arcana stipulatione sacerdotia commodato accipiunt
quæ statim reddituros se pollicentur, sed interdum non reddunt. Et alia
eius generis mysteria.

5 Verum etiam si illi abusus crassiores tolerentur, an non illud sem-
per absurdum est, Presbyterum constituere cui locum nullum assignes?
neminem enim ordinant nisi ad sacrificandum. Acqui legitima Presby-
teri ordinatio est, ad Ecclesiæ gubernationem: Diaconi, ad eleemosynæ
procuracionem vocari. Multis quidem pompis adumbrat id quod agunt:
quò specie ipsa veneratione apud simplices habeat: sed apud bonos quid
valere possint istæ larvæ, vbi nihil solidi, aut veri subest? Nam ceremo-
nias adhibent vel ex Iudaismo accersitas, vel ex scriptis confictas: quibus

* Examen in dignis Presbyteris in Papatu iudicium.

abstinere latius foret. * De vero autem examine (vmbra enim illam
quam retinent nihil moror) de populi consensu, de aliis rebus necessa-
riis, nulla mentio. Vmbra voco ridiculas illas gestulationes, ad ineptam
ac frigidam veuistatis imitationem compositas. Habent Episcopi
suos vicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid an
legere suas Missas possint: an vulgare aliquod nomen, quod in lectione
occurret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnus significatio-
nem nouerint: neque enim necesse est vt vel vnus versiculi sensum red-
dere sciant. Neque tamen adhuc sacerdotio repelluntur qui in his quo-
que puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ
commendationem attulerint. * Eiusdem farinae est quòd quum ad altare
admoventur ordinandi, quæritur ter voce non intellecta, sine digni
honore. Respondet vnus (qui eos nunquam vidit, sed nequid formulæ
desit, has partes habet in fabula) Digni sunt. Quid in venerandis istis Pa-
tribus accusas, nisi quòd in tam apertis sacrilegijs ludendo, Deum & ho-
mines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei possessione sunt,
putant id sibi iam licere. Quisquis enim contra hæc tam clara tamque
atrocia flagitia hircere audet, quasi qui sacra Cereris in apertu olim pro-
tulerat, ad capitale iudicium ab ipsis rapitur. An hoc facerent si quem pu-
tarent esse Deum?

** Ridicula interro-
gatio etiam ad alta
resistitibus se Pres-
byteris.*

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cū
ordinatione, nunc prorsus est separata) quanto melius se gerunt: Est au-
tem apud eos multiplex ratio: neque enim soli Episcopi conferunt sacer-
dotia: & in his etiam quorum vocantur Collatores, non semper plenum
ius habent: sed alij præsentationem habent: ipsi autem Collationis titulu
retinent, honoris causa. Accedunt etiã nominationes ex scholis, resigna-
tiones, vel simplices, vel permutationis causa factæ: rescripta commenda-
ticia, præuentiones, & quicquid tale est. Verum ita se omnes gerunt vt nul-
lus eorum possit alteri quippiam exprobrare. Sic contendit: vix centesi-
mum quodque beneficium hodie in Papatu sine simonia conferri: qua-
liter * simoniam veteres definierunt. Nō dico omnes numerato pretio e-
mte: sed ceddō mihi vnū ex viginti qui nulla obliqua commendatione
ad sacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios
parentum autoritas: alij obsequijs fauorem sibi conciliant. Denique in
hunc finem cōferuntur sacerdotia, non vt Ecclesijs sic prospectum, sed iis
qui accipiunt. * Itaq; Beneficia appellant, quo nomine satis declarāt se
nō alto loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel cōciliant
fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto q; in ton-
sores, coquos, mullones, atque eius fecis homines hæc præmia cōferun-
tur. Iam verò nullis ferè huiusmodi magis hodie petstrepunt iudicia quàm
ob

*De beneficiorum col-
lationibus in Papa-
tu multiplicibus.*

* Vnde Calu. c. 8. 21

** Cur sacerdotia Be-
neficia dicantur in
Papatu.*

gō sacerdotia: vt dicas nihil aliud quā prādam esse canibus obiectā ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile est, Pastores vocari qui in Ecclesię possessionem, quasi in hostile prādiū irruerint: qui forē sibus iurgiis eucierint: qui pretio redemerint: qui sordidis obsequiis emeruerint: qui pueri vixdum balbutientes, eam, ceu hæreditariā à patris & cognatis, interdum etiam à partibus spurij creuerint?

7 An vnquam eò progressa esset populi, quantumuis corrupti & ex *Prodigiosum flagitium passim vsitatum in Papatu, ab vno homine teneri plures Ecclesiis.* legis, licentia? Sed hoc quoque maius portentum est, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui seipsum regere non potest) quinque aut sex Ecclesiis gubernandis præficatur. Videre est hodie in aulis Principum a-
dulescentes ter Abbates, bis Episcopos, semel Archiepiscopos. Passim v-
pro sunt Canonici, quinque, sex, septem sacerdotiis onusti: quorum nullā
profus nisi in recipiendo prouentu curam habent. Non obiciam, ver-
bum Dei vbique reclamare: quod iam pridem desit apud eos habere tā-
tillum momenti. Non obiciam, multas seuerissimas sanctiones in pluri-
bus Conciliis contra hanc improbitatem esse factas: nam has quoque,
quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque esse prodigiosum
flagitium, quòd Deo, naturæ, & Ecclesiastico regimini profus aduerse-
tur, vt vnus prædo pluribus simul Ecclesiis incubet: vt Pastor nominetur,
qui gregi suo adesse, etiam si velit, nequeat: & tamen (qua sunt impuden-
tia) tam abominandas scēditates Ecclesię nomine prætexunt, quò ab om-
ni reprehensione eximant. Quinetiam, si Deo placet, in istis nequitiiis
continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectum esse iactant
ne Ecclesia periret.

8 * Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) vi-
deamus quā fideliter munus suum exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic *Quam infideliter munus suum exer- ceant sacerdotes oēs incognitus fuit veteri Ecclesię: & habere talem in Ecclesia locum, adeò in Papatu, siue sint cum monastica professione pugnat, vt quum olim ex monasteriis in ele Monachi, siue Secu rum coopertentur, monachi esse desinerent. Atq; adeò Gregorius, cuius lars, vt Canonici, tempus multū scēsis habuit, hanc tamen confusionē fieri passus non est. Decani, Capellani, Vultenim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: q; monachus si- Priopositi, Episco mul esse & clericus rite nemo queat: quum alterū alteri sit impedimēto. pi, Parochiarū Re Nunc si interrogem quomodo munus suū bene impleat quem Canones Flores: tractatur nō esse idoneum declarant: quid obsecro, responsum? Citabunt mihi hęc, & scēt. 9. 10. scilicet abortiua illa decreta Innocētij & Bonifacij, quibus monachi ad 11. 12.*

sacerdotij honorē & potestātē sic recipiuntur, vt in monasteriis suis ma *Epist. 11. lib. 3*
neant. Sed quæ ista est ratio, vt in doctus quiuis asinus, simul ac Romanā *Monachatus, & sedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verū de Presbyteri officij, hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitum esse non possunt simul in Ecclesia puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nā Hieronymus cohæere ex disci- se officium sacerdotis agere negat, quū inter monachos degit: scē q; vnum plura veteris Eccle ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verū, vt hoc illis demus, quid scē. De Monachis tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nōnulli concionantur: reliqui plura vide cap. 13. omnes monachi vel cantillant, vel demurmurant Missas in suis latib; sic. 8. 9. 10. 11. 12. 13. lis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut muneris 14. 15. 16. 17. 21 natura patiat. Quum Scriptura palām testetur, Presbyteri esse pro- priam Ecclesiam regere, annon impia est profanatio, aliò transferte, i. Act. 20. 23 nō penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinan- tur, nominatim vetantur facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniun- git. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro con- tentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici mune- ris gerere præsumat. Negent si poterunt, apertum esse Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri, vt à vero & germano officio ablineat,*

& eum qui nomen habet, rem non posse habere.

Sacerdotes secularis, quidam mercenarii, quidam beneficij. 9 Vemo ad secularis: qui partim bene ficiarij sunt (vt loquuntur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant missando vel canendo, & quasi collecta inde stipe victitant. Beneficia autem curam animarum habent, vt Episcopatus & parochia: aut stipendia sunt hominum delicatiorum, qui cantillando victum acquirunt: vt praebendae, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellaniae, & similia. Quamquam, rebus sursum deorsum in conuersis, Abbatiae & Prioratus non tantum secularibus Presbyteris, sed pueris quoque priuilegio (id est vulgari & visitata consuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet, qui in diem victum quaerunt, quid aliud facerent quam quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituunt ad quaestum: praeterim in tanta multitudine quanta nunc orbis scatet. Itaque quum pullam mendicare non audeant, vel hac via repitent se parum profecturos, velut canes famelici circumbeunt, & sua importunitate non secus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum veterem ingerant. Hic si verbis persequi coner quantum sit dedecus Ecclesiae, eò re diuise honorem & munus Presbyterij, nullus erit finis. Nò est igitur cur à me expectent lectores orationem quaerant flagitiosae indignitati respòdeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei praescribit, & vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere, & spirituale Christi regnum administrare: tales omnes sacrificij qui nullum nisi in Missarum mundinatione opus aut stipendium habent, non modò cessant in officio, sed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum est praeter altare in quo Christum sacrificent: quod non est Deo, sed daemone litare, vt alibi videbimus.

2. Cor. 4.

Canonicos &c. ne minimam quidem partem attingere officij verorum Presbyterorum, siue ministerij Ecclesiae.

10 Non attingo hinc extranea viria, sed duntaxat intestinum malum, quod in ipsorum institutione radicatus haeret Addam vocem, quae malè sonabit in eorum auribus: sed quia vera est, dicere oportet, eodem loco habendos esse Canonicos, Decanos, Capellanos, Praepositos, & quicunq; otiosis sacerdotiis aluntur. Quale enim Ecclesiae ministerium praestare queunt? Nam verbi praedicationem, curam disciplinae, & sacramentorum administrationem, tanquam onera nimis molesta à se depulcrunt. Quid ergo habent reliquum quo se veros Presbyteros esse iactent? Cantum scilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem? Si consuetudinem si vsum si longi temporis praescriptionem allegant: ego contra Christi definitionem regero, qua & veros Presbyteros nobis expressit, & quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quod si tam duram legem ferre nequeunt vt se Christi regulae subiciant, patiuntur saltem hanc causam ex autoritate primae Ecclesiae decidi. At nihilo melior erit ipsorum conditio, si ex vetustis Canonibus de eorum statu iudicetur. Qui in Canonicos degenerauerunt, Presbyteri esse debuerant, vt fuerunt olim, qui Ecclesiam cum Episcopo in commune regerent, & veluti collegae eius essent in munere pastoralis Dignitates illae capitulares, quas vocant, nihil prorsus spectant ad veram Ecclesiae gubernationem: multo minus Capellaniae, & reliqua ex talium nominum Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Christi, & veteris Ecclesiae obseruatio eos à Presbyterij honore excludit. Presbyteros tamen se esse contendunt: sed detrahenda est larua: sic repetemus, totam eorū professionem alienissimam esse ac remotissimam ab illo munere Presbyterorum, quod & Apostoli nobis describunt, & in prima Ecclesia te iustificauit. Omnes ergo eiusmodi ordinis quibuscunq; titulis insigniuntur, nouitij quum sint, certè nec Dei

*Dignitates Capitulares.
Capellaniae, &c.*

in si-

institutione, nec antiquæ Ecclesiæ obseruatione suffulti, locum nullū habere debēt in descriptione regiminis spiritualis, quod ore Domini ipsius consecratam Ecclesia recepit. Aut (si rudiū ac crassiū me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Præpositi, & eius farina otiosi ventres ne minimo quidem digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presbyteris necessariō requiritur, non est ferendum vt falso sibi honorem vsurpando, sanctam Christi institutionem violent.

11 Superfunt Episcopi & parochiarum rectores: qui vnam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis concederemus, eos habere pium & eximium munus, si quidem eo defangerentur: sed quum Ecclesias sibi commissas deferendo, earūque curam in alios reiiciendo haberi pastores volunt, perinde faciunt ac si munus pastoris esset nihil agere. Siquis sœnator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem se aut vinitorem esse profiteretur: si miles, qui assiduus fuisset in acie & castris, forum aut libros nunquam vidisset, proiuiscounselo se vendiraret, quis ferrer tam putidas ineptias? Atqui aliquando absurdū istij faciunt, qui videri volunt & nominari legitimi Ecclesiæ pastores, & tamen esse nolunt. Quotus enim quisque est qui vel in speciem Ecclesiæ suæ regimen obeat? Plurimi Ecclesiarum reditus tota vita deuorant, ad quas ne inspiciendi quidem causa vnquam accedunt. Alij semel quotannis aut veniunt ipsi, aut œconomum mittūt, nequid in locatione depercat. Quū hæc corruptela primū obreperet, priuilegijs se eximebant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum est vt quis in Ecclesia sua resideat: æstimant enim non secus ac villas, quibus vicarios suos, tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipse quoque natura sensus repudiat, pastorem esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

12 Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali semina extitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauitè alicubi conqueritur. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in melle rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus. Item, Quia charitatis viscera non habent, Domini videri volunt, patres se minimè recognoscunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos o Pastores, quæ agimus, qui mercedem cōsequimur, & operari nō sumus? Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministerium predicationis relinquimus: & ad pœnam nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui tantum erant in officio minus assidui vel seduli, quid, quæso, diciturus esset si videret ex Episcopis ferè nullam, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimum quemque suggestum semel tota vita conscendere? Nam de furoris ventum est vt vulgò existimeretur res Episcopali dignitate inferior, cōcionem ad populū habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuebatur in totum ordinem: quem tamen credibile est fuisse tunc non paulò integriorem quàm nunc sit.

13 Quòd si quis totum hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papisma est, rite perpendat ac excuiat, reperiet nullum esse spoliarium, in quo licetiosius sine lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione adeò dissimilia sunt, imò aliena, adeò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt, adeò cum natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo fieri iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionem tam inordinati regiminis obtendunt.

Episcopi, item parochiarum rectores, videri volunt, & nominari legitimi Ecclesiæ pastores, esse nolunt.

Homil. 17. Gregorij & Bernardi de ætate ordo sacerdotum haud paucè integris erat, quæ nunc sit: & tamen inuebantur illi in totum ordinem, quasi celsitorem, & officij defertorem.

Tota facies gubernationis Ecclesiasticæ in Papatu, est spoliarium, tyrannicè Antichristi, desolata, & vastata, plenum chaos.

NOs (inquiunt) sumus Ecclesie columnę, religionis antistites, Christi vicarij, fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipes loquantur, istis ineptis per petuò superbiunt. Quoties verò istuc iactabunt, quam ab eis vicissim quid habeant cum Apostolis commune Nō enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnū tyrānidem Antichristi esse asserimus, cōtinuò excipiunt, esse venerabilem illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimē, vt ipsi per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenū chaos somniarent, vbi Episcopi vel rudes vt plurimum agni sunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimēta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & si qui doctiores sunt (quod tamen ratum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant quàm splendoris & magnificentie titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm futor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissipatione sic confusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternę illius ordinationis ampliùs appareat.

14 Quid si ad mores descendamus: vbi erit illa lux mundi quā Christus requirit? vbi sit terrę? vbi illa sanctitas quę velut perpetua censura esse possit? Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu molli- tie, deliciis, omni deniq; genere libidinum, nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturę, fraudis, preditionis, perfidie magistri: nusquam tantum ad nocendum vel solertie vel audacie. Taceo fastum, superbiam, rapacitatem, sæuitiam. Taceo dissolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus vt vetendum non sit nequid nimium exaggerare videat. Vnum dico, quod inficiari ne i; si quidem poterunt: Ex Episcopis ferè nullum: ex parochiarū præfatis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secudum veteres Canones sententia, non sit vel excommuniandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, ad eò præca illa disciplina, quę exactiorem censurā de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet. Eant nūc qui sub Romanę sedis vexillis & auspicijs militant, & de sacerdotali apud se ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorum distributio. Quamquam Diaconos suos ad eam rem minimè iam creant: nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de elemosynis, nihil de cura pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor: nam si spectemus quod faciunt, re ipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in missa tenent, inane simulachrum antiquitatis repræsentant: recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui motis vt ante Cene communi- nem se mutuò oscularentur fideles, & elemosynas ad altare deferrent: ita symbolo prius, deinde ipsa beneficentia charitatem suam declarabāt. Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribueret. Nunc ex illis elemosynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Luduur ergo Ecclesiam cum isto menda- ci diaconatu. Certè in eo nec cum Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habent. Ipsam verò bonorū dispen- sationem

Matt. 5 14
De morū corrupte-
las, & dissoluta in
omnibus vitæ par-
tibus licentia Sacce-
dotum, Episcoporum
& c. in Papatu.

De Diaconis Paps
sticis, & eorum in-
stitutione Vide
cap. 19. selt 32.

tionem aliò transtulerunt: & ita composuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulati hominibus prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, purarunt expositum esse prædæ ac direptioni quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit.

16 Hic totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, nō tantum con- turbata, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri urbani, qui facti hac præda diuites, versati sunt in canonicos, inter se diripiunt. Partitionem tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia saltem ex parte fuerat. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: altera verò quartâ ideo destinant Episcopis vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsu illam conferre debuerint: nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnâ timoris Dei in corde haberent, sustinerentne hanc conscientiam, quod quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltem cogitent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter, an Diaconia sit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant, faterietiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam depraedationem palam conuersa est.

17 Sed hæc vtuntur pulcherrimo colore, dicunt enim Ecclesiæ digni- tatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua se- cta quosdam ita impudentes vt audeant palam iactare, sic demum adim- pleri vaticinia illa quibus splendorem regni Christi describunt veteres Prophetæ, vbi regius ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Nō frustra, inquit, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimenta gloriæ tuæ Ierusalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insistam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perde- re non libet. Quæro tamen, Si quis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturus esset? Nempè reprehenderet eius stuporem, quòd quæ spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum ter- restrium, cælestem Dei gloriam, quæ lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimit eorum verba, nunquã minus abundauit Ecclesiã, quàm sub Apostolis: & tamè vim regni Chri- sti tunc maximè effloruisse omnes fatentur. Quid ergo sibi volunt illa sententiæ? Quicquid vsquam est pretiosum, sublime, præclarum, id oportere Domino subiici. Quod autem nominatim de Regibus dicitur, fasces submissuros Christo, diademata sua protekturos ad eius pedes, opes tuas consecratos Ecclesiæ, quando veriùs ac plenius exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relicto imperij insigni- bus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solen- nem penitentiam subiicit: quàm quum ipse & alij similes pij Principes

Hic & sect. 18. 19. ostenditur Papistam nullã reliquã habere Diaconiam, quum tota opum Ecclesiæ sitarum administratio, illic in sacrilegam depraedationem sit conuersa.

Refutatur impudẽtia quorundã Papistarum, qui dicere audent, luxum sacerdotum totiusq; Ecclesiæ Papalis esse splendore regni Christi prædictum à sanctis Prophe- tis.

*Psal. 77. 10
Isa. 52. 1, & 60. 6*

Theodosius,

ſua ſtudia & ſuas curas ad puram in Eccleſia doctrinam conſeruandam, ad ſouendos & protegendos ſanos Doctores contulerunt? At vero quàm non luxuriarint tunc ſuperuacuis opibus Sacerdotes, vna illa Synodi Aquileienſis, cui præerat Ambroſius, ſatis declarat, Glorioſa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Epifcopi nonnullas facultates, quibus conſpicuum Eccleſiæ decus reddere poterant, ſi puraſſent hæc eſſe vera Eccleſiæ ornamenta. Sed quum ſcirent Paſtorum officio nihil eſſe magis aduerſum, quàm menſarum delictiis, veſtium nitore, magno famulitio, magnificis palatiis ſplendere ac ſuperbire, humilitatem ac modeſtiam, imò paupertatem ipſam, quam Chriſtus inter ſuos miniſtros conſecrauit, ſequabantur & colebant.

18 Verùm ne hic ſimus longiores, iterum in breuem ſummam colligamus, quàm procul abſit ea quæ nunc eſt opum Eccleſiaſticarum vel diſpenſatio, vel diſſipatio, à vera Draconia quam & verbum Dei nobis commendat, & verus Eccleſia obſeruauit. * Quod in templorum ornatum conſertur, perperam collocari dico, ſi non adhibeatur is modus quem & ipſa natura ſactorum præſcribit, & Apoſtoli a liſique ſancti Patres, tum doctrinam tum exemplis præſcriperunt. At quid tale hodie in templis conſpicitur? Quicquid non dico ad præſentem illam ſingularitatem, ſed ad honeſtam aliquam mediocritatem eſt compoſitum, reſpuitur. Nihil omnino placet, niſi quod luxum & temporum corruptelam ſapiat. Interim tantum abeſt vt viuorum templorum iuſtam habeant curam, vt potius multa pauperum millia fame perire paſſuri ſint, quàm minimum calicem aut vreculum conſringant ad inopiam eorum ſubleuandam. Nequid grauius à me ipſo pronuntiem, hoc tantum pios lectores cogitare velim, ſi nunc Exuperium illum Tholoſæ Epifcopum, quem tetulimus, ſi Acarium, ſi Ambroſium, aut ſimilem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam ſint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum neceſſitate, quaſi ſuperfluas opes aliò transferri. Vt taceam, hos uſus quibus impenduntur (etiã ſi nulli ſint pauperes) multis modis noxios: viles verò nulla ex parte eſſe. Sed homines omitto. Bona hæc Chriſto ſunt dicata: eius itaque arbitrio diſpenſanda ſunt. Fruſtra autem partem hanc impenſam Chriſto ferent, quam præter eius mandatum proſoderunt. Quãquam (vt verum fatear) nõ multum de ordinatio Eccleſiæ reditu his ſumpibus decidunt. * Nulli enim ſunt tam opulenti Epifcopatus, nullæ tam opimæ Abbatix, nulla denique neque tam multa neque tam ampla ſacerdotia, quæ ad explendam ſacerdotum ingluuiem ſufficiant. Verùm dum ſibi volunt parcere populum ſuperſtitione inducunt, vt quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas ſtatuas, ad emenda vaſa, ad pretioſas veſtes comparandas conuocant. Ita hoc gurgite quotidianæ cleemoſynæ abſumuntur.

19 De reditu quem ex agris & poſſeſſionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quod iam dixi & eſt ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide adminiſtrent qui Epifcopi vocantur & Abbates. Quæ inſania eſt Eccleſiaſticum ordinem hic quætere? An in ſatellitij numero, ædium ſplendore, veſtitis & epularum delictiis, principum lauitias amulari eos decebat, quorum vitam oportuerat ſingulare frugalitatis, modeſtiæ, continentix, humilitatis eſſe exemplar? Quantum & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabileque Dei edictum turpis lucri appetentes eſſe verat, & ſimplici victu contentos eſſe iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, ſed in ampliffimas ſarrapias inuolare, demum imperia ipſa occupare? Si verbum Dei contemnunt, quid reſpõdebunt ad vetuſta illa Synodorum decreta? quibus ſtatuitur vt Epifcopus nõ procul ab Eccleſia hoſpitiolum habeat, vilem menſam, & ſupelle-

Tit. 1. 7.
Tit. 1. 7.
Tit. 1. 7.

* Vide lib. 1. ca. 11.
ſect. 7. 11. & lib. 2.
cap. 20. ſect. 30. &
ſup. cap. 4. ſect. 3. de
Templis, & eorum
de contruſtatu.

* Epifcoporum, Ab-
batum, & Sacerdo-
tum ingluuiem in
Papatu, Eccleſiaſti-
ca bona omnia ab-
ſumationum: h. 1. &
ſect. 19.

Concil. Carthug. 4.
cap. 14. & 15.

suppellestem. Quid ad illud Synodi Aquileiensis elogium, quo in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt mensulam eius pauperes & peregrini & cum illis Christus conuiuia nouerit, tanquam nimis austerum repudiabunt. Verùm quod statim subiicit pudebit eos diffiteri. Gloriam esse Episcopis, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin se omnes ignominie condemnent. Sed non est necesse diuùs hic eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonstrare sublatum esse iam pridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne ampliùs hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commédationem superbiant. Quod me abunde fecisse existimo.

De primatu Romanæ sedis.

CVP. VI.

HACTENVS eos recensuimus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiati, nunc in Ecclesiâ Papali titulum duntaxat retinent, vt re vera nihil aliud sunt quàm larvæ, vt ex cõparatione iudicaret pius lector qualem habeant Ecclesiâ Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. * Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanæ sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiâ, non attigimus: quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumptis originem, vt illæ superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, vt tempotum vitio profus degenerauerint, imò profus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac probè vnicum Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanæ sedi adhæreamus, ac in eius obedientia perseueremus. Hac, inquam, futura potissimum nituntur, quum nobis Ecclesiâ adimere & sibi vendicare volunt, quod retinent caput ex quo pendet Ecclesiæ vnitatis, & sine quo dissilire eâ ac disrumpi necesse est. Sic enim existimant, Ecclesiâ corpus esse quodammodo mutilum ac truncum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit subiecta. Itaque quum de hierarchia sua disputant, ab hoc semper axioma sumunt exordium: Romanum pontificem tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ, vicarium, eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliquam bene constitutam Ecclesiâ, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem, hoc quoque quale sit, excutendum est: nequid omittamus quod ad iustum Ecclesiæ regimen pertineat.

2 Hic igitur sit quæstionis status, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) seu Ecclesiastici ordinis rationem necesse sit sedem vnâ inter alias & dignitate & potestate eminere, vt sit totius corporis caput. Nos vero nimis iniquis legibus subiicimus Ecclesiâ, si hanc ei necessitatem sine verbo Dei iniicimus. Ergo si volunt euincere aduersarij quod postulant, ostendere eos primùm oportet æconomiam hanc à Christo esse institutam. In hanc rem citant ex Lege summum sacerdotium, summum item iudicium, quod Deus Hierosolymis instituit. At facilis est solutio, eaque multiplex, si quidem vna illis non satisfaciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuersum orbem extêdere nulla ratio cogit. imò gentis vnus & totius orbis longè diuersa erit ratio. Quia vndique ab idololatriæ septi erant Iudæi, ne religionum varietate distraheretur, cultus sui sedem in medio terræ sinu Deus collocauit, illic vnum antistitem præfecit, quem omnes respicerent, quò meliùs in vnitatem contine-

Brenis ἀνακταλαίσσις capitis 4, & 5.

* Non esse ex Christi instituto, neque ex veteris Ecclesiæ vsu, Primatum Romanæ sedis, ostenditur hic, & sic. 2334. Vide Calu. aduersus cõcilium Tridentinum. Item aduersus Theologos Pansificos.

Resoluitur argumenton primum deservum Papatu Roman, duabus rationibus. Hoc ipsion Steucus Numer. 5. quem sciete videt Erasimus ad cõserbens.

Prima ratio.

rentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffusa est, vni dari Orientis & Occidentis modera tionē, quis non videat esse profus absurdum? Petinde enim est ac liquis contendat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia agei vnus non plures præfectos habeat. Sed est altera etiamnum ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuisse Christi nemo ignorat: nunc translato sacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem portò translatum est? Non ad Papam sanè (vt ipse impudenter iactare audeat) quum hoc ad se eulogium trahit: sed ad Christū, qui vt solus munus ipsum sine vicario aut successore sustinet, ita honorem alteri nemini resignat. Non enim in doctrina modò, sed in propitiatione Dei, quam morte sua peregit Christus, & illa intercessione qua nunc apud Patrem fungitur, consistit hoc sacerdotium.

Heb. 7. 11.

Responsum secundū
argumenti defen-
sionem Papam Ro-
manū hinc & sic. 4.
estenditur q. Petrus
nō primipatu in
Ecclesia habuisse ne
que inter aposto-
los, sed. etiam 5.
6. & 7.

* Matt. 16. 18.

* Ioh. 21. 15.

1. Pet. 5. 2.

Ioh. 20. 23.

2. Cor. 5. 18.

& 10. 16.

3 Non est igitur quòd exemplo isto, quòd temporarium fuisse vide-
mus, quali perpetua lege, nos obstringant. Ex Nouo testamento nihil ha-
bent quòd in sententiā suā confirmationem proferant nisi quòd vni di-
ctum est, Tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo Ecclesiā meam.
* Item, Petre amas me? pasce oues meas. Verūm vt vtrinq; sint illāz pro-
bationes, ostendant in primis oportet ei mandari potestatem in omnes
Ecclesias qui pascere Christi gregem iubetur: nec aliud esse ligare & solu-
ere, quàm toti mundo præsidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domi-
no acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascant Eccle-
siam. Hinc colligere licet aut illa Christi voce nihil præ aliis datum esse
Petra: aut Petrum, ius quòd acceperat, cum aliis ex æquo communicasse.
Verūm, ne frustra litigemus, habemus alibi claram ex ore Christi ex-
positionem, quid sit ligare & soluere: nempe retinere & remittere pecca-
ta. Modum verò ligandi & soluendi cum Scriptura tota passim ostendit,
tatum Paulus optimè declarat, quū dicit Euang. I. j. ministros habere man-
datum reconciliandi homines Deo, & simul potestatem habere exercen-
dæ vindictæ in eos qui beneficium respuerint.

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi men-
tionem faciunt, cum alibi perstrinxi, tum fusiùs paulò post explicandum
erit. Nunc tantum quid ex celebri illo Christi ad Petrum responso eli-
ciant, videre operæpretium est. Promisit ei clauēs regni cælorum: dixit,
quòdcunque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce
& ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio.
Nam & Papa libenter iniunctam Apostolis prouinciam omittet, quæ la-
boris & molestiæ plena suas ei delicias absq; lucro excuteret. Quoniam
Euangelij doctrina nobis cæli aperiuntur, elegantī metaphora insigni-
tur Clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur ho-
mines, nisi dum fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas ma-
gis constringit. Si hoc tantum sibi sumeret Papa, neminem fore puto qui
vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc successio laboriosa &
minimè lucrosa nequaquam Papæ arridet, iam inde nascitur litis prin-
cipiū, quid Petro Christus promiserit: Ego ex re ipsa colligo non nisi mu-
neris Apostolici dignitatem notari, quæ ab onere disungi non potest.
Nam si recipitur illa quam posui definitio (quæ non nisi impudenter re-
iici potest) nihil Petro hic datur quòd nō fuerit collegis etiam commu-
ne, quia alioqui nō modò personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa do-
ctrinæ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem
impingere? Neque enim efficient quin sicuti omnibus Apostolis eius-
dem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter ligandi
& soluendi potestate instructi fuerint. Christus (inquiunt) Petrum Eccle-

Math. 13. 20.

sic vniuersæ principem cōstituit, quum daturum se illi promisit clauēs.

Atqui

Atqui quod vni tunc promisit, alibi reliquis simul omnibus confert, & quasi in manum tradit. Si idem iuris concessum est omnibus quod vni *Iohan. 20. 23.* promissum, qua in re erit ille collegis superior? In eo, inquit, excellit *Soluitur tertium ad quod & communiter & seorsum accipit: quod aliis non datur nisi in eõ gumintum defenfo mune.* Quid sicum Cypriano & Augustino respondeam, non ideo id se *rum Papatus Ro-* cisse Christum vt hominem vnum alius præferret, sed vt Ecclesiæ vnitatem *mani.* tē sic commendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In persona vnus ho *De simp lic. prælati* minis Dominum dedisse omnibus clauces, vt omnium vnitatem denotaret. hoc vtique fuisse reliquos quod erat Petrus, pari consortio præditos & honoris & potestatis: sed exordiū ab vnitatem fieri, vt Ecclesia Christi vna mōstretur. Augustinus verò, Si in Petro non esset Ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo clauces. Si enim hoc Petro dictū *Hom. in Iohan. 50.* est, non habet Ecclesia: si autem Ecclesia habet, Petrus quando clauces ac *Homil. 11. Repet.* cepit, Ecclesiam totam designauit. Et alibi, Quum interrogati essent omnes, solus Petrus responderet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo clauces: quasi ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: iuum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitatis est in omnibus.

5 At illud, Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiam *Mat. 16. 18.* meam, nusquam alteri dictū legitur. Quasi verò aliud de Petro illic Christus prædicat, quàm quod Paulus & Petrus ipse de omnibus Christianis. *Ephes. 2. 20.* Ille enim Christum lapidem summum & angularem facit, in quo super *1. Pet. 2. 5.* struantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati, hac iun- *Risutatur quartū argumentū defenfo* ctura & compagine cum Deo nostro & inter nos coheræamus. Ille (in- *ni, hic eõ sect. 6.* quunt) præ aliis, quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in ædificio Ecclesiæ inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium: vetum vt primatū in alios eum habere ex eo deducant nō permittam. Quæ enim est isthæc ratio colligendi? Alios fetuore studij, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo potestatem in eos habet. Quasi verò nō meliori prætextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem Petro, quia tempore ipsum *Iohan. 1. 40. et 42.* antecessit, & Christo adduxit, sed hoc omitto. Priores sanè habeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse vt in cætu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, monendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

6 Quanquam nondū in ea disputatione sumus, tantum hoc in præsentia habere volo, nimis futiliter eos argumentati, quum ex solo Petri nomine impetium in Ecclesiam vniuersam struere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum iniud facere tentarunt, relatu quoq; nedū refutatione, indignæ sunt. In Petro fundatam esse Ecclesiā, quia dictum sit, Super hæc petram, &c. At nōnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quæ re clamat tota Scriptura, quid eorū autoritas aduersus Deū prætenditur? Imò quid de verbortū istorū sensu, quasi obscurus sit aut ambiguus, certamus: quū nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confessus erat Petrus suo & fratru nomine Christū esse Filiū Dei. Super hanc petram ædificat suā Ecclesiā Christus: quia vnicū est, vt ait Paulus, fundamentū, præter quod statui aliud non potest. Neq; hinc Patrum autoritate ideo repudietur quia eorum testimoniis destituar ad probandū quod dico si citare libeat: sed, quemadmodum dixi, nolo de te tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: præsertim quum hæc res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

In disputatione de Papatu Romano, Scripturam præcipuè attendendā, licet non desint Patrum testimonia quibus eueritur primatus ille.

Mat. 16. 16. 1. Cor. 3. 11.

7 Et tamen reuera nullus quæſtionem hanc ſoluere melius poteſt,

Pet. à ſuiſſe vnum quam ſcriptura ipſa ſi locos omnes conſideramus vbi docet quid munere
ex duodecim, parè ritus & poteſtatis habuerit Petrus inter Apoſtolos, qualiter ſe geſſerit, qua
reliquis. & ſciti, liter etiam fuerit ab ipſis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud
nò Dominum, neque reſertes quam fuiſſe vnum ex numero duodecim, pitem reliquis. & ſo-
aliud poſſe colligi cium, non Dominum. Refert quidem ad concilium ſiquid faciendum eſt,
ex ſcriptura.

Act. 15. 5.

1. Pet. 5. 1.

Act. 11. 3.

Ibidem 8. 14.

Gal. 1. 18. & 2. 8.

Galat. 2.

& quid tactu opus ſit, admonet: ſed alios ſimul audit, nec locum tantum
concedit dicendæ ſententiæ, ſed arbitrium illis permittit: vbi ſtatuunt,
ſequitur & obtemperat. Quum ad Pæſtores ſcribit, non mandat ex impe-
rio, quali ſuperior: ſed collegas ſuos facit, & comiter hortatur, vt inter
æquales fieri ſolet. Quum accuſatur quòd ad Gentes ingreſſus fuerit, et-
iam ſi id ſit immerito, reſpondet tamen & ſeſe purgat. Iuſſus à collegis
iſte cum Iohanne in ſamariam, non derreſtat. Quòd cum mittunt Apo-
ſtoli, eo declarant ſe minime eum habere pro ſuperiore: quòd obſequi-
tur & legationem ſibi mandatam ſuſcipit, eo fatetur ſibi cum illis eſſe ſo-
cietatem, non aduerſus eos imperium. Quòd ſi nihil iſtorum extaret, v-
na tamen epiſtola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis fa-
cile poteſt vbi duobus ſerè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm
ſe honore Apoſtolatus Petro eſſe parem. Hinc commemorat ſe ad Petrum
veniſſe, non vt ſubiectiõnem profiteretur, ſed tantum vt teſtium o-
mnibus faceret doctrinæ conſenſionem. Petrum quoque ipſum ni-
hil tale poſtulatiſſe, ſed dediſſe ſibi dexteram ſocietatis, vt communiter
in vinea Domini laborarent. Sibi non minore gratiam collatam eſſe
inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter
ageret Petrus, fuiſſe à ſe correctum, & reprehẽſioni paruifſe. Hæc omnia
palàm faciunt aut fuiſſe æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè
nihil plus poteſtatis fuiſſe Petro in reliquos quàm ipſi in illum habue-
rint. Atqui id, ſicuti iam dixi, ex profeſſo agit Paulus, ne quis ſibi in A-
poſtolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non
domini.

*Neque vile eſſe ſe
que ſua poſit, vt
vnu homo vniuer-
ſe Eccleſiæ præſit
tractat hic &
ſect. 9. & 10.*

8 Verum vt de Petro illis concedam quod petunt, fuiſſe ſcilicet Apo-
ſtolorum principem, & dignitate reliquos antecelluifſe: non eſt tamen
cauſa cur ex ſingulari exemplo vniuerſalem faciant regulam, & quod ſe-
mel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum lōge diuerſa ſit ratio.
Vnus inter Apoſtolos ſummus fuit: nepe quia pauci erant numero. Si v-
nus duodecim hominibus præfuit, an propterea conſequetur, vnus de-
bere centū millibus hominū præſiſi? Quòd duodecim vnū habuerint in-
ter ſe qui omnes regetet, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc homi-
num ingenium poſtulat, vt in quouis cœtu etiam ſi æquales ſint omnes
poteſtate, vnus tamen ſit veluti moderator, in quem alij reſpiciant.

Nulla eſt curia ſine conſule, nullus conſeſſus iudicium ſine præſtore, ſeu
quæſitore, collegium nullum ſine præfecto, nulla ſine magiſtro ſocietas.
Sic nihil abſurdū eſſet ſi fateremur Apoſtolos detuliſſe Petro talis im-
matum. Sed quod inter paucos valet, non pro vnũ trahendum eſt ad v-
niuerſum orbem tetractum, ad quem regendum nemo vnus ſufficit.

** Reſpondetur quin-
to argumento de ſen-
ſerunt Romanæ Pa-
patus.*

Atqui illud (inquiunt) non vnus in naturæ vniuerſitate quàm in ſingulis
partibus locum habet, vt ſit vnum ſummum omnium caput. Et huius
rei, ſi Deo placet probationem ſumunt à gruibus & apibus, quæ ſibi du-
cem vnum ſemper eligunt, non plures. Recipio ſane quæ præſentunt ex-
pla: ſed an ex toto orbe confluunt apes vt regem vnum eligant? ſi al-
uearibus contenti ſunt reges ſinguli. Itaque in gruibus vna quæque ca-
terua proprium regem habet. Quid inde aliud euincit quàm ſingulis
Eccleſiis debere ſuos Ep iſcopos aut vbi? "Ad ciuilia deinde exempla
nos vocant: citant Homericum illud, Οὐκ ἄρα ἕδον πολυκικραίων, & quæ
eodem

*" Solutio ſexti ar-
gument. de ſenſu
Romani Papatus.*

eodem sensu in monarchia commendationem leguntur apud prophetas scriptores. Facilis est responsio non enim hoc sensu vel ab Homero Vlyse, vel ab aliis laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnū duos non capere: & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis. *Lucanus lib. 1.*

9 Verum sit sanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia continere: quod est tamen absurdissimum. sed ita sit, non tamè propterea concedamus id ipsum in Ecclesie gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput, sub cuius principatu omnes inter nos coloremus, secundum eum ordinem & eam politice formā quā ipse præscripsit. Insigne in itaque iniuriam Christo faciunt quum eo prætexta volunt hominem vnum præesse Ecclesie vniuersæ, quia hæc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compietum & coanexum per omnem iuncturam subministrat, secundum operationem in mensura cuiusque membri, augmentum corporis facit. Vides vt omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides vt singulis membris tribuat certam mensuram, & finitam ac limitatam functionem: quod tum gratiæ perfectio, tum summa gubernandi potestas penes Christum vnum resideat? Nec me lateat quid cauillari soleant quum hoc illis obijciatur, Christum scilicet propriè vocari vnicum caput, quia sua autoritate suoque nomine solus regnet: sed istud nihil obstat quominus sub ipso sit alterū caput ministeriale (vt loquuntur) quod eius vices in rebus gerat. Verum hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderint hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo cœlesti capite fluere. Aut, si quid volunt apertius, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet in alium transferri nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. At qui non modò id nusquam legitur, sed reselli abundè ex multis locis potest.

10 Aliquoties viam Ecclesie imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Christus ascensu suo vultu sui præsentem nobis abstulit, ascendit tamen vt impleteret omnia. nunc igitur ipsum adhuc præsentem habet ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vitur non reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secundum mensuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo contulit alios quidem Apostolos, alios verò Pastores, alios Euangelistas, alios Diaconos, &c. Cur non dicit, vnū omnibus præfuisse qui vices suas gereret? Id enim locus maxime postulabat, nec vllō modo debuit omitti si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernande Ecclesie præfacit. Cur non potius, per caput ministeriale, cui vices suas mādauit? Vnitatem nominat: sed in Deo & in Christi fide. Homines nihil tribuit nisi commune ministerium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnā spem vocationis, vnum Deum, vnā fidem, vnum Baptisma, non etiam continuo addidit, vnum summum Pontificem, qui Ecclesiam in vnitatem contineat? Nihil enim aptius dici poterat, si iudem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille, non dubium quin representare illic penitus voluerit factum & spirituale Ecclesie regimen, quod posteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter ministros non modò nullam ponit, sed etiam

Altera solutio eius dem argumenti.
Christum omnino vnum semper caput esse totius Ecclesie.
Ephes. 4. 15.

Resutatur sermo la cauillans aduersum iurorum de capite ministeriali ex rei natura et Scripturae autoritate, hic & sic. 10.
Ibidem 1.
Ephes. 1. 22. & 4. 15 & 5. 23.
Colo. 1. 18. & 2. 10.
Ephes. 4. 10.

Ibidem 7. 11.

Ibidem 4. 4.

indicat nullam esse. Nō dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Christo capite cohererent. Illic non modō nullam ministeriale caput commemorat, sed operationem singulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique distributæ. Nec est quōd de comparatione cœlestis & terrenæ hierarchiæ sub argumenti defensoribus liter philosophentur. nam nec de illa tutum est ultra modum sapere: *Papatus Romani*. & in hac constitucnda non alium typum sequi oportet quàm Dominus ipse suo verbo delineauit.

Etiā si Petrus habuisset Primatū in Ecclesia, non tamē cessione semper maneret. vnde tamen euincit, sedem Romæ ita collosequi, sedem illius catam, ut quicumque sit vrbs illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat? Primatus Romæ quō iure hanc loco dignitatem alligant, quæ sine loci mentione data se debere tractatur est? Petrus, inquit, Romæ vixit, & mortuus est. Quid Christus ipse? non hic & scilicet. 12. et 13. ne Hierosolymis functus est Episcopatu dum vixit, & moriendo sacerdotij munus impleuit? Princeps Pastorum, summus Episcopus, caput Ecclesiæ non potuit honorem loco acquirere: Petrus longē ipso inferior potuit? nonne sunt ineptiæ istæ magis quàm pueriles? Christus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ sedit: Ergo illic collocauit sedem primatus. Nempe hac ratione sedem primatus debuerunt olim Israelitæ constituere in deserto, vbi Moses summus doctor & princeps Prophetarum ministerio suo functus erat, & mortuus.

Deut. 34. 5.

Ex hypothesi aduersariorū Antiochena Ecclesiā, potius quā Romanā Antiochena Ecclesiā primatum sibi iure vendicat. Fatentur fuisse olim primatum obtinere quod tamen non concedunt. 12. *quæst. i. c. Roga-rius.*

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur: Petrus, inquit, principatum habuit inter Apostolos, ergo Ecclesia in qua sedit hoc privilegium habere debet. Vbi autem primum sedit? Antiochiæ, inquit. Ergo Antiochena Ecclesia primatum sibi iure vendicat. Fatentur fuisse olim primatum obtinere quod tamen non concedunt. Antiochenos epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initio apud vos fuit, quæ postea, iubente Domino, huc translata est. Sic Antiochena Ecclesia, quæ olim prima erat Romani cedit sedi. Verum quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum sic iussisse? Nam si iure definienda sit hæc causa, necesse est respondeant, velintne priuilegium hoc personale esse, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus esse oportet. Si dixerint personale, nihil igitur ad locum: sin reale, ergo vbi semel datum est loco, nō admittit propter personæ vel mortem, vel discessum. Superest igitur ut mixtum esse dicant, tunc autem non simplex erit loci consideratio, nisi persona simul respondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facile euincam, Romani nulla ratione primatum sibi arrogare.

Ex hypothesi iur- sus aduersariorum, vel Antiochenam, vel Ephesinam, aut Ierosolymitanā Ecclesiam, secundum a Romano locū vè dicare sibi posse: quod nō vult Roma-ri. 13

Galat. 2. 9.

13 Estotamen translatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si ideo primas habet Roma, quod illic vsque ad extremū vitæ sedit Petrus: cui secundæ potius tribuntur quàm vbi sedem primam habuerat? Qui factum est igitur ut Antiochiam Alexandria præcederet? Qui conuenit discipuli vnus Ecclesiam superiorem esse sede Petri? Si cuique Ecclesiæ pro fundatoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Ecclesiis dicemus? Paulus nominat tres, qui videbantur columnæ esse, Iacobum, Petrum, & Iohannem: si in honorem Petri Romani sedi primus locus tribuitur, nōne proximum & tertium merentur Ephesina, & Hierosolymitana, vbi sederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchas vltimum locum habuit olim Hierosolyma. Ephesus ne vltimo quidem angulo herere potuit. Præteritæ sunt & aliæ Ecclesiæ, tum quas vniue fundauit Paulus, tum quibus alij Apostoli præfuerunt. Sodes Marci, qui vnus tantum ex discipulis fuit, honorem adeptus est. Aut

præpo-

præposterum illum ordinem fateantur fuisse: aut nobis concedant, non esse hoc perpetuum, vt cuique Ecclesiæ debeat honoris gradus quem quisque fundator habuit.

14. Quinquam quod de sessione Petri in Romana Ecclesia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod est apud Eusebium, præfuisse illic viginti quinque annos, nullo negotio refellit. Constat enim ex primo & secundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Christi morte fuisse Hierosolymis, venisse deinde Antiochiam: vbi quantum fuerit incertum est. Gregorius septem, Eusebius autem viginti quinque annos numerat. Atqui à morte Christi vsque ad finem imperij Neronis (sub quo ipsum casum fuisse memorant) reperiantur tantum triginta septem anni. Passus enim est Dominus sub Tiberio, anno imperij eius decimo octavo. Si viginti annos decidas, quibus habitasse Petrum Hierosolymis testis est Paulus, restabunt septemdecim ad summum: quos nunc inter duos Episcopos parti oportet. Si diu Antiochia moratus est, non potuit Romæ sedere, nisi per exiguum tempus. Quod ipsum clarius adhuc demonstrare licet. Scripsit Paulus Romanis ex itinere, quum Hierosolymam proficisceretur, vbi captus fuit, & Romam adductus. Verisimile ergo est, epistolam hanc quadriennio ante scriptam esse quam Romæ veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minime omittenda eret, si Ecclesiam illam rexisset. Quinetiam in fine, dum longum presertim catalogum recitat quos saluari iuber, vbi scilicet omnes sibi notos colligit, de Petro prorsus adhuc silet. Neque hic longa aut subtili demonstratione opus est apud sanioris iudicij homines, res enim ipsa & totum epistolæ argumentum clamat, non debuisse Petrum præterite si Romæ fuisset.

Hic sect. 15. multis argumentis ostenditur Petrum non fuisse Episcopum Romanum.
Gala. 1. 18.
Galat. 2. 1.

Rom. 15. 15.

Rom. 16. 3.

15. Adducitur deinde victus Romam. Exceptum fuisse à fratribus narrat Lucas de Petro nihil. Scribit illinc ad multas Ecclesias. Alicubi etiam quorundam nomine salutationes adscribit, non vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuisse. Cui obsecro credibile erit, silere potuisse, si adfuisset? Imò ad Philippenes vbi dixit, neminem se habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Thimotheus, conqueritur omnes querere quæ sua sunt. Et ad eundem Thimotheum grauior est querimonia, quod nullus illi adfuerit in prima defensione, sed omnes eum deliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam si Romæ fuisse aiunt, quantum illi ignominiam inurit Paulus, quod defector fuit Euangelij? Siquidem de fidelibus loquitur: quia subiungit, Deus illis non imputet. Quamdiu igitur & quo tempore sedem illam tenuit Petrus? At constans est scriptorum opinio, vsque ad mortem Ecclesiam illam gubernasse. At inter ipsos scriptores non constat quis fuerit successor: quia alij Linum, alij Clementem faciunt. Et multas absurdas fabulas narrant de disputatione inter eum & Simonem Magum habita. Nec dissimulat Augustinus, de superstitionibus disputans, ex opinione temere concepta morem Romæ inoleuisse, ne eo die teinarent quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita sunt opinionum varietate implicite vt non temere adhibenda sit fides, vbi aliquid scriptum legitimus. Et tamen propter hunc scriptorum consensum, non pugno quin illic mortuus fuerit: sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore, persuaderi nequeo. Neque id etiam multum moror: quando testatur Paulus Petri Apostolatum peculiariter ad Iudæos pertinere, suum verò ad nos. Proinde vt societas illa quam inter se pacti sunt, rata apud nos sit, imò, vt Spiritus sancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apostolatu magis quam Petri respicere nos conuenit, siquidem inter eos Prouincias diuisit Spiritus sanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum destinaret.

Act. 28. 16.

Philip. 2. 20.

2. Tim. 4. 16.

Epist. 2. ad Iamuz.

Nunc itaque suum primatum alibi quærant Romanenses quàm in vbo Dei, vbi minimè fundatus inuenitur.

Hic & sect. 17.
Primatum Romanensis non esse ex usu veteris Ecclesie.

16 Veniamus nunc ad Ecclesiam veterem, vt palam quoque fiat, eius suffragio nõ minus temere & falso superbire nostros aduersarios, quàm testimonio verbi Dei. Quam itaque suum illud axioma iactant, non aliter continet Ecclesie vnitatem posse quàm si vnum sit in terris supremum caput, cui membra omnia parent: ideòque Dominum Petro, & deinde successione iure sedi Romanæ dedisse primatum, vt in ea vsque ad finem resideat: asserunt id fuisse ab initio semper obseruatum. Quoniam autem multa testimonia perperam detorquent, hoc primùm præfati volo, me non negare quin magnum Romanæ Ecclesie honorem vbius defertant veteres, reuerentèque de ea loquantur. Quod tribus maxime de causis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ nescio quomodo inuenerat, fundatam & constitutam eam fuisse Petri ministerio, ad conciliandam gratiam & auctoritatem plurimum valebat. itaque in Occidète sedes Apostolica, honoris causa vocabatur. Deinde quum illic esset caput imperij, & hac ratione credibile esset, præstantiores tum doctrinam, tum prudentiam, tum pietatem, & multatum rerum usu, viros illic esse quam alibi vsquam: eius rei merito habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multò excellentiora contemni viderentur. Accessit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Ecclesie, Africanæ etiam, multis opinionum dissensionibus inter se tumultuarentur, hæc sedatio aliis & minus turbulenta fuerit. Ita factum est vt ppi & Sancti Episcopi, sedibus suis passim, illuc se veluti in asylum aut portum quendam sepe reciperent. Nam quò minus acuto & celeri ingenio sunt Occidentales Asiaticis, & Afris, eo etiam sunt rerum nouarum minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Ecclesie plurimum addidit auctoritatis, quod non ita dubiis illis temporibus tumultuata est vt reliquæ, ac doctrinæ semel traditæ fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodum melius statim explicabimus. Has inquam tres ob causas non vulgariter in honore habita fuit, & multis præclaris veterum testimonio commendata.

17 Verum quam primatum inde & summam in alias Ecclesiis potestatem ei assidue volunt nostri aduersarij, nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt melius constet, primùm breuiter ostendam quid de hac, quum tantopere urgent, vnitatem senserint veteres. Hieronymus ad Nepotianum, postquam multa vnitatis exempla recensuit, descendit tandem ad Ecclesiasticam hierarchiam. Singuli, inquit, Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. Ille loquitur Romanus presbyter, vnitatem in ordine Ecclesiastico commemorat, cur non commemorat, vno capite, tanquam vinculo, omnes inter se Ecclesias esse colligatas? Nihil erat quod præfenti causæ magis seruiret: nec dici potest obliuione factum vt præterierit, nihil enim fecisset libentius si res passa esset. Vidit itaque proculdubio, illam esse veram vnitatis rationem quam Cyprianus pulcherrime describit in his verbis, Episcopus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur: & Ecclesia vna est, quæ in multitudine latius incremento fecunditatis extenditur. Quo modo multi radij sunt Solis, & lumen vnum: & rami arboris multi, robur autem vnum, radice tenaci fûditum: & quo modo de fonte vno riuus plurimus defluit, & numerosas licet diffusa videatur exundantis copie largitate, vnitatis tamè seruat integra in origine: sic & Ecclesia Domini licet persusa per totum orbem radios suos porrigit, vnum tamen lumen est, quod vbique diffunditur, nec vnitatis corporis separatur: ramos suos per vniuersum orbem extendit, perfluentes largitur riuos: vnum tamen caput est & vna origo, &c. Deinde,

De simpl. prelato-
rum vbi supra, c.
2. sect. 6.

adul,

adulterari non potest sponsa Christi: vnam domum nouit, vnius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Vides vt Christi vnius Episcopatu vniuersalem faciat, qui totam sub se Ecclesiam capiat: illius partes in solidum ab omnibus teneri dicat qui sub hoc capite Episcopatu funguntur. Vbi primatus sedis Romanæ, si penes Christum solum in reget reslet Episcopatus, à singulari pars eius in solidum tenetur? Hæc eò pertinent vt obiter intelligat lector, axioma illud Romanenses pro confesso & indubio sumunt, de vnitae terreni capitis in hierarchia, veteribus fuisse prorsus ignotum.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem exulit qua & Ecclesie libertas oppressa, & omnis modicatio euersa fuit.

CAPVT VII.

QUANTVM ad primatus sedis Romanæ vetustatem, nihil ad eam stabilendam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Episcopo, & suburbanas Ecclesiis iubetur curare. Vbi cõcilium sic inter ipsum & alios Patriarchas diuidit, vt singulis suos fines assignet: certè non eum constituit omnium caput, sed vnum ex præcipuis facit. Aderant Virus & Vincetius Iulij nomine, qui Romanam Ecclesiam tunc gubernabat. Iis datus est quartus locus. Obsecro si caput Ecclesie agnosceretur Iulius, an in quartam sedem reciderent eius legati? An præsideret Athanasius in concilio vbi maxime elucere debet æquitas ordinis hierarchici? In Synodo Ephesina apparet Cælestinum, qui tunc pontifex erat Romanus) obliquo artificio vsum esse vt sedis suæ dignitati caueret. Nam quum mitteret illuc suos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfurus erat, vices suas mandauit. Quorsum istud mandatũ, nisi vt quouis modo nomẽ suum in prima sede hæteret? Sedent enim eius legati loco inferiore, sententiã inter alios rogantur, suo ordine subscribunt: interim Alexandrinus patriarcha nomẽ eius suo admittet. Quid dicã de concilio Ephesino secundo: vbi quum adessent Leonis legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioscorus velut suo iure præsidebat? Excipient non fuisse orthodoxum conciliũ à quo & sanctus vir Flavianus damnatus, & Eutyches absolutus, eiusque impietas cõprobata. At quum Synodus coegetetur, quum sessiones inter se Episcopi distituerent: illic certe inter alios Romanæ Ecclesie legati non aliter quam in sancto & legitimo Concilio sedebant. Non contendunt ramentum de primo loco, sed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi si suum iure esse crederent. Nunquam enim puduit Romanos Episcopos maximas qualique contentiones pro suis honoribus suscipere. & hæc solam ob causam multis sæpè & perniciosis certaminibus vexare & turbare Ecclesiam, sed quia videbat Leo nimis improbum fore postulatum si legatus suis primam sedem ambiret, eo supersedit.

2. Sequutum est Chalcedonense concilium, in quo primam sedem Imperatoris concessione occuparunt Romanæ Ecclesie legati. Sed hoc fuit se extraordinarium priuilegium Leo ipse cõfiteretur nam quum id petita Marciano Imperatore, & Pulcheria Augusta, non contendit sibi debere, sed tantum prætexit, Orientales, qui Ephesino Concilio præfuerant, turbasse tunc omnia, & suæ potestatis male abusus. Quum itaque grati moderatione opus esset, nec esset verisimile, eos qui tam leues & tumultuarius semel fuissent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & in-piuitudinem, gubernandi vices ad se transferantur. Quod singulari priuilegio & extra ordinem petitur, non est certè ex cõ-

muni lege. Vbi hoc tantum prætexitur, opus esse nouo alio præstide, quia se male gesserant priores: constat neque antè fuisse factum, neque perpetuum esse debere: sed præsentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi Concilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia ſynodus graui & apto moderatore deſtruitur, dum ij quos præſſe decuerat, per tuam intemperiam, & libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quoddico, ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam ſynodum Conſtantinopolitanam, quæ longo poſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennã Patriarchã Conſtantinopolitanam præſidere facile paſſus eſt. Ita in Concilio Cathaginienſi, cum interſit Auguſtinus, videmus non legatos Romæ ſedis, ſed Aurelianum loci Archiepiſcopum præſuiſſe: quum tamen his eſſet de Romani Pontificis authoritate. Quæ etiam habitum in ipſa Italia fuit Concilium vniuerſale, cui Romanus Epifcopus non interſuit. Præterea Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarem, nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambroſij dignitate factum eſt vt illuſtrior eſſet Mediolanenſis ſedes quàm Romana.

Aquilienſe Cõcilium.

*De primatus titulo
& alius ſuperbie
titulis, quibus ſe
ſtat Papa, quando
& qualiter obre-
pſerint.
Lib. Epif. 2. epif. 2.
& lib. 4. epif. 6.
Cap. 47.*

3 **Quantum ad ipſum ritulum primatus, & alios ſuperbie titulos, quibus nunc mirabili-ter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quãdo & qualiter obrepreſerint.** Cyprianus sæpe meminit Cornelij, neque alio nomine ipſum inſignit, quàm fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelij ſucceſſorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiã, nunc inſcitiam ei obiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re ceſſerit tota Eccleſia Africana. Vt uenit Concilium Cathaginente, ne quis princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epifcopus: ſed tantum primæ ſedis Epifcopus. Quòd ſi vetuſtiora monumenta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentum tunc fuiſſe Rom Epifcopum. Certè quãdiu durauit Eccleſiæ vera & pura facies, iſta omnia ſuperbie nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, proruſus erant inaudita. quid eſſet ſummus Pontifex, & vnicum Eccleſiæ in tertis caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Romanus Epifcopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiam reprimere Hieronymus quum Romanus eſſet Preſbyter, non malignus fuit in prædicanda Eccleſiæ ſuæ dignitate, quantum res & temporum ſtatus patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbis. Quid mihi proſers vnius vrbs cõſuetudinem? quid paucitatem de qua ortum eſt ſupercilium, in Leges Eccleſiæ vindicatis? Vbicunque fuerit Epifcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubij, ſiue Cõſtantinopoli, ſiue Rhegij, eiufdem meriti eſt & eiufdem ſacerdotij. Potentia diuinitatũ, & paupertatis humilitas ſuperiorem vel inferiorem Epifcopum non facit.

In epi. ad Euagriũ.

*De vniuerſalis Epifcopi titulo, quæ à Diabolo excogitata eſt, & ab Antichriſti præcone publicatum, vere pronuntiat Gregorius.
Lib. 4. Epif. 6.
Mauricio. Aug. Coſtantiæ. Aug. epif. 78. in ſeſto lib.*

4 **De titulo vniuerſalis Epifcopi: Gregorij demum tempore exorta eſt contentio: cui occaſionem præbuit ambroſio Iohannis Conſtantinopolitani Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) ſeſe volebat facere vniuerſalem. In ea contentione nõ cauſatur Gregorius ſibi ius admi quod in ſe competet: ſed Luciter reclamatur, appellationẽ eſſe profanã, imò ſacrilegã, imò Antichriſti prænuntia. Corruit vniuerſa Eccleſia à ſtatu ſuo (inquit) ſi ſiſ qui vniuerſalis dicitur ea fit Alibi, Triſt: valde eſt patienter ſerte, vt omnibus deſpectus frater & coepiſcopus noſter ſolus nominetur Epifcopus. Sed in hac eius ſuperbia quid aliud niſi propinqua iam eſſe Antichriſti tempora delignatur? Quia illum videlicet imitatur qui ſpirita Angelorum ſocietate, aſcendere conatus eſt culmen ſingu-**

ſingularitatis. Alibi Eulohio Alexandrino, & Anaſtaſio Antiocheno, Nullus vnquam deceſſorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet ſi vnus Patriarcha vniuerſalis dicitur, Patriarchatum nomen cæteris derogatur. Sed abſit hoc à Chriſtiana mente, id ſibi velle, quæpiã arrogare, vnde fratrum ſuorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In iſto ſceleſto vocabulo conſentire, nihil aliud quàm fidem perdere eſt. Aliud eſt inquit, quod conſeruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quiſquis ſe vniuerſalem Sacerdotem vocat, vel vocari deſiderat, in elatione ſua Antichriſtum præcurrit: quia ſuperbiendo ſe cæteris præponit. Item, rurfum Anaſtaſio Alexandrino, Dixi pacem nobiſum habere non poſſe, niſi elationem ſuperſtitioſi ac ſuperbi vocabuli corrigeret, quam primus apoſtola inuenit. atque (vt de honoris veſtri iniuria taceam), ſi vnus Epiſcopus vocatur vniuerſalis, vniuerſa Eccleſia corruit vbi ille vniuerſus cadit. Quòd autem ſcribit oblatum fuiſſe Leoni hunc honorem in Synodo Chalcedonenſi, nullam habet veri ſpeciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipſe, qui multis epiſtolis decretum illic in honorem Cõſtantinopolitanæ ſedis factum impugnat, non præteriſſet proculdubio hoc argumentum, quod erat omnium maximè plauſibile, ſi verũ fuiſſet ipſum repudiaſſe quod ſibi dabatur: & homo alioquit honoris plus ſatis cupidus non libenter omiſſiſſet quod ad ſuam laudẽ faceret. Falſus eſt igitur in eo Gregorius, quòd titulũ illum putauit ſedi Romanæ fuiſſe delatum à Synodo Chalcedonenſi. vt taceam ridiculum eſſe quod à ſancta Synodo proſectũ teſtatur, & ſimul ſceleſtum, profanum, nefandum, ſuperbũ & ſacrilegum pronunciat: imo à Diabolo excogitatum, & ab Anichriſti præcone publicatum. Et tamen ſubiungit, præceſſorem ſuum refulſiſſe, ne, dũ priuatim aliquid daretur vni, ſacerdotes honore debito priuarentur vniuerſi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus ſibi hoc temerariũ nomen arripuit: ne ſi Pontificatus gradu ſibi gloriã ſingularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegaſſe videretur.

5 Venio nunc ad iuriſdictionem quam ſine controverſia ſe habere in omnes Eccleſias Pontifex Romanus aſſerit Scio quantæ fuerint olim de hac diſceptationes. nullum enim fuit tempus quo nõ Romana ſedes imperium in alias Eccleſias appetiuerit. Atque hoc loco non erit in tempeſtiuũ, quibus modis ſenſim tunc emerſerit ad aliquam potentiã inueſtigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod nõ ita pridem ſibi arripuit, nam id in ſuum locum differemus Verũ hinc paucis indiſtare oportet: præſertim eſt qualiter olim & quibus rationibus ſeſe extulerit, vt aliquid iuris ſibi in aliis Eccleſiis ſumeret. Quum Orientales Eccleſiæ diuiſe eſſent ac turbatæ Arrianorum ſæctionibus, ſub Conſtancio & Conſtante Cæſaribus Conſtantini Magni filiis, ac ſede ſua pulſus eſſet Achanafius fidei orthodoxæ præcipuus illic deſenſor: eiufmodi calamitas ipſum Romanũ venite coegit, vt Romanæ ſedis authoritate tum hoſtium ſuorum rabiẽ vtunque reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Suſcepit eſt ipſe honorificè à Iulio tunc Epiſcopo, ac obſtinuit vt cauſe ſuæ deſenſionem Occidentales ſuſciperent. Quum ergo pij externo Præſide magnopertæ indigerent, in Romana autem Eccleſia cernerent ſibi optimum eſſe præſidium, libenter ei deſerebant quàm plurimum poterant authoritatis. Verũ id totum nihil aliud erat niſi vt magni eſtimaretur eius communio, ab ea autem excommunicari ignominioſum duceretur. Poſtea mali & improbi multum ipſi quoque addiderunt, nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc aſylũ ſe conferebant. Itaque ſi quis Perſeueret à ſuo Epiſcopo, ſiquis Epiſcopus à Synodo

*Eiuſdẽ lib. epi. 80.
Aniano Dia. epiſt.
8. cuſiſdem libr
Mauricio Augu. e-
piſt 194 l. 7.
Lib. 6. epiſt 183.*

*Lib. 4. epiſt. 76. ad
Maur. Eulohio ſu-
pra epiſt 79. h
7. Euiſt. Epiſcopu
Theſſidemicæ.*

*Quod i. ſat Roma
nus Pontifex ſe in
iuriſdictionẽ habe-
re in omnes Eccle-
ſiis, falſum eſſe o-
ſtenditur ex vſu ve-
teris Eccleſiæ, ſiam-
rum tamen occaſio-
nibus rerum qui-
buſdam iactantibus
oculta fundamen-
talatè patentis ty-
rannidie.*

sue provincie damnatus erat, statim prouocabant Romam. Et his appellationes Romani Episcopi cupidius quam par erat recipiebant: quod videbatur esse species extraordinariæ potestatis se longe lateque ira negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Constantinopolitano damnatus esset, apud Leonem conquestus est factâ sibi esse iniuriam. Ille nihil moratus, patrociniū malæ causæ non minùs temerè quàm subito suscepit. in Flauianum grauius inuectus est, quasi incognita causa hominem innoxium damnasset. atque hæc sua ambitione effecit ut Eutychniana impietas spatio temporis se confirmaret. In Africa id sepius accidisse constat simul enim ac nebulo quispiam in ordinatio iudicio succubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis suos grauabat: Romana autem sedes interponere se semper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Episcopos sanctitè nequis sub pœna excommunicationis ultra mare prouocaret.

Ex quatuor capitibus quibus continetur tota potestas Ecclesiastica pr. batur nõ habuisse olim Romanum Põstificem iurisdictionem in exteris Ecclesiis. Primum est ordinatio Episcoporum.

6 Quicquid tamen fuerit, inspicimus quid iuris aut potestatis habuerit tunc Romana sedes. Continetur autem potestas Ecclesiastica his quatuor capitibus, Ordinatione Episcoporum, Concilio non indictione, Audiendis appellationibus, aut iurisdictione, Monitionibus castigatoriis, aut censuris. Ordinari Episcopos à suis Metropolitibus iubent omnes veteres Synodi, nusquam aduocari Romanum Episcopum iubent nisi in sua Patriarchia. Sensum autem mos obtinuit ut Italici Episcopi ad petendam consecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitibus, qui se in hanc seruitutem redigi passi non sunt: sed quum ordinandus erat aliquis Metropolitæ, mittebat illuc vnum ex suis presbyteris Romanus Episcopus, qui tantum adesset, non autem præfesset. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in consecratione Constantij Mediolanensis, post Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuisse vetustissimum institutum: sed quum honoris & beneuolentiæ causâ initio mitteret vltro & citro legatos, qui testes forent ordinationis, ad communionem testandam: quod voluntarium erat, pro necessario haberi postea cœpit. Vtunque sit, constat ordinandi potestatem non fuisse olim Romano Episcopo nisi in prouincia sue patriarchiæ, hoc est, in Ecclesiis suburbicariis, ut canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistolæ synodiæ missio, in qua nihil superior erat aliis. Solebant Patriarchæ statim post suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare, quo protestabantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita reddita fidei sue ratione, mutuo se alij aliis approbabant. Si hæc confessionem receperat ab aliis Romanus Episcopus, nõ dedisset, eo fuisset agnitus superior. sed quum oportuerit non minùs dare quàm ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum, certè societatis signum id fuit, non dominiij. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorij ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & alibi ad omnes simul Patriarchas.

Lib. 2. episto. 68. & 170.

Anast. li. 1. epi. 25. Cyriaco, lib. 6. episto. 109. Ad Patri. lib. 1. epist. 24.

* Secundum caput. Admonitiones castigatoriæ vel censuræ Ecclesiasticæ. Epist. 13 libro 3.

7 Sequuntur admonitiones vel censuræ, quibus ut olim vsi sunt Romani Episcopi erga alios, sic eas vicium pettulerunt. Irenæus Victorèi grauius contempnit, quod temere ob tem nihil pernicioso dissidio turbaret Ecclesiam. Paruit ille non reclamauit. Ea libertas tunc vsitata fuit sanctis Episcopis, ut æterno iure uterentur, Romanum Præsulem admonendo, & castigando, si quando peccaret. Ille vicissim, vbi res postulabat, alios admonerat officij, & si quid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur ut moneat Galliarum Episcopos, nõ sumit argumentum ex ampliori potestate, sed ex communi iure quod habeant inter se sacerdotes. Quæ si Galliarum tunc præsules Stephanus, annuū diciturus erat Cyprianus, Coerceas istos, quia tui sunt: sed longè aliter

aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, ut mutuo maneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui mäsueti ingenij in ipsum Stephanum inuehatur, vbi nimis eum inolescere existimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iurisdictione præditū fuisse Romanum Episcopum aduersus eos qui suæ provincię non essent.

Ad Pompeiū contra epist. Stephani.

8 Quantum ad synodos conuocandas, hoc erat Metropolitę cuiusque officium, ut prouincialem synodum statis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habet Romanus Episcopus, vniuersale autem concilium indicere solus Imperator poterat. Siquis enim Episcoporum hoc tentasset, non modò vocacioni non paruissent, qui extra prouinciam erāt, sed tumultu statim exortus esset. Ergo Imperator omnibus ex æquo ut adessent denunciabat. Refert quidem Socrates, Iulium cum Orientalibus Episcopis ex postulo se quòd se ad Synodum Antiochenam non vocassent, quum vetitum esset canonibus sine Romani Pontificis consensu quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum, quæ vniuersam Ecclesiam obstringunt? Porrò nihil mirum si cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum sedis dignitati id datur, ne absente Romano Episcopo vniuersale de religione decretum fiat, si quidem interesse non recuset. Verùm quid hoc ad totius Ecclesię dominiū? Neque enim vnū ex præcipuis fuisse negamus: sed recipere nolimus quod nunc contendunt Romanenses, habuisse in omnes imperium.

Tertium caput Synodorum conuocatio.

Tripart. hist. lib. 4.

9 Superest quarta species potestatis, quæ appellationibus constat. Quartū caput, Iud Summum imperium penes eum esse constat, ad cuius tribunal prouocandi appellatur. Mul. sæpe Romanus Pontifex appellatur. ipse quoque causarum latianum, quod in cognitionem ad se trahere conatus est: sed semper fuit detestus, quoties pudenter quidē vsus suos fines excessit. Nihil dicam de Oriente & Græcia: sed constat Gallię surpare olim voluit Episcopos fortiter resistisse quum sibi imperium in eos sumere videre se ostenditur. Roma tur. In Africa diu fuit de ea te disceptatum: nam quū in Mileuitano Cō- nus Pontifex, hancilio, vbi aderat Augustinus, excommunicati essent qui prouocarent vltimū Pontifex, hanc tra mare, conatus est Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigere tur hic & fact. 10: retur. Legatos misit qui id privilegij sibi à Niceno Concilio datum esse vide fact. 18. ostenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilij, quæ ex Eccle- Hac habentur 13. siæ suæ armario sumperant. Restituerunt Africani, negaruntque fidem col. con.

Romano Episcopo habendam esse in causis propriis: proinde se Constantinopolim missuros, & in alias Græcię vbes, vbi exemplaria minus suspecta haberentur. Comptum est nihil illic tale scriptum quale obtenderent Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici summam cognitionem abrogauerat. Qui in re flagitiosa ipsius Romani Pontificis impudentia apparuit. Nam quum fraude Sardicensem Synodum pro Nicena supposuisset, turpiter in manifesta falsitate deprehensus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorū nequitia qui fictitiam Epistolam ad Concilium addiderunt, qua nescio quis Episcopos Carthaginensibus, Aurelij decessoris sui arrogantiam dānans quòd à sedis Apostolicę obedientia subducere se ausus esset, ac sui suæque Ecclesię deditonem faciens, suppliciter veniam precatur. Hęc sunt egregia vetustatis monumeta, quibus fundata est Romanę sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur, vt vel cæci palpant queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Christo & sancto Petro rebellis fuit, proinde anathemate damnandus. Quid Augustinus? Quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus est insulsum illud scriptum multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses, siquid frontis habent reliquum, sine magno pudore inspicere possint? Sic Gratianus, Miltiade an inciticia

2. qu. est. 4. c. P/A. cuit.

nescio, vbi decretum illud retulit, Vt communionem priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Nisi fortè Romanam sedè appellarint. Quid facias istis bestis, quæ adeo sensu communi carent, vt illud vnum à Lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tatum prohibet, nequis Romam prouocet. Hic bonus interpret ROMAM à communi lege excipit.

10 Verum (vt semel questionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdictionio, vna historia palam faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensem Episcopum Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa. Nam quum sciret coniurationem contra se ab Episcopis factam, comparere noluit. Ventum inde est ad Constantinum Imperatorem. Ille quum veller causam Ecclesiastico iudicio finire, cognitionem mandauit Melciadi Romano Episcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hispania Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisdictionio, audire appellationem in causa Ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio, imò cui ipse ius magis Imperatoris quàm ex officio suo suscipit iudicium? Sed audiamus quid postea contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniosa, prouocat. Constantinus appellationis iudicium demandat Archiepiscopo Arelatensi seder ille iudex, vt post Romanum Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tam insignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt sibi Archiepiscopus Arelatenis praferatur? Et quis Imperator hoc facit? Constantinus scilicet, quem iactant non modò omne suum studium, sed omnes fortè imperij opera contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa suprema dominatione, quã sibi in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis cõsensu obtinuiffe mētur.

11 Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, sciunt ita insulta esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationem, quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephas fuit caput? Plurimis eius farinae nugis, quas siue iudicio consecravit Gratianus, Romanenses hodie cõtra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiam insultatam palam refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas piiscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinem magnificis elogijs venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod queritur. Appareret autem multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vices suas Thessalonicensi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi Arelatensi, aut aliteri cuiquam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispalensem vicarium suum per Hispanias constituit: sed vbiq; excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata, vt salua & integra maneant antiqua priuilegia Metropolitans. Atqui hoc vnū esse ex illis priuilegijs declarat Leo ipse, vt si qua de re iaciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco

consu-

*Augu. epist. 162. in
breui collat. contra
Donat. c. alibi.*

*Ambrosio priscos
quosdã Pontifices
Romanos in pleris
que epistolis prædi
casse sedis suæ am
plitudinẽ, sed que
solum tunc non ha
buerunt: suppositis
se et a sanctis que
dã quasi à sanctis
vini carca olim scri
pta vide. et sic. 20.
Dist. 22. c. Sacrosã.*

*Vide epist. 85
Epist. 85.*

Epist. 85.

consulatur Hac ergo condicione erant istæ vices, ne aut Episcopus quisquam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolitæ in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in constituendis Ecclesiis impederetur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere, duntaxat quantum fert lex & natura Ecclesiasticæ communionis!

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac sacerato imperio, quum Galliz & Hispaniz multis subinde acceptis cladibus afflictae essent, vastatum Illyricum, vexata esset Italia, Africa vero assiduis calamitatibus ferè perditæ: quò in tanta rerum ciuiliu còuulsione fidei saltem integritas maneret, aut certè non prorsus interiret, omnes vndique Episcopi se ad Romanum Pontificem magis adiunxerunt. Eò factum est vt sedis non modo dignitas, sed etiam potentia vehementer cresceret. Quinquam non ad eò motor quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit efficiens dominatio, vt imperare vnus aliis pro sua libidine poterit. Sed hanc reuerentiam habebat sedes Romana vt improbos & contumaces, qui à suis collegis in officio contineri non poterant, sua auctoritate compesceret ac reprimeret: siquidem hoc diligenter subinde testatur Gregorius: se non minùs fideliter seruare aliis eorum iura, quam ab illis ipse sua requirat. Nec vlli, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimulante derogo: sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, quæ superbius iacet primatus sui amplitudinem quàm ista. Nescio quis Episcopus non subiectus sit sedi Apostolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuo tamen subiungit, Vbi culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sunt. Tribuit sibi ius corrigendi eos qui peccarunt: si omnes faciunt officium, aliis se parem facit. Atque ipse quidem id iuris sibi tribuit, assentiebantur autem qui volebant: alius autem quibus non placebat, licebat impune reclamare. quod fecisse etiam pleiòrumque notum est. Adde quod illic de Primatate Byzanceno loquitur: qui quum esset à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem esse voluerat. Videamus ergo eum nec tentare aliquid, quo violer ordinariam iurisdictionem, & id ipsum quod facit, vt aliis sit subsidio, non nisi mandato Imperatoris facere.

13 Hec igitur tunc tota fuit Romani Episcopi potestas, opponere se prætractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Episcopos, non impediret. Itaque nihilo sibi plus in alios sumit quàm omnibus in se alibi concedit, quum fateatur se paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileiensis Episcopi iubet quidem Romam venire, ad causam dicendam in controuersia fidei quæ inter ipsum & alios exorta erat: nõ tamen ex sua potestate iubet, sed quia id Imperator mandauerat. Neque se solum iudicem fore denũciat: sed Synodum se coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quinquam autem ea adhuc erat moderatio: vt suos certos fines haberet potestas Romanæ sedis, quos excedere non liceret, atq; ipse Romanus Episcopus nõ magis præ esset aliis, quàm subesse: apparet tamen quantopere Gregorio displicuerit eiusmodi status: subinde enim conqueritur, se sub colore Episcopatus ad seculum fuisse reductum: seque magis implicatum esse curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuisset: premi se in illo honore tumultu secularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera depriment,

Licet Gregorij tempore valde aucta esset Romani Episcopi auctoritas, multum tamè abfuisse ab effrangi postea dominatione & tyrannide, ostenditur ex eius scriptis, hinc & sect. 13.

Ad Mediol. clerici eps. 68. lib. 2. Ad Dominicum Carthag. Episcopum epist. vit. lib. 2. Epist. 64. lib. 7.

Lib. 2. epist. 37. Epist. 16.

* Displicuisse Gregorio amplitudinem Romanæ sedis, in qua tamè extabat adhuc quædam moderatio. Vide plura sect. 22. ex Gregorio & Bernardo Theotista, epist. 5. lib. 2. Anast. Anthoni epist. 7. & 25 lib. 1.

vt ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum flu & tribus quatuor: & post illa quietis omnia, tumultu of & virg temp: statibus affligor, ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempestas demerit me. Hinc collige quid dicturus fuerit si in hæc tempora inelisset. Officium Pastoris si non explebat, faciebat tamen. Ab imperij civilis gubernatione abstinerebat: ac se vnà cum aliis fatebatur Imperatori subiectum. In curam altatum Ecclesiatum non se ingerebat nisi necessitate coactus. Et tamen sibi in labyrintho videtur esse, quia simpliciter Episcopi officio totus vacare nequit.

Certatione de Primatu inter Constantinopolitanum Episcopum, & Romanum: hic & sic. 15. Distinct. 80.

14 Litigabat eo tempore de primatu Constantinopolitanus Episcopus cum Romano, vt iam dictum est. Post quã enim Imperij sedes Constantinopoli firmata fuit, id postulare visa est Imperij maiestas, vt Ecclesia quoque illa secundum à Romana honoris locum haberet. Et cetè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, nisi quòd tunc illic erat imperij caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit nõ aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitæ & Primates præsidere debeant, quàm ex ratione civilis gubernationis, quæ autè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, in his vrbebibus quæ olim primos flamines habuerant, fuisse constitutos Patriarchas. Quod tamen vanum est, tamen ex vero est sumptum. Constat enim, quòd minimum fieret mutationis, pro litatu reru qui tunc erat, distributas fuisse prouincias, Primatesq; & Metropolitatus in his vrbebibus collocatos quæ honoribus & potestate reliquis antecederant.

Cap. I.

Innocentius Rom. Pontifex.

Itaque in Concilio Taurinensi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes essent cuiusq; prouinciæ, primæ essent Episcoporum sedes. Quòd si honorem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferti contigisset, vt ius Metropoles vnà illuc transieretur. Innocentius verò Romanus Pontifex, quum antiquam vrbs dignitate obsolescere videret, ex quo sedes Imperij Constantinopolim translata erat, sedi suæ metuens, contrariã legem sanciuit: in qua negat necesse esse Metropoles Ecclesiasticas mutari prout Imperatoriam Metropoles mutantur. Verum merito Synodi authoritas, vnus hominis sententiæ præferenda est. tum suspectus esse nobis debet Innocentius ipse in propria causa. Vt cum que sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, vt secundum externum Imperij ordinem Metropoles disponderentur.

Socrat. histor. tript. lib. 9. cap. 13.

Item in Decr. 22. distinct. cap. Constantinopol.

15 Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, vt ciuitatis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Põtificem, eò quòd esset noua Roma. Atqui longo post tempore quum simile decretum Calchedone factu esset, Leo acriter reclamauit. Nec modo sibi permisit pro nihilo ducere quod sexcenti Episcopi aut supra decreuerant: sed grauib; etiam cõuinis eos exagitauit, quòd aliis sedibus derogassent id honoris quod in Constantinopolitana Ecclesia conferre autè essent. Obsecro, quid aliud hominem incitate debuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Aut inuisibile esse oportere quod semel sanciuit Nicena Synodus. Quasi ve-

¶ Vide ca. 4. sic. 4.

ro periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distinctæ illic essent Patriarchiæ quàm politice causa. Scimus autem pollicitam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quod obtendit Leo, non esse deferendum honorem Constantinopolitanæ sedi, qui Synodi Nicenæ authoritate Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dicat communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quod pro temporum ratione tolli posset. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maxime? Aderat certè Proterius, quem Alexandriæ in locum Dioscori præferant:

aderant

aderant alij Patriarchæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assensuunt, vnus Romanus resistit: promptum est iudicare quidnam eum moueat: scilicet prouidebat quod nò multò post acciuit, decrecente veteris Romæ gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilij decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa pernicacia placidè destiterunt: tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

16 Verùm paulò post eoque erupit Iohannes, qui Gregorij tempore Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalem Patriarcham diceret. Hic Gregorius, ne in optima causa sedis suæ defensionem desisset, constanter se opposuit. Eterat certè intolerabilis cum superbia tum infania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperij finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibi ipsi vindicat: sed vocem illam à quocunque tandem vsurperet, vt scelestam, & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulolio Alexandrino Episcopo alii cubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in praefatione Epistolæ, quam ad me ipsum, qui prohibui, direxistis, superbiæ appellatiouis verbum, Papam me vniuersalem appellando, in primo re curastis. Quod peto, sanctitas vestra viterius non faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plusquam exigit ratio datur. Ego honorem non deputo, in quo fratrum meorum honorè minui video. Meus enim honor est honor vniuersalis Ecclesiæ, hanc umque meorum solidus vigor. Si autem vniuersalem me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod me fatetur vniuersum. Bona quid. in erat & honesta Gregorij causa: sed Iohannes, Mauricij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito non potuit. Cynicus quoque eius successor nunquam de eare passus est se exorari.

17 Tandem Phocas, qui cæso Mauritio in eius locum successus est (nescio quæ de causa Romanis amior, imò quia illic absque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio concessit quod minimè postulabat Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In hunc modum dirempta est controuersia. Neque tamen adeò profuisset hoc Imperatoris beneficium sedi Romæ, nisi alia deinde accessissent. Nam Græcia, & tota Aua paulò post ab eius commotione abscissæ sunt. Gallia sic ipsam reuerebatur, vt nò pareret nisi quoad libebat. Tunc verò primum in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuit et ad perfidiam ac latrocinium, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædæ expositum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Ecclesiis Gallicanas iurisdictionem haberet Romana sedes. Quemadmodum prædones commune spoliuui solent partiendo diripere, ita boni illi viii inret se compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominiuum, spoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Episcoporum, ac spirituale potestatem haberet: quæ quum initio in hunc foret (vt solet vsu venire in rebus nouis) Caroli inde autoritate consummata fuit, simili ferè de causa: erat enim ipse quoque Romano Pontifici obnoxius, quòd eius studio ad honorem Imperij peruenerat. Quinquam autem credibile est, prius valde deformatas fuisse vbique Ecclesias, constat tamen veterem Ecclesiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus obliteratam. Extant adhuc in archiuis Curie Parisiensis breues illorum temporum commentariorum, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactiõnum faciunt tum Pipinatum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere

*Gregorius Episcopus
Romanus absistit
Iohanni Constanti-
nopolitano vniuer-
salis Patriarchæ
titulum vsurpanti:
neque tamen ipse
sibi vindicat.
Lib. 7. cap. 30.*

*Phocas Bonifacio
tertio concessit, vt
Roma esset caput
omnium Ecclesiarum
quod postea confir-
mauit Pipinus, cui
Romana seruitutis
ditionem dedit in
Ecclesiis Gallicanis.*

*Veteris status Ec-
clesiæ mutatio fa-
ctam in Gallia &
Germania, Carolo
Magno pacifcente
cum Romano Pon-
tifici.*

licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

A tempore Phocæ 18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberentur, stabilita quoque subinde & aucta est Romanæ sedis tyrannis: idque
Inap. & Bonifacii Episcoporum ut partim infirmitas, partim ignavia. Nam quum vnus omnia
 3. *Ro. Pot. magis ac* sibi sumeret, ac sine modo se contra ius & fas extollere magis magisque
mid. Ro. sed. 2, sed pergeret: nec zelo quo debuerant, incubierunt Episcopi ad arcendam e-
Episcoporum in a- riu libidinem: atque vt animus non defuisset, desistebantur tamen ve-
lys Ecclesijs, par- ra doctrina & pietate: vt ad tantam rem tentandam essent minimè ido-
tim ignauis, par- nei. Itaque videmus qualis fuerit & quam prodigiosa Romæ omnium
tim impetitia sacrorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dissipatio Bernardi
Lib. 1. de consil. ad tate. Conuenit ex toto orbe Romam confluere ambitiosos, auaros,
Eugen. Circasimem simoniacos, sacrilegos, concubinariorum, incestuosos, & quæque istiusmo-
lib. 4 di monstra, vt Apostolica autoritate vel obtinerent honores Ecclesia-
Dissipatione totius sticos, vel retinerent: fraudem, & circumuentionem, & violentiam inua-
Ecclesiastici ordi- luisse. Eum iudicandi modum qui tunc vsitatus erat, execrabilem esse di-
nis deplorat, & ex citum: nec modò Ecclesiæ, sed foro indecorum. Clamat plenam esse ambi-
probrat Pontif. Ber- tiosam Ecclesiam: nec esse qui magis exhorreat flagitia perpetrare quam
nardus. Vide & latrones in spelunca quum spolia viatorum distribuunt. Pauci (inquit) ad
sect. 13. 22 os legislatoris: ad manus omnes respiciunt. Nō immerito tamen. Omne
 Papale negotium illæ agunt. Quale est quoddam de spolijs Ecclesiarum e-
 munt ut, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis diuitum se-
 minatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non
 pauperior, sed fortior: qui fortè citius præcurrit. A te tamen mors iste, vel
 potius mors ista, non venit: vtinam in te desinat. Inter hæc tu pastor pro-
 cedis, multo & prouiso circumdatus ornatu. Si audent dicere, dæmonū
 magis quàm ouium pascua hæc. Scilicet, sic factitabat Petrus: sic Paulus
 ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere consuevit. Mali e-
 ni uillic non proficiunt, sed boni deficiunt. *Iam quos appetitionum
 abusus in Curia Ro-
 mana Vide sect. 9
 Lib. 3

*Appellationum
 abusus in Curia Ro-
 mana Vide sect. 9
 Lib. 3

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam
 illam & iurisdictionis amplitudinem quam medijs temporibus, vt Leo-
 nis & Gregorij, habuit hæc sedes: quid hoc ad præsentem Papam non dū
 loquor de terreno dominio, nec de ciuili potestate, de quibus postea * suo
 loco videbimus: sed ipsum spirituale regimen quod iactant, quid simile
 cum illorū temporum cōditione habeat? Papam enim non aliter definiunt
 quàm summum in terris Ecclesiæ caput, & vniuersalem totius orbis E-
 piscopum. Ipsi verò Pontifices, quū de sua autoritate loquuntur, magno
 duntaxat Romano Potif. supercilio pronuntiant penes se esse imperandi potestatem, alios man-
 in predicanda iu- te obediendi necessitate: sic sanctiones omnes suas habendas esse quasi
 premia sua aut iura diuina Petri voce firmatas: prouinciales synodos, quia Papæ non habeat
 e, & in tanta pote presentiam, vigore carere: se posse de qualibet Ecclesia clericos ordina-
 re: & qui alibi fuerint ordinati, eos posse ad sedem suā vocare. Innumera
 ita quoq. ad reg. 2

*Cap. II. sect. 8. 9.
 10. II. 2. 13. 14

In solentia & impu-
 duntaxat Romano Potif.
 in predicanda iu-
 premia sua aut iura
 e, & in tanta pote
 ita quoq. ad reg. 2

eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ nõ recenseo ne nimis molestus sim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum esse supremam Ecclesiasticarum omnium causarum cognitionem, siue in diiudicandis definiendisque doctrinis, siue in ferendis legibus, siue in constituenda disciplina, siue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ sibi sumunt in reservationibus (vt vocant) & longum est recensere & superuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile est, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refræandæ suæ libidinis, si tam inmensa potestate abutantur. Nemini (inquiunt) iudicium sedis huius liceat retractare, propter Romanæ Ecclesiæ primatum. Item, neque ab Augusto, neque à Regibus, neq; ab omni clero, neq; à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus fati imperiosè, quòd vnus homo omnium se iudicem constituit, nullius autem iudicio parere sustinet. Sed quid si tyrannidem in populum Dei exerceat? si dissipet ac vastet regnum Christi? si totam Ecclesiam conturbet? si munus pastorale in latrocinium conuertat? Imò vt sit sceleratissimus: se ad reddendam rationem astringi negat. Sunt enim istæ Pontificum voces, Aliorum hominû causas voluit Deus per homines terminare, sed sedis huius Præsulem suo sine quæstione seruauit arbitrio. Item, Facta subditorum iudicantur à nobis: nostra aurem à solo Deo.

20 Ac quò eiusmodi edicta plus haberent ponderis, * falsò supposuerunt veterum Pontificum nomina, quasi res à primordio sic fuissent institutz: quum certo certius sit nouum esse & nuper fabricatum quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetustis Conciliis datum fuisse retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt rescriptum ediderint sub nomine Anastasij Patriarchæ Constantinopolitani, in quo testatur antiquis regulis fuisse sancitum, nequid vel in remotissimis prouincijs ageretur quòd non ad Romanam sedem priùs relatum foret. Præterquam quòd vanissimum id esse constat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ sedis elogium ab aduersario & honoris dignitatisque æmulo profectum esse? Sed oportuit scilicet eò dementiae ac cæcitatæ pronehi istos Antichristos, vt omnibus sanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volent, conspicua esset ipsorum nequitia. Decretales autem epistolæ à Gregorio nono congestæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociani, & veluti Barbarorum regum tyrannidem vbique spirant. Atqui hæc sunt oracula ex quibus volunt Romanenses Papatum suum æstimari. Hinc orta sunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum passim hodie in Papatu obtinent, Papatu errare non posse, Papatu esse superiorem Conciliis, Papatu esse vniuersalem omnium Ecclesiarum Episcopû, & summum in terris Ecclesiæ caput. Taceo ineptias multò absurdiores, quas stulti Canonistæ in scholis suis deblaterant: quibus tamen Romanenses theologi non modò assentiuntur, sed etiam applaudunt vt idolo suo adulentur.

21 Non agam cum illis summo iure. Huic tantæ insolentiæ opponeret quispiam alius Cypriani sententiam, qua vsus est apud Episcopos quorum concilio præsidebat, Nemo nostrum Episcopum se Episcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obsequendi necessitatem adigit. Obiiceret quod aliquanto post Carthaginense decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Episcopus. Colligeret ex historicis multa testimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas sententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego istis supersedeo, ne videar nimis præcisè eos vrgere. Respondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ sedis: qua fronte * titulû vniuersalis

men spirituale, tra
ducitur hic, & seq.

20
Nicolaus, cuius ex
tas sententia hæc in
Decretis 17. quæst.
3. c. Nemini. Inno
centij 9. quæst. 3. c.
Nemo. Symma. 9.
quæst. 3. c.

Aliorû. Antheri?
ibid. c. Facta.

* Vide seq. 11

Ibid. c. Antiquis.

Superba elogia Pa
pæ.

Stultis Canonistis
assentiuntur Roma
nenses Theologi.

Cypriani egregia se
ntentia, Carthag. Concilij
decreto, & alijs
multis testimonijs
facile posse redargui
effraenem pote
statem Pape in spi
ritualibus: quæ vni
uersi scipiani habet.

* Primû est, titulus
vniuersalis & vni

Epist. 92. lib. 4. ad Iohar. Constanti nepol.

Episcopi defendere audeant: quem vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorij testimonium, eo declarant Antichristum esse tuum Pontificem quòd eum vniuersalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vlitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra Ecclesiæ sunt: imò sanèti ante Legem, sanèti sub Lege, sanèti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquam vniuersalem dici voluit. * Quod autem iubendi potestatem sibi arrogat Pontifex, parum consentaneum est cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulolius Alexandrinus Episcopus se ab eo iussum dixisset, responder in hunc modum, Hoc verbum Iussionis, peto, à meo auditu remouete: scio enim qui sim, & qui sitis: loco mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi: sed quæ utilia visa sunt, indicare curauit.

* *Secundum Iubendi potestas. Lib. 7. epist. 28*

* *Tertium Iurisdictionis infinita.*

* Quod iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantum reliquis Episcopis, sed etiam singulis Ecclesiis: quas eo modo discerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis sedem suam adificet. * Quod autem omnibus se iudicis eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, vt suam vnus libidinem pro lege habeat, id certe magis indignum est, & alienum ab Ecclesiastica ratione quam vt sustineti vltimo modo queat. Profus enim abhorret non modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis.

Vide sect. 13. 18

Gregorius Epist. 5. lib. 1. ad Theodist Epist. 7. ad Anastasium 25. & al.

22 Verùm ne singula persequi & excutere cogar, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, eorum pudet ipsos præsentem statum Papatus defendere: quem constat centuplo corruptiorem esse quam Gregorij & Bernardi seculis fuit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Conquertitur passim Gregorius, se alienis occupationibus supra modum distrah: se sub colore Episcopatus ad Seculum esse reductum: vbi tantis terræ curis inferretur quantis se nunquam in vita laica deseruisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorum, vt ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causatum fluctibus quat, & tumultuose vitæ tempestatibus affigi: vt merito dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas tetenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiam ordinare, collegis dare consilium, eosq; ad officium hortari: super hæc, restabat aliquid temporis ad scribendum: & tamen calimitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius temporis mare fuit: quid de præsentis Papatu dicendum erit? Quid enim simile inter se habent? Hic nullæ sunt conciones, nulla disciplinæ cura, nullum Ecclesiarum studium, nulla spiritualis functio: nihil denique nisi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quasi nihil inueniti queat magis ordinatum ac dispositum, Bernardus vero quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ vitæ vitia intuetur?

Bernardus.

Quid igitur, si hoc nostrum ferreum seculum, & si quid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, non modo pettinaciter tueri velut sacrosanctum ac diuinum, quod vno ore sancti omnes semper inprobant: sed eorum quoque testimonio abuti ad defensionem Papatus quem constat fuisse illis profus incognitum. Quumquam de tempore Bernardi fateor tantam fuisse tunc corruptionem totum omnium, vt non fuerit multum nostro dissimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorij & similibus, pretextum aliquem petunt: petinde enim faciunt alicuius ad stabiliendam Cæsatum monarchiam, antiquum Romani Imperij statum laudat: hoc est liber-

tatis

tatis laudes ad ornandam tyrannidem mutaretur.

23. Postremo, etiam si hæc darentur omnia, exoritur tamen illis non-
uum de integro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua
eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopum qui
hæc dignitatis privilegia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ ta-
men illis iam extorsimus) Petrum voce Christi constitutum fuisse: vni-
uersæ Ecclesiæ caput ipsūque honorem sibi collatum in Romana se-
de deposuisse: id veteris Ecclesiæ auctoritate fuisse sancitum, longo vsu
confirmatum: Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper vsu
no consensu ab omnibus delatam: ipsum fuisse omnium & causarum,
& hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse: habeant etiam sit.

plura si velint: respondeo tamen vno verbo, nihil istorum valere nisi Ro-
mæ sit Ecclesiæ & Episcopos. Hoc mihi concedant necesse est, non posse
Ecclesiæ matrem esse quæ ipsa, non sit Ecclesiæ: non posse Episcopo-
rum esse principem, qui ipse non sit Episcopus. Volunt igitur sedem A-
postolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimum Apostola-
tum. Volunt habere summum Pontificem? Dent mihi Episcopum. Quid
autem? vbi illam Ecclesiæ faciem nobis ostendent? Nominant quidem,
& subinde in ore habent. Certè Ecclesiæ suis certis notis cognoscitur: &
Episcopatus nomen officij est. Hic non de populo loquor: sed de ipso re-
gimine, quod lucere in Ecclesiæ perpetuo debet. Vbi illic ministerium,
quale requirit Christi institutio? Meminerimus quod de Presbyterorum
& Episcopi officio antè dictum est. Si ad regulam illam exigemus offi-
cium Cardinalium, faciemur nihil minus esse quàm Presbyteros. Ipse
verò Pontifex quid omnino habeat Episcopale scire velim. Primum in
munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere: alterum & proxi-
mum huic, sacramenta administrare: tertium monere & hortari, corri-
gere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere.
Quid istorum facit? imò quid facere se simulat? Dicant igitur qua ratione
velint haberi Episcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel
in speciem saltem attingit.

24. Non ita de Episcopo est vt de Rege: hic enim, etsi non exequatur
quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in
Episcopo diiudicando respicitur Christi mandatum, quod semper in Ec-
clesiæ valere debet. Hunc ergo nodum mihi soluant Romanenses. Nego
ipsorum Pontificem, esse Episcoporum principem quum non sit Episco-
pus. Istud proximum necesse est probent falsum esse, si vincere in illo
priori volent. Quid quòd non modò nihil habet Episcopi proprium, sed
omnia potius contraria? Sed hic ò Deus, vnde incipiam? à doctrinæ,
an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi desinam? Hoc dico: quò
mundus hodie tot peruersis impijs que doctrinis refectus sit: tot supersti-
tionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus, in tanta idololatria
demersus: nihil vspiciam istorum esse quod non illinc vel emanarit, vel
saltem fuerit confirmatum. Nec alia est causa cur tanta rabie ferantur
Pontifices in resurgentem Evangelij doctrinam, ad eam opprimendam
neruos omnes suos intendant, Reges omnes ac principes ad sequitiam ac-
cendant, nisi quòd collabi ac corruere totum suum regnum vident vbi
primum Christi Evangelium obrinetur. Crudelis fuit Leo sanguinarius
Clemens: truculentus est Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnan-
dam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuenda: suæ
potentia. Salui igitur quum esse non possint nisi profugato Christo, nõ
aliter laborant in hac causa quam si pro- atis ac focus, iussque ipsorum
capitibus pugnant. Quid ergo? nam illic nobis erit sedes Apostolica,
vbi nihil certum nisi horrendam apostasiam? Erit Christi vicarius, qui
tua Roma.

*Tria in munere E-
piscopi: horum ni-
hil vel simulat se
facere Romanus Põ
tifex.*

*Nihil Episcopi pro-
priū, omnia habet
cõtraria Romanus
Pontifex.*

*Quæ sedes Apo-
stolica
tua Roma.*

Quis ibi Petri successor.

Quod etiam caput Ecclesie.

furionis concubibus Euangelium persequendo, Antichristum se esse palam profitetur? Erit Petri successor, qui ad demolendum quicquid edificauit Petrus, ferro & igni grassatur? Erit caput Ecclesie, qui Ecclesiam à Christo solo vero capite rescissam ac truncatam, in seipsa discepsit ac lacerat? Fuerit sane olim Roma omnium Ecclesiarum mater: verum ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desit esse ad quod erat.

Papam esse Antichristum, probatur ex Paulo 2. Thess. 2. 4, & ex Dan. 7. 15. Itaque maledictione non posse tribui, nisi loquimur.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichristum. Sed qui hoc sentiunt, non intellegunt se Paulum immodestia insimulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendam non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristum in templo Dei sedurum Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginem in Antiochi persona, ostendit regnum eius in magniloquentia & Dei blasphemiiis situm fore. Hinc colligimus tyrannidem esse in animas magis quàm in corpora: quæ aduersus spirituale Christi regnum erigatur. Deinde talem esse quæ nec Christi nec Ecclesie nomen aboleat: sed potius Christi prætextu aburatur, & sub Ecclesie titulo velut larua delitescat. Tametsi autem omnes quæ ab initio exiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineant: quum tamen prædicat Paulus veteram defectionem, hac descriptione significat, sedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuersalis quædam defectio Ecclesiam occupat: vt cunque multa Ecclesie membra in vera fidei vnitrate sparsim per seuerit. Quum vero addit suo tempore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palam facturus esset: ex eo intelligimus, * calamitatem hanc, neque per vnum hominem fuisse inferendam, neque in vno homine finiendam. Porro quum hac nota designet Antichristum, quod suum Deo honorem prærepturus sit vt sibi sumat: hoc præcipuè indicium est quod sequi debemus in querendo Antichristo: præsertim vbi eiusmodi superbia ad publicam vsque Ecclesie dissipationem procedit. Quum ergo constet, Pontificem Romanum impudentem ad se trãtulisse quod Dei vnius & Christi maxime proprium erat, dubitandum non est quin impij & abominandi regni dux sit & antesignanus.

Euseb. lib. 3. cap. 5. Etiam si Romana Ecclesia olim habuisset honorem Primatus, cum tamen loco non esse აღջանմ.

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponant. Quasi in tanta rerum omnium conuersione sedis honor stare possit vbi nulla est sedes. Narrat Eusebius, Deum, vt vindictæ suæ locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosolymis erat, Pellam transtulisse. Quod semel factum fuisse audimus, fieri sæpius potuit. Proinde sic loco alligare honorem primatus, vt qui te vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelij aduersarius, maximus Ecclesie vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesie antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum est ac ineptum. Taceo quantum sit discrimen inter Papæ cancellariam, & bene compositum Ecclesie ordinem. Quinquam hæc vna res omnem de hac questione dubitationem potest optime tollere. Nemo enim sanæ mentis Episcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionem omnium ac circumscriptionum magisterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum est, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ vultur. Neque hic accuso hominum viti: sed Papatum ipsum ex diametro cum Ecclesiastica ratione pugnare demonstrato.

Hic & sic. 28. 29.

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperturi simus Christi

Christi vicarios: Iulius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ
 fidei columnæ erunt, primique religionis interpretes, qui nihil aliud de
 Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres
 aut quatuor Pontifici esse numero? Quasi verò dubium sit qualem religio
 nis speciem professi sint iam pridem Pontifices cum toto Cardinalium
 collegio, & hodie proficiantur. Primum enim arcanæ illius Theologiæ
 quæ inter eos regnat, caput est nullum esse Deum. Alterum, Quæcunque
 de Christo scripta sunt ac decantantur, mendacia esse & imposturas. Ter-
 tium, Doctrinam de futura vita & vltima resurrectione, meras esse fabu-
 las. Non omnes ita sentiunt, & pauci ita loquuntur: fac eos: iam pridem
 tamen hæc ordinaria esse cœpit Pontificum religio: hoc quom sit notis-
 simum omnibus qui Romam nouerunt, non cessant tamen Romanen-
 ses theologizare, Christi priuilegio cautum esse ne Papa errare possit,
 quia Petro dictum sit, *Oravi pro te ne deficiat fides tua. Quis, obsecro,
 tam impudenter ludendo proficiunt, nisi vt totus mundus intelligat, eos
 ita ad extremum improbitatis venisse, vt neque Deum timeant, neque
 hominibus reuerentur?

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quæ
 eam neque concionibus neque scriptis publicari: sed in mensa duntaxat,
 & cubiculo, aut saltem inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegiū
 quod obtinent, ratum esse velint, expungant e numero Pontificum o-
 portet Iohannem vicefimum secundum, qui palam asseruit, animas esse
 mortales, vnâque cum corporibus interire vsque ad diem resurrectio-
 nis. Atque vt videat totam sedem cum præcipuis suis fulturis tunc por-
 tus concidisse: nemo Cardinalium huic setantæ insanix opposuit, sed
 schola Parisiensis Regem Gallix impulit vt ad palinodiam hominem
 cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret:
 idque de more publicauit per præconem. Hæc necessitate ad actus ille, er-
 rorem abiit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis
 amplius de eo disputare quod dicunt, sedem Romanam eiusque Pontifi-
 ces labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oravi pro te ne deficiat
 fides tua. Certè ille tam sædo lapsus genere à recta fide excidit, vt sit infi-
 gne posteris documentum, non omnes esse Petros qui Petro in Episco-
 patum succedunt. Quæquam istud quoque magis per se puerile est quàm
 vt responsione egeat: nam si volunt ad Petri successores trahere quicquid
 Petro dictum est, sequetur omnes illos esse Satanas, quom istud quoque
 Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi.
 Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quàm illis alte-
 rum obicere.

29 Verùm certate ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus
 eram Sic alligare loco & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, vt
 quicumque illic præsideat, etiam si sit diabolus, Christi tamen vicarius &
 caput Ecclesiæ censatur, quia fuerit olim Petri sedes: non modò im-
 pium & Christo contumeliosum, sed nimis absurdum, & à sensu com-
 muni alienum esse dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni pro-
 fus earent religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihil igitur ma-
 gis sunt, ob sedem quam occupant, Christi vicarij, quàm idolum, vbi in
 templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. Iam si de moribus fiat
 sententia: ipsi pro se Pontifices respondeant quid omnino sit in quo Episco-
 copi agnosci queant. Primum, quòd Romæ sic viuunt, ipsi non modò
 cõmittentibus, ac tacentibus, sed tacito etiam cuiusnuru approbantibus,
 id profus indignum est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam
 disciplinæ seueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt a-
 licui delictis ipsos grauam. Quòd autem ipsi cum sua familia, cum toto

*agitur de moribus
 vrbis Romæ, Pon-
 tificis, & Card. n.
 collegij: quæ in Theo-
 logia capita tria.*

** Erasmus Epistolæ
 quadã ad Struchm,
 Fieri potest vt in Ger-
 mania sint, qui nõ
 tēperere à blasphemis
 in Deo: sed in
 his horredis supple-
 tis animaduerti-
 tur. At ego Romæ
 his auribus audiui
 quosdã abominan-
 dis blasphemis de
 bacchantes in Chri-
 stum, & in illis A-
 postolos, idq; mul-
 tis mecum audien-
 tibus: & quidem
 impuni.*

* Luc. 22. 32

*Tert. Iohan. Gerson
 qu. iij. v. uebat.*

*Iohan. 22. negauit
 palam animarum
 immortalitatem.*

Luc. 22. 32

Matth. 16. 23

1. Theff. 2. 4

ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri sui grege, ad omnem nequitiam, obſcœnitatem, ſpurcitiam, ad omne ſcelerum & flagitiorum genus adeò ſunt proſtituta, vt môſtra referant magis quàm homines: in eo fanè produnt ſe nihil minus eſſe quàm Episcopos. Neque tamen veteri debent ne ſuam turpitudinem vlciter detegam. Nam & in tam putido cœno verſari piget: & parcendum eſt pudicis auribus: & mihi videor fatiſac ſuper demonſtraſſe quod volebam: etiamſi caput Eccleſiarum olim fuiſſet Roma, non tamen hodie eſſe dignam quæ in minutis pedum digitis cenſatur.

Cardinaliũ nomen quãdo primũ coepit, & quomodo ita ſubito in tantã dignitate amplitudine emerſerint. Epift. 15, & 77, & 79. Lib. 1. Epift. 6, 25, & multatius Epift. 19 ad Hæc.

Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, neſcio quid factũ ſit vt ita ſubito in tantam amplitudinem emerſerint. Hic titulus Gregorij ætate in ſolos Episcopos competeſcit: nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Eccleſiæ, ſed aliis quibuſlibet eos attribuit: vt in ſumma nihil aliud ſit Sacerdos Cardinalis, quàm Episcopus. Apud ſuperioris ſæculi ſcriptores nomen hæc non reperio. Video tamen fuiſſe tunc Episcopis minores, quos nunc longe antecellunt. Notum eſt illud Auguſtini, Quamquam ſecundũ hæc uerborum uocabula, quæ iam Eccleſiæ uſus obtinuit, Episcopus Presbyterio maior ſit, tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt. Hic certè Romanæ Eccleſiæ Presbyterum ab alio minime diſcernit: ſed omnes ex æquo poſtponit Episcopis. Id quæ eoſque ſunt obſeruarum, vt in Concilio Carthaginenſi, quum duo aſſeſſent Legati Romanæ ſedis, vnus Episcopus, ſecundus Presbyter: hic in vltimum locum reſectus fuerit. Verũ ne nimis vetera perſequamur, extat Concilium ſub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco ſedent, & ſeorſum ſubſcribunt: Diaconi locum nullum in ſubſcriptione habent. Eſt fanè nihil officij tunc habebant, niſi vt in doctrina & ſacramentorum adminiſtratione Episcopo aſſeſſent ac ſubſeſſent. Nunc adeò mutata fors eſt, vt facti ſint Regum & Cæſarum cognati. Nec dubiũ eſt quin vtiã cum ſuo capite ſenſim creuerint, donec ad hoc dignitatis ſaſtigiũ euecti fuerunt. Verũ hoc quoque paucis verbis quali obiter attingere placuit, quò meliũs intelligerent lectores ſedem Romanam, qualis hodie eſt plurimum diſſere. Ab illa veteri, cuius prætextu hæc ſe tueretur ac defendit Verũ qualeſcunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Eccleſia muneris, ſicum duntaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, neceſſe fuit illis euenire quod iam ſæpe ſcribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu ſtare non poterit. Quin potiũs impleti in illis oportuit quod de talibus ait Malachus, Vos ceceſſiſtis de via, & offendere feciſtis in Lege plurimos. Itaque irritum feciſtis pactũ Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos contemptibiles ac viles omni populo. Tam relinquo piis omnibus cogitandum quale ſupremũ ſit Romanæ hierarchie ſaſtigiũ: cui ipſum quoque Dei verbum, quod cœlo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac ſacroſanctũ eſt: oportuerat, ſubicere nefaria impudentia Papiſtæ non dubitant.

De poteſtate Eccleſiæ qua ad fidei dogmata: & quã effreni licentia ad vitandam omnium doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu. CAP. VIII.

Multiplex diuiſio poteſtatis Eccleſiæ: cuius partes expli- cat in vſq; ad c. 13.

SE QVITVR nunc tertius locus, de Eccleſiæ poteſtate, quæ partim in Episcopis ſingulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus ſpectatur. De ſpirituali tantum poteſtate loquor, quæ propria eſt Eccleſiæ. Ea autem conſiſtit vel in doctrina, vel in iuriſdictione;

tionem, vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes: auctoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequam incipimus de singulis in specie disserere, pios lectores volumus admonitos, ut quicquid de Ecclesie potestate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificationem, & non in destructionem: quia qui legitime vtuntur, nihil plus se esse existimant quam ministros Christi, simulque ministros populi in Christo. Porro ædificandæ Ecclesie vni hæc ratio est, si ministri ipsi suam Christo auctoritatem conseruare student, quæ salua altere esse non potest quam si ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesie magister. Non enim de alio quopiam, sed de ipso solo scriptum est, *Matt. 17. 5* Ipsam audite. Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ordinanda, sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis describatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam fumere ipsi visum fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quam sit procliuus in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

Ecclesie potestatis scopus, ædificatio (2. Corin. 10. 8, & 13. 10) ædificandi ratio, Christus.

2 Proinde hic meminisse oportet, quicquid auctoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, siue sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus defert, id totum non propriè hominibus ipsi, sed ministerio cui præfati sunt, dari: vel (vt expeditius loquamur) *summa sec. 2. 2. a. 8* *7. ostenditur quod, nisi quam licet. Eccle* *fiæ, aliud doceret, quæ ministerium illis est commissum. Vt enim ordine omnes quod à Deo accepit, persequamur, non reperimus, vlli docendi aut respondendi auctoritate præfatos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur nequid afferant ex seipsis: sed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipse in medium vt à populo audiantur, quam præcepit quidnam loqui debeant: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarum omnium princeps, auctoritatem præ aliis fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus, in Deum & in eius seruum Moysen dicitur credidisse Sacerdotum quoque *Primis Exo. 3. 4. ex Moysi exemplis Ibid. 14. 31, Dent, 17. 9* authoritas ne contempti foret, grauissimis pœnis sancita est. Verum simul ostendit Dominus, quæ lege audiendi essent quum dicit se percussisse sædas suum cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulò post *Malach. 2. 4, & 6* addit, Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos, *Dent. 17. 10* præstet se Dei nuntium: id est, mandata quæ ab auctore suo accepit fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt secundum Legem Dei respondeant.*

3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud *2. à Prophetarum* *Ezechielem describitur: Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel: audis igitur ex ore meo verbum, & annuntiabis illis ex* *exemplis idem demonstratur.* *Ezech. 3. 17* me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nonne quicquam ex se comminisci prohibetur? Quod verò est, nuntiare à Domino nisi sic loqui vt confidenter iactare audeat, non suum esse, sed Domini verbum quod attulerit? Parumdem est apud Ieremiam aliis verbis. *Iere. 23. 28* quem est somnium, narret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum. Certè illis vniuersis legem dicit. Est autem eiusmodi, quod non patitur quempiam plus docere quam iussus fuerit. Et postea paleam vocat quicquid à se vno profectum non est. Itaque nemo ex ipsis prophetis os aperuit, nisi Domini verbo præeant: Vnde illa toties apud eos occurrunt, Verbum Domini, Ovis Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquatur est. Et merito, exclamabat enim Iesus, polluta sibi *Ist. 6. 5*

Iere. 1.6 esse labia: Ieremias se nescire loqui fatebatur, quia puer esset. Quid ab illius polluto, ab huius fauo ore prodire poterat nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta vero & pura illis labia fuerunt quum Spiritus sancti cœperunt esse organa. Vbi hac religione obstricti sunt Prophete nequid tradant nisi quod acceperint, ne insigni potestate ac eximius titulis ornantur. Nam quum Dominus testatur se præfate illos Gentibus ac regnis, vt euellint & eripiant, perdant & destruant, ædificent ac plantent: cœtus uero subiungit eandem. Quia uerba sua in eorum ore posuerit.

Ibid. 10

3. in ipsis. Apostolis ad ipsum docetur.

Matt. 5. 13

Luc. 10. 16

Iohan. 20. 23

Matt. 28. 19

4 Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commendantur, quod lux sint mundi, & salteræ: quod pro Christo audiendi: quod quæcunque in terra ligauerint aut soluerint ligata erunt aut soluta in cælo. Verum suo nomine præ se ferunt quatum sibi in suo munere permissum sicutempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid eorum libitum fuerit: sed mandata eius à quo missi sunt bona fide perferant. Et satis clara sunt Christi uerba, quibus eorum legationem terminauit: quum mandauit illis vt irent ac docerent omnes gentes: quæcunque præceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem (nec ui eam detrectare fas esset) recepit, sibi que imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui unicus ac æternus Patris consiliarius semper fuit, quique Dominus ac Magister omnium est constitutus à Patre: quia tamen docendi ministerio fungitur, minutis omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta uerbo Domini, & in eo quasi inclusa.

Christum unum esse qui semper docuerit suam Ecclesiã: varias tamẽ tenuis se docendi rationes pro tẽporum diuersitate, ante legem scriptam, sub Lege & Prophetis, & demum ipso in carne manifestato.

Matt. 11. 7

* Doctrina tempore Patriarcharum.

5 Atqui quum hoc ab initio in Ecclesiã ualuerit, hodiẽque ualere debeant nequid doceant serui Dei quod non ab ipso traherint: pro temporum tamen uarietate diuersas habuerunt discendi rationes. Ea uero quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Principio, si uerum est quod ait Christus, quod nemo Patrem uiderit nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare: oportuit certe ab æterna illa sapientia semper dirigi qui ad Dei notitiã peruenire uellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo comprehendissent, aut eloqui essent, nisi docente eo cui soli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim sancti homines, quam ipsi uisum in Filio, uelut in specule, intuerit. Hoc quum dico, intelligo Deum non alia se unquam ratione manifestasse hominibus quam per Filium, hoc est unicam suam sapientiam, lucem ac ueritatem. Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob & alij, quicquid habuerunt cœlestis doctrinæ. Ex eodem Prophete omnes hauserunt & ipsi quoque quicquid cœlestium oraculorum ediderunt. Enim uero hæc sapientia non uno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas arcana reuelationibus est usus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, ut minime dubium illis esse posset, Deum esse qui loquebatur, Patriarchæ quod acceperant, ad posteros per manus transmisserunt: ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus ut ita propagarent. Filij uero ac nepotes, Deo intus dicente, sciebant cœlo esse, non ex terra, quod amant.

Doctrina tempore Legis & Prophetarum

Mutach 2. 7

6 Vbi autem Deo uisum est illustriorem Ecclesiæ formam excitare, uerbum suum mandari scripto ac consignari uoluit, ut inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, utque ad eam regulam omnis que traderetur doctrina exigetur. Itaque post Legis promulgationem quum rubetur Sacerdotes docere ex ore Domini, sentus est, ne quid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderat: de se uero ac minere nescis illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophete: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Le-

gem adderentur: nõ sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent. **Quantum** enim ad doctrinam, Legis dumtaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explanationem. Verùm quia Domino placebat illustriorem extate doctrinam & ampliorum, quò meliù: in finis conscientis satisficeret: Prophetias quoque scriptis mandari precepit, & haberi verbi sui partem. His simul accesserunt Historiz, quæ & ipse Prophetarum sunt lucubrationes, sed dictante Spiritu sancto compositæ. Psalmos Prophetis adnumero: quando his commune est quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetis, & Historis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vsque ad Christi aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fastillis fuit vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere: quia totum ipsorum munus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo responderent. **Quod** ex insigni loco Malachæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis, & ad eam attendere vsque ad Euangelij prædicationem. Nam ita eos arceat ab omnibus aduentitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Moses fideliter illis monstrauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiam, totque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset.

7 Verùm vbi demum in carne manifestata est Dei Sapiencia, quicquid humana inente de Patre cælesti comprehendere potest, & cogitari debet, pleno ore nobis editseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinæ veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas esse solet, quum antè subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apostolus, quum scripsit Deum olim multifariam multisque modis Patribus loquutum esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpisse: significat enim, imò aperte declarat, Deum non posthac, vt antea, per alios subinde atque alios loquutum: nec prophetias additum prophetis, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docendi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimum æternumque ab eo habendum sit testimonium. **Qua** ratione totum hoc noui Testamenti tempus, ex quo cum Euangelij prædicatione nobis apparuit Christus addiem vsque iudicij, per hanc nouissimam Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quò scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam vltra nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictam admittere. Itaque non temere Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddam ponderis ac energis quàm vulgò existimetur: perinde enim est ac si ab omnibus hominum doctrinis abductos, huc vni nos listeret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendere, in vno hærere: denique (quod verba sonant) vnus voci auscultare. Et laudè quid iam ab homine aus expectari aut expecti debeat, vbi Verbum ipsum vitæ familiariter se nobis ac coram explicauit? **Quin** omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiam (quæ nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil aliud dicendum reliquerit.

Malach. 4.4

Psal. 119

Plenitudo & eorum summatio doctrinæ, Christo in carne manifestato: vbi nihil præterea expectari, aut expecti debeat.

Hebr. 1.2

Mat. 17.3

Col. 2.3

Iohan. 4.25

Vide ſect. 2

Quod Dei habendum ſit verbum in Eccleſia.

Matt. 28. 20

Matt. 23. 8

Ioh. 14. 26, & 16. 13

1. Pet. 4. 11

Vide ſect. 2. 4

2. Cor. 10. 4

*Non paris eſſe auctoritatis cum Apoſtolicis ſcriptis pro-
rium Doctorem qui
illis ſucceſſerunt Vi-
de cap. 9. ſect. 14*

** Nec ulli ex ſingulis nec vniuerſe Ec-
cleſiæ licere, nouum
ad quod dogma ex-
cipere.*

2. Cor. 1. 24

3. Cor. 14. 29

8 Eſto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum eſſe Dei verbum, cui detur in Eccleſia locus, quam quod Lege & Prophetis, deinde ſcriptis Apoſtolicis continetur: nec alium eſſe rite docendi in Eccleſia modum niſi ex eius verbi præſcripto & norma. Hinc etiam colligimus, non aliud permiſſum fuiſſe Apoſtolis quam quod olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem ſcripturam exponerent, ac oſtenderent in Chriſto completa eſſe quæ illic traduntur: id ipſum tamen non facerent niſi ex Domino, hoc eſt, præeunte & verba quodammodo dicente Chriſti Spiritu. Hac enim lege eorum legationem deſignauit Chriſtus, quum iuſſit vt irent ac docerent, non quæ temerè ipſi eſſent fabricati, ſed quæcunque ipſis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quam quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi: vnus enim magiſter veſter, Chriſtus. Deinde quo aliùs hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magiſtri, capere pro ſua ruditate non poterant, Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim reſtrictio attentè notanda, vbi partes Spiritus ſancti aſſignat, ſuggerere quæcunque antè ore docuit.

9 Proinde nihil aliud vel ſibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magiſtro edoctus quantum ſibi liceret, niſi vt traditam à Deo doctrinam diſpenſent. Qui loquitur (inquit) loquatutur tanquam ſermones Dei: hoc eſt, non dubitauerit, vt trepidare ſolent ſibi in illè cōſeji, ſed alta confidentia, quæ ſeruum Dei certis mandatis inſtructum decet. Quid hoc aliud eſt quam omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ ſint) arcere, vt purus Dei fermo in fidelium Eccleſia doceatur ac diſcatur: omnium hominum (cuiuſcunque ſint ordinis) placita vel potius figmenta tollere, vt ſolius Dei decreta rata maneant? Hæc ſunt arma illa ſpiritu. alia potentia Deo ad demolitionem munitionum: quibus conſilia aduerſantur fidei Dei milites, & omnem ceſtitudinem quæ extollitur aduerſus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cogitationem ad obediendum Chriſto. En ſummam poteſtatem, qua Eccleſiæ paſtores, quocunque demum nomine vocentur, præditos eſſe cōuenit, nempe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maieltati omnem mundi virtutem, gloriam, ſapientiam, altitudinem cedere atque obedite cogant: eius potentia ſulti, omnibus à ſummo uſque ad nouiſſimum imperent: Chriſti domum ædificent: Satanæ ſubuertant: adous paſcant, lupos proſtignent: dociles intituant & exhortentur: rebelles & peruiaces arguant, increpent, ſubigant: ligent ac ſoluant: fulgurent denique, ſi opus eſt, ac fulminent: ſed omnia in verbo Dei. Quinquam inter Apoſtolos & eorum ſucceſſores hoc, vt dixi, intetelt, quod illi fuerunt certi & authenticæ Spiritus ſancti amanueſes: & ideo eorum ſcripta pro Dei oraculis habenda ſunt: alij autem nō aliud habent officij niſi vt doceant quod ſacris ſcripturis proditum eſt ac conſignatum. Conſtituimus igitur, non eſſe iam fidelibus miniſtris reliquum vt nouum aliquod dogma excudant, ſed ſimpliciter in hærendum eſſe doctrinæ cui Deus omnes ſine exceptione ſubiecit. Hoc quum dico, non tantum ostendere volo quid ſingulis hominibus liceat, ſed quid etiam vniuerſæ Eccleſiæ. Quantum ad ſingulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Apoſtolus: ſidei tamen eorū dominari ſe negat. Quis iam dominum ſibi arrogare audeat quod ſibi nō cōpetere teſtatur Paulus? Quòd ſi hanc docendi licentiam ignoueret, vt quicquid tradiderit Paſtor, in eo certam ſibi ſilem haberi iure poſtulet: nunquam hanc diſciplinam tradidiſſet iſdem Corinthiis vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus, ceteri diiudicarent: quòd ſi alicui ſedenti reuelatum eſſet, priuſ taceret.

Sic enim nemini pepercit, cuius autoritatem verbi Dei censurę nõ sub-
iiceret. At de vniuersa Ecclesia, dicit quispiam, alia ratio est. Respõdeo,
Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem esse *Rom. 10. 19*
ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Scilicet: si à solo Dei verbo pen-
det si les, si in illud solum respicit & recumbit, quis iam totius mundi ver-
bo locus relinquitur? Neque hinc hæsitare poterit quicumque bene nouerit
quid sit si les: ea enim firmitudine subnixam esse oportet, qua aduersus
Satanam & omnes inferorum machinas, totiusque mundum inui-
sta & intrepida consistat. Hanc firmitudinem non nisi in vno Dei verbo
reperiemus. Deinde vniuersalis est ratio, quam hinc respicere conuenit:
Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis facultatē,
vt solus ipse nobis sit in spiritali doctrina magister: vt solus est verax
qui nec mentiri nec fallere potest. Hęc ratio non minüs ad totam Ec-
clesiam, quàm ad vnumquemque fidelium pertinet.

10. Istæ verò quæ diximus Ecclesię potestas, si cum ea conferta *Cõparatio potestatis
tut qua se aliquot iam seculis in populo Dei venditarunt Spirituales ty-
ranni, qui Episcopos se & religionis Præsules falsõ vocarunt, nihilo me-
lior erit consensus quàm Christo cum Belial. Neque hinc mihi propositũ
est exponere qualiter & quã indignis modis suam tyrannidem exer-
cuerint: tantũ referam doctrinam, quam Scriptis primũ, deinde ferro
& igni hodie teneant. Quoniam pro conf. Ifo sumunt, vniuersale Conci-
lium esse veram Ecclesię imaginem, hoc principio sumpto, simul absq;
dubio statuũt, regi immediatē à Spiritu sancto eiusmodi Concilia, ideõ-
que errare non posse. Quum verò ipsi Concilia regant, imò constituant,
re vera sibi vendicant quicquid contendunt deberi Conciliis. Fidem igitur
nostram suo arbitrio stare volunt, & cadere, vt quicquid ipsi vtran-
que in partem constituerint, firmum animis nostris statũmque sit: vt si-
ue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid
damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidi-
ne contempõque Dei verbo eudunt dogmata, quibus postea si lem hac
ratione haberi postulant. Nec enim Christianum esse, nisi qui in omnia
sua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certõ consentiat: si non
explicita fide, tamen implicita quia penes Ecclesiam sit, condere nouos
fidei articulos.*

11. Primũ audiamus quibus argumentis hanc Ecclesię datam au-
thoritatem confirmet: deinde videbimus quantum eos iuuat quod de
Ecclesia allegant. Preclaras, inquit, promissiones habet Ecclesia, quod
nunquam à sponso suo Christo sit deferenda quin eius Spiritu ducatur in
omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, mul-
tæ non minüs si libris singulis, quàm toti Ecclesię datæ sunt. Nam
tamei si duodecim Apostolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce
ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Item, Ego roga-
bo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum scilicet veritatis,
non tantũ numero duodenario id promittebat, sed illis quoque singu-
lis: imò aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea
accessuri erant. Quum autem eiusmodi promissiones, eximie cõsolatio-
nis plenas sic interpretantur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed
vniuersæ simul Ecclesię: quid aliud quàm Christianis omnibus fiduciam
tollunt quæ inde ad ipsos animandos redire debuerat? Neque hinc nego-
quin tota fidelium societas multiplici donorum varietate instructa, lon-
gè ampliori & vberiori cœlestis sapientiæ thesauro prædita sit, quàm se-
orsum singuli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum esse volo
quasi Istitum intelligentiæ & doctrinæ ex quo omnes polleant: sed quia
concedendum nõ est aduersariis Christi, vt ad defensionem malæ causæ *Iohann. 4. 16*

1. Cor. 2. 12

Ephes. 1. 18

* Altera primi argumētis solutio: ubi sit Ecclesia, quod plenius tractatur sect.

Philip. 3. 13

Secundum argumētum aduersariorum vel potius acceptio ad solutionem primi.

* Secunda argumētis solutio.

* Tertium & quartum argumentum aduersariorum solutio terti.

Ephes. 5. 25

1. Tim. 3. 15

* Diluitur quartum argumentum.

* Cap. 1. sect. 10. & cap. 2. sect. 1. 10

Ephes. 4. 11

Scripturam in alienum sensum derorqueant. Verum hoc omisso, simpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuo suis ad ill. & eos Spiritu suo regere. Hunc Spiritum non esse erroris, ignorantiae, mendacij aut tenebrarum: sed certae reuelationis, sapientiae, veritatis, ac lucis, à quo non fallaciter discant quae sibi donata sunt: hoc est, quae sit spes uocationis suae, & quae diuitiae gloriae hereditatis Dei in sanctis. Verum * quum primitias, & quendam duntaxat gustum eius Spiritus percipiunt in hac carne fidelium, etiam qui excellentioribus gratis prae aliis donati sunt: nihil illis potius restat quam imbecillitatis suae conscios, sese intra uerbi Dei fines sollicitè continere: ne si proprio sensu longius euagentur, a recta via protinus aberrant, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc uacui sunt, quo solo docente, uerum à falso discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se nondum ad metam pertigisse: Itaque ad quotidianum profectum magis contendunt quam perfectione gloriantur.

12 Sed excipient quicquid partim sanctorum unicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipsam Ecclesiam. Hoc tamen si habet nonnullam uerè speciem, uerum tamen esse nego. Sic quidem singulis membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mensuram, ut corpori uniuerso nihil desit necessarium, ubi dona ipsa in commune cōferuntur. * Verum tales sunt semper Ecclesia diuitig, ut nihil de sit ad summam illam perfectionem quam aduersarij nostra iactant. Nec ideo ulla in parte desinitur Ecclesia quum semper habeat quantum satis sit: uouit enim Dominus quid eius necessitas requirat. Verum ut eam sub humilitate & pia modelia contineat, non plus ei largitur quam rōuit expedire. * Scio quid hic quoque obicitare soleant, Ecclesiam scilicet mandata esse lauacro aquae in uerbo uitae: ut esset sine ruga & macula: & ideo alicubi uacari columnam & firmamentum ueritatis. Verum priore loco magis doceretur quid quotidie operetur in ea Christus, quam quid iam perfecerit. Nam si omnes suos indies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certè adhuc nauis ac rugis quibusdam aspersos esse, eorumque sanctificationi de esse non nihil constat. Ecclesiam uerò sanctam & immaculatam iam penitus ac omni ex parte censere, cuius membra omnia maculosa & nō nihil impura sint, quam inane ac fabulosum est: Verum est igitur, sanctificatam esse Ecclesiam à Christo: at eius sanctificationis initium hic duntaxat uisum: finis uerò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate uerè & in solidum implebit. Verum est etiā deletas esse eius maculas & rugas: sed ita ut quotidie adhuc deleantur, donec suo aduentu Christus quicquid residuum est penitus auferat. N. si enim hoc recipimus, necesse erit ut cum Paganis asseramus, perfectā esse fidelium iustitiam in hac uita: cum Catharis & Donatistis nullā in Ecclesia infirmitatem feramus. * Alter locus, ut * alibi uidimus, prorsus alium habet sensum quam intendunt. Vbi enim Timotheum instituit Paulus, & ad uerum Episcopi officium formauit, dicit se ideo fecisse, ut sciat qualiter oporteat ipsum uersari in Ecclesia. Ac quò maiori religione & studio in eam rem intentus esset, subiungit Ecclesiam ipsam esse columnam ac stabilimentum ueritatis. Quid autem aliud sibi uolunt hae uerba, quam in Ecclesia conseruari Dei ueritatem, praedicationis scilicet ministerio? Quemadmodum alibi docet, Christum dedisse Apostolos, Pastores, atque Doctores, ne amplius circumferamur quolibet uero doctrinae, aut ab hominibus deludamur: sed uera Filij Dei cognitione illuminati, omnes simul occurramus in fidei ueritate. Quòd ergo non extinguitur in mundo ueritas, sed salua perstat, id sit u. fidam habet custodem Ecclesiam, cuius opera & ministerio sustinetur. Atqui si hae custodia in ministerio Propheterico & Apostolico sita est, sequitur totam

totam inde pendere, si verbum Domini fideliter conferuetur, suamque puritatem retineat.

13 Atque vt melius intelligant lectores, in quo potissimum cardine versetur hæc quaestio, quid postulent nostri aduersarij, & in quo ipsi se astant, paucis exponam. Quod illi negant errare posse Ecclesiam, huc spectat, atque ita interpretatur. Quando Spiritu Dei gubernatur, autò incedere sine verbo posse: quocumque pergat, non posse sentire aut loqui nisi verum: proinde siquid extra aut præter Dei verbum statuerit, id habentum esse nõ alio loco, quàm certum Dei oraculum. * Nos si demus illud primum, errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessariis: hic sensus noster est, ideo hoc esse q, abdicata omni sua sapientia, à Spiritu sancto doceri se per verbum Dei patitur. Hoc igitur est discrimen. Illi Ecclesiam auctoritatem extra verbum Dei collocat: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo separari patimur. Et quid mirum, si spõsa ac discipula Christi suo sponso magistroque subicitur, vt ab eius ore assidue ac sedulo pendeat? Hæc enim est domus bene compositæ ratio, vt mariti imperio vxor obtemperet: hæc scholæ bene moratæ regula, vt magistri solius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex se sapiat Ecclesia, non ex se cogitet quicquam: sed sapientia sua terminatum statuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis suæ inuentis dimittet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla dissidentia aut hæsitacione vacillabit, sed magna certitudine firmæque constantia conquiescet. Sic etiam earum quas habet, promissionum amplitudine confisa, habebit vnde fidem suam præclare suscituet: vt nihil addubitet, Spiritum sanctum sibi semper à deo, optimam rectæ viæ ducenem: sed memoria simul tenebit quem è suo Spiritu usum percipi Deus velit. Spiritus inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex suo Spiritu denuntiat expectandum, quàm vt mentes nostras illuminet, ad percipiendam doctrinam suæ veritatem. Proinde sciuit finem Chrysostomus, Multa, inquit, Spiritum sanctum iactant: sed qui propria loquuntur, falso illum præterdunt. Vt Christus non à seipso loqui se testatur, quia ex Legge loquebatur & Prophetis, ita siquid præter Euangelium sub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia sicut Christus Legis & Prophetarum impletio est: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille, iam colligere in promptu est quàm perpetam faciant nostri aduersarij, qui non alio fine iactant Spiritum sanctum, nisi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent: quum ipse indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus esse velit, idque de eo proficiatur Christus dum Ecclesiam suam eum promittit. Sic est sanè. Quam sobrietatem semel Ecclesia suæ præscripsit Dominus, eam perpetuo vult obseruari. Vetuit autem nequid verbo suo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile est Dei ac Spiritus sancti decretum, quod abrogare conatur nostri aduersarij quam Ecclesiam sine verbo regi à Spiritu fingunt.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuisse Ecclesiam nonnulla addere scriptis Apostolorum, vel illos ipsos supplere postea viua voce quod minus clarè tradidissent, nempe quum illis dixerit Christus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non potestis portare modò: atq; hæc esse placita, quæ sine Scriptura, vsu dicitur: & moribus recepta fuerunt. * At quæ uero isthæc est impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant discipuli quum istud à Domino audirent: verum hæc tarditate tum etiam teuebantur, quum doctrinam suam scriptis commendarent, vt postea viua voce supplere necesse habuerint quod in scriptis suis ignorantia vitio ontiferant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua

*De axioma Papi
flarum, Errare non
posse Ecclesiam in
rebus ad salutem ne
cessariis: Et quomodo
perperam illud ipse
interpretentur E
de G. sect. 15*

** Quo sensu à no-
bis cõcedi possit a-
xioma, Errare non
posse Ecclesiam, &c.*

Iob. 16. 7, & 13

*Serm. de sen. G. 4.
dorando Spiritu.*

Iob. 12. 50, et 14. 10

Rom. 10. 4

*Quintum argumen-
tum afflictarum Pa-
pa eudetium noua
dogmata: cui multi
placiter respondetur.*

Iohan. 16. 12

* Prima responsio.

scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cogitationem complexi fiat illic, consignatamque reliquerint? Sed age, demus illis quod petunt: designent modò ea quæ reuelati sine scripto debentur: si tentare audeant, eam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, *Homi in Iohã. 96* Quam Dominus tacuerit, quis notum dicat, illa vel illa sunt: aut si dicere audeat, unde probat? Sed quid de re superuacua contendo? Nam verum notum est, in scriptis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extatæ eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

*Sextum argumen-
tum aduersariorũ
ex Matt. 13. 17*

15 Quid in quibus, non extra controuersiam posuit Christus quicquid doceret de ceteris Ecclesiæ, quam iubet haberi pro ethnico & publicano qui cõradicere audeat? Primum illic non fit doctrinæ mentio, sed tantum censuris asseritur sua autoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponat qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omisso, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obrinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ nunquam nisi in veritate verbi Dei consensur? Ecclesiæ audienda est, inquit. Quis negat? quandoquidem nihil pronuntiat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quòd a Deo vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam doctrinã, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quòd Dominus verbo suo reuelauit. Videmus enim sicut homines quantum sit periculum, si hominibus semel concessum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperitur impiorum sannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quòd homines consueverint. Adde, quòd pro temporis sui ratione loquens Christus, syncretismo tribuit hoc nomen, vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reueteri discant. Ita fieret vt singulis vrbibus & pagis par esset in dogmatibus candens libertas.

*Septimum argumẽ-
tum ab eximplia:
quæ p. p. obbaptif-
mæ sit tantum ex
d. c. c. Ecclesiæ:
ad Synod. Nicenã
vniuersum dogma eu-
d. n. Filiũ esse Pa-
trẽ con. substantiã
essentia.*

16 Exempla quibus videntur, nihil eos iuuant. Aiunt p. obbaptifmũ non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesiæ decreto emanasse. At miserimum asylum foret si pro defensione p. obbaptifmi ad nudam Ecclesiæ auctoritatem suffugere cogeremur: verum satis alibi patebit, longè secus esse. Similiter, q. obiiciunt nusquam haberi in Scripturis quòd in Synodo Nicenã pronuntiatum fuit, * Filium esse cõsubstantialẽ Patri: in eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quali temerè damnant Arrium q. in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Prophetis & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quum illic toties asseratur vnum esse Deum, rursus toties vocetur Christus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quã declarant esse vnus essentia, nisi q. uatiuum Scripturæ sensum simpliciter enarrant? Atque hæc præfatione in eorum cõtũ vsum fuisse Constantinum refert Theodorus, In disputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plene nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His sanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adicere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non perdidisse, aut tale aliquid. Si verum est quòd volunt nostri aduersarij, primum perperam egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potestatem eripuit: deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrã vindicaret, hoc silentium perfidia

** Cap. 16.
* Vide. August. e-
p. 17. 8.*

*Ioh. cap. 5. hist. Ec-
clesiæ.*

perfidia non carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quum Theodoritus referat libenter amplexos esse quod dicebat Imperator, constat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino incognitum.

* De Concilijs, eorumq; autoritate

C V P. I X.

* Vide Calu. aduersus Theologos Parisienses. Itē ad Sauletum. & de necessitate reformationis Ecclesie. Item aduersus Concilium Tridentinum. Item in Scholijs ad paternam Papae admonitionem.

N VNC vt omnia illis de Ecclesia concedam: pro sua tamen intentione ne sic quidē multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia trāsferunt, quum eorum opinio ne Ecclesiam representent. Imò quod tam pertinaciter contendunt de Ecclesie potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferant quod extorserint. Antequam verò hanc questionem expedire incipiam, duo hinc mihi breuiter præfari necesse est. * Quòd hic rigidior sum futurus, non ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, suoque in honore apud omnes esse cupio. Sed hic est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porro hoc est Christi ius, vt Concilijs omnibus præiudicet, nec socium habeat hominem in ista dignitate. Tunc autē demum præsidere dico, vbi totum confessum verbo & Spiritu suo moderatur. * Deinde quod minùs Concilijs tribuo quàm aduersarij petunt, non ea causa facere quòd à Concilijs metuam, quasi illorum causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenam doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papismi euersionem abudè verbo Domini instructi sumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrunque, vetera Concilia nobis subministrant.

* Primum ex duobus quæ hic præfatur author.

* Secundum.

2. Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum autoritas queritur, nulla extat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. Verùm * id nihilominus in particularem quæuis cœtum competit quàm in Concilium vniuersale. Neque tamen in eo haret quæstionis nodus: sed quòd addita est conditio, ita demum fore Christum in medio Concilij, si in suo nomine congregetur. Quare vt millies Episcoporum Concilia nominent aduersarij, patrum promouebunt: nec antè efficiunt vt credamus quod cõtendunt, regi à Spiritu sancto, quàm fidem fecerint, cōgregari in Christi nomine. Si quidem tam possunt impij improbiq; Episcopi aduersus Christum conspirare, quàm boni & probi in eius nomine cõre. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Concilijs prodire. Sed hoc postea videbitur. Nunc tãtũ vno verbo respondeo, Christum nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine congregantur. Quid ergo illud sit definiamus, Nego in Christi nomine congregari eos qui abiecto Dei m̃lato, quo vetat quicquam addi verbo suo aut detrahi: proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica perfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid comminiscuntur. Certè quum non Concilijs quibuslibet se adfuturum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab alijs discerneret: nos hãc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quod olim cū Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerēt ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisitum: hanc quoque legem videmus Apostolis fuisse impostam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotij, nec vlla autoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarij, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Matt. 18. 20.

* Vide cap. 8. sect. 11.

Ex scripturis nullam esse Conciliorum autoritatē, nisi in Christi nomine congregentur: & quid hoc sit.

Deut. 4. 22. Apoc. 22. 13.

Mat. 23. 27.

3. Nam quòd in Ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter

Bimilibus sententijs

cujus prior probatur exemplis, hic & scilicet. 43. posterior, scilicet. 6, 7.

Iſa. 56. 10.

Oſea. 9. 8.

Iere. 6. 13.

Idem 14. 14.

Ezech. 22. 15.

2. Pet. 2. 1.

Matth. 24. 11.

& 24.

2. Thim. 2. 14.

Act. 20. 29.

* *Summa ſcrl. 3.*
425.

Pastores conſter, nec Eccliam ipſam conſiſtere niſi in Conciliis generalibus emineat: multum abeſt quoniam id vetum ſemper fuerit, ſi vera de ſuis temporibus teſtimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat itaque tempore Ecclie Hieroſolymus, quam Deus nondum deſeruerat. De Paſtoribus vero ſic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Paſtores ipſi nihil ſciunt, nec intelligunt: & in vniuerſum reſpiciunt ad vias ſuas. In eundem modum Oſeas, Speculator Ephraim cum Deo. Iaſaque ſus au cupis, odium in domo Dei. Vbi ironice eos Deo coniungens, eandem ſacerdotij prætextum eſſe docet. Durabat quoque Ecclie ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Paſtoribus dicat, A Propheta vſque ad Sacerdotem quiſque ſecutus mendacium. Item, Prophetæ inſedacium prophetant in nomine meo: quum ego non miſerum eos neque præcepim eis. Ac ne prolixum nimium in recitandis eius verbis ſimus, legantur quæ toto viceſimo tertio capite & quadrageſimo ſcripſit. Tunc ex altera parte nihil mirius in eodem inuehebatur Ezechiel. Conuercio (inquit) Prophetarum in medio eius ſicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt legem meam, & profanauerunt ſanctas meas: nec diſtinxerunt inter ſanctum & profanum, & cætera quæ ſubiungit in eum ſenſum. Similes que timoræ paſſim extant in Prophetis: vni nihil illic frequentius recurrit.

4 Sed enim id forte inter Iudæos valuerit: noſtrum verò ſeculum à tãto malo immune eſt. Vtinam quidem eſſet, verum aliter fore Spiritus ſanctus denuntiauit clara enim ſunt Petri verba, Quædam modum (inquit) fuerunt in populo veteri pseudoprophetæ: ſic & inter vos erunt falſi doctores, ſcetas perditos inſinuantes. Videtur vt non à plebeis immineere periculum prædicat: ſed ab iis qui doctorem & Paſtorum titulo ſe vendi tabunt? Præterea quoties à Chriſto & eius Apoſtoliſ eſt prædicium vt à Paſtoribus ſumma Ecclie pericula impenderent? Imò palam oſtendit Paulus, non alibi ſellurum Antichriſtum quàm in templo Dei. Quo ſignificat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur, niſi ab iis qui pro Paſtoribus in Ecclie ſede bunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè in ſtate demonſtrat. Nam dum Ephreſinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd poſt diſceſſum meum intrabunt in vos lupi rapaces, nõ parcetes gregi. Et ex vobis ipſis erunt qui loquantur perueſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe. Quantum inter Paſtores afferre corruptionis potuit longa annorum ſeries, quum tantulo temporis ſpatio degenerare ſic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum implerem: omnium ſerè ſeculorum exemplis monemur, nec veritatem ſemper in ſinu Paſtorum ali, nec Ecclie incolumitatem ab eorum ſtatu pendere. Decebat quidem illos Ecclie pacis ac ſalutis, cui conſeruanda deſtinati ſunt, præſides eſſe ac cuſtodes: ſed aliud eſt, præſtare quòd debeas: aliud, debere quòd non præſtes.

5 Neque tamè noſtra iuſta verba in eam partem quis accipiat quaſi Paſtorum authoritatem paſſim ac temere, nullòque delectu labefactare velim. Tantum inter eos ipſos delectum habendum eſſe moneo, ne qui dicuntur, eſſe quoque Paſtores continuo exiſtitemus. At Papa cum toto Episcoporum ſuorum grege, non alia ratione niſi quia Paſtores nuncupantur, excuſſa verbi Dei obedientia, voluunt omnia, veſantq; pro libidine: interim perſuadere contendunt, ſe ſe luce veritatis deſtitui nõ poſſe: Spiritum Dei perpetuo in ſe reſidere: Eccliam in ſe ſubſiſtere, & ſecum emori. Quaſi verò iam nulla ſint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitude aliquid aliquando vltus eſt: nempe vt Paſtores percussat cæcitate & ſtu-

porè.

porē. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canentem quā canebant olim qui cum verbo Dei belligerabatur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Jeremiæ, Venire, & cogitabimus cōtra Jeremiā cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta.

¶ Hinc facile est respondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint negari non potest. Quod si generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quod Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupefcent Sacerdotes, & Prophetae terrebutur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & consilium à Senioribus, Item, Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas: & obreuebrabitur super eos dies, &c.

* Age si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisse? Eius rei in signe specimen habemus in eo concilio quod conuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetae. Sed quia non alio animo conuenerant nisi vt Regi in pio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui sit spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium suffragis dānatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, conicitur in carcerem. Sic Jeremiæ factum est: sic aliis Prophetis.

7 Sed vnum exemplum, quod est præ aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisæi Hierosolymis aduersus Christum, quid desi Jeres quod quidem ad externam speciem atinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosolymis Ecclesia, nunquam sacrificiis aliisque ceteroniis communicasset Christus. Fit sollemnis cōuocatio: præibat summus Pontifex: totus ordo sacerdotalis assidebat: dānatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documentum est, inclusam minimè fuisse in illo cōcilio Ecclesiam. At non est periculum ne quid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis securos esse, securitiæ culpa non caret. Quin vbi disertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, veniuram defectionem (quæ venire non potest quia Pastores Deum primi derelinquant) quid sponte hic in exitum nostrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiā in Pastorem cœtu consistere, quod Dominus nusquam recipit bonos perpetuò fore, malos autem interdū fore pronunciauit. Vbi autē de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiōres reddat.

8 Quid ergo inquires, nullāne erit in definiendo Conciliorum auctoritas? Imò verò. neque enim hic omnia Concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) vna litura esse iudicanda dispuo. At cogit tamen (inquires) omnia in ordinem: vt cuiuslibet in medio positum sit recipere vel repudiare quod statuerint concilia. Minimè verò. sed enim quomodo Concilia alicuius decretum profertur, expendi primum, diligenter velim quo tempore habitum sit, qua de causa habitum, & quo consilio, quales homines interfuerint. deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturæ amussim examinari. Idque in eum modum vt concilij definitio pondus suum habeat, si que instar præiudicij: neque tamē examen, quod dixi, impediatur. Vnam enim omnes modum seruatene quem præscribit Augustinus libro aduersus Maximinū tertio. Nam quū hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult comprehendere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi: nec tu mihi Arminensem debes tanquam præiudicaturus obicere. Nec ego huius auctoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum auctoritatibus, non quorumque propriis, sed quæ vtriusque sunt communes, res cum re, causa cum causa,

Zacha. 12. 43

Iere. 18. 18.

Posterior membrū
sententiæ posita in-
tento sicut tractatur
hic & sect. 7.

Iere. 4. 9.

Ezeo. 7. 16.

Mich. 3. 6.

1 Reg. 22. 6. & 22.

* Cōcilium genera-
le tempore Achab:
item tempore Chri-
sti. hic & sect. 7.

Iohan. 11. 47.

* Non minus peri-
culi hodie esse à se-
leratis conciliis Ec-
clesiasticis, quā
olim à similibus. Vt
de sect. 13.

2. Tess. 2. 3.

Quæ sint expendē-
da, cū agatur de cō-
cilio alicuius aucto-
ritate.* Optimum modū
prescribi ab Augu-
stino in maiestate
tribuenda cōciliis.

ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet maiestas; in eodem tamen superiore loco emineret Scriptura, nequid esset quod non illius regula subiceretur. Sic præfcaas illas Synodos, vt Nicenâ, Priscæ Synodi. Cōstantinopolitanâ, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reuerenturque vt sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continet quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem quâ sancti Patres spirituali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerferant, accommodarunt. In posterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas ad hæc ingenij, doctrinæ, prudentiæ non obscuras. Sed quemadmodum solēt res in deterius fere prolabi, ex recentioribus Cōcilis videre est, quantum subinde Ecclesia à puritate illius auri seculi degenerauerit. Nec dubito quin istis quoque corruptioribus seculis habuerint Concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accedit quod in Romanis senatusconsultis non rectè fieri olim conquerebantur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur sententiæ, meliorem partem à maiore vinci sæpius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neque hic opus est species colligere: vel quod nimis longum foret, vel quod hoc alij fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

Concilia cum conciliis pugnantia.

9 Porro quid concilia cum conciliis pugnantia recenseam? Nec est quod mihi quispiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum non esse legitimum. Vnde enim id æstimabimus? Nempe ex eo, nisi fallor, quod ex Scripturis iudicabimus, non esse orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna est certa lex discretionis. Tam non geniti circiter anni sunt quæ Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, sub Paulò post Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Itene coegit, restituentas decreuit. Vtrum ex duobus agnosceamus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc posterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Augustinus id fieri posse negat sine præsentissimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate superior, asperius multò loquitur. nefas enim & abominacionem esse tradit, aspici in templo Christianorum imagines. Quis sic loquuntur an approbarent Cōcilium illud si hodie essent superstitēs? Quod si & vera narrat Historici, & actis ipsis creditur, non imagines tantum ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm est à Satana manasse. Quid quod totam scripturam deprauando, & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod * ego superius abundè planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerint, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonensem amplectimur, repudiata Ephesina secunda, quod in hac Eutythiana impietas confirmata fuit, quam illa altera dampnauit. Eius rei iudicium non nisi ex Scripturis fecerūt sancti viri, quos sic in iudicando sequimur vt Dei verbum, quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenses, & affixū aliquidumque suis conciliis Spiritum sanctum pro more iactent.

* Lib. I. c. II. sec. 14.
Ratio vnicuique discernendi inter dissentientes Synodos.

Hæc & sect. II. ostenditur, et in prioribus illis antiquis Synodis erratis, & lapsus deprehendi, quos in quatuor, vel casus, vel occasiones.

10 Quamquam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tunc aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quod grauioribus & magis feris occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugebant: vel quod simpliciter, vt homines imperitia falli poterant: vel quod nimio affectu nonnunquam precipites terebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in

Nice-

Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa veneratione, vt merebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostræ caput illic periclitaretur, adesset hostis Atrius in prociuctu quocum manus conferendæ essent, summum verò momentum in eorum concordia esset qui ad oppugnandum Atrij errorem pirati vebant: ipsi nihilominus tantorum discriminum securi, inò velur grauitatis, modestiæ, & omnis humanitatis obliti, omisso quod in manibus erat certam. ne, (quasi ex destinate, Atrio gratificaturi, eo concessissent) intellinis dissidus sese proscindere cœperunt: stylum qui in Atrium stringenduserat, in seipos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accusatorij volitabant: nec contentionum finis vllus factus esset donec mutuis vulneribus se confodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitione in eorum vitam, rem esse supra suam cognitionem professus, talem intemperie laude magis quàm obiurgatione castigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuille verisimile est? Nec longa demonstratione opus hæc res habet. si quis enim acta perleget, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonensi, quam in dogmatibus orthodoxam faterur, ambitionem & inconsultam temeritatem obicere. Legitimam quidem esse non negat, sed errare potuisse palàm asserit. In epus fortè alicui videat qui de monstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarij, errare Concilia posse in iis quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuum est hic labor. Tamen si enim coacti, verbo quidem id farentur: quàm tamè omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo discrimine, pro Spiritus sancti oraculo nobis obrudant, plus exigunt, quàm initio sum pferant. Quid sic agendo contendunt, nisi errare non posse Concilia: aut si errant, nefas esse tamen verum cernere, aut non assentiri erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde posse colligi, Spiritum sanctum sic pias alioqui & sanctas Synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humanitus accidere sineret, ne nimium hominibus confideremus. *Concilia Prouincia*
Hæc inultò melior est sententia, quàm illa Gregorij Nazianzeni, Nul-
lius vnquam Concilij se vidisse bonum finem. Nam quia asserit omnia sine exceptione malè defuisse, non multum autoritatis illis relinquit. De provincialibus Conciliis mentionem seorsum facere, nihil iam necesse est: quando ex generalibus æstimare promptum est quantum auctori-
tatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque visum fuerit doctrinæ *Romanensium ex-*
genus recipiendum habere debeant. *cepto ex Hebr. 13.*

12 At nostri Romanenses, vbi in causæ suæ defensione omnia ratio-
nis præsidia labasere sibi vident, ad extremum illud miserum que sustu-
gium concedunt. Etiam si mente & consilio stupidi ipsi sint, animo verò
& voluntate nequissimi: manere tamen verbum Domini, quod Pæpo-
sitis obedire iubet. Itane verò? quid si Pæpositos esse negem qui tales
sunt: Non enim plus sibi arrogare debet quàm habuerit Iosue, qui & Pro-
pheta Domini fuit, & eximius Pastor. Au tiamus autè quibus verbis in-
augure, ut in suum munus à Domino: Non recedat, inquit, volumen Le-
gis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad
dexteram neque ad sinistram declinabis: tunc diriges viam tuam, & in-
telliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt prædicti qui à Lege Domini
neque huc neque illuc deflectent. Quòd si nulla in hesitatione accipiē-
da est quorumuis Pastorem doctrina, quod iam attrinebat toties à uque
solicite Domini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarum sermoni
auscultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audite verba Prophetarum, *Iere. 23. 16.*
qui prophætant vobis. vanitatè enim vos docent, & non ex ore Domini.

Mat. 7. 15.
1. Iohan. 4. 1.
Galat. 1. 8.
Mat. 15. 10.

Item, Certe vobis à filijs Prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces Frustra & Iohannes nos hortaretur ut probemus spiritus nunquid ex Deo sint. Cui iudicio " ne Angeli quidem eximuntur, nedum Saran cum suis mendacijs, Quid autem istud, Si creus tecum ducat, ambo in foueam cadent? à nonn satis declinat multum interesse quales pastores audiatur, nec temere omnes audient. los? Quare non est quod suis nos titulis abstercant, quò in participationem trahant suæ cecitatis: quum videamus contrà singularem Dominocuram fuisse abiterendi, ne alieno errore duci nos paremur, sub quacunque nominis larua lateat. Nā si verū est Christi responsam, quique duces, siue Antistites, siue Præfules, siue Pontifices dicantur, nihil

« Sūma totius capituli huiusmodi locū vsquequāquā verè usurpari possunt) nos impediunt quomaius, & verborum & rerum documentis mōnti, omnes omnium spiritus ad diuini verbi regulā exitisimū fuisse, & gamus, quò probemus num ex Deo sint.

« esse p sse in Ecclesia onimō Sacerdotū, Prophetarū, & Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedimus, si quo de doctrinā, nō esse sine ex gmate incidat disceptatio, nullum esse nec melius nec cer ius remediū, ceptione obediendū quā si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutiatur. Multò enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam communiter Ecclesiarū Pastores, inuocato Christi Spiritu, consenserint, quā si quisque seorsum domi conceptā populo traderet, vel pauci homines priuatim eā conficerent. Deinde vbi collecti in vā sunt

« Hæc n. posita Episcopi, commodius in commune deliberant quid sibi, & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertio hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesie attribuat diiudicationem, ostendit quis iu grauioribus causis sit ordo agendi: nempe ut Ecclesie inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, ut si quis turbet Ecclesiam dogmate inuicato, atque eò res perueniat ut sit periculum à grauiore discidio, conueniant primū Ecclesie: quætionem propositā examinent: demum, iusta discussione habita, definitionē ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrio coacti est Nicena Synodus, quæ sua auctoritate & sceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesie quas vexauerat, & æternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit.

Quum deinde nouis turbas moueret Eunomus & Macedonius, simili remedio eorum insania occursum est per Constantinopolitanam Synodum, Ephelino Concilio profligata est Nestorij impietas. Hæc deniq; ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conseruande vnitatis, quocies Saran aliquid machinari cœperat. Sed meminimus, non omnibus secularibus vel locis habent Athanasios, Basilios, Cytillos, & similes veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæretis obtinuit sanctę memorię vii Flavianus, in exilium et. c. c. cum aliquot pijs v. i. i. multa eiusmodi flagitia designata. nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsebat. Ad nō erat illic Ecclesia. Fateor. Sic enim omnino statuo, "Non idem interire in Ecclesia veritate, etiam si ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vti iteum suo tempore euegit & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, ut vera sic & certa Scripturæ interpretatio quæ

Nicena Synodus.

Constantinopolitana
Episcopia.

Synodus Ephesiensis
Secunda.

« vide scilicet 3. 4. 5.

Conciliis suffragiis fuerit recepta.

14. Verùm aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis statutum sit. De Purgatorio, de Sanctorum intercessione, de confessione auriculari, & similibus non reperietur vna syllaba in Scripturis. Verùm quia Ecclesiæ autoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt vetius loquimur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit Concilium, interpretationis habebit nomen. Iubet Christus omnes de calice quem in Coena porrigit, bibere: Constantiense Concilium vult ne plebi daretur, sed solum sacerdotem bibere voluit. Quod sic ex diametro pugnat cum institutione Christi, pro eius interpretatione haberi volunt. Paulus coniugij prohibitionem vocat hypocrisis demonium: sanctum vero in omnibus coniugium, & honorabile, Spiritus sibi pronuntiat. Quod postea Sacerdotibus uacat dixerunt coniugium, id veram & naturam Scripturæ interpretationem haberi possulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Si quis hiscere contra uelit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin uera sit, dubitari nefas est. Tantam impudentiam quid insecti demonstrasse uelim, uicisse est. Quod de potestate approbandæ Scripturæ docent, prout eius omitto. Subterere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est: quæ ceteris memoretur; & ego iam superius hoc ipsum attingi. Vnum tamen eos roga bo, si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ autoritas, cuius Concilij citabunt de eorum decreto? Nullam, opinor, habent. Cur igitur Nicæa uinci se patiebatur Arius testimonio ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, secundum istos, liberum repudiare: quando nulli vniuersalis Concilij præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Ecclesiæ diuinatione manifestum. Sed rogo iterum, quo in concilio Canon ille editus fuerit. Hic obuium escant oportet. Quamquam scire præterea cupio, qualem esse illum Canonem, arbitrantur. Video enim inter veteres id parum constitit. Et si ualeat debet quod ait Hieronymus, libri Machabeorum, Tobias, Ecclesiasticus, & similes in ordinem Apochryphorum reiciuntur: quod isti nullo modo facere sustinent.

Speciosa coloratione testatis Ecclesiæ in Scriptura interpretatione, proprie abuti Romanenses ad eiorum & hypocrisis demonium conuersionem, ex multis uariis, sicuti ostenditur
Matth. 26. 25.
1. Tim. 4. 1.
Hebr. 13. 4.

* De potestate Ecclesiæ in approbanda Scriptura.
cap. 8. sect. 9. plenissime autem tractantur lib. 1. c. 7.

De potestate in legibus ferendis, in qua seuisimam tyrannidem in animas & carnicinam exercuit Papa cum suis

CAPVT X.

SEQUITUR pars secunda, quam in legibus ferendis firam esse uolunt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad istam angulandas miseræ animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Phariseis, imponere aliorum humeris onera quæ digito noluisse attingere. "Alibi docet quàm crudelis sit extirpanda quod auriculari confessione præcipitur. In aliis legibus tanta uolentia non apparet: sed quæ uidentur omniam maxime tolerabiles tyrannicè conscientias premunt. Taceo quod auleterant cultum Dei, & Deum ipsum, qui uincus est Legislator, suo iure spolians. Hæc potestas tractanda nunc est, an Ecclesiæ liceat conscientias consistere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tantum hoc agitur ut ritè colatur Deus secundum præscriptam à se

vide in iustia c. 8.
Matth. 23. 4.
Luc 11. 46.
lib. 3. c. 4. sect. 4.
cap. 9. maxime sect. 17.

* De traditionibus humanis (i. edictis de cultu Dei,

regulam: & spiritus lib. libertas, quæ Deum respicit, salua nobis maneat.

præter eius verbū profecta ab hominibus) carū impie- & necessitate, tra- & tur hic & scilicet 2. 5. 6. 7. 10.
Sanctaria Ecce- lis constitutionum scriplex scilicet vide scilicet. 27. 26. 29. 30. 31. 32.

Vnus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edita. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & vtilis Ecclesiæ cōstitutiones, quæ vel ad disciplinam vel honestatem vel pacem conferendam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immensum & barbarum imperium quod sibi vsurpant in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volunt, re autem vera sauisi sunt carni-fices. Quas enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attigi, inuadit: sic libertas, ab ipso fidelium conscientis data, opprimitur penitus ac dirigitur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationem sanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissione in, & iustitiam & salutem quærite doceant, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum certando, necessitatem imponi conscientis non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicū Regem agnoscant, suū liberatorem Christum: & vna libertatis lege, nempe sacro Euangelij verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obtinuerunt, tenere volunt: nulla seruitute teneantur, nullis vinculis astringantur.

lib. 3. c. 19.

Elogia falsa quibus falsi patris suas constitutiones impugnant.

2. Fingunt quidem Solones isti, suas constitutiones leges esse libertatis, suauis iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non videat? Nal lam ipsi quidem legum diuarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore tam suas quam diuinas leges securè ac strenuè negligunt. Qui vero aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimū abest quin se liberos existiment: quoadiu his iqueis implicantur. Videmus quanta cautione versatus sit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in te laqueum iniicere ausus fuerit, neque id nulla causa. prospiciebat certè quantum vulnus infligetur cōscientis, si earum rerum necessitas illis imponeretur quarum relicta esset à Domino libertas. Cōtrā numerati vix possunt constitutiones quas isti grauissimè æternæ mortis denuntiatione sanxerunt, quas seuerissime exigunt tanquam ad salutem necessarias. Et in his permultæ sunt obseruatiu difficillimæ, omnes verò (si in turbam suam congerantur) impossibiles: tantus est aceruus. Qui ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo constitutiones hic impugnat animus est: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, ac si de rebus ad salutem necessariis præcipiant.

1. Cor. 7. 35.

videlicet lib. 3. c. 19. scilicet 15. 16.

Rom. 13. 2.

Quid sit conscientia & de distinctio- ne vulg. trinitate ex- ternæ, & conscien- tiæ fori, tracta- tum hic, & scilicet. 4. Rom. 2. 15.

3. Hæc quæstio plerisque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientis forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem augeat quod Paulus obediendum esse Magistratui præcipit, non pœnæ solum metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur poliuitis quoque legibus obstringi conscientis. Quòd si ita esset, caderet quicquid proximo capite diximus ac iam distincti lumus de spiritali regimine. Vt hic nodus soluat, primò opeta pretium est tenere quid sit conscientia. Ac definitio quidem ex etymio vocis petenda est. nam sicuti quum mente intelligentiæque homines apprehendunt rerum nouitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicij quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos oc- cultare non sinit quum ad iudicis tribunal rei pertrahatur, sensus ille vo- catur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod nouit, sed consp- persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus,

quum

Quum tradit conscientiam simul attestati hominibus, ubi cogitationes eos accusant vel absolunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, ne qui in tenebris sepulchrum maneat. Unde & verus illud prouerbum, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientie interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepide coram Deo offerimus. Et author Epistolæ ad HEBRÆOS, non habere amplius conscientiam peccati, pro liberatos vel absolutos esse, ut peccatum nō amplius nos arguat.

4 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur: ut conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit, complementum Legis esse charitatem, ex pura conscientia & fide nō ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis viuum esse colendi Dei affectum, sincerumque piæ & sanctæ viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque ostenditur ut quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse ut bona conscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est quòd bonæ conscientie fructus ad homines usque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, solum Deum respicit, ut iam dixi. Hinc fit ut obstringere conscientiam lex dicatur quæ simpliciter hominem ligat, si ne hominum interitum, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum, purumque ab omni libidine Deus præcipit, sed quaniubet verborum obscenitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiam si nullus in mundo homo viuere, conscientia mea subicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non eo tantum peccat quòd malum exemplum præbeat fratribus: sed cōscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinerè enim debemus siquod patiant offendiculum: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur, Si quis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere propter conscientiam: idico autem cōscientiam, non tuam sed alienam. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed utcunq; fratris respectu necessaria illi sit abstinentia ut à Deo præscribitur, non tamen conscientie libertatem retinere dicitur. Videmus ut lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

5 Nunc ad humanas leges referamus. Si in hunc finem latæ sint ut religionem nobis inuocant, quali per se necessaria sit earum obseruatio, dicimus conscientie imponi quòd fas non erat. Neque enim cum hominibus, sed cum vno Deo negotium est conscientis nostris. Quòd pertinet illud vulgare discrimen, inter terrenum & conscientie forum. Quum totus orbis densissima ignotantia caligine obuolutus esset, hæc tamen exigua lucis scintilla residua mansit, ut humanis omnibus iudiciis superiorem esse hominis conscientiam agnoscerent. Quamquam quòd vno verbo fatebantur, postea se ipsa labefactabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christianæ libertatis tunc quoque extare quòd ab hominum tyrannide conscientias eximeret. Sed nondum expedita est illa difficultas quæ ex Pauli verbis nascitur. Nam si Principibus obediendum est non peccatum inuim, sed conscientie causa, iude consequi videtur, in cōscientiam quoque dominari principum leges. Quòd si verum est, idem & de Ecclesiasticis dicendum erit. Respondeo, primum inter genus &

1. Pet. 3. 21.

Hebr. 10. 2.

1. Tim. 1. 5.

Acto. 24. 16.

1. Cor. 10. 28.

Quomodo intelligi oporteat, Principibus esse obediendum etiam in propter conscientiam.

Rom. 13. 1.

speciem hic esse distinguendum. Nam etsi leges singule conscientiam non attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magistratuū auctoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine versatur Pauli dissertatio, Magistratus, quoniam à Deo sunt ordinati, honore prosequendos esse. Interea minimè docet, quæ ab illis scribuntur leges, ad interiorè animæ gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & spiritualem iuste viuendi regulam supra quolibet hominum placita extollar. Alterum quoque notatu dignū est (quod tamen ex superioribus pendet) leges humanas, siue à magistratu, siue ab Ecclesia ferantur, tametsi sint obsequatæ necessariæ (de probis & iustis loquor) ideo tamen non ligare per se conscientiam, quia tota obseruandi necessitas ad generalem finem respicit, non autem consistit in rebus præceptis. Ab hoc ordine potest distant quæ & nouam formam præscribunt colendi Dei, & necessitatè cōstituant in rebus liberis.

Iib. 3. c. 4. & 5.

2 cap. 8. & 9.

6 Tales autem sunt quæ hodie vocantur Ecclesiasticæ cōstitutiones in Papatu, quæ pro vero ac necessario Dei cultu ingeruntur. Atque vt sunt innumere, ita infinita sunt ad captandas illaque in dâsq; animas vincula. Etsi autem in Legis expositione non nihil attingimus: quia tamen iustæ tractationi hic opportuniior erat locus, nunc studebo totam summam quo potero optimo ordine colligere. Et quia* de tyrannide quam sibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pseudoepiscopi, nuper deseruimus quantum satis esse videbatur, totam illam partem omitto: in explicanda tantum quam se habere dicunt legum ferendarum potestate, hic immorabor. Hoc igitur prætextu pseudoepiscopi nostri conscientias nouis legibus onerant, quod sint spirituales legislatores à Domino constituti, ex quo illis commissa est Ecclesiæ gubernatio. Iraque quicquid iubent ac præscribunt, id necessariò obseruandum esse contendunt à populo Christiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientiæ reū esse, quod Deo & Ecclesiæ sit rebellis. Sanè si veri Episcopi essent, aliquid eis in hac parte auctoritatis tribuerem, non quantum sibi postulât, sed quantum ad poltriam Ecclesiæ rite ordinandam requiritur. nunc quum nihil minus sint quam quod haberi volunt, non possunt tantillum sibi sumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi visum est, demus eis in præsentia, quicquid potestatis habent veri Episcopi, id iure in eos competere: nego tamen propterea legislatores esse si se libis impositos qui præscribere à seipsis possint viuendi regulam, vel ad sua placita plebem sibi committam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipsis minimè licere quod ipsi à se absque Dei verbo excogitauerint, Ecclesiæ obseruandum pro necessario mandare. Id ius quum & Apostolis fuerit incognitum, & toties Ecclesiæ ministris ore Domini ademptum: miror quoniam præter Apostolorum exemplum, & contra manifestam Dei prohibitionem attipere ausi fuerint, & hodie defendere audeant.

Dixit rationes propter quæ de Deo Legem suam cōplexus est per seclâ bene viuendi regulam: quæ cōscribitur seclâ.

Iaco 4. 11.

7 Quod ad perit etiam bene viuendi regulam pertinebat, id totum sic cōplexus est Dominus Lege sua. vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderent. Idque eo effectum primū, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tâquam ad normam exigatur) vnicus vice magister ac director à nobis haberetur: deinde vt testatum faceret, se à nobis nihil magis requirere, quam obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem, qui Legem iudicat, nō est obseruator Legis, sed iudex Vnus autē Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verè sui impetio ac legibus nos regat. Atque id ipsum ante ab Iesara dictum fuerat, quauis paulò obscurius, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus iudex noster,

Iesâ 39. 22.

ipse

ipse saluabit nos Vtroque saue loco ostēditur vitæ & mortis esse arbitrium quius habet in auiam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porro sibi nemo hominum sumere potest. Dum gicut vnicum animarū Regē agnosci oportet, peus quem vnum seruandi per dendi que potestas est. vt illa testatē verba sonant: & regē, & iudicē, & legis itorē. & seruatorem Itaque Petrus, dum pastores officij sui admonet, sic gregem parasciant hortatur ne domum in exerceant aduersus clericos: quo nomine hęreditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id firmitè expēdimus nefas esse ad hominē intransferrī quod Deus suum vnus facit: intelligemus ita præcisum que quid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei esseire volunt.

8 Porro quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus, memorate tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecti sit nobis omnis iustitię & sanctitatis regularatque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi scientia. Altera, vt ipse vnus (vbi eius ritē probè que colendi quaeritur modus) imperium habeat in animas nostras. cui patēre & à cuius nutu pendere debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicando que hominum constitutiones sint verbo Domini contrarię Sunt autem eius generis omnes que ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientię obligantur, quę si obseruati necessariae essent. Hac ergo lance meminimus ponderandas esse oēs humanas leges, si volumus habere certū examē, quod nusquā aberrare nos sinat. Priore contendit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabant. Secunda magis videtur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus Quò hæc demonstrat. primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. Initio secundi dicit omnes sapientię & intelligentię thesauros in Christo esse absconditos: inde post a cōcludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi, secundum constitutiones hominum In fine autem capitis maiore à huc si lucia damnat omnes: Θεολογικαί, hoc est, hęc omnes cultus, quos homines sibi ipsi cōmiserunt, vel ab alijs accipiunt, & quęcum que de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habeamus ergo impas esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Locivero quibus in Galatis vrgēt non esse laqueos cōstituit in iudicandos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperte præsertim capite quinto. Ideo sufficiat annotatē.

9 Sed quia exempli, res tota melius patet. antequam vltra progredimur, opera prædium est hanc doctrinam ad nostrā tempora accommodare. Constitutiones quas vocant Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impas: auctoritatis nostris sanctis esse & salutaris defendunt. Sunt autem duo earum generas: nam alię sunt de ceremoniis & ritibus, alię à disciplina magis spectant. Estne igitur iusta causa, que nos ad vtriusque impugnandas moueat? Iustior certe quam vellemus, Primum nō in auctores ipsi clara voce desinunt, ipsissimum (vt ita loquat) Dei cultum in ipsi cōmiserunt. In quem finem conserunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitię multitudine: sed eorum approbatione qui locum docti habent. Nondum crassas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos non tam atrox hageretis

1. Pet. 5. 2.

Prior ratio.

Alterā.

Coloss. 2. 8.

Aliter ad Galat. 1. aliter à Colossenses impugnari à Pauli traditiones humanas.

Galat. 5. 7.

Constitutionū Papaliū (quas Ecclesiasticas vocant) illi vtriusque generis vtriusque impietas quod in illis Dei cultus cōstituitur, & præcisitate necessitate stringuntur conscientia.

crimen, in minima quaque traditiuncula esse lapsurum nisi Dei cultū suis commentis subicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Deum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quòd Paulus aduersus Christum statuat. Rursum quàm præcisa necessitate attingant conscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hic dum reclamamus, eiusam habemus cum Paulo cōmunem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

*Coloss. 2. 20.
Galat. 5. 2.*

*In constitutionibus
Ecclesiasticis Papa
apparere vitium ex
erabile, quod Chris-
tus notauit in Pha-
risæorum traditi-
onibus. Propter illas ir-
ritū fieri Dei præce-
ptum.*

10 Porro vitium pessimum accidit, quòd ubi talibus vanis figmentis definiri religio semel cœpta est, perterritatem illam perpetuo sequitur, & altera execrabilis prauitas, quam Pharisæis exprobrabat Christus, ut irritum fiat Præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præsentis nostros nomothetas verbis meis pugnare, vicerint sane, si quomodo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immenso apud eos sceleratius sit aricularem confessionem vertente anno prætermisisse, quam nequissimam vitam in solidum annum produxisse? linguam dæ Veneris infestis modico carnis gustu, quàm totam corpus diebus omnibus scortando scelerasse? manum die sanctulis nescio quibus consecratis, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assiduè membra omnia exercuisse? sacrificium legitimo vno connubio copulari, quàm alligari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non persoluisse, quàm in promissis omnibus fidem fallere? in prodigiosos nec minus superuacuos ac inutiles templorum luxus, quàm aliquid profudisse, quàm deuisse vltimis pauperum necessitatibus? Idolium sine honore præterisse, quàm hominum omne genus contumeliosè tractasse? non demurmurasse: certis horis longa sine lesu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepsisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mandatorum Dei frigidè tantum & desinctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiose & anxie vrgent, quàm si totam pietatis vim in se continerent? quum diuine Legis transgressionem leuibus satisfacti innum multis vlcitentes, vnius sui decreti vel minimam offensionem nulla leuioe pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, nos contemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic inuicunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, ut æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (ut vocant) Ecclesiæ violatum. Primum grauitè in eo delinquitur, quòd ob res leuissimas, & (si Dei iudicio statueretur) liberæ alter alteram contemnit, iudicatur abicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, plures appenduntur friuola illa huius mundi elementa (ut Paulus Galatis scribens nuncupat) quàm cœlestis Dei oracula. Et qui propè in adulterio absolvitur, iudicatur in cibo: qui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scribet per euangelicè illa obedientia proficitur, quæ tantum à Deo aueritur quantum à homines inclinat.

Matth. 15. 3.

Rom. 14.

Gal. 4. 9.

*Constitutiones de
communi Papa
et prælibent ab
fructu omni magna
ex parte inuoluntaria
sunt et mentis
hæreticæ habent*

11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in istis constitutionibus improbamur. Primum quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obseruationes præscribunt: deinde quòd immensa earum multitudine opprimuntur conscientie, & in Iudaismum quandam reuolunt, vmbis sic obprescunt ut ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, scio carnis prudentiæ credibile non furtim: cuius tantopere ardent, ut Ecclesiam protus deformari putent ubi

aufferunt

auferunt. Sed hoc est quod Paulus scribit, habere speciem sapientiæ in commentitio cultu, in humilitate & eo quod austeritate sua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certe admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallunt, inquit, humanae traditiones sub specie sapientiæ. Vnde hunc colorem habent? Nempe quia confictæ sunt ab hominibus, humanum ingenium quod suum est illic recognoscit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod suæ vanitati minus conuenit. Deinde quia videntur apta esse rudimenta ad humilitatem quòd hominum mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commendationem. Postremò quia videntur eò spectare vt carnis delicias cohibeant, & abstinentiæ rigore illam subigant, ideo videntur prudenter excogitata. Quid autem ad hæc Paulus? Num latè eas illas excutit, ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quòd dixerat esse hominum commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Ecclesia omnes commentitios cultus esse damnatos, & eo magis suspectos esse fidelibus quòd humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum distare vt facile discerneretur: quia denique nouerat illam pedagogiam non pluri æstimari quàm corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione voluit esse fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

12. Sic hodie ceremoniarum spectaculo non modò vulgus indoctus, sed vt quisque mundana prudentia maxime inflatus est, immiscè capitur. Hypocritæ vero & fatuæ mulierculæ nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimant. At qui penitus discunt & verius expendunt secundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primum nugas esse, quòd nihil utilitatis habeant: deinde præstigias, quòd spectantium oculos nam pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mysteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est earum auctores eò delapsos esse vt frivolis ineptis se & alios luderent: quia partim ex Gentium delictis exemplum sibi sumplerunt, partim simiarum more temere imitati sunt veteres Moïse Legi ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ & reliqua his similia. Sanè etiã nullum aliud sic argumentum, tamè ex farragine tam male confuta nemò sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palam demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere vsum nisi vt populum obstupefaciant magis quàm doceant sic & in nouis istis Canonibus, qui disciplinam inuertunt magis quàm conseruant, multum momentum reponunt hypocritæ, siquis introspectat melius, reperiet nihil esse præter vrabratile & euandum disciplinæ spectrum.

13. Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones alias aliis coaceruando, in tantum numerum excreuisse vt Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles? Hinc factum est vt in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, aliæ obseruationes grauius autem piis animis carulus edemnat. An nificinam afferant. Cõquerebatur Augustinus quòd suo tempore neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionibus plena essent omnia, vt grauius corripere qui per octauas suas terrâ nudo pede tetigerat, quàm qui mentem in violentia sepelierat. Conquerebatur, Ecclesiam, quæ Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi vt tolerabilior fuerit ludæorum conditio. Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singulæ apices centuplo rigidius quàm tunc exigui,

*sapientiæ deinde in
mensa multitudine
opprimunt conscientias
tuas hic & sic. 12.
& 13.*

*Coloss. 2. 23.
Ceremoniæ in
parte & nugas sunt
& præstigias.*

*Immensus numerus
traditionum & cere
moniarum (quæ Pau
lus edemnat. Au
gustinus quoque de
plorat) vrasissimè
extat in Papatu.
Ad Iann. epist. 119.*

Coloss. 2. 20.

Ita fieri solet: ubi semel peruersisti legiflatotes imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum motus sitis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi uiuentes decretis tenemini? Ne manducatis, ne gustaueris, ne atrectaris. Nam quum verbum ἀπρὸς ἄλλοις & manducare & tangere significet, in priore significato hic proculdubio accipitur, ne superuacua sit repletio. Hic ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quòd non tantum edere vetant, sed etiam tenuiter escitare. ubi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse ducunt.

Epist. 118. ad Ianu.

14 Hanc tyrannidem in humanis cõstitutionibus meritò hodie reprehèdimus, quia factum est vt innumeris edictis & immodica eorum exactione misera conscientia mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad disciplinam pertinentibus, alibi dictum est. De Ceremoniis quid dicam, quibus hoc perferendum est vt semisepulto Christo ad Iudæas figuras redierimus? Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramentis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facillimis, noui populi societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absitritum multitudo & varietas, quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. * Scio quo artificio nonnulli acuti homines hanc peruersitatem excusent. Aiunt inter nos esse plurimos per quos rudes atque fuerunt in populo Israelitico: illorum causa instituta est se eiusmodi pædagogiam, quæ tametsi firmiores carere possunt, negligere. tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus esse utilem. Respondeo, nos nō nescire quid fratum infirmitati debeat: sed ex aduerso excipimus non esse hanc rationem qua consulari infirmis, vt magis ceremoniarum aceruis obruantur. Non frustra hoc discitem posuit Deus inter nos & veterem populum, quòd illum voluit pueriliter e rudine signis & figuris, nos simplicius, sine tanto externo apparatu,

* Nō posse excusari ceremonias Papales quòd sint instituta ad pædagogiam rudium, ex pto ceremoniarum Legis quia manifestum est hic discernere inter nos, & veterem populum.

Galat. 4. 1.

Quemadmodum, inquit Paulus, puer à Pædagogo pro ætatis captu regitur, & sub custodia continetur: ita sub Lege custodiebantur Iudæi. Nos autem adultis similes sumus, qui à tutela & curacione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum esset in Ecclesia sua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quòd dictum est modo inter nos & Iudæos discernit. Stulta igitur ratio est si volumus imperitis consulere, Iudaismum à Christo abrogatum erigendo. Hanc quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, venisse tempus quo veri cultores adorarent Deum in spiritu & veritate. Hoc profectò semper factum fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata, & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc simplicius adoratur. Proinde qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem evertunt à Christo institutum & sancitum. * Ergone (inquit) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim uile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tamen hic contendo vt is modus adhibeatur qui Christum illuserit: non obscure. Ceremonie ideo nobis diuinitus pauca datæ sunt, & minime laboriosæ quòd præsentem Christum demonstrent. Iudæis plures datæ sunt, quòd essent absentis imagines. Absentem autem fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. * Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obseruatione facilitatem, in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere necesse est. Id non esse factum quid attinet

Iohann. 4. 23.

* Nō recipi omnes ceremonias.

* Modus in ceremoniis tria spectat,

dicere

dicere: res enim est in omnium oculis.

15 Hic prætereo quàm perniciosis opinionibus imbuantur hominum mentes, sacrificia esse quibus rite literetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iusticia & salus comparetur. Negabunt extraneis eiusinodi erroribus vitari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minùs peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confictis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legiflator ipse obedientiæ respectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate propriòve merito pretium accipiunt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti æstimat. De ea operum perfectione hic loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præstat. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei benignitate, gratiã habent, quia in ipsis infirma & mutila obedientia est. Sed quia hic non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstionem illam omittamus. Quod præsentis argumenti proprium est iterum repero, quicquid in se cõmendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam solam Deus respicit, vt testatur per Prophetam, Non præcepi de sacrificiis & victimis: sed tantum vt audiendo audieris vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum vestrum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominum. Hoc itaq; nullo modo excusabunt, quòd patiuntur miseram plebem in externis illis nugis, iustitiam quam Deo opponant, & qua se ante cœleste tribunal sustineãt, quærere. * Præterea annon hoc dignum infestatione vitium est, quòd non intellectas ceremonias, velut histriolicam scenam aut magicã incantationem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes corruptas esse & noxiãs, nisi per eas homines ad Christũ dirigantur. Quæ autem in vsu sunt ceremoniæ sub Papatu, à doctrina separantur, vt homines in signis omni significatione carentibus retineãt. * Postremo (vt ingeniosus artifex est venter) apparet multas ab auaris sacrificiis inuentas esse, vt essent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunq; autem habeant originem, sic omnes sunt ad fœdum quæstum profecti: vt bonam partem rescindere necesse sit, si efficere volumus quominus profana & sacrilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

16 Tametsi videor non perpetuam doctrinam de humanis constitutionibus tradere, quòd ceteri nostri protus accõmodata est hæc oratio: nihil tamen dictum quod non sit omnibus sæculis futurum vile. Num quoties obrepit hæc superstitio vt Deum suis figmentis colere homines velint; quæcunq; in eũ finem seruntur leges, statim ad crassos istos abusus degenerant. Hanc enim maledictionem nõ vni aut alteri ætati, sed omnibus sæculis minatur Deus, quòd exccitate & stupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc exccitatio perpetuò facit vt nullum absurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. * Quòd si remotis circumstantiis, simpliciter habere libet quæ sint omnium tẽporum humanæ traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari cõuenit: erit illa, quàm superius posuimus, cetera & clara definitio. Esse omnes leges sine Dei verbo in hunc finem ab hominibus positas, vt vel modum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringant, quasi de rebus præcipiant ad salutem necessariis. Si ad alterum vel ad vtrunq; istorum accedunt alia vitia, quòd sua multitudine Euangelij claritatem obscurent: quòd nihil ædificent, sed inuiles sint ac lusoriæ occupationes potiùs quàm vera pietatis exercitia: quòd sint ad sordes ac turpem quæstum expositæ: quòd sint obseruari nimium difficiles: quòd

Ceremoniarum Pæpalium in sacrificiis ma vitia Primum, quod creduntur sacrificia peccatorum esse expiatoria & meritoria vitæ æternæ.

Iere. 7. 22.

*Isa. 55. 2. & 29. 13.
Matt. 15. 8. 9.*

* Secundum vitium; Papalium ceremoniarum, quòd doctrina carent.

* Tertium vitium; Ceremoniarum Pæpalium, quòd sine aucupia captandæ pecuniæ.

Sic impugnat ex Dei verbo ceremonias Pæpalium, vt generalis sit doctrina;

Isa. 29. 13.

* Plures & veræ notæ traditionum humanarum, quas ab Ecclesia repudiari, & à piis omnibus improbari cõuenit. Iste Caluinus de necessitate reformandæ Ecclesiæ.

sint malis superstitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantum sc̄m in istis mali.

Refutatur quorundam prætextus traditionis Papales de fendentium, quod sint à Deo, quæ Ecclesia non potest errare, & regatur à Spiritu sancto.
Act. 15. 20. & 29.

Ecclesiam non esse quæ ferendis nouis legibus laiciuit: quia nihil sit addeudum verbo Dei.
Deut. 12. 32.
Prout. 30. 6.

Obiectio aduersario rucui respondetur.

Iere. 7. 22.

Iacobi 11. 7.

1. Sam. 15. 22.

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi, eius verò auctoritatem penes se retidere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis auctoribus videâ ur, bonam suarum obseruationû partem fluxisse ab Apostolis credi volunt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in aliis fecerint Apostoli: quando in vnum Concilium coacti ex Concilij sententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt se ab idololatriis, sanguine, & suffocato abtinerent. Iam alibi exposuimus quàm falso ad se venditandos ementiantur Ecclesie titulum. Quantum interest presentis causæ, si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulam nos formemus, ac comparemus: facile nobis constabit, Ecclesiam non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lasciat ac luxuriat. Annò enim illi semel Ecclesie dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabis vt factus non addas quicquam nec detrahas. Et alior, Nò addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te forte arguat inueniarisq; mendax. Id quum Ecclesie dictum negare non possint, quid aliud quàm ipsius contumaciam prædicant, quæ post talia interdicia addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausam fuisse iactant? Abiit autem vt eorum mendacis assentiamur, quibus tantam Ecclesie contumeliam introgant: sed falso Ecclesie nomen prætendi intelligamus, quous de ista humana temeritatis libidine agitur, quæ sese intra Dei præscripta continere non potest quin procaciter exulcet, ac in suas inuentiones excurret. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obsecrû, nihil ambiguû: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Ecclesia vniuersa, quum de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege sola id dictum fuit, quam subsequutæ sunt Prophetiæ & tota Euangelij administratio Fateor certè: & simul addo, quæ Legis complementa sunt potius quam vel additamenta, vel defeciones, Quod si vero Dominus ministerio Moysi pluinis inuolueris, vt ita dicam, obscuro, nihil tamè addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium claritorem doctrinâ administraret: cur non multo nobis seuerius vetitum atbitremur, ne quid Legi, Prophetis, Psalmis, Euangelio addamus? Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nullare tantopere te offendi iamptidem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces quæ auribus nostris continentur insonare debuerant, Non sum loquutus Patribus vestris quo die eduxi eos ex Agypto, verba de sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præceptis dicens, Audiendo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero vobis. Item, Contestando contestatus sum Patre vestros, Audite vocem meam. Aliaque eiusdem generis: sed hæc præ aliis insignis. Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci suæ? Melior enim est obedientia quàm victimæ, & auscultate magis quàm offerre adipem ar: etum. Quoniam quati peccatum amolandi, repugnare: & quati idololatriæ iniquitas, non acquiescere. Quicquid ipsiui humanarum inuentionum hac in parte Ecclesie auctoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excusari nequeat, falso Ecclesie imputari, arguere promptum est.

28 Hac ratione in istam humanarum traditionum tyrannidem, quæ Non à nobis Iudi-
 sub Ecclesiæ titulo superciliose nobis ingeritur, liberè inuehitur. Neq; brio haberi Ecclē
 enim (quod nostri aduersarij ad faciendam nobis inuidiam iniquè me- sium, sed et potius
 trantur) Ecclesiæ ludibrio habemus: sed obedientiæ laudem qua maro- inuicem esse Popu-
 rem nullam agnoscat, illi tribuimus. Ipsi potius vehèmenter sunt Ecclē- stas, qui fingant ali-
 sūz iniurij, qui aduersus Deum suum contumacem illam faciūt, dum quid addidisse ver-
 vitrà progreſſam fingunt quàm per verbum Dei licuerit: vt taceam inli- bō Dei.
 gnum esse impudenciam cum pari malitia coniunctam, assidue de Ecclē-
 sūz potestate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum sit, &
 quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, vt
 patet, animus fuerit cum Ecclesiā consentire, hoc magis ad rem perti-
 net, spectare ac meminisse quid nobis ac Ecclesiæ à Domino precipi-
 tur, vt illi vno consensu obediāmus. Non enim dubium est quin cum
 Ecclesiā optimè consensuri simus si nos Domino per omnia obedientes
 præſtemus. * Iam verò referre ad Apostolos traditionum originem qui
 bus hæcenus oppressa est Ecclesiā, merè fuit in posturæ: quando tota in
 hoc incumbit Apostolorum doctrina, ne nouis obseruationibus oneren-
 tur conscientiæ, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. De
 inde si qua historis veritatisque monumentis inest fides, Apostolis non i-
 gaotua modò, sed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, ple-
 raque eorum placita vsu & moribus recepta fuisse quæ scriptis tradita
 non fuerunt, illa scilicet quæ Christo adhuc viuente intelligere non po-
 terant, post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerint.
 De eius loci interpretatione alibi visum est. Quod ad præsentem causam
 fauisset, ridiculos profecto se faciunt, quum ingentia illa mysteria, quæ
 tanto tempore Apostolis incompta fuerint, partim obseruationes esse
 constat aut Iudæis aut Gentiles (quarum ille inter Iudæos, hæc verò a-
 pud Gentiles omnes promulgatæ multò ante fuerant) partim ineptas ge-
 sticulationes & inanes ceremonias, quæ in seculi sacrificuli, qui nec na-
 te sciunt, nec literas perquam rite peragunt: imò quas poeti & motiones
 adeò apponit etiam quæ vt videri possint nullos esse magis idoneos taliū
 factorum auctoritates. * Si nullæ essent historiarum, ex retamen ipsa æstimatorē
 fari n. mines, non subito et stupisse in Ecclesiā tantam rituum & obser-
 uationum congeriem, sed sensum obrepuisse. Nam quum sanctiores illi
 Episcopi, qui à Apostolis scate proximi fuerunt, nonnulli instituisent quæ
 ad ordinem ac disciplinam pertinebāt: subsequenti postea sunt homines,
 alij post alios, neque satis considerati & nimis curiosi ac cupidit: quorum
 vt quisque posterior erat, ita stulta æmulatione cum suis decessoribus
 certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat
 ne breui obsolescerent sua inuenta, ex quibus laudem ad posterum asse-
 rē ibant in exigenda eorum obseruatione erant multò rigidiores. Hæc
 xxv. *xxv.* bonam istorum rituum partem nobis peperit quos isti pro A-
 potiolis nobis vendirant. Atque id quoque historiarum testantur.

19 Ne omnium catalogum texendo simus nimium prolixi, vno e- Paulatim immata
 xemplo contenti erimus. In Cœna Domini admittenda fuit sub Apo- ta magna. Apoſto-
 stolis magna simplicitas. Proximi successores ad ornandam mysterij di- lorum san. h. a. a.
 gnitatem aliquid addiderunt, quod non esset improbandum. Sed postea in admittenda
 superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde consuen-
 do, hunc quem in miss. videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris orna-
 menta, has gesticulationes & totam rerum inutilium supellestem no-
 bis composuerunt. * Atqui obiciunt fuisse hinc olim persuasionem, quæ
 in Eccl. sia vniuersa vno consensu fierent, ab ipsis Apostolis proditisse.
 Cuius rei Augustinū citant testem. Ego verò non aliunde quàm ex ipsius
 Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe
 Epist. 115

* Hic & sect. 19,
 & 20. ostenditur
 merè esse impostu-
 ram, referre ad A-
 postolos originē tra-
 ditionum, quibus
 hæcenus oppressa
 fuit Ecclesiā.

* Quibus gradibus
 sensum obrepserit
 tanta rituum con-
 geries.

* Obicatio aduersa
 rorum, & eius so-
 lutio.

seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel Conciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia autoritas, statuta esse intellegere licet: sicut & Domini passio, & resurrectio, & in cælum ascensus, & aduentus Spiritus sancti, anniuersaria sollemnitate celebrantur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat cum ad autores hæc & reuerentia dignos referre voluisse vstratas tunc obseruationes, non nisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiæ ordinem contineri vtile est? Quum autem hoc ab eo distat quod Romanenses magistri extorqueere volunt, vt nulla sit apud eos ceremoniola quæ non pro Apostolica censetur?

Aquam Iustalem 20 Ne longior sim, vnum tantum exemplum proferam. Siquis eos *Papistarum nec ab* interroget vnde aquam suam Iustalem habeant, protinus respondent, *Apostolus esse, nec* Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historiæ, qui si Apostolos adhibuisset in consilium, nunquã *ita vetustam vt vi-* pro tribuatur historiæ, qui si Apostolos adhibuisset in consilium, nunquã *deri volunt: Baptif* profectò cõtaminasset Baptismum alieno & intemptiuo symbolo. Etsi *mo certè esse contu-* nec mihi verisimile est, tam vetustam esse eius consecrationis originem *meliosa vide Cal.* quàm illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quasdam suo tempore *in Epist. de fugiend.* Ecclesias solennem Christi imitationem in lotionem pedum refugisse, ne *impiorum illicitis* ad Baptismum ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à Spiritu Apostolico profectum fuisse minime concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec motor quòd alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudiciũ fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen interest institutæne aliquod pietatis exercitium quo libera conscientia viuatur fideles: si autem non erit illis vtilis vsus, abstineant: an legem feras quæ conscientias seruitute illaqueet. Nunc verò à quocunque auctore emanant, postquam vltimus in tantum abusum prolapsus est, nihil obstat quominus sine vlla eius contumelia abrogemus, quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

Epist. ad Iann.

* Multum interesse 21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excusandam suam tyrannidem preterunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquit, & Seniores primæ Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt, quo precipiebant Gentibus omnibus se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ira res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum semper aliàs, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur crucibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit, si iugum postea aliquid consentit imponi. Imponitur autem si sua autoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinem & suffocatum attingant. Manet quidem adhuc scrupulus, quòd nihilominus videantur prohibere. Atqui facillè dissoluetur si quis propius decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primum ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus scilicet libertatem, nec illis obturbandam esse, aut de Legis obseruationibus exlubendam molestiam. Hactenus nobis egregie patrocinatur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternumque Dei mandatum de non violanda charitate: nec punctum ex illa libertate delibat: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus attemperent;

Act. 15. 20

Futilis excusatio tyrannidis traditionis Papatus ab exemplo Apostolorum: quòd quale sit expliatur hic & sec. 22

* Primum caput decreti Apostolorum.

rent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. *Sit hoc igitur secundum caput, ut innoxia libertate utantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribitur: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incurtere, quo ab illis cauant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt.

*Secundum caput.

22. Quemadmodum si qui Ecclesiis nondum bene constitutis præfunt fideles pastores, omnibus suis edicant, ne, donec imbecilles quibuscum viuunt, adolescant, palam die ueneris carnibus vescantur, aut ferius in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi supposita sunt, permissio, indifferentia per se sint: ubi tamen accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, ut spectaculum hoc infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab his legem dicat, quos constat duraxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino satis discretè prohibita? Nihil autem magis & de Apostolis dici potest, quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tollendo, quam diuinam utgere Legem de uitanda offensione: ac si dixissent, Præceptum Domini est, ne fratrem infirmum lædatis: quæ idolis oblata sunt, suffocant & sanguinem manducare non potestis quin offendatur infirmus frater. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idque ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, cui certè non nisi ex Concilij sententia sic scribit, De escis quæ idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscientia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas uestra offendiculum fiat infirmis. Cui isthæc probè perpensa fuerint, ei post hæc fucus non fit, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, ac si Ecclesiæ libertatem suo decreto infringere cœpissent. *Verùm, ut effugere nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respõdeant mihi quo iure illud ipsum decretum ausi sint abrogare. Nempe quia ab illis offerentibus ac dissidiis, quibus occurrere uoluerant Apostoli, nihil amplius periculerat: legem uerò à suo fine æstimandam nouerant. Quò igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præferbitur nisi quantum charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quam violationem charitatis, nonne simul agnoscunt non commentitiũ aliquid esse additamentum ad Legem Dei, sed germanam simpl. cémq; accommodationem ad tempora & mores quibus destitit abatur?

Quædam in Papa tu visitata posse ad tēpus seruari à pijs sine superstitione, propter fratres infirmos.

1. Cor. 8. 11

*. Ab aduersarijs etiam abrogari decretum Apostolicũ, cuius exemplo tyrannicas suas leges seruare uolunt.

23. At uerò ut iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, esse tamen siue exceptione audiendas contendunt: non enim hæc agi, ut erroribus consentiamus: sed tantum ut dura præfectorum impetia subditi perferamus, quæ detrectare non est nostrum. Verùm hæc quoq; optimè uerbi sui ueritate occurrit Dominus, nõsque à tali seruitute in libertatem uendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficiũ uerbo suo non semel obsignauit. *Non enim (quod malitiose fingunt) id solum agitur ut grauem aliquam oppressionem in corpore nostro perferamus, sed ut conscientia libertate sua, hoc est sanguinis Christi beneficio spoliata, seruiliter eruantur. Quamquam istud etiam, ac si parum ad rem faceret, emittamus. *At quanti putamus referre, seu à Domino regnũ eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem quoties humanarum inuentionum legibus colitur: quum solus ipse cultus sui uelit haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, *audiamus quanti

Obiectio aduersariorum.

*1 Pet. 2. 18

*Solutio prima objectionis.

*Secunda solutio.

*Deũ colere tradit

Nonnihil humanarū reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mandato legibus, fuisse semp & doctrinis hominum, ecce ego stupefaciam eum miraculo grandi & *grauissimū crimen* stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia à fecorā eo, ostēditur *exemplis, & testimoniis Scripturæ,* *hic & scēt 24* totius mali causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd transgressi Dei mandata, cultus nouos fabricarint. Idèò que refert Sacra historia nouos aduenas qui ad incolendam Samariam traducti fuerant à Rege Babylo-

Isa. 29. 13

Matt. 15. 9

2. Reg. 17. 24.

31

2. Reg. 22. 1, et ali.

* *Cultus Deificum* dum traditiones humanas, seuerè damnatur, etiā ubi palam non apparet impietas.

2. Reg. 16. 10

2. Reg. 21. 3

Explicatur ratio, cur Deus nolit colī hominū præceptis.

Ecoloff 2. 4

ideo sæpius laudantur pij Reges, quòd fecerint secundum omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad sinistram. * Vtriq̄ progredior, etiamsi in commentitio aliquò cultu palàm non apparet impietas: seuerè tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei præcepto discessum est. Altare Achaz, cuius exemplar Damasco illatum erat, uidei potuit auge templi ornatum, quum eius consilium efferet soli Deo illic sacrificia offerre, quod splendidius facturus erat quàm in primo & uetusto altari: uidemus tamen ut Spiritus audaciam illam detestetur non alia de causa nisi quòd hominum inuēta in Dei cultu impuræ sunt corruptela. Et quòd rōbis clariùs patefacta est Dei uoluntas, minùs excusabilis que quā tentandi proteruita. Ac proinde merito aggrauatur hac circumstantia crimē Manasse, quòd altare nouum extruxerit in Ierusalem: de qua pronuntia uerat Deus, Ponam illic nomen meum: quia nunc quasi ex professo respuitur Dei auctoritas.

24 Mirantur plerique cur adèò acriter interminetur Dominus se facturum stupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronuntiet hominū præceptis. At si spectarent quid sit in religionis (hoc est cœlestis sapientiæ) causa ab vno Dei ore pendere, simul uiderent non leuem esse rationē cur peruersa huiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine sibi præstantur. Nam tametsi speciem habet quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum patent: minimè tamen sunt coram Deo humiles, cui easdem præscribunt leges quas ipsi seruant. Hæc uerò ratio est cur nos tam diligenter cauere uult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam uocat *ἡ θεολογία καὶ ἐπιστήμη*, id est uolūtatum cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatum, sic est profectò: stultescere & nostram nobis ipsis & omnium hominum sapientiam oportet quòd solum illum sapere petimur. Quam uiam minimè tenent qui consuetis hominum arbitrio obseruatiueculis, illi se approbare meditantur, & quasi inuito præuaticatricem eiga cum obedientiam, quæ hominibus defertur, obtundunt. Qualiter & aliquot antè seculis & nostra memoria factum est, & sit hodie quoque in iis locis in quibus creauit plus est quàm Creatoris imperium: ubi religio (si tamē religio uocari ea metetur) pluribus magisque insulsis superitionibus confpurata est quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim posset parere hominum sensus quàm carnaliter fatuæque omnia, & quæ suos auctores uerè referant?

25 Quòd etiam obtendunt superstitionum patroni, Samuelem facti *1. Sam. 7. 17* fuisse in Ramatha, & quanvis præter Legem id fieret, placuisse tamen *Non iurari super. Deo: facilis solutio est, non fuisse secundum aliquod altare quod vnico stitionu patronos, opponeret: sed quia nondum arcæ fœderis destinatus erat locus, oppidū exemplo Samuelem, vbi habitabat sacrificiis destinasse tanquam maxime commodum. Certè animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in sacris, vbi Deus tam arctè verabat addi vel minui. * Quod ad exemplum Menoha spe * Nec Menoha exē* etar, extraordinarium & singulare fu sse dico. Obtulit ille Deo sacrificiū *plō. Iudic. 13. 19* homo prtuatus, nec sine Dei approbatione: nempe quia non temerario animi sui motu, sed cœlesti instinctu hoc suscepit. * Quantopere autem * Gedeon insigni e- abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitat ad eum colendum, *xemplum vr. e Dei alter non inferior Menoha Gedeon insigni documento est, cuius ephod in humanis inuen* non modò ei & familiæ, sed toti populo cessit in ruinam. Denique ad- *trones. Iud. 8. 27* uentitiam quælibet inuentio, qua Deum homines colere appetunt, nihil aliud est quàm veræ sancti-moniæ pollutio.

26 Cur igitur inquirunt, ferri voluit Christus onera illa importabi- *Mat. 23. 3. & 15. 6* lia quæ alligabant Scribæ & Pharisei? Imò cur alibi idem Christus caue- *Christū in Scribis etiam & Phariseis* ri voluit à fermento Phariseorum? Fermentum (interprete Mattheo E- *ministrj quidem* uangelista) appellans quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati ad *autoritatem confir* miscerent. Quid apertius volumus, quàm quòd totam eorum doctrinam *misse, sed falsam* iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neque altero loco *doctrinā vitare ius* Dominum voluisse suorum conscientias propriis Phariseorum traditio *sisse. Sicq; exposuit* nibus vexari. Et verba ipsa, si modo non torqueantur, nihil tale sonant, *se ipsum August.* Illic siquidem Dominus acerbè in Phariseorū mores inuehit insitvens, *simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum* simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum *vira cernerent quod sequerentur, non tamen ea facere delinere quæ* vira cernerent quod sequerentur, non tamen ea facere delinere quæ *verbo docebant, quam in cathedra Moſis (hoc est, ad enarandam Legē)* verbo docebant, quam in cathedra Moſis (hoc est, ad enarandam Legē) *ferderent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium e-* ferderent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium e- *x-* xemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia non *nulli rationibus minime permouentur, autoritatem semper requirunt,* nulli rationibus minime permouentur, autoritatem semper requirunt, *subiciam Augustini verba, quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Do-* subiciam Augustini verba, quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Do- *mini præpositos partim filios, partim mercenarios. Præpositi qui fidi* mini præpositos partim filios, partim mercenarios. Præpositi qui fidi *sunt, veri sunt Pastores: audite tamè, quòd & mercenarij necessarij sunt.* sunt, veri sunt Pastores: audite tamè, quòd & mercenarij necessarij sunt. *August. in Iohan. tract. 46* Multi quippe in Ecclesia, commoda terrena sectantes, Christum prædi- *cant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oves non mercenariū,* cant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oves non mercenariū, *sed Pastorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino* sed Pastorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino *demonstratos Scribæ, inquit, & Pharisei cathedram Moſis insident: quæ* demonstratos Scribæ, inquit, & Pharisei cathedram Moſis insident: quæ *dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per* dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per *mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem* mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem *Dei docent, ergo per illos Deus docet: sua verò si illi docere velint, nolite* Dei docent, ergo per illos Deus docet: sua verò si illi docere velint, nolite *audite, nolite facere. Hæc Augustinus.*

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus im- *Hic & sec. 28. 29,* pie ligari hominum conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem *agitur de Constitutombus Ecclesiasticis quæ sanctis ha-* litura leges omnes inducunt quibus Ecclesiæ ordo constituitur: illorum *ben debent, vt quæ* quoque errori commodum hic occurrendum est. Falli hic sanè per quæ *verè seruiant deo* & has interit Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediam, necui im- *no, vel ordinem &* ponat similitudo Hoc primum habeamus, si in omni hominum societa- *pacem conseruent* te necessariam esse politiam aliquam videmus, quæ ad alendam commu- *in Ecclesia.* nem pacem, & retinendam concordiam valeat: illi in rebus agendis vige- *re semper aliquem ritum, quem non respui publicæ honestatis interest,* re semper aliquem ritum, quem non respui publicæ honestatis interest, *atque ad eò humanitaris ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandum es-* se, quæ cum bene composita rerum omnium constitutione optimè su- *scinduntur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem* scinduntur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem

1. Cor. 14. 40

Ecclesiæ incolumitati bene prospectum volumus, diligenter omnino curandum est quod Paulus iubet, vt decenter omnia & iecundum ordinem fiant. At quoniam in hominū moribus tanta inuē diuersitas, tanta in animis va. ietas, tanta in iudiciis ingenijq; pugna: neque politica vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stati quadam formā seruati ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tanquā abesse vedam. nemus, vt his ablatis, dissolutis necuis Ecclesiæ, totāq; deformari ac dissipari contedamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: nisi additis obseruationibus, tanquā vin-

Dico semper excipitur quibusdam, ordo ipse & decorum constat. Id tanquā semper in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutem credantur necessaria, atque ita conscientias religione obstringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

38 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias illas cōlutationes distinguat: (quibus veram obscuratū religionē & conscientias subuerti dictum est) & legitimas Ecclesiæ obseruationes: si his meminerimus alterum semper ex duobus esse propositum. aut vitium; si nō, vt in sacro fidelium cōcedente peragantur omnia, & quæ conuenit dignitate: vt ipsa hominum communitas velut quibusdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publice honestatis causa posita lex intelligitur, iam sublata est superstitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rursum vbi ad commune vsum spectare cognoscitur, euerfa est falsā illa obligationis & necessitatis opinio, quæ ingentem terrorem conscientias iniiciebat, quū putarentur traditiones ad salutem necessariæ. Siquidem hic nihil queritur nisi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretū est clariū adhuc definire quid sub illo decore quod Paulus commendat, quid item sub ordine comprehendatur. Ac decori quidē finis est, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus sacris conciliant: talibus adnuculis ad pietatem excitentur: partim etiam vt modesta & grauis, quæ in omnibus honestis actionibus spectari debet, illic maximē eluceat. In ordine hoc primum est, vt qui præsent, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verō quæ regitur, ad obediētiā dicitāque disciplinam assuefiat. Deinde vt bene composito Ecclesiæ statu paci & tranquillitati consulatur.

* Quali sit decorū, quod spectant vere E. iustitiae cōstitutionis
* Quod anto missidem.

Ex antithesi cōstitutionum & ceremoniarum vere Ecclesiæ, & falsarū, quæ hic sit decorū, quod anto ostenditur.

29 Decorum ergo non vocabimus in quō nihil præter inane oblectamentum inest: quale exemplum videmus in illa theattico apparatus quo vtuntur Papistæ in suis sacris: vbi nihil quā in inutilis elegantie latu- & lux sine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad factorum mysterio: ū reuerentiā aptum vt sit idoneum ad pietatem exercitiū, vel saltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neq; idipsum sine fructu: sed vt fideles admoneat quanta modestia, religione, obseruantia sacra tractare debeant. Porro vt pietatis exercitia sint ceremoniæ, ad Christum rectā nos deducant necesse est. Similiter ordinem non constituemus in illis nugatorijs pompis quæ nihil habet præter euanidum splendorem, sed in ea compositione quæ omnem confusionem, barbariem, cōtumaciam, turbas omnes & diuidia tollat. Prioris generis exempla sunt apud Paulum, vt ne profana symposia cū sacra Domini Cœna commiserantur: Ne mulieres in publicū nisi velut procedant: & alia plura in quotidiano vsu habemus: quale est, Quod flexis genibus nudōque capite oramus: Quod Domini Sacramenta nō sordidē, sed cum aliqua dignitate adnistramus: Quod in sepeliendis mortuis quandam honestatem adhibemus, & quæ alta eō lem pertinent. Ita altero genere sunt horæ publicis precationibus, concionibus & mysticis

* Decorū.

1. Cor. 11. 25

* Ordinū.

q̄stionibus desinat: in ipsis concionibus quies ac silentium, loca desti-
nata, hyariorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, q̄
Paulus verat ne mulieres in Ecclesia doceant, & si qua sunt similia In pi-
mis verò quæ disciplinam conseruant, vt catechelis, censuræ Ecclesia-
sticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eûdem catalogum referri pos-
sunt. Ita omnes Ecclesiasticas constitutiones, quas pro sanctis & saluta-
ribus recipimus, in duo capita referre licet: altera enim ad ritus & cere-
monias, altera ad disciplinam & pacem respiciunt.

30 Sed quia hîc periculum est ne ab vna parte pseudoepiscopi præ-
textum inde caprent ad impias suas & tyrannicas leges excusandas, ab
altera sint quidem nimis meticulosi, qui superioribus malis admoniti,
nullum quumlibet sanctis legibus locum relinquunt: hîc testari operæ-
pretium est, * easdem humanas constitutiones me probare quæ &
Dei auctoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ, adeo q̄ profusus diuinæ
sint. Exemplum sit in genuculatione quæ sit dum solennes habentur præ-
cationes. Quæritur si ne humana traditio, quam repudiare vel negligere
cuius liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina Dei est quate-
nus pars est decori illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum
commendatur: hominum autem, quatenus specialiter designat quod in
genere fuerat indicatum magis quàm expositum Ab hoc vno exemplo
æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Do-
minus & totam vere iustitiæ summam, & omnes cultus numinis sui par-
tes, & quicquid ad salutem necessarium erat, sacris suis oraculis tum fi-
deliter complexus est, tum perspicue enarrauit: in his solus Magister est
audiendus. * Quia autem in externa disciplina & ceremonis non voluit
sugillatim præscribere quid sequi debeamus (q̄ istud pendere à temporis
conditione prouideret, neque iudicaret vnâ seculis omnibus formam
conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad
eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipue necessitas Ec-
clesiæ postulat. Postremò quia ideo nihil expressum tradidit quia nec
ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac
seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem: prout
Ecclesiæ utilitas requirit, tam vsitatas mutare & abrogare quàm nouas in-
stituere conuenit. Fateore quidem, non temerè, nec subinde, nec leuibus
de causis ad nouationem esse decurrendum. Sed quid noceat vel q̄dificet,
charitas optimè iudicabit: quam si moderatitatem esse patiemur, salua erunt omnia.

31 Iam verò Christiani populi officium est, quæ secundum hunc ca-
nonem fuerint instituta, libera quidem conscientia, nullaque superstitio-
ne, pia tamen & facili ad obsequendum propensione seruare, non con-
temptim habere, non supina negligentia præterire: tantum abest vt per-
fastum & contumaciam violare apertè debeat. Quis (inquies) in tanta
obseruantia & cautione conscientię libertas esse poterit? Imò verò præ-
clare constabit vbi reputabimus, non fixas esse & perpetuas sanctiones
quibus astricti sumus, sed externa humane infirmitatis rudimenta: qui-
bus tamen si non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alij alijs
ad fouendam inter nos charitatem mutuò sumus obnoxij. * Hoc in ex-
emplis superius positis recognoscere licet. Quid? an in mulieris carbaso
fita religio est, vt nudo capite egredi sit nefas? An si nictum de eius silen-
tio decerum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in
genu flexione, in humando cadauere mysterium, quod præteriti sine
periculo non possit? Minime. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in
iuuando proximo quæ velare caput nõ sinat, nihil delinquit si apertè ca-
pite occurrat. Et est vbi loqui non minùs opportunum illi sit quàm alibi

1. Cor. 14. 34

*Præuarum Ecclesiæ
Constitutionum duo
genera.*

*Duo pericula vitæ
da in Constitutionibus
Ecclesiæ obstru-
dendis, vel abro-
gandis.*

*Quæ sint sanctæ
Constitutiones Ec-
clesiasticæ, ad q̄, prin-
cipaliter expenden-
dum.*

1. Cor. 14. 40

*Disciplinam &
ceremonias variè
accommodari posse
ad ædificationem:
pro moribus cuiusq̄
gentis & seculi.*

*Hic, & sic, 32, ostē-
ditur Christiani po-
puli officium esse,
sanctas Ecclesiæ Cō-
stitutiones obseru-
are: q̄ quæ cauendi
in ea re sint erro-
res, & quomodo
interim semper si
conscientia salua
ma: at libertas*

*Exemplum, in v-
bis quæ pertinent ad
decorum,*

racere. Stantem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nō-
quit, nihil verat. Denique fatius est mature humore mortuum, quam vbi
linteram deest, vbi non adsunt qui deducant, expectare dum in huius
putrescat. Sed est nihilominus in istis rebus quod agendum, ad cau-
dum mos regionis, instituta ipsa denique humanitas & molestie regu-
la dicet: vbi si imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum
admissum crimen est: in contemptu, improbanda est conuicia. * Si-
militer dies ipsi qui si sunt, & horæ, quæ locorum structura, qui quod die ca-
nantur Psalmi, nihil interest. Verum & certos dies & statas esse horas
conuenit, & locum recipiendis omnibus idoneum, siquæ seruanda pacis
ratio habetur. Nam quantarum rituum semen futura sit earum rerum
confusio, si prout cuique libitum sit, mutare liceat quæ ad communem
statum pertinent: quando nunquam futurum est vt omnibus idem pla-
ceat, si res velut in medio posite, singulorum arbitrio relicte fuerint.
Quod si quis obstrepat & plus sapere hic velit quam oportet, viderit ipse
qua morositate suam ratione Domino approbet. Nobis tamen istud
Pauli satisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Ec-
clesiæ Dei.

3. Cor. II. 6

32 Porro summa diligentia incumbendum est ne quis irrepat error,

* *Tria necessitas,
vt omnis error ca-
ueatur in omni Ec-
clesiæ consil. tutio-
num obseruatione.
* Tria præcipua vi-
tia in Ecclesiæ ve-
re constitutionum
obseruatione, ritan-
tur superiori cau-
hone.*

qui purum hunc usum vel inficiat vel obscuret. * Quod quidem obtine-
bitur si quæcumque erant obseruationes manifestam vtilitatem præ se
ferant, si patet illarum admittantur: potissimum verò si accedat fidelis Pa-
tristis doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem con-
gruio fiet: vt sua cuique in his rebus omnibus libertas constet, & quæ-
dam nihilominus suæ quisque libertati necessitatem vltro imponat, qua-
tenus aut illud quod diximus ad præteritum, aut christians ratio exiger. De-
inde vt & in earum rerum obseruatione nulla superstitione versetur
ipsi, nec morose nimiam ipsam ab aliis requiramus, ne posteriorum Di-
cultum ceremoniarum multitudine æstimemus, ne Ecclesiæ Ecclesiæ
ob externæ disciplinæ varietatem contemnat. Postremo vt nullam hic
perpetuam legem nobis statuentes, totum obseruationum usum & fi-
nem ad Ecclesiæ edificationem referamus, quæ postulante, non modò
mutari aliquid, sed quicquid antè in usu nobis obseruationum fuerit,
inuerti nulla offensione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem
vt ritus quosdam non impios alioqui nec insecros, pro rei opportuni-
tate abrogari conueniat, præsentis experimento est hæc græ. Nam (quæ su-
periorum temporum cecitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione
tamque pertinaci studio antè hæc in ceremoniis hæserunt Ecclesiæ vt vix
fatis repurgari à prodigijs superstitionibus queant, quin multæ cere-
moniæ tollantur, nec abs te olim fortè institutæ, & nulla per se impietate
notabiles.

*Hæc ætate, necessa-
ria prope sunt cere-
moniarum mutatio.*

*De Ecclesiæ iurisdictione, eiusque abusu, qualis ceratur
in Papatu.*

CAP. XI.

* *vide partitionem
positam in cap. 8*

RESTAT tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua.
Ecclesiæ & potestatis, quæ in iurisdictione posita esse diximus.
Tota autem Ecclesiæ iurisdictione pertinet ad morum disciplinam,
de qua mox tractandum erit. Quomodo enim nulla vbi nullus
ve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic Ecclesiæ Dei (quod iam
docui sed nunc iterum cogere repetere) sui quædam spiritali politia in-
digeret: quæ tamen à ciuili profus distincta est, eamque adeo nihil impe-
ditur si potestatis
iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quam ordo comparatus
ad spi-

ad spiritualis politice conseruationem In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesijs iudicia quæ censurâ de moribus agerent, at imaduertenter in uita, & exercendo clauium officio præfissent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item ad Romanos, quum dicit, Qui præest, in sollicitudine præsit. Nô enim alloquitur magistratus (qui nulli tunc erant Christiani) sed eos qui ad spirituale Ecclesiæ regimen erant adiuncti Pastoribus. Ad Timotheum quoque duplices facit Presbvteros: alios qui laborant in verbo, alios qui uerbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præfunt. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium usum constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ contulit, Matthæi decimo octauo capite: ubi iubet grauius publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quod si in sua contumacia pergant, a societate fidelium abdicandos docet. Porro monitiones istæ & correctiones sine cause cognitione fieri nequeunt: proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi uelimus irritam facere clauium promissionem, & excommunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere, aliquam Ecclesiæ iurisdictionem demus: necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ autoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21, sed ius syndricum in posterum transferri ad Christi gregem. Ad illum usque diem iudicis sua fuerat gubernandi ratio, quam in Ecclesia sua stabiluit Christus quoad puram institutionem, atque id graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerarijs & fastuosis hominibus sperni alioqui possit. Ac ne lectores impediatur quod Christus isdem uerbis res aliquantum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere uile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligando & soluendo loquuntur. Alter est Matthæi decimo sexto, ubi Christus postquam se clauis regni cælorum Petro datum promissit, continuo subiungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit, &c. soluerit, ratum in cælo fore. Quibus uerbis nihil aliud significat quàm alijs quæ habeatur apud Iohannem, quum discipulis missurus ad prædicandum, postquam insufflauit in eos, quorum, inquit, remissus peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis retenturunt in cælo. Ad istam interpretationem non arguam, non coartam, non detorta: sed germanam, fluentem obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum, & illa de ligando & soluendo Petro facta promissio, non aliò debent referri quàm ad uerbi ministerium, quod dum Apostolis committebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandique munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelij, nisi quod omnes serui peccati & mortis soluimur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu: qui uerò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiunt nec agnoscunt, eos æternis uinculis damnatos ad liberosque esse? Hanc legationem quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, ut suam esset: & à se profectam approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: itaque in eximiam confirmationem tum Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque officium ad quos pertinerat. Referebat ut Apostoli constanti ac solidam siquæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modo in finitis laboribus, curis, molestiis, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obsignaturi. Ipsam, inquam, ut scirent non uanam esse: nec inane, sed potentie plenam ac uirtutis: referebat ut in tanta anxietate & rerum difficultate tantisque discriminibus, Dei se negotium agere persuasum essent: ut toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare

si officio: quum ne cessaria, & anti qua, hic & fact. 4.

1. Cor. 12. 28 Rom. 12. 8

1. Tim. 5. 17

* Hic et sic. 2. d. sim quicurloc. si u. 8. qui ius syndrici tribuit Ecclesia, à loco Matthæi, & Joh. 20, qui de uerbi ministerio, & generalis tantum doctrinæ autoritate loquuntur. Præterque autem proluxi & uerè explicatur.

Iohan. 20. 23

Matt. 16. 19

* Euangelij ministerio consuevit ut perpetuum Dominus factum apud illud legationem perferenda peccatorum remissionis.

cognoscerent: vt Christum doctrinae suae auctorem, aspectu in terra praesentem non habentes, ipsum esse in caelo intelligerent, ad firmendam eius quam sibi tradiderat doctrinae veritatem. * Oportebat iursum & auditoribus certissimè testificatum esse, illam Euangelij doctrinam non Apostolorum esse sermonem, sed Dei ipsius: non vocem in terra natam, sed è caelo delapsam. Non enim in hominis potestate hæc esse possunt peccatorum remissio, promissio vitæ aeternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelij prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annuntiarent, veram esse Dei promissionem: damnationem quam pronuntiaret, certum esse Dei iudicium. Hæc autem restititio seculis omnibus data est, siquæque manet, quæ certiores omnes securusque reddat, Euangelij verbum, à quocumque eadem homine prædiceretur, ipsissimam esse Dei sententiam, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptâ, in caelo ratam, firmam, ac fixam. Habemus potestatem clauum esse simpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam potestatem esse quàm ministerium, si ad homines respicimus. Non enim hominibus hæc potestatem propriè Christus dedit, sed verbo suo, cuius homines ministris fecit.

Mat. 18. 17

2 Alter, quem de ligandi & soluendi potestate extrare diximus, locus Matthæi 18, habetur: vbi ait Christus, Si frater aliquis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in caelo: quæcunque solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulò in diuersam partem intelligendus est. Non autem sic diuersos facio vt non multam habeant inter se affinitatem. Hoc primum vbi que simile est quod utraque est generalis sententia, eadem semper ligandi soluen-que potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promissio. Eo autem differens, quod prior locus peculiariter de prædicatione est qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesiae permixta est. * Ligat autem Ecclesia quem excommunicat: non quod in perpetuam ruinam ac desperationem conuertat, sed quia eius vitam ac mores damnat: ac, nisi resipuerit, iam eum sine damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo lesu. * Ne quis ergo contumaciter Ecclesiae iudicium contemnat, aut parui faciat se filium suffragis damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud esse quàm sententia suæ promulgationem, ratumque haberi in caelis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: habent verbum, quo resipiscentes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire: quia non nisi ex Lege Dei iudicant, quæ non incerta est aut terrena opinio, sed sancta Dei voluntas & caeleste oraculum. Existis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & vere enarrasse mihi videor, furiosi illi, nullo discrimine, prout sua ventrigine feruntur, nunc confessionem, nunc excommunicationem, nunc iurisdictionem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias stituere conantur. Priorem verò ad asserendum Romane sedis primatum allegant, ita norunt clauas suas quibus visum est aptare fetis & ostiis: vt dicas tota vita eos attem fabrilis exercuisse.

Affinitas loci Mat. 16. cum loco eiusdè 18.

* Quo sensu ligatur dicatur Ecclesiae quæ excommunicat.

* Vide c. 12. sect. 4

3 Nam quod nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quam magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quod non animaduertunt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilis potestatis. Neque enim ius gladij habet

habet Ecclesia quo puniat vel coerceat, non imperium vt cogat, non carcerem, non pœnas alias quæ solent infligi à magistratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigatione pœnitentiam profiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquam sibi sumit Ecclesia quod sit proprium magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quod ab Ecclesia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus est aliquis: in vrbe bene constituta, pœna erit carcer: scortatus est: aut similis, aut potius minor. Ita erit satisfactum & legibus, & magistratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ significationem, quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipiat Cœnam tales nequeunt quin fiat & Christo & sacraeius institutioni iniuria. Et hoc postulat ratio, vt qui Ecclesiam offendit malo exemplo, solenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà sentiunt, nimis est frigida. Mandabat, inquit, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset magistratus qui exequeretur. Sed accidit sæpe numero vt sit negligens magister: imò nonnunquam fortè vt sit ipsemet castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit. Adhuc tantundè dici poterit de toto fere verbi ministerio. Nunc ergo secundùm eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagitia: desinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Christiani magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magistratus, puniendo, & manu coercedo, purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicissim subleuare debet magistratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent esse opere vt altera sit adiumento alteri, non impedimento.

4 Et sanè si quis proprius expendat Christi verba, facile perspiciet, statum & perpetuum Ecclesiæ ordinem, non temporarium illic describi. Neque enim consentaneum est, vt qui monitionibus nostris obtemperare noluerint, eos ad magistratum deferamus: quod tamen necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille succederet. Quid ista promissio, an vnus anni dicenda erit, vel paucorum, Amen amè dico vobis, quicquid ligaueritis in terra? Præterea Christus nihil hic nouum instituit: sed consuetudinem in veteri gentis suæ Ecclesia semper obseruatam, sequutus est: quo significauit, non posse carere Ecclesiam spirituali iurisdictione, quæ ab initio fuisse. Atque id omnium temporum consensu fuit confirmatum. Neque enim vbi ceperunt Imperatores & magistratus Christo nomen dare, protinus abrogata est spiritualis iurdictio: sed ita duxat ordinata nequid cuius derogaret, aut cum ea confunderetur. Et merito, non enim magistratus, si pius est, eximere se volet communis filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex verbo Dei iudicanti se subiicere: tantum abest vt iudicium illud tollere debeat. Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quàm vt Ecclesiæ filius dicatur Imperator? Imperator enim bonus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui vt magistratum ornent, Ecclesiam spoliari hæc potestatem, nõ modo falsa interpretatione corrumpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum existerunt, non leuiter damnant, quòd honorem officium; magistratus falso pretextu sibi usurpauerint.

5 Sed hoc quoque ex aduerso operæpretium est videre, quis fuerit originis verus vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obreperit: vt sciamus quid abrogandum sit, & quid ex antiquitate restituendum, si volumus, euerso regno Antichristi, verum Christi regnum iterum erigere. Primum hic scopus est, vt scandalis obuiam eamus: quòd si quid scandalosi exortum sit, aboleatur. In vsu duo sunt consideranda: Vt à iure gladij

de iusticia & Ciuilibus potestatis: vnde apparet falsò quòd dicitur exstimare illi locum non esse: vbi Christiani sunt Magistratus,

* Ciuilis est Ecclesiastica potestas: se se vicissim subleuant. Vnde scriptum Ordine iurisdictionis Ecclesiæ: scriptum est: esse debere in Ecclesia.

Epist. 32. ad Galatianum.

De recto vsu spiritualis iurisdictionis in Ecclesia.

Scopus Duo consideranda.

profus separaretur hæc spiritualis potestas: dein se ne vnus arbitrio, sed per legitimum consensum administraret. Vtrunque in puriore Ecclesia obseruatum fuit. Neque enim vel multis, vel carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis potestatem suam exercuerunt sancti Episcopi: sed solo Domini verbo, vt decebat, vsi sunt. Seuerissim enim Ecclesie vindicta, & quasi vltimum fulmen, est excommunicatio, que non nisi in necessitate adhibetur. Illa porro nec vim, nec manum desiderat, sed verbi Dei potentia contenta est. Deniq; veteris Ecclesie iurisdictioni nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de spirituali Pastorum potestate. Data est, inquit, nobis potestas qua demoliamur mutationes, qua humiliemus omnem altitudinem quæ se extollit aduersus cognitionem Dei, qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiam Christi, in promptu vero habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quem admodum hoc si prædicatione doctrinæ Christianæ, ne doctrina sic ludibrio, secutum id ipsum quod docetur iudicari debent qui se profitentur fidei domesticos. Id porro fieri nequit nisi vnâ cum ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ comunione qui recipi sine tanti mysterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesie censuris subiciit quæ eorum vitia castigant, ac tunc viguisse iudicia inquit à quibus nemo fidelium esset immunis.

6 Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnum erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes consensum Seniorum, qui erat in Ecclesia: quod in vrbis est Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos tuo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum Episcopo. Sed alibi quoque demonstrat, sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione nō excluderetur: sic enim scribit, Ab inuio Episcopatus mei statum sine cleri consilio, & plebis consensu, nihil agere. Verum hæc erat communis & vtilitatis ratio, vt per senatum & Presbyterorum Ecclesie iurisdictioni exerceretur: quorum duo (vt dixerant) genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum censores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutum à suo primordio: vt iam Ambrosij seculo soli clerici in iudiciis ecclesiasticis essent cognitores. Quod ipse conuenit his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesie Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi forte doctorem desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quanto pere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu conciliabile: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes turmas intueretur que nullum prope vestigium referunt vetusti ædificij? qua deploratione vteretur? Principio contra ius & eas, quod Ecclesie datum erat, sibi vni vindicauit Episcopus. Perinde enim est ac si Senatu expulso consul impetium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est autoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quod vnus homo, transiit ita ad se communi potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditum, & Ecclesie quod suum erat eripuit, & consensum à Christi Spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

7 Verum (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi veluti sui cura indignam fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illum sustinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tantum dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen spirituales iurisdictionem adhuc vocant, vbi non nisi de rebus terrenis liti-

1. Cor. 6. 4

* Prius ex duobus obseruatum fuisse in veteri Ecclesia.

2. Cor. 10. 4

Secundum etiã in vrbis fuisse, de quo et cap. 12. sect. 7.

Epist. 14. lib. 3. & eiusdem lib. epist. 19. & alibi Epist. 10. lib. 3. * Presbyterorum duo genera.

In 5. c. 1. ad Timot. * Ambrosij conuenit his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesie Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi forte doctorem desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quanto pere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu conciliabile: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes turmas intueretur que nullum prope vestigium referunt vetusti ædificij? qua deploratione vteretur? Principio contra ius & eas, quod Ecclesie datum erat, sibi vni vindicauit Episcopus. Perinde enim est ac si Senatu expulso consul impetium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est autoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quod vnus homo, transiit ita ad se communi potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditum, & Ecclesie quod suum erat eripuit, & consensum à Christi Spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

Episcopus contra ius sibi vni vindicauit quod erat datum Ecclesie.

De Officialibus Episcoporum in Patria. V. de et Cal. epist. de sacerdotibus etc.

gatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte vocare audeat iudicium Ecclesie? At illic sunt monitiones, est excommunicatio. Scilicet *Monitiones, & ex* ita cum Deo luctatur. Debet pauperulus alij suis pecuniam? Citatur: si cō- *communicatio in Cō* parer, damnatur: damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secun- *ria officialium.* da gradus sic ad excommunicationem: si nō comparer, monetur vt se si- stat iudicio, si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quos, quid omnino simile vel cum instituit Christi, vel cum more pratico, vel cum ratione Ecclesiastica? At sic etiam illic de vitii censura. Nempe scōr *Censura de vitij;* rationes, lasciuas, ebrietates & eius generis flagitia non tantum tolerant, *apud eosdem.* sed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neq; id in plebe modò, sed in ipsis quoque clericis. Ex multis paucos ad se vocant, vel ne videantur nimis focordes in conuiuendo, vel vt pecuniam emul- geant. Taceo prædas, rapina, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. * Hoc satis superq; ** Quid sentiendum* est, quòd quam iurisdictionem suam spiritualem tractant Romanenses, *de iurisdictione spi-* ostendere promptum est instituta à Christo rationi nihil esse magis cō- *rituali dicta à Ro-* trarium: cum prisca vero consuetudine nihilo plus habere similitudinis *manensibus.* quam tenebras cum luce.

S. * Tamen non omnia diximus quæ huc adferri poterāt, & ea quo- ** Celsus generatim* que ipsa quæ diximus, paucis perstrictis sunt: sic tamen debellatum esse *corum omnium quæ* confido vt nihil iam sit cur quispiam ambigat, spiritualem potestatem, *dicta fuisse ab im-* qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum *itio cap. 8. ad hunc* ac iniustam in eius populum tyrannidem. Ac spiritualis quidem potesta- *vsque locum.* tis nomine tum audaciam complector in fabricandis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquearunt, tum pseudoeclesiasticam iurisdictionem, quam per suffraganeos & officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permittimus, fieri non potest quin totum istud dominationis genus extemplo prosternatur ac corruat. * Ius au- ** Ius gladij perpe-* tem gladij quod sibi quoque tribuunt, quia in conscientias non exerce- *ram vsurpatum, &* tur, tractare præsentis negotij non est. Qua tamen etiam in parte ani- *ciuilis dominatio* maduertere operæ pretium est, sui semper esse similes: nihil scilicet mi- *attributa Romanicæ* nus quam quod haberi volunt, Ecclesie pastores. Nec peculiararia homi- *sed, et eius affectus.* num vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeòque ipsam ordinis pe- stem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulencia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hæc de re Christi auctoritatem querimus, non dubium quin verbi sui ministros à ciuili dominatione ac terreno impe- rio arceere voluerit, quum diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse: ab officio principis: sed res esse magis separatas quam vt in vnum hominem coire queant. * Nam quòd Moses vtrunque simul sustinuit, ** Nec Moyses exens* primum ratio id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec *plone, nec Episcopo-* res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino perfectibi- *vere olim Ecclesie* tur, ciuili gubernatio ei relinquitur: sacerdotium iubetur fratri resigna- *defendi posse iust-* re: & merito, est enim supra naturam vt vnus homo vtrique oneri sus- *modi vsurpatione.* ticiat: lque fuit seculis omnibus diligenter in Ecclesia obseruatum. Ne quisquam extitit Episcoporum, quando durauit vera aliqua Ecclesie facies, qui de vsurpando iure gladij cogitaret: vt istud esset vulgare pro- uerbum Ambrosij ætate, Imperatores magis sacerdotium operasse quam imperium Sacerdotes. Etat enim in omnibus mentibus infixum quod postea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Ec- clesias.

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, hono- *Ex Episcoporum otio* rem, opes sui muneris tenerent sine onere ac sollicitudine: ne otiosi pro- *sumunt munus negl;*

se agere simulans, Valle suffragaretur: sed digna est causa scilicet cui tales patrones mercede redimat Papa: æque autem digni conductiij tabularum spes luci frustretur, si uiti Eugubino contigit.

*Annis abhinc nõ
dum quingentis ma-
nebant adhuc Ro-
mani Pontifices, in
subiectione Princi-
pum.*

13 Ceterum si quis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cepit emergere, nondum elapsi sunt anni quingenti quò in subiectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Pontifex sine Imperatoris autoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occasionem præbuit Gregorio septimo Imperator Henticus, eius nominis quattus. homo leuis & temerarius, nullius consilij, magna audaciz, & uirz dissoluta. Nam quum Episcopus totius Germania haberet in aula sua partim uenales partim prædæ expositos, Hildebrandus, qui laceffitus ab eo fuerat, plausibilem prætextum arripuit quo se vindicaret. Quia autem uidebatur bonam & piam causam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henticus, propter insolentiorum administrandam rationem, plerisque Principum exolus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium septimum uocabat, ut erat homo impius & nequam, inimi sui malitiam prodidit: quæ causa fuit ut à multis qui cum eo conspirauerant, desisteretur. Hoc tamen profecit ut impune liceret successoribus non modo iugum excutere, sed imperatores quoque obnoxios sibi ficere. Huc accedit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henrico similiore quàm Iulio Cæsare: quos subigere nõ fuit difficile quum domitorum omnium securi & ignaui desiderent, ubi maxime opus erat Pontificum cupiditatem uirtute & legitimum modis reprimere. Videmus quo colore prætextata sit egegra illa donatio Constantini qua Imperium Occidentale Papa traditum sibi fingit.

*Pontif. Rom. artes
varie, & nefarie
in occupandis re-
gnis, &c. à uastata
Constantini donatio-
ne. Urbis libertas
oppressi ab annis
330 Christianis or-
bis turbatus iã per
annos 200. quæ do-
minandi cupiditas
reprehenditur. auto-
ritate sui Gregorij.
Habetur lib. 4. Re-
gist. cap. 98*

14 In creta temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditones inuadere: urbem quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in potestatem suam redegerunt: donec in eam potentiam uenerunt quam hodie obtinent: & pro qua uel retinenda uel augenda Christianum orbem ita ducentis annis (cæperant enim antequam sibi raperent uerbis dominatum) turbant ut propemodum perdidertint. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prædijs quæ censabant Ecclesie esse, ac fiscali more titulos imprimerent in signum uendicationis, Gregorius coactò Episcoporum concilio, grauitè in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occupare tentaret: similiter Episcopum, qui id uel fieri præciperet, uel suo iniussa factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum uendicare, facinus est anathemate dignum in Clerico: ubi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituum interitus, urbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, uastationes regnorum, tatummodo ut alienis dominis manum iniiciant: quæ talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata? Certè nihil eos minus quærete quàm Christi gloriam minimè obscurum est. Nam si in uniuersum quicquid habent secularis potestatis sponte resignent, nullum gloriæ Dei, nullum sanz doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculum uertitur: sed una dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate (ut Propheta ait) & cum potentia imperent.

Ezech. 34. 4

*De immunitate quæ
sibi sumunt cleri-
ci Romanos, &c.*

15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Clerici Romano manenses. Rem enim indignam esse putant si in causis personalibus eorum tam ciuili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ecclesie

clerice tu in libertatem tum dignitatem, si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atque veteres Episcopi, qui aliàs in assistendo Ecclesie iure rigidissimi erant, nihil ledi se ac suam ordinem in licarunt si subicerentur. Nij quoque Imperatores, aullo reclamante, a sua tribunalia, quoties opus erat Clericos semper vocantur. Sic enim loquitur Constantinus in Epistola ad Nicomedenses, Siquis Episcoporum inconsultè tumultuatus sit, mitti Dei, hoc est, mea executione, illius audacia coercetur. Et Valentinianus, Boni Episcopi potentie Imperatoris, o obloquuntur: sed synce, e & Dei magni Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parent. Hoc sine vlla cotrouersia tunc erat omnibus persuasum. * Ecclesiasticæ quidè iuste ad Episcopale iudicium referantur, quem admodum si quis Clericus nihil in leges deliquisset Canonibus tantum reus agebatur: non citabatur ad cõmune tribunal: sed Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei quæstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam proprie pertineret, cognitio deferrebat Ecclesie. Sic intelligendum est quod scribit Ambrosius ad Valentinianum: Auguste memorie pater tuus non nõ dô f. sine ne respondit, sed legibus queque sanxit, in causa fidei si cum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec iure distimilis Item, Si Scripturas aut vetera exempla inuenimus, quis est qui abnuat, in causa fidei, in causa (inquam) si lei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare? Itè: Venissem, Imperator, ad consistorium tuum, si me vel Episcopi, vel populus ire passus foret: idem spiritum in Ecclesia coram populo debere tractari. Contendit quidem spiritum in causa, hoc est, religionis, ad civile forum non esse trahendam: ubi profanæ cotrouersie agitantur. Merito in hac re citius contentiam laudant omnes Et tamen in bona causa eò vsque progreditur, ut si ad vim & manum ventum fuerit, cessurum se dicat volens, inquit, locum mihi commissum non deseram: coactus, repugnare non noui, arma enim nostra preces sunt & lachrymæ. Obseruemus singularem sicut hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiducia que cõiunctum. Iustina Imperatoris mater, quia in partes Artimorum pertrahere cum non poterat, expellere ab Ecclesie gubernatione molebatur. Atque id futurum erat si in palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur Imperatorem idoneum esse cogitorem tantæ cotrouersie. Id quod & illius temporis necessitas postulabat, & ipsa etiam perpetua reinnatura. Mendum enim sibi potius iudicabit quàm ut tale exemplum ad posteros, se consentiente, transfireret: & tamen si vis afferatur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, si se & Ecclesie ius armis tueri. * Cæterum in aliis causis quidam se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit, agri Ecclesie tributum soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicandi: nemo nostrum interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Serenissimi, inquit, domini animum nõ ignoro, quod se in causis Sacerdotalibus miscere non solet: ne nostris in aliquo peccatis gæuetur. Non generaliter à sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: sed certas causas esse dicit quas Ecclesiastico iudicio relinquere debeat.

16 Atque adeò hac ipsa exceptione nihil aliud quæsiuerunt sancti viri, quàm ne Principes minus religiosi tyrannica violentia & libidine Ecclesiam in suo munere peragendo impediret. Neque enim improbat si quando suam autoritatem interponerent Principes in rebus Ecclesiasticis, modò conseruando Ecclesie ordini, non turbando, disciplinæ que stabiendæ, non dissoluendæ, hoc fieret. Nam quum Ecclesia cogendi non habeat potestatem, neque expectere debeat (de civili cotreci-

teris Ecclesia. Episcopus inuentus, 179. Imperatoribus iniuriata. Hic in p. i. c. 1.

Refertur l. i. Theodoretus cap. 10 lib. 2. T. e. d. cap. 8. * E. d. si quis e. c. f. n. ep. ac quæstio n. b. i. d. e. s. i. m. l. e. r. n. t. E. c. c. l. e. s. i. e. * Episcopus p. a. i. s. c. o. g. n. i. t. i. o. n. i. s. Epist. 32.

Causa fidei in Ecclesia coram populo debere tractari.

Homi. de basilic. tradendis.

* Episcopus & eos quibus mandata est spiritualis gubernatio Ecclesie, nõ defedere animis in Ecclesia, aduersus principes vim facientes, sed loco eudere.

* Contra immunitatè Cleri Romanæ

Lib. 3. epist. 20.

Et sic f. olim, & hodie possi. principes viros autoritatem suam interponere in reb. Ecclesiasticis, sed conseruando Ecclesie ordini, non turbando.

Lib. 1. epist. 43.

Lib. 4. epist. 32, &

34.

Lib. epist. 39.

tionem loquor) piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis, iudiciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Episcopis quibusdam mandasset vt vicinos collegas à Barbaris expulsos susciperent: eam iustionem confirmat Gregorius, hortaturque ipsos vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Episcopo Constantino politano rediret in gratiam, rationem quidem reddidit cur non debeat culpam: non tamen fori secularis immunitatem tacet, quum potius se obsequentem fore promittit, quoad licebit per conscientiam: & simul hoc dicit fecisse: Mauricium quod religiofum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

*De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & ex-
communicatione*

CAP. XII.

*Vnde maximè pen-
deat Ecclesiæ disci-
plina*

Disciplina duplex,

*vt duo præcipui or-
dines in Ecclesiâ*

Dicitur: tamen re esse

*necessariam in Ec-
clesiâ.*

DISCIPLINA Ecclesiæ, cuius tractationem in hunc vsque locum ditulimus, paucis expedienda est: vt aliquando ad reliqua transeamus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauum & spirituali iurisdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Ecclesiam in duos ordines præcipuos: clericalem scilicet & plebem. Clericos appello vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesia funguntur. Loquimur primùm de communi disciplina, cui subesse omnes debent: deinde venimus ad clericum, qui præter illam communem, suam propriam habet. Sed quia nonnulli in obsequium discipline, ab ipso quoque nomine abhorrent, h. sic habeant: si nulli sacerdas, imò nulla domus quæ vel modicam fanilam habeat, obineri in recto statu sine disciplina potest: à esse multo magis necessariam in Ecclesia, cuius statum quæ ordinatissimè esse decet. Proinde quædam modum sacrificia Christi doctrina anima est Ecclesiæ, ita illius disciplina pro neruis est, qua fit vt membra corporis, suo quodque loco inter se coherant. Quum ob id quicumque vel sublata disciplinam cupiunt, vel eius impediunt restitutionem, siue hoc faciant data opera, siue per incogitantiam. Ecclesiæ certè extremam dissipationem quærent. Quod enim futurum est si unicuique liceat quod libuerit? Atqui id fieret, nisi ad doctrinæ prædicationem accederent priuatæ monitiones, correctiones & alia eiusmodi adminicula quæ doctrinam sustinent & otiosam esse non sinunt. Disciplina igitur veluti fixum est quo retineantur & domentur qui aduersus Christi doctrinam ferociunt: vel itaquasi stimulus quo excitentur parum voluntarij: interdum etiam velut paterna fetula, qua clementer & pio Spiritu Christi mansuetudine castigetur qui grauius lapsi sunt. Quæ ergo iam imminere cernamus initia quæ dâ horrendæ in Ecclesia vilitatis, ex eo quòd nulli est cura nec ratio continendi populi: ipsa necessitas clamat remedio opus esse. Porro hoc vnicuique est remedium quòd Iesus Christus præcipit, & semper vsitatum inter pios fuit.

*Disciplina est veluti
fixum est, stimulus
paterna fetula.*

*De monitionibus
priuatæ, quod est
primum Ecclesiæ
sine disciplina non
damentum.*

. tit. 20. 20,

& 26.

2. Primum discipline fundamentum est, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc est, si quis officium sponte non faciat, aut insolenter se gerat, aut minus honestè viuat, aut aliquid admitterit reprehensione dignum, vt patiatur se moneri: atque vt quisque fratrem suum, dum res postulabit, monere studeat. Præsertim verò in hoc aduigilent Pastores ac Presbyteri, quorum partes sunt non modò concionari ad populum, sed per singulas domos monere & exhortari, sicubi vniuersali doctrina non satis profecerint, quemadmodum docet Paulus, quum refert se docuisse priuatim & per domos: & se mundum à sanguine omnium attestatur, quia non cessauerit cum lachrymis nocte & die monere vnumquemque. Tunc enim vim ac authoritatè obtinet doctrina vbi minister non tantum omnibus simul exponit quid Christo debeant, sed ius & rationem

tionem habet id ipsum exigendi ab iis quos vel parum doctrinę obsequętes, vel segniores animaduertent. Siquis eiusmodi monitiones vel peruacaciter respuat, vel pergendo in suis vitiis cōtemnere se ostendat: vbi secundo testibus adhibitis monitus fuerit ad Ecclesię iudicium, qui est se- *Matt. 18. 15. & 17.*

3 Verum quia de occultis modo vitis illic loquitur, ponenda est ista *Hic & sect. 4. 6. a.* diuisio: peccata esse alia priuata, alia publica vel palam manifesta: de prioribus dicit Christus vnicuique priuato, Argue inter te & ipsum solum. *Ecclesię exerenda* De manifestis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui *pro ratione peccato* timorem habeant. Nam prædixerat Christus, Si frater tuus in te peccauerit, quā alia sint priuata, quā alia publica: potes, quā sub tua conscientia: ita vt non sint plures conscię. Quod *item alia delicta,* autem Timotheo præcipit Apostolus de arguendis palam iis qui palam *alia scelera,* peccant, ipse in Petro sequutus est. nam quum ille ad publicum vsque *Matt. 18. 15.* offendiculum peccaret, non monuit seorsum, sed in cōspectum Ecclesię *1. Tim. 5. 20.* produxit. Erit igitur hæc legitima agendi series, si in occultis corrigendis *Galat. 2. 14.* progrediamur secundum illos gradus à Christo positos: in manifestis statim procedamus ad solēnem Ecclesię correptionem, si quidem offendiculum sit publicum.

4 Sit altera quoque distinctio: Ex peccatis alia esse delicta, alia scelera & flagitia. His posterioribus corrigendis non tantum adhibenda est *1. Co. 5. 4.* admonitio vel obiurgatio, sed seuerius remedium: quemadmodum demonstrat Paulus qui Corinthium incestum non modò verbis castigat, sed excommunicatione punit, simulatque de scelere factus est certior.

Nunc ergo melius incipimus cenere quomodo * spiritualis Ecclesię iurisdic- ** Elogia spiritualis* tione, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum sit & *iurisdictionis Ec-* sanitatis subsidium, & fundamentum ordinis, & vinculum vnitatis. *clis sit.*

Ergo dum * Ecclesiā manifestos adulteros, scortatores, fures, prædones, ** De Ecclesię exco-* seditiosos, periuros, falsos testes, & eius generis reliquos, item contuma- *municatione, eiusq;* ces (qui de leuioribus etiam vitiis ritè admoniti, Deum & eius iudicium *authoritate.* ludibrio habent) e consorcio suo exterminat: nihil sibi præter rationem ** Vnde c. 11. sect. 2.*

vsurpat: sed iurisdictione sibi à Domino delicta fungitur. * Potrò ne- quis tale Ecclesię iudicium spernat, aut parua xstimet se fidelium suffra- giis damnatum, testatus est Dominus, istud ipsum nihil aliud esse quàm sententię suę promulgationem, ratumque haberi in cœlis quod illi in

terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruersos damnent: ha- *Mat. 16. 19. et 18. 18* bent verbum quo relapscentes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, *Iohan. 20. 23.*

disciplinæ vinculo qui diu stare posse Ecclesiās confidunt, opinione fal- *Tres fines discipli-* sūt: nisi fortè carere imponē posimus eo admitticulo, quod Dominus *na vide & sect. 8.* fore nobis necessariū prouidit. Et sanè, quanta sit eius necessitas, ex mul- *Primus.* tiplici vsu melius perspicietur.

5 Sunt autem tres fines quos spectat Ecclesiā in eiusmodi correctio- nibus & excommunicatione. Primus est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominentur qui turpè ac flagitiosam vitam agunt, ac si san- *Caloss. 1. 24.* cta eius Ecclesiā foret improbotum & sceleratorum hominum cōiura- tio. Nam quum ipsa Christi sit corpus eiusmodi scætidis & putridis mem- bris inquinari non potest quin aliqua ignominia in caput recidat. Ne- quid ergo tale extet in Ecclesiā vnde probrum sacrosancto eius nomini inuratur, abigendi sunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Chri- *Cœna Domini non* stianum nomen infamia redundaret. Atque hic quoque habenda est *prophanitas.* Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiscua exhibitione profanetur. Verissi-

num est enim, cui commissa est dispensatio, si sciens ac volens indigni admiserit quem repellere iure poterat, perinde reum esse sacrilegij ac illi corpus Domini canibus prostituere. Quamobrem Chryllostomus graui- ter inuehitur in Sacerdotes, qui dum magnorum potentiam formidant

Homi. in Mat. 3.
Exech. 3. 18. et 33. 10

non neminem audent accere. Sanguis, inquit, est manibus vestris requiritur. Si hominem timetis, ille vos deridebit sicut Deum, eritis hominibus quo- que ipsi venerabiles. Non fices horreamus, non purpura, non diadema- ra, maior hic est nobis potestas. Ego certe corpus meum potius tradam in mortem, & sanguinem meum fundi patiar, quam pollutionis istius- iam particeps. Ergo, ne sacratissimum hoc mysterium afficiatur ignomi- nia, in eo dispensando magnopere delectus requiritur: qui tamen habe- ri nequit nisi per Ecclesie iurisdictionem. Alter si is est, ne auidua ma- ioriam confusione, ut heri solet, boni corrumpantur. Nam (quæ no- stra est ad deuiandum procliuus) nihil facilius est, quam v. malis ex- eplis à recto vitæ cursu abducantur. Hunc vsu notauit Apostolus, quò inuestum a consorcio suo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam massam corrumpit. Ac tantum hic periculum prospiciebat ut vel ab omni sodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater in- ter vos nominatur vel scortator, vel auarus, vel idolorum cultor, vel ebrio- sus, vel maledicus, cum huiusmodi nec cibum sumere permitto. Tertius,

*Secundus finis di-
sciplinæ.*

1. Cor. 5. 6 & 11.

ut eos ipsos pudere confusos suæ turpitudinis penitere incipiat. Ita cõ- ducit & illis suam nequitiam castigari, quò expergeant sensu ferule qui indulgentia obstinatiores futuri erant. Id significat Apostolus quum in hunc modum loquitur, Siquis non obedit doctrinæ nostræ, hunc nota- te: & ne commisceamini cum illo, ut pudore suffundatur. Item alibi, quem se tradidisse scribit Corinthiis Satanæ, ut Spiritus saluus fieret in die Domini, hoc est (vt ego quidem interpretor) cõcellisse in damnatio- nem temporaneam, vt æternam saluus fieret. Ideo autem Satanæ trade- re dicit, quia extra Ecclesiam Diabolus est, quemadmodum in Ecclesia Christus. Nam quod quidam ad certam carnis vexationem referunt, mi- hi videtur incertissimum.

*Tertius finis disci-
plinæ.*

2. The. 3. 14.

1. Cor. 5. 5.

ut eos ipsos pudere confusos suæ turpitudinis penitere incipiat. Ita cõ- ducit & illis suam nequitiam castigari, quò expergeant sensu ferule qui indulgentia obstinatiores futuri erant. Id significat Apostolus quum in hunc modum loquitur, Siquis non obedit doctrinæ nostræ, hunc nota- te: & ne commisceamini cum illo, ut pudore suffundatur. Item alibi, quem se tradidisse scribit Corinthiis Satanæ, ut Spiritus saluus fieret in die Domini, hoc est (vt ego quidem interpretor) cõcellisse in damnatio- nem temporaneam, vt æternam saluus fieret. Ideo autem Satanæ trade- re dicit, quia extra Ecclesiam Diabolus est, quemadmodum in Ecclesia Christus. Nam quod quidam ad certam carnis vexationem referunt, mi- hi videtur incertissimum.

*August. de verbor.
Apost. Serm.*

Vide secti. 3. & 4.

6 His finibus propositis, superest videre qualiter hanc partem disci- plinæ, quæ in iurisdictione posita est, Ecclesia exequatur. Principiò reti- neantur illam partitionem superius positam, peccatorum alia esse publi- ca, alia priuata vel occultiora. Publica sunt quæ non vnum, vel alterum modo testem habent, sed palam, & cum totius Ecclesie offensione desi- gnantur. Occulta voco, nõ quæ homines profus latent, qualia sunt hy- pocritarum (nam illa sub Ecclesie iudicium non cadunt) sed medijs gene- ris, quæ scilicet testibus non carent: neque tamen sunt publica. Prior spe- cies non requirit gradus illos quos Christus enumerat. sed Ecclesia, vbi tale quid emergerit, facere officium suum debet in vocando peccatore, & corrigendo pro modo delicti, in secundo genere non venit ad Ecclesiam donec accesserit contumacia, secundum illam Christi regulam. Vbi ad cognitionem ventum est, tunc obseruanda est altera diuisio inter scele- ra & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda est tanta seu- ritas, sed sufficit verborum castigatio: eaque lenis & paterna, quæ non exasperet peccatorem nec confundat, sed reducat ad seipsum: vt magis gaudeat se correctum, quàm tristetur. Flagitia autem acriter remedio ca- stigati conuenit, neque enim satis est si is qui edito mali exempli facino- re, grauius ecclesiam læsit, verbis tantum castigetur: sed priuari ad re- pum Cœnæ communionem debet, donec resipiscentiæ suæ fidem fecerit. Neque enim Paulus in Corinthiis verborum modo obiurgatione vtitur, sed ab Ecclesia eliminat, reprehenditque Corinthios quòd tandiu eum tulit

1. Cor. 5. 5.
In rectore meliore

sim gubernatio. Si quis enim flagitium aliquod perpetrauerat, unde exortum esset offendiculum, primum à sacra Coenae preparatione abstinere, deinde & coram Deo sese humiliare, & coram Ecclesia poenitentiam testari iubebatur. Erant autem solennes ritus qui iniungi lapsis solebant, ut essent poenitentiae inlicita. Vbi sic defunctus erat ut satisfactum Ecclesiae foret, tum per manuum impositionem recipiebatur in gratiam, quae receptio saepius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritum breuiter describit. Poenitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & clerici in communionem accipiunt. Quamquam sic praerant reconciliationi Episcopus cum suo clero, ut simul plebis consensum requireret: quem ad modum alibi tradit.

7 Hac disciplina adeo nemo eximebatur, ut Princeps quoque vna cum plebeis se ad eam ferendam subicerent. Et merito: quum Christi esse constaret, cui omnia Regum scepra & diademata submitti aequum est. Sic Theodosius quum ab Ambrosio ob eadem Thesalonicae perpetrata iure communionis priuatus esset, stravit omne quo circumdatus erat in signe regium: de fleuit in Ecclesia publice peccatum suum, quod aliorum fraude obreperat: genua & lachrymis orauit veniam, Neque enim de decori id sibi esse debent indicare magni Reges, si coram Christo Rege Regum suppliciter se prosterant, nec illis displicere debet quod per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant praeter meras assentationes, plus quam necessarium illis est per os Sacerdotum à Domino corrigi. Quin potius optare debent ne sibi sacerdotis partem, quod parcat Dominus. Hoc loco praeterea per quos exercenda isthuc iurisdicctio sit: quia alibi dictum * est Hoc tantum addo, illam esse legitimam in excommunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus, * si non soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbata Ecclesiam eum scilicet modum * ut plebis multitudo non regat actionem sed obseruet ut testis & custos, ne iud per libidinem à paucis geratur. Tota vero actionis series, praeter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quae Christi praesentiam praeseferat: ut dubium non sit quin ipse suo iudicio praesideat.

8 Hoc tamen praeteritum non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quae cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Semper enim diligenter cauendum est, quemadmodum praecipit Paulus, ne absorbeat ut iustitia is in quem animaduertitur, sic enim ex remedio fieret exitium. Verum ex fine melius sumi poterit moderationis regula, nam quum hoc in excommunicatione quaeratur ut ad poenitentiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur e medio, ne vel male audiat Christi nomen: vel ad imitationem alij prouocentur: haec si intuebimur, licebit facile iudicare quousque progredi & vbi desinere debeat seueritas. Ergo vbi poenitentiae lux testimonium Ecclesiae dat peccator, & hoc testimonio scandalum, quantum in se est, obliterat: nequaquam ultra virgendus est. Quod si vigetur, modum iam excedit rigor. Quia in parte excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quae & prorsus à Domini praescripto dissidebat, & erat mirum in modum periculosa. Nam quum peccatori poenitentiam solennem & priuationem à sacra communione nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam vitam indicentur: quid inde sequi poterit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quod nemo qui iterum lapsus esset ad secundam poenitentiam admitteretur, sed vsque ad finem vitae enceretur ab Ecclesia: id nec utile erat, nec rationi consentaneum. Quicumque igitur sano iudicio rem estimabit, desiderabit hic eorum prudentiam. * Quamquam

*Ecclesia obseruat
rectam administrationem
iurisdictionis
Ecclesiasticae.*

*Epist. 2. lib. 1.
Epist. 14 li. 3 & e.
iusdem lib.
Epist. 26.*

*Discipline Ecclesiasticae
subiucebantur olim oēs: princeps
et ipsi vtilissimè
Amb. lib. 1. epist. 3.
in oratione habitae
insinere Theodos.*

* c. 11. sect. 5. 6.

* vide c. 11. sect. 6.
& hic infra. sect. 6.

*Sancta actionis
maxima.*

*In excommunicatione
seueritate moderata
esse debere.
2. Cor. 17.
* vide sect. 5.*

*Notatur immodica
hic veterum austeritas.*

*Non tam instituta
et iudicio suo se
uiores fuisse ple-
rosque vetera epi-
scoporum, quam in re
quodam Ecclesiarum.*

Cyprianus.
Ad Cor. epist. 3. l. 1.

publicum hic potius morem improbo, quam eos omnes accuso qui eo vti sunt, quorum nonnullis displicuisse certum est: sed ideo ferebatur, quia non poterant corrigere. Certe Cyprianus declarat quàm non sponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra venientibus præstò est. Opto omnes in Ecclesiam redigi: opto omnes commilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto colligende fraternitatis, etiã quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio examino: delictis plusquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Chrysostomus aliquanto durior, sic tamen loquitur, Si Deus tam benignus est, ut quid Sacerdos eius austerus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vsus sit Augustinus erga Donatistas, ut non dubitauerit in Episcopatum recipere qui à schismate redierant, idque statim post reipiscientiam. Verum quia contraria ratio inualuerat, coacti sunt proprio iudicio cedere ut eam sequerentur.

Chrysostomus.
Augustinus.

Hic & secti. 10. ostenditur, licet priuatus etiã quisque excommunicatus, alienos 'debeat iudicare ab Ecclesia, non tamen pro desperatis habere oportere: imò pro virili cõtendere ut in viã redeant.

2. Cor. 2. 8.

9 Queniammodum autem in toto Ecclesiæ corpore hæc mansuetudo requiritur, ut clementer nec vsque ad summum rigorem animaduertat in lapsos, sed potius secundum Pauli præceptum, charitatè in eos cõfiteretur: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperata se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt expulsi expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent quod situm quoque maiorem periuicaciæ quàm humilitatis speciem præferunt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de his in posterum sperantes quàm vilem in præsens: nec propterea definamus pro iis Deum precari. Et (ut verbo vno complectar) non personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solus est, in mortem addicamus: sed tantum qualia sint cuiusque opera æstimemus ex Legge Domini. Quam regulam dum sequimur, scimus potius diuino iudicio quàm nostro proferimus. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare ac misericordię eius legè dicere: cui quoties visum est pœnitenti in optimos mutantur, alieni inferuntur, extranei cooptantur in Ecclesiam. Idque Dominus agit ut sic hominum opinionem eludat, & temeritatem retudat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius supra quam decet vsurpare audeat.

Matt. 18. 18.

10 Nam quòd promittit Christus ligatum in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: quæ non cõijciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, sed vitam morèque suos damnati audientes, suæ etiam ipsorum perpetuæ damnationis nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamè plectit ut future suæ damnationis ipsam præmonendo, in salutem reuocet. Quod si obrineatur, parata est reconciliatio & in communionem restantio. Anathematis porò aut perquam rarus, aut nullus omnino vsus est. Proinde tamen familiarius versari aut interiorem consuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Ecclesiasticam disciplinã: debemus tamen continere, quibus possumus modis, ut ad meliorem frugem conuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Queniammodum Apostolus vti quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimici, sed corripite vsu fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm cõ-

Quid differat ab Anathemate Excommunicatio.

2. Th. 3. 15.

munice

muniter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabatur ad car-
nificinam.

11 Hoc quoque ad discipline moderationem in primis requiritur
quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si
viderint minus diligenter à seniorum Concilio vitia corrigi, discessio-
nem propterea continuò ab Ecclesia faciant: aut ipsi Pastores, si ne-
queant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent,
ideo abiciant ministerium, vel mutata asperitate totam Ecclesiam
percutiant. Est enim verissimum quod scribit, Nempe qui quis vel
quod potest arguendo corrigat: vel quod corrigere non potest, saluo
pacis vinculo excludat: vel quod saluo pacis vinculo excludere non po-
test. æquitate improbat, firmitate supportat: hunc à male dictione libe-
rum ac solum esse. Rationem libi reddit, quia omnis pia ratio, &
modus Ecclesiasticæ disciplinæ, vnitatem spiritus in vinculo pacis inue-
ri semper debet: quod Apostolus sufferendo nos inuicem præcipit euto-
diti: & quo non custodito, vindictæ medicina non tantum superuacua,
sed etiam perniciosa esse incipit: idèò que medicina esse desinit. Hæc
(inquit) qui diligenter cogitat, nec in consuetudine vitæ negligit di-
scipline seueritatem, nec in temperie correctionis ditruunt vinculum
societatis. Fateretur quidem non Pastores modò debere in hanc partem
incumbere, nequid in Ecclesia vitij remaneat, sed vnicuique eodem e-
nitendum pro sua virtute: nec dissimulat, eum qui malos monere, ar-
gure, corrigere negligit, etiam si iis non faueat, nec cum iis peccatum
esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramen-
torum participatione possit separare, & non facit, iam non alieno malo
peccare, sed suo. Tantùm id fieri vult adhibita prudentia quam Domi-
nus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur.
Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod
potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat
atque lugeat.

12 Hoc autem dicit propter Donatistarum morositate, qui quum
cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi
sed excommunicatione non plecterent, (quia non putabant se hac via
quicquam profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam
disciplinæ proditores: & à Christi grege impio schismate se diuidebant.
Qualiter hodie faciunt? Anabaptistæ, quidum nullum cœuum Christi
agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuū, sub præ-
textu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augu-
stinus) non odio iniquitatis alienæ sed studio suarum contentionum, in-
firmas plebes iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certe
diuidere affectant: superbia tumidi, pernicacia vesani, calumniis inu-
diosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat vrbiam
rigidæ seueritatis obtundunt, & quæ in Scripturis salua dilectionis synce-
ritate, & custodia pacis vnitatem, ad corrigendâ fraternam vitia moderati-
ori curatione fieri iubentur, ad sacrilegium schismatis & occasionem
præcisionis usurpant. Ita se transfigurant Sarraceni in Angelum lucis, dū per occa-
sionem quæ in istâ seueritatis crudelem fruitiam persuadet, nihil aliud
appetens nisi vt contumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis:
quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocen-
dum, musculi infidiarum comminuuntur, & consilia euetionis eua-
nescunt.

13 Vnum istud præcipuè commendat, si contagio peccandi multitu-
dinem inuaserit, viuidè disciplinæ seuerâ misericordiâ esse necessariam.
Nam & consilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciofa, ac sacri

*Discipline modera-
tionem eo est specta-
re, ne ubi reuocatus
& negligētus ex-
ectus, vel priuatis,
vel pastores Eccle-
siam deserant, pro-
batur multis acce-
ritestimonis.*

*L. b. 2. con. Par. c. 1.
Tit. 3. c. 1.*

Ephes. 4.

Cap. 2.

Cap. 1.

Mat. 13. 22.

*Contra Donatista-
rum al. m. & Anaba-
ptistarū hodie mo-
rositatem qui nullū
cœuum Christi esse
agnoscunt, nisi in
quocumque ex par-
te videtur Angeli-
ca perfectio.*

Cap. 1.

*¶ Vnum præcipuè re-
quirit, ne amari al-
terius possit. Anaba-
ptistæ. Anaba-
ptistæ. 2. & libel. de
Cœna
2. con. 1. 1. 4.*

*Sicut in peccati
al. cuius est multa
tudine. 1. 1. 1.*

*effi non commuen-
dū aut tacendū ta-
men tēperandū esse
misericordia disci-
plinæ severitatem,
noxiūm corpori
affiratur.*

Epist. 64.

Ca. 2 li 3. con. Par

1. Cor. 5. 7.

* Vide Calu. 1. Cor.

5. 11.

Epist. 4. 2.

*De ea parte disci-
plinæ Ecclesiasticæ
quæ est de iudicia
discriminis aut pre-
cisibus extraculma-
ris: et quomodo id
facere debeant pas-
tores, tractatur hic
sicut lib. 17.*

legia: quia impia atque superba sunt: & plus perturbant infirmos bono-
quàm corrigant animos malos. Ac quod aliis ibi præcipitur, ipse quoque
fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthagenensi scribens, cō-
queritur ebrietate, impunè giassari in Africa, quæ adeo grauter in Scri-
pturis damnatur: sua dēque vt coactō Episcoporum Cōcilio remedium
adhibeat. Subiungit deinde, Non asperē, quantum existimo, non du-
riter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quàm iubens
do, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum mul-
titudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorū.
Neque tamen intelligit commuendum propterea aut tacēdum Episco-
pis quod seuerius punire publica flagitia nequeant: quem admodum ipse
postea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quoad li-
cet sanitatem potius quàm exitium corpori afferat. Atque ideo sic tādē
concludit, Quomobrem & illi præceptū Apostoli nullo modo negli-
gendum est, de malis segregandis, quum sine periculo violandæ pacis he-
ri potest: quia nec aliter fieri voluit: & istud quoque seruandum est, vt
suffidentes inuicem studeamus seruare vnitatem Spiritus in vinculo
pactis.

14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non cō-
tinetur in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortentur Pastro-
res vel ad ieiunia vel ad tolerantes supplicationes, vel ad alia humilitatis,
penitentiz, ac fidei exercitia: quorum nec tempus, nec modus, nec for-
ma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquuntur. Huius
quoque partis obseruatio, sicut est vtilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsq;
Apostolis semper fuit vsitata. Quamquam ne ipsi quidem Apostoli primi
fuerunt auctores, sed exemplū sumptērūt ex Lege & Prophetis. Videmus
enim illic quoties graue aliquid incidebat negotium, conuocata fuit
se plebem, supplicationes iudicatas, in dictum ieiunium. Id ergo sequuti
sunt Apostoli quod & populo Dei nouum non erat, & vtile fore prouid-
ebant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium
exercitari, vel in officio ac obedientia contineri potest. exempla passim ex-
tant in sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in summa haben-
dum est: quoties de religione incidit controuersia quam vel synodo, vel
Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligendo ministro agitur,
quoties denique tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rur-
sum quum appaerent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, bellum, & fa-
mes, hoc sanctum esse, & seculis omnibus salutare institutum, vt Pasto-
res ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur.
Siquis testimonia quæ ex veteri testamento adduci possunt, nō recipiat,
quasi Christianæ Ecclesiæ minus conueniant, constat Apostolos quoque
sic fecisse. Tamen de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat
quæstionem. De ieiunio ergo dicamus non nihil: quia plurimi dum non
intelligunt quid vtilitatis habeat, non adeo necessarium esse iudicant:
alij etiam vt superuacuum, proflus rejciunt: & vsu eius non bene cogni-
to, facilis est in superstitionem lapsus.

*Sancti ieiunij tres
sunt, & quædolo-
cum habeant tra-
ctatur hic & scilicet,
16. 17.*

Primus.

Secundus.

Tertius.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtinur,
vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuiat: vel vt ad pre-
ces ac sanctas meditationes melius sumus comparati, vel vt testimonium
sit nostræ coram Deo humilationis, dum volumus reatum nostrum co-
ram ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico ie-
iunio: quod non vna est omnibus corporis constitutio, non vna valetudo.
priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus vtriusque commu-
nis est tam enim vniuersa Ecclesiæ eiusmodi præparatione ad preces o-
pus habet, quàm priuati fidelium vnusquisque. Tertius quoq; similiter.

Piet enim interdum vt bello, vt peste, vel calamitate aliqua gentem vnam percutiat Deus. In hac communi ferula eam se tota ples faciat oportet ac reatū profiteatur. Si quem verò priuatim feriat manus Domini, id ipsum faciat vel solus, vel cum sua familia. Id quidem præcipue situm est in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationem: idque tum maxime si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul, peccatum suum palam confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuo singuli exemplo suo cohortentur.

16 Vnde ieiunium vt est signum humiliationis, sequeutiorum vsu habet in publico, quam inter homines priuatos: vt cunq; sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnâ cū oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quod eorum ministerium, quod tanti momenti erat, melius Deo commendat, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipsi postea quum ministros præficerent Ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud spectarunt nisi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certe experimur, vtre pleno mentem non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentique affectu fieri in preceationem & in ea perseuerare possit. Sic intelligendum est quod refert Lucas de Anna, eam seruasse Domino ieiunium & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatem. Tale fuit ieiunium Nehemiæ, quum intentione studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles recte facere si ad tempus abstineant à thoro conjugali, vt liberiùs vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium preceationi vice adminiculi coniungens, nullius per se momenti esse admonet nisi quatenus refertur in huc finem. Deinde quum præcipiat eo loco coniugibus, vt alij alius mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

17 Rursum si grassari incipit vel pestilentia, vel fames, vel bellum, aut si qua clades inuete alias regioni ac populo videtur: Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam quò suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammo do armati denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecaturum eius glorie interest ac publicæ ædificationis, tum nobis quoque ipsi utile est ac salutare. Atque id quidem vsitatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum est. nam quum iubet canituba, conuocati cœtum, iudicij ieiunium, & ea quæ sequuntur: loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulò antè dixerat, de flagitijs populi constitutâ esse quæstionem, ac iam imminere iudicij diē nuntiauerat, eosque citauerat ad dicendam causam, deinde vociferatur vt properent ad saccum & cinerem ad fletum & ieiunium: hoc est, vt externis quoque testificationibus se coram Domino prosterant. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus & ieiunium, & quæ sunt his similia, non dubiù quin ad nostram quoque a tatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarum conditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cùm ad humiliandos homines, tum ad humilitatem consistendam: cur eo minus vtrmut

Act. 13. 3.

Ibidem 14. 23.

Luc. 2. 37.

Nehem. 1. 4.

1. Cor. 7. 5.

Ibidem 3.

Ioel. 2. 15.

quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstiti-
 1. Sam. 7. 6. et 13. 13. tate non modo Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac consti-
 2. Reg. 1. 12. tutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ
 Iob. 2. 5. prædicationem habebant. Quid causæ est igitur cur nos non idē agamus?
 Contra improbatos At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnâ cum aliis accepit.
 ieiunij hodie vsuum. Imò hodièque optimum si fœtibus adminiculum est (vt semper fuit) &
 vtilis admonitio, ad seipfos excitandos, ne sua nimia securitate & locor-
 dia Deum magis ac magis prouocent dum eius flagellis castigantur.
 Proinde Christus, quum Ap. ostolos suos excusat quòd non ieiuent, non
 Mat. 9. 15. dicit abrogatum esse ieiunium: sed calamitosis temporibus ipsum desti-
 Luc. 5. 34. nat, & coniungit cum Iuda. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab
 illis sponfus.

Ieiunij definitio. 18 Nequis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium,
 non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hic intelligen-
 mus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate, & sobrietate
 temperata esse debet, vt quandam ieiunij speciem, quoad fieri potest to-
 to suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiunium aliud temporale,
 quum aliquid ex consueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnū
 vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordi-
 naria illa actiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm esse, in tempore,
 in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiunij defungamur
 iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quæ admodum exē-
 ph. causa, si ob solemnem precationem quis ieiunet, vt eo inpransus acce-
 dat. Qualitas in eo sita est, vt ob sint omnes lautitiæ, ac plebeis vilioribus
 que cibis contenti, palatam delicatis non irriterentur. Quantitatis ratio
 in hoc est, vt parcius ac leuius solito vescamur: tantum ad necessita-
 tem non etiam ad voluptatem.

Providēdū ne quid in ieiunio obrepat superstitiosis. 19 At verò semper in primis cauendum nequid obrepit superstitio-
 nis, quemadmodum antehac magno Ecclesiæ malo accidit. multo enim
 fatius fuerit nullum pro fusus esse ieiuniorum vsum quàm diligenter ob-
 seruari & interum corruptum esse falsis perniciosisque opinionibus, ad
 quas mūdus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obuiam seāt
 Pastores. * Primum est vt semper vrgeat quod docet Iob, sciendenda esse
 corda non vestimenta, hoc est admoncant plebem, non magni per se
 estimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati
 & sumptus displicentia, vera humiliatio, verusque dolor ex timore Dei.
 Imò ieiunium non aliam ab causam vitæ esse nisi quòd istis accedit vel-
 lut inferus adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum
 homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obiciendo,
 fucum sibi facere conantur. Iraque in hanc hypocrisis seuerissimè inue-
 hitur Iesaias, quòd Iudæi satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant dū
 Ies. 58. 5. taxat, vitæque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerēt.
 Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit; & que sequū-
 tur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocrisis
 ieiunium, sed maxima abominatio. * Alterum malum huic affine sum-
 moperè cauendum est, ne pro opere meritorio, aut specie diuini cultus
 censeat. Nam quum sit res per se media, nec quiequam habeat momen-
 ti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima supersti-
 tio est, confundere cum operibus à Deo māsatus, & per se necessariis nō
 alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit
 Augustinus, satis clare docet, ieiunium non nisi ab iis quos dixi finibus
 estimandum, nec Deo aliter probati nisi eò referatur, * Tertius error
 non adeo qui sem impius, periculosus tamen tanquam vnum ex præ-
 cep. u s. officis meritis ac ing. dius exigere, ac immodicis encomis sic
 extol-

* Primus error ritus in ieiunio.

Iob. 2. 13.

Ies. 58. 5.

* Secundus error.

Iob 2. de mor. Ma-
 nice. 13. et lib. 50.
 con. Faust.

* Tertius error

extol-

extollere vt homines se aliquid eximium fecisse putent quum ie' nauae
 rint. * Qua in parte non in totum excusare audeo veteres quin & super * Excusari nō posse
 stitionis quaedam semina iecerint, & occasionem praeberint tyranni di in veterū libris ma
 quae postea exorta est. Occurunt quidem interdum sane ac prudē. es de modicis ieiuniis lau
 ieiunij sententia: sed postea occurrit subinde immodicæ ieiunij lau- des, hic & fact. . 0
 des, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.

20 Et tunc passim inualuerat superstitiosa quadragesimæ obserua- De quadragesimæ
 tio: quia & vulgus eximium al quod obsequium Deo se in ea præstare superstitione, vetu-
 existimabat, & Pastores eam commendabant pro sancti Christi imi a st i quidem, supersti-
 tione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum vt alius excipulū præ tione tamen, nec iei-
 scriberet, sed vt Euangelij prædicationem sic auspicando nō humanam neā esse Christi imi
 doctrinam esse, sed e caelo profectam te ipsa comprobaret. Ac mirum titiomen.
 est tam crassam hallucinationem hominibus acuti iud cij obrepere po- Mat. 4. 2.
 tuisse, quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim sæpius ieiun-
 at Christus (quod fieri oportuit si anniuersarij ieiunij legē tradere vel-
 let) sed semel tantū, quum se ad Euangelij promulgationem accingit.

Nec ieiunat humano more, vt pat erat si homines ad imitationem pro-
 uocare vellet: sed magis exemplū designat quo in sui potius admira iō-
 nē omnes rapiat quā ad æmulandi studiū excitet. Denique non alia est
 istius ieiunij ratio quā eius quo defunctus erat Moses, quū legē e ma-
 nu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum
 ad stabilendam Legis auctoritatem, nō debuit in Christo prætermitti:
 ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vn-
 quam venit in mentem, prætextu imitationis Mosi talem ieiunij for-
 mam in populo Israelitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis ac Pa-
 tribus it sequutus est, quū tamen ad omnes pias exercitationes satis a-
 nimi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, cum sine cibo & po-
 tu quadraginta dies transegisse, non aliō pertinebat, quā vt populus a-
 gnosceret eum exercitatum esse: Legis vindicem, à qua vulgò propētus
 Israel deficiuerat. Fuit igitur mera xax. 2. 2. 2. & superstitiōis plena, quod
 titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. * Quinquā in
 modō ieiunij miratunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate,
 historix suæ libro nono. Romani enim (inquit) non nisi tres habebant
 septuaginta: sed illis continuū erat ieiuniū, excepto die Dominico & Sab-
 batho Illyrici & Greci sex: alij septem: sed ieiunium per interualla. Nec
 minus in ciborum discrimine dissidebant, alij non nisi pane & aqua ve-
 scebantur, al j addebant olera: piscibus al j & volatilibus non abhorre-
 bant: alij nullum habebant in cibis discrimen. Huius etiam differentie
 meminit Augustinus, posteriore epistola ad Ianuarium.

21 Sequitur deinde deteriora tempora. & ad præposterum vul-
 gi studium accessit Episcoporum tum insciua & ruditas, tum libido do-
 minandi & tyrannicus rigor. Lutæ sunt imple leges quæ cōscientiam exi-
 ualibus vinculis stringū. Interdictus carniū elus quasi hominem con-
 taminaret. * Ad litæ faci legē opiniones alie super aliās, donec in pro-
 fundum omnium errorum ventum est. Ac ne quid prauitatis omittere-
 tur, ineptissimo abstinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in
 exquisitissimis quibusque delictis laus ieiunij quaeritur. nulle tunc lauti-
 tudis sufficiūt, nunquā maior ciborum vel copia, vel varietas, vel suauitas.
 In tali ac tam splendidiō apparant putant se ritē seruare Deo. Taceo
 quod nun quam scdus se ingurgitant qui volunt haberi sanctissimi. In
 summa, his summus est Dei cultus, à carni bus abstinere, & illis exceptis
 affluere omni genere lautitiarū. Rursum hæc vltima est impietas, & vix
 morte expiabilis, si quis minimum laridi aut rancidæ carnis cū pane ci-
 bario gustauerit. Narrat Hietonymus, iam suo seculo quosdam extuisse
 R. ij.

Exo. 24. 18. & 34
 28.

1 Reg. 19. 8.

De varia ieiunij
 quadragesimalis ob-
 seruatione olim in
 Ecclesijs.

Posterorū tēporum
 maiores et errores
 in quadragesimæ ob-
 seruatione.

Sacrilegæ opiniones

Ludus cū Deo præ-
 textu: e. unij.

Ad Neptianum.

*Petere fuisse huc
Indum, licet minus
communem q̄ hodie.*

qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui ne oleo vescerentur, cibos de
licatissimos undique aduehi sibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent,
ab aquæ potu abstinebant: sed suaves pretiosasque fordituunculas fieri
sibi curabant. quas non ex calice hauriebant, sed concha. Quod vitium
tunc in paucis erat, hodie vulgare est inter omnes diuites: vt scilicet
non alio sine ieiunio nisi vt lautius nitidiusq; epulètur. Sed nolo mul-
tum verborum profundere in re non adeò dubia. * Hoc tantum dico,
cum in ieiunio cum in omnibus aliis disciplinæ partibus adeo nihil re-
cti, nihil syceri, nihil bene compositi ac ordinati habere Papiſtas, vt su-
perbiendi occasionem villam habeant, quàm aliquid reliquum sit apud
eos laude dignum.

** Conclusio præce-
dentium ab initio
cap. II.*

*De veteri discipli-
na Cleri*

22 Sequitur altera pars disciplinæ, quæ ad clerum peculiariter perti-
neret, Ea Canonibus continetur quos sibi veteres Episcopi suòque ordinè
impofuerunt. Quales sunt, Nequis clericus venationi, ne quis aleæ,
nequis comessationibus vacaret: nequis exerceret fornus aut mercatu-
ram: nequis lasciuis saltationibus interesset: aliisque eius generis Adii-
ciebatur & pœnæ, quibus ipsa Canonum authoritas sanciebatur, nequis
eos impunè violaret. In hunc finem vnicuiq; Episcopo committebatur
cleri sui gubernatio, vt secundùm Canones suos clericos regeret, ac in of-
ficio retineret. In hunc finem institutz erant annuæ inspectiones ac Syn-
odi, vt si quis foret in officio negligentior, admoneretur: si quis peccas-
set, pro modo delicti in eum animaduertetur. Ipsi quoque Episcopi quo-
tannis suas habebant Prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à qui-
bus iudicabantur siquid præter officium admiserant. Nam si quis Episco-
pus durior erat aut violentior in suum clerum, illæ ac erat prouocatio, etiã
si vnus tantum conquerebatur. Animaduersio seuerissima erat, vt depo-
neretur ab officio qui peccauerat, ac cõmunionè ad tempus priuaretur.

*Prouinciales Syno-
di quotannis olim
habebantur.*

Cõcilium vniuersale.

Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam so-
lebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuersale co-
gere Concilium solius erat Imperatoris, quemadmodum testantur om-
nes veteres indictiones. Quandiu vigeat hæc sententia, non plus ver-
bo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & operæ præstarent. * Quin
multò rigidiores erant in seipſos quàm in vulgus. Et hæc ita decet, vt hu-
maniorè & laxiore (vt ita loquar) disciplina plebs regatur: clerici inter
se acriores exerceant censuras, minùsque longè sibi quàm aliis indulge-
ant. * Istud totum vt obſeruetur nihil opus est referre, quum nihil ho-
die fingi queat hoc ordine magis effæne ac dissolutum: ac eo licentiæ
prorupit vt totus orbis vocifertur. Ne apud ipsos videatur prorsus sepul-
ta esse omnis antiquitas, vmbra, fateor, quibusdam decipiunt simpliciu
oculos, sed que ad vetustos mores nihilo propius æcedunt quàm simi-
xmulatio ad id quòd ratione & concilio faciunt homines. Memorabi-
lis est apud Xenophõtem locus, vbi docet, quum turpiter degenerassent
Persæ à maiorum iustitiis, & ab austero viuendi genere ad mollitiem,
& delicias prolapsi essent, vt tamen dedecus hoc tegerent, p̄ricos ritus se-
culò seruasse. Nam quum Cyri tẽpote eousque vigeret sobrietas & tem-
perantia vt emungi opus non esset, atque etiam probri loco duceretur:
apud posteros durauit religio, nequis mucum è naribus traheret,
sorbere verò & intus alere ad putredinem vsque fœtidos humores quos
ex ingluuie contraxerant permissum. Ita ex veteri præcepto vrceos ad-
ferre ad mensam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri necessè so-
ret, tolerabile. Semel comedere præscriptum: hoc non abrogauerant bo-
ni isti successores, sed vt à meridie vsque ad median noctè continuatè
suas crapulas. Conficere diurnu iter ieiunios, quia lex iubebar, perpetui
apud eos moris fuit: sed lassitudinis vitandę causa, iter ad duas horas cõ-
trahere,

*Seueriori discipli-
na contineri clerici
debent, quàm ali-
se acriores exerceant
censuras, minùsque
longè sibi quàm aliis
indulgeant. * Istud
totum vt obſeruetur
nihil opus est referre,
quum nihil hodie
fingi queat hoc ordine
magis effæne ac
dissolutum: ac eo
licentiæ prorupit vt
totus orbis vocifertur.
Ne apud ipsos videatur
prorsus sepulta esse
omnis antiquitas,
vmbra, fateor, quibus-
dam decipiunt simplici-
u oculos, sed que ad
vetustos mores nihilo
propius æcedunt quàm
simulatio ad id quòd
ratione & concilio faciunt
homines. Memorabi-
lis est apud Xenophõtem
locus, vbi docet, quum
turpiter degenerassent
Persæ à maiorum iustitiis,
& ab austero viuendi
genere ad mollitiem,
& delicias prolapsi
essent, vt tamen dedecus
hoc tegerent, p̄ricos ritus
seculò seruasse. Nam
quum Cyri tẽpote eousque
vigeret sobrietas &
temperantia vt emungi
opus non esset, atque
etiam probri loco duceretur:
apud posteros durauit
religio, nequis mucum
è naribus traheret,
sorbere verò & intus
alere ad putredinem
vsque fœtidos humores
quos ex ingluuie
contraxerant permissum.
Ita ex veteri præcepto
vrceos adferre ad
mensam nefas: merum
ingurgitare, vt ebrios
auferri necessè so-
ret, tolerabile. Semel
comedere præscriptum:
hoc non abrogauerant
boni isti successores,
sed vt à meridie vsque
ad median noctè
continuatè suas
crapulas. Conficere
diurnu iter ieiunios,
quia lex iubebar,
perpetui apud eos
moris fuit: sed
lassitudinis vitandę
causa, iter ad duas
horas contrahere,*

** Totum ordinẽ di-
scipline Cleri sepul-
tam esse Papatu,
nisi quod vmbra
quædam retinet:
quod ad vitium de-
pingitur simili Per-
saru posteriorum
à maioribus suis
generantium corrup-
tela.*

Lib 8. P. ad. Cyr.

trahere, liberum & vſitatum ex conſuetudine fuit. Quoties degeneres ſuas regulas obtendent Papiſtæ, vt ſe oſtendant aſſines eſſe ſanctis Patri- bus, riſiculam eorum imitationem hoc exemplum ſatis coarquet, vt nul- lus pictor magis a liuuum poſſit exprimete.

23 Vna in te pluſquam rigidi fune & inexorabiles, ne coniugium Sa- cerdotibus peramittant. Quanta apud eos ſecuti graſſetut impunitas *Inexorabilis ſcru- ritas Cleri Papiſti* dicere nihil arinet. ac ſuſcilo ſuo cælibatu ſreui occaluerunt ad omnia *ci vbi minime oportet, in cælibatu.* flagitia. hæc tamen prohibitio clarè oſtendit quàm petiſſetæ ſint omnes *trinit, in cælibatu.* traditiones: vt pote quæ non ſolum orbauit Eccleſiam probis & idoneis *fibi indicendo.* Paſtoribus, ſed horrendam inuexit ſcelerum colluuiem, multâſque ani- mas in gurgitem deſperationis proiecit. Certè quòd ſacerdotibus inter- *Coniugij interdictio* dictum fuit coniugium, id factum eſt impia tyrannide, non modò con- *impia tribus de cau- ſis.* tra verbum Dei, ſed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare ſis, quòd Dominus liberum reliquiſſet, nulla ratione hominibus licuit.

Deinde nominaum Deum canitille verbo ſuo ne hæc libertas infringere tur, clarè uſ eſt, quàm vt longa demonſtratione vti neceſſe ſit. Omitto quòd Paulus pluſimis locis Episcopum vulc eſſe vnus vxoris virum, ſed *1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 6.* quid potuim velementius dici quàm vbi ex Spiritu ſancto denuntiat, fo- re nouiſſimis temporibus homines impios qui coniugium prohibeant: eòſque modò impoſtiores nuncupat, ſed dæmones? Hoc igitur vati- cinium, hoc ſacrum oraculum eſt Spiritus ſancti, quo Eccleſiam ab ini- tio præmunire aduerſus peticula voluit, Doctrinam dæmoniorum eſſe *1. Tim. 4. 5.* coniugij prohibitionem. 'Verùm belle ſe clapſos eſſe putant quum hæc ** Aduerſariorū ter- gnerſato aduerſus Paulum reprehon- ſorem Legi cæliba- tum: bñ & ſcct. 24* ſententiam deſorquent ad Montanum, Tatianos, Enceritas, aliòſque veteres, hæreticos. Illi (inquiunt) ſoli matrimonium damnarunt: nos putaminè non ſatis conuenire. Quali verò etiam iſtu illis ſuperioti- bus completum ſit primo loco hoc vaticinium, non ia iſtos etiam com- petat: aut quaſi auditu digna ſit puerilis iſta argutiola, quòd prohibere ſe negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim eſt ac ſi tyrānus ini- quam non eſſe legem contendat, cuius iniquitate patſ duntaxat ciuita- tis premitur.

24 Obiciunt aliqua nota diſſerte oportere à plebe Sacerdotem. *Obiectio diſſendē- tū cælibatū ſacer- dotum.* Quæſi non prouiderit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excelle- re debent Sacerdotes. Ita Apoſtolum peturbati ordinis conſuſque de- coris Eccleſiaſtici inſumitāt, qui quum abſolutam boni Episcopii ideam delinearet, inter reliquis dotes quas in eo requirebat, auſus ſit cōiugium ponete. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non eſſe qui ſecundam habuerit vxorem. Atque hæc interpretetionem non eſſe nouam concedo: ſed falſam eſſe ex ipſo contextu palām eſt quia ſtatim præſcribit quales Episcoporum & Diaconotum vxores eſſe oporteat. Paulus inter Episcopii virtutes numerat coniugium, aſſi intolerabile vi- riū in ordine Eccleſiaſtico eſſe docent. Et, ſi Deo placet, hæc generali vi- ſtuperatione non contenti, immunditiem & pollutionem carnis in ſuis Canonibus vocant. Cogitet quiſque apud ſe ex qua oliſcina hæc prodie- rint Chriſtus eo honore dignetur coniugium vt imaginem eſſe vclit ſa- cra ſux cum Eccleſia coniunctionis. Quod ſplendidus dici poterat ad cō- mendandā coniugij dignitatem: Quæ igitur fronte immundū vel pollu- tum vocabitur in quo ſimilitudo ſpiritualis Chriſti gratie elacet

25 Iam verò cum ita clare cum verbo Dei pugnet eorum prohibi- tio inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leui *Altera eorundem obiectio.* quos, quoties ad eos miniſtrandi vices redibant, oportuit ab vxoribus ſe- cubare, quòd puri & immaculati ſacra tractarēt. Noſtra ergo ſacra, quum & multo nobiliora ſunt & quotidiana, à conjugariſ tractari valde fuerit

indecorum. Quasi verò eadem sit Evangelici ministerij persona quæ fuit sacerdot; Leuitici Illi enim tanquam ἀντιτυποι, Christum representa-
bant, qui mediator Dei & hominum, absolutissima sua puritate reconci-
liatus Patrem nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere pecca-
tores typum sanctitatis eius non possent, quibusdam tamen lineamen-
tis vt adumbrarent, iussi sunt ultra humanum morem se purificare dum
ad sanctuarium accederent: quia tum scilicet proprie Christum figura-
bant, quòd veluti pacificatores, ad reconciliandum Deo populum appa-
rebant ad tabernaculum, cœlestis tribunalis simulachrum. Hanc per-
sonam, quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pastores, frustra cum illis
comparantur. Quare Apostolus citra exceptionem secure pronuntiat
honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros
manere Dei iudicium, & ipsi Apostoli suo exemplo comprobant nul-
lus quamlibet excellentis functionis sanctitatis indignum esse coniu-
gium. Nam eos non tantum vxores retinuisse, sed secum etiam circum-
duxisse testis est Paulus.

Hebr. 13. 4.
* Apostolos, & do-
ctores, & exemplo
suo approbass. con-
iugium in Episcopi-
ordine. In cœlesti
post Apostolorum
tatem cœs. ritibus
Patres hic & facti.
26.

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorum istud castitatis
pro necessaria re venditaret, in summam veteris Ecclesiæ ignominiam:
quæ quum abundaret eximia Deieruditione, plus tamen sanctimonia
excellit. Nam si Apostolos nihil morantur (vt solent eos interdum stre-
nuè contemnere) quid, amabo, facient omnibus vetustis Patribus, quos
certum est non modò coniugium in Episcoporum ordine tolerasse,
sed etiam approbasse? Alebant scilicet sædam sacrorum profanationem
quando ira non ritè apud eos Domini mysteria colebantur. Agitatum
quidem fuit in Nicæna Synodo de iudicèdo cœlibatu: vt nūquam desunt
superstitiosi, qui semper nouum aliquid comminiscuntur, vnde admi-
rationem sibi conciliēt. Sed quid constitutum fuit? nempe in sententiam
Paphnutij discessum est, qui pronunciauit castitatem esse cum propria
vxore concubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neq; aut
ipsis dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio credi-
tum est.

1. Cor. 9. 5.

Hist. Tri. li. 2. c. 14.

Quibus gradibus
rãmẽ interdicitu
cõiugij abrepentia
Ecclesiam.

27 Sequuta sunt deinde tempora quibus inualuit nimis superstitio-
sa cœlibatus admiratio. hinc illa subinde & sine modo decantata virgi-
nitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cum ea conferenda vulgò crede-
retur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, sic tamẽ
extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur
satis fortis animo ad perfectionem aspirare qui non ab ipso sibi temper-
raret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium cõ-
traherent qui peruenissent ad sacerdotii gradum, deinde ne in eum ordi-
nem assumerentur nisi cœlibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxori-
bus renuntiarent. Hæc, quia videbantur reuerentiam sacerdotio cõcilia-

* Prohibitionẽ ma-
trimoniũ nõ posse de
senti. prætextu an-
tiquitatis, aut vete-
rũ quorundã. am. ca.
nomũ. Ad quæ. t. n-
plex. i. respõsio.

re, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi anti-
quitatem obiciant aduersarij, primùm respondeo, hæc libertatem & sub
Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi,
hac, sine difficultate, vsos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ autori-
tatis Pastores, qui in eorum locũ successerunt. Illius antiquioris Ecclesiæ
exemplum pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicitum vel inde-
corum nobis putemus quod tunc cum laudè receptum vsitatumq; fuit.
Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpi esse
coniugio iniquior, non ita imposuisse Sacerdotibus legem cœlibatus
quasi res per se necessaria esset, sed quia cœlibes coniugatus anteferet.
Postremò non ita exegisse vt necessitate ac vi adigeret ad continentiam
qui ad eam seruandam idonei nõ essent. Nam quum seuerissimis legibus
in scortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc
tantum

tantum statuebat ut à functione supersederent.

28 Ergo quoties cœlibatus suo defendendo prætextum antiquitatis querent nouæ istius tyrannidis defensores, toties excipiendū erit ut veterem illam castimoniam in suis Sacerdotibus restituant, amouent adulteros ac scortatores: ne eos, in quibus honestum ac pudicum thori utrum non sustinent, in omne libidinis genus impune ruere sinant: reuocent illam obsoletam disciplinam, qua omnes lasciuie cœterentur: liberent Ecclesiam hac tam flagitiosa turpitudine, qua iamdiu deformata est. Vbi hoc concesserint, tum rursus admonendi erunt ne eam rem pro necessaria vendant, que per se libera ex Ecclesiæ utilitate pendet. Neque tamen hæc dico quod vlla omnino conditione dandum esse locum iis Canonibus cœseam qui vinculum cœlibatus Ecclesiastico ordini iniiciunt: sed ut intelligant cordatiores qua fronte hostes nostræ sanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in sacerdotibus insument. Quantum ad Patres attinet, quorum scripta extant, neque ipsi, quum ex suo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo tanta malignitate coniugij honestati obtestarentur. Contenti erimus vno Chrysostomi elogio: quod is, quum præcipuus fuerit virginittatis admirator, non potest in matrimonij cõmendatione non videri fuisse alius profusior. Sic autem loquitur, Primus gradus castitatis est syncera virginittas: secundus fidele coniugium. Ergo species secunda virginittatis, est matrimonij casta dilectio.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè imbecuit.

CAP. XIII.

DEPLORANDA quidem res est, Ecclesiam, cui inæstimabili sanguinis Christi pretio empta erat libertas, et ueluti tyrannide sic iuste oppressam, & ingenti traditionum congerie serè obritam: sed priuata interim cuiusque amentia ostendit, nõ sine iustissima causa tantum fuisse diuinites Satanæ eiusque ministri permisissim. Neque enim satis fuit neglectio Christi imperio quælibet onera à falsis doctoribus imposita prætere, nisi propria etiam linguli sibi accerferent, adeoque cauernas sibi fodiendo se profundius demergerent. Id factam est dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accideret. Quando itaque docuimus eorum audacia qui sub Pastorum titulo dominati sunt in Ecclesia, vitium fuisse Dei cultum, ubi iniquis suis legibus miseræ animas illaqueant: hic malum affine annectere non intempetiuum erit, ut appareat, mundum pro ingenij sui prauitate, quibus potuit obstaculis semper adiumenta repulisse quibus ad Deum adduci debuerat. Porro quo melius pateat grauissimam perniciem ex votis inuectam esse, principia iam antè posita teneant lectores. Docuimus enim prius, quicquid ad vitam pie sancteque instituendam desiderari potest, in Lege esse comprehensum. Docuimus rursus Dominum quo melius nos ab excogitandis nouis operibus auocaret, totam iustitiæ laudem in simplici voluntatis suæ obedientia inclusisse. Hæc si vera sunt, iudicare promptum est, fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minimè esse illi acceptos, quâtuus nobis artideant. Et certè Dominus ipse multis locis nõ tantum aperte eos respuit, sed grauitè abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expressum Dei verbum sunt, quo loco sint habenda, an nuncupari rite possint ab hominibus Christianis, & quatenus eos obstringant. Nam quod inter homines dicitur promissio, id Dei respectu Votum appellatur. Hominibus autè pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus Lõge igitur maiorem in votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maximè

Ex superiore triplici responsione obstruunt os aduersarius, nificastros præsentis ius, iactantes, & desinat cœlibatum: nec cessarium virgere.

Explodendi Canonis coniugium sacerdotibus interdicentes.

Quomodo hic intelligenda Patrum scripta.

Homil. de inuoc. Crucis.

Transiit à tota sermone tractatione de Tyrannide falsi pastoris, ad hanc sequentem.

*De votis quæ præter expressum Dei verbum sunt, an nuncupari rite possint ab hominibus Christianis, & quo loco sint habenda, tract. lib. 6. §. 6.

seriò agendum est, diriguntur. Hic mirum in modum omnibus sæculis grassata est superstitio: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorù ineptiæ, imò prodigiæ absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolèter cum diis suis iuserunt. Atq; vtinam hanc illorù audaciã non imitati essent etiam Christiani. Minime id quidem decuit: sed vides aliquot sæculis nihil fuisse hac improbitate vitatum: vt populus contemptra passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium ætissimè, infano studio totus flagraret. Nolo odiose exaggerare, nec sigillatim recensere quàm grauius ac quot modis hęc peccatum sit: sed hoc obiter dicere visum est, quò melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituire quum de votistractamus.

In votis tria obseruanda quæ ordine explicantur. Primum obseruatum necessarium videntur.
Culiff. 2. 23.

2 Porro si nolamus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præposita tria expendere conuenit: nempe quis sit is cui vorum nuncupatur: si mus nos qui viuemus: quo animo denique voueamus. Primum eo spectat vt cogitemus nobis cum Deo esse negotium: quem adeo delectat nostra obediẽtia, vt *Ἐλεθροπραξίας* omnes, vniuersum libet in oculis hominum speciosæ sint ac splendide, maledictas eis pronuntiet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequitur, nullum ei acceptum esse posse, nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne contulicentiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere quòd nullum testimoniũ habeat, qualiter ab ipso æstimetur. Nã quod Paulus docet peccatũ esse quicquid sic absque fide, quã ad actiones quaslibet extendatur, tunc certe præcipue locum habet vbi cogitationem tuam recta in Deum dirigit. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborum discrimine disputat Paulus) labimur vel erramus vbi non præluce fidei certitudo: quantò plus modo delectæ adhibendum est: vt rem maximi ponderis aggredimur? Si quidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officijs. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquã ad aliquid vouendum descendamus quin certò prius conscientia constituerit se nihil temerè tẽtare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum sibi habeat præeuntem, & quasi ex verbo suo dictantem quid factu bonum sit vel inutile.

Rom. 14. 23.

Secundum quod obseruari oportet ab eo qui vouet.

3 In altero quod hęc diximus considerandum, id continetur, vt metiamur vires nostras, vt vocationem nostram intueamur, ne beneficium liberatus, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium Dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam esse sic in manu nostra positũ, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo pro mittamus. Veriùm enim in Atrouicano Concilio decretum fuit, nihil ritè Deo voueri nisi quod de manu eius acceptimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benignitate tibi nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collatæ sibi quisque gratiæ (vt iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hęc aliud volo, quàm vota esse attemperanda ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscribit: ne si vltra coneris quàm ille permittat, te ipsum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent scarij illi quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiam si non fuisset sceleratum consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quod hominis vitam & mortem subicerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœnas dedit, quũ præcipiti feruore inconsideratũ votũ cõcepit. In quo genere primatũ vesanæ audaciæ tenet cælibatus. Sacrifici enim, Mouachi & moniales suæ infirmitatis obli-

Cap. 11.

Rom. 1. 3.
1. Cor. 12. 17.

Act. 23. 12.
Iudic. 11. 30.

De voto cælibatus sacrificiorum mo-

cæli-

cælibatui se pares esse confidunt. Quo autem oraculo edocti sunt, contra naturam sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuersali hominum conditione Dei vocem, *Non est bonum homini esse solus. Intelligunt, atque vitam non sentitent, peccatum in nobis mansuetum non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua diuicia excutere audent in totam vitam? quum donum continentis spiritus in certum tempus prout opportunitas requirit, concedatur. In tali precatione ac si nihil ad nos pertinerent. Quod isti non modo faciunt, sed inuicem etiam quod institueri non alienum sua maiestate censuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit: quod Christus Dominus noster sua presentia sanctificauit, quod primo suo miraculo cohoneitate dignatus est, pollutionem vocare audent: tantum ut qualemcumque cælibatum miris encomiis tollant. Quasi verò non aliud cælibatum esse, aliud virginitatem, luculentum ipsi documentum præbeant in sua vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant: in hoc certe Angelis Dei nimium iniurijs, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multo peius ac scidius comparant. Et sanè argumentis hic minime opus est, vbi res ipsa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis peccatis huiusmodi arrogantiam, & ex presentia donorum suorum contemptum patim vlciscatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipsum quod intelligitur nimium est. Nihil esse vandum quod nobis sit in impedimento quominus vocationi nostræ seruiamus, extra contumeliam est. Quemadmodum si patet familiaris voueat, relictis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerendum magistratum idoneus est, vbi eligitur voueat se priuatum fore. Quid autem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda daximus, uon nihil habet difficultatis, nisi explicetur. Itaque sic paucis accipe: Quum rerum omnium dominos constituerit nos Deus, & eas sic nobis tubiecerit vt omnibus pro nostra commoditate vteremur: nou est quod speremus gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis ad miniculo esse debent, nos in seruitutem addicamus. Hoc ideo dico, quod nonnulli laudem humilitatis ex eo captant si se illaqueant multis obseruationibus, à quibus non frustra nos liberos atque immunes Deus esse voluit. Proinde si hoc periculum volumus effugere, semper meminerimus, ab ea cæcononia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minime esse discedendum.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votum nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam qui Dominus cor, non externam speciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat ei accepta que sit, nunc vehementer displiceat. Vni abinentiam si ita voues quasi in ea subsit aliqui sanctimonix, superstitiosus es: si in alium finem non peruectum respicis, nemo potest improbare. *Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines ad quos vota nostra rite diriguntur: quorum duos, docendi causa, ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficijs testamur, vel ad iram eius deprecandum, ipsi à nobis peccatorum ob admissa delicta exigimus. Priora vocemus, si placet, exercitia gratiarum actionis: altera penitentix. * Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumen ab exitio in partiam reduceret. Præterea in sacrificijs veteribus pacificorum, Tertium quod cogitare oportet eum qui vouet.

Tertium quod cogitare oportet eum qui vouet.

*Votorum quatuor fines, & distinguuntur in duo tempora. Votum ad præteritum tempus beneficij testantia. Votum ad futurum tempus deprecantia. Votum ad futurum tempus gratiarum actionis. Votum ad futurum tempus penitentia.

*Exemplum prioris generis. Gen. 28, 22

quæ pij Reges ac Duces, iustum bellum suscepturi vouebant se reddi-
 ros si victoria potiti essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate pre-
 mebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci in
 Psa 22. 26. & 56. Psalmis qui de votis loquuntur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in
 13. & 116. 14. 18. vsu esse possunt quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo
 difficili, vel à alio quouis discrimine eripuit. Neque enim à pij homi-
 nis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solenne recogni-
 tionis symbolum, Deo consecrare: ne ingratus erga eius benignitatem
 videatur. * Secundum genus quale sit, vno dantaxat familiari exemplo
 ostendere sufficet. Siquis in aliquod flagitium, gula vitio prolapsus sit,
 nihil obstabit quominus à castigandam intemperiem lauritiis omnibus
 possit ad aliquod tempus renuntiare, si que facere voto adhibito, quo ar-
 dore vinculo se astringat. Neque tamen sic peretnam legem iis statuo
 qui similiter deliquerint: sed ostendo quid facere illis liceat, qui tale vo-
 tum sibi vtile esse censuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitum facio
 vt liberum interim relinquam.

* Exemplū secundi
 generis votorū que
 ad præteritum tem-
 pus referuntur.

Votorum finis que
 futurum tēpus spe-
 ctant.

5 **Que** in futurum tempus conferuntur vota, partim vt diximus, eò
 tendunt, vt reddamur cautiore: partim vt quibusdā veluti stimulis, ad
 officium excitemur. Videt aliquis se adeò procliuem esse in certum vi-
 tium, vt in re aliā non mala sibi temperare nequeat quin protinus in
 malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei vsu ad aliquod tem-
 pus sibi voto præcidat. Quem admodum si quis periculosum sibi esse hunc
 vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus ve-
 hementer appetat, quid meliùs faciat quàm vt frænum sibi iniiciendo,
 huc est necessitatem abstinendi imponendo, sese omni dubitatione libe-
 ret: Similiter si quis vel obliuiscus sit, vel piger ad necessaria pietatis om̄i-
 cia, cur non suscepto voto, & memoriam expergefariat, & pigritiam ex-
 curiat? In vtroque speciem esse paedagogiæ fateor: sed eo ipso quòd sunt
 infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine vtilitate vsur-
 pantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota, præsertim
 in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint
 suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis
 à Deo date sint limitata.

Quid de votis in
 vniuersum sentien-
 dum sit. Etiam si-
 delium omnium cõ-
 mune.

6 **Iam** nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentien-
 dum sit. Vnum est votum fidelium omnium commune, quod in Bap-
 tismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ simp̄ione cõfirmamus, & quasi
 sancimus: sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus
 misericordiam nobis suam, que ex ea vitam æternam deseruit: nos vicis-
 sim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel cenē sum-
 ma, q̄ Satanz renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis
 eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ
 desideriis. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filius
 Dei omnibus exigitur, quin sanctum sit & salutare dubitari nõ debet.
 Nec obstat q̄ perfectum legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, ne-
 mo in hac vita præstat. Quando enim hæc stylulatio in fœdere gratiæ
 est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis cõ-
 tinetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione &
 cum auxiliij postulatione coniuncta est. In iudicandis particulatibus vo-
 tis * tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde tuto licebit,
 quale sit vnumquodque votum, æstimare. * Neq; tamen ea ipsa vota, que
 sancta esse assero, sic commendare me putes, vt quotidiana esse velim.
 Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: si quis tamen cõ-
 silio meo obtemperet, non nisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad
 multa vota nuncupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate
 ylescet,

* De votis particu-
 laribus.

* De quibus scilicet 2.
 3. & 4.

* Non nisi sobria &
 temporaria vota es-
 se suscipienda.

vileſcet, & proclivius erit in ſuperſtitionem lapſus. Si perpetuo voto te obſtringas, aut magna moleſtia tædiôque ſolues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

7 Iam nec obſcurum eſt, quanta ſuperſtitione in hac parte laboraverit mundus aliquot ſæculis. Alius ſe abſtemium fore vouebat: quaſi vini abſtinentia cultus eſſet per ſe Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abſtinentiæ æſtringebar ad certos dies, quibus ſingulariter aliquam præ aliis religionem ſubelle ſibi vana opinione fluxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etſi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna ſapientia habitum, votiuas peregrinationes ad ſanctiora loca ſuſcipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore ſeminudo, quo plus meriti ex laſtitudine acquireretur. Hæc & ſimilia, quorum incredibile ſtudio mundus aliquandiu æſtuauit, ſi ſecundùm eas quas antea poſuimus regulas examinentur, non tantùm inaniter deprehenduntur ac nugatoria, ſed plena manifeſtæ impietatis. Vt cunq̃ue enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt pernicioſæ illæ & damnatæ opiniones: quòd hypocritæ, vbi talibus nugis deſuncti ſunt, credunt ſe non vulgarem iuſtitiam ſibi comparaffe: ſummâ pietatis in externis obſervationibus reponunt: alios omnes deſpiciunt qui apparent earum rerum minus curioſi.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monaſtica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Eccleſiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum eſt. Principiò, ne quis longi temporis præſcriptione defendat monachismum qualis hodie eſt, notandum eſt, fuiſſe olim in monaſteriis longè aliud viuendi inſtitutum. Qui ſe ad ſummam auſteritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebãt. Quillem enim ſub Lycurgi legibus fuiſſe Lacedæmoniorum diſciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multò etiam rigidior. Humi dormiebant: porus erat aqua, cibus panis: herbæ ac radiculæ: præcipuè lautiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicioſiore victu & corporis cultu abſtinebant. Hæc hyperbolica videri poſſent niſi ab oculatis & expertis teſtibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Baſilio & Chryſoſtomo. Talibus verò rudimentis ſe ad maiora munera præparabant. Monaſtica enim collegia fuiſſe tunc veluti ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici, cùm illi quos nuper nominauimus, ſatis claro documento ſunt (nam omnes in monaſteriis educati, illinc ad Epiſcopale munus vocati ſunt) tũ alij complures eorum ætate magni ac præſtantes viri. Et Auguſtinus illud ſuo quoque tempore fuiſſe vitatum oſtendit, vt Eccleſiæ clericos cœnobia miniſtrarent: nam monachos Caprariæ inſulæ ſic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt proſiſtitum veſtrũ cuſtodiat, & in ſinem perſeueretis: ac ſi quando operam veſtram mater Eccleſia deſiderauerit, nec elatione auida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis: ſed miti corde obtemperetis Deo Nec veſtrum otium neceſſitatibus Eccleſiæ præponatis: cui parturienti ſi nulli boni miniſtrare velent, quomodo naſceremini non inueniretis. Loquitur autem de miniſterio quo fideles ſpiritualiter renaſcuntur. Item ad Aurelium, Et ipſis laꝑſus occaſio, & ordini clericorum fit indigniſſima iniuria, ſi deſertores monaſteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monaſterio permanent, non tamen niſi probatiores ac meliores in eorum aſſumere ſoleamus. Niſi fortè, ſicut vulgus dicit, Malus choraules, bonus eſt ſymphoniacus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus eſt. Niſi dolendum, ſi ad tam ruinoſam ſuperbiam monachos ſurrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus: quum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat,

De mundi temeritate & ſuperſtitione in votis monachorum.

De votis monaſticis.

Hic & ſect. 9. & 10. eſt dicitur monaſteria olim fuiſſe velut ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici.

Epiſt. 81

Epiſt. 76

fi adit ei sufficiens contentia, & tamen desit necessaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines sese ad Ecclesie gubernationem monastica disciplina solutos fuisse preparare, quò aptiores & meliùs formati tantum munus subitent. Non quòd omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte essent homines illiterati: sed qui idonei erant, seligebantur.

Describitur ex Augustino vetus monastica forma, & solutos fuisse tulum fecit, De opere monachorum: ubi in degeneres quosdam monachos, qui institutum illud corrumpere cœperant, inuehitur. Ego hic eorum quæ tradit summam ita colligam, ut verbis quoque eius, quoad libet apparere, utat. Contemptis, inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam cœlestem tam castissimam sanctissimamque congregati, similitudinem agunt, viuunt, nullam peruicaciam turbulentiam, nullam inuidenciam liuidi. Neque quicquid possidet proprium: nemo cuiquam onerosus est. Operantur manibus ea qui bus & corpus pasci possit. & mens à Deo impediri non possit. Opus autem suum tradunt eis quos Decanos vocant. Illi autem Decani cum magna sollicitudine omnia disponentes, rationem vni reddunt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres non solum sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, omnibus rebus excelsi, nulla superbia cõsulunt in quos filios vocant, magna sua in iubendo autoritate, magna ipsorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem dies tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad singulos Patres, tera ut minimum hominum millia (de Ægypto potissimum & Oriente loquitur) corpus deinde reficitur, quantum saluti & salubritati sat est: coercente vnoquoque concupiscentiam ne se profundat vel in ea ipsa quæ præsto sunt, parca & vilissima. Ita non solum à carnibus & vino abstinent pro sufficientia demandatum libidinum, sed ab iis quæ tanto concitatus ventris & gutturis prouocant appetitum, quantum quasi mundi ora nonnullis videntur. Quò nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum quod à carnibus alienum est, ridiculè turpiterque defendi. Quicquid necessario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuum, & epularum restrictione) tanta cura egentibus distribuitur quanta non ab ipsis qui distribuunt, comparatum est. Nullo enim modo satagunt ut hæc sibi abundent: sed omni modo agunt ut non apud se remaneat quod abundauerit. Deinde commemorata austeritate, cuius ipse exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aspera, quæ forte non potest: nulli quod recusat imponitur: nec ideo condemnatur à ceteris, quòd in eorum imitatione se fatetur inualidum: meminerunt enim quanto prece commendata sit claritas: meminerunt omnia munda mundis, &c. Itaque non reiiciendis generibus ciborum, quasi si potest, sed concupiscentiæ perdomandæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerunt, Esca ventri, & venter escis, &c. Multi tamen summi propter infirmos abstinent. Multis non est causa ista faciendi: sed quòd viliores victui & minime sumptuoso se sustentare placeat. Itaque iidem ipsi, qui sani sibi temperant, si ratio valetudinis cogat, ægroti siue ulla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt: nec tamen se co inquinari putant: nã languidioribus, & qui sine ipso nequeunt salutem corporis obtinere, humanissimè præberi faciunt: & nonnullos stultè recusantes, fraternè admonent ne vana superstitione debiliores cibus quam sapientes fiant. Ita pietatem sedulo exercent: cor poris verò

De moribus Ecclesie cathol. cap. 31

Ibid. cap. 33

Tit. 1. 15

1. Cor. 6. 13

exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Charitas præcipue custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnam conspiraturque charitatem: hanc violare, tanquam Deum, nefas ducitur: huic si quis resistit, eiicitur atque vitatur: hanc si quis offendit, vno die durare non finitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monastice, repræsentatæ visus est sanctus ille vir, ea, tametsi longiora, huc inferere non piguit: quòd me longiorem aliquàto fore cernebam, si ex diuersis eadem colligerem quantumuis studeam compendio.

10 Hic autem mihi propositum non est totum istud argumentum persequi, sed obiter tantum indicare non modò quales habuerit veteres Ecclesiæ monachos, sed qualis tunc fuerit monastice professio: vt ex cõpensatione iudicare possint sani lectores quid frontis habeant qui ad sustinendum præsentem monachismum, antiquitatem allegant. * Augustinus dum sanctum ac legitimum monachismum nobis deformat, omnè rigidam exactionem vult abesse earum rerum quæ nobis verbo Domini liberè relinquuntur. At qui nihil est quod hodie seuerius exigatur. Scelus enim inexpligabile esse ducunt: si quis in colore aut specie velutis, si quis in genere cibi, si quis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum ad præscripto deflexerit. Augustinus fortiter commendit non licere monachis de alieno otiosis viuere. Tale exemplum suo tempore extitisse negat bene constituti monasterij Nostrum præcipuam sanctimonie sue partem in otio collocant. Nam si otium illis tollas, vbi erit illa contemplatiua vita qua se alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Augustinus denique monachismum requirit qui nihil aliud sit quàm exercitium adiumentumque ad pietatis officia, quæ Christianis omnibus commendantur. Quid? quum summam, adeòque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conspirationem laudare, qua pauci homines inter se deuincti, ab vniverso Ecclesiæ corpore separantur? Imò verò eos exemplo suo reliquis vult prælucere ad seruandam Ecclesiæ unitatem. In vtroque adeò diuersa est præsentis monachismi ratio, vt vix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi nostri non contenti ea pietate cuius vnus studio suos esse perpetuò intentos Christus iubet, nouam nescio quam imaginantur, cuius meditatione sint aliis omnibus perfectiores.

11 Hoc si negant, scire ab illis velim cur ordinem suum perfectionis titulo vnum dignentur, & eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque me later illa sophistica solutio, non ideo sic vocati quia perfectionem in se contineat, sed quia ad acquirendam perfectionem sic omnium optimus. Quum se apud plebem venditare quum rudibus ac ignatis adulescentulis inqueum iniicere, quum privilegia sua asserere, quum in aliorum contumeliam, suam dignitatem extollere volant, iactant se esse in statu perfectionis. Quum propius videntur quàm vt inane hanc arrogantiam tueri queant, ad istum cuniculum suffugiunt. se nondum perfectionem esse consequutos, in eo tamen statu esse quò ad ipsam præ aliis aspirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quasi sola vita monastica sit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quasi quotidianas nundinas exercent: illa autem moderatio in paucis libris sepulta manet. Hanc esse intolerandam iudicationem quæ non videt: Sed perinde cum ipsis agamus ac si nihil plus tribuerent suæ professioni quàm vocando statum adipiscendæ perfectionis. Sinè hoc illi nom-en deferendo, tanquam speciali nota ab aliis vitæ generibus distinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad institutum, nusquam vel vna syllaba approbatum: eodem indignè censeantur omnes

De opere Monachorum.

* Antithesis veteris monachatus et huius recentioris ac degeneris: Hic cõp. 14

De superbo Perfectionis titulo quo ordinem suum monachi ornant.

Dei uocationes, sacro eius ore non modò præcepta, sed insignibus elo-
gijs ornata? Et quanta obsecro, iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ ge-
neribus ab eo ordinatis, eius testimonio laudatis, commentitium nescio
quod antefertur?

Primum argumen- 12 Age, calumniam esse dicant quòd antea tradidi non esse cõten-
tum quod affirmant tos præscripta à Deo regula. At qui etiamsi taceam, ipsi plus satis se accu-
*sant: aperte enim docent se plus oneris suscipere, quàm suis Christum im-
sua perfectionis,* posuerit: quoniam scilicet Euangelica consilia de diligendis inimicis, de
quia seruent Consi- non appetenda vindicta, de nõ iurando, &c. se seruatiuros promittant:
lia (ut loquantur) quibus non sunt communiter astricci Christiani. In eo quam nobis an-
Euangelica. tiquitatem obtendunt? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: om-
Mat. 5. 44 nnes vna voce clamant, nullam penitus vocalam à Christo emissam cui
non sit necessario obtemperandum. Et hæc ipsa nominatim quæ isti bo-
ni interpretes Christum consuluisset duntaxat nugantur, iussa esse, nulla
dubitatione vbiq; docent. Sed quia hunc pestilētissimum errorem esse
suprà docuimus, satis hic sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse
monachismum qui nunc est, quam meritò p̄j omnes execrari debent: vt
scilicet singatur aliqua esse perfectior viuendi regula quàm ista commu-
nis vniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid super-
struitur, non nisi abominabile esse potest.

Secundum argumē- 13 Verum aliud suæ perfectionis argumentum afferunt quod sibi sit
tum quod iactant missimum esse putant. Dixerunt enim Dominus adulescenti de perfectione
monachi suæ perfe- iustitiæ interroganti, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da
ctiōis, Quia omnia pauperibus. Id an faciant ipsi, nondum disputo: demus hoc illis in præ-
sua reliquerint. sentia. Perfectos igitur se factos iactant, omnia sua relinquendo. Si in hoc
sita est perfectionis summa quid sibi vult quod Paulus docet, eum qui om-
nia sua distribuerit pauperibus nisi charitatem habet, nihil esse? Qualis
ista est perfectio, quæ si abest charitas, in nihilum cum homine redigitur?
Hic respondeant necesse est, summum hoc quidem, sed non vnicum
esse perfectionis opus. Verum hinc quoque reclamat Paulus, qui non dubi-
tat charitatem sine eiusmodi renũtatione facere vinculum perfectionis.
Si certum est, inter magistrum & discipulum nihil esse dissensionis, alter
autem clarè negat hominis perfectionem in eo consistere vt suis omni-
bus renuntiet, & rursus sine eo constare asserit: videndū est qualiter ac-
cipiendum sit illud Christi, si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes.
Porro minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus
Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quæ dirigantur hæc
verba. Adulescens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æter-
nam. Christus, quia de operibus rogabatur, eū remittit ad Legem: & me-
ritò: est enim via æternæ vitæ, si in se consideretur: nec aliunde inualida
est, ad salutem nobis asserendam, quàm ex nostra prauitate. Hoc respon-
so declarauit Christus, se non aliam vitæ formandæ rationem tradere
quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimonium Legi
diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calūniis
occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectio-
nem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed vana confi-
sentiæ tumidus, se omnia Legis præcepta à p̄uero seruasse respondet.
Certo certius est immenso spatio procul ab eo abuisse, quò se peruenisse
iactabat. Et si vera fuit lægloratio, nihil illi defuisset ad summam perfe-
ctionem. Suprà enim demonstratum est, quòd in se contineat Lex perfe-
ctam iustitiam. & hoc ipsum inde patet, quòd via æternæ salutis vocatur
eius obseruatio. Vt edoceret quantolum in ea iustitia profecisset, quæ
se impleuisse nimis audacter responderat, operæp̄ etiam fuit familiare
eius vitium excurrere. Diuitis autem quæ abundaret, cor illis affixum
habebat,

Mat. 19. 21

1. Cor. 13. 3

Col. 3. 24

Luc. 10. 25

habebat. Ergo, quia vulnus hoc secretum non sentiebat, à Christo lacinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, non discederet mællus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, nõ tantum habet pro stercore, sed tanquam exitiale abominatur. Ergo quoddam uitæ auarum relinquere iubet Christus omnia quæ habet, perinde est ac si ambitiosum omnibus honoribus, voluptuosum omnibus deliciis, impudicum omnibus libidinis instrumentis iuberet renuntiare. Sic ad particulatam mali sui sensum reuocandæ sunt conscientiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tanguntur. Frustra igitur hypothese in istam ad generalem interpretationem trahunt, ac si Christus hominis perfectio nem in renuntiatione bonorum statueret: quum nihil aliud uoluerit hoc dicto, quàm iuuenem sibi ultra modum placetem, ad sentiendum uleus suum adigere: ut intelligeret se longo adhuc interuallo abesse à perfecta Legis obedientia, quam sibi aliàs falso arrogabat. Fateor hunc locum fuisse à * quibusdam ex Patribus male intellectum, atque hinc natam esse uoluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur, qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi se Christo deuouerent. Sed confido bonis omnibus & non contentiosis satisfactum iri hac mea explicatione ut de mente Christi nihil ambigant.

14 Quæquam nihil minus cogitarunt Patres quàm stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis sabrefacta fuit, ut duplicem Christianismum sic erigerent. Nondum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monasticam Baptismo comparat, imò palàm asserit, formam esse secundi Baptisimi. Ab hac blasphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruisse? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, ut scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est uerbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur, eos omnes qui in cœnobio concedunt, discessionem ab Ecclesia facere. Quid enim? annon se à legitima fidelium societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorum administrationem asciscendo? Quid est Ecclesiæ communionem dissipare, si hoc non est? Atque (ut eam quam cœpi facere comparationem persequar, & semel claudam) quid simile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tamen si separatim ab aliis habitabant, non tamen habebant separatam Ecclesiam: sacramenta participabant cum aliis: ad tolennes conuentus se sistebant: illic pars plebis erant. Isti priuatum sibi altare erigendo, quid aliud quàm uinculum unitatis abrupterunt? Nam & se ab uniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatem uoluit Dominus inter suos conseruari. Itaque quot sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum cœnacula, qui turbam Ecclesiasticum ordinem, à societate fidelium legitima sunt excedi. Et ne obscura esset ista discessio, uariis factionum nominibus sibi indiderunt. Nec ipsos puduit in eo gloriarum quod sic execratur Paulus ut satis exaggerare non possit. Nisi forte Christi iniuste à Corinthiis damnatum arbitramur, quum alius alio doctore superbiret: & nunc sine ulla Christi iniuria fieri quoddam pro Christianis alios Benedictinos, alios Franciscanos, alios Dominicanos uocari audimus: & ita uocari, ut ipsi dum affectant à uulgo Christianorum distinguere, hos uelociter pro religione professione fastuose sibi sumant.

15 Hæc quæ hætenus inter veteres & nostræ ætatis monachos discernimus recentius, non in moribus sunt, sed in ipsa professione. Proinde meminerunt lectores, fuisse me de monachismo potius quàm de monachis loquutum, & ea vitia uocasse non quæ in paucorum uita hærent, sed

Philip. 3

* Chrysost. Homil. de uerbis Pauli, salutate Priscæ, & c.

Discessionem ab Ecclesia facere omnes qui in cœnobio concedunt, quum monasticam suam professionem asserant esse secundam, & c.

1. Cor. I. 12. & 3. 4

Summa e rñ que dicitur fuerunt à cœnobio 8.

*In moribus mul-
tūm discrepare Pa-
pisticos monachos
ab illis veteribus.*

quæ ab ipso viuendi instituto separari nequeunt. * In moribus autem
quanta sit discrepantia, quid atinet sigillatim exponere? Hoc constat,
nullum esse hominum ordinem magis omni vitiorum turpitudine inquit
natum: nisi quam magis feruent factiones, odia, studia partium, ambitus.
In paucis quidem cœnobiis pudicè viuitur: si pudicitia vocanda est vbi
atenus reprimitur libido ne palàm sit infamis: decimum tamen quod-
que vix reperias quod non lupanar sit potius quàm castitatis sacrarium.
At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in hiris saginantur. Sed
ne querantur se nimis inclementer à me tractari, non vterius pergo.
Quauquam in his paucis quæ attingi, nihil esse accusatoricè dictum fatebitur
quicumque rem ipsam nouit. * Augustinus, quum tanta castitate, se-
cundum eius testimonium excelleret monachi, querit tamen mul-
tos esse etrones, qui malis artibus & imposturis simpliciores pecunia e-
murgent, qui reliquias Martyrum circumferendo turpes mundanationes
exerceant, imò pro Martyrum reliquiis, quorumlibet mortuorum ossa
venditent: qui multis similibus flagitiis ignominiam ordini iniurant. Vt
se nullos vidisse meliores prædicat, quàm qui in monasteriis profecerint:
ita deplorat nullos se deteriores vidisse totam qui in monasteriis dese-
cerint. Quid diceret, si hodie conspiceret tot ac ram deploratis vitis ex-
dare, & quolàmmodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil nisi quod
omnibus est notissimum dico. * Neque tamen ad omnes sine vlla prorsus
exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquàm
adeò bene constituta fuit in monasteriis sanctè viuendi regula & disci-
plina, quin extrarent aliqui facti longè aliis dissimiles: ita non sic hodie à
sancta illa antiquitate monachos degenerasse dico quin aliquos in suo
grege bonos adhuc habeant: sed hi pauci & dispersi in illa ingenti ma-
lorum & improborum multitudine delitescunt: nec contemnuntur mo-
dò, sed etiam perulenter incessuntur, interdum etiam crudeliter tractan-
tur ab aliis: qui (vt est in Milesiorum prouerbio) nemini apud se bono
locum esse debere credunt.

*De opere Monacho-
rum, in fine.*

** Aug cōquestio de
quibusdam mona-
chiis prombus.*

** Quosdam adhuc
superesse in mona-
steriis viros bonos
sed valde paucos.*

16 Hæc veteris & hodierni monachismi comparatione effecisse me
quod volui confido, vt appareat, cucullatos nostros ad professionis suæ
defensionem, primæ Ecclesiæ exemplum falso prætexere: quâdo quidem
ab illis non minùs differunt quàm simiæ ab hominibus. * Interim non
dissimulo, vel in illa quam Augustinus commendat, prisca forma esse
non nihil quod mihi patum placeat. In externis rigidioris disciplinæ e-
xercitiis non fuisse superstitiosos cœcedo: at immo sicam affectationem
& xaxaxaxax non abfuisse dico. Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus,
omniterrena sollicitudine careret: at Deo si familie pie regendę
cura, vbi sanctus pater familiâs, omni auaritia, ambitione, aliisque carnis
cupiditatibus solutus & liber, hoc habet sibi propositum vt in certa vo-
catione Deo seruiat. Pulchrum est in secessu, procul hominum consue-
tine, philosophari at Christianæ mansuetudinis non est, quasi odio hu-
mani generis, in desertum & solitudinem confugere, & simul ea officia
deserere quæ Dominus in primis mandauit. Etiam si demus nihil aliud
fuisse mali in ea professione, hoc certe non mediocre malum fuit, quod
exemplum inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

*Conclusio præcedē-
tium à sct. 8.*

** Quosdam reprehē-
denda etiam in ve-
teris illius monasti-
ces professione: &
periculosum exem-
plum in Ecclesiam
induxisse qui pri-
mi fuerunt eius au-
tores.*

17 Nunc igitur videamus eusmodi sint vota quibus in præclarum
hunc ordinem hodie iniciantur monachi. * Primum, quia nouum ficti-
tium cultum promerendi Dei causa iustituere illis animus est: abomina-
tionem esse apud Deum quicquid vouent, ex superioribus concludo. * De-
inde quia nullo vocations Dei intuitu, nullâ iue eius approbatione, vi-
uendi genus quale libere sibipsum comminiscuntur: temerarium ideò que
illicitum ausum esse dico: quia nihil habet ipsorum conscientia quo se
apud

*Monachos suis vo-
tis cōseruare. d. s. m.
m. s. m. d. s. m.
d. s. m. s.*

** y m. m.
* p. m. l. m.*

apud Deum sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. *Præter* ^{* Tertium}
 ea quæ ad multos simul peruectos atque impios cultus, quos hodiernus *Rom. 14. 23*
 monarchatus sub se continet, seipfos astringant: eos non Deo consecrati,
 sed dzmonio, contendo. Cui enim Prophetæ dicere licuerit. Itraelitas fi-
 lios suos immolasse dzmonis & non Deo, tantum ob id quod verum *Deut. 32. 17*
 Dei cultum profanas ceremonias corruperant: idem de monachi. dicere
 non liceat, qui vnâ cum cucullo in hæ impiarum superstitionum laqueû
 sibi induunt. ^{* Iam quæ votorum species? Virginitatem Deo perpetuam}
 promittunt, quasi cum Deo amè pepigerint vt se à coniugij necessitate li-
 berent. Non est quod i caudentur, se non nisi gratia Dei fretos votum hoc
 nuncupare: nam quæ ipse non omnibus dari pronuntiet, si luciam ^{* Species vsterum}
 specialis doni concipere nostrum uon est. Qui habent, eo vtâ trifi quan ^{monasticarum.}
 do se à carne sua inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem cuius so- ^{Votum virginitatis}
 la virtute possunt resistere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipsi ^{perpetue q. ad re-}
 offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium qui ^{perpetue v. nec Dei}
 bus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua cor- ^{ostenditur hic}
 pus solum à scortatione purum seruat, sed qua mens impollutam ca- ^{si 71.}
 stitutum serua. Neque enim externum tantum lasciuiam, sed animi quo- ^{Mat. 19. 11}
 que vstionem cauere Paulus præcipit. Hoc, inquit, ab vltima memoria *1. Cor. 7. 9*
 fuit obseruatum, vt se alligarent continentie voto qui totos se Dom-
 no dicere vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse. hunc mo-
 rem: sed eam etatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt
 pro regulâ habendum sit quicquid tunc factum est. Et paulatim irrepsit
 in exorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ
 locus fieret. Quod ex Cypriano constat. Si se ex fide Christo dicauerunt *Epist. 11*
 virgines, pudice & castè, sine vlla fabula, perseverent. Ita fortes & stabili-
 s præmium virginitatis expectent. Si autem perseverare nolunt, vel non
 possunt, melius est nubant, quàm in ignem delictis suis cadant. Quibus
 probis non lacerentur nunc eum qui continentie votum tali æquitate
 temperare velle. Longè ergo ab illo vetusto more discesserunt, qui non
 modo nullam admittunt moderationem aut veniam in suis præstando
 voto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronun-
 tiant, si accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm si scortanda
 corpus & animam contaminet.

8 Verùm instât adhuc, & sub Apostolis vstatum fuisse tale votum *Exceptis defenden-*
 ostendere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministe- *tum votum perpe-*
 rium recepte nuberet, primam fidem abnegare dicat. Ego verò illis mi- *tue virginitatis vt*
 nimè nego, viduas quæ se se suâque Ecclesiæ operas addicerent, perpetui *monachis.*
 cœlibatus legem simul susceptis: nō quia in eo religionem aliquam sta- *1. Tim. 5. 12*
 tuent, vt postea fieri cœperunt: sed quoniam nisi sui iuris, & iugo ma-
 ritali solute, functionem illam sustinere non possent. Quòd si data fide
 ad nouas nuptias respectarent, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocatio-
 nem excutere? Non igitur mirum quòd talibus desiderijs lasciuia in Chri-
 stem excedit. Postea verò amplificâ hî causa subiungit, a seò ipsis quod
 Ecclesiæ pollicita sunt non præstare, vt primam quoque fidem in Bapuf-
 mo datam violent acritatam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vo-
 cationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc miris intelligere, quod
 veluti amisso pudore omnem deinde honestitatis curam abicerent, ad o-
 mnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licentiosa dissolutâ;
 vita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se ferrent: qui ferus mi-
 hi perplacet. Respondemus ergo, quæ tunc ad publicum ministeriû re- *Ad superioris exce-*
 cipiebantur viduæ, eas sibi perpetui cœlibatus conditionem impesuisse: *per enim v. l. v. s. v.*
 si postea nuberent, facile intelligimus accidisse quod dicit Paulus, vt pro *quo tunc captiua cõ-*
 fesso pudore, insolentiores fierent quàm deceat mulieres Christianas, *tiunt.*

Ita non solum peccasse, fidem Ecclesie datam fallendo: sed à communi
 *Primum caput. piarum mulierum lege descivisse. Sed primum nego, alia ratione profes-
 sas esse cœlibatum, nisi quia contagiũ cum ea quam subibant functione
 minime conveniret: ac omnino se ad cœlibatũ abstinxisse, nisi quatenus
 *Secundum. ferret vocacionis sue necessitas. Deinde ita obligatas non cõcedo fuisse
 quin illis tunc quoque satis esset nubere quàm vel carnis aculeis sollicita-
 *Tertium. ri, vel in aliquam proliabi obscœnitatem. Tertio eam statem dico à Pau-
 lo præscribi quæ sit communiter extra periculum, præsertim quum eas
 tantum deligi iubeat quæ unico matrimonio contentæ, cõinente spe-
 cimen iam antè præbuerint. Votum autem cœlibatus non alia ratione
 improbam nisi quia & pro cultu perperam æstimatur, & temerè ab his
 nuncupantur quibus continendi potestas facta non est.

De monialibus, & 19 Ad moniales verò qui trahere licuit hanc Pauli locum? Creaban-
 tur enim diaconisse, non ut cantibus aut murmure non intellecto
 Deum demalerent, reliquum temporis viverent otiosæ: sed ut publico
 Ecclesie ministerio erga pauperes disungerentur, ut omni studio, se Juli-
 tate, diligentia, in officii charitatis incumbere. Non vouchant cœli-
 batum, ut cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptiis abstine-
 rent: sed tantum quòd essent ad exequendum suum munus expeditiores.

Primum. Denique non vouchant vel inenante adulescentia, vel medio adhuc æ-
 *Secundum. tatis flore, ut sero postea experimento discerent quantum se in præcipi-
 *Tertium. rium dedissent: cum omne periculum superasse viderentur, non mi-
 nus rurum quàm sanctum votum nuncupabãt: verum ut duo priora nõ
 virgeam, dico nefas fuisse ad vouendam continentiam recipi mulieres
 ante annum sexagesimum: quòd Apostolus solas sexagenarias admittat,
 luniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primum duode-
 cim, deinde viginti, postea triginta annorum facta relaxatio vilo modo
 excusati potest: & multo minùs tolerabile est quod misera puellæ, ante-
 quam vel per ætatem se posse potuerint, vel vllum sui experimentum ca-
 pere, ut in illos maledictos laqueos se induant, non tantum se ac de indu-
 cuntur, sed ut ac minus compelluntur. In reliquis duobus votis impu-
 gnandis non insistim. Hoc tantum dico: præterquam quòd non paucis
 superstitionibus sunt implicita (ut hodie res habent) in hoc cõposita esse
 videntur, ut qui ea nuncupant, Deo illudat & hominibus. Sed ne videam-
 us singulas particulas nimis maligne exagitare, illa generali, quæ su-
 perius posita est, consutatione contenti erimus.

*In genere de secũdo & tertio voto monachatus.

Quomodo consulen- 20 Cuiusmodi legitima sint & accepta Deo vota, satis expositũ esse
 dum conscientis vt arbitror. Quia tamen interdum iudes actimidæ conscientie, etiam vbi
 liberentur à servitu- votum aliquod displicet ac improbat, de obligatione nihilominus du-
 tate votorum mo- bitant, & graviter excruciantur, quum & violare datam Deo fidem hor-
 nasticorum tractatur rent, & verentur econverso ne servando magis peccent: hæc succutendũ
 hic & se. 21. illis est, quò se possit ab hac difficultate eripere. Ut autem semel omnẽ
 *Generalis regula. scrupulum tollam: dico omnia nõ legitima nec rite concepta vota, ut apud
 Et de Can. ad Cõ- Deum nihili sunt, sic nobis irrita esse debent. Nã si in humanis con-
 est. Trident. tractibus ea tantum promissa nos obligat in quibus cum quo contrahi-
 mus, vult nos habere obligatos: absurdum est, ad ea præstanda nos adigi
 quæ à nobis nihil in Deo requiri: præsertim quum non aliter recta sint
 opera nostra nisi vbi Deo placent, & hoc conscientie testimonium ha-
 bent quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid non est ex fide,
 peccatum est. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione susceptum
 est opus, propterea vitiosum esse, quòd omnium bonorum operũ radix
 est fides, quæ certis sumus illa Deo accepta esse. Ergo si nihil nisi hac cer-
 tum sine aggredi licet homini Christiano, cur non, si quod temerè susce-
 perunt in generationis vitio, ab eorum postea lib. rati desistant? Eiusmodi
 quum

Rom. 14 2;

quum sint vota inconsideratè suscepta, non modò nihil obligant, sed necessariò sunt rescindenda. Quid autem, quòd non tantùm pro nihilo estimantur in conspectu Dei, sed abominationi quoque sunt: vt priùs demonstratum est. Speruacuum est de re non necessariò longiùs distetere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni scrupulo liberandas pias conscientias abunde esse mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur, à Deo repudiari: & ita repudiari vt non minùs in illis pergere, quàm ipsa inchoare nos veter. Inde enim conficitur, quæ ab errore & superstitione profecta sunt vota, & nullius esse apud Deum momenti, & à nobis deserenda.

21 Habebit præterea qui hinc tenebit solutionem, quo aduersus improborum calumnias eos defendat: qui ex monachismo ad honestum aliquod viuendi genus concedunt. Fractæ fidei & perituri grauius accusantur, quòd vinculum (vt vulgò creditur) insolubile, quo erant Deo & Ecclesiz obligati, abruperint. At ego nullum fuisse vinculum dico, vbi quod homo cõfirmat, Deus abrogat. * Deinde vt demus fuisse obligatos, quum ignoratione Dei & errore impliciti tenerentur: nunc postquàm veritatis notitia sunt illuminati, simul Christi gratia, liberos esse dico. Nam si tantam efficaciam habet crux Christi vt à Legis diuinæ maledictione qua vinciti detinebamur, nos absoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil sunt quàm captiosa Satan e retia) nos etuet? Quibuscunque ergo Christus Euægelij sui luce affulget, non dubium est quin ab omnibus e os laqueis expediat quibus se per superstitionem induerant. * Quamquam nec illis desit altera defensio, si ad cõlibatum non fuerint idonei. Nam si votum impossibile certum est animæ exitium, quam seruatum vult Deus, non perditam: sequitur in eo minimè esse permanendum. Quàm autem impossibile sit votum continentiz iis qui singulari dono præditi non sunt, antea docuimus: & experientia, me tacente, loquitur: * neque enim est ignotum quanta obscœnitate scateant omnia ferè monasteria. Et si qua videntur honestiora magisque veteranda esse aliis, non ideo tamen casta sunt quòd impudicitiz malum intus premunt ac cõinent. Ita scilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciscitur Deus, quum suæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant: quod est illis denegatum, & contemptis remedijs quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obstinatione incontinentiz morbum superare se posse confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam esse dicemus, vbi quis admonitus coniugio sibi opus esse, idque sibi à Domino remedij loco dari, non modò id contemnit, sed etiam sacramentum se adigit ad contemptum?

Qui à monachismo ad aliud honestum viuendi genus concedunt, uiciniò accusati fractæ fidei & perituri, ostenduntur: bus rationibus.

*Prima, Galat. 3, 3
* Secunda,*

* Tertia.

* Infinita obscœnitate scateant omnia ferè Papatus monasteria, quæ horrida sit vindicta Dei in hominū audaciâ.

De Sacramentis.

CAP. XIII.

PRÆDICATIONI Euægelij aliud affine est fidei nostræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradidit, magno opere nostra refert, vnde nos & quem in finem instituta fuerint, & quis eorum nunc vsus sit, discamus. Principio animaduertere conuenit quid sit Sacramentum. Videtur autem mihi hæc simplex & propria fore definitio, si dixerimus externum esse symbolum, quo beneuolentia erga nos suæ promissiones conscientiz nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo & Angelis quàm apud homines testamur. Licet etiam maiore compendio aliter de finite: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ testimonium externo signo cõfirmatum, cum mutua nostræ erga ipsam pietatis testificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa

Definitio Sacramenti

Præior definitio.

*Definitio ex Augu-
stino.* Augustini, quæ sacramentum esse tradit et sacre visibile signum, aut in-

uisibilis gratiæ visibilem formã, sensu nihil differtorem verò ipsam pæ-
lius ac certius explicat. Nam cum in illis breuitate sit aliqua obscuritas,
in qua multi rudiores hallucinantur, voluit pluribus verbis pleniorẽ
reddere sententiam, ne quid dubitationis hæretet.

*Quæ ratione eo sen-
su usurpantur ve-
teris nomen Sacra-
menti: vide & sic.* 2 Quæ ratione vocabulum hoc usurpauerint veteres in eo sensu, nõ
est obscurum. Nam quod in Græcam vocem *μυστήριον* Latine reddere
voluit Vetus interpret, præsertim vbi de rebus diuinis ageretur, translu-
lit Sacramentum Sic a: Ephesios, Vt notum faceret nobis sacramentum
voluntatis sue. Item Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ
13.

*Ephes. 1.9. & 3.2
Coloss. 1.26* data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem nouum mihi
factum est sacramentum. Ad Colossenses, Mysterium quod absconditum
fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sancti-
eius, quibus voluit Dominus notas facere diuinitas sacramenti huius &c.

1. Tim. 3.16 Item ad Timotheum, Magnum pietatis sacramentum: Deus manifestatus
est in carne. Noluisset dicere arcanum, ne qui rerum magnitudi-
ne inferius dicere videretur. Sacramentum ergo posuit pro arca, sed
rei sacre. In ea significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde oc-
currit. Et satis notum est, quæ sacramenta vocantur apud Latinos, Græcis
esse mysteria: quæ synonymia licet omnem dicitur. Arque hinc factum
est vt ad signa illa que augustinam sublimium ac spiritualium rerum re-
præsentationem habent, deduceretur. Quod etiam notat alibi Augu-
stinus, Longum, inquit, esset disputare de varietate signorum: quæ quum
ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

*Epist. 5. ad Mar-
cellin.* Nunquam esse Sa-
cr. uincitum nisi præ-
eunte promissione,
quæ hoc modo Do-
minus obsignat, no-
stra ignorantia tar-
ditati, deinde etia
infirmi tati consan-
datis: Hic & sect. 5.
6. 12.

3 Porro ex hac quam posuimus definitione intelligimus, nunquam
sine præeunte promissione esse sacramentum, sed ei potius tanquam ap-
pendicem quandam adiungi, eo sine vt promissionem ipsam conficmet
ac obsignet nobis que testatorem, imò ratam quo lammodo faciat: quo
modo nostre ignorantie ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus
esse Deus prouideret: que tamen (proprie loquendo) tam vt sacrum suum
fermonem firmet, quam vt nos in ipsius fide stabiliat. Siqui sem Dei ver-
ritas per se satis solida certaque est: nec aliunde meliorem confirmatio-
nem quam à se ipsi accipere potest Verum vt exigua est & imbecilla no-
stra fides, nisi vndique falcetur, ac modis omnibus sustentetur, statim
concurrit, fluctuat, vacillat, adeoque labascit. Atque ita quidem hic se
captui nostro pro immensa sua indulgentia atreperat misericors Domi-
nus, vt quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne
hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus qui sem. elemen-
tis etiam istis terrenis nos ad se deducere nõ grauetur, atq; in ipsa carne
proponere bonorum spiritualium speculã. Nam si incorporati essemus (vt
Chrysostrum ait) nuda & incorporata nobis hæc ipsa daret. Nunc quia
corporibus insertas habemus animas, sub visibilibus spiritualia tradit.
Non quia tales indite sunt dotes nature rerum que in sacramentis nobis
proferuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signate sunt.

*Hom. 60. ad popu-
lum.* 4 Arque hoc est quod vulgo dicunt, consistate Sacramentum verbo &
externo signo. Verbum enim intelligere debemus, nõ quod sine sensu &
fide insuscipiatum, sed loquere vt magica incantatione, consecrandi
elementi vim habeat: id quo prædicatũ intelligere nos faciat quid vi-
sibile signum sibi veli. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, nõ
caruit gentium tristorum profanatione: putarunt enim satis esse si Sa-
cerdotes, populo sine intelligentia obstupente, consecrationis formula
denumeraret. Imò id data opera euerunt, ne quid doctrinæ inde ad
plebem perueniret: omnia enim Latine pronuntiant apud homines il-
lucatos. Postea eouque corrupti supersticio, vt consecrationem non nisi

*Sacramentum con-
sistat verbo & ex-
terno signo: sed ali-
ter ass. verbum sa-
cramentale uten-
dum quod a sa-
crament. Papæ*

rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, rite peragi crederet. At longe aliter de verbo sacramentali docet Augustinus, Accedit, inquit verbū *Homi. in Iohan. 13* ad elementum, & fit sacramentum. Vnde enim illa tanta virtus a quæ ut corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? nõ quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Vnde in *Rom. 10. 8* Actis Apostolorum, Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apostolus, *Act. 15. 9* Sic & nos Baptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientie bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quo *1. Pet. 3. 21* sine dubio, ut mundare possit, consecratur & Baptismus. Vides ut prædicationem requirit, vnde nascatur fides. Nec est quoddam in hac probatione laboremus, quando minime obscurum est quid Christus fecerit, quid nobis facere mādauerit, quid sequuti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imo ab initio vsque mundi notum est, quoties signum aliquod obtulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ copulam sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quum de verbo sacramentali fit mentionem audimus, promissionem intelligamus quæ elata voce à ministro prædicata, plebem eò manu decat quod signum tendit ac nos dirigat.

5 Nec audienti sunt quidam qui contra pugnite conantur arguto magis quàm solido dilemmate. Aut verbum, inquit, Dei, quod sacramentum præcedit scimus esse verum Dei vel iuratum, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod post se sequitur, noui discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentum cuius vis omnis in verbo sita est. *Dilemma negatiuum Sacramentorum efficaciam: vnde de sect. 7.*

* Quibus breuiter responsum sit, Sigilla, quæ diplomatum aliisque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, ut pote quæ frustra appensa forent si membra non haberet descriptum: neque tamen ideo non confirmantur, atque obsignantur quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis cor fidem iactare possunt, quæ Paulus ipse vsurpauit. Circumcisionem vocat *σφραγίδα* vbi ex professo contendit, non fuisse Circumcisionem Abrahæ in iustitiam, sed eius patris obsignationem cuius fide factus iam antè iustificatus. Et quid est, obsecro, quod aliquem magnopere offendat, si promissionem doceamus obsignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palam sit alteram altera confirmari? Nempe ut quæque est inuestigatio, ita est ad fulcendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quod eas veluti in tabula depictas nobis ad vnum repræsentant. Neque nos mouere debet quæ inter sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio: quod quum utriusque carnalibus huius mundi elementis consistit, illa ad promissiones Dei obsignandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: que ut admodum hæc ad obsignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem viri iusti, dum oculis sacramento obuersantur, non in illo carnali spectaculo hærent: sed illis quæ indicant analogie gradibus, ad sublimia mytheria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

6 Et quando Dominus pro nuntiatione suas fœdera nuncupat: facta *Sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verbi intercederent: nō si præterent.* *Symbola fœderum Dei. Gen. 6. 13. & 9. 9. Gen. 17. 22*

Nam porca sæpius excluditur extra vllum interius aut sublimius mytherium. Quid dextera data, quum manus hostiliter non raro conferantur? At vbi verba præterint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciantur, quanuis prius verbis conceptæ, conditæ, decretæ Sacramenta igitur exterioria sunt, quæ certiorum verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales

In Iob. homil. 85.

Iob. 19. contra Faustum.

* Sacramenta, fidei nostræ columnæ.

* Sacramenta, specula diuitiarum gratiæ Dei.

Sacramenta non de sine esse testimonium gratiæ Dei, sicut impius quoque portigatur, qui inde gratiam damnationem contrahunt.

In Iob. 19.

Galat. 3. 27

1. Cor. 12. 12

* Vide C. de. in libello de Prædicatione.

* Obiectio prima non agnoscitur in effecaciam sacramentis: vide C. de. 3. 5. 6. 12

Luc. 17. 5

Mat. 9. 24

funus, sub rebus carnalibus exhibentur: ut ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pedagogi manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, verbum visibile nuncupat: quod Dei promissiones velut in tabula depictas repræsentet, & sub aspectum graphicæ atque æreæ expressis statuat. * Aliæ quoque similitudines afferri possunt quibus sacramenta planius designentur, ut si vocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo edificium suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in verbo Dei, non secus ac fundamento residet: sed cum accedunt sacramenta, ipsi adhuc ceu columnis solidius innititur. * Aut si dicamus specula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat: illic enim sese nobis (ut iam dictum est) manifestat quæcum nostræ hebetudini agnoscere datum est, suamque erga nos benevolentiam & amorem expressius quam verbo testatur.

7 Nec satis appusi è ratiocinantur, dum ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque portiguntur, qui tamen Deū nihilo sibi magis propitium inde sentiunt, sed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium esset testimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur: nec Christus deum ipse, qui à compluribus visus est ac cognitus, quorum paucissimi eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus spectare licet: si quidem bona pars multitudinis ἀγαπητοὶ illud sigillum, utcumque à Principe ad consignandam voluntatem suam profectum esse nouerit, irridet tamen atque eludit: alij velut rem ad se minimè pertinentem, susque deique habent: alij etiam execrantur, ut conspecta hac tam pari amoborum conditione magis ac magis illa superius à me vsurpata similitudo artidire debeat. Itaque certum est nobis à Domino misericordiam, ac gratiæ suæ pignus cum sacro suo verbo, tum sacramentis offerri: verum non apprehenditur nisi ab his qui verbum & sacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in salutem oblatum à Patre ac propositus Christus, non tamen ab omnibus agnitus exceptusque est. Id quom alicubi indicat Augustinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in sacramento profecti non quia dicitur, sed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit, sic de sacramentis differit ut in illis Christi communionem includat: ut quom dicitur, Quicumque baptizati estis, Christum induistis. Item, Vnum corpus & vnus spiritus sumus omnes qui in Christo baptizati sumus. Quom vero de præposito sacramento vbi loquitur, nihilo plus illis tribuit quam frigidis & inanibus figuris: quo significat, utcumque impij ac hypocrite sui peruersitate diuine gratiæ in sacramentis effectum vel opprimant, vel obsecrent, vel impediunt, id tamen minimè obstat quom vbi & quoties Deo placet, & verum de Christi communicatione testimonium afferant, & hoc ipsum quoque exhibent præstetque Spiritus ipsius Dei quod promittunt. Constituimus ergo sacramenta verè nominari testimonia gratiæ Dei ac veluti quædam benevolentie, qua erga nos affectus est, sigilla: quæ ipsam nobis obsignando, fidem nostram hoc modo sustinent, alunt, eoi firmant, adaugent. * Quæ verò contra hanc sententiam obiectati à nonnullis solent rationes, nimis friuolæ eneruæque sunt. Auiunt meliorem si tem nostram fieri non posse, si bona est: non enim esse fidem nisi quæ inconcusse, sumiter, indistractè Dei misericordie innititur. Quibus satis fuerat cum Apostolis orare ut Dominus sibi augeter fidem, quam talem fidei perfectionem securè obtendere, quam nemo vnquam ex filijs hominum assequutus est, nemo assequetur in hac vita. Respondent qualem ei fuisse fidem existimant qui dicebat, Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & illa utcumque inchoata fides, bona erat,

erat, & melior sublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argu-
mento quam sua ipsorum conscientia reselluntur. Nam si peccatores se
faterentur (quod velint nolint inficiari nequeunt) id ipsum fidei suæ im-
perfectiõni impulerent necesse est.

3 * Respondit, inquit, Philippus Eunuchò, Baptizari eum licere si *Act. 8. 37*
ex toto corde crederet. Quem hic locum habet Baptismi confirmatio, v
bi fides totum cor implet? Rursum ipsos intertogo, annon bonam cordis ** Exceptio aduen-
sus obiectiõnis solu-
tionem.*
sui partem si le vacuam sentiunt, annon noua quotidie incrementa a-
grosunt? Clorabatür ille, se discendo fieri senem. Nos igitur. ** Miseri*
Christiani, si nihil proficiendo senes simus, quòtum fides per omnes æta-
tum gradus progredi debet, donec adolefcat in virum perfectum. Itaque
in hoc loco ex toto corde credere, non est perfecte Christo credere: sed *Ephes. 4. 13*
ex animo duntaxat & sincera mente illum amplecti: non eo fatuum
esse, sed ardenti affectu esurite, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos est
Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod syncerè & ex animo fieri signi-
ficat. Cuius rationis sunt ista. In toto corde meo exquisiui te. Confite- *Psal. 119. 10,*
bor tibi in toto corde meo, & similia. Quemadmodum contra, vbi frau *111. 11, & 138. 11*
dulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. * Subii- *Psal. 12. 3*
ciunt deinde, Si si lesper Sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiri- ** Obiectio secunda.*
tum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, ceteri, consummare si- *solutio.*
dem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti o-
pus si dem esse. à quo illuminari, Deum ac benignitatis eius thesaurus a-
grosimus & sine cuius lumine mens nostra adeò cæca est vt nihil con-
spicere, adeò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualium possit. * Ve- ** In fide et Ecclesiæ*
rùm pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. *ministerio, tria Dei*
Nam primùm verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde sacra- *beneficia, non vni-*
mentis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mentibus nostris *cum.*
illucet & aditum in corda nostra verbo & Sacramentis aperit, quæ alio-
quæ auribus duntaxat percellerent, & oculis obuei faterentur, interiora mini-
mè afficerent.

9 Quamobrem de confirmatione augmentoque fidei monitum ve- *Hic & sic. 10. 11.*
lim lestorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi video) id *1. ostenditur sic cõ-*
ministerium sic me Sacramentis assignare, non quasi arcanam vim ne- *firmari, fidẽ nostrã*
scio quam illis perpetuò inlitam putem, qua si sem per se promouere aut *Sacramentis. vt 1. a*
confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabili *men illud pendat*
de augenda quæ si lei feruant. Ceterum munere suo vni eorum dem per- *ch interiore spiritus,*
funguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnus vir- *efficacia.*
tute & corda penetantur, & affectus perueniuntur, & Sacramentis in a-
nimas nostras aditus patet. Si deli: ille, nihil Sacramenta plus præstare
mèribus nostris possunt quàm si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat,
vel fudis auribus vox infonet. Itaque sic inter Spiritum Sacramen-
ta que
partior, vt penes illum agendi virtus resideat, his ministerium duntaxat
relinquatür: idque sine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò in-
tus agente vimque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc cla-
rum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per Sacra-
menta cor firmetur: nempe quo modo solis fulgore vident oculi, vocis
sono aures audiunt quibus, neq; illi quouis lumine quicquam afficeret-
tur, nisi radiam habentem aciem quæ suapte sponte illustratur: & hæc cla-
more quolibet nequicquam pulsarentur, nisi ad audiendum nate apæ-
que forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse con-
uenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod
in auribus auditus ad percipiendã vocem: id esse in cordibus nostris Spî-
ritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fruend-
dam, & stabili eandem: vtrumque perinde consequatur, neque sacramenta

hilum proficere sine Spiritus sancti virtute, & nihil obstat quominus in eordibus iam antè à præceptore illo edoctis fitem & robustiorum & auctiorum reddant Hoc tantum interest, quòd iudicandi videlicet facultas naturaliter auribus & oculis indita est: hæc autem præter naturæ modum specialiter gratia idem in animis nostris agit.

Obiectio tertia, & solutio.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent obiectioes simul dissoluantur. Si fides seu incrementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quæ sola eius auctoritatem agnoscere decet. Neque enim intermisi & confirmationis & incrementi laudem incipimus: quin potius id ipsum quod fitem auget atque firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mentes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à Sacramentis proponitur confirmatiorem. Quòd si adhuc nimium obscure dictum est, similitudine hac quæ adducam fiet planè dilucidum. Siquem verbis ad aliquid agendum pertrahere insitias, rationes omnes excogitabitis quibus in tuam sententiã pertrahatur ac penè subigatur, consilio tuo ut obtemperet. Verùm nihil idem actum est, nisi ipse vicissim perspicaci sit acutoque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi postremo eam de fide prudentiæque tua opinionem conceperit, quæ ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicij. Nam & sunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flexas: & vbi suspecta fuerit fides, vbi contempta auctoritas, parum apud doctes proficitur. Adhinc rursus illa omnia efficiunt profectò ut illis ipsis consiliis auditor cui consulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus, nam ne verbū frustra aures percullat, & frustra oculos Sacramenta verberent, Deum esse ostendit qui nobis istic loquitur, cordis nostri per uacaciam emollit, atque ad eam quæ domini verbo debetur obedientiã componit. Denique externa illa & verba & Sacramenta ab auribus in animum transmittit. Confirmant ergo fidem nostram & verbum & Sacramenta, dum boni Patris cælestis erga nos voluntatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmitudo consistit, & robur augetur: confirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationem inculpando, efficacem reddit. Interea prohiberi nõ potest Pater luminum quin sicut corporeos oculos solis radiis, ita mentes nostras sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

Similitudine explicatur, quomodo fides confirmari Sacramenta, confirmari & Spiritus sancti.

Matt 13. 4

Luc 8. 15

Alia similitudo eorum tendens.

11 Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quò in parabola semen appellauit, quem admodum enim semen si in desertam neglectamque agri partem deciderit, nihil aliud quàm emortietur: si verò in segetem apte laboratam atque excoltam iactum fuerit, suum cum optimo scœnore fructum referet: ita verbum Dei si in duram aliquã ceruicem incidit, velut in arenam proiectum sterile scet: si animam natum fuerit cælestis Spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est feminis verbi que ratio, ut è semine frumentum & tritici & augetur, & ascendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuersis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriã vult quàm efficaciter vsus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministrum Spiritus: perinde ac si indiuiduo nexu cum sua prædicatione coniuncta esset vis Spiritus sancti, ad mentem intus illuminandam & permoendam. At verò quum alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbum ab homine prædicatum, ipsos ministros agricolis comparat, qui vbi laborem ac industriam in excolenda terra posuerit, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem ac ratio & satio & rigatio prodesse nisi quod

1. Cor. 2. 4

1. Cor. 3. 6

1. Cor. 3. 6

quod factum est, cœlesti beneficio vegetaretur? Itaque concludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil esse: sed omnia esse Deo adferenda qui solus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in sua prædicatione Apostoli, quatenus Deus ordinatis à se organis ad spiritualis gratiæ explanationem viuunt. Ea tamen retinenda est distinctio, vt quid homo per se valeat, quid Dei proprium sit, meminimus.

12. Adeo autem sacramentali confirmationes sunt fidei nostræ, vt non nunquam Dominus, quando rerum ipsarum, quæ in Sacramentis ab eo promissæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipsa auferat. Quam Adam immortalitatis dono spoliatur & abdicat, Non colligit inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternam. Quod audimus? Au suam Adz incorruptionem, à qua iam deciderat, restituerere poterat si vultis ille? Minime. sed hoc perinde est ac si dixisset, Ne vana si fiducia firmatus si promissionis meæ symbolum teneat: excutiat illi quod spem aliquam immortalitatis facere posset. Hæc ratio quæ Apostolus Ephesios hortatur vt se meminerint fuisse hospites testamentorum, alienos à consortio Israelis, sine Deo, sine Christo, dixit non fuisse participes Circumcisionis. Quo metonymicè significat, ad promissionem ipsa exclusos qui testem promissionis non accipiunt. Ad eorum vero alterud obiectum, Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus tamen virtutis attribuitur, sicque eatenus diminui, respondere promptum est nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac instrumentis, quæ expedire ipse prospicit, vt: vt eius gloriæ omnia obsequantur, quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo vt per panem cæteri que alimenta corpora nostra faciat: vt per solem mundam illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen aut panis, aut sol, aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub iis instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum vnicum officium est, eius promissiones oculis nostris spectandas subiicere, imò nobis earum esse pignora. Et vt nostrum est in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vltibus nostris deitaturæ sunt, quarumque ministerio bonitatis suæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quasi boni nostri causas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis lætere fiducia nostra debet, nec Dei gloria in ipsa transferri: sed omnis omnibus, ad ipsam & Sacramentorum & rerum omnium authorem surgere & fides & confectio debent.

13. Quod autem ex ipso demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, minime firmum est. Sacramentum, inquit, quum multas habeat apud probatos auctores significationes, vnã tantum habet quæ signis conueniat: nempe quæ solenne illud iuramentum significat quod miles Imperatori præstat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori uouimiles, & militiam prouentur: ita nostris signis Christam Imperatorem profiteamur, & sub eius signis nos militare testamur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidam reddant. Vt toga Romanos à palliatis Græcis discernerat: vt ipsi inter se ordines Romæ suis symbolis distinguantur: Senatorius ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursum à plebeio equester, annulorum nos symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. At ex superioribus abunde liquet veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minime respexisse quis fuisse verbi huius usus Latinis scriptoribus: sed nouam hanc significationem pro suo commodo affinxisse, quæ simpliciter sacra signa designarent. Quod si alius arguatur volumus, videri possunt eadem analogia nomē hoc ad eiusmodi significationem transfuisse quæ nomen fidei ad eum

Nona probatio, Sacramenta esse fidei confirmationes.

Gen 3.22.

Ephes. 2.12.

Obiectio quarta.

Ad probandū Sacramentorum efficaciam infirmum est argumentum, & Latine veris significatione.

*V. de scil. 2.

ensum in quo nūc vsurpatur. Quum enim fides sit in p̄stādis promissis veritas: si lem tamē dixerunt certitudinem, seu certam p̄suasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad hūc modum quum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta se nobis in Deum fore pollicetur, & nos sibi fore in populum. Verūm tales argutias omittimus: quādo satis planis argumentis probasse mihi video, nihil aliud spectasse quā v̄ significare signa hæc sanctarum & spiritualium rerum esse. Similitudines quas afferunt de externis insigniis, recipimus quidem, sed non ferimus quod posterius est in Sacramentis ab illis primum atque ad eō v̄m constitui. Est autem hoc primum, v̄ fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, vt confessionem nostram apud homines testentur. Secundū hanc posteriorem rationem valent illæ similitudines M̄ neat interea prius illud: quia alioqui frigerent mysteria (vt visum est) si fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appendices in eundem v̄m & fidem destinatæ.

Vide cap. 15. sic. 1

Duabus de causis impugnat diabolicum dogma scholasticum Papisticarū, plus quā par est tributum Sacramentis.

14. Rursum admonendi sumus, vt isti v̄m Sacramentorū eneruant vsuq; prorsus evertunt: ita ab aduersa parte stare alios qui a canas nescio quas virtutes Sacramentis affingent, quæ nōquam illis à Deo insiguntur. Quo errore periculose falluntur simplicitates & imperiti, dum & Dei dona querere docentur vbi peritii minime possunt, & à Deo sensim abstrahuntur, vt pro eius veritate merā amplexentur vanitatem. Magnō enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc est quæ nunc in vsu sunt Christianæ Ecclesiæ, iustificare & conferre gratiam modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici nō potest quā sit exitialis & pestilens, eoq; magis quod multis ante seculis magna Ecclesiæ iactura in bona orbis parte obrinuit. Planè cerè diabolica est, nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitum præcipites agit: deinde quia iustitiæ causam à Sacramentis ducit, in teras hominum mentes in terrā suapte sponte plus satis inclinatas, hæc superstitione illigat, v̄m spectaculo rei corporeæ potius quā in Deo ipso acquiescant. Quæ duo v̄nam ad eō conuicta non habetemus: tantum abest vt longa probatione indigeant. Quæ verò est Sacramentum citra fidem sumptum, nisi certissimum Exitus exitium. Nam quum nihil inde extra promissionem sit expectandum: pronuntio autem non minùs iram incredulis minetur quā fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta sibi conferti putat, quā quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendere ex Sacramenti participatione salutis fiduciam, ac si iustificatio sita illic foret, quā in v̄o Christo repositam, nihilominus Euangelij prædicatione quā Sacramenti oblatione, nobis cōmunicari scimus: ac sine hac posse in solidum contine. Vtque ad eō verum est quod ab Augustino quoque scribitur, Inuisibilem sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile tantum signum sine vera sanctificatione Induunt enim (vt ipse quoque alibi scribit) homines Christum aliquando vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autem alterum, proprium est bonorum ac piorum.

Lib. 3. de qua. vet. Test. Lib. 5. de Ep. cō. Dona cap. 4. Aug. scita d. 3. In. Et inter Sacramentum & rem Sacramenti, quæ ostenditur hic & sic. 16. licet Deus in Sacramenti Christi v̄m offerat, ab impijs tamen nihil recipit propter Sacramentum, si signum externum.

15. Hinc illa si rite intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Augustino sæpius notata distinctio. neque enim significat duntaxat figuram & veritatem illic contineri, sed non ita cohætere inter se separari queant: ac in ipsa etiam coniunctione oportere semper discerni rem à signo: ne ad alterum transferamus quod alterius est. De separatione loquitur quō scribitur, in solis electis efficere Sacramenta quod figurant.

figurant. Item vbi de Iudæis sic scribit, Sacramēta quum essent omnibus communia, non erat communis gratia: que virtus est Sacramentorum. *De Bapt. paruu. In Psal. 78.* sic & nūc commune est omnibus lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua membra Christi cum suo capite regenerantur, non omnibus est communis. Rursus alibi de Cœni Domini, Nos quoque visibilem cibum hodie accipimus: sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. *In Ioh. 1, hom. 26.*

Quid est quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: non quia malum accepit: sed quia bonum malè malus accepit. Paulò pòst, Huius rei Sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interuallis in mēsa Dominica præparatur: & de ea sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitiū. Res verò ipsa cuius & Sacramentū est, omnibus ad vitā, nulli ad exitium, quicumque eius particeps fuerit. Et aliquando ante dixerat, Non morietur qui manducauerit: sed qui pertinet ad virtutem Sacramenti, nō ad visibile sacramentū: qui manducat inrus, non fortis: qui manducat corde non qui premit dente. Hic vbi que audis, Sacramentum sic à sua veritate separari iudicantate fumentis, vt nihil maneat præter inanē & inutilem figuram. Vt autem nō signum veritate vacuum, sed rem cum signo habeas: verbum quod illic inclusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies vtilitatis.

16 Id si est obscurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Christum Sacramentorum omnium materiam, vel (si inuis) substantiā esse dico, quando in ipsorum habent suam soliditatem, nec quicquam extra ipsum promittunt: quo minus tolerabilis error est Petri Lombardi, qui diserte ea iustitiæ & salutis causas facit quorum partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingenium, valere iussit, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Christi notitiā in nobis fouendam, confirmandā, augendam, tum ad eum plenius possidendam, fruendāsq; eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tantum apud nos efficacie habent: id autem sic vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. * Ergone, inquires, id efficiunt sua ingratitude impij, vt in rita sit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Respondeo, nō sic intelligendum quod dixi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus instituit, naturāq; suam retinet, vt cunq; variant homines: sed quum aliud sit offerre, aliud recipere: nihil obstat quominus consecratum verbo Domini symbolum sit reuera quod dicitur, vni que suam conferuet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem seclēstem ac impiū perueniat. Sed hanc questionem paucis verbis bene soluit Augustinus, Sic carnaliter (inquit) accipis, spirituale esse non desinit, sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramentum rem esse nihili, si à veritate sua separatur, superioribus locis ostendit Augustinus: sic alibi in ipsa quoque coniunctione, distinctione opus esse admonet, ne in externo signo nimis hæreamus. Vt literam sequi (inquit) & signa pro rebus accipere, seruilis infirmitatis est: sic inutiliter signa interpretari, male vagantis erroris est. * Duo ponit vitæ que hic cauenda sint: Alterum, dū ita accipimus signa ac si frustra data essent, nostrāque malignitate arcanas eorum significationes eleuando aut extenuando efficiamus nequem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes vltra visibile signum non erigendo, ad ipsam transferimus eorum honorum laudem que non nisi ab vno Christo nobis conferuntur, idque per Spiritum sanctum, qui nos facit Christi ipsius participes; & quidem adiuuantibus externis signis, que si nos ad Chri-

Error P. Iohannis. Lib. 4. Sent. dist. 1.

* Obiectio, & solutio.

Hom. in Ioh. 26. Lib. 2. de doctrina Christi. c. 9.

* Duo vni canonica, cum de Sacramentorum efficacia agitur.

stum inuitant, vbi alioqui torquentur, idignè euertitur tota eorum vtilitas.

17 Quamobrem fixum inineat, non esse alias Sacramentorum quam verbis Dei partes: quæ sunt offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cælestis gratiæ thesauros: nihil autem conferunt aut profunt nisi fide accepta. non secus ac vinum, vel oleum vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamen ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vuidique perfusum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præterea: ne in errore huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentem aliquã virtutem Sacramentis adnexam affixãque esse, quo ipse per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinat: quum hoc tantum illis diuinitus iniunctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos beneuolentiam: nec vltterius proficiat nisi accesserit Spiritus sanctus qui mentes ac corda nostra aperiat, nosque huius testimonij capaces reddat. vbi etiam variè distineturque Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramenta enim (vt supra attingimus) id sunt ne bis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arthe in pactis faciendis: vt pote quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renouent & offendant, atque (vt latet arthe & testera) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data sunt. Spiritus sanctus (quem non omnibus pomiscuè Sacramenta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis confert) is est qui Dei gratias secum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quinquam autem Deum ipsum præsentissima Spiritus sui virtute, suæ institutioni adesse non inficiamus: ne infructuosa sit & inanis quã ordinant Sacramentorũ administratio, interior è tamè Spiritus gratiam, vt ab externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogitandam asserimus. Præstat igitur vere Deus quicquid signis promittit ac figurat: nec effecti suo carent signa, vt verax & fidelis probeatur eorum author. Tantum hic queritur, propriãne & iustissima (vt loquuntur) virtute operetur Deus an exterius symbolis signet suas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclare commendatur, & vsus aperte indicatur, & vtilitas abũ de prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rursum quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentũ quo in fictionis causa virtusque Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prætermissa fuit, diserte explicatur. Hic quoque notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus ei agere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vindicat. Id etiam prudenter admoent Augustinus. Quomode (inquit) & Moses sanctificat & Deus? non Moses pro Deo: sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est inuisibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ visibilia ista Sacramenta quid profunt?

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hætenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur, quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores securusque de promissionum suarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus non nunquam extate voluit, nonnũquam in miraculis exhibere. Prioris generis exempla sunt, vt quum Adæ & Heuz arborem vitæ in arborem immortalitatis dedit, vt eam

secu;

*Prudenter legenda
veterũ scripta, &
cauendus error, ne
scilicet arbitremur
latentem aliquam
virtutem Sacramen-
tis affixã esse, &c.*

*Quomodo nec quic
quã detrahatur Sa-
cramentis, nec plus
quã oportet tri-
buatur.*

*Quæst. Vet. test. lib.
3. c. 4.*

*Sacramentorũ, siue
figmorũ duo genera.
Prioris exempla.*

securè sibi promitterent,quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cœlestem arcum Noe & eius posteritati in monumentum statuit, posthac se diluuiò non dissipaturum terram.hæc Adam & Noe pro Sacramentis habuerūt. Nò quod arbor præstaret illis immortalitatè,quam sibi ipsa dare non poterat:aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui solaris duntaxat radij repercussio est in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculptam habebant, vt documenta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidem arbor erat arbor:arcus,arcus.vbi inscripta fuerūt. Verbo Dei,indita est noua forma:vt inciperent esse quod prius nõ erant. Hec ne fruita dici quis existimet, arcus ipse hodie quoque nobis restitit est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe:quem quoties intuemur,hanc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuiò nunquam perditum iri. Itaque si quis philosophaliter, quo fidei nostræ simplicitatè rideat,talem colorum varietatem ex tælex radiis & opposita nube oriri naturaliter contendat:fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & Præsidem non agnoscat: qui pro suo arbitrio elementis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd si Soli,stellis,tertz, lapidibus huiusmodi monumenta impressisset, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt pretij quum idem profusus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam:forma publica percussim,nummus sit & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signate non poterit,vt fiant Sacramenta quæ prius erant nuda elementa? Secùdigenetis exempla fuerunt quum Abrahæ lucem in clibano fumigante ostendit:quum vellus tore irrorauit,sicca terra:rursum terram irrorauit intacto vellere,ad pollicendam Gedeoni victoriam:quum umbram horologij retrorsum decem lineis retraxit,ad promittendam Ezechie inolumitatem. Hæc quando fiebant,ad subleuandam ac stabilendam fidei illorum imbecillitatem. Sacramenta quoque erant.

19 Verum præsentis inlucit est, de his Sacramentis peculiariter disferere quæ Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia,ad utendos in vnã fidem vnũque fidei confessionem suos cultores ac seruos. Nam (vt verbis Augustini vtar) in nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagilari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilibum consortio colligantur. Hanc ergo necessitatem quò optimus Pater prouid. ret certam pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: que postea Satan ad impios & supersticiosos cultus transferendo, multis modis deprauauit ac corripuit. Hinc illè Gentilũ initiationes in sua sacra, & ceteri degeneres ritus: qui tametsi erroris erant ac superstitionis pleni, iudicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse in professione religiõis homines externis eiusmodi signis carere. Verum quia nec verbo Dei subnixæ erant, nec ad eam veritatem referabantur que omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt que commemorentur, vbi mentio fit de sacris symbolis quæ à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerunt: nempe vt sint veræ pietatis adiumenta. Constant autem non simplicibus signis, qualia erant. arcus & arbor: sed ceremonijs. aut (si mauis) signa quæ hic dantur, ceremonijs sunt. Quomodo autem iure superius dictum est, * est à Domino testimonium gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palam in Dei nomen iuramus, si sem illi vicissim nostram obstringentes. Scitè ergo Chrysostomus: apta alicubi passionem nuncupat, quibus & Deus nos sibi confæderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hic iurua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus iuuetere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pœ

Gen 2. 17. & 33
Gen 9. 13.

* *Idè Calui Gen 2. 17.*

* *Secùdi generis Sacramentorũ, siue signorum exempla. Gen 15. 17. Iud 6. 37. 2 Reg 20. 9. Ies 38. 7.*

Ordinaria Ecclesiæ Sacramenta. Lib 9. cont Faustũ Manch. c. 11.

Præposita imitatio Sacramentorum inter Gentiles.

* *Sacramenta, passionis Dei nobis, quibus se nobis, nec sibi obstringit.*

nz contractum à nobis fuerit, nōsque sibi reconciliat in filio vingenito ita ad pietatis ac innocentie studiū hęc professione illi nos vicissim obligamus, vt dicere merito possis Sacramēta huiusmodi, ceremonias esse quibus exercere vult populum suū Deus ad fidem intus primum fouendam, excitandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

20 Hęc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia temporis ratione, secundum dispensationem qua Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahę enim & eius posteritati mandata est Circumcisio: cui postea purificationes & sacrificia aliique ritus ex Lege Mosaica addita sunt. Hęc Iudæorum fuerunt Sacramēta ad Christi vsque aduentum: quo abrogatis illis, Sacramēta duo instituta, quibus nunc Christiana Ecclesia vtitur, Baptismus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quę in vsum totius Ecclesię sunt instituta. Nam impositionem manū, qua Ecclesię ministrum suum munus initiatur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramēta non numero Reliqua autem quę vulgo recensentur, quo loco habenda sint, mox videbimus. * Quinquam in eundem, in quem nunc nostra intendunt, scopum & vetera illa spectant, nempe vt ad Christum dirigereat, & penē manu ducerent: aut ipsum potius, ceu imagines representarent, ac cognoscendum proferrent. Quum enim iam ante docuerimus, esse quædam sigilla quibus promissiones Dei obsignantur: sit autem certissimum, nullam vnquam Dei promissionem hominibus oblatam nisi in Christo, vt de aliquo Dei promissione nos doceant, Christū ostentant necesse est. Quod pertinet cœleste illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quoddam obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat discrimen est, quod illa Christum promissum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hęc iam præstitum & exhibitum testantur.

21 Hęc vbi per patres ac sigillatim declarata fuerint, multò clariora fient. Circumcisio Iudæis symbolum erat quo admoneretur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est vniuersam hominum naturā corruptā esse, putationēque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo sese confirmarent in promissione Abrahę data, de semine benedictio in quo benedicendę essent omnes nationes terrarū: quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porro salutare illud semen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Christus, in quo solo receptos se confidebant quod in Adam perdididerant. Quare illis erat Circumcisio, quod Abrahę fuisse tradit Paulus, signaculum scilicet iustitię fidei: hoc est sigillum quo certius confirmarentur, suam fidem, qua semen ipsum expectabant sibi à Deo pro iustitia acceptam ferri. Sed nos meliore * alibi occasione Circumcisionis Baptismique comparisonem longius prosequemur. Baptismata & purificationes suam illis immunditiem, spurcitiām, pollutionem ante oculos ponebant, qui in sua natura contaminati erant, aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergentur & abluerentur eorum sordes. Et hoc lauacrum Christus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, vt inquinamenta omnia nostra tegat. Si sacrificia illos suę iniquitatis arguebant, simulque docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem, quæ iudicio Dei solueretur. Fore ergo summum quandam Pontificem, inter Deum & homines mediatoris, qui Deo satisfaceret per sanguinis effusionem, ac hostię immolationem, quę in remissionem peccatorum sufficeret. Hic summus sacerdos fuit Christus, propriū ipse sanguinē effudit, víctima ipse fuit, se enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia hominis inobedientiam aboleuit quę Dei indignationem prouocauerat.

Gen. 17. 10.

In Leui.

Matt. 8. 19. &

26. 26.

* Vide c. 3. sect. 16.

* c. 15. sect. 3.

Sacramēta veteris
Ecclesię, ostēditur
hic & sect. 21. 2.
eundē habuisse sco-
pū vt nostra, Chri-
stum sc. quem ta-
men nostra clarius
offerunt.

2. Cor. 1. 20

Circumcisio.

Gen. 22. 13.

Galat. 5. 16.

Rom. 4. 11.

* cap. 16. sect. 3. 4.

Heb. 9. 1. & 14.

1 Iohan. 1. c. 7. Apo-
cal. 1. 5.

Heb. 4. 4. & 5. 5.

* 9. 11.

Philip. 2. 8.

Rom. 5. 19.

22 Quantum ad nostra attinet, Christum eo *clarius nobis offerunt quo propius manifestatus est hominibus, ex quo à Patre vere, qualis * *Vide sect. 16.* promissus fuerat, exhibitus fuit. Baptisma enim nobis quod purgati & abluti sumus sanctificatur: Cœna Eucharistia, quod redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperitur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & sanguine: hoc est, vt purgaret & redimeret. Cuius rei testis quoque est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus in aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimonium: Spiritus vero præmittitur testis huiusmodi testimonij certam nobis fidem facit. Sublime titulum mysterium præla-
re nobis in Christi cruce ostensum est, quum aqua & sanguis effluerent ex sacro eius latere, quod eam ob causam iure Augustinus Sacramento
rum nostrorum fontem vocavit, de quibus tamen paulo fuit differendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hic se præferat, si tempus cū tempore comparat, non dubium est. Nam id ad regni Christi gloriā per tineretur: ex pluribus locis, ac præsertim ex septimo Iohannis capite colligimus. Quo sensu accipere oportet illud Pauli vmbra fuisse sub Lege, corpus in Christo Neque eius cōsiliū est exinanite suo effectu testimonio gratiæ in quibus olim Patribus se veracem probare Deus voluit, nō secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cœna, sed cōparatiuè magnificare quod nobis datum est, ne cui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias.

23 Scholasticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perstringam) quo tam longum discrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde ac si illa non aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentem conferant: penitus explodendum est. Siquidem nihilo splendidius de illis Apostolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem nobiscum spiritualem escam manducasse: & etiam illam Christum interpretetur. Quis inane ausit ficere signum illud quod veram Christi communionem Iudeis exhibebat? Et status cause quam illic agit Apostolus, pro nobis non obscure militat. Nam nequis frigida Christi cognitione, inanisque Christianismi titulo, ac externis insignibus fretus, Dei iudicium contemnere audeat: diuinæ seueritatis exēpla in Iudeis spectanda exhibet: vt easdem quas illi dederūt, pœnas sciamus nobis imminere, si usdem vitiis indulgeamus. Iam vt apta esset comparatio, oportet ostendere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in iis bonis quibus salto gloriari nos verabat. Ergo primum in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulā nobis relinquit quæ animos ad spem impunitatis facere queat. Nec verò Baptismo nostro plus tribuere fas est quàm ipse alicui Circuncisioni tribuit, quū vocat sigillum iustitiæ fidei. Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur: id in suis olim recipiebant Iudæi, Christum scilicet cū spiritualibus suis diuitiis. Quam habent nostra virtutem, eam quoque in suis sentiebant: vt scilicet essent illi s diuinæ erga se benevolentia signilla in spem æternæ salutis. Si dexteri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos, non ita fuissent hallucinati: sed quum illic legerent legalibus ceremonis expiata non fuisse peccata, imo veres vmbra nihil habuisse momenti ad iustitiam, neglecta comparatione quæ illi tractatur, dum hoc vnum arripunt, Legem per se nihil profuisse suis cultoribus, putant simpliciter figuras veritate vacuis fuisse. Apostoli verò consiliū est Legem ceremoniale in nihilū redigere donec ad Christum ventum fuerit, à quo sulo pendet tota illius efficacia.

24 At obiciunt quæ de Circuncisione literæ apud Paulum leguntur, eam nullo loco esse apud Deum, nihil conferre, inanem esse. Eius-
Rom. 2. 25. Hic et sect. 25. ex-

modi enim sententiæ illam longè infra baptismum nostrum deprime-
re videntur. Minimè vero, id enim ipsum de Baptismo iure diceretur.

*ponuntur quidam
Scripturæ loci, quos
obicit non scholasti-
ci ad dogmatis il-
lius in confirmatio-
nem.*

1. Cor. 10. 5.

1. Pet. 3. 21.

Col. 2. 11.

* *Responsio prima
ad obiectiones.*

Quinetiam dicitur, primùm à Paulo ipso, ubi ostendit Deum nihil morari externam abluentionem quæ in religionem inuicem, nisi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perseveret: deinde à Petro, dum Baptismi veritatem non in externa positam abluentione testatur, sed bono conscientie testimonio. At videtur alio etiam loco Circuncisionem manu factæ impenitus contemnere, dum eam cum Christi Circuncisione comparat. * Respondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos disputat Paulus qui eam velut necessariam requirerant, quum esset iam abrogata. Monet igitur fideles ut omnibus veteribus vmbribus, in veritate insistant. Vigent (inquit) isti magistri, ut corpora vestra circuncidentur. Atqui spiritualiter circuncisi estis secundum animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè prior est quàm vmbra. Poterat autem quispiam contra excipere, non ideo spernendam esse figuram quia rem habent, quando & apud Patres fuit illa depositio vereris hominis de qua loquebatur: quibus tamen nõ fuisse externa Circuncisio superuacua. Hinc obiectionem præuertit, quum addit continuo, fuisse Colossenses Christo consecutos per Baptismum. Quo significat id hodie esse Baptismum Christianis quod vereribus erat Circuncisio. ideoque sine illius iniuria non possit hæc iniungi Christianis.

25 At quod sequitur, & iam nuper citavi, difficilior est ad soluendum, Iudaicas omnes ceremonias fuisse vmbra rerum futurarum, corpus esse in Christo: longè vero difficillimum quod multos capitibus epistolæ ad Hebræos tractatur, sanguinem pecudum non pertinere ad conscientias: Legem habuisse vmbra futurorum bonorum, non imaginem rerum: cultores ex ceremoniis Moëis nihil perfectionis fuisse consequutos, & similia * Repeto quod iam attigi, Paulum non ideo vmbrailes facere ceremonias, quod nihil haberent solidi, sed quia eorum complemētum, vsque ad Christi exhibitionem, quodammodo suspensum erat.

* *Responsio secunda*

* *Responsio tertia.*

* *Responsio quarta.*

* Deinde non de efficacia, sed potius de modo significandi hoc intelligendum esse dico. Donec enim manifestatus est in carne Christus, omnia signa velut absentem eum adumbrabant: vicunque virtutis suæ, sui; adeo ipsius præsentiam fidelibus intus exereret. * Sed hoc maximè obseruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non simpliciter, sed per contentiorem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pseudoapostolis, qui in ceremoniis solis, nullo Christi respectu, pietatem suam esse volebant: a deo confutandos satis erat duntaxat tractare quid per se valeant ceremoniæ. Hunc quoque scopum sequutus est auctor epistolæ ad Hebræos Memnerimus ergo hic de ceremoniis, nõ in sua vera & naturali significatione acceptis, sed ad falsam præuamque interpretationem detortis, non de legitimo earum usu, sed de superstitionis abusa disputari. Quid igitur mirum si separatè à Christo ceremoniarum, omni virtute exuuntur: in nihilum erim redigitur quicquid est signorum vbi res signata tollitur. Sic Christus, vbi negotium habebat cū his qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuisse cogitabant, sermonem accommodat eiussæ eorum opinioni, dicitque se meliorem cibum administrare qui animas ad spem immortalitatis pascat. Quod si clariorem solutionem requiris, hæc tendit omnia summa. Primò totum illarum ceremoniarum apparatus, qui in lege Moëis fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse euandam ac nihili. Deinde sic in Christum respexisse vel eo demum in carne manifestato, complementum suum habuerint. Postmodò eius aduentu oportuisse abrogari, non secus atque vmbra in perspicua solis luce euanesceat. Sed quia longiorem adhuc de eorum sermone in eum locum dis-
fero

* *Græca præcipua q-
bæ conuincunt iun-
ta quatuor præce-
diunt rescriptis-
na 1.*

fero quo Baptismum cum Circumcisione conferre institui, parcius nunc attingo.

26 Forè miseros istos Sophistas deceperunt immodica etiã illa Sacramentorum encomia quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, Quod veteris Legis Sacramenta Saluator tantum promittebant: nostra verò dant salutē. Has & similes dicendi figuras quæ non animaduertenter hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt: sed prorsus alieno sensu à veterum scriptis. Non enim aliud illic voluit Augustinus quàm quod idem alibi scribit, Sacramenta Mosaicæ Legis Christum prænantia: nostra verò annuntiare. Et contra Faustum, Fuisse illas promissiones rerum complendam: hæc iudicia completarum, acsi diceret, illa figurasse quum adhuc expectaretur: nostra velut præsentem exhibere qui iam præstitus est. Porò de modo significandi loquitur, sicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænantia rem futuram: nostri verò temporis Sacramenta venisse contestantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re & efficacia senserit, pluribus locis explicat, vt quum dicit, sacramenta Iudæorum in signis fuisse diuersa: in re quæ significatur, paria, diuersa specie visibili, paria virtute spirituali. Item, In signis diuersis eadem fides: sic in signis diuersis, vt in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora: & vti que nihil aliud sunt verba quàm signa. Bibebant Patres eundem spiritualem potum, nam corporalem non eundem. Vide te ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norunt fideles. Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilem significatione, eandē potū spirituale biberunt. Alibi, idem in mysterio cibis & potus illorū qui noster: sed significatione idem, non specie. quia idē ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquam hac quoque in parte aliquid differentie ac concedimus. Vtraque enim paternā Dei in Christo beneuolentiam ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testantur: sed nostra illustrius ac luculentius in verisque Christi exhibitio: sed in his vberior ac plenior nempe prout fert illud de quo supra differuimus veteris & noui Testamenti discrimen. Atque id est quod voluit idem Augustinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fidelissimū testem sæpius citamus) quum de hoc Christo reuelato sacramento fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstantiora. Huius quoque rei breuiter admentis esse lectores expedit, quicquid, de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modò falsum esse, sed pugnare cum sacramentorum natura, quæ instituit Deus, vt fideles vacor bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum respectu merè passiva est) nullum illis posse operari.

De Baptismo.

CAPVT XV.

BAPTISMVS signum est initiationis quo in Ecclesia cooptamur societatem, vt Christo insit, inter filios Dei censeamur. Porò in hunc finem nobis à Deo datus est (quod mysteriis omnibus commune est) primum vt fidei nostræ apud se, deinde vt confitenti apud homines ferret. Vtriusque institutionis ratione, ordine proficuemur. Tria autem afferit fidei nostræ Baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda sunt. Hoc primum est quod nobis à Domino proponit

perpetuā à sophistis sumi quædam veterū testimonia immundæ extolletia sacramentā nostra præle galibus.

In præmio narr. Psal. 73.

Quæstio. supra Num. c. 33.

Lib. 19. c. 14.

Lib. 2. cont lit.

Psal. c. 37.

Hom. in Ioh. 26

*Fide scilicet. 22.

Hom. in Ioh. 45.

In Psal. 77. lib. 19.

cont. August. c. 13.

De doctr. Christi. lib. 3.

Epi. ad Laon.

*Nugantur enim sophistarum de opere operato Sacramentum.

Quid Baptismus

D. p. l. x. p. l. Ba. p. t. y. n.

Præfati. tria habet capita.

Primum caput, sine prima Epistola videtur.

sed datum eum à Patre miseris tantum peccatoribus significat, qui conscientia cauterio vulnerati ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccãdi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

4 Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauum beneficio nos obrinere post Baptismum remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismum nobis datur. Sed qui hoc committunt, in eo errant quod non cogitant potestatem clauum, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendere ut nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiæ ministerio, nempe non sine Euangelij prædicatione. Quibus autem illa est? Nos sanguine Christi emundari peccatis Atque lauacrum illud signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur ut ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error communis pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid ante attingi, & quod residuum est suo loco absoluiam. Nihil autem mirum si homines, qui pro ingenij sui crassitie rebus externis immodice sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: ut pura Dei institutione non contenti, noua subsidia à seipsis confecta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiæ Sacramentum. Quod si hæc in vitam nobis commendatur, vis quoque Baptismi ad eisdem vsque hæres extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi in mortem reuocare audeant, ut se inde cõfirmet in illius vaicæ ac perpetuæ ablutionis si sacra quam habemus in Christi sanguine.

5 Alterum etiam fructum affert, quia nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nonam in eo vitam. Si quidem (ut ait Apostolus) in mortem eius Baptizati sumus, conscripti ipsi in mortem, ut in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non admirationem eius nos solum exhortatur (auti diceret, admoneri nos per Baptismum, ut quodam mortis Christi exemplo, concupiscentis nostris moriamur, & exemplo resurrectionis, ut in iustitiam suscitemur) sed rem longe alius repetit, nempe quod per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes ut in eam inieramus. Et quædam modum furculus substantiam alimentumque ducta radice cui insitus est: ita qui Baptismum accipit, de accipiente vere efficiat mortis Christi sentium, in mortificatione carnis suæ simul etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. inde exhortationis materia resumit: quod si Christiani sumus, debemus mortem esse peccato, & in vitæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vsitur, Quod circumcisi sumus, & exuimus veterem hominem, postquam per Baptismum in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu eo quem ante citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primò gratuita peccatorum venia & iustitiæ impunitatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitate reformet.

6 Postremo & hanc Baptismo voluntatem si des nosse accipit, quod certo nobis testificatur, non modo in mortem & vitam Christi nos insitos esse, sed nos ipsi Christo vitæ ut omnium eius honorum particeps simus. Ideo enim Baptismum in suo corpore detrauit & sanctificauit ut communem eum nobiscum haberet, seu firmissimi num vniuersi ac societatis quam nobiscum inire dignatus est vinculum, ut Paulus ex eo probet nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi complementum in Christo esse: eodem etiam in hac ratione vocamus propriam Baptismi obiectum. Proinde mirum non est si in eius nomen baptizasse narratur Apostoli, qui rati sunt. Pars quoque, & Spiritus nomen baptizate iusti fuerant. Quæque in Baptismo

Error communis de beneficio pœnitentiæ & clauum ostenditur, clauum potestatem, quæ non sine Euangelij prædicatione, quo nobis peccatis emundari peccatis Atque lauacrum illud signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur ut ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error communis pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid ante attingi, & quod residuum est suo loco absoluiam. Nihil autem mirum si homines, qui pro ingenij sui crassitie rebus externis immodice sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: ut pura Dei institutione non contenti, noua subsidia à seipsis confecta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiæ Sacramentum. Quod si hæc in vitam nobis commendatur, vis quoque Baptismi ad eisdem vsque hæres extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi in mortem reuocare audeant, ut se inde cõfirmet in illius vaicæ ac perpetuæ ablutionis si sacra quam habemus in Christi sanguine.

Secunda Baptismi virtus. Rom. 6. 3

* J. B. Gera.

Col. 2. 12 Tit. 3. 5

Tertia Baptismi virtus. Mat. 3. 13

Galat. 3. 27

1. Tim. 3. 16 & 19. 5

Mat. 28. 19.

proponitur donorum Dei, in Christo vno reperitur. Neque tamen fieri potest, quin Patris simul & Spiritus nomē inuocet qui in Christum baptizat. Ideo enim eius sanguine emundamur, quia misericors Pater nos pro sua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorē hunc in medio statuit, qui nobis fauorem apud ipsū conciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & resurrectione consequimur, si per Spiritum sanctū, qui inbuiamur, ne uia & Spirituali natura. Quam obrem nostrum purgationis tum regenerationis in Patre causam, in Filio materiam, in Spiritu sanctū consequimur, & quodammodo distinctè cernimus. Sed primum Iohannes baptizauit, sic deinde Apostoli, Baptismo penitentem eam remissionem peccatorum, penitentia verbo huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, abluitionem.

Mat. 3. 6. 11

Luc. 3. 16

Ioh. 3. 3. & 4. 1

Act. 2. 38. & 41

Eundē fuisse Baptistam 7 Quod etiam certissimum si fidem fuisse prorsus Iohannis ministrum in ministerio nomen, quod Apostolis postea delegatum est. Non enim alium Baptisum Iohannis, & Apostolorum, quod turcina ostendit. In vnam doctrinam Iohannes & Apostoli conserunt: hic & sectio, licet utrique in penitentiam, utrique in remissionem peccatorum, utrique in nomen Christi, à quo penitentia & peccatorum remissio esset, baptizatum. Iohannes dixit, ignem esse Dei per quem tollerentur peccata mundi: ubi cum hostiam fecit: Patri acceptam, propitiatorē, iustitiæ salutis que auctorem. Quid ad hanc confessionem addere poterant Apostoli? Quare neminē perturbet, quod alterum ab altero discernere veteres contendunt, quorum non tanti nobis esse debet calculus ut Scripturæ certitudinem quæ faciat. Quis enim Chrysolomus potius auscultet, neganti in Iohannis Baptismo comprehensam fuisse peccatorum remissionem, quam Lucæ contra asserenti Iohannē Baptisum penitentia prædicasse in peccatorum remissionem? Nec recipienda est illa Augustini argutia in spe dimissa fuisse peccata Baptismo Iohannis, Christi Baptismo ipsa dimitti. Quam enim Euang. list. clarè testentur Iohannem in suo Baptismo remissionem peccatorum pollicitum fuisse: quid extenuare hoc eulogiū uisum est, quod nulli necitias ad id cogit? Si quis autem differentiam e Dei verbo querat, non aliam inueniet quam quod in eum qui uenturus erat, Iohannes baptizabat: Apostoli in eum qui iam se exhibuerat.

Iohan. 1. 29

Homi. in Matt. 14.

Luc. 3. 3.

Lib. 5 de Bapt. cōt.

Donatist. c. 10

Luc. 3. 16

Acto. 19. 4

Acto. 8. 14. 17

Acto. 19. 5

Mat. 3. 11.

Disti. igne dā in go est: quod Iohannes dixit, se quidē aqua baptizare: uenturum autē Christum baptizaturum spiritu sancto & igne? Paucis expediri hoc potest. Nō enim Baptisum à Baptismo distinguere uoluit, sed * personam suā cum Christi persona conuulit, se ministrum esse aquæ, illum Spiritus sancti datorem: & hanc uirtutem uisibili miraculo declaraturum quod die Spiritum sanctum Apostolis sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli tacere ultra poterant? Quid & qui hodie baptizant? sunt enim exterrones duntaxat signi ministri, Christus inter oris gratiæ auctor, ut iudem illi veteres ubique docent, in primisque Augustinus, cui hæc præcipua est

Act. 2. 5

8 Quod luculentiores spiritus gratiæ Christi resurrectione effuse sunt, nihil ad statum iam Baptisum duerstratem atinet. Si quidem Baptisum quem ipso adhuc in terris agente, Apostoli ministrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat, quam Baptisum Iohannis. Quin ne post ascensionem quidem, Spiritus super uulgarem priorem si leuissimam modum donantur Samaritanis, etiam si in nomen Iesu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hoc solum ueteribus imposuisse arbitror, ut hunc ad illum præparationē duntaxat esse dicerent, quod Igebantur sum à Paulo baptizatos, qui Iohannis Baptisum semel susceperant. Sed quàm hic sint in uolucari, aibi suo loco clarissimè explicabitur. Quid et

pua est fultura contra Donatistas. Qualiscunque sit qui baptizat, vnum tamen Christum p̄tisse.

9 Hec quę tum de mortificatione, tum de ablutione diximus, in populo Israel adumbrata sunt, quem eā ob causam Apostolus dicit in nube & in mari fuisse baptizatum. Mortificatio figurata est quā Dominus ē manu Pharaonis, & crudeli seruitute eos asserens, viam illis strauit per mare rubrum, & Pharaonem ipsum, & Aegyptios hostes, qui à tergo illis instabant, & ceruicibus immincebant, submersit. Nam & ad hunc modū in Baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostendit, nos ex Aegypti captiuitate, hoc est ē peccati seruitute, sua virtute ductos & vindicatos: submersum Pharaonem nostrum, id est diabolum, quanquam nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Verūm vt Aegyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspectu adhuc Israelitas terrebat, nocere tamen non poterat: ita hic noster adhuc quidem minatur, arma ostendit, sentitur, sed vincere non potest. In nube purgationis symbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus opposita nube operuit, & refrigerium praestitit, ne inclementiore solis ardore deficerent, & tabescerent: ita in Baptismo nos Christi sanguine operatos esse & protectos agnoscimus, ne Dei seueritas, quę verē est flamma in inferabilis, nobis incumbat. Erii verō nunc obsecrum & paucis cognitum fuit mysterium: quia tamen non alia est salutis adipsendum ratio quā in illis duabus gratis inluit Deus virtusque, tessera vt cultos patres, quos hęc redemptio aduocatur, priuare.

10 Iam perspicuum est quā falsum sit quod docuerunt pridē non nulli, in quo alij persistunt, per Baptismum solui nos & exuni ab originali peccato, & à corruptione quę ab Adam in vniuersam posteritatem propagata est, atque in eandē iustitiam naturęque puritatem testitui quā obtinisset Adam si in ea qua primū creatus fuerat, integritate steteret. Tale enim doctorum genus nunquam quid peccatum originale, quid iustitia originalis, quę gratia Baptismi esset, asseruerunt est. Iam verō ante disputatum est, peccatum originale esse naturę nostrę prauitatem ac corruptionem, quę primū reos facit nos irę Dei, tum etiam opera in nobis profert quę Scriptura vocat opera carnis. * Hęc itaque duo distinctē obseruanda: nempe quod sic omnibus naturę nostrę partibus vitiat, peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati merito, conuictique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Atque adeo infantes quoque ipsi suam secum dānationem à matris utero afferunt: qui tamen si suę iniquitatis fructus nō dum protulerint, habent tamen in se inclusum semen. Imō tota eorū natura, quoddam est peccati fementis: deo non odiosa & abominabilis Deo est: non potest. Hanc damnationem sublatam & à se depulsam esse certi per Baptismum fideles sunt, quando (vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur plenam solidamque remissionem factam esse, & culpe quę imputanda nobis erat, & pœnæ quę ob culpam luenda: iustitiam quoque apprehendunt, sed qualē in hac vita obrinere populus Dei potest, nempe impuratione duntaxat, quia pro iustis & innocētibus eos sua misericordia Dominus habet.

11 Alietum est, quōd hęc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouis assidue fructus patit, ea scilicet quę antē descripsimus opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & semillas perpetuo effluit, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquam planē in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem ē corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit vobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortifica-

*Tam mortificatio-
ne, q̄ purgationem
nostram adumbra-
tā fuisse. Israel per
transitum maris, et
refrigerium nabis.*

*1. Cor. 10. 2
Exod. 14. 21. & 16*

Num. 9. 14

*Refutatur falsitas
p̄nio, ex Baptismo
restitui nos in puri-
tate originali simi-
lem.*

*Galat. 5. 19
Duo obseruanda in
de. Trina de pecca-
to originali.
P̄nio.*

*Secundum obserua-
dum, de peccato ori-
ginali.*

Rom. 6

tionē: non tamen ita ut amplius non sit, aut nobis negotium non faceret: sed tantum ne superet. Nam quādiu in hoc carcere corporis nostri clausi legemur, habitabunt in nobis reliquæ peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo biandiarum quam audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicitur ista, ut peccatis suis secure indormiant: qui alioqui plus satis profecti sunt ad peccandum: sed tantum ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credant quum e sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tendunt: nempe ad vltimum interitum carnis suæ, qui in huius vitæ mortalis interitum perficietur. interea & strenue certare & ad progressum se animare, & ad plenam victoriam stimulare non desinant. Nam & hoc magis acute debet eorum conatus, quòd sibi postquam diu enixi fuerint, non parum adhuc negotij restare vident. Sic habendum est, baptizamur in mortificationem carnis nostræ, quæ à Baptismo in nobis inchoatur, quam quò tidie profequimur: perficietur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum.

Ex Paulo confirmat
in duo illa allata
sect. 10. 11

Rom. 6. 14

12 Hic nihil aliud dicimus quàm quod Apostolus Paulus sexto ad Rom capite clarissimè exponit. Postquàm enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum esse pro libidine, quia non essemus operum meritis accepti Deo: subiungit, eos omnino qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regenerati, & huius regenerationis nos artham habere in Baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccati permittant in suis mèbris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus, ne propterea deicerentur, adicit consolationem: quod non fiat sub Lge. Quia ierè videri poterat, insolescere posse Christiani, se eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sic illa abrogatio, & simul quis sit Legis vsus: quæ quæstionem iam secundo distulerat. Summa est, uos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohæreatis. Legis vero officium esse, vt prauitatis nostræ conuerti, nostram impotentiam & miseriam confiteamur. Porro quia prauitas illa naturæ nõ tam facile apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis in lege exemplum in homine regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicitur igitur perpetuam sibi luctam esse cù reliquiis carnis suæ, seque vitæ tam misera seruitute detineri quò minus se totam diuinæ Legis obedientiæ cõsecet. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infelix ego, quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd si filij Dei capti in carcere detinètur quādiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timoti obuiam eatur. Aut exit ergo in hunc usum consolatione, nihil esse damnationis amplius iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus receperit in gratiam, in Christi sui communionem inseuit, in Ecclesiæ societatem per Baptismum cooptauit, dum in Christi si se perseuerant, etiam si à peccato obfideantur, atque adeo peccatum in se circumsferant, reatu tamen & damnatione esse absolutos. Hæc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quod inuitatum aliquid ti adete videamur.

Rom. 7. 24

Rom. 8. 1

6

Quomodo Baptis-
mus seruiat confes-
sioni nostræ apud
homines. Hic nota-
rat alter sim. Baptis-
mi positus sect. 11.

13 Confessione autem nostræ apud homines sic seruiat Baptismus. Siquidem nota est qua palam profiteamur nos populo Dei accenseri vel leti: qua testamur nos in vnus Dei cultum, in vnã religionē cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostram publicè affirmamus vt non modò laudem Dei spirant corda nostra, sed lingue etiã & omnia corporis membra quibus possunt significationibus personent.

Ita

Ita enim, ut decet, nostra omnia in obsequium glorię Dei conferuntur, qua nihil vacuum esse debet, & ceteri nostro exemplo ad eadem studia incitetur. Huc respiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Christi nomen baptizati fuissent. Innuens scilicet, eo ipso quod in eius nomen fuissent baptizati, sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse & fidem illi suam apud homines obstrinxisse, ut confiteri amplius alium non possent præter solum Christum: nisi confessionem abnegare uellent quem in Baptismo ediderant.

14 Nunc postquam enarratum est quid spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis utendi accipiendique ratio iudicare promptum est. Nam quatenus erigenda, alenda, confirmandaque fidei nostrę datur, sumendus est quasi è manu ipsius authoris: certum per suamque habere conuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluir, delictorum memoriam abolet: ipsum esse qui mortis suę participes facit: qui Satanę regnũ adimit, qui occupantes nostrę uires eneruat: imò qui in vnum coalit: scit nobiscum, ut eum indui filij Dei censeamus. Hęc inquam, tam uerè certoque animę nostrę intus præstare, quàm certò uideamus corpus nostrum extrã abluir, submergi, circumdari. Hęc enim siue analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorum regula: ut in rebus corporeis spirituales conspiciamus, perinde ac si coram oculis nostris subiectę forent, quãdo istiusmodi figurę sententia Domino uisum est: non quia Sacramento tales gratiæ illigatę includatęque sint, quo eius uirtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac uoluntate suam nobis Dominus testificatur: nempe se hęc omnia nobis uelle largiri. Neque itã uero nudo spectaculo pascit oculos, sed in rem præsentem nos adducit, & quod figurat efficaciter simul implet.

15 Huius documentum sit Cornelius Centurio, qui peccatorum remissionem, qui gratis Spiritus Sancti uisibilitibus itã antea donatus, baptizatus est: non latgiorem remissionem è Baptismo petens, sed certiore fidei exercitationem: imò fidei uerè augmentum ex pignore. Obiecit forte aliquis. Cur igitur Paulo dicebat Ananias ut peccata sua per Baptismũ ablueret, si Baptismi ipsius uirtute peccata non abluuntur? Respondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei nostrę sensum, nobis à Domino exhibetur, siue id tum primũ testatur, siue testatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantũ uoluit Ananias, ut certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptismo remissionem peccatorum. hanc accipe, & securus esto. Quanquam mihi animus non est Baptismi vim extenuare, quin signo accedat res & ueritas, quatenus per externa media Deus operatur.

Ceterũ, ex hoc sacramento, quemadmodum ex aliis omnibus nihil assequimur nisi quantum fide accipimus. Si fides desit, erit in testimonium ingrati tudinis nostrę, quo rei coram Deo peragamur, quia promissioni illic datę increduli fuerimus. Quatenus uerò confessionis nostrę symbolum est, testari eo debemus fiduciam nostram in Dei misericordia esse, & puritatem nostram in peccatorũ remissione, quæ parta nobis est per Iesum Christum: nõsque in Ecclesiam Dei ingredi, ut vno fidei & charitatis consensu cum fidelibus omnibus uiuamus unanimes. Hoc postremum uoluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes spiritu baptizatos esse, ut vnum corpus simus.

16 Porro si uerum est quod constituimus, sacramentũ non ex eius manu æstimandũ esse à quo administratur, sed uelut ex ipsa Dei manu, a uerũ eius dignitate à quo haud dubiè profectum est: inde colligere licet nihil illi auferri uel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque

illius indignitate, ostēditur cōtra Do-
natis. olim, &
Catabaptistas ho-
dic. Fide Cate ad
Cōcilium Trident.

Matth. 28. 19.

inter homines, si qua missa epistola fuerit, modò satis & manus & signū agnoscat, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet manus & signum Domini nostri in sacramentis suis agnoscere, a quocunq; eadē tabellario deferantur. Illis Donacistarum error pulchrè refutatur, qui vini ac pretium sacramenti metiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui rite nos baptizatos pernegant, quòd ab impijs & idololatræ in regno Papali baptizati sumus. itaque anabaptismum furiosè vident. Adversus quorū ineptias satis valida ratione munimur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, nō in nomen alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filij & Spiritus sancti. idēque Baptismum non esse hominis, sed Dei: a quocunq; eadē administratus fuerit. Ut maximè Dei & totius pietatis ignari aut contemptores fuerint qui nos baptizabant: non tamen in suæ ignorantie vel sacrilegij consortium nos tinxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suum, sed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizant. Quòd si baptismus Dei erat, habuit certè inclusam promissionem de peccatorum remissione, mortificatione carnis, viuificatione spiritali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apostatis fuisse circumcisos: neque propterea irritum fuit signum, ut iteratim necesse foret, sed ad genuinam originem redire satis fuit. Quod obicitur in conuentu priorum debere Baptismum celebrari, nō est ut totam eius vim quod in parte vitiosum est, extinguat. Nam quomodo docemus quid fieri deceat ut parus sit Baptismus, omninq; inquinamento vacuus, non abolemus Dei institutionem, quamuis eam idololatræ corrumpant. Nam quomodo olim multis superstitionibus vitata esset circumcisio, pro gratiæ tamen symbolo haberi non desuit. nec Iosias & Ezechias, quomodo ex toto Israele colligerent qui defecerant à Deo, ad alteram eos circumcisionem vocarunt.

Refutantur Catabaptistarum argumenta duo. Primum.

Rom 33.

17. Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit, ut inde euincant irritū esse Baptismum, qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto: ad id postulatum respondemus. nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat non tenuisse: promissionem tamen ipsam, quando à Deo erat, statim semper & firmè veracemq; mansisse. Etiam si omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax esse non desinit: etiam si omnes perdit, Christus tamen salus manet. Fatemur ergo Baptismum pro eo tempore nō profuisse nobis huiusmodi, quando in nobis oblata promissio, sine qua Baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc ubi, Dei gratia, resipiscere cœpinus, cæcitatem nostram & duritiam cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Ceterum promissionē ipsam non euauisse credimus: quin potius siereputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubiè omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit: nunc igitur eam per fidem recipimus. Quamobrem ubi ad resipiscentiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circumcisioe nihil illi præcipit, qui impia (ut diximus) & sacrilega manu circumcisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam, ut cunq; fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis ex Domini institutione, firmum inuiolabileque semper manebat. Sola ergo resipiscentiæ conditione in fœdus restituebantur, quod semel cum illis in circumcisioe Deus percusserat: quam tamen per fœdum Sacerdotis manu acceptam, quantum in se erat, rursus polluerant.

luerant, & cuius effectum extinxerant.

13 Verum igneum sibi videntur telum vibrare, quum allegant, Pau *Act. 19. 3. 5*
lum rebaptizasse eos qui Ioannis Baptismo semel baptizati erant. Nam *Posteriorum argumen-
tum Cat. baptizata-
rum.*

si nostra confessione, idem profusus fuit Ioannis Baptismus qui nunc no- *Act. 19. 3. 5*
ster est: quem admodum illi antea peruersè instituti, vbi rectam fidem ce- *Posteriorum argumen-
tum Cat. baptizata-
rum.*
derunt, in eam sunt rebaptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctri-
na fuit, pro nihilo reputandus est: & ex integro baptizari debemus in ve-
ram religionem qua nunc primum inuicui sumus. * Nonnullis videtur, ** Vulgata solutio,
quæ non est satis
firma.*
quempiam fuisse Ioannis *κεκοινωνησεν*, qui prius Baptismo in vanam po-
tius superstitionem illos iniurasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam
sumere quòd se ignaros profusus Spiritus sancti esse confiteatur: cuius sci-
licet ruditatis nunquam discipulos à se Ioannes dimisisset. Verum nec
verisimile est Iudæos, etiam si minime fuissent baptizati, omni Spiritus
cognitione fuisse destitutos, qui tot Scripturæ testimonio celebratur.

* Quòd ergo respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est ac si ** Vera solutio. Vi-
diderent se necdum audiuisse, an gratia Spiritus, de quibus rogabantur à de Cal. in Institut.
Pau. Christi discipulis darentur. Ego autem concedo fuisse illud verum aduersus Anaba-
ptistas.*

ptizatos nego. Quid igitur sibi volunt verba, Baptizati sunt in nomine *Act. 19. 5*
Iesu? Quidam interpretantur, tantum sincera doctrina eruditos à Paulo *Act. 11. 16*
fuisse: sed simplicius intelligere malim, Baptismum Spiritus sancti, hoc est,
gratias Spiritus visibiles per manuum impositionem datas: quas Baptis-
mi nomine significari non nouum est. Quiliter in die Pentecostes, recor-
dat apostoli dicuntur verborum Domini de Baptismo ignis & Spiritus.

Et Petrus eadem sibi in memoriam rediisse commemorat, vbi gratias il-
las in Cornelium & usque familiam & cogitationem effusus vidisset. Nec
repugnat quod postea subditur, Quum imposuisset illis manus, descende-
bat Spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: sed
formam narrationis sequitur Hebræis familiarem, qui primum testimo-
niam proponunt, deinde fusiùs explicant. Quod ex ipso verborum con-
textu adinuadere quis potest. Dicit enim, His auditis baptizati sunt
in nomine Iesu. Et quum imposuisset illis manus Paulus, Spiritus sanctus
descendebat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille
fuerit Baptismus. Quod si priorem Baptismum ignorantia vitia, vel sic al-
tero Baptismo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apostoli,
qui toto post Baptismum suum triennio vix modicam synceritatis do-
ctrina periculis degustauerant. Iam & quæ inter nos flumina fuisse-
rent tot repetendis unctionibus, quor ignorantiæ, Domini misericordia,
quotidie in nobis corriguntur.

19 Mysteriorum vniuersitas & finis satis iam, nisi fallor, liquere *Capitulum summa huius
debet. Quod ad externum symbolum pertinet, vniuersam genuinam Christi
institutio valuisse quantum par erat ad cohibendam hominum auda-
ciam. Quasi enim res esset contemptibilis, ex Christi precepto, aqua ba-
ptizari, incanta est benedictio, vel potius incantatio quæ veram aquæ
consecrationem pollueret. Additus postea cereus cum chrismate: casus
flatio vero ianuam aperire visa est. Etiam autem me non spiritus & similibus
latet quam verus sit aduentus huius farraginis ongo, respue re tomen
mibi & piis omnibus fas est quicquid ad Christi institutionem addere
aust sunt homines. Quum autem videret Satan stulta mundi credulitate
abique negotio ferè inter ipsa Euangelij exordia recepras esse suas impo-
suras, ne crassiora ludibria prorupit, hinc spiritum & similes nugæ palam
in Baptismi probum effreni licentia inuectæ. Quibus experimentis dis-
camus nihil vel sanctius esse vel melius vel tutius quam vnus Christi
authoritate contentos esse. Quanto igitur satis erat omittis theatricis* *Capitulum summa huius
ius tractatus, vt p.
pescerat sect. 1.
De aquæ incantatio
ne, de ceruo, chris-
mate, & similibus
spiritus & similibus
mugis simpliciter Chri-
stus. Vnde Cal. in
Epist. de fugund. ab
hinc facis. Item in
Vna Sect. refor-
matione.
Pau. & sancti*

administrandi in Ecclesia Baptismi ratio ostenditur. pompis, quæ simplicium oculos perstringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis esset, in cœtum fidelium ipsum representati, & tota Ecclesia, velut teste, spectante & orante super eum, Deo offerri: recitari fidei confessionem, qua fit instituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptismo habentur promissiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti remitti demum cum precibus & gratiarum actione Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo authore profecta est, nullis exoticis sordibus obruta, clarissime efflgeret. Cæterum mergaturne totus qui tingitur, idq; ter an semel, an intusa tantum aqua aspergatur, minimum refert: sed id pro regionum diuersitate Ecclesiis liberum esse debet. Quamquam & ipsum Baptizandi verbum mergere significat, & mergendi ritum veteri Ecclesiæ obseruatum fuisse constat.

Hic, & sic. Et. 21, 22, ostenditur, Ecclesiæ ministrorum esse, Baptismum administrare, non priuatum hominum, ne dum mulierum. 20 Hoc etiam scire ad rem pertinet, perperam fieri si priuati homines Baptismi administrationem sibi vsurpent: est enim pars Ecclesiastici ministerij, tam huius quàm Cœnæ dispensatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuslibet mandauit Christus vt baptizarent: sed quos Apostolos constituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quem discipulos iussit facere in Cœnæ administratione quod fieri ab ipso viderant, quum ipse legitimi dispensatoris officio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplum imitarentur. Quod autem multis abhinc seculis, adeoq; ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit vt in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, nõ video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipsis quidẽ veteribus qui hunc morem vel tenebant vel patiebantur, constabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ se fert Augustinus quò dicit, Etsi laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescia an piè quisquam dixerit esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est: si autem necessitas vt gear, aut nullum aut veniale delictum est. De mulieribus potè citra vllam exceptionem sanctum fuit in Cõcilio Carthaginensi, ne baptizare omnino presumant. At periculum est ne is qui ægrotat, si absq; Baptismo decesserit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò Infantes nostros, antequam nascantur, se adoptare in suos pronuntiat Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, seminiq; nostro post nos. Hoc verbo continetur eorum salus. Nec quisquã in Deum tam contumeliosus esse audebit, vt eius promissionem est. Etui suo sufficere per se neget. Quantum damni inuenerit dogma illud malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis pauci animaduertunt: idèq; minus sibi cauènt: nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes quibus aqua tingi non cõtigit, nostra cõditio deterior est quàm veteris populi, quasi restrictior esset Dei gratia quàm sub Legge: venisse enim Christus censetur non ad implendas promissiones, sed abolendas: quando promissio, quæ tunc ante octauum diem saluti conferenda per se erat satis efficax, nunc absque signi adminiculo rata non esset.

Lib. con. epist. Par. 2. cap. 13

Cap. 100

* Obiectio, & eius solutio.

Dogma malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis. Vide sect. 22

Ex Tertulliano & Epiphano ostenditur, non licuisse mulieribus baptizare. Lib. cont. h. cres. 1.

21 Qualis verò ante natum Augustinum cõsuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Ecclesia, sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum sacerdotalis officij fortè sibi vendicet. Eiusdè rei locuples testis est Epiphanius, vbi Marcioni exprobat qd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò melat eorù qui contrã sentiunt responso, multum scilicet differre communem vsum ab extraordinario remedio quò vltima vtget necessitas: sed quum ludibrium esse pronuntians dare fœminis baptizandi licentiã nihil excipiat, satis apparet, corruptelam hanc ab eo daminari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Libro etiam tertio, vbi ne sanctæ quidem Christi matti

matri fuisse permissum docens, nullam restrictionem addit.

22 Intempestiue citatur Sefhoræ exemplum. Nam quod placatus fuit Dei Angelus postquam illa arrepto lapide filium circumcidit, inde perperam colligitur factam illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendum esset placuisse Deo quem Gentes ab Assyria traductæ erexerant cultum. Sed aliis validis rationibus probatur, in seite ad imitationem trahi quod egit stulta mulier. * S. dicerem, fuisse aliquid singulare quod in exemplū trahi non debet, ac præsertim quum usquam legatur ol. m. circumciden di speciale datum fuisse Sacerdotibus mandatum, dissimilem esse rationem Circumcisionis & Baptismi: hoc ad reservationem satis valeret. A per ta enim sunt Christi verba. Ite, tocete omnes gentes, ac baptizate. Quando eisdem consiliū Euangelij præcones & ministros Baptismi, nemo verò in Ecclesia teste Apostolo, honorem sibi vsurpat, sed qui vocatus est vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat manus. * In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur, Paulus apertè clamat esse peccatum, In muliebri iugur Baptismo multò grauius peccatur, vbi regulam à Christo traditam violari palam est, quando quidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas esse scimus Sed hoc totum omittit: à. um * Lectores attende re velim, nihil minus Sefhoræ fuisse: propositum quàm vt Deo ministerium præstaret. F. hum periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proiicit: marito sic conuiliatur, vt Deo quoque succenseat Denique hoc totum ab animi impotentia profectū esse palam est: quia Deo & marito obstrepit, quòd filij sanguinem fundere cogitur. * Adde quòd si in aliis omnibus probè se gessisset, hæc tamen est inexcusabilis temeritas quòd præsentem marito circumcidit filium, non priuato quopiam homine, sed Mose primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Israele surrexit: quod nihilo mag' ei licebat quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis. * Sed hanc controuersiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, non arcei à regno cælorum infantes quos è præsentis vitæ migrate continget antequam aqua mergi datum fuerit. Arqui iam visum est, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi nisi in eo acquiescimus, ac si per se infirmum esset: quum eius effectus neque à Baptismo neque ab vllis accessionibus pendeat. Accedit postea sacramentum sigilli instar, non quòd efficaciam Dei promissioni, quasi per se inuolida conferat, sed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde sequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, vt filij Dei tunc primū fiant qui antè alieni fuerint ab Ecclesia, sed solenni potius signo ideo recipi in Ecclesia, quia promissionis beneficio iam antè ad Christi corpus pertinebant. Proinde si in omittendo signo nec socordia est, nec cōtemptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo sumus. Multò igitur sanctius est, hanc Dei ordinationi reuerentiam deserte, vt non aliunde sacramenta petamus quàm vbi Dominus deposuit. Vbi ab Ecclesia sumere non licet, non sic illis alligata est Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini consequamur.

Exod. 4. 25
Obiectio ex Sefhoræ exemplo. Solutio prima.

* Secunda.

Matt. 28. 19
Hib. 5. 4

* Confirmatio vtriusque solutionis.
Rom. 14. 23

* Solutio tertia.

* Solutio quarta.

* Definitio questionis postea factæ. 20.
licetne alijs quæ ministris, baptizari.

* P. de baptismo cum Christi institutione & signi natura optimè congruere. CAP. XVI.

* Vide Calu. in Instructione aduersus Anabapt. artic. 1.
Tribus de causis necessariis reservationem impugnantem P. de baptismo.

QVONIAM autem hoc seculo phrenetici quidam spiritus ob pædo-baptismum graues excitant in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiam nū desinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorū furias appendicem hinc subiiciam. Quæ si cui impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quæso, secum reputet tātū esse nobis debere doctrinæ in re maxima

puritatem vñd cum Ecclesiæ pace, vt nihil fastidiosè sit excipiendū quod ad vtraque redimendam conducatur. Adde quòd disputationem hanc ita studebo componere, vt mysterio Baptismi clarius explicando non parum habitura sit momenti. *Argumento sanè in speciem fauorabili p̄dobaptismum impugnant, nulla Dei institutione fundatum esse iactando, sed hominum duntaxat audacia, prauaque curiositate inuectū, stulta deinde facilitate vsu emerè receptum. Sacramentum enim, nisi certo verbi Dei fundamento nitatur, de suo pendet. *Verùm quid si reprobè animaduersa eiusmodi calumniam falsò ac iniquè sanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Disquiramus ergo primum eius ortum. Et si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere ius so, veram Baptismi obseruationem sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius auctoritate nequaquam destitui comprobatum fuerit, cauè dum ne factos sanctæ Dei instituta conuellendo, in ipsum quoque auctorem simus contumeliosi.

*Primum argumētum. Anabaptistarum Vide & cap. 8 sect. 16.
*Responsio, P. edo baptisimum esse à Deo, non autem huiusmodi fabrefactum: quod probatur vsq; ad sect. 9. tribus rationibus.

Prima ratio, à similitudine Circūcisionis & Baptismi: hic, & sect. 3. 4. 5. at quæ probandā, & quæ consideratio petitur à promissionibus.

Vis & natura Baptismi triplex.

2 Principiò dogma est satis notum, & inter pios omnes confessum, rectam signorum considerationem, non in externis duntaxat ceremoniis sitam esse: verùm à promissione pendere potissimum, ac mysteriis spiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaque qui perdiscere voluerit quid valeat Baptismus, quot sibi spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elementis sistat. & corporeo spectaculo: sed eam potius ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic representantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, solidam Baptismi veritatem & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus: atque inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externæ asperisionis. Rursum, qui his contemptim præteritis, visibili ceremoniæ meum penitus affixam habuerit & alligatam: nec vim nec proprietatem Baptismi intelliget: neque id quidem, quod sibi aqua velit, aut quæ vsu habeat. Quæ sententia pluribus & luculentioribus Scripturæ testimoniis comprobata est quàm vt longius eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit peccatorum purgationem, quam à Christi sanguine obinemus, hic primò demonstrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione constat, per quam in vitæ nouitate regenerantur fideles, atque ad Christi societatem. Ad hanc summam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est: nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

Circūcisionem Baptisimum successisse, & simul ab ipsa institutione.

Gen. 17. 10
*Circūcisio p̄uisiōnē vitæ æternæ, ergo & remissionis peccatorum, obfigurabat

Matth. 22. 32,
Luc. 20. 38
Eph. 2. 12

*Circūcisio mortis

3 Quoniam autem ante institutū Baptisimum, eius vice, populo Dei Circūcisio erat: quid inter se differant, & quæ similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus: vnde pateat quæ sit alterius ad alterum analogia. *Vbi Dominus Circūcisionem Abraham seruandum mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: addens penes se assensum satisficientiamque esse rerum omnium, quò Abraham in unum eius, orans boni scaturiginem fore sibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumētum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & resurrectionem. Neque enim (inquit) Deus mortuorum est, sed viuentium. Quare & Paulus Ephesiis demonstrans ex quo exitu liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circūcisionis scædus admissi non fuerant, eos sine Christo, sine Deo, sine spe, extraneos à Testamenti promissionis fuisse colligit: quæ omnia scædus ipsum comprehendebat. Primus autem ad Deum accessus, primus ad immortalem vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde conficitur promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respondere. *Post

ab Abrahamo Dominus stipulatur, vt ambulet coram se in sinceritate & innocentia cordis: quod ad mortificationem pertinet seu regenerationem. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circumcisionem, Moses alibi clarius explicat, dum Israeliticum populum exhortatur ad præpatium cordis Domino circumcidendum, propterea quod selectus sit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus vbi Abrahæ posteritatem in populum sibi cooptat, circumcidi præcipit: ita Moses corde circumcidi oportere pronuntiat, enarrâs scilicet quæ sit istius carnalis circumcisionis veritas. Deinde nequis ad eam suis ipsius viribus enteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, vt multa hæc testimonia congerere non sit opus quæ sponte passim occurrunt. * Habemus ergo spirituales promissionem in Circumcisione Patribus editam qualis in Baptismo nobis datur: quandoquidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figurauit. * Præterea vt fundamentum Baptismi Christum esse docuimus, in quo vtrunque istorum residet: ita & Circumcisionis esse constat. Ipse enim Abrahæ promittitur, atque in ipso Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obfignatur, Circumcisionis signum additur.

4. Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio in qua signorū virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio Fundamentum quo istarum rerum complementum nititur, in vtroque vnum. Quæ nihil in mysterio interiore est discriminis, è quo tora sacramentorum vis & proprietas æstimanda est. Quæ testat dissimilitudo, ea in ceremonia exteriore tacet, quæ minima est portio: quum potissima pars à promissione & te signata pendeat. Itaque constitutæ licet, quicquid Circumcisioni conuenit, ad Baptismum simul pertinere, excepta visibilis ceremoniæ differentia. * Ad hanc anagogen & comparationem nos manu ducit Apostoli regula, qua omnium Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et sanè penè se palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circumcisi, quia terra Iudæis quædam erat qua se in populum familiamque Dei adoptari fiebant certiores, ac ipsi etiam vicissim nomen se Deo dare profitebantur, primus illis erat in Ecclesiam ingressus: nunc quoque per Baptismum Deo initiamur, vt eius populo adscribamur, & ipsi in eius nomen iuremus. Quæ extra controuersium apparet, Baptismum in Circumcisionis locum tubisse, vt eandem apud nos partes obeat.

5. Iam si vestigare placet an iure infantibus Baptisma communiceatur: nonne nimium illum ineptite, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obseruatione immorari velit, ad spirituale verò mysterium mentem aluerere non sustineat? cuius si qua habeatur ratio, constabit procul dubio infantibus merito administrari Baptismū, vt qui illis debeatur. Non enim Dominus solum Circumcisione dignatus est quin eorum omnium participes faceret quæ per Circumcisionem tunc signata fuerunt. Alio qui meritis præstigijs iudificatus esset populū suum, si fallacibus symbolis eos laetasset: quod solo auditu horrendum est. Difertè namque pronuntiat, Circumcisionem infanculi, loco sigilli futuram ad obfignaturam fœderis promissionem. Quod si fœdus firmum & fixum manet: Christianorum libris non minus hodie competit, quàm sub veteri Testamento ad Iudæorum infantes spectabat. At qui si rei signatæ sunt participes, cur à signo arcebuntur? si veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quæquam signum exterius in sacramento ita cum verbo coheret, vt diuelli nequeat: si tamen discernatur, vtrum, quæ se, pluri

ficacionis etiā, seu
regenerationis (v. 16
Sacramentum.
Deut. 10. 16
Deut. 30. 6

* Conclusio huius
scilicet.
* Christus fundamē-
tum Circumci-
sionis.

Quæ similia in Cir-
cumcisione, & Ba-
ptismo.

Quid dissimile.

* Anagoge à Circū-
cisione ad Baptis-
mum.
Rom. 12. 3. & 6

Quum promissio
eulom nobis, quæ
olum Israel: in Cir-
cumcisione infanti-
bꝝ, ergo nec à signo
Baptismi arcedi in-
fantes, quum sint
rei signatæ participes.

cenſebimus? Sanè quum ſignum videamus verbo ſeruire, ſubefſe illi dice-
mus, & inferiore loco ſtatuemus. Quum ergo ad infantem deſtinatur Ba-
ptiſmi verbum: cur ſignum, hoc eſt verbi appendix, ab illis prohibetur?
Hæc vna ratio, ſi nulli alii ſuppeterent, abunde ſufficeret ad conſutandos

Obiectio, de die o-
mnium qui reclamare voluerint. * Quod obicitur ſtatim fuiſſe diem Cir-
cauo Circumciſioni, planè tergiverſatorium eſt. Nos iam certis diebus non eſſe lu-
præfixo: et ſolutio.
dæorum inſtar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcun-
que nullum diem præſcribat, declarat tamen ſibi placere vt ſolenni ritu
in ſuum fœdus recipiantur infantem: quid vltra quaerimus?

Secunda ratio Pæ-
dobaptiſmi à Deo 6 Quamquam Scriptura certiorum adhuc veritatis notitiam nobis
inſtituti, ſumpta à aperit, ſiquidem euidentiffimum eſt, quod ſemel cum Abrahamo Domi-
fœdere Abrabæ, nus fœdus percuffit, non minùs hodie Chriſtianiſ conſtat: e, quàm olim
Chriſtianiſ quoque re, quàm Iudæos tum reſpiciebat. Niſi fortè arbitramur, Chriſtum ſuo ad
omnium. uentu Patris gratiam imminuiſſe aut decuſaſſe: quod ex cæta libiſtaſ-
phemia non vacat. Quamobrem & Iudæorum libiſtaſ, quòd eius fœderis
hæredes facti ab impiorum liberis diſcernerentur, ſemen ſanctam vo-
cabantur: eadem etiãtiam ratione ſancti cenſentur Chriſtianiſ liberis
liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apoſtoli teſtimonio diſ-
ferunt ab iminundo idololatrarum ſemine. Iam quum Dominus, ſtatim
poſt fœdus cum Abrahamo percuffum, ipſum in infantibus conſignari
exteriori ſacramento præceperit, quid cauſæ dicent Chriſtianiſ quominus
hodiè que ipſum teſtificentur, atque obſignent in ſuis liberis? N-que mi-
hi obicitur quiſpiam, non alio quàm Circumciſionis ſymbolo quod iam
priſdem abolitum eſt, Dominum præcepiſſe fœdus ſuum confirmari. Reſ-
pondere enim promptum eſt, ipſum, pro veteris Teſtamenti tempore,
Circumciſionem inſtituiſſe confirmando ſuo fœderi: ea verò abrogata,
manere tamen ſemper eandem confirmandi rationem quam cum Iu-
dæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri conue-
nit quid utriſque ſit commune, quid illi ſeparatum à nobis habeant. Fœ-
dus commune eſt, communis eiuſ confirmandi cauſa. Modus confirmã-
di tantum diuerſus eſt, quòd erat illis Circumciſio, in cuius vicem Baptiſ-
mus nobis ſuceceſſit. Alioqui ſi teſtimonium quo Iudæi de ſemine ſui ſa-
lute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Chriſti aduentu factum fuerit vt
obſcurior & minùs teſtata ſit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id
ſi dici non poteſt citra extremam Chriſti contumeliã, per quem infinita
Patris bonitas luculentius ac benigniùs quàm vnquam in terras effuſa
fuit, & hominibus declarata: fateri necceſſe eſt, non maligniùs ſaltem ſup-
primendam, nec minore teſtimonio illuſtrandam quam ſub obſcuris
Legis vmbriſ.

1. Cor. 7. 14

Gen. 17. 12

Obiectio aduerſus
ſecundam rationem,
& ſolutio.

Tertia probatio Pæ-
dobaptiſmi à Deo 7 Quamobrem Dominus Ieſus ſpecimen editurus, vnde mundus in-
inſtituti, ſumpta à telligat ipſum amplificandæ potiùs quàm ſimilandæ Patris miſericordiæ
Chriſti facti. adueniſſe, comiter oblatos ſibi infantem amplectitur, diſcipulo oburgãſ
qui aditu illor prohibere conabãtur: quando eos, quorum eſſet regnum
cœlorum, à ſe abducerent, per quem ſolum patet in cœlum ingreſſus.

Matt. 9. 13

Obiectio prima
ad tertiam proba-
tionem, & ſolutio.

* Verùm quid ſimile (dixerit quiſpiam) Baptiſmo cum hoc Chriſti ample-
xu: neque enim baptizãt illos narratur: ſed excepiſſe, amplexus eſt, &
illis bene precatus. Proinde ſi eiuſ exemplum imitari libet, precibus in-
fantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Chriſti geſta pau-
lò attentius reputemus quàm tale genus hominum. Neque enim hoc
leuiter eſt prætereundum quòd intentes ſibi offerri Chriſtus iubet addi-
ta ratione, Quorum talium ſit regnum cœlorum. Ac poſtea volunta-
tem ſuam opere teſtatur, dum ipſos amplexus, precatione benedictione-
que ſua Patre commendat: Si adduci Chriſto infantem quum eſt, cur non

& ad Baptismum recipi, symbolum nostræ cum Christo communionis ac societatis: si eorum est regnum cælorum, cur signum negabitur, quo velut adiutus aperitur in Ecclesiam, ut in eam cooperati. hæredibus regni cælestis adscribantur? Quàm iniqui erimus, si abigamus quos Christus ad se inuitat? si quos suis donis ornar, spoliemus? si excludamus quos ipse vltro admittit? Quod si discutere volumus quantū à Baptismo absit quod illic egit Christus, quanto tamen maiore in pretio habebimus Baptismū (quo testificamur infantes in Dei fœdere contineri) quàm susceptionem, amplexum, manuum impositionem, precationem, quibus Christus ipse præfens, & suos esse & à se sanctificari declarat? * Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nituntur, nihil quàm suam ignorantiam proouocant: arguantur enim ex eo quod dicit Christus, *Sinite venire paruulos, iā grandiuſculos annis fuisse*, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Euangelistis *ἐπίκλησά τε παιδία* nominantur: quibus verbis significant Græci Infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro Accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduersus veritatem obdurerunt. * Porro quod iactant regnum cælorum infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non ipsorum: nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ætate infantes à se non alienos? Quū iubet vt ad se infantes accedere sinantur, nihil est clarius quàm veram infantiam notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit. Talium est regnum cælorum. Quod si infantes comprehendi necessarium est, minime obscurum erit, per distinctionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

8 Nemo iam est qui nō videat, pæ lobaptismum nequaquam humanis fabricatum fuisse, qui tāta Scripturæ approbatione fulcitur. * Nec satis speciose nugantur qui obiciunt nusquam reperi, vel tantem vnum per Apostolorum manus fuisse baptizatum. Esi enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursum excluduntur illi quoties familie alicuius baptizatz incidit mentio: quis inde, nisi infans, ratiocinetur non fuisse baptizatos: Siquid valeret id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Domini interdicens essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admittas non legimus: sed enim hinc hinc regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus communicandus sit illius vsus facile iudicium est: quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem institutus fuerit, euidenter conspiciamus & infantibus nō minus competere quàm nato grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris volūtatibus manifesta fiat. * Quod autem apud simplices vulgum diffunditur, longam annorum seriem post Christi reſur- rectionem præterisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo fœdissime mentiuntur: siquidem nullus est scriptor tam vetustus qui non eius originem ad Apostolorum seculum pro certo referat.

9 Superest vt breuiter indicemus quissimam ex hac obseruatione fructus redeat. cum ad fideles qui liberos suos Ecclesiz tingendos iſtunt: tum ad ipsos qui sacra aqua tinguntur, infantes: nequis ceu inuilem ac otiosam aspiciatur. Quinquam sicut in mentem venit, pædobaptismum hoc prætextu irritere, circuncisionis præceptum à Domino pettum ludi- brio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hinc retorquetur: Sic Dominus vleſcitur eorum arrogantiam qui pro- pitius damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. * Verum aliis ænis nos instruit Deus quibus eorum stoliditas retundatur. Neque enim sancta hæc eius institutio, qua fidem: postquam eximia consolatione

* Obiectio ſecunda ad tertiam probationem, & solutio.

* Obiectio tertia, & solutio.

Conclusio tractationis à pnc. ſect. ii.

* Secundū argumētum Anabaptistarum, & eius refutatio.

Act. 16. 15. & 32

* Tertium argumētum, Anabaptistarum refutatio.

Quantū arg. Anabap. nē p. g. sit in u-
tilis pædobaptism?
R. ſp. 1. prima.

* R. ſp. 2. magnū ex
ſ. ad baptismo ſu
ſum: videt ad pæ-
tres pædobap. & ad
ipſos infantes. Tr-
us ſect. 32.

iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionem pro patēditatam confirmat, ac ratum esse declarat quòd Dominus non illi modò, sed femini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiæque sua prosequi velit, sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quum ingens se proferat Dei benignitas, primum amplissima in gloriæ eius prædicandæ materiam suppediatur, & pia prætoralæ lætitiæ non vulgari perfundit, qua simul ad redamandum tam primum Patrem vehemētius incitantur: cui propter se sollicitudo suam curæ esse conspiciunt. * Neque motor si quispiam excipiat, confirmandæ filiorum nostrorum salutis sufficere debere promissionem: quando fetus Deo visum est, qui prout imbecillitatem nostram perspectam habet, tantum illi in hac re indulgere voluit. Proinde qui promissionem de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplexantur, officij sui esse cogitent, ipsos misericordix symbolo signandos Ecclesiæ offerret: atque inde se ad certiores animare si luciam, quod præsentis oculo fœdus Domini filiorum suorum

* *Obiectio ad prius membrum responsionis secundæ, & solutio.*

* *Ipsis infantibus ratum esse suum Baptismum.*

Gen. 17. 15

Hic & sect. II. 12. 13. 14. 15. refutatur triplex argumentum aduersariorum, nõ valere ratiocinationem à Circūcisione ad Baptismum, quia magna sit dissimilitudo.

* *Primæ dissimilitudinis refutatio.*

* *Item secundæ.*

* *Duo quibus probatur non esse fœderis alterius ab altero ratæ dissimilitudinem. Primum, de signo carnali refutatur.*

Coloss. 2. 11

10 Iam argumenta discutiamus quibus sanctam hanc Dei institutionem furiosæ quædam bruxæ imperere non cessant. Principiò, quoniã similitudine Baptismi & Circūcisionis vltra modum vgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa contendunt, nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nam & res signari varias, & fœdus omnino diuersum, & appellationem puerorum non eandem esse dicunt. Atqui dum illud primum instituunt probare, Circūcisionem obtendunt mortificationis non Baptismi fuisse figuram: quod prof: cõd libentissimè illis damus Nobis enim optimè pattocinatur. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quàm Baptismum & Circūcisionem mortificationis esse signa. Hinc constituimus, in huius vicem illum esse suffectum, quòd idiplum nobis repræsentet quod olim Iudæis signabat. In asserenda fœderis differentia quàm barbata audacia Scripturam dissipant & corrumpunt: neque vno in loco, sed ita vt nihil saluum aut integrum relinquunt. Iudæos enim ad eòd carnales nobis depergunt vt pecudum similio: es sint quàm hominum. Quibuscum scilicet percussum fœdus vltra temporariam vitam non procedat, quibus data promissiones, in bonis præsentibus ac corporeis subsistant. Quod dogma si obtineat, quid restat nisi vt gentem Iudæicam fuisse ad tempus Dei beneficium saturatam (non secus ac porcorum gregem in hæræ faginant) vt æterno demum exitu petierit? Simul enim ac Circūcisionem eique annexas promissiones curamus. * Circūcisionem literale signum, promissiones eius carnales fuisse respondent.

11 Sanè si literale signum erat Circūcisio, nihilo secus de Baptismo censendum est. Quandoquidem Apostolus Coloss. 2. nihilo magis altero n altero spirituale facit. Dicit enim nos in Christo circūcisos Circūcisione non manu facta, deposito corpore peccati quod in carne nostra habitabat: quam Circūcisionem Christi vocat. Post in eius sententiæ explicationem subiungit, Nos per Baptismum Christo cõsepultos. Quid

sibi vult istis verbis nisi Baptismi complementum & veritatem, esse veritatem simul & complementum Circumcisionis, quoniam rem vnam figurent? Demonstrare enim contendit esse id Christianiam Baptismum quod antè fuerat Iudeis Circumcisio. Quoniam autem iam ad liquidum exposuimus, promissiones vtriusque signi & quæ illis representantur mysteria inter se conuenire: longius in præsens non immorabimur. Tantùm fideles admonebo, me tacente vt secum reputent an terrenum ac li-
 terale habendum sit signum cum nihil subest nisi spirituale & cœleste. Verum, ne fumos suos simplicibus vendant, obiectum vnum, quo impudē-
 tissimum hoc mendacium prætexunt, in transcursum diluemus. Certo cer-
 tius est primariæ promissiones, quibus continebatur quod sub veteri Te-
 stamento cum Israhelitis fœdus Deus sanciat, spirituales fuisse, & ad eter-
 nam vitam respexisse. Tum vicissim à Patribus spiritualiter, vt par erat,
 acceptas, quò si fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quam toto ani-
 mi aff. cta aspiciant. Interim verò nequaquam inficiamur quin sub im-
 illis benevolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis testatus sit: quibus
 etiam dicimus spem illam promissionum spiritualium fuisse confirma-
 tam. Quo modo vbi æternam beatitudinem seruo suo Abrahæ pollicitus
 est, quo manifestum fauoris sui indicium illi ob oculos subiciat, addit
 alteram de possessione terræ Chanaan promissionem. In huic modum
 accipere conuenit quæcunque genti Iudicæ terrenæ promissiones dantur
 sunt: vt spiritualis promissio, ceu caput, primas semper teneat quò illæ re-
 ferantur. Atque hæc quoniam vberius in discrimine noui & veteris Te-
 stamenti tractauimus, nunc leuius perstringo.

*Secundum, de pro-
 missionibus carna-
 libus, refutatur.

Gen. 15. 1. & 18

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abra-
 hæ sub veteri Testamento dictos qui ab eius semine originem ducerent:
 hoc nomine nunc appellati qui si lem eius imitantur. Ideo infantiam il-
 lam carnalem, quæ in societatem fœderis per Circumcisionem infereba-
 tur, spirituales noui Testamenti infantes figurasse, qui Dei verbo regene-
 rati sint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veri-
 tatis sentillam intuemur: sed in hoc grauiter peccant leues isti spiritus,
 quò i dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltra pro-
 grediendum foret, & multa inter se conferenda, in verbum vnum perti-
 naciter insistant. Vnde fieri aliter nequit quin subinde hallucinentur:
 quia in nullius rei solidam cognitionem incumbunt. Fatemur cerè car-
 nale Abrahæ semen locum ad tempus tenuisse spiritualis seminis quod
 per fidem illi inferitur. Illius enim filij nuncupamur, vtcunq; nulla cum
 illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verum si intelligunt, quod non
 obscure demonstrat, carnali Abrahæ semini nunquam spirituale Dei
 benedictionem promissam, hic verò longè falluntur. Proinde in melio-
 rem scopum collimare nos oportet: ad quem certissimo Scripturæ du-
 ctu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi semen in
 quo benedicendæ sint omnes terræ nationes: ac simul fidem dat, se illi
 & semini eius in Deum fore. Quicumque Christum benedictionis autho-
 rem sibi recipiunt, huius promissionis sunt heredes: idè quæ Abrahæ filij
 nominantur.

Tertiæ dissimilitu-
 dinis quæ duas ha-
 bet partes refuta-
 tur, hic & scct. 13.

14-15

*Prior pars tertiæ
 dissimilitudinis.

Galat. 4. 28

Rom. 4. 12

13 Quanquam autem post Christi resurrectionem, fines regni Dei
 longè latè que in quilibet nationes indiscriminatim prorogari cœpe-
 runt, vt secundum Christi sententiam, vnde quaque fideles colligerentur
 qui in gloria cœlesti accumberent cum Abraham, Isaac, & Iacob: multis
 tamen antè seculis tanta illa misericordia Iudæos complexus fuerat. Et
 quia cunctis aliis præteritis vnam hanc gentem selegerat: in qua gratiam
 suam pro tempore conueneret: peculium suum & populum acquisitum
 dicebat. Ad testandam eiusmodi beneficentiam data fuit circumcisio, Exo. 19. 5

cuius symbolo docerentur Iudæi, Deum sibi esse salutis præsidem: qua cognitione in spem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum est ei quem semel in fidem Deus acceperit? Quare Apostolus, *Rom. 4. 10* probaturus Gentiles unâ cum Iudæis esse Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iustificatus fuit in præputio. Post signum accepit Circumcisionis sigillum iustitiæ fidei, ut pater esset omnium fideliū & Præputij & Circumcisionis, non eorum qui sola Circumcisione gloriantur, sed qui sequuntur fidem quam pater noster Abraham in Præputio habuit. Annon videmus dignitate utrosque æquari? Nam ad tempus Dei decreto constitutum, pater fuit Circumcisionis. Vbi, dirato pariete (quemadmodum alibi scribit Apostolus) quo Gentes à Iudæis secernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus est illorum pater: idque citra Circumcisionis signum: quod Baptismus vice Circumcisionis habent. Quod autem nonnuatim à Abraham iis esse patrem negat qui sunt ex Circumcisione tantum, id positum est ad retundendum quorundam supercilium, qui omiſſa pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodieque refutari possit eorum vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quaerunt.

Ephes. 2. 14

14 Sed alter Apostoli locus ex epist. *Rom. 9. 7.* contra proferetur, ubi eos qui ex carne sunt, non esse Abrahæ filios docet: sed eos modò in famine censerì qui sunt filij promissionis. Innuere nanque videtur, nihil esse carnalem Abrahæ cognationem, quam nos aliquo gradu ponimus. Atenim diligentius animaduertendum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quàm non esset alligata semini Abrahæ Dei bonitas, inò quàm nihil per se conferat, eius rei documento Ismaelem & Esau profert: quibus testis non secus ac si extranei fuissent, tamen si secundum carnem germana erant Abrahæ progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Unde conficitur id quod postea affirmat, pendere salutem à Dei misericordia, qua profequitur quem illi visum fuerit: causam verò non esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeant aut glorientur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum ubi vana generis sui conscientia illos deiecit, qui tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cum Abrahæ posteritate iunctum fuerat à Deo, iunctum nullo modo fieri posse, cap. x. i, carnalem Abrahæ cognationem esse sua dignitate spoliandam dixerit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos esse Euangelij hæredes, nisi quatenus sua ingratitude, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen ut non penitus ab eorum gente cœlestis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, sanctos nihilominus appellet (tantum honoris deferret sanctæ generationi, quam Deus sacro suo fœdere dignatus fuerat:) nos verò, si cum illis componamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos: Abrahæ filios: idque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore furculus, in alienum stipitem inferatur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiarì oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & sua ingratitude effecerunt ut ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cum Euangelio bellum gerere persistant, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: ut certè nunquam inde prorsus abcessuram Apostolus testatur: quoniam sine penitentia sunt dona & vocatio Dei.

Rom. 1. 29

15 En quid valeat, & qua lance metienda sit promissio Abrahæ postulatam dacta. Proinde quanquam in discernendis regni hæredibus à spu-

ritus

Rom. 6.4 vt emoriamur, ac mortificationem istam exinde meditemur? Iam eiusdem est dexteritatis quod scēminas non esse baptizandas cauillantur, si Baptismum circumcisioni cōformari oporteat. Nam si compertissimum est circumcisionis signo testatam fuisse feminis Israelitici sanctificationem: ex eo neque dubium est quin maribus pariter ac scēminis sanctificandis datum fuerit. Sola autem masculinorum corpora ipso imprimebantur, quæ per naturam poterant: sic tamen vt scēminæ per eos, circumcisions quodammodo focæ ac consortes essent. Itaque talibus eorum ineptis procul ablegatis, in Baptismi ac circumcisionis similitudine hæretamus, quam amplissimè in mysterio interiori, in promissionibus, in vsu, in efficacia quadrare conspeximus.

* Summa præcedentium.

Aliud Anabaptistarum argumentum refutatur, & ostenditur regenerari etiam infantes, neque scilicet inter Adæ filios: quia certè perirent: hic & sec. 18.

19

1. Cor. 15. 22

Ephes. 2. 3

Psal. 51. 7

1. Cor. 15. 50

Ioh. 11. 25, &

14. 6

* Obiectio, & responsio.

Apoc. 21. 27

Ephes. 2. 3

Psal. 51. 7

Ioh. 11. 25

Luc. 1. 15

* Tergiversatio aduersariorum.

* Alterum aduersariorum suffragium.

17 Rationem quoque firmissimam obesse sibi videntur cur arce di sint à Baptismo pueri, dum causantur, non esse per ætatem adhuc idoneos qui signatum illic mysterium assequantur. Id autem est spirituales regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non potest. Itaque colligunt, non alio loco habendos quam pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint secundæ natiuitati congruentem. Atqui his omnibus vbique restagatur Dei veritas. Nam si inter filios Adæ sinendi sunt, in nocte relinquuntur: quando in Adam nihil quam mori possumus. Contrà verò Christus sibi adduci iubet. Quid itaque vita est. Eos ergo vt viuificet, sui participes facit: quò interim isti, longè abactos, morti adiudicant. Nam si tergiuecantur, non ideo perire infantes si filii Adæ reputantur, satis superque Scripturæ testimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes morti pronuncietur, sequitur nullam nisi in Christo vitæ spem restare. Quò igitur vitæ hæredes sumus, nos cum eo cōmunicare oportet. Rursum quum scriptum a sibi sit natura nos itæ Dei omnes esse obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio peapetud adhæret: è natura nostra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius potest quam carnem & sanguinem regnum Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est (quod nõ citra regenerationem fiet) tum possessionem hanc regnet æternemus. Denique si verè loquitur Christus quum se vitam esse prædicat, nos in ipsum inferi necessè est, quò è mortis seruitute afferamur. * At quomodo, inquit, regenerantur infantes, nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem respondemus, opus Dei, etiam si captiui nostro non subiaceat, nõ tamen esse nullum. Potrò infantes qui seruandi sint (vt certè ex ea ætate omnino aliqui seruatur) antè à Domino regenerati minimè obscurum est. Nam si ingenitam sibi corruptionem è matris utero secum afferunt: ea repurgatos esse oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si peccatores nascuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuisque manent, aut iustificentur necesse est. Et quid vltra querimus quum palàm ipse in dex affirmet, nullis patere in vitam cælestem ingressum nisi renatis? Atque vt obloquenturos hoc genus compeferet, documentum præbuit in Iohanne Baptista, quem in matris utero sanctificauit, quid in reliquis posset. * Nec qui hic ludunt tergiuersatione quicquam proficiunt, id semel duntaxat factum: vnde non statim consequatur, Dominum ita solere passim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantum ostendere animus est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipsa includi se non sustinet. Tantumdem habet ponderis & alterum suffragium. Vsiato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab utero, ac si diceretur, E pueritia. Sed videre perspicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluisset: nempe nondum natum, Spiritu sancto repletum iri. Ne ergo le-

gem Deo imponere tentemus quin sanctificet quos visum fuerit quo modo hunc sanctificauit, quando nihil eius virtuti decessit.

18 Et sanè ideo à prima infantia sanctificatus fuit Christus, vt ex 2. *A Christi persona probatur infantium sanctificatio.*
 tare qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnem sibi induit, in qua perfectam causa vicæ nostræ obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto conceptus fuit, vt eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si absolutissimum in Christo habemus gratiarum omnium exemplar quibus filios suos Deus prosequitur, hac quoque parte scilicet documento nobis erit, infantie ætate non vsque adeo à sanctificatione abhorrete. Vtunque, hoc tamen extra controuersiam ponimus, neminem electorum è præfenti vita euocari qui non prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. * Quod contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili semine, id est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illam Petri sententiam interpretantur, quæ fideles modò comprehendit, qui Euan. gelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini spiritualis esse regenerationis semen vnicum: sed ex eo negamus colligendum, non posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis & prompta est, quam nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne se illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

* Obiectis aduersariorum dissoluitur.
 1. Pet. 1. 23

19 At si fides, inquit, per auditum, cuius nondum vsus adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verum non animaduertunt Apostolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantum Dei œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non autem perpetuam ei regulam præstituisse ne alia vti ratione possit. Quo modo certè in multorum vocatione vsus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione nulla intercedente prædicatione, vera sui cognitione donauit. * Quoniam autem valde absurdum fore putant, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeat quæso mihi, quid periculi sit si aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò post perfuerint? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam transeant, ad contemplandam certè Dei faciem præsentissimam recipiunt. Quos ergo pleno lucis sue fulgore illustratus est Dominus, cur non ins quoque in præfente, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: præsertim si non ante exiit ipsos ignorantia, quam eripere: carnis erga stulo? Non quòd eadem esse fide præditos temerè affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem: (quod in suspenso relinquere malo) verum vt istorum stolidam arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant aut asserunt.

* Alia eorundem obiectio, cui respondeatur.
 Deut. 1. 39

* Resoluitur & alis obiectio.

20 Verum quò adhuc validiùs hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse: quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. At enim hæc tela in Deum magis quam in nos dirigitur. Si quidem & circumcissionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimoniis competissimum est. Deinde à Paulo nuncupatur sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigatur cur eam infantium corporibus insecubi

* Aduersariorum aliè obiectio diluitur, etc. & scilicet. 21

Rom. 4. 11

infferit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismi & Circumcisionis, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant. Si ad solitum cuniculum respectat, figuratos tum fuisse per infantie ætatem spirituales infantes, iam obstructa est illis via. Dicimus ergo, quum Circumcisionem pœnitentiæ fidei, que sacramentum infantibus Deus communicarit, non videri absurdam si nunc Baptismi participes fiant: nisi palam in Dei institutionem de bacchari placeat. Verum cum in Dei factis omnibus, tum in hoc quoque ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorum obrectationes relucet. Nam etsi infantes, quo circumcidebatur momento, quid sibi vellet signum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circumcidebantur in naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam adulti postea meditentur. Deniq; nullo negotio solui obiectio hæc, Baptizari in futurum pœnitentiam & fidem: quæ etsi nondum in illis formatae sunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriusque semen in illis latet. *Hæc responsione semel evertitur quicquid aduersum nos torquent à Baptismi significatione petitū. Quale est elogium quo à Paulo it. signitur, ubi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini nisi earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerso excipere licet, neq; Circumcisionem aliis quam regeneratis fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atque ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcunq; ad quatefaciendam Circumcisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. *Neque elabuntur si dixerint statum esse nobis ac fixum quod Dei autoritate certò nititur, etiam si nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pœdobaptismo debetur, etiam si aliis similibus quæ expressè Dei verbo non sunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprehensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullisq; cauillis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit de circumcidendis infantibus Dei præceptū. Si nihil absomi nec absurdi in illo fuit, nec in pœdobaptismi obseruatione quippiam absurdi notari poterit.

*Obiectio alia aduersariorum. *Coloss. 2. 12.*

Tit 3. 5

*Exceptio aduersariorum, cui occurratur dilemmate.

Absurditas ab aduersariis obiectæ eluitur.

Rom. 6. 4
Coloss. 2. 12

Galat 3. 27

Obiectio aduersariorum ex loco 1. Pet. 3. 21

21 Quam verò conantur hoc loco inurere absurditatis maculam, sic eluimus. Quæ electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo, præfenti vitæ antè demigrent quam adoleuerint, eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat, quo modo expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua Baptismi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis studium accendantur, cuius tellera se à prima statim infantia donatos esse discunt, quò eam toto vitæ decursu meditentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per Baptisimum consecelui. Nam eo non intelligit, consecelutum Christo iam prius eum esse oportere qui Baptismo sit initiandus: sed quæ Baptismo subest doctrina, simpliciter declarat: idque iam baptizatis: vt ne infanti quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnaturi sint. In hunc modum Moses & Prophetae populum admonebant quid sibi vellet Circumcisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis scribit. Eos dum baptizati fuerunt, Christum induisse. Quorsum id? Nempe vt Christo in posterum viuerent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterij intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habebendos, mox exponetur. Nec aliud statuendum est de loco Petri, in quo sibi magnum præsidium statuunt: quum dicit non esse ablutionem ad abstergendas corporis sordes, sed bonæ conscientiæ testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Contendant quidem illi ex eo nihil pœdobaptismo reliquum fieri nisi vt inanis sit fumus: nempe à quo longè seposita

repofita fit hæc veritas Verùm hallucinatione ifta identidem peccant, quòd rem temporis ordine femper figno præire velint. Nam & Circumcifionis veritas eodem conscientia bonæ testimonio conftabat. Quòd fi neceffariò præcedere debuit, nunquam infantes Dei mandato fuiffent circumcifi. Verùm ipfe bonæ conscientia testimonium Circumcifionis veritati fubefle oftendens, fimul tamen præcipiens paruulos circumcidi, ea parte in futurum tempus Circumcifionem conferri fatis indicat. Quare nihil plus in pſobapufino præfentis efficacitæ requirendum eft quàm vt fœdus cum illis à Domino petcuflum obfirmet & fanciat. Reliqua eius facramenti fignificatio, quo tempore Deus ipfe prouiderit, poftea conſequetur.

22 Neminentiam eſſe puto qui non perſpicuè cernat omnes huius notæ rationes ineras eſſe Scripturæ inuerſiones. Quæ ſuperſunt his affines, cuiſim perfequemur. * Baptiſmum in peccatorum remiſſionem dari obiciunt. Quod vbi conſeſſum fuerit, ſententiæ noſtræ abunde patrociniabitur. Peccator enim quum naſcamur, remiſſione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porro quum ſpem miſericordiæ huius ætati nõ præcidat Deus, ſed potius certam faciatur ſignum in ipſa multo neriùs præſuperetur? Quare quod in nos vibrare moliantur, hoc ita retorquemus in eos ipſos. Paruuli peccatorum remiſſione donantur: ergo ſigno priuandi non ſunt. Proſeunt ſimul illud ex epiſtola ad Ephēſios, Eccleſiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum nihil aptius citari poterat: nam inde nobis faciliſ natiſ probatio. Si teſtari Baptiſmo vult Chriſtus ablutionem qua Eccleſiam ſuam emundat, quum non videri vt ſuo in paruulis teſtimonio careat, qui in Eccleſiæ parte iure cenſentur, quum hæredes regni cœleſtis ſint nuncupati. Vniuerſam enim Eccleſiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ Nihilo fecius & ex eo quod alibi dicit, nos in Chriſti corpus per Baptiſmum eſſe inſertos, colligimus, infantes, quos membris ſuis annumerat, baptizandos eſſe, ne à ſuo corpore diſſentantur. En quo impetitur cum tot machinis in fidei noſtræ præſidia impreſſionem faciunt.

23 Iam ad ſæculi Apoſtolicæ praxin atque conſuetudinem deſcendunt, quo nemo, niſi fidem autæ pœnitentiãque proſiſſus, ad Baptiſmum admiſſus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat reſiſcendi animus, quid factu ſit opus: vt pœnitentiã primùm agant conſulit, deinde vt baptizentur in remiſſionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizati Eunuchus ille poſtulatet, reſpondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc ſibi obtinere poſſe videntur, Baptiſmum, niſi præeunte ſite ac pœnitentiã, cuiquam concedi minimè ſuſeſſe. Enimvero ſi huic rationi locum dāmus: prior locus, vbi nulla fidei mentione auudit, ſolam ſufficere pœnitentiã euincet; alter, quo pœnitentiã minimè requiritur, ſolam ſatis eſſe fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuncti, ideòque ſimul eſſe connectendos. Ego quoque viciffim conferendos dico alios locos qui ad iſtius nodi ſolutionem aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura ſententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circumſtantia pendeat. Quale in præſentia exemplum occurrit: nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate ſunt ad pœnitentiã meditantiam fidemque concipiendam idonea. Tales, niſi perſpecta eorum conuerſione & fide (ſaltem quantum hominum iudicio explorari poteſt) baptizandos eſſe fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos eſſe infantes, plus ſatis perſpicuum eſt: nam ſiquis olim ſe Iſraeli adiungebat in religionis communionem, autè & fœdus Domini edoceri & lege etudiri oportebat quàm Circum-

* Aliud obiectionem ab aduerſariis, 12 ipſos reſicitur.

Reſellitur argumētum falſò ſumptū ex Ephēſ. 5. 26

1. Cor. 12. 13

Mōdaciſ ab Ana baptiſtis prætexi præxiſ ſæculi Apoſtolicæ in denegandō infantib⁹ Baptiſmō Act. 2. 37 Act. 8. 37

cisione signaretur: quòd natione erat ἀλλοφύλος, hoc est alienigena ab Israelitico populo, quocum fœdus, quod Circuncisio sanciebat, percussum fuerat.

Gen 15.1
In adultis fides & intelligentia debet precedere Baptismi administrationem: sed in infantibus fidelium, Baptismus intelligentiam præcedit.

Gen. 17. 11

Exech. 16. 20.
& 23. 37

Epist. 2. 11

Matth. 3. 6

Aduersarij rã pe-
dò baptisni aliud
argumentum ex Io-
han. 3. 5.

Solutio argumeti,
hic & sect. 26

Matth. 3. 11

24 Quæmadmodum nec Dominus, quum Abrahamũ sibi cooptar, à Circuncisione sumit exordium, interim quòd illo signo sibi veli distimulans: verum quòd ferire cum ipso fœdus instituat, primùm denuntiat: tum deinde post fidem promissioni habitam, sacramenti facit participem Cur in Abrahamo fidem sacramentum sequitur, in Isaac filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur à quo fuerat hæc Genus alienus, eius conditiones antea perdiscere æquum est: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, secundum promissionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quòd res clariùs ac breuiùs indicetur) si fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Hæc ceterè ratio est cur aliquoties Deus infantes qui ab Israelitis oriuntur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nam filiorum haud dubie loco habet eorum filios quorum semini in patrem se fore pollicitus est. Qui verò infidelis est, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus censetur. Itaque nihil mirum si nec signo communicet, cuius significatio in eo falax inanisque foret. In eam sententiam Paulus quoque scribit, Gentes, quandiu in sua idololatria immerse fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc compendio, tota res, nisi fallor, perspicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Christi fidem amplectuntur, eos, quum hæcenus alieni à fœdere fuerint, non esse Baptismo in signandis nisi si se ac penitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis societatem patefacere solæ possunt: qui verò à Christianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem statim ac nati sunt, à Deo excipiuntur, ita in Baptismum recipiendos. Eò referendum est quòd narrat Euangelista, Baptizatos à Iohanne fuisse qui peccata sua confiterentur: quòd exemplum obseruandum hodiè que censetur. Turca enim si se ad Baptismum offerat, non temerè à nobis intingeretur nisi confessione scilicet edita qua Ecclesiæ facti faciat.

25 Ad hæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur proferunt, quibus præsentem in Baptismo regenerationem existimant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnũ Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces esse satis suscipere notum est, quo prætextu Baptismus iniciamus qui sine ipsa consistere nequit? *Primum in eo falluntur quòd Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia Aquæ nomen adiungit. Postquam enim naturæ corruptionem Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia ille renascentiam corporalem somniabat modum hic indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgandò & irrigandò fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum simpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua est. Neque hæc noua est locutio: profus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit. Qui sequitur me, ille est qui baptizatur in Spiritu sancto & igni. Quæmadmodum ergo Spiritu sancto & igni baptizare, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturæque habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quòd aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hunc esse germanũ sensum non dubito: quia cõsiliũ Christi non aliud est quàm

vt de:

vt doceat, *exuendum esse proprium ingenium omnibus qui ad cæleste regnum aspirant.* Quamquam si purè eorum more cauillare libeat, re-gerere illis promptum esse (ubi concefferimus quod voluit) Baptismum priorem esse fide & penitentia: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certum est: quæ si Baptismum sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omnis cauillis, tenenda simplex est interpretatio quam attuli, neminè, donec renouatus fuerit aqua viuâ, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei.

26 iam & ex eo explodendum esse eorum commentum palam est qui omnes non Baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis administrari Baptismum ex eorum postulato fingamus: quid puero ficti dicent qui pietatis rudimentis rite probèque imbuatur dum tinctionis dies appetit, si subita morte præter spem omnium abripi contingat? Clara est Domini promissio, *Quicumque in filium crediderit, non visurum mortem, nec in iudicium venturum, sed transiisse à morte in vitam: uondum baptizatum nullibi damnasse competitur.* Quod in eam à me partem accipi nolo perinde ac si Baptismum contemni impune posse inueterem quo contemptu violatum iri Domini scelus affirmo: tantum abest, vt excusare sustineam tantum euincere sufficit, non esse adeo necessarium, vt periisse protinus exist metur, cui eius obueniendi adempta fuerit facultas. Atqui si eorum commento assentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Christus ipse possit letur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus Baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc quam bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius loci intelligentiâ attinet, nihil tamen inde eliciunt, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

27 Sed propugnaculum omnium munitissimum in ipsa Baptismi institutione se habere gloriantur, quam ex capite Matthæi ultimo petunt, ubi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mandatum dat. Tum & ex Marci ultimo istud annectunt, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Quid vitrà (inquiunt) quaerimus, quum verba Domini aperte sonent, prius docendum quam baptizandum, & Baptismo secundum à fide locum assignetur? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno demum tricesimo baptizari voluit. Hic verò quot modis, bone Deus, & se implicat, & inscitiam suam produnt. Nam in eo iam plura quam pueriliter labuntur, quòd primum in Baptismi institutione inde deriuant, quem ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, ac si primam institutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quam neruosa tamè est isthæc argumentatio? Equidem si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, vt quoniam dictum est, *Ite, prædicate, & baptizate.* Item, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, prædicandum prius quam baptizandum: & credendum prius quam baptismum appetendum ratio cinentur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorumque Christus mandauit obseruationem? nempe quum dicatur, *Baptizate, docentes seruate quæcunque præcepi vobis.* quod idem annotauimus in illa Christi sententiâ quæ de aqua & Spiritu tege*

Resillitur eorum commentum, qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant. Vide Calvi contra articulos Theologorum Parisiensium art. 1. Itè ad Concilium Tridentinum. Item in vera Ecclesiæ formâ rat. & in Appendice. Iohann. 5. 24.

Matth. 19 14

Matth. 28 19
Argumentum quod in baptizate mentionitur sibi suppetere ex Baptismi ipsa institutione, tum ex Christi Baptismo annos nat. 30.

Mar. 16. 16.

Mat. 3. 13.

Luca 3. 23.

* Responsio prior

* Responsio posterior

Matth. 16. 16

* scilicet. 25.

neratione nuper citata fuit: nam si ita intelligitur vt postulant, illic certè ptioreni spirituali regeneratione baptismum est conuenient, quando priore loco nominatur. Non enim nos ex spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus.

28 Iam aliquantum concussa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere confidunt: veitum quia satis habet in simplicitate præsidij veritas, leuibuscuiusmodi argutiis elabi nolo. *Sed idam ergo respõsionem sibi habeant. Iotissimùm hîc à Christo de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgandum, vt vndique in regnum suum perditos antè homines, doctrina salutis celligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de his qui docè tunc recipiendè pares sint, esse mentionem. Post adiungit, tales vbi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? *Quæ* igitur hæc qua nos impertunt argumentationis erit formula? *Qui* adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptisum ergo infantibus communem facere nefas est. Non, si se rumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandum esse Euangelium iis qui sunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obiectionem struant impediendis à Baptismo infantibus.

29 At verò quo ætatis quoque palpabiles sint eorum fallacia, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis aliuentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit vt edant nisi qui laborant, nõne dignus erit qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferetèr rapit. Nihil istorum in præsentia causa maior est dexteritas. *Quod* enim ad adultam duntaxat ætatè pertinere nemo nou videt, ad infantes trahit: vt hæc quoque ætas subiaceat regulæ quæ non nisi grandioribus posita fuerat. *Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum causam nequaquam sulcit. Non ante tricimum annum baptizatus. Verùm id quidem, sed in promptu ratio est: quia tum solidum Baptisum fundamentum sua prædicatione iacere instituebat, vel potius stabilire, quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat Baptisum ergo quæ sua doctrina instituere vellet, quo maiorem suæ institutioni auctoritatem conciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, idque qua maxime decebat temporis opportunitate, nempe quum suam prædicationem auspicaretur. Denique nihil aliud conficiet, nisi Baptisum originem & exordium sumpsisse ab Euangelij prædicatione. *Quòd* si annum trice si num præterire liber, cur eum nõ obseruant: sed vt quisque eorum iudicio satis proficit, eum ad Baptisum recipiunt? *Quæ* etiam Seruetus vnus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter vigeret, iam vicesimooptimo ætatis anno ceperat prophetam se iactare. *Quis* verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequàm sit ipsius Ecclesiæ membrum.

30 Tandem obiiciunt, nõ maiorè esse causam cur infantibus Baptisus communicetur, quàm Cœna Domini: quæ tamen illis minime conceditur. *quasi verò Scriptura latè modis omnibus discrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatum, vt ex Cypriano & Augustino constat: sed meritò mos ille obsoleuit. Nam si ingenium ac proprietatem Baptismi reputamus, quidam certè est in Ecclesiam ingressus ac veluti

* *Tertia respõsio,*
& magis solida.

Similitudine cõuenientissimi illustratur tertia respõsio.
2. Thess. 3. 10.

* *Respondetur ad obiectionem illud scilicet.*
27. de Christi Baptismo annos nati 30.

Iuc 3. 23.

An abaptistarum argumentum à Cœna ad Baptisum.
* Respõsio, quæ explicat cur Cœna nõ sit administranda fidelibus infantibus, Baptisus non denegandus. Vide Augustini lib. ad Bonif. 1.

ac velut initiatio per quam in Dei populum accensumur: signum spiritalis nostræ regenerationis, per quam in filios Dei tenascimur. quum è conuerso Cœna grandiusculis a tributa sit, qui superata teneriore infantia, iam ferendo sunt solido cibo. Que distinctio perquam euidenter in Scriptura demonstratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptismum attinet, nullum ætatem delectum facit. Cœnam verò nõ omnibus perinde participandam exhibet, sed iis modò qui discernendo corpori ac sanguini Domini, qui suæ ipsorum examinandæ cõscientiæ, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ sunt idonei. Volumus apertius quippiam, quàm quod Apostolus tradit, dum exhortatur vt se quisque ipsum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane, & è calice bibat? Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus frustra expectetur. Item, Qui indignè manducat, damnationem sibi manducat & bibit non discernens corpus Domini. Si dignè participari nequeant, nisi qui sanctitatem corporis Christi riè distinguere nouerint, cur venenũ pro viuifico alimento tenellis nostris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum, in mei commemorationem facietis? Quid alterum, quod inde Apostolus deducit, quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat? Quam obsecro, ab infantibus recodationem exigimus eius rei quam sensu nõquam assequuti sunt? quam prædicationem crucis Christi, cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil istorum in Baptismo præscribitur, quare inter hæc duo signa plurimum est discriminis, quod sub veteri quoque testamento, in similibus signis animaduertimus. Circuncisio quidem quam Baptismo nostro respõdere norum est, infantibus destinata erat. Pascha verò, in cuius vicem nunc Cœna subiit, non que habet promiscuè conuiuas admittebat: sed ab iis ritè demũ edebatur qui de eius significatione rogare per ætatem possent. Si mica sani cerebri illis restaret, an ad rem vsque adeo perspicuam & obuiam cæcutirent?

1. Cor. 11. 28

1. Cor. 1. 28

Ibidem 29

31 Tametsi nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamè Seruetus non minus inter At. abaptistas, imò huius cateuæ magnũ decus, ad præuium se accingens, speciosas rationes adducere sibi visus est, breuiter diluere opere præuium erit. * Obtenit, Christi symbola, vt sunt perfecta, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui solutio est expedita: Baptismi perfectionem, quæ ad mortè vsque extenditur, perperam restringi ad vnum temporis articulum. Adde etiam, stulte primo die in homine quæri perfectionem ad quã Baptismus tota vita per continuos gradus nos inuitat. * Obiicit Christi symbola ad memoriam inflata esse, vt quisque recolat se Christo fuisse consepultum. Respondeo, quod ex capite suo confluxit, refutatione non egeret: imò quod ad Baptismũ trahit, sacræ Cœnæ propriũ esse ostendunt Pauli verba, Vt se quisque examinet, de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus rite baptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capaces. * Quod tertio adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & iram Dei manere super eos: ideoque infantes, qui credere nequeunt, iacere in sua damnatione. Respondeo, Christum illic non de generali reatu loqui quo impliciti sunt omnes posteri A. Jæ: sed tantum minari Euangelij contemptoribus: qui oblatam sibi gratiam superbe & contumaciter respuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariam rationem oppono, Quæncunq; benedicit Christus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei eximit. Quò ergo infantes ab eo benedictos esse notũ sit, sequitur à morte exemptos esse. Falso deinde citat quod nusquam legitur, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etũ demus esse scriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm hæc, prout operatur in illis Spiritus,

Locus catalogus argumentorũ, quibus imp. vs. Seruetus p. e. de baptis. imp. g. auit: & eorundẽ refutato tota hac sect.

* Primum Serueti argumentum.

* Secundum.

Ioh. 3. 36.

* Tertium.

ad obsequium formari. Atqui quod de certo numero dictum est, ad omnes æquè trahere vitiosum est. *Obiicit quartò, Quia præcedit quod animale est, expectandum esse tempus maturum Baptismo qui est spiritualis. Ego autem, etsi fateor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam damnationem, id tamen obitare nego quominus statim remedium Deus afferat. Neque enim ostêdet Seruus plures annos diuinitus fuisse præscriptos quo incipiat spiritualis vitæ rönitas. Paulo quidem teste, licet natura perditæ sint qui nascuntur ex fidelibus, supernaturali tamen gratia sancti sunt. *Allegoriam deinde profert, quòd Dauid in arcem Sion conscendens, nec cæcos, nec claudos secum duxerit, sed strenuos milites. Quid autem si parabolam oppono, in qua Deus ad cœlestæ epulum inuitat cæcos & claudes, hoc se nodo quomodo expediet Seruus? Quæro etiam annon prius cum Dauid militasset claudi & mutili. Longius tamen in hac ratione insistere superuacuum est, quã ex mera falsitate conflata, ex sacra historia deprehenditur. *Etiores. *Sequitur altera allegoria, Apostolos piscatores hominum fuisse, nõ paruulorum Ego autem quæro, quid sibi velit illud Christi, In rete Euangelij colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, respondeo, quum Apostolis iniunctum fuit docendi munus, non fuisse tamè prohibitos ab infantibus baptizãdis. Quanquam scire adhuc velim, quum *ἀνθρώπων* nominet Euangelista (qua voce absque exceptione comprehenditur humanum genus) cur infantes neget esse homines. *Obtendit septimò, Quum spiritualibus quadrent spiritualia, infantes qui spirituales non sunt, neque ad Baptismum aptos esse. Sed primò quam peruersè torquet locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quum sibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthij, eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cœlestis rudimentis adhuc imbuendi essent. Quis inde colliget, negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat? *Quòd excipit, Pascẽdos esse spirituali cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem, & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pates sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tempus examinis quod Deus in sacra Cœna diserte flagitat. *Obiicit postea Christũ vocare omnes suos ad sacrã Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere, nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam iam sunt præparati. Vnde sequitur, infantes, quos amplexu suo dignatus est, distinctò & proprio in gradu subsistere donec adolescant, neque tamen exteros esse. *Quòd excipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo, aliter pasci animas quàm externo Cœnæ esu: idèoque Christum infantibus cibum nihilominus esse, licet à symbolo abstineant. Baptismi diuersam esse rationem quo illis tantum ianua in Ecclesiam aperitur. *Rursum obiicit, bonum œconomum distribuere cibum familiæ tempore suo. Quod etsi libenter fateor, quo tamen iure definiet nobis baptismi tempus, vt probat non dari tempestiuè infantibus? *Adducit præterea illud Christi mandatum ad Apostolos, vt properent ad messem dum albescunt agri. Nempe hoc tantum vult Christus, vt Apostoli, præsentem laboris fructum cernentes, alacrius se ad docendum accingant. Quis inde colliget, solum mellis tempus Baptismo esse maturum? *Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia iudens erant Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum inscienti ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iustæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Christũ nomẽ dederant: sicuti Iudæos sub Lege Moysi discipulos esse oportuit: nemo tamen inde recte inferet extrans eos fuisse infantes quos Deus testatus est pro domesticis sibi esse.

* *Quartum.*
1. Cor. 15. 46

1. Cor. 7. 14
* *Quantum.*
2. Sam. 5. 8
Luc. 14. 21

* *Sextum.*
Matt. 4. 19
Mat. 13. 47

1. Cor. 2. 13
* *Septimum.*

* *Exceptio Seruati*
ad solutionẽ priorẽ

* *Octauum.*

* *Exceptio Seruati*
ad solutionẽ priorẽ

* *Nonum.*
Mat. 24. 45

* *Decimum.*
Iohan. 4. 35

* *Vndecimum.*
Act. 11. 16

* Ad hæc obtendit, Christianos omnes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non esse hæredes regni cœlorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse tessellam adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abstinentiam temporalem à Cœna obstatæ quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desit esse frater piorum: quannuis ad Cœnam nunquam accesserit. * Addit postea, neminem fieri fratrem nostrum, nisi per Spiritum adoptionis, qui tantum ex auditu Dei conferatur. Respondet: semper in eundem telibi paralogismus: quia præposterè ad infantes trahit quod de solis adultis dictum est. docet illic Paulus hunc ad Deo ordinatum vocationis modum, vt electos suos ad fidem adducendum illis suscitaret fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porrigit. Quis inde legem imponere ei audeat quominus atæana alia ratione infantes Christum inferat? Quòd obiicit Consellum accepto Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vtro exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunuchò & Samaritanis in quibus diuersum ordinem Deus tenuit, vt Baptismus dona Spiritus præcederet. * Decima quinta ratio plusquam insulsa dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos sermo Dei factus est: quod non competit in pueros infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum est ex eius delirijs, quod excutere nõ est præsentis loci. sed locum Psalmi torquere in tam alienum sensum, perditæ impudentiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari à Propheta deos, quia munus sustineant diuinitati sibi iniunctum. Hic verò dexter interpretis, quod de speciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, vt infantes ab Ecclesia exterminet. * Obiicit rursus, infantes non posse novos homines cenferi: quia nõ gignuntur per sermonem. Ego verò, quod sæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse in corruptibile, si quidem ad eam percipiendam sumus idonei: vbi verò nondum per ætatem nobis inest docilitas, Deum tenere suos regenerandi gradus. * Postea ad allegorias suas redit, quòd ouis & capram Lege non statim ac egressæ erant ex vicio fuerint oblata in sacrificium. Si hurgas huc trahere libet, mihi promptum est regetere primogenita omnia simulac vuluam aperuerant, fuisse Deo sacra: deinde oportuisse agnum anniculum mastrari. Vnde sequetur, virile robur minime esse expectandum, quin potius & factus recentes & adhuc teneros à Deo in sacrificia deligi. * Contendit præterea, non posse venire ad Christum nisi qui à Iohanne fuerint præparati. Quasi verò non fuerit temporariæ Iohannis officium. Sed vt hoc omittam, illa certè præparatio non fuit in pueris quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quare valeat cum falso suo principio. * Patronos tandè accersit Trismegistum & Sybillas, quòd factæ ablutiones non conueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administraretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluri Dei auctoritas, cui visum est infantes sibi consecrare ac initiare sacro symbolo cuius nondum per ætatem viam tenebant. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quòd æternam & inuiolabilem Dei Legem, quam de Circumcisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. * Vltimo loco ratiocinatur, si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimice & per iocum posse administrari. Atque de hac re cù Deo litiget, ex cuius præcepto Circumcisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptijs, vt potuerint sanctam Dei institutionem euer-

Duodecimum.

Decimumtercium.

Decimum quartum.

Act. 10. 44

Ibidem 8. 27

Iohann. 10. 35

Decimum quintum.

Decimum sextum.

Decimum septimum.

Exod. 13. 2

Exod. 12. 5

Decimum octauum.

Decimum nonum.

Vigesimum.

tere: Sed nihil mirum est reprobos istos spiritus quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum definitione ingerere: quia Deus eorum fistum & pertinaciã tali vertigine iussit vlciscitur. Cerrẽ quã debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuerit, planum me feciss: confido.

« Anabaptistas duo sceleratẽ hic mori Vide et sic. »

« Ex Anabaptista nũ hic errore, duo mala precipua. »

32 Iam nemini sobrio ambiguum fore arbitror quã temere Ecclesiam Christi concurrentes qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptismum Sed enim opere præsumptum est obseruare quid tanta ista vastitate Satan meliatur: nempe « vt singularẽ fidaciã & spiritualis gaudij fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuine gloria tantumdem delibet. Quã enim suaue pijs animis, non verbo tantum, sed oculari etiam spectaculo certiores fieri, tantum se gratiæ apud Patrem celestem obtinere vt posteritas sua illi cura sit? Hic enim videre est vt potestissimĩ erga nos patrisfamilias personam suscipit, qui ne post mortem quidẽ nostrã sollicitudinem nostri deponit quin liberis nostris consilat ac prospiciat. Annon hic exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vt tali bonitatis specimine eius nomen sanctificetur? Hoc hoc certẽ agit satã pædobaptismum tantis copiis impetando: quò scilicet restitutione ista gratiæ Dei è medio sublata, quæ per ipsam oculis nostris obuertatur promissio, sensim tandem euanescat. « Vnde non impia tantum aduersus Dei misericordiam ingratitude nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neque enim parum incitatur hoc aculeo ad eos in seruo Dei timore Legisque obseruatione educandos, dum reputamus, statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem nisi malignẽ Dei beneficentiam obscurate libet, infantes illi nostros offeramus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est, Ecclesiæ membri, attribuit.

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat.

« Connexio p. ecclie tũ cũ hoc tractatũ. »

« In quẽ sine insti- tuta sacra Cœna. »

« Partitio totius hu- ius tractatus in sua quædam membra. »

« De pane & vino sicut uere Camp: & eu illis: nos uolunt Dominus, quibus ex ver- bis ipsius int. »

POST QUAM nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantũ uiseroorum loco nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris, & de sua progenie solliciti, cõtinuo etiam uite cursu nos alendus suscipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere uoluit. « In hunc ergo finem alterũ Ecclesiæ sine Sacramentum dedit per manum uigenti Filij, spirituale epulum scilicet, ubi se Christus uiuificum esse panem testatur, quo animæ nostræ ad uerã & beatam immortalitatem pascuntur. « Quoniam uerò apprimẽ necessaria est tanti mysterij cognitio, & pro suo magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satã, vt hoc inastimabili thesauro Ecclesiam priuaret, eidem nebulas, deinde tenebras obscuratã eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ ab huius facti alimentiguitu alienarent simpliciter mientes, & nostra etiã ætate idem at tificim tentauit, ubi summam pro rudium captu complexus sumus, nõdos illos quibus mundũ illaqueare Satã molitus est, expediã. « Primò, signa sunt panis & uinũ, quæ inuisibile alimentũ, quò percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis representant. Sicut enim in Bapismo nos reuerens Deus, in Ecclesia suæ societatem inserit, & adoptione suos facit, ita diximus officũ prouidi patrisfamilias in eo præstare, quòd eibum assidue ministrat, quo nos in ea uita sustineat ac conseruet in quã nos uerbo suo genuit. Potiò uicis animæ nostræ cibis Christus est, u- deò que ad eum nos inuitat cœlestis Pater, vt eius communicatione u-

fecti, vigorem subinde colligamus, donec ad cœlestē immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanae Christi cum piis vnionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus exhibet ad modulū nostrum aptissimis: imò velut datis arctis ac tessellis tam certum nobis facit, quàm si oculis cerneretur: quia in sacratissimas quoque mentes hæc tam familiaris simili ualē penetrat, non sicut animas Christo pasce quàm panis & vinum corporalem vitā sustentant. Iam ergo habemus in quem hinc spectet mystica hæc benedictio, nempe quò nobis conferret, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum ut nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificij efficaciam in nobis sentiamus: sanguinem eius sic pro nobis semel fufum ut sit nobis perpetuus potus. Atque ita sonāt verba premissionis illic ad dicit, Accipite, hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum semel in salutem nostram iubemur accipere & comedere, ut dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel sanciuuit, quodammodo renouat, vel potius conuincit, quantum ad fidei nostræ confirmationem attinet, quoties sacrum illum sanguinem libandum nobis porrigit.

Matt. 26. 26

Mar. 14. 17

Luc. 22. 19

1 Cor. 11. 24

2 Magnam verò fiduciam ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt pie animæ, quòd testimonium habent in vnum corpus nos cum Christo colauisse, ut quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur ut nobis secure spòdere audeamus, vitam æternā nostram esse, cuius ipse est hæres: nec regnum cœlorum quo iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursum peccatis nostris nò posse nos damnari, à quorum reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit ac si sua essent. Hæc est "mirifica cōmutatio: qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd Filii hominis nobiscū factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascensum nobis in cœlum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suā nobis immortalitatem contulerit: quòd suscepta nostra imbecillitate, sua nobis virtute confirmauerit: quòd nostra in te recepta paupertate, suam ad nos opulentiā transtulerit: quòd recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, suā nos iustitiā induerit.

Ex Cœna magnus fructus fiduciam, ac suauitatis hinc nobis describitur.

"Mirifica cōmutatio Christi nobiscū.

3 Horum omnium a deo solidā habemus testificationem in hoc sacramento, ut certo statuentium sit, verè nobis exhiberi non secus ac si Christus ipse præsens aspectui nostro obiceretur, ac manibus atrectaretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis potest, Accipite, edite, bibite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quod accipere iubet, si gnificat nostrum esse: quo sedere iubet, significat vnam nobiscum substantiam fieri: quod de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de sanguine pro nobis effusum, in eo docet vtrumque, nò tam suum esse quàm nostrum: quia vniquē non suo commodo, sed in salutem nostram sumpsit & posuit. Ac diligenter quidem obseruandum est, potissimam & penè totam sacramenti energiam in his verbis sitam esse, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. Alioquin non magnopere nobis cōducere, corpus & sanguinem Domini nunc distribui, nisi in redemptionē ac salutem nostrā exposita semel fuissent. Itaque sub pane & vino repræsentantur: quo discamus non modò nostra esse, sed nobis destinata in spirituales vitæ alimentum. Id est quod antea admodum, à rebus corporeis quæ in sacramento proferantur, quadam analogia nos ad spirituales duci. Sic quum panis nobis in symbolū corporis Christi datur,

Communicatio Christi, & arctissime eius cōiunctio. Veritas, vis, efficacia, suauitas, explicatur ex ipsi Domini verbis in Cœna.

hæc statim concipienda est similitudo. Vt corporis nostri vitam panis alit, sustinet, tuetur: ita corpus Christi vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum esse cibum. Quum vinum in symbolum sanguinis propositum intuemur: cogitandum quos corpori vsus viuam afferat, vt eodem spiritaliter afferri nobis Christi sanguine repetamus: sunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare: Nam si satis perpendimus quid nobis sacrosancti huius corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: non obscure perspiciemus, hæc panis & vini attributa, secundum eiusmodi analogiam, optime illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

*Præcipua sacramen-
ta pates, promissio-
ne hæc, atque
ideo mortem ipsius
spectant.*

4 Non ergo præcipue sunt Sacramentipartes, corpus Christi simpli-
citer & sine aliori consideratione nobis porrigere: sed magis promissio-
tionem illam qua carnem suam verè cibum restituit, & sanguinem suum
potum, quibus in vitam æternam partemur, qua se panem vitæ affirmat,
de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promissio-
nem obsignare & confirmare, & quo id efficiat, ad Christi crucem mit-
tere, vbi ea promissio vere præstita & numeris omnibus impleta fuit.
Neque enim Christi ritè & salutariter vescimur nisi crucifixo dum effica-
ciam mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quod se panem vitæ
nuncupauit, non eam à sacramento sumpsit appellationem, vt quidam
peruerse interpretantur: sed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talemq.
se se præstitit, quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos di-
uinæ suæ immortalitatis consortes fecit: quum in sacrificium se offerens
maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunderet:
quam mortem suam deglutit & absorbit: quum in sua resur-
rectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in glo-
riam & incorruptionem suscitauit.

5 Restat vt applicatione id totum ad nos peruenit: id fit cum per E-
uangelium, tum illustrius per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis
suis omnibus nobis offert, & nos si se eum recipimus. Non ergo facit sa-
cramentum vt Christus panis vitæ esse primum incipiat: sed dum in me-
mortum reuocat, panem vitæ esse factum, quo assidue vescamur, eiusq.
panis gustum & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus fa-
cit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad
nos viuificandos factum esse. Deinde hanc viuificationem, æternam esse,
qua sine fine alamur, sustineamur & conferuemur in vita. Siquidem
vt panis vitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus & mortuus fuisset,
nisi nobis resurrexisset: ita nunc minime esset nisi eius nauitatis,
mortis, resurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis.

*Duo post cetera no-
bis Cœna. Itaque
non facit vt Chri-
stus panis vitæ pri-
mum esse incipiat,
sed vt vim panis il-
lius sentiamus: car-
nis scilicet eius quæ
semel ipse dedit pro
nostrâ vita, et quo
tunc suis dat.*

Ioh. 6. 15

* Duo hic cauenda.

Quod totum eleganter his verbis expressit Christus, Panis quem ego da-
bo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus haud dubie in-
nuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spiritualem animæ
vitam, quia in mortem pro salute nostra exponendum erat: nobis autem
porrigi vt vescamur, quum fide nos facit eius participes. Semel ita que ip-
sum dedit quò panis fieret, quum iam mundi redemptionem crucifigendū
exposuit: quotidie dat vbi participandum, quatenus crucifixum est, Eua-
gelij verbo nobis ostendit: vbi eam exhibitionem sacro Cœnæ mysterio
obsignat: vbi adiptum intus complet quod exterius designat. Porro no-
bis hic duo cauenda sunt vitæ aut in extenuandis signis nimij, à suis
mysterijs ea diuellere, quibus quodammodo annexa sunt: aut in isdem
extollendis inmodicè, misteria interim etiam ipsa non nihil obfcure
vt leamur. Christum esse panem vitæ, quo in salutem æternam nutrian-
tur fideles, nemo est nisi prorsus irreligiøsus, qui non fateatur. Sed hoc
non perinde inter omnes conuenit, qualis sit eius participandi ratio.

“Sunt enim qui manducare Christi carnem, & sanguinē eius bibere, vno verbo definiunt nihil esse aliud quam in Christum ipsum credere. Sed mihi expressi is quiddam ac sublimius videtur voluisse docere Christus in præclara illa concione, vbi carnis suæ manducationem nobis commendat: nempe vera sui participatione nos viuificari: quam Manducandi etiam ac Bibendi verbis ideo designauit, ne quam ab ipso vitam percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. Quinadmodum enim non aspectus, sed usus panis corpori alimentum sumit: ita verè ac penitus participem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam spirituale vegetetur. Interim vero hanc non aliam esse quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi potest. Verùm hoc inter mea & istorum verba interest, quòd illis māducare est duntaxat credere: ego credendo manducati Christi carnem, quia fidei noster efficitur eamque manducationem fructum effectumque esse fidei dico. Aut si clarius velis, illis manducatio est fides: mihi ex fide potius consequi videtur. In verbis quidem parū, sed in re nō mediocriter est discrimen. Nam etsi docet Apostolus, Christum in cordibus nostris habitare per fidem nemo tamen habitationem istam fidem interpretabitur: sed eximum fidei effectum explicari omnes sentiunt, quod per ipsam fideles consequuntur, vt Christum in se habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ se nuncupando, non tantum docere in mortis resurrectionisque suæ fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiam sui communicatione fieri, vt vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat.

6 Nec alio sensu Augustinus, quem illi patronum sibi aduocant, credendo nos manducare scripsit, quàm vt māducationem istam fidei esse, non oris indicaret. Quod neque ipse nego: sed simul tamen addo, nos fide complecti Christum non eninus apparentem, sed se nobis vnientem, vt ipse caput nostrum, nos verò eius membra simus. Neque tamè locutionem illam simpliciter improbo: sed tantum nego plenā esse interpretationem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alioqui video Augustinum hac loquendi forma sæpius usum esse. vt quum dicit libro de doctrina Christiana, Nisi manducaueritis carnem filij hominis: figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque viriliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Item quum dicit tria millia hominum, qui Petri concione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem scruenti duderāt, credendo bibisse. Verùm plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregie commendat, quòd per ipsam non minus rescipiunt carnis Christi communionem animæ nostræ quàm corpora pane quo vescuntur. Atque id ipsum est quo I alicubi scribit Chrysostomus, Christum non fide tantum, sed re ipsa nos suum edicere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum consequi intelligit: sed hoc tantum vult excludere, ne quis, dum si lem nominari audit, nullam imaginationem concepat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ solum professionis notam esse, nunc prætereo: quia satis eorum errorem refutasse mihi video: quum agerē de Sacramentis in genere. Hoc solum obseruent lectores, dum calix vocatur sœdus in sanguine, promissionem exprimi que ad firmam confirmationem valeat. Vnde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod offert, nos sacra Cœna rectè non vti.

7 Neque illi præterea mihi satisfaciunt, qui nonnullam nobis esse cum Christo communionem agnoscunt, eam dum ostendere volunt, nos Spiritus modo participes faciunt, præterita carnis & sanguinis meum

Hic ex se 6 habes Manducationē carnis Christi non esse fidē, sed fidē effectum, nec parū discriminis esse inter has sententias.

Ephes. 3. 17

Iohan. 6. 51

Sententiā Augustini nō repugnare seu perori explanationi, qua ex Chryso stomo confirmatur.

Homi. in Iohan. 23. c. 4. c. ali.

*Acto. 2. 41
Homi. 60.*

*vide c. 14. scilicet. 13
Lucæ 22. 2.*

Explicatio quorundam aliorum mirabilis Cœnæ, sed turres se quisque minus re stricta.

tionem. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent. carnem eius verè esse cibum: sanguinem eius verè esse potum: non habere vitã nisi qui carnem illam manducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinēt. Quare si vltra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi comunione[m] progredi constat: quousque pateat, & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de contrariouitio excessus verba faciam, (erit enim mihi longior cum *hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christum quoque carne sua exutum in phantasma transfigurât) si tamen vllis verbis complecti tantum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter idè fateor, ne quis eius sublimitatem infantie meæ modulo metiaur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nñmum attingulos fines, mentis sensum contineant: sed multò altius assurgere contendant, quàm meo ductu possint, nã ego ipse quoties hac de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quamquam autem cogitando animus plus valet quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaq; nihil demum restat nisi vt in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mēs plane cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententiã tamè meam exponam vt cū iurquam vt nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

* Vide initium sectio. 12.

Tantum esse Cœnæ mysteriũ, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinẽ complecti possit. vt de sect. 32.

Quousque pateat solidam Christi comunio tractatur hęc et sect. 9. ostenditur Christũ, qui ab initio fuit vniuersũ Patris verbum, carnẽ quã assumpsit, vniuersũ nobis effecisse.

* Iohan. 1. 1

Iohan. 6. 48. & 58

8 Primum omnium è Scripturis docemur, Christum ab initio viuissimum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. * Quare Iohannes nunc sermonem vitam nuncupat, nunc in ipso vitam fuisse scribit, significans illum etiam tam creaturas omnes influentem, vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subiicit, manifestatam tunc demum fuisse vitam quã assumpta nostra carne, Filius Dei se visendum oculis, manibusque palpandum præbuit. Nam etiã vitutem prius quoque suam in creaturas diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vniuersique cernebat sibi imminentem, vt spem immortalitatis reciperet, in eius verbi comunione recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitæ plenitudinem in se continere audias, in te autem ipso ac circumquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne nostra cœpit, iam non procul nobis absconditus laet, sed coram se participandũ exhibet. Quin & ipsam, in qua resider, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitæ qui de caelo descendi. Et panis quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò se vitam esse, quatenus sermo est Dei æternus qui è caelo ad nos descendit, sed descendendo vim istam in carnem quam induit, diffudisse: vt inde ad nos vitæ communicatio promoueret. Hinc & illa iam consequuntur, Quòd caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus: quibus alimentis in vitã æternã fideles educantur. In hoc ergo mira est piis eximia cõsolatio: quod vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tantum protendant quo præsentem amplectentur, & eam obtinebunt.

Quis nulli gēdũ sit carne Christi nobis esse: vt sic dicitur.

9 Etũ autem tantam à seipsa virtutẽ non habet Christi caro vt nos viuificet, quæ & prima sua conditione mortalitate obnoxia fuit & nunc immortalitate prædita per se non viuificat tamen viuifica dicitur quæ

vitæ

vitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos transmutaret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Illic enim proprie de suis dotibus differit, non quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne in qua apparuit. proinde in sua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare ostendit: ut quisquis carni suæ ac sanguini comunicarit, vitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quædam enim à fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vsus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu novam subinde largitatem illis sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuinis & inexhausti, quæ vitam à diuinitate in seipsum scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cælestem vitam aspirant? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incrementum corporis facit. Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhareat. Sed arctissimam illam societatem qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc elogio illustrauit quò dixit nos esse membra corporis eius ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem ut rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, ut eam admirari quàm explicare malit.

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neque enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nosque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorù distantia penetrare ad nos Christi carnem ut nobis sit in cibum, meminèrimus quantùm supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disiuncta sunt. Iam sacramentum carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus, non secus ac si in ossa & medullas penetraret, in Cærna etiam testatur & obligat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam spiritus sui illic profertens, quæ impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulum accumbunt. quantum à fidelibus solis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera si de animi pæ gratitudine suscipiunt. Quæ ratione dixit Apostolus, Panem quem frangimus, communionem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus, communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obiiciat quispiam: figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verum hoc posito, à symboli tamè exhibitione rem ipsam exhiberi, ritè colligemus. Nisi enim quis sal ac vocatè Deum volet, inane ab ipso symbolum proponi nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationem verè representat, minimè dubiù esse debet quin verè præter

Ioh. an. 5. 29

Similitudo aptissima, declarans quò caro Christi sit nobis verè iustificatio, tamen à seipsa.

Ephes. 1. 22. & 4. 15.

Ephes. 5. 30

Fideles verè vniuntur carne Christi, quantæcumque sit, inter eos & illæ locorum distantia.

1. Cor. 10. 15

Nota:

atque exhibeat. Atque omnino isthæc piis tenenda regula est, ut quoties symbola vident à Domino instituta, illic rei signatæ veritatem adesse certo cogitent ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolū tibi Dominus in manum porrigat, nisi ut de vera eius participatione te certiore faciat? Quòd si verum est præberi nobis signū visibile, ad ob-signandam inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, non minus corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus.

Duabus rebus constat Cœnæ mysteriū

Spiritualis veritas Cœnæ tria cōplectitur. vide sect. 33.

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè sentiunt) Iubus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita, res inuisibiles secundum imbecillitatis nostræ captum nobis repræsentant: & spirituali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dum familiariter demonstrare volo tria soleo ponere: significationem, materiam, quæ ex ea dependet, virtutem seu effectum qui ex utraque consequitur. Significatio in promissionibus est sit, quæ quodammodo sunt signo implicitæ. Materiam aut substantiam voco Christum cum sua morte & resurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iustitiam, sanctificationem, vitam per æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porro tametsi hæc omnia respiciunt, nullum tamè locum relinquo hic caulis, quasi dum fide percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promissiones, non ut in aspectu modo nudæque notitia hæreamus: sed ut vera eius communicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis confidat, nisi vera Christi ipsius communiōe in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi adeoque corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iustitia adimpleuit: quò scilicet primum in vnum corpus eū ipso coalescamus: deinde participes substantiæ eius facti in bonorum omnium communicatione virtutem quoque sentiamus.

* Vide sect. 7. vide et Calu. cōtra Theolog. Parisiens. De transsubstantiatione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quæ Romanæ curiæ artifices confirmaverūt, tractatur hic & sect. 13. 14.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas superstitio inuexit descendendo, mira enim altitua hic ludit Satan, ut mentes hominum è cœlo abstrahas, peruerso errore imbuetet, ac si panis elemento affixus esset Christus. Ac primò quidem presentia Christi in Sacramento minime talis somnianda nobis est qualem Romanæ curiæ artifices confixerunt: ac si locali præsentia, corpus Christi manibus atrectandum, atterendum dentibus, ore deglutendum sūteretur. Hanc enim palinodij formulam dixit Berengario Nicolaus Papi, quæ pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eoufque prodigiosis, ut glossæ author exclamat, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hautiant peiorem quam fuerit Berengarij, Dicit in 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multum laborat, magis tamen inclinatur in diuersam sententiam. Siquidem ut finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minime ambigimus, cœloque contineri, quo semel receptum est, donec ad iudicium redeat: ita sub hæc corruptibilia elementa tetrahere ipsam, aut ubique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritum suum Dominus largitur, ut vnum corpore, spiritu & anima, secum simus. Vinculum ergo istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis per quem quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem conspeximus radiis in terram emicantem, ad generandos, fouendos, ve-

Chrylo Ser. quod de Spiritu sancto.

getan-

gerandos eius fortis suam quodammodo substantiam ad eam traicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communem carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, ubi de nostra cum Christo participatione loquitur, vini eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficere Iulius enim ad Rom. cap. 8. Christum non aliter in nobis quam per Spiritum suum habitare differunt: quo tamen illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet, vt totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

13. Vercundius Scholastici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipsi quoque quam subtilioribus prestigijs ludunt. Non circumscriptiuè, nec corporali modo contineri illic Christum concedunt sed rationem deinde comminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt, nec alii possunt explicare. quæ tamen eò recidit, vt Christus in specie panis quam vocant, quæ ratur. Quod enim quam substantiã panis in Christum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At sic continetur in sacramento vt in cælo maneat, inquit: nec aliam quam habitudinis præsentiam statuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationem Christum fieri qui antea panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam disertè exprimi e eos non pudet. Sunt enim Lombardi verba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta consecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quam larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque verò multis conuicturis opus est vt deprehendamus quas istis verbis infidias tendere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot, non tantum hominum vulgus, sed primores quoque ipsi detenti fuerint, ac hodie in Papisticis ecclesijs detineantur, videre est. Nam de vera fide parum solliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso coheremus) modò carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verba fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

Lib. 4. Sen. dist. 22.

14. Hinc prodiit ficitia illa transsubstantiatio, pro qua hodie acrius depugnant quam pro omnibus alijs fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentia architecti poterant quomodo Christi corpus panis substantiæ permixtū foret, quum protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc signum confugeret necesse fuit, fieri conuersionem panis in corpus: non quòd proprie ex pane corpus fiat, sed quia Christus, vt sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mixtū autem est eò inficitur: imò temporis fuisse prolapsos, vt non solum repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu, monstrum illud in medium profertent. Fateor quidem nonnullos veterum Conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in externis signis substantiam, sed vt docerent panem mysterio dicatum longe à vulgari distare, ac iam alium esse, vbiq; autem clarè prædicant omnes sacramentum Cœnam duabus partibus consistere, terrena & cœlesti: ac terrenam sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garrunt, vetustatis patrocinio quod euidenti Dei verbo sepe opponere audent, in confirmando isto dogmate destituti palam est. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis seculis modò, quibus purior adhuc vigeat religionis doctrina: sed quum iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem & vinum esse: eum vt dicitur,

* Transsubstantiationis auctores, & defensores destituti vetustatis testimonio, & quo sensu quidam veterum dixerint in consecratione fieri arcanam conuersionem.

atum est, variis epithetis illa interdum insigniunt, ad commendandam mysterij dignitatem. Nam quod dicunt in consecratione fieri arcanam conuersionem, vt iam aliud sit quam panis & vinum, nuper admonui eo non significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse, quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascendum ventrem sunt destinati: quum in iis nobis exhibearur spiritualis animæ cibus ac potus. Id neq; nos negamus. Si cōuersio est, inquit isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si intell gūt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suam illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi, quam mutatio rem fieri sentiant in Baptismo. Nam Patres hic quoque mirificam cōuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spiritua-

* Transsubstantiationis defensorū obiectio, cui respondetur argumēto sumpto à Baptismo.

* Exceptio eorundē ad responsionē præcedentem & exceptionis refutatio.

lem animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. * Ac nihil, inquit, tale in Baptismo habetur quale illud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non potius de illa voce Conuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupijs quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produunt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo symbolo testari, carnem suam esse cibum. si inane duntaxat panis spectrum, non panem verum proponeret, vbi analogia vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt omnia inter se conueniant: non longius se extendet significatio, quàm nec speciem carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non esset ablutionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Eueritur ergo Sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei cœlesti respondeat.

Ac proinde petit nobis mysterij huius veritas nisi verus panis verum Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm conspicua eius promissionis testificatio quæ Iohannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ qui è cœlo descendit: panem visibilem intercedere oportet quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis petire volumus omnem fructum quem in hac parte sustinendæ nostræ imbecillitati Deus indulget iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse qui panem vnum simul participamus si spectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

15. Quod verò Sacrarum præstigijs tam sædè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutæ imaginationis causa fuit, quòd consecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio.

* Principium autem illud eos latebat, panem non nisi hominibus ad quos dirigitur sermo esse, sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod prius non erat, simulatque annexa est promissio. Exemplo similis sacramenti hoc melius liquebit Aqua è rupe profluens in deserto iusulem rei testata, & signum erat Patribus. quam nobis figurat vinum in Cœna Docet enim Paulus, eundem potum spiritua- lem eos bibisse. Atqui iumentis populi & pecori communis erat aquatio. Vnde facile colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualem usum adhibentur, non aliam fieri conuersionem quàm hominum respectu, quatenus illis promissionum sunt sigilla. * Ad hæc quum Dei consilium sit, vt iam sæpius inculco, nos commodis vehiculis iustum ad se tollere, illud impiè sua peruicacia frustrantur qui ad Christum quidem nos vocant, sed sub pane inuisibiliter latentem. Neque enim fieri potest, vt mens hominum, à locorum immensitate se expediens, ad Christum vsque

supra

1. Cor. 10. 17

Consecratio perpetua in intellectu.

* Principium in doctrina sacre Cœnæ quod probatur à scripturis.

Exo. 17. 6

1. Cor. 10. 4

* Transsubstantiationis patrum impiè frustrantur Dei consilium.

upra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos adigit ad transfigurandum Christi corpus! Bernardi quidem ætate, et si durior inualuerat loquendi ratio, transsubstantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in ore omnium volitabat, panis & vino rem spiritualem coniunctam esse in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videntur, respondent, sed nihil afferendo causæ præsentis consentaneum. Virga (inquiunt) Mosis in serpentem conuersa, quanuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgæque dicitur. Ita secundum eos æquè probabile est, quanuis in nouam substantiam transeat panis, καυχρηστικῶς, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum repertiunt inter illustre miraculum & fictitiam eorum illusionem cuius nullus in terra oculus testis est? Præstigiis luserant magi, vt Ægyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinem pollere. Prodit Moses, ac præstigii eorum fallacis, insuperabilem Dei potentiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas abscidit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt diximus: & exiguo post tempore visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quod nescitur substantiæne fuerit illa extemporalis conuersio. Spectanda etiam est allusio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuersionem quæ nulla erat: quia præstigiatores illi nihil aliud quàm tenebras spectantium oculis effuderant. Quid autem cum eo simile habent istæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eius modi? In cætatione quidem magorum oculos tantùm fuisset deceptos certum est. Quod ad Moysen, magis ambigua res est, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere serpentem, & rursum virgam ex serpente quàm induere angelos carnis corporibus, & paulò post exuere. Si eadem vel affinis esset huius mysterij ratio, esset aliquis color eorum solutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec apertè promitti nobis in Cæna carnem Christi verè esse in cibum, nisi vera externi symboli substantia respondeat. Atque (vt error vnus ex alio nascitur) locus Ieremiæ tam intus de tortoribus est ad probandam transsubstantiationem: vt referre pigeat. Conuertitur Propheta lignum positum in pane suo, significans hostium scruitia panem suum infectum esse amaritudine. Quemadmodum David simili figura cibum suum fuisse felle corruptum, & potum aceto deplorat. Isti allegoricè corpus Christi ligno crucis fuisse affixum volunt. At ita senserunt nonnulli veterum. Quasi verò nõ magis ignoscendum sit eorum infecti, & sepeliendum de decus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ sensu hostiliter adhuc cogitare.

16. Alj qui vident non posse analogiam signi & rei signatæ cõuelli quin mysterij veritas concidat, fatentur panem Cæne verè substantiam esse terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in se pati mutationis, sed sub se habere inclusum Christi corpus. Si ita sensum suum explicarent: dum panis in mysterio porrigitur, annexa esse exhibitionem corporis, quia inseparabilis est à signo suo veritas: nõ valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipsum locantes, vbiquitatem illi attingunt naturæ suæ contrariam, addendo autem Sub pane, illic occultum latere volunt: tales astutias è suis labris paulisper extrahere necesse est. Neque enim adhuc ex professõ totam hanc causam absoluere in animo est: sed tantùm vt disputationis, quæ mox suo loco sequetur, fundamenta iaciam. Volunt

* Cavillatio aduersariorum ad probandam transsubstantiationem & respõsio

Exo. 4. 3 & 7. 10.

1b: b. 12.

1 Cor. 10. 16, & 11.

26.

Act. 2. 42.

* Friuola eorundem probatio ex loco 1e rem. 11. 19.

Psal. 69. 21.

De quibusdam q. l. et substantiam signorum manere, non verbis concedunt in pane tantum, & sub pane corpus Christi locantes in locale presentium recidunt, et vbiquitatem ipsi attingunt, tractatur hic & seq. 17. 18.

ergo Christi corpus inuisibile esse & immensum, vt sub pane lateat: quia se cum eo communicare aliter nō putant, quā si in panem descendat: modum verò descensus, quo nos ad se sursum euehit non comprehendunt. Obrendunt quoscunque possunt colores: sed vbi omnia dixerunt, satis apparet locali Christi præsentia insistere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & sanguinis participationem concipere sustinet, nisi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel crassa aliqua inclusione constet.

17 Ac quo errorem semel temere susceptum obstinatè tueantur, nō dubitant aliqui ex ipsis iactare, non alias vnquam dimensiones habuisse *Magna huius sententia absurda, et quo modo excusari soleant.*

Christi carnem nisi quā longè latèque cælum & terra patent. Quod autem puer ex utero natus sit, quod creuerit, quod in cruce expansus, quod sepulchro inclusus, id dispensatione quadam factum, vt nascendi, moriendi, cæterisque humanis officis defungeretur. quod solita corporis specie post resurrectionem conspectus fuerit, quod in cælum assumptus, quod postremò etiam post ascensionem Stephano & Paulo visus: eadem id dispensatione factum, vt regem in cælo constitutum hominum aspectui pateret. Quid hoc est nisi Marcionem ex inferis excitate? Nemo enim dubitet, corpus Christi phantasma, vel phantasticum fuisse, si ea conditione fuit. * Alij paulò argutiù elabuntur, Corpus hoc quod in sacramento datur, gloriosum esse & immortale. itaque nihil esse absurdi si pluribus in locis, si nullo loco, si nulla forma, sub sacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat discipulis Christus pridie quā parere curi: annon verba sonant, mortale illud quod paulò post tradendū erat dedisse? Iam ante, inquit, suam gloriam tribus discipulis in monte conspiciendat præbuerat. Verum id quidem, sed ea claritate gustum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperiet illic duplex corpus, sed vnum illud, quod Christus gestabat, noua gloria ornatum. Quom verò corpus suum in prima Cœna distribueret, imminebat iam hora qua à Deo percussus & humiliatus, sine decore vt leprosus iaceret: tantum abest vt tunc gloriam resurrectionis præferre vellet. Et hic quanta Marcioni fenestra aperitur si Christi corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur? Quamquam si valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fateri coguntur corpus Christi in se visibile inuisibiliter latere sub panis symbolo. Ertamen qui eiusmodi portenta euomunt, ad eòs non pudet sui dedecoris, vt nos vltro atrocibus conuitiis impetant quia non subscribimus.

Acto 13. & 9. & 7.55. & 9.3

* Effugiū aliorū in simili causa.

Matt. 17. 2

Iesa. 53. 4

18 Age, si corpus & sanguinem Domini, panis ac vino affigere libet: alterum ab altero necessariò diuelleretur. Nam vt panis seorsum à calice porrigitur, ita corpus panis vnitum, à sanguine in calicem incluso, diuisum esse oportebit. Quum enim corpus in pane, sanguinem in calice esse affirmant, panis autem & vinum locorum spatiis inter se distent: nulla tergiuersatione elabi possint quin à sanguine corpus sit secernendum. Quod autem obtendere solent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sane frivolum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint. * Cæterū si oculis animisque in cælum euehimur, vt Christū illic in regni sui gloria quæramus: quemadmodum symbola nos ad eum integrum inuitant, ita sub panis symbolo pascemur eius corpore, sub vini symbolo distineti eius sanguine potabimur: vt demum toto ipso perfruemur. Nam ramentum suam à nobis sustulit, & corpore in cælum ascendit, ad dexteram tamen Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnū nec ullis locorū spatiis limitatum, nec ullis dimensio-

Aliud incommodū huus sententiæ: nec excusari posse fingimento concomitantie.

Sententiæ nostrorū ingenue & sancta expositio: hic & se

titio. 19.

fionibus circumscriptum, quin Christus virtutem suam, vbicunque placuerit, in cœlo & in terra exerat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsi suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conferret in columes, non secus ac si corpore adfuerit: quin deniq; sub ipsius corpore eos pascat, cuius communio nem Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in Cœna statuere oportet quæ nec panis elementa ipsum affingat, nec in panem includat, nec vlllo modo circumscribat (quæ omnia derogare cœlesti eius gloriæ palàm est) deinde quæ nec mensuram illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahatur, vel immensam illi magnitudinem affingat, quæ per cœlum & terram distendatur: hæc enim naturæ humanæ veritati non obscure repugnant. Itaq; inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi, nequid cœlesti Christi gloriæ derogetur: quod si dum sub corruptibilia huiusmundi elementa reducitur, vel alligatur vllisterrenis creaturis Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ mixtus consentaneus: quod si dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterùm his absurditatibus sublatis, quicquid ad exprimendam veram substantialémque corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub factis Cœnæ symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libenter recipio: atque ita vt non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt re ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligatur. * Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorum iudiciis præscripiatur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorum mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit: nihil continet vel absurdi, vel obscuri, vel ambiguum: à vera pietate & solida ædificatione non abhorret: nihil deniq; in se habet quod offendant, nisi quòd seculis aliquot, quum in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque inolitur quibuscunque potest calumniis & probis fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratiùs eam tueri & asserere operæ pretium est.

20 Porro antequam vltra progredimur, tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersariis hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis. Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauatur, leuemur, ap. issimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangelistæ, & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratias actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse, Accipite, comedite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur: vel frangitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix est sanguis noui Testamenti, qui pro multis fundetur in remissionem peccatorum. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine. * Transsubstantiationis patroni per pronomen hoc speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur consecratio, & nulla est substantia quæ demonstrari queat. Atqui si eos tenet verborum religio, quia Christus quod in manû portigeat discipulis, corpus suum esse testatus est: ab eorum fauè proprietate alienissimum est istud commetum, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis piget Christus, corpus suum asseuerat: sumpsit verò panem: quis ergo nõ intelligat, panem etiam num ostendit: ac proinde nihil absurdius quàm ad speciem transferre quod de pane prædicatur. * Alij, dum particulam EST pro transsubstantiati

Ita credendâ substantiam eadem corporis & sanguinis Domini communicatio in Cœna, vt duo quædam præcipua axiomatica non labefactentur: quod magnas afferret absurditates. vide sec. 32

* Per tam odiosa sit hæc sententia, facit regnum veteris inscitia & barbaries Sophistarum.

Piam nostrorū sententiam nõ discedere à rectis, & sancta verborum Christi interpretatione.

Matth. 26. 26

Marc. 14. 22

Luc. 22. 17, 19

1. Cor. 11. 24

* Expositio vna pronominum Transsubstantiationis.

* Altera expositio eorundem.

lenter detortam. Ideoque non est cur se verborum reuerentia mobet
 ebrandant Est enim hoc genibus ac linguis omnibus inauditum, ut ver
 bum est in hunc sensum vsurpetur, neque pro conuerti in aliud. Quan
 tum ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant esse Chri
 sti corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestius loquuntur, quã
 quam præcisè vrgent literam, Hoc est corpus meum postea tamen desle
 ctunt à rigore: ac tantundem valeat dicunt atque corpus Christi esse cum
 pane, in pane, & sub pane. De re ipsa quam affirmant, aliquid iam atti
 gimus, & mox plura adhuc dicenda erunt: nunc tantùm de verbis dispu
 to, quibus se constringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia
 signum sit corporis. Arqui si tropum omnem refugiunt, cui à simplici
 Christi demonstratione transiliunt ad suas loquutiones longè diuersas?
 multum enim differunt, panem esse corpus, & corpus esse cum pane.
 Sed quia videbatur fieri non posse: ut simplex hæc propositio staret, pa
 nem esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi
 tentarunt. * Alij verè audacioris asserere non dubitant, propriè lo
 quendo, panem esse corpus: atque hoc modo verè se literales esse probant.
 Si obiicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id qui
 dem, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negan
 do: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna.
 Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemento ca
 duco & corruptibili, quòd sit Christus. Quare iam ex his idem ne valeant
 dux istæ propositiones, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi
 corpus. Si diuersas esse concedant (quod ab inuitis extorquebitur) respon
 deant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, nisi quòd sacra
 mentali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non
 subiti communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omni
 bus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas &
 Paulus calicem dicunt Testamentum in sanguine, annon idem exprimi
 mant quod priore membro, vbi panem nominant corpus? Eadem certè
 religio fuit in vna parte mysterij, quæ in altera: & quia obscura est bre
 uitas, sensum melius elucidat longior sermo. Quoties ergo ex verbo vno
 contendunt, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis commodam in
 terpretationem afferam esse Testamentum in corpore. Quid enim? an
 quærendum erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamè
 huc tendo, ut quicquam delibem de ea quæ concessus sum corporis Chri
 sti communicatione: stultam modò peruectiam, qua tam hostiliter lit
 tigan de verbis, refellere propositum est. Panem, auctoribus Paulo &
 Luca, corpus Christi esse: intelligo: quia scædus est in corpore. Quod si im
 pugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. * Vtunque
 verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè in
 telligere aulint quæ sunt apertè dicta non est tamen hic satis iustus præ
 textus cur omnes quæ contrà chircimus rationes ita respuant. Interea
 quale sit istud, In Christi corpore & sanguine Testamentum, ut iam ad
 monui, tenere cõuenit: quia non aliter prodesset nobis scædus sacrificio
 mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum
 cum Christo coalescimus.

21 Rest. t igitur ut propter affinitatem quam habent cum suis sym
 bolis res signatæ, nomen ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo:
 figuratè id quidem, sed non sine aptissima analogia. Allegorias & para
 bolas omitto, nequis subterfugia me querere, & extra præsentè causam
 egredi causetur. Dico metonymicè istè hunc sermonem, qui vsitatus
 est passim in Scriptura, vbi de mysterijs agitur. Neque enim aliter accipe
 re possis quod dicitur, Circûcisionera esse scædus, agnum esse traditum,

* *Alicorū expeditio
 in verbis Christi quæ
 negant transsubstantia
 tionem, sed esse
 contendunt corpus
 Christi in pane,
 &c.*

* *Ahorum eiusdẽ
 sententia audacior
 sermo: cuius absur
 ditates demonstrã
 tur euidentiſſimis
 argumentis.*

Luc. 22. 20

1. Cor. 11. 25

* *Nostorum expo
 sitio nihil detrahit
 de vera corporis
 Christi communica
 tione in Cœna.*

* *Hic et scilicet. 21.
 eorum obiectiones
 refutantur, qui ver
 borum Christi reue
 rentia tangi se præ
 texunt: et ostendi
 tur subesse metony
 miam.*

sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua proflebat, fuisse Christum, nisi erat. statim dictum accipias. Nec modò à superioribus ad inferius nomen transfertur: sed contrà, etiam rei signatæ

Exod. 17. 6

tribuitur nomen signi visibilibus: vt quum dicitur Deus apparuisse Mofi in rubo: atca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus sanctus. Nam etiã est nra symbolum à re signata differt, quòd hæc spiritualis est & cœlestis, illud corporeum & visibile: quia tamen rem cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantùm ceu nuda & inanis tesseræ, sed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipsum iure competat? Quòd si humanitas excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potius quàm notæ præsentium, quas etiam ipsas fallaciter sæpissimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo sunt instituta, multa maiori ratione rerum nomina mutantur quarum & certam, minimèque fallacem significationem semper gerunt, & adiutæ habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procluis vltio citò que sit deductio. Desinant namque aduersarij insulas facietas in nos congerere, Tropistas vocando: quando ex conuuni Scripturæ vsu sacramentalem loquendi modum exponimus. Nam eum in multis sacramenta simul conueniunt, tum in hac metonymia quædam est ipsis omnibus inter se conuunitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christum fuisse

Exod. 3. 2

Psa. 84. 8, & 42. 3

Matt. 3. 16

Apostolos docet, quòd visibile symbolum foret sub quo spiritualis ille potus verè quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur, quando symbolum est quo veram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensu vel loquutus est Augustinus: inquis hoc aspernetur tanquam nouum commentum. Si sacramenta (inquit) quædam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non habent, vtique sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundùm quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuum foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quòd morè di sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodium. Friuola autem tergiuersatio est, vbi docet Augustinus frequentem ac triam esse metonymiam in mysteriis, non fieri mentionem Cœnæ: quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciem non liceret, nec valeret argumentum. Omne animal motu præditum est: ergo bos & equus motu præditus est. Quæquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, vbi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quum signum daret corporis sui: contra Adimatam Manichæum cap. 12. Et alibi in Psal. 3 Mutada (inquit) Christi patientia, quòd Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

1 Cor 10. 4

Epist. 23 ad Romif.

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantùm verbo insistat. H O C E S T, quasi mysterium hoc ab omnibus aliis separet, facilis solutio est Verbi substantiuui tantam esse emphasim dicunt, vt nolum schema admittat. Quod si illis concedimus, nempe in verbis Pauli substantiuum verbum legitur, vbi panem vocat *καταξω* corporis Christi. Aliud autem est communicatio quàm corpus ipsum. Imò ferè vbi de sacramentis agitur, idem verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus mecum Agnus hic erit vobis Pesach. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuisse Christum, cur illis minùs emphaticum est eo loco substantiuum verbum quàm in Christi sermone? Respondeant etiam, vbi dicit Iohannes, Non-

Falso asseri, nullum
schema admittenda,
vbi cunq; reperitur
verbum substantiuum,
ostenditur exemplis.

1. Cor 10. 16

Gen 17. 13

Exod. 12. 43

1 Cor 10. 4

Iohan. 7. 39

dum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus: quid vult
 leat substantiuum verbum. Nam si regula suæ affixi manent, abolebitur
 æterna Spiritus essentia, quasi initium acceperit à Christi ascensione. Re-
 spondeant demum quid significet illud Pauli, Baptismum esse lauacrum
 regenerationis & renouationis: quem constat multis esse inutilem. Sed
 nihil ad eos refellēdos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiam esse Chri-
 stum Nam similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Chri-
 stus: vbi nō intelligit vnigenitum Dei Filium in se, sed in membris. * His
 iam me adeptum esse arbitror, vt sanis & integris hominibus forteant
 hostium nostrorum calumniam, dum spatigant, si tē nos abrogare Chri-
 sti verbis: quæ nos non miuūs obediēter amplectimur quàm ipsi, & ma-
 iori religione expendimus. Imò supina eorum securitas iudicio est non
 magnopere eos curare quid voluerit Christus, modò clypeum illis sup-
 pediter ad tuendam obstinationem: sicuti nostra disquisitio testis esse
 debet quanti sit nobis Christi auctoritas. Odiōse iactant, humanum sen-
 sum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore
 protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis iurant, magna ex
 parte iam planum feci, & clariùs deinde liquecet. Nihil ergo nos im-
 pedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud an-
 nuerit, acquiescamus. Tantùm hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu
 sciscitari.

* Nostrorum sententiam nihil derogare reuerentiæ verborū Christi: nec sequi sensum hominis.

Si nunquā liceat à litera discedere in Scripturis, magis sequuntur opinioinum absurditates.

* Illorum obiectio in eos ipsos retorquetur.

*Ioh. 14. 5. 8.
 & 16. 17*

* In verbis præcise insistentiū sine interpretatione error nō potest effugere alterutrum ex duobus absurdis.

23 Verant boni isti magistri, vt literati appareant, vel tantillum à litera discedere. Ego contrā, vbi Scriptura Deum nominat vitum bellicosum: quia sine trauisione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparationem. Et sanè non alio prætextu molesti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, nisi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim absurditatum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obicere? * Quod obiciunt, nō esse verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, ænigmaticè loquutum esse: vel obscure, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud dubiè fuissent re tam prodigiosa. Eodem fetè momento narra Iohannes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptant quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cœlesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub conspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quòd ergo panem sine dubitatione edendo, cõsumsum suū testantur, hinc apparet eodem quo nos sentio accepisse Christi verba: quia illis occurrit quod in mysteris non debet videri in solis, nomen rei signatè signo transcribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis consolatio, vt nobis est, nullo ænigmate implicita: nec aliud cauē est cur à nostra interpretatione quidam resiliant, nisi quòd eos excacauit Diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras sibi fingant vbi obuia est concinnæ figuræ interpretatio. * Præterea si in verbis præcise insistentur, petperam aliud fecerunt de pane prædicaret Christus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat sanguinem: aut confusa erit batologia, aut erit partitio quæ corpus à sanguine diuidat. Imo tam verè dicitur de calice, Hoc est corpus meum, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim

vicissim poterit, panem esse sanguinem. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel usum instituta sint symbola: fateor id quidem: sed in terea minimè se expedient quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinem, & vinum corpus. *Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedant panem & corpus, asserere tamè alterù de altero propriè & sine figura prædicari: ac si quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & amen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & conuitiis victoria illis sita esset Christum accusari mendacij dicunt, si queritur verborum interpretatio. Iam leæoribus iudicare promptum erit quàm iniustam nobis iniuriam faciãt illi syllabarù aucupes, dum simplices imbuunt hac opinione, fidem nos detrahere Christi verbis, quæ furiose ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonstrauimus.

24 Sed non potest huius mendacij infamia penitus abstergi nisi diluto altero crimine: nos enim rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentie quàm naturæ ordo patitur, & distat communis sensus A tam improbis calumniis prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quæ satis dilucidè ostendi, m hoc mysterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subicere. Obsecro, an ex physicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cælo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc cæli virtus vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi caruem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapitur in admirationem arcanæ Dei potentie. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fabricant, quo sublato euanescit Deus ipse cum sua potentia. Lectores iterum admonitos cupio vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeãtne à sensu communi, an verò si dei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christum tam externo symbolo quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit mulea subesse miracula, plusquam stupidus est: quando nihil magis præter naturam, quàm vt vitam spiritualem & cælestem animæ mutentur à carne quæ originè suam è terra accepit, & quæ morti fuit subiecta: nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio distitas ac remotas, in tanta locorum distantia non solum coniungi, sed vniri, vt alimentum percipiant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposteri homines inuidiam putida calumnia nobis facere, ac si de immensa Dei potentia malignè aliquid restringeremus. Ipsi enim vel nimis stultè errant, vel improbe mentiuntur. Non enim hic queritur quid Deus potuerit, sed quid voluerit. Affirmamus autem id factum esse quod illi placitum erat. Placuit autem Christum fratribus per omnia similem fieri excepto peccato. Quælis est nostra caro? nõnne quæ certa sua dimensione constat, quæ loco continetur, quæ tangitur, quæ videtur? *Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eisdem plura diuersi que loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas vt carnem faciat simul esse & non esse carnem? Perinde ac si iustes vt lucem faciat simul esse lucem & tenebras At lucem vult esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: sed quum exigis vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem sapientie Dei peruertis? Carnem igitur carnem esse oportet: spiritum, spiritum: vnum quodque quæ à Deo lege & conditione creatum est. Ea verò est carnis conditio vt vno certòque loco, vt sua dimensioe, vt sua forma cõstet. Ea conditione carnem induit

*Hanc festentiam pugnantia dicere.

Falsum esse, nos rationem humane nimis esse addictos: quum potius doctrina nostra fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Vide circa me di. in sect. 25

Hebr. 4. 15

*Obsecro potentiam Christi carnem pluribus simul in locis: eius solutio.

Epist. ad Dardanū. Christus, cui, teste Augustino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abstulit.

*Alia eorundē obie-
ctio, & eius solutio.* 25 Excipiant, se verbum habere quo palam facta est Dei voluntas: nempe si illis conceditur, donum interpretationis ex Ecclesia profligare quod lucem veritatis afferat. Fateor illos habere verbum: sed quale olim An-

1. Cor. 15. 47

Philip. 2. 7

thropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent: quale Marcion & Manichæi, quum fingent Christum corpus vel cælestis, vel phantasticum. Citabant eorum testimonia, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è cælo cælestis. Item: Christus seipsum ex inaniui: forma serui accepta, & similitudine expertus ut homin. Verum crassi comitatores nullâ Dei potentiam esse existimant, nisi in nullo in cerebris suis fabricato euertant totus ordo nature: quod potius est Deum circumscribere, vbi figuris nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo eum verbo simpliciter corpus Christi in cælo visibile esse, latere autem inuisibile in terra sub innumis panis fructibus: Dicent necessitate in hoc flagitare, ut Christi corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem eum ex Christi verbis elicere libuit, suo ipsorum præiudicio abiecti, necesse habuerunt argutiam hac excudere, cui reclamant tota Scriptura. Quicquam verò à nobis inminui de potentia Dei, vsque eo falsum est ut nostra doctrina apprimè magnificum sit eius: logium. * Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respicimus quod secundum communem sensum difficile est creditu, licet or: Christi promissum fuerit: iterum respon-

* Vide initium sec.

24

Iacob. 1. 21

deo quod nuper, nos in fidei mysteriis sensum communem non confutere, sed placida docere & spiritu mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectum è cælo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant nos utilem moderationem sequi non desiteor. Illi auditis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimū imaginantur. Vbi autem ex hoc commento emergunt sædæ absurditates, quæ iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentis Dei: ut hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hæc ipsius voce contenti, Hoc est corpus meum. Nos verò, ut in tota Scriptura. sanam huius loci intelligentiam non minore obedientia quam cura consequimur: neque præpostero seruiore temerè arripimus & sine ductu quod primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione a thibira, sensum amplectimur quem Spiritus Dei suggerit: quo freti, despiciamus ex alto quicquid terrenæ sapientis contrâ opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeant. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò uestas esse nobis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

Luc. 1. 34

*Corpus Christi finitum esse, & cælo comprehendis, probatur
dificultis repugnantium tergiversationibus, hic & scilicet.*

27

Iob. 14. 12. 28

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit: quam vbi didicerint, quam posuimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptam esse, eiusque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planum faciam. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradidit huiusmodi esse, ac cælo comprehendit vsque ad vltimum diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, secum ab ipsis eieci. Quis dicit Christus se abiturum relicto mundo, excipiant, discessum illum nihil aliud esse quam mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum suppendo, ut loquuntur, absentis suæ defectum: quando in illius locum non succedit, nec rursum ascendit Christus ipse ex cælesti gloria, ut conditionem mortalis

mortalis vitæ susciperet. Ceterè aduentus Spiritus & ascensus Christi anti-
thera sunt: idèò que fieri non potest vt eodem modo secundùm carnem
nobiscum habuerit Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quod discretè
exprimit, secum discipulis non semper fore in mundo. Hoc etiam di- *Matt. 26. 11*

ctum pulchre tibi dilucere videntur: quasi neget Christus se pauperem &
miserum semper fore, vel necessitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui
circumstantia loci palàm reclarat: quando non agitur de egestate & i-
nopia, vel misero terrenæ vitæ statu, sed de cultu & honore. Vnctio disci-
pulis non placebat, quòd putarent superuacuum & inutilem esse sum-
ptum, & luxuriæ æthnem: idèòq; in pauperes impensum maluissent pre-
tium illud, quod malè profusum fuisse putabant. Respondet Christus se
non semper fore præsentem, vt tali honore colatur. Nec aliter exposuit
Augustinus, cuius hæc minime ambigua sunt verba, *Quam diceret Chri-*
stus, Me non semper habebitis vobiscum, loquebatur de præsentia corpo-
ris Nam secundùm maiestatem suam, secundùm prouidentiam, secun- *Tract. in Iohã. 50*

dùm ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est,
Ecce, ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi: secundùm *Matt. 28. 20*

carnem verò quam Verbum assumpsit, secundùm id quòd de Virgine na-
tus est, secundùm id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus,
quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro
conditus, quòd in resurrectione manifestatus: Non semper habebitis me
vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundùm corporis præsen-
tiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & deducentibus eis videndo
non sequendo ascendit. Non est hic: ibi enim sedet ad dexteram Patris.

Et tamen hic est: quia non recessit præsentia maiestatis. Aliter secundùm
præsentiam maiestatis, semper habemus Christum: secundum præsentiam
carnis rectè dictum est, Me autem non semper habebitis. Habuit enim
Ecclesia secundùm præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, o-
culis non videt. Vbi (vt hoc quoque breuiter annotem) tribus modis eum
nobis præsentem facit, maiestate, prouidentia, ineffabili gratia, sub qua
mirificam istam corporis & sanguinis eius communionem comprehen-
do: modò Spiritus sancti virtute fieri intelligamus, non fiduria illa corpo-
ris ipsius sub elemèto inclusione. Siquidem carnem se habere & ossi Do-
minus noster testatus est quæ palpari & videri possent. Et Abire ac As-
cendere, non speciem ascendentis abeuntisque dare significant, sed verè
id facere quòd verba sonant: Ergone, dicit quispiam, certam cæli regio-
nem Christo assignabimus? Ego autem cum Augustino respondeo, curio *Lib. de fide & sym*
sillimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modò tamen in cælo *bo. cap. 6*

esse credamus.

27 Quid verò, toties repetitum ascensus nomen, annon migratio-
nem ab vno loco in alterum significat? Negant: quia per altitudinem
secundùm eos tantùm notatur imperij maiestas. Sed quid ipse ascendi mo-
dus: annon spectantibus discipulis in sublime euehitur? annon clarè nar-
rant Euangelistæ receptum fuisse in cælos? Excipiant acuti iusti Sophistæ,
nube interposita subiectum fuisse è conspectu: vt discerent fidelis non
fore postea in mundo visibilem. Quis vero non deberet potius momè *Act. 1. 9*
to euanescere, vt fidem faceret præsentia inuisibilis: vel nubes eum col-
ligere non debuerit antequam pedem traueret. Dum verò sublimis fer-
tur in ærem, & subiecta nube se amplius in terra querendum non esse
docet, turò colligimus domicilium nunc ei in cælis esse: sicut etiã asserit
Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admovent Angeli *Marc. 16. 19*
discipulos, frustra eos in cæli suspicere: quia Iesus qui assumptus est in *Luc. 24. 51*

cæli, sic veniet quemadmodùm eum viderant ascendere. Hic quoq; fiet
et, vt sibi videntur, tergiuersatione effugiunt sanæ doctrinæ aduersarij,

Philip. 3. 20

uenturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illi præsentiam insinuèr, ac non simpliciter discipulos faciant oculos testes ascensus, nequa superfit dubitatio: perinde ac si dicerent, Vobis videntibus in cœlû receptus, cœleste sibi imperium assuit: superest vt patietur expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cœlum ingressus non est, vt illud solus occupet, sed vt secum vos & omnes pios colligat.

*Dogma locantissimum
corpus Christi in pa-
ne, non inuari. Au-
gustini testimonij,
aut Scripturæ au-
thoritate, probatur
hic, & sec. 29. 30.
31.
Ad Bonif epist. 25*

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragiis nihil pudet illud ornare, ac præsertim Augustini: quàm peruersè id conentur, punicis expedim. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere: ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Augustino quidem congeram quæcumque ad rem facerent: sed contentus ero paucis ostendere, sine cõtrouersia totum esse nostrû. Quod aduersarij, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, passim in eius libris occurrere, carnem & sanguinem Christi dispensari in Cœna, nempe victimam semel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiam, vel sacramentum corporis. Cæterum quo sensu voces Carnis & Sanguinis vsurpet nō est quòd longo circuitu quæramus: quando seipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine rerum quas signant nomina accipere: idòque secundum eundem modû sacramentum corporis esse corpus. Cui conciniscit alter locus satis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, quum signum daret. Item in obiectant, diserte scribere Augustinum, corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem sensu quo consumi affirmat: quia vtrunque simul coniungit. Nec obstat quod dicit, peracto mysterio panem consumis: quia paulo antè dixerat: quia hominibus hæc nota sunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere: tanquam mira, non possunt. Nec aliò spectat quod aduersarij nimis inconsideratè ad se trahunt, Christum se quodammodo portasse manibus suis, quum panem mysticum discipulis porrigeret. Nam aduerbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane inclusum. Nec mirum: quando alibi aperitè contendit, corpora, si il-

*Contra Adimantem
M. nic. li. 12.
Ib. 3. de Trinitate
cap. 10.*

In Psal. 33

Epist. ad Daculanû.

lis tolluntur spatia locorum, nusquam fore: & quia nusquam erunt, pœnitentis non fore. Ieiunia est cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus specialem virtutem exercit: quia de Christi carne mota erat quæstio, & sanctus vir ex professione respondens, Immortalitatem, inquit, carni suæ dedit Christus, auram non abstulit. Secundum hanc formam non putandus est vbiq; diffusus: cauendum enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens vt quos in Deo est sit vbiq; vt Deus. Subiicitur innox ratio, Vna enim persona Deus & homo est, & virumque vnus Christus: vbiq; per id quod est Deus, in cœlo per id quod est homo. Cuius socordix fuisse non excipere Cœna: mysterium, rem adèò seriam & grauem, siquid doctrix quam tractabat: illic fuisse aduersum? Et tamen si quis attente quod paulo post sequitur legit, reperiet sub illa generali doctrina Cœnâ quoque comprehendendi, Christum vni genitum Dei Filium, eundemque Filium hominis, vbiq; eorum præsentem esse, tanquam Deum: in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cœli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendum, corpus eius è cœlo non eliciat: quod certè facturus erat, si corpus Christi verè cibus nobis non esset nisi sub pane inclusum. Alibi dicens quomodo fideles Christum nunc possideant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramentû, per altaris cibum & potum. Quàm rectè superstitiosum ritum inter symbola præsentix Christi numeret,

Ysa. 50. in Iohâ.

*Signû crucis, ritus
superstitiosus.*

meret, non disputo: sed qui præsentiam carnis comparat crucis signo, factis ostendit se Christum bicorporem non fingere, ut occultus sub pane lateat qui in cælo visibilis sedet. Quod si explanatione indiget, continud post illic adiungitur, Secundum præsentiam maiestatis nos semper habere Christum: secundum præsentiam carnis rectè dictum esse, Me non semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ego vobiscum sum vsque ad cõluminationem seculi Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tandem ad maiestatem restituitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutèque discernitur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quod reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, ut futurus sit cum illis præsentia spiritali: vbi clarum est, carnis essentiam distingui à Spiritus virtute, quæ nos Christo coniungit, locorum alioqui distantia procul distitos. Eodem loquendi genere læpius vitur, ut quum dicit, Venturus est ad viuos & mortuos præsentia eidem corporali, secundum fidei regulam sanamque doctrinam: nam præsentia spiritali ad eos utique erat venturus, & cum tota Ecclesia futurus in mundo vsque ad consummationem seculi. Ergo ad credentes dirigitur hic sermo, quos seruare iam cõperat præsentia corporali, & quos relicturus erat absentia corporali, ut eos cum Patre seruaret præsentia spiritali. Corporale accipere pro visibili, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentie: & addens, Cum Patre seruare, clarè exprimit gratiam suam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

29 Et quoniam tantum fiducia ponunt in hac latebra præsentia inuisibilis, aedum videamus quàm bene in ea se occultent. Primò syllabam non proferent ex Scripturis, qui probent inuisibilem esse Christum: sed pro confesso sumunt quod nemo sanus illis dabit, non posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertum panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscum litigant: tantum abest ut principij locum obtineat. Ac dum ita garrunt, coguntur duplex facere Christi corpus: quia in se visibile est in cælo secundum eos, in Cœna autem speciali dispensationis modo inuisibile. Quàm verò bellè hoc conueniat, tum ex alis Scripturæ locis, tum Petri testimonio facile iudiciū est. Dicit Petrus oportere Christum cælo capi vel comprehendendi, donec iterum adueniat. Docent isti vbi que locorum esse, sed absque forma. * Excipiunt, iniquum esse naturam gloriosi corporis subicere communis naturæ legibus. Atqui Serueticum illud delictum (quod pius omnibus merito detestabile est) absorptum fuit se corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Non dico eos ita sentire: verum si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibili modo omnia implere: corpoream substantiam aboleri palam est, nec discernimè vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde si ita multiforme & varium est Christi corpus, ut vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: vbi ipsa corporis natura, quod suis dimensionibus constat: & vbi vnitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contendit: quia eius in mysterio Cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritalis. Et certè de corpore glorioso dicebat Christus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & ossa non habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpati potest ac videri: aufer ista, iam caro esse desinet. Semper ad latibulum confugiunt sue dispensationis quam sibi fabricauerunt. Nostrium verò est, quod absolute pronuntiat Christus ita amplecti, ut sine exceptione apud nos valeat quod vult afferere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis sui naturæ vendicatur: nonne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunque

Matt. 26. 11

Matt. 28. 20

Si corporis Christi quædam præsentia inuisibilis, alia visibilis statuitur, duplex fieri Christi corpus.

Act. 3. 21

* Exceptio eam sententiam defendentium.

* Augu lib. soliloquiorum 2. cap. 18. Ego puto corpus abiqua forma & speciei contineri, quam si non haberet, corpus non esset. Luc. 24. 39

Philip. 3. 21 se circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorum dispensatio locum non habet, vbi dicit, nos expectare e cœlo saluatorem, qui corpus nostrum humile configurabit corpori suo glorioso. Neque enim speranda nobis est confortatus in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: vt cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quisquam tam bardus cui tantam absurditatem persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adhibeant dotem, multis in locis simul esse, nullò in spatio contineri. Denique vel apertè negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum vestitū cœlesti gloria, non exuisse carnem qui nos in carne nostra, illius eiusdem gloriæ facturus est consortes ac socios, quando nobis futura est communis cum eo resurrectio. Quid enim ciarius tradit tota Scriptura, quàm Christum, vt veram nostram carnem induit quum è Virgine natus est, in vera carne nostra passus est, quum pro nobis suscepit: ita eandem veram carnem & resurgendo recepit, & in cœlum sustulisse? Hæc enim nobis nostræ resurrectionis & in cœlum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit, & ascendit: atque (vt ait Tertullianus) arham nostræ resurrectionis secum in cœlos tulit. Porro quàm infirma & fragilis foret spes illa, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo vere suscipiata, & in regnum cœlorum ingressa esset? Atqui hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat. Faceat igitur stultum illud commentum quod tam mentes hominum quàm Christum pani affigit. Quot sum enim occulca sub pane præsentia, nisi vt qui Christum sibi habere conuictum cupiunt in simbolo illo subsistant? Atqui Dominus ipse non oculos tantum, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Quum pio reuerentia studio Mariam videat prope ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cœlum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam alibi vult queri. Quod obiciunt, postea visum fuisse Stephano, facilis solutio est: neque enim ideo necesse fuit Christo locum mutare, qui serui sui oculis perspicaciam dare potuit quæ cœlos penetraret. Item & de Paulo dicendum. Quòd Christum exiisse è sepulchro clauso, & clausis ianuis ad discipulos ingressum esse obiciunt, nihil magis eorum errori suffragatur. Nam sicut aqua non secus ac solidum pavimentum Christo iter præbuit super lacum ambulanti: ita nihil mirum si ad eius occursum se flexit lapidis durities. Et si probabilius est, eius imperio amotum fuisse lapidem, & mox, transitu dato, in suum locum rediisse. Nec ianuis clausis intrare tantumdem valet ac penetrare per solidam materiam, sed sibi aditum patre facere diuina virtute, vt repente steterit inter suos discipulos, planè admirabili modo, quum obseratæ essent fores. Quod citant ex Luca, Christum subito euansisse: ex Discipulorum oculis, quibuscum Emanuia profectus erat, nihil illis prodest, & nos adiuvat. Nam vt sui conspectum illis auferret, non factus est inuisibilis: sed tantum disparuit. Sicuti eodem Luca teste, quum simul iter faceret, nõ induit nouam faciem ne agnosceretur: sed tenuit eorum oculos. Isti verò non modò Christum transformant, vt in terra ueritatis: sed alium alibi suique dissimilem esse fingunt. Denique ita nugando, non vno quidem verbo, sed periphrasi, ex carne Christi spiritum faciunt: nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde necessariò sequitur duplicem esse.

*Resutat uim inuen-
sitæ & vbi quæritur
corpus Christi.*

O iam vt illis demus quod garrunt de inuisibili præsentia, nõdum tamen probata erit immensitas, sine qua frustra Chritum, sub pane includere tentabunt. Nisi vbi que simul esse possit Christi corpus nulla loci circumferentia, sub pane in Cœna latere credibile non erit. Qua necessi-

tate ab illis inducta est prodigiosa vbiquitas. Atqui fictis clarisque Scripturæ testimoniis demonstratum est circumferibi humani corporis mensuram: deinde suo in cælum ascensu palam fecisse non omnibus se esse in locis, sed, dum in vnum transiit, priorem relinquere. Nec verò promissio quam adducunt ad corpus trahenda est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Primùm non stabit perpetua coniunctio nisi extra Cœnæ vsum Christus in nobis corporaliter habitet: idèoque iusta ratio non est cur tam acerbè de verbis Christi litigent, vt Christum in Cœna includant sub pane. Deinde contextus euincit, Christum nihil minus quàm de carne sua loqui, sed inuictum auxilium promittere discipulis, quo eos aduersus omnes Satanae mundi iue insultus tueatur & sustineat. Nam quum difficilem prouinciam iniungeret, ne eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præsentiæ suæ fiducia eos confirmat: ac si diceret non defore illis suum præsidium, quod insuperabile erit. Nisi omnia confundere liberet, annon præsentiæ modum distinguere oportuit? Et certè quidem cum magno dedecore prodere in scitiam suam malunt quàm vel minimum de errore cedere. Non loquor de Papi-
stis: quorum tolerabilior, vel saltem magis veteranda est doctrina: sed quosdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitatem in Christo naturas, vbicunq; est diuinitas Christi, illic quoque esse carnem, quæ ab illa separari nequit. Quasi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verùm ex Scriptura aperte colligitur, sic vnitatem Christi personam consistere ex duabus naturis vt cuiq; tamen sua maneat salua proprietas. Ac Eutychen iure fuisse damnatum negare eos pudebit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quòd discrimine inter naturas sublato, personæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amentia est, cælum terræ potius miscere quàm non extrahere Christi corpus de cœlesti sanctuario? Nam quòd pro testimoniis illa adducunt, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: eiusdem est stuporis spernere idiomatum *καταβήσκει* quæ non frustra olim à sanctis Patribus inuenta est. Certè quòd Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in sua diuinitate quæquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idem Deuserat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & filius hominis in cælo erat: quia ipse idem Christus, qui secundum carnem filius hominis habitabat in terris, Deus erat in cælo. Quæ ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergastulum corporis se abderet: sed quia tamen omnia impleat, in ipsa tamen Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita est in scholis distinctio, quam me referte non pudet, Quauis totus Christus vbique sit, non tamen totum quòd in eo est, vbique esse. Atque vti-
nam Scholastici ipsi vim huius sententiæ probè expèditent: quia ita occursum fuisset in cælo commento de carnali Christi præsentiâ. Mediator ergo noster quum totus vbique sit, suis semper adest: & in Cœna speciali modo præsentem se exhibet, sic tamen vt totus adsit, non totum: quia, vt dictum est, in carne sua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

30 Longè autem falluntur qui nullam carnis Christi præsentiâ in Cœna concipiunt nisi in panis substantia. Ita enim arcanae Spiritus operationis quæ nobis Christum ipsum vnit, nihil reliquum faciunt. Christus præsens illis non videtur nisi ad nos descendat. Quasi verò si ad se nos euchar-

non æquè potiamur eius præsentia. Ergo tantùm de modo quæstio est: quia Christum ipsi in pane locant, nobis autem non ducimus fis esse eũ è cœlo detrahete. Vtrum rectius sit iudicent lectores. Tantùm faciat calumniam illa, auferri Christum à sua Cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quum mysterium hoc cœlestè sit, uecille non est, Christum elicere in terras vt nobis sit coniunctus.

vide scilicet

12. Porro de modo siquis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendere, vel enarrari verbis queat: atque vt apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquiescere tutò licet, hic sine controuersia amplector. Pronuntiat ille carnem suam esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimentis animam illi meam pascendam offero. In sacra sua Cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suum sumere, manducare ac bibere: nihil dubito quæ aut ipse vere porrigat, & ego recipiam. *Tantum absurda reuocatio quæ aut cœlesti Christi maiestate indigna, aut humanæ eius naturæ veritate aliena esse apparet: quâdo & cum Dei verbo pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cœlestis receptum fuisse Christum docet vt supra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minus diligenter in humana eius natura commendat quæ propria sunt veræ humanitatis. Neq; hoc vel incredibile vel à ratione absonum videri debet: quia vt spirituale est corpus Christi regnũ, ita quicquid agit cum sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, vt Augustini verbis utar, per hominem hoc mysterium peragitur vt reliquũ sed diuinitus in terra, sed cœlius. Ea

vide scilicet

In c. 24. 26

(inquam) est corporis præsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quum tanta virtute tantæque efficacia hic eminere dicimus, vt non modò inhabitam vitæ æternæ si luciam animis nostris afferat, sed de carnis etiã nostræ immortalitate sacros nos reddat. Siquidem ab immortalitate eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui supra hæc suis hyperbolicis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicut nondum satisfactum fuerit, hic velim paulisper mecum reputet, de sacramento nũc haberi sermonem. cuius omnia ad fidem referenda sunt. Fidem verò non ista quam enarrauimus corporis participatione non minùs laute afflueretque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cœlo detrahunt. Ingruè interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christum è carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitã diffundere, quanuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclare constare nihil dubium est. Qui veritari ad eò perspicue reclamant, ad quam fidei amussim se forment viderint. Qui non confitentur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est, isti, hæc dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

In quibus lib. 4. c. 34

Rom. 12. 3

1. Iohan. 2. 4

2. Iohan. 7

Dum hyperbolicè

presente modum

exigent curiosi ho-

mines, horrendis

diffusionibus verba

tas olim, & vari-

et ali. Ecclesijs.

33. De communicatione idem sentiendũ: quæ nulla ab ipsis ignoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. At qui Spiritui sancto non leuis hæc iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ, ab annis quadringentis protulisset multa fœdis erroribus inuasa, ex quibus accensæ sunt horrendæ diffusioniones, quibus tum olim, tum nostra etiam ætate Ecclesia misere vexata est. Iam hyperbolicum præteritè modum exigunt curiosi homines,

quem

quem Scriptura nunquam ostendit. Ac de re stultè & temetè concepta
 perinde tumulantur ac si inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt
 aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditū
 est, nostrum fiat: quomodo sanguinis effusi participes fiamus, scire in pri-
 mis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis
 eius omnibus fruamur. Nunc his omniis, quibus tantum inerat momen-
 ti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa questio illis placet, quo
 modo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. * Falsò iactāt, * *Obiectio cōtra no-*
 quicquid docemus de spirituāli manducatione, verè & reali (vt loquun-
 tur) opponi: quandoquidem non nisi ad modum respicimus, qui apud eos
 carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritualis, quia vis ar-
 cana Spiritus nostræ cum Christo coniunctionis vinculum est. * Nihilò * *Obiectio altera,*
 verior est altera obiectio, nos tuūctum vel effectum duntaxat quem ex
 esu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim * antea Christi * *Sec. 12*
 ipsum Cœnæ esse materiam: inde verò sequi effectum, quòd sacrificio
 mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrexione
 erigimur in spem celestis vitæ. Sed stulta imaginatio, cuius auctor fuit
 Lombardus, peruenit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramen-
 tum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species pa-
 nis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacra-
 mentum, mystica eius caro. Item paulo post, Res significata & contenta *Lib. 4. Dist. 8.*
 est propria caro Christi: significata & non contenta, mysticum corpus.
 Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est,
 attentior: quòd autem Sacramentum esse fingit, & quidem sub pane con-
 tentum, error est non ferendus. Hinc nata est sacramentalis manducatio
 nis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere
 Christi corpus, quamlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in my-
 sterio Cœnæ non minùs spiritualis res est quàm æterna salus. * Vnde col-
 ligimus, quicumque vacui sunt Christi Spiritu, carnem Christi nihilo ma-
 gis posse edere, quam vinum bibere cui non sic coniunctus sapor. Certè
 nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuū
 & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba, *Iob. 5. 56*
 ederit carnem meam, & biberit sanguinem meum in me manet, & ego
 in eo. Excipiant, illic non agi de sacramentali esu: quod ego fateor, mo-
 dò ne ad eundem scopulum subinde impingant, comedi carnem ipsam
 absque vllò fructu. Scire autem ex ipsis velim quandoim eam coarctent
 vbi manducarent. Hic, meo iudicio exitum non reperient. * Sed obii-
 ciunt, non posse hominum ingratitude quicquam detrahi, vel interci-
 dere de se le promissionum Dei. Fateor sanè & vim mysterij integrā ma-
 nete d. eo, quantumuis impij eam, quoad in se est, exinanite studeant. A-
 liud tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibū omnibus por-
 rigit Christi, potumque spiritualem propinat: alij auidè vescuntur, alij
 fastidiosè respuunt: horum reiectio faciet vt cibus & porus suam na-
 turam perdant? Dicent hac similitudine sententiam suam iuari, nempe
 carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilominus carnem. Ego verò
 nego posse comedi absque fidei gultu: vel (si cum Augustino loqui magis
 placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vase fidei colligunt.
 Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & ef-
 ficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes descendat impij.
 * Si rursus obii-
 ciant, derogari huic verbo, Hoc est corpus meum, si pa-
 nem corruptibilem & nihil præterea impij recipiunt: in promptu solu-
 tio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis
 suæ constantia, vbi indignis præstare quòd reiciunt paratus est, imò
 liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violat
 Y. iij.

** Non sumi ab in-
 delibus Christi car-
 nem.*

** Obiectio cōtra sa-
 perius axioma: &
 eius solutio.*

** Obiectio, & eius
 solutio.*

totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi non minùs ve-
rè dari indignis quàm electis Dei fidelibus, simul tamen verum est, non
secus atque pluuia super duram rupem decidens: fluit, quia nullus in li-
pidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiam quo-
minus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo
magis contentatum est quàm semen in igne germinare. Quòd autem
querunt quomodo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi
cum indignè recipient, frigidum est: quando nusquam legitur, Chri-
stum indignè recipiendo, mortem sibi accersere homines, sed potiùs re-
spuendo. Nec eos iuuat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spi-
nas, & postea suffocatum contrumpi: quia illic differit quid valeat tempo-
ralis fides, quam edendæ Christi carni, & bibendo sanguini necessariam
esse non putant qui iudam hac in parte æqualiter faciunt socium Petri.
Quin potiùs eadem parabola testatur eorum error, vbi dicit Christum
aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere ra-
dicem. Vnde sequitur incredulis suam duritiem esse obstaculo quomi-
nus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostram hoc mysterio
adiutam cupit, nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti,
vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commenda-
tur, vbi tenemus adminiculum esse quo inseramur in corpus Christi, vel
in illi magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secum vniat in cœ-
lesti vita. Obiiciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis
Christi, nisi eorum essent participes. Ego autem respondeo, non ideo
damnari quòd comederint, sed tantùm quòd mysterium profanauerint,
pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter suscipere debe-
bant, calcando.

*Obiectio, & respo-
sio.

Matth. 13. 7

Ibid. 4. 5

*Obiectio, & respo-
sio.

I. Cor. II. 29

Ex Aug. dicto nò
sequi, infideles par-
ticipes esse corporis
Christi, probatur
ex varijs locis Au-
gustini.

Hæmul in Iob. 25.
Iohan. 6. 50

Exod. 16. 14

34 Porro quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè asseruit
caput illud doctrine, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam si-
gnificant gratiam infidelitate vel malitia hominum: vile erit ex verbis e-
ius clarè probare quàm inserere & perpetrare illud ad causam præsentem
trahant qui canibus edendum proiciunt Christi corpus. Sacramentalis
manducatio, secundum istos, est qua impij Christi corpus & sanguinem
absque virtute Spiritus vel vllò gratiæ effectu recipiunt Augustinus con-
tra, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam,
& biberit sanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit)
virtutem sacramenti, non tantùm visibile sacramentum: & quidem in-
tus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem
concludit huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis
Christi, in Cena Dominica proponi, quibusdam in vitam, alijs ad exi-
tium: quicumque fuerit particeps. Nequis hinc cauilletur, rem vocari
non corpus, sed quæ ab illo separari potest Spiritus gratiam, has nebulas
discutit antithesis inter epitheta Visible & Inuisibile: nam sub priore cõ-
prehendi non potest Christi corpus. Vnde sequitur, visibili tantùm sym-
bolo incredulos communicare. Ac, quòd meliùs tollatur dubitatio, post-
quam dixerit panem hunc interioris hominis querere esuriam, subiicit,
Moses, & Aaron, & Phinees, multiq; alij qui manna comederunt, pla-
cuerunt Deo. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant,
spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, vt spiritualiter satiarentur.
Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est sacramen-
tum, aliud virtus sacramenti. Paulò post, Ac per hoc, qui non manet in
Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spi-
ritualiter carnem eius, nec bibit sanguinem, licet carnaliter & visibile
premat dentibus signũ corporis & sanguinis. Audimus rursus opponi
visibile

visibile signum spirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Christi inuisibile sacramentaliter re vera comedi, quanuis non spiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter visibilem signi sumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos discipulos panem Dominum manducasse, istam verò panem Domini: quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & sanguinis. Nec aliò spectat quod alibi dicit, *Quid miraris fidatus est Iudæ panis Christi, per quem manciparetur Diabolo: quum videas è contrario datum Paulo an gelum Diaboli per quem periretur in Christo?* Dicit quidem alibi, corpus Christi fuisse illis panem Cœnz quibus dicebat Paulus, *Qui manducauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepisse, quia male acceperint.* Sed quo sensu, plenius alio loco explicat: nam ex professo definiendum suscipiens quomodo improbi & scelerati, qui fidem Christianam ore profitentur, factis autem abnegant, Christi corpus comedant (& quidem aduersus quorundam opinionem, qui non solo sacramento eos edere, sed re ipsa putabant.) Sed nec ipsi (inquit) dicendi sunt manducare corpus Christi, quia in membris Christi computandi non sunt. Ut enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi & membra meretricis. Denique ipse dicens, *Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: ostendit quid sit, non sacramento tenus, sed re vera corpus Christi edere: hoc enim est in Christo manere, ut in illo Christus maneat.* Sic enim hoc dixit tanquã diceret, *Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut sanguinem hiberè.* Expendant lectores antithera, sacramento tenus, & re vera edere: & nulla restabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, *Nolite parare fauces, sed cor: inde commendata est ista Cœna.* Ecce credimus in Christum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus: modicum accipimus, & in corde suginamur: non ergo quod videtur, sed quod creditur, patet. Hic quoq; quod sumunt impij, restringit ad signũ visibile: nec aliter Christum quã fide recipi docet. Sic etiam alio loco discretè pronuntians bonos & malos signaculis communicare, hos à vera carnis Christi manducatione excludit. Nam si rem ipsam præciperent, non tacuissent omnino quod causæ magis erat consentaneum. Alio etiã loco de manducatione eiusque fructu differens, sic concludit, *Tunc vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter inãducetur, spiritualiter bibatur.* Ergo qui incredulos faciũt participes carnis & sanguinis Christi, ut cum Augustino consentiant, nobis representent corpus Christi visibile: quando tota veritas secundum eum spiritualis est. Et certò ex eius verbis colligitur, sacramentalem esum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantumdem valere ac visibilem vel externum. *Quòd si verè nectamen spiritualiter comedi posset Christi corpus, quid sibi veller quod alibi tradit? Non hoc corpus quod videtur, manducaturi estis, & bibituri sanguinem quem fundent qui me crucifigent.* Sacramentum aliquod commendauit vobis: spiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in sacrificium Christus obtulit, in Cœna portigaret: sed manducationis modum notauit: quod scilicet in cœlestem gloriam recepimus, arcana Spiritus virtute vitam nobis inspiret. Fateor quidem, sapius apud eum occurrere istam loquendi formam, *Comedi corpus Christi ab infidelibus: sed seipsum explicat, addens, In sacramento.* Et alibi spiritualis manducatio ab eo describitur, in qua gratiam morsus nostri non consumunt. Ac ne cõgerie me pugnare dicant aduertatij, scisze velim quomodo ab vna eius sententia se expediant, vbi dicit

In 6. c. Iob. 17. ca

Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Certè iudicari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Christi corpus. Vnde sequitur reprobos ab eius participatione arceri. Cuiusmodi quoque non aliter sensisse declarat hęc verba, Perinde ac si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat: ita necesse est, si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso coniungi, vt Christus in eo & ipse in Christo inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali esu priuari qui sacramentaliter tantùm Christi corpus comedunt, quod à sua virtute separari nequit: nec ideo labascere fidem promissionum Dei, qui non desinit à cœlo pluere, quanuis pluuiæ liquorem saxa & rupes non concipiant.

Hic, & sec. 36. 37. ostenditur Christum spiritualiter in cœlesti gloria adorandum, non autem introducendam fuisse Sacramenti adorationem.

35 Hęc cognitio nos faciliè à carnali etiam adoratione abstrahet, quam hæc temeritate quidam in sacramento exerceiūt: quòd secum subducerent, Si corpus est, & anima igitur & diuinitas sunt vnà cum corpore, quæ iam diuelli non possunt: igitur illic adorandus Christus. Primum, si sua illa quam obediunt concomitantia ipsis negetur, quid facient? Nam vt maximè absurditatem vigeant si corpus ab anima & diuinitate separaretur, quis tam è sanus & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuadeat? Videntur quidem sibi suis id syllogismis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & sanguine suo distinctè loquatur Christus, modum autem præsentia non deseribat: quomodo ex re ambigua certò conficiunt quod volunt? Quid ergo? nõne si grauiore aliquo sensu eorū conscientias exerceri contigerit, protinus cum suis syllogismis dissoluetur ac liquecent? nempe vbi certo Dei verbo defici se videbunt, quo vno consistunt animæ nostræ quum ad rationem vocantur, & sine quo primo quoque momento labascunt: vbi Apostolorum doctrinam & exempla sibi aduersari, se vt rō solos sibi aures esse cogitantur. Accedunt ad tales impulsus & alij non leues stimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præferiberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta lenitate fuerat tenendum de quo nullum vsquam verbum legebatur? At si qua decet humilitate cogitationes omnes suas sub Dei verbo continuissent, auscultassent certè quod ipse dixit, Accipite, manducate, bibite: huicque mandato paruissent, quò accipi sacramentum, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mandato Dei non deflectere: qua securitate nihil melius est quum quid operis instituimus. Habent Apostolorum exemplum quos non legimus prostratos adorasse, sed, vt erant discumbentes: accepisse & manducasse. Habent Apostolicæ Ecclesiæ vsu, vbi fideles non in adoratione sed in fractione panis communicasse à Luca narratur. Habent Apostolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Ecclesiam instituit, professus se à Domino accepisse quò tradebat.

*Act. 2. 42
1. Cor. 11. 23*

36 Atque hęc quidem eò tendunt vt expendant pij lectores quam non tutum sit in rebus iam arduis à simplici Dei verbo ad cerebri nostri somnia euagari. Quæ autem superius dicta sunt, omni hac in re scrupulo liberare nos debent. Nam vt Christum illic rite apprehendant piæ animæ, in cœlum erigantur necesse est. Quòd si hoc sacramenti officium est, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam spiritualiū mysteriorum altitudinem sursum assurgat: qui in signo externo detinentur, à recta quærendi Christi via aberrant. Quid ergo? superstitiosum est cultum negabimus, quum sese homines coram pane prosternunt vt illic Christum adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicæna Synodus quum vetuit nos humiliter attentos esse ad proposita symbola. Nec alia causa institutum olim fuit vt ante consecrationem populus alta

Vetus & sancta admonitio, Sursum corda.

voce

voce admoneretur habere sursum corda. Ipsa quoque Scriptura, præterquam quod Christi ascensionem diligenter nobis enarrat, qua corporis sui præsentiam à conspectu nostro consuetudinèque subduxit quo nobis omnem de eo carnalè cogitationem excutiat, quoties ipsius meminit, mentibus sursum erigi iubet, & ipsum in cælo quærere sedentem in Patris dextera. Secundum hanc regulam erat potius spiritualiter in cælesti gloria adorandus, quàm excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis crasseque de Deo opinionis. Quare qui sacramenti adorationem excogitarunt, eam nõ modò à seipsis somniantur citra Scripturam, vbi nulla illius mentio ostendi potest (quæ tamen non fuisset prætermittenda si Deo accepta foret) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt, derelicto Deo viuente. Quid enim est idololatria si hoc non est, dona pro datore ipso colere? Vbi dupliciter peccatum est. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus est: & ipse etiam in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex hæcō eius Sacramento factum est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus Sancti optimi magistri schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

37. Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccàdi finem facit) longè vterius prolapsi sunt, ritus enim excogitarunt à Cœnæ institutione profus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus signum afficerent. Christo, inquit, hanc venerationem deferimus. Primùm si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam quæ non in signo consistet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionem? Consecrant hostiam, vt vocant, quam circumsferant in pompa: quam spectandam, colendam, inuocandam solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent esse ritè consecratam? nempe verba illa proferent, Hoc est corpus meum. Ego verò contra obiciam, simul dictum esse, Accipite, & manducate. Neque id de nihilo faciam, quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc fub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla. Id simili exemplo subelatis. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me, promissionem addidit, Exiitque. Si quis inuocato Petro aut Paulo, hæc promissione gloriatur, nõne omnes clamabunt eum peccatam facere? Et quid aliud quæso faciunt qui omisso mandato de manducatione, mutilam promissionem abripiunt, Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutârur? Meminerimus ergo promissionem is esse datam qui mandatum eum ea coniunctum obseruant: eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferunt.

*Antea disternimus, quomodo nostræ apud Deum fidei seruiat factæ Cœnæ mysterium. Quando autem tantam hinc suæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non solum nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscentiam nos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficentiæ ingrati simus: quin potius eam quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum ænone celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apollolis traderet: vt id in sui memoriam saceret docuit, Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autem est publicè atque vno simul omnes ore palam fateri, rotam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: vt nostra illum confessione glorificemus, & alios

Coloss 3, 1

In sacramenti adoratione, dupliciter peccatur.

De cõsideratione hodi finem facit) longè vterius prolapsi sunt, ritus enim excogitarunt à Cœnæ institutione profus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus signum afficerent. Christo, inquit, hanc venerationem deferimus. Primùm si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam quæ non in signo consistet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionem? Consecrant hostiam, vt vocant, quam circumsferant in pompa: quam spectandam, colendam, inuocandam solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent esse ritè consecratam? nempe verba illa proferent, Hoc est corpus meum. Ego verò contra obiciam, simul dictum esse, Accipite, & manducate. Neque id de nihilo faciam, quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc fub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla. Id simili exemplo subelatis. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me, promissionem addidit, Exiitque. Si quis inuocato Petro aut Paulo, hæc promissione gloriatur, nõne omnes clamabunt eum peccatam facere? Et quid aliud quæso faciunt qui omisso mandato de manducatione, mutilam promissionem abripiunt, Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutârur? Meminerimus ergo promissionem is esse datam qui mandatum eum ea coniunctum obseruant: eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferunt.

Psal. 50. 15

* Dicitur in sacramentis esse cõmunitas vbi c. 15 sect. 1. quoniam prius, ostenditur cœna huc vsque: nunc ad alterutram sit, tertium est illud. sect. 38.

Luc. 6. 21. 19

1. Cor. 11. 26

nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hic apparet rursus quod Sacramenti scopus spectet: nempe ut nos in mortis Christi memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, do nec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi ut oris confessione predicemus quod fides nostra in Sacramento agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam, Hic secundus est Sacramenti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

Tertius vsus Cœnæ sacræ.

38 Tertio & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: quia non alia vehementius cum ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, cõsensum animare nos inflammareque posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat ut vnum prorsus nobiscum fiat, nõsque cum illo. Porro quum non nisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnum corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem representat panis qui in sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se commixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos conexosque esse decet, nequid dissidij aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicare malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclare verò in Sacramento profecerimus, si impressa in sculptaque animis nostris fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut villo modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus dissidere quin simul à Christo dissideamus: Christum à nobis diligere non posse quin diligatur in fratribus: qualè corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tãgitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tãgamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties hoc sacramentum appellat charitatis vinculũ. Quis enim acrior admoneri stimulus poterat ad excitandam mutuum inter nos charitatem, quam dum Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo, ut alter alteri nos mutuo deuo ueamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes vnum in se ipso esse facit.

39 Hinc autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectam Sacramenti administrationem non absque verbo constare. Quæcunque enim ex Cœna nobis prouenit utilitas, verbum requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, prædicatione opus est. Nihil ergo magis præposterum fieri in Cœna potest, quàm si vertatur in mutam actionem: quod sub Papæ tyrannide factum est. Totam siquidem vim consecrationis à Sacerdotis intentione pendere voluerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysterium maxime explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd non obseruabant promissiones illas quibus concessitur cõsecratio, non ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panè Martyr, Caluumus, alloquitur Christus, ut corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare cõsumis dederunt, atque illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec non licere interisse aliũ ordinem docet Paulus, quàm ut vnà cũ pane & calice promissiones missæ, neque Cœnæ fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hic magicã aliquã incantationem Papæ: et tunc in imaginari nos decet, ut satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis Caluini opusculis, exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ audi-

auditores ædificet, quæ intus penetret in corû animos, quæ cordibus imprimatur ac infideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quâ nõ nulli vtgent vt ægrotis extra ordinem distribuatur, inutilem esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnâ cû signo veram mysterij explicatione coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissiones, & mysterium enarratur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quod dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplû. Fateor, etiam in tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quàm ipsam veritatem sequi.

40 Porro quædam modum sacrum hunc panem Cœnæ Domini spiritualem esse cibum videmus, suauem & delicatam non minùs quàm salutiferam piis Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita iursum innocentissimum venenum omnibus veritatis quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis charitatemque non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque viriatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam iuciderit malicia nequitiaque pollutam, maiore illum ruina precipitat. non suo id quidem vitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundum, quanlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam vt ait Paulus, Qui indignè manducant, & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini. iudiciumque sibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vlla fidei scintilla, sine vllò charitatis studio, ad vsurpandam Cœnam Domini, instar porcorum se proripit, minimè discernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud suâ esse vitâ non credunt, quæ possunt contumelia ipsum afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac demum sic accipiunt, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac dissidentes, facti corporis Christi symbolû cum suis dissidiis commiscere audent, non stat per eos quominus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate scædè adeo polluant. Hac ergo indigna manducatione damnatione suam sibi accipiunt. Nam quò nullam in Christo fidem repositam habeant, Sacramento tamen accepto, proficiunt non alibi quàm in eo esse sibi salutem, omnemq; aliâ fiduciâ abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersum se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuisi distractiq; à fratribus, hoc est, Christi mēbris, partem in Christo nullam habeant: testificantur tamen hanc vnâ salutem esse Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam ob rem præcipit Paulus vt probet se ipsum homo antequam de hoc pane edat aut bibat è ca lice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquemq; in se descendere, & secum reputare an interiore cordis fiducia in salutem à Christo partem recumbat: an oris confessione agnoscat: deinde an innocentia ac sanctitate studio ad Christi institutionem aspiret: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se his communicare quibus Christum cõmunè habeat: an vt ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui mēbris habeat an eos instar membrorum suorum fo uere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei, tum charitatis officia nunc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & voti

De repositione sacramenti, vt ægrotis extra ordinem distribuatur. vide Iustinum Martyrè, in oratione ad Antoninum Pium.

Qui Cœnâ Domini vsurpant sine fide, & charitatis studio, illis verum non centissimum venenum, et merito reos fieri corporis et sanguinis Domini.

Tit. 1. 15

1. Cor. 11. 29

Ibidem 28.

Quid sit, Probare seipsum ad partem panis Domini Cœnam, vide secti. 22.

omnibus asperitate oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

41. Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare volunt, miseris conscientias torserunt ac diuexerunt diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem essent artulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in statu gratiæ essent. In statu gratiæ esse interpretati sunt, putum purgatumque omni peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramenti vsu arcebantur. Nam si hoc agitur vt nostram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est: desperatio tantum & exitialis ruina nos madet. Totis licet viribus admittamur, non aliud proficimus nisi vt tum de

*Hic & sec. 42 ostēditur, doctrinā Pa-
pistaru, dū ad mā-
ducandi corporis
Christi dignitatem
cōparare volunt ho-
mines, diris modis
torquere conscien-
tias: neque potuisse
diabolū maiori cō-
pendio perdere ho-
mines: tum de opti-
mo remedio vitan-
di huius præcipiti;
& aberrare illos q-
sicuti perfectionē in
Cœna exigunt à si-
delibus.*

net. Totis licet viribus admittamur, non aliud proficimus nisi vt tum de
nique indignissimi futuri simus quū de querenda dignitate maximè labo-
rarum à nobis fuerit: Quò huic vlceri mederentur, modum excogitarūt
acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis est examine habito, repof-
citæque à nobis factorum omnium ratione, contentione confessione,
satisfactione, vobis iam indignitatem expiariemus: quæ expedi ratio qua
torquere conscien-
lis sit, dictum est vbi erat apertior dicendi locus. Quod ad præsens institutio-
tis atinet, dico hæc nimium esse ieiunia euaniatque solatia consterna-
tis deiectisque conscientis, peccati sui horrore percussis. Nam si Domi-
nus interdixit neminem in Cœnæ suæ participationem admittit nisi ius-
tum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suæ iusti-
tiæ securum reddat, quæ à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis con-
firmatur securitas, apud Deum defunctos esse qui fecerūt quod in se est?
Quod si etiā ita esset, quando tamen erit, vt spondere quis sibi audeat,
se fecisse quod in se erat? Ita quum nulla certa nosræ dignitatis secu-
ritas fiat, manebit semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo
edicitur iudicium sibi manducare & bibere, qui indignè manducant &
bibunt.

42. Nunc iudicare promptum est, qualis sit hæc quæ in Papatu re-
gnat doctrina: & à quo auctore profecta sit, quæ miseros peccatores &
trepidatione mœstitiæque afflictos, huius sacramenti cōsolatione imma-
ni sua austeritate oribat & spoliat: in quo tamen omnes Euangelij deliciae
illis proponebantur. Certè Diabolus nullo maiori compendio homines
perdere poterat, quàm sic eos insatiando, ne gustum & saporem talis ali-
mentis perciperent quo eos optimus Pater cœlestis pascere voluerat.

Ni igitur in huiusmodi præcipitum tuamus, meminerimus has sacras
epulas ægrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largi-
tionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, si qui reperiri possent, nullū affer-
rent opereprarium. Nam quum in illis Christus nobis in cibum detur:
intelligimus nos sine ipso tabescere, liqui, deficere: qualiter inedia, cor-
poris vigorem extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos
sine ipso in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quam vnā
& opumam afferre Deo possumus, si nostram ei vilitatem, & (vt ita lo-
quar) indignitatem offeramus, vt sua misericordia nos se dignos faciat: si
animos in nobis despondeamus, vt nos in ipso consolemur: si nos hu-
militemus, vt ab ipso erigamur: si nos accusemus, vt ab ipso iustificemur:
præterea si ad eam quam in sua Cœna nobis commendat vnitatem aspi-
remus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit, ita vnā
omnino animam, cor vnum, linguam vnā nobis omnibus optemus.
Hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illa cogitatio-
nes, etiam si concutiant, prosternent. Nos bonorum omnium egeni & nu-
di, nos peccatorum sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo cor-
pus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes
venire ad benignum largitorem, ægrotos ad medicum, peccatores ad
iustitiæ

Vide finē scilicet. 40

iustitia auctorem: mortuos denique ad eum qui viuificat, dignitatem illam quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil in nobis reponit, deinde charitate, & ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis sit, ut ipsam in melius augeat: quando præstari solida non potest. Alij nobiscum in hoc cõsentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamè ipso dignitatis lógè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem paterni quam Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo nisi indignè acciperet quando ad vnum omnes rei conuictique suæ imperfectionis teneretur. Et tanè nimij stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere, quæ Sacramentum irritum superuacuumque faciat: quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad uellicandum, excitandum, stimulandum, exercendù fidei, & claritatis artibus: defectum verò vtriusque corrigendum.

43. Ceterum quòd ad externum actionis ritum spectat in manum accipiant fideles, necne: inter se diuidant, an singuli quod sibi datù fuerit, edant: aliter in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azymus: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quamquã certù est, veteris Ecclesiæ ritum fuisse ut omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrat historia, qui primo azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video nisi ut plebis oculos nouo spectaculo in admirationem traheret magis quàm ut animos proba religione instrueret. Omnes obiuro qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, annon euidenter perspiciant, & quantò præclarior Dei gloria hic resplendet, & quanto effluentiore spiritualis consolationis suauitas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & hilitronicis nugis, quæ nullum alium usum afferunt nisi ut illepentis populi sensum fallant. Id populum religionem conueneri vocant, quum superstitione stolidus & infatuatus quouis trahitur. Siquis vetustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm vetustus sit hecismatis & exufflationis in Baptismo usus: quam non longe ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit: sed isthæ, scilicet humanæ confidentiæ procacitas est, quæ se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat & lasciuat. Nos verò meminimus inuicem esse: Deo verbi sui obedientiam, ut in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit. Porrò tanta extemoniarum congregate facultate iusta, sic administrari decentissimè poterat, si sepius & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. Initium autem fieret à publicis precibus haberetur deinde concio, cum minister, proposito in mensa pane & vino, institutionem Cœnæ referret: deinde promissiones enarraret quæ in eius nobis relictæ sunt: simul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea accerentur: postea oraretur, ut qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentum nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendam fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hæc verò aut canerentur Psalmi, aut aliqui legerentur: & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicaret, ministris panem si argentibus, & populo præbentibus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad synceram fidem & fidei confessionem, ad charitatem, & mores Christianis dignos. postremò gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesiæ dimitteretur in pace.

Quod ad externum ritum actionis Cœnæ multa esse indifferentia.

Lucæ 22. 17

Quomodo administrari possit quàm decentissimè Cœna Domini. vide secti. 46.

44 *Quæ de Sacramento hoc hæcenus differuimus, 'abundè ostendunt, nou institutum ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, idque De infrequenti ho- participatiõne* dunt, nou institutum ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, idque *Cœnæ, quod contẽ* perfunctorie (vt nunc communiter moris est) verùm quò frequenti in *ptus est, indicium, ag-* vsu Christiana s omniubus esset, vt frequenti memoriã passionem Christi *tur hic, & sic. 45.* & sic se ad confessionem laud s Deo canendam bonitatẽque eius præ- *46 vide Caluin in* dicandam hortarentur, & qua postremò mutua charitatem alerent, & *libell de Cœna Do-* sibi etiam inter se testificaretur, cuius copulatio in vnitãte corporis Chri- *minim, in epusculis.* sti viderent *Quoties enim* symbolo corporis Domini communicamus, *velut data & accepta tessera, alter alteri nos vicissim obstringimus ad om-* nia dilectionis officia, vt nequid admittat nostrum quispiã quo frãtẽ *legat, nequid prætermittat quo eũ iuuare possit, vbi necessitas postulat &* facultas suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsum Lucas in Actis *commemorãt, quum si leles aut peiueuerantes fuisse in doctrina Aposto-* *lorum, communicatiõne, fractiõne panis, & orationibus sic agendum* omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationi- *bus, participatiõne Cœnæ, & elemosynis. Hunc & apud Corinthios fuis-* *se institutum ordinem, satis ex Paulo conicere licet: & multis postea se-* *culis in vsu fuisse constat. * Inde enim veteres illi Canoncs, quos Anacle-* *to & Calixto tribuunt, vt peractã consecratiõne oēs communicent, qui* *noluerint Ecclesiasticis carere liminibus Et in vetustis illis Canonibus* *quos Apostolorum vocant, habetur, Qui non perseuerant vsque ad finẽ* *& sacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Ec-* *clesiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Concilio decretum* *est, vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communiõne absti-* *nent, ab Ecclesia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tã-* *tum si in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuerit, vel mitioribus* *saltem verbis propositum, tamen illic quoque statuitur, vt qui audita cõ-* *missione nunquam communicare deprehensi fuerint, admoneãtur. Si post* *monitionem abstineant, arceantur.*

Aliũ fuisse vsũ A- *postolica Ecclesiæ.* *Act. 2. 42*

* vehementer displi- *cuit. olim sanctis* *Patribus infrequẽ* *tem vsũ Cœnæ.*

In 6 c Iohan. tra- *ctat. 26.* *Asate Augustin,* *frequens vsus Cœ-* *næ Domini.*

In c. 1. hom. 26. *Matt. 2. 12* *Chrysolomus repre-* *hendit non accede-* *tes ad Cœnã Domi-* *nũ. vide si sic. 46.*

45 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere actue- *ri frequentem communionis vsũ, ab ipsis Apostolis traditum: quem* *fidelibus maximè salutarem esse, vulgi autem negligentia sensim obo-* *lescere videbant. De ætate autem sua testatur Augustinus, Huius in-* *quit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, ali-* *cubi certis intervallis dierum in Dominica mensa preparatur, & de mẽ* *sa illa sumitur, quibusdam ad vitam, aliis ad exitum. Et in Epistola* *de Iauariũ, alij quotidie communicant corpori & sanguini Do-* *minico, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermititur quo* *non offeratur, alibi Sabbatho tantum & Dominico, alibi non nisi Domi-* *nico Quoniam autem, vt diximus, plebs interdum remissior erat, in-* *stabant sancti viri seueris obiurgationibus, ac conuincere ad hanc socor-* *diam viderentur. Tale exemplum est apud Chrysolomum in Episto-* *lam ad Ephesios. Non est dictum ei qui conuiuium de honestabat, Quã-* *re recubuit? sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps* *non est, impius est, & impudens quòd hic adstat. Quæso, si quis in con-* *uiuium vocatus venerit, manus lauet, discubuerit, visus fuerit se ad e-* *ndum comparare, deinde nihil guster, nõne contumelia & conui-* *uium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos stans qui oratione se ad* *sumendum sacrosanctum cibum preparant, te vnum esse ex eorum num-* *mero, eo ipso, quòd non abcessisti: confessus es, tandem non participas:* *nõne satis foret te non comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec* *communione orationis dignus eras, quæ est ad sumendum sacrum my-* *sterium preparatio.*

46 Et sanè hæc consuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum est Diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuisse authorem, quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulebat, ut tum erant tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cæna proponeretur fidelibus quoties in cæterum conuenient: nec dubiū etiam quin bona eorum pars cōmunicaret, sed quem vix vnquam eueniret ut omnes simul cōmunicarent, esset verò necesse eos qui permixti erant profanis & idololatriis, externo aliquo symbolo fidem suam testari: licet illum ordinis & politiz causa, vir sanctus statuerat, quo totus Christianorum populus fidei confessionem participatione Cænz Domini ederet. Probum aliqui Zepherini institutum malè detorsit posteritas, quæ certa lex de vna quotannis communicatione posita est: qua factum est ut ferè omnes, quum semel communicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vranque autem securi dormiāt. Longè aliter factum oportuit: singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Christianoꝝ cœtui mensa Domini, declarandæ promissiones quæ nos in ea spiritualiter pasceret: nullus quidem necessitate cogendus, sed cohortandi omnes & stimulandi: oburgandus etiam igna uorum torpor. Omnes gregarim, ut famelicis ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conquestus sum, Diaboli acie intrusam hanc consuetudinem: quæ dum vnum anni diem præscribit, in totum annum socordes reddit. Videmus quidem peruersum hunc abusum Chrysostomi tempore iam obrepissè: sed videre simul licet quantopere ipsi displicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citauit loco, tantū esse huius rei iniquitatem, quod aliis anni temporibus sæpenumero, nec quum mundi essent, accederent: in Paschate, etiam immundi. Deinde exclamat, O consuetudinem! o præiudicium! Frustra ergo habetur quotidiana oblatio: frustra stans ad altare. Nemo est qui simul participet. Tātū abest ut autoritate sua interposita comprobaret.

47 Ex eadem prodit officina & altera constitutio, quæ dimidiā Cænz partem meliori populi Dei numero vel furata est, vel eripuit: nempe symbolum sanguinis, quod laicis & profanis (his scilicet titulis Dei hæreditatem insigniūt) interdicitū, paucis raris & vnētis in peculium celsit. Edictum æterni Dei est ut omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audeat, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersus Deum suum pugnent tales legiflatores, pericula obtinent quæ accidere possent si omnibus passim exponeretur facer licet calix. acii ab æterna Dei sapiētia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, vnū pro duobus esse satis. Num si corpus est (in iuui) totus Christus est, qui à suo corpore ita diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinem per concomitantia completitur. En sensus nostri cum Deo consensus, vbi vel tantillum laxi habentis lasciuire ferociteque cœpit Domina, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat Humanæ rationis quæ adacia contra reclamationem, panem esse sanguinè, vinum esse corpus. acii Dominus nulla causa corpus suū à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquā sando auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem Deum & hominem appellari. Sane si designare se totum voluisset, dicere poterat, ego sum: qualiter loqui in Scripturis consuevit: non autem, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Sed fidei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, ut doceat se ad potum non minus quam cibum sufficere. Nunc tollatur pars vna, ueniat dimidium alimento-

Certissimū esse Diaboli inuentum, consuetudinem quæ semel quotannis communicare iubet, uerisimile esse Zepherinum authore, cuius decreti alius sensus fuerit.

* Vide sect. 43.

* Vide finē sic. 45.

Hic & sect. 48, 49, 50. ex Diaboli officina produsse constitutionē, quæ symbolū sanguinis Deo laici eripuit, ostenditur ex auctoritate Scripturæ, et uia veteris Ecclesiæ etiam quadringentis annis post Gregorij mortem. a. l. q. multis argumentis.

* De concomitantia sanguinis in carne Christi, signis & p. p. p. p.

rum in eo reperiemus. Ergo vt verum sit quod obtundunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursus in calice: confirmatio tamen fidei, quam Christus vt necessariam tradidit, pias animas fiduciant. Itaque, argutus eorum valere iussis, retinenda nobis est vilitas quę in duplici artha ex Christi ordinatione percipitur.

Formula cauillatio excusantium interdum laucis calicem in Cœna Nri de Calu. in libel. de Cœna Dom. Item aduersus Theol. Parisenses. Item de vera Ecclesie reformanda ratione.

* Alterum eorumdem effugium refutatur quinque postulatis.

Primum.

* Secundum postulatam.

Lib. De resur. car. Refert Theod. lib. 3 cap. 18 Hieron. 2. Mala. Chrysin 2. Cor. cap. 8. Hom. 18.

48 Equidem scio, Satanę ministros (vt solenne illis est Scripturas ludibrio habere) hic cauillari. Primum cauantur, ex simplici factō non esse deducendam regulam qua Ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quū simplex factum esse dicunt. neque enim portexit tantum calicem Christus: sed instituit vt Apostolus sic. In posterum facerent. Præcipiētis. n. verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paul⁹ sic factum esse cōmemorat vt pro certo instituto commēdet. * Alterum effugiū est, solos Apostolos in huius Cœnæ participatiōe à Christo admissos, quos iā in sacrificiorū ordinē allegerat & cooperauerat. Vt mihi tamē mihi ad quinque postulata respōdeant: quibus elabi nō poterūt quam facile cum suis mēdaciis reuincantur. * Primum quo oraculo reuelatum habent hanc solutionem, tam alienam à verbo Dei: scriptura duodecim recenset qui accubuerint cum Iesu: sed non ita Christi dignitatem obscurat, vt sacrificos eos appellet. de quo nomine postea suo loco. Et si duodecim tum dedit, præcepit tamen vt sic facerent: nempe vt sic inter se distribuere. * Secundo, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, siue exceptione omnes sicbant vt riuque symboli participes: ignorabātne vetus Ecclesia quos Christus coniuuas ad Cœnam suam admisisset: Perditissimæ impudentiæ fuerit hic restitire & tergier sari. Extant Ecclesiasticæ historiæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus (dicebat Ambrosius Theodolius) sacrum Domini corpus suscipies? Qua audacia poculum sanguinis pretiosi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinē Domini populo distribuunt. Chryostomus, Nō sicut in veteri Lege partem quidem sacerdos comedebat, partem verò populus: verum omniū corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt eucharistia, communia sunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis locis testatur.

49 Sed quid de re notissima disputo? Legantur omnes Græci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia. Neque obsoleuit hæc cōsuetudo, dū aliqua integritatis gutta in Ecclesia supersit. Gregorius, quem vltimum Romæ Episcopum fuisse iure dicere possis, sua ætate feruatum fuisse docet, Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imo quadi ingentis post eius mortem annis, quum iam omnia degenerassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, sed pro Lege inuolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ institutionis reuerentia: nec facile legum esse dubitabant, se parare quæ essent à Domino cōiuncta. Sic enim loquitur Gelasius, Competimus, quod quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, à calice abstinēat: qui proculdubio, quoniā nescio qua superstitione videntur adstricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris accedant. Diuisio enim istius mysterij sine grandi sacri legio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quę sanę Christianam mentem promouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confessione Christi sanguinem fundere, si militaturis sanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrij poculum idoneos, si non eos ad bibendum Domini poculum prius in Ecclesia

Refert De consecr. art. 2. cap. Cōper. Ser. 5. De lapsu.

clesia iure cōmunionis admittimus? Quòd autem ad sacerdotes restringunt Canonistę illud Gelasij decretum, magis puerile est cauillum quàm vt refutari debeat.

50 Tert. ò, cur de pane simpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Ac si Satanę calliditati ex destinato occurrere voluisset.

Quartò, si sua Cœna Dominus solos factificos (vt ipsi volunt) dignatus est, quis vnquam hominum ausus esset vocare in participationem extra neos, qui à Domino exclusi essent? & participationem quidem eius domini cuius penes se potestas non esset nullo eius mandato qui solus dare poterat? Imò quia id si lucra hodie vsurpant, vt plebeculę symbolũ Christi corporis distribuunt, si nullum habent Domini vel mandatum, vel exemplum? Quinò, an mentebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, se accepisse à Domino quod illi tradiderat? Nam postea traditionem declarat, vt omnes prom. deue utroque symbolo communicarent. Quòd si à Domino Paulus accepit, omnes sine discrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniversam penè Dei plebem abigunt quando iam Deum auctorem prætereunt non possunt, ad quem non est, Est & nò.

Et adhuc tales abominaciones nomine Ecclesię prætereunt audere, & hoc prætextu defendere. qui si verò aut isti Antichristi Ecclesiã sint, qui Christi doctrinam & institutiones tam ex facili proterunt, dissipant, abrogant: aut Apostolica Ecclesiã, Eccl. siã non fuerit, in qua tota vis religionis effluit.

**De Missa Papali, quo sacrilegio non modo profanata fuit
Cœna Christi, sed in nihilum redacta.*

CAPVT XVIII.

His & similibus inuentis conatus est Satan, velut offusitenebris, sacram Christi Cœnam infucare & inquinare: ne saltem eius puritas in Ecclesiã retineretur, *Sed horrenda abominationis caput fuit, quum signum extulit, quo non modo obscuraretur & peruerteretur, sed penitus obliterata & abolita euanesceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum pestilentissimo errore totum penè orbem obcauit, vt crederet Missam sacrificium & oblationem esse ad impetrandam peccatorum remissionem. Quomodo initio dogma istud acceperint saniores Scholastici, nihil motor: valeant ipsi cum spinosis suis argutis quæ vtcunq; cauillando defendi queant, ideo tamen repudiandæ sunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valete iussis, congregari hic lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichristus ac eius Propheta totum orbem imbuerunt, nempe *Missam esse opus quo sacerdos qui Christum offert, & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam esse victimam, qua sibi Deum reconciliant. Neque id communitantum vulgi opinionem receperunt, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo satisfiat Hoc quoque sonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiana vsu colligere licet Quàm altis radices fixerit hæc pestis scio: quanta sub specie boni lateat, vt nomen Christi præferat, vt vno Missæ nomine totam fidei summam complecti se multi credant. *Sed vbi verbo Dei clarissimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucam & splendidam nigni contumelia Ch. istam afficere, erucem eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis præueniebat. Hæc, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, enetua se & dissipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validissima

**Vide Calui epist. de fugiend. illis sic
Itē Epist. de sacr. dotus Eccl. Papali
Itē libell. de necess. reformand. Eccl. si.
Itē epist. ad Sadol.
*Missa Papalis horrenda abominatio-
nis caput.*

*Scholasticorum spi-
nosa argutia vide
c. 9. s. d. 1.
*Qui sic Missa, ex
Cœnam. Antichristi,
et proph. tarant
ius dispositione.*

**Missa eloqui quin
que membris com-
prehen a, qua. v-
plicantur, que ad
sect. d.*

lum agnoscunt sacrificium nisi Missarium: quum re vera nunc sacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicetur.

Tertia Misse ritus.

5 Nunc descendo ad tertias Misse partes, vbi explicandū est quomodo veram & vnam mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines: statim ei confirmatio à morte testatoris pen letata etiam testamentum, quo nos peccatorum remissione & eterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamento qui vinitate quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouam & profus diuersum testamentum? quid enim? an non singulæ Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittūt: vt iam tot sint testamenta quot Misse? Veniat ergo rursus Christus, & altera morte nouum hoc testamentū, vel potius infans moribus innumera Missarum testamenta rata faciat. Annō igitur verū principio dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Misse. Quid quod eo directe spectat Missa, vt rursus, si fieri possit, trucidetur Christus? Nā vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortē testatoris intercedere illic necesse est Missa nouū Christi testamentum præ se ferat: eius ergo mortem postulat. Præterea hostiā quæ offertur, occidi & immolari necesse est, si Christus singulis Misse sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meū est, sed Apostoli argumentū, si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisset illū frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum, quo nos etiam calumniæ notant, aiunt enim sibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne possint quidē. Nos verò scimus, mortem ac vnam Christum nequaquam in eorū manu esse. An ipsum interficere in stituāt, non respicimus: tantū ostendere animus est, quale absurdum cōsequatur ex impio ac scelesto eorū dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demōstro. Reclament ceteris licet, sacrificiū hoc esse ἀναίματον, negabo ex hominū arbitrio pendere, vt sacrificia naturā mutant, quia hoc modo cōcideret sacra & inuolabilis Dei institutio. Vnde se quitur, firmū esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis effusionem, ne desit ablutio.

Prinola Papisarū excuatio, Missam esse sacrificium ἀναίματον.

Quarta Misse ritus, vide Cal libel. de Cæna Domini.

6 Iam quantum Misse munus tractandum, vt scilicet fructum qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præcipiat: dum ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogiter se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa cōfidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque euadet qui dixerit, nō alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Nō enim aliud affert quàm si iacet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Sathana ministris doctrina sparsa est, & talē hodie clamoribus, fetore, igni tuentur. Nos, quum Christum Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redemptionis quo discamus nostri esse redemptores? Christus ipse, dum in Cæna vniuersi fiduciam obsignat, non iubet discipulos in actione illa hætere, sed ablegat eos ad mortis sacrificium: Cænam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) esse significans, ex quo discant victimam expiatri cem, qua placandus erat Deus, nō nisi semel offerri debuisse. Neq; enim fufficit Christum tenere vnicam esse victimam, nisi & vnica immolatio accedat: vt fides nostra cruci eius affixa sit.

Quinta Misse ritus describitur, vide sicut. 8. 9.

7 Ad coronidem nūc venio, nempe sacram Cænam, in qua Dominus passionis suæ memoriā insculptam formatamque reliquerat, ete-

ſta Miſſa, è medio ſublata, inducta, & deperditam. Siquidem Cœna ipſa donum Dei eſt, quod cum gratiarum adione accipiendum erat. Sacrificium Miſſæ pretium Deo numerare ſingitur quod ipſe in ſatisfactionem accipiat. Quantum intereſt inter dare & accipere, tantum è Sacramento Cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miſerrima hominis ingratitude eſt, quod ubi agnoſcenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratieque agenda, in eo Deum ſibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Chriſti morte non ſemel duntaxat reſtitutos in vitam: ſed aſſiduè viuificari, quia tunc omnes noſtræ ſalutis numeri impleti ſint. Miſſæ sacrificium longè aliam cantilenam canit, Chriſtū oportere quotidie ſacrificari, vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Eccleſiæ cœtu diſtribuéda erat, quo nos de communionem doceret qua omnes co hæremus in Chriſto Ieſu. Hunc cõmuniter diſiuit ac diſtrahit Miſſæ sacrificium, poſtquam enim error inualuit, oportere eſſe Sacerdotes, qui pro populo ſacrificarét: quali relegata eſſet ad eos Cœna, deſiit iuxta Domini mandatum, ſi ſolum Eccleſiæ communicari. Aditus Miſſis priuatis eſt patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referret quàm communiam illam à Domino inſtitutam: quum ſacrificulus ſuam victimam ſeorſum voraturus, ſe à toto ſi ſolum populo ſegreget. Miſſam priuatam voco (nequis fallatur) vbicunq; nulla eſt inter fideles Dominicæ Cœnæ participatio, etiam ſi aliàs magna hominum multitudo interſit.

8 Ac ipſum quidem Miſſæ nomen vnde natum ſit nunquam certo potui iudicare: niſi quòd mihi verifimile eſt, ab oblationibus quæ conferebantur, fuiſſe ſumptum. Vnde & veteres plurali ſerè numero uſurpant. Sed vt de nomine remittamus controuerſim dico priuatas Miſſas cum Chriſti inſtitutione ex diametro pugnare: ideòque impiam eſſe ſacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nõne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obſeruationem docet Paulus? nõne fractionem panis, quæ communio ſit corporis & ſanguinis? Quam igitur vnus ſine diſtributione accipit, quid ſimile eſt? At ille vnus totius Eccleſiæ nomine facit. Quo mandato? an non hoc aperte illudere Deo eſt, quum vnus priuatim ad ſe rapit, quod nonnili inter plures fieri debuerat? Sed quia ſatis clara Chriſti & Pauli verba ſunt, breuiter concludere licet: vbicunq; non eſt fractio panis ad communionem fidelium, illic non Cœnam Domini, ſed falſam & præpoſteram Cœnæ imitationem eſſe. Falſa autem imitatio, deprauatio eſt. Porrò deprauatio tanti myſterij, impietate non caret. In Miſſis ergo priuatis impus eſt abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud ſubiade parit) poſtquam ſemel obrepiſit ille mos ſine communionem offerendi, paulatim cœperunt in ſingulis templorum angulis innumerabiles Miſſas facere, & populum huc atque illuc diſtrahere, quem in vnum cœtum coite oportuerat, vt ſuæ vnitatis myſterium recognoſceret. Eãt nunc, & idololatriam eſſe negent quòd panem in ſuis miſſis oſtendunt pro Chriſto adorandum. fruſtra enim promiſſiones illas de Chriſti præſentia iactant: quæ vtcunq; intelligantur, non ideo certè datæ ſunt vt homines impuri & profani, quoties velint, & in quencunq; libeat abuſum, corpus Chriſti conficiant: ſed vt fideles, dum religioſa obſeruatione ſequuntur Chriſti mandatum in Cœna celebranda, vera eius participatione fruuantur.

9 Adde quòd hæc peruerſitas puriori Eccleſiæ incognita fuit. Vtcunq; que enim ſucum hic facere conentur qui ſunt inter aduerſarios impudẽtiores, certo tamen certius eſt, totam antiquitatem ipſis aduerſari: vt ſuperius in alijs demonſtrauimus, & certius ex aſſidua veterum lectione

* *Ide fact.* 3. 14.
1. Sam. 15. 22.

Heb. 5. 4

iudicari poterit. Verum antequam finem dicendi faciam, Missarios nostros doctores interrogo, quomodo sciant potiorē esse Deo obedientiam, quā victimas: & magis posse ut voci suæ auscultent, quā ut sacrificia offerant: ut quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptā credant, cuius nullum illis constat mandatum, & quam ne vna quidē Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quomodo Apostolū audiant dicentē, neminem sibi nomen atque honorem sacerdotij usurpare, nisi qui vocatus est, ut Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi aut sacerdotij sui authorem Deum institutorē: que proferrant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati improba temeritate intruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtedere possunt, qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euzrescunt, quæ sine Sacerdote offerri non possunt?

Hic et fact. 11. dicitur de Missæ sacrificio non posse defendi de veterum auctoritate, qui Missam quæ super sacrificiū dixerunt, sed alio sensu quā Papistæ lib. 5. contra Faustum c. 18.

15 Siquis hinc inde concisus veterum sententias obtrudat, & eorū autoritate contendat aliter intelligendum esse quod in Cœna peragitur sacrificium quā nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificij commento, quale in Missa continerunt Papistæ agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi sacrificij vocabulo: vetū simul exponunt se aliud nihil intelligere, quā memoriam verillius & vnicū sacrificij quod in cruce peregit Christus, vnicū (ut ipsi passim prædicant) noster sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo prophetiam celebrabant futuræ victimæ quā Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione & participatione corporis Christi. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicumque tandem sit author. Verba sunt: Fit missimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, & pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre, & Spiritu sancto, tempore veteris Testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est diuinitas) sacrificium panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi quā pro peccatis nostris ipse erat oblatum: & sanguinis, quem erat effusus in remissionem peccatorum. in isto autem sacrificio, gratiarū actio atque commemoratio est carnis Christi, quā pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idem effudit. Vnde Augustinus ipse, pluribus locis nihil aliud quā sacrificium laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies non alia ratione vocari Cœnā Domini sacrificium, nisi quod est memoria, imago, testimonium illius singularis, veri & vnicū sacrificij quod nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est lib. 4. de Trinitate, cap. 24. vbi postquam disseruit de vnicō sacrificio, ita concludit, Quoniam in sacrificio quatuor considerantur, cui offeratur, & à quo quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verūque Media tor per sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obtulit, vnum in se fecit pro quibus offerebat, vnus ipse est, qui obtulit, & quod obtulit. In eundem quoque sensum loquitur Christostomus: Honorem verò sacerdotij in Christo vendicant, ut Antichristi vocem fore testetur Augustinus si quis Episcopum inter Deum & homines intercessorem faciat.

Epist. 120. ad Honoratum.
Contra aduersariū Legis apertus.

Lib. 2. contra Parmen. c. 3.

* Ipsos tamen veteres videri aliquod peccasse in ipso actionis Cœnæ modo quia nimis distulerunt ad Legis vmbres.

Galat. 3. 1.

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis mōstretur illic Christi imolatio, ut crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illi proposita crucis prædicatio fuerat. * Sed quia veteres quoque illos video aliō

aliò hanc memoriã detorsisse quàm institutioni Domini cõueniebat (quod nescio quam repetitæ aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuit quàm in pura simpliciq; Dei ordinatione acquiescere: cuius etiã ideo vocatur Cœna, quoniã sola hęc eius authoritas vigere debet. Equidem quum piũ atq; orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eosvideã, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimũ derogare, vilius impietatis damnare eos non sustineo. Excessitãtã me non posse arbitror quin aliquid in actõnis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicũ sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis red arguat, quòd non cõtenti simplici ac germana Christi institutione, ad Legis vmbra nimis flexerint.

Ipsos tamen veteres videri aliquid peccasse in ipso actionis Cœna modo, quia nimis deflexerint ad Legis vmbra.

12 Si quis diligen-ter expendat, hoc discrimen inter Mosai- ca & eucharistiam nostrã verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico representarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tan- tũ fuerit representatiõnis species. Siquidem illi Sacerdotes Leuitici quòd peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figuratè: ferebatur hostia, quæ vicem ip- sius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: si denique geriebatur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificij effigies quòd Deo in expiationem offerendum erat. At peractò sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblati sibi à F. lio sacrificij, ad populum fidelem trãsmittat, Mensam ergo nobis dedit in qua epuiemur, non altare super quòd offeratur victima, non sacerdotes consecrauit, qui imolentemque ministros, qui sacrum epulum distribuunt. Quò sublimius est ac sanctius mysterium, eò religiosius ac maiore reuerentia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quòd Scriptura tradit hæreamus. Et certè si cogitamus Domini non hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominum authoritate vel annorum præscriptiõne patiamur nos ab illa vel la- uũ nguemur dimoueri. Itaq; Apostolus, dum vult eam vitis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiã irrepserant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnica illam institutionem reuocat: vnde pereternam esse petendam regulam ostendit.

Differentia inter Mosai- ca sacrificia, & Cœnam Domini in Ecclesia Christiãna.

Mensam suis parauit in Cœna non altare erexit Christi.

1. Cor II 20.

13 Porciò nequis fixator ex sacrificij ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui sacrificij vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiõnes extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuò Scripturæ vsu sacrificium appellari semus quòd Græci nunc *θυσίαν*, nũc *προσφορὰν*, nunc *τελεσθῆν* dicunt. Quòd generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctiõ anagogen à sacrificijs Legi Mosai- cæ habeat: sub quorum vmbra vnica illam sacrificiorum veritatem populo suo representate voluit Dominus. Id eorum autem quancumq; varietate fuerunt formæ: tamen ad duo mēbra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatiõ quadam satisfactiõnis specie, qua nexa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionisq; testificatiõ: nunc vice supplicatiõnis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actiõnis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandam: nunc pietatis sicuti pietatis exercitatiõne, ad reuocandam fœderis satisfactiõnem. ad quòd posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera distribu-

Quid propriè signifi- ficet Sacrificij no- men.

Sacrificiorum duo præcipua genera sub Lege.

mus, ac alterum, docendi causa, voce eius λατρευτικὸν & σεβαστικόν: quoniam veneratione cuiusque Dei constat quem illi si teles & debent & reddunt vel si maioris ευχαριστικοι: quandoquidem a nullis Deo exhibetur nisi qui in mensuris eius beneficiis onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi rependunt. Alterum propitiatorum, siue expiationis. Et au em expiationis sacrificium, cui propitium est iram Dei placat, et sius iudicio satisfacere, et si peccata abluere & abstergere: quo peccatorum eorum sordibus repurgatus, & in iusticiæ puritatem restitutus, in gratiam cum Deo ipso redat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: non quod reconciliandæ Dei gratiæ aut d' tendere iniquitati pares forent: sed quod verum huiusmodi sacrificium adumbrarent, quod tandem ab vno Christo reipsa peractum fuit, ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quod illius virtus a Chresto peracti efficacia & vis æterna est, vt sua ipse voce testatus est, quam dixit peractum esse & impletum: hoc est, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remissionis, restitutæ salutis necessarium erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitit & consummatum: adeoque nihil deesse, vt nullus postea locus alteri hostiæ relinqueretur.

Iob. 19. 30.

Missam esse sacrificium expiationis, in Christi morte. Exod. 29. 30.

14 Quamobrem constituo, sceleratissimum probrum, & non ferendam esse blasphemiam tam in Christum quam in sacrificium quo per mortem suam in cruce pro nobis defunctus est, si quis, repetita oblatione, de redimenda peccatorum venia, de propitiando Deo, & obtinenda iustitia cogitat. At quid aliud in illando agitur, nisi vt nouæ oblationis merito participationis Christi fiamus participes? Et ne vllus esset insaniendi modus parum esse putauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacrificiū pro tota Ecclesia, nisi adderent, sui arbitrij esse, huic aut illi, cui vellent, peculiatur applicare: vel potius cuiquam qui talem sibi mercem numerato pretio emere vellet. Porro quoniam ad iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamen vel aliqua nota authoris sui exemplum referrent, numeri similitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, se unum Gallicam quidem supplicationem, triginta nummularum æreis vendunt sed ille, semel hi, quoties emptor occurrit Hoc sensu & sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deū pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Christus, vnicus est noui Testamenti Pontifex & Sacerdos, in quem translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Et nihil Scriptura de eterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullam instituit, manet inuictum Apostoli argumentum, Neminem sibi honorem vsurpare nisi qui à Deo vocatus sit. Quæ ergo fiducia facili legi isti, qui se iactant Christi carnifices, auident se Dei viuentis Sacerdotes appellare?

Hebr. 5. 4.

Plato.

15 Est apud Platonem libro de Republica secundo elegantissimus locus. Vbi quum de veteribus piteculis differret, stultamque improborum ac sceleratorum hominum consilientiam ridet, qui putarent his quasi velis obtege sua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pacatione, securius sibi indulgerent: prorsus videtur ad Missariæ expiationis usum, qualis hodie in mundo est, alludere Fraudare alium & circumuenire, nefas esse omnes sciunt Vexare iniurus viduas, pupillos expilare, molestiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad se rapere, penuriis & fraudibus inuolare in cuiusquæ fortunam, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium esse sciuntur omnes. Quomodo igitur hæc omnia passim audent tam multi, tanquam impune aufuri? Sanè si rite expendimus, non alia causa tantum illis animi facit, nisi quia

Missariæ sacrificij fiducia multos sibi securus iudicem in viuis.

quia Missario sacrificio, tamquam soluto pretio, satisfacturos se Deo confidunt, ut saltem hanc sibi cum eo transigendi faciliem etie viam Pergit deinde Plato, statum eorum stuporem ridere, qui talibus piaculis poenas redimi opinantur, quis alioqui apud iustos subituri essent. Et quosum hodie spectant anniuersaria & maior pars Missarum, nisi ut qui tota vita crudelissimum tyranni fuerunt, aut rapacissimi praedones, aut ad omne flagitium profluti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium in-
gnem euadant?

16 Sub altero sacrificij genere quod *εὐχαριστικὸν* diximus, continetur omnia charitatis officia, quibusdum fratres nostros complectimur, Domini ipsium in membris suis honoramus: omnes deinde nostrae preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum a nobis agitur. Quae demum omnia a maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore in templum sanctum Domino consecramur. Neque enim satis est si externae nostrae actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primò, deinde nostra omnia consecrari ac dedecari illi conuenit: ut quid in nobis est gloriae eius seruiat, & eius amplificandae studium speret. Haec sacrificij species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando Juntaxa: & exaltando Deo versatur. Siquidem gratiam acceptamque Deo esse non potest nisi ex eorū manu, quos iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde reconciliauit, ideòque piaculo absoluit. Est autem adeò Ecclesiae necessaria ut abesse ab ea non possit. Ita uero aeterna futura est quandiu stabit populus Dei, quem admodum iam ex Propheta superius visum est: si quidem eo sensu accipere libet uacuum istud, Quoniam a solis ortu usque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus: & in omni loco incensum offerretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus: tantum abesse ut submoueamus. Sic Paulus inbet nos offerre corpora nostra, hostiam uiuentem, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi significanter admodum loquutus est, quū hunc esse rationalem nostrum cultum subiecit: intellexit enim spiritua- lem colendi Dei ritum quem carnalibus Legis Mosaeicę sacrificiis tacite opposuit. Sic beneficentia & communicatio, victimę appellantur quibus placetur Deo. Sic Philippensum benignitas qua Pauli inopiam subleuaram: hostia bonę fragrantię: sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ.

17 Et quid multa persequor? subinde enim in scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc sub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, fatistamen exprimebant Prophetæ, subesse illis carnalibus sacrificiis ueritatem, quæ Christianæ Ecclesiæ cum Iudæica gente cõmunis est. Qui ratione peccabatur Dauid ut oratio sua sicut incensum in conspectum Dei ascenderet. Et Osee gratiarum actiones dicebat uiculos labiorum, quas alibi Dauid sacrificia laudis nūcupat. Quæ Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse uocat: & interpretatur fructum labiorum consentium nomini eius. Huius generis sacrificio carere non potest Cæna Domini: in qua dum eius moitem annuntiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quam offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium nuncupamur omnes Christiani: quòd per Christum offerimus illam, de qua loquitur Apostolus, hostiam laudis Deo, fructum labiorum consentium nomini eius. Neque enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore, in conspectum Dei appatemus. Christus est, quo mediatore intercedente, nos ac nostra Patri offerimus. Ille Pontifex noster, qui in sanctuarium

Hic, & sect. 17. ostenditur, plura nobis esse εὐχαριστικὰ sacrificia, & quicquid in Dei cultu a nobis agitur.

H. ec sacrificandi species quotidie locum habet in Ecclesia.

Matth. 1. 11

Rom. 12. 1

Hebr. 13. 6

Philip. 4. 18

Psal. 141. 2

Osi. c. 14. 3

Psal. 51. 21

Hebr. 13. 15

* Huiusmodi sacrificium semper esse oportet in Cæna: et inde Christiani omnes sunt sacerdotes.

1. Pet. 2. 9

Apoc. 1. 5

Describitur suis e-
logijs sanctissima
ipsa Miffa.

cæli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra im-
ponimus, ut in illo audeamus quicquid audeamus. Ille, in quâ, est qui nos
Patri regnum ac Sacerdotes fecit.

18 Quid superest nisi ut cæci videant, surdi audiant, pueri ipsi intel-
ligant hanc Miffæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, om-
nes regestertæ & populos, à summo vsque ad nequissimum sic inebria-
uit, sic percussit sopore ac vertigine, ut brutis ipsi stupidiore, proram &
puppim suæ salutis in hac vna exitiali voragine statuerint. Certè nulla
vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnau-
dumque Christi regnum. Hæc est Helena, pro qua veritatis hostes tanta
hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur: & verè Helena,
cum qua spiritali fornicatione (quæ omnium est maximè execrabilis)
ita se conspuant. Non hinc vel minimo digito attingo crassos illos abu-
sus quibus sacræ suæ Miffæ profanatam puritatem prætereundæ possunt:
quàm turpes nundinas exerceant, quàm sordidos quæstus faciât suis mis-
sionibus, quanta rapacitate auaritiâ suam expleant. Tantum indico,
siquæ piæ & simplicibus verbis, qualis sit sanctissimæ ipsa Miffæ san-
ctitas: ob quam adeo spectabilis esse, tantâque in veneratione haberi ali-
quot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrati,
maioris operis fuerit: & illas obscenas sordes, quæ ante oculos oraque
omnium versantur, admiscere nolo: ut omnes intelligent, Miffam in se-
lectissimâ suâ, & qua maximè venditari potest, integritate acceptam, sine
suis appendicibus à radice ad fastigium, omni genere impietatis, blasphemæ,
idololatriæ, sacrilegij sciatere.

Breuis summa eorū
quæ de duobus Sa-
cramētis iudicē cō-
ueniunt: cur Cœna
sepius iteretur, Ba-
ptisimus non item.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ
seiri de duobus istis Sacramentis referre duximus: quorum vsus à primis
diuini Testamenti ad consummationem vsque seculi, Christianæ Ec-
clesiæ est traditus: Ut scilicet Baptisimus, quidam quasi ingressus in ipsam
esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentum, quo Chri-
stus fidelium suorum familiam spiritaliter pascit. Quæ ut non nisi v-
nus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Ba-
ptisimus non nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autem subinde distri-
bitur, ut intelligant se Christo assidue pasci qui semel in Ecclesiâ alle-
cti sunt. Præter hæc duo ut nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vl-
lum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbi-
trij, erigere ac statuere noua Sacramenta, facillè intelliget qui meminerit
quod supra satis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo posita
esse ut de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos vo-
luntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo cō-
siliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate spondere possit, aut
certiores securusque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid nega-
re velit. Simul nanque constituitur, neminem signum proponere posse
quod eius voluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit:
solum ipse est, qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius,
& fortè rudius, sed apertius: Sacramentum, sine salutis promissione esse
nunquam potest. Omnes homines in vnum simul coacti, nihil à se no-
bis petent: de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere Sa-
cramentum.

* Ex. 16. 13, et 17. 6
Licet plura Sacra-
menta habuerit ve-
tus Ecclesia sub Le-
ge, hodie tamē Chri-
stianam duobus à

20 His ergo duobus contenta sit Christiana Ecclesiâ: nec modò nul-
lum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat, sed ne appetat qui-
dem, aut expectet, ad cōsummationem vsque seculi. * Nam quod diuersa
aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter sua illa ordina-
ria data sunt (ut man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia)
hac variatione admonebantur ne talibus figuris insisterent, quarum status
parum

parum

parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo in-
teritum nullòque sine periret. Alia longè ratio nobis est, quibus reuela-
tus est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt abscon-
diti, tanta affluentia & vberitate, vt nouam aliquam accessionem ad hos
thesauros sperare vel potulare, verè Deum irritare sit, & aduersum nos
prouocare. Vnum duntaxat Christum esurire, quærite, spectare, discere,
ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni
sui Dominus ad plenum manifestabit, & se qualis est, nobis spectandum
ostendet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, per No-
uissimam horam, nouissimos dies, nouissima tempora, designatur, ne quis
vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione sese fallat.
Sæpenumero enim multisque modis antea loquutus per Prophetas, vlti-
mis in his diebus loquutus est cælestis Pater in dilecto Filio suo, qui so-
lus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenum manifestauit, quan-
tum nostra interest, dum nunc per speculum eum conspiciamus. * Iam
verò vt hoc hominibus ablatum est, ne noua Sacramenta in Ecclesia Dei
condere possint: ita optandum esset, ut ipsi quæ à Deo sunt, quammini-
mum humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atque infusa aqua
vinum fugit & diluatur: asperitòque fermento tota farina massa acescit:
sic mysterium Dei synceritas nihil aliud quam inquinatur vbi homo
quicquam de suo adiicit. Et tamen videmus quantum à germana sua pu-
ritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus fati-
s vbiq; pomparum, ceremoniarum, gestulationum: at verbi Dei interim
nulla neque ratio, neque mentio: sine quo Sacramenta etiam ipsa, Sacra-
menta non sunt. Quin nec ceremonia ipsa à Deo instituta in tanta tur-
ba caput exerere possunt, sed tanquam oppressæ iacent. Quantum in
Baptismo aspiciatur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi
iustè conquesti sumus, nempe Baptismus ipse? Cæna prorsus sepulta est
quem versa fuit in Missam, nisi quòd semel quotannis, sed concepta &
dimidiata laceratæque forma visitur.

*De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse
quinque aliqua quæ pro Sacramentis hætenus vulgò
habita sunt, declaratur, tum qualia sint offen-
ditur.* CAP. XIX.

POTERAT superior de Sacramentis disputatio apud dociles & so-
brios hoc obtinere ne vltra curiosius progredierentur, nec præter il-
la duo quæ à Domino instituta noscunt, vlla alia Sacramenta sine
Dei verbo amplecterentur. Verum quoniam illa de septem Sacramentis
opinio, omnium ferè sermone trita, scholasticæ & conciones omnes per-
uagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum infi-
det: visus sum mihi operæ pretium facturum, si quinque reliqua, quæ veteri
ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac pro-
prie excutere, omnique absterio fucò, simplicibus spectanda proponere
qualia sint, & quàm falsò pro Sacramentis hætenus habita fuerint.
* Principiò hic testatum volo piis omnibus, me hanc de nomine conten-
tionem minimè litigandi cupiditate suscipere: sed grauib; causis addu-
ci ad impugnandum eius abusum. Non me latet, Christianos vt verborum,
sic rerum omnium esse dominos: posse igitur pro suo arbitrio voces re-
bus accommodare, modò pius sensus retineatur, etiam si qua sit in lo-
quendo improprietas. Hoc totum concedo: et si melius fuerit, verba re-
bus subesse quàm res verbis subiici. Sed in nomine Sacramenti alia est ra-
tio. Nam qui septem ponunt, simul illà definitionem omnibus tribuunt,

*Christo institutis
contentas esse de-
bere neq; licere he-
minibus, alia adde-
re. vide cap. 39. sec.*

1. Cor 10. 3
Num 21. 8
Iohan. 2. 14
Col. 1. 13
1. Iohan. 3. 2
1. Iohan. 2. 13
1. Pet. 1. 20
Heb. 1. 2
Luc. 10. 22
1. Cor 13. 12
* In Sacramentis à
Christo institutis
nō licere homini-
bus aliquid adde-
re de suo.

* Cum Sacramenta
negamus esse quin-
que illa ab homini-
bus inuenta, non de
nomine, sed de re
nos cōtendere, quia
scilicet volumus Pa-
tristis esse inuisibilis
gratia visibiles for-
mas.

Magister Sententiarum.

vt sint gratiæ inuisibiles visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obtinendæ gratiæ. Ad eò que ipse Magister Sententiarum, Moisaicæ Legis sacramenta negat proprie vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Est ne, obsecro, uel tabile, vt que symbola Dominus ore suo cõsecrauit, que eximis promissionibus insigniunt, ea pro Sacramentis non censeantur, interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant? Ergo aude- tionem inuent, aut hic uerbi usurpatione abutiant, que falsis & absurdas opiniones possunt generet. Est (inquiunt) extrema uictio inuisibilis gratiæ figura & causa, quia est Sacramentum. Quod inferunt si nullo modo concedere oportet, in ipso certè nomine est occurrendum, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionem præbeant. Rursum quæ probant Sacramentum esse, causam adiungunt: quia externo signo consistat ac uerbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

* Multæ afferrunt rationes cur non sit in hominibus potestas, noua institueret Sacramenta.

2. Im apparet non de uocabulo nos rixari, sed de re ipsa non superuacuum controuersiam mouere. * Proinde hoc fortiter retinendum est quod inuicta ratione prius confirmauimus, Sacramenti instituenti arbitrium non nisi penes Deum unum esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelium conscientias ac consolari debet: que eam certitudinem nunquam ab homine accipient. Sacramentum nobis testimonium esse debet bonæ erga nos Dei uoluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorum testis esse potest: quando nemo Dei consiliarius fuit. Solus ergo ipse est qui de se nobis per uerbum suum testificatur legitima auctoritate. Sacramentum, sigillum est quo Dei testamentum seu promissio ob signatur. Ob signari uero non possent rebus corporeis & elementis huius mundi, nisi uirtute Dei ad hoc fermentur & designentur. Instituire ergo Sacramentum homo non potest: quia facere ut sub rebus iam abiectis tanta Dei mysteria lateant, id uero humanæ uirtutis non est. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum esse Sacramentum faciat: vt Augustinus optimè docet. * Præterea retineri aliquod discrimen utile est inter Sacramenta & alias ceremonias, nisi uolumus in multa absurda incidere. Apostoli orantur genibus flexis: genua igitur non flacciditate sine Sacramento. Discipuli feruntur orasse uersus Orientem: sit nobis Sacramentum Orientis aspectus. Paulus uult omni loco uiros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio sæpius à sanctis facta memoratur: & manuum quoque extensio Sacramentum fiat: omnes denique sanctorum gestus in sacramenta transeant. et si ne hæc quidem admodum moraret, modò non essent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

Isa 40.13
Rom. 11.34

Homi in Ioh. 8.0
* Distinguedum est inter Sacramenta, & alias ceremonias.

Act 9.40. et
20.36
1. Tim. 2.8

* Proteris Ecclesiæ auctoritate non possit probari septenarium numerum in Sacramentis.

3. Si ueteris Ecclesiæ auctoritate premere nos uelint, dico eos fucum facere. Nusquam enim apud Ecclesiasticos scriptores, numerus hic septenarius inuenitur: nec satis constat quo primùm tempore obrepserit. Fateor quidem in uocabulo Sacramenti, esse interdum liberiores. sed quid eo significant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omnia que pietatis exercitia. Quum autem de iis signis loquuntur que diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis Baptismo & Eucharistia, contenti sunt. Ne quis falso iactari hoc à me putet, pauca Augustini testimonia hic referam Ad Ianuarium. Primò (inquit) enere te uolo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Christum (sicut ipse in Euangelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde sacramentis numero paucissimis obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Tri-

Epist. 118

nitatis

nitatis nomine consecratus, & communicatio corporis & sanguinis Domini, & liquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana, A resurrectione Domini quæ edâ piua signa pro multis, eadêmque factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica ita tradit disciplina: sicum est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hic fieri numeri, hoc est septenarij mentionem facit? An verisimile est præteritum futurum fuisse si tunc fuisset in Ecclesia institutus: præsertim quum sit alijs in obseruandis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismus & Cœnam nominat, alia subiceret: non satis inuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subletere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantum verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesie consensione destitui dico, ut cunq; hoc prætextu maximè superbiant, Sed iam ad ipsas species descendamus.

Lib. 3. c. 9

De Confirmatione.

4 Hic mos olim fuit ut Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo sisterentur: ut officium illud implerent quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerrebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei confessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erant, sub finem pueritiæ, aut ineunte adolescentia, representabantur iterum à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundum formulam catechismi quam tunc habebant certam ac communem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis sanctæque meritò esse debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoque adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille, fide sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Huius moris sæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per Episcopalem manuum impositionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hic nostri aduersarij, Sacramentum iure vocari in quo Spiritus sanctus conferatur. Verùm ipse Leo alibi explicat quid his verbis sibi velit. Qui apud hæreticos baptizatus est, inquit, non rebaptizetur sed Spiritus sancti inuocatione per manuum impositionem confirmetur: quia Baptismum tantum formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos. Quamquam autem non inficior, in eo non nihil halucinari Hieronymum, quòd Apostolicam esse obseruationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptiis abest. Et illud ipsum mitigat quum addit, hæc benedictionem solis Episcopis esse datam, magis in honorem sacerdotum, quàm ex Legis necessitate. Talem ergo manuum impositionem, quæ simpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in putum usum velim.

Vide Calu. ad Concil. Trid. Item præstationem in Catechismo Latinum.

Ceremonia impositionis manuum, eum fidelium liberi qui infantes fuerat baptizati, reddebant fidei rationem. Vnde de sect. 12. Epist. 39. Epist. 77.

Vide Caluinum, Hebr. 6. 2

5 Posterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiam nescio quam confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis virtutem esse sixerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptismo regenerati sunt ad vitam. Peragitur hæc confirmatio uocatione, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctæ crucis, & consigno chrismate salutis, in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Pulchre omnia & venustè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus sancti præsentiam hic promittat? Ne iota quidem obtendere possunt. Vnde ergo nos certio-

De Papisico Sacramento Confirmationis subrogatio cum sanctæ illius institutionis, veteris & Apostolicæ Ecclesiæ.

res facient, chrisma suum esse vas Spiritus sancti? Videmus oleum, cras-
sum fetidum & pinguem liquorem: præterea nihil Accedit, inquit Augu-
stinus, verbum ad elementum, & fit Sacramentum. Hoc, inquam, ver-
bum proferant, si quicquam nos intueri in oleo voluit aliud quàm ole-
um. Quod si Sacramentorum se ministros, vt par est, agnoscerent, non
diutius pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est, nequid sine man-
dato obeat. Age, mandatum huius ministerij aliquid producant, & ver-
bum non addam. Si mandato deficiunt, facile legum audaciam excusa-
re non possunt. Hæc ratio de Pharisæis Dominus interrogabat, esse
Baptisum Iohannis è cælo, an ex hominibus. Si responderent, ex ho-
minibus: obtrinebar, friuolum esse & vanum: si è cælo, doctrinam Iohan-
nis agnoscere cogebantur. Itaque ne essent nimium in Iohannem contu-
miosi non aucti sunt fateri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus
est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è cælo persuadere vo-
lunt, probent.

Matt. 21. 25

6 Tenentur se quidem Apostolorum exemplo, quos nihil temerè fe-
cisse existimant. Rectè id sanè: nec à nobis reprehenderentur si se Apo-
stolorum imitatores ostenderent. Sed quid fecerunt Apostoli? Narrat Lu-
cas in Actis. Apostolos, qui Hierosolymis erant, quum audissent Samaria
recepisse verbum Dei, misisse illic Petrum & Iohannem: illos pro Sama-
ritanis orasse vt Spiritum sanctum acciperent, qui nondum in quen-
quam illorum venerat, sed baptizantium erant in nomine Iesu: ora-
tione facta, manus illis imposuisse: per quam impositionem Spiritum
sanctum Samaritani acceperunt Et de hac manuum impositione aliquo-
ties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nempe suum ministerium
fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gra-
tias, quas tunc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apo-
stolis per manuum impositionem administrari & distribui. Huic autem
impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huius-
modi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significa-
rent, se Deo commendare & velut offerreum cui manus imponebant.

Act. 8. 15
Perpetuam prætexi
Apostolorum exē-
plum à Papistis ad
confirmationem suam
Confirmationis Sa-
cramentum, docetur
hic, & sect. 7

Hoc ministerium quo tunc Apostoli fungebantur, si adhuc in Ecclesia
maneret, manuum quoque impositionem oporteret seruari: sed vbi gra-
tia illa conferri desit, quorsum pertinet manuum impositio? Adhuc cer-
tè adest populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi ductore & directore confi-
stere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuam consta-
turam ptemissionem, qua Christus sicientes ad se vocat, vt bibant aquas
vivas. Sed cessant illa virtutum miracula, & manifestæ operationes,
quæ per manuum impositionem distribuebantur, nec vili ad tempus esse
debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelij prædicationem, nouum Chri-
sti regnum, inauditis & inuisitatis miraculis illustrari & magnificari. A
quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit: sed
regni sui magnificentiam, verbique sui dignitatem satis excellenter ma-
nifestatam docuit. Quæ igitur in parte hystoriones isti Apostolos se imita-
ri dicent? Hoc agendum erat manuum impositione, vt euident Spiritus
sancti virtus statim se exeret. Id non efficiunt: quid igitur pro se iactant
manuum impositionem, quam Apostolis quidem in vtu fuisse legimus,
sed prius in alium finem?

Iohan. 7. 37

Iohan. 20. 22

7 Eiusdem hoc rationis est acsi quis doceret flatum illum quo Do-
minus discipulos suos assuit, Sacramentum esse quo datur Spiritus san-
ctus. Atqui hoc semel Dominus quum fecit, non à nobis fieri etiam vo-
luit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebāt, pro eo tempore quo
visibiles Spiritus sancti gratias ad eorum preces administrari, Domino
placebat: non vt posteri vacuum & frigidum signum (quod simiç isti fa-
ciunt)

ciunt) mimiticè tantum & sine re effingerent. Quòd si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent) prater nescio quam preposteram *κακὸς ζῆλος* * vnde tamen oleum * *Blasphemia Papi* quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutem quaerere docuit? quis vim *starum, dum Christi* roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi *ma suum illud in* longè abstrahit: qui nihil magis damnat quam talibus obseruari iunculis *Confirmatione vo-* hærete? Hoc verò non à me, sed à Domino iudacter pronuntio. Qui o *cant Oleū salutis,* leum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christū *demonstratur hic,* abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & ven *et. 3* ter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elemēta *Galat. 4 9* quæ vsu ipso intereunt, nihil ad regnū Dei pertinent, quod spirituale est, *Coloss. 2 0* & nunquā intereunt. * *Quid igitur? dixerit aliquis. eadem linea metiris* * *Obiectio, de aqua* aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cæna Domini *Baptisus, panis &* exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda *vinum in Cæna.* esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiā suam retinent, panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramentis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus v *1. Cor. 6. 13* trunque destruet. Prætereunt enim & euanescent cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint: non in carne nos retinent, sed verè & spiritaliter docent.

¶ Verum propius adhuc inspiciamus quot monstra foueat alātque *Impudentia Papi* hæc pinguedo. Dicunt isti vnctores Spiritum sanctum in Baptismo ad in *starum maiorē vir-* nocentiam dari: in confirmatione ad gratiæ augmentum: in Baptismo *tutum tribuentium* nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et *suæ Confirmationi,* adeò nihil eos pudet, vt negent Baptismum rite sine confirmatione per *quam Baptisus, cō-* fici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo confepulo su- *futatur hic, & sic.* mus, facti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? *9. 10* Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur *Rom. 6. 4* mortificationem carnis nostræ & viuificationem Spiritus: quòd vetus ho mo noster crucifixus est, quòd nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quòd si Dei verbum conculcare pro ni hilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerabantur, cui tam vobis obsequentes videri vellent? Quid autem grauius in hanc ipsorum doctri nam proferri potest, quàm illud Mileuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari tantum, & non in adiuto rium futuræ gratiæ, ana heina sit. Quòd autem Lucas, eo què * *citauimus* *Act. 8. 16* loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent ** Initio sc. 6* Spiritum sanctum: non simpliciter negat, vllò Spiritus dono præditos qui in Christum corde crederent, & ipsam ore confiterentur: sed acceptio nem Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes & visibiles gratiæ perci piebantur. Sæc dicuntur Apostoli Spiritum accepisse in die Pentecostes, *Act. 2. 4* quum longè antea illis à Christo dictum esset, Non vos estis qui loqui *Mat. 12. 20* mini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis * *V. dete malitiosam* & fonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo estis. Quòd verè in Baptismo ** Satanæ fraudis eri-* dabatur, in sua confirmatione dari mentum: vt furtim incautos à Bapti *pere Baptismo pro* smo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanæ esse doctrinam, quæ promiss *pra, ad ornandam* siones Baptismi proprias à Baptismo abscollas alio deriuat & transfert? *Confirmationē Pa-* Deprehenditur, inquam, quali nuatus f. indumento prelata ista vnctio. *Galat. 3. 27* Dei verbum est, Omnes, qui in Christo baptizati sunt, Christ. in induit *De cons. dist. 5. cap.* se cum suis donis, Verbu in vnctorum, Nullam promissionem in Bapti *Spir. sancti* smo percepisse, qui in agonibus instruantur. Illa vox est veritatis: hanc ** Vera definitio Cō-* mendacij esse oportet. * Verus ergo definire hanc confirmationem pos *firmationis Papi-* sum quàm ipsi ha. stenus defiaerint: nempe insignem esse Baptismi con *fic. e.*

tumeliam, quæ vsum ipsius obscurat, imò abolet: falsam esse Diaboli pollicentionem, quæ nos à veritate Dei abstrahit. Aut si maius, Orem Diaboli mendacio pollutum, quod velut offusis tenebris, simplicium mentes fallit.

Blasphemia alia Confirmationis Papistica
Ver. ca. 1. De conf. d. con. Aure. ca. 7. r. i. i. i. De conf. dist. 5.
 9 Addunt præerea, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionem accipere debere post Baptismum, vt pleni Christiani inueniantur: quia nunquam erit Christianus nisi qui confirmatione Episcopali fuerit christumatus. Hæc illi ad verbum, Atqui putabam, quæ conque ad Christianismum pertinent, omnia Scripturis perscripta ac comprehensa esse. Nunc vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda discent: quæ est Dei ergo sapientia, cœlestis veritas tota Christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: vltimum perficit. Hæc sententia dimittantur omnes Apostoli, & tot Martyres quos nunquam fuisse christumatos certo certius est: quando nondum erat factum oleum quo perfusi, omnes Christianissimi numeros implerent, vel potius Christiani fierent, qui nondum erant. Verùm vt raceam, abunde se ipsi refellunt. Quotam enim populi sui partem post Baptismum perungunt? cur igitur patitur in suo grege tales semichristianos, quorum impetitioni mederi facile erat? cur tam supina negligentia omittit eos si uult quod omitti sine graui periculo non licebat? cur nõ seuerius exigunt rem ad eò necessariam & tunc qua salus obineri non potest nisi for. è quis subita morte præpeditus fuerit: scilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti esse quanti venditant.

Hæc blasphemia mendacii conuincitur ex ipsorum Pastorum facto.
 10 Postremo constituunt: sacram hanc vñctionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum: quòd illa summorum Pontificum manibus peculiariter administratur, Baptismus ab omnibus vulgariter sacerdotibus distribuitur. Quid hic dicas nisi plarè futiosos esse, qui suis inuentionibus ita blandiuntur, vt præ ipsi sacrosanctas Dei institutiones securè contemnant? Os sacrilegum, tunc pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui in quinatum, & verborum mutuate incantatum, audes Christi Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ improbitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ sedis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. * Sed quid im eorum hanc, sua quoque opinione, effraznem insaniam ceperunt paulum moderari. Maiori, inquit, veneratione colenda est: forte non ob maiorem vritem & vtilitatem quam conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia maius augmentum vritum præstat, licet Baptismus plus ad remissionem valeat. Verùm * prima ratione nõ uincit Donatistas prædunt, qui vim Sacramenti à ministro dignitate vltimant? Faxo tamen uoceret digniori confirmatio à dignitate Episcopalis manus. Sed si quis ab illis sciscitetur vnde tanta prærogatiua Episcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure vsi sunt, qui soli Spiritum sanctum distribuerunt? An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis sacra mentum sanguinis in Cœna Domini atongendum esse? quod Laici deo denegant quia solis Apostolis à Domino datum fuerit. Si solis Apostolis, cur nõ afferunt, Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos capit vt subito Episcopos creent. Postremò non erat Apostolus Animas, ad quem tamen Paulus missus est vt visum reciperet, baptizaretur, & impletur Spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino proprium hoc munus Episcoporum fuerat, cur auli sunt ad plebeos presbyteros transferte? quemadmodum in quadam Gregorij Epistola legitur.

Alia blasphemia laus Confirmationis Papistica
Cap. De his vero. ead. distinct.
 11 Altera

* Tres rationes moderationis quorundam de blasphemis laudibus Confirmationis Papisticae (de quibus sic. 7. 8. 9) ostenduntur nihil rectum aut moderatum habere: hic, & sic. 11. Lib. 4. Sent. dist. 7. cap. 2
 * Refutatio primæ rationis istorum.

Act. 9. 17

Di. 95. c. Peruenit

11 Altera

11 Altera ratio quàm friuola, inepta, & stolidà est. Digniore[m] vocare suam confirmationem quàm Dei Baptismum: quia in ea frons oleo inficiatur, in Baptismo cranium? quasi verò Baptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur isti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermèto suo vitent. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei est, inter humanarum inuentio[n]um turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non haberet, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce præterita qua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptismo magnificiunt. Nos ergo contra dicimus in Baptismo quæ frontem a iua tingi. Præ hac veterum oleum non vnus stercoris facimus, siue in Baptismo, siue in confirmatione. Quòd si quis plaris vendi alliget, hæc præij accessione si quis boni alioqui ineffic vitiatur, tantum abest vt falso venditare liceat, scèdissimam imposturam. Tertia ratione impietatem suam triducit, dum manus virtutum augmentum conferri in confirmatione garrunt quàm in Baptismo. Impositione manuum Apostoli visibiles Spiritus gratias administrant. Quæ in re istorum pinguedo se fecundam ostendit: Sed valeant isti moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus est, quem abrupte satius sit quàm in dissoluedo tanto opere laborare.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici se vident, prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum consensu firmaram. Etiam si id verum esset, nihil tamen efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è cælo: non ex hominibus, sed ab vno Deo Deum suæ confirmationis autorem probent oportet, si Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis qua isti Sacramenta ementiuntur. * De manuum impositione loquuntur veteres, sed an sacramentum vocant? Augustinus a perre affirmat nihil aliud esse quàm orationem. Neque hic mihi puridis suis distinctionibus obganniant, non * ad confirmatoriam Augustinum illud retulisse, sed curatoriam vel recõciliatoriam. Extat liber, & in hominum manibus versatur: si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scripsit, cedo, non conuictis modò, pro solenni suo more, sed spiritus me obruat. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesiæ vniatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositionem reperi potius quàm Baptismum: discrimen ostendit. Quid enim (inquit) aliud est manuum impositio quàm oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuisse ad monui, priusquam abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur: non vt esset confirmatio talis qualem isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis, qua pueri aut adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc vsam conscripta esset, summam contentens & familiariter explicans omnium fere religionis nostræ capitum, in qua vniuersa fidelium Ecclesiæ consentite sine controuersia debet: puer

Refutatio secundæ rationis.

Refutatio tertiæ rationis.

Perperam & mendaciter vetustatis autoritate defendi Confirmationem Pæpificam.

* Vide sect. 4

Lib. de Bapt. con. Donati. cap. 6

* Impositio manuum triplex.

Lib. 5. cap. 23

Optandum vt veniat in vsum nos veteris Ecclesiæ in exigenda à puero fidei ratione: cuius is modus exponitur.

decennis Ecclesie se offerret ad eandem fidei confessionem : rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita unicam, veram & sinceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fidelium populus, teste & spectate Ecclesia profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, prof. deo patrum quorundam ignavia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihil a se pertinentem, securè negligunt, quæ tantum sine publico dedecore omittere non possint. maior edet in populo Christi ino fidei consensus, nec tanta multorum insentia & ruditas: non ad eò temerè quidam nonis & peregrinis dogmatibus abriperentur: omnibus denique esset quædam velut methodus doctrinæ Christianæ.

De Pœnitentia.

14 Proximo loco statuunt Pœnitentiam de qua sic confusè & perturbatè differunt, vt nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientia. Nos * alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus: nunc id tantum nobis attingendum erit, quid rationis habuerint, qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitauerunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Ecclesie ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendum suum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obseruabant, vt qui iniunctis sibi iatisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur corâ Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus sapenimero appellat, Pacem dare. Quò autem & grauior esset, & plus commendationis apud populum haberet illa actio, constitutum fuit vt semper Episcopi auctoritas hic intercederet. Hinc illud decretum Concilij Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilij Africanici, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine reconciliatoria manus impositione ad cõmunionem admittantur: si reuelauerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium: cõpletõque tempore, reconciliatoriam manus impositionem ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertij: Presbyter sine auctoritate Episcopi nõ reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eo spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circumspectorem fore. Quamquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopum manus imposuisse, sed totum etiam clerum: sic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iusto tempore: deinde ad cõmunionem veniunt: & per manus impositionem Episcopi & clerici, ius cõmunionis accipiunt. * Postea successu temporis eo delapsa res est vt extra publicam pœnitentiam in priuatis quoque absolutionibus hac cetermonia vterentur. Hinc illa distinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationem, de qua Cyprianus meminit, sanctam & Ecclesie salutarem fuisse iudico: ac hodie restitutã esse cuperem. Recentiotem hanc tamen improbare, vel saltem actius infestari non audeo, minus tamen necessariam arbitror. Vt cunque sit, videmus tamen manus impositionem in pœnitentia ceremoniã esse ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exequenda sit: non illa quidem continenda, sed que inferiorem loco esse debeat quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

¶ Lib. 3. cap. 31. & 4

De ritu veteris Ecclesie in publica lapsi pœnitentiæ, & de reconciliatoria manus impositione.

Lib. epist. 1. epist. 2

Cap. 31

Li. epist. 3. epist. 14

* Successu temporis vterque in priuatis absolutionibus impositionem manuum, vbi tamen minus est necessaria.

In Decr. 26. quæ. 6

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia per-
peram interpretando corrumpere) anxie in repetendo hinc Sacramento
desudat: nec mirum videri debet: no dum enim in serpo quaerit. * Quod
tamen optimum habent, rem implicitam, suspensam, incertam, optimo-
nūmque varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel
pœnitentiam exteriorem esse Sacramentum: & si ita est, existimari debe-
re signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ eut
res sacramenti: vel utraque simul esse sacramentum: nec das, sed vnum
completum. Verū in exteriorem esse sacramentum duntaxat, interio- rem
rem & Sacramentum. Rem sionem autem peccatorum, rem tantū n,
& non sacramentum. Qui sacramenti definitionem supra à n. ibis poli-
tam memoria tenent, ad eam exigā. ad quod dicunt esse sacramentum,
& inuenient non esse ceremoniam externam à Domino institutam ad
fidei nostræ confirmationem. Quod si causentur, definitionem meam le-
gem non esse: eam parere necesse habeant audiam. Augustinum, quem si
crofiam & am se habere fingunt. Sacrament. (i. a. que) propter carnale, vi-
sibilia instituta sunt: ut ab iis quæ oculis certantur ad ea quæ intell. guntur
Sacramentorum gradibus transferantur. Quod tale aut ipsi vident,
aut alius queat ostendere in eo quod sacramentum pœnitentiæ vocā?
Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, quod intelli-
gitur. Quod videtur, speciem habet corp. nalem: quod intelligitur,
fructum spirituale. Neque vllō modo, sacramento pœnitentiæ
(quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: ubi nulla species est corporalis quæ
spiritualium fructum representet.

16 Ac (ut istas bellas in sua arena conficiam) si vllum hinc Sacramē-
tum quaeratur, nonne longè speciosius iactari poterat absolutionem Sa-
cerdotis Sacramentum esse, quā pœnitentiā vel interiorem vel exte-
riorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam esse ad confirmandā
fidem nostram de peccatorum remissione, haberē que promissionem cla-
uium, ut vocant, Quodcum que ligaueritis aut solueritis super terram, erit
solutum & ligatum in cœlis. Sed obiecit quæspiam, plerisque solui
à Sacerdotibus quibus nihil tale accedit tali absolutione: quæ eorum
dogmate Sacramenta noue Legis efficere debeant quod figurant. Ridi-
culum. Ut in Eucharistia duplicem manducationem statuunt, Sacramen-
talem, quæ bonis æquæ ac malis communis est: spiritualem, quæ bono-
rum tantūm est propria: cur non & absolutionem bifariam percipi sin-
gerent? Nec tamen hæcenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo
suo dogmate: quod quā longè à Dei veritate distat docuimus quum
id argumentum seriō tractarem. Tantūm hinc ostendere volo, hunc
serupulum nihil impedire quominus absolutionem Sacerdotis Sacramē-
tum nuncupent. Respondere enim per os Augustini herbar, Sanctifica-
tionem esse siue visibili Sacramento, & visibile Sacramentum siue inte-
riori sanctificatione. Item Sacramenta in solis electis efficere quod figu-
rant. Item Induere Christum alios vs que ad Sacramenti perceptionem,
alios vs, ad sanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: istud,
bonos solos. Sanè hallucinati sunt plusquam puertiles, & cæci in sole fue-
runt, qui quem multa difficultate ætuerent, rem planam ad eō & cuius
obuiam non perspexerunt.

17 Netamen animos tollās, quacumque in parte Sacramentum po-
suerint, nego iure haberi pro Sacramento. Primum quod nulla Dei pro-
missio singularis ad hæc rem exte, vnica Sacramenti hypostasis. Di. inde
quod quæcūque hinc ceremonia profertur, merum sit: hominum inuen-
tum: quum ceremonias sacramentorum non nisi à Deo institui posse iā
deū quum sit, Mendacium ergo & impostura fuit quod de sa. ramento

Li. 4. Son di. 27. c.
Culum de Schola
sticis iudicium Vide
et in præfatione
ad Fratres in cœ-
lesti. & ibi notat.
in margini.

* Vnde Scholasti-
corū opinio. in
malo Pa. et asit
S. r. an. de. 1. &
q. 1. in l. it. et om. cō-
u. de distinctionē
S. r. m. d. h. c. &
l. 1. 16. 17

Li. 3. que. vel. T. 1. 1.
Inform. quodā de
Bapt. i. 1. 1.

Absolutionem Sa-
cerdotis potius Sa-
cramentum dici de-
bere (quod non in-
ueniunt) quā pœ-
nitentiā.

Li. 3. que. vel. T. 1. 1.
De Bapt. par. uul-
rum.
Li. 5. De Bapt. con-
tra Donatist.

Lib. 4. Sent. dist. 14. cap. 1, De pœni. di. 1. cap. 2
 * *Impio & blasphemio elogio ornari à Pœnitentiæ Sacramentum.*
 * *Psalm. ca. 15. sect. 3*

pœnitentiæ commentum sunt. * Ementium hoc sacramentum ornatur quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia si quis vestem innocentie in Baptismo perceptam peccando corruperit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunque sit, quin plandè impium sit excusari nonquit, si ex eorum sensu exponatur. * *Qu* si verò per peccatum deleatur Baptismus, & non prius in memoriam veniendus sit peccatori quomies de peccati remissione cogitat, ut illine sese colligat, animùmque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum quæ sibi in Baptismo promissa sit. *Quod* autem dicit & improprie Hieronymus dicit, pœnitentiæ reparari Baptismum (à quo excipiunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Aptissime itaque dixeris si Baptismum voca veris pœnitentiæ Sacramentum, quum in cõfirmationem gratiæ & fiducia sigillum eius datus sit qui pœnitentiã mediatur. *Quod* ne comminutione nostrum putet, prælequam quòd Scripserit e verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse per vulgum in similitudinem axiomatici. Nam in libello De fide ad Pertum, qui Augustino inscribitur Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confingimus? *Quasi* verò apertius quippiam requirendam sit, quàm quod recitat Evangelista: Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

Cap. 30. Citat. De creat. 15. qua. 1. cap. Firmiſi
Mar. 1. 4, Luc. 3. 5

conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse per vulgum in similitudinem axiomatici. Nam in libello De fide ad Pertum, qui Augustino inscribitur Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confingimus? *Quasi* verò apertius quippiam requirendam sit, quàm quod recitat Evangelista: Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

De vltima, vt vocant, vnctione.

Extrema vnctiois Papiſticæ adminiſtratio qualis, & qua forma verborum: nec poſſe deſendi Iacobi auctoritate, vel Apoſtolorum ex pſo. & de Calu. Epist. loſugiend. libent. ſacr. Iac. 5. 14

18 Tertium hæc Sacramentum, est extrema vnctio: quæ non nisi à Sacerdote pertinetur, id iue in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo consecrato, atque hac verborum forma, Per istam sanctam vnctionem, & piissimam suam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccati per visum, per auditum, odoratum, tactum, gustum. Eius duas esse virtutes si agunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamen, si ita expediat (in minus, animæ salutem. Aiuunt autem institutionem ab Iacobo positam esse, cuius verba sunt, Infirmaur quis inter vos? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fidei iue obsecratio saluum reddet laborantem: ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vnctio, cuius esse manuum impositionem supra demonstrauimus: nempe hystionica hypocrisis, qua circa rationem & siue fructu, Apostolos referte volunt. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, demonia eiecisse, leprosus mundasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrorum oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accerseri presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius subesse mysterium facile iudicabunt qui obserauerint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in rebus istis externis. Dominus cæco reddidit visum, ex puluere & sputo lutum cõposuit, alios tacta sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vnctione curarunt: * At verisimile est vnctionem istã non temerè (vt nec omnia alia) fuisse vtorparã. Fateor: non tamen vt esset curationis organum, sed symbolum dicitur, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum sanctum eiusque dona, vulgare ac tritum est. * Ceterum euauit gratia illa curationum, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus quo nouam Euangelij

Iohan. 9. 6
Mat. 9. 29, Luc. 18. 42
 * *Obiectio, & eius solutio.*
Act. 2. 6, & 5. 16, & 19. 12
Psalm. 45. 3
 * *Ratiõ prior, qua & plenus explicitur, ioh. 1. 19. 20*

prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maxime *Rom. 13* demus, vñtionem Sacramentum fuisse eorum virtutum que tum per ma *1. Cor. 12* nus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vñtione faciunt quam ex aliis quibusvis symbolis quæ nobis in Scriptura commemorantur? Cur non aliquam narratoriam Siloah destinant, in quam certis temporum vicibus se immergant male habentes? Frustra, inquitur, id fieret. Certè non magis frustra quam vñctio. Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuum, illi incubãde, suscitavit Paulus? Cur non lutum ex spuo & pulvere Sacramentum est? Sed alia singularia exẽpla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur: nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim suæ vñctioni iussit: sed aliter experimur. Nemo iam miteretur quomodo animas quas verbo Dei, hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas seiebant, itã confidentia ludificati sint: quum nihil eos pudeat, corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculus ergo se faciunt dum gratia curationum præditos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis, & eorum languoribus quoties opus est, medetur, non minus quàm olim manifestata tãme illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitude statim intercidit.

20 Itaque vt non abs te Apostoli gratiam curationum sibi demãdant, olei symbolo, palãm testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursus Spiritus sancto sunt iniurij qui putidum & nullius energie oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac si quis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quod eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quod ea specie appa- *Matt. 3. 16* fuerit. Verùm de his videtur. Quod nobis in præsentia abunde est, certo *Iohan. 1. 7* tertius perspicimus, eorum vñtionem Sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllam promissionem habet. Si quidem quum duo ista in Sacramento exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circumcisionem iã Sacramentum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tãmesi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem quam in vñtione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpari non debuit nisi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm sanando.

21 Quamquam etiam si obtinuerint, huic ætati conuenire quod de vñtione ab Iacobo præcipitur (à quo longissimè absum) ne sic quidem adhuc multum promouerint in approbanda sua vt ãtione qua hæctenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult unguenti non in firmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt: quum iamã anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) à extremis. Si præsentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum acerbitatem leniant, vel saltem aliquod animæ solacium adferant, crudeles blasphemiam demon sunt qui nunquam in tempore medentur. Iacobus vult infirmum vagi strantur, dum oleum à senioribus Ecclesiæ: isti vñctorem non admittent nisi sacrificulum exorcerat, & citri *Iac. 5. 14* Quod apud Iacobum presbyteros interpretantur Sacerdotes, & plura: *Ratio posterior sentiant si non suppetet prior longe abesse à sancta Apostolorum ceremonia impiam istarum obseruationem: cuius blasphemiam demon strantur, dum oleum exorcerat, & citri bunt qd est Spiritus.*

lem numerum ad decorem positum nugatur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesia eo tempore sacrificiorum examini bus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum sacri olei ferculum. Iacobus dum simpliciter vngi infimos iubet, non aliam v. & rationem mihi significat, quam vulgaris olei nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleum non dignantur: si ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum multo murmure incantatum & nouies sexogeno salutariter, Aue sanctum oleum: Aue sanctum chrisma: Aue sanctum balsamum. A quo tales exercitios hauserunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remissionem: vt scilicet ab olito reatu, pœna leuacionem impetret: non intelligens, pinguedine deleti peccata, sed si fidei um orationis, quibus afflicti frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Isti per sacram suam ad est abominabilem vactionem peccata remitti, impie mentuntur. En quam pulchrè prescient, vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permisi fuerint. Ac ne diuinus sit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant: referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini ætate Romanæ Ecclesiæ præfuit, instituisse vt non presbyteri modo, sed omnes etiam Christiani oleo vrentur, in suam suorumque necessitatem vngendo. Auctor Sigebertus in Chronicis.

De ordinibus Ecclesiasticis.

*Sacramentum vbi
m. quart. Pop. s. s.
sept. ex al. Sacra
mentum a. de quor.
nom. in b. s. & de
functione non dom.
cum inter illos.*

22. Quartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum Ordinis: sed adeo secundum, vt septem ex se sacramentula pariat. Est verò istud perquam ridiculum, quod quum affirmet septem esse sacramenta, cum recensere ipsa voluit, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Siquidem quum in singulis diuersis esse ceremonias constet, diuersas esse gratias ipsi loquantur: nequid obitet qui septem sacramenta dici debeant sic eorum placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambigam, controuerimus, quando ipsi plane id fidei & deu. septem declarant? Primum autem obiter perstringemus, quot & quam infusus absurditates nobis ingerant, dum nobis suos ordines pro sacramentis commendare volunt: deinde an omnino sacramenta dici debeat ceremonia qua viuunt Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Ecclesiasticos faciunt: quos insigniunt titulo sacramenti. Sunt autem, Osiarij, Lectores, Exorcistæ, Acolythi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et septem quidem esse dicunt propter septiformem Spiritus sancti gratiam, qua præditi esse debent qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largius cumulatur in promotione. Im numerus ipse peruersa Scripturæ interpretatione nec necrius est: quod videntur sibi apud Isaiam legisse, septem Spiritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Isaiâ quam sex: nec Propheta omnes eo loco concludere voluerit: tam enim

Li. 4. s. Di. 34. c. 9.

** 1. de de. Eccle.
th. in v. t. Eccl.
s. s. c. 4. s. l. 1. c. 9.*

Li. 11. 2.

Li. 11. 20.

Rom. 1. 4. &

8. 3.

*Opin. h. ec. est Hu
go altera sui Pauli
s. s. l. 1. c. 7. &
Mo. d. l. 1. c. 1. c.
cleros. d. l. 1. c. 1.
dist. 1. c. 1. c. 1.
& ca. Op. s. s. s.*

alibi Spiritus vitæ sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quum illi sapientie, intelligentie, consilij, fortitudinis, scientie, & timoris Donum. Quamquam alij auctores non septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. Atque inter eos etiam pugna est, quod alij clericalem tonsuram volunt esse primum omnium ordinem. Episcopatum vltimum. Alij exclusi tonsuræ, Archiepiscopatum ordinibus annumerant. Isidorus aliter distinguit, facit enim diuersos, Psal-

musas

ristas & Lectores Illos cantionibus præficit, hos legendis Scripturis quibus plebs erudiat. Atque hæc distinctio Canonibus observatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamúsne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi dissident. Præterea sacratissimi Canones aliò nomine vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus divinis sine verbo Dei discerant.

23. Verùm hoc omnem stultitiam superat, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt. Primùm, inquit, ostiarij munere functus est, quando vendentes & ementes, si igello ex funiculis facto, è templo eiecit. Ostiarium se esse significat, quom dicit, Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Isaiam legit. Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti, salivam tangens, auditum reddidit. Acoluthem se esse his verbis testatus est, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus est, quum linteo præcinctus pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinem distribuit in Cæna. Sacerdotis partes implevit, quum in cruce Patri se hostiam obrulit. Hæc absque ritu a. ledò auditu non possunt vt mirer absque ritu scripta esse, si tamen homines erant qui scribebant. Sed in primis spectabilis est argutia qua in acoluthi nomine philosophatur, ceroteriarum appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito genibus ac linguis omnibus; quum ἀκόλυθος Græcis simpliciter significet pedissequum. Quamquam si his sermò retellendis inhæream, iure & ipse quoque rideat: adeò siuola sunt & ludicra.

24. Ne tamen mulierculi adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorù vanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis qui ex ea re questum facit? Nõne iidè canunt? nõne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungentem? Quis potius qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinem acoluthorum cooptatur, desinit esse id quod dici incipit, vt videantur ex professo velle munus ipsum abicere quum titulum assumunt. Encur Sacramentis consecrari & Spiritu sanctum accipere necesse habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant, hanc esse temporum peruersitatem, quòd ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullum hodie esse in Ecclesiâ usum nec fructum factorum suorum ordinum, quos martiricè deprædicant, totamque Ecclesiam suam anathemate plenam: quando quidem cereos & vrceolos à pueris & profanis attrahari permittit, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant. Exorcistas verò in quæm tandem finem consecrant? Audio Iudæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcismis dictos video, quos exercebant. De essentia istis exorcistis quis vnquam fundò audiuit quòd specimen vni suæ professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponendi manus super energumenos & catechumenos, & demoniacos: sed tali se potestate præditos demonibus persuadere non possunt, non modò quia eorum imperiis non cedunt demones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimum quenque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, cerfusa sunt ex inscitis insulsiisque mendacijs. De veteribus acoluthis & ostiarijs & lectoribus, alibi dictum est, quum Ecclesiæ ordinem exponeremus.

* *Ridicula & imbecilla Papijarum stultitia, quod in singulis suis Sacramentis Christum sibi ipsi faciunt collegam.*

Iohan. 2. 15

Iohan. 10. 7

Luc. 4. 17

Mar. 16. 33

Iohan. 8. 12

Iohan. 3. 4

Matt. 26. 26

Matt. 27. 50

Ephes. 5. 2

Psalmistarum, Ostiariorum, Acoluthorum ordines (quos & Sacramenta faciunt Papijæ) vana esse nomina in Papatu, quum ministeria illa ipsi nõ exequantur, sed puer aliquis, aut quivis laicus.

De Exorcistis, ordine Ecclesiæ Papijarum.

Act. 19. 13

Nobis hinc propositum est duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis: de quo nunquam alibi quàm apud ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas legitur.

De Clericali tonsura, & eius significatione ex Papyfianâ doctrina. 25 Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò, quoscunquæ in militiam suam adscribunt, communi symbolo initiât in clericationem. Radunt enim eos in vertice: vt corona regale decus significet, quia Reges debent esse clerici, vti se & alios regant. De his enim sic loquitur Petrus. Vos estis gens electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. At sacrilegium fuit, quod vniuersæ Ecclesiæ tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbè gloriari quem fidelibus præripuerant. Petrus totam Ecclesiam alloquitur: nisi ad pauculos ramos detorqueat: quasi soli illis actum sit, Sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi accensiti sint, quasi soli illi per Christum facti sint regnum & sacerdotium Deo. Assignant deinde & alias rationes: summus capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonstratur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempneret: vel vt vitia oris & oculorum doceantur præcidendam. Vel rasura capitis est temporalium depositio: circumscriptionem verò coronæ reliquæ sunt bonorum quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris: quia scilicet velum templi nondum scissum est. Itaque per se hinc præclare defunctos esse sui partibus quòd talia per coronam figurauerint, nihil eorum re ipsa præstant. Quousque nos talibus fucis & præstigijs ludent? Clerici de tonsuræ capillis significat temporalium bonorum abundantiam se abiectile, gloriam Dei contemplaturum, aurum oculorumque concupiscentiam mortificasse: ac nullum est hominum genus rapacius, stupidius, libidiniosius. Cur non magis sanctitatem vere exhibent quàm falsis mendacibusque signis ipsius speciem simulant?

Lib. 4. Sen. dist. 24. cap. 4

26 Potiùs quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazareis & rationem, quid aliud adferunt quàm sua mysteria à Iudaicis ceremoniis nata esse, vel potiùs merum esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Petrosiam, Acylam & Paulum ipsum suscepto voto sibi rasisse caput, vt putiffi arentur: crassam suam ignorantiam produunt. Nusquàm enim legitur de Petrosia: ac de Acyla etià incertum est: siquidem tam ad Paulum referri potest tonsura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum est simplicioribus, Paulum nonquam caput sibi totondisse ad sanctificationem aliquam: sed duntaxat vt fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiu modi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc est non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quem admodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, vt Iudæis festis se accommodaret. Isti quum Nazareorù purificationes nullo vsu imitari volût, quid aliud quàm alterum Iudaismum erigent dum veterem peperam æmulati affectant? Eadem religio & decretalis illa Epistola composita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant, sed instar spheræ radant: quasi Apostolus, docens quid vitis omnibus decorum sit, de spherica clericorum rasura sollicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis sit energizæ ac dignitatis alia quæ sequuntur mysteria, quibus talis est ingressus.

Aug. De spe. monach. in fine

Item in R. t. a. 7.

Ex Aug. q. d. d. iur.

Unde orig. q. d. habue

rit cleric. dist. 1. 7.

27 Vnde originem habuerit clericorum tonsura, abunde vel ex vno Augustino constat. Quum illo seculo capillum non alerent nisi delicati, & qui tanto elegantiâque non satis vitilem affectabân: videbatur esse non boni exempli si clericis id permetteretur. Iubebantur ergo clerici **condere caput, vel radere, ne quam effeminatij cultus speciem præ se**

ferrent.

ferrent. Adeo autem id vulgare erat, vt monachi quidā, quō magis suam sanāimoniam notabili dīstīctōque ab aliis habitu veditarent, comam demitterent. Quum verō postea res ad crines rediisset, & ad Christianismum accederent gentes quædam, quæ semper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: verisimile est clericos vbique rāssisse caput, ne comæ ornamentum viderentur affectare. Tandem corruptiore seculo, quum prisca omnia instituta vel inuicta forent, vel in superstitionem degenerassent, quia in rasura clericali nihil cernebant causæ (neque enim quicquam retinuerant præter stultam imitationem) ad mysterium confugerunt: quod nunc superstitione nobis obtrudunt pro sacramenti sui approbatione. Ostiarij in cōsecratione clauis templi accipiunt, quō sibi mandari custodiam intelligant Lectores, sacra Biblia Exorcistæ, formulas exorcismorū, quibus super energumenos & catechumenos vtantur. Acoluthi, cereos & vireolum. En ceremoniæ quibus (si Deo placet) tantum inest arcanæ virtutis vt esse possint gratiæ inuicibilis nō modō signa accesserūt, sed etiā causæ. Hoc enim secundum suam definitionem postulant, quum inter sacramenta haberi volunt. Verūm vt paucis absoluiam, dico absurdū esse quōd in scholis & Canonibus minores istos ordines sacramenta faciunt: quando eorum etiam qui hoc tradunt confessione, primitiæ Ecclesiæ incogniti fuerunt, & multis postea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promissionem cōtineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, sed à Deo solo institui debent: cuius vnus est promissionem dare.

28 Super sunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum transfusus est, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his testimonium habere à verbo Dei, sacros ordines honoris causa, peculiariter nomināt. Sed quā obliquē Domini institutis in prætextum suum abutantur, videndum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterij sive sacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnā significat, ac sic appellant eos ad quos pertinere aiūt sacrificiū corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaq; in ordinatione patenam cum hostiis accipiunt, in symbola collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias offerendi. manusq; illis inunguntur: quo symbolo docentur datā sibi esse consecrandi potestatem. Sed de ceremoniis postea. De re ipsa dico, adeo nullum apicem habet à verbo Dei quod obediunt, vt non potuerint improbare ordinem à Deo positum deprauare. Priuilegio quidem pro confessio esse debet (quod de Missa papali tractando asseruimus) iniurios omnes esse Christo qui se Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, secundū ordinem Melchisedec, nullo fine, nullo successore. Hostiam semel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: tūc etiam sanctuarium cœli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus sacerdotes, sed ad laudes & gratiarū actiones, ad nos denique nostræque Deo offerendæ. Illi vni singulare fuit sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quū sibi isti vsurpent, quid superest nisi eorum sacerdotum impium esse ac sacrilegium? Certē nimis improbi sunt dum Sacramenti titulo insignire audent. Quantum ad verum presbyterij munus attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. Illic enim ceremonia est, primitiū ex Scripturis sumpta, deinde quā non esse inanem nec superuacua, sed fidele spirituales gratiæ symbolum, testatur Paulus. Quōd autem tertium in numero non posui, eo factum est quōd non ordinarium nec cōmune est apud omnes fideles, sed ad eam functionem specialis ritus. Verūm quum hic

Lib. 4. Sentent. dist. 8.
si. 24. ca. 8.

Ceremoniæ consecrationis Ostiariorū, Lectorum, Exorcistarum, Acoluthorum in Papatu.

De tribus ordinibus maioribus: primitiū de ordine presbyterij vel sacerdotij: vbi ostenditur Papasimprobissimè peruertisse ordinem à Deo positū, et Christo vnico æterno sacerdoti esse inuicuos.

Psal. 110. 4.

Heb. 5. 6, & 7. 3.

* De manū impositione in ordinandis veris Ecclesiæ presbyteris. Vide sec. 31.

1. T. m. 4. 14:

honor Christiano ministerio tribuitur, nō est propterea quōd superbiſſet Papiſtici Sacerdotes. Euangeliꝝ enim ſui ac myſteriorum diſpenſatores ordinari iuſſit Chriſtus, non viſtimarios inaurati. Mādatum de prædicando Euangeliꝝ paſcendōque grege, non de hoſtiis immolandis dedit.

Matt. 28. 19.

Marc. 16. 15.

Ioh. 21. 15.

Ioh. 2. 22.

29 Cum rei ipſa optimè cōgruunt ceremoniæ. Domit os noſter quōd

De exſufflatione in creandis Sacerdotibus Papiſticiſ.

Apoſtolos amandaret ad Euangeliꝝ prædicationem, inſufflauit in eos. Quo ſymbolo Spiritus ſancti virtutem, qua illos donabat, repræſentauit. Hanc inſufflationem retinuerunt boni iſti viri, & quaſi Spiritū ſanctum à gutture ſuo egerant, ſuper ſuos quos liſt mant ſacriſculos demerimurant. Accipite ſpiritum ſanctum. Ad eōd nihil prætereunt quod non præpoſtete eſſingant: nō dico more hiſtrionum (qui nec ſine arte geſticulantur, nec ſine ſignificatione) ſed in ſtat ſimiarum, quæ laſciuē & abſq; vllō delictu quiduis imitatur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus quæ nobis exempla eſſe noluit. Dixit Dominus diſcipulis, Accipite Spiritum ſanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuina ſuz virtutis ſpecimen edidit quum inſufflando in Apoſtolos, Spiritus ſancti gratia illos repleuit. Hoc ipſum ſi conatur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen prouocant: ſed longiſſimè abſunt ab effectu, nec aliud in eoſto geſſu quàm Chriſtum illudunt. Sunt quidem a deō eſſentes vt afferete auſint conſectri à ſe Spiritum ſanctum: ſed quàm id vetū ſi, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri aſinos, ex fatuis freneticos quicquæ in Sacerdotes conſecrantur. Nec tamen hanc pugnam illis facio: tantum ceremoniam ipſam damno quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Chriſto in ſingulare miraculi ſymbolum viurpara eſt: tantū ab eſi vt illis patrocinari debeat imitationis excuſatio.

Iohan. 20. 22.

Iohan. 11. 43.

Matth. 9. 5.

Iohan. 5. 8.

Lib. 4. Sexton. diſſi. 24. cap. 3. in Ca non. diſſ. 21. cap. 1.

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Reſpondent ſe accepiſſe à filiis Aaron, à quo & ſuus ordo ſumpſit initū. Peruetis igitur exemplis perpetuò ſe tueri malunt quàm fateri à ſe excogitatum quod temere uſurpant. ſed interim non animaduertunt, dum ſucceſſores ſe proſitentur filiorum Aaron, Chriſti ſacerdotio ſe eſſe iniurios: quod vni omnibus veteribus ſacerdotis adumbratum figuratumq; fuit. In eo igitur omnia conſula & impleta fuerunt, in eo ceſſarunt, vt iam aliquoties reſcriptum à nobis eſt, & epiſtola ad Hebræos nullis gloſſis adiuta teſtatur. Quòd ſi tantopere Moſaiciſ ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad ſacrificia rapiunt? Habent quidem bouem partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: ſed hoc tamen eorum religioni deeſt, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obſeruationem Circumciſione multò eſſe pernicioſiorem: præfertim vbi accedit ſuperſtitio & Phariſaica opinio de dignitate operis? Iudzi in Circumciſione ſiluciam iuſtitiæ reſpondebant: iſi in vnctione ſpirituales gratias. Ergo dum Leuitatum æmuli eſſe appetunt, apoſtatæ fiunt à Chriſto, ſeque Paſtorum munere abdicant.

De charactere indelebili ſacri olei, quo ungitur in creandis Papiſticiſ ſacerdotibus: perpe rāq; reſerri ad vnctionē filiorū Aaron, tractatur hic & ſect 31.

31 Hoc eſt (ſi Deo placeat) ſacrum oleum quod characterem indelebilem imprimi. Quaſi verò oleum puluere & ſide abſtergi non poſſit, aut (ſi tanaciū ad hæſu) ſapone. At character ille ſpiritualeſ eſt. Quid oleo cum anima? An obſiti ſunt quod ex Auguſtino occinunt, ſi detrahatur verbum ab aqua, nihil fore niſi aquam: habere autem à verbo vt ſit Sacramentum? Quod verbum oſtendent in ſua pinguedine? an quod Moſi mandatum eſt de filiis Aaron ungendis? At illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona ſanctitatis, quibus ornandus erat

Decret. 1. q. 1. cap. 24. Detra.

Exed. 30. 30.

erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus, erant vestiendi eius filij Mā datur de maſtando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus ſecandis, & comburendis, de ſanctificandis auriculis & veſtimentis, alterius arietis ſanguine: & innumera alia obſervationes, quibus prætermiſſis, mirror cur vna vñctio olei illis placeat. Si autem aſpergi gaudent, cur oleo potius aſperguntur, quā ſanguine? Scilicet rem ingenioſam conſtat ex Chriſtianismo & Judaismo & Paganitate, velut cōſutis cōtunculis, religionem vnā conficere. Fætet igitur eorum vñctio, quæ ſaleſid eſt, verbo Dei deſtituitur. Super eſt ꝑ impoſitio manuum, quā vt in veris legitimisque ordinationibus ſacramentum eſſe concedo, ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Chriſti mandato obtemperant, nec ſacramentum reſpiciunt quo nos docere debet promiſſio. Signum ſi non negari ſibi volunt, ad rem ipſam cui dedicatum eſt, accommodent oportet.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnaſſe ſi reſtitueretur in ſuam integritatem miniſterium illud quod ſub Apoſtoliſ & in puriore Eccleſia fuit. At verò quòs iſt ſingunt Diaconos quid habent ſimile? Nō de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitis ſuam doctrinam aſtimari) ſed pro iis ipſis quos ſua doctrina nobis tradunt, reſtimonium ab eorum exemplo quos Apoſtoliſ Eccleſia Diaconos iuſtituit, indignè peti contendo. Aut a ſuos Diaconos pertinere, aſſiſtere ſacerdotibus miniſtrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, ſcilicet in Baptiſmo, in Chriſmate, in patena, in calice: oblationes inferre & diſponere ſuper altare, componere menſam Domini, & veſtire: crucem ferre, prædicare & decantare Euāgelium & Epistolam ad populum. An hic verbum vnum de vero Diaconorum miniſterio? Nunc inſtitutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, ſolus Episcopos manu imponit. Orarium illi & ſtolam ſuper laevum humerum collocat, vt intelligat ſe accepiſſe iugum Domini leue, quoad ſiniſtram pertinentia diuino timori ſubiiciat. Textum Euāgelij præbet, vt ſe eius præconem agnoſcat. Et iſtæ quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac ſiquis Apoſtolos ſe inſtituere diceret, quos duntaxat abolendis thuribus, ſimulachris poliendis, conuertendis templis, captandis virgibus, fugandis canibus præficere. Quis id hominum genus vocati Apoſtolos pareret, & conſerti cū ipſis Chriſti Apoſtoliſ. Poſthac ergo ne Diaconos eſſe mentiantur quos non ſi ad hiſtoricos ſuos ludos inſtituunt. Quinetiam ipſo nomine ſatis declarant quale ſit officium. Leuitas enim appellant, eorumque rationem ac originem ad filios Leui reſſeri volunt. Quod per me quidem licet, modò ne alienis plumis eos poſtea veſtiant.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet: nam quòre vera cur eorum per omni præſuerint, nugatoria neſcio quam functionem illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vt ceolum cum aqua, mantile ad altare deferant, aquam fundant ad manus lauandas, &c. iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anthemiam deſtinatas ingurgitant. Hic muneri optimè reſpondet inſtitutio diſcitur. Vt ab Episcopos patenam & calicem, ab Archidiacono vt ceolum cum aqua, mantile & huiusmodi ſeruta accipiat. His inepriis vt incluſum Spiritum ſanctum fateamur poſſulant. Quis pius hoc concedere ſuſtineat? Verum vt ſemel ſciamus, licet de iis idem quod de reliquis ſtatueri. neque enim opus eſt longius repetere quæ ſupra ſunt explicata. Hoc ſatis eſſe poterit modestis & docilibus (quales inſtituendos ſuſcepit) nullum eſſe Dei Sacramentum niſi vbi ceremonia oſtenditur annexa promiſſioni: aut certè potius niſi vbi promiſſio in ceremonia ſpectetur. Hic ne ſyllaba quidè habetur certæ alicuius promiſſionis: fruſtra igitur quæratur ceremonia ad cōfirmandā promiſſionē. Rurſum nulla

4 Vide c. 3 ſect. 16:
& c. 14 ſect. 20. et
hoc c. ſect. 28.

De Diaconis Papiſticis, eorū functione, & ordinationis ceremonia, Vide et ſupra, c. 5 ſect. 15

De Hypodiaconis Papiſticis, & eorū nugatoria functione, ac ridiculo inſtituendi r. t. u.

ceremonia ex iis quas vsurpant, à Deo instituta legitur. Sacramentum igitur nullum esse potest.

De Matrimonio.

34 Postremum est matrimonium, quod vt à Deo institutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vsque ad Gregorij tempo-
ra viderat. Et cui vnquam sobrio in mentem venisset? Ordinatio Dei bona est & sancta: & agricultura, architectura, furina, constringa, ordina-
tiones sunt Deilegitimæ nec tamen Sacramenta sunt id enim non tantum in Sacramento quaeritur vt Dei sit opus, sed vt sit ceremonia exte-
rior a Deo polita in confirmandam promissionem Nihil tale esse in ma-
trimonio putari quoque iudicabunt. * Sed signum est, inquit, sacræ

rei, hoc est, spiritualis coniunctionis Christi cum Ecclesia. Si verbo si-
gni, symbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propositum vt fidei no-
stra certitudinem erigat, longè à scopo abetranit: si signum simplices
accipiunt, quod in similitudinem adductum sit, ostendam quàm acutè
ratiocinentur, Paulus ait, Sicut stella à stella differit in claritate, sic erit
resurrectio mortuorum. Ea vnum Sacramentum. Christus ait, Simile

est regnum cælorum grano sinapis. Et alter. Rursum, Simile est regnū
cælorum fermento. Ecce tertium. Iesaias ait, Ecce Dominus gregem
suum pascet quasi pastor. Ecce quartum. Alibi, Dominus quasi gigas egre
diatur. Ecce quintum. Et quistandem finis aut modus? nihil hac ratione
Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ sunt & similitudi-
nes, tot erunt Sacramenta. Quinetiam futurum sacramentum erit: quādo-
quidem scriptum est, Dies Domini sicut fur. Quis ferat istos Sophistas tā
inscite garrientes? Fateor quidem, quoties aspicitur vitis optimam esse in
memoriam reuocari quod ait Christus, Ego sum vitis, vos palmites, Pa-
ter meus cultor. Quoties occurrit pastor cum grege, & illud etiam oc-
currere bonum esse, Ego sum pastor bonus: oues meæ meam vocem au-
diunt. Vt vñ si quis tales similitudines Sacramentis annometet, in Anti-
cypriam mittendus sit.

35 Verba tamen Pauli oberudunt, quibus sacramenti nomen matri-
monio attribui dicunt, Qui vxorem diligit, seipsum diligit, Nemo vn-
quam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Chri-
stus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossi-
bus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit
vxori suæ, & erunt duo in carnem vnā. Sacramentum hoc magnū est:

ego autem dico in Christo & Ecclesia. At sic tractare Scripturas, terram
cælo miscere est. Paulus vt ostenderet maritis quàm singulari amore
vxores suas complecti debeant, Christum illis in exemplar proponit. vt
enim ille viscera pietatis effudit in Ecclesiam, quam sibi responderat: sic
vnumquenque affectum esse vult erga propriam vxorem. Scilicet ut de
deum. Qui vxorem diligit, semetipsum diligit: quem admodum Christus
dilexit Ecclesiam. Porro vt doceret quomodo Christus dilexerit Eccle-
siam perinde atque semetipsum, imo quomodo se vnum fecerit cū spū

sa sua Ecclesia, refert ad ea qua Moses narrat Adam de se dixisse. Quin-
enim adducta esset in eius cōspectum Heua, quam è sua costa formatam
sciebat: Hæc, inquit, est os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Totum
id spiritualiter impletum in Christo, & in nobis testatur Paulus. quum
membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, ad cō-
que vnā cum ipso carnem. Tandem epiphonema subiicitur. Magnum
hoc mysterium. &, nequis amphibologia falleretur, exprimit se non de
carnali viri & mulieris coniunctione loqui, sed de spirituali Christi & Ec-
clesiæ

*Perperā matrimo-
niū dici sacramen-
tum à Papisis.*

** Papisarū hęc ar-
gumentum, quod et
refutatur.*

1. Cor. 15. 41

Mat 13 31. & 33

Iesa. 40. 11.

Iesa. 42. 13.

1. Thiss. 5. 2.

Ioban. 1. 5.

Ioban. 10. 11

*Opinionem de Sa-
cramento Matrimo-
niū non inuari ex lo-
co Pauli qui ex
pouitur hic & sec.
36.*

Ephes. 5. 29

Gen. 2. 23

elefiz coniugio. Et sanè verè magnum mysterium est, quod sibi Christus costâ petrahi passus est vnde formaremur: hoc est, quum fortis esset, debilis esse voluit, quo sua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipsi, sed viuat ipse in nobis.

G. Lat. 2. 29

36. Imposuit illis Sacramenti nomen Verùm æquimne erat vt eorū infectioz pœnas tota Ecclesia penderet? Mysterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere possit Interpres, Latuis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamè alio sensu quàm Græcè à Paulo mysterium dictum erat Eant nunc, & linguarum peritiam clamose infectentur, quarum ignorantia in se facili & cuius obuiatandio foedissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vtgèr, aliquoties neglectam prætereit? Nam & in Epistola ad Timotheum priorè à vulgari interprete posita est ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus: * saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò Sacramenti titulo commendatum, immunditiam postea, & pollutionem, & carnales serdes vocare quàm vertiginosae leuitas? Quàm absurdum est arcere à Sacramento Sacerdotes? Si à Sacramēto se arcere negent, sed à coitu tantum libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt, eoque demū figurari vnionem quæ nobis est cum Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier non nisi carnali copula, vna caro fiunt. Quamquam duo Sacramenta quidam eorum hic repperunt, alterum Dei & animæ in spūto & sponsa: alterum Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vt conque, coitus tamen Sacramentum est, à quo vllum Christianum arceat nefas fuit. Nisi fortè Christianorum Sacramenta ad dō mīlè conueniant, stare vt simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento confertur gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.

37. Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quàm longam errorum. mē dacionum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori attexerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæsisse, dum è matrimonio Sacramentum fecerunt. Vbi enim id semel obtinuerit, * cōiugium causatum cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudiciis non attrectanda. * Tum Leges sanxerunt quibus tyrannidem suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, * Vt coniugia inter adulescentulos ad septimum vsque gradum legitima sint matrimonia: & quæ contractæ sunt, dissoluantur. * Gradus verò ipsos contra Gentium omnium iura, & Mōis quoque positam confingunt. * Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio cogulantur. Ne à Septuagesima ad octavas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur, & similes inaniter, quis recensere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit ratio quam animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quod Leonis pellem utis asinis quadam ex parte detraxi.

* Ipsos secū pugna-
re Papiſtas, qui ma-
trimoniū velint esse
sacramentū, & ta-
men inde arceat sa-
cerdotes, & dicant
esse immunditiæ, et
pollutionē carnis.
* Tim. 3. 9.
Ephes. 1. 9. & ca. 3.
Colos. 1. 27.
Lib. 4. Sent. dist. 17
c. 4. & in Dec. 27.
quæst. 2. c. Quæ so-
ciet. is. Gloss. c. Lex
diuina.
Ibidem Decr. lib. 4
Sent. dist. 3. ca. 2. &
in Decr. 32. quæst.
2. c. Que quid.

* Coniugium cau-
satum cognitio
* Leges de coniugiis
vel impiæ vel in-
quæ.
Deut. 13. 6.
* Vnde Calu. de ve-
ra Ecclesiæ reformâ
de ratione.
* Fide Gregorium
lib. 12. epist. 10

De politica administratione.

CAP. XX.

Transitio à præcedēte

PORRO quum duplex in homine regimen superius statuerimus: & ab altero illo, quod est in anima, seu interiori homine positum, æternamque vitam respicit, satis multa verba à ubi fecerimus de alte

tribus à sequenti

translati.

ro etiam, quod ad instituendam civilem duntaxat, externamque mori-
iustitiam pertinet, non nihil ut differamus, locus hic appetit. Est enim
à spirituali huius doctrina, quam tractandam suscepit, separata esse vide-
tur huius argumenti ratio: progressus tamen ostendit, meri d' à me

*Tres rationes pro
pter quas constitu-
tum habere oportet
quid piis sentiendū
de politica admini-
stratione.*

**Distinguendū poli-
tiam à regimine spi-
rituali animæ. Vi-
de et lib. 3 c. 19 sic.
15, 16. & hoc lib. c.
10. sect. 3, 4, 9*

**Repudiandos, qui
politiam curtorum
narrant, ut Christia-
nis non necessariā
aut qua stante pe-
reat spiritus animi
in libertate, tracta-
tur hic, & sect. 2.*

Galat. 5. 1

1 Cor. 7. 21

Galat. 3. 28

coniuungi, imò necessitate me impelli ut id faciam: * præsertim quo-
niam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuini
tutis sancium, furiose euertere conantur. Principum verò adultores eo-
rum potentiam sine modo extollentes, De ipsius imperio opponere nō
dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei sinceritas. Ad-
de quòd scite quàm benignè hac in parte consuluerit Deus generi hu-

mano non patim nostram refert, ut ad gratitudinem testandam maris
etiam à regimine spi- in nobis vigeat pietatis studium. Principiò antequàm in rem ipsam in-
trepidiamur, * tenenda illa est distinctio ante à nobis posita, ne (quod mul-
tis vulgò accidit) hæc si nul duo imprudenter permiseramus, quæ diuer-
sam prorsus rationem habent. * Illi enim quum in Evangelio premit-
ti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullūque

magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intaceatur: nullum liber-
tatis sui fructum capere se posse putant quādiu aliquam sapia se emi-
nere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimant nisi totus in-
nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec ma-
gistratus, & si quid simile est quòd officere suæ libertati opinantur. At
verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxamque
vitam, & futuram illam æternamque discernere nouerit: neque diffici-
le intelliget, spirituale Christi regnum, & civilem ordinationem, res
esse plurimum sepositas. Quum ergo Iudæa sit illa vanitas, Christi
regnum sub elementis huius mundi quaerere ac includere: nos magis
quod perspicue Scriptura docet, spirituales esse fructum cogitantes, qui
ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipso no-
bis promittitur atque offertur, meminerimus intra suos fines continere.

Nam quid est, quod ipse idem Apostolus qui iubet ut stemus, nec sub iudicia
mur iugo seruitutis, aliis sollicitos esse seruos de statu suo verat: nisi quia
spiritualis libertas cum politica seruitute optime stare potest? In quem
etiam sensum accipiendæ sunt illæ eius sententiæ, In regno Dei non
est Iudæus, neque Græcus non masculus aut femina, non Iudeus aut li-
ber. Item, Non est Iudæus nec Græcus, præputium, circumcisio Barba-
rus, Scythæ, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quibus signifi-
cat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius generis legibus
vinas: quando in rebus istis minime situm est Christi regnum.

2. Neque tamen eò isti distinctio pertinet, quo totum politicæ ratio-
nem, rem esse pollutam reputemus, ad homines Christianos nihil perti-
nentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrenis licentia, vocantur
ac instant, Postquam mortui sumus per Christum elementis huius mun-
di, & trāsitati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc no-
bis esse, ac iuris nostram excellentiam longe positum, profanis istis ac
imputis iuris occupari quæ circa aliena à Christiano homine nego-
cia versantur. Quorsum inquit, leges sine iudiciis & tribunalibus? Quid
autem cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet,
quò nobis leges & iudicia? Verù ut distinctū istud regiminis genus à spi-
rituali illo & interno Christi regno naper mouimus, ita nec quæquam
pugnare sciendum est. Nam illud quidem, vniuersæ cælestis regni quedam
iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euasidâ p. vi-
ta, immortalè & incorruptibile beatitudinem quòd iam videri aspicitur:
a thuei destinatum est quādiu inter homines agemus, externū Dei cul-
tum fouere & tueri, sanā pietatis doctrinā & Ecclesiæ statū defendere, vi-

Celof. 3. 11

tam nostrā ad hominū societate cōponere, ad ciuilem iustitiā mores nostros formare, nos inter nos conciliare, cōmunem pacem ac tranquillitatem alere quę omnia superuacua esse fateor, si presentem vitā exinguit regnum Dei quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aspiramus, peregrinari super terrā: cuius verō peregrinationis vsus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. * Nam quōd tantam in Ecclesia Dei perfectiōnem debere esse causantur, cui suā pro lege moderatio satis sit: eam stolidē ipsi imaginantur, quę in hominū cōmunitate reperiri nunquā possit: Quā enim tanta sit improborū insolentia, nequitia tam cōtumax, quę multa legum seueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus, si patere suā improbitatē videant impunitam licentiam? qui, ne malē faciant, neque vi suis coguntur.

3 Sed de politia: si erit alius opportunior dicendi locus. Nūc istud tantū intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanē esse barbariem: cuius vsus non minor inter homines, quā panis, aquę, solis, & aëris dignitas quidem multo etiam præstantior. Non enim (quę illorum omnium cōmoditas est) huc spectat duntaxat ut spirent homines, edāt, bibant, foueantur, (quāquā hæc certē omnia complectitur, dū efficit, ut simul vivant) non tamen, in quā, huc spectat solum: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacilegia, ne aduersus eius veritatē blasphemia, alięq; religionis offensiones publicē emergant ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: ut saum cuiq; saluum sit & incolme: ut innoxia inter se commercia homines agerēt: ut honestas & modestia inter ipsos coleretur. Deinde ut inter Christianos publica religionis facies exsistat, inter homines constet humanitas. Nec quenquā moueat quōd rectē constituentē religionis curam ad hominū politiam nunc refero, quam extra hominū arbitriū posuisse supra videor. Siquidē nihilo hic magis quā antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto quum politica ordinationem probo, quę in hoc incumbit ne vera religio, quę Dei lege continetur, palām, publicēque sacris legijs impunē violetur ac conspuretur. Verūm ipsa ordinis perspicuitate adiutores, melius quid de toto genere politica administrationis sentiendum sit, assequuntur, si eius partes seorsum pertractemus. * Sunt autē tres: Magistratus, qui præses est legum ac custos: Leges secundum quas ipse imperat: Populus, qui legibus regatur, & magistratui pareat. Videamus ergo primū de ipsa magistratus facultate, quanta potest: deinde quibus instituenda sit legibus Christiana politia: tum postremò, quis legū vsus ad populum redeat, quę magistratui obedientia debeatur.

4 Magistratum functionem non modò sibi probari acceptamque esse testatus est Dominus: sed honorificentissimis insuper elogis eius dignitatē prosequitur, mirificè nobis commēdauit. Ut pauca commemorem: Quòd diu nuacupantur quicumque magistratum gerunt, ne in ea appellatōne leue inelle momentum quis putet, ea enim significatur, mandatum à Deo habere, diuina auctoritate præditos esse, ac omnino Dei personam sustinere, cuius vires quodammodo agunt. Non meum hoc est cauilum, sed Christi interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum est. Quod hoc est, nisi demandatum illis esse à Deo negotium, ut illi in suo muere seruiant? & (quod Iudicibus suis dicebant Moyses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates iuda constituebant) iudicium exerceant non pro homine, sed pro Deo? Eodē pertinet quod Sapientia Dei per os Solomonis affirmat suum esse opus, quòd Reges regnant, & Consiliarij decernunt iusta: quòd Principes

* Refutatur obiectio
Pro contra sententiam.

Politiam domū Dei
esse humani generi
magis utilitates
affrens, quā non par
uā admittentulā ad
suaū religionis inuē
dum.

* Politia admini-
strationis tres par-
tes.

Prima pars, nēpe
Magistratus: &
quid de eorum fun-
ctione sentiendum.
vide et si fec. huius
Exod. 22. 8.
Psal. 82. 1. & 6
Iob. 10. 35
Dan. 1. 16
1. Par. 19. 6.
1. Chr. 18. 14.

principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim istud valet ac si dictum esset, non humana peruersitate fieri vt penes Reges & Præfectos alios sit in terris rerum omnium arbitrium, sed diuina prouidentia, & sancta ordinatione: cui sic visum est res hominum modè rari. quandoquidem illis adest ac etiam præest in ferendis legibus, & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus aperte docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ secundum gratiæ diuersitatem variè distributæ, à seruis Christi in ædificationem Ecclesiæ conferri debeant. Tameñ enim illic propriè de senatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Ecclesia constituebantur, vt conformandæ publicæ disciplinæ præfessent: (quod munus in Epistola ad Corinthios *κυβερνησεις* vocat) quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilibus potestatis, non dubiù quin omne iustæ præfecturæ genus nobis commendet. Multò verò clarius, vbi iustam eade re disputationem instituit. Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit: nec potestates esse vllas, nisi à Deo ordinatas.

9. Cor. 12. 28

Rom. 13. 1

Sanctorum virorum exempla quid Magistratum gesserunt Sancta, & facerrima, ciuilibus potestas

Exceptio eorum, qui anarchiam inducere cuperent: & eius refutatio, hic & scilicet 10. 7.

Psal. 112

Iesa. 49. 23

1. Tim. 2. 2

Dupliciter vitilis est Magistratus hæc cogitatio, sanctam esse suam vocationem. Prima vitilis, stimulus ad officium faciendum, idem demonstratur.

Ipsos autem principes, ministros esse Dei bene agentibus, in laudem: malis ad iram vitiores. Hac accedunt & sanctorum virorum exempla: quorum alij regnis, vt David, Iosias, Ezechias: alij sarrapis: vt Ioseph, & Daniel: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moses, Iosue, ac Iudices, sancti sunt: quorum functiones sibi probatas esse Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium esse debet, quin ciuilibus potestas vocatio sit non modò coram Deo sancta & legitima, sed facerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honestissima.

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamè perfectioni quam Christus cum Euangelio suo attulit, minimè quadrare seruile illud gubernandi genus. In quo non suam modò infirmitatem, sed Diabolicum factum pro dunt, dum perfectionem sibi arrogat, cuius ne ceteris quidem pars in illis conspicitur. Verùm qualescunque sint, refutatio facilis est: quia vbi David Reges & Præfectos omnes ad osculandum Dei Filium hortatur, non iubet imperio deposito ad priuam vitam concedere, sed potestatem, qua sunt instructi, Christo subiicere: vt vnus supra omnes emineat. Similiter Iesaias, dum promittit Reges fore Ecclesiæ nutritios, & Reginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potius honorifico elogio patronos cõstituit pijs Dei cultoribus. nam ad Christi aduentum pertinet vaticinium illud. Plerima testimonia sciens omitto quæ passim occurrunt, ac præsertim in Psalmis, quibus suum ius præfectis omnibus asseritur. Omnium verò maxime illustris est locus Pauli, vbi Timotheum admonens, in cõtu publico concipiendas esse preces pro Regibus, rationem mox subiicit, vt tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni pietate & honestate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutela statum Ecclesiæ commendat.

6 Quæ cogitatio magistratus ipsos assidue exercere debet, quando ingentem illis litum illum addere quo ad officium excitentur, & singulare consolationem afferre potest, quia muneris sui difficultates (quæ multæ certè & graues sunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, infirmitudinis, continentiæ, innocentæ studium sibi ipsis imperare debent, qui diuinæ iustitiæ ministros se constitutos esse norunt? Quæ fiducia iniquitatem in tribunal suum admittent quod Dei videntis thronum esse audiunt? Quæ audacia iniustam sententiam pronuntiant eo ore, quod diuinæ veritati designatum esse organum intelligunt? Quæ conscientia in impia delecta subscribent ea manu quæ ad perscribenda Dei acta sciunt ordinatam? In summa, si se Dei vicarios esse meminerint, omni cura, sedulitate, industria inuigilent oportet, quo hominibus quam

dam di-

dam diuinæ providentiæ, custodiæ, bonitatis, benevolentia, iustitiæ imaginem in se repræsentent. Ac perpetuò illud sibi subiiciant, Si maledicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequantur in dolo, multo grauius maledici, qui in iusta vocatione fraudulenter versantur. Itaque cum suos Iudices ad officium cohortari vellent Moses & Iosaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent, quàm quod prius tetulimus. Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudicium, sed pro Deo: quippe qui iuxta vos est in causa iudicij. Nunc igitur sit pavor Domini super vos. Videte, & agite: quoniam non est vlla peruerfitas apud Dominum Deum nostrum. Et alio dicitur, Deum stetit in synagoga eorum, & in medio eorum iudicium agere: quo ad officium animentur, dum audiunt Dei se legatos esse, cui administratæ provinciarum rationem aliquando reddere oporteat. Et merito apud eos plurimum hæc admonitio valere debet. nam si quid delinquant non hominibus modo sunt inuitij quos sceleratè vexant in Deum quoque ipsum contumeliosè, cuius sacrosancta iudicia polluant. * Rursum habent & vnde se præclatè consolentur, dum secum reputant non in profanis, nec à seruo Dei alienis occupationibus se versari, sed sanctissimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

7 Qui verò non mouentur tot Scripturæ testimoniis, quò minus sacrum hoc ministerium insecurari ausint, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quàm Deum ipsum fuggillant: cuius ignominia cum ministerij sui probro non esse coniuncta non potest? Ac proceres non Magistratus reprobant, sed Deum abiiciunt, ne super se regnet. Si enim istud verè de populo Israel à Domino dictum est, quod Samuelis imperium detrectassent: qui minus verè hodie de iis dicitur, qui in præfecturas omnes à Deo institutas debacchari sibi permittunt? * At quum versipulus dictum est à Domino, Reges Gentium dominari illis, inter ipsos verò non ita esse, vbi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum est Christianis omnibus ne regna aut præfecturas capeant. * O dextros interpretes: Inter discipulos orta erat contentio, quis alium præcelleret hanc vanam ambitionem vt compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter ceteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæso ad ignominiam regis dignitatis facit? imo quid omnino euincit, nisi regium munus, Apostoli cum non esse ministerium? Præterea inter ipsos magistratus tametsi varietate sunt formæ, nullum tamen discrimen hic in parte est quin pro Dei ordinibus suscipienda à nobis omnes sint. Nam & omnes simul complectitur Paulus, quum ait non esse potestatem nisi à Deo: & quæ omnium miuimè ardebat, eximio præ aliis testimonio commendata est, nempe viuis potestas: quæ quia publicam omnium seruitutem secum fert (excepto vno illi cuius libidini omnia subiecit) heroicis & excellentioribus ingentis minus olim approbari potuit. At Scriptura, quò iniquis istis iudiciis occurrat, diuinæ sapientiæ providentiæ esse nominatim affirmat quod Reges regnant: & peculiariter Regem honorati præcipit.

8 Et sine valde otiosum esset, quis potissimus sit politia, in eo quo viuunt loco, futurus status à priuatis hominibus disputari: quibus de constitutenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam simpliciter id desi nisi temere non possit, quum magis huius disputationis ratio in circumstantiis posita sit. Etsi ipsos etiam status circa circumstantias inter se compares non facile sit discernere quis vtilitate præponderet, ad eò quis conditionibus contendant. Procliuus est à regno in tyrannidem lapsus: sed non multò difficilior ab optimatum potestate in pau-

Ierc. 48. 17.
Deut. 1. 16.
2. Para. 19. 6

Psal. 82. 1
Iesa. 3. 14

* Secunda vtilitas, consolatio in difficultatibus numeris

1. Sam. 8. 7
* Obiectio anarchiæ inducentium.

Lucæ 2. 25
* Obiectio refuta
110.

* Nulla esse formam ciuilitatis, quæ non debeat esse fieri Dei ordinatio.

Rom. 13. 1
* Regia potestas, vbi de fact. 8.
Prou. 8. 15.

1. Pet. 2. 17
De tribus regiminibus ciuili. s. vnus, Aristocratia, Democratia, & Monarchia, quæ nã sit melior, simpl. citæ desinunt non possi: fieri tantum humanitatis reatus sit & tolerabilis, plurimum de gubernacula, quum regnare.

corum factionem. multò verò facillimus, à populari dominatione in se-
ditione. Equidem si in se considerentur tres illæ quas ponunt Philosophi
regiminis formæ, minimè negauerim vel aristocratiam, vel temperatū
ex ipsa & politia statum aliis omnibus longe excellere: non id quidem
per se, sed quia rarissimè contingit Reges ita sibi moderari, vt nunquam
à iusto & recto diserepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & pru-
dentia instructos esse, vt vnusquisque videat quantum satis est. Exer-
go hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures
tenere gubernacula, vt alij aliis mutuo sint adiutores, doceant ac mo-
neant alij alios, ac si quis plus æquo se efferat, plures sint ad cohiben-
dam eius libidinem censors ac magistri. Id cum experimento ipso
semper fuit comprobatum, tum sua quoque auctoritate Dominus con-
firmavit quum Aristocratiam politix viciniam apud Israelitas insti-
tuit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Chri-
sti produceret in Dauide.

* Magistratū Ari-
stocraticorū esse, sō
seruare libertatem
populi: alioqui esse
perfidios proditores

* Atque vt libenter fateor nullum esse gu-
bernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eam quam decet mode-
rationem est composita, & ad diurnitatem ritè constituta: sic & beatif-
simos cæseo quibus hac conditione fuit licet: & si in ea conservanda re-
tinendaque strenuè ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum
facere concedo. Quinetiam huc summa diligentia intenti magistratus
esse debent, nequa in parte libertatem, cuius præsidēs sunt constituti, mi-
nui, nedū violari patiantur si in eo sunt segniores & parū solliciti, perfidi
sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verùm si hoc ipsum ad se trās-
ferant, quibus Dominus aliam gubernationis speciem attribuit, vt in
de ad commutationem expetendam sollicitentur, non modò stulta erit
& superuacua, sed prorsus noxia etiam cogitatio. Quòd si non in vnani-
duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circun-
spicias ac contempleris, vel aspectum in longiora saltem regionum spa-
tia diffusas, competes profecto diuina prouidentia illud non abs re cō-
paratum vt diuersis polititiis regiones varæ administrarentur. Nam quæ
modum nonnisi inæquali temperatura elementa inter se cohercent: ita
hæc sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiã
omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si
illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus, senatus aut decu-
riones, quoscunque locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est iis
nos morigeros ac obedientes præstare.

Tres formas guber-
nationis à Deo esse
& variè ab eo dis-
pensari: itaque pri-
mariorū esse, parère,
non suo arbitrio res
mutare.

9 Iam officium magistratum, quale verbo Dei describitur, ac qui-
bus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad
vtraque Legistabulam si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus
discendum esset. nullus enim de magistratū officio, ferendis legibus &
publico statu disseruit, qui non exordium faceret a religione & diuino
cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam fæliciter posse
constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteris esse leges quæ negle-
cto Dei iure, tantum hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes
Philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium om-
nium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac
magistratus pudeat suæ societatis, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam
ostendimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicuti æquum est
tuendo & asserendo eius honori operam impendere cuius vicarij sunt,
& cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudantur
sancti Reges in Scriptura, quod Dei cultum corruptum vel euersum re-
stituerint, vel curam gestauerunt religionis, vt sub illis pura & incolumis
floreret. Contra verò Sacra historia inter vitia anarchias ponit, quòd
non esset Rex in Israel, idèoque faceret quisque quod placebat. Vnde
coar-

Falli eos qui Ma-
gistratus arcem à
religionis cura: quum
eorū officium exten-
datur ad vtrāque
legistabulā. In prio-
re ostenditur.

coarguitur eorum stulticia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantum intentos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momēti erat prætermiserit, vt ipse purè coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impunè omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublatos cupiant.

* Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Iere. 22. 3 Jeremias vt faciant iudicium & iustitiam, liberēt vi oppressum de manu * Magistratus officii, in iis et versari, quæ ad secundam Legi tabulam spectant.

calumniantioris, peregrinum & viduam, & pupillum ne contristant, ne iniuriam faciant, & sanguinem innocentem ne effundant. Eodem spectat quæ in Psalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddat pauperi & egeno, inopem & egenum absoluant, cupiant pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit. Audiant causam fratrum suorum, & iudicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoscant in iudicio, tam paruum quàm magnum audiant, neque timeant ab vilo viro: quia iudicium Dei est. Illa autem omittit, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad auaritiam adiciant animum, ne eleuentur super fratres suos: vt in meditando Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices quiuis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ passim in Scripturis similia leguntur: quoniam in exponendo hic Magistratum officio, non tam magistratus ipsos instituire consiliū est quàm alios docere quid sint Magistratus, & quem in finem à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentie, modestie, honestatis, & tranquillitatis protectores statui ac vindices, quibus studium vnum sit communi omnium saluti ac paci prospicere. Quarum virtutum exemplar se fore Dauid proficitur vbi in regale solium euectus fuerit: ne scilicet consentiat vllis sceleribus: sed detestetur impios, calumniatores, & superbos: consiliarios verò probos & si los vndique accersit. * Id verò quum præstare non possint, nisi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppressis adstante ac præsidio, potestate quoque armati sunt, qua palam maleficos ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur, vel exagitur publica quies) seuerè coerceant. Siquidem id prorsus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas consistere: iis sublati, totam ciuitatum disciplinam collabi ac dissipari. Friget enim in multorum animis æquiuultusque cura, nisi virtuti paratus sit suus honos: nec contineri sceleratorum hominum libido, nisi seueritate ac pœnarum animaduersione potest. Atque hæc duæ partes comprehensæ sunt à Propheta, dum Reges aliosque præfectos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia quidem est, innocentes in fidem suscipere, complecti, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem impiorum audaciam obistere, vini compti mere, delicta punire.

10 Verum ardua hæc, vt videtur, & difficilis nascitur quæstio, Si Lege Dei occidere Christiani omnes verentur, & Propheta de monte sancto Dei, hoc est, Ecclesia, vaticinatur quòd non attigent in ea, neque nocebunt: quomodo magistratus & pius simul & sanguinarius esse licet? At si intelligamus, magistratum in exercendis suppliciis non à se agere quicquã, sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediatur Occidere Lex Domini prohibet, at ne impunita sint homicidia, gladius in manum suis ministris. Iat ipse Legislator, quem in homicidas omnes exerant. Assilgere & nocere piorum non est: at qui hoc nocere non esset, nec assilgere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlcisci. Vnam istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubētis auctoritate omnia fieri, qua præeunte, à recta via nunquã

Iere. 22. 3

* Magistratus officii, in iis et versari, quæ ad secundam Legi tabulam spectant.

Deut. 1. 16.

Ibidem 17. 16

Ibidem 16. 16

Psal. 101

* Magistratus non posse sine gladii potestate præstare omni ex parte que sunt sui muneris.

Iere. 21. 12. & 22. 3

Quæst. 9.
Exod. 20. 13Deute. 5. 17
Matt. 5. 21.

Iesa. 11. 9. & 65. 15

aberratur. Nisi fortè diuinæ iustitiæ iniectum est frænum ne de sceleribus pœnasumat. Quod si illi legem dicere fas non est, cur eius ministris calumniam intendemus? Non frustra gladium gerunt, inquit Paulus: nã Dei ministri sunt ad iram, ultores malè agentibus. Itaque, si nihil Domino sua obedientia fore acceptius norunt principes, aliq; præfecti, in hoc ministerium incumbant: siquidem suam Deo pietatem, iustitiam, integritatem approbare student. Hoc scilicet affectu agebatur Moses quum se destinatum Domini virtute, popul sui liberatorem agnosceret, Agypti manus intulit. Deinde quò cœsis vno die tribus hominum milibus, in populi sacrilegium vindicauit. Dauid quoque quum sub vitæ suæ finem, Solomoni filio præcipit de occidendo Ioab & Semei. * Vnde etiam inter Regias virtutes hanc commemorat, petinere impios terræ, vt omnes operatij iniquitatis profligentur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Mosis ingenium in tantam truculentiam exardet, vt fratrum suorum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages? Quomodo Io Dauid tanta in omni vita mansuetudine vitæ, cruentum illud testamentum inter vltimos spiritus nuncupat? ne filius suus caniciem Ioab & Semei in pace ad sepulchrum deducat? Verum vterque manus suas, quas parcendo inquinasset, sic scæuendo sanctificauit, dum vltionem sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem quoniam in iustitia solum firmatur. Rursum, Rex, qui sedet in solio iudicij, spargit oculos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, & conuertit eos super rotam. Item, Aufert scoriã ab argento, & egreditur vas conflatori, aufert impium à conspectu Regis, & statuetur in iustitia solium eius. Item, Qui impium iustificat, & qui condemnat iustum, vterque abominatio est Domino. Item, Rebellis acquirit sibi malum, & mittitur ad eum nuncius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi maledicunt & nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto gladio fontes & impios persequi: gladium recondant, & puras à sanguine manus contineant, dum perditii homines nefariè per cœdes interim & strages grassentur: summa sese impietate obstringent, tantum abest vt bonitatis & iustitiæ laudem inde referant. Fac cessat modò abscessu scæuæque asperitas, & tribunal illud quod reorum scopulus iure nominetur. Non enim is sum qui aut importunè scæuitiz fauceam, aut æquum iudicium pronuntiatum posse censeam, nisi semper assidente optima illa Regum consiliaria & certissima, vt Solomo affirmit, regij throni conseruatrice, clementia: quam primam esse principum dotem verè à quodam olim dictum est. * Vtrunque tamen magistratui videndum, ne aut animi seueritate vulneret magis quàm medeat: aut superstitiosa clementiæ affectatione, in crudelissimam incidat humanitatem. si molli dissolutæque indulgentia, cum multorum pernicie diffuat. Est enim & istud non abs re quondam sub Neruæ imperio iactatum: Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia.

II Quando verò Regibus populisque, ad exercendam huiusmodi publicam vindictã arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimate licet, legitima esse quæ sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditiori suæ quietem tueantur, qua inquietorũ hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis optulentur, qua in maleficiã animaduertant: an maiore opportunitate proferte eam possint, quam ad compefcendum eius furorẽ, à quo & priuatum singulorum, & cõmunis omnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè

Roma. 13. 4

Exod. 2. 12

Acto. 7. 28

Exod. 32. 27

1. Reg. 2. 5

* Vna ex regijs virtutibus, pietatisque approbatio, pumire sceleratos.

Psal. 45

Prou. 16. 12

Ibid. 20. 8

Ibid. 20. 26

Ibid. 25. 4

Ibid. 17. 15

Ibid. 17. 11

Ibid. 24. 24

Tribunal Casij.

Prou. 20. 28

* Duo vitia Magistratibus esse cauenda.

Apud Dionem.

Legitima esse bella cum necesse est Magistratibus arma capere ad exercendam publicã vindictã in eos qui ditioris quietem tueantur, qua inquietorũ hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis optulentur, qua in maleficiã animaduertant, an maiore opportunitate proferte eam possint, quam ad compefcendum eius furorẽ, à quo & priuatum singulorum, & cõmunis omnium tranquillitas perturbatur?

tumul-

tumultuatur, à quo violentæ oppressiones & indigna maleficia perpetratur? Si legum custodes esse ipsos, & assertores conuenit, omnium conatus pariter euertant oportet, quorum scelere legum disciplina corrumpitur. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantum progressæ fuerint: an totam latronum regionem impunè affligi vastarique sinent? Si quidem nihil interest, ræne sit, an infama de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eamque hostiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dicit, armatos esse principes non tantum ad priuata maleficia iudicialis pœnis coercenda, sed ad ditiones quoque fidei suæ commissas, bello defendendas, si quando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus sanctus multis scripturæ testimoniis legitima esse declarat.

12. Quòd si mihi obicitur, in nouo Testamento nullum extare, vel testimonium vel exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Christianis: primùm respondeo, rationem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neque esse ex aduerso causam quæ magistratus à suo rumi subditorum defensione arceat. Deinde non esse querendam in Apostolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: ubi non politiam formare, sed spirituale Christi regnum instituire, propositum est. Postmodò illic quoque obiter indicari, Christum suo aduentu nihil hac in parte mutasse. Nam si Christiana disciplina (vt Augustini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militibus consilium salutis petentibus diceretur vt arma abicerent, sèque militia penitus subducerent. Dicitur enim eis, Neminem concusseritis, nemini iniuriam feceritis, suscipiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcipit, militare vtique non prohibuit. Verùm magistratum omnium fuerit summopere hinc cauere, ne cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ardeant, miserentur etiam communem in eo naturam (vt Augustinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, induenda sunt, non ex facili occasione, capientimò nec oblatam accipiant nisi summa necessitate adacti. Nam si multò plus nobis præstandum est quàm exegerit Ethnicus ille qui bellum videri voluit pacem quaesitam: omnia prius certè tentanda sunt, quàm armis decernendum. In vtroque demum genere, nulla priuato affectu patiantur se corripere, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in suum incommodum, sed aliorum bonum ac ministerium data est. * Ex eodem praterea beligerandi iure pender, & præsidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt siquid turbatum in agris suis inciderit, mutuum sibi opem ferant, & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis communes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vsus est.

13. Liber istud quoque postremò adiciere, tributa & vectigalia legitimos esse principum reditus quos ad sustinenda quidem potissimum publica muneris sui onera conferant: quibus tamen vti similiter possint ad splendorem suum domesticum, qui cum imperij quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Iosaphat, aliòsque sanctos Reges, Ioseph etiam & Daniele, videmus pro personæ quàm sustinebant modo, inoffensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos, & amplissimum agri spatium Regibus attributum legi-

Obiectio, cui subiectur triplex responsio.

August. epist. 5. ad Marcell. Luca 3. 14.

Quid magistratui cauendū, siue fontes in sua ditione puniat, siue in hostes bellum gerat.

Cicero in Offic. 2.

* Vt bellum, sic præsidia, fœdera, ciuiles munitiones, res esse Christianis permissas.

De tributis, vectigalibus, inductionibus, oblationibus, quæ principibus per soluentibus, quomodo us vti bona conscientia ppi principes possint.

Ezech. 48. 21. nſus apud Ezechielem. Vbi tamenſi Chriſti ſpirituale depingit regnum, à legitimo tamen hominum regno ſimulachri exemplar petit. Sic quidem, vt viciffim meminert principes ipſi, ſiſcos ſuos non tam priuatis eſſe arcaſ quàm totius populi æraria (ſic enim Paulus teſtat) quæ prodigere aut dilapidare ſine manifeſta iniuria non poſſint. Vel potius ipſum penè eſſe populi ſanguinem, cui non parcere duriffima ſit inhumanitas: ſuas autem indiſtiones & oblationes, al à que tributorum genera, non niſi publicæ neceſſitatis ſubſidia eſſe reputent, quibus miſeram plebem abſque cauſa fatigare, tyrannica ſit rapacitas. Hæc principibus ad profuſionem & luxuriam ſumptuum non faciunt animos (vt cerè facem eorum cupiditatibus, plus iuſto ſponte accenſis, ſubiicere opus non eſt) ſed quum plurimum referat, ipſos pura coram Deo conſcientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi ſunt quantum ſibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus ſuperuacua eſt, ne quosuis principum ſumptus, tamenſi vulgarem ciuilemque modum excedunt, temere ac proaciter ſugillare ſibi permittant.

Secunda pars huius tractatus, quæ eſt de Legibus. Vide de ſinem ſect. 3. Legum non tantum utilitas, ſed & neceſſitas.

14 Proximæ ſunt magiſtratui in politiis leges, validiſſimi rerum publicarum netui: vel, (quo modo ſecundum Platonem à Cicerone vocantur) animæ, ſine quibus conſiſtere nequit magiſtratus, quem admodum nec ipſæ ruſum ſine magiſtrato quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum eſſe magiſtratum, legem: magiſtratum, legem eſſe viuam. Quod autem dictum me recepi, quibus legibus conſtituenda ſit Chriſtiano politia, non eſt cur longam de optimo legum genere diſputationem quis expectet: quæ & immenſa foret, nec præſentis eſſet argumenti & loci. pauciſtantiùm & quaſi in tranſcurſu notabo quibus legibus piè corà Deo vti poſſit, & inter homines rite adminiſtrari. Quod etiam ipſum proſus ſilentio tranſmittere mauiſſem, niſi intelligerem periculofè hic à multis aberrari. * Sunt enim qui rectè compoſitam eſſe Rempublicam negent, quæ neglectis Moſe politiis communibus Gentium legibus regitur. Quæ ſententia quàm periculofa ſit & turbulenta, viderint alij, mihi falſam eſſe ac ſtolidam, demõſtraſſe ſatis erit. Eſt autem obſeruanda vulgata illa partitiõ, quæ vniuerſam Dei Legem per Moſen promulgatam in mores, ceremonias, iudicia diſtribuit: ac diſpiciendæ ſingulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid miniſ. nec interim quæpiam moretur hic ſcrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Vereres enim qui partitionem hanc tradiderunt, tamenſi duas iſtas poſteriores partes non ignorabant circa mores verſari, quia tamen ſaluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non conſtet vera morum ſanctitas & immutabilis rectè videndi norma.

* *Hic, & ſect. 15, & 16, reſollutur ij qui negant rectè compoſitam eſſe Rempublicam niſi politiis legibus Moſis regatur: & ex tripartita diſtione legis Moſis, cogunt, ſingulorum partium ſcõpo, eſſe ditur liberum eſſe quibusuis populis leges politicas ſibi condere: modò ad æquitatem illam naturalem referant. cuius ratio in lege moralis Moſis deſcripta eſt.*

Lex moralis.
Gal. 4. 4.
Ceremonialis.

Iudicialis.

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum altera pura Deum fide & pietate colere, alterum ſyncera homines dilectione complecti ſimpliciter iubet: vera eſt æternæque iuſtitie regula, gentium omnium ac temporum hominibus præſcripta qui ad Dei volũtatem vitam ſuam componere volent. Si quidem hæc æterna eſt & immutabilis eius volũtas, vt à nobis ipſe quidem omnibus colatur, nos verò mutuo inter nos diligamus. Ceremonialis iudiciorum pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam, exercere Domino viſum eſt, donec veniret tempus illud plenitudinis quo ſapientiam ſuam terris ad plenum manifeſtaret, ac veritatẽ exhiberet earum rerum quæ tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas æquitatis & iuſtitie formulas tradebat, quibus innocenter & quietò

& quiete inter se agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam proprie pertinebat (vt potè quæ Iudæorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamen pietate distingui poterat: ita hæc iudiciorū forma (quanquam non alio spectabat, quàm quæ optimè seruari posset ea ipsa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipso tamen dilectionis præcepto distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salua & in columpi pietate abrogari poterunt ceremoniarum & iudicialiis his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere possunt. Quod si verum est, libertas cerè singulis gentibus relicta est condendi quas sibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges quales fuerunt quæ fures honore prosequerantur, quæ promiscuus coitus permittebāt, aliæque multo tum foediorè tum absurdiorè pro legibus habendas minime censeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

16 Id quod dixi planum fiet, si in legibus omnibus duo hæc, vt de *Duo in legibus in-*
 cet, intuemur, legis constitutionem & æquitatem, cuius ratione consti- *tucnda.*
 tutio ipsa fundata est ac nititur. Æquitas, quia naturalis est, non nisi vna
 omnium esse potest, ideo & legibus omnibus, pro negotiis aliis quæ
 proposita esse debet. Constitutiones, quia circumstantias aliquas habent
 à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis scopum om-
 nes pariter intendant, diuersas esse nihil obest. Iam quum Dei Legem,
 quæ moralem vocamus, constet non aliud esse quàm naturalis legis tes-
 timonium, & eius conscientia quæ hominum animis à Deo insculpta
 est, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipsa præscripta est.
 Proinde sola quoque ipsa legum omnium & scopus, & regula, & termi-
 nus sit oportet. Ad eam regulam quæcunq; formata erunt leges, quæ in
 eum scopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non est cur à nobis im-
 probentur, vt cunq; vel à lege Iudaica, vel ioter se ipsæ aliàs differant.
 Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis constituta fuerit pœna in politia Iu-
 dæorum, videre est in Exodo. Aliarum gentium vetustissimæ leges fur-
 tum duplo puniebant quæ postea sequuta sunt, discesserunt inter mani-
 festum & non manifestum. Aliæ ad exilium progressæ sunt, aliæ ad fi-
 gram, aliæ denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium talionis
 pœna inter Iudæos plectebatur: alibi grauius tantum ignominia, alibi su-
 spèdio, alibi cruce Homicidium omnes pariter leges sanguine vlciscun-
 tur, diuersis tamen mortis generibus. In adulteris alibi seueriores, alibi
 leniores edictæ sunt pœnæ. Videmus tamè vt eiusmodi diuersitate in eū-
 dem omnes finem tendant. Nam vno simul ore pœnam pronuntiant in
 ea quæ æterna Dei Lege damnata sunt facinora: nempe homicidia, furta,
 adulteria, falsa testimonia: sed in pœnæ modo non conueniunt. neque
 verò id necesse est, neque etiam expedit. Est regio quæ, nisi horrendis
 exemplis in homicidas squiat, cædibus statim & latrociniis perdenda sit.
 Est seculum quod pœnarum acerbitatem augeri postulet. Siquid tur-
 batum sit in statu publico, nouis edictis corrigenda sunt quæ inde na-
 sci solent mala. Belli tempore in armorum strepitu concideret omnis
 humanitas nisi insolito pœnarum metu inectò. In sterilitate, in pestilen-
 tia, nisi adhibeatur maior seueritas, pestum ibunt omnia. Est gens in vi-
 rium quoddam propensior nisi acerrimè compescatur. Quàm malignus
 fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offenderet, ad re-
 tinendam Legis Dei obseruationem accommodatissimæ? Nam quod ia *Obiectio, et eius so-*
 etatur à quibusdam, fieri contumeliam Legi Dei per Moysen latæ, quum *luta.*

Exod. 21. 1

Parari sanctio-
 nes posse variari,
 pro regionis, seculi,
 aliarumq; circum-
 stantiarū diversita-
 te declaratur propo-
 sitis exemplis.

Deut. 19. 18

abrogata illa nouæ aliæ illi præferuntur, variissimum est. neque enim hæ illi præferuntur dum magis probantur non simplici collatione, sed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nūquam fuit, siquidem nō eam Dominus per manum Moïsis tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbique vigeret: sed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrociniū, clientelam suam suscepisset, illi etiam peculiariter legislator esse voluit, ac quod sapientis legislatoris erat, singularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

Tertia pars huius tractat⁹, quæ est de legū, iudiciorū, magistratū v; in Christianos vi de finem scilicet.

Rom. 4 4
 * Hic scilicet 18 o fteditur, l. c. et hñ ftratus corā magi ftratus ius iuum per si qui.

Duos modis hic peccari. Prius erroris genus corrigitur hic scilicet 18 nē- pe litigandi feror.

17 Superest nunc vt videamus quod postremo loco propositum erat, Quis legum, iudiciorum, magistratuum vsus ad communem Christiano um societatem redeat. Cui etiam annexa est altera qua stio, Quantum magistratibus debeant priuati homines deferre, & quousque obedientia progredi debeat. * Fluminis videtur superuacaneum esse munus magistratus inter Christianos, quod scilicet implorare pie non possint, vpo te quibus vindicare, in iudicium postulare, litigare vetitum sit. At quum Paulus contra clarè testetur, ministrum Dei nobis esse in bonum: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum esse vt eius manu ac p̄sidis aduersus fugiuosorum hominum improbitatem & iniurias defensi, quietam ac securam vitam agamus. Quod si frustra in præsidium nobis à Domino datus est, nisi tali nobis beneficio vti licet, satis apparet implorari quoque & appellari non impiè posse. * Hic verò mihi cum duplici homin m genere agendum est, sunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æstuant, vt quierem nunquam habeant apud se, nisi cum aliis pugnent. Lites vero ipsas & capitali odiorum acerbitate, & insana vindicandi nocendi que cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsque aduersarij ruinam. Interim nequid nisi iure agere æstimentur, iudiciorum prætextu talem peruersitatem defendunt. At si cum fratre iudicio agere permittitur, non protinus odisse ipsum licet, non factio so nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi.

Quid actori, quid reo agendum.

18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia si quis rectè vtatur. Re etum autem esse vsu, tum actori agendum, tum defendendi, reo: si hic qui dem postulatus ad condictā diem se silit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitatem: sed hoc tantum affectu, vt quod suum est iure tueatur, ille verò indignè, siue in capite, siue in fortunis oppressus, in magistratus fidem se conferat, querimoniam exponat, quod æquū est ac bonum postulet: sed omni procul nocendi vindicandive libidine, procul asperitate & odio, procul contentionis ardore: quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in aduersarium animo ferri. Contra vbi animi maleuolentia suffusa, sunt corrupti inuidia, iracundia incēsi, vltionem spirantes, aut sic denique ardore certaminis inflammati, vt de charitate aliquid remittant: tota etiam iustissimæ causæ actio non impia esse non potest. Nam hoc constitutum esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iuste tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectione beneuolentiæque profsequatur ac si iam amicè, quod controuertitur negotium, transactum ad composuim effect. * Iniecerit fortè aliquis talem moderationem adeo nunquam in iudicium affari, vt in star sit prodigij futura si qua reperta fuerit. Fateor sane, vt sunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exemplum. sed res tamen ipsa nullius mali accessione inquinata, bona esse & pura non desinit. Cæterum quum sanctum esse Dei donum audimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est, ne nostro vitio polluat.

Secundū erroris gen⁹, quod est dānare

19 Qui vero iudicarias omnes disceptationes præcisè damnant, intelligant se sanctam Dei ordinationem simul repudiare, & donum eorum

eorum genere quæ mundis munda esse possint: nisi fortè Paulum flagitij *omnes iudiciarias*
 insimulare volent, qui & accusatorum calumnias, eorum quoque vatri- *disputationes.*
 tiam & malitiam exponendo, à se depulsi: & Romanæ ciuitatis præroga-
 riæ sibi in iudiciis asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, *Act. 22. 1. & 24.*
 quum opus fuit, prouocauit *Nec obest quòd Christianis omnibus inter- *1. & 25. 10*
 dicta est vindictæ cupiditas, quam & nos à Christianis subleuili longif- ** Obiectio secunda*
 qui innoxia simplicitate, rem suam iudici tanquam publico tutori com- *& eius solutio.*
 mendat, nihil minùs quàm mutua mali vicem (qui est vindictæ affe- *Num. 19. 18, matt.*
 ctus) rependere cogitans: siue capitalis aut grauior aliqua intenditur a- *5. 29, deuter. 32. 33*
 ctio, cum accusatorem requirimus qui nullo vlciscendi æstu correptus, *rom. 12. 19*
 nulla priuatæ iniuriæ offensione tactus, in forum accedat, sed in animo
 duraxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne rei publicæ no-
 ceant. Quod si vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud dei in-
 quitur quo vltio Christianis interdicitur. * At non solùm vindictam ap-
 petere vetantur, sed manum quoque Domini iubentur expectare, qui se
 oppressis & afflictis ad futurum vltorem pollicetur: illam autem cœlestis
 patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem aut sibi: aut aliis ferri à
 magistratu postulant. * Minimè id verbis quidem magistratus vindicta,
 non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministe-
 rium in bonum nostrum (vt ait Paulus) exercit atque exercet.

* Obiectio tertia.

* Responsio.

Rom. 13. 4

Matt. 5. 35

Obiectio quarta di-
scutitur.

20 Nihilò etiam magis cum Christi verbis pugnamus, quibus resi-
 stere malo prohibet, & dexteram maxillâ obuertere præcipit ei qui ala-
 pam in sinistram impegerit: permittetæque ei pallium qui tunicam aufe-
 rat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi cupidine tâtopere ab-
 hortere, vt citius duplicari in se iniuriam laturi sint quàm rependere
 eam appetant: à qua quidem patientia nec ipsi eos abducimus. Verè e-
 nim Christianos esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriâs-
 que ferendis natum, pessimorum hominum nequitia, imposturis ludi-
 briis expositum: neque id modo: sed eorum omnium malorum toleran-
 tes esse oportet: hoc est, sic totis animis composites vt suscepta vna offen-
 sione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitam promittentes
 quàm perpetuæ crucis tolerantiam Interim & iis qui sibi iniuriæ sunt, be-
 nefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica est sua victo-
 ria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærent oculum
 pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pha-
 risæi ad appetendam vltionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & cor-
 pus suum mutilari & malitiosè sua sibi eripi sic ferent, vt eas iniurias si-
 mulac interrogatæ sibi fuerint, remissuri sint ac vltro condonaturi. Neque
 isthæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet quin integra
 in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum conserua-
 tionem vrantur: aut publici boni studio, fontem ac pestilentem homi-
 nem ad pœnam postulent, quem emendari nisi morte non posse nouer-
 int. * Verè enim Augustinus hæc præcepta omnia eò tendere interpre-
 tatur, vt paratus sit homo iustus & pius eorum malitiam patienter susti-
 nete, quos fieri bonos quærit: vt numerus potiùs crescat bonorum, non
 vt pari malitia se quoque numero addat malorum: deinde ad præpara-
 tionem cordis quæ intus est, magis pertinere quàm ad opus quod in aper-
 to fit: vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in ma-
 nifesto autem id fiat quod illis videmus prodesse posse quibus bene velle
 debemus.

Rom. 12. 21

Matt. 5. 39

Epi. 5. ad Marcellin.

* Duo obseruanda
in præceptis pati-
entia, & de non ap-
petenda vindicta.

21 Quod autem obiectati solet lites à Paulo in vniuersum esse dam-
 natas, id quoque falsum est. Intelligi ex eius verbis facile potest, immo-
 dicum fuisse litigandi futorem in Corinthiorum Ecclesia: vsque eò vt
 soluitur explicat.

Obiectio quinta ex
loco 1. Cor. 6. 6, quæ
soluitur explicat.

Iſa. 10. 5

Deut. 28. 29

quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec sic de Rege plus dictum fuerit, quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adultero, qui thorum tuum polluat: de sicario, qui te ad eadem appetat: quum huiusmodi calamitates omnes, inter Dei maledictiones Scripturæ recensent. Verùm in eo probando inſiſtamus magis, quod non ita facile in hominũ mentes cadit: in homine deterrimo honorẽque omni indigniſſimo, penes quem modò sit publica potestas, præclaram illam & diuinã potestatem reſidere, quam Dominus iuſtitie ac iudicij ſui miniſtris verbo ſuo detulit: proinde à ſubditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem ſi daretur habituri eſſent.

Hic, & ſic. 27. 28.

29. 31. redditur ratio duarum præcedentium, quia ſcilicet mali etiã principes, & tyranni, non ſine Dei prouidentia, & ſingulari actione publicã poſtulatam habent: vt

iſtiamonijs varijs,

exemplisque Scripturæ confirmatur.

Dan. 2. 21, & 37

Ezech. 29. 19

Dan. 2. 37

Dan. 5. 18

26 Principiõ velim animaduertant, ſeduloque obſeruent lectores illam quæ non ſine cauſa toties nobis in Scripturis commemoratur, Dei prouidentiam, ac ſingularẽ actionem in distribuendis regnis, ſtatuendisque quos illi viſum fuerit Regibus. Apud Daniele, Dominus mutat tempora & vices temporum, abiicit Reges & inſtituit. Item, Vt cognoſcant viuentes quòd potens ſit Altiffimus in regno hominum: & cui ipſe voluerit, dabit illud. Cuiusmodi ſententijs quum paſſim abunde Scripturæ, illa tamen propheta peculiariter ſcætet. Iam qualis Rex fuit Nabuchadnezar, is qui Ieruſalem expugnauit. ſatis ſcitur: nempe ſtrenuus aliorum inuaſor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielem ſe illi terram Aegypti dedite affirmat pro obſequio quod ſibi in vaſtanda illa præſtiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque glorioſum: tibi inquam, dedit, & omnes terras vbi habitant filij hominum, beſtiæ ſylueſtres, & volucres cæli: eas tradidit in manum tuam, ac fecit te dominari eis. Rurſum eius filio Beſaſar, Deus altiffimus dedit Nabuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt trementes & timentes à conſpectu eius. Quum audimus, à Deo impoſitum eſſe Regem, ſimul illa de honorando & timendo Rege, cæleſtia edicta animo repetamus: & nequiſſimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipſum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Iſrael denuntiaret qualia eſſet à Regibus ſuis paſſurus: Hoc ius erit Regis, dicebat, qui regnabit ſuper vos: filios veſtros tollit, & ponet eos ad curtum ſuum, vt ponat eos pro equitibus ſuis, & vt arent agros ſuos, & meſſem ſuam metant, & arma fabricentur. Filias veſtras tollit, vt ſint pigmentariæ, coquæ, & piſtrices. Agros denique veſtros, vineas veſtras, & oliueta optima auferet, & dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra, & vineas veſtras decimabit. & dabit eunuchis & ſeruis ſuis. Seruos veſtros, ancillas & aſinos tollit: & adhibebit operi ſuos: quin & greges veſtros decimabit: & vos eritis ſerui illius. Certè non id iure facturi erunt reges, quos optimè ad omnem continentiam Lex inſtituebat: ſed ius in populum vocabatur, cui parere ipſi necèſſe eſſet, nec obſiſtere liceret: ac ſi dixiſſet Samuel, Eò ſe propriet licentiæ Regum libido, quam cohibere veſtrum non erit: quibus hoc reſtabit vnum, iuſſa excipere, ac dicto audientes eſſe.

Ierem. 27. 5

27 In primis autem inſignis eſt & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tametiſi prolixiorẽ) ideo non pigebit reſerte, quia totã hanc quaſtionem clariffimè deſinit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ ſunt in ſuperficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extenſo: & ipſam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nũc itaque ego dedi omnes terras iſtas in manum Nabuchadnezar ſerui mei, & ſeruiẽnt gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Et itaque vt gens & regnum quæ non ſeruiẽrit Regi Babel, viſitabo gentes

gentem illam in gladio, fame & peste: quare seruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum ferocemque tyrannum coli voluerit, non alia ratione nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat cœlesti decreto, in solum regni impostum esse ac in regiam maiestatem assumptum: quam violare nefas esset. Hoc nobis si assidue ob animos & oculos obuerteretur, eodem decreto constitui etiam nequis simos Reges quo Regum autoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ ille cogitationes venient, tractandum esse pro meritis Regem: nec æquum esse ut subditos ei præstemus qui vicissim Regem nobis non præstet.

28 Frustra obiciat quis mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus stabiliat. Detuli, inquit, Nabuchadnezar regnum: quare seruite illi, & viuite. Cuiusque ergo delatum fuisse regnum constabit, ei seruiendum esse ne dubitemus. Atque simul ac in regium fastigium quempiam euclat Dominus, testatam nobis facit suam voluntatem, quod regnare illum velit. De eo enim exstant generalia Scripturæ testimonia. Solomo, vicessimooctauo, Propter iniquitatem terræ sunt multi principes. Item Iob, duodecimo, Subiectionem tollit à Regibus, & rursum accingit eos cingulo. Eo autem cōfesso, nihil restat nisi ut seruiamus & viuamus. Est apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum suum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea: quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israëlitarum fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluum illi regnum & tranquillum conferuetur, vt sub eo ipsi quoque prosperè agant. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione designatus, sanctoque eius oleo unctus, quem nullo suo merito indignè à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt coram Domino faciam rem istam, domino meo messix Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam christus Domini est. Item, Pepercit tibi anima meo: dixique, Nō mittam manum meam in Dominum meum, quoniam christus Domini est. Itē, Quis mittet manum suam in christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descenderit: absit à me vt mittam manum meam in christum Domini.

29 Hunc reuerentiæ atque ad eò pietatis affectum debemus ad extimum præferre nostris omnibus, quales tandem cunque sint. Quod sæpius ideo repeto, vt discamus nō homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quod eam voluntate Domini, personam sustineant cui inuisibilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas (inquit) suoditis suis vices debent præfere. Id iam confessus sum. Verum si lex eo statuis, non nisi iustis imperiis rependenda obsequia, infulsus es ratiocin: tot. Nā & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & matris illi liberis, quos prohibentur ad iracundiam prouocare, sic se duros & intractabiles præbeant vt sua eos morositate vltimo fatigenti suas vxores, quas diligere, & quibus seu vasculis fragilibus parcere iubentur, contumeliosissime accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obloquentes erunt? At improbis quoque & inofficiosis subiiciuntur. Quin, quā omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pendentem respiciant, hoc est ne alij in aliorum inquirant officia, sed quod sui est mune-

Obiectio contra superius testimonium ac exemplum refutatur, ipsaq; magis ac magis confirmatur.

Ierem. 27. 17

Prou. 28. 2

Iob. 12. 18

Ierem. 29. 7

1. Sam. 24. 7. 11

1. Sam. 26. 9

*Obiectio diluitur, idque à simili.

Ephes. 5. 1

Ephes. 6. 4

1. Pet. 3. 7

ris, id sibi vnum singuli subiiciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui se ab aliorum sunt potestate positi. * Quare si à suo principe crudeliter torquemur, si ab avaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauro negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob pietatem: subeat primum delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis castigantur. Inde humilitas impatientiam nostram frenabit. Sic curat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse huiusmodi malis mederi: hoc tantùm esse reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt Regum corda, & regnorù inclinationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: cuius facie concident & conterentur Reges omnes, & Iudices terræ quicumque non osculati fuerint Christum eius: qui scripserant leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillis diriperent.

Dei mirabilem bonitatem se profert: nam modò ex seruis suis manifestos vindices excitat, præ mandato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas sumant, & opprestum iniustus modis populum è misera calamitate eximant: modo furorẽ aliud cogitentium & aliud molientium hominum eò derelinat. Sic populum Israel è tyrannide Pharaonis per Moysen: è violentia Chusam regis Syriæ, per Othoniel: ex aliis seruitiis, per alios vel reges vel Iudices, in libertatem auertit. Sic Tyri superbiam per Ægyptios: Ægyptiorum insolentiam, per Assyrios: Assyriorum ferociam, per Chaldaeos: consilientium Babylonis, per Medos & Persas domuit quem iam Medos Cyrus subiugasset. Regum verò Iuda & Israel ingrati tudinem & erga tot sua beneficia impiam contumaciam nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit: quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accersiti erant, in Reges atma sumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita est maiestatem: sed è cœlo arma ti minorem potestatem maiore coercerant: perinde ac in suos satrapas Regibus animaduertere licet. Hi tamen si Dei manu, quò illi visum erat, destinabantur, opusque eius inscientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm scelus voluabant.

Verum vrcunquẽ ipsa hominum facta censeantur, Dominus tamen per ea suum quæ opus exequabatur, quem sanguinaria Regum insolentium sceptrâ confringere, ac intolerandas dominationes euertere. Audiant principes & terreantur. * Nobis autem interim summo opere cadendum, ne illam plenam venerationis maiestatis magistratuum auctoritatem, quam Deus grauissimis edictis sanxit, etiam si apud indignissimos resideat, & qui eam sua nequitia, quantum in se est, polluunt, spernamus aut violentum. Neque enim si vltro Domini est effrenataz dominationis correctio, ideo protinus demandatâ nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm patendi & patiendi datum est iudicium. De priuatis hominibus semper loquor. Nam si qui nunc sine populari magistratus ad moderandam Regum libidinem constituti (quales olim erant, qui Lacedæmonis Regibus oppositi erant, Ephoriz: aut Romanis Consulibus, Tribuni plebis: aut Atheniensium senatus, Demarchis: & qua etiam fortè potestate, vi nunc res habent, funguntur in singulis regnis tres ordines, quò primario cõuentus peragunt) ad eò illos ferocientis Regum licentiæ pro officio intercedere non vero, vt si Regibus impotenter grassantibus, & humili plebeculæ insultantibus conuiuant, eorum dissimulationem nefaria perfidia non carere affumem: quia populi libertatem, cuius se Dei ordinatione tutores positos norunt, fraudulenter produunt.

32. At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi constituimus obedientia, id semper excipiendum est: imò in primis obseruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota subesse, cuius decretis iussa cedere, cuius maiestati fates submitti pat est. Et verò, vt hominibus satisfacias, in eius offensionem incurere propter quem hominibus ipsis obedias, quàm præposterum fuerit: Dominus ergo Rex est Regum: qui vbi sacrum os aperuit, vnus pro omnibus simul ac supra omnes est audiendus: iis deinde qui nobis præfunt hominibus subiecti sumus: sed non nisi in ipso. * Aduersus ipsum siquid imperent, nullo sit nec loco nec numero: neque hic totam illam qua magistratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ singulari illa verè que summa Dei potestate, cogitur. Secum hanc rationem Dantel se quicquam in Regem peccasse negat vbi impio eius edicto non paruit: quia excefferat ille fines suos: nec modò iniurius fuerat in homines sed cornua tollendo aduersus Deum, potestatem sibi ipse abrogauerat. Ex opposito damnantur Israelitè quòd impio Regis edicto nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflasset, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas superstitiones defecerant. Eadem facilitate posteri sese flexerant ad Regum suorum placita: hoc illis seuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint: tantum abest vt laudem mereatur modestiæ pretextus, quo aulici adulatorum se tegunt, & simplices decipiunt, dum sibi fas esse negant quicquam abnuere à Regibus suis impositum: quasi verò ius suum Deus resignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuat terrena potestas, dum suo auctori subiicitur, coram quo cælestes etià principatus supplices expauescunt. Scio quantum quàmque præsens huic constantiæ periculum immineat, quòd indignissimè se contemni Reges ferant: quorum indignatio nūtijs est mortis, inquit Solomon. Sed quum istud à cælesti præcone Petro pronuntiatum sit edictum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione cõsolemur, illam tum nos præstare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potius quàm à pietate deficiamus. Et ne nobis labascant animi, alium etiam stimulum Paulus admouet, Nos ideo tantè Christo redemptos esse quanti illi constitit nostra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obsequium: multo verò minùs impietate, si simus additi.

*Necessaria exco-
pto in omni obedi-
entia, qua debetur
regum, & præfecto-
rum imperijs vide
lib. 2. cap. 8. sec. 33*

**Nulla fieri princi-
pibus &c. iniuriã,
dum aduersus Deũ
præcipientibus pa-
tere detrectamus:
idq; nostri officij es-
se, quantumuis ma-
gnũ et præsens pe-
riculum imminet
huic constantiæ.*

Dan. 6. 22

Os. 5. 13

1. Reg. 12. 30

Prou. 16. 14

Act. 5. 19

1. Cor. 7. 23

L A V S D E O.

INDEX IN INSTITUTIONEM

CHRISTIANÆ RELIGIONIS A IOAN;

NE CALVINO CONSCRIPTAM.

TYPGRAPHVS LECTORI INITIO ANNI

1560, cum ederetur hic Index, aliquot mensibus post librum
vendi ceptum contextus à N. Colladone.

Quum librum hunc (præsertim hæc postrema editione) tam accuratè distinctum, tamque apto ordine compositam videremus, ut attento Lectori singula doctrinæ capita suis reperire locis difficile futurum non esset, Indicem ei addere, minime necessarium esse putabamus. Quia tamen à plerisque requiri eum intelleximus, aliquid etiam receptæ consuetudini dare visum est.

A

De Abnegatione nostri.

Principium formandæ vitæ ad regulam In Lege præscriptam, considerare nos non esse nostri iuris, sed Deo consecratos & dicatos. Itaque nos nobis rationique nostræ (quam solam putant audiendam philosophi) renuntiare oportere, ut verbo Spiritûque Domini gubernemur, lib. 3, cap. 7, sect. 1.

Item, Non quærenda quæ nostra sunt, sed quæ ex Domini sunt voluntate, & ad eius gloriam faciunt: hæc esse nostri abnegationem, sine qua mundus vitiatorum reconditus est in hominis anima, & si qua est virtutis species, prava gloriæ cupidine vitiatur, lib. 3, cap. 7, sect. 2.

Abnegatio nostri siue mortificatio partim homines respicit, partim (& præcipuè) Deum. Iubet Scriptura duo erga alios præstare: nempe ut illos nobis anteferamus honore, & procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus. Quorum prius quomodo faciendum docetur lib. 3, cap. 7, sect. 4, ad alterum etiam quomodo nos manu ducat Scriptura, sect. 5.

Vide quædam huc pertinentia, lib. 3, cap. 20, sect. 43.

de Acoluthis.

Acoluthi in veteri Ecclesia, lib. 4, cap. 4, sect. 1, & 9 cap. 19, sect. 21, & 23

de Adæ lapsu.

Lapsus Adæ non ex gula in imperie proccit, sed ex infidelitate (nam contempto Dei verbo & veritate deslexit ad Satanæ mendacia) quæ ambitioni & superbiz ianuam aperuit (quibus annexa fuit ingratitude) ambitio contumaciæ mater fuit, lib. 2, cap. 1, sect. 4.

Adæ lapsu quum reliquæ creaturæ quodammodo deformatæ fuerint, non mirum totum humanum genus fuisse corruptum, id est à prima origine degenerasse, & maledictioni fuisse addictum. Id veteres dixisse Peccatum originale: & tamen hoc doctrinæ caput minus dilucidè quàm præerat explicuisse. Interim Pelagium grauiter errasse, quum diceret imitatione tantum, non propagine, peccatum à primo homine tranfuisse in totam posteritatem, probatur rationibus & Scripturæ testimoniis, lib. 2, cap. 1, sect. 5. 6. Neque si peccati lues potissimum in anima residet, propterea ad huius doctrinæ definitionem facere disputationem illam. An filij anima ex traduce animæ patris oriatur: quum non in substantia carnis aut animæ causam habeat contagio, sed quia à Deo fuit ordinatum ut quæ primo homini contulerat dona, ille sibi suisque haberet ac perderet. Postremò huc doctrinæ non obstare quòd sanctificatur fidelium liberi, lib. 2, cap. 1, sect. 7.

Per lapsum Adæ naturalia dona in homine corrupta esse, supernaturalia ablata, multi vsurparunt, pauci intellexerunt, lib. 2, ca. 2, sect. 4, & 16, Quod dictum exponitur cap. 2, sect. 12.

Nempe supernaturalia dona abolita esse, fidè, amorem Dei, charitatè erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium, sed restitui à Christo: naturalia, mentè scilicet & cor, esse corrupta, quin sanitas mentis & cordis rectitudo simul fuerunt ablata. Item rationè in homine non penitus fuisse deletam, sed partim debilitatam, partim vitiatam: sic voluntatem, quia inseparabilis est ab hominis natura, non perisse, sed pravis cupiditatibus fuisse deuinctam, lib. 2, cap. 2, sect. 12.

Cc j.

Augustini & Scripturæ testimoniis confirmatur, Deum non modò primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam prævidisse aut permisisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse, libro 3, capite 23, sectione 7, & 8.

de Angelis.

Angelos esse Dei creaturas, licet Moses non exprimat in historia creationis, lib. 1, cap. 14, sect. 10. De tempore vel ordine quo creati fuerint inquitere non expedit, quando Scriptura nihil eorum tradit, quam pro regula sequi debemus, lib. 1, cap. 14, sect. 4.

Cur cœlestes Spiritus vocentur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Potestates, Dominationes, Throni, Dij, lib. 1, cap. 14, sect. 5.

De Angelis docet Scriptura quæ ad consolationem nostrâ fideique cõfirmationem valent, nempe diuinæ erga nos beneficentiæ esse dispensatores & administratos, idque variis modis, lib. 1, cap. 14, sect. 6, & 9.

Non vni tantum Angelo quenque nostrum esse curæ, sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostrâ: itaque superuacuum esse querere an suus cuique Angelus sit custos assignatus, lib. 1, cap. 14, sect. 7.

De Angelorum multitudine & ordine quæ rerè, curiositas est in de finire, temeritatis: & cur, Spiritus quom sicut alatos pingat Scriptura sub Cherubim & Seraphim, lib. 1, cap. 14, sect. 8.

Contra Sadducæos & similes fanaticos variis testimoniis Scripturæ euincitur, Angelos non esse qualitates aut inspirationes sine substantia, sed veros spiritus, lib. 1, cap. 14, sect. 9.

De vitanda hîc superstitione, & ne Angelis tribuamus quæ Dei solius & Christi sunt, lib. 1, cap. 14, sect. 10.

Hoc periculum vt caueamus, expendendum, quòd opera illorum vitare Deus, non facere necessitate, quasi carere illis nequeat, sed ad solatium nostræ imbecillitatis, Ibidem sect. 11. Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem referri oportere, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostrâ fortius stabilietur, non autem vt nos ipsi à Deo abducant, Ibidem sect. 12.

Angelos etiâ ad Dei similitudinem creatos esse, lib. 1, cap. 15, sect. 3.

Non idem munus esse in datum sanctis mortuis, quod Angelis, lib. 3, cap. 20, sect. 23.

de Anima.

Animam siue spiritum hominis nõ esse flatum tantum, sed essentiam immortalem, licet creatam, probatur ex conscientia, Dei cognitione, & tor præclaris dotibus quibus mens humana pollet, adeoque ex his quæ in somno ipso concipitur: item multis argumentis ex Scriptura petitis, lib. 1, cap. 15, sect. 2. Deinde ex eo quòd ad imaginem Dei dicitur creatus homo, sect. 3.

Contra eos qui naturâ prætextu Dei providentiam & gubernationem negant in animæ mirificis & penè innumeris facultatibus se exerentem, lib. 1, cap. 15, sectione 4, & 5.

Refutatio erroris Manichæorum & Serueti, Animam esse traducem substantiæ Dei: item Osiandri, imaginem Dei in homine non agnoscentis sine essentiali iustitia, lib. 1, cap. 15, sect. 5.

De animæ immortalitate nemo ferè philosophorum certò est loquutus: sed eius facultates præfenti vitæ assignant, quom Scriptura ita primatum illi in regenda vita tribuat, vt etiam ad colendum Deum excitet. Item de pluribus animabus, variâque diuisione facultatum animæ secundum Philosophos, lib. 1, cap. 15, sect. 6. Alta diuisio conuenientior Christianæ doctrinæ, in intellectum & voluntatem: & vtriusque officium ac vis in prima hominis conditione, Ibid. sect. 7, & 8.

Reliquæ feminis religionis impressæ adhuc in ipsis vitis animæ, libro 1, cap. 15, sect. 6.

De eorum errore qui putantur morte totum hominem interire, & tandem animas resurrecturas cum corporibus, lib. 3, cap. 25, sect. 6.

De statu animarum à morte ad diem vltimum, lib. 3, cap. 25, sect. 6.

Ex Bernardo descriptio miseriarum animæ fidelis, consideratæ prout in se est: & ex se & ex opposito certæ gloriationis eius in Christo, quæ indignitates illius omnes delet, lib. 3, cap. 2, sect. 25.

*de Aqualustrali Papi-
stiarum.*

Vide lib. 4, cap. 10, sect. 20.

de Archiepiscopis & Patriarchis.

Vide lib. 4, cap. 4, sect. 4, & cap. 7, sec. 15.

de Ascensu Christi in cælum.

Christum, et si resurgendo gloriam suam
vntu-

virtutemque plenius illustrare cœpit, sua tamen demum in cœlum ascensione veterem regnum suum auspiciatum esse: quia maiorem Spiritus sui abundantiam effudit, magnificentius regnum suum promouit, & maiorem potentiam ostendit, tum in adiuuandis suis, tum in hostibus desiciendis. Ita tamen abesse secundum præsentiam carnis, ut semper vbique sit secundum præsentiam maiestatis, & cum se libibus secundum inefabilem, & inuisibilem gratiam, lib. 2, cap. 16, sect. 14

De Christi sessione ad Patris dexteram, & multiplici fructu quem inde colligit fides nostra, lib. 2, cap. 16, sect. 15, 16

B

de Baptismo.

Baptismi definitio: hinc spiritus: ut seruiat fidei nostræ apud Deum: alter, ut confessio ni nostræ apud homines. Tria affert fidei nostræ: Primum, quod est symbolum nostræ purgationis, confirmans omnia peccata nostra deleta esse, libr. 4, cap. 15, sectio. 1. Quod demonstratur Scripturæ testimoniis: & non aqua mūdari nos, sed Christi sanguine, sect. 2.

Baptismi vim non restringi ad tempus præteritum sed eo nos semel in omnem vitam abluere & purgari: neque tamen hinc peccandi in futurum licentiam captandam, sect. 3. Clauium potestatem (ut vocant) id est Ecclesiæ ministerium, quo nobis quotidie annuntiat remissio peccatorum, non esse à Baptismo separandum, sect. 4

Alter fructus fidei ex Baptismo, quod nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo vitam, lib. 4, cap. 15, sect. 5. Tertius, quod sit nos Christo vnitos iustificatur, ut omnium eius bonorum simus participes, vnde Christus dicitur proprium Baptismi obiectum: & in Christi nomen baptizari ut Apostolus: in quo tam purgationis quam regenerationis nostræ materiam cōsequimur, vnde in Parte causam, in Spiritu effectum, sect. 6

Eundem fuisse Baptismum in ministerio Iohannis & Apostolorum ostendit, licet alter quidam veterum senserint, lib. 4, cap. 15, sect. 7. Neque obitare quod luculentiores Spiritu gratiæ à Christi resurrectione sunt effusæ Interim distinguendam in Baptismo Christi personam ab Iohanne, Apostolis, & reliquis ministris, sect. 8

Tam mortificationem quam purgationem nostram adumbratas fuisse in populo Israel, per transitum maris, & refrigerium nubis, lib. 4, cap. 15, sect. 9

Falsum esse quod docuerunt nonnulli, per Baptismum nos in eandem iustitiam & naturæ puritatem restitui quam ab initio habuerat Adam. Et ostenditur in filio Dei manere adhuc reliquias peccati (licet non regnent) quod acuit eorum conatus, non sibi blandiendi occasionem dat, lib. 4, cap. 15, sect. 10, & 11. Id confirmatur ex Paulo, sect. 12

Quomodo Baptismus seruiat confirmationi nostræ apud homines, lib. 4, cap. 15, sectio 13

Quæ sit ratio vtendi Baptismo tam ad fidei confirmationem quam ad cōfessionem apud homines. Vbi ostenditur Dei gratiam non esse inclusas Sacramento, ut eius virtute nobis conferantur, lib. 4, cap. 15, sect. 14, & 15

Baptismo nihil afferri eius dignitate qui administrat, nihil tē auferri illius indignitate: contra Donatistas, & nostros Catabaptistas, qui Anabaptismum vtgent quia sui mus baptizati in regno Papali, lib. 4, ca. 15, sect. 16. Refutantur eorum argumenta, sect. 17, & 18

Baptismus perpetuum in totam vitam peccantem sacramentum, ut alio nouo opus non sit, lib. 4, cap. 19, sect. 7

De aquæ incantatione, de cereo, chrismate, exuffatione, spuro, & similibus nugis simpliciter Christi ceremoniæ adiectis: cuius purè administrandæ in Ecclesia ratio ostenditur, lib. 4, cap. 15, sect. 19

Ecclesiæ ministrorum esse Baptismum administrare, non priuatorum hominum, nedom mulierum, ostenditur: & refutantur contrariæ obiectiones, sectione 20, 21, & 22

De infantum Baptismo, vide in dictione Pædobaptismus.

de Bellis.

Legitima esse bella, quum magistratibus arma capere necessè est ad exercendam publicam vindictam in eos qui ditionis ipsorum quietem turbant, siue domestici sint, siue extranei hostes, lib. 4, cap. 20, sect. 11. Nō obitare quod nonnulli prætexunt, nullum extare in nouo Testamento vel testimoniū, vel exemplum, quod doceat bellum rem esse licitæ Christianis, Cauendum summo-

pere magistratibus, ne in armis capiendis, cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur. Ut bellum, sic præfidia, fœdera, civiles munitiones, res esse Christianis permittas, lib. 4, cap. 20, sect. 12

C

de Cantu Ecclesiastico

Vocem & cantum nihil habere momenti in precibus, nisi adsit cordis affectus, lib. 3, cap. 20, sect. 31, & 33

De ritu canendi in Ecclesiis, lib. 3, cap. 20, sect. 32

de Cardinalibus.

Cardinalium nomen quando primum coepit, & quomodo ita subito in tantam amplitudinem emerferint, lib. 4, cap. 7, sectione 30

de Ceremoniis.

Ceremonias veteres abrogatas quoad vsum tantum, non quoad effectum: (constat enim nobis hodie clarissimè & efficacissimè in Christo) idque nihil earum sanctitati derogare probatur, lib. 2, cap. 7, sect. 16. Easque per se consideratas & extra Christum, merito vocatà Paulo chirographa nobis contraria, sect. 17

Constitutiones de ceremoniis in Papatu præscribunt obseruationes magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas, licet specie in habeant sapientia: deinde immensa multitudo opprimunt conscientias, lib. 4, cap. 10, sect. 11, 12, 13

Non posse excusari ceremonias Papales quòd sint institutz ad pædagogiam rudium, exemplo ceremoniarum Legis: quia manifestum est hic discrimen inter nos & veterem populum, lib. 4, cap. 10, sect. 14

Ceremoniæ Papales creduntur sacrificia esse peccatorum expiatoria, & merito vitæ æternæ: doctrina carent, & sunt aucupia captandæ pecuniæ, lib. 4, cap. 10, sectione 15

Ceremonias variè accommodari posse ad ædificationem pro moribus eiusque generis & seculi, lib. 4, cap. 10, sect. 30

de Charitate erga proximum.

Contra sophistas Sorbonicos ostenditur charitatem esse amorem proximi, non nostri ipsorum, lib. 2, cap. 8, sect. 54. Proximi vocabulo etiam alienissimum quenque & inimicum comprehendit, lib. 2, sect. 55. Itaque desinantur ignorantæ scholastici, qui ex

præceptis de non appetenda vindicta & diligendis inimicis consilia fecerunt, quorum necessitatè obseruationi soli monachi se astringerent: & ostenditur aliter tenuisse veteres Ecclesiæ doctores, adeò que Gregorium ipsum, lib. 2, sect. 57

Ne aliis beneficiendo fastiscamus, patètia esse opus: nec hominum indignitatem aut alias qualitates que nos remorari possent attendendas, sed Deum, qui iubet, respiciendum, lib. 3, cap. 7, sect. 6

Ut omnes charitatis numeros impleamus, non satis esse si defungamur omnibus charitatis officiis, sed sincero amoris affectu id faciendum In quo primum est, vt eius quem ope nostra indigere conspicimus, personam suscipiamus: ita vitabitur atrogantia reliquaque charitatis iacuramenta, lib. 3, cap. 7, sect. 7

Christum & Apostolos in commemoranda Legis summa prætermittere interdum priorem tabulam: non quòd pluris sit ad iustitiam summam, cum hominibus innocenter viuere quàm pietate Deum honorare: sed quia non ficta charitas veræ pietatis est approbatio, lib. 2, cap. 8, sect. 52, 53

Refutantur Pharisei nostri temporis, qui contendunt nos charitate iustificari, quia dicitur à Paulo Charitas maior fide & spe, lib. 3, cap. 18, sect. 8

Expositio decimi præcepti: quo non tantum consilium omne nocendi proximo (vt superioribus præceptis) prohibetur, sed etiã concupiscentia siue cupiditas omnis aduersa charitati, lib. 2, cap. 8, sect. 49, & 58. Merito tantum ardorem dilectionis tantamque rectitudinem Deum à nobis exigere, lib. 2, sect. 50

Expositio sexti præcepti, quo non tantum cædes vel odium proximi interdicitur, sed conseruatio vitæ illius nobis commèdatur, quia homo & caro nostra est & imago Dei, lib. 2, cap. 7, sect. 39, 40

de Christo.

Filij deitas probatur, lib. 1, cap. 13, sect. 7

Contra quosdam canes, qui æternitatem suam Filio Dei clam suffuratur, ipsum tum primum cepisse esse affirmantes, quòd Deus in mundi creatione loquutus est, lib. 1, cap. 13, sect. 8

Varia testimonia Scripturæ, quæ deitate Christo asserunt: & primum ex veteri Testamento, lib. 1, cap. 13, sect. 9, 10. Deinde ex Nouo, lib. 2, sect. 11

Eiusdem

Eiusdē deitatis probatio ex operibus quę illi in Scripturis ascribuntur, lib. 1, cap. 13, sect. 12. Item ex miraculis, & aliis quibusdā, lib. 1, sect. 13.

Discrimen inter Christum miracula edētem, & Prophetas aut Apostolos similia operantes, lib. 1, cap. 13, sect. 13.

Multis iis siue firmissimis Scripturę testimoniis probatur, Christum veram humanę carnis substantiam induisse, non spectrum aut latram hominis (vt fingebant Marcionitę) non etiam cęleste corpus, vt Manichęi mentiebantur, lib. 2, cap. 13, sectione 1.

Exponuntur loci Scripturę quos in erroris sui confirmationem Marcion detorquebat, quos item Manichęi, & hodie nō nulli eorum discipuli, sect. 2, & 3. Vbi etiam refutantur noui Marcionitę, qui, vt euincant Christum de nihilo corpus sumpsisse, mulieres contendunt esse ἀσώπους. Refelluntur & alia quę tanquam absurda obijciunt, sect. 4.

De Christi ascensu in cęlum vide in distinctione Ascensus.

de Clericis.

De clericis in veterē Ecclesia, lib. 4, cap. 4, sect. 9.

de Celibatu.

Impudenti eorum qui cęlibatus decorem pro re necessaria venditant in summam veteris Ecclesię ignominiam. Quibus gradibus hęc tyrannis obrepserit in Ecclesiam: nec posse defendi veterum quorundam canonum pretextu, lib. 4, cap. 12, sect. 26, 27, 38.

Sacerdotibus interdictum fuisse coniugium impia tyrannide & contra verbum Dei, & contra omnem equitatem, lib. 4, ca. 12, sect. 23.

Respondetur aduersariorum obiectioni, Operere aliqua noua differre Sacerdotem a plebe, sect. 24.

Papę blasphemia, coniugium esse carnis pollutionem & immunditiam, lib. 4, cap. 12, sect. 24.

Friuolum esse prohibitionem coniugij defendere exemplo Sacerdotum Leuiticorum, qui ingressuri Sanctuarium ab vxoribus secubabant, libro 4, cap. 12, sectione 25.

de Cęna Domini.

De pane & vino signis sacrę Cęnę: & cur illis vti nos voluerit Dominus ostenditur ex verbis ipsius in Cęna, lib. 4, ca. 17, sect. 1.

Magnum fiducię ac suauitatis fructum nos colligere ex hoc Sacramento, quod testatur nos cum Christo sic coaluisse in vnū corpus, vt quicquid ipsius est nostrum vocare liceat, sect. 2. Id explicatur ex verbis Cęnę, sect. 3.

Nō esse pręcipuas Sacramenti partes, Christi corpus sine altiori consideratione nobis porrigere, sed magis obsignare promissionē illam qua carnem suam verē cibum esse testatur, sect. 4.

Non facit Cęna vt Christus panis vitę primū esse incipiat, sed vt vim panis illius sentiamus. Ipsum semel dedisse carnem suā pro mundi vita & quotidie suis dare. Cauendum ne simus nimij in extenuandis vel ex tollendis signis. Manducationem carnis Christi non esse fidem, sed potiūs fidei effectum, sect. 5.

Ita sensisse Chryostomum & Augustinū & quo sensu hic dixerit credendo nos manducare Christi carnem, sect. 6.

Nō satis dicere illos qui pręterita carnis & sanguinis mentione, nos Spiritus modō Christi participes fieri sentiunt. Tantum esse Cęnę mysterium, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinem complecti possit, sect. 7.

Quouſque pateat solida Christi communitio: vbi ostenditur, Christum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quā assumpsit viuificam nobis effectisse, sect. 8, & 9. Eam fideles verē manducare, quantacūque sit inter eos & illam locorum distincta, sect. 10.

Quouſque pateat solida Christi communitio: vbi ostenditur, Christum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quā assumpsit viuificam nobis effectisse, sect. 8, & 9. Eam fideles verē manducare, quantacūque sit inter eos & illam locorum distincta, sect. 10.

Quouſque pateat solida Christi communitio: vbi ostenditur, Christum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quā assumpsit viuificam nobis effectisse, sect. 8, & 9. Eam fideles verē manducare, quantacūque sit inter eos & illam locorum distincta, sect. 10.

Quouſque pateat solida Christi communitio: vbi ostenditur, Christum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quā assumpsit viuificam nobis effectisse, sect. 8, & 9. Eam fideles verē manducare, quantacūque sit inter eos & illam locorum distincta, sect. 10.

Quouſque pateat solida Christi communitio: vbi ostenditur, Christum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quā assumpsit viuificam nobis effectisse, sect. 8, & 9. Eam fideles verē manducare, quantacūque sit inter eos & illam locorum distincta, sect. 10.

Quouſque pateat solida Christi communitio: vbi ostenditur, Christum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quā assumpsit viuificam nobis effectisse, sect. 8, & 9. Eam fideles verē manducare, quantacūque sit inter eos & illam locorum distincta, sect. 10.

De quibusdam, qui licet substantiâ signo
rum manere vno verbo concedât: in pane
tamen & sub pane corpus Christi locantes,
in localem præsentiam recidunt, & ubiqui
tatem ipsi affingunt, lib. 4, cap. 17, sec. 16, 17,
18, & sect. 20. Refutâtur eorum obiectiones,
sect. 21, 22, 23, 24, & seq.

Nec Augustini testimoniis, nec Scriptu-
ræ autoritate iuvari hoc dogma demon-
stratur, sect. 28, 29, 30, 31

Refelluntur alix quædam istorum obie-
ctiones: & præcipuè, quicquid docemus de
spirituali manducatione, veræ & reali op-
poni: vbi etiam ostenditur, infidelibus quo-
que offerri in Cœna Christi corpus: non ta-
men ab ipsis recipi, sect. 33. Neque huc tra-
hi posse d. Ætium Augustini, Sacramentis ni-
hil decedere infidelitate hominum, variis
eiusdem testimoniis euincitur, sectione
34

Quomodo in Cœna corpus & sanguis
Christi nobis exhibeantur, & qualem Chri-
sti præsentiam ibi statueri oporteat, lib. 4,
cap. 17, sect. 18, 19, & 32

De expositione verborum Christi in Cœ-
na, lib. 4, cap. 7, sect. 20, 21

Corpus Christi finitum esse, ac cœlo cõ-
prehendi vsque ad vltimum diem probatur
ex Scripturis, lib. 4, cap. 17, sect. 6, 27

De adoratione carnali & cõcomitantia
Papistarum, de consecratione hostiæ (vt vo-
cant) & circungestatione in pompa, lib. 4,
cap. 17, sect. 3, 36, 37

Cœnæ mysterium nos ad gratiarum actio-
nem excitare debet, exercere in recolenda
mortis Christi memoria, inflammare ad vi-
tæ sanctimoniam, præcipuè verò ad charita-
tem, lib. 4, cap. 17, sect. 37, 38

In Papatu Cœnâ (cuius recta administra-
tio non constat absque verbo) versam esse
in muram actionem: vbi etiam de repositio-
ne Sacramenti, vt ægrotis extra ordinem di-
stribuatur, lib. 4, cap. 17, sect. 39

Qui Cœnam Domini vsurpant sine fide
& charitatis studio, illis verti innocentissi-
mum venenû & meritò reos fieri corporis
& sanguinis eius, lib. 4, cap. 17, sect. 40

Doctrinam Papistarum, dum ad manu-
candi corpus Christi dignitatem compara-
re volunt homines, diuis modis torquere
conscientias, neque potuisse Diabolum ma-
iori compendio perdere homines: tum de
optimo remedio vitandi huius præcipitij, &
aberrare illos qui fidei perfectionem in

Cœna exigunt à fidelibus, lib. 4, cap. 17, sect.
41, 42

Quod ad externum ritum actionis Cœnæ
multa esse indifferentia: & quomodo admi-
nistrari possit quàm decentissimè, lib. 4, ca.
17, sect. 43

De infrequenti hodie participatione Cœ-
næ, quod contemptus est indicium, & vehe-
menter displicuit olim sanctis Patribus: &
certissimum fuisse diaboli inuentum con-
suetudinem quæ semel quotannis commu-
nicare iubet, lib. 4, cap. 17, sect. 44, 45, 46

Ex diaboli officina produsse constitutio-
nem quæ symbolum sanguinis Domini lai-
cis eripuit, ostenditur ex autoritate Scri-
pturæ, & vsu veteris Ecclesiæ etiam quadrin-
gentis annis post Gregorij mortem, alijs qu-
multis argumentis, lib. 4, cap. 17, sect. 47, 48,
49, 50

De concomitantia sanguinis in carne
Christi figmento Papistico, lib. 4, cap. 17,
sect. 47

Profanati Domini Cœnam si omnibus
promiscuè exhibetur, & de ministrorum of-
ficio in repellendis indignis, lib. 4, cap. 12,
sect. 5

Breuis summa eorum quæ de duobus Sa-
cramentis tenere conuenit: & cur Cœna sæ-
pius iteretur, Baptismus non item, lib. 4, ca.
18, sect. 19

de Cognitione Dei.

Deum cognoscere non est concipere tan-
tùm esse aliquem Deum, sed tenere quod de
eo scire nostra refert, vult esse in eius glor-
â, & expedit, lib. 1, cap. 2, sect. 1

Huc valere debet Dei notitia, primùm vt
ad timorem ac reuerentiam nos instituat:
deinde vt ea duce ac magistra omne bonû
ab illo petere, & illi acceptum ferre disca-
mus, lib. 1, cap. 2, sect. 2, & cap. 5, sect. 8

Philosophos non aliam habuisse Dei co-
gnitionem quàm quæ ipsos redderet inex-
cusabiles, non autem ad veritatem perduce-
ret, lib. 2, cap. 2, sect. 8

Naturaliter ingentiam esse omnibus hæc
persuasionem, esse aliquem Deum, libro 1,
cap. 2, sect. 3. Idque vt suo ipsorum iudicio
dammantur qui illum non coluerint, lib. 1,
cap. 3, sect. 1

Licet omnes natura sciant aliquem esse
Deum, alij tamen in superstitionibus eua-
nescent, alij data opera malitiosè à Deo def-
ciscunt, lib. 1, ca. 4, sec. 1. Vide quædã huc etiã
pertinentia, sub titulo De creatione mundi.

de Concilijs.

Tenendum esse modum in honorandis concilijs, ne quid Christo derogetur: & veteribus concilijs magna ex parte confirmari nostram doctrinam, lib. 4, cap. 9, sect. 1.

Ex Scriptoris nullam esse cōciliorum auctoritatem, nisi in Christi nomine congregentur: & quid hoc sit, lib. 4, cap. 9, sect. 2.

Falsum esse quod Papis obtrudunt, nō remanere in Ecclesia veritatem nisi inter Patres confiteri, nec Ecclesiam ipsam consistere nisi in concilijs generalibus emineat, li. 4, cap. 9, sect. 3, 4, 5, 6, 7.

Quum agitur de concilij alicuius auctoritate, quæ sint expendenda: & optimum modum præscribi ab Augustino, lib. 4, cap. 9, sect. 8.

Concilia cum concilijs pugnantia, sect. 9. Etiam in prioribus illis & antiquis concilijs peccata & lapsus deprehendi, sectione 10, 11.

de Concupiscentia.

Differentia inter concupiscentiã & consilium, lib. 2, cap. 8, sect. 49.

Omnes hominum cupiditates malas esse & peccati reas, non quatenus naturales, sed quia omnes sunt inordinatæ propter naturam corruptionem. Sicque sensisse Augustinum, si propius expendatur, lib. 3, cap. 3, sect. 12, id confirmatur ex multis scriptorū eius locis, lib. 3, cap. 3, sect. 13.

de Confessione auriculari.

De confessione pugna Theologorum scholasticorum contra Canonistas asserentes non esse ex Dei mandato. Refutatio argumentorum quibus priores nituntur. Primum quia Dominus in Evangelio leprosos à se mūdatos remisit ad Sacerdotes: ubi ostenditur vera facti: illius ratio, lib. 3, ca. 4, sect. 4.

Refutatio secundi eorum argumenti, Quod Dominus præcepit discipulis ut Lazarum suscitatum fasciis soluerent & expedirent, lib. 3, cap. 4, sect. 5.

Vera expositio duorum locorum quibus sulcire nituntur suam confessionem: nempe quia qui ad Iohannis Baptismum veniebant, confitebantur sua peccata, & Iacobus vult ut alter alteri peccata confiteamur, lib. 3, cap. 4, sect. 6.

Vsum confitendi Sacerdoti vetustissimum fuisse, sed liberum, ut politicam disciplinam, non ut legem à Christo vel Apostolis positam; deinde à Nestorio Constanti-

tinopolitanæ Ecclesiæ Episcopo fuisse abrogatum, propter Diaconum qui hoc prætextu matronam compresserat. Hanc tyrannicam legem non fuisse impositam Ecclesiis ante Innocentij tertij tempora: (anni sunt trecenti) cuius constitutionis ineptiæ & verborum barbaries ostenditur, lib. 3, ca. 4, sect. 7.

Abrogationis illius testimonia ex Chrysofomo Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopo, lib. 3, cap. 4, sect. 8.

Expositio legis Innocentij de cōfessione omnium peccatorum: ubi recitantur Romanensium Theologorum variæ sententiæ de numero & vsu clauium, & de potestate ligandi & soluendi, lib. 3, cap. 4, sect. 15.

Indignitas singulorum capitum legis cōfitendi, in primis illius de enumerandis omnibus peccatis, lib. 3, cap. 4, sect. 16. Et luculenta descriptio carnicitæ qua per varios circencus torquebantur illic miseræ cōscientiæ, Ibid. sect. 17.

Similitudine describitur quomodo huiusmodi illusioni acquieuerit bona pars orbis. Legem esse impossibilem, & reddere homines hypocritas. Inde ostenditur certissima confessionis regula, proposito Publicani exemplo, lib. 3, cap. 4, sect. 18.

Refutatio capitis illius, Non dimitti peccata nisi voto cōfidenti firmiter cōcepto, & clausam esse paradisi portam, &c. ubi etiam si luitur eorum obiectio, Nō posse ferri iudicium nisi causa cognita: id est, dari ab solutionem nisi enumeratis omnibus peccatis, Ibid.

Non mirum esse si auricularem confessionem damnamus & abrogamus: & falso aduersarios hoc ei vtilitatis tribuere quod erubescencia humiliet peccatorem, quum contrā ad peccandi confidentiam armet, lib. 3, cap. 4, sect. 19.

Frustra illos credere clauium potestatem, quum non sint Apostolorum successores, nec Spiritum sanctum habeant: ut qui quotidie sine defectu soluant quæ ligati Dominus præcepit, & contrā, lib. 3, capite 4, sect. 20.

Quod potestatem clauium aliquando exerceri posse sine scientia dicunt, falsum ostenditur: quum hoc modo incerta futura sit absolutio. Vbi etiam de absolutione vel damnatione quam Evangelij ministri vel Ecclesia pronūciat ex verbo, & de illius certitudine, lib. 3, cap. 4, sect. 21.

Abfolutio Sacrificorum in Papatu est incerta tam à parte abfoluentis quàm confitentis: contra in Euangelica abfolutione: quæ ab hac vna conditione pender, Si peccator expiationem quærat in vno Chrifti sacrificio, & acquiefcat oblatæ sibi gratiæ, lib. 3, cap. 4, sect. 22.

Doctores Papifticos, dum prætexunt ius foluendi datum à Apostolis, perperam ad au ricularum confessionem torquere quæ à Chri sto dicta sunt partim de Euangelij prædica tione, partim de excommunicatione. Erro res Lombardi & similibus in hac re: & de mo do remittendi cum iniunctione pœnæ & sa tisfactionis, lib. 3, cap. 4, sect. 33.

Summa eorum quæ dicta sunt, quid fen tire debeant pij de confessione auriculari, lib. 3, cap. 4, sect. 24.

de vera Confessione.

Quod genus confessionis nobis verbo Dei traditum fit: nempe vt Deo confiteamur, cordium noſtrorum & cogitationum om nium cognitori, lib. 3, cap. 4, sect. 9.

Ex hac arcana confessione quæ fit Deo, fequi voluntariam apud homines confes sionem, quoties id vel diuinæ gloriæ vel hu militationis noſtræ interest. Et huius secun di generis ordinarium fuisse sub veteri populo esse que hodie in Ecclesia vsum: sed ta men extra ordinem singulari modo vsur pari debere si quando populum communi aliquo delicto obstringi contigerit, aut ali qua calamitate affligi. Et de vtilitate hu iusmodi confessionis, lib. 3, cap. 4, sect. 10, & 11.

De duabus aliis priuatæ confessionis for mis: quarum prior noſtra causa fit, quum consolationem à fratribus petimus, quia nos angit & affligit peccatorum sensus (qua in re ad pastores præcipue recurrendum no bis est, & hoc remedio prudenter modera réque vrendum, nequa seruitus introduca tur) posterior, ad placandum & reconcilian dum proximum, si qua in re noſtro vitio læ sus fuerit. Sub quo genere comprehenditur confessio eorum qui vsque ad iotius Eccle siæ offensionem uicariarum, lib. 3, cap. 4, sect. 12, & 13.

Clauium potestatem in tribus confes sionis generibus locum habere: & de fructu qui inde ad confitentes redit, quod sciunt à Chri sti legato sibi annuñtari peccatorum remis sionem, lib. 3, cap. 4, sect. 14.

Confessio peccatorum quædam genera

lis, quædam specialis, lib. 3, cap. 20, sect. 9
de Confirmatione Papali.

Ceremonia impositionis manuum, quum liberi fidelium, qui infantes fuerant bapti zati, reddebant rationem fidei, lib. 4, cap. 19, sect. 4.

De Papistico Sacramento confirmatio nis subrogato in locum sanctæ illius insti tutionis, sect. 5. Perperam hic prætexi Apo stolorum exemplum, sectio. 6. Blasphemia, dum vocant illud oleum salutis, sect. 7, 8, & iactant plenos Christianos non fieri nisi qui chrismati sunt Episcopali confirmatione, sect. 9. Et hanc vñtionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptifmum, sect. 10, 11.

Optandum vt reuocetur in vsu mos ve reris Ecclesiæ in exigenda à pueris fidei ra tione, lib. 4, cap. 19, sect. 13.

de Conscientia.

Fiduciam suæ ceram Deo iustificationia dum quærunť conscientię, debere ipsas totã Legis iusticiam obliuisci, lib. 3, cap. 19, sectione 2, 3.

Fidelium cõscientias non quasi Legis ne cessitate coactas Legi obsequi, sed Legis ipsius iugo liberatas voluntati Dei vltio obe dire, lib. 3, cap. 19, sect. 4, 5, 6.

De libertate cõscientię in rebus externis & indifferentibus, lib. 3, cap. 19, sect. 7, 8.

Fidelium conscientias Christi beneficio libertatem adeptas eximi omnium homi num potestate: & quomodo id intelligen dum: vbi etiam de regimine spiritali & po litico: & quomodo distinguenda, lib. 3, cap. 19, sect. 14, 15.

Quid sit conscientia, & quo sensu dicat Paulus obediendum esse magistratui propter conscientiam, libro 3, cap. 19, sectione 15, 16.

Quid sit conscientia, & de distinctione vulgari inter externum & conscientię for um, lib. 4, cap. 10, sect. 3, & 5.

de Creatione mundi.

Quamquam ex rerum creatione Deus cognosci debeat, ne tamen ad Gentium firmen ta de fluereť fideles, historiam creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari, lib. 1, ca. 14, sect. 1. Vbi refutatur profana sub sannatio eorum qui quærunť cur non citius Deo venireť in mentem cælum & terram condere, libid.

In eundem finem narrari, non vno mo dõ, sed sex diebus absolutum fuisse opus: deinde

delinde ordinem describi, nempe non ante creatum fuisse Adam. quàm Deus mundum omni bonorum copia locupletasset, lib. 1. c. 14. sect. 2. & 22

Refutatio erroris Manichæi de duobus principiis, lib. 1. ca. 14. sect. 3

Dei notitiam, quæ in mundi opificio relictæ, nõ posse per se nos perducere in rectam viam, probatur ex Scripturis, lib. 1. c. 5. sect. 13 Et tamen omni nos excusatione meritò excludi, sect. 14

Licet cæli terræque contemplatio & administrationis rerum humanarum consideratio nos ad Deum colendum sollicitent, effluerunt tamè ista sine vero profectu etiam sapientissimis philosophis, lib. 1. cap. 5. sect. 10

Hinc immensa deorum turba, hinc infinitæ & contrariæ inter philosophorum sectas opiniones de Deo, lib. 1. cap. 5. sect. 11

Dei essentia incomprehensibilis: sed in operibus suis certas gloriæ suæ notas inculpens visibilem se quodammodo exhibuit, lib. 1. cap. 5. sectione 1

Dei sapientiam testantur, non tantum ea quæ philosophi & eruditi homines speculantur in cælo & terra, sed etiam quæ plebei solo oculorum adminiculo percipiunt, libro 1. cap. 5. sect. 2

Vt vera fide apprehédamus quod de Deo scire refert, historiam creationis mundi operæ præmiũ est tenere, qualiter à Mose est tradita: cuius summa capita breuiter recitatur, lib. 1. cap. 14. sect. 20

Consideratio operum Dei (id est, creationis rerum omnium) ad duos fines præcipuos debet refertí primò, vt quas in suis creaturis exhibet conspicuas virtutes, nõ ingrata vel incogitantia, vel obliuione transeamus, lib. 1. cap. 14. sect. 21. Deinde vt eas nobis ipsius applicare discamus, quò nos ad ipsius fiduciam, inuocationem, laudem, amorem excitemus, lib. 1. cap. 14. sect. 22.

De Crucis tolerantia.

Oportet nos ipsos abnegetur ad crucem ferendam: quoniam Deus suos omnes sub cruce vult exercere, à Christo suo primogenito exorsus. quæ cum Christo societas iam magnam patientiæ & consolationis materiam suppeditat, lib. 3. cap. 8. sect. 1

Multis rationibus nobis est necesse sub assidua cruce vitam degere. primò ad rerum dandam arrogantiam & virtutum nostrarum confidentiam. eoque remedio opus habere etiam sanctissimos, ostèditur Davidis exem-

plo, lib. 3. cap. 8. sect. 2 Hinc fiduciam nostram in Deum confirmari & spem augeri, sect. 3

Deinde vt patientiam nostram exploretur, & vt ad obedientiam erudiamur, sect. 4. quod nobis maximè necessarium est, quum tanta sit carnis nostræ lasciuia ad excutiendũ Dei iugum, simularque liberaliter ille nos tractat, sectione 5

Aliquando etiam vt præterita delicta corripat: in quo, boni Patris officio erga nos fungi agnoscimus: contra infideles fiunt sepe obstinatiores, sect. 6

Singularis consolatio, vbi pro iustitia patimur vel ignominiam, vel damnum, vel calamitatem quauis: quæ crux maximè est propter fidelium, lib. 3. cap. 8. sect. 7

Quàm necesse sit in afflictionum acerbitate si seles hac cogitatione instrui, Deum diligere ipsos, vitis autem eorum irasci, lib. 3. cap. 4. sectione 34

D

De descensu Christi ad inferos.

Descensum Christi ad inferos rei maximè mysterium continere, neque parui esse momenti ad redemptionis nostræ effectum huius partis diuersæ expositiones afferuntur, & refutantur, lib. 2. cap. 16. sec. 8 & 9 Genuina assertur ex verbo Dei, sancta pia, & plena eximie consolationis (quæ etiam confirmatur veterum testimonio) Christum non tantum corpore morte defunctum fuisse, sed etiam diuinæ vltionis seueritatem sensisse, quo & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio: itaque oportuisse eum cum inferorum coëptis æternæque mortis horrore quasi confertis manibus luctari. Neque tamen Deum fuisse vnquam illi vel aduersariũ, vel iratum, sed diuinæ seueritatis grauitatè eum sustinuisse, quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia irati ac punientis Dei signa expertus est, sect. 10. 11. Refutantur nebulones quidam mali & indocti, qui hanc expositionem hodie exagitant, clamitantes Filio Dei fieri iniuriam, illique desperationem adscribi, quæ fidei contraria sit. Itaque contra eos manifestis testimoniis ostenditur optimè constare sibi hæc duo, verè Christum metuisse, turbatum fuisse spiritu, expauisse, tentatum fuisse per omnia sicut nos: & absque peccato tamen, sect. 12

De Deo.

Scriptura tradens Dei essentiam immensam esse & spiritualem, non tantum vulgi

delitia, sed etiam profana philosophia arguitur, item Manichæotum eorum de duobus principibus, & Anthropomorphita: de Deo corporeo euerit, libro 13, ca. 3, sect. 40

Quo sensu dicatur Deus esse in cælis, & quæ inde doctrina colligenda, li. 3, c. 10, se. 40

Quid sit sanctificari Dei nomen, li. 3, c. 20, sect. 41

De regno Dei inter homines, eius progressu, & plenitudine, libro 3, cap. 30, sectio 41. Vide sub dictione de Idolis hac pertinenti.

De Dei notitia, vide in dictione Cognitio Dei,

De Diabolo.

Quæ de Diabolo tradit Scriptura, eò ferè tenent ut solliciti simus ad præcauendas eorum insidias, & iis armis nos instruamus, quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis sunt summa, lib. 3, cap. 14, sect. 13

Quo autem ad id agendum magis excitemur, denuntiat non vnum aut alterum diabolus, sed magnas esse malorum spirituum copias quæ nobiscum bellum gerunt: & quo sensu diabolus numero singulari aliquando proponatur, lib. 3, cap. 14, sect. 14

Ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet quòd aduersarius Dei è noster vbique dicitur, libro 3, cap. 4, sectione 5

Diabolus natura prauus, homicida, mendax, & omnis malitie architectus, lib. 3, cap. 14, sect. 5. Sed hæc natura eius malitia non ex creatione est, verum ex deprauatione, Ibid. sect. 16. De causa, modo, tempore, & specie lapsus angelorum malorum quærere curiosum est, quum Scriptura subiceat, Ibid.

Hoc à seipso suamque nequitia habere diabolus, ut cupiditate & proposito, Deo aduersetur: sed nihil facere & exequi posse nisi volente & annuente Deo, libro 3, cap. 14, sect. 17. Qui sic regimen hoc temperat ut Satanae in animas fidelium regnum non permittat, quum semper in fine victoriam obtineant: (licet in quibusdam particulis tribus aetibus vulnerentur & concidant) sed impios duntaxat illi gubernandos tradat, ut in eorum animis & corporibus imperium exerceat, ibid. sect. 18

Reselluntur qui nugantur diabolos nihil quam males affectus aut perturbauones esse: & testimonium Scripturae euincitur esse mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos, lib. 3, cap. 14, sect. 19

De Diaconis.

De Diaconis, & eorum duobus generibus, lib. 4, cap. 3, sect. 9

In vetere Ecclesia idem fuisse Diaconorum munus quod sub Apostolis.

De hypodiaconis & archidiaconis, quæ do primum creati cæperint, lib. 4, cap. 4, sectione 5

Quis bonorum Ecclesiasticorum vsus, & qualis dispensatio in vetere Ecclesia, lib. 4, cap. 4, sect. 6 7

De Diaconis Papisticis, eorum functione, & ordinationis ceremonia, lib. 4, cap. 19, sect. 2

De Hypodiaconis papisticis & eorum negotiorum functione, & ridiculo initiandi ritu, lib. 4, cap. 19, sect. 3

De Diaconis Papisticis, eorum institutione, lib. 4, cap. 5, sect. 15. Papistas nullam diaconiam reliquam habere, quum tota opum Ecclesiasticarum administratio illic in sacri legam de prædationem palam sit conuicta, sect. 16 18. 9

Refutatur impudentia quorundam Papistarum, qui luxum sacerdotum totiusque Ecclesie Papales dicunt esse splendorem regni Christi prædictum à sanctis prophetis, lib. 4, cap. 5, sect. 17

De Disciplina.

Disciplinam exteriorem variè accommodari posse, pro moribus cuiusque gentis & seculi, lib. 4, cap. 10, sect. 30

Disciplinam rem maximè esse necessariam in Ecclesia, lib. 4, cap. 21, sect. 1

De monitionibus priuatis, quod est primum disciplinæ Ecclesiasticæ fundamentum, lib. 4, cap. 12, sect. 2

De senatu Ecclesiastico, id est, senioribus, qui morum censura præsumunt vnà cum Episcopis, lib. 4, cap. 3, sect. 8

Principes etiam vnà cum plebeis debere subici Ecclesie disciplinæ, & ita olim factum fuisse, lib. 4, cap. 12, sect. 7

De vetere disciplina cleri, & provincialibus synodis quotannis cogendis: huncque ordinem sepultum esse in Papatu, nisi quod eius umbras nescio quas tenent, lib. 4, ca. 12, sect. 22

E

De Ecclesia

Ecclesia mater fidelium, lib. 4, cap. 1, sect. 1. 4. & 5

Expositio articuli symboli, Credo sanctam Ecclesiam, lib. 4, cap. 1, sect. 2. 3. & c.

Sancti-

Sanctitatem Ecclesie nondum esse perfectam, lib. 4, cap. 8, sect. 12

De Ecclesia invisibili: item de visibili, cuius signa sunt sincera verbi predicatio & Sacramentorum administratio, sect. 7, 8, 9, 10, 11. Vbi quæ signa illa sunt ab ea societate discessionem non debere facere, sectione 12

Viti aliquid obrepere posse in doctrina, vel Sacramentorum administratione, propter quod non sit nobis abiicienda Ecclesie illius communio: & multo minus ob vitæ imperfectionem & morum corruptelam: vbi taxantur Anabaptistæ, lib. 4, cap. 1, sectione 12, 13, 14, 15, 16, &c.

Ita sanctam esse Ecclesiam vt multis semper vitiis laboret, nec tamen desinat esse Ecclesia, Scripturæ testimoniis & seculorum omnium experientia ostenditur, lib. 4, cap. 1, sect. 17, 18, 19, 20

de Ecclesie potestate quoad fidei dogmata.

Quicquid autoritatis habet Ecclesia id proprie non hominibus, sed verbo (cuius ministerio illis est commissum) dari itaque nunquam licuisse Ecclesie aliud docere quàm quod à Domino acceptat, ostenditur Prophetarum & Apostolorum adeoque Christi exemplo, lib. 4, c. 8, s. 1, 2, 3, 4, & 8, 9

Christum semper docuisse suam Ecclesiam: variat tamen tenuisse docendi rationes pro temporum diversitate, ante Legem scripturam, sub Lege & Prophetis, & demum ipso mani festato in carne, lib. 4, cap. 1, 8, sect. 5, 6, 7

de falsa Ecclesia.

Vbi regnum occupavit mendacium, & falsitas, illic non esse Ecclesiam: quod ostenditur reperiri sub Papismo, licet ibi iactetur perpetua Episcoporum successio, lib. 4, cap. 2, sec. 1, 2, 3, 4

Non esse hæreticos aut schismaticos, qui à Papatu deficiunt, li. 4, c. 2, sect. 5, 6

Vt maxime extenuare quis velit vitia Ecclesie Papisticæ, non tamen esse meliorem eius statum quàm fuit in regno Israel sub Ia robeam, lib. 4, cap. 2, sect. 7, 8, 9, 10

Manere tamen Dei benignitate in Papatu vitigina quædam Ecclesie, & ita impleri quod scriptum fuit, Antichristum sessurum in templo Dei, lib. 4, c. 2, sect. 11, 12

Comparatio potestatis quam habet vera Ecclesia in docendo, cum tyrannide Papæ, & suorum in condendis fidei novis articulis, lib. 4, cap. 8, s. 1, 2, 10

De axiomate Papistarum, errate non pos-

se Ecclesiam, lib. 4, cap. 8, sect. 13

Falsum esse, oportuisse Ecclesiam adesse scriptis Apostolorum, lib. 4, c. 8, sect. 14, 15, 16

Refutantur argumenta quibus Papistæ confirmant datam esse potestatem Ecclesie vt eudat novos fidei articulos, lib. 4, ca. 8, sect. 11, 12

de Episcopis.

Episcopi nomen in veteri Ecclesia attributum vni alicui in singulis ministrorum collegiis, politice causa: non autem vt in alios dominationem exerceret, libro 4, cap. 4, sect. 2

Tam Episcopi quàm reliquorum Presbyterorum partes fuisse, incumbere predicatiori & Sacramentorum administrationi, lib. 4, cap. 4, sect. 3

Veterem Ecclesiam ferè obseruasse præscriptum Apostolorum in ministrorum vocatione, lib. 4, cap. 4, sect. 10, 11, 12, 13

Quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesie ministri, sect. 14, 15

De ceremonia ordinationis veterum presbyterorum, lib. 4, cap. 19, sect. 2, 3

Sæpe corruptissimum fuisse in Ecclesia ordinem sacerdotum, Prophetarum, & Pastorum, lib. 4, cap. 9, sect. 3, 4, 5

Non esse sine exceptione obediendum pastoribus Ecclesiarum, sed in Domino & verbo eius, lib. 4, cap. 9, sect. 12

Qui & quales creentur Episcopi in Papatu, lib. 4, cap. 5, sect. 1

Ius populi sublatum in eligendo, violatò que canones antiquos, sect. 2, & 3

Quales Presbyteri creentur in Papatu, & ad quid, lib. 4, cap. 5, sect. 4, & 5

De beneficiorum collationibus in Papatu, lib. 4, cap. 5, sect. 6, 7

Quam fideliter munus suum exercent Sacerdotes omnes in Papatu, siue sint Monachi, siue seculares, vt Canonici, Decani, &c. Parochiarum rectores, Episcopi, lib. 4, ca. 5, sectione 8, 9, 10, 11

Negligentia eorum qui Ecclesiis præerant tempore Gregorij & Bernardi, lib. 4, cap. 5, sect. 12

Tota facies gubernationis Ecclesiasticæ quæ hodie est sub Papismo, est velut spoliarium, in quo sine Lege & modo latrones grassantur, libro 4, capite 5, sectione 13

De dissoluta in omnibus vitæ partibus licentia Sacerdotum, Episcoporum, &c. in Papatu, lib. 4, cap. 5, sect. 14

De Euangelio.

Christum quavis sub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuisse: & sanctos Patres delibauisse gratiam quæ hodie nobis plena abundantia offertur: vidisse diem Christi, licet obscuriore intuitu, cuius nunc gloria, nullo interposito velo in Euangelio resurgit, lib. 2. cap. 9. sect. 1. & 2. vbi etiam ostenditur Euangelium propriè & specialiter vocati promulgationem exhibitam in Christo gratiæ, non quæ de peccatorum remissione apud Prophetas extant promissiones.

Contra Serueti dogma (qui eo prætextu, quòd Euangelij habemus promissionum omnium complementum, abolet promissiones) ostenditur, quauis præsentem spirituum bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Christus offerat, fruitionem tamen sub custodia spei semper latere quandiu hic viuimus: idèoque in promissiones adhuc nobis recumbendum, lib. 2. cap. 9. sectione 3.

Connincitur eorum error qui Legem nūquam aliter Euangelio conferunt, quàm operum merita gratiæ imputationi iustitiæ, lib. 2. cap. 9. sect. 4.

Iohannem Baptistam habuisse munus medium inter Prophetas Legis interpretis, & Apostolorum Euangelij præcones, lib. 2. cap. 9. secti. 5.

De Excommunicatione.

Quid sit potestas iurisdictionis Ecclesiastica, quàm necessaria, & antiqua, lib. 4. ca. 11. sect. 1. & 4.

De potestate ligandi & soluendi quatenus ad disciplinam pertinet: vbi de excommunicatione, libro 4. cap. 11. sect. 2. distinctam esse hanc Ecclesiæ potestatem à Ciuili, & alteram alteri esse adiumento: itaque falso quosdam existimare locum illi non esse vbi Christiani sunt Magistratus, lib. 4. cap. 11. sectio. 1. 3. 8 & ostenditur statum ac perpetuum esse hunc ordinem in Ecclesia non temporarium, sect. 4.

De recto vsu huius iurisdictionis in veteri Ecclesia, & non fuisse penes vnum hanc potestatem, sed penes confessum seniorum, libro 4. cap. 11. sectione 5. 6. & cap. 12. sectione 7.

De Ecclesiæ excommunicatione, illiusque authoritate, lib. 4. cap. 12. sect. 4.

Tres fines quos spectat Ecclesia in correctionibus, & excommunicatione, libro 4.

cap. 12. sectione 5

De disciplina Ecclesiæ exercenda pro ratione peccatorum, quum alia sint priuata, alia publicata: alia delicta, alia seclera, lib. 4. cap. 12. sect. 3. 4. & 6.

In Excommunicatione seueritatem moderatam esse debere: & in hac parte notatur immodica veterum austeritas, lib. 4. ca. 12. sect. 8.

Priuatus etiam quisque excommunicatos debet alienos iudicare ab Ecclesia, sed non pro desperatis habere, imò pro virili contendere vt in viam redeant, lib. 4. cap. 12. sectione 9. 10.

Si collegium seniorum minus diligenter vitia corrigat, aut ipsi Pastores nequeant ex animis sui voto omnia seculæ purgare, non tamè debere priuatos facere discipulos ab Ecclesia, aut Pastores ministerium abicere, lib. 4. cap. 12. sect. 11.

Contra Donatistarum olim, & Anabaptistarum hodie morositatem, qui nullum ceterum Christi esse agnoscunt, nisi in quo omni ex parte luceat Angelica perfectio, lib. 4. cap. 12. sect. 12.

Si contagio peccati alicuius totam multitudinem inuaserit, temperandam esse misericordiam disciplinæ seueritatem, ne exitium corpori afferatur, libro 4. cap. 12. sectione 13.

F

De Fide.

Fidei nomè aliter sumptum à factis scriptoribus, quàm à profanis, libro 4. cap. 14. sectione 13.

Deum esse fidei obiectum, quomodo intelligi debeat, lib. 2. cap. 6. sect. 4.

De fide: vbi reprehenduntur Sophistæ, qui hac voce nihil aliud concipiunt quàm vulgarem Euangelicæ historiæ assensum, & simpliciter Deum obiectum fidei vocant, Christum interim omitentes, sine quo nulla fides, nullusque ad Deum accessus, lib. 3. cap. 2. sect. 1.

Impugnatur scholasticorum dogma de fide implicita, quum fides requirit explicitam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia, sect. 2.

Fidem quidem nostram quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse multis ignorantia reliquiis, & in cunctis semper fidei mixtam incredulitatem (cuius rei multa exempla notantur in Christi discipulis ante-

antequam ad plenam illuminationem venissent) nihilominus tamen verissimum illud esse, semper cum fide coniunctam esse intelligentiam, sect. 34

Quandam esse Christi observantiam, & docilitatem cum proficiendi desiderio, quæ ornatur fidei titulo, quum tamen sit tantum præparatio ad fidem: & eam posse vocari fidem implicitam, longè tamen distare à Papiatarum commento, sect. 5

Veram fidem, sine Christi cognitionem esse quum eum suscipimus qualis à Patre offertur, nempe Euangelio suo vestitum: & mutuam esse fidei relationem cum verbo: quia verbum fons est fidei, basis fidei, & speculum in quo Deum fides intuetur, sectione 6

Fidem, licet omnibus partibus verbi Dei suscribat, propriè tamen in eo respicere Dei benevolentiam & misericordiam, id est gratiæ promissiones in Christo fundatas, in quarum intelligentiam, & certitudinem mentes illuminat, & corda confirmat Spiritus. Inde concluditur fidei definitio, sectione 7

Refutatur Sophistarum distinctio fidei formata & informis: unde apparet eos de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse, quum fides à pio affectu nullo modo possit distrahì, sect. 8

Fidei vocabulum, diuersas habere significaciones, & sumi interdum pro facultate eudendorum miraculorum (quo dono Dei pollent aliquando impij) aliquando abusive pro ea noticia Dei quæ in quibusdam impijs cernitur, quæ potius umbra & imago est fidei, cuius diuersæ formæ in ipsis cernuntur, sect. 9, 10

Reprobos interdum etiam simili ferè sensu atque electos affici, non tamen solidè percipere vim spiritualis gratiæ, sed tantum confusè. id ipsam nihilominus esse operationem quandam Spiritus inferiorem, sed longè distare sensum hunc à peculiari testimonio quod reddit electis, sect. 11

Neque tamen fallacem esse spiritum, quum leuiter tingit interdum Euangelij noticia reprobos, & Diuini amoris sensu, qui postea euanescat. Aliquando etiam in cordibus eorum excitari mutui quoddam erga Deum amoris deusilem, sed qui mercedarius sit non sincereus. Concluditur tandem quosdam esse qui selem non simulant, qui tamen vera fide cauent, quod tuisus pro

batur Scripturæ testimoniis, sect. 12. & à Scriptura eiusmodi sensum vocari fidem licet improprie, sect. 13

Fidem nonnunquam accipi pro sana pietatis doctrina, & tota eius summa: aliquando contra, restringi ad particulare aliquod obiectum: aliquando referri ad Ecclesiæ ministerium, sect. 13

Optima ratione fidem vocari Agnitionem & Scientiam: & tamen esse eiusmodi noticiam quæ certitudine magis quam apprehensione constat: quum omnibus modis sit inhærentem quod mens nostra fide complectitur, lib. 3, cap. 2, sect. 14

Fidem non esse contentiam dubia opinione, aut obscura conceptione, sed plenam fixamque certitudinem requirere. eoque referenda esse tota elogia quibus verbo Dei auctoritatem asserit Spiritus sanctus, lib. 3, cap. 2, sect. 15

Per multos ita misericordiam Dei concipere ut quam minimum inde consolationis recipiant, quia dubitant an sibi sit misericors futurus: sed longè alium esse sensum *αληθοφύλας* fidei, cuius præcipuus cardo est ne promissiones gratiæ extra nos tantum veras esse arbitremur, sed potius eas intus complectendo nostras faciamus. inde colligitur quis verè si lelis dici possit, libro 3, cap. 2, sect. 15, 16

Quod fideles in se recognoscenda erga se Dei bonitate non modò sæpe tentantur inquietudine, sed grauissimis etiam terroribus interdum quate sunt, non obstat quin fides certitudinem secum afferat: quia quæ lemcunque in modum fluctentur, nunquam tamen decidunt ac desciunt à certa illa quam de misericordia Dei conceperunt fiducia: sed cum propria infirmitate certantes semper tandem emergunt. quod multis in Davide exemplis ostenditur, libro 3, cap. 2, sectione 17. Describitur conflictus carnis & spiritus in anima fidelis, sectione 18

Diuinæ benevolentis certitudo, lib. 3, cap. 2, sect. 18

Refutatur pestilentissima quorundam semina: a philosophia, qui licet fateantur nos, quos in Christum respicimus, inuenire plenam bene sperandi materiam, volunt tamen nostræ indignitatis inuenire nos fluctantem, & hæsitare: ostenditurque certam nos nihilominus salutem expectare debere, quum mirabili quadam commu-

ñione Christus in vnum corpus nobiscum in dies magis ac magis coalescat, lib. 3, cap. 2, sect. 24

Vbi primùm, vel minimam fidei guttulam habemus, Deum nobis propitiū con templari incipimus, procul quidem & eni- nus, sed ita certo intuitu vt sciamus nos minimè hallucinari. Vtrunque confirma tur Pauli testimoniis, libro 3, cap. 2, sectio- ne 19, 20

Exemplis ostenditur quomodo ad impe- tus tentationum sustinendos, si lesi se verbo Domini armat & munit, nec sibi diuinæ mi- sericordiæ fiduciam excuti vnquam patiatur pia mens, quanuis multis incredulitatis & diffidentiae reliquiis oppugnetur, lib. 3, cap. 2, sect. 21

In diuina beneuolentia (quam respicere dicitur fides) licet sibi præcipue proponat vitæ æternæ certam expectationem, conti- nenci tamen promissiones vitæ etiam præ- sentis solidamque bonorum omnium secu- ritatem, sed qualis è verbo percipi potest.

Vtrunque Scripturæ testimoniis consumma- tur, lib. 3, cap. 2, sect. 28

Eidem, licet Dei verbum omni ex parte amplectatur, (hoc est, in mandatis etiam, & interdicitis ac minis) fundamentum tamen & proprium scopum habere in gratuita mi- sericordiæ promissione: atque hac ratione Euangelium dici verbum fidei, opponique Legi, libro 3, cap. 2, sectio 29. Neque tamen hac restrictione fidem laceratâ no- bis, vt impudenter calumniatur Pighius, sectio 30

Fidem non minus verbo Dei opus habe- re, quam fructum viuæ radice arboris, & cum verbo coniungendam esse diuinæ po- tentiæ considerationem, sine qua illud au- res malignè admittent, vel non æstimabunt iusto pretio. Potentiam autem effectua- lem considerandam ex operibus videlicet De & ex beneficiis eius vel particularibus, vel ætuis, & toti Ecclesiæ collatis, lib. 3, ca. 2, f. 31

Fideles nonnunquam ita agere vt eorum fidem retrores aliqui sint pernixti & videan- tur verbi fines excedit: sic tamen vt illi pri- ma um semper teneat, Saræ & R-beccæ exemplis ostenditur: quas in obliquis ani- mi sui deflexionibus arcano Deus fræuo in verbi obedientia retinuit, ibidem.

Propter cæcitatem pernicia amque no- stram verbum non sufficere ad fidem, nisi

Spiritus Dei mentem nostram illuminet & virtute sua confirmet: eumque non tantum inchoatorem esse fidei, sed eam etiam au- gere per gradus, libro 3, cap. 2, sect. 33. Licet *καπαδ ἐξορατος* plerisque videatur nemi- nem posse in Christum credere nisi cui do- natum sit: verissimum tamen esse ostendi- tur rationibus, testimoniis Scripturæ, & ex- plis, ibidem, sect. 34. Propterea fidem vocari Spiritum fidei, opus & beneplacitum Dei: donumque esse singulare, quod im- perit singulari priuilegio quibus vult: vt cõ- firmatur egregiis sententiis ex Augustino sum- ptis, ibid. sect. 35

Non facis esse mentem illuminari verbi intelligentia, nisi etiam in cor ipsum verbi certitudo transfundatur. quorum vtrum- que Spiritus operatur: qui propterea & si- gillum, & artha, & Spiritus promissionis di- citur, lib. 3, cap. 2, sect. 32

Licet variis dubitationibus impellatur fi- des, semper tamen ipsam emergere tandem ex tentationum gurgite, & quietem suauis- simam concipere, libro 3, capite 2, sectio- ne 37.

Impugnatur perniciosum Scholastico- rum dogma, Nos de gratia Dei erga nos al- liter statuere non posse quam ex coniectu- ra morali, libro 3 cap. 2, sectione 38. Miseri- riæ cæcitatibus arguuntur quod temeritatis esse dicant nos concipere indubitaram diu- næ voluntatis notitiam, Inferitur egregia antithesis istorum & Pauli in hoc dogma- te, ibidem, sectione 39. Refutatur eorum friuola tergiversatio, Etiam si secundum præ- sentem iustitiæ statum de gratia Dei iudicium nobis sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseuerantiæ notitiam, ibi- dem, sect. 40

Ostenditur definitio fidei tradita hoc ca- pi, f. 7, bene conuenire cum ea quæ habe- tur apud Apostolum, Heb. cap. 11. Et testimo- nio Bernardi testellitur Scholasticorum deli- ramentum, claritatem fide ac spei priorem esse, lib. 3 cap. 2, sect. 41

Ex fide semper gigni spem, & hanc illius comitem esse indiuiduam, ad o vt quis pe- caret, fidem etiam nullam habere coniuca- tur: item, si te spe alii & confirmatio & quàm necessaria sunt spei subsidia ad fidem & abili- endam, quæ tentationum formis im- peritur, lib. 3, cap. 2, sect. 42

Propter hanc communem & affirmata- tem spei cum fide, Scripturâ hæc vocabula

nonnunquam confundere, aliquando simul iungere. Refutatur Petri Lombardi error, qui duplex fidei fundamentum ponit, nempe gratiam Dei & operum meritum, lib. 3, cap. 2, sect. 43

De imperfectiōe fidei, & illius confirmatione & augmento, lib. 4, cap. 14, sect. 7, 8

De summa fidei nostræ, quam Symbolum Apostolorum vocamus, lib. 2, cap. 16, sect. 18

Conclusio capituli 16, in qua summam comprehenduntur bona quæ ad nos redeunt ex his quæ de Christo recitantur in Symbolo Apostolorum, quod vocant, sect. 19 *de Fusto.*

Explicatio octavi præcepti, ubi de variis furtorum generibus, & quibusdam quæ licet aliter iudicentur homines, apud Deum tamen furta censentur: adeoque eum qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere alius debet furem esse, lib. 2, ca. 8, sect. 45. Quid præstare nos oporteat, ut pareamus huic mandato, ostenditur variis exemplis, pro ratione personarum & diuersarum functionum, Ibid. sect. 46

H

de Homine.

Homo sui agnitione non tantum instigatur ad querendum Deum, sed quasi manu ducitur etiam ad repediendum, lib. 1, ca. 1, sect. 1

Hominis creatio egregium specimē potentiz, bonitatis & sapientiz Dei: unde *αὐτοσκοπος* à quibusdā philosophis dictus, lib. 1, cap. 5, sect. 3. Hominum ingratitude, qui Dei providentiz signa & in anima & in corpore sentientes, Deo non dant laudem, lib. 1, cap. 5, sect. 4

Duplex nostri cognitio: nempe in prima origine, & post Adæ lapsum. & hanc illa præmissa non accipiendā, ne videamur corruptionem referre ad Deum naturæ autorem, lib. 1, cap. 15, sect. 1

Homini maximè necessaria suspensus re & cognitio: quæ in hoc sita est (quæ admodum præscibit Dei veritas) ut primum reputans quem in finem sit creatus, & donis non contemnendis præditus, totus à Deo pendeat, at quo precatio tenet omnia: dein de auctorem suam post Adæ lapsum conditionem expendens, verè sibi displiceat, & novum concipiat querendi Dei studium, ut in eo recuperet bona quorum profusus

inanis & vacuus deprehenditur. Itaque cavendum ne hic iudicio carnis philosophorum quæ libris auscultemus, qui dum nos reputant distant in bonis nostris detinent in pessimam nostri ignorantem abriperet, lib. 2, cap. 1, sect. 1, 2, 3

Homo nunquam ad puram sui notitiam pervenire potest, nisi prius Dei faciē sit contemplatus, id est, ex verbo cognoscere & expendere cœperit qualis sit & quàm exacta iustitiæ, sapientiæ & virtutis eius perfectio, ad quam nos conformari oportet, lib. 1, ca. 1, sect. 2

Sancti simi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinem manifestavit presentiam & gloriam suam, notore & stupore percussu fuerunt, lib. 1, cap. 1, sect. 3

Totum hominē corruptum esse utraque sui parte (id est & mēte & corde, siue voluntate) probatur ex variis elogiis quibus illud describit Scriptura, maxime iuvenem carnem esse dicit: & ostenditur hanc vocem non referri tantum ad sensualem sed etiam ad superiorem animæ partē, lib. 2, cap. 3, sect. 1. Frustra homines in sua natura aliquid boni requirere probatur ex Paulo qui de universa filiorum Adam natione agēs, nec alicuius seculi depravatos mores taxans, sed perpetuam naturæ corruptionē accusans, hominibus admittit iustitiam, id est, integritatem & puritatem, deinde intelligentiam, & postremo Dei timorem, lib. 2, cap. 3, sect. 2

Diluitur obiectio de profanis quibusdā hominibus, qui quæ natura duce tota vita ad virtutem & honestatis studium fuerint intenti, monere nos videntur ne hominis naturam totam vitiosam putemus. Itaque ostenditur naturæ puritatem quæ vitiositate pollutus est homo. Deum non quod vitiositate intus (quod facit in eis) sed tamen sua providentia aliquando refrænare in incrudelis, ne in actum erumpat, & cohibere vitii rationibus, quatenus expedire novit ad cōservandam eorum vitiositatem, lib. 2, cap. 3, sect. 1. Et qui leguntur in profanis quibusdā emicuisse virtutes, non esse idonea argumenta puritatis naturæ, quum animus in eis fuerit pravus, ambitione aut alio vicio corruptus, non studio illustrandæ Dei gloriæ directus: & quem non sint communitas naturæ dotes, sed speciales Dei gratiæ, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus dispensat, ut sæpe regibus, nonnunquam etiam pa-

nātis quibusdam, lib. 2. cap. 3. sect. 4.

De imagine Dei in homine, vide sub litera, I.

de Humilitate.

Veram humilitatem nō esse (quam à nobis exigit Deus) nisi omni nos bono & iustitia penitus vacuos agnoscamus, lib. 3. cap. 12, sect. 6. Cuius humilitatis exempla ostenditur in Publicano, sect. 7.

Vt Christi vocationi locū demus, facessere à nobis oportere tum arrogantiam tum securitatem, lib. 3. cap. 12, sect. 8.

Non est periculum ne sibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. Verbum est dialogicum, licet nobis dulce, quod hominem in seipso erigit: ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multæ graues sententiæ, quæ hominē seuerè prosternunt: item promissiones quæ non aliis gratiam promittunt quàm tabescentibus suæ paupertatis sensu, lib. 2. cap. 2. sect. 10. Item egregiè quædam dicta de humilitate vera à Chrysostomo & Augustino, lib. 2. ca. 2. sect. 11.

I

de Idolis.

Scriptura Deum certis epithetis & notis in signis, nō vt vni loco aut populo alliget, sed vt sacrum eius numen ab idolis disceratur, lib. 2. cap. 8, sect. 15.

Primi præcepti explicatio: vbi ostenditur, adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem Deo in solidum competere: eorūque ne tantillum quidem aliò deriuari posse sine ipsius graui iniuria, cuius oculis omnia patent, lib. 2. ca. 8, sect. 16. Secundi præcepti explicatio: vbi de idolis & imaginibus, lib. 2. cap. 8, sect. 17. Scripturam vt ad verum Deum nos deducat, dicitur excludere deos omnes Gentium, lib. 1. cap. 10, sect. 3, & maxime idola ac simulachra omnia, lib. 1. cap. 11, sect. 1.

Deum ab idolis discerni, non tantum vt solus Dei nomen obrineat, sed vt solus in solidum colatur, nec aliò trāferatur quicquid in diuinitatem competit, lib. 1. cap. 12, sect. 1. Impio men facio corrumpti Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur, lib. 1. cap. 11, sect. 1. Simpliciter Deo displicere omnes statuas & imagines quæ fiunt ad eum figurandum, probatur testimoniis & rationibus, lib. 1. cap. 11, sect. 2. neque ad ludæos tantum pertinuisse eam prohibitionem, Ibidem.

Sic Deum certis signis visibilibus presentiam suam olim ostendisse vel toti populo vel quibusdam selectis, vt eadem signa monerent eos de incomprehensibili Dei essentia, lib. 1. cap. 11, sect. 3. Insanire Papistas qui simulachra Dei & sanctorum defendunt exemplo Cherubim operientium propiciatorio, ostenditur vel Iuuenalis testimonio, lib. 1. cap. 11, sect. 3.

Simulachra non esse deos materia ipsa ostendit, item fabricatio, quæ manibus hominum perficitur, lib. 1. cap. 11, sect. 4.

Contra Græcos, qui Deum non sculpsit, sed pingere sibi permittunt, lib. 1. cap. 11, sect. 4.

Gregorij dictum (quo niti se dicunt Papistas) imagines esse libros idiotarum, refutatur testimoniis Ieremiæ & Habacuc, Lactantij, Eusebij, Augustini, Varronis, & decreto Concilij Elibertini, lib. 1. cap. 11, sect. 5, 6, 7.

Papistarum statuas vel picturas quibus sanctos martyres & pias virgines representant, perditissimi luxus & obscœnitatis exemplaria, lib. 1. cap. 11, sect. 7, 12.

Ex verbi predicatione & Sacramentorum administratione multo plus discet populus quàm ex mille crucibus ligneis, lib. 1. cap. 11, sect. 7.

Idololatriæ vetustas & origo, quod homines Deum sibi adesse non credentes, nisi carnaliter se presentem exhibeat, exerunt signa in quibus ipsum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant, lib. 1. cap. 11, sect. 8.

Tale figmentum sequitur protinus ad oratio simulachri, sicut Dei aut alterius creaturæ in simulachro, quorum vtrunq; Lex Dei prohibet, sect. 8, 9.

Contra eos qui ad defensionem execrabilis idololatriæ prætexunt, se non reputare imagines pro deis, ostenditur neque Iudæos vitulum, neque Ethnicos simulachra sibi fabricantes, existimasse illa Deum esse, quos tamē nemo excusare sustineat, lib. 1. cap. 11, sect. 9.

Papistas non minùs quàm Ethnicos & idololatrias Iudæos, persuasos esse te Deū ipsum colere sub simulachris ostenditur, lib. 1. cap. 11, sect. 10. Neque ipsos elabi posse distinctione sua dulcè & latine, Ibidem, sect. 11, 16. & cap. 12, sect. 2.

Quum idololatria damnatur, non repudiari prorsus sculpturam & picturam, sed requiri

requiriturum & legitimum vtriusq; vsum, adeoque ne Deus effingatur visibili specie: sed ea tantum quorum capaces sint oculi, lib. 1. cap. 11. sect. 12.

De imaginibus in templis Christianorū, lib. 4. cap. 9. sect. 9.

Etiā idololatræ omnibus seculis naturaliter sensu sunt vnicum esse Deum: sed hic sensus non vltra valuit nisi vt essent in excusabiles, lib. 1. cap. 10. sect. 3.

Idololatria amplum est documentū Dei notitiam omnium mentibus naturaliter esse inditam, lib. 1. cap. 3. sect. 1.

de ieiunijs.

De ea parte disciplinae Ecclesiasticæ quæ est de indicendis ieiunijs, aut precibus extraordinarijs: & quo modo id facere debeāt pastores, libro 4. cap. 12. sect. 14. 15. 17. Prouidendum nequid in ieiunio obiepat superfluitatis, sect. 19.

Sanctum & legitimum ieiunium tres habet fines, libro 4. cap. 1. sect. 15. Ieiunij definitio, lib. 4. cap. 12. sect. 13.

De quadragesimæ superstitione, & varia ieiunij illius obseruatione, lib. 4. cap. 12. sect. 20. 21.

de Imagine Dei in homine.

Quid sit hominem creatum esse ad imaginem Dei: vbi resulantur faciles expositiones Osiandri & aliorum quorundam: ac ostenditur, quāuis Dei gloria reliceat etiam in homine externo, & extendatur ad totam præstantiam qua eminet hominis natura inter omnes animantium species, primariam tamen eius sedem in mēte & corde vel in animæ eiusque potentijs esse, lib. 1. ca. 15. sect. 3. lib. 2. cap. 2. sect. 1.

Imaginem Dei initio conspicuam fuisse in Adamo, in luce mentis, cordis rectitudine & partium omnium sanitate, probatur ex reparatione corruptæ naturæ, qua Christus nos reformat ad imaginem Dei, & alijs argumētis, lib. 1. cap. 15. sect. 4.

de Impositione manuum.

De impositione manuum in ordinandis ministris, lib. 4. cap. 14. sect. 2.

De impositione manuum in catechesis puerorum, lib. 4. ca. 15. sec. 4. Idem creatis sacerdotibus P. 1. iustis, libro 4. cap. 19. sect. 31.

de Indulgentijs.

Quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ, argumento esse quæ iam alta errorum noque aliquot seculis immergi fuerint homines, lib. 3. cap. 5. sect. 1.

Quid sint indulgentiæ ex Papistarum doctrina: vnde conuincitur esse profanationem sanguinis Christi. Egregia antithesis Christi & indulgentiarum Papalium, lib. 3. ca. 5. sect. 2.

Confoditur impium dogma indulgentiarum egregijs sententijs Leonis Romani Episcopi & Augustini: ostenditurque sanguinè Martyrum non esse infructuosum, licet nullum locum habeat in remissione peccatorum, lib. 3. cap. 5. sect. 3. 4.

Aut mendax Dei Euangelium esse oportere, aut mendaces indulgentias ostenduntur & quæ earum origo fuisse videatur, lib. 3. ca. 5. sect. 5.

de Iudicijs forensibus.

De iudiciorū magistratuū & legum vrsu inter Christianos. Licere Christianis coram magistratu suo persequi, modò id illis pietate & charitate proximi sit, lib. 4. ca. 20. sec. 17. 18. Vndictæ cupiditatem semper fugiendam, siue actio sit civilis, siue criminalis, qua contenditur coram iudice, sec. 19. Præceptum Christi de pallio permittendo ei qui tunicam auferat, & similia nō repugnare quominus Christianus coram magistratu litiget, & eius ope vtatur ad rerum suarū conseruationem, sec. 20. Paulum non damnare in vniuersum lites, sed reprehedere immodicū litigandi feruorē in Corinthijs, se. 21.

de Iudicio vltimo.

De visibili præsentia Christi quum appareret supremo die: de iudicio viuorum & mortuorum: meritòque ad dei illius cogitationem reuocari fidem nostram & de egregia consolatione quæ inde conscientijs nostris oritur, sec. 17. 18.

De incomprehensibili grauitate diuinæ vltionis in reprobos, lib. 3. cap. 25. sec. 12.

de Iuramento.

Expositio tertij præcepti, quo tria hæc continentur, Nequid de ipso Deo cogitemus aut loquamur nisi reuerenter, nequid etiam de eius verbo & adorandis mysterijs, nequid postremo de eius opetibus, lib. 2. ca. 8. sec. 22.

Iuramenti definitio: vbi ostenditur speciem esse cultus diuini: idcoque cauendum ne iuramenta nostra contineant contumeliam in nomen Dei, quod fit peierando: vel contemptum eius, quod fit in superuacuis iuramentis, aut quibus alterius quàm Dei nomen adhibetur, lib. 2. cap. 8. sect. 23. 24. 25.

Contra Anabaptistas probatur ex scriptura non omnia iuramenta nobis interdici.

Christumque in Evangelio nihil mutasse quoad regulam iurifurandi in Legge præferri potam, libro 2. cap. 8. secti. 26. quod ipsius etiã exemplo confirmatur nec solum publica, sed privata etiã iuramenta permilla esse, obseruata moderatione quam Lex iubet, ibidem, sectione 27

de Iustificacione fidei.

De iustificacione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione, libro 3. cap. 11

Maximi esse momenti caput doctrinæ de iustificacione fidei, libro 3. cap. 11. secti. 1

Quid sit iustificari operibus, quid item fide, ostenditur ex Scriptura, libro 3. cap. 11. sectione 2, 3, 4

Refutatur Osiandri delirium de essentiali iustitia, quod homines seruo gratiis Christi gratia sensu priuati, libro 3. cap. 11. secti. 5. 6. 7. & seq. vsque ad 13

Refellit Osiandri commentum, Quomodo Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis esse iustitiam, libro 3. cap. 11. secti. 8, 9

Contra eos qui iustitiam imaginantur ex fide & operibus constitutam, ostenditur altera stante alteram necessariò eueriti, libro 3. c. 11, sectione 13, 14, 15, 16, 17, 18

Ex Scriptura probatur contra sophistas firmum esse axioma, Nos sola fide iustificari, libro 3. cap. 11, secti. 19, 20

Confirmatur Scripturæ testimonium, iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constet, libro 3. cap. 11, secti. 21, 22

Sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere ut coram Deo iustificemur, libro 3. c. 11, sectione 23

Ut seruo nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes: coram quo nihil est acceptum nisi omni ex parte integram & absolutam, cuius tre menda maiestas describitur ex variis Scripturæ locis, libro 3. cap. 12. secti. 1, 2

Pios omnes Scriptores ostendere ubi sibi cum Deo negotium est, vnicum conscientie asylum esse in Dei gratuita misericordia, exclusa omni operum fiducia demonstratur testimonium Augustini & Bernardi, libro 3. cap. 12. sectione 3

Duo esse in gratuita iustificacione obseruanda: nempe ut Domino constet illibata sua gloria: quod si ubi solus ipse iustus agnoscitur: quoniam aduersus Deum gloriantur qui in se gloriantur, libro 3. cap. 13

secti. 1, 2. Deinde ut conscientis nostris coram ipsius iudicio placida sit quies, secti. 3, 4, 5

Quale initium iustificacionis & continui progressus, libro 3. cap. 14

Breuis summa fundamenti doctrinæ Christianæ ex Paulo, libro 3. cap. 15. secti. 5

Eo fundamento iactant sapientes architectos rectè atque ordine superedificare, siue doctrina & exhortatio sui proponenda, siue consolatio adhibenda, secti. 8

Doctrina iustificacionis fidei non destrui bona opera, libro 3. cap. 16. secti. 1

Falsissimum esse abduci hæc minum animos ab affectu bene agendi quomodo illis merè diu opinionem tollimus, libro 3. cap. 16. secti. 2, 3

Futilissimam esse calumniã, inuitari homines ad peccandum, quomodo gratuitam peccatorum remissionem, in qua callocatam dicimus iustitiam, affirmamus, lib. 3. c. 16. secti. 4

Quo sensu dicat nonnunquam Scriptura fideles iustificari operibus, libro 3. cap. 17. sectione 8, 9, 10, 11, 12. Item, factores Legis iustificari, libro tertio, capite 17. sectione 13. Item, eum qui ambulat in integritate sua iustum esse, secti. 15

Exponuntur loci quidam quibus fideles iustitiam suam examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt: & ostenditur non pugnare cum gratuita iustificacione fidei, libro 3. cap. 17. secti. 14

Sententiam Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, non pugnate cum gratuita iustificacione fidei, libro 3. cap. 18. sectione 9

L

De Legge.

Legem id est, formam religionis à Mose promulgatam, non fuisse datam ut veterem populum in se retineret, sed ut in illorum cordibus foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum: ostendit toties repetita fœderis mentio apud Moysen: item ceremoniarum ratio præscripta tam in sacrificiis quàm in ablutionibus: item ius Sacerdotij in tribu Leui, & regia dignitas in Dauide & posteris. Legem etiam decem præceptorum datam fuisse ut homines ad Christum querendum præpararet, lib. 2. cap. 7. secti. 2. Idg, fieri quomodo nos peccatorum non steterunt vni que conuictos magis inexcusabiles reddit ut ad veniam reatus expectandam

dam sollicitet, lib. 2. cap. 7. sect. 4

Impossibilem esse Legis obseruationem probatur ex Scriptura, & exponitur, lib. 2, cap. 6, sect. 5

Legis moralis vsus officiumque triplex esse, quorum primum est ut iustitiā, quæ sola Deo accepta est, ostendens, nobis sit instar speculi, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitate, postremo ex veraque maledictionem contempnemur. ne iue id in ignominiam Legis, sed in gloriam magnificentiæ Deicedere, quæ & auxilio gratiæ ad faciendum quod iubetur succurrit, & misericordia delet lapsus nostros. neque tamen in reprobis cessare omnino hoc Legis officium, libro 2 cap. 7. sect. 6, 7 & 8 Secundum ut pœnarum formidine coerceat reprobos, ne effrenatè perpetrent quam semper intus alunt & amant prauitatem: filios etiam Dei ante regenerationem ab externa peccantia retrahat, lib. 2, cap. 7, sect. 10 11 Tertium fideles respicit. illis enim Lex licetiam digito Dei inscripta cordibus, bifariam adhuc profest: nam eius meditatione in intelligentia voluntatis Domini magis confirmantur, & ad obsequium excitantur, roboratūque, ne carnis ignauia degenerent, lib. 2. cap. 7. sect. 12. 13. Nā quantū ad maledictionem Legis abrogata est fidelibus: ne amplius se contra illos exerat dñādo ac perdēdo. li. 2. c. 7, se. 14

Ex decem præceptis Legis discernimus eadē illa quæ Lege naturali dictante tenuiter tantum degustamus. Primum, Deo reuerentiā, amorem, timorem deberi à nobis: iustitiā illi placere, iniquitatem displicere: deinde vitæ nostræ examine factō ad Legis regulam, nos indignos esse qui locum nostrum retineamus inter Dei creaturas, & vires nostras reputando nō modò impares esse adimplendū Legi, sed potius nullas. utrunq; humilitatem & detractionem in nobis generat, quæ ad Dei misericordiam recurrere, & opem gratiæ eius exposcere nos docet, libro 2. cap. 8. sect. 1 & 2

Quoniam Deus Leg. sutor est spiritalis (id est anima non inuit quam corpori loquitur) Lex etiam non externam modo honestatem sed interiorē spiritalēque iustitiā requirit, & planē agelicam puritatem, libro 2 cap. 8. sect. 6. Quod probatur ex ipsius Christi interpretatione Phariseorum peruersam expositionem reſutantis, qui æternam tantum nescio quā Legis obseruationem vgebant, sect. 7

Plus semper inest in præceptis & interditiōis Legis quā verbis exprimitur. Itaq; ad rectam & veram eorum interpretationem expendere conuenit quæ sit cuiusque ratio siue finis. Deinde ab eo quod iue eatur vel interdicitur ad contrarium ducenda est ratiocinatio, vt non tantum malum vetari, sed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus, lib. 2, cap. 8, sect. 3. 9. Cur Deus synecdochicè loquutus sit in concipiendis Legis sue præceptorum formulis, sect. 10

De Legis partitione in duas tabulas: eaque nos doceri primū iustitiæ finem tum (atque adeo animam) esse Deicultam, lib. 2, cap. 8, sect. 11. De diuisione decem præceptorum, & quot priori, quot item posteriori tabulæ assignanda, ibid. sect. 12. 50

Præceptorum Dei explicatio: vbi ostenditur Dominum initio Legis ad faciendam eius maiestatem triplici argumento vti, primum sibi potestatem supremam & eius imperij in nos vendicādo, velut necessitate ad patendum trahere: deinde promissionis gratiæ dulcedine allicere: postremo beneficii accepti commemoracione ad obedientiam stimulare, lib. 2, cap. 8, sect. 13. 14. 15

Legem non docere rudimenta tantum quædam & primordia iustitiæ, sed verum eius complementum, expressionem imaginis Dei & sanctitatis perfectionem: quæ tota cōprehenditur duobus capitibus, dilectione videlicet Dei & proximi, libro 2, capite 8, sect. 51

Lex naturalis, lib. 2, cap. 2. sect. 22

De Legibus politicis.

Nec leges sine magistratu, nec magistratus sine legibus consistere potest. Reselluntur ij qui negant rectè compositam esse rem publicam nisi politicis Legibus Moſis regatur. ad id diuiditur Lex Moſis in mores, ceremonias & iudicia, & cognito singularum partium scopo ostenditur liberum esse singulis genus leges politicas concedere, libro 4, cap. 20, sect. 13. 15 modò ad æquitatem illam naturalem referatue, cuius ratio in Lege morali Moſis descripta est. Itaque pœnarum sanctorum posse variare pro regionis, seculi aliarumque circumstantiarum diuersitate, declaratur propositis exemplis, sectione 16

de Libertate Christiana.

Quam necessaria sit eius cognitio, lib. 3. cap. 9, sect. 1

In tribus partibus sitam esse Christianam

Libertatem. Prima tractatur libro 3, cap. 19, sect. 2. 3 Secunda, sect. 4, 5, 6 Tertia, sect. 7. 8

Libertatem Christianam esse rem spirituales: & eam peruersè interpretari quicūque vel suis cupiditatibus ipsam pervertunt vel ea abutuntur cum fratrum in finorum offendiculo, lib. 3, cap. 10, secti 9. 10

de Libero arbitrio.

Libero arbitrio pollerat homo in prima conditione creationis, libro 3, cap. 15. sectio 8, quod lapsu suo amisit. Hoc ignorasse philosophos, & planè desipere qui eos sequuntur, liberum arbitrium adhuc homini tributentes, ibid

Flexibilitas liberi arbitrij, vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine non excusat eius lapsum, lib. 1, cap. 15, sect. 8

Non minus è re nostra est quam ad Dei gloriam pertinere, agnoscere vires omnes nostras baculum arundineum. imò fumum esse: interim cauendum ne dum omni rectitudine abdicatur homo, inde desidia occasionem arripiamus: quin potius excitari nos ita conuenit ad quærendum in Deo bonum omne, quo vacui sumus. Liberum arbitrium à suis defensoribus magis præcipitari quam stabiliri, lib. 2, cap. 2. sect. 1

Philosophi tres animæ facultates constituant, intellectum, sensum & voluntatem, siue appetitum: putantque humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem à sensu quidem ad mala sollicitari (adeo ut cū difficultate rationi se subiciat, & aliquando variè distrahatur) sed tamen habere liberam electionem, & nequam posse impediri quin rationem ducem per omnia sequatur. denique virtutes & vitia in nostra esse potestate, lib. 2, cap. 2, sectione 2. 3

Scriptores Ecclesiastici, licet agnoscerēt, & mentis sanitatem & voluntatis libertatē ex peccato grauius vulneratam, nimis tamen philosophicè hac de re loquuti sunt. veteres quidem, primùm ne rem communi hominum iudicio absurdam traderent, deinde & præcipuè, ne carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiocasionem præberent: ut ostenditur ex pluribus sententiis Chrysostomi & Hieronymi Græci præ aliis maximè Chrysostomus, modum excedunt in extollendo libero arbitrio: ita tamen veteres in genere omnes, excepto Augustino variant & vacillant in hoc doctrinæ capite, ut nihil ferè certi ex

eorum scriptis referri queat. qui postea uenerunt, in deterius alij post alios sunt dilapsi. Item liberi arbitrij variæ definitiones ex Origene, Augustino, Bernardo, Anselmo, & Petro Lombardo, & Thoma, li. 2, c. 2, sect. 4

Quibus in rebus vulgò dicitur homini liberum arbitrium: & de triplici voluntate hominis, lib. 2, cap. 2. sect. 5. item de vulgari distinctione triplicis libertatis, ibid

An in totum sit homo priuatus facultate bene agendi, an verò habeat adhuc nonnullam licet infirmam: ubi de vulgari distinctione gratiæ operantis & cooperantis, & quid in ea offendat, lib. 2, cap. 2. sect. 6

Quom non alia ratione dici possit homo liberum arbitrium habere, nisi quia voluntate sua malè agit, non coactione: magno perire interesse Ecclesiæ nūquam usurpatam esse hinc vocem quæ in exitialem conscientiam euexit homines. Veteres etiam sepe declarare quid de voce ipsa sentiant: Augustinum in primis, ex quo plurimi locitantur ubi vim eius enervat & eludit, cum seruum arbitrium nominans, tum rem ipsam ut est exponens pluribus verbis, lib. 2, cap. 2, sect. 7. 8

Licet veteres Scriptores Ecclesiastici nimij sint interdū in libero arbitrio extollendo, & ambiguè varièque in hac re loquuti sint, apparet tamè ex quamplurimis eorum sententiis, humana virtute nihil aut quam minimo æstimata, totam bonorum omnium laudem Spiritui sancto detulisse: quarum nonnullæ recitantur Cypriani, Augustini, Eucherij, Chrysostomi, libro 2, cap. 2, sectione 9

Humani arbitrij facultas non ab euentu rerum, sed à iudicij electione & voluntatis affectione est æstimanda, lib. 2, c. 4, sect. 8

Contra patronos liberi arbitrij, ostenditur peccatum esse necessarium, neque tamè ideo minus debere impunitatem esse volūtarium, non tamen euitabile, libro 2, cap. 5, sect. 1

Soluitur altera eorum obiectio, Nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum ut homini vel pena infligatur, vel præmium rependatur, lib. 2, cap. 5, sect. 2. Item quod obijciunt, si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, oportet homines omnes esse malos, aut omnes bonos, lib. 2, cap. 5, sect. 3

Cōtra eosdem etiam docetur non frustra

fieri exhortationes, admonitiones, obiurgationes, licet non sit penes peccatorem pate-
re: & quid illę operentur tum in impiis, tum
in fidelibus, ostenditur, lib. 2. c. 5. sect. 4. 5

Ex præceptis & Lege Dei non inferendū
est, hominem habere liberum arbitrium, &
vires aliquas præstandi: nam Deus non tan-
tum imperat quod fieri oportet, sed etiam
promittit obediendi gratiam, libro 2. cap. 5,
sect. 6. 7. 9

Id ostēditur tam in præceptis, quæ primā
ad Deum conversionem exigunt, quā in
iis quæ simpliciter de Leg. s. obseruatione lo-
quuntur, item iis quæ perseverare in rece-
pra Dei gratia iubent. Idem enim Deus qui
hęc exigit, testatur dona sua gratuita esse
conversionem peccatoris, vitę sanctitatem
& perseverantiam constantem, neque earum
laudē patriendam inter Deum & hominē,
lib. 2. cap. 5, sect. 3. 9. 11

Promissiones conditionales, Si voluerit-
is, Si audieritis, & similes non probant li-
beram volendi audiendive facultatem esse
in homine: neque tamen Deum hominibus
illudere ita cum illis paciscendo ostenditur:
& quis eiusmodi obstinationum vsus sit tū
erga pios, tum erga impios, lib. 2. c. 5, sect. 10

Exprobrationes quibus Deus populo si-
gnificat, per eum duntaxat stetit, quominus
ab indulgentia sua omne genus bonorum
repperit, non probant fuisse in hominum
potestate, mala, quibus vexati sunt, effugere.
Vbi de eiusmodi exprobrationum vsu tam
erga eos qui obstinatē in vitiis pergunt, quā
erga dociles qui ad penitentiam conuer-
runtur. Item quod agendi partes nonnun-
quam Scriptura nobis tribuere videtur, nō
alia ratione facere, nisi vt carnis pigritiem
expergeriat, libro 2. cap. 5. sect. 11

Quod Moses dicit, Propē est præceptum
in ore tuo & in corde tuo, &c. non iuuare li-
beri arbitrij defensores: quum ibi nō de nu-
dis præceptis, sed de promissionibus Evan-
gelicis agat, lib. 1. cap. 5. sect. 12

Nihil magis pro ipsis facere locos vbi
dicitur Dominus expectare & speculari quid
facturi sint homines, libro 2. cap. 5. sectio-
ne 13

Item eos, vbi bona opera vocantur no-
stra, & nos dicimur facere quod est sanctum
placitumque Domino. Ibiq; ostenditur,
solum Dei Spiritum omnes bonos motus
operari in nobis, non tamen quā in iu-
cis, lib. 2. cap. 5. sect. 14. 15

Expositio aliquot aliorum Scripturę te-
stimoniū, quibus gratiæ Dei hostes abu-
runtur ad stabiliendum liberum arbitrium,
lib. 2. cap. 5, sect. 16. 17. 18. 19

M

de Magistratibus.

Magistratum functionem non modō
coram Deo sanctam & legitimam esse, sed
sacerrimam etiam, & in tota mortalium vi-
ta longē honestissimam, probatur variis e-
logiis quibus eam ornatur Scriptura, & sancto-
rum virorum exemplis qui ciuilem potesta-
tem exercuerunt, lib. 4. cap. 20, sect. 4. Hanc
cogitationem stimulum esse piis magistra-
tibus, quō excitentur ad officium: & conso-
lationē qua muneris sui difficultates leniāt,
lib. 4. cap. 20, sect. 6

Refutantur qui licet sub Lege præfuerint
olim Reges ac iudices populo Dei, hoc tamē
seruile gubernandi genus asserunt non con-
uenire perfectioni quam Christus cum Euā-
gelio suo attulit, lib. 4. cap. 20, sect. 5. 7

Falli eos qui magistratus arcent à religio-
nis cura: quum eorum officium extendatur
ad vitæque Legis tabulam. Ex Scriptura o-
stenditur cōstitutos esse tam cultus Dei quā
publicę pacis & honestatis protectores ac
vindices, quod sine gladij potestate præsta-
re omni ex parte non possunt, lib. 4. cap. 20,
sectio 9

Quęstio. Quomodo liceat magistratibus
esse piis, & gladium stringere, sanguinēmq;
humanum fundere, explicatur ex Scriptura,
ostenditurque ad eō non peccare sceleratos
puniendo, vti et sit vna ex regiis virtutibus
pietatisque eorum approbatio. Duo hic ma-
gistratibus vitia esse cauenda, nimiam seu-
eritatem & superstitiosam clementię affecta-
tionem, lib. 4. cap. 20, sectio 10

Subditorum officium erga magistratus,
honorificentissimē de ipsis sentire tanquam
de Dei ministris ac legatis, quantum ad ip-
sum ordinem, non quod hominum vitia
pro virtutibus sint habenda, libro 4. cap. 20
sect. 12

Propensio in eorum obseruationem ani-
mis suam illis obedientiam approbare, siue
edictis patendum, siue tributis soluenda, &c.
eorum salutem ac prosperitatem Deo com-
mendare, non tumultuari nec irumpere in
partes magistratus, sect. 13

Males etiam principes & vitę nequam ac
tyrannicē dominantes eadem in reueren-

ia ac dignatione habendos (quæ tum ad publicam obedientiam attinet) qua optimum regem habebimus, libro 4, ca. 20, sect. 24, 25, quia non sine Dei providentia ac singulari ætione illi etiam publicam potestatem habent. quod testimoniis variis, exemplisque Scripturæ confirmatur. & ostenditur quibus considerationibus impatientiam suam fingere debeant qui sub huiusmodi impiis & flagitiosis tyrannis viuunt subditi, sect. 26 27, 28, 29, 31.

Non licere priuatis hominibus insurgere in tyrannos, sed iis tantum qui secundum regni aut regionis leges vindices sunt libertatis populi, libro 4, cap. 20, sect. 31.

Dominum admirabili bonitate & prouidentia excitate interdum ex seruis suis qui pœnas sumant de tyrannis, nonnunquam impiorum aliud uolentium futorem eò destinant, libro 4, cap. 20, sect. 30.

In ea quæ regum & præfectorum impetiis debetur obediẽtia semper excipiendum, Ne à Dei obedientia nos abducatur neque ullam ipsi fieri iniuriam dam aduersus Deum præcipientibus parere detestamur: idque nostri officij esse, quantumuis magnum ac præsens periculum imminet huic constantiæ, libro 4, cap. 20, sect. 32.

de Matrimonio.

Expositio septimi præcepti, quo scortationem Dominus prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quam & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato cibi potusque usu fouere & conseruare debemus, lib. 3, cap. 8, sect. 41, 44. Continentiam singulare esse Dei donum, quod non omnibus, sed quibusdam dat, idque nonnùm quam ad tempus quibus non est concessum illi omnino ad coniugium (quod est in necessitate humanæ remedium à Domino sanctum) confugiant, libro 2, cap. 8, sectio. 41, 42, 43. Coniugibus videndum nequid omnino admittant indignum honestate ac temperantia matrimonij: alioqui vxorum adulteri videntur esse non mariti, libro 2, cap. 8, sect. 44.

Perperam matrimonium dici Sacramentum à Papistis, & refutantur eorum rationes, libro 4, cap. 19, sect. 34. Ostenditur non iunam loco Pauli, quo se tegere conantur, sectio. 35 Interim ipsos secum pugnare, quum à Sacramento hoc arctet suos Sacerdotes, & dicant esse immunditiam ac pollutionem carnis, lib. 4, cap. 19, sect. 36.

Hoc sacramenti falso prætextu Papam cum suis traxisse ad se causantur conjugium cognitionem, leges sanxisse de matrimonio partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas: quæ recitantur libro 4, cap. 19, sect. 37.

de Mediatore Christo.

Christum ut mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem: quia sic Deus statuerat quod nobis optimum erat: quum nemo alius pacis restituendæ interpret inter Deum & nos esse posset, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cœlestis hæreditatem, nemo pro hominis inobediencia remedij loco obediẽciam opponere, lib. 2, cap. 12, sectione 1, 2, 3.

Refutatur vaga speculatio eorùm qui Christum, etiam si ad redimendum genus humanum non fuisset opus remedio, contendunt futurum fuisse hominem: & multus rationibus testimoniisque ostenditur quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne ut fieri redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimis esse temeritatis, libro 2, cap. 12, sectione 4. Neque fas esse de Christo longius inquirere: quique id faciant, eos impia audacia protumpe ad nouum Christum fugendum. vbi reprehenditur Osiander, qui rursus hoc tempore hanc quaestionem mouit, & contendit nullo Scripturæ testimonio hoc commentum repudiari, sect. 5. Refutaturque principium quod sumit, hominem creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi vtilium referret, quem iam Pater carne vestire decreuerat. ostenditurque imaginem Dei in Adamo fuisse præstantiæ notas quibus eum Deus insignierat, quæ etiam relucet in Angelis, sect. 6, 7.

Soluuntur & aliæ obiectiones siue absurditates quas metuit idem Osiander: vt, Christum non nisi per accidens natum esse, & creatum ad imaginem Adæ: carituros fuisse Angelos capite, homines rege Christo, &c. ibidem.

Quomodo dux naturæ efficiant mediatoris personam in Christo: quod ostenditur similitudine sumpta coniunctionis animæ, & corporis in vno homine. Deinde variis locis demonstratur Scripturam tribuere nonnunquam Christo quæ diuinitati peculiari ter competant: nonnunquam quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: aliquid quando quod vni naturæ proprium est, alteri

ri tribuere, qui tropus vocatur communi-
catio idiomatum, lib. 2, cap. 14, sect. 12. Ali-
quando etiam Christo tribuere quæ utran-
que simul naturam complectuntur, neutri
seorsum firmiter cōueniant, quod postremum
plurique veterum nouissimis obseruatur: rati-
men uile est attendere, ad soluendos pluri-
mos nodos, & vitandos errores Nestorii, Eu-
tychis, &c. 3. Serueti etiam error refutatur
qui hinc emittitur ex Dei essentia, spiritu, carne,
& tribus elementis increatis conflatum pro
Filio Dei supponit. Eius uasiticies detegit-
ur: & (quod ille negat) ostenditur Christum
etiam antequam in carne nateretur, fuisse
Dei Filium, quia est sermo ille ante secula
ex Patre genitus, sectione 5. Item probatur
verè & propriè esse Dei Filium in carne, id
est, naturæ humana: sed deitatis tamen re-
spectu, non carnis, ut garric Seruetus, secti.
6. Exponuntur quidam loci, quos ille il-
ludique sectatores uigent in erroris sui pa-
trocinium: detegitur etiam alia eius calum-
nia, Antequam apparuit Christus in carne
nusquam uocari Dei Filium nisi sub figura,
sectione 7. Detegitur eorum omnium er-
ror quicunque Christum non agnoscent Fi-
lium Dei nisi in carne: & summam pro-
ponuntur crassiores præstigia Serueti, qui-
bus se & quosdam fascino uertens quod
pura fides credit de Filij Dei persona. ac in-
de colligitur, uersutus ambagibus impuri il-
lius canis spem salutis proflus fuisse extin-
ctam, sect. 8.

de Mendacio

Expositio precepti noni: quo falsitatem
Dominus coercet, quæ uel mendacio, uel
obtrectandi libidine, alicuius nomen lædi-
mus, aut commodis detrahimus, libro 2, c.
8, sec. 47. Mulum hic à nobis peccari, etiam
si non mentimur, prudenter tamen distin-
guendam maledicentiam quæ hinc damna-
tur, à iudiciali denuntiatione, obiurgatio-
ne quæ sic castigandi studio, &c. ibid. sect. 48.

de Meritis operum.

Quæ de operum meritis tractantur, tam
Dei laudem in conferenda iustitia, quam sa-
lutis certitudinem errere, lib. 3, cap. 15.

Meriti nomen quicumque primus bonis
operibus coram Dei iudicio aptauit, male
illum fidei sinceritatem consuluisse, & eo qui-
dem usus veteres, sed ita ut multis locis os-
tenderit salutem se nõ tribuere operibus,
libro 3, cap. 15, sect. 2.

Exponuntur loci quidam quibus sophistæ

probare nituntur Meriti nomē erga Deum
in Scripturis repenti, lib. 3, cap. 5, sect. 4.

Iustitiæ præmia ex Dei benignitate mera
pendere, probatur auctoritate Apostoli &
Augustini, libro 2, cap. 5, sect. 2.

De meritis uerò quædam repeties sub di-
ctione de iustificatione fidei.

Falsum esse ostenditur Christum meruis-
se nobis primam tantum gratiam: postea
nos operibus nostris mereri, libro 3, cap. 15,
sect. 6 7.

de Merito Christi.

Rectè & propriè dici Christum nobis pro
merito esse gratiam Dei & salutem: ubi
ostenditur Christum non instrumentū dum-
taxat esse uel ministrum salutis, sed auctore
& principem: neque ita loquendo obscura-
ri Dei gratiam quia non opponitur meritū
Christi misericordię Dei, imò ab ea depen-
det, & quæ saluberna sunt, non pugnant, li-
2, cap. 17, sect. 1.

Hæc distinctio meriti Christi, & gratiæ
Dei probatur ex pluribus Scripturæ locis, se-
ctione 2.

Afferuntur multa Scripturæ testimonia,
ex quibus certò & solide colligitur, Christū
sua obedientia uerè nobis gratiam apud Pa-
trem acquisisse ac promeritum esse, sectio-
ne 3 4 5.

Stultam esse curiositatem, quætere an al-
quid Christus sibi ipse metuerit: temerariū
uero, asserere, sect. 6.

de Ministerio Ecclesiæ.

De ministerio Ecclesiæ & iis qui hunc di-
scendi modum contemnunt, libro 4, cap. 1,
sect. 5. De efficacia ministerii, sect. 6.

Deum, qui solus docere potest Ecclesiam,
uel per Angelos, id facere hominum mini-
sterio tribus de causis, libro 4, cap. 3, sect. 1. In
signibus elogiis ornari in Scriptura ministre-
rium Ecclesiæ, sect. 2. De Apostolis, Pro-
phetis, Euangelistis, Pastoribus & Doctori-
bus: & quæ sit singulorum functio, sect. 4 5.

Functio Apostolorum, & Pastorum
præcipuas esse partes, Euangelium annun-
tiare & Sacramenta administrare, libro 3, c.
3, sect. 6.

Pastores suis Ecclesiis ita esse alligatos, ut
aliò migrare non debeant sine publica au-
thoritate, lib. 4, cap. 3, sect. 7.

Episcopos, Presbyteros, Pastores, Mini-
stros uocari in Scriptura eos qui Ecclesias re-
gunt, lib. 4, cap. 3, sect. 8.

Namque se in Ecclesiis ad docendum, uel
D. d. d.

regédum ingerere debere, sed vocaionem requiri, lib. 4. cap. 3. sect. 10

Verbi Dei prædicatio cōparatur semini quod in terra spargitur: vnde intelligimus totum profectum à Dei benedictione & Spiritus efficacia prouenire, lib. 4. ca. 14. sect. 11

Quales Episcopos eligere oporteat, qualiter, à quibus sint eligendi, & quo ritu quæue ceremonia initiandi, lib. 4. cap. 3. sect. 11, 12, 13, 14, 15, 16

Vetus Ecclesia ante Papatū, quicquid ministrorū habuit, diuisit in tres ordines, Pastores, Seniores & Diaconos, lib. 4. cap. 4. sect. 1

De mandato remittendorum & retinendorum peccatorum, siue ligandi & soluedi: quæ pars est potestatis clauium, & ad ministerium verbi refertur, lib. 4. cap. 11. sect. 1

de Missa papali.

Quid sit Missa ex Romani Antichristi & eius prophetarum definitione, lib. 4. cap. 18. sect. 1

Prima Missæ virtus, quod illic insigni contumelia Christus afficitur: quippe cuius æternū sacerdotium nō agnoscitur, quum alius velut successor ei datur. Idque fieri in Missa, quicquid prætexant Papistæ, lib. 4. cap. 18. sect. 2

Alteri Missæ virtus, quod erecto secūdo altari Christi crucem euerit, & nouo sacrificio illius vnicum & perpetuum ac semel oblatum sepelit, sect. 3. 9. & 14

Exponitur Malachiæ locus quo hodie Missarum sacrificium falcire conantur aduersarij, sect. 4

Tertia Missæ virtus, quod veram & vnam mortem Christi obliterat, & ex hominum memoria excutit, sect. 5

Missa sacrificium ἀναίμακτον, Ibid.

Quarta, quod fructū qui ex morte Christi ad nos redibat, nobis prætipit, sect. 6

Quinta, quod sacram Cœnā, in qua Dominus passionis suæ memoriā insculptam formatamque reliquerat, eneruat, è medio aufert & dissipat, sect. 7. 8, 9

Missæ nomen vnde, sect. 8

Missæ sacrificium non posse defendi veterum autoritate, qui Cœnam quidem sæpe sacrificium dixerūt, sed alio sensu quàm Papistæ: ipsos tamen veteres in eo videri nimis flexisse ad Legis umbras, lib. 4. cap. 13. sect. 10, 11

Missarum sacrificij fiducia multos sibi securus indulgere in vitis & sceleribus, lib. 4. cap. 18. sect. 15

Describitur sanctissimā ipsa Missæ sanctitas suis elogiis, lib. 4. cap. 18. sect. 18

de Monachatu.

Monasteria olim fuisse velut seminaria ordinis Ecclesiastici, vbi describitur ex Augustino veteris monasticæ forma, & solitos fuisse tum labore manuum victum sibi quaerere. vnde apparet longè aliam esse Papistici monachismi hodie rationem, lib. 4. cap. 13. sect. 10

De superbo perfectionis titulo quo monachi suum vitæ genus ornauit, lib. 4. cap. 13. sect. 11. Quia consilia Euangelica (vt vocant) quibus reliqui Christiani non sunt astricti obseruatos se recipiāt, sect. 12. Quia omnia sua reliquerunt, sect. 13

Dilcessionem ab Ecclesia facere omnes qui in cœnobis concedunt, quum monasticam suam palam asserant esse formā secundum Baptistam, &c. lib. 4. cap. 13. sect. 14

In moribus multum discrepare Papisticos monachos ab illis veteribus, lib. 4. cap. 13. sect. 15

Quædam reprehendenda etiam in veteris illius monasticæ professione: & periculosum exemplum in Ecclesia induisse qui eius fuerunt auctores, lib. 4. cap. 13. sect. 15

Monachos suis votis non Deo sed ingenio se consecrare, lib. 4. cap. 13. sect. 17

Omnia non legitima nec rite concepta vota, vt apud Deum nihil sunt, sic nobis irrita esse debere, lib. 4. cap. 13. sect. 20. Itaque qui à monachismo ad aliquid honestū viuendi genus concedunt, immerito accusari fratræ si lei & perituri, sect. 21

Monachum esse, & simul presbyterum, siue Sacerdotem, vel etiam clericum, non poterant coherere ex disciplina veteris Ecclesiæ, lib. 4. cap. 5. sect. 8

de Mortē Christi.

Licet toto obedientiæ suæ cursu (id est tota vita singulisque eius partibus) Christus redemptorem se nostrum præstitit: Scripturam tamen quò certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiate ac proprium adscribere. In qua primum gradum occupat voluntaria Christi subiectio: ita tamen voluntaria vt non absque certamine proprio se affectu abdicauerit. Consideranda etiam damnatio, in qua duo notantur: Christum scilicet inter iniquos reputatum: & tamen eius innocentis testimonium sæpius redditum ipsius etiam iudicis ore, lib. 2. cap. 12

cap. 1, sect. 5. Notanda mortis species, cuius scilicet maledicta: id que ita factum oportuit se, vt maledictione que nobis incumberebat, in eum transducta, & superata ac abolita, nos eximeremur, & fuisse figurate representatum in Moyses sacrificiis quod in Christo demum, figuratum archetypo, fuit exhibitum, declaratur Esaiæ & Apostolorum multis testimoniis, sect. 6. Tam in morte quam sepultura Christi duplex beneficium nobis proponit, liberationem scilicet à morte cui mancipati eramus, & carnis nostræ mortificationem, sect. 7.

O

de Obedientia liberorum erga parentes.

Expositio quinti præcepti: finis eius & summa, lib. 2, cap. 8, sect. 15. Vocabulum Honoris quam latè hic pateat, tamen esse eius partes, reuerentiam, obedientiam & gratium diuini, lib. 2, sect. 16.

De promissione ad octo quinto præcepto, de longa duratione vite, & quatenus ad nos hodie spectet, lib. 2, cap. 8, sect. 37. Quomodo Deus & quam variis modis vindictam suam in immorteros exercent. Parentibus tamen & aliis non deberi obedientiam nisi salua Dei Lege, sect. 38.

de Officialibus.

De Officialibus (quos vocant) Episcoporum Papisticorum, lib. 2, cap. 15, sect. 7. 3.

de Opibus.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum iustitia, lib. 3, cap. 12, sect. 4. 5.

Diuisa omni Adæ progenie in quatuor genera hominum, ostenditur nihil eos sanctitatis aut iustitiæ habere: primum in iis qui nulla Dei agnitione præditi sunt: in quibus licet nonnunquam appareant egregie dotes, quæ sunt Dei dona, nihil tamen purum, lib. 3, cap. 14, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Idem ostenditur in iis qui Sacramentis initiati, titulo tenus sunt Christiani, Deum factis abnegantes: item in hypocritis, qui cordis nequitiam manibus fucis tegunt, lib. 3, cap. 14, sect. 7. 3.

Probatum demum etiam Dei filios verè Spiritu eius regeneratos, non posse vlla operum suorum iustitia coram Dei iudicio stare: quia nullum ab illis proferri potest bonum opus quod non sit aliqua carnis impuritate respersum: itaque damnabile: dein de si tale aliquod daretur, vnum tamen pec-

catum satis est ad delendam omnem memoriam prioris iustitiæ, lib. 3, cap. 14, sect. 9. 1. 11.

Refutantur subterfugia Papistarum de iustitia operum, & præcipuè horrendum potentium operum supererogationis, lib. 3, cap. 14, sect. 12. 13. 14. 15.

Quomodo operibus agitur, duæ pestes depellendæ ex animis nostris: nequid ponamus si licet in operum iustitia: nequid etiam gloriæ illis à scribamur, lib. 3, cap. 14, sect. 16.

Quatuor genera causarum in constituenda salute nostra ponuntur & declarantur ex Scriptura: & ostenditur, nullum illic operum esse rationem, lib. 3, cap. 14, sectio 17.

Quòd aliquando sancti se confirmant in nocentia integritatisque suæ memoria. quomodo sit accipiendum: neque id vltimo modo derogare gratiæ iustitiæ in Christo, lib. 3, cap. 14, sect. 18. 19. 20.

Vbi fidelium bona opera Scriptura dicit incitare Deum ad illi benefaciendum, ferriem magis notari quàm causam, lib. 3, cap. 14, sect. 21.

Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera nostra & illi remunerationem promittat, lib. 3, cap. 15, sect. 3.

Refutatur sophistarum commentum de moralibus operibus, quibus Deo gratiosi reddantur homines antequam Christo inferantur, lib. 3, cap. 15, sect. 6, & cap. 16, sectio 4.

Fidelium operibus referendi quæ iustitæ cultoribus in Lege sua Dominus promittit sed eius rei considerandam triplicem causam, lib. 3, cap. 17, sect. 3.

Duplicem hominis acceptionem apud Deum obseruandam ex Scriptura: quarum posterior licet opera bona fidelium respiciat, & ipsa tamen gratiæ est misericordie Dei, lib. 3, cap. 17, sect. 4. 5.

Quomodo dicitur Deus benefacere iis qui ipsam deliquit, non causa cur illis benefaciat hæc ponitur, sed potius modus & quæles ipsi sint Dei gratia, lib. 3, cap. 17, sect. 6.

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera iustitiæ titulo insignit: & ostenditur non esse contrarios doctrinæ iustificationis huius, lib. 3, cap. 17, sect. 7.

Vnum hominum opus aut plura non sufficere ad iustitiam coram Deo, licet vnum peccatum sufficiat ad damnationem: neque

hic valere axioma illud, Contrariorum eadem est regula, lib. 3, cap. 13, sect. 10

Cur Dominus dicat se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, lib. 3, cap. 18, sect. 3. Et nostram imbecillitati sic occurrere ipsum, ne animis labascamus, sect. 4, & 6. 7

Inde pendere bonorum operum iustitiã quæ faciunt fideles, quòd per veniam Deo approbantur, lib. 3, cap. 18, sect. 5

de Oratione.

Veram fidem nõ posse otiosam esse à Dei inuocatione, lib. 3, cap. 20, sect. 1

Quàm necessaria, & quot modis sit utilis precandi exercitio, lib. 3, cap. 20, sect. 2. licet Dominus nobis non petentibus non sit cessaturus, nec monitore opus habeat, sectio 3.

Rite instituendæ orationis prima lex, vt non aliter mente animoque compositi simus quàm eos decet qui ad Dei colloquiũ ingrediuntur, lib. 3, ca. 20, sect. 4. 5. Altera, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, serium & ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipsa precatione, sect. 6

Omni tempore orandum esse: & in summa rerum omnium tranquillitate solam peccatorum nostrorum recordationem nõ leuem nobis stimulum esse debere ad id exercitium, lib. 3, cap. 20, sect. 7

Tertia rite precandi lex, vt omni propriæ gloriæ fiduciam nos abdicemus: ne si quid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus, lib. 3, cap. 20, sect. 8

Rite precandi initium est veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confessione, lib. 3, cap. 20, sect. 9

Quo sensu accipienda sint orationes quædam sanctorem, quibus propriæ iustitiæ suffragium citare videntur ad exorandum Deum, lib. 3, cap. 20, sect. 10

Quarta rite precandi lex, vt ita prostari & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum animemur. Ita in precibus concurrere fidem cum penitentia, lib. 3, cap. 20, sect. 11

De certitudine fidei qua stant fideles Deum sibi esse propitium, & quàm necessaria in inuocatione: neque labefactam certitudinem, vbi connectitur cum agnitioe nostræ miserit, lib. 3, cap. 20, sect. 12

Præcipit Deus vt ipsum inuocemus: promittit exauditum iri: vt unque omnino necessarium vt in fide precemur, lib. 3, cap. 20, sect. 13

Recitantur variæ Dei promissiones: quarum dulcedine qui non excitantur ad precandum omnino sunt inexcusabiles, lib. 3, cap. 20, sect. 14

Exponuntur loci quidam quibus videtur Deus quorundam precibus annuisse quæ promissione nulla nitentur, lib. 3, cap. 20, sect. 15

Quatuor rite precandi leges non ita exigui rigore quin multas hic infinititates Deus, imò intemperies in suis toleret, ex variis exemplis comprobatur, lib. 3, ca. 20, sect. 16

In Christi solius nomine semper orandum esse, lib. 3, cap. 20, sect. 17, & 6. neque aliter vnquam fuisse exauditos fideles, sect. 18. Qui aliter precantur, illis nihil reliquũ fieri in throno Dei præter iram & terrorem, sect. 19. Intempertium esse in precibus certitudinem querere ex electione arcana, lib. 3, ca. 24, sect. 5

Non esse contrarium officio mediatoris Christi: quòd abij pro alio orare iubemur, lib. 3, cap. 20, sect. 19

Refellitur sophistarum commentũ, Christum esse redemptionis mediatorum, fideles autem intercessionis, lib. 3, cap. 20, sect. 20

Contra eos qui sanctos mortuos statuunt sibi apud Deum intercessores, vel Christi intercessionem miscent mortuorum precibus & meritis, lib. 3, capite 20, sect. 21. Hanc stoliditatem ad crassa impietatis monstra & horrenda sacrilegia progressam esse in Papatu, sectione 22. Refutantur argumenta quibus Papistæ sanctorum mortuorum intercessionem confirmare nituntur, sect. 23, 24, 25, 26

Nefas esse preces nostras ad sanctos mortuos dirigere, quum cultus hic Deo vni sit maximè proprius, lib. 3, cap. 20, sect. 27

De orationis speciebus, maximè de gratiarum actione: item de assidua exercitatione fidelium in precibus & gratiarum actione, lib. 3, cap. 20, sect. 28, 29

De battologia Papistarum: item de vitanda omni ostentatione in precibus & de secretu querendo: de precibus publicis, lib. 3, cap. 20, sect. 29

Populari & patrio sermone concipiendas esse preces publicas: vbi de geniculario ne &

ne & capitis detractione in precibus, libr. 3, cap. 20, sect. 33

De immensa Christi bonitate, qui nobis formam etiam orandi præscripserit, & quãta inde ad nos consolatio redeat, lib. 3, cap. 20, sect. 34. Diuisio precationis Dominice, sect. 35. Eiusdem precationis expositio, sect. 36. Numeris omnibus absolutam & verè legitimam esse, sectione 48. Cui nihil addendum, licet aliis verbis uti liceat in concipiendis precibus, sectione 49. De fiducia quam adfert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorum quidem nostrorum conscientia labefactate debet, lib. 3, cap. 20, sect. 36, 37

Licet pro omnibus (maximè fidei domesticis) precari nos oporteat, id tamen non obflare quominus & pro nobis & pro certis aliis orare specialiter liceat, lib. 3, cap. 20, sect. 38, 39, & 47

De petendi audacia quam Dominus suis concecit & fiducia obtinendi, lib. 3, cap. 20, sect. 47

Bonum esse ut sibi quisque nostrum exercitationis gratia peculiare horas cõstituat ad precandum, modò sine superstitiosa obseruatione, lib. 3, cap. 20, sect. 50

In omni oratione diligenter cauendum ne Deum certis circumstantiis alligare velimus, lib. 3, cap. 20, sect. 50

De perseverantia & patientia in precandi exercitio, lib. 3, cap. 20, sect. 51, 52

de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ.

Sacramentum ordinis parit Papiſtis septè alia Sacramentula, de quorum nominibus & distinctione nondum conuenit inter illos, lib. 4, cap. 19, sect. 22. Ridicula & impia eorum stultitia, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt, sect. 23

De Acoluthis, Oſtiariis & Lectoribus, quos ordines Ecclesiasticos & Sacramenta faciunt Papiſtæ, lib. 4, cap. 19, sectione 24. Et quibus ceremoniis eos consecrent, sectio 27

De exorcistis, ordine Ecclesiæ Papalis, lib. 4, cap. 19, sect. 24

Psalmistarum, Oſtiariorum, Acoluthorum ordines vana esse nomina in Papatu, quum ministeria illa ipsi non exequantur, sed puer aliquis, aut quilibet laicus, lib. 4, ca. 19, sect. 24

De clericali tonsura & eius significatio- ne, ex Papiſtarum doctrina, lib. 4, ca. 19, sec.

25. Perpetam ab ipsis referri ad Paulum, quòd suscepto voto rasit caput: aut ad veteres Nazaritos, sect. 26. Ex Augustino ostenditur vna de originem habuerit, sect. 27

De tribus ordinibus maioribus primùm de ordine Presbyterij vel Sacerdotij: vbi ostenditur Papiſtas improbiſſimè peruerſiſſe ordinem à Deo positum, & Christo vnico ac æterno Sacerdoti esse iniurios, lib. 4, ca. 19, sect. 28

De exufflatione in creandis Sacerdotibus Papiſticis: & peruerſè illos cuiusmodi ceremonia imitari Christum: vbi tractatur multa egisse Dominum que nobis exempla esse noluit, lib. 4, cap. 19, sect. 29

De charactere in debili sacri olei, quo vnguntur in creatione ipsa sacerdotes Papiſtici: perpetamque referri ad filios Aaron sed istos, dum Leuitarum æmuli esse appetunt, fieri a postatari à Christo, lib. 4, cap. 19, sect. 30, 31

P

de Pædobaptismo.

Pædobaptismum cum Christi institutio- ne & signi natura optimè congruere, lib. 4, cap. 16

Circumcisioni Baptismum successisse: quid simile habeant, quid item diuersum, lib. 4, cap. 16, sect. 3, 4

Quum rei signata in Baptismo participes infantes etiam faciat Dominus, non esse ipsos à Baptismo arcendos, lib. 4, cap. 16, sect. 5, & ipsos etiam regenerari à Domino, sect. 17, 18, 19

Quum constet nobis idem sædus quod cum Abrahamo percussus Deus voluit in infantibus consignari sacramento exteriori, in iis etiam locum hodie habere Baptismum, lib. 4, cap. 16, sect. 6

Rectè probari pædobaptismum ex eo quod Christus puerulos est amplexus, & manus eis imposuit, sect. 7

Reiutantur quedam argumenta aduersariorum pædobaptismi, lib. 4, ca. 16, sect. 8, & 22, 23, 25, 27, 28, 29

Magnum ex pædobaptismo fructum redire & ad patres fideles, & ad ipsos infantes, lib. 4, ca. 16, sect. 9, quo Satan per Anabaptistas priuare nos conatur, sect. 13

Resutantur argumenta contraria aduersariorum, Res alias signari Baptismo quàm Circumcisione, sædus nostrum aliud esse ab illo veteri: alios hodie quàm tum dicitur

ros, lib. 4, cap. 16, sect. 10. 11. 12. 13. 14. 15

Diluuntur & alia ab ipsis conficta discrimina inter Circumcisionem & Baptismum, sect. 16. Item quod obiciunt Baptismum pernitentiae & fidei esse sacramentum, quorum neutrum in tenellam infantiam cadat, sect. 20. 21

In adultis fides & intelligentia debet precedere Baptismi administrationem: sed in infantibus fidelium Baptismus intelligentiam praecedat, lib. 4, cap. 16, sect. 24

Refellitur eorum commentum qui omnes non baptizatos aeternae morti adiudicant, lib. 4, cap. 16, sect. 26

Quod Christus anno tantum tricesimo fuit baptizatus, optima fides im fuisse ratione: nec iuuare causam aduersariorum praedobaptismi, lib. 4, cap. 16, sect. 29

Cur Coena infantibus fidelium non sit ad ministranda, Baptismus non denegandus, lib. 4, cap. 16, sect. 30

Longus catalogus argumentorum quibus impius Seruetus praedobaptismum impugnavit: & eorundem refutatio, lib. 4, cap. 16, sect. 31

De praedobaptismo, libro 4, cap. 8, sectione 16

de Papa.

Non esse ex Christi instituto primatum Romanae sedis ostenditur, lib. 4, cap. 6, sect. 1. 2. 3. 4. neque Petrum habuisse principatum in Ecclesia, aut inter Apostolos, sect. 5. 6. 7. neque utile esse, neque fieri posse ut vnus homo vniuersae Ecclesiae praesit, sectione 8. 9. 10

Etiamsi Petrus habuisset primatum in Ecclesia, non tamen sequi, sedem illius primatus Romae esse debere, lib. 4, cap. 6, sect. 11. 12. 13. Multis argumentis ostenditur Petrum non fuisse Episcopum Romanum, libro 4, cap. 6, sect. 14. 15. Primatum Romanae sedis non esse: ex vsu veteris Ecclesiae, lib. 4, ca. 9, sect. 16. 17

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit qua & Ecclesiae libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit, lib. 4, cap. 7

In plerisque conciliis non Romanum Episcopum aut eius legatos primum locum tenuisse, sed alium aliquem ex Episcopis: in Chalcedonensi obtinuisse, sed extra ordinem, lib. 4, cap. 7, sect. 1. 2

De titulo primatus & aliis superbiae titulis quibus se iactat Papa, quando & qualiter

obrepserint, lib. 4, cap. 7, sect. 3. Vniuersalia Episcopi titulum a diabolo excogitatum, & ab Antichristi praecone publicatum pronuntiat Gregorius, lib. 4, cap. 7, sect. 4

Quod iacet Romanus Pontifex, se iurisdictione habere in omnes Ecclesias, falsum esse ostenditur ex vsu veteris Ecclesiae, lib. 4, cap. 7, sect. 5. siue ordinationem Episcoporum spectes, sect. 6. siue admonitiones & censuras Ecclesiasticas, sect. 7. siue conciliorum indicationem, sect. 8. siue ius audiendarum appellationum, sect. 9. 10

Ambitiose praeficos Pontifices Romanos, in plerisque epistolis praedicasse sedis suae amplitudinem, sed quae fides tunc non habuerunt: supposuisse etiam ficticia quaedam quasi a sanctis viris olim scripta, lib. 4, cap. 7, sect. 11, & 20

Licet Gregorij tempore valde aucta esset Romani Episcopi auctoritas, multum tamen abfuisse ab effraeni dominatione & tyrannide, ostenditur ex eius scriptis: sed ei iam tamen displicuisse illam ipsam minus immoderatam amplitudinem illius sedis, lib. 4, cap. 7, sect. 12. 13. 12

Certatum de primatu inter Constantino politanum Episcopum & Romanum, lib. 4, cap. 7, sect. 14. 15. 16, donec Phocas concessit Bonifacio tertio ut Roma esset caput omnium Ecclesiarum: quod postea consummauit Pipinus, quum Romanae sedi iurisdictionem dedit in Ecclesiis Gallicanas, sect. 17. Inde magis ac magis creuisset tyrannidem Romanae sedis, partim inscitia, partim ignauia Episcoporum: qua dispersionem totius Ecclesiastici ordinis deplorat & exprobrat Pontifici Bernardus, sect. 18, & 12

Insolentia & impudentia Romanorum Pontificum in praedicanda superiora sua auctoritate, lib. 4, cap. 7, sectio. 19. 20. Quae redarguitur ex Cypriano & Gregorio, sectione 21

Non posse Romam esse matrem omnium Ecclesiarum, quum non sit Ecclesia: neque Romanum Pontificem, Episcoporum principem, quum non sit Episcopus, lib. 4, ca. 7, sect. 22. 24

Papam esse Antichristum probatur ex Paulo, lib. 4, cap. 7, sect. 25

Etiamsi Romana Ecclesia olim habuisset honorem primatus, eum tamen loco non esse alligandum, lib. 4, cap. 7, sectione 26. 29

De moribus urbis Romae, Pontificis & Cardin-

Cardinalium, & eorum theologia, li. 4, cap. 7, sect. 27. 28

Romanum Pontificem regnis primū, deinde etiam imperio manum inieciſſe: quod indignum eſſe eo qui ſe Apoſtolorū ſucceſſorem iactat, oſtenditur ex grauiſſimis reprehentionibus Bernardi, lib. 4, cap. 10, ſect. 11. De Conſtantiſi donatione, qua Latrocinium ſuum tegere conatur, ſect. 12: & nō dum elapſos eſſe annos quingentos quum in ſubiectione principum adhuc in meliōr Pontifices: uāque occasione illam excuſſerint, ſect. 13. Redegit ipſos in ſuam poteſtatem urbem Romanam ante annos centum citius & triginta, ſect. 14

de Patientia.

Abnegationis noſtri, quatenus Deum reſpicit, pars eſt æquanimitas & tolerantia: quam præſtabimus, ſi in quærenda viſe præſentis commoditate vel tranquillitate nos Domino totos reſignemus, neque vllam proſpectū rationem appetamus, ſperemus, cogitemus, quā ex eius benedictione, lib. 3, cap. 7, ſect. 8

Ita fiet vt commoda noſtra ex illicitis artibus vel cum iniuria proximorum nunquā quæramus: deinde ne immodica opum vel honorum cupiditate ardeamus: poſtremo ſi bene res noſtræ cedāt, ab arrogantia: ſi malè, ab impatientia cohibebimur, lib. 3, cap. 7, ſect. 9. Quod ad omnes etiam caſus quibus obnoxia eſt præſens vita, extenditur: quorum Dei Patris ſui manum moderatricem ſemper agnoſcunt fideles non autem fortuna, ſect. 10

Non eam eſſe fidelium patientiam quæ careat doloris ſenſa, ſed quæ diuina conſolatione ſuffulta pugnet aduerſus naturalem doloris ſenſum. Itaque reiiciendam Stoicorum patientiam, neque vitioſum per ſe eſſe lachrymari aut formidare, lib. 3, cap. 8, ſect. 8, & 9. Deſcriptio repugnantæ illius quæ generatur in cordibus piorum ex naturæ ſenſu, qui penitus exui non poteſt, & pietatis affectu, quo illum ſubigi & domari oportet, ſect. 10

Multum intereſſe inter philoſophicam patientiam & Chriſtianam, quod illi parere doceant quia ſit neceſſe: Chriſtus, quia iuſtum, deinde nobis ſalutare, lib. 3, cap. 8, ſect. 11

de Peccatis.

Platonis dictam, Non peccare homines niſi ignorantia, improbat: item eorum

qui in omnibus peccatis conſultam malitiam & prauitatem intercedere tradunt, lib. 2, cap. 2, ſect. 22. 22. 25

Contra peruerſam ſophiſtarum imaginationem de peccatis venialibus (quæ dicunt eſſe cupiditates ſine deliberato aſſenſu, & non diu cordi inſidentes) oſtenditur, omne peccatum (ad leuiſſimam vſque concupiſcentiam) mortem mereri, & mortale eſſe, niſi in ſanctis, qui Dei miſericordia veniam conſequentur, lib. 2, cap. 8, ſect. 53. 59

Reſutatio in præ diſtinctionis eorum inter peccata mortalia & venialia: & calumniam eorum, dum dicunt nos facere peccata omnia æqualia, lib. 3, cap. 4, ſect. 28

Quomodo accipiendum, quod Deus viſitat iniquitatem patrum in filios in tertiâ & quartam generationem: & an talis vindicta diuinam iuſticiam dedecet, lib. 2, ca. 8, ſect. 19. 20

de Peccato originali.

Peccati originalis definitio & explicatio, lib. 4, ca. 15, ſect. 10. 11. 12

Peccati originalis definitio vera, & definitionis explicatio: vbi oſtenditur non ſolum poenā ab Adamo in nos graſſatam eſſe, ſed inſtillatam ab ipſo luem in nobis reſidere: & quomodo ſit peccatum alienum, ſit etiam proprium: deinde non ad inferiorē tantum appetitum, ſed ad mentem & cor intimum penetrari eiuſmodi contagionē, vt nulla ſit animæ pars à corruptione immunis, lib. 2, ca. 15, ſect. 8. 9

Reſutantur qui Deum ſuis vitis inſcribere audent, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines. Et oſtenditur, naturali quidē vitioſitate corruptum eſſe hominem: (nequis praua conſuetudine comparari putet) ſed quæ à natura nō fluxerit, imò ſit a luentia qualitas, nō ſubiſtantiā ab initio proprietatis, lib. 2, cap. 15, ſect. 10. 11

de Peccato in Spiritum ſanctum.

Peccati in Spiritum ſanctum vera definitio, & exempla ex Scriptura, lib. 3, cap. 3, ſect. 10. 12

Non eſt: particularem lapſum vnū aut alterum, ſed vniuerſalem deſectionem: cuius deſcriptio ex Apoſtolo declaratur: neque mirum eſſe ſi ita prolapſis Deus ſemper ſit futurus impletabilis, lib. 3, cap. 3, ſect. 21. Quæ præſentibus tantum veniam promittat, quod illi nunquam facient. Et licet quibusdam eiuſmodi Scriptura tribuat gemitum

& clamorem: id tamen non fuisse pœnitentiam & conuerſionem, ſed potiùs cœcum tormentum ex deſperatione, Ibidem, ſect. 24

de Perſeuerantia.

Lib. 2, c. 5, ſect. 3

Reſutatur peſſimus error, Peſſ uerantiã diſpenſari à Deo pro hominum merito, prout ſe quiſque non ingratum primæ gratiæ præbuerit: bifariãmq; in illa ſententiã errari oſtenditur. Et de diſtinctione vulgari operantis gratiæ & cooperantis: & quomodo ea uſus ſit Auguſtinus, commoda definitione leniens, lib. 2, c. 3, ſect. 11

de Pœnitentiã.

Pœnitentiã ex fide naſci, non autem eam præcedere, lib. 3, cap. 3, ſect. 1. R. ſunt autem rationes eorum qui contrã ſentiunt Hoc tamen non ſignificari ſpatium aliquod temporis quo fides pœnitentiã parturiat: ſed tantum oſtendi, neminem poſſe ſeriò ſtudere pœnitentiæ niſi ſe Dei eſſe nouerit. De errore Anabapitiſtarum quorundam, Ieſuitarum, & ſimilium, qui certos dies ſuis neophyſis præſcribunt ad pœnitentiã, lib. 3, c. 3, ſect. 2

Docet quosdam etiam ante hæc tempora duas pœnitentiæ partes conſtituiſſe, mortificationem (quam vulgò contritionẽ vocant) & uiuificationem, quam ipſi perperam interpretantur conſolationem ex ſenſu miſericordiæ Dei: quum potiùs rectè uiuendi ſtudium ſignificet, lib. 3, cap. 3, ſectio-
ne 3.

Alios duas ponere pœnitentiæ formas, alteram Legalem, alteram Euangelicam: ubi etiam proponuntur utriuſque exempla ex Scriptura, lib. 3, c. 3, ſect. 4

Vera definitio pœnitentiæ ex Scriptura: & pœnitentiã, licet à fide ſeparari non poſſit, debere tamen diſtingui, lib. 3, cap. 3, ſect. 5

Dilucidior enarratio definitionis pœnitentiæ: ubi primùm oſtenditur requiri conuerſionem ad Deum, id eſt transformationem non in operibus tantum externis ſed in anima ipſa, lib. 3, cap. 3, ſect. 6 Deinde ex ſerio Dei timore ipſam proficiſci. Vbi etiam agitur de triſtitia quæ ſecundùm Deum eſt, lib. 3, c. 3, ſect. 7

Tertio explicatur quod dictum fuerat, pœnitentiã conſtare duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus uiuificatione, lib. 3, c. 3, ſect. 8

Utrumque ex Chriſti participatione nobis contingere: prius ex mortis eius, poſterius ex reſurrectionis communicatione. Itaque pœnitentiã eſſe reformationem imaginis Dei in nobis, & inſtaurationem in Dei iuſtitiam Chriſti beneficio: eãmq; inſtaurationem non vno momento impleri in nobis, lib. 3, ca. 3 ſect. 9

Sed manere in ſanctis omnibus dum habitant in corpore mortali, certaminis materiam cum carne ſua. ſi que ſenſiſſe omnes ſani iudicii ſcriptores Eccleſiaſticos: Auguſtinum in primis, qui hunc mali ſomitum & concupiſcendi morbum in electis vocat infirmitatem, aliquando etiam peccatum, lib. 3, ca. 3, ſect. 10

Id confirmatur Pauli teſtimonio, & ex ſumma præceptum Quod autem Deus dicitur purgare Eccleſiam ab omni peccato, referri ad reatu potius quàm ad ipſam peccati materiam: quod habitare non deſinit in regeneratis (ſed regnare deſinit) licet nõ impuſetur, lib. 3, ca. 3 ſect. 11

Declaratio ſeptẽ cauſarum, vel effectuum, vel partium, aut affectionum pœnitentiæ, quas recenſer Paulus. Ex autem ſunt ſtudium aut ſolicitudo, excuſatio, indignatio, timor, deſiderium, zelus, vindicta. Vbi etiã modum tenendum eſſe in huiuſmodi vindicta & timore, adicitur ex Paulo, & illuſtratur egregia Bernardi admonitione, lib. 3, cap. 3, ſect. 15

Pœnitentiæ fructus, pietas erga Deum, charitas erga homines, ſanctitas & puritas in tota uita: ſed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde poſtea æterna teſtimonia emergant. Vbi etiam de externis quibuſdam pœnitentiæ exercitiis: quæ plus æquo virgæ videntur veuſti ſcriptores, lib. 3, ca. 3, ſect. 16

Conuerſionem cordis ad Deum, præcipuum eſſe pœnitentiæ caput: faccum & cinerem, ſtercum & ieiunium, à veteribus ante Chriſtum ſepe uſurpata tanquam publicæ pœnitentiæ iudicia: quorum tamen duo poſteriora locum adhuc habere poſſunt ad deprecandam Dei iram in calamitofis Eccleſiæ temporibus, lib. 3, cap. 3, ſect. 17

Impropriè transferri ad externam hanc proſſionem Pœnitentiæ nomen. Confefſio publica non ſemper neceſſaria in peccatis, priuata apud Deum nunquam omitti potefſa: qua non tantum recens admiſſa fateri conuenit, ſed grauioris lapſus alicuius
ius

ius displicentia nos ad præteritorum memoriam reuocare debet. De speciali pœnitentia, quæ à sceleratis & aliis quibusdam exigitur: & de ordinata cuius Dei filios (perfectissimos etiam) tota vita dare operam oportet; lib. 3, cap. 3, sect. 18.

Domini ideo gratis suos iustificare, quò simul eos Spiritus sui sunt fixatione in veram iustitiam: scilicet: propter eam Iohannem, Christum & Apostolos prædicasse pœnitentiam & remissionem peccatorum: cuius locutionis vis clariùs explicatur, lib. 3, cap. 3, sect. 19.

Christianis pœnitentiam perpetuam mereri debere & illum plurimum profecisse qui sibi plurimum displicere didicit, lib. 3, cap. 3, sect. 20.

Singulare donum Dei esse pœnitentiam, ad quam homines omnes vocat, quàm iis omnibus dat quos terere vult: & quam Apostolus pronuntiat nunquam datum iri omnibus voluntariis apostatis, quorum irremissibilis est impietas, id est peccantibus in Spiritum sanctum, libro 3, cap. 3, sectio 21.

Quamuis ficta pœnitentia non placeat Deo aliquando tamen Deum hypocritis conversionem aliquam præ se ferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, sed in commune exemplum, ut discamus a lactius ad synceram pœnitentiam adicere animos ostendit exemplis Achab, Esau & Israelitarum, lib. 3, cap. 3, sect. 25.

Scholasticos sophistas turpiter hallucinari in iis quas assignant pœnitentiæ definitionibus: nihilo tælicius diuidere dum eam partiuntur in contritionem cordis, confessionem oris, & satisfactionem operis. Vbi de questionibus quibusdam quas agitant, ex quibus facile colligitur, eos de rebus sibi ignotis gatire, quum de pœnitentia loquuntur, lib. 3, cap. 4, sect. 1.

Quum tria illa requirunt in pœnitentia, iisdem etiam necessario alligat peccatorum remissionem quod si ita est, nihil nobis miserius, quum nunquam tranquillitatem conscientia habere possimus. Quod ostenditur primùm in illa contritione cordis qualem requirunt, lib. 3, cap. 4, sect. 2.

Multum interesse inter eiusmodi contritionis doctrinam, & eam quam à peccatoribus requirit Scriptura, ut verè cœntiatur & sitiant Dei misericordiam, lib. 3, cap. 4, sect. 3.

Quo sensu veteres scriptores existimarent solennem pœnitentiam, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam quàm Baptismum, lib. 4, c. 1, sect. 19.

*de Pœnitentiæ sacramento
Pa, istico.*

De ritu veteris Ecclesiæ in publica pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impositione: item successu temporis in priuatis quoque absolutionibus in manu impositionem vsurpatam, lib. 4, cap. 10, sect. 14.

Variæ scholasticorum opiniones quomodo pœnitentia sit sacramentum: & ostenditur et non conuenire definitionem sacramenti, lib. 4, cap. 10, sect. 15 & 16.

Mendacium & imposturam fuisse quod de sacramento pœnitentiæ sunt commentis: & ornati ab illis impio & blasphemio eloquio, Secudam eile tabulam post naufragiũ a Baptismo, lib. 4, cap. 10, sect. 17.

de Politica administratione

Distinguentiam politiam à regimine interiori animæ: repudiandos qui illam euertere conantur vt Christianis non necessarium, aut qua stante peccat spiritualis animæ libertas: item adulatorum qui nimis illi tribuunt, atque Dei imperio opponunt, lib. 4, cap. 20, sect. 12.

Politiam donum Dei est, humano generi magis vtilitates afferens, & non paruum adminiculum ad statum religionis tuendum. Politicæ administrationis tres partes, magistratus, leges & populus, lib. 4, cap. 20, sect. 3.

De tribus regiminis ciuilibus formis, aristocratia, democratia & monarchia: quænam sit melior, simpliciter deſiniri nõ posse: fieri tamen hominum vitio vt tutius sit & tolerabilius plures tenere gubernacula, quàm vnũ reguare. Sed omnes formas has à Deo esse, & varie ab ipso dispensari: itaque priuatorum esse parere, non suo arbitrio res nouare, lib. 4, cap. 20, sect. 8.

De immunitate quam sibi sumunt Clerici Romanenses, veteris Ecclesiæ Episcopis incognita, lib. 4, cap. 11, sect. 15.

In causis fidei cognitionem olim fuisse penes Ecclesiam, non penes principes licet aliquando principes auctoritatem suam interponerent in rebus Ecclesiasticis, sed conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, lib. 4, cap. 11, sect. 15 & 16.

De iure gladij vsurpato ab Episcopis in Papatu: & quomodo ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus fecerint, libr. 3, cap. 11, sect. 9 10

de Prædestinatione.

Suausissimi fructus esse ostenditur doctrinæ prædestinationis cognitio. Eius res precipue utilitates recensentur: & admonetur ij qui certificare quadam impulsu ultra Scripturæ limites protimpunt in diuinæ sapientiæ adyta, libr. 3, cap. 21, sect. 12. Item ij qui omnem prædestinationis mentionem sepe liti iubent, sect. 3. 4

Quid sit prædestinatio, quid præscientia Dei: & experiam alteram alteri subici. Prædestinationis exemplum in tota Abrahamæ sobole aliarum gentium respectu, confirmatur multis testimoniis Scripturæ, libr. 3, cap. 21, sect. 5. Ostenditur etiam specialis prædestinatio, qua inter filios Abrahamæ, quosdam ab aliis auerit, sect. 6. 7

Confirmatio doctrinæ prædestinationis ex Scripturæ testimoniis præita, libro 3, capite 22

De iis qui prædestinationis causam faciunt præscientiam metiorum: item de aliis qui litem Deo intendunt, quod quosdam, aliis electis, præterierit, libr. 3, cap. 22, sect. 1

Deum tam in electione quàm in reprobatione nullam rationem habuisse operam, nec præteritorum, nec futurorum, sed illius beneplacitum vniuersæ causam esse, libr. 3, cap. 22, sect. 2, 3, 4, 5, 6, 7, & 11. Confirmatur hoc ex Augustino, sect. 8. & refellitur contraria Thomæ argutiola, sect. 9

Promissiones salutis non omnibus, sed electis peculiariter destinari, libr. 3, cap. 22, sect. 10

Non pugnare hæc duo, quod Deus verbi prædicatione externa multos vocet, paucis tamen det fidei donum, libr. 3, cap. 22, sectio. 10

Contra eos qui electionem ita fatentur vt negent quenquam à Deo reprobati, libr. 3, cap. 23, sect. 1

Frustra litigare cum Deo reprobos, quos Deus nihil ipsis debeat, nihil non iuste velit, & ipsi suæ damnationis iustas causas in se reperiant, libr. 3, cap. 23, sect. 2, 3, 4, 5

Respondetur ad sacrilegam interrogationem quorundam, cur Deus ea vitio impunita vet hominibus quoum necessitatem illis sua prædestinatione imposuit, libr. 3, cap. 23, sect. 6, 8, 9

Prædestinationis definitio, libr. 3, cap. 23, sect. 8

Refutantur qui ex doctrina prædestinationis inferunt, Deum habere acceptio-nem personarum, libr. 3, cap. 23, sectione 10, & 11

Contra pericos, qui prædestinationis obtentu securi in vitis suis pergunt, & omnes qui hæc doctrina stante dicunt concidere omne bene agendi studium, libr. 3, cap. 23, sect. 12

Contra eos qui dicunt hanc doctrinam euertere omnes ad piæ viuendum exhortationes, ostenditur ex Augustino, cursum suum habere prædicationem, neque tamen impediri prædestinationis cognitionem, li. 3, cap. 23, sect. 13. Sic in hoc capite doctrinæ temperanda veri doctrinæ rationem vt prudenter caueatur (quoad licet) offensio, sectio ne 14

Quod verbi Dei prædicationi alij obediunt, alij contemnunt, vel ea magis excæcantur & indurantur, licet id fiat horum malitia & ingratitudine, simul tamen tenendum, diuersitatem eiusmodi pendere ex arcano Dei consilio, quo altiore causam requirere sit nefas, libr. 3, cap. 24, sectione 12, 13, 14

Exponitur loci quidam, quibus videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quoad se reclamante ipsi morte sponte sibi accerunt: & ostenditur eos nihil repugnare doctrinæ prædestinationis, libr. 3, cap. 24, sect. 5, 15, 17

Vniuersalitem promissionum salutis non repugnare doctrinæ prædestinationis reprobis: nec tamen sine optima causa vniuersaliter concipi, libr. 3, cap. 24, sectione 17. Vbi etiam diluuntur nonnullæ obiectiones eorum qui negant caput hoc doctrinæ.

de Promissionibus.

Non sine causa promissiones omnes in Christo concludi: quum quælibet promissio sit diuinæ erga nos dilectionis testificatio: nemo autem à Deo extra Christum diligitur. Neque Naaman Syrum, Cornelium centurionem, Eunuchum ad quem delatus est Philippus, Christi cognitione caruisse, licet eius gustum admodum tenuem haberent, & fidem aliqua ex parte implicitam, libr. 3, cap. 25, sect. 32

Vt iustitiæ amore & iniquitatis odio corda imbueret Dominus, nuda præcepta proposuisse

posuisse non contentus, promissiones subiunxit benedictionum tam vitæ præsentis quam æternæ beatitudinis, minas etiam tam calamitatum præsentium quam mortis æternæ. Minæ summam Dei puritatem, promissiones summam eius erga iustitiam amorem, miram quoque in homines benignitatem testantur, lib. 2, cap. 8, sect. 4

De promissione propagandæ Dei misericordix in mille generationes, lib. 2, cap. 8, sect. 11

Promissiones Legis licet conditionales, non tamen frustra datas esse, lib. 2, cap. 7, sect. 4, & lib. 3, cap. 17, sect. 1. 2

de Providentia Dei.

Aliter profanos homines carnis sensu facti Deum creatorem, aliter nos per fidem: utpote quæ moderatorem etiam omnium esse doceat, non vniuersali quadam motione, sed singulari quadam providentia, quæ ad minimum usque passerem extenditur, lib. 1, cap. 16, sect. 1

Qui fortunæ aliquid tribuunt, sepeliunt Dei providentiam, cuius occulto consilio omnes euentus gubernantur, lib. 1, cap. 16, sect. 2

Res inanimatas, quanuis sua singulis naturaliter indita sit proprietates, vim tamen suam non exerere nisi quatenus præsentis Dei manu diriguntur, ostenditur ex sole, ante quem & lucem extare, & tertiam omnium bonorum genere abundare volumus: quem etiam & biduo substituisse & decem gradibus ad Dei iussum retrocessisse legimus, lib. 1, c. 16, sect. 2. item ex stellis & signis cæli, quæ meruunt increduli, sect. 7

Dei omnipotentiam in continuo actu versari, sic ut a singulari & particulares actus intenta sit, & nihil nisi eius consilio accidat: quod qui non agnoscunt, dum sua gloria fraudant, & eius bonitatem extenuant, nos contra inde duplicem fructum percipimus, lib. 1, c. 16, sect. 3

Dei providentiam non tantum speculari quæ sunt, sed euentus omnes moderari probatur. Unde evertitur figmentum de nuda præsentia, de vniuersali tantum providentia: item error Epicureorum, & eorum qui Deo dominatum tribuunt tantum supra mediam ætheris regionem. Quædam tamen vniuersalem providentiam consilui posse, sed ita ne specialis obscuretur: quæ moderatur non tantum quosdam, sed omnes particulas actus, lib. 1, cap. 16, sect. 4. 5

Penes Deum non esse tantum principium motus, ostedit anni vnius fertilitas, alterius sterilitas: quum illud bene bectionem, hoc maledictionem & vindictam suam vocet Dominus, lib. 1, cap. 16, sect. 5

Dei providentiam in gubernando mundo præcipue considerandam in humano genere, & singulorum hominum varia conditione euentuumque diuersa dispensatione, lib. 1, cap. 16, sect. 6. 7

Contra eos qui calumniantur, hanc doctrinam de Providentia Dei esse dogma Stoicorum de fato, lib. 1, cap. 16, sect. 8

An aliquid fortuito vel contingenter accidat: vbi Basilij Magni dictum, Ethnicorum voces esse Casum & fortunam: & Augustini, pœnitere se usum esse Fortune nomine. Fortuita tamen dici posse quoad nos, quæ in natura sua considerata, aut secundum notitiam nostram æstimata eiusmodi appareat, licet in Dei occulto consilio sint necessariam Contingentiam posse nominari futura omnia, ut nobis incerta sunt, lib. 1, c. 16, sectione 8, & 9

Quæ consideranda sint ut in rectum finem referat doctrina de providentia Dei, quod nobis eius costet utilitas. Et vbi eorum quæ accidunt, causæ nobis non apparent, cauendum esse ne vel fortune impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur: sed ita nos reuereri oportere eius iudicia occulta, ut nobis eius volutates iustissimæ sit rerum omnium causa, lib. 1, cap. 17, sect. 1

Contra canes quosdam (qui doctrinam de providentia Dei latratu suo hodie impetui) probatur ex Scriptura, quum Deus voluntatem suam in Lege & Euangelio ita reuelat ut suorum mentes illuminet intelligētis Spiritu, ad mysteria percipienda quæ illic continentur, alioqui incomprehensibilia, mundi tamen gubernandi rationem vocari profundam abyssum: quia dum nos eius causæ latent, reuerenter tamen adoranda est, lib. 1, cap. 17, sect. 2

Profanos eiusmodi homines stultè tumultuari, dum ostendunt, si doctrina de Dei providentia vera sit, orationes fidelium quibus aliquid in futurum perant, esse peruersas, non esse capienda de rebus futuris consilia, & homines qui aliquid contra Legem Dei admiserint, non peccasse: quæ præcipua vitabant quicumque in providentia Dei consideranda ad veram modestiam erunt commpositi, lib. 1, cap. 17, sect. 3

Quod à futura pertinet, Scripturam bene conciliare humanas delib. rationes cum Dei providentia, probatur: quia æternis eius decretis minime impedimus quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensem: consulendi enim cauendique artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus providentiæ eius subseruiamus in vitæ propriæ conseruatione, lib. 1, cap. 17, sect. 4.

In præteriti temporis eventibus omnibus intercedere Dei voluntatem: nec tamen excusari scelerum auctores: quia propriæ conscientia redarguuntur, nec Dei voluntati, sed suæ cupiditati obsequuntur. eos qui à diuinæ providentiæ esse instrumenta, sed ita ut totum malum in se deprehendant, penes Deum autem non nisi legitimum malitiorum vsus reperitur, lib. 1, cap. 17, sect. 5, & c. 18, sect. 4. Vbi idem ostenditur in electione regis Iarobeam, deficientibus à domino Dauidis decem tribubus, ex de filiorum Achab, & traditione Filij Dei.

Pia sanctæque providentiæ Dei meditatio, quam dicitur pietatis regulæ optimam ut certò persuasi nihil fortuito contingere, ad Deum velut præcipuam rerum omnium causam oculos semper referamus: deinde ut singularem eius providentiam pro nobis excubare non dubitemus, siue cum hominibus à malis quam bonis, siue cum reliquis creatureis nobis sit negotium: in quæ vsus fumendæ ex Scriptura Dei promissiones quæ id testantur: quarum exempla recitantur, lib. 1, cap. 17, sect. 6. Adiungenda etiam testimonia Scripturæ, quæ docent sub Dei potestate esse omnes homines, siue conciliandi nobis sint eorum animi, siue combenda malitia hostium nostrorum: quod postremum Deus variis modis facit: nempe interdum mentem illis adimendo, nonnunquam, ubi mentem illis cõcedit, abstergendo, ne quod cõceperunt machinentur: interdum etiam ubi conari permittit, impetus eorum opportune arumpendo: quam noticiam necessario sequitur animi gratitudo in prospero rerum successu, lib. 1, cap. 17, sect. 7.

In rebus autem aduersis, quum ab hominibus lædimur, paciëntia placidæque animi moderatio: quod I. sephi à fratribus, Iob à Chaldæis affl. & Davidis à Semei conuulsiis impetiti exempla demonstrant. Quod si sine hominum opera nos miseria aliqua premi conringat, hanc eandem doctrinam

optimum esse impatientiæ remediũ, quia res aduersas etiam prodire à Deo Scriptura testatur, lib. 1, cap. 17, sect. 8.

In Dei providentiam præcipue attentus vir pius non tamen conuiebit ad causas inferiores. Itaque si beneficium à quoquam accepit, illi etiam se obstrictum ex animo sentiet & fatebitur: si quid damni fecerit, vel alteri dederit sua negligentia vel imprudentia, sibi imputatum: multo inuicem scelera excusabit. In rebus vero futuris causam inferiorum potissimum rationem habebit: tamen ut in capiendis consiliis proprio sensu non feratur, sed Dei sapientiæ se cõmendet, nec externis submissis ita eius fiducia subnitatur, ut in illis securè acquiescat quæ adsunt, aut trepidet quum d. sunt, lib. 1, cap. 17, sect. 9.

In ætumulabilis piæ mentis felicitas quæ in Dei providentiã recumbit, eleg inter multasque describitur: contra, misera anxietas, qua alioqui constringi nos necesse est, quæ tot morbo sterreni huius domicilij infirmitas & bonos nos redat, quum infinitis periculis domicilij, in terra, in mari, ab hominibus à diabolis vitæ salutem nostram obfideatur, lib. 1, cap. 17, sect. 10, 11.

Doctrinæ de providentiã non obstate locos Scripturæ, ubi dicitur Deum pœnituisse: quum illic (quemadmodum etiam quando dicitur irasce) ad captum nostrum se submitens, eum deseribat non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Item quod Niniuitis pepereit, quibus excidium intra quadraginta dies minatus erat: Ezechie vitam prorogauit in plures annos, cui mortem præsentem denuntiauerat: quia eiusmodi denuntiationes tacitam continent conditionem: quod simili exemplo in rege Abimelech propter Abrahæ uxorem incepto optimè comprobatur, lib. 1, capite 17, sect. 12, 13, 14.

Reselluntur ij qui modestiæ laudem captantes, Dei iusticiam mendaci patrocinio asserere tentant, dum Dei permisso tantum, nõ etiam providentiã & voluntate fieri obtendunt quæ Satan & omnes reprobi malè faciunt. Et nihil efficere homines nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua diuinatione constituar, probatur ex afflictione Iob, de ceptione Achab, Christi cade, Absalon incesto coitu, & aliis plurimis exëplis, lib. 1, cap. 18, sect. 1.

Idque non tantum in actionibus exter-

nis locum habere, sed in motibus etiam arcanis. Deum enim in improborum etiam mentibus & cordibus operari ostenditur ex Pharaonis induratione & aliis testimoniis. Nec obstare quod illic Satanæ opera sæpe interuenit: agit enim nihilominus Deus, sed suo modo: iustam scilicet vindictam exerrens, libro 1, capite 18, sectione 2. itaque Deum non esse scelereum auctorem, Ibid. sect. 4.

Superbiæ intolerabilis arguuntur qui modestæ prætextu hanc doctrinam reiciunt. Diluunt eorum obiectio, Si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quum occulto consilio discernat quæ Lege sua palam vetuit, & ostenditur Deum secum non pugnare, non mutari Dei voluntatem, non simulare ipsum se nolle quod vult, sed quæ vna & simplex sit in Deo voluntas, nobis multiplicem apparet: quia pro mentis nostræ imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolle fieri & velit non capimus. Tandem ex Augustino ostenditur, hominem interdum bona voluntate velle aliquid quod Deus nō vult, & mala voluntate velle quod Deus vult: bona, libro 1, cap. 18, sect. 3. Vide & libro 3, cap. 20, sect. 43, cap. 24, sect. 17.

Dei potentæ consideratio in regenda hac mole cæli & terre, singularumque quæ in iis sunt partium, libro 1, capite 5, sectione 5.

Dei prouidentia sic administrari hominum societatem vt se liberalem, misericordem, iustum & ieuerum ostendat, libro 1, cap. 5, sect. 6.

Qui censetur in vita hominum fortuiti casus, tam prosperi quam aduersi, sunt totidem cælestis prouidentie signa, libro 1, cap. 5, sect. 7, & debent nos expergefacerere ad ipsæ futuræ vitæ, Ibid. sect. 9.

Quomodo Deus operetur in cordibus suorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipsi non excusentur, libro 2, cap. 4, sect. 1.

Deum etiam operari in impiis, idque eodem in opere quo Satanæ: neque tamen Deum prædicari auctorem peccati, aut Satanam vel impios excusari: sed distingui alterum ab altero, tum in fine agendi, tum in modo, libro 2, cap. 4, sect. 2.

Veteres nonnunquam hæc retulisse non ad operationem Dei, sed ad præscientiã aut permissionem, ne inde impij occasionem arripierent de Dei operibus irreuerenter oblo-

quendi Scripturam tamen quum Deum dicit, excæcare, indurare, & similia, plus aliquid quã permissionem notare: licet Deus duobus modis operetur in reprobis: nempe deferendo, Spiritumque suum ab illis auferendo: deinde etiam tradendo illos Satanæ ministro itæ sum, lib. 2, cap. 4, sect. 3, 4.

Satanæ ministeriũ intercedere ad reprobos instigãdos, quoties huc atque illuc Dominus sua prouidentia eos destinat, libro 2, cap. 4, sect. 5.

de Purgatorio.

Ad doctrinam de Purgatorio non esse conueniendum, quum sit extrinsecum Satanæ commentum, quod Christi crucem euacuat, &c. libro 3, cap. 5, sect. 6.

Expositio quorundam locorum Scripturæ quos Papiæ perpetam detorquent ad confirmationem sui Purgatorij, libro 3, cap. 5, sect. 7, 8, 9.

Respondetur ad obiectiõnem Papiarum, vetustissimam fuisse Ecclesiæ obseruationem vt preces fierent pro defunctis. Vbi ostenditur id à veteribus factum sine verbo Dei peruersa quadam æmulatione, ne Christiani, si pigri essent in curandis funeribus, viderentur profanis hominibus deteriores. Interim tamen hic latam esse differentiam inter hunc veterum lapsum & Papiarum petuicacem errorem, libro 3, cap. 5, sect. 10.

R

de Ratione hominis.

Intellectum hominis non ita esse damnandum perpetuæ cæcitatibus vt nihil intelligentiæ villo in rerum genere ei reliquum fiat: sed nonnullam esse eius percipientiã, quod veritatis inquirendæ studio naturaliter rapitur. Et tamen hanc appetentiam mox concidere in vanitatem: quia mens hominis præ hebetudine rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerum veram noticiam incumbere expedit, sæpius non discernit, libro 2, cap. 2, sect. 12.

Quod ad res terrenas attinet, hominis mentem valere acumine ostenditur exemplis: primò in politica & æconomia: quum nemo non intelligat oportere hominum cæcus legibus contineri, & harum legum principia mente complectatur, libro 2, cap. 2, sect. 13.

Item in artibus tum liberalibus tum ma-

uariis: quibus discendis (licet alijs alijs magis idonei) inest homini quædam aptitudo: imò etiam amplificandis & expoliendis. Sic tamen vniuersale bonum esse lumen rationis & intelligentiæ in hominibus, vt prorsus gratuitum sit e.g. i singulos beneficentię Dei munus, quod ostendit Deus dum quosdam moriones & stupidos creat: item dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius mētis agilitate præstet: item dum instillat singulares motus non solum pro cuiusque vocatione, sed etiam pro ratione temporis aut rei quæ agenda est, lib. 2, cap. 2, sect. 14, 17.

Artium inuentio, methodica traditio, aur interior & præstantior cognitio, quæ in antiquis iureconsultis, philosophis, medicis (profanis sanè hominibus) elucens, admonent nos, mentem hominis quantumlibet ab integritate sua collapsam, eximis tamè Dei donis etiamnum esse ornatum, lib. 2, cap. 2, sect. 15.

Ea esse dona Spiritus, quæ Dominus quibus vult dispensat (etiam impijs) in publicum bonum generis humani. Itaque ijs vti nos oportere, etiam si impiorum ministerio nobis communicentur: quibus sunt fluxa & euanida, quoniam destituuntur ipsi solido veritatis fundamento, lib. 2, cap. 2, sectio 16.

Humanam rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cælestes (quæ tribus capitibus continentur, Deum nosse, paternum eius erga nos fauorem, & formandæ secundum Legis regulam vitæ rationem) demonstratur in duobus primis, lib. 2, ca. 2, sect. 18. & in eam rem varia Scripturæ testimonia citantur, sect. 19, 20, 21. In tertio videtur aliquanto esse quàm in superioribus acutior, quum lege naturali ad rectam vitæ normam homo instituitur: sed imperfecta est, & nõ aliò valet eiusmodi notitia in incredulis quàm vt reddantur inexcusabiles, nec lumine illo naturali veritatem in singulis cernant. Vbi explicatur Themistij dictum, Intellectum in definitione vniuersali rarissimè falli, sed hallucinationem esse quæ ad hypothesin descendit: & ostenditur, hominis iudicium vniuersale in boni & mali discrimine non esse vbique sanum & integrum. Nam quæ præcipua sunt in prima Legis tabula non assequitur, nempe de filicia in Deum, &c. in secunda tabula quæuis aliquanto plus habeat intelligentiæ, deliquum tamen aliquã lo pari deprehenditur:

vt quum iudicat absurdum esse nimis imperiosam dominationem ferre, & non vl-cisci iniurias: item concupiscentiæ moribù non agnoscit in vniuersa Legis obseruatione, lib. 2, cap. 2, sect. 22, 23, 24.

Coram Domino nihili esse rationis nostræ acumen in cunctis vitæ partibus, ostenditur ex Scriptura: & mentibus nostris necessariam esse illuminationis gratiam, non initio tantum aut vno aliquo die, sed in singula momenta, libro 2, capite 2, sectione 25.

Vide sub dictione Liberum arbitriũ quædam huc pertinentia.

de Christo Redemptore.

Inutilem nobis esse cognitionem Dei creatoris, nisi succedat etiam fides ipsum in Christo Patrem & redemptorem nobis proponens: eamque doctrinam ab exordio mudi omnibus seculis locũ habuisse inter Dei filios, lib. 2, cap. 6, sect. 1.

Variis argumentis & Scripturæ testimonijs probatur, sœlicem Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Nã & prima electi populi adoptio, & Ecclesiæ confirmatio, liberatio in periculis & instauratio post dissipationem, à gratia mediatoris semper pendebat, neq; alibi spes omnium piorum vnquã fuit reposita quàm in Christo, lib. 2, ca. 6, sect. 2, 3, 4.

Diligenter reputandum quomodo redẽptoris partes impleuerit Christus, vt in ipso omnia nobis necessaria reperiamus, quum (vt ait Bernardus) sit nobis lux, cibus, oleũ, sal, &c. lib. 2, ca. 16, sect. 1.

Exponitur quomodo conueniat dicere Deum fuisse nobis inimicũ donec per Christum nobis reconciliatus est: quum dare nobis Christũ & misericordia præuenire nos, signa fuerint amoris quo iam nos complectebatur: & ostenditur Scripturam hac loquutione & similibus vt, vt se ad sensum nostrum accommodet: neque tamen falsò ita loquitur: ilque totum autoritate Scripturæ & Augustini testimonio probatur, sectio 23.

de Regeneratione.

Contra Anabaptistas quosdam qui phreneticam intemperiem pro spiritali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentie iam restitutos Dei filios, non oportere amplius sollicitos esse de carnis libidine retinenda, sed tantum Spirituum ducem sequendum, lib. 3, cap. 3, sect. 14.

Reliqua

Reliqua huc pertinētia vide sub dictione
cōnitentia.

de Religione.

Reprobis necessitas extorquet confessio-
nem, aliquem esse Deum, lib. 1, cap. 4, sectio
ne 4.

Falli eos qui dicunt paucorum vafritia
excogitatum religionem ad continendum
in officio simplicem populum, lib. 1, cap. 3,
sect. 2.

Etiā impij & athei homines cogūtur,
velint nolint, sentire aliquem Deum esse,
lib. 1, cap. 3, sect. 2. Et quo sensu dicat David
eos senore non esse Deum, libro 1, cap. 4,
sect. 2.

*de Remissione pecca-
torum.*

Contra eos qui perfectionem somniant
in hęc vita, quę veniēte petendę necessitatē
tollat, lib. 3, cap. 20, sect. 45.

De peccatorum remissione: Sc. quo sensu
peccata vocentur debita, & nos dicimur a
illis remittere qui in nos peccarunt, lib. 3, c.
20, sect. 45.

De distinctione culpę & pœnę: vbi si. mis-
simis Scripturę testimoniis refellitur Papi-
starum delirium, Culpa remissa Deum pœ-
nam retinere, quę sic edimenda satisfactio-
nibus, lib. 3, cap. 4, sectione 20. 20. Vbre-
tiam ostenditur non posse ipsos elabi sua di-
stinctione inter æternam pœnam & tem-
porales.

De locis quibusdam Scripturę quibus illi
suum errorem confirmare nituntur: vbi o-
stenditur duo esse divini in loci genera: v-
num vindictę, alterum castigationis: quę
sunt prudenter distinguenda, lib. 3, cap. 4,
sect. 31.

Prius fideles semper vehementer esse de-
precatos: posteriore placido animo suscepisse,
quia amoris habet testimonium. Item
quod ita feri dicitur Dominus sanctis suis,
non ad punientis consilium vel affectum
referti, sed ad vehementem doloris sensum,
quo ipsi afficiuntur simulac vel qualemcum
que eius severitatem sustinent: hocque illis
expedit in malis suis sibi displicere. Re-
probos contra dum flagellis Dei feriuntur,
iam quodammodo incipere pœnas pende-
re illius iudicio. Quę omnia confirmantur
Scripturę testimoniis, item Chrysostomi &
Augustini expositionibus, ibid. sect. 32. 33.

Deum remisso Davidi adulterio, cum ca-
stigasse eum in commune exemplum, cum

vt ipsum humiliaret: & hęc ratione fideles,
quibus propitius est, quotidie subiicere com-
munibus huius vitę miseris, lib. 3, cap. 4,
sect. 35.

Expositio articuli symboli de remissio-
ne peccatorum, libro 4, capite 1, sectione
20. 21.

Claves Ecclesię datas esse ad remittendā
peccata, non tantum iis qui nunc primū
conuertuntur ad Christum sed fidelibus per
totam vitam, lib. 4, cap. 1, sect. 22. Confir-
matur hęc doctrina testimoniis Scripturę,
aduersus Nouatianos & quosdam ex Ana-
baptistis, qui fingunt Baptismo regenerari
Dei populum in Angelicam vitam, & post-
ea non superesse lapsis veniam, sect. 23, 24,
25, 26, 27.

Refutantur & ij qui voluntariam Legis
transgressionem faciunt delictum irremis-
sibile, ibid. sect. 28.

de Christi Resurrectione.

Sine Christi resurrectione mutilum esse
quicquid de cruce, morte & sepultura cre-
dimus. Eius triplicem nos percipere fru-
ctū: quod & iustitiam nobis acquisiuit coram
Deo, & nobis pignus est futurę resurrectio-
nis, & eius vita iam nunc regeneramur in
vitę nouitatem, lib. 2, cap. 16, sect. 13.

Exponitur historia resurrectionis Chri-
sti, lib. 3, cap. 25, sect. 3.

de Resurrectione vltima.

Quoniam spe & patientia maximē opus
habent fideles, ne deficient in vocationis
suz cursu: solide illum in Euangelio profes-
sisse qui ad continuam beatę resurrectionis
meditationem est assuefactus, lib. 3, cap. 25,
sect. 1, 2.

Caput de resurrectione vltima continet
doctrinam magni ponderis, seriam & credi-
ta difficilem: quam difficultatem vt superet
fides, duo adimniculū suppeditat Scriptura.
Christi similitudinem, & Dei omnipoten-
tiam, lib. 3, cap. 25, sect. 3, 4.

Refutantur Sadducei negantes resurre-
ctionem, & Chiliastrę, regnum Christi ter-
minantes mille annis, lib. 3, cap. 25, sectio-
ne 5.

Refellitur eorum error qui imaginantur
animas die vltimo non recepturas corpora
quibus nunc indute sunt, sed nouis & aliis
pœditas fore, lib. 3, cap. 25, sect. 7, 8.

De modo resurrectionis vltimę, lib. 3, ca-
25, sect. 3.

Quo iure communis sit impiis & à Deo
Ex. iij.

maledictis resurrectione vltima quæ singulari est Christi beneficium, libro 3, cap. 25, sectione 9

S

de Sabbatho.

Expositio quarti præcepti: finis eius, & tres causæ quibus constare ipsum obseruandum est, lib. 2, cap. 8, sect. 28. Prima causa, scilicet ritualis quietis adumbratio (ad est sanctificationis nostræ) primum locum tenuisse in Sabbatho, probatur ex variis locis. Ibidem, sect. 29. Cur septimum diem assignarit Dominus, Ibidem sect. 30, 31, partem hanc, quæ ceremonialis esset, aboliuam fuisse Christi aduentu, Ibidem.

Dux posterioris causæ, vt statim sint dies celebrandi conuentibus Ecclesiasticis, vt feruis deur à labore remissio, omnibus seculis conueniunt, lib. 2, cap. 8, sect. 32

De diebus cōuentuum Ecclesiasticorum ad verbum audiendum & preces publicas: vbi de diei Dominici obseruatione, lib. 2, c. 8, sect. 32, 33, & de vitanda hic superstitione, Ibidem 34

*de Sacerdotio Christi, Regni
& munere Prophetico.*

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus Propheticum, regnum & sacerdotium: ad eaque pertinere quod ei tribuitur Christi (siue Messie & Vncti) elogium, licet peculiariter regni intuitu ita sit dictus. Licet Prophetas & doctores Ecclesiæ suæ Deus semper dederit, omnes tamen pios plenam intelligentiæ lucem Messie demum aduentu expectasse probatur: & ipsum quum apparuit, vnctum fuisse Prophetam non sibi modò, sed toti suo corpori, lib. 2, cap. 15, sect. 1, 2

Quod ad regnum, primum notare oportere spirituales esse eius naturam: vnde & eius æternitas colligitur: quæ est duplex: altera ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Vtraque declaratur, & Scripturæ testimoniis illustratur, sect. 3. Exponitur vtilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi, quàm dum spirituales esse cognoscimus: eamque duabus in rebus consistere: nempe quòd non bonis omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat: deinde quòd robore & virtute munit aduersus diabolū

omnesque eius impetus: itaque, Christum nobis magis quàm sibi regnare: vnde & Christiani non immeritò dicimur. Aternitati regni eius nihil derogare quòd dicitur vltimo die traditurus regnum Deo & Patri, similisque sententias, sect. 5

De sacerdotio, vt ad nos perueniat eius efficacia & virtus, ostenditur incipiendum esse à Christi morte. Hinc sequitur æternum esse deprecatorum, cuius patrocinio sanorem consequimur: vnde tum precandi fiducia, tum tranquillitas pios conicientis oritur: postremò ita esse ipsum Sacerdotem vt nos a secat in societatem tanti honoris, quo gratia sine Deo quæ à nobis proueniunt sacrificata precum & laudis, sect. 6

de Sacramentis.

Quid sit Sacramentum, lib. 4, c. 14, sect. 13. Quia ratione veteres hoc vocabulum usurpauerint in eo sensu, sect. 2, 13. Nunquàm esse sacramentum, sine præuente promissione, quàm hoc modo Dominus obliquat, nostræ ignorantie & tarditati, deinde etiam infirmitati consulens, sect. 3, 5, 6, 12

Sacramentum constare verbo & externo signo: sed aliter esse verbum sacramentale sumendum quàm existiment Papistæ, lib. 4, cap. 14, sect. 4

Sacramentis non desinere esse testimonia gratiæ Dei, licet impiis quoque porrigatur, qui inde grauiorem damnationem contrahunt, lib. 4, cap. 14, sect. 7

Sic confirmari fidem nostram Sacramentis, vt tamen id pendeat ab interiore Spiritus efficaciam, lib. 4, cap. 14, sectione 9, 10, 11, non ponatur virtus aliqua in creaturis, sectio 12

Impugnatur diabolicum dogma scholarum sophisticarum, sacramenta nouæ Legis iustificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis, lib. 4, cap. 14, sect. 14

Augustini scita distinctio inter sacramentum & rem sacramenti, qua ostenditur, licet Deus in sacramentis Christum verè offerat, ab impiis tamen nihil recipi præter sacramentum, id est signam externum, lib. 4, cap. 14, sect. 15, 16

Non esse arbitràdum latentem aliquam virtutem sacramentis annexam affixamque esse, quòd ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, lib. 4, cap. 14, sect. 17

Sacramenta olim quædam exhibuit sui: Deus in miraculis, quædam in rebus naturalibus

talibus: vbi de arbore vitæ & de arcu cœlesti, lib. 4, cap. 14, sect. 18

Sacramenta esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis, & à nobis vicissim professio nis notas, lib. 4, cap. 14, sect. 19

Sacramenta veteris Ecclesiæ sub Lege tandem habuiss: scopum quem nostra, Christum, quem tamen nostra clariùs offerunt: quare explodendum dogma scholasticum, illa adumbrasse gratiam Dei, nostra præsentem conferte, lib. 4, cap. 14, sectio. 20, 21, 22, 23

Exponuntur quidam Scripturæ loci, & veterum testimonia, ex quibus aliter res habere videtur, Ibid. sect. 24, 25, 26

*De quinque salu nominatis
Sacramentis.*

Quum sacramenta negamus esse quinque ab hominibus inuenta, nõ de nomine sed de re contendimus: quia volût Papistæ esse inuisibilibus gratiæ visibiles formas, lib. 4, cap. 19, sect. 1

Multa afferuntur rationes cur non liceat hominibus instituire sacramenta: item distinguendum esse inter sacramenta & alias ceremonias, lib. 4, cap. 19, sect. 2

Veteris Ecclesiæ autoritate non posse probari septenarium numerum in sacramentis, lib. 4, cap. 19, sect. 3

Licet plura sacramenta habuerit vetus Ecclesia sub Lege, hodie tamen Christianam Ecclesiam quobus à Christo institutis contentam esse debere: neque liceat hominibus alia condere, aut his aliquid de suo addere, lib. 4, cap. 18, sect. 20

de Sacrificiis.

Differètia inter Mosæica sacrificia & Cœnam Domini in Ecclesia Christiana, lib. 4, c. 18, sect. 2

Quid propriè significet sacrificij nomè: & de variis generibus sacrificiorum sub Lege, quæ ad duo membra referri possunt, vt alia vocentur Eucharistica, siue gratiarum actionis, alia propitiatoria siue expiationis, lib. 4, cap. 18, sect. 13

Vniuersum nobis sacrificium propitiatorium, mors Christi: eucharistica plura, omnia nempe charitatis officia, preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur, libro 4, capite 18, sectio. 13, 16, 17

Hæc sacrificandi species quotidie locum habet in Ecclesia, & in Cœna Domini: & inde Christiani omnes sacerdotes suat,

*de Satisfactionibus Pa-
pisticis.*

De satisfactione, cui tertium locum assignant in Pœnitentiâ, de retentione pœnæ, culpa remissa & similibus mendaciis, quæ conuincunt opposita gratuita peccatorum remissionem per nomen Christi, libro 3, cap. 4, sect. 25

Refutatur blasphemus error scholasticorum, Remissionem peccatorum & reconciliationem semel fieri in Baptismo, sed post Baptismum resurgendum esse per satisfactionem, lib. 3, cap. 4, sect. 26. Eiusmodi errore Christum suo honore spoliari, & conscientiarum pacem turbari, quum nõ quam cœtè statuere possint sibi remissa esse peccata, Ibid. sect. 27

Apud Danielelem quû iubetur Nebuchadnezet peccata sua iustitia redimere, illud redimere referri ad homines potiùs quàm ad Deum: & non causam veniæ illic describi, sed potiùs modum veræ cõuersionis. Idem de quibusdam aliis Scripturæ locis, lib. 3, cap. 4, sect. 36

Expositio loci illius in Euangelio, Remissa sunt illi peccata multa, quia dilexit multum: dilectionem scilicet non esse causam remissionis, sed probationem remissionis, lib. 3, cap. 4, sect. 37

Veteres Ecclesiastici scriptores non eo sensu loquutos de satisfactionibus quo Papistæ: & intellexisse pœnitentes satisfacere Ecclesiæ, non Deo, lib. 3, c. 4, sect. 38, 39

de Scandalis.

Quæ cauenda sint, quæ negligenda: quid scandalum datum, quid item scandalum acceptum, lib. 3, cap. 19, sect. 11

Quinam sint infirmi, quibus cauendum est ne ostendiculum ponamus, declaratur, ex Pauli doctrina & exemplo, lib. 3, cap. 19, sect. 12

Quòd cauere iubemur ne ostendiculo simus infirmis, locum habere tantum in rebus indifferentibus: itaq; hac doctrina perperam abusi qui in infirmorum gratiam dicunt se Missam audire, lib. 3, cap. 19, sectio. 13

*de Scriptura, Verbo Dei & illius
authoritate.*

Homines non bene Deum agnoscere creatorem, & discernere à fictitiis deis ex rerum creaturarum consideratione nisi lumine verbi accedente adiuuentur: eumque ordinem in suis erudiendis Deum tenuisse, non Eccl. 11, 1.

tantum ex quo Iudæos in populum peculiarem elegit, sed ab initio etiam erga Adam, Noe, & cæteros Patres, libro 1, cap. 6, sect. 1.

Vel per oracula & visiones vel aliorum ministerio patres habuerunt verbum quod certò persuasi fuerunt esse Dei, quo ipsam agnouerunt verum Deum creatorem & gubernatorem rerum omnium: quod verbum ipse postea, vt in omnes ætates consuleret mortalibus, voluit quasi publicis tabulis consignari in Lege & Prophetis, libr. 1, cap. 6, sect. 2, & 3. vbi etiam Scripturæ testimonium confirmatur, rerum creatarum considerationi adiungendam esse verbi doctrinam, ne euanidam Dei noticiam concipiamus.

De iis qui Scripturæ auctoritatem dicunt pendere ab Ecclesiæ iudicio: & quam malè nobiscum ageretur si ita esset, libr. 1, cap. 7, sect. 1.

Optimè refelli hoc commentum ex loco Pauli (Ephes. 2.) Fideles ædificatos super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, libr. 1, cap. 7, sect. 2.

Quo sensu Augustinus dicit se non crediturum Euangelo, nisi Ecclesiæ ipsum moueret auctoritas: quem locum illi calumnia se detorquent ad erroris sui confirmationem, libr. 1, cap. 7, sect. 3.

Licet suppetant alia multa argumenta, quæ fidem faciunt (& ab impijs etiam extorquent) Scripturam à Deo prodidisse: non alia tamen quàm Spiritus sancti arcano testimonio verè persuadetur cordibus nostris, Deum esse qui loquitur in Lege, Prophetis & Euangelio: si que pluribus locis ex Isaia confirmatur, libr. 1, cap. 7, sect. 4, 5.

Ordinata diuinæ sapientiæ dispensatio, nihil terrenum redolens doctrina, pulchra partium omnium inter se consensus, & præcipuè contemptibilium verborum humilitas sublimia regni cælestis mysteria loquens, secundaria sunt adminicula ad stabilendam Scripturæ fidem, libr. 1, cap. 8, sect. 1, 2, 11. Item Scripturæ antiquitas: quum aliarum religionum libri sint recentiores libris Mosis, qui tamen ipse nouum Deum non comminatur, sed Deum Patrum Israelitis proponit, libr. 1, cap. 8, sect. 3, 4.

Quòd Moses Leui Patris sui dedecus, Aaronis fratris & Mariæ sororis murmur nõ subicit, proprios filios non euehit, argumenta sunt, in libris eius nihil esse ab homine

confictum: libr. 1, cap. 8, sect. 4.

Item miracula omnia quæ contigerunt tam in Legis promulgatione quàm toto reliquo tempore, libr. 1, ca. 8, sect. 5. Quæ quum profani scriptores negare non possent, calumniati sunt magicis artibus à Mose edita: quæ calumnia fimsissimis rationibus refutatur, libr. 1, ca. 8, sect. 6.

Item quòd Moses in Iacob persona loquens tribui Iuda principarum assignat, & quòd vocationem Gentium prædicit (quò illud quadringentis post annis, hoc duobus ferè post annorum millibus contigerit) argumenta sunt, Deum ipsum esse qui in libris Mosis loquitur, libr. 1, cap. 8, sect. 7.

Quòd Isaías prædicit Iudæorum captiuitatem, & eorum redemptionem auctore Cyro (qui centesimo post illius mortem annus natus est) quòd Ieremias antequam populus abduceretur, præscribit exilio tempus annorum septuaginta, quòd Ieremias & Ezechiel locis alter ab altero longè distit in dictis omnibus cõsentiant, quòd Daniel prædicit de rebus futuris ad annum vsque 600: documenta sunt certissima ad sancendam librorum Prophetiarum auctoritatem, libr. 2, cap. 8, sect. 3.

Contra quosdam profanos derisores, qui quærit qui sciamus Mosis & Prophetarum esse quæ sub eorum nominibus leguntur: item Mosen vquam fuisse aliquem, libr. 2, cap. 8, sect. 9. Item qui quærit vnde ad nos perueniunt exemplaria librorum Scripturæ, quum Antiochus iusserit omnia concremari. Vbi de admirabili Dei prouidentia in illis per tot secula conseruandis inter tot hostes & tam sæuas persecutiones, libr. 1, cap. 8, sect. 10.

Trium Euangelistarum sermonis simplicitas cælestia mysteria continens, Iohannis oratio grauis sententiis è sublimi tonàs, in Petri & Pauli scriptis relucens cælestis maiestas, Matthæi insperata vocatio à mensa, Petri & Iohannis à nauiculis ad Euangelij præconium, Pauli hostis cõuersio & vocatio ad Apostolatam, signa sunt loquentis in ipsis Spiritus sancti, libr. 1, cap. 8, sect. 11.

Tot seculorum tam variarum gentium, & tam diuersorum animorum consensus in amplectenda Scriptura, rara etiam quorundam pietas eius auctoritatem apud nos debent confirmare, libro 1, capite 8, sectio: ne 12.

Item

Item tot martyrum sanguis qui pro eius confessione mortem firmo & sobrio Dei zelo oppetierunt, lib. 1, cap. 8, sect. 3.

Contra fanaticos qui posthabita Scripturarum lectione & doctrina, Spiritum iactant, & ad reuelationes transuolant, lib. 1, cap. 9, sect. 1, 2.

Refutatio obiectionis ab ipsis allata, Indignum esse, Spiritum Dei, cui subiicienda sunt omnia, Scripturarum subiacerere, lib. 1, cap. 9, sect. 2.

Item quoddam dicunt literarum occidenti nos incubare, lib. 1, cap. 9, sect. 3.

Mutuo nexu Dominus doctrinarum Spiritusque sui certitudinem inter se copulauit, lib. 1, cap. 9, sect. 3.

Qualem cæli & terræ reliquarumque creaturarum contemplatio Deum nobis delineat, eundem repræsentat Scriptura, nempe æternum, plenum bonitate, clemencia, misericordia, iustitia, iudicio, & veritate: idque non alium in scopam, lib. 1, cap. 10, sect. 1, 2.

Quid sentiendum de potestate Ecclesiarum in Scripturarum interpretatione, lib. 4, cap. 9, sect. 13.

Perperam hoc colore abuti Romanenses ad errorum & blasphemiarum confirmationem, sect. 14.

de Spiritu sancto.

Testimonia quibus probatur deitas Spiritus, lib. 1, cap. 13, sect. 14, 15.

Spiritum sanctam vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus, ac sine eo nobis inutile esse quicquid in salutem generis humani Christus passus est ac fecit, lib. 3, cap. 1, sect. 1, 4.

Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum, nempe ut à mundo nos segregaret. Inde dici spiritum sanctificationis. Quare nunc Patris nunc Filij Spiritus dicatur: & dici Spiritum Christi, non modo quatenus Christus est sermo ille æternus, sed secundum Mediatoris quoque personam, sect. 2.

Interpretatio elogiorum quibus Scriptura insignit Spiritum: vbi de exordio totaque institutione salutis nostre agitur. Spiritus adoptionis, attributo & sigillum nostrarum hereditatis, vita, aqua, oleum & unctio, ignis, fons, Dei manus, &c. sect. 3.

Fidem præcipuum esse opus Spiritus, proptereaque ad eam magna ex parte referri quæ passim occurrunt in Scriptura ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam, sect. 4.

de Superstitione.

Superstitiosorum simplicitas eos non excusar, quia eorum cæcitas vanitate, superbia, & contumacia implicita deprehenditur, lib. 1, cap. 4, sect. 1, 3.

Deo gratificari quæ tætarum superstitione mendacibus fucis ei illudit, lib. 1, cap. 4, sect. 3.

Superstitiosi non appropinquant ad Deum nisi inuiti & feruili timore, lib. 1, cap. 4, sect. 4.

Quicunque puram religionem adulerant, licet antiquitatis consensum vel verbis alicuius consuetudinem sequantur, discessionem faciunt ab vno & vero Deo, lib. 1, cap. 5, sect. 12.

Quid à superstitione differat religio ostenditur ex etymologia vocum superstitionis, religionis, &c. sect. 12, lib. 1, cap. 12, sect. 1.

Superstitionis astutia, dum vni Deo supremum locum concedens, illi turbam minorum deorum circumdat, lib. 1, cap. 12, sect. 13.

de Templis.

De templis Christianorum ad cõuentus Ecclesiarum celebrandos, lib. 3, cap. 20, sect. 30.

Non expedire in templis Christianis vtilitas omnino habere imagines, veteris Ecclesie auctoritate & Augustini rationibus confirmatur, lib. 1, cap. 11, sect. 13.

Verbi prædicatio & sacramenta viuæ sunt imagines solæ templis Christianis conuenientes, lib. 1, cap. 11, sect. 11, 13.

Synodi Nicenæ, quæ Irenes Imperatricis iussu habita est, impietas, putidæ insultantes & ineptæ in approbandis imaginibus in templis, earumque adoratione, lib. 1, cap. 11, sect. 14, 15, 16.

De templorum & sacrorum ornatu in veteri Ecclesia, lib. 4, cap. 4, sect. 8, & cap. 5, sect. 18.

de Tentationibus.

De variis tentationum formis: & quosensu dicatur Deus nos tentare, lib. 3, cap. 20, sect. 46.

de Testamento veteri & nouo.

De similitudine veteris & noui Testamenti vbi ostenditur vnum esse substantia & re ipsa, administratione tantum variare. Similitudo in tribus præcipue capitibus vertitur, lib. 2, cap. 20, sect. 1, 2.

Prius Testamentum non detinuit Patres in terrena felicitate, sed præcipue spectasse ad futuram vitam ostenditur ex Paulo, qui sub eo dicit contineri promissiones Euangelij, Ibid. sect. 3.

Breuis summa eorum quæ de vnica Dei essentia & tribus personis credere nos oportet, libro 1, cap. 13, sectione 20. Et hic sobriè multaque cum moderatone nobis philosophandum, ne aut cogitatio aut lingua vltra verbi Dei fines procedat, ibid. sect. 21

Refutatio deliriorum Serueti in hoc capite de Trinax, libro 1, capite 13, sect. 12

Refutatio erroris quorundam nebulonum, Patrem verè & propriè vnicum esse Deum, qui Filium & Spiritum formando suam in eos deitatem transfuderit, lib 1, ca. 13, & sect. 23. Et falsum esse quod sumunt, quoties Deimentione sit in Scriptura, non nisi Patrem intelligi, sectione 24. Item quòd indiuidua somniant, quorum singula partem obtineant essentia, sectio 25. Responso ad eorum obiectionem, Christum, si propriè sit Deus, perperam Filium Dei vocari, ibidem, sectione 26. Responso ad multos locos, quos in confirmationem suæ sententia adducunt ex Iræneo: vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israel. Ibidem, sect. 27. Item ad locos ex Tertulliano Ibidem, sect. 28 Iustinum, Hilarium, Augustinum pro nobis facere, Ibidem, sectio 29

Filium esse consubstantialem Patri, libro 4, capite 8, sectione 16

V

De Vita hominis Christiani.

Vitæ formandæ regulam continet Lex. sparsim etiam tradunt varij Scripturæ loci: nec sine methodo, licet non ita exquisita & affectata vt philosophi, lib. 3, cap. 6, sectione 1

Duo hic exequitur Scriptura: excitat nos ad iustitiæ amorem & normam præscribit eius sequendæ. Prius variis argumentis & rationibus facit, libro 3, cap. 6, sectione 2. Hic Scripturam multò præstantiora fundamenta sumere quàm reperiri possint in omnibus philosophorum libris, libro 3, cap. 6, sectione 3

Contra eos qui Christi cognitionem obtinent, quum vita & mores eorum Christi doctrinam non referant, libro 3, cap. 6, sectione 4

Licet perfectio optanda esset omnibus, agnoscendos tamè pro Christianis etiam plebrosque qui non ita multum adhuc progressi sunt. Enitendum semper nobis esse, neque

desperandum propter successus tenuitatem, libro 3, cap. 6, sect. 5

Ex Pauli loco partes vitæ bene compositæ gratiæ Dei consideratio, abnegatio impietatis & mundanarum cupiditatum, sobrietas, iustitia, & pietas (quæ veram sanctitatem designat) spes beatæ immortalitatis, libro 3, ca. 7, sectione 3

de Vita futura.

Variis miseris Deum nos erudire ad præsentis vitæ contemptum, vt seriò futuram desideremus, libro 3, capite 9, sectione 1. 2. 4

Talem vitæ huius contemptum requiri à nobis, vt neque eam oderimus, nec aduersus Deum ingrati simus, cuius clementiæ ipsa etiam est testimonium fidelibus, libro 3, cap. 9, sect. 3, & in fi. 4

Admonentur ni qui nimia mortis formidie tenentur, Christianorum potius esse diem vltimum expectete, qui finè continuis præpè eorum miseris imponet, & vero gaudio eos perfundet, libro 3, cap. 9, sect. 5. 6

De felicitatis æternæ (quæ resurrectionis est finis) excellentia incomprehensibili, cuius suauitatis gustum hic nos assidue percipere oportet: vitæ tamen curiositatem vnde frivola & noxiæ quæstiones, atque adeo perniciosæ speculationes. Item non æqualem fore omnibus Dei filiis gloriæ modum in cælis, lib. 3, cap. 25, sect. 10. 11

Vbi etiam respondetur ad quæstiones quæ quidam mouent de statu filiorum Dei post resurrectionem.

Quo sensu vitæ æterna dicatur nonnquam merces operum, libro 3, capite 13, sectione 2. 4

de Præsenti vita, eiusque adiumentis.

Optimum modum vtendi bonis huius vitæ proponi in Scriptura, libro 3, cap. 10, sect. 4. 5. Cauendaque duo vitia: ne vel nimia auferitate astringamus conscientias, vel laxemus fræna hominum intemperantiæ, lib. 3, cap. 10, sect. 1, & 3

Deum & in vestibus & in alimentis non tantum necessitati nostræ, sed etiam oblationi voluisse consulere, libro 3, capite 10, sect. 2

Maximè necessarium esse, vnumquodque nostrum in cunctis vitæ actionibus in suam vocationem inuerti, nequid temere vel dubia conscientia tentemus, libro 3, cap. 10, sectione 6

Deum non dedignari corporis etiam non
fieri terreni necessitatis consulere. & quo
sensu ab eo petamus panem quotidianum,
libro 3, cap. 20, sect. 44

*de Vltima (vt vocant)
vntione.*

Extremæ vntionis Papisticæ administra
tio qualis, & qua forma verborum: nec posse
defendi Iacobi autoritate, aut Aposto
lorum exemplo, libro 4, capite 19, sectione
18. Quum gratia curationum olim data
Apostolis iam pridem desierit extate in Ec
clesia, sect. 19. 2. Et, vt extaret, longè tamen
abesse à sancta Apostolorum ceremonia
impiam istorum obseruationem: cuius blas
phemia demonstratur, dum oleum exor
cizant, & ei tribuunt quod est Spiritus san
cti, sect. 21

de Voluntate hominis.

An omni ex parte vitata sit corruptaque
voluntas vt nihil nisi malum generet, an ve
rò aliquam adhuc retineat arbitrij liberta
tem. Vbi exponitur vulgare dictum à phi
losophis vulgò sumptum: Omnia naturali
instinctu bonum appetere: & ostenditur nõ
posse inde probati libertatem voluntatis, li
bro 2, capite 2, sectione 26. Non tantum im
becillam, sed nullam esse animæ facultatem
vltro ad bonum aspirandi: & quum totus
homo peccati imperio subiaceat, ipsam cer
te voluntatem aëmissimis vinculis constrin
gi, probatur testimonio scripturæ & Augu
stini, libro 2, cap. 2, sect. 27

Lapsu suo hominẽ amississe non volunta
tẽ, sed voluntatis sanitatẽ, vt ad bonũ ne
quidem commouere se possit, nedum ap
plicare: sed necessario in malum trahatur,
vel ducatur. (licet non coacte: sed volunta
riè) probatur ex Augustino & Bernardo:
suscipit ostenditur differentia inter coactionem
& necessitatem, libro secundo, capite 3, se
ctione 5

Quum Dominus bonum in cordibus no
stris & inchoat & perficiat, quum operetur
in nobis velle (id est bonam voluntatem)
quum creet cor nouum, auferat lapideum
de carne, sequitur penitus corruptum ef
se hominis voluntatem, & nihil boni habe
re, libro 2, cap. 1, sect. 10

Rationibus & variis Scripturæ testimo
niis clarissimè probatur, Deum operari bo
nam voluntatem in suis, non tantum præ
parando aut conuertendo ab initio: (ita vt
postea ex seipsa aliquid boni agat) sed quia

illud eius vnus est quòd recti amorem con
cipit voluntas, quòd in eius studium incli
natur, quòd ad eius sectandi conatum incli
tatur & mouetur, deinde quòd electio, stu
dium, conatus non fatiscunt, sed ad effe
ctum vsque procedunt: postremò quòd ho
mo in illis constanter pergit, & in finem vs
que perseuerat, libro 2, capite 3, sectione 7.
8. 9

Itaque falsum esse quod multis seculis tra
ditum est, Deum ita voluntatem mouere vt
nostri postea sit electionis, motioni aut ob
temperare, aut refragari, aliàsque, similes sen
tentias, Scripturæ & Augustini autoritate
probatur, libro 2, capite 3, sectione 10. 11.
12. 13. 14

In actionibus etiam quæ per se nec iustæ
nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis,
quàm spiritualem vitam spectant, hominis
voluntatem non esse liberam, sed Dei mo
tionem speciali inclinari ad clementiam, mi
sericordiam, iram, pauorem, aliàsque diuer
sos affectus, quoties ipse viam facere vult
sue prouidentie, probatur ex Scriptura, quo
tidiana experientia, & Augustini authorita
te, libro 2, cap. 4, sect. 6. 7

de Voluntate Dei.

De voluntate Dei arcana: item de alia,
cui respondet voluntarium obsequium, lib.
1, cap. 18, sectione 2, libro 3, cap. 20, secti. 43. &
libro 3, cap. 24, sect. 17

de Vocazione.

De vocazione efficaci siue interiori, quæ
electionis est certum testimonium, & à sola
Dei gratuita misericordia pendet, libro 3, c.
24, sectione 1. 2

Contra eos qui in prædestinatione homi
nem faciunt Deo cooperarium: item qui
electionem à posteriori suspendunt, libro 3,
cap. 24, sectione 3

Electiois nostre certitudo cognoscenda
ex verbo & Dei vocazione: nec petrum pen
dum nobis in æternum Dei consilium, li
bro 3, cap. 24, sectione 4. In Christo solo nos
elegit Pater: in eo ergo contemplerur ele
ctioni nostre similitudinem, sect. 5. Et ita
vt inde etiam certam finalis perseuerantie
fidem etiam concepiamus, libro 3, cap. 24, sect.
6. 7. 8. 9

Vocatio duplex, vniuersalis & speciali.
lib. 2, cap. 4, sect. 3

Electos ante vocacionẽ non differre qui
quam ab aliis: & falsum esse quod quidam
somniaut, ab ipsa naturate initium esse in

auctores, doctissimi inquam ac præstantissimi, breuitati disertè studuerint, quo Lectores locis con-
 muniibus vterentur, ad ea quæ in Commentariis breuiter exposita reperunt, suffus explicanda.
 Præterea quum non semper habeamus in promptu quæ in Bibl. a auctores scripserunt: atque ad eò-
 cum paucorū in aliquot libros, tum vel maximè auctoris huius operis, Commentarij inueniantur:
 non parum hic Index, quum aliqui obscuris & difficilis authoritates explanabit, admirabili
 Lectoribus asservit. Aut cum subitam interpretationem, aut saltem aditum aliquem ad veræ
 sententiæ inuestigationem, inuenire poterunt. Ad versionem verò quod attinet, spero equidem
 id non alienum Lectoribus visum iri, quòd ipsi Bibliorum verba potius sim secutus, quàm quomodo
 à Iohanne Caluino in hac Institutione citantur. Ut enim peritissimus est ac multumque homo
 lectionis, quemadmodum & ipsius opera satis testantur, quàm ei Sacrae litera sint familiares, non
 semper præ oculis dum scribit libros explicatos habet: Et enim ne necessari quidem est ut quicquid
 ex Veteri ac nouo Testamento citat, totidem verbis describat: satis est, quod sensus ita fideliter re-
 tinetur, vocabulorumque proprietates tam accuratè obseruatur, ut facile omnium calumnias vitet:
 nisi fortasse eorum qui ea libenter carpunt, quæ ne nimia quidem ex parte mutari possint. Per-
 fusus itaque nec ingratiū auctori, nec alienum Lectoribus visum iri, si sententiæ, quomodo extant
 in nouissima Bibliorum, ex Hebræo quod ad vetus Testamentum attinet, quod ad nouum è Græ-
 co, versione sumerentur: non dubitavi sacrarum literarum authoritates, aliter atque in Insti-
 tutione habentur, quod ad verba attinet, describere: ut quod interdum in tertia persona affertur, index
 habeat in secunda, & contrà, eadem tamen seruata sententiā: quod quisque facile iudicabit si sin-
 gula diligenter contulerit, ac sine anticipata opinione, quæ leuioribus & curiosis ingenijs fructum
 quæ ex multa lectione reperire deberent, eripit. In nonnibus verò & numeris tum librorum tum
 capitum veteris Testamenti, non vulgatam, sed eam quæ Hebræo quadrat versionem, secuti su-
 mus, cuius quidem Lectores commones acere lubuit, ne primum Regum, pro primo Samuelis. si cur-
 dum Regum, pro secundo eiusdem Prophetæ accipiant: quod ab iis factitatum est, qui usque ad-
 huc impressis Institutionibus numeros adscripserunt, quippe qui magis Bibliorum quas vocant,
 Concordantias ex vulgari versione desumptis, adserunt: ex qua nonnulli veteris Testamenti libri
 secus inscripti, Psalmi verò etiam aliter quàm ex Hebræorum ordine, ut omnibus constabit, distin-
 ctisunt. Cæterum quum in hoc libro omnia religionis capita copiose & fideliter nobis expona-
 tur, quibus facile aduersariorum falsas opiniones resellere possimus, quisquis ad eius lectionem cum
 docilitate, ac proficiendi studio accesserit, non dubium est quin & ipse cumulatè proficiat, & aliis
 prodesse possit, quorum conscientias ita corroboret, ut nulla re inquam labefactari possint:
 repete qui certum habeant, fidem suam firmissimo niti fundamento & Prophetarum
 & Apostolorum, qui & scripserunt & loquuti sunt afflati Spiritu Dei,
 qui verbum suum quod habet charissimum, ac pretiosissimum, legi, au-
 diri, tractari, & cum omni timore ac reuerentia, nihil neque ad
 dendo neque detrahendo, ne iure vanitatis arguamur, acci-
 pi præcipit. Itaque cum omni simplicitate ac timore
 Dei, hæc tam vtilia & necessaria legamus, &
 quotidie progressus faciamus in gratia et
 cognitione Christi, qui solus & Ser-
 uator est, caput ac doctor Eccle-
 siæ, cui hoc & sempiterno
 tempore sit gloria, A-
 men Cal. Maij,
 M. D. I. X. I. I.

RERVM HOC VOLVMINE

contentarum Index.

*Primus numerus librum; alter, capit; tertius, sectio-
nem indicat.*

A

A BRAM pater fidelium	2.10.11	Angeli mali, illorumque lapsus	1.14.15
Abraham sola fide iustificatus	3.11.13	Angelorum imnus	1.14.6.12, & 3.20.13
Abraham vitam miseriarum plenam duxit	2.10.11	Angelorum diuersa nomina	1.14.8
Acarius Amida Episcopus	4.4.8	Anima definitio	1.15.6
Actio gratiarum soli Deo debetur	2.8.16	Anima est immortalis essentia	1.15.2.6
Actio gratiarum necessaria fidelibus	3.20.28	Anima duae partes	1.15.7
Acceptio hominis duplex apud Deum	3.17.4	Anima à Deo creatur	1.15.5
Achab, & eius poenitentia	3.3.25, & 3.20.15	Anima immortales	1.15.2, & 2.10.9
Acoluthi, & eorum munus	4.4.9, & 4.19.23	Anselmus	2.2.4
Adam quomodo lapsus,	1.1.4	Anthropomorphitæ	4.17.23, 25
Adam Dei prouidentia lapsus	3.23.8	Antichristus, & eius in Ecclesia sedes	4.2.12
Adam posterior, vide Christus		Apollinarius vetus hæreticus	2.16.12
Administratio sacramentorum pars ministe- rij Ecclesiastici	4.15.20	Apostoli qui propriè	4.3.4.5
Administrationes priuatæ in Ecclesia neces- sariæ	4.12.2	Apostoli Spiritu diuino afflati, & loquuti sunt & scripserunt	4.8.9
Adoratio soli Deo debetur	2.8.16	Apostoli quomodo praeferantur Ioanni Ba- ptista	2.9.5
Aduentus Christi in iudicium	2.16.17	Apostolorum in Scriptis scopus	4.20.12
Adulterium prohibitum	2.8.41	inter Apostolos & eorum successores disci- puli	4.8.9
Aegyptiorum garrulitas ridicula	1.8.4	Appetitus vindictæ prohibitus	2.8.57, & 4.20.20
Aedificatio necessaria fidelibus	4.1.12, & 4.8.1	Appetitus vindictæ in Sampsonè	3.20.15
Afflictiones à Deo immittit	1.17.8	Aquæ lustralis origo	4.10.20
Afflictiones fidelibus necessariae	3.8.1	Arbitrium, vide Liberum arbitrium	
Afflictiones variis modis vtilis	3.4.32, 33, 34, & 3.8.2.3	Archidiaconi & illorum in Ecclesia origo	4.4.5
in Afflictionibus finis semper considerandus	3.9.1	Archiepiscoporum in Ecclesia institutio	4.4.4
Afflictiones fidelium & impiorum differunt	3.4.32, & 3.8.1	Aristocratiæ inter Israelitas à Deo constituta	4.20.8
Afflictiones impiorum maledictæ	3.4.32.33	Aristoteles philosophus	1.5.5, & 1.15.7, & 2.3.23
Allegoriae inutiles omittendæ	3.5.19, & 3.4.4	Atrius hæreticus refellitur	1.13.4.16
Ambrosius & illius animi magnitudo	4.12.7	Artes sedentariæ à Deo sunt	2.2.16
Anabaptistarum errores	2.8.26, & 2.10.1.7, & 3.4.2.14, & 4.1.13, & 4.12.12, 4.16.13, & 4.20.2	Ascensus Christi ad cælum	2.16.14
Anathematis significatio	4.12.10	Astrologia vsus	1.5.5
Angeli à Deo creati	1.14.3.4	Assentatores principum periculosissimum	4.20.31.32
Angeli ad Dei similitudinem creati	1.15.3	Audire ad credendum	3.2.6
Angeli spiritus essentialis natura	1.14.9	Aulici & assentatores periculosi	4.20.31
Angeli cur sic dicti	1.14.5	Auhtoritas Conciliorum	4.8.10.11, & 4.9.11
Angeli cur appellentur exercitus	ibid.		
Angeli iudicium diu vocantur	ibid.	B	
Angeli cur virtutes dicantur	ibid.	Baptismus & eius significatio	4.15.8
Angeli non adorandi	1.14.11	Baptismus à Christo institutus	4.15.17.27
Angeli ad salutem fidelium constituti	1.14.7	Baptismus sacramentum poenitentia	4.15.4
Angelorum eipus Christus	3.12.7	Baptismus cum ceremoniis	4.15.19
		Baptismus pro circuncisione	4.14.24, & 4.

- Baptismus in quo differat à circumcissione
 4.14.25, & 4.16.3
 Baptismus quò necessarius 4.16.26
 Baptismus ex administrantis manu nõ ætè
 mandus 4.15.16 (4.15.1
 Baptismus tria ad fidem Christianam affert
 Baptismus Ioàn's & Apostolorũ idè 2.9.9
 In Papatu semel baptizatis non repetendus
 baptismus 4.15.16
 Basilus 1.14.20, & 4.16.8
 Bella quomodo legitima 4.20.11
 Benedictio Dei maximã vim habet 3.7.8,9
 Beneficia quibus collata in Papatu 4.5.6
 Berengarius 4.17.12
 Bonum summum homin's 3.25.2
 Bonum summum ex Platone 1.3.3
 Bonorum Ecclesiasticorum qualis ol. m. fue
 rit dispensatio 4.4.6
 Bonorum terrestrium rectus vsus 3.10.1
 Boni inter improbos 3.21.7, & 4.1.7.8,13
 Bonitas Dei obiectum fidei 3.3.19
 C
 Caligula audax & insignis numinis cõtem
 ptor 1.3.2
 Calumnia damnatur 2.8.47
 Canonici qui in Papatu 4.5.10
 Cantus introductus in Ecclesiam 3.20.32
 Capellani in Ecclesia Papistica 4.5.10
 Cardinales quò in Ecclesia euecti 4.7.10
 Caro pugnat cum spiritu 3.20.17.18
 Cassi tribunal 4.20.10
 Catabaptistarum error 4.15.14
 Catechizandi ratio in Ecclesia 4.19.12
 Catharienses 4.1.13
 Cato 3.10.4
 Causæ salutis nostræ quatuor 3.14.17.21
 Cælestini hæretici refelluntur 2.1.5, & 3.23.5
 Ceremoniæ aduètu Christi delictæ 4.15.25
 Ceremoniæ à Christo separatæq; iniuiles 4.14.4
 Charitas à fide procreatur 3.2.41 (25
 Chiliastræ & eorum de regno Christi nugæ
 Christus De⁹ æternus 2.13.7, & 2.14.7 (3.25.5
 Christus Deus & homo 2.12.2
 Christus duas habet naturas 2.4.1
 Christus cui Iesus appellatur 2.16.1
 Christus alter Adami 1.15.4, & 2.12.7
 Christus patronus 3.20.17
 Christus Angelus nominat⁹ 1.3.10, & 1.14.5
 Christus verus ac solus miraculorũ author
 Christus author vitæ 2.17.1 (1.13.13
 Christus Ecclesiæ caput 4.5.9
 Christus hominũ & angelorum caput 2.12.1
 & 3.22.1
 Christus solum animarum nostrarum ali
 mentum 4.17.1
 Christus solus Ecclesiæ doctor ac magister
 4.3.3, & 4.8.7,8
 Christus filius Dauid 2.13.3
 Christus propriè Dei filius 2.14.5
 Christus finis Legis 1.6.2, & 2.6.4, & 2.7.3
 Christus omnium fidelium frater 2.12.2
 Christus solus Ecclesiæ fundamentum 3.15.5
 Christus vt officio mediatoris fungeretur
 debuit carnè humanã assumere 2.12.1,4
 Christus perfectissima Dei imago 1.15.4
 Christus totius mundi iudex 2.16.17
 Christus sacramentorum substantia 1.14.16,
 & 4.17.11
 Christus solus intercessor inter Deũ & ho
 minè 1.14.12, & 2.6.2,3, & 2.12.1, & 2.16.
 16, & 2.17.1,4, & 3.20.17, & 4.12.25
 Christus propriũ baptismi obiectũ 4.15.6
 Christus panis vitæ 4.17.5
 Christus Propheta, rex, & sacerdos 2.15.1
 Christus verũ nosse el. diis speculũ 3.24.5
 Christus sacerdos 2.12.4, & 2.15.6, & 4.18.2
 & 4.19.23 (3.24.6
 Christus solus omnium electorum seruator
 Christ⁹ soli iusticia 2.10.20, & 3.25.1, & 4.8.7
 Christus complementum legis 2.7.2
 Christus anno circiter tricesimo baptizatus
 4.16.29
 Christus diuersis afflictioib. obnoxius 3.8.1
 Christus in Euangelio patefactus 2.9.1
 Christ⁹ omnis peccati expers 2.13.4, & 2.16.5
 Christus nobis Dei gratiam & vitam æternã
 acquisiuit 2.17.1
 Christus in celo queri debet 4.17.29
 Christus vetæ carnis nostræ essentiam assu
 mit 2.13.1
 Christus sedet ad dexterã Dei patris 2.14.3
 Christ⁹ solus omnib. fidelib. est satis 2.16.19
 Christus in iudiciũ venturus 2.16.17 (4.17.9
 Christus est prædicitus carne vniuersante
 Christus morte sua nobis vitã æternã
 Christus ad inferos descendit 2.16.8,9
 Christus 40. dies ieiunauit, quãque ob cau
 sam 4.12.20
 Christus nostras induit infirmitates exce
 pto peccato 2.16.12
 Christus perfecta iusticia prædicitus 3.14.12
 Christi meritum 2.17.1
 Christi miracula 1.13.13
 Christus sua obedientia deleuit nostra pec
 cata 2.16.5 (& 3.12.7
 Christi officium 2.6.2, & 2.5.2, & 2.12.4
 Christus infinita potentia prædicitus 2.15.5,
 & 2.16.16

- Christi regnum æternum 2.15.3, & 3.25.5
 Christi regnū spirituale 2.15.3, 4, & 4.5.17,
 & 4.17.18, & 4.20.12.13
 Christus à mortuis resurrexit 2.16.13
 Christus victor in Satanam 1.14.18
 Christus interdum nomen suum Ecclesiæ
 communicat 4.17.22
 Christiani fideles dicti 2.15.5
 Christiani nomine tenus 3.6.4
 Circumcisio in quo differat à baptismo
 4.14.21, & 4.16.3 (8.4.11.1
 Claus regni cælorum 4.6.4, & 4.2.10,
 Clerici qui olim 4.4.9
 Clericorum immunitas 4.11.15
 Clericali tonsura 4.19.26, 27 (1.3.1
 Cognitio Dei in hominum mētibus infixā
 Cognitio Christi 3.2.6
 Cognitio hominis necessaria 1.1.1
 Cognitio hominis duplex 1.15.1
 Cognitio vitæ cælestis animo hominis im-
 pressa 1.15.6
 Cœnoni à ἰδιωματόν, i.e. dicitur proprietate-
 tum utriusque naturæ Christi 2.14.1
 Cœlibatus 2.8.43 & 4.2.6, & 4.13.18
 Cœna Domini quō instituta 4.17.1.20
 Cœna Domini in duobus sita 4.17.11, 14
 Cœnæ Domini vsus 3.25.8 (4.16.30
 Cœna Domini olim pueris administrata
 Cœna Dñi conspurcata in Papiſmo 4.18.1
 Cœtus Ecclesiastici necessarii 2.8.2, & 4.1.5
 Communio sanctorum 4.1.3
 Comparatio inter Christū & Moſen 2.11.4
 Concilia inter se disidentia 4.9.9
 Conciliorū auctoritas 4.8.10, 11, 4.9.1
 Concupiscentia damnatur 2.8.49
 Concupiscentia peccatū corā Deo 3.3.12, 13
 Concupiscentia in regeneratis 3.2.10
 Confessio peccatorum necessaria 3.3.17
 Confessio peccati inuoluntaria 3.20.9
 Confessio auricularis, eiusque fundamentū
 Confessionis species 3.4.12 (3.4.4, 5
 Confirmatio Papiſtarum 4.19.4
 Congregatio in Christi nomine 4.9.2
 Coniunctura moralis si in repugnans 3.2.38
 Coniunctio Dei cum fidelibus 2.8.18
 Conscientiæ significatio 3.19.15, & 4.10.3
 Consolatio fidelium 1.14.6 & 1.16.3, & 1.17.
 11, & 2.8.21, & 2.16.5, 18, & 4.8.7, & 3.5.6, &
 3.15.8 & 3.20.51, & 3.25.4, & 4.1.3
 Constitutio 4.11.12
 Constitutionum Ecclesiasticarum diuſe ſpe-
 cies 4.17.29 (4.1.5
 Contemptus ministerij non iustus manebit
 Contemptus mortis 3.9.5
 Contentio in Ecclesia de vniuersalis Episcopi
 titulo 4.7.4
 Contentio pro infantulorū baptismo 4.16.32
 Continentiæ nomen quid significet 4.13.17
 Continentia donum Dei ſingulare 2.8.42
 Cōuentus Ecclesiastici necessarii 2.8.32, &
 Cōuentus in nomine Christi 4.9.2 (4.1.5
 Cōuentio quædam in sacramentis inueni-
 atur 4.17.14, 15
 Corda hominum in potestate Dei 1.12.1.2
 Cornelius Centurio cur baptizatus 4.15.15
 Cornelius priusquam Euāgelium ex ore Pe-
 tri audisset regeneratus 3.24.10
 Cornelij fides 3.2.32
 Corpus etiam Deo consecratum 3.25.7
 Corpus Christi finitum 4.17.26
 Corpus Christi repletum appellatur 2.14.4
 Corpus Christi quō in Cœna edatur 4.17.5
 Crates Thebanus 3.10.1
 Credere Ecclesiā non in Ecclesiā 4.1.2
 Crux Christi est crux triumphalis 2.16.6
 Crux, vide Afflictio
 Culpa & pœna simul collocantur 3.4.29
 Cultus diuinus primū iustitiæ fundamentū
 2.8.11
 Curiositas fugienda 1.4.1, & 1.14.1, 4.7.8, 16,
 & 1.15.8, & 2.1.10, & 2.12.5, & 2.16.18, & 2.
 17.6, & 3.20.24, & 3.21.12, & 3.25.6, 10
 D
 David figura & imago Christi 3.20.25
 Descensus Christi ad inferos 2.16.8, 9
 Deus vnus 1.10.3, & 2.8.16
 Deus nō est acceptor personarum 3.23.10
 Deus origo & fons bonorum omnium 1.2.1
 Deus non est author peccati 1.4.16, & 1.18.
 4, & 2.4.2
 Deus solus corda nouit 2.8.23, & 3.4.9
 Deus solus omnium rerum creator 1.4.3
 Deus doctor filium 3.2.6
 Deus totius mundi index 2.16.6
 Deus spiritualis legislator 2.8.6
 Deus sibi ipse lex est 3.23.2
 Deus omnipotens 2.16.2.3
 Deus sponsus Ecclesiæ 2.8.18
 Deus natura liberalis 3.20.26
 Deus rex æternus 3.20.42
 Deus semper sibi similis 1.4.23, & 2.11.13
 Deus quodammodo se visibilem reddit in
 Christi persona 2.9.1
 Deus cui mundum sex diebus creatur 1.14.22
 Deus noui debet vlla visibili effigie repræ-
 sentari 1.11.1
 Deus quō dicatur esse in cælo 3.20.40
 Deus duobus modis cognosci potest 1.2.1
 Ff.ij.

Deus est simplicis & infinitæ essentiæ	1.13.2	ta	4.13.8
Deus nobiscum & cum patribus scdus inuit sed diuersa ratione	2.10.2	Disputatio inter Petrum & Simonem Ma- gum fictitia	4.6.15
Deus ficta pœnitentiã non placatur	3.3.25	Dissimulatio quorũdã repræhẽditur	3.19.13
Deus quõ obcecet & induret improbos	2.4.3	Distinctio fidei formatæ & informis nuga- toria	3.2.8
Deus quomodo in cordibus hominum ope- retur	2.4.1	Distinctio dulciã à lacteã	1.11.11
Deus duobus modis in electis operatur	2.5.5	& 1.12.2	
Deus beneficium suum electis duntaxat lar- gitur	2.2.6, & 2.3.14	Distinctio scholastica trium libertatis gene- rum	2.2.5
Deus homines sua bñ fisione ditat	3.7.8.9	Distinctio scholastica necessitatis	1.16.9
Deus in omnes creaturas suam infundit mi- sericordiam	1.5.5	Distinctio pœnæ & culpæ	3.4.26
Deus omnia regit sua prouidentia	1.16.1	Distinctio iudicula peccati mortalis & ve- nalis	2.8.58, & 3.4.28
Deus irã suam in reprobos testatur	3.25.12	Distinctio inter sacramentum & rem ipsam sacramenti	4.14.15
Deus homines gratuita sua benignitate an- teuertit	3.14.5, & 3.2.42	Docendi in Ecclesia verus modus	4.8.8
Deus in corda potius quàm in opera intue- tur	3.14.8, & 3.20.31	Doctores necessarii in Ecclesia	4.3.4
Deus quomodo improbis vtatur	1.13.1	Doctrinã Moysi scopus	1.8.3
Deus suis diuersis modis indulget	3.15.4, & 3.1.9.5, & 3.20.12.19, & 4.17.14	Doctrina Christi anima est Ecclesiæ	4.12.1
Deus nonnunquam vult suam verbum an- nunciari reprobis	3.14.13	Doctrina fidei in Papatu corrupta	3.2.2
Diabolus quomodo improbus	2.3.5	Doctrina pœnitentiæ à Sophistis corrupta fuit	3.4.1
Diaboli spiritus essentielles	1.14.19	Donatio Constantini	4.11.12
Diaconi sunt duorum generum	4.3.9	Donaristæ refutantur	4.1.13, & 4.15.16
Diaconi in Ecclesia & eorũ munus	4.3.9	Donatistæ durissimi	4.12.12
Diaconi quales in Papatu	4.5.13, & 4.19.32	E	
Diaconissæ in Ecclesia	4.13.19	Ecclesiasticus dubiæ autoritatis scriptor	2.5.18
Dionysius de hierarchia cœlesti	1.14.4	Ecclesia vera	4.1.1
Discendi in Ecclesia pro temporum ratio- ne diuersus modus	4.8.5, 67	Ecclesia fidelium mater ibidem,	(4.2.1
Discrimen inter Deum & homines	2.8.6 & 2.10.9, & 3.20.26	Ecclesia vera longè differt ab adulterina	
Discrimen inter iustum & iniustũ	3.14.2	Ecclesiæ conspicua facies	4.1.9, 10
Discrimen inter Legẽ & Euangelium	2.9.23, 4	Ecclesiæ bifariam consideranda	4.1.7
Discrimẽ inter necessitatẽ & coactionẽ	2.3.5	Ecclesiæ locus	4.1.9
Discrimen inter pastores & doctores	4.3.4	Ecclesia suam habet iurisdictionem	4.11.1
Differentia inter patres & fideles sub nouo testamento	2.7.16, & 2.9.1.2, 4, & 2.10.5, & 2.14.15, & 4.10.14, & 4.14.23	Ecclesiæ perfectio	4.8.12
Discrimen inter veram religionem & super- stitionem	1.12.1	Ecclesiæ perpetuitas	2.15.3
Discrimen inter sacramenta veteris ac no- uæ Legis	4.14.23, 26	Ecclesia semper in mundo fuit	4.1.17
Discrimen inter schismaticos & hæreticos	(4.2.5	Ecclesia catholica seu vniuersalis	4.3.2
Discrimẽ inter vetus ac nouũ scdus	2.11.1	Ecclesia quõ sancta	4.1.13, 17, & 4.8.12
Dignitas & præstantia hominis	1.15.3, 4	Ecclesia regnum est Christi	4.2.4
Dignitas filii, vide Fidelium dignitas		Ecclesia interdum Christi nomine appellat- tur	4.17.22 (tio 4.4.1, 2
Discipiuli Ecclesiastica	4.12.1	Ecclesiæ, antequam existeret Papatus, condi- tio	
Disciplina Ecclesiastica mitigari dẽt	4.12.9	Ecclesia Papistica	4.2.2
Disciplina Ecclesiasticæ partes	4.12.22	Ecclesiæ Romanæ autoritas	4.6.16
Disciplina Lacedæmoniorum admodũ da- ta		Ecclesiæ etrate potest	4.8.13
		Ecclesia quomodo edificanda	4.8.1
		Ecclesiæ anima est Christi doctrina	1.21.4
		Ecclesiæ magna est autoritas	4.1.10
		Ecclesia semper à Dño conseruatur	2.15.3
		Ecclesiæ disciplina	4.1.29
		Ecclesiæ fundamentum	1.7.3, & 4.12.1 (4.8.4 Eccle

Ecclesiæ præsubiecta Dei verbo est	4.8.4	nis Christi, & quæ ratione	3.3.9
Electi soli Dei gratiæ sunt compotes	2.2.6	Fideles aliquando proferunt innocentiam suam & integritatem	3.14.18, 19
Electi soli vere credunt	1.2.5, & 3.2.11, & 3.2.4.2	Fideles cur Christiani dicti	2.15.5
Electi soli Deum timent	2.3.4	Fideles perpetuò bellù gerunt	1.14.13, 15, 18, & 3.3.10, & 3.20.46, & 4.15.11.12
Electi soli sperire nequeunt	3.2.4.6, 7	Fidelium afflictiones	3.4.37, & 3.8.1
Electi soli in fide permanent	3.2.4.6	Fidelium scopus	2.10.1, & 3.25.2
Electi multo differunt à reprobis	3.2.2.7, & 3.4.32, & 3.8.6, & 3.9.6, & 3.13.5. & 3.20.16.29	Fidelium conditio	2.15, & 3.8.1, & 3.9.6
Electio Dei æterna	3.2.1.1	Fidelium timor	3.2.21, 22
Electio gratuita	3.2.2.1	Fidelium desiderium	4.13.4
Electio est Ecclesiæ fundamentum	4.1.2	Fidelium dignitas	1.14.2, & 2.16.16 & 4.1.7.2
Electio vocatiõe stabilita & cõfirmata	3.2.4.1	Fidelium sollicitas	2.15.4, & 3.25.10
Electiõnis constantia	3.2.4.4	Fidelium virtus	2.5.5
Electiõnis finis, vitæ sanctimoniam	3.2.3.12	Fidelium perfectio	3.17.15
Elizæ ieiunium	4.12.20	Fidelium sacrificia	4.18.4, 16
Epicurei opinio de diuinitate	1.2.2	Fideles semper tui	3.2.4.7
Epicurei semper multi	1.16.4	Fideles in Satanam victores	1.14.18
Epiphanius	4.9.9, & 4.15.21	Fidei diuersæ significationes	3.2.13
Episcopi, presbyteri, pastores, ministri, interdum idem designant	4.3.8	Fides interdum pro spe sumitur	3.2.4.3
Episcopi qui eligendi	4.3.12	Fides pro confidentia	3.2.15
Electio manuum in precibus	3.20.16	Fides pro potestate edendi miracula	3.2.9
Errores sepe cum fide pernixti	3.1.31	Fides vera	1.7.5, & 3.2.6.7, 4.1
Esaü & illius pœnitentia	3.5.25	Fidei natura	3.13.4
Ethnicorum prophana templa	4.1.5	Fidei fundamentum est Dei promissio	3.2.29
Euangelistarum munus	4.3.4	Fidei incrementum necessarium	4.14.7 (& 3.2.34)
Euangelium pro manifesta æterni Christi declaratione	2.9.2 (3.2.4.1)	Fides est Deidonium	1.7.5, & 2.3.8, & 3.14.1
Euangelium interdum reprobis annuntiat	2.9.2.3, 7	Fides ab electione proficitur	3.22.10
Euangelij summa	3.3.1.15	Fides doctrinæ comes	3.2.6
Euangelium spectat fidem	2.11.19	Fides non est sine intelligentia	3.2.3
Eunuchus pietas	3.2.12	Fides cum spe coniuncta	3.2.4.2
Eusebius	1.11.6, & 4.6.14, & 4.7.26	Fides certa ac firma esse debet	3.2.39
Eutyches hæreticus	2.14.4, 8, & 4.17.30	Fides quomodo appellatur opus	3.2.39
Examine vicarij Episcoporum quo videntur	4.12.10	Fides inuocationis mater	3.20.1
Excommunicatio ab anathemate differt	4.12.5	Fides omnium bonorum radix	4.13.20
Excommunicatio tres habet fines	4.12.14	Fides pœnitentiam gignit	3.2.1
Exhortationes ad ieiunia & preces	4.12.14	Fides sola iustificat	3.11.19, & 3.17.10
Exhortationes fidelibus, vtilis ac necessariæ	2.5.5 (2.7.12)	Fides homines regenerat	3.1.1
Exorcismi in Papatu	4.19.24	Fides reproborum	3.2.10, 11
Exuperius Episcopus Tolosanus	4.5.18	Fides Simonis Magi	3.2.10
F		Fides Sophistarum intricata	3.2.2
Facetia damnanda	4.5.18	Fidei obiectum	3.3.19
Fanaticorum ridiculæ reuelationes	1.9.1	Fides surmata & informis ex sophistis	3.2.8
Fideles iusti appellati, & quæ ratione	4.15.10	Fiducia soli Deo debetur	2.8.16
Fideles Dei filij	4.17.2	Fiducia non selum	3.2.4.7
Fideles in hoc mundo peccatores	3.3.11.12	Filiorum munus erga parentes	
Fideles sacerdotes dicti	2.15.6	Finis singulorù præceptorù	2.8.35, 36 (8.9)
Fideles à Deo edocti	3.2.6	Finis singulorù præceptorù cõsiderandus	2.8.
Fideles in varias cogitatiões abstracti	3.2.18	Finis nostræ regenerationis	1.19.4, & 3.2.19
Fideles sunt participes mortis & resurrectio		Fortuna Ethnicorum vocabulum	1.16.18
		Fortunæ nulla vis	1.6.14, & 3.7.17
		Fundamentum Ecclesiæ	1.7.2, 4, & 4.2.1
		Fudamentum si sit gratuita Dei promissio	3.2.29
		Furtum prohibitum	2.8.45

Turtum variis modis committitur,	ibid.	Iesuitæ	5.3.1
G		Ignatius	1.13.29
Galenus	1.5.2	Ignorantia non est solum peccatū	2.1.22
Gentium vocatio	1.11.11.12	Imago Dei in homine	1.15.3 & 2.12.6
Gloria fidelium post hanc vitam	3.25.10	Imagines licitæ & illicitæ	1.11.12
Gloria fidelium in hoc mundo	2.15.4 & 3.13.1	Immunitas quæ sibi arrogauit clerus	4.5.15
Gratia Dei libera	3.21.6, & 3.22.8	Impositio manuum in pastorū electiōe	4.3.16
Gregorij septimi astus	4.10.13	Impositio manuum an sacramentū	4.14.29
Gregorij opinio de imaginibus	1.11.5	Improbis quædam sunt instrumenta, ta- men excitatione carent	1.17.5, & 18.4, & 2.5.5, & 3.23.9
Gregorius Nazianzenus	1.17.17, & 4.9.11	Improbis diuini castigationibus indurātur	3.4.12, & 3.8.6
Gubernatores Ecclesiæ	4.3.8	Improbis quō Deum timeant	4.30.23
H		Improbis nonnunquam donis præstantibus excellunt	3.24.23
Hæretici à schismaticis differunt	4.2.5	Indulgentiæ satisfactionibus additæ	3.5.1
Hierarchia Papatus	4.5.25	Indulgentiarum origo	3.5.5
Hieronymus taxatur	1.3.5	Indurationis improborum origo	3.24.14
Hidelbrādus Gregorius septimus	4.11.13	Infantes damnationem secum ex utero ma- tris adducunt	4.15.10
Homerus	1.17.3, & 2.1.17, & 4.6.8	Infante à Deo rege[n]iti	4.16.17
Homicidium prohibitum	2.8.50	Infantes baptizandi	4.16.1
Hominis creatio	1.15.15, & 2.1.10, & 2.3.15, & 2.5.18	Infidelitas radix omnium malorum	2.1.4
Homo est paruo mundo similis	1.5.3	Inimici diligendi	2.8.33, 36
Hominis excellentia	1.15.3, 4	Inobediētia prima humani generis peccā- tis	2.1.4 (1.15.7)
Homines infinitis periculis in hoc mundo sunt obnoxij	1.17.10	Intellectus & voluntas duæ animæ partes	3.2.3
Honestas in Ecclesia seruanda	4.10.19	Intentio bona	2.2.25
Honos maioribus debitus	2.8.15	Intercessionis sanctorum origo	3.20.21
Honor diuersas hēt significationes	2.8.35	Inuocatio à fide promanet	ibidem
Honoris tria genera	2.8.36	Inuocatio soli Deo debita	2.8.16
Horatius	1.11.14	Iosephus	1.8.4, & 2.8.12
Hypocrisis homini insita	1.8.2	Ira Dei maximè in reprobos	3.2.12
Hypocritarum natura	1.4.4	Irenæus	1.3.27, & 2.6.4, & 2.14.7, & 4.7.7
Hypocritarum preces coram Deo detestan- t de	3.20.29	Isaaci cōdō quod ad mundū spectat	2.10.12
I		Isaaci peccatum	3.2.31
Iacob vitæ in speciem miseræ exemplum		Iudas à Christo electus quomodo	3.2.49
2.10.12		Iudas quō Cœnæ Christi cōcarit	4.17.34
Idololatria damnatur	1.11.1, & 2.8.16, 17	Iudicia Dei bifariam	3.4.31
Idololatriæ origo	1.5.11, & 1.11.8	Iudicia quomodo legitima	4.20.13
Ieiunij definitio	4.12.13	Iudæi primogeniti in Dei familia	4.16.14
Ieiunij sanctum & legitimum tres habet fi- nes	4.12.15	Iurandum est species cultus diuini	2.8.23
Ieiunij vsus	3.3.27	Iuramenta priuata licita necne	2.8.17
Ieiunium quomodo necessarium	4.12.14	Iurifurandi formulæ sacris literis familia- res	2.8.24
Ieiunium Moysi	4.12.20	Iurisdicctio in homine duplex	4.19.15
Ieiunium Eliæ	ibidem,	Iurisdicctio Ecclesiastica penes quem	4.7.50 & 4.11.1
Ieiunium Christi	ibidem,	Iurisdicctio in Ecclesia	4.11.1
Ieiunium Papistarum	4.2.21	Iustificati coram Deo	3.1.2, & 3.17.12
Ioannis Baptistæ ministerium	4.15.17	Iustitia Christi perfecta	3.14.12 (3.18.1)
Ioannis Baptistæ munus	2.9.5	Iustitia operum ex mercede colligi nō potest	Iustitia
Ioannes Baptista mediū inter legem & Euā- gelium	ibidem,		
Ioannes Baptista Euangelij nuntius	ibidē,		
Ioannes Baptista quomodo Elias dictus ib.			
Jephthes votum	4.13.3		

Pistacia partialis à Sophistis conficta	3.14.13	fix ministris	4.12.29
Iustinus Martyr	1.10.3	Maria Christi mater Iosepho affinis	2.13.3
Iunialis	1.11.3	Merces promissi fidelibus	3.18.3
L			
Lacedæmoniorum disciplina	4.13.9	Mendacium omnino prohibitum	2.8.47
Lactantius	1.4.3, & 1.11.6	Meritum, fidei sinceritati cōtrarium	3.15.2
Laici baptizare non possunt	4.15.10	Michael Seruetus Anabaptista	4.16.31
Lapsus Adami	2.1.4	Michael Seruetus refellit	1.13, 10.22, & 1.15.5, & 2.9.3, & 2.10.11, & 2.14.5, 6, 7, & 4.16.29, 31, & 4.17.29, 30
Latria & Dulia	1.4.3, & 1.11.2	Milefiorum prouerbium	4.13.15
Libertas Christiana Spiritualis	3.19.9	Ministerium verbi in Ecclesia necessarium	4.1.5, & 4.3.2.3, & 4.1.4.11
Libertas Christiana in tribus consistit	3.19.2	Ministerium Ioannis Baptistæ & Apostolorum, vnum	4.15.7
Libertas populi in Episcoporum electione	4.4.12	Ministri verbi, Vide Pastores.	
Libertū arbitriū hominis ante lapsum	1.15.8	Misericordia & veritas cōiunctę sunt	3.13.4
Libertū arbit. hominis	1.15.8, & 2.2.1, & 2.5.1	Misericordia Dei in omnes creaturas effusa	1.5.5
Legis summa	2.8.11	Misæ origo	4.8.8
Legis vsus	1.12.1, & 2.7.1	Misæ virtutes	2.15.6, & 4.2.9, & 4.18.1
Legis munus	1.7.6, & 3.19.2, & 4.15.12	Mislarum forum in Papatu	4.5.9
Leges ciuiles ab hominibus constitutę possunt	4.20.15	Moderatores Ecclesię	4.3.8
Leges politicę nerui validissimi rerum publicarum	4.20.14	Modestia fidelibus necessaria	2.2.11
Lex Dei in tres partes à Mose distincta	1.11.1	Monachi veteri Ecclesię incogniti	4.5.28
Lex moralis duabus partibus cōstat	4.20.15	Monachorum corrupti mores	4.13.15
Lex Mosis miraculo quodā cōseruata	1.8.9	Monachorum periculosa secta	4.13.14
Lex cur promulgata	1.6.2	Monachi vota temeraria faciunt	4.1.3, 4.7
Lex quomodo abolita	2.7.14	Monachi veteri Ecclesię ignotę	4.13.19
Lex spiritualis	2.8.6	Monica mater Augustini	3.5.10
Lex obseruari nō potest propter carnis imbecillitatem	2.5.5, 7, & 2.7.4, 5	Motiones priuatę necessarię in Ecclesia	4.12.2
M			
Macedonius hæreticus refutatur	5.13.6	Monothelię refelluntur	2.16.12
Magistratus dignitas	4.20.24	Mortificatio carnis	2.16.7
Magistratus munus	2.8.46, & 4.20.9	Mortis Christi magna vis	2.16.5
Magistratui parendum	4.20.8, 22, 23	Mors à fidelibus contempta	3.9.5
Magistratus Deo subiectus	2.8.38, & 4.20.32	Moses omnium Prophetarum princeps	4.8.2
Magistratui circa peccatū licet interficere	4.20.10	Moses familiariter scripsit	1.14.3
Magistratus à Deo ordinati sunt ei que placet	4.20.4	Mosis doctrina	1.8.3
Magistratus nomine Dei verē appellantur	4.16.31	Moses cur quadraginta dies ieiunavit	4.12.20
Magistratus Dei sunt vicarij	4.20.9	Mulieres sub hominum nominibus in genealogiis comprehenduntur	2.13.2
Magnitudo animi sanctorum	3.8.8	Mulieribus baptizare non licet	4.15.29
Maledictio damnatur	1.8.47, 48	Mundus pro genere humano creatus	1.10.6
Manducatio carnis Christi	4.17.6	N	
Manuū impolito in pastorū electione	4.3.16	Namiani Syrii pietas	3.2.12
Manichæi hæretici refelluntur	1.13.1, & 1.14.3, & 15.5, & 2.1.11, & 2.11.3, & 2.13.1, 2, & 2.14.8, & 3.11.5, & 3.23.5, & 3.25.7, & 4.12.19.	Naturę corruptio	2.5.1
Marcionitę	1.13.1, 2, & 4.17.17	Natura duplex in persona mediatoris	2.14.1
Matrimonium à Deo constitutum	2.8.41	Necessitas duplex	1.16.9
Matrimonium non est sacramentum	4.19.34.	Necessitas & coactio differunt	2.3.5
Matrimonium non debet prohiberi Eccle-		Necessitas totalis Stoicorum	1.16.8
		Nehemię ieiunium	4.12.16

Nestorius hæreticus	2.14.4.5	Paphnutij opinio de cœlibatu	4.12.25
Nomen Dei summa cum reuerentia sumi debet	2.8.22	Papistæ Christi simiæ	4.19.29
Nomen Dei quomodo sanctificari debeat ibid.& 3.20.41		Papistæ quò imagines defendant	161.5
Nomen Christi aliquando Ecclesiæ tribuitur	4.17.23	Papistæ Christus ignorant	2.15.1
Nouatiani refelluntur	3.3.21,& 4.1.23	Papistarum ieiunia	4.12.21.
O		Pastor & Episcopus	4.3.8
Obedientia Deo gratissima	2.8.5	Pastores in Ecclesia	4.3.4.5
Obedientia Christi nostra deleuit peccata	2.16.5	Pastores & doctores necessarii in ecclesia	4.3.4
Obedientia parentibus debita	2.8.33	Pastorum munus	2.8.46,& 3.3.17,& 4.1.15.
Obedientia regibus & magistratibus debita	4.20.8.2.2.3.32	22,& 4.3.6 & 4.8.1,& 4.2.11.14.17	
Obiectum fidei	3.3.19	Pastorum potestas	3.4.14
Observatio dicitur superstitiosa dånatur	1.8.31	Pastorum vocatio	4.3.11
Opus Spiritus sancti	4.14.8.9	Patientia fidelibus necessaria	3.8.1,& 3.20.52,& 3.25.1
Opus idem pluribus omnino cõtrariis tributum	1.8.4,& 2.4.2	Patientia Christianorum differt à philosophorum	3.8.11
Opera hominem non iustificat	3.17.11	Patres sub veteri Testam.	2.7.16,& 2.9.1.2.
Opera carnis à peccato originali proueniunt	4.15.10	4,& 2.10.5,& 2.14.5,& 4.10.14,& 4.14.23	
Opera supererogationis	3.14.14	Patriarchæ in Ecclesia	4.4.4
Opera iustitia	3.18.1	Pauperum cura in Ecclesia	4.3.8
Opera bona ex Dei gratia proueniunt	2.3.13	Pax à remissione peccatorum procedens	3.13.4
Opera bona à fide procedunt	4.13.20	Peccatum originale	2.1.5.8,& 4.15.10
Officiũ pastoris differt à principis officio	4.11.8	Peccatum in Spiritum sanctum	3.13.22
Officiales cur constituti	4.11.7	Peccatum veniale ex Sophistis	2.8.5.6
Orationis significatio	3.20.2	Peccatum omne per se mortale est	2.8.59
Oratio omnibus fidelibus necessaria ibid.		Peccata duobus modis	4.12.3.6
Oratio utilis multis modis	ibid.	Peccata cur debita appellentur	3.20.45
Oratio quomodo cõcipi debeat	3.20.4.7.8.9.11	Peccata Patrũ quò in filiis puniãt	2.8.19.20
Oratio Dominica exponitur	3.20.36	Peccata sanctorum sunt venalia	2.8.59
Oratio non intermissa	3.20.7	Peccata extra ecclesiã nõ cõdonãtur	4.1.20
Orationes publicæ Deo gratæ	3.20.20.29	Peccata sigillatim numerari non possunt	3.4.16.18
Ordo, sacramentum à Scholasticis inuentum	4.19.22	Peccatores p̄ dissolutis hominibus	3.20.10
Origenes	2.2.4.2.7,& 2.5.17,& 2.8.12,& 3.22.8	Pelagiani hæretici refelluntur	2.1.5,& 2.2.21,& 2.3.7,& 2.7.5,& 3.22.8
Oslander refellit	1.15.3.5,& 2.12.5.6.7,& 3.11.5	Perfectio Ecclesiæ	4.8.12.
Ouidius	1.15.3,& 2.2.23	Perfectio fidelium	3.17.15
P		Perfectio fidei	ibid.
Pædobaptismus sacris literis probatus & cõfirmatus	4.1.6.1	Periurium est execrandum	2.8.24
Panis pro rebus necessariis corpori	3.20.44	Perpetuitas ecclesiæ	2.15.3
Panis assumit naturam corporis Christi	4.17.20	Persecutio pro iustitia	3.8.7
Papa se Christi vicarium appellat	4.6.2	Perfæ solem adorabant	1.11.1
Papa Antichristus	4.7.21.25,& 4.9.4	Perseuerantia donum Dei	2.3.11,& 2.5.3
Papa sibi Occidentis imperiũ subiecit	4.11.13	Perseuerantia electorũ cõm propria	2.3.11
Papa quo Pado tantum creuerit	4.7.1	Personæ significatio in Scriptura	3.23.10
		Persona in Deo	1.13.5
		Personæ tres in vna essentia Diuina	1.13.2
		Petrus nullum habebat ius in alios Apostolos	4.6.5
		Petrus Romæ non fuit	4.6.14
		Philosophorũ opinio de libero arbit.	2.2.3
		Phocas Romanæ sedis patronus	4.17.7
		Pighius hæreticus	3.2.30.
		Plato	

filium & Dei regnum aditus	Ibid.	Sancti interdum diuina presentia perterriti sunt	1.1.3
Remissio peccatorum pacem gignit	3.13.4	Sancti defuncti an pro nobis preces concipiant	3.20.24
Renuntiate sibi ipsi	3.3.8, & 3.7.1.2	Salus à Dei electione prouenit	3.24.4.5
Repetitiones Hereticis familiares	1.15.3	Salus fidelium cum ipse omnibus paribus in Christo continetur	2.16.19
Reprehensiones ad legis violatores	2.5.11	Salutis quatuor causæ	3.14.17.21
Reprobatio ex Dei voluntate	3.22.11	Samson hostes uiscendo quodammodo peccauit	3.20.15
Reprobi Deo iniusti	3.24.16	Sanctificare nomen Dei	3.20.41
Reprobi excusatione carere quæ peccati	3.23.9	Saræ peccatum	3.2.36
Reprobi Deum non timent ut decet	2.2.27	Satan omnis improbitatis ac iniquitatis author	1.14.15
Reprobatorum fides	3.2.11.12	Satan author dissidij	4.17.1
Reprobatorum misera conditio	3.25.6	Satan diuersis appellatur nominibus	1.14.13
Reprobatorum poena erit grauissima	3.25.12	Satan uocatur Dei spiritus	2.4.5
Reprobi Dei uerbum audire possunt	2.5.5	Satan ultionis diuinæ minister	1.18.2, & 2.4.2
Resipiscentia, uide Penitentia		Satan Dei simia	1.8.2, & 4.14.19
Resurrectio Christi	2.16.13	Satan quo modo in reprobis operetur	2.4.2
Resurrectio carnis creditu difficilis	3.25.3	Satan nihil nisi Deo uolente ac permittente potest	1.14.17, & 1.7.7
Resurrectio carnis bonis & improbis communis	3.25.9	Satan ecclesiæ prout uellet non nocet	1.14.18
Resurrectio mirro quodam modo fiet	3.15.8	Satanæ astus	3.20.46, & 4.1.11.13, & 4.1.4.19, & 4.15.19, & 4.16.32, & 4.17.12, & 4.18.18
Reuelationes fanaticorum	1.9.1	Satisfactio à Sophistis excogitata	3.4.25, & 3.16.4
Regibus obtemperandum	4.20.8.22.20, & 4.20.32	Scala Iacob	1.14.12
Reges ac magistratus dii nominantur	4.16.31	Scandalum duplex	3.19.11
Regibus assentitotes adesse non oportet	4.20.32	Scandala uitanda	ibid.
Romanis frustra sibi Apostolorum successorem gloriose arrogant	4.2.2.3	Schismatici qui propriè	4.2.5
Roma omnium Ecclesiarum non est caput	4.7.17	Scopus omnium fidelium	2.10.11, & 3.25.2
S			
Sabbathi uera observatio	2.8.28	Scortatio damnatur	2.8.41
Sabbatum quomodo Christi aduentu abolitum	2.8.31	Scriptura homines ad Dei cognitionem adducit	1.6.1
Sabellius hæreticus refellitur	1.1.4	Scriptura duobus modis de Ecclesiæ uerba facit	4.1.7
Sacramenti uera significatio	4.14.1	Scriptura quamuis simplex, magni tamè est ponderis	1.8.1
Sacramentum sine promissione non est	4.14.4	Scripturæ maximus est fructus	1.9.1
Sacramenti generalis significatio	4.14.18	Sedes Christi ad dexteram patris	2.16.15
Sacramenta duo in ecclesiâ	4.14.20, & 4.18.20	Seclæ monachorum periculose	4.13.14
Sacramenta numero plura ex scholasticorum opinione	4.19.1	Semina legum in omnibus hominibus	2.2.15
Sacramentorum usus	4.14.13	Semen religionis in mente humana	1.3.1, & 1.5.1
Sacramenta Legis ab Euangelicis differunt	4.14.23.26	Seneca	2.2.3, & 3.8.4
Sacerdotium Christi	4.6.2	Sensus quinque in homine	1.15.6
Sacerdos summus sub Lege erat Christi figura	ibid. & 4.12.25, & 4.14.21	Sensus diuinitatis in hominum mente insculptus	1.2.3, & 1.3.1
Sacrificium Deo gratum	3.7.1	Sephota filium quomodo circuderit	4.15.22
Sacrificium usus	2.7.1.17, & 2.12.4	Septulsa ueterum, & illius significatio	3.25.8
Sacrificium fidelium	4.18.4.16	Septulsa	3.25.8
Sadduceorum de Angelis opinio	1.14.9	Septulsa	
Sadduceorum de animis sententia	1.15.2		
Sadducei refelluntur	2.12.23, & 3.25.5		
Sapientia uera	1.7.1		
Sanctimonia uitæ, electionis scopus	3.23.12		

Sepultura Christi significatio	2.16.7	Thomas Aquinas	2.2.4, & 3.22.9
Seruetus, vide Michael Seruetus		Timor Dei qualis in reprobis	3.2.27, & 4.10.23
Seruorum munus	2.8.46	Timor domini	3.2.26
Signa poenitentiae extrinseca	4.12.14.17	Timor fidelium	3.2.21.22
Simonis magi fides	3.2.10	Tonfuræ origo	4.19.26.27
Simoniz significatio	4.5.6	Transubstantiatio à sophistis excogitata	4.17.12.14.15
Simplicitas sacrarum litterarum magnæ est efficacie	1.8.1	Tradi Satanæ	4.12.5
Sinus Abrahæ	3.25.6	Tributa Principibus pendendi debent	4.20.13
Sobrietas fidelibus necessaria	1.9.3	Trinitas personarum in Deo	1.13.1.2 3.4
Sol à Pe. fis adoratus	1.11.1	Tristitia duplex	3.3.7, & 3.4.2
Solon	4.20.9	Turci idolum loco veri Dei ponunt	2.5.4
Spes pro fide	3.2.43		V
Spes cum fide coniuncta	3.2.42	Valla	3.23.6
Spes etiam ultra mortem porrigitur	3.2.47	Varro	1.11.6
Spes ppter bona antea à Deo accepta	3.2.31	V. & galia principibus pendenda	4.20.13
Spei natura	3.25.1	Veritas & misericordia coniuncte	3.14.4
Spiritus sanctus est Deus æternus	1.13.14	Vidua senex & illarum cælibatus	4.13.18
Spiritus sanctus internus doctor	3.1.4	Vigilare perpetuo	1.14.15
Spiritus sanctus in improbis non habet domicilium	2.2.16	Vindicta Deo relinquenda	2.8.57, & 4.20.20
Spiritus sancti elogia	3.13	Vindictæ appetitus prohibitus	ibid.
Spiritus sancti munus	3.2.36	Vita hominis à Deo limitibus est circumscripta	1.16.9, & 1.17.4
Spiritus sancti opus	4.14.8.9	Vita præfens Dei benedictio	2.8.37
Stoici & illorū opinio de necessitate	1.16.8	Vita præfens brevis ac inutilis	3.9.2
Summa legis	2.8.11	Vita Christiana	3.3.20, & 3.6.1
Summa euar gelij	3.3.1.10	Vita æterna scopus omnium fidelium	2.10.12
Subdiaconi in ecclesia	4.4.10	Vita æterna aut merces aut præmiū appellatur	3.18.3.4
Subdiaconi papatus	4.19.33	Virgilius	1.5.5
Superbia in homine insita	1.1.2	Vnctio extrema non est sacramentum	4.19.8
Superbia omnium malorum initium	2.1.4	Vnio Hypostatica	2.14.5
Superstitionis origo	1.12.1	Vocationis due species	3.24.8
Superstitio differt à vera religione	1.12.11	Vocatio electio confirmatur	3.24.1.2
Superstitio fugienda	2.8.16	Vocatio vnus cuiusque consideranda	3.10.6
Symbolum apostolorum	2.16.18	Vocationis fidelium scopus	3.6.23, & 3.25.1
	T	Vocatio gentium	2.11.11.12
Templorum vsus	3.20.30, & 4.1.5	Vocatio pastorum quatuor in rebus sita est	4.3.11
Templa Græciæ à Xerxe incensa aut diruta		Voti significatio	4.13.8
Ibid.		Votum cælibatus	4.13.18
Templorum superfluis ornatus	4.5.18	Votum Iephthæ	4.13.3
Tentationis diuersæ species	3.20.4.6	Vota charitatis	4.19.26
Tentare Deum quid significet	4.13.3	Vota fidelium, quatuor sibi res preponunt	4.13.4
Tertullianus	1.10.3, & 1.13.6.28, & 2.14.7, & 3.20.48, & 3.25.7, & 4.15.21, & 4.17.29.48	Vota monachorum temeraria	4.13.3.17
Testamentum vetus Christi opera confirmatum	2.10.4	Vota temeraria violanda	4.13.20
Testamentum vetus & nouum in quibus similia	2.10.1	Voluntas Dei simplex	3.24.16
Theodorus episcopus	1.1.14	Voluntas Dei bifariam consideranda	1.17.3
Theodosius Mirensis episcopus	1.11.15	Voluntas Dei, suprema rerum omnium causa	1.14.5, & 1.16.8, & 1.17.2, & 1.18.3
Theodosius imperator publicum peccatum agnouit	4.12.7		
Theologia Paparum & Cardinalium	4.7.27		
Theaurū Ecclesiæ quid papistæ vocent	3.5.1		

Voluntas Dei est rerum omnium necessitas 3.23.8		X	
Voluntatem Dei sequi oportet 3.20.43	Xenophon		1.5.12, & 4.12.23
Voluntas Dei, summa iustitiæ regula 3.23.3	Xerxes incendit aut diruit omnia templa Græciæ		4.1.5
Voluntas hominis quomodo in regenera- tione aboleatur 2.5.15	Z		
Voluntas & intellectus duæ partes animæ 1.15.7	Zachariæ Papæ perfitia		4.7.17
Voluntas hominis in Dei manu 2.4.6.7	Zelus quomodo ex pœnitentia exciteretur 3. 3.15		
Voluntas in regeneratis 2.3.6, & 1.5.15	Zepherini constitutio de Cœnæ celebratio- ne		4.17.46

A L T E R I N D E X Q V O C O N T I - N E N T V R B I B L I O R V M L O C I E X S E R I E L I B R O R V M V E T E R I S a c n o u i T e s t a m e n t i .

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, posterior versum eiusdem capituli indicat: si unicum, versum tantum. Primus vero contextui postpositus, Institutionis librum, Secundus caput, Tertius sectionem designat.

G E N E S I S .

1 ¹ I n principio Deus creavit cœlum & terram 1.14.20	lignumque scientiæ boni & mali 4.14.18
2 Et Spiritus Dei expansus erat super abyssos 1.13.14, & 1.13.22	17 In quocunque die comedetis ex eo, morte morietis 3.2.7, & 4.14.18
3 Et dixit Deus, Fiat lux, & lux fuit 1.13.7, & 1.13.8	18 Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi 4.13.3
11 Germinet terra herbam virentem & facientem semen iuxta genus suum 1.16.2	23 Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est 2.12.7, & 4.19.35
26 Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram 1.13.24, & 1.15.3	3, 4 Dixit serpens ad mulierem: Nequaquam moriemini 1.14.15
27 Et creavit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creavit illos, masculum & feminam 1.17.14, & 1.17.3, & 2.1.1, & 2.2.1	6 Vidit igitur mulier quòd lignum esset bonum ad vescendum & pulchrum oculis, aspectuque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit, deditque viro suo, qui comedit 2.1.4
28 Et dominans in piscibus maris, & volatilibus cœli, & uniuersis animalibus quæ mouentur super terram 1.14.24	15 Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum & tu insidiaberis calcaneo eius 1.14.18, & 2.13.2
31 Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et factum est vespere & manè dies sextus 1.14.22, & 2.23.8	17 In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ 3.14.13, & 2.10.10
2, 1 Igitur perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum 1.14.4	22 Nunc ergo ne sortem mittat iratum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum, eiciamus eum 4.14.12
2 Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab uniuerso opere quod fecerat 1.14.2, & 2.8.30	4, 4 Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius 3.14.8
7 Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem 1.15.5, & 2.14.8	7 Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius 2.5.16
9 Lignum etiam vitæ in medio paradisi,	8 Quomque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel, & interfecit eum 1.10.10

10 Vox sanguinis fratris tui clamat ad me
de terra 3.2.7
13 Maior est iniquitas mea quam vt ve-
niam merear 3.3.4
6,3 Non permanebit spiritus meus in ho-
mine in æternum, quia caro est, &c. 3.14.1
5 Videns autem Dominus quòd multa
malitia hominum esset in terra, & cuncta
cogitatio cordis intenta esset ad malum om-
ni tempore 2.2.25
6 Tunc pœnituit Dominum quòd homi-
nem fecisset in terra 1.17.12
8 Ponam fœdus meum tecum 4.14.6
22 Fecit Noe omnia quæ præceperat illi
Deus 2.10.10
8.21 Sensus & cogitatio humani cordis in
malum prona sunt ab adolescentia sua 2.
2.25, & 2.2.27, & 3.14.1
9,2 Ectremor vester ac tremor sit super
cuncta animalia terræ, & super omnes vo-
lucres cœli, cum vniueris quæ mouentur
super terram: omnes pisces maris manus ve-
stræ traditi sunt 1.14.22
9 Ecce ego statuo pactum meum vobiscum
& cum semine vestro post vos 4.14.6
13 Arcum meum ponam in nubibus, &
erit signum fœderis inter me & inter terrâ
4.14.18
24 Euigilatus autem Neo ex vino, quum
didicisset quæ fecerat ei filius suus minor
1.10.10
25 At, Maledictus Chanaan, seruus seruo-
rum erit fratribus suis 1.11.8
27 Dilatet Deus Iaphet, & habitet in ta-
bernaculis Sem, si quæ Chanaan seruus eius
ibidem
12,4 Egredius est itaque Abrahâ sicut præ-
ceperat ei Dominus 2.10.11
10 Facta autem est fames in terra: descen-
ditque Abrahâ in Ægyptum, vt peregrinare-
tur ibi ibid.
13 Dic ergo obsecro te, quòd soror mea
es ibid.
17 Flagellauit autem Dominus Pharaonem,
& domum eius propter Sarai uxorem
Abram 1.8.19
13,7 Et facta est trixa inter pastores Abrahâ,
& pastores gregum Loth 2.10.11
11 Diuisique sunt aliteruter à fratre suo
ibidem
14,13 Et ecce vnus qui euaserat nuntia-
uit Abram Hebræo ibid.
18 At vero Melchisedec rex Salem, pro-
ferens panem & vinum, (erat enim sacerdos

Dei altissimi, &c. 4.18.2
15,1 Noli timere Abrahâ ego protector tuus
sum, & merces tua magna nimis 2.11.2, &
3.25.10, & 4.16.11, & 4.16.24
5 Suspice cœlum & enumera stellas si po-
tes, & dixit ei, Sic erit semen tuum 3.18.2
17 Quum ergo occubuisset sol, facta est
caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fu-
mans, & lampas ignis transiens inter diui-
siones illas 4.14.18
18 Semini tuo dabo terram hanc à fluuio
Ægypti vsque ad fluuium magnum Euphra-
tem 4.16.11
16,2 Ecce conclusit me Dominus ne pa-
rerem ingredi te ad ancillam meam, si for-
tè saltem, &c. 3.2.37
5 Dixitque Sarai ad Abraham, Iniquè agis
contra me 2.10.11
Ego dedi ancillam meam in sinum tuum
3.2.31
9 Dixitque ei Angelus Domini, Reuerte-
re ad dominam tuam 1.14.16
15 Peperitque Agar Abrahæ filium 2.10.11
17,2 Ponam fœdus meum inter me &
te, & multiplicabo te vehementer nimis 3.
18.2
5 Constituite pactum multarum gètium
2.10.11
7 Et statuam pactum meum inter me &
te, & inter semen tuum, post te in generatio-
nibus suis fœdere sempiterno, vt sim Deus
tuus, & feminis tui post te 2.8.21, & 2.10.9,
& 2.13.1, & 4.15.20, & 4.16.3
10 Circumcideretur ex vobis omne mascu-
lum 4.14.20, & 4.16.1
11 Et circumcideretis carnem præputij ve-
stri, vt sit in signum fœderis inter me & vos
4.16.24
12 Infans octo dierum circumcideretur in
vobis omne masculum in generationibus
vestris 4.16.5, & 4.16.6, & 4.16.30
13 Eratque pactum meum in carne vestra
in fœdus æternum 4.17.22
14 Masculus cuius præputij caro circun-
cisa non fuerit, delebitur anima illa de po-
pulo suo, quia pactam in eum irritum fecit
4.16.9
21 Constituam pactum meum cum Isaac
4.14.5
18,1 Apparuit autem ei Dominus in con-
ualle Mamre 1.14.5
2 Apparuerunt ei tres viri stantes præ-
eum 1.14.9
10 Reuertens veniam ad te tempore isto

- vita comite, & habebit filium Sara vxor tua
3.18.2
- 23 Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in eo? 3.20.15
- 27 Quia semel cepi, loquar ad Dominum meum, quum sim puluis & cinis 1.1.3
- 19.1 Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere 1.14.9
- 20.2 Dixitque de Sara vxore sua, soror mea est 2.10.11
- 3 En, morietis propter mulierem quam tu listihabet enim virum 1.17.14
- 18 Concluserat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abraham 2.8.19
- 21.2 Concepit me Sara, peperitque filium Abraham, in senectate sua 2.10.11
- 10 Et ecce ancillam hanc & filium eius 3.10.11, & 4.2.3
- 12 Omnia quae dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia in Isaac vocabitur tibi semē 3.22.5
- 24 Dixitque Abraham, Ego iurabo 3.8.27
- 25 Et Abraham increpauit Abimelech propter puteum aquae quem vi abstulerant serui eius 2.10.11
- 22.1 Quae postquam gesta sunt, tentauit Deus Abraham 3.8.4 & 3.20.46
- 2 Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque offeres eum in holocaustum 2.10.11
- 3 Igitur Abraham de nocte confurgens strauit a sinum suum, dicens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum: quum enim occidisset ligna in holocaustum, abiit in locum quem praeeperat ei Deus 3.18.2
- 8 Filii mei, Deus prouidebit sibi victimam holocausti 1.16.4
- 32 Nunc cognoui quod timeas Dominum, & non peperisti vnigenito filio tuo propter me 3.8.4
- 16 Per me ipsum iuravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, & non peperisti filio vnigenito, &c. 3.18.2
- 17 Benedicam tibi, & multiplicabo semē tuum sicut stellas caeli, & velut arenam quae est in littore maris ibid.
- 18 Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia obedisti voci meae 2.13.1 & 4.14.71
- 73.4 Aduena sum & peregrinus apud vos: date mihi ius sepulchri vobiscum, vt sepeli-
liam in ortum meum 3.25.4
- 7 Surrexit Abraham, & adorauit populū terrae, filios videlicet Heti 1.12.3
- 12 Adorauit Abraham coram Domino & populo terrae ibid.
- 19 Atque ita sepeliuit Abraham Saram vxorem suam in spelunca agri duplici quae respiciebat Mamre, haec est Hebron in terra Chanaan 3.25.8
- 24.7 Ipse mittit Angelum suum coram te 1.14.6, & 1.14.12
- 12 Domine Deus domini mei Abraham, occurre obsecro mihi hodie, & fac misericordiam cum Domino meo Abraham 1.14.12
- 25,27 Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur 3.2.31
- 26.1 Orta autem fame super terram, post eam sterilitatem quae acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palaestinarum in Gerara 2.10.12
- 4 Et multiplicabo sementuram sicut stellas caelidaboque posteris tuis vniuersas regiones has, & bene dicentur in semine tuo omnes gentes 2.13.1
- 7 Respondit, Soror mea est: timuerat enim confiteri quod sibi esset sociata coniugio 2.10.12
- 15 Ob hoc inuidentes ei Palaestini, omnes puteos quos foderauerunt serui patris illius Abraham, illo tempore obstruxerunt, implentes humo 2.10.12
- 20 Sed & tibi fuit iurgium pastorum Gerarae, aduersus pastores Isaac 2.10.12
- 31 Et surgentes manē iurauerunt sibi mutuo 2.8.27
- 35 Quae ambae offenderant animum Isaac & Rebecae 2.10.12
- 27.9 Perge ad gregem, & affer mihi duos hēdos, optimos, &c. 3.2.31
- 14 Abiit, & attulit, deditque matri 2.10.14
- 27 Statimque vt sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait, Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus 3.11.23
- 38 Esau eiulatu magno fleuit 3.3.24, & 3.3.25
- 39 In pinguedine terrae, & in rote caeli desuper erit benedictio tua 3.3.25
- 28.5 Isaac igitur dimisit Iacob 2.10.12
- 11 Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens caelum 2.9.2
- 12 Angelos quoque Dei ascendentes & descen-

- descendentes per viam 1.14.12
 18 Surgens ergo Iacob manē tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper 1.11.15
 22 Cunctorum quæ dederis mihi offerā decimas tibi 4.12.4
 29, 20 Seruiuit Iacob pro Rachel septem annis 2.10.11
 23 Et vespere Liam filiam suam introduxit ad Iacob 2.10.12
 27 Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere quo seruiturus es mihi septem annis aliis 2.10.12
 30, 1 Cernens autem Rachel quod infecunda esset, inuidit forori suæ, & ait marito suo, Da mihi liberos, alioqui moriar 2.10.12
 2 Num pro Deo ego sum, qui priuauit re fructu ventris tui? 1.16.7
 31, 19 Et Rachel furata est idola patris sui 2.11.8
 22 Qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem: & comprehendit eum in monte Galaad 2.10.12
 40 Die noctūque æstu vrgebar, & gelu, fugiebāque somnus ab oculis meis 2.10.12
 53 Iurauit ergo Iacob per timorē patris sui Isaac 2.8.37
 32, 1 Iacob autem abiit in itinere quod cœperat, fueruntque ei obuiam Angeli Dei 1.14.5
 7 Timuit Iacob valde &c. 2.10.12
 10 Minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua quam expleuisti seruo tuoin baculo meo transiui Iordanem 3.20.14, & 3.15.20, 26
 11 Etue de manu scarris mei Esau, quia valde eum timeo, ne fortē veniens percutiat matrem cum filiis 2.10.12, & 30.20.14
 23 Nam si contra Deum fortis fuisti, quāto magis homines præualebis? 1.14.5
 29 Interrogauit eum Iacob, Dic mihi quo appellatis nomine? Respondit, Cur queris nomen meum, quod est mirabile? Et benedixit eo in loco 1.13.10
 30 Vocauitque Iacob nomen loci illius Phane, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & salua est anima mea 1.13.10
 31 Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret facies eius 2.10.12
 34, 5 Intellexit Iacob eum violasse filiam suam Dina 2.10.12
 25 Simeon & Levi fratres Dina, gladii ingressi sunt urbem confidenter, interfeceruntque omnibus masculis, &c. 2.10.12, & 4.1.24
 29 Turbastis me & odiosum fecistis me Chananeis & Pherezeis habitatoribus terræ huius 2.10.12
 35, 18 Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit, &c. 2.10.12
 22 Abiit Ruben, & dormiuit cum Bila concubina patris, quod illum minimè latuit 2.10.12, & 4.1.24
 37, 28 Et prætereuntes Madianitis negotiatoribus, extrahentes eum de cisterna, vendiderunt eum Ismaelitis viginti argentei numis 4.1.24
 32 Tulerunt autem tunicam eius, mittentes qui ferrent ad patrem, &c. 2.10.12
 38, 18 Ad vnum igitur coitum mulier cœcepit, &c. 2.10.12, & 4.1.24
 42, 6 Fratres Ioseph venerunt, & adorauerunt eum 1.12.7
 36 Absque liberis me esse fecistis, Ioseph non superest, Simeon tenetur in vinculis, & Benjamin auferis, in me hæc omnia mala reciderunt 2.10.12
 43, 14 Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet in vinculis, & hunc Benjamin: ego autem quasi orbatus absque liberis ero 2.4.6
 45, 8 Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum, &c. 1.17.8
 47, 7 Et Iacob salutauit Pharaon 1.11.15
 9 Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt parui & mali 2.10.12
 Et non peruenierunt vsque ad dies patrum meorum quibus peregrinati sunt 2.10.12
 29 Facies mihi misericordiam & veritatem, vt non sepelias me in Agypto 2.10.12
 30 Sed dormiam cum patribus meis, & miseras me de terra hac, condātque in sepulchro maiorum meorum ibid & 30.3
 31 Quo iurante adiuuit Israel Dominus, conuersus est Iacob caput 1.11.15
 48, 14 Et Israel extendens manum dexterae posuit super caput Ephraim 4.3.16
 16 Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedica, pueris istis 1.14.6

Et super eos inuocentur nomina patrum
 meorum Abraham & Isaac 3.20.25
 19 Sed frater eius minor, maior erit illo,
 & semen illius crescet in gentes 3.22.5
 49.5 Simeon & Leui fratres: vasa iniqui-
 tatis bellantia 1.8.4
 9 Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi
 ascendisti: quiescens accubisti vt leo, &
 quasi leona, quis suscitabit eum? 1.8.4
 10 Non auferetur sceptrum de Iuda, &
 dux de femore eius, donec veniat qui mit-
 tendus est, & ipse erit expectatio gentium
 1.8.7
 18 Salutare tuum expectabo Domine 2.
 10.14
 50.20 Vos cogitastis de me malum, sed
 Deus verit illud in bonum vt exaltaret me
 sicut in præsentia cænitis 1.17.8
 25 Quum Deus visitabit vos, asportate of-
 fa mea vobiscum de isto loco 2.10.13

E X O D Y S.

2.12 Cùmque circumspexisset huc atque
 illuc, & nullum adesse vidisset, percussum
 Ægyptium abscondit in sabulo 4.20.10
 3.2 Apparuitque ei Dominus in flamma
 ignis, de medio rubi, &c. 4.17.21
 6 Ego sum Deus patris tui, Deus Abra-
 ham & Deus Isaac, & Deus Iacob 2.8.15, &
 2.10.9
 8 Descendit liberem eum de manibus
 Ægyptiorum, & educam de terra illa 4.
 20.30
 10 Sed veni, & mitram te ad Pharaonem,
 vt educas populum meum 4.8.2
 14 Qui est miser me ad vos 1.13.23
 21 Daboque gratiam populo huic coram
 Ægyptiis: & quum egrediemini, non exhibi-
 tis vacui 1.17.7
 43 Dixitque Dominus, Projice eam in
 terram: Projicit, & versa est in colubrum
 4.17.15
 11 Quis fecit os hominis, aut quis fabrica-
 tus est murum & sordum, videntem & cæ-
 cum? nonne ego? 1.13.14
 21 Vide vt omnia ostenta, quæ posui in
 manu tua, facias coram Pharaone: ego in-
 durabo cor eius, & non dimittet populum
 2.4.4, & 3.24.13
 Indurabo cor eius, & non dimittet popu-
 lum 1.18.2
 25 Tulit ilico Sephora acutissimam pe-
 tram, & circumcidit præputium filij sui 4.
 25.22
 6. Et assumam vos mihi in populum, &

ero vester Deus 2.10.8
 23 Accepit autem Aarō vxorē Elizabeth
 filiam Aminadab, sororem Nahasson, quæ
 peperit ei Nadab & Abiu, & Eleazar, & Itha-
 mar 2.13.2
 7,1 Dixitque Dominus ad Moysen, Ecce
 constitui te Deum Pharaonis, & Aaron fra-
 ter tuus erit propheta tuus 1.13.9
 3 Sed ego indurabo cor eius, & multipli-
 cabo signa & ostenta mea in terra Ægypti
 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4
 10 Tulitque Aaron virgam coram Pharaone
 & seruis eius, & versa est in colubrum
 4.17.15
 11 Vocauit autem Pharao sapientes & ma-
 leficos: & fecerunt ipsi per incantationes
 Ægyptiacas & arcana quædam similiter 1.
 8.6
 12 Proieceruntque singuli virgas suas, quæ
 versa sunt in dracones: sed deuorauit virga
 Aaron virgascorum 4.17.15
 8,15 Videns autem Pharao quod data es-
 set requies, ingrauiuit cor suum 1.18.2
 10.1 Et dixit Dominus ad Moysen, Ingre-
 dere ad Pharaonem: ego enim indurauit cor
 eius, & seruum illum: vt faciam signa hæc
 in eo 2.4.4
 11.3 Dabit autem Dominus gratiam po-
 pulo suo coram Ægyptiis. Fuitque Moyses
 vir magnus in terra Ægypti coram seruis
 Pharaonis, & omni populo 2.4.6
 12.5 Erit autem agnus absque macula, ma-
 sculus anniculus 4.16.32
 26 Et quum dixerint vobis filij vestri, Quæ
 est ista religio? 4.16.30
 43 Hæc est religio phæse, Omnis alienige-
 na non comedet ex eo 4.17.22
 46 Nec os illius confringetis 1.16.9
 13.2 Sãctifica mihi omne primogenitum
 quod aperit vuluam, in filiis Israel tam de
 hominibus quàm de iumentis: mea sunt en-
 nim omnia 4.16.31
 14,19 Tollensque se Angelus Domini, qui
 præcedebat castra Israel, abiit post eos 1.
 14.6
 21 Quumque extendisset Moyses manum
 contra mare, abstulit illud Dominus, siante
 vento vehementi & vrenre tota nocte, &c.
 4.15.9
 26 Et ait, Dominus ad Moysen, Extende
 manum tuam super mare, vt reuertantur a-
 quæ ad Ægyptios, super currus & equites
 eorum 4.15.9
 31 Timuitque populus Dominum, & cre-
 diderunt

- 15,3 Dominus quasi vir pugnator, omni-
 potens nomen eius 1.13.24 & 4.17.23
 16,7 Et mane videbitis gloriam Domini,
 audiuentim murmur ventium contra Do-
 minum nos verò quid sumus quia missira-
 tis contra nos? 1.8.5
 16 Quùmque operuisset superficiem terre
 apparuit in solitudine manuum, & quasi
 pilo tufum in similitudinem pruinae super
 terram 4.17.34, & 4.8.20
 17,6 En ego stabo ibi coram te super pe-
 tram Horeb: percutiesq; petram & exibat ex
 ea aqua, vt bibit populus 4.17.15, & 4.17.21
 & 4.18.20
 17 Adificauitque Moses altare & vocauit
 nomen eius, Iehouah-Nissi 1.13.9
 18,16 Quùmque acciderit eis aliqua disce-
 patio, venient ad me vt iudicem inter eos,
 & ostendam præcepta Dei, & leges eius
 4.11.8
 19,5 Eritis mihi in peculium de cunctis po-
 pulis: mea est enim omnis terra 4.16.13
 6 Et vos eritis mihi in regnum sacerdotu-
 le, & gens sancta 2.7.1
 16 Iamque aduenerat tertius dies & mane
 inclauerat, & ecce cœperunt audiri toni-
 trua, ac micare fulgura, & nubes densissima
 operire montem, clangorque tubæ vehemē-
 tius perstrebat, & timuit populus qui er-
 rat in castris 1.8.5
 20,3 Non habebis Deos alienos coram
 me 1.13.24
 4 Nō facies tibi sculptile, neque omnem
 similitudinem quæ est in cœlo desuper, &
 quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt
 in aquis sub terra 1.11.1, & 1.11.12, &
 1.13.24
 5 Non adorabis ea neque coles, ego sum
 Dominus tuus fortis zelotes, visitans iniqui-
 tatem patrum in filios, in tertiam & quart-
 tam generationem eorum qui oderunt me
 1.12.2
 6 Et faciens misericordiam in millia his
 qui diligunt me, & custodit præcepta mea
 2.10.9
 13 Non occides 4.20.10
 24 In quo fuerit memoria nominis mei:
 veniam ad te, & benedicam tibi 4.11.5
 21,13 Qui autem non est invidiosus, sed
 Deus tradidit eum in manus eius, &c.
 1.16.6, & 1.18.3
 17 Qui maledixerit patri suo vel matri,
 morte morietur 2.8.3
 22,1 Si quis furatus fuerit bouem aut ouem,
 & occiderit vel vendiderit, quinque boues
 pro vno boue restituet, & quatuor oues pro
 vna oue 4.20.16
 8 Si latet fur, applicabitur dominus do-
 mus ad Deos, & iurabit quòd non extende-
 rit manum, &c. 4.20.4
 11 Iusurandum erit in medio quòd non
 extenderit manum ad rem proximi sui
 2.8.26
 29 Decimas & primitias tuas non tarda-
 bis reddere 3.7.5
 23,1 Non suscipies vocem mendacij nec
 iunges manum tuam vt pro impio dicas fal-
 sum testimonium 2.8.47
 4 Si occurreris boui inimici tui, auramino
 etranti, reduce ad eum 2.8.56
 5 Si videris inuicem odientis te iacere sub
 onere, non pertransibis, sed subleuabis cum
 eo ibidem,
 12 Vt requiescat bos & asinus tuus & re-
 frigeretur filius ancillæ tuæ & advena 2.8.32
 13 Et per nomen externorum deorum nō
 iurabis, neque audierit ex ore vestro
 2.8.25
 19 Primitias frugum terræ tuæ deferes in
 domum Domini Dei tui 3.7.5
 20 Ecce ego mittam Angelum meum qui
 præcedat te, & custodiat in via, & introdu-
 cat in locum quem præparauit 1.14.6
 24,18 Ingressusque Moses medium nebu-
 læ, ascendit in montem: & fuit ibi quadra-
 ginta diebus, & quadraginta noctibus 1.8.5,
 & 4.12.10
 25,17 Facies & propitiatorij de auramun-
 dulusno duos cubitos & dimidium tenebit
 longitudo eius, & cubitum ac semissem la-
 titudo 1.11.3
 28 Duos quoque Cherubin aureos, & pro-
 ductiles facies, ex vtraque parte oraculi
 ibidem,
 20 Vtrunque latus propitiatorij tegant,
 expandentes alas, & operientes oraculum,
 respiciantque se mutuo vestris vultibus ut
 propitiatorum quo operienda est arca, in
 qua pones testimonium quod dabo tibi.
 ibidem,
 40 Inspice, & fac secundum exemplar
 quod tibi in monte monstratum est 2.7.1,
 & 4.14.20
 28,9 Sumeque duos lapides Onychinos,
 & sculpes in eis nomina filiorum Israel
 3.20.18
 10 Sex nomina in lapide vno, & sex reli-

qua in altero iuxta ordinem natiuitatis eorum
 ibidem,

12 Portabitque Aaron nomina eorum coram Domino super utrumque humerum ob recordationem
 ibidem,

21 Habebuntque nomina filiorum Israel: duodecim nominibus exlabuntur singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus
 ibid.

29,9 Cingésque eos balteo, Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, erunt que sacerdotibus mihi religioe perpetua, &c.
 4.219

36 Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum: mundabisque altare, &c.
 2.17.4, & 4.18.13

30,10 Et deprecabitur Aaron super cornua eius semel per annum, in sanguine quod oblarum est pro peccato
 2.15.6

30 Aaron & filios eius unges, sanctificabis que eos, ut sacerdotio fungantur mihi.

4.19.31
 11.3 Et impleui Beseleel, spiritu Dei, sapientia, intelligentia, & scientia in omni opere
 2.2.16

13 Videte ut sabbatum meum custodiaris: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris
 2.8.29

32,1 Surge, fac nobis deos qui nos precedant: Moyse enim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti ignoramus quid acciderit.
 1.11.8

4 Eduxeruntque, Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti
 1.11.9

27 Ponat vir gladium super femur suum. ite & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat unusquisque fratrem, & amicum & proximum suum.
 4.12.10

32 aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me, de libro tuo, quem scripsisti.

3.20.35
 33,19 Miserebor cuius voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit
 2.5.17, & 3.11.11, & 3.22.6, & 3.22.8, & 3.24.15

20 Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuere
 1.11.3

34,6 Domino transeunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multae miserationis
 1.10.2

7 Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem.
 2.8.19

18 Fuit ergo ibi cum Domino Moyses qua-

draginta dies, & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquam non bibit
 1.8.5, & 4.12.20

29 Quumque descenderet Moyses de monte Sin, tenebat duas tabulas lapideas testimoniis, & ignorabat quod coruscata esset facies sua ex consorcio sermonis Domini
 1.8.5

35,2 Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, sabbatum & requies Domini
 2.8.29

30 Ecce vocauit Dominus ex nomine Beseleel, filium Uri, filij Hur, de tribu Iuda.

2.2.16
 40,34 Et nubes operiebat tabernaculum, maiestate Domini coruscante
 1.8.5

LEUITICVS.

1.2 Homo qui obulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id est, de bobus & ovibus offerens victimas
 4.14.10

4 Ponetque manus super caput hostiae, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens
 4.3.16

5 Immolabitque vitulum coram Domino.
 4.18.11

4,2 Anima quum peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Domini, &c.
 4.1.28

5,13 Et expiabit eum sacerdos a peccato suo, quod peccauit in vno de istis, & remittetur ei, &c:
 2.17.4

8,6 Congregataque omni turba ante fores tabernaculi statim abluit Aaron & filij eius
 4.3.15

11,4 Sancti estote, quia ego sanctus sum:
 4.19.25

16,2 Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca
 2.15.6

21 Et Aaron posita vtraque manu super caput hirci viuensis, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta, atque peccata eorum
 3.4.10

18,5 Que facies homo viuere in eis
 2.8.4, & 1.17.5, & 3.14.13, & 3.17.3

6 Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut reuelet turpitudinem eius
 4.19.13

19,2 Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester
 2.8.14, & 3.6.29, & 4.19.15

12 Non periurabis in nomine meo, nec pollicis nomen Dei tui. ego Dominus
 2.8.24

16 Non

- 16 Nō erit criminator nec fufurro in populo 2.8.47
 18 Non quæres vltionem nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum 2.8.56, & 4.20.19
 31 Non declinetis ad magos, nec ab aliis aliquid ficitemini, vt polluamini per eos 4.1.5
 20,6 Anima quæ declinauerit ad magos, & ariolos, & fornicata fuerit cū eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi fui 1.8.5
 7 Sanctificamini, & estote sancti, quia & ego sanctus sū dominus Deus vester 4.19.25
 9 Qui male lixerit patri suo aut matri, morte moriatur 2.8.36
 26,3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea 2.5.19
 4 Dabo vobis pluiuas temporibus suis, &c. 1.16.5, & 2.8.4
 12 Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vósque eritis populus meus 2.10.8
 20 Consumetur in cassam labor vester non profert terra germen, nec arbores pomina præbent 3.20.44
 23 Quòd si nec sic volueritis recipere disciplinam sed ambulaueritis ex aduerso mihi 1.17.8
 26 Postquam confregero baculum panis vestri, ita vt decem mulieres in vno chibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, &c. 3.20.44
 33 Vos autem dispergam in gentes, & enaginabo post vos gladium, & que terra vestra deserta, & ciuitates vestrae ditute: 2.11.1
 1.36 Et quid de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum 1.18.2, & 2.4.6

N U M E R I :

- 6,5 Omni tempore separationis suæ nauicula non transibit per capiteius 4.19.26
 18 Tunc cadetur Nazareus, ante ostium tabernaculi sedens cæsarie consecrationis suæ: collètque capillos eius, & ponet super ignem ibidem
 9.18 Cunctis diebus quibus stabat nubes super tabernaculum, ad imperium domini erigebant tentoria 4.15.9
 11,9 Quòmque descendet nocte super castra ros, descendet bar pariter & Man: 28.5
 18 Sanctificamini cras, comedetis carnes 3.20.51
 31. Ventus autem egrediens à Domino atceptas trans mare couernices detulit 1.16.7
 33 Adhuc carnes erant in dētibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibis: & ecce furor Domini concitatus in populum, &c. 3.20.51
 12,1 Loquutá que est Maria & Airon contra Moysen, propter vxorem eius Æthyopisam 1.8.4
 14,43 Amalecites & Chananzus ante vos sunt, quorum gladio corructis, eò quòd nolueritis acquiescere domino, nec erit dominus vobiscum 3.5.11
 15,30 Factum est autem, quum essent filij Israel in solitudine: & inuenissent hominē colligentem ligna in die Sabbathi 2.8.29
 16,24 Præcipe vniuerso populo vt separetur à tabernaculis Core & Datan, & Abiron 1.8.5
 20,10 Congregata multitudine ante petram, dixit eis, Audite rebelles & increduli, Num de petra hac poterimus vobis aquam eucere? ibid.
 26 Quòmque nudaueris patrem veste sua indues ea Eleazarum filium eius 4.3.15
 21,8 Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, viuet 4.18.20
 9 Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo: quem quum percussis aspicerent, sanabantur 2.11.4
 17,10 Moriatur anima mea morte iustorum, & hiant nouissima mea horum similia 2.10.14
 19 Non est Deus quasi homo vt metiatur, nec vt filius hominis vt miretur 1.17.12
 28,2 Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos, duos quotidie in holocaustum sempiternum, 4.1.5

D E V T E R O N O M I V M.

- 1,16 Audite illos, & quod iustum est iudicate: siue ciuis sit ille, siue peregrinus 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.9
 19 Paruuli vestri, de quibus dixistis, quòd captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredietur 4.16.19
 3,19 Indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius 6

- ita vt traderetur in manus tuas 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4
- 4.2 Non addetis ad verbum quod vobis loquor: nec auferetis ex eo 4.9.2
- 7 Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantibus sibi sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris 3.2.4:15
- 9 Custodi igitur te ipsum, & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ videntur oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, &c. 2:8:5
- 11 Et accessistis ad radices montis qui ardebat vsque ad cælum: erantque in eo tenebræ & nubes & caligo 1.11.3
- 15 Custodire igitur sollicitè animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua loquutus est vobis Dominus 1.11.2
- 16 Ne forte decepti, faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel femine 2:8:17
- 17 Similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terram, vel auium sub cælo volantium ibid.
- 5.14 Vt requiescat seruus & ancilla tua, sicut & tu 2.8.32
- 17 Non occides 4.20.10
- 6.5 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua 4.7.5, & 2.8.51, & 3.19.4
- 13 Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruius, ac per nomen illius iurabis 4.8.25
- 16 Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis 4.13.3
- 25 Et si que nostri misericors, si custodierimus & fecerimus omnia præcepta eius coram Domino Deo nostro, sicut mandauit nobis 3.17.7
- 7.6 Quia populus sanctus es Domino Deo tuo: te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram 2.8.14
- 7 Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, quum omnibus suis populis pauciores 3.22.5
- 8 Sed quia dilexit vos Dominus, & custodit iuramentum quod iurauit patribus vestris, &c. ibid.
- 9 Et scies quia Dominus tuus, ipse est Deus foris, & fidelis, custodiens pactum, & misericordiam diligens se, & iis qui cum
- studium præcepta eius 3.17.5
- 12 Si postquam audieris hæc iudicia, custodieris ea & feceris, custodiet & Dominus Deus tuus pactum tibi & misericordiam quam iurauit patribus tuis 3.17.1
- 13 Et diliget te & multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui & fructui terræ tuæ, &c. ibid.
- 8.2 Et recordaberis itineris cuncti per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret 3.20:46
- 3 Vt ostenderet tibi, quod non in solo pane viuunt homines, sed in omni verbo quod egreditur de ore Domini 1.16.7, & 3.20.44
- 9.6 Scito ergo quod non propter iustitias tuas Dominus Deus tuus dedit tibi terram hanc optimam in possessionem, quum durissimæ caruicis sis populus 3.21.5
- 10.12 Et nunc Israel, quid Dominus petat à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, &c. 2.8.58
- 14 En Domini Dei tui cælum est, & cælum cæli, terra, & omnia quæ in ea sunt 2.11.11, & 3.21.5
- 15 Et tamen patribus tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos, elegitque semet eorum post eos, &c. ibid.
- 16 Circumcidite igitur præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius 2.5.8, & 3.6, & 4.16.3, & 4.16.21
- 20 Dominum Deum tuum timebis, & ei soli seruius: ipsi adhærebis, iurabisque in nomine illius 2.8.25
- 11.26 En propono in conspectu vestro hodie benedictionem & maledictionem 3.17.1
- 12.13 Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris 4.2.9
- 14 Sed in eo quem elegerit Dominus, in vna tribuum tuarum offeres hostias & facies quæcunque præcipio tibi ibidem,
- 28 Obserua, & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene sit tibi & filius tuus post te in sempiternum, &c. 2.8.5
- 32 Nec addas quicquam nec minuas 4.10.17
- 13.3 Tenetis vos Dominus Deus vester, vt palam fiat vtrum diligatis eum, an non, in toto corde & in tota anima vestra 3.20.4

14,2 Populus sanctus es Domino Deo tuo: & elegit vt sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quæ sunt super terram 2.8.14

16,10 Et celebrabis diem festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manustuar, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui 4.18.8

19 Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum 4.20.9

17,8 Si difficile & ambiguum apud te iudicium perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, &c. 3.4.4

9 Veniesque ad Sacerdotes Leuitici generis, ac ad iudicem qui fuerit illo tempore quæresque ab eis, &c. 3.4.4, & 4.8.2

11 Et docebunt te iuxta Legem eius: sequerisque sententiam eorum ibid.

12 Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes in alium de Israel ibidem.

16 Quomque fuerit constitutus, non multiplicabit tibi equos, nec reducet populum in Ægyptum 4.20.9

18,11 Neque qui quærat a mortuis veritatem 3.5.6

13 Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo 2.8.31

15 Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum autem 4.5.1

19,19 Reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit 4.20.16

21,13 Si genuerit homo filium contumacem & proteritium, qui non audierit patris ac matris imperium, & coercitus obediæ contempserit, &c. 1.8.36

23 Maledictus à Deo est qui pender in ligno 2.7.15, & 2.16.6

23,5 Veritasque maledictionem eius in benedictionem tuam, eò quod diligeret te 3.21.5

24,13 Sed statim reddes ei pignus ante solis occasum, vt dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam coram Domino Deo tuo 3.17.7

26,18 En, Dominus elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris, sicut loquutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius 2.8.14

27,26 Maledictus qui non permanet in sermonibus Legis huius, nec eos opere perficit 2.7.5, & 2.7.1.9, & 2.16.6, & 3.11.9, & 3.12.1, & 3.14.13. & 3.17.1, & 3.17.9

28,1 Si autem audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atque custodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie: faciet te Dominus Deus tuus excellentiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra 1.17.8, & 2.5.10

2 Veniatque super te vniuersæ benedictiones istæ, & apprehendent te, si tamen præcepta eius audieris 2.8.4

12 Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cælum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ, &c. 1.16.5

29 Omnisque tempore calumniam sustineas, & opprimaris violentia, nec habeas, qui liberet te 4.10.2.5

35 Ducetque te Dominus, & regem quem constitueris super te, in gentem quem ignoras tu, & patres tui, &c. 2.11.8

65 Dabit enim tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam maiore 2.4.6

29,2 Vos vidistis vniuersa quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti, &c. 2.2.20

4 Et non dedit vobis Dominus cor intelligentis, & oculos videntes, & aures quæ possint audire, vsque in præsentem diem ibidem,

18 Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia, aut tribus, cuius cor aduersum est hodie à Domino Deo nostro, vt vadat, & setuiat, &c. 3.17.5

19 Quomque audierit verba iuramenti huius, benedicat sibi in corde suo, dicens, Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei: & assumat ebria sitientem ibidem,

20 Et Dominus non ignoscat ei, sed tunc quam maximè furor eius sumet, & zelus contra hominem illum: & sedeat super eum omnia maledicta quæ scripta sunt in hoc volumine, &c. 3.3.7

29 Abscondita, Domino Deo nostro: quæ manifesta sunt, nobis, & filiis nostris vsque in sempiternum, vt faciamus vniuersa Legis huius 1.17.2, & 3.21.3

30,2 Et reuersus fueris ad eum, & obediens eius imperiis, sicut ego hodie præ-

capio tibi cum filiis tuis, &c. 2. 6

3 Reducet te Dominus Deus tuus de captivitate tua, & miseretur tui. Scitatum congregabit te de cunctis populis in quos te ante dispersit. 2. 17-24

6 Circumcides Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum, &c. 10. 10, & 10. 12, & 10. 16, & 10. 17

10 Scitatum audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris precepta eius & ceremonias, quae in hac Legge praescriptae sunt. &c. 10. 17

11 Mandatum hoc quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum 2. 9-12

12 Non est in caelis, ut dicas, quis ascendet tibi in caelos, &c. 10. 34, & 10. 35

13 Neque trans mare posuimus caeseris, & dicas, Quae se nobis poterit translocare mare, & illud ad nos usque deferret, ut possimus audire? Ibidem. & 10. 34, & 10. 35

14 Sed iuxta te est sermo, ut de in ore tuo & in corde tuo, vis facias eum. Ibidem, & 10. 35

15 Considera quod hosti propofecerim in conspectu tuo vitam & bonum, & e contra mortem, & malum. 3. 17-18

16 Testes hodie in voce caelum & terram quos propofecerim vobis vitam & bonum, benedictionem & misericordiam, ut ego visam, ut & tu visas, & semen tuum. 2. 32, & 3. 1-2

32.5 Procauerunt ei, & non filij eius in foribus, generatio prava atque peruersa. 1. 3. 5

8 Quando dividebat altissimas gentes: quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum, &c. 2. 11. 17, & 3. 21. 3

10 Increpatus est dilectus, & recalcitrauit, Increpatus, impinguitus, & atarus, dereliquit Deum factorem suum, &c. 1. 3. 5

17 Immolauerunt demonis & non Deo 2. 3. 17

21 Ipse me provocauerunt in eo qui non erat Deus 1. 11. 15

33 Meta est visio, & ego retribuam, &c. 2. 3. 18 & 4. 10. 10

26 Ponite corda vestra in omnia verba mea quae ego testifcor vobis hodie, ut manetis ea filij vestris custodire & facere, &

implere vniuersa quae scripta sunt in volumine legis huius 2. 17-19

33; Omnes sancti in manu illius sancti. 2. 10. 6

29 Beatus est tu Israel, quis similis tui populi, cui saluator in domino? 2. 11. 3

24.5 Mortuus est tibi Moyses seruus domini in terra Moab, iubente domino. 2. 5. 11

105 v. 8.

1. Ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quae agis. 2. 9. 12

3 Non recedat volumen Legis huius ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. Ibidem.

21 Qui vergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Rahab, & quae uerunt ad eam. 1. 2. 11

6 Noni quod dominus tradiderit vobis terram: etenim in nos terror vester, & collanguerunt omnes habitatores terra. 2. 10. 10

1 Et hoc audientes perterriti sumus, & elanguit cor nostrum, nec remanuit in nobis spiritus aduersum vestrum, dominus enim Deus vester ioseph est Deus in caelo iuratum, & in terra deorum. Ibidem.

5. 14 Sum princeps exercitus domini. 1. 12. 5

7. 19 Erat ioseph ad Acan, filii munda gloriam domino Deo Israel, & contere, atque iudica mihi quis fecerit. 2. 3. 24

10. 1. Steterunt uesol & luna 1. 15. 2

11. 10 Domini enim sententia fuerat, ut in durarentur corda eorum, & oppugnarent contra Israel. 1. 18. 2

22. 1 Trans flumem habitauerunt patres ab initio, Thare pater Abraham & Nachori: seruieruntque aus alienis. 1. 11. 3, & 3. 24. 2

2 Tuli ergo patrem vestrum Abraham, de Mesopotamia sinibus, & adduxi eum in terram Chanaan, &c. Ibidem.

105 v. 8.

2. 1 Ascenditque dominus de Galgalis ad locum flentium. 1. 12. 5

11 Quumque dominus iudices suscitaret in diebus eorum, haestebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitas, & liberabat eos de sede uasandium. 3. 3. 15

& 3. 20. 15

19. Postquam autem mortuus esset iudex reuertebantur, & multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos 3.3.25

3.9. Et clamauerunt ad dominum qui tu seruauit eis saluatorem, & liberauit eos 3.2.19, & 4.20.1.

12. Auiderunt autem filij Israel facere malum in conspectu domini 1.20.17

13. Et postea clamauerunt ad dominum: qui seruauit eis saluatorem Aod, in Iurum filium Gera Ibidem

14. Venit autem Angelus domini & sedit sub quercu 1.12.6

14. Repperitque eum dominus & ait, Vade in hac fortitudine tua: & liberabis Israel de manu Madian 1.13.10, & 1.14.5

14. Spiritus autem domini inuit Gedeon qui elangens buccina conuocauit domum Amoz, & sequeretur se 2.2.17

17. Posuimus uestigia tua in arenis in insula uelut in uernis, & in omni terra siccitas &c. 4.12.18

17. Ecce sique ex eo Gedeon E. hod, & posuit illud in ciuitate tua Ephra, furnica tu si que est omnis Israel in eo, & factum est Gedeoni & omni domui eius in ruinam 4.10.27

9.20. Sin autem peruersi, egressiatur ignis ex Abimelech, & consumat habitatores Sienem, & oppidum Mello, &c. 3.20.1

17.1. Votum vouit domino Iepthe dicens, Si tradideris filios Amou in manus meas, &c. 4.13.3

17.10. Ecce apparuit mihi vir quem ante videram 1.17.4.5

16. Cui respondit Angelus, Si me cogis non comedam panem tuum, si autem uis hoc locaustum facere, offeret illud domino 3.12.10

18. Cur quæris nomē meum quod est mirabile? Ibidem

19. Tulsit itaque manus hærdi de capris & libamenta, & posuit super terram offerens domino 4.10.25

20. Morie motiemur, quia uidimus dominum 1.13.10, & 1.14.5

23. Si dominus nos uellet occidere, de manibus nostris holocaustum & libamenta non suscepisset, &c. 1.11.10

16.28. Domine Deus meus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem pristinam, ut uisces me de hostibus meis 3.20.15

21.29. In diebus illis non erit rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectum uidebatur, hoc faciebat 4.20.1

R V T H.

3.13. Sin ille noluerit te retinere, ego te absque vlla dubitatione suscipiam, uiuit dominus 1.8.27

1. SAMUEL.

1.13. Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumq. labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Estimauit ergo eam Helitemulentam 3.20.33

16. Dominus mortificat & uiuificat: deducit ad inferos & reducit 3.20.58

9. Pedes sacerdotum suorum seruabit, & impij in tenebris conticescent 2.10.18

10. Et dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui 1.6.2

25. Et non audierunt uocem Patris sui quia uoluit dominus occidere eos 1.18.3, & 2.24.14

34. Hoc autem erit tibi signum quod uenturum est duobus filiis tuis Ophni & Phines: in die vno morientur ambo 1.13.1

6.9. Et aspicietis: & siquidem per uiam finium suorum ascenderit contra Bethsamem, & se fecit malum hoc nobis grande, &c. 1.15.9

7.3. Si in toto corde uestro reuertimini ad dominum, auferre deos alienos de medio uestris, Baalim & Astaroth, & præparate corda uestra domino, &c. 3.3.5

6. Et ieiunauerunt in die illa atque dixerunt tibi, Peccauimus domino 4.12.17

17. Edificauit etiam ibi altare domino 4.0.15

8.7. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnum super eos 4.10.6

11. Hoc erit ius regis qui imperaturus est uobis, filios uestros tollet, & ponet in curribus suis &c. 4.20.25

10.6. Et insiliet in te spiritus domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in uirum alium 2.2.17, & 2.3.4

9. Itaque cum auertisset humerum suum ut abiret à Samuele, immurauit ei Deus cor aliud, & uenerunt omnia signa hæc in die illa 2.2.13

26. Saul abiit in domum suam in Gaba & abiit cum eo pars exercitus, quorum tergerat Deus corda 2.2.7

11.6. Et insiluit spiritus domini in Saul, & cum audisset uerba hæc 2.4.6

15 Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram domino, &c. 1.8.7

12.22 Et non derelinquet dominus populum suum, propter nomen suum magnum, quia iurauit dominus facere vos fibi populum 3.21.5

14.44 Et ait Saul, hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionathan 2.8.24

15.11 Pœnitet me quod cõstituerim Saul regem: quia dereliquit me, & verba mea operare non impleuit: Contrista usque est Samuel, & clamauit ad dominum tota nocte

1.17.12, & 3.20.15

21 Nunquid vult dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci domini? Melior est enim obedientia quam victimæ: & auscultare magis quam offerre adipem arietum 4.10.17. & 4.18.9

23 Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare: & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiicisti sermonem domini, abiicit te dominus ne sis rex 4.10.17. & 43.33

29 Porrò triumphator in Israel non parcat, & pœnitentia non flectetur: neque enim homo est vt agat pœnitentiam 1.17.12

30 At ille ait, Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, &c. 3.34

35 Veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam dominum pœnitebat quod constituisset regem Saul super Israel 3.20.15

16.1 Dixitque Dominus ad Samuelem, Vsq̃ue quo tu lugebis Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? 3.20.15

13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vniuit eum in medio fratrum eius 1.8.7, & 2.2.7

14 Et exagitabat eum spiritus nequam à domino 1.4.14.17, & 2.4.5

18.10 Post diem autem alteram, inuasit spiritus Dei malus Saul, 1.14.17, & 2.4.5

19.9 Et factus est spiritus domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam, &c. 2.4.5

23.26 Et ibat Saul & viri eius ad latus montis ex parte vna, Dauid autem & viri eius erant in latere montis 1.16.9

27 Et nuntius venit ad Saul dicens, Fessina, & veni quoniam infuderunt se Philistini super terram Ibidem

24.7 Propitius sit mihi dominus ne faciam hanc rem domino meo Christo domini, vt mittam manum meam in eum qui Christus domini est 4.20.28

11 Sed perpercit tibi oculus meus: dixi enim, Non extendam manum meam in dominum meum quia Christus domini est Ibi.

26.9 Et dixit Dauid ad Abitai, Ne interficias eum, quis enim extendet manum suam in Christum domini, & innocens erit? Ibidem

12 Omnes dormiebant, quia sopor domini intrauerat super eos 1.18.2

23 Dominus retribuet vnicuique secundum iustitiam suam & si leui: tradidit enim te dominus in manum meam, &c. 3.17.14

31.13 Et tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus 4.12.17

11. SAMUEL.

58 Idcirco dicitur in prouetbio, Cæcus & claudus non intrabunt in templum 4.16.31

7.14 Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum 3.4.32

27 Quia tu domine exercituum Deus Israel reuelasti aurem serui tui, dicens, Dominum ædificabo tibi, &c. 3.20.13

28 Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera: locutus es enim ad seruum tuum bona hæc 3.20.14

10.12 Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro & ciuitate Dei nostri, dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo 1.17.9

11.4 Missis itaque Dauid nuntiis, tulit eam: quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea 4.12.4

15 Scripsit autem in epistola, Ponite Vriam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium: & derelinquite eum vt percussus intereat Ibidem

12.12 Tu fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel 1.18.1

13 Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui domino, Dixitque Nathan ad Dauid, Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris 3.3.4, & 3.4.10, & 3.4.31, & 4.1.24

14 Veruntamen quoniam blasphemare fecisti inimicos nomen Domini: propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur 3.4.33

16, o Dominus præcepit ei vt malediceret David: & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? 1.17.8, & 1.18.1, & 1.18.4

22 Tetenderunt ergo Absalon tabernaculum in solario, ingreditusque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel 1.18.2, & 1.18.4

17,17 Et dixit Chusai ad Absalon, Nō est bonum consilium quod dedit Achitophel hac vice 1.17.7

14 Domini autem nutu dissipatum est cōsiliū Achitophel vtile, vt induceret Dominus super Absalon malum 1.17.7, & 2.4.6

22,20 Et eduxit me in latitudinem, liberauit me, quia complacui ei 3.17.5

21 Retribuit mihi Dominus secundū iustitiam meam, & secundū munditiā manuum mearum reddidi mihi ibid.

24,1 Et addidit furor Domini irasci contra Israel, commouitque David in eis dicentem ad Ioab, Vade numera Israel & Iuda 1.14.8

10 Percussit autem cor David eum, postquam numeratus est populus: & dixit David ad Dominum, Peccaui valde in hoc facto, &c. 3.3.4

20 Et egressus adorauit regem pronō vultu in terram 1.12.3

I. R. E. G. V. M.

1,16 Inclinauit se Bethsabee, & adorauit regem 1.12.3

21 Eratque, cū dormierit Dominus meus rex cū partibus suis, erimus ego & filius meus peccatores 3.11.3

2,5 Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Seruiz, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, &c. 4.20.10

6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canicem eius pacificā ad inferos ibid.

8 Habes quoque apud te Semei filium Gerā filij Gemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, &c. ibid.

8,23 Qui custodis pactum: & misericordiā seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo 3.17.5

46 Quod si peccauerit tibi (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, &c. 2.7.5, & 3.14.9, &

4.1.25

47 Etegerint pœnitentiam in corde sub in loco captiuitatis, &c. 4.1.25

58 Sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis viis eius, & custodiamus mandata eius, & ceremonias eius, & quæcunque iudicia mandauit patribus nostris 2.3.9

11,12 Veruntamen in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum: de manu filij tui scindam illud 2.6.2

23 Suscitauit ei quoque Deus aduersariū, &c. 1.18.1

31 Ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus 1.18.1

34 Nec auferam omnē regnum de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ, propter David seruum meum, &c. 2.6.2

39 Et affligam semen David super hoc, veruntamen non omnibus diebus ibid.

12,10 Et dixerunt ei iuuenes qui cum eo nutriti fuerāt, Sic loquere populo huic, &c. 1.17.7

15 Et non acquieuit rex populo: quoniam auersatus fuerat eum Dominus, &c. 1.17.7, & 1.18.4, & 2.4.6

20 Nec secutus est quispiam domū David præter tubum Iuda solam 1.18.4

28 Et excogitato consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltra ascendere in Ierusalem, ecce dixit tui Israel qui te eduxerunt de terra Ægypti 4.2.8

30 Et factum est verbum hoc in peccantibus enim populus ad adorandum vsque in Dan 4.20.32

31 Et fecit phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populis, qui non erant de filiis Leui 4.2.8

15,4 Sed propter David, dedit ei Dominus suus lucernam in Ierusalem, vt suscitaret filium eius post eum, & statueret in Ierusalem 2.6.2

18,10 Viuit Dominus Deus tuus, non est gens aut regnum in quo non miserit Dominus meus, &c. 2.8.27

41 Erat Elias ad Achab, Ascende & comedet & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est 2.20.3

42 Elias autem ascendit in verticem Carmeli & pronus in terram posuit faciem suā inter genua sua ibid.

43 Et dixit ad puerum suum, Ascende & prospice contra mare: qui quum ascendisset

& contemplatus esset, ait, Non est quicquā,
& rursum ait illi, Reuertere septem vicibus
ibidem

19,8 Et ambulauit in forritudine cibi il-
lius quadraginta diebus & quadraginta no-
ctibus vsq; ad montē Dei Horeb 4.12.20

18 Dereliqui mihi in I'rael septem millia
virorum, quorum genua nō sunt incuruata
ante Baal 4.1.2

21,12 Prædicauerunt ieiunium, & fede-
re fecerunt Naboth inter primos populi 4.
12.17

28 Et factus est sermo domini ad Eliam
Thesbiten 3.3.25

29 Nonne vidisti humiliatum Achab co-
ram me quia igitur humiliatus est mei cau-
sa, non inducam malum in diebus eius, &c.
3.3.35, & 3.20.15

22,6 Cōgregauit ergo rex Israel quadrin-
gentos circiter prophetas 4.9.6

21 Egredius est autem spiritus, & stetit co-
ram domino, & ait, Ego decipiam 1.4.17,
& 1.17.7, & 1.18.1

22 Et ille ait, Egrediar, & ero Spiritus mē-
dax in ore omnium prophetarū eius 4.9.6

27 Hoc dicit rex, Mittite virum istum in
carcerem, & sustentate eum panetribula-
tionis, & aquæ angustię, donec reuertar in
pace ibid.

I I. REGVM.

5,17 Dixitque Naaman, Vt vis: sed obse-
cio, cōcede mihi seruo tuo, vt tollam onus
duorum mulorum de terra: nō enim faciet
vltiā seruus tuus holocaustum, aut victimā
diis alienis, nisi Domino 3.2.32

18 Hoc autem solui est de quo deprece-
ris Dominum pro seruo tuo, quando ingre-
ditur dominus templum, &c. ibid.

19 Qui dixit ei, Vade in pace: abiit ergo
ab electo tempore ibid.

6,15 Heu heu domine mi, quid faciemus?
1.14.11

16 Plures nobiscū sunt, quā cū illis 1.14.12

17 Domine, aperi oculos pueri huius, vt
videat. Et aperuit dominus oculos pueri, &
vidit: & ecce mons plenus equorum, & cur-
rum igneorum in circuitu Elizei 1.14.7, &
1.14.8, & 1.14.11

51 Hęc mihi faciat Deus, & hęc addat, si
steterit caput Elisei filij Saphat super ipsum
hodie 2.8.24

10,7 Quūque venissent literę ad eos,
tulerunt filios regis, & occiderūt septuagin-
ta viros, &c. 1.18.4

10 Videte ergo nunc quoniam non ce-
cidit de sermonibus domini in terrā, quōd
locutus est dominus, &c. ibid.

16,10 Quūque vidisset altare Damasci,
misit rex Achaz ad Vriam sacerdotem exē-
plar eius, & similitudinem iuxta omne opus
eius 4.10.23

17,24 Adduxit autem rex Assyriorum vi-
ros de Babylone, & de Cutha, &c. ibid.

25 Quūque ibi habitare cōpissent, non
timebāt dominum: & iramisit eis dominus
leones qui interficiebant eos ibid.

32 Et nihilominus colebant dominum,
fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdo-
tes excelsozum, &c. 3.2.13, & 4.10.23, & 4.
15.22

33 Et quum dominum colerent, diis quo-
que suis seruiebant iuxta consuetudinem
Gentium, de quibus tractati fuerant Sama-
riam 3.2.13

34 Vsque in præsentem diem morem se-
quuntur antiquum: non timeant dominum,
neque custodiunt ceremonias eius, &c.
ibidem

19,4 Et fac orationem pro reliquiis que
reperitæ sunt 3.20.14

35 Factum est igitur in nocte illa, venit
angelus domini, & percussit in castris Assy-
riorum centum octogintaquinque millia.
1.14.6

20,1 Præcipe domitue: morietis enim
tu, & non viues 1.17.12

2 Tunc Ezechias conuertit faciem suam
ad parietem, & orauit dominum 3.3.4

3 Obsecro domine, memento quęso quo
modo ambulauerim coram te in veritate,
& in corde perfecto, & quod placitum est co-
ram te fecerim 3.14.10, & 3.20.10

5 Ecce sanauit te, die tertio ascendes tem-
plum domini 1.17.12

9 Vis vt ascendat vmbra decę lineis, aut
vt reuertatur toridem gradibus? 4.14.18

11 Inuocauit Isaias Propheta dominum,
& reduxit vmbra per lineas, quibus descē-
derat in horologio Achaz 1.16.2

21,4 Extruxitque aras in domo domini,
de qua dixit dominus, In Ierusalem ponam
nomen meum 4.10.23

16 Insuper & sanguinem innoxiiū fudit
Manasses multum numis, donec impleteretur
Ierusalem vsque ad os, &c. 3.24.11

22,2 Feiitque quod placitum erat coram
domino, & ambulauit per omnes vias Da-
uid patris sui, non declinauit ad dexteram
sue

huc ad sinistram 4.10.23

8 Dixitq; autem Heclias pontifex ad Saphan scribam, Librum legis reperi in domo domini deditque Heclias volumen Saphan scribz, qui legit & illud 1.8.3

I. PARALIP.

28,2 Et scabellum pedum domini Dei nostri 4.1.5

II. PARALIP.

19,6 Videte, ut, quid faciatis, non enim hominibus exercetis iudicium: sed domini 4.20.4, & 4.20.6

III. EZECHIAS

1,4 Quumque audissem verba huiusce modi, sedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & erabam ante faciem Dei cæli 4.1.2.16

5 Quæso domine Deus cæli fortis, magne atque terribilis, qui custodis patrum, & misericordiam cum iis qui te diligunt, &c. 3.17.5

7 Vanitate seducti sumus, & non custodiimus mandatum tuum, & ceremonias, & iudicia quæ præcepisti Moyli seruo tuo 3.4.11

9,14 Et sabbatum sanctificatum tuum ostendisti eis 2.8.29

I O B.

1,6 Quadam autem die, quum venissent filij Dei vt assisterent coram domino, flauit inter eos etiam Satan 1.14.17, & 1.14.10, & 1.18.3, & 2.4.5

12 Dixit ergo dominus ad Satan, Ecce vniuersa quæ habet, in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam 1.17.7

17 Sed & illo loquente venit alius, & dixit, Chaldei fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos & tulerunt eos, nec non pueros percusserunt gladio, & ego fugi solus, vt mentiam tibi 2.4.2

21 Dominus dedit, dominus abstulit: sic nomen domini benedictum 1.17.8, & 1.18.1, & 1.18.3, & 2.4.2

23 Venit quoq; Sa a inter eos vt statet in conspectu domini 1.14.17, & 1.14.19, & 1.18.1

4,17 Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? 3.12.1

18 Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles & in Angelis suis reperi prauitatem 3.12.1, & 3.17.9

19 Quanto magis hi qui habitant domos Iudeas, qui terrenum habent fundamentum,

consumentur velut à tinea? 1.15.1, & 1.15.2, & 3.12.1

17 Beatus homo qui corrigitur à Deo: in crepatione ergo domini ne reprober 3.4.32

9,2 Verè scio quòd ita sit, & quòd nõ iustificetur homo compositus Deo 3.12.2

20 Si iustificare me voluero, os meum cõdemnabit me: si innocentem ostendere, prauum me comprobabit 3.12.5

10,15 Et si impius fuero, vq; mihi est, & si iustus, non leuabo caput, saturatus afflictione & miseria 3.14.16

12,18 Balthem regum dissoluit, & præcingit fune tenes eorum 4.20.28

20 Commutat Deus labium veracium, & doctrinam, seruum auferit 2.4.4

13,15 Etiam occiderit me, in ipso sperabo 2.10.19, & 3.2.21

14,4 Quis potest facere mundum de immundo, nõne tu qui solus es? 2.1.5, & 3.12.5

5 Breues dies hominis sunt, mentium numerus apud te est: quasi iusti terminus eius qui præteriri non poterunt 1.16.9

17 Signasti quasi in sacculo delicta mea, sed curasti iniquitatem meam 3.4.29

15,15 Ecce inter sanctos eius, nemo immutabilis, & cæli non sunt mundi in conspectu eius 3.12.1

16 Quanto magis abominabilis & iurius homo, qui bibit, quasi aquam iniquitatis 3.12.5, & 3.12.1

19,25 Scio enim quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum 2.10.19, & 3.25.4

26 Erruisum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum 2.10.19

27 Quem viurus sum ego ipse, & oculi mei conspècturi sunt, & non alius, &c. ibid.

21,11 Ducunt in bonis dies suos, & in pũcto ad inferna descendunt 2.10.17

25,5 Ecce luna etiam non splendet, & stelle non sunt mundi in conspectu eius 3.12.1

26,14 Ecce hæc ex parte dicta sunt viuis eius: & cum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitru magnitudinis illius intueri? 1.17.2

28,12 Sapietia verò vbi inuenitur, & quis est locus intelligentiæ? ibid.

21 Abscondita est ab oculis omnium ventium, volucres quoque cæli latet ibid.

23 Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locum eius ibid.

28 Et dixit homini, Ecce timor domini, ipsa est sapientia: & recedere à malo, anteq-

ligentia 1. 17.2, & 3. 2.26
 34,30 **Qui regnare facit hominem hypo-**
critam propter peccata populi 4.20.25
 36,27 **Qui aufert stillas pluuiæ, & effun-**
dit imbres ad instar guttium 1.5.6
 43,2 **Et quis ante dedit mihi, & reddidit ei?**
omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt 3.14.5
PSALMORVM.
 1,1 **Beatus vir qui non abiit in cõsilio, &**
in via peccatorum non stetit 3.17.10
 2 **Sed in Lege Domini voluntas eius, &**
in Lege eius meditabitur die ac nocte 2.
 7.13
 2,2 **Astiterunt reges terræ, & principes cõ-**
uenerunt in vnum aduersus Dominum, &
aduersus Christum eius 2.16.3
 3 **Dirumpamus vincula eorum, & proiici-**
amus à nobis iugum ipsorum *ibid.*
 4 **Qui habitat in cælis iridebit eos: &**
Dominus subfannabit eos 1.5.1, & 2.16.3
 8 **Postula à me, & dabo tibi gentes heredi-**
ditatem tuam & possessionem tuam termi-
nos terræ 2.11.11
 9 **Reges eos in virga ferrea, & tanquam**
vas figuli confringes eos 2.15.5, & 4.1.19
 12 **Apprehendite disciplinam: ne quæso**
irascatur Dominus, & pereatis de via iusta
 2.6.2, & 4.20.5, & 4.20.29
 3,5 **Ego dormiui, & soporatus sum, & e-**
xurrexi, quia Dominus suscepit me 3.2.37
 4,7 **Signatum est super nos lumen vul-**
tus tui Domine 1.11.14
 5,4 **Mane astant tibi, & videbo quoniã**
non Deus volens iniquitatem tu es 3.20.12
 8 **Ego autem in multitudine misericor-**
dix tuæ introibo in domum tuam: adorabo
ad templum sanctum tuum in timore tuo
 3.2.23, & 3.20.11
 6,1 **Domine, ne in furore tuo arguas me:**
neque in ira tua corripas me 3.4.32
 7,6 **Exurge Domine in ira tua, & exalta**
re in sanibus inimicorum meorum, &c. 3.
 20.15
 9 **Iudica me Domine secundum iustitiam**
meam, & secundum innocentiam meam su-
per me 3.17.14
 8,3 **Ex ore infantium & lactantium per-**
fecisti laudem 1.16.3
 4 **Quid est homo, quod memor es eius?**
aut filius hominis quoniam visitas eum? 1.
 5.3, & 2.13.2
 9,10 **Et sperent in te qui nouerunt nomẽ**
tuum 3.2.31
 10,3 **Dixit enim in corde suo, Oblitus**

est Deus, auertit faciem suam ne videat in-
finem 1.4.2
 11,4 **Dominus in templo sancto suo** 1.5.1
 12,2 **Vana loquuti sunt vnusquisque ad**
proximum suum: labia dolosa, &c. 4.14.8
 7 **Eloquia Domini, eloquia casta: argen-**
tum igne examinatum, probatũ terre, pur-
gatum septuplum 3.2.15
 14,1 **Dixit insipiens in corde suo, Nõ est**
Deus 1.4.2
 3 **Dominus de cælo prospexit super filios**
hominum: vt videat si est intelligens aut re-
quirens Deum 3.14.1
 4 **Non est qui faciat bonum, non est vs-**
que ad vnum 2.3.2
 15,1 **Domine quis habitabit in taberna-**
culo tuo? aut quis requiescet in monte san-
cto tuo 3.17.6, & 3.24.8
 2 **Qui ingreditur sine macula & opera-**
tur iustitiam. Qui loquitur veritatem in cor-
de suo 3.6.2
 16,2 **Deus meus est tu, quoniam bonorũ**
meorum non es 2.8.33
 3 **Sanctis qui sunt in terra eius, miracu-**
lit omnes voluntates meas in eis 1.11.15, &
 2.8.53, & 3.7.5
 5 **Dominus pars hereditatis meæ & ca-**
llicis mei, tu es qui restitues hereditatẽ meã
mihi 2.11.2, & 3.25.10
 10 **Non derelinques animam meam in**
inferno: nec dabis sanctũ tuum videre cor-
ruptionem 3.25.3
 17,1 **Exaudi Domine iustitiam: intende**
deprecationi meæ 3.7.14
 3 **Probasti cor meum, & visitasti noctes:**
igne me examinasti, & non est inuenta in
me iniquitas *ibidem*
 15 **Ego autem in iustitia apparebo con-**
spectu tuo: facia bõrum cum apparuerit gloria
tua 2.10.17, & 3.25.10
 18,1 **Diligam te Domine fortitudo mea**
 3.20.28
 20 **Et eduxit me in latitudinem: saluum**
me fecit, quoniam voluit me 3.17.5
 21 **Et retribuet mihi Dominus secundum**
iustitiam meam, & secundum puritatem ma-
nuum mearum retribuet mihi 3.17.5, & 3.
 17.14
 28 **Quoniam tu populum humilem sal-**
uum facies: & oculos superbõrum humili-
abis 3.12.6
 31 **Eloquia Domini igne examinata: pro-**
tektor est omnium sperantium in se 3.
 2.15

- 19,1 Cœli narrant gloriam Dei 1.5.1,&
1.6.4
- 8 Lex Domini immaculata conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis 2.7.12, & 4.8.6
- 13 Delicta, quis intelligit: ab oculis meis munda me 3.4.16, & 3.4.18 & 3.17.2
- 20 Memor sit omnis facti tui: & holocaustum tuum pingue fiat 3.20.18
- 10 Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te 2.6.2
- 22 Deus Deus meus, quare me dereliquisti 2.16.11
- 5 In te sperauerunt patres nostri: sperauerunt, & liberaſti eos 3.20.26
- 26 Vota mea reddam in conspectu timorū eum 4.13.4
- 23,4 Nam etsi ambulauero in medio vmbrae motus, non timebo mala: quoniam tu mecum es 1.17.11, & 3.20.21, & 3.2.28
- 6 Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ 2.3.12
- 24,3 Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? 3.6.2
- 4 Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suā, nec iurauit in dolo proximo suo ibid.
- 6 Hæc est generatio querentium eum 8.24.8
- 25,1 Ad te Domine leuavi animā meam 3.20.5
- 6 Reminiscere miserationum tuarū Domine, & misericordiarū quæ à seculo sunt 3.20.9
- 7 Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias ne memineris: secundum misericordiam tuam memento mihi tu 3.3.18, & 3.20.9
- 10 Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas requiruntibus testamentum eius, &c. 3.20.7, & 3.17.2
- 11 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum enim est 3.17.2
- 18 Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea 3.20.9
- 26,1 Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans non infirmabor 3.17.14
- 2 Proba me Domine, & tenta me vices meos, & cor meum 3.20.46
- 5 Odi ecclesiam malignantium: & cum impiis non sedebo 3.17.14
- 8 Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ 1.11.14
- 9 Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris, &c. 3.17.14
- 27,1 Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? 1.17.11
- 3 Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum ibid.
- 10 Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me 3.20.36
- 14 Expecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & sustine Dominum 3.2.17
- 28,8 Dominus fortitudo plebis suæ: & protector saluationum Christi sui est 2.6.2, & 2.6.3
- 29,3 Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit: Dominus super aquas multas 1.6.4
- 30,6 Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia 2.10.18
- 7 Ego autem dixi in abundantia mea, Non mouebor in æternum. 8 Domine in voluntate tua præstitisti decore meo virtutē: Auertisti faciem tuā à me, & factus sum conturbatus 3.8.2
- 31,1 In te Domine speraui, non confundar in æternum: in iustitia tua libera me 3.11.12
- 6 In manus tuas commendo spiritum meū: redemisti me Domine Deus veritatis 3.20.26
- 16 In manibus tuis sortes meæ 1.17.11
- 23 Ego autem dixi in excessu mētis meæ, Proiectus sum à facie oculorum tuorum 3.1.6
- 22,1 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum testis tunc peccata 3.4.29, & 3.11.11, & 3.14.11, & 3.17.10
- 5 Delictum meum cognitum tibi feci & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, &c. 3.4.9
- 6 Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, &c. 3.20.7, & 3.20.26
- 33,6 Verbo Domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorū 1.13.5, & 1.16.1
- 12 Beata gens cuius est Dominus Deus eius: populus quem elegit in hereditatem sibi 2.10.8, & 3.2.28, & 3.21.5
- 13 De cœlo respexit Dominus: vidit omnes filios hominum 1.16.7
- 18 Ecce oculi Domini super metuentes

- erui, & intellexi vt postremò essent quinq; habituri 2.10.16, & 3.9.6
 26 Consumitur caro mea & cor meum: Deus autem est petra cordis mei, & portio mea in æternum 2.11.2
 74,2 Memor sis cœtus tui quem iam pridem comparauisti: & foris hereditarij quã vendicasti: montis Sionis in quo habitare es solitus 3.20.14
 9 Signa nostra non videmus, nullus superest propheta: nemòque nobiscũ qui sciat quousque tandem 2.15.1
 75,7 Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neque à Meridie exaltatio contingit 1.16.6
 77,10 Oblitus est ne misereri Deus, continebunt in ira misericordias suas? 3.7.17
 11 Tandem cogitabam, Hæc mea est infirmitas, dextera Excelsi vices mutat 3.2.31
 78,8 Nec euadant similes patribus suis, nationi deficienti & rebelli, nationi quæ relictæ cor suum haudquaquam instituit, & cuius spiritus nunquam verè Deo credidit 2.5.11
 36 Orefuso blanditi sunt ei, lingua autè sua ei mentiebantur 3.3.25
 37 Cor eorũ non erat rectum erga illũ, nec fidi fuerunt in scelerate eius ibid.
 49 Immisit in eos spiritum ire sue, impetũ, indignationem & angustiam, cæcò demònum incurfiones 2.14.17
 60 Vt defereret tabernaculum Silo, tentorium in quo inter homines habitabat 2.6.2
 67 Et respiciat tentorium Ioseph, & tribum Ephraim non elegit 2.6.2, & 3.31.6
 70 Ex elegit Dauidem seruum suum: à cuius ouium tulit eum 2.6.2
 79,9 Auxiliare nobis, ò Deus salutis nostræ propter gloriã nominis tui: & libera nos, & propitius sis peccatis nostris propter nomen tuum 3.20.14
 13 Et nos populus tuus, & grex pascuorum tuorum te celebrabimus in seculũ, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas 3.7.10
 80,2 Qui infides Cherubim, affulge 1.13.2, & 2.8.15, & 4.1.5
 4 Deus restitue nos, & fac illucescere faciem tuam, & salui erimus 3.2.28
 5 Domine Deus exercitũ, quousque tandem exandesces in oratione populi tui? 3.2.16
 18 Sit manus tua cum viro dextere tuæ, cum filio hominis quem tibi corroborasti 2.6.2
 81,11 Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti 3.2.31
 82,1 Deus consistit in cœtu Dei, in medio deorum iudicem agit 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.29
 3 Vindicate pauperem pupillum, afflictũ & miserum absoluite 4.20.9
 4 Eripite tenuem, & inopem de manu impiorum liberate ibid.
 6 Equidem dixeram, Vos dii estis, & vos omnes filij Excelsi 1.14.5, & 4.20.4
 84,2 Quam sunt amabilia, ò Domine exercituum, tabernacula tua! 4.1.5
 3 Ardet, & etiam depexit anima mea ad atria Domini, cor meũ & caro mea clamãt ad Deum viuum 2.11.2
 8 Ibunt de virtute in virtutem, comparebit quisque eorum apud Deum in Sion 4.17.21
 86,2 Custodi vitam meam, quoniam benificus sum: serua tu Deus seruum tuum 3.20.10
 5 Etenim tu Domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant 3.2.29
 11 Dirige me Domine in viistuis, tunc ambulabo in veritate tua: cogere peccus meũ, vt timeat nomen tuum 2.2.27, & 2.7.9
 88,17 Super me transierunt furores tui, & terrores tui me confecerunt 3.4.34
 89,4 Pepigi fœdus cũ electo meo, iuravi Dauidi seruo meo 4.1.17
 5 Semen tuũ in æternum confirmabo, & stabiliam solium tuum ad omnem posteritatem ibid.
 31 Si filij eius Legem meam deseruerint, & in iudiciis meis non ambulauerint 3.4.32, & 4.1.27
 32 Si statuta mea prophanarint, & præcepta mea non custodierint 3.4.32
 33 Præuaticationes eorum virga visitaabo, & iniquitates eorum flagellis ibidem, & 4.1.27
 34 At bonitatem meam non auferam ab eo, nec fallam illi fidem meam 3.4.32, & 4.1.27
 36 Semel per sanctitatem meam iuravi, haudquaquam Dauidem fessellero 2.15.3
 37 Semen eius in æternum erit, solũ eius coram me vt sol persistabit ibid.
 38 Firmum vt luna manebit, quæ est certus in aethere testis ibid.

90,4 Mille anni coram te sunt ut dies he
sternus qui praterit, imò ut noctis vigilia

3.2.42

7 Etenim ira tua deficiamus, & feruente
indignatione tua terremur 3.4.34

9 Nam cuncti dies nostri te irascente di
labitur, annos nostros finimus dicto citius
3.25.12

11 Quis vim iræ tuæ nouit? ut te quique
timent, ita in eos indignatio iræ tuæ seuit
ibidem

91,1 Sedens in abdito Excelsi, sub umbra
Omnipotentis cōmoratur 1. 7.6, & 2.8.42

3 Nam is à laqueo venatoris, & à peste ex
ituali te liberabit 1.17.11

11 Nam Angelis suis tua causa præcipiet,
ut in omnibus viis tuis te custodiant 1.14.
6, & 2.8.42, & 3.20.23

15 Me innocabis, ideo eum exaudiam,
adereo ei in afflictione, eripiam eum, & glo
riofum eum reddam 3.20.14

92,6 Quam magna sunt facta tua, ò domi
ne, vehemèter profunda cōsilia tua 2.10.17

7 Vir stupidus istud non cognouit, neq;
stultus intelligit 1.5.9

13 Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus
in Libano succrescet 2.10.17

14 Plātati in domo domini in atrijs Dei
nostri florebant ibidem

93,1 Dominus rex est, induit celsitudinē,
induit, inquam, dominus robur, seq; accin
xit: quin & orbis sic firmatus est ut nou nu
tet 1.6.5

5 Domum tuam decet sanctitudo, domi
ne, in longitudine dierum 1.6.4

94,11 Nouit dominus cogitationes ho
minum vanas esse 2.2.25, & 3.14.1

12 Fœlix vir quem tu ò domine casti gaue
ris, & quem in Lege tua insitueris 3.3.34

19 Proxisti multatum cogitationum tu
arum me, recreantur animam meam consola
tiones tuæ 3.20.7

95,7 Si hodie voci eius auscultaueritis
3.2.6

8 Ne induretis cor vestrum, ut in Meri
ba, ut in die Massa in deserto 2.5.11

96,10 Dicite in gētibus dominus regnat,
& orbis firmabitur ne nuret, &c. 1.6.3

97,1 Dominus regnat, exaltet terra, &
insularum multitudo lætetur ibidem

7 Procūbite corā eo dij vniuersi 1.13.11.23

10 Custodit dominus animas sanctorum
suorum, & que manu impiorum eos custodit
2.10.16

11 Lux facta est iustis, & iis qui integro
sunt corde lætitia ibidem

99,1 Domino regnante, cum tumultu po
puli cōcurrunt: insidet Cherubim, etia mo
uet 1.6.3, & 2.8.15

5 Exaltate dominum Deum nostrum, &
prosternite vos ad scabellum pedum p̄m̄i:
sanctus enim est 1.11.15, & 4.1.5

9 Exaltate dominum Deum nostrum, &
prosternite vos ad mōtem sancti montis eius:
est enim sacrosanctus dominus Deus nos
ster 1.11.15

100,3 Agnosceite quòd dominus est Deus,
ipse nos fecit, & non ipsi nos sumus popu
lus eius & grex pascuorum eius 2.3.6, & 3.
21.5

101,3 Scelus nefarium ante oculos meos
quod designem, non proponam: defēctores
odio prosequar, nec vnquam mihi ad hēres
cent 4.20.9

8 Mature perdam omnes improstetæ,
ut è ciuitate omnes facinorosi excludantur
4.20.10

102,14 Tu itaque exurgens miserearis i
psius Sion 1.13.1

16 Et timebunt gentes nomen domini, &
omnes reges terræ gloriam tuam ibid.

18 Adorationem habuerit precationis hu
milium, neque precationem eorum ipreue
rit 3.20.28

19 Quod quidem literarum monimen
tis trāsmittetur ad posteros: & populus qui
creabitur laudabit Deum ibidem

22 Ut celebrent homines nomē domini
in Sion, & laudem eius in Ierusalem ibid.

26 Nam primūm terræ fundamenta ieci
sti, & cœli sunt opus manuum tuarum 1.13.
11, & 2.10.15

27 Quæ interibant, tu autem petstas: & v
niueria ut vestis veterascent, &c. ibid.

18 Verūm tu idem es perpetuò, & anni
tui non finiuntur ibid.

103,8 Misericors, & misericors domiaus:
organimis, & multum misericors 3.2.29

17 Domini autem benignitas erga timē
tes eum durat ab æterno in sempiternum
tempus 2.10.15

20 Predicate dominum Angeli eius, qui
pallentes virtute exequimini eius volunta
tem, obediendo voci verborum eius 1.14.
5, & 3.20.43

1.45, Luce amictus est tanquā vestimen
to 1.15.1

4 Qui legator suos effecit spiritus, & m̄
11.3.

- nostros suos ignem flammantem 1.16.7
 15 Et vinum quod exhilarat cor hominis, & oleum quod nitidam reddat faciem 3.10.2
 27 Vniuersa autem ex te pendent, vt eum cibum suum desuo tempore 1.16.1
 28 Tépore dante colligunt, & te manum aperiente fatiantur bonis ibid.
 29 Si autem abscondas faciem tuam, turbantur: si que spiritum eis etipias, expirant: & reuertuntur in puluerem ibid.
 30 Rectum animalia creantur, si tuum spiritum mittas, & reuenerit faciem ibid.
 105.4 Semper faciem eius querite 4.1.5
 6 O semen Abrahami cultoris ipsius, filij Iacob electi eius 3.21.5
 25 Vt si que cor eorum in odium sui populi, vel dolorem commolirentur in seruos ipsius 1.18.2, & 2.4.4
 106.3 O beatos qui seruant iudicium, & sciunt temper quod iustum est 3.17.10
 4 Memento mei, Domine, per fauorem erga tuum populum: meique rationem habeo pro tua salutem: Vt videam bonum electis tuis hominibus paratum, & gaudeam gaudium gentium tuarum 4.1.4
 31 Quod ei est impetratum pro iustitia sempiternis temporibus 3.17.7.8
 37 Nam filios suos & filias tuas machiuerunt victimas demonibus 4.13.17
 46 Et fecit eos grauosos apud victores suos vniuersos 2.4.6
 47 Serua nos Domine Deus noster, & congrega nos ex gentibus, vt conseruiamur nomini tuo sanctissimo, & celebremus te laudibus tuis 3.20.28
 107.4 Qui errabant in deserto, in solitudine per itinera, in quibus oppidum habitatum non inueniebant 1.5.7
 6 Clamauerunt Dominum in periculis suis, & eripuit eos ex angustiis ipsorum 3.20.15
 13 Clamauerunt etiam Dominum in periculis qui eripuit eos ex angustiis ipsorum ibid.
 16 Quia contriuit valuas æreas, & effregit obices terreos 2.16.9
 19 Clamauerunt etiam Dominum, &c. 3.20.15
 25 Qui suo impetio ciet ventum procellosum, qui alte fluctus ipsius attollit 1.16.7
 29 Et sedata tempestate reddit mare tranquillum, na vt desinant fluctus quibus iactabantur ibidem
 40 Nam Deus effundit contemptum in principes, & errare facit eos per vastitatem inuiam 1.13.2, & 2.2.17, & 2.4.4
 23 Quisquis igitur sapit, custodiet hæc, & beneficia Domini considerabit 1.5.7
 110.1 Dixit Dominus Domino meo, Scende mihi ad dexteram donec inimicos subdam scabellum tuis pedibus 2.15.3, & 2.15.16
 4 Iurauit Dominus, nec poenitet eum, vt tu sis sacerdos æternus ritu Melchisedech 2.11.4, & 2.15.6, & 4.18.2, & 4.19.28
 6 Iudicabit Melchisedech in gentibus, & omnia plena calaueribus erunt, quando contulerit capita in multis regionibus 2.15.5
 111.1 Confitebor, Domine, ex toto corde in concilio & cœtu proborum 4.14.8
 2 Magna sunt Domini facta, quæ iniquitatum ab omnibus qui delicti sunt ipsis 1.18.3
 10 Principium sapientie est timor Domini 2.3.4, & 3.2.26
 112.1 Beatus est vir qui timet Dominum, & valde præceptis eius delectatur 3.17.10
 6 Memoria iusti vsque durabit 2.10.16
 9 Eius iustitia æternum persistit, eorumque eius altum erit cum gloria ibidem
 10 Minimeque impij assequuntur quod desiderant ibid.
 113.6 Sequæ demittit vt inspiciat quæcunque sunt in cœlo & in terra 1.16.5
 6 Querit tenuem ex puluere, & pauperem à stercore euehit 1.5.7
 9 Qui sterilem matrem familiam efficit matrem gaudens in liberis 1.16.7
 115.3 Atque Deus noster in cœlo est, qui perficit quicquid voluerit 1.16.3, & 1.18.1, & 1.18.3, & 3.24.15
 4 Simulachra ipsorum sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producit 1.11.4
 8 Quibus similes euadant qui ea faciunt, & quicunque fidit eis ibid.
 116.1 Diligo Dominum, quando in domino exaudiui supplicem meam vocem 3.20.28
 7 Reuertere anima mea ad locum tuum quietum, quia Dominus in te beneficium contulit 3.21.7
 12 Quam gratiam tuleram Domino pro illis omnibus quæ in me contulit beneficium 3.20.28
 13 Sumpto calice quo gratie aguntur pro accepta salute, nomen Domini vocabo ibid.
 14 Meaque vota exoluam Domino nunc coram vniuerso populo ipsius 4.13.4
 15 Nam

17 Nam apud Dominum mors benigno
rum ipsius maximi est momenti 2.10.
14.18
18 Mea vota exoluam nunc coram vni
uerso populo ipsius 4.13.4
117,2 Benignitas eius erga nos praevallet,
& veritas Domini aeternum permanet
3.1.7
118,6 Domino à me stante non timebo
quid mihi homo inferre conetur 1.17.11
18 Probè me castigauit Deus, attamen
non permisit vt moreretur 3.4.12
25 Ah Domine serua quæso, ah Domine
da quæso felicem successum 2.6.2
26 Optima quæque illi precamur, qui ve
nit in nomine Domini: nõsque faulta im
precamur vobis è domo Domini ibid.
119,1 O beatos qui vitam integram iter ten
nent incedentes ad præscriptum Regis Do
mini 3.17.10
10 Quum autem te quæram ex toto cor
de meo, ne sinas me aberrare à mandatis
tuis 2.2.25, & 4.14.8
14 In via testimoniorum tuorum delectatus
sum magis quàm in omnibus diuitiis 3.2.15
18 Velamen detrahe oculis meis, vt in
spiciam admirabilem sapientiam quæ recõ
dita est in Legetua 2.2.21
34 Doceto me vt retineam Legem tuam,
& toto corde illam custodiam 2.2.25
36 Inclina cor meum ad obfessiones
tuas, & non ad auaritiã 2.3.9, & 2.5.11
41 Et obucniant mihi tua beneficia, & fa
lus tua secundum eloquium tuum 3.2.31
43 Et ne omnino eripias ab ore meo
verbum veritatis: quidem tua iudicia expe
cto 3.2.17
71 Bonum mihi qui humiliasti me: vt di
scam iustificationes tuas 3.4.12
76 Verùm obtingat quæso mihi tua be
nignitas, quæ me confoletur secundum elo
quium tuum quod ipse aperuit seruo tuo
3.2.4, & 3.2.14
80 Sit cor meum integrum in tuis de
cretis, propterea non pudeam 2.2.27
89 Verbum tuum Domine perstat: quæ
num in cælo 4.2.6
103 Quàm dulce est palato eloquium
tuum, certe ori meo dulcius melle est 3.
2.15
105 Verbum tuum lucerna est pedibus
meis, & lux aditet meum 1.17.2, & 2.7.12,
& 1.8.6

111 Aeterna hereditate mihi venerunt te
stimonia tua: sicut enim gaudium cordis mei
3.2.15
112 Adieci animum meum decretis tuis,
vt exequar illa in finem vsque, & adeo quæ
cumque
2.5.11
127 Quum obtemperaueris præcepta tua amara ma
gis quàm aurum, &c. 3.2.15
133 Formatus gressus meos eloquio tuo, &
ne dominuerit mihi vlla vanitas 2.3.9
121,4 Ecce, non dominifcer, ne perdominet
qui custodit Iherusalem 3.2.3
130,1 Ex profundo malorum te voco Do
mine 3.2.0.4
3 Si enim iniquitates obseruare velis ð
Deus, Domine quis subsistet? 3.12.16, & 3.
17.14
4 Verùm apud te clementia est, & pro
pterea timeo 3.3.25, & 3.16.3
112 Male sit mihi si non comparaueris,
& similem iudicaueris animam meam puero
ablatato apud matrem suam: est quæ ani
ma mea in me similis puero ablatato 3.
7.9
132,3 Memento Domine omnium quibus
afflictus fuit Dauid 3.2.25
7 Adreamus tabernacula eius, & adoremus
scabellum pedum eius 4.1.5
11 De fructu ventris tui aliquæ folio tuo
imponam 2.13.3
13 Dominus elegit Sion: & expetiuit eam
sibi sedem 4.1.17
14 Hæc mea est requies sempiterna, hic
habitabo quoniam expetiui eam 4.1.5
133 Quia Dominus mandauit ibi esse he
reditionem & vitam sempiternam 2.11.2
135,15 Simulachra gentium sunt argentea
& aurea, opus quod inanibus hominibus pro
ducitur 1.11.4
138,1 Confitebor tibi toto corde meo, &
coram iudicibus psallam tibi 4.1.1.8
2 Confitebor nomen tuum propter beni
gnitatem, & propter veritatem tuam 3.2.7
8 Non omittes opera manuum tuarum
3.2.4.6
140,14 Profecto iusti confitebuntur no
mini tuo, & probi permaneant in confes
sione tua 2.10.16
141,2 Valeat precatio mea pro incensante
te, ac leuatio manuum mearum pro ve
spertino sacrificio 3.20.14, & 4.18.17
142,5 Proin te Domine te clamabo, ne di
co, Tu es in omni confugium, & fortis mea in
terra viuentium 2.11.2

Et erō iustis vice coronæ, quia beneficiis
me affecisti 3.20.26

143,2 Ne ambules tamen in ius cum ser-
uo tuo: nullus enim viuens coram te iustus
est 2.7.5, & 3.12.2, & 3.14.16, & 3.17.14, & 3.
20.8

5 Recolo tamen tempora superiora, &
de omnibus factis tuis commemorator 3.23.1

144,15 Beatum populum cui contingit it
viuere: beatum populum cuius Deus est do-
minus 2.10.3, & 3.2.28

145,3 Magnus est dominus & impensè
laudandus, cuius magnitudo imperuētiga-
bilis est 1.5.8

1 De maiestatis gloriæ tuæ decore, & re-
bus tuis admirandis disertam Ibid. 8 Domi-
nus enim beneficus & misericors, patiens
magnæ benignitatis 1.10.2, & 3.20.9

9 Bonus est Dominus in omnes, & mise-
ricordia eius superat omnia opera ipsius
1.5.5

13 Regnum tuum regnum est sempiter-
num, & dominium tuum per secula non inter-
sadarat 1.3.24

18 Præsto adest Dominus omnibus vocā-
tibus eum, omnibus eum uocantibus cum
ueritate 3.20.3.7.14

19 Facit autem quicquid uolent timen-
tes eum, & clamorem eorum exaudit ac ser-
uat eos 3.20.5.13

147,9 Qui dat pecori suum pastum, & pul-
lis coruorum qui eum uocant 1.16.5

10 Nō probat fortitudinem equi, neque
delectatur tibi sis uiri 2.2.10

20 Nō egit ad hunc modum cum omni-
bus gentibus, neq; manifestauit eis iudicia
3.2.16

P R O V E R B I A

1,7 Timor Domini, sciētiz initiū 3.2.26

2,21 Resti enim inhabitabunt terram, &
integri superstitēs in ea erunt 2.11.2

22 Impij uerò è terra excindētur, & præ-
uaricatorēs ex ea funditus euellentur Ibid.

3,11 Castigationem Domini caue uerse-
ris, fili mi, neque fastidias ad increpationē
eius 3.4.32, & 3.8.5

12 Quem enim amat Dominus, casti-
gat, & tanquam pater in filio delectatur
ibidem

8,15 Per me regnant reges, & principes
decernunt iustitiam 4.20.4.7

22 Dominus possedit me initio uix suæ,
ante opera eius tuum etiam 1.11.7

23 Ab æterno ordinata sum, & ab initio

ante terram Ibid
24 Nōdum erant abyssi quum ego essem
formata, nondum fontes aquarū redundabāt
ibid & 2.14.8

1,9,10 Principium sapientiz est timor Do-
mini 3.2.26

10,7 Memoria iusti laudem habet: im-
piorum uero memoria sordet 2.10.18, & 3.
17.15

12 Olium excitat occasiones contentio-
num: sed dilectio omnes præuaticationes
obtegit 3.4.31.36

12,14 Quisque pro operis sui ratione do-
nabitur 3.18.1

28 In sententia iustitiz uita est, & hęc ipsa
ad mortem nequaquam ducet 3.2.15

13,13 Qui præceptum tuum, huic respun-
detur 3.18.1

14,21 Qui proximum suum contemnit,
peccat: qui autem afflictiis benignè facit, bea-
tus est 3.17.10

26 In timore Domini forte est asyllum,
& filius quoque eius erit perfugium 3.14.19

15,3 In omni loco oculi Domini cōtem-
plantur malos & bonos 4.17.23

8 Sacrificium impiorū abominatur Do-
minus: oratio autem rectorum gratissima
est ei 3.14.8

16,1 Hominis est disponere cor: à Do-
mino autem est responsio linguæ 1.16.6

2 Homini omnes uia suæ mūdæ uiden-
tur in oculis suis: Dominus autem disponit
spiritus 3.12.5

4 Omnia operatur Dominus propter se,
impium quoque ad diem malum 3.20.6

5 Beneficentia & fide expiatur iniquitas,
& in timore Domini receditur à malo 3.4.
31, & 3.4.36

9 Cor hominis d: liberat de uia sua: Do-
minus autem dirigit gressum eius 1.17.4

12 Impietatem d: signare, abominādum
esse debet regibus: iustitia enim solium ful-
tum esse oportet 4.20.10

14 Ira regis mortis est nuntius: sapiens
autem placare illam potest 4.20.12

33 In sinum deiciuntur fortes, at omne
iudicium earum pendet à Domino 1.16.6

17,1 Rebellis duntaxat malum querit:
huic crudelis nuntius & mittetur contra
eum 4.20.10

15 Ex quo abominatur Dominus tam
eum qui scelustum absoluit, quàm eum qui
in fontem damnat Ibid.

18,10 Turtis fortissima est nomen Do-
mici,

- mini, quò quum currit iustus extra telorù
iactum est 1. 13. 16 & 3. 40. 14
- 19, 17 Domino fœnerat quisquis benefa-
cit pauperi, secundùm beneficium repende-
tur ei 3. 18. 6
- 20, 7 Iustus ambulat in sua integritate,
liberi eius post ipsum beati 2. 8. 21
- 8 Rex sedens in folio iudicij, dissipat
omne malum inuendo 4. 20. 10
- 9 Quis dicit, Mundù est cor meum, pa-
rus sum a peccato meo? 3. 13. 3
- 12 Aut saui sum, & oculi visunt, ambo
hæc fecit Dominus 2. 4. 7
- 20 Qui maledixit patri suo aut matri suæ,
huius uicina extinguetur in medijs tene-
bris 2. 8. 36
- 24 Gressus viri fortis à Domino, & mor-
talis quomodo intelligeret viam suam? 1.
10. 6
- 26 Dissipat in pios rex sapiens, & rotam
venit super eos 4. 20. 10
2. 31 Cur regis est in manu Domini vel-
lut ciuisa parum, & quicunque uolens ineli-
nac illud 1. 18. 2. 3. 2. 4. 7. & 4. 20. 9
2. 1. 21 Sicutique via recta uideatur 3. 12. 5
24. 21 Time Domineam fili mi & regnu
4. 10. 22
- 24 Quid dicit impio, Iustus es, huic ma-
ledicunt populi, hunc nationes detestantur
4. 20. 10
5. 2 Gloria Dei est celare uerbum: at glo-
ria regum est scire uerbum 3. 21. 3
4. 4. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
4. 4. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
- 21 Si esuriat quite odit, ubi ille non panes:
si si ierit pota eum aqua 2. 8. 36
- 27 Quia in modum multum in illis edere
non est bonum, sic qui gloriari uolunt,
opprimetur à gloria 2. 21. 2
- 28, 10 Egre gus alius ac magnus uir cõ-
suet per se omni castus aut e uerde de con-
du ut transgressores 3. 23. 4
2. 12 Propter peccaricationem eorum
qui in terra habitant, si. et alij subinde i-
perent 4. 20. 23
- 14 Neatus est homo qui iugiter pauperi
aut in cor suum obdurat, corruet in malũ
4. 2. 23
- 29, 13 Pauper & fœnerator inter sese con-
trahunt: utriusque autem oculos Dominus
illustrat 1. 1. 6. 5
- 30, 4 Quod nomen est eius, & quod no-

- mea filij eius, si nosti? 2. 14. 7
- 5 Omnis sermo Dei purgatus est, scutum
hæ qui eo in tantur 3. 2. 15
- 6 Ne a ista sermonibus eius, ne te redar-
guat & mendax inueniaris 4. 10. 17

A G G L A S I A S T E S

- 2, 11 E. conuictus sum ad omnia opera
mala quæ peregerunt meæ manus, & ad la-
borem quem pertulisti: & ecce omnia inani-
tas & animi molestia 2. 2. 12
- 1, 19 Eadem enim solent hominibus &
brutis animantibus euenire: & qualis est
mors unius, talis est mors alterius: & spiri-
tus idem omnibus inest, nec habet homo
quicquam spirituantis peccate: siquidem
omnia sunt inanitas 3. 2. 38
- 21 Quis autem scit an spiritus hominum
sursum ascendat, & spiritus pecoris deorsum
in terram descendat? 3. 25. 5
- 7, 30 Deus hominem probum condi-
dit: ipsi autem plures iam facti cogitatio-
nes uanas persecuti sunt 2. 1. 10, & 2.
5. 18
- 9, 1 Homo pariter odium & amorem i-
gnorat eorum que sibi sunt proposita 3. 2.
38, & 3. 3. 4
- 2 Omnibus eadem prorsus vsuueniunt
iusto & impio &c. 1. 16. 9
4. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
4. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
5. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
- 20, 24 Tum amor ipsorum, tum odium ipso-
rum, tum inuidia ipsorum iam abolita est,
nec amplius habent sortem in mundo ex
omni eo quod est sub sole ibid.
- 12, 7 Et spiritus redeat ad Deum qui dedit
illum 1. 15. 2, & 1. 15. 5

C A N T I E V M C A N-
TICORUM.

- 1, 14 Ostende mihi formam tuam & ede
mihi uocem tuam: uox enim tua ita mihi erit
suauis, & forma tua uenusta 1. 11. 14
- 5, 3 Exui meam tunicam, & quomodo rur-
sum in luam illam laui pedes meos, & quo
modo conquinabo eos? 1. 16. 4
- P S A L M S.
15. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
15. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
15. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
15. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

- 13 Ne ultra afferatis frustranſum munus, incenſum res eſt mihi abominanda, ne omnia, ſabbathū, veſtrum deſeſſus ſum ferendo, &c. 2.8.34, & 3.14.8
- 14 Ne omnia veſtra & ſtat ſeruaſis ex animo odi, laſſum reddunt me 4.2.10
- 15 Et quum expandeſitis manus veſtras, abſcondam oculos meos à vobis, etiam ſi multiplicaueritis orationem, haudquaquā exaudiam: nani manus veſtræ plena ſunt ſanguinibus 3.20.7
- 16 Auferre malitiam 3.2.8
- 17 Diſcite beneficiis, ſiſcite mini iudiciū, dirigite oppreſſū, iudicite pupillo, cauſam viduæ ſuſcipite 2.8.52, & 3.3.8
- 18 Si peccata veſtra fuerint vt cæcus, ni uerredentur albiora: ſi rubuerint inſtar purpuræ, ſicut natina lana ſient 3.4.29
- 19 Si uolueritis & audieritis, bonis terræ ſit emini 2.5.16
- 20 Si uerò teneritis, ac cõtumaces fueritis, gladio deorabimini, quoniam os Domini loquutum eſt ibid.
- 28 Idolis quoque plena eſt terra eius, operi manuum ſuarum gemiculantur, & ei quod fecerunt digiti ſui 1.11.4
- 31 Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet à Ieruſalem & à Iuda ualidum & fortitem, omne robur panis, & omne robur aquæ 1.16.7
- 3 Et dabo pueros principes eorum, & eſſe feminati domicabuntur eis 4.20.25
- 4,1 Medò nomine tuo uocemur, tollat que opprobrium noſtrum 3.20.25
- 5,8 Vt his qui copulant domū domui, & agrum agro continuant, donec locus deſiciat, &c. 1.18.1, & 2.4.4
- 26 Eteriget ſignum genti quæ procul eſt, & ſibilo annuet ei ab extremitate terræ, &c. 3.19.9
- 6,1 Vidi Dominum ſedere in folio ſublimi: & ſedito, & ſimbriæ eius replebant regiā 1.13.11 & 5.1.13.23
- 2 Seraphim autem ſupernè: ſenſ alæ erāt ſingulis 1.11.3, & 1.14.8
- 5 Ve mihi quoniam ad ſilenum redactus ſum, eò quòd homo ſim polluta habès labia 4.8.3
- 6 Volant, que ad me vnus ex Seraphim, habens in manu ſua carbonem incenſum correptum ſocipe ex ara 1.11.3
- 9 Dicebat ille, Vade & dicito populo iſti: Audiendo, audite, & ne intelligatis, &c. 1.13.15, & 3.23.1, & 3.24.13
- 10 Craſſum reddito cor populi huius, & aures eius ſac hebetes, & oculos eius obline, ne forte uel oculis ſuis uideat, &c. 2.4.3
- 7,4 Obſerua & ſiſ traquillus, ne timeas, neque molleſcat cor tuum à duabus caudis iſtorum titionum ſumigantium, &c. 1.17.11, & 3.2.17
- 14 Ecce, uirgo illa concipiet & pariet filium, & uocabis eum Immanuel 2.6.3, & 2.12.1
- 18 Fiet eodem tempore vt Dominus ſibilo annuat muſcæ quæ eſt ad ſinem fluminum Aegypti, & api quæ eſt in terra Aſſyriorum 2.4.4
- 8,14 Iſ erit ſanctuarium, ſed lapis effundiculi, & petra ruinae duabus domibus Iſraelis 1.13.11, & 1.15.23
- 16 Liga teſtimonium, ſigna Legem in diſcipulis meis 3.22.10
- 17 Expectabo Dominum qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacob, & prætulabor eum 3.2.42
- 18 En ego & pueri quos dedit mihi Dominus, &c. 3.22.10
- 9,6 Puer natus eſt nobis, ſiſiſque datus eſt nobis: cuius Imperium erit ſuper humero eius, & uocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus, Heres fortis, Pater æternitatis, Princeps pacis 1.13.9, & 2.15.1, & 2.17.6, & 3.13.4
- 12 Sed manus eius adhuc extenta eſt 4.17.23
- 10,1 Vt his qui decernūt decreta iniqua 4.20.29
- 5 Heus Aſſur uirga furoris mei, iſ eſt baculus, in manu eorum indignatio mea 1.18.1, & 4.20.25
- 6 Ad geatem hypocritam mittam eum & cõtra populum qui indignationem meã commeruit, mandabo ei vt auferat ſpolia, & diripiat prædam, vt redigar eum in conculcationem inſtar luti quòd in plateis eſt 1.18.2
- 12 Futurum autem eſt, quum Dominus perfeſerit vniuerſum opus ſuum in monte Ziu & in Ieruſalem, &c. 1.18.1
- 15 Num gloriabitur ſecuris aduerſus eum qui ea ſecæ: aut terra magnificabitur aduerſus eum qui ſe tractat? Quod perinde eſſet ac ſi uirga ſeſe eleuaret contra eum qui iſſant ferris, & baculus ſeſe extolleret, quaſi lignum non eſſet 2.4.4
- 11,2 Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini

mini, Spiritus sapientie & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientie & pietatis 2. 15. 5, & 4. 10. 22

3 Et faciet eum spirare timore Domini: ob id non ad aspectum suorum oculorum iudicabit, neque ad famam, quæ ad aures eius affertur, arguet 2. 3. 4

4 Spiritu labiorum suorum interficiet impium 1. 13. 15

9 Non afficient malis, neque vastabunt per omnem sanctam montem meum, &c. 4. 20. 10

10 Tunc quoque vsuenerit ut radicem lesse (quæ stat in signum populorum) gêres quoque requirant 1. 13. 13

12, 1 Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me 3. 4. 32

14, 1 Miserebitur Dominus Iacob & eliget adhuc Israel 3. 21. 5

17 Domino exercituum constituyente, quis faciet ipsum intantum quumque extendit manum suam, quis eam refelle? 1. 17. 14

29, 18 In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti, quæ loquentur lingua Chanaanica, & iuxta iurandum præstent Domino exercituum, &c. 2. 3. 23

10 In die illa erit altare Domino in medio terræ Ægyptiæ, &c. 4. 18. 4

21 Cognosceat Dominus ab Ægyptiis, contra cognoscent Ægyptij ipsum Dominum in illa die & colent eum hostijs & muneribus, uocabuntque uotum Domino, & reddent ibidem

25 Cui benedixit Dominus exercituum, dicens, Benedictus populus meus Ægypti, opus manuum mearum Assyrius 1. 18. 1

23, 1 Designasti admiranda, & cõsilia tua sunt procul verè & firmè 3. 24. 4

3 Mortem præcipitabit in sempiternum, & absterget Dominus lachrymam ab omni facie, &c. 3. 9. 6

9 En, hic est Deus noster, expectauimus eum, & seruauit nos 1. 13. 10, & 1. 13. 24

26, 1 Urbs fortis nobis est, salus poneturos & propugnaculum 1. 17. 6

19 Mortui tui uiuent, & quemadmodum corpus meum resurgens: expecta uimini, & iubilate habitatores pulueris, &c. 2. 10. 21, & 3. 25. 4

21 Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, uisitat iniquitatem habitatorum eius,

& proferet terra sanguines suos, neque occulet intra interfectos suos 3. 25. 8

28, 16 Qui crediderit non festinabit 1. 13. 13

29, 13 Eo quòd populus iste ore suo ad me accedit, & labijs suis me honorificè prædicat, cor autem eius longè abest à me, & timor eorum, &c. 3. 20. 7, & 3. 20. 31, & 4. 10. 15, & 4. 10. 16, & 4. 10. 13

14 Ideo en ipse quoque addam ut mirifice agam cum populo isto, mira scilicet & portentosa, nempe peribit sapientia sapientium eius, & intelligentia prudentium eius sese abfonderet 4. 10. 6

30, 1 Ut filijs defectoribus, dicit Dominus, qui audeat consilium capere, sed nõ ex me: quisque fundunt fusionem, sed non, &c. 3. 20. 28

15 In uocando & silendo situm erit robur uestrum 3. 2. 37

31 Preparata est præterea iam olim Iophet, nec etiã pro rege præparata est, quàm profundam & amplam fecit: penetrabile eius ignis, uis lignorum ingens, quæ flatus Domini, ceu sulphureus torrens incendit 3. 25. 12

31, 1 Vx uis qui descendunt in Ægyptum pro auxilio, quique equis nituntur, & fiduciam habent in quadrigis quòd multæ sint 3. 20. 28

7 Etenim abiiciet in die illo quisque simulacra argentea sua, & simulacra aurea sua, quæ fecerant uobis sceleratæ manus uestræ 1. 11. 4

33, 14 Metuunt in Sion peccatores, tenet tremor hypocritas: qui ex nobis, inquit, habitabit cum igne deorante? quis nostrum habitabit cum ardoribus æternis? 3. 12. 1, & 3. 17. 6

22 Dominus iudex noster, Dominus Legiflator noster, Dominus Rex noster, ipse seruauit nos 2. 0. 8, & 2. 15. 5, & 4. 17

24 Populo qui habitat in ea remissa est iniquitas 4. 1. 20

35, 8 Isthic quoque erit semita & uia, & uocabitur uia sancta, pollutus non transibit per eam 4. 1. 17, & 2. 6. 2

37, 4 Tu ergo suscipias orationem pro reliquis quæ adhuc supersunt 3. 20. 5

16 Domine exercituum, Deus Israelis qui Cherubim inhabitas, tu solus Deus es omnium regnorum terræ 2. 8. 15

22 Quia prodibunt reliquie de Ierusalè, & seruati de monte Sion 4. 1. 1

- 35 Propugnabo enim vt seruem urbem istam, propter meipsum, & propter Dauidē seruum meum 21.7.5
- 36 Egressus itaque Angelus domini, percussit in castris Assyriorum centena octogintaquinque milia, &c. 1.14.6
- 38 Sic dicit dominus: manda domui tuæ: morteris enim tu, & non viues 1.17.12, & 3.3.4
- 3 Mi domine, memento quæso quòd ambulauerim coram te in fide, & integro corde, & quòd fecerit quæ tibi placent 3.20.12
- 5 Ecce, ego addo ad dies tuos quindecim annos 1.17.12
- 8 Ecce, ego reducam umbram gradibus quibus descendit in hora. & Chaz 4.14.18
- 20 Dominus ad seruandum me adfuit, & cantica mea celebrabimus omnibus diebus vitæ nostræ in æde domini 3.20.28
- 39.6 Ecce, dies venient vt auferatur Babylonem quicquid domituz est, & quicquid repositum patres tui vsque in hunc diem, nec quicquam fiat reliquum dicit dominus 1.8.7
- 7 Quin & ex filiis tuis, qui ex te prodibunt, quòsq; generabis, auferent, & erunt eumuchon aula regis Babylonis 2.8.19
- 20.7 Malitia eius expleta est, & iniquitas eius remissit: dupla enim accepit de manu domini pro omnibus peccatis suis 2.44.33
- 3 Vox clamantis in deserto, Parate viam domino in solitudine planam facite semitã Deo nostro 3.3.2
- 6 Vox dicebat, Clama: & dixi, Quid clamabere? &c. 2.9.5, & 2.10.7
- 11 Pasceat gregem suũ vt pastor 4.19.34
- 12 Quis mensus est vola sua aquis, & cœlos palmo quis æstimauit? quis comprehendit tribus digitis puluerem terræ, &c. 3.2.31
- 13 Quis parauit Spiritum domini? quis verò à consilio ei fuit, & eum docuit? 4.18.19, & 4.19.2
- 17 Omnes gentes coram eo tãquam nihil sunt, & res inanes atque friuolæ reputantur illi comparatæ 3.2.25
- 18 Cui ergo similem facietis Deum? aut quòdnam simulacrum adorabitis ei? 1.11.25, & 1.11.12
- 21 Annon à rerum primordio hoc nũtium est vobis: an non docti estis à sanctis terræ fundamentis? 1.11.4, & 1.14.1
- 22 Qui sedet supra globũ terræ, &c. 1.5.5
- 29 Ipse potius dat lassio virtutem, & ei quem vires deficiunt, robur abundè suppeditat 2.2.12
- 41.7 Faber lignarius confirmauit cõflatorum qui ex polit malleo, cum eo qui crebris vicibus incudem percussit, & dicit, Bonum hoc erit ad plumbaturam, firmavitq; simulacrum hoc clavis, ne loco moueretur 1.11.2
- 9 Elegite, neque vnquam te repudiaui 3.21.5
- 29 En vani sunt omnes illi & opera eorum nihil, simulacra eorum ventus sunt & res infœrmis 1.11.4
- 42.1 Ecce, seruus meus, quo nitar, &c. 1.14.2
- 8 Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculpsitilibus 1.13.9
- 9 Priora ecce venerunt, & noua ego annuncio, quæ ego vobis nota facio antequã exoriantur 1.8.7
- 10 Cantate domino carmẽ nouũ, laudem eius canite ad extrema terræ vsque 3.20.28
- 13 Dominus herois instar prodibit 4.19.34
- 43.1 Ne timeas, Ego enim redemite, vocaui te nomine tuo, vt meus esle tu 3.2.31
- 10 Vos testes mei, dicit dominus, & seruus meus quem elegi, vt scians & credatis mihi, vt que intelligatis quòd ego sum ille ipse: ante me non est formatus Deus, neque post me erit 1.7.5
- 11 Ego, ego, inquam sum dominus: & præter me non est seruator 3.4.35
- 25 Ego, ego ille ipse sum, qui deleo transgressiones tuas, idque propter me, & peccatorum tuorum non recordabor 1.13.12, & 3.4.35, & 3.4.25, & 3.20.45
- 44.3 Effundam aquas super siticulosam, & flumina super aridam: id est effundã Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super germina tua 2.2.10, & 3.1.3, & 3.2.39
- 6 Ego sum primus, & ego sum nouissimus, & præter me non est Deus 1.13.23, & 1.13.24
- 12 Faber ferrarius forcipe correpta, operatur in prunis, & scalpris fingit illud, agit rotullo brachio suo: qui esurit interim, ita vt vires deficiant: neque aquas bibens, ita vt lassus concidat 1.11.4
- 22 Ego deleui transgressiones tuas vt dens nebulas, & vt nubem peccata tua: reuertere ergo ad me, quia redemi te 3.4.29

45:1 Sic dicit Dominus Messia suo Cyro, cuius dexteram prehendi vt subijciam ante faciem eius gentes, & lumbos tegum apertiam, ad aperendum ante faciem eius valuas portarum, & portæ non claudantur 1.8.7

7 Formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum, ego Dominus facio omnia ista 1.17.8, & 1.13.3

9 Vt discipulanti cum factore suo, vas fictile cum figulis lutu scilicet. Num eam dicit lutum figulo suo, quid facis, & operi tuo non sunt manus? 1.11.2

23 incuruabitur mihi omne genu, & iurabit mihi omnis lingua 1.13.11, & 1.13.23, & 3.5.8, & 3.25.7

25 In Domino iustificabuntur, & gloriabuntur omne semen Israelis 1.13.2, & 3.14.16

46,5 Cui quæso me ad similibitis, & qui parabitis, aut comparabitis me, vt ei similibis sim? 1.11.2

47,6 Equidem irritatus eram populo meo, vt prophanatem hæreditatem meam. 3.4.32

48,10 Ecce excoxite, sed non quasi argentum: elegi te probatum in fornace afflictionis 3.4.22

16 Dominus Deus misit me & spiritus eius 1.13.14

49,15 Num obliuioa tradit mulier infantem suum, quo minus misereatur filij vteri sui? &c. 1.17.6, & 3.20.35

23 Et erunt reges nutritij tui, & reginæ eorum nutrices tuæ, &c. 4.20.5

51,6 Cæli vt fumus corrumpentur, & terra vt vestis vetustate peribit, & qui in ea habitant, ad eundem modum peribunt: salus autem mea in æternum durabit, & iustitia mea non concedet 1.10.15

52,1 Exurge, exurge, indue robur tuum Sion, indue vestes decoris tui, ô Ierusalem, ciuitas sancta: quoniam ultra non veniet in te iherunciusus & poilurus 4.5.17, & 4.1.17

3 Gratis venudati estis, & ided absque argento redimemini 3.4.25

7 Quam speciosi sunt super montes pedes euangelizantis, prædicantis pacem 4.3.3

53,1 Quis credidit prædicationi nostræ, & brachium Domini cui reuelatum est? 1.7.5, & 3.22.10

4 Cum tamen ipse portet nostras infirmitates, & dolores nostros ipse baiulet: nos

autem existimabamus eum tantum percussione Dei, & afflictum 2.12.4, & 3.4.27, & 4.17.17

5 Ipse verò vulneratus est propter transgressiones nostras, & attritus propter iniquitates nostras: multa enim correctionis nostræ ei imposita est, & in luore eius nobis medicatum est 2.12.4, & 2.16.5, & 2.16.9, & 2.17.4, & 3.4.30

6 Nos omnestanquam ouis errauimus, quisque viam suam sectatus Dominus autem effecit vt incurreret in ipsum omnium nostram iniquitas 2.16.6, & 3.4.27, & 3.12.5, & 3.2.11

7 Mulctatus est & afflictus, nec tamen os suum aperuit: sicut pecus ad mactationem ducetur, & sicut agnus corâ tonforibus suis mutus sit, is non aperuit os suum 2.16.3

8 Absque dilatione, citrà iue iudiciû raptus est: & generationem eius quis enarrabit? quoniam succisus est de terra viuætiû, &c. 2.15.3

10 Dominus tamen voluit ipsum infirmum, & atterere, vt vbi posuerit animam suam hostiam delicti, videat semen, &c. 3.7.2

11 Et ipse bauulabit eorum iniquitates 2.16.5, & 3.11.8

12 Et cum transgressoribus connumeratus est 2.16.5

54,13 Porro vniuersi filij tui docti erunt à Domino, paxque multa filiis tuis 1.7.5, & 2.2.20 & 3.20.10, & 3.24.14

55,1 O vos omnes qui sititis, venite ad aquas: & hi quibus non est pecunia, adeste, cibum comparate, & comedite, &c. 2.2.10, & 3.1.3, & 3.15.4

2 Cur expenditis pecuniam pro eo quod cibum non est, & laborem vestrum pro eo quod non satiat? 3.14.15, & 4.10.15

3 Inclinate aurem vestram, & ad me venite: audite, & viuete anima vestra: seriam enim vobiscum fœdus sempiternum, misericordias Davidis fideles 2.6.3, & 3.26

4 Ecce, dedi eum testem populis, principem ac præceptoré populis 2.6.3, & 2.15.1

6 Querite Dominum dum inuenitur, & uocate eum dum prope est 3.3.10

56,1 Custodite iudiciam, & facite iustitiam: quia prosperat salus mea ad veniendû & iustitia mea vt reuclatur ibid.

2 Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, custodiens (scilicet) sabbatum, ne profane: illud, &c. 6.9.2

- 7 Hec adducam ad montem meum san-
ctum, & exhilarabo eos in ædificatio-
ria, holocausta & sacrificia eorum accepta e-
runt in ara mea: quoniam pedes mei ædes o-
rationis vocabitur cum ceteris populis. 2.10.29
- 20 Speculatores eius omnes cæci sunt, o-
mnes sunt ignari, canes muti &c. 4.9.3
- 37.15 Sic dixit excelsus & sublimis, inhabi-
tans æternitatem, & cuius nomen sanctum
est, &c. 3.12.6
- 58,5 Num huiusmodi reumum est quod
ego legi, (nimirum) ut certo die homo
affligat animam suam, aut torqueat caput
suum, &c. 4.17.9
- 6 Annon poterit hoc seipsum eligo, Ape-
rire nexus improbitatis, &c. 3.3.6
- 7 Fructus carnis tue ne te abscondas 3.7.5
- 9 Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet:
clamabis, & dicit. En me tibi 3.20.14
- 13 Si auerteris pedem tuum sabbaroth, quo-
minus faciat voluntatem tuam in die meo
sancto, &c. 2.8.35 & 2.8.34
- 59.1 Ecce manus Domini non est mitis
quem minus seruare possit: neque aggravata
autis eius, ut non exaudiat 3.11.21
- 2 Sed iniquitates vestrae diuellunt inter vos
& inter Deum vestrum, & peccata vestra
abscondunt vultum eius à vobis, ne exau-
diat 2.12.1, & 3.11.21
- 7 Pedes ipsorum ad malum currunt, &
properant ad effundendum innocentem
sanguinem cogitationes eorum, cogitatio-
nes sunt vanae, vastitas & contentio in viis
eorum 2.3.2
- 15 Hæc quum videret Dominus displicuit
in oculis eius quod non esset iudicium.
- 16 Et vidit Deus, (idque oblitescens &
admitans) quod nemo esset, nemo inquit
esset, qui sese opponeret, & salutem presta-
ticit ei brachium eius, & iustitia eius fulsiuit
eum 3.14.6
- 17 Induit iustitiam tanquam lorica, &
galeam salutis capiti suo imposuit, &c. 3.11.2
2. Portus ipsi Sion, & eis qui de Iacob à
petri la transgressione respuerint, venit Re-
demptor 3.3.20, & 3.3.21
- 21 Spiritus meus qui super te est, & verba
mea quæ inserui ori tuo, nunquam exci-
dent de ore tuo, neque de ore seminis eius,
&c. 1.7.14, & 1.9.1, & 4.1.5
- 60.2 Ecce enim tenebræ operient ter-
ram, & caligo populosa super te autem orie-
tur Dominus & gloria eius super te appare-
bit 2.3.1
- 6 Omnes de Saba venient, aurum & thus
ferentes, & laudes Domino annuntiantes.
- 7 Omnes oues Cedar congregabuntur ti-
bi 4.5.17
- 19 Sol non erit tibi ultra in lucem diur-
nam, & splendor lunæ non lucebit tibi, &c.
2.2.0
- 01.1 Spiritus Domini Dei super me est, eo
quod vixit me Dominus, & transiit me ut læ-
ta nuntiam mansuetis, &c. 2.15.2, & 3.3.20
& 3.4.3, & 3.12.7
- 3 Et vocabuntur arbores iustitiæ, & plan-
tatio Domini ad glorificandam 3.14.16
- 63.10 Portus vestri rebellarunt & aspersionem
spiritum eius tati sunt 1.13.15
- 11 Quum tu sis pater noster (siquidem A-
braham nos non cognoscit, neque Israel
nos nouit) tu Domine pater noster es, Redde
propter nos 3.20.25, & 3.20.35
- 17 Cur abduxisti nos domine à vis tuis,
cur indurasti cor nostrum quomodo time-
reinus te? 2.4.4, & 3.21
- 64.5 Ecce autem iratus es quod precau-
imus 3.20.8
- 6 E fuimus nos omnes veluti immundus,
& sicut vestis centorum abiectionum: om-
nes iustitiæ nostræ, defleximus nos omnes
tanquam solum, &c. 3.2.25
- 65.1 Quæritus sum ab illis qui non interro-
gauerunt, inuentus sum ab his qui me nõ
quæsierunt, &c. 3.24.2
- 2 Expandi manus meas tota die ad po-
pulum desertorem, qui graditur in via non
bona 3.24.16
- 16 Qui sibi benedicere voluerit in terra,
benedicet sibi in Deo vero: & qui iurauerit,
iurabit per Deum verum, &c. 2.8.23
- 24 Futurumque est, ut priusquam inuo-
cent, ego respondeam, & adhuc illis loquen-
tibus, ego exaudiam 3.20.14
- 25 Non affligent neque vastabunt in vni-
uerso monte tuo sancto, &c. 4.10.10
- 66.1 Cælum solium meum est, terra ve-
rò scabellum pedum meorum: vbi igitur e-
rit domus ista quam ædificabitis mihi? & v-
bi locus iste in quo quiescam, 2.20.30, &
4.17.24
- 2 Ad quem autem respiciam, nisi ad eum
qui est humili & fracto spiritu, & qui ad ver-
bum meum contremiscit 3.1.6
- 22 Sicut cæl noui, & terra noua quæ con-
diturus sum, stant coram me, dicit Domi-
nus: sic stabit semen vestrum, & nomen ve-
strum 2.10.27

23 Et erunt perpetue neomeniæ, & perpetua sabbatha, veniet omnis caro vt adoret coram me 2.8.30
 24 Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt fastidio omni carni 3.25.12

I E R E M I A S.

1,6 Ah Domine Deus, en non noui loqui, quoniam puer sum ego 4.8.3

9 Ecce ego posui verba mea in ostium, ibidem,

10 Ecce ego constitui te hodie super Genes, & super regna vt euellas & extirpes, vt perdas & dissipes, vt ædifices & plâtes ibid.

2,13 Duo mala fecit populus meus, me deseruerunt fontem aquarum perennialium, vt effoderent sibi puteos, puteos, inquam, pertufos, qui aquas continere non valent 3.20.14

3,1 Aiunt, si quis vxorem suam repudiat, ille autem abiens ab eo, alteri viro nubit, &c. 2.8.18, & 4.1.25

2 Attolle oculos tuos in vertices, & vide si cubi non sis subagitata, &c. 2.8.18

12 Reuertere tu aduersatrix Israel ait Dominus: non coniciam vultus meos contra vos quia beneficus sum, &c. 4.1.25

4,1 Si reuerti voles ô Israel (dicit Dominus) ad me reuertere, & si amoueris abominaciones tuas à conspectu meo, non eis extorris 2.5.10, & 3.3.6

4 Nouate vobis nouelletas, neque in spinas seminate. Circumcidimini Domino, & auferite præputia cordis vestri quique in Iuda & ciues Ierusalem, &c. 2.5.8, & 3.3.6, & 3.3.7, & 4.16.21

9 Et fiet in die illo, ait Dominus, vt concidat cor regis, & cor principum, oblitescant sacerdotes, & prophetæ constiterint 4.8.6

11 In tempore illo dicitur populo isti & Ierusalem, Ventus exsiccat per vertices venit, in deserto, via filix populi mei, &c. 2.16.7

14 Ablue à malicia cor tuum, ô Ierusalem &c. 2.5.8

5,3 Domine, nonne oculi tui ad fidem intenti sunt? Percussisti eos, & nun doluerunt: tu percussisti eos, sed noluerunt recipere disciplinam, indurauerunt vultus suos magis quam saxum, noluerunt reuerti. 3.4.35, & 9.14.8

7 Vbi in hac re propitius tibi essem? Filij

tui deseruerunt me, & iurauerunt perebris qui dii non sunt, &c. 2.8.23

14 Quia loquuti estis verbum istud: ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem & populum istum in ligna, & vorabit eos 3.24.13

6,13 A minimo eorum vsque ad maximum eorum quisque auaritiæ & lucto inhiat, & à propheta vsque ad sacerdotem quisque fraudulenter & perfidè agit 4.9.3

7,4 Nolite fidere verbis mendacibus, dicendo, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini 4.2.3

5 Si emendando emendaueritis vias vestras, ac studia vestra, si ius reddideritis inter virum & proximum eius, &c. 3.17.1

13 Quoniam vos fecistis omnia opera ista, dicit Dominus, etiam quum loquerer ad vos mature surgens, & loquens, sed non audistis: vocaui, sed non respondistis. 2.5.11

24 Faciam domui super quam inuocatum est nomen meum, &c. quemadmodum ipsi Silo feci ibidem,

21 Nihil loquutus sum cum patribus vestris, neque præcepi eis eo tempore quo educerem eos de terra Aegypti, de ratione holocausti & sacrificij 4.10.15

22 Sed hoc verbum præcepi eis, dicendo, audite vocem meam, & ero vester Deus, &c. 4.10.15, & 4.10.17

27 Tu quoque loqueris ad eos omnes sermones istos, sed non auscultabunt tibi clamabis ad eos sed non respondebunt 2.5.11

28 Hæc est gens quæ non audierunt vocem Domini Dei sui, neque disciplinam receperunt ibidem,

9,22 Ne gloriatur sapiens in sapientia sua neque gloriatur robustus in robore suo, nec gloriatur diues in diuitiis suis 3.13.1

23 In hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nescire me: quia ego sum Dominus qui facio misericordiam & iudicium & iusticiam in terra, &c. 1.10.2, & 1.3.1

10,2 A cæli signis ne formideatis: nam gætes ab illis torridant 1.16.5

8 Et hoc vno brutescunt, & stulti fiunt, quod disciplina vanitatum lignum est 1.11.5

11 Dij qui cælum & terram non condiderunt, perditur de terra, & de sub cælis ipsi 1.13.13

23 Scio, ô Domine, quod hominis illius non est via sua, nec cursumquam vteat, &

gressus suos disponat

116.6

24 Castiga me Domine, sed in iudicio, nō in furore tuo, ne fortē imminuas me

3.4.32

11,7 Obtestando obtestatus sum patres vestros, ab eo tempore quo eduxi eos de terra Aegypti in hunc vsque diem, tempēstiuē surgendo, obtestando, & dicendo, Audite vocē meam

3.20.7, & 4.10.17

8 Sed non audierunt nec inclinarunt aures suās. &c. Induxi ergo super eos omnia verba fœderis huius, quæ præceperam ut facerent &c.

3.20.7

11 Ecce adducam super eos malum, ut quod eluctari non poterunt, clamabuntq; ad me & non exaudiam eos

ibid.

19 Corumpamus lignum in cibum eius, & excidamus eum e terra viventium, &c.

4.17.15

12,16 Si illi discendo didicerint vias populi mei, ut iurent scilicet per nomen nempe, Vniuit Dominus, quē admodum docuerunt &c.

2.8.25

14,7 Si iniquitates nostræ respōderint nobis, facito tibi Domine propter nomen tuū quoniam auersiones nostræ multæ sunt, tibi peccauimus

3.20.8

14 Prophetæ isti mendacium prophetant in nomine meo, non nisi eos, nihil mandauit eis, &c.

4.9.3

15,1 Si starent Moyses & Samuel coram me non esset animus meus ad populum istum: ne ice eos à facie mea, ut egrediantur

3.20.23

17,1 Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, vnguēque adamantino exaratum in tabula cordis vestri & in cornibus ararum vestrarum

3.4.29

5 Sic dicit Dominus, Execratus vir qui cōfidit in hominem, & carnem ponit brachiū suum, à domitōque recedit cor eius

2.2.10

9 Vāstram cor super omnia, & arūnosum est, quis cognosceat illud?

2.3.2

21 Cauete quā m charæ sint vobis animæ vestræ, ne tollatis onus die sabbathi, ad inferendum illud per portas Ierusalem

2.8.9

22 Neque efferatis onus ē domibus vestris die sabbathi: imo nihil operis faciatis, sed sanctificate diem sabbathi, &c.

ibid.

27 Si verō me non audieritis, sanctificando diem sabbathi, quominus tollatis onus, & caris per portas, &c.

ibid.

18,8 Si redierit ea gens (contra quam loquutus eram) à malitia sua, iam & me quoque pœnitebis mali quod ei facere constitutam

1.17.12

18 Adeste, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit Lex à sacerdote, & consiliū à sapiente, & verbum à Propheta

4.9.5

20,2 Percussit Phastur Ieremiam Prophetam, & cōiecit eum in neruum, qui erat ad portam Beniamin superiorem, quæ fuit iuxta eadem Domini

4.9.6

21,22 Ius reddite mane, & asserite spoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c.

4.20.9

22,3 Facite iudicium & iustitiam, & asserite spoliatum de manu eius qui vim facit, &c.

ibidem.

23,1 Vā pastoribus qui perdunt & dissipāt gregem pascuæ meæ, dicit dominus

4.9.3

5 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, ut excitet germen iustum David, regnabit rex, & prodūter terra geret, & faciet iudicium & iustitiam in terra

2.6.3

6 Et hoc nomen eius quo vocabunt eum, Dominus iustitia nostra

1.12.9, & 3.1.8

16 Ne audieritis verba prophetarum qui vobis prophetant, vanos reddunt vos, &c.

4.9.2

24 An non cœlum & terram impleo, dicit Dominus?

4.1.5

28 Propheta apud quem est somnium, somnium narret, & is apud quem est verbum meū, loquatur verbum meum ex fide

4.8.3

24,7 Et dabo eis cor, ut sciant me, quia ego sum Dominus: ipsi erunt mihi populus, & ego ero eorum Deus, quia reuertentur ad me ex toto corde suo

2.2.20

25,11 Redigetūrque vniuersa ista terra in solitudinem & vastitatem, & seruient gentibus illis. nempe regi Babylonio septuaginta annos

1.8.7

12 Quā mque impleri fuerint septuaginta anni, visitabit & ipse regis Babylonici & eorum iniquitas em, ait Dominus, &c.

ibid.

29 Ego ego incipio affligere urbem quæ vocatur nomine meo, & vos omnino impune abiretis, &c.

3.4.4

27,5 Ego feci cœlum & terram, hominem & iumenta quæ sunt in superficie terræ, &c.

4.20.27

6 Nunc autem tradidi omnes istas terras potestati Nabuchodonosoris regis Babylonis, serui mei

4.20.7, & 4.20.28

7 Et seruiet ei omnes gentes, & filio eius atque nepoti eius: donec eius quoque terræ tempus veniat, &c.

4.20.27

18 Por-

8 Porro genus aut regnum quod seruire Nabuchodonosori regi Babylonio, & quod collum subdere iugo regis noluerit, &c.

Ibidem

9 Vos ergo ne audiatu prophetas vestros, diuinos vestros, somniantes vestros, mathematicos vestros, & veneficos vestros, qui vobis sic dicunt, Non seruietis regi Babylonis

4.9.3

14 Ne audiatu sermones prophetarum prophetantium, ac dicentium vobis, Non seruietis regi Babylonis

Ibidem

17 Ne audiatu eos, sed seruite regi Babylonio, & vobis

4.10.28

29.7 *Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos trāsuli, & orate Dominum pro ea; quoniam, &c.*

Ibidem

31.13 *Audiu plane Ephraim sese in captiuitate cruciantem, catalogasti me, & capti gatus sum sicut vitulus non affuetus: conuerse me, & conuertat: quoniam tu es dominus Deus meus*

2.3.5, & 2.5.8, & 3.1.4.15

19 *Protinus enim vt conuersus sum, pœnitui, & postquam cognitus sum, mihi compositi manus super femur, &c.*

2.5.8

31 *Ecce dies venient, ait dominus, vt feriam cum domo Israel, & cum domo Iuda fœdus nouum*

2.11.7, & 13.4.9

52 *Nō iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorum, tempore quo prehensa manu eorum, eduxi eos de terra Aegypti, quod fœdus meum ipsi ritum fecerunt, &c.*

2.5.9, & 2.1.7

33 *Post dies illos, dicit Dominus, inferam legem meam in interiora illorum, & in cor eorum scribam eam: erōque Deus eorum, ipsique erunt mihi populus*

2.8.14, & 3.2.3.45

34 *Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata eorum non recordabor amplius*

4.19.8, & 3.20.47

35 *Sic dicit dominus, qui dedit solem in lucem diurnam, lunamque ordinem in lucem nocturnam, &c.*

4.17.17

32.16 *Postquam dedissem literas emptionis ipsi batuch filio Neræ, orabam ad dominum*

3.20.15

18 *Tu facis misericordiam in millia, & rependis iniquitatem natum in sinum filiorum qui post eos nascuntur, &c.*

2.5.19

23 *Nō paruerunt voci tuæ, & in lege tua non ambulauerunt: & quicquid præcepisti eis vt facerent, nō fecerunt idcirco effecisti vt eueniret eis omnia ista mala*

2.5.11

39 *Et dabo eis cor vnum, & viam vnā, vt timeant me vniuersis diebus & benedicent eis, & filiis eorum post eos*

2.3.5

33.8 *Mundabo eos ab omni iniquitate eorum, quia peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorum quibus in me peccarunt*

3.20.45, & 4.1.20

16 *In diebus illis seruabitur Iuda, & Ierusalem habitabit secure: & hoc est quod vocabitur eam, Dominus iustitia nostra*

1.11.9

42.2 *Sine quo te exorari, vt pro nobis oret ad dominum Deum tuum, &c.*

3.20.14

9 *Sic dixit Dominus Deus Israelis, ad quem vos me misistis vt prosternerem precationem vestram in conspectu eius*

Ibidem

48.10 *Maledictus qui facit opus Domini dolo malo*

4.20.6

50.20 *In diebus illis, & in tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas Israelis, & nulla erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur*

3.4.19

23 *Quomodo fractus est & contritus malleus vniuersæ terræ? quomodo Babylonia inter gentes redacta est in solitudinem?*

2.4.4

25 *Aperuit Dominus armamentarium suum, & protulit arma indignationis sue: quoniam hoc opus quod factum est in terra Chaldaeorum, a Domino Deo exercituum est*

1.18.7

LAMENTATIONES.

3.8 *Sed & si clamē & supplicem, obstruic aures ad orationem meam*

3.20.16

38 *Ex ore aulium noue proficiuntur mala & bona?*

1.17.8

4.20 *Spiritus natum nostratum vnctus Domini captus est in retibus eorum, de quo nos dicebamus, In umbra eius viuemus inter gentes*

2.6.2

EZECHIELI.

1.20 *Quæcumque impelletat in petus eundi, illi, iuan, & quocumque erat animus eundi: totæ supuehebantur e regione ipsorum: quoniam spiritus animalium &c.*

4.1.9.22

2.3 *Fili hominum, mitto te ad filios Israel, ad gentes rebelles, quæ contra me rebellauerunt ipsi & patres eorum perfide mecum egerunt vsque in hunc ipsum diem*

3.24.13

7 *Fili sunt dura lacie, & pertinaci corde, ego te mitto ad eos*

Ibidem

3.17 *Fili hominum speculatorem constituite domum Israelis: audies igitur verbum ex ore meo & disertè monebis eos ex me*

4.1.3

18 Ille quidem impius morietur in iniquitate sua, sanguinem verò eius de manu tua requiram 4.3.6, & 4.2.5

7.26 Calamitas alia super aliam veniet, & erit rumor super rumorem: & inquirent visionem à Propheta, & lex peribit à faciedote, atque consilium à senioribus 1.18.2, & 4.9.6

10.4 Et sublata est gloria Domini ab ipso Cherub ad limen ædis 4.2.3

5 Et sonitus alarum Cherubim auditus est vsque ad atrium exterius 1.14.8

11.19 Dabo eis quoque cor vnum, & spiritum nouum dabo in visceribus eorum: auferam cor eorum lapideum de carne eorum, & tribuam eis cor carneum 1.3.10, & 2.3.8, & 2.5.5, & 3.24.1

20 Ut ambulent in institutis meis dabo eis cor vnum: & custodiant iudicia mea, faciãntque ea: & erunt mihi populus, ego verò ero corum Deus 2.5.5

12.1 Domus rebellis sunt 3.24.13

13 At ego expandã super eum rete meum, inque sagena mea capietur, ducamq; eum Babylonem in terram Chaldæorum, quam tamen non videbit, & ibi morietur 2.4.4

13.9 In cætu populi mei non erunt in albo domus Israelis non scribentur, &c. 2.24.9, & 4.1.4

14.9 Et propheta si seductus loquutus fuerit sermonem, ego Dominus seduxi prophetam illum, &c. 1.18.2

14. Et si fuerint tres viri illi in medio eius Noe, Daniel, & Iob: ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam, &c. 3.27.23

16.20 Accepisti etiam filios tuos & filias tuas quos pepesisti mihi, & sacrificasti eos illis vt deũorarent, &c. 2.2.11, & 4.16.24

17.20 Expãdam super eum rete meum, & deprehendetur in cassibus meis, & adducam eum in Babylonem, vt iudicet illic eum, idque propter transgressionem quam transgressus est contra me 2.4.4

18.4 Anima quæ peccauerit ipsa morietur 2.8.4, & 3.12.8

9 Qui in statutis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, vt faciat veritatem, iustus ille est, viuẽdo viuet, dicit dominus Deus 3.17.15

20 Anima quæ peccauerit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filii, &c. 2.8.9, & 2.8.19, & 2.8.20, & 4.8.59, & 2.3.4

21 Quod si auersus fuerit impius ab omnibus peccatis suis quæ fecit, & custodierit omnia statuta mea feceritque iudicium & iustitiam: viuẽdo viuet, & non morietur 3.3.24, & 3.4.18, & 3.17.15

23 Num desidero aut volo mori impij, dicit Dominus Deus? An non magis vt se conuertat à viis suis malis, & viuat 4.1.25

24 Et si iustus auerterit se à iustitia sua, & fecerit iniquitatẽ iuxta omnes abominaciones quas fecit impius, &c. 3.4.29, & 3.14.10

27 Quum impius se auerterit ab impietate quam fecit, feceritque iudicium & iustitiã ipse animam suam viam seruabit 3.4.29

3.31 Abiicite à vobis omnes pruaricationes vestras, in quibus pruaricati estis, & facite vobis cor nouum & spiritum nouum, &c. 3.3.6

32 Quandoquidem non delector morte morientis, dicit ego Dominus Deus: auerte ergo & viuite 4.1.25

29.12 Et ventus orientalis exsiccauit fructum eius 1.16.7

20.11 Dedi que eis statuta mea, atque iudicia mea indicaui eis, in quibus homo, si ea fecerit, viuat 3.17.3

12 Sed & sabbatha mea dedi eis, quæ essent signum inter me & inter eos, vt scirent quod ego Dominus qui sanctifico eos 2.8.29

42 Scieris que quia ego Dominus, quum induxero vos in terram Israelis, & in terram, &c. 3.13.2

45 Et recordabimini ibi viarum vestrarum, atque cunctorum studiorum vestrorum in quibus polluti estis, &c. Ibidem

22.8 sancta mea despexisti, & sabbatha mea profanasti 2.8.29

25 Cõiuratio prophetarum eius in medio eius, sicut leo rugiens & qui prædam rapit, comederunt animam 4.9.3

26 Sacerdotes eius violenter discerpserunt Legem meam, sanctuarium meum profanauerunt, nec discrimen habuerunt inter sanctum & profanum Ibidem

23.27 Filios etiam suos quos mihi genuerant, traduxerunt eum in cibum 4.16.24

38 Polluerunt sanctuarium meum in die illa, atque profanauerunt sabbata mea 2.8.29

28.10 Mortibus incircuncisorum morietur per manum alienorum, quoniã ego loquutus sum, dicit Dominus Deus 2.10.18

29.4. Ego ponam hamos in maxillas tuas, & efficiã vt hæreant pisces fluminum tuorum

tuorum

tuorum in squamis tuis, &c. 1.17.11

19 Ecce ego do Nabuchodonosori regi Babilonis terram Aegypti, & auferet multitudinem eius, diripiet spolia eius, & dabitur praeda eius, & erit merces exercitui eius 4.20.26

22 Pro opere quo mihi ministravit in ea dedi ei terram Aegypti, eo quod mihi fecerunt, dicit Dominus Deus 4.20.26

31,18 Et circumcisos dormies cum interfecto gladio. Hic est Pharao & viri eius & pueri eius, &c. 2.10.18

33,8 Ioseph impius in iniquitate sua morietur, & a gementibus de manu tua requiratur 4.12.5

11 Non delector morte impij, quin magis quam rediretur impius a via sua, & viveret, &c. 3.24.15

14 E. is cōuersus a peccato suo fecerit iudicium & iustitiam 3.17.15

34.4 Quia in duritia & seuitia dominati estis eis 4.11.14

23 Et facietabo super eas pastorem vnum, qui pascat eas: Dauidem seruum meum, qui pascet eas, atque is erit eis pastor 2.6.3

36,11 Et pepercit: Nomini meo sancto quod profanauerunt domus Israelis in ceteras ad quas venerunt 3.4.10

22 Non propter vos ego facio, o domus Israel, sed propter nomen meum sanctum quod profanastis inter gentes, &c. 3.12.3, & 3.15.2

15 Et spargam super vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, atque a cunctis idolis vestris nū dabo vos 3.11.13

26 Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in pectore vestro: auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum 2.3.6, & 2.5.8, & 3.24.1, & 3.24.15

27 Auferam spiritum meum in interiora vestra, effundamque ut ambulans in statuitis meis, & iudicia mea custodians in pectore vestro 3.10.5, & 2.6

32 Non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus, hoc unum sit vobis: pudeat vos viam vestram, & erubescite, domus Israel 3.4.3, & 3.12.3, & 3.15.2

37.4 Tum dixit ad me, Variam ire super ossa ista, & dic ad ea. Ossa arida audite verbum Domini 2.10.21

23 Et Dauid seruus meus erit princeps eorum usque in aeternum 2.6.3

26 Peccatiā denique cum eis scelus patris, scelus perpetuum erit cum eis ibid.

48,12 Principis autem erit quicquid reliquum est vtrinque iuxta collationem sacrā, & iuxta possessionem vrbis &c. 4.2.13

35 Et nomen vrbis ab eo die, Deus illic 3.13.4

DANIEL:

2,21 Qui deponit reges, & creat reges 4.20.26

17 Tu rex omnium regum praestantissimus es, in quem Deus caeli regnum potentiam robur & scelus contulit 4.20.26

41 Post temporibus regum istorū Deus caeli regnum contuler, quod aeternis temporibus non destructum, nec imperium eius alteri populo relinquetur, quod comminuet & hinc omnia ista regna, ipsum verò aeternum stabit 2.15.3

4,24 Proin rex, in eum consilium probe tur tibi & tua peccata redime iustitia, & iniquitates tuas beneficentia in pauperes 3.4.31 & 3.4.36

5,16 Tuo parenti Nibuchadnezzar, o rex, summus Deus contulerat regnum & amplitudinem, & decus & magnificentiam. 4.20.16

6,12 Imò & te iudice rex nullum scelus patraui 4.20.32

7.4 Primum simile fuit Leoni, habens aquinas alas: spectabam verò donec euulsi sunt eius alae, &c. 1.8.7

10 Decies mille myriades ante ipsum stabant: quumque iudicium confedisset, libri aperti sunt 1.14.5, & 1.14.8, & 3.2.41

25 Et sermones contra excelsum loquebatur, & sanctos ex eis simplicabit: sibi que arrogabit mutare temporam statum & leges, &c. 4.7.25

9.5 Peccauiimus, & iniqui fuimus impie egimus, & desouimus a te distitendo etiā a pceptis tuis, & iudicis tuis 3.4.9

7 Tibi quod dicitur Domine tribuenda est iustitia, nobis autem temporis, &c. 4.20.29

10 Neque obtinueramus vocem Domini Dei nostri, ut transiret a us vitam ex ipsius Legibus, quia proposuerat nobis per suscitatos prophetas 2.5.11

14 Non in precibus nostris quas effundimus coram te, alligamus nostram infirmitatē, sed tuam premississimam misericordiam 3.20.8 & 3.20.14

24 Sepuaginta hebdomadae praesentiae sunt populo tuo & vrbis tuae ad consummationem

scelus & perficiendum peccata, & expandū iniquitatem, & ad iustitiam sempiternā ad ducendum, &c. 2.7.28, & 2.15.1,2, & 15.6

27 Porro hebdomas vna confirmabit fecdus erga multos, & dimidium hebdomadis abrogabit victimam & oblationem, eritque vifator super abominationem ala, &c.

4.2.12

10,13 Sed princeps regni Perfici restitit mihi 1.14.7

20 Nuncquidem reuertar pugnatum aduersus principem Perfatarum Ibidem

3,11 Illo tempore Michael princeps magnus, rerum ponetur. qui stat a filijs tuis populi, eritque tempus difficile, &c. 1.14.7 & 1.14.8, & 2.10.11

2 Multique dormientium in terra puluerulenta, resurgent: hi ad vitam æternam, illi verò ad probra & contemptum æternum 2.25.7

3 Porò doctores splendebunt vt splendor firmamenti: & qui multos ad iustitiam adducunt, vt stelle sempiternis temporibus. 3.25.10

H O S E E.

3,15 Et congregabuntur filij Iada & filij Israelis simul: ponentque sibi caput vnum, atque ascendent de terra 2.6.3

2,5 Siquidem mater eorum scortata est & genitrix eorum pudescit, quia dixit, Ibo, sequar amatores meos, &c. 2.8.18

18 Et pangam cum eis fœdus in die illo, cum bestiis campum, & cum volucribus cæli, & cum reptilibus terræ, &c. 3.12.0

19 Et despondebo te mihi in sempiternum, despondebo (inquam) te mihi in iustitia & in iudicio & in beneficentia, & in miserationibus 3.14.6, & 4.1.20

23 Miserebórque ipsi Lo-haram, & dicam ad Lo-ann, Amittu: & ipse dicit mihi Deus meus 3.14.6

3,5 Postea reuertentur filij Israelis, & inquirét Dominum Deum suum, & Dauidem regem suum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonitatem eius nouissimis diebus 2.6.3, & 3.2.21

5,11 Vim accalumniâ passus est Ephraim fractus est iudicio, eo quod animam in luxu sequi præcepit 4.20.32

15 & reuertat ad locum meum, donec se in culpa esse cognoscant, & querant faciem meam 2.5.13

6,1 Venite, reuertamur ad Dominum: iuriam ipse discepit, & sanabit nos: petcolis,

& obligabit nos 3.3.2

7,8 Ephraim factus est placenta quæ non est verfa 3.4.35

8,4 Ipsi reges instituerunt, sed non ex me. 1.18.4

9,8 Speculator Ephraim cum Deo meo, propheta laqueus aucupis est in omnibus viis eius. odium in domo Dei eius 4.9.3

12,5 Et Dominus Deus exercituum: Dominus, memoriale eius 1.13.10

13,11 Dabam tibi regē in furore meo, & sustuli eū in exandescencia 1.18.4, & 4.20.25

12 Colligata est iniquitas Ephraim, & reseruatam peccatum eius 3.4.29

14 De manu inferorum redemissem eos, à morte vindicissem eos: ubi causa tua ò mors? ubi perniciēs tua ò inferi? &c. 13.25.10

14,3 Aufer omnem iniquitatem, & accipe bonum, & persoluemus iuuenos laborum nostrorum 3.4.30 & 3.20.28, & 4.18.17

4 Assur non saluabit nos, super equis non equitabimus: neque dicimus ultra operi manuum nostrarum, Vos Dei nostri estis: eo quod in te sit ministratio pupillo 1.11.4

5 Ego sanabo auersionem eorum, diligam eos liberalissimè, quoniam auerius est furor meus ab eo 3.14.6

I O E L.

2,12 Conuertimini in toto corde vestro, ieiunio, ietu, & lanentio 2.5.8, & 3.8.17

13 Scindite cor vestrum, & non vestimenta vestra, &c. 3.11.6, & 4.12.19

15 Clangite tuba in Sione. sanctificate ieiunium, indicite cœcum 4.12.14, & 4.12.17

28 Et post hæc, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filie vestre: visiones vestri somniant, & iuuenes vestri visiones videbunt 2.15.22, & 3.1.2, & 4.18.4

32 Quicumque inuocauerit nomen Domini, liberabitur quoniam in monte Zion & in Ierusalem erit saluatio 1.15.13, & 1.13.20 & 3.20.2, & 3.20.14, & 4.1.5, & 4.1.4

3,17 Erit Ierusalem sacrosancta, nec alieni per eam ultra transibunt 4.1.17

A M O S.

1,2 Dominus ex Sione tuiet, & de Ierusalem edet vocem suam, &c. 2.8.5

3,6 Etne malum aliquod in ciuitate quod Deus non faceret? 1.7.8 & 1.8.3

4,7 Ad hæc pluuiam negaui vobis, dum adhuc essent res mentes vique ad messum, & pluii super ciuitatem vnam, super aliam non pluii, &c. 3.2.2.10

3.14. QUB

5,14 **Querite bonum, & non malum, ut uiuat, &c.** 2.6.10
 6,1 **Vx opulentes in Sione, &c.** 3.19.9
 4 **Qui dormiunt in lectis seburneis, indecore se distendentes in grabbatis, &c. ibidem.**
 8,11 **En ! es ueniū, sicut Dominus Deus, ut missurus sim famem in terram, non panis quidem famem, aut aquæ sitim, sed audiendi uerba Dei** 3.22.10
 9,11 **Die illa excitabo tabernaculum Dauidis collapsum, & sepe circumdabo rupuras eius, demolitionesque eius instaurabo : reedificaboque eam ut retrò temporibus,** 2.6.3

A B D I A S.

17 **At in monte meo Sion reliquie supereunt quæ seruantur, &c.** 4.1.13

I O N A S.

1,4 **Dominus autem excitauit ventum magnum in mari, factaque est ingens tempestas in illo mari** 1.16.7
 2,10 **Ego autem uoce gratulatoria tibi sacrificabo, quæque uoui persoluam: ipsa salus Domini est** 3.20.28
 3,4 **Adhuc intra quadraginta dies Niniue subuertetur** 1.17.12
 5 **Crediderunt itaque ciues Niniue Deo: & ieiunio indicto à magno ad paruum usque faccos induerunt** 3.3.4, & 4.12.17
 10 **Vidit Deus opera eorum, nempe quòd à uitiis suis malis auertissent, & Deus quoque penitentia ductus super malum quod illi in septe decuerat, & non intulit** 1.17.4

M I C H A E A S.

2,13 **Ascendit pandens iter ante eos: diuidet, & transibunt portam, & egredientur per eam: & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum** 2.6.2
 3,6 **Nox uobis uice uisionis inruet, tenebræque pro diuinatione: & occumbet sol super prophetas illos, diæque super eos obtebescet** 4.9.6
 5,2 **Etu Bethleem Ephrata, paruula quidem es inter chiliarchas Iehuda, ex te autem prodibit tibi qui Dominator sit in Israele & exitus, &c.** 2.14.7
 13 **Excidam quoque sculptilia tua, & statuas tuas, & medio tui, ne ultra opus manuum tuarum adores** 1.11.4
 7,9 **Indignationem Domini feram, quia si peccauit donec causam meam egerit, &c.** 3.4.32
 9 **Deponet iniquitates nostras: & proit-**

ciet in profundum maris omnia peccata nostra

3.4.29

H A B A C E C.

1,12 **An non tu es ab initio Domine Deus meus, sanctus meus, & non moriemur, Domine** 2.10.8
 2,3 **Sidistulerit, expecta eam: certissime enim ueniet, neque moram reftet** 3.2.12
 4 **Iustus in sua fide uiuet** 3.17.11, & 5.10.5
 18 **Quid prodierit sculpitæ? quoniam sculpit illud fictor eius: simile, & doctorem dæ, quòd fuit eò, fictor scilicet humentor suo, ut faceret idola muta** 1.5.12, & 1.11.5
 20 **At Dominus in templo sanctitatis sue taceat à conspectu eius uiueta terra** 1.5.12 & 1.10.3, & 2.8.15

3,2 **Memor sis in ira misericordia** 1.4.32
 3 **Deus ab Austro uenit** 1.13.7
 13 **Egressus est in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo, &c.** 2.6.3

S O P H O N I A S.

1,5 **Eos quoque qui in testis militiam cœli adorant, & qui adorant ac iurant per dominum, iurantque per Meichoim** 2.8.23
 3,11 **Nam tunc ex te tollam eos, qui in te insolentiter exultant, & que tu te ultra effertes in monte sancto meo** 3.14.7

H A G G A I S.

2,12 **Interrogasacerdotes Legem, dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ala uestimenti sui, &c.** 3.12.6

Z A C H A R I A S.

1,3 **Reuertimini ad me, dicit Dominus exercituum, reuertarque ad uos** 2.5.9, & 3.24.15
 2,4 **Angelus alius egrediebatur in occursum eius: Et dixit ad eum. Curre, loquere ad puerum istum, dicens. Absque muro habitabitur Ierusalem pro multitudinem hominum & iumentorum in medio eius.** 1.13.10
 8 **Qui tetigerit uos, tangit pupillam oculi mei** 1.13.10, & 1.17.6
 11 **Adiungentur denique gentes multæ ad dominum in illa die, eruntque mihi populus: in medio autem tui habitabo, sciesque dominum exercituum me ad te misisse** 1.13.10
 12 **Echæreditate possidebit Dominus Iehudam, tanquam partem suam, in terra sancta, & rursus eliget Ierusalem.** 3.27.5

3.10 In die illa dicit Dominus exercituum, quisque proximum suum subter vitæ & subter frum vocabit 3.13.4

7.13 Et euenit, vt quemadmodum ipse clamauerat, illi que non audierunt, sic iam clamant, nec eos exaudiam, dicit Dominus exercituum 3.22.4

9.9 Exulta vehementer filia Sion, iubila filia Ierusalem, En rex tuus veniet tibi (Iesus & seruator ipse) mitis, &c. 2.6.3, & 2.17.6

11 Et tu in sanguine fœderis tui, dimisi vitæ tuos tuos de licu in quo non est aqua 2.16.9

12.4 In die illa, dicit Dominus, percussam omnem equum stupore: & cum qui ei insidet versant, &c. 4.9.5

13.9 Ipse inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum: dixi, Populus meus hic: & ipse dicet, Dominus est Deus meus 3.20.13

14.9 Et sicque Dominus rex super omnem terram in illo die erit Dominus vnus, & nomen eius vnum 1.12.3

MALACHIAS.

1.2 Annon Esau frater erat ipsius Iacob dicit Dominus 3.21.6

3 Et tamen Iacob dilexi, Esau autem odio habui ibid.

6 Filius honorat patrem, & seruus domini suum: si ergo ego Pater sum, vbi honor est quem mihi impenditis? si vero Dominus sum vestri, vbi mei timor? 3.14, & 3.6.3, & 3.2.26

10 Etenim ab ortu solis ad occasum eius vsque, magnum est nomen meum inter gentes, & in omni loco nomini meo incensam atque mola pura offertur, & cæc. 4.18.4, & 4.18.16

2.4 Tum scietis quod ad vos mandatum meum miserim vt esset fœdus meum cum Leui, dicit Dominus exercituum 4.2.3, & 4.8.2

5 Ecdus meum fuit cum eo, vitæ scilicet, & pacis: dedi que ei ea, timorem, vt me metueret, metumque nominis mei paueret 4.2.3

6 Lex veritatis fuit in ore eius, nec fuit deprehensa in labiis eius iniquitas, &c. 4.2.3, & 4.8.2

7 Etenim labia sacerdotis custodiēt sciētiam, legemque ex ore eius requirunt: Legatus enim est Dñi 4.8.2, & 4.8.6, & 4.9.2

8 Vos autem recessistis de via, & offendiculo posito multos in Lege impingere fecistis, & corruptistis tœdus Leui 4.7.10

3.1 Subitò que ad templum suum veniet Dominus ille quem vos queritis, & lega-

tus fœderis quo vos delectamini 1.13.17, & 1.14.9

15 Eis que parcam, vt quispiam filio suo feruienti sibi parcat 3.19.5

41 Ecce dies illa venit, ardens vt cibus tunc erunt omnes arrogantes, & omnis qui impietatem patrat stipula inflamabit que eos dies ventura, &c. 3.24.12

2 Vobis autem qui nomen meum timeis orietur sol iustitiæ, &c. 2.6.1, & 3.24.12

4 Memento Legis Moïsi serui mei, quam ei in Horeb ad omnem Israelitam mandauit 4.3.6

5 En ego mitto vobis Eliam Prophetam priusquam dies Domini magnus & terribilis veniat 2.9.5

6 Is reducet cor patrum in filios, & cor filiorum in patres suos 4.1.6

IOHANNES:

3.23 Et missus est Angelus Domini sanctus Raphael, vt curaret eos ambos 1.14.8

SAPIENTIA.

14.16 Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur signata 1.11.8

ECCLESIASTICVS.

15.14 Deus ab initio cõstituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua 2.15.18

15 Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, &c. ibid.

16 Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris pertere manum tuam ibidem,

17 Ante hominem vita & mors: bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi ibidem,

16.5 Omnis misericordia faciat locum vnicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius 3.15.4

BARUCH:

2.18 Sed anima que tristis est super magnitudinem mali, que declinans, & labascens abiit, mœritus animus, oculi que deficientes, & estutens anima gloriam tuam prædicarint & iustitiam 3.20.8

19 Neque enim iustè factis patrum, aut regum nostrorum freti, preces nostras cotam te Domine Deus nolter effundimus. 3.20.8

20 Sed quia indignationem & iram tuam immisisti nobis, quemadmodum per seruos tuos prophetas denunciasti ibid.

I. MACHAB.

1,54 Librique legis qui inuenti fuissent,
concerpti & igne cremati sunt 1.8.3

II. MACHAB.

12,43 Tum deinde stipe viricim coacta,
ad duo millia drachmarum argenti misit
Hierosolimam ad sacrificium pro peccato
faciendum, &c. 3.5.8

15,39 Et siquidem rectè & commentatio
congruenter, hoc & ipse volebat: in exili
ret ac tenuiter, hoc est quod potui ibid.

MACHABEV. 5.

1,5 Salmò autem genuit Booz è Rachab.
Booz autem genuit Obed è Ruth. Obed au
tem genuit Iesse 2.13.3

16 Iacob autem genuit Ioseph virum Ma
riae, ex qua genitus est Iesus ille qui dicitur
Christus ibid.

21 Pariet autem filium & vocabis nomen
eius Emmanuel. Ipse enim seruabit populù
suum ex peccatis ipsius 2.6.1

23 Ecce virgo quæ iam uterum feret, & pa
riet filium, & vocabis nomen eius Em
manuel: quod est, si interpreteris, Nobiscum
Deus 2.12.1

2,6 Ectu Bethleem terra Iuda nequaquam
minima es inter duces Iuda, ex te enim exi
it hic dux qui pascet populum illum meum Is
rael 2.14.7

3,2 Ioannes dicebat, Resipiscite. appropin
quauit enim regnù cælorù 3.3.2, & 3.3.5, 3.3.19

6 Et baptizabatur ab eo in Iordane, cõitè
tes peccata sua 3.4.6, & 4.1.6, & 4.16.24

11 Ego quidè baptizo vos aqua ad resipis
centiam, &c. 4.15.6, & 4.15.8, & 4.16.25

12 Cuius ventilabrum in manu ipsius, &
perpurgabit aream suam: & coget triticum
suum in horreum, paleam autem exu
ret igni inextinguibili 3.25.12, & 4.1.13, &
4.1.19

23 Tunc aduenit Iesus à Galilea in Iorda
nem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo
4.15.6 & 4.16.27

15 Omite me nunc: ita enim decet nos
implere omnem iustitiam. Tunc omittit eù
2.16.5

16 Et vidit Spiritum Dei ascendentem sicut
quam columbam, & venientem super ipsum
1.11.3 & 4.17.21, & 4.19.27

17 Et ecce vox e cælis, dicens, Hic est filius
ille meus dilectus, in quo acquiesco 2.16.11
& 3.2.32, & 3.8.1, & 3.24.35

4,2 Et quòtenuauerit dies quadraginta, &
noctes quadraginta, postea elaruit 4.12.20

3 Et quum venisset ad eum tetrator, dixit,
Si Filius es Dei, dic vt isti lapides panes fiat.
3.20.46

4 Non è solo pane viuet homo, sed ex om
ni verbo prodeunte per os Dei 3.20.44

10 Tunc dicit ei Iesus, Abi Satana: scriptù
est enim, Dominum Deum tuum adorabis,
& ei soli serues 1.12.3

11 Tunc omittit eum diabolus: & ecce An
geli accedebant & ministrabant ei 1.14.6

17 Ex eo tempore cepit Iesus prædicare,
& dicere, Resipiscite: appropinquauit enim
regnum cælorum 2.9.2, & 3.3.2, & 3.3.19

19 Sequimini me, & faciam vos piscato
res hominum 4.15.31

55 Beati pauperes spiritu: quoniam ipso
rum est regnum cælorum 3.17.10

4 Beati qui lugent, quoniam ipsi consolati
onem accipient 3.8.9

8 Beati mundo corde quoniam ipsi Deù
videbunt 3.25.6

10 Beati qui persecutionem patiuntur in
iustitiae causa: quoniam ipsorum est regnum
cælorum 3.8.7

12 Gaudete & exultate, quoniam merces
vestra multa est in cælis 3.13.1

13 Vos estis sal terræ 4.3.3, & 4.5.14, &
4.8.4

14 Vos estis lux mundi 4.3.3, & 4.5.14,
& 4.8.4

15 Neque accendunt lucernam & ponunt
eam subter modium: sed in candelabrum,
& splendet omnibus qui sunt in domo 1.11.14

16 Ita splendet lux vestra coram homi
nibus, vt videant vestra bona opera, glori
ficentque Patrem vestrù qui est in cælis 3.16.3

17 Ne existimate me venisse vt dissoluam
Legem, aut Prophetas: non veni vt dissol
uam, sed vt impleam 2.7.14

19 Quisquis igitur soluerit vnum ex man
datis hisce minimis, & ita docuerit homi
nes, minimus vocabitur in regno cælorù:
quisquis autem fecerit, &c. 2.8.5.9

21 Audistis dictum fuisse antiquis, Non oc
cides: quisquis autem occiderit, tenebitur iu
dio 4.20.10

22 Ego verò dico vobis, quicumque irasci
tur fratri suo temere, tenebitur iudicio 2.8.
7, & 2.8.39

25 Esto amicus aduersario tuo citò, dum
es in via cum eo: nequando, &c. 3.5.7

26 Amen dico tibi, nequaquam exibis il
line vsquedum reddideris vltimum quadra
tem 3.25.6, & 3.7.5

28 Quicumque aspicit mulierem, vt eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo 2.8.7

34 Ne iuretis omnino, neque per cælum, &c. 2.8.26 & 4.13.12

39 Ego verò dico vobis, ne resistatis malo: sed quisquis te cederet in dexteram tuam maxillam, obuertere ei & alteram 4.20.19, & 4.20.20

44 Diligite inimicos vestros, benedicite eis, qui deum oderunt vos 2.8.37, & 3.7.6 & 4.11.12

45 Vt sitis filij Patris vestri qui est in cælis: facite enim vt pater vester exorietur super bonos ac malos, &c. 3.20.15, & 3.24.36, & 3.25.9

46 Si dilexeritis eos qui diligunt vos, quã mercedem habebitis? nonne & publicani idem faciunt? 2.8.37

62 Itaque quum dabis elemosynam, ne cures buccina cani coram te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in plateis, vt gloriam consequantur ab hominibus. Amen dico vobis nos referre mercedem suã 3.7.2

6 Tu verò quum precer in introitu in claue tuam, & clauso ostio tuo precare Patrem tuum qui est in occulto, &c. 3.20.19

7 Precantes autem ne sitis loquaces vt Ethnici, purant enim fore vt sua illa loquacitate exaudiantur ibid.

9 Vos igitur ita precamini, Pater noster, qui est in cælis, sanctificetur nomen tuum, &c. 3.20.6, & 3.20.34

11 Panem nostrum quotidianum da nobis hodie 2.5.14

12 Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris 3.4.38, & 4.11.25

21 Nam vbi est thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum 3.2.25, & 3.18.6, & 3.25.1

23 Quod si oculus tuus in alius fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumen quod est in te tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quanta? 3.2.25

7-7 Petite & dabitur vobis: querite, & inuenietis; pulsate, & aperietur vobis 3.20.13

11 Si vos igitur quum sitis mali, nostis dona bona dare liberis vestris, quanto magis Pater vester qui est in cælis, dabit bonum illi qui ab ipso petit? 3.20.36

12 Quicumque igitur volueritis vt faciant vobis homines, ita & vos facite eis. ista est enim Lex & Prophetæ 2.8.53

15 Cauete vobis à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos cum vestimentis ouium, in trinissecus autem sunt lupi rapaces 4.9.4

8.4 Dicit Iesus leproso purgato, Vide vt nulli dicas: sed tibi, ostende tempus si cerdo tu, & offer donum illud quod imperauit Moses, vt hoc sit eis testimonio 3.4.4

10 Hæc quum audisset Iesus, miratus est & ait sequentibus: Amen dico vobis, ne in Israhel quidem tantam fidem inueni 3.2.13

11 Multi ab Oriente & Occidente veniunt tibi, & discumbunt cum Abraham, Isaac & Jacob in regno cælorum 2.10.23 & 4.16.13

12 Filij regni cælorum: nunc in tenebras extiores: nullus erit fletus & stridor dentium 3.25.12

13 Et dicit Iesus Centurioni, Abi, & vt cre didisti fiat tibi. Samaritanusque est pater eius eo ipso momento 3.20.18

25 Et accedentes discipuli excitauerunt eum, dicentes, Domine serua nos, petimus 3.2.21

29 Quid nobis tecum Iesu Filius Dei? venisti huc vexatum nos ante tempus? 1.14.19

9.2 Et ecce, obtulerunt ei paralyticum in lecto proiectum, quumque vidisset Iesus fidem eorum, dixit paralytico, Cor tui sunt, remissa sunt tibi peccata tua 3.2.13, & 3.4.35, & 3.20.9

3 Quidam è Scribis dicebant apud se, Iste blasphematur 2.13.12

4 Et quum vidisset Iesus cogitationes eorum, &c. ibid.

5 Vitum enim est facilius dicere, Remissa sunt tibi peccata, aut dicere, Surge, & ambula? 4.19.29

6 Vt autem sciatis auctoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tunc dicit paralytico) Surge, tolle tuum lectum, & abi domum tuam 1.11.12

12 Qui valent non egent medico, sed male affecti 2.12.4

13 Nō veni vt vocare iustos, sed peccatores ad reuersionem 3.3.20, & 3.12.6, & 3.14.5

15 Nōm possunt filij thalami lugere, quantum diu est cum eis sponsus? 3.3.17, & 4.12.17

29 Tunc tetigit oculos cæcotorum dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis 3.2.43, & 3.4.12, & 3.20.11, & 4.19.18

34 Pharisei dicebant, per principem demoniorum eicit demonia 3.3.22

35 Etcircuibat Iesus vrbes omnes ac vicicos, docens in synagogis eorum, & predicans Euangelium regni, &c. 2.9.2

10.1 Tunc aduocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus impuros 4.1.5

5 In viam gentium ne abieritis, & in urbem Samaritanorum ne ingrediamini 2.11.12

8 Aegro

8 Agrotos sanate, leprofos purgate, mortuos excitate, dæmonia eiicite 1.13.13
 18 Et ad præfides ac reges adducemini mea causa, vt hoc sit eis & gentibus testimoniũ. 3.4.4
 20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, is est qui loquitur in vobis 4.18.8
 28 Et ne timeate vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timeate potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna 1.15.2 & 3.25.7
 29 Nõne duo passeruli assario vanebũ, & vobis ex eis non cadet humi sine Patre vestro 1.10.1, & 1.16.5, & 1.17.6
 30 Vestri verò etiam capilli capitis omnes numerati sunt 1.16.2
 31 Ne igitur timeat: vos multis passerulis præstitis 1.17.6
 33 Quisquis autè negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram patre meo qui est in cælis 4.1.26
 11.10.10 Iræ enim est, de quo scriptum est, Ecce ego mitto nunciũ meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam coram te 3.19
 11 Non surrexit inter eos qui gignuntur è mulieribus quisquam maior Ioanne Baptistæ, qui est minimus in regno cælorum, in hoc est eo 2.9.5
 13 Omnes Prophe:æ & ipsa Lex vsque ad Ioannem prophetarunt 2.11.5, & 2.11.10
 23 Et tu Capernaum, quæ es vsque ad cælum sublata, vsque ad inferos deprimeris: nam si Sodomis editæ fuissent virtutes quæ editæ sunt apud te, mansissent vsque ad hodiernum diem 3.24.1
 25 In illo tempore respondens Iesus dixit, Confrice tibi Pater, Domine cæli & terræ, quòd absconderis hæc à sapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus 4.8.5
 27 Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cuiuscunque voluerit Filius reterege 4.8.5
 28 Venite ad me omnes qui fatigati estis, & onerati, & ego faciam vt requiescatis 3.1.20, & 3.4.1, & 3.12.7, & 3.18.9
 29 Tollite iugum meum super vos, & discite à me quòd mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris 3.18.9
 30 Iugum enim meum facile est, & onus meum leue est 4.19.3
 12, 24 Pharisæi verò quum hæc audissent, dicebant, Uic non eiicit dæmonia ni-

si per Belzebul principem dæmoniorum 3.3.22
 31 Quòd uis peccatum & blasphemia remittitur hominibus: blasphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus 3.3.21, & 1.13.15, & 3.3.22
 32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus Filium hominis, remittetur ei: quisquis autè fuerit loquutus aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro 3.5.7
 41 Nunciatæ resurgent in iudicio cum natione hæc, & condemnabunt eam: quòd ipsi respuerint ad prædicationem Ionæ 3.2.4.5
 43 Quum impurus spiritus exierit ab homine, ambulat per arida loca, quartens requiem, & nõ inueniet, &c. 1.14.14, & 1.14.19.13.4 Et in seminando alia quidem ceciderunt iuxta viam: & uenerunt uolucres, & deuorauerunt ea 3.22.10, & 4.14.11, & 4.17.23
 5 Alia verò ceciderunt in petrosa, ubi nõ habebat terram multam: & statim exorta sunt, propterea quòd non habebant fertundam terram 4.17.33
 7 Alia verò ceciderunt in spinas, & ascenderunt spinæ, & suffocarunt ea ibidem
 9 Qui habet aures ad audiendum, audiat. 3.3.313
 11 Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum 1.7.5 & 3.2.4.13
 16 Vestri verò beati sunt oculi, quòd certant, & aures vestre quòd audiant 2.9.1
 17 Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ videtis, & uon uiderunt 2.11.6
 24 Simile est regnum cælorum homini seminanti bonum semen in agro suo 4.1.13
 29 At ille dixit, Nõ: ne colligedo zizania, eradiceis simul cum eis triticum 4.12.14
 31 Simile est regnum cælorum grano sinapis, quòd acceptum quispiam seminauit in agro suo 4.19.34
 33 Aliam parabolam loquutus est eis, dicens, Simile est regnum cælorum fermento quòd acceptum mulier condidit in farine satis tribus, vsque quo fermentaretur tota, 4.19.34
 39 Inimicus autem qui seminauit ea, est dæabolus 1.14.15
 47 Regnum cælorum simile est saccis iactæ in mare, & quæ ex omni retum genere coegit 4.1.13, & 4.16.31
 14, 25 Quarta autem noctis vigilia abis li.11.

ad eos Iesus ambulans super mare 4.17.29

15,3 Quare & vos transgredimini mandatum Dei, per traditionem vestram 4.10.10

4 Nam Deus mandauit dicens, Honora patrem tuum & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur 2.8.36

8 Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat, cor autem eorum procul abest à me 3.20.31

9 Sed frustra me colunt, docentes deestinas quæ sunt mandata hominum 4.10.15, & 4.10.23

13 Omnis planta quam non plantauit Pater ille meus cælestis, eradicabitur 2.3.9, & 3.2.12, & 3.2.11, & 3.2.4.6

14 Sinite eos: duces sunt cæci cæcorum: Porro si cæcus cæco præierit, ambo in foueam cadent 3.19.11, & 4.9.12

24 Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel 2.11.12

16,6 Videte & caute à fermento Phariseorum & Sadduceorum 4.10.7.6

12 Tunc intellexerunt eum non dixisse ut cauerent à fermento panis, sed à doctrina Phariseorum & Sadduceorum ibid:

16 Te es Christus ille Filius Dei uiuentia 4.6.6

17 Beatus es Simon Bar Iona: quia caro & sanguis hæc non retexit tibi, sed Pater meus qui est in cælis 2.2.19, & 3.1.4, & 3.2.34

18 Sed & ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiã, 4.6.3, & 4.5.5

19 Et tibi dabo clauis regni cælorum, & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cælis: & quicquid solueris in terra, erit solutum in cælis 3.4.12 & 4.1.12, & 4.2.10, & 4.6.4, & 4.1.11, & 4.12.4

23 Abde à me satana, scandalo es mihi 4.7.28

24 Si quis uult post me venire, abneget se metipsum, & tollat crucem suam, ac sequatur me 3.7.2, & 3.8.1

27 futurum est ut Filius hominis ueniat cum gloria Patris sui, cum Angelis suis: & tunc reddet unicuique secundum facta eius 3.18.1

17,2 Transformatusque est coram eis, & splenduit facies eius ut sol: uerimenta autem eius facta sunt alba ut lux 4.17.17

15 Adhuc eloquente ecce nubes lucida inuolauit eos: & ecce vox è nube, dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo acquiescens audite 2.15.2, & 3.2.2, & 3.8.1,

& 3.20.48, & 4.8.1, & 4.8.7

18.10 Dico uobis Angelos eorum in cælis per omne tempus uidere faciem Patris mei qui in cælis est 1.14.7, & 1.14.9

11 Venit Filius hominis ut seruet quod perierat 2.12.4

15 Si peccauerit in te frater tuus, ueni & argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit lucratus es fratrem tuum 4.12.3

7 Quod si neglexerit eos audire, dic Ecclesiæ: quod si Ecclesiã audire neglexerit, sit tibi uelut quispiam ethnicus & quispiam publicanus 4.8.15, & 4.11.2, & 4.12.3

18 Amen dico uobis, quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cælo, & quæcunque solueritis in terra, erunt soluta in cælo 3.4.12, & 3.4.20, & 4.1.12, & 4.2.10, & 4.8.4, & 4.12.4, & 4.12.9

19 Rursum dico uobis, si duo ex uobis consenserint in terra, quodcumque petierit, fiet eis à Patre meo qui in cælis est 3.20.30

20 Vbi enim sunt duo uel tres congregati in nomine meo, illic sum in medio eorum 4.1.9, & 4.6.4, & 4.9.2

22 Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies 4.1.23

29 Procidens ergo conseruus eius ad eius pedes, precabatur eum dicens, Differ iram erga me & omnia reddam tibi ibid.

19,6 Itaque non amplius sunt duo, sed uerba caro, quod ergo Deus coniunxit, homo ne se iungat 4.1.2

11 Non omnes capiunt hunc sermonem, sed quibus datum est 2.8.12, & 4.13.17

12 Sunt enim eunuchi qui ex matris utero nati sunt ita: & sunt eunuchi qui castrati sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum, 2.8.42

13 Tunc oblatis sunt ei pueruli, ut manus eis imponeret, & precaretur, discipuli autem obuiugauerunt eos 4.16.7

14 Sinite puerulos, & ne prohibete eos ad me venire: talium est enim regnum cælorum 4.16.7, & 4.16.17, & 4.16.26

15 Et quum impoluisset eis manus, professus est illinc 4.3.16

17 Nullus est bonus, nisi unus, nepe Deus. Si uis autem ad uitam ingredi serua mandata 1.13.13, & 1.13.24, & 3.18.9

18 Non occides, Non moechaberis, Nõ furaberis, &c. 2.8.35, 36, 37, 38, 39, &c: ad finem usque capitis

19 Honora patrem & matrem 2.8.35
21 Sç

21 Si vis perfectus esse, abi, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo 4.13.13

25 His auditis discipuli eius percussit sunt valde, dicentes, Quis ergo potest seruari? 2.7.5

26 Intuitus autem eos Iesus dixit eis, Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt ibid.

28 Iesus dixit eis, Amen dico vobis, vos qui sequuti estis me, in regeneratione quam fideris Filius hominis in throno gloriæ suæ sedebitis etiam vos, inquam, super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel 2.16.14, & 3.25.0

29 Et quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, causa nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam æternam hereditatis iure possidebit 3.25.10

30.1 Simile est regnum cælorum patrifamilias, qui exit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam suam 3.18.3

35 Scitis principes Gentium in eas domi nari, & qui magni sunt licentia uti in eas 4.11.8, & 4.11.9

25 Venuit non ita erit inter vos: sed qui cunque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister 4.11.8

23 Sicut Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ministraret, daretque animam suam in redemptionis pretiū pro multis 2.16.5

21.9. Porro turba quæ præibat, & quæ sequebatur, clamabat dicens, Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini 2.6.4

22 Quæcunque precando petieritis, si credideritis, accipietis 3.20.11

25 Baptisma Ioannis unde erat? de cælo, an ex hominibus? At illi ratiocinabantur apud se dicentes, Si dixerimus, de cælo, dicit nobis, Quare ergo non credidistis ei? 4.19.5

31 Uter è duobus fecit quod voluit pater eius? Dicunt ei, Prior. Dicit ei Iesus, Amen dico vobis, publicani & meretrices præiū vobis in regnum Dei 2.8.14, & 3.7.2

22.2 Simile est regnum cælorum cuiusdam regi qui fecit nuptias filio suo 3.24.8

12 Amice, quomodo huc introisti non habens vestem nuptialem? 4.17.35

13 Ligatis pedibus & manibus eius tolli te eum, & conicere in tenebras exteriores,

illuc erit fletus & stridor dentium 3.25.12

14 Multi enim sunt vocati, pauci verò electi 3.24.6

23 In illo die adierunt illū Sadducæi (qui dicant non esse resurrectionem) 2.10.23

30 Nam in resurrectione, neque uxores ducunt, neque nuptum dantur: sed sunt ut Angeli Dei in cælo 1.14.9, & 1.15.3, & 2.12.6, & 3.25.11, & 4.1.4

32 Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus non est Deus mortuorum sed viventium 2.10.9, & 4.16.3

37 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua 2.8.11, & 2.8.51, & 3.3.11

39 Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum 2.8.11

43 Quomodo ergo David per spiritum vocat eum Dominum? 1.13.20

23 Ligant enim onera gravia difficultaque portatu, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere: 4.10.1, & 4.10.26

8 Vos autem ne vocemini Rabbi, vnus est enim doctor vester, nempe Christus: omnes autem vos fratres estis 4.8.8

9 Et patre vestrum neminè vocetis in terra: vnus est n. p. i. v. s. ter qui in cælis est 3.20.38

23 Et omittitis quæ grauiora sunt Legis, iudicium, & misericordiam, ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere 2.8.52

25 Ve vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quoniam am purgatis exteriorem poculi patinæque partem, intus autè illa plena sunt rapina & intemperantia 3.4.35

37 Ierusalem, Ierusalem, quæ trucidas Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare liberos tuos &c. 3.24.16

24.11 Et multi pseudoprophetæ surgent ac seducent multos 4.9.4

14 Et prædicabitur istud Euangelium in vniuersa terra, ut sit testimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis 3.4.4

24 Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & edent signa magna & miracula, ita ut seducant (si fieri possit) etiam electos. 4.9.4

30 Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, & tunc omnes tribus terræ placent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cælis cum potètia & gloria multa 2.16.17

36 De die autem illo & hora nemo scit

ne Angeli quidem cœlorū, sed Pater meus solus

1.14.9

45 Quis igitur est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super famulitium suum, ut det illis alimentum in tempore?

4.16.31

25.3 Quæ erant factæ acceptis lampadibus suis, non ceperant oleum secum

3.5.7

21 Dixit autē dominus seruo, Bene habet serue bone & fidelis, in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam: ingredere in gaudium domini tui

2.3.11

23 Bene habet serue bone & fidelis: in paucis fuisti fidelis &c.

Ibidem

29 Omni habenti dabitur, & augetur, qui vero non habet, etiam quod habet tolletur ab eo

2.3.11, & 3.15.4

31 Quam venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ

2.14.9, & 1.16.17

32 Et cogentur coram eo omnes gentes: & separabit eos, alteros ab alteris, ut pastor separat oves ab hædis

2.16.17, & 3.25.9

34 Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratū vobis à iustis fundamentis mundi

3.8.1 & 3.18.2, & 3.18.3, & 3.24.16

35 Esuriui, & dedistis mihi quod velle reserui, & dedistis mihi potum, &c.

3.18.1

40 Amen dico vobis, quatenus id fecistis vni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis

3.18.6

41 Maledicti, abire à me in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius

1.14.14, & 1.14.19, & 3.25.5

46 Et abibunt isti in supplicium æternū: iusti verò in vitam æternam

3.25.5

26.10 Quid molesti à exhibetis isti molieribus, opus n. bonū operata est erga me

3.25.8

11 Semper enim pauperes habetis vobiscum: me vero non semper habetis

4.3.1, & 4.17.26, & 4.17.28

12 Quod enim hæc vnguentū hoc iniecit corpori meo, ad sepeliendū me, fecit

3.25.8

15 Ait eis, Quid vultis n. hi dare, & ego vobis eum tradam? Ipsi verò appenderunt ei triginta argenteos numos

4. 8.14

26 Edentibus autē eis accepit Iesus panem: & quum benedixisset, fecit, & deditque Discipulis: & ait, Accipite & comedite: hoc est corpus meum

4.14.20, & 4.16.30, & 4.17.1, & 4.17.20, & 4.19.13

27 Et accepto poculo, & gratias actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes

4.9.14

33 Tunc dicit eis Iesus, Undiquaque tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hic, & vigilate mecum

2.16.12, & 3.8.9

39 Et progressus paululum, procidit in faciem suam, precans, & dicens, Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud: veruntameu non vt ego volo, sed vt tu

16.12

53 An putas me non posse nunc precari Patre meū, qui huc sistat mihi plures quam duodecim legiones Angelorum?

1.14.8

74 Tunc cepit seipsum deuovere, & iurare, dicens, Non noui hominem

4.1.26

75 Tunc meminit Petrus verborum Iesu, qui dixerat ei, Priusquam gallus vocem mittat, ter me abnegabis. Et egressus extra, fleuit amarè

3.3.4

25.4 Peccavi, prodito sanguine innoxio. At illi dixerūt, quid ad nos te videris ibid.

12 Et quum ipse accusaretur à principibus Sacerdotum & senioribus, nihil respondit

2.16.5

14 Et non respondit ei ad vllū verbum: ita vmiraretur præses valde

Ibidem

23 Præses autem ait, Enimverò quid mali feci? At illi amplius clamabant, dicētes, Crucifigatur

Ibidem

24 Videns autem Pilatus se nihil proficere, sed maiorem tumultum fieri, accepta aqua abluit manus coram turba, dicēs, Innoxius ego sum à sanguine huius iusti: vos videritis

Ibidem

46 Circiter verò horam nonam exclamavit Iesus voce magna, dicens, Eli, Eli, lama sabachrani? Hoc est, Deus meus, Deus meus, cur deseruisti me?

2.16.11

50 Iesus autem quum rursus clamasset voce magna, emisit spiritum

4.15.23

51 Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt

2.10.23, & 3.25.6

53 Qui egressi è monumentis post resurrectionem eius, introierunt in sanctam urbem, & apparuerunt multis

3.10.23

65 Ipsi autem perfecti munierunt sepulchrum, obsignato lapide cū custodia

3.25.3

28.5 Respondens autē Angelus dixit mulieribus, Vos verò ne timete, &c.

1.14.6

6 Non est hic: surrexit enim prout dixit

4.1.29

7 Dicite discipulis eius, eum surrexisse à mortuis

2.14.6

11 Proficiscētibus autem ipsis, ecce, qui dam ex custodia venerunt in urbem, & annuncia-

nuncia-

nunciauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant 3.25.3
 12 Tunc coacti cum senioribus, confilio capto, pecuniam multam dederunt multibus ibid.
 13 Dicentes, Dicite, Discipuli eius nocte venerunt, & cum furati sunt vobis dormitibus ibid.
 18 Data est mihi omnis autoritas in cælo & in terra 3.15.5
 19 Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti 1.13.16, & 4.3.6, & 4.8.45, & 4.14.20, & 4.15.6 & 4.15.18, & 4.15.20, & 4.15.22, & 4.16.27, & 4.10.28
 20 Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi 2.16.14, & 4.8.8, & 4.8.11, & 4.17.26, & 4.17.28, & 4.17.30

M A R C V S.

1.1 Principium Euangelij Iesu Christi filij Dei 2.9.2
 4 Baptizabat Ioannes in deserto, & prædicabat baptismū resipiscentiæ ad remissionem peccatorum 3.3.19, & 4.19.17
 15 Et dicens, Impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei, resipiscite, & credite Euangelio 3.3.19
 3.15 Habeantque potestatem sanādin morbos, & eiiciendi daemona 1.13.3
 28 Amen dico vobis, quæuis peccata remittentur filiis hominum, & blasphemix quibuscunque blasphemauerit 3.5.7
 29 Sed quicūque blasphemauerit in Spiritū sanctū, nō habet remissionem in cæternū, sed tenetur æterno iudicio 1.13.35, & 3.3.22
 6,7 Deditque eis potestatem aduersus spiritus impuros 1.13.13
 13 Et dæmonia multa eiiciebant: vngent autēque oleo multos ægros, & sanabant eos 4.19.18, & 4.19.21
 7,33 Ipse verò quum abduxisset eum è turba priuatum, misit digitos suos in auriculas eius, & quum spussset tetigit linguam eius 4.19.23
 8,38 Quemcunque puuerit meæ adfermonum meorum in natione ista adultera & peccatrice, Filius etiam hominis pudabit eius, &c. 4.22.6
 9,24 Credo Domine, succurte incredulitati meæ 4.14.7
 43 In gehennam, in ignem inextinguibili 3.15.12
 44 Vbi vermis eorū non interit, & ignis

non extinguitur ibid.
 10,9 Quod ergo Deus coniunxit, homo ne se iungat 4.1.1
 30 Quin accipiat cætuplicia nūc isto tēpore, domos, & fratres & sorores, & matres & liberos, & agros, cum persecutionibus, & in seculo venturo vitam æternam 3.18.3
 11,24 Quæcunq; precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis 3.20.18
 12,18 Tunc veniunt ad eū Sadducei, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogauerunt eum dicentes 3.25.5
 13,12 Sed de die illo ac hora nemo scit, nō Angeli quidem qui in cælo sunt, nec ipse Filius, sed solus Pater 2.14.2
 14,22 Et edentibus ip̄s, quum accepisset Iesus panem, & benedixisset, fregit: deditque eis, & ait, Accipite, edæ: hoc est corpus meū 4.17.15, & 4.17.20

33 Et assumit Petrum & Iacobū & Ioannem secum, cepitque expauescere, & grauifsimè angī 3.8.9
 34 Et dixit eis, Vndiquaque tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hic & vigilate 2.16.12
 15,28 Et impleta est Scriptura quæ dicit, Et cum sceleratis numeratus est 2.16.5
 16,9 Apparuit primū Magdalenæ, ex qua eiecerat septem dæmonia 1.14.14
 15 Profecti in mundum vniuersum, prædicare Euangelium omni creaturæ 4.3.4, & 4.3.12, & 4.16.27, & 4.19.28
 16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, feruabitur 4.15.1, & 4.16.27
 19 De micus igitur postquā loquutus fuisset eis, sursum receptus est in cælum, & sedit ad dexteram Dei 2.14.3, & 4.17.27

L V C A S.

1,6 Erant multiambo in conspectu Dei, incidentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini inculpate 3.17.7
 15 Et Spiritu sancto implebitur etiam ab utero matris suæ 4.15.17
 17 Nam ipse præcedet in conspectu eius, cum Spiritu & virtute Eliæ, vt cōuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam iustorum, vt pareat Domino populum iustitiam 4.1.6
 31 Et ecce, cōcipies in utero, & paries filium: & vocabis nomen eius IESVM 2.16.1
 32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur: dabitque ei Dominus Deus sedem David patris ipsius 2.14.4, & 2.14.7
 33 Regnabitque super domum Iacob 10

æternum, & regni eius non erit finis 2.14.3, & 2.15.3

34 **Exiit autem Maria ad Angelū. Quo-**modo erit istud, quandoquidem virum nō sum cognitura? 4.17.25

35 **Et respondens Angelus, dixit ei, Spiritus** sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea id etiā quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei 2.14.5

43 **Et vnde hoc mihi vt veniat mater Do-**mini mei ad me? 2.14.4

54 **Suscipit Israel puerum suum, vt me-**mor esset misericordie 2.10.4

72 **Vt vteretur misericordia erga patres** rostratos, ac memor esset Testamenti sui sancti ibid.

73 **Et iur-surandi quod iurauit Abrah-**amo patri rostrato, &c. ibid.

74 **Vt sine metu, e manu inimicorū no-**strorum liberati, seruiremus ipsi 3.16.2

77 **Et des cognitionē salutis populo eius,** per remissionem peccatorum ipsorū 3.11.22

79 **Vt appareat iis qui in tenebris & um-**bra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis 2.12.4

2.11 **Nempe natum esse vobis hodie Ser-**uator em, qui est Christus Dominus, in vrbe Dauid 2.15.5

13 **Et repenti adfuit cum Angelo multi-**tudo exercituum cælestium, laudantium Deum 1.4.5

37 **Et quum esset vidua quasi annorum** octogintaquatuor, non abscedebat à tēplo, ieiuniis & deprecationibus seruientis Deo noctem ac diem 4.12.16

52 **Iesus autē proficiebat sapientia, & statu-**ra, ac gratia apud Deum & homines 2.14.2

33 **Venit igitur in omnem regionem cir-**cumiacentem Iordanem, prædicans Baptismū resipiscentiæ in remissionem peccatorum 3.3.19, & 4.15.7, & 4.9.17

8 **Ferte igitur fructus dignos iis qui resip-**uerint, & ne ceperitis dicere apud vos ipsos, Patrem habemus Abrahamā. Dico enim vobis, posse Deum etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo 3.3.5

14 **Interrogauerunt autem eum etiam** milites, dicētes, Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminem conculcite, neque calumniemini: & contenti estote stipendiis vestris 4.20.10

16 **Respondit Ioannes, Ego quidem baptizo** vos aqua: sed venit qui validior me est, cu-

ius non sum dignus qui solvam corrigiam soleatarum: ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni 3.1.3, & 3.1.4, & 4.15.6, & 4.15.7

22 **Ac descendit Spiritus sanctus corporea** specie tāquam columba, supra eum, & vox de cælo exiit, dicens, Tu es Filius ille meus dilectus, in te requiesco 4.17.21

23 **Ipse autē Iesus incipiebat esse quasi an-**nonium triginta, filius (vt existimabatur) Ioseph, qui fuit filius Heli 4.16.27, & 4.16.29

38 **Qui fuit filius Hencis, qui fuit Seth, qui** fuit Adam, qui fuit Dei 2.12.7, & 2.13.3

43, 17 **Tunc datus est ei liber Esaiæ Prophe-**tæ: quū meue explicuisset librum, inuenit locum in quo scriptum erat 4.9.23

18 **Spiritus Domini super me, propterea** quōd vnxit me, vt euangelizem pauperibus misit me, vt sanam contritos corde 2.15.2, & 3.3.20, & 3.4.3

5, 14 **Ius terigit leprosum: & statim le-**pta abiit ab eo. Ipse verō præcepit ei vt nulli hoc diceret, sed vade, inquit, ostende te ipsum Sacerdoti, & offer pro purgationē tui prout præcepit Moyses, vt hoc sit eis testimonio 3.4.4

34 **Nū potestis facere vt filij thalami, quo** tēpore cū ipsis est sponsus, ieiunent? 4.12.17

6, 13 **Et quum dies ortus esset, aduocauit** discipulos suos: & quum ex ipsis elegendet duodecim, quos & Apostolos nominauit, &c. 4.3.5

23 **Gaudete illo die & salte: ecce enim** merces vestra multa est in cælis 3.18.1

24 **Sed vx vobis diuitibus: nam reporta-**tis consolationem vestram 3.19.9

36 **Estote ergo misericordes, prout & Pa-**ter vester misericors est 3.7.6

7, 29 **Et iis auditus totus populus & pu-**blicani iustificati sunt Deum, qui baptizati fuerant baptismo Ioannis 3.11.3

35 **Sed iustificata est sapientia à filiis suis** omnibus ibid.

36 **Rogauit autem eum quidam ex Phari-**sæis vt cum ipso vesceretur: itaque ingressus domum Pharisæi discubuit 3.4.7

47 **Cuius rei gratia, dico tibi remissa esse** peccata eius multa: nam dilexit multū cui autem paululum remittitur, paululum diligit 3.4.31

8, 2 **Et quædam mulieres quas sanauerat** à spiritibus malis & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalene, ex qua septem demonia exierant 1.14.14

7 **Et aliud cecidit inter spinas, & simul** enatē

enata spinæ suffocauerunt illud 3.2.10

13 Qui verò super peccatâ, ij sunt qui cum audierint, cum gaudio excipiunt sermonem: sed isti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt ibidem

15 Quod autem in bonam terrâ cecidit, ij sunt qui in corde honesto & bono auditum sermonem retinent, & fructum afferunt per patientiam 4.14.11

9,23 Siquis vult me sequi, abneget semet ipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me 3.15.8

26 Quem enim puduerit mei, & meorum sermonum, eius pudebit Filium hominis, quando venerit cum gloria sua, & Patris, sanctorumque Angelorum 1.14.9

55 Sed conuersus Iesus obiurgauit eos, dicens, Nescitis cuius spiritus vos hitis 3.20.15

10,1 Post hæc autem designauit Dominus etiam alios septuaginta, misitque eos binos ante faciem suam, &c. 4.3.4

6 Quod si fuerit illic quispiam filius patris, requiescet super eum pax vestra: sin minus, ad vos reuertetur 5.23.14

15 Qui vos audit, me audit: & qui vos reuicit, me reuicit 4.3.3, & 4.8.4

18 Spectabam Satanam vt fulgur è cælo cadentem 1.14.18

20 Sed de eo ne gaudete quia spiritus vobis subiiciantur, gaudete verò potius quod nomina vestra scripta sunt in cælis 2.24.9

21 Eo ipso momento exultauit Iesus spiritu & dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quod hæc absconderis à sapientibus & intelligentibus, & detexeris ea infantibus: etiam Pater, quia ita placuit tibi 3.2.34

22 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, & nemo nouit quis sit Filius, nisi Pater, & quis sit Pater, nisi Filius, & cuiuscunque voluerit Filium detegere 3.2.1, & 4.18.20

23 Beati oculi qui vident quæ vos videtis 2.9.1

24 Dico enim vobis, multos Prophetas & reges cupiisse videre quæ videtis, nec vidisse, &c. 2.9.1, & 2.11.6

25 Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? 4.13.13

27 Ille verò respondens dixit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: & proximum tuum vt teipsum 2.8.11

30 Quidam descēdebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, &c. 2.5.19

36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones? 2.8.55

11,2 Dixit autem eis, Quomodo peccamini, dicit, Pater noster, qui es in cælis, &c. 3.20.6, & 3.20.24

3 Panem nostrum quotidianum da nobis in diem 2.5.14

21 Quomodo validus quispiam armatus custodit aulam suam, in pace sunt ea quæ habet 1.14.13, & 1.14.18

22 Postquam verò quispiam eo validior inuadens vicerit eum, totam armaturam eius aufert quæ confidebat, & spolia eius distribuit 1.14.18

39 Dixit autem Dominus ei, Vos quidem Pharisæi exteriorem poculi patinæque partem purgatis, sed quod intra vos est plenum est rapina & scelere 3.4.16

12,5 Timete eum qui postquam trucidarit, præditus est auctoritate iniiciendi in gehennam 1.15.2

10 Quisquis dicit quippiam in Filium hominis, ei remittetur: ei verò qui in Spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur 1.13.15, & 3.3.21, & 3.3.22, & 3.5.7

14 Heus tu, quis me vobis iudicem, aut partitorem præfecit 4.11.9 & 4.11.11

14,21 Abiitò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mancos claudosque & cæcos huc introducitò 4.16.31

15,7 Dico vobis ita fore gaudiū in cælo super vno peccatore resipiscēte, maius quàm super nonaginta nouem iustis, quibus non opus est resipiscētia 1.14.7

20 Quomodo autem longè adhuc abesset, vidit eum pater ipsius, ac misericordia motus est, & accurrens incidit in collum eius, & deosculatus est eum 3.20.17

16,2 Vocauit eum igitur, & dixit ei, Quid hoc audio de te? redderationem dispensationis tuæ: non enim poteris amplius esse dispensator 3.10.5

9 Et ego vobis dico: facite vobis amicos ex mamona iniusto, vt quomodo defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula 3.18.6

15 Vos estis qui iustificatis vos ipsos in hominum conspectu, Deus autem nouit corda vestra 3.11.3, & 3.12.2

16 Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem: ab eo tempore regnum Dei annūciatur:

& quiuis in illud vii irumpit 2.7.16

22 Factum est autem vt moreretur men-
dicus, & asportaretur ab Angelis in sinum
Abrahæ 1.14.7, & 1.15.2 & 3.25.6

17.3 Si peccauerit in te frater tuus, obiur-
ga eum: & si respuerit, remitte ei 3.7.6

5 Tunc dixerunt Apostoli Domino, Ad-
de nobis fidem 4.14.7

7 Quis autem vestrum habet seruum a-
rantem, aut pascetem, qui regresso ab agro,
&c. 3.14.15

10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ
præcepta sunt vobis, dicite Serui inuiles su-
mus, nam quod debimus facere, fecimus
3.14.14, & 3.15.3

14 Quum autem eos vidisset, dixit eis Pro-
fecti ostendite vos sacerdotibus. E. factum est
vt inter eundem purgati sint 3.4.4

20 Interrogatus autem à Pharisæis, quã-
do venturum esset regnum Dei, respondi-
tis eis, & dixit, Non veniet regnum Dei ita vt
obseruari possit 2.15.4

18.1 Dixit autem eis etiam parabolã huc
spectãtem, quod oporteret semper ipsos pre-
cari, nec se gescere 3.20.7

13 Publicanus autem procul stans, nole-
bat vel oculos in cœlum attollere, sed per-
cutiebat pectus suam, dicens, Deus, propitius
esto mihi peccatori 3.4.18, & 3.12.7

14 Dico vobis, descendit Publicanus iusti-
ficatus domũ suam potius quàm Pharisæus:
quia quicumq; se extollit, deprimetur: & qui
se deprimat, extolletur 3.4.35, & 3.11.3

42 Et Iesus dixit eis, Recipite vltimum: fides
tua te seruauit 4.9.18

19.17 Dominus autẽ ait, Bene habet serue
bone: quia in minimo fuiti fidelis, habeto
potestãtẽ super decẽ vrbes 2.3.11, & 3.15.4

26 Omni habenti dabitur: ei autem qui nõ
habet, etiam quod habet, auilmetur ibid.

20.27 Tunc nonnulli Sadducæorũ (qui
negant esse resurrectionem) accesserunt 2.
10.23, & 3.25.5

37 Mortuos autẽ excitari, etiã Moses indi-
cauit apud rubũ, quum dicit Dominũ Deum
Abrahã & Deũ Isaac, & Deũ Iacob 2.10.9

38 Nam Deus non est mortuorum, sed vi-
uorum 4.16.3

21.15 Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui
non poterũt contradicere, neq; resistere o-
mnes qui se vobis opponunt 4.3.12

28 Quam autem hæc fieri incipient, eri-
gite & attollite capita vestra, quoniam ap-
propinquat redemptio vestra 3.9.5

22.17 Et accepto poculo, quum gratias e-
gisset, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis
ipsis 4.17.20, & 4.17.43, & 4.18.8

19 Et accepto pane quum grauas egisset, fre-
gisset, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum
quod pro vobis datur, hoc facite in mei re-
cordationem 4.3.6, & 4.15.20, & 4.16.30, &
4.17.13, & 4.17.20, & 4.17.37

20 Item etiam dedit eis poculũ, post-
quam cœnasset dicens, Hoc poculum est no-
uum illud Testamentum per sanguinem
meum, qui pro vobis effunditur 2.11.4, & 2.
17.41, & 4.17.6, & 4.17.20

25 Regnum enim dominãtur eis: & qui
habent potestatem in eas, beaefici vocãtur
4.11.8, & 4.11.9, & 4.20.7

26 Vos autem non ita: sed qui maximus
est inter vos, sit sicut qui ministrat 4.11.8

32 Sed ego rogavi pro te, ne deficiat fides
tua 3.24.6, & 4.7.27, & 4.7.28

43 Visus est autem ei Angelus è celo cor-
roborans eum 1.14.6, & 2.16.12

44 Erat autẽ sudor eius quum guttibus in-
guinis descenderet in terrã 10.12, & 3.8.9

61 Tunc cœuersus Dominus incunus est
Petrum: & recordatus est Petrus sermonis
Domini, quomodo (numquam) dixerat ipsũ,
Petrusquam gailus vocem emisisset, ter me
abnegabis 3.4.35

62 Et egressus foras Petrus, fleuit amare
3.3.4

23.42 Dixitque Iesu, Domine, memento
mei, quum veneris in regnum tuum 3.2.4.
11, & 4.6.31

43 Tunc dixit ei Iesus, Amen dico tibi,
hodie mecum eris in paradiso 3.35.6

46 Quumq; clamasset voce magna Ie-
sus, ait, Pater, in manus tuas depono spiritũ
meum 1.15.2 & 3.25.6

24.35 Dixerunt eis, Quid inter mortuos
queritis eum qui viuunt 1.14.6

6 Non est hic, sed surrexit: memento te
vt loquutus sit vobis, quum adhuc in Gali-
læa esset 3.25.3

11 Sed visa sunt apud eos quasi deliramẽtũ
verba earum, neque crediderunt eis 3.4

12 Petrus autem surgens cucurrit ad mo-
numentum: & quum introspexisset, videt lin-
tea sola illic iacentia: ab itaque apud semet-
ipsum mirans hæc factum ibid.

16 Oculi autem eorum tenebantur, ne
cum agnoscerent 4.17.29

26 Nonne hæc oportuit pari Christum,
& in,

& introire in gloriam suam? 2.17.6, & 3.18.7, & 4.17.12

27 Et exorsus à Mose & omnibus Prophe-
tis, interpretabatur illis in omnibus Scriptu-
ris quæ de ipso scripta erant 1.9.2 & 3.2.34

31 Sed ipse ablatuſ est ex eorum conspe-
ctu 4.17.29

39 Videte manus meas & pedes meos:
nam ego ipse sum: contrectate me, & viden-
te: nam spiritus carnis & ossa non habet,
prout me confiteſcitis habere 2.14.2, & 3.25.3,
& 4.17.29

44 Oportebat impleri omnia quæ scripta
sunt in lege Moſi & Prophetis, & Psalmis
de me 3.5.8

45 Tunc aperuit eorum mentem, vt in-
telligerent Scripturas 2.2.14

46 Ita scriptum est, & ita oportuit Chri-
stum pati, & resurgere à mortuis tertio die
2.12.4, & 3.3.19

47 Et prædicari in eius nomine respic-
centiam ac remissionem peccatorum apud
omnes Gentes incipiendo ab Hierusalem
2.12.4, & 3.3.1, & 3.3.19

49 Vos autè manete in vrbē Ierusalē, vſ-
quequo induamini virtute ex alto 4.3.12

51 Et factum est, dum ipse benediceret eis,
dissunctus ab eis, sursum seiebat in cœ-
lum 4.17.27

SECUNDVM IOANNEM.

1.1 In principio erat Sermo ille, & Ser-
mo ille erat apud Deum, et quæque Sermo,
Deus 1.13.6, & 1.13.11, & 1.1.22

3 Omnia per hunc Sermonem facta sunt
1.13.7, & 1.13.17

4 In ipſo vita erat, & vita erat Lux illa ho-
minum 1.13.3, & 1.15.4 & 2.1.19, & 2.6.1,
& 4.17.1

5 Et lux ista in tenebris lucet, sed tene-
bræ eam non comprehenderunt 2.2.13

6 Hic erat Lux illa vera quæ illuminat om-
nem hominem venientē in mundū 2.17.4

10 In mundo erat, & mundus per eum fa-
ctus est: sed mundus eum non agnovit ib.

12 Quæ quæ eum acceperunt, dedit eis
hanc dignitatem, vt filij Dei fierent, nempe
iis qui credunt in nomen eius 2.6.1, & 3.1.4,
& 3.20.3, & 3.22.10

13 Quæ non ex sanguine, neque ex libidi-
ne carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo
genti sunt 2.2.19, & 2.13.2, & 3.1.4

14 Et sermo ille caro factus est: & commo-
ratus est inter nos (& spe & amicus gloriam
eius, gloriam, inquam, vt vnigeniti egreſſi à

Patre) plenus gratiæ ac veritatis 1.13.11, & 2.12.4, & 2.14.1, & 2.14.8

16 Et ex plenitudine inſus omnes acce-
pimus, & gratiam pro gratia 2.13.1, & 2.15.5, & 3.11.9, & 3.20.1

17 Nam Lex per Moſen data est, gratia &
veritas per Iesum Christum venit 2.7.6

18 Denique nemo vidit: vni genitus
ille Filius, qui est in ſinu Patris, ille no-
bis expoſuit 1.13.17, & 2.2.20, & 2.9.1, & 4.17.10

23 Ego sum vox clamantis in deserto,
Complanare viam Domini, prout dixit E-
ſaias Propheta 2.9.5

29 Ecce agnus ille Dei qui tollit peccata
mundi 2.14.3, & 2.16.5, & 2.17.4, & 3.4.26,
& 4.5.7

32 Testatus est Ioannes, dicens, Conſpexi
Spiritum descendentem quasi columbam
de cœlo, qui etiam mansit super eum 2.15.5
& 4.19.20

33 Et ego non noueram eum: sed qui mi-
ſit me, vt baptizare aqua, ille mihi dixerat,
Super quem videris Spiritum descendentem,
ac manentem super eum, hic est qui bapti-
zat Spiritu ſancto 2.15.5

36 Ecce agnus ille Dei 2.10.5

41 Erat Andreas frater Simonis Petri, v-
nus ex duobus qui audierant illa ex Ioāne,
& ſequuti fuerant eum 4.6.5

43 Et adduxit eum ad Iesum ibid.

42 Deinceps videbitis cœlum apertum,
& Angelos Dei ascendentes, ac descenden-
tes super Filium hominis 1.14.12, & 2.19.2

2.2 Vocatus est autem etiam Iesus, ac dis-
cipuli eius ad nuptias 4.13.3

9 Vt autem gustauit architricticus aquam
illam quæ facta fuerat vinum ibid.

15 Factus est flagello & funiculis, omnes cie-
ci & reple, & oves & boues: & argentariorū
numulos effudit in cœſus: subvertit 4.19.23

19 Reſpondit Iesus & dixit eis, Deſtruite
templum hoc, & tribus diebus erigam illud
2.14.4, & 3.25.7

21 Ac ille loquebatur de templo corporis
ſui ibid.

23 Quæ autè eſſet Hieroſolymis in Paſ-
che facta, multi crediderunt in nomen ei-
us: conſpicientes ſigna quæ edebat 4.2.5

7.1 Ipſe autem Iesus non credebat eis: ſe-
metipſum, eò quod noſſet omnes 3.2.12

33 Amen, amen dico tibi, niſi quis fue-
rit genitus denuò, non poteſt videre regnu-
m Dei 2.3.1, & 4.16.17

5 Nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnū Dei 4.19.25

6 Quod genitum est ex carne, caro est: & quod genitum est ex spiritu, spiritus est 2.1.6, & 2.3.1

13 Nullus ascendit in cœlum, nisi qui descendit ex cœlo, nempe Filius hominis, qui est in cœlo 2.14.2, & 4.17.30

14 Prout Moses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet Filium hominis 2.12.4, & 4.8.20

16 Ita Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam 2.12.4, & 2.16.4, & 2.17.23, & 3.14.17, & 3.24.5, & 3.24.7

23 Baptizabat autem etiam Ioannes in Anon prope Salim, &c. 4.15.6

27 Homo non potest recipere quicquā, nisi fuerit ei datum ex cœlo 2.2.20

33 Qui recipit eius testimonium, is obsequiavit quod Deus verax sit 3.2.8

34 Nam is quem misit Deus, verba Dei loquitur, nō enim huic admetitur Deus spiritum 2.13.1, & 2.15.5

36 Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui vero non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum 4.15.31

41 Ut ergo cognouit Dominus Phariseos audisse ipsos plures discipulos facere & baptizate quā Ioannem 4.15.6

14 Quisquis autē biberit ex aqua illa quā ego ei dabo, non sitiet in æternum: sed aqua illa quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam 3.13

22 Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est 1.5.12, & 1.6.4, & 2.6.1

23 Sed venit hora, & nunc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate 3.20.30, & 4.10.14

24 Deus est Spiritus 1.13.24

25 Scio Messiam venturum, qui dicitur Christus: quum venerit ille, nobis annuntiabit omnia 2.15.1, & 4.17

35 Ecce dico vobis, atrolite oculos vestros, & spectate regiones: nam alba iā sunt ad messem 4.6.3

42 Et mulieri dicebant, Non amplius propter tuos sermones credimus: ipsi enim audiuiimus, & scimus huic esse verē Seruatore[m] illum mundi, Christum 3.25

53 Agnouit ergo pater iudicem esse illa ipsa hora qua dixerat ei Iesus, Filius tuus vi-

uit: & credidit ipse ac domus eius: tota ibid.

53 Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula 4.19.29

17 Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor 1.13.7, & 1.13.12, & 1.16.4, & 2.14.2

18 Propterea ergo magis studebant eum Iudæi trucidare, quia non solum soluisse Sabbathū, sed & Patrem suum dixisset Deū, parem se faciens Deo 1.13.12

21 Sicut enim Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat 2.14.3

22 Ne quis enim Pater iudicat quēquam, sed omne iudicium dedit Filio 2.14.3, & 2.16.13

23 Ut omnes honorēt Filium, prout honorāt Patrem. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem qui in sic eum 2.6.2, & 2.14.3

24 Qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet: sed transfuit à morte in vitam 2.9.3, & 3.15.6, & 3.24.5, & 3.25.1, & 4.16.26

25 Veniet tempus, & nunc est, quū mortui audient vocem Filij Dei, & qui audierint uiuent 2.5.19, & 2.12.4, & 3.14.5

26 Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso 4.17.9

28 Ne hoc miramini: nam veniet hora, qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius 3.25.4, & 3.25.7

29 Et prodibūt qui bonæ fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò malæ egerunt, in resurrectionem condemnationis 3.18.1

32 Alius est qui testatur de me 1.13.17

35 Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis ad tempus exultare in eius luce 2.9.5

36 Opera quæ dedit mihi Pater, ut ea perficerem, ipsa inquam opera quæ ego facio, testantur de me: Pater miserit me 1.13.13

44 Quomodo vos potestis credere, quum gloriā alij ab alijs expectetis, & gloriā quæ à solo Deo proficiscitur non queratis? 3.11.9

46 Si crederetis Moysi, crederetis mihi: de me enim ille scripsit 2.9.1

61, 27 Operamini non cibo qui perit, sed cibo illo qui permanet in vitam æternam, quem Pater hominis dabit vobis 3.18.1, & 4.14.25

29 Hoc illud est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille 3.19.10

35 Ego sum panis ille vitæ: qui venit ad me, nequaquam esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam 3.24.5, & 4.17.4

- 37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiciam foras 3.22.7, & 3.24.6
- 38 Quia descendi è cælo vt faciam non voluntatem meam, sed volütatem eius qui misit me 2.14.2
- 39 Hec est autem voluntas Patris qui misit me, vt quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed susceperim illud in vltimo illo die 3.22.7, & 3.22.10, & 3.24.6, & 3.24.7, & 3.25.8
- 40 Hec est autem voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, &c. 3.22.10, & 3.24.6
- 41 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: ego vero suscitabo eum vltimo illo die 2.2.20, & 2.5.5, & 3.24.1, & 3.24.4, & 3.22.7
- 42 Est scriptum in Prophetis, Eterunt omnes docti à Deo. Quisquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me 2.2.20, & 2.3.7, & 2.5.5, & 3.23.4, & 3.24.1, & 3.24.4
- 43 Non quòd Patrem viderit quisquã, nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem 3.23.4, & 3.22.10, & 3.24.1
- 44 Qui credit in me, habet vitam æternam 1.13.13
- 45 Ego sum panis ille vitæ 3.11.9, & 4.17.4, & 4.17.8
- 46 Patres vestri comederunt manna in deserto, & mortui sunt 2.10.6
- 47 Hic est panis ille qui è cælo descendit, vt qui eo vescitur non moriatur 2.10.6, & 4.17.3.4
- 48 Ego sem panis viuificus qui è cælo descendis: quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita 3.11.8, & 4.17.5, & 4.17.8, & 4.17.14
- 49 Dixit ergo eis Iesus, Amen, amen dico vobis, nisi ederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nõ habebitis vitam in vobis 3.11.9, & 4.17.6
- 50 Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die 3.11.9, & 4.17.3.4
- 51 Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus 2.17.5, & 4.17.8
- 52 Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo 4.17.3.3
- 53 Sicut misit me viuens ille Pater, & ego viuo per Patrem: ita etiam qui ederit me, viuet ipse quoque per me 2.17.5
- 65 Propterea dixi vobis, neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo 3.23.13
- 70 Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est diabolus? 3.22.7, & 3.24.3
- 71 Me adstrina non est me, sed eius qui misit me 2.8.26, & 4.8.4
- 72 Vltimo autem die illo magno festi stetit Iesus, & clamauit, dicens, Siquis sitit, veniat ad me, & bibat 2.16.14, & 3.12.2, & 3.13.8, & 4.19.6
- 73 Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus 4.17.22
- 8, 12 Iesus loquutus est, dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ 2.14.3, & 3.21, & 3.11.12, & 4.19.2
- 16 Solus non sum, sed ego & qui misit me Pater 1.13.17
- 25 Qui me misit, verax est: & ego quæ ad diui ab eo, hæc loquor mundo 2.8.26
- 30 Hec illo loquente, multi crediderunt in eum 3.25
- 31 Dicebat ergo Iesus iis Iudæis qui crediderant ipsi, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis 3.2.12
- 34 Amen amen dico vobis, quisquis committit peccatum, seruus est peccati 2.2.27
- 44 Vos ex parte diaboli estis 1.14.15 Ille fuit homicida à principio, & in veritate nõ persitit: non est enim veritas in eo. Quotiescunque loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est, & mendacij pater 1.14.16, & 1.14.18, & 1.14.19
- 47 Qui ex Deo est, verba Dei audit, & ppter ea vos nõ auditis, quia ex Deo nõ estis 4.2.4
- 50 Ego vero nõ quero gloriam meam: est qui querat, & iudicet 2.14.2
- 16 Abraham pater vester gestiuit vt videret diem istum meum: & vidit, ac gauisus est 2.9.1, & 2.10.4
- 58 Dixit eis Iesus, Amè amen dico vobis, priusquam Abraham fieret, ego sum 2.14.2
- 9, 13 Neque iste peccauit, neque parentes eius, sed oportet opera Dei manifesta fieri in eo 1.17.1
- 5 Quandiu fuero in mundo, Lux sum mundi 2.14.2
- 6 Hoc quòd dixisset, spuit humi, & fecit lumen ex sputo, & illeuit lumen oculis cæci 4.10.18
- Dixitq; Iesus, Va de, lava in piscina Siloã, (quod est, si interpretaris, Missus) Abiit ergo & lauit, rediitque videns 4.19.19

24 Et dixerunt ei, Tribue gloriam Deo

2.8.24

31 Scimus autē Deū peccatores non audire: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius exequitur, hunc audit, & oues vocem eius audiunt: & suas oues vocat nominatim, & educit eas 3.20.7 & 20.10

10.3 Huius aperit ianitor, & oues vocem eius audiunt: & suas oues vocat nominatim, & educit eas 3.24.6

4 Quūmque oues suas emisit, antegreditur eas, & oues eum sequuntur, quia norunt vocem eius 3.22.10 & 4.2.4

5 Alienum autem nequaquam sequentur, sed fugiunt ab eo: quia non norunt vocem alienorum 3.22.10

7 Iesus ergo rursum dixit eis, Amen, amē dico vobis, ego sum ostium ouium 4.19.23

9 Ego sum ostium: per me quisquis introierit seruabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet 2.14.3

11 Ego sum Pastor ille bonus: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus 2.14.3, & 4.19.34

14 Ego sum Pastor ille bonus, & agnosco oues meas, &c. 4.2.4

15 Prout nouit me Pater, ita & ego noui Patrem, & animā meam pono pro ouibus 2.16.5

16 Alias etiam oues habeo quæ nō sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere, &c. 2.24.6

17 Propterea Pater me diligit, quia pono animā meam ut eam rursus assumā 2.12.4

18 Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi. Hoc mādātum accepi à Patre meo 2.12.4, & 2.16.5

26 Sed vos non creditis: non enim estis ex ouibus meis 3.22.10

27 Oues meæ vocem meam audiunt, & ego eas agnosco, &c. 3.24.6

28 Et ego vitā æternā do eis: nec peribunt in æternū, neque rapet eas quisquam è manu mea 3.15.5, & 3.21.1, & 3.22.7, & 2.24.6

29 Pater meus qui eas dedit mihi, maior omnibus est: neque quisquam potest eas rapere è manibus Patris mei 3.22.10

30 Ego & Pater vnum sumus 2.8.26

34 Nōne scriptum est in Lege vestra, Ego dixi, Deus es? 4.6.31

35 Si illos dixit deus ad quos sermo Dei factus est, & nō potest solui Scriptura 4.6.34

37 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi 1.13.13

11.25 Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet 1.13.

13, & 2.12.4, & 3.25.9, & 4.16.17

41 Pater, gratias ago tibi quòd me audieris 1.13.13

43 Et quum hæc dixisset, clamauit voce magna, Lazare, ad es dum foras 4.19.29

43 Tum qui fuerat inertus, prodit manus & pedes vinctus fasciis: facies autē eius sudaria erat obuincta. Dicit eis Iesus, Soluite eum, & finite abire 3.4.5

47 Coegerūt ergo Pontifices & Pharisæi conciliū, & dicebāt, Quid faciemus? 4.6.7

12.27 Pater, conserua me ab hac hora, sed propterea veni in horā hæc 2.6.12, & 2.12.4

28 Pater, glorifica nomen tuum 2.12.4

31 Nūc dmnatio adest mundi huius: tūc princeps mundi huius eicietur foras 1.14.13

32 Et ego si subleuius fuero è terra, omnes traham ad me ipsum 3.25.6

39 Propterea nō poterant credere, quia iterum dixit Esaias 2.24.13

41 Hæc dixit Esaias quando vidit gloriā eius, & loquutus est de eo 1.13.11, & 1.13.23

43 Dilixerunt enim gloriam hominum potius quàm gloriam Dei 3.11.9

49 Ego ex me ipso nō sum loquor 4.8.13

13.4 Surgit à cœna, & deponit pallium, & accepto linteo præcinxit se 4.10.23

15 Exemplū enim præbuit vobis, ut prout ego feci vobis ita & vos faciatis 3.16.2

18 Non de omnibus vobis loquor, ego scio quos elegerim 3.22.7, & 3.24.9

34 Mādātum nouum do vobis, ut alij alios diligatis, sicut inquam dilexi vos, ut etiam diligatis alij alios 3.16.1

14.1 Creditis in Deum, credite etiam in me 1.13.13, & 2.6.4

5 Dixit ei Thomas, Domine, nescimus quòd abeas, quomodo igitur possumus viam scire? 4.17.33

6 Ego sum via, & veritas, & vita 1.13.17, & 2.6.1, & 3.20.21, & 4.16.17

8 Dicit ei Philippus, Domine, ostēde nobis Patrem, & sufficit nobis 4.17.23

10 Non credis me in Patre, & Patrem in me esse? Verba quæ ego loquor vobis, à me ipso nō loquor: sed Pater qui in me manet, ipse facit opera 2.13.2 & 4.8.13

11 Credite mihi, me in Patre, & Patrem in me esse: sin minus, propter quæ facta credite mihi 1.13.13

13 Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio 2.0.17

15 Ego

16 Ego autem rogabo Patrem, & alium
 consolatorem dabit vobis, ut maneat vobiscum
 in æternum 1.13.17. & 4.8.11
 17 Nempe Spiritum illum veritatis, quæ
 mundus non potest recipere, quia non videt
 eum, nec novit eum, vos autem cognoscitis
 eum, quia apud vos manet, & in vobis erit
 3.1.4. & 3.2.39
 29 Cōsolator autē ille, id est Spiritus sanctus,
 quæ mittet Pater in nomine meo, ille vos do-
 cebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ
 dixi vobis 2.2.21. & 3.1.4. & 4.8.8. & 4.8.11
 28 Pater maior me est 1.13.26
 30 Nō loquitur amplius multa vobiscum:
 veni enim princeps mundi huius, & in me
 non habi quicquam 1.14.18
 15.1 Ego sum vitis illa vera, & Pater meus
 agricola est. Omnem palmitem in me non
 ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert
 fructum, purgat, ut plus fructus afferat 2.3.
 9. & 2.14.3. & 4.19.14
 3 Iam vos puri estis propter sermonem
 quem loquutus sum vobis 3.6.3
 5 Ego sum vitis, vos palmites: qui manet
 in me, & in quo ego maneo, hic fert multū
 fructum: nam absque me nihil potestis fa-
 cere 2.2.8. & 2.3.9. & 2.5.4. & 4.19.34
 10 Si mandata mea servaverit, manebit
 in charitate mea: sicut & ego Patris mei
 mandata servavi, & maneo in eius charita-
 te 3.16.2
 16 Ego elegi vos, & constitui vos ut ab-
 eunte fructum afferatis, & fructus vester
 maneat 3.22.3. & 3.22.8. & 4.1.6
 19 Si ex mundo fuissetis, mundus quod
 suum est amaret: quia verò ex mundo non
 estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea
 odit vos mundus 3.22.7
 25 Spiritus ille veritatis qui à Patre ema-
 nat 1.13.17
 16.2 Mōuebunt vos synagogis 4.2.6
 7 Expedi vobis: ego abeam 1.13.26. &
 2.16.14. & 3.25.3. & 4.17.26
 11 De his dico autem, eo quod princeps
 huius mundi condemnatus sit 1.14.13
 12 A hac habeo multa que vobis dicā,
 sed nunc nō potest portare: 2.12.2. & 4.8.14
 13 Quum autem venerit ille, id est Spiritus
 veritatis, deducet vos in omnem verita-
 tem: non enim loquetur à semetipso, sed que-
 cunque audierit loquetur, &c. 1.9.13. & 3.1.
 34. & 4.8.8. & 4.8.13
 27 Amen, amen dico vobis, flebitis vos
 & lamentabimini, mundus autem gaudebit:

vos verò tristes eritis, sed tristitia vestra eu-
 det in gaudium 3.8.9
 24 Vsq̄e adhuc non petistis quicquam
 in nomine meo, petite & accipietis, ut gau-
 dium vestrum sit plenum 3.7.17
 26 Illo die in nomine meo petetis 3.20.8
 28 Exiit à Patre, & venit in mundum:
 iterum relinquit mundum & proficit ad
 Patrem 4.17.26
 17.3 Hæc est autem vita æterna, ut te solū
 cognoscant esse Deum verum, & quoniam mi-
 sisti Iesum Christum 1.13.7. & 2.6.3. & 3.2.3
 5 Nunc igitur gloria mea à Patre a-
 pud te ipsum ea gloria quā habui apud
 te prius quā hic mundus existeret 1.13.8.
 & 1.13.22. & 2.14.2
 6 Patrefeci nomen tuū hominibus quos
 dedisti mihi selectos è mundo. Tu eras, &
 mihi eos dedisti 3.24.1. & 3.24.6
 9 Ego pro eis rogo: non pro mundo ro-
 go, sed pro iis quos dedisti mihi, qui tui
 sunt 3.22.7
 12 Quum essem cum eis in mundo, ego
 servabam eos in nomine tuo: quos dedisti mi-
 hi, ego custodivi, & nemo ex eis perit, nisi
 filius ille perditionis, ut Scripturæ imple-
 retur 3.22.7. & 3.24.6. & 7. & 9
 15 Non rogo ut tollas eos è mundo, sed
 visutes eos à malo 2.5.11
 19 Et pro his ego sanctifico meipsum, ut
 sint & ipsi sanctificati per veritatem 2.13.1.
 & 4. & 2.15.6. & 2.17.6. & 3.11.12
 21 Ut omnes vniūsi in sic ut Pater in me,
 & ego in te, ut & ipsi in nobis vniūsi sint: ut
 credat mundus me à te missum esse 3.22.4
 18.4 Iesus itaque sciens omnia quæ ven-
 tura erant in se, prodiens dixit eis, Quum
 quæritus? 2.10.5
 26 Respondit Iesus, Regnū meū non est ex
 hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum
 meum, ministri mei certarent ne traderet
 Iulæis, nunc autem regnum meum non est
 hinc 2.15.3
 37 Quisquis est ex veritate, audit vocem
 meam 4.2.4
 38 Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? &
 quum hoc dixisset, venit rursum ad Iudeos,
 & dicit eis, Ego nullum inuenio cum in
 eo 2.15.5
 19.30 Quum ergo accepisset Iesus auctū,
 dixit, Consummatum est &c. 4.1.3. & 13
 34 Si Iiquidā ex vobis sciat litteras Iudeis
 fudit, & statim exiit: & cetera 4.10.2
 36 Nō cōfringetur viliū os vestrum 4.16.9
 Kk j.

20,8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille discipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit 2.2.4

17 Ne me tangito: nondum enim ascendi ad Patrem meum 2. 2.2, & 4.17.29

19 Quam ego vespera esset die illo primo hebdomadae, & fores essent clausae illic ubi erāt: discipuli coacti propter metum Iudaeorum, venit Iesus, stetit in medio 4. 7.29

22 Et quum hinc dixisset, afflauit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum 4.19.7, & 29

23 Si quorum remisistis peccata, remittuntur eis: si quorum retinueritis, retenta sunt 3.4.14, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.6.3, & 4.6.4, & 4.8.4, & 4.11.1, & 4.12.4

28 Dominus meus, & Deus meus 1.13.1

31 Hæc autem scripta sunt ut credatis Iesum esse Christum Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis, &c. 3.2.6

21. 15 Simon fili Ionnæ, diligis me plus quam hæc dicit ei, Etiam Domine. Tu nosti quod amem: respondit ei, Pasce agnos meos 4. 6.3, & 4.11.1, & 4.19.28

18 Quum esses iunior cingebas te, & abas quod volebas, quum autem senueris &c. 3.8.10

ACTA SANCTORUM

Apostolorum.

13 Quibus etiam seipsum postquam ipse passus fuit representarat viuum multis indubitatæ signis, per dies quadraginta conspectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei spectant 1.16.14, & 3.25.3, & 4. 7.17

5 Ioannes aqua quidem baptizauit, vos autem baptizabimini Spiritu sancto istis non multis post diebus 4.15.13

8 Sed recipietis virtutem Spiritus sancti, postquam superuenerit in vos, etiam que mihi testes & in Ierusalem, & in tota Iudæa, Samariâque & vsque ad vltimas terras 4.3.12, & 4.19.28

9 Et quum hæc dixisset, aspicientibus illis eleuatus est: & nubes susceptum eum abstruxit ab oculis eorum 2.16.14, & 3.25.3, & 4.17.17, & 4.17.27

10 Ecce, viri duo astiterunt illis albo veftitu 1.14.6

11 Hic Iesus qui sursum à vobis receptus est in cælum, ita veniet quemadmodum conspexistis eum proficiscentem in cælum 1.14.6, & 2.16.17, & 4.17.24, & 27

15 Per eos dies assurgens Petrus in medio discipulorum, dixit (erat autem verba capitulum cõtem loci quasi centum viginti) 4.3.15

23 Statuerunt igitur dos, Ioseph, qui voca-

batur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam 4.3.13, & 4.3.14

26 Iecerunt igitur sortes eorum: & cecidit sortis super Matthiam, qui cõmunibus calculis allocutus est cum vndecim Apostolis 4.3.15

23 Et visus est eis dispersitæ linguæ instar ignis, qui etiam sedit super vnusquëque eorum 4.15.8

4 Repleti sunt autem omnes Spiritu sancto, cœperuntque loqui aliis linguis 4.19.8

21 Quicumque inuocauerit nomen Domini, seruabitur 1.13.29

21 Hunc inquam definitio consilio & prouidentia Dei deditum quum accepissetis, manibus sceleratis etuci affixum interemistis 1.18.1, & 2.2.6

24 Quem Deus excitauit, solutus doloribus motus, eo quod impossibile erat ipsum ab ea retineri 2.16.11, & 12

33 Ita; dextera Dei euectus, & promissum sanctum Spiritum adeptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis 2.16.15

37 Quid faciemus, viri fratres? 3.3.4, & 4.16.23

38 Respicite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum & accipietis donum Spiritus sancti 4.15.7, & 4.16.23

39 Vobis facta est promissio & liberis vestris, & tribus qui longè sunt, quoscumque videlicet aduocauerit Dñs Deus noster 4.16.15

41 Qui ergo libet exceperit sermonem eius, baptizati sũt, & addita sunt Ecclesiæ die illo capita quasi ter mille 4.15.7, & 4.17.6

42 Erantque perdurantes in doctrina Apostolorum & communicatione, & fractione panis, & precibus 4.17.5, & 4.17.35, 44

36 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula 1.13.1, & 4.19.18

15 Principem autem vite trucidastis, quod Deus excitauit à mortuis: cuius rei nos testes sumus 2.17.1

18 Deus autem quæ prænuntiauerat per os omnium Prophetarum suorum, Christum passurum ita impleuit 1.18.1

19 Respicite igitur, & conuertimini, ut deleantur peccata vestra 3.3.20

21 Quem oportet quidem cœlo capi vsque ad tempora restitutionis omnium, quæ tempora prædixit Deus per os omnium sanctorum suorum à seculo Prophetarum 2.16.15, & 4.17.29

25 Vos estis filij Prophetarum & pacti-
quod pepigit Deus erga patres nostros, &c.
2.10.23, & 4.16.15

26 Vobis primum Deus excitatum Filiū
suum Iesum misit qui benediceret vobis, v-
numquēque avertendo ab ipsis sceleribus
3.3.20

4.12 Nec est in alio quoquam salus, nec
enim aliud nomen est sub cælo quod darū
sit inter homines, per quod oporteat nos ser-
uari 2.16.1

28 Ut facerent quæcunque manus tua
& cōsiliū tuum prius definierat faciēda
1.18.1, & 1.18.4

32 Multitudinis autem eorum qui credi-
derant erat cor & anima vna 4.1.3

5.4 Tu non es mendicus hominibus sed
Deo 1.13.15

16 Conueniebat autem etiam vulgus vi-
cinitatum viciniorum in Ierusalem, adducens
egrotos ac vexatos à spiritibus impuris: qui
sanabantur omnes 4.19.13

29 Obedire oportet Deo potius quam
hominibus 4.20.32

31 Hunc inquam Deus dextera sua eue-
ctum constituit principem ac seruatorem,
ut det respiciētiam Israel & remissionem
peccatorum 3.3.19

41 Ipsi ergo gaudentes profecti sunt a cō-
spectu cōcilij, q̄ digni haberi erant qui pro
nomine Iesu contumelia afficerentur 3.8.7

6.1 Ceterum per eos dies quū multiplicatē
tur discipuli, ortum est murmur Græcorum
aduersus Hebræos, q̄ ipsorum viduæ despi-
cerentur in ministerio quotidiano 3.2.6

2 Itaque duodecim illi aduocata multi-
tudine discipulorum, dixerunt, Non est æ-
quum nos derelictō sermone Dei, ministra-
re mensis 3.2.6 & 4.3.5, & 4.11.9

3 Dispicite ergo fratres septem viros ex vo-
bis idoneo testimonio ornatos, &c. 4.2.9

6 Qui quum peccati essent, imposuerunt
eis manus 4.3.16

7 Itaque sermo Dei crescebat, & valde
multiplicabitur numerus discipulorum in
Ierusalem 3.2.6

10 Sed non potuerunt resistere sapien-
tix & Spiritui per quem loquebatur Stepha-
nus 3.3.22

7.5 Nec dedit ei possessionem in ea, ne
vestigium quidem pedis 2.1.13

28 Num tu me vis interimere, quæ ad mo-
dum interemisti heri Agyptium? 4.20.10

44 Tabernaculum testimonij facti patri-

bus nostris in deserto, prout præceperat is
qui dixerat Moysi ut faceret illud secundum
exemplar quod viderat 2.7.1

48 Excelsumus ille non habitabit in tē-
plis manu factis 3.20.30, & 4.1.5

53 Qui accepistis Legem per dispositio-
nem Angelorum, nec seruastis 1.14.9

55 Quum autem esset plenus Spiritu
et intentus in cœlum oculis vidit gloriam
Dei, & Iesum astantem ad dexteram Dei
3.25.3, & 4.17.17, & 4.17.19

56 Et ait, Ecce, cōspicio cœlos apertis, & Filiū
hoīs adstantē ad dexterā Dei 2.16.5, & 4.17.29

59 Lapidabant igitur Stephanum, iuniorē
tem & diuitem, Domine Iesu, suscipe spi-
ritum meum 1.13.15, & 1.15.2, & 3.23.3

613 Simon verō & ipse credidit, & ba-
ptizatus perdurabat apud Philippum, & cō-
spiciens signa, &c. 3.2.10

14 Miserunt ad eos Petrum ac Ioannem
4.6.7, & 4.15.8

15 Qui quum descendissent, peccati sunt
pro eis, ut acciperēt Spiritū sanctum 4.19.6

16 Nondum enim in quequam illorū
illapsus fuerat, sed baptizati tantum fuerāt
in nomine Iesu 4.15.6, & 4.19.8

17 Deinde imposuerunt eis manus, & re-
ceperūt illi Spiritū sanctū 4.15.8, & 4.16.3

18 Quum autem confexisset Simon per
impositionem manū Apostolorū datū Spi-
ritum sanctum, obtulit eis pecunias 3.2.10

22 Respice igitur ab ista malicia tua,
& toga Deum, si forte remittatur tibi cogi-
tatio cordis tui 4.1.26

27 Is igitur surgens profectus est, & ecce
quidam Athiops Eunuchus, dynastes Cæ-
daces reginæ Athiopum, qui præerat vni-
uersis illius opibus, veneratque adoraturus
in Ierusalem 3.2.32

31 At ait ille, Qui enim possim intelli-
gere nisi quis mihi præteris? 3.2.32

37 Dixit vero Philippus, Si credis ex to-
to corde, hec 4.14.8, & 4.16.23

38 Ambo in aquam descenderunt Phi-
lippus simul & Eunuchus, & ille baptizauit
eum 4.16.25, & 4.16.31

9.1 Saulus adhuc minas spiritans aduer-
sum aduersus discipulos Domini 3.2.6

3 Quum autem nec faceret, factum est ut
appropinquaret Damasco, & repente circū-
fulsit eum lux e cœlo 4.1.17

4 Et quum cecidisset in terram, audiuit
voce dicentem sibi, Saul, Saul, quid me per-
sequeris? 3.2.10, & 4.17.19

- 6 Surge & ingredere urbem, & dixerit tibi quid te oportet facere 4.3.3
- 10 Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias, ad quem dixit per visum Dominus, Ananias: & ille ait, Ecce ego adsum Domine 3.2.6
- 13 Domine aud uerex mulieris de viro isto quot malis affecerit sanctos tuos in Ierusalem 1.12.13
- 14 Quinetiam hoc loco habet potestatem à principibus Sacerdotum vincendi omnes qui inuocant nomen tuum ibid.
- 15 Instrumentum electum est mihi iste 4.3.5
- 17 Abiit igitur Ananias, & introiit domum illius, & imposuit manibus, dixit, Saul frater, Dominus misit me (Iesus inquam) qui apparuit tibi in via qua ueniebas) ut visum recipias 4. 9.10
- 19 Fuit autem Saulus cum discipulis qui erant Damasci, per dies aliquot 3.2.6
- 25 Acceptum igitur eum discipuli nocte, per murum demiserunt, fune summissum in sporta ibid.
- 36 Ioppe autem fuit quedam discipula nomine Tabitha, que si interpretaris, uenit Calpea. Hęc erat diues operum bonorum: & eleemosynarum quas præstabat ibid.
- 38 Quem autem Lydda effert prope Ioppen, discipuli audito Petrum illic esse, duos viros miserunt ad eum ibid.
- 40 Eiectis uero omnibus foras, Petrus positus genibus precatus est 4.19.2
- 10,2 Pius acimens Deum, cum tota Domino sua, & præstans eleemosynas multis populo 3.24.10
- 3 Qui quum assidue precaretur Deum, uidit per visum manifeste quasi hora diei nocte, Angelum Dei introeuntem 4.2.3
- 25 Ut autem factum est ut introiret Petrus, occurrens ei Cornelius, & accedens ad eius pedes, adorauit 1.12.3
- 31 Dixitque, Cornelii, exaudita sunt preces tuæ, & eleemosynarum commemoratę sunt in conspectu Dei 3.2.32
- 34 In ueritate competio Deum non accipere personam 3.17.4, & 3.23.10
- 41 Præcepit autem nobis ut prædicemus populo: ac testificemur eum esse qui definitus sit à Deo iudex uiuorum & mortuorum 2.16.17
- 42 Illic etiam omnes Prophetę testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quem uis qui crediderit in eum 3.4.25, & 3.5.2
- 44 Adhuc loquente Petro uerba ista, lapsus est Spiritus sanctus in omnes quid dicebant hunc sermonem 4.16.3
- 48 Iussitque eos baptizati in nomine Domini 4.15.15
- 10,3 Ad viros præputium habentes introisti, & uxor edisti cum eis 4.6.7
- 4 Exoratis autem Petrus omnia exposuit eis ordine ibid.
- 16 Memini autem illius dicti Domini: cum diceret, Ioannes quidem baptizauit aqua, uos uero baptizabimini Spiritu sancto 4.15.18
- 18 His autem auditis quiescuerunt, & glorificauerunt Deum, dicentes, Nepe etiam gentibus Deus respicientiam dedit ad uitam 3.3.21
- Fuit autem manus Domini cum eis 4.1.3
- 25 Ita ut discipuli nominarentur primum Antiochia Christiani 3.2.6, & 4.16.31
- 29 Singuli autem discipulorum, prout cuique suppetebat, decieverunt aliquid subsidiū mittere 3.2.6
- 10,15 At ille dicebant, Angelus eius est 1.14.7
- 13,2 Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocauit 4.3.14
- 3 Quum igitur ieiunasset & precatus esset, & imposuissent eis manus, dimiserunt eos 4.3.15, & 4.12.14, & 4.12.16
- 36 Dauid quidem quum sua ætate interuisset Dei consilio, obdormiuit, & adiunctus est patribus suis, fecitque corruptionem 3.20.23
- 38 Notum sit igitur uobis, fratres, annuntiari uobis remissionem peccatorum per Iesum 3.11.3, & 3.11.22
- 39 Et ab omnibus à quibus per Legem Moysi absoluti non potuistis, per hunc quem uis qui credit absolui 2.17.5 & 3.11.3
- 43 Qui alloquentes eos peruerserunt eis ut persecutarent in gratia Dei 2.5.8
- 48 Centes autem hæc audientes gauisę sunt, & glorificabant sermonem Domini, & crediderunt quotquot erant ordinati ad uitam æternam 3.2.11, & 3.24.2, & 3.24.13
- 52 Discipuli uero replebantur gaudio & Spiritu sancto 3. 16
- 14.16 Qui præteritis gratibus fuit oēs Cętes suis ipsarum uis incedere 1.5.2, & 2.11.10
- 20 Sed quum eum uisissent eum discipuli, surrexit, & ingressus est urbem 3.2.6
- 22 Oportet nos per multas oppressiones ingredi in regnum Dei 2.8.1, & 3.18.7, & 3.25.8
- 23 Quumque ipsis per sustagia creassent per singulas ecclesias Presbyteros, prece iussissent cum ieiuniis, commendauerunt eos Domino 3.1.1

mino in quem crederant 4.3.7, & 4.3.12, & 4.3.15, & 4.12.16

15.7 Quum autē multa disceptatio fuisset, surgens Petrus dixit eis, Viri fratres, vos scitis Deum iam pridem inter nos elegisse me 4.6.7

9 Nihil que disceuit inter nos & illos, hie purgatis, &c. 3.14.8, & 4.14.4

10 Nam ergo qui tentatus Deum, impo sito iugo ceruicū discipulorum 3.2.6

11 I d'ber gratiam Domini Iesu Christi credimus nos, letuatum iri, quemadmodum & illos 3.5.4

20 Sed ad eos scribendum vt abstineant à pollutionibus idolorum, & scortatione, & suffocatio, &c. 4.10.17, & 4.10.21

29 Videlicet vt abstineatis ab iis que sunt immolata simulacris, &c. 4.10.17

16.1 Peruenit autem Derben & Lystran: & ecce, discipulus quidam erat illic nomine Timotheus filius mulieris cuiusdam Iudææ fidelis &c. 3.2.6

3 Eum itaq; voluit Paulus secū proficisci & assumptum eum circumcidit, propter Iudæos qui in illis locis erant 3.19.12

14 Quzdam autem inuendit nomine Lydia, quæ purpuram vendebat in vico Thyatirorum, Deum colens, &c. 16.13

15 Quum verò baptizata fuisset: & familia eius, &c. 4.16.8

33 Et baptizatus est ipse, & omnes domestici illius illi: 16.33

37 Paulus autem dixit eis, Cæcos nos publicè, in dicta causa, quum timor Romani, contulerat in carcerem, & nunc etiam nos tunc iuncti non profecto, sed veniāt ipsi, & nos educant 4.20.19

17.27 Vt quærent Deum, si forte palpādo eum inuenirent, quamquam profectò nō longè abest ab vnoquoque nostrum 1.5.3, & 1.5.9, & 1.7.13

28 Ter ipsum enim vidimus & mouemur, & sumus, sicut & qui iam vestratum poetarum dixerunt, Nam huius progenies etiam sumus 1.15.4.5, & 1.16.1, & 1.15.4

29 Progenies ergo Dei quum simus, non debemus existimare aut aurum, aut argentum, aut lapidē, sculpsit aut artificij aut commērationis hominum nomen esse simile 1.11.2

50 Temporibus igitur illius ignorantiz dissimulatis, Deus nunc denuntiat omnibus vbi que hominibus vt resipiscant 3.3.7

33 Quā adisset autē resurrectionū innotuorum, alij quidē canillabantur, &c. 3.25.7

18.18 Quum totondisset caput Cæchreus habebat enim votum 4.19.26

29 Confirmans omnes discipulos 3.2.6
19.1 Vbi quum discipulos inuenisset, dixit eis, &c. ibid.

3 Inquit ergo baptizati estis? at illi dixerunt, In Ioannis baptisma 4.15.8, & 4.15.18

4 Ioannes quidē baptizauit baptismō refecti, iscentiz, dicens populo vt in eum qui venturus erat post ipsum, crederent 4.15.7

5 His igitur auditis baptizati sunt in nomē Domini Iesu 4.15.6, & 4.15.8 & 4.15.18

6 Et cum eis imposuisset manus Paulus, venit Spiritus sanctus in eos: & loquebātur linguis, & prophetabant 4.3.16

12 Ita vt etiam ad ægros deferrentur à corpore eius sudaria seu fomicinctia, & discederent ab eis morbi, & spiritus mali ab eis exirent 4.19.18

13 Aggressi sunt verò quidam ex circulatoribus Iudæis exhortati nominatè super eos qui habebant spiritus malos, nomē Domini Iesu, dicens, Adiuuamus vos per Iesum quem Paulus prædicat 4.19.24

20.1 Postquam autem cessauit tumultus, quum aduocasset Paulus discipulos, & com;lexus esset, &c. 3.2.6

10 Quum descendisset autem Paulus, ruit in eum, & complexus dixit, Ne tumultuamini, anima enim eius in ipso est 4.9.19

17 Messis autē Mileto nuntius Ephesum, accessit Petri: eros Ecclesiæ 4.2.8

18 Vos fecisti primo die quo ingressus sum Asiam, quomodo vobiscum per omne tempus fuerim 4.3.7

20 Vt nihil subterfugerim eorum que vobis conducerent, quominus ea vobis annuntiatem, & docerem vobis publicè, & per singulas domos 4.1.22, & 4.3.6, & 4.12.2

21 Testificans Iudæis si nul; & Græcis conuersionem ad Deum, & fidem in Dominum nostrum Iesum 3.2.1, & 3.2.2 & 3.3.5

26 Testor vos hodierno die, me purum esse à sanguine omnium 4.4.3, & 4.12.2

23 Autē, me igitur vos ipsos, & totū gregē in quo vos Spiritus sanctus colligit Episcopo posita in ecclesia Dei, quā proprio illo sanguine acquisiuit 1.12.11, & 2.14.2, & 2.5.2, & 3.11.8, & 4.1.8, & 4.5.8

29 Ego hinc ne au; post discellum meum lupos graues, non parcentes regi, ingressuros esse in vos 4.9.4

20 Ecce vobis lapsi exoriturus qui loquantur peruersa, vt discipulos post se abibat ib. 1.2.11.

31 Ideo vigilate, memores me per triennium nocte & die non cessasse cum lacrymis monere unumquemque 4.3.6
 36 Et quum hæc dixisset, positis genibus suis oravit cum illis omnibus 4.19.2
 23.4 Permatissimus autem ibidem dies se prem inuenit discipulis 4.2.6
 22.1 Verifratres & patres audite meam qua nunc apud vos vrorum defensionem 3.20.19
 16 Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua invocato nomine Domini 4.5.15
 18 Et vidi eum qui mihi dixit, Festina, & exiit ex Ierusalem quonia non accipiant testimonium tuum de me 4.17.17, & 4.17.29
 25 Quum autem adstrinxissent eum loris, dixit adstanti Centurioni Paulus, Num hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? 4.20.19
 23.1 Intentis autem in confessum oculis Paulus ait, Vt i fratres, Ego omni confiteor bona, seruiui Deo ad hunc vsque diem. 2.17.14
 8 Sadducei quidem dicunt non esse resurrectionem, neq; Angelum, neq; spiritum 1.14.9, & 1.15.2 & 2.10.23, & 3.7.5
 12 Otto autem die quidam ex Iudæis facta coitione deuenerunt sese, dicentes neq; estros se, neque bibituos vsquequo trucidassent Paulum 4.13.3
 24.12 Neque verò me in templo inueniunt cum aliquo differentem, aut coitionem tribu facientem, neque in synagogis, neq; in vrbē 4.20.19
 15 Et spēs habeam in Deū, fore quum etiā iij si expectant resurrectionem mortuorū, tum iustorum tum iniustorum 3.25.9
 16 In hæc igitur ipse me exerceo vt confitentia habeā sine offendiculo apud Deū & apud homines semper 3.19.16, & 4.10.4
 25.10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæsaris ito, vbi me oportet iudicari iudæis nulli in re iniuriam feci, sicut & tu pulchre nosti 4.20.19
 11 Nam siquam iniuriam ac dignū morte aliquid feci, non recuso mori: in verò nihil est eorum, quorum isti me accusant, nemo potest me illis condonare. Cæsarem appello ibid.
 26.17 Et uenite ex hoc populo, & Gentibus ad quos nunc te mitto 3.2.1
 18 Vt aperias oculos eorum vt se conuertant à tenebris ad lucem, & à potestate Satanæ ad Deum, vt remissionem peccatorum & fortem inter sanctificatos accipiant, per

fidem quæ est in me ibid.
 20 Sed iis primū qui sunt Damasci & Hierosolymis, & per omnē regionē Iudææ, deinde & gentibus annūtiaui vt resipiscerēt & cōuerterent se ad Deum, opera facientes digna iis qui resipissent 3.3.5
 28.15 Vnde quum audissent fratres de rebus nostris, prodierunt nobis in occursum 4.6.17
 16 Quum autem venissemus Romam, Centurio tradidit vincos præfecto exercituum 4.6.15
 25 Rectè sanè Spiritus sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam Patribus nostris 1.13.15

AD ROMANOS.

1.1 Paulus seruus Iesu Christi, ex Dei vocatione Apostolus, separatus ad prædicandum Euangelium Dei 2.14.6, & 2.3.0
 2 Quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis 2.1.0.3
 3 De Filio suo (facto ex femine Davidis secundum carnem) 2.13.13, & 2.1.4.6
 4 Declarato Filio Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis, per resurrectionem à mortuis) nempe Iesu Christo Domino nostro 2.10.13, & 4.19.22
 5 Per quem accepimus gratiā & Apostolatum ad obedientiam fidei, inter omnes Gentes, &c. 3.2.6, & 8, & 29
 7 Gratia vobis sit & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo 1.13.13
 9 Testis est mihi Deus cui seruiui spiritu meo in Euangelio Filij ipsius, quòd indefinenter meminerim vestrū 2.8.27
 16 Non me puderit Euangelij Christi, potètia Dei siquidem est ad salutem cuius credenti, Iudæo in primis tum etiam Græco 2.9.4, & 2.10.3, & 3.2.29, & 4.1.5
 17 Iustitia enim Dei per illum retegitur ex fide in fidem: sicut scriptum est, Iustus ex fide viuere 3.2.29.31, & 3.11.9
 19 Quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est ipsis: Deus enim eis manifestum fecit 1.5.13
 21 Propterea quòd cum Deum cognouerint, tamen vt Deum non glorificauerunt, neque gratias ei egerunt: sed vani facti sunt in rationationibus, &c. 1.5.12
 22 Quam se profiterentur esse sapientes, stulti facti sunt 1.4.1
 28 Et sicut non visum est eis Deum in notitia retinere: ita tradidit eos Deus in mentē omnis iudicij expertem, vt facerent quæ minime

- nimè conueniebant 1.18.2
 26 Qui reddet unicuique secundum opera ipsius 3.16.3; & 3.18.1
 11 Non enim est personarum acceptio apud Deum 3.23.10
 12 Quicumque enim sine Lege peccauerunt, sine Lege quoque peribunt: & quicumque in Lege peccauerunt per Legem damnabuntur 2.2.22
 13 Non enim qui audiunt Legem, iusti sunt apud Deum, sed qui Legem præstant, iustificantur 3.11.15, & 3.17.13
 14 Nam quum Genes quæ legem nõ habent, natura quæ legis sunt faciant, isti legem non habentes 2.2.22
 15 Verqui ostendant opus Legis scriptum in cordibus suis, vñ testimoniã reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusant, us, &c. 2.19.15, & 4.10.3
 25 Si transgressor Legis fueris circumcissus tu facta est præputium 4.14.24
 32 Inò esto Deus verax, omnis autem homo mendax 4.15.17
 9 Quid igitur præcellimus? nullo modo: nam autè eriminati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato 3.4.6
 10 Sicut scriptum est, Non est iustus ne uas quidem 2.1.9, & 2.4.2, & 2.5.3
 12 Nõ est qui faciat quod bonum est, nõ est vsque ad vnam 2.3.3
 15 Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem ibid.
 19 Scimus autem, quæcunque Lex dicit, iis qui in Legè sunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totius mundi condemnationi Dei 2.7.8, & 2.10.3, & 3.4.6
 25 Propterea ex operibus Legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius: per Legem enim agnitio peccati 2.5.6, & 2.7.7, & 3.11.19
 21 Nunc vero absque Lege iustitia Dei patefacta est, comprobata testimonio Legis & Prophetarum 2.9.4, & 2.10.3, & 3.11.18, & 3.11.19
 24 Iustificatur autem gratis, id est elus gratia, et redemptionem factam in Iesu Christo 2.5.1, & 2.16.5, & 2.17.5, & 3.4.30, & 3.11.4, & 3.11.19, & 3.15.6, & 3.10.45
 25 Quem proposuit Deus vt esset placamentum per fidem, in sanguine ipsius, ad declarandam iustitiam suam, per remissionem præcedentium peccatorum 4.5.3
 26 Ex Dei tolerantia ad declarandam iustitiam suam præsentis temporis: vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu 3.11.12, & 3.11.1, & 2. & 3.14.17
 27 Vbi igitur gloriatio? exclusa est: per quam legem? opetum? non: inò per legem fidei 3.11.13, & 3.11.3
 42 Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod gloriatur, at nõ apud Deum 3.11.13, 18
 3 Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia 3.17.8, 10
 4 Et qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito 3.11.20
 5 Et verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia 3.11.3, 6
 6 Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem cui Deus imputat iustitiam absque operibus dicens 2.17.5, & 3.11.4, 2.22
 7 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obrepta sunt peccata 3.11.11
 10 Quomodo ergo imputata est? quum est in circumcissione, an quum esset in præputio? &c. 4.16.3
 11 Et signum accepit circumcissionis, quod obfiguraret iustitiam fidei quæ fuerat in præputio 4.14.5, 21, 23, & 4.16.20
 12 Et pater circumcissionis, is videlicet qui non solum sunt ex circumcissione, &c. 4.16.12
 13 Non enim per legem promissio cessit Abraham, aut femini eius vt esset hæres mundi, sed per iustitiam fidei 3.14.11
 14 Etenim filij qui ex lege sunt, hæreses sunt, inanis facta est fides, & vana reddita est promissio 3.11.11, & 3.13.3
 15 Nam lex iram efficit: siquidem vbi non est lex, ibi nec transgressio est 2.7.7, & 3.11.19
 17 (Sicut scriptum est, Patrem multarum gentium constituit te) coram eo cui credidit, Deo videlicet viuificante mortuos, & vocante quæ non sunt, tanquam sint 2.10.11, & 3.2.15, & 3.14.5
 21 Ac planè persuasum habens, eum quod promiserat, posse etiam facere 3.2.31
 25 Traditum in mortem propter offensas nostras, & excruciatum propter iustificationem nostram 2.16.5, 12, & 2.17.5
 51 Iustificatur igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum 3.2.10, & 3.11.5
 3 Sciens quod oppressio patientiam efficiat 3.8.3
 5 Porro spes nõ pudefacit, quòd charitas Deo testata sit in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis 3.11.2, & 3.11.2
 8.1.11.

8 Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quòd quàm adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit 2.12.4, & 2.16.4 & 3.4.25

9 Iustificati igitur eius sanguine, seruabimur nunc multò magis per eum ab ira 2.16.5

10 Nam si quàm inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per Filij eius mortem, multò magis reconciliati seruabimur per vitam ipsius 2.6.2, & 2.16.5, & 2.17.3, & 2.16.4, & 2.17.6, & 3.11.21, & 3.14.6

12 Sicut per vnum hominè peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors trāsīit: in quo omnes peccarunt 2.1.6, & 2.1.9, & 2.13.4

15 At non vt offensis, ita etiam est quòd Deus gratificatur: nam si illius vnus offensus multi mortui sunt, multò magis gratia Dei & donum per gratiā quæ est vnus hominis Iesu Christi, &c. 3.5.4

16 Neque vti illud quòd introiit per vnum quòd peccauit, ita est beneficium: nam reatus quidem ex vna offensa introiit ad cōdemnationem: quòd autem gratificatio Deus, datur ex multis offensis ad iustificatiōnem 2.17.3

19 Sicut per inobediētiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam, iusti constituentur multi 2.1.4, & 2.16.5, & 2.17.3, & 3.11.4, & 3.11.9, & 3.11.12, & 3.14.23, & 4.14.31

20 Lex verò introiit vt auerteretur offensas: ubi autem est peccatum, ibi superabundauit gratia 2.5.6, & 2.7.7

63 An ignoratis nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? 4.15.5

4 Sepulti igitur sumus vnà cum eo per Baptismum in mortem: vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus 2.8.31, & 2.16.7, & 2.16.13, & 3.3.5, & 4.16.16, & 4.16.21, & 4.19.8

6 Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum illo crucifixum esse, vt enecetur corpus peccati, ne posthac ne seruiamus peccato 3.3.9 & 3.3.11

12 Ne regnet igitur peccatum in membris vestro corpore, vt obediatis peccato in cupiētiis corporis 3.3.13

14 Peccatum vobis non dominabitur: non enim estis sub lege, sed sub gratia 3.9.6, & 4.5.12

18 Liberati igitur à peccato, mancipati

estis iustitiae 3.6.3, & 3.16.2

19 Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis vestrae. Itaq; sicut stultis membra vestra serua impuritati & iniquitati ad patrandum iniquitatem, &c. 3.24.10, & 3.25.8

32 Stipēdia peccati mors: donū autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro 2.8.58, & 2.8.59, & 3.4.28, & 3.14.21

7,1 An ignoratis fratres (penitus enim Legem alloquitur) Legem tantisper dominari homini quoad ipse vixerit? 4.15.12

7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Imò peccatum non cognoui nisi per Legem, &c. 2.5.6, & 2.7.6

22 Itaque Lex ipsa quidem, sancta, & mandatum illud sanctum, iustum ac bonū 2.9.4

14 Scimus enim Legem esse spiritualem 2.8.6

15 Quòd enim perpetro, non agnosco: nō enim quòd volo, hoc ago, sed quòd odi, hoc facio 2.2.27

18 Noui enim nō habitare in me, (i. in carne mea) bonū: nā velle adest mihi, &c. 2.1.9

19 Non facio bonum quòd volo: sed malum quòd nolo hoc ago 2.2.27, & 3.3.11

20 Quòd si id facio quòd ego nolo, nō amplius ego id perpetro: sed peccatū quòd in me habitat, id perpetrat 2.2.27

23 Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legimentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati quæ est in membris meis 3.3.14

24 Miser ego homo, quis me eripiet ex isto corpore mortis? 3.9.4, & 3.11.11, & 4.15.12

8,1 Nulla igitur nunc est cōdemnatio iis qui sunt in Christo Iesu, id est qui non secū dum carnem incedunt 3.4.24, & 4.15.12

3 Quum enim Legis impotentia nihil posset in carne, Deus suo ipsius Filio missō conformato carnī peccato obnoxia, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne 2.7.5 & 2.12.4, & 2.13.1, & 2.13.4, & 2.16.6, & 3.2.3, & 3.4.27, & 3.11.23

6 Nam intelligentia carnis, mors est: intelligentia verò spiritus, vita & pax 2.3.1

7 Propterea quòd intelligentia carnis, inimicitia est aduersus Deum. Legi enim Dei non subiicitur: nam ne potest quidem 2.1.9, & 3.3.8, & 3.20.24

9 Vos autē non estis in carne sed in spiritu: si quidem spiritus Dei habitat in vobis: quòd si quis spiritum Christi non habet, is non est eius 3.1.2, & 3.2.39, & 4.17.12

19 Potrò

10 Porro si Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autem vita est propter iustitiam 2.1.6, & 3.1.3, & 3.2.24, & 3.2.5, & 4.17.2

11 Si spiritus eius qui excitavit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem eius Spiritum in vobis 1.13.18, & 3.1.2, & 3.2.39, & 3.5.3, & 3.2.5-8, & 4.17.12

14 Quotquot Spiritu Dei ducuntur, ij sunt filij Dei 3.2.39

15 Nō accepistis spiritum servitutis rursus ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis, &c. 2.11.9, & 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, & 3.13.5, & 3.20.1, & 3.1.41, & 4.19.22

16 Qui ipse spiritus testatur vnā cum spiritu nostro, nos esse filios Dei 3.2.37

17 Quod si filij, et à heredes: heredes qui dem Dei, coheredes autē Christi. &c. 2.12.2

19 Res creatæ quasi ex toto capite oblectantes, expectant revelationem filiorū Dei 3.9.5, & 3.23.2

20 Res creatæ vanitatem subiicte sunt, nō sua sponte, &c. 2.1.5

21 Scimus omnes res creatas vnā suspicari, & vnā pertinere ad hoc vique tempus 2.1.5, & 3.25.2

23 Neque vō illæ solū, sed & ipsi si qui primitias spiritus habemus, nos ipsi in quā apud nos ipsos suspicamur, adoptionē expectantes. i. redemptionē corporis nostri 3.18.3, & 3.25.11

24 Spe servati sumus, spes autem si eterna, non est spes, &c. 2.9.3

25 Si verō quod non videmus speramus, nempe per patientiam expectamus 3.2.41, & 3.2.42, & 3.13.1

26 Itidem autem & Spiritus vnā subleuat infirmitates nostras. quid enim precemur vt oportet, non nouimus, &c. 3.20.5

27 Qui scrutatur corda, nouit quis sit sensus Spiritus: quia secundum Deum interpellat pro sanctis 3.20.3, & 3.20.34

29 Quos presciuit, eosdē presdestinauit, vt cōtinentes sint imagini filij sui: vt is sit primogenitus inter multos fratres 1.13.2, & 3.1.1, & 3.1.3, & 3.8.1, & 3.15.8, & 3.18.7, & 3.4.1

30 Quos verō presdestinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit, eos etiam iustificauit: quos autē iustificauit, &c. 2.5.2, & 3.14.21, & 3.18.4, & 3.24.6

32 Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed nobis omnibus tradidit eum qui non etiam cum eo omnia nobis gratia. a-

bitus? 2.14.7, & 2.17.6, & 3.24.5

33 Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est qui iustificat 3.11.3, & 3.11.6, & 3.11.11

34 Quis est qui cōdemnet? Christus is est qui mortuus est, imō vero etiam qui excitatus est, qui etiam est ad dextram Dei, &c. 2.16.13, & 2.16.16, & 2.16.18, & 3.20.10

35 Quis nos separabit à charitate Christi? num oppressio, num angustia, num persecutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? 3.2.23

36 Causa tua occidimur totum diem, habitus sumus velut oues destinatæ mactationi 3.9.6, & 3.25.3, & 3.14.19

37 Nam mihi persuasum est neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura 3.2.16, & 3.2.40, & 3.15.3, & 3.24.6

39 Neque sublimitatem, neque profunditatem, neque rem vllam aliam creatam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro 3.2.15, & 3.2.28, & 3.2.40

9.3 Oportum enim ego ipse anathema esse à Christo, pro tratribus meis, cognatis inquam meis, fundam carnem 3.20.35

5 Quia sunt Patres, & ij ex quibus Christus quod ad carnem attinet, qui est super omnes Deus laudandus in secula, Amen 1.13.11, & 2.12.3, & 2.13.1, & 2.14.6

6 Non omnes qui sunt ex patre Israele, sunt Israel 3.22.4, & 4.2.3

7 Neque quia sunt semen Abraham, ideo omnes sunt filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen 3.21.7, & 4.16.14

8 Hoc est, Non qui filij carnis, ij filij Dei: sed qui sunt filij promissionis, censentur in semine 3.21.7

1 Non solum natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei quod est secundum iustitiam electionē, id est, non ex operibus, sed ex vocante firmum maneret 3.22.4

12 Dicitur est ei, Maior seruiet minori 3.2.25

13 Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau verò odio habui 3.21.7, & 3.22.11

14 Quid igitur dicemus? num iniustitia est apud Deum? Absit 3.22.8

15 Miserebor cuius misertus fuero, & commiserabor quem commiseratus fuero 3.12.6

- 16 Nempe igitur electio nō est eius qui velit, neque eius qui currat, sed miserentis Dei 2.5.4, & 2.5.17, & 3.2.4.1
- 17 Ad hoc ipsum excitauit te ut ostendā in te potestatem meam, &c. 3.2.4.4
- 18 Itaque cuius vult miseretur, quē autem vult indurat 1.1.8. & 3.2.2.11
- 20 Imō verō, o homo, tu qui es qui ex aduerso respondas Deo? 3.2.3.1, & 3.2.3.41 & 3.2.4.16
- 21 Annon habet potestatem figulus in lutum, vt ex eadem massa, &c. 3.17.5
- 22 Quid verō si volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa iustitiae, &c. 1.1.14.10, & 3.2.3.1
- 24 Quos etiā vocauit, nimirū nos nō solum ex Iudaeis, verum etiā ex Gentibus. 1.4.16
- 32 Offenderūt ad lapidē ostēdiculi 1.1.3.23
- 33 Ecce pono in Sion lapide[m] ostēdiculi & petram ostensionis 1.1.3.11
- 21 Quisquis credit in eū nō pudebit 1.1.3.3
- 10.3 Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes, &c. 3.1.1.13
- 4 Finis Legis est Christus, ad iustitiam cuius credenti 1.6.2, & 2.5.4, & 2.7.2, & 3.2.6, & 4.8.13
- 5 Qui praestiterit ea, viuet per illa 3.11.14, & 3.11.17, & 3.17.3
- 6 At quae ex fide est iustitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in caelum, &c. 1.17.2
- 7 Aut quis descendit in abyssum? Hoc est Christum ex mortuis reducere Ibid.
- 8 Hoc est verbum illud fidei quod praedicamus 2.5.12, & 3.2.2.9, & 3.2.3.3, & 4.14.14
- 9 Quod si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in &c. 3.1.1.14
- 10 Corde creditur ad iustitiā, ore autem confessio fit ad salutem 3.2.2.3, & 3.2.3
- 11 Quisquis credit in eū nō pudebit 1.1.3.13
- 14 Quomodo igitur inuocabūt eum in quem non crediderunt? &c. 3.2.0.1, & 3.2.0.11
- 17 Fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei 3.2.0.27, & 4.1.5, & 4.8.9, & 4.16.19, & 4.6.31
- 11 Non abiicit Deus populum suum quem praecognouit, &c. 3.2.2.6
- 4 Sed quid dicit ei diuinū respōsum? Feci vt remāserint mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu imaginī Baal 4.1.2
- 5 Ita igitur & hoc tempore seruatio secundum electionem gratuitā facta est 3.2.1.1
- 6 Quod si per gratiā, non iā ex operib⁹: alioqui gratia iam non est gratia, &c. 3.14.5

- 16 Quod si primitiæ sanctae, sancta etiam massa, & si radix sancta est, etiā rami 4.16.15
- 17 Quod si nonnulli rami defraeti sunt, tu vero quum esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps radicis & pinguedinis oleae factus es 3.1.11
- 20 Recte: per infidelitatem defraeti sunt, tu vero per fidē stas, ne effertor animo, sed time 2.3.22, & 3.2.4.6
- 26 Et ita totus Israel seruabitur, sicut scriptum est, Veniet ex Sion ille liberator, & auertet impietates à Iacob 3.3.21
- 29 Dona & vocatio Dei eiusmodi sunt vt eorū ipsum pōnitere non possit 4.16.14
- 32 Concluit Deus omnes in contumacia, vt omnium miseretur 2.7.8, & 3.2.3.11, & 3.2.4.16
- 33 O profundas diuitias tum sapientiae, tum cognitionis Dei: quā inuestigabilia sunt eius iudicia, & eius viæ imperuestigabiles! 1.7.2, & 3.2.3.5
- 31 Quis cognouit mentem Dñi? aut quis ei tuit à consilio 3.2.3.4, & 4.18.9, & 4.19.2
- 35 Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei? 3.14.8, & 3.2.2.3, & 3.1.11
- 35 Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia 2.8.13
- 12.1 Precor igitur vos fratres, per miserationes Dei, vt silitatis corpora vestra hostiā viuam, sanctā, acceptā Deo, rationale illū cultum vestrū 3.7.1, & 3.16.3, & 4.18.16
- 2 Et ne corfiguremini seculo isti, sed transformemini per renouationem mentis vestrae, ad hoc vt probetis quae sit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta 2.1.9, & 4.16.4
- 3 Prout cuique Deus partitus est mensuram sibi 4.13.3, & 4.16.4, & 4.17.32
- 4 Quemadmodū in vno corpore membra multa habemus, membra autē omnia eandem non habent actionem 3.16.2
- 6 Siue prophetiam, prophetemus proportionē fidei 4.16.4, & 4.17.32
- 7 Siue ministerium, versetur in ministrando: tum is qui docet, in docendo 4.3.8
- 8 Tum qui exhortatur, in exhortatione: qui distribuit, cum simplicitate: qui praestet, cum diligentia: qui miseretur, cum hilaritate 4.3.8, & 4.3.9, & 4.11.1, & 4.2.0.4
- 10 Fraterna charitate alij ad alios amādos propensī: honore alij alius praecuntes 5.7.4
- 14 Benedicite iis qui vos insectātur, benedicite, in quā, & ne imprecamini 4.2.0.20
- 19 Non vosmetipsos vlciscimini, dilecti, sed date

sed datz locū irz: scriptū est enim, Mihi est
vltio, ego rependam, dicit Dñs 4.20.19
21 Ne vincitor ab eo quod malum est,
sed vince bonitate malitiam 4.20.20
23,1 Omnis anima potestatibus superemi-
nentibus subiecta esto, nō. n. est potestas ni-
si à Deo: & quæ sunt potestates, à Deo sunt
ordinatz 3.19.13, & 4.10.3,5, & 4.20.4,7,
& 4.20.23

4 Princeps n. Dei minister est tuo bono:
quī feceris quod malum est, metue: non. n.
temere gladium gestat, nam Dei minister
est, vltor ad iram ei qui quod malum est fe-
cerit 4.20.10, & 4.10.17, & 4.20.19

5 Quapropter necesse est iudicij, non solū
propter iram, sed etiam propter conscientiam
3.19.13, & 4.10.3, & 4.20.22

6 Propter hoc enim tributa solutis: si qui-
dem Dei ministri sunt in hoc ipsum incum-
bentes 4.20.13

8 Nemini quicquam debere, nisi vt alijs
alios diligitis: nam qui diligit alterum, Le-
gem impleuit 2.8.33

9 Siquidem illud, Non mœchaberis, non
occides, non furaberis, non falsum testimo-
nium dices, Non concupisces, & siquidem
aliud est mandatum in hoc sermone sum-
matim comprehenditur, nēpe, Diliges pro-
ximum tuum sicut teipsum 2.8.57

14 Sed induimini Domino Iesu Christo,
& carnis curam ne habete, ad explendas cu-
piditates 3.1.1, & 3.10.3

14,31 Eū qui fide est infirmus, assumite, nō
tū ad certamina disputationum 3.19.11

5 Alius quidem æstimat diem præ die, alij
aut per æquē æstimat quemuis diem. Vnus-
quisq; in animo suo plenē certus esto 2.8.33

10 Omnes sistemur apud tribunal Chri-
sti 1.13.11, & 3.5.8,

11 Scriptum est enim, Vltio ego, dicit Do-
minus: quoniam mihi sese flectet omne ge-
nus, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13.
11,23, & 3.25.7

13 Ne amplius igitur alius de alio iudice-
mus: sed hic potius adhibere iudicium vt ne
offendiculum ponatis fratri 3.19.11

14 Noui & persuasum habeo per Domi-
num Iesum, nihil esse impurum per se, sed
ei q. existimat aliquid esse impurum 3.10.8

17 Non est regnum Dei esca & potus, sed
iustitia & pax, & gaudium per Spiritum san-
ctum 2.15.4

22 Tu fidem habes apud teipsum ha-
bere coram Deo, Beatus qui non condemnat

seipsum in eo quod approbat 3.29.8

23 Qui verò ambigit si ederit, condemnatus
est, quoniam non edite fide: quicquid
verò ex fide non est, peccatum est 3. 5.10,
& 3.15.6, & 4.13.7, & 4.15.22

15,1 Debemus nos qui firmi sumus imbeci-
litates, infirmorum portare, ac non indul-
gere nobis ipsis 3.15.12

5 Deus autem patientiæ, & cōsolationis
author, det vobis vt eodem animo inter
vos mutuò affecti sitis, secundū Iesum Chri-
stum 4.2.5

6 Vt concorditer vno ore glorificetis
Deū ac patrē Dñi nostri Iesu Chri 3.20.19,31

8 Illud autem dico Iesum Christum mini-
strum fuisse circumcisionis, pro Dei veritate,
vt confirmaret promissiones patrum 3.2
32, & 4.16.13

12 Exit radix Jesse, & qui exurgat ad impe-
randum Gentes, in ipso Gentes sperabūt
1.13.13

19 Adeo vt ab Ierusalem & circuniacenti-
bus regionibus, vsque ad Illyricum, imple-
uerim prædicandi Euangelij Christi mu-
nus 4.3.4

20 Ita porro ambiens prædicare Euange-
lium, nō vbi nominatus esset Christus ibi:

25 Nunc aut proficiscor Hierosolynam,
ministrans sanctis 4.6.14

30 Precor aut vos fratres, per Dominum
nostrum Iesum Christū, & per charitatem
Spiritus, vt mecum ceteris vestris pro me
apud Deum precibus 3.20.20

31 Salutate Iulij, & Aquilam adiutores
meos in Christo Iesu 4.6.14

16,3 Salutate Andronicum & Iuniam, co-
gnatos n. eos, & captiuos in eos, qui sunt
insignes inter Apostolos, qui etiam ante me
fuerunt in Christo 4.35

20 Porro Deus pacis princeps conteret
Satanam sub pedes vestros citò 1.4.18, &
3.15.5

25 Ex relevatione mysterij quod à tempo-
ribus æternitatis tacitum fuit 2.9.4

26 Nunc vero factum est manifestum, &
per scripturas propheticas, &c. ibid.

AD CORINTHIOS:

1,1 Paulus vocatione Apostolus Iesu Chri-
sti per voluntatē Dei, & Sosthenes fr. 4.3.10

3 Gratia vobis & pax à Deo patre no-
stro, & domino Iesu Christo, &c. 1.13.17

9 Fidelis Deus per quem vocati estis in
communione Filij ipsius Iesu Christi, &c.
3.5.5

16 Nempe igitur electio nō est eius qui velit, neque eius qui currat, sed miserentis Dei 2.5.4, & 2.5.17, & 3.2.11

17 Ad hoc ipsum excitauit ut ostendā in te potestatem meam, &c. 3.24.4

18 Itaque cuius vult miseretur, quē autem vult indurat 1.18.8, & 3.2.11

20 Imò verò, o homo, tu qui es qui ex aduerso respicias Deo? 3.2.11, & 3.23.4, & 3.24.16

21 Annon habet potestatem figulus in lutum, vt ex eadem massa, &c. 3.17.5

22 Quid verò si volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pettulit multa lenitate vasa iust, &c. 1.14.10, & 3.23.1

24 Quos etiā vocauit, nimirū nos nō solum ex Iudeis, verum etiā ex Gētibus 1.4.10

32 Offendit ad lapidē offēdiculū 1.13.23

33 Ecce pono in Sion lapidē offēdiculū & petram offēnsionis 1.13.11

21 Quisquis credit in eū nō pudebit 1.13.3

10.3 Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes, &c. 3.1.3

4 Finis Legis est Christus, ad iustitiam cuius credenti 1.6.2, & 2.3.4, & 2.7.2, & 3.2.6, & 4.8.13

5 Qui iustificatus est ea, viuere per illa 3.11.14, & 3.11.17, & 3.17.3

6 At quæ ex fide est iustitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum: &c. 1.17.2

7 Aut quis descendit in abyssum? Hoc est Christum ex mortuis reducere Ibid.

8 Hec est verbum illud nō d. i. quod prædicamus 2.5.17, & 3.2.9, & 3.2.30, & 4.14.14

9 Quod si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in &c. 3.1.14

10 Corde creditur ad iustitiā, ore autem confessio fit ad salutem 3.2.2, & 3.2.3

11 Quisquis credit in eū nō pudebit 1.13.13

14 Quomodo igitur inuocabūt eum in quem non crediderunt? &c. 3.2.5.1, & 3.20.11

17 Fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei 3.20.27, & 4.1.5, & 4.8.9, & 4.16.19, & 4.6.31

11.2 Non abiicit Deus populum suum quem præcognouit, &c. 3.22.6

4 Sed quid dicit ei diuinū respōsum? Feci vt remāserint mihi septem millia vitorum qui non flexerunt genu imaginī Baal 4.1.2

5 Ita igitur & hoc tempore reseruatō secundum electionem gratuitā facta est 3.21.1

6 Quod si per gratiā, non tā ex operib⁹: alioqui gratiā iam non est gratiā, &c. 3.14.5

16 Quod si primitiæ sanctę, sancta etiam massa, & si radix sancta est, etiā rami 4.16.15

17 Quod si nonnulli rami defracti sunt, tu vero quum esses oleaster, insitus es pro ipsiis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.11

20 Rectē: per in fidelitatem defracti sunt, tu verò per fidē stas, ne effertor animo, sed time 2.3.22, & 3.24.6

26 Et ita totus Israel seruabitur, sicut scriptum est, Veniet ex Sion ille liberator, & auerter impietates à Iacob 3.3.21

29 Dona & vocatio Dei eiusmodi sunt vt eorū ipsum pōnitere non possit 4.16.14

32 Concluserit Deus omnes in contumacia, vt omnium misereatur 2.7.8, & 3.23.11, & 3.24.15

33 O profundas diuitias tum sapientiæ, tum cognitionis Dei: quā in inscrutabilia sunt eius iudicia, & eius viæ imperuestigabiles! 1.7.2, & 3.25.5

34 Quis cognouit mentem Dñi? aut quis est tuit à eo. filio 3.2.34, & 4.18.9, & 4.19.2

35 Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei? 3.14.5 & 3.22.3, & 3.3.11

35 Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia 2.8.13

12.1 Precor igitur vos fratres, per miserationes Dei, vt sitatis corpora vestra hostiā viuam, sanctā, acceptā Deo, rationalē illū cultum vestrū 3.7.1, & 3.16.3, & 3.18.16

2 Et ne configuremini seculo isti, sed transformemini per renouationem mentis vestrę, ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta 2.1.9, & 4.16.4

3 Prout cuique Deus partitus est mensuram si lei 4.13.3, & 4.16.4, & 4.17.32

4 Quemadmodū in vno corpore membra multa habemus, membra autē omnia eandem non habent actionem 3.16.2

6 Sive prophetiam, prophetemus proportionē fidei 4.16.4, & 4.17.32

7 Sive ministerium, versetur in ministrando: tum is qui docet, in docendo 4.3.8

8 Tum qui exhortatur, in exhortatione: qui distribuit, cum simplicitate: qui præest, cum diligentia: qui miseretur, cum hilaritate 4.3.8, & 4.3.9, & 4.11.1, & 4.20.4

10 Fraterna charitate alij ad alios amādos propensi: honore alij alijs præeuntes 5.7.4

14 Benedicite iis qui vos insēctātur, benedicite, in quā, & ne imprecamini 4.20.20

19 Non vosmetipsos vleiscimini, dilecti, sed date

sed datz locū irz: scriptū est enim, Mihi est ultio, ego rependam, dicit Dñs 4.20.19
 21 Ne vincitor ab eo quod malum est, sed vince bonitate malitiam 4.20.20
 22,13,1 Omnis anima potestatis supereminentibus subiecta esto, nō. n. est potestas nisi à Deo: & quz sunt potestates, à Deo sunt ordinatz 3.19.15, & 4.10.3,5, & 4.20.4,7, & 4.20.23
 4 Princeps n. Dei minister est tuo bono: qđ feceris quod malum est, metue: non. n. temere gladium gestat, nam Dei minister est, vltor ad iram ei qui quod malum est fecerit 4.20.10, & 4.10.17, & 4.20.19
 5 Quapropter necesse est subici, non solū propter iram, sed etiam propter conscientiam 3.19.15, & 4.10.3, & 4.20.22
 6 Propter hoc enim tributa soluitis: si qui dem Dei ministri sunt in hoc ipsum incumbentes 4.20.13
 8 Nemini quicquam debere, nisi vt alij alios diligitis: nam qui diligit alterum, Legem impleuit 2.8.53
 9 Siquidem illud, Non mōchaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, Non concupisces, & siquidem aliud est mandatum in hoc sermone summam comprehenditur, nēpe, Diliges proximum tuum sicut teipsum 2.8.57
 14 Sed induimini Domino Iesu Christo, & carnis curam ne habete, ad explendas cupiditates 3.1.1, & 3.10.5
 14,1 Eū qui fide est infirmus, assumite, nō tū ad certamina disputationum 3.19.11
 5 Alius quidem aestimat diem pz die, alij aut pz quē aestimat quemuis diem. Vnusquisq; in animo suo plenē certus esto 2.8.13
 10 Omnes silemur apud tribunal Christi 1.13.11, & 3.5.8,
 11 Scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus: quoniam mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13.11,23, & 3.25.7
 13 Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: sed hic potius adhibete iudicium vt ne offendiculum ponatis fratri 3.19.11
 14 Noui & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse imputum per se, sed ei qđ existimat aliquid esse imputum 3.19.8
 17 Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium per Spiritum sanctum 2.15.4
 22 Tu fidem habes apud te metipsum habere coram Deo, Beatus qui non condemnat

teipsum in eo quod approbat 3.29.8
 23 Qui verò ambigit si sederit, condemnatus est, quoniam non edixit fide: quicquid verò ex fide non est, peccatum est 3. 5. 10, & 3.15.6, & 4.13.17, & 4.15.22
 15,1 Debemus nos qui firmi sumus imbecillitates, infirmorum portare, ac non indulgere nobis ipsis 3.19.11
 5 Deus autem patientiæ, & cōsolationis autor, det vobis vt eodem animo inter vos mutuò affecti sitis, secundū Iesum Christum 4.2.5
 6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deū ac patre Dñi nostri Iesu Chrī, 3.20.29,31
 8 Illud autem dico Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis, pro Dei veritate, vt confirmaret promissiones patrum 3.23, & 4.16.15
 12 Erit radix Iesse, & qui exurgat ad imperandum Gentibus, in ipso Gentes sperabūt 1.13.13
 19 Aded vt ab Ierusalem & circuniacentibus regionibus, vsque ad Illyricum, impleuerim pzdicandi Euangelij Christi munus 4.3.4
 20 Ita porro ambiens pzdicare Euangelium, nō vbi nominatus esset Christus ibi: 25 Nunc autē proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis 4.6.14
 30 Prestans autē vos fratres, per Dominum nostrum Iesum Christū, & per charitatem Spiritus, vt mecum ceteris vestris pro me apud Deum precibus 3.20.20
 31 Salutate Titum Priscillā, & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu 4.6.14
 16,3 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos, & concaptiuos meos, qui sunt inignes inter Apostolos, qui etiam ante me fuerunt in Christo 4.3.5
 20 Porro Deus pacis princeps conteret Satanam sub pedes vestros citò 1.4.18, & 3.15.5
 25 Ex releuatione mysterij quod à temporibus eternis tacitum fuit 2.9.4
 26 Nunc vero factum est manifestum, & per Scripturas propheticas, &c. ibid.
 AD CORINTHIOS:
 1,1 Paulus vocatione Apostolus Iesu Christi per voluntatē Dei, & Sosthenes frī, 4.3.10
 3 Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo, &c. 1.13.17
 9 Fidelis Deus per quem vocati estis in communionem Filij ipsius Iesu Christi, &c. 3.5.5

16 Nempe igitur electio nō est eius qui velit, neque eius qui currat, sed miserentis Dei 2.5.4, & 2.5.17, & 3.2.1.1

17 Ad hoc ipsum excitauit te ut ostendā in te potentiam meam, &c. 3.2.1.4

18 Itaque cuius vult miseretur, quē autem vult indurat 1.18.1, & 3.2.2.11

20 Imō verō, o homo, tu qui es qui ex aduerso respondas Deo? 3.2.3.1, & 3.2.3.4, & 3.2.4.16

21 Annon habet potentiam figulus in lutum, vt ex eadem massa, &c. 3.17.5

22 Quid verō si volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa inæ, &c. 1.14.10, & 3.2.1.1

24 Quos etiā vocauit, nimis uero nos nō solum ex iudeis, uetum etiā ex Gētibus 3.4.16

32 Offenderūt ad lapidē offendiculi 1.13.23

33 Ecce pono in Sion lapide[m] offendiculi & petram offensiuam 1.13.11

21 Quisquis credit in eū nō pudebit 1.13.3.10.3

10.3 Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes, &c. 3.1.1.3

4 Finis Legis est Christus, ad iustitiam cuius credenti 1.6.2, & 2.0.4, & 2.7.2, & 3.2.6, & 4.8.13

5 Qui præstiterit ea, uiuet per illa 3.11.14, & 3.11.17, & 3.17.3

6 At quæ ex fide est iustitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum: &c. 1.17.2

7 Aut quis descendat in abyssum? Hoc est Christum ex mortuis reducere Ibid.

8 Hoc est uerbum illud fidei quod prædicamus 2.5.17, & 3.2.2.9, & 3.2.3.1, & 4.1.1.14

9 Quod si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in &c. 3.1.1.14

10 Corde creditur ad iustitiā, ore autem confessio fit ad salutem 3.2.2.3, & 3.2.3

11 Quisquis credit in eū nō pudebit 1.13.13

14 Quomodo igitur inuocabūt eum in quem non crediderunt? &c. 3.2.0.11, & 3.2.0.11

17 Fides ex auditu est: auditus autem per uerbum Dei 3.10.27, & 4.1.5, & 4.8.9, & 4.16.19, & 4.6.31

11.2 Non abiicit Deus populum suum quem præcognouit, &c. 3.22.6

4 Sed quid dicit et diuinū respōsum? Feci ut remāserint mihi septem millia uirorum qui non flexerunt genu imaginī Baal 4.1.2

5 Ita igitur & hoc tempore reseruatō secundum electionem gratiā facta est 3.2.1.1

6 Quōd si per gratiā, non tā ex operib⁹: alioqui gratia iam non est gratia, &c. 3.14.5

16 Quōd si primitiæ sanctæ, sancta etiam massa, & si radix sancta est, etiā rami 4.16.15

17 Quōd si nonnulli rami defracti sunt, tu uero quum esses oleaster, inlitus es pro ipsis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.1.1

20 Rectè: per infidelitatem defracti sunt, tu uerò per fidē stas. ne effertor animo, sed time 2.3.22, & 3.2.4.6

26 Et ita totus Israel seruabitur, sicut scriptum est, Veniet ex Sion ille liberator, & auertet impietates à Iacob 3.3.21

29 Dona & uocatio Dei eiusmodi sunt ut eorū ipsum pœnitere non possit 4.16.14

32 Concluit Deus omnes in contumacia, ut omnium misereatur 2.7.8, & 3.23.11, & 3.2.4.16

33 O profundas diuitias tum sapientiæ, tum cognitionis Dei: quā[m] inscrutabilia sunt eius iudicia, & eius uia[m] imperuestigabiles! 1.7.2, & 3.2.3.5

34 Quis cognouit mentem Dñi: aut quis ei tuit à cōsilio 3.2.3.4, & 4.18.9, & 4.19.2

35 Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei? 3.14.5 & 3.22.3, & 3.1.11

36 Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia 2.8.13

12.1 Precor igitur uos fratres, per miserationes Dei, ut sistatis corpora uestra hostiā uiuam, sanctā, acceptā Deo, rationale illu cultum uestrū 3.7.1, & 3.16.3, & 3.18.16

2 Et ne configuremini seculo illi, sed transformemini per renouationem mentis uestræ, ad hoc ut probetis quæ sit uoluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta 2.1.9, & 4.16.4

3 Prout cuique Deus partitus est mensuram sibi 4.13.3, & 4.16.4, & 4.17.32

4 Quemadmodū in uno corpore membra multa habemus, membra autē omnia eandem non habent actionem 3.16.2

6 Siue prophetiam, prophetemus pro portione fidei 4.16.4, & 4.17.32

7 Siue ministerium, uersetur in ministrando: tum is qui docet, in docendo 4.3.8

8 Tum qui exhortatur, in exhortatione: qui distribuit, cum simplicitate: qui præest, cum diligentia: qui miseretur, cum hilaritate 4.3.8, & 4.3.9, & 4.11.3, & 4.20.4

10 Fraterna charitate alij ad alios amādos propensio: honore alij alijs præeuntes 5.7.4

14 Benedicite iis qui uos insectantur, benedicite, in quā, & ne imprecamini 4.20.20

19 Non uosmetipsos uiscimini, dilecti, sed date

sed datz loci ir: scriptū est enim, Mihi est
 vltio, ego rependam, dicit Dñs 4.20.19
 21 Ne vincitor ab eo quod malum est,
 sed vince bonitate malitiam 4.20.20
 23,1 Omnis anima potestatis superem-
 nentibus subiecta esto, nō. n. est potestas ni-
 si à Deo: & quæ sunt potestates, à Deo sunt
 ordinatz 3.19.13, & 4.10.3,5, & 4.20.4,7,
 & 4.20.23
 4 Princeps n. Dei minister est tuo bono:
 q: si feceris quod malum est, metue: non. n.
 temere gladium gestat, nam Dei minister
 est, vltor ad iram ei qui quod malum est fe-
 cerit 4.20.10, & 4.10.17, & 4.20.19
 5 Quapropter necesse est subiici, non solū
 propter iram, sed etiam propter conscien-
 tiam 3.19.13, & 4.10.3, & 4.20.22
 6 Propter hoc etiam tributa soluitis: si qui
 dem Dei ministri sunt in hoc ipsum incum-
 bentes 4.20.13
 8 Nemini quicquam debere, nisi vt alij a-
 lios diligitis: nam qui diligit alterum, Le-
 gem impleuit 2.8.33
 9 Siquidem illud, Non moechaberis, non
 occides, non furaberis, non falsum testimo-
 nium dices, Non concupisces, & siquidem
 aliud est mandatum in hoc sermone sum-
 matim comprehenditur, nēpe, Diliges pro-
 ximum tuum sicut teipsum 2.8.37
 14 Sed induimini Domino Iesu Christo,
 & carnis curam ne habete, ad explendas cu-
 piditates 3.1.1, & 3.10.3
 14,1 Eū qui fide est infirmus, assumeat, nō
 iū ad certamina disputationum 3.19.11
 5 Alius quidem æstimat diem præ die, alij
 aut peræque æstimat quemuis diem. Vnus-
 quisq: in animo suo plenè certus esto 2.8.33
 10 Omnes sistemur apud tribunal Chri-
 sti 1.13.11, & 3.5.8,
 11 Scriptum est enim, Viuo ego, dicit Do-
 minus: quoniam mihi sese hēctet omne ge-
 nus, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13.
 11,23, & 3.25.7
 13 Ne amplius igitur alius de alio iudice-
 mus: sed hic potius adhibete iudicium vt ne
 offendiculum ponatis fratri 3.19.11
 14 Noui & persuasum habeo per Domi-
 num Iesum, nihil esse impurum per se, sed
 ei q: existimat aliquid esse impurum 3.19.8
 17 Non est regnum Dei esca & potus, sed
 iustitia & pax, & gaudium per Spiritum san-
 ctum 2.15.4
 22 Tu fidem habes apud teipsum ha-
 be coram Deo, Beatus qui non condemnat

seipsum in eo quod approbat 3.29:8
 23 Qui verò ambigit si fuerit, condemna-
 tus est, quoniam non edit ex fide: quicquid
 verò ex fide non est, peccatum est 3.5.10,
 & 3.15:6, & 4.13.17, & 4.15.22
 25,1 Debemus nos qui firmi sumus imbe-
 cillitates, infirmorum portare, ac non indul-
 gere nobis ipsis 3.19.11
 5 Deus autem patientiæ, & cōsolationis
 auctor, det vobis vt eodem animo inter
 vos mutuo affecti sitis, secundū Iesum Chri-
 stum 4.2.5
 6 Vt concorditer vno ore glorificetis
 Deū ac patrē Dñi nostri Iesu Chrī 3.20.29,31
 8 Illud autem dico Iesum Christum mini-
 strum fuisse circumcisionis, pro Dei verita-
 te, vt confirmaret promissiones patrum 3.2
 32, & 4.16.15
 12 Est radix Ise, & qui exurgat ad impe-
 randum Gentibus, in ipso Gentes sperabūt
 1.3.13
 19 Adeò vt ab Ierusalem & circuniacenti-
 bus regionibus, vsque ad Illyricum, imple-
 uerim prædicandi Euangelij Christi mu-
 nus 4.3.4
 20 Ita porro ambiens prædicate Euange-
 lium, nō vbi nominatus esset Christus ibi:
 25 Nunc aut proficiscor Hierosolymam,
 ministrans sanctis 4.6.14
 30 Precor aut vob fratres, per Dominum
 nostrum Iesum Christū, & per charitatem
 Spiritus, vt mecum ceteris vestris pro me
 apud Deum precibus 3.20.20
 31 Salutate Ierusalē, & Aquilam adiutores
 meos in Christo Iesu 4.6.14
 16,3 Salutate Andronicum & Iuniam, co-
 gnatos n. eos, & concaptiuos meos, qui sunt
 insignes inter Apostolos, qui etiam ante me
 fuerunt in Christo 4.3:5
 20 Porro Deus pacis princeps conteret
 Satanam sub pedes vestros citò 1.4.18, &
 3.15.5
 25 Ex relevatione mysterij quod à tempo-
 ribus æternitæ tacitum fuit 2.9.4
 26 Nunc verò factum est manifestum, &
 per scripturas propheticas, &c. ibid.

AD CORINTHIOS:
 1,1 Paulus vocatione Apostolus Iesu Chri-
 sti per voluntatē Dei, & Sosthenes fr., 4.3:10
 3 Gratia vobis & pax à Deo patre no-
 stro, & domino Iesu Christo, &c. 1.13.17
 9 Fidelis Deus per quem vocati ellis in
 communionem Filij ipsius Iesu Christi, &c.
 2.5:5

- 1) Declaratū est mihi de vobis, fr̄es mei. à domesticis Chloes quib̄ressus̄ antea. 4.11.4
 12 Hoc aut̄ dico, vñū; quēq; vestrū dicere. Ego quidem sum Paulus, &c. 4.13.4
 13 Nū dispertitusest Christus? num Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati fuistis? 2.5.2, & 4.15.13
 14 Vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquistor seculi istius? 2.2.20
 15 Postquā in Dei sapientia mundus non cognouit Deū, ex eius sapientia placuit Deo per stultā p̄dicationē seruate credētes. 2.6.1
 16 Nos autem predicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum. Græcis verò stultitiam. 3.2.4.14
 17 Videtis vocat̄ionē vestrā fr̄es, vos videlicet nō ēē multos sapiētes secundū carnē, nō multos potentes, nō multos nobiles. 3.3.10
 18 Ex ipso aut̄ vos estis in Christo Iesu. quod factū est nobis sapientia à Deo, iustitiaq; & sāctificatio, &c. 2.15.2, & 2.16.19, & 3.3.9 & 3.4.30, & 3.11.6, & 3.11.12, & 3.14.17. 3.15.5, 3.16.1
 19 Non deceui quicquā scire inter vos, nisi Iesum Christum, cū meue crucifixum. 1.13.13, & 2.12.4, & 2.12.5, & 2.15.2, & 3.2.1
 20 Neq; oratio mea, neq; p̄dicatio mea, versata est in persuasione humana sapientia verbis, sed in demonstrat̄ione spiritualis potētiæ. 1.3.1, & 4.1.6, & 4.14.11
 21 Ne fides vestra consistat in sapientia hominū, sed in potētia Dei. 3.2.35
 22 Quam nemo principū huius seculi cognouit, nam si cognouissent, &c. 1.5.12, & 2.14.2, & 4.17.3
 23 Nobis autem Deus ea reuelauit per secretum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, et̄ profunditates Dei. 1.13.14, & 3.2.34
 24 Quis. n. hominū nouit ea q̄ sunt hominibus nisi spiritus? hominisq; est in eo? ita et̄ ea q̄ sunt Dei nemo nouit nisi Spūs Dei. 3.2.34
 25 Nos verò nō spūm mundi accepimus, sed spiritū qui est ex Deo. vt sciamus quæ Deus est nobis gratificatus. 3.2.39, & 4.8.11
 26 Spiritualia cum istis quæ sunt spiritualia coniungentes. 4.16.31
 27 Animalis aut̄ homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei. Sunt. n. ei stultitia, nec potest ea cognoscere. quia spiritualiter diiudicantur. 2.2.20, & 3.2.34
 28 Quis nouit mentē Dñi, qui intrinsecus sit cū nos aut̄ Chf. mētē habem⁹? 1.13.14, 3.13.4
 29 Lacus potu vos alui, & non escā, nondum enim poteratis id ferre. imò ne nunc quidem adhuc potestis. 3.19.13
 30 Quis enim in vobis sint liuor & contentio, & dissidia, nōne carnales estis, & secundum hominē inceditis? 1.5.4, & 3.1.4
 31 Etenim quū dicit quidā, Ego quidem sum Paulus, alter verò ego sum Apollo, nōne carnales estis? 4.4.2, & 4.13.14
 32 Ego plantauī, Apollos rigauit, sed Deus dedit incrementum. 4.14.11
 33 Neque is qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed Deus qui dat incrementum. 2.5.4, & 3.12.14 & 4.1.6
 34 Vni quisque suam mercedem accipiet secundum suum laborem. 3.16.3, & 3.18.1
 35 Dei sumus ministri: Dei arcum, Dei ædificatio estis. 2.5.17, & 4.1.6
 36 Fundamentum aliquid nemo potest ponere præter id quod positum est. quod est Iesus Christus. 3.15.5, & 4.6.6
 37 Siquis superædificet super fundamentū hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam. 3.5.9
 38 Cuiusq; opus manifestum fiet, dies. n. de clarabit nam per ignem reuegetur. & ibid.
 39 Si cuius opus manebit, quod superædificauerit, mercedem accipiet. ibid.
 40 Si cuius opus exustum fuerit, damnatum faciet, ipse verò seruabitur, ita tamen vt per ignem. ibid. m.
 41 An nescitis vos esse tēplum Dei, & Spirituum Dei habitare in vobis? 3.6.1, & 3.16.2, & 3.25.7, & 4.3.1, & 1.13.15
 42 Sapientia nōdi huius, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Carpit sapientes cum sapientia ipforum. 1.1.8, & 2.2.20
 43 Itaque nullus gloriatur in hominibus: omnia namque vestra sunt. 4.19.1
 44 Sic de nobis reputet homo, vt de ministris Christi, & dispensationibus mysteriorum Dei. 4.3.6, & 4.2.1
 45 Nullus rei mihi conscius sum, sed non per hoc iustificatus sum: sed Dominus is est qui me iudicat. 3.12.2, & 3.17.14
 46 Ne ante tempus quicquam iudicet, vsque dum uenerit Dominus, qui & illustraturus est occulta tenebrarum, & manifesta faciet consilia cordium. 3.12.4
 47 Quis te discernit? qui aut̄ habes quod acciperis? si et̄ accepisti quod gloriaris, vt quod non acciperis? 2.5.2, & 3.7.4, & 3.24.12
 48 In Christo Iesu per Euāgelium ego vos genui. 4.1.6
 49 Omnino auditur esse inter vos scortatio, & eiusmodi scortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, &c. 4.1.14
 50 Et

2 Et vos inflati estis, ac nō potius luxistis, ut tolleretur e medio vestri qui facinus hoc patravit 4.1.15

4 Vobis & meo Spiritu in nomine Domini nostri Iesu Christi cōgregatis, cum p̄tate Dñi nostri Iesu Christi 4.1.15, & 4.1.14

5 Et utinam, inquā, homo traditur Satanæ ad interitum carnis, ut spiritus saluus sit die illo Domini Iesu 4.12.5, & 4.12.6

6 An uicibus paululo fermenti totā massam fermentari? 4.12.5

7 Et enim Patēla nostrum pro nobis factū fuerat, nempe Christus 4.12.13, & 4.13.3

11 Si quis quū frater nominetur, sit scortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuicator, ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi, inquam, ne edatis quidem 4.1.15, & 4.12.5

12 Quid enim uicā inere est etiam de extra ueis iudicare? nōne de his qui intus sunt, & sibi inuis? 4.11.5

6,5 Sed si iter cum fratre iudicio expetitur, si que sub nō sibi libus 4.10.21

7 De omnino nō poteris in uobis est q̄ iudicia habetis inter uosmetipsos 4.1.14

9 An gloriā sibi uultor non et de Deo hereditate nō possit hēre? 3.4.11, & 3.12.10

10 Nē erate, neque scortatores, neque idololatri, neque meretricii, neque inuiles, neque que incubent cū masculis, neque forēs, neque auari, neque ebriosi, neque conuicatores, neque rapaces, regni Dei hereditatem possidebunt 3.4.21

21 Iustificati estis in nomine Domini Iesu, & in Spiritu Dei nostri 1.1.24, & 3.1.1 & 3.6.3, & 3.14.6, & 3.14.10

23 Ecce uenit deus uatē sunt, & uenit escis: Deus autem & hunc & eas abolebit 3.25.8, & 4.13.9, & 4.10.7

15 An ignoratis corpora uestra esse membra Christi? 2.6.3, & 3.25.8, & 4.17.9

19 An ignoratis corpus uestrum esse templū Spiritus sancti qui est in uobis, quē habetis à Deo, &c. 1.13.15 & 3.3.9 & 3.25.7, & 4.3.1

20 Nam empti estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore uestro & in Spiritu uestro, que sunt Dei 2.17.5, & 3.25.7

72 Sed propter fornicationem, suam quis que uxorem habeat, & proprium quæque uirum habeat 2.8.43

3 Uxor uiri debitā beneuolentiam reddat: similiter autem & uxor uiro 4.12.16

5 Ne fraudare alius aliū, nisi si quid ex consensu ad tempus, ut uacetur ieiunio & precibus, & tursum simul cōuenite, ne tentet uos

Satanas pp̄ incontinentiam uestram ibid.

7 Velim oēs homines esse ut et ego sum: sed unūquodque pp̄riū donū habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita 2.8.42

9 Quōd si se non continent, matrimoniu contrahant, ut melius est in matrimoniu cōtrahere quam uiri 2.8.43, & 4.13.17

14 Maritus: si fidelis, sanctificatus est uxori, & uxor in fidelis sanctificata est uiro: alio qui certe liberi uestrū unguent esse: nunc autem sancti sunt 2.10.7, & 4.1.16, & 4.16.15 & 4.16.31

18 Circūcisio nihil est, & pp̄tū nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei 4.14.24

21 Seruus uocatus es, ne sit tibi cura: sed si potes ēē liber fieri, potius eo utere 4.10.1

3 Pretio empti estis, ac estote serui hominum 4.10.32

31 Qui utuntur mundo hoc, ut non abutētes, præterit enim species huius mundi 3.10.1, & 3.10.4, & 4.9.7

34 Quæ est inuupta, curat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta cum corpore, cum spiritu, &c. 2.8.43

35 Hoc autē dico uestro commodo: non ut laqueum uobis inueniam, &c. 4.10.2

81 Cateris de his quæ dolis immolant, scimus nos oēs uentura esse p̄ditos 4.10.22

5 Etiam istos qui dicantur dii & in celo, & in terra 1.13.11

6 Nobis tū unus est De⁹ Pater à quo omnia & nos in gloria: & unus Dñs Iesus Christus, per quē omnia facta, & nos per ipsum 1.13.11 & 2.9.6, & 2.14.3 & 2.15.5

9 Sed uide, ne quod modo piās illa uia of fendiculo sitis quæ alimur sūt 3.19.11, & 4.10.22

9,1 Nōne tū Apostolus: nōne sum liber: nōne Iesum Christū Dñm nostrū uidi: nōne opus meū uos estis in Dño 3.14.15, & 4.1.14, & 4.17.17, & 4.10.29

2 Sigillum Apostolatū mei estis in Domino 4.1.6

4 An nō habemus potestatem sororē uorē circūdecēdi, ut reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? 4.12.25

12 Atqui non uū fuimus iure isto: sed omnia iustitiamus, ne quid remoremus Euangelium Christi 3.14.15

16 Vē autē: mihi eā, nisi Euangelizē 4.3.6

19 Quū liber sim ab omnibus, omnibus meis sum seruus teci, ut plures lucrificāis 3.19.22

20 Et factū sum Iudæis ut Iudæis, ut Iudæos lucrificāis, &c. 4.19.26

22 Factus sum infirmis ut infirmus, ut iam

mos lucrificiam: omnibus factus sum omnia, vt omnino aliquos seruem 3.19.12
 10,1 Nolim autem vos ignorare fratres, Patres nostros omnes sub illa nube fuisse, & omnes per mare transisse, &c. 2.10.5
 2 Et omnes in Mosen baptizatos esse nube & mari 4.15.9
 3 Et omnes eandem escam spirituales edisse 4.14.23, & 4.18.20
 4 Et omnes eundem potum spirituales bibisse. Bibebant enim ex sequente spirituali petra: Petra vero erat Christus 1.13.10, & 2.9.15, & 4.14.26, & 4.17.15, & 4.17.21, & 4.17.22
 5 Sed plerosque illorum non approbavit Deus, prostrati sunt enim in deserto 4.14.24
 11 Hæc autem omnia typice eueniebant eis: scripta autem sunt ad nostri admonitionem, in quos fines seculorum occurrerunt 2.10.5, & 3.2.22
 12 Itaque qui sibi videtur stare, videat ne cadat 3.2.40, & 3.24.6
 13 Tentatio vos non cepit nisi humana 3.20.46
 16 Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne cõio sanguinis Christi est? panis quem frangimus, nonne communio corporis Christi est? 4.17.10, & 4.17.15, & 4.17.22, 23, & 4.18.8
 17 Quoniam vnus panis, vnum corpus multi sumus, nam omnes vnus panis sumus participes 4.17.14
 23 Omnia mihi licent, at non omnia cõferunt, omnia mihi licent, at non omnia edificant 3.10.12
 25 Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes pp conscientiam 3.19.11
 28 At si quis vobis dixerit, Hoc idolis matum est, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam 3.19.16, & 4.10.4
 29 Conscientiam autem dico, non tuam, sed illius alterius 3.19.11, & 4.10.4
 31 Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloria Dei facite 3.20.44
 32 Estote sine offendiculo & Iudæis & Grecis, & Ecclesie Dei 3.19.11
 11,4 Omnis vir orans aut prophetans oposito capite, dedecorat caput suum 4.19.26
 5 Omnis vero mulier orans & prophetans nõ oposito capite dedecorat caput suum 4.10.26
 7 Vir non debet velare caput: cum is imago sit & gloria Dei: at mulier gloria viri

est 1.15.4
 16 Quod si quis videtur contentiosus esse nos eiusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesie Dei 4.10.31
 20 Itaque quam cõuenitis in vnum, hoc non est Dominicam cœnam edere 4.13.12
 22 Num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis? 4.10.29
 23 Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis 4.17.35, 50
 24 Et gratias agis, fregisse, ac dixisse, Accipite, edite, hoc meum est corpus, quod pro vobis frangitur, hoc facite ad mei recordationem 4.17.1, 20
 25 Item & poculum, postquam cœnassent, dicendo, Hoc poculum est nouum illud Testamentum per meum sanguinem, &c. 4.17.20
 26 Quotiescumque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciat, vsquequo venerit 4.16.30, & 4.17.17
 28 Probet autem quisque seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat 4.11.15, & 4.16.30, & 4.17.40
 29 Nam qui edit & bibit indigne, damnationem sibi ipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini 4.11.15, & 4.16.30, & 4.17.33, 14, 40
 31 Etenim si nos ipsos diiudicemus, nõ puniremur 3.3.18
 32 Sed quum punimur, à Dño erudimur, ne cum mundo cõdemnemur 3.4.23, & 2.6.6
 12,3 Notus vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere lesum anathema, &c. 2.2.20
 6 Et discrimina facultatum sunt, sed idem est Deus efficiens eas omnes in quibusuis 2.3.6, 9
 8 Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientie, alij vero sermo cognitionis per eundem Spiritum 4.3.18
 10 Alij vero geneta linguarum, alij vero interpretatio linguarum 1.13.1, & 3.2.9
 11 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus distribuens prout vult singulis, sicut vult 1.13.1, & 4.13.3
 12 Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia vero membra corporis vnus multa quum sint, vnum sunt corpus: ita Christus 1.13.16, & 3.7.1, & 3.6.2, & 4.27.22
 13 Per vnum Spiritum nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Greci, &c.

- ci, &c. 4.14.7, & 4.15.15, & 4.16.22
 2) vt ne sit dilidium in corpore, sed me-
 bra idem curent alia pro aliis 3.20.20
 28 Et alios quidem constituit Deus in Ec-
 clesia, prium Apostolos, deinde Prophe-
 tas, tertio doctores, deinde constituit pote-
 states, deinde dona sanationum, opitulatio-
 nes, &c. 4.3.8, & 4.11.1, & 4.20.4
 31 Sed ambite dona potiora. Et porro iter
 ad excellentiam vobis indicabo 3.2.9
 13) Si linguam loquar hominum & Ange-
 lorum, charitatem autem non habeam, in-
 ertus sum & resonans, aut cymbalum tin-
 niens 2.5.4
 2 Et si habeam totam fidem, adeo vt mon-
 tes transferam, charitatem autem non ha-
 beam, nihil sum 3.18.8
 2 L. si infumam alendis egenis omnes fa-
 cultates meas, & si tradam corpus meum vt
 comburatur, charitatem autem non habeam,
 hoc nihil mihi prodest 4.13.13
 4 Charitas patiens est, comis est, charitas
 non inuidet, charitas non agit perperam, non
 inflatur 3.7.5, 6
 9 Ex parte cognoscimus, & ex parte pro-
 phetamus 3.2.20
 10 Postquam aduenerit quod perfectum est
 tunc quod ex parte est abolebitur 3.2.13
 12 Certum us nunc per speculum, & per zni-
 gma, tunc autem coram cernemus 3.2.15, 4.18.20
 13 Nunc vero manet fides, spes, charitas,
 tria haec: maxima autem harum charitas. 3.18.8
 14, 15 Quid est igitur? precabor spiritu, sed
 precabor etiam intelligentia, &c. 3.2.15, &
 3.20.2
 16 Quando quidem si benedixeris spiritu,
 is qui implet locum idiotae quomodo dictu-
 rus est Amen ad tuam gratiarum actione?
 &c. 3.20.33
 19 Prophetarum autem duo aut tres loquan-
 tur, alij diuident 4.8.9, & 4.1.13
 30 Quod si quid alij patefactum fuerit assi-
 denti, prius taceat 4.1.2
 34 Mulieres vestrae in conuenciis, sicut
 nec enim permissum est eis, vt loquantur,
 &c. 4.10.19
 40 Omnia verò decenter & ordine fiant
 2.8.11, & 3.2.19, & 4.3.10 & 4.11.27, 30
 15, 16 Potiora vilis est amplius quam quin-
 gentis scattis, &c. 3.25.3
 17 Amplius quam nihil omnes laboraui:
 non ego tantum, sed gratia Dei qua mecum
 est 2.3.12, & 4.1.6
 12 Quod si Christus praedicatur ex mor-
 tuis excitatus esse, quomodo dicunt quidam
 inter vos, non esse resurrectionem mortuo-
 rum? 3.25.7, & 4.1.14
 13 Nam si resurrectio mortuorum non
 est, Christus quoque non est excitatus 3.25.3
 14 Quod si Christus non est excitatus, in-
 nis videlicet est praedicatio nostra, inanis
 autem etiam est vestra fides. ibid.
 6 Nam si mortui non excitantur, Chri-
 stus quoque non est excitatus 2.13.2
 17 Quod si Christus non est excitatus, in-
 nis, &c. 1.13.2, & 2.16.13
 19 Si in hac solum vita speramus in Chri-
 stam: misertum omnium hominum sumus
 3.9.6, & 4.12.4
 20 Nunc autem Christus excitatus est ex
 mortuis, & primitiae eorum qui obdormie-
 runt factus est 2.15.13
 21 Quia per hominem mors, per hominem
 quoque resurrectio mortuorum 2.1.6
 22 Sicut in Adā oēs moriuntur, ita & in
 Christo omnes viuificabuntur 4.16.17
 25 Nā oportet eū regnare, vsquequo oēs
 inimicos subiecit pedibus eius 2.16.15
 28 Postquam vero subiecta ei fuerint om-
 nia, tunc & ipse Filius subiicietur ei, &c.
 1.13.26, & 2.8.30, & 2.14.3, & 2.15.5, & 3.20.
 42, & 3.25.12
 36 Demens, quod tu seminas non viuificat
 nisi mortuum fuerit 3.25.4
 39 Non omnis caro, eadem caro: sed alia
 quidem caro hominum, &c. 3.25.8
 41 Alia gloria solis, & alia gloria lunae, &
 alia gloria stellarum, stella enim à stella di-
 fert in gloria 4.19.34
 45 Extractus est prior homo Adā animal
 viuens: posterior autem Adam factus est spi-
 ritus viuus us 1.15.4, & 3.12
 46 At spirituale non est prius sed anima-
 le, deinde spirituale 4.16.31
 47 Primum homo est terra, terrenus: secun-
 dus homo ipse Dominus est caelo 2.12.7, &
 2.13.2, 4, & 4.17.25
 50 Caro & sanguis non possunt regni Dei
 hereditatem consequi, &c. 4.10.17
 51 Ecce mysterium vobis dico, non om-
 nes quidem obdormiemus, sed omnes mu-
 tabimur 2.16.17, & 3.25.8
 52 Momento & iam oculus, ad vltimā tubā
 (canet enim tuba) & mortui suscitabuntur
 incorrupti, & nos mutabimur 2.19.17
 53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxii
 inducere incorruptam naturam, &c. 2.16.7

5. Quia autem hoc corruptio, in ebrioziam induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem 3. 5. 0
 16, 2 Primo quoque die hebdomadis vnusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod a Dei benignitate licuerit, &c. 2. 8. 33
 17 Nolo vos nunc in transcurso videre, sed spero temporis aliquantum mansurum me apud vos, si Dominus permiserit 1. 17. 31

II. AD CORINTHIOS:

1, 2 Gratia & pax sit vobis à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 1. 13. 13

3 Pater ille misericordiarum & Deus omnis consolationis author 3. 20. 37

6 Siue autem premimur, id fit pro vestra consolatione ac salute, quæ efficitur in tolerantia earundem perfectionum, in quibus & nos afficimur: siue consolationem accipimus, id fit pro vestra consolatione ac salute 3. 5. 4

12 Nam gloriatio nostra hæc est, testimonium videlicet conscientiarum nostrarum, quod cum simplicitate & sinceritate Dei, non cum sapientia carnali, &c. 3. 2. 41, & 3. 17. 14

19 Dei filius Iesus Christus, qui inter vos per nos prædicatus est 4. 17. 50

20 Quotquot sunt promissiones Dei, in ipso sunt Etiam, & in ipso sunt Amen, &c. 2. 9. 2, & 3. 2. 32, & 3. 20. 17, & 4. 14. 20

22 Qui etiam obsignauit nos, deditque arthabonem Spiritus in cordibus nostris 1. 7. 4, & 3. 1. 3, & 3. 2. 36, & 3. 24. 1

23 Ego verò testem Deum inuoco in animam meam, ne idcirco nondum venissem Corinthum 2. 8. 24, & 2. 8. 27

24 Non quod dominemur vestrae fidei, sed quod admittimus sumus gaudij vestri, &c. 4. 8. 9

26 Sufficit istiusmodi homini ista obiurgatio à pluribus profecta 3. 4. 13

7 Vt e contrario potius vos ei cõdõnetis, eumque consolemini, nequo modo redundante tristitia, absorbeat vit huiusmodi 4. 1. 29, & 4. 12. 8

8 Quapropter precor vos vt ratam faciatis in illum charitatem 4. 12. 9

16 Nempe odor mortis ad mortem his, illis verò odor vitæ ad vitam, &c. 2. 5. 5

32 Dum palam sic vos esse epistolam Christi subministratam à nobis, inscriptam non a tramento, &c. 2. 8. 57

5 Non quod idonei simus ex nobis ipsis, ad cogitandum quicquam velut ex nobis, &c. 2. 2. 25, 27, & 2. 3. 6

6 Qui et fecit vt idonei effemus ministri noui Testamenti, non literæ, sed spūs: nã li-

tera occidit, spiritus autem viuificat 1. 9. 3, & 2. 7. 2, & 3. 1. 4, & 4. 1. 6, & 4. 4. 11

7 Quod si mortis ministerium, literis infornatum in faxis, fuit gloriosum, ad eò vt non possent intueri filij Israel, &c. 2. 7. 7

8 Qui non potius ministerium spiritus erit gloriosum? 2. 9. 3

9 Nam si ministerium cõdemnationis fuit gloriosum, multo magis ministerium iustitiæ abundat gloria 4. 3. 3

14 Itaque occaluerunt mètes eorum. nã vsq; ad diem hodiernum in lectioe veteris Testamenti manet nõ resectū velamen illud, (quod per Christum tollitur) 2. 10. 23

15 Sed adhuc vsque diē quū legitur Moses, velamē cordium impositum est ibid:

17 Dñs verò, Spiritus ille est, vbi autem Spiritus ille Domini, ibi libertas 2. 2. 8

18 Nos autem omnes resecta facie gloriæ Domini vt in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, sicut à Domini spiritu 1. 15. 4 & 1. 5. 5, & 3. 2. 20, & 3. 3. 9

4 4 In quibus Deus huius seculi obteceuit mètes, i. infidelibus, ne irradiet eos lumē Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei 1. 14. 13, & 1. 14. 18, & 1. 18. 2, & 2. 4. 1

6 Deus qui dixit, vt è tenebris lux splenderet, is est qui splenduit in cordibus nostris, &c. 2. 5. 1, & 3. 2. 1, & 4. 1. 5, & 4. 3. 3

7 Habemus autem thesaurum huc in tenebris vasculis, vt eius virtutis præstantia sit Dei, & non ex nobis 4. 5. 5, & 4. 3. 8

8 Dum in omnibus premimur, at non coarctamur: hæcificamus, at non prorsus hæremus 3. 8. 9, & 3. 15. 8

9 Persecutionē patimur, sed in ea nõ deseriunt: dei iocuntur: at non perimus 3. 15. 8

10 Quolibet mortificationē Dñi Iesu in corpore circumferentes, vt etiam vita illa Iesu in corpore nostro manifesta fiat 3. 15. 5, & 3. 1. 18, & 3. 8. 7, & 3. 25. 3, & 3. 25. 7

11 Quia habemus eundem spiritum fidei secundum illud quod scriptum est, Credidi & ideo loquutus sum, 3. 2. 35

5, 1 Scimus enim nos, si terrestres huius domus nostre tabernaculum dissolutū fuerit, ædificium ex Deo habituros 3. 25. 6

2 In hoc enim suspiramus, expetentes domicilium nostrum quod è cælo est, superinduitur 3. 9. 5

4 Non cupimus exui, sed superindui, vt absorbeat mortalitas in vita 1. 15. 2, & 3. 7. 5

5 Qui etiam dedit nobis arthabonē Spiritus,

6 Confidentes: igitur semper, & scientes
 nos aduenas esse in corpore, peregrè absum-
 mus à Dño 1.16.2, & 2.1.4, 3.9.4, 3.25.1, 6
 7 Per fidem enim incedimus, non per as-
 pectum 3.2.14
 8 Confidimus autem, & probamus potius
 migrare e corpore, & ad dominum ire habi-
 ratum 1.15.2
 10 Omnes enim nos comparere oportet
 coram tribunalè Christi, &c. 1.17.11, & 1.15.2
 & 3.18.1, & 3.25.7
 18 Hæc autem omnia sunt ex Deo, qui re-
 conciliauit nos sibi per Iesum Christum, &c.
 3.2.29, & 3.5.5, & 3.11.4, & 4.6.3
 19 Deus etiam in Christo, mundum recon-
 cilians sibi, non imputando eis peccata ip-
 sorum, &c. 2.12.4, & 2.17.2, & 3.2.32, & 3.4.
 25, & 3.1.22, & 3.14.11, & 4.1.22
 20 Inaque nomine Christi legatione fungi-
 mur, velut Deo vespicante per nos 2.4:
 27, & 4.1.22 & 4.3.1
 21 Fecit. n. vt qui non nouit peccatum, p-
 nobis peccatum esset, vt nos efficeremur in-
 stitia Dei in eo 2.16.5, 6, & 2.17.2, & 3.5.2, &
 3.11.22, 23
 6, 8 Per gloriam & ignominiam, per con-
 uicta & laudes 3.8.8
 16 Vos templum estis Dei viuens 1.13.15,
 & 3.6.3, & 3.16.2
 7, 1 Hæc igitur quæ habetis promissio-
 nes, diligèti, purgemus nos ipsos ab omni in-
 quinamento carnis ac spiritus, &c. 1.15.2 &
 2.5.11, & 9.3, & 3.16.2, & 3.25.7
 10 Nam qui secunquid Deum est dolor, is
 reliquoscentiam ethæ ad salutem, cuius nū-
 quam pœnitentia: at mundi dolor mortem ef-
 ficat 3.3.7 & 3.4.2
 11 Ecce enim ipse ipsam, quod secundū
 Deum tristitia aī. Quisquis, quæcum in vo-
 bis efficit studium, &c. 3.3.15
 8, 11 At nunc etiam illud ipsum facere ab-
 soluite: vt liquid adhuc præsumptum illud vel
 le, ita etiā ad se ipsum perticere ex eo quod
 habetis 2.5.8
 16 Gratia autem sit Deo qui cordi Titī in-
 didit idem studium pro vobis Ibid.
 17 Quod tum exhortationem illā gratam
 habuit, &c. Ibid.
 9, 6 Qui serit parè, parè etiam metes, &
 qui serit benignè, benignè et metes 3.18.6
 7 Quis que licet præcipiat corde, ita agat,
 non ex tristitia aut necessitate, nam hilare
 gloriorem diligit Deus 3.16.3

12 Nam subministratio oblationis istius
 nõ solum supplet sanctorū inopiã, &c. 3.7.5
 10, 4 Arma militiæ nostræ non carnalia
 sunt, sed diuinitus valida, & ad subuersionē
 &c. 4.8.9, & 4.11.5, 10
 6 Et paratum habemus quo vindicemus
 oēm contumaciam, postquam impleta fue-
 rit vestra obedientia 4.6.3
 8 Nam si amplius etiam quippiam gloriæ
 de potestate nostrā quam dedit nobis Domi-
 nus ad ædificationem, &c. 4.8.1
 11, 14 Neque id mirū: ipse. n. Satanæ trans-
 formati in Angelum lucis 1.9.2, & 4.12.12
 12.2 Noui hominē in Christo ante annos
 quatuordecim (an in corpore nescio: an ex-
 tra corpus nescio: Deus nouit) raptum in
 tertium vsque cælum 1.9.1, & 1.14.4, &
 4.3.3
 4 Raptum fuisse in Paradisum, & audisse
 ineffabilia verba, quæ non liceat hominī
 loqui 1.14.4
 - Et ne excellentia reuelationum supra-
 modū esset, datus est mihi furculus infi-
 xus carni, & angelus Satan, &c. 1.14.18, & 3.
 3.14, & 4.17.34
 8 Super hoc ter Dominum rogauī, vt ab-
 scderet à me 1.13.20
 9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea,
 & c. vt potentia Christi inhabitet in me 1.3.
 13, & 1.13.20, & 3.3.14
 11 Ne iterū, vbi venero, me deprimat Deus
 meus apud vos, & iugam multos, &c. 3.3.
 18, & 4.9.17
 13, 4 Nam et si crucifixus fuit ex infirmitate,
 viuit tamen ex potentia Dei: nam & nos
 infirmi sumus cum eo, &c. 2.13.2, & 2.14.6,
 & 2.16.17

5 Vos ipsos tentate annon sitis in fide, vos
 ipsos probate: annon agnoscitis vosmetip-
 sos, videlicet Iesum Christum in vobis: nisi
 nisi testis estis 3.2.39

10 Ex potestate quam dedit mihi Dom-
 us ad edificationē, at nõ ad destructionē 4.8.1

13 Gratia Dñi Iesu Christi, & charitas Dei,
 & communicatio Spiritus &c. 3.1.2

AD GALATAS:

1, 1 Paulus Apostolus non ab hominibus
 neque per hominem, sed per Iesum Christum
 4.3.13, 14

2 Quæque mecum sunt oēs fratres, Eccle-
 sis Galatiæ 4.11.4

3 Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Do-
 mino nostro Iesu Christo 1.1.2

6 Miror vos ita cito deserto eo qui voca-

rāt vos in gratiam Christi trāsferri in illud
Euangelium 2.11.7

8 Sed eriamū nos, aut Angelus, e. ecc. e. eu-
angelizet vobis, prāter id quod vobis eu-
gelizauimus, anathema esto 2.11.14

16 Retegere Filium suū in me, vt euangeli-
zarem ipsum inter gentes, &c. 2.11.17

18 Deinde tribus post annis redi Hiero-
solyman, vt viderem Petrum, & mansi ap-
ud eum dies quindecim 2.16.7, & 2.16.12

21 Deinde interitis annis quatuordecim,
iustum, iustum a Hierosolyman vniuersū
Barnaba, assumpti sibi & Tito 2.16.12

3 Sed neque Titus qui me cōderat, cū esset
Græcus, cōcētus fuit circumcid 2.16.12

6 Personā hominis Deo nō accipit 2.16.13

7 Mihi creditum erat: Euangeliiū prā, utiq;
sicut Petro circumcissionis 2.16.17

8 Nam qui efficax fuit per Petrum ad Ap-
postolorum circumcissionis, efficiax fuit etiā
per me erga Gentes 2.16.18 & 2.16.17

9 Quamque cognouissent gratiam mihi
datam, Iacobus & Cephas & Ioannis, &c.
4.6.13

14 Sed quem vidissem eor non recto pe-
de accedere vt veritati Euangelij congrue-
bari, dixi Petro corā omī bñ. Sicut, &c. 4.12.3

16 Sciētes non iustificari hominem ex
operibus Legis: sed per fidem Iesu Christi,
&c. 3.17.2

19 Ego enim per Legē Legi mortuus sum
vt Deo viverem 2.16.7

20 Vivo autem nō amplius ego, sed viuūt
in me Christus, &c. 4.19.37

31 Amētes Galata quis vos fascinoit, ne
obsequeremini veritati, &c. 1.11.7, & 4.11.27,
& 2.11.11

2 Ex operibus Legis Spiritū accepistis, an
ex fide per auditum percepta 3.13.3, & 2.11.6

6 Sicut Abraham credidit Deo, & impu-
tatum est ei ad iustitiam 3.11.8

8 Prouidens autem Scriptura Deum ex fi-
de iustificatum gentes, antē Euangeliza-
uit Abraham 3.11.8

10 Quotquot ex operibus Legis sunt, sub
execratione sunt. Scriptum est enim: Execa-
bilis quisquis non manserit in omnibus,
&c. 2.17.17, & 2.16.13, & 3.11.19

12 Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea
homo, viuūt in ipsis 3.11.13.19

13 Christus nos redemit ab execratione Le-
gis dum pro nobis f. d. i. s. est execratio, &c.
2.17.19, & 2.17.17, & 2.16.13, 16, & 2.17.21, &
2.17.27, & 3.11.12, & 3.11.17, & 3.11.17

16 Abraham verō dixit sunt promissiones,
& semini eius, &c. 2.6.2, & 2.13.2, & 2.14.21

17 Hoc autem dico, pactionem ante con-
firmatam à Deo respectu Christi, Lex quæ
post annos quadringentes & triginta occu-
pit, non facit irritam, vt aboleat promissio-
nem 3.11.20

18 Si ex Lege est hæreditas, non iam ex
promissione: Abraham verō per promissio-
nem gratificatus est Deus hæreditatem 3.11.17

19 Quid igitur Lex Transgressionum gra-
tia addita est, &c. 1.14.9, & 2.16.6, & 2.7.2

21 Num igitur Lex addita est aduersus pro-
missionis Dei? Sicut, &c. 3.11.19, & 3.2.6

22 Sed conclusi sunt iura omnia sub pec-
catorum, vt promissio ex fide Iesu Christi da-
retur credentibus 3.2.6

23 Item Lex pedagoga noster fuit in Chri-
stum respiciens, vt ex fide iustificaremur 3.
7.29, & 3.11.5

27 Nam vos qui in Christo baptizati estis
Christum induistis 3.11.3, & 4.14.7, & 4.15.
6, & 4.15.21, & 4.19.8

28 Non est Iudæus neque Græcus, non est
seruus, neque liber, non est masculus ac fe-
minas, omī enim vos vnus estis in Chri-
sto Iesu 2.11.11, & 2.10.1

41 Hoc autem dico. Quādiu hæres est
infans, nihil dicitur a seruo, quāuis sit Do-
minus omnīū 2.11.25, 33

2 Sed sub tutoribus, & curatoribus est vsq;
ad tempus quod pater præfuerit 4.16.14

3 Ita & nos quum essemus infantes, sub e-
lementis mundi eramus in seruitutem reda-
cti ibid.

4 At postquam venit plenum tempus, e-
misit Deus filium suum factum ex muliere,
&c. 2.16.5, & 2.7.15, & 2.11.11, & 2.12.7, & 2.
13.12, & 2.17.5, & 4.20.15

5 Vt eos qui Legierant obnoxij, redime-
ret, vt ad optionē acciperemus 2.7.15, 3.19.2

6 Quoniam autem estis filij, emisit Deus
Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantē,
Abba, id est Pater 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, &
3.3.3, & 3.20.37

8 Tum quidem ignorantes Deum, seruitie
batus qui natura nō sunt dij 1.4.3, 1.12.3

9 At nunc cum cognoscatis Deum, imo
potius edocistis à Deo, &c. 4.1.27, & 4.10.
17, & 2.10.7

10 Dies obseruatis & menses, & tempora,
& sabbata 2.10.10

11 Nemo de vobis se frustra fatigatus
fuit 2.10.10

- sim apud vos ibidem,
 22 Scriptum est enim, Abrahamum filios
 duos habuisse, vnum ex ancilla, & vnum ex
 libera 2.11.9, & 4.2.3
- 24 Per quæ aliud figuratur: Nam hæc
 sunt duæ illæ pactiones &c. 2.11.9
- 25 Sina enim est mons in Arabia: pari
 autem ferie respondet ei Ierusalem quæ nunc
 est, &c. 3.2.6
- 26 Sublimis verò illa Ierusalem, libera
 est, quæ est mater omnium nostrum 4.1.1
- 28 Promissionis filij sumus secundum I-
 saac 4.16.12
- 30 Et ecce ancillam & filium eius 3.18.2
- 31 In libertate igitur qua Christus nos
 liberauit, perstete, &c. 3.19.2, 14, & 4.10.8,
9, & 4.20.1
- 4 Quicumque per Legem iustificamini, &
 à gratia excidistis 3.19.14
- 5 Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expe-
 ctamus 3.2.43
- 6 In Christo Iesu neque circumcisio quic-
 quam valet, neque præputium, &c. 3.11.20
- 11 Vos enim ad libertatem vocati estis, fra-
 tres: tantum ne libertatem, &c. 3.19.11
- 14 Tota Lex vno verbo complectur, i-
 sto videlicet, Diliges proximum tuum vt
 teipsum 2.8.53
- 17 Caro concupiscit aduersus spiritum,
 spiritus autem aduersus carnem, &c. 2.7.5,
2.2.27
- 19 Manifesta sunt opera carnis: quæ sunt
 adulterium, scortatio, impunitas, proteruita.
2.11.8, & 3.14.1, & 4.5.10
- 6, 10 Dum tempus habemus simus benefici
 erga omnes: &c. 3.7.6, 3.20.38
- 14 A me vero absit gloriari, nisi in cruce
 Domini nostri Iesu Christi: per quem mun-
 dus mihi crucifixus est, & ego mundo 2.16.7
- 15 Nam in Christo Iesu neque circumcisio
 quicquam valet, neque præputium 4.14.24
- 17 De cætero ne quis mihi molestias exhi-
 bet: ego. n. signata, &c. 3.18.7, & 3.25.8
- A D I P H E S I O S.
- 1, 2 Gratia vobis & pax à Deo Patre no-
 stro, & Domino Iesu Christo 1.13.13
- 3 Qui benedixit nobis omni benedictio-
 ne spirituali, in cælis in Christo 3.22.17
- 4 Sicut elegit nos in ipso antequam iace-
 rentur fundamenta mundi, vt simus sancti,
 &c. 1.3.8, & 2.8.53, & 2.12.5, 2.15.4, 3.15.5,
2.7.15, 3.19.2, 3.20.13, 24.12, 3.24.35
- 9 Qui per se, lectinavit nos quos adopta-
 uit in filios per Iesum Christum in se, &c.
- 2.12.5, & 3.11.4, & 3.18.2
- 6 Ad laudem gloriosæ suæ gratiæ, qua
 nos gratis effecit sibi gratos in illo dilecto
 2.17.2, 3.2.2, 3.11.4
- 7 In quo habemus redemptionem per san-
 guinem ipsius, &c. 3.4.30
- 9 Patet factò nobis mysterio voluntatis
 suæ, secundum gratuitam suam beneuolen-
 tiam, &c. 4.14.2, & 4.15.35
- 10 Vt in pleni temporis dispensatione
 recolligeret omnia in Christo, tum quæ in
 cælis sunt, &c. 2.12.5, 3.20.21
- 13 In quo sperastis & vos, audito sermo-
 ne veritatis, id est Euangelio salutis veteris,
 &c. 1.7.4, & 1.9.3, 2.10.3, 3.1.4, & 3.2.36,
& 3.24.1, 8
- 14 Qui est arthabo hereditatis no-
 stræ, dum in libertatem vindicemur, &c.
3.24.8
- 17 Vt Deus Domini nostri Iesu Christi,
 Pater ille gloriæ, det vobis Spiritum Sapien-
 tiæ, &c. 2.2.28
- 18 Vt sciat quæ sit spes illa vocationis
 ipsius, & quæ opes gloriæ hereditatis ipsius
 in sanctis 3.2.16, 4.8.11
- 20 Quam exeruit in Christo, quum ex-
 citauit eum ex mortuis, &c. 2.16.15
- 21 Longè supra omne imperium ac po-
 testatem, & potentiam & dominium, & om-
 nne nomen quod nominatur, &c. 1.14.5,
2.15.5, 2.16.15
- 22 Eumque constituit caput supra omnia
 ipsi Ecclesiæ 2.15.5, 4.6.9
- 23 Quæ est corpus ipsius, & complemen-
 tum eius qui omnia implet in omnibus
2.15.5.3.20, 8, 4.1.10, 4.17.9
- 24 Quum essetis mortui in offensis &
 peccatis 3.24.10
- 2 In quibus olim versati estis, vt est vita
 mundi huius, secundum principem cui po-
 testas est aeris, &c. 1.14.13, 1.14.18, 2.4.1,
& 3.24.10
- 3 Inter quos & nos omnes conuersati
 sumus, olim in cupiditatibus carnis no-
 stræ, facientes quæ carni, ac cogitationi-
 bus libebant, etiamque natura filij i-
 re, vt etiam reliqui 1.1.6, & 2.1.11, &
4.16.17
- 4 Sed Deus qui diues est misericordia,
 propter multam charitatem suam qua dile-
 xit nos 3.14.9
- 5 Quum per offensas mortui essemus,
 vnâ viuificauit nos, &c. 3.5.17
- 6 Vnâ que excitauit, vnâ que collocauit

in cœlis, in Christo Iesu 2.16.16, & 3.5.4
& 3.26.1

8 Gratia estis seruati per fidem, idq; nō ex vobis, Dei donum est 3.13.2, & 3.14.11

9 Non ex operibus neq; gloriatur 3.13.1
10 Nam ipsius sumus opus, cōditi in Christo Iesu ad opera bona, &c. 2.3.6, & 3.3.21, & 3.11.3, & 3.15.7, & 3.23.13

11 Memento vos quondā gentes in carne, qui dicebamini præputium, &c. 4.1.4.2, & 4.16.15

12 Vos, inquam, illo tempore fuisse absq; Christo, alienos à Repub. Israelis &c. 1.4.3, & 1.5.12, & 2.6.1, & 3.14.10, & 4.1.4.12, & 4.16.3, 4

14 Iste est pax nostra, qui vtraque fecit vnum, &c. 2.7.17, & 2.11.11, & 3.2.28, 32, & 3.33.4, & 4.16.13

16 Et vt virosque in vno corpore reconciliaret D^o per crucem, &c. 1.17.2

19 Non igitur amplius estis hospites, & inquilini, sed conciuēs, &c. 3.25.1

20 Superstruisti super fundamentum Apostolorum & prophetarum, &c. 1.7.2, & 4.2.1, 4, & 4.6.5

21 In quo totum ædificium congruenter cōagmentatum crescit vt sit templum sanctum Domino 3.15.5, & 3.16.2

32 Siquidem audiistis dispensationē gratiæ Dei quæ data est mihi apud vos 4.1.4.2

7 Cuius factus sum minister ex dono gratiæ Dei, &c. 3.22.7

10 Vt nota nunc fiat per Ecclesiam imperijs ac potestatibus quæ in cœlis sunt, &c. 1.18.3, & 2.11.12, & 3.24.16

11 In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia, &c. 3.2.15, & 3.13.5, & 3.20.12

14 Huius rei gratia stetit genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi 3.2.15

15 Ex quo tota familia in cœlis, & in terra nominatur 2.14.7

16 Vt det vobis, pro diuinitate sua gloria, vt fortiter corroboremini, &c. 2.12.5

17 Et inhabitet Christus per fidē cordibus vestris 2.9.3, & 2.12.5, & 4.17.3

18 Vt in charitate radicati, & fundati, valeatis asssequi cum omnibus sanctis, &c. 2.12.5, & 2.14. & 3.14.19

19 Et cognoscere charitatē illam Christi, omniscognitiōne superiorē, &c. 2.12.5

20 Tolerantes alij alios per charitatem 4.17.1, 13

21 Non inuites ferocem vnitatem Spiritus per vnum vnum pacis ibid.

4 Vnum est corpus, & vnus Spiritus, &c. 4.1.3, & 4.3.1, & 4.6.10

5 Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma 1.13.16, & 4.2.5

7 Sed vnicuique nostrum data est gratia, &c. 2.15.5, & 3.1.2, & 4.6.10

8 Quum ascendisset in sublimē captiuam duxit captiuitatem &c. 1.13.11, & 2.16.16

10 Qui descendit, ipse est etiam qui ascendit, longē supra omnes cœlos, &c. 2.16.14, & 4.3.2, & 4.6.10

11 Dedit igitur ipse alios quidem Apostolos, alios verò, Prophetas, &c. 4.1.15, & 4.3.4, & 4.6.10, & 4.8.12

12 Ad cōagmentationem sanctorum, ad opus ministerij, &c. 4.1.5, & 4.3.2

13 Donec euadamus omnes in vnitatem fidei, &c. 4.1.4.8

14 Vt ne simus amplius pueri, qui fluctuamus & circumferamur quouis vento doctrinæ, &c. 4.3.1

15 Sed veritatem sectantes cū charitate, prorsus adulescamus in eum, &c. 2.16.15, & 3.1.3, & 4.3.1, & 4.6.9, & 4.17.9

16 Ex quo totum corpus congruenter cōagmentatum, & compactum per omnes supeditatas commissuras, &c. 2.13.12, & 4.6.9

17 Hoc itaque dico, & obsecro per Dominum ne amplius versemini, &c. 2.9.1

18 Cogitationem habentes obscuratā, & abalienatam, &c. ibid.

20 Vos non ita didicistis Christum 3.2.5 & 3.6.4

21 Nempe deponere quod ad pristinam conuentionem attinet, veterem illum hominem, &c. 3.8, & 3.6.4

22 Renouemini Spiritu mentis vestræ 2.1.9, & 2.3.1, & 3.8, & 3.7.1

24 Et induite nouum illum hominē, qui secundū Deū conditus est, &c. 1.15.4

27 Neque date locum diabolo 1.14.18

28 Qui serabatur nō amplius foretur, sed potius laboret, &c. 3.24.10

30 Et ne tristitia afficite spiritum illum sanctum Dei, per quem, &c. 2.5.9

31 Estote igitur imitatores Dei, vt filij dilecti 3.6.3

2 Versamini cum charitate, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum, &c. 2.17.5, & 4.16.23.

6 Ne quitquam vos seducat inanibus sermonibus, propter hæc enim, &c. 3.2.27

8 Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino, &c. 3.16.2, & 3.24.10

- 14 Excitate, qui dormitis, & surge à mortuis & illuceſcet tibi Chriſtus 2.5.9
- 15 Quoniã vir eſt caput vxoris, vt & Chriſtus eſt caput Eccleſiæ 3.6.3, & 4.6.9
- 15 Et ſemetipſum expoſuit pro ea 4.1.17, & 4.8.12
- 16 Vt eam ſanctificaret, purgans, &c. 3.3.11, & 3.6.3, & 4.1.13, & 4.15.2, & 4.16.22
- 17 Vt ſitteret eam ſibi glorioſam, i: Eccleſiam non habentẽ maculã, &c. 3.3.11, 4.1.10
- 18 Ita debent viri diligere ſuas vxores, vt ſua ipſorum corpora, &c. 4.1.25
- 19 Nullus enim vnquam ſua ipſius carnem odio habuit, imo enurrit, ac fouet eam ſicut & Dominus Eccleſiam ibid.
- 20 Membra ſumus corporis eius, ex carne eius, &c. 2.12.2, 7, & 3.1.3, & 4.17.9
- 21 Myſterium hoc magnum eſt, loquitur autem de Chriſto & Eccleſia 4.12.24
- 6.1 Liberti, auſcultate in Dño patentibus veſtris, &c. 2.8.15, 18, & 4.20.9
- 4 Et vos patres, ne prouocate liberos ad iram, &c. 4.20.29
- 9 Apud eum nullus eſt perſonæ reſpectus 3.23.10
- 10 Quod ſup̄ teſt. fratres mei, corroboremini per Dominum 2.5.8
- 12 Non eſt nobis luſta aduerſus ſanguinẽ &c. carnem, &c. 1.14.13, & 1.17.8
- 13 Propterea aſſumite vniuerſam illã armaturam Dei, &c. 1.14.13, & 2.5.41
- 16 Inſuper aſſumpto ſcuto fidei, quo poliſtis omnia, &c. 3.2.21, & 3.20.12
- 18 Omni prece & ſupplicatione precantes omni tempore per Spiritum, &c. 3.2.0.5, 7, & 3.20.12
- 19 Et pro me, vt mihi detur ſermo ad apercionem oris mei cum libertate 3.20.20
- AD PHILIPPENSIS.
- 1,1 Paulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti, &c. 4.3.7, 8
- 4 Semper in omni preceatione mea pro omnibus vobis, &c. 2.2.25
- 6 Perſuaſum habens hoc ipſum, fore vt qui cœpit in vobis opus bonum, &c. 2.3.6, & 3.18.1, & 3.24.6
- 29 Secundum intentam expectationem, & ſpem meam q̄ nulla in re pudeſcam, ſed cum omni libertate, &c. 3.2.43
- 23 Coarctor enim vtrinque, cupiens migrare, & eſſe cum Chriſto 3.0.4
- 29 Vobis enim datum eſt in Chriſti negotio, non ſolum in eum credere, &c. 2.17.5
- 2.3 Explete meum gaudium, vt i tiddẽ ſitis

- affectu, eãdẽ charitatem habentes, &c. 4.2.5
- 3 Nihil gerite per contentionẽ aut p̄ inanẽ gloriam: ſed ex modestia, &c. 3.7.4
- 5 Itaque ſit affectus in vobis qui ſuit in Chriſto Ieſu 4.2.5
- 6 Qui quum eſſet in forma Dei, nõ duxit rapinam, &c. 1.13.11, 2.4
- 7 Ipſe ſe exinaniuit forma ſerui accepta, ſim. h̄: hominibus factus, &c. 1.13.2, 4, 2, & 2.16.7, & 4.17.25
- 8 Ipſe ſe ſummifiuit, factus obediens yſquẽ ad mortem, &c. 2.13.1, & 2.14.3, & 3.15.8, & 4.14.21
- 9 Quapropter & Deus ipſum in ſummam extulit ſublimitatem, ac donauit nomẽ, &c. 2.11.12, & 2.13.2, & 2.15.5, & 2.16.15, & 2.17.6
- 10 Vt ad nomen Ieſu omne genu flexat, &c. 1.13.24, & 2.11.12, & 2.14.3, & 3.5.8
- 12 Dilecti mei, ſicut ſemper obediſtis. nõ vt in præſentia mea ſolũ, &c. 2.5.11, & 3.2.23, & 3.18.1
- 13 Deus iſ eſt qui efficit in vobis vt velitis, & efficiatis, &c. 2.2.27, 11, & 2.3.6, 14, & 2.5.11, & 3.2.23, & 3.11.12
- 25 Vt ſitis irreprehenſi & ſynceri, ſilij inquam Dei, inculpati, &c. 3.17.15
- 17 Quinetiam ſi pro libamento offerat, ſu per hoſtia ſacrificio iue fidei veſtræ gaudeo & gratulor omnibus vobis 3.2.6
- 20 Nemine enim habeo pari animo præditum, qui get manẽ res veſtras curaturus ſit 4.6.15
- 21 Nam omnes quæ ſua ipſorum ſunt quæ runt, non quæ Chriſti Ieſu ibid.
- 3.5 Hebræus ex Hebræis, religione Phariſæus 3.24.10
- 6 Quod ad zelum attinet, perſequens Eccleſiam, &c. ibid.
- 8 Quin etiam omnia ducor damnurum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei, &c. 3.11.13, & 3.25.2
- 10 Vt cognoscã eũ, & vim reſurrectionis ipſius, &c. 2.16.13, & 3.8.1, 3.15.8, 2
- 12 Nedum vt iam metam apprehenderim aut iam perfectus ſim: ſed, &c. 4.8.11
- 14 Vnum autẽ ago, vt quidem quæ à tergo ſunt obliuiſcens, &c. 3.14.13, 3.25.4
- 15 Quotquot præſſi ſum, hoc ſentiamus, q̄ ſiquid aliter tenentis, &c. 3.2.4, & 4.1.12
- 20 Nos enim vt munitipes cœlorum nos gerimus: vnde etiam ſerui nõrẽ expectamus &c. 3.25.2, & 4.17.27, 29
- 21 Qui transformabit corpus noſtrũ humile, &c. 3.25.3, 4, & 4.1.7, 29

- 4,3 Et rogo te quoque socię germanę, opi-
tulare ipsis, ut quę in Euangelio 3.24.9
- 6 De nulla re solliciti estote : sed omni
in re precibus & supplicatione, &c. 3.20.28,
& 3.20.40
- 12 Noui autem deprimi, noui etiam abũ-
dare, vbiq; & in omnibus initiatus sum, &c.
3.10.5, & 3.12.9
- 18 Expictus sum, inquam acceptis ab Epa-
phrodito, quę à vobis, &c. 4.18.16
- AD COLOSSANSES.
- 14 Audita fide vestra in Christo Iesu, & cha-
ritate in omnes sanctos 2.10.3, & 3.18.3
- 5 Propter spem sepositam vobis in cęlis,
&c. 3.18.3, & 3.25.1
- 9 Propterea & nos, ex quo die id audiui-
mus, nõ desinim⁹ p vobis orare, &c. 2.2.25
- 10 Et crescentes in agnitionem Dei ibid.
- 12 Gratias agentes Patri, qui idoneos nos
fecit, &c. 3.22.1
- 13 Qui liberauit nos à potestate tenebra-
rum, &c. 3.15.6
- 14 In quo habemus redẽptionẽ per san-
guinem ipsius, &c. 2.17.5, & 3.4.30, & 3.15.5
- 15 Qui est imago Dei inconspicui, primo
genitus omnis rei creatę 2.2.20, & 2.6.4,
& 2.12.4, 7, & 2.14.2, 5
- 16 Nam per eum condita sunt omnia, quę
in cęlis sunt, & quę in terra, visibilia & in-
uisibilia, &c. 1.14.10, & 2.12.7
- 18 Est quę caput corporis Ecclesię 2.12.7,
& 4.6.9
- 20 Et pace per sanguinem eius facta, per
eum reconciliare omnia sibi, per eum, in-
quam, tum quę in terra, tum quę in cęlis,
1.14.10, & 2.17.2, & 3.4.27, & 3.15.5
- 21 Itaq; vos quondam abalienatos, & ho-
stes, mente operibus, &c. 2.16.2, & 3.14.6
- 22 Nunc tamen reconciliauit vos in cor-
pore illo carnis suę, &c. 2.16.2
- 24 Nunc gaudeo de iis quę patior pro
vobis, &c. 3.5.3, 4, & 4.12.5
- 26 Mysterium absconditum à seculis, &
statibus, nunc autem illud est patfactum
sanctis eius 2.11.12, & 2.7.17, & 3.2.14, 4.14.2
- 2, 2 Ut consolationem accipiant eorum
corda, ipsis charitate compactis, &c. 3.2.14
- 3 In quo sunt omnes thesauri sapientię ac
cognitionis absconditi 2.12.4, & 2.15.2, &
3.2.13, & 3.11.4, 12, & 4.8.7, & 4.10.8, &
4.18.20
- 8 Videte nequis sit qui vos deprederet p
philosophiam, &c. 4.10.8, 24
- 9 Nam in illo inhabitat omnis plenitudo
deitatis corporaliter 1.13.13, & 3.14.5
- 10 Et estis in eo completi qui caput om-
nis impetij & potestatis 1.14.5, & 4.6.9
- 11 In quo et circumcisi estis, circumcissione
quę sit sine manibus, &c. 4.14.24, & 4.16.11
- 12 Consepulti cum eo per bapufum, &c.
3.25.8, & 4.15.5, & 4.16.21
- 13 Vosque mortuos in peccatis, & præpu-
tio carnis vestrę, &c. 2.7.17
- 14 Deleto quod aduersum nos erat ritum
chirographo, &c. 2.7.17, 2.17.5, & 3.4.25
- 15 Expoliata imperia ac potestates tradu-
xit palam, triumphatis illis per eã 2.16.6
- 16 Nequis igitur vos damnet ob cibũ vel
porum, aut respectũ diei festi, &c. 2.8.13,
- 17 Quę sunt umbra rerum futurarum, ac
corpus est Christi 2.7.16, & 2.8.31, & 4.4:
22, 25
- 19 Neque obrinens caput ex quo totũ cor-
pus per commissuras & compages suppedi-
tatum, &c. 2.11.1
- 20 Si itaque mortui cum Christo, liberi es-
tis ab elementis mundi, &c. 4.10.9, 13, &
4.19:7
- 21 Ne attigeris, neque gustaris 4.10.13
- 23 Quę rationem quidem habent sapien-
tię in cultu voluntario, &c. 4.10.11, 24, &
4.13.2
- 3, 1 Itaque si resurrexistis cum Christo, su-
perna quiete, &c. 3.6.3, & 4.17.36
- 2 Superna curate, non terrestria 4.17.36
- 3 Mortui estis, & vita vestra abscondita est
cũ Christo in Deo, &c. 2.16.7, 13, & 3.25.1
- 5 Mortificate igitur membra vestra terre-
stris, scortationem, impuritatem, &c. 2.16.13
- 6 Ob quę venit ira Dei in filios contuma-
ces 3.2.27
- 9 Ne mentimini alius aduersus alium, cũ
exueritis veterem, &c. 3.1.9
- 10 Et indueritis nouum illum, qui renou-
atur, &c. 1.15.4, & 2.12.6, & 3.3.9
- 11 Vbi non est Gręcus & Iudęus Circunci-
sio & Præputium, barbarus, &c. 4.20.1
- 14 Adhęc autem omnia induimini chari-
tate, &c. 2.8.33, & 3.18.8, & 4.13.13
- 16 Docendo & cõmonesciendo vos mu-
tuo Psalmis, hymnis, &c. 3.20.32
- 20 Libeti, auscultate parentibus 2.8.37
- 24 Sciętes vos à Domino recepturos mer-
cedem hæreditatis, &c. 3.18.2
- 25 Neq; est personarũ respectus 2.23.10
- 4, 3 Precantes simul et pro nobis, ut Deus
aperiat nobis ostiũ sermonis, &c. 3.20.20
- 17 Et dicite Archippo, Vide vt ministeriũ
quod ac-

Iesum Christum, vt cum quiete operantes, suo pane vescantur 4.1.26

14 Quod si quis nō auscultat nostrum per epistolam sermoni, hūc notate, & ne commercium cum eo habeat, vt eū pudeat 4.12.5

15 Neque vt inimicum ducite, sed admonete vt fratrem 4.12.10

I. A D T I M O T H E V M.

1.5 Finis mādati est charitas ex puro corde & cōscientia bona, & sine nō simulata 2.5,6,& 2.8.31,& 3.2.13,& 3.19.1.6,& 4.10.4

9 Sciens legem iusto positā non esse, sed Legis contemptoribus, & iis qui subici nesciunt, impiis, &c. 2.7.10

13 Me, inquam, qui prius eram blasphemus, & persecutor & iniuriosus, sed mei misertus est. nam ignorans id faciebam fidei expertus 3.3.22

15 Iesum Christum, in mundū veni, vt serua- ret peccatores, quorū primus sum ego 2.12.5

17 Regi autem xpi, vt immortalis, inuisibili, soli sapienti Deo, or sit & gloria 1.13.11,& 13.24

19 Retinere fidei & bonam conscientiam, qua repulsa, nōnulli fidei naufragium fecerunt 3.2.13

2.1 Adhortor igitur ante omnia vt fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones, pro quibusuis hominibus 3.2.0.19.26,& 4.20.23

2 Pro regibus & quibusuis in eminentia constitutis: vt tranquillam, & quietam vitam degamus, cum omni pietate & honestate 4.20.5,& 4.20.23

4 Qui quosuis homines vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire 3.2.4.5

5 Vnus Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus 2.12.1,& 2.17.5,& 3.20.17,& 3.20.20,& 4.2.25

6 Qui semetipsum dedit redemptionis pretium pro quibusuis, Christum inquam testimonium illud suis temporibus destinatum 2.17.5,& 3.1.30

8 Velim igitur viros precari in quouis loco, puras manus attollentes, absq; ira & disceptatione 3.0.29,& 3.25.7,& 4.1.2

3.2 Oportet igitur Episcopū irreprehensum esse, vnus vxoris virum, vigilantē, sobrium, compositum, hospitalem, apertum ad docendum 4.3.12,& 4.4.7,& 4.4.10,& 4.5.2,& 4.12.23,24

9 Tenentes mysteriū fidei cum pura conscientia 3.2.13,& 4.19.36

15 Quæ est Ecclesia Dei viui, columna &

stabilimentum veritatis 4.1.10, & 4.2.1, & 4.2.13, & 4.8.12

16 Et sine controuersia magnum est pietatis mysterium, Deus conspicuus factus est in carne 1.13.11, & 4.14.2

4.1 Spiritus autē discreti dicit, fore vt posterioribus temporibus desisset, ac quidam à fide, spiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum 4.9.14

2 Docentes medicum per hypocritam, quorū cōscientia cauterio resecta est 4.9.14

3 Prohibentiam contrahere matrimonium, ubetiam abstinere à cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus, & iis qui cognouerūt veritatem 4.9.14, & 4.12.23

4 Nam quicquid creauit Deus, bonū est, nec quicquam reiciendum est, si cum gratiarum actione sumatur 3.9.3

5 Sanctificatur etiam per verbum bonæ preces 3.15. & 3.20.28

6 Inuitus in senonibus iactans, quod doctrine quam ait status es 3.2.3

8 Arripetas ad omnia utilis est, vt quæ promissionem habeat vitæ presentis ac futuri 2.9.3, & 3.2.18, & 3.2.14

10 Idcirco etiam fatigamur & probris afficimur, quod speramus in Deo viuo, qui est conseruator omnium hominum, maxime verò fidelium 3.8.8

13 Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ, interim dum venio 1.9.7

14 Ne negligito donum quod in te est, quod datum est tibi ad prophetadum, cum impositione manuum presbyterij 4.3.16, & 4.9.28

5.9 Vidua allegatur nō minor annis sexaginta, quæ fuerit vnus viri vxor 4.3.9

12 Ex eo damnadæ, quod primam fidem reiecerint 4.13.18

7 Qui bene præsent presbyteri duplici honore digni habentur, maxime qui laborat in sermone & doctina 2.8.35, & 4.11.1

20 Eos qui peccant, cotam omnibus atque, vt & reliqui timeant 4.12.1

21 Obtestor in conspectu Dei, & Domini Iesu Christi, & electorū Angelorum, vt hæc serues, absque eo vt vnum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinādo 1.14.9, & 1.14.16, & 3.23.4

22 Manus citò ne cui imposito, neq; cōmunicato peccatis alienis 4.3.12, & 4.3.15

6.4 Is turget nihil sciens, sed insanies circa quæstiones ac verborū pugnas, ex quibus nascitur

nasceitur inuidia, lis, maledicentia, suspicio
nes male 1.13.3

10 Siquidem radix omnium malorum est
amae pecuniarum, quam quidam dum appetunt,
aberrarunt a fide, & seipfos transixerunt do-
loribus multis 3.2.12

16 Qui solus immortalitate habet, lucē in
accessam habitas, que vidit nemo hominē
neque videre potest: cui honor, & robur æ-
ternum, Amen 1.16.3, & 1.18.3, & 3.2.5

17 Iis qui diuites sunt in hoc seculo, denū-
tia ne effertur animo, neque spē ponat in di-
uitiis incertis, sed in Deo viuo, qui præbet
nobis omnia copiose ad fruendum 3.8.6

20 Timothee, depositum serua, & auertere
p̄fanos de rebus inanibus clamores, & oppo-
sitiones falso nominatae scientiæ 1.16.8

II. AD TIMOTHEVM.

31 Paulus Apostolus Iesu Christi per volū-
tatem Dei, secundum promissionē vitæ, quæ
est in Christo Iesu 2.9.3

6 Suggesto tibi vt exuscites donum Dei
quod est in te per impositionem manuum
mearum 4.3.16

9 Qui seruauit nos & vocauit vocatione
sancta, non ex operibus nostris, sed ex suo
propósito & gratia, &c. 2.12.5, & 3.14.5, & 3.
22.3, & 4.1.26

16 Patet nunc est per illustrem illum
aduocatū Seruatoris nostri Iesu Christi, qui
& mortem aboleuit, & vitam in lucē pro-
duxit, ac immortalitatem per euangelium
3.9.2, & 3.25.1

22 Quā ob causam & hoc patior, neque eru-
bescō, noui enim cui crediderim, & mihi per
eum est illam posse depositum meum in
illum diem seruare 3.2.31, & 3.25.4

31 Exclaratum depositum serua per Spiri-
tum sanctum qui inhabitat in nobis 3.2.23

38 Det ei Dominus vt inueniat misericordiam
apud Dominum in die illio 3.25.10

23.10 Ideo omnia sustineo propter electos,
vt & ipsi salutem consequantur, quæ est in
Christo Iesu, cum gloria æterna 3.7.4

12 Si cum eo mortui sumus, cum eo et-
ernam viuemus: si toleramus, & cum eo re-
gnabimus 3.15.6

23 Si infidi sumus, ille tamen fidus manet,
negare seipsum non potest 1.4.2, & 3.20.36

16 Profanos clamores de rebus inanibus
colhibet: ad maiorem enim procedent impietatem 3.2.13

19 Solidum tamen Dei fundamentū stat,
habens sigillū hoc, Noui: Dominus qui sint

fui, &c.

3.22.6, & 4.1.23

20 In magna domo non tantum sunt va-
sa aurea & argentea, sed & ligneæ ac testa-
ta, & alia quidem ad decus, alia verò ad
dedecus 3.17.3

25 Cum lenitate erulito eos qui con-
tra animo sunt affecti, equādo de eis Deus
vt respicientes agnoscant veritatem 1.14-
18, & 3.21, & 3.24.15

26 Et elapsi ex diaboli laqueo, à quo ca-
piuntur tenentur, mentis sanctatem recipiant,
ad præstandam illius voluntatem 1.14.18,
& 3.2.21

37 Semper discentes, sed quæ nunquā ad
cognitionem veritatis venire possint 3.2.5

8 Quæ admodum Iannes & Iambres re-
sisterunt Moysi, ita & hi resistenti veritati, ho-
mines mente corrupti, reprobi circa fidem
3.2.13

16 Tota Scriptura diuinitus est inspirata,
& utilis ad doctrinam, ad redargutionē, ad
correctionem, ad institutionem, quæ est in
iustitia 1.9.1, & 2.7.14

17 Vt perfectus sit homo Dei, ad omne
opus bonum perfecte instructus 1.9.7

41 Obtestor igitur ego te coram Deo &
Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est
vivos & mortuos, in illustri illo suo adue-
tu & regno suo 2.16.17

8 Quod superest, reposita est mihi iustitiæ
corona, quam reddet mihi Dominus in illo
die, iustus ille iudex 3.18.5, & 3.25.4

6 In prima mea defensione nemo mihi
adfuit, sed omnes me deseruerunt 4.6.15

AD TITVM.

31 Paulus seruus Dei, Apostolus auct̄ Iesu
Christi, secundum fidem elect̄orum Dei, &
agnitionem veritatis, quæ est secundum pie-
tatem 3.2.17, & 3.22.10

5 Huius rei causa reliquere in Creta, vt
quæ reliqua sunt pergas corrigere, & consti-
tuas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi
mandauit 4.7.7, 8, 15

6 Siquis est inculpatus, vnus vxoris vir,
liberos habens fideles, &c. 4.3.12, & 4.12.23

7 Quod Episcopum inculpatum esse,
tanquam Dei dispensatorem, &c. non turpi-
ter lucri cupidum 4.5.19

9 Tenacem fidelis illius sermonis, qui ad
doctrinam facit, vt possit etiam exhortari
per doctrinam sanam, & contradicentes con-
uincere 4.2.6

11 Testimonium hoc est verum: quam o-
mnia causam redarguito eos p̄uicisse, vt sani fieret

- In fide** 3.7.13.
 15 Omnia quidem pura putis: pollutus autem & infidelibus nihil est purum, &c. 3.19.9, & 4.13.9 & 4.17.40
 22 Ut senes sobrii sint, venerandi, temperantes, sani fide, charitate, tolerantia 3.2.13
 11 Illuxit enim gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus 2.12.4, & 3.7.3, & 3.16.2, & 4.1.26
 12 Erudians nos ut abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter, iustis, & pie viuamus in presenti seculo 3.16.2, & 3.25.1
 13 Expectantes beatam illam spem & illustrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei, ac Seruatoris nostri, nempe Iesu Christi 3.9.5, & 3.15.2
 31 Suggere ipsis, ut sese subiciant principibus, ac potestatibus obtinuerent, ut ad omne opus bonum sint parati 4.20.23
 4 Postquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, seruauit nos 2.3.17, & 3.14.5, & 4.1.26
 5 Non ex operibus iustis quæ fecerimus nos sed ex sua misericordia, per lauacrum regenerationis, &c. 2.13.14, & 2.5.17, & 3.4.25, & 4.15.25, & 4.16.20, & 4.17.22
 7 Ut iustificati ipsius gratia, heredes efficiamus secundum spem uitæ æternæ 3.14.6
 9 Stultas autem quæstiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales cohibere sunt enim inutiles & vanæ 2.12.5
- A D HEBRÆOS.**
 1,1 Deus multis vicibus, multisq; modis olim loquutus Patribus per Prophetas 2.9.1, & 2.15.1, & 4.8.7
 2 Vltimis hisce diebus loquutus est nobis per Filium 1.13.7, & 4.8.7, & 4.18.20
 3 Qui cum sit splendor gloriæ, & character personæ illius, sustineatque omnia verbo illo suo potestate, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, &c. 1.13.2, 12, & 1.16.4, & 2.2.20, & 2.14.3
 4 Tãto præstantior factus Angelis, quanto excellentius per illis sortitus est nomē 1.14.9
 6 Adarent eum omnes Angeli Dei 1.13.11, 23
 10 Et tu in initio Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli 1.15.11, 23, 26
 14 Nōne omnes sunt ministratores spiritus, qui ministerij causa mittuntur propter eos qui heredes erunt salutis? 1.14.9, & 3.20.23
 2,5 Nō Angelis subiecit mundum illum futurum de quo loquimur 1.14.9
 9 sed Iesum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perfectionem, ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret 1.13.6 & 2.16.7
 11 Nā & qui sanctificat & qui sanctificatur, ex vno sunt omnes, quam ob causam non erubescit fratres ipsos vocare 2.13.2
 14 Ut per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc est diabolus, &c. 1.14.18, & 2.13.12, & 3.1.12
 15 Et liberos redderet quotquot metu mortis, per omnem vitam obnoxij erant seruituti 2.16.7
 16 Nō enim videlicet Angelos assumpsit, sed semen Abrahæ assumpsit 1.14.9, & 2.13.1, 2
 17 Debit per omnia fratribus misericors esse, & sibi leuis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent 2.13.1, & 2.16.12, 19
 3,14 Christi participes facti sumus, si modo principium illud quo sustentamur, firmum tenuerimus ad finem usque 3.2.16
 4,9 Itaque reliquus est aliquis sabbatismus populo Dei 2.8.29
 14 Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Iesum Filium Dei, teneamus hanc professionem 2.7.2, & 4.14.21
 15 Nō habemus Pontificem qui nō possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter absque peccato 2.12.17, 9, & 2.13.1, & 2.16.12, & 4.17.24
 16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, ut consequamur misericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium 3.20.12, 17
 5,1 Omnis autem Pōtifex ex hominibus assumitur, & pro hominibus constituitur in iis quæ apud Deum agenda sunt, ut offerat donaria & victimas pro peccatis 2.12.4
 4 Neque sibi ipsi quisquā sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron 4.3.10, & 4.15.22, & 4.18.9, 14
 5 Ita & Christus nō sibi hunc honorem tribuit ut fieret Pontifex, &c. 1.14.21, & 4.18.2
 6 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec 4.19.28
 7 Qui in diebus carnis suæ, quum deprecationes & supplicationes apud eum qui poterat ipsum seruare à morte, cum clamore valido ac lachrymis obtulisset, & ex auditus esset ex metu 2.16.11

8 Quauis Filius esset, tamen ex iis que passus est, didicit obedientiam 3. b. 1
 10 Cognominatus à Deo Pontifex, secundum ordinem Melchisedec 4. 18. 2
 6, 4 Nam fieri non potest vt qui semel fuerint illustrati, gustaueruntque don. ù cœlestem, & participes fuerint Spiritus sancti 3. 2. 11, & 3. 3. 21, 23
 6 Si prolabantur vt denuo renouentur per resipiscentiam, &c. 3. 1. 26
 10 Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & laboriosæ charitatis, quam exhibuistis ipsius nomini 3. 18. 7
 13 Deus enim pollicetur Abraham quum nõ posset per quenquam maiorem iurare, iurauit per seipsum 2. 8. 25
 16 Homines quidem iurant per eum qui sit maior, atque in eodem omnis controuersie finis, est iurandum ad confirmationem adhibitum 2. 8. 27
 7, 3 Sine patre, sine matre, sine genere, nec initium dierum neque vitæ finem habens, sed assimilatus Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum 4. 19. 23
 7 Porro sine vlla cõtrouersia id quod minus est, ab eo quod maius est benedicitur 4. 18. 2
 1, 1 Si consummatio per Leuiticũ Sacerdotium erat, &c. 2. 11. 4
 12 Mutato igitur Sacerdotio, necesse est vt Legis quoque mutatio fiat 3. 4. 4, & 4. 6. 2
 17 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec 4. 18. 2
 19 Nihil enim sanctificauit Lex, sed adfecta spes melior, per quã appropinquamus Deo 2. 7. 17, & 2. 11. 4
 20 At hic cũ iureiurando per eum qui dixit ei, iurauit Dominus, & non poenitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum, &c. 4. 18. 2
 22 Tanto potioris fœderis spõsor factus est Iesus ibid.
 24 Et iste, propterea quod in æternum manet, perpetuum habet sacerdotium 2. 15. 6
 25 Vnde & seiuare potest eos qui per ipsum accedunt ad Deum 2. 16. 16
 8, 1 Ceterum eorum que diximus hæc summa est: Talem nos habere Pontificem, qui cõsedit ad dextram throni maiestatis illius cœlestis 2. 16. 15
 5 Vide, inquit, vt facias omnia ad exemplar quod ostensum est tibi in monte 2. 7. 1
 6 At nunc noster ille Pontifex eo excellentius ministerium sortitus est, quo præstantioris est fœderis intercessor, &c. 2. 16. 12
 9, 1 Habebat quidem etiam prius fœdus

constitutor religionis ritus, & sanctuarium mundanum 4. 14. 21
 7 In secundum autem, semel quotannis solus Põtifex, non sine sanguine quem offert pro seipso & pro populi erratis 2. 7. 17, & 2. 15. 6
 8 Hoc declatante Spiritu sancto, nondum patet factam fuisse viam ad sacrarium, prioris tabernaculo adhuc consistente ibid.
 9 Quod dona sacrificia que offeruntur, que nõ possunt conscientia sanctificare cul torum 2. 7. 17, & 2. 11. 4, & 4. 14. 25
 11 Adueniens autem Christus Põtifex futurorum, &c. 2. 16. 16, & 4. 14. 2, & 4. 18. 2
 12 Neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in Sacrarium 2. 17. 4, & 4. 18. 5
 13 Nam si sanguis taurorum & hircorum & cinis iuuenæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem 2. 17. 4
 14 Quãto magis sanguis Christi qui per Spiritum æternum ipsum obtulit, inculpatum Deo, purgabit, &c. 2. 16. 6, & 3. 16. 2, & 4. 14. 21
 15 Itaque ob id noui fœderis Mediator est, vt morte intercedente 4. 17. 4, & 2. 7. 17
 16 Nam vbi testamentum est, morte intercedat necesse est testatoris 4. 18. 5
 22 Et omnia ferè secundum Legem sanguine purificantur, & absque sanguine effusio ne non sic remissio 2. 15. 6, & 2. 17. 4
 26 Sed nunc semel in cõsummatione seculorum ad abolendum peccatum, per immolationem sui ipsius patet factus est, &c. 4. 18. 8
 27 Et sicut illud statutum est hominibus vt semel moriantur, postea verò iudicium 2. 16. 17, & 2. 25. 8
 23 Ita & Christus semel oblatus vt multorum peccata tolleret: altera vice absque peccato conspicietur iis, qui ipsum expectant ad salutem 3. 25. 2
 10, 1 Lex enim umbram obtinens futurorum bonorum, non expressam formam tenent, iis hostiis quas singulis annis easdem assidue offerunt, nunquam potest accedentes sanctificare 2. 7. 16, 17, & 2. 11. 4, & 4. 14. 23
 2 Alioqui non desissent offerri, propterea quod qui sacrificassent, ac semel purgati essent, nullorum peccatorum amplius sibi cõscij essent 3. 19. 15, & 4. 10. 3, & 4. 14. 25
 4 Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata 4. 14. 25
 7 Tunc dixi, Ecce adsum (in capite libri scriptum est de me) vt faciam, Deus voluntatem tuam 2. 16. 7

8 Quū superius dixisset, Sacrificiū & oblationem & holocausta & hostiam pro peccato noluit, neq; approbasit, quē iuxta Legem offeruntur: tum dixit, Ecce adsum, vt faciam, Deus, voluntatem tuam ibid.

10 Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam 3.6.3, & 4.18.3

14 Vnica enim oblatione consecrauit in perpetuū eos qui sanctificati sunt 3.5.2, & 4.18.3

19 Quum igitur fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu 3.20.20

20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viuam: per velum, hoc est per carnē suam 3.20.18

26 Si vltro peccauerimus post acceptam cognitionem veritatis, nō adhuc pro peccatis reliqua est hostia 3.3.21, 23, & 4.18.3

27 Sed horrenda quædam expectatio iudicij, & ignis feruor qui deoraturus est ad uersarios 3.15.12

29 Quanto (putatis) acerbiore supplicio dignus censetur, qui Filiū Dei conculcat, & sanguinem fœderis per quem fuerat sanctificatus, profanum duxerit, & Spiritum gratiæ contumelia affecerit 3.3.21

36 Patientia vobis est opus, vt vbi voluntatē Dei præstiteritis, reportetis promissionem 3.2.37

11, 1 Est autem fides, illud quod facit vt extent quæ sperantur, & quod demonstrat quæ non videntur 3.2.41, & 3.25.1

3 Per fidem intelligimus constructū fuisse mundum verbo Dei, vt quæ cernimus non sint ex apparentibus facta 1.6.1, & 1.5.13, & 1.16.1

6 Atqui fieri non potest vt quisquam ei sine fide placeat. Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt 3.11.15, & 3.14.4, & 3.20.40

7 Per fidē diuinitus admonitus Noe de iis quæ nondum videbantur veritus, &c. 3.2.30

9 Per fidem cōmoratus est in terra promissa vt alienus, &c. 2.10.13

17 Abrahā quum tentaretur, obtulit Isaac per fidem, vā genitum, inquam, illum obtulit is qui promissiones exceperat 3.19.6

21 Adorauit baculo innixus 1.11.15

12, 3 Reputate igitur quis ille sit qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus sese contradictionem, ne animis deficientes, fathisatiā 3.3.18

5 Et oblitus estis exhortationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, Filii mi, ne negligito calligationem Domini neque deficias animo cum ab eo argueris 3.4.32

8 Quod si estis absq; castigatione, curus participes sunt omnes, nempe spurij estis, & non filij 3.8.6

9 Deinde corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & eos reueriti sumus: annon multo magis subiiciemur Patri spirituum, & viuemus? 1.15.2

17 Scitis eum etiam postea quū vellet hereditario iure benedictionem allequi, reprobatum fuisse, non enim reperit poenitentiae locum, quanuis cum lachrymis benedictionem illam exquisisset 3.3.24

18 Non enim accessistis ad contredabilem montem, & incensum ignem, & turbinē & caliginem, & procellam 2.1.9

22 Sed accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuam Ierusalem cœlestem, & myriadas Angelorum 1.14.9

23 Conuentum & concionem primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem vniuersorum Deum 3.25.6

13, 4 Honorabile: est inter quosuis coniugium, & cubile impetiturum: fornicatores autem & adulteros damnabit Deus 4.9.14, & 4.12.25, & 4.13.3

8 Iesus Christus heri & hodie idem est, & in secula 3.10.4

15 Per ipsum igitur assidue offeramus Deo sacrificium laudis, id est fructum labiorum confitentium nomini eius 3.20.28, & 4.18.16, 17

16 Beneficiæ verò & communicationis ne obliuiscimini: talibus enim victimis delectatur Deus 3.4.36, & 3.7.5, & 3.15.2, & 4.18.17

17 Obedite ducibus vestris, & obsecundate: vigilat enim ipsi pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri 1.15.2

IACOBI.

1, 2 Pro summo gaudio ducite fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis 3.20.46

12 Beatus vir qui tolerat tentationē, quoniam quum probatus erit, accipiet coronā vitæ 3.17.10

13 Nemo quum tentatur, dicat se à Deo tentari: nam Deus tentari malis non potest, nec quenuquam tentat 3.20.46

14 Sed vnusquisq; tētat, dū à propria cupiditate abstrahitur & inescatur ibid.

15 Deinde

15 Deinde cupiditas posteaquam conce-
pit, parit peccatum: peccatum verò per. actū
gignit mortem 3.3.13

17 Omne munus bonum & omne do-
num est perfectum, supernè descēdens à pa-
tre luminum, apud quem non est transmu-
ratio, aut conuersionis obumbratio 1.13.8,
& 2.2.21, & 4.14.10

21 Quia propter, abiectis omnibus fordi-
bus, & excremento malitiæ, cum lenitate re-
cipite in se ipsum sermonem, qui possit seruare
animas vestras 4.17.25

25 Nōne Deus elegit pauperes mūdi hu-
ius, vt fierēt diuites fide, cohæredes regni qđ
promisit iis à quibus diligitur 3.23.10

10 Quisquis totam Legem seruauerit of-
fenderit autem in vno, omnibus tenetur 3.
14.10, & 3.18.10

13 Que utilitas, fratres mei, si fidem dicat
aliquis habere se, opera verò non habeat?
Num potest fides illa eum seruare? 5.2.9,
& 3.2.12

19 Tu credis Deū vnum esse, rectè facis,
& dæmonia credunt, & horrescunt 3.2.10

21 Abraham pater ille noster, nōne ex
operibus iustificatus est, quem obtulisset I-
saac filium suum super altare? 3.17.11

43 Petitis & nō accipitis eò qđ malè peti-
tis, vt i voluptates vestras infumatis 3.20.7

6 Sed maiorem offert gratiam, quia di-
cit, Deus superbis resistit: modestis autē dat
gratiam 2.2.10, & 3.12.5

8 Appropinquate Deo, & appropinqua-
bit vobis: Remundate manus, vos peccato-
res, & purificate corda vos duplici animo
3.3.16

11 Qui damnat fratrem suum, loquitur
contra Legem, & dānat Legem: quòd si dam-
nas Legem, &c. 4.10.7

12 Vnus est Legislator qui potest serua-
re & perdere ibid.

14 Qui ignoratis quid futurum sit poste-
ro die, quæ est enim vita vestra? vapor enim
est, &c. 3.20.28

15 Pro eo quòd dicere debuistis, Si Domi-
nus voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut
illud ibid.

12 Ante omnia, fratres mei, ne iuritate
neque per eorum, neque per terram, neque
aliud vllam inuolandum, sit autem vestrū
est, est, & non, non, &c. 2.8.26

13 Affligitur aliquis inter vos? ore est a-
liquis x. quo animo? fallat 3.20.7

14 Infirmatur quis inter vos? accersat

presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo, &c.
4.19.18, 21

15 Et oratio fidei seruabit laborantem, e-
rigetque eum Dominus: quòd si peccata cō-
miserit, remittentur ei 3.20.11

16 Confitemini alij aliis offensas, & o-
rate alij pro aliis, vt sanemini: multū enim
valet deprecatio iusti efficax 3.4.6, 12, & 3.
20.27

17 Elias homo erat iisdē quibus nos ob-
noxius, & precibus precatus est ne plueret
& non pluit super terram annos tres & sex
mentes 3.20.26

I. P E T R I.

1,2 Delectis ex prænotione Dei Patris ad
sanctificationem Spiritus, per obedientiam
& asperisionem sanguinis Iesu Christi, Gra-
tia vobis: & pax multiplicetur 3.1.1, & 3.14.
6, & 3.22.6, & 4.15.2

3 Benedictus Deus, & Pater Domini no-
stri Iesu Christi qui ex multa sua misericor-
dia regenit nos in spem viuā per resurre-
ctionem Iesu Christi ex mortuis 2.16.13

5 Qui virtute Dei custodimini per fidem
ad salutem quæ parata est patefieri tempore
vltimo 3.2.42, & 3.18.3

7 Vt exploratio fidei vestræ multo pre-
tiosior exploratione auri, quod perit, & ta-
men per ignem exploratur 3.8.4

9 Reposantes mercedem fidei vestræ, sa-
lutem animarum 1.15.2, & 3.18.3, & 3.25.1

11 Scrutātes in quē aut cuiusmodi tēporis
articulum, prænuntius ille qui in ipsis erat,
Spiritus Christi, declararet euentus. Is Chris-
tō perpeffiones 1.4.18, & 2.9.1

12 Quibus patefactū est eos non sibi, sed
nobis ea administrare quæ nunc annuntia-
ta sunt vobis 2.9.1, & 2.11.6

15 Sed sicut is qui vos vocauit sanctus est,
ipsi quoque sancti in omni conuersatione
reddamini 3.6.3

16 Sācti estote, nam ego sanctus sum 3.6.2

18 Vt qui seratis vos non caducis rebus,
argento vel auro, sicut redemptio sex vana
vestra conuersatione, ex patrum traditioni-
bus accepta 2.17.5

18 Sed pretioso sanguine, vt pote agnum
maculati & incontaminati, nempe Christi
2.17.5, & 3.6.3

20 Præordinati quidem ante iacta mūdi
fundamenta, patefacti verò vltimis tempo-
ribus propter vos 3.2.3, & 4.1.20

21 Qui per eū creditis Deo, qui excitauit
eū à mortuis, & gloriā ei dedit, vt spes ac fi-

des vestra in Deo esset 2.16.13, & 3.2.1.43
 22 Animab' vestris purificatis, auscultado
 veritati per Spiritu, cum charitate fraterna
 simulationis experite, &c. 1.15.2, & 2.5.11
 23 Renati nō ex semine mortali, sed ex im-
 mortali, per sermonem Dei viui, & manen-
 tis in æternum 2.10.7, & 4.1.6, & 4.16.18, 31
 25 Ipsi quoq; veluti vim lapides ædifice-
 mini, domus spiritalis, &c. 4.6.5, & 4.18.16
 9 Vos autē genus electū, regale sacerdotū,
 gēs sancta, populus quē sibi Deus vt propriū
 vendicat: vt virtutes prædicetis illius qui vos
 vocauit ē tenebris in admirabilem luā lu-
 cem 1.7.1, & 3.13.2, & 4.18.17, & 4.19.23
 11 Dilecti, precor vt tanquam aduenē &
 peregrini abstineatis à carnis cupiditatibus,
 quæ militant aduersus animam 1.15.2
 13 Subiecti estote cuius humane ordi-
 nationi, propter Dominum: siue regi vt qui
 supereminet 4.20.23
 17 Omnes honorate, fraternitatē diligi-
 te, Deum time, Regem honorate 4.20.7
 21 Christus passus est pro nobis, relinquēs
 nobis exemplar, vt insequeremini vestigia
 ipsius 3.16.2
 24 Qui peccata nostra pertulit in cor-
 pore suo super lignum: vt peccatis mortui,
 insitit viuerentis: cuius vibicibus sanati
 estis 2.16.6, & 2.17.4, & 3.4.26, 27, 30, & 4.
 34.21
 25 Eratis velut oves errantes: sed cōuersi
 nunc estis ad pastorem & curatorem ani-
 marum vestrarum 1.15.2, & 3.25.6
 27 Viri similiter vnā versentur vt scien-
 tes decet, vni muliebri vt infirmiori tribuē
 res honorem, &c. 4.20.29
 18 Nā ē semel Christus pro peccatis pas-
 sus fuit, iustus pro iniustus, vt nos ad Deum
 adduceret, mortificatus quidem carne, viuifi-
 catus autem Spiritu 2.13.1
 19 Per quā etiam spiritibus qui sunt in
 carcere, profectus predicauit 2.16.9
 21 Cui nunc correspondens exemplar Ba-
 ptismi nos quoque seruat (non quo carnis
 sordes abluantur sed quo sit vt bona con-
 scientia Domini interroget) per resurrectionē
 Iesu Christi 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.4, 24, &
 2.15.2 & 4.16.21
 43 Scitis est nobis quōd Jantea cōtra vitæ tē-
 pore libidinem gētium patrauerimus, quō
 incederemus in proteruis, &c. 3.15.8, & 3.
 21.11
 8 Ante omnia verō charitatem alij in
 alios propensam habentes: nam charitas

operiet multitudinem peccatorum 3.4.3, 36
 10 Vt quisque accepit donum ita alius
 in alium illud subministrans, vt boni dis-
 pensatores variæ Dei gratiæ 3.7.5
 11 Si quis loquitur, loquatur vt eloquia
 Dei 3.8.8, & 4.8.9
 17 Nam tempus est quo incipiat iudiciū
 à domo Dei: quōd si prius incipit à no-
 bis, quis erit fias: &c. 3.4.34
 5, 1 Presbyteros qui inter vos sunt pre-
 cor, ego vnā presbyter, &c. 4.6.7
 2 Pascite Dei gregem qui penes vos est
 4.10.7, & 4.6.3
 3 Neque vt dominantes cleris 4.4.9, &
 4.10.7
 5 Deus superbis resistit, humilibus autem
 dat gratiam 3.12.5
 6 Submittite igitur vos ipsos potenti ma-
 nui Dei, vt vos in tempore extollat 3.2.40
 7 Omni cura vestra in eum conuertatur, nā
 illi cura est de vobis 1.17.6
 8 Sobrii estote, vigilate, nam aduersarius
 vester diabolus, tanquam leo rugiens am-
 bulat, querens quem deuoret 1.14.13, 18, & 3.
 20.46
 10 Ceterum Deus omnis gratiæ autor
 qui vocauit nos ad æternam suam glori-
 am in Christo Iesu, paulisper afflictos, is inquā
 absolutos vos reddat, stabilit, roborer, fun-
 det 3.20.46

II. PETRI.

1.4 Ex eo quōd nobis maxima & pre-
 tiosa promissa donata sunt, vt per hæc effi-
 ceremini diuinæ consortes naturæ, &c. 3.11.
 10, & 3.25.10
 5 Ad hoc ipsum verō vos omni præter-
 ea, collato studio, adidite fidei vestræ virtu-
 tem, virtuti verō scientiam 2.5.11
 10 Quapropter fratres potius stude-
 re vocationem & electionem vestram firmam ef-
 ficere: hæc enim si feceritis, nunquam in-
 pingetis 3.15.8
 14 Quam sciā breui futurum, vt deponā
 hoc tabernaculum meum, sicut Dominus
 noster Iesus Christus declarauit mihi 3.25.6
 19 Et habemus firmissimum sermonem
 Propheticum, cui reserētis quōd attenda-
 tis velut lucernæ splendenti in obscuro lo-
 co, vsquedum dies illucescat, & lucifer exor-
 iatur in cordibus vestris
 21 Non libidine hominis allata est olim
 Prohetia, sed a cōtra Spiritu sancto, loquuti
 sunt sancti Dei homines 1.13.7, 18
 24 Fuerūt & pseudoprophetæ in populo:
 vt etiam

vt Et inter vos erūt falsi doctores, &c. 9. 4. 9
 4 Si Deus Angelis qui peccauerant, non
 pepercit, sed in tartarum detrufos, catenis ca-
 liginis tradidit, &c. 1. 14. 16, 19
 9 Nouit Dominus pios è tentatione eri-
 pere 3. 20. 46
 19 A quo quis superatus est, hanc etiam
 in seruitutem est additus 2. 2. 8
 3, 4 Vbi est pollicitatio aduentus eius? nā
 ex quo die patres obdormierunt, omnia ita
 permanent ab initio creationis 3. 2. 42
 8 Vnū autē hoc ne vos lateat, di'cti, Vnū
 diem apud Dominum, pei inde esse vt mille
 annos, & mille annos vt diem vnum 3. 2. 42
 9 Nolens vllos petire, sed omnes tende-
 re ad resipiscētiā 3. 24. 15
 I. IOANNIS.
 1, 1 Quod erat à principio, quod audiui-
 mus, quod vidimus oculis nostris, quod spe-
 ctauimus, & quod manus nostræ tractarūt
 de Sermone vitæ 2. 14. 2, 7, & 4. 17. 8
 7 Quod si in luce incedimus, sicut ipse
 est in luce, communionem habemus cum
 eo mutuam, & sanguis Filij eius Iesu Chri-
 sti purgat nos ab omni peccato 2. 17. 4, &
 3. 5. 2, & 4. 4. 21
 9 Si confitemur peccata nostra, fidelis
 est & iustus, vt remittat nobis peccata no-
 stra, &c. 3. 4. 9, & 3. 20. 9
 10 Si dixerimus nos non peccasse, men-
 dacem facimus eum, &c. 3. 20. 45
 2, 1 Si quis peccauerit, Aduocatum apud
 Patrem habemus Iesum Christum iustum
 3. 4. 26, & 3. 20. 17
 2 Ipse enim est propitiatio pro peccatis
 nostris: nec pro nostris solum, sed etiā pro
 totius mundi peccatis 2. 17. 2, & 3. 4. 26, & 3.
 20. 20
 11 Scribo vobis filioli, quoniam remissa
 vobis sunt peccata propter nomen eius 2.
 17. 5, & 3. 4. 26
 18 Fueruli, vltimum tempus adest, & si-
 cut audistis antichristum venturum 4.
 18. 20
 19 E nobis egressi sunt, sed non erant ex
 nobis: nā si fuissent ex nobis, permāssissent
 vti que nobiscum, &c. 3. 3. 23, & 3. 21. 6, 7
 2 At vos vnationem habetis à Sancto
 illo profectam, & nobis omnia 3. 1. 4
 21 Quisquis negat Filium, is ne Patrem
 quidem habet 2. 6. 4
 27 Sed vnctio quā vos accepistis ab eo,
 manet in vobis, nec necesse habetis, vt quis
 quam doceat vos: vetūm sicut vnctio eadē

docet vos, &c. 3. 1. 3
 3, 1 Videte qualem charitatem dedit no-
 bis Pater, nempe vt Filij Dei vocemur: pro-
 pterea mundus non nouit nos, quia non no-
 uit eum 3. 6. 3, & 3. 20. 36
 2 Charissimi, nunc filij Dei sumus, sed
 nondum patefactū est quod erimus: scimus
 autem fore, vt cum patefactus ipse fuerit, si-
 miles ei simus, &c. 2. 9. 3, & 3. 1. 4, & 3. 11. 10,
 & 3. 25. 10. & 4. 18. 20
 3 Et quisquis habet hanc spem in eo sitā,
 purificat se, sicut & ille purus est 3. 16. 2
 8 Qui cōmittit peccatum, ex diabolo est,
 quoniam à principio diabolus peccat. Filius
 autem Dei, &c. 1. 14. 15, 18, 19, & 3. 15. 8
 9 Quisquis natus est ex Deo, peccatum
 non committit, quoniam semen ipsius in
 eo manet, nec potest peccare, eò quod ex
 Deo natus est 2. 3. 10, & 2. 5. 11
 10 Per hoc manifesti sunt filij Dei, & filij
 diaboli, &c. 1. 14. 19, & 3. 16. 2
 15 Quisquis odit fratrem suum, homici-
 da est: & nōtis nullum homicidam habere
 vitam æternam in se manentem 2. 8. 39
 16 Per hoc cognouimus charitatem, q̄ ille
 animam suam pro nobis posuit: nos igitur
 debemus pro fratrib⁹ animas ponere 2. 14. 2
 20 Nā si nos condēnet cor nostrū, poten-
 tior est De⁹ corde nostro, & nouit oīa 3. 17
 22 Et quicquid petierimus, accipimus: h-
 eo, quoniam præcepta eius custodimus,
 &c. 3. 20. 7, 10
 24 Qui seruat eius mandata, in eo habi-
 rat & ipse in eo: & per hoc nouimus eū ha-
 bitare in nobis, nempe ex Spiritu quem no-
 bis dedit 3. 1. 4, & 3. 2. 19
 4, 1 Dilecti, ne cuius spiritui credite, sed
 probate spiritus, an ex Deo sint, &c. 4. 9. 9
 3 Quicumque spiritus non confitetur Ie-
 sum Christum in carnem venisse, ex Deo
 non est 4. 17. 32
 10 In hoc est charitas, non q̄ nos dilexe-
 rimus Deum, sed q̄ ipse dilexerit nos, & mi-
 serit Filium suum, &c. 2. 17. 2, & 3. 14. 6
 11 Dilecti, si Deus nos ita dilexit, debem⁹
 & nos & alij alios diligere 3. 16. 2
 13 Per hoc cognoscimus nos in eo habi-
 tate, & ipsum in nobis, quod de Spiritu suo
 dedit nobis 2. 1. 4, & 3. 24. 2
 18 Metus non est in charitate: explorata chu-
 ritas foras eicit metum: quoniam metus
 cruciatum habet, qui autem metuit, nō est
 perfectus in charitate 3. 2. 17
 19 Nos diligimus eum, quoniam ipse prior

- Hexis nos** 2.16.3
 15,4 **Quicquid natū est ex Deo, vincit mū-**
ū, & hæc est victoria quæ vincit mundū,
nempe fides nostra 1.18.3, & 2.5.11, & 3.2.1
 6 **Hic ille est Iesus Christus qui venit**
per aquam & sanguinem, &c. 4.14.22
 7 **Tres sunt qui testificantur in cœlo, Pa-**
ter, Sermo, & Spiritus sanctus, & hi tres vñ
sunt 2.1.1
 8 **Et tres sunt qui testificantur in terra,**
Spiritus, & aqua & sanguis, & hi tres in vñ
consentunt ibid.
 17 **Qui habet Filium habet vitā: qui nō ha-**
bet Filium Dei, vitā non habet 3.14.4, & 3.15.6
 14 **Et hæc est fiducia quam apud Deum**
habemus, ipsum, siquid petierimus secundū
voluntatem eius, nos audire 3.20.5
 15 **Quod si scimus eū audire nos, quic-**
quid petierimus, scimus nos habere petiti-
ones quas ab eo petimus 3.20.52
 18 **Qui genitus est ex Deo, conseruat se-**
ipsum 2.5.11
 19 **Scimus nos ex Deo esse, & mundum**
totum in malo iacere 3.14.4
 20 **Hic est verus Deus & vita æterna** 1.
 13, 11, 26
 21 **Filioli, cauete vobis ab idolis, Amen**
 1.11.13

II. IOANNIS.

- 1,7 **Multi impossibile ingressi sunt in mū-**
dum, qui non crediderunt Iesum Christum
venisse in carne, &c. 4.17.32

I V D AE.

- 1,6 **Et Angeli qui non seruata sua origi-**
ne reliquerunt nūm domicilium, iudicio
magni illius diei vinculis æternis sub cali-
gine reseruati, &c. 1.14.16, 19, & 2.5.6
 9 **At Michael Archangelus quū aduersus**
diabolū certans disceptaret de corpore Mo-
sis, non ausus est impingere illi notam ma-
ledicti, sed dixit, Incipete Dominus 1.14.
 8, 19

A P O C A L Y P T I S.

- 2,5 **Et qui dilexit nos, & lauit nos à pec-**
catis nostris per sanguinem suum 4.14.21

6 **Et fecit nos Reges & sacerdotes Deo &**
Patri suo 2.15.6, & 4.16.17.

5,13 **Et omnem creaturam quæ in cœlo-**
est & quæ super terram & sub terra, & in
maris, & quæ in eis sunt omnia, audiui di-
centia, &c. 3.5.8

7,14 **Hi sunt qui venerunt ex afflictione**
magna, & lauerunt stolam suam ac dealbarūt
in sanguine Agni 3.5.2

13,5 **Datumque est ei os loquens magna**
& blasphemias 4.7.25

14,13 **Beati post hæc mortui, ij in quā qui**
Domini causa mortuū erūt. Etiā dicit Spiritus:
quoniā requiescunt à laboribus suis 3.5.10

18,6 **Redde te ei sicut & ipse reddidit vo-**
bis, & duplicite ei duplum secundum ope-
ra eius 3.9.6

19,10 **Et cecidi ante pedes eius, vt adora-**
rem eum, sed dixit mihi, Vide ne feceris, cō-
seruus tuus sum, vnus ex fratribus tuis qui
habent testimonium Iesu. Deum adora 1.
 12.3, & 1.14.10

20,4 **Deinde vidi sedes, & sederunt super**
ear, & iudicium datum est eis: & animas eo-
rū qui secum percussi sunt propter testimo-
nium Iesu, & propter sermōnem Dei, quib;

non adorarunt bestiam, neque imaginem
eius, neque acceperunt characterem eius in
frontibus suis, aut in manibus suis, viuēt-
que & regnabunt cum Christo mille annis
 3.25.5

21,27 **Non intrabit in eam quicquā quod**
inquinat, aut abominandum quippiam pa-
trat, sed tantū, &c. 4.16.17

22,8 **Ego verò hæc quum vidissem & au-**
dissem, cecidi vt adorarem ante pedes Ange-
li qui mihi hæc ostendebat 1.17.3, & 1.14.10

9 **Is verò dixit mihi, Vide ne feceris, cō-**
seruus enim tuus sum, & vnus fratrum tuo-
rum Prophetarum, &c. 1.14.10

18 **Siquis adiecerit ad hæc, imponet ei**
Deus plagas scriptas in libro isto 4.9.2

19 **Et si quis abstulerit aliquid verbis libri**
Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius
ex libro vitæ, &c. ibid.

